

HIEROLEXICON,

SIVE

SACRVM DICTIONARIVM,

HIEROLEXICON

SIVE

SACRVM DICTIONARIVM

AVCTORIBVS

DOMINICO MACRO

MELITENSI

ET

CAROLO EIVS FRATRE

ROMÆ
Ex Off. Bernardoniana
Sub Signo Virtutis
Anno
1677

Superior permissu *Et priuilegijs*

HIEROLEXICON,

SIVE

SACRVM DICTIONARIVM,

IN QVO

Ecclesiasticæ voces, earumque Etymologiæ, Origines, Symbola, Cæremoniæ, Dubia, Barbara Vocabula, atque Sac. Scripturæ, & SS. PP. Phrases Obscuræ elucidantur,

AVCTORIBVS

DOMINICO MACRO MELITENSI,

Olim Cath. Eccl. Viterb. Canonico Theol. Sac. Indicis Congregationis Consultore, Proton. Apost. Eq. Aurato, Com. Palat.

ET

CAROLO EIVS FRATRE

Biblioth. Alexandrinæ in Archigym. Vrbis Præfecto.

OPVS

Figuris ornatum, quod præcedit Index Criticus, ac subsequuntur SYLLABVS græcarum vocum exoticarum, de quibus in eo agitur, & CONTRADICTIONES APPARENTES Sac. Script. ab eodem DOMINICO conciliatæ, & ex eius Schedis in hac tertia, & postuma impressione auctæ.

ROMAE,

Sumptibus PONTII BERNARDON.

Via Parionis sub signo Virtutis.

M. DC. LXXVII.

SVPERIORVM PERMISSV, ET PRIVILEGIIS.

ILLVSTRISSIMO,
ET EXCELLENTISSIMO

D. PHILIPPO GAETANO PRINCIPI CASERTAE, BARONI ROMANO, EQVITI AVREI VELLERIS &c.

PERINIQVVM esse arbitratus sum *Excellentissime Princeps* thesaurum, quem Tuo horoscopante sidere è typographicis meis torcularibus effodi, Imperatorio venerandarum sanctionum neglecto documento, vel vsurpare mihi auarus nimis, vel me Tibi summopere obæratum non intelligens, aliunde distrahere: Thesaurus est, cui priscorum Ecclesiasticæ disciplinæ rituum analecta, quotquot supererant, redolenti, ex Tertulliani mente Indicæ assurgunt margaritę; omnesque pretiosi lapides æstimatione concedunt: nec immerito; perit enim rerum cognitio, vt Isidorus ait, si nomina ignorentur; & fides Catholica euersum iret, si abstrusa primorum Doctorum vocabula, seu ab hæreticorum fallacijs corrupta, immo etiam pestiferis aspersa venenis, in sensum traherentur iniquiorem: Thesaurus ergo est, quem nouis malleatum auspicijs, noua resignatum imagine, nouoque recusum ornamento non obstetricantes Indi, extremiuè Tagi exceperunt cunæ; sed qui ex humili chalcographio in eruditorum lucem reuocatus Tibi sistitur, Tibi sacratur;

Hiero-

Hierolexicon est hoc vno pretiosum titulo; quippè quod æstimatissimas Ecclesiasticæ elucutionis gemmas perlustrans vera præfulget doctrina, vera scintillat eruditione; Ex diuite Dominici Macri emunctissimę naris, ac literatissimi viri aurifodina erutum; ex Caroli eiusdem fratris extremo elaboratum malleo his pariter nominibus pretiosum: Verum Tuo nunc etiam nomine pretiosissimum. Sistitur inquam Tibi *Generosissime Princeps*, qui primam ætatis partem amęnioribus tribuens literis, solidorem, ac sublimiorem doctrinam à sacris es auspicatus codicibus: fortunata literarum initia, quibus verus Heros voluisti non minus nasci, quam fieri! Quid ergo mirum si Puer adhuc Catonem agebas, & vix adultus à senioribus auscultabaris? Meridiem in Aurora maturitatem in Vere obstupuimus! Sed de firmiori, prudentiæque cognata quid dicam ætate? Ne generosos modestię Tuæ excutiam impetus, imperitæ meæ loquacitati silentium iubeo: Ex Lucifero Diem, & ex vngue Leonem admiramur. Tantam ex moribus Virtutem vndique sapientibus claritatem exquiris, & adipisceris, ac si nullam haberes ex genere. Quot Principum, Regum, ac Pontificum Oratores; quot fortissimos, intrepidos, ac rei militaris virtute, auctoritate, & felicitate decoratos Polemarchas; quot Proreges; quot Imperatores in vetustissima Tua gente elato suspexerunt secula supercilio; tot animi Tui pretiosissimas dotes ex tot Viris in vnum congestas enumerat Fama. Non audeo equidem Nobilissimæ Domus Tuæ magnitudinem tot Ducibus, tot Heroibus, tot vtriusque Togæ Principibus refertam, auctam nec leuiter attingere: Si Gaetanorum, quorum excelsam nulla est Prouincia, nullum Regnum, nullusque angulus, qui non vndique personet gloriam, in sola Europa militarem virtutem licet paucis perstringere verbis assumerem, seculum euolaret. Anechinum ex Hispania prodeuntem; Goffredum strenuissimum exercitus quam magni Imperatorem; Stephanum in Afros irruentem; Ioannem, ac Petrum à Cæsare tot honoribus donatos, Christophorum, & tot alios Gaetanos Duces qui memorat, Italiam suos habuisse Alexandros comprobat: Illustria Auorum Tuorum gesta qui refert, palmarum fecundissima nemora repræsentat: Verum ne impossibile agere videar, me ab infinitorum enumeratione retraho: Cæcutienti lux aspicienda negatur, & generosæ Gaetanorum Aquilæ inaccessum semper anhelant volatum. Reuerentissimo tantum eminus horrore vetustissimam Gaetani sanguinis propaginem ex antiquissimo Iuliorum, ac Aniciorum fonte deriuatam veneror; atque tot Equitum Sacri cætus Hierosolymitani, alterius S. Iacobi, illius de

Alcan-

Alcantara, de Calatraua, ac demum præstantissimi Aurei Velleris (in quo Tu ingenti fulges splendore) immensam plane congeriem sileo; prætereoque tot pene innumerabilium Præsulum Infulas; Alexandriæ, Aquileæ, atque Antiochiæ Patriarchas; Capuanenses, Tarentinenses, ac Rhodienses Archiepiscopos; Apostolicos Nuncios in Germania, Hispania, Gallia, Flandria, Polonia; Eminentissimos Cardinales plurimos Purpurati Senatus fulgorem maximum; Mihi tantumodo liceat quatuor Sanctissimorum Sacrosanctæ Thiaræ Pontificum ex Gaetano sanguine prognatorum ad pedes prouoluto, in tantæ maiestatis reuerentiam humilime venerari GELASIVM II. in quo summa omnia; BONIFACIVM illum nomine OCTAVVM, in quo vno Virtutes Heroicarum nomen assumpserunt; NICOLAVM III. qui ex Vrsino quantumuis Patre Gaetanorum agnomen; quod ex Genetricis sanguine sibi inditum gloriabatur, sibi semper cum Vrsino addidit; ac PAVLVM III. quantum Pontificem! ex materno Gaetano stipite ortum, cuius prosapiam quanti fecerit, ex singulari cooptatione in Cardinalium censu Nicolai Gaetani vix duodecenni arguere est: Sed quid nolens aggredior? Enumeret qui potis est Firmamenti sidera, pratorum flores, arborum frondes, litorum arenas; mihi sane impossibile est tot Heroum Gaetanæ propaginis catalogum texere. Te vnicum *Princeps Magnificentissime* admiror, qui tanti Genitoris Don FRANCISCI GAETANI Sarmonetæ Ducis, Casertæ, aliorumque Dominatuum Principis, iam in Mediolanensi ditione Gubernatoris supremi, ac postremo Siciliæ Proregis, Aurei Velleris Equitis, & inter Hispaniarum Magnates nemini secundi; Genitoris inquam præstantissimi adauges merita, imples gloriam, ac perficis expectationem: Te vnicum suspicio, qui tales exprimis mores, quales Modestia, quales Prudentia, quales Maiestas, qualesque ipsa Virtus, si quando laruam hominis induisset, præseferre deberet, Ad Te tandem obsequium meum conuerto *Studiosissime Princeps*, nec indignum Tuo genio, nec ingratum Tuis oculis hoc opus futurum censeo, vt animus Tuus in tam sacram, ac multiplicem amænitatem diuertens firmiores sibi delicias paraturus pascatur: Hic Tertulliani, Cypriani, aliorumque Sanctissimorum Ecclesiæ adhuc nascentis Patrum formulas, dictiones, antiquæ Phraseon flosculos in genuino restitutos sensu conspices: Hic in explicandis Christianæ Religionis Sacris Ritibus sagacissimum, omnique acumine maius auctoris ingenium admiraberis: Hic Marcionitarum, Origenistarum, Arianorum, Pelagianorum, Eutychianorum, Monothelitarum, Iconoclastarum, & quorum denique ex infinita illa

hostium

hostium nostrorum colluuic nomina perhorresco vetustarum hæresum obsoleta vocabula non minus exposita, quam detracta erroribus larua hæreses ipsas (dicam equidem) penitus profligatas intelliges. Accipe igitur hilari fronte *Excellentissime Princeps* hoc opus meæ deuotionis exiguum sane munus, at maximum eiusdem argumentum, meque ipsum sub validissimo Tuæ benignitatis præsidio commorari, ac tueri permitte.

Excellentiæ Tuæ.

Humilissimum, ac Addictissimum semper

PONTIVM BERNARDON.

ODE

P. IACOBI LVBRANI
E SOCIETATE IESV
IN LAVDEM AVCTORIS
ODE.

OPIMA Macri nomina doctior
Duc in triumphum Calliope nouum;
Det fama bigas, & curuli
Anteat famulata plausu.
Audire Pindum iam videor suis
Alte canorum rupibus euehi,
Festoque respondere cantu
Saxa notis, ethymisque vocum
Incisa. Sacri lux Onomastici
Emersit vmbris. Nulla Aboriginum
Commenta Patrum, nulla Graio
Sphynx, Latioue recalua vultu
Fallit legentes, scilicet, horrido
Inculta si quid barbaries stylo
Chartis inussit: si quid aetas
Implicuit rudis obsoleto
Sermonis vsu; si quid inertibus
Scripsere normis Mystologi, absonum,
Obscurum, inauditumque tersis
Ingenijs, patet euoluto
Impunè sensu. Zoile liuidum
Exertè dentem ringeris? ò pudet
Rosis characterum lituris
Quisquilias, Apinasque putri
Crepare bucca, & grammatica nouas
Ex faece furtim promere voculas
Supina ne stertant, vel Acci
Carmina, vel grauioris Enni
Ne potus olim, quę Cato tussijt
Semesa, tandem dispereant, in hoc
Desudat auceps syllabarum
Hęc Marathon malè feriatis.
Abite Momorum otia. Quid iuuat
Fregisse glandem, & litterula breuis
Monstrum recudisse, atque hiatu ingenti acidas vomuisse bullas?
Diuinorum arcana Voluminum
Discenda solers pietas docet
Caelestis indagare Stoa
Prima suis elementa formis.

Tertullianus

*Quid senticosa * Tullius Aphricę*
Obliquè acutis rictibus egerat:
Quid Gothica pressi notarint
Illuuie Chronici labores.
Sepulta pigro biblia puluere
Iam viua comit Gratia. Stat Venus,
Honosque sopitis in vmbra
*Rebus * Anastasijque pandet.*

Bibliothecarius

Minerua peplum candida. Nouimus
Syluestrium deserta vocabula
Asceticis cantata spelun-
earum adytis, nemorumque Mystis,
Reducta spes est mentibus abditos
Nili susurros, atque Arabum gryphos,
Ritusque, & intercisa certis
Verba loqui Solymęa punctis.
Quacunque Romę sanxerit arbitrę
** Cortina, inoffenso legimus pede.*

Congregatio Rituum

In plana reducta residunt
Iam salebra, facilemque cursum.
Impexa librorum emicat omnium
Labore Macri synthesis. O potens
Supra Oedipos! ò multiformis
Phosphore non obiture linguę.
Obliuiosę non ego te feram
Pallere Lethen. Nominis & tui
Dicere vindex, & Theori
Eloquij meritus triumphos.
Te prima doctę gloria Purpurę
** Brancatiorum gloria fascium,*

Franciscus Maria Card. Brancatius

Orbique Prasul sat regendo
Sape oculis leget eruditis.
Non ille, quamquam pro fide Romula
Legum verendarum arbitrijs vacat,
Te negliget, prudens in omnes
Palladis inuigilare curas.
Te litterati sedulus otij
Voluet πάρεργον, cum Latijs modum
Subsellijs ponit, suisque
Totus amat cecinisse Musis.
Quo nitor audax? non humilis decet
Heroa cantus, quem Polyhymnia
Summa coronandum thiara
Dulce canet meliore plectro.

PROMVL-

PROMVLSIO OPERIS

VOD nil cultiùs, ac gloriosiùs Religionis Ministerio existat in terris, nil emicet in Orbe clariùs; Natura dictante enodatur, quæ à Mundi exordio externis signis Creatorem venerari sidereis axiomatibus à summo Cœlorum mortales astruit. Quin & ipsamet Diuina Maiestas Cæremoniarum copiam in Leuitici libro dictauerat, ideo Sacrosancta Mater Ecclesia diuinitùs afflata altissima mysteria, pijssimaque significata externis cæremonijs condidit, vt ijs ad Summi Monarchæ obsequium mortalium mentes dirigantur; & vt Tridentinæ Synodi effatis vtar: *Cum natura* (inquit) *humana ea sit, vt non facilè queat sinè adminiculis exterioribus ad rerum diuinarum meditationem sustolli, propterea pia mater Ecclesia ritus quosdam, vt scilicet, quædam submissa voce, alia verò clariore in Missa pronunciarentur, instituit, cæremonias item adhibuit, vt mysticas benedictiones, lumina, thymiamata, vestes, aliaque id genus multa, ex Apostolica disciplina, & traditione, quo & Maiestas tanti Sacrificij commendaretur, & mentes fidelium per hac visibilia religionis, & pietatis signa ad rerum altissimarum, quę in hoc Sacrificio latent, contemplationem excitarentur.* [a]

Quibus tamen ne dùm Fidelium corda ad diuinum obsequium excitantur, verum & durissima Aduersariorum pectora lacessunt. Quid quæso Valentis perfidi in Arianismo Imperatoris leniuit animum, nonne eius stupor in Sac. cæremonijs à D. Basilio ritè, ac piè administratis? [b] Quid inquam ad pœnitentiam reduxerat satellites à Iustina Augusta eodem Arianismo infecta in D. Ambrosij trucidationem intra veneranda Thalami penetralia missos, an non hic Sacer obsequij Ritus ab eis inspectus? [c] Exaltet siquidem Israel magnalia Dei, quia in clangoribus, ac vociferationibus ierichontina mœnia corrui dedit eis. At nos diuinos fauores commemoramus, per quos absque Christianorum strepitu, aut vociferatione, sed vnico verbo *Amen* fiducialitèr pronunciato innumerabiles fidei hostes corruere [d]; non clangoribus, sed deuotis, ecclesiasticisque cantibus durissimum in Manichęismo Augustini cor expugnatum siquidem fuit, & pro catholica fide inexpugnabile propugnaculum renouatum est; en ipsius met in suis Confessionibus verba: *Voces illæ* (de cantu ecclesiastico suæ conuersionis instrumento loquens) *influebant in auribus meis, & eloquebatur veritas pietatis in cor meum, & ex eo extuabat effectus pietatis, & corruebant lacrymæ, & bene mihi erat cum eis.* [e]

Quid ergo Synagoga, diuina protectione viduata, de antiquis, altisque portentis pro se gloriatur, forsan de Aegyptiorum in Erythreo mari

a Cõcil. Trid. sess. 22. cap. 5.

b Baron. an. 370. no. 44.

c D. Ambros. epist. 32. ad Marcellam Sororem.

d Vide hic in fine dictionis *Amen*.

e D. August. lib. 9. Cõfess. cap. 6. & 23.

a 2 submer-

submersione? En quod absquè tanta aquarum copia, idem Deus solis aquæ benedictæ guttis aspersis in pilulis plumbeis Catholicorum hostes prosternere fecit. f Vastus sanè aperiretur mihi campus, si cæremoniarum exempla corda, & vires infidelium deprimentia liceret congerere.

f Vide hic in dict: *Aqua Benedicta.*

At dum *mente, anima, & viribus* coli iubet Deus; tota, scilicet, *mente*, quo ad prætium, & indefinitam existimationem, *ex tota anima*, idest, affectu super omnia intenso: *Ex omnibus viribus*, nempè, promptè, ac sollicitè; istis tamen actibus triplex mortalium genus aduersatur vitijs. Primi enim sunt, qui erronea mente catholica dogmata pertinacitèr negantes, sectarij fiunt, diuinique cultus, & cæremoniarum irrisores; superstitiosas adinuentiones eas esse, & irritamenta potiùs in Dei conspectu, quàm meritorias asserentes. Nec mirum si dedecus Nouatorum instituti, quod à desperatione principium sumpserat, alijs armis, quàm solis calumnijs tueri nequeat, at Hæreticorum aries fortissimum fidei murum infringere non potest, nàm: *Veritas quæstionibus ventilata clarescit, species aromatica pistillorum tunsione fragrascit, Ecclesia oppressione malorum crescit.* g Audiant ergo calumniarum fabricatores, quod: *Apud nos inconuulsis radicibus viuat antiquitas, cui decreta Patrum sanxere reuerentiam.* h Audiant inquam, & excogitent, an neruosam, triplicatamque Tertulliani funem rumpere facilè possint, qui sic ait: *In summa si constat id veriùs, quod priùs; id priùs, quod ab initio: id ab initio, quod ab Apostolis. Paritèr vtique constabit, id esse ab Apostolis traditum, quod apud Ecclesias Apostolorum fuerat sancitum.* i Si ergo Orientalis, Occidentalisque Ecclesiæ, licèt diù, & per tot sæcula inter se diuisæ, easdem prorsus cæremonias iugiter obseruent, quo modo negari posset eas non fuisse ab initio, & ab Apostolis institutas? Itaque iure optimo cæremoniarum impugnatores in Tridentina Synodo K damnantur, vbi habetur: *Si quis dixerit cæremonias, vestes, & externa signa, quibus in Missarum celebratione Ecclesia vtitur, irritabilia impietatis esse magis, quàm officia pietatis, anathema est.*

g Petr. Cellen. lib 5. epist. 4.

h Can. Contra Statuta 25. quæst. 1.

i Tertull. lib. 4. aduers. Marcion. c. 5.

K Concil. Trident. sess. 21. Can. 7.

Secunda vitiosorum hominum species est irreuerentiū, & improborum Christianorum, qui tantùm ex maiorum instituto, friuola quadam assuefactione labijs solummodo Deum honorat, quorum confabulandi potiùs gratia, quàm orandi est ad Ecclesias accessus: quos sanè cum Iacobo Apostolo monendos censeo: *Si quis putat se Religiosum esse*, (idest pium Christianum) *non refrenans linguam suam, huic vana est Religio.* l quod præsertim in Ecclesia exigitur, in qua decet sanctitudo, & deuotio, in qua erit *cultus iustitiæ silentium.* m *Cessent* (clamat Gregorius Papa) *vana, & multò fortiùs fœda, & profana colloquia; Cessent confabulationes qualibet. Sint postremò quæcumque alia, quæ diuinum possunt turbare Offitium, aut oculos diuinæ Maiestatis offendere, ab ipsis prorsus extranea: nè vbi peccatorum est venia postulanda, ibi peccandi detur occasio, aut deprehendatur peccata committi*

l Iacobi epist. cap. 1.

m Isai. Cap. 31.

mitti &c. n Meritò igitur S. Damasus Papa o ab Ecclesia huiusmodi vaniloquos expelli sanciuit. Sed quid de his dicendum, quorum arrogantiæ terminus in abutendis sacris habitibus in bacchanalibus, & scenis excurrit? Certè eadem pœna commererentur puniri, qua Comicus ille, qui in eadem scena, vbi pluuiali ecclesiastico indutus recitabat, ibi repentè expirauit. p

n Can. Decet Domum Domini de immun. Ecc. in Sexto.

o Apud Baró. anno 382. n. 20.

Tertium denique genus Ecclesiasticorum est, qui negligentia labefactati, mente distracti, & cæremonijs parum, aut nihil intenti; in Choro, vel in Altari inconsideratè orant. (quidquid in hoc Theologi aliqui recentiores asserant) certè dediscere haud debemus quod Monachus ille multatus fuerat, quia in Choro ad verba salutifera ET VERBVM CARO FACTVM EST genuflectere negligens, quē Dæmon, post alapæ percussionem, sic arguerit: *si verbum Dæmon factum esset, diceretur; vtique omnes nos infernales spiritus vsque ad terram prostraremur*. Vel considerare sufficeret, quod proptèr negligentiam inclinationis capitis ad *Gloria Patri*. arctè in purgatorio quidam detinebatur; aut si id, quod de S Seuerino B. Petrus Damianus refert, credere oporteret, nempè, quod propter anticipatam offitij recitationem, vt expeditiùs populorum negotijs incumberet, ideò in eisdem cruciatibus delictum hoc Seuerinus purgabat. Hæc & similia formidantia exempla nouis quorumdam doctrinis omninò aduersantur. Nec fas esset asserere, quod si Deus de rebus leuitèr neglectis puniret, pœna hæc vltrà debitum esset: nàm licet culpæ leues videantur, fiunt tamen graues ob reliqua mala, quæ secum trahunt; negligentia enim sacros Ritus in primis debilitat, vt rectè Tertullianus q aduertit: *Omninò* (inqiens) *res christiana sancta antiquitate stat, nec ruinosa rectiùs reparabitur*. Negligentia insuper ordinem peruertit, & confusionem parit: *At si* (aiebat ille r) *à Choro, à Nauigio, ab exercitu ordinem sustuleris, confusionem induxeris inamœnam, remque perdideris; sic Templorum Sacra mysteria nisi ordinem, & disciplinam habuerint, nec decora esse possunt, nec vtilia satis, & religiosa*. Quasi diceret, quid si excubitor, & speculator, qui vigilat in exercitu, dormiret tantispèr? Aut nauta, qui ad carbasa, seù gubernaculum inuigilat, ordinem parùm negligeret? Hæ tamen transgressiones licèt re vera leues essent; quia verò modica illius negligentia confusionem ex inimica aggressione, & nauis ruinam istius omissio causarent; hinc valdè puniendi essent: sic rituum obseruantiæ, ex negligentijs leuitèr commissis, relaxatio gignitur irreparabilis. *Non ergo solum fragilitati consulitur humanæ, sed etiam sacris ministeriorum Dei prouidetur sollicitudine*, conclamabāt Concilij Toletani Patres s. Zelo igitur tantæ venerabilis Obseruantiæ pro Ecclesiasticis hoc opus non modico labore aggressus sum, vt Sacrorum Rituū splendor per Etymologias, Historias, Mysteriorum significatus, modosque exercendi diuinum cultum collimando, rectiùs operetur. Ecclesiasticis enim inquit Dominus, *Vobis datum est nosse*

p Pietr. Damian. lib. 1. epist. 8. ad Eugenium II.

q Tertull. cōtra Marciō. cap. 3.

r Cresolius in Mistagog. lib. 3. cap. 20

s 7. quæst. S. Can. Nihil contra.

se

se mysterium Regni Dei, cæteris autem in parabolis. Esi namque duplex genus hominum (inquit Blesensis *s*) *Pedisequum, & quoddam Deiuidum. Pedisequum hominum genus est, qui Deum non possunt cognoscere per intelligentiam scripturarum, sed vestigia eius quoquomodo indagant, per visibilia enim huius mundi inuisibilia conspiciunt Dei. Huic genus hominum predicta non proponuntur, sed Deiuido, qui, scilicet, Deum videt per intelligentiam scripturarum.* Et alibi idem *u Deiuidos dicimus Ministros Ecclesię, quibus credita sunt eloquia Dei, quibus dictum est: Vobis datum est nosse misteria &c.*

s Petr. Blesen. serm. 8.

u Idem Blesś. serm. 18.

Huius igitur operis intentio alia non est, nisi, quod in Ecclesiastico sacra ministrando; *Adsit* (vt Hieronymus aiebat *x*) *omnis congregatio Sanctorum cogitationum, vt quid sit Pontifex, quid vnctio, quid indumentum eius, conferens intrà Sacrarium cordis sui, possit aduertere.* Tandem tibi Lector pręb eo in hoc opere æternum illud VALE, quod est: *Omnium habere notitiam, & penitùs in nullo peccare, quod diuinitatis est magis, quàm mortalitatis. y* Et sic.

x 8. quæst. 1. can. licet ergo.

y In Pandectarum præfat.

Vade, Vale, Caue nè titubes, mandataque frangas. z

z Horatius epist. ad Vinnium Aselium.

TYPOGRAPHVS LECTORI

HOC Opus, quod Authore viuente tèr typis italico idiomate editum, desiderio tamen alienigenę vtilitatis, quartò extra Italiam latino sermone diuulgatum, ac in Germania proelo proditum fuit: Verum cum latina illa editio non fuerit iuxta vltimam italicam impressionem, quæ verborum copia notabilitèr aucta reperitur, ideo Eruditorum stimulo hęc septima ex recentiore impressione italica à Domino Carolo Authoris fratre latinè translata scatet correcta, meliusque coordinata, ac ampliata, cuius Additiones sub hisce asteriscis FR.‖: conterminantur. Emanauit insupèr translatio latina ex tertia italica impressione Francofurti da anno 1673. Ac tandem de anno 1675. alia editio Veneta italicè typis Pauli Balionis cum nonnullis additionibus, ex quibus etiam seligimus eligenda. Quantæ autem vtilitatis sit hoc opus, superfluum esset hìc referre, dùm suomet splendore diù iàm se commendauit: in hoc enim HIEROLEXICO non nuda tantùm verba explicantur, sed ad ea etiã pertinentibus Etymolgijs, Mysterijs, Rubricis, scolasticis, moralibus, Controuersisticisq; canonicisque Questionibus; & concionabilibus conceptibus adornatur, nec non Legum obscuræ, & barbarę Dictiones, Scientiarum termini, & similia declarantur. At vt in me arrogantiæ notam caueam, tuæ sapientię, Benigne Lector, quantùm hoc Opus externorum muniat ingenia, augeatque pietatem denunciandum committo, & enixè exoro. Vale.

Appro-

Approbatio facta in prima editione.

EGO D.Leonardus Patè Humanarum Litterarũ, ac Græcæ Linguæ Professor in Almo Gymnasio Messanensi, & Magister Notarius Tribunalis Sancti Officij, ex commissione Reuerendissimi Vicarij Generalis summa cum diligentia egregium Opus inscriptum *Notitia de' Vocabuli Ecclesiastici*, Admodum Reu. D. Dominici Magri perlegi,illudque visum est, vt multo cum emolumento omniũ, nedùm cum laude sui Auctoris,prodeat in lucem,quippè quod non modò nihil contineat Sanctæ Fidei, Sanctæquæ Romanæ Ecclesiæ dogmatibus, atque institutis repugnans; quin imò omni scateat tùm profana, tùm ecclesiastica eruditione; quare potest prælo tradi, si ità Reuerendissimo Vicario Generali videbitur. Datum Messanæ die 17.Aprilis 1644.

D. Leonardus Patè M. P.

Approbatio in secunda Impressione.

MAndante Reuerendiss. Magistro Sac. Palatij P.F.Vincentio Candido legi Librum Adm. Reu. D. Dominici Magri Melitensis Rectoris Catheeumenorum sub titulo *Notitia de' Vocabuli Ecclesiastici*, in quo non tantùm pietas, & mores salui,integrique cernuntur; sed inuolutę etiam de rebus ecclesiasticis notiones conquisita cura perspicuè conscribuntur, & diligentèr enodatæ exponuntur.Hinc publicæ vtilitati typis eum committi posse censeo.Romæ 28.Aprilis 1650. *Leo Alatius.*

Imprimatur si videbitur Reuerendiss. Patri Mag. Sac. Pal. Apost.

M. Episc. Arriminen. Vicesg.

Approbatio in tertia excussione.

EX Commissione Reuerendiss. Magistri Sac. Palat.P.F.Hyacinthi Libelli legi Librum Admod.Reu. D. Dominici Magri Canonici Theologi Ecclesiæ Cathedralis Viterbien.inscriptum.*Notitia de' Vocabuli Ecclesiastici* tertia ferè parte adauctum;in quo non solùm omnia Religioni,bonisque moribus consentiunt, verùm etiam præclara sacrarum rerum eruditio, & sanctissima rituum disciplina continetur, & explanatur. Quare dignum existimo, vt omnium commodo typis mandetur. Romæ 25. Martij 1668.

F. Iacobus Bonamicus Ord. Hierosolymitani.

Imprimatur Fr. Hyacinthus Libellus S. P. A. Magister.

Quarta Impressio.

Translatio latina secunda italica impressionis, vt habetur in catalogo nundinarum Francofurti.

NOtitia vocabulorum Ecclesiasticorum digesta per R.D.Dominicum Magri Melitensem, Sacerdotem,Theologum,Rectorem Catechumenorum Opus æquali eruditione, & curiositate refertum, quod post secundam lingua italica impressionem,nunc primum cum diuersis indicibus Typo prodit latino in 4.apud Io. Bapt. Schenuuetter.

Quinta Excussio latina.

Francofurti sumptibus Iohannis Zubrodt. 1673.

Sexta editio italica

Venetijs per Paulum Balionem.

Impri-

Imprimatur si videbitur Reu. P. Mag. S. P. A.

I. de Ang. Archiep. Vrbin. Vicesg.

Approbatio præsentis editionis.

IVssus à Reu. P. Raymundo Capisucco S. P. A. M. Vidi Macrorum fratrum Melitensium haud Macrum opus, nempè Notitiam Vocabulor. Ecclesiasticorũ q. Ad. R. D. Dominici Macri iampridem pluries typis editam, ac nouissimè ab Adm. R. D. Carolo fratre ità doctrinæ, atque eruditionis dulci pinguedine refertam, vt speciem quodammodo mutans nouum Hierolexici nomen habere meruerit; in eoque comperi non modò nihil maligni fucci corrumpens bonos mores, atque Christianæ Fidei præcepta; sed opimam ecclesiasticarum præcipuè rerum cognitionem, Eruditorum gustui gratissimam futuram, & cuilibet probo viro necessariam; imo sub rudi licet testa verborum sapidas non modo pulpas, sed precio nobiles Margaritas. Vnde iure optimo crederem edi posse ad comune Christianæ Reipublicæ bonum, & ad perenne Authorum gloriæ incremētũ Ego Franciscus Ptolemæus Parrit. Senensis in Almæ Vrbis Archigymnasio primarius de manè Iuris ciuilis interpres. Romæ 6. Kal. Iul. A. D. MDCLXXVII.

Imprimatur Fr. Raymundus Capisuccus Ord. Præd. S. P. A. Mag.

INNOCENTIVS PP. XI.

AD FVTVRAM REI MEMORIAM. Cum sicut dilectus filius Pontius Beroardon Bibliopola in alma Vrbe nostra commorans Nobis nuper exponi fecit, ipse quosdam libros, vnum videlicat cui titulus Bibliotheca Sacra, & Profana Latini Latioij Viterbiensis, & alium cui titulus Hierolexicon. sinè Sacrum Dictionarium Authore Dominico Macrò, ac reliquum, cui titulus Italia Sacra Abbatis Ferdinandi Vghellij cum nonnullis additionibus typis in alma Vrbe nostra nouiter mandauerit, seu mandare, & in lucem edere proprijs expensis intendat, vereatur autem, postquam in lucem prodierint, alij, qui ex alieno labore lucrum quærunt libros præfatos iterùm imprimant, seu imprimi curent in ipsius exponentis præiudicium: Nos eius indemnitati ne ex impressione huiusmodi aliquod dispendium patiatur prouidere, illumque specialibus fauoribus, & gratijs prosequi volentes, & à quibusuis excommunicationis, suspensionis, & interdicti, alijsque Ecclesiasticis Sententijs, censuris, & pœnis à iure, vel ab homine quauis occasione, vel causa latis, si quibus quomodolibet innodatus existit ad effectum præsentium dumtaxat consequentes harum serie absoluentes, & absolutum fore censentes, supplicationibus eius nomine Nobis super hoc humiliter porrectis inclinati, eidem Pontio, vt durante decennio à primæua dictorum librorum impressione respectiuè computañ. dummodò tamen à dilecto filio Mag. Sac. Pal. Nostri Apostolici priùs approbati fuerint, nemo tàm in Vrbe, quàm in reliquo Statu Ecclesiastico mediatè, vel immediatè Nobis subiecto libros præfatos, etiam sub prætextu additionum, neque additiones præfatas separatim, sinè speciali dicti exponentis, aut ab eo causam habentium licentia imprimere, aut ab alio, vel alijs impressos vendere, seu venales habere, aut proponere possit, & valeat auctoritate Apostolica tenore præsentium concedimus, & indulgemus. Inhibentes propterea vtriusque sexus Christi fidelibus præsertim librorum Impressoribus, & Bibliopolis sub quingentorum Ducatorum auri de Camera, & amissionis librorum, & typorum omnium pro vna Camera Nostræ Apostolicæ, & pro alia eidem exponenti, ac pro reliqua tertijs partibus Accusatori, & Iudici exequenti, irremissibiliter applicañ., & eo ipso absque vlla declaratione incurreñ. pœnis, ne dicto Decennio durante libros prædictos, aut aliquam eorum partem, vel additiones præfatas separatim tàm in Vrbe, quàm in reliquo Statu Ecclesiast. præfatis sine huiusmodi licentia imprimere, aut ab alijs impressos vendere, seu venales habere quoquomodo audeant, seu præsumant. Mandantes propterea dilectis filijs nostris, & Apostolicæ Sedis de Latere Legatis, seu eorum Vicelegatis, aut Præsidentibus, Gubernatoribus, Prætoribus, & alijs Iustitiæ Ministris Prouinciarum, Ciuitatum, Terrarum, & locorum Status nostri Ecclesiastici præfati, quatenus eidem exponenti, seu ab eo causam habentibus præfatis in præmissis efficacis defensionis præsidio assistentes quandocumque ab eodem exponente fuerint requisiti, pœnas præfatas contra quoscumque inobedientes irremissibiliter exequantur. Non obstantibus Constitutionibus, & ordinationibus Apostolicis, ac quibusuis statutis, & consuetudinibus, etiam iuramento confirmatione Apostolica, vel quauis firmitate alia roboratis privilegijs quoque indultis, & litteris Apostolicis, in contrarium præmissorum quomodolibet concessis, confirmatis, & innouatis cæterisque contrarijs quibuscumque. Volumus autem, vt præsentium transumptis, etiam in ipsis libris impressis manu alicuius Notarij publici subscriptis, & sigillo personæ in Ecclesiastica dignitate constitutæ munitis eadem prorsus fides adhibeatur, quæ adhiberetur ipsis præsentibus, si forent, exhibitæ, vel ostensæ. Datum Romæ apud S. Petrum sub Annulo Piscatoris Die 10. Octobris M. DC. LXXVII. Pontificatus Nostri Anno Primo.

Loco † Sigilli

I. G. Slusius.

AVCTO-

AVCTORIS VITA

A Marco Argolo breuiter descripta.

QVANTVM Eruditorum, aut modestia ipsorum, aut quies operit, & subtrahit famæ, vt eorum ingenij fœcunditas posteritati sterilescat, memorięque pereat infructuosa: *ἄκαρποι*, nàmque moriendo sua alijs cedere cogũtur; sed qui eruditionum scripta posteritati relinquũt hæreditãt potiùs post obitum, quàm hæredes constituãt, dùm æternum nomen acquirunt: talis siquidem gloriæ *D*ominici Macri extat memoria, nedùm ex eius scriptis, sed (quod digniùs est) ex integerrima ipsius vita; ac pietate, vt meritò de eo, id quod de Lycurgo aiebat ille, *a* fateri liceret, quod, nempè, *Nil lege vlla in alios sanxit, cuius non ipse primus in se documenta daret.* Vndè non incongruè visum est huius Authoris hic vitam præferte, vt antequàm pius Lector eruditionum copia informetur, Auctoris eius quoque vitæ ædificetur exemplis. *a* Iustin. hist. lib. 3.

Igitur de anno. MDCIV. Quinto Kal. Aprilis in Insula, cui ab apum melle nomen inditum fuerat, ortum habuit *D*ominicus Macrius Aloysij, & Susannæ iugalium filius, in Ciuitate Vallettæ, & in Parochiali fonte S. Mariæ portus Salutis *IV.* nonas eiusdem mensis, & anni baptizatus est; diuinoque deindè timore, ac litteris instructus, ad decimum ~~sextum suæ~~ ætatis annum, nempè, *IV.* nonas Septembris anno MDCXX. à bo: memorię Balthasare Cagliaresio Meliuetano, ac pijssimo Episcopo in quadam episcopali Villa, de illius nomine *Monte Cagliarese appellata*, minoribus Ecclesiæ ordinibus initiatus fuit: at quia fortè *cũ in eo* loco superpellicium, vt indueretur ad suscipiendos ordines *Domi*nicus non reperierat, contigit, vt idem Episcopus vsum alterius eius Rochetti concedere debuisset, & in ea ordinatione de Præsulis vertice super Iuuenis caput ceciderat mitra, ex quo actu idem Episcopus talem Iuuenem episcopalem dignitatem consecuturum fore vaticinatus est, quod re vera præsagium verificatum fuisset, si ex parte suscipientis non obstitisset voluntas, vt referam inferiùs. Degebat tunc Panormi Iulius Casaurius maternus Iuuenis Auunculus, ibi primarius Iuris Lector, qui processu temporis in Belgio Cardinalis Hispaniarum Infantis Generalis Auditor extitit, ad quem Auunculum, dùm Panormi lecturę Cathedram tenebat, à Genitore studendi causa Dominicus directus fuit, quod tamen studij libamen cum minimè Iuueni arrideret; obtenta per epistolam Patris licentia, Romam ad Philosophiæ studia se contulit, vbi illis nondùm peractis, occasione obsequij erga Alexandrũ Cardinalem Vrsinum, tunc Maronitarum Protectorem, specimen suæ idoneitatis ostendit, ideoque præfatus Cardinalis annuente tunc Vrbano VIII. Pontifice, ad Antiochenum Patriarcham dirigendum Dominicum disposuit. Negotij autem emergentia hæc erat; Patriarcha ex dolosa nonnullorum relatione, quod malè eius *D*iœcesani Romæ tractarentur, renuebat proindè studendi causa ad Collegium Maronitarum ampliùs illos dirigere. Igitur *D*ominicus *XIX.* suæ ætatis anno, nempè, pridie idus Septembris MDCXXIII. Roma *Melitam* versus soluerat, vt ibi nauigij transitum ad Orientem expectaret: sed vix *superatis* Carybdis, Scyllæ, aliorumque marium fluctibus, ad patriam perductus, *ibique* fluctuationes maiores Domesticorũ, scilcet, per tot menses, in quibus dùm nauis transitum expectabat, patientèr sustinere coactus est; nàm propter inopinatum eius aduentum, studijs adhuc minimè peractis, non mo-

dicè indignati erant eius parentes, quorum exprobrationes eo magis in eum augebantur quotidiè, præsertim quia rationem huius immaturi aduentus inuestigare nequiuerant: quinimò torquebat eos non modica ingentis mali suspicio, quia per totum illud tempus nonnisi cum Mahumetanis de rebus, regionibusque Orientalium continuò confabulari reperiebatur; ex eis enim Agarenis itineris ordinem, locorum nomina internoscere, ac turcica vestimenta emere opus habebat Dominicus, de quibus latebris malè apprehensis incessanter, dùm conuiciabatur ille, summa nihilominus patientia, ac hilaritate cuncta sustinendo, varijs æquiuocis parentum indignationem mitigare satagebat. At quando de transitu nauigij ad Orientem certior factus est; statìm Patrem rogauit, vt secum extra domum iret, & in via veniam, & benedictionem postulans, causam sui discessus ei patefecit, quem etiam præcatus est, vt penès Genitricem, & domesticos excusaret, si ad euitandos fœminiles eiulatus, licentiam sui discessus non poposcerat, in quorum igitur pijs præcationibus per patrem se commendans, vale dixit. Vix tamen in orientalem terram è naui descenderat, vt statìm in sui necis infortunium inciderat, dùm enim noctu campestre agebat iter, in quendam Aethiopum militem occurrerat, qui ira motus, gladium euaginauit, vt Dominicum occideret, sed innocens de causa tanti motus aggressorem blandè interrogauit, quia non fuisset ab eo salutatus, respondit: prorsùs se excusauit Dominicus, se non parùm cœcutire præsertim in noctis caligine, intelligebat nàmque de cœcitatis ignorantia in moribus regionis, de quo vsu deindè instructus, quod, scilicet, similes milites, si in campestri via priùs non salutentur, statim de inimicitia suspicantur; itaque excusatione mitigatus miles ille, & de via interrogatus, se humanitèr præbuit. Alia vice ob similem morum regionis ignorantiam periclitatus est mortem; extat siquidem non mediocris zelotypia Orientalium erga eorum mulieres, vt nec proprijs fratribus eas confident, quin & nuptiarum festiuitates, ac comessationes vterque sexus separatim celebrat, quod nesciens Dominicus, die quadam curiositatis gratia inspicere voluit, casu in mulierum mansionem ingressus erat, quod ægrè ferentes viri, armis, & fustibus illum aggressi sunt: quarè vt periculum euitaret, statim aduenam esse, ac proindè illius ritus ignarum fassus est; & ad Gubernatorem loci conductum, accusauerunt esse Christianum latinum, atque turcicarum regionum speculatorem. Interrogatus verò à Gubernatore, qua de causa ad turcicum imperium accesserat? Respondit se esse medicum, ac proindè medendi Orientalium modum addiscere, cupidum accessisse (sciebat enim quanti æstimantur Physici in illis partibus.) Nec reuera ille mentitus erat, quia iàm Romæ phisicæ studuerat. Vnus autem ex principalibus ibi assistentibus rogauit illum, vt vellet eius natam febre laborantem curare, accessit ad ægrotantem Dominicus, at quia ibi ipsi Medici proprijs manibus pharmaca componunt, ipse quãdam herbam in agro casu repertam miscuit cum terra S.Pauli, quam secum ferebat ex Crypta eiusdem Sancti, quæ in Melita maxima veneratione colitur, *Gratia S.Pauli* vulgaritèr nuncupata, & ægrotanti ad bibendum porrexit, ac Deo iubente, puella statìm conualuit, & ità fictus Medicus persecutionis periculum euaserat. Similem effectum huius *Gratiæ S.Pauli*, dùm in illis partibus morabatur, expertus est: Mater enim eius, quæ in Melita pro incolumitate filij Deũ rogare nunquã cessabat, dùm quadam noctè in oratione dormitàret, filium morbo laborare somniauerat, & à Diuo Apostolo intereà curari: quando verò in Melitam redijt Dominicus, Mater ei somnium retulerat, quod verè euenisse confirmauit filius, inquiens, se febre decubuisse, qua postea in quartanam conuersa, non alio antidoto, quàm eiusdem S.Pau-

li

li terra conualuisse. Multa quidem in hac Orientali peregrinatione scitu digna occurrerent referre, sed breuitatis gratia omittuntur, de quibus tamen non pauca tùm in eius Itinerarij tractatu bis Viterbij impresso, in quo, nempè, de Turcarum moribus, de locorum originibus, quos in eius transitu vidit, ac alijs, satis eruditè referuntur: tùm etiam in hoc præsenti volumine in dictione *Maronita*, dict. *Graci*, ac alibi de eorum ritibus, ac moribus ab ipsomet visis, disertè agit. Fœlicitèr igitur cũ Maronitarum Patriarcha completo negotio, vt in mandatis habuerat, nauem conscendit, quæ per Melitam erat trãsitura. At interea eius Matri pro filij incolumitate precatrici incessanti accidit, vt quadam die dùm illa ad imaginem Diui Sacræ Virginis Sponsi eadem intentione præces lacrymantèr, vt ei solitum erat, funderet, ceciderit imago illa appensa: tunc statim deuota mulier ad Maritum lætabunda cucurrit, dicens, ad se accessisse D. Iosephi imaginem, in signum annunciationis aduentus filij, quam tamen Maritus de leui, atque fœminili credulitate arguens; auertat, inquit, Deus, quod filius noster in hac valida maris tempestate nauigare contingat, (erat enim tunc magna tempestas) at illa fiducialitèr non dubitare respondit, quod qui tale fœlice nuntium ei attulerat, forè vt à cunctis periculis illum liberaret. Rectè: post horam Parentes de aduentu filij certiores facti sunt. In Melitam igitur reuersus, Dominicus à Magno Magistro, eiusque Concilio decretum fauorabile obtinuit, vt in futurum omnes Maronitæ in eorum transitu per eam insulam, expensis communis ærarij victu hospitio, vestimentis, ac viatico prouiderentur. Romam accedens, & ad osculum Pontificis pedum admissus, atque benignè susceptus; retulit eius bonum commissionis successum penès Patriarcham Antiochenum. In Vrbe deindè longo annorum curriculo studia Philosophiæ, ac Theologię, cæterarumque liberalium artium, præsertim linguæ græcæ, & orientalium professus est, & sacerdotio ordinatus, ad patriam rediuit, ex qua iterùm pro interpretatione versionis Bibliæ in Arabicam linguam à Bo: me: Cardinali Pallotto vocatus, Romam venit, qua occasione Contradictionum Apparentium eiusdem Sacræ Scripturæ opusculum composuit, quod tertiò impressum, & auctum in calce huius Operis nunc prodit.

Fuit autem in concionando valdè gratus, & per cunctas Ciuitates, in quibus hoc munere functus est, varia deuotionis exercitia cum animarum fructu erexerat; vtpotè, Agonizantium Confraternitates, D. Philippi Nerij Sacerdotum Congregationes, Ecclesiasticorum in Sacris Rubricis Academias, ac huiusmodi varia: tanto enim ardebat Diuinæ legis zelo obseruantiæ, vt nunquàm suffetre potuerat de die festiuo operà seruilia exerceri, pro qua re videns semel quendam seruum in publica via pro ignis pabulo in die solemnis festiuitatis frangere ligna, statim ardore commotus eius Dominum adiuit, illumque de publico scandalo ex eius iussione commisso redarguit.

In quadam Ciuitate viderat de nocte meretrices quasdam, quæ prætextu postulandi eleemosynam, viros in via tentabant ad fornicandum, quas peccandi occasiones apud Superiores loci prohiberi curauit. In Ciuitate Melitæ, Victoriosa nuncupata, in qua reperitur Hebræorum carcer, obtinuerat, vt ad spem illorum conuersionis, in quolibet sabbato eis concionari posset, sed impeditus ab hoc exercitio per quendam virum potentem, pecunia (vt fama erat) ab illis corruptum, cui Dominicus dixerat, tu quidem validus es Hebræorum protector, sed vigor iste tuus non diù duraturus erit; & rectè non post multum tempus vita ille cessit. Nec minor erat ei Rubricarum obseruantiæ ardor, vt quoties reperiebatur in aliqua solemnitate, si aliquem Altaris Ministrum in notabili cæremonia errare vidisset, peracta solemnitate, vel cære-

moniarum Directorem, vel errantem de commisso errore admonebat. Sequentibus Recentiorum opinionem, quod, nimirùm, absque peccati scrupulo posset Sacerdos antè matutinum celebrare Missam: respondere solebat, quod hoc nonnulli Sancti Ecclesiæ Doctores sub mortali obseruari cogunt, & vbi est dubium mortalis commissionis, tutiùs est sequi strictiorem opinionem, & eisdem instantibus, quod ob varia negotia occurrentia excusari debuissent Sacerdotes, respondebat, talem excusationem non sufficere, quia ob dubium futuri negotij, posset matutinum recitari in vesperis, & nocte præcedenti, atque ipsum nunquàm, celebrasse antè matutinum fatebatur. Quin etiam quando priuatim persoluebat horas canonicas, semper eas diuisim recitabat, sicut in Choro fieri solet.

Omnem verò eius spem semper in Cœlicolis reponebat, & præsertim in Sancto Melitæ Protectore Paulo, & dùm in ea Insula de anno MDCXLIX. erat tanta annonæ penuria, itaut in die Conuersionis eiusdem Apostoli frumentum non ampliùs, quàm pro integra hebdomada reperiri vociferaretur, in eo autem die Dominicus de manè concionabatur in Cathedrali Ecclesia sub eiusdem Sancti titulo consecrata, de cuius protectionis confidentia orabat ad populum, ab eodem Apostolo naufragante in fide Christiana institutum, atque ex præteritarum, crebrarumque in cunctis necessitatibus subuentionum comprobatione, Insulanos spem firmam habere hortabatur; vndè asseueranter, & fiducialitèr promiserat in ea concione Dominicus, quod non transiret sanctus, ac tàm Melitensibus deuotus ille dies sinè aliqua frumenti subuentione, & ità quidem accidit. Nàm ad Vesperas illius diei, præter spem humani adiumenti, ingens nauis frumento onusta ad aliam regionem directa, in Melitensem portū vi ventorum ingredi compulsa est, in quo penuriæ tempore, quia non reperiebatur panis, siliquā ille pauperibus distribuebat. Multoties verò Romam varijs occasionibus adire coactus fuit: de anno MDCL. à Melitensi Episcopo de quodam ecclesiastico beneficio prouisus, atque pro eodem beneficio ab apostolico prouiso citatus, ad Vrbem redijt: vbi ab Eminentissimis Cardinalibus Congregationis de Propaganda fide ad officium Secretarij eiusdem Congregationis Innocentio Papæ X. renunciatus fuit: tunc enim illud officium non erat prælatitium, sed Pontifex pro illa succumbentia aliquem de ecclesiastico dominio velle respondit: nihilò tamen seciùs per eius Palatij Auditorem bis vacantium tunc Diœcesum notam ei obtulit, vt de vacantibus Episcoparibus vnum ad eius placitum Dominicus eligeret, de qua tamen oblatione retulit ipse gratias, inquiens, se ad tantum onus subeundum non esse habilem. At Eminentissimus Franciscus Maria Cardinalis Brancatius Eruditorum infatigabilis promotor, habita de Dominico notitia canonicatu Cathedralis Viterbiensis Ecclesiæ, vbi Antistes tunc existebat de Anno MDCLIV. eum prouidit, quem canonicatum, vt lites, in quibus ille implicitus erat euitaret, libentèr acceptauit; ac intereà idem Cardinalis illius consultationibus in rebus grauibus, & in prouisionibus beneficiorum continuò vtebatur: quarè non raro ab Amicis Dominicus impulsus erat, vt, dùm pro alijs ab eodem Prouisore beneficia obtinebat, deberet sanè pro se ipso aliquam pinguem prouisionem impetrare, de qua re subsannans ille, se sufficientèr prouisum fuisse respondere solebat. Ad penetralia eiusdem Cardinalis liberum habebat aditum, quorum colloquia semper non nisi de varijs, ac sacris eruditionibus fuerant, & licet aliquando inter sese locis distarent, nunquàm de eisdem materijs adinuicem scribere intermittebant. Tempore pestis idem Dominus Cardinalis regimen Claustralium Monialium S.Rosæ Viterbiensis ei commisit, vbi ad mœstitiæ leuamen intèr alia exercitia, explicationem Hymnorum Breuiarij Romani

ni vulgaritèr expofuit, qui tractatus fub Auctoris nomine anagrammatico *Nicodemo Grima*, idest, *Domenico Magri* bis Viterbij impreffus fuit.

De anno MDCLXI. Romæ grauiffima febre infirmatus eft, quem idem Dominus Cardinalis penès fe maxima charitate, ac liberalitate curari iufferat, ad quem in extremis laborantem pro commendatione illius animæ accefferant Religiofi viri, quorum nocturnas, diurnafque fatigationes confpiciens Dominicus, qui intermiffiuè deperditam loquelam reaffumebat, tùnc eis fæpè de inceffanti fatigatione gratias agens, nè tàm inceffantèr laborarent eos rogabat, quia pro illa vice fe non moriturum certò fciebat; quod ità fanè euenit; conualuit enim, & ad Alexandri Papæ VII. pedes admiffus, gratias illi retulit de conceffione indulgentiæ in mortis articulo ei largita: fubridens proindè Pontifex, inquit, lætamur te propriæ valetudinis diuinatorem fuiffe; itaque fuperuixit poftea vltra decennium; in quo temporis fpatio ab eius centenario Genitore, vt eius acceffu illum antè obitum confolaretur, exoptatus, obediuit filius, & ad Melitam tranfmeauit: vndè eidem Cardinali longifsimam epiftolam eruditionibus, & auctoritatibus refertam de virtute potionis, quam vulgò *Kafè* vocant, direxit, quæ hodie bis impreffa circumfertur, addita in eius fine *Periocha de victus, exercitij ratione* (maximè in fenectute) *obferuanda ad S.D.N. Paulum III. Pont. Max.* ex Andreæ à Lucana Segobienf. Doctoris Medici *manufcriptis decerpta*.

In Conclaui, in quo renunciatus eft Pont. Max. recens S. D. N. CLEMENS X. fuit à Conclauiftis præfati Cardinalis Brancatij, vbi, ad fallendum illud longum temporis tædium, Academiam variarum eruditionum excitauerat, quæ EE. Purpuratorum præfentia decorata erat, atque in ea quadragefima Conclauiftis ipfe concionatus eft; pro qua re Eruditiffimus Francifcus Grifendi tale Epigramma compofuerat:

Fama refert, & fama fimul mihi gaudia preftat;
Quod bona, quodque etiam tu benè verba facis.
Si Domini eloquium pandis, tantummodò nefcit
Eloquium Domini pandere Dominicus.
Porta angufta poli eft; igitur quis Ductor eunti
Nunc erit angufta ad limina? MACRVS erit.
Dùm loqueris, dulci quifquis dependet ab ore:
Nàmque Melitenfis mellea verba parit.
Quifque tua celebrat fophiæ miracula; nempè,
Sub docto famulus Principe doctus adeft.
En tua lingua homini docta benè prædicat arte,
En etiam benè te prædicat omnis homo.

Tandem die 4. Augufti de anno 1671. ægrotauerat, & in ea infirmia femeftri fuperuinentia, carnem in diebus ab Ecclefia prohibitis guftare nunquàm voluit, femperque fumma patientia, ac hilaritate cunctas morbi afflictiones diuinæ voluntati vnitus, fuftinebat. Febribus iugitèr aggreffus currentem diuini officij recitationem per alium libentèr audiebat, ac ingenti animi ardore ad fpiritualem lecturam porrigebat aures continuò vfque ad eius obitum, quem vitæ periodum falutaribus animæ præfidijs munitus, maxima cum circunftantium ædificatione, ac Amicorum dolore IV. Non. Martias terminauit, & in Ecclefia Cathedrali Viterbij humatus eft, ad cuius effigiem in Bibliotheca eiufdem Capituli depictam, hoc Elogium appofitum fuit.

O MA-

O MACER ILLVSTRIS ! GRATIS TAM DIVES ALVMNIS,
EN OPERVM SERIES TOTO CIRCVMSONAT ARCTO.
OMNIS TE PROCERVM COETVS, TE PVRPVRA, ET OMNIS
BIBLIOTHECA COLIT, VVLTVMQVE REPONIT AMICVM.

Ad eius Monumentum.

DOMINICO MACRO MELITENSI,

Equiti Aurato, Comiti Palatino, Protonot. Apostol. Cathed. Eccl. Viterbien. Canonico Theol. Sacrarumq; Inquisitionis, & Indicis Congregationum Consultori.

Qui
XIX. Aetatis eius anno pro S.Sedis negotijs in Orientem missus,
Itinerarium edidit.
Romam pro Arabica Sac. Scripturæ translatione denuò accitus,
Perutiles eiusdem Contradictiones Apparentes collegit, ac conciliauit.
Ecclesiæ Ritus studiosissimus, cuius Opera testantur.
In Sacris Profanisque Scriptoribus germanæ lectionis cupidus,
LATINI LATINII fragmenta, varijs in Bibliothecis dispersa,
Magno labore, ac studio perquisita,
Litterariæ Reipub. vna cum illius epistolis obtulit rediuiua.
Multa alia Opuscula sparsim composuit.
Cautione Sapientiam, Humilitate Doctrinam, Silentio Facundiam
Obtexit.
Pietate Deo, synceritate Hominibus, omnibusque Beneficentia complacuit.
Cunctis S.R.E. Purpuratis beneuisus,
Amplissimoque Sapientum Mecænati
FRANCISCO MARIAE Card. BRANCATIO summè Carus.
Obijt Viterbij IV. Non. Mart. An. Dom. MDCLXXII. Aet. Suæ An. LXIIX
Carolus in Archigym. Almæ Vrbis Sapientiæ Bibliothecæ Alexandr.
Præfectus, & Ioseph. V.I.D. Germani Fratres. M.M. lap. Posuere.

INDEX

INDEX CRITICVS

Authorum, seu Codicum, qui in hoc Opere notantur.

Martyro-

Rober-

EST

A Est nota comminatoria in Sac.Scriptura, & apud eius Expositores, vt exempli grat. [Dispone domui tuæ &c. Isaiæ cap.38. Adhuc quadraginta dies &c. Ionæ cap.3.] vbi littera A. præposita à Græcis ἀπειλὴ, idest, comminatio vocatur. FR. Vide latius lib.3. Biblioth Sanctæ Sixti Senēsis. A, est etiam nota imperfectionis. Vide *Ephron*. Item signum absolutionis. Vide *Pandecta*.

AB. FR. dicitur quintus mensis hebræorum. Sherlogi Diatriba antiq. hebraic. lib.2.diss. 4. sect. 5. num. 29.

ABACTVS. FR. Qui gregem abigit, vel partem gregis. Gloss. in rubricam Gratian. post Can. nullus introducitur. 4. quæst. 4. §. Inscriptio.

ABASCANTVS, vox græca Ἀβάσκαντον; significat scripturam, vel breue, quod ad collū appensum ferebatur, & propriè rem absque malignitate, seù inuidia sonat, hac voce vsus est Tertull. in opprobrium Valentinianorum hæreticorum. [Hi nimirum (inquiens) cū animæ de corporibus excesserint, & per singula tabulata cœlorum de recepto despici cœperint, & interrogari arcanè illa hæreticorum sacramenta, tunc confitendum apud veras potestates, & veros homines Taletos, scilicet, & Abascantos, & Acinetos Valentini. Aduers. Gnost. cap.10. Vbi per *Taletos*, & *Acinetos* fabulosa numina Valentinianorum intelligit, qui fœlicitatem, ac beatitudinē in certis numericis proportionibus reponebant, quas *Aeones*, idest, sæcula appellabant; nam αἰὼν græcè sæculum significat, harum Valentinianorum diuinitatum idem Tertullianus longum catalogum texuit, quem videre licet penès Pamelium in eius annot. ad d.Tertull. & nos breuitatis gratia relinquimus. Vide *Bulla*.

ABAVDIO: Inobedio, & audire renuo. [Nec præceptorum vestrorum Tyrannorum principum exaudio, imò abaudio. In vita S. Nicephori mart. 9. Febr.

ABBAS. Dignitas Monastica, quæ etiam hodiè est inter Clericos sæculares, ab hebraica voce, *Abba*, idest, Pater. Antiquitùs magna solemnitate anniuersarium Abbatis penès Monachos celebrabatur; [Vna autem die anniuersaria, quando ordinatus est Abbas Monasterij, de quo supra diximus, misit Abbas vnum de Fratribus ad Paphnutium, vt inuitaret eum ad anniuersarium Abbatis. In vita S.Euphrosinæ.] Vsus mitræ, quo tempore inter Abbates habuisset principium, de hoc varij varia scripsere; aliqui volunt tempore Vrbani.II. Papæ de anno 1091. S. Petro Cluniacensi Abbati primò concessam fuisse mitram; qui tamen ob humilitatem ea vti noluit. Alij multò antè, nimirum, S. Iustinæ Patauinæ Abbati à Leone Nono Pontifice de anno 1040. concessam tradunt, quando, scilicet, ille Pontifex à sua Montis Gargani peregrinatione redijsset, tunc in transitu Casinensis Monasterij, ibique in Dominica Palmarum Sacrum pontificaliter celebrans, eiusdem loci Abbati, & successoribus sandalijs, dalmatica, chirothecisque in solemnibus celebrationibus induendi facultatem concessit, vt Author est Leo Ostien. lib.2. cap.82. FR. Antiquior tamen hæc facultas in Bullar.Casin.tom.1.const.2. n.2. reperitur, ibi enim legitur, quod IV. Kalendas Maij anno DCXLIII. Theodorus Papa ad instantiam Rocharith Longobardorum Regis, & Gudibergæ Reginæ hoc priuilegium Bobiensi Abb. confirmauit, quod antea ab Honorio. I. concessum fuerat:||. Nonnulli tamen existimant abbatialem mitræ vsum anno millesimo cœpisse, cum à Siluestro II. Placentino S. Sauini Abbati indultum fuisset; nihilominus hoc verum est, quod Blessensis Petrus, qui floruerat anno 1200. valdè admirabatur, VVlielmum in Sicilia Monachorum Abbatem pontificalia indumenta vsurpasse: [Retulit mihi (inquiens epist.90.) quidam Nuntius vester, qualitèr Dominus Papa vos mitra proprij capitis, & alijs ornamentis episcopalibus insigniuit. De benedictione gaudeo, sed insignia episcopalis eminentiæ in Abbate nec approbo, nec accepto. Mitra enim, & anulus, sandalia in alio, quàm in Episcopo quædam superba elatio est.] Ex quibus apertè colligitur pontificalia indumenta non fuisse illo æuo omnibus Abbatibus communia. Vti tamen debent baculo Abbates pendēte velo, ad distinctionē Episcoporum. FR. Singulare est etiam Cisterciensis Abbatis indultum, qui ex concessione Innocentij Octaui sub die 9. Aprilis 1489. potest sa-

cros Ordines conferre Subdiaconatus, scilicet, & Diaconatus. Abbas S. Pauli Romæ ex priuilegijs Innocentij Tertij sub 13. Iunij 1203. Honorij III. sub 15. Maij 1218. Gregorij IX. 25. Febr. 1236. quando ordinatur Sacerdos à Papa, habet facultatem canendi Missam pontificaliter in Patriarchico Altari eiusdem Basilicæ. Abbas non potest esse ex Presbytero, vel Diacono secularis Ecclesiæ. D. Gregor. in Regist. lib. 3. cap. 11 ;]]: Abbates, qui habent vsum mitræ ex consuetudine à S. Sede approbata, vt graues adstruunt Doctores, possunt nedùm sacras res, in quibus sacra vnctio non adhibetur, benedicere; sed & calices, patenas, & Altaria portatilia consecrare. Quin cum licentia Ordinarij, & cum speciali priuilegio Apostolico possunt conferre Confirmationis Sacramentum. In collatione tamen minorum Ordinum sac. Concilij Congreg. 23. Nouembris 1641. facultatem tantùm ad eorum subditos limitauit, addiditque suspensionis pœnam ordinantibus, & dimissoriales concedentibus. Diana par. 7. tract. 11. resolut. 42. FR. Hæc tamen Abbatum facultas ordinandi à VII. Synodo concessa ab Innocentio Tertio in cap. 11. de ætat. & qualit. ord. confirmata fuit. atque de ea fit mentio in cap. 1. dist. 69. in prima decret. parte; ibiq; Gloss.]]: Limitantur etiam Abbatum facultates, quoad benedictionem paramentorum, & similia, nempè illa tantum, quę proprijs eorum Ecclesijs inseruire debent. Sac. Rit. Congreg. decretū à Gauanto sub die 24. Augusti 1609. relatum, quod ad instantiam Spolerani Episcopi innouatum sub 30. Septembris 1628. Imò eadem Congr. 28. Augusti 1629. consuetudinem, à Tamburino tom. 1. disp. 22. quęst. 2. num. 1. adductam, penitùs derogauit. Abbates, qui habent vsum baculi, & mitræ, non possunt Ecclesias profanatas reconciliare, nisi cum aqua ab Episcopo benedicta. Idem Tambur. disp. 23. quæst. 10. In sacris solemnibus haud debent in Altari habere septem candelas accensas; cum hoc solum Episcopis concessum sit. Sac. Congr. Rit. 29. Ian. 1628. Vide *Candela*: Eademque denuò die 27. Septembris 1659. coram fel. mem. Alexandri Papæ VII. habita ad instantiam bo. me. Card. Brancatij, & septima iam dicta candela eis ablata, & minutè pontificalitèr celebrandi modus præscriptus fuit, pluribus abusibus ablatis. FR. Eruditissima quidem præfati quondam Domini mei Cardinalis Eminentia piè, ac laudabilitèr in mellifluis D. Bernardi verbis fundauit instantiam, qui epist. 42. ad Henericum Senonen. Archiep. sic Monachos Abbates obiurgat: [Verum apertè indicant quidam horum quid cogitent, dùm multo labore, ac pretio apostolicis adeptis priuilegijs, per ipsa sibi vendicant, insignia pontificalia vtentes, & ipsi more Pontificum, mitra, anulo, atque sandalijs: sanè si attenditur rerum dignitas, hanc Monachi abhorret professio, si ministerium; solis liquet congruere Pontificibus &c.] Abbates exempti, qui habent vsum mitræ &c; mitris tantummodo aurifrisiatis, non tamen aureas, vel argenteas laminas, aut gemmas habentibus vti possunt. Non exempti verò simplicibus, & albis planis vtantur. de priuileg. in sexto cap. 6. Quo ad eorum præcedentiam, dicendum est eos habere locum post Episcopos tàm in sessionibus, quàm in subscriptionibus; licèt Ven. Beda in hist. Angl. lib. 3. cap. 4. referat, nimirùm: [Habere autem solet ipsa Insula Rectorem semper Abbatem Presbyterum, cuius iuri, & omnis prouincia, & ipsi Episcopi ordine instituto debeant esse subiecti.] Hoc tamen priuilegium S. Columbani Abbatis successores habere meruerunt, ex eo quia Britanniæ Apostolus ille fuerat. Vide *Baculus*. In canone Missæ non fit mentio de Abbate. Vide *Canon Missæ*.

ABBATIALI mensæ debita recognitio. Vide *Cœnaticum*.

ABBATISSA; inter Moniales superior est ordinis monastici, quæ ex decreto sac. Concil. Trid. debet habere annos quadraginta. sess. 25. de regul. cap. 7. Nequit sub pœna excommunicationis, seù aliarum censurarum subditis pręcipere. c. noua. de pœnis, & remiss. Imò nec in virtute sanctæ Obedientiæ AA. penès Dianam. Potest tamen ad instar aliorum regul. Superiorum subditis facultatem concedere alienandi, & remunerandi vsque ad summam decem scutorum, eo fine, scilicet, quo notat Diana. Quod verò limitat Suarez summ. rom. 2. lib. 7. cap. 19. num. 44. Quando, nimirum, non obstet consuetudo in contrarium, vel Prælati prohibitio. Dicitur Antistita. Vide *Antisto*. Etiam *Episcopia*. vide suo loco. dicitur Archimandrissa. Vide *Archimandrita*: *Hegumenus*. *Maiorissa*. *Velum prælationis*.

ABBATIOLA. FR. membrum, seù villa iurisdictionis Abbatiæ: Aimon. lib. 5. cap. 24.

ABBATIZO, munus, & exercitium abbatiale exerceo: [Abbas Claraualiensis, eo quod contra statuta Ordinis Cistereiensis priuilegium impetrauit, perpetuò abbatizandi, ignominiosè depositus est. Paris. an. 1257.

ABBREVIATIO SCRIBARVM. Vide *Abbreuiator*. *Signum*.

ABBREVIATOR: sunt septuaginta duo ministri in Cancellaria Apostolica constituti, qui hoc nomine appellantur *à summarijs supplicationum*, nàm extendunt, & incumbunt ad Bullarum pictacia, ex quibus duodecim dicuntur *de parco maiori*, suntque Prælati, quorum habitus est violaceus, alij viginti duo vocantur *de parco minori*, reliqui omnes appellantur *Examinatores*; inuigilant enim in collatione Bullarum, possunt esse laici, & vxorati. Vide *Hypo-*

mimai-

minnifcon : *Applumbarius*. *Bulla*. *Protonotarius*. Abbreuiator, in dict: *Breue*. *Exceptor*.

ABBREVIATVS. Vide *Breuiatus*.

ABECEDARIVS PSALMVS. Vide *Pfalmus*.

ABDEROLOGVS, garrulus, loquax, ità Tatianus Syrus de Democrito Abderita ait: [Quid dicemus? Nisi iuxta communem Abderologus est homo iste Abderis natus.] Erat Antiquorum Adagium Ἀβδηριλογος, pro garrulo, & mendace; Nàm Abdera erat Thraciæ Ciuitas, quæ inuentrix multarum fabularum fuit, & concinnè Arnobius lib.5. aduerf. Gent. inquit. [Abdera, Abdera, quàm fias mortalibus irridenda, talis si apud te fabula conflata.

ABELIANI, feù *Abelonij*. Hæreticorum secta. FR. ab Abel denominari affectabant Adami filio, quem imitari afferebant, dùm continentes in vtroque fexu viuebant, nec debitum matrimoniale reddentes omnia coniugatorum paria marem, & fœminam adoptabant, illosque hæredes, & fucceffores declarabant. de his mentionem fecit D. Auguftin. in epift. ad Quod vult Deum.

ABHORRICATIO, horror internus. [In monafticis regulis. de Magiftro cap.8.

ABIATICVS, feù *Auiaticus*, nepos ex parte filij, aut filiæ, nimirum, filius filij, aut filiæ, cuius ethymon eft nomen *Auus*. aliquando eft fubftantiuum, & aliquando adiectiuum, & tunc rem Auo pertinentem fignificat, vt *hæreditas auiatica*, feù *abiatica*. FR. de quo vocabulo fit mentio in legibus de feudis. lib.3. de beneficijs, & in Bullario Cafinen, tom.2. conftit.52. fcribitur etiam *Habaticus*.

ABIECTVS, qui promiffiones non obferuat. Vide *Placitum*.

ABIGEVS. FR. fur, qui gregem feducendo furatur. [Qua de re maximus apud Græcos Orator Demofthenes fic ait, quantitas difcernit furem ab abigeo; nàm qui fuem vnum furripuerit, vt fur coercebitur; qui gregem, vt abigens. can. Aut facta. de pœnit. dift.1.] Vide etiam ff. de abigeis lib.1. Dicuntur item Abacti. Gloff. in cap. Abacti. 4. quæft 4.

ABIGO. *as*. FR. feduco [Te per Arianos abigauit coluber ille: Lucifer Calarit. lib. de nõ parcen.

ABINRO: Vide *Purgator*, *Purgo*.

ABOCELLVS. femicœcus. [Non parcas pauperi excœcent te, & faciant fenem abocellum. Blefen. ferm.43.] & alibi idem ecclefiafticis Iudicibus, ait: [Noli fequi retributiones, ne faciant te fenem abocellum. ferm.18.]

ABOLESCO. FR. in fignificatione tranfitiua, & actiua. [Vtique continentiam indicens, & cõpefcens concubitum, feminarium generis abolefcit. Tertullian. de exhort. caft. cap.6.] vbi *abolefcit* eft loco abolefacit, vel abolet.

ABRA. famula, vox græca ἅβρα. [Prætereunte eius abra cum laterna. In vita S.Gudulæ;] de quo vocabulo fæpè fit mentio in S.Scriptura, [Cũ Abra mea Iudith 8.] FR [Vocauit Abram fuam. Abræ fuæ afcoperam Iudith cap.18. Ipfa, & Abra eius. Abram fuam liberam ibidem cap.10.] Aliqui tamen falfo exiftimarunt fuiffe nomen proprium.

ABRAHAMICVS. FR. patronimicum nomen ab Abrahamo: [Hæc Abrahamicus ille fenex, verè ofius, ideft, fanctus, & fenfit, & fcripfit. Sanctus Athanafius aduerf. Arian. orat.1.] de Ofio Corduben. Epifc. fcribens.

ABRAXAS. hoc vocabulo Bafilides hærefiarcha appellatus eft, qui CCCLXV. cœlos afferebat græcis characteribus ἀβράξας, in quibus fecundum arithmeticam confiderationem numerus totius anni dierum continebatur. FR. hæc refert D.Auguft. lib. vnic. ad Quod vult Deum, fortafsè ab Ægyptijs, & Græcis illi didicerant, qui nomen Nili fluminis in eius characteribus fymbolicè numerum anni dierum comprehẽdi affirmabant; hoc pacto ΝΕΙΛΟΣ, ifteft N. cõtinens n. 50. E, 5. I. 10. Λ. 30. O. 70. Σ. 200. qui numeri fimul collecti faciunt fummã 365. Diuus Hieronymus cenfuit Abraxas fignificare mithram, ideft, folem, qui dics anni menfurat. Vide D. Auguft. de Ciuit. Dei.

ABSAGI, populi. FR. de quibus Anaftafius egit, & videre eft hìc in dict. *Ziebacborium*, habitant ad Caucafi radices, à quibus fcatet *Abfari* flumen, quod per Armeniam, deindè tranfit, vt author eft Plinius lib.6. cap.4. & 9.

ABSALON. FR. pax patris interpretatur D.Gregor. in procem. 7. pfalm. pœnit.

ABSCONSA, laterna à *Latendo* dicta. [Tunc accenfa candela in abfconfa vnus eorum in dormitorio debet circuire lectos omnium. Lanfran. in decret. cap.4.] Vide *Baccha*.

ABSIDA, & *Apfis* ea lateralis in Ecclefia pars poft Altare emifpherica. Paulin. epift.12. ad Seuer. Gregor. Turonen. in vita Gregor. Legen. Epifc. Auguft. epift.203. Hanc Ifidorus lib.5. cap.8. Originum de partibus ædificiorum, fic explicat [Abfida græco fermone, latinè interpretatur Luciada] VValfridus Strabo de reb. Ecclef. cap.6. ait, quod Abfida dicitur: [Eo quod lumine accepto per arcum refplendeat] fed vtrum Abfidam, vel Apfidem dici debeat, videant Eruditi; nàm quidam diuerfimodè dicendum exiftimant. Eius fynonima. Vide *Concha*, *Tribuna*, *Parapfis*. Cuius tamen ethymon à dictione græca Ἀψὶς prouenit, quę propriè arcum fignificat. Aliquando etiam pro Epifcopali fede accipitur, quæ in medio eiufdem tribunæ collocari folet; indè *Tribunal* à Tribuna, feù vice verfa. Vide *Tribuna*. In cuius fenfu hæc apud Ecclefiafticos Scriptores habentur: [Dicebam ego, quibus poteram, qui nos in apfidem honoratiores, & grauiores afcenderant. Auguft. ad Albin.] Abfis gradata dicebatur pontificalis fedes, vtpotè eminentior ob multitudinem graduum: [Tranfit

honor huius sæculi, transit ambitio. In futuro Christi iudicio nec absidæ gradatæ, nec cathedræ velatæ &c. Idem August. epist. 203. ad Max.] Vide hic *Cathedra*. Solebat enim velari Episcopi thronus, vt scribit S. Pacianus contra quendam hæreticum Episcopum, & intrusum, inquiens: [An Nouacianus, quem absentem epistola Episcopum finxit, quem consecrante nullo, linteata sedes excepit. epist. 11. ad Symphor.] Dicebatur sedes episcopalis etiã *Exedra*, quæ vox quidem græca est ἐξέδρα. FR. Quod tamen vocabulum diuersæ significationis apud antiquos erat; nàm Vitruuius in Quinto. ait, Exedras collocari in tribus porticibus speciosas habentes sedes, in quibus Philosophi, Rhetoresque sedentes disputabãt, & Cic. in 3. de Oratore inquit, [Tunc debita opera quiescentibus alijs in eam iàm exedram venisse, in qua Crassus posito lectulo requieuisset.] Ac idẽ in primo de Nat. Deor. inquit, [Offendi enim sedentem in exedra, & cum C. Vellio disputantem.] Atque D. Hieronymus ad Eustoch. inquit, [Si quis cœperit ægrotare transferatur ad exedram lariorem, & tantò senium ministerio confoueatur, vt nec delicias vrbium, nec matris quærat affectum.] Et Vitruuius denuò habet in 7. [Peristylijs, aut exedris, aut cæteris huiusmodi locis, quo sol, luna possit radios suos immittere.] In hoc sensu solet intelligi Vulpianus in l. si vero plures. post princip. ff. de his, qui deiec. & effud. licet Glossator ibi exedram pro fenestra intellexerit, vbi aliqui cum diphthongo, alij verò absque eo in secunda syllaba scribunt; nàm vocabulũ ab *barendo* deduci existimãt, vt in dict: *Exedra* dicetur: ac aliqui mutata dictione vocabulum barbarum reposuerunt: Alexander tamen ab Alexandro lib. 5. genial. cap. 12. putat hoc in loco *exedram* non sedem, sed cubiculum designare, columnis fultum, & epistylijs, pluribus excisis spatijs, quibus prospectus in viam erat. Alij *Exedras* pro stallis in choro, vbi Canonici, & psallentes sedent, sæpè intellexerunt. At nonnulli asserunt nec fenestras, nec cubiculum, nec sedem Episcopalem, aut stalla canonicalia, vt Recentiores significare crediderunt. Nam *exedra* extra Ecclesiam erant, vt ex can. Præcipiendum 13. quæst. 2. demonstrant, in quo canone sic disponitur: [Prohibendum est etiam secundum maiorum instituta, vt in Ecclesia nullatenùs sepeliantur (idest cadauera) sed in atrio, vel in porticu, aut in exedris Ecclesiæ. Intra Ecclesias verò, aut propè Altare, vbi Corpus, & Sanguis Dñi conficitur nullatenùs sepeliantur] vbi Glossa: [Exedra dicuntur quædam voltæ, quæ exteriùs adhærent parietibus Ecclesiæ.] Sed hic canon, licèt intelligat de sedilibus lapideis fortasse, quæ solent extra Ecclesiam collocari, non tamen excludit, quod intra eam alia sedilia non possent inueniri.

ABSOLVTIO, est deprecatio breuis in fine psalmorum cuiuscunque nocturni antè lectionum recitationes; ità dicta, quia tunc terminabatur nocturnum, & quando erant tria nocturna in Officio, tunc psallentes ter discedebant à Choro ad quiescendum, & ideò tribus absolutionibus diuiditur Matutinum. *Absolutio* enim terminum, & finem denotat. Vel talis *Absolutio* ità dicta, quia in ea à Domino munditia cordis ad rectè lectiones percipiendas postulatur, ex Hugone in Spec. cap. 3. Absolutiones verò in horis canonicis positæ dicuntur, scilicèt, ad Primam, duæ sunt; vna, quæ *Absolutio Capituli* dicitur, altera verò *Absolutio lectionatica*, seù *breuis*, quia finita Prima, solebant congregari in Capitulo Monachi, vbi audiebant aliquam Sac. Scripturæ breuem lectionem, postquàm Auditores à Capitulo discedebant, obtenta Superioris benedictione, quod quidem hodiè in Choro fit, & *Lectio breuis* dicitur, estque tamen illius antiquæ, & longioris lectionis particula. *Absolutio* tandèm dicitur, illa, quæ profertur circa cadauer, vel tumulum, in qua à Deo infernalis pœnæ absolutiones pro defunctis precantur. Dubitabatur olim in hac functione, quando incensandũ erat cadauer, vel tumulis; an thus debuisset more solito priùs benedici; sed nunc per rubricã Missalis ab Vrbano Octauo. recognitam, declaratur fieri iuxtà morem cum benedictione. *Ab illo benedicaris &c.* Nàm illa thuris fumigatio ad depellendos dæmones adhiberi vult Durandus lib. 1. cap. 9. Quin ad designandum rogationes, quæ in thure denotantur, pro defunctis esse proficuas; ac tandem cum Baronio ann. 38. num. 312. dicimus, quod in honorificentiæ debitum illis fit, qui in signum fidei præcesserunt.

ABSPES, absque spe, desperatus, spe destitutus: [Abspes etiam vitæ, vt vix habitum in corpore sentirem remanere. In vita S. Onuphrij cap. 10.

ABSTENTVS, vox D. Cypriano familiaris, quæ iuxta Pamelij expositionem, excommunicatum significat. Sed verisimiliùs Latino Latinio ab ecclesiasticis functionibus suspensum intelligendum videtur. [Accipiat sententiam, quam prior dicit, vt abstentum à nobis sciat. ep. 38.] *Abstineo* enim, & *abstineor* pro suspendere, & suspendi à Sacris, & *Abstensio* ipsamet suspensionis censuram sępè apud eundem Auctorem denotat. Ac in regulis Patrum cap. 5. §. 2. habetur. [Dignè correptus tandiù abstineatur, quandiù, vel culpæ qualitas poposcerit, vel se pœnitendo humiliauerit.] FR. In codicibus Floriacense, & Corbense correctis, in eodem significatu *Abstinere* pro suspendere legitur.

ABSTVLTVS, vsurpatus, ac indebitè ablatus, seù detentus. Vox quidem barbara: [Excepto Ducatu Denteleni, qui ab Austrasijs iniquitèr abstultus fuerat. In vita S. Sigeberti Franc. Reg.]

ABVNDANTIA, FR. pro excessu; nam vbi nos legimus in psal. [Ego dixi in excessu meo omnis homo mendax.] legit D. Ambros. [Ego dixi in abundantia mea. can.Imitare. 6. quæstion.1.]

ABVTOR, pro non vti,& abstineri. [Est autem & sancta superbia,& humilitas iniqua, nàm & iustificatur superbia, quæ huic mundo superbit,& contemnit hoc sæculum, omnibusque magnis eius,& dulcibus, & speciosis abutitur, intenta cœlestibus rebus.Paulin.cap.21.] Idemque in altera epistola *Abusio* pro abstinentia ponit; dum Victricium laudat, qui à rebus licitis se abstinebat; sic [Tua sanctitas non solum de abusione licitorum,&abstinentia commodorum visibilium christianæ paupertatis diuitem gloriam tenet. cp.27.

ABYSSVS, à græca voce βυσσός, fundum, & A, particula priuatiua, idest, absque fundo. FR. errat tamen Auctor Vocabularij Ecclesiastici, dùm hanc dictionem, significare, ait, *absque base*, & *absque bisso*, idest, sine lucis candore; nàm à S.Basilio,qui græcus fuerat contradicitur; dùm *Abyssum* ità definit: [Abyssus copiosa acqua ad cuius fundum non facilè penetrari potest deorsum versus.] Idem S.August. super psal.41. affirmat, vbi: [Abyssus (ait) est profunditas impenetrabilis, incôprehensibilis &c. quæ penetrari vsque ad *fundum* non potest.] Inde *Abyssus dicitur* in Euangelio damnatorum locus; vbi rogauerunt Christum dæmones expulsi: [Nè imperaret illis, vt in abyssum irent.Luc.8.31.] Metaphoricè deinde capitur pro re incomprehensibili, vt [Iudicia Dei abyssus multa. psalm.35.] Vide *Hypobrychium*.

ACACIA, græcè A'κακία, innocentia: [Hanc corruptibilem habeam semper induere in domo Dñi, quam acacia pollicetur. Tertull. de cultu fœm.cap.6.] Sumitur pro inuolucro pergameno,quod loco sceptri ferebat Byzantinus Imperator, adinstar antiqui codicis,puluere farctum,in memoriam eius mortalitatis cum cæteris hominibus communis, quo vtebatur quando solemniter,& imperialiter indutus incedebat; indè huius generis sceptrum *Acacia*, seu *Innocentia* dicebatur: nàm mortis recordatio vna ex nouissimis est,quæ innocentiam cordis in homine conseruat.

ACANTICA. Vide *Cactus*. *Schinus*.

ACATHISTVS HYMNVS, solemnissima vigilia in Sabbato quintæ hebdomadæ Quadragesimæ in honorem B.Virginis, quam Ecclesia græca obseruabat, ob memoriam diuersarum liberationum ab inuasionibus Barbarorum, quas eadem Deipara pro Ciuitate Constantinopolitana intercesserat apud Deum, quæ vigilia Α'κάθιστος dicebatur, quod *sine sessione* sonat,nã tota illa nocte stando celebrabatur, dùm in honorem ipsius Deiparæ hymnos,ac laudes instanter canebantur, quod colligitur ex quibusdam Bibliothecæ Bauaricæ verbis apud P. Gretserum huius tenoris: [Ciuitas verò illæsa permanens, intercessione Deiparæ quotannis, ex illo tempore hymnum gratiarum agendarum causa concinit diem illum Acathiston, quasi sessionis expertem nominans.] FR. Hic corrigendus est Franciscus Iunius, qui censuit hanc vigiliam institutam fuisse in itineris memoriam Mariæ Virginis, vna cum eius Diuo Sponso Iosepho ad Betlehem ex Græcorum namque Triodio aliter apparet.

ACATVS, nauis genus, quæ velis, & non remis vtitur, vt ipsa græca dictio ἄκατος declarat. [Quamobrem pontice nauclere, si nunquam furtiuas merces,vel illicitas in acatos tuas recepisti. Tertull.lib.5.aduers. Marcion. cap.1.] Aliquãdo pro vase cauo ad cymbæ similitudinẽ,& pro calcamine eiusdem figuræ accipitur

ACCA, hodie in Syria Ciuitas antiquitus Ptolomais dicta. Vide *Siclus*.

ACCARON Ciuit. & *Accaronitæ* incolæ.FR. de quibus in Sac.Scriptura sterilis, & steriles interpretatur, D. Gregor. lib.3. in 1.Reg.cap.5. & 7.

ACCENSATOR. FR. qui in emphyteusim, seù in censum alicui dat immobilia; adhùc enim in Siciliæ,& in Melitæ Insulis *census* dicitur.[Qua lege omnes custodes astringantur, vt donator accensator,venditor,honorem perdat.can.non liceat Papæ. 12.quæst.2.]

ACCEPTOR, Accipiter, auis rapax. [Qui acceptorẽ de arbore furauerit. in l. salica tit.7.§.1.] Reperitur etiam eius adiectiuum *Acceptoricius* ad denotandum quodlibet rapacitatis animal: [Qui canem acceptoricium occiderit.]

ACCEPTVM, Apoca. [Quindecim ei libras,accepto ab eo de suscepto, dare modis omnibus debeatis D. Greg.lib.6.cap.35.] idest.accepto chirographo de argento suscepto. Vide Latinum in Greg. ad calcem Oper.

ACCIDIOR, negligens sum,& accidiosus. [Si ille dormire vult,hic accidiatur. Petr.Damian. lib.2. epist.3.] accidia, & acedia etiam dicitur pigritiæ vitium apud Cassianum, ex græco ἀκηδία.

ACCLAMATIONES Patrum antiquorum in Concilijs. Vide *Kyrie eleison*, *Polychronion*.

ACCOMODO. FR. pro consentire. [Deuotè si tibi accommodare non deneget. S. Gregor. in Regist.lib.7. cap.44. Nostrum in his accommodamus consensum. Idem lib.6.ep.60.]

ACCVBITA. cœnaculum erat,ibi Romanus Pontifex in aliquibus festiuitatibus solemnibus epulum Clero dabat,huius loci fit mentio apud Anastas. Biblioth. in Leone IV. qui hoc ædificium à Leone III. eius antecessore erectum restaurauerat, cuius vestigia vnà cum tribuna in musiuo depicta adhùc extant à latere posteriori

riori Domus Pœnitentiariæ Lateranensis Basilicæ, ex diligentia Eminentissimi Cardinalis Barberini sacrarum Antiquitatum vigilātissimi restauratoris, ac græci, latinique prisci ritus studiosissimi, & litteratorum Mæcenatis perdurant. De præfato igitur cœnaculo, seù accubitibus Ordo Romanus refert, quod in Paschæ festiuitate antequàm Pontifex à caterua famularetur ad Vesperarum celebrationem in Lateranensi Basilica. [Descendebant Primates Ecclesiæ ad accubita, inuitante Notario Vicedomini, & bibebant ter.] In Aula Constantinopolitana etiam reperiebatur locus appellatus *Nouemdecim accubita*. ex Luithprand lib.6.hist. cap.3.

ACCVBITOR. Vide *Concubitor Paracimomenus*.

ACCVSATOR FALSVS, tribus modis detegitur Vide *Præuaricator*. *Colludium*. *Iniudium*. *Tergiuersator*, & ibi diuersitates pœnarum ei præscribuntur.

ACIMETAE, Monachi nonnulli Byzantini, ità vocati, quia per totam noctem, ac diem continuò in varijs classibus diuisi ad canendas diuinas laudes occupabantur, ità vt vna classis alteri succederet, à voce græca Ἀκοίμητοι, quæ vigilantes sonat, appellati, & acutè D. Greg. Nazianz. Ἀκοίμητον conscientię vermem dixit, quia nunquàm quiescit; sic Græci vocant ἀκοίμητα Lumina cōtinuò ad Sanctissimum ardentia. Relati igitur Monachi etiam *Studitæ* dicebantur à quodam nobilissimo viro nomine *Studio*, illius Monasterij fundatore, multique deinde Sancti huius loci alumni *Studitæ* appellati sunt, ac sanè locus iste Doctorum, Sanctorumque Præsulum grecæ Ecclesiæ seminarium fuit, ex quo etiam pro Apostolica Sede acerrimi defensores exstitere, præsertim contra Acacium Constantinopolitanum Episcopum, qui cum depositus, & excommunicatus fuisset in Concilio Romano sub Felice III. ac nolētem sententiæ succumbere; ad eius Pallium pontificale, & ad pectus ipsius cùm pontificalitèr ille incederet, zelo motus quidam huius Monasterij alumnus, præfatam sententiam affixit. Metaphrastes in vita Marcelli Acemetarum Archimandritæ scribit Alexandrum Abbatem huius Instituti fuisse Authorem, quod deinde in varijs Orientis partibus dilatatum fuit. FR. hos alumnos, qui Byzantij eruditionum causa alebantur Doctores Oecumenicos appellat Zonaras in Leone tom.5. pag.mihi 85. Itē *Acemetæ* latinè *Insomnes*, seu *Vigiles* significāt, quare Euagrius in hist. Eccl. lib.3.cap.19. hunc titulum habet. *De Cyrillo Monachorū, qui insomnes vocantur, Præfecto &c.* In textu verò scribit: [Cyrillus, qui Monachis quos Ἀκοιμήτους vocant &c.] ac idem habet in cap. sequenti.

ACEPHALVS, hæreticorum secta, Ἀκέφαλοι, idest, *sine capite*, non enim caput, seù hæresiarcham habebant. FR. dicuntur *Acephali* etiam Clerici, qui Superiorem cognoscere nolunt. can.8. dist.93.]]. Item *Acephalum* dicitur Concilium, seù Conciliabulum absque Pontificis Romani facultate congregatum, cum sit ille totius militantis Ecclesiæ caput. Hæretici itaque illi *Hæsitantes*, idest, dubiosi dicti fuerunt post Chalcedonense Concilium, Cyrillum Alexandrinum, & Ioannem Antiochenum Patriarchas non sectantes. FR. dicuntur etiam *Acephalitæ* prædicti hæretici. [Nullus enim eorum reperitur author, ex quo orti sunt, ij trium Chalcedonensium Capitulorum impugnatores; duarum in Christo substantiarum proprietatem negant, & vnam in eius persona naturam prædicant. 24. quęst.3. canon.39. Item *Acephalum Concilium* dicitur conciliabulum absque superioris licentia conuocatum can. submittitur. dist.21.

ACERRA, incensi nauicula. [Quam quidem, & ipsum proinde examinatorem Christianorum adhiberi, vt focalium, & acerram oportebat: Tertull. aduers. Gentil. cap.9. Diripiebant, suisque ornamentis spoliabant, multas quidem amulas sacras, siuè vasa historialia, & aspergilla ex puro auro, quamplurimos etiam calices, & acerras. Agatias, lib.3.] quæ *Pyxis* etiam dicitur. [Pyxidem, qua thus habetur in manu ferens. Ordo Rom.] Vbi qui illam Pontifici porrigit, Custos, vel Princeps Ecclesiæ appellatur, ministerium namque hoc ad Ecclesiæ illius Titularē spectabat, hodie tamen ad Decanum pertinet, & quando non celebrat Papa; tunc primi Presbyteri hoc munus erit; eius synon. Vide *Colimpha*. *Chelandium*, *Hannapus*. *Incensorium*. *Pyxis*.

ACETABVLVM, scutula, vasis genus, [Acetabulum argenteum pondo centum triginta siclorum. In testam. S. Remig. num.7.]

ACERVVS MERCVRII. FR. phrasis quidem intellectu difficilis. [Sicut qui mittit lapidem in aceruum mercurij, sic qui tribuit insipienti honorem. Prouerb. cap.26,] pro cuius intelligentia sciendum est. Phornutum de Natur. Deor. cap.1. de Mercurio, hæc scripsisse. [In vijs collocatur, ac triuius, & Dux dicitur &c. deinde lapides accumulant Mercurijs, quisque ex prætereuntibus vnum adijciens: siue id tanquàm vtile quiddam, ac cōmune ob ipsum faciens, vt via purgetur, siuè testas Mercuriū, aut vt ei honorē significet, si nihil habeat aliud, quod ei offerat, siuè vt Mercurij collocationem prætereuntibus faciat manifestiorem, vt innuat ex paruis partibus proferendā constitui orationē]. Similem actū faciunt Mahometani peregrini ad sepulchrū superstitiosum eorum Pseudoprophetæ, ibi enim ad puteum, nempè, in quo absconditus fuerat Sergius Monachus apostata, & hæreticus ex secta Basilidis, seù Manichæi, nàm illi hęretici dicebant

cebant non Christum, sed Simonem Cyrenęum crucifixum fuisse, quem angariauerunt Iudęi, vt Christi crucem tolleret. Augustin. lib. ad Quodvultdeum, & de fide cōtra Manichęos. Quod idem asserit Alcoranus ab ipso Sergio consarcinatus. In hoc inquàm puteo latebat iniquus ille Monachus, dùm ibi propè Mahometus prædicabat, quando columba, quæ sæpè ad aurem eius granum frumenti capessere rostro erat assueta, dimissa fuit, post tale apparens miraculum, nè id cognosceretur ex opera humana patratum, iusserat falsus ille Propheta, vt vnusquisq; illius multitudinis, quę seducebatur, proijceret lapidem in puteo, nè deceret ampliùs (vt aiebat) quemquam tali puteo, vndè Spiritus Sanctus in columbæ specie prodierat, vti, vel ingredi, & sic miser ille apostata mahometico dolo lapidibus obrutus fuerat: quare vsque ad hæc tempora Mahometani peregrini ex superstitiosa illa veneratione lapidem proijcere solent, & vocatur puteus ille *bir semsem*, quod sonat arabicè *puteus resonans*. Similiter plebs terræ Guadagnoli propè Polum in Diœcesi Tiburtina, solet antè ingressum illius Terræ inijcere lapidem in aceruum, vbi traditur quendam viarum grassatorem humatum fuisse. Igitur ex Phornuti fabula de Mercurio aliqui Salomonis phrasim intelligunt, quod *sicut frustaneus est lapidis iactus in Mercurij* culmen [Sic qui tribuit insipienti honorem.] Aliquis tamen mihi in hoc moralis sensus occurrit de insipientibus, qui gloriæ tributum à posteris exigunt, se se tanquam librorum authores diuulgando, cum re vera non nisi Descriptores sint aliorum Authorum, isti (inquam) nil aliud faciunt, quàm mittere lapides in aceruum Mercurij, scientiarum numinis, ac frustraneos libros inutilitèr in bibliothecis coaceruant. Potest hęc Salomonis phrasis trahi ad alium sensum, ex eo, nimirum, quod de lapidibus scribit Orpheus, qui in hymno de Mercurio, cum ad studia homines adhortaretur, speluncam Mercurij ait, esse omnium bonorum, & commodorum plenam, cuius versus, iuxtà Natalis Comitis versionem lib. 5. cap. 5. Mythol. circa finem, sic interpretantur.

At quemcunque virum ducit prudentia cordis
Mercurij ingredier speluncam, plurima vbi ille
Deposuit bona, stat quorum prægrandis aceruus,
Ambabus valet hic manibus sibi sumere, & illa
Ferre domum: valet hic vitare incommoda cuncta.

Hunc fortasse Orphei de lapidibus Mercurij grandem aceruum, & scientiarum cumulum insinuare Salomon voluit, scilicet, ad honorabilem studiorum cumulum mittendum non esse stultum, qui est tanquàm lapis insensatus: Nàm studio, & labore acquiritur ibi scientia, quod idem Poeta, Petdrierio interprete, subiungit circa finem hymni: [Ego verò mihi obtemperantibus, thesauros meos despondeo, longè diuite auro præstantiores demonstraturum: qui hominem strenuum, & patientem laborum, qui instituatur, & peritos interroget. Siquidem absque labore, & sudore copioso, Saturnogenitus artes non concedit: veluti ad occasum equi per æthera splendentem respirantes curru Phœbum perducunt.] Idest, negligentes toto cœlo diuerso, & quantum distat ortus ab occidente, inuerso ordine ad comparationem studiorum proficiunt, quod de vera sapientia, etiam Rex ille sapiens affirmauit, dum ait: [Homo sanctus in sapientia manet sicut sol, & stultus vt luna mutatur. Eccl. 27. Nam: In facie prudentis lucet sapientia, oculi stultorum in finibus terræ. Prouerb. 17.] In finibus terræ, ait, idest, ad occasum, quia [Si vnus, & stulti meus occasus erit. Eccl. 2. Stultus enim in tenebris ambulat. Ibidem] Et quod cecinit Orpheus de biuio, & triuio Mercurij sapientiam largiente; à Salomone furatus est, vbi de insipiente peccatore sic loquitur: [Terram ingrediente duas vias. Eccles. 2.]

ACHARIS. Ἄχαρις, græcè sonat sinè gratia, insipidus, ingratus. [Homo acharis quasi fabula vna. Eccl. cap. 20.] FR. vndè dicitur *Acharistus* beneficij accepti ingratus, & immemor: *Acharistia* ingratitudo, & *Acharistia medicamenta* dixit Celsus, idest, ingrata, vel etsi salutifera, ingrata tamen sunt sensibus, vt aiebat Cicero, quod: [Nulla remedia, quæ vulneribus adhibentur, tàm faciunt dolorem, quàm, quæ sunt salutaria.

ACHEROPOETA, appellabatur mirabilis Imago illa Saluatoris, Ἀχειροποίητον græcè, quod nos *Non manufactam* dicimus, quæ Romam translata magna veneratione conseruabatur. [Stephanus procedens in Litania cum sanctissima Imagine Iesu Christi, quæ Acheropœta nuncupatur. Anastas. in Steph. III] In vetustis Basilicæ Lateranensis monumentis habetur hanc venerabilem Iconam à Diuo Luca inchoatam, & ab Angelis perfectè absolutam fuisse, quod confirmatur ex Ioanne Lateranense Diacono apud Honuphrium Panuinū in opusculo M.S in quo de hac Basilica egit, cuius hæc sunt verba: [Super hoc Altare est imago Saluatoris mirabilitèr super quadam tabula depicta, quam Lucas Euangelista designauit, sed virtus Domini angelico perfecit opificio.] & Angelicus Doctor in 3. part. quæst. 25. ait: [Vndè & B. Lucas dicitur depinxisse Christi imaginē, quæ Romæ habetur.] Ex M.S. Cœremoniali Benedicti Sancti Petri Canonici in Angelica

S. Au-

S. Augustini de Vrbe Bibliotheca conseruato legitur, quod in die Paschæ antequàm Papa ad Basilicam S. Mariæ Maioris pro solemni Missa celebranda transferebatur, Cappellam S.Saluatoris ingrediebatur, vbi album pluuiale deponebat, & vna cum Diaconibus,& Cardinalibus paratis, suscipiebat sacra paramenta vsque ad Dalmaticam, ac mox hanc signram Saluatoris detegebat, eius pedes osculando, & alta voce dicebat: [Surrexit Dominus de sepulchro Alleluia,] ac se ponebat in sede, deindè Diaconorum Prior osculabatur eosdem figuratos pedes, & ad Papam accedens pro susceptione pacis, Papa proferebat. [Surrexit Dominus verè,] tunc Prior, [& appartuit Simoni,] respondebat. Idem Diaconus, Cantorum Primicerius, Basilicæ Prior, & cæteri in dicta relatione nominati, faciebant. Quo finito, Pontifex induebatur planeta, & pallio, cum mitra in capite, & ad dictam Marianam Basilicam perequitabat. In Vigilia verò Assumptionis Deiparæ eiusdem Redemptoris Iconem, herba ocymo, & aqua ad pedes lauabat Pontifex, ac illum processionaliter ad eandem Basilicam proprijs suis manibus deferebat. Qui cæremoniæ vsus, vsque ad B.Pij Papæ V. tempora (vt Sebastianus Fabrinus in tractatu de Iubileo Anni Sancti 1660. cap.18. testatur) durauit. De significatu huius lotionis dicetur infra in dict. *Aqua benedicta*. Creditur esse hunc eundē Iconem, qui nunc in Sācta Sanctorum conseruatur, vbi non possunt fœminæ habere ingressum, & antiquitùs solus Papa ingrediebatur ad celebrandum. FR. Identitatem huius imaginis Acheropœtæ conatur probare Benedictus Millinus in Tractat. de Oratorio S. Laurentij, cui apologeticè, & eruditè respondet Franciscus Grisendus. Causa huius equiuoci fuisse puto, quia Basilica ipsa Lateranensis, non S.Ioannis, vt modo appellatur, sed S. Saluatoris dicebatur, & S. Ioannis Ecclesia erat solum illa, quæ Baptisterium Constantini dicitur. Vide hic *Constantiniana Ecclesia*.

ACINETVS. Vide *Abascantus*.

ACOLVTVS, seù *Acolytus*, vnus ex quatuor Ordinibus minoribus: ex græco verbo κωλύω, idest, prohibeo, & ex negatiua particula *A*, componitur nomen *Acolytus*; quod *Non prohibitus* sonat.FR.*Acolytus* græcè,latinè *comes*, siuè *minister* intelligitur; ità Valentinus Forsterus de Iurisdict. Rom. par.2.tit.de Ecclesiasticis functionibus num.30.;; Cum non omninò à sacro ministerio exclusus sit,debet enim & sacra vasa præparare, imò antiquitùs sustinebat patenam inuolutam, sicut modò Subdiaconus facit.[Accipit Archidiaconus,à Subdiacono, patenam inuolutam, quam Acolytus tenuit inuolutam,& osculatam dat vni ex Diaconibus tenendam, ad confractionem in eā faciendam. Microl.de Eccl. Obseruat.cap.18. Acolytus infrà Canonem patenam inuolutam tenet. Gem.de Antiq. Ritu Missæ. lib.1.c.43.] Eodem quoque tempore gestabat fistulam in manu, per quam attrahebat populus tunc temporis Christi sanguinem. [Acolytum patenam, & fistulam habentem.] Acolytorum officium est ferendi etiam cereos accensos in celebratione Missæ. Alij, & meliùs etymon deducunt à verbo græco Ἀκολουθῶ, quod sequi significat, nàm eius officium est cum cereo accenso Diaconum sequi, quando ad canendum Euangelium incedit, at iuxta hāc significationem deberet scribi *Acoluthus*. Quod munus nonnisi ab ordinato in hoc gradu exercendum erit, vt Conc.Trid. sess.23.c.17. de Reformat. disponit. vbi vehementer in hoc inculcantur Ordinarij; & ideò Sāc.Congregat. prohibet Laicos, & Nouitios Regularium à tali exercitio, quando carent hoc ordine; quin & Nicephorus lib.8. hist. cap.18. ait, quod eius æuo incurrebat in irregularitatem, qui non ordinatus hoc munere fungi audebat. Refert Codinus, Præfectum Barangium, idest, militum, Byzantinæ Cohortis imperialis appellatum fuisse *Acoluthum*. FR. Petrus tamen Lombardus dist.24. lib.4. docet hanc vocem significare *Ceroferarium*, sed potiùs officium, quàm etymon Acolyti explicauit. Romæ tria genera Acolytorum reperiebantur *Palatini*, qui nimirùm, inseruiebant Pontifici; *Stationarij*, qui assistebant in Ecclesijs, vbi stationes celebrabantur. *Regionarij*, qui administrabant cum Diaconibus in Vrbis Regionibus. Vide *Ambo*. *Anagnosta*. *Archiacolutus*. *Ceroferarius*. *Corbicularius*. Acolytus antiquitùs patenam in Missa sustinebat. Vide *Patena*.

ACRA, vox germanica *Acker*, territorium arabile, & ad cultiuationem aptum significat. [Iugerum terræ concedimus prætereà cis Pinchecrofort cum duabus acris. In vita S. Alb. Abb.] FR. [Cum eiusdem Villæ Dominus viginti acras terræ frugiferæ velit ad vsus Sacerdotis conferre. lib.3.tit.48. cap.3. decretal.] Vbi Glossa notat, quod *Acra* sit mensura terræ iuxta vulgare Anglorum; ideò Alexander Tertius anglico termino vtitur in citat. cap. Decretal.nàm Eboracensi Archiepiscopo scripserat.

ACRIMONIA. FR. excommunicatio. [Qui verò præmissas inhibitiones animo petulanti contempserint, pretèr processum ordinarium, & deputandorum ab ipsis, diuinæ vltionis, & nostræ poterunt Acrimoniam formidare, donec suum confessi reatum, à similibus firmato proposito deliberauerint abstinere. tit.23.c.1. in 6.] & ibi Glossa inquit [*Acrimoniam*, idest, acrem pœnam, & dicitur quasi acris monitio, vel,idest, pœnam excommunicationis: quasi à gremio Ecclesiæ expellentem.] Sed potiùs *Acri-*

Acrimonia dicenda est ab *Acrisia*, idest, *absque, & extrà iudicium*, vt hic immediatè sequitur.

ACRISIA. nomen græcum κρίσις, quod iudicium sonat, cui præposita negatiua particula *A* significat absque iudicio, & propriè de iudicio erroneo dicitur, vt duobus illis Discipulis ad Emaus euntibus euenit, haud discernentibus fuisse Saluatorem Mundi, qui cum ipsis associatus in via fuerat, Peregrinum esse existimantibus. [Hospiralitatis fuit meritum, quod duo Discipuli euntes in Emaus acrisia sublata in fractione panis Dominum cognouerunt. Blesen.epist. 29.] Itaq; erroneum iudicium significat.

ACROSTICHIA. FR. [Alius quidem psalmos Dauid canat, populus verò initia versuum, quæ dicuntur Acrostichia succinat. Constit. Apost.lib.2.cap.57.] Ἀκροστιχὶς enim initium versuum significat. Cœl.Rhodig.Antiq.lect. lib.13.cap.39.

ACTA, littus maris arenosum. [Quæ nō in acta, nec in littoribus, sed in Atlantici maris profundum fetuntur. S.Ambros.lib.5.Examer. cap.11.]vbi de monstruosis cœtis loquitur, græce enim ἀκτὴ littus significat. FR. Virgil. Eneid 5.

At procul in sola secretæ Troades acta.
Amissum Anchisen flebant. Seruius. ibid.

Vnde *Attica*, seù *Atthis* regio ab ἀκτὴ, idest, littore dicta fuit; *scribit* enim lib.6. Strabo hanc regionem magna ex parte litoralem esse, quod Plinius etiam lib.4.cap.7. sic confirmat. [In ea prima Attica antiquitùs Acta vocata.

ACTIO MISSÆ. Canon Missæ S. Dionysius de Hierar. Eccl.cap.1. indè *Infrà actionem* dicitur totum id, quod infrà canonem est, cuius partes explicabuntur minutè in suis locis. Vide *Canon Missæ*.

ACTIONARIVS, Exactor, & Vsurarius. [Ab Actionarijs publicis mutuò accipiunt, & grauia commoda pro eodem beneficio persoluunt. S.Greg.in Regist.lib.1.cap.42.] FR. Differt autem *Auctionarius* ab *Actionario*; nàm primus vsurarium, & negotiatorem denotat. Secundus verò, de quo in Bullar.Casinen.tom.2. constit. 2.10.12.13.15. & clariùs ibid.const.3.17.20. significat actorē, agentē, ac negotiorum gestorem. Locum igitur D. Greg. supra *Actionariis*, alij corrigunt *Auctionariis* ab augendo, ità enim vsurarij dicendi sunt, quia sortem principalem lucrando augent.

ACTOR, idem, ac Actionarius suprà in secunda significatione, [Si quis ergà Episcopum, vel Actorem Ecclesiæ, quemlibet quærelā habere crediderit. In Capitul. Ludouici Imp. cap.12.

ACTORES TEMPLI. Vide *Exorcista*.

ACTVOSA. Epithetum Ecclesiæ ab Ambrosio attributum de interpell. Dauid. FR. Calepinus autem in dict. *Actin*, idest, radiis solis *Actinosa* pro *actuosa*, citatum locum Ambrosij, legit in hoc sensu *actinosa* Ecclesia dicta, idest, radiata, seù illuminata potiùs, quàm luminosa, vt frater meus expresserat, cum ipsemet etiam fateatur, hanc dictionem ab ἀκτὶν vocabulo prouenire, ergo non *actuosa*, sed *actinosa* dicenda cum Calepino.

ACVANITÆ. FR. hæretici, quorum seductor Acuas Manetis discipulus fuerat; qui cum Manichæis conueniebant. Baron. ann. 277.num.42.

ACVPICTILE, Phrygium opus, quod acu pingitur, italicè *Ricamo* dicitur, in Lege Francorum lib.5.cap.75. vbi mendosè *Acubicule*, & Meursius *Acubicula* à græco ἀκύβιτον punxit. Sed *Acupictile* dicendum, vt ex textus sensu clarè apparet, vbi sic habetur. [Fœminæ in die Dominica opera texitilia non faciant, nec capulent vestitus, vel acupictile fiat.] FR. contra hanc legem militat Recentiorum opinio, qui tenent penicillo, & acu pingere in die festo non esse prohibitum.

ACVS. FR. portam intellexerunt aliqui, vbi Christus. Matthæi 79. & Lucæ 18. dixerat, [Camelum facilius esse per foramen acus transire &c. Pro cuius rei difficultate nonnulli foramen acus dixerunt posterulam fuisse in Hierusalem. Ità Paschasius Rathbertus lib.8.in cap.19. Matth. Vide *Camelus*.

ACVTVS. clauus, aculeus, seù ligni cuspis: Colligitur ex Palladij verbis. [Sicuti impossibile est nanim fabricari sine acutis. lib.5. num.48.

ACYROLOGIA, vox græca Ἀκυρολογία, impropriam locutionem significat: [Istiusmodi nugis, & acyrologijs omnis eius scatet oratio. D.Hieron.lib.2.aduers. Ruf.

ADAM. Vide *Ambro*. *Cinerum dies*. *Fermentum*. *Golgotha*. *Inconcilio*. *Innuptus*. *Kabala*. Qua hora creatus fuerit. Vide *Horæ Canonicæ*. §.*sexta verò hora*. Item vide *Protoplastus*. In quo hebdomadæ die peccauerit. Vide *Psalmus*. Eius generationes. Vide *Sabbatum Enoch*. Quando eius lapsum celebrat Ecclesia. Vide *Septuagesima*. Primus præuaricator. Vide *Præuaricator*.

ADAMANTIVS. sic appellatus fuit Origenes, ob eius argumenta, vt scribit Photius in Biblioth. cuius hæc sunt verba: [Origenem Adamantium cognominatum, ex eo tradunt, quod rationes, quas collegerat, adamantinis quibusdam quasi vinculis non absimiles viderentur.] Indè sumpta occasione aliqui Scriptores crediderunt, duos fuisse Origenes, tales fuere D.August. Sophronius Hierosolymitanus Episc.S.Epiphanium secuti. FR. Sophronij opinio adducitur a Photio

in eius Bibliot.t it.23 s.;;:At Photius causam æquiuocationis ostendit; nimirum, ex verbis Constantinopolitani Concilij V. appellati, c.9.vbi condemnatur Origenes his notis:[Anathema,& Origeni, qui Adamantius.] Ex quo infertur Patres in illo Concilio præter Adamantium, alium Origenem Catholicum cognouisse.

ADAMATICA ARBOR. scilicet,illa,quæ in terrestri Paradiso erat, cuius fructus Adam contra diuinum præceptum gustauerat.[Ante Zachæus ascendit arborem, quàm cruce Dominator ascenderet; hinc est,quod dicitur ei, festinans descende,si sapis festinans descende antè Dominum de adamatica arbore,vt post Crucem Dominicæ passionis ascendas.Petr. Chrysol.serm.54.]

ADAMIANI, Heretici. FR. ità appellati, quia [Adæ nuditatem imitantur. Vndè, & nudi erant, nudi inter se mares, & fœminæ conueniunt, nudi lectiones audiunt,& celebrant sacramenta, & ex hoc paradisum suam arbitrantur Ecclesiam. 24.quæst.3. can.39. & D. August.de Ciuit.Dei cap.23.& lib.1.in Gen. contra Manich.]

ADAR. FR. duodecimus Hebræorum mensis. Vide Auctores citati *in dict. Elul.*

ADARESCILD. FR. dictio Longobarda,quæ significat agressionem, factam in aliquo vico. l.si homines, & ibi Gloss. de agressione in Vico facta. & l. relatum. eod.tit.

ADELINGVS. de familia nobili, dictio Longobarda: [Omnes Reges illi fuerunt Adelingi, idest, de nobili prosapia, quæ apud illos dicitur Adelinga. Gotefred.Viterb.in Chron.] A. Saxonica voce *Aden*, idest, nobilis, & *ling*. imago,seù filius. [Rex verò Edouardus Edgarum filium eorum secum retinuit, & & quia cogitabat hæredem eum facere, nominanit *Adeling*, quem nos dicimus Domicellum. In legibus. S. Odoardi Regis, & Conf. M.S.

ADCOGNITO, manifesto, seù promulgo; [Exemplar Dominationi vestræ transmitto, vt iubeatis venire fideles vestros, dicentes, quia eis adcognitare vultis. Hincmar. in epistol.

ADELPHATVM, fraternitas ab A'δελφὸς græcè frater. [Ii enim omnes etiam fruentur rursus ijs, quæ sibi adsunt, præfecturis, & œconomijs, & ministerijs, ac muneribus,& offitijs, quæ illis adsunt, quæ dicuntur adelphata. Balsam.can.37. in Trull.] Recentiores Græci Congregationes, & Confraternitates secularium *Adelphaton* vocant. In donatione m.s. facta Monasterio Casinensi à Tertullo, vbi fit mentio de eius fratre Faustino; hęc habentur: [Vna cum Faustino nostro ex adelpho carissimo.

ADELPHIANI. Vide *Euchetæ. Precatores*.

ADEXTRO, associo, & ad dexteram alicuius simul eo, de quo verbo sæpè in suo Cœremoniali m.s. Cencius Camerar.. & *Adextratores*, idem appellat papalis Mitræ delatores, quia ipsi ad Papæ dexteram incedebant. quando equitabat ad visitandam aliquam Ecclesiam.Reperiebatur etiam *Adextratiorum Schola*. Vide *Dextera*. *Dextero*.

ADFATIMO, & *Adfatimus*. Vide *Afatomia*.

ADGENICVLOR. genuflector, [Presbyteris aduolui, charis Dei adgeniculari. Tertull. cap.9.de pœnit.]En quàm insana sit Hęreticorum nostri temporis subsannatio, qui nostras genuflexiones ad pedes Christi Vicarij exhibitas derident, si tàm ab antiquo, omnibus etiam Sacerdotibus præstita fuerat, vt ex relatis Tertulliani verbis manifestatur, vbi fit mentio de publicis Pœnitentibus,qui ad Ecclesiæ fores,ad Sacerdotum pedes prosternabantur. [Charis Dei,] de illis, scilicet, loquitur Tertullianus, qui in tormentis fidem christianam confessi fuerant, & tanquàm martyres habebantur,de quibus S.Cyprianus, [Deo charos domo priuas. epist.ad Demetrium] dixerat. Itaque de prostratione, quam exhibebat D. Epiphanio populus, refert D.Hieronymus: [Pedes deosculans,& fimbriam vellens.in epist.ad Pammach.]FR. Quin & S. Io.Chrysost.homil.14. in epist. ad Timoth. populum ad hanc erga Religiosos venerabilem exhibitionem hortatur: [Accede (inquiens) tange sacros pedes; lõgè enim honorabiliùs est illorum pedes, quàm aliorum caput tangere.] Hæc eadem reuerentia à Patribus vocalibus S.Dominici deuotè obseruatur; statim enim ac electus est eorum Generalis; dùm suam possessionem capit in sessione eius stalli ad Chorum, omnes pedes eius osculantur :;;: De hoc antiquissimo ritu habetur etiam in actibus S. Susannæ M. vbi agitur de aduentu Maximi, his verbis: [Qui osculatis Caij pedibus, de Susanna aperiut Diocletiani concilium.] Nec præ superbia (vt calumniantur Nouatores) verùm humilitatis causa figuratas cruces in calceamentis Romani Pontifices gerunt, vt, nimirum, aduertantur Christiani, non pontificales pedes venerari; sed salutiferum illud signum, de quo vsu inueterato agam diffusiùs in verbo *Sandalia*, ibique curiosissimam, ac antiquissimam huius generis figuram demonstrabo.

AD HOC; in antiquis Codicibus pro *Adhuc* sępè inuenitur. [Quod enim ad hoc sis post tanta funera tua superbiens.Lucifer Caralit. lib.2.de Regib. Apostat.]

ADHOGAMENTVM. FR. dictio Longobarda significat personalem, aut realem obligationem. Bull.Casin.tom.2. const.577.239.n.2. Dicitur etiam *Adhoamentum* ibid.const.172. n.5.

ADHON. Vide *Adonidis planctus*.

ADIAPHORVM. græca vox Ἀδιάφορον, tes ad bonum, vel ad malum indifferens,vt sunt divitiæ. [Quæ extrinsecus sint, & Philosophis quoque Mundi Adiaphora. S. Hieronymi epist.34.

ADIOCATIO, iocandi actus, lusio. [Et plausis, & adiocatione cum pueris vexillum, & signum puerorum arripiens, iocundabatur. In vita S.Caroli Comitis.]

ADIVRNO, in iudicium ad præfixum diem voco, seu intimo, ex quo derivatur nomen *adiurnatus*, idest, citatus ad diem &c. hoc à voce gallica *adiourner* desumitur. [Pro nimia reclamatione, quæ ad nos venit de hominibus ecclesiasticis, qui non erant adiurnati. in cap. Caroli Magni lib.1.cap.151.]

ADIVRNATVS. Vide *Adiurno*.

ADMALLO, in iudicium voco, ad agitandas lites. [Eo quod propter simplicitatem suam, causas suas minimè possit prosequi, vel admallare. Marculph.lib.1. formulat.cap.21.] Reperiuntur etiam verba *Mallo*, & *Remallo*. Item nomina *Mallus*, quod locus iudicij, & *Mallenses*, quod litigantes, seu ad iudicium citatos significant. [In crastinum verò Mallensibus, vndique ad seniorem confluentibus iubet reum adduci. In vita S.Geraldi lib.1. cap.19.] Rectè Mallenses, qui obstinationis mallio percutiendo, & se ipsos, & aduersarios offendunt. Vide *Vitium litigiosi*. FR. *Ex legibus Longobar.* lib.2.tit.52.l.1.2.& 3. Item tit.52.l.11. [Aduocati eorum in mallo publico ad præsentiam Comitis veniant, & ibi legitimus terminus &c.] Hinc *Mallum*, & *Placitum* idem sonant, nempè, locum iudicij. Ibidem lib.27.tit.56.& l.1.tit.47.[Nullus ad Mallum,vel ad Placitum,&c.] Vide Vossium de vitijs serm.[In placito heroici Iudicis Beneuentani. Chron.Casinen.cap.39.lib.1. In placito Marsorum Comitum. ibidem lib.2. cap.4.& cap.16. In placito Marchionis Andreæ. In placito Termulensi. Et lib.3 cap. 41. Cumque ad placitum res producta fuisset.] Item *Implacitare* litigare, iudicio experiri significat: [Ordinauit, quod nullus in Curia Regis implacitaret, nisi in gallico. Robertus Holkot in lib.sap.cap.2.] Italicè *Piatire*, & *Piato*; Hispanicè *Pleitar*,& *Pleyto* dicitur. Vide *Mallare*. *Mallum*. *Implacito*. *Placitum*.

ADMENTVM, sagittæ genus. [Hæc & similia admenta hæreticorum. Tertull. Scorpiacum cap.1.] A nimia violentia, ità dicitur,quia corda in arcu,vsque ad mentum trahitur.

ADMINICVLATOR, officium in Ecclesia Romana antiquum pro defensione viduarum, pupillorum, aliorumque huiusmodi destitutorum erectum; sicut hodie pauperum Aduocati faciunt. [Stephanum Adminiculatorem,] quàm post Cardinales Primicerium, & Secundicerium nominat Luitprandus lib.6. hist.cap.6. Vide *Defensor*. *Conclamator*.

ADMIRATVS. Vide *Amiras*.

ADMODIO, modifico, corrigo, emendo aliquod imperfectum. [Me autem pœnitet incautè, & minùs inculto sensu, vel impolito sermone stylum exarasse; vndè offensam sanctæ animæ vestræ potueram incurrere, nisi vestra bonitas admodiasset. Palladius Episcop. ad Desider.

ADMODVM, Saluianus loco *Propemodum*, seu *Penè* abutitur. [Iubet Deus,vt cuncti egentibus sua tribuant; cuncti admodum aliena peruadunt. De Prouidentia lib.3.].

ADMONITOR, Magister Cæremoniarum, eo quod omne id, quod agendum sit, admonere debet. ità in ordinationibus Conciliorum non rarò appellatur.

ADNVMIASTA, ille erat, cui incumbebat milites in libello signare, quæ nota *Adnumium* dicebatur.

ADNVMIVM. Vide *Adnumista*.

ADONAI. hebraica vox quæ Dominum meum significat ab *Adon*, idest, Dominus, qui titulus ità est in sacris ScripturisDeo attributus. vt nunquàm alijs creaturis detur, & Hebræi quando incidunt in nomen Dei ineffabile *Iehoua*,eius loco pronunciant *Adonai*. Vide D. Thomam par.1. quæst.13. art.11. & hic *Tetragrammaton*.

ADONIDIS PLANCTVS. Vide *Aflarthen*. *Salambona*. *Thamnus*. FR. *Adhon* hebraicè almum significat, ac græcè suauitatem denotat. Fulgentius lib.3. Mythol.

ADOPTIVA, quæ dicatur. Vide *Agapita sorores*.

ADORATIO, tribus modis dicitur *Latria*, *Dulia*. & *Hyperdulia*. Vide *Dulia*.

ADOREA, Gloria, Adoratio, [Pulcris patientiæ adoreis albicantem verè dignum, vt Dominus habitaret templum. In vita S. Genulphi Episcopi.

ADPLANE: plenè, complete, [Cumque ad diuersa studia, quibus sęculi potestates studere solent, adplanè in omnibus disciplinis politus esset. In vita S.Leodegarij Episc.]

ADRHAMO, de iurando spondeo. [Vndè tale sacramentum per suam festucam visus est adrhamire. In lege salica cap.30 tit.39.] A voce gallica *Arramir*, quæ promissionē iurādi, seu fideiussionem significat. In formulis antiquis reperitur etiam nomen *Adrhamitus*. [Ipse homo sacramentum intrà ipsam casam Dei,vel ipsiusAbbatis habuisse adrhamitum.

ADRHAMITVS. Vide *Adrhamo*.

ADRIATICVM MARE, per Clauum Christi mitigatum fuit. Vide *Clauatum*.

ADSALIO; aggredior. [Me malo ordine adsaliuit, & liuorauit. Form. Rom. De verbo

Liuoro. Vide suo loco. [Quasi nos nulla manente causa in via adsalistetis, & grauitèr liuorasiétis. In formul. Marculphi Monachi lib.1. cap.29.

ADTRACTVS. Acquisitus, assecutus. [De comparato, vel de quolibet adtracto. Marcul. in antiq.char.

ADVENA. Vide *Allophylus*. *Philistei*. *Transueua*.

ADVENTVS, sacrum tempus antè Natiuitatis Christi festum, ab ipsomet Apostolorum Principe institutum, vt docet Durãdus lib.3. cap.2. Quod incipit à proximiori Dominica S.Andreæ festo. Antiqui Christiani in hoc tempore, sicut hodiè aliquæ Religiones, & Ecclesia Orientalis obseruant, ab esu carnium, & lacticiniorũ abstinere solebant, licèt non ieiunarêt. Græci verò incipiunt Aduentum à die 14. Nouembris, quod etiam antiquitùs penès Latinos obseruabatur; ideoque S. Martini Quadragesima appellabatur, vt Baronius notauit. In Concil. Matisconen stabilitum fuit ieiunium, per hoc tempus in feria secunda, quarta, & sexta. Quod in Gallia primò à Ruperto Episcopo Turonensi introductum fuerat, vt in eius histor.lib.10. cap.31. liquet. Deindè ex deuotione Christianorum particularium quotidiè in hoc tempore ieiunabatur; & Odoric. Rinal. in Annal. Eccl. anno 1270. nu.21. refert, quod Vrbanus V. sui Pontificatus initio omnibus Clericis in Curia existentibus hoc quotidianum ieiunium obseruari iusserat, & biduò etiam antè quartam feriam Cinerum ieiuniũ celebrari statuerat. Hoc temporis spatium aliqua peculiari mœstitia, ob memoriam secundi Aduentus Christi in die Iudicij veneratur, propterea in Missa non dicitur *Gloria in excelsis Deo*. nec *Te Deum* in Matutino, licet de anno 1140. in Rituali M.S. Petri Canonici Vaticanæ Basilicæ in Bibliotheca Angelica conseruato, habeatur, quod in Dominicis Aduentus *Gloria in excelsis*, & *Te Deum*, solitum fuisse recitari. Diaconus, & Subdiaconus planetis plicatis parantur. Vide *Casula*. At propter memoriam alterius, ac salutiferi Aduentus Christi, scilicèt, Incarnationis, aliquod lætitiæ signum hoc tempore admiscet Ecclesia; & ideò non relinquitur *Alleluia*, quæ lætitia præcipuè in Dominica tertia eiusdem Aduentus ostenditur, permittendo, nempè, Diacono, Subdiaconoque tunicellis indui, & Cardinalibus à violaceis coloribus feriari, & rosaceis vestiri; imò antiquitùs in hac Dominica ipsemet Pontifex solemnitèr celebrare solebat. Item *Dominica vacans* dicebatur quarta Aduentus in Sacramentario S. Gregorij; nàm cum officio præcedentis Sabbati continuabatur, in quo ordinationes celebrabantur. Microlog. de Ecclesiast. obseru.cap.29. Vbi eandem rationem reddit de omnibus Dominicis post quatuor Tempora. [Hæ autem Dominicæ (inquiens) antiquitùs ab officio vacabãt, quia celebratio ordinationum iuxta decreta Sanctorum Patrum, tàm sero fiebat, vt potiùs Dominicæ, quàm Sabbato adscriberetur.] Qui ritus ab omnibus huius materiæ Scriptoribus confirmatur, ac ob eandẽ rationem, idem D.Greg. *Dominicam vacantem* secundam Quadragesimæ appellauit; celebrabantur enim ordinationes noctũ circa principiũ sequentis Dominicæ diei, vt Dioscoro Alexandrino Patriarchæ scribit D.Leo Papa, inquiens: [Vt non passim diebus omnibus sacerdotalis, vel leuitica ordinatio celebretur, sed post diem Sabbati eius noctis, quæ in prima Sabbati lucescit, exordia deligantur. epist.81. cap.1.] Ideò vsque ad præsens in Missa illius Dominicæ solemus repetere Euangelium Sabbati, sumendo Introitum, Graduale, & Communio feriæ quartæ. Itaque hoc pacto antiquitùs, ordinationibus celebratis, in Dominica continuabatur officium, & Sabbati ieiunium. Hodiè verò ob difficultatem continuationis ieiunij, vsque ad Dominicam, vt notat Durand. lib.6. cap.39. ordinationes de manè in Sabbato habentur. Ideò posse Episcopum in Dominica quatuor Tempora sequente sacros Ordines conferre affirmant communitèr Canonistæ, si continuare ei libuerit Sabbati ieiunium. Vel *Dominica vacans* ex eo dicebatur, quia in ea Papa à stationibus vacabat, iàm ob præcedentes ordinationes defessus, constat enim ex gestis Pontificum, solitas ab eo ordinationes in mense Decembris habitas fuisse. Alij denique existimarunt, fuisse dictam *Vacantem* Dominicam illam; quia tunc Pontifex relictis alijs occupationibus, solum in largiendis eleemosynis incumbebat. Vide *Sabbatum vacans* in dict. *Sabbatum*. Propter hanc fixam vacationem, si vigilia Natiuitatis in hac Dominica occurrerit, nona lectio non legitur de homilia Dominicæ, neque Euangelium eiusdem dicitur in fine Missæ; vt fit in alijs omnibus anni Dominicis, quia in præcedenti Sabbato iàm dicta fuere. Quarè in Aduentu consuetæ commemorationes in Offitio non dicantur. Vide *Commemoratio*. Quare appelletur *Hebdomada de excepto*. Vide *Hebdomada de excepto*. In Hispania cooperiuntur Imagines. Vide *Icona*.

ADVERSARIA] Commentaria alicuius textus, seù scripturæ, quia hæ notæ fiebant in eo libro, ex parte opposita textui. De la Cerda cap.80.n.2. Qui Auctor ideò suum librum *Aduersaria sacra* appellauit, quorũ cruditionibus magna ex parte, hi nostri labores elucent.

AD-

ADVERSARIVS. Vide *Gasacbio*.

ADVLTER. Vide *Mœchus*.

ADVLTERIVM. Vide *Mœchia*.

ADVMBRO, obſcuro. [Vt etſi bono alio comparatur, & alio adumbratur; nihilominùs remaneat in boni nomine. Tertull. de Exhor. caſt. cap. 3.] ac idem alibi: [Petulantiam à modeſtia adumbratam. de Spect. cap. 9.]

ADVOCATIA. FR. genus feudi. [Aduocatia Imperij Chron. Caſin. lib. 4. cap. 35. Bonifac. in hiſt. Taruiſ. & in Comment. de feudis Venetis pag. 65. & 71. leges feudales de pace tuenda, §. quicunque Aduocatiam.]

ADVOCATIO. penès Tertullianum, non raró conſolationem ſignificat, quod à verbo græco παρακαλεῖν trahitur, quod ſimul conſolationem, & aduocationem ſignificat. [Itaque talibus, & aduocatio, & riſus promittitur. lib. de pœniten. cap. 11.] Eodem ſenſu vſus eſt verbo *Aduoco*, vt lib. 3. aduerſ. Marc. cap. 14. vbi legimus: *Aduocate languentes*. In Iure Canonico *Ius aduocationis* dicitur, quod nos Iuſpatronatus appellamus, & *Aduocatus* is etiam dicitur, ad quem ſpectat præſentare, vel nominare, ſcilicèt, patronus ipſe. Vide de Aduocatis in alijs ſignificationibus in verbo *Defenſor. Conclamator. Adminiculator. Mamburgium. Paraclitus. Scholaſticus. Tanganus.*

AEDIFEX. Faber murarius, ſeù Architectus. [Antè enim *fuit* deliberandum ex ſimilitudine *prudentiſſimi* ædificis illius, qui priùs ſumptus operis cum viribus ſuis ſupputat. Idem Tertull. de Idol. cap. 12.] FR. putarem hic potiùs de ſabricæ domino ſenſum eſſe, eo modo, quo de eodem Chriſtus Lucę 14, dixerat: [Quis enim ex vobis volens turrim ædificare, non priùs ſedens computat ſumptus, qui neceſſarij ſunt, ſi habeat ad perficiendum, nè poſtquam poſuerit fundamentum, & non potuerit perficere &c.] Non enim ad Fabrum, aut Architectum *operis ſumptus*, ſed ad Dominum fabricæ cum ſuis viribus ſpectat ſupputare. Vndè ædifex qui ædificat, nempè, & ædificare facit propriè dicitur, licèt promiſcuè de vtroque poſſit intelligi ſicut fabricatoris nomen vtrique adaptatur, ſed Tertulliani ſenſus hic ad parabolam Chriſti adductam alludit, nempè, de eo qui proprijs ſumptibus ędificare facit.

AEGINVM TALENTVM. Vide *Talentum*.

AEGYPTII, quid ſignificare intendebant per ſphingis ſimulacrum. Vide *Sphinx*. Quid per Serapin. Vide *Sporteolus*. *Seraphim*. Ægyptiaci dies. Vide *Strena*. Primi ad tondendas Monialium comas. Vide *Tonſura*.

ÆNEA. FR. dicebatur. Hieroſolymis quædam Eccleſia, fortaſsè quia æneas valuas, aut tectum habebat. [Præterea peruenit ad me, quia in ea Eccleſia, quæ ænea dicitur, ſępè in Hieroſolymorum Vrbe veſtræ Eccleſiæ iurgia naſcuntur. S. Gregor. lib. 9. cap. 40. ad Iſacium Hieroſolym. Epiſc.

ÆNEVS SERPENS. Vide *Nobeſtan*.

ÆNIOLVS. FR. Lebes, ænulum, ſeù æneolum. [Ænioli feruentibus aquis deſuper pendebant. In vita S. Aldegundis Abb.

ÆONES. Vide *Abaſcantus*.

ÆPHONOTROPHIVM, Cantorum Collegium. [Fecit ad S. Stephanum æphonotrophium, vbi Primicerius, & Cantores manerent. In Greg. Magno Petrus Mallius in ſua hiſt. ſac.] à voce græca Εὐφωνοτροφεῖον, quæ locum, vbi Cantores aluntur ſignificat, ideò rectè ſcribendũ erit *Euphonotrophium*, abſque diphthongo in prima littera.

ÆQVALENTIA. FR. hæreditaria inter fratres æquali portione diuiſio. Marculph. lib. 11. cap. 14.

ÆQVIVOCOR, ideſt, habere æquale, ac ſimile vocabulum, quod in ſenſu ſcholaſtico potiùs *vniuocor* diceretur. [Nec paruipendendum patrocinium huius pœnitentis (ſcilicèt, Mariæ Magdalenæ) quia ſicut æquiuocatur Beatæ Virgini in vocabulo; ſic etiam confertur ei quodammodò in exemplo. Petr. Bleſen. ſerm. 23.] Sic etiam *æquiuocat onem* idem dixerat pro nomine vniuoco. [Æquiuocationi veſtræ toto corde gratulor, nec reor hoc accidiſſe ſinè diſpenſatione diuina, vt nobis eſſet vniformitas nominis, quos à pueritia fecerat vniformes identitas voluntatum. epiſt. 77.] Reperitur etiam in hac ſignificatione eius adiectiuum *æquiuocus*. [Itaque poſtquam Ludouicus ab æquiuoco filio ſuo reſtitutus eſt in Regnũ. Flod. l. 2. hiſt. Remen. cap. 20.] de æquiuoco filio dixerat, quia Ludouicus etiã ſicut & pater vocabatur. Quod clarius VVarnefridus, cum ſingulos Caroli magni liberos recenſuerit: [Secundus (inquit) Pipinus fratri, atque auo æquiuocus;] conſtat enim eius auum vocatum fuiſſe Pipinum, ſicut & frater ex Himiltruda genitus. FR. [Moxque palàm Domini Papæ Benedicti VII. qui ſic vocabatur, ex numero præcedentium æquiuocorum obnixè petit auxilium. In Chronica Ditmari Epiſcop lib. 3.] Vide *Anagogia*.

AER. Vide *Velum*.

Æra, vox familiaris ſacris Concilijs, & Eccleſiaſticis Scriptoribus ad denotandum annorum computum. De origine huius nominis eſt quæſtio inter Etymologos, aliqui exiſtimarunt à voce *Aes* deriuari, cum in ære ſignato nota currẽtis anni imprimebatur. Alij probabiliùs cẽſent hãc dictionem compoſitã eſſe ex litteris A. ER. A. ideſt, Annus erat Auguſti, nàm huius Imperatoris tempore, cœperat hic annorum computus. At Cardinalis Baronius in Not. ad Martyrol. Roman.

adhæ-

adhærens Dioni Cassio, opinatur ab ære collato hoc vocabulum sortitum fuisse; nam Augusti temporibus ex Hispania tàm ingens copia monetarum collecta fuerat, quæ nedum pro triumpho, sed & ad resarcienda Romana mœnia, ac ędificia fuerat sufficiens; Atque, ab hac copiosa nationis Hispaniæ contributione cœperat *Aera* denominari annorum computus ob hoc memorabile factum; ideoque nota hæc in hispanicis Concilijs frequenter reperitur. FR. quæ triginta octo annis antè Christi aduentum inceperat in Consulatu, scilicèt, Appij Claudij, & Norbanis Flacci, hinc est, quod quando in Toletano Concilio contra Priscillianistas congregato. habetur celebratum fuisse anno 438. non nisi anno Christiano 400. intelligendum est. Qui calculandi modus cessauit in Regnis Hispaniæ in Aragonia, scilicet, anno 1358. in Castella 1383. ac in Lusitania tandem anno 1415. Æra autem Christi cœpit apponi anno 527. vt ibi notat Baronius in Annal. quando, nimirùm, post Iustinianum Imperatorem fasti Consulares defecerant: primusque fuit Dionysius Exiguus, qui priuatim à Natiuitate Domini annos cœperat numerare, hoc est, eodem anno, quo supra 527. & post Iustinianum, qui obijt anno 525. numerabantur anni ab Incarnatione; ità Dominicus Mazzochius in supplemento Ciuitatis Castellanæ. Paulus verò Diaconus multò priùs ab Incarnatione suum computum lib. 17. notauerat, idest, ab anno 492. qui ibi sic ait: [Cessante iàm Romanæ Vrbis Imperio, vtiliùs, aptiusque mihi videtur, ab annis Dominicæ Incarnationis supputationis lineam deducere.] Notat Glossa in extrau. cap. vnico. de Summa Trinit. Pontificis datam ab Incarnatione immemorabilitèr in vsu esse, congesta per Gloss in Clement. de Summa Trinit. §. Ex tépore; sed Bononiensis Academia postea intruduxerat à Natiuitate subscriptionem, fortasse ea inducta ratione, quod computus ab Incarnatione, nouem menses postponit Christi ætati, vt notant Baldus in l. nuptæ. §. Senatores, ff. de Senator. Arctin. consil. 71. visa ad finem. In calculatione verò à Natiuitate vnica tantum dies, in qua natus est Christus, excluditur, l. à Caligato. C. de nuptijs:]]: Hoc tamen vocabulum in neutro genere, & plurali numero apud D. Ambrosium debitum contractum significat; [Et grauis æra contraxit. de Ioseph cap. 5.] Vbi de Protoplaste loquitur. Item prætium sonat aliquando, sic idem Doctor Iudam Magdalenæ murmurantem argutè irridet: [Trecentorum (inquiens) ære crucis insigne declarat. lib. 6. in Lucam cap. 8.] Alludit ad primam litteram dictionis *Trecentorum*, quæ ad modum crucis formatur. Vide *Aureus numerus*. *Epacta*. *Indictio*. Æra Mahumetanorum. Vide *Hegira*. Æra planta qualis sit. Vide *Zizania*.

ÆRATVS ORBIS. FR. scutum. [Rex locutus: licet pectus meum lorica vix deferat, & assiduè manum orbis æratus includat; necnon latus muniat ferri præsidium. Ennodius in vita B. Epiphanij Ticinen. Episc.

ÆRICLA moneta. Vide *Talentum*.

ÆRO-MANTIA. Vide *Hydromantia*.

ÆSTIMARIA. FR. iuridica æstimatio. Bullar. Casinen. tom. 2. const. 36. n. 6.

ÆSTIVALES. Vide *Bota*. Æstus maris. Vide *Ledo*. Æstiua cœna. Vide *Thamnus*.

ÆTERNITAS, quare ab hominibus mercatur in præmium, siue in pœnam. Vide *Infernum*. Æternari cupiunt homines in terra. Vide *Sepulchrum*.

ÆTIOPS. Vide *Blembus*. *Campana*, *Confessio*, *Hebdomada maior*, *Monophysitæ*, *Sabbatum Enoch*. Æthiopes adhuc antiquum ritum præbendi infantibus lac, & mel obseruant in baptismo. Vide *Baptismus*.

ÆTIANI. FR. Hæretici ab Ætio appellati, aspernentes oblationes, & sacrificia pro defunctis. 24. q. 3. c. 39. (à nostri seculi Nouatoribus denuò excitatus error:) Atque ab Eunomio Ærij discipulo *Eunomiani* deindè vocari sunt. Socratis hist. Eccl. lib. 2. cap. 28. Theodoriei hist. Eccl. lib. 2. cap. 24. Sozomeni hist. Eccl. lib. 6. cap. 26. & 27. Nec à prædictis Nouatoribus pœnitentiam negátibus valdè differebant; nàm asserebant in fide viuentes, pœnitentia haud indigere, cum essent impeccabiles. Dissimilitudines autem in diuinis somniabantur Patris à Filio, atque ab hoc Spiritus Sancti. Ibidem. vide *Anomæi*. *Trinitas*.

ÆVOSVS, Antiquus, vetustus. [Vir meus Æmilius vetulus sit, ac in æuoso eius corpore frigidus extet circum præcordia sanguis. Hincmar. in Remigio.

AFA. vox græca Ἁφή, quæ puluerem significat. [Ægyptium video in Afa volutantem. in vita SS. Propertij, & Fælicis.] Palæstricam artem alludit; nàm luctatores oleo vncti in arena inuoluuntur, nè facilè ab aduersario amplexari, & prosterni valeant. Hic autem de dæmone fabulatur in forma Ægyptij apparente.

AFATOMIA. FR. Donatio, seù forma tradendi possessionem. In lege Salica tit. 48. Dicitur etiam *Affatimia*. [Ideò pensantes causam consanguinitatis, dono vobis per hanc affatimiam, pro omni portione in pago illo, centena illa. Marculf. in suo Formul.] Reperiuntur in eadem significatione *Adfatimo* verbo, & *Adfatimus* adiectiuum.

AFFIRMATIO. Vide *Diffinitio*.

AF-

AFFINITAS spiritualis contrahitur inter Confessarium, & pœnitentem. Vide *Pœnitentialis*.

AFFICTVS. FR. Locatio, conductio: [Affictuum, & pensionum possessio poterat tibi restitui. de rest.spol.cap.19.

AFRICA, quando ab Arabis capta, Vide *Taxatus*.

AFFRONTATIO, confinium, seù conterminatio, nàm termini quasi frontibus inter sese objiciuntur: [Quantum istæ affrontationes includunt, atque terminant. In vita B.Oldegerij Episcopi.

AGALMA, vox græca Ἄγαλμα, de qua fit mentio in secundo Concilio Niceno, statuam alicuius animalis significat, ad differentiam imaginis rationalis, quæ dicitur *Icona*. vide suo loco. FR. Idem vocabulum, sed diuersæ significationis in vita S.Gisleni legitur.[Corpus in sindone mundo diligentissimè inuolutum, & sub agalmatis claue firmissimè obseratum, in eadem vrna deponitur.] Aliqui arcam intellexerunt,sed græcè rem lætitiam, & consolationem afferentem sonat.

AGAMVS, græca vox Ἄγαμος, idest, Cælebs: γάμος enim nuptiæ dicuntur; vndè *Agamus* sinè nuptijs,idest, innuptus. [Primus Adam monogamus, secundus agamus. Qui digamiam probant, exhibeant tertium Adamum digamum. D. Hieron. contra Iouin.] Quare cælebs fœmina, quæ Deo se dedicabat,vt est *Monialis*,& similis, *Agama* appellabatur. *De Monogamo*. vide suo loco.

AGAPE. sacra conuiuia erant, quæ in primitiua Ecclesia fiebant, græca vox Ἀγάπη, idest, Amor, & Charitas, nàm frequentabantur amoris, & charitatis gratia: quæ tripliciter fiebant,scilicet,occasione nuptiarum,in quibus inuitabatur ipsemet Episcopus, dicebanturque *Agape connubiales*. Alia celebrabantur in festiuitatibus Sanctorum Martyrum, & appellabantur *Agape natalitia*, quæ erant in Ecclesia. Alia tandem conuiuia in exequijs præbebantur, & *Agape funerales* nominabantur. Vide *Cœnisetia*. de his admonuit Clericos S.Clemens, inquiens, [Qui in exequijs mortuorum ad conuiuium funebre inuitati estis, ordine,& timore Dei epulamini, vt possitis preces pro defunctis exhibere Deo. lib.8. Const.Apost.c.44.] Mos erat inuitandi præter Clericos, etiam pauperes, amicos, & affines, vt obseruauit Origenes in Iob libro. FR. Ex Concil. Gangrensi in Gratiani decreto dist.42. c.1. habetur. [Si quis despicit eos, qui fideliter agapes, idest, conuiuia pauperum exhibent, & propter honorē Domini conuocant fratres, & noluerit communicare huiuscemodi conuocationibus,paruipendens, quod geritur,anathema sit;] Alciatus verò lib. Prætermissorum. 1. in dict. Agapes malè opinatur *Lapinas* hic legendum, & non Agapes. [Ad conuiuium, quod agape dicitur, & Euangelista Ἀχὲν appellauit. Const.Apost.cap.28.lib.2.] vbi pro omnibus Ecclesiæ gradibus quomodo diuidendæ sint portiones disponit;]: Ac Sanctus Paulinus Aletio scribens, eius magnificentiam in funeralibus agapis pro Rufina vxore in Basilica Vaticana celebratis, valdè commendat,sic enim ait: [Patronos animarum nostrarum pauperes, qui tota Roma stipem meritant multitudinem in Aulā Apostoli congregasti. Pulcro equidem tanto operis tui spectaculo pascor. Videre enim mihi videor tota illa religiosa miseranda plebis examina, illos pietatis diuinæ alumnos tantis influere penitùs agminibus in amplissimam gloriosi Petri Basilicam,vt pro ianuis atrij, & pro gradibus campi spatia coarctentur. epist.31.] Solebant celebrari etiam post sanctissimam Communionem. [Antiquitùs mos erat post communionem diuinorum mysteriorum coepulationes, & compotationes fieri, diuitibus epulas suppeditantibus,ac præterea pauperiores inuitantibus. Zonar. in can.74. Trull.] De Agapis solemnibus pro Ecclesiarum dedicationibus D.Gregorius loquitur lib.1.epist.14.vbi Petro Subdiacono necessaria pro similibus conuiuijs ad dedicationem cuiusdam Oratorij committit. Abusiones deindè ex hisce conuiuijs in Ecclesijs exortæ prohibitæ fuere à SS. Præsulibus, præcipuè in Concilijs Laodicens. c.28. FR. In decret. Gratian.dist.42. c.3. habetur. [Non oportet ministros Altaris, vel quoslibet Clericos ad agapem vocatos partes tollere propter iniuriam, quæ ex hac occasione ecclesiastico ordini poterit deputari. Laodicen Concil.] Item in eodem decret. Gratiani notatur ex Carthaginense Concilio IV. quod:[Nulli Episcopi, vel Clerici in Ecclesia conuiuentur, nisi fortè transeuntes hospitiorum necessitate illic reficiantur, populi ab huiusmodi conuiuijs (quantum fieri potest) prohibeantur. dist.42.c.5.] :]]:Constantinopol. VI. c.74. vbi Charitates appellantur,& penitus suppressæ à S.Ambrosio, eiusque exemplo à D. Augustino, qui ab Ecclesia Africana eas expellere curauit, cum deperdita iàm prospiceretur cana illa Christianorum simplicitas. Cui reformatori, vt suauiùs tales moderaret abusus,Aurelius Carthaginēsis Episcopus scripserat, scilicèt, [Magis docendo,quàm iubendo, magis monendo,quàm minando. ep.64.] Hæc agapeia immoderata conuiuia ob nimiam,licentiosamque dissuetudinem in Christianis reprehendit etiam Tertullianus. [Apud te (inquiens) agape in cacabis feruet, fides in culinis calet, spes in ferculis iacet. lib. de ieiun.

iciun. aduers. Psych. cap. 17.] FR. [Non oportet in Basilicis, seu in Ecclesijs agapem facere, & intus manducare, vel accubitus sternere non licet.] sunt verba Canonis 4. dist. 43 :]] : Tempore autem præfati Tertulliani, cum nimirum adhuc non erât agapes à Concilijs prohibitæ: ideò ipsemet piorum hæc Christianorum conuiuia laudauit, quæ tamen non erant immoderata, sicut illa, de quibus superiùs reprehenderat; quare de moderatis sic ait. [Cœna nostra de nomine rationem sui ostendit. Vocatur Ἀγάπη, id quod dilectio penès Græcos est. Quotiescunque sumptibus constet, lucrum est pietatis nomine facere sumptum. Siquidem inopes quoque refrigerio isto iuuamus. Nihil vilitatis, nihil immodestiæ. In Apolog. c. 34.] Catechumeni verò ad hęc cõuiuia nõ admittebantur, nàm adhùc habiles non erant ad communionem, sic nec Pœnitentes publici, qui eam recipere nequibant. In Orientali tamen Ecclesia, vsque ad præsens, hęc agapes durant, vbi festiuitatum, & funeralium occasionè sæpè interfui, quamuis non intra Ecclesias, sed penès ipsas sub dio, vel in priuatis domibus iuxtà id, quod D. Gregorius lib. 9. epist 71. Anglicis nouitèr ad fidem conuersis perscripserat; permittendo eis, scilicèt, vt non longè ab Ecclesijs, in tugurijs virentibus, frondibus fabricatis talia conuiuia recolerentur. Itaque inter alia conuiuia, in quibus ibi præsens fueram, sumptuosissimum illud erat non minùs, ac deuotissimum Montis Libani, quando de anno 1624. pro sanctæ Sedis Apostolicæ negotijs ad Patriarcham accesseram, ibi enim in festiuitate Patriarchalis Ecclesiæ, quæ sub titulo Deiparæ Assumptionis est, cõuiuium celebratum fuit, in quo interfuerunt Episcopi non pauci, magna Clericorum caterua, & innumerabilis populorũ concursus, non enim in hoc venerabili Cœnobio, excepto hoc solum die, carnes manducare, nec vnquam animalia mactare licet, quod pro hac die extrà clausuram permittitur. At Patriarcha cum cæteris Monachis, & Episcopis eiusdem Ordinis seorsim comederunt; eorum enim regula, quæ est D. Antonij Abbatis, nunquam carnes manducare permittit; Vndè Maronitæ Monachi, licet ad prælatitias dignitates ascẽdant, obseruant nihilominùs hanc carnium abstinentiam, sicut & reliquas antonianas constitutiones, In ruralibus Insulæ Melitensis Ecclesijs, quum aliquod festũ celebratur, solent post Vesperarum solemnitatem, buccellas vna cum fructibus populo distribuere, Græci verò placentas, & subcinericios panes distribuunt, at in exequijs dant granum frumenti coctum, & benedictum, quod condimentis, vt bellariorum, & id generis adulcare solent, quæ Κόλυβα, idest, Coliua, latinè bellaria vocamus. FR. græcè tamen κολλύριον, & Coliphium latinè ipsum panem subcinericium dicitur. Plaut. coliphia mihi nè incocta detis; & Iuuenal. sat. 2.

Luctantur paucæ, comedunt coliphia paucæ.

Item Martial. l. 7. epig. 66.

Quum Coliphia sexdecim comedit.]]:

Esculentum hoc frumenti cocti originem duxit ex capitali in Christianos Iuliani Apostatæ odio, dùm ipsi Constantinopolis Quadragesimã obseruabãt, iusserat ille, vt publicè comestibilia vendentes, non nisi contaminata, & Idolis imolata exponerent, ad cogendos, scilicèt, Christianos, vt aut illa comederent, aut fame perirent, verùm in visione à Sancto Theodoro admoniti, vt loco panis coquerent frumentum, quod actum fuit per integram hebdomadam, sollicitè egenis ditiores subueniendo, & hoc pacto imperialis intentio frustrata, edictum reuocauit: ob hanc igitur tanti facti memoriam continuarunt deindè Constantinop. fideles in gratiarum actione illius S. Martyris, ad anniuersarium eiusdem, ea coquere, atque amygdalis, vuis passis, nucibus à corticibus dimembratis, granis mali punici, folijsque apij breuitèr tritis hoc granũ commiscere solebãt, quæ compositio symbolicè varias Sanctorum virtutes denotat, & pauperibus elargiri solet, narrat omne id Nectarius Episcopus à Baronio in annum 362. relatus. Qui ritus à Græcis in Melita introductus, obseruatur ibi solùm in funeralibus, & *Coccia* etiam vocatur; Moschi tamen appellant *Cotbia* panem illum benedictum, quem in Ecclesia pro mortuorum suffragio dispensant. FR. Casalius in aliquibus Galliæ, & Hispaniæ locis *Agapes* adhùc in vsu esse ait, & colligitur ex lapide S. Ildephonsi Altaris in Ecclesia Hispanorum S. Iacobi Romæ. Vide **Docbe**.

AGAPETÆ SORORES, vox græca Ἀγαπηταί, idest, in charitate sorores, seù sorores spirituales. Hieronymus tamen eas vocat *Adoptiuas sorores* epist. 27. ad Eustoch. sic etiam Pallad. in Dialogo, & *Sorores deuotæ* ab alijs nominantur, quas consueuere homines timoratæ conscientiæ in contubernio spirituali retinere; at temporis processu talis charitas in vitium degenerauit, idcircò præfatus D. Hieronymus loc. cit. [Nouum concubinatus genus) appellauit, ac zelo ardens, exclamat: [Vnde in Ecclesias Agapetarũ pestis introijt.] In Constantinopolitana namque Vrbe, cum Clericis sub eodem tecto prætextu rectæ charitatis viuebant, quæ petra scandali per Diuum Ioannem Chrysostomum initio possessionis eius curæ remota fuit, & à SS. PP. ac sacris Concilijs prohibita, & cõdemnata fuit.

AGA-

AGARENVS. Vide *Saracenus*.

S. AGATHÆ MISSA, quarè incipiat *Gaudeamus omnes*. Vide *Introitus*.

AGELLVM. FR. paruus ager. [Si quis sanè Clericorum agella, vel vineolas sibi fecisse probabitur. 3.decretal.tit.25.cap.5.

AGENDA, sacra, quæ pro defunctis celebrantur. [In Agenda plurimorum defunctorum. Graduale D. Greg. M. S. in Angel. Biblioth. S.Augustini de Vrbe conseruato. Agenda vespertina, vel matutina. In lectionar. S. Hieronymi. Per omne Sabbatum à Presbytero loci illius, agendæ illorum solemniter celebrantur. Beda in vita S. Augustini Angliæ Apostoli.] Dicitur *Agenda* insuper tàm Sacrum, quàm Officium pro defunctis, quia in ijs agitur, & effectuatur testatoris mens, sic ab executione illius mentis *Exequiæ* dicuntur. FR. [Sed ne Mauri quondam Episcopi. Anniuersitas, seu agenda celebretur. Anast. Biblioth. in Leone II. Si quis Presbyter inconsulto Episcopo Agendam in quolibet loco noluerit celebrare. Capitular. Caroli Magni tit. 224. Tandem luctuosa oratione finita, agendam inecœpi. S. Petrus Cluniacen. Abb. Epistolar. lib.2. ep17. in Bibl. Cluniacen.

AGGER. Vide *Chomatum*.

AGGRESSIO. Vide *Interprisa*.

AGIASMVS. Vide *Aqua benedicta*.

AGIOSYMANDRVM. Vide *Campana*.

AGISVLFVS LONGOBARD. REX, quando cum Romanis compositus fuerit. Vide *Introitus*.

S. AGNES. Vide *Superdico*.

AGNIFERVS. FR. Epitheton Præcursoris Domini. [In honorem, & gloriam Omnipotentis Dei, & Gloriosæ semper Virginis Mariæ, necnon Agniferi Præcursoris D. Io. Baptistæ. In præfatione Missalis Hierosolym. Equitum Argentorati 1405. impressi, qui in Commenda Frisburgensi cõseruabatur; hodiè tamen in amplissima D. mei Card. Brancatij Bibliotheca conseruatur.] Agniferus Baptista ex eo dicitur, quia in pictura fert secũ Agnum in signum illius immaculati, quem monstrauit, vt mox dicetur. D. Ioannis manus, quæ Agnum Dei indicauerat, antiquitùs Antiochiæ conseruabatur; vbi quotannis in die exaltationis S. Crucis populo admirabili prodigio exponebatur; nàm quando hæc sacra manus aperta cernebatur, annum fertilem indicabat, & è contrario, si clausa inueniebatur sterilitatem præsagiebat. Quæ reliquia Rhodianis Equitibus à Baiazetto Turcarum Tyranno dono missa, hodiè in Conuentuali Ecclesia Melitæ magna veneratione asseruatur, de quo miraculo in Menæo Græco ad 7. Ianuar. fit mentio. An liceat hunc Domini Præcursorem cum Agno ad latus depingere. Vide *Agnus Dei*.

AGNOETÆ Ἀγνοῖται, hæretici ità dicti, quia asserebant Christum ignorantem se esse confessum, dùm diem iudicij finalis nescire dixerat. FR. de his habetur 24. q.3. c.39. vbi *Agnoitæ* iuxta sonum græcæ vocis, & *Gnoitæ* dicuntur. Qui hæretici ex Nestorianis prodijsse D.Greg. in Regist. lib.8. ep.43. testatur.

AGNVS. Vide *Velum*.

AGNVS DEI, precatio in Missa à Sergio Papa ordinata. FR. ita Albinus Flaccus, & Vvalfrid. cap.22. [Quæ tamen in Diui Petri Liturgia antiquior reperitur, fortasse Author in hoc ideò Sergius communiter existimatur, quia ter Agnus Dei in Missa proferri statuit, cum anteà semel tantum diceretur. Baron. ann. 701. ter quoque *Miserere nobis* in fine repetebatur; at ob continua schismata, & Ecclesiæ tribulationes, Ioãnes quidem XXII. edixerat, vt in tertia, ac vltima vice *Dona nobis pacem* diceretur. Tamen vsque ad præsens omnium Ecclesiarum Mater Lateranen. Basilica retinet adhuc cantum ritum, vbi nedum eius Presbyteri id obseruant tertia vice *Miserere nobis* pronũciando; sed & exteri Sacerdotes ibi celebrantes: Ecclesia enim hæc cœlestis patriæ est symbolum, & inde ab omnibus tribulationibus immunis censetur. Alb. de off. Miss. Dur. cap.53. Innoc. III. lib. de mist. Missæ, pacem enim nõ expectat, dùm summè fruitur. Omissio *Agnus Dei* in Sabbati Sancti Missa, silentium trium SS. Mulierum, quæ fuerant ad monumentum Redemptoris, ac eius non adhùc diuulgatam in Mundum peccatorum redemptionem denotat. Durand. lib.6. cap.85. In prolatione *Agnus Dei*, qui sunt in Choro debent genuflecti. Vide *Genuflexio*. In ritu Ambrosiano solùm in Missis pro defunctis dicitur. Numismata sacra ex cera confecta, propter Agni figuram in symbolum Christi patientis, etiam solent vocari *Agnus Dei*, quorum vsus cum tali figura impugnant aliqui, allegantes sextam Synodum, in qua prohibetur Christum depingi sub figura Agni, quod confirmatum fuit ab Adriano Papa. FR. scilicèt, in can. sextam Synodum de consecr. dist.3. Hanc obiectionem etiam tangit Vincentius Bonardus in opusculo de hisce *Agnus Dei*. Sed non respondet ad obiecta, solùm hoc vtitur ad probandum, fuisse, nimirùm, illo æuo talia numismata. Quare ad obiectionem satisfacimus, primò Surij auctoritate, qui in notis ad hanc Synodum, hæc verba profert. [Demptis tamen quibusdam, qui putantur supposititij, vel Græcorum temeritate deprauati.] Et Baronius ad annum 681. ostendit Theodorum Constantinopolitanum Patriarcham Monotelitam hanc sextam Synodum adulterasse. Franciscus Tutianus in Explic. lib.7. Clementis Romani de vita Christiana, hæc habet: [Illos verò 103, canones, qui se-

xtæ Synodi fuerunt &c. Pattes non ediderũt, sed alij post 24. annos, vt Theophanes Tarasij Constantinopolit. Patriarchæ Syncellus, & Anastasius Biblioth. eum sequutus, Hincmarus quoque Archiep. Rhemensis, qui floruerat tempore Nicolai I. testantur nullos eanones sextam Synodum præter sex fecisse.] Ac quomodo res se habuerit. vide in can. habeo. dist. 16. & ibi Gloss. vide etiam ad an. 692. apud Baronium num. 1. & seqq: et hic quoque in dict. *Pente.3es*. Canon igitur prædictæ Synodi, in quo Agni pictura prohibetur, nedum contaminationis suspectus est, sed apparentèr falsus, cum in ordine sit 82. & præfati PP. non nisi sex eanones condidere, vt supra ostensum fuit. Secunda responsio est, quod, nempè, etiamsi pro hagiographo talis canon concedatur, quid eius verba importent mox videamus. In hac itaque sexta Synodo, quæ fuit Concilij Constantinop. III. sub Agathone Papa, & Constantino Orienris Imper. IV. quod asseritur a Leone II. Romano Pontifice fuisse in parte confirmatum, & à Clemente IV. in parte etiam acceptum, can. Clementis dist. 16. talis est eius dispositio in can. 82. [Igitur nonnullas venerabilium imaginum picturas Agnus Dei, qui digito Præcursoris mõstratur, depingitur, qui ad gratiæ figuram assumptus est, verum à nobis per legem Christum Deum nostrum præmõstrans. Antiquas ergo figuras, & vmbras, vt veritatis signa, & characteres Ecclesiæ traditos amplectentes, gratiam, & veritatem præponamus, eam, vt legis supplementum, suscipientes. Vt ergò, quod perfectum est, vel oculorum expressionibus omnium oculis, subijciatur, eius, qui tollit peccata mundi Christi Dei nostri instar hominis characterem, etiam in Imaginibus deinceps pro vero Agno statui ἀνστηλοῦσθαι (quod legendum est ἀναστηλοῦσθαι) iubemus, vt per ipsum verbi Dei humilitatem, mente comprehendentes, ad memoriam quoque eius in carne conuersationis, eiusque passionis, & Saluatoris mortis deducemur, eiusque, quæ ex eo facta est mundo, redemptionis.] Vbi nil de numismatibus ceræ Agnus Dei. Inò in quadam Theodori epistola penès Baronium ann. 814. ibi ad confusionem Græcorum, qui Imagines sacras negabant, inter alia argumenta pro se dictum canonem affert, additque Chrysostomi verba inquiens: [Vox Chrysostomi est, ego ex cera amo picturam pietatis ergo factam.] Et Petrus Valerianus lib. 10. prædictum canonem latinè in sensu affirmatiuo traduxit. Tertiò respondetur Adrianum Papam in ea epist. ad Tharasium Patriarcham dist. 3. can. sextam Synodum, et clariùs apud Baronium ad ann. 785. fol. 370. litt. A. & seqq. impress. Vaticanæ, Canonem præfatum amplectitur Papa Adrianus, vbi dicitur [Etiam in imaginibus &c.] per quam particulam, cum ex sui natura coniunctiua, & ampliatiua, non verò taxatiua, & exclusiua ea sit; ideò nõ intelligitur excludi Agnum Dei depictum. Quarto dicimus non esse ibi sermonem de huiusmodi *Agnus Dei* ex cera &c. sed de illis ad latum Præcursoris depictis; nec sanè credibile esset, Synodum talia sacra numismata prohibuisse, in quibus semper, & ab antiquo magna deuotio extitit: Legimus enim apud Zuechium in historia Moguntiæ. Gregorium Magnum Theodolindæ Regis Agiulfi vxori bina numismata sacra Agnus Dei misisse auro alligara, quæ adhùc in ea Ciuitate conseruantur. Paschalem item primum, qui regnauit an. 817. idest, post seculum circitèr ipsius Adriani, non tàm recenter iussisse tales figuras Agni Dei formari, sicut adhùc in musiuo effigiatæ videntur in Transtiberina S. Cæciliæ Ecclesia, & in Saeello S. Praxedis sui Cardinalatus titulo, vbi Iesu Christi Columna colitur, in qua alligatus, & flagellatus fuerat. Refert prædictus Bonardus sextam Synodum idcò hoc prohibuisse nè cogerentur fideles iudaizare; sed tale periculum in illo sæculo extitisse, nullibi legitur; benè tamen hoc periculum in primitiua Ecclesia fuisse nosciinus. Nec maius esset motiuum Christũ sub typo Agni, quàm Spiritum Sanctum sub figura Columbæ prohibere dipingi, vel idem scrupulum esset Agnum dipingere, ac in Missa proferre *Agnus Dei qui tollis &c.* Quandoquidem vtroque modo deciperentur idiotæ, sicuti cuidam rudi semel accidit, qui dùm non poterat addiscere aliquam partem salutationis Angelicæ, fuit instructus vulgari sermone recitare hanc precem, nempè, *Agnus Dei qui tollis peccata mundi miserere mei*: elapso verò anno non ampliùs dicebat *Agnus*, sed *Aries Dei*, stultè obstinando, quod post annum non poterat amplius dici *Agnus*, sed *Aries* potius; dùm anniculus iàm erat. Quo verò ad ritum consueuerãt numismata hæc sacra distribui antiquitùs, vt Amalarius scribit, infrà Octauam Paschæ, ac variè in varijs temporibus conseruabantur, vt habetur penès dictos Bonardum, Tobiam Coronam, Iosephum Pamphilum, Honuphrium Panuinum, & Iosephum Mariam Suaresium, qui omnes de hac materia egerunt:]] : Sed hodiè Papa solet hæc numismata cerea primo anno sui Pontificatus benedicere, deindè in quolibet septennio ad Octauam Paschæ. Reu. tamen Sacrista auxilio Clericorum, & Religiosorum ea antè annum præparat, ac Pontifex in feria tertia Paschæ indutus amictu, alba, cingulo, stola, & mitra aquam benedicit. insun-

infundens balsamum, & chrisma, dicitque aliquas preces in Cœremoniali præscriptas, deinde linteo præcinctus, cum Cardinalibus similiter assistentibus, immergit illa in aqua benedicta, ac extracta, extenduntur supra munda mantilia, vt exsiccentur, ibique Papa ea denuò benedicit. Posteà in capsis reponuntur, & conseruantur vsque ad Sabbatum in Albis, quo die, dicto in Missa *Agnus Dei*, & peracta communione, tunc Subdiaconus accedit ad ferendum pollubrū his numismatibus refertū, præcedente Cruce, & ad portam Sacelli pontificij perueniens, alta voce hæc verba intonat: [Pater Sancte isti sunt Agni nouelli, qui annunciauerunt vobis Alleluia: modo veniunt ad fontes, repleti sunt charitate Alleluia.] Eadem verba replicat in medio Sacelli, & tertiò tandem ante solium pontificium, quæ postmodùm Papa Cardinalibus primò distribuit, qui intrà corū mitras ea recipiant, & successiuè donantur Episcopis, alijsque Prælatis. FR. Has cœremonias S. Gregorium instituisse narrat Vvalfridus cap.22. quarum significationes exponit Albinus Flaccus de diuin. Offic. ||: Virtutes verò huius Agnus Dei in his versibus referuntur, quos vnà cum tribus similibus numismatibus Græcorum Imperatori dono misit Vrbanus V.

Balsamus, & munda cera cum chrisma-
tis vnda
Conficiunt Agnum; quod munus dò tibi
magnum.
Peccatum frangit, vt Christi sanguis, &
angit,
Pregnans seruatur simul, & partus li-
beratur.
Dona defert dignis, virtutem destruit
ignis.
Portatus mundè, de fluctibus eripit
vndæ.

In sacris solummodò constituti possunt ea tangere, Azor cap.9.quæst,31.eaq; coloribus ornare sub pœna excommunicationis, ex Const.Greg.XIII. de anno 1572.prohibetur. Imò nec vendi ex decreto Cardin. Vicarij à Ricciullo relato lib.1. Lucubr. Eccles.cap.9. n.8. Vide *Numisma sacrum*.

AGON, græca vox ἀγών. quæ conflictus actum, locum, & aliquando eius spectatorem significat. [Omnis, qui in agone contendit ab omnibus se abstinet. 1.Cor.9.] Sic etiam dicebatur luctator *Agonista*, & *Agonotheta*. Nos *Agonizantes* vocamus constitutos in vltimo conflictu separationis animæ à corpore, pro quibus piè Sodalitates vtriusque sexus introductæ sunt, in eorum spirituale auxilium, quæ pietas esset ab omnibus amplectenda, dùm illo tandem auxilio omnes indigebimus. Antiquitùs Missa, quæ nunc *Defunctorum* dicitur, in agoniæ statu dicebatur. Vide *Offertorium*.

AGONISTICI, hæreticalis ramus donatisticæ sectæ in Africa, qui peruagantes ad Castella, & loca per diuersas nundinas, fingendo se iustitiæ ministros esse, varia scelera committebant. [Præcones per vicina loca, & per omnes nundinas misit Circumcelliones Agonisticos nuncupans. Optat.Mileu.lib.3. [Vocati fuerunt Montenses præcipuè Romæ, quia eorum Ecclesia erat in montibus: Item dicti sunt Circuitores, Coropitæ, Cotropitæ, Catopisci, & Cotopitæ. FR. Sed hæc duo postrema nomina potiùs à Scotopiseis corrupta sunt, qui sectæ Bonosianæ erant. Vide *Bonosiani*: ||: Circumcelliones etiam *Monachi errantes* dicebantur. Isid.lib.2. de Ecclef. Vide *Circelliones*.

AGONISMA. FR. vox græca ἀγώνισμα: palmam, & præmium in conflictu acquisitum, haud quidem conflictum significat, vt existimauit Vocabul.Eccles. Author: potest tamen per translationem intelligi Triumphus, & Victoria.

AGONOTHETES, græca vox Ἀγωνοθέτης, Præsidentem, & Iudicem Athletarum significans: [Agonotheres Deus vnus est, Xystarches Spiritus Sanctus. Tertull.in epist. ad Martyres, [& alibi idem:] Contra de nobis dicitur, sic currite, vt comprehendatis, non est inuidus Agonotheta noster, nec alterius palmam alteri parat, ignominia omnes athletas suos desidetat coronari.] FR. dicitur etiam latinè Agonothetæ: ità Spartianus in Adriano Cæsare, de eo inquit: [Multa in Athenienses contulit, & pro Agonotheta resedit.]

AGRARIVM, scilicet, tributum de agris soluendum. [De colonis, vel seruis Ecclesiæ qualiter seruiant, vel qualia tributa reddāt, hoc est, agrarium, prouideat hoc Iudex. In constit. Bauariæ cap.1.tit.3.] Hoc ramen nomen penès Græcos imperatoriam nauem significat. [Remiges, qui in eo dromio ex agrario Imperatoris erant. Const.de admin. Imp.cap.51.

AGRIMENSOR. FR. Geometra, qui campos mensurat, & diuidit. [De finibus quæstionem, agrimensoris definitione, illam prospeximus finiendam. De præscriptionibus. cap.9.

AGVITANIA. FR. pro Aquitania Galliæ prouincia, In priuileg. Caroli Magni penès Torrigium de Vatican. Crypt. in secunda impress.pag.507.& seqq.

AGYRTÆ, Circulatores, Circumforanei, Mendici, & similes vulgiuagi: vox græca, Ἀγύρται, quæ formatur à verbo ἀγείρω, quod congregare, & adunare significat. [Vides enim de plebe homines agyrtę. Asterius Amaseæ Episcop: homil. in festo Kalen. FR. Calepinus etiam

etiam præstigiatores significare docet.

AHORI, immatura morte extincti. græca vox ἄωροι, quæ immaturè, & ante tempus significat. [Itaque inuocantur Ahori, & Biothanati. Tertull. de anim. cap. 57.] De Biothanatis. Vide suo loco, in quo etiam sensu. Vide. *Orama*.

ALA. FR. tabella, in qua iuxta Græcorum ritû erat forma ordinationum scripta, quæ incipit: [Diuina gratia &c. Patriarcha vero manu sinistra alam accipiens legit. In Archieratico par. 7.]

ALABARCHIS. Vide *Halabarches*.

ALABARVM. Vide *Labarum*.

ALABASTRVM. in Matth. cap. 26. non significat marmoris genus, hoc enim non frangitur, sicut Magdalenæ alabastrum, quare S. Epiphanius putat fuisse vitreum vas sine ansis, nam ἀλάβαστρον sonat græcè sine ansis, ansas ipsi vocant λαβαί; vnde particula negatiua α præposita, non ansatum significat. Cõfirmatur ex græco Rituali, vbi dum agit de Chrismatis Sacramẽto, ait, [Primus Sacerdos vnguentum illud gestans in alabastro, idest, vase vitreo minimè ansato.] FR. confirmatur vlterius ex versione eiusdem S. Epiphanij, qui græcè vrceolum vitreum habet. Quare existimanda est manifestè apocripha traditio illa à Baronio ex Suida relata ad an. 32. nu. 29. quod Magdalenæ vas ex alabastro Imperatori Constantino Magno traditum fuisset, & positum deindè in Cõstantinopolitano foro; dum clarè ex Marco habemus fractum illud fuisse, cuius fractionis significatum explicat Gloss. in c. quantumlibet dist. 1. de pœnitentia, vbi sic ait: [Fractio alabastri significat fractionem Corporis Christi in cruce per passionem, cuius odor totam Domum, idest, Ecclesiam vniuersalem implens, mortuos viuificat, quia fama passionis per totum Orbem diffusa, peccatores credentes iustificat.] Hoc nomen variè scribitur, scilicèt, *Alabastrus*. Vulpian. in l. argumento. §. mundus, ff. de aur. & argento legato. Item *Alabastrum*. Martial.

Quot Cosmi redolent alabastra, forique
Deorum.

Item Alabastrites Plin. lib. 36. cap. 8. [Hunc aliqui lapidem alabastriten vocant, quem cauant ad vasa vnguentaria, quoniã optimè seruare incorrupta dicitur.] & c. 10. lib. 37. Idem [Alabastrites nascitur in Alabastro Ægypti, & in Syriæ Damasco] Alabastron Ciuitas in Ægypto, deindè *Arsinoë*, & posteà iam *Memphis* dicta testatur idem Plin. cap. 9 lib. 5. Reperitur etiam flumen in Græcia Alabastros vocatum, ibidem cap. 3. Item latinè lapis prædictus dicitur etiam *Alabaster*. [Quibus etiam Alabaster plenus vnguẽti putrescere videtur, vt etiam refert Nonius Cic. in Academ. 2.] Itaque pro lapideo Magdalenæ alabastro facerent tum Plinij, tum Ciceronis authoritates, quum antiqui pro vnguenti conseruatione vterentur, sicut peccatrix illa eo vsa est, nardo pleno; vndè idẽ Plinius cap. 2. lib. 13. ait benè nardum in alabastro conseruari. Vide *Pisticus*.

ALALAGMVS: vox lætitiæ, quo vocabulo Origenes homil. 7. in Ioan. vtitur ad significandam acclamationem Militum, vt ea animositate, & vigore in conflictu confirmentur, à græco verbo ἀλαλάζω, quod fremere, & stridere sonat, adinstar Turcarum, in terrorem aduersariorum. FR. *Elelegmus* fortassè scribendum est potius. Nam Eleleis erat mulier bacchans. Ouid. 4. fast.

Nunc feror, vt Bacchi furijs Eleleides
actæ,
Quæque sub Ideo tympana colle mouent.

Et Eleleus vnus ex Bacchi cognominibus ab ἐλελίζω, & non ἀλαλάζω græco verbo fit, quod vociferari significat. Calepinus in dict. *Eleleis*, & *Eleleus*. Eius antithosis. Vide *Ololygmus*.

ALANI. FR. sunt feroces illi populi Europæ deuastatores, qui, deindè cum Gothis coniuncti, ac eorum reliquiæ in Catalaunia reductæ, ab eis regio illa tale nomen habuit, idest, *Gothalani*, & corruptè *Catalaum*. Blon. decad. 1. lib. 7. Originalem Alanorum regionem in Dacia collocat Iulius Capitolinus, In Scythia ad Imaum Ptolomeus, in appendicibus Caucasi montis ex parte Orientalis oceani Anastasius. Vide *Zichachorium*. De Gothis fusè Io. Ludou. Viues in præfat. ad Comment. in D. Augustin. de Ciuit. Dei.

ALAPA. Vide *Salapitta*.

ALARE, verbum nauticum. Vide *Ololygmus*.

ALASTOR. Arrogans, & superbus, græca vox Ἀλάστωρ. [Etiam catelli, ò Alastor, comedunt micas, quæ cadunt de mensa Dominorum suorum. Asterius Episc. hom. de diuite, & Laz.] Ità illum superbum Epulonem appellans. Item penès Græcos Reum propriè significat, apud Plutarchum furia est: ideò Del Rio agens de varijs malignorum spirituum nominibus, vtitur hoc vocabulo *Alastor*. ad significandum dæmonem in destructionem, & vindictam paratum.

ALBA, sacrum indumentum, vocatur etiam *Camisia*, *Poderis* à græco vocabulo ποδήρης, quia ad pedes vsque extenditur. Item dicitur Tunica linea, Supparum, linea Dalmatica, eo, quia ex lino albo confici debet. Græci tamen ex serico vario colore, ferèque cœlesti vtuntur, & præcipuè eorum Episcopi. Vide *Sticharium*, quo colore ex antiquis Romæ musiuis picturis apparet

etiam

etiam Papam visum fuisse, sed reuera erat hæc tunicella ab alba distincta, quę albæ superinducebatur, vt suo loco dicemus. Antè amictum Ambrosiani, & Maronitæ, albam induunt; de alba nigri coloris habetur in Sacerdotale Alberti Castellani, vbi in die Parasceue talia disponit: [Parantur etiam quatuor Sacerdotes, vel duo ad minùs induti camisijs nigris cum amictu, cingulo eiusdem coloris.] Antiquitùs adsuebantur textilia frusta in manicis, in pectore, humeris, & fimbrijs albæ, quem vsum adhuc retinent Regularium Ecclesiæ, & Pontificia Cappella, quod etiam ponitur in amictu à Regularibus. S. Bonifacij Ferentinatis Episcopi alba, in Cathedrali Viterbien. asseruata, habet hæc frusta attalica, ac etiam in eiusdem amictu similitèr, in quo gothicis litteris, minutisque margaritis pulchrè *Tetragrammaton* efformatur nomen illud, scilicèt, Dei ineffabile, alludens ad id, quod summus Iudeorum Sacerdos in fronte gerebat. Quo ad varia eius mysteria. [Poderis vulgò alba dicta, perseuerantiam significat. Alcuin.de diuin. offit.] Alludit item ad vestem candidam, qua delusus fuerat Christus in conspectu Herodis. D.Thom. quest.40.art.7. & Innoc. III, lib.1.de myst.missæ cap.51. [Hanc vestem (ait) in veteri Sacerdotio strictam fuisse describitur, propter spiritum seruitutis in timore, in nouo larga est propter spiritum adoptionis.] FR. An Poderis sit idem, ac Polyris. Vide *Polyris*. Etiam apud Gentiles reperiebatur tunica, *Alba* appellata, vt apud Trebellium Pollionem in vita Claudij Imper. inter alia, quæ eidem Claudio, antequam ille imperaiset; Valerianus eius antecessor subministrabat Albam subsericam vnam. Poll.in vita Claudij, vbi extat epist. Valerian.ad Zozimum. Item Alba gemma sic appellata. Vide *Albula*.

ALBAVERÆ, candidissimæ gemmæ circulis aureis deuinctę. [Rete totum gemmis albaueris, & bullis aureis. Anastas. Bibliothecar. in Benedict.III.] Ab albedine ita dictæ. Vide *Albula*.

ALBERANVM, pergamena charta, ab albedine ita appellata. [Alberanum verbis sequentibus inscriptum inuenerunt. In vita S.Iacobi Epis. Trantasien.] Hodiè tamen per Alberanum scriptura partium conuentionis communitèr intelligitur.

ALBERGARE. FR. Hospitare significat, dicitur etiam Arripergare. Bull.Casinen tom.2.constit.60.& 68.

ALBERGARIA. FR. Solutio ex pacto debita pro comessationibus. [Alijs, quæ pro sua voluntate transferre præsumunt fodrum, albergarias, regium, & similia, tanquam à proprijs rusticis ab Ecclesijs extorquêtibus. de Iurepatron. cap. prætereà quoniam.] Vide *Collecta*. *Census*. Fodrum est collecta quædam ab Ecclesiarum patronis imposita, quæ in Lombardia frequentabatur. Gloss.in d.cap.prætereà. Regium est Regibus debitum. Gloss.ibidem. Item Albergaria est obligatio hospitandi milites. Sigon.de Regno Italiæ lib.7. In Bullario tamen Casin.tom.2. const.6. quodlibet diuersorium intelligitur. Reperiuntur etiam in eodem significatu *Aribergare*, *Aribergari*, *Aribergaria*, & *Arripergare*.] Bull.Casin tom.2.const.68.& 71. Sed verba sunt corrupta ab *Albergare*, & *Albergaria*. Vide *Pandocheum*.

ALBERGIA, idem vocabulum vt supra, quod Diuersorium, seu Refectorium in statutis Equitum Hierosol. significat. FR. quæ refectoria sunt septem in Melitensi Conuentu, separatim pro septem nationibus, quas septem linguas vocant. Prima pro Prouincialibus Galliæ; secunda Aluerniæ, & Delphinatus; tertia Franciæ dicitur, in qua Aquitani, & Campani Galliarum ingrediuntur; quarta Germaniæ, quâ ex gratia Poloni participant; quinta Italiæ; sexta Aragoniæ, cui Catalani & Balearici associantur; septima Castellæ, & Lusitaniæ simul. In prędictis Albergijs vnaquæque Lingua, seu Natio, nedùm ad comedendum, sed ad reliqua eorum negotia consultanda congregatur: Sic etiam habent Cappellas in Ecclesia Conuentuali separatas in quibus accedunt segregatæ hę Nationes ad præstanda eorum vota pro electione M. Magistri in Conclaui.

ALBVLA, quædã gemma à colore ità appellata, fortasse Beryllus. [Tres annulos transmisi, duos cum hyacinthis, & vnum cum albula. S.Greg. in Reg.lib.12.ep.7.] Vide *Albauera*. FR. apud Ælium Lamprid. hęc gemma *Alba* dicitur: [Pisum cum aureis &c. fabam cum electris, orizam cum albis exhibens. Albas prætereà in vicem piperis, piscibus, & tuberibus conspersit. In Eliogabalo.] Vbi Casaubonus has albas gemmas margaritas fuisse existimat, & pro se Tertullianum adducit: dicentem: [Rubentis maris grana candentia:] quæ verba non suffragant. Item Salmasius ibid.contra seipsum Anast. Biblioth. in Nicolao I. adducit, aientem: [Patenam purissimam cum diuersis lapidibus albis, prasinis, & hyacinthinis.] Margaritæ enim nequeunt lapides appellari. De gemmis candidis, quæ multæ reperiuntur, Vide Plin. lib.37.cap.10.

ALBVM. Vide *Asprum*.

ALBVM PRÆTORIS. FR. [Adinstar edicti in albo prætoris. Clem.de iudicijs. c.1.] Locus erat dealbatus, vbi edicta Prætoris affixa erant. Gloss.ibidem.

ALCHIMISTAE. FR. [Spondêt, quod non exhibent

bent pauperes Alchimistæ. Extrau. comm. de crimine falsi.

ALCHIMITVS. FR. [Et non aliàs alchimitum fornacis ignem vulgum ignorantem eludant. Extrau. comm. de crimine falsi.

ALDERMANNVS, vox Saxonica Senatorem significans. In vita S. Inæ Saxoniæ Regis. [Ego Ina Dei gratia Saxonum Rex exhortatione Episcopi mei, & Aldermannorum meorum.] Senem propriè significat.

ALDIA. FR. Mulier subdita. [Tradimus cum omnibus &c. seruis, & ancillis, Aldijs, & Aldiabus, colonis, & coloniabus. In quodam priuil. Caroli M. apud Torrigium de Vatic. Cryptis. impress. 2. pag. 507.] Vbi idem Torrig. notat *Aldium*, & *Aldiam* in conditione differre à seruis, seu mancipijs, & colonis; vult tamen eosdem esse ac clientes, & comites, italicè *Massari*, & *Soccetti* dicti. Vide quæ nos in dict. *Catipanus* notauimus. Vide etiam l. Aldiones. Qua lege Aldiones, & Aldiæ viuere debent. l. si Aldia de furtis. & Bull. Casin. tom. 2. const. 49.

ALDIANA. Vide *Aldius*. FR. item reperitur. *Aldiantia*, & *Aldialis*. Bullar. Casin. tom. 2. const. 20.

ALDIVS, & *Aldio*, seruus factus liber, cum hypotheca aliqua seruitutis erga Dominũ, cuius filius *Aldio*, & filia *Aldia*, & *Aldiana* dicebãtur: omnia hæc nomina in donatione Henerici I. pro Nauarriæ Ecclesia leguntur. [Cum seruis, & ancillis, aldionibus, & aldianis. Baron. an. 1014.] FR. Tu verò Lector an Torrigius, seu hic F. micus meliùs hanc vocem explicauerit, iudica, & consule præter adductas authoritates. l. si quis per murum. de furtis. l. Aldiones. & Bull. Casinen. passim. Vide *Illadiones*. Dicitur etiam *Aldiaricia*, & *Aldiaricius*. Bullar. Casinen. tom. 2. const. 5.

ALEXANDER PAPA VII. Vide *Birrus*. *Calix*.

ALEXANDRVM MAGNVM sub aquis in profundum maris fuisse, Hieronymo incredibile videtur. Vide *Colimpba*.

ALIAS. FR. pro *aliò*, frequenter apud Cypr. præcipuè de Stell. & Mag. [Delusum se Herodes conqueritur, cum Magos aliàs compererit diuertisse.] Idem de Ablut. ped. [Et quasi ecstasis teneat eos, vel mens aliàs rapta.

ALIENIGENA. FR. sumitur nonnunquam pro hæretico. can. caue. 28. q. 1.

ALIPTA, græca vox ἀλείπτης, qui oleo Athletas vngebat; et per translationem hoc vocabulo vsus est eleganter Nazianzenus, quando tali epitheto Sanctos Confessores celebrauit, qui pro fide varijs tormentis cruciati fuerãt, ac tandem viui euaserant, quorum exemplo, & exhortatione cæteri fideles ad martyria sustinenda confortabantur, animoque inducebantur. [Hanc Athletarum nostrorum plerique superarunt, alij ad mortem vsque dimicantes, ideò, videlicet, relicti, vt victoriæ suæ essent superstites, nec in ipso certamine animam efflarent, sed alijs virtutis aliptæ, viui Martyres, spirantes columnæ, tacitaque præconia relinquerentur. Orat. in laud. S. Basilij.] FR. hoc encomiastico epitheto à Græcis Andreas Cretensis Archiep. celebratus est, propter compositionem illius magni canonis, quo peccatores ad pœnitentiam confortauit, & ad superandos spirituales conflictus exhortatus est. Ideòque in feria v. post Dominicam v. Quadrag. vt Rituale Græcorum præscribit, legebatur, & *Triodium* dicebatur. Aberrat ergo Vocabularij Eccles. Author, qui hoc nomen *Plagarum sanatorem* interpretatus est. Vide *Dominica Orthodoxiæ*. In quo sensu Vopiscus in Saturnino dixerat: [Qui se Christi Episcopi dicunt. Nemo illic Archisynagogus Iudæorum, nemo Samarites, nemo Christianorum presbyter, non Mathematicus, non Aruspex, non Aliptes.

ALITHYNVS. Vide *Alythinus*.

ALLIGATIO. Vide *Prosecutio*.

ALLEGO, pro eligere. [Nisi is, quem Deus allegisset, cuique manus per Catholicos Episcopos fuisset imposita. Lucifer Caralit. Episc. pro D. Athanasio.]

ALLEGORIA. græca vox ἀλληγορία, sensum diuersum significat, nempè, dùm aliter ac sonat verbum intelligendum illud est, sic exempli causa in Exodo. Sanguis super vtrunque postem, & in superliminaribus positus: liberationem fidelium à diaboli seruitute per sanguinem Christi veri agni immaculati significat. Vide *Anagogia*.

ALLELVIA, hebraica vox, quæ *Laudate Deum*, seu *Laus Deo* significat: nam *Allelu* laudate cum iubilo; & *Iah* est vnum ex Dei nominibus, quod *qui erit* sonat. Tempore Damasi Papæ in latina Ecclesia introductum fuit ex hierosolymitana, & non ex græca Ecclesia, sicut aliqui perperàm existimant, id Gregorio Magno attribuentes, qui tamen ab ista calumnia lib. 7. ep. 63. se defendit, contra nonnullos; dicentes ipsum in Romanam Ecclesiam græcanicos ritus introduxisse: licèt verum sit, quod ipse nedùm quidem tempore paschali, sed per totum annum cantari decreuisset, vt refert Baronius ad ann. 384. num. 27. & non semel in anno, vt Sozomen. lib. 7. hist. Eccl. cap. 19. errando dixerat, imò in funeralibus quoque *Alleluia* canebatur, vt ex epist. D. Hieronymi ad Oceanum missa, liquet: vbi de exequijs Fabiolæ scribens, ait: [Sonabant psalmi, & aurata tecta Templorum in sublimi quatiebat Alleluia.] Quod retinent in funeralibus adhùc Græci; Vndè & in

& in funeralibus Agapiti Papæ in Vrbe Cōstantinopolitana celebratis ex quodam m.s.Biblioth. Vatic. n.1538. conseruato, habentur hæc verba. [Aderant diuersarum prouinciarum numerosissimi Episcopi, & Sacerdotum, Monachorumque chori penè Vrbē impleuerunt. Tota ad funus eius Byzantium turba conuenit, sacrilegium putabat, qui non tali Pontifici vltimum reddidisset officiū sonabant psalmi, & excelsa tecta domorum reboans in sublime Alleluia quatiebat.] Celebratur hic Pontifex præcipuè propter depositionem à Patriarchatu Antimi hæretici, in cuius loco proprijs manibus consecrauerat Mennam, cum anno 536. ad Iustinianum Imperatorem pro pacis tractatu cum Theodorico Italiæ Rege iuisset. Itaque hunc solum Pontificem suis manibus patriarcham consecrasse legimus. In Offitio gothico, seù mozarabico adinstar Græcorum ritus habetur in exequijs *Alleluia*. Idem Gallicanam Ecclesiam obseruare ait Baron. ad ann. 590. Nunc verò latinus ritus in signum mœstitiæ simile canticum omittit. de consecr. dist. 1. & Concil. Tolet. XIV. can. 10. sicut & iam ex Alexandri II. iussu non dicitur à Septuagesima, vsque ad Sabbatum sanctum; nam in hoc tempore mœsta primi Protoplasti memoria incipit. c. hi duo. de consecr. dist. 1. Vide *Septuagesima*. Eundem Pontificem bis replicari ad *Vesperas* præcedentis Sabbati *Dominicæ* Septuag. ordinasse. Baron. ad an. 1073. refert. Item nec dicebatur in Circumcisionis die. Vide *Circumcisio Domini*. Quando Alleluia omittitur, in antiphonis habentibus Allel. in fine, eius locum dicendum est. *In æternum*. Io. Belet. de diuin. off. cap. 79. Quod tamen non obseruatur in Offitio priuato. [In Africanis autem regionibus (Isidorus ait) quod non omni tempore, sed tantùm Dominicis diebus, & quinquaginta post Domini Resurrectionem Alleluia cantatur pro significatione Resurrectionis, & lætitiæ. lib. de diuin. offit. cap. 13.] seù, vt eruditè Beda, ad denotandum communem fidelium consensum confessionis Christianæ in hac vita, & in futuro pacem, atque concordiam. Vide *Laus tibi Domine &c.* Quarè Ecclesiæ, & Nationes totius vniuersi, quæ linguis tàm varijs Creatorem celebrant in offitijs, ac ritibus diuersis, hanc hebraicam vocem nihilominùs tenacitèr conseruant. [Quod ideò fit (subiungit Beda) vt per talis consonantiam deuotionis omnis admoneatur Ecclesia, quia & nunc in vna fidei confessione, & dilectione Christi consistere debeat, & ad illam in futuro patriam festinare, in qua nulla est diuersitas linguarum. homil. in 1. Dom. post Pentecost.] Tandem hebraicè canitur, vt in Missa adhibeantur tres illæ linguæ Hebraicæ, scilicet, Græcæ, & Latinæ, quibus scriptus fuit titulus in Cruce Domini. Gem. de antiq. rit. Missæ lib. 1. cap. 91. Non additur *Alleluia* in antiphonis B.M. Offitij, quod canitur in choro tempore paschali Congregat. Rit. 28. Mart. 1626. Benedictini Monachi antiquitùs tantùm in tempore Quadrages. omittebant Alleluia. Hodie tamen ritui Romano in hoc conformantur. *Alleluiaticum melos* appellauit B. Victor Africanus lib. 1. de persecutione Vandalica. [Lector vnus pulpito sistens Alleluiaticum melos canebat.] Prima die Ianuarij ex decreto Concil. Tolet. cap. 10. non canebatur *Alleluia*; nàm in hoc die ieiunabat Ecclesia, ac celebrabat Litanias, vt Gentilibus sese opponeret, qui tunc ad crapulas, & oblectamenta incumbebant. Ex eadem causa fortasse non canunt Græci *Alleluia* in bacchanalium hebdomada ex Triodij dispositione, exceptis fer. III. & VI. In sabbato sancto, celebrante pontificalitèr Episcopo, Subdiaconus peracta epistola, antè osculum manus, dicit [Reuerendissime Pater annuncio vobis gaudium magnum, quod est Alleluia.] Indè Episcopus iuxtà rubricam tèr intonat Alleluia. Cæremon. Episc. lib. 2. cap. 27. In tribus antiph. III. Noct. & signantèr in Apostolorum nocturno tertio additur *Allel*: ad denotandum tertium euangelicæ gratiæ statum, ità Amalarius cap. 59. de Ord. Antiph. Quare in Dom. III. Aduentus dicatur Alleluia. Vide *Aduentus*. Scribit Sanctus Epiphanius, vbi de vita, & moribus Prophetarum agit, quod primus ad canendum *Alleluia* fuerat Aggæus Proph. quando, nempè, completam viderat structuram noui Templi. In primitiuis Ecclesiæ temporibus non solùm hoc iubilationis canticum intrà Ecclesias, sed extrà in sæcularium ore etiam audiebatur, ac de festiuis nautis Sidonius lib. 2. epist. sic cecinit:

Curuorum hinc chorus heliciariorum.
Responsantibus Alleluia ripis,
Ad Christum leuat amicum Celeusma.

Vbi *Celeusma* nauticum canticū subaudit: ac de Agricolis: [Arator stiuam tenens Alleluia decantat.] D. Hieron. epist. ad Marcell. inquit. Britanni anno 492. nuda fide armati, à Germano Episcopo ità instructi, non alijs armis parati, sed sola triplici prolatione cantici *Alleluia* profuderant, & superauerant inimicorum exercitum. Polyd. lib. 3. Ante nolarum vsum solitum erat Monachos hoc cantici signo ad chorum pro diuinis precibus conclamari. [Post Alleluia cantatum, quo signo vocabantur ad collectam, nulli residere licitum erat. Hieron. ep. 27. ad Eustoc.] FR. Franciscus Aluarez in suo Itinerario cap. 41. refert monasterium in Æthiopia inueniri hoc titu-

titulo *Alleluia* nuncupatum, quia in diuerſorio illo Eremita quidam non modicæ ſanctitatis audiuerat ab Angelis hoc canticum, unde Superiorem Monaſterij illius,quod tunc de nouo erigebatur, vt illud *Alleluia* appellaret rogauit.

ALLIAMENTVM, Alliatum condimentum [Et pro varietate guſtus noſtrorum quoque condimentorum alliamenta delectant. Hieron. epiſt.151.

ALLOCES, Interualla digitorum in pedibus. [Dum licijs olei liquore delibutis,digitorum articulos,& palmarum pollices obuoluerunt ſimulque pedum alloces trucitèr adnectèrentur. Aldhelm. cap.19. de S. Baſilica.] græca quidem vox αὔλαξ, quæ ſulcos ſignificat.

ALLODIVM. FR. prædium. l. vt Epiſcopis de prohibitis nuptijs. Vide *Alodis*.

ALLOPHYLVS; Exoticus, peregrinus, ſeu Alienigena. Ἀλλόφυλος diuerſæ nationis,vſus eſt hac voce. Hieron. in epiſt. S. paulæ. Tertullianus verò Philiſtæos, aliaſque infidelium nationes ità vocauit. [Nàm temporibus Machabæorũ Sabbatis pugnando fortitèr fecerunt, & hoſtes allophylos expugnarunt. aduerſ. Iud. cap.4.] FR. *Allophyli* dicuntur etiam *Gargangi*. l. omnes gargangi. de Adnenis. Allophyli populi: Vide *Philiſtæi*.

ALMA REDEMPTORIS. Antiph. in honorem B. V. compoſita ab Hermanno Contracto, qui floruit anno 1054. Durand.lib.4.cap.22. & Romæ in Eccleſia B.M.V. illã primò ecci-nit. Quando Offic. in B. M. Purificatione transfertur, prædicta Antiph. continuatur, etiam per totam Octauam, hoc fiet, vbi cum Octaua celebrabitur; Octaua enim eſt eiuſdem feſti continuatio. Ità Sac. Rit. Congr. 1606.in Offitio pro Carmel.Diſcalc. approbato. In ſubiuncta oratione, quæ dicitur poſt Natiuitatem, omittitur clauſula conſueta. Qui tecum viuit &c. ad denorandum Chriſtum non in ſinu Æterni Patris, ſed in brachijs maternis tunc exiſtere. *Alma* penès Hebræos inter cætera Virginem, & latinè Sanctam, fælicemque ſignificat.

ALMITAS,Sanctitas,ae Beatitudo.[Erat ſiquidẽ carne nobilis; ſed nobilior moribus, plenus Dei ſapientia,ſed opere non vacuus,pulchra facie, ſed ditior almitate. In vita S. Adelhardi.] Legitur etiam *Almificus*; id eſt, ſanctificans, quod ex ſequentibus verbis colligitur: [Dum hic igitur almifica conuerſatione decertat, placuit ſupernæ pietati virtutem ſui militis euidentibus oſtendere ſignis. Flodoard. lib.1. hiſt. Remen. cap.3.

ALMVTIVM, ſeù *Almutia*, inſigne indumentum Canonici, ſeù Beneficiati in aliquibus Cathedralibus, & Collegiatis; corrupta vox ab *Armo*, ideſt, humero, quamuis *Armus* de animalibus, & *Humerus* de homine dicatur; ſed aliquando armus in homine dictus fuit, indè *Armatium* potiùs dicendum, ex co quod ſuper armos feratur. Molanus tamen lib. 3. de Canon. cap. 5. & 8. putat à Theutonicis ità nominatum; lingua enim eorum *Vlde-mutſen*, pileum ſeniorum ſonat. Almutij vſus antiquiſſimus à quinque iam ſæculis eſt, quod ex hiſt. Tornacenſi colligitur, in qua fit mentio antiquiſſimæ picturæ cuiuſdam Litberti Canonicorum Decani cum almutia ſuper humeros, floruit hic anno 1050. FR. Erat Almutium nigrum etiam Cardinalium inſigne, vide per me addita in dict. *Clocca*; vbi falſi teſtes contra Alexandrum III. afferebant illum ex Conclaui exiuiſſe in habitu Cardinalitio, & inter alia cum *nigro almutio*, quod euenerat de anno 1159.]] Fertur itaque Almutium ſuper humeros, adinſtar Græcorum Monachorum, quando detegunt caput. FR. Sed Aduocati Conſiſtoriales, Auditores Rotæ, & ſimiles in Cappella papali, geſtant illud in vtroque humero:]] Antiquitùs Canonici tempore diuini offitij eius capucio caput tegebant, quod colligitur ex Concil. Baſilien: [Et Eccleſias ingredientur non capucia, ſed almutias, vel byreta tenentes in capite.] Sic etiam perſpicitur in ſepulcralibus lapidibus præcipuè Romæ. Imò vſque ad præſens in Gallia eſt in vſu hæc ceremonia. Quare moris eſſe in aliquibus locis ait Io: Connatus hiſt.Torn. tom.3. cap.51. quod quando nouellus Sacerdos eſt primam Miſſam celebraturus, tunc accedit ad Altare cum almutio in capite. Hodie tamen Ceremoniale Epiſc. lib.1. cap.18. perſcribit, quod: [Qui ſolent geſtare almutium, cum aſſurgunt, à ſcapulis ad brachia dimittant.

ALOARIVS. FR. Alicuius facti approbator, Galli *Aloüer* dicunt.

ALODIS, & *Alodium* Hæreditas ab antenatis poſſeſſa. [Tàm de alode, quàm de comparato. Marculf. lib.2. cap.7.] Clariùs tamen Hincmarus penès Flodoardum: [Cupiens cauere, nè cenſus ipſe deperiret, & villam in alodem verteretur.] Aliqui putant eſſe belgicam vocem *Al-out*, quæ ea lingua per longum tempus poſſeſſum ſonat; ſed propriè ſignificat liberam poſſeſſionem ſinè recognitione feudi, quæ alienabilis eſt, abſque laudemij ſolutione, quod *Lod* Galli dicunt; Iuris enim periti *bona allodialia* vocant illa, quæ ſunt principi hæreditaria, ſeu emptio libera ab ipſomet facta ad diſtinctionem feudalium. Vide *Allodium*.

ALOGVS, græca vox ἄλογος equus, ideſt, ſine diſcurſu. [Concedimus omnia indumenta, ſed & dignitatem regiorum alogorum. In Conſtantini donat.] In rigore quodlibet animal

animal significaret. FR. Vndè *Alogator* Equitum Præfectus, vt *Protalogator* Equitum Dux dicitur:][: Dicti etiam fuere *Alogi*, seù *Allogi*, idest, *sinè verbo* hæretici, qui verbum Diuinum negabant, ideò nec Euangelium Ioannis admittebant, nec Apocalypsis librum 24. quæst. 3. c.39.

ALTARE, seù *Altarium*, ædificium lapideum incruento sacrificio destinatum, itá dictum quasi *Alta Ara*, seù *Area*. Dicitur etiam *Ara*. Sed in rubricis *Ara* propriè sacratum, & portatile altare significat. [Aram quidam vocatam dixerunt, quod incensæ victimæ arderent, alij à precationibus, quas Græci aras vocant. Valaf. de exord. Eccles. cap. 6.] seù [Ara dicitur quasi arida, quæ enim cremantur arescunt in cineres. Bless. serm.4.] FR. *Altare* ab altitudine dictum, & penès Antiquos differentia erat inter *Altare*, & *Aram*, nàm illud in superficie erat Sacratum, hæc verò per omnia latera. Calep. in dict. Altare ;][: Significat Christum, ideò debet erigi in eminentiori Ecclesiæ parte. Gem. lib.1. de rit. miss. cap. 122. Valaf. de reb. Eccles. cap.6. Beda lib. de tabernac. Rupert. de diuin. off. cap. 30. Antea ad significandam vnitatem Christi, vnicum erat in Ecclesijs Altare, id colligitur ex SS. PP. præcipuè ex S. Ignatio Martyre in epist. ad Philadelph. ideò Eusebius in Encomio pro Paulino Tyri Episcopo *lib. 10.* hist. Eccles. cap. 4. *Vnigenitum Altare* appellauit. Laudabilis tamen mos est erigendi plura Altaria in qualibet Ecclesia, nàm tredecim in vna erant tempore S. Gregorij, vt habetur ex eius epist. 50. lib. 50. ad Pallad. Episc. Altare debet esse lapideum. can. Altaria si non fuerint lapidea. de Consecrat. dist. 1. Denudatio Altaris in Fer. V. Cœn: Dom: nuditatem Christi in passione denotat. Alcuin. de diuin. off. Ordo Romanus de quadam mysteriosa cæremonia, quæ fiebat in fer. VI. Parasceuæ mentionem facit, scilicet, ad illa verba Euangelij passionis [Partiti sunt vestimenta mea ;] tunc duo Diaconi auferebant Altaris mappam, in quo sic denudato consumebatur Eucharistia à sepulcro delata. Camps ille abusus, quo à Sacerdotibus implorabatur diuina vindicta, de quo Greg. Turon. de glor. Martyr. lib.1. cap. 79. derogatus fuit in Concil. Tolet. XIII. can. quicunque 16. quæst. 1. Denudabantur enim Altaria, extinguebantur luminaria, ac tandem deserebantur diuina Officia. In Ecclesia Ambrosiana denudantur Altaria in fer. 6. parasceues; cooperiuntur parietes velis sanguinei coloris. In prædicta feria V. lauantur Altaria hyssopi herba, vino, & aqua; hyssopus enim est Symbolum vnctionis Magdalenę Christo exhibitę, vinum, & aqua, sanguinem, & aquam de latere Crucifixi emanatum significat, & ideò Rupertus existimat meliorem obseruantiam esse illorum, qui diem mortis Christi imitantes, Altaria lauant in feria VI. Romæ tamen in Basilica Vaticana, & Dominicani obseruant hoc in feria V. In Ecclesia gręca Patriarcha solus hanc cæremoniam facit, & Metropolitani in eorum Ecclesijs, lauantes Altaria priùs cum aqua benedicta, postea cum aqua rosacea ex prescriptione Euchologij. Aspersio autem Altaris, quæ aqua benedicta fit in Dominicis per annum, baptismum Saluatoris repræsentat, quæ tamen relinquenda est quando expositum ibi erit Eucharistię Sacramentum; sic paritèr nec Cruce signatur Altare in principio Euangelij Ioannis in fine Missæ, cum ipsemet Auctor benedictionum ibi adsit. Gauant. part.4. tit 19. in rub. Miss. Semper Altare osculatur Sacerdos antequàm populum salutet, seu pacem tribuit; pax enim à Christo Domino in Altari effigiato sumenda est. In Altari, vbi Episcopus Diœcesanus celebrauit, pro illa die nemini celebrare licebit absque eius licentia, vt Sac. Concilia definiuere, quod esset graue peccatum secundum Canonistas, licet aliqui tantùm intelligant, quando, scilicet, Diœcesanus solemnitèr celebrasset. Hanc obseruationem Græci extendunt etiam quoad simplices Sacerdotes; itá vt in eodem die ad vnicum Altare duo Presbyteri nequeant Sacrum facere, quod approbatum per diuersas ordinationes pontificias censetur, quæ Latinos Episcopos admonent nè Græcos in eorum ritum impediant. In maioribus Altaribus quatuor Basilicarum Vrbis Patriarchalium nemini licet præter Papam celebrare, quod solus Iacobus quidam S. Pauli Abbas ex priuil. Bonif. VIII. sub anno 1301. in ep. 98. hanc facultatem pro Altari maiori eiusdem Basilicæ habuerat, & illi Abbates hac facultate gaudent, qui Sacerdotij ordinem à Pontifice susceperint, vt dictum est in verbo *Abbas*. Et pro qualibet vice Cardinales speciali breue habilitantur, si super vnum ex præfatis Altaribus celebrari velint. Imò antiquitùs in Sabbato quatuor temporum Decembris, quando Pontifex celebrabat in Altari S. Petri pro conferendis sacris ordinibus, ab hoc ad aliud Altare deducebatur: [Descendit Pontifex ab Altari (scilicet maiori) & vadit ad S. Andream, ibi facit consecrationem, facta consecratione, reuertitur ad Altare, quia in hoc Altare nulla consecratio debet fieri, nisi de Romano Pontifice. Benedic. Can. S. Petr. Cæremonial. M. S. in Bibliothec. S. August. de Vrbe.] Expositio Sanctissimi non deberet fieri in Altari Maiori, quia: [Maximè de-

cens est, vt in Altari, vbi Sanctiss. Sacram. situm est, Missæ non celebrentur. Cærem. Episcop. lib. 1. cap. 12.] Quod non de priuatis, sed de solemnibus sacris intelligendum, vt in Romæ Collegiatis, alijsque Ecclesijs per vniuersum obseruantibus diligentèr attenditur. In Altaribus pro Defunctis priuilegiatis eorum Missa non est celebranda in duplicibus: Sac. Congr. Rit. 24. Aprilis 1627. Priùs mos erat illud Altare circuire, vbi Sanctorum Reliquiæ requiescunt. [Postquàm sacra Martyrum loca venerabilitèr circuiuit. In vita S. Fulgen. Basilicam Sancti Galli ingressus, cum orando Altaria circuiret. In act. S. Othon.] FR. In Melitæ Conuentuali Ecclesia magna veneratione Icon B. M. V. *Philermi* nuncupata conseruatur, quæ opus Diui Lucę creditur, ac de illa traditur, quod in Rhodo insula, vbi priùs erat in quodam, scilicet, monte non longè ab Vrbe; cum quidam Iuuenis ardens Puellæ amore, qua nullibi frui poterat proptèr parentum custodiam, eam admonuisset, vt matrem deciperet, ac secum ad hoc Templum deuotionis prætextu peteret; dumque ibi Mater orasset, eius licentiam postularet, vt sola Altare illud deuorè circuiret, ibique ab ipso Amante expectaretur. Quod sanè irà executum fuit. At Mater cum diù in Ecclesia expectasset, tandem ad posteriorem altaris partem accessit inquirens filiam, quam in proci amplexibus, ambos tamen extinctos adinuenit. Indè Imago hæc B. M. & mons ille *Philermos* idest *Amoris infælicis* à Græcis appellati sunt :||: Itaque antiquitùs, ad exercendam deuotionem hanc, Altaria à muro erant separata, vt in vetustis Ecclesijs aspicitur, atque tenacissima cani ritus graia nario, vsque ad præsens, sic separata adhuc erigit Altaria, quod reuera tanta reuerentia colit, vt ad illud accedere nusquam Laicis permissum sit. Quocirca iure Latinos reprehendit Balsamon, qui nedùm Laicis quidem viris, sed etiam fœminis hoc permittunt. An non ille magis stuperet si deprauatos nostri sæculi mores admiraretur? Siquidem hodierna muliebris inuerecundia tàm audax effecta, vt ad latus quoque Sacrificantis sedere non solùm, sed & cornicari delectetur, vbi, nimirum, cum timore, & tremore cœlestes ipsimet Spiritus assistunt. Quod tamen Ecclesiasticorum negligentię meritò imputetur, dùm immemores Sancti Ambrosiani Zeli se ostendunt, per quem imperatoria ipsa Maiestas à presbyterio exclusa fuerat. Sed redeundo vndè iam digressi fumus; mysteriosa erat cæremonia illa, quæ in nocte Natalis Domini fiebat, tribus nempè velis cooperiebatur Altare, idest, rubro, albo, & nigro; nigrum velum auferebatur in fine primi nocturni, & significabat obscuritatem temporis ante legem. Album velum in fine secundi nocturni, & id in signum erat temporis legalis. Rubrum in fine tertij, & vltimi nocturni, atque legis gratię Symbolum erat: Io. Belet. in rat. diu. off. cap. 69. Durand. lib. 1. cap. 3. Eadem cæremonia iterabatur ad matutinum Paschæ post quamlibet lectionem, cum non nisi vnicum nocturnum tunc habeatur. In Hispania per totum quadragesimale tempus extenditur velum antè maiorem aram, dùm in ferialibus recitantur horæ, & canitur Missa, nec retrahitur, nisi quando canitur Euangelium, in eleuatione Hostiæ, & Calicis, & ad postremam super populum orationem. At in feria IV. maioris hebdom. penitus aufertur ad illa verba Euangelij: [Et velum templi scissum est.] Diximus supra Altare debere esse lapideum, ex eo quod lapis angularis Christum significet, ex decreto Sancti Syluestri Papæ, antè cuius tempora ob continuas Ecclesiæ persecutiones ex ligno erat formatum, licet idem Sanctus in Basilica Lateranensi collocasset ligneum Altare illud, in quo Apostolorum Princeps celebrauerat; cautumque est à Successoribus, ne vlli liceret, nisi soli Pontifici Romano ibi celebrare. Si non erit Altare omnino lapideum, sufficeret altariolum, seu lapis sacratus, quod Ordo Rom. *Tabulam itinerariam* appellat. Bonifacius VIII. cap. vlt. de priuileg. & cap. 12. in sexto *Viaticum*, & Balsamon *Antimensium* ad Concil. 6. can. 1. siuè 31. vocant. Hæc postrema vox græca est ἀντιμένσιον idest, vice mensæ. [Antimensia non in omnibus mensis poni necesse est, verum in ijs tantùm, de quibus nescitur, an sacratæ sint, an non. Antimensia enim locum obtinent Altarium, quæ ideo consecrata sunt Antimensia. Vbi scitur Altaria consecrata esse, non opus est Antimensijs. Man. Patr. in resp.] FR. Quæ tamen apud Græcos ex tela erant confecta, ex illa, scilicet, quæ cooperiebat Altare in die consecrationis Ecclesiæ, & super quam continuò per octauam celebrabatur; deindè Episcopus in partes diuidebat, Presbyteris distribuens, vt in defectu consecrationis Altarium antimensijs vterentur. Quorum consecrandi forma præscribitur in Euchologio græco; sed aliquando pro corporalibus accipiuntur, vide *Corporale* :||: Altariolum igitur Latinorum ab Episcopo consecratum, erit lapideum cum Martyrum reliquijs, sine quo celebrare nemo potest, nisi Pontifex dispenset, qui inter alia priuilegia Missionarijs Propagandæ Fidei, in casu necessitatis absque tale Altariolo sacra conficere indulget. Debet vlteriùs hoc portatile Altare habere com-

commodum spatium pro capacitate saltem Calicis, & Hostiæ; aliter esset peccatum mortale secundum Paludanum in 4. dist. 13. quæst.2. art.3. concl. 1. Ang. Verbo Altare. Nauar. in Manual. cap. 25. num. 3. Alij tamen hanc opinionem limitant, affirmantes sufficere si capacitatem haberet ad sustinendas maiores partes Hostiæ, & Calicis. Syl. Verbo Altare. Tolet. lib. 2, cap. 2. n.6. Azor. par.1. lib.10. cap. 27. quæst. 7. Suar. tom. 3. dist. 8. sect.5. Præterea quæritur, verum Reliquiæ de essentia, an de præcepto imponendæ sint, vtraque opinio suos habet fautores. Verùm aduertendum est, si ex dispensatione apostolica Reliquiæ non fuerint ibi appositæ, celebrans osculando antè Introitum Altare, deberet tunc omittere illa verba: *Quorum reliquiæ hic sunt*; & tunc osculatur quando dicit. *Indulgere digneris*. Gauant. par.2. tit. 4. in Rub. Miss. Cum hoc Altare portatile sit symbolum vnitatis personalitatis Christi; ideo illud in duas partes diuisum in modum libri Sacro inseruire nequit. Vasq. tom. 3. disp. 233. cap.2. num. 16. Fagund. lib. 1. cap. 22. num. 9. Ob eandem rationem ablato sigillo reliquiarum consecratio deperditur. Si Ecclesia consecrata rueret quamuis perderet consecrationem, non tamen ammitterent consecrationem Altaria stabilia, & multò minùs portatilia. At si Ecclesia remanet polluta ob emissionem sanguinis, aut humani seminis, tunc & Altare fixum pollutum existimatur, secùs verò portatile, cum illud, & non istud sit Ecclesiæ pars. Et è contrà si sanguis super portatile spargeretur, tunc cum eo tota Ecclesia pollura remaneret, in qua valet dici, verè effusionem accidisse. FR. sed can. si motum, de consecrat. dist.1. diuersimodè disponit, vbi sic dicitur: [Si motum fuerit Altare, denuò consecretur Ecclesia; si parietes mutantur, & non Altare, salibus tantùm exorcizetur &c. & can. de fabrica ibidem, (inquit). Atque in Ecclesijs combustis cum tabula consecrata, idest, Altari portatile licet celebrare. can. concedimus ibidem :]] Antiquitùs sicuti nos celebramus anniuersarium Dedicationis Ecclesiæ, ita etiam solemnizabatur Altaris anniuersarium, quod colligitur ex August. ser. 252. de tempore. Cuilibet Altari assistit Angelus.Sophronius cap.4. Prati spirit. Pridie quàm pateretur S. Lucianus ob Altaris carentiam suprà proprium pectus consecrauit; Et Theodoretus Cyri Episcopus ob eandem necessitatem, & ad instantiam cuiusdam Sancti Anachoretæ suprà Diaconorum manus Sacrum confecit, de quo in vita Patrum hæc habentur: [Cum autem longo tempore desiderasset videre offerri spirituale, & mysticum Sacrificium; rogauit, vt diuini doni illic fieret oblatio: Ego libentèr parauì, & iussi Sacramenta offerri, pagus enim haud longè aberat, & pro Altari vsus Diaconorum manibus, mysticum, diuinum, & salutare obtuli Sacrificium.] In quodam M.S. Pontificali antiquo *Metallum* Altare lapideum appellatur, ex eo quia hæc vox se extendit ad omne id, quod è visceribus terræ excauatur, cuius orationis verba sunt: [Supplices tibi Domine Deus Pater preces effundimus, vt metalli huius expolitam materiam supernis sacrificijs imbuendum &c.] FR. An non potuerat esse ex reali, ac solido metallo Altare illud? Sed quia hic nescitur vbi, & quale hoc M.S. cæremoniale sit, vt ex contextu possit fortasse colligi materiæ qualitas, ideò in sola coniectura sisto. Altare aliquando significat Ecclesiam, seù decimas. Gloss. in lib 3. tit. 25. cap. 3. decretalium. Vide *Prothesis*. *Inaltaro*.

ALTARISTA, particularis Canonicus Basilicæ Vaticanæ, cui incumbit curam habere maioris Altaris eiusdem Ecclesiæ, & conseruare pallia ei ab apostolico Subdiacono tradita, illaque in vigilia Apost. Petri, & Pauli ad Altare illud superimponere, vbi deposita Apostolorum Principũ corpora requiescunt; quæ Pallia postmodum Archiepiscopis conceduntur. Vide *Pallium*. Idem *Altarista* fidem facit Episcopis ad limina sacra venientibus in quolibet triennio, seù pro Vltramontanis Præsulibus in quolibet lustro, ad quem etiam ter in hebdomada ad minus cuncta illius Ecclesiæ Altaria spectat inuisere. Imò facultatem habet ab Vrbano V. & Innocentio VI. concessam, quod possit eandem Basilicam cum aqua ab Episcopo benedicta reconciliare, quando per effusionem sanguinis, seu pollutionem ea violata fuerit. Ex nonnullis M. S. in Archiuio eiusdem Ecclesiæ conseruatis apparet, quod de anno 1482. vocabatur *Altarius Canonicus*. FR. Hic successit in loco Assisiorum, vt dicemus in dict. *Assisij*, Altaris pallium. Vide *Antipetasma*. *Chorus*. *Sacra mensa*. *Superaltare*.

ALTARAGIVM. Vide *Alteragium*.

ALTATVS, sublevatus, & in altum subuectus. [Iàm ver decedit æstati, & per lineas sol altatus extremas, in axem scythicum porrigitur. Sidon. lib. 2. epist. cap. 2.] describit, scilicet, solstitium æstiuum.

ALTERAGIVM, oblatio super Altare posita. [Assignabatur sexta pars illius existimationis in obuentionibus alteragiorum. Matth. Paris. in vita Guliel. Abb.] Alij verò probabiliùs *Altaragium* legunt.

ALTERNITAS. Alternatiua. [Qui vnica ferviens

uens in eum amoris charitate gaudebat, & dolebat mutua animi alternitate. In vita S. Adelardi Abb.] FR. Eadem phrasi vsus est Accius apud Nonnium, atque *Vicissitas* prò vicissitudine dixit.

ALTIGRADA, *FR. Volucris Epitheton. [Vt bestia magis quàm auis licet pennata, breui capite, protracta ceruice, cætera altegrada. Tertull. de Veland, Virg.] Alij *Altegradiam* legunt. Quam aliqui Fulicam, alij Ciconiam, alij Ibim putant; hæc auis, seu bestia credit se esse tutam à venatoribus, si caput abscondat, quod applicat Tertullianus ad illos, qui in Ecclesia loquuntur, & palmæ manu faciem abscondunt, putantes nullum eos videre.

ALTIPETA, quidquid ex sui natura petit in altum. [Leuitas enim omnis altipeta est. Paulin. ep. 41. ad Amand.] FR. eodem modo Cic. Altiuolans ait lib. 2. de Diu. [seruat genus Altiuolantium,] & Plinius cap. 19. lib. 10. *Altiuolum* dixit. Sed *Altiuolans*, & *Altiuolus* de omni volucre prædicatur, Altipeta verò habet generalius prędicatum; nàm etiam res inanimatas, ac leues comprehendit; vt ex Paulino suprà citato liquet.

ALVEVS. Vide *Curia Romana*.

ALYTARCHA. FR. græca vox ἀλυτάρχης præsidens ad spectacula, Sacerdos erat Antiochiæ, cuius Offitium *Alytarchia* dicebatur Codex Theodos. lib. 10. tit. 1.

ALYTHINVS. FR. Solidus, indissolubilis à græco λύω *soluo* præposita particula, *a*, priuatiua; [Simulque, & vela serica alythina quatuor. Anast. Bibl. in Zaccharia Papa. Item ibi ipsum fecit vestem de fundato alythino, habentem in circuitu periclisin de olouero. Idem in Paschali I.]

AMA, *Amula*, *Hama*, *Hamula*, italicè *Ampollina*, vas ad vsum altaris Sacrificij. FR. Vrceolus, quem notabimus in dict. *Orzoli* Græci Acratophorum vocant :||: [In oratorio amulas superauratas. Anast. in Greg. Amam vnam ex argento. Idem in Benedic. III. Amulas Sacras, siuè vasa historialia, & aspergilla ex puro auro. Agathias in vita Iustiniani Imp. Archidiaconus amulam Pontificis cum vino sumit de Subdiacono, & refundit super colum in calice ord. Rom.] Ex hoc vocabulo Græci fortasse ἄναμα vocant vinum pro Sacrificio destinatum, composita vox ex ἀνά, *in*, significans, & ἄμα idest, *Vrceolus*, ac si in vrceolo positum dicerent.

AMAGABARI. FR. Pedites, milites, arabica vox *Mgbabbar*, quæ puluere plenum, puluerulentum significat, vndè Hispani, qui multa arabica vocabula retinent. *Amagabar* dixerunt peditem militem ex puluere, quam progrediendo in se exuscitat. Sic exercitum fugientem. Virg. 12. Aeneid. descripsit, inquiens:

——— Versique vicissim.
Puluerulenta fuga Rutuli dant terga per agros.

Itaque de Ranzerio Regis Aragoniæ Petri genitore refert Nicephorus Gregora lib. 7. cap. 153. habuisse in suo exercitu: [Mille amagabaros, quos Latini pedites vocant.] Quo vocabulo vsus etiam est Io: Villanus.

AMAHALOTH. Quid hebraicè significet. Vide *Psalmus*.

AMALECHITA. FR. de quo vocabulo sæpè in Sac. Scriptura: *populus lambens* interpretatur a D. Gregorio, homel. 36. in cap. 54. Lucæ.

AMARO. Amarum aliquid reddere, vel sapere. [Amarat enim nimietas, quod poterat condire mensura. Chrysol. Serm. 125.] Item *Amarico*, in eodem significatu. [Quia amaricauerunt me ipsi, & patres eorum. Lucifer. Caralitan. lib. de non parc. in Deum delinq.] FR. Item *Amaresco*. Palladius. [Amygdalus si rodatur amarescit.] Item *Amaricor*. [Facit amaricari ventrem Apocalyp. cap. 1.] Et *Amaricatus*. Ibidem [Amaricatus est venter meus. Eumque à me tristem, amaricatumque repuli. D. Greg. in Regist. lib. 12. ep. 30.] Item *Amarior* comparatiuum. [Inueni amariorem mortem Eccl. cap 7. num. 27.]

AMARTIGENIA, græca vox, quæ peccatorum originem significat, sic intitulauit quandam suam compositionem Prudentius, vt Vincent. Belouacen. in speculo historiali ex Gennadio de Prudentio ait: [Composuit & libellos, quos græca appellatione prætitulauit Apotheosis, Sychomachia, Amartigenia, idest, de diuinitate, de compugnantia, de origine peccatorum.]

AMBAR, ambarum. FR. Græci teste Aëtio ἄμβαρ etiam vocant, Itali *Ambracane*: odoramenti genus, vide Auell. lib. 1. cap. 27. :||: Reuulsoque Sarcophagi operculo mirificè virtutis ambare suauitèr redolentis viti faciem demonstrans. In Actis S. Sebast. Mart.

AMBASCIATOR, & *Ambassiator*, Legatus Principis, ex voce Longobarda *Ambascia*, quæ iter ad operandum significat, vt colligitur ex constitutionibus Burgundiæ. [Quicunque asinum alienum, extrà Domini voluntatem præsumpserit, aut per vnam diem in ambascia sua.] *Ambassiator*, & *Ambasciator* frequentissimè penès Eccl. Scriptores reperiuntur.

AMBIGENA, persona vtriusque sexus, Hermaphroditus. [Ambigena non generat teste Hippocrate. Blesen. epist. 90.

AMBITVS. FR. Quamuis Quintilianus affirmet hanc vocem pro ambitione aliquando accipi: Sulpitius tamen in sua hist. lib. 2. cap. 48. illa vsus est in sensu Gloriæ solemnis pompę, quę in Crucis inuentione, celebrata fuerat, sic inquiens: [Crux reperta, dignoque ambitu consecrata,] idest, dignoque honore, & pompa.

AMBO, *Ambon*, vel *Vmbo*, pulpitum. [Obsecrans, supplicans, expostulans in pauimento ipsius vestigij prouolutus, quo nihil horum super ambonem contrà Catholicam Dei Ecclesiam prædicaret. Anast. Biblioth. Collectan. in Epist. S. Maximi Abb. ad Petrum Illustrem à Sirmondo edita. Diaconus stat in ambone. Liturg S. Chrysost.] FR. Fl. Blondus in sua Roma inclinata lib. 1. decad. 2. vbi de Leone Papa III. loquitur, qui cum vellet à calumnijs impositis se defendere, sic inquit: [Quo audito Pontifex Leo ambonem conscendens, dixit se prædecessorum suorum vestigijs incedentem, obiectis postridiè responsurum.] Et eadem decad. 2. lib. 7. De Gregor. VIII. ex Comitum nobilissima familia rom. agens, [Vbi ambone conscenso orationem habuit:][: Etymon Valfridus de exordio rerum Eccles. sic deducit: [Ambo ab ambiendo dicitur, quia intrantem ambit.] Sed multò melius explicatur ab Honuphrio Panuino de Eccles. vocibus Verb. *Ambo*, qui deducit hoc nomen à verbo græco ἀμβαίνω idest, *ascendo*. FR. Mihi tamen Valaf. opinio magis arridet, nàm vmbo pars etiam togæ dicitur, ex eo quia ambit, vt ostendam in dict. *Vmbo*, ergo sicut pars illa vestis Vmbo ab ambiendo denominatur, ità hic etiam erit dicendum. Quod si ab ascendendo deducitur etymon potiùs hoc scalis pulpiti, quàm ipso pulpito applicari deberet, sicut gradus à gradiendo. Quarè idem esset ac si diceremus à verbo *Ambo* deriuari latinum verbum *Ambulo*, quæ verba græcè, ac latinè motum, & non quietem sonant, at *Ambo* contrariù significat. Imò Vlpianus per *Ambones* calices intellexerat. Vide Calepinum dict. *Ambones*. Insupèr verbum ἀμβαίνω apud græcos accedere, & ingredere propriè significat, quod barbaricè hodiè ἄμβω Græci dicunt. Etiam Arabes *Mambar* Cathedram vocant, & in illo Euangelij loco, vbi nos legimus *super cathedram Moysi sederunt* &c. super *Mambar* illi habent, præponendo litteram M iuxta eorum grammaticam, quæ docet in loci, & instrumenti significatione, littera. M præponi M sicut *Achaat* sedit; *Machaat*, locum sedendi dicunt :][: [Ambo, (inquit, D. Hieron. in theor.) figuram lapidis sancti monumenti designat, quem Angelus cum euoluisset ex ostio monumenti proclamabat resurrectionem Domini.] Dicitur *Pulpitum*. Vide *Pulpitor*. Item *Analogium* Bellarminus lib. 2. de Missa cap. 16. & Valaf. loco cit. inquit: [Analogium, quod in eo verbum Dei legatur, & annuncietur, λόγος enim græcè verbum, vel ratio dicitur]. Ac de Diacono Euangelium legente, dicitur: [Acolytorum officium est ante Diaconum ferre cereum accensum cum ceroferario, vsque ad Analogium, & tenere debent, dùm legitur Euangelium Steph. de Sac. Altar. cap. 4.] Græci tamen recentes Ἀναλόγιον, pluteum illud, & repositorium, in quo ponitur liber sustentandus dum legitur, (Italicè *Legio*) intelligunt. *Pulpitum* item vocat D. Cyprian. lib. 2. epist. 5. Et *Tribunal* idem lib. 4. epist. 5. Ac *Diuerium* Basilius Seleuc. Atque *Lectorium*, & *Lampium*. S. Isid. Tandem *Lectricium* Rupertus. Vide *Lectricium*. Vide etiam *Bema*. FR. Item *Suggestus* dicitur. Vide *Suggestus*. Insuper & *Pyrgus*, quia est admodum Turris, vndè corrupto vocabulo italicè *Pergamo*. In quodam antiquo pulpito Ecclesiæ Metropolit. Rauennæ hæc inscriptio legitur: [Seruus Christi Agnellus Episcopus pyrgum fecit,] vt testatur Hieronym. Faber in suis Sacr. mem. Rauenn. part. 1. pag. 4. :][: At communitèr Ecclesiastici Scriptores *Lectorium* vocant. FR. In hist. Casin. Leon. Ostien. lib. 3. cap. 20. hæc habentur: [Sed & gradum &c. In ammonis modum.] Legendum *in Ambonis modum*. Reliqua synonima Vide *Bema*. *Pulpitum*. Thymele in dict. *Thymelicus*.

AMBOLEVM. Vide *Amictus*.

AMBOLOGIVM. Vide *Amictus*.

AMBRO, Deuorator. [Quàm teres vertigo cœli in modum rotantis fundibuli circumgyrat rudis possessor lucis ambronibus, & labris lurconibus veritam degustans alimoniam in gastrimargiæ voraginem crudelitèr ceciderit. Aldhel. lib. 3. de Virgin. cap 5.] Item de nostro Protoplaste. Idem cecinit;

Dùm vitiū ligni malū decerperat ambro.

FR. *Ambrones* Galliæ populi, qui subita inundatione maris, quum sedes suas amisissent, rapinis se alere cœperunt; hos cum Cimbris, Teutonicisque Marius deleuit. Hinc tractum est vt rapaces, ac deuoratores ambrones dicantur, ità Festus, de quibus etiam Liuius in Epitom. lib. 68. & Plutar. in vita Marij. Strabo verò lib. 4. ait Ambrones ad Ostium Rhodani fluminis extitisse, qui à transeuntibus flumen illud, vectigalia exigebant: à Massiliensibus victi, ex quibus victores immensas opes compararunt. Ex hac fortasse exigentia, & rapacitate pro deuoratoribus vsurpantur. Plinius verò *Ambulatres* lib. 4. cap. 19. illos vocat,

cat, & in Aquitaniæ Prouincia collocat, Vide *Voratrinus*.

AMBROSIANVM. In Regula S. Benedicti significat hymnum *Te Deum* à Diuo Ambrosio in parte compositum, vbi loquendo de Matutino dicitur. [Indè sequatur Ambrosianum.] Et clariùs in vita S. Caroli Comitis [Hymnum Ambrosianum Te Deum laudamus cum ipso antiphonatim decantare cœpit.] De Ambrosiano verò ritu. Vide *Agnus Dei*. *Alba*. *Altare*. *Amen*. *Amictus Baptismus*, *Benedictio*. *Breuiarium*. Crotala in dict. *Campana*. *Candela*. *Cantharus*. *Cantus*. *Christophoria*. *Cinerum dies*. *Confractorium*. *Continentia*. *Corporale*. *Diaconissa*. *Dominica noua*. *Dominus vobiscum*. *Embolismus*. *Epistolella*. *Feria*. *Festum*. Psalmellus in dict. *Graduale*. Authentica in dict. *Hebdomada maior*, *Hebdomada de excepto*. Hebdomada. *Ieiunium*. Ingressa in dict. *Introitus Kyrie Eleison*. *Lectio*. *Litania*. *Lucernarium*. *Missa*. *Oblatio*. *Offitium ambrosianum*. *Oleum Sanctum*. *Parasceue*. *Passio*, *Psallenda*. *Sabbatum*. Sabbatum in traditione Symboli dicebatur Sabbatum antè Dominicam Palmarum, & quarè. Vide *Scrutinium*. *Transitorium*. Lucernarium in dict. *Vespera*.

AMBVLACRVM. Vide *Embolus*, *Imbolus*. *Lobium*. *Oriolum*.

AMBVLATORES, idest, Visitatores. Vide *Periodeutis*.

AMBVLATRES. Vide *Ambro*.

AMEN. Hebraica vox, in veritate, seù veracitèr denotat, qua clausula in fine precum Sacerdotis populus respondebat, in signum confirmationis, & comprobationis. [Vbi sic ad similitudinem cœlestis tonitrui amen reboat. Hieron. lib. 2. cap. 2.] Ad Clerici responsionem in Missa, *Sed libera nos à malo*. Celebrans concludit *Amen*, quod significat incertitudinem in hac vita, quam habemus esse liberos à peccatis. [Ideò finit dicendo amen ad indicium certitudinis, sed quia quandiù hic sumus ad certitudinem non peruenimus, ideò tacitè dicitur, & submissè à Sacerdote. Bonau. in cap. 11. Lucæ.] Idemque intelligendum ad confessionem eiusdem, quando Clericus explicit *Misereatur*, & in fine *Suscipiat* Celebrans *Amen* respondit. *Amen* respondebant, in communione fideles ad verba Sacerdotis. Vndè Ambrosius, inquit: [Ergo non otiosè cum accipis, tu dicis, Amen, iàm in Spiritu confiteris, quod accipias corpus Christi, dicit tibi Sacerdos Corpus Christi, & tu dicis, Amen, hoc est, verum, quod confitetur lingua, tenet affectus. De Sacram. lib. 4. cap. 4.] quod est in vsu ritus Ambrosiani. Inuehitur contra Christianorum plausum in theatris Tertullianus, inquiens, [Ex ore, quo Amen in Sanctum protuleris gladiatori testimonium reddere. lib. de Spectaculis.] Tàm abominabile erat ad spectacula interesse, vt in aliquibus Ecclesijs, cum solitis abrenuntiationibus in baptismo faciendis, hæc etiam adderetur: *Et spectaculis*. Ità Saluian. de prou. Dei. cap. 6. Refert mirabile factum idem Tertullianus de quadam fœmina, quæ dùm in spectaculo aderat, à Dæmone aggressa, & obsessa fuerat, & interrogatus in exorcismo malignus spiritus, quare ausus fuisset Christianam extorquere? Respondit: [Iustissimè feci, in meo enim eam inueni. lib. de spect. cap. 26.] In die Paschæ celebrans solemnitèr Papa, ad illa verba antè Dominicalem orationem posita; *Per omnia sæcula sæculorum*. Chorus non debet respondere *Amen* iuxta solitum; [In hac die postquàm Papa dicit. Per omnia sæcula sæculorum antè Pater noster, non respondetur amen; sed Papa continuat oremus præceptis. Cæren. Rom. lib. 2. sect. 2. cap. 1.] De hac mystica significatione apud nullum legi; puto tamen hoc in signum lætitiæ fieri, nàm lego in Innoc. III. illud *Amen* trium planctum mulierum ad monumentum pro Christo significare. [Quod mulieres lamentabantur flentes Dominum, Chorus quasi lamentando respondet Amen. de mist. Missæ cap. 12.] In Apocalypsi pro substantiuo nomine accipitur, & significat veritatem ipsam essentialitèr, idest, Deum. [Hæc dicit amen cap. 3.] idest, ipsamet essentialis veritas. Sigibertus Dagoberti Galliæ Regis Filius, dùm à S. Amando baptizaretur, ad omnes preces clara voce respondebat *Amen*, cum non haberet infans quàm XI. dies ætatis suæ; quod prodigium à diuersis etiam Scriptoribus illius sæculi refertur, & signanter à Sigiberto in Chron. ad an. 633. In detestabili Talmud notantur tres species vitiosorum *Amen*. Primum, quod appellatur. *Amen pupillum*, & est quando, scilicet, aliquis respondet ad orationes, quas non intelligit. Secundum *Amen subreptitium*, & est quando respondetur extrà tempus. Tertium *Amen sectile*; quando, nempè, respondetur mente distracta, & quasi diuisa. Ingeniosa est consideratio illa Abbatis Ioachimi in cap. 1. Apocalyp. vbi ait, quod semper Deus in principio periodi incipit cum hac dictione *Amen*, vt clarè in multis Sac. Scripturæ locis patet; at nos mortales semper in fine Amen pronunciamus; Et ratio est, quia Author veritatis, imò veritas met ipsa est Deus. Nos verò veritatis pedisequi, & discipuli sumus. Nequeo tandem percipere quonàm pacto, aut fundamento, aliqui cæremoniarum Romæ Directores, dùm solem-

nitèr

nitèr induitur Episcopus, ad quamlibet orationem *amen* respondere faciant: Hoc enim diametraliter rubricis Pontificalis, Missalisque opponitur, quæ præscribunt, nonnisi in vltima oratione esse pronunciandum, & praxis ipsa in Missis priuatis tàm Episcoporum, quàm aliorum Celebrantium hoc idem docet. FR. In Sacris Scripturis *Amen* aliquando significat *i.e fiet*. [Et respondit Banaias filius Ioaidæ Regi, dicens amen. 3. Reg.cap.1.] Quandoque nominalitèr sumitur. [Hæc dicit Amen testis fidelis. Apocalyp.] Quandoque verbalitèr: vt 3. Reg. supra. Quandoque aduerbialitèr pro *verè*, sicut in Euangelijs: [Amen Amen dico vobis:] ita Dionys. Carolus in lib.3.Reg.cap.1. art.1. Vide Glossam in can. Hoc quoque.de consecrat.dist.1. Vide *Selah*.

AMENTO, ligare, stringere, significat. [Cui famulatam videns Pharisæorum cupiditatem, amentauit hanc sententiam. Tertull. lib.4. aduers. Marcion. cap.33.] Alij tamen melius hoc verbum fulminare intelligunt, quod magis textui conformatur, desumpta metaphora ex sagitta, quæ eò violentiùs paratur ad arcus chordā, quæ *amentum*, dicitur, quando ipsamet chorda ad mentum protrahitur. FR. Tertullianus phrasi ciceroniana vsus est. Cic. enim de Oratore, [Amentatas hastas ab illo accipere, easque oratoris viribus, lacertisque torquere,] metaphoricè dixit, pro argumentis, aliundè petitis, quasi tela, quibus vtitur Orator.

AMERCIAMENTVM. Vide *Marciamentum*.

AMICTVS, dicitur etiam *Ambolagium*, *Anabolagium*, *Anagolagium*, & *Humerale*, indumentum Sacrum est, à D. Hieronymo *Anaboleum* appellatum. In Theat. rer. Eccl. à græco verbo ἀναβάλλομαι, idest, induòr. Antiquitùs ponebatur supra caput, eodem modo, quo à Religiosis hodiè obseruatur, perplicando illum super planetam. [Caput amictu cooperimus, dùm pro spe cælestium, Deo seruimus. Gem. de ant. rit. mis. cap. 201.] Quoad eius significata. [Amictus est primum vestimentum nostrum, quo collum vndique cingimus, in collo est namque vox, ideoque per collum loquendi vsus exprimitur. Per amictum intelligimus custodiam vocis. Amal. de Eccles. off. lib 2. cap 19. Sacerdos in officio altaris, capitis sui, scilicet, Christi, cuius membrum est, personam gerit, qui amictu caput suum obnubit; donec super os casula illum inuoluat. Veniens enim ad saluationem Mundi Dei filius, Angelus magni consilij nube amictus est, dùm diuinitatem suam, quæ est caput, & principium in nostra carne abscondit; hoc ergo carnis latibulum prima vestis Sacerdotis, idest, amictus significat. Rup. lib. 1. de diuin. off. cap. 10.] Præterea velum, quò in passionis nocte milites Redemptoris faciem velabant, & spineam coronam eius capiti impositam designat. D. Thom. 3. pat. quæst.8. art.5. Maronitæ, Græci, & Ambrosiani super albam induunt amictum, & quamuis hodiè Græci ampliùs non vtantur huiusmodi indumento; satis tamen colligitur ex quadam Soletinorum Archidiaconi Epistola ad Episcopum Molphetæ directa, in qua minutatim Græcorum sacra vestimenta refert, & ibi etiam mentionem facit de amictu inter Græcos olim vsitato. Amictus, aliaque sacra, seu benedicta indumenta ad profanum vsum conuerti nequeunt, sed ea consumpta comburantur, eiusque cineres projciantur in sacrario, nec possunt prætio commutari, nisi in casu necessitatis alijs Ecclesijs. Facund. lib.3.cap.22. & 23. Communior opinio, & magis approbata censet peccare mortalitèr Sacerdotem, si absque amicto, vel aliquo sacro indumento celebraret, quamuis aliqui cingulum excepturit, quod antiquitùs in aliquibus Ecclesijs non erat benedictum: ideòque cogente necessitate posset vti non benedicto; necessitas tamen censenda esset in vrgentia præcepti audiendi Sacrum, seu Viaticum conferendi, quo casu stola pro manipulo, seu hoc pro illa indui dispensatur, dummodò tamen non fiat in contemptū. Posset etiam Sacerdos, ad euitandam sibi mortem comminatam, absque aliquo ex Sacris indumentis, non quidem omnibus, celebrare, sinè omnibus enim id fieri non posset, etiamsi periculum vitæ immineret. Facundez loc. cit. In Romana Ecclesia priùs Amictus Leuitæ Cardinalis strictior erat, latior verò Cardinalis Presbyteri, ità colligitur ex Danänttiæ Cæremoniali m. s. qui vixerat ad an.1325.

AMICVS. Vide *Spudiastes*.

AMIRAS, vox arabica *Amir*. Dominatorem significat, & *Amiraus*, idest, Prætor. [In regno Saracenorum quatuor Prætores statuit, qui Amiræi vocabantur. Sigiber. in Chron.] Hodiè tamen titulus *Amir* pro Duce, & Principe vsurpant Arabes; indè latinè *Admiratus*. *Amiratus*, *Admiralius*, & Italicè *Amiraglio*. Hispanicè *Almirante* dicitur, at penès aliquos Scriptores Græcos corruptè *Amirumnis* legitur, quod deberet secundùm vim arabici vocabuli *Amir-almunim* scribi, idest, caput, seù princeps credentium; Epitheton per multa tempora à Mahometi descendentibus, & successoribus vsurpatum, qui deindè *Kaliphi* cognominati sunt, idest, eiusdem Vicarij, & hæreditarij successores; vox igitur *Amiralius* Arabico-græca est, nempè, *Amir* arabi-

ca,

ca, & ἀλιὸς maritimus. Inde Admiralium Generalem maris, ac Ducem vocamus Chronica Casinen. lib. 3. cap. 44. Vide Freeciam de feudis. Vide hic *Cadmus*.

AMMA, quamuis græcè ἄμμα dicatur, est tamen Orientalium vocabulum *Amme*, quod matrem significat, sicut Abbas quoque orientalis vox est, ità adinstàr nominis Abbatis, *Amma* spiritualem matrem apud Ecclesiasticos Scriptores sonat. [Vos estis fatuæ, nàm hæc, & vestra, & mea est amma. Pelag. lib. 18.

AMMIANVS ALEXANDRINVS ex Baiulo fit eximius Philosophus. Vide *Saccas*.

AMMONITES. FR. de quo vocabulo sæpè in Sac. Scriptura: populus mœroris interpretatur à D. Gregorio. in 1. Reg. cap. 11. exposit. lib. 5. cap. 1.

AMODO, pro *modò*, *breuiter*; de quo sæpè in Sac. paginis.

AMOENO. FR. oblector, & oblecto verbum Cypriano, Sidonio, Ennodio, Saluiano, & Petro Chrysologo familiare.

AMOND. FR. Seruus manumissus l. si quis seruum la 1. 5. 8. Longob. de manumissionibus, & in Bullar. Casin.

AMOR ARGENTI, idest, Auaritia. Vide *Phylargiria*, & *Phylargirus*.

AMOR PROPRIVS. Vide *Philautia*.

AMORTIZATIO, gallicum vocab. *Amortissement*, quod translationem bonorum in Ecclesiasticorum potestatem significat. Et Canonistæ. *In manus mortuas* dicunt. Vide *Manus mortua*.

AMPHIBALVM. *Amphibolum*, & *Amphimallum* vox græca ἀμφίμαλλον. Tunicam hirsutam, & pilosam significat. [Nec mora Sanctus paupere non vidente intrà amphibolum sibi tunicam latentet eduxit. Sulp. in vita S. Mart.] Vestis propriè erat ex parte interiori, exteriorique hirsuta, ac ex verbis testamenti S. Remigij peculiarem Episcoporum vestem colligitur fuisse, cuius hæc formalia verba sunt. [Futuro Episcopo Amphibalum album paschale relinquo.] Eiusdem opinionis fuit Marianus Victorius D. Hieronymi Commentator, in epist. 28. qui ait Gausapinam tunicam vtrinque villosam fuisse; & confirmatur, nàm eadem vestis habebat caputium. [Lacrymarum ei gratia in Sacro non deerat offitio, vt amphibali summitas, quo caput tegebatur ex profusione eadem madida videretur. In vita S. Bonifatij Episc.] Sed an de amictu loquutur dubium est. FR. *Amphimallum* an sit idem, ac *Amphibalum* pro affirmatiua sententia dici posset primò, quod propter affinitatem pronunciationis B. cum M. ex *Amphimallum* corruptè pronunciatum sit postea *Amphibalum*. Secundò, quia vtraque vestis villosa erat; sed ex clarè Plinio habemus *Amphimallum*, nempè, ex vno tantùm latere villosum fuisse, & quæ ex altero latere erat hirsuta *Heteromallū* dicebatur, at *Gausapina* tunica à Hieronymo supra memorata, seu *Gausapa*, non erat eadem cum *Amphimallo*, sed quidem similis, quæ Romæ temporibus Plinij patris cœperat introduci, cuius hęc sunt verba. [Patris mei memoria cœpere amphimalla nostra, sicut etiam villosa ventralia. Nam tunica lati claui in modum gausapæ texi nunc primum incipit. lib. 8. cap. 48.] An deindè hæc vestis ab vna ex insignibus Cretæ Ciuitatibus, *Amphimalla* appellata, teste Plin. lib. 4. cap. 12. vel ex græca propositione *Amphi*, & *mallos*, idest, vtraque lana dicatur, Speculatoribus indicandum relinquo. Vlterius etiam clarè constat *Gausapas*, seù *Gausapinas* vestes diuersas fuisse. [Antiquis enim torus è stramento erat, qualitèt etiam nunc in castris gausape. Plin. lib. 8. cap. 48.] & Martial. lib. 14. epig. 29. ea vtebatur extra domum, & in theatro Pompeij ob defensionem aeris; & iocosè lib. 7. epig. 59. dixerat.

Mensæ vel augusto sumere gausapinas?

Et de *gausapa villosa*, vel *mantile* lib. 14. epigr. 138. Item de *panula gausapina*, ibidem epigr. 145. Erat etiam *Gausape quadratum*, idem ibidem epigr. 152. Item *Cubicularia gausapina*, idem ibidem epigr. 147. Et *gausapatum* gausapina indutum. Seneca epist. 54. [Mitto me in mari, quomodò psychrolutrem (idest cum frigida aqua corpus suum lauat) decet Gausapatus.] Vide hic: *Cocula*. *Endromis*, præterea consule Baysium de re vestiar. ac Ferratium de re vest. lib. 2. cap. 14.

AMPHIDROMIVS dies; apud Gentiles qualis erat. Vide *Baptismus* §. Solebant Gentiles.

AMPHITAPA. FR. erat etiam vestis genus. l. vestis 5. vestimenta. de aur. & arg. leg. Varro tamen in Mario indicat fuisse Culcitram dum ait: [Alterum benè acceptum dormire sub amphitapa benè molli.] Et Lucilius Satyr. 3.

Psile, atque amphitapæ villis ingentibus molles &c.

In aliquibus pandectis legitur *Amphitapha*, & *Amsitapa*, sed corruptè Marcellus ait. Vide *Gramalla*.

AMPHITHEATRI portæ. Vide *Sanauiuaria*.

AMPHITHYRON. Ianuæ velum, italicè *portiera*. Euagrius lib. 6. cap. 22. ait Chosroam Gregorio Antiocheno Episcopo dedisse *Amphithyron Vnnicum*; ἀμφίθυρον autem propriè locum ambarum portarum significat, erat igitur velum, quod ex vtroque latere aperiebatur, vt comprobat Symonetta Græcus Author de eodem velo loquens, dùm

dinn ait: [Vnnicum, quod vtrinque aperi-
retur. lib.5.cap.14.] Eodem modo Chryso-
stomus appellauit velum illud, quod trahe-
batur ante portam Sanctuarij tempore con-
secrationis. Vide *Velum. Velothyrum*.

AMPVLLA. Vide *Vrceolus*.

AMVLA. Vide *Ama*.

AMVLETA. Vide *Periapta*.

AMVSTHIA, quædam textura, italicè *Saia* appellata, lana, linoque contexta, vox gallica *Amoitie*, ex qua pro monialibus infirmis conficiebantur indusia. [Non obstante, quod propter infectionem ægritudinis totus pannus inuoluens suum corpus, & tunicæ, & amusthiæ. In vita B.Coletæ.

ANABASIS. Vide *Cerealis*.

ANABATHRA. Thronus, vbi Imperator Constantinop. sedebat, græca vox Ἀνάβαθρα, quæ significat Ascensorium. [Rursumque ad anabathram veniens, sedet Imperator. Codin. de off. aul. constantinop.

ANABATISTÆ, seù *Anabaptismi*. FR. Hæretici, qui nonnisi adultis Baptismi Sacramentum conferunt; & necessarium enim existimant, baptizandum proprio ore fidem confiteri debere. Hunc tamen errorem, qui Eunomianorum, & Donatianistarum quoque erat, iàm Africanum Concilium damnauerat. Primus huius hæresiæ Author Hilarius Diaconus fuit. Hi in dubium renocant historiam, & *Magorum* adorationem. Vide Baron. ad ann. 362. num. 24. Vide *Anomiani*.

ANACARA, italicè *Naccara*, crepitaculi, seù tympani genus, quod ex vna tantùm parte est pelle coopertum, ex alia verò in conuexitatem desinit, inseruitque equitatui militiæ, ac præcipuè Orientalibus, & Theutonicis. [Tympanis, anacaris, & alijs similibus instrumentis horribilitèr resonabant. In vita Ludou.] FR. Alij *Anacana* dixere, hodiè *Maccaris* appellari ait Meursius, fortasse non ipsius, sed typographi error est, cum debuerat N. pro M. interpungere. Curopalata refert, quod antè prandium per Ciuitatem progrediebatur Græcus Imperator cum tubis, & anacaris, vt populus ad recursum commoneretur, sed hæc signa in postmeridiano egressu non dabantur. [Nè (vt inquit idem Author) quis ebrius in compositè, & temerè ad Imperatorem accederet. *cap.5.*]

ANACHORESIS. Secessus. [Alij anachoresim necessariam, idest, remotionem, & Eremi secreta censuerunt. Cassian. Coll. 2. cap.2. At si aliquis objiciat aliquem ex Patribus post peractam pœnitentiam, & longam anachoresim, proptèr religionem suam raptum fuisse ad Episcopatum. Fulbert. Carnoten. epist.61.

ANACHORETA Ἀναχωρητὴς, qui in anachoretæ statu degit. Differt autem ab Eremita; nàm, vt ait Isidorus. [Genus est Eremitarum, qui procul ab hominibus recedentes, deserta loca; & vastas solitudines sequi, atque habitare perhibentur, ad imitationem, scilicet. Eliæ, & Io: Baptistæ. Genus est Anachoretarum, qui iàm cœnobiali conuersatione perfecti, includunt semetipsos in cellis, procul ab hominum conspectu remotis, nulli præbentes accessum; sed in sola contemplatione diuina viuentes. lib. 1. de Ecclesiast. Off cap 15.] Maronitæ arabico vocabulo *Hbabis* anachoretam, idest, carceratum dicunt; nàm arabicè carcer. *Hbas* vocatur. FR. de Monachis Anachoretis egit Baronius. An.328. num.26.

ANADEMA. FR. Ἀνάδημα, Fascia, seù corona Lexicon Scapulæ: ab ἀναδέω corono, cingo, circumligo, exorno. Idem sic ait Διαδέω corono, cingo, circumligo: vndè *Diadema* dicimus. In verbo διαδέω. [Quemadmodum cum qui in cauea multa vulnera accepit, ac sanguine conspersus est, post anademate capiti addito. Chrysost. hom.2.] Vide *Diadema*.

ANAGLYPHA, vasa cum sculptura parum releuata; quod sculpturæ genus ab Italis *di basso rilieuo* dicitur. [Anaglypha græcè, latinè cælaturæ: cælata autem sunt vasa aurea, vel argentea signis eminentioribus extrà, intùsque expressa. Hæc alio nomine sculpta vocantur anaglypha vasa dicta. Eucher. lib.3. Reg. cap.17.] Ac alibi [Vt emeres speciem argenti anaglyphi. Anast. Biblioth. in vita S. Io: Alexandr. cap. 27.] Ambrosius vsurarios, qui ad eorum capitale, lucrum super addunt. [Anaglyphos vsurarum lib. de Tob. cap. 13] vocauit. FR: quare Vocabularij Ecclesiastici Author. aberrat, dùm existimat tali vocabulo sculptorem nominari, cuius error clarè ex eadem Sac. Scriptura conuincitur, vbi habetur: [Et in ingressu Oraculi fecit ostia &c. Et anaglypha valdè prominentia. 3. Reg. cap.6.] :||: componitur hoc nomen ab ἀνὰ super, & γλύφω calo.

ANAGLYPHITICVM. FR. cælaturæ opus Sidon. lib.9. epist.13.

Geruli caput plicantes
Anaglyphitico metallo,
Epulas superbiores
Humeris ferant onustis.

ANAGNOSTA. Lector; vnus ex quatuor minoribus ordinibus; At cum de hoc solo ordine minori in Euchologio expresse habeatur; aliqui proinde dubitarunt, an Ostiariatus, Exorcizatus, Acolytatusque ordines fuerint apud Græcos, non enim hodiè hos tres ordines conferunt explicitè. At non est du-

bium in cana Græcorum Ecclesiâ prædictos fuisse. Nàm de Ostiario sic loquitur S.Dionysius. [Ministrorum, hi quidem ad Ianuas templi clausas consistunt, alij verò aliud quid proprij muneris exequuntur. de Eccles. Hierar. cap.3.] De Exorcistis D.Ignatius Martyr [Saluto Lectores, Cantores, Ostiarios, Exorcistas. Epist. ad Antiochenos.] De eisdem Laodicen. Concilium: [Non debere exorcizandi munus assumere, ab Episcopis non prouectos. can.16.] Imò Recentiores Græci sub Deputati, seù Ceroferarij nomine Acolytum intelligunt. Vlteriùs tanquàm obsoletum esse inter Græcos Acolyti officium admiratur Symon Thessalonicensis, inquiens: [Sunt & alia Deputati, & Ceroferarij officia, quæ antè ordinationem Lectoris celebrantur, quæ sanè, nescio, cur non exerceantur. In Ecclesia verò Thessalonicensium paulò antè in vsu erant, & in antiquis ritualium exemplaribus scripta reperiebantur.] Romæ in Ecclesia S.Athanasij Græcorum Collegij expertus sum hæc antiqua ritualia in praxi ab Episcopis illius ritus obseruari, ac eosdem Episcopos egomet vidi acolyti ordinem à Subdiaconatu separatim conferre. Apud Ethnicos Scriptores reperitur hoc vocabulum *Anagnosti* Lectorem mensæ denotantem. [Nemo in conuiuio eius aliud acroama audiuit, quã anagnostem. Cic. ad Att. ep.16.] FR. de numero Anagnostarum fuisse Iulianum Apostatam testatur Theodoretus lib. 3. Vide *Lector.* Item Lectura, confabulatio, seù recitatio *Anagnosma* dicebatur.

ANAGNOSTICVM ἀναγνωστικὸν Scriptura. Epistola, lectura, vel lectio. [Item in Anagnostico antè longum tempus dulcissima mihi vestra Excellentia neapolitano quodam iuuene veniente mandare curauerat. D. Gregor. in Regist. lib.7. cap.126.

ANAGOGIA, deriuatur à verbo ἀνάγω idest, sursum duco, itàque *Anagogia* latinè sonat sursum ductio, Rhetoricorum figura est, quando, scilicet, præter dictionis significatum apparentem, aliud quid significat. Vt, exempli gratia, *Hierusalem* non solùm quidem illam terrenam Ciuitatem; sed etiam cœlestem in Scripturis Sacris intelligimus, qui sensus *Anagogicus* dicitur. Sensus igitur Scripturæ quadrupliciter assignari solet, nempè, *Litteralis*, *Allegoricus*, *Tropologicus*, & *Anagogicus*, qui à Lyrano hoc disticho comprehenduntur.

Littera gesta docet, quid credas Allegoria,
Moralis quid agas, quid speres Anagogia.

Itaque illud nomen *Hierusalem* secundum litteralem sensum Iudeæ Ciuitatem; secundum *Allegoriam* Ecclesiam; secundum *Tropologiam*, idest, moralitatem, fidelem animam denotat; tandèm secundum *Anagogiam*, mens nostra subleuatur ad cœlestem patriam contemplandam. In epist. ad Galatas cap.4. omnes quatuor hos sensus Doctor Gentium elegantèr insinuauit; sic inquiens: [Abrahami duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnum de libera:] En sensum *Litteralem*, vbi nudam historiam exponit. [Hæc duo testamenta,] Vide *Allegoricum*, dum in duobus Abrahami *filijs*, vtrumque testamentum allusiuè demonstrat, [Sed quomodo tunc is, qui secundum spiritum, ità & nunc]. Vide *Tropologicum* sensum, cum per hos ambos liberos colluctationem spiritus, & carnis subaudiet. [Illa autem, quæ sursum est Ierusalem libera est, quæ est mater nostra.] En tandem *Anagogicum* De his figuris Vide passim hìc in suis locis.

ANAGOLAGIVM. Vide *Amictus*.

ANALECTA. FR. aliquando librum Collectaneorum significat, Lexicon Græco-latinum Budæi Tusani, & Constantini excusum à Ioanne Crispino 1562.

ANALICIVS; mucro, de quo Vide apud Matthæum Parisium.

ANALOGIVM. Vide *Ambo*.

ANALPHABETVS. FR. Illiteratus, epithetum Iustiniano Imperatori attributum, ac si neque alphabetum didicisset. Ex Suida Baronius ad ann. 529. num. 2. Vide *Bulla*.

ANANIHEL. FR. de quo in Sac. Scrip. Gratia Dei interpretatur à D. Gregorio lib. 25. moral. cap.8. in cap.34. Iob.

ANAPHORA ἀναφορά. Eleuatio, à diuersis SS. PP pro Sacrificio Missæ accipitur, & signantèr à D. Basilio. In hoc enim Sacrificio ad eleuandam mentem admonemur per illa verba *Sursum corda*. Anast. Synaita in orat. de Synaxi. Deindè quia ad thronum diuinæ misericordiæ hæc oblatio sublimatur; & quia tandem in Missa eleuatur Saluatoris nostri corpus, & sanguis. De qua cæremonia ab Hæreticis irridemur, & tamen hæc actio prædicta fuit a Psalmista. [Erit firmamentum in terra in summis montium. psal.71.] Quod à Rabinis Sacrificium Missæ intelligitur. Legunt enim ex Hebræo. [Erit placenta in capita Sacerdotum.] Insupèr si cum alijs intelligimus dictum vocabulum significare *auxilium*, seù *subsidium*, nulla certè pro viuis, ac defunctis possemus experiri maiora auxilia, & subsidia quàm per Missæ Sacrificium. FR. *Anaphora* rigorosè oblationem significat. [Porrò in præfatis sanctis Ecclesijs cum ipsa sancta patina sanè tàm Anaphoram, idest, oblationem exaltant. Humbertus Cardinalis in Appendice tom. XI. Baronij.

ANAR-

ANARCHON, ἄναρχον, sine principio. [Dedit etiam creaturæ infirmitatem, ne anarchon, ne increatum, & diuinæ consortem substantiæ crederemus. S. Ambrof. lib. 1. Hexam. cap. 3.

ANARGYRI, ἀνάργυροι. Absque argento, à Græcis ita appellati sunt SS. Cosma, & Damianus, quia absque argento, ac vlla mercede; sed sola charitate moti, medebant infirmos; quin & alij Sancti Medici, cum hoc titulo encomiati in S. Chrysostomi Liturgia commemorantur.

ANASTASISMOS, dies resurrectionis. Vide *Dominica*.

ANASTASIS, ἀνάστασις. Resurrectio. [Anastasis Dominica Chirographatur:] Scripsit Adelmus, de resurrectione Domini loquens. FR. Baronius ad ann. 159. ait, quod S. Pius Papa I. decreuerat celebrari Pascha die Dominico, quod fecerat ad corrigendas aliquas Ecclesias, quæ iudaizabant, vt ex Eusebio in Chronicon colligit, sed quia Author hic à Gelasio intèr apocriphos reputatur, suspecta erit eius attestatio, & eo magis, quia idem Pius in can. nosse. de consecrat. dist. 3. affirmat non fuisse institutorem huius solemnitatis in die Dominico, nám ait ibi: [Omnes eadem seruare debete, quia, & nos seruamus, nec debetis à capite quoquomodo discedere.] Ex quo confirmatur antè *Pium* Romæ semper die Dominico Pascha obseruari solitum fuisse. Ad dubium verò Baronij de miraculo Hermetis Pij fratris, quod, scilicet, Angelus eidem Hermeti apparuerat, ac instruxerat, vt die Dominico Pascha celebrari debuisset, de quo idem Cardinalis videtur dubitare, nám Pascha die Dominico antè Pium, tempore, scilicet, Clementis celebrabatur. Respondetur; quod Pius in d. can. non narrat hanc visionem in eius Pontificatu Hermeti accidisse, sed tempore transacto, inquiens: [Istis enim temporibus Hermes Doctor fidei, & Scripturæ effulsit inter nos.] Atque Clemens vixerat in Pontificatu vsque ad an. 102. Pius verò Ecclesiam rexerat ab anno 158. itaque anni 56. intercesserant, quare non est mirum, si Pius fratris eius miraculum narret, quod fortasse tempore Clementis acciderat. Ratio ergo decreti à Pio promulgati non propter iudaizantes fuit, sed propter eos, qui in feria V. Cœnæ Domini Pascha celebrare solebant, ita Glossa in d. can. nosse. Vide hìc *Hermes*. vbi dubitatur an fuerit Pij frater, & ad confirmationem supradictorum, Vide *Dominica noua*.

ANASTASIVS. FR. filium resurrectionis significat. Petr. Damian. Serm. de S. Anast. Monacho, & Martyre.

ANASTROPHON, ἀναστροφή, Inuersio, reuolutio, & significat propriè periodi translationem; quando vltimo loco dicitur id, quod deberetur in principio pronunciari; [Vt anastrophon locorum causa sequentium factum. In vita S. Deicol. Abb.

ANATHEMA, Oblatio Dijs facta, quæ suspendebatur in Templo, vox græca, ἀνάθημα. [Anathema id dicitur, quod Deo est dicatum, atque destinatum, & in communem vsum ampliùs non conuertitur. Iust. Martyr. ad quæst. 121.] In hoc sensu legitur Iudith spolia Holofernis dedicasse. [Porrò Iudith vniuersa vasa bellica Holofernis, quæ dedit illi populus, & conopæum, quod ipsa sustulerat de cubili ipsius, obtulit in anathema obliuionis. cap. 16.] FR. S. Io. Chrysost. hom. 16. in epist. ad Rom. & S. Andreas Cæsareæ Cappadociæ Episc. in cap. 21. Apocalypsis, docent nomen *Anathematis* intelligi in bonum, & malum sensum, vt dicemus in dict. *Deuotamentum*. Diuus autem Gregorius lib. 21. moral. cap. 4. in cap. 31. Iob. inquit, quod *Anathema* sit idem ac alienatio. Nicæta lib. 20. fragment Thesauri Orthodoxi. *Anathematismum* vocat abiurationem illam Hebræorum, quæ ab eis *Chorma* dicitur: [Et percusserunt simul Chananæum, qui habitabat in Sephat, & interfecit eum, vocatumque est nomen Vrbis Chorma, idest, Anathema. Iudic. 1.] Consule Abulensem in lib. 1. Reg. & in Numer. cap. 1. 11. Itaque ex eo quia nefas erat oblationem illam tangere, seu in aliud vsurpari; indè excommunicatus *Anathema* dictus fuit, cum sit à fidelibus euitandus, & abominandus, seu sicut oblationes illæ suspendebantur in Templo, ità pariter, qui vitandi erant, eorum nomina in tabella scripta erant ad Ecclesiæ columnas, seu ad alia publica loca suspensa. Alij tamen meliùs hanc vocem deducunt à dictione græca ἀνάθεμα per ε, scripta, quæ abominabilem, execrandumque significat, in quo sensu sunt Apostoli verba: [Cupio Anathema esse pro fratribus meis]. FR. Gloss. in extrau. de sent. excom. cap. 1. ait ab *Ana*, & *Thema* esse dictionem hanc compositam. *Anathema* est maior excommunicatio. Can. Engeltrudam. 3. quæst. 4. & ibi Glossa, & can Nemo Episcoporum. 11. q. 3. [Cũ Portuensis Episcopus sub excommunicatione hoc prohibuerit, & alter sub pœna anathematis idem decreuerit obseruandum. tit. de locat. & conducto. cap. 1. Anathema nihil aliud significat, quàm à Deo separationem. can. certum est. 24. quæst. 3.] *Anathema*, & *Catathema*, idem est. Vide *Catathema. Marantha*.

ANATHEMABILIS, abominabilis, detestabilis. [Vt Anathemabilis Manichæus som-

sonmiatus est. Arnob. in psalm. 120.

ANATHEMATISMVM, abominatio, & detestatio. Nicæta lib.2. sup. cit. Thesaur.Orth. FR. Anastas. Biblioth. Collect. in exil. S. Martini Papæ, & Mart. à Sirmondo in 8. edita pag. 103. [Propter anathematismum in nostros factum hæreticos.

ANATHEMATIZO. græcè ἀναθεματίζω, abominor, detestor. FR. & *Anathematizator* detestator. can. nullus anathematizatorum. & can. omnes 3.quæst.4. Vide *Excommunico. Noto*.

ANAVIVAZON. Ascendens, à græco verbo ἀναβιβάζω. Astrologi ita appellant planetam, sub quo aliquis, vel concipitur, vel nascitur. [Processerit iam in notitiam, quando voluit, quando potuit, quando hora fatalis aduenit, fortassè enim anauiuazon ei obstat. Tertull. lib. 1. aduers. Marc. cap.18.

ANAVOLEA, succinctorium. Vide *Rebrachiatoria. Epigonation*.

ANAX. FR. Vas, seù poculum, germanica vox *Hanap*, quæ idem significat. [Quatuor ex his per fugam lapsi pateram, & vrceum, qui anax dicitur, in patriam deferunt. Greg. Turon. de Mirac lib.2. cap.8.] Quarè corrigendus esset textus Greg. Magni in Regist. lib. 4. epist. 40. vbi ait. [Vnam verò anatem, cum duobus paruulis atticis pro vestri amoris gratia transmittere præsumpsi.] Donum, nempè, Theodoro Medico missum, itaque *Anacem*, & non *Anatem* legendū, sic etiam apud Anast. Biblioth. in Greg. IV. vbi habetur: [Vela modica vbi supra de olouero decem habens vnumquodque eorum anates.] Lege, *Anaces*.

ANCHONA. FR. Corruptè pro *Icona* Albertus Castellanus in eius Sacerdotali. tit. de benedictione imaginis. cap.8. vbi sic habet: [Vt Anchonam hanc in qua Gloriosissimæ Imagines &c. antequàm quicumque ob deuotionem, ad ipsam adorandam, se deuotè inclinauerit &c.

ANCORATVS, liber S. Epiphanij Constantiæ, siuè Salaminæ in Cypro Ciuitatis Episc. ita inscriptus, eo quia ceù anchora stabiliebat fideles, nè à falsorum dogmatum vndis transportarentur.

ANDERINEVM. Deambulacrum, seù transitus de vno ad alium locum. Antonius Petri in suo m. s. de Ioanne XXIII. scribens, ait. [Die Lunæ decima quinta dicti mensis Iunij 1411. D. N. Papa Ioannes XXIII. fecit incipere murare, & fieri facere murum, & anderineum de palatio Apostolico, vsque ad Castrum S. Angeli per multos Magistros.

ANDIGO. FR. Obligo, promitto in legibus Longobardorum frequentèr, & signantèr l. si libertas.de successionibus.

ANDRONA, græca vox ἀνδρών, locus in Ecclesia pro viris destinatus. [Dùm quendam pauperem in angustis andronarum recessibus à Vespillonibus inueniri mortuum contigisset. Io: Diacon. in vita S. Greg. lib. 2. cap.29.] Locus iste erat ex meridionali parte, cum antiquissimus sit mos separatim in Ecclesia viros, & mulieres orare, quod rigorosissimè ab omnibus sectis in Oriente obseruatur, vbi mulieres in parte remotiore, ac strictim per cancellos separatæ, cum earum ianua peculiari seponuntur. Ratio verò, & significatus huius vsus ab Amalario lib. 3. de Eccles. off. cap. 2. traditur, inquiens: [Masculi stant in australi parte, & fœminæ in boreali, vt ostendatur per fortiorem sexum firmiores Sanctos semper constitui in maioribus tentationibus æstus huiusmodi: Et per fragiliorem sexum infirmiores Sanctos aptiori loco, sicut dicit Apostolus. Fidelis Deus, qui non permittit vos tentari supra id, quod potestis.] FR. Ritus hic etiam penès Hebræos erat, vt colligitur ex Ezechiele cap. 8. num. 14. [Et introduxit me per ostium portæ Domus Domini, quod respiciebat ad Aquilonem: Et ecce ibi mulieres sedebant plangentes Adonidem.] Ideò per Synecdochen in Ieremiæ cap 1. habetur: [Ab Aquilone pandetur omne malum] ibi enim continens pro contento intelligit; nam vt lib. Ecclesiastici cap. 25. dicitur: [Omnis malitia, & nequitia mulieris,] & [Breuis omnibus malitia super malitiam mulieris. ibidem.] Vide *Transenna*.

ANEMONIN. Vide *Othone*.

ANETA. FR. Anser. [Si quis anserem domesticam, vel anetam furauerit. L. Salica. tit.7.] Vide *Auca*.

ANGARIO, cogo, græcè ἀγγαρεύω, persica vox; *Angari* enim Tabelliones regij persica lingua dicuntur, & quia concedebatur eis brachium regium ad sumendos vbique equos, naues, & cogendos etiam subditos vehi, auxiliari, & similia, ideò ab istis *Angaris Angaria* dicta fuit ipsa coactio. [Et quicunque tè angariauerit, mille passus, vade cum illo alia duo. Matth 3. Hunc angariauerunt, vt tolleret crucem eius. Idem cap. 27.] Ac lepidè Æschylus in traged. ἄγγαρον πῦρ ignem illum vocauit, quo solent litorales turres pro signo vti, & in instāti occurrentia nunciare, ac si Cursorem ignem diceret. Eadem phrasi Barchlaius in sua Argenide etiam vsus est, *Angaros ignes* dicens.

ANGARIA, publica impositio, quam alij *Engariam* dixerunt. FR. Bullar Casin. tom. 2. constit.60. & alibi. l. vt serui. de defensione Aldorum. Adnot. in hist. Longobard. lib. 3. cap.16.

cap. 16. [Hoc est neque angarijs Presbyteri, aut Diacones, neque aliquibus farigantur indictionibus. can. quia. 10. q. 3.] Item *Parangaria*. Gloss. in can. nullus Epi scopus grauamen. 1. quæst. 1. Differt tamen aliquando *Angaria* à *Parangaria*; nàm illa est obsequium personale, & proprijs expensis exequendum. *Parangaria* verò est in persona, quæ seruit cum aliorum expensis. Glofs. in can. non minus. de Immunit. Eccles. Angaria propriè grauamen significat. can. quàm sit. 8. quæst. 2. vbi habetur. [Et monasteria Ecclesiasticis conditionibus, seu angarijs, vel quibuslibet obsequijs sæcularibus &c.] Et inferiùs: [A cunctis grauaminibus &c.] *Angaria* significat etiam pensionem. Vide *Calcaria*.

ANGILMVNDI. Vide *Gingiuia*.

ANGELVS, ἄγγελος. Nuntius, seù missus; hoc nomine vocatus etiam fuit *Mercurius* à Græcis, cum putaretur esse Iouis Nuncius: Item *Iris*, quæ serenitatis, & *Aurora*, quæ solis nunciæ sunt. FR. Concilium Laudicenum can. 35. per *Angelos* Dæmones fortassè intelligit, dum prohibet eorum adorationem; seù si de cœlestibus loquitur, noluerat forsan, vt eo cultu adorarentur, quo hæretici, Angelici dicti, eos venerabantur, de quibus mox dicetur. In Apocalypsi per Angelum Episcopus intelligitur. can. Episcopo scribit Ioannes. 9. quæst. 3. ex Beda. Item *Angelus faciei*, de quo Isaias cap. 63. Aliqui illum intelligunt, qui in forma nubis, & igneę columnæ populum Israeliticum præcedebat. Dictus faciei, quia repræsentabat diuinum vultum tanquàm eius Vicarius. Angelorum Synonima. Vide *Deifer*. *Egrigorus*. *Pratubans*. *Volatile*. *Seraphin*.

ANGELICI, hæretici ità appellabantur ob eorum rigorosam, ostentatamque continentiam, seù à loco *Angelina* nominato, seù tandem à peculiari cultu Angelorum. FR. [Angelici hæretici, ità vocati, quia Angelos colunt, Apostolici hoc sibi nomen ità sumpserunt, quod nihil possidentes proprium, nequaquàm recipiant illos, qui aliquo in hoc mundo vtantur. 24. quæst. 3. can. 39.] Vide *Apostatici*.

ANGELOPTES. FR. Epitheton S. Ioannis Rauennatis Archiepiscopi, ob continuas Angelorum appariciones sibi à Deo concessas, vox composita ex *Angel.* & *optes*, quarum postrema à verbo græco ὀπτάω, idest, *video*, deriuatur, & sonat latinè *Videns Angelum*.

ANGISTRVM. Hamus. Vide *Cupha*.

ANGLICANA ECCLESIA. Vide *Kyrie Eleison*.

ANGLICVS, monetæ anglicanæ species. [Filum argenteum duos Anglicos valentem, pro munere tibi apportabis. In vita S. Donatiani Episc.

ANGLIA, appellata est Saxonia. Vide *Saxonia transmarina*.

ANGLIÆ REGVM prosapia, vndè oriunda. Vide *Forestarius*.

ANIMÆ AGITATIO. Vide *Sigillarius*.

ANIMADVERSVS, necatus. [Qui quibusdam in locis animaduersi cœlestes coronas de Domini clarificatione sumpserunt. Cypr. lib. 4. epist. ad Floren. & alibi.

ANIMATIO. Vide *Enthymesis*.

ANIMETTA, palla est, quæ calicem tegit, ità dicta, quia quasi anima in Corporale plicato includitur, & conseruatur. Ioseph. Vicecomes lib 7. cap. 5. Ideo græcus Author *Psichian* vocat à ψυχή, idest, anima. Vide *Corporale*. *Palla*.

ANITERGIVM, panniculus ad tergendum aliquid. [Materias congerebat, quibus ad requisita naturæ necessaria fratribus anitergia ministrabat. Petr. Dam. lib. 1. epist. 9. ad Nicolaum II.

ANNALE, in Gallia ità festum primæ Classis, ac secundæ classis semiannale, dicitur.

ANNISVS, substantiuum nomen. FR. conamen significat: [Tuæ executionis annisu noxia commenta non sentiant. can. 2. dist. 87.

ANNIVERSITAS. Anniuersarium Ecclesiæ, seù Episcopi, vel etiam Defunctorum. Vide *Agenda*. *Missa Defunctorum*.

ANNO DOMINI. Vide *Æra*. Annus climatericus. Vide *Climatericus*.

ANNONO. De alimonia prouidere ad diuturnum tempus significat. [Vnusquisque autem se annonabat, prout poterat, & volebat. In vita S. Mariæ Ægypt.] Vbi de Monachis, qui tempore quadragesimæ ad solitudinem se abdicabant, pro quo temporis spatio secum ferebant necessariam victus prouisionem.

ANNOTATIONES, quid sint. Vide *Leges* §. motu proprio.

ANNOTINVM PASCHA; dicebatur respectu Neophytorum, qui post annum sequentem eorum baptismi, scilicet, in die Paschæ, ad Ecclesiam cum oblationibus accedebant, magnaque solemnitate anniuersarium eorum baptismi celebrabant. [Romani annotinum Pascha, quasi anniuersarium Pascha dicunt, quia antiquitùs apud illos, qui in priori pascha baptizati erant, in sequenti anno eodem die conuenere, suæque generationis anniuersarium diem cum oblationibus solemnitèr celebrabant. Microl. de Eccles. Obseruat. cap. 56.] Hoc tamen *Annotinum* ratione Octauæ post Dominicam in Albis agebatur; sic in nonnullis m s. Sacramentarijs reperitur post dictam Dominicam specialitèr Missa assignata, cuius [illegible]

lus est *Missa in Pascha annotinum*. Quod inaduertenter Eruditissimus Carolus Guyetus in sua Heortologia hoc festum celebrari solitum fuisse scripsit in ea anni sequentis die, qua mobilis Paschæ transacti occurrerat.

ANNVLVS, seu *Anulus*: Episcoporum, Animarumque Pastorum sacrum ornamentum, quem tanquàm Sponsi suarum Ecclesiarum gestant. Optat. Milenit. lib. 1. contra Parmen. & Gemin. inquit: [Pontifex, ergo anulum portat, vt se sponsum Ecclesiæ agnoscat, & pro illa animam, si necesse fuerit, sicut Christus, ponat, mysteria Scripturæ à perfidis sigillet, secreta Ecclesiæ resignet de Antiq. Rit Miss. lib.1. cap.216.] Aureum esse debet, gemmaque pretiosa ornatum, sine figura, seu celatura aliqua. Duran. lib.2. c.9. Solet in dextro indice ferri, quia, vt idem scribit Author, cum silentij sit symbolum index, consequenter sub sigillo secreti diuina mysteria propalare non debet, nisi merentibus, ac dignis. Aliud Symbolum in hoc ornato indice Canonistæ assignant, nimirùm, quod cœlestibus doctrinis salutis viam ouibus suis spiritualis Pastor indicare teneatur. In pontificali verò celebratione ponitur anulus in anulari digito. Cærem. Episc. lib. 1. cap. 7. in quo digito continuò ferri inualuit hodiè vsus. Igitur quoad reliqua anuli significata; [Prælati (ait Hugo à S.Victore) quasi annuli obsignare studeant fideles imagine Christi; nàm requiret ipse Dominus animas de manu eorum.] Et Hugo Card. [Vndè Prælatus debet esse annulus alios signando exemplo suo, & debet esse rotundus propter æternorum contemplationem.] At sanè ponderatione dignæ sunt profundissimæ significationes illæ anuli, quas Innocent. III. refert in eiusdem anuli traditione Fulconi Corbiensi Abbati, cui sic scribit: [Intèr cæteros ornatus Prælatis Ecclesiarum conceditur anulus, qui est signaculum fidei, iuxta quod pater filio reuertenti dare annulum in manu præcepit, vt, videlicet, Ecclesiam sibi commissam Prælatus ipsius intemerata fide custodiat, ad quam fidelitèr obseruandam per visibilem speciem iugitèr admonetur.] Symbolum est vlteriùs annulus militiæ, libertatis, potestatisque, qui etiam in consecratione Virginum, benedictus eis conceditur. Pontif. Episcop. Atque Abbatibus quando benedicuntur, Galliæ Regi quando vngitur à Rhemensi Episcopo traditur; Item sponsis in coniunctione matrimonialis Sacramenti, ac in anulari sinistræ manus ponitur. can. fœminæ. 30. quæst.5. Vt erga sponsum admoneatur sponsa affectum cordis præstare, siquidem in eo anulari digito venula quædam extat, quæ cordi conterminatur: [Vndè & quartò anulus idem inseritur, quod in eo vena quædam, vt fertur, sanguis ad cor vsque perueniat. Isid. lib. 2. de Off. cap. 19.] Doctorum anulus sacer non est, benedictione enim caret.

Anulus piscatoris est, quo Romanus Pontifex in cera rubra breuia signat, ità vocatus à figura D. Petri in actu piscationis, & est vnum ex tribus Papæ sigillis, aliud *Bulla* dicitur, quo in Cancellaria Apostolica plumbeæ Bullæ signantur habet ex vna parte amborum Apostolorum capita, quibus interposita est Crux; ex altera verò parte ponitur regnantis Pontificis nomen. Tertium sigillum dicitur *Signum*, in quo aliqua Sacræ Scripturæ sententia inciditur. Vide *Bulla*. Prohibetur Protonotarijs non participantibus, & Doctoribus celebrare cum anulo. Sac. Congreg. Rit. 11. Feb. 1623. Item, & Cathedralium Canonicis, eadem Congr. 20. Nouembr. 1628. sub quo nomine intelliguntur etiam Canonicales Dignitates. Gauant. par. 2. tit. 1. in Rubr. Miss. FR. Penes Ethnicos omnibus dignitatibus prohibitum erat. Indè cecinit 4. Fast. Ouid.

Anulus in digitis, nullus in Sacris. ::

Quando Pontifex dat nouo Cardinali titulum, ponit ei anulum sapphiro gemmatum, pro quo quingenta scuta soluit, quæ à Gregorio XIII. assignata fuere Collegio Germanico de Vrbe, posteà verò à Sixto V. derogata, tandem Congregationi de Propaganda fide per specialem Bullam Gregorij XV. applicata sunt. FR. Annulus nonnunquàm fibulam significat, sic intelligenda, ait Baronius, verba epist. Ioannis cap.2. aientis: [Si introierit in conuentum vestrum vir, aureum anulum habens in veste candida. Baron. ad ann. 34.] Erat ergo Ansula, qua infibulabatur candida vestis, adducitque pro se Cardinalis Iosephi hebr. locum, vbi ait. [Misit ei virtutis ergo fibulam auream, quod gestamen solis cognatis Regis concedebatur. lib. 13. antiq. cap. 8.] Cui adderem Virgilij versum 1. Æneid.

Aurea purpuream subnectit fibula vestem.

Idem confirmatur ex primo Machabæor. cap. 10. vbi habetur: [Et misit ei fibulam auream, sicut consuetudo est dari Cognatis Regum.] Hic etiam obitèr notandum, vocem *Candida* in Ioann. epist. supra cit. non significare album colorem, sed resplendentem, ideo græca lectio habet λαμπρᾷ. Et latinè *Ferrum candens*, idest, ignitum, & resplendens, vndè *Candidatos* pro Illustribus dicimus, & *Candidata vestis* ignei, & purpurei coloris, vt suprà Virgilius intelligendus

gendus potiùs est, & clarè Horatius lib. 2. sat. 6.

——— rubro vbi cocco
Tincta super lectos canderet vestis eburnos.

Annulus fidei est sponsalitius: [Et postquàm arris sponsam sibi sponsus per digitum fidei annulo insignitam desponderit. 30. quæst. 5. can. nostrates.] Vbi aduertendum est Glossam per vocem *Ligaturam* intelligere anulũ; sed anulus non ponitur in capite, vt ibi expressè. [Nostrates tàm mares, quam fœminæ non ligaturam auream, vel argenteam aut ex quolibet metallo compositam in capitibus deferunt, sed post sponsalia.] Hæc igitur ligatura est Vitta, de qua in can. fœminæ eiusdem quæst. quæ *Anadema*, *Vinculum*, *Vitta*, *Semim tra*, *Redimiculum* latinè, græcè Μίτρα dicitur. Vide *Mitra* in significatu ligaminis. Item dicebatur *Crocuphantium*. *Anaclypterii*, quæ inseruiebant ad sustentandum velum sponsæ, de quo in cit. can. Nostrates, ait. [Sicque demùm benedictionem, & velamen cœleste suscipiant.] Quia deponendo terrestre velum sponsa recipiebat Sacramentaliter mysticum, & cœleste velum, quæ cæremonia habetur in subsequenti canone ibi: quod, scilicet, materiale velum sponsæ à parentibus, vel paranymphis ei auferebatur ex capite. Igitur ligamen illud *Cupha* Hebræi vocant vt Elias Thesb. in Ruth. 3. & Lyranus ibidem explicant. Vide Franc. Balduinum in lib. 6. Optati Milev. Atque indè nuptiæ dictæ sunt, vt habetur 30. quæst. 5. can. nec illud: vbi sic habetur. [Indè enim & nuptiæ dictæ sunt, quod pudoris gratia se puellæ obnuberent.] Vide Mauortes in dict. *Maphorium*. Anulus ergo etiam in sponsalibus, quàm in coniugio clarè à vitta seu ligamine distinguitur in dic. can. fœminæ. 30. qu. 5.:||: Annulus etiam Imperatori traditur in eius coronatione Vide *Infula* Anuli gemma. Vide *Vmbo*.

ANNVNCIATIO DEIPARÆ. Vide *Christifmus. Euangelismus. Festum.* Vtrùm veniens hoc festum in feria vi. Parasceue teneantur Fideles assistere ad cæremonias illius diei Vide *Parasceue* quid significent verba Gabrielis Annuntiantis [Spiritus Sanctus superueniet in te.] Vide *Spiritus Sanctus.*

ANOEXIS. V. Encænia.

ANOMÆI. sic appellabantur puri Ariani, Græcè ἀνόμοιοι, id est, dissimilis; quia Verbum diuinum à Patre dissimile asserebant. At Semiariani, quamuis negarent consubstantialitatem; in Diuinis tamen consimilitudinem admittebant. Itaque *Anomæi*, (qui & *Aetij*, seu *Aetiani* dicti sunt. V. *Aetiani*) Verbum Diuinum *Anomæusion* appellabant à nomine Græco ἀνομοιούσιος, id est, in substantia dissimilis. Sed ab Eunomio Sozomenus lib. 4. cap. 13. & 28. ac lib. 6. cap. 26. eos prouenisse asserit, quos ideo *Eunomianos* appellat, item & *Anabaptismi*, quia vnica immersione baptizabant. Vide *Eunomiani Anabaptistæ.*

ANOMONIANI. Hæretici, id est, absque lege, vel regula, quia ità viuebant; particula enim α, vt sæpè diximus negationem significat νόμος verò normam sonat, & legem.

ANQVINA [Funis in naui est, qua ad malum antenna constringitur. Isid. lib. 19. etym. c. 14.] Quarè perperàm inThesauro ling. Lat. *Ancora* scribitur, & rectè, vt apud Nonnium, *Anquina* legendum est, ita exigit Lucilij versus *Anquina soluta* non *Ancora soluta*, vt mendosè aliqui putant. FR. locus Isidori lib. 19. etym. cap. 14. in nonnullis codicibus *Anguina* pro Anquina habet. sed error protsùs non est, nàm *Anguina* seù *Angina* est morbus, quo fauces anguntur & strangulantur, Italicè *Scarantia*, & medici barbarè *Squinanciam* dicunt. Plaut. Most. scena 3. act. 1. [Vellem me in anginam verti, & huic aniculæ fauceis præoccuparem] Anguinam dixit & Lucilius lib. 3. sat.

Insperatò abijt, quam vna anguina abstulit hora.

Quarè translatiuè funis, quæ collum mali in naui stringit *Anguina*, vel *Anquina* vtroque modo à strangulando, & stringendo dici potest. Nam *Angueo*, & *Anqueo* pro coerceo, ango, & stringo veteres dixere.

ANSTRVTIO, fidelis minister [Proptereà per præsens preceptum decernimus, & iubemus, vt deinceps memoratus ille in numero Anstrutiorum computetur. Marculf. lib. 18. cap. 18.] Eius deriuatio ex vocabulo *Trustis* est, quod fidelitatem, seu vassallagium significat. Vide *Arimania.*

ANTARTA, Aduersarius, Persecutor, Tyrannus, & aliquando Rebellis intelligitur: Græca vox ἀντάρτης. [O Alexander antarta Christianorum. In vita S. Martinæ.] Itaque mendosè aliqui *Intartam* legunt; ex hoc nomine formatur verbum *Antartizo* ex vi græcæ significationis, & non *Intartizo*, vt corruptè apud Anastasium Bibl. in Deus dedit Papa legitur, scilicet: [Huius temporibus Mezentius, qui erat in Sicilia cum exercitu orientali, qui intartizauit, & arripuit regnum.] FR. Camillus verò Peregrinus de Principib. Longobard. tit. Fines Ducatus Beneuent. ad merid. pag. 33. hæc habet: [Exemplum referam Anastasij Biblioth. in Deusdedit vt ea è mendo expurgem, & explanem, Eleutherius, inquit, Patricius, & Cubicularius egressus Roma, venit Neapolim, quæ tenebatur à Ioanne Compsino intarta (scribo antarta vt habet Abbo Floriacensis

sis, quæ vox, ab alijs non intellecta sonat rebellem, vndè apud eundem Anastasium in Theodoro Intartizare). Qui Eleutherius pugnando ingressus est Neapolim, & interfecit Tyrannum. Vide Festum, in verbo *Antarium*, & ibi Scaliger. & Glossas quo que editas ab Henrico Stephano.

ANTECESSIVUS, Logicæ terminus apud Tertullianum, & significat vniuersalitatem, quo ipse demonstrat nomen mulieris generale esse tàm virgini, quàm compressæ. [Subiectum igitur est generali speciale, quia generale priùs est, & subiectiuum antecessiuè Tertull. de Virgin. Vel. cap. 4.

ANTECESSOR, hoc titulo Spiritum Sanctum vocat Tertullianus, quo non prioritatem temporis, vel naturæ significat, sed authoritatem, ac doctrinam respectu creaturarum. [Non enim ab se loquitur, sed quia mandatur à Christo. Hic solus Antecessor, qui solus post Christum. de Virg. Veland. cap. 1.] Ita etiam idem *Antecessores* vocauit Apostolos, idest, magisterio, & authoritate præditos: ac Iustinianus Imp. Legisperitos *Antecessores* appellat. FR. eodemque pacto in nonnullis Academijs *Antecessores* dicuntur Lectores iubilati.

ANTELIUS. Idolum ad domorum fores expositum, græca vox Ἀντήλιος, idest, *ante solem* positus. [Antelios Dæmones ostiorum præsides legimus. Tertull. de Idolat. cap. 5.

ANTESTO. FR. Impedio, obijcio. in l. Longobard. l. si seruus de furtis, in quo sensu Cic. de Inu. inquit: [Omnibus corporum viribus antesteterunt.] Et Gell. lib. 12. cap 4. [Qua in re quantò vniuersi me vnum antestatis.

ANTHRAX, tumor, carbunculus, bubo, à græco vocabulo ἄνθραξ, quod carbonem denotat. [Cum hæc fierent, diuino quodam consilio enatus est ei anthrax in glande. Pallad. in Lausiac. cap. 39.] De sensuali luxuriæ dedito loquitur, vt liquet ex sequentibus verbis; [Et tempore semestri, vsque adeò ægrotauit, vt eius virilia membra computruerint.

ANTHROPOMORPHITÆ Ἀνθρωπομορφῖται, Hæretici ita appellati, quia in Christo puram humanam naturam confitentes, diuinam omninò negabant. *Anthropiani* etiam dicebantur. FR. Item ab *Audeo* eorum hæresiarcha *Audiani* denominati, quos Augustinus *Vadianos* vocat. [Anthropomorphitæ dicti pro eo, quod simplicitate rustica Deum habere humana membra, quæ in diuinis scripta sunt, arbitrantur ἄνθρωπος græcè, latinè homo interpretatur. 24. quæst. 3. can. quidam autem.] Quorum errores Gregorius Papa lib. 32. moral. cap. 6. in cap. 40. Iob refert.

ANTHROPOPATHOS. FR. figura Rhetoricæ, quando, scilicet, tribuitur Deo id, quod hominibus conuenit. Gloss. in cap. forus. de verborum significat.

ANTICHRISTUS, futurus in fine Mundi seductor populorum, de quo Apocalyp. cap. 13. num. 18. vbi D. Ioannes per cabalisticos numeros eius proprium nomen his verbis indicat, [Numerus eius sexcenti sexaginta sex.] Scripserat enim græco idiomate, cuius characteres formant numerum 666. & ideo non est per combinationem possibile eius verum nomen diuinare: licet Hirenæus, & Hypolitus τιταν, idest, Gygantem: Ticinius λαμπετις idest, Illustrem: Areta ἀμνιός idest Obscurum, & Primarius ἀρνούμε idest, Contrarium vocauit in his enim nominibus notæ arithmeticæ summam 666. facientes, continentur. Maior Sanctorum Patrum, & Sacræ Scripturæ Expositorum opinio existimat ex Hebræis de tribu Dan eum nasciturum. Ex Sybillinis monitis, habetur, quod lini virtute ille extinguendus erit, idest, (vt interpretatur ab Auctoribus) per apologeticos libros, quorum chartæ ex lini materia conficiuntur, & præcipuè à Religiosis illius sæculi. Demum Antichristi nomen passim à Sacris Scriptoribus contra Ecclesię persecutores applicatur. FR. quid autem prædicaturus sit vide can. peruenit. de consecrat. dist. 3. & ibi Glossa.

ANTICIMENON. græcè ἀντικείμενον, oppositio, repugnantia, titulus libri S. Bertarij Casinen. Abb. nam in eo quæstiones, & controuersiæ vtriusque testamenti continentur, de quo Leo Ostien. lib. 1. cap. 31. Petrus Diacon. de viris Illustr. Casinen. Quod opus recentèr studio, ac diligentia Canonici Io: Bapt. Marij vnà cum eiusdem eruditissimis Annotationibus emanauit, quod tamen sub Anonymi Auctoris titulo Colonię Agrippinæ de anno 1533. impressum fuisse idem Commentator narrat. Vide *Apologia*.

ANTICRISIS ἀντίκρισις. FR. pro contradictione, vel contradictorio iudicio accipitur Vlpian. l. 4. §. cum præter; ff. ne vis fiat ei, qui in possess. missus est.

ANTIDICOMARITÆ. FR. Hæretici, sed *Antidicomarianitæ*, ex græco vocabulo Ἀντιδικομαριανῖται scribendum est potiùs; nàm hi asserebant post partum incarnati Verbi Mariam cum Iosepho carnalitèr conuenisse; vocabulum ergo *Mariæ Aduersarios* significat, de quibus hæreticis habetur in 24. quæst. 3. cap. 39.

ANTIDORON, græca vox ἀντίδωρον. Panis benedictus, ex cuius parte in medio situata, quæ Cruce obsignata est (secundùm græcorum ritum) aufertur à Sacerdote pro consecrationis materia, residuum verò populo

post

post Missam distribuitur. FR. in lateribus huius panis hæc verba sunt impressa *Iesus Christus vicit*. :||: *Antidoron* dicitur, nàm δῶρον latinè *donum* significat, idest, *loco muneris*, qui enim ad recipiendam Eucharistiam indispositi reperiuntur; participes efficiuntur huius panis benedicti. FR. obseruant tamen Græci, quod si aliquis ieiunus non inuenitur, pro crastino die ad illum suscipiendum conseruat, vel alicui ieiunanti ad suscipiendum tradit. S. Germanus in mysticæ Liturgiæ explicatione hunc panem, ait, esse figuram Deiparæ corporis, quod, qui veri Christi corporis non sunt participes effecti, Mariæ tamen figuratè gustant. :||: Itàque fuit Casauboni error, qui hunc panem Κατάκλαστον appellari dixit, hęc nàmque erat alia panis species, & benedicebatur ad vesperas festiuitatum, ex quibus pro qualibet pentade quatuor sibi assumebat Sacerdos, & quintam populo distribuebat.

ANTIGRAPHVS, græcè Ἀντίγραφος, idest, qui contra scribit. [Deputatis vt diximus Honoraro Diacono sedis nostræ, & Sebastiano glorioso antigrapho S. Greg. in registr. lib. 2. cap. 46.] Idem Pontifex Aristobulo Imperiali antigrapho inter alia hæc scripserat: [Pręterea si prolixam epistolam ad interpretandum accipere fortassè contigerit, rogo non verbum ex verbo, sed sensum ex sensu transferre, quia plerumque dùm proprietas verborum attenditur, sensus virtus amittitur. Idem lib. 1. indict. 9. cap. 28.] FR. Antigraphus potiùs descriptorem, Italicè *Copista* interpretandum puto; nàm, vt lexicon græcolatinum habet in dict. ἀντί, nedum significat contra, sed etiam Antiqui pro æquali vsurpabant. Itaque Antigraphus *æqualiter scriptor* interpretandus esset, qui nempè æquè, & conformitèr scribit, quod clarè ex citato textu D. Gregorij colligitur dùm Antigraphum rogat, vt non de verbo ad verbum transcribat, seù transferat, sed sensum attendat in describendo, & *Antigraphum* idem, quod originalis scripturæ copia denotat, & nos italicè etiam dicimus *la Controscritta*, desumpta metaphora à speculo, quod figuram contrapositi originalis in se continet, quæ ἀντίτυπος, idest contra, vel æqualis figura vocatur. Vide *Appar.*

ANTIMENSIVM. Vide *Altare*.

ANTINOMVS, græca vox ἀντίνομος, idest, legi contrarius, quo titulo heretici Ioannis Agricolæ sectatores appellati sunt. Rainald. in Annal. Eccl. an. 1529. qui docuit inutilem esse diuinam legem, ad cuius obseruantiam Euangelici homines non tenebantur.

ANTIOCHIÆ varia Epitheta. Vide *Theopolis*.

ANTIPELARGESIS, græca vox ἀντιπελάργησις compensatio, retributio; quo vocabulo S. Basilius hom. 6. in Hexam. vsus est.

ANTIPEMTVM. [Fecit aquæ manus antipemto deauratas. Anast. Bibl. in Leone III.] corruptè tamen, legendum *Antipense*, & græco ἀντὶ *oppositum*, & πέντε *quinque*, idest, quinque vasis alia quinque opposita fecit.

ANTIPETASMA, græca vox ἀντιπέτασμα. Pallium Altaris, in quo antiquitùs Cruces effigiare solebant.

ANTIPHATVM. Donatio sponsi sponsæ facta intuitu violationis, à græca voce ἀντίφατον, ab ἀντὶ, idest, pro, atque φάτις fama, scilicet, honestatis, & vocatur vulgò *dotarium*, seù *antidotarium*. FR. fortassè ex verbo græco ἀντιφωνῶ ἐω spondeo, promitto, *Suidas*, vel ex dictione ἀντίφερνα, idest, antenuprialis. l. vlt. C. de Donationibus antè nuptias. l. ex morte C. de pactis, de qua Hotom. in obseruat. ad vet. nuptiar. rit. cap. 7. cætera verò bona mulieris παράφερνα dicebantur. l. si ego. ff. de iure dotis. latinè *Receptitia*, idest, extra dotem dicuntur. l. maritus. ff. ad l. falcidiam. Vide *Hypobolon*. Iurisconsulti tamen maximam differentiam agnoscunt inter bona *dotalia*, *parapharnalia*, & *receptitia*.

ANTIPHONA, græca vox ἀντιφωνή, reciproca vociferatio, secundum verò psalmodiæ rubricam verba illa intelliguntur, quæ in psalmi principio intonantur, ad quorum tonum vterque Chorus prosequitur. [Ignatius Antiochię Syriæ tertius post Apostolum Petrum Episcopus vidit Angelorum visionem quomodò antiphonas Sanctæ Trinitati dicebant, & hymnos; isque modum visionis Antiochenæ tradidisse probatur Ecclesię, & ex hoc ad cunctas transiuit Ecclesias. Valaf. de reb. Eccles. cap. 25.] Theodoretus, & Suidas huius alternatæ cantionis primos inuentores Flauianum, & Diodotum Monachos fuisse asserunt, qui Constantij Imp. tempore vixerant; sed isti fortassè reciprocum cantum in psalmodiam introduxerant, vt ex Theodoreti verbis colligitur, sic aientis: [Hi enim primi psallentium choro in duas partes diuiso, hymnos dauidicos alternis canendo instituerunt.] Monachi enim, vt refert Cassianus lib. 1. de instit. cœnob. cap. 5. solebant in medio Chori sedere, magnaque deuotione, & attentione vnum ex eis totum psalmum legentem audire. Itaque [Ambrosius Episcopus ritum canendi antiphonas in Ecclesia primus ad Latinos transtulit à Gręcis, apud quos hic ritus iam inoleuerat ex instituto S. Ignatij Antiocheni Episcopi. Sigiber. in Chron. cap. 12.] Quod etiam D. Aug. lib. 9. Confessionum cap. 6. & 7.

clarè affirmat, additque S. Ambrosium ad similitudinem Orientalis Ecclesiæ ad fidelium consolationem, qui tunc Iustinæ Valentiniani Imp. matris Arianę sectæ fautricis persecutione vexabantur, huiusmodi reciprocum cantum instituisse. Quod deindè Damasi Papæ decreto confirmatum fuit, ex qua Pontificis Constitutione inaduertenter aliqui pro primo institutore Damasum faciunt, quod ex Ambrosiano instituto fuisse, supra manifestauimus. Quo verò ad significationem reciproci istius cantus Gregorius hom. 3. in Ezech. ait. [Ideo psalmos alterna modulatione cantamus, quia amor si non fit mutuus, iucundus esse non potest.] Idemque sentit Amalarius lib. 4. cap. 4. Antiphonæ in solemnibus festiuitatibus duplicantur, quia charitas tunc magis debet feruescere, at in alijs diebus principium tantùm antiphonæ canitur ante psalmum, in cuius fine integrè replicatur, nàm charitas, ait Hugo à S. Victore, in hac vita incipit, & in futura perfectionatur. Ab vno solo initiatur antiphona, quæ à canentibus reassumitur, quia charitas, quæ à Christo tanquàm fonte scatet in eius membris, nempè, fidelibus diramatur: ideo tempore paschali in matutino paucæ antiphonæ recitantur, quia tunc supponitur abundantiùs augeri in nobis charitatem, ob memoriam recentem effusi Agni sanguinis, vt nobis vera tribueretur pax. Andegauensis Ecclesia in aliquibus solemnitatibus antè Missæ Euangelium canebat antiphonam ad *Benedictus* illius diei assignatam, quæ *Antè Euangelium* dicebatur. Septem illæ Antiphonę, quas tempore Aduentus ad *Magnificat* antè septem dies Natiuitatis Domini Vniuersalis Ecclesia incipit canere, dicuntur *maiores*. At in Ecclesia Parisien. sunt nouem, vt in suo Parasceuastico præl. 4. Theoph. Raynaud. testatur, quæ ait tèr replicari, excepta sexta *Antiph.* quæ in honorem S. Thomę Apostoli dicitur, nempè, in principio, & in fine cantici *Magnificat*, tertio post *Gloria Patri*, atque nona Beatæ Marię Virgini est dedicata. In Hispania autem ex singulari priuilegio Gregorij XIII. hę septem *Antiph.* incipiunt à die 16. Decembris, nàm ad 17. vacant proptèr solemnem celebrationem expectationis virginalis partus, quæ ibi maxima veneratione colitur. Ideo igitur duplicantur hę *Antiphona*, quia denotant reiteratas Sanctiorum in limbo Patrum preces, ideoque, ac proptèr portentum incipiunt cum nota, O, vt ait Durandus. [Per illud, O, voluit cantor intimare verba sequentia pertinere ad aliquam mirabilem visionem, quæ plus pertinet ad mentis iuminationem, quàm ad Concionatoris narrationem. lib. 6. cap. 15.] Extraordinaria siquidem erat cæremonia illa à Parisio de Grassis in suis Diarijs relata, nempè, quod quando in Sabbato præcedenti Dominicæ III. Aduentus Papa in Basilica Vaticana canebat solemnes Vesperas; tunc dicebantur *Antiphonæ* ad laudes, ac suggerendo Primicerius intonationem Pontifici illius primæ Antiph. *Iustè &c.* tunc Papa à Camerario sumebat auream monetam, & in ore Primicerij illam imponebat. Aduertendum tandem, quod dùm per Octauam Paschæ ad horas Canonicas canitur *Hæc dies &c.* Omnes debent se erigere, sic praxis omnium Vrbis Basilicarum astruit. FR. *Antiphona*, quæ in principio tertij Nocturni B. Mariæ canitur, aliquam difficultatem continet in illis verbis: *Cunctas hæreses sola interemisti in vniuerso mundo.* Nam renera Beata Virgo, nec oretenùs vnquàm cum hæreticis disputauerat, nec eorum falsa dogmata scriptis confutauerat. Attamen hoc verificari in B. Virgine Vega cap. 12 in Apocalyp. comm. 1. sect. 2. num. 9. ostendit quia ipsa est vexillum veræ fidei. nàm maior hæresum pars contra mysterium Sacrosanctæ Trinitatis, & Verbi incarnati decertat. At nos Catholici, qui in professione fidei sub Vexillo Deiparę inconcussè militamus, per eam nobis vera, & pura Trinitatis, & Incarnationis reuelatio explicatur. Potest etiam Encomium huius Antiphonæ in Virgine verificari, quia ipsa mysteria, & acta Redemptoris, in quibus Apostoli non interfuerant eos docuisse pie credimus; vt sunt Annunciatio, Natiuitas Saluatoris, Magorum adoratio, & similia. Sed potior ratio est, quam Baronius in ann. 233. adducit, quia sub eius inuocatione, & patrocinio Ecclesię Doctores hæreses cunctas interemerunt, vt de SS. Gregorio Thaumaturgo, Cyrillo Alexandrino, Dominico, & alijs legitur. Est etiam alia difficultas in illa eiusdem Virginis Antiphona, quæ inter consuetas officij commentationes habetur, super verba. *Intercede pro deuoto fœmineo sexu*, ac si sexus alius deuotus non esset? Respondetur tamen hoc non in *Deuotus* hic non significare pium, sed teneri cordis erga Deum personam, sed eam Deo se deuouit, vt sunt Moniales, & similes, quæ Antiphona desumpta est ex D. Aug. in serm. 21. Annunciationis. Cuius mens fuerat distinguere Clerum, & Moniales à Populo, iuxtà Ecclesiæ Vniuersalis consuetudinem in Feria sexta Parasceue, vbi de eisdem habentur distinctæ orationes, in hoc etiam sensu D. Agatha dixerat *Soror mea Lucia Deo deuota*: quia voto perpetuę Virgini-

ginitatis se Deo dedicauerat. Ita pariter in Concil. Tolet. can. 16. habetur: [Deuotam peccantem non recipiendam in Ecclesiam.] De hac voce *Deuota* in eodem sensu. Vide *Agapeta Sorores*. *Deu.ta* :||: Item dicitur Antiphona Introitus Missæ. Vide *Introitus*. Dicitur etiam Antiphona Inuitatoria. Vide *Inuitatorium*. Vide *Regina Cæli*. In quo differat Responsorium ab Antiphona. Vide Rabanum in dict. *Responsorium*.

ANTIPHONARIUM, Volumen, in quo Antiphonæ totius anni continentur à S. Gregorio in Rom. Ecclesia ordinatum fuisse Bernus cap. 1. refert, & ab eruditissimo Elisgaro Presbytero in Gallicana Ecclesia introductum testatur Amalarius.

ANTIPHONATIM, aduerbium, quod alternatim significat. [Hymnum Ambrosianum Te Deum laudamus cum ipso antiphonatim decantare cœpit. In vita S. Caroli Comitis.

ANTIPHRYGIUM. Vide *Mitra*.

ANTIPOLIS, appellata fuit Transtyberis Romæ Regio, eiusque incolæ *Antipolitani*. Vide *Esox*.

ANTIQUARIUS, descriptor librorum, de quo in dic. *Antigraphus*: ita Ambrosius, Aug. & Hieronymus, qui etiam Sanctus *antiquariam artem* transcriptoris professionem appellauit, ac ità librarij dicti sunt ante typographiæ inuentionem. [Qui videt litteras in codice optimè scripto, & nō nouit legere, laudat quidem Antiquarij manum. Aug. Ser. 44. de verb. Dom.] Vide *Archiata*.

ANTIQUUS. Vide *Olitanus*.

ANTISPIRITUS, Dæmonium, [Hoc modo super culmen templi Christus erat in spiritu sciens, quod antispiritus affectaret, & hosti se de vana gloria pulsaturo opportunitatem parabat. D. Cypr. de Ieiun. & Tentat. Christi.] Vide *Cæmon*.

ANTISTA. Vide *Abbatissa*.

ANTISTATUM. Vide *Antisto. Episcopium*.

ANTISTES. Vide *Episcopus. Antisto*.

ANTISTO, Antecello, de quo frequenter Tertullianus. [Sed accepisti homo os ad deuorandum, atque potandum, cur non potius ad prædicandum Deum, vt etiam hominibus antistes. lib. de Resurect. car.] & clarius idem cap. 3. [Nos autem puro multis passeribus antistamus.] FR. in eodem sensu Cato cap. 156. dixit. [Brassica est, quæ omnibus oleribus antistat.] Dicitur etiam *Antesto*. Ex quo verbo *Antistes*, idest, Episcopus deducitur, vt notat Gloss. in Clement. de sepulturis cap. 2. reperitur *Antistes*, *Antistita*, & *Antistatum*. idest, superior, superiora, & superioritas.

ANTITRINITARII. FR. hæretici, qui pullularunt circa annum 1570. tres personas diuinas non subsistere in sese, sed tantum in vnica personalitate asserentes.

ANTITYPON; ἀντίτυπον, à Clemente lib 7. cap. 26. & ab alijs Græcis Patribus Eucharistia significatur. Damascenus verò lib. 4. Ortod. fid. cap. 14. existimauit denotare panem, & vinum antè consecrationem, quam explicationem reijcit Eminentiss. Card. Bessarion; itàque secundum Turrianum non significat figuram, sed veritatem ipsam tectam, in quo sensu S. Cyrillus Hierosol. appellauit Baptismi Sacramentum *Antitypon*; non quia sit mortis Christi figura, sed quia realiter ea repræsentatur. *Antitypon* igitur Eucharistia dicitur, nempè, figura vicaria, quia veritas figuram expulit, & eius locum obtinuit; seu quia est figura cælestis, & æterni Conuiuij, in quo sensu explicari possunt Damasceni verba loc. cit. vt ex S. Maximi Dionysij discipuli explicatione comprobatur inquientis [Sancta munera superiorum, & veriorum sunt symbola.] Tandem dici potest, quod Eucharistia sit figura sacrificij Christi in Cruce, sed haud diuersa à figurato, in quo sensu Chrysostomus, ait: [Hoc sacrificium typis illius est; eumdem enim semper offerimus, non modo quidem alium, modo verò alium, sed semper eumdem. Hom. 17. in Epist. ad Hebr.] Alij deindè dixere, quod idem esset *Antitypon*, ac *Isotypon* apud Basilium, quia præpositio ἀντὶ aliquando æqualitatem significat, vt sæpè supra dictum fuit.

ANTITHEIA, græcè ἀντιθεία, erga Deum contrarietas. Theophilactus in cap. 18. Lucæ.

ANULUS, Vide *Annulus*.

APALAREUS, & *Apalarea*. Discus. vox græco barbara: A'βλαρι enim cocleare significat, alij existimant significare vmbraculum, à græco ἀπὸ τῶ ἡλίῳ cuius beneficio à solis radijs tegimur. [Pro vera benedictionis causa direximus vobis apalareum vnū. In epist. Ponrif. à Gretsero edit. Hic posuit in apsida Basilicæ suprascriptæ super sedem apalaream argenteam pēsantem libras centum viginti Anast. Bibl. in Sergio.] FR. apud Isidorum in eius Gloss. *Ablaros*, & *Applare* reperitur, de quo vocabulo. Turnebus lib. 27. Aduersar. cap. 10. & lib. 28. cap. 5.

APARIBUS, hoc titulo sæpè D. Greg. in Regist. in principio Epistolarum vtitur, personis in communi scribens. Vide *Paritas*.

APELLITÆ. FR. Hæreticorum secta, à quodam *Apelle* ità dicti, Angelum quendam Dei superiorem asserentes, quem *Deum Igneum* appellabant, Israelitarum Legislatorem, & Christum non in veritate esse Deum, sed hominem in phantasia apparuisse 24. quæst. 3. cap. 39.

APERTVLARIVS, Vide *Direttarius*.

APEX, FR. sumitur pro vertice capitis, & ornamento eius, quo Flamines vtebantur; aliquando tamen pro mitra. Vide *Mitra*. Intelligitur etiam pro sophisticis Iuristarum allegationibus, seu eorundem subtilitatibus. [Apices iuris non attenduntur, vbi agitur de salute animæ. Archid. in cap. scriptum 6. quæst. 3. Decius in c. cum dilecto ad fin. Gloss. in verbo procuratricem. de confir. vtil. vel inutil. Bald. in L 5. in 2. col. verb. & si tu quæris. C. de confessis, ac alij apud Cottam in suis Memorial. Iuris. verb. Apices Iuris. Apices iuris in foro conscientiæ non excusant. Ibid.] Cuius contrarium. Vide *de Plano* in lit. P. & sinonymum. Vide *Subtilitas*. Aliquando pro extremitatibus accipitur, sic pro epistolarum extremitatibus, vbi sigillo signari solet, seu dependulo sigillo in bullis pontificijs appenso dicitur: [Nunquam Apostolicæ Sedis modus fuit absque signatis apicibus vndequaque legationem suscipere: 97. dist. cau. 3. & in extrau. com. de elect. cap. 1.]

APHOPLISTA, vox barbaro græca ἀφοπλιστής [Aphoplistas vocant eos, qui priuatis hominibus arma habere non concedunt, ne rapinas, aut cædes faciant Iulian. Antec. constit 15.

APHTHARTODOCITÆ, Hæreticorum Secta, qui dicebant Christi carnem esse incorruptibilem, & ab omnibus passionibus penitùs liberam, vt ex Etymologia nominis Ἀφθαρτοδόκηται colligitur, qui etiam denominati sunt *Phantasiastæ*. FR. Phantasiastes cum Apellitis conuenire videntur, qui Christum humanitatis phantasticam habuisse figuram asserebant, de quibus. Vide *Apellitæ*.

APICVLARE. FR. Apum aluearium, de quo in Longobardorum legibus.

APOCALYPSIS, ità liber visionum D. Io. Euang. appellatur; in hoc enim libro futuri Ecclesiæ euentus continentur. Multæ reuelationes, seu Apocalypses antiquitus circumferebantur, sed omnes apocryphi censentur, idest, S. Petri, quem librum Eusebius damnatum fuisse refert. in Chron. lib. 3. cap. 14. Sozomenus tamen lib. 7. cap. 16. affirmat illum in Palestina feria 6. in Parasceue legi fuisse solitum. FR. Ἀποκάλυψις latinè reuelatio dicitur à verbo græco ἀποκαλύπτω, idest, *reuelo*. Id verò, quod Eusebij authoritate asseritur non releuat, quia, vt in Catalogo Ecclesiasticorum scriptorum Bellarminus testatur, eusebiana opera in Concilio Lateranen. apocrypha declarata fuisse: quamuis Baronius an 302, n. 11. & seqq. doceat multis rationibus vsquequo sequendus sit iste Auctor ::: Item circumferebantur alij libri Apocalypsis, scilicet, *S. Pauli*, vt testantur Nicephorus, Sozomenus, & Eusebius lib. 3. cap. 3. Item *Apocalypsis Adami*, de qua Epiphanius. Item *Apocalyp. Esdræ* ex Nicephoro. Item *Eliæ*. Baron. An. 44. n. 49. Tandem Gratianus in Decretal. tres refert nempè *D. Thomæ*, *D. Stephani*, & *Moysis*, de postremo loquitur etiam Cassiodorus. Vide *Epopsia*. Quomodo per notas arithmeticas in Apocalypsi Antichristi, nomen describitur. Vide *Antichristus*.

APOCARTERESIS, mors ex inedia, vel laqueo accelerata, à verbo græco ἀποκαρτερέω. [Hypocrita, vt apocarteresi probat se Marcionitam. Tertull. lib. 1. Contr. Marc. Lycurgus apocarteresim optauit, quod leges eius Lacones emendassent. Idem in lib. 1. aduers. Gent. cap. 16.] Vide *Abori. Biothanatus. Oram*.

APOCHA, græca vox ἀποχή, cautio. [Validas contra te apochas inuenerunt, inuitas securitates illis dedit calamitas tua. Cassiod.] Vide *De suscepto*, *Susceptum*. *Testamenti pagina*.

APOCRISARIVS. Minister Papæ apud Imperatorē, vox græca Ἀποκρισιάριος idest, Responsalis, ideo in Registro à D. Gregorio *Responsalis* vocatur, ita etiam negotia eius. [Responsa Apocrisarij vocantur, qui Sanctissimarum Ecclesiarum negotia curant. Iustin. Nouel. 6.] Alio nomine Legati Sedis Apostolicæ dicuntur, qui tunc apud græcum Imperatorem residebant, ac tales fuere antè Pontificatum Gregorius Magnus, Vigilius, Paschalis, Sabinianus, Bonifacius, & alij pontifices, qui titulo Diaconatus graduati erāt. [Quod permanere in Palatio iuxta antiquam consuetudinem Apostolicæ Sedis Diaconem vestra serenitas non inuenit, non hoc meæ negligentiæ; sed grauissimæ necessitatis fuit, S. Gregorius epist. 43. ad Focam Imp. lib 11 indict. 6.] Quos deindè (vt passim) ad pontificalem Apicem illis temporibus Orientaliū Imperatorum fauor dirigebat. FR. *Apocrisarij* mittebantur etiam ad Patriarchas: [Martinus Papa Primus, eius Apocrisarij, quos ad Paulum Patriarcham miserat, cùm illum, vt resipisceret, vrgerent; Constantij iussu in diuersas insulas relegati sunt, quod cum audisset Pontifex Synodum. 105. Episcoporum Romæ congregauit. Blondus. decad. 1. lib. 9.] Nimis quidem friuola videtur definitio Glossatoris in 1. quæst. 7. c. conuenientibus. Qui deducit hoc nomen ab *Apos*, id est, græcè Nuncius, & *Chrysis*, aurum; quasi deaurati Nuntij, quod præter impropriam applicationem, nullibi etiam inuenitur Nuncium, seu Missum græcè Apos vocari, benè tamen Ἀπόστολος *Missus*, & Ἀποσταλεὶς *Mis-*

Missio. Meliùs Glossator in cap. significasti. de electione, & electi potest. Vbi sic: [Apocrisarij dicuntut Nuntij Papæ, quasi Secretarij, nam Crysis quandoque secretum, quandoque aurum, quandoque iudicium significat.] Indè hunc versum tradit.

Aurum iudicium, secretum dat Crysis ista.

Vndè *Crisis* dicitur iudicium, quod Medici faciunt ex aliquo signo ægroti. Etymologia supra à meo fratre tradita non est im propria, quia ἀπόκρισις, præter alia significata, etiam responsum denotat. Adriani Iunij Lexicon græc. in eodem verbo: & sic *Apocrisarij* benè Responsales dici possent. :]]: Cœpit hoc munus à Constantini Magni temporibus exerceri. Hincmar. epist. 3. cap. 13. & 14. Et tunc per Episcopos hæc delegatio exercebatur; at processu temporis ad Diacones Cardinales peruenit, nàm Presbyteri ad residentiam eorum titulorum astringebantur, vt in dict. *Cardinalis* demonstrabitur. Itaque D. Gregorius Episcopo Leandro scribens, in præfatione, quod ad effectum huius legationis Diaconum Cardinalem ordinatum fuisset, conqueritur. FR. Hodiè tamen Prælati mittuntur, quos *Nuntios* appellant, & ferè cum titulo Patriarchatus, vel Archiepiscopatus in partibus infidelium. Indè valdè dubito, quod vox *Diaconus* hìc nō sit Sacri Ordinis titulus, sed potiùs legationis; διάκονος enim græcè, latinè *Minister* dicitur, & Ministros Papæ, seu Principum; Legatos, & Nuncios vocamus. Vide *Delegatus*. :]]: Aliqui Apocrisiarium, pro Apocrisario scribunt. [Habes Thomam apocrisiarium. Cœnob. Masch. cap. 88.] In regio Galliæ Palatio Dignitas cum titulo Apocrisarij reperiebatur, quæ alio titulo Regius Cappellanus, & Custos dicebatur, qui non tantum Clericorum Palatij Præfecturam exercebat, sed & omnia ecclesiastica negotia deferebat Regi, vt Hincmarus scribit. FR. In quodam priuilegio à Carolo Caluo Monasterio Glanensi concesso Archicappellanus dicitur. [Venerabilis Vir Ebroinus Episcopus, Sacrique Palatij nostri Archicappellanus adiens culminis nostri serenitatem deprecatus est.] Hic Ebroinus in Concilio Vienen. celeb. an. 892. Archiepiscopo Sennonensi præcedit; nàm hæc dignitas erat Metropolitanis superior, ad quam spectabant causæ Ecclesiasticæ totius regni, & ideo ab Hincmaro *Responsalis negotiorum Ecclesiasticorum*: *Magister Ecclesiasticorum* à Beato Seruato Lupo, & *à Deo electus Pater*, *& Magister* à Frotario Tullense Episcopo vocatur, quam dignitatem amouibilem fuisse ex epistola 97. B. Seruati Lupi colligitur; sed aduertendum est istum Ebroinum recentiorem fuisse ab illo, de quo Baronius ad an. 668. num. 6. & seqq. an. 671. an. 685. num. 11. & seqq. & An. 687. num. 6. in quo obijt. Item *Apocrisarius Orientalium Sedium*. can. Actione 22. quæst. 4. dicebatur.

APOCRYPHA. VIRGO. Vide *Apocryphus*.

APOCRYPHVS. græcè Ἀπόκρυφος occultus, à verbo ἀποκρύπτω celo, occulto. cuius antithæsis *Hagiographus* est. Libri ergo, qui canonici non sunt, *Apocryphi*, seù occulti dicuntur. Nàm, vt docet Origenes in epistola ad Iulianum Africanum; similes compositiones occultæ tenebantur, nè essent authenticæ, sic Chrysostomi interpres in hom. 4. in Matth. *Secretioribus libris* vertit, quod D. Th. in Catena *Apocryphis libris* legit. FR. Vndè *Apocryphæ* dicuntur *Virgines*, quia in cameris solent abscondi, & secretò morari. Io. de Fan. Indè est, quod Virgo in hebręo dicitur *Alma* græcè *Apocrypha*, latinè *Secreta*. Gloss. in cap. 2. dist. 15. :]]: Apocryphi vocabulum aliquando intelligitur de illo libro, qui authenticus non est, non tamen prohibitus, sed de supposititio Auctore dubitatur. Aliquando verò rigorosè accipitur pro libro, scilicet, qui falsa, ac nostræ fidei contraria continet. FR. Quo sensu ait Gloss. in cit. cap. 2. dist. 15. [Scilicet, cuius Anthor ignoratur: non tamen ab Ecclesia recipitur, sed reprobatur, quasi dicat non in Ecclesia, sed remotè ab ea, ac secretè est legendus.] Auctor Vocabular. Eccl. malè excogitauit *Apocryphum* significare *obscurum*; quamuis enim obscurum, & secretum impropriè assimilentur, non tamen sunt synonima, nàm secretum potest reuelari, & patefieri, at obscurum non sic.

APODIATIO. Vide *Peribolus*.

APODIPNON. Vide *Completorium*.

APOLLINARISTÆ. FR. Hæretici, qui nomen trahunt ab Apollinare, qui docebat Christum carnem, & non animam in incarnatione sumpsisse. 24. quæst. 3. can. 39. Vide *Dimæcrita*. *Oeconomia*.

APOLOGIA, ἀπολογία, defensiua responsio, indè *apologeticus liber* dicitur ille, in quo Sanctæ Ecclesiæ defensio continetur. S. Gregorius in eius Sacramentario *Apologeticas* vocat aliquas orationes, quia in eis precibus propriæ culpæ, & imperfectiones confitentur; in diuino enim tribunali nulla est maior defensio, quàm propriæ conscientiæ accusatio, & reum se confiteri. Eadem ratione D. Ambrosius tractatui, in quo Prophetæ peccatum manifestat. *De Apologia Dauid* titulum posuit. FR. sic dist. 76. cap. scire debet. 5. Item in Apologia Dauid. Vide *Anticimenon*. *Hoplothеca*. *Prologus galeatus*.

APO-

APOPHORETA. Arca, fortaſsè ex græco verbo ἀποφέρω, quod ferre, & portare ſignificat. [Oſſa euellens è cineribus nuperrimè defunctorum hominum, ſic impoſitis in diuerſis apophoretis, venditabat apud plurimos pro Sanctorum Martyrum, & Confeſſorum reliquijs. Radulph. lib 4. cap. 3.] FR. An potius Feretrum, & Sandapilam ſignificet? Cum ex allegatis Radulphi verbis, tùm etiam ex epiſt. 39. D. Ambroſij tale quid manifeſtari videatur, qui Sanctus Præſul Bononia rediens Martyrum corpora Vitalis, & Agricolæ transferens ait: [Nàm ſecum referre conſueuerunt; ita nos ex conuiuio Bononienſi Apophoreta gratiæ, & Sanctitatis plena nobis reſeruare curaui mus.] Inducor primò ad affirmandum hoc; nam *Feretrum* nedum baram, capulum, cataliticū, ſeù ſandapilam ſignificat; ſed etiam, vt ait Calepinus in hoc verbo, *Feretrum* dicebatur, in quo fercula &c. geſtabantur, eodem modo Ambroſius ſynonimicè ad conuiuium, & ad cadauera ferenda inſeruire nomen *Apophoreta* ſupra oſtendit. Inducor ſecundò, quia etiam ex etymologia ſupra allegata à verbo ἀποφέρω, tollo aufero Libanius ἀποφέρει δὲ ἡ νόσος τὴν ἄνθρωπον, idest: *ægritudo hominem aufert*. Sic etiam dixerat Plinius lib. 24. cap. 5. de cedri ſucco. [Defuncta corpora æuis ſeruat, viuentia corrumpit. mira differentia, cum vitam auferat ſpirantibus, defunctis pro vita ſit.] Itaque hoc nomen à ferendo etymon habet.

APORIA, & *Aporiatio*. Vide *Aporio*.

APORIO, græcè ἀπορῶ, depauperari ſignificat, apud græcos tamen ſemper eſt in ſenſu tranſitiuo, & latini etiam in paſſiuo vtuntur. [In omnibus tribulationem patimur; ſed non anguſtiamur, aporiamur: ſed non deſtituimur 2. Cor. 4.] Et in ſignificatione actiua. [Lupus autem, vt amoueat te à defenſione pedes tuos perforabit, ideſt, domeſticos tuos, qui ad negotia tua diſcurrent aggredietur, & eorum alios aporiabit, ideſt, pauperabit. Bleſen. ſer. 41.] Dicitur *Aporia* etiam nomen, ἀπορία, & ſignificat penuriam, derelictionem, & in eodem ſenſu *Aporiatio*. [Quoniam quidem ipſe de aporiatione conceptus, atque prolatus. Tertullian. lib. de perſcriptione aduerſ. Hæreſ. cap. 49.

APOSPHRAGISMVS, græca vox ἀποσφραγισμός, ſigilli impreſſionem denotat. [Præcipiat Epiſcopus oſtium retruſionis cellulæ apoſphragiſmo ſuo ſigillare. In Regul. ſolit. cap. 15.

APOSTATA. Rebellis, deſertor; ex græca voce ἀποστάτης. FR. Quod tripliciter accipitur, vel ob infidelitatem, quando, nempe, aliquis fidei deſertor euaſerit, vel ob inobedientiam, & tranſgreſſionem præceptorum Dei, vel tandem ob fugam Regularis à ſua Religione. Gloſſ. in cap. ex litterarum. de Apoſtatis. Et in can. placuit. diſt. 50. inquit: [Apoſtatæ dicuntur retrò abeuntes à fide, religione, vel Clericatu. 26. quæſt. vlt. c. non obſeruetis.] In ſecundo ſenſu D. Gregorius intelligit verba Ezechieli à Deo prolata. [Mitto te ad gentes apoſtatrices. In Ezech. lib. 1. hom. 9.] Reliqua Apoſtatæ Sinonyma, Vide *Deſertor*. *Rebellis*. *Satan*. Lapſus in dict. *Stantes*. Fœmina autem deſertrix fidei &c. *Apoſtatrix* dicitur.

APOSTATICI, Hæretici. Vide *Angelici*.

APOSTATO, *as*. FR. [Hi, qui poſt ſanctam religionis profeſſionem apoſtatant. can. hi, qui poſt diſt 50. Apoſtatauit ab his omnibus, & factus eſt Epiſcopo ſuo quaſi clauus in oculum. Fulbert. epiſt. 34.

APOSTATRIX. Vide *Apoſtata*.

APOSTOLÆVM, Eccleſia erat propè Chalcedonem SS. Petro, & Paulo dicata. Vide *Propheteum*.

APOSTOLATVS, aliquando non Diſcipulorum Chriſti dignitas, ſed Pontificatum, & Papatum ſignificat. [Penè totus nobis orbis vndique ad limina, ſeù Sedem Apoſtolicam confluens referebat, abſentibus quoque idipſum noſtro ſeribentibus apoſtolatui. Nicol. in epiſt.] Etiam pro Epiſcopali dignitate accipitur. [Decurſis litteris Apoſtolatus tui. Steph. Preſbyt. ad Amantium Epiſcopum.

APOSTOLICANS. FR. Sic legitur in quodam priuilegio Creſimiri Dalmatiæ & Croatiæ Regis pro S. Ioannis Euangeliſtæ Monaſterio Inſulæ Zun. [Anno Incarnationis Ieſu Chriſti omnium Dominantis 1059. abeunte, indict. decima elabente, Beatiſſimo Papa Nicolao vniuerſaliter apoſtolicante.

APOSTOLICVS, hæc vox ita abſolutè pro Pontifice Romano ſumitur, de qua ſæpè in Eccleſiaſticis hiſtorijs, & Eccleſia in Litanijs pro eodem ſic intercedit. *Vt Domnum Apoſtolicum &c.* quod in Sede vacante, vna cum oratione, ſeu commemoratione pro Papa relinquitur. De Papa Benedicto Petrus Damian. loquens, ait. [Apoſtolicus igitur iſte, quem diximus, dum adiuuaret Beatum virum affectuoſè dilexit. In vita S. Odilæ. cap 19.] Sæpè etiam rem papatui ſpectantem connotat, vt de pontificijs habitibus Anaſtaſius. [Cum Apoſtolicis infulis celebrantem in Adriano II.] Antiquitùs omnes Epiſcopi huiuſmodi titulo exornabantur. [Ille Rex viris Apoſtolicis Patribus noſtris. Marculf. lib. 1. cap. 2.] FR. [Ab hac enim Sancta Sede, & à Sanctis Apoſtolicis tueri, & defendi, & liberari Epiſcopi iuſſi ſunt. can. quilibet. 8. quæſt. 5.]

Apostolici vocabantur quidam Hæretici. Vide *Angelici*.

APOSTOLVS, Ἀπόστολος, Missus, Nuntius, ab Atheniensibus ita vocabantur hi, quos tanquàm Prouinciarum Visitatores ad necessitatibus subditorum consulendum Resp. mittebat, sic quoque pro animarum salute Apostoli in vniuersum Mundum à Redemptore nostro missi fuerant. Epiphanius hæresi 30. ait Hebræos Apostolos etiam habuisse, qui ab eis in magna veneratione post summum Sacerdotem habebantur, & Baronius ad ann. 32. putat, quod pecuniarum Collectores fuissent pro Templi sustentatione; atque in obseruatione Mosaicæ legis tanquàm Legati iurisdictionem haberent; de quorum numero creditur fuisse Saulum, Paulum postea dictum, qui obtinuit epistolas à Principibus Sacerdotum, vt si inuenisset Christianos, quos hebræi hereticos, & legis destructores existimabant, vinctos duceret in Ierusalem. Vnde non absque mysterio eius ad Galatas epist. his verbis incipit: [Paulus Apostolus, non ab hominibus, neque per hominem, sed per Iesum Christum.] Ac si diceret, iàm non ampliùs Apostolus sum à Synagoga deputatus, sed Iesu Christi delegatus. Hæc potestatiua dignitas in hebraismo vsque ad Theodosij Imperatoris tempora extitit; qui eisdem in C. de Iudæis, titulum, & potestatem huius apostolatus publico edicto prohibuit. Aliquando pro Apostolo delegatus sæcularis intelligitur: Luitprandus enim refert, Regis Bulgariæ Oratorem in Aula imperiali constantinopolitana ex priuilegio speciali inter reliquos Oratores præcedentiam obtinuisse, propter sui Regis cum Imperatore affinitatem; nàm eius filiam duxerat in vxorem. [Scripta iuramento confirmata sunt, vt omnium gentium Apostolis Bulgarorum Apostoli præponantur.] In eadem constantinopolitana Ecclesia vocabatur *Doctor Apostoli* quædam Dignitas, ad quam in publicis concionibus Pauli Apostoli epistolas explicare spectabat. Romæ verò *Sub Apostolis* appellabatur Aula Lateranensis Palatij ex pictura Apostolorum in eius pariete effigiata, ideo Anastasius Bibliotheca refert Nicolaum I. Synodum habuisse *Sub Apostolis*. FR. *Sub Apostolis* Aulam ipsam Lateranensem Ecclesiam intelligo ex Panuino, qui ait Aulam Dei hanc Ecclesiam vocatam fuisse. Vide hic *Lateranensis Ecclesia*, sub Apostolis dicebatur, vel quia ibi extitebant Apostolorum Principum capita, vel quia mos erat capita eorundem Principum in Concilijs collocare, vt in Concil. Florentino factum fuisse referunt. Seuerinus Binius. tom. 8. Concilior. pag. marg. 424. vers. super altare. Et pag. marg. 418. vers. cæterum. Victorellus in addit. ad Ciacon. tom. 2. col. 1155. lit. A. & lit. E. Item in foro Eccles. dicuntur *Apostoli* expeditiones quædam, quæ quintuplicis speciei sunt, nempè, *Apostoli*, *Conuentionales*, *Testimoniales*, *Declaratorij*, *Refutatorij*, & *Reuerentiales*. Gloss. in lib. 2. tit. 15. in sexto. :[[·Sed ad relatorũ Saluatoris nostri Apostolorũ propositũ nos redeuntes dicimus, quod eius festum in cano æuo ad Kalendas maias celebrabatur. [Festiuitas Sanctorum Iacobi, & Philippi, & omnium Apostolorum Microlog. cap 55.] Hęc tamen festiuitas penès Græcos celebratur die 30. Iunij, idest, post Apostolorum Petri, & Pauli solemnitatem. FR. In Missali, citato in dict. *Agnitermi* repetitur sub die 16. Iulij commemoratoria Missa, quando Apostoli ad prædicandum per Orbem diuisi sunt sub hoc titulo *Diuisio Apostolorum*. Apostolos Dionysius Areop. *Initiatores* vocat. [Diuinos nostros in sacris Initiatores. de Eccles. Hierar.] Vide *Discentes*. In Bullar. Casinen. tom. 2. Constit. 195. num... habetur. [In commemoratione omnium Sanctorum, & solemnitate omnium Apostolorum.] Item *Apostolu.* dicitur Epistola in Missa. Vide *Epistola*. SS. Apostolorum antiquæ picturæ cum volumine in manu, quid significent. Vide *Rotula*.

APOTELESMA, græcè ἀποτέλεσμα, Astrologorum iudicium iuxta costellationem, & planetarum aspectum, de quo vocabulo Gregorius Nazianz. Vide *Aramnaχ.n.* Vide etiam *Astrologorum termini*.

APOTHEOSIS, græca vox ἀποθέωσις. Deificatio, quo titulo librum inscripserat Prudentius poeta christianus, defensionem Diuinitatis contra Infideles continentem. Vide *Amartigenia*.

APPANAGIVM. FR. vox gallica, firmamentum panis denotat, seu pensio, quæ pro minoribus filijs relinquitur.

APPAR. transumptum, seu copia Scripturæ. [Apparem ipsius donationis per eundem Eucherium adscribi faciens ipse Christianissimus Rex Francorum. Anast. in Steph. III.] Vide *Antigraphus*.

APPERSONO. FR. Concedere, vel personaliter tradere possessionem alicui in aliquo officio, vel dignitate. [Gylibertum de Cymaij præsentauerunt postulantes, vt prędictam Ecclesiam ei concederet, & eum apperfonaret. Matth. Paris. in vit. Abb.

APPETITVS. FR. [Aurelius Episc. dixit, seruata forma disciplinæ non extimabitur appetitus. can. si quisquam. 11. quæst. 1.] Ibi Glossa Appetitus, idest, iniuria lacessitus exponit.

APPO-

APPODIATVS, innixus. [Per summitatem cuiusdam scalæ brachio Crucis appodiatæ. In Epist.Io: Papæ ex Chron. Boem. cap.10.] Vnde *Podium* dicitur, quod Itali *Poggio* vocant, & *Pogium*. Vide *Pogium*. FR.

An quoniam podij meliore in parte sedentes.

Prudentius lib. 2. contra Symmachum de Vestalibus loquens.

APPLVMBACEVS, Officialis Palatij Apost. qui sigilla plumbea in Bullis apponere curam habet.

APSIS. Vide *Absida*. *Parapsis*.

APVLIA, vocabulum à Tertulliano vsitatum, quod secundum Eruditissimi Latinij explicationē in obseruationibus præfati Authoris obtectum locum, & à pluuia securum significat, eo modo, quo latinè *Compluuia*, & *Sympluuia*: sic *Appluuia*, apud Africanos Scriptores dicitur, additque *Apuliam* Regni Neapolitani prouinciam indè appellari ob aquarum, & pluuiarum penuriam, sed Pamelius oriri à græco vocabulo ἀπ᾽ ὕλης do ect, & significat extra portas, vel columnas. FR. La Cerda verò extra portum in additione Calepini significare astruit, verba Cypriani sunt hæc; [Quod Deus etiam extra cancras, & gradus, & apulias oculos habet. lib. de spect.] Sed cum Latinij opinione concurrendum potiùs existimo, nàm ab Horat. lib. epod. *Siticulosa Apulia* dicitur.

APYRVS, Vide *Opyrus*.

AQVA BAPTISMALIS. Vide *Baptismus*.

AQVA FALLAX. seu *Mendax* Vide *Baptismus*.

AQVA BENEDICTA, à S. Matthæo Apostolo instituta, ità Clemens Papa in constitut. apost. lib. 8. cap. 35. Alexander Papa Primus hanc cæremoniam confirmauit can. Aqua sale. de consecrat. dist.3. Hoc sacramentale elementum vnionem Christi hypostaticam significat; Sal enim infusum est Sapientiæ increatæ mysterium, Aqua verò humanæ naturæ symbolum, humana enim natura. [Vt aqua dilabitur. 2. Reg. 14. 14.] In illa autem aqua, quæ pro benedicendis Ecclesijs fit. miscetur vinum, & cinis, allusiuè ad vinum, & cinerem vitulæ rubræ, quibus Moyses iubente Deo instrumenta Tabernaculi benedixerat. Benedicitur populus aqua benedicta in Ecclesia latina diebus dominicis, in memoriam lauacri regenerantis, quod in sola Paschæ Dominica conferebatur. Ruper. lib.7. cap. 30. commemoraturque etiam Christi Baptismus, ideo trina aspersione benedicitur Altare, quod tamen non fit, quando est Sanctissimum expositum, vt Gauantus admonet. Græci verò in qualibet prima mensis Dominica renouant aquam benedictam, & populum aspergunt, quam cæremoniam Ἁγιασμὸν, idest, *benedictionem*, aut *sanctificationem* vocant, & desistunt in duobus mensibus Ianuarij, scilicet, ob solemnem benedictionem Epiphaniæ, in qua Baptismum Christi celebrant, & Septembris, in quo hanc benedictionem transferunt ad decimamquartam diem eiusdem, propter festum Exaltationis Sanctæ Crucis, & solent in aspersione aquæ benedictæ loco aspergilli vti frondibus ocymi; nàm, vt aiunt, super telluris spatium vbi Crux Christi erat sepulta ocymum olescebat, ideò Βασιλικὸς, idest, *Regia*, vocatur hæc herba, quia eulsa fuit iussu D. Helenæ Crucis inuentricis. Nos verò in benedicendis Ecclesijs, & in purificandis Altaribus in feria v. hebdomadæ maioris hysopo vtimur, tùm quia in veteri testamento eandem herbam in benedictionibus adhibebant, tùm etiam quia hac planta monemur nostras conscientias purificare; nam, vt Ambrosius inquit: [Hysopus herba humilis est, & in petris nascens: humilitas Christi significatur per hanc herbam. Et D. August. in psal 50. Aspergeris hysopo, humilitas Christi te mundabit In Epist. ad Hebr. cap. 9.] atque Iuo Carnot [Quod autem hysopus huic aspersioni miscetur, hoc significatur, quia in fide mortis Christi peccata mundantur, vndè Apostolus. Fide mundans corda eorum, quia cum sit herba humilis firmitèr hæret in petra. Serm. de Sacram. Neoph.] Hac igitur aqua in Ecclesiæ ingressu Instramur, vt mundo corde antè Diuinam Maiestatem preces nostras effundamus. Quo verò ad virtutes eius ex benedictionis verbis satis colligitur, valere, nempè, ad fugandos dæmones, morbosque pellendos &c. quæ à Baronio in Annal. diffusè demonstrantur. FR. scilicet. anno 44. num. 60. & 88. an.57. num. 110. an.63. num.164. an. 132 num. 13. & 14. an.389. num.108. an.537. num. 11. & seqq. an.855. num.24. & seqq. Sed eius principalis effectus est delere venialia *ex opere operanti*, vt docet Angelicus Doctor, quem multi Auctores sequuntur à Suarez citati; quamuis non desint, qui teneant per aquam benedictam *ex oper: operato* deleri venialia. Cæterum quoad valorem huius elementi benedicti contra visibiles inimicos aliqua exempla ex multis referam Leo VI. Græcorum Imperator in suo tractatu de belli apparatu hac aqua antè aggressionem inimicorum Duces monet exercitum aspergere; & nostris temporibus contra hæreticos milites in loricis superstitiosa quædam verba ferentes, nè offenderentur, validæ fuere Catholicorum plumbeæ glandes in aqua benedicta priùs immersæ. De Fructuoso Tudertino Epi-

Episcopo etiam legitur, hac benedicta aqua Gothi militis fractam tibiam sanasse, dùm reliqui eius consectatores Arriani huius Sancti Elementi virtutem, adinstar nostri sæculi nouatorum, ridiculam existimabant. FR. Gulielmus Bibliot, à Turrigio de Cryptis vaticanis impress. secunda pag. 118. relatus, narrat Stephanum Sextum Papam ob magnam locustarum copiam campos, & vineas romanas infestantium, hanc piam aspersionem ordinasse, & vbi aqua ista peruenerat, nec vllum simile animal postea visum fuisse, ex quo miraculo consueuere postea fideles suos campos, possessionesque hac aqua benedicta lustrare. ;¶: Est quæstio intèr Authores, an aqua non benedicta cum benedicta admixta eandem benedictionem participet. Pro affirmatiua adducitur Alexandri Papæ III. sententia in can. quod *in dubijs*. de consec. Eccl. Quod tamen intelligendum est cum D. Thoma in 4. dist. 12. q. 1. art. 1. dummodo, nempè, non benedicta aqna sit minoris quantitatis; benè tamen eadem vnio iteratis vicibus nouæ semper aquæ fieri possit, dummodo semper sit minoris quantitatis. Laym. lib. 5. tract. 9. cap. 15. de Sacr. Ordinis. Vide *Benedictio*. Et idem dicendum de Oleis Sanctis. Reliquas ex originali digressiones, quæ hic desunt, proprijs suis locis aptabimus, præsertim in dict. *Aquarij*, *Aspersus*.

AQVA BAPTISMALIS. Vide *Baptismus*. §. Quo verò ad eius materiam.

AQVA IN SACRAMENTO. Vide *Consecratio*.

AQVÆMANILE, & *Aquimanile*. Guttus, vas aquarium pro lauandis manibus, de quo sæpè in Ord. Rom. de subdiaconatu, ac Isidorus hæc in eodem proposito habet: [Hi igitur cum ordinantur sicut Sacerdotes, & Leuitæ manus positionem non suscipiunt, sed patenam tantùm, & Calicem de manu Episcopi, & ab Archidiacono scyphum aquæ cum aquæmanile, & manutergio. lib. 2. de Eccles. Off. cap. 10.] Græci verò in Subdiaconatus ordinatione post impositionem manuum cum solita forma ab Episcopo facta scyphum, aquæmanile, & manutergium accipiunt, cui Episcopo deinceps in lotione manus, Subdiaconus iàm ordinatus in prima ordinis executione ministrat. Vide *Hydromista*.

AQVÆ VIDVÆ. Vide *Vidua aqua*.

AQVA FORTIS, vulgare nomen. Vide *Chrysulca*.

AQVA IN CALICE. Vide *Aquarij*.

AQVARVM MIRACVLA. Vide *Epiphania*.

AQVAGIVM, Aquæductus, seù Canalis. [Semper quippè quasi aliquod aquagium manabant ex eis lacrymæ. In vita S. Adelardi Abb.] Vide *Doccia*. *Dogus*.

AQVALICVLVS. FR. Ventriculus. Cornutus ait, quod propriè significat porci ventriculum, sed per translationem etiam hominis ventriculus intelligitur. Hinc Persius Satyr. 1.

——— nugaris quum tibi calue
Pinguis aqualiculus propenso sesquipede extat.

[Ne putent sanctæ portioni miscere cibum, qui per aqualiculos digestus in secessum diffunditur. can. tribus de consecrat. dist. 2.]

AQVANVS, aqueus. [Carne terrenam sanguine aquanam. Tertull. de Car. Christ. cap 9.

AQVARII. FR. hæretici, ità appellati, quia solam aquam in calice offerebant. 24. quæst. 3. can. 39. ;¶: Quæ hæresis iàm extincta, excitata denuò fuit in secundo sæculo ob timorem, nè ab odore meri in communione sanguinis Christi, Christianos se esse agnoscerentur, & ideo aquam puram in calice offerebant, cui errori remedium adhibuit Africanum Concilium. His contrarij sunt Armeni, quippè qui Monothelitarum errore infecti, vinum sinè vlla aquæ gutta in calice offerunt; nàm oblatio vini, & aquæ in calice præter alia significata vnionem hypostaticam in Christo Diuinæ, & humanæ naturę denotat, quam Monothelitæ negabant. Guttas verò aquæ vino mixtas ideò nos ponimus in calice, quia piè credimus, vt notat Cyprianus epist. 36. hoc idem, & Christum in vltima cœna fecisse, quod à Concilijs Sexto Constantinop. can. 32. Carthaginense Tertio can. 24. Bracarense can. 1. Florentino de Sacram. Euchar. Tridentino sess. 22. cap. 7. confirmatur, & sic tenent SS. Patres, præsertim Hiræneus lib. 4. cap. 49. & Iustinus Martyr in Apologia 2. contra Arrianos. Quoad significata præter hypostasim in Christo, etiam hæc mixtio vnitatem fidelium cum Christo denotat, & ideo priùs benedicitur aqua. [Quando autem in calice vino aqua miscetur, Christo populus adunatur, & credentium plebs ei, in quem credit copulatur, & coniungitur. Cypr. epist. 63.] Parua ponitur quantitas, quia pauci sunt electi. Durand. lib. 4. cap 30. In Missa defunctorum non benedicitur aqua prædicta, sicut nec etiam benedictio datur populo in aqua figurato, quia tunc illa aqua Purgatorij animas repræsentat, quæ, vt iàm electæ, non indigent benedictione. Græci præter aquam, quam ponunt in calice in Missæ principio, quæ denotat aquam ex latere Christi emanatam, infundunt etiam post consecrationem aliquas guttas aquæ calidæ antè communionem, ad significandum, vt Eruditissimus Simon Thessalonicensis notauit, quod scilicet, etiam in corpore Christi iam mortui remanserat Diuinitatis calor, seù vt idem subiungit [Vt labijs admotis, & sanguini communicantes, ità afficiamur, quasi è viuifico illo latere biberemus.] Qui verò ex officio hoc facere tenebatur *Camisatus* dicebatur, fortasse à Camisia, quæ est alba, seù superpellicium clericale indumentum. [Camisatus ferendis ab Altare carbonibus, & sacris lebetibus calefaciendis

occupati sunt, vt illic more solito aqua feruens sacris calicibus tempestiuè infundatur. Citrinus à Nouar. citatus lib. 5. cap. 8. saeror. elector.] Vide *Camisatus*. *Oblatio*. Aquarij hæretici. Vide *Hydroparista*.

AQVARITIA, liquidorum mensura, de qua sæpè Cencius Camerarius in suo M. S. Rituali, qui etiam aliam minorem mensuram refert *Aquariolam* appellatam.

AQVILA, Bibliæ interpres ex Christiano fit Hebræus, & quare. Vide *Pharisæus*.

AQVILIENSIS SEDIS. Priuilegia. Vide *Patriarcha*.

AQVILVS, idest, Dæmon. Vide *Dæmon*.

AQVIMOLVM, & *Aquimola* molendinum aquæ. in priuil vel concessione Io: XIX. ad fauorem Ecclesię, seu Episcopatus Syluæ Candidę sub anno 1026. FR. potiùs Io: XX. nam secundum Baron. Io: XIX. obijt 1009. & Io: XX. cœpit regnare anno 1024. & obijt 1033. Sed error calculandi Pontificum tempora etiam apud antiquos, scriptores non raró accidit, ac de nomine Ioannis præcipuè XIX. & XX. quomodò inter historicos irrepserit, Vide Ciacconum.

AQVITANIA. Vide *Aguitania*.

AQVITANICVM PALLIVM. Vide *Bigerriga*.

ARA. Vide *Altare*. *Thymelius*.

ARABICI. FR. hæretici à regione vndè insurrexere, itá appellati, asserentes animam rationalem esse mortalem; sed resurrecturam in die iudicij vna cum corpore. 24. quæst. 3. can. 39. Arabes quando Africam cœpere. Vide *Taxatus*. Arabica aliqua vocabula retinent Itali, & innumerabilia Hispani. Vide *Versus Leoninus*.

ARAMEI, siue *Arimi* populi. Vide *Syri*.

ARATRI PARS. Vide *Plonum*.

ARBALISTA, Balista. [Tapeta & culcitras suspenderant, nè funda, & arbalistis forsitan percuterentur intrinsecus. In vita Beati Caroli Comitis.

ARBERGARE, & *Arbergaria*. Vide *Albergare*.

ARBITRIVM. Vide *Propositum*. *Autexusion*. *Liberum arbitrium*.

ARBOR, terrestris Paradisi. Vide *Adamitica*.

ARCA. Vide *Corbona*.

ARCARIVS, Thesaurarius, seù Depositarius. [Hic vltra consuetudinem Arcarius Ecclesiæ Romanæ efficitur. In vita S. Agathonis Papę.] FR. [Salutat vos Erastus Arcarius Ciuitatis. Rom. 16. Et per semetipsum causam arcariæ disputauit emittens, videlicet, de suscepta manu sua obumbrata. Anast.] idest, Chirographum cautionis manu propria scriptum.

ARCATVRA. FR. palorum septem significat in publicum, priuatumque commodum structam, ad arcendam, & constringendam fluminis aquam. Camill. Peregrin. de Princip. Longobar. tit. Castigationis in Falconem. Beneuentan. pag. 154. Sed ex verbis Falconis arcuatum pontis significare videtur, qui sic ait: [Ad frangendam, vt itá dicam, arcaturam iuit. Cumque Comestabulus sic frangentes eos flumen Sabbati vidisset. In Chron. an. 1115.

ARCELLVLA, idest, parua arca. [Qui dum diuersa respicerent, ait, in hanc arcellulam solitus erat pater meus numismata auri congerere. Greg. Turon. lib. 2. cap. 4.] Apud Anast. Biblioth. reperitur *Arcella* in eadem significatione.

ARCESSIO. FR. significat mortem. [Vt si quis post arcessionem meam abs te pacem petierit, des in nomine meo. S. Cyprian. epist. 22.] Aliqui legunt *Arcessitum*. Et alij fortassè meliùs *Accessitum*.

ARCEVTHINVS. [Sed & ligna cedrina mitte mihi, & arceuthina, & pinea de Libano. 2. Paral. cap. 2.] Significat iuniperi lignum, à voce græca ἄρκευθος, idest, *Iuniperus*. Nec mirum est; nàm Vitruuius lib. 2. cap. 9. hoc lignum optimum ad fabricandum esse astruit, & Plinius refert ex eodem ligno in Hispania Dianæ templum constructum fuisse. Ideo corrigendi sunt Codices in quibus mendosè *Arcentina* legitur. Hebræa tamen lectio habet *Algumin*, idest, *Abies*.

ARCHÆVS. Stultus, simplex, & ineptus, vocabulum græcum ἀρχαῖος, de quo Hieronymi Dial. 1. in Pelag. Vide *Baburru*.

ARCHIACOLVTHVS Ἀρχακόλουθος, Acolithorũ caput. [Stephanus archiacoluthus cum omnibus acolithis, & regionarijs. Luitpr. lib. 6. hist. cap. 6.] In Ecclesia Metropolitana Capuæ erat Canonicalis dignitas, ad quam in festo SS. Innocentium ordinare offitium spectabat, itá Michael Monachus in Sanctuario illius Ciuitatis.

ARCHIATER, & *Archiatros* Ἀρχίατρος. Protomedicus. [Adfuit Reoualis Archiater. Greg. Turon. cap. 15. lib. 10.] FR. [Quia B. Petri Apostoli Vicarius æstimatur, prohibetis Archiatrum eius afferri medicinam. Ennodius Ticinen. Episc. in Apologet.] Appellat Pontificem Petri Vicarium, qui reuera Christi est, sed hoc Ennodius ex assertione Schismaticorum loquitur, nàm ex sequentibus eius verbis, satis videtur illum pro Christi Vicario prædicare, dùm ait: [Non nos B. Petrum, sicut dicitis, à Domino cum Sedis priuilegijs, vel successores eius peccandi iudicamus licentiam suscepisse. Ille perennem meritorum dotem cum hæreditate innocentiæ misit ad posteros: quod illi concessum est pro actuum luce, ad illos pertinet, quos par conuersationis splendor illuminat.] Vbi Petri Successores, & hæredes Pontifices appellat, & pari modo à Deo illuminari probat.

ARCHICANTOR. [Io: Archicantor Basilicæ Vaticanæ, & S. Martini Abbas, tanquàm delegatus apost. ad Synodum Anglicanam ab Aga-

Agathone Papa ann. 769. missus, Britannos cantum iuxtà Vaticanum ritum docuit. Beda lib. 4. cap. 18.] Vide *Arc.iparaph.nista. Præcentor. Baculus. Cantor. Primicerius.*

ARCHICLAVVS, Ecclesiastica Dignitas. Regentem, seu Gubernatorem Ecclesiæ, vel Monasterij denotat, de qua dignitate sæpè in antiquis scripturis, vbi Archidiaconalem præcedere videtur, legitur enim hoc ordine in subscriptionibus. [Signum Arnulfi Archiepiscopi, signum Guarcilonis Archiclaui, signum Ionæ Archidiaconi.] FR. Legitur etiam *Archiclauis* sumpta metaphora à Gubernatore nauis, qui clauum, seù temonem regit, qui nauis gubernator, & regens est, sic de Summo Pontifice Ennodius Ticinen. Episc. in Apologetico dixit. [Deo gratias, qui hanc prouidentiam indidit ei, cui rerum humanarum summa commisit. Spes certa quietis est, & salutis, perfecta in gubernatore sapientia. Puppis cuius Magister ad claui regimen intellectus dote præparatur, vbique stationem, vbique portum habet in fluctibus.

ARCHIDIACONVS, canonicalis dignitas, idest, Diaconorum caput, cuius maxima erat authoritas, vt sacri testantur canones. Sæpè oculus Episcopi dicitur, cuius actionum testis erat. [Inter quos, videlicet, aduersarios vnus est nomine Lysiardus olim quidem Archidiaconus, qui cum esse deberet oculus Episcopi sui, dispensator pauperum, catechizator insipientium; apostatauit ab his omnibus, & factus est Episcopo suo quasi clauus in oculum, prædo pauperibus, dux erroris insipientibus. Fulbert. epist. 34.] Archidiaconus Ecclesiæ Romanæ sedebat coram Pontifice. Baron. an. 1097. imò Vicarius eiusdem erat in ecclesiasticis causis, nàm non solùm eas Clericorum regionalium, vbi non residebat proprius Diaconus regionalis indicabat, sed etiam ob non benè administratam iustitiam à Diaconibus regionalibus in gradu appellationis ad eum recurrebatur, vt ex Ordine Romano cap. 7. de offic. Archid. & 25. dist. can. perlectis liquet. Item exercebat de iure officium Datarij. vt eodem cap. 7. colligitur. Vide *Circumlustrator*. Sed hoc an abusiuè, vel de iure ageretur, Vide can. dictum est. dist. 94. & ibi Glossa. Archidiaconus verò Ecclesiæ Constantinopolitanæ induebatur sacerdotali casula in die Crucis exaltationis, vt Curopalata notauit; quia tunc Archidiaconi officium Sacerdotis ex ordine *Exocatacælorum* exercebat. Vide *Exocatacœli*. FR. Antiquitùs ex gradu eorundem Diaconorum Archidiaconus eligebatur. D. Hieronym. epist. 83. ad Euagrium in 2. Esdr. cap. 11. num. 22. Item Archidiaconus appellatur *Episcopus Leuitarum*. ☞ Qui ad Sacerdotium deueniens, Archidiaconatum dimittebat, quod vsque ad præsens in græca Ecclesia obseruatur; ideo S. Gregorius Salonitanum Episcopum reprehenderat, qui suum Archidiaconum Sacerdotem fieri cogebat, vt ea dignitate illum spoliaret, dùm is nec ad renunciandum gradum suum, nec Sacerdotium sumendum inclinabat. In sede episcopali vacante ad Archidiaconum capitularis Vicariatus spectat. Zerol. in prax. Episcop. part. 1. Archidiac. & ideo ab Ostiensi *Vicarius natus* appellatur; & ex eo quia de iure Archidiaconus Episcopi Vicarius erat. cap. 7. de offic. Archidiac. ideo ei Archipresbyter subordinatus erat, vt habetur in cap. 2. de offic. Archipresb. ideoque in multis Cathedralibus omnes dignitates Archidiaconus præcedit. Huius dignitatis prærogatiua arrogantiam nutriuit, vt ea præditi, Sacerdotis gradum tanquàm eis inferiorem suscipere recusabant, vndè Hieronymus aiebat. [Iniuriam putat si presbyter ordinetur. In Ezech.] Quare Vrb. II. & Alex. III. temporibus huiusmodi dignitas derogata fuit, cæpitque *Diaconorum prioratum* appellari. Fallitur Io: Citrius, dùm lib. 5. Iur. Orient. Respon. 1. asserit, Archidiaconatus titulum antiquiori Diacono solitum fuisse tradi, constat enim per electionem hoc fieri consueuisse; sic de Alexandro legimus. [Qui cum adolescens esset Choro Diaconorum præfuit. Theodor. lib. 1. historiar. cap. 16.] Et clariùs de hac Archidiaconi electione. [Quemadmodum si exercitus Imperatorem faciat, aut Diaconi eligant de se, quem industrium nouerint, & Archidiaconum nuncupent. Hieronym. epist. 55. ad Euagrium.] Quod habetur in can. legimus dist. 93. FR. Archidiacones erant Oeconomi Ecclesiæ. & Episcopatus Vicedomini; vndè à Greg. Papa Anatolius Diac. constituitur Vicedominus. dist. 89 can. Diaconum. Et quoad Oeconomiam. S. Stephanus Diacon. Prothomart. fuit Primitiuæ Ecclesiæ Oeconomus. Vide *Oeconomus*. Item de Sancto Cornelio Papa in lib. de Romanis Pontif. habetur, quod omnia bona Ecclesię Archidiacono Stephano tradidisset; qui Stephanus deindè iam Papa, antè suum martyrium, omnia vasa Ecclesię, & pecunię arcam Xisto Archidiacono dederat. Idem postea S. Xistus iàm Papa, & futurus Martyr Archidiacono Laurentio thesauros Ecclesiæ commendauit. Ad Archidiaconum spectat ceteum paschale, & Agnos Dei benedicere. Vide *Cereus paschalis*. Antiquitùs erat officium Magistri Cæremoniarum. Vide *Cæremoniarum Magister. Protodiaconus*.

ARCHIEPISCOPVS, cui totius prouinciæ cura incumbebat. 9. quæst 3. c. 2. & seqq. Dicitur etiam *Metropolita*, & *Metropolitanus*, quia in prouinciæ *Metropoli* residebat, quam Latini *Ciuitatem* prouinciæ *primariam* appellabant, vndè, & *Primas* Archiepiscopus dictus est, item & *Patriarcha*. Balsamon, & alij. Sed multipli-

G 2 catus

catis iàm in eadem prouincia Metropolitis; Primas deindè dictus est, qui cæteris Comprouincialibus præest. FR. ad constituendum Archiepiscopum in aliqua prouincia debet decem, vel vndecim Ciuitates, & vnum Regem, decem, vel vndecim Episcopos suffraganeos habere, & tunc prouincia dicitur. can. Scitote. 6. quæst. 3. Canones etiam, & Authores Episcopum, qui Metropolitano non subest Archiepiscopum appellant, quæ consuetudo etiam apud Græcos reperitur. Balsamon. & alij. Maronitæ *Motrân*, idest, Metropolitam, ex vulgi abusu etiam Episcopos Metropolitis subiectos vocant. Vide *Authocephali*. Archiepiscopus ab alio Archiepiscopo debet ordinari. can. perdenda. 24. quæst. 1.

ARCHIEROSYNA. FR. Pontificalis dignitas, vox græca ἀρχιερωσύνη; nàm *Archiereus* ἀρχιερεὺς Pontificem significat, ab ἀρχὴ, idest, *Princeps*, & ἱερὸν *ministerium*, ac si *Primus ministrans* diceretur. [In consequenda archierosyna ille fit potior, qui patriæ plura præstiterit, nec tamè à templorum cultu obseruatione Christianitatis abscesserit. Cod. Theod. lib. 12. tit. 1.

ARCHIGALLVS, primus inter Eunuchos custodes ad regium fœminarum conseptum, Principisque libidinosum feminarium. [Et tamen calicem non dico venerarium, in quo mors aliqua ructarit; sed fictricis, & archigalli, vel gladiatoris, vel carnificis spiritu infectum. Tertul. de Resurect. carn. cap. 16.] FR. quo vocabulo etiam vsus est Iulius Firmicus. Mathes. lib. 3.

ARCHIGERONTES, l. 6. Cod. de Episcop. aud. Vbi iubetur, quod hi o'ficiales sint Christiani. FR. significant Principes senum. Alciatus in Cod. de Episcopis, & Cler. ab ἀρχὴ, & γέροντες; vnde gerontocomion senum hospitale. Vide suo loco. ℣. Accursius tamen existimauit Archipresbyteros fuisse, qui pro confessionibus ad metalla damnatorum audiendis deputati erant, at si Archipresbyteri fuissent, non erat necesse in eo Codice conditionem religionis ponere; nam eo ipso, quod Archipresbyteri essent, Christianos fuisse omninò supponendum erat. Alij Præfectos imperialis mensæ eos existimarunt, sed Decanos senum famulatum palatij destinatarum, ex vocabuli significatu, satis fuisse colligitur.

ARCHILEVITA. Vide *Archidiaconus*.

ARCHIMANDRITA, Princeps ouiũ. FR. Gloss. in c. dispensationes 1. q. 7. Inter Latinos ecclesf. dignitas adhuc Messanæ viget, quæ prius Monachorum Basiliensium erat, nunc verò in comendam à Catholico Rege Clericis sæcularibus cõceditur, & est maximi honoris, ac prouentus. Aliquando tamen tribuitur Archiepiscopo hic titulus. [Qualiter Beatus Archimandrita Seuerus eius sepulturæ fuisset diuinitùs destinatus. In vita Sancti Seueri Archiep. Rauennaten. quæ M. S. conseruatur in Bibliotheca Sanctæ Mariæ Vallicellæ de Vrbe. Hoc prohibent dilecti Dei Episcopi, & Archimandritæ. In Nouel. Iustinian. 5.] Abbatissa Monasliorum etiam *Archimandrissa* dicitur: In Constitut. Caroli Magni. Vide *Mandra*. *Mandrita*. In Capella Pontificia à Protonotarijs præceditur. Vide *Protonotarius*.

ARCHIMARGIRVS. Annonæ, seù Coquinæ præfectus. [Earum Archimargirus defectis stipendium victus promit. In vita S. Vincentij Presbyt.] Vox quidem corrupta, cum Archimagirus secundũ græcam dictionem ἀρχιμάγειρος legi debuisset, id est, principalis coquus: FR. Hoc nomine LXX. in cap. 36. Genes. *Putiphare* nominant, qui Iosephum emerat; vbi vulgata *Princeps exercitus* habet, quia in rigorofo graio sensu *Archimargirus Principem occisorum* sonat, ideo eadem vulgata *Principem exercitus* habet, & LXX. *Principem coquorum*, interpretarunt. Vtraque tamen lectio in hoc conuenit, quod tàm ille, quam iste occisorum Princeps esti hominum ille, & hic animalium. Lectio autem hebraica cum vulgata concordat.

ARCHIMIMVS. FR. Principalis comicus, seù Comœdiarum director. [In Africa SS. Masculæ Archimimi &c. Martyrol. Rom. 29. Martij. Vide *Tribunus*, *Thymelicus*.

ARCHIOENOCHVS, Maior à poculis minister ex græco vocab. ἀρχιοινοχόος, quo D. Hieronymus in Genes vtitur, & in hoc sensu paritèt explicat. FR. dicitur etiã ἀρχιοινοφόρος, nàm οἰνοφόρος *Vinifer* græcè intelligitur, item & ἀρχιοινοχόος à voce οἰνοχόος, quod idem est, ac *pocillator*.

ARCHIOTA, vox græca ἀρχειώτης, Archiuista. [Hi quoque, qui custodes ædium, vel archiotæ. Dig. lib. 50. tit. 4. lib. 18. § 10.] FR. græcè significat propriè *Antiquarium*, quia in Archiuio scripturæ antiquatæ conseruantur. Valentinianus Imp. septem Antiquarios, ac peritissimos transcriptores in eius Bibliotheca constituerat, quatuor, nempè, Græcos, & tres Latinos, vt colligitur ex Theodosiano Codice l. 2. de stud. librar. Vrb. Rom. De eisdem mentionem facit D. Greg. cap. 4. Dial. Vide *Antiquarius*. *Chartophylax*. *Scriniarius*.

ARCHIPARAPHONISTA, principalis Cantor, cui oblationis tempore in sacrificio aquam præbere incumbebat; nàm Cantores propter occupationem canendi, non erant astricti sicuti reliqui astantes ad offerendum panem, & vinum; ideò à vicino fonte aquam ferebant. [Deindè descendit Subdiaconus sequens scholam, & accipit fontem de manu Archiparaphonistæ, & defert Archidiacono, & ille ex amula infundit; faciens crucem in calice. Ord. Rom.] Etymon. græcum ἀρχιπαραφωνιστής, quod in rigore *Primum acclamatorem* significat, qui in Cæremonialibus antiquis *Præcentor* vocatur, quia ad ipsum pertinebat Missæ introitum intonare, quod incipiebat per signum egressionis Papæ à Sacrario, is enim ad ianuam attendens

cum

cum Pontifex à Sacrario egrederetur statim reliquis ministris alta voce *Accedite* dicebat; quæ cæremonialis praxis in Andegauensi Ecclesia adhuc durat, vbi *Præcantor* antè introitum, eodem verbo ingressum Chori denunciat, & in aliquibus festiuitatibus processionalitèr aquam pro sacrificio ex sacristia defert in vasculo abscondo sub velo ab humeris pendente, præcedente Subdiacono, sicut Ordo Rom. præscribit. Vide *Archicantor. Paraphonista*.

ARCHIPHONISTA. Vide *Schola Cantorum*.

ARCHIPHYLAX, græca vox ἀρχιφύλαξ, primarius Custos; sic appellabatur in Monte Carmelo Generalis totius Ordinis Carmelitanorum, qui titulus penes eosdem anno 1121. cessauit, quando, nempè, Aimericus Antiochenus Patriarcha in Terra Sancta generale Capitulum congregauit, vbi ad generalatum B. Bertoldus Latinus nominatus fuit, & tunc relicto cano titulo, totius Ordinis Antistites ad vsum occidentalium Generales, Priores nominari cœperunt; à Bertoldo, nempè, primo eorum Latino Generali. Eius Synonima. Vide in dict. *Thesaurarius*.

ARCHIPRESBYTER, qui à Græcis *Protopapas* vocatur. [Sunt Archipresbyteri in Episcopijs Canonicorum curam gerentes. Valaf. de rebus Eccles. cap. 31.] Vnaquæque ex tribus patriarchalibus Romæ Basilicis suum Archipresbyterum Cardinalem habet, & horum Vicarij sunt Prælati, quibus ex decreto Apostolicæ Visitationis, iussu Alexandri VII. medietas prouentus Canonicalis Archipresbyteri assignatur. In Ritualibus antiquis, & Diarijs hi tres Archipresbyteri *Priores* vocantur, sic etiam tria Ordinum capita in sacro Collegio dicebantur, nimirum, *Prior Episcoporum*, *Prior Presbyterorum*, & *Prior Diaconorum*, quos alio nomine horum ordinum *Decanos* nunc dicimus. Quilibet ex his purpuratis Archipresbyteris excepto Vaticanæ Basilicæ in Anni Sancti principio Portas Sanctas eorum titulorum aperit Pontifex verò Portam in S. Petri Ecclesia positam aperit, ac quartam ad Sanctum Paulum Cardinalis Ostiensis reserat. Archipresbyter dicitur etiam *Archisacerdos*. *Protopresbyter*. *Protopapas*.

ARCHISTERIVM, Mansio, seu Monasterium, primarium, græcè ἀσκητήριον. [Ad interius Archisterium propter asperitatem itineris ire non poterat. In vita S. Antonij cap. 55.] Existimant aliqui *Ascetcrium* dicendum, nàm græcè ἀσκητήριον locum ad aliquod exercitium destinatum significat; in Monasterijs enim Religiosorum virtualia opera, ac meritoria exercentur. Aliquando tamen per Synecdochen pars pro toto accipitur, & sic *Archisterium* Sedem episcopalem denotat, cum sit primariæ Ecclesiæ in Diœcesi mansio, quod colligitur ex S. Seueri Rauennæ Archiep. vita, quæ M. S. in Biblioth. Vallicellana de Vrbe conseruatur, vbi sic. [Quod vxoratus ad Archisterium Rauennæ accesserit,] fortassè ædes Pontificis intelligit, quæ tanquàm principalis Præsulis mansio considerata.

ARCHISTRATEGVS, ἀρχιστράτηγος, Princeps militiæ, ità Græci Archangelum Michaelem vocant, cuius festiuitatem illi ad diem sextum Septemb. ex Emanuelis Imperatoris constitutione, & Menologio celebrant: quare perperàm aliqui existimarunt hunc titulum fuisse aliquod Aulæ Constantinopolitanæ officium, de quo vocabulo Curopalata loquitur, nàm idem Author vexillum in quo erat S. Michaelis effigies *Archistrategon* appellauit. Vide *Protostrator*.

ARCHISVBDIACONVS, antiquum in Ecclesia Romana officium, de quo sæpè Ordo Rom. [Archisubdiaconus leuat calicem, & dat eum Archidiacono.]

ARCHISYNAGOGVS. FR. fuit ità appellatus Alex. Seuerus Imper. quia Hebræos protegebat. Baronius. An. 224. n. 9. Vide *Synagoga*.

ARCHITRICLINVS, ἀρχιτρίκλινος, Præfectus conuiuij, idest, trium clinarum, seu lectorum Præfectus, in quibus declinantes Antiqui comedebant. Locus vbi duo declinatoria erant *Biclinium*, vbi tres *Triclinium*, vbi quatuor *Tetraclinium*, & vbi sex *Hexaclinium* dicebatur. Affirmat D. Gaudentius, quod Hebræorum mos erat Triclinium in nuptijs constituere ad euitandas rixas, clamores, & immodestias, quod etiam sentit Baronius de hoc Architriclino, seu Triclinarcha scribens: de hoc etiam Architriclino loquitus est Sapiens, quando dixerat: [Rectorem te posuerunt noli extolli Prouerb. cap. 32.] Ordo huius cœnaculi hoc pacto constituebatur, ad tria, nempè, latera quadratæ mensæ tria accubitoria ponebantur, relinquendo quartum mensæ prospectum, ad inseruiendum liberum; ideo triclinium communitèr cœnaculum appellatum fuit, & quia, vt Varro à Gellio lib. 13. cap. 11. adductus, conuiuantes, nec minus trium, nec plus, quam nouem excedere monebat, allusiuè, scilicet, & superstitiosè denorando tres Charites, vel nouem Musas. Quando autem nouem erant inuitati, tunc terni in quolibet ex tribus lectis acclinabantur. FR. Dicitur etiam *Sympostarcha* à Græcis, à Latinis verò *Magister Conuiuij*, *Rex mensæ*, *Modiperator*, *Arbiter*, *Dictator*, & *Conuiuij Dominus*. Aliqui etiam existimant ad Architriclinum referri *Cœnæ Patrem*, & *Parochum*; vocabula, apud Horat. lib. 2. Satyr. 8. de Nasidieno cœnante.

In primis lucanus aper leni fuit austro,
Captus, vt aiebat cœnæ pater.

Et ibidem.

Tùm Parochi faciem, nil sic metuentis, vt acres
Potores.

Quo verò ad Triclinij locum, & mensam. Vide Cic. lib. 13. ad Atticum in fine epist. de his

his etiam hæc habet Macrob. [Domus ornata fuit, triclinia lectis eburneis strata fuerunt, duobus tricliniis Pontifices cubuerunt, in tertio triclinio mulieres lib. 2. Satur. cap. 23.] & Horatius 1. Serm. Satyr. 4

Sæpè tribus lectis videas cœnare quaternos. Vide Baronium. An. 34. n. 40.

ARCHIVISTA. Vide *Antiquarius*, *Archiota*, *Bibliothecarius*, *Chartophylax*, *Cancellarius*.

ARCHIVVM. Vide *Arcibum*, *Chartophylacium*, *Chartarium*, *Fenolium*, *Scrinium*.

ARCHONIVM. FR. Acervus, Congeries, Cumulus. Nàm vbi vulgata in Ruth. cap. 3. n. 7. legit. [Iissetque ad dormiendum iuxta acervum manipulorum,] legunt alij. *Iuxta archonium*, & ad postillam Hugo Card. [Archonium est acervus geliuarum in imo latus, & in summo acutus.] Vide *Gelina*.

ARCHONDICA ἀρχονδικά. [Officia autem Ecclesiastica dicuntur archondica can. 7. in Trull.

ARCHONTIACI, seu *Arcontici*. Hæretici Ἀρχοντικοί, idest, Principes, quia vniuersitatem, quam Deus condidit, opera esse Archangelorum defendebant. FR. 24. quæst. 3. can. 39.

ARCIBVM. Archiuum. [Tanta Serenissimi Ludouici Augusti authoritate, quæ Senonis in arcibo Ecclesiæ Episcopij seruatur fultus. apud incertum Auctorem.] Item in eadem significatione inuenitur *Arcipes*, quod ex sequentibus colligitur. [Dignum est, vt gesta ex hoc conscripta tibi tradantur, vt in arcipibus publicis memoranda seruentur Marculf. lib. 2. form. cap. 28.] FR. In antiquis formularibus reperitur quoque *Arcipes publici* :||: Dicitur etiam *Archiuum* à græco ἀρχεῖον, quod scripturarum conseruatorium significat. Romanum autem Archiuum, quàm copiosum fuisset, ex eo colligi potest, quod cum Chindasuindus Hispaniæ Rex (*Taionem*. Scribit Baronius ad an. 649. num. 81. & seq. *Tagionem*, vt Torrigius in Crypt. Vatic. 2. impress. pag. 182. ex lapid monum. habet:) Cæsaraugustanum Episcopum ad quærendas primam, & secundam Moralium Sancti Gregorij partes Romam misisset, & ob magnam copiam librorum Archiuij Lateranensis impossibile fuit Præsuli illas reperire, quod per recursum ad auxilia supernaturalia, in Basilica S. Petri miraculosè eas tandem inuenit, de qua re disertè citati Auctores. Ingeniosè siquidem Beatus Martyr Ignatius epist. 9. de Iesu, & eius Cruce talia prodit [Iesus mihi pro Archiuis est, quem nolle audire manifesta pernicies est. Illibatum mihi est Archiuum Crux eius.] Archiuum dixerat pro testimoniali, & authentico. Vide *Chartophylacium*.

ARCTVRVS. FR. est signum cœleste ex septem stellis compactum, de quo in cap 9. Iob. sic habetur: [Qui facit Arcturum, & Oriona, & Hyadas &c.] Vbi Greg. Papa sic exponit [Arcturus, quod septem stellis componitur, Oriones, quippè, in ipso pondere temporis hiemalis, suo quoque ortu tempestates excitant, & maria, terrasque perturbant. lib. 9. Moral. cap. 6. in cap. 9. Iob. Hyades iuuenescente verno ad Cœli faciem prodeunt, & cum iàm Sol caloris sui vires exerit, ostenduntur. Illius quippè signi initijs inhærent, quod sapientes Cœli Taurum vocant, & quo augeri Sol incipit, atque ad extendenda diei spatia feruentior exurgit &c. Ibidem.

ARCVATVS morbus. Vide *Aurugo*.

ARCVS triumphalis. Vide *Manus*.

AREA, & Arenaria. Vide *Cœmeterium*.

ARENARIVS. FR. qui in arenam ad pugnandum descendit. Glos. in can. si testes. 4. quæst. 1. & 3. §. si res exigit. Vide *Assecterium*.

AREOPAGVS, Ἄρειος πάγος Athenarum Vicus à templo Martis ità appellatus. Seneca cap. 3. de tranquil. seu quia credebatur ibi hastam suam Martem plantasse, vt Hellaricus refert. In hoc celebre Athenarum Collegio residebant Iudices integritate, & fama celebres, quia ad hunc magistratum post rigorosissimum idoneitatis examen admittebantur. Nocturno autem tempore, & in obscuro (nè aspectu reorum commouerentur) cum maximo silentio, & in scriptis eorum propriam sententiam ferebant, indè dicebatur adagium illud. *Areopagita taciturnior*, & *Areopagita tristior* ad denotandum hominem cautum in loquendo, & tetrum in meditando, & ad exaggerandam verum in aliquo rectitudinem; absolutè aiebant *Areopagita est*. Hoc Tribunal anno ab Orbe condito 3619. ex Eusebij Chronica per Solonem erectum fuisse constat. Erant quidem Sacerdotes Idolorum, ad quorum iurisdictionem causæ religionis, & cultus spectabant, horumque fuit Dionysius ab Apostolo ad fidem illuminatus, quem Græci Διονύσιον Theosophum, id est, diuinum sapientem vocant. Hic Diuus antea Athenienfis Episcopus deinde Galliarum Apostolus extiterat, vbi tandem prodigiosè martyrio triumphauit, cui in Episcopatu Atheniense Publius Martyr successerat, qui antea Melitæ Princeps, ab eodem Apostolo Paulo, & ad fidem conuersus, & eiusdem Insulæ Protoepiscopus ordinatus est, vt Apostolorum Acta, & Baronius An. 58. num. 173. in annot. ad Martyrol. 21. Ianuar. & alij affirmant. FR. Perperàm Ecclesiastici Vocabularij Auctor hoc nomen *Areopagi* martis visum significare existimauit.

ARETINVS. FR. Integer. à Græco nomine ἀρετή, quod integritatem significat. [Custodiens illud, quod Dominus in Aretino paropside tinxit panem. In vita S. Cæsarij lib. 1.

ARGA. Vilis homo, vox teuthonica *Arg*. Alij à græca etymologia ἀργός, id est, piger deducunt. [Inutilem dixeris. & vulgari verbo arga vocaueris. Paul. Diac. lib. 1. de gest. Longobar. c. 24. lib. 6. cap. 24.

ARGASTERIVM. FR. Officina, in qua ars aliqua

qua exercetur; sic in quodam lapide S. Nicolai in Carcere de Vrbe, vbi incipit *Ego Romanus presbyter*. quam inscriptionem integrè affert in suo tractatu de Crypt. Vatican. edit. secunda pag. 321. Franc. M. Torrigius. *Argasteria* IV. &c. quod idem Auctor *Ergasteria* corrigit, sed vtrumque rectè dici potest; nam *Argates*, & *Ergates* operarius dicitur. Vide *Ergasterium*.

ARGENTEI, triginta pro quibus Præuaricator Iuda eius Magistrum Iesum prodiderat, quantum valebant. Vide *Siclus*.

ARGVMENTARIVS, Cani venatico solet epithetû hoc applicari, & præcipuè cani leporario.

ARGVMENTOSVS; FR. ingeniosus, accipitur aliquando in bonam partem, vt de S. Cæcilia canit Ecclesia. [Quasi apis argumentosa Domino deseruisti.] :||: Aliqnando in malã partem pro cauilloso, & fraudulento. [Vocatur à no bis propè simultatis amator, atque argumentosus. Luitpr. in legat.

ARIANI. Vide *Arriani*.

ARIES. Dicitur Testitrahus, Lanicutis Reciprocicornis. Vide *Testitrahus*.

ARIMANIA, Dominatio, facultas, vassalagium: [Veniens ibi in palatio nostro vnà cum arimania sua in manu nostra trustem, & fidelitatem nobis vsus est coniuratse. Mareulf. lib. 1. formul. cap. 18.] *Trustis* autem fidelitatem, & vassallagium cum iuramento promissum significat.

ARIMANNA. FR. Hera, Domina. l. Reminiscimur de præscriptionibus.

ARIMANNVS. FR. Dominus. l. de seruo fugitiuo. de furtis. Legitur in eodem sensu *Aritmannus*.

ARIMI, seù *Arameni* populi. Vide *Syri*.

ARIOLI. Vide *Hydromantia*.

ARIMINENSES. Vide *Tracala*.

ARIPENNVS. Mensura agraria. [Statutum fuerat, vt possessor de propria terra vnam amphoram vini per aripennum redderet. Greg. Turon. lib. 5. cap. 28.] Ab aliquibus *Aripennis* appellatur, gallicè *Arpent*.

ARIPERGARE Vide *Albergare*.

ARISCADA. FR. pœna, mulcta. L. de his. de Episcopis, & Clericis.

ARISTATON. FR. Culcitra, qua cadauera cooperiuntur. [Si quis Aristatonem, idest, stapulum super mortuum capulauerit, aut mortuum indè spoliauerit. In lege Salica. tit. 57. §. 3.

ARITMETICA. Vide *Assummatus*. *Numerarius*. Numeri accipiuntur aliquando pro litteris. Vide *Litteratura*. Arithmeticis Characterib. à D. Io: Euang. nomen Antichristi describitur. Vide *Antichristus*. *Aureus numerus*.

ARITHMVS, ἀριθμὸς, numerus, vndè *Arithmeticam* numerandi scientiam dicimus. [In Arithmis cum diuertisset Israël apud Sethim, abeunt libidinatum apud filias Mohab. Tertull. lib. aduers. Gnost. cap. 3.] *In arithmis*, idest, in libro numeri, titulus quarti libri Thoræ, seù Pentateuchi.

ARITMANNARIVM. FR. genus impositionis. [Ab omnibus similiter albergarijs, Aritmannarijs, Angarijs &c. Bullar. Casin. tom. 2. constit. 218.

ARITMANNVS. Vide *Arimannus*.

ARMA SACERDOTALIA, idest, paramenta sacra. [Hora verò dici tertia arma sibi deferantur sacerdotalia, quæ induet extrà chorum. In quodam M. S. Codice Rotaldi Abbatis.] Vide *Flamminicatus*. Iurare ad arma sacra, in dict. *Iuramentum*.

ARMAGEDON. FR. Hebraicum vocab. [Et congregabit illos in locum, qui vocatur hebraicè armagedon. Apocalyp. cap. 16. n. 16.] Aliqui Interpretes existimant prouenire hoc vocabulum ab *Armon*, quod hebraicè Palatium, seù amplam mansionem significat, & *Gedon*, idest, Congregatio; arbitrantes insupèr hoc de Valle Iosaphat intelligi, ac voluerunt proindè, quod in Mundi fine ibi iudicium tremendum, & vniuersale à Deo exercendum sit; sed ex vi huius verbi non videtur Deum in ea Valle astringi ad indicandum; benè tamen in *Armagedone* idest, in spatiosissimo situ omnibus præteritis, præsentibus, ac futuris vsque ad illum diem hominum generationibus capacissimo. Interim, qui copiosam eruditionem super hoc verbum desiderat, legat Ludouicum Alcasar Societatis Iesu In Apocalypsim, qui affert diuersas notationes, & præcipuè in Nota 4.

ARMARIOLVM. Tabernaculum, in quo Corpus Christi conseruatur. Vide *Cophinum*.

ARMARIVM. FR. In Instituto Cistercensium, Bibliothecam significat, quæ erat inter Ecclesiam, & Capituli aulam. [Quod si aliquis necesse habuerit diuertere alicubi librum suum in Armario reponat. Pat. 1. cap. 71.

ARMARIVS, dicebatur Monachus Oeconomus Monasterij. [Sergius nàmque Armarius Monasterij. In vita S. Petri Abb.] Hodiè tamen à comestibilibus custodiendis *Cellerarius* dicitur. Vide *Cellerarius*.

ARMENIA. Lazul. dicta. Vide *Chrysocolla*. Armenorum ritus. Vide *Euangelismus*. *Ieiunium*. *Patena*. *Hydroparastæ*. *Staurolatra*. In eorum Ecclesijs quo musicali instrumento vtantur. Vide *Bastilius*.

ARMIFACTOR. Faber, qui ferrea arma fabricat. [Erquia Marianus armifactor erat. In vita S. Deogratias Episc.

ARMILAVSA. Monachorum scapulare, quod ab armis, scapulis, & humeris pendet, & vulgaritèr *Patientia* dicitur; sed librariorum inscitia transcurata fuit littera C; nàm *Armiclausa* scribendum esse Isidorus docet. [Armilausa vulgo dicta, quod ante, & retrò diuisa, atque aperta est, in armos tantum clausa, quasi armiclausa C. littera ablata. lib. 19. Orig. cap. 21.] FR. Auctor Ecclesiastici Vocabu-

cabularij suo more erroneus vestem breuem significare asserit. Vide *Scapulare*.

ARMILLÆ. Vide *Viria. Viriola*.

ARNALDISTÆ, hæretici. Vide *Gazarij*.

ARNALDVS. Vide *Filius arnaldus*.

ARNVLPHORVM, terra. FR. Spoleti Ducatus, ab Arnulphis Ducibus ita appellatus. [Igitur grauia nocumenta, quæ nonnullis Ciuitatibus, Terris, Castris intrà Patrimonium B.Petri in Tuscia, Comitatum Sabinæ, & terram Arnulphorum constitutis eidem Ecclesiæ Rom. subiectis &c. Extrau. de maiorit. & obed. cap. vnico.

ARQVITIS, Toxophorus, Sagittiferus, Sagittarius. [Funduntur populi, præcedunt arquites pueri. In translat. S. Marcelli Papæ, & Martyr:

ARQVATVS MORBVS. Vide *Aurugo*.

ARRERAGIVM. In statutis Equitum Melitensium significat contractum, & antiquatum debitum, seu administrationis residuum, quod ad Commune Ærarium pertineat.

ARRIANI, siue *Ariani*. FR. Hæretici Arij Alexandrini presbyteri sequaces, qui Verbum Diuinum Patri non esse æquale asserebant, nec in Diuinis eandem substantiam admittebant. 24. quæst. 3. can. 39. Vide in Prolusione Operis. Vide *Anomœi. Duliani. Gloria Patri &c. Scriniarius. Stylita. Thalia*.

ARRIGARE. FR. ab arta deductum, obligare, promittere, & donare significat. l. si libertus. de successionibus.

ARRIPERGARE. Vide *Albergare*.

ARTABA. Persica frumenti mensura. [Et impendebantur in eos per dies singulos similæ artabæ duodecim. Daniel. cap. 14. num. 2.]FR. Ab *Artabazo* Pharadicis filio Parthorum Duce, vel ab Artabano Hystaspis filio, & Xerxis Patruo hoc mensuræ nomen deductum. [Ita huius regionis potentia tertiam Asiæ partem æquiparat, & eius principatus (quam Satrapiam Persæ vocant) omnium principiorum longè est optimus, adeò vt Tritæchmæ Artabazi filio, qui pro Rege tributum hoc exigebat, (legunt alij, quem Rex huic tractui præfecerat.) Singulis diebus singulæ argenti plenæ artabæ ponderentur. Est autem artaba mensura persica capacior, quam Atticus Medimnus, tribus Chœnicibus Atticis. Herodotus. lib. 1.

ARTERIÆ pulsatio. Vide *Diacopton*.

ARTICVLARIS MORBVS. Vide *Gutteria*.

ARTIFEX. Vide *Bonausus*.

ARTIGRAPHVS, scriptor. Vox latino-græca.

ARTOPHONION. Vide *Pyxis*.

ARTOS. Vide *Fermentatum*.

ARTOTYRITÆ, Hæretici græca vox Ἀρτοτυρῖται, nempè, ἄρτος quod panem, & τυρὸς caseum significant. FR. [Ab oblatione vocati panem enim, & caseum offerunt, dicentes à primis hominibus oblationem à fructibus terræ, & à fructibus ouium fuisse celebratam. 24. quæst. 3. cap. 39.

ARTVATIM, aduerb. membratim. [Is cum comperisset Isidem vxorem incestis fratris cupiditatibus esse corruptam, occidit Osirim artuatimque lacerauit. Iul. Firmicus cap. 2.

ARTVS. FR. nodi in corpore, sed translatè pro Episcopis ab Ecclesiasticis Scriptoribus accipitur. Gloss. in can. Aduocauit. 24. quæst. 1. [Artus dicuntur Episcopi, qui viriliter sustinent Ecclesiam.

ARVRA ἄρουρα, agraria mensura Ægyptiorum. [Aruræ autem erant ei trecentæ vberes, & valdè optimæ Euagr. in vita S. Anton. cap. 2. Instantem annum significantes quartam aruræ partem pingunt. Est autem arura terræ mensura centum complectens cubitos. Horapol. lib. 1. cap. 5.

ASBESTOS, ἄσβεστος, græcè inextinguibilis, à verbo σβέννυμι, quod extinguo significat, est lapis genus ita vocatus. [Asbeston, Arcadiæ lapidem, proptereà sic vocari, quod accensus semel iam non possit extingui. S. Aug. lib. 21. de Ciuit. Dei cap. 5.] FR. Plinius verò lib. 31. c. 10. in Arcadiæ montibus nasci scribit coloris ferrei.

ASCETA. Monachus, vel Gladiator. Vide *Asceterium*.

ASCETERIVM, Monasterium ab Ἀσκητήριον. [Ad Monasteria, & Asceteria, idest, loca, in quibus se exercent, prompto, & alacri venirent animo, Metaphr. in vita S. Martini.]. Significat etiã Palestram, & *Asceta* ἀσκητὴς, tàm Monachus, quàm Athleta subauditur, nàm ille luctam spiritualem, & hic corporalem exercent. Collegium Funerariorum, in quibus octo Moniales, & tres Acolythi ad sepeliendos mortuos se exercebant, quod ab Anastasio Imperatore fuerat fundatum, etiam *Asceterium* dicebatur, vt ex confirmatione eiusdem à Iustiniano facta, sic habetur. [Redditum funeribus destinatum à Diuæ memoriæ Anastasio Imperatore confirmauit, & funeribus deputauit, & dedit singulis cadaueribus, siue singulis lecticis vnum Asceterium, idest, octo Sanctimoniales, & tres Acolythos. Iulian. Antecess. Nouell. 13.] Vide *Metanæa*.

ASCETICON. ἀσκητικὸν, exercitium, sic appellatus fuit quidam Messalianorum hæreticorum liber, quem Concil. Ephesinum damnauit; horum errores in voce *Precatores* referentur.

ASCETRIA, Monialis, a verbo græco ἀσκέω, quod exerceri significat. [Omnibus autem, qui in sæcularibus versantur, & ijs maximè, qui scenicè tractant viris, ac mulieribus, atque etiam his qui præsunt interdicimus, nè Monachi habitu, vel Ascetriæ vtantur. Balsam. in can. 63. Trull.] Quarè in epist. 54. lib. 11. D. Gregorij mendosè *Assistriam* habetur. FR. *Ascetria* aliquid aliud à Moniali distinctum videtur significare, quia illam D. Gregorius à

Dia-

Diaconissa,& Monacha,quã Monastriam vocat, distinguit inquiens : [Si quis contra aliquem Clericum , Monachum , aut Diaconissam , aut Monastriam , aut Ascetriam habet actionem , &c. can. de persona.11. q. 1. vbi Glossa habet Ascetriam,idest,inclusã . In Indice Critico dict. D. Gregorius Papa notatur *Asceterium* , sed debebat imprimi *Ascetria* .

ASCITÆ , Hæretici . [Ascitæ ab vtre sic appellati sunt, ἀσκὸς enim græcè , latinè vter dicitur , quem perhibentur inflatum , & opertum cir cuire bacchantes , tanquam ipsi sint Euangelici vtres noui , vinonouo repleti . Aug.lib.6. de hæres.

ASCLIPIDOTVM . Vide *Socordium* .

ASCOPERA, vter ex græca voce ἀσκὸς fit ἀσκοπήρα. [Imposuit Abræ suæ ascoperam vini . Iudith. cap. 11.] FR. Quarè non benè intellexit *Calepinus* hoc vocabulum , licet sit compositum ex ἀσκὸς, quod vter sonet , & πήρα græcè saccum significans , non ideò saccus est , vt ipse asserit , sed vter ad modum sacci , ad distinctionem conceptaculi, quod *vter* , *vterus* , & *vterum* etiam dicitur . Insupèr *Ascopera* synonimum est culeum , vel culleus . [Nisi culleis mihi deportaretur oleum, cras saxo culleo doportare in pergula: Dixit Plautus in Pseud. Scena 2.act.1.] Indè de Nerone cap. 4. ait Suetonius , quod inter probra in eum scripta , hoc fuit vnum , nempè , in collo statuæ ipsius [Ascopera ligata , simulque titulus ; *Ego quid potui ? sed tu culeum meruisti* :] Igitur *Ascopera* , & *Culeus* sunt hic manifestè synonima , quibus alluditur pœna , quam Nero ob matricidium metuerat, nàm patricidæ in culeo cum cane, simia, gallo, & serpente inclusi in mari proiciebantur : vndè affabrè Iuuenalis . inquit .

——— Quis tàm
Perditus,vt dubitet Senecã præferre Neroni?
Cuius supplicio non debuit vna parari
Simia, nec serpens vnus , nec culeus vnus .

Ex dictis ergo fit duplex contra Calepinum illatio, prima, scilicet,ex Iuditha, & Suetonio, quod in sacris , profanisque scripturis idem sit *Vter*,& *Ascopera* . Secunda,quod synonima sint *Vter Ascopera*,& *Culeus*, vel *Culleus*.

ASCVS . FR. Cymba. [Si quis nauem, vel ascum de intro clauem furauerit . In lege Salica. tit. 23. §. 3.

ASINARII , dicti sunt Christiani . Vide Baron. an. 42.num. 33. an. 201 . num. 21. & 22.

ASINO , verbum , FR. significat super asinum iter facere . [Asinando equitando,ambulando. Luitpr. in legat.

ASIONGABAR . FR. Ciuitas , quæ Beronica , Veronica,seu Berenice dicitur.Vide *Hæmoroissa*.

ASISA. Vide *Assisa* .

ASPATICVM , mansio , diuersorium Ecclesiæ contiguum, seù Sacrarium , in quo Episcopus sacris indumentis vestiebatur pro solemnibus celebrationibus , ibique à Clericis obsequio,& eius manuum osculatione salutabatur . Ideo *Salutatorium* locus hic appellatus est . Vide suo loco. [Postquam Theodosius venit ad templi àmbitum , non ingressus est in diuinum Templum , accedens autem ad Ambrosium Pontificem in aspatico , eum rogauit . Theod. lib. 5. hist. cap. 18] At quia in eadem mansione hospitabantur Peregrini (vt in verbo *Salutatorium* dicetur) ideo *Metatorium* dictum fuit , quod Xilander super illa verbi Cedreni . [Per dexteram partem iuit in metatorium .] In eius ad dictum Auctorem notis . num. 235. non intelligere huius vocabuli significatum fatetur . FR. Hoc , quippe , non est nouum in Gulielmo Xilandro , nàm vti hæretico , in multis impostore , ac à pijs Catholicorum monumentis auerso , ideò eius scripta in Indice prohibitorum librorum interdicta sunt . *Metatorium* igitur est spatium in agro dimensum ; seu area ad constructionem designata , inde Metatores dicti sunt exercitus Præcursores , & Prædromi , qui italicè *Forieri* dicuntur: hinc Vegetius inquit: [Metatores in castris dicuntur , qui præcedentes , locum castris idoneum eligunt . lib. 2. cap.7.] Et Optatus Mileuitan. ait : [Nàm cum missos ante venturos milites metatores, (vt fieri solet) mitterentur . lib. 3.] Vbi notat Franc. Baldoinus . [Et in ijs ascribit , quos in Codice constitutionum dicitur potiùs fuisse mensorum lib. 1 . & 5. de metat. Metata dicuntur in iùre ciuili hospitia , quæ prouinciales præbere iubentur militibus , & metatores ipsi hospites , qui excipiuntur l.9. C. de metat. Sed Optatus ità vocat eos , qui præmittuntur , vt hospitia priùs designent. in commentario Suidæ dict. μιτάτον .] Sic eodem pacto *Mensor* . *Metator* , *Metatorium* , & *Mensorium* hìc diuersorij , & mansionis locus appellatur , & nos *Præparatorium* dicemus ; ęquè igitur mansio pro militibus , vel peregrinis hospitandis eodem vocabulo appellata fuit , & quia synonimicè eadem mansio Præparatorium erat , hinc pro Sacrario , in quo instrumenta ad sacra conficienda , & ipse celebrans ad ritè celebrandum præparantur *Præparatorium* , *Mensorium*, & *Metatorium* promiscuè appellabatur :||: Sidonius Apollinaris . lib. 8 cap. 11. [Huic quodã tempore Burdegaliã inuisens.Metatoriã paginam quasi cum musa præuia misi .] De præuia epistola dixit . FR. de præcedentibus lachrymis S. Victorius Vticensis dixerat : [Quod iàm homo Dei metantibus lachrymis miserat Legatum in Cœlo . De persecut. Vandilica . lib. 3.] ac de gaudio præcurso idem Sanctus lib. 2. [Fit strepitus gaudio metante irreuocabilis populorum] :||: *Metatus*,hoc est, diuersorium , seu Hospitale . [Velocitèr ad metatum vadit , inuenitque infirmum febre plenum . Greg. Turon. lib. 6 cap. 7. Mundabuntur enim longo tempore sacrificij domus , sanctitatis hospicium,metatus Metatoris Christi .

sti. Chrysol. Serm. 91] Item græcè *Diaconicum*, vel *Diaconion*, id est, ministratorium dicitur: [Post dictam tertiam, & sextam, vadit sanctissimus Patriarcha in metatorium, siuè Diaconicum, & exit ad sanctum Altare. Euchol. Græcum. Quoniam non oportet in sacratos ministros licentiam habere in secretarium, quod Græci Diaconion appellant, ingredi, & contingere vasa dominica. Concil. Agath. can. 66.] FR. In Liturgia, quæ circumfertur, sub nomine S. Marci habetur, quod Sacerdos in fine Missæ dicat: [Sit nomen Domini benedictũ &c. Sacerdos orat in Diaconico.] Vbi eius Interp. malè adiunxit hæc verba. [Hoc est sacro Armario, seu Sacristia.] Parum de Græcorum ritu informatus; nàm Græci Sacerdotes in fine Missæ antequàm populum benedicant, descendunt de Altari, & ad sacrarium semoti orant; non autem ad Sacristiam eunt, vt malè Interpres intellexerat. Apud Græcos *Diaconion* intelligitur etiam liber, in quo continentur preces à Diacono in Missa, & in Horis canonicis cantandæ, vel administrationis liber. Igitur *Aspaticum*, *Metatorium*, *Metatus*, *Diaconicum*, seu *Diaconion*, & *Salutatorium* promiscuè pro Sacrario, & Hospitali peregrinorum, & infirmorum accipitur. *Metator* verò significat Præcursorem, vt supra visum est, & in præallegata Chrysologi verba *Metatoris Christi*, de eius Præcursore Ioanne Baptista intelligitur. Vide *Meta* in significatione termini.

ASPERGILLVM, aspersorium, quo aqua benedicta porrigitur, vel aspergitur. [Aspergilla ex puro auro, quamplurimos etiam calices, & acerras, & quæcunque mysticis cæremonijs peragendis erant consecrata, spoliantes, proprijs suis possessionibus ascribebant Agathia lib. 2. seu 3. hist.] De Hysopo, & Ocymo, quando illis loco aspergilli vtendum sit, diximus supra in dict. *Aqua benedicta*. Aspergillo non porrigitur aqua benedicta Superiori, vel Ecclesiæ Titulari, sed illud osculando in manu ipsius traditur, sic etiam indecens est, vbi adest in ingressu Ecclesiæ Clericus, vel Sacerdos, quod aliquis sæcularis porrigat aspergillum Magnatibus, cuius rei Hispani rigorosi obseruatores se ostendunt. Cæterum. Vide *Aqua benedicta*. *Spargillum*

ASPERGO. FR. pro diffamo. [De Leone Fratre, & Coepiscopo nostro sinister rumor asperserat. 2. quæst. 5. can. Habet.

ASPRATVS, res quæ scabit, & erodit. [Si quid intùs metrica produxerit, non minùs forti, & asprata lima poliri. Sidon. lib. 4. Epist. 8.] Apud eundem *Aspredo*, & *Aspritudo* pro aspetitate inuenitur.

ASPRVM: Album græcè ἄσπρον. vndè *Asprum vestimentum* album significat. In Græcia moneta quędam *Asprum* dicitur propter argenti albedinem, quod nomen apud Turcas hodie remansit, ęquiualetque monetę etruscę, quę *gratia* vocatur, id est, sex Romę quadrantes. [Dedit ei ex vectigalibus frumenti asprorum quinquaginta millia Phranz. lib 3. cap. 29. FR. Penès Latinos *Asper*, & *Asprum* dicebatur. Persius.

——— Quid asper vtile nummus habet?

Et Suetonius in Nerone. [Exigitque ingenti fastidio, & acerbitate nummum asprum.] In quo vocabulo Calepinus denormat, inquiens: [Asper nummus dici putatur, qui recenter cusus, signatusque est, quod plusculũ asperitatis habeat, quã ille, qui iàm manibus tritus est] An non manifestetur ex Persio supra vilẽ nummum fuisse? & ex Suetonio, quod fastidio ingenti, & acerbitate nequierat ille alium nummum, quàm vilem asprum exigere? *Asper* igitu nummus ideo sic dicitur, quia ex Thrarcia incusus proueniebat. Gręci enim *Thraces*, id est, *Aspros* appellabant, & res aspra τραχὺς, & θρασὺς temerarius, ferox, vnde Θρᾴκη. Thracia dicitur. Cæterum potest etiam asprum anologicè ex albedine dici, vt Aristoteles ait lactem cum saccharo conuenire in albedine: vndè ęquè dicimus album vt lac, vel vt saccharum; sic per albos Thraces, eo modo, quo per nigros Ethiopes, vel Libycos interiores intelligimus. Vide *Diasprum*. eius anthitesis. Vide Aquilus in dict. *Dæmon*.

ASSARTVM, Campus dicitur à gallico vocabulo *Essarter*, quod arbores cędere significat, sic *Assartum* vbi iàm cæsis plantis, seminarium liberum fit. [Assartis factis in illis boscis post illud tempus. Matth. Parisius. an. 1215.

ASSERTVLA, leuis assertio. [Vide etiã nè tuæ assertulę inediali nuditate laborent. Fulb. Carnot. epist. 79.

ASSESSOR. Vide *Paredrus*.

ASSIDÆI. FR. Hæc non fuit secta inter Hebræos, vt aliqui autumant; sed ita appellabantur mosaicæ legis obseruatores, ad distinctionem Apostatarum. Vox enim *Cassidim* hebraicè sonat iustos, ac pios.

ASSIDVATVS. habituatus. [Flagello Domini puluis excutitur, quem ad deformationem animæ iniquitas assiduata congessit. Petr. Blesen. epist. 31.

ASSIS, moneta. Vide *Dipondium*.

ASSISA, vel *Asisa*, & *Assisia*, statutum, præfixum tempus, redditus, tributum, à gallico vocabulo *Assis*. Vnde *Assisores* tributorum exactores dicuntur. In Melita hoc vocabulum adhuc durat in significatione taxæ, seu gabellæ Principi soluendę. FR. [Eodem anno Rex fecit generalitèr acclamari, vt legalis asisa panis sub pœna collistrigiali obseruaretur. Math. Paris. ad an. 1203. Secundum Assisiam, quę consueuit fieri. In extran. commun. de decimis.

ASSISTENTES in Missa. Vide *Ministri Altaris*.

AS-

ASSISIVS. FR. Beneficiatus. [Absentes canonicos, & Assisios tenentes ad residendum in Ecclesia. De Prebendis, & dignit. cap. cum ad hoc. de Cler. non residentibus.] Vbi Gloss. [Assisios vocat beneficiatos &c. dicuntur Assisij, quasi assidui, in multis Ecclesijs sunt plures tales, qui mansionarij dicuntur.] Et Antonius Nebrissen. in suo Vocabulario. [Assisij dicuntur vulgò Mansionatij, eo quod assiduè mini strent Ecclesię, sunt beneficiati, & non Canonici.] Hoc officium Canonico Altetario, vel Altarista in Basilica Vaticana à Sixto IV. translatum fuit, qui intèr alias obligationes, singulis diebus, vel saltèm qualibet hebdomada visitare Altaria eiusdem Basilicę tenetur, vt ex Bulla eiusdem Pontificis apud Torrigium de Cryptis Vatic. impress. secūda pag. 529. apparet.

ASSVMENTVM, Iunctura panni, seu alterius textilis, quæ in additionem alicuius vestis consuitur: [Nemo assumentum panni rudis assuit vestimento veteri. Marci. cap. 2.

ASSVMMATVS, computationis numericæ in summam reductus. [Summa debitorum ad sexaginta marcas assummata. Patis. in 1. Vitis Abb.] Vide *Arithmetica*.

ASSVMO, FR. Eligo. *Assumptus* electus. *Assumptor* elector. De Electione in sexto. cap. 17.

ASSVMPTIO DEIPARÆ. Vide *Panagia. Pausatio*.

ASSVMPTOR. FR. Elector. de Elect. in sexto c. 17.

ASSVRGO. Audeo, præsumo frequenter in Regist. S. Gregorij [Sed quoniam hoc facere, non assurgit. lib. 10. cap. 24. Causam Clerici sui, aut noluisset, aut non assurgeret definire, lib. 8. cap. 25.

ASTARTHEN. FR. Sidoniorum Dea. [Colebat Salomon Astarthen Deam Sidoniorum 3. Reg. 11. num. 5. & 13.] Hæc iuxta Antiquorum fabulas, Venus erat, & simul Libitina, illa luxuriæ, at hæc defunctorum Dea, vt significarent, quod libidinis intemperantia accelerat mortem. Vide *Salambona Thammus*.

ASTERISCVS, stellulam denotat, quæ interpungitur pro signo in Biblia sacra, & in alijs Codicibus, ad significandum, quod ibi aliquid traductionis, seù explicationis deficiat, atque in margine textus ad supplementum contra signatur. Ad instar enim stellæ claritudinem ingerit textili verbo aliàs obscuro; ideo *signum radias* à Hieronymo vocatur. Græcè autem ἀστερίσκος nè dum hoc signum, sed etiam auream, vel alterius metalli stellula significat, quæ ponitur super patenam ad sacra dona tegenda cum pusilla Cruce in vertice, quod fit, vt velum, quo patena cooperitur, eleuatum sustentetur, nè Eucharistiæ Sacramētum in patena positum tangat; hac enim cærimonia stella fœlicis ominis denotatur, quæ Magos ad Regum Regem duxit, superstetitque, vbi ille erat, quod ex verbis Sacerdotis, dùm ponit hanc stellam super patenam, colligitur, sic enim ait, [Et veniens stella astitit super, vbi erat puer positus.] Dctius igitur in obseruationibus ad Euchologium fuerat Isacius Haubertus, quando Asteriscum, quo sacra dona cooperiuntur, velum fuisse stella ornatum asseruerat. Est præterea aliud signum Asterisco contrarium, & *Obeliscus* dicitur, ad formam acus, qui à Græcis ὀβελὸς dicitur, à quo prouenit denominatiuum ὀβελίζειν, quo signo notatum significatur esse in textu superfluum. FR. Huiusmodi signum à Quintiliano *Virgula censoria* appellatur, de huiusmodi signo D. Gregorius inquit: [Sed is, qui loca aliqua esse heretica signo contra posito ostendit. In Regist. lib. 5. epist. 14.] Ac de vtroque signo ad Augustinum ità Hieronymus scripserat. [Et vbicunque virgulæ, idest, à obeli sunt, significatur, quod septuaginta plùs dixerint, quam habetur in Hebræo, vbicunque autem asterisci, idest, stellulæ prælucentes ex Theodotionis editione ab Origene additum est.] Vocem autem hanc ità prægnantem reddidit sensus, vt sub eadem nomenclatura ingentes illæ Ægyptiorum pyramides concipiantur, & *Obelisci* vocantur, quorum multi Romæ à Sixto V. erecti non sine admiratione ex integro lapide conspiciuntur varijs hieroglyphycis effigiati, & signantèr obeliscus Agonalis plateæ Innocentij X. iussu erectus; in eò siquidem ad honorem Numinis Triformis sculta fuisse hieroglyfica Athanasius Kirker Societaris Iesu explicat, quod Symbolū esset Sanctissimæ Triadis.

ASTROLABIVM. FR. licet hæc vox (quæ græcè astrorum mensuram significat) denotare solet astronomicum instrumentum, quo positio stellarum dignoscitur, tamen in Canonibus pro aspectu syderum ab Astrologis contemplato accipitur, seu figura positionum planetarum, ex qua superstitiosè diuinatur. [Sed vt inspectione astrolabij furtum cuiusdam Ecclesiæ posset recuperari 5. decretal. tit. 21. c. 3.

ASTROLOGIÆ termini, & pertinentia. Vide *Anduuiazo. Astelysma. Astrolabium Aureus numerus. Epacta. Coluri. Collyra. Genethliacus*. Propter Astrologiæ studium Aquila ab Ecclesia expulsus est, & Iudæus efficitur. Vide *Pharisæus*. *Theraphim*. Iudiciaria hæresis est. Vide *Zodia*. Quid sit Arturus, Oriona, Hyades, & Taurus. Vide *Arcturus*.

ASTROLOGVS. Vide *Remediator*.

ASTRONOMIA. Vide *Missa Natalis Domini*.

ASTVTVS. Vide *Trebax*.

ASVR. FR. de quo vocabulo sæpè in sac. Script. hebraicè ligatum significat. Calep. Passerat in dict. *Euinctus*. Arabes autem *Usyr* dicunt, hoc est, Mancipium.

ASYNDETVS, ex græco ἀσύνδετος, disiunctus, distinctus. *Mercurius Asyndetus*. Sidonius, & de eodem vocabulo Polycarpus in acta S. Sebastiani.

ASYNODVS, adiect. nomen; rem disiunctam, & alienam significat apud Hieronym. contra

Ruffinum lib. 2. cuius Antithesis est *Synodus*.

ATERGO. Vide *Opisthographum*.

ATHANASII Adiutor in traductione latina eius symboli. Vide *Symbolum*.

ATHENÆ. Vide *Linguata*.

ATHENOGERON, senex studens. [Neque athenogeronta meum scutica, & plagis litteras docere contendo. D. Hieronym. lib. 3. aduers. Ruf.] Componitur ab Ἀθηνᾶ, quod græcè Mineruam significat, & γέρων, quod senem sonat.

ATHERA, Esculentum ferculum frumento, & lacte compositum græcè ἀθήρα, de quo Cassianus Collat. 15. cap. 11. Plinius tamen ἀθάρα vocat, ac Ægyptiacum vocabulum esse asserit. Alij ex græco ἀθὴρ, id est, arista. FR. Sed aristam hordei, non frumenti ἀθὴρ, ex Galeni authoritate esse docet Ruellius lib. 1. cap. 2. Ideo potiùs potio hordeacea, quàm galactopotatio esset dicenda, quam etiam Plinius ex hordei farina componi affirmat, nec lactis ingredientem refert; sic enim lib. 22. cap. 25. inquit: [Olyrâ &c. Hac decocta fit medicamentum, quod Ægyptij atharan vocant, infantibus vtilissimũ: sed & adultos illinunt eo. Farina ex hordeo &c.

ATHEUS. ἄθεος, absque Deo, sic appellatur impius, qui nec credit adesse Deum, nec spem futuræ vitæ habet. Atheistæ tamen sunt diuersæ speciei: aliqui, nempè, qui omnem diuinitatem negant, & de his Psalmista; [Dixit insipiens in corde suo, non est Deus. psalm. 10.] explicat Hilarius ibi. [In corde, nàm si velit verbis oris hoc eloqui stultum esse, sicuti est, publici assensu iudicio arguitur.] Alij sunt, qui mendacia numina colunt. Alij, qui verum Deũ adorant, sed superstitioso ritu, vt sunt Hebræi, & Mahumetani. Alij denique fideliter credunt, factis autem negant, vt sunt improbi Christiani. In Ecclesiæ Catholicæ exordio à Gentilibus Athei vocabantur Christiani, non enim Deo vero nomen indiderant, ideoque sine Deo habebantur. vnde Iustin. Mart. inquit. [Atheos quidem, & sine Deo, impiosque nos non esse, qui conditorem huius mundi colimus. Apolog. 2.] Cum autem rebus, & personis ad contradistinctionem nomina imponantur, Deum siquidem non habentem alium præter seipsum, inde nequit nisi ineffabilibus attributis nominari. & sanè nulla humana sapientia ad instar Attali Martyris diuinitus inspirati, tàm rectè potuisset affari, qui de Dei sui nomine interrogatus, sic stupendè respondit: [Qui plures sunt, nominibus discernuntur, qui vnus est, non indiget nomine.

ATHISCA, Crater, poculum. [Libatoria argentea duo millia quadraginta, athiscæ argenteæ triginta lib. 3. Esdr. cap. 2.

ATHLETA. Vide *Arenarius*, *Asceterium*.

ATOMUS. Vide *Insubstantium*.

ATRAIRIUS, seu *Atriensis*, Atrij, & porticus custos, & mundator.

ATRIUM. Vide *Cœmeterium* Atrij velum. Vide *Velum*.

ATTACHIATUS, nomen, Ligatus. Et *Attachior*, verbum, ligor, à gallico vocabulo *Attacher*. Inde *Attachiantes* Satellites, dicuntur.

ATTACUS, volucris aquatilis, de quo in Leuit. cap. 11. FR. de hac auc Horatius in epodon. sic inquit.
Non Attagen ionicus
Iucundior.] de eadem Suidas, Aristophanes, Plin. lib. 10. cap. 46. Gellius lib. 7. c. 16. Dicitur etiam *Attagen*, & *Attagena*; Italicè *Francolino*.

ATTAGEN, & *Attagena*. Vide *At acus*.

ATTALUS pergamenæ chartæ introductor. Vide *Pergamena*.

ATTAMINO, gusto. S. Ambrosius, & Cassianus in collat. 21. c. 26. gallicè *Entamer* dicitur. FR. etiam Arabes; *Atham*. gustare, & cibare dicunt.

ATTEGIA, Tectum, Tegumen, [vt Attegias fenestras, & vicini Dormitorij tabulas aggressus diripere, earum ignibus sibi prandium præpararet. Io. Diacon. in vita S. Greg. Papæ.] Proprie Tugurium significat.

ATTICA REGIO. Vide *Asia*.

ATTICUM TALENTUM. Vide *Talentum*.

ATTITULO, titulum impono. [Ex his præcipuè libris, quos Periarchon attitulauit. Ruff. in Apolog. pro Origene.] Vide *Periarchon*.

ATTRIBUTA DIVINA. Vide *Opera*.

AVARITIA, & *Auarus*. Vide *Philargyria*, & *Philargyrus*.

AUCA, Anser, volucris aquaticus domesticus, & Syluestris, nomen gallicum *Auca*. [Cucs quadraginta, aucæ octodecim. In Codice M S. Fuldensium traditionum, & Marculf. lib. 1 formul. cap. 1.] Vide *Aneta*.

AUDIANI hæretici. Vide *Antropomorphitæ*.

AUDIENTES, publici pœnitentes. Vide *Hyemantes*.

AUDIENTIA, apud Prudentium sensum auditus significat. [Surdis reddere audientiam.] Aliquando auditorium sonat. Vide *Adiutorium*.

AUDIENTIA LITTERARUM, FR. Secretaria, seu Cancellaria. [Factæ in audientia litterarum nostrarum Extrau. comm. de dolo, & contumacia.] Vide *Zeta*.

AUDIENTALIS CHARTA, FR. Cedulam citationis ad comparandum significat, in formulario Marculfi.

AUDIENTIUM DOCTOR. FR. qui catachumenos instruebat. [Optatum inter lectores Doctorum Audientium constituimus. Cypr. epist. 24.] Officium erat magnæ æstimationis, quod Origenes, Pantenus, Clemens, Dionysius, aliique grauissimi viri Alexandriæ exercuerunt. Vide *Zetarius*.

AUDITIO, pars in Ecclesiæ spatio. Vide *Ecclesia*. *Narthex*.

AUDITORES ROTÆ. Vide *Rota*. Sunt. Subdiaconi Apostolici. Vide *Subdiaconus*.

AUDITORIUM, Monialium loquutorium, vbi sæpè inania verba expenduntur. ideo Auscultatrices deputantur, dicitur etiam *Salutatorium*.

Vide

Vide suo loco. FR. etiam locum in Palatio ad audientiam destinatum significat. [Sicut Canonici Curienses in nostro Auditorio retulerunt. cap. veritas. De dolo, & contumacia.] Ibique Glossa.[Auditorium est locus, vbi causæ tractantur.

AVDITVS, FR. informatio. [Et in iudicio Episcoporum deijciatur auditus. can. si quis Episcopus 10. quæst. 3.] Auditus sensus. Vide *Audientia*.

AVE MARIA, Vtrum dicatur in principio Vesperarum omnium defunctorum. Vide *Vespera*. Quis instituit illam recitandam ante concionẽ. Vide *Concionator*. *Salutatio Angelica*.

AVENTER, Auidè. [Raptim subduceris, anelantibus angustijs, & contubernio nostro auenter insertus fallis dementissimo recessu inclementiam canicularem. Sidonius. lib. 2. epist. 2.] Vbi de amici discessu conquetitur, quem in diebus canicularibus Sidonius auidè hospitauerat.

AVERIA, fortunæ bona, quæ Itali *l'hauere*, Galli *Auoir*, Hispani *Azienda* dicunt.

AVERIVS, aurigarius equus. Galli *Ouurier* operarium equum appellant, de quo Patis. in vitis Abb.

AVERRVNCO, Erunco, Extirpo, Euello à verbo *runco, as*, compositum. [Procul vt dicitur, auerruncentur amentiæ. Arnob. lib. 3. Nam quæ hæc mala, quibus vror, terreor gestio auerruncare clementia. Ibidem.] FR Prisci etiam hoc verbo vsi sunt. [Placuit ad auerruncandam Deum iram victimas cædi. Liuius 8. ab Vrb.] & *Auerruncasso*, pro eodem Lucilius lib. 26. [Dij maluerint meliora, atque amentiam auerruncassint tuam.] Vndè *Deum Auerruncum* habebant Romani, qui mala expellebat Herculem, nempè, à Græcis *Alexicacum* appellatum, & malorum expulsorem sonat, ac eius Templum magnæ venerationis in Melita colebatur. [Alexicacos vero Hercules hoc est expellens mala, vt interpretatur Macrobius &c. Herculis Alexicaci Hesychius meminit, qui in Melita colebatur, vndè etiam Melitis vocabatur. Greg. Gyral. lib. de Dijs gentium. Syntag. 10.

AVERTA. Budæus in Annotat. poster. Lota latiora fuisse putat, quæ per terga equi iugalis excurrunt sub alis eius succinta: in græco textu ille fundatur, quem translat ὑπομάζαλον. FR. Accursius vero *Auertam* Equorum pectorale putat; ità dictum, quod auersum collocetur. sicut *Postilena* à Plauto incuruum illud corium dicitur, eo quod *post sellam* sit. Alciatus ait ornamentum equini capitis esse, in quo habenæ figuntur, & id quoque ab auertendo, quod equi per eam vertantur ad sessoris libitum, ;: Sed cum in eodem textu à Budæo traducto sexaginta librarum fuisse ponderis dicatur, ideo inuerisimile aliquod ex dictis equinis ornamentis videtur intelligi posse; quare Panciroli opinio magis arridet, qui in suo Thesauro docet bulgas esse, quas equitans ad iumenti clunes alligare solet; quare prædicto vocabulo vsus est græcus textus.

AVGVRES. Vide *Hydromantia*.

AVGVSTALIA PRÆCEPTA. FR. priuilegia dicuntur. Bullar. Casinen. tom. 2. constit. 65.

AVGVSTINIANI, Religiosi. Vide *Baculus*.

AVGVSTINVS SANCTVS. Vide *Doctor Libycus*. Eius conuersionis causa. Vide in promulsione Operis. Communiter habetur fuisse illum à D. Ambrosio baptizatum. Vide *Te Deum laudamus*. B. Valerij Successor. Vide *Inthronizo*.

AVGVSTVS. Vide *Porphyrogenitus. Nobilissimus. Imperator*.

AVIATICVS. Vide *Abiaticus*.

AVLA LATERANENSIS, quare *sub Apostolis* dicebatur. Vide *Apostolus*. Item Aula Dei. Vide *Lateranensis Ecclesia*.

AVLICVS. Vide *Lolsatus. Zizania*. Aulicis negabatur Pax in Missa, & quarè. Vide *Pax*. Vide *Herlininus miles*.

AVRA leuatitia. Vide *Tempestarij*.

AVRECLAVATVS. Vide *Chrysoclauus*.

AVREVS NVMERVS, de quo in rubricis, ità dicitur, quia Athenis numerus occurens in quolibet anno aureis litteris scribebatur, & circulum lunare XIX. annorum significat, inseruitque ad inueniendam Epactam anni currentis, vt in dict. *Epacta* dicetur. Regula verò, qua faciliter aureus numerus inueniatur talis est. Fit additio vnius numeri ad annos Christi currentes, quod per 19. diuidatur, & id, quod indiuisibile remanet, erit numerus aureus: exempli gratia huic anno 1676. scribatur 1677. quæ combinatio 1677. diuisa per 19. eius quo-

19 1677
809 177
6. A

tiens erit 8. Quare diuisum. Residuum erit 6. positũ ad lit. A. & hoc assignatur pro numero Aureo anni 1676. Quando verò peracta diuisione, nil residui remanet, tunc in illo anno aureus numerus erit 19. Cur autem addenda sit vnitas ad numerum annorum currentium, ratio est, quia in anno Natiuitatis Christi aureus numerus erat 1. Concilium Nicenum, ad inueniendum faciliter diem paschalem acceptauit hunc aureum numerum, quem, ἐννεαδεκαετηρίς, idest decemnouale appellauit. [Hunc circulum Enneadecateris nuncuparunt. Ambros. Epist. ad Æmil.] Errant, qui putant Eusebium Pamphilum Aurei numeri inuentorem fuisse; composuit tamen in Circulum Paschalem commentarium.

AVRICABEONES. FR. sunt Longobardorum leges, ab eisdem ita appellatæ Adnorat. in hist. Longobard. lib. 4. cap 44. & Gloss. Isidori. At leges Gothorum *Beilagines* dicuntur. Ibidem.

AVRICHALCVM. Vide *Orichalcum*.

AVRICVLARE, puluinar. Senenses *Origliere*. Galli *Oreil-*

Oreillier vocatur, ex eo quia auris ibi quiescat. [Nàm pro consolatione attulerunt ei quoddam auriculare. In vita B. Coletæ.] Vide *Capitale*. *Puluillus*.

AVRILEGVLVS, is, qui in arena aurum colligit, non verò ex cuniculis leg. 2. C. de metal. & met. Vide *Balluca*.

AVRIPHRYGIVM. Vide *Mitra*.

AVRORA. Vide *Leucothea*. Quando incipere intelligitur. Vide *Missa*. §. Aurora.

AVRVGO, morbus regius, ictericus, & arquuatus italicè *Zafara* dicitur, & est quando fel per membra dispergitur, & ità appellatur ex auri colore, quem patiens in corporis cute, & in oculis præsertim præsefert. [Fames si orta fuerit in terra, & pestilentia, ærugo, & aurugo. 2. Paralip. cap 6.] Græca lectio ἴκτερος habet, quod felleus humor significat. Glos. Isid. lib. 4. cap. 8. FR. *Icterus* etiam Auis marina est, quæ & *Charadrius*, quam, vt Plinius lib. 30. cap. 11. existimat, a Latinis *Galgulus* dicitur, & ideo *Icterus* dicitur; teste Æliano, nàm eam aspicentes, qui icterico morbo laborant sanantur. De Charadrio fit mentio in Leuit. c. 11.

AVRVGINO, icterico morbo laboro. [Qui redundantia fellis auruginant amarescunt omnia Tertull. de anima. cap. 17.] ab auruginè ità dicitur.

AVRVM. Vide *Balluca*. *Obryzum*. *Ophir*.

AVSPICIA. FR. Exordia litis, Glos. de causa possess. & prop. cap. 5.

AVSTRALIS Ecclesiæ latus quid significat. Vide *Introitus*.

AVSVS. FR. audacia. [Donec peracta pro ausibus, vel errore à me definita tibimet pœnitentiam. can. Miror. 17. q. 4.

AVTIXVSION, græcè αὐτεξούσιον. liberum arbitrium. [Hæc erit vis diuinæ gratiæ, potentior vtique natura, habens in nobis subiacentem sibi liberam arbitrij potestatem quod autexusion dicitur. Tertullian. lib. de Anima cap. 21.

AVTHENTICA. Vide *Hebdomada maior*.

AVTHOCEPHALI, Archiepiscopi dicuntur superiores Patriarchas non habentes, sicuti est Cypri Archiepiscopus ex Concilij Ephesini decreto, quia fortasse Sancti Barnabæ Apostoli illius Cathedræ fundatoris intuitu à iurisdictione Antiochenæ Ecclesiæ Cypria Metropolis exempta fuerat; & ex Balsamonis attestatione eadem prærogatiua gaudet Bulgarorum Archiepiscopus. Igitur hoc vocabulum græcum est Αὐτοκέφαλοι, ex quo deinde *Authocephalia* formatur, idest, dimembratio ex capite. [Huius temporibus Ecclesia Rauennatum, quæ se ab Ecclesia segregauerat causa authocephaliæ, denuò se pristinæ Sedi Apostolicæ subiugauit. Anast. in Damaso.

AVTOCHEANI. FR. Hæretici, qui asserebant Christum esse Deum per se, haud à Patre procedentem.

AVTVMNA, Autumni spatium; [Reuoluuntur hyemes, & æstates, & verna, & autumna. Tertullianus de resur. carnis. cap. 12.] Rhenano autem insitatæ visæ sunt voces *Autumna*, & *Verna*, sed in Sancto Cypriano legitur. [Nec sic verna de temperie sua læta sunt, nec adeo arboreis fœtibus autumna fœcunda sunt] quibus adiectiuis substantiua sub audiuntur, scilicet, tempora. FR. Ouid. eleg. 2. lib. 3. Trist. [Quam verna de niue vernat aqua.] Et Suetonius in Nerone. [Et tamen non defuerunt, qui per longum tempus vernis, æstiuisque floribus tumulum eius ornarent. cap 57.] Et pro autumnali adiectiuo *Autumnus*, *a*, *um*, dicitur: Gell. lib. 19. cap. 7. sic ait: [Molli quodam tempestatis autumnæ die.] Vide *Verna*.

AXIOMATICVS græcè ἀξιωματικός, dignitate clarus. Adrian. Iun. Lexicon. Græcolat. [Plerique in equo, cuius sessione Sanctissimus Papa Nicolaus ad Sanctum Petrum pergens vsus fuerat eum cum pontificali pallio impositum, præcedentibus axiomaticis, & subsequente reliqua turba, in Vrbem redire, Patriarchiumque subire, conspexerant. Anast. Biblioth. in Adriano. Cunctis Episcopis, Presbyteris, Diaconibus, alijsque Axiomaticis aurum erogabat. Io. Diacon. in vita S. Gregorij lib. 2. c. 25.] Vide *Dignitosus*.

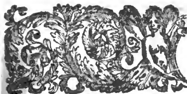
AXVNGIA. Calciamenti fibula, quasi *Axi iungia*, quia axes auriculares calcei, adiungit, ac stringit, quæ *axillæ*, id est, pusillæ alæ dicuntur, ideo alijs placet *Axiungiam* legere. [Et calciamenta, in quibus non axiungia deerat. In vita S Bern. 20 Aug. apud Surium.] Posset etiam hic intelligi de adipe, quo calcei vnguntur.

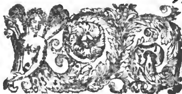
AZVL. Vide *Chrysocolla*. *Parsinus*.

AZYMA, & *Azymus* Vide *Lautia*. *Zyma*. FR. Azymus à voce græca ἄζυμος prouenit, quæ absque fermento significat. :||: Prima dies Azymorum dicebatur *Sabbatum secundo primum*. Vide *Sabbatum*, Azymorum dies, an fuerit quando passus est Christus. Vidè *Pentecostes*.

AZYMITÆ, Christiani Latini ritus ita ex contemptu à Græcis appellabantur, quia in azymo consecramus. [Cessate subsannando azymitas vocare. Leo IX. in Epist, cap. 20.] FR. Et eiusdem Pontificis legatus Humbertus Cardinalis Syluæ Candidæ Episc. idem habet apud Baronium in Appendice tom. 11. Item S. Algerius in tract. de Sacram. lib 2 cap. 10. in Biblioth. SS. Patrum tom. 6. col. 520. lit. B. Edit. Paris. de anno 1585. Hæc habet. [Verum ergo ex azymo, an ex fermentato pane Corpus Christi confici debeat inter Latinos, & Græcos, magna consecratio est, in tantum, vt illi istos Azymitas, & isti illos Fermentarios, quasi cuiuslibet hæresis notent vocabulo: cum tamen, & multis bonis Catholicis videtur, non sit contra fidem Christianam, seu azymum, seù fermentatum sanctificetur.] De Fermentarij. Vide *Fermentum*.

BA-

BABVRRVS, stultus ineptus. Isid. lib. 10. Etym. Vide *Arcbæus*.

BABYLONIVM TALENTVM. Vide *Talentum*.

BACCA. Ansa, catenæ annulus. [Statimque in eius vocibus orante B. Euphronio Episcopo de muro Ciuitatis contra Basilicam, dissolutæ sunt *manus* eius, & omnes baccæ catenarum *confractæ* ceciderunt. Greg. Turon. lib. 1. c. 23.] FR. [Descendente mox catenarum baccæ franguntur. In vita S. Germani.

BACCALAVREVS, gradus, titulusque in studiodiorum Vniuersitatibus, & præsertim intèr Religiosos vsitatus, à baccis laureis. quibus studentes graduati coronabantur, ideo *Laureati* etiam dicuntur. FR. sed Rhenano magis placet *Baclarios* appellari, à baculo in signum gradus tradito; fortasse quia sicut ait Gellius lib. 15. cap. 27. testamentum (idest, testimoniale) emancipationis familiæ, æs, & libra adhibebatur; sic à schola discipulus emancipatus *tradebatur* ei baculus, sub quo erat subiectus, in signum etiam potestatis docendi alios, ac corrigendi:]: Ideò fortassis à Iustiniano in proem. *Lyta* dicitur à græco vocabulo λύτοι, quod *Solubilem* significat, ex verbo λύω, quod *Soluere* denotat, nàm à Magistri disciplina soluitur; hinc *Licenciado* hispanicè dicitur, quo vocabulo *Licentiati*. Trident. Concil. vtitur. FR. Baccalaureus *Subdoctor* etiam dicitur. Item *Proscholus*. Scaliger in Ausonium. lib. 1. cap. 15 Sed hoc nomen potiùs Pedagogum significat. [Nobis apud Mediolanum constitutis, tàm pauper, vt Proscholus esset Grammatici. Aug. Ser. 23. de verb Apost.] Qui à D. Gregorio. *Collector* appellatur. [Quidam qui in magna Ciuitate Alexandrina medicinali arte erat imbutus, collectorem se apud sophistam suum habuisse perhibuit summæ prauitatis puerum. In Regist. lib. 11. Epist. 46.] à colligendo pueros fortasse.

BACCAVDA. Vide *Bagauda*.

BACCHA, laterna, quæ in extremo portus promontorio collocatur, ibique fax accenditur, vt index sit pro ingressu nauigantium tempore nocturno, & *Pharus* dicitur. [Bacchas lingua solebant vocare, prorsus erigi vetuit. In vita B. Caroli Comitis.] Flandri *BaKe* eam vocant. FR. An à Baccho potiùs *Baccha* dicatur? Nàm festa huius Nummis Gentiles noctù cum facibus celebrabant, seù quia Bacchos sol credebatur; hinc Virgilius. 1. Greg.

——— Vos ò clarissima mundi
Lumina labentem cælo, quæ ducitis annum
Liber, & alma ceres.

Lunam enim Cererem existimabant. Et Orpheus in Hymnis.

Primus it in lucem, ac Dionysius dicitur idem.
Immensum circa cœlum, quod voluitur altè.

Ac idem in carminibus.

Sol clarus Dionysum, quem cognomine dicunt.

Et Eumolphus in Bacchicis carminibus.

Flammiferos intèr radios Dionysus Olympi.

Itaque sicut Fax cœli diurna Bacchus nominabatur, sic portuosa fax etiam *Baccha* appellata fuit Vide *Absconsa*.

BACCHANALIA. Vide *Carnis priuium. Ceruula. Chariuarium Circumcisio Domini. Crobylus. Fugalia. Homophagia. Masca*.

BACCHVS. Vide *Nysus*. Idem ac Ositis. Vide *Heluus*.

BACELLVS, baculus, scipio, cui senes innituntur. [At ille moratus, adrepto bacello adminiculante puero, Sanctum ingressus est locum. Greg. Turon. lib. 2. Mirac. cap. 22.

BACONES, Porcinarij, qui porcinam carnem sale condiunt, Germani *Bacons* Lardum dicunt.

BACVCEVS, vel *Bacucus*, Fanaticus. [Alios ità eorum corda, quo cœperant inani quodam tumore vidimus infecisse, quos etiam bacuceos vulgus appellat, vt se ipsos vltra sui proceritatem corporis erigentes. Cassiod. Coll. 7. cap. 32] A verbo Βακχ. idest *insanire*, & *bacchare*, quod immoderatis gestibus agebatur.

BACVLO, *as*, baculo cedo, verbero, vapulo. [Ligauit fortem, & vasa eius diripuit, baculauit eum, qui habebat mortis imperium. Petr. Blesen. Ser. 1.

BACVLVS EPISCOPALIS, qui *Cabuta* dicitur, [Argenteam cabutam figuratam. Flodoard. lib. 5. cap. 8.] Item *Gambuca* etiam appellatur. [Faciat crucem cum gambuca in limine superiori, & inferiori. Durand. de consecrat. Eccles.] Item *Ferula* etiam dicitur. [Ad Domini Leonis Papæ pedes ipsiusque Imperatoris idem Benedictus (scilicet Antipapa) concitè procidens pallium sibi abstulit, quod simul cum pontificali ferula, quam manu gestabat, Domino

mino Leoni reddidit. Luitpran. lib. 6. hist. c. 11. Leo Apostolicus coadunata multorum Episcoporum synodo, eundem Benedictum Romanæ Sedis inuasorem iudicio omnium ab inuaso gradu deposuit, & pontificale pallium, quod sibi imposuerat, abscidit, ferulamque pastoralem confregit. Appendicum Notator Reginonis ad ann. 964.] Item dicitur *Virga Pastoralis*. atque *Croccea*, idest, baculus subalaris, sic in quadam Bulla Martini V. ad fauorem Ecclesiæ Maceratensis, quam *Crozzia*, & *Stampella* italicè dicitur. FR. etiam latinè nomen *Croccia* vsurpatum fuit. [Quod sine baculorum sustentaculo, quæ crocciæ dicuntur vulgaritèr, non poterat ambulare. In vita B. Finæ Virg.] Vide *Fulcinatorium* :||: Hodiè Episcopi, & Abbates græci baculo eiusdem formæ vtuntur in pontificalibus, qua solet dipingi pto S. Antonij Abbatis insigne, nêpè, ad modum T. maiusculi. Vide *Protopapàs*. Latini verò Episcopi baculum pastotalem in vertice curuatum (vt mox dicemus) gestant. Maronitarum autem Episcopi in summitate baculi globum aliquando chrystallinum, & sæpè gemmatum cum eruce superposita ferunt, quæ forma etiam à Latinis antiquitùs gerebatur. [Hic baculus ex osse, & ligno efficitur chrystallina, vel deaurata spherula coniungitur, in supremo capite insignitur, in extremo ferro acuitur. Isid. c. 219.] Ac eodem modo S. Gregorij baculus fuerat, vt in subiecta figura ostenditur. Abbates non possunt vti baculo pastorali absque velo, vt dictum est in dict. Abbas. Græci verò Abbates baculo vtuntur, ab Episcopali diuerso, eo modo, quo supra diximus in forma T. Antiqui Monachi Ægyptij baculum ferebant ad imitationem Elisei Prophetæ, de quo sic. Cassiodorus: [Cuius gestatio spiritualitèr monet, nunquam debere eos inter tot oblatrationum vitiorum canes, & inuisibiles nequitiarum spiritualium bestias inermes incedere. lib. 1. de Instit. Renunt. cap. 9.] De hoc etiam mentionem facit Isidorus Pelusiota. Epist. 92. lib. 5. Ad quorum imitationem etiam Eremitani Ordinis S. Augustini similem baculum, teste Iordano de Saxonia lib. 1. ferre solebant, qui iuxta Gregorij IX. constitutionem, quæ incipit *Dudum oportuit*. Quinque palmorum esse debebat. Deindè Innocentius VI. & Alexander IV. eis indulserant, nè in posterum baculum ferre tenerentur. FR. Maronitæ tàm Ecclesiastici, quam sæculares, ex eo quia stantes in Ecclesia orant, subaxillari baculo ibi sustentantur :||: In Oriente ab Episcopis, & aliquibus Sacerdotibus, teste Baronio ad An. 44. num. 88. baculus pastoralis ferebatur. Aliam speciem baculorum, seù virgarum. Vide *Teni*. In Conuentuali Melitensium Ecclesia quatuor Cantores in diebus solênibus pluuialibus induti assistunt in Choro cum baculis argenteis ad formâ baculorum peregrinantium, sed crassioribus; quod etiam in Gallia obseruatur. In Siciliæ ac Melitæ Cathedralibus reperitur canonicalis dignitas, quam *Ciantar*. vocant à voce gallica *Chanter*, idest, Cantor, qui fert baculum, seu potiùs virgam argenteam. FR. Quod à Stephano IV. institutum erat. [Fecit Xenodochium S. Gregorij iuxta gradus S Petri, & statuit tres Cantores cum Primicerio qui iugitèr officiarent Missam ad Altare S. Petri, indutus pluuiali mitra, & virga, & staret iuxta Altare, & pro beneficio haberent, sicut in priuilegio eius legitur. In M S. Benedicti Vaticani Canonici à Turrigio in eius Crypt. Vaticanis allato pag. 189. impress. secunda] :||: [Dum Euangelium legitur baculi de manibus deponuntur, quia prædicantem Euangelio legalis obseruantia deponebatur. Secundum hunc morem Cantores in offitio Missæ baculos tenere noscuntur. Gem. lib. 1. cap. 24.] Pastoralis autem baculi institutum, ab Ecclesiæ primordio fuisse constat; adhuc enim baculum S. Saturnini Apostolorum Discipuli Tolosæ conseruatur, cum hac inscriptione.

Curua trahit, quos virga regit, pars vltima pungit.

In Valentia Ciuitate Hispaniarum S. Augustini eburatus baculus, teste Gauanto, ostenditur. FR. Sed Baronius An. 504 ex Sigiberto, & Mariano Scoto ait baculum S. Augustini vnà cum eius corpore in Sardiniam translatum, quod corpus tandem denuò Papiam delatum fuisse. idem ad Ann. 25. num 1. & seqq. refert. Alios antiquos baculos reperiri traditur, nempè, Bononiæ S. Isidori. In Patriarchali aquileiensi Ecclesia S. Hermagoræ D. Marci discipuli Vsus autem baculi, vt Philostratus lib. 3. testatur antiquitùs Episcopis, & aliquibus orientalibus Sacerdotibus communis erat, qui mitra etiam, & anulo vtebantur. In Missis defunctorum baculus non adhibetur. Cærem. Epist. lib. 2. cap. 11. Baculo non vtitur Summus Pontifex. FR. Gregorius IX. ait: [Licet Romanus Pontifex non vtatur baculo pastorali, tùm propter historiam (alias meliùs Postillator ibi corrigit. Secundum Hostiensem) tùm propter mysticam rationem; tu tamen ad similitudinem aliorum Pontificum poteris eo vti. lib. 1. decretal. tit. 15. de Sac. Vnct. cap. vnico. §. licet,] Vbi Glossa subdit. [Propter historiam Martialis vnus de Discipulis Petri, quem posuit Dominus intèr Discipulos, cum dixit nisi efficiamini *sicut* paruulus iste, non intrabitis in regnum *Cœlorum* &c. quem postea Petrus cum alio, scilicet, Matthæo ad prædicandum misit in Germaniam cum iret, mortuus est, & redijt collega ad Petrum, & Petrus ait: Accipe baculum, & tangens eum, dic, in nomine Domini surgat, & prædicet, & iuit, & die XL. à tempore mortis tetigit eum, & resurrexit, & prædicauit, & ità Petrus remouit à se baculum, & dedit subditis

ditis.] Idem refert Baronius Ann. 74. nu. 15. Atque Angelicus Doctor, sic ait: [Dicendum, quod Rom. Pontifex non vtatur baculo: quia Petrus ipsum ad resuscitandum quendam Discipulum suum, qui postea factus est Episcopus Treuirensis, & ideo in Diœcesi Treuirensi Papa baculum portat, & non in alijs locis, vel etiam in signum, quod non habet coarctatam potestatem, quod curuatio baculi significat. In Supplem. 3. par. q. 40. ar. 7. ad 8 respons.] :||: Et ideo Patriarcha Constantinopolitanus in signum subiectionis, quando consecratur recipit baculum ab Heracleæ Metropolitano, sub quo Byzantij Episcopatus erat antiquitus subiectus. Durandus in Rationali. c. 15. lib. 16. ait, quod Innocentius Papa III. scripsit in Ecclesiæ speculo, quod B. Petrus misit baculũ suũ Euchario, siue Frõtoni primo Treuitorum Episcopo, quẽ vnà cum Valerio, & Materno ad prædicandum Euangelium genti Theutonicæ destinauit, cui successit in Episcopatu Maternus, qui per baculum Petri de morte fuerat suscitatus, quem baculum vsque hodie cum magna veneratione seruat Treuiren. Ecclesia: & ideo Papa in illa Diœcesi vtitur baculo, & non alibi.] Sed contrarium, tùm ex historia Benedicti Antipapæ in hac dict. allata s. Ferula, tùm ex subiecta figura S. Gregorij Magni apparet, quæ ex monumentis Alphonsi Ciacconi à D. Laurẽtio de Marijs Romano mihi donata fuit. FR. Aliam picturam Gelasij Papæ II. eum baculo pastorali apponemus in dict. *Mitra*. Tandem baculi significationes exprimi solent per hos versus:

Attrahe, sustenta, stimula, morbida, lenta.

Seu:

Attrahe per primam, medio rege punge per imum:

Attrahe peccantes, rege iustos, punge, vagantes.

Gloss. in d. c. Cum venisset de Sac. Vnctione. :||: Alia mysteria etiam in pastorali baculo contemplantur, nempe, [Episcopi pastores gregis dominici sunt, vt Moyses, & Apostoli fuerunt: ideo baculum in custodia præferunt: per baculum, quo infirmi sustentantur, authoritas doctrinæ designatur; per virgam, qua improbi emendantur, potestas regiminis figuratur. Baculum ergo Pontifices portant, vt infirmos in fide per doctrinam erigant: virgam baiulant, vt per potestatem inquietos corrigant, quæ virga, vel baculus est recuruus, vt aberrantes à grege, docendo ad pœnitentiam trahat: in extremo est acutus, vt rebelles excommunicando retrudat, hæreticos velut lupos ab ouili Christi potestatiuè exterreat. Gem. de Antiq. rit. Missæ lib. 1. cap. 218.] Vide etiam Isidorum dicto cap. 219. Baculus Decanorum Monasterij. Vide *Canibuta*. *Fulcinatorium*. *Narthex*. *Potentia*. :||:

BAD. Vide *Ephod*.

BADVINVS. Rusticus, ex arabico *Badui*, id est, Villicus.

BADVS, & *Batus*, Hebræorum mẽsura, de qua sæpè in sac. Scrip. & continebat 72. Sextarios, vt docet Budæus de Asse: erat decima Cori pars, idest, quatuor modij, seu sex, vt alij existimant, quod esset Tumulus Apuliæ, qui correspondet eidẽ antiquo græco, itaq; 120. libr. grani continet *Batus*.

BAGVADA. Facinorosus, rebellis. [Aut quid aliud etiam nunc agitur, quàm tunc actum est, idest, vt qui adhuc Baguadæ non sunt, esse cogantur. Salian. de Guber. lib. 5.] Apud Diuum Hieronymum *Bacauda* legitur sic etiam habet Eusebius, inquiens. [Diocletianus consortem Regni Herculeum Maximianum assumit, qui rusticorum multitudine oppressus, quæ factioni suæ Bacaudarum nomen indiderant, pacem Gallis reddit. In Chron.] In eius etiam Græco textu Βακαῦδαι habetur, ex quo vocabulo formatur nomen *Bacaudicus*, & apud Eumenium: [Latrocinio Bacaudicæ rebellionis obsessa.] Censent Saluian. & alijs ex dict. hebraica *Baguadim* hanc vocem deriuari.

BAHEM, seu *Bain*. [Coronam auream, & Bahem, quam misisti, accepimus. 1. Macab. cap. 13.] Vocabulum valdè obscurum. FR. Ex Iosepho Antiquit. Iudaic. lib. 13. cap. 8. habetur exemplar epistolæ Demetrij Nicanoris, de

qua in Machab. loc. cit. cuius verba sunt ex epistola eiusdem Demetrij. Sic itaque Iosephus ait de Ionatha Symonis fratre, quod à Demetrio per litteras accitus: [Ille non intermissa oppugnatione cum senioribus populi, & Sacerdotibus aurum, & argentum, vestem, aliaque xenia deferens, venit ad Demetrium, & hac munificentia mitigauit Regis animum &c.] & inferius refert Demetrij diploma, vbi inter alia hæc continebantur. [Remitto quidquid solebant ante me Reges accipere à sacrificantibus Hierosolymis, aliaque tributa pro fructu terræ, atque arborum, præterea salinarum vectigal, & aurum coronarium, neque quicquam eorum exigetur in posterum.] Cum quo sacra Scriptura loco citato concordat, dicens: [Et elegit Simon viros, & misit ad Demetrium regem, vt faceret remissionem regioni &c.] & mox in epistola Demetrij: [Rex Demetrius Simoni Summo Sacerdoti &c. Coronam auream, & bahem, quam misistis suscepimus, & parati sumus facere vobiscum pacem magnam, & scribere præpositis Regis dimittere, quæ indulsimus.] Et post aliqua verba sequitur: [Remictimus quoque ignorantias, & peccata vsque in hodiernum diem, & coronam, quam debebatis, & si quid aliud erat tributum in Hierusalem, iàm non sit tributum &c.] Sed suspendunt adhuc animum Ciceronis verba in primis, qui in orat. pro l. agraria inquit; [Quod ad quemque peruenerit ex præda, ex manubijs ex auro coronario.] Et Plinius [Æs Cypri coronarium lib. 33. cap. 9.] dixit. Sed Gellius omne planè dubium enodat lib. 5. cap. 6. inquiens: [Triumphales coronæ sunt aureæ, quæ Imperatoribus, ob honorem triumphi mittuntur: id vulgò dicitur Aurum coronarium.] Itaque Corona aureum coronarium dicitur, & *Babem* xenia, seu munera, quæ Demetrio Regi de Hebræis triumphanti Machabæi miserant. Arabicè *Mebbe* dicitur, idest, *Munus*, atque Chaldaica lectio habet *Sclibuto*, idest, missio. Cæterum *Bebem* pollicem manus appellant etiam Arabes. Vocabularij Ecclesiastici Auctor hoc vocabulum græcum existimat, & ineptè columnam interpretatur: nàm esset extra materiæ sensum, de qua in epistola Demetrij prædicta agitur. Cedrenus *Baion* vocat donum Imperatori tribui solitum, de quo etiam Luitprandus. lib. 3. cap. 5. Meursius in Gloss. Cræco-barb. & in citato Machabæorum capite de auro coronario. LXX. *Bain* vertunt ex Hieronymi lectione, quam secutus est Lyranus ibidem. Multæ item analogiæ sunt inter *Baion*, & *Donum*: *Baion* enim significat palmam, vt infra in dict. *Baia*, atque palma denotat præmium, donum, triumphum, & ipsam arborē: dactylus autem manus digitum, & fructum palmæ: & *Babem*, vt supra vidimus, pollex manus arabicè dicitur. Item Manus aureum triumphalem significat, vt in dict. *Manus* dicemus; & alia similia. De *Auro coronario*, & de *Argento chrysargyro* scripsit Baron. Ann. 330. num. 36. 37. & 38. Synonimum Bahem. Vide *Fodrum*.

BAIA. græca vox Βαΐς, ramus palmarum. [Cubile eis de folijs palmarum, quas baias vocant, contextum erat. Hieronym. contra Iouin. cap. 9.] Græci Dominicam palmarum Βαϊοφόρον ἑορτήν, idest, *palmiferum festum*, seu Βαΐων dicunt. Vide *Dominica palmarum*. *Palmarum festum*. FR. Aliqui perperàm damnant Meursium, quia *Baium*. dixerat *donum* significare: putantes hoc vocabulum nonnisi palmæ ramum denotare: sed Meursius minimè errauerat; nàm in dict. *Babem* diximus *Bain*, & *Baion* græcè, latinè *Baium* tàm donum, quàm palmam importare, hinc Cedrenus, & Luitprandus in originali sub hoc vocabulo *Baia* in significatu muneris, transposuimus in dict. *Babem*, nàm Auctor ibi fatetur vocem illam non percepisse: ideo æquinocauerat &c.

BAIN. & *Baion*. Vide *Babem*.

BAIRA. FR. Barium Apuliæ Ciuitas. [Tandem ingressus nauem Bairam ciuitatem Sancti Nicolai peruenit. Aicorferius Monachus in Histor. de Guelphis Princip. In cap. de Hermerico Duce, qui factus est Monachus. apud Canisium.

BAITHOSÆI. Vide *Sadducai*.

BAIVLVS, morum director, cui filij Principum committuntur. [Regibus nostris maturos, ac prudentes, atque sobrios baiulos singulis constituite. Hincmar. Epist. 11. cap. 11. FR. italicè, ac hispanicè *Aio* dicitur ;||: & *Bailia* directio intelligitur. [In testamento relictus sub bailia Vrbani IV. Anonym de inuestit. Episcop. Reg. Theuton.] Orator Venetus in Constantinop. Ciuitate ex antiquo vsu dicitur *Balus*, idest, negotiorum director. FR. seù potius ex gerulo, qui onera gerit, *Baiulus*, idest, Orator diceretur. Cicero enim 2. de Orat. inquit: [Remigem aliquem, aut Baiulum nobis Oratorem descripseras.] Tempore gręci dominij Venetus Orator *Mpailus* vocabatur. [Magistratus verò, qui certis temporibus eo mittuntur Venetorum Mpailus, siuè Curator Pisanorum, & Genuensium Potestas appellatur. Nicephor. Gregora. Hist. Rom. lib. 4.] Vide *Balius*. Baiulus, idest, gerulus. Vide *Saccas*. *Sagmarius*. *Oniferus*.

BALAAM. FR. nomen simoniaci Prophetæ in Sac. Pagina significat vanum populum, seù præcipitantem eos: [Sed & nomen ipsius Balaam, qui vanus populus, seu præcipitans eos interpretatur ex Beda in Decreto 2. quæst. 7. can. secuti sunt.] At D. Hieronym. de nominibus hebr. vetustatem populi ait significare.

BALDACHINVM. Conopeum, seù vmbella, quę ad tegendum tabernaculum, & Altare, & eiusdem

eiusdem Sacramentum per viam vnà cum Sacerdote illud ferente. inseruit. Item ad thronum Episcopi, & Principis absoluti dominij, ac in aulis magnatum, & in eorum pro audientia camera ponitur. Item feretra clarorum virorum Baldachino condecorabantur: [Feretrum coopertum fuit Baldachino, quod Ecclesiæ reliquerunt. In M. S. Annalibus Co lomariensibus. Anno 1276.] FR. Idem mos erat in Ciuitatibus Italiæ: de Senense enim, & Bononiense Vrbe narrat Cherubinus Ghirardaccius in sua Hist. Bononien. ad an. 1260. his verbis. [Morì parimente Guglielmo Guidozagni famoso Caualiero &c. e fuori della Città nella Chiesa &c. con gran pompa funerale, e col Baldachino fù sepolto, secondo che era in quei tempi costume farsi à simili huomini letterati, e famosi. In due modi, & in varij tempi s'vsaua il Baldachino à i morti. Alle volte si portaua il corpo all'vscir di casa vicino alla sepoltura. Altre volte s'vsò in questo modo. Poneuasi il corpo in mezzo della strada sopra vn'alto Catafalco tutto di nero addobbato, e sopra il capo si poneua vn Baldachino] :||: Nomen hoc originalitèr sericum textile significat, & variè in Codicibus *Baldachinum*. *Baldekinum*, *Baldequinum*, & *Baldicum* scribitur. [Rex veste deaurata facta de prætiosissimo Baldakino. Matth. Paris. in Hent. III.] Vestis ergo, & non tegumentum in primeuo significatu erat, de quo supra. [Baldicum aulæum prætiosum paganici operis. Tom. 1. hist. Germanicarum.] FR. Dùm ergo paganicum. sericum textile erat, dicendum, quod fortasse sicut huiusmodi textile ex serico *Damascum* à Damasci Ciuitate vulgò vocatur, sic *Baldaquinum*, à Baldaquino Damasci Regulo, quem Balduinus Gothifredi Bulionis fratet, & in Regno Hierosolymorum successor vicerat, vt Blondus decad. 2. lib. 5 ad an. 1130. refert, ex sericis ergo inter eius spolia repertis nomen hoc inditum fuisse censendum est, seù potiùs *Baldacrinum* à Baldaco, ex quo ad Damasci Ciuitatem sericum mittebatur. Vide *Sameria*. *Fastigium*. *Mappula*. *Pendens*. Baldachinum pro processione quando defertur Euchatistia, sempet debet esse album. Vide *Velum*.

BALISTA. Instrum. bellicum. Vide *Arbalista*. *Diaspbendon*.

BALIVVS, idem ac Bailus supra. FR. Curator, Administratot. Inter Equites Melitenses, & S. Stephani Florentinos dignitas est. At quia in Italia præsertim in Neapolitano Regno pro Cursore, & Mandatario vsurpatur; ideo in dicto Regno obtinuerunt à Concilio Conuentus ipsi Melitenses Equites, vt *Priores*, & non *Balivi* vocentur. Italicè *Balio* dicitur, quod commune est cum cursoribus: ideoque Equites S. Stephani Florentiæ variant corripiendo vltimam syllabam, ac vltimam litteram demendo, *Bali* pronunciant; vt à *Balio*, idest, Cursore distinguantur. Dicitur etiam *Ballivia* hæc dignitas. cap. 10. de offic. Archidiaconi.

BALLEMATIVM, saltationis genus, à græco verbo βαλλίζω *tripudio* deductum. [Dicta autem cymbala, quia cum ballematijs simul percutiuntur. Ita enim Græci cymbala ballematica. Isid. lib. 3. Ethym. cap. 21.] Reperitur græcè, & latinè etiam verbum *Bal*. in eadem significatione: [Sacerdotes admoneant viros, & mulieres, qui festis diebus ad Ecclesiam conueniunt, nè balando, & turpia verba decantando choros teneant, & ducant. Romana Synod sub Lothario cap. 32.] Item *Balatio* ipsa saltatio. [Illas verò balationes, & saltationes, canticaque turpia, & luxuriosa. In capitulis Caroli Magni lib. 6. cap. 19.

BALLVCA. FR. Auri fragmenta, & eius arena, quæ in caueis colligitur. Theodosianus Codex lib. 10. tit. 19. Vbi quantitatem ærario publico à metallorum fossoribus soluendam limitans, sic ait; [Quatuordecim vncias Ballucæ pro singulis libris.] In textu græco pro *Balluca* χρύσαμμος. Legitur; nàm χρυσος, aurum, ἄμμος (corruptè pro ἄμμος) arenam significat, & sic *Chrysammos* legendum esset. Vide *Aurilegulus*.

BALNEO, lauare, madefacere significat; verbum barbarum, quo vsus est Gulielmus in suo tractatu de terra Sancta apud Canisium in Promptuario ecclesiastico. [Irrigatur hic hortus quodam fonte paruo in ipso existente, in quo Virginem Mariam puerum Iesum balneasse asserunt Christiani.

BALNEVM, vile genus potus Monachorum, & Pœnitentium [Soli mensæ assidunt nudæ paxamatium sibi apponentes, balneaque tunc vitro permodico non bibentes, sed sorbillantes. Luitprand. in legat.] Vide *Paxamatium*.

BALATIO, & *Balo*. Vide *Ballematium*.

BALSAMVM, Chrisma intelligitur aliquando. Vide *Chrisma*.

BALTHEVS. Vide *Cingulum*.

BANAVSVS. Artifex, qui igne in eius exercitio vtitur, græcè βάναυσος, cuius significatio ad omnes deindè artes mechanicas translata fuit. [Vt taceam de ijs, quos Græci Banausus vocant. Hieron. lib. 1. aduers. Pelag.] A quo formatur nomen *Banausia*, quod prodigalitatem significat, de quo vitio agit. D. Thom. 2.2. quæst. 135. ar. 1. ad. 2. quando, scilicet, aliquis de opere suo citra valorem solutionem exigit, vel prodigalitèr emptor illud soluit.

BANCALIVM. [Bancalia sunt panni, qui super sedes; vel bancas in Choro ponuntur. Durand. in rational.] Vide *Dorsale*.

BANCVS, scamnum. [Dùm iter pergens, in quadam Ecclesia hospitatus fuisset, & fessus super bancum quiesceret. Sistoldus presbyter

lib. 1. Epist.] Facit etiam mentionem de hoc vocabulo Pontificale Rom. de ordinatione Sacerd. vbi sic habetur [Presbyteri verò ordinati retrò Pontificem, vel hinc, & indè, vbi magis commodum erit, in terra genuflexi habeant libros coram se super scabellis, vel banceis ordinatis.

BANDERASIVS, seu *Branderasius*. FR. Vexillarius, signifer: sic enim antiquitus Romæ vocabantur regionarij primates, hodiè vulgò *Caporioni* appellati. [Nàm Romæ datus singulo semestri a pontifice, Senatorius dicebatur, & Vrbis custodiæ totius administrationis Banderasij gerebant curam, ea regiminis forma inchoauerant &c. Dicti sunt Banderasij à vexillis gallico, vel potiùs germanico verbo Bandis, longè prius in Italia appellatis ab Vrbano IV. Blond. decad. 2. lib. 10. in Greg. IX. Totamque Reipub. administrationem, & curam Banderasij tunc gerebant. Platina in eod. Greg.] Vide Bandoforus, Banderarius, Bandularius in dict. *Bandum* Bandones. in dict. *Banerium*. Vide *Brandeum*. *Regionarius*.

BANDVM. Vexillum, [Dedit signa sua, & banda S. Syluestro. Constant. in donatione.] Et clariùs Suidas: [Bandum Romani vocant Vexillum militare.] FR. [Misit ad eum primiores bandorum, Presbyterosque, ac Diaconos, & Reuerendos signorum Custodes. In Collect. Anast. Biblioth. per Sirmondum in 8. edita pag. 188.] Indè *Bandoforus*, & *Banderarius*. Cencius Camerarius *Bandularium* voceat. In Melita equestris Vexillarius *Bandoliero* adhuc vocatur. Vide *Tufa*.

BANERIVM, Vexillum. [Rex hoc audito statim banerium suum super turrim Ecclesiæ spirensis constituit. Albert. Argent. an. 1349.] Vnde Vexillarij ab aliquibus scriptoribus *Bandones* dicuntur.

BANLEGVA. FR. exiliū per distantiā vnius leucæ.

BANNIO, & *Bannior*, publicè in exilium mitto, vel mittor. [Vt nullus ad placitum banniatur. in Constit. Caroli Magni.] FR. [Insuper etiam Sancta Synodus decreuit, vt nulla iudiciaria potestas licentiam habeat sua authoritate Christianos ad placitum bannire in supradictis diebus &c. can. Placita 15. q. 4.

BANNVM, & *Bannus*, edictum, & edicti pœna. [A Iunioribus Ecclesiæ iussit bannos exigi, pro eo, quod in exercitu non ambulassent. Greg. Turonen. lib. 5. cap. 26. Mandat illi ex authoritate Dei, & Sanctæ Mariæ, & Sancti Remigij, & sua episcopali, nec non ex banno Regis. Flodoard. lib. 3. cap. 26. Si quis per hanc Sancti Concilij definitionem inuentus fuerit corrupisse bannum ab Episcopo impositum, quadraginta dierum castigatione corripiatur tantum in pane, sale, & aqua. Clem. I. Epist. ad Iacob.] FR. [Consueuit recipere annuatim, insuper, & commettiones; banna, placita, forisfacta, de præscript. cap. ad audientiam.] Vbi Glossa: [Bannum, idest, ius dicendi bannum, vel edictum.] Sæpè in Annot Hist. Longobard. in cap. 10. l. si quis pro faida de faidosis. l. de his, qui de eo, qui fraudulenter alienauerit. Bullar. Casinen. tom. 2. const. 70.

BANVS. FR. Dignitas erat in Dalmatia, & Croatia, cui gubernium totius prouinciæ incumbebat, ac sæpè Regis fratribus, ac liberis committebatur, & Ducatus titulo æquiparabatur, cuius substitutus *Vicebanus* dicebatur. Ita Io. Lucius in tract. de Tragur. In Bortio interioris Libyæ regno *Banu* nummos significat.

BAPHIVM. FR. officina, in qua purpurinus color sericeo, & lanæ dabatur. l. 2. & l. Priuatæ C. de Murileg. Græcè enim βαφή tincturam significat. *Procuratores Baphiorum* vocabantur huius officinæ Præsidentes, ex his fuerat Dorotheus eunuchus, qui in Ciuitate Tyri ad hanc officinam Præsidens erat, dein antiochenus Sacerdos ordinatus, ac tandem imperante Iuliano Apostata ad diem. 5. Iulij Martyrij palmam obtinere meruit, quo tempore sericum non extrahebatur per aquam feruentem, vt modo fit; sed opificio pectinis, ac fusi.

BAPTISMALIS, appellatiuum ad res huius Sacramenti concernentes; sic *Dies baptismales* dicebatur tota Paschæ octaua, in qua Neophyti in albis induti ad diuina offitia intromittebantur. Baptismalis Ecclesia. Vide *Parochia*.

BAPTISMVS, græcè βαπτισμός. Lauacrum, immersio antiquitùs enim in memoriam triduanæ Christi sepulturæ triplici immersione baptismus conferebatur, quem ritum Ecclesia græca, & ambrosiana adhuc retinet. [Alij trinam immersionem volunt in similitudinem triduanæ sepulturæ, vt in canonibus Apostolorum statutum habemus, & Romanorum consuetudo obseruat. Alij vnam propter diuinitatis vnitatem contendunt, vt in Concilio Toletano plenissimè habetur. Valaf. de rebus Ecclesiæ. cap. 26.] Quæ vnica immersio in Hispania primò fuerat introducta, nè coincideretur cum hæresi illorum, qui tres substantias in tribus personis diuinis affirmabant; ideo de hac immersionis diuersitate Leander Hispalensis Episcopus interrogatus, respōdit: [Quia in vna fide nihil officit Ecclesiæ consuetudo diuersa. Nos autem, quod tertiò mergimus, triduanæ sepulturæ sacramenta, significamus, vt dùm tertiò ab aquis infans educitur, resurrectio triduani temporis exprimatur. lib. 1. epist. 4.] FR. Rationem cur inter Latinos desierit ceremonia, baptizandi per immersionem, puta fuisse ob varias inconuenientias, quarum prima ex can. peruenit. 30. quæst. 1. colligitur, vbi narratur, quod Hispali in Hispania tempore Deusdedit Papæ propter multitudinem populorum, parentes infantes eorum nudos post immersionem, nesciebant recognoscere; idemque accidisse Isauriæ Ephesiorum,

fiorum, Hierosolymis, & in alijs Ecclesijs temporibus Iulij, Innocentij, & Cælestini Pontificum ibidem refertur; ideo coniuges in pœnitentiam separari cogebantur à copula. Secunda ratio, quia multoties, vt alibi dicemus Infantes sacrum lauacrum stercorabant, vel vrinando illud fœdabant. Tertia denique causa fuit, nè ampliùs pueri baptizandi in aqua immergerentur, ob periculum puta, nè Sacer Minister in irregularitatem incurreret, quia aquæ rigiditate in ea immersione, maximè hyberno tempore, expirare periclitabantur tenelli infantes ¶: Romana Ecclesia in duobus tantùm anni temporibus Sacramentum hoc administrabat in vtroque, scilicet, Sabbato Dominicæ Resurrectionis, & Pentecostes præcedente: at in mortis periculo omni tempore conferebatur. [Quia verò secundùm Apostolum in morte Saluatoris baptizamur, & ipse Dominus intraturos regnum Cœlorum ex aqua, & Spiritu Sancto renasci debere præmonstrat; congruè à Præsulibus Romanorum hæc duo tempora sola ad celebrationem præfixa fuut baptizatis, idest, Pascha, & Pentecoste, quorum vno passio Domini, & resurrectio, altero Aduentus celebratur Spiritus Sancti. Valaf. de reb. Eccles. cap. 26.] Sic D. Augustinus in Paschæ festiuitate baptizatus fuerat, vna cum eius amico Alpio, filioque eius naturali Adeodato ætatis XV. annorum, de cuius ingenij acumine eius pater dixerat [Horrori mihi erat illud ingenium. lib. 9. Confess. cap. 6.] In die verò Paschæ, dum Summus Pontifex ad S. Mariam Maiorem iter capiebat, Scriba ei omnium Baptizatorum numerum referebat in via. [Die Resurrectionis Dominicæ procedente Pontifice ad Sanctam Mariam cum Ordinibus suis, Notarius stat in loco, qui dicitur Merulanus, & salutato Pontifice, dicit: In nomine Domini Iesu Christi baptizati sunt externa nocte in Sancta Genitrice Dei Maria infantes masculi numero tot, fœminæ tot. Ord. Rom.] Merulanus erat locus inter Lateranense, & Sanctam Mariam maiorem, vbi nunc est S. Matthæi templum. Igitur in die Sabbati Sancti antè benedictionem fontis Pontifex dabat primo Cardinali Presbytero benedictionem, dicens: *Ite baptizate omnes gentes*, tunc Presbyteri Cardinales ad suas peculiares titulares Ecclesias equitabant, ad benedicendas fontes, pro baptismo exercendo, vt Cencius Camerar. in suo M.S. Cæremoniali refert. Priscis temporibus post Baptismum, tàm Adultis, quam Infantibus conferebatur Eucharistiæ Sacramentum, qui etiam coronabantur. [Eleuant baptizatos ad Altare, eisque dant mysticam Eucharistiam, & sertis coronat eos Sacerdos. Sener. Alexan. lib. de Sacram. cap. 20. Illud autem de paruulis prouidendum est, vt postquam baptizati fuerint, vllum cibum accipiant, neque lactentur sine summa necessitate antequàm communicent Sacramento Corporis Christi. Alcuinus.] Et de abusu introducto idem conqueritur, quod propter periculum in infantibus Sanguinem Christi reijciendi, eis dabatur non consecratum vinum, quod fiebat, ad euitandum in circumstantibus scandalum, qui tamen Author in simili periculo nullum potabile talibus infantibus porrigendum esse consulit. In quodam Graduali M. S. quod in Biblioth. Angelica de Vrbe reperitur, summoperè inculcatur hæc Eucharistiæ contributio his D. Greg verbis: [Illud autem de paruulis prouidendum est, vt postquàm baptizati fuerint nullum cibum accipiant, nec ablactentur, antequàm communicent Sacramenta Corporis Christi.] Imò Adulti quotidiè per totam Paschæ Octauam Eucharistia reficiebantur, vt in eodem Graduali præscribitur. [In omnibus diebus septimanæ Paschæ ad Missas præcedant, & offerant pro ipsis, & communicent.] Post eandem communionem, tanquàm recenter in spiritu genitis, porrigebatur insupèr eis lac, & vinum. [Porrò autem miscetur lac vino dulci. Hier. in Isaia. cap. 55. In quo opinor significari, quod dulcior sit libertas gratiæ in lacte misericordiæ, quàm in vino iustitiæ legis austeritas. D. Paulinus Epist. 4 ad Seuer.] Alij tamen dare eis solebant lac, & mel, de quo ritu Tertullianus de coron. milit. cap. 4. hæc scripserat: [Indè suscepti lactis, & mellis concordiam prægustamus.] Et Hieron. aduers. Lucif. [Veluti in lauacro ter capit mergitare, deindè egressos lactis, & mellis prægustare concordiam ad infantiæ significationem.] In quo sensu intelligenda sunt verba, in actis S. Susannæ, vbi dùm fit mentio de baptismo à Sancto Pontifice Caio administrato, talia habentur. [Obtulit pro illis sacrificium in eadem domo, & consecrauit corpus, & sanguinem Domini Iesu Christi, & lac, & mel, & fontem; participauitque cum omnibus mysterium Dei.] De hoc fortasse allusionem habuit D. Agnes in illis verbis ab Ambrosio Ser. 90. registratis. [Lac, & mel ex ore eius sumpsi.] Vide *Infans*: Quod etiam vsque ad præsens Æthiopes obseruant. Induebantur baptizati vestibus albis per totam paschalem Octauam, quæ ideo *in Albis* dicitur, de quo ritu diffusè Sancti Patres loquuntur, & D. Paulinus Epist. 12. ad Seuer. sic cecinit.

Indè parens sacro ducit de fonte Sacerdos
Infantes niueos corpore, corde, habitu,

FR. Et Prudentius lib. 1. contra Symmachum.

——— Concilium senum gestire Catonum
Candidiore toga niueum pietatis amictum
Sumere, & exuuias deponere pontificales.
Iamque ruit paucis tarpeia in rupe relictis
Ad sincera virum penetralia Nazareorũ. ¶:

Ex illa miraculosa apparitione à Baronio an-

anno 410. num. 106. relata; quando, scilicet, supra vestes baptizatorum cruces apparuerunt, vsus penès Moschos obtinuit, vt baptizatis imponatur ex auro, seu alio metallo Crux ad collum pendens, quæ, vt refert Io. Corona, siuè Stephanus Menochius in eius Storeis. tom. 1. cap. 95. non debet descendere infra pectus, ac defertur per totum vitæ tempus; ità vt si absque ea quis inueniatur in morte, sacra eius corpori sepultura non conceditur. Imò cum Moschi sint tàm luxiriosi; non tamen audent carnalitatis peccatum committere, dùm secum Crucem ferunt. Est quæstio intèr Scriptores, an per *Siliquas decem*, quæ baptizatis dabantur, moneta, vel fructus intelligatur, de qua vidè eundem Io. Coronam, seu Stephanum Menochium: loc. cit. cap. 9. Hæc de varijs ritibus in hoc Sacramento. Quo verò ad eius materiam *Aquæ mortuæ* dicebantur illæ, quibus Cherinthi Hæresiarchæ sequaces, è vita absque baptismo decessos baptizare intendebant; baptizando, scilicet, aliquem viuum loco defuncti; contra quos Apostolus 1. Corint. 15. inquit: [Quid facient, qui baptizantur pro mortuis, si omninò mortui non resurgunt?] Alij verò eosdem mortuos baptizabãt, quod in Concilio Carthaginensi IX. damnatum fuit, & Nazianzenus ait: [An tu etiam expectas, dùm mortuus abluaris; non iàm misericordiam tuam magis, quam odium mouens. Orat. 11.] Idem, & Marcionitæ faciebant, teste D. Io. Chrysostomo in 1. Corinth. hom. 40. FR. *Aqua fallax*, & *Aqua mendax* appellatur Baptismus Arianorum a S. Victore Vticense lib. 3. de persecut. Vandalorũ: quia diuinitatem Verbi negantes; non rectè in nomine Sanctissimæ Triadis Sacramentum conficiebant; sed hoc intelligendum de Arianis Thracibus, qui Eunomiani dicebantur. Baron. Ann 419 num. 109. Nàm SS. Patres babaptismum reliquorum Arianorũ non reprobabant. Idẽ Baron. An. 506. n. 15 & An. 601 n. 25. Reprobata etiã fuit baptizandi forma Montanistarum, & Bonosianorum. Baron. ibidem. Item *Aquas viduas* Tertullianus lib. de Baptismo appellauit Gentilium lauacrum, quod gratia regenerationis carebat, inquiens; [Nationes extraneæ ab omni intellectu spiritualium potestatum, eadem fiducia Idolis suis sub ministrant, sed viduis aquis mentiuntur.] Eodem modo baptismus Agarenorum existimandus est, de quo Baron. An. 1148. n. 46. Aquæ verò miracula pro hoc Sacramento in Pascha celebrando diuinitùs comprobabantur; narrat enim Lilybensis Episcopus Paschasius in Epist. ad Leonem Papam, quod in nocte Paschæ, tempore baptizandi, ex se spontè sacra fons replebatur aqua, ac Catechumenorum peracto baptismo, denuò in instanti siccabatur. Idem accidisse in Lucania Cassiodorus lib. 8. cap. 35. testatur, ac de alio fonte in Lusitània fidem facit Greg. Turonen. lib. 2. cap. 24. de glor. martyr. Ac in Lyciæ Villa Sorabra appellata idem miraculum quotannis aspiciebatur Ioanne Mosco teste, sic aiente: [In eo Baptisterium est, quod in Sanctis Epiphanijs sudat, qui sudor per tres horas continuis incrementis augetur, & post baptisma peractum decrescere incipit, & tribus alijs horis sensim deficit. c. 214. ità vt de anno 417. dùm celebraretur Pascha die 25. Martij per errorem in Occidente, tunc in fonte aqua non apparuerat, sed in die 22. Aprilis, quæ erat vera paschalis dies. Baron. in eodem anno. Simile miraculum narrat Sigibertus in Chronica accidisse de anno 573. quando inter Gallos, & Hispanos orta fuit quæstio de vera die Paschæ. Cæterum quo ad mysteria huius Sacramenti Tertullianus baptizatos *Pisces* appellauit, de quo vocabulo disertè Io. Corona, siuè Stephanus Menochius. tom. 1. cap. 23. egit. Sed existimo diuerso mysterio Tertullianum hoc vocabulo vsum fuisse; nàm græcè ἰχθύς, quamuis piscem significet, eodem tamen nomine hic Doctor Christum vocauit; hi enim characteres seiuncti in sequentia vocabula formant, nempè I. Ἰησοῦς Iesus: X. Χριστός, Christus: Θ. Θεοῦ, Dei: Υ. Υἱός, filius: Σ. Σωτήρ, Saluator. Baptizati candido lino induebantur ob significatum, vt ait D. Hieronymus: [Præceptis Dei lauandi sumus, & cum parati ad indumentum Christi tunicas pelliceas deposuerimus; tunc induemur veste linea, nihil in se mortis habente, sed tota candida, vt de baptismo consurgentes cingamus lumbos veritatis. Epist. 128. ad Fabiol.] Per septem dies ferebatur, ad significanda septem Spiritus Sancti dona. Fortun. lib. 4. de Eccles. Off. cap. 24. qui cap. 25. addit, quod peractis his septem diebus huiusmodi vestes propè baptisterium deponebantur, sic inquiens. [Et hodie reuertuntur ad fontes, vt exuant se albis.] Velum etiam ponebatur in capite, de quo Albinus. [Mystico tegitur velamine, vt intelligat, se diadema regni, & Sacerdotij dignitatem portare. de Diuin. Off.] In quo velo erat filum purpureum, dominicæ passionis hyeroglifhicum. Durand lib. 6. de Diuin. Off. Hoc velum *Chrismale* dicebatur. Vide suo loco, quia baptizati caput tegebat, quod chrismate vnctum erat à Sacerdote. Vlteriùs myrto, seù palmis coronabantur, vt ex Ethiopico Rituali, & Seuero Alexandrino colligitur. Item accensus cereus baptizato dabatur, vt significaretur illius animam Christi sponsam effici. [Et sponsales lampades nobis donate. Cyrill. Hieros. Patriar. ad Baptiz.] Quem gestabant accensum per illam totam hebdomadam in diuinis officijs, [Angelicæ castitatis habitu, & luminibus claritatis Sanctis assistere sacrificijs solent. Albin. in Epist. ad Carolum Magnum,] Calciamentorum in adultis baptizatis significatum exponit Rupertus; inquiens: [Proculdubio calceamenta accipit in pedibus, calceamenta

nam-

namque de mortuis animalibus fiunt, & hæc manifestè dominicæ mortis insignia funt.lib.6. cap.7.] FR. Quando baptizat Episcopus, non debet salina tangere baptizandi labia, vt Parochis Rituale præscribit; sed tantùm nares illius. [Propter gloriam muneris, & operis non os tangit Episcopus, sed tantùm nares, vt bonum odorem accipiant pietatis æternæ. De consecrat. dist. 4. can 67.] Solebant Gentiles die quinto à natiuitate infantibus curtim cir cum focum nomen imponere, qui dies *Amphidromus* dicebatur, quæ superstitio adhuc inter aliquos rudes Melitenses viget, solent enim in die Natiuitatis S. Ioannis ære crepundia ex cucurbitis verrucosis, quę ab Italis *Cedroli*, siuè *Cedruoli* dicuntur. Quas etiam Cic. de Clar. *Cetrulos* appellat. Hæ siquidem po mis adornatæ à pueris melitensibus, & fericis frustillis inuolutæ tanquàm infantuli, per flammas cursim ad manus proijciuntur, & dant nomen Io. Baptistæ. :]]: Patrinorum ritus censetur ab Apostolis introductus, nam Dionysius Areopagita, qni Apostolorum discipulus exstiterat, eos *ἀνάδοχοι* quasi *Fideiussores*, Iustinus *Offerentes*. Tertullianus *Sponsores*. Augustinus *Fidei Doctores* (nam spirituales filios Christiana doctrina instruere tenentur) Nazianzenus *Initiatores*. Orat. 40. Concilia *Compatres*. Atque Hyginus Papa *Patrinos* vocant. & in quodam Parisiensi Concilio, & alibi *Patroni* dicuntur, idest, defensores. Parabant lautum conuiuium Patrini sacris Ministris, quod prohibitum, seu potiùs limitatum fuit deinde in Conc. Moguntino II. cap. 16. de alijs nonnullis huius Sacramenti cæremonijs. Vide *Vertex. Chrisma. Confecutio. Illuminatio.* Pontifex antiquitus tres infantes baptizabat in Sabbato Sancto. Vide *Brachiale. Telæosis.* Adultis antè baptismum ieiunium trium dierum sine vllo cibo, vel potu imponebatur. Vide *Biduanum.*

BAPTISTERIVM. Fons, in quo baptizatur à S. Dionysio dicitur *Mater adoptionis*. In eo enim regeneratur Christianus. Ab alijs *Fons Sacer*, & *Sacrarium regenerationis* vocatur. Vide etiam *Concha, Antitypon.* FR Manifestauit autē Deus diuina sua vltione, quàm venerabilis sit Fons iste baptismi; nàm vt in S. Marcelli Papæ actis penes Surium tom. 1. 16. Ianuar. legitur, Carpasius Imperialis Vicarius, cum exequitur Sanctorum necem in domo S. Cyriaci, quam ab Imperatore impetrauerat, & fontem baptismi à S. Marcello Papa consecratum in balneum vertisset; exiens de balneo cum socijs statim corruit extinctus.:]]: Antiquitùs in qualibet ciuitate maiori Ecclesiæ propinqua erat cappella Baptisterij. FR.[Basilicæ appēdix piscina forinsecùs, siuè si græcari mauis Baptisterium ab oriente connectitur. Sidonius Appollinaris. lib. 2. Epist. 2.] :]]: Sic Romæ propè Lateranensem Ecclesiam adhuc extat antiquū Baptisterij sacellum, in quo Magnum Constantinum baptizatum fuisse traditur. Florentiæ iuxta Cathedralem Ecclesiam est fontis baptismalis cappella, & sic per omnes Tusciæ Ciuitates similia adnexa Cathedralibus extant adhuc sacella. FR. Metropolitana Rauennatis Ecclesia adnexam etiam habet Cappellam sub titulo S Ioannis in Fonte. :]]: Quod propter Episcoporum commodum erigebatur, qui in primæuis sæculis ipsimet hoc Sacramentum administrare solebant. Indè Edessæ Clerum Photio Patriarchæ suppliecm libellum porrexisse legimus, vt restitutionem eorum Episcopi, ad Catechumenos in die Paschæ baptizandos, impetrarent, sic Francorum Legati ad Iustinianum Imperatorem pro Datij Mediolanensis Episcopi restitutione directi fuere, qui intèr alias narrationes, hanc adduxerant, scilicet, [Immensa populi multitudo sine baptismo moritur.] Sic etiam pro Blandi Hortani Episcopi liberatione ad Rauennæ Exarchum scripserat D. Greg lib. 1. epist. 32. his verbis: [Ecclesia sinè Rectore, & populus quasi sine Pastore, grex deperit, & ibidem infantes sinè baptismate moriuntur.] Igitur baptizandi munus solius Episcopi fuerat, & extra matricem Ecclesiam baptisterium erigebatur, quia per baptismum vnusquisque ad sacrosanctam Ecclesiam insinuatur. Greg. Turon. lib. 5. cap. 11. Durand. lib. 1. cap. 19. Quod deindè Clodouei Francorum Regis temporibus intra Ecclesiam ad læuam illius decretū fuit constitui. Greg. Turon. de mirac. S. Martini lib. 2. cap. 21. Baptisteria item ponebantur in loco profundo, vbi per gradus descendebatur, vt videtur in prædicto Laterani fonte, ad denotandum Christi sepulcrum, cuius typus est Baptismus, Apostolo dictante. [Consepulti enim sumus cum illo per Baptismum. Ad Rom. 6.] In primitiua Ecclesia in fluminibus baptizabatur, vt ex apostolicis Actis, & sacris historijs colligitur; hinc Tertullianus. lib. de Baptismo cap. 1. inquit [Neque quicquam refert inter eos, quos Ioannes baptizauit in Iordane, & Petrus tybere tinxit.] Quidam Christiani Bosræ prouinciæ, quæ ad finem persicum extat, ad diem dominicum in Iordane superstitiosè, & absque debita forma rebaptizantur, quibus Discalceati Carmelitæ, apostolicique Missionarij ostenderunt eorum errores, eosque ad Catholicum ritum reduxerunt. Ambrosianus ritus benedictiones fontis in Sabbato Sācto, & Pentecoste non permittit in Parochialibus Ecclesijs fieri; sed in Metropolitana Ecclesia tantùm, à qua deindè Parochi processionaliter ad suas Ecclesias eam deferunt, & comiscent aliam addendo aquam; sic etiam per mediolanensem totam Diœcesim obseruatur, deferendo, scilicet, omnes Parochi hoc sacratum elementum ad sua baptisteria ex Matricis Ecclesię fonte. Vide *Concha Illuminatorium.*

BA-

BAPTIZANS. Vide *Immersor*. Baptizans dicitur Artifex Trinitatis. [Nobis vero nullus de postibus frontium valebat euellere, quod in vno baptismate Artifex Trinitatis dignatus est titulare. S. Victor Africanus lib. 3. de persec. vandal.

BAPTIZO. Vide *Tinguo*.

BARA. Vide *Guanilo*.

BARALOTTI, Bononiæ Hæretici. Vide *Obedientes*.

BARANGI. Officiales, qui custodiebant claues portarum ciuitatis, vbi morabatur Imperator. Cataeuzen. lib. 1. cap 1. vocabulum Anglicum est illius æui, teste Curopalata; nam custodes illi Angli erant etiam cammeræ imperialis Custodes, ferentes securim; ideò *Securigeri*, & *Barangi* dicebantur. In historia Annæ Comnenæ hos *Barangos* ex insula Thulæ, quæ hodie Island appellatur, solitum erat deferre. Eorum Præfectus dicebatur Acoluthus. Vide *Acolutus*.

BARBACANVM, antemurale: etiam nunc sic antemuralia aggere refecta *Barbacani* nomen seruant. Lepidè quidem Hispaniæ Rex Gubernatori suo, qui Ciuitatem inimicis cesserat, hispanicè dixerat: [Perdisti mi Villa, y guardaste la barbacana:] æquiuocè ad canam Gubernatoris barbam alludens.

BARBANVS. Patruus: vox longobarda. [Tunc Korloman germanus eius obuiam veniens Carolo Regi barbano suo. Andr. Presbyt. in hist. Longobard.] Sic hodie *Barbam* Patruum in multis Lombardiæ locis vocant. FR. Vide l. si vir. de raptu. l. si quis ex parentibus. qualitèr quis se defenderit &c.

BARBARICINVS. FR. Africanus ex Barbaria, vulgò dicta, cum Africa à Vandalis occuparetur, ex ea enim regione multi Sardiniam fugientes, ibique habitantes *Barbaricini* appellati sunt, [Scripserunt enim mihi, quod eo pacto cum Barbaricinis facere pacem disponitis, vt eosdem Barbaricinos ad Christi seruitutem adducatis. D. Greg. lib. 3. Epist. 14. ad Zabardam. Sardiniæ Ducem;] ad quos conuertendos idem Papa miserat Cyriacum Episcopum. Baron. An. 594. num. 9. Ac monetæ ab eisdem in Sicilia, & Sardinia adductæ *Barbarina* appellatæ fuere. [Mille solidos barbarinorum. Gofrid. Vindoc. lib. 1. Epist. 20.] de quibus D. Antoninus Florent. Archiepisc. in vita S. Gregorij Magni tom. 2. tit. 12. cap. 3. §. 5. & idem D. Greg. lib. 3. epist. 23. 26. & 27. & lib. 9. ep. 67.

BARBARICVM, græcè Βαρβαρικόν. Armamentariū. [Fabricarum insignia, & barbaricorum. In Zenonis Imp. rescripto. l. 1. C. de propos. arg. in reb.]. FR. Opifices armorum *Barbaricarij* dicebantur, & Milites armati. Vide *Barbutus*.

BARBARINA MONETA. Vide *Barbaricinus*.

BARBATOR. Barbitonsor. [Regis enim curiam sequuntur assiduè histriones, candidatrices, aleatores, dulcoratij, nebulatores, mimi, barbatores. Petr. Blesen. epist. 14.

BARBATORIA vocabulum penès Greg. Turon. fortassè velum significat, quod Moniales sub mentum ligare solent, quod subiugulum dicitur; Belgici *Barbettam* vocant. Turonensis enim Gregorius hoc vocabulo vtitur, dùm mulierum vanitatem reprehendit. Vide *Banara*. In lexico græco verb. πωγωνοκουρία, latinè *Barbatoria* vertit. Aliqui instrumentum ad radendos pilos esse existimant, quo fœminæ etiam vtuntur.

BARBATVS. Religiosus, qui ex instituto barbam nutrit. [Frater quidem ex his, quos barbatos dicimus. In vita S. Erminoldi.] FR. dicitur etiam miles: [Si quis cum militibus, vel priuatis barbatis etiam scelestam inierit factionem. can. si quis. 6. quæst. 1.] & est idem ac *Barbutus* infra.

BARBIRASIVM. FR. qui barbam rasam ferunt. [Ecclesiarum planè quoque Rectores, quibus potissimum huius rei cura debuisset incumbere, tantò mundanæ vertiginis quotidiè rotantur impulsu, vt eos à sæcularibus barbirasium quidem diuidit, sed actio non discernit, nec sacrarum meditantur eloquia scripturarū, sed scita legum, & forense litigium. Petr. Damian. lib. 1. ep. 15.

BARBOTA. FR. nauis genus, ità dicta ab eius rostro ferrato. [Targias multas, & galeas cum barbotis, & nauibus alijs Christicolę rapuerunt. Matth. Paris. An. 1219.

BARBVTVS. FR. Eques armatus, idem ac *Barbatus* supra. [Quam ob rem Archiepiscopus Ioannem Aulegium, Vicecomitem cum barbutis quinque millibus (sic enim tunc benè armatos equites appellabant) in Hetruriam misit. Blond. decad. 2. lib. 10. in Clemente Papa VI.] Quo vocabulo vsi sunt Corius. & Io. Villanus. Vide *Barbaricum*. *Bardariota*.

BARCANIO. FR. tergiuersor, ex gallico vocabulo *Barguigner*, quo abundant fœminæ: [Quia & fœminæ barcaniare solent. In constit. Caroli Magni. tit. 28.

BARCVS, & *Bargus*. Arbor. In l. Salica. tit. 69. §. 1. Quare etiam nunc in Italia arbusta, & viridaria *Barco* appellantur.

BARDARIOTÆ, milites prętoriani, græcè Βαρδαριῶται; quorum Præfectus *Primiuirgius* dicebatur, quia quando Imperator equitabat, hi milites virgas in manibus ferebant ad arcendū populi impetum: colligitur ex Isidoro, cuius textus his verbis corrigendus. [Primiuirgius clauarius, quod primus est militiæ in virgis.] FR. Fortassè ijdem erant, ac Barbuti supra in dict. *Barbutus*. De Primiuirgio, Vide suo loco.

BARDESANISTÆ. FR. Hæretici, à Bardesane antea acerrimo fidei defensore, deindè in Valentinianam hæresim lapso, ita denominati.

Ba-

Baron. An. 175. num. 16. & seqq.

BARDVCIVM, teli genus. [Basilius enim insequutus imperatorio barducio petijt. Cedren.

BARDVS. FR. græcè βάρδος, tardus ineptus, stultus, otiosus, vagabundus. [Nimis audacem, nimisque bardum. Cic. pro Cecin.] Dicitur etiam *Bardiacus*. Martial. lib. 4. epigr. 4.

Lassi bardiaci os, quod euocat.

Et Iuuenal. Sat. 9.

Bardiacus iudex datur hæc punire voleti ;||:
In sensu comparatiuo vsus est Tertullianus. [Pictor te bardior non est. Aduers. Hermog.] FR. Dicitur etiam *Baro*. [Nos Barones stupemus. Cice. lib. 2. de Finibus. Ille baro[reputabat quæsiturum. Idem Epist. vlt. lib. 9.] Quare Itali *Barones* vocant otiosos. & vagabundos. Item Bardus apud Gallos vates erat, & poeta; vnde Lucanus cecinit:

Plurima securi fudisti carmina bardi.

Et in eodem sensu apud Ammianũ Marcellin. lib. 15. ex Athenæo lib. 6. Vndè perperàm Calepinus Philosophos intelligit. Item isti Poetæ, qui fortia virorum Illustrium facta heroicis dispositã carminibus, cum dulcibus lyræ modulis decantabant, etiam *Barones* dicebantur. [Apud Petronem, & reliquos Barones te in maxima gratia posui. Cic. ad Atricum lib. 5.] Itaque qui laudabantur carminibus heroicis etiam *Heroes*, & *Barones* dicti sunt, & nomen Baronis nobile euasit deindè.

BARILLVS, & *Barilus*. doliolum, cadus; vas vinarium ex ligno: *Italicè Barile* dicitur: [Misit barillos lapidibus, & sabulone repletos. Matth. Paris. in vitis Abb.] FR. [Monstrauit quod ei obiectum fuit, quod in Ecclesia Deouen. canonicum non habuisset ingressum, quia promisisset vnicuique parochianorum quinque barilos vini temittere. cap. 10. de testibus; & attestat.] Item *Baryllus* est instrumentum libratorium aquæ. Vide *Hydroscopion*.

BAR IONA. FR. hoc vocabulo à Christo Domino appellatus est Apostolorum Princeps. Matth. cap. 16. quod nomen ex duabus vocibus chaldaicis formantur, nimirum, ex *Bar*, hoc est, filius, & *Iauna* Columba; vndè fit *Bar-iauna*, scilicet, Filius columbæ. Vide *Trinomius*.

BARIVM, Apuliæ Ciuit. Vide *Baira*.

BARMBRACCVS. Canis venaticus Italicè *Bracco* dicitur. [Qui occiderit canem acceptoricium, vel bracconem, quem barmbraccum vocant. L Frison. tit. 4. §. 3.

BARO. Vide *Bardus*. *Catipanus*, *Sagibaro*.

BARONCELLVS. FR. Dynasta, sæpè de hoc titulo in Diplomatibus Pontificum. Vide *Catipanus*.

BARRATI, ità appellati fuerunt Religiosi Carmelitæ, & eorum Cœnobium *Barratorum* Parisijs per aliquot tempus nominatum fuit, quod gallicè *Le Conuent des Barrées* dicebatur, quæ denominatio originem habuit hoc pacto. Cum Saraceni, occupata iàm Terra Sancta, cappam candidam his Religiosis prohibuissent, vũm color hic pro nobilitatis signo inter illos habetur; coacti ideo fuere Carmelitæ quædam pallia variegata ad vsum orientalium deferre, & cum tali habitu in occidentem demigrando, *Barrati* appellati sunt, vbi processu temporis album indumentum reassumpserunt teste Trithemio. lib. de laudib. Carmelit. cap. 6. Qui Auctorum opinionem, asserentium album pallium eis ab Honorio IV. concessum, fuisse confutat; fortasse error inuaserat, quia huius Pontificis consensu reassumptum fuerat album pallium.

BARYLLVM, græcè βαρύλλιον instrumentum ad librandas aquas. Vide *Barillus*. *Hydroscopion*.

BASILIÆ, græcè Βασιλεῖαι, libri regum. [Habes tertium Basiliarum. Tertull. lib. aduers. Marcion. cap. 21.] Vide *Vasileus*.

BASILICA, græcè Βασιλική, id est, regia, erat diuersorium apud Gentiles ad negotia peragenda. [Fremitu iudiciorum Basilicæ resonant. Senec. lib. 3. de Ira. cap. 33.] FR. Erat etiam locus ad ius dicendum. [Sedebant Iudices centum, & octoginta (tot enim quatuor consilijs cõscribuntur) ingens vtrinque Aduocatorum, & numerosa subsellia, astantium corona, latissimum iudicium multiplici circulo ambibat. Ad hoc stipatum tribunal, atque etiam ex superiore Basilicæ parte, qua fœminæ, qua viri, & audiendi, quod erat difficile, & visendi studio imminebant. Plin. Iun. lib. 6. Ep. 33]:||: Quas Christiani postea in templorum vsum conuerterunt. [Basilicæ priùs vocabantur Regum habitacula, vndè & nomen habent: nunc autem ideo Basilicæ diuina templa nominantur, quia vbi Regi omnium Deo cultus, & sacrificia offeruntur. Isid. lib. 5. orig. Basilicæ olim negotijs plenæ, nunc votis pro tua salute susceptis &c. Auson. in Grat. Act. pro suo consulatu.] FR. Dicitur etiam *Basilica*, quæ Templum etiam Gentilium priùs erat, & postea Deo vero consacrata. [Veni ergo pijssime Domine, & ad consecrationem operis tui plenus illabere, vice humani per baptisma pectoris purgentur hæc templa turpi hactenus dedicata patrocinio. Ennodius in dedicatione Basilicæ Apostolorum, vbi templum fuit Idolorum. Dict. Sac. 2.] Et D. Aug. de Ciuit. cap. 7. Templum Vaticanum *Basilicam amplissimam* appellauit. Vide etiam Gloss. in extrau. de pœnit. & remiss. cap. 1. Item Vaticana Basilica dicitur *Basilica Maior*. Vide *Vaticana Basilica* :||: Romæ principaliores Basilicæ sunt quatuor, quæ Patriarchales appellantur Lateranensis, scilicet, Vaticana S. Pauli, & Sanctæ Mariæ Maioris. FR. *Basilica* dicitur legum Codex, cuius Leo Philosophus (teste Balsamone) Auctor fuerat.

BASILICANVS. FR. Ecclesiæ Custos. Gloss. in can. Perlectis. dist. 25.

BASILICARIS, ad Basilicam pertinens. [Quos ex voto basilicari ditioni subdiderat. Greg. Turonen.

ronen. lib. 1. mirac. cap. 91.] sic etiam *Basilicaris Diaconus* dicebatur.

BASILICUS, herba. Vide *Aqua benedicta*.

BASILIDIANI. FR. hæretici Basilidis sequaces, qui inter alias blasphemias, Christum non passum fuisse aiebat. 24. quæst. 3. can. 39. & 1. quæst. 1 can. Marcion, & Basilides. Ac loco Christi Simonem Cyrenæum passum fuisse asserebat. Baronius An. 120. num. 8. quem errorem sequutus est Machometes. Vide *Abraxas*.

BASSINUM, Pollubrum, ex gallico vocabulo *Bassin*. [Coram Papa flexis genibus teneat bassinum argenteum, in quo sunt cineres. In Cæremonial. M. S Dauantriæ;] vbi de die cinerum agit. Vide *Batiolum*.

BASSUS, & *Bassallus*. Vide *Vassus*.

BASTAGIA, sarcina, onus, ex græco Βαστάζω. [Iubemus eos non ad sollicitudinem Bastagiæ, non ad functionem nauicularium deuocandos. l. soluta. de Cohort.] Quare in Theodosiano Codice legendum est *Vastagia*, & non *Vastaga*.

BASTAGIARIUS, qui curam habet deferendi sarcinas. [Æternam finimus legem, ne vnquàm Bastagiarijs militiam deserere liceat. l. æternam. 8. de murileg.] In Sicilia, & in Regno Neapolitano *Bastaso*, & *Vastaso* vocât Baiulum, qui onera portat.

BASTARIUS, in Palatio Apostolico officium, & gerebat curam fabricandi candelas, & præparandi ellychnia pro lampadibus. Ex antiquis cæremonial. M.S. FR. Dicebatur etiam *Vastarius* Turrigius de Cryptis Vatican. impress. secunda pag. 554.

BASTIRNA, vel icnli genus. [Deuteria verò cernens filiam suam adultam valdè esse etimens, ne tam concupiscens Rex, sibi adsumeret, in basternam positam indomitis bobus coniunctis, eam de ponte præcipitauit. Greg. Turon. lib. 3. cap. 24.] Aliquando pro lectica sumitur. [Quos imitatæ matronæ complures opertis capitibus, & basternis per latera Ciuitatis cuncta discurrunt. Amian. lib. 14.

BASTONICUM, ex gallico verbo *Bastilla*, Carcer. [Postmodum verò antè eos à Comite adducatur, vt in bastonico retrusus, vsque dum nobis placuerit pœnas luat. In Constitut. Caroli M. lib. 6. cap. 96.

BATHIN, ex voce græca Βαθὺς, fundum significat. [Et vela holoserica maiora sigillata; habentia periclysin, & crucem de bathin, seù fundato. Anast. in Leone III.] Id est, Crux de fundo aureo in attalica textura, seù serico villoso, secundùm Torrigij explicationem in Tract. de Crypt. Vatican.

BATILLUM, focnlare instrumentum: [Fuscinulas, ac tridentes vncinos, & batilla. Numer. cap. 4.] FR. diminutiuum à nomine *Batulo* quasi *Patulo*: est igitur instrumentum hoc ad similitudinem palæ, quo cinis, & prunæ colliguntur, de quo Plinius: [Batillis ferreis candentibus ramento argenti imposito, quod candidum permaneat probatur. lib. 33. cap. 8.

BATILLUS, musicale instrumentum ex metallica materia, ad baculi formam, anulis ex eodem metallo refertum, qui percussi concinnè armoniam efficiunt in ecclesiastico cantu inter Armenos in eorum Ecclesijs egomet sæpè audiui; de quo vocabulo Abdias Babylonicus. lib. 9. hist. apost. inquit: [Erant autem virgines cum lyris canentes, alij cum tympanis, alij cum batillis, & thuribulis.

BATIOLUM. Pollubrum. [Batiolum aureum octo pondo habebat. D. Greg. lib. 1. Epist. 32.] reperitur etiam *Batiola* in eodem significatu. Vide *Bassinum*.

BATTO, percutio. [Nec lanam carpare, nec linum battere. In Capitol. Caroli Magni. lib. 1. cap. 81.

BATTULIA, percussio, conflictus, militia, à dicto verbo *Batto*, indè italicè *Battaglia* conflictus dicitur, & *Battuglia* excubiæ, quæ noctu per vias Ciuitatis vigilando incedunt.

BATTOLOGIA, vana locutio: [Dùm interim apud energumenos fistulæ instar personamus meras nugas, & battologias. S. Antioch. hom. 99.] Βαττολογία propriè significat loquelæ impedimentum in balbutiendo, & quia balbutientes loquendo replicant verba; ideò multiloquium, seù vaniloquium *Battologia* etiam dicitur.

BATTOLOGUS. Vaniloquus. [Orantes, inquit, ne sitis battologi, sicut Gentiles. Greg. Nyssen. de orat. in cap. 6. Matth.

BATULO. Vide *Batillum*.

BATUS. Vide *Badus*.

BATUTILIS. Lamina mallei percussione extensa. [Argenteum fastidium batutile. Anast. Bibliot. de Constantino Magno agens] Lege fastigium. Vide *Fastigium*.

BAVARA, velum ad iugulum tegendum, quo moniales mentum constringunt. [Sibi, quam sacræ virgines bauaram vocant, deposcit. In vita B. Catharinæ Bononien.] Vide *Barbatoria*.

BAVARUM LATUM. FR. Dicitur mozetta prælatitia: [Quæ preces de mandato Sanctissimi Dom. N. Papæ in Sac. Rit. Congregatione propositæ fuerint, eadem Sac. Rit. Congregatio censuit dicto Abbati Generali Congregationis Montis Virginis posse concedi vsum dictæ mozettæ, seù bauari lati cum caputio, sine bireto, & in terris, & locis tantùm sue iurisdictioni subiectis. Bullar. Casinen. tom. 3. Constit. 571.] Eius synonima. Vide *Mozetta*.

BAUCALIS. Vide *Baucus*.

BAUCUS, & *Bauca*, guttus, vas, quo aqua ad lauandas manus versatur. [Baucas inauratas tres. Anast. in Leone IV. & Benedict. III.] Reperitur in eadem significatione *Bucale*. [Bacile cum bucali pro manibus abluendis. Ordo Rom.]

Rom.] FR. Item *Baucalis* in eodem significatu.
[Si quis igitur gillonem fictilem, quem baucalem nuncupant, casu aliquo fregerit. In Constit. Monachal. §. 5.] Vide *Gillo*.

BAZAN. Agnina pellis nigri coloris, quæ aliàs *Cordubensis*, & italicè *Cordouano* dicitur. Ex gallico sermone *Bazane*, idest, nigra pellis. [Ocreis de cute, quam vulgus Bazan appellat. Matth. Paris. in vita Abb.

BAZIVS, vas. Vide *Garalis*.

BDELLIVM, gemmæ species. [Ibi inuenitur bdellium, & lapis onychinus. Genes. cap. 2.] Hoc Rabbini existimant margaritam fuisse, inter quos Rab. Moyses Batcesa de Parad. par. 1. cap. 21. Alij chrystallum putant; alij deniquè lacrymæ speciem gummosam, quæ tanquàm chrysclectrum, & succinum ex arboribus sudet, quod simili textu. cap. 11. Numer. confirmant, vbi dicitur. [Erat autem man, quasi semen coriandri coloris bdellij.] FR. Et ad obiectionem, quod succinum sit flauum, mannam verò constet fuisse candidam; respondetur ex Plinio lib. 35. cap. 3. etiam succini candidi speciem inueniri ;j; Textus verò Arabicus in vtroque capite *Lulu*, id est, margaritam legit.

BEATI, in gloria quare æternalitèr remunerentur. Vide *Infernus*.

BEBRINVS. Vestis, seu aliud ex castoris pelle. [Vestimenta lucida, vel nigra, vel cum purpura, vel bebrina, nunquàm in vsu habeant. In Regula S. Cæsarij cap. 7.] FR. Vox quidem ex latino vocabulo deriuata; nàm *Fiber* Castor dicitur, & gentile *Fibrinus*: Plinius enim, inquit: [Fibrina pelle detegunt. lib. 17. cap. 28.] Itali *Beuero*, & *Biuaro* dicunt teste Fœlice Felicio in suo Onomast. *Castore*. dict. Germani autem. *Biber*.

BECLAS. FR. nomen à Photio fictum, qui cum esset in patriarch. Constantinop. Sede intrusus, à Basilio Imp. deindè eiectus, & in exilium relegatus; ad captandam denuò Imperatoris gratiam, antiquam histotiam characteribus alexandrinis, de nobili Basilij genealogia fictè scripserat, & intèr fabulosas illas narrationes, eidem Imperatori hoc nomen *Beclas* tribuebat; qui liber deindè Theophanis opera in bibliotheca imperiali positus est, & post aliquod tempus idem Theophanes Imperatori finxerat, se intèr studendum, ibi librum inintelligibilem inuenisse, quem aiebat, præter Photium tales inintelligibiles characteres noscere neminem posse, qui ab exilio reuocatus; vocem illam *Beclas* interpretatus est, atque pro qualibet littera personæ nomen exposuit, hoc pacto: B. *Basilius*, idem, nempè, Imperator. E, *Eudocia* Augusta eius vxor. C, *Constantinus*. A, *Alexander*. S, *Stephanus* omnes isti Imperatores filij erant, quibus bonum omen augurabatur. Itaque tali arte Imperatoris beneuolentiam, & post Ignatij Patriarchæ mortem sedem illam reassumpsit.

BEDA. Vide *Venerabi is*.

BEGINA, Monialis, seù Virgo Deo dicata. [Inter Beginas degent. In vita S. Geltrudæ.] Vide infra *Beguinæ*.

BEGINAGIVM. Monachatus. Vide infra *Beguinagium*.

BEGVARDI. FR. Hæreticorum secta, quæ in Germania cœperat anno 1294. Rinald. Annal. Eccl. ibid. n. 26. Ità viri illius sectæ appellabantur, nàm mulieres *Beguinæ* dicebantur, quæ hæresia Petrum Ioannis Olini habuit auctorem. idem Rinald. An. 1312. num. 18. & 19. Dicebantur etiam *Bizochi*, & *Fraticelli*. Idem An. 1297. num. 56. Item *Vacasoti*. Sed Petrum Colutij de Corbario Antipapam Authorem facit Blondus in tract. de Piceno; vbi de Fabriano scribens, sic ait: [Tulitque ipsius oppidi sors, vt adulterini Pontificis reliquiæ pestiferi dogmatis in eo fuerint punitæ, quod quidem memorabile facinus non ab re censuimus reserendum. Quum Ioan. XXII. Pont. Rom. Ludouici Bauari adulterini Imperatoris importunitati, ac insolentiæ constantèr resisteret, veniens Romam ipse Bauarus quendam Petrum Colutij de Corbario Reatinæ Diœcesis Minorum Ordinis in Antipapam profanari curauit: qui miser factæ de se electioni, quum esset assensus, Anticardinales creauit, & complicibus in vesania, impietateque sua coactus, pro viribus est conatus scindere Dei Ecclesiæ vnitatem, & tamen interim Ioanna Matthæi filia de Corbario repetijt in iudicio eundem maritum suum, qui secum annis quinque priusquàm ad fratres minores inhabilis confugisset, matrimonialiter fuerat copulatus, fuitque per Episcopum, seruato iuris ordine, in Petrum sententia reintegrandi matrimonij promulgata. Sed cum Petrus ipse in Idolum profanatus, à Bonifacio Comite Pisano captus, & ad Romanum Pont. Auinionem perductus esset; ibidem in carceris pedore obijt. Nec tamen semper postea defuerunt illius vesaniæ sectatores Fraticelli de opinione vulgariter appellati, asserentes nec Io. XXII. nec quempiam illius successorem iure, & ordine creatum fuisse Pontificem, quod malum adeo diffusum est, vt in multis, magnisque Italiæ Ciuitatibus, atque per oram Græciæ, præsertim in Athenarum vrbis reliquijs multi hactenus sint inuenti Romanis Pontificibus eam ob fatuitatem animis, & conuenticulis clàm initis aduersantes &c.] Ibique omnes eorum errores idem Author recenset, sed vitæ Clementis V. in calce Clementinæ scriptor Dulcinum, & Margaritam huius hæresis Authores facit; hos Hæreticos multis nominibus appellat Ioannes XXII. in suo extrau. de relig. domibus, nempè, *Fraticellos*, *Fratres de paupere vita*, *Bizochos*, *Beguinos* &c. Qui asserebant priuilegium obtinuisse à Cælestino, vt ibidem habetur: horum histo-

riam refert Glossa in cap. 4. extrau. de verb. signif. Nec valdè differens est hæc secta à recētiorum nostri temporis Hareticorum erroribus, vt habetur in Clement. de hæreticis cap. 3. illi enim ieiunij, & isti omnem pœnitentiæ necessitatem negant; illi carnalitatem sanctificabant, hi verò cœlibatum damnant; politicam obedientiæ summissionem illi, isti verò spiritualem recusantes, ad quorum extirpationem, nedum ecclesiastici Superiores, sed etiam sæculares Principes, non tantùm ob Religionis zelum; sed & pro eorum ratione status, omnes incumbere tenentur. Nouatorum enim intentio ficto religionis velo ab omni subiectione sese eximere semper tendit, ac vtramque libertatem affectat, perquiritque. Itaque Beguardi ecclesiastica Sacramenta despiciebant, ac conceptus proprios Patrum definitionibus anteponebant. dict. extrau. de relig. dom. quibus recentiores hæretici in his erroneis opinionibus prorsus assimilantur.

BEGVINA. FR. hoc nomen sumitur in bonum, & in malum sensum, in malum, scilicet, quando de fœmina, quæ in hæresia supra relata viuit. In bonum eum rectè sentiat de fide, & piè illa viuat, extrau. Io. XXII. de relig. dom. Vide *Begina*.

BEGVINAGIVM. FR. etiam accipitur pro hæresia Beguardoum, & Beguinarum. Clement. I. de relig. domibus. Aliquando verò rectè intelligitur pro pia, & sancta Congregatione Catholicarum Beguinarum, seu Beginarum, vt dictum fuit in dict. *Beguina*.

BEHEMOTH. Hebraicum nomen. [Ecce Behemoth, quem feci, tecum fœnum quasi bos comedet. Iob. cap. 40. n. 10.] Aliqui interpretes per autonomasiam elephantem, sicut etiam per *Leuitan* balenam intelligunt, cum ille inter terrestria animalia. & hæc inter aquatilia maiores sint. FR. Alij verò crocodilum interpretantur. Glossa tamen in can. principium. de pœnitentia. dist. 2. immundam bestiam explicat. :||: Sed allegoricè dæmonium significat. Cachinnum sanè excitant Talmudi fabulæ, præsertim, vbi de ambobus hisce bestijs nugantur Rabbini, quod, nempè, *Behemoth* in primis masculinum animal à Deo eunuchatum fuisset, nè generaret; nàm eius proles, si multiplicaretur, mundum destrueret, eiusque verò fœmina pro iustorum Hebreorum cibo in Messiæ tempore adhuc viua conseruatur, pro quibus Leuitan etiam caro salsa præseruatur. vndè vnusquisque Hebræus pro quolibet ingenti prætio hanc suam portionem somniati ferculi minimè commutaret.

BELLAGINES. Vide *Auricabeones*. *Bellagines*.

BELISARIVS, aliàs *Guilisarius* appellatus. Vide *Velum*. Primus inuentor molendinorum in Tyberim voluentium. Vide *Machinor*.

BELITRANVS, seu *Bellitranus*. FR. pro Velitrano. can. temporis. 7. quæst. 1. [Ioannes Episc. Ciuit. Beliternæ,] subscribitur. Vide Animaduersionis in Conc. Lat. Latinij tit. *Decreta Greg. I.* & [Pontiano Belliternensi Episc.] Ibidem tit. *Concilium Lateranense*.

BELLAGINES. FR. Leges Gothorum. Adnot. in Hist. Longobard. lib. 4. cap. 44. Ex Iornande de reb. geticis, & Gloss. Isid. Vide *Auricabeones*.

BELTIS, instrumentum ad preces, & orationes dominicales, salutationesque angelicas dinumerandas, sicuti cum corona, seu rosario hodiè calculamus. De hoc vocabulo in quadam Synodo fit mentio, vbi exequiæ pro defuncto Episcopo præscribuntur, hoc pacto habetur. [Singuli seruorum Dei ieiunent, & 30. diebus canonicis horis expleto synaxeos, & 7. beltidum Pater noster pro eo cantetur, & hoc expleto trigesima item die obitus sui.] FR. septem beitidum puto vices significare, quod ab Hispanis *sete bueltas*, italicè *sette volte*. id est, septem vices à *voluendo* verbum vulgariter deductum.

BEMA, FR. Βῆμα pulpitum, siuè gradus. Item significat festum Manichæorum. [Vultis ergo, vt & vos dicamini in mense Martio Martem colere? illo enim mense bema vestrum cum magna festiuitate celebratis. Eugesippus Abb. Africanus lib. 1. cap. 67.] Et clariùs D. August. contra Epist. Manichæi. cap. 8. sic inquit: [Cum sæpè à vobis quærerem illo tempore, quo vos audiebam, quæ causa esset, quod Pascha Domini plerumque nulla, interdum à paucis tepidissima celebritate frequentaretur, nullis vigilijs, nullo prolixiore ieiunio indito auditoribus vestris, nullo deniquè festiuiore apparatu, cum vestrum bema, id est, diem, quo Manichæus occisus est, quinque gradibus instructo tribunali, & prætiosis linteis adornato, ac in promptu posito, & obiecto adorantibus, magnis honoribus prosequimini.

BENEDICTINI MONACHI Vide *Abbas*. *Alleluia*. *Ordo Nigrorum*. *Camelaucium*. Gratianum in dict. *Canon. Collect* : *Completorium*. *Mixtum*. Quid in eorum regula significent psalmi fortiores. Vide *Psalmus*.

BENEDICTIO. FR. In veteri testamento eleuatis manibus precabatur. [Et benedixit Esdras Domino Deo magno, & respondit omnis populus, Amen, Amen; eleuans manus suas, & incuruati sunt, & adorauerunt Deum proni in terram. 2. Esd. 8. num. 6.] Quod fiebat in signum inuocandi Altissimum, sic etiam in iuramentis. [Cum eleuasset dextram, & sinistram suam in Cœlum, & iurasset per viuentem, in æternum. Daniel. cap. 12. num. 7.] Sæpè in sacra Scriptura de similibus actibus in conferendo benedictiones. :||: Ideo Christus Dominus ascendens in cœlum eleuatis manibus benedixit Apostolis. Lucæ 24. Inter Christianos deindè, ex Apostolorum traditione, manu extensa Crucis signo datur benedictio. Vide *Chirotonia*

nia, quam cæremoniam, piè credendum est à Christo Domino in præfato Ascensionis die initium habuisse, ad cuius similitudinem peracta Missa benedictio populo confertur. [Etenim Dominus antè ascensionem in cœlos, duxit Discipulos in Bethaniam, ibique benedixit eis, & ascendit in cœlum. Hunc morem tenet Sacerdos, vt post omnia sacramenta consummata benedicat populo, atque salutet: deindè reuertitur ad orientem, vt se commendet Domini ascensioni, dicetque Diaconus, Ite Missa est. Amalar. lib. 3. de off. cap. 36.] At hæc benedictio à Sacerdote dabatur immediatè post communionem, vt ex adducta authoritate, & ex alijs Auctoribus colligitur: soli enim Pontifici Romano licitum erat in fine Missæ benedicere populo. Radulph. propos. 23. Itaque reliqui celebrantes sacrum finiebant ad orationem illam, *Placeat tibi &c.* quod ex sequentibus verbis patet, nempè: [Finitis omnibus osculatur Presbyter Altare, dicens: Placeat tibi Sancta Trinitas. Deindè sacris vestibus se exuens. Ordo Rom.] Idem legi in quodam cæremoniali M. S. antiquo Abbatiæ Mileti de anno 1509. exarato. Sic etiam obseruant Carthusiani, qui non dant benedictionem in fine Missæ, nec dicunt Euangelium S. Ioannis in fine; ideo enim benedictio post communionem dabatur, vt qui Eucharistiam non susceperant, saltem cum illa benedictione discederent. Microl. cap. 21. Sicut aliqui Sacerdotes hodiè laudabiliter, quando post Missam, vel extra eam communicare solent, dant benedictionis signum in fine illius communionis pro non communicatis. In præsenti parisiensis Archiepiscopus solemniter celebrans, post communionem Missæ populo benedicit. Quando coram Legato Apostolico, vel loci Ordinario celebratur; Celebrans tunc antequàm det populo benedictionem summissè inclinatur, quo signo ostendit à superiore petere licentiam, sicut in Rubrica ordinatur, & hoc fit quia antiquitùs, vt dictum est supra, Sacerdotes in Superiorum præsentia nequiebant hoc agere ex prohibitione Leonis, & Gelasij Pontificum. Microl. cap. 2. Coram Papa celebrans genuflexè hanc licentiam postulat, vt in eadem Rubrica. At quando Missa coram præfatis Prælatis solemniter celebratur; tunc ipse Prælatus, & non celebrans benedicit populo. In quodam antiquo Missali de anno 1533. impresso benedictionem à modo consueto diuersam legi, nempè: *In vnitate Sancti Spiritus benedicat vos Pater, & Filius.* Ac in Missis pro defunctis dabatur benedictio sub hac forma. *Deus vita viuorum, & resurrectio mortuorum, benedicat vos in sæcula sæculorum.* Quod Missale conseruatur in Biblioth. Cathed. Viterbiensis. Item *Benedictio* significat etiam precationem, qua aliqua sanctitas confertur, hæcque duplex est secundùm Gaietanum in 2. 2. quæst. 7. art. 11. Prima enim dicitur *Constitutiua*, qua personæ, seu aliæ res ad diuinum cultum destinantur, veluti sacræ vestes, quarum benedictiones ad Episcopum spectant, & hanc benedicendi potestatem non potest Episcopus alijs delegare. Congreg. Rit. 14. Nouemb. 1615. Potest tamèn licentiam concedere benedicendi Ecclesias, Oratoria, eorumque primos fundamentales lapides. FR. Et in hoc sensu collatio sacrorum ordinum benedictio dicitur. Gloss. in can. Quamuis Chorepiscopi. dist. 68. ::: Altera *Benedictio inuocatiua* appellatur, vt sunt fructuum, candelarum, aliarumque rerum, quæ in Rituali Rom. notantur, hæ à quolibet Sacerdote exerceri possunt, superpelliceo tamen, & stola induto, quæ debet esse violacei coloris in omnibus benedictionibus, vbi exorcismi habentur, vel saltèm coloris currentis diei, vt in Rituali præscribitur. In omnibus Dominicis per annum aspersione aquæ benedictæ benedictio datur, vt dictum fuit dict. *Aqua benedicta*; id est, antè solemnis, & conuentualis Missæprincipium, Altare prius ter, nempè, in medio, in Euangelij cornu, & in cornu tandem Epistolæ aspergendo: quæ tamen Altaris aspersio (ex Missali ambrosiano de 1618. edito, & per Gauantum relato) omittitur, si Sacramentum Eucharistiæ ibi erit expositum, in quo casu censet idem Author, non debere Diaconum, nec aspersorium, nec Sacerdotis manum osculare; Rubricæ enim generales à similibus osculis abstinendum ordinant præsente Eucharistiæ Sacramento. Clerus tamen, & populus aspergguntur aqua benedicta, qui, vt in Episcoporum cæremoniali aduertitur, debent tunc caput inclinare. Canonici verò non sicut Clerus, & populus asperguntur simul, sed singuli vnus post alterum. Gregorius XIII. sub die 30. Decembr. 1616. statuit Episcopos, seu aliam principalem personam non posse hanc aspersionem exercere in Dominicis diebus, sed huius muneris exercitium ab alio Sacerdote fieri debere, superpelliceo, & stola induto; sic Praxis Archiepiscopalis testatur Romæ impressa de eodem anno 1616. Gauantus tenet, quod Sacerdos antequàm aspergat Altare, debeat Antiphonam *Asperges me* intonare, quamuis videatur Rubricam contrarium disponere; ratio est, quia in ea Antiphona fit mentio de actione futura, in qua versiculus *Gloria Patri* omittitur, quando in Introitu non debet dici, vt in Dominica Passionis &c: cum hæc cæremonia fit Missæ principium. Notantur imprudentiæ Sacerdotes, qui ad benedicendum populo cum Eucharistiæ Sacramento, expectant id agere, quando, nempè, Chorus cantat verbi hymni, *Sit, & benedictio*; nàm sensus illius verba *Benedictio* non refertur ad nos, seu ad populum; sed ad Sanctissimam Triadem, vbi *Benedictio* laudem propriè sonat, & sic ridiculè populus loco Trinitatis sub

sub illis verbis benedicitur; abusus quidem est non dissimilis illi, qui in Ecclesia Africana tempore D. Augustini reperiebatur, vbi quoniam percutitur pectus ad verba *Confiteor &c;* idem faciebant Africæ Christiani, quando in Euangelio pronunciare audiebant. *Confiteor tibi Pater, quia abscondisti &c.* In quibus verbis se impeccabilem esse Filium Dei, non verò peccata ille confessus est; ideo Patri eius reddidit gratias. Indè Augustinus Africanos reprehendens, aiebat: [In hoc ipso, quod sonuit Confiteor, pectora tutudistis. Tundere autem pectus, quid est nisi arguere, quod latet in pectore, & euidenti pulsu occultum castigare peccatum? Quarè hoc fecistis, nisi quia audistis Confiteor tibi Pater? Confiteor audistis; qui confitetur, non audistis. Nunc ergo aduertite, si Confiteor Christus dixit, à quo est longè omne peccatum, nō solius peccatoris; sed etiam laudatoris. Serm. 8. de verb. Domini.] Ità imperitus dici posset, qui dictum verbum *Benedictio* non intelligunt; Audistis benedictio; sed qui benedicitur, non audistis. Nunc ergo attendite cui dirigitur benedictio, Sanctissimæ namque Trinitati dirigitur: ergo laudem, & glorificationem significat. Nàm, vt D. Ambrosius concludit. [Deus benedicitur cum laudibus dignis extollitur. Homines autem sic benedicit Deus, vt donum gratiæ suæ impartiat. in Epist. ad Ephesios cap. 1.] Licet eruditissimus Latinus Latinius in obseruationibus ad Sanctos Patres, de S. Ambrosio loquens, neget hæc Commentaria ab ipso composita fuisse. An Diaconus possit benedicere. Vide *Cereus paschalis. Diaconus.*

BENEDICTIO BEATICA. FR. In Concilijs, & penes Patres *Viaticum* intelligitur. [Iubemus verò in infirmitate positis, vt beaticam benedictionem percipiant. Conc. Barcinon. can. 9.] Vbi de publicè pœnitentibus loquitur Concilium, qui ob infirmitatis impedimentum, iniunctam eis pœnitentiam complere nequiuerant. Et clariùs sub iisdem verbis in Concil. Gerunden. de eisdem pœnitentibus habetur hoc pacto: [Si verò, qui in ægritudinis languore depressus, pœnitentiæ Benedictionem (quam viaticum dicimus) per communionem acceperit &c. apud Gratian. can. Si verò. distinct. 50.] Idem clariùs habetur in can. qui recedunt. 26. quæst. 6. Ergo ista benedictio ægrotis pœnitentibus non neganda viaticum intelligitur, quæ *Beatica* dicitur, quia ex pœnitente beatum facit, & in gratiam illum reddit. Item alibi synonimicè: [Excommunicatos esse decreuimus, vt si quid eis &c. humanitatis spatium aduenerit benedictione viatici non priuentur. can. tanta. dist. 86.] Vide *Viaticum*. :||: Item benedictio *Eleemosynam*, & *Eulogiam* significat; vide in suis locis, & in dict. *Octaua*. Item alicuius Sancti Reliquia, de bis duobus postremis significatis, reperitur passim in Regist. D. Gregorij. Vide *Canola*. Non verò significat hoc vocabulum indulgentiam, vt perperàm Franciscus Turrianus credidit, contra quem Latinus Latinius eruditè in eius epistolis scripsit, quas in duobus tomis diuisas edidimus. Quòd insuper euidenter confirmatur, nàm idem Gregorius *Benedictionem* appellat dona ei ab Alexandrino Patriarcha missa, qui sanè auctoritatem non habebat concedendi Summo Pontifici indulgentiam, atque hęc sunt Greg. verba: [Suscepimus autem benedictionem S. Euangelistæ Marci. lib. 6. Epist. 37.] FR. Ego verò puto hanc benedictionem S. Marci, fuisse reliquiam eiusdem Sancti; nàm reliquia benedictio etiam dicebatur: [Partem tymiamatis, & sabanum (idest sindonem) pro benedictione. Bonifac. Ep. 10.] Vide *Reliquia*. :||: Benedictiones insuper significant canticum trium puerorum. [Benedictiones, & laudes &c. In Regul. Sancti Benedicti cap. 12. append. 4.] Vltimum vocabulum significat psalmum *Laudate Dominum de cælis*, cum duobus sequentibus; ideo *Laudes* vocantur vna, nempè, ex horis canonicis, quæ post matutinum recitatur, & in eodem significatu in Regula Tetradij, cap. 21. habetur; licèt per errorem in numero singulari *Benedictio* legatur. *Benedictiones* dicitur etiam canticum illud triū puerorum, quia in eo benedicitur Creator vniuersalitèr per varias creaturas. S. Athanasius in tract. de Virgin. de eodem cantico loquens, ait: [Illucescente die benedicite omnia opera Domini Domino.] Benedictio aquæ in Calice. Vide *Aquarij*. Benedictio significat collectam. Vide *Collecta*, quod idem sonat, ac *Eleemosyna*, vt dictum est supra. Item *Benedictio secunda* quid sit. Vide in eadem dict. *Collecta*.

BENEDICTIO SOLEMNIS. FR. secundum Glossam in Clement. de priuil. & excess. priuil. cap. 1.§. Benedicat. Est illa, quando Episcopus dicit. [Sit nomen Domini benedictum,] ex quo sequeretur Episcopos in Missis priuatis vti non debere prædicta verborum forma.

BENEDICTIONALIS, liber, in quo benedictionum formulæ continebantur, quæ populo in Missa precabantur, nàm variæ antiquitus erant, iuxta festiuitatum diuersitates. vt in D. Greg. Sacramentario legitur. [Statim Episcopo dicente, Per omnia sæcula sæculorum, Diaconus accipiat benedictionalem librum, & conuersus ad populum dicat: Humiliate vos ad benedictionem, & Clero respondente, Deo gratias, porrigat Episcopo librum. Ord. Rom.

BENEDICTVS, idem ac Christianus. Vide *Christianus*.

BENEDICTVS QVI VENIT &c. Verba hæc à S. Ignatio martyre in Missa addita fuerunt. Remig. Episc. in exposit. Missæ. Et cani debent post

post eleuationem Calicis iuxta expositionem Episcopalis Cæremon. lib. 2. cap. 8. hoc etiam in Missa defunctorum obseruandum erit; hæc est enim praxis Papalis Cappellæ in qualibet Missa. Vide *Hosanna*.

BENEDICTVS, canticum. Vide *Canticum*.

BENEFICIVM, & *Beneficiatus*: Per beneficium antiquitus feudum intelligebatur, & *Beneficiare* infeudare (vt aiunt) significabat. [Postea Imperator seditione facta, coactus Valentianas Balduino Comiti beneficiauit, vt sibi contra motus suorum auxilio esset. Sigib. in Chron. An. 1007.] FR. Etiam Papa feudum Ecclesiæ beneficium appellat. [Iniungentes eidem, vt ibi non tanquam tibi; sed tanquam Eccles. Rom. (cuius authoritate debes percipere, cuius etiam propter prædicta beneficia vassallus existis) sine difficultate persoluat. De præscriptionibus cap. 13.] :||: Apud Romanos officium erat honoris: indè dicti sunt *Beneficiarij*, & *Beneficiati* officiales. Tertullianus vtitur hoc nomine ad significandos Publicanos, qui vectigalia exigebant, imò aliquando de iustitiæ ministris, & exploratoribus italicè *Spie* appellatis, intelligebatur, quia à plebeis grauaminibus erant exempti: [Nescio dolendum, an erubescendum sit, cum in Matricibus beneficiariorum, & curiosorum inter tabernarios, & lanios, lenones Christiani quoque vectigales continentur. Tertull. de fuga cap. 13.] Idem habetur in Nouell. 13. & ibid. Cuiac. [Tamen nè, vel a beneficiarijs, vel alijs quibuscunque contumelias, iniurias, & molestias, turbationes pati cogantur, his etiam litteris tuã animi magnitudinem admonendam curaui. Euseb. de Christian. lib. 8.] FR. Atque in eodem sensu Spartianus in Adriano Cæsare scripserat: [Pedibus iter faciens, eiusdem Seruiani Beneficiarium anteuenit.] :||: Hodiè tamen per *Beneficium* præbenda ecclesiastica intelligitur cum onere recitandi offitium, vel alterius obligationis, vt ad Missas celebrandas &c: Antea enim Clerus suum menstruum stipendium recipiebat, deindè verò eis Episcopi vita durante Ecclesias concesserunt, quæ *Beneficia* dicta sunt, quia, vt in Epistola ad Cæsarium Arelatensem Episcopus Symmachus Papa scribit, benemeritis tantùm concedebantur, atque Pontifex hic beneficiorum vsum inter Ecclesiasticos introduxerat, quos D. Cyprianus *Clericos postulantes* appellauit. Dicitur etiam *Præstimonium*, seù *Præstimonialis portio*. Item *Personatus*. *Portionarius*. Vide suis locis. Valdè laudabilis erat Nicolai III. in beneficiorum distributione methodus; habebat enim idoneorum Catalogum diligentissimis inquisitionibus notatum, & statim ac beneficium vacabat, illud vni ex idoneis, antequàm à magnatorum intercessione præoccuparetur, cõferebat. Odoricus Rinal. in Eccles. Annal. an. 1280. num. 27. Beneficia enim Ecclesiastica stipendia sunt pro virtutum alimento, vel pro psallendo in Choro, aut sacrificando fundata. FR. Non est minus ponderanda D. Bernardi redargutio in conferentes nobilium filijs beneficia adhuc pueris, & incapacibus. Vide *Principo*. Item beneficiandi, præter probitatem vitæ, debent habere notitiam legendi, construendi, & canendi. Gloss. in Clement. de concess. præbendæ. §. Reputamus. :||: Beneficiorum pluralitas in vna sola persona communiter damnatur, & præcipuè à Gulielmo Parisiense, quod in Collegio Eruditissimorum Theologorum vnanimitèr comprobatum fuerat, non posse, scilicet, quemquam duo beneficia simul possidere, quando vnum ex his excedat valorem congruæ substentationis, quod Collegium habitum fuit de anno 1238. Sed quia Philippus Cancellarius huic opinioni, ob multiplicitatẽ beneficiorum, quæ possidebat, succumbere noluerat; ideo ad æternas pœnas illum damnatum fuisse post mortem, & eidem Gulielmo apparuisse refert in Epitom. Annal. Ecclesiast. Spondanus. Abusus hic originem habuit in temporibus mortalitatum maximo numero ingruentium, quando Episcopi ob penuriam Clericorum, nè beneficia deperderentur, singulis Ecclesiasticis in commendam, & œconomiam plura beneficia concedere cogebantur; donèc Clerici idonei reperirentur. At sensim postea de commenda cum ingenti clericalis status detrimento ad veram, & realem possidendi actionem res transiuit. Sacra hæc nanque fames, percipere minimè curat apostolica illa monita, quod alius quidem esurit, alius autem ebrius est; ac frequentèr accidit, vt semper digni esurientes, & inanes dimittantur, & ignari præbendis repleantur bonis: quapropter Melliflui sententiam, vti verissimam Angelicus Doctor, & Theologiæ Magister amplectitur, nimirùm: [Qui non vnus, sed plures est in beneficijs; non vnus, sed plures erit in supplicijs. In quodlibet. 9. ar. 15.] FR. Vtrum Episcopus possit Clerico dispensare in pluralitate beneficiorum, vide Gloss. in can. siquis iàm. 21. quæst. 2. :||: Cæterum Beneficiatus tenetur in Offitio commemorationem facere illius Sancti, sub cuius titulo beneficium possidet, & similitèr de pluribus singillatim, si plura possidet. Vide *Commemoratio*. Item in die festi Ecclesiæ, si est Beneficiati titulus; tenetur recitare Offitium in ritu duplici primæ classis, cum octaua; licet ab ea Ecclesia longinquè moretur: si verò propria Ecclesia fuerit iàm diruta, & eius titulus ad aliquod alterius Ecclesiæ Altare translatus fuisset: Beneficiatus tunc, si in Offitio Sanctus ille non habet nouem lectiones; recitare debet sub ritu semiduplici, vt in praxi Canonici Vaticanæ Ecclesiæ recitant Offitium Sancti Blasij semiduplex, quoniam Capitulo huic vnita sunt emolumenta Ecclesiæ illius Sancti iam dirutæ. At si titulus

lus beneficij in limine fundationis in aliquo Ecclesiæ Altari erectus fuerat; tunc ordinem Offitij habere debet Beneficiatus iuxta Kalendarij præscriptionem, & non aliter. Gauant. de Rubi. Breu. cap. 12. sect. 3. Clerici itaque ad Chorum alicuius Ecclesiæ adscripti tenentur se conformari in recitatione Offitij illius Ecclesiæ, licet ab ea sint absentes. Sac. Congreg. Rit. 8. Septembr. 1602. Item Beneficiatus, qui alicui loco est addictus ad celebrandum, & ideo recipit stipendium, non potest pro applicatione eiusdem sacrificij aliam eleemosynam recipere. Sac. Concil. Trident. Congreg. penès Gauantum. Celebrans verò alibi, qui alicui præfixo Altari addictus est; licet peccaret mortalitèr, ad restitutionem tamen non tenerctur, si iuxta testatoris mentem sacrificium applicaret. AA. apud Bonac. de Euchar. disput. 4. q. vlt. pun. §. 4. Aduertendum insuper est Cappellanis alicui Altari ad celebrandū addictis, cum intentione libera applicandi sacrificium, quod eadem Sac. Congreg. sub die 18. April. 1629. apud Gauantum nouitèr impress. declarauerit licere illos Sacrificij applicandi gratia aliam eleemosynam accipere: & qu[illegible]s cum alijs Diana contrarium sentiat, sequendus non est, quia non de hoc postremo decreto, sed tantùm de superiori sub die 13. Iulij 1630. notitiam habuerat, in quo, nempè, de Beneficiatis; Cappellanis, & alijs Sacerdotibus, qui celebrant ad intentionem obligantis agitur, cuius intentio non satis constat, an voluisset Celebrantis liberam intentionem relinquere. Hæc itaque decreta, quæ contraria videntur in prædicto sensu Eruditissimus Præsul. Caramuel in [illegible] Theol. moral. §. 426. & meus quondam præceptor Eminentiss. Card. de Lugo Tract. de Euchar. disput. 21. sect. 1. nu. 21. conciliant. Diana nihilominus. par. 11. tract. 8. resolut. 67. de præfato fauorabili Cappellanis decreto mentionem facit, sed dubium non deliberat. Beneficij, & Beneficiati obligatio, ac synonima. Vide *Assisij*. *Cappellanii*. *Commenda*. *Offitium*. *Præstimonium*.

BENEFICIO, *as*; Beneficium confero. Matth. Parisius.

BENIVOLVS. FR. [Vt tàm Regem, quàm Regnum fauore beniuolo prosequamur. extrau. comm. de priuil. cap. 2.

BERENICE. Vide *Hemorissa*.

BERG. In lege salica, germanicum nomen, propugnaculum defensionem, & receptaculum significat, indè *Vsbergo* loricam Itali vocant, ex eo quia pectoralis defensio fit. Vide *Brunia*.

BERONES. Vide *Hero*.

BERSO, telo perfodio, ac ferio. [Suspecti, vel soliti ad intrandum boscos, parcos, vel forestas causa bersandi. Matth. Paris. in vit. Abb.] Vndè Itali *Bersogliare* dicunt.

BERTISCA. FR. propugnaculum. Bullar. Casin. tom. 2. Constit. 4. & Constit. 74.

BERZELAI. FR. nomen viri. Genes. cap. 31. Ferrum meum hebraicè significat. Petrus Damian. Epist. 31. ad Desider. Abb. & Card. lib. 2. qui deindè fuit Papa Victor III.

BESENTERICVS. morbus. FR. effluxio sanguinis, quæ communiter *dysenteria* dicitur. [Besentericus morbus Gallias præoccupauit. Thoron. agi Chron. lib. 4. c. 79. apud Canisium in tom. 3. Antiq. lect.

BESSA. FR. Ligo, *nin* instrumentum rusticum ad ad fodiendam terram. [Desiderio occultandi opus accensus die festiuo illucescente, fossorium, quod bessam dicunt, sumit. In miracul. Sancti Maximi Abb. à vocabulo gallico *Besche*, & prima littera mutata in M. *Masche* arabicè idem sonat.

BETHILICA, FR. Prouincia Bætica à Bæte flumine ita appellata sub diœcesi Hispalensi ean. in decima 18. quæst. 2.

BETHLEHEM. Vide *Thamnus*.

BETHPHAGE. FR. *Domus buccæ* hebraicè significat. Petr. Damian. homel. in Dominica Palmar.

BETHSAIDA. FR. Hæc vox, quæ Ciuitatem in Euang. Ioan. cap. 5. significat, ex duobus Chaldaicis vocibus componitur, ex *Beth*; idest *Domus*, & *Hbesda* hoc est *Misericordia*, ex quo fit *Bethbbesda*, nempè, Domus misericordiæ.

BEVDVM, terræ, seù tabulæ planities à germanica voce *Boden*.: [Et in Beudo suo pultes manducasset. In lege salica. tit. 49. Hìc mensam denotat, super quam comeditur.

BIARCHVS, & *biarcha*, græca vox Βίαρχος, idest, victiui præfectus, Βίος enim græcè victum significat. De hoc officio D. Hieronymus ad Pammach. mentionem facit.

BIARCHIA, Biarchi dignitas. l. 1. C. de off. mag.

BIBER, Potorium vini. [Septimanarij autem antè vnam horam refectionis accipiant supra statutam annonam singulos biberes, & panem, vt hora refectionis, sinè murmuratione, & graui labore seruiant fratribus suis. In Reg. S. Benedicti cap. 35.

BIBLEA CRATIS, Storea iuncis, stirpibus, aut virgultis contexta; sic appellata, quia inuoluitur ad instar voluminis, nàm sicut à voluendo, *volumen* dictum fuit à Latinis, sic *Biblea* à græcis. [Super Bibleam Cratem nudam somni quietem caperet. In vita B. Petri Damiani.

BIBLIA; græca vox Βιβλία, quæ volumina significat, & per antonomasiam Sacram Paginam denotat, quæ ab Ecclesiasticis semper studiosè voluenda est. FR. & non, vt impudentèr Lutero placuit, ab idiotis, ac etiam mulierculis interpretanda; Biblia enim sacra veritatis ianua, ac Cœli porta, seù clauis est; per quam veritatis ianua nobis aperitur; vndè Dominus noster, vnam ex clauibus Regni cœlorum, quas Petro, & successoribus tradidit, figuratè interpretationē S. Scrip esse ait Gloss. in 5. Decretales itaque

que dist. 10. meritò intelligit: ideò arcanus Sacræ Scripturæ sensus nonnisi ab habenti potestatem aperiendus est. Qualia autem Bibliæ exemplaria, Hebræorum, scilicet, vel Græcorum, aut Latinorum meliora sint, vide hanc quæstionem agitatam à Glossatore in c. vt veterum. dist. 10. Est itaque Sacræ Scripturæ sensus quadripartitus, nempè, *Anagogicus, Historicus, Tropologicus*, seù *Moralis*, & *Allegoricus*. Exempli gratia hæc dictio *Hierusalem* in Sac. Biblia *Moralitèr* animam, *Anagogicè* cœlestem patriam significat. Vide melius de his sensibus sigillatim in suis locis, & gloss. in can. Ieiunium. dist. 76. Qui quatuor significatus in quatuor Baldachini baculis denotantur. Vide *Mappula*. Item Biblia diuiditur in libros *Legales, Historiales, Sapientiales, & Prophetales*. Dionys. Carthus. in Proœm. Iosuè. Libri ergo Sac. Scripturæ quinque primi, qui *Thora* hebraicè dicuntur. Vide *Pentateuchon*. At his quinque additi alij duo libri, nempè, Iosuè, & Iudicum, dicuntur omnes septem *Heptateuchon*, Vide suo loco. Liber. Numeri. Vide *Arithmus*. Libri Regum. Vide *Basilis*, & *Vasileus*. Vtrum liber Sapientiæ sit Canonicus, Vide *Pseudoepigraphus*. Falsa Bibliæ interpretatio. Vide *Talmud*. Chaldaica interpretatio. Vide *Targum*. Alia ad Bibliam Sac. spectantia. Vide *Asteriscus*. *Deificus*, *Deuteronomium*. *Eccl. siastes*. *Ecclesiasticus*. *Epopsia*, idest, Apocalypsis. *Exodus*, idest, exitus. Exateuchum, in dict. *Extateum*. *Genesis*. *Exapla*. Vide *Dictochaum*. *Lucianea*. *Paralipomenon*. *Praxeon*. *Prologus galeatus*.

BIBLIOTHECA, librorum, conseruatorium. Vide *Armarium*. *Bibliothecarius*.

BIBLIOTHECARIVS, Bibliothecæ custos. Officium in Rom. Eccles. quod Cardinali confertur, & antiquitùs erat Archicancellario Imperiali annexum; qui appellabatur *Archicancellarius Imperij pro Italia*, *& Apostolicæ Sedis Bibliothecarius*. FR. de anno 1113. in Bulla Paschalis II. pro Episcopatus Aurasiensis erectione, hoc officium penès Cardinalem fuisse apparet; vbi sic subscripserat. *Per manum Ioannis S. R. E. Diaconi Cardinalis, ac Bibliothecarij*. ❡ Constantinopolim duodecim Bibliothecarij erant in custodia illius Bibliothecæ, quam Magnus Constantinus erexerat, vbi tercentum, & tria millia volumina extabant Baron. An. 726. Hi Bibliothecarij pro eorum eximia eruditione, adeò magni æstimabantur ab Imperatoribus, vt absque eorum oraculo nil decerneretur; vndè Leo Isaurus impius, Sacrarumque Imaginum infectator, omni conatu ad suam perfidiam eos attrahere conatus est, at spe frustratus Bibliothecarios, vnà cum Bibliotheca præfata, incendio consumpsit, in qua inter alios admirabiles codices, intestinum draconis extabat viginti pedum; in quo Homeri Ilias, & Odyssea erant descriptæ: vt Zonara, Constantinus, & Glica illius æui historici testantur: non defuerunt tamen, qui scripsere in hac Bibliotheca septies centena millia volumina extitisse; quamuis tempore, scilicet, Basilisci Tyranni anno 476. alia vice incendium passa sit, & tunc centum, & viginti millia libri reperiebantur. Synonima. Vide *Archiuum*. *Armarium*. *Theotrapus*.

BIBLISTÆ. FR. Hæretici, ità appellati, quia in Ecclesia tantùm bibliam legendam, & in scholis eam solam explicandam prætendebant.

BIBLVS, Syriæ Ciuitas hodiè *Bairuth*, vbi plangebant Adonidem mulieres Vide *Thammus*.

BIBONES, muscæ sunt, & metaphoricè suggestiones diabolicas Petrus Blesensis. serm. 23. intelligit, inquiens: [Nouit enim vnusquisque nostrum, & in libro experientiæ didicit, quàm veneniferas potiones ferat in alueolo mentis nostræ serpens antiquus; quàm varias, & inutiles rerum imagines in thalamo cordis nostri depingat, quæ tanquàm minutissimi bibones in oculos ipsius mentis inuolant, imò, & ministros Dei vsque ad Altare Domini virtutum prosequuntur, vt breuem ibi memoriam Christi in Cruce pendentis abijciant, vel conturbent.

BICASSA. FR. In diarijs cæremoniarum Præceptorum canistrum, seù corbis est, corio intecta, quæ pro abaculo inseruit, vt in ea panis, fructus, & similia imponantur, & intromittitur in Conclaue Cardinalium cibatus tempore. *Bicassa* fortassè ità appellata, vel quia bipartita erat, vel quia primitùs ad modum bulgarum (Italicè *Bisaccie*) erat, cui tamen aliud corruptum, & inhonestum nomen Conclauistæ indiderunt, vocant enim hodiè *Bagascia*, quæ vulgarem fœminam italicè sonat, fortassè non sinè mysterio, quia longissimæ carcerationis tædio affecti Conclauistæ, & in spei macello detorti, *Bagasciam* appellarunt, quia adulterata ea est, & non ampliùs iuxta canonum statuta; sed palam deliciosa nimis iàm intromittitur, cuius causa Vocales diuturnè morari non curant in Conclaui. Vide *Bisfacius*.

BIDELLVS, officialis Vniuersitatis Studiorum, qui curam habet exequendi commissiones ad studia spectantes. Vocabulum corruptum, cum potiùs dici deberet *Pedellus* à pedo baculo, quem in manu gestabat, sicut Romæ Mandatariorum, & Cursorum mos est. Alij meliùs putant hoc nomen à verbo Saxonico deriuatum, idest, *Bydel*, quod Præconem sonat; nàm per *Bidellum* Lectoribus, ac Studentibus Vniuersitatis ordines intimantur. Quod ex verbis quiusdam M. S. confirmatur, vbi sic dicitur: *Episcopi sunt Dei bidelli*, nàm Episcopi diuini Præcones sunt. FR. *Pedum*, *di*, pastoralis baculus est, & non *Bidelli*, ideò nullibi vsitatum nomen *Pedelli* legitur. *Bidellus* igitur

Longobardorum nomen est, & primariò locum publicum (vt est platea, atrium) significat. Corius in hist. Mediolanen. an. 1311. sic ait: [Il proximo Marte nel bidello di Santo Salvatore à Pauia fù iurata la obsidione di Piacenza &c.] Ideò Atrij, seù Bidelli vniuersitatis officialis *Bidellus* etiam dictus est, nàm ibi tempore Studiorum inuigilare tenetur, nè rixæ, & aliæ inconuenientiæ interim succedant; sicut Ostiarius ab ostio, & Ianitor à ianua, dicuntur. Vide *Haga*.

BIDVANVM, hoc est, ieiunium duorum dierum. [Biduanas omnes faciant tàm Episcopi, Monachi, & Monachæ, quàm Canonici. Ord. Rom lib.5.c 136.] De quo ritu Rabanus, sic ait. [Biduanum morem Ieiunij indè sumptum reor, quod Apostoli ieiunauerunt illo biduo, quo Dominus passus, & sepultus est. lib. 2. instit. Clericor. cap. 26.] FR. De biduanis ieiunijs, idest, in feria IV. & Parasceue, nempè, feria VI. ex traditione apostolica in Canonibus Apostol. can. 68. ità sancitur: [Si quis Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, aut Lector, aut Cantor sacram quadragesimam Paschæ, aut quartam feriam, aut parasceue non ieiunauerit, deponitor, præterquàm si imbecillitate impediatur corporis. Sin Laicus sit communione priuetur.] De biduanis, verò, & triduanis ieiunijs, ità Chrysostomus: [Non ratione ieiunij, quo enim pacto cum panem, & aquam tantùm in cibum sumas, idque post biduum, & triduum ? lib. 2. de prouident. Dei.] Ex quo colligitur *biduanum*, ac *triduanum* ieiunium non fuisse illud, quod in can. apostol. supra allatum est, nempè, bis, aut ter in hebdomada; sed quum per biduum, aut tridnù nil commestibile, aut potabile gustabatur. De huiusmodi ieiunijs fit mentio in passione S. Cæciliæ, vbi de ea narratur, quod: [Biduanis, & triduanis ieiunijs orans se commendabat Domino.] Item Baptizandis adultis antiquitus hoc triduanum ieiunium indicebatur, vt ex Actis S. Getulij apud Sur. tom.3. 10. Iun. & Aug. de morib. Eccl. c.33. habetur.

BIGAMVS, Latino-græca vox à *bis*, & γάμος, idest, matrimonium. FR. Gloss. in c. vna tantum dist. 26. ::: Et absolutè græcè δίγαμος dicitur is, qui ad secundas nuptias transierit cuius Antithesis *Monogamus* est, & qui nullam vxorem habuit *Agamus*, item *Polygamus*, qui plures vxores habuit, dicitur; quæ omnia vide suis locis. FR. *Bigamus* propter quatuor caussas ab ordinum susceptione excluditur, nempè, proptèr defectum Sacramenti, quia non est ibi Sacramentum vnitatis, cum Bigamus carnem suam diuiserit in plures; Secundò proptèr prærogatiuam ordinum; Tertiò propter signum incontinentiæ, ex eo quod de vna transiuit ad aliam. Quartò, quia non habet frontem hortandi viduitatem. Gloss. in cap. sequitur. dist. 26. Quæ exclusio ex traditione Apostolorum est, vt in epist. 1. ad Timoth. cap.5. Vnius vxoris vir. d. cap. sequitur. dist. 26. An Bigamus reputetur, qui antè baptismum habuerit vnam vxorem, & post baptismum aliam. D. Hieronymus apud Gratianum can. oportet Episcopum. 28. quæst.3. negat talem Bigamum diei. Sed Innocentius Papa contrarium testatur, ibidem. Item D. Ambrosius, apud eundem Gratianum can. vnam tantùm. eadem dist.26. & ex Augustino. can. Acutius. eadem dist. Bigamus etiam dicitur per Gloss. in can. Nemo ad Sacrum. dist. 32. qui ignoranter corruptam duxerit; item si primò corrupi Virginem, & postea eam desponsaui: Ibidem. Bigami quinque modis dicuntur. Gloss. in cap. super eo; de Bigamia. Vide Baronium An.58. num.26. & 27. An.216. n.2. An.456. num. 14. & seqq. ::: Græci vocant Bigamos Episcopos, qui de vna Ecclesia ad aliam transeunt; nàm secundùm græcos canones isti tales Episcopi non possunt obtinere Patriarchatum Constantinopolitanum; hæc tamen regula dispensata fuit in Gregorio Nazianzeno. Vide Baron. ad Ann.382. Eusebius, verò quia sinè causa ab Ecclesia Beriti ad Nicomediensem transierat, in Concilio Alexandrino *Adulter* appellatus fuit.

BIGERRIGA. FR. genus vestis rufæ, & hispidæ, *Bigerrones* Aquitani populi sunt teste Cæsare de Bello gallico. lib. 3. sic aiente: [Maxima pars Aquitaniæ sese Crasso dedidit, obsidesque vltrò misit, quo in numero fuerant Trabelli, Bigerrones &c.] Ex quo Bigerigæ vocabulum censetur prouenire. Quarè D.Gregorius *Aquitanicum pallium*, in Regist. lib.6. epist.36. hanc vestem vocat. [Et proximis tabernis bigerrigam vestem breuem, atque hispidam, quinque comparatam argenteis, rapit, atque antè Martini pedes iratus exponit. Sulpit. in vita S.Martini Episcopi cap.4.] Alij tamen *Bigericam* legunt. Vide *Birrus*.

BIGLA, græcè βίγλα, excubitor, speculator, vigil: quamuis inter Græcos vsitatum hoc nomen sit: tamen latinum videtur esse; nàm litteram. V. latinam in B. Græci non raro pronunciant; vndè *Bigla* seù potiùs *Bigil* pro *Vigil* exprimi videtur. In Constantinopolitana Ciuitate officialis erat, qui *Drungarius bigla* dicebatur. Vide *Drungarius*.

BIGLOSSVS, dictio latino-græca, idest, bilinguis: γλῶσσα enim linguam græcè significat. [Sanctæ, ac venerandæ memoriæ Laurentius Amelphitanæ Sedis Archiepiscopus, qui potens in litteris, ac biglossus græcè nouerat, & latinè. In vita S. Odilonis Abb.

BILLICVS. Vide *Vmblicus*.

BIMA. Vide *Chorus*.

BIMATVS. FR. ætas duorum annorum. [Mittens occidit omnes pueros, qui erant in Bethlehem, & in omnibus finibus eius à bimatu, & infrà. Matth. cap.2.

BIMY-

BIMYXION, duorum ellychniorum. [Lucernam bimyxion obtulit. Anast. in Constantino Magno.] Vide *Myxum*.

BIOTHANATVS, ex græcis vocibus βία, idest, vis, *violentia*, & θάνατος, *mors*, significat eos, qui violenta morte rapiuntur. Tertullianus cap. 57. de anima. Et in Actis S. Getulij de septem Martyribus, sic habetur. [Altera autem die Adrianus præcepit corpora Sanctorum in foueam altam proijci, & Pontifices templorum posuerunt nomen loci illius ad septem Biothanatos.] Cum enim violenta mors infamis habeatur; Gentiles tamen ignari quàm gloriosum sit mori pro Christo, hinc vocabant Christianos Martyres per contemptum, & horrorem *Biothanatos*; nàm *Biothanati* malefactores, vt plurimum intelligi solent, vtpotè violenter extincti; & ideò Ecclesia pro malefactoribus tanquàm excommunicatis non orabat. [Extraneus ab Ecclesiæ societate inter biothanatos reputabitur. Aldel. lib. de Virg. cap. 16.] Sic de quodam Monacho, qui voluntariè se occiderat Cassianus, ait; [Vix à Presbytero, & Abbate Paphnutio potuit obtineri, vt non inter biothanatos reputatus, memoria, & oblitione pausantium iudicaretur indignus. Collat. 2. cap. 2.] Nomen autem *Pausans* est biothanato significationis contrariæ, ac de illo intelligitur, qui in communione Ecclesiæ, & in Domino requiescit. *Pausans* enim quiescens sonat; vndè de apum examine in D. Ambrosij ore quiescentis ait Aldelmus. [Ex improuisò examen apum ora, labraque finè periculo pausantis compleuit. lib. de Virgin. cap. 13.] Indè componitur verbum *Pausito*, vt habetur in Reuelationibus S. Methodij Martyris, vbi de occisione fit sermo: [Ab eis mansueti conteruntur, & pausitabunt sub eis.] Prouenit à græca voce παύω, quietem significante, & fit etiam verbum *Pauso*. Vide suo loco, quæ vocabula per translationem, iustorum mortem denotarit, ac quasi dederit tunc Deus dilectis suis somnum. Igitur *Biothanatus*, idest, violenter extinctus, cum ferè nedùm in actu, sed etiam post mortem horrorem excitet, vt spectra, & phantasmata representantur, ideò per *Biothanatum* phantasma aliquando intelligitur. [Sed expellas omnem vmbram, omnes machinationes Diaboli, siuè spirituum immundorum, siuè biothanatum, siuè errantium. Exorcismus pro benedict. Aquæ in Vigil. Epiphan. in quodam M. S. Rituali Abbatiæ Mileti.] De hoc horrore reddit rationem Tertullianus loc. cit. cap. 33. inquiens [Itaque vocantur Ahori, & Biothanati sub illo fidei argumento, quod credibile videntur eas potissimum animas ad vim; & iniurias facere, quas per vim, & iniuriam sæuus, & immaturus finis extorsit, quasi ad vicem offensæ Dæmones operantur sub obtentu earum.] FR. Vocabularij Eccles. Auctor, iuxta solitum erraticus, huius nominis significatum debilitat asserens bis mortuum denotare, at quis non rideret? Eodem vocabulo vsus est Lampridius de *Heliogabalo*, sic inquiens: [Et prædictum eidem erat à Sacerdotibus Syris, biothanatum se futurum. Parauerat igitur funes blata, & serico, & coccò intortos, quibus, si necesse esset, laqueo vitam finiret. Parauerat & gladios aureos, quibus se occideret, si aliqua vis vrgeret. Parauerat & in cerauneis, & hyacinthis, & smaragdis venena, quibus se interimeret, si quid grauius immineret. Fecerat & altissimam turrim, substratis aureis, gemmatisque antè tabulis, ex qua se præcipitaret; dicens, etiam mortem suam pretiosam esse debere, & ad speciem luxuriæ, vt diceretur; nemo sic petisse. Sed nihil ista valuerunt. Nàm (vt diximus) & occisus est per scurras &c.] Mirot in hunc locum adnotantem Casaubonum, virum aliàs in vtroque idiomate tàm eruditum, hoc vocabulum *Biothanatus* nedùm intellexisse, inquiens; quod hæc vox est magicæ vanitatis. At quàmuis horroris sit hæc vox; nón tamen ex magica vanitate; sed ex nece violenta; imò errauit non percipiendo latinum Lampridij sensum; clarè enim ille scripserat, quod, nempè, nequam ille Imperator ex infausta Sacerdotum Syrorum præmonitione eum, scilicet, *Biothanatum futurum*, idest, violenta morte periturum; ideò omnia supradicta enumerata ad violentum vitæ finem instrumenta Imperator parauerat; de huius vocabuli synonimis. Vide *Apocarteresis*. *Abori*. *Orama*.

BIROTA, & *Birotis*, currus cum binis rotis. [Sanctorum corpora birotis, idest, plaustris super posita. Martyrol. Rom. 11. Martij.] Et per noctem in birote perduxit ad casellam suam. Ibidem 13. Iun.] FR. In morte S. Feliculæ inserta ad vitam SS. Nerei Achillei &c. Martyrum 12. Martij apud Surium. habetur *In Biroto*.

BIRETVM, seu *Birretum*. Vide *Camelaucium*. *Coffa*. *Caphia*. Bireti etymon. Vide *Viriola*.

BIRRVS, *Birrum*, & *Burrum*, vox græca πυῤῥὸς, quæ rubrum colorem significat; vndè *Lucernale birrum* exomis tunica Cardinalitia est, quæ vulgò *Mozzetta* dicitur. [Aliquando tamen offeratur mihi birrum pretiosum, fortè decet Episcopum. Aug. ser. 50.] Ac de reuerentia Prælatis debita Concilium Gangrense, ait. [Si quis amictu pallij vtitur, & eos, qui birris vtuntur despicit, Anathema est. cap. 12. Exuit birrum indè tunicam, & sic in linea expectauit spiculatorem. In Act. S. Cypriani Martyr.] FR. Mombritius tamen, qui ex antiquo Passionario in pergameno M. S. in Archiuio Lateranensi conseruato acta Sanctorum descripserat; & tempore Sixti IV. typis mandauerat, sic de S. Cypriano habet: [Et ita Cyprianus Episcopus, & Martyr se lacerno birro, & dalmatica expoliauit, & Diaconibus tradidit, &

linea stetit, cœpitque spiculatorem sustinere.] Vbi etiam manifestatur, quod *Lacernum birrum* supra dalmaticam induebatur, quia in ordine primum exuit. D. Cyprianus, atque infertur, quod habitus prælatitius habuisset semper eandem formam, & ordinem, dùm per *Lacernum birrum*, quod vulgò *Mozzettam*, per Dalmaticam, seu Tunicam, quam *Mantellettum*, & lineam, quam *Rocchettum* dicunt, demonstratur. Item Clericos birro, & lacerna indui vsos fuisse Seuerus Sulpit. dial. 1. cap. 14. testatur. Vide *Clericus*. *Dalmatica*, Vide etiam Baroh. An. 261. num. 40. & seqq. :||: Idem vsus in Orientali Ecclesia erat, Palladius enim S. Athanasium Alexandriæ Episcopum cum tunica, & birro discessisse scribit, & Fortunatus, vbi de S. Germano Parisiensi Præsule loquitur, *Birrum* hunc *Palliolum* vocat. Romæ solus Pontifex fert birrum, seu mozettam super lineam, siuè rochettum, vt aiunt, absque mantelletto, quod per tunicam, & Dalmaticam intelligi diximus, quod est signum iurisdictionis; nàm cum aliquis domi propriæ moratur, ei non est opus mantello vti. Idemque Pontifex in hebdomada in albis, birro albo induitur Cardinales in Ecclesijs eorum tituli, in Congregationibus habitis in eorum palatijs, seù ibidem solemnitèr visitati, & in Sede Vacante vtuntur birro, & rochetto, absque mantelletto, quia tunc iurisdictionem exercent. Episcopi extra eorum Diœcesim non possunt ferre mozettam, excipiuntur tamen Episcopi Regulares, qui in eorum Religione vtebantur capucio, & hoc potiùs ex abusu; nàm talem facultatem eis concessam nullibi apparet. Angelus Rocca in quodam M. S. Bibliothecæ Angelicæ de Vrbe post longam disquisitionem, tandem concludit posse Episcopum in sua Diœcesi ferre mozettam coram Legato, seu Cardinali, quod Iulij II. & Pij II. exemplis confirmat, quos in eorum itinere, Diarij referunt, Episcopis in eorum Diœcesibus morantibus vsum mozettæ, & rocchetti mantelletto cooperti concessisse: affert insupèr Sac. Episcopor. & Regular. Congreg decretum pro Gubernatore Maceratensi, qui cum esset Asculanus Episcopus, ab Ordinario loci impediebatur mozettã deferre, tenor autem Decreti sub die 8. Decemb. 1579. est talis, Maceratensi Episcopo directus. [S'è trattato in Congregatione longamente del dubio, che V.S. haueua; se Monsignor d'Ascoli Gouernatore di quella prouincia poteua portare la mozzetta senza pregiudicio della Iurisdi tione di lei; e fù presa risolutione di riferire il tutto à Nostro Signore, il quale inteso il fatto propostogli à questo modo, cioè, che Monsignor d'Ascoli porti la mozzetta con il rochetto coperto dal mantelletto, e che V. S. porti il rochetto scoperto con la mozzetta, come sogliono vsare tutt'i Vescoui nelle Chiese loro. Sarà bene, che si disponga à credere, che quell' habito non l'è pregiudiciale; mà anco d'acquietarsi affatto coll'animo, sotto il parere di Sua Beatitudine.] Contra quam opinionem alij decretum Congreg. Rituum afferunt, sic: [Mozetta, seù rochettum discoopertum non potest deferri ab Episcopo, præsente Legato Perusino. 1. Octobr. 1601.] Habetur insuper pro affirmatiua sententia exemplum D. Caroli, qui iusserat eius suffraganeis Episcopis, vt coram ipso deferrent mozettam, eo modo, quo supra diximus. FR. Dicendum nihilominus allata ambarum Congregationum Decreta non esse inter se repugnantia, cum quibus concordant etiam casus relati de duobus Pontificibus, & D. Caroli: & primo de postremis casibus, vbi mozettæ ab Episcopis non delatæ fuerunt, nisi post concessiones Pontificum, & D. Caroli; nàm de iure, & propria auctoritate absque tali permissione vtique Episcopis illis cum mozetta coram Superioribus non erat licitum incedere, de quo rigore loquitur Rituum Congregatio in relato eius decreto, non tamen priuare superioris facultatem intelligit, qui vrbanitatis gratia, seù ob aliam gratificationem inferiori Episcopo concedere facultatem minimè posset, deferendi, nempe, in eius præsentia insignia de quibus agitur. Circa verò Sac. Congreg. Episcop. rescriptum, dicendum etiam est, quod cum decisio illa saperet gratiam pro Gubernatore Maceratensi, & cum huiusmodi gratiæ soli Papæ sint reseruatæ: ideò optimè illa censuit facto priùs verbo cum Sanctissimo, rescribere, cuius tenor, licet modestissimus, manifestat nihilominùs, sic censuisse Pontificis Beatitudinem, quod idem est, ac iubere. Insupèr verba illa: *quell'habito non l'è pregiudiciale*, ponderanda sunt; nàm Maceratensis Episcopus deferebat rochettum discoopertum in signum iurisdictionis, quod Gubernatori non erat concessum. Cæterum ad prædictorum corroborationem duos actus in praxi vidi in Melita; primum Fabij Chisij, qui postea Alexander VII. in Papam appellatus est (sanctæ, & gratæ memoriæ) erat ille tunc Neritonensis Episcopus & Melitæ Delegatus Apostolicus, in quo intèr cæteras dotes summa modestia emicabat, ob quam, licet haberet Breue fauorabile deferendi mozettam extra suam Diœcesim; voluit nihilominus ab Episcopo loci, sinè tamen participatione Breuis, hanc permissionem obtinere, cui cum loci Ordinarius in hoc durum se præbuisset, tunc de facultate sibi à Pontifice concessa cum Fabius notificauit, vndè colligitur, quod gratiæ in exemplum non sunt adducendæ, sicut fuit illa etiam Gubernatori Maceratensi ex voluntate Pontificis largita. Secundus casus acciderat bo: me: Cardinali Triuultio etiam in Melita ad quem prima vice obsequij gratia accedens loci Episcopus, quem statim, ac sinè mo-

mozetta Cardinalis respexerat, iussit, vt domum ad eam deferendam mitteret, ac ea delata suis manibus vrbaniter Episcopum induit, cum qua postea semper in Eminentissimi præsentia continuauit: ex quo etiam colligitur se cundò, quod continuata comparitio inferioris Episcopi coram Superiore post eius permissionem (sicut fuit hæc mox relata, & illæ aliæ coram Iulio II. Pio II. & Sancto Carolo supra ex citato Rocca adductæ) non ideò perscribitur, quod actus reuerentiæ coram digniori non sit semper exhibendus, quoties nouus casus euenerit: sicut perperàm Angelus Rocca supra asseruit, quod Episcopi omnes possint semper extra eorum iurisdictiones, & in Superiorum præsentia deferre mozettā, ex eo quia semel, vel bis ex permissione pro illis tantùm vicibus aliquibus particularibus Episcopis concessum fuerat: reuerentiæ enim actus semper Superiori exhibendus est, eorum vrbanitatis excessu non obstante, & à particulari ad vniuersale non valet illatio. ¶ Color violaceus vestimentorum in Prælatis antiquissimus est, imò eodem colore Ecclesiastici omnes vtebantur: ad instar Pontificis familiarum in præsenti, Caudatariorum Cardinalium, & Clericorum in episcopalibus Seminarijs, qui color fertur, ob reuerentialem consimilitudinem vestis Domini Nostri Iesu Christi, quæ, vt Nonnus super textum D. Ioannis cap. 19. refert, *Iouina* erat, idest, *vinacei coloris inter rubidum*, & violaceum trahentis: sic Plinius lib. 5. cap. 6. violaceum vinum in specie appellat. In Monasterio Carthusianorum sub titulo S. Mariæ de Arriago Diœcesis Vallisoleti venerabiliter particula eiusdem Sacræ vestis conseruatur, Henrico Castellæ Regi ab Emanuele Paleologo Græcorum Imperatore dono missa cum præclara, græco idiomate authentica bulla, ac in latinum traducta, vbi Interpres agens de eius colore vertit color blauus, idest, cæruleus; Valentiæ quoque particula præfatæ vestis, & coloris reperitur Scherlog. tom. 3. in cap. 5. Canticæ. Vide *Bigerriga*.

BISACVTVM, bipennis, securis vtrinque habens aciem; [Vt farculum sibi cum bisacute, & frumento deferret. In vita S. Anton. Abb.] Vide *Francisca*.

BISANTINVS. FR. moneta. [Quod cum G. Clericus ei duos bisantinos nomine Ecclesiæ de statera se annuatim soluturum. De Iureiurando. cap. 10.] *De statera*, idest, iusti ponderis. Ex quo colligitur monetam auream fuisse.

BISOMATOS, vox latino græca, quæ adhuc in multis sepulcralibus lapidibus legitur, ac denotat, quod in tumulo illo duo corpora continentur, nàm σῶμα græcè corpus significat, sic etiam *Trisomatos* in alijs epitaphijs legitur, idest, trium corporum. Vide *Disomum*.

BISSACIVS, bulgæ, idest, bis saccus. [Quæ scrinia in quadam pochia, seu bissacio. In vita Venerab. Mariæ de Miliaco. 28. Mart.] Vide *Pochia*. *Scrippum*. *Sitarchia*.

BISSEXTVS, Annus bissextilis, in quo vnicus dies in Februarij mense intercalatur: ideò sic appellatur; nàm in eo mense tunc dicitur *Bis Sexto Kalendas*, quæ additio in quolibet quadriennio inclusiuè fit: nàm *Iulianus annus* CCCLXV. dierum, & VI. horarum spatio constat, quæ horæ in quolibet quadriennio integrum diem component: sed quia illæ sex horę integræ non sunt, deficiunt enim minuta vndecim, consequenter spatio CXXXI. annorum faciunt summam integri diei, ideò in Kalendario gregoriano ordinatur, quod in quatuor sæculorum cursu ter bissextus relinquatur. Itaque cum in anno MDC. occurrerit intercalatio bissexti, hinc tria sequentia sæcula. nimirùm MDCC. MDCCC. & MCM. in eis bissexti non erunt, benè tamen in sæculo MM. FR. de Bissexti institutione. Vide Gloss. in Clement. de Reliq. & vener. Sanctor. §. Certam diem.

BISVLCA. Vide *Vnula*.

BITERVVM. FR. Viterbium Etruriæ Ciuitas. [Apud Ciuitatem Biteruum aduenit. Falco Beneuent. in Chron. ad an. 1137.

BITHALASSVS, latino-græcum, nam græcè propriè διθάλασσος dicitur, & latinè *Bimaris*. Metaphoricè tamen pro mente, hinc indè agitata accipitur. [Noli ergo tu te ipse tibi bithalassum dubietatis, ac duplicitatis in corde tuo miscere. Fulbert. Carnot. epist. 27.] Vide *Dithalassus*.

BIZANTHEVS. Vide *Ianthinus*.

BIZOCHI. Vide *Beguardi*.

BLACHERNÆ, Constantinopolis suburbium, vbi sumptuosissimum B. M. V. Templum erat à Leone Imper. ædificatum, dicebatur ἐν Βλαχέρναις. Vide *Visitatio B. M. V.*

BLADVM. seges, italicè *biada*. [Quemadmodum si triticum, aut aliquam bladi speciem cernas in cribro. Chrysost. hom. 38. in cap. 21. Matth.] Reperitur etiam verbum, *Imblado*, idest, segetes sero. Et *Imbladatus* pro seminata segete. FR. In Actis Innocentij III. *Bladum* frumentaria mensura significat, ibi enim narratur, quod in penuriæ tempore de anno 1202. vendebatur frumenti bladum viginti, ac etiam triginta solidis. Item significat frumentum ex gallica voce *Blad*. [Nè Prælatis, aut Clericis, seu Personis Ecclesiasticis &c. neque ipsis bladum molant, coquant panem. de Immun. in 6. sexto. cap. 5.] Vide *Brana*.

BLASPHEMIA βλασφημία. Detractio famæ, hodiè tamen apud Christianos impia loquela contra Deum, & Sanctos eius significat. FR. [Si quis per capillum, vel caput Dei iurauerit, vel alio modo blasphemia contra Deum vsus fuerit, cān. si quis per capillum. 22. quæst. 1.] Reperitur etiam *Blasphemium* in eodem sensu.

BLATIN. Vide *Blattum*.

BLATO, is, insipienter, & variè loquor. Tertull. de Pallio.

BLAT-

BLATTVM, & *Blatta*, seù *Blatti*; purpura βλάττα græcè Conchylij os significat. [Vela serica ornata blatto circumquaque pendentia. Anast. in Gregorio III.] Vndè formatur adiectiui nomen *Blatteus*, idest, purpureus. [In Basilica S. Martini tunica blattea indutus est. Gregor. Turon. lib.2.hist. cap.38.] Vide *Chrysoclauus*. *Triblatton*. *Pallium*. *Drappus*. *Fundatum*.

BLAVA. FR. Seges. Italicè *Biada* dicitur: [Domina Mathilda &c. abstulit totam blauam vnius anni hominibus illis. Bullar. Casin. tom. 2. Constit. 123.] Vide *Bladum*, & Blauus in dict. *Birrus*.

BLAVIVS, liuidus. [Accidit ei color alienus, vt blauius tàm astantibus apparuit. In vita S. Catharinæ Suec.] Ex teutonica voce *Blauue*, quæ propriè cæruleum colorem indicat. Vide *Blauus*, in dict. *Birrus*.

BLAVVS, color in Christi vestimento, vide *Birrus*. *Blauius*.

BLVTO. FR. spolio, euacuo. [Si casam cuiuscunque blutauerit, aut res eorum tulerit. In legibus Longobard. lib.1. tit.18. l. 1. Blutare casam. ibidem tit.8. l.1.

BLEMBVS. FR. Æthiops. [Et frequentibus aduersus Blembos expeditionibus quædam eremi contigisset. Sulpit. Dialog. 1. cap. 15.] S. Io. Chrysost. Βλέμμυας vocat, & Palladius. [Blemmyorum, siuè Æthiopum Episcopum seruari propè locum, qui Syrene vocatur.] Ità appellati à Blemo quodam, qui in illis regionibus cum Dionysio militauit. De his populis fabulosè dicitur acephalos esse, & habere oculos in pectore: hinc Melitenses *Blembum* vocant semifatuum, & ineptum, ac si oculos in mente non habentem.

BOANERGES. FR Syriaca vox, nàm hebraicè teste Hieronymo *Benearcha* dicitur. [Et Iacobum Zebedæi, & Ioannem fratrem Iacobi, & imposuit eis nomen Boanerges, quod est filij tonitrui. Marc. cap.3. n.17.] Aliqui *Boanreges* pronunciandum malunt; lingua enim Hebræorum post babylonicæ captiuitatis reditum syriaca, seù chaldaica commixta fuit; & Christus Dominus eodem modo loquebatur, vt passim ex Euangelijs colligitur. Itaque filij tonitrui dicti sunt hi duo fratres, idest, tonantes, sicut *Filius pacis* in Sac. Scriptura pro pacifico sumitur, seù vt Baronius an. 31. notauit *filium tonitrui* fulmen esse, sicut *filius pharetræ* sagittas intellexerat Ieremias; ità fulmina cognominauit Iacobum, & Ioannem Christus. Author autem Vocab. Ecclesiast. *Boanerges* filium Dei interpretatur, ignarum tamen nedùm hebrææ linguæ, sed & latinæ se demonstrat; dùm Marci textum satis clarum, non intellexerat.

BOCHETVRA. FR. impedimentum transitus. Gloss. in l. si quis roborem. De Damno, & Iniuria.

BOETHVS, supplementum, auxilium, sic vocabatur ille, qui in officio pro aliquo infirmitate detento suffectus erat; vox quidem græca βοηθὸς, de qua in ciuilibus legibus fit mentio.

BOGA. Vide *Boia*.

BOIA, vinculi genus, ligni, seù ferri, Festus, & Plautus in Capt. act. 4. scen. 1. Asin. act. 3. scen. 2. quod Martyrum collo iungebatur, de quo in Adonis Martyrol. habetur. [Tolle boiam de collo meo, & impone ei. In S. Alexandro Papa.] FR. Hæc reliquia venerabiliter Caroli Magni iussu in Ecclesia Sancti Saluatoris, propè S. Petrum in Vaticano collocata fuit. [Et boiam de collo Alexandri V. Papæ, & de capillis eius, quantum pugillo capere potest. In Diploma eiusdem Caroli apud Torrigium de Crypt. Vatican. secunda impress. pag.513.] Appellatus est Alexander Quintus, quia quintus post Sanctum Petrum in cathedra sedit. Vide Micrologo. cap. 46. & Marsilium Columnam de Aqua benedicta. Alij tamen *Bogam* scribunt. [Cui Alexander ait: noli filia has meas osculari catenas, sed bogas Sancti Petri diligenter inquire, quas deuotè osculans, recipies sanitatem. Quirinus igitur, vbi Petrus detentus fuerat in carcere, bogas diligenter inquiri fecit, easque cum inuenisset, filiæ suæ osculandas dedit, illa mox vt osculata est vincula: sanitatis est integrè beneficium assecuta. Apud Mombritium de S. Petro ad Vincula. tom.2.]

Carcer illigato duris
Colla boys impedit.

Prudentius.

Ethimon huius vocis à boue deductum, ex eius, scilicet, iugi similitudine, vndè *Imboiatus* dicebatur, qui sub hoc vinculo ad instar bouum obstrictus erat, sicut in vita S. Theodori Papæ tom. 2. Conciliorum legitur. Aliquando tamen metaphoricè *Stola* intelligitur. Vide *Collistrigialis*. Item, pro *Fascia* accipitur, quæ in principalissimis, & liberis Ciuitatibus in signum gubernandi iugi, Magistratus sibi super humeros imponit. In Sicilia Ecclesiastici DD. super cottam, seù rochettū ad modum stolæ nigri coloris deferunt, quæ græco vocabulo γύη, idest, *Sulcus* appellatur. In Melita tamen solis Theologis superimponitur. Vide *Taraga*. Legi in quibusdam M. SS. antiquis, in primordio Equites de Alcantara tulisse aliquas fascias latas ex panno, quas castellano idiomate *Ghias* appellabant Itali autem à strangulando *Boia* appellant carnificem. Vide *Imboio*.

BOLLVCA. FR. fructus syluestris species. [Paruulorum pomorum, quæ Eremus illa ferebat, quæ etiam bollucas vulgò appellant, vescebatur. In vita S. Columbani Abb.] Fortassè Glans erat, quæ græcè βάλανος, hispanicè *Bellota*. Et in Melita *Ballud* dicitur; atque Latini genericè *Balanum*, vndè *Myrobalanum*, *Balaustum* dicunt.

BOMBARDA. Vide *Zarabotana*.

BOMBIZO, à bombo, susurro, de apibus propriè dicitur. Cæsarius lib. 9. mirac. cap. 8. Etiam reperitur græcè βομβίζω.

BOMBUS. FR. non tantum de apibus; sed de echo, & armonia quoque dicitur. Prudentius de Natura Animæ.

Concipit, aut ille est presso modulamine parcus,
Aut tumidum largo sublimat flamine bombum.

BONÆ MEMORIÆ. FR. vel *Fœlicis Recordationis*. Defunctorum epithetum, quod Papæ Episcopo, Presbytero, & Diacono Cardinali vita functis solùm conuenit, cæteris impropriè tribuitur; Regibus verò, ac Principibus *Claræ*, seu *Inclitæ Memoriæ*, Imperatoribus olim *Diuæ Memoriæ* dicebatur. Gloss. in Extrau. de Schismaticis: titulus autem *Diuæ Memoriæ* Imperatoribus defunctis dabatur ab ipsismet Pontificibus. can. placuit huic Sanctæ. 16. quæst.3 S. Maximus Martyr Imperatorem Heraclium iàm mortuum *Piæ Memoriæ* appellauit, non quia illum pro catholico pronunciare voluisset; sed quia tunc erat in vsu Imperatores non publicè de hæresi damnatos pios appellare. Vide Baronium An.640.n.10.

BONAVENTURA. FR. græcè *Eutychius* dicitur; ità Latinius in eius Correct. in Trithem. *S. Eustachius*.

BONGOMILI. FR. Hæretici, quorum blasphemias refert Euthimius apud Baron. An. 1118. n.27. quorum Author quidam Basilius Medicus fuerat.Ibidem. Apud Mysios *Bongomilus* Misericordiam Dei implorantem significat.

BONISCULUS. FR. diminutiuum à bono. [Quod eos bonisculis parentum (sicut asserit) reliquit extorres. can. Irreligiosum. dist.87.

BONONIA Italiæ Ciuitas. FR. eius etymon, ac studia. Vide Glossam in Clementin. de Magistris. c. Inter. §. Bononia. Ex ea Academia inceptum fuit An. Dom. à Natiuitate eiusdem numerari. Vide *Æra*.

BONOSIANI. FR. Hæretici Bonosi Episcopi Discipuli; contendebant Christum non verum, sed adoptiuum filium Dei esse. 24. quæst. 3. can.39. Et cum Circumcellionibus, seu Scotopicis conueniebant. Ibidem.

BOOZ, robur, & fortitudo. Vide *Dextra*.

BORBORITÆ. Hæretica secta ex Gnosticis, qui, teste Augustino, ex sordidis eorum actibus tale nomen meruerunt, βόρβορος enim græcè lutum significat.

BORDINATUS. FR. erant quindecim Ecclesiastici vltramontani à Carolo Magno in Ecclesia S. Saluatoris propè S. Petrum in Vaticano erecti, qui *Guidones*, seu *Duces* dicebantur. Vide *Guido*, nàm inter alias obligationes ad Sancta Vrbis loca Peregrinos conducere tenebantur. [Itaque stabili iussu decreuit nostra Auctoritas in prædicta Ecclesia tres presbyteros, & duodecim clericos scholasticos litteras scientibus, tonsis comis ministrent illi cum presbyteris ibidem Deo famulantibus. Sicque de Regnis nostris colligimus quatuor per trium partium in figura Sanctæ Trinitatis, & quatuor Euangelistarum. Sic in honore duodecim Apostolorum eligimus quatuor de Francia, & quatuor de Aguitania, quatuor de Gallia, vt ibi seruiant Deo &c.] Et mox eorum obligationes declarat, scilicet: [Colligant fratres peregrinos, qui migraturi sunt in ipsis partibus Romæ &c. Vocatur denique Prior scholæ &c. Vt vbicumque in istis partibus de vltramontanis partibus, si casu accidit migrandi, inquirant, vt sepeliant, deducendum ad iàm dictam Ecclesiam &c. Vt per Bordinatis, qui fuerint in ipsis locis prædictis per ipsorum muneiorum manus destinentur ducendis in iam præuotato loco, sicut nostra præceptali sanctione decreuit iussio, atque ibi seruientibus nulla impediatur causa necessitatis. Præcipientes præcipimus commorantibus ibidem alium seruitium exhibeant Deo & nostræ Serenitati. Idcircò, quoscunque, causa orationis de vltramontanis partibus venerint, ipsi sint ductores eorum ad orandum per limina Sanctorum. De allata munera, quod datur pro vnaquaque Ecclesia, quos pro eorum ductiones mittuntur, vt duas partes prædictis Ecclesijs detur; tertia verò ipsi Ductores accipiant. Tantummodò hac prænotatione vetiti. Scholastici, vna cum presbyteris supradictæ Ecclesiæ S. Saluatoris de Regnis Franciæ, & Aguitaniæ, seu Burgundionis, Alemania, & alijs numerosis regionibus, vt de Saxia, Frisia, omnibus alijs regionibus ipsi ducant oratores, & hospitent, sepeliant omnes &c. Diploma Caroli Magni apud Torrigium de Crypt. Vatic. Secunda impress. pag.503. & seqq.

BORITH, herbę species, qua lana purgatur, & maculæ deterguntur. [Si laueris te nitro, & multiplicaueris tibi herbam borith, maculata es in iniquitate tua. Ierem. cap. 2.] FR. *Lanariam* hanc herbam vocat Plinius, vulgaritèr *Saponaria* Romæ *Riscoli*, seu *Barba di Becco* dicitur, ibique cocta comeditur, at cruda inter digitos trita cutis aspritudinem detergit, leuatque eodem modo, quo sapo facit, in oriente eius cinere saponem fabricant, ideò *Saponara* in Sicilia vocatur, eius forma ad instar equinæ caudæ est.

BORNA. Vide *Steura*.

BOSCI, Βόσκοι, Eremitarum genus. Vide *Laura*.

BOSOR. FR. dictio hebraica, & Craneum, siuè in tribulatione positum significat. can. sicuti sunt. 2. quæst.7.

BOSTARIA, bouinum stabulum. In hist. Matth. Parif.

BOTA, Ocrearum genus. [Conuersi in grangijs botas non habeant. Constit. Cistercien. cap. 19.] à verbo gallico. *Botte*. FR. [Æstiualibus

bus largis, aut botis altis pro calciamentis vtantur. Clementina de Statu Monach. cap. 1.] Ibi Gloſſa. [Æſtiualibus in vulgari vocamus ſtiuali, & ſunt calceamenta corij, quibus in æſtate vtor, & optima fiunt apud Sanctum Seuerinum, Botis altis, quæ capiunt ſupra talos, & aliquid de crure, & ligantur quandoque, & hos vocat infra ſutilares corrigiatos.] Vide *Sutilares*.

BOTRIO, botrus, & racemus. [Benè autem culta iuſtitia Dei generat botrionem, ideſt, Chriſtum. Chryſoſt. homil. 34. in cap. 20. Matth.

BOTTONATA VESTIS. FR. quæ orbiculis veſtiarijs nexa eſt. Clement. de Statu Monach. cap. 1. ex italico *Bottoni*.

BOTVLVS, inter Latinos lucanica intelligitur communitèr; ſed apud Tertullianum ſanguinem in cibum aptatum ſignificat. [Denique inter tentamenta Chriſtianorum botulos etiam cruore diſtentos admonetis. In Apolog. aduerſ. Gent.] In illis enim primis ſæculis abſtinebantur Chriſtiani à ſanguinis commiſtione, ſicut vſque ad præſens Chriſtiani Orientales obſeruant, iuxta apoſtolicam abſtinentiæ à ſuffocatis admonitionem. Vide *Suffocatus*.

BOZANARIVS. FR. plauſtrarius. [Epiſcopo bozanarium expectanti deferunt, & integra omnia, & ſana oſtendunt. Iunius de mirac. S. Galli cap. 5.

BRACHERIOLVM. Faſcia ex ferro, ſeù alterius materiæ ad ſuſtentanda inteſtina, ſeu alium vitioſum humorem in teſticulorum ſacculum deſcenſum, quod *Succingulum lumbare, & Fulcrum enterocelicum* latinè dicitur. [Sic tumore magno in teſticulis grauabatur, quod ſinè bracheriolo manere non poterat. In vita B. Iuſtinæ.] Nomen diminutiuum fortaſsè à longobarda voce *BraK* deriuatum, quæ rupturam ſignificat. Italicè etiam *Braghiero* hæc faſcia vocatur.

BRACHIALIA, manicæ cera circumlinitæ, quibus in Sabbato Sancto Pontifex baptizando vtebatur, nè paramenta ſacra inficeret, quia tunc immerſione baptizabatur. [Hoc facto, reuertitur ad eandem Eccleſiam, ibique exuit ſe pallio, & planeta, induit brachialia cerata, & reuertitur ad fontes, & baptizat tres pueros. Cæremon. MS. Cencij Camerar.] Etiam nunc Græci in qualibet ſacra functione induuntur ſemibrachialibus non ceratis, ſed ſericis, & comptè ornatis.

BRACHMARVM. FR. gladij genus. [Nullus quoque per viam portare præſumat venabuſum, enſem, brachmarum, aut huiuſmodi gladios inuaſiuos. Hiſtor. Ciſtercien. 3. part. cap. 4.

BRABIVM. Vide *Brauium*.

BRACILE, cingulum monachale. [Cingulum, quod vulgò bracile vocatur, inter manus trahentium inuenit, & monaſterij veſtiario detulit. In vita S. Germani Abb. & Mart.

BRACTEA. FR. Lamina; ſed Laurentius Valla de ſubtili lamina intelligit. Ouid. 3. triſt.

Aſpice, quàm tenuis bractea ligna tegat.

[Auri lamina, ideſt, bracteę, mira tenuitate tundantur. Hieronym. in epiſt. ad Fabiol. Superhumerale, inciditque bracteas aureas, extenuitque in fila, vt poſſint torqueri cum priore colore ſubtegmine. Exod. 39. 3.] Vbi dictio *ſubtegmine* trama intelligitur. Sic Vlpianus dixit, quod: [Purpuræ appellatione omnis generis purpuram, & ſubtegmen factum contineri nemo dubitat. l. ſi cui lana, de legat. 3. ad calcem.] Vide *Charta*.

BRAIDA, & *Brayda*. FR. Poſſeſſio, territorium. In legibus Longobard. & Bullar. Caſinen. tom. 2. conſtit. 10. 17. 73. 120. 154. 164. Dicitur etiam *Bradia*. ibidem conſtit. 138.

BRAMOSVS. Vide *Brumoſus*.

BRANDERASII. Vide *Banderaſij*.

BRANDEVM. velum ad Sac. Reliquias deuotionis cauſa applicatum; priſcis enim temporibus Pontifices extractionem Reliquiarum non permittebant ab Vrbe. [Cognoſcat autem Domina, quia Romanis conſuetudo non eſt, quando Sanctorum Reliquias dant, vt quidem tangere præſumant de corpore; ſed tantùmmodò in pyxide brandeum mittitur, atque ad Sacratiſſima Corpora Sanctorum ponitur. D. Greg. epiſt. 30. lib. 3. ad Conſtantinam Aug.] Vbi idem S. Pontifex teſtatur, quod S. Leo Papa ob incredulitatem aliquorum Græcorum, brandeum, ad corpus S. Petri impoſitum, coram ipſis incidit, ex qua inciſione ſanguis emanauit. FR. quod etiam à D. Antonino Florentiæ Archiepiſc. cap. 1. tit. 11. & à S. Germano in epiſt. ad Hormiſdam Papam lib. 1. Epiſt. Pontificum. pag. 524. refertur. Atque Torrigius de Cryptis Vatican. impreſſ. ſecunda part. 2. cap. 4. ſimile miraculum eidem D. Gregorio eueniſſe narrat & affert inſcriptionem in marmore adhuc extantem, his verbis. [S. Gregorius brandei particulam ſuper Altare B. Petri poſitam cultello pupugit, cuius punctione ſanguis protinus emanauit.] :||: Dicitur etiam idem Brandeum, *Sanctuarium*, *Sudarium*, *Velum*, *Orarium*. Item *Prandeum* apud Landulphum pro faſcia, & linteolo vſurpatur. [Habebat comas prolixas valdè, atque perplexas, vinctas prandeis.] Iſidorus per Brandeum zonam intelligit. Tandem pro corporali, ſeù aliquo ſimili. [Et ſic brandeum Altaris, quo conſecratum corpus Domini inuoluerat, particulatim diuidebat. Sigiber. in Chron.] Vide *Banderaſij*. *Velamen*. *Palliolum*. *Patrocinium*. *Vmbilicus*.

BRASIVM, ceruiſia, ſicera, potio intèr Vltramontanos vſitatiſſima; à verbo gallico *Braſſer*, quod coquere ceruiſiam denotat, ſiuè à verbo *βράσσω*, ideſt, ferueo, ebullio. Vide *Braxo*.

BRAVIVM, *Βραβεῖον*, præmium; ſed communitèr pro

pro palæstrico præmio sumitur. [Omnes quidem currunt, sed vnus accipit brauium 1. Corinth. 9.] Tertullianus verò, græcam orthographiam sequutus in cap. 3. ad Mart. *Brabium* scripserat.

BRAXO, ex græco βράσσω, idest, ebullio, vt dictum est in dict. *Brasium*. Hic tamen ceruisiam coquere significat. [Mulier quædam, quæ Ecclesiæ Apostolorum pro sua mercede braxare consueuerat. Cæsarius de militia cap. 61.] Item *Braxatrix* dicitur mulier, quæ talem artem exercet. [Mira fides fœminæ, mira & virtus Apostolorum, qui propriam Ecclesiam ex parte concremare permiserunt, braxatricis domum in medijs flammis positam, non sine admiratione multorum illæsam seruare curauerunt. Ibidem.

BRENNIVM. Fulfur, ex *Bran* Saxonica voce. [Exceptis brennio, & duobus panibus. Matth Paris. in Histor.

BREPHOTROPHIVM græcè βρεφοτρόφιον, locus pro infantium educatione. FR. C. de Sacro Sancta Eccl. l. sancimus 2. cuius verba etiam registrantur in 23. quæst. 8. can. 21. scilicet; [Sancimus res ad venerabiles Ecclesias, vel Xenones, vel Monasteria, vel Ptochotrophia, vel Brephotrophia, vel Orphanotrophia, vel Gerontocomia, vel si quod est aliud tale con sortium &c.] Ibi Gloss. [Xenones, Xenodochium est locus venerabilis, vbi pauperes peregrini recipiuntur. Ptochotrophium est locus, vbi pauperes pascuntur. Gerontocomium est locus, vbi senes, & valetudinarij, & propter senectutem solam infirmi homines curantur. Orphanotrophium est locus venerabilis, in quo pueri parentibus orbati pascuntur. Brephotrophium, in quo infantes pauperum aluntur.] Ac alia Glossa hoc distichio breuitèr supradicta explicat.

Pascitur in Brepho, Geron, Orpha, Noso, Xenoque
Infirmus, vetulus, puer, infans, & peregrinus.

Vide *Nosocomium*. *Orphanotrophium*. *Xenodochium*. *Gerontrophium*. *Vrephotrophium*.

BREVE, apostolica epistola, vel quia breuiori stylo formatur, vel à germanico vocabulo *Brief*, quod epistolam significat. Dicebatur etiam *Breuigerulus*, *Breuiculum*, & *Breuiarium*. *Scoque Pitacium*. Penès Optatum Mileu. lib 1 significat mobilium, & stabilium inuentarium. [*Breuis* auri, & argenti sedenti Cæcilio, sicut delegatum fuerat, à Mansurio traditur.] FR [Ex quibus Abbas breuem teneat. In Regula S. Benedic.] :||: [Vt tam ministeria Ecclesiarum, quàm etiam vsuale argentum, vel quid quid aliud est, idem breuis à vobis conscriptus veraciter rerum facta inspectione contineat. D. Greg. in Regist. lib. 2 cap. 80.] Vndè componitur verbum *Imbreuio*, idest, inuentarium conficio, FR. *Breue* tamen in Synod. Carthag. can. 37. dicitur *Breue capitum*. Quod penès Græcos vsitatum inuenies, sed Theodorus Balsamon à Latinis desumptum fuisse hunc modũ dicendi demonstrat, & commemoratorium vocat. [Senioribus commendauit commemoratorio facto.] :||: Et ante ipsum Optatus Mileu. D. Aug. D. Greg. eodem vocabulo in eadem significatione vsi sunt: Cassiodorus tamen per commemoratorium regium mandatum intelligit, Lampridius verò matriculam, in qua nomina registrantur; eodemque significatu in Iustiniani Codice l. Inter chartulas. de Conuen. fisci debit. Vide *Commemoratorium*. Primarius in breuium officio Protonotarius Abbreuiator dicebatur. Vide *Abbreuiator*. *Matricula*. *Capibreuium*.

BREVIARIVM, liber, in quo psalmodia, seu horæ canonicæ continentur; breue enim Sacræ Scripturæ compendium est. FR. In Decretali lib. 3. tit. 21. cap. 3. Alexander IV. quendam Presbyterum, qui calicem, & medietatem breuiarij Ecclesiæ pignorauerat, ad restitutionem obligauit; vndè, cum verisimile non sit, quod rem tàm minimam, medietatem, nempè, breuiarij, restituere obligetur; ideò credibile est, quod per hanc medietatem breuiarij aliquid aliud maioris momenti intellexerit Pontifex ille; non verò de breuiario in quo Officium recitatur. :||: Nullum autem antè Micrologum, qui anno 1080. vixerat, hoc vocabulo in significatione Officij diuini vsum fuisse legimus. Dictum autem fuit; *Breuiarium*, (vt vult Radulphus cap. 22.) quia in Cappella Lateranensis Palatij officium compendiosiùs præ cæteris Vrbis Ecclesijs recitabatur, ab Innocentio III. collectum, quod *Officium Cappellare* tunc vocabatur, ad quam recitationem conformabantur Franciscani. Ab hoc igitur tempore liber hic *Breuiarium* vocari cœpit. Postmodùm anno 1280. Nicolaus III. erecto iàm ab ipso Vaticano Palatio, ibique inhabitans; ordinauerat, vt Franciscanorum officio, omnes Vrbis Ecclesiæ vterentur. FR. Quamuis Ptolomeus Lucensis, ab Oderico Rinaldo ad an. 1280. num. 25. relatus; dicat Vaticanum Palatium à præfato Pontifice hoc anno ædificatum fuisse; nihilominus ampliatum, & ornatum ab eo potiùs dicendum est; constat enim ex Anastasio Bibliot. Symmachum Papam de anno 498. primò ex vtroque Basilicæ Vaticanæ latere Episcopium, & deindè anno 810. Leonem III. ex eodem Authore Palatium Archipresbyteratus fabricasse, & iuxtà eiusdem Basilicæ gradus ad partem dextram atrij, domum à fundamentis mira magnitudine, & pulchritudine decoraram, in qua accubitus collocasse &c. :||: Itaque Iacobum, siue Giaime Fratrum Minorum Generalem de anno 1141. in Pontificatu Gregorij IX. Breuiarium eo modo, quo nunc vtimur reformasse asseritur. At Radulphus citatus, acritèr

tèr conqueritur, quod præfatus Papa Nicolaus ad recitandum Minorum Fratrum Officium Ecclesiasticos compulisset, in quo multa officia nouem lectionum continentur, per quæ dimi nuuntur feriæ. FR. In ean. conuenit. de Con secr. dist. 5. ex Concilio Agathensi habetur, quod ordo officij diuini ex tunc idem erat per illa verba; *Sicut vbique fit*, Cæterum quo ad id, quod Radulphus citatus asserit: ex ean. In die Resurectionis. de Consecrat. dist. 5. errore manifestè conuincitur; nàm multò antè Innocentium III. Gregorius VII. ibi ità sanci uerat: [Illi autem, qui in quotidianis diebus tres tantummodo psalmos, & tres lectiones non ex regula Sanctorum Patrum; sed ex fastidio, & negligentia comprobantur hæc facere. Romani verò diuerso modo agere cœperunt: maximè à tempore, quo Theutonicis concessum est regimen nostræ Ecclesiæ. Nos autem & ordinem Romanum inuestigantes, & antiquum morem nostræ Ecclesię imitantes antiquos Patres, statuimus fieri sicut superiùs prænotauimus.] Vbi prænotatum ordinem nihil à recenti differre videri licet. Radulphus ergo malè de officio ordinis romani intellexerat. Pro officio contra Radulphum D. Hieronymi auctoritate responderi posset, aientis: [Nunquid verborum multitudine flecti Deus, vt homo, potest? Non enim verbis tantum; sed corde orandus est Deus, quapropter meliùs est quinque psalmorum decantatio cum cordis puritate, ac serenitate, ac spirituali hilaritate; quàm totius psalterij modulatio cum anxietate cordis, ac tristitia. apud Gratianum in ean. Non mediocritèr errant. de Consecr. dist. 5.] || In Græcorum atque Ambrosianæ Ecclesiæ Breuiario feriæ quadragesimales ità sunt priuilegio exceptę, vt nunquàm pro quocunque festo relinquantur. Tandem Rom. Breuiarium Decreto Concilij Trident. restitutum, & successiuè per alios Pontifices reformatum, & recognitum fuit. Certum tamen est, quod ante D. Hieronymi Lectionarium nullus orandi methodus in Dei Ecclesia præscriptus erat, cuius synonima. Vide *Cursu . . . issalis*.

BREVIATVS, abbreuiatus. [In quorum arcam, suę suggestum subiecta porticu sensim breuiatis, angustisque gradibus ascenditur. Sidon. lib. 2. epist. 3.

BREVICVLVM. FR. Libellus, in quo Ecclesiastici festa mobilia annotabant, & populo post Euangelium in Missa solemni publicabant. can. placuit. de Consecr. dist. 3.

BREVIGIRVLVS. FR. Breuis, seu literulæ al lator. [Mitto itaque tibi cum breuigerulo tuo cursorem istum. Iuo Carnot. epist. 134.

BRIA, vasis genus. [Date quæso immortalibus Dijs bibant scyphos, brias, pateras, sympiuiaque depromite. Arnob. lib. 7.] Inde *Ebrius* nomen deducitur, quia mensuram *bria* excedit, & à contrario *sobrius* dicitur, qui infra eandem mensuram parciùs bibit.

BRITANNI. Vide *Alleluia*, *Bordinatus*, *Samonia transmarina*.

BROCCA, siue *Broca*. FR. Vasis genus, Italicè *Brocca* etiam dicitur; sed hic pro vinaria mensura accipitur. [Vinum nostrum vendere ad rabernam, siuè, vt vulgò dicitur, ad broccam; in Nomen. Cisterc. par. 1. cap. 50.] Ad Broccam: scilicet, ad minutam mensuram, eius ethymon. Vide *Embrocha*.

BROCARIVS. FR. Proxeneta, intercessor, interuentor, italicè *Sensale*. Skeneus in l. a. ff. de Proxenetis.

BROLIVM. FR. Atrium, receptaculum, vinarium, locus pro Principis venatione retentus. [Concessit ceruum, quem is in suo brolio venaretur. In lege Longobar.] *Brolum* tamen legitur in textu. Veneti *Broslo* dicunt locum ad contractandum destinatum. Vide *Bidellus*.

BRVCHVS, græcè βροῦχος, vermis species, quæ herbam erodit, de quo sæpè in Sac. Script. [Venit locusta, & bruchus, psal. 104.] Quæ bina insecta eadem sunt. [Vna plaga locusta, & bruchus, quoniam altera est parens, & altera est fœtus. D. Aug. ibidem.] Idem & Hugo Card. sensit.

BRVCTO. FR. Spurco. In legib. Longobar. L. si quis. de seditione.

BRVDATVS, acu pictus, ex gallico idiomate *Brode*. [In primis octo sectas, quarum prima brudata, vnam casulam, tres tunicas, pannum, frontellum. Abbas Gualterius de Monyton. ad an. 1143.] Vbi dictio *Secta* incisionem significat, & *Frontellum* velum Altaris est, Italicè *Frontale*, nàm ad Altaris frontem ponitur.

BRVMOSVS, fœtidus. putidus. [Cum fœteret brumosa aqua. Ruf. lib. 3. cap. 36.] S Zeno *Bramosus* in eodem significatu dixit; fortassè ex librariorum inaduertentia, ità enim habet. [Quis non intelligit fratres Pascha non esse, sed bramosum latronis cruenti conuiuium. cap. 8. in Exod.

BRVNIA, lorica; alij verò galeam intelligunt, & iuxtà vim nominis Saxonis *Bruim* rectè armaturam significat. [Constitutum est, vt neque Episcopus, neque Abbas, vel quilibet Rector Ecclesię brumiam, vel gladium sinè nostro permissu cuilibet homini extraneo, aut dare, aut vendere præsumat. In constit. Caroli M. lib. 3. cap. 75.] Vide Berg.

BVBO, rumor. Vide *Anthrax*.

BVCALE. Vide *Baucus*.

BVCCA-DVRVS. FR. de equo propriè dicitur, qui redinibus non obtemperat. cap. 16. decretal. lib. 5. tit. 12. translatè tamen de eo, qui dùm infirmatur difficiltèr, & obstinatè medicamenta per buccam sumit.

BVCCELLATVM. Vide *Buccellarius*, *Paramatium*.

BVCCVS,

BVCCVS, caper. [Si quis buccum furauerit. In lege Salica. tit. 5. §. 1.] quæ lex pro tit. habet; *De furtis caprarum*. Et Greg. Turon. *Buccus olidus* dixit; indè Italice *Becco* appellatur.

BVCELLARIVS, militaris exercitus, seu legio in Oriente ità appellata, quia panem buccellatum, seu biscoctum secum ferebat, quem Græci *Βουκέλλατον* vocant; vndè & *Βουκελλάριος* miles, de quo supra, quo vocabulo in eadem significatione vsi sunt etiam Latini. [Dum Valentinus Imperator concionaretur ad populum, Ocylla bucellarius Aetij, ex abrupto veniens, eum gladio perfodit: Greg. Turon. lib. 2. cap. 8] Ac Palladius de D. Macario Alexand. loquens, inquit: [Cum fregisset bucellatum, quod habebat.] Sic etiam Leo Imp. in suis Constitutionib. FR. [Triginta dierum frumentum ad vsus diurnitatem excoctum, buccellatum vocant, humeris militũ imposuit. Ammian. Marcellin. lib. 17.

BVCETVM, boum pascuum. Inter greges tintinnabulatos per depasta buceta reboantes. Sidon. lib. 2. epist. 2.] FR. *Bucula* habet Gloss. Isidori.

BVDA, storea. [Videns autem Ægyptius vestitum mollibus, & budam de papyro, & pellem sub ipso. Pelag. lib. 10. num. 76.] Vndè perperàm pro buda storea. *Bistoriam* aliqui legunt.

BVFONES. Vide *Goliardus*.

BVGIA, instrumentum argenteum, in quo ponitur candela accensa ad præbendum Prælato lumen in celebratione, vt commodè legere possit. Gallicè tamen candelam ipsam denotat, at hic continens pro contento sumitur. In quodam antiquo Glossario *Scotula* dicitur, fortasse à vocibus græcis *σκότον ἐλαύνω*, idest, tenebras expello. Moraliter verò significat Prelatum non debere tantùm lumini fine cognitionis fidem præstare, sed altericis testimonio vti. Papa vtitur hac candela, sed absque huiusmodi instrumento, fortasse quia ipsius cognitionis lumen alio terreno fulcimento non indiget.

BVL. FR. Octauus Hebræorum mensis, qui & *Merhesuan* dicitur. Vide Auctores citatos in dict. *Elul*.

BVLETELLVM. Vannus, cribrum. [Et in buletellum obulus. Matth. Paris. in histor.

BVLEVTES, quid græcè significet. Vide *Saubedrim*.

BVLGAROCTENVS. FR. Bulgarorum occisor, quo titulo Basilius Græcorum Imperator appellari voluit, ob stragem Bulgariæ illatam, nam græcè *κτείνω* occidere significat. Ita vice versa *Romaoctenus* denominari voluit Calo Ioannes Bulgarorum Rex, idest, Græcorum occisor, nàm Græci *Romæi* dicti sunt.

BVLGIÆ. Vide *Bissarias*, Hippoperal in dict. *Hippagines*.

BVLLA, pontificium, seu imperiale diploma, & quælibet publica attestatio. Apud Latinos *Bulla* lamina rotunda erat, intusque cordis figura signata, ad infantium collum superstitiosè ligata contrà fascinationes. Vide *Agnus Dei*. Indè quia diplomati aureum, seu plumbeum, aut cereum sigillum appenditur, ab hac appendice litteræ illæ *Bulla aurea* (quæ græcè Chrysobulla) & *Bulla plumbea* vocantur. Igitur quatuor modis sigillum, seu bulla imperialis formabatur. In auro, scilicet, quando Regibus, & similibus scribebat Imperator, qui cinnabaro subscribebat. Gregora lib. 4. Niceta lib. 2. Et in frontispicio eiusdem Diplomatis tres rubras Cruces in signum confirmationis tenoris litterarum figurabat. Eisdem Magnatibus aliquando argenteum sigillum, seu bullam in litteris appendebat; eius autem Matri, Vxori, Filijs, Despotæ, Patriarchæ, Sebastocratori, atque Cæsari scribens; plumbea Bulla vtebatur, ità Codinus in tract. de illius Aulæ officijs. Tandem vulgaris Bulla erat in cera rubra, aut viridi. Patriarchæ siquidem plumbea, vel cerea viridi permissum erat sigillare, & in subscriptione ceruleo colore vtebatur. Catacuz lib. 3. cap. 36. sigillum, quo imprimebatur *Tympanum* dicebatur. [Præsens priuilegium per manum Alexandri Notarij nostri scribi, & bulla aurea tympano impressa roboratum nostro sigillo iussimus decorari. Robertus Montensis in Supplem. Sigiberti.] Quod tamen vocabulum potius torculum, sub quo imprimebat sigillum ex dicto textu intelligi crediderim, ibi enim tympano bullam impressam sigillo dicitur, ità vt à sigillo tympanum diuersum intelligatur: ac eo magis, dùm vsque ad præsens Typographi *tympanum* vocant instrumentum illud, per quod sub torculari immediatè impressum in formella comprimitur. Dubitatur inter Scriptores, quid per bullam *δίκηρον* penès Balsamonem intelligatur, idest, bulla duabus ceris sigillatis: Aliqui existimarunt diplomata habuisse duo cerea sigilla appensa, alij verò (cum quibus concurro) putant vnicum fuisse sigillum cereum ex vtraque parte signatum, eo pacto quo plumbea Papę sigilla fieri solent. Hunc imprimendi modum solius Imperatoris, & Patriarchæ idem Balsamon de priuil. Patriarch. solitum fuisse scribit. Hodiè Papa bullas expeditionum, & collationum in plumbo signat; sed cum hac differentia, quod expeditiones in forma *dignum*, vt aiunt, ex funiculo, rubro, & flauo colore contorto plumbum pendet. Errat tamen Polidorus Virgilius, asserens Stephanum III. obsignare incœpisse in bulla plumbea; conseruatur enim adhuc Aretij cum prædicto plumbo bulla S. Syluestri Papę, & in S. Angeli Arce de Vrbe eodem modo reperiuntur Bullæ Leonis Primi, Gregorij Magni, & aliorum Pontificum ex relatione Rinaldi olim eiusdem Archiui Custodis, qui tamen Pôtifices antecesso-

M 2 res

res præfati Stephani III. fuere, ac idem Rinaldus stylum plumbei sigilli à S. Sylvestro incœpisse opinatur. Pontificis *Bulla aurea* illa dicitur, qua Imperator confirmatur, nàm in auro cuditur. FR. Aurea Bulla erat Clementis VII. in qua Henerico VIII. Angliæ Regi titulum Defensoris fidei contulerat. Similitèr aurea fuit illa, qua Franciscus Primus Galliarum Rex fœdus inter ipsum, & præfatum Henericum firmauerat, in quo sigillo ex vno latere hæc verba erant impressa. *Plurima seruantur fœdere, cuncta fide*. ::: Collocatio autem, quæ in eo plumbo, & in varijs antiquis picturis habetur, scilicet, à parte dextera D. Pauli, & à sinistra D. Petri, ex antiquo vsu prouenit; quia tunc dignior leua habebatur, de qua re discrtè Leo Allatius lib. 1. de Eccles. Occident. & Orient. perpet. consens. cap. 6. FR. Sic etiam eorundem Apostolorum capita in antiquis, argenteisque statuis supra Ciborium Lateranensis Ecclesiæ adhuc extant conseruata, ità vt S. Petri effigies ad sinistram, & S. Pauli ad dexteram collocatæ sint, eodem prorsus modo, ac forma vt subiectæ figuræ demonstrant,

Vsque ad præsens maximè æstimationis habetur sinistra inter Græcos, & nos priùs sinistrum Altaris cornu, quàm dexterum incensamus. Lepida quidem fuit non minùs, quàm ingeniosa Ottonis tit. S. Nicolai in carcere Cardinalis, Apostolicique Legati inuentio, ad sedandam præcedentiæ differentiam intèr duos Angliæ præcipuos Episcopos in Concilio Londinensi de anno 1237. ortam, vbi Eboracensis Præsul à grauamine præcedentiæ se appellauerat, quia Cantuariensis Compræsul ad dextrum eiusdem Legati latum se collocarat, is amborum Archiepiscoporum differentiam sedauit, elegantèr eis ostendens, quod in bulla papali Petrus ad Pauli sinistram collocatur in signum humilitatis, quod præcipuè imitari Ecclesiastici debent, ita ex Matth. Paris. Odoric. Rinaldus refert. In Eccles. Annal. anno supra cit. ::: In Bullis pontificijs Consistorialibus, quæ manu ipsiusmet Papæ, & à cunctis Cardinalibus, seu à maiori parte firmantur; prætèr plumbum iàm dictum, depingitur Crux, circa quam aliquod præclarum dictum, seu aliqua Sacræ Scripturæ sententia iuxtà Pontificis libitum circumscribitur. FR. Exempli gratia.

Lucij Papæ III. erat hoc signum † Adiuua nos Deus salutaris noster. Bullar. Casinen. tom. 2. constit. 195. in vlt. versu, & consit. seqq.

Vrbanus III. signabat: † Ad te Domine leuaui animam meam. Ibidem consiit. 204.

Alexander III. † Vias tuas Domine demonstra mihi. Ibid. constit. 182.

Clemens III. † Doce me Domine facere voluntatem tuam. Bull. Casin. tom. 2. constitut. 207. 209.

Ce-

Cæleſtinus III. & Honorius III. † *Perfice greſſus meos in ſemitis tuis*. Bullar. Caſin. ibid. conſtit. 213. & conſtit. 235.

Gelaſius II. † Deus in loco ſancto ſuo. In Commentar. eiuſdem vitæ apud Conſtantinum Gaietanum pag. 103. & 105.

Gregor. IX. † Fac mecum Domine ſignum in bonum. Bullar. Caſin. tom. 2. conſtit. 248. 250. 251. quibus verbis vſus fuerat etiam Innocentius III. Bullar. Caſin. ibid. conſtit. 223

Paulus III. † Confirma hoc Deus, quod operatus es in nobis. Bullar. Caſin. tom 1. conſtit. 170.

B. Pius V. † Vtinam dirigantur viæ meæ ad cuſtodiendas iuſtificationes tuas. Ibidem conſtitut. 193.

Vrbanus VIII. † In Domino ſperans non infirmabor. Ibid. conſtit. 306.

Gulielmus Siciliæ Rex ſignabat his verbis: Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltauit me. Bullar. Caſin. tom. 2. conſtit. 187.

Innocentius X. † Da ſeruo tuo cor docile, vt populum tuum iudicare poſſim.

Alexander VII. † Prouidebam Dominô in conſpectu meo ſemper q. a. d. e. m. n. c. ideſt, quoniam à dextris es mihi nè commouear.

Clemens IX. † Benedicam Dominum in omni tempore, ſemper laus eius in ore meo.

Clemens X. † Ieſu tibi ſit gloria.

DE INNOCENTII XI. Regnantis ſigno dicemus in verbo *Papa*, quia dum hæc imprimuntur, non adhuc aliqua eius Conſiſtorialis Bulla emanauit. ::|| Antiquitùs duo fratres Ciſtercienſes Conuerſi ad cudendas bullas applicati erant, qui *Fratres plumbi*, ſeu *de plumbo* vocabantur, ita vt tranſierit hæc incumbentia ad ſæculares, hi in proceſſione cum alijs Cancellariæ Officialibus incedentes, habitum laicalem Ciſtercienſium ferebant. Vide *Annulus Piſcatoris*, in dict. *Annulus*. Vide *Applumbarius*. *Abbreuiator. Sigillum. Numiſma ſacrum.* FR. Signa ad dignoſcendas Bullarum falſitates notantur in 5. decretal. tit. 20. cap. 5. & ſeqq. Quomodo bullam ſignabat Papa non conſecratus. Vide *Papa* §. *Papa nondùm conſecratus*. Bulla. Vide *Syparium*.

BVLLA IN COENA DOMINI. FR. quæ *Proceſſus generalis* dicebatur. Clement. de Iudicijs cap. 1. quia excommunicantur generaliter omnes Hæretici, & contumaces Gloſſ. ibi: cuius tenor, & caſus ibi Papæ reſeruati aliquando in parte pro Pontificis libitu variantur, & in feria quinta Cœnæ Domini de manè ab vltimo Diacono Cardinali publicè, altaque voce legitur, aſtante cum cæteris Cardinalibus, & Epiſcopis Pontifice, qui peracta lectura, faculam accenſam in plateam proijcit in ſignum fulminationis contra excommunicatos.

BVLLA MOTV PROPRIO. Vide *Leges*.

BVLLARE, in plumbo ſignare. [Plumbô bullauit chartam illam. In vita S. Ioannis Eleemoſynarij cap. 51. Hanc epiſtolam græcis litteris, hinc indè munire decreuimus, & Annulo Eccleſiæ noſtræ bullare cenſuimus. In epiſt. Ratbodi Treuiren. Epiſc. à Sirmondo allata.

BVLLATVS, ſignatus: vt *bullata littera*. [Extant litteræ integræ, & bullatæ. D. Bern. epiſt. 230.

BVLLARIVM, liber continens diuerſorum Pontificum bullas, cui nupèr adauctus eſt tomus quartus in typographia Camerali impreſſus.

BVLLATORIVM, ſigillum. Vide *Chartophylax*.

BVNDÆ. Termini, ſeù confinia, & limites: anglica dictio *Bondes*, quæ idem ſonat. [Quibus metis, & bundis circundantur. Matth. Pariſ. in Hiſt.

BVRDATIO, ruſtica penſio, ſeù tributum à villicis exactum. [Cognouimus etiam ruſticos burdationem, quam iàm ab eis exactam Theodoſius minimè perſoluerat, iterum dediſſe, ità vt in duplo exacti ſint. S. Greg. lib. 1. epiſt. 42. Concede mihi ſeruo tuo, vt tollam onus duorum burdonorum de terra. 4. Reg. cap. 5.] Puto vocabulum à *Burdo*, quod eſt Mulus, deriuari. Indè Muliones in Sicilia vocantur *Burdonarij*: etiam intèr Latinos *Burdonarij* appellati ſunt. [Porrò Burdonarij, Burdoneſque viſo Leone, timore correpti ſunt. Io. Moſcus. cap. 55.] à græco nomine *βερδῶνα*, quod mulos ſignificat. Indè *Burdicus*, exiguus mulus. D. Ambroſius epiſt. 10. FR. Sed Dionyſ. Carth. in expoſit. ſuper 4. Reg. loco cit. art. 7. facit differentiam inter mulum, & burdonem, inquiens: [Burdones ſunt animalia genita ex equo, & aſina: quemadmodum muli ex equa, & aſino.

BVRDO. FR. Verbum, fuſtibus dimico ruſticorum more, de quo Matth. Pariſ. Significat etiam animal, quandò eſt nomen, vt ſupra. Vide *Burdatio*.

BVRDONARIVS. Vide *Burdatio*.

BVRGEMOTVS. FR. Villicorum coadunatio, & aggregatio ad negotia peragenda. [Et habeatur in anno ter burgemotus, & ſchiremotus bis, niſi ſæpius ſit, & interſit Epiſcopus, & Aldermannus, & doceant ibi Dei rectum, & ſæculi. In legibus Canuti Regis cap. 43.] Vocabulum verò *Schiremotus*, adunationem ruſticorum ſignificat.

BVRICVS, Equulus, ſeu aſellus: [Longè diſpari cultu macro illum, & viliori aſellis burico ſedentem. Paulin. epiſt. 10.] Vox quidem barbaro-græca, atque Hiſpani aſellum *Borleb* etiam appellant. Indè *Burichalium*. huius iumenti inſtratum, ſeu dorſale, dicitur. [Sedentibus ipſis in burichalijs. In vita S. Attici Epiſc.] Igitur deuius Raderus in hoc vocabulo fuit, dum genus nauis eſſe putarat.

BVRNETTVS, pannus laneus. [Nullus vtatur tunica de burnetto. Matth. Pariſ. in vita Abb.] Aliquando Capucium denotat, ab arabico idiomate *Barnus*.

BVRSA, loculus, marsupium, vbi corporale imponitur, in Chronica Moguntina *Tera* vocatur; antè Remense Concilium minimè in vsu erat; ibi enim cap. 5. corporale in libro conseruari ordinatur. At propter periculum in terram cadendi, visum fuit decens, vt in bursam imponeretur. Pius V. Hispanos dispensauit, ne in bursam illud ponerent. Hieron. Cantonus in eius Ordinario diuin. off. ex quo infertur non posse hoc fieri sine speciali priuilegio. Bursæ synonima. Vide *Buza*, *Epigonation Funda*. *Presbyterium*.

BVRSARII. FR. dicti sunt Seminariorum Alumni in hist. Eccles. nàm eos Episcopi de Ecclesiæ bursa sustentant.

BVSCA, Cremia, ramalia. [Et in busca tres denarios. Matth. Paris. in hist.] Ex anglà denominatione *Buscbes*.

BVSCVS. FR. Nemus, sylua, italicè *Bosco*. Bullar. Casin. tom. 2. constit. 158.

BVSCALIA. FR. Arboretum italicè *Boscaglia*. Bullar. Casin. tom. 2. constit. 61. 73.

BVSTVARIA, altaria gentilium, vbi in sacrificio superstitioso, ac dito humanæ creaturæ comburebantur. [Vbi Busiris, & bustuaria altaria. Tertull. lib. de pall. cap. 4.

BVSTVM. FR. id, quod igne combustum est. [Orabam, nè tantæ Vrbis, vel potiùs totius Italiæ busto superuiuerem. D. Ambros. in Decreto Gratiani 23. quæst. 8. can. conuenior.] Vbi Glossa. [Bustum dicitur, cum res est exusta; rogus, cum comburitur, pyra est congeries lignorum ad comburendum.

BVTICVLARIVS, meri dispensator. [Post eos verò sacrum palatium per hos ministros dispo. nebatur: per Camerarium, videlicet, & Comitem palatij, Senescalcum, Buticularium &c. Hinemar. epist. 3. cap. 16. Portabatur euppa cooperta, & non fiet sibi proba, nisi in buttego per butticularium suum. In cæremoniali Dauantriæ.] Vbi de conuiuio Regi Nauarræ à Benedicto VIII. exhibito loquitur. Vide *Canaua*.

BVTINA, seria, seu dolium. [Reponantur in butina sic, vt mel citria plurimum excedat. Io. Dam. de condim.] græcè βύτιον; sed vox quidem nimis barbara.

BVTTO, græca dictio βύτιον scyphus, seu vas concauum: [Obtulit in Basilica Sancti Petri buttonem de argento purissimo. Anast. Biblioth. in Leone IV.] Patinæ, & pensiles lampades erant aliquantum concauæ. [In venerabili Monasterio S. Sabæ fecit buttonem argenteum. Idem in Leone III.] Quorum formam hic apposuimus, deprehensam ex antiqua pictura, quæ in vaticana porticu S. Petri olim extabat cum tribus pensilibus buttonibus; ac alia cum vnico buttone ex antiquis etiam figuris excerpta.

FR. Apud Gentiles Latonæ noctis Deæ lampades tantùm accendebantur. Ita Orpheus in hymno Noctis. Vide *Cicendela*.

BVXTVLA, pyxidula. [In buxtula lignea recondita fuerunt. In vita S. Mauri Abb.] Aliqui *Baxculam* legunt, sed rectiùs forsasè *Buxula* à buxo ligno pro similibus vrnis aptissimè diceretur.

BVZA, Saccus, corruptè à *Bursa*. [Si furnum, molendinum, balneum, stateram, modios, & buzas ad vinum, oleum, vel mel mensurandum facere voluerit. Guliel. Tirius lib. 12. cap. 25.] à vocabulo græco βύρσα, quod corium significat, ex quo bursæ, seu marsupia conficiuntur. Vide *Bursa*.

C. lit-

Littera erat signum condemnationis. Vide *Sandalia*.

CABALA. Vide *Kabala*.

CABALLICO, equito. [Videntes autem stellam, dixit vnus ad alterum caballicate benè, ecce nostrum signum. Haymon. de trib. Magis.] Ex hoc verbo nomen *Caballicata* formatur, quod equitationem significat. [Et caballicatas (vt vulgò aiunt) circum circa dirigeret. Luitprandus lib. 2. histor. cap. 14. & l. si quis caballum. de Furtis.

CABIDARIVS, vox barbaro-græca Καβιδάριος, an fortasse corruptè, & *Lapidarius* potiùs legendum. Hoc vocabulum in Lausiaca Palladij, reperitur; vbi de Macarij senioris vita agit.

CABIMEMTVM. In statutis Melitensium Equitum Commenda est. FR. quæ in concursu iure antiquitatis, & benemerentię confertur. ad differentiam aliarum Commendarum, scilicet, *Commendæ melioramenti*, (quam Canonistæ *Optionem* vocant) & *Commenda gratiæ*, quam Magnus Magister in principio sui magistratus & in quolibet quinquennio, ingreditur, vt aiunt, *in gratiam*, idest, habens tunc facultatem ex quocunque Prioratu eligere vnam sibi beneuisam commendam; quam deindè titulo benemerentiæ Equiti pro seruitijs Religioni præstitis conferre solet. ¶ *Cabimentum* à verbo gallico *Cabire*, quod aliquam rem in assignationem suscipere significat.

CABISCOLA, subcantor, ecclesiasticum officium, seù potiùs Primicerius Scholæ Cantorum. Vide *Primicerius cantorum*; nàm *Cabi* caput significat. in Hist. Sardinię.

CABLICIA, Arborum rami vento dissipati, dictio gallica *Cable*, quæ idem significat: [Inquiratur, qui acceperint profectum de cablicijs. Matth. Paris. in vita Abb.

CABREVM. In statutis Equitum Meliten. significat inuentarium bonorum stabilium alicuius commendæ cum illius Ichnographia, scilicet, arearum, & formarum descriptionibus, statusque antiqui, & recentis relatione, vna cum attestatione authentica melioramentorum &c. quod omnes Priores, Balini, ac Commendatarij in quolibet XXV. annorum spatio renouare, & præsentare tenentur, cum tribus consimilibus *Cabreis*, ad reponendum vnum in Archiuo Commendæ, aliud in Archiuo Conuentuali illius linguæ, & tertium in Archiuo Prioratus. Vox quidem corrupta à capibreuio. Vide *Capibreuium*.

CABVS, mensuræ pondus, vox græca κάβος. quatuor sextaria continens, at sextarium sexdecim vncias pendet; itaque cabus quinque librarum ponderis est cum IV. vncijs. FR. aliqui sextarium duarum heminarum capax esse asserunt.

CABVTA. Vide *Baculus pastoralis*.

CACCABATVS, fuliginosus, vel fumo denigratus, à verbo græco κακκάβη, quod ænum, cacabum, seu ollam significat. [Et pœnitebit te desiderij. & exactionis tuæ, cum ædificia, quæ immaculata adhuc operis tui gratia splendent, obscurata nænijs insipientię meæ, & (vt digno meis versibus verbo vtar) caccabata ridentibus, vel nauseantibus, confusus aspicias. Paulin. Appenderunt in collo meo caccabatas ollas. Ex vitis Patrum.] FR. locus Paulini *Ædificia caccabata*, maculata, & sputcata significare videtur; nàm dixerat supra *Ædificia immaculata*, cuius contrarium maculata, & fœdata erit procul dubio: *Cacabulum* enim stercoris locum significat. ¶ Dicitur etiam *Caccabacius*, indè S. Zeno serm. 0. Neophytos recenti, & albo pani æquiparans, ait: [Certè caccabacij non sunt, non vetusti, non vili, non crudi, non mucidi. lacteus illis color est, lacteus sapor est.] Atque contra Hermogenem, qui materiæ motum aquæ feruenti comparabat, lepidè Tertullianus sic respondit: [Si æqualis momenti; iàm turbulentus, nec caccabaceus; sed compositus, & temperatus. cap. 12 Aduers. Hermog.] Ab aliquibus tamen *Cacabitus* legitur.

CACODOXIA, sinistra opinio, ex græco vocabulo κακοδοξία, quod nomen penès Sacros Scriptores Hæreticis attribuitur. FR. cuius oppositum *Orthodoxia* dicitur: [Vt Sanctorum Patrum Orthodoxia, quam nos prædicamus, perampliùs manifestetur, & propria cacodoxia in omni loco, & regione publicatur, & arguitur. Anast. Apocris. Epist. ad Theod. Presbyt. in Collect. Anast. Bibl. per Sirmondum in 8. edita pag 203. Bonum enim veracitèr est paternam, vt dixi, manifestare, & confirmare; hæreticam verò cacodoxiam publicare, & redarguere &c. ibid.] Vide

Hero-

Herodoxus in dict. *Orthodoxus*.

CACOLOGIA, imperfecta loquutio. Vide in dict. *Pantologia*.

CACTVS, herba spinosæ speciei, aliqui putant esse carduum syluestrem, qui aculeis abundat, inter quos Athenæus. lib. 2. qui copiosè in Sicilia reperiri refert. FR. idem affirmat. Plin. lib. 21. cap. 16. ex quo colligitur mastiche acanthica, vt in dict. *Sebinus* dicemus. ::: [Eradicato omni aconito hostilitatis, & cacto, & rubo subdolæ familiaritatis. Tertull. de Pall cap. 2.] Perperàm ergo aliqui dictionem hanc corrigendam censent.

CACVMEN, colliculus, qui sub pedibus Sanctarum Imaginum antiquitùs depingi solebat, quarum multæ adhuc Romæ extantes perspiciuntur. [Ædificauit Ecclesiam, cum apsida amplissima, & cacumina mirifica de musiuo. Anast. Biblioth. in Leone III.

CADARFREDA. FR. consuetudo, stylus. In Legib. Longobard. l. si duo fratres. de successione.

CADIVVS, malus, seu cadens, quod ad animi, corporisque defectus transfertur. [Constat me vobis vendidisse seruum non furem, non fugitiuum, neque cadiuum; sed mente, & omni corpore sanum. Marculf. lib. 3. hist. cap. 14.] fortasse idem, ac *Caducarius* infra.

CADMVS, vox corrupta ab arabica *Cadi*, quæ Iudicem significat. [Adducti sunt procurator Ciuitatis, qui lingua eorum Emir dicebatur; & Iuridicus, qui Cadmus appellabatur. Matth. Paris. in hist.] Dictio *Emir* arabica etiam est, & Præfectum, atque Atabum Tribunum, Principemque eorum lingua denotat: vnde addito articulo *Al*, seu el al-emir Itali, & Hispani *almirante* dixerunt, vt visum est in dict. *Amirus*.

CADVS, liquidorum mensura. [Quantum debes Domino meo? at ille dixit centum cados olei. Lucæ 16.

CADVCARIVS, qui morbo comitiali laborat. [Isti homines caducarij sunt, quo nomine vulgò apud nos vocantur. D. Aug. de vita beat.

CÆREMONIA, actio sacra, cum exteriori religionis cultu: à *Caere* Etruriæ Ciuitate, vt vult Festus; ad quam, Roma à Gallis capta, sacrum ignem ferentes, confugerunt Vestales, vt Val. Max. lib. 1. cap. 1. n. 10. narrat: inde omnis diuinus cultus à Romanis cæremonia dictus fuit. Liuius lib. 4. FR. At D Augustinus lib. 2. Retract. cap. 38. à verbo *Careo* etymologiam deducit, inquiens: [Cum agerem de obseruationibus Iudæorum, à quibusdam escis secundum legem abstinentium, dixi quorundam escarum cæremoniæ, quod nomen non est in vsu litterarum sanctarum; ideò congruens mihi visum est, quod à carentia appellatas cæremonias: quasi caremonias memoria tenebant, eò quod obseruantes careant his rebus.] Idem sensit lib. 6. cap. vlt. Isidorus in suo Etymolog. Iunius verò Camerar. decur. 3. cap. 4. ait. [Quasi gerimonia dicitur, à gerendo, sicut à gemendo gemonias scalas fecerunt, & à quærendo quærimoniā; vt indicantur ea, quæ in sacris geri ritu solemni deberent.] Vossius scribi tamen vult *Carimonia*. Alij tandè *Calimoniam* à cœlestibus rebus vocem deductam scripsere. ::: Itaque differt *Ceremonia* à cultu, sicut aqua à lauacro; nam *Caremonia*, iuxta Sacr. Trid. Concilij sensum, est ipsa actio; *Ritus* autem est modus præscriptus, quo actio ipsa sacra facienda sit.

CÆREMONIOR. FR. Aliquo exteriori signo colo, & adoro. [Gallienus dixit Cypriano, iusserunt te Sacratissimi Imperatores cæremoniari. Mombritius in Actis S. Cypriani.] Cogebantur enim Christiani ad Idolis thurificandum. Vide *Cruciola*. *Thurificatus*.

CÆREMONIARVM MAGISTER. Vide *Admonitor*. *Deputatus*. *Designator*. FR. antiquitùs enim erat Archidiaconi officium, vt in Extrau. in cap. 2. & seqq. de officio Archidiaconi colligitur. Vide *Hieromnemon*. *Hypomimnescon*. *Memorialis*. *Rememoratorius*. *Suggestor*. *Teletarcha*.

CÆSAR. Vide *Nobilissimus*. *Imperator*.

CÆSARISTA. Vide *Sebastocrator*.

CAFSIS, græca dictio καῦσις, incendium significans. [Et si est sub terra tartari carcer, si est caftis ardens, si est infernus sinè fine crucians, si est apparitor istis, qui nos ad ista rapiat post sæculi labores, quid stupemus? vbi sumus? quæ est ista, quæ nos tenet obliuio lethalis? Chrysol. serm. 124.

CAINANI, seu *Cayani*. FR. ità appellati sunt quidam Hæretici, qui Cainum Adami filium adorabant. 24. quæst. 3. can. 39. Ità *Sethiani* qui Seth alium Adami filium Christum esse asserebant. Ibidem.

CALABER. FR. ex Calabria prouincia, & dicitur *Calaber*, *calabri*, & *calabridis* in genere no. [Cum Siculis, & Calabridis. Falco Beneuent. in Chron. ad an. 1132.] Item Calabrius, etiam dicitur Columel. lib. 12. cap. 49.

CALAMVS. Vide *Siphon*. *Communio*. *Pugillaris*. *Confirmo*. In sacra autem Scriptura extensorum mensuram sæpè significat.

CALAPHATES. Vide *Naupegus*.

CALATIBILIOTTA. FR. pagus in Sicilia. [Vvlielmus nouus Regulus, dimisso palatio matri recepit se in castrum munitum, quod dicitur Calatibiliotta. Anonym. Monach. Casin. Chron. an. 1194.

CALCARIA, fornax, vbi calx coquitur. §. 48. tit. 19. l. 8. Et in vita S. Gregorij Papæ II. [Hic in exordio sui Pontificatus calcaria decoqui iussit.] Vide *Calcifurnium*. FR. item significat conculcationem, & translatiuè impositionem taxæ, seu gabellæ angariam, & pensionem. [Excepta antiqua consuetudine hoc respon-

responsaticum solum, & angarias, & calcarias simul, & ad Dominos suos angarias, & pensiones secundum antiquam consuetudinem. In capitulare Sicardi cap. 14. apud Camillum Peregrinum. In hist. Princ. Longobar.

CALCEAMENTVM. Vide *Ficones. Folleo. Hosa. Poulainia. Zancha.*

CALCEARIVS, sutor. [Afferat ad calcearium puerorum quadraginta solidos. S. Greg. lib. 1. epist. 37.] FR. Plautus *Calciolarium* appellat. [Propolæ, Lintrones, Calciolarij. in Aul.

CALCEI. Vide *Ficones. Folleo. Hosa. Paulainia. Saudalia. Zancha.*

CALCIDICA. Vide *Tribuna.*

CALCIFVRNIVM, Calcis fornax. Bedæ Martyrol. x. Kal. Septemb. Vide *Calcaria.*

CALCO, pro transcurro. [Dùm voce depromi calcatur, quod expressiùs corde clamatur. *Vigilius* Tapsensis Episc. lib. 3. contra Euthyc.] In aliquibus Codicibus mendosè *Palpatur* pro *Calcatur* legitur. FR. verbum *Calcatur* non est hic præter suam veram significationem positum, nàm *Voce depromi calcatur.* supprimitur, denotat: *Calco* enim, & *Supprimo* synonima sunt.

CALCVLVS. [Dabo illi calculum candidum, & in calculo nomen nouum. Apocalyps. cap. 2.] Vbi Arator pro calculo candido, illum intelligit, per quem sorte luctatorum paria extrahebantur; sed sensus hic non facit ad rem, vbi de peracta victoria loquitur, scilicet, *Vincenti dabo*. Debet igitur intelligi pro *Candido calculo*, cum quo rei absoluebantur, & innocentes declarabantur; sicuti per nigrum calculum damnabantur. De iustificatione igitur, & peccatoris contritione Sacra Pagina loquitur, qui post pœnitentiam à reatibus absoluitur, & amicus Dei declaratur. FR. nigrum, & album penès Græcos per translationem malum, & bonum intelligitur, de qua phrasi sæpè Homerus, vndè à vocabulo μέλας, quod græcè nigrum, & atrum significat; Latini malum dixerunt, indè, quia Apocalypsim græcè scripserat Ioannes; hunc eiusdem linguæ phrasibus vsus est, in quo idiomate passim obseruatur *Calculus* pro sorte; quarè per nigrum, & album calculum, mala, vel bona sors litteralitèr intelligitur; hac etiam figura latini poetæ sæpè vtuntur. In malum, nempè, sensum primò:

——— Et populum nigros efferre maritos.

Iuuenal. Satyr. 1.

——— Nigrum in candida vertunt.

pro quocunque malo. Idem Satyr. 3. Et de malo homine. Horat. Serm. lib. 1. Satyr. 4.

——— Hic niger est, hunc tu Romane caueto.

Ac idem lib. 1. serm. Satyr. 9.

——————— Huccine solem

Tàm nigrum surrexe mihi!

idest, tristem, & exitiosum: sic è contra album, & candidum pro bono. *Nouit quid album, quid nigrum*, idest, quid bonum, & quid malum Apuleius, & Quintilianus lib. 11. A Græcis desumptum, seu à Thracibus, qui diem fortunatum, vel infaustum albo, & nigro lapillo signabant; atque pro fœlici die Catullus cecinit:

Fulsere verè candidi tibi soles.

Indè Iudicum *calculi* non proptèr colorem, sed ab effectu, *nigri*, & *albi* dicebantur, vt notat Adrianus Iunius in suo Lexico græco in dict. ψῆφος, inquiens: [Erant autem duplices ψῆφοι hoc est calculi; qui condemnabant πεπρωμέναι μέλαιναι θανάσιμοι πεπρωμέναι dicebantur tetri nigri, letales &c.] non quia tales erant calculi; sed ab effectu sic dicebantur, & è contrario ibidem: [Rursus, qui absoluebant ἄτρωτοι λευκαὶ, σώζουσαι, & ἐλεοῦσαι, idest, salutares candidi &c.] Et vsque, ad præsens solent *album*, & *nigrum pascha* imprecare Græci, quod nos bonum & fœlix, seu malum, aut infœlix Pascha dicimus, item *Nigra mors* pro infœlici, quod etiam apud Homerum sæpè nigrum, pro calamitoso, & infortunato legitur. Igitur *Vincenti dabo calculum candidum*. De sorte Iustorum sermo esse videtur, de qua Apostolus, inquit: [Gratias agentes Deo Patri, qui dignos nos fecit in partem sortis Sanctorum in lumine &c. Ad Coloss. c. 1. n. 12.] De calculis coronæ pro precibus fundendis. Vide *Globuli*.

CALDARIVM. Vide *Pottus*.

CALDELLVS, vas, in quo ceruisia absorbebatur. [In æstate binos caldellos. In regula S. Cæsarij cap. 16.

CALENDÆ. Vide *Neomenia*.

CALENDARIVM. Vide *Kalendarium. Catalogus. Martyrologium*.

CALEFACTORIVM, Hypocaustum. [Iussit in calefactorio ignem fieri. Cæs. lib. 4. cap. 6.

CALIBÆ, seu *Calybæ*. FR. manicæ ex ferro astrictoriæ. [Posuerunt in scamno, indutum calibis, & catenis. Exilium S. Martini Papæ, & Mart. in Collect. Anast. Biblioth. à Iacobo Sirmondo in 8. edit. pag. 96.

CALIENDRVM, vox græca καλίντρον, velum, quo fœminæ caput tegunt. [Et stolam, & supparum; & crepidulum, & caliendrum. Tertull. lib. de pall. cap. 4.] de quo ornamento Arnob. contra gent. lib. 6. Alij *Caliandrum* legunt.

CALIGÆ, tibialia breuiora, quibus in pontificalibus Episcopus induitur. [Priùs tamen quàm sandalia pedibus imponantur, caligis induitur vsque ad genua protensis, ibique constrictis, quia prædicator pedibus suis rectos debet facere gressus, & genua debilia roborare. Iuo Carn. serm. de signif. indum.] Quæ antiquitùs erant coloris cærulei. [Caligæ quoque iacinthini, idest, aëris coloris, & cœlestis denotant, quod cœlestes debent habere pedes. Duran. lib. 3. cap. 8.]

At illæ quibus Summus Pont. vtebatur, ex panno purpureo erant simul cum sandalijs, in quibus ex corio signata erat pusilla Crux, ex testimonio Cæremonialis Dauantrie, qui anno MCCCXXV. floruit. FR. aliquando tamen Pontifices Rom. vsi sunt caligis clauis signatis, vide *Sandalia*. ::: Significant etiam non raro sandalia. [Calcea te caligas tuas. Act. cap.12.] Vbi græca lectio [illegible] habet: quare D. Hieronymus in cap. 20. Isai. sic testatur. [Dissipatis calciamentis, quæ à Septuaginta sandalia, idest, caligæ vocantur.] Hinc apud Scriptores sacros, & sæculares caligæ calciamenta quædam militaria intelliguntur; atque Caius Cæsar, quia cum nasceretur in exercitu, ibique enutritus, vt Sex. Aurelius Victor scribit, ab his militaribus caligis, quibus à pueritia vsus erat; vel vt Tacitus inquit, ad conciliandos militum animos, *Caligula* appellatus fuerat. D. Hieronymus epist. 47. de quadam Virgine parum honesta loquens, sic ait. [Caliga quoque ambulantis nigella, ac nitens stridore ad se iuuenes vocat.] At clarius D. Greg. in Dial. cap.4. de Equitio Abbate agens, ait: [Ecce Vir Dei clauatis calceatus caligis.] Nam calceamenta clauata erant. FR. Caligas tempore hyberno, & caligulas in æstate ferebat D. Fulgentius, vide eius vitam in principio sui Operis.

CALIX, vas sacrum, in quo Christi Sanguis consecratur, atque offertur, ità appellatus, quia more antiquorum in ipso calida absorbebantur, quod Cassiodorus in Psal. 15. alludens, inquit: [Calix à calida dictus est potione; quoniam sicut ille cor hominis exhilarat bibitus; ita hic sanctas animas perpetuò iucundat haustus.] Vbi de consecrato calice in Sacrificio loquitur; qui antiquitùs non collocabatur celebrationis tempore post hostiam, sicut ad præsens fit; sed ab ipsius latere dextero ponebatur; ad denotandum emanatum sanguinem cum aqua mixtum à Christi latere dextro in cruento Caluariæ Sacrificio, vt in dict. *Hostia* dicemus. [Calix cum vino, & aqua in dextra locatur, quia sanguis cum aqua de latere Christi manasse prædicatur. Gem. lib. 1. cap. 46. Ita autem iuxta rom. ordinem in Altari componenda sunt, vt oblata in corporali posita, calix ad dextrum latus oblatæ ponatur, quasi sanguinem Domini suscepturus, quem de latere dominico profluxisse credimus. Microl. de Eccles. Obseru. cap. 10. Calix inuolutus sudario porrigitur ad Altare, quod sudarium ponitur in cornu Altaris. Calix in latere oblatæ in Altari componitur, non post tergum. Amalar. in præfat.] Prius enim corporali tegebatur, vt adhuc Carthusiani obseruant; sed nos pro operculo parua palla vtimur, ex Innocentij Papæ III. ordinatione in lib. 2. de myst. Missæ cap. 56. vide Suarium disp. 81. sect. 6. Huiusmodi enim Calicis situationem in antiquo Rituali sæpè citato Abbatie Mileti delineatam vidi, & Græci vetustiorum rituum tenacissimi obseruatores adhuc seruant. Calix priscis temporibus non eleuabatur; sed Diaconus in prolatione Sacerdotis. *Per omnia sæcula &c.* illum aliquantulum eleuabat. [Dicente Sacerdote (Per omnia sæcula sæculorum) Diaconus venit, calicem coram se sustollit, cum fanone partem eius cooperit, in Altare reponit, cum corporale cooperit, præferens Ioseph ab Arimathæa, qui Corpus Christi deposuit, faciem sudario cooperuit. Gem. lib. 1. cap. 46.] De Fanonis significatu. Vide *Fanon*. In festo Transfigurationis, scilicet, die VI. Augusti mos erat recens vinum consecrare; si verò non reperiebatur; tunc in mero pertmaturato intrà Calicem posito parum vuæ exprimebatur, in mysterium cœlestis regni in Christi transfiguratione significati, de quo ille in vltima cœna affatus est: [Amodo non bibam de hoc genimine vitis, donec bibam illud nouum in Regno Patris mei.] Et in eo die vua nouella benedicebatur. Durand. lib. 7. cap. 22. De priscis Calicibus sic respondisse S. Bonifatium in can. obseru. prop. 23 Radulphus refert. [Ecclesiæ Martyr, & Episcopus Bonifatius interrogatus, si liceret in vasis ligneis Sacramenta conficere? Respondit; quondam Sacerdotes aurei ligneis Calicibus vtebantur; nunc è contra lignei Sacerdotes aureis vtuntur Calicibus.] FR. Sunt verba Concil. Tribur. cap. 18. Vbi sic habetur. [Vasa quibus Sacrosancta conficiuntur mysteria, Calices sunt, & patenæ, de quibus Bonifacius Martyr, & Episcopus interrogatus, si liceret in vasculis ligneis Sacramenta conficere? Respondit, quondam Sacerdotes aurei ligneis calicibus vtebantur, nunc è contra lignei Sacerdotes aureis vtuntur calicibus, Zephirinus XVI. Romanus Episcopus, patenis vitreis Missas celebrari constituit; tum denique Vrbanus XVIII. Papa omnia ministeria sacrata fecit argentea.] Quod in c. vasa. de consecr. dist. 1. à Gratiano, & à Valfrid. Strab. de Reb. Eccles. c. 24. refertur. Quare illis beatis Christianorum sæculis bene Liuiana verba adaptari potuissent, quod superstitiose tamen ille de primitiua inter Romanos idololatria introducta lib. 3. decad. 1. scripserat, inquiens: [Celebrabanturque religiones piè magis, quam magnificè.] Discere profectò debuissent Ecclesiastici nonnulli, quorum propensitas, dum ad Ecclesiæ ornatum tota versatur, à commiseratione tamen paupertatis auersatur; ità vt obsequium Deo se præstare putent, quando testatores ad legata pia (ne dicam impia) pro eorum Ecclesijs condere suadent, vxoris tamen viduitate posthabita, ac filiorum, cæterorumque affinium indigentia. Contra similem Ecclesiasticum, sic D. Ambrosius inuehitur, inquiens: [Quid enim dices? timui nè

templo

templo Dei ornatus deesset: respondet (Deus,) aurum Sacramenta non quærunt, neque auro placent, quæ auro non emuntur. Ornatus Sacrorum est redemptio captiuorum, apud Gratianum. 12. quæst. 2. cau. Aurum Ecclesia habet.] Nam vt Augustinus quoque ait, qui hæredem filium relinquit, Christo donat, cuius hæc sunt verba: [Si quis irascitur filio suo, & moriens exhæreditat eum, si viueret nonnè eum placaremus, nonnè ei filium reconciliare deberemus? Quomodò ergo cum filio suo volo vt habeat pacem, cuius appeto hæreditatem? sed planè sic faciat sæpè, quod hortatus sum, qui vnum filium habet, putet Christum alterum: si duos habet, putet Christum tertium: si decem habet, vndecimum Christum faciat, & suscipiat. Serm. 2. de vita Clericor.] Atque concludit idem S. Doctor. [Quicunque vult exhæreditato filio, hæredem facere Ecclesiam; quærat alterum, qui suscipiat, non Augustinum: imò Deo propitio neminem inueniet, apud Gratian. 17. quæst. 4. can. Quicunque vult.] At quid dicendum de Religiosis illis, qui diuitū iuuenum voluntatem blanditijs, & persuasionibus extorquent, vt religiosum habitum suscipiant. De Religiosis nostri sæculi non scribo, quos ab hoc turpe interesse alienos agnosco: verum de antiquis, & temporibus valdè remotis degentibus, de quibus Concilij Moguntini PP. pronunciarunt talia: [Non in fructum animarum; sed in auaritiam, & turpe lucrum inhiantes, homines circumuenientes, totondunt, & res eorum tali persuasione surripiunt.] Isti enim taliter illecti, si tractu temporis perseuerare cogantur: bona eorum hæredibus reddenda sunt, vt in can. constituit. 21. quæst. 3. disponitur; atque iure optimo Bullam edidit Alexander Papa VII. in qua prohibet vnigenitos diuites absque Genitorum consensu, habitum Religionis suscipere. Calicis purificatio. Vide *Purificatio calicis*. Vide *Ministralis*. Calix non potest tangi, nisi à solis Ministris in sacris constitutis. Vide *Ministerium*. Cœremonia adhibenda in Calicis offertorio. Vide *Offertorium*; vbi etiam narratur, quod antiquitùs eleuabatur Calix coopertus ad offertorium, iuxta ritum Græcorum. :||: In Calicibus igitur vitreis consecrare ordinarat Sanctus Zephyrinus Papa, ex quibus mihi vnum videre contigit, quem eximia veneratione penès se Virgilius Spada Innocentij X. Eleemosynarius asseruabat; cui duæ ex eadem materia collaterales ansæ adiunctę erant, iuxta vetustum morem. [Leuat cum offertorio calicem per ansas, & tenet, exaltans illum iuxtà Pontificem. Ord. Rom.] De Archidiacono dum Pontifici celebranti ministrat, agitiatquo S. Exuperij Tolerani Episcopi spirituales diuitias exaltans epist. 4. ad Rust. circa finem D. Hieronymus, ait: [Nihil illo ditiùs, qui corpus Domini canistro vimineo, & sanguinem portat in vitro.] Vsus hic vsque ad Diui Vrbani Papæ, & Martyris tempora perdurauit, qui deindè ex auro, vel argento fieri stabiliuit, in quibus, vt Tertullianus narrat, Christum cum ouicula aberrante in eius humeros delata cælare solebant, inquiens: [Patrocinabitur pastor, quem in Calice depingitis. De pall. c. 10.] FR. Calices huiusmodi etiam facile frangi; idem commemorat. lib. de Pudicitia cap. 27. vbi Pamelius calices vitreos tunc fuisse doctissimè animaduertit. Nam si Vrbanus I. aureos, & argenteos Calices fieri constituerat, qui post Tertulliani tempora Pontifex extiterat; sequitur, quod c. 10. de pall. cit. non de aureis, & argenteis sed de vitreis calicibus Tertull. loquatur. Vetitus autem fuit vitreus Calix ob fractionis periculum, & dominici sanguinis versionem, sicut cuidam Laurentij nomine Mediolanensis Ecclesiæ Diacono, ex Gregorij Turonensis de Glor. Mart. cap. 16. testimonio accidit, qui processu temporis eiusdem Ecclesiæ Episcopus extitit, vt ex Sirmondo in Notis ad Ennodium. lib. dies sacr. 1. & ex Baronio An. 489. & seq. colligitur. Insuper similem Calicis fractionem, & S. Donati precibus reintegratam S. Greg. Mag. lib. 1. Dial. cap. 7. refert, qui Donatus Episcopus Aretinus floruerat anno 394 Baron in hoc An. n. 48. ex quibus infertur etiam post pontificatum S. Vrbani in pauperibus Ecclesijs Calices vitreos per bina saltem sæcula durasse. Itaque non vsus Calicis, & patenæ vitreæ prohibitus fuit à S. Vrbano; sed *omnia sacra ministeria fecit argentea*, vt suprà ex Concil. Tribur. constat. Imò taxatiuè ex lib. de Rom. Pontificibus. Sic habetur. [Hic fecit ministeria sacrata omnia argentea, & patenas argenteas viginti quinque apposuit.] Vndè non prohibuisse, sed fecisse, & apposuisse colligitur Vrbanum. Quin temporibus S. Xisti Papæ, & Mart. erant sacra vasa aurea, vt ex Actis S Laurentij Protomart. per S. Ambros. lib. 2. cap. 48. & Prudentium in hymno 8. S. Laurentij constat; Sixtus enim Vrbanum per CXXIV. annos præcesserat; nàm Sixtus anno Dom. CXLII. martyrio coronatus fuit, & Vrbanus cœpit suum pontificatum An. CCXXVI. Prohibitio vitreorum Calicum re vera in Concil. Remensi can 6. emanauerat, vt habetur in can. vt calix. de Consect. dist. 1. Vbi ligneos, vitreos, æreos, vel ex aurichalco fieri Calices prohibuit. :||: Marmoreo vsum fuisse calice S. Theodorum Archimandritam in eius vita Gregorius Presbyter refert; ex ære verò Gallus, & Columbanus Abbates, cuius materiam Sac. Canones ob nauseosum gustum, atque odorem: sic etiam ex aurichalco, prohibuerunt. Calicem, quo in vltima cœna Christus Dominus consecrauerat, argenteum fuisse Baron. An. 34. refert, & Bedæ temporibus Hierosolymis ostendebatur, vt ipsemet. lib. de

Loc. Sanc. cap. 3. sic testatur: [In platea, quæ Martyrium, & Golgotha continuat, exedra est, in qua Calix Domini scriniolo reconditus per operculi foramen tangi solet, & osculari, qui argenteus calix hinc indè duas habet ansulas, sextarij mensuram capit, in quo illa est spongia Domini potus ministra.] Valentiæ verò Hispaniæ alium dominicum Calicem achatæ lapidis conseruari hom. 26. affirmat Carthagena; fortasse plures in sac. cœna contactu, & dispensatione sanguinis Saluatoris nostri cõsecrati fuere. Igitur Calicis materia ex Rubricarum præscriptione auri, argenti, seu aurati cupri esse debet. Imò Rhemense Concilium in egestatis statu etiam stanni calicem concedit, quem etiam extra casum necessitatis insignes Doctores adhiberi posse affirmant. FR. nam ex Plinij auctoritate. [Stannum illitum æneis vasis saporem gratiosiorem facit, & compescit æruginis virus. lib. 24. c. 17.] ::|: Quæritur inter DD. vtrum Calix non consecratus, & à Sacerdote in Missa ob eius malitiam, seu inaduertentiam adhibitus, an consecratus remaneat; nonnulli affirmant, ex ea potissimum ratione, quia sicut à pari Ecclesia semel polluta, si in ea postea celebretur, tunc non indiget ampliùs alia benedictione: sed rectè de Lugo in tract. de Euchar. dist. 20. sect. 1. Contrariam opinionem amplectitur, & ad argumentum contrariæ sententiæ, ibidem respondet, quod si verum esset, vt contrarij à pari asserunt Ecclesiam semel pollutam per celebrationem Missæ consecratam existimari; sequeretur, quod Ecclesiæ, in quibus Missa peragitur consecratæ dicerentur; quarè licet Ecclesia polluta, & in ea semel Missa celebrata, ampliùs vt reconcilietur, benedictione non indigeat; sic etiam Calix semel consecratus, & postmodum pollutus, seu demùm auratus, rectè noua consecratione non indiget. Attamen Calix nunquam consecratus non efficitur consecratus per solam celebrationem Missæ in eo peractam; benè tamen in vestibus sacris, & similibus, in quibus vnctio non adhibetur, statim ac cum ipsis celebrabitur, iàm benedictæ censeantur. Consecrationem amittit Calix, si cuppæ pars à pede separetur; secùs verò si cuppa clauulum tornatilem habeat supplantatum. Item cuppa est denuò consecranda, si iterum inaurare illam contigerit, non verò si paulatim inaurationem deperdat, nisi ex vi, & data opera inauratio eradatur, ità Suarez, & Vasquez concordant penès præfatum de Lugo, qui tamen contrarium sensit, nimirum, non esse opus noua consecratione, quando denuò inauratur. Debet autem Calix percuti, ità vt formam, & consecrationem deperdat, si Aurifici ad inaurandum, vel liquefaciendum tradatur; ità nonnulli Doctores docent; sed præualet vsus hodiernus leuitèr percutiendi, ne deteratur, quo reuerentiæ signo patefiat eius consecrationis amissio. Sacerdotibus mortuis antiquitùs nedùm inhumatis ponebatur Calix inter manus, vt adhùc in vsu est; sed etiam humatis relinquebatur. [Eius deindè corpus cum ad digniorem locum transferendum esset, aperto sepulcro, inuentum est integrum cum duplici stola, & infula rubra, cum panno serico, atque cum Cruce ex metallo confecta pectori eius imposita, denique cum Calice ad vmbilicum eius posito. In vita S. Bruini Episc. apud Sur. tom. 6 die 3. Decembr. qui obijt anno 604.] FR. *Calix marmoreus*, dicebatur vrna ad modum vasis, seu Calicis formata, vt est illa, quæ in atrio S. Cæciliæ de Vrbe, & SS. Apostolorum in atrio illius Conuentus, de qua Ioannes III. apud Torrigium de Cryp. Vatican. impress. secunda pag. 314. [A via, vbi est Calix marmoreus;] dixit. Reliqua quoad Calicem, Vide *Caucus*, *Purificatio Calicis*.

CALIX MINISTRALIS, dicebatur ille, cum quo ministrabatur populo dominicus sanguis, quando sub vtraque specie communicabatur; vt in dict. *Communicalis* dicetur; de his calicibus vastioribus fit sæpè mentio in vitis Pontificum. S. Remigius Rhemensis Archiepiscopus in calice ministrali Ecclesiæ oblato, hos versus à se compositos incidere iussit.

Hauriat hinc populus vitam de Sanguine Sacro
Iniecto, æternus, quem fudit vulnere Christus;
Remigius reddit Domino sua vita Sacerdos.

CALLIBLEPHARVM. FR. ex græco Καλλιβλέφαρον medicamentũ oculorum, quo palpebræ venustantur, infectis pilis. [Calliblepharum, vellerumque tincturas inter cætera docuerunt. Tertull. de cultu fœminarum. cap. 10.] quo vocabulo vsus est etiam S. Proclus Constant. Patriarch. Orat. 19. Huius etymon disertè exponit Vinc. Riccardus in præfatam Procli orat. variasque tum ex Plinio authoritates, tum alijs expendit.

CALLICVLA, ex verborum sensu atramentarium significare videtur. [Ante conspectum suum ponit super mensam calliculam; vndè tribus digitis mortem hominum scribit, aut vitam: Imperfectus, homil. 54. in cap. 15. Matth.] Vbi de finali iudicio loquitur, quamuis ab aliquibus hæ homiliæ D. Chrysostomo attribuantur. FR. fortasse *Caliculum* scribendum erit, quod paruum calicem, significat: [Hunc in eo loco factum aliquando ministrum à caliculis in curam promptuarij. In vita S. Bercharis Abb.] Ministrabat, nempè, Monachis potum.

CALLIGRAPHVS, ex græco καλλιγράφος, idest, accuratus Scriptor. [Interea Calligraphus quidã Alexandriæ venerabilis vir. Paul. Diac. lib. 17.

CALLOSITAS, antiquitas, vetustas. [Quid igitur vis homo de humanis sententijs litterarum tuarum exisse hanc in vsus communis callositatem. Tertull. de test. animæ. cap. 3.

CALO,

CALO, qui frangit, seu fert ligna: à verbo græco *κᾶλον*, idest, lignum. [Iosuè vsus est Gabionitis lixis, & calonibus. Chrysost. in psal. 14.] FR. significat seruum, seù mancipium, quod in exercitu ducitur, ad ferenda, & ministranda ligna, seù lignea instrumenta: à *Caladis*, ità appellatum existimat Porphir., quia eo die menstrua cibaria accipiebat; vel secundum Accursium à *Calendo*, idest, vocando, quia ad ministeria huiusmodi serui vocabantur. Hoc vocabulo vsus est Cæsar in 2. lib. Belli gallici in 1. belli ciuilis, atque Liuius vbique; vndè apparet, quàm perperàm senserit Accursius in in l. sed, & si quid la 1. in princip. superallegata; licet in codicibus impressis Vlpiani *Calum* habeatur. Nec per *Calonem* ligna frangens intelligitur, vt alij sensere; nàm talis operator *Calocopus*, & *Hylocopus* dicebatur. Amalt. Onomast. in hac dictione, à vocabulo græco *κᾶλον*, quod lignum significat. Hinc *Calones* etiam dicti sunt calcei ex ligno. Festus, quæ *Calopedia*, *Soccum*, & *Soccoli* dicuntur. Vide suo loco. Italicè *Zoccoli*; Liuius ijsdem prorsus vocabulis lib. 3. belli Pun. vsus est, inquiens: [Impedimenta subsequi iussit, calones, lixasque, & inualidos milites vallum ferre. & Horat. 1 sermon. Satyr. 2.

Hic se præcipitem tecto dedit: ille flagellis
Ad mortem cæsus, fugiens hic decidit acrem
Prædonum in turbam: dedit hic pro corpore numos:
Hunc perminxerunt calones.

Et de eodem vocabulo Curtius: [Huic agmini &c. lixarumque, & calonum greges vehebantur. lib. 3. cap. 3.

CALOGERVS. FR. *καλόγηρος*, græcè Monachum significat *καλὸς* enim bonum, & *γηραιὸς* senem græcè denotat.

CALVARIVS MONS. Vide *Cranium*. *Golgotha*. *Venerarium*.

CALVATVS. FR. erat ignominiosa pœnitentia. Glossa in can. de benedicto. 32. quæst. 1.

CALVINIANI, seu *Caluinistæ* recentiores Hæretici. Vide *Companatores*. *Hugonottus*.

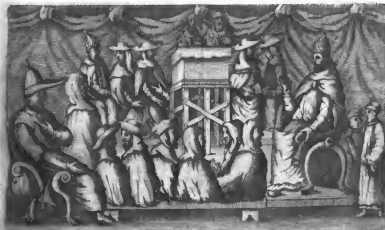
CALVMNIOR. Vide *Imposturor*. *Prauaricor*.

CALVMNIATOR. Vide eius synonima in dict. *Accusator*.

CALYBÆ. Vide *Calibæ*.

CALYBITA, græcè *καλυβίτης*, tugurij habitator, S. Ioannes, qui in Lycaonia Romæ insula diù in tugurio permansit, hoc vocabulo cognominatus est.

CALYPTRA. FR. Diadematis genus, ab eo, quod fert Venetus Dux non dissimile: [Calyptram in capite panno purpura, & auro intextam circumdatam gestaret; quatenus sursum vergit, & ad pyramidem superficiei funditur. Nicephor. Gregor. hist. lib. 5. & 7. Ioannes rubra talaria cum pyramide margaritis distincta, in cuius summitate purpureus lapis fulgebat, (ea Regum sunt insignia) mox despostica dignitate à Rege muneratur. Georg. Logoth. in Chronic. Constantinop.] Cuius figura ex æneis valuis templi Vaticani hic immediatè describi curauimus. Calyptræ synonima. Vide *Camelaucium*. *Camisecaus*. *Mitra*. *Pileus*.

CAMALDVLENSES, Religiosi. Vide *Laura*. *Mixtum*.

CAMÆVS, gemma, in qua figura aliqua cælata, seù incisa est. [Nobilibus lapidibus insculptis, quos

quos camæos vulgariter appellamus. Matth. Parif. in hist.] ex gallica voce *Cameyen*. In Ecclesia Messanensi duo cum cappis ad canonicalem Missam cantatam assistentes, *Camei* appellantur, fortasse, quia tanquàm duæ statuæ astantes, & nihil agentes, reperiuntur; indè nomen hoc illis inditum fuerat.

CAMBA, dictio Germanorum vetusta, quæ officinam; vbi ceruisia coquitur significat. [Carisiolum cum terris cultis, & incultis, molendinis, cambis, syluis. Priuil. Caroli VII. Ecclesię Camaracensi concess. registr. in Chronica Camaracen. lib. 1. cap. 52.] FR. puto legendum potiùs; [Cum terris, campis, syluis &c.] ⁂ Idem tamen vocabulum legitur in quadam Eugenij III. epistola ad Episcopum Atrebatensem. [Moledinium aliud cum duobus furnis, & camba.

CAMAVRVM. Vide *Camelaucium*.

CAMBARICVS, qui Ceruisiam vendit.

CAMBIO, verbum, & *Cambium*. Vide *Concambio*.

CAMBORTA, extremitates, seu margines. [Camborta, quę sepem desupèr firmant. In lege Salica tit. 39.] idest, circuitus virgarum, quibus in extremitate sepimentorum ob firmitatem vinciuntur.

CAMBVCA, baculus pastoralis, quo Episcopus in sacris functionibus vtitur. [Cum precibus reliquijs, & cambuca Sancti longiùs processeras. In vita S. Vvinoci Abb. cap. 15.] Ab alijs *Camboca* scribitur. [Baculum ipsius, quem vulgò Cambocam vocant, per manum Diaconi transmiserunt. Valfrid. in vita S. Galli lib. 1. cap. 26.] Vide *Baculus*.

CAMELAVCIVM, *Camelaucum*, *Camelaugum*, *Camelaucus*, & *Camelausium*. Biretum monachale Græcorum, & Benedictinorum, cuius limbus binas appendices parabolicis figuris desinentes habet, quæ faciei tempora contegunt; sed Benedictinorum breuiores sunt; suturæ autem huiusmodi bireti tantùm in quatuor partes æquales sunt, quæ aliquantum eleuatæ, quatuor Crucis angulos efformant; eadem forma papale biretum est; sed ex purpureo holoserico raso pro æstate, & villoso armellina pelle subsuto in hyeme fertur. [Apostolicus Pontifex cum camelaugo solitus est Romæ procedere. Anast. Biblioth.] Vox quidem græca [illegible], vt Leo Allatius, vbi de habitu Monachali loquitur, ex eo, quia Camelorum pilis intexti erant, ità dici opinatur. Alij etymologiam deducunt ex græcis dictionibus [illegible], quæ calorem producere significant; indè *Camaurum* vocari existimo. FR. Ego tamen contrarium puto, nempè, à Camauro camelaucium deriuari; nàm [illegible] capitis muliebris ornamentum erat, & ità appellatum, quia per id [illegible], idest, cerebri pars defenditur; vndè *Camelaucium* per syncopen à [illegible], & [illegible] tegmina panni, vide Iunij Lexicon in his dictionibus; nec mirum si Camaurum à muliebri ornamento nomen sumpserit, nàm Tiara, quæ est Papæ ornamentum, & Mitra etiam ornamenta erant, quibus antiquitùs fœminæ vtebantur. ⁂ [Super caput autem gestat pileum in modum paruuli camelauci, seu cassidis, quod extenditur, super summitatem. Beda de tab. lib. 3. cap. 8.] Igitur Tiara, quæ vulgò appellatur *Triregnum* Summi Pontificis, *Camaurum* dicitur, de quo vide *Epanoclystus*. *Mitra*; vel quia super tale biretum imponebatur, vt in antiquis picturis conspicitur; vel quia Camaurum à Camelaucio diuersificatur, & est idem cum *Tiara*, & [illegible]. Recentiores Græci vocant *Camelephebi*, sed ex sententia eiusdem Allatij in dict. tract. lib. 3. cap. 9. Cucullum vocari deberet. Ex figuris sepulcralibus colligitur etiam clericale biretum illius camelaucij formam antiquitùs habuisse; sed processu temporis, solida tela subsuta, illi quatuor anguli in modum Crucis aliquantulum subleuati sunt ad formam Clericorum Hispanorum, & Gallorum; soli Itali vnico angulo submisso tres ad honorem Sanctissimæ Triadis eleuant, & nihilominus figura Crucis retinetur; multæ Religiones adhuc formam antiquam Camelaucij retinent, nempè, cum forma verticalis Crucis, absque solido telę fulcimento.

CAMELVS. [Faciliùs est Camelum per foramen acus transire, quàm diuitem intrare in regnum cœlorum. Matth. cap. 19. num. 24 Marci cap. 10. num. 25. & Lucæ cap. 18. num. 25.] vbi S. Hieronymus, & Origenes, Camelum animal intelligunt; sed meliùs Christi parabolà ad rem faceret, & litteralitèr sensus esset, si æternam Sapientiam de fune, & non de dromedario intellexisse diceremus; nàm græcè [illegible] tàm animal, quàm funem significat. FR. quod confirmatur, quia originalis hebraicus textus non reperitur, vndè non implicat credere, quod mediantè græcam lectionem Euangelia in latinum fuissent translata, & antiquorum nullus fide dignus ocularis testis est, qui hebraicè dictionem hanc vidisse fateatur; imò nec Euangelia, si enim aliquis esset maximè diligentissimus, & fide dignissimus testis Hieronymus censendus esset: at quid ille in hoc referat ad Damasum Papam scribens, attendamus, vbi de varijs latinis Euangeliorum codicibus inter se discrepantibus, sic inquit: [Si enim exemplaribus fides est adhibenda, respondeant quibus? Tot enim sunt exemplaria penè, quot codices. Sin autem veritas est quærenda de pluribus: cur non ad græcam originem reuertentes, ea quæ vel à vitiosis interpretibus malè reddita: vel à presumptoribus imperitis emendata peruersiùs; vel à librarijs dormitantibus, aut addita sunt, aut mutata corrigimus?] & inferiùs: [Sit illa vera interpretatio, quam Apostoli probauerunt. De nouo nunc loquor testamento; quod græ-

græcum esse, non dubium est, excepto Apostolo Matthæo, qui primus in Iudæa Euangelium Christi hebraicis litteris edidit.] Sed neque ad hieronymianas manus hebraicum Matthæi Euangelium peruenit; quod ex eiusdem Doctoris verbis inferius ibidem colligitur vbi sic fatetur: [Igitur hæc præsens præfatiuncula pollicetur quatuor tantum Euangelia, quorum ordo est iste, Matthæus, Marcus, Lucas, Ioannes; codicum græcorum emendata collatione, sed veterum, quæ nè multum à lectionis latinæ consuetudine discreparent, ità calamo temperauimus &c.] Mirum ergò non esset, si nomen illud *Cameli* in græco textu positum, quod funem in eo idiomate etiam significat; perperàm aliqui animal intellexissent, cuius nominis significationem analogicam tàm ad dromedarium, quàm ad funem habere minimè advertentes. Sic etiam Io: Bapt. Iona paucis abhinc annis Romæ in sua Euangeliorum hebraica translatione dromedarium transpunxerat. Ad id verò, quod pro suæ intentionis comprobatione affert D. Hieronymus ex Talmudistis Rabbinis se didicisse, inter eos, nempè, solitam fuisse hanc parabolam de dromedario *per acum transire* affirmantibus; tripliciter responderi posset. Primò, quod cum hoc inuidum genus Euangelium Filij Dei tàm odiosè infecet; ideò congruè credendum est, vt improprium æternæ veritatis sermonem impostores Rabbini redderent; hanc falsam eruditionem pio Doctori suadere conati sint; nàm licet aliquid lucri in veteris testamenti oceano eorum commercio assequi valeat; in Euangelico tamen salutis portu, nil spei boni erit cum eis. Respondendum secundò, quod Rabbini isti cœcutientes in talmudicis nugis, quæ nonnisi impropria, & nauseantia facta, dictaque continent; hinc eorum fabulosis loquendi modis, ac parabolis ex illa fœtida Talmudi lacuna forsassè expiscatis, nulla fides præstanda erit. Tertiò dicendum Rabbinos æquiuocatos fuisse de vna phrasi ad aliam; nàm penès Hebræos prouerbium erat exaggeratiuum *Camelum deglutire*, & non *Camelum per acum transire*; quo loquendi modo Saluator noster vsus est. Matth. 23. num. 24. inquiens. [Duces cœci, & excolentes calicem, camelum autem glutientes.] Quarè Baronius anno 33. Caninium sequens, elephantem per acum transire, antiquum adagium fuisse, sinè exemplari fulcimento asserit; nec non Hierosolymitanam angustam portam; *Foramen acus* appellatam refert; sed re vera nonnisi ignotum per ignotius, sinè vllo documento probante referre videtur. Igitur rectiùs Suidæ credendum, qui *κάμηλος* græcè funiculum crassum significare docet. Et Calepinus *Camelum* latinè etiam funem dici astruit indict. *Camelus*, vbi sic habet. [Camelus funis nauticus, quo anchoræ religantur, de quo aliqui intelligunt illud in Euangelio, facilius est Camelum per foramen acus intrare &c.] Vide hic *Acus. Curcuba*.

CAMERA APOSTOLICA. Vide *Patriarchium*.

CAMERA PAPAGALLI. FR. Camera sic appellara in Vaticano palatio, vbi habebatur Consistorium secretum [Consistorium secretum celebratur in Aula aliqua palatij Apostolici remotiori (Cameram papagalli, quæ est in Vaticano, appellant) sed pontificalis parieti adhæret in medio surgit à solo sinè thalamo &c. Cæremon. Rom. lib. 1. sect. 9. cap. 3.

CAMERARIVS, Cardinalis, qui Cameræ Apostolicæ prouentus curam habet, & in Sede vacante per illos dies, in quibus adhuc conclaue non celebratur, magnam iurisdictionem habet, & monetam cum gentilitijs eius insignijs cudit, qui Cardinalis si Sede vacante decedere contigerit, ex facultate bullæ Clementis V. ipsi Cardinales in eadem dignitate alium substituere debent.

CAMERATVS, arcuatus, fornicatus, testudinatus. [Super columnas in quadritico cameratas musiuo, pulchrisque metallis decorauit. Anast. biblioth. in Paschali.] FR. latinum est nomen, vndè *Camero*, & *Concamero* dicitur. [Dinocrates Architectus Alexandri Arsinoës templum concamerare inchoauerat. Plin. lib. 34. cap. 14.

CAMERLENGVS, idem ac *Camerarius*; dicitur etiam *Oeconomus*. Vide suo loco.

CAMESANEVS. FR. appellatiuum nomen indumenti. [Constantino Pontifice ad octauum lapidem Constantinopoli appulso, Tiberius Iustiniani Imperatoris filius, & ipse Imperator cum patritijs, & omni nobilitate, Cyrusque Patriarcha cum Clero obuij processerunt: Pontifex Rom. camesaneum papalem amictum indutus solemni totius constantinopolitanæ Vrbis pompa in Regiam est profectus. Blond. decad. 1. lib. 10.

CAMILABO. FR. pannus vtrinque dependens à pileo Patriarchæ. Lexicon græcum.

CAMINATA. FR. Regio, Vicus In legib. Longobard. & Bullar. Casinen. to. 2. Constit. 122.

CAMISATVS, Clericus, qui curam habebat infundendi aquam calidam in calice post consecrationem iuxta ritū Græcorum, qui *ζέον* ab ipsis appellatur, de quo Curopalata. Vide hic. *Aquaij*. FR. ità Meursij Glossa.

CAMISIA, Alba, vestis sacra. [Indutus camisia linea, quæ communi nomine dicitur alba Blesf. fer. 41.] Aliquando pro superpelliceo, seu rochetto accipitur: ita intelligenda sunt verba Cæsarij de pio illo Episcopo loquentis, qui pauperis plagam curauerat, vbi sic ait: [Cumque adhiberet partem camisiæ suæ, quæ de panno erat satis subtili. lib. 8. cap. 31.] Certum quidem est Præsulem hunc in tali incidentia rochettum, & non albam adhibuisse: de Alba diximus suo loco.

CAMIVM. Vide *Concambium*.

CAM-

CAMPANA, instrumentum conuocatorium, ideò à Turcis prohibitum, nè eius sono signum aliquod rebellionis detur. Hius synonimum est *Codion*, à verbo græco κώδων, idest, papauer, à cuius calicis forma ad campanæ similitudinem eidem nomen inditum fuit: sic κωδωνοφόρος tintinnabula gestans Budæus interpretatur. FR. quod per nomen *Codion* papauer intelligatur, vide Ruellium. lib.2.c.100. vndè Diacodion Plin. lib.20. cap. 18. papaueris medicamentum appellat. Item dicitur *Clocca*. Vide suo loco, item *Cymbalum*, & *Crotalum*. [Quos neque hercule ego, neque supercilium tuum, neque collegæ tui cymbala, ac crotala fugi. Cic. in Pisonem.] Et Plinius in præf. ad Imp. Vespasianum refert Apionem Gram. à Tyberio *Mundi cymbalum* vocari consueuisse, quia eius fama diuulgata per vniuersum erat.:||: Sed *Crepitaculum*, & *Crotalum* ligneum potiùs instrumentum est ad strepitandum à verbo græco κρόταλον, ex verbo κροτέω, quod strepitare, & pulsare significat. In Missali autem ambrosiano *Crotola* est illud ligneum instrumentum, quo in tribus diebus maioris hebdomadæ, quando non pulsantur campanæ, vtimur in Ecclesia, ad conuocandum eius strepitu populum. Campana etiam *Nola* dicitur, quia in Ciuitate Nolæ à Diuo Paulino eius Episcopo inuenta fuerat, vt plerique existimant; indè à Campana prouincia Campana communitèr denominari existimatur. Nihilominùs Quintilianus, qui antè Diuum Paulinum vixerat, ijsdem vocabulis vtitur. Et penès Gentiles erat antiquum adagium, *In cubiculo nola* ad significandum aliquem delatorem, ac diuulgatorem intra domesticos parietes reperiri, qui secreta negotia diuulgare potuisset, quod alio modo *Murus habet aures*, dicebatur. Prætêr quàm, quod Baronius an.58. n. 104. clarè demonstrat similia tintinnabula apud eosdem Gentiles antiquissima fuisse, nec valet dicere eundem Episcopum in grandiori forma talia instrumenta auxisse; nàm ex eodem Baronio constat ibidem etiàm ea in magna forma penès Gentiles extitisse. Errant insupèr Polidorus Virgilius lib.6. cap. 12. & Honuphrius Panuinus in vitis Pontificum asserentes campanarum inuentorem fuisse Sabinianum Papam: nàm ex D. Hieronymo, qui per bina sæcula antè hunc Pontificem floruerat, de campanis mentionem fecerat in cap. 33. de regul. Monach. vbi sic ait: [Ad matutinas excubias media nox vos præparet. Nullum ex vobis dormientem reperiat campanilis sonitus.] FR. Adagium de nola in cubiculo à Quintiliano lib.8. cap.6. refertur, qui tamen fatetur enigma esse; nec illud nisi interpretur, intelligas. De tintinnabulis præter supra allatos, mentionem faciunt Martial. lib.14. epigr.163. inquiens:

Redde pilam: sonat æs thermarum ludere pergis.

Iuuenalis Satyr. 6.

Tot pariter pelues, & tintinnabula dicas
Pulsari.

Lucilius.

Tintinnabulum abest hinc, sirpiculæque olerarum.

Vide Hadrianum Iunium lib. 3. Animaduers. cap.15. In vaticana Basilica primum nolarium, constat ab Heraclio Imp. erectum fuisse; refert enim Torrigius de Crypt. Vaticanis, quod quando de anno MDCX. demolitum fuerat nolárium; in eius fundamentis Heraclij Imp. numisma repertum fuit, & cum Sabinianus vltimum diem suum clauserit de anno DCV. Heraclius autem (iuxtà Baronij computum) de anno DCX. cœperat imperare; ergo hoc postremo tempore pro erigendis campanis campanaria turris in Vaticano ædificata fuit, potest tamen esse, quod præf. Papa campanarum vsum in Ecclesia sanxisse, & Heraclius post lustrum pro Campanis campanarium construi curasset. Cæterum in tom. Concil. vbi de vita huius Pontificis agitur, de eo hæc asseruntur: [Sabinianus Papa campanarum vsum inuenit, iussitque, vt ad horas canonicas, & in Missarum Sacrificio pulsarentur in Ecclesia.] Sunt qui putant etiam *Petasum* fuisse campanæ nomen, sed ex verbis Varronianis à Plinio. lib. 36. cap.13. allatis, eos errasse colligitur; vbi de fabuloso Porsenæ Hetruriæ Regis Labyrintho per eundem Varronem somniato, sic Plinius, ait: [Sed cum excedat omnia fabulositas, vtemur ipsius M. Varronis in expositione eius verbis: sepultus est, inquit, sub vrbe Clusio, in quo loco monumentum reliquit lapide quadrato: singula latera pedum lata tricenum, alta quinquagenum: inque basi quadrata intus Labyrinthum inextricabilem, quo si quis improperet sinè glomere lini, exitum inuenire nequeat. Supra id quadratum pyramides stant quinque, quatuor in angulis, in medio vna, in imo latæ pedum septuagenum quinum, altæ centum quinquagenum: ità fastigiatæ, vt in summo orbis æneus, & petasus vnus omnibus sit impositus, ex quo pendeant excepta catenis tintinnabula, quæ vento agitata, longè sonitus referant, vt Dodone olim factum &c.] Ex quibus verbis satis manifestatur, quod quinque *Petasi* nonnisi sustentacula tintinnabulorum erant, quæ vento agitata resonabant, fuisseque ingentis magnitudinis, dùm catenis excepta erant, & longè sonitus referebant. :||: Igitur in occidentali Ecclesia vsus instrumenti ad conuocandos fideles priùs cœperat; nàm Orientales sicut in præsenti; etiam & antiquitùs ligneis instrumentis vsi sunt; legimus enim in septima Synodo, quod quando Cæsaream translatæ fuerant D. Anastasij Martyris reliquiæ, cum huiusmodi instrumentis obuiam processum fuerat, vbi sic habetur. [Cum Sanctæ Ciuitati reliquiæ appropinquassent, omni-

omnibus ea res fuit declarata, & significata. Itaque lætitia magna profusi omnes surgentes subitò, ligneaque sacra pulsantes inuicem obuiam facti sunt.] De his etiam ligneis instrumentis Cæsarius. lib. 1. cap. 4. mentionem facit, quod aliqui putant in funeralibus tantùm fuisse solitum adhiberi, vt ex eodem Cæsarij textu videtur colligi, vbi sic ait. [Percussaque tabula, cum tàm Abbas, quàm cæteri fratres ad ejus exequias conuolassent.] Græci, recentiores, aliæque Christianæ nationes sub tyrannide turcica degentes simile instrumentum loco campanæ adhibere coguntur, quod *Symandrum*, & *Agiosymandrum* græca voce appellant. Æthiopes in eorum Ecclesijs lapideis campanis haud sono ingrato vtuntur, sic mihi eiusdem nationis in Propaganda Fide Alumni retulerunt, inter quos quidam Aspha Maria, qui cum eiusdem Sacræ Congregationis in illis regionibus Missionarius extitisset, & cum Hæreticis, ac Schismaticis coram illorum Imperatore pro fide catholica acerrimè disputasset, ob eandem veritatis professionem martyrium obtinere meruit. [Apud quosdam tabulis, apud nonnullos cornu, horæ prodebantur. Vvalfridus de Eccl. Obser. cap. 5.] De instrumentis Orientalium Christianorum pro conuocandis illis ad sacras preces, loquitur. Cœperat ergo vsus campanarum in oriente de anno 865. vbi Baronius n. 101. ait Michaëli Græcorum Imperatori ab Vrso Patritiano Venetorum Duce aliquæ campanæ missæ fuere, FR. Blondus verò non Michaëli, sed Basilio Imperatori campanas missas fuisse ait; cuius verba decad. 2. lib. 2. hęc sunt: [Eodem anno illi (*idest Saraceni*) Creta insula egressi Dalmatiæ oram inuaserunt, & non solùm maris exposita loca; sed facta plerisque in locis excursione, mediterranea vexarunt. Qui Gradum vsquè delati, oppugnata diù Vrbe; ideò non sunt potiti, quod Veneti vicinæ Vrbis periculo excitati, laborantibus præsidium attulerunt, & fugatos indè Saracenos mari quoque supero expulerunt; in cuius fortissimi facinoris gratificationem, Basilij Imperatoris Constantinopolitani Apocrisarij Dalmatiam administrantes, Vrsum Patritianum Ducem Venetum Protospatharium imperialem declarauerint: is Dux accepti muneris gratias relaturus, campanas XII. magni ponderis Basilio Imperatori dono misit, easque campanas constat primas fuisse, quas Gręcia alicubi habuerit.] Solent benedici campanæ, quod aliqui abusiuè *baptizari* dicunt; ex eo, quia Episcopus nomen alicuius Sancti illis imponit, & quamuis Ioannes XIII. de anno 968. eximiam campanam Basilicæ Lateranensis benedixerat, eique suum nomen imposuerat, non tamen ab eo hæc cæremonia initium habuerat, cum Alcuinus Caroli Magni Præceptor, qui in octauo sæculo floruerat, de eadem cæremonia mentionem faciat. In Monasterio Ferrariensi S. Bartholomæi adhùc antiqua nola reperitur *Calcar*, seu Italicè *Sperone* appellata, cuius nominis causa hæc fuit; nempè, cum ad venationem pergeret Comitissa Mathildes, & apud idem Monasterium diuersata esset; raucam campanam audierat pulsare, Monachos interrogauit, cur non illam resarcire curarent? cui ob eorum inopiam, id fieri nequisse, responsum fuit, ac illa eius aurea calcaria gemmis ornata statim diffibulauit, & ad illius operis indigentiam Abbati donauit; indè in munificentiæ memoriam eidem nolæ restauratæ nomen *calcar* cum his versibus insculptum est,

Nola hæc Mathildis ære, quam fudit faber,
Calcari aureo muneri dato, vocat
Fratres, vt orbis concinat laudes Patri
Tergo sonanti calcar impressum gerit,
Donique, munerisque par vestigium.

Hæc quoad campanæ etymologiam, atque historias. Nunc de ejusdem mysterijs, atque cum Geminiano dicimus loco Sacerdotalium tubarum veteris Testamenti institutas fuisse in Ecclesia Dei campanas, sic ille cap. 142. quem sequitur Valaf. c. 5. necnon Apostolorum prædicationem significant, & ideò sicut in Saluatoris passione præ timore illi tacuerunt; ità in triduo maioris hebdomadæ in mœstitiæ signum non pulsantur campanæ. [Notum est autem primos huiusmodi præcones (scilicet Sanctos Apostolos) non solùm conticuisse; sed etiam relicto eo omnes fugisse; igitur ea hora, qua Dominus traditus est, signis Ecclesiæ silentium indicimus, Christumque solum torcular calcantem in ligno Crucis extenso corpore tympanizantem testimonium veritati humili, ac solitaria voce perhibentem ligneo malleolo in tabula suspenso, & personante populum ad Ecclesiam inuitantem significamus. Rup. lib. 5. de diuin. off. cap. 29.] Hìc obitèr monendum est, quod in Sabbato Sancto non sunt pulsandæ campanæ pro *Gloria in Excelsis*, ante Ecclesiæ Matricis signum sub pœna centum ducatorum ex Constit. Leonis Papæ X. edita de ann. 1518. quæ prohibitio respectiuè ad Parochiales Ecclesias extenditur, imò ad hanc obseruantiam etiam Regulares teneri declarauit Sac. Congr. Rit. sub 19. Febr. 1608. Cessatio autem pulsationis campanæ in Ecclesia ambrosiana incipit de mane, lecta expiratione Christi in Euangelio passionis. Pulsatio verò earum in tanta veneratione antiquitùs erat, vt Concilium Coloniense par. 3. cap. 31. Clericum superpelliceo indutum id facere sanciuerit, & D. Carolus Borromæus Mediolanensis Ecclesiæ Vigilantissimus Præsul in eius Diœcesi id semper obseruari studuit. Pulsatio item campanæ in eleuatione Missæ Sacrificij, & quando contigit ad ægrotos Eucharistiam deferre, instituta fuit ab Abbate Guidone Cardinali, dum Legati Apostolici munus fungebatur Coloniæ Agrippinæ

pro confirmatione electionis Ottonis Imperatoris, vt populus hoc signo ad adorationem Christi Sacramentati commoncfieret; quod pium institutum postea in vniuersali Latinorum Ecclesia introductum fuit. Cæsar. lib. 9. cap. 51. FR. Blondus tamen lib. 7. decad. 2. aliter narrat, vbi de persecutione Federici Ænobarbi Imperatoris loquens, sic ait: [Quum interea Pontifici, (*idest, Gregorio Nono*) satis, supraque esset eius cauenti insidias, rem ecclesiasticam reformare. Eo enim tempore decreuit Salue Regina, certis diuinæ rei horis addi, campanasque ad Eucharistiæ confectionem, & Laudes Virginis Dei Genetricis, speciali oratione in matutinalibus celebrari, quibus ecclesiasticis rebus, ad verumque suarum salutem necessarijs intentus fuit.] Idemque narrat Odericus Rinaldus ad ann. 1238. num. 73. Campanæ Lateranensis Ecclesiæ festino more in omnibus anni diebus pulsabantur, & quare Vide *Lateranensis Ecclesia* ¶ In Papali Sacello ad eleuationem Hostiæ, & Calicis non pulsatur campana; nec in Missa priuata einsdem Pontificis ad *Sanctus*, id etiam obseruatur. quando priuatim idem Pontifex audit Sacrum. FR. Pro reis morte puniendis campana non est pulsanda, nisi eo fine, vt moneatur populus pro noxij anima Deum precari. Diana par. 6. tractat. 7. resol. 37. Quò verò ad campanæ pulsationis effectus, his versibus explicantur.

> Laudo Deum verum, plebem voco, congrego Clerum,
> Defunctos ploro, nimbum fugo, festaque honoro.

Gloss. in extrauag. de off cust. c. 1. ¶ Alij campanæ effectus prodigiosi etiam narrantur; sicut de campana cuiusdam loci Villulæ nomine Cæsar augustanæ Diœcesis, quæ ex se sola solet pulsari ad præsagiendam aliquam Christianis futuram ærumnam. vt testantur Antonius Tarraconensis Archiepisc. Numism. dial. 6. Hieron. Zurrita lib. 10. cap. 93. Martin. del Rio lib. 4. c. 3. quæst. 2. & alij. vt etiam accidit in prædatione Vrbis tempore Clementis VII. Campanulam super portam capituli Dominicanorum Conuentus Salerni, pariter ex se sola tunc pulsari narratur, & experientia iugiter comprobatur, antè obitum alicuius ex dicto Conuentu, vt testatur Angelus Rocca in tract. de campana c. 7. In Collegiali Ecclesia Arcis Amatoris Galliarum, (ità appellata, quia ibi corpus S. Amatoris Christi Discipuli veneratur, ibique etiam famosus ensis Orlandi *Durlindana* nominatus cōseruatur) reperitur campana ex se pulsatrix, quando, scilicet, nauigantes, tempestoso mari agitati, intercessionem illius Sancti inuocant; & tunc illius Ecclesiæ Canonici ad precandum pro incognitis Sanctum inuocantibus congregantur, ac simul campanæ pulsationis tempus, & horam connotant, vt à redeuntibus postea, & vouentibus naufragantibus verificetur gratia illius Sancti Tutelaris &c. FR. in Chronica M.S. Monialium S. Cæciliæ Transtyberinæ Vrbis legitur, quod quando Cardinalis Paulus Æmilius Sfondratus, illius Ecclesiæ benemerentissimus, in Ciuitate Tusculana, quasi de repente expirauerat animam, eodem momento cecidisse malleum campanę, quę S. Cæcilia in eodem Monasterio vocatur, ex quo actu Moniales de Benefactoris morte suspicantes, statim plorantes ad Chorum accesserant, vt pro ipsius anima Deum precarent. Reperitur etiam *Campanum* vocabulum: [Cumque Tancho Monachus Sancti Galli campanum optimum conflaret, & eius sonitum Cæsar, non mediocriter miraretur. lib. 1. de gestis Caroli Magni apud Canisium in primo tom. Antiq. lect.] Reliqua Vide *Garrotcium*. *Classicum*. *Clocca*. *Index*. *Muta*. *Nola*. *Nolarium*. *Scella*. *Stilla*. *Skolla*. *Signum*. *Tintinnabulum*. Campana Græcorum. Vide *Semanterium*.

CAMPACES. & *Campenses*. Vide *Montani*.

CAMPAGIÆ. Vide *Compagi*.

CAMPANILE. FR. notissima turris, in qua campanæ suspenduntur. [Quidam Monachus ad deponendam de campanili campanam &c. cap. 15. decretal. lib. 5. tit. 12.] Vide *Nolarium*.

CAMPIO. FR. Pugnator, Pugil: italicè *Campione* dicitur l. 1. Si quis cum altero. de testibus dicitur etiam *Camphio*. l. nullus Camphio. qualitèr quis se defendere debeat. in lege Longobard. tit. 11.

CAMPITELLI, Romæ Ecclesiæ titulus. Vide *Schola græca*.

CAMPO. FR. verbum, contendo, ac etiam modum purgandi se à calumnia, seu periurio significat. l. de furto. qualiter quis se defendere debeat.

CANALIS, & *Caudium*, via publica in Ciuitate Constantinop. quę ad imperiale palatium ducebat, etiam græcè κανάλιν appellata. [Quod ità deuotum compleri posset, si vnusquisque nostrum, qui in canali est constitutus &c. Concil. Sardicen. can. 9. cap. 55.] vbi prohibentur Episcopi ad ambitiosam Aulę frequentationem accedere; quæ explicatio confirmatur ex alia editione græca, in qua ὁδὸν legitur, quod viam ad aliquem determinatum, & publicum locum conducentem significat.

CANANÆA. Vide *Syrophœnissa*.

CANAVA. FR. Isidori Glossa cameram post cœnaculum significare ait, quæ italicè *Canoua*, seu *Dispensa* dicitur teste Fœlice Fœlicio in suo Onomast. dict. *Dispensa*. Sed cellam vinariam Ennodius intelligit in illo Epigrammate, cuius titulus est *Ante Cananam*, & Epigramma est tale.

> Sobria cella cadis vinum, quod seruat onustis,
> Corpora confirmat gressibus acta suis.
> Infundunt multis irarum pocula flammas.
> Mitescunt nostra bellica corda mero.

Ideo

Ideò *Canauaro* italicè dicitur, qui vinum distribuit. Vide *Buticularius*. *Cauena*.

CANCELLARIA. Vide *Cauicleum*. *Audientia litterarum*.

CANCELLARIUS. Dignitas Ecclesiastica, ità appellata à *Cancellis* intra quos, qui hoc munere fungebatur, populum audiebat, ne à multitudine gentium conculcaretur. [Respice quo nomine nuncuperis, latere non potest, quod inter cancellos egeris, tenes, quippè, lucidas fores, claustra patentia, fenestratas ianuas, & quamuis studiosè claudas, necesse est, vt te cunctis aperias. Cassiod. lib. 11. Var. Lect.] Ex quo patet quàm perperàm asserue runt, qui *Cancellarij* nomen à *Cancellando* etymon traxere, nàm aliquando absolutè etiam à *Cancellis* appellabatur; sicut Henricus Monachus in vita Germani cecinit, inquiens.

Volutianus erat præcelso nomine quidam
Vrbis Patricio, toti dilectus & vrbi
Atque à Cancellis prisco de more minister.

Imò & ipsum Tribunal, *Cancelli*, dicebatur. [Nulla prætoria obseruo, cancellos non adoro, subsellia non contundo, iura non conturbo, causas non elatro, non iudico. Tertull.] FR. Non sunt tamen arguendi, qui nomen Cancellarij à cancellando deducunt, Lucam à Pen. in l. neminem C. de decur. lib. 10. & Gulielmum de Bened. in cap. Rainutius n. 193. de testamen. sequentes, qui Policratis verba citant, aientis: [Hic est, qui leges Regni cancellat iniquas, Et mandata pij Principis æqua facit.] Antiquum fuisse hoc officium penès Reges à Porsenæ Tuscorum Regis temporibus ex verbis Tit. Liuij arguitur, qui lib. 2. de Gn. Mutio eundem Regem occidere cogitante mentionem faciens, sic ait: [Cum militibus stipendium fortè daretur, & scriba cum Rege sedens, pari fermè ornatu, multa agere.] & paulò post: [Scribam pro Rege obtruncat.] Cancellarius enim idem ac Scriba etiam apud antiquos promiscuè intelligebatur, sic apud Fl. Vopiscum legimus fuisse vrbis præfectum à Carino Imperatore creatum vnum ex eius Cancellarijs, & ab Imp. Honorio, & Theodosio sancitum, quod; [Nullus iudicum ad prouinciam sibi commissam quemquam secum ducere audeat, cui domestici, vel Cancellarij nomen imponat &c. l. nullus C. de Assess. Dom. & Cancell.] Ita etiam *Cancellarius Imperialis Parisiensis*, & similes dicuntur, de quibus nostrum non est instituere tractatum; nàm de Ecclesiastico tantùm verba facimus. De illis tamen aliqua tangemus in dict. *Logotheta*. :[]: Titulus autem hic in Ecclesia Romana suppressus fuit, quum Cardinalis, qui hac dignitate fungitur *Vicecancellarius* appelletur. De huius suppressionis causa varij varia asseruere, sed vanè quidem, & absque vllo fundamento, nàm aliqui dixerunt, quod Cancellarius quidam superbia, & arrogantia intumescens: se contra Pontificem iactare præsumebat, ideòque Pontifex hunc titulum in Vicecancellarij vocabulo diminuit. Alij verò scripserunt, quod ex eo quia D. Laurentius Protomart. Primus S. R. E. Cancellarius fuerat. ideò cæteri successores proptèr illius reuerentiam Vicecancellarios vocari maluerunt. Tandem non pauci Gomesium secuti in proœmio Reg. Cancell. dixere, quod ideò Vicecancellarius appelletur, quia solus Papa in Ecclesia Dei Cancellarius est. FR. At respondendum est contra primam opinionem: falsum esse vnquam Cancellarios cum Papæ potestate competisse, nullibi enim tale successum legitur; beuè autem de Cancellarijs vrbis æquiuocari, & de Archidiaconis, vt supra in dict. *Archidiaconus* dictum fuit, quæ dignitas distincta semper fuit à Cancellariatu, licet semel, aut bis in Hildelbrandi persona vnita fuerit, vt notat Baron. ad an. 1061. num. 31. & in Federico, qui deindè Pontifex factus Stephanus X. appellatus fuit, vt infrà dicemus: sed æquiuocum Cardinalis Zabarellæ equidem fuit super Clement. in cap. Nè Romanis. de Elect. scribentis, cui alij adhæserunt, & fortasè indè error sumptus fuerat, quia de hoc Hildelbrando legerat penès Petrum Damianum versus illos de Papa, & Hildelbrando: præcipuè vbi ille ait:

Viuere vis Romæ, clara depromito voce:
Plus Domino Papæ, quàm Domno pareo Papæ.

Vbi significare Damianus voluerat, quod magis Hildelbrando, (qui proptèr eius singulares virtutes prædominium in Pontificem habebat) obedire cogebatur, quam ipsimet Domno Pontifici, hoc tamen ideò luserat, quia Alexander Papa II. facultatem Damiano dederat discedendi à Curia, qui nihilominùs iussu Hildelbrandi detinebatur: idemque de Papa, & Hildelbrando in alio lusorio disticho hæc cecinit.

Papam ritè colo, sed te prostratus adoro;
Tu facis hunc Dominum, te facit ipse Deum.

Quam historiam vberiùs Baron. loc. cit. n. 31. & seqq. narrat. Meritò igitur Zabarellæ, & adhærentium opinio, tanquàm somnium, & fabula à Gomesio loco cit. reijcitur. Respondendum secundo ad secundam opinionem, quod S. Leuita Laurentius Archidiaconus S. R. E. fuerat, & non Cancellarius, & tanquàm Archidiaconus ad illum spectabat Ecclesiæ œconomiam, & non Cancellariam, vt visum est suprà in dict. *Archidiaconus*. Respondendum tertio ad tertiam opinionem, quæ est Cassanæi in Catalogo Glor. Mun. par. 7 consid. 7. & Aliorum, quos sequitur etiam Gomes loco cit. Quod cum omnes Cardinalitiæ Sacri Collegij Dignitates sint Ecclesiæ Dei, cuius Vicarius est solus Papa; hinc non videtur

qualis sit maior ratio, cur dicatur *Maior Pœnitentiarius*, & non Vicepœnitentiarius; *Camerarius Cardinalis*, & non Vicecamerarius, *Archidiaconus*, & non Vicearchidiaconus, & sic de singulis, cum omnes istæ Dignitates in plenitudine potestatis Papæ primariò resideant, & eo fortiùs de Maiori Pœnitentiario, qui maiorem, & spiritualem potestatem exercet, quàm Vicecancellarius, atque Archidiaconus, qui latinè primum ministrum Ecclesię sonat, & tamen in rigore primus minister Ecclesię Dei ipsimet Pontifex est. :||: Hæc igitur vltima opinio magis allegorica, quàm vera, & realis est: in Archiuo enim nostræ Cathedralis Viterbiensis egomet legi nonnullas bullas consistoriales, atque originales Innocentij II. & III. Alexandri IV. & aliorum Pontificum proprijs eorum, & Cardinalium manibus firmatas cum hac subscriptione vltimo loco notata: *Datum per manus N. Cardinalis S.R.E. Cancellarij*. FR. Legimus etiam penès Baronium an. 1054. n. 1. Federicum Goffredi Hetturiæ Ducis fratrem à Leone IX. Archidiaconum, & Cancellarium S. R. E. declaratum fuisse, & ad Papatum deindè assumptum, Stephanum X. appellatum. :||: Inter Melitenses Equites reperitur quoque Dignitas Magni Cancellarij, quæ ad Primatem linguæ Castellæ, & Lusitaniæ spectat, eique Vicecancellarius substituitur. Vide **Canicleum** Cancellariæ Romanæ, Officiales. Vide *Abbreuiatores*. *Iannizari*.

CANCELLI, erant in Ecclesia antè Altare, quibus Presbyteri à Laicis diuidebantur; in Cæremoniali autem Cencij Camerarij *Riga* vocantur. [Vadit vsque ad rigas Capellæ.] de Papa loquitur. Item sedes in choro. Vide *Chorus*. *Cistelium*. *Solarium expositionis*.

CANCELLO, in modum Crucis S. Andreę decussare significat: [Orarium, quod & stola dicitur super collum geris, cuius brachia ad minus extenduntur vsque ad genua, & cancellari debent per medium pectus in modum Crucis. Bles. serm. 41.] FR. etiam apud Antiquos eundem significatum habebat, vndè *Cancellare brachia*, idest, per modum litteræ X. complicare, quod *Decussare* propriè dicebatur: [Duas regulas in speciem græcæ litteræ X. decussauimus. Colum. lib. 3. cap. 13.] Vide Cataxo. Extra Cancellos, & intra Cancellos scribere quid sit. Vide *Protonotarius*.

CANCER, morbus. Vide *Carcinoma*, Cancer marinus, eius astutia. Vide *Diptychum*.

CANCERATIO. Vide *Cancero*.

CANCERO, putresco, à cancro morbo deductum. [Nec potens dicere non Arrij cancerasse sermonem, cum fœtor cancerationis suæ ad omnem peruenerit regni tui locum. Lucif. lib. de non conuenien. cum Hæreticis.] Vide *Foetorosus*.

CANCINDELA. Vide *Cicendela*.

CANDACES. FR. [Et ecce vir Æthiops, Eunuchus, potens Candacis Reginæ Æthiopum. Act. 8. & 27.] Quarè Baron. ad an. 35. n. 24. inquit. [Eodem constat Auctore (*scilicet*, *Strabone*. *lib*. 7.) ad sua quoque tempora fœminas in Æthiopia regnare consueuisse, easdem esse Candaces appellatas; quæ verò sua ætate viueret, virilem sanè fuisse mulierem, altero tamen oculo captam.] Verùm si Strabonem examinemus, vnam Candacem tantùm apud eundem inueniemus, & non plures, sicut Baronius existimauit. Sic igitur ille loco citato ait: [Ex ijs erant etiam Duces Reginę Candaces, quæ per nostra tempora Æthiopibus imperauit, virilis sanè mulier altero oculo capta.] Et hæc eadem Candaces Regina fuit, cuius Eunuchus à Philippo baptizatus est, quod manifestè probatur; nam baptismus hic, iuxta Baronij computum, anno Christi 35. acciderat, & per eundem Baronium Tiberius Imperator vsque ad annum Christi 39. regnauerat, at hanc [Candacen Reginam cum multis hominum millibus præsidium aggressam, Petronius cum auxilio anteuertit. Strabo. Ibidem.] Et paulò post sequitur: [Cæsarem inuenerunt in Syriam progredi parantem, & Tiberium in Armeniam. Ibidem.] ad Syriam fuisse Cæsarem anno Christi 19. ait Baronius; ergo eandem Candacen superuixisse per alios sexdecim annos probabilissimum erit, nimirum, vsque ad annum Christi 35. quando eius Eunuchus à Philippo baptizatus fuerat. Itaque intentio Baronij, quod multæ Reginę Æthiopum *Candaces* vocarentur ex Strabone non probatur: benè tamen Plinij auctoritate hoc probari potuisset, qui ait. [Regnare fœminam Candacen, quod nomen multis iàm annis ad Reginas transijt. lib. 6. cap. 29. circa finem.

CANDELA. Cereus funiculus, à verbo *Candeo*, qua in eius functionibus vtitur Ecclesia. Inprimis enim distribuitur in festo Purificationis B. M. V. quam solemnitatem Albinus Flaccus apud Baronium, an. 701. n. 3. & in Notis ad Martyrol. 2. Febr. ait Sergium Papam I. processionem instituisse in hoc festo à S. Adriano ad S. Mariam Maiorem, idemque Ordo Roman. affirmat; sed hoc de processione illius diei, non verò de cæremonia distributionis candelarum in hac die intelligendum, in quodam enim S. Eligij Sermone, qui anno 665. obijt, fit mentio de hac cæremonia. Id autem, quod circa institutionem festiuitatis Purificationis sensit Baronius impugnatur in dict. *Hypante*. Igitur ad candelarum historias, dicimus illas in exequijs accendi ex antiquissimo Christianorum more, atque ab Apostolorum tempore; in funeralibus enim B. M. Virginis accensas fuisse candelas lib. 2. cap. 22. refert Nicephorus, ac iugiter in obitu S. Cypriani, cuius acta hæc testantur: [Indè cum cereis, & scholaribus in arca eiusdem Candidi procu-

rato-

ratoris magno triumpho ſepultum eſt.] de qua cæremonia paſſim penes SS. PP. fit mentio. Nec obſtat canon. 34. Concilij Eliberini, vbi cauetur, nè animas Sanctorum candelis inquietentur; nàm ibi loquitur de ſuperſtitioſo ritu ad inſtar Gentilium, qui in ſepulchris accendebant candelas, vt refert Suetonius, ad vocandas, & ſolicitandas defunctorum animas, ſicut ſtultè credebant; ſeù, vt Ferdinandus Mendoza verba prædicti canonis explicat. [Inquietandi enim Sanctorum ſpiritus non ſunt.] nempè, verè præfatum Concilium ad Sanctorum Martyrum ſepulchra candelas non accenderent fideles, nè luminum indicijs perſequutores Eccleſiæ Sacrorum Sepulcrorum localitèr in cognitionem venirent, & deturbarent illorum Sanctorum memorias, atque nova Tyrannorum perſequutio in Eccleſia excitaretur. PR. De validitate huius Concilij Baronius an. 57. n. 118. & 119. valdè dubitat; ſed pro legitimo ſemel admiſſo, ſicut leniùs de eodem idem Cardinalis an. 305. n. 39. & ſeqq. loquitur, dicendum, eo modo, quo illis nouemdecim Patribus canone 36. viſum fuerat Sanctorum Imagines prohibere, non verò de picturis in tabulis portatilibus eos intellexiſſe, vt explicant illius Concilij fautores, ſicut in prædicto an 57. n. 119. refert Baronius; ſed tantùm de imaginibus Sanctorum ad muros depictis loquutum fuiſſe Concilium ob zelum, nè, ſcilicet, murales Sanctorum imagines ad contemptum Gentilium exponerentur: ità pari modo dicendum, quod eodem zelo Patres illi moti, candelas ad ſepulcra Martyrum accendi prohibuiſſent, nè daretur perſequentibus anſa ad opprobria Sanctarum Reliquiarum mediante lumine candelarum. ✠ Conſtantinopolitanus Imperator in ſolemnitatibus ad Eccleſiam eundo, aſſociabatur cum duobus accenſis cereis, eoſque ferentes *Lampadarij* vocabantur. Patriarcha autem vnico cereo aſſociabatur; quod ex priuilegio Archiepiſcopi Cypri, Bulgariæ, alijque Metropolitæ in eorum Diœceſi, Balſamone teſte, ferebant; hodiè tamen hoc priuilegio omnes Græci Epiſcopi abutuntur; his autem manifeſtum degradationis ſignum erat, quando prædictum lumen auferebatur, ſic in depoſitione Arſenij Patriarchæ Pachimeras lib. 2. cap. 13. refert: [Miſſo ad eum certis, qui Pontificium lituum, & candelabrum ab eo reciperent.] Qui mos apoſtolicus videtur; nàm contra Epheſinum Præſulem habetur: [Mouebo candelabrum tuum de loco ſuo: Apocalyp. cap. 11.] Indè Expoſitores non pauci *Septem candelabra* in eodem Apocalyp. memorata ſeptem cathedrales Aſiæ Eccleſias à Diuo Ioanne Euangeliſta fundatas ſignificare exiſtimant; quæ cæremonia in verbis Chriſti nititur, vbi dixerat: [Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra bona &c.] Cum Superior quaſi candelabrum in ſublime poſitus ſit. In Eccleſia verò Turonenſi hoc priuilegium adhuc in vſu eſt, cuius Archiepiſcopus ex Sacrario in ſolemnitatibus ad celebrandum exiens, ei præcedit Theſaurarius cum candela accenſa. FR. etiam in Metropolitana Mediolanenſi Eccleſia, quando è ſacriſtia ad canendam Miſſam progreditur Sacerdos, præcedit Subdiaconus in manu accenſam tenens candelam, *Cantharium* appellatam. Vide *Cantharus* altera verò manu thuribulum defert, eandemque cæremoniam facit Subdiaconus, quando canitur Euangelium: non enim in ambroſiano ritu vtuntur Ceroferarijs. ✠ Varia prodigia candelarum referuntur, aliqua tamen nobis hìc ſufficiat referre. In Atrebatum Ciuitate, quæ hodiè vulgò *Arrás* nuncupatur, magna veneratione S Lamberti Epiſcopi candela cuſtoditur, quam Beatam Virginem anno 1105. ei præbuiſſe dicitur, idque prodigijs confirmatur; eius enim guttæ ſtillantur in aquam, quæ ab ægrotis hauſta, à varijs languoribus illos liberat, & nihilominùs per quinque ſæculorum ſpatium ſemper eandem formam ex atteſtatione oculata Ioannis Alberti, à Menochio in eius Storeis centur. 4. cap. 92. allata. Simile miraculum refertur à Petro Cluniacenſi, & à Gregorio Thuronenſe de candelis, ſcilicet, accenſis in vigilia Aſſumptionis, & in Miſſa eiuſdem feſti apud S. Mariam Maiorem Romæ; ità vt peracta ſolemnitate, prioris ponderis reperirentur candelæ, poſtquam per totum ſolemnis Miſſæ ſpatium extiterant accenſæ: quod miraculum per integrum ſæculum durauerat. Curioſiſſimam cæremoniam ſui temporis lib. 8. cap. 16. narrat Cæſarius, quod, ſcilicet, quando, aliqua matrona deuotionis gratia aliquem ex duodecim Sanctis Apoſtolis in Aduocatum eligere cupiebat; in duodecim candelis nomina eorum ſingillatim ſcribere curabat, quæ candelæ à Sacerdote priùs benedictæ, & ſuper Altare poſitæ, atque accenſæ; abſconſis eorum nominibus, ità vt legi ea non potuiſſent. Mulier deindè illa vnam ex prædictis candelis forte capiebat, ac iuxta nomen illius Apoſtoli eum in Protectorem inuocabat. FR. eſt maiori curioſitate digna alia Apoſtolorum inuocatio per duodecim candelas exacta, quæ in lapide duodecim palmorum circiter ad Sacriſtiam S. Saluatoris in Lauro de Vrbe legitur, qui lapis cernitur in muro Sacriſtiæ ad viridarium reſpectiuè: vbi de quodam Petro Catalano Pontificis quondam Aulico, cuius parentes, cum per longum temporis ſpatium ſteriles vixiſſent, ad inuocationem duodecim Apoſtolorum recurrentes, duodecim liberos obtinuerunt: tenor autem inſcriptionis talis eſt: [Petrus Mates V. I. D. Cubicularius, & Miles Apoſtolicus Barchinonen. Ciuitate Cathaloniæ Citerioris Hiſpaniæ ex Ioanne Mates, & Catharina Verdaguerij honeſtis, & Catholicis Ciui-

Ciuibus legitimis coniugibus XXIX. Ianuarij An. Dom.1474. (voto parentum iam octo annis coniunctorum, prolem non habentium, prius domi, deinde in capella S. Seueri Ecclesiæ Barchinonen. cum Missa solemn. ibi in honorem XII. Apostolorum ardentibus XII. cereis cuilibet Apostolo subscriptis deuotissimè, cum vita, & moribus religiosi essent, propterea celebraretur, promissoque vtriusque sexus filijs, si eis diuina pietate nascerentur, nomen Apostoli imponerent, quique in terdecim annis octo masculos, & quatuor fœminas filios habuerunt, & cuilibet nomen Apostoli imposuerunt, nec plures, eum adhuc essent iuuenes, conceperent) legitimè natus, & superstes, eum omnes ante multos annos mortui sint, & quilibet prope festum sui Apostoli deceserit, quique primò &c.] Superstitiosa tamen censenda est cæremonia, quam vetula quædam Andronico Imperatori monstrauerat, dum ei omnes liberi breuis vitæ essent, vt, scilicet, duodecim candelas accenderet, & nomen vnius Apostoli in qualibet inscriberet, & notaret qualis ex illis candelis consumatis vltima extaret, & nomen illius Apostoli in superstite candela appositum, eius partui imponeret, quod credulus Imperator exequi mandauerat, ac vltima fuit in qua S.Simonis nomen inscriptum erat; quare fœminam ex Imperatrice partu habitam, Simonidem appellauerat, idque Pachimeras historicus in Andronico refert: Concilium verò Tridentinum superstitiosum candelarum numerum prohibuit. In Gallia aliquæ Ecclesiæ vocant *Festum septem Candelabrorum*, idest, festum primæ classis, & *Quinque Candelabrorum* Festum secundæ classis. Quando tamen solemniter celebrat Episcopus ponuntur in Altari septem candelæ, alludentes septem illa candelabra, quæ Ioannes vidit ante Thronum Dei. Apocalyps.1.12.& ad denotandum, quod Præsul septem Sancti Spiritus donis ornari debeat. Quod cautum est in Abbatibus etiam mitratis Sac.Congr.Rit.29.Ianuarij 1628.& dictum fuit in dict. *Abbas*. In Papali Missa solemniter celebrata, nedum septem candelæ in Altari ponuntur, sed etiam septem cereis accensis septem Acolyti inseruiunt. Reliqua quæ ex originali hic desunt. Vide *Cereus Paschalis*. *Ceroslat*. *Scolaces*.

CANDELABRVM. Vide *Ceroferalium*. *Ceroferarius*. *Cerostata*. *Circumcisio Domini*. *Polycandelum*.

CANDELAPTIS, græca vox Κανδηλάπτης, Sacrista; sed propriè de eo dicitur, qui lampades, & candelas Ecclesiæ accendere, & præparare tenetur. Maronitæ verò, *Kandalaphti* Sacristam vocant.

CANDIDATRIX, Lotrix, quæ fullonicam artem exercet. [Regis enim curiam sequuntur assiduè histriones, candidatrices, aleatores, dulciarij, caupones, nebulatores, mimi, barbitores. Petr. Bles. epist. 14.

CANDIDVM, pro lucente. Vide *Annulus*.

CANIBVTA, baculus, quem Monasterij Decanis præbebant Abbates, in signum auctoritatis supra reliquos Monachos.

CANICLEVM, Arx Constantinopolis, seu Palatium ibi imperiale ità appellatum, cuius Gubernator *Præfectus Canicle*i dicebatur, conferri solebat Consocero Imperatoris, & quando ipse Imperator progrediebatur, Præfectus hic non incedebat pedibus sicut cæteri; sed vt ait Codinus: [Canicleo Consocer Imperatoris præerat, atque vehebatur.] Gulielmus tamen Tyrius lib.22. cap.6. *Canielinum* vocat. [Totius factionis opifices Manuel senioris Andronici filius, Alexius quoque Protostrator, insuper Logothetes, qui canielini vtebatur officio. Ibidem.] Gunterus verò lib.8. hanc dignitatem eandem esse, ac Camerarij existimauit, indè cecinit:

Hic Canielinus erat, nobis Camerarius idem.

Radeuicus Frisigensis Canonicus lib. 1. de reb. gest. Federici Imperatoris cap. 47. putat Cancellarium fuisse, inquiens: [Vnus de suis Palatij Canielinus, videlicet, quem nos Cancellarium dicere possumus, Principi suo fraudem molitus est.] Itaque iuxtà sensum istius postremi Authoris, Canieleum, Cancellaria intelligitur.

CANOLA, fistula, seù tubus argenteus, vel alterius metalli, in quo conseruabantur Reliquiæ, quas Pontifex alicui Principi mittere solebat. [Sed cum eius famam lucidissimam, vitamque sanctissimam veram reperisset, cum in tantum honorauit, vt & canolam Sancti Petri Apostolorum Principis in signum amoris præcipui tribuere dignaretur. In vita S.Chrisolij Mart.] In hoc tubo non aliud esse debuerat, nisi scabem catenæ eiusdem S. Petri iuxta morem sæculorum illorum, quando scabem eiusdem catenæ Pontifices in clauo ponebant, & alicui Principi deuotionis ergo mittebant, quod donum *Benedictio S. Petri* dicebatur, vt ex Gregorio Magno in eius epistolis colligitur, & nos in dict. *Benedictio* diximus. In aliquibus tamen M.SS. Bibliothecæ Vaticanæ in neutro genere hoc nomen legitur, vbi de muneribus, & donis diuersorum Pontificum, præcipuè Nicolai III. sic habetur: [Canolum argenteum ad conseruandum Corpus Christi.] Vide *Cinerarium*. Item Canola significat Siphon quo exorbebatur Sanguis Christi. Vide *Siphon*.

CANON, pensio, tributum, aut alia similis obligatio. Vide *Colonitium*, *Libellarius*. *Libellus*. *Homocanon* à voce græca κανών. Arabes quoque, *Canun* dicunt. [Si ergo eorum templa repentè diruamus, metu se in fugam conijcient, & perdemus tantum canonem. Mar. Diac.] Significat etiam legem, seù regulam, cum sint canones obseruationis onera. FR. itain can. canon græcè

græcé. dist. 3. ibique Glossa : [Habet autem canon sub se quatuor species. 25. quæst. 1. can. si quis dogmata .] :||: Indè *Texti Canonici* dicti sunt, quia in eis regulæ, & leges, seu decreta Sanctorum Patrum, & Conciliorum continentur, quorū primus collector Dionysius Monachus fuit, Exiguus appellatus; deindè Ferdinandus Carthaginensis Diaconus, post quem Martinus Bracarensis Episcopus; deindè Cresconius, qui maiorem decretorum copiam collegit. Baron. An. 527. n. 72. & an. 865. n. 5. At progressu temporis Isidorus Mercator in eodem canonico textu epistolas pontificias, & litteras decretales inseruit, quod tamen opus ab Hincmaro Iuniori Lugdunensi Episcopo augumentatum est; quem deinde sequutus est Burcardus; tandem Gratianus ultimam perfectionem Decreto apposuit eo modo, quo nunc vtimur. FR. Gratianus Monachus Niger, idest, Benedictinus anno 1151. Bononiæ in via S. Felicis, seu vt alij malunt ad S. Proclum residens, scribere inceperat, qui dum Rolando Paparone, scilicet, Alexandro Papæ Tertio in eadem Vniuersitate Concathedraticus fuerat. Ghirardaccius in Hist Bononien. part. 1. lib. 2. in hoc anno. Et per decennium in eo opere laborauit, ac in claustro Monasterij, vbi manserat, reperitur in lapide hæc descriptio.

Hanc Aulæ partem Lector reuerenter adito;
Namque loci Monachus Decretum hic condidit huius
Diuinum Gratianus opus, quantumlibet arcto
Concentus septo.

Ghirardaccius, vbi supra part. 1. lib. 3. ad annum 1161. idem affirmat Baronius an. 1151. num. 6. Vndè non debent in scenis permitti histriones sub nomine Gratiani Bononiensis, & in habito nigro significante Gratianum Monachum Bononiæ Lectorem ordinis nigrorum. :||: Legimus quendam Cardinalem nomine Laborantem anno 1180. summa diligentia canones collegisse. FR. etiam Iuonem Carnotensem Episcopum de anno 1100. teste D. Antonino Florentiæ Archiepiscopo, decretum scripsisse dicitur, vide Gratiani vitam in principio eius Decreti allatam; sed fabulosam quidem in parte, præcipuè, vbi narratur ex adulterio natum fuisse; nec ibi satis negatur Petrum Lombardum, & Petrum Comestrem Germanos eius fuisse, ex eo, quia primus, nempè, de anno 1120. secundus de anno 1140. tertius anno 1160. claruissent; nàm supra vidimus, primum, scilicet, Gratianum de anno 1161. hoc opus terminasse; Petrum Lombardum vsque ad an. 1179. vixisse, secundum Baronium in hoc anno. n. 13. Itaque hos fuisse fratres meliùs negat Baron an. 1164. num. 52. Nec Gratianum fuisse ex Germania, vt in dicta vita habetur, sed ex Ciuitate Clusi in Tuscia, vide Latinium in eius Correct. ad Xystum Senen. §. Gratianus: falsò etiam in eius vita Monachum *Classensem* eum fuisse asseritur, nullibi enim hoc religionis nomen legitur; ideò *Cassinensem* corrigendum est: eius itaque patria, & religio habentur, expressè apud Baronium an. 1151. num. 6. De additione in Decreta post Gratianum, vide in dict. *Palea*. :||: Ob eandem rationem officium Diuinum horæ canonicæ dicuntur. Vide *Horæ canonicæ*. Item Canon dicitur regulata psalterij distributio. [Cum implebis psalmodiæ canonem loqueris, præter canonem verò tacebis. Io. Moschus cap. 43.] FR. Canones alij dicuntur *Generales*, alij *Personales*, alij *Locales*, alij *Causales*, & alij *Temporales*, vide Gloss. in cap. Canonum statuta. de Constitutionibus. Item Canon officium diuinum penès Græcos significat. [Si quis non occurrat adesse canoni. in constit. S. Basilij Magni.] Reliqua, quæ ex Originali desunt, habentur id dict. *Hora Canonica*.

CANON MAGNVS. Vide *Alipta*. *Dominica Orthodoxiæ*.

CANON MISSÆ, ità appellatur secreta oratio, quæ in Missa incipit à *Te igitur*. Canon dicitur, quia est regula consecrationis; ideò *Regula* à D. Ambrosio vocatur, ab Optato *Legitimum*. à Vigilio Papa *Ordo precum*, á D. Basilio, *Secretum*, à D. Dionysio *Actio*; nàm [Canon eadem actio nominatur, quia in ea est legitima, & regularis Sacramentorum confectio. Valafr. cap. 23.] Propterea orationes illæ, quæ incipiunt *Communicantes, & memoriam venerantes &c.* antè consecrationem positæ, dicuntur *Infra actiones*, quia infra canonem recitantur, ex quo vocabulo colligitur, hanc precationem fuisse à temporibus D. Dionysij Areop. qui canonem hunc *Actionem* appellabat. Vide *Actio missæ*. *Communicantes*. Quamuis aliqui putent huius canonis Auctorem quendam nomine Scholasticum fuisse, quæ opinio in epist. 63. lib. 7. D. Gregorij fundatur, vbi preces Scholastici super oblata dicendas esse monet; sed de portione illa Canonis intelligitur, quæ super oblata profertur, incipiente *Per quem hæc omnia Domine bona creas &c.* Nàm reuera Missæ canon antiquissimum institutum fuisse constat, Vigilius enim Papa, qui Gregorio I. in Pontificatu præcesserat, canonem Missæ ex traditione Apostolica acceptare fatetur. Idem affirmat Innocentius III. Archiepiscopo Lugdunensi scribens. cap. cum Marthæ. de Celebrat. Missarum. Ideò multi opinantur S. Clementem canonem hunc ordinasse, licet deindè successiuè aliquid aliud addidere Pontifices. Neque illud nomen Scholastici est proprium viri, sed professionis, & Doctoratus, Aduocati, seù Assessoris, vndè D. August. lib. de catechizan. rud. [Sedulo admonendi sunt Scholastici] dixerat. Sic etiam idem Gregorius varias epistolas Paulo Scholastico, Marcello Scholastico, Martino

Scho-

Scholastico, & similibus scribit. Incipit autem canon à *Te igitur Clementissime Pater*, quæ sunt verba consequutiua Præfationis: nàm sicut *Per Christum Dominum nostrum* Diuinam Maiestatem laudant Angeli (vt Præfatio refert) ità *Igitur* per eundem nos Clementissimum Patrem supplicamus. Atque T. primam canonis litteram, Crucem repræsentare, Innocentius III. ait. Sunt verò synonima verba illa: *Hæc dona*, *hæc munera*, *hæc sancta Sacrificia*, seù vt sensit Honorius *Hæc dona* refertur ad panem consecrandum, *Hæc munera* ad vinum, *Hæc sancta Sacrificia* ad vtrumque simul. Item alij explicant, quod *Hæc dona* referuntur ad panem, & vinum, quatenùs nobis à Deo concessa, *Hæc munera*, quatenùs de eisdem donis, ac datis eidem largitori offerimus, ità Rupert. de diuin. off. lib. 2. cap. 6. Nàm, vt ait Hugo Cardinalis de Eccles. off. lib. 7. c. 29. [Donum enim, quod à Superiori datur: munus, quod ab inferiori.] Dictio *Illibata* ad vtramque materiam refertur, quod immaculata significat: verbis verò *Pro Ecclesia sua sancta*, Africani addebant, *quæ est vna*, vt ex Optato Mileuitano lib. 2. colligitur, vbi ait: [Nam quis dubitet vos illud legitimum in Sacramentorum ministerio præterire non posse. Offerre vos dicitis pro Ecclesia, quæ est vna. Hoc ipsum mendacij est pars, vnam te vocare, de qua feceris duas.] Mentio, quæ de Pontifice Romano fit in canone est antiquissima consuetudo, nàm in lib. 8. constitutionum apostolicarum, quæ S. Clementis Papæ communiter censentur, cap. 12. hunc ritum obseruari ordinatur, ac ipsomet Clemente celebrante, dicere solebat: [Adhuc obsecramus te pro me, qui nihil sum.] Hodiè tamen Pontifex hæc verba proferre, solet: [Vna mecum indigno famulo tuo. Innoc. III. de celebrat. Miss. cap. 3.] In Liturgia sub nomine S. Marci, qua vtitur Ecclesia Alexandrina totius Orientis primaria, primo loco de Romano Pontifice hoc tenore mentio fit. [Sanctissimum, ac Beatissimum Papam N. quem præsciuisti fore, vt sibi Sancta sua Catholica, & Apostolica Ecclesia omnium suffragijs eligeret; nec non Sanctissimum Episcopum N. conseruans &c.] Quæ tamen verba à Schismaticis adulterata fuere. Nominatur subsequenter Episcopus ordinarius loci, vbi celebratur, at Romæ nullius Episcopi fit mentio. Bellarm. lib. 2. de Missa. cap. 21. In Abbatijs, quæ sunt nullius diœcesis non de Abbate, sed de viciniori Episcopo fit mentio, ad quem pro ordinationibus solet recurri. Gauant. in Rubr. Miss. par. 3. tit. 8. Tertio loco fit Regis mentio in illis prouincijs, in quibus reperitur tale priuilegium, ità Innocent. III. semper in suo canone Regem nominat. Neque possunt Religiosi eorum Generalem Superiorem in canone addere. Sac. Congr. 12. Nouembr. 1615. Et si quis loco Episcopi Superiorem nominaret, secundùm Dianam tract. 14. de celebr. Miss. Resol. 40. peccaret mortaliter. Aliqui Abbatem Montis Casini exceptuant, qui post Papam à subiectis Sacerdotibus in eius quasi episcopali iurisdictione nominatur in canone. Angelus de Nuce Rosaneñ. Archiep. in notis ad Chron. Casinen. lib. 1. cap. 4. In *Memento* habentur hæ litterarum notæ *N. N.* nàm antiquitùs recitabantur nomina Offerentium in Missa. Innocent. I. epist. 1. FR. adhuc in Missis cantatis Defunctorum, quæ quolibet anno Romæ à locis pijs circulariter per Ecclesias exequi solent, recitantur alta voce omnia nomina Defunctorum, qui legata ad celebrandum reliquerunt. ¶ Verba illa *Vel qui tibi offerunt* intelliguntur nedùm pro ipsis tantùm offerentibus; sed etiam pro circunstantibus: ipsi enim eorum precibus cooperantur in partem Sacrificij. Tandem possunt intelligi pro illis, qui eorum eleemosynis celebrari curauerunt. Azor. lib. 10. cap. 36. quæst. 13. Qui insupèr cap. 22. quæst. 3. docet, quia cum in *Memento* sit precatio priuata: rectè posset Sacerdos pro Infidelium, Hæreticorum, ac Schismaticorum conuersione ad gloriam Dei intercedere. Oratio *Communicantes* non significat Sanctorum Communionem, vt aliqui putant: sed fidelium, quod ex sequentibus verbis, *Et memoriam venerantes* colligitur. Microl. cap. 12. quæ Canonis pars à Siricio Papa composita fuit an. 389. ex sententia Radulphi, & Durandi: alij tamen Lino Pontifici hęc tribuunt. Cæterum antiquissima est Sanctorum memoria, quæ in Canone fit, cum apud Diuos Clementem, Dionysium, Augustinum, Hieronymum, & alios reperiatur: in quo Canone Sancti Martyres solummodo nominantur: nàm illis priscis temporibus non solebat Ecclesia Confessores venerari: sed solùm eos, qui proprij sanguinis effusione Christi passionem imitabantur, de qua in Sacrificio fit mentio, additque insupèr Innocentius III. lib. 3. cap. 20. de Myst. Missæ, quod Ecclesiæ antiquitùs tantùm in honorem Sanctorum Martyrum dedicabantur. Non fit inter Apostolos de S. Matthia mentio in Canone; ex eo, quia post Christi mortem in Collegio Apostolico associatus fuerat: Christus enim verum cruentum sacrificium fuit, & ob eandem rationem de hoc associato Apostolo fit mentio post consecrationem: excipitur tamen Doctor Gentium, qui licet post Christi mortem ad Apostolatum diuinitùs vocatus fuerit, nihilo tamen minùs à charissimo collega Petro Ecclesia in omnibus eius precibus illum nunquam separat, vt benè notat Bellar. lib. 2. de Missa. cap. 26. In Græcorum Liturgia offertur Sacrificium pro Sanctis, id autem non intelligitur orare pro Sanctis, sed pro eorum honore offerre, & in gratiarum actione eorum gloriæ, qua gaudent, ità explicat Cabasila. cap. 33. eodem modo, quo nos Latini

post communionem dicimus illa verba: [Sumpsimus Domine Sancta mysteria, quæ sicut Sanctis tuis prosunt ad gloriam; ità nobis quæsumus proficiant ad medelam.] Quod de Sanctorum accidentali gloria illis aucta per fidelium celebrationem Innocentius d. cap. cum Marthæ. de celebrat Miss. intelligi exponit. Post mentionem Sanctorum, qui in Canone notantur, solent aliquæ Ecclesiæ addere hæc verba. [Et eorum, quorum solemnitas hodiè in conspectu tuæ Maiestatis celebratur.] Quæ à Gregorio III. anno 731. addita fuerunt, vt Valfridus, Radulphus, & Sigibertus testantur. Verba autem *Hanc igitur oblationem &c.* tribuuntur Gelasio ab Alcuino, seu S Leoni Magno à Radulpho. Precatio illa, *Diesque nostros in tua pace disponas &c.* vsque ad *Quam oblationem*, à S.Gregorio M. addita fuit, in qua sunt aliqua verba difficilis intelligentiæ, nempè; *Et in Electorum tuorum iubeas grege numerari*; nàm Electorum numerus nec augeri, nec diminui potest; quarè secundùm præsentem iustitiam intelligunt aliqui, postulando, nimirum, à Deo gratiam illam, qua mediante rectè operando, inter Electos numeremur; sed veriùs Gabriel Biel. lect. 13. inquit, quod per dicta verba æternam gloriam postulamus, quam mediantibus nostris orationibus Deus nobis concedere decreuerat. Dùm autem hæc oratio dicitur, extenduntur manus super oblata, vt ità Sacerdotem Aron imitemur. Leuit. 1. & significamus etiam, quod hæc mysteria abscondita, & occulta ipsis Angelicis Spiritibus sint. Ruper. lib. 2. cap. 57. Vbi aduertendum est obiter in hac manuum extensione, cancellari debere ambos pollices in modum crucis, vt in suo Cæremoniali notat Alcocer, supponendo, scilicet, sinistrum dextro in superiori parte manuum, vt Petrus Reyna in suo Cæremoniali ex Rotali Decreto aduertit. Sequitur explicanda dictio *Adscriptam*, nempè, quod hostia, oblatioque sit connumerata, & adscripta inter acceptas, & Diuinæ Maiestati gratas. Azor. lib. 10. cap. 37. Dictio *Ratam*, idest, certam, ac stabilem mutatione substantiæ corruptibilis in incorruptam denotat. *Rationabilem*, cum sit oblatio rationabilis obsequij nostri, & non animalium, vt ait Apost. in epist. ad Rom. cap. 12. num. 1. Verba autem. *Qui pridie quàm pateretur* à Sancto Papa Alexandro addicta fuisse Auctores affirmant. Verba *Mysterium fidei* in consecratione Calicis. Vide *Mysterium fidei*. Cruces quæ signantur super Eucharistiam post consecrationem, non sunt benedictiones; sed signa, & memoriæ passionis Christi. Ab Hæreticis autem calumniata fuerunt illa verba. *Supra quæ propitio, ac sereno vultu respicere digneris &c.* asserentes Sacerdotem intromitti tanquàm mediatorem inter Patrem æternum, & Christum eius Filium; ità verò Sacrificium illud esse acceptabile. Quod falsò asseritur; nam, vt sit acceptabile in quantum ad effectū, & in ordine ad Ecclesiam intercedit Sacerdos coram Deo, vt ostendatur, nimirum, erga nos eius misericordia, ac pietas, peccata dimittendo hoc Sacrificio mediante, quod est ex se, & ratione dignitatis personæ sacrificatæ iam acceptum, & non aliter. *Sanctum Sacrificium, & immaculatam Hostiam*, verba sunt à Sancto Leone addita. Dictiones illæ; *Iube hæc proferri per manus Sancti Angeli tui*, non faciunt sensum de Sacrificio, vt corpus, nempè, Christi per Angelum ad cœlum; sed vt preces nostras in conspectu Altissimi per manus Angeli perferatur, sicut preces Tobiæ delatæ fuerunt, implorare Celebrantem intelligitur. Eleuat vocem Sacerdos, quando dicit: *Nobis quoque peccatoribus*: ad denotandos gemitus, & clamores pœnitentium causa suorum peccatorum. *Per quem hæc omnia semper bona creas, &c.* hæc verba, vt dictum est supra; à Scholastico addita fuere, quæ à recentioribus Nouatoribus impugnantur tanquàm gratis super corpus Christi prolata; sed malè significatum interpretantur, qui non alius est, nisi quod realitèr super sacramentatas species proferantur, cum hoc sono, nempè, *Per quem*, idest, per Christi merita, *Semper bona creas*, creando, scilicet, & conseruando species illas. *Sanctificas*, quia de puris creaturis transsubstantialitèr in admirabilissimum Sacramentum creat Deus, *Viuificas*, hoc est, eas permutando in carnem, & sanguinem Christi viuentis. *Benedicis*, cumulo gratiarum. *Et præstas nobis*, quippè, in cibum. *Præceptis salutaribus, &c.* hoc breue prooemium antè dominicalem orationem à Gregorio Magno additum fuisse Radulphus ait; alij tamen S. Cyprianum faciunt auctorem. Errant verò, qui putant orationem dominicalem ex Gregorij iussu appositam fuisse in Missa; cum Apostolorum institutum sit, vt ex eodem Gregorio colligitur, qui ait in primitiua Ecclesia Sacrificium solum consecratione, & dominicali oratione constasse; fortasè Pontifex hic determinauerat tempus quando esset dicenda in Missa, nempè, antè communionem, verum tamen est ipsum composuisse orationis appendicem, quæ incipit. *Libera nos quæsumus Domine*. Gem. lib. 1. cap. 9. ac manifestè ex S. Andreæ, eius peculiaris Aduocati inuocatione, suam compositionem esse colligitur, quæ Embolismus à Græcis dicitur. Vide *Embolismus*. Et in feria VI. parasceue alta voce profertur, vt manifestè descensum Christi ad inferos ad liberandos sanctos Patres manifestetur. Duran. lib. 4. cap. 49. FR. Tandem dicendum, quod antiquitùs per totum canonis Missæ tempus excludebantur à Sacrificio Catechumeni, Energumeni, & Pœnitentes. Ranzouius in epist. ad Calixtum.

CANONARCHA, græca vox Κανονάρχης, monacale offi-

officium, idest, regulæ Præfectus. [Cum quadam nocte surrexissem, vt pulsarem signum, ea quippè cura mihi, vt Canonarchæ, iniuncta fuerat, vt excirarem fratres ad collectam. Mosch. in vita Patrum. lib. 10. cap. 50.] de eodem officio mentionem facit S. Dorothæus Abbas, vbi de eius laboribus pro monasterio actis, inquit: [Aduentabat interea modico internallo hora vigiliç, & cum paululum quippiam obdormissem, excitabar à Canonarcha nostro. Doct. 12.] Hodiè tamen inter Græcos *Canonarcha* vocatur ille, qui suggerit legendo de vno ad alium periodum Cantoribus, qui ob librorum penuriam, vel legendi inscitiam memoritèr recitare, & canere coguntur; sic ex vtroque Choro duo Canonarchæ, idest, directores ad suggerendum successiuè prolationem versuum incumbunt, quorum Superior *Protocanonarcha* appellatur.

CANONIA, canonicalis præbenda, pro cuius definitione, vide *Præbenda*. [Hoc anno Dominus Papa, vestro interuentu priuilegium suum Ecclesiæ nostræ indulsit, in quo specialitèr expressit canonias, seu præbendas &c. Petrus Cellens. lib. 8. cap. 15.] Sic passim penès antiquos Scriptores, quæ etiam dicitur, *Communitas. Victuale*. Item significat canonicam habitationem, in qua Canonici simul morabantur. Vide *Canonicus*. FR. dicitur etiam *Canonia* Regularium domus: [In aliquo Monasterio, vel regulari canonia. can. Duæ sunt. 19. quæst. 1.] De ordinatione verò sæcularium Canonicorum simul habitandi sic habetur: [In vnoquoque Episcopatu simul manducent, & dormiant, vbi his facultas id faciendi suppetit, qui de rebus ecclesiasticis stipendia accipiunt, in vno claustro maneant &c. can. In omnibus. de Consecrat. dist. 5.] Vbi de Canonicorum instructione agitur.

CANONICO. FR. verbum, Canonicum facere significat. [Qui verò tales (vt dictum est) canonicare præsumpserit, à suis beneficijs suspendatur. de filijs Presbyt. cap. 16.] Vide *Canonicor. Excanonicor*.

CANONICOR. FR. regulor in modo viuendi. [Super paupertatem spiritus offerenda est voluntas, canonicari volentis. Petrus Blesen. serm. 32.] posset etiam significare habitum regularem sumere.

CANONICARIVS, qui canonem exigit, vide *Canonicus*.

CANONICVS, græcè κανονικὸς, idest, regularis; Canonici enim antiquitùs vocabantur Clerici, qui simul cum Episcopo communitèr, & regularitèr ad similitudinem primitiuæ Ecclesiæ viuebant, vt dictum est in dict. *Canonia*, & vsque ad præsens eorum habitationes Cathedralibus contiguę videntur. Canonicus ergo ex vita regulari ità appellatus fuit, & non ab obligatione exigendi ecclesiasticum prouentum, eo modo, quo non pauci faciunt, qui meritò arguuntur his verbis ab Alcuino. [Est nàmque canon vitę, vt dictum est, & est canon pecuniæ, videlicet, alicuius pensionis certæ. Vndè solet dici, solue mihi canonem meum, idest, pensionem meam. Eia ergo ò Canonice inueniamus à quo deriuaris, idest, à canone pecuniæ, non à canone vitæ, idest, à canone regionis, non à canone religionis. hom. de Zizania.] FR. Canonicus etiam dicitur, qui canonem soluere tenetur; [Deindè, sacramento mediante, Comitis Iordani fidelis, & canonicus effectus est. Falco Beneuentanus apud Camillum Peregrinum,] quem Camillus in eius castigationibus. pag. 166. sic exponit: [Canonicus, idest, tributarius: nam pensio passim olim dicta reperitur canon: quoniam, scilicet, iuxta canonem, & certam regulam pendereturi vndè ex Cassiodoro. lib. 2. epist. 25. solidi canonici, & lib. 12. epist. 13. alijsque in locis sunt Canonicarij, qui tales canones exigebant. Deque ijs etiam vide Cuiacium in Nouell. Iustiniani. 128.] Angelus de Nuce Rosanen. Archiep. in notis ad Chron. Casinen. lib. 3. cap. 69. num. 1546. eruditè Canonicos reprehendit, à quo consulendi sunt Canonicatuum possessores, seù cupidi. ::: Quid autem per *Canonicorum fornicationes*, intelligat D. Basilius Amphilochio scribens; ità explicat Balsamon. [Canonicos eos dicit, qui in canone numerantur, scilicet, Clericos, Monachos.] In aliquibus belgicis Ciuitatibus reperiuntur *Canonicissæ*. fœminæ, scilicet, à Guidone illius prouinciæ olim Comite institutæ, quæ tenentur in Ecclesia recitare Officium diuinum, quarum receptio ex Honorij IV. constitutione epist. 144. non poterat fieri sinè attestatione septem nobilium virorum super nobilitate earum ex ambabus parentum lineis; sed idem Pontifex, cognita sæpè falsitate testium in huiusmodi examinibus, nè esset causa tanti mali, ac periurij, eandem constitutionem reuocauerat deindè. In Concil. Lateranense de anno 1069. celebrato. Reperitur decretum ad instantiam Petri Damiani, pro quo Alexandro Papæ scripserat in eo enim decreto ordinatur, quod Clerici communem vitam simul agant, quod intelligendum de illis Clericis, qui in Collegiatis Ecclesijs inseruiunt, & ideo Canonici dicuntur. FR. multi Imperatores, ac Reges insigniti sunt titulo Canonicorum Vaticanæ Basilicæ, ita Carolus Magnus à Leone III. vt testatur Torrigius de Crypt. Vatican. secundæ impress. part. 2. cap. 7. Federicus Imperator à Papa Nicolao. Ibidem cap. 5. Henericus IV. & Carolus V. Imp. ibidem cap. 2. Princeps Polonię ab Vrbano VIII. ibidem cap. 5. & hoc fuit propter arduam prohibitionem sub censuris, nè quis præter Vaticanæ Ecclesię Canonicos posset ascendere ad visendum Sanctissimum Veronicæ Sudarium; sub quo titulo Imperatores prædicti aditum habue-

habuerunt approximandi ad dictam sacram Reliquiam.]]: Quo autem ad Canonicorum cæremonias primarius locus Canonico hebdomadario deferenti sacra paramenta debetur. Congreg. Rit. 22. Aug. 1626. Imò in Romæ Basilicis, & Collegiatis est vsus cedendi hebdomadario Canonico primum stallum, quamuis paramenta sacra non deferat, sic etiam Beneficiato hebdomadario inter ordinem Beneficiatorum. Eadem præcedentia datur Episcopo titulari, si Canonicus sit. Sac. Congreg. Rit. in vna Compostellana 11. Iulij 1617. Hanc etiã praxim obseruari expertus sum in Vaticana Basilica, in qua aliqui Canonici sunt titulares Episcopi, qui cum rochetto, & mantelletto diuinis officijs intersunt supra omnes Canonicos. Perscribit Cæremonialis ad Chorum incedere Canonicos ordine binario, sed in solis solemnitatibus hoc intelligi declarauit Sac. Congreg. Rit. 12. Iunij 1628. Canonici, qui habent rochetti, & cappæ vsum, ijs vti non possunt in administratione Sacramentorum; tunc enim debent deferre superpellicium, & stolam, d. Congreg. ibidem. Non tenentur Canonici Episcopo pontificaliter celebranti inseruire in alijs Ecclesijs; sed tantum in Cathedrali. d. Congreg. 20. Iul. 1592. Quod tamen de Ecclesijs extra Ciuitatem intelligitur; nàm in ijs, quæ sunt intra Ciuitatẽ, vbi Cathedralis reperitur, ad dictam assistentiam teneri declarauit Sac. Congreg. Concil. ad cap. 12. sess. 24. de Reformat. Quando iàm in Choro inceptum sit recitati officium, ac veniat interea ad Ecclesiam Episcopus; debent ei obuiam ire quatuor ex Choro Canonici. d. Congregat. Rit. 15. Martij 1608. Similiter, si à Choro Præsul discederet non peracto officio, quatuor Canonici vsque ad portam Ecclesiæ eum famulari debent d. Congreg. Rit. 4. Iul. 1615. Romæ obseruatur hæc cæremonia in aduentu Cardinalium, & Pontificis, cui etiam non plusquàm quatuor Canonici à choro obuiam discedunt, remanentibus alijs ad prosequendam officij recitationem, & pertransiens Papa per Chorum, recitantes Canonici nõ mouentur à proprijs locis: sed tantùm transeunte Põtifice genuflectuntur, cuius cæremoniæ vsus oculatus testis sum. Associando Cardinalem Episcopum Canonici, ciuilem pallium ferentes, debent antè, & non post illum incedere d. Congreg. 4. Iulij 1626. Non pertinet ad Canonicos assistentes auferre biretum ex capite Episcopi, dum ex se id facere potest. d. Congreg. 21. Aug. 1604. Neque manum Episcopi osculare tenetur Subdiaconus Canonicus peracta lectione. Vide *Lectio*. Reliqua vide Beneficiati in dict. *Beneficium. Cappa* Canonicus absens à Choro de distributionibus non participat, quamuis Episcopo inseruiat. Vide *Vitiuale*.

CANONICVS SIMPLEX. FR. Dicitur Canonicus Collegiatæ. [Quod H. præpositus quondam simplex Canonicus eiusdem Ecclesiæ, de ipsa in maiori Ecclesia in Canonicum est electus. de concess. præbendæ. cap. 9.

CANONICVRSVS. FR. exactor canonum Regiæ Cameræ debitorum. l. final. C. de exactor tribut.

CANONIZATIO, cæremonialis actio Summi Pontificis, qua aliquem Dei Seruum Vniuersali Ecclesiæ pro Sancto haberi, & inter Sanctorum Kalendarium connumerari declarat. *Canonizatio*. & *Canonizo* à Canone dicuntur, seu à Catalogo, qui Canon appellatur, in quo inscribebantur nomina Sanctorum, quos Ecclesia approbat præuia rigorosissima inquisitione: mos enim hic laudatissimus semper fuerat in Ecclesia, & ab antiquo non approbabantur Martyres à Tyranno occisi ante declarationem Ecclesiæ; quod hoc modo fiebat; Episcopus sub cuius Diœcesi aliquis martyrium passus erat, Prouinciæ Primatem certiorem faciebat, qui post maturam consultationem declarabat, an Martyris cultus illi occiso deberetur. Ità fecisse Tagastensem Episcopum refert D. Augustinus, quod nempè, Mansurio Carthaginensi Episcopo, ac Primati Martyrum acta exhibuit Tagastensis: & Lucillam famosissimam, ac ditissimam fœminam hispanam, atque Donatistarum fautricem redarguit Cæcilianus Carthaginensis Archidiaconus, vt Optatus Mileuitanus refert; quia ipsa antè communionem adorabat, & osculabatur reliquias cuiusdam Martyris, qui adhuc canonizatus non erat, qui sic inquit; [Os nescio cuius hominis mortui, si Martyris; nondùm tamen vindicati, admoueret.] Qua reprehensione fœmina illa irritata, omnes copiosas facultates suas insumpsit, ad insequendum Cæcilianum iàm Episcopum Carthaginensem consecratum. *Martyr vindicatus* is dicebatur, qui post canonicam approbationem adorari poterat. Vide *Vindico*. Hodiè tamen ad solum Pontificem Vniuersalis Ecclesiæ hæc functio spectat. Vide gloss. in sexto lib. 3. tit. 24. cap. vnico. Errat siquidem Polydorus Virgilius, qui lib. 6. cap. 8. primam canonizationem Sanctorum ab Alexandro III. celebratam fuisse asserit; constat enim S. Suiberti processum canonizationis ad instantiam Pipini Francorum Regis inchoasse Stephanum Papam III. Baron. ann. 754. num. 10. & canonizatum fuisse à Leone III. Idem Baron. an. 804. n. 2. & c. Sur. 1. Mar. Bellar. Contr. de Eccl. Trium. lib. 1. c. 8. Adrianus I. S. Albanum Angliæ Protomartyrem ad instantiam Regis Offæ anno 744. canonizauit. [Offa Rex Romani tandem perueniẽs optara Apostolorum limina visitauit, & diuersorum loca Sanctorum pia deuotione percurrit. Deinde Adriano I. Summo Pontifici causam sui aduentus denuntians, & de loco simul, & B. Albano canonizando, cœnobioque construendo, deuotè preces porrigens; petitioni suæ romanam de facili curiam inclina-

P 2 uit,

uit, & ex hoc præcipuè, quod Martyris inuentio cœlitus sit edocta. Marth. Vuestmonasteriensis Florilegus appellatus, qui vixit anno 1300. in sua Historia, quæ flores Historiarum dicitur, pag. 287.] Ioannes XV. S. Vdalricũ Augustanũ Episcopum. Baron. An. 993. n. 1. & seq. Ioannes XX. post lustrum S. Romualdum, qui obierat anno 1027. idem Baron. ad Ann. prædictum num. 13. Leo IX. an. 1052. SS. Romualdum, camericusem, Amicum Ramibonensem, Guidum Pompesianum, Firmanum Firmensem, & Ardoinum. Baron. in d. anno num. 9. & anno sequenti idem Pontifex S. Gerardum Leucorum Episcopum. idem An. 1051. num. 4. Paschalis II. S. Petrum Anagninum Episcopum, post annos quatuor ab eius obitu. idem ann. 1105 num. 13. Eugenius III. Henricum Imperatorem. idem an. 1152. num. 4. in Sanctorum numerum retulerunt. Quæ functio solet in Concilijs Generalibus fieri à Pontifice, vel absque Bulla, vide eundem Baronium an. 1161. num. 1. & aliquando idem Pontifex alicui Primati functionem hanc delegare consueuerat: sic enim legimus Vrbanum II. anno 1088. Byzantio Tranensi Archiepiscopo per specialem Bullam facultatem dedisse adscribendi in Catalogo Sanctorum S. Nicolaum cognomento Peregrinum, in cuius honorem dedicatum fuit sumptuosissimum in ea Metropoli templum. Quibus veridicis narrationibus manifestè Nouatorum calumniæ conuincuntur, qui nouum ritum Sanctorum canonizationem esse falsò asserunt. Fabulosa etiam Troili Malvezi narratio habenda in tract. de Canoniz. to. 14. dub. 4. num. 46. vbi ad demonstrandam hanc cæremoniam fuisse antiquissimam; ait Sanctum Apollonium græcum Anachoretam fuisse primum ex Sanctis canonizatis, qui nato Christo primus fuerat ad prædicandum pastoribus Messiæ aduentum, & ideò à Iudæis ligneis clauis confixus, ac processu temporis per diuinam reuelationem Nicolaus Lillum canonizauerat, quod ex narratione cuiusdam M.S. Authoris Anonymi asserit; de hoc enim Apollonio Anachoreta mentio nullibi reperitur; melius tamen huius antiquitatem Bellarminus cap. 7. loc. cit. ex Testamento veteri originem duxisse probat. Ecclesiasticus enim Enochum, Noëmum, Abrahamum, Isaachum, aliosque iustos canonizauit, inquiens; [Laudemus viros gloriosos, &c. Ecclesiast. cap. 44.

CANONIZO. Vide *Vindico*.

CANOLA. Vide *Communio. Fistula. Syphon.*

CANSTRISIVS. Græcè Κανσίσιος, qui sacra Patriarchæ paramenta custodiebat, & eundem ad induendum coadiuuabat, thuribulum deferebat, populumque aqua benedicta aspergebat. Existimant aliqui à nomine græco κάνσιον, idest, *incensi nauicula*, siue à Κάνιον, *canistrum* hoc vocabulum deriuari, in quo vestimenta patriarchalia porrigebat. Hoc officium in Ecclesia Romana Vestiarij erat.

CANTABRVM, militare signum. Hinc perperàm Rhenanus Tertullianum corrigere existimauit, vbi de militaribus vexillis loquens, *Candelabrorum* dixerat; correxit ille *Labarorum*. Quarè melius Latinus Latinius in eius Bibliotheca Sacra ad Tertull. *Cantabrorum* restituit: sicut in Codice Theod. lib. 4. tit. 7. cap. 2. de colleg. legitti. *Cantabrum* enim est diuersum à *Labaro*. Vide Baronium An. 312. nu. 33. & 34. Item furfur significat: [Iussitque eos tota die terram fodere, & cantabrum edere ad vesperam: Surius in vita SS. Nerei, & Achillei. 5. His litteris acceptis.] Qui tamen Auctor herbam fuisse existimando errauit; nam apud Cælsum Aurelianum lib. 2. cap. 19. apud Adonem in suo Martyrol. Isidorum in Gloss. & alios in significatione furfuris legitur, ac clarius in Vita S. Romualdi Alb. hæc verba leguntur. [Ità vt à farinæ siligine cantabrum separetur.] FR. Plinius lib. 25. cap. 8. à Surio pro se citatus, sic inquit. [In eadem Hispania inuenta est cantabrica per D. Augusti tempora à Cantabris reperta. Nascitur vbique caule iunceo pedali, in quo sunt flosculi oblongi, velut calathi: in his semen perquam minutum.] Iacobus Dalecampius in eius ad Plinium obseruationibus cantabricam *Esforzoneram* esse putat. Sed nil ad rem, quis enim vnquam putaret Tyrannum Sanctis Martyribus *Esforzoneram* ad edendũ dedisse?; Hinc formatur nomen *Cantabrus* adiectiuum. [Cantabro pane eum hesterna aqua vescendo. In Vita Petri Damiani.] Qui Author etiam adiectiuo nomine *Cantabricus* vtitur opuscul. 15. cap. 14.

CANTARIVM. Vide *Cantharius. Candela.*

CANTATORIVM, Liber pro canenda Missa, & Graduale hodie communiter appellatur, de quo suo loco. [Postquam legerit Cantor, cum cantatorio ascendit, & dicit responsorium graduale. Ord. Rom.

CANTERMA, maleficium opera diabolica pronocatum. [Maleficio, quod vulgò canterma dicitur, quosdam didicit maculatos. S. Gregor. in Regist. lib. 12. epist. 13.

CANTHARVS, seu *Cantarium*, ex græca voce κάνθαρος, quæ candelabrum significat, & κηρίων κάνθαρος candelæ sustentaculum sonat. FR. In Missali ambrosiano *Cantarium* dicitur; vbi disponitur, quod in Missis cantatis Subdiaconus in vna manu thuribulum ferat, & in altera *Cantarium*, idest, candelabrum cum accensa candela, quæ praxis in Metropolitana Mediolani Ecclesia tantùm viget, ac idem facit Subdiaconus, dùm canitur Euangelium: in his enim functionibus, Ambrosiani non vtuntur Acolytis; Item sumitur aliquando in significatione candelæ tantùm. Vide *Candela*; Item vas, in quo aqua benedicta conseruatur. Item Lychnum pensilem significat, vt dictum est in dict. *Buttio*. Sed diuersæ figuræ, vt in-

nmmo

muro ab ingrediente S.Clementis de Vrbe templum parte sinistra similes antiquæ picturæ adhuc cernuntur, necnon in manibus decem Virginum, quæ opere musiuo in externa S. Mariæ transtyberinæ templi fronte super porticum adhuc configuratæ perdurant, cuius figuram hic subijcere curauimus.

CANTHELIVS, Vasis genus. [Portabat canthelium capientem amphoras decem. Io: Mosc. cap. 107.] Græcè tamen κάνθηλος grande iumentum propriè significat, & indè metaphoricè pro ingenti vase accipitur.

CANTHVS. FR. [Tales autem rotæ erant, quales solent in curru fieri: & axes earum, & radij, & canthi, & modioli omnia fusilia. 3.Reg. cap.7. num.33.] Quam dictionem exponit ibi Dionys. Carth. art.11. inquiens. [Canthi verò extrema rotæ, quæ per terram circumuoluuntur, seù partes circumferentiæ, quæ inter radios collocantur; modiolus autem est illud rotundum, quod est in medio rotæ.

CANTICVM, quod differt à psalmo; hic enim musico instrumento psalterio appellato canebatur. Vide *Psalmus*. Canticum verò sola voce promebatur. Psalmus autem bona opera, canticum verò gratiarum actionem denotant. Durand. lib.5. cap.4. Primus Sacrorum canticorum Author Moyses fuit, quandò cum populo electo mare rubrum iàm transierat. Itaque psalmo antiquius est canticum. Decem sunt cantica, quæ in psalmodia recitantur, septem, scilicet, ex antiquo testamento excerpta, & per septem hebdomadæ dies ad Laudes distributa; alia verò tria ex Euangelio desumpta, nempè, *Benedictus Dominus*, quod etiam dicitur in matutinalibus Laudibus, quia in eo de Præcursore Christi fit mentio, qui tanquàm aurora vel solis iustitiæ annunciatrix fuerat. Secundum canticum est *Magnificat*, & dicitur ad vesperas, quæ nobiliores Laudibus sunt, cum festiuitatis sint principium, & quia hoc canticum vesperarum tempore fuerat compositum, tunc enim ad Elisabeth domum Maria Virgo peruenerat. Benzon. in Magnificat. cap.10. lib.1. Tertium euangelicum canticum est *Nunc dimittis*, quod ideò in Completorio recitatur; quia ad modum commendationis animæ est, quæ Deo porrigitur antè somnum æternitatis symbolum, ità Amalar. Hæc postrema tria cantica euangelica appellantur, quia ex Euangelij textu sunt desumpta; ideò in eorum recitatione stando omnia recitantur, quinimò aliqui initio prolationis eorum laudabiliter solent cruce signari, sicut in Missa ad Euangelij principium obseruatur. Io. Beiet. cap. 40. Cæremoniale enim Episcoporum. lib.2. cap. 1. Episcopum in vesperis pontificalibus ad Magnificat principium cruce signari disponit, & Romana praxis idem comprobat.

CANTICVM DRAMATIS. FR. Officij Antiphona. [Dulcia cantica Dramatis.] Cantum gesticulatione associatum significat; nàm δρᾶμα ethologiam, gesticulationem, repræsentationemque significat. Sic Philo Hebræus in Opusculo de vita contemplatiua de Essenorum ritu loquens, ait: [Religiosis gestibus, & accentibus, modò stantes, modò retrorsum gradum mouentes, vtcumque res postulat.

CANTILENOSVS, cantabilis. [Quod meas nugas, seù confectas opere prosario, seu Poëtarum stylo cantilenosas. Sidon. lib.4. epist.1.

CANTOR, Ecclesiastica dignitas in Cathedralibus Siciliæ præcipuè, ac Melitæ, quam vtrobique *Ciantro* vocant, à vocabulo gallico *Chantre*; Chori canto præest, & ad eum Antiphonas, Lectiones, ac Prophetias canendas, spectat distribuere, Cong. Rit. 6. Decembr. 1613. Quarè autem baculum deferat, dictum est in dict. *Baculus*. Aduertit Durandus lib. 2. cap.2. falli eos, qui *Cantoratum* ordinem esse dixere; quia nomen est officij, non autem ordinis. Concilia verò, & Sacri Canones, vbi dicunt Cantorem ordinem minorem esse, intelligendi ibi non de Canonico; sed de Clerico primæ tonsuræ initiato, quem *Cantorem* Concil. Toletan. appellat, & Græci *Psaltem*, vel *Psalmistam* vocant. Vide *Psalmista*. *Confessor*. *Notarius*. In Cathedrali Lugdunensis Ecclesiæ, in qua omnes Canonici gaudent titulo Comitis, maximè inter eos præfertur Cantoris dignitas; nàm quando in Choro recitatur officium, quod ibi rigorosa disciplina, grauitate, ac modestia singularissima persoluitur; si contingerit ibi aliquis error in recitando committi: statim Cantor dat manu signum, tunc omnes silentio profundo à Choro discedunt, & in aliquam Ecclesiæ Cappellam se se reducunt, ibique priuatim remanentem officij partem, subsequuntur, quod in Choro tàm rigorosè recitatur, vt Canonici præ silentio, modestia-que

que quasi immobiles statuæ appareant, neque etiam ad Chorum admittuntur, nisi postquam memoriter didicerint psalterium, hymnos, & antiphonas totius anni, quia in Choro nec libri, nec lumina afferuntur, imò ad matutinum, quod semper nocturno tempore canitur, in Altari candelæ non accenduntur, sed permittitur vnicum tantùm lumen in laterna absconditum, quo vtuntur tempore lectionum. In multis Galliæ Ecclesijs vocatur *Festum Cantoris*, festum primæ Classis; quia tunc ad Cantorem spectat offitium ordinare, sic *Festum Succentoris*, significat festum secundæ classis; nàm tunc Succentor offitium ordinare tenetur. In Melita Canonicus Cantor in solemnitatibus, ac processionibus in manu defert argenteam virgam, vt dictum est in dict. *Baculus*, & ipse præintonat Episcopo in pontificalibus, reliqua vide *Archicantor*. *Archiparaphonista*. *Baculus*. *Bardus*. *Cappellaris*. *Fabarius*. *Mainsculus*. *Paraphonista*. *Succentor*.

CANTUS, in Ecclesia antiquissimus, ab eius, nempè, primordio. [Commonentes vosmetipsos, psalmis, hymnis, & canticis spiritualibus in gratia cantantes in cordibus vestris Deo. Epist. ad Colossen. cap. 3.] Cantus autem alternatus in Choro a S. Ignatio Martyre in oriente introductus fuit. Quod in visione didicerat gloriosus ille Martyr, in qua Angelos alternatim Sanctissimæ Trinitati laudes canere audierat, quem ritum vniuersalis Ecclesia imitata est deindè, & Sanctus Athanasius in suam Alexandrinam Ecclesiam figuratum cantum introduxerat, quem Græci χρωματικὸν idest, coloratum vocant; at postea disuetudinem animaduertens, vt D. Augustinus refert, alium cantum simplicem, ac planum ordinauit; ità vt potius recitatio, quàm cantus videretur, idemque Aug. addit, quod Mediolanensis Ecclesia sub D. Ambrosio à græca Ecclesia mollem, si auemque canendi modum apprehenderat; sed Romana Ecclesia, medium tenuit, nàm nec ad simplicitatem alexandrinam, nec ad græcum, & suauem concentum inclinauit; sed vtrumque modum contemperauit, suauitatem, nempè, grauitati commiscuit, de quo Baron. An. 60. num. 25. & seqq. Apocrypha autem sunt illa scripta, quæ sub nomine Damasi Papæ circumferuntur, ex quibus nonnulli inducti, Ecclesiam romanam asseruerunt ab orientali canendi modum suscepisse; nàm à principio suæ fundationis vsa est cantu, licet verùm sit, quod Damasus ex oriente, nimirum, à Hieronymo Hierosolymorum incola non canendi ritum; sed psalterium secundum Septuaginta Interpretum versionem acceperit. Anglicana Ecclesia à romana ad canendum instructa fuerat. Baron. ad An. 639. num 8. 9. Et ab eadem romana gallicana in canendo correcta. Idem Baronius An. 754. num. 7. Solebant antiquitùs omnes fideles simul canere in Ecclesia, quod cum potiùs confusionem, quàm deuotionem excitaret, indè saucitum postea fuit, vt tantùm aliqui Clerici, ad hoc deputati, canere debuissent, qui *Cantores Canonici*, idest, Regulares, seù ordinati dicebantur. [Non oportet præter Canonicos Cantores, qui suggestum ascendunt, & ex membrana legunt, aliquos canere in Ecclesia. Concil. Laod. can. 15.] Vbi Zonara notat, quod ex tunc Subdiaconi, qui priùs ad portas Ecclesiæ, & Lectores ad legendas sacras lectiones destinati erant, ad canendum postea electi sint. S. Gregorius Cantorum Romæ Collegium restaurauerat, quod *Schola Cantorum* dicebatur, & tenebantur ad canendum adire, vbi Pontifex solemniter celebraturus erat, atque idem Sanctus reformator illius cantus fuerat, qui ab eius nomine *Gregorianus* dicitur; sed processu temporis iàm viriatus, à Leone II. Siculo huius scientiæ peritissimo denuò in pristinum splendorem restitutus fuit. Singularissimo studio ad ecclesiasticum cantum, excitantem modestiam, ac deuotionem SS. Patres admonitis incumbebant, ac memoratu dignum erit S. Ambrosij documentum, vbi lib. 1. cap. 18. sic ait. [In ipso canendi genere prima disciplina verecundia est.] Ideò immodestè canentes legere deberent. can. 75. sextæ Synodi, & Extrau. Io. XXII. in cap. vnico, de vita & honest. cleric. ac D. Hieronymum in cap. 5. ad Ephes. Græci verò sunt laudibus digni, qui in cantu admonitionem S. Io. Chrysostomi hom. 1. de verbis Isaiæ sequuntur, vbi ait, quod cantus debet habere. [Placidam, & contractam, moderatamque vocem] Concil Trident. modestiam in cantu commendat, & Auctores existimant committere peccatum mortale, qui profanum cum sacro cantu in Ecclesia miscent. Caiet. 2. 2. quæst. 11. art. 1. & in Cæremoniale Rom. lib. 1. cap. 28. hæc verba habentur. [Canendum autem nè sonus organi sit lascinus, aut impurus, nec cum eo proferantur cantus, qui ad offitium, quod agitur, non spectent, nedùm profani, aut ludicri, nec alia instrumenta musicalia, præter ipsum organum addantur. Debent ergo Cantores consonis vocibus, & suaui modulatione concinere, quatenùs animos ad deuotionem Dei valeant excitare Innocent. III. de Myst. Missæ cap. 2.] Ac D. Gregorius in Concil. Rom. can. 1. huius prohibitionis causam reddit, inquiens: [Dum blanda vox quæritur, quæri congrua vita negligatur, & Cantor minister Deum moribus stimulat, cum vocibus populum delectat.] Aliam rationem reddit Card. Bellarminus in psal 46. dicens: [Nam sicut qui intelligenter, & deuotè canunt animos audientium rapiunt; ita, qui theatrales modulos in Ecclesiam inuehunt, de domo Dei scenam mundi faciunt.] FR. Sed pro defensione recentiorum Cantorum dicendum, quod apes, & serpentes ex eodem

eodem flore humorem lambentes, illæ mel, & isti venenum trahunt, sic ex modulationibus, quæ aliquibus apparent lasciuæ, per easdem sæpè vidi pios, ac deuotos ad spirituales meditationes excitari.[Fieri enim potest, vt sine aliquo vitio cupidinis, vel voracitatis pretiosissimo ciboSapiens vtatur;insipiens autem fœdissima gulæ flamma in vilissimum olus ardescat,] & inferius inquit.[Nam in omnibus huiusmodi rebus,non ex earum rerum natura, quibus vtimur; sed ex causa vtendi, & modo appetendi, vel probandum, vel improbandum, quod facimus. can. quisquis rebus. dist. 41.] Itaque cum notæ musicales in se indifferentes sint, ex subiectis verbis canendis denominationem boni,vel mali accipiunt, & ad id, quod Boetius in d. Extrau. Io. XXII. allatus ait, nempè. [Non enim frustra Boetius:Lasciuus animus,vel lascinioribus delectatur modis,vel eosdem sæpè audiens emollitur, & frangitur.] Respondemus hoc per accidens ex mala animi præparatione in lasciui autem succedere; non quia, vt supra ostendi, modulatio ex se talis sit; sed ex praua audientis apprehensione; nàm si ex hoc capite prohibenda esset delectatissima recentiorum musica, prohibendum etiam esset, exempli causa,aurum,argentum, gemmæ,& reliquæ res pretiosæ, quibus Ecclesia ad honorem Dei vtitur, quia ea auidus inspiciendo posset actum auaritiæ excitare,& pro se appetere.Ergo sicut Theologi morales docent,mulierem exuere non teneri ornamentis,ex eo quia ab aliquo lasciuo admonita, quod propter talia ornamenta excitatur ille ad eam libidinosè concupiscendam,cum illa ad delectationem sui mariti adornetur: sic cantu, & cæteris ornamentis Ecclesia Dei sponsa ad delectationem & contemplationem animæ vtitur, licet peccator videbit, seu audier, passionibus fremat. Si verò antiquo canendi stylo vti cogeremur in Ecclesia; vtique ea cũ Propheta continuò cõqueri debuisset,quod: [Væ Sion lugent, eo quod non est, qui veniat ad solemnitatem,]nàm imbecillitas humana cantu,& concionibus cum nouitaribus concentuum, & conceptuum attrahitur. Scrupulosi erant SS Patres ad introducendum Organum in Ecclesiam, nè conuenirent cum sæcularibus sonis,tandem hodiè eius sonus non nisi spirituales meditationes excitat, & sic cum Augustino cogimur dicere: [Rogamus pro illis, vt qui delectabiliter organum audiunt (*& nos addamus recentem musicam*) delectabiliùs audiant vocem Dei. in psal. 98.] Quare dicendum SS. PP. & Concilia de cantu theatralibus,& immodestis verbis mixto prohibere intellexisse,vel secundum temporum illorũ exigentiam nè cantus ecclesiasticus à Gentilib. calumniaretur, id cauisse, vt de Organo cæterisque musicalibus instrumentis refert Baron. *An.* 60. num. 36. Ceterum Beda in tractatu de Musica quadr. seu mensur. ait eam esse merè spiritualem, & ad rectum deducentem, cuius [Vtilitas magna est, & admirabilis, & virtuosa valde, quæ fores Ecclesiæ ausa est subintrare: nulla enim scientia ausa est intrare fores Ecclesiæ &c.] Ad cantus pertinentia. Vide *Antiphona. Contatium. Exodius.Hoqueta.Musica.Neuma. Planctantus. Solfiso. Toni. Tropus, Vt, re,mi, fa, sol, la*. Quæ hic ex Originali desunt. Vide in dict. *Organum*.

CANTVLLA, barbara vox, quæ penès Anastas. Bibliothec. in Leone IV. videtur significare,vas. [Obtulit cantullam argenteam vnam] fortasse incensi nauicula, ex voce græca [illegible], quæ canistrum significat,indè *Cantulla* diminutiuum nomen, vt *Cistella, Fiscella &c.*

CAOS. Vide *Chaos*.

CAPA. Vide *Cappa*.

CAPELLO. FR. depilo, capillos extirpo,euello. Bullar. Casinen. tom 2. const.138. l.si Caballo. de damno, & inmr. Hoc, nempè,secundum nonnullorum expositionem; sed alijs placet intelligere, quod cappellam, casulam, seu tugurium construere significet;verba enim textus, sic habentur in citat. Const. 138.vbi Mathildes Comitissa in concessione territorij &c.concedit Monachis, quod nempè, illi possint: [Piscatorem vnum habere, pascere, capellare, & similia facere &c.

CAPERO. Capucij genus italicè *Capparone*, quod villici ferre solebant: hodiè tamen Capucinorum Nouitij id deferunt, & est maxima ignominia in illa Religione,quando Professis imponitur, est enim quasi infamiæ punitio.[Caperonem vsque ad cingulum. Matth. Paris. in hist.] à voce gallica *Chaveron* deriuatur.

CAPISA, olei mensura. Vide *Capsaces*. *Sauma*.

CAPIBREVIVM, cripturarum fascis,vbi breuiter capita bonorum notantur, ex quo vocabulo Equites Militenses Cabreum dixere. Vide *Cabreum*.

CAPICERIVS, idem ac Primicerius Latini enim dicere solebant *In prima cera, In secunda cera*, *In ima cera*,sicut nos dicimus in prima charta, seu pagina, &c. quia, vt ait Sueton. in Cæsare, scribebant illi in tabulis ceratis, hinc dicti fuerunt Capicerius, Primicerius, & Protocerius. Vide *Primicerius*, quia in capite, ac principio antè alios in cerata pagina notabantur; eodem modo Secundicerius,qui in secunda ceræ tabella erat notatus. Vide etiam *Tertiocerius*.

CAPISCHOLA. FR. In Hispania sic vocatur CanonicusTheologalis Præbendæ Cathedralis Ecclesiæ.

CAPISTERIVM, Clibanum significat, seu vas, quo granum frumenti purgatur. [Si enim adhuc puerulus, ità capisterium reparauit, vt ne scissura quidem appareret. Odo serm. de S. Bened.

CAPIT, verb. impersonale, & significat idem ac Licet: [Quam etiam Petrum dici capiat. Tertull. de resur. carnis. cap. 26. Talia capit opinare eos. Idem aduers. Hæres. cap. 44.

CAPI-

CAPITALE, puluinar, seu ceruical oblongum, quod *Capezzale* Itali vocant: [Sit ergo beatæ animæ culcitra conscientiæ suæ puritas, sit capirale tranquillitas, sit opertorium eius securitas, vt in hoc strato dormiat delectabiliter. S. Bern. serm. 2. in festo omnium Sanctorum.] Dicitur etiam Capirulum. Vide *Capitulum*.

CAPITANEVS. Vide *Catipanus*.

CAPITELLVM. Vide *Capitulum*.

CAPITE nudato etiam in primitiua Ecclesia orabant Christiani. Vide *Collecta*.

CAPITERGIVM, linteum, seu fascia, qua Episcopi caput ligatur, dùm oleo sancto vngitur in eius consecratione. Dauantria in Cæremonial. M. S.

CAPITIARIVS, tributorum exactor; qui per hominum capita tributa exigit. [Constituas tibi alium Thesaurarium, & Capitiarium de bonis Clericis. Fulbertus Carnot. epist. 103. Vide *Capitularium*.

CAPITILAVIVM. Sic Dominica palmarum dicebarur, quia in hac die lauabantur puerorum capita, qui præparabantur pro sequenti Paschæ festo ad eos baptizandos. [Vulgus autem eum diem capitilauium nominat, quia tunc moris est lauandi capita infantium, qui vngendi sunt, nè obseruatione quadragesimæ sordidata, ad vnctionem accedant. Isid. lib. 6. Etymol. cap. 18. & Raban. de Instit. Cleric. lib. 2. c. 35.] Quamuis Durandus *Capitilauium* diem feriæ V. in Cœna Dom appellet; qui etiam dicebatur *Magnus dies Iouis*. *Viridis dies Iouis*, nàm in eo die reconciliabantur pœnitentes. Seu *Albus dies Iouis*, quia tunc distribuebatur pauperibus panis albus, & vsque ad præsens in quibusdam Galliæ locis eadem eleemosyna fieri solet, & vocant hanc diem *Ieudi blanc*. Dominica verò palmarum dicebatur etiam *Petitum Pascha*, siuè *Competentium*, quia in hac Dominica baptizandi Symbolum fidei petebant. Vide *Catechumenus*; sed nè datetur idiotis occasio existimandi illam lotionem eandem esse, ac Baptismum, abrogata ideò fuit anno 813. in Concilio Moguntino. FR. In Ord. Rom. ex Albino Flacco legitur *Capitilauantium*, sed Latinius *Capitilauium* mauult legi. Vide in eius Animaduers. ad Ord. Rom. tit. Albinus Flaccus.

CAPITIVM. Vide *Cappa*.

CAPITOLIVM, & *Capitulum*: locus ad congressum Monachorum: [In celebribus locis eorum, vt in Templo, & Synagoga, & Capitolio non sit aliquis, qui inhabitet. Haymo in Psalm. 64.] vbi in græco textu eodem modo legitur καπιτώλια τῶν μοναχῶν, idest, *Capitolia monachorum*. Pallad. de Monach. Ægypt. Solent Religiosi in hoc loco eorum culpas propalare, ac pœnitentiam postulare; sic in vita S. Dominici legitur, Dæmonem secum per conuentum circumambulantem Sancto ostendisse diabolica lucra in omnibus locis ex fratrum spirituali damno percepta; noluit tamen nequissimus spiritus ad Capitulum cum Patriarcha ingredi ex odio illius loci, quia, vt ipse fassus est, quidquid in alijs locis lucrari solebat, in eo loco perdere cogebatur.

CAPITVLARIVM, liber, in quo tributa notata continebantur. [Gaiso verò Comes eiusdem temporis accepto capitulario, quod anteriores Scriptores fecisse commemorauimus, tributa cœpit exigere. Greg. Turon. lib. 9. cap. 30] Et inferiùs: [Ostendens Capitularium, in quo tributa continebantur.] Inde *Capitiarij* Exactores dicebantur. Vide supra *Capitiarius*, & in Regist. S. Greg. Papæ lib. 7. cap. 8. *Capitulare* vocatur. FR. Capitularis dicitur liber, in quo statuta continentur; [Nec non, & qui de cætero seruari fecerint statuta edita, & consuetudines introductas contra Ecclesiæ libertatem, nisi ea de capitularibus suis intra duos menses post huiusmodi publicationem sententiæ fecerint amoueri. decretal. lib. 5. tit. 39. cap. 49.] Simile verbum habes ibidem. cap. 53. & penes Glossam in can. omnes. vndecima quæstione prima.

CAPITVLATA, vasis genus: [Capitulatam, & lucernam argenteam. D. Aug. epist. 165.] Baronius tamen in Notis ad Martyrol. & in Annal. an 58 n. 75. fuisse lucernarium, seù candelabrum multorum capitum censet. Vide *Butto*.

CAPITVLVM, breuis Sacræ Scripturæ lectio, quæ post psalmos in omnibus horis canonicis recitari solet: Radulphus autem, & Gratianus *Collationem* vocant; sed Suarez lib. 4. de horis can. cap. 2. n. 19. *Collectionem* corrigit; ab Hugone verò *Capitale*, & ab alijs *Capitellum* dicitur: [Ad cuius tumulum B. Maximus cum ad orationem venisset post effusas preces, dicto etiam Capitello ait: Benedic. inquit, mihi vir Dei. Greg. Turon. de Vit. Sanctor. cap. 4. Et ingressus in oratorium, me postposito, ipse capitellum vnum, atque alterum, & tertium dicit. Idem lib. 9. cap. 6.] Dicitur etiam à nonnullis *Lectiuncula*, ac in Regulis Benedictinis *Lectio*. Item *Versus* dicitur. Tandem in ritu ambrosiano Epistolella appellatur. Vide *Epistolella*. Auctor huius lectionis ad Tertiam, Sextam, & Nonam fuit D. Ambrosius, quod deindè Concil. Agathense decreuit post psalmos recitari. can. conuenit. de Consecrat. dist. 5. Non postulatur benedictio in eius principio, sicut fieri solet in alijs lectionibus, quia ferè à Superiore dici consueuit. Amal. lib. 4. c. 3. Neque recitatur eorum Auctor, quia conueniens Clerus ad horas, supponitur habuisse notitiam Auctoris. Hugo lib. 2. de offic. cap. 3 Propter eandem rationem in eius fine non dicitur *Tu autem Domine &c.* quibus verbis petitur venia de erroribus in legendo commissis, quia Hebdomadarius cum sit Sacerdos, supponitur errores non committere. Capitulum in Laudibus ad Tertiam, & ad Vesperas solet esse idem in festiuitatibus, quia in illis diebus solet populus reperiri, præ-

fertim

sertim ad Tertiã post quam immediatè canitur Missa. In Completorio dicitur capitulum post hymnum, quia hymnus cum sit victoriæ symbolum, & Completorium status Electorum significet, in quo statu exhortationibus, non amplius opus est ad victoriam consequendam, dum ea consequuta iam sit. Hug. in Spec. cap. 3. In triduo hebdomadæ maioris relinquitur capitulum, cum à Superiore, seu Hebdomadario dici deberet; sed quia is personam Christi repræsentat, qui in tempore eius passionis obmutuit, sic ad eius imitationem Superior tacet. Amal. lib. 4. cap. 21. Propterea eandem rationem non dicitur capitulum ad horas tempore Paschali, quia supponitur esse adhuc nobiscum Christum conuersantem, & vbi maior est, minor, nempè, Minister cessare debet. Relinquitur etiam in Offitio Defunctorum in memoriam Christi mortis. In pontificalibus Vesperis, & ad Tertiam cum debeat solemniter Episcopus Missam celebrare, capitulum canitur à Subdiacono in loco, vbi canenda est Epistola. Cærem. Episc. lib. 3. cap. 1. Sed si Episcopus tantùm assistit pluuiali, & mitra paratus; tunc capitulum ab aliquo Cantore, sicut fieri solet in Cappella papali, canendum est. Cærem. lib. 2. cap. 2. Vide *Responsorium*.

CAPNICUM, dacium soluendum pro quolibet camino, seu habitatione, à voce græca καπνὸς, quæ caminum significat.

CAPPA, sacra vestis, qua Cantores indui solebant. [Cappa propria vestis est Cantorum. Gemin. lib. 1. cap. 127.] Quo ad eius significationes, & mysteria, sic Rupertus inquit: [Cappa quoque in maioribus festis superinduimus vt ampliùs in Deo gloriemur, aspicientes in futuram resurrectionem, quando omnes electi, (quibus nunc post depositionem carnis in anima tantùm remuneratis singulæ stolæ albæ datæ sunt) binas accipient stolas, scilicet, requiem animarum, & resuscitatorum gloriosam immortalitatem corporum. Quæ cappæ benè ab anteriori parte patulæ sunt, & omninò præter solam necessariam fibulam inconsutæ, quia profectò immutata iam, & immortalia corpora nullis animam obeludent angustijs, corda non contegent, nec obsistent internæ Trinitatis contemplationi. lib. 3. de diuin. off. cap. 24.] Dicitur etiam *Pluuiale*, quia à pluuia defendebat, & ideò ex posteriori parte capucium habet pendens; nam in processionibus solet etiam deferri. Non benedicitur, cum sit paramentum omnibus ecclesiasticis ordinibus commune, nec ad sacrificium Missæ ordinatum sit. Nomine *Cappæ* intelligitur etiã Cappa magna, seu longa cum capucio, pellibus, vel serico, secundum temporum exigentiam subsuto, qua vtuntur Cardinales, Episcopi, & in multis Cathedralibus etiam Canonici; Romæ verò in Ecclesijs Patriarchalibus Beneficiati quoque cappa magna vtuntur; sed differt à canonicale in colore pelliciæ; nàm Beneficiatorum est cinericei coloris, Canonicorum verò candidi armellini. Cappa hæc ab habitus Monachalis forma desumpta fuit, quando hi Ecclesiam gubernarunt, & dicitur *Cappa Choralis* à Mattheo Parisio. Vide *Forratus*. Igitur cappa significat sacerdotalis dignitatis eminentiam. Ruper. in cap. 1. Apoc. Caudæ verò longitudo denotat, quod vsque ad diem extremum Iudicij sit dignitas sacerdotalis duratura, defertur tamen hæc cauda sub brachio inuoluta, & plicata, quia dignitas ecclesiastica manifestari non debet nisi vrgente necessitate, ad Dei honorem, & animarum salutem. Pellis quæ in collo eiusdem, & circa pectus subsuta est; Prælatum meminit peccatorem esse. D. Aug. contr. mendacium. cap. 10. seu vt Origeni placet, ob mortis memoriam. Pisis Canonici ex immemorabili priuilegio cappam rubeam in hyberno tempore, & eiusdem coloris mozettam supra rochettum in æstate deferunt, quod priuilegium à Pio IV. anno 1560. illis confirmatum fuit, eodemque priuilegio gaudent etiam viginti Mediolanenses Cathedralis Canonici, Cardinales appellati. Capuani Canonici in aliquibus solemnitatibus etiam rubras cappas deferunt. Antiquitùs tamen Canonicorum Cappa erat nigri coloris ad instar Religiosorum ex parte anteriori aperta, & vnita tantùm inferiùs, eo modo, quo à Nicolao III. in aliquibus Constitutionibus M.S. Ecclesiæ Vaticanæ his verbis refertur: [A Vigilia, scilicet, omnium Sanctorum, vsque ad Sabbatum Sanctum superpelliceas lineas deferant, cappas nigras de sagia simplices; vel, si voluerint, foderatas à cingula, vel circa ex parte interiori fixas inferiùs, & apertas.] FR. Secundum textum in Clement. de Stat. Monach. cap. Nè in agro. §. cum verò, scribendum esset vnico *P.* & ibi Glossa rationem etymologiæ à *Capite* deducens *Capa* scribendum asserit. Cappam nigri coloris deferebant Vaticanæ Ecclesiæ Canonici etiam tempore Innocentij III. vt apud Torrig de Crypt. Vatican. secundæ impress. pag. 308. in eius Bulla pro eiusdem Basil. Canonicis: vbi sic: [Extrà septa verò Canonicæ sinè cappa, vel toga nullus appareat.] Qui Torrigius pag. 310. ait, quod cappa erat similis illi Canonicorum Regularium Lateranensium, quæ in multis codicibus antiquis Vaticani Archiuij depictæ videntur. Vide *Clocca*. Cæterum cappa violacea cum pelle à Nicolao V. de anno 1454. Canonicis Vaticanæ Basilicæ, & Beneficiatis concessa fuerat. Torrig. ibidem pag. 384. Sed Beneficiati præter differentiam pelliciæ coloris, ferunt cappam vndequaque clausam, ac solùm apertam, vt possint manus emittere, ad instar cappæ Aduocatorum Consistoralium, & rochettum gerunt sinè manicis :II: Eodemque modo erant Cardinalitiæ cappæ, vt ex antiquis picturis, & numismatibus apparet, in diebus autem

mœstitiæ, præsertim à feria quarta maioris hebdomadæ, vsque ad Sabbatum Sanctum Cardinales Cappis pelliceis cinericijs vtebantur. Dauantria in suo Cærem.M.S. FR. vnd in via, seù in conclaui ferebant pellem nigri coloris, Vide Radeuicum Frisingen. hic in dict. *Croccia* ::: Pontifex in diebus mœstitiæ fert cappam rubram ex saia armellino subsuta, & ex anteriori parte aperta, quæ in cæremoniali *Mantum*. *Chlamys coccinea*. *Clamys rubea* appellatur. In nocte verò natiuitatis interuenit ad matutinum cum cappa ex serico villoso, eodem modo, quo à Bonifacio IX. institutum fuerat. FR. Si *Mantum* idem est, ac *Cappa*, ex Radeuico Frisingen. cit. hic in dict. *Croccia*; constat Cardinales nigrum mantum tempore Alexandri III solitos fuisse deferre: ergò benè infertur, quod etiam Cardinales vtebantur cappis nigris cum nigra pellicea ::: Extrauagantem cæremoniam aliquarum Ecclesiarum refert. Durandus; vbi Sacerdos in Missa cantata post eleuationem hostiæ, & calicis, pet manus Clerici inducbatur ordine inuerso cappa canonicali, cuius cauda ad collum applicabatur, & capucium ad pedes, & vt ipse ait: [Ad designandum, quod caput, idest, Iudæi expectantes Messiam, idest, Christum, cum iàm venerit, transuersum est in caudam. in Rational. lib. 3. cap. 46. Igitur Canonicalis Cappa vtriusque testamenti populum significat. Tandem aduertendum, quod *Cappa* penès Auctores *Caputium*, & *Capitium* dicitur. Vide *Mandyas*.

CAPPELLA, est parua Ecclesia, quæ differt ab Oratorio, Vide *Oratorium*, hodiè tamen pro Ecclesiæ parte accipitur. [Antiqui enim nobiles Ecclesiolas in itinere de pellibus caprarum factas habebant. Gem. lib 1. cap. 128.] Aliam etymologiam idem Auctor affert, nempè: [Capenum dicitur domus, ad quam pauperes ad postulandam eleemosynam confluunt. Indè diminutum cappella dicitur, in qua Christiani pauperes spiritu ad postulandam animæ eleemosynam conueniunt. Ibid.] In Festo Sancti Titularis cappellæ dicitur officium sub ritu in Kalendario Rom. ordinato. Congreg. Rit. 28. Aprilis 1628. Celebratur tamen Missa cum Gloria, & sine Credo, vt in Rubricis; sed si cappella erit titulus antiquus illius Ecclesiæ, vel titulus alterius Ecclesiæ iàm destructæ; tunc recitatur officium Titularis, ac si esset semiduplex; ità obseruati expertus sum à Canonicis Vaticanæ Ecclesiæ in die S.Blasij, cuius Ecclesia iam diruta, eorum Basilicæ vnita fuit, ibique ad huius Sancti memoriam fuit posteà Altàre erectum. Synonima. Vide *Confessio. Oratorium. Oratorium. acillum.*

CAPPELLÆ PAPALIS CÆREMONIÆ. Vide *Papales cæremoniæ*. Quando cooperiuntur ibi imagines. Vide *Icona*.

CAPPELLANVS, cuius etymon, non à cappella; sed à cappa Sancti Martini deductum fuit. [Dicti sunt primitùs Cappellani à cappa Sancti Martini, quam Reges Francorum ob adiutorium victoriæ in prælijs, solebant secum habere, quam ferentes, & custodientes cum cæteris Sanctorum Reliquijs, Clerici Cappellani cœperunt vocari. Valaf.de reb. Eccl. cap. 31. Huius cappa Francorum Regibus ad bella euntibus pro signo anteferebatur, & per campos hostibus victis, victoria potiebantur. Vndè & Custodes illius cappæ, vsque hodie Cappellani appellantur. Honor. in serm. S. Martini.] Hoc tamen nomen in præsenti ad quemlibet Sacerdotem extenditur, qui habet annexam obligationem celebrandi Missas. Qui tamen hodiè hoc facere tenentur, at si ex negligentia omittant, mortalitèr peccant; non verò qui causa infirmitatis, friuolæ deuotionis, seu quid similis. can. significatum. de præbendis. Nec in tali casu pet alium Sacerdotem, eius omissionem satisfacere tenentur, nisi tamen expresse in fundatione sit hæc clausula *Per se*, *vel per alium* apposita. Alij tamen communiter hoc non obstante posse semel in hebdomada à celebratione vacare affirmant, in quo tamen die non potest pro alijs celebrare. Quamuis posse quater in anno talem Sacerdotem pro se, vel pro alijs id facere indulgeant nonnulli; nàm hoc non videtur contra æquam Testatoris mentem. Ant. Nald. verb. Missa. cap. 11. Cappellanus Monialium, quæ Breuiario Romano non vtuntur, potest celebrare Missam illius Sancti, de quo illæ festum agunt; sed vti debet Missali Rom. Sac. Rit. Congreg. 20. Nouembr. 1628. Cappellanus sub ritu duplici nequit festum eius tituli celebrare; sed iuxtà Calendarij præscriptionem. Gauant. in Rub. Breu. sect. 7. c. 12. Cappellanus cum intentione in applicatione Sacrificij. Vide *Beneficium*.

CAPPELLANI PAPÆ. Vide *Rota*.

CAPPELLARIS, res ad cappellam pertinens, ità Radulphus, Clericos Cappellares vocat Cantores Papalis Cappellæ, & *Cappellare Officium* habere dixit, qui munere canendi in Papali Cappella fungitur Vide *Crobylus*. *Cubicularius*.

CAPRED. FR. In legib. Longobard. delictum significat. Si quis feram, de his, qui sine vo- lunt.

CAPPELLO. Vide *Capello*.

CAPRA SYLVESTRIS. Vide *Dorcas*.

CAPRARIVS. FR. sic mendosè habetur in Cic. contra Verr. sed *Cappa arrius* legendum Hermolaus Barbarus docet.

CAPSACES, ex græco vocabulo *καψάκης*, liquidorum vas; [Hæc dicit Dominus: Fidelia farris non deficiet, & capsaces olei non minuetur. S. Cyprian. de Eleem. lib. 2. epist.] Siculi autem mensuram olei *Caphisum* vocant.

CAPSARIVS, Custos vestimentorum in Balneo.

CAPSVM. [Fenestras in altario triginta duas, in caplo

capsu viginti columnas. Greg. Turon. lib. 2. hist. cap. 14.] latitudinem Ecclesiæ intelligit Lacerda in Aduersar. Sac. cap. 31. num. 4. Sed propriè vas, & Ecclesiæ capacitatem denotat.

CAPTIOSE. FR. idest, cautè. Glossa in cap. Abrahami. 22. quæst. 2.

CAPTIOSVS. FR. ambiguus: [Lex non debet esse obscura, vel captiosa. 5. decretal. tit. 40. cap. 25.] Idem habetur dist. 4. can. erit autem.

CAPTIVVS. Vide *Prisio*.

CAPVCCINVS, mozetta in M.SS. Brocardi Diar. ac Paris. de Grassis, apud quem *Capuccius*, & *Capuccius Spatularius* legitur, quæ M.SS. in Biblioth. Em: Dom: mei Card. Brancacij conseruantur.

CAPVLO, ex integro panno vestes primò resecare significat, quod Itali *Scapezzare* dicunt. [Fœminę opera textilia non faciant in die dominico, nec capulent vestitus. Bruchar. lib. 3. cap. 28.] Vide *Aristaton*. Aliquando mutilare significat. [Nasus ei capuletur. in leg. Longobar.] ex verbo gallico *Couper*, quod dimembrare sonat. [Delatori, aut lingua capuletur, aut conuincto caput amputetur. Hincmar. Rhemensis.

CAPVLVM, Receptaculum, quo vocabulo vsus est Tertullianus, ad denotandum corpus esse animæ receptaculum, inquiens: [Deus verò animæ suæ vmbram, spiritus sui auram, oris sui operam vilissimo alicui commiserit capulo. de resurect. carnis. cap. 7.] Idem Auctor cap. 32. loquens de Iona in ventre cœti, ait: [Et vtique triduo coquendo carni viscera cœti suf fecissent, quàm capulum, quàm sepulchrum.

CAPVT SOLIDVM. Vide *Heribannus*.

CAPVTIOR, tegor caputio. [Verum tamen hunc ordinis rigorem, quasi iureiurando pro fessionis sancitum quædam vitia latenter emol liunt, maximè si vitium curiositatis ebulliat. quæ, quod deteriùs est, sola esse non potest. Erubescibilis est viro manifesta curiositas, quo circa caputiari se appetit, ne vilescat. Blesen. serm. 50. ad Monach.] Religioso quidem opcima admonitio est finem scire, per quem ferat capucium, ad fugiendam, nempè curiositatem oculorum, tàm animæ damnosam.

CAPVTIVM. Vide *Birrus*, *Cappa*.

CARABVS, nauicula: [Ecce ego ascendo in carabum. Ioi Mosch. in Prat. spirit. cap. 76.] Quod cymbæ genus sic ab Isidoro lib. 18. cap. 1. describitur. [Carabus parua scapha ex vimine facta, quæ contexta crudo corio genus nauigij præbet.] Hodiè tamen Arabes *Careb*. genus longi nauigij vocant: fortasse à vocabulo *Cabro* arabicè, & Κάραβον græcè, idest, paruus cancer. In S. Greg. Dial. lib. 4. cap. 57. Significat nauigij cymbam remos habentem, inquiens: [Post nauem carabum regebat, ruptoque fune cum eodem carabo, quem regebat, inter vndarum cumulos repentè disparuit.

CARACALLA, græcè Καρακάλλιον, vestis talaris, Romæ ab Antonino Imperatore introducta, qui ideò *Caracalla* cognominatus fuit, Eucher. de veste, sic eam describit: [Est velut in caracallæ modū; sed sine cucullo.] quàm in primitiuo Ecclesiæ statu Clerici cœperunt in signum decoris vti. [Se Caracalla, qua vestiebatur, indutus militibus exhibuit. Beda lib. 1. cap. 7. Hist. Angl.] vbi de martyrio Albani loquitur. De eadem veste D. Hier. cum de habitu sacerdotali loqueretur, ait: [Efficitur palliolum miræ pulchritudinis præstringens fulgore oculos in modum caracallarum, sed absque cucullis.

CARAGVS, Incantator. D. Aug. serm. 241. de temp. à D. Bonifacio, epist. 132. sic citatus, [Et Sanctus Augustinus dixit, nàm qui prædictis malis, idest, caragis, & diuinis, & auspicibus, vel phylacterijs, & alijs quibuslibet augurijs crediderit, etsi ieiunet, etsi oret, etsi iugitèr ad Ecclesiam currat, etsi largas eleemosynas faciat, etsi corpusculum suum in omni afflictione cruciauerit, nihil ei proderit, quando sacrilegia illa non dereliquerit.] Quod vocabulum à græca dictione Κάραγος deriuatur, quæ strepitum, & stridorem Sagarum significat, fortasse, quia verba strepitantia, atque tetra in earum superstitionibus proferre solent: Latinus Latinius in eius Correct. ad D. Aug. existimat non esse talis Auctoris hunc sermonem, & pro *malis*, legit *mag. s*. Eadem dictio in Constitutionibus Leonis Imp.; sed cum accentu in fine reperitur sic, Καραγὸς, & exteriores munitiones pro militari defensione erectas significat, vbi sic habetur: [Caragus dicitur cuttuum, & aliorum machinamentorum confinium, & affinitas ad tuitionem exercitus comparata,] indè dictum fuit *Carroccium*, quod vide suo loco. FR. In Concilijs Arelaten. cap. 5. & Narbonen. cap. 14. *Caragius* legitur ex supplemento eruditissimi Antonij Augustini ad significandum præstigiatorem, quod vocabulum inter Gallos, & Hispanos adhuc durat, atque Africanum nomen à D. Augustino vsitatum in Hispaniam, & ex hac in Galliam translatum existimat Philesacus. Vossius tamen opinatur ex characterе corruptè deriuari; nàm magi characteres superstitiosos formare solebant.

CARAVNOBVLVS. Vide *Ceraunobula*.

CARAXO, scribo. [Nec non terrificos palmæ cœlestis articulos, flexis litterarum apicibus, in quadrata parietis pagina caraxatis. Aldhel. cap. 10. de Virgin.] vbi de characteribus in muro contra Regem Balthasarem miraculosè scriptis loquitur. [Ecclesiasticæ historię liber. à Ruffino caraxatus. Idem cap. 16.] Quarè perperàm aliqui in epist. 40. lib. 5. D. Greg. Papæ exearpsatum pro *Caraxatum* legunt: sic etiam in Sacramentario eiusdem habetur: [Sicut in illo superiori ordine exarpsatum est.]

Q 2 legen-

legendum: *Caraxatum est*. Aliquando delere scripturam, seu cancellare significat, quia solebat cassatio hac, X, figura fieri. Vide *Cancello*, & à *Caraxate*, italicè *Cassare* dicitur: [Quia notitia eiusdem donationis non esset de polyptychis charaxata. Idem D Greg. in Regist. lib 7.cap.40.] Deberet post primam litteram aspirationem poni propter verbi græci etymologiam. Item *Caraxatura* ipsam Scripturam significat. [Et vt pagina huius testamenti in disceptationem venire non possit, si quæ litteræ, caraxaturæ, adiectiones, super dictiones sue factæ, nos eas fecimus; & facere iussimus. Marculf. Monach. lib. 12. formular. c.17.] In eodem sensu vsus est Flodoardus. lib. 1. cap.18. fortassè à verbo græco χαράττω, quod scribere, & arare significat, ac apud Latinos exarare pro scribere etiam vsurpatur.

CARBONARIVS, ludus gladiatorius, qui Neapoli erat in vsu, & à Ioanne XXII. de anno 1327. sub pœna excommunicationis prohibitus fuit, vt ipsemet Geroldo Capuano Archiepiscopo scribit.

CARBVNCVLVS, tumor, vide *Anthrax. Chodochod.*

CARCER. Vide *Decania. Immuratio. Ergastulum.*

CARCINOMA, cancer, morbus vlcerosus, & incurabilis: [His igitur, & similibus rationibus sanare poterimus ista carcinomata contraria inter se, nimirum, desperationem, & præsumptionem. In vita S. Syneleticæ.

CARDIACVS, color pallidus ex stomachi debilitate causatus: καρδία enim cor, & stomachum apud Græcos significat, & apud Arabes *Calb.* dicitur cor, & etiam stomachus. Igitur de S. Gregorio Ioannes Diaconus in eius vita ait: [Colore aquilino, & liuido, nondum, sicut, & postea contigit, cardiaco.

CARDINALIS, Ecclesiastica dignitas. [Sicut cardine totum regitur ostium; ità Petro, & successoribus eius totius Ecclesiæ deponitur emolumentum. Vnde Clerici eius Cardinales dicuntur, cardini vtique illi, quo cætera mouentur, viciniùs adhærentes. Leo IX. in epist. ad Constantinopolit. Imperatorem. cap.32.] vide Gloss. in cap. ministerium. de off. Archipresb. Alij tamen existimant, quod vox *Cardinalis* significet principalem, in quo sensu appellantur quatuor principales virtutes cardinales, & cardinales etiam dicuntur quatuor principales venti, seu mundi plagæ. De hoc nomine *Cardinalis*, prima mentio apud Stephanum I. inuenitur, qui regnauit de anno 257. FR. In legibus vocantur etiam Patritij. Vide Gloss. in Extrau. cap. vnic. de Schismat. Item Cardinalis idem est, ac Episcopus. Vide *Incardino*. [Innocent. IV. in Concil. Lugdun. eis pileum rubrum anno 1243. concesserat. Vide *Galerus*. FR. Bonifatius VIII. vestes eis purpureas dedit an. 1249. ad imitationem Consulum Romanorum, quibus in consulatus anno tantùm vti permissum erat; indè Ennodius Ticinensis Episc. in suo Apologet. hæc scripserat: [Pœnè iam terreni magnificentia triumphi diuinum mereatur affectum, & hoc ad Christi gratiam proficit, quod mundo studetis esse venerabiles, mentior; nisi egena agmina consulatus vestri in subsidio miseriarum præstolentur aduentum; etenim purpura vestra, qua anni vocabulum nobilitatis, subripientem miseris vestimentorum largitate pellit algorem.] Itaque si Cardinales ex eorum vitalitia purpura decorantur, benè arguitur, quod Consules perpetui sint. Gregor. XIV. anno 1591. pileum rubrum etiam Cardinalibus regularibus indulsit. Mandosius tamen in Gloss. facult. Regen. §. Considerantes. verb. Cardinales. vers. Paulus deindè, ac alij à Ratta de Cardinal. dignit. & off. cap.3. ad fin. relati, Paulum II. habitum purpuræ, mozettam, mitram fericam albam, biretum rubrum, & clauam argenteam antè se Cardinalea deferre, referunt concessisse. Cardinalibus Columnensibus hanc dignitatẽ, quam Bonifacius VIII. derogauerat. Benedictus XI. restituit, cum conditione, vt per aliquod spatiũ temporis rubrum pileum non ferrent. Blond. dec.2.lib.9. Card.S.R.E. in Consistorio tempore Pauli II. non tegebantur bireto, sed galero, eodemque prorsus modo, quo nunc in equitatu solemni vtuntur, vt ex plumbeo numismate in bulla eiusdem Pontificis, qua de anno 1467. bona cuiusdam Monasterij Capitulo Cathedralis Viterbien. vniuerat, quæ seruatur in Archiuio eiusdem Cathedralis; vt in subiecta figura.

Idem etiam apparet in alio numismate metallico eiusdem Pontificis, in quo ex vna parte Iudicium vniuersale, ex altera Consistorium publicum cœlatum est, quod apud bo: me: Dom. meum Card. Braneacium conseruatur, cuius figuræ Consistorij partem hic adijcimus cum eadem magnitudinis mensura.

Item alia similis figura in frontispicio antiqui Pontificalis in eadem Cathedrali conseruatur. Etiam in Conciliis Cardinales eodem modo pileati interueniebant, vt in fig. posita in dict. *Calyptra*. De proprijs Cardinalium vestimentis. Vide Cohellium. cap. 11. §. sed videamus. Idem Paulus II. mitram ex serico albo vulgò *Damasco* eisdem purpuratis concessit, nàm bombacinam antea ferebant, vt ex Vespasiano Florentino in vita Cardinalis Iulij Cæsarini colligitur, vbi sic ait. [I Cardinali colle mitrie di Bambagino bianco.] Cardinalium numerus excedere non debet septuaginta ex Bulla Sixti V. ad imitationem septuaginta Sapientum, quos iuxta præceptum Dei ad populum suum gubernandum Moyses elegerat, quod ideò in decreto Ioannis VIII. bis in hebdomada ad quandam Ecclesiam Cardinales congregari sancitur, vt informationes de Clericorum vita susciperent, & laicorum Ecclesiastici status causas terminarent, adinstar septuaginta Senatores mosaicæ legis. Hodiè tamen pluries in hebdomada à diuersis purpuratis Congregationes habentur pro diuersis negotijs, nedùm ad dominium Ecclesiæ temporale spectantibus; sed etiam pro recursu totius Christiani Orbis, Basiliense Concilium sess. 23. numerum Cardinalium vsque ad viginti quatuor præscripserat, qui ætatem triginta saltem annorum, gradumque Iurisprudentiæ, vel Sac. Theologiæ habere deberent, inter quos tertiam partem Theologorum ad minus esse in eius assertis decretis constituerat. Sacrum hoc Collegium ex tribus Ordinibus Episcoporum, nempè, Presbyterorum, & Diaconorum constat, Septem priùs erant Episcopi Cardinales, nempè, Hostiensis, qui habet vsum pallij, de quo vide in dict. *Pallium*. Portuensis, Prænestinus, Albanensis, Tusculanus, Sabinus, & Sanctæ Rufinæ, & Secundæ, seù Syluæ Candidæ etiam dictus, qui tamen Episcopatus hodiè est suppressus. Hi enim septem Episcopi, septem angelicos Spiritus repræsentabant, qui in conspectu Dei assistunt, seù septem aurea candelabra, in quorum medio filij hominis Maiestas residet, vt in Apocalypsi narratur; eodemque modo septem illi Episcopi summo Christi Vicario in grauioribus Ecclesiæ negotijs continuò tenebantur assistere, & ipsi erant, (vt Petrus Damianus in epist. ad Cadoium Antipapam ait) septem oculi super petram, hoc est, Ecclesiam Romanam, vt Zacharias Proph. inquit: [Super lapidem vnum septem oculi sunt. cap. 3.] quem septenarium numerum ob continentiam in se variorum mysteriorum Pontifex restituere deberet; substituendo, scilicet, alium Episcopum loco Syluæ Candidæ, qui à Calisto II. anno 1120. Portuensi Episcopatui vnitus fuit, & hodiè in pagum locus hic redactus est sub proprietate Hospitalis Sancti Spiritus in Saxia: Ioannes XIX. & Victor II. multa priuilegia, atque amplas

amplas iurisdictiones in Vaticana Basilica, & per totam Leoninam Ciuitatem Episcopo Sanctæ Ruffinæ concesserant; imò Pontifex in secunda Paschæ die post eius solemnem celebrationem in eadem Basilica, chirothecas, cum quibus celebrauerat, eidem Episcopo donabat, & ad eundem Episcopum spectabat sustinere stapiam, quando Pontifex equitabat. Inter hunc Episcopum, & Portuensem super iurisdictione Lycaoniæ insulæ contentio orta fuit, quam deinde Leo IX. in Synodo Lateranense ad fauorem Portuensis terminauerat. Similis contentio in Consistorio sub Clemente V. inter Hostiensem, & Sabinensem Episcopos agitata fuit, ad quem, nempè, illorum in absentia Summi Pontificis Imperatorem coronare spectaret; quando, scilicet, Henricus Romanorum Rex Romæ coronari debuerat, & in fauorem Arnoldi Pelagruæ Sabinensis Episcopi, decretatum fuit. Odoricus Raynal. in Annal. Eccles. ad an. 1311. num. 6. Hi ergo Episcopi cum sint Romæ proximiores, Ecclesiæ Romanæ vniti, & Pontifici assistentes, ideò appellantur Cardinales, de quibus antiquior mentio in Concilio extat á Stephano IV. celebrato, vbi Anastasius Biblioth. eorum functiones refert his verbis: [Vt omni dominico die à septem Episcopis Cardinalibus hebdomadarijs, qui in Ecclesia Saluatoris obseruant, Missarum solemnia super Altare B. Petri celebrentur.] Vicissim ergo in dominicis per annum ad S. Petrum, in gyrum autem, per hebdomadæ dies prædicti VII. Episcopi Cardinales in Lateranensi Eccl. Sacrum conficiebant; & ideò appellabantur Episcopi Lateranenses, Collaterales, & Hebdomadarij. Baron. an. 157. num. 19. Itaque in hac Ecclesia die dominico celebrabat Hostiensis, die lunæ Episc. Syluæ Candidæ, Martis Portuensis, Mercurij Sabinensis, Iouis Prænestinus, Veneris Tusculanus, Sabbati Albanensis. FR. Imò hi septem Episcopi Cardinales vocabantur Episcopi Romani, vt in Chron. Casinen. lib. 3. cap. 30. vbi de Consecratione illius Ecclesiæ ab Alexandro Pontifice facta, ità habetur: [Quo libentiùs annuente, Hildelbrandum quoque Archidiaconum eius, cæterosque Cardinales, ac Romanos Episcopos, deque Vrbanis Clericis, ac Nobilibus plurimos affectu familiarissimo conuocauit.] Quod autem Episcopi Cardinales, tanquam Pontificis Collaterales, Romæ residerent, constat ex diplomate Honorij anno 1219. his verbis: [Hinc est, vt Venetabilis Frater, quod cum Episcopus Tusculanus Episcopatus habitaculum in Vrbe non habuerit hactenus opportunum. His volentes tàm tuis, quàm successorum tuorum incommoditatibus, quæ ex hoc prouenire poterunt, obuiare, Ecclesiam S. Mariæ de Monasterio, de consilio Fratrum nostrorum, episcopatui tuo iure concedimus &c. Datum Viterbij 13. Kal. Decembris. Ex Vghel. tom. 1. Ital. Sac. Prouinc. 1.] Cardinales Presbyteri à Dionysio Papa instituti, Vide *Diœcesis*. §. Quo verò. A quinti sæculi tempore, Simplicij, nempè, Papæ per hebdomadam administrabant Baptismi Sacramentum, & audiebant pœnitentium confessiones in Ecclesijs deputatis: [Simplicius, qui constituit, vt per hebdomadas Presbyteri Cardinales manerent propter pœnitentes, & Baptismum ad S. Petrum, ad S. Paulum, ad S. Mariam Maiorem, & ad Sanctum Laurentium. In M. S. Petri Mallij apud Torrigium de Cryp. Vatican. impress. 2. pag. 446.] Cardinales omnes dicuntur Episcopi. Gloss. in in can. relatio. 21. quæst. 2. Sed errat quidem Glossa; nàm ibi in corpore Gregorius Papa Episcopo Terracinensi Fundanam Ecclesiam concedit; licet ibi, & in can. seq. *Tarraconensem* pro *Terracinense* ex librariorum incuria scribatur; quia Tarraconensi Episcopo in Hispania non poterat simul Fundanam Ecclesiam in Italiæ Campania concedere Pontifex, dùm vtramque ille administrare nequisset. Faciliùs ergo credendum erit Terracinensi Episcopo vtramque Ecclesiam concessisse Papam ob ambarum Ecclesiarum vicinitatem. Hi ergo Episcopi Romę conuicini sæpè Cardinales constituebantur, quibus tamen non dabatur titulus Cardinalis. Vide *Titulus*. ::: Cardinales Presbyteri in festis solemnioribus concelebrare solebant cum Pontifice, à quo accipiebant Eucharistiam, vt imitarentur Christum in vltima cœna cū Sanctis Apostolis celebrantem. Amalar. lib. 1. de Off. Missæ, & Innocent. III. lib. 4. de Sacrif. Missæ cap. 21. qui casulis, & Cardinales Episcopi pluuialibus, induebantur; hi enim assistebant tantùm, & non celebrabant. FR. Tempore Alexandri III. Episcopi Cardinales admissi sunt ad electionem Pontificis; nàm antea non eligebant, sed tantùm habebant facultatem acceptandi, vel reiiciendi electum. Baron. An. 1130. num. 9. De Episcopis Cardinalibus antiquior mentio reperitur de anno 769. Baron. ibidem. num. 12. atque primus Episcopus in numero Presbyterorum cooptatus fuit Conradus Arehiep. Muguntinus Cohelius cap. 5. §. vlt. in Notitia Cardinal. Antiquum Card. Episc. munus in oblationibus. Vide *Oblatio*. De antiquis Cardinalium Ecclesiarum titulis. Vide in dict. *Diœcesis*, & in dict. *Titulus*, in quibus tamen Titulis Presbyteri Cardinales habent iurisdictionem Episcopalem. Baron. An 1148. num. 39. ::: Imò tales purpurati Presbyteri in aliquibus rebus Episcopis totius Ecclesiæ præferuntur. Idem Baron. an. 431. num. 83. & seqq. & præcipuè quia sunt principalia membra Ecclesiæ capiti eius vnita; propterea Cardinalis infirmus nequit sanguinem emittere ex vena absque licentia Papæ, si commodè impetrari posset. Perez in Pentateuch. fid. tract. 3. cap. 8. num. 81.

&ra-

& ratio à Diana affertur Par. 5. tract. 2. resolut. 33. Quia Cardinales cum Papa incorporantur, & in Concil. Ephesino inter tres Papæ Legatos præcedebat semper Presbyter Cardinalis, reliquis duobus Legatis Episcopis non Cardinalibus, qui Presbyter Cardinalis antè omnes se subscripserat. FR. & quamuis Philesacus contrarium asserat ex verbis D. Bernardi in Epist. 188. vbi habetur, [Dominis Patribus Reuerendis Episcopis, & Cardinalibus, qui sunt de Curia] non tamen ex hoc satis probat; nàm D. Bernardum Episcopis, qui Cardinales erant, scripsisse dicimus, scilicet, illis septem Episcopis Pontifici continuò assistentibus, vt supra diximus, & ideò subiunxerat *Qui sunt de Curia*, & non dixerat, qui sunt *In Curia*, sed *De Curia*, atque eundem ritum in Ecelesia græca obseruari legimus, eius enim Cardinales, qui Exocata-cœli dicebantur, reliquos Episcopos præcedebant. Vide *Exocata-cœli* :||: Quod etiam ex vitis Pontificum clarè constat; nàm quando fit mentio de ordinationibus ab eis habitis mense Decembris, secundum consuetudinem illorum temporum, semper primo loco dicitur: [Creauit presbyteros tot, & Diaconos tot] qui erant Cardinales, deindè ponuntur ordinati Episcopi per diuersa loca. Quando igitur Canones docent Cardinalitio gradui Episcopatum esse maiorem; loquuntur de ordine, non autem de dignitate, sicut Archidiaconus, quamuis non sit Sacerdos, respectu ordinis est Sacerdoti inferior; sed quo ad dignitatem præcedit Sacerdotes etiam canonicos ex declaratione Eugenij IV. in quadam Epistola ad Henricum Cantuariensem Archidiaconum, vbi sic inquit. [Nec causatur quispiam, quod ordo Episcopalis presbytero maior sit; quoniam in huiusmodi prælationibus officium, ac dignitas, siuè iurisdictio præponderat ordini, quemadmodum iure cautum est, vt Archidiaconus non Presbyter suæ iurisdictionis obtentu Archipresbytero præferatur.] FR. Vide AA. apud Cohelium lib. 5. cap. 7. §. Interim, & cap. 8. §. Est autem. §. Verum quia. §. Quænam verò. §. Sequuntur. §. Tandem. §. Ex quibus, & cap. 16. prinil. 9. Multoties sub vnico titulo reperiebantur plures Cardinales. Idem Baron. ann. 559. num. 3. & tenentur residere in eorum titularibus Ecclesijs; ideò Anastasius tituli Sancti Marcelli Cardinalis, quia per quinquennium suam Ecclesiam reliquerat, in Concil. Rom. sub Leone IV. excommunicatus, ac titulo priuatus fuerat. Idem Baron. an. 853. num. 9 :||: Presbyteri Cardinales antè Concilium Tridentinum in eorum Titularibus Ecclesijs conferebant primam tonsuram, & minores ordines, quæ facultas ab eodem Concilio reuocata fuit; quamuis aliqui Auctores doceant hanc reuocationem non intelligi, quo ad eorum familiares. Azor. tom. 2. lib. 4 cap. 3. quæst. 16. Diana par. 5. to. 2. resol. 5. imò Barbosa de potest. Episc. par. 2. alleg. 2. n. 19. hanc doctrinam Rotæ decisione 3. Decembris 1582. confirmat. FR. Amplia quod seruientes in Ecclesia Titulari censeantur familiares Cardinalis titulari, & sicut Abbates habent facultates conferendi suis subditis minores ordines multò magis, & à fortiori non censetur ablata facultas Cardinalium conferendi eosdem ordines eorum subditis in Ecclesia proprij Tituli ministrantibus :||: Diacones verò Cardinales antiquitùs erant septem Baron. an. 112. num. 9. an. 324. num. 128. ad imitationem septem Diaconum, qui fuerant ab Apostolis electi. Nunc autem iuxta Vrbis regiones quatuordecim sunt, qui reuera nullum Ecclesiarum titulum habent; sed solum præfecturam in Ecclesijs Diaconalibus, ità appellatis, quia in eis distribuebantur eleemosynæ pauperibus illius regionis. [Diaconi non intitulantur à suis cappellis. Petr. Episc. Vrben.] Hinc corrigendus est Notariorum abusus. qui Diaconibus Cardinalibus tribuunt Ecclesiarum titulos; nàm Titulus, & Parochia idem significant, & Diaconorum Ecclesiæ *Diaconiæ* appellantur; sic etiam recenter Cameralis Typographus errauit in frontispicio officij S. Raymundi Nonnati, vbi inscripsit *S.R.E. Cardinalis Diaconi Tituli S. Eustachij*, quia, prætterquam quod Sanctus hic creatus Cardinalis Romam nunquam accesserat, & consequentèr Ecclesiæ titulum obtinere non potuerat absens: Ecclesia insuper Sancti Eustachij non est titulus, sed Diaconia. FR. Diaconus Cardinalis, ex antiquo stylo, sic verbi gratia, se subscribere debet. [N. miseratione diuina S. Mariæ in Dominica Diaconus S R.E Cardinalis.] Quæ *In Dominica* à Græcis Cyriaca dicitur ab illius Ecclesiæ fundatrice nomine sumpto, & vocantur etiam *S.M. in Nauicula*. [A. S. Georgij Diaconus Cardinalis. de in integrum restitut. cap. 2. G. S. Angeli Diaconus Cardinalis. Ibid. cap. 5. Coram dilectis filijs nostris. R. tituli S. Anastasiæ Presbytero, & P. S. Luciæ Diacono Cardinalibus. in Decretal. de exceptionibus cap. 6.] Vbi manifestè videtur differentia inter presbyterum, & Diaconum Cardinales; nàm de primo dicitur *Titulo &c.* non verò de secundo. Sed obijcitur ex Concilio Lateranensi sub Alex. III. celebrato; vbi cautum fuerat, quod nec Diaconus, nec Presbyter sinè titulo ordinetur, vt habetur in decretali de præbendis, & dignit. cap. 4. & ibidem cap. 2. ibi ex canone apostolico: ergò Diaconus Cardinalis titulum habere licet. Ad quod respondetur, ibi non loqui de titulo Cardinalatus; sed de titulo, quo quis ad Sacros Ordines sit promouendus: ità tamen, vt si Ecclesiam, vel beneficium non obtineat, posset sub titulo patrimonij ad sacros ordines promoueri, vt in cap. 23. de præbendis, & dignit. & ibi Gloss. Ecclesia autem Diaconibus Cardinalibus assignata, *Diaconia* appellatur, idest admini-

mini-

ministratio, vbi murus suum administrare debet, de quo satis dictum est supra; Et Diacono Papa non intendit rectoriam, vel dignitatem, sed tantùm simplex beneficium prouidere de præbendis ibidem cap. 38. Quæ verò differentia sit inter titulum, & Diaconiam. Vide in dict. *Titulus* 1. Vsus tamen obtinuit Cardinales Diaconos cum titulo earum Ecclesiarum subscribi, vt videre est in Bullar. Casinen. to. 2. constit. 150. 152. 157. 168. 170. 179. 182. 183. 185. 186. 190. 198. 202. & passim ibidem. Itaque Cardinales Episcopi, & Diaconi carent titulis Ecclesiarum; nàm solis Presbyteris Cardinalibus conceduntur; ità Cohelius cap. 6. de Cardinalat. Notitia, & Gregorius Magnus. [Diaconum sedis nostræ] absque alio titulo Diaconum Cardinalem appellabat. Vide in dict. *Bibliothecarius*, atque apud eundem Cohelium cap. 7. inuenies Diaconorum subscriptiones absque Ecclesiarum titulis. Ordo Rom. [Patrem Diaconiæ] appellat Cardinalem Diaconum. Ad Diacones Cardinales mantum papalem electo Pontifici spectat imponere. Baron an. 1159. num. 29. de quibus Diaconis aliqua diximus in dict. *Apocrisarius*. & in dict. *Archidiaconus*. Item duobus Cardinalibus Diaconis spectat Imperatorem associare. Vide *Lectio*. Cardinalis Diaconus debet auferre, & imponere stolam Pontifici. Vide *Stola*. Cæterum nomen *Cardinalis* commune erat Episcopis, Presbyteris, & Diaconis, cuiusque Ecclesiæ, vt ex epistolis S. Gregorij colligitur, & Ioannes VIII. Photium Neophytum à Nicolao eius prædecessore depositum, cum in Sede Patriarchali Constantinopolitana restituisset; sic tribus Augg. Basilio, Leoni, & Alexandro scripserat: [Vt post mortem Photij fratris nostri, nullus ex dignitate ad pontificalem honorem ascendat; sed ex Presbyteris Cardinalibus, aut ex alijs Sacerdotibus, qui sub Ecclesia Constantinopolitana consistunt] ;ǁ: Canonici Compostellani etiam Cardinales intitulantur. Baron. an. 1104. num. 18. Sic etiam Salernitani, & Neapolitani Canonici, atque nonnulli ex Metropolitana Ecclesia Mediolanensi; Item Salisburgensis Archiepiscopus, qui fert rubrum galerum super eius insignia, & *Cardinalis natus* appellatur. FR. necnon Aquileiæ Patriarcha purpureis vestibus, ac bireto; non autē galero tegitur, & in tempore, quo indui debet violaceis vestibus, fert tunc etiam biretum eiusdem coloris ;ǁ: Hoc igitur *Cardinalis* nomen iam antea diuersis Ecclesijs commune, remanet solum hodie Clero Romano peculiare; nàm vt scribit Petrus Episcopus: [Multitudo Presbyterorum, & Diaconorum forensium ad Vrbem concurrentium causam dedit, vt vrbani Presbyteri, & Diaconi ab eis distinguerentur nomine Cardinalis.] FR. Atque Pontificem Pium V. anno 1568. 13. Kal. Martij prædictarum Ecclesiarum priuilegia (si quæ sunt) suo diplomate abrogasse testatur citatus Cohelius, cap. 2. §. Et ideo. De S.R.E. Cardinalium priuilegijs multa idem Cohelius congessit c. 16. ;ǁ: Auctoritatem in cap. final. de pœnit. & remiss. Cardinalibus concessam eligendi, scilicet, pro se, ac eius familia Confessarium non fuisse à Trident. Concil. derogatam censet Azor. tom. 2. lib. 1. c. 3. quæst 16. insuper in itinere potest celebrare, seu celebrari facere in portatili Altare antè auroram, & post meridiem. Sot. in 4. dist. 13. quæst. 1. art. 2. Item Cardinalem Religiosum posse esse patrinum in Baptismo, quamuis hoc Monachis sit prohibitum, docet Barbosa; non potest tamen Cardinalis sinè speciali derogatione Pontificis ferre signa cardinalitia, frui redditibus ecclesiasticis, & ad functiones interuenire antè susceptum Sacerdotium; nàm expressè hoc cautum est ab Vrbano IV. lib. 1. Epist. 37. Nec super insignia gentilitia coronam; seu aliud sæculare signum ferre possunt Cardinales, sed sint ipsi [Solo pileo de pretioso Christi sanguine rubente insigniti, ac decorati. Constit. Innocentij X. quæ incipit Militanti Ecclesiæ sub anno primo eius Pontificatus,] quam obseruationem in Cardinales promoti iurare tenentur. Item titulū *Eminentiæ* eis, vna cum Imperij Electoribus Ecclesiasticis, ac Magno Magistro Melitensi Vrbanus VIII. concessit, qui titulus antiquitùs Vrbis Præfecto, & Proconsulibus Prouinciarum a Gregorio Magno tribuebatur, vt ex eius Registro liquet; vndè meritò Cardinales præfatos eleganter Ioannes Sirinus *Principes pileatos*, & Hincmarus *Cardinarios*, idest, in cardine eminentes. epist. 7. cap. 22. appellant. FR. Idem titulus etiam Episcopis dabatur. [Per hunc gerulum visitantes Eminentiam vestram. in epist. Radulphi Episc. Roffensis ad Lullum Archiepis. Mugunt.] Item & Pontifici dabatur. [Ideò hæc ad aures Eminentiæ vestræ Reuerende Pater communi deploratione deferimus. Richardus Archiep. Cantuar. ad Alex. III. epist. 68.] Cardinalis Legatus nouem habet priuilegia. Gloss. in extrau. cap. vnic. de præben. & dignit. Vide *Legatus*. Tandem non est prætermittenda Lateranensis Quinti Concilij admonitio Cardinalibus commendata, nempè, quod [Domus Cardinalis patens hospitium portusque, ac rifrigerium proborum maximè, & doctorum virorum, & pauperum nobilium, honestarumque personarum esse debet. sess. 9.] De reliquis Cardinalium dignitatibus. Vide *Archipresbyter*. *Archidiaconus*. *Camerarius*. *Cancellarius*. *Pænitentiarius*. De modo creandi Cardinalis. Vide *Incardino*. Cardinalium indumenta. Vide *Croccea*. *Galerus*. Instratum primo album habebant, & postea rubrum. Vide *Mappula*. *Stola*.

CARDINO. FR. ordino. [In tua Ecclesia Syracusana eum prouidimus cardinandum, siuè vt officium Diaconatus expleat. Greg. in regist.

gist. lib.3. cap.14.] Vide *Incardino*.

CARENA, tempus determinatum pro iniuncta pœnitentia, quæ propriè *Quarantena* à quadraginta dierum spatio appellatur, & de qua sæpè in Indulgentijs fit mentio. Dicitur etiam corruptè *Carentena*. FR. Hinc originem habuisse Indulgentiam XL. dierum, quàm concedere possunt Episcopi in eorum Diœcesibus notat Philesfacius, & Gloss. in cap. accepisti. de Sponsa duorum, ait: [Carenam aliàs carentenam vulgare est Italicorum, & dicitur Carena à carentia hominum, vel etiam ciborum; nàm in illis XL. diebus includuntur in aliquo loco secreto iuxtà Ecclesiam, vbi non habent consortium hominum.] :||: Alij tamen *Carina* scribunt. [Quadraginta dies in pane, & aqua, quod theutonicè carina vocatur. Burcardus lib.19. cap.5.] FR. At quamuis ibi corruptè legatur *Carina*; in Decretali nihilominus affertur idem Auctor lib. 30. vbi perfectè *Carena* scribitur, sic: [Et XL. dies in pane, & aqua (quod Carenam vocant) cum septem sequentibus annis pœniteas. in d.cap. accepisti illam. de sponsa duorum. Miles quidem Bononiensis Henricus nomine tempore quodam quadragesimali carenam fecit apud nos. Cæsarius lib.4. hist.cap.57.] :||: Equites Melitenses *Quarantenam* appellant pœnitentiam, quæ de linquentibus Equitibus imponitur, qui per quadraginta dies equestri toga indui, quam *Manto di punta* vocant, ac genuflexi conuentualis Ecclesiæ Missis cantatis horisque canonicis durantibus ad scamnum incumbentes, mulctantur. *Carena* corruptum vocabulum ex quadragena. Vide *Quadragena*.

CARENVM, condimentum dulce, à voce græca Κάρυνον, quæ culmen, & summitatem significat, quia summè inter cibos delectat gustui. [Panis ibi opicus pro simila, pro careno sapa. In Vita D. Bernardi Abb.

CARITAS. Vide *Charitas*. Item *Caritas*, idest, penuaria victualium. Vide *Edulitas*.

CARMELITANI. Vide *Archiphylax*. *Barrati*. Infra octauam Paschæ dicunt *Kyrie eleison* ad Vesperas, loco *Deus in adiutorium &c.* Vide *Vespera*.

CARNALIS. FR. idest, humanus, seu temporalis, [Sed cum futuras (Deo largiente) victorias non carnali prouidentia, sed magis orationibus præuenitis. can. Si non ex fidei. 23. qu.4. Si apud carnales Dominos in minimis fideles fuerint. can. Si apud. 23. quæst.5.

CARNIFEX. Vide *Quæstionarius*. *Boia*. *Saio*. *Seurio*. *Sorrentialis*.

CARNIS PRIVIVM, sic à Matthæo Parisio in sua hist. vocatur quinquagesimæ Dominica, nàm in hac die relinquebatur carnis comestio, cum in illis sæculis inciperet abstinentia carnis à feria secunda post hanc Dominicam, sicut mos est adhuc Orientalium Christianorum, & aliquarum Religionum in Europa; ideoque in Missali Mozarabico vocatur *Dominica ante carnes tollendas*, & à Theodoro Studita *Dominica excarnaliorum* serm. 40. dicitur. Vide *Quinquagesima*.

CAROLINVS ROMANVS, species monetæ. Vide *Siliqua*.

CAROPITÆ. Vide *Agnoïtici*.

CAROSTIVS, lapis, seù gemma, quam nonnulli, ità appellatam putant ex loco, vbi inuenitur, alij ex verbo græco κάρος deriuari existimant, quod stuporem significat; quia ob ingentem splendorem huius gemmæ stupor excitatur, alij tandem *Carystea* legunt. [Anno autem sequenti mittit Eudoxia Imperatrix columnas, quas erat pollicita, quæ erant magnæ, & admirabiles, numero triginta; duæ verò vocantur carostiæ, quæ quidem sunt in S. Ecclesia lucentes, tanquàm smaragdi. Marcus Diaconus.

CARPHIA, græcè Κάρφια, clauiculi, qui configebantur sub soleis calceamentorum militum, de quibus Isidorus lib.19. Orig. cap.vlt.

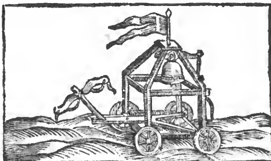
CARPOCRATIANI. FR. Hæretici Carpocratis discipuli, qui Christum virtute humana genitum, ac natum fuisse blasphemabant. 24. qu. 3. can.39. Vide Baron.an.35.nu 20.21. & an.120. num.35.

CARRAIM, quid inter Hebræos significet. Vide *Sadducæus*.

CARROCIVM, currus; eius etymon, vide *Caragu*. [Armatorum autem se circiter quinque millia circa carrocium coadunant. Godefr. Monach. In Annal.] qui currus ferebatur in exercitu, ad modum nolarij portatilis, in quo pendebat nola, eratque à militibus maxima virtute in conflictu circumdatum, ac defensum, nàm pro magno dedecore habebatur eius amissio; campana autem pro pulsandis signis piarum precum, & conuocationum militum inseruiebat, cuius figuram in fine huius dictionis adijciam ex Antonio Campo pictore cremonensi, qui narrat Cremonenses de an. 1081. prædictam machinam *Bertam* appellasse, seù *Bertaciolam*, quia Bertæ Augustæ intercessione ciues illi huius machinæ vsum ab Imperatore Henrico obtinuerant. FR. sed Corius in hist. Mediol. part.1. ait multò post tempore Clem.V. ab Eriberto (seu Ariberto) Mediol. Archiep. inuentum fuisse, & sic describit. Currus erat quatuor rotis, super quem erat tribunal erectum panno rubro coopertum, in cuius medio altus malus dirigebatur, qui à multis hominibus per funes sustentabatur, in eius summitate Crux aurea erat imposita, sub qua ventis brandeum album cum cruce rubra explicabatur, quem currum quatuor bouum paria trahebant, atque boues dextrorsum rubro, & sinistrorsum albo colore tegebantur. Magister huius artificij à Repub. vir eligebatur magnæ æstimationis, & famę, vna cum Sacerdote, qui quotidie antè carrocium Missam celebrare te-

R neba-

nebatur, cum stipendio quotidiano quinque solidorum, & septem denariorum; erant insuper octo tibicines, & totidem milites eodem modo stipendiati. Idem referunt Carolus Sigonius, Vossius, qui *Carrochium* scribit. Ioseph Laurentius, in Amalthea Onomast. Placidus Pucinellus par. 2. Zodiaci Eccl. Mediol. in vita Sancti Dionysij sub finem. Io Petrus Glussianus in vita D. Caroli lib. 7. cap. 14. Cherubinus Ghirardaccius in histor. Bonon. par. 1. lib. 3. sub anno 1160. qui tamen citat Merulam lib. 20. de antiquitate Galliæ Cisalpinæ, apud quem non inueni citatam allegationem; & idem Ghirardaccius ibidem sub anno 1170. affert figuram Bouoniensis Carroccij parum dissimilis à Carroccio Mediolanensi, de quo Corius supra. Quare figuram infra positam Antonij Campi cum campana credendum potiùs fuisse machinam pro construendo Altare ad celebrandum antè carroccium, cum A. A. citati non faciant vllam mentionem de campana in carroccio posita, imò contrarium deducitur; dum tibicines ibi statuunt, quorum signa ad conuocandos milites, & ad alia militaria exercitia inseruiebant; tùm etiam, quia machina hìc adducta non videtur disposita ad vectandos tot tibicines, milites, ministros, ac malum funibus sustentatum, vt prædicti Historici narrant, & simul campanam. Figura autem carroccij ab Antonio Campo allata hæc est.

CARROPERA, opus, seù vectatio curru facta: [Carroperas, & manoperas inter tot circulos quinquaginta. S. Remigius in Polypt.] Vbi de operibus manufactis. & curru agit.

CARRVATA. FR Terræ spatium. [Vt de duabus carruatis terræ, quas in dominio suo Monachi tenent. cap. veniens. de transact.] Vide *Familia*.

CARRVCA. FR. aratrum. [Donum Ecclesiæ cum omnibus hospitibus, & cum terra ad duas carrucas. Iuo Carnot. epist. 206.

CARSAMATIVS, Eunuchus. cui genitalia cũ membro virili amputãtur, à dict. barbaro-græca καρζιμάσιος; cuiusmodi sunt costodes in clausura venerea Turcarũ Imp [Obtuli mancipia quatuor Imp. nominatis omnibus gratiosora. Carsamatiũ autẽ Græci vocant amputatis virilibus, & virga Eunuchũ. Luitptan. in legat.] Vide *Eunuchus*.

CARTHAGO, studijs asperrima belli, arietem bellicum inuenit. Vide *Testitrahus*.

CARTHVSIANI. FR. ad quos inter non mendicantes, mendicantes possunt tantùm transire. Extrau. de regular. transeun. ad relig. cap. 1. Cætera verò, quæ spectant ad hanc Religionem. Vide *Benedictio Birrus. Calix. Corporale. Crux. Epistola. Genuflexio. Laura. Linostima. Officium B. M. Siphon. Symbolum*.

CARTVLARIVS. FR. homo seruus factus liber per chartam Regis; Gloss. in l. homo denarialis. de Manumiss.

CARYSTEA. Vide *Carostius*.

CASA-IRTA. FR. Casetta Campaniæ Ciuitas: [Landulfus frater Landonis Casam-irtam cepit. Herempertus. an. 886.

CASATVS. FR. Vasallus Ecclesiæ; [Præterea casati Ecclesiæ. Iuo. Carnot. ep. 105. Vide *Cassatus*.

CASELLA, parua casa. can. casellas. 10. q. 2.

CASINDIVS. FR. Regis familiaris, seu de familia Regis. l. recolimus. §. de casindijs. de homic. liberi hominis.

CASSATVS, eiectus, cancellatus, spretus. [Hac Domini responsione cassatus ostẽdit ei omnia regna mundi. S. Max. hom. 20.] Aliquando vassallum significat. [Terram quinque cassatorum. In vita S. Euuini Episc.] Et ideò *Casatorum* legendum potiùs à casa, seù familia. FR. puto semper significare subditum, & vassallum, atque sensus S. Maximi est irrisorius contra diabolum, qui vniuersorum Domino regna mundi promiserat; indè irridet subditum Deo in eius vana oblatione vniuersorum Domino facta.

CASSIDILE, pera reticulata ad modum peræ venatorum: nàm *Cassis* rete significat. [Protulit de cassidile partem iecoris. Tobia cap. 8.

CASSIDIM, quid hebraicè significet. Vide *Assidai*.

CASSVLARIVS, Thesaurarius, vocabulum sæpissimè in Caroli Magni constitutionibus replicatum. Vide *Thesaurarius*.

CASTALDIO, & *Castaldus*. FR. Gloss. in can. Salua-

Saluator prædicit, 1. quæst. 3. sic explicat: [Castaldius, qui habet curam externarum rerum, qui dicitur aliàs Maiordomus. 89. cap. volumus.] ::: hoc tamen nomen in multis Italiæ locis cursorem, seu mandatarium significat. Vide *Cursor*. Castaldia verò Castaldi officium significat, quod antiquitùs in magna estimatione erat. FR. Erat officium etiam ecclesiasticum, & ideò non sinè simoniæ scrupulo emebatur. Gloss. in 1. quæst. 1. can. si quis Episcopus per pecuniam. Etymon autem Castaldi ab arabico vocabulo *Chasendar*, quod prouisorem domi significat, prouenire puto. Vide *Gastaldus*.

CASTIMONIALIS: Monialis. [Inuenerunt matres, quas de castimonialibus fecerunt mulieres. Opt. Mileu. lib 2.] vbi de stupris, & sacrilegijs à Donatistis commissis loquitur.

CASTITAS NVPTIALIS. FR. Vide can. Deus masculum. 31. quæst. 1. & Gloss. ibi, & in can. non mœcaberis. 32. quæst. 6. §. Castitas; eius encomium, Vide *Scotomaticus*.

CASTITIVM: mansio, seu pagus, ac propriè domorum copulatio intelligitur. [Mansio cum casa, & alijs castitijs. In quodam peruetusto M.S. S. Germani Parisien.

CASTORINATVS, pellibus Castoris tectus. [Non libentèr incedunt armati ad epulas, albati ad exequias, pelliti ad Ecclesias, pullati ad nuptias, castorinati ad litanias. Sidon. lib. 5. epist. 7.] Vide *Vibrinus*.

CASTRENSIANVS, palatij Imperialis minister, palatium enim illud *Castrum* appellabatur, fit de hoc vocabulo mentio in vita S. Macedonij, & in Codice Theodosiano.

CASTRIFERI. FR. Flagelliferi. Amalth. Onomast. ex Glossa.

CASTRIMARGIA. FR. ventris intemperantia, à græca voce γαστὴρ, idest, venter, seu ventriculus. Odyss. 12. & 18. & μάργος insanus, immoderatus. Odyss. 16. & 23. & quamuis *Gastr.* Græci scribant, & latini *Castri* pronuncient. id enim sæpè accidere obseruatur in littera R. quæ à Latinis anticipatur vocali, dùm posticipatur à Græcis, vt *Porserphone* græcè, latinè *Proserpina* scribitur, & his similia. Itaque multi Gastrimargia, & non Castrimargia legunt; sic Marcus Eremita. de Lege spirit. Cassian. Instit. Cœnob. lib. 5. Chrysost. homil. 34. ad pop. Vide *Gastrimargus*.

CASTRVMDOLORIS: Cenotaphium, seu tumulus pro mortuorum exequijs, qui defuncti cadauer repræsentat; ideò Sacerdos, qui preces recitat, & Subdiaconus cum cruce debent se collocari in eodem loco, in quo secundum rubricas sistere deberent præsente cadauere.

CASTVS, est quæstio inter Expositores de huius vocabuli significatione apud Tertullianum, qui cap. 16. aduers. Psych. sic ait: [Casto Isidis, & Cybeles eas adæquas.] legunt aliqui iuxta quosdam antiquos codices. *Sacro Isidis*: Alij *Castum* legendum malunt, quod rem castam significat; sed communis opinio primam lectionem amplectendam, nempè, *Castus*, contendit, idque cæremoniam, ritumque significare docet ex græca voce κάστια, eiusdem significationis: Scaliger enim Varronis, Festi, Nonij, & Suidæ auctoritate ostendit idem esse dicere *Castu græco*, ac ritu græco, & ità apud Varronem synonimicè *Religiones*, & *Castus* inter se reperiuntur conuenire.

CASVBVLA, Planeta Sacerdotalis. [In celebratione proindè Missarum casubulam, qua induebatur, lacrymis humectabat. In vita S. Peponis Abb.] In præsenti hoc nomen *Casubula* in Sicilia conseruatur.

CASVLA, *Planeta*, *Casubula*, *Penula*, *Superhumerale*, *Phelonium*, quæ synonima vocabula, vide in suis locis. Casulæ etymon à Rabano sic explicatur. [Septimum Sacerdotale indumentum est Casula, quæ sicut casa quædam alia omnia tegit.] Antiquitùs plebeiam vestem, ac vilem significabat. Orig. lib. 19. cap. 24. D. Aug. lib. 22. cap. 8. de Ciuit. Dei. FR. Aliquando tamen vestem monasticam significat. [Frater ergo de Monasterio habebat fratrem sæcularem, & postulauit eum, dicens, casulam non habeo; fac charitatem, eme mihi. Io. Diacon. in vita S. Gregorij. lib. 2. cap. 45.] Ità & clericalis vestis intelligitur in Synodo sub Carolo Manno. anno 741. celebrata. [Decreuimus quoque, vt Presbyteri non sagis laicorum more; sed casulis vtantur ritu Seruorum Dei.] ::: Erat igitur casula rotunda, & clausa ex omnibus partibus, eo modo, quo adhuc vtuntur Græci, qui eam φαιλώνιον appellant, vt videre est in apposita figura.

Quæ forma adhuc in antiquis picturis conspicitur, ac in Episcoporum cæremoniali eo prorsus modo describitur, nempè: [Mox surgit Episcopus, & induitur ab eisdem planeta, quæ hinc indè super brachia aptatur, & reuoluitur diligenter, nè illum impediat. lib.2. cap.18.] Itaque paulatim loco reuoluendi illam, recisa lateraliter fuit, vt non ampliùs casulæ, sed monachalis scapularis formam præseferat. In hoc tamen sunt commendandi Græci, in sustentando eius antiquam formam, de quibus Vespasianus Florentinus, in vita Iuliani Cardinalis Cæsarini, de Concilio Florentino loquens, sic ait: [Non ponerò quì vna lode grandissima de' Greci, che mai non hanno mutato abiti, così i temporali, come i spirituali, sono passati anni mille, e più.] Præterquam quod antiquæ casulæ figura maiestatem, & mysteria non pauca continebat; hinc Petrus Blesen. inquit: [Planeta, quæ & casula dicitur, totum te circundat, & protegit, & cæteris supereminet. Hæc est Charitas. Ser.41.] Alcuinus verò inquit: [Casula, quæ super omnia indumenta ponitur significat charitatem.] Item vnitatem Ecclesiæ, vestemque Christi inconsutilem denotat, quæ tamen hodiè recisa hos significatus retinere nequit. Item vestem coccineam. [Phelonium ostendit purpuram coccineam. S. German. & Simon. Thessalon.] FR. hoc indumentum in antiquis picturis commune fuisse personis vtriusque sexus in musiuo tribunæ S. Cæciliæ transtyberinæ regionis conspicitur. :||: Solent Græci Episcopi in eorum planetis intexere ad modum Crucis quadruplicatè litteram Gamma, eodem modo, quo in duplo aureo gallico quadruplicata recenter incuditur littera L. eo pacto, quo in supra allata figura; quam vestem Græci πολυσταύριον appellant, idest, plurium crucium, seu à littera Gamma *Gammadium*, de quo. Vide suo loco. Est igitur crucibus casula plena, ad significandam gloriam Christi crucis per vniuersum dispersam, & angularis figura eundem Christum angularem lapidem denotat, ita Balsamon. FR. Idemque Balsamon Metropolitanos graios reprehendit, qui Gammadijs abutuntur, cum Patriarchæ solùm conueniant, qui sic ait: [Quemadmodù igitur Episcopis non conceduntur ea indumenta, quæ Patriarchis concessa sunt, vt saccus, & polystaurion, vestis Crucibus vndequaque conspicua; ità nec ea priuilegia, quæ Episcopis concessa sunt, ad Sacerdotes transferri non possunt. tom. I. Iuris Græci-Romani.] Apud Arabes *Ghammad* cooperio significat. :||: Antiquitùs cum sola casula celebrabatur, vt ex Actis S. Fulgentij, & ex vita S. Martini colligitur, qui vestem sub planetam positam, vt eam pauperi donaret, exuit, & ideo nudis brachijs postea comparuit. FR. Mirum ergo non est, si Græci, cani ritus tenaces, non vtantur Alba, vt dictum est in dict. *Alba*; nam ex S. Martini vita constat illum albam, sub casulam non habuisse, ac propterea elargita casula, nudis brachijs remansisse. :||: Tempore Aduentus, & Quadragesimæ Diaconus, & Subdiaconus vtuntur casulis plicatis. [Non ergo Diaconus dalmaticam, nec Subdiaconus tunicellam in diebus ieiuniorum in offitio Missæ portant; sed casulas super humerum sinistrum complicatas gestant, non replicatas à dextris, & sinistris sicut facit Sacerdos; sed ab anteriori parte super brachia eleuatas. Durand. lib. 2. cap.9.] Quæ verba formam antiquæ planetæ denotant, vt dictum est supra. At Diaconus, & Subdiaconus planetis indui non debent ad Tertiam, quando celebrat Episcopus; sed in Missæ principio; quo instanti sumant manipulos, Cærem. Episc. lib.2. c.17. Subdiaconus lecturus Epistolam, planeta exuatur: nàm [Ministri casula se exuunt, quando Lectoris, vel Cantoris officium assumunt. In Lectoris, & Cantoris officio aliquod genus militiæ exprimitur. Amalar. lib.3. cap.15.] Non enim Subdiaconus in illis temporibus, sed lector (vt ex Ord. Rom. colligitur, & inferiùs clariùs patebit) epistolam legebat, quod exactè à Græcis obseruatur, inter quos Lector tempore Missæ Epistolam canere solet. Diaconus verò Euangelium cantaturus plicat casulam super sinistrum humerum, ad denotandam promptitudinem prædicandi verbum Dei. Gem. cap.231. In aliquibus tamen Ecclesijs Diaconus exuitur casula, in cuius locum orarium ponit aliquanto latiùs; sed in papali Cappella eadem casula plicatur. Id etiam in aliquibus Ecclesijs antiquitùs faciebat Sacerdos. [Secundò in Euangelio, quod non in Altari; sed in assere, vel aliquo lectorio versus aquilonem legi oportet, plicata in humero casula, quod Diaconi fungatur officio. Io. Beleth. in Rat. diu. Off. cap. 37.] idest, quando sinè Ministris canit Missam Sacerdos, qui Autor anno 1153. floruit. In diebus tamen Ieiuniorum excipiuntur Dominica IV. Quadrag. Dominica III. Aduentus, & Vigilia Natiuitatis, in quibus Diaconus, & Subdiaconus non vtuntur casulis; sed dalmatica ille, ac tunicella iste.

CATABANITA. Vide *Stalle*.

CATABARBARA, ex voce græca κατά, idest, propè, seu apud; sic sæpè Cyprianus in citandis Euangelijs habet: *Cata Matthaeum &c.* locus in Exquilino Vrbis monte, vbi Ecclesia erat S. Andreæ, qui hodiè in S. Antonij Abbatis Hospitali inclusus est, ità appellabatur à quadam nomine Barbara Patritia, de quo vocabulo Anastasius Biblioth. mentionem facit; apud eundem Bibliothecarium reperitur etiam Catagalla, idest, propè locum Gallæ Matronæ Rom.

CATABOLICVS, græcè Καταβολή idest, calumnia, seu oppressio, indè *Catabolicus*, spiritus maligni species, & sonat calumniatorem, seu op-

oppressorem, qui solet ad terram proicere, & vexare energumenos; eo modo, quo ille Lucæ cap. 9. obsessum exagitabat. [Scimus enim magiam elicere explorandis occultis, catabolicos, & paredros, & pythonicos spiritus. Tertull. de Anima cap. 28.

CATABVLVM, stabulum à dictione græca Καταβολή, quæ mansionem significat. [Qui dum multis diebus seruiret in catabulo. Anast. Biblioth. in S. Marcello Papa.] Indè *Catabulenses* stabularij. [Præsenti admonitione declaramus, vt marmora, quæ de domo pinciana constat esse depofita, ad Rauennatem Vrbem per catabulenses vestra ordinatione dirigantur. Cassiod. lib. 3. epist. 10.] FR. Καταβολή significat etiam emporium, seu nundinas.

CATACLISTVS græcè κατάκλειστος; idest, absconditus, & occultus. Tertullianus de panonis pulchritudine, in tract. de pallio cap. 3. loquens, sic ait: [Quamquàm, & pauo pluma vestis, & quidem de cataclistis, imò omni conchylio depressior, qua colla florent, & omni patagio inauratior,] idest, quod Pauonis vestis prætiosa est, sicut ea, quæ pro festiuis diebus in area absconditur, & conseruatur. Alij tamen, *Cataclitis* legunt, quæ vox posset etiam deriuari à græco nomine κατακλεὶς, quod collum significat, vbi tamen aduertendum, quod *Pauo* in sensu Tertulliani sit datiuus casus, cum ab eo *Pauus* in casu recto declinetur. Insuper dictio *Depressior* lustrior significat, nàm vestes eo lustriores, & splendidiores redduntur, quò magis deprimuntur. Tandem *Patagium* erat aureum ornamentum circa collum matronalium vestium, & Artifices huius operis *Patagiarij* dicebantur.

CATACLYZA, alicuius vasis fundum, à græco verbo Κατακλύζω, quod in profundum demergere denotat. [Veruntamen calicem non com muniuit, quia cataclyza in ipso fuerant solidata. Greg. Turon. cap. 63.

CATACVMBÆ. Vide *Cœmeterium*.

CATAGALLA. Vide *Catabarbara*.

CATALOGVS SACER. FR. Clericorum matricula. [Etsi de sacro catalogo fuerint, hos deponi præcipimus, si verò laici, vel Monachi excommunicari. can. quoniam. 18. quæst. 3.] Item *Matriculam*. *Martyrologium*. *Breue*. *Commemoratorium*. *Necrologium*, significat. Vide suis locis.

CATAMANE, propè, vel antè mane, idest, in aurora: [Et faciet Sacrificium super eum catamane. Ezech. cap. 46.] vel quotidiè mane significat.

CATAMITVS. Ganymedes. [Catamitus rapitur deliciarum futurus, & poculorum custos. Arnob. lib. 4.] Eodem etiam epitheto illum Prudentius contra Symmachum lib. 1. appellat: [Compressum immundè miserum affigens catamitum.] Κατάμιτος enim græcè Scortum significat.

CATANEVS. Vide *Catipanus*.

CATAPANVS. Vide *Catipanus*.

CATAPHRYGÆ. Vide *Cathari*.

CATASTA, tabulatum, super quod Sancti Martyres ad patibulum ascendebant: [Ad pulpitum post catastam venire, illic suisse conspicuum gentilibus, hic à fratribus conspici. Cypr. lib. 2. epist. 5.] Vbi de Confessoribus loquitur, qui antea in sustentatione tormentorum, in tabulato inter Tyrannos, & Gentiles, & postea in pulpito inter Fideles canere Euangelium visi sunt.

CATATHEMA, conuersatio cum excommunicatis, ex græca voce Κατάθεμα, quæ maledictionem propriè denotat. [Catathema autem est eorum, qui se pacto anathematizantibus, & execrantibus coniungunt. Iustinus Mart. quæst. 121.] FR. Verba Iustini non videntur definire, quid sit *Catathema*; sed tantùm ait esse Catathemam eū, qui se anathematizantibus, & execrantibus coniungit: puta blasphemantibus, cuiusmodi sunt hæretici, & similes, vt in textu Euangelij habetur: [Cœpit anathematizare,] scilicet, execrare, igitur ex vi nominis idem est anathema, ac catathema, & fortasse plusquàm Anathema, nàm in excommunicationibus Patrum in Concilijs semper legitur *Anathema sit, & Catathema*, & dùm vltimo loco catathema ponitur, signum est, quod fortiùs aggrauet. [Sit anathema, ac catathema cum Patre, & Filio &c. Collatio S. Maximi Martyris cum Theod. Episc. apud Anastasium per Sirmondum in 8. edita. pagina 189.

CATATVMBA. Vide *Cœmeterium*.

CATECHISMVS, instructio à verbo græco κατηχέω idest, instruo, & *Catechista*, græcè Κατηχητὴς, instructor in rebus fidei: à Græcis aliquando pro patrino baptismi sumitur, quod idem esset, ac instructor; Patrinus enim in conscientia spiritualem filium instruere tenetur. In Ecclesia Constantinopolitana erat magnæ æstimationis hoc Catechistæ officium, vt dictum est in dict. *Baptismus*, & in dict. *Audientium Doctor*.

CATECHVMENVM, locus in Ecclesia pro Catechumenis separatus, alij *Catechumeneum* legere malunt. [Puitque illi mater spiritualis Sancta Domina Romana Diaconissarum, quæ accipiens eam ascendit in catechumenum. In vita S. Pelag. cap. 8.] Vide *Narthex*. Item aliquando domum pro Catechumenis destinatam denotat, vbi catechistæ in rebus fidei eos instruunt, vbi etiam Clericos indisciplinatos Patriarcha Constantinop. includebat. Romana pietas duas mansiones vnam pro viris, alteram pro fœminis ad hunc finem erexit.

CATECHVMENVS, græcè Κατηχούμενος, qui baptismum postulat, ità appellatur; quia quasi Auditor est verbi Dei, & ideò *Audientes*, seu *Auditores*. Isid. lib. 2. de off. Eccl. cap. 21. eos vocat. Qui Auditores duplicis speciei erant, alij

& alij propriè Catechumeni dicebantur, qui in rebus fidei instruebantur, alij verò vocabantur *Competentes*, hi enim erant, qui instantèr petebant baptismum. FR. Quod ex D. August. sermon. 116. de temp. his verbis habetur expressè. [Competentes non possunt aliud intelligi nisi simul petentes.] :||: Atque Catechumeni compellebantur ab Ecclesia exire statim, ac peracto Euangelio. Competentes verò discedebant immediatè antè consecrationem, dùm pro ipsis aliquantulum à fidelibus preces funderentur. [Duo sunt ordines catechumenorum. Hi enim nuper accesserunt, & vt imperfectiores post Scripturarum, & Euangeliorum auditionem statim exeunt. Illi verò iampridem accesserunt, & perfectiores facti sunt. Vndè & orationem, quæ fit super catechumenos, expectantes, in ea genua flectunt. Quando autem pronunciatum fuerit: Catechumeni procedite; tunc & ipsi exeunt. Synod. Neocæsar. can. 5.] Qui canon à Græcis exactè obseruatur in eorum Missa. Itaque clarè colligitur, quod expulsio Catechumenorum ab Ecclesia per Diaconum facta, de competentibus intelligenda sit, super quos oratio dicta fuerat. Eandem cæremoniam latina Ecclesia obseruabat. [Tempore enim, quo Sacerdos incipit consecrare corpus dominicum; dicendum est à Diacono post Euangelium; si quis catechumenus est, procedat foras. Alcuin. de Diuin. Off.] Quando in Liturgia S. Clementis fit Illuminandorum mentio, de Competentibus iàm baptismo propinquis intelligendum est; nàm ibi declaratur, quod priùs dimittebantur Catechumeni, secundò Energumeni, & tertiò Illuminandi, his verbis à Diacono pronunciatis. [Discedite Illuminandi.] Catechumeni verò non immediatè post Euangelium dimittebantur, nàm audiebant etiam sermonem, qui post Euangelium agebatur, vt ex D. August. serm. 237. colligitur, nempè. [Post sermonem fit missa Cathecumenis.] Ex quibus demonstratur, quod post spiritualem sermonem dimittebantur, remanentibus Competentibus ad audiendam Symboli recitationem; vt D. Ambros. epist. 33. testatur, inquiens: [Dimissis catechumenis Symbolum aliquibus Competentibus tradebam.] Vide *Scrutinium*. FR. Item sermo, & oratio super Catechumenos in can. 5. præfatæ Synodi Neocæsar. idem sunt. Tandem Augustini verba: [Fit Missa. Cathecumenis,] intelligenda sunt de Catechumenorum Missa, & hoc fiebat in Dominica Palmarum, vt ex Agathen. Concil. apud Gratian. dist. 4. de Consecrat. can. 54. vbi sic habetur. [Symbolum etiam placuit ab omnibus Ecclesijs vna die, idest, antè octo dies Dominicæ Resurrectionis, publicè in Ecclesia Competentibus prædicari.] De hac Iuo Carnotensis epist. 75. agens duplici vocabulo Missam diuidit, nempè, in *Missam Catechumenorum*, secundum vnã partem, & secundum aliam in *Missam Sacramentorum*, in qua soli fideles interesse digni erant :||: Catechumenis, in discendo dominicalem orationem, non licitum erat proferre verba *Pater noster*, quia adhuc sinè baptismo erant, & consequenter non erant adhuc adoptiui filij Dei, indè D. Ambrosius baptizato aiebat: [Ergo attolle oculos ad Patrem, qui te per lauacrum redemit, & dic, Pater noster. lib. 5. de Sacram. cap. 4.] & D. August. hom. 24. eisdem Catechumenis de dominicali oratione etiam dicebat: [Tenete ergo orationem hanc, quam reddituri estis in die Sabbati nouissimi, quo baptizandi estis.] Catechumeni etiam dicuntur *Nouitioli*. Vide suo loco. Tempus verò Catechumenatus antiquitùs trimestre erat. S. Clemens epist. 3. sed postea ad quadraginta dierum spatium redactum fuerat. [Qui baptizandi sunt super quadraginta dies, publicè ijs tradamus sanctam, & adorandam Trinitatem. Hier. epist. ad Pamach.] Aliquando tamen per multos annos prorogabatur, vt magno Constantino factum fuerat, quem abusum quidem ab eruditissimis Ambrosij, Basilij, atque Nazianzeni scriptis extirpatum fuisse Baron. An. 377. refert. FR. Iudæi ad fidem conuersi per octo menses inter Catechumenos detinebantur, can. Iudæi. de consecrat. dist. 4. :||: Cæterum id, quod D. Chrysostomus hom. 3. in epist. ad Philippenses, docet, non esse, nempè, licitum pro defunctis catechumenis orare; sed tantùm aliquam eleemosynam pro eis erogare; intelligendum est de Sacrificio Missæ, & de publicis Ecclesiæ precibus; non tamen de priuatis orationibus, & hoc sancitum fuerat in pœnam eorum dilationis ad se baptizandos vsque ad vltimum vitæ periodum, vt ex Concil. Bracarense primo colligitur, vbi habetur: [Item placuit, vt Catechumenis sinè redemptione baptismi defunctis, simili modo, nec oblationis factæ commemoratio, nec psallendi impendatur officium.] FR. Oritur quidem difficultas ex verbis illis in can. 7. Concil. Constantinop. contentis, vbi de Catechumenis loquens, sic ait: [Primo quidem die ipsos Christianos facimus, secundo Catechumenos, deindè tertio exorcizamus,] vbi videtur peruersionem ordinis fieri; nàm id, quod exercendum est vltimò loco, ponitur ibi in primo, nempè *Christianos facere*. Pro cuius intelligentia, sciendum est, non effectiuè; sed designatiuè ibi loquutos fuisse PP. nempè, quod primo die inter Christianos designandos esse Catechumenos, ac notandos, tanquàm Christianorum sequaces, & tyrones; sicut Nouitios Religiosorum largo modo Religiosos vocamus, qui quamuis professi non sint; gaudent nihilominus Religiosorum priuilegijs. Itaque primo die Catechumeni, tanquàm crucifixi asseclæ cruce signabantur; secundo verò die inter Catechumenos, & Auditores ad instructionem mysteriorũ fidei annumerabantur, &c.

quod

quod ex D. Aug. in tract. super Symb. ad Catechum. lib.4.cap.1. patet, vbi sic inquit: [Dum per Sacratissimum Crucis signum vos suscepit in vtero Sancta Mater Ecclesia, quæ sicut & fratres vestros cum summa lætitia spiritualiter pariet, noua proles futura tantæ matris, quousque per lauacrum sanctum regeneratos veræ luci restituat, congruis alimentis eos, quos portat, pascat in vtero, & ad diem partus sui lætos læta producat.] Vide *Exorcista*. *Regenerandus*.

CATERNIO, idest, quaternium, libellus quatuor foliorum. [Transmittimus librum canonum, inerat caternio nouus habens canones. Greg. Turon. lib.5. hist. cap.18.

CATHALANA. FR. Cathelaunia. [Nos Cathalanæ Episcopo, & eius Collegis dedimus in mandatis. In Decretal. de Senten. & Iudic. cap.2.

CATHARI, à græca voce καθαρός, idest, puri quo ritulo denominatæ sunt variæ hæreticorum sectæ. [De his, qui se nominant catharos; si aliquando venerint ad Ecclesiam Catholicam, placuit Sancto, & Magno Concilio; vt impositionem manus accipientes, sic in clero permaneant. Concil. Nicæn. can.8.] Eodem vocabulo appellati sunt Nouatiani, quia condemnabant tanquam impuras secundas nuptias, quos irridens. D. Cyprianus epist. 76. ait. [Et nomina adulterara fingentes.] FR. Vide Baron. An.254.n.106.:||:Hoc nomen affectati sunt etiã Hæretici in Prouincia Patrimonij Sancti Petri, aliàs *Patareni* denominati, qui prædicabant, quod per eorum manuum impositionem, & orationem dominicalem proferendo super moribundos, reddebant eos omninò à culpis innoxios, quam cæremoniam *Consolationem* vocabant. Eorum seductor quidam Robertus fuerat, qui tandem diuina gratia illuminatus, ab ea dementia resipiscens; habitum Sancti Dominici susceperat, ac magno ardore illius erroris impugnator euaserat, qui Viterbij, Corneti, & in diuersis Patrimonij prædicti partibus euagauit. FR. ità Odoricus Raynald. Annal. Eccl. ad Ann.1203. & seqq. & Ann. 1207. num. 3. & seqq. Vide *Patareni*. Item *Aristeri* à græca dictione ἀριστερός, idest, sinister, & *Cataphryga* à Phrygia Prouincia, in qua multum præualuerant, denominati sunt, quorum Magistri Montanus, Prisca, & Maximilla fuere, ac inter alios errores asserebant ipsos, & non Apostolos accepisse Spiritum Sanctum. 24.quæst.9. can.39. & 1. quæst. 1. can. si quis confugerit. Vbi notandum est, quod hi Montani ab alijs huius nominis antiquis tribus diuersi sint, vt suo loco dicetur.

CATHARTICVS, purgatiuus à græca voce καθαρτικός. [Dabo catharticum imputitati Scauri. Tertull. de pall. cap. 5.] Credidere aliqui Scaurum fuisse hunc, de quo Sallustius loquitur, sed probabilius videtur esse eum, de quo Tacitus, qui Tyberio imperante ad mortem damnatus, proprijs manibus sibi eam anticipauit.

CATHEDRA. FR. græca vox κάθα, idest, sedes & ἕδρα, idest, sponda, quasi spondata sedes. Gloss. in Clement. cap. 2. de Sepulturis, vbi tale distichum adducit:

Rex solium, Doctor cathedram, Iudexque tribunal.
Possidet, ac sedem Præsul, Prætorque curule.

Et in Extranag. de Sepulturis. cap.2. Romana tamen Cathedra *Nutrix Pontificij*, dicitur. [Mundi caput Romam per vestras intentiones esse prostratam; & nutricem Pontificij cathedram, quasi vltimum videre sedile despectam. Ennod. Ticinen. Episc. in Apologet.] Vide *Absida* in §. Absis gradata. *Apalarcus*. *Archisterium*. *Sella*. *Sellare*. *Sedes episcopalis*. Festum Cathedræ S. Petri Romæ sub die 18. Ianuar. de anno 1576. Gregorius XIII. ad instantiam Antonij Cardinalis Carafæ statuit, vt tanquam festum de præcepto obseruaretur. Franc. Torrigius de Crypt. Vatican. edit. 2. pag.570. Dicitur etiam *Thronus*. In qua parte Ecclesiæ collocari debeat. Vide *Introitus*. *Vasellum*.

CATHEDRATICVM, hoc nomen recognitionem significat Episcopo debitam. FR. quam soluebant Presbyteri Ecclesiarum pro Episcopi anniuersarijs, seu alijs annuis solemnitatibus, eo, scilicet, modo, quo à Presbyteris cum Episcopo tempore dedicationis Ecclesiæ pacto conuentum fuerat. 10. quæst. 3. post. can. 5. §. Cathedraticum, atque oblatio erat Episcopo pro concione debita, quam in die illius festiuitatis agebat. Vide *Eulogia*. Differt tamen à pensione, quæ *Synodicum* dicitur, quia Synodicum est id, quod ratione Synodi Episcopo debetur. Cathedraticum verò pro cathedraliter solemnizanti Episcopo soluendum est. Vide *Synodicum*: omneque id, quod per cathedraticum intelligitur, taxatum fuit ab Honorio Papa III. in cap. conquærente. de off. Ind. & consistebat in duos solidos. can. cum placuit. can. inter cætera. & can. illud. 10. quæst.3.

CATHEDRA SANCTI PETRI. Romæ materialis, eius antiquitas. Vide *Sella gestatoria apostolica*.

CATHELAVNI. Vide *Alani*. *Cathalana*.

CATHEMERION, græca vox καθημερινόν exercitium quotidianum significat, hoc vocabulum: Prudentius pro titulo apposuit aliquibus eius hymnis in diuersis diei horis recitandis.

CATHENATICVM, prouentum, quod ratione capturæ, & carcerationis soluendum est satellitibus, & carceris custodibus. [Hi qui reos capiunt, aut custodiendos accipiunt; ab his, quos in custodiam miserint innocentes, cathenatici nomine nil requirant. Nisigot. lib.7. tit.4. leg.4.

CA-

CATHISMA, græca vox Κάθισμα, pausa, seù diuisio. Græci autem, qui psalterium in viginti diuidunt partes, seù pausas, eas *Cathismata* vocant.

CATHOLICVS, græca vox Καθολικός, idest, vniuersalis, ac de Christiano dicitur, qui vniuersæ Ecclesiæ dogmata sequitur. FR. [Si eos putas à consortio mutuo dissociatos, quos fibula religionis pio mordens dente coniungit, procul te ab æstimatione catholica culparum duxit affectus. Mandati cœlestis habitatio aut misceat, aut separet, non interest quæ interualla nos segregent, si vno in supera mansione conclaue retineamur. Ennod. Ticin. Episc. in Apologet.] Vide *Orthodoxus*. ;||: Item epistola dicitur *Catholica*, quæ circulariter vniuersali Ecclesiæ scribitur, in quo sensu Tertullianus. lib.4. aduers. Marcion. cap.9. appellauit Christum [Catholicum Patris Sacerdotem,] idest, vniuersalem Sacerdotem. Item *Catholicus* dictus est Fiscalis Imperatoris Procurator, quia vniuersalis erat ad totum Imperium: ob eandem rationem idem dicebatur etiam *Catholicianus*. Hodiè verò titulus Catholici soli Hispaniarum Regi tribnitur, quem ab anno 638. consequutus est, quando, nempè, Concilium Toletanum VI. ordinauerat, vt nemo in Regem acclamaretur, nisi iurauisset prius se neminem permissurum in suo dominio, nisi Catholicos; ideò *Catholicus Rex* vocatus deindè fuit; seu quia Alphonsus à Ricaredo descendens, qui *Rex Catholicus* cognominatus fuerat, sic etiam ille se Catholicum Regem appellari in dicto Concilio postulauerat, quem speciosissimum titulum à Successoribus diù relictum, Ferdinandus deindè Rex à Iulio Papa II. reassumi postulauit; quare eidem, & Successoribus concessum fuit. FR. Ecclesia *Catholica* dicitur, quia est vna ac sola. Gloss. in Clement. cap. 3. de Hæreticis, vbi in §. Ecclesiæ, diuersas ponderationes super hoc lectu dignas exponit in Extrau. de Maioritate, & Obed. cap.1. Item *Catholici* dicti sunt Aaymitæ, & quare. Vide *Azymitæ*. Synonima. Vide *Ecclesia*. *Christianus*. *Melchita*. *Orthodoxus*. *Pikfiota*. *Psychicus*. *Romanus*. Item *Catholicus* dicitur Iudex in rebus fidei. can. Catholicus. 2. quæst.6.

CATIGERA. FR. Doctor, & Magister. [Dat etiam liberalissimus Catigera in ipsa dilecti discipuli ordinatione dulcissimum pignus, & memoriale perpetuæ dilectionis suæ, casulam, videlicet, purpuream. In vita S. August. Episc. Cantuar.

CATIPANVS. græca dictio composita ex κατ, & πᾶν, quæ latino idiomate significat secundum vniuersum, & idem sonat, ac Generalis Dux; alij interpretantur *Super omnia*, sed Gulielmus Apuliensis lib.2. de success. Normandorum sic vertit.

Cui Catapan facto cognomen erat Bagianus,
Quod Catapan Græci, nos iuxtà dicimus omnes.
Quisquis apud Danaos vice fungitur huius honoris
Dispositor populi, parat omne, quod expedit illi,
Et iuxtà, quod cuique dari decet, omne ministrat.

Quod nos *Plenipotentiarium* dicimus. FR. Officiū itaque magistrale, magnæque æstimationis fuisse Blondus decad. 2. lib. 3. testatur, sic inquiens. [Gregorius imperialis Catipanus (id Magistratus est nomen) Mel alter Catipanus imperialis primo impetu Apulia penè omni expulit] idest Drogum Gulielmi Normandi Apuliensis Comitis filium. Et inferiùs idem Blondus: [Bubalganus Meli suffectus Imperatoris Constantinopolitani Catipanus:] ;||: Carolus Sigonius lib.7. de Imper. Orient. de anno 979. ait Basilium, & Constantinum Impp. Saracenorum auxilio Apuliam, & Calabriam occupasse, atque [Eas seniore post imperio, nouo Catipani magistratu imposito habuerunt.] Io: Lucius diligens, & eruditus nostrorum temporum historicus lib.2. cap.8. de Dalmatiæ Regno, hanc affert memoriam. [Anno 1067. Indict.4. Epacta 3. concurrenti 7. regnante D. Constantino Duce magno Imperatore, prioratum verò Iaderæ retinente D. Leone Imperiali protospathario, & totius Dalmatiæ Catipano &c. Et eodem lib.2. cap.9. Quamuis Imperium ad Constantinum Monomachum reducto, is Maniacum Catapanum misisset, qui res in Italia reparauit.] In vita S. Vitalis Abb. natione Siculi, Basilius Darii Gubernator Catapanus appellatur. Lupus protospathar. in eius historia sæpè de Catapano, & Protocatapano, mentionem facit. Hinc multi Catipani nomen à *Catipano*, seù *Catapano* deducunt, cuius argumentatio est, quod in Neapolitani Regni Prouincia *Capitanata* hodiè corruptè dicitur, in qua, vt supra dictum est, Imperatores Græci generalem Catapanum mittebant, & ideò *Catipanata* dicebatur. Hodie in vtriusque Siciliæ Regnis, ac in Melita hoc Catapani nomen perdurat, sed officium inferioris æstimationis euasit, nàm præest prætijs rerum commestibilium, ponderibus, taxis, & similibus. Ab hoc etiam nomine *Catipanus* credunt aliqui *Catanei* dignitatem prouenire, de quo titulo sæpè in Io: Villano, Bernardino Corio, alijsque illorum sæculorum Scriptoribus fit mentio: Sed Sebastianus Couarruias. In Theatro linguæ castellanæ à dictione græca Κατανέμω, prouenire asserit, quæ largè dispensare significat. Titulus hic à Federico Ænobarbo Imp. nimis in Italia ampliatus est, vt gentes istius nationis, ad sui fauorem traheret, quos *Gebellinos* appellabat. FR. Quibus vt Io: Villanus refert, signum Aquilæ Imperialis pro stemmate concessit, ac deindè multi in Cataneos ab Henrico Imperatore Comitissa Ma-

Matildes, & ab Vlfone horum auunculo infignitæ sunt, de quibus Ghirardaccius in Histor. Bononien. par.1.lib.4. ad an.1196. *Guelphis* verò, qui Ecclesiæ partes fauebant, ait idem Villanus quod Papa eius insignia etiam concesserat. Igitur de Capitaneorum titulo fit prima mentio in nono sæculo, in sede, nempè, vacante Stephani Papæ IX. hi enim rebelles extiterant, & contra Sacri Cardinalium Collegij votum, Episcopum Velitrensem in Sede Sancti Petri immisere; [Vix dùm exequiæ Pontificis celebratæ &c. Romani potentiores Oppida, & Castella in Vrbis terris possidentes (capitaneos appellabant) Pontificem ex factione sua creare constituerunt. Primus autem omnium Gregorius de Tusculano ex gente patritia Romanus, Minitium Velitrensem Episcopum inuitis, atque reclamantibus Cardinalibus, & Clericis, qui Romæ tunc erant, in Pontificem Romanum acclamari, & haberi obtinuit, quem Benedictum voluit appellari. Blond. decad. 2. lib. 3. & in extrau. de maioritate, & obed. cap. vnico.] Atque idem Blond. decad.2. lib.5. [Primarij Vrbis, quos nunc Barones, tunc Capitaneos appellabant, Imperatori obsequentes omnia consilia Pontificis euertebant.] Rursus ibid. lib 4. [Barones Vrbis nonnulli, capitaneos tunc appellabant, studio partium se coniunxerant Senatori.] Quos tamen Sigonius. de Regn. Italiæ lib.7. Cataneis subordinatos fuisse censet; sed ego putarem cum Blondo Capitaneos, Cataneos, & Barones idem antiquitùs significasse secundum temporis, & regionis diuersitates: circa quæ sciendum, quod Romani tempore Belisarij, sicut Blondus notauit, præcipuè nobiles, & diuites, vt liberarentur à Gothicâ inuasione ab eo Duce ad Regnum neapolitanum missi fuerant, vbi per longum tempus remanserant, proindè neapolitanum idioma apprehenderant, itaque post aliquod sæculum nobilium Romanorum oriundi ad Vrbem reuersi, eandem loquelam per multa sæcula retinuere, sicut vsque ad tempus historici Vitæ Nicolai de Laurentio, Cola de Rienzo, vulgò appellato, atque alios illius duodecimi sæculi scriptores legimus neapolitano Idiomate scribentes. Igitur sicut supra dictum est, eo modo, quo Regniculi nomen Catipanum in Capitanum vertere, sic etiam Romani ex eodem Regno redeuntes vsi sunt, & sicut prisci Romani ab Oscis, & Cascis gloriabantur originē duxisse, qui populi erant magnæ Græciæ, sic Romanorum progenies nouitèr ex eadem magna Græcia iterum prouenisse noscebatur; sed quia Bario Apuliæ Ciuitas, Catipanatæ sedes erat, vt supra visum est, hinc Romani in Vrbe nobiles ex ea regione iterum regressi, *Barones* appellabantur, ad distinctionem aliorum aduenarum Romæ incolentium, qui non erant ex illis nobilibus à Bellisario ibi missis, & processu temporis Romā reuersis; idem enim erat dicere Catipanus, ac ex Catipanata; & Baro ex Bario, idest, antiquus nobilis Romanus ex refugis ibi tempore belli gothici progenitus. ¶: At Longobardi, qui solent abbreuiare verba, illisque syllabas diminuere pro Catapano, seù Capitano *Catano* dixerunt, vt & Henericus Spelmanus asserit, eodem prorsùs modo, quo Catalia pro Capitalia, & Catella pro Capitella dixerunt. Quare Ioffredus inquit: [In Tuscia verò, & Lombardia appellabantur Catanei, quasi Capitanei. de libell. par. 5. rub. de Vass.] Eiusdem opinionis fuerunt Scipio Ammiratus in tract. de nobilit. Florent. Gauden. Merula. lib.3 de Antiquit. Cisalp. Casteluett. in Polit. Arist. & alij: hi, nimirum, qui, vt supra diximus, factionis Gibellinæ erant, & ab Imperatore in feudum Castella, ac Terras habebant; & ideò prædictis speciosis titulis decorabantur. Guelfi verò, qui Romanæ Ecclesiæ erant fautores titulos *Baroncelli*, & *Domicelli* assumebant: quamuis processu temporis Catanei titulus etiam inter Ecclesiasticos exerceretur. [Præcipuè hoc nobilitati tuæ debemus, qui & noster es Parrochianus, & Ecclesiæ nostræ cataneus. in epist. Iuonis ad comitem, apud eundem Spelman. epist. 129.] Aliqui censuerunt Comitem esse eundem, ac Cataneum. Vide Cottam in suo Memorial. Iuris. in dict. *Comes*. Vide etiam hìc in eadem dictione, & dict. *Grauio*. De hac materia consule Camillum Peregrinum de Principibus Longobard. parte prima pag. 18. & seqq. & pag. 36. Itaque hodie in locis Siciliæ Catapanus idem est, ac apud recentiores Romanos Extraordinarius, quem Latini Peræquatorem appellabant. Vide *Peræquator*.

CATOMIDIO, verbum, appendere deorsum caput significat. Vide *Catomis*.

CATOMIS, & *Catomodo* aduerbia, de quibus non raró in Martyrologio, significat verticem deorsum; à voce græca Κατωμαδὸν, siuè κάτωμος, quæ propriè humeris inuersis denotat. [Tyrannus Afræ virgini minauit dicens: catomis nudam te cædi iubebo. In vita S. Afræ. Quodam tempore venerabilem senem in publica facie catomis ceciderunt. Victor. de persecut. Vandal. lib. 1.] idest, in posterioribus partibus iuxta Larini Latinij sensum, quod per modestiam ait Victor *In facie publica &c.* Quadrat in hoc opinio illorum, qui huic vocabulo significationem dederunt de modo pueros verberibus in scholis corrigendi; suspendendo, scilicet, illos super humeros alterius: nàm verbum græcum Κατωμίζειν super humeros sustinere significat, quod ex Iosepho Hæbreo. lib. 5. Antiq. Iudaic. cap. 10. confirmatur; vbi de Samsone loquens, quod super humeros Gazę vectes detulisset, hoc vocabulo Κατωμαδὸν vsus est. FR. circa ignominiosum genus hujus Martyrij clariùs ex ipsomet Victorio, ijsdemque vocabulis lib. 3. habetur: [Mulie-

res, & præcipuè nobiles contra iura naturæ nudas omninò in facie publica cruciabant.] De hoc vocabulo fusè egit. Io. Steph. Menochius in eius Storcis part.4. centur. 7. cap.57. Errat itaque Vocabularij Ecclesiastici Auctor, qui hoc vocabulum virgas ferreas significare ait.

CATOFISCI. Vide *Agnostici*.

CATOPITÆ. Vide *Agnostici*.

CAVALCATA. FR. Equitatus, seù equitatio. [Sicut nec ille, quæ in Villis tuendis fierent in guerris, seù etiam caualcatis. in Extrau. comm. de decim.

CAVCVLVS, vox quidem valdè obscura, quæ in sensu de la Cerdæ pedagogū denotat, vt ex seq. verbis colligitur. [Nonnisi cum sex paruulis, & vno cauculo eduxerunt nos ex Vrbe. In collect. Anast. Biblioth. de exilio S. Martini Papæ, & Mart. per Sirmondum in 8. edita pag.79.] Sed in legibus Caroli Magni *Caucu lator* circulatorem significat, vbi lib.1. cap.64 sic ait. [Ideo præcipimus vt nec caucularores, & incantatores &c] à Germanico vocabulo *Gauckuler*, quod idem significat. Alij incantatorem interpretantur, qui *Coclearius*, à Germanica voce *Choler*, dicitur. Penès Græcos καυκαλος infirmitatis speciem denotat, quæ solet pedes accipitris affligere, quarè metaphoricè fortasse Pedagogum significat, qui tormentum in pedibus puerorum affert: dum eos libertate priuat, ad libitum vbique spatiandi.

CAVTIO. Vide *Recautum*.

CAVCVS, calix, seù crater, græcè Καῦκα Salmas. in Spart. de Pesceu.c.10. sed barbara quidem vox, [Erectis stipitibus, & æreos caucos suspendi iuberet. Beda lib.2. Hist. Eccles. c.16.] FR. hoc vocabulum barbarum non est, dùm apud bonos Auctores legitur, nàm de Diogene Hieronymus, inquit: [Quodam tempore habens ad probandum caucum ligneum, vidit puerum manu concaua bibere, & elisisse fertur ad terram, dicens, nesciebam, quod natura haberet poculum. lib.11. ad Iouin.] Item Spartianus in Pesceunio, ait. [Tantæ fuit seueritatis, vt cum milites quosdam in cauco argenteo expeditionis tempore bibere vidisset; iusserit omne argentum submoueri de vsu expeditionali, addito eo, vt ligneis vasis vterentur.] Item apud Trebellium Pollionem in epist. Valeriani. [Cauci, & scyphi vna iunguntur] sed fecit insolitus vocabuli vsus, vt passim varijs modis corrumperetur; nàm apud Spartianum, & Pollionem *Caucos* editum est. *Caucum* apud Hieronymum: apud Ennodium epigram. 29. de *Clauco*. At veteres libri rectè ibidem, & epigram. 35. de *Cauco* habent.]]: Eodem modo *Caucalium* καυκάλιον in Lausiaca Palladij habetur. [Tenens caucalium aquæ,] & [Caucium apud nos, calix apud doctos. Suidas.

CAVDICARIVS, publicus conductor, qui obligatur pistoribus subministrare frumentum. Codex Theodos. l. 1. de pistor. & catab.

CAVEA THEATRI. FR. [Caueam Theatri Senatum construere molientem, ab hac dispensatione, & cupiditate compescuit. D. August. lib.1. de Ciuit. Dei cap.31.] vbi S. Doctor loquitur de Scipione Nasica. Locus verò Theatri, quia velis coopertus erat, ità vt cauea videretur esse, apud profanos Scriptores denotat locum ibi populo assignatum.

CAVENA, cellarium, in aliquibus religiosorum communitatibus *Canaua* dicitur. [Quæ cellario, siue cauenæ. In Regul. S. Cæsariæ Virg.] Aliquando pro cella vinaria accipitur. Et *Canenaria*, Cellaria dicta fuit. [Accipiant, & canenariæ tradant. In eisdem Regul.] Vide *Armarius*. *Canaua*. *Cellarius*.

CAVILLO, apud Tertullianum hoc verbum cauco, & cautum se reddere significat. [Omnibus modis cauillandum, nè quid aduersus Deum committatur. de corona milit. cap. 11.

CAVMA, græcè Καῦμα, arabicè *Ghomme*, latinè calor, seù ardor. Aldhelmus cap.2. Blond.decad.2.lib.2.

CAVPONA, idest, Taberna. Vide *Albergaria*. *Pandocheum*. FR. item *Caupona* pro Rhetore vsurpatur. [Athenis enim expertus linguatam Ciuitatem, cum omnes illic Sapientiæ, atque facundiæ caupones degustasset. Tertullian. lib.de Anima cap.3. Vide *Pandoxo*.

CAVRSINVS. FR. mercator vsurarius; sic enim Itali in Anglia appellari fuere. [Inualuit his diebus adeò caursinorum pestis abhominanda. Matth.Paris.

CAVSAS PRÆSTARE, rationem reddere: phrasis adhibita in Concil.Illiberit.cap.1, num.53.& in decretis Iulij I. dicitur *Causas dare*.

CAVSATOR. FR. Causidicus, seu Actor.l.similiter. de debitis, & causimonijs. l. si qualiscunque. qualiter quis se defendere debeat.

CAVSON, & *Causos* græce Καῦσος, febris, & ardor quarè perperàm in Antiocho hom.16. Clausonè aliqui legunt, eum *Causonem* legere deberent. [Temeraria illa. & impudèns loquendi libertas videri possit similis causoni magnò.

CAVSTICVS, græcè Καυστικός, adiectiuum, idest, res quæ habet comburendi virtutem. [Grauiora vulnera caustico medicamento, vel admoto igne curantur. S.Ambros. in psal.38.

CAVTERIZO græcè Καυτηριάζω, comburo. [Quodam ferro paruo, & calido cauterizant se. In vita B.Oderici.

CAVTERIVM. FR. ità dictum, quasi. [Cautè vrens vt vis morbi ardenter siccetur: Io. Andreas in Glossa cap. ea, quæ de statu Monach.] Sed potiùs dicendum à *Cauterizo*, idest, comburo, nàm igne hoc stigma formatur.

CECROPIA. FR. græca eloquentia à quodam Athenarum viro *Cecrope* appellato. [Sola decerat interpretandi bilinguis peritia, & facundissima virgo Cecropia, quæ secundùm suæ mentis acumen, Varrone cœlibatum suum auferente,

Latinis tradiderunt: Io:Diacon. In vita S.Gregor.lib.2.cap.14.

CEDRORVM LIBANI DESCRIPTIO. Vide *Transfiguratio Domini.*

CEDVLA CITATIONIS. Vide *Indiculus.*

CELEVSMA, & *Celeuma*. Vide *Alleluia. Scenopegia.*

CELLA, hoc vocabulum nonnunquam pro toto monasterij ambitu sumitur. [Qui essent breui ex eadem cella morituri. S.Greg.lib.4. Dialog. cap.26.] & clariùs idem lib.2. ibidem.[Honorato etiam, qui nunc adhuc cellæ eius, in qua prius conuersus fuerat, præest.

CELLERARIVS, inter monachos officialis in dispensa, & officium *Cellarium* dicitur. Item qui inter eos pro victu inuigilare tenetur. [Exclamat hoc viso cellerario, stupore perculsus. Greg. Turon. lib.9. cap. 34.] FR. [Missis litteris per ibidem Sancti Bernardi cellerarium, sicut ipse nobis retulit, solemnem prouincialibus pœnitentiam iniunxit. Cæsarius lib.7.cap.3.] Aliquando Monasterij Procuratorem denotat. De præbendis, & dignit. c.25. :||: Ab alijs *Cellarius* dicitur. Vide *Paracellarius. Supplementarius*. Item *Cellarium*. Custodiam, & carcerem significat, qui in Laterano reperiebatur, cuius custos *Cellarius* dicebatur. [Eum in tetertima custodia inclusit, quæ vocatur ferrata in cellario maiore Patriarchij. Anastas.Biblioth.in Steph.III.] FR. Sed ex verbis Anastasij colligitur custodiam ferratam appellatam, fuisse positam, seù contiguam ad maiorem cellarium, seù dispensam Lateranensis Palatij, de qua dispensa dicetur in dict. *Lardarium*. Cæterum Vide *Armarius. Cauena. Canaua. Lardarium.*

CELLIOTA, intimus in Aula Imperiali Constantinopolitana cubicularius, quem Græci Κελλιώτην vocant. [Hoc quoque mos tenet, vt celliotæ Imperatoris ad sepulchrum eius, vsque ad prima sacra funeralia, siuè iusta perseuerent. Phranz.in Chron. lib.2. cap.1. Hi Cubicularij ædium claues habitationum Despotarum Imperatoris filiorũ conseruabant, vt ex improuiso ingredi, inspicere, ac referre potuissent, an aliquid in personam patris illi machinarentur, seu coniurarent. FR. Hinc speculatores Scameræ dicti sunt. Vide *Scamera* :||: Item *Celliota* Monachus cellæ incola aliquando intelligitur.

CELLVLANVS, contubernalis; dicitur etiam *Syncellita. Syncellus. Prosyncellus*, & contubernium *Syncellitas*. Vide suis locis. Item *Concellaneus*. Vide suo loco. FR. Cellulanos penès se retinere, à Pontifice, aut Romana Synodo Episcopis, & ab istis eorum Presbyteris, Diaconisque ordinatum fuisse Sirmondus in eo capite Ennodij notauit, cui titulus est. [Præceptum quando iussi sunt omnes Episcopi cellulanos habere.] Ex quo colligitur huius ordinationis motiuum fuisse, vt scilicet, à calumnijs Ecclesiastici redderentur immunes, quibus calumnijs idem Symmachus Papa, tunc non modicè laceratus fuerat, vt apud eundem Ennodium legitur, qui huius contubernij ordinationis rationem reddit, inquiens. [Nemo Dei oculos, quàm hominis iudicat plus timeri; errorem creditur souere solitudo, & profundam nequitiam inenmitatus admittere, quasi cęlo facinora penetralibus inclusa non pateant, & vindicari malum non queat, quod homo non respicit, credentes, quod rem studij possint deputare necessitati: & dum homo homini custos est &c.

CELTES, scalpellum. [Vel celte sculpantur in silice. Iob. cap.19.] Dicitur etiam *Simlaria*, seù meliùs *Simla*. Vide *Cupha*

CIMELIVM, vel *Cimelium* à græca dictione Κειμήλιον, quæ Sacristiam significat; indè *Cimeliarcha* Sacristiæ Præfectus, vel Sacrarum rerum Thesaurarius dicitur, & est dignitas in Metropolitana Mediolanensi. FR. Antiqua ibi dignitas, vt in Mediolanen. hist. Corij legitur, qui in anno 1172. sic scribit. [Era allora Cimeliarcha del templo vn certo Algisio Pirouano] :||: Cimeliarcha verò Neapolitanæ Ecclesiæ in celebrationibus diuinorum offitiorum, & in Processionibus fert baculum. Sac. Cong. Rit. 19. Ianuarij 1619. FR. Accipitur etiam pro Oeconomo. [Nec viros Reuerendissimos Oeconomus, vel Cimeliarchas S.Ecclesiæ, in qua pecuniæ deponuntur. Cod. de bonis, antiud. l. cum apud. §. sin autem.] Et paulò post. [Præsentibus non tantùm tabularijs: sed Reuerendissimo Cimeliarcha, apud quem superfluæ pecuniæ deponendæ sunt,] :||: Cimelium propriè thesaurum significat: [Scire te volumus, quod in te omnia districtè quæsituri sumus, si non ea, quæ propriæ Ecclesiæ, vel quæ diuersis Ecclesijs cimelia sunt collecta, sub omni nunc sollicitudine, & fide seruentur. D. Gregor. in Registr.lib.1. Epist.10.] FR. Textus autem hic in Decretalibus Gregorio III. attribuitur, atque diuersimodè affertur in cap.3. de offit. Archid. nempè: [Scire verò te volumus, quod à te districtè quæsituri sumus, quia vel propriæ Ecclesiæ, vel ea, quæ de diuersis Ecclesijs Ciminilia sunt collecta, non sub omni solicitudine, & fide seruantur.] Vbi Glosſ. per *Ciminilia* vasa Ecclesiæ intelligit. Simile verbum. in 5. decretal. tit. 40. cap. 29. §. verùm, habetur, [Necnon, quæ in ciminili ponuntur.] & in significatione thesauri. Cyril. Alex. homil. Ephesi in Nestorium habita in Concil. Ephes. II. act.1. inquit. [Salue à nobis Deipara Maria venerandus totius Orbis thesaurus] in græco textu Κειμήλιον habetur. Sic etiam S.Proclus orat.1. de Laudib. V.Mariæ, & S.Ignatius Mart. in epist. ad Hieronem, vbi Interpres vertit: [Virgines serua, vt facer Christi thesaurus.] Tandem cimelia pro sacris vasis. Cyril. Alexandr. in epist. ad Domnum. Balsamon in Melet. de off. Chartophylacis. tom.1. iuris græc-rom. lib. 7. & Iustinian. in

Nouell.74.inquit: [Reponat chartam venerabilis illius Ecclesiæ Defensor in eiusdem Sanctissimæ Ecclesiæ Archiuijs, & vbi Cimelia seruantur.] ::: [Quod donatum erat Ecclesiæ, in cimelijs Ecclesiæ non reposuit. Concil. Chalcedon.] quare corrigendus est Anastasij Biblioth. textus in Seuerino vbi ait. [Vestiarium Ecclesiæ, siue cymbilia Episcopij] lege *Cimelia*. Item apud præfatum Gregorium reperitur *Cimiliarchium* pro repositorio supellectilium Ecclesiæ, [Res autem, quæ apud eum inuentæ sunt in cimiliarchio Ecclesiæ tuæ seruari modis omnibus studebis.

CENICVS. FR. in lege salica tit. 32. lutosum, vt Bigonius in notis ibi, at in Glossario monoculum significare astruitur.

CENODOXIA, græcè Κενοδοξία, vanagloria. Cassianus, & SS. PP. vbi de monachorum vitiis agunt.

CENSEO, pro stabilio. [Atque omnia illic, quæ pro animarum salute scripsimus, censeantur. D.Greg. in Regist. lib.7. cap 112.] FR. hoc verbum nonnunquàm pro *Iubeo*, & *sententiatiuè profero* vsurpatur. Glossa in Clement. de concess. præbendæ. cap. vnic. §. censemus.

CENSVRA ECCLESIASTICA. Vide *Clausura*. *Pressura*.

CENSVS, retributio: [Exhibe ergo aliquam ex tuis apostolici census Ecclesiam. Tertull. lib.2. aduers Marc.] Elegantiùs autem vim huius significatus manifestat idem alibi inquiens: [Quis alius Dei census, quàm æternitas. Contr. Hermog. cap.4.

CENSVS IGNORANTIÆ. FR. cuius causa impositionis nescitur. [Census ignorantiæ, nec diuinis, nec humanis legibus, inuenitur: oportet, quippè, vt omnis census, ad quid, & quando persolui debeat, præsciatur. c. peruenit de Censib. & Exaction.

CENSVS DE NOVO IMPOSITVS. FR. Quatenus tributum, & recognitionem significat. Gloss. tamen in cap. significauit nobis. De Censibus, diuersimodè exponit, nempè, Census nouos appellari, vel quia non fuerat ab initio in fundatione Ecclesiæ ille impositus, vel eius recognitio per longum tempus neglecta fuerat, vel tandem nouus dicitur, ex eo quia post Concil. Lateranense impositus erat. De varijs Censuum exactionibus. Vide *Albergaria*. *Collecta*. *Fodrum*. *Regium*. Census pro emphyteosi. Vide *Accensator*.

CENTENA. FR. Populus Oppidi, seù Villæ, vel Villa ipsa, l. si quis cum altero. de testibus.

CENTENARIVS, & *Centenario*, *onis*, qui in centena, nempè, Oppido, aut Pago præest. [Centenarij, qui & Centenariones, vel Vicarij, qui per pagos statuti sunt, Presbyteris plebium, qui baptismales Ecclesias tenent, & minoribus Presbyteris præsunt. Valaf. de reb. Eccl. c. 31.] Eodem modo vocantur Iudices, Aduocati, & Vicedomini Oppidorum. l. de Aduocatis, & Vicedominis, à *Centena* supra notata. Vide *Iudices*.

CENTILIVS. FR. pro Gentili, sed perperàm, vide *Primicerius*.

CENTONIVM. Vide *Embrimium*.

CENTVRIO. Vide *Discipulatus*. *Hecatontarchus*. Centurionum insigne vitis erat. Vide *Vitem dare*.

CEPHAL, caput ex græca dict. Κεφαλή. Adhelm. de Virg.

Sed contrita rotis extollit vipera cephal,
Et rursus ructat tetrum de fauce venenum.

FR. ideò Apostolorum Princeps à Christo Domino *Cephas* vocatus fuit, quia totius Ecclesiæ caput ab eodem constitutus fuerat. Extrau. de pœnit. & remiss. cap. 1. vbi de hoc Primatu Petri agit. Sed veram etymologiam. Vide in dict. *Cephas*.

CEPHALAGIA, capitis morbus: [Etenim cum arcem corporis, id est, caput vis noxij humoris obsederit, cephalagiæ procreat passionem. Cassiod. collat. 14. cap. 15.

CEPHAS. FR. nomen à Christo Domino Simoni Petro impositum: Io cap. 1. à chaldaico vocabulo *Kipha*, quod *petram* significat, vnde *Petrus*. In alia significatione. Vide *Cephal*. *Trinomiu*.

CERAGIVM, ceræ prouisio pro Ecclesiæ seruitio: [Si Ecclesia petat ceragium. Matth. Paris. in additam.] Significare potest collectam, seù tributum in cera Ecclesiæ destinatum. FR. legitur etiam *Cerasium*, nempè, solutio pro cereo sigillo, & qui hanc curam habebant *Cerasij* dicebantur. Item solutio pro cera, & quarta funeralium. In Nouell. 59. cap. 2.

CERATAVLA, Buccinator, Cornicen, ex græca voce Κερατaύλης. [Centum salpictas vno crepitu concinentes, & centumierataulas. Salmasius in Vopisc. de Carin. cap. 19.

CERAVNOBOLA, Legionis Christianæ sub Marco Aurelio militantis cognomen, id est, fulminatrix, quia miraculosè subita tempestate contra barbaros victoriam à Deo obtinuit, hinc male ex Metaphraste Surius in vita S. Polieucti *Carunobolos*, scripsit; nàm vocabulum hoc à dictionibus græcis κεραυνὸν, & βάλλειν, (id est, fulmen torquens) etymon trahit.

CERCITA, cœnobiorum nocturna lustratio. italicè *Ronda*, seù *Batuglia* à græca dictione Κίρκος, vndè formatur italicum verbum *Cercare*, idest, inquirere. Gloss. Isidor. FR. Verbum italicum *Cercare* à latino *Circuire* potiùs prouenire videtur, ac propriè inquirere significat. Vide *Regia*.

CERDONIANI. FR. hæretici, à quodam eorum Magistro Cerdone appellato, qui duo principia asserebant. 24. quæst. 3. can. 39. cum quibus in hoc conueniebant Marcionistæ. Vide suo loco. Duo, nempè, principia asserebant Deum iustum legis, & Prophetarum vnum, & alterum bonum, & patrem Verbi Increa-

creati, quod humanam carnem suscepisse negabant: imò nec mortuum; sed pati, & mori simulasse. Hanc vltimam partem in suo Alcorano amplexus est Mahometus.

CEREALIS, Cursor, & Nuntius. [Ideircò, nè Cereales, & Anabasij tui per diuersas Prouincias concurrerunt? D. Hieron lib. 3. contra Ruff.] Vbi dictio *Anabasis* etiam cursorem significat à græco verbo Α'ναβαίνω, quod ascendere significat; nàm cursor equum ascendere solet; significat hæc vox etiam publicum ministrum frumentarium à Cerere, quæ pro grano frumenti capitur. FR. *Cerealis*, item Ceruisiam, genus potus denotat, quæ cerealis, seù frumentalis est. [Cerealem amphoræ potum infundebat. In vita S. Bracharij Abb.] In prima significatione. Vide *Cursor*.

CEREOLVS, paruus cereus. [At ego in vita B. Antistitis confisus, vnum ex cereolis transmitto per puerum, dicens: Accendite illum coram eo, & in contemplatione luminis orationem fundat ad Dominum. Greg. Turon. de Mirac. S. Martini. cap.2. lib.2.

CEREVS PASCHALIS, qui antiquitùs in nocte Sabbati Sancti benedicebatur, cuius benedictionis Authorem fuisse. D. Ambrosium Gem. lib.3.cap.102. & Durand. lib.6. cap.80. existimant, quæ incipit *Exultet iam &c.* sed hoc præconium, dempto principio, multum ab Ambrosiano differt. Ac in Missali gothico vetustissimo in VI. tomo Bibliothecæ Patrum impresso habentur hæc verba: [Benedictio cerei B. Augustini Episcopi, quam adhuc Diaconus cum esset, edidit, & cecinit.] FR. Hęc benedictio cerei à quolibet Diacono variè componebatur: Ennodius enim Ticinensis Episcopus duo præconia in suo opere ab eo composita in suo Diaconatu habuit. ::: Imò Prudentius Ambrosij synchronus in eius opere hymnum pro hoc præconio composuerat. Amalar. verò lib. 1. cap. 18. & Valaf. de reb. Eccl. benedictionem hanc cerei à Zosimo Papa institutam fuisse putant; alij verò faciunt Authorem Theodorum I: At hic in pontificatu anno 641. assumptus fuerat, & consequenter hi duo Pontifices posteriores ætate Ambrosij; ac Prudentij fuerant. Constat enim ex Baronio D. Ambrosium anno 397. obijsse; Zosimum verò regnare cœpisse anno 417. Quarè idem Baronius putat Zosimum potiùs hanc Cæremoniam ampliasse; vbi enim priùs in Basilicis maioribus tantùm celebrabatur, Papa hic per reliquas Ecclesias huiusmodi functionem agere indulsit; nàm in libro Gestorum Pontificum de eo narratur. [Et per Parochias concessit licentiam benedicendi cereum paschalem. Apud eundem Baronium. An.418.nu.76.] Nonnulli asserunt Diaconum non verè cereum benedicere, & ideò hæc oratio *Præconium* dicitur; nihilominus contrariam sententiam sequimur. tùm ex illis verbis *Verè dignum & iustum est &c.* tùm etiam ex titulo præfati Missalis, nempè, *Consecratio cerei*. Et hanc opinionem amplectitur. Io: Beleth. cap. 106. de diu. off. vbi inquit: [Cereus à Diacono benedici, & consecrati oportet, non autem à Sacerdote, vel Episcopo, etiam si sint præsentes, quantumuis minoris sit ordinis, & dignitatis.] Et Gulielmus Durandus in suo Ration. lib. 6. cap. 80. inquit: [Benedicitur quidem etiam præsente Episcopo, vel Sacerdote, à Diacono, qui est minoris ordinis.] S. Gregorius Papa de hoc ritu mentionem facit, inquiens: [Et preces, quæ super cereum in Ciuitate Rauennati dici solent. lib. 9. Regist. epist. 19.] Nec talis ritus in Diaconis insolitus est; legimus enim in ordine Rom. quod Archidiaconus benedicebat cereos Agnos Dei, eosque populo distribuebat, ac idem referunt Alcuinus, & Amalarius; quinimò Beleth citatus de Diacono ait in die S. Stephani: [Nocturnos, & vniuersum officium crastinum celebrabunt Diaconi, quod Stephanus fuerat Diaconus, & ad lectiones concedunt benedictiones. de diuin.off. cap.50.] FR. Et eo fortius aliqui probant Diaconum habere potestatem constitutiuè benedicendi, quia S. Leo Papa ait Chorepiscopos, idest, Archipresbyteros, posse minores ordines tribuere. [Leuiticam autem, aut Sacerdotalem benedictionem non valent præstare. dist. 68. can.4.] Sed, vt Glossa ibi notat, pro *Benedictione* ordinatio intelligitur. Igitur canit hoc præconium Diaconus præsente Sacerdote; nàm ad inferiorem spectat Resurrectionem dominicam annuntiare, vt Apostolis Mulieres Resurrectionis annunciatrices destinatæ fuere, quæ inferioris sexus sunt. Ruper. lib. 6. cap. 30. Durand. lib.6.cap.80.::: Diaconus ipsemet debet ex vna trianguli candela cereum accendere, illamque ad cereum inclinans, ad denotandum Sanctissimæ Triadis consensum in Christi resurrectionem, ac præcipuè Verbi, qui denuò animam corpori vniuit. Gauant. part.4.tit.10. Lumen verò sumitur ex nouo igne antè fores Ecclesiæ accenso, ac benedicto, & ex lapide excusso, quia veritatis lumen à Redemptore trahitur verus Ecclesiæ angularis lapis, ita Prudentius in hymn. cerei Pasch. cecinit:

Incussu silicis lumina nos tamen
Monstras sexageno semine quærere.
Hoc signas opere Conditor inclyte
Lumen veridicum mentibus omnium
In Christo Domino quærere iugiter,
Quem petram loquitur Doctor egregius.

Antiquitùs tamen ex lumine in feria V. maioris hebdomadæ conseruato, accendebatur cereus, vt habetur in quodam M. S. Graduali S. Gregorij in Biblioth. Angelica de Vrbe asseruato, cum notis musicalibus more Græcorum, seù potiùs Latinorum; vt refert in suo tract. de cantu Cramuel, in eo itaque M. S. hæc rubrica habetur: [Deindè venit Archidiaconus antè Alt-

Altare accipiens lumen, quod quinta feria absconditum fuit, faciensque crucem super cereum, & illuminans eum, ac benedicens, dicente ipso Lumen Christi, respondent omnes, Deo gratias.] verba autem illa *Faciensque super cereum*, de Cruce granis incensi formata intelliguntur. Accendebatur tunc cereus super candelabrum lapideum in forma columnæ, vt Scriptores illius sæculi narrant, & adhuc huiusmodi candelabra in antiquis Galliæ Ecclesijs, ac Romæ visuntur, vt in S. Paulo extrà muros columna est, quæ inseruiebat pro cereo; hodiè extra huius Ecclesiæ portam ex parte tribunæ crucem sustentans erecta, perspicitur, in cuius basi hi versus leguntur:

Arbor poma gerit, arbor ego lumina gesto,
Porto libamina, nuntio gaudia; sed in die festo
Surrexit Christus; nàm talia lumina præsto.

In S. Cæcilia transtyberis adhuc extat pro substentaculo cerei alia similis columna; nàm cereus accensus significat columnam igneam, quæ Israeliticum populum præcedebat, dum pari modo Catechumenis nostris per baptismatis aquam ad promissionis terram transeuntibus symbolica hæc ignita columna modò præcedit. Durand. vbi supra. Magnum Constantinum ingentes cerei columnas, vt in paschæ nocte arderent fabricari iussisse in eius vita Eusebius scribit. Etiam antiquitus præter cereum paschalem, deferebantur processionaliter in Sabbato Sancto duo alij minores cerei, ex cereo maiori accensi, ad denotandum quod Apostoli à Christo illuminati per totum mundum Euangelij claritudinem difudissent. Alcuin. de diuin. off. cap. de Sabbato Sancto. Non reperitur penès Scriptores tempus præfixum, vsque quo accensus durare debeat cereus, nàm ex Ord. Romano tantùm colligitur, quod per octauam Paschæ accendebatur. In Annalibus Fratrum Minorum anno 1263. decretatum fuit hanc accensionem in Missis saltem solemnibus, vsque ad Ascensionem continuari debere. Tandem Sac. Rit Congreg. 19. Maij 1607. accendi stabiliuit in tribus Paschæ diebus, in Sabbato in Albis, & in omnibus Dominicis, Missa cantata, Vesperisque durantibus, & ad libitum secundum regionum vsum, ad quem se remittit pro tempore horarum canonicarum. Romæ tamen laudabiliter per totam Paschæ octauam accenditur (cum sit eiusdem festi continuatio) ac in omnibus Dominicis (quæ Resurrectionis repetitiones sunt) vsque ad Ascensionem, quod fit incipiendo à Sabbati Vesperis, & extinguitur in fine Euangelij diei Ascensionis, vt in fine illius Euangelij Rubrica Missalis admonet. In Ecclesia verò Turonensi à Sabbato Sancto remanet continuò accensus vsque ad secundas paschales vesperas, & in alijs diebus Matutini, Missæ, & Vesperarum tantùm tempore ardet, ideò ad hunc effectum ibi ingens cereus, ac durabilis formatur. Solebant item veteres Christiani in appensa ad cereum tabella annum currentem creationis Orbis, & Incarnationis notare. Duran. lib. 6. cap. 80. quæ tabella symbolum erat tituli Sanctissimæ Cruci superpositi. In præsenti Cistercienses obseruant annum Incarnationis, Epactæ, Indictionisque in cereo pernotare. De cereo paschali mentionem facit etiam D. Hieronym. in epist. 19. ad Præsidium Diaconum Placentinum, de qua tamen aliqui an sit huius Doctoris epistola dubitant. FR. Quo verò ad reliquas virtutes huius cerei citatus Ennodius in suo primo Præconio hęc memorię reliquit. [Et si quis hinc sumpserit, aduersus spiritus procellarum, tua iussa faciens, sit illi singulare profugium, sit murus ab hoste fidelibus &c. Cum post concretas hyemali torpore glebas, & infrenata glacie fulmina, nouellas frondium tunicas gemma conscendit, & cum Authore germinum Domino nobis omnia reuiuiscunt &c.] Et quoad symbola ibidem. [In quo species trino compaginata consortio, societatis propemodùm mysticæ glutino coniungatur. Quarum ceram parauit nectareis partubus fœta virginitas; papyrum ad alimenta ignium lympha transmisit; lumen adhibetur è Cælo.] ;||: Cæterum sedente Leone Papa X. anno 1519. disputatum fuerat, quomodo deberetur cani solita Imperatoris acclamatio in dicto præconio annotata, cum Cæsar vita functus erat, aliqui relinquendam existimauerunt; sed post maturam discussionem refert Paris de Grassis Cæremoniarum Director, hoc consilium præbuisse, vt, nempè, mutaretur illa verba, sic: [Respice etiam ad Romanum Imperium, cuius tu Deus fidelium vota prænoscens &c.] quæ opinio à præfato Pontifice approbata fuerat. Ac in simili casu de anno 1658. cum incidissemus; dubitantibus de omissione huius orationis Cęremoniarum Magistris, resolutionem prædictam præbui, quam ex M. SS. Angeli Rocca in Bibliotheca Angelica asseruatis desumpseram, & ab Alexandro VII. tunc regnante, approbata, & à Sac. Rit. Congregatione obseruari mandatum fuit, nec non pro die feriæ VI. in Parasceue dicendum esse *Oremus, & pro Romano Imperio, vt tu Deus &c.* Vide *Candela*.

CEROFERALIVM, candelabrum cum lumine accenso. [Illis verò ceroferalia deportantibus, atque corusco lumine diem augentibus. In Actis S. Sebastiani Mart.] Vide *Ceroftata*. *Ceroferarius*.

CEROFERARIVS, vnus ex minoribus ordinibus ecclesiasticis, idem ac Acolytus, de quo vide supra in dict. *Acolytus*. [Cum enim ab ipso rerum nostrarum initio ordinem fuisse constet in Ecclesia Ceroferariorum Clericorum, qui & Accolithi dicebantur. Baron. tom. 1. Annal.] Alij tamen putant hanc vocem *Ceroferarius* non signi-

significare Acolythum; sed candelabrum ex Hincmari verbis, qui in vita S. Remigij hæc habet: [Accensisque super cruces cereis, atque super ceroferarijs &c.] Et clariùs Flodoardus eandem processionem describens, inquit: [Accensisque super cruces cereis, atque ceroferarijs, dant vocem in canticis. lib. 1. Histor. Remens. cap. 19.] In Ecclesia Ambrosiana Ceroferarij, idest, Acolythi non reperiuntur. Vide *Candela*.

CEROMA, imago in cera impressa: sic appellata fuerat SS. Cosmę, & Damiani cerea, ac densa imago, quam infra brachium subsutam ferebat Constantinus. Laodicen. sexta Synod. act. 4.

CEROSTATA, candelabrum à dictione græca Κηροστάτης. [Supra cerostata pharum vnam. Anast. Biblioth. Belisarius B. Petro cerostatas argenteas deauratas maiores duas. Idem in Vigilio Papa.] FR. figura antiquarum Cerostatarum demonstratur à Pancirolo in tractatu de imperiali dignitate, vbi de signis Præfecti agit. Ordo tamen Rom. *Cerostatum* vocat.

CERVISIA. Vide *Brasium*. *Braxo*. *Cerealis*. *Curmi*. *Cyceon*.

CERVSSA. Vide *Psimmythium*.

CERVVLA, & *Ceruulus*, genus ludi. [Si adhuc agnoscitis aliquos illam sordidissimam turpitudinem de hinnula, vel ceruula exercere, ità duriffimè castigate, vt eos pœniteat rem sacrilegam commisisse. D. Aug. serm. 215. de tempore.] A Gentilibus huiusmodi ludi in Kalendis Ianuar. exercebantur, laruales animalium facies gestantibus, quæ inobseruantia adhuc per totam Europam in bacchanalibus transfusa toleratur. *Ceruulam* fortasse antiqui appellabant ex ceruę personatu. [Non enim caperis ludicris, ac ludibrijs dæmonum non attendis, aut inhias spectandis ceruulis. S. Nilus Abb. epist. 81. ad Gaudent. Silentiarium.] Qui ludi in Concil. Antisidor. can. 1. prohibiti fuere hoc decreto. [Non licet Kalendis Ianuarij vetula, aut ceruulo facere.] Vbi Sirmondus *Vitula* pro *Vetula* correxit: sed prima lectio retinenda, verbum enim *Facere* repræsentare, non autem sacrificare significat. Quod confirmatur ex Faustini Episcopi verbis apud Bollandum tom. 1. in Act. Sanctorum, vbi in serm. 3. eiusdem Faustini talia leguntur: [Quis enim sapiens credere poterit, inueniri aliquos sanæ mentis, qui ceruulum *facientes* in ferarum se velint habitus commutari?] Et clariùs in Codice Andegauensi, pœnitentiam huiusmodi transgressoribus præscribente, sic habetur: [Si quis in Kalendis Ianuarijs in ceruulo, & in *Vetula vadet*; tribus annis pœniteat, quia hoc dæmoniacum est.] Quantum autem contra tales transgressiones se opposuerint antiqui fideles Christiani. Vide *Bacchanalia*. *Charinarium*. *Circumcisio Domini*. *Masca*. *Tetrao*. *Talamasca*. *Torneatrix*. FR. Quod hic abusus à Gentilibus prouenisset, ex Dionysio Halicarnasseo colligitur, qui lib. 7. Hist. Rom. sic ait. [Apparatus autem erant illis quidem, qui Silenos repræsentabant, tunicæ villosæ, quas nonnulli χορταῖον vocant, & amicula, ex varijs floribus contexta; illis verò, qui satyros repræsentabant, erant subligacula, & hircinę pelles, & setæ in capite horrentes, & erectæ, aliaque his similia. Hi serias saltationes ridicule suis gestibus imitabantur, eas per ludibrium deprauantes, vt spectatoribus risum mouerent. Ex triumphis autem, qui aguntur, satis liquet hos lusus cauillatorios, & satyricos apud Romanos iàm indè a priscis sæculis repertos fuisse &c.] de Ceruulæ ludo. Vide Epist. Bonif. Ep. ad Zachariam Papam in dict. *Suffocatus*.

CERVVS. Vide *Pygargus*.

CESPATATICVM. FR. Contributio, & exactio pro reficiendis vijs publicis, ità in quodam Caroli M. priuilegio Monasterio S. Germani concesso. [Teloneus non exigatur, nec de nauale, nec de carrale, neque de laumis, neque de tranauectione, nec rotatico, nec pontatico, nec pulueratico, nec salutatico, nec cespitatico. Aimon. lib. 1. cap. 1.] Fortasse *Cespitaticum* dicitur, quia cespides de vijs extirpabant. Alij tamen legunt *Cespitaceum*, & *Cespiticum*. Vide etiam *Cispaticum*, & an sit idem cum pulueratico. Vide *Pulueraticum*.

CESSIONIS BONORVM antiquæ cæremoniæ. Vide *Chrenecruda*.

CESSO. Vide *Concesso*.

CHALCEDONENSIS Synodus falsificata. Vide *Falsor*.

CHALCENTERVS, cognomen Didymo Alexandrino Grammatico à D. Hieronymo in Ruffinum tributum. [Marcum Varronem miratur antiquitas, quod apud Latinos tàm innumerabiles libros scripserit; Græci Chalcenterum miris efferunt laudibus, quod tantos libros composuerit, quantos quiuis nostrum alienos sua manu describere non possit.] Deriuatur hoc vocabulum à voce græca χαλκός, idest, chalchū, & æs: vndè dicimus aurichalcum metallum ex auro, & chalcho, nempè, ære mixtum: ἔντερα latinè interiora dicimus, fortasse ità appellabatur Grammaticus ille, quia cum esset exteriori visione orbatus, ac tenebrosus, internè tamen erat, quasi luminosum, & durum metallum. FR. Didymus hic à pueritia cœcus, & in senectute dupliciter lumine priuatus; in Origenis errores pręcipitatus est, quo tempore D. Hieronymi Magister extitit, qui cū fuisset ob id calumniatus; epist. 65. ad Pammach. & Oceanum sic se defendit: [Certè Apollinaris, & Didymi inter se dogma contrarium est; rapiat me ergo vtraque turma diuersum altrinsecus, quia Magistrum vtrumque confiteor. Si expedit odisse homines, & gentem aliquam detestari; miro odio auersor circumcisos, vsque hodie enim persequuntur Dominum nostrum Iesum in Synagogis Satanæ.

Obij-

Obiiciat mihi quispiam, cur hominem Iudæum habuerim præceptorem. Et audet quidam proferre litteras meas ad Didymum, quasi ad magistrum. Grande crimen discipuli, si hominem eruditum, & senem magistrum dixerim; & tamen volo inspicere ipsam epistolam, quæ tanto tempore in calumniam reseruata est &c.] De eodem facit mentionem idem Hieronymus ad proœm. in Epist. ad Galat. In præfat. in Didym lib. de spc. In cantica cap. 4. De Scriptor. Ecclesiast. & alibi.

CHALCIDICVS, opus ex ære, seu aurichalco, græcè χαλκίδικον. [Quam tribus chalcidicis in postico, scilicet, & à lateribus auxit. Anastas. Biblioth. in Leone III.] An de columnis metallicis agat dubitatur.

CHALCVS, moneta. Vide *Talentum*.

CHAMALEONTIS natura. Vide *Folles*.

CHAMEONIÆ, & *Chameunia*, græcum vocabulum χαμευνίαι, humi dormitionea significat. [Chameonijs quoque, & contritione corporis nunquam lassus est. In vita S. Mariæ neptis Abrahæ cap. 18.] Ac de eadem pœnitentia Hieronym. in cap. 41. Ezech. inquit. [Puto perspicuum esse lectori semper angustiora esse, quæ deorsum sunt in ieiunijs, chameunijs, & victus continentia.] FR. Et clarius alibi idem inquiens. [Omnes penè virtutes corporis mutantur in senibus, & crescente sola sapientia, decrescunt cætera: ieiunia, vigiliæ, chameuniæ, idest, super pauimenta dormitiones &c. Epistol. 2. tom. 1.

CHAOS. Vide *Infernus*.

CHARACTERES in aliqua imagine positi. Vide *Supericonica*.

CHARADRIVS. Vide *Aurugo*.

CHARAGMA, Imago; græcè enim χάραγμα cælaturam, & sculpturam significat. [Quia sicut nummus habet charagma Cæsaris, sic homo habet charagma Dei. Chrysostom. hom. 38. in cap. 20. Matth.

CHARITATES. Vide *Agapa*.

CHARIVARIVM græcum vocabulum καρηβαρία, mentis obtusionem, & vertiginem ex tumultu, ac strepitu caussatam significans, hinc in Gallia, alijsque regionibus, quando vidua aliqua ad secundas nuptias transit, solet plebs strepitum ad domum illius agere, & vt desistant ad aliquam compositionem soluendam coguntur nupti, vulgariter *Charivari* strepitum, & clamorem hunc vocant: [Insultationes, clamores, sonos, & alios tumultus in secundis, & tertijs quorundam nuptijs, quos chariuarium vulgò appellant, propter multa, & grauia incommoda fieri omnino prohibemus sub pœna excommunicationis. In Concil. Turon. de anno 1445. sub Nicolao V. celebrato.] FR. Cum anno 1644. in Terra Arcis Prioræ propè Tusculanū fuissem, hunc abusum per triduum audiui in nuptijs cuiusdam viduæ, cuius maritus, cum alienigena esset, ac ignorans hunc terrigenarum morem, prima nocte, vt audiuerat, & clamorem vulgi, & tympanorum, ac buccinarum strepitum, maneque inuenta ad portam cornua appensa, de eius vxore, quod publica meretrix esset, dubitans, voluit illam occidere, quæ contra fuit testes de hac consuetudine rogare, de qua te fidem Parochi illius loci etiam adhibuit. Ab hoc strepitoso *Chariuario* puto italicum nomen Bacchanalium deriuari, quod *Carneuale* dicitur, quamuis alij *Carneuale* dicant, quia tunc carnis valor vltrà consuetum excedit.

CHARTA, aliquando hoc vocabulum laminam significat. [Trullum verò eiusdem Ecclesiæ ipsis chartis plumbeis cooperuit, atque muniuit. Anast. in Serg. Papa. In alia significatione. Vide *Papyrus*.

CHARTACIVM. Archiuium, in quo chartæ, & scripturæ conseruantur. [In chartacium Ecclesiæ collocauit. cap. 4. Synodi Rom. sub Sixto III. in Ecclesia S. Crucis in Hierusalem celebrata.] *Chartarium* etiam à D. Hieronymo contra Ruff. appellatur, dum inquit: [Cur eam in Romano Ecclesiæ chartario non requiris?] Huius vocabuli synonima. Vide *Archiuum*. FR. *Chartacium* aliquando ius Cancellarijs debitum pro solutione chartæ significat.

CARTOPHYLACIVM. Vide *Cartophylax*.

CHARTOPHYLAX, græcè Χαρτοφύλαξ, chartarum, seu scripturarum Custos. In Constantinopolitana Ecclesia erat nomen dignitatis, atque decoratus hac dignitate sigillum Patriarchæ (quod *Bullatorium* etiam dicebatur) in collo appensum ferebat. [Patriarchale sigillum pendebat è pectore Chartophylacis, vt erat cōsuetum. Balsam.] Ad ipsum multa litigia spectabant, præcipuè matrimonialia, nec Sacerdos nouellos sponsos, absque eius licentia, benedicere poterat. Quoad alias facultates, & præminentias huius dignitatis. Vide Balsamonem apud Baron. an. 591. nu. 31. 32. & 33. & in actione 14. & 16. Sextæ Synodi apud eundem Baronium. Vide etiam Curopalatam. Locus verò, vbi residebat, *Chartophylacium* dicebatur, quod nos Archiuum vocamus. [Quia Chartophylacium prædictæ piè memoriæ Iustiniani tempore, ità surripiente subitò flamma incensum est. D. Greg. in Regist. lib. 7. Ep. 26.] In Ecclesia Romana licet hæc dignitas sub nomine *Chartularij* reperiretur, minoris tamen æstimationis erat. Vide Baronium loco citato. [Veniente autē viro magnifico Domino Mauritio Chartulario. D. Greg lib. 1. Epist. 3.] Erat etiam officium sæculare, Iudicis, nempè, Delegati imperialis, necnon Custodis eiusdem imperialis Archiuij. [Ergo feria secunda diluculo mittit chartularium suum, & quosdam de obsequio suo. Anast. Collectanea per Sirmondum in 8. edita in exil. S. Martini Papæ.] FR. [Tua Excellentia postulauit, vt Imperatori scriberem, quatenus pacta in chartophylacio requireret, cap. ex epistolæ verbis de probationibus.]

bus.] Vbi Gloss: [Cartophylacium dicitur locus, seu armarium, vbi chartæ, vel instrumenta ponuntur, & conseruantur.] Dicebatur etiam *Chartilogium*. Vide Hieronymum Fabrum in Sac.memorijs Rauennatibus par. 1. pag.9.& 10. Huius Synonimia. Vide *Archiuium*, & *Archiuiarius*. *Chartacium*.

CHARTVLARIVM, & CHARTVLARIVS. Vide *Chartophylax*. Item *Chartularius* in Capitulario significat seruum manumissum. [Homo chartularius similiter factus. lib.6.cap.208.

CHARTOPRATA. FR. ex græco nomine χαρτοπράτης, idest, chartæ venditor, sicut χαρτοπρατεῖα officina papyracea, de quibus fit mentio in legibus ciuilibus.

CHARTVLARIVS. Vide *Chartophylax*.

CHASDIVS mappula, seu stratum, quo equus insternitur, dorsale. [Insidiebat equo nigro spectando, ephippio rubro auro texto chasdio. In Florentina Synod.] in textu græco habetur χασδίου. Vide *Mappula*.

CHASLEV. FR. Nonus Hebræorum mensis. Vide Auctores citatos in dict. *Elul*.

CHASMA, pro scissura. Vide *Clasma*. *Schisma*.

CHELANDIVM, nauis genus. [Omnes naues dromones, videlicet, trieres, scaphas, chimeras, & lintres vsque ad chelandia collegit Paul. Diac. in Iustin.] græcè legitur χελάνδια [. Ab antiquo enim Steno chelandia imperialia nauigationi instructa decem erant. Constant. de administr. Imper. cap. 15.] FR. Melius tamen Henricus Spelman. *Chelandria* legit.

CHELANDRIA. Vide *Chelandium*.

CHELYDRVS. Serpentis species. [Exarsit more solito liuidus aduersus Sanctorum famam chelydrus. In vita S. Eustasij Abb.] vbi Narrator Dæmonem intelligit.

CHEPVR hebræorum, quid significet. Vide *Pentecostes*.

CHERINTHIANI. FR. Hæretici Cherinti sequaces, qui inter alios errores circumcisionem obseruabant, & quod mille annis post resurrectionem carnalitates frui sperabant; ideò χιλιασταί, idest, *Millenarij* appellati sunt. 24. quæst. 3. can. 39.

CHERITISMVS, salutatio, à verbo græco χαίρω, saluto, hoc nomine ijdem Græci festum Annunciationis Beatæ Mariæ propter salutationem angelicam appellant. [Fecit vestem de chrysoclauo habentem historiam natiuitatis, & Sancti Simeonis, & in medio cheritismon. Anast. Biblioth. in Leone III.] Erat enim in medio figura Annunciationis Gabrielis ad Virginem depicta.

CHERVBIM, nomen Angeli ex hebræo, quod significat ad similitudinem pueri, quia bini eorum ad formam puerorum erant effigiati super Arcam Domini, vt Rabbini docent, vnus, nempè, masculina facie, alius verò fœminina; quando enim ad preces Sacerdotis pro populo orantis Deus propitius se præbebat, tunc hi duo cherubim se inuicem conspiciebant; at è contra quando ad murum vertebant facies, signum tunc erat, quod Deus contra eius populum iratus fuisset. Vide *Propitiatorium*. FR. Cherubim ad similitudinem interpretantur, quia Hebræi aiebant, quod sicut Moyses in monte cum Deo loquens eos vidit; sic ad eorum similitudinem deindè cælaturam poni fecit super tabernaculum. Ioseph Heb. lib. 3. Antiq. cap. 8. Atque Hebræorum narrationem affectantes Ethnici, sicut illi fatebantur cherubim esse voluptatis Paradisi custodem; ita isti à voce *Cherub* Cerberum in campis Elisijs custodem esse finxerunt. Aliam fabulam de Serapide ad instar Seraphicorum spirituum. Vide *Seraphim*. *Theraphim*. ::[: Item *Cherubim* in antiquis romanis Cæremonialibus significabat prætiosum ornamentum, vbi dum agitur de pontificalibus vestimentis, sacrisque vasibus apostolico Sacristæ consignandis, excipiuntur infrascripta ornamenta, quæ in consignationem minimè dabantur; nempè: [Exceptis mitris prætiosis, & alijs quibusdam solitis custodiri per Cubicularios, exceptis thiara, & cherubim, quæ solent poni in camera thesaurariæ palatij apostolici.] Angelus Rocca olim Sacrista apostolici palatij putat huiusmodi cherubim fuisse in aliqua gemma sculptos, qui fortasse in pluuiali pontificio pro pectorale inseruiebant, ex eo quia Cherubim est scientiæ symbolum, quæ in pectore Summi Sacerdotis residere debet. At ego existimo hos duos aureos, seu alterius materiæ prætiosæ cherubim supra baculos in equitatione antè Pontificem delatos, nonnisi scientiam vtriusque testamenti significasse, quod colligo ex quodam antiquissimo Cæremoniali in Bibliotheca Vaticana asseruato, in quo, dùm describitur equitatio noui Pontificis ad Lateranensem Ecclesiam, sic habetur. [Primus procedit equus Domini Papæ phaleratus; secundò vadit Subdiaconus cum Cruce; tertiò duodecim Brandonarij cum duodecim vexillis rubris, & duo alij cum duobus cherubim in cacumine lancearum.] Eodem modo hæc cæremonia à Dauantria in suo M.S. Cæremoniali describitur. FR. Hæc duo tamen ornamenta cherubim appellata in cacumine hastarum posita, quæ præferebantur vltimo loco ad latus Pontificis, alia non esse puto, quàm illa bina flabella, quæ solent deferri ad tegendum Pontificis caput, quæ Seraphim significant, &, vt ait S. German. in Theor. rer. ecclesiast. multi oculorum Cherubim effigiem denotant, Vide in dict. *Flabellum*. Hoc etiam asserere inducor, quia in Cæremon. cit. Biblioth. Vatic. dicitur, quod isti Cherubim erant *In cacumine lancearum*, dum eodem modo hæc flabella in cacumine lancearū posita adhuc obseruari videtur, quod confirmatur. in Exod. cap. 26. n. 1. vbi habetur. [Tabernaculum verò ità fiet: Decem cortinas de bysso retorta, & hyacintho, ac

purpura, coccoque bis tincto, varietas plumario facies.] Vbi LXX vertunt. [Et tabernaculum facies, decem cortinas de bysso retorta, cherubim opere textoris facies eas.] Chaldaica legit. [Figuras cherubim facies.] Ergo *Plumarium*, & *Cherubim* idem sonat. Vide Ioseph hebr. lib. 3. antiq. cap. 8. & Magistr. sent. in histor. Cæterum Thiara papalis, & aliæ gemmatæ pontificales hodie in Castro Sancti Angeli, post illarum vsus asseruantur, potest quidem esse, quod talia flabella propter margaritas, & gemmas, quibus ornata sunt, vel propter periculum alicuius veneficij, dum caput Pontificis tangunt, ideò in thesauraria Cameræ magna cura asseruabantur illi: Moschi solent in eorum processionibus quatuor cherubim super hastas deferre: Græci verò in epigonathio, seù genuale depingunt Cherubim; nàm hic sacer habitus euangelicæ prædicationis, & doctrinæ ecclesiasticę symbolum est.

CHIAS, Equitum Calatrauæ insigne antiquum, vndè dictum. Vide *Boia*.

CHIAVS, officium in Aula turcica. Vide *Tzangrus. Tzaulus*.

CHILIASTÆ, Hæreticorum Secta. Vide *Cherinthiani*.

CHIMERA, nauis genus. [Omnes naues dromones, videlicet. trieres, scaphas, chimeras, & lyntres vsque ad chelandia collegit. Paul. Diac. In Iustinian.

CIRIACHI. Vide *Cyriaca*.

CHIROTHECÆ, à græco vocabulo χειροθήκαι, idest, manus thecę, seu tegmina, quibus in pontificalibus Episcopi vtuntur ad hædinas Iacob pelles alludentes, quibus genitore decepto paternam benedictionem obtinuerat. Item significant nostræ mortalitatis spolia ab Incarnato Verbo desumpta. Innocent. cap. 38. Atque moraliter indicant, quod: [Sicut aliquando manus chirothecis velantur, aliquando extractis chirothecis denudantur; sic opera bona interdùm propter arrogantiam declinandam celantur, & interdùm propter ædificationem proximis monstrantur. Gem. de antiq rit. Missæ lib. 1. cap. 215.] Idem astruit cit. Innocent. III lib. 1. de myst. miss. cap. 57. Quocirca Prelatorum publica pia opera reprehendi non debent, si ad præbendum subditis exemplum parentei exerceantur. Insuper chirothecę inconsutiles esse debent: nàm, vt refert idem Gem. loc. cit. [Chirothecę sunt inconsutiles, quia actiones Pōtificis debent rectæ fidei esse concordes.] In die Veneris maioris hebdomadę Episcopus chirothecis indui non debet. Cęremon. Episc. lib. 2. cap. 29. Nec in missis pro defunctis. Ibidem cap. 11. Appellantur *Manica* latino vocabulo in ord. Rom. Chirotheeæ Abbatis Montis Cassini concessę de anno 1049. Baron. ibidem n. 5. Synonima huius vocabuli. Vide *Vanto. Gula. Manitia*.

CHIROTONIA, ex græco χειροτονία, ordinatio, seù consecratio; fiebat enim manuum impositione. [Nunc chirotonia appellatur solemnis illa precum effusio, quando consecratur is, qui ad sacrum ordinem electus est. Zonar ad primum canonem apostol.] Quamuis aliquando pro ipsa electione sumatur, vt idem Zonara notauit: inquiens [Olim ipsa etiam electio Chirotonia nominabatur.] Quia Clerus, & Populus in Episcopi electione manus extollere solebat, vt hoc pacto absque confusione concurrentium vota facilius calculari potuissent, vt refert idem Author. [Non oportere chirotonias in audientium presentia fieri. Laodicen. Concilium can. 5.] quod quidem non de sacris ordinationibus (hæ enim publicè fieri solent); sed de electione Episcopi, nè scilicèt in postulantium presentia fieret, intelligi debet.

CHIRVRGICI termini, & instrumenta. Vide *Embryorectes*.

CLAMYS coccinea, seu rubra. Vide *Cappa. Clanis*.

CLANIS. Vox barbaro-græca, cum legi debeat clamys: Senarotia vestis. [In his studijs Cæsarius etiam in chlanide versatus est. In vita S. Cęsarij Quęstoris.

CHLOE. FR. [Significatum est mihi de vobis, fratres mei ab his qui sunt Chloë. 1. Cor. c. 1.] D. Ambrosius dubitat in hoc loco, an sit nomen proprium viri, seu mulieris. Theophylactus putat esse nomen familię Corinthi. Horatius tamen de quadam fœmina hoc nomine appellata meminit. lib. 1. carm. Ode 23. inquiens:

Vitas hinnuleo me similis, Chloë.

Et lib. 3. carm. Ode 6.

Atqui sollicitę nuntius hospitę
Suspirare Chloen, & miseram tuis
Dicens ignibus vri,
Tentat mille vafer modis.

Atque eodem lib. Ode 9.

—Neque erat Lydia post Cloen:
Me nunc Tressa Chloë regit.
Si flaua excutitur Chloë.

Et ibid. Ode 26.

O quę beatam diua tenes Cyprum, &
Memphim carentem Sithonia niue,
Regina, sublimi flagello
Tange Chloen semel arrogantem.

De altera, seu eadem egit Martial. lib. 3. Epig. 53. inquiens.

Tota te poteram, Chloë, carere.

Quę septem eius viros sepelierat. Idem lib. 9. Epigr. 16.

Inscripsit tumulo septem celebrata virorum,
Se fecisse Chloë: quid pote simplicius?

CHOBAR, nomen appellatiuum Euphratis fluminis in Ezechiele cap. 1. [Cum essem in medio captiuorum iuxtà fluuium Chobar, aperti sunt cœli.] vox hebraica *Chobar*, quę magnum significat, sic etiam idem flumen à Baruch *Sodi* appellatur, quod eadem lingua superbum, & infla-

inflatum denotat. [Eorum omnium habitantium, & ad flumen Sodi.cap.1.] Sed ego ab incolis didici flumen *Chobar* distinctum esse ab Euphrate: nam illud ex Mesopotamia scatet, & post longum tractum propè locum, vbi Ezechielis sepulturam fuisse creditur, in Euphratem ingreditur, atque ab ipsis Arabibus, vsque ad præsens *Chobar* appellatur.

CHODCHOD, gemmæ species, quam alij iaspidem alij carbunculum exponunt. [Et chodchod proposuerunt in mercatu tuo. Ezech. cap. 27. num.16.

CHOEROGRYLLVS, græca vox χοιρογρύλλιος. Histrix animal, de quo cap.11. Leuit. [Choerogryllus, qui ruminat.] At hoc animal non ruminat, & consequenter textus sensui interpretatio non concordat. Hebræi tamen Cuniculum exponunt.

CHOICVS, ex græco χοϊκός, limaceus. [Primus inquit homo de terra choicus, idest, limaceus. Tertull. lib. de resur. carnis.

CHOMATVM, græcè χῶμα. in Cod. Theodos. l. vlt. de patr. vicor. grumum denotat, seu agger.

CHORAGVS. FR. chori ductor. D. Basil. epist. 80. Pantaleon in lib. de luminibus vocat Christum Choragum, & Ductorem gentium, quæ eum sequuntur.

CHORAVLA. FR. [Si desertores Monasteriorum ad militiam clericatus eligantur, cum ijs, qui in Monasterio permanent, non tamen nisi probatiores, atque meliores in clerum assumere solemus: nisi fortè (sicut vulgares dicunt) malus choraula, bonus symphoniacus est, ita ipsi vulgares de nobis iocabuntur, dicentes malus Monachus, bonus Clericus est. can.legi.16. quæst.1.] Vbi Gloss. [Choraula, qui incipit cantum in choro, vel qui choreas ducit,] sic *Symphoniacus*, qui symphoniam exercet.

CHOREA. FR. ludi conuiuales, & saltationes [Chorea dicitur à choro; choriz antes enim in suis ludicris, cantilenis, & saltibus, quodammodo tenent chorum. Gloss. in Clement. de celeb. miss. cap. ptimo.

CHORDA musicalium instrumentorum. Vide *Cithara*. *Octaua*.

CHOREPISCOPVS Ecclesiastica dignitas, de qua sæpè in Concilijs, & in iure canonico, significat Episcopi Vicarium in Villis. [Corepiscopi, idest, Vicarij Episcoporum, iuxta quod canones ipsi testantur, instituti sunt ad exemplum septuaginta seniorum, tanquam Sacerdotes propter sollicitudinem pauperum. Hi in Vicis, & Villis instituti gubernant sibi commissas Ecclesias, habentes licentiam constituere Lectores, Subdiaconos, Exorcistas: Presbyteros autem, & Diaconos ordinare non audeant. Isid. lib.2. de eccles. off. cap. 6.] Ex quibus colliguntur duo, nimirùm, Corepiscopos habuisse eandem authoritatem in ordinandis clericis, sicut modò habent Abbates mitrati; secundò manifestatur subdiaconatum non fuisse sacrum ordinem, quem titum adhuc tenent Orientales. Maronitæ hanc vocem corrumpendo, Archipresbyterum, seu Parochum loci *Churi* appellant, cui in traditione curæ Episcopus inter alias cæremonias baculum pastoralem in manibus tradit. Itaque *Chorepiscopus* formatur ex græco idiomate χωρεπίσκοπος, quod inspectorem loci, vel stationis significat; à D. Damaso epist. 4. Villanus Episcopus appellatur, qui ad postulata respondit in eadem epistola, Chorepiscopos, non alium gradum, quàm simplicis Sacerdotis habere, sed quia Chorepiscopi indebitè authoritatem, & functiones episcopales, contra canonum decreta, sibi vsurpabant; ideò ab Ecclesijs deletum est hoc officij nomen. In capitulis Caroli Magni eorum auctoritas limitata fuerat his verbis: [Item in eodem Concilio simul, & in Ancyranensi, vt Chorepiscopi cognoscant modum suum, & nihil faciant absque licentia Episcopi in cuius Parochia habitant. lib.1. cap.9.] FR. Eodem pacto S. Leo Papa epist. 88. quæ habetur in Decreto Gratiani, nempè: [Inter Episcopos autem, & Chorepiscopos hæc est differentia, quod Episcopi nonnisi in Ciuitatibus; Chorepiscopi, & in Vicis ordinari possunt. Episcopi formatas tribuunt litteras: Chorepiscopi nonnisi commendatitias, & pacificas dare valent. Episcopi ius consecrandi habent: Corepiscopi tantùm minores ordines tribuunt. leuiticam autem, aut sacerdotalem benedictionem non valent præstare. dist.68. in sum. can.4.] Et idem Leo ibidem differentiam inter Episcopos, & Chorepiscopos hoc modo assignat. [Quamuis Chorepiscopis, & Presbyteris plurima cum Episcopis ministeriorum communis sit dispensatio; quædam tamen sibi prohibita nouerint: sicut est Presbyterorum, Diaconorum, & Virginum consecratio, constitutio Altaris; ac benedictio, vel vnctio. Siquidem nec erigere Altaria, nec Ecclesias consecrare eis licitum est, nec per impositionem manuum, fidelibus baptizatis, vel conuersis hæreticis paracletum Spiritum Sanctum tradere, nec chrisma conficere, nec chrismate baptizatorum fronte signare, nec publicè quidem in Missa quemquam publicè pœnitentem reconciliare, nec formatas cuilibet epistolas mittere.] Vbi Io: de Fan. Glossator in §. litteras formatas. sic exponit: [Formatæ, siuè dimissoriæ dicuntur litteræ, quibus quis eximitur à iurisdictione sui Episcopi, quæ olim cum solemnitate magna fiebant, vt 73. dist. can.1. Commendatitiæ, siuè pacificæ dicuntur, quæ dantur Clerico viatori, quibus commendatur, vt pacificè possit exequi officium suum: & licet Gratianus dicat quod Chorepiscopi dare tales poterant, illud non credo; sed solus Episcopus, vt de consect. dist.5. can. non oportet. 71. dist. can. extraneo. Quod Archidiaconus eas dare

non possit, habes extrau. de off. Archidiac. cap. significasti.] Additque ibi Postillator: [Et bene Io: de Fan. & ità est, atque Chorepiscopus non potest dare licentiam Clericis, vel laicis, vt eant in peregrinatione, quia non possunt formatas dare, secundum La. & Hugo.] Sequitur præfatus Glossator in §. Commendatitias, inquiens: [Argumentum contra 71. dist. can. extraneo.] Item in §. benedictionem leuiticam, sic explicat. [Nec subdiaconalem, nisi tantùm lectoratum. vt dist. 69. can. 1. in fine: sed Gratianus fuit deceptus, vt in sequenti can. quamuis Chorepiscopis, vbi non dicitur nisi de duobus ordinibus tantùm.] Qui tamē Corepiscopus, pro Chorepiscopo scribit: ;||: Id autem, quod habetur in Concilijs Antiocheno can. 20. Neocæsar. can. 13. Ancyr. can. 13. intelligi debet de Chorepiscopis in Episcopos consecratis, titularibus, nempè, atque Diœcesanorum Episcoporum Coadiutoribus, sicut hodie aliqui suffraganei reperiuntur, quod ijsdem verbis Antiocheni Concilij can. 13. probatur, in quo sic habetur: [Qui in villis, & vicis constituti sunt Chorepiscopi: tamen si manus impositionem ab Episcopo susceperunt, & vt Episcopi sunt consecrati; tamen placuit sanctæ Synodo scire oportere modum proprium retinere.] Vbi iubetur absque Diœcesani licentia, non posse Chorepiscopos ordinationes habere. Coadiutores Episcopi. Vide in dict. *Episcopus*. FR. Hoc verò dupliciter succedebat, vel quando in aliquibus Ciuitatibus duo Episcopi reperiebantur vnus, nempè, Catholicus, & alius Hæreticus, cumque hic ad catholicam fidem conuertebatur; tunc pro bono pacis, & concordiæ Episcopus Catholicus aliquam portionem suæ Diœcesis alteri concedebat, vt ex Nicæno Concil. can. 8. & Africano in Decretal. lib. 3. tit. 29. cap. 1. & in Codice Theodos. l. 4. tit. de hæret. cap. 85. colligitur, de qua re dicetur etiam in dict. *Episcopus vagans*, idemque de Cardinalibus ab Antipapis creatis non raro euenisse legimus, qui relicto schismate ad obedientiam legitimi Pontificis reuersi, ob eundem bonum finem inter Purpuratos confirmabantur. Vel secundò modo succedebat, quandoque, nimirum, aliquis Episcopus propter grauia delicta à dignitate deponebatur; postea verò ad pœnitentiam delictorum reuersus, reconciliabatur; tunc Patres ad commiserationem inclinati, assignabant ei locum extrà Diœcesim, in qua delictum commiserat, vt ibi iurisdictionem Chorepiscopi exerceret, vt refert Baronius An. 572. num. 4. qui apocripham existimat epistolam Joannis Papæ III. ad Episcopos Germaniæ, & Galliæ contra Chorepiscopos iurisdictionem episcopalium vsurpatores; nam in his prouincijs hoc nomen, & officium Chorepiscopi iam anteà deletum erat. Vide *Conscientia*. *Metrocomia*.

CHORMA. Vide *Anathema*.

CHORVS, canentium multitudo simul vnitè. Primum inuentorem chori ait. Isidor. lib. 1. de Diuin. Off. cap. 3. Moysen fuisse. FR. Sed Tubalcain fuit primus pater canentium, vt docet Scriptura. ;||: [Chorus dicitur à concordia canentium, siuè à corona circumstantium: olim namque in modum coronæ circa aras cantantes stabant; sed Flauianus, & Diodorus Episcopi choros alternatim psallere instituebant. Duo chori psallentium designant Angelos, & spiritus Iustorum, quasi reciproca voce Dominum laudantium. Cancelli, in quibus stant multas mansiones in domo Patris designant. Gem. cap. 140.] Dicitur *Presbyterium* à Dinia Cornelio, & Cypriano, *Sanctuarium Altaris* ex Concil. Bracarense. *Sancta Sanctorum* ex Concil. Turonen. II. Βῆμα à Græcis, licet hæc vox partem illam Altaris clausam tribus portis (secundum Orientalium vsum) significet, vbi nemini penetrare licet: ab aliquibus *Sacrarium*, & in nonnullis M. S. Cæremonialibus *Propitiatorium* dicitur, ex quo D. Ambrosius Theodosium Imperatorem expulerat: refert tamen Curopalata licuisse Imperatori Constantinopolitano in die eius coronationis ingredi, ibique sacram Communionem cum Sacerdotibus recipere, & in Vesperis Paschæ ad incensandum Altare. Excludi laicos ab ingressu chori ordinant apostolicæ Constitutiones. lib. 2. cap. 57. Ideò Concil. Chalcedonense. FR. & Moguntinum in decretali de vita, & honest. cleric. cap. 1. ;||: Cancellis diuidi chorum ab Ecclesiæ remanente spatio sanxerunt. FR. Rex Galliarum intrà Chorum ex priuilegio sedet, vide Petrum Matteiù. de gestis Henrici IV. circa finem, vbi de coronatione Catherinæ eius vxoris agit. ;||: Magnus Magister Melitensium Equitum, tanquam Ecclesiasticus Princeps, suum thronum intrà presbyterium habet. FR. *Chorus* item significat instrumentum musicum. D. Hieronymus in psal. 150. ac Dionys. Carth. in lib. 2. Reg. cap. 6. art. 10. vbi dicitur. [Et erant cum Dauid septem chori, & victima vituli.] Exponit Chartusianus: [Non est in hebræo, quod tamen breuitèr potest exponi, vt per choros intelligantur distinctæ congregationes, seù ordines canentium, atque psallentium Deo. Rursus Chori vocantur musica instrumenta, fistulas duas habentia, in quarum vnam intromittitur ventus, & per aliam emittitur sonus.] Item *Chorus* saltationes denotat, vt Lucæ cap. 15. Item *Chorus* pro Monasterio: [Peragrabat ergo insulas, & totum etruscum mare, Volscorumque Prouinciam. & curuorum littorum sinus, in quibus Monachorum consistunt Chori. D. Hieron. in Epitaph. Fabiolæ ad Oceanum.] Quando in Choro standum sit, vel genuflectendum sit: Vide *Genuflexio*. Reliqua vide *Presbyterium*. *Sanctuarium*. *Sancta Sanctorum*. *Stallum*.

CHRENECRVDA. FR. Cessio bonorum, ex capim-

pim-

pitulo Odoardus, fit mentio in lege Salica tit. 61. Curiosissima enim erat decoctoris cæremonia, qui ingrediebatur domum, ibique à quatuor eius angulis colligebat terram, & postea ad limen accedens, sinistra manu illā post terga proximioris consanguinei proijciebat. In aliquibus tamen Ciuitatibus talis decoctor, vt se eximeret à creditorum molestia, solebat tèr posteriora super lapidem in publico illidere, vt Senis in præsens fieri solet; Romæ verò fert per integrum diem pileum viridem: omnia siquidem sunt infamiæ signa, & talia Clericis lex non permittit.

CHRESTVS. Vide *Christus.*

CHRISIS. Vide *Apocrisarius.*

CHRISMA, græcè *χρίσμα*, vnctio, ità appellatur Confirmationis Sacramentum. FR. [Christus enim à Chrismate dicitur, vel potius à Christo dicitur Chrisma, non secundùm nominis formam, sed secundum fidei rationem. cap. cum venisset. de Sac. Vnctionis. §. quia verò.] ॥: Dicitur *Signaculum spirituale* à D. Ambros. *Manus impositio* à D. Aug. *Confirmatio*, & *Confessionis Confirmatio* à S. Clemente. *Signaculum Domini* à D. Cypriano. *Sigillum Domini* à S. Cornelio Papa. Quarè Clemens Alexandrinus de quodam iuuene ad fidem conuerso per D. Io: Euangelistam, sic inquit: [Ad extremum Baptismi Sacramento illuminauit, postea verò, vbi sigillo Domini, tanquàm perfecta, tutaque animi eius custodia, obsignauit. Apud Euseb. lib. 3. cap. 17.] FR. *Balsamum* etiam appellatur: [Placuit, vt nullus Episcoporum pro modico balsami, quod benedictum pro baptismi Sacramento per Ecclesias datur (quia singuli tremissem pro ipso exigere solent) aliquid vlterius exigat, ne forte, quod pro salute animarum per inuocationem Spiritus Sancti consecratur: sicut Simon Magus donum Dei pecunia voluit emere; ità nos venundantes damnabiliter venundemur. can. placuit. 1. quæst. 1.] Vbi Gloss. exponit. [Balsami, idest, Chrismatis.] At reuera non Chrisma formaliter Canon intelligere puto per nomen *Balsami*, sed tantùm materialiter; nàm Episcopi, ne inciderent in peccatum simoniæ, non pro Chrismatis solutionem tremissis exigebant, sed prætextu balsami prætij, vt satis ex eodem can. colligitur. Vide *Chrismale*. vbi de hac simoniaca solutione agemus. ॥: A Simone Tessalonicense *σφραγὶς*, idest, *Obsignatio*, ab Areopagita *τελείωσις*, idest, *Perfectio*, & à Græcis *μύρον*, idest, *Vnctio* dicitur, quam dictionem Arabes corruptè *Mairun*: Melitenses verò magis ad græcam dictionem accedentes *Miru* appellant. Chrisma est oleum balsamo mixtum, & ab Episcopo assistentibus Sacerdotibus duodecim, Diaconis septem, septemque Subdiaconis in Feria v. maioris hebdomadæ confectum. Diximus materiam esse oleum cum *balsamo mixtum*, vbi aduertendum quod Græci præter oleum, & balsamum commiscent triginta tres species aromatum. Item ab *Episcopo consecratum*, inter Græcos verò solus Patriarcha hoc chrisma consecrat; raro tamen, nec annuatim, sicut Latini, & illud omnibus Ecclesijs postea distribuit. Item *Duodecim Sacerdotes* assistunt in memoriam duodecim Apostolorum, ac *Septem Diaconi* requiruntur in symbolum septem Diaconorum, quos Apostoli statuerant, *Septem* verò *Subdiaconi*, vt Diaconorum consocij addantur. ità Isid. lib. 2. de Eccl Off. cap. 8. Rupert. lib. 5. de diuin. Off. cap. 8. Diximus tandem hanc cæremoniam fieri in feria v. maioris hebdomadæ, sic enim cautum est in can. litteris. de consecr dist. 3. & can. quoniam. de senten. excom in sexto: qui tamen canones de oleo catechumenorum, & infirmorum non faciunt mentionem. Hæc verò dies mysteriosè assignatur, vt Isidorus, Alcuinus, & Rabanus notant, quia, nimirum, antè dies Paschæ Maria Magdalena pedes Domini vnxerat, & Rupertus vlterius vnctionem sanguinis Agni significare astruit Israeliticorum ad postes, & superliminaria domorum in die decimaquarta primi mensis. Exod. cap 12. De vsu autem Chrismatis ad tria inseruire dicimus. Primò in Sacramento Confirmationis, cuius administratio ad solum Episcopum spectat, nec eam Sacerdoti delegare potest; Papa tamen iustis de causis hanc potestatem Sacerdotibus concedere valet, quemadmodum D. Gregorius ad euitandum scandalum ex prohibitione in Sardinia ortum, quia, nimirum, confirmatio in ea insula prohibebatur in locis, in quibus non inueniebantur Episcopi; ideò Sacerdotibus ibi facultatem dederat administrandi hoc Sacramentum, vt ex eius epist. 9. lib. 3. ad Ianuar. Caralit. Episc. colligitur. Antiquitùs post baptismum hoc Sacramentum conferebatur, sed ab Episcopo: itaque abusiuè à Græcis per simplicis Sacerdotis manus post baptismum hoc Chrisma confertur; asserentibus ex antiquo ritu id fieri; nàm clarè constat. [Quod solis debeatur Episcopis vt consignent, & Spiritum Paracletum tradant, quod non solum consuetudo Ecclesiastica demonstrat, verum & illa lectio Actuum Apostolorum, quæ asserit quibusdam in nomine Iesu baptizatis per impositionem manuum Pauli Apostoli datum esse Spiritum Sanctum. Item in alio loco scribitur, quod Apostoli Hierosolymis Petrum, & Ioannem miserunt Samariam, vt iàm baptizatis traderent Spiritum Sanctum. Rupert. lib. 5. de diu. Offic. cap. 16.] Hodiè tamen confirmatio hæc non fit amplius tempore baptismi, sed in ætate discretionis, atque Parochis græcis inter Latinos degentibus, ex pontificijs prohibitionibus supradictum abusum vetitum est; sed pueros græcos iàm adultos tenentur Episcopo latino ad effectum confirmandi præsentare. Vsus autem Chrismatis ad sex in-

inseruit, primo ad vngendum baptizati caput, prout dictum est in dictione *Baptismus*, & in dictione *Vertex* dicetur. Secundo pro Sacramento confirmationis. At licet in baptismi cæremonia Sacerdos vngat chrismate baptizatum [Signatur enim baptizatus chrismate per Sacerdotem in capitis summitate, per Pontificem in fronte. Rab. de instit. Cler. lib. 1. cap. 30.] Vtramque tamen vnctionem hanc à S. Syluestro institutam fuisse refert Ruper. in prædic. lib. 5. de diu. Off. cap. 16. inquiens: [Legitur autem in gestis pontificalibus, quod Syluester Papa constituit, vt baptizatum liniat Presbyter chrismate leuatum de aqua, propter occasiones transitus mortis, nè propter absentiam Episcopi, & difficultatem eum consequendi, sinè manus impositione baptizati migrent. Presbyteris itaque chrismate baptizatos vngere licet, sed quod ab Episcopo fuerit consecratum: non tamen frontem, quod solis debetur Episcopis; sed verticem.] Tertiò vsus sacri chrismatis inseruit in Sacerdotis ordinatione, quo frons, & manus eius ab Episcopo linitur. In aliquibus Ecclesijs vngebantur Diaconi manus, quando diaconatum suscipiebat, quod ex quodam M. S. Cæremoniali Rotomagensis Ecclesiæ colligitur, in quo hæc verba leguntur: [Consecratio manuum Diaconi de oleo, atque chrismate.] Erat enim in praxi Gallicanæ Ecclesiæ, vt colligitur ex epist. Nicolai Primi ad Ridulphum Archiepisc. Bituricensem, vbi inquit: [Præterea sciscitaris, vtrum solis Presbyteris, an Diaconibus debeat cum ordinatione manus chrismatis liquore perungi.] Quartò oleo chrismatis Ecclesia vtitur in consecratione Episcopi, caputque eius linitur, vt impinguatum remaneat cœlesti nectare, ac eius manus perunguntur, vt mysteriorum admirabilium executor fiat: additque Sanctus Cyprianus de Vnct. Chrism. quod: [Sicut oleum fluctuat, & humidis quibusdam superfertur: ita excellentia sacerdotalis regiæ dignitati:] Quintò vnguntur Reges, & Imperatores. Sextò consecratur Ecclesia, & Altare, vt dictum est in dict. *Altare*. Item solebant Ægyptij sacro chrismate Sacerdotum cadauera linire, qui abusus à Balsamone damnatus fuit, quando de hoc ritu, seù potius abusu ab Alexandrino Patriarcha interrogatus fuerat. Erat etiam tempore Caroli Magni abusus, imò superstitio, quod reus nè cogeretur violentia tormentorum proprium delictum manifestare, sacrum chrisma bibebat antè interrogationes in tormentis, quæ superstitio ab eodem Imperatore in eius constitutionibus lib. 3. c. 55. his verbis prohibita fuit. [Vt Presbyter, qui sanctum chrisma donauerit ad iudicium subuertendum, postquam de gradu suo depositus fuerit, manum amittat.] De quo abusu loquitur etiam Moguntinum Concil. can. 57. inquiens: [Nàm criminosos eodem chrismate vnctos, aut potatos nequaquam vllo examine deprehendi posse à multis putabatur.] De chrisma, quod per antonomasiam Confirmationis Sacramentum intelligi solet, multa in suis eruditis, moralibus responsionibus Ioannes Cardinalis de Lugo, quo ad effectum, & validitatem huius Sacramenti scripsit, auctoritati S. Dionysij Areopagitæ innixus, qui in lib. de Ecclesiæ Hierarc. cap. 4. magnam vim, & copiam fragrantium qualitatum, hoc Sacramentum habere dixerat. Vide etiam Baronium ad an. 1080. debent autem esse ieiuni, ac necessariò in gratia, qui hoc Sacramentum accepturi sunt, & consequentèr, existentes in peccato mortali debent prius confiteri, cum hæc chrismatis confirmatio sit verum Sacramentum, quo fidelibus Spiritus Sanctus tribuitur, dùm in Christiana militia adscribuntur, & ideo eorum frons, quæ est verecundiæ sedes, signatur, vt fideles ad ignominias, persecutionesque in confessione fidei substinendas præparentur, ac prompti fiant, in cuius probationis signum maxilla eorum ab Episcopo percutitur. In hoc Sacramento sicut in Baptismo suscipiuntur Patrini, nàm eo pacto, quo duellatores antè pugnam Patrinos eligunt, itá, qui in spirituali lucta contrà animæ inimicos dimicat, vt validus fiat, in hoc Sacramento Patrinos eligere debet. Aduertendum tandem est, quod non potest Patrinum esse, qui non fuerit antea hoc Sacramento confirmatus. can. in baptismate de consecr. dist. 4. Nec debet esse eundem Baptismi Patrinum. can. in catechismo de Cõsecr. dist. 4. FR. Antiquitùs etiam apud Latinos statim post Baptismum dabatur confirmationis Sacramentum, quod colligitur ex Ordinis Romani verbis, nempè, [Die Resurrectionis Dominicæ procedentem ad Sanctam Mariam Maiorem cum ordinibus suis Notarius stat in loco, qui dicitur Merulanus, & salutato Pontifice. In nomine Domini Iesu Christi baptizati sunt externa nocte in Sancta Dei Genetrice Maria infantes masculi numero tot, fœminæ numero tot.] Et etiam Ordo Romanus idē refert de chrismate in die V. Vide hic *Chrismarius*. Quod tamen tempore persecutionum obseruabatur: legimus enim in passione S. Vrbani Papæ, quod hic Pontifex Anolinum baptizauit, ac chrismate consignauit. Vide *Myrum. Oleum Sanctum*.

CHRISMALE, Velum, quo chrisma cooperitur. Item linteum, quo frons chrismate liniti cingitur. [Tegitur post sacram Vnctionem eius caput velamine sacro. Rab. lib. 1. cap. 29. de instit. Cleric.] ac de eadem cæremonia mentionem faciens Ordo Rom. addit: [Deportantur ipsi infantes antè Pontificem, & dat singulis stolam candidam, & chrismale.] Vide *Baptismus*. caput enim nouiter baptizati vnctum chrismate coopertum erat candido velo à Nicephoro lib. 3. cap. 37. *Arcana, & Mystica galea*

les appellato. Adhuc Romæ mos iste conseruatur, vbi Patrinus candida fascia caput confirmati ligat. Item corporale denotat. [Qui in plebem suum chrismale perdiderit, & non inuenerit, quadraginta di es pœniteat. Bedæ Pœnitentiale. cap. 13.] FR. Chrismalis dicebatur etiam quædam simoniaca solutio pro chrismatis collatione. cap. 36. lib 5. tit. 3. decretal.

CHRISMALIS PATENA. Vide *Patena.*

CHRISMARIVM, Chrismatis repositorium, in quo conseruari solet: [Sed ille de puluere beati sepulcri secum habens clauato chrismario contra ignem &c. Greg. Turon. lib. 4. cap. 32.] *Clauato*, id est, clauso.

CHRISMARIVS, erat Notarius, seu Cancellarius, cui nomina baptizatorum notare incumbebat. Quare de cæremonia coram Pontifici facienda, cum in die Paschæ ad Sanctam Mariam Maiorem ille ad celebrandum equitaret, Ordo Romanus habet: [Cum venerit ad Merulanam, quidam Chrismarius electus ab omnibus Chrismarijs dicit alta voce: Iube Domne benedicere, & Pontifex benedicit, & Chrismarius, in Ecclesia S. Mariæ Dominæ nostræ Baptizati sunt tot masculi, & tot fœminæ. Pontifex respondit: Deo gratias.] FR. Vide quæ notaui in fine dictionis *Chrisma*.

CHRISMATARIVM, Vas in quo chrisma conseruatur. [Seruus Christi Maximianus Archiepiscopus hoc Chrismatariũ ad vsus fidelium fieri iussit. In vita S. Maximiani.

CHRISTIANIZO, Christianum se profiteri [Nullam autem Apostolici census Ecclesiam inuenies, quæ in Creatore christianizet. Tertull. lib. 1. aduers. Marc.

CHRISTIANOCATOGORVS, hæreticorum secta, apud Io: Damascenum ità appellata à voce græca κατήγορος, id est, christianorum proditor, siuè diffamator, qui imagines Sanctorum latriæ cultu adorabant, cum Sacrosancta Ecclesia Duliæ cultu Cælicolas adorare iubeat: dicebantur *Christiano-catogori*, quia eorum errore veris christianis notam inferebant; nàm tanquam idolatræ existimabantur, quorum contrarij. Vide *Duliani*.

CHRISTIANVS, Christi assecla: [Itaut cognominarentur primũ Antiochiæ Christiani. Actor. cap. 11.] Cum anteà nominarentur *Discipuli*; sed ab Apostolis ordinatum fuerat, vt Christiani nominarentur, ad differentiam aliorum Discipulorum hæreticorum, vt refert S. Athanasius, quia Dositheus, Iuda, & Ioannes, qui anteà fuerant Apostolorum Discipuli, inuenerunt falsa dogmata Religioni Christianæ contraria; itaque occasionem præbuerunt Apostolis, vt sequaces Christi à sectatoribus Hæresiarcharum, veri Christi Discipuli distinguerentur, ac Christiani nomen eis tribuerunt. Equidem miror quomodo Pamelius in Annotationibus ad Apologet. Tertull. cap. 4. vbi habetur, quod tempore Tiberij Imp. [Primum nomen Christianum in sæculum introiuit.] ibique infert Pamelius, quod Discipuli antè diuulgationẽ Antiochiæ in alijs mundi partibus cognominati fuissent Christiani; minimè aduertens Tertulliani verba, qui per Nomen Christianum, famam, & notitiam Christi intelligit. FR. Nàm vsque ad Tiberij Claudij tempora sub nomine Iudæorum Romæ appellari Christianos Suetonius in Claud. cap. 25. refert sic inquiens: [Iudæos impulsore Chresto assiduè tumultantes Roma expulit,] quod Orosius *Impulsore Christo* apud Baronium anno 51. n. 11. legit. Atque Aquila, & Priscilla; cum essent Christiani, natione tamen Iudæi, Actor. 18. pro Iudæis Romæ habiti fuerant: idem Baron. ibid. num. 2. Vide dict. *Christus* Itaque Gentiles in primordio Christiano de hoc vocabulo parum instructi Christum, Chrestum vocabant, vt Lactantius Firmianus lib. 4. cap. 7. refert inquiens: [Ignari rerum nostrarum Christum Chrestum, & Christianos Chrestianos vocabant.] A Iudæis verò Nazareni tunc vocabantur Christiani. Baron. ad ann. 43. n. 16. Et adhuc in Oriente sic vocantur. Cœperunt itaque in Vrbe nominari Christiani tempore Neronis, vt ex Tacito lib. 15. Annal. habetur; vbi sic ait: [Ergo abolendo rumori Nero subdidit reos, & quæsitissimis pœnis affecit, quos per flagitia inuisos, vulgus Christianos appellabat, Author nominis eius Christus, qui Tiberio Imperante, per Procuratorem Pontium Pilatum supplicio affectus erat.] Et Sueton. in Nerone cap. 16. [Afflicti supplicijs Christiani, genus hominum superstitionis nouæ, ac maleficæ.] Erat enim tàm abominabile hoc nomen Christiani apud Gentiles; vt in suo Apologetico c. 3. aduers. eosdem Gentiles conatus fuerit Tertul. suauitatem huius vocabuli elucidare, sic inquiens: [Christianus autem, quantum interpretatio est, de vnctione deducitur; sed cum perperàm Christianus pronunciatur à vobis (nam nominis est certa notitia apud vos) de suauitate compositum est.] Alludit enim ad nomen Christi, quod vnctionem significat: Varia opprobriosa nomina Christianis Gentiles indiderant; dicti enim sunt *Essei*, seù *Iessei*. Baron. an. 64. n. 4. *Sibyllisti*, Idem in Appar. num. 19. *Asinarij*. Idem an. 42. num. 33. & an. 201. num. 21. & 22. *Semiaxij*, *Sarmentarij*, *Sarmentitij*. Idem an. 201. num. 32. Hieronymus Herculanus in sua Regia Sacrarum Viduarum existimauit *Semiaxem* significare sex vnciarum, ideo legit *Semissitus*; sed Tertulliani textui hæc lectio non consonat, dùm in Apolog. cap. vlt. ait: [Licet nunc Semiaxios, & Sarmentitos appellatis, quia ad stipitem dimidij axis reuincti, sarmentorum ambitu exurimur.] Processu temporis deindè, quia Hæretici, ac Schismatici Christianos etiam se appellabant; veri fideles ad illorum distinctionem

ctionem *Catholici*, idest, vniuersales appellati sunt. Vide *Catholicus*. Inde Pacianus in Nouatianos scribens, ait: [Christianus mihi nomen est, Catholicus verò cognomen: illud me nuncupat, istud ostendit: hoc probor, in de significor.] Alijs irrisorijs nominibus à Gentilibus vocabantur Christiani, nempè, *Græci*, quia nigro colore Romanis odioso, & philosophico Pallio induebantur: hinc D. Hieronymus ait: [Si tunica non canduerit: statim illud è triuio impostor, & Græcus est. Epist. 23.] Vbi *Impostor* nedùm deceptorem significat, quia decipientes Christiani putabantur; sed etiam ità dicebantur: eo quia super tunicam pallium imponebant. Tandem aduertendum, quod nomen *Benedictus* à principio non fuit nomen proprium, sed appellatiuum, & synonimum Christiani nominis apud veteres Authores. [Benedictus Simplicius hactenus vester, iamque ab hinc noster (modo per vos Deus annuat) habendus ordinis comes. Sidon. lib. 6. eap. 9. Alius libellus ex his est, quos ad Benedictum, idest, Christianum virum amicum meum Endelechium scripsisse videor. Paulinus epist. 9.] Ac penes alios passim de huius vocabuli vsu. FR. Aliqui putant, quod nomen Christiani Episcopum aliquando significet. argum. in C. de Episc. aud. & l. fin. C de postlim. reuer. Item Christiani Athei dicti, & quare, vide *Atheus*. Item Sacerdotes appellati. Vide *Sacerdos*. *Cruciola*. Vide duo genera Christianorum in dict. *Deinidus*. Vide *Galilæus*. *Hominicula*. Cinerarius in dict. *Cinerarium*. *Pilosiota*. *Porphyrogenitus*. *Teletarcha*.

CHRISTIANISSIMVS, gloriosus titulus Galliarum Regis, quem Gregorius III. an. 740. Carolo Martello tribuit, illum exhortans ad deffendendam contra Longobardos Ecclesiam; quo titulo mediantibus egregijs eorum prælijs, & beneficijs in Ecclesiæ fauorem, honorificati sunt successiuè omnes illius Regni Reges; licet Iulius II. in eorum præiudicium, vt refert Cardinalis Pallauicinus. lib 2. Hist. Concil. Trident. cap. 1. Angliæ Regi hunc titulum concesserat; atque Maximilianus Imp. contenderat solis Imperatoribus deberi; Gallosque Reges in tantum Christianissimos appellatos fuisse, in quantum Cæsares erant. FR. Ità D. Ambrosius epist. 26. Gratianum Imperatorem Christianissimum appellauit. At Reges etiam hoc titulo ab ipsismet Pontificibus solitos fuisse decorari legimus; nàm Leo II. hoc nomen Euerigo Hispaniarum Regi attribuit, atque Concilia Toletanum, & Bracarense Ricaredum Regem Christianissimum appellarunt, ex eo quia Gothos ad fidem catholicam reduxerat, ità Rodericus Sancius in illius vita testatur; item Rex Siciliæ ab Alexandro III. Christianissimus appellatus fuit. Bullar. Casin. tom. 2. constit. 185.

CHRISTOLYTÆ, græca vox, Χριστολύται, hæreticorum secta, idest, Christum secantes, hi enim docebant solam Christi diuinitatem ad cælum ascendisse, remanente in terris corpore animato, ac sola humanitate separata.

CHRISTOPHORIA. FR. festum in Ambrosiana Ecclesia ad diem septimum Ianuarij in memoriam Christi ab Ægypto reuersi celebratum; Christophoria enim græcè Christi delationem significat.

CHRISTVS, laudabile nostri Saluatoris nomen, idem ac Messia; nàm hebraicè *Mesiah*, græcè Χριστός, & latinè *Vnctus* dicitur. Romani in Ecclesiæ primordio Chrestum appellarunt, vt ex Suetonio dictum est supra in dictione *Christianus*: quarè Ludouicus Orleans in Taciti Obseruationibus existimat, quod Martialis epig. 18. lib. 9. in Chrestum, in opprobrium Christi cecinisset. *Vnctus* dicitur, quia antiquitùs Sacerdotes, & Reges vngebantur, atque vtrumque nomen Redemptori nostro optimè conuenit. FR. à Diuo Gregorio Veritas in vera carne appellatur. can. si quis per vetus testamentum. 22. quæst. 2. Notandum, quod caro Christi non dicitur caro peccati, sed in similitudinem carnis peccatricis. can. vtilem. 22. quæst. 2. Item Christus appellatus est Irenarcha, idest, Princeps pacis. Vide *Irenarcha*. Item Sequester, idest, mediator. Vide *Sequester*. Vbi natus sit. Vide *Thamnus*. In antiquis monumentis reperitur, sæpè hoc signum loco XP. idest, CHR. quod Christum significat. vide Torrigium de Crypt. Vatican. impress. secunda; Vide etiam hic in dict. *Labarum*. Cæterum de proprio Christi nomine IESVS, illud reuerenter pronunciantibus Ioannes Papa XXII. XL. dierum indulgentiam concessisse refert Io. Villanus in eius hist. par. 1. lib. 9. cap 79. Item Christus pro rebus Christi, nempè, ecclesiasticis, & spiritualibus. can. conuenior. 5. non solet Christus. 23. quæst. 8. & ibi Glossa. Qualem hymnum Christus cecinerat in vltima cœna. Vide *Hymnus*. Christus vnius Vxoris Sponsus. Vide *Monogamus*. Vide *Choragus*. Dicitur Vita clauata: Vide *Clauatum*. *Dei virilis*. Qua die mortuus sit. Vide *Parasceue*. Eius vestigia in Monte Oliueto, quando ad cælum ascenderat nunquàm tegi potuerunt. Vide *Pauio*. *Præambulus*. An nudis pedibus incedebat in terris. Vide *Sandalia*. Reliqua Vide *Deisona*. *Epistates*. *Galilæus*. *Homousion*. *Nullificamen*. *Faonius*. *Teletarcha*. Quibus motiuis inducti sunt Hebræi ad Christum, vt Redemptorem, acclamandũ in die, quo Hierosolymam super asinam ingressus est, Vide *Palmarum festum*. Christus dicitur Virtus Dei. Vide *Verbum Dei*. Verùm appellari possit creatura. Vide *Creatura*.

CHRISTOLOGVS, græcum nomen Χριστόλογος significat hominem ornatè de Christo loquentem, in quo tamen facta locutioni non correspon-

ſpondent; hinc pro eo, qui Chriſtianus nomine tantum intelligitur, cum re vera eius opera chriſtiano nomini minimè correſpondeant.

CHRYSARGIRVM, græcum vocabulum *χρυσάργυρον*, aurum, & argentum ſignificat, & pro tributo accipitur, quod in moneta aurea, & argentea à meretricibus, alijſque infamis perſonis conſtantinopolitano Imperatori ſoluendum erat, de quo Euagrius. lib. 3. hiſtor. c 39. vbi de falſitate Zoſimum hiſtoricum conuincit referentem Magnum Conſtantinum ſimile tributum impoſuiſſe. Fuit autem abolita huiuſmodi ſolutio ab Imperatore Anaſtaſio. Baron. An. 330. num. 36.

CHRYSOBVLLA. Vide *Bulla*.

CHRYSOCLAVVS. Vox græco-latina, ſæpè ab Anaſt Biblioth. in vitis Pontif. vſitata. [Super Altare maius fecit tetrauela holoſerica, alithina quatuor cum hoſtillis, & roſis chryſoclauis. Anaſt. in Leone III.] Omnes ſunt voces barbaræ compoſitæ ex græco-latinoi nàm *Tetrauela* vela quatruplicata ſignificat. *Holoſerica*, ideſt, tota ex ſerico. *Alithina*, vera &c. Vide ſuo loco. Idemque in Benedic. III. [Camiſias albas ſigillatas holoſericas cum chryſoclauo.] Itaque opus textile configuratum aureis clauis erat; indè veſtis ità contexta *Chryſoclauata* dicebatur, quam Latini *Auroclauatam* dixere. [Auroclauatis veſtibus item interdixit. Tacitus.] Ac alij Scriptores *Clauatam veſtem* appellarunt. Antiquiſſimus Romanorum vſus fuerat, ferendi *Clauatas veſtes*, & latæ, *Laticlaui*, ſtrictæque, *Anguſti claui* appellabantur. Atque *Laticlauas mappas* Petronius dixit, & Martialis. lib. 4. ep. 45. [Et lato variata mappa clauo:] quæ configurationes ex auro erant intextæ, ſeu inſutæ veſtibus, mappis, ac linteis ad modum clauorum capitis. [Habentes tabulas, ſeu orbiculos de chryſoclauo. Anaſt. in Leone III.] FR. Et ſæpè erant ex purpura [Veſtitur colobio albo clauato purpura. In vita S. Bartholomæi Apoſtoli ab Abdia deſcripta lib. 9.] Erat enim colobium purpureũ, quo ad ſagi militaris imitationem Monachi etiam vtebantur. [Habet verò colobium noſtrum clauum purpureum. Quidnam deſignat clauus ille purpureus? Vnuſquiſque Regi militans habet purpuram in ſago ſuo &c. ſic & nos in colobio noſtro purpureum clauum apponimus, vt demonſtremus nos in Chriſto commilitare. S. Doroth. Abb. doctr. prima.] Quamuis Albertus Rubenus exiſtimet, quod vox Clauus non ſignificet aliquam figuram, ſeu lineam in veſtibus; ſed colorem purpureum auro contextum, ſicut dicitur *Chryſococcinum*. *Chryſopraſinon*. *Chryſocitrion*, & reliqua colorata textilia auro mixta. Quod tamen ex eodem Bibliothecario confirmaretur; nàm, vt ſupra viſum eſt in dict. *Blattum* apud eundem ſignificare purpuram, & in Leone III. idem ſcripſerat: [In Altare B. Petronillæ poſuit veſtem de ſtauracæ vna, habente periclyſim de blattis, ſeu chryſoclauo.] Et vocabulum *Seu* non rarò copulani *Et* apud eiuſdem ſignificare videbimus in dict. *Seu*.

CHRYSOCITRION, & *Chryſococcinon*. Vide *Chryſoclauus*.

CHRYSOCOLLA. FR. De hoc vocabulo Iſidorus duobus modis ſcripſerat: primò enim lib. 33. Etymol. cap. 14. ſic ait: [Chryſocolla gignitur in India, vbi formicæ eruunt aurum, eſt autem auro ſimilis, & habet naturam magnetis; niſi quod augere aurum traditur; vndè & nuncupatur.] Hoc minerali ſtratum fuiſſe Caligulæ. Neroniſque Circum Marlianus credidit, quod alij æris erugine picturam illam fuiſſe coloratũ maluntiat Plin. lib. 33. c. 5. Marliano fauet. Secundò loco idem Iſidorus. l. 19. cap. 17. ait: [Chryſocolla colore praſino eſt, quod venæ eius habere aurum traditur, hæc & in Armenia naſcitur, ſed ex Macedonia probabilis venit, funditur enim ex metallis æris, cuius inuentio argentum, & indicum prodit; nàm venæ eius cum ijs habent naturæ ſocietatem.] De hac ſecunda ſpecie videtur intelligi lapidem, qui vulgò *Lazul* dicitur à vocabulo græco, quod Perſidem, aut Armeniam denotat, Vide græcos hiſtoricos de Laaulis populis, quos Beliſarius debellauerat; ex iſto enim lapide, qui Iſidorus ex Armenia prouenire ait: extrahitur barba argentea, & aurea vt teſtatur Io: Baptiſta Porta in ſua naturali magia. De hac Chryſocolla. lib. 35. cap. 6. ſic tradit Plinius: [Armenia mittit, quod eius nomine appellatur: (*nempè, Lazul græcè, latinè Armenia*) lapis eſt hic quoque chryſocollæ modo infectus, optimumque eſt, quod maximè viret communicato colore cum cæruleo: ſolebant libræ eius trecenis nummis taxari.] Et lib. 33. cap. 5. de ſecunda ſpecie Chryſocollæ, idem ait: [Chryſocolla humor eſt in puteis, quos diximus, per venam auri defluens creſcente limo in rigoribus hybernis, vſque ad duritiam pumicis, laudatiorem eandem ærarijs metallis, & proximam in argentarijs fieri compertum eſt, inuenitur, & in plumbarijs, vilior etiam in auraria:] Ex quibus colligitur colorem praſinum non eſſe porraceum, vt Calepinus, & alij exiſtimant; ſed cæruleum; nàm chryſocollam Iſidorus ſupra ait eſſe coloris praſini, & Plinius cærulei: ergo praſinus, & cæruleus idem color eſt: ſic dicendum de *Chryſopraſo*, quem idem Calepinus cum alijs aureum porraceo colore mixtum eſſe aſſerit: Contra quos reſpondetur ex Philone, qui lib. 1. Allegor. ait Ὁ δὲ σάπφειρος πράσινος λίθος ἐστίν. [Sapphirus autem eſt lapis praſinus.] Et licet græcè LXX. locum Exod. 28. 9. vertiſſent. [Sumeſque duos lapides ſmaragdos &c.] dictio tamen hebraica *Sohem* ibi non clarè ſmaragdũ teſte Hieronymo in epiſt. ad Fabiol. ſignificat, & licet græcè πράσινον porraceum ſignificet: hic

tamen lapis chrysoprasus vtrum à colore, vel à loco, vndè sumitur ita potius denominetur, non liquere ait ibidem D. Hieronymus, his verbis: [Qui hebraicè dicuntur Sohom ab Aquila, & Symmacho, & Theodotione Onychini. LXX. smaragdi trasferuntur. Iosephus sardonychas vocat, cum hebræo Aquilaque consentiens: vt vel colorem lapidum, vel patriam demonstraret.] Ità etiam ex significatu huius coloris intelligere videtur Procopius, inquiens: [Prasinus peculiariter dedicatus est sacerdotali tribu, quæ cælestium cogitationem rimatur, Carbunculus consecratus est regiæ potestati; vt enim ignis &c. in cap. 2. Genes.] Vndè ex coloribus lapidum moralem significatum deriuat, nempè, à prasino cælesti ad cælestem contemplationem, & à carbunculi colore ad ignem, ac lucentem Regum potestatem. Quarè chrysoprasus est potius aureus, & cæruleus color mixtus. De prasino colore sæpè Anastasius in vitis Pontificum mentionem facit. Vide *Prasinus*. Aldourandus verò hunc lapidem Cyaneum autumat à Plinio appellatum fuisse, & in *Chrysocolla* varia excogitat.

CHRYSOLOGVS, græcum nomen aureum sermocinatorem significat, cognomentum Petri Rauennæ Archiep. propter eius sententiosum, & succinctum loquendi modum.

CHRYSOPETRON. Vide *Prasinus*.

CHRYSORROVS, græcum vocab. χρυσόῤῥοος, aureus riuus: sic appellatus est. S. Io: Damascenus, & ab Arabibus *Manzur*, idest, auxiliatus, seu redemptus dicitur; fortasse quia à Beatissima Virgine illi restituta fuit manus, quæ in testimonium veritatis ab inimicis fidei mutilata fuerat. Hoc tamen *Manzur* nomen est proprium inter Turcas, & Arabes.

CHRYSOPRASVS. Vide *Chrysocolla*.

CHRYSOSTOMVS, Χρυσόστομος, eximij S. Ecclesiæ Doctoris Ioannis Constantinop. Patriarchæ cognomen, quod os aureum significat.

CHRYSOTELIA. FR. hoc est auri tributio. Euagr. lib. 3. hist. eccl. cap. 42.

CHRYSVLCA. FR. Italicè *Acqua forte*, seu *Da spartire* dicitur, veteribus incognita, qua Artifices vtuntur ad imprimendum, & delineandum in metallis, & ea mediante aurum ab alijs metallis separatur, quæ ex candida, ac clara in cæruleum conuertitur auro immixta: at si in ea æs infusum sit, in castaneum colorem transmutatur: ferrum verò in rubrum: purum autem argentum in nigrum colorem illam conuertit; hinc senes, & vetulæ iuuentutem affectantes, ad abscondendam canitiem solent barbam, & capillos rufos, nigros, vel castaneos hac aqua tingere, variando, nempè, tantummodò metalli infusionem, iuxtà colorem ab eis exoptatum.

CHYDÆVS, græcum vocab. χυδαῖος, vulgaris, ac vilis significat: [Accipe tecum vnum vasculum chydæi vini. Pallad. in lausiaca.] Aliqui putant fuisse vinum expressum ex palmarum fructibus.

CHYTROPODES, græcum vocab. χυτρόποδες. FR. olla cum pedibus. [Siue clibani, siue chytropodes destruantur, & immundi erunt. Leuit. cap. 11.

CIBORIVM, græc. vocab. κιβώριον, propriè significat fabæ ægyptiæ ventriculum; translatiuè tamen vas denotat. FR. genus poculi, seu calicis in modum foliorum colocasiorum factum. Histor. Longobard. Adnotat. in lib. 3. c. 35. Hodiè tamen inter Ecclesiasticos Tabernaculum, in quo conseruatur Sac. Eucharistia significat. [Ciborium ex argento purissimo. Anast. in Leone III.] à Symmacho *Pixis*: & *Turris gestatoria* à Greg. Turon. de Glor. Martyr. c. 86. dicitur. Vide suis locis. Antiquorum vsus erat conseruandi hoc Sacramentum in quibusdam columbis argenteis, vel aureis super Altare pendentibus, vt adhuc mos est in aliquibus Galliæ Ecclesijs, Parisijs præsertim. Ritus hic in Ecclesia à D. Basilio introductus fuit, vt in eius vita obseruatur apud Surium tom. 1. vbi dicitur: [Tertiam verò (*idest Hostiæ consecratæ particulam*) in columba aurea pendente reposuit.] Vide Baronium An. 57. num. 152. Item ponebatur Eucharistia in base Crucis ex ordinat. Turonen. Concilij II. Antè Concil. Trident. conseruabatur in foramine muri, sicut vsque nunc Oleum Sanctum conseruatur: quæ foramina in multis Ecclesijs adhuc videntur: sed præfatum Trident. Concil. hoc fieri vetuit. Hodiè quoque ciborium à pyxide distinguitur: nam pro ciborio tabernaculum, vbi ponitur vas cum Eucharistia: per pyxidem verò vas ipsum, in quo præfatum Sacramentum ponitur, intelligitur. Vide *Pyxis*.

CICATRIX. Vide *Nota*.

CICENDELA. *Cicendelam*, & *Cicindelis*: Pygolampas, aliàs lampuris, seu lampyris est, exiguum animal italicè *Lucciola* dicitur: cui venter nocturno tempore lucidus apparet: translatiuè verò pro lucerna ardente accipitur. [Inter organa Vatum, & ardentes cicendelas, Fulber. Carnot. epist. 68. In Sacrarium sub velo transiens, cicendelam extinguere voluit. Greg. Turon. lib. 4. cap. 31.] Inuenitur etiam nomen *Cacindela* in eadem significatione, à verbo *Candeo* proueniens, sicut in dict. *Candela*, ab eodem verbo diximus deriuari. Aliquando significat etiam candelabrum. Vide *Butto*, *Pharus*.

CICONIA. Vide *Erodion*.

CICONIVS, res ad ciconiam auem pertinens: [Vsque ad aduentū hirundineum, & ciconium. Sidon. lib. 2. epist. 14.

CICVRIA ENNIANA, phrasis corrupta in Tertulliano, qui Valentinianorum ineptias deridens, inquit: [Accipe alia ingenia cicuria enniana insignioris apud eos Magistri. c. 37.]

Alij

Alij *Cicuriemiana* legunt ex nominibus *Cicur.* & *Ennianus*: comparat enim irrisiuè Valentinianorum rude ingenium ingenis Oscorum, quos (vt ibi notat Marius Victorius) linguam græcam, & latinam Ennius docuerat, quæ coniectura ex verbis D. Hieronymi confirmatur, cuius verba lib. 3. contra Rufinum sunt hæc: [Sed nos simplices homines, & cicures enniani, nec illius sapientiam, nec tuam, qui interpretatus es, intelligere possumus.] At Latinus Latinius Tertullianum sic corrigit: *Accipe alia ingentia cercuriana*; quibus verbis ad ingentes Valentinianorum ineptias Tertullianus alludit; *Cercurus* enim erat ingens Asiaticorum nauis. FR. Opinionem Latinij inuenies in eius Bibliotheca Sac. seu Obseruationes &c. per nos hoc anno impressa pag. 199. col.1.

CICVTA, herba, eius naturam. Vide *Mierophanta*.

CIDARIS. Vide *Mitra*.

CILICIVM DIVINVM, quid sit. Vide *Pœnitentes*. Vndè dicatur. Vide *Trichinas*.

CIMELIA. Vide *Cemelium*.

CIMELIARCHA, *Cimelium*, & *Cinimilia*. Vide *Cemelium*.

CINERARIVM, Theca, seu vas, in quo cineres, seu ossa Sanctorum conseruantur: & ideò *Ossarium* etiam dicitur. Vide *Canola*. Cinerarij appellabantur Christiani, vt Tertullianus testatur, ex eo quia Martyrum cineres venerabantur. FR. hoc nomen à Vigilantio hæresiarcha Christianis primò impositum fuerat. Baron.an.406.n.44.& seqq.

CINERVM DIES, Ecclesiæ feriæ IV. Dominicæ Quinquagesimæ antiquissimus ritus, qui solebat fieri à Christianis excalceatis, vt in constitutionibus Cistercensium disponitur, & Rupertus ait: [Igitur vt nostra nobis calamitas ad memoriam reuocetur,& meminerimus,quia puluis sumus, quod oblitus est pater noster Adam, quando proiecit antè Deum coronam suam, & exindè sensit nuditatem suam: idcircò, & cinere capita nostra aspergimus, & summas partes corporis, idest, pedes nudamus; hoc habitu confitentes, quia non Dij, neque de cœlo sumus; sed homines sumus, & de terra principium habuimus, & quia per peccatum gloria nostra spoliati, & inter hostes constituti, ornatu gratiæ Dei indigemus. De diuin. Offic.lib.4.cap.10.] FR. Extremæ siquidem admirationis ciuium Halberstadij Saxonum mos erat in hac die, ex relatione Æneæ Syluij in eius Europa c. 2. scelestiorem enim ciuium inquirebant in hac die, quem lugubribus indumentis vestiebant, ac capite velato in Ecclesiam conducebant, ex qua peractis diuinis officijs, illum expellebant. Hic per totum Quadragesimæ tempus nudis pedibus in Ciuitate perambulabat, omnesque Ecclesias visitando, minimè ingrediendo, nec cum vllo vnquam loquebatur; erat tamen alternatim ad mensam inter Canonicos inuitatus. Dormiebat post mediam noctem, tandem posteà ab omnibus peccatis, ac enormitatibus commissis absoluebatur;& deinceps Adam appellabatur.:||: Adhibenda est cinis pro hoc die ex palmarum, & oliuarum ramis, anno præcedenti benedictis, vt in rubricis disponitur, quod & Græci quoque obseruant: cum enim hæ ramorum binæ species, vna, scilicet, victoriæ, misericordiæ, pacisque altera symbola sint; hinc admonentur fideles, quod mediante pœnitentia,& vitiorum victoria, & diuinæ misericordiæ reconciliatio acquiratur. FR. In ambrosiano ritu dispensantur cineres ad feriam secundam Rogationum,quæ ibi post Ascensionē celebrantur.:||: In Cappella papali, quando Pontifici superimponitur cinis à Celebrante Cardinali: aduertit ibi Cæremoniale lib. 2. cap. 31. quod Celebrans: [Stans coràm eo supra scabellum, nihil dicens, imponit Papæ sedenti cineres supra caput in modum crucis.] Quod solet fieri ad Sanctam Sabinam, vbi quadragesimalis statio incipit; sed Cencius Camerarius in suo M.S. Cæremoniali testatur, quod Papæ quoque dicebantur memoranda verba: *Memento homo &c.*

CINGVLVM, Zona, baltheus, sacrum ligamen ad celebrandum ordinatum. In quodam antiquo Pontificali M.S. *Cinctorium* appellatur. Contemplatiuè charitatem Christi significat. Innocent.Papa de Myst.Miss.cap.37. Eiusdemque Christi Virginitatem. Bonauent. Item flagella in passione eiusdem.Durand. Item funes, quibus idem in passione ligatus fuerat. D.Thomas. Atque moralitèr custodiam cordis secundùm Rabanum denotat. Continentiam repræsentari ait Amalarius. Fortitudinem denotare inquit Hesychius, & tandem arcum perfigurat,quo contra communem hostē dimicatur. [Cingulum pro arcu se cingit, subcingulum pro pharetra sibi appendit. Gem.lib.1. c.83.] *Subcingulum*, & *Subcinctorium* non est ampliùs in vsu; solus tamen Papa adhuc in pontificali vti solet, estque ad parui manipuli formam, in latum sinistrum appensum. [Primum cingulo cum subcinctorio in parte sinistra pendente. Cæremon. Papale] Quod non adhibet Papa, si celebraturus sit in die Veneris Sancti. [Deindè per Diaconum, & Subdiaconum paratur consuetis paramentis, exceptis sandalijs, & subcinctorio, fanone, & chirotheeis. Ibidem.] Et appellatur etiam *Perizoma*, eiusque significatum Geminian lib.1.de Antiq.Rit.Missæ cap.206. exponit, inquiens: [Per hoc eleemosynarum studium accipitur.] Apud Græcos fit ad modum bursæ calicis, & angulariter illi appendunt, itaut figuram rombi præseferat ac ἐπιγονάτιον illud appellant, idest, supergenuale: nàm vsque ad genua extremitas illius anguli inferioris pertingit: adhibetur ab Episcopis,

pis, alijsque Ecclesiasticis Dignitatibus, etiam à Parochis. Quod autem ad conscientiam spectat, dicimus cum Enriq. lib.9. de Miss. c.29. num.5. & Syluest. in verb. Missa, in casu necessitatis celebrare absque cingulo benedicto non esse peccatum, quæ necessitas esset exemp. gratia vrgentia præcepti de audienda Missa in festo de præcepto: ratio est, quia antiquitùs in aliquibus Ecclesijs non benedicebatur cingulum: quod quando frangitur, non potest innodari: sed vtendum est de illius maiori portione: nàm denominatio benedicti cinguli intelligitur secundum maiorem partem, & minor pars benedictionem amittit, vt de Altari portatili fracto in dict. *Altare* dictum est. Vide Zachar. Pasqualigum in suis Decis. moralib. Si tamen antequam totaliter rumpatur, prænodetur, non amittit benedictionem. Gauant. par.2. tit.1. Post defectu cinguli vti stola, & loco huius manipulo; si longus hic esset. FR. Item antiquitus magistralis dignitatis signum denotabat cingulum: [Magistratus enim, qui hoc iubere ausus fuerit, ammissione rerum, & cinguli condemnatione plectetur. can. nullus Episcopus. 11. quæst.1.] Dicitur etiam cingulum clericale in canone christianis. 11. quæst.1. Item significat zonam, in qua conseruatur moneta. Vide *Ventralis*. Synonima prioris significatus. Vide *Epigonation*. *Scriniarius*.

CINGVLVM BRACHIALE, manipulum significat.

CINIFES, ex græco vocabulo σκνῖπες sic in textu græco. Psal. 104. legitur, vbi nos latinè habemus: [Dixit, & venit cœnomya, & cinifes in omnibus finibus eorum.] quod culices significat.

CINIS. Vide *Cinerum dies*.

CINTICVLVM. Vide *Manipulus*.

CINYRA, fidicula, lyrula, seu cithara à græco vocabulo κινύρα: [In ipsa renouatum est in canticis, & citharis, & cinyris, & cymbalis. 1. Machab. cap 4.

CIONITA. Vide *Stylita*.

CIPPVS, de quo vocabulo sic Tertull. de Pallio, cap.5. ait [Pallium facilè sese regit, facilè reficit, etiam cum reponitur nulli cippo in crastinum demandatur.] vbi Cippus non denotat arcam: sicut Pamelius interpretatus est, nec perticam, aut lignum aliquod transuersum ad pallium suspendendum, vt Franciscus Iunius putauit; sed torcular potiùs, seu suppressorium aliquod, sub quo vestes complicatæ, ac compressæ supponi solent, ex similitudine compedum, in quibus reorum pedes comprimuntur, quod tormentum *Pedica*, & *Cippus* dicitur: ità toga, vt suas rectas plicaturas, ac nitorem retineret, noctu sic ordinata comprimebatur, quam diligentiam in pallio non requiri, inquit Tertullianus. FR. Item ligni truncum perforatum significat: in quo Minorum Ordinis Religiosorum peculium conseruabatur. Clement. cap. ex vi. §. quo circa quæstus omnis pecuniæ. de verbor. signif. & ibi Glossa.

CIRCADA, Tributi, seu datij species. [Iube inclyte Præsul non dare circadas de Ecclesijs nostris. Fulbert. epist. 110. In isto regno per occasionabiles circadas, & per indebitas consuetudinarias exactiones ante viginti annos impositas non affligantur. Hincmar. epist. ad Ludouic. Balbum Imper.] Vbi Carolus Parisiensis Doctor in eius Notis à circumeundo *Circadam* dictam fuisse ait, quia circumeundo colligebatur. Idem vocabulum in quodam priuil. parisiensi cœnobio S. Dionysij à Diœcesano côcesso, legitur sic. [Omnes illi, qui in hoc circumscripto spatio Ecclesijs seruiunt sint liberi, & absoluti ab omni debito, & reddicione circadarum.

CIRCELLI, inaures, muliebre ornamentum græcè κρίκελλα. Siculi adhuc idem vocabulum retinent. [Obtulit circellos paria duo gemmis ornatos. Anast. Bibl. in Leone III.] ità dicti à *Circulo*.

CIRCELLIONES, vel *Circumcelliones*, & *Circuitores*, Clerici vagiuagi. Item Donatistæ Hæretici. Vide *Agnostici*. *Bonosiani*, seu *Bonosij*; quorum deprauatos mores. Isidorus lib.2. de Eccles. off. cap.16. minutè describit.

CIRCINARE. FR. Crines vellere L. si quis caballum 2. De furtis. Inde Romani solent mulierem angustiatam, & miserabilem, seu in ærumnis lapsam *Circinatam* appellare.

CIRCITER, aduerb. Vide *Quod excurrit*.

CIRCVITORES. Vide *Circelliones*.

CIRCVLVS, translatiuè scutulam, seu lanx lignea denotat, qua Monachi vti solebant; sic colligi videtur ex D. Gregorij verbis in Regist. lib.5. cap.56. vbi ait: [Cocleares verò, & circulos, quos direxisti, suscepimus, quia qualiter pauperes diligas ostendistis, qui ad vsus eorum, quæ sunt necessaria, transmisisti.

CIRCVMCELLIONES. Vide *Circelliones*.

CIRCVMCISIO DOMINI. Festum ad Kalendas Ianuarij ab Ecclesia celebratum, vt superstitionibus Gentilium in his diebus concurrentibus opponeretur, vt dictum est in dict. *Cerunla*. Hinc August. in psalm.68. [Per istos dies ad hoc ieiunamus, vt quando ipsi lætantur, nos pro illis gemamus.] Et Ambros. serm.2. de Kal. Ianuar. ait: [Tunc nos sumus sobrij, atque ieiuni, quo intelligant lætitiam suam nostra abstinentia condemnari.] De hoc etiam ieiunio Ordo Rom. cap.20. mentionem facit, eoque die omittebatur *Alleluia*, ex ordinatione Toletani Concil. cap.10:. Ob eandem rationem prohibita sunt munera, & strenæ in hac die. Vide *Strena*. In hac etiam die persona, & larua se induebant ad Gentilium imitationem Christiani nonnulli, quos in sermone ad Kal. Ianuarij sic Sanctus Maximus coarguit [Numquid non omnem excedit insaniam, cum decorem vultus humani Dei specialiter manibus in om-

omnem pulchritudinem figuratum, squallore sordium, & adulterina fœditate deturpat.] Eandem Christianorum insaniam serm. 155, Petrus Chrysologus deflet, inquiens: [Vbi uostram Christus piè natus est ad salutem, mox Diabolus diuinæ bonitati numerosa genuit, & perniciosa portenta.] Qua de causa in aliquibus M.S. & antiquis Missalibus in Missa huius diei inscribebatur titulus hic. *Missa ad prohibendum ab Idolis*. Quæ ecclesiastica mœstitiæ signa per totum temporis cursum, vsque ad cessationem superstitionum durarunt, vt Durand. lib. 6. cap. 5 & in lib. 7. cap. 7. testatur, quod vsque ad eius æuum duæ Missæ solemnes in hac die celebrabantur, prima, scilicet, de Circumcisionis mysterio, & altera de S. Maria.

CIRCVMDVCO, quid apud Tertullianum significet. Vide *Traduco*.

CIRCVMITOR. FR. Monasticus officialis, ad quem pro conseruatione regularis obseruantię cellas Monachorum visitare spectabat.

CIRCVMLVSTRATOR, Titulus S. R. E. Archidiaconi peculiaris, qui etiam *Diaconus perscrutator* dicebatur, quia ad illum totius Cleri cura, ac disciplinæ ecclesiasticæ obseruantia pertinebat.

CIRCVMVENIO. FR. Decipio. [Et de hoc memoratus. P. non fecisset in suis litteris mentionem: intelligendum erat circumuenisse prædecessorem nostrum, & litteras, veritate tacita, impetrasse. De rescript. cap. 19.

CISMARINVS. FR. Ex citrà mare, cuius antithesis est transmarinus. Extrauag. cap. vnico tit. 7.

CISPATICVM. FR. Ius pascendi, vel ligna incidendi in syluis, & in campis cespites colligendi, ex quibus hoc vocabulum deductum est: Bullar. Casinen. tom. 2. constit. 36. Fit etiam mentio in Constit. Caroli Magni. tit. de Teloneis, & Cispaticis, an idem sit cum vocabulo Cespaticum, de quo suo loco dictum est supra, videant Eruditi.

CISTELIVM. FR. Cancellum, seu agger. [Amphiteatrum extentus carnifex, imperat duci, quatenus patefactis cistelijs, & apertis clathrorum obstaculis, vrsorum geminis carperentur, & leonum rictibus roderentur. In Act. S. Iuliani, & Socior. Martyr. 9. Ian.] Vbi secundum Vossij opinionem non *geminis*, sed *genuinis* legendum; subauditur enim *dentibus*. Insupèr in aliquibus mendosis codicibus *Crustelium*, pro *Cistelio* legitur.

CISTERCIENSES. FR. Monachi valdè conspicui in transactis sæculis ob ingentia merita, ac præcipuè in bellis sacris, de quibus reticendum est meliùs; dùm locutionis copia ad eorum eximias laudes non sufficeret. Appellantur etiã *Monachi de Cisteria*; [Et Abbatem, & Conuentum de Cisteria. In cap. 2 de sequestrat. poss.] Quę verò de ijs hic sparsim notantur. Vide *Armarium*. *Cereus paschalis*. *Cinerum dies*. *Crux*. *Parsura*. *Griseus*. *Inuitatorianus*, *Minutus*. *Misericordia*. *Mixtum*. *Officium B. Mariæ*. *Piscina*. Salinum in dict. *Salarium*. *Socculus*. *Spargillum*. *Succentor*.

CITATORIVM, Citatio, intimatio: [Omnia citatoria omnium causarum, atque personarum. l. omnia C. de Princip. agent. in reb.] Aliquando Principis edictum denotat.

CITHARA. FR. idest, vita actiua, seu laicalis. [Qui matrimonium contraxerunt, ecclesiastica beneficia detinere contendunt; in quorum conuersatione cithara cum psalterio malè concordat. De Clericis coniugat. cap. 5.] vbi gloss. ait, [Per citharam intellige vitam actiuam, seù laicalem, per psalterium intellige vitam contemplatiuam, siuè clericalem; sed aliquis non posset esse simul actiuus, & contemplatiuus, & sic coniugatus Ecclesiam habere nõ debet.] De Cithara verò instrumento. Vide *Epicitharisma*. Prima eius chorda, vide *Nete*, ac de inferiori chorda. Vide *Hyppate*.

CITO, vide *Dismano*. *Intimo*.

CIVITATENSIS, Vide *Diœcesanus*.

CLAMATERIVS: [Clamaterios argenteos subtus. Anast. Biblioth. in Sergio II.] Sed Climacterios legendum à *Climactere*; quod gradus græcè significat, & κλιμακωτός, idest, graduatus. Vide *Climacterius*.

CLAMIVM, FR. Quærimonia, quærela, lamentatio, in Sac. Scriptura Clamor dicitur, [Descendam, & videbo vtrum clamorem, qui venit ad me. Genes. 18.] Clamium igitur idem ac Clamor gallicè *Clameur*. [Fecerit securum de clamio suo prosequendo. Matth. Paris. In Histor. An. 1206.] Alij tamen *Clameum* scripsere.

CLAMOR, LÆTITIÆ, Vide *Alalagmus*. Clamor mœstitiæ. Vide *Ololygmus*.

CLARE. Vide *Luminosier*.

CLASMA. FR. Chasma, scissura, schisma, rebellio: [Hoc enim stetit, vt si aliqua clasma facta fuerit in finibus vestri Ducatus neapolitani terrà, marique, à quacunque alia prouincia. In Capitulare Sicardi cap. 1. apud Camillum Peregrinum. In Histor. Princ. Longobard.] Ego tamen puto Clasma classem significare. [Aut per concilium, & conscientiam nostram aliqua clasma à vestris hominibus facta fuerit. Ibid.

CLASSICVM, Aliquando campanam significat. [Pulsato igitur solemni classico. Matth. Paris. in vita Abb.

CLAVA, Vestis, Vide *Chrisoclauus*. Claua Herculis. Vide *Scytalo-saginti-pelliger*.

CLAVATVM, Vestigium, fortasse sumpta metaphora ex signo impresso à clauo; [Multi iàm præcesserunt, viam Virgines delicatæ, & è vestigio sequentes patrem, sequere clauata eorum Blessen. Ser. 3. Reperitur in sensu adiectiuo, & significat conclusum. [At ille cernens se in discrimine tutata intra Vrbis Lugduni clauati mu-

muros coniuge sua, ad Guntheramnum Regem confugit. Greg. Turon. lib. 6. cap. 4.] Sic etiam *Vita Clauata* à nonnullis appellatus est Christus Cruci affixus; ipsa enim veritas sic de se fassa est: [Ego sum vita;] indè meditatiuè clauata vita dicitur. Hic obiter dicam, quod credibilius sit quatuor clauis Christum Cruci affixum fuisse. Ita tenent Gregor. Turon. de Glor. Martyr. lib. 1. cap. 6. inquiens: [Clauorum ergo dominicorum gratia, quod quatuor fuerint, hæc est ratio: duo sunt affixi in palmis, & duo in plantis.] Atque Innoc. III. Ser. 1. de Mart. ait: [Fuerunt, & claui quatuor, quibus manus confixæ sunt, & pedes affixi sunt.] Reprimenda ergo esset Pictorum idealis libertas, atque cupido, qui Crucifixum tribus tantùm clauis, absque vllo rationis fundamento repræsentant; imò omni congruitati contraria hæc eorum phantastica opinio esse videtur: quænam quæso ratio suadet, quod Hebræi ob parsimoniam quarti claui transfigere debuissent ambas pedum plantas Christi vnico clauo, quod difficiliter fieri potuisset? Quare optimè Landulphus, inquiens: [Christum Dominum vna nostri causa crucifixum non tribus clauis fixum fuisse, vt hodie vulgò habent imagines; sed quatuor veriùs crediderim, non solum ex vetustissimis Louanij, Parisijs, & per Germaniam imaginibus; sed tabellis etiam antiquissimis in Græcia pridem fabrefactis. In Panopl. lib. 14. cap. 47.] Idem etiam antiquissima in Italia suffragant Crucifixorum exemplaria, vt est illud Lucensis Ciuitatis, de quo traditur fuisse à Nicodemo Christi Discipulo formatum, item in Ceroli terra inter Lauretanam, & Anconitanam Ciuitates existens. & Romæ in varijs locis, præsertim in Ecclesia S. Clementis, vbi musiuo opere adhuc extat antiquissima, ac deuotissima Crucifixi imago, atque ex ære altera in Vaticanis Cryptis iam à CM. annis circiter efformata, quæ omnes istæ imagines, duobus clauis in manibus ac totidem in pedibus habentur. FR. Occasione mentionis horum Christi clauorum, non est prætermittenda quædam de eis historia, quæ à præfato Gregor. Turon. & ab alijs antiquissimis Historicis narratur, nempè, quod adriaticum mare, in quo primus magno periculo nauigabatur, eius sæuitia mitigata aliquantulum fuit per vnum ex his clauis, quibus fuerat Christus crucifixus, à Constantino Magno ibi proiectum; sed in hac re ad Relatorum fidem remitto Lectorem, & ad Baronij Annales. An. 326. num. 51. & seqq. Qui etiam refert ad Ann. 929. num. 2. & seqq. Lanceam formatam fuisse ex parte vnius ex istis sacris clauis. Vide *Epiurus*.

CLAVATVS, idest clausus, Vide *Chrismarium. Clauatum*.

CLAVESIGNATI, Pontificis milites, qui in vexillis, ac in vestibus claues Ecclesiæ effigiatas gerebant. Odoric. Raynal. An. 1123. nu. 13. & seqq.

CLAVICA. FR. Cloaca, italicè *Chiauica* dicitur. [laqueatus verò ille per clauicam &c. ingrediens. Falco Beneuent. in Chron ad an. 1137.

CLAVIS. Vide *Gomphus*.

CLAVSTRVM, Monasterium; [Conuersus noster exiuit de claustro cum Abbate suo. Cæsar. lib. 1. hist. cap. 1.] Et clarius idem Auctor de quodam fœminarum Monasterio lib. 4. cap 91. agens, ait: [Priùs tamen, vt audiui, fœminam se simulans pro fœmina in claustro quodam Sanctimonialium susceptus.] Hinc *Claustralis*. Monachus sæpè appellatur. [Vir autem claustralis, vel optimam partem elegit sibi, quæ non auferetur ab eo. Blesien. Ser. 10. ad Monach.

CLAVSVRA. FR. In Regulis S. Benedicti nonnunquam interdictum, pœnamue, & ecclesiasticam censuram, seu quamlibet aliam prohibitionem denotat: [Scurrilitates verò, vel verba otiosa, & risum mouentia, æterna clausura in omnibus locis damnamus. cap. 6.] Vide *Pressura*. Quatenus verò monasterium significet eius synonima, Vide in dict. *Monasterium* notata. Clausura Monialium. Vide *Sacella. Seminum*.

CLAVVS. Vide *Plomum*.

CLIMA, quid sit. Vide *Vitem dare*.

CLEMENS Papa IV. Vide *Draconarius*. Clemens Papa X. Vide *Iubilaum*.

CLENICVS. Vide *Clinicus*.

CLENODIVM, Res magni valoris, & æstimationis, à nomine græco κλέος, quod famam, seu valorem significat. [Inuidens Diabolus tantæ virtuti; in specie viri admodum pulchri, satisque decenter vestiti apparens virgini, cœpit illam verbis amatorijs sollicitare, clenodia offerre, laudare coniugij fœcunditatem, virginitatis vituperare sterilitatem. Cæsar. lib. 3. cap. 6.] Et propriè donum prætiosum significat, vt ex sequentibus verbis colligitur: [Ex scrinijs, & cistis Abbatis violentèr effractis cum eorum instrumentis plurima bona, & clenodia rapuerunt. Annal. Egmond.] Alij à græca dictione κλεινόδιον *Clinodium* scribunt.

CLERICA. Vide *Tonsura. Papalethra*.

CLERICVS, Ecclesiasticus Minister à græca dictione κλῆρος, quæ sortem, & hæreditatem significat; Clericus enim ipsummet Deum in hæreditatem acquirit, & in sortem ministerij ad instar Apostoli Matthæi vocatur. [Si enim cleros græcè, sors latinè appellatur; proptereà vocantur Clerici, vel quia de sorte sunt Domini, vel quia Dominus sors, idest, pars Clericorum est. Hieron. epist. 2. & can. Clericus. 12. quæst. 1.] Verùm quia non pauci eo fine clericatum exoptant, vt à laicali potestate se eximant, vel vt in criminalitatibus ab eis patratis, non recognoscantur à Iudice laico; idcò cautum est in Synodo Aurelian. 1. cap. 6. de

de ordinationibus clericorum : [Id obseruandum esse decernimus, vt nullus sæcularium, ad clericatus officium præsumat accedere, nisi aut eum Regis iussione, aut cum Iudicis voluntate.] Ac sanctissimè Tridentina Synodus sess. 24. cap. 4. admittendos ad clericatum illos tantum decreuit : [De quibus probabilis coniectura sit, eos non sæcularis iudicij fraude; sed vt Deo fidelem cultum præstent, hoc vitæ genus elegisse:] Ex quibus verbis Ledesma tom. 2. de Sacram. Ord. cap. 7. conclus. 3 peccare mortaliter infert eum, qui animo non suscipiendi sacros ordines ; sed solùm minoribus initiari, vt ecclesiastico foro fruatur. Imitari D. Ambrosium deberent Episcopi, qui renuit quendam ordinare, licet fauore multorum commendaretur, non alia de causa, nisi quia eius actiones aliqualem indecentiam ostentabant, vt ipsemet S. Doctor. lib. 1. de off. c. 18. refert, ac alium idem prohibuit, nè coram ipso amplius veniret, quia in eius incessu vanitatem affectabat. Quare locorum Ordinarij obseruare debent Sacræ Congregationis Episcop. & Regul. decretum, sub die 20. Iul. 1592. emanatum; per quod prohibetur, nè præiudicium laicis fiat, vt in qualibet Ecclesia Clerus necessarium numerum ad illius seruitium non excedat. Alia vitiosa intentio etiam per Europam in susceptione clericatus reperitur : sunt enim qui Sichem imitantes, quando hebraicam religionem ille amplecti voluit, non quidē deuotionis causa; sed ad Dinæ pulchritudinem fruendam, passus est circumcidi: sic plerique Christiani clericatus tonsuram, ideò recipiunt, vt bona ecclesiastica consequantur, de quibus D. Hieronymus epist. 2. lamentatur, inquiens : [Vt susciperet eos Ecclesia diuites, quos mundus tenuit antè mendicos.] Hi, nimirùm, inter turbam propter multiplicationem panis Christum sequentem à D. Gregorio connumerantur, atque sic exclamat : [Per horum personam Dominus illos intrà Sanctam Ecclesiam detestatur, qui per sacros ordines ad Dominum propinquantes, non eisdem ordinibus virtutum merita ; sed subsidia vitæ præsentis exquirunt ; nec cogitant, quid viuendo imitari debeant ; sed quæ compendia percipiendo satientur. Satiatos, quippè, de panibus Dominum sequi, est de Sancta Ecclesia temporalia alimenta sumpsisse. In Iob. cap. 30.] Clerici superpelliceum, qua forma debent ferre. Vide *Superpelliceum*. FR. Neruosiùs equidem beneficiati Clerici vitiosas diuitias exaggerat Seuerus Sulpitius Dialog. 1. cap. 14. inquiens : [Si quis Clericus fuerit effectus, dilatat continuò fimbrias suas, gaudet salutationibus, inflatur occursionibus, ipse etiam vbique discurrit, & qui anteà pedibus, aut asello ire consueuerat, spumante equo superbus inuehitur ; parua priùs, aut vili cellula contentus habitare, erigit celsa laquearia, construit multa conclauia, sculpit ostia, pingit armaria, vestem respuit grossiorem, indumentum molle desiderat ; atque hæc caris viduis, & familiaribus mandat tributa virginibus ; illa vt byrrum rigantem, hæc vt fluentem texat lacernam.] ¶: De Clerico negotiatore deindè sic Augustinus ; [Negotiatio ità damnabilis est Clerico, sicut vsura laico.] Atque Apostolus monet, quod : [Nemo militans Deo, implicet se negotijs sæcularibus 2. ad Timot. cap. 2.] FR. Glossa tamen in c. peruenit. 21. quæst. 3. tria genera sæcularium negotiorum Clericis prohibita recenset, nempè, emptio rei à Clerico facta, vt carius eam vendat II. sæcularium causas exercere, nisi certis personis exceptis. III. nō licere Clericum procuratorem, seu administratorē esse sæculariū rerum. Licere tamen, ait, Clericum necessitate coactum, conducere à laicis possessiones ; cum & Monachis licitum sit. c. dilecti. extrau de decimis. Clericum, & præcipuè Sacerdotem non solùm percutere ex can. Trident. Si quis suadente diabolo, est prohibitum ; sed etiam verbis offendere. Vide *Defendo*. Clericus dicitur Sacrosanctis catholicæ religionis imbutus mysterijs. can. nemo. de pœnit. dist. 1. Notandum, quod Clericus coniugatus, nedùm debere ; sed nec ei licere tonsuram deferre cap. 7. de Clericis coniugatis ¶: Clericus dicitur litteratus. Vide *Literatus*. Non decet vti cap. Odoardus, vt in dict. *Chrenecruda*. Debet incumbere ad studia, hinc scientia antiquitus *Clericatura* vocabatur, & Clerici dicebantur *Doctores*. & è contra Clerici Gyrouagi, Acephali, Errones, Hippocentauri, Vacantiui, Transfugæ, Vaginagæ appellabantur, qui minimè ad studia incumbebant. Absque dimissorialibus litteris pro attestatione morum, & scientiæ aliquem Episcopum tales Clerici decipere quærebant, vt mediante pecunia, vel fauore eos ordinaret, recurrebantque ad Constantinopolitanum Patriarcham, vel ad Carthaginis Primatem, qui facultatem habebant Clericos absque dimissorialibus instituere : Balsamon in can. 16. Apostol. Antiquitùs Clerici ferebant vestem violacei coloris, eodem modo, quo hodie Pontificis familia, & Prælati vtuntur, de qua re diximus in dict. *Birrus*. Hinc Hieronymus in epist. 3. ad Nepotianum colorem nigrum, seu album in clericalibus vestibus damnat. Fuit color niger per Monachos in clericos sæculares introductus, in illis, nempè, sæculis, in quibus Nigrorum ordo Cathedram S. Petri obtinebat ; quare ex eodem ordine innumerabiles per orbem ad episcopatus assumpti, atque nigrum habitum eorum religionis retinentes, hinc sæculares clerici eorum subditi, ad superiorum similitudinem eundem colorem nigrum introduxerunt in vestibus. Vide *Nigrorum Ordo*. FR. Glossa cap. 2. Clement. de elect. Clericis, inquit: [Sæcularibus habitus cer-

certi coloris, vel formæ non est præfixus.] Quod idem notat secundum Cardinalem. Alex conf. 7. in fin. lib. 1. & conf. 149. ad fin. lib. 6. De clericalibus ordinibus. Vide *Ordines eccle. fiastici*. Clericus primæ tonsuræ dicitur Confessor. Vide *Confessor*. Clerici antiquum officium. Vide *Fossarius*. *Litteratus*. Clericis medicam artem exercere prohibitum. Vide *Physica*. *Pr. iacens*. *Spo tulantes*. *Tabellionatus*. *Taxatus*. Clerici Ministrales. Vide *Statio*.

CLESONISTA. Imputatus, & diffamatus, vti reus à græco verbo κλέω, quod nominare sonat, quod vocabulum in constitutionibus Caroli Magni reperitur.

CLIBANVM. FR. in constitutionibus Leonis Imp. loricam significat; Vide *Hasberga*. Hinc cataphracti milites in Codice Theodos. *Clibanary* appellantur, quo vocabulo etiam vsi sunt Ammianus Marcellinus, & Nazarius in Panegyrico ad Constant.

CLIBIO. FR. Masculus. Gloss. Isidor.

CLIENS. Vide *Susceptulus*.

CLIMATERIVS, Graduatus, vel scalatus à voce græca κλιμακτὴρ, quæ scalam, & gradus significat, vt dictum est in dict. *Clamaterius*. [Fecit coronas habentes vnà climaterios argenteos subter pendentes septem, & triginta. Anast. Biblioth. in Leone III.] Indè *Annus climatericus* dicitur, ex eo quia graduatim certum annorum numerum denotat, id est, septenarium, in quo (vt aliqui asserunt) hominis complexio variatur, ideoque in ijs periodis vitæ periculum à Medicis arguitur. Io: Monachus *Climacus* dictus fuit, quia tractatum graduum vitæ monasticæ, ac perfectæ scripserat. Item Cæli *Climata*, idest, graduationes.

CLINICVS, & *Clenicus*. Infirmus diù in lecto iacens, à græco vocabulo κλινικὸς, quod iacentem significat à κλίνη, idest, lectum. [Quem nudũ, & clinicũ nõ Fabiolę vestimenta texerunt? Hieron. in Epitaph. Fabiolæ ad Oceanum. Veniens autem ad eum quidam Felix nomine, cuius vxor clenica iacebat annis quatuor. In pass. S. Calixti Papæ.] De quo vocabulo sæpè in canonibus, vbi de baptismo dando similibus infirmis loquitur, qui *Lectulary* etiam dicuntur; quamuis *Lectulary* aliquando intelliguntur Medici, eo quia circa lectum infirmorum versentur. Vide *Clydomenus*.

CLIOTHETRVM, ex sensu verborũ textus colligitur aliquod clinatorium, in quod innititur, significare; quamuis mendosè Cliothetrum legatur; nàm ex dictione κλινθίσιον originatur, quæ truncum, seu valuarum iugum, & stipitem significat. [Inter hæc Ioannes præteriti maceratione ieiunij, & vigiliarum continuatione fessus vt cliothetro sedebat violentia somni. In Translat. S. Sebast. Mart 20. Ian c. 6. § 26.] FR. Cliothetrum, quasi κλιντήριον reclinatorium sellula, in qua recliui ceruice recumbi potest; seu κλιντήριον locus habitationis æstiue commodus, seu (quod fortaßè meliùs) quasi κλιντήριον, quod idem denotat: Σιτηρεῖν enim pro Σιτηρεῖν scribi ex Galeno Henricus Stephanus in ea voce comprobat.

CLITA, militaris machina ad explodenda longinque saxa. [Ita præparauerunt clitas, ad debellandum castrum. In vita Caroli Magni.

CLITO, græcum vocab. κλυτὸς, inclytum significat, peculiaris primogeniti Imperatoris, aut Regis titulus, reperitur etiam diminutiuum *Clitunculus*.

CLOACARIVM. FR. Contributio pro cloacis purgandis. l. si pendentes. §. Si quis. ff. de vsufruct.

CLOACINA. FR. Sic à Tertulliano appellatur cloacarum Dea; sed ab alijs Cluacina dicitur.

CLOCCA, Campana, à gallica voce *Cloche*.] En si vobis laboriosum non sit, vt cloccam vnam transmittatis. Bonifac. epist. 9.] Item Cloccam Equites Melitenses togam illam vocant, qua induuntur, quando in concilio præsident: vel ex Crocea corruptè sic dicta. Vide *Crocea*.

CLVACINA DEA, Vide *Cloacina*.

CLVNIACENSIVM ORDO. Vide *Concambio*. *Granatarius*. *Haracium*. *Iustitia*. *Kyrie eleison*. *Paraclytense*.

CLVOR, passiuum verbum cum significatione actiua, loco verbi *Cluo*, à verbo græco κλύω, quod audio significat. [Magni Serui Dei per illam, qua piè videris bonitatem clui. In vita Sancti Genulphi Episcopi cap. 3. §. 18.] Vbi verè *Cluere* potiùs dici debuisset.

CLVSTELLVM, Corollarium, seù conclusio. [Et breuiter sententiæ clustella cuncta concluduntur. Frustrà de fide catholica inanitèr gloriatur, qui dogma, & regulam S. Petri non testatur. S. Bonifacius epist. 74.

CLVSVRA, à clausura corruptè; territorium, seu campum aggeribus circumseptum denotat: indè pro limitibus, & confinibus accipitur, de quibus Cassiodorus in epist. Gothis, & Romanis nomine Theodorici Regis lib. 2. variar. lect. sic scribit: [Eos, qui portubus, & clusuris præsunt.] qui confines ab alijs Scriptoribus *Clisura* dicuntur.

CLYDOMENVS, græcum nomen κλυδωνιζόμενος fluctuantem significat. [Siuè viduæ, siuè clydomeni, qui se exhibere non possunt, siuè ij, qui in carceribus sunt, siuè exclusi à sedibus suis, vtique habere debent, qui eis ministrent. S. Cypr. epist. 3.] Paralyticos intellexerat, qui fluctuatione neruorum continuò tremore laborant; sed eruditè Pamelius, & Latinius *Clinomeni* legunt à græco nomine κλινόμενος, quod nedùm paralyticos; sed quemlibet morbo debilitatum, & in lecto iacentem significat, vt in dict. *Clinicus* dictum fuit.

CNISSA, græcè κνίσσα, odorem assaræ carnis significat, quo vocabulo vtitur Arnobius lib. 8.

COÆTANEO, verbum, coætaneum alicui esse denotat. [Caro, & anima simul fiunt sine calculo

culo temporis; vt quæ simul in vtero figurantur, quod docuimus in commentario animæ, contemporant fœtu, & coætaneæ natu. Tertull. de resur. carn. cap. 45.] Sic aliud verbum *Contemporo*, contemporaneum esse de notat apud eundem.

COÆTANEVS. Vide *Synchronus*.

COAMENS, in eadem amentia socius, quo vocabulo vsus est Lucifer Caralitanus Episc. contra Constantium Imperat. Arianum scribens, vbi appellans Antiochum Regem eius Collegam in dementia, crudelitate, & persecutione, inquit: [Coamentem tuum vincendum Antiochum.] In Aliquibus tamen Codicibus perperàm *Conamentum* legitur. Hic autem Auctor hisce nominibus sæpè vtitur, *Consceleſtus*, *Coapoſtata*, *Conſeotinus*, *Conbeſtia*, & similibus.

COCCA. Vide *Superpelliceum*.

COCCIO, seu *Cogcio* à gallico vocabulo *Coquin*. Homo vilis, & segnis. Alij tamen deriuant hoc nomen à græco verbo κωκύω, quod lugere significat, indè *Cocciones* lugentes, miserabiles, ac mendicos intelligunt. Renanus verò *Cctiones* legit. [Item vt isti mangones, & cogciones, qui finè omni lege vagabundi vadunt post istam terram non finantur vagari, & deceptiones hominibus agere. Caroli Magni constitut. lib. 1. cap. 79.

COCETVM. Vide *Cyceon*.

COCHLEAR. Vide *Apalareus*. Aureum cochleare. Vide in dict. *Forceps*. *Sumptorium*.

COCVLA, quamuis hæc vox communiter pro coquinario vase vsurpetur; hoc tamen in neutro genere declinatur, nempè, *Coculum*, vt benè Paulus Diaconus explicat, inquiens: [Cocula vasa ænea, & coctionibus apta.] Sed cocula in fœminino genere cucullum, vulgò capucium monachale, significat. [De nostro quoque vili vestitu, parua hæc direximus tuo cultui, quamquam indigna; tamen petimus accommodanda, hoc est, tunicam laneam, sicut mos est apud nos habendi, caligas per ipsemata, orarium, & coculam, & gunnam breuem nostro more consutam ad indicium plenissimè dilectionis nostræ. S. Bonif. epist. 74.] Igitur ex contextu *Cocula* hìc non significat vas, dùm inter religiosas vestes annumeratur. Item in vita S. Cadoci pag. 49. amphimallam, seu amphibolam cappam, scilicet, villosam significat, in Hybernia tunc vsitata, & in Ecclesia Landunensi ostenditur ea, qua idem Sanctus vtebatur.

COCYTVS. FR. [Dulcis fuit glareis cocyti. Iob cap. 21. num. 33.] Vbi D. Th. sic explicat: [Proponit fabulam, quæ vulgò ferebatur, quia, scilicet, in inferno inter alios esset quidam fluuius nomine Cocytus, qui interpretatur luctus, quo animæ malorum perducuntur, & sicut alij fluuij trahunt glareas, ità ille fluuius quodammodò inuoluebat animas impiorum. Dicitur ergo impijs dulcis fuisse glareis cocyti, quia eius conuersatio acceptabilis fuit malis, & ideò inter malos, qui sunt in luctu locum habebit.

CODEX. FR. quamuis antonomasticè Iustiniani liber communitèr intelligatur; tamen significat etiam quemlibet librum. Gloss. in cap. vnico de excessibus Prælatot. in Clement. §. Codices.

CODEX ENCYCLIVS. Vide *Encyclius codex*.

CODION, & *Codonophorus*. Vide *Campana*.

COECITAS. Vide *Glaucoma*. *Orbatio*.

COELATVRA. Vide *Anaglypha*. *Diatopton*. *Interſatilis*.

COELEBS. Vide *Agamus*. *Innuptus*.

COELESTIS. FR. Panuinus in suo tractatu M.S. de Lateran. Eccleſ. ait, quod Lateranensis Ecclesia *Aula cœlestis* appellabatur; sed hoc nomine *Cœlestis*, Ecclesiæ omnes appellabantur. [Nè prædia vsibus cœlestium secretorum dedicata. can. placet rationabilis. 16. quæst. 1.] Item Anastasius Biblioth. in Benedicto III. inquit, quod quando ad paparum electus fuerat, tunc plebs romana ad eius Ecclesiam titularem, nempè, S. Calixti (vt refert Baron. an. 855. num. 36.) ierat: sic habet Anastasius: [Illicò verò alacri vniuersa studio plebs, & populi cœtus Cœlesti Titulo properantes &c.] Et post pauca: [Ex eodem Titulo abstrahentes, cum hymnis, & canticis spiritualibus ampla exultatione, & ineffabili gaudio in Patriarchium Lateranense producentes &c.] Ac nomine *Aula Dei* penès Sacros Scriptores quælibet Catholicorum Ecclesia intelligitur, & signanter de Basilica Vaticana D. Paulinus. Vide in dict. *Agape*. Item *Cœlestis* erat Carthaginensium Idolum. [Vaticinationibus, quæ de templo Cœlestis emergerunt. Capitolinus in Pertinace.] Sic etiam apud Vlpianum, & Tertullianum, à quibus Idolum *Cœlestus* appellatur. Quod templum postea à Christianis verò Deo consecratum, remansit etiam cum vocabulo *Cœlestis*, quarè nonnulla Africana Concilia leguntur celebrata in *Templo Cœlestis*. [Sicut ibi chartagineo dignam theatro ædem Memotiæ, & viam, quam Cœlestis vocabant, funditus deleuit. Victor Vticen. de persecut. vandal.] iuxta opinionem Latini Latinij, in eius Sac. Biblioth. corrigendus est D. Augustini textus in exposit. psal. 98. in quo Commenti loco habetur: [Vbi nunc est regnum Cœleste? Lapis ille fregit omnia regna terrarum.] restituendum erit *Regnum Cœlestis*.

COELICOLÆ. Hæretici, transeuntes à fide christiana ad iudaismum; sed quia nomen Hebræi erat abominabile, *Cœlicolæ* se denominabant, nolentes tamen sub Rabbinorum obedientiam viuere: ideò quosdam Præfectos habebant, quos Maiores appellabant. Sic de Turcis narratur, quod propter abominabile Hebræorum nomen, nunquam Iudæum sinunt fieri Maumetanum,

tanium, nisi priùs baptizetur, & Christianus appelletur.

COEMETERIVM, locus ad sepeliendos Christianos destinatus, ex græca voce Κοιμητήριον, & significat dormitorium; Christianorum enim fides resurrectionem mortuorum docens, hanc mortem quasi somnum, & dormitionem existimat. Valaf. de rebus Ecclef. cap.6. FR. Sic etiam in Sac. Scriptura dormire pro sepeliri dicitur: [Ecce dormies cum patribus tuis. Deuter. cap. 31. Omnes Reges gentium dormierunt in gloria. Isai. cap. 14.] & 2. Machab. cap.12 num.45. mors ipsa dormitio dicitur. Κοιμητήριον a verbo κοιμάω, idest, dormio derivatur. Si in Momi lance ponerentur ambæ opiniones, circa huius dictionis etymon: certè vtraque in risibilitate æquè libraret; Glossæ, scilicet, vna in cap. Sacris est canonibus. De sepulturis, vbi sic inquit: [Cœmeterium dicitur à cimen græcè, quod est aurum latinè; & teron, quod est terra, indè cœmeterium, quasi aurea terra, quia est cæteris pretiosior.] Altera verò opinio est Gulielmi Durandi. lib. 1. cap. 5. Rational. [Cœmeterium dicitur à cimen, quod est dulce, & sterion, quod est statio; ibi enim dulciter defunctorum ossa quiescunt: vel quia sunt cimices, idest, vermes vltra modum fœtentes.] Certè si Durandus epitaphium cuiusdam hominis sordidi legisset, vtique benè didicisset differentiam inter cimices, & mortuorum vermes; scriptum enim ille in suo sepulcro sic reliquerat:

> Pediculi, cimices, pulices, mala turba valete,
> Sat vobis, nimiumque datum est, iàm nutrio vermes.

Quod si de sola mortis memoria sapiens dixerat. [O mors quàm amara est memoria tua. Ecclef. 41. 1.] Quàm amarissima ergo erit eius accessio? Durando ergo eiusdem Sapientis verbis respondere liceret, qui *Amarum* pro *Dulce* sumit prouerb. 27. 7. Glossatori autem ex eius verbis respondendum, quod aurum *Crysis* græcè appellari dixerat, & non *Cimen*, vt visum est in dict. *Apocrisarius*; sed ad seria redeundo: de hoc vocabulo *Cœmeterium* fit sæpè mentio penès Sanctos Patres Athanas. in Apolog. Tertull. de anima cap. 51. Cyprian. epist. 82. Et prior omnium S. Clemens lib. 6. Constit. Apost. cap 30. De quibus copiosè etiam egit in sua Roma Subterranea Antonius Bosius Melitensis, & non Romanus, vt ad illud postumum opus appositum fuit, vide Franciscum Abelam in sua Melita Illustrata tit. de Claris Viris illius Insulæ; quem Bosium commentatus est Paulus Aringius Congregationis Oratorij de Vrbe Presbyter. *Cœmeterium* dicitur etiam atrium Ecclesiæ, vbi antiquitùs fideles sepeliebantur. [Vt de sepulturis, & hominibus sepeliendis nihil muneris exigant, nisi fortè, qui sepelitur, viuens intulerit Ecclesiæ, in cuius atrio sepelitur &c.] Et mox: [Prohibendum est etiam secundum maiorum instituta, vt in Ecclesia nullatenus sepeliantur; sed in atrio, aut in porticu, aut in exhedris Ecclesiæ. Intra Ecclesias verò, aut propè Altare, vbi Corpus, & Sanguis Domini conficitur, nullatenus sepeliantur. can. præcipiendum est. 13. quæst.2.] ||| Dicitur etiam *Catacumba*; cuius etymon deriuari censet Baronius in Notis ad Martyrol. à κατὰ græcè, & tumba latinè; ideò vocabulum græco-latinum existimat; κατὰ enim propè significat, idest, propè tumbam, esseque ait corruptè *Catacumbam*, pro *Catacumba*. Verùm Latinius contrarium defendit esse, scilicet, vocabulum integraliter græcum; nàm κατακύμβη locum profundum, & concauum significat. Nec vox tumba latina est: à nullo enim classico Auctore repetitur vsitata. Item Cœmeterium dicitur *Polyandrium*, idest, multorum hominum, seù humanorum, scilicet, corporum depositum. [Confluebat ad eius polyandrium diuersus populi concursus. In vita S. Probati Presbyt.] FR. Cœmeteria describuntur à D.Hieronymo to.4. super Ezech. cap. 4. & à Prudentio in hym. S.Hippolyti Mart. Pro cœmeterijs, reparandis tenentur Episcopi quartam applicare. cap. sancimus. 12. quæst. 3. synonima. Vide *Area*. *Arenaria*. *Bisomatos*. *Catacumba*. *Concilium Martyrum*. *Hypogeum*. *Mausoleum*. *Paradisus*. *Tumbula*.

COENA DOMINI. Vide *Feria quinta in Cœna Domini*.

COENACVLVM. Vide *Sigma*.

COENA PVRA, sic appellatur feria sexta maioris hebdomadæ ab Augustino, & Irenæo, modus loquendi etiam à Gentilibus vsitatus: à Plutarcho, scilicet, de esu carnis, & Apuleius. [Ad puram, & sinè animalibus cœnam,] dixit. Vide Baronium An. 34. num. 154. & seqq. Vide & hìc *Ieiunium*. Cœna æstiua. Vide *Thamnus*.

COENATICVM, recognitio abbatiali mensæ debita. [Cum toto quadragesimali censum piscium, quem more prouinciæ cœnaticum vocant, per vim fratribus abstulisset. Vita S.Maur. Abb.cap.13.

COENISCIA, græcè κοινίσκια; sed potiùs videtur ex latino hæc vox vsurpata; nàm rem cœnabilem significat. [Quomodo autem, quæ in memorijs sanctorum, & mortuorum offerentur, & cœniscia appellantur, omni genere fructuum ornata ad altare offerantur; disces ex oratione Magni Athanasij de ijs, qui dormierunt. Balsamon.in can.4.Apostol.

COENOBIVM, Monachorum habitatio, à græca dictione Κοινόβιον. Differt tamen Monasterium à Cœnobio, vt Isidor.lib.1.de diuin.off.cap.15. docet, quod: [Monasterium possit etiam vnius

Mo-

Monachi habitatio nuncupari: Cœnobium autem nonnisi plurimorum.] Maronitæ etiam *Kanubin* monasterium vocant in Monte Libano, vbi eorum Patriarcha residet in quadam valle situatum: ibique fui de anno 1624. pro negotijs S. Sedis Apostolicæ, vt dixi in dict. *Agape*. Odoricus Raynaldus An. 1514. refert Epistolam Patriarchæ Maronitarum ex Diarijs M.S. Parisij de Grass.olim cæremon.Magistri, quæ epistola ex arabico malè interpretata fuit, nempè, *Camubin*, pro *Canubin*, ac Æthiopes Maronitas esse perperàm asserit. Item *Acuri* pro *Churi* (quod nos Archipresbyterum dicimus) Item *Klil*, quod tàm coronam clericalem, quàm libanotem, seù rosmarinum plantę speciem significat; at in illa epistola tantùm de prima significatione sermo est, nempè, de clericali corona: Odoricus tamen plantam rosmarini interpretatus est, additque, quòd in memoriam spineæ coronæ in capite Saluatoris, Clerici Maronitæ hanc plantam ad modum coronæ in capite gerunt, quæ meditatio fine vllo fundamento asseritur, & esset quidem apud eosdem ridiculum, si talia audirent; quia talis vsus ramorum coronarum ab eorum Clero nunquam excogitatus fuit. Igitur patriarchalis hæc epistola in latinum translata in Bibliotheca Cathedralis Viterbij inter scripturas Latini Larinij originaliter reperitur, nec tales nugas refert, cuius transumptum ad P. Philippum Labbè transmisi, vt pro rei veritate in recentibus Conciliorum tomis ab eo auctis illam insereret.

COENOMYIA, vox græca *κοινόμυια*, muscarum adunatio. [Venit cœnomyia, & ciniphes in omnibus finibus eorum. psalm. 104.] alij *κυνόμυια*, idest, *Cynomyia* legunt, quod muscam caninam denotat. Hebraica tamen versio priori significatui magis accedit, ac eiusdem sensus fuit S.Hieronymus. Quarè in sua versione Aquila *παμμυΐα*, hoc est, omnis musca tradusit.

COEPISCOPVS. Vide *Collega*. *Comprouincialis*. FR. qui dicitur etiam Commminister. can. quod autem.4.quæst.1.

COESSE, simul esse, & cohabitare significat. [Qui cum in honore esset, non intellexit, vt subesset plasmatori suo, sed coesse vellens, cortuit, comparatus iumentis insipientibus, & similis factus est illis.Petr.Blesen. serm.47.

COETVS. FR. in canonibus significat idem, ac *collegium*, seù gremium: [Quod constitutio fœl.record.Gregor.Papæ X.prędecessoris nostri circa electionem præfatam, edita in Concil Lugdunensi per cœtum Cardinalium Rom.Ecclesiæ (ipsa vacante) modificari &c. cap. Nè Romani. in Clement.de elect. & elect. potest.] Vbi Glossa inquit idem esse Cœtum, Collegium, ac Gremium.

COFIA, cuphia, calantica, reticulum, seu capitium. [Camisias, manicas, cophias, fibulas. In vita S.Rodegundis.] Antiquitùs hac bireti specie tonsuram clericalem tegebant. [Voluit ligamenta suæ cofiæ soluere, vt palàm monstraret tonsuram se habere clericalem. Matt.Parif.in hist.an.1259.] tàm Greci *κουφίαν*, quàm Latini cuphiam appellant. Vide *Birretum*.*Cuphia*.*Camlaucium*.

COGNIDIVM. Vide *Colatum*.

COGNITOR, in Sacris Concilijs ità appellabatur quidam Iudex, ad cuius directionem, omne id præscribebatur, quod ad pacem, & concordiam inter coadunatos spectabat; sed in ecclesiasticis negotijs erat exclusus; huiusmodi enim deliberationes tantùm ad Episcoporum iudicium pertinebant.Baron.an.411.nu.18.FR. [Infamis persona, nec procurator esse potest, nec cognitor. 3.quæst.7.can.1.

COHIBEO. FR. In Concilijs, & apud Sanctos Patres nonnunquam tolerare, & dissimulare significat. [Non debere quemquam ad iniuriam Doctorum vindicare doctrinam, quin timeo, nè cohibere sit hoc tacere. Concil. Suession.cap.28.] Sic in lib.6.Capitular.sæpè *Cohibentia* pro tolerantia vitiosa Ecclesiasticorum Præsulum legitur.

COHORTALINVS. FR. qui cohortium onera portat. [Item militare quoque prohibentur (*idest Manichæi*) præterquàm si ex genere Cohortalinorum sunt; hi enim manent, onera quidem sustinentes, non quidem offendentes &c. Cod.de hæret.l.si Manichæi vndique.

COINFANTIATVS, qui puerascit, & ad pueriles mores reducitur.[Coinfanciatum est homini Verbum Dei.Irenæus lib.4.c.75.

COINVS. FR. Cusio. [Fabricari faciunt florenos auri secundum formam & signum. & coinum Florentiæ, In extrau. comm. de dilationibus.

COITISES, ornatus, comptus. [Vestito serico; vt vulgarirèr loquamur coitises, in nuptijs ex parte Regis apparuerunt. Matth. Parif. anno 1252.

COLATORIVM. Vas in fundo perforatum, in quo purgabatur vinum ad Missæ Sacrificium destinatum. [Calore igitur charitatis liquefacta, & colatorio discretionis eliquata, nihilominus, & infusorio exquisitæ veritatis infusa Domini gratia asperitates faucium in confessione mitigat. Petr.Cellens.lib.3.ep.2. Idemque vas *Colum* dicebatur, vt ex Ord.Rom. colligitur; vbi ait: [Archidiaconus amulam Pontificis cum vino de Subdiacono, & refundit super colum in calice.] Itaque Subdiaconus tempore sacrificij colum vas per eius ansam auriculari sinistræ manus digitito (vt idem Ord. Rom.disponit) sustinebat. Vide *Colum*. *Oblatio*.

COLATVM, purgatum vinum. [Sed & quia colatum, & Erythræum non libenter bibo, præsumens, gnidium requiro.S.Greg.lib 6.c.201. in Registr.] vbi per errorem librarij *Collatum*,

Iurithaeum, *cognidium* scripserunt; vina enim diuersarum regionum sunt, quo nomine adiectiuo vsus est. Martialis lib. 13. inquiens:

Tradita sc gnidiæ sunt tibi sacra Deæ.

à Gnidio promontorio hodie *Capocrio* appellato. Et *Brythræum* ab *Erythra* Ioniæ Ciuitate, sub Archiepiscopatu Ephesino, quæ ad præsens *Colire*, seu *Stolar* dicitur. FR. Versus Martialis lib. 13. Epigr. 66. de Venere loquitur, quę Dea gnidia appellata fuit, nã in Cnido, seu Gnido erat illi templum dicatum, vbi mirabilis eius statua, à Praxitele statuario insigni formata, visebatur. Plin. lib. 36. cap. 5. Meliùs ergò prætiosum gnidium vinum ex eodem Plinio probatur, qui tamen non fuisse simplex; sed compositum ait lib. 14. c. 7. quodque vna cum cæteris transmarinis vinis circa annũ V.C. 600. Romanis innotuisse ostendit, de quo sic ait: [Post hæc authoritas hyppodamantio, mystico, cantheritæ, protropo gnidio &c.] De erythrei autem prætiosi vini mentione nullibi inuenio: at cum multæ Vrbes, & loca Erythra appellata fuerint, nempè, Erythra Asiæ Ciuitas, non longè à Chio, ex qua fuit Sybilla. Seru. in 6. Æneidos Erythra Ioniæ oppidum maritimum. Ptolem. & Steph. Erythra regio, ex qua Hercules armenta boum abduxerat in Italiam. Propertius lib. 4. eleg. 10. alia Libyæ, alia Locridis, alia Bœotiæ, alia Cypri. Stephanus de Vrbibus. Item Erythreum mare satis notum, ac tandem Erythreum promontorium Cretæ Insulæ: quarè statui minimè posset præcisè, ex quo scilicet, loco vinum a D. Gregorio exoptatum aduehi solitum fuisset.

COLENTES, appellabantur, qui ab idolatria ad iudaismum transibant. [Et quidem ex his, qui crediderunt adiuncti sunt Paulo, & de colentibus gentilibus multitudo magna. Beda in cap. 18. Actor. Secuti sunt multi Iudæorum, & colentium aduenarum Paulum, & Barnabam. Ibidem cap. 13.

COLIDEVS, Religiosi in Hibernia ità appellati fuere, idest, Dei cultores. Armacanus in Hiberniæ Annal. fol. 12. qui affert Nicolai V. rescriptum ad Ioannem Meyum, in quo habentur hæc verba: [Prior Colideorum.] Indè *Colideatus* dictus est cultus Deo debitus. Vide *Culia*.

COLIMBVS. FR. locus vbi mundantur vestimenta. Gloss Isid. Melitenses *Lembi* appellant vas in quo lauantur linteamina.

COLIMPHA, nauis genus, at iuxtà græcam originem *Colymba* scribi deberet, à græco verbo κολυμβάω, quod ire sub aquis significat. [Aiunt enim in ipsas colimphas ipsum Alexandrum introisse, & profundum conscendisse vsque ad imum, vt sciret Oceani profundum, & differentiam maris, & abyssi; nobis verò incredibile videtur. D. Hieronym.] Non erat fortasè nauis; sed potiùs ex corio vestis, sicut nostris temporibus fieri solet, ad descendendum in aquarum profunditatem.

COLLARE. Vide *Boia*.

COLLECTA, Oratio Missæ ità appellata, ex eo, quia à Celebrante dicitur super populum in Ecclesia collectum, vel quia collectè pro omnibus astantibus orat, vel, vt Valat. vult. [Collectas nuncupari dicimus, quia necessarias orationum petitiones compendiosa breuitate colligimus, siuè concludimus. cap. 22.] Idem referunt Microlog. de Eccles. obseru. cap. 3. inquiens: [Sacerdos, qui legatione fungitur pro populo ad Dominum, omnium petitiones in orationibus colligit, atque concludit.] Et Blesen. [Stat Sacerdos innouatus mente, & habitu ad Altare, orationem dirigit ad Patrem, quæ collecta dicitur, quia tanquam aduocatus omnium orationes colligit, & defert ad Dominum serm. 43.] In Regula S. Benedicti hæc oratio *Benedictio* dicitur. Idem affirmat D. Augustinus inquiens: [Talem benedictionem, & corde credente, & ore confitente respondet. Amen. De dono Perseu. cap. 23.] Vide *Rogus Dei*. In Missa dicitur collecta brachijs extensis; in offitio autem, & in alijs functionibus dicitur manibus iunctis, quia in Missa Sacerdos Christi personam in Cruce brachijs extensis orantem repræsentat: at in alijs functionibus cum se, vt priuata persona, gerat; orans tanquàm peccator, & reus in signum humiliationis debet iunctis, ac ligatis manibus collectam recitare. Aliam piam moralitatem in hoc meditatus est Tertullianus inquiens [Illuc (*hoc est, in Cœlum*) suspicientes Christiani manibus expansis, quia innocuis; capite nudato, quia non erubescimus. In Apologet.] Multæ ex his orationibus fuerant à D. Ambrosio compositæ, & à Papa Gelasio auctæ, ac denique à D. Gregorio coordinatæ in eius Sacramentario. Oratio *Deus, qui B. Petrum &c.* composita fuit à Leone II. dùm Neapolitani pro Ecclesia in mari contra Saracenos præliabantur, & idem Pontifex, quando iàm Leoninæ Ciuitatis mœnia perfecerat, dùm seras portarum firmabat, composuerat alteram orationem, nempè: *Deus, qui B. Petro collatis clauibus &c.* Durand. lib. 7. cap. 15. Illa verò Dominicæ secundæ post Epiphan. vbi fit mentio: *Et pacem tuam nostris concede temporibus* à D. Gregorio formata fuit, quia in eo proprio die vniuersalem concordiam inter sæculares Principes stabilierat. Durand. lib. 6. cap. 19. Innocentius verò III. composuit orationem *A cunctis*. Cur autem omnes collectæ Patri, vel Filio, & nulla Spiritui Sancto dirigatur, lib. 4. cap. 15. Durandus reddit rationem, inquiens: [Veruntamen omnis oratio dirigitur ad Patrem, vel Filium; nulla ad Spiritum Sanctum, quia Spiritus Sanctus est donum, & à dono non petitur donum;] additque idem Author, quod in Lateranensi Ecclesia non fuisset solitum collectas recitare; sed loco earum dicebatur dominicalis oratio. [In Lateranensi Ecclesia nunquam dicitur oratio; sed in

in Missa, & in omnibus horis, loco orationis alta voce pronunciatur oratio dominica, quæ in nouo testamento prima oratio fuit; nàm in primitiua Ecclesia sic fiebat.] FR. hoc puto Durandum asserere de temporibus, in quibus Benedictini illam Ecclesiam administrabant, de qua re mentionem facit D. Gregorius Dialog. lib. 2. in princip. & lib. 4. epist. 34. In Monachali enim rituantè collectam recitari solet tota oratio dominicalis clara voce, vel ex eorum consuetudine Canonici regulares, & postmodum sæculares ibi succedentes eandem cæremoniam retinuisse credendum est; licet tamen Monachi hodie post orationem dominicalem dicant collectas, hoc posteà introductum penès eos fuit; sed Durandi error etiam conuincitur ex can. 13. de consecrat. dist. 5. vbi ostenditur fuisse vniuersalis Ecclesiæ ritus, his verbis. [Id semper placuit obseruari, vt omnibus diebus post matutinas, & Vesperas oratio dominica à Sacerdote proferatur.] :||: In oratione *Deus, qui salutis &c.* quæ dicitur post antiphonam *Alma Redemptoris*, omittitur conclusio, & terminatur his verbis: *Meruimus auctorem vitæ suscipere Iesum Christum Filium tuum. Amen.* Hoc enim fit tempore post Natiuitatem, vt contempletur Verbum Incarnatum penès Matrem, & non cum Patre esse regnantem; sicut in triduo passionis eadem conclusio omittitur, vt consideretur Christum mortuum, & non regnantem; quamuis submissa voce dicatur, quia realitèr cum Patre viuit, & regnat, quæ oratio non debet dici more solito, stando; sed genuflexè. Cæremon. Episc. lib. 2. cap. 22. ad denotandam humilitatem Redemptoris. Oratio autem pro defunctis dicitur semper penultimo loco, vt in Rubrica disponitur, & Innocentius ait, quod: [Finis ad suum debet torqueri principium.] Hinc cum viuorum oratione incohetur, cum eadem terminandum erit. Sacerdotes Religionis Melitensium Equitum, ex antiquata consuetudine, semper vltimam collectam, precando pro Summo Pontifice, Magno Magistro, & eorum Religione terminant, non obstante quacunque solemnitate, quæ conclusio talis est. [Et famulum tuum N. quem Pastorem Ecclesiæ tuæ præesse voluisti, vna cum Magistro nostro, & Religione nostra protege, & conserua &c.] In oratione secreta, quæ dicitur in dedicatione Ecclesiæ, notata fuit parenthesis ex S. Cong. Rit. ordinatione, ad denotandum, quod verba contenta in eadem parenthesi omittenda sunt à Sacerdote, quando celebrat extra Ecclesiam, cuius dedicatio solemnizatur, quod in aliquibus correctis Missalibus notatione aduertitur. FR. Aliquando accidit, quod orationes secretæ sint eædem in commemorationibus, tunc mutanda est secunda, vt accidit quando Dominica Septuagesimæ occurrit ante Purificationem, tunc secunda oratio secreta erit, *Tua Domine &c.* Eadem praxis habenda est, quando festū XL. Mart. occurrit in feria V. Cinerum; tunc enim sumitur oratio sequentis feriæ VI. sic etiam, si in Dominica XXII. venerit festum S. Martini; tunc pro commemoratione recitanda erit oratio Dom. XXIII. Gauant. parte prima tit. 7. num. 8. Qui etiam docet Celebrantem in præsentia Prælati non debere loco orationis ad libitum dicere illam, quæ habetur in Missali pro seipso Sacerdote, ac pari modo obseruandum erit in Missa Conuentuali, in qua debet pro omnibus in communi orationem proferre. :||: Phrasis, quæ in Ord. Rom. habetur, nempè, *Dare orationem*, inchoare orationem significat, sic viceuersa ibidem *Data oratione*, terminata oratione denotat. In Sacramentario S. Gregorij Missa, quæ canebatur in die Purific. B. Mariæ Virginis intitulabatur *Ad Collectam*, quia dicebatur ad populum pro processione collectum, vel quia in eo die collecta publicarum eleemosynarum fiebat, vt infrà dicetur. In diebus ferialibus Quadragesimæ ad postcommun. additur oratio vltra solitum super populum, quæ *Secunda benedictio* appellatur ab Auctoribus; nàm priùs solitum erat in dicto Missæ termino panem benedictum populo distribuere: hæc tamen cæremonia relinquebatur ieiuniorum tempore, cuius loco addebatur prædicta oratio, Diacono intonante, *Humilitate capita vestra Deo*, quibus verbis fideles non expectare prædictum benedictum panem monebantur, nè ieiunium frangerent. Dicitur *Secunda benedictio*, quia prima benedictio, vt dictum est, statim peracta communione dabatur. Vide *Eulogia* ex quibus nonnulli recentiores Theologi, tàm faciles ad dilatandum ieiunantibus ientaculum, vt quasi ad integram cœnationem reduxerint, aduertere sanè deberent, quomodò prius Christiani, nedùm in ieiunio se vnica commestione, ad solis occasum protracta, continebantur, vt adhuc in Oriente obseruatur; sed etiam ad gustandum præfatum frustillum benedictæ buccellæ scrupulum habebant. Vide *Ieiunium*. *Quadragesima*. *Vespera*. Debet in orationum numero imparilitas obseruari, vt ordinant Rubricæ; nàm vnionem Ecclesia amplectitur, in dispari numero figuratam, qui numerus in æquales partes indiuisibilis est, & sic semper integer remanet, vt notauit Innocentius III. numerus tamen orationum septenarium excedere non debet, vt in eisdem Rubricis. Totum autem id declarat. Gem. lib. 1. cap. 116. his verbis: [Vna oratio regulariter dicitur, sicut & vna epistola, vel vnum Euangelium legitur: Si autem festiuitas in die dominica occurrerit, duas dicere licebit, quia & hoc romana auctoritas in die Natalis Domini ad secundam Missam facit: interdum tres ideò dicimus, quia Dominus tèr ante passionem orasse legimus; aliquando quinque dicimus, quinquepartitam passionem Domini in hoc officio

agi-

agimus nonnunquam septem vsurpamus propter septem petitiones in dominica oratione, quas tantùm Apostolos super hoc Sacramentum dixisse cognouimus. Qui hunc numerum supergressus fuerit; vt cœcus orabit.] Per septem (inquit) Apostolorum orationes, idest; contentas in dominicali petitione, vt idem Author insinuat; nàm, vt alibi diximus, præter orationem dominicam, nullam aliam ex institutione Domini dicere consueuere Apostoli. Item *Collecta* Eleemosynam significat, quæ in subsidium Ecclesiæ, siuè pauperum colligebatur. [De Collectis autem, quæ fiunt in Sanctos, sicut ordinaui Ecclesijs Galatiæ; ità & vos facite. 1. Corinth. cap. vlt.] Item, *Collectarum dies* dicebatur festum Purificationis B. V. in eo enim die publicè colligebantur Eleemosynæ, hinc *Missa ad Collectam* titulus Missæ illius diei in antiquis missalibus legitur, vt supra dictum est. Cætera. Vide *Albergaria*, *Census*, & quo ad orationis significatum. Vide *Commemoratio*. *Confractorium*. *Missa Defunctorum*.

COLLECTANEORVM LIBER. Vide *Analecta*. *Collectarius*.

COLLECTARIVS, qui Principis, seù Communitatis tributa colligit. [Ibidem apud vos Irenæi cuiusdam collectarij filius ægritudine extinctus est. Aug. lib. 22. de Ciuit. Dei. cap. 8.] Item Collectarius, liber, in quo collectæ, seu orationes Missæ continebantur. Vide *Analecta*. Item Ecclesiæ officiales Decanis subordinati, qui curam habebant colligere, & coadunare populum ad sacras functiones. Valaf. de reb. Eccles. cap. 31.

COLLECTIO, & *Collectiuncula*. Vide *Capitulum*.

COLLECTOR. Vide *Baccalaureus*. *Proscholus*.

COLLEGA, nedùm socium in aliqua temporali cura: sed etiam Coepiscopum significat: sic inter sese appellabant Episcopi. [Tunc præcipuè cum in Lugdunensis Ecclesiæ dedicatæ festis hebdomadalibus Collegarum Sacrosanctorum rogatu exorareris, vt perorares. Sidon. lib. 7. epist. 3.] Ac præcipuè inter Episcopos comprouinciales hoc vocabulo vtuntur, qui sub vnico, eodemque Metropolita subditi sunt. [Quapropter in constituendo præfatæ Ciuitatis Antistite prouincialium Collegarum deficimur numero, nisi Metropolitanorum reficiamur assensu. Sidon. ibidem epist. 5.] Vide *Comprouincialis*. *Suffraganeus*.

COLLEGIATI. FR. In Constantinopoli Vigiles erant, qui tempore nocturno ad extinguendum incendium concurrebant, & *Corporati* etiam dicebantur, quia ex trigintaquinque Artificum corporibus, Collegijs, seu Vniuersitatibus electi erant, ac secundùm constitutiones non excedebant numerum DLXXIII. in XIV. Ciuitatis Regiones diuisi, & vno ex his extincto, ad Præfectum alium in ejus locum substituere pertinebat, hi autem à quacunque contributione erant exempti. Legimus etiam Romæ similes vigiles à Cæsare institutos fuisse.

COLLEGIVM. Vide *Cœtus*.

COLLIMARE OCVLIS. Vide *Perluceo*.

COLLISTRIGIALIS POENA. FR. instrumentum, quo collum reorum stringebatur, quod Itali *Berlinam* vocant. [Eodem anno Rex fecit generaliter acclamari, vt legalis assisa panis, sub pœna collistrigiali obseruaretur. Matth. Paris. an. 1203.] Opinio autem Vossij non videtur verisimilis, qui putat fuisse pœnam strangulationis, de qua diximus in dict. *Boia*, nàm nimis rigorosa lex esset, quod non soluentem panis vectigal (hoc enim significat) vsque adhuc dictio *Assisa* pœnès Siculos, & Melitenses, vt suo loco dictum fuit, pœnam mortis sustinere debuisset.

COLLITIANI. FR. Hæretici, ità appellati à quodam Collitio, seù, vt Isidorus *Colithiani*, à Colithio, qui asserebant Deum non facere mala, contra illud. [Ego Dominus creans mala Isai. cap. 42. num. 5. & 24. quæst. 3. can. quidam autem hæretici. Vide Guliel. Ocham. in Dial. lib. 4. pat. 1. cap. 19. Floriani autem à Floriano quodam è contrario asserebant Deum creasse mala, contra id, quod scriptum est: [Fecit Deus omnia bona. Genes. 1.] & cit. 24. q. 3. cap. quidam autem hæretici. Item *Coluthianos* D. Aug. *Metangos*, & *Metangismoitas* appellat, qui etiam asserebant Christum in Patre tanquam vas exiguum in maiori fuisse contentum, in d. 24. quæst 3. c. quidam autem.

COLLOCARE SOLEM. Phrasis legis salicæ, quæ citare in iudicium significat, cum termino præfixo vnius diei, durante vnica emispherica solis lustratione. [Nec solem secundum legem collocauerit. tit. 40.] vbi perperàm aliqui *Solum* legunt; sed conuincuntur ex eadem l. salica tit. 52. ibi enim clariùs habetur: [Vt per singulas admonitiones, vel solem collocatum terni solidi accrescant] Placet tamen meliùs illorum lectio, quæ *Calculare solem* habet; nàm meliùs periodi diem declarat.

COLLVDIOSVS, & *Colludens*. FR. Deceptor. Bullar. Casinen. tom. 2. const. 61.

COLLVDIVM, & *Collusio*. FR. fraudolenta conuentio inter reum, & actorem facta. [Vt post mortem eorum in beneficijs illis, super quibus est collusio facta, ius sibi valeant vindicare. can. Audiuimus. de collusione detegen. in lib 5. Decretal.] Vbi Gloss. sic explicat. [Collusio est inter actorem, & reum latens, & fraudolenta conuentio; Colludium enim non debet remanere impunitum. 2. quæst. 3. can. si quem pœnituerit.] quæ etiam *Gratia* appellatur. ibid. cap. 1. & ibi Gloss. [Quod si fecerint inter se gratiam, vel collusionem &c.] Vbi particula *Vel* stat loco *Et*, vt in dict. *Vel* dicetur. Item *Collusio* significat falsam accusationem. l. si quis seruum. de furtis. l. si pater. de raptu.

[Sinè

[Sinè colludio euadit. Sidon. lib. 1. epist. 2. Is denique nondùm clangente euangelica buccina, vt qui potest capere, capiat: immunes tamen ab omni spurcitia carnali, & securus ab illecebrarum colludio, pudicissimus extitisse liquidè declaratur. Aldhelmus. de laud. Virgin. cap. 10.] Hæc vox *Inludium* à Tertulliano de Resur. Carn. & *Eludium* ab Isidoro dicitur. Vide *Inludium. Preuaricator.*

COLLYRIDIANI, Hæretici græcè Κολλυριδιανοί, à dict. κολλυρίδα *Collyridia*, idest, spiralis, seù sphærica buccella; ità ergo appellati sunt hi Hæretici, quia mulieres eorum strophiolis tales buccellas ad sacrificandum B. Virgini ferebant, quam pro Dea habebant.

COLLYRA, & *Collyrida* diminutiuum: edulium rotundum, & circulare, de quo supra. [Offerent panes &c. & collyridas olei admixtione conspersas. Leuit. cap. 7. num. 12.] idem habetur cap. 8. num. 26. ibidem, & 2. Reg. cap. 6. n. 19. Adhuc in Sicilia, & in Melita Colluram similem buccellam vocant. Tertullianus verò pro muliebri corona vsurpat: [Mirum quod contra Domini præceptum contenditur. Ad mensuram neminem sibi adijcere posse, pronunciatum est: vos planè adijcitis ad pondus collyridas quasdam scutorum vmbillicos ceruicibus astruendo. de cultu fœmin. cap. 7.] Quod ornamentum ex capillis alienis contextum erat, & vt plurimum ex capite alicuius mortui detonsis; indè sumpta occasione idem Doctor mulieres illudebat, subiungens: [Si non pudet enormitatis, pudeat inquinamenti, nè exuuias alieni capitis forsitan immundi, forsitan nocentis, & gehennæ destinati, sancto, & christiano capiti suppares.] Hinc Astronomi more Latinorum, qui, y, græcum in, u, lene mutant, vt in principio litteræ, V, dicemus: coluros vocant binos illos circulos in sphera sese mutuò in angulos sphærales rectè ad polos mundi secantes, & quatuor puncta, seù cardines cæli æqualiter diuidentes.

COLLYRIVM. FR. oculare medicamentum, ità dictum, quod fluxum oculorum sistat ex græco κωλύω prohibeo, & ῥέω fluo. [Collyrio inunge oculos. Apoc. c. 3. n. 18.

COLOBIVM. tunica sinè manicis, à græca dict. κολόβιον, quæ vestem mancam significat, hanc antiquitùs ferebant Diaconi loco dalmaticæ. Vide *Dalmatica*. [Colobium genus vestis dictum, quia longum est, & sinè manicis: hoc antiquitùs vtebantur: sed quia nuditas brachiorum, culpabatur; vsus colobiorum in dalmaticas est mutatus. Papias.] Hodiè tamen in Romanis Basilicis Beneficiati ad Canonicorum differentiam rochetum sinè manicis deferunt. FR. Antiqui Romani vestes absque manicis ferebant, quia viri pro dedecore putabant manicatas vestes ad mulierum similitudinem gestare, vt refert A. Gellius lib. 7. cap. 2. Vide *Lebitonarium*: Et ideò tunica manicata à Monachis abhorrebatur, ferebantque colobium, in quo Syriæ Monachi rubrum signum ponebant, ad ostendendum, vt ait Dorotheus Tyrius, se Christi milites esse: similes verò tunicæ sinè manicis communes omnibus Orientalibus sunt hodiè, ac præcipuè Maronitæ adhuc vtuntur superiori veste rubro colore virgata. Hoc tunicæ genere induebantur Apostoli, conseruabatur enim in Basilica Apostolorum colobium D. Thomæ Apostoli. Vide Torrigium de Crypt. Vatican. secundæ impress. pag. 312. vers. 11. Octauius tamen Ferrarius de re vestiar. par. 1. cap. 7. §. Veterum ergo. contendit non fuisse prorsùs sinè manicis colobium, authoritate Tertulliani de pallio fretus, vbi ait tunicas: [Nec manibus arctas, nec brachijs parcas:] ideò autumat ille colobium habuisse semimanicas, vsque ad cubitum pertingentes; sed reuera æquiuocari videtur: nam licet colobium tunica sit: tunica tamen est nomen genericum, & non omnis tunica colobium vocatur. Igitur colobium sinè manicis omninò erat, vt Baronius probat, quem videbimus in dict. *Dalmatica*, atque Isidor. ait. [Colobium dictum, quia longum est, & sinè manicis: Antiqui enim hoc magis vtebantur] Et alibi idem. [Leuitonarium est colobium sinè manicis, quali monachi Ægyptij vtuntur,] & Cassianus præsertim loc. infra cit. cap. 11. distinguere videtur tunicam à colobio; dum inquit. [Nam neque caligis nos, neque colobijs, seù vnica tunica esse contentos hiemis permittit asperitas,] vbi particula seu est disiunctiua, & stat loco, &, vt in dict. *Seu* dicetur. Item Alcuinus de diuin. off. ait: [Dalmatica ob hoc dicitur, quod in Dalmatia sit reperta. Vsus autem dalmaticarum à B. Siluestro Papa institutus est; nàm antea colobis vtebantur. Colobium verò est vestis sinè manicis. Cum ergo nuditas brachiorum culparetur à B. Siluestro; dalmaticarum repertus est vsus.] Si igitur dalmatica est cum semimanicis; sequitur necessariò, quod hoc indumentum cum semimanicis additum sit loco colobij. quod omninò manicis carebat; vndè dictio *Sinè manicis* erit sanè intelligenda absque vlla manicarum forma. Nihilominus ex Cassiano hìc proximè adducendo videtur in colobijs Monachorum Ægypriorum fuisse manicas, quæ vix ad cubitorum ima pertingebant. :||: Aliam significationem huius religiosi indumenti affert Cassianus lib. 1. de habitu Monach. Ægypti inquens cap. 5. [Colobijs quoque lineis induti, quæ vix ad cubitorum ima pertingunt, nudas de reliquo circumferunt manus, vt amputatos eos actus, & opera mundi huius suggerat abscissio manicarum.] Solebant etiam Episcopi huius indumenti formam gestare ex testimonio S. Pij Papæ lib. 3. ad Iustum, vbi ait: [Tù verò apud Senatotiam Vrbem Viennensem eius loco à fratribus constitutus, & colobio Episcoporum vestitus, vide, vt ministerium,

quod

quod accepisti, in Domino impleas.] Antiquissima colobij pictura vbi reperiatur. Vide *Chrysoclauus. Linostima.*

COLONIA, hoc vocabulum penès Ecclesiasticos Scriptores pro spatio terræ accipitur, cum casa, quantùm colonus colere potest. [Aliquando enim non paucos ex rusticulis obuios habuit, qui derelictis colonijs suis, in aliam prouinciam transmigrabant. In vita S. Gerardi lib. 1. cap. 24.] Alij antiquiores Scriptores *Colonicam* vocant, ità in Synodo Valentiana. [Vnam colonicam, vestitam tribus mancipijs, dotis gratia eis conferant. cap. 9.

COLONARIVS. FR. quod ad colonos spectat. [Vel ad colonariam conditionem reuocare tentauerit. can. cos qui. dist. 87.

COLONITIVM. FR. Canon, vel recognitio, quæ directo domino ab vsufructuarijs soluitur.

COLORVS, coloratus. [Erat tamen decoris gratia venustus, discreta macie, satis admodum colorus. In vita S Adelardi.

COLOSSENSES, ad quos scripserat Apostolus, quales Populi fuerint. Vide *Rhodianus.*

COLPVS. FR. percussio. [Si quis ingenuus ingenuum percusserit, & tamen sanguis non exierit vsque ad tres colpos. l. Salica tit. 19.

COLVM, græca vox κῶλον, quæ membrum significat, & pro perfecto periodo D. Hieronymus vsurpauit, dicens. [Vt per cola scribantur, & commata.] Item instrumentum factum. Vide *Colatorium.*

COLVMNA græcè dicitur στύλος. Vide *Stylita.*

COLVMNARIVM. Vide Exocionium in dict. *Stylita.*

COLVMNARVM nobilis Romæ familiæ Palatium. Vide *Constantis Palatium*. Columnenses duo Cardinales à Bonifacio VIII. ecclesiasticis dignitatibus priuati, & à Benedicto XI. reintegrati. Vide in dict. *Cardinalis.* §. Cardinalibus Columnensibus. Vbi ex Blondo retulimus, qui sic scripserat: [Eadem actione Ioannem, & Iacobum Cardinales, tanquàm iniustè damnatos; ad dignitates patrimonij, & beneficiorum possessionem; ea restituit conditione, vt capello cardinalatus insigni aliquandiù abstinerent. decad. 2. lib. 9.] Sed est duplex nominis, scilicet, & facti inter Ecclesiasticos Scriptores controuersia. In facto, nempè, quia Blondus, vt diximus, refert hanc gratiam præfatis Cardinalibus à Benedicto Papa collatam fuisse, quod negant Auctor Vitę Clementis V. in calce Clementinæ appositæ, Ferdinandus Vghellus in opusc. imag. Columnensium Cardd. Romæ per Corbellettum An. 1650. impr. Glossa in c. vnic. de Schismaticis in 6. & nouissimè Odoricus Raynal. ex M.S. cuiusdam Bernardi ad an. 1304. nu 13. & an. 1305. num. 14 qui omnes asserunt, non à Benedicto; sed à Clemente V. hanc gratiam illis fuisse concessam: quarè non videtur repugnare, talem gratiam à Benedicto concessam *Cum conditione, vt capello Cardinalatus insigni aliquandiù se abstinerent*, & anno sequenti nimirum 1305. electo Clemente, illis suspensionem à galero relaxatam fuisse, quod idem Blondus paulò inferiùs in Clemente præfato innuere videtur, sic inquiens: [Creauit verò Clemens Cardinales ex Gallis tàm multos, vt facilè tunc coniectura omnes assequi potuerint, Pōtificem Romanum deinceps, nonnisi ex Gallis creari posse: Italiæ autem, & Vrbi Romæ visus est satisfecisse in duobus Iacobo, & Ioanni Columnensibus, quos ad capellum, & integram dignitatem restituit.] Per illa enim verba: *Quos ad capellum, & integram dignitatem restituit*; videtur annuere ad id, quod supra in Benedicto dixerat; eum, scilicet, haud integrè ad cardinalatum restituisse, cui verba Benedicti fauent; nam in cap. vnic. de Schismat. Extrau. comm. §. ideoque. sic habetur: [Ideoque omnes prædictas depositiones à Cardinalatibus, priuationis à beneficijs, & Ecclesijs, inhabilitatis ad Papatum Romanum, & bonorum, & iurium, quæ certis romanis ciuibus, & alijs concessa sunt (confiscationibus exceptis, in quibus nihil immutamus ad præsens) sententias, & pœnas, & mulctas &c. reddimus.] vbi verba: *In quibus nihil immutamus ad præsens*, videntur spem futuræ gratiæ sapere. Dubium verò de nomine est, quia Blondus semper hos duos Cardinales Ioannem, & Iacobum nominat; sed errasse ex cap. vnic. de Schismat. in 6. & ex c. vnic. eiusd. tit. Extrau. comm. satis patet; vbi Iacobus, & Petrus nepos Cardinales de Columna appellantur: quatuor enim nomine Ioannis Cardinales Columnenses extitisse Vghellus in opusc. cit. refert primum, nempè, de anno 1191. secundum, qui obierat anno 1245. tertium, qui anno 1322. à Ioanne XXII. creatus est Cardinalis, quartum à Sixto IV. anno 1480. eadem dignitate insignitum.

COLVMBA, quid significet. Vide *Ciborium.*

COLVMBAR, manicæ ferreæ, quibus vinciuntur reorum manus. [Durisque lacertorum columbaribus arceretur ab hominum morsibus. In vita S. Genulphi Episc.

COLVTHIANI. Vide *Collutiani.*

COLYBA græca vox κόλυβα, idest, frumentum coctum. Vide *Agapa.*

COMACINVS. FR. Faber murarius. [In legibus Longobar. l. si Magister. de homicidio liberi hominis.

COMATVS dicitur Longobardus. Vide *Tonsuratus.*

COMBINATIM, aduerbium parilitatem significans, quo Dauantria in suo cæremoniali M. S. vtitur, ad denotandum parilitatem, qua incedendum est in processionibus. [Deindè combinatim cæteri Cardinales &c.

COMERCIARIVS. Vide *Commerciarius.* [Primo mane ingressus comerciarius quidam vir Christianus. In vita S. Anast. Persæ. Vbi textus græcus

cus Κομμερκιάρι etiam habet. Vide *Commerciarius*.

COMES. FR. de etymologia huius vocabuli. Vide *Catipanus*. Significat hominem, qui in feudum aliquod territorium habuerit à Supremo Principe. Sigonius de Regno Italiæ. lib. 7. l. Si quis factum. de feudis. & Bullar. Casinen. tom. 2. constit. 47. Vide *Grauio*.

COMES, Canonicus Cathedralis Lugdunensis Ecclesiæ. Vide *Cantor*. FR. sed hoc repugnat Canonibus, nam in can. Præsens. 20. quest. 3. habetur. [Nomine Atto, quondam, videlicet, Comite; nunc autem Clerico,] & ibi Gloss. [Statim desinit quis esse Comes, quàm citò fuerit factus Clericus. 27. quæst. 2. scripsi.] Episcopus Rauennæ abusiuè Comes intitulatur. can. quo ausu. 23. quæst. 8.

COMES SACRARVM LARGITIONVM, Principis eleemosynarius.

COMES STABILIS, seu *Comes-stabuli*, Vide *Stabilis. Contostaulus*.

COMES S. HIERONYMI. Vide *Lectio*.

COMITATVS. Vide *Condita*.

COMESTVRA, Tinea, [Vbi tinea, & comestura exterminat. Chrysostom. homil. 15. in cap. 6. Matth.

COMICIA, Comitatus, vbi Comes dominatur, & ius dicit. Sigonius de Regn. Italiæ lib. 7. [Ludouicus Comes Lossensis etiam Comiciam tenebat. Cæsarius lib. 9. mirac. cap. 48.

COMITATVS. FR. etiam Principis cohortem, & famulatum significat. [Fuit necessitas adire comitatum. Sulpit. cap. 6. Dialog. 2.] can. si vobis fratres. §. ne Episcopi ad comitatum accedant, & ibi Gloss.

COMMATRONA, mulier libera, quæ pro matrona cohonestari affectat, cum reuera talis non sit; dum maritum non habuerit. [Nàm quantò diues aliqua est commatrona nomine inflata, tantò capacem oneribus suis domum requirit Tertull. lib. 2. ad vxor. cap. 6. Plautum imitatus est, qui *Commaritum* illum appellauit, qui reuera non erat; sed pro tali habebatur.

COMMEATVS, dilatatio mortis à mortalibus exoptata. [Cum quidam de Collegijs, & Consacerdotibus nostris iam infirmitate defessus, & de appropinquante morte sollicitus, commeatum sibi precaretur. S. Cyprian. lib. de immortalitate num. 7.] Hoc tamen vocabulum in propria significatione denotat licentiam, & dilationem, quam miles pro aliquo temporis spatio discedendi ab exercitu postulabat: hinc S. Cyprianus de eo, qui subterfugium quærebat, ne in mortis conflictu veniret, metaphoricè, ac eleganter dixerat, qua phrasi sæpè idem S. Doctor vtitur.

COMMEMBRATVS, Incorporatus, idest, eiusdem corporis membrum effectus. [Commembrata in Domini corpore fidei compago. S. Paulin. epist. 3. ad Aprum.

COMMEMORATIO, dicitur illa, quæ de aliquibus Sanctis fit in officio diuino à Radulpho *Memoria Sanctorum*, & à Gemma, *Suffragia Sanctorum* dicitur. Quæ commemorationes de Cruce, de B. Maria, de titularibus totius Ecclesiæ Petro, & Paulo, ac pro Pace ferè esse solent. De Cruce autem in festis omittitur, ad tollendam mœstitiæ causam. Dicitur deindè tempore Paschali ad denotandum eius triumphum. De S. Maria non dicitur, quando in choro recitatur eius Officium paruum. Sac. Congreg. Rit. 10. Ianuarij 1604. Beneficiati tenentur de eorum Sanctis titularibus commemorationem facere sub obligatione restitutionis fructuũ pro rata. Bonacin. disp. 1. quæst. 1. punct. 4. n. 18. Religiosi etiam tenentur commemorare in officio Sanctum illius Ecclesiæ, in qua de familia assignati resident. Non dicuntur in Aduentu hæ consuetæ commemorationes; dùm enim de summi Monarchæ aduentu fit mentio, eius in sanctitate famuli cedere debent. Durand. lib. 6. cap. 2. ob eandem rationem tempore passionis mœstitiæ causa, & tempore paschali ob lætitiam relinquuntur; infra cuius octauam quamuis de Dominica fiat officium, relinquendæ sunt commemorationes prædictæ. Ruia. in cæremon. rom. Vide *Collecta. Octaua*.

COMMEMORATORIVM, Inuentarium, in quo posteris de suppellectilibus Ecclesiæ commemoratur. [Quasi fidelibus senioribus commendauit, commemoratorio facto, quod cuidam ancillæ dedisse dicitur. Optatus Mileuit. lib. 1.] Vbi de Mansurio loquitur, qui antequam ad martyrium iret, hoc inuentarium confecerat: quod *Breuis* etiam in eodem textu appellatur. [Breuis auri, & argenti sedenti Cæciliano, sicut delegatum à Mansurio fuerat, traditur.] FR. Ibi etiam sic exponit Franc Balduinus: [Vocari potiùs Commemoratorium, quod paulò post Breuem vocat. Verbum Iuris est; significatque libellum, syngraphum, chirographum; etiam vsus est Constantinus in epist. ad Cæcilianum apud Eusebium lib. 4. de vita Constantini, scilicet, in quadam constitutione Imperatoris Valentis legimus, quæ Optati tempore edita est, l. vlt. C. de Iure fisci, & l. prima, C. de apoch. publ. Item l. 13. in Cod. Theod. de Indulg. debitor.] Vide *Breue*.

COMMENDA. FR. est depositum, custodia, & administratio beneficij; dicitur, à verbo commendare, quia bona ecclesiastica non perpetuò; sed ad tempus sunt alicui commendata. cap. si constiterit. de accusationibus. Et *commendare* idem est, ac deponere. Gloss. in cap. Ius naturale est commune. dist. 1. in cap. qui plures 21. quæst. 2. & in cap. nemo. de Electione in sexto. Dicitur etiam *Commendaria* eodem modo, quo Vicaria, & Rectoria. [Commendariæ beneficia non sunt. Postillator extrauag. in cap. exhibita.] Differt tamen Commenda à Vicaria, quia commenda Parochialis Ecclesiæ non potest fieri, nisi Sacerdoti. Gloss. in cap. quę de

Ecclesijs, in Clement. de offic. Vicar.

COMMERCIARIVS. FR. Mercator, siue negotiator. [Primo mane ingressus commercarius quidam vir Christianus. In Vita S. Anastasij Persæ. cap. 4. 5. 27. sub die 22. Ianuarij apud Surium] ex græco-barbaro, κομμερκιάριος.

COMMERCIVS, in negotiatione socius. In antiquis formularijs.

COMMINARE IGNEM. FR. Est incendium parare. l. volumus de damno, & iniuria.

COMMINATVS, substant. nomen minæ. [Qui sterilis ficulneæ comminatum à Domino vineæ deprecatus est. Paulin. epist. 2. ad Amand.

COMMESSA. Vide *Commissus*.

COMMISSIO. Vide *Missaticum*.

COMMISSVS. FR. Conuersus, seu laicus in monasterio ministrator. [Ac Monachos, eorumque conuersos, vel commissos. can. paternarum. 24. quæst. 3.] In regulis monialium Benedictinarum *Commessa* dicitur monialium famula. Vide *Griseus*.

COMMONITORIVM, Scriptura instructionis, quæ traditur Legato Apostolico pro Concilio, seu alio ecclesiastico negotio peragendo. [Rescriptis commonitorijs, nisi ad catholicam conuerteretur fidem, etiam extorrem à sacerdotali esse officio mandant. Anastas. in Greg. II.

COMMODATVM alicuius rei. FR. Est concessio ad aliquem specialem vsum gratuitò facta, & non translatio, quia is, qui commodat dominium tenet, & possessionem. l. res commodata. ff. de commodato, & dicitur *Commodatum*, quasi vtenti commodo datum, & ideò dicitur gratuitò. Gloss. in cap. cum gratia. de commodato.

COMMVNIA, idest, communitas. [Non deminoranda iustitia ecclesiastica; sed tantummodo de non ducenda super eum communia. Iuo Carnot. epist. 180.] FR. [Eodem anno Philippus (*Rex Galliæ*) imposuit subsidium &c. propter quod Prælati, & Barones, & Communiæ Normandiæ &c. Rothomagen. Chronica an. 1337. In Biblioth. M S. Labbè tom. 1.] In Melita dicitur *Communia* Clericorum, idest, Collegiata non insignis. Vide *Communitas*.

COMMVNICALIS, vas, siuè, calix, quo populo dominicus sanguis distribuebatur. [Communicales ex argento fecit per singulas regiones, quæ præcederent per stationes per manus Acoluthorum. Anast.] FR. Non videtur esse calicem sanguinem Domini continentem; nàm Acolythos habuisse facultatem distribuendi hoc Sacramentum nunquam legimus: benè tamen Diaconos. Vide *Calix administralis*.

COMMVNICANTES, oratio in canone posita, de qua dictum est in dict. *Canon Missæ*, & *Actio Missæ*: Quæ preces in aliquibus festiuitatibus variantur; sicut, & Præfatio. Aliquando tamen distinguitur, & separatur Præfatio ab Oratione *Communicantes*, vt exempli gratia, si festum SS. Philippi, & Iacobi, seu Inuentionis Sanctæ Crucis occurrerint infrà Octauam Ascensionis; tunc Præfatio festi occurrentis, & Communicantes de octaua dicerentur; licet de octaua non fiat commemoratio. Congr. Rit. 24. August. 1627.

COMMVNICATIO. Vide *Participium*.

COMMVNICATORIÆ LITTERÆ. Vide *Litteræ Communicatoriæ*.

COMMVNIO, ità appellatur Antiphona posita in Missa, quæ canebatur in choro, dum distribuebatur Eucharistia fidelibus, à D. Gregorio instituta. Gem. lib. 1. cap. 90. dicitur etiam *Transitorium*. Vide suo loco. Quarè contra rubricam abusus inualuit communionē post Missam, vel antè eam facere nulla vrgente necessitate, quod his verbis in Rituali Rom cauetur: [Communio autem populi intra Missam statim post communionem Sacerdotis celebrantis fieri debet (nisi quandoque ex rationabili causa post Missam sit facienda) cum orationes, quæ in Missa post communionem dicuntur, non solum ad Sacerdotem, sed etiam ad alios communicantes spectent.] Sic in Missa Sabbati Sancti hæc Antiphona ideò non dicitur, quia communio populo non fit. Itaque abusus etiam censendus est illorum, qui communionem concedunt in hac die: præponendus enim est particularium deuotionibus ecclesiasticus ritus. Antiquitùs Sacerdotes, & Diaconi vnà cum Episcopo celebrantes, accipiebant ab eo Eucharistiam proprijs manibus. [Presbyteri ergo, & Diaconi osculando Episcopum, corpus Christi ab eo manibus accipiant in sinistra parte Altaris communicaturi. Subdiaconi autem osculando manum Episcopi ore accipiant Corpus Christi ab eo. Postquam verò Diaconi sinistro cornu Altaris de Sanguine Christi communicent, venientes Subdiaconi ordinatim accipiant Sanguinem Christi ab Archidiacono. Ordo Rom.] Hic verò ritus quoad Sacerdotes, & Diaconos in Ecclesia græca adhuc obseruatur. Quoad sinistram præter ea, quæ supra diximus in dict. *Bulla*. Notandum etiam est, quod quando Papa solemnitèr celebrat, defertur Sacrosancta Hostia à Subdiacono ad sequam Pontificis stante. [Cum Subdiaconus peruenit ad Pontificem, stet ad eius sinistram erectus. Cærem. lib. 2. cap. 14.] Contra quam cæremoniam latrant recentes Hæretici, asserendo esse actum superbiæ in Pontifice, permittente sibi ad thronum deferri Christum; sed mysteria huius actionis contemplare nequeunt, cum Christi Vicarius Domini sui humilitatem potiùs imitari intendat, quando, nempè, in cœnaculo panem, & vinum consecrauit, deindè in Caluario Sacrificium consumans, seipsum in conspectu totius populi Deo Patri obtulit: sic Papa super Altare, quod est cœnaculi figura, consecrat, ac in sublimi Throno communionem sumit, ad imitandum Christum in monte crucifixum: quarè Cæremoniale in hoc actu Papam

Papam Thronò incumbentem incuruari dispo-nit, ad denotandum Saluatorem in Cruce pendentem, sic sensit Seraphicus S. Bonauentura, inquiens: [Christus in communi, & omnibus videntibus passus est; vnde Papa quando sumit Corpus Christi in Missa solemni, sumit omnibus videntibus: nam sedens in Cathedra conuertit se ad populum. In exposit. psal.21.] Durandus verò aliam quoque rationem addit, nempe: [Sicut Summus Pontifex est Christi Vicarius, & caput omnium, qui in Ecclesia degunt militari; ita Christum Ecclesiæ caput perfectius, & sublimius repræsentans, ad sublimiorem locum communicare solet. lib. 4. de diuin. off. cap. 54.] Tertia denique sententia est Innocentij III. qui ait, quod: [Romanus Pontifex ideò non communicat, vbi frangit; sed ad Altare frangit, & ad Sedem communicat; quia Christus in Emaus coram duobus Discipulis fregit, & in Hierusalem coram decem Apostolis manducauit. lib. 4. Myst. Miss. cap. 9.] Ratio autem Seraphici Doctoris magis consona, ac pia videtur. Sinistra manu Sacerdotes Dominicani in Missa communionem sumunt, quorum Missalis rubrica hæc habet verba: [Inclinato capite, dextra manu tenens calicem, de sinistra sumat Sacrum Christi Corpus.] Qua de re inuidi Calumniatores, occasione arrepta, falsò asseruere, id in pœnitentiam eis iniunctum fuisse, cum eorum Frater Bernardus à Monte Pessulano Henricum VII. Imperatorem Hostia veneno mixta in communione necauisset anno 1313. FR. Sed cum hæc fabula, præterquam quod à Recentioribus Historicis narrari, apudque nullum ex illius æui historicis mentionē fieri Theodoricus Raynaldus in dicto anno testatur; fictio nimis stulta redditur, cum hic Imperator excommunicatus in loco Boniconuentus appellato Senensis territorij obierat, inuerisimile videtur, quod propter vnius Religiosi delictum, tota eius Religio perpetuò hanc pœnitentiam agere debuisset, si hoc verum esset. Deindè quæ pœnitentia est hæc? Dum huius Religionis Sacerdotes non priuati essent Altaris Sacramento, parum releuat, an sinistra, vel dextra Sacramentum sumant. Quare ab Institutoribus cæremoniam hanc ordinatam fuisse existimo, vt, nimirum, periculum versionis calicis euitetur, dum rubrica eorum supra citata disponit his verbis: *Dextra manu tenens calicem*; nam agilior est sinistra dextera. Non sunt ergo audiendi Naucle-rus. volum. 2. gener. 44. Chron. Norimberg. Vespergen. aliique malè sentientes Recentiores. In primis Ecclesiæ sæculis hæc communio sub vtraque specie recipiebatur. (Vide *Confirmo*), ità vt Gelasius Papa sub excommunicationis pœna prohibuerit, nè hoc sub vna tantùm specie fieret. Microl. de Eccles. obseru. cap. 19. & Paschalis II. sancit, vt non præbeatur fidelibus panis consecratus in Sanguinem intinctus; sed Corpus, & Sanguis Christi separatim, atque infantibus, & ægrotantibus communio solius sanguinis daretur. de qua re extat in Chronica Cluniacensi eiusdem Pontificis Epistola, & testatur Microl. loc. cit. c. 20. Sed quia abusus intingendi Corpus Christi in eius Sanguinem contra Paschalis prohibitionem perdurabat; ideò statutum fuit, vt communio in vnica specie panis tantùm fieret; nam sub vtraque specie communicabantur in Missa; sed extra eam etiam antiquitùs sub specie panis solùm communio fiebat. Baron. An. 34. n.46. A communione se abstinebant milites post occisiones, quod similitèr obseruare voluit Theodosius Imp. Idem Baron. an.39. num.21. FR. Spatium verò temporis, quod à spirituali hoc cibo ad materialem concurrere debet, ordinatur in can. tribus gradibus. de consecrat. dist. 2. hoc pacto: [Si igitur manè Dominica Portio editur, vsque ad sextam ieiunent ministri, qui eam consumpserunt; si tertia, vel quarta hora acceperint, ieiunent vsque ad vesperas, sic secreta sanctificatione æterna custodienda sunt Sacramenta.] vbi *Secreta*, idest. interna intelligitur. Communio dicebatur *Pax Christi*. Vide *Pax*. De Communione Infantium. Vide *Baptismus*. De Communione per Viaticum. Vide *Viaticum*. Reliqua vide. *Confirmo. Dominicale. Eucharistia. Hostia. Siphon*. Antiquitùs erat maximum dedecus sinè oblatione aliqua ad communionem accedere. Vide *Oblatio*. Communio Laicorum quando fieri debet cum patena sub mento. Vide *Patena*. Distribuebatur in loco eminenti. Vide *Solea*. De controuersia sub vtraque specie communionis. Vide Bellarminum, Sfortiam Pallauicinum in Concilij Tridentini historia, & Christoph. Ranzouium in epist. ad Calixtū Protestantem pag. 55. Quæ communio sub vtraque specie solo Christianissimo Galliarum Regi, quando consecratur cum Sacra Ampulla, & in extremo eius vitæ per viatieum ex priuilegio Clementis VI. conceditur. Augustinus Patritius aduentum Federici III. describens, inquit idem priuilegium concessum etiam Imperatori fuisse. Idem Clemens Papa communionem sub vtraque specie Normandiæ Duci, eiusque Vxori, ac Genitori concesserat. Item Philippo Galliarum Regi, & illius Vxori. Sub datum Auinione Kal. Iulij 1344. Ita etiam Odoni Burgundiæ Duci de anno 1345. De Communione facienda in die Iouis Sancti. Vide *Feria quinta in Cœna Domini*. De Communione per Viaticum. Vide *Viaticum*. Quando communicabantur antiquitùs ponebantur tabellæ ad instar mensularum, sicut hodiè, cum tobalijs, de quibus Chrysostomus. Hom.61. ad populum Antioch. sic inquit: [Nonnè vides ministrum spongia mensam circumlinientem, expurgantem domum, & tabellas ponentem? hoc post preces efficitur per præconis vocem.

COMMVNICATORES. FR. Dicuntur Episcopi. Gloss. in can. de Inducijs. 3. quæst. 3.

COMMVNIO LAICA, ad quam pœnitentiam condemnabantur Clerici, vt in 1. quæst. 7. can si qui Presbyteri. FR. Ecclesiastici enim pœnitentes etiam ab infimis officijs Clericorum excludebantur. can. Canones. dist. 50. & can. placuit. eadem dist. 50. Pamelius, & alij putant fuisse Eucharistiæ communionem extrà presbyterium simul cum laicis. Alij tamen existimant fuisse solam participationem in orationibus Laicorum, cum quibus Clerici pœnitentes in Ecclesia collocabantur, quæ opinio magis consona videtur; nam multa Conciliorum decreta habentur, in quibus declaratur, quod moriendo aliquis ex istis pœnitentibus, non peracta adhuc pœnitentia, admitteretur ad laicam communionem: at hoc non poterat de communione Eucharistiæ intelligi; sed tantùm de participatione, & communione orationum Laicorum. Alij denique pro laica communione sumptionem Sacramenti sub vnica specie panis more Laicorum explicant, quod probant ex decreto Rothomagensis Concil. de anno 1581. celebrati, vbi in tit. de Episcop. off. num. 11. ordinatur, nempè: [Id, quod fieri primò quoque tempore contra eos, qui à multis annis Sacro presbyteratus Ordine initiati, nec dùm accesserunt ad Sanctum Sacrificium Missæ celebrandum; sed laicam tantùm communionem, eamque raro sumunt.] Vbi manifestè Concilium pro laica communione de sola hostia consecrata intelligit. Nihilominus magis amplectenda videtur secunda explicatio, vt dixi; nàm, quod de hoc Concilio affertur, cum sit recentèr celebratum, non vsum fuerat illo antiquorum termino, cum quo non potest concordari, quod mortuis daretur Eucharistia, vt in antiquis Concilijs dicebatur. FR Defunctis Eucharistia afferebatur, vt de Sancto Basilio apud Surium tom. 1. in eius vita narratur, quod antè eius obitum hostia in tres partes diuiserat. [Vnamque sumpsisse; alteram reseruasse. vt secum sepeliretur; tertiam verò in columba aurea pendente reposuisse] Et licet in dict. *Eucharistia* hoc factum neget Auctor; legimus tamen in vsu fuisse etiam Defunctis Eucharistiã afferri, quod deindè cautum fuerat in Concilio Carthaginensi Tertio sub hoc decreto. [Placuit, vt corporibus defunctorum Eucharistia non detur. Dictum est enim à Dom.no accipite, & edite: cadauera autem nec accipere possunt, nec edere. cap 16.] De Sancto Benedicto scribit etiam in Dial. lib. 2. cap. 24. D. Gregorius, quod cadauer cuiusdam Monachi, qui obierat, dum à Monasterio absque Superioris licentia discesserat, terra eum humare renuebat, quarè præfatus Patriarcha ei Eucharistiam detulerat, & super pectus eius imposita, cum eadem hostia sepultus fuit. Non ergo reijcienda omninò erit prima, & tertia expositio, ex implicantia; scilicet, quia per laicam communionem Eucharistiam intelligit. Nàm etiam mortuis Eucharistia afferebatur. Vide *Corban*; sed re vera communio laica alia non erat, nisi declaratio, quod Clericus non gauderet foro ecclesiastico, & communis cum laicis haberetur, ac inhabilis ad consequendos maiores ordines; sic de bigamo clerico in can. 5. dist. 84. habetur, quod: [Quisque clericus, aut viduam, aut secundam duxerit vxorem omni ecclesiasticæ dignitatis priuilegio mox denudetur, laica sibi tantùm communione concessa &c.] & can. eos, quos. de Consecrat. dist. 4. de Episcopis, Presbyteris, & Diaconis bis baptizatis habetur, quod: [Nec orationi, nec modo fidelium sed nec catechumenorum quidem omnibus modis interesse, quibus laica communio in morte est reddenda.] Vide *Communio peregrina*.

COMMVNIO PASSIVA, quæ liberè, & sine meritorum differentia omnibus concedebatur, qua phrasi vsi sunt Patres Carthaginensis Concilij, nomen à *Passiuus* deriuatum, cuius diuersa vocabula deriuantia. Vide *Passiuitas*. FR. vide Latinium in Correct. Conciliorum. tit. Concil. Carthag. I. cap. 2.

COMMVNIO PEREGRINA. FR. in qua admittebantur Peregrini, scilicet, in participatione orationum, secùs verò in participatione Sacramentorum, antequàm formatas litteras eorum Ordinariorum ostendissent, quæ eos Catholicos esse testabantur. Baron. An. 400. num. 67. Glossa verò in can. contumaces. dist. 50. ait esse eandem, ac laica communio, ibique Postillator per *Communionem* communem obseruantiam, & conuersationem ex Archidiacono intelligit. Sed puto communionem peregrinam eandem esse, ac communionem extraneam, idest, à communione fidelium exclusio. [Et causam perdat, & à communione efficiatur extraneus. can. Inolita. 11. quæst. 1.] Sed arctior pœna videtur esse ex can. hæc huius. 12. q. 2. vbi sic ait. [Reus sacrilegij prolixiori anathemate condemnetur, & vix ei peregrina communio concedatur.

COMMVNITAS, dicitur præbenda canonicalis. Vide *Vsuale*.

COMO, verbum, comam nutrio; [Sed quoniam & arbusta vestiunt, & lini herbida post virorem lauacro niuescunt, nec fuit satis tunicam pangere, & serere, ni etiam piscari vestitum contigisset; nam, & de mari vellera, quæ muscosæ lanositatis lautiores conchæ comant. Tertull. de pall. cap. 37.

COMPAGI, Sandaliorum genus: quibus Imperatores, & Romani Senatores vtebantur, à græco vocabulo Καμπάγια, quod retia significat; consibulabantur enim ad modum retium, vt in antiquis sculpturis, & picturis aspicitur; alij eodem modo, quo Græci, latinè *Compagium*,

gium, & Compagus scribunt: [Accedens Mauritius Subdiaconus, orarium de eius collo abstulit; & ante pedes eius proiecit, & compagos eius abscidit. Anast. in Steph. IV.] FR. dicitur etiam latinè Campagum sic Capitolinus in Maximinis Impp. de Maximino patre, inquit: [Calciamentum eius, idest, campagum regium.] Sed Trebell. Pollio Campagos dixit in duobus Galienis Impp. nempè: [Caligas gemmatas annexuit, quum campagos reticulos appellaret.] Erat insuper solius Pontificis indumentum: Ita in Collectan. Anastasij à Sirmondo in 8. edita pag. 259. vbi de S. Martino Papa, & Martyre loquens, ait: quod inter alias reliquias huius Sancti à Theodoto receptas: [Et vno de compagis eius, idest, caligis, quos nullus alius, nisi Romanus Pontifex portat.] Qui solis Ecclesiæ Messanensis Diaconibus concessi fuerant. can. peruenit ad nos. dist. 93. Hinc Messanenses Canonici in officio Diaconi hoc priuilegio adhuc vtuntur. Processu deinde temporis vsi sunt compagis etiam Ecclesiæ Rom. Diaconi. [Compagi calciamenti genus, quo vtebantur Diaconi Romani. Papias.] Licet hoc apostolicum indultum extensum deinde fuerit ad aliarum Ecclesiarum Diaconos, vt ex Concilij Toletani verbis colligitur, vbi sic: [Compages verò calceari absque apostolica licentia non permittitur Diaconis.] Nihilominus illius manutenrio nullibi reperitur, nisi Messanæ solùm retenta. FR. corrigendus tamen est Amalarij textus, vbi perperàm Compobis prò Compagis. lib. 2. de Eccles. off. cap. 18. habet. Vide Caliga. Sandalia. Psacbnion.

COMPAGO. FR. nomen, quod coniunctionem denotat à verbo Compingo deductum; sed est maxima quæstio inter linguæ latinæ Antesignanos, an debeat hoc nomen Compago, Compaginis; vel Compago, Compagis declinari: in primo sensu habentur Manilij, Ouidij, & Senecæ auctoritates; ille enim cecinerat 1. Astronom.

Interdum æquali laterum compagine ductus.

Item.

Aëream in nebulam clara compagine versus.

Ouid. 1. Metam.

Atque ità disparibus calamis compagine ceræ
Inter se iunctis nomen tenuisse puellæ.

Atque Seneca: [Flammarum violentia compaginem soli rupit, siuè vetustas. epist. 14. ad Lucillum.] In secundo autem sensu fuere Cicero, Pacuuius, Virgilius, Liuius, Suetonius, Gellius, ac alij. [Nam dùm sumus in his compagibus corporis munere quodam necessitatis, & graui opere perfungimur. Cicero de Senect.] quarè si in genitiuo Compaginis declinandum esset, certè non Compagibus; sed Compaginibus Cicero dicere debuisset. [Saluete gemini mei compages sanguinis. Pacuuius;] nota quod non dixerat Compagines sanguinis. Item Virg. 1. Æneid.

——— Remo cum fratre Quirinus
Iura dabunt: diræ ferro, & compagibus arctis
Clauduntur belli portæ.

Ibid. in princ.

Vicit hyems: laxis laterũ compagibus omnes
Accipiunt inimicum imbrem, rimisque fatiscunt.

Et ibid. lib. 2.

Sic fatus, validis ingentem viribus hastam
In latus, inque feri curuam compagibus aluum
Contorsit.

Atque Liuius. [Compagibus omnibus aquam accipit nanis. Decad. 4. lib. 3. Compagibus sellæ laxatis, Sueton. in Aug. cap. 45. Compages mundi. Gell. lib. 6. cap. 1.] Hos secuudæ opinionis Auctores sequutus est D. August. inquiens: [Accedat, credat, incorporetur, vt viuificetur. Non abhorreat à compage membrorum. tract. 26. in Ioan. post medium.]

COMPANATOR, & Impanator, hæreticus sectarum, quæ asserunt, panem in Sacramento Altaris non transubstantiari. [Verumtamèn vt cumulate satisfaciamus Valdensi, & quem velut Berengerianum companatorem traduxit, per ora Catholicorum amplectetur, sibi in Eucharistiæ rebus consentientem. Io: Picard. in annot. 2. S. Ansel. de Sacr. Altaris.] Idemque inferiùs. [Impanatorum, atque adeo nostratium Caluinianorum colluuiem dissipauit.

COMPASSOR, Commiserator. [Feriant, & inuitent patrem Orphanorum, iudicem viduarum, & compassorem pauperum Domini. Paulin. epist. 33. de Gazoph.

COMPATESCO, Compatior. [Vestræ volumus compatescere infirmitati. S. Bonif. epist. 81.

COMPATRES, & Compaternitas. FR. Patrini in Baptismo, seu Confirmatione. Gloss. in can. peruenit. 30. quæst. 1. can. si quis 30. quæst. 4. & can. omnes. ibid. quæst. 1. qui dicti sunt Initiatores. Vide Baptismus.

COMPETENTES. Vide Catechumeni. Competentium pascha. Capitilauium. Regenerandus.

COMPITA. FR. Locus, vbi plures viæ concurrunt: [Se irretire laqueis non dubitauit, atque gentilium more, per abrupta itinera, & compita insidians &c. can. de viro. 12. quæst. 2.

COMPLACENTIA. Vide Prolubium.

COMPLENDA, seu Ad complenda, & Completa. FR. vltimæ Missæ preces. [Tali quidem passione vexatus est vsque ad completas. In vita S. Bercharij Abb.] Vide Postcommunio.

COMPLETORIVM, vltima canonicarum horarum pars, qua recitatione totum diei offitium completur, seu quia in hac parte vltimum adimplementũ in æterna Beatorum gloria designatur. Hug. de Sancto Vict. in Speculo Eccl. cap. 3. Ab Isidoro lib. 1. cap. 2. Completa dicitur.

tur. FR. Initium noctis, in Regul. S. Columbani. Prima noctis hora à S. Fructuoso Bracarense. *αἴτησις*, idest, *Petitio* à S. Basilio. *Duodecima*. In vita S. Rusticulæ Abbatissæ, in ordine psalmodiæ: eodem pacto *Duodecima* appellatur etiam à S. Aureliano. ;|| Græci autem *ἀπόδειπνον*, idest, post cœnam vocant, & est penès eos *ἀπόδειπνον μέγα*, idest, completorium maius, quod in quadragesima recitatur: aliud est *ἀπόδειπνον μικρὸν*, nempè, completorium minus, pro totius anni cursu. Io. Card. Bona in tract. de psallen. Eccles. Armonia, S. Benedictum Abb. Completorij institutorem fuisse demonstrat; sed hæc benè concluderent de institutione huius canonicæ horæ, quo ad Ecclesiam Occidentalem; nàm inter Orientales Christianos diuersarum nationum, & rituum Completorium, *Post cœnam* appellatum, vt supra de Græcis dictum est, antè Diui Benedicti tempora in vsu fuisse reperitur, & S. Basilius in eius reg. interrog. 37. Completorium sic describit. [Tùm primis se iàm noctis intendentibus tenebris sequetur petitio, vt quies, quam sumus capturi, inoffensa, ac vitio libera sit, qua hora etiam necessariò nonagesimus recitari psalmus debet.] Psalmus autem 90. est: *Qui habitat &c.* in Completorio positus: per *Quietem inoffensam, & vitio liberam*, quam precari admonet: id certè est, quod nos in hymno, ac alijs Completorij precibus Deum solemus rogare: per *Iam noctis intendentibus tenebris*, noctis principium, & recitationis Completorij tempus designat, in quo periodo Maronitas Monachos in Monte Libano egomet expertus sum Completorium recitare. Sanctus autem Basilius in fine sæculi secundi, & principio tertij vixerat, at Diuus Benedictus post quintum extiterat sæculum. Item dubiosum etiam quo ad Ecclesiam Occidentalem redditur, an antè præfatum Patriarcham Benedictum Completorium reperiretur. Videntur enim D. Ambrosius, & Prudentius, qui integro quasi sæculo antè D. Benedictum floruerant, de hac canonica hora mentionem facere: Sanctus namque Doctor. lib. 3. de Virginibus, inquit: [Solemnes orationes cum gratiarum actione sunt deferendæ, & hora incensi:]. En Vesperæ, [Cum denique cubitum pergimus.] En Completorium. Nec Orationes istæ priuatæ intelligendæ sunt, quia *Solemnes*, & *Horam incensi* vocat. Habemus insuper, quod Completorium *Somnum* dicebatur; nam in ipso quietum (vt supra diximus) somnum à Domino deprecatur: hinc in Emeritano Concilio sub Vitaliano de anno 666. celebrato, hoc decretum legitur: [Oportet, vt sicut in alijs Ecclesijs vespertino tempore post lumen oblatum, priùs dicitur vespertinum, quam somnum in diebus festis, ità & in nostris custodiatur Ecclesijs.] Prudentius quoque Ambrosij coætaneus, & Benedicti præcessor in eius hymnis vnum pro Vesperis, quem *Antè somnum* intitulauit, & alium pro Completorio, quem vocauit *Somnum*, composuerat. Nos anticipamus tempus ad Completorium, vt sæcularibus præbeamus interueniendi commodum. Dicitur lectio breuis in principio huius horæ, & non in fine, sicut fit ad primam, quia ea peracta, Monachi cuncti in silentio ad dormitionem ibant; seù quia priùs antè Completorium Sanctorum Patrum collationes legere solebant, ad componendam mentem in diurnis negotijs distractam, ideò illis verbis *Conuerte nos &c.* incipitur, cum quibus à sæcularibus cogitationibus mentem conuerti precantur. Insuper, cum Completorium sit Electorum symbolum; ideò hymnus antè capitulum dicitur, quod non fit in alijs horis, quia cum sit hymnus victoriæ signum, & electi eam iam adepti sint; hinc ad consecutionem illius exhortatione non indigent. Hugo in speculo cap. 3. Completorium, & Prima ambæ immutabiles, & inuariabiles semper sunt, quibus monemur, vt nostrarum rectarum actionum principium, & finis stabiles esse debeant. Insuper in memoriam dominicæ sepulturæ canitur Completorium, in qua hora ipse etiam Dominus in horto ad Patrem orauit. De Completorij cantico *Nunc dimittis*. Vide *Canticum*. In Confessione ad Primam, & Completorium Moniales debent dicere *Et vobis fratres*. Vide *Confessio*.

COMPLVTVS, pluuia madefactus. [Pars vna compluta est, & pars super quam non pluuia ruit. Amos. cap. 4.

COMPROVINCIALIS, nomen correlatiuum vnius Episcopi ad alium einsdem prouinciæ, sub eodem, nempè, Metropolitano, quem Consuffraganeum D. Bernardus epist. 42. appellauit. Vide *Collega*. *Suffraganeus*.

COMPVRGATOR. FR. Iudex delegatus pro purgatione alicuius delicti. Vide *Iuramentum*.

CONCAMBIVM, cambium. [In hoc loco latroni seriò pœnitenti culpa dimittitur, Mater Discipulo commendatur, & Discipulus pro Filio Matri miserabili concambio substituitur. Guliel. Tyrius de Terra Sancta.] vbi de Caluario Monte agit. Reperitur etiam *Camium*. *Concamium*. *Cambium*. & *Cambio*, *bis* verbum. [Calices, & libros nostros oppignorauimus; modò Dominus immisit nobis hominem, qui nobis tantùm auri dedit, vt ei quantitas in duplo erogatis respondeat, vndè vado illud cambire pro argento, vt ex eo pignora nostra possim redimere. Cæsar. lib 4. cap. 67.] PR. [Nec aliqui pecuniam cambire cogantur In extrau. comm. de decimis.] ;|| Item *Procamio* sic in fundatione Cluniacensis Monasterij: [Non distrahat, non minuat, non procamiet, non beneficiet aliquam personam.

CONCEDO. FR. pro condono, & absoluo. [Cum Iudæi asserunt peccata à solo Deo posse concedi. D. Ambros. lib. 5. in cap. 5. Lucæ.

CON-

CONCELLANEVS, Conturbernalis. [Concellaneus hat alterius. Ennod. lib. 1. epist. 5.] Vide *Cellulanus*.

CONCEPTIO B. MARIÆ VIRGINIS. FR. Officium hoc à Leonardo de Nugarolis Veronensi, & Apostolico Notario compositum, & à Sixto Quarto in extrau-commun.lib. 3. cap.cū praexcelsa de reliq.& vener. Sanctor. his verbis confirmatum fuit. [Quod omnes, & singuli Christi fideles vtriusque sexus, qui Missam, & Officium Conceptionis eiusdem Virginis gloriosæ, iuxtà piam, deuotam, & laudabilem ordinationem dilecti filij Magistri Leonardi de Nugarolis Clerici Veronensis Notarij nostri, & quæ desuper à nobis emanauit, Missæ, & Officij huiusmodi institutionem in die festiuitatis Conceptionis eiusdem Virginis Mariæ &c.] vbi est Typographi error in data 1466. Nam Raynaldus in Annal. Eccles. ad an. 1477. hoc decretum à præfato Sixto ordinatum fuisse narrat. num. 9. :||: Hoc tamen festum celebrari cœpit Lugduni vt refert Baron. anno 1136. ibi nu. 14. FR. Et anno 1361. nu. 3. prædictus Raynaldus Concionatorem quendam contra immaculatam Virginis Conceptionem concionantem statim mortuum cecidisse narrat. :||: Penès Græcos etiam antiqua hæc festiuitas celebrabatur, quam συλλήψιν appellant, licet per vnicum diem nostræ festiuitati per Emanuelis Imperatoris constitutionem illi postponant. In Sforziana Bibliotheca M.S. conseruatur Leonis Imperatoris sermo de hac solemnitate.

CONCEPTIO S. IO. BAPTISTÆ. FR. reperitur in quibusdam Martyrolog. antiquis sub die 24. Septembris, & in quodam Missali Equitum Meliten. de anno 1405. Argentorati impresso, & in copiosissima Bibl. Domin. Card. Brancacij asseruato.

CONCESSO, simul cesso. [Non potest apud nos perseuerare, quod apud Doctores nostros concessauit. Tertull. de fuga in persec. cap 6.

CONCHA. Vasis genus ad conseruandam aquam [Fecit lacum porphyreticum cum concha affixa in medio, aquam fundentem. Anast. in Hilar.] sæpè Ecclesiæ absidem, seù tribunam significat, à græca dictione κόγχη, quæ conchylium, seù auris concauitatem significat. Solent Græci præter Altare, vbi Missam celebrant, aliud altariolum intra conchulam erigere, vbi multis cæremonijs panem, & vinum pro Sacramento conficiendo præparant; quam præparationem προσκομιδὴν, idest, aduectionem vocant; nàm ex hoc altariolo tempore consecrationis processionaliter panem, & vinum ad Altare, in quo celebratur, deferunt, ac peracta communione sacerdos ad eandem conchulam residuum Eucharistiæ defert, & consumat, atque sacra vasa purificat, quæ concha duplicem speluncam Domini significat; quando enim ex ea panis aufertur bethlehemiticam denotat, ex qua panis vitæ prodiit; at quando ibi Hostia consumitur Domini sepulchrum denotat, sic Anastasius in hist. Germani patriarch. Constantinopol. inquit: [Concha est in similitudinem speluncæ, quæ fuit in Bethlehem, in qua natus est Christus. & in similitudinem speluncæ, in qua sepultus est.] Et vt Ecclesiæ architecturæ conformetur, duas conchas hinc, indè facere consueuerunt: [Cum duabus dextra, læuaque conchulis intra spatiosum sui ambitum apsis sinuata laxetur. Paulin. epist. 12. ad Seuer.] FR. sumitur etiam *Concha* pro baptisterio, qua vtuntur Græci pro trina immersione in baptismo, & ea quoque vti solebant antiquitus Latini. [Emendari placuit, vt qui baptizentur (vt fieri solebat) nummos in concham non mittant. 1. quæst 1. can emendari:] :||: Indè Euagrius lib. 4. cap. 3. Sacram Concham appellat. In priori significatu. Vide *Apsis*.

CONCIDES, ingentes trunci ab arboribus secti; [Franci enim simulato metu, se in remotiores saltus receperunt, concidibus per extrema syluarum procuratis. Greg. Turon lib. 2. hist, c. 9.] Sed apud Tacitum *Concedes* legitur.

CONCILICIATVS, cilicio indutus: [Et is quidem pœnitentiam mœchi ad exorandam fraternitatem in Ecclesiam inducens conciliciatum, & concineratum. Tertull. de pudicit. cap. 13.

CONCILIVM, seù *Conciliabulum*, Martyrum cappella, seù cœmeterium, vbi recondita sunt eorum corpora: [Romæ S. Ioannis Presbyteri, qui sub Iuliano Apostata via Salaria veteri antè simulacrum Solis decollatus est, & corpus eius à B. Concordio Presbytero iuxtà Martyrum concilia sepultum. Martyrolog. Rom. 23. Iunij. Hoc idem possumus, & de isto dicere, qui Basilicas Ecclesiæ, & Martyrum conciliabula diuersis floribus, & arborum comis, vitumque pampinis adumbrauit. Hieronym. ad Heliodorum.] FR. *Concilium* dici puto, idest, adunatio, quia ibi corpora Sanctorum adunata, congregata, & conciliata sunt, sic *Conciliabolum*, idest, adunatiuncula. *Concilium* verò in significatione congregationis. Vide *Cellulanus. Congellus. Cognitores. Pentectes. Synodus. Vnio.* Item Concilium significat animorum reconciliationem, & compacificationem. Vide *Simultas*.

CONCILIVM ACEPHALVM, Vide *Acephalus*.

CONCINERATVS, idest, cinere conspersus. Vide *Conciliciatus*.

CONCIONATOR, declamator, qui & Tractator: Dicitur. Vide *Homilia. Tractator.* Peccat mortaliter, qui non existens in gratia concionatur: ità D. Thom. in 4. dist. 19. quæst. 2. art. 3. ad 4. quem aliqui grauissimi Auctores sequuntur, alij tamen contrarium sentiunt, licèt à veniali illum non excusent: confundunt quidem nos Ethnici: Quintilianus in primis lib. 12. cap. 1. inquiens, quod declamator debet esse Vir bonus, dicendi peritus. Menander Philosophus etiam gentilis inquit: [Motes loquentis cogunt,

gunt, non oratio.] Atque Hieronymus de Reg. Monach. ait: [Sacerdotis vox cum mente concordet.] Aliud Concionatorum vitium est in confarcinandis Sacræ Scripturæ sensibus cum poëtarum fabulis, & SS. PP. effata, cum Planti comœdijs, & similia; ideo tales Concionatores indigni spumei à D. August. lib. de anima meritò vocantur, inquiente: [Habemus jam quosdam spumeos in sermone.] Vide *Grammatica*. FR. Addi posset, & tertium vitium ambitionis illorum, nempè, quorum obiectum est prædicari magis, quàm prædicare, & in famæ primatu cæteros Concionatores antecellere, contra quos sic D. Ambrosius ait: [Fidem Christi obscurant splendore verborum.] Sacer igitur orator instrui à D. Gregorio deberet, ità docente: [Pastorū mens, quia non propriam gloriā; sed Auctoris quærit, ab omnibus vult adiuuari, quod agit. Fidelis namque Prædicator optat, si fieri valeat, vt veritatem, quam solus loqui non sufficit, ora cunctorum sonent. lib. 22. moral. cap. 14.] Non tamen negatur, quod summoperè in Sacro Concionatore eius eloquentia esset laudanda; si triplicato illo, ac fnugifero stylo concionaret, de quo Lactantius Firmianus S. Cyprianum cõmendans, inquit: [Vt discernere nequeas, vtrum ornatior in eloquendo, an facilior in explicando, an potentior in persuadendo fuerit. lib. 5. instit. cap. 1.] Nàm rectè splendor hic efficit. [Vt apertis oculis nostris deificum lumen attentis auribus audiamus. D. Benedictus in prologo eius Regulæ. Manifestatur enim virtus prædicantium, vbi surgit seges animarum. lib. 6. epist. 9. D. Gregorius]: Hæc, inquam, diuina eloquentia, absque vllo tædio ab antiquis fidelibus indefessè stando, summaque auiditate spiritus audiebatur, vt D. August. de honest. Cleric. & Optat. Milcu. lib. 4. testantur, ac Sidonius vers. 16. cecinit:

> Seù te conspicuis gradibus venerabilis aræ,
> Concionatorum plebs sedula circumsistit.

In Ciuitate Constantinop. die feriæ sextæ parasceue, ob memoriam Christi extrà Ciuitatis mœnia passi; vt Chrysostomus testatur, extrà Ciuitatem concionabatur. Concionatorem Verbi Dei non admittunt Moschi, stultè asserentes, quod ex Concionatorum varijs opinionibus sectæ, ac fidei dissensiones oriantur; hinc auscultatione Epistolæ, & Euangelij tantùm vernacula lingua in Missa prolatorum contenti sunt. Laudabilem vsum recitationis Salutationis Angelicæ in principio concionis à D. Vincentio Ferrerio introductum fuisse creditur. Vide *Salutatio Angelica*. Concionatoris Sacri synonima. Vide *Semiuiuerbius. Tractator*. Dicitur Concionator Oecumenicus Doctor. Vide *Oecumenicus*. Concionator debet cum stola perorare. Vide *Orarium*; sed non Romæ, & quarè. Vide *Stola*.

CONCLAMATOR. FR. Aduocatus. l. de Conclamatoribus. de off. Iudicis. Vide *Defensor*.

CONCLAVE, Clausura Cardinalium in Sede vacante ad eligendum nouum Pontificem. Primum huiusmodi Conclaue Viterbij post Clementis IV. mortem coactum fuit. Purpurati enim antea in aliqua Ecclesia, seù Sacristia ad effectum, de quo diximus, congregabantur, & post discussionem ad proprias domos redibāt; sed occasione longissimæ Sedis vacantis post obitum præfati Clementis, quam per biennium nouem menses, & biduum durasse refert Raynaldus Ann. 1271. num. 13. transactis decem, & septem mensibus S. Bonauentura, tunc sui ordinis Generalis, Ciues Viterbienses persuaserat, vt in Episcopali Palatio Sacrum Collegium XVII. seù, vt alij referunt XVIII. Cardinalium includerent, & ad electionem Pontificis illos cogerent; at persistente nihilominus eorum irresolutione, licet diù mansissent detenti: tunc Raynerlus Gattus eiusdem Ciuitatis Capitaneus, & Conclauis Custos tectum eiusdem Aulæ, in qua erant inclusi detegit, vt hac subdiali mansione eos ad determinationem cogeret, vbi vsque ad præsens cellularum signa cernuntur. Adhuc etiam in Archiuio eiusdem Ciuitatis originalis bulla conseruatur, in qua Sacrum Collegium causa infirmitatis Cardinali Ostiensi exeundi facultatem concesserat, in qua bulla XVII. sigilla in cera rubra pendentia cum diuersorum Sanctorum imaginibus discernuntur, fortassè Sancti illi erant eorum Cardinalatus tituli secundum morem illius sæculi; tenor autem bullæ talis est. [Nos miseratione Diuina Episcopi, Presbyteri, & Diaconi Sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales. Infirmitati Venerabilis Fratris nostri N. Ostiensis, & Velletrensis Episcopi fraterno compatientes affectu; Vobis Alberto de Monte Bono Potestati, & Raynerio Gatto, qui pro Capitaneo Viterbiensi te geris, & Communi Viterbien. tenore præsentium sub debito fidelitatis, quo nobis, & Ecclesiæ Romanæ tenemini, districtè præcipiendo, mandamus, quatenus, cum idem Episcopus inri, & voto sibi competentibus in electione Romani Pontificis renunciauerit coram Nobis, quantum ad præsentem vacationem dumtaxat, volens, vt non obstante eius absentia, sinè ipso hac vice liberè procedamus ad prouidendum Romanæ Ecclesiæ de Pastore, ratam habiturus, & gratam electionem, seu prouisionem, quam de Romano Pontifice absque ipso, & eius requisitione duxerimus faciendam, ac instanter petierit Vobis mandari, vt de Palatio, in quo sumus inclusi, ipsum permittere tis exire, eundemque Episcopum de ipso Palatio statim egredi liberè permittatis, nec ipsum de cætero aliquatenus detineatis inuitum. Datum Viterbij in palatio discooperto Episcopatus Viterbiensis VI. Idus Iunij MCCLXX. Apostolica Sede vacante.] FR. Factum, quod de S. Bonauentura narratur, in eius vita non habetur,

betur, atque hic ex quo loco, & apud quem Auctorem reperiatur, non citat; ideò ad credendum non facilè inclino. Imò non verificatur, quod in Conclaui post mortem Clementis IV. Cardinales ab vllo coacti fuissent sub eo ergastulo includi; sed spontè sese concluderant ad Regum persuasiones, vt Blondus decad. 2. lib. 8. testatur, de Regibus tunc Viterbium accedentibus, inquiens: [Viterbium venere, vbi Cardinales esse nouerant in Pontificis electione facienda, sicut, & anteà dissidentes. Euicitque Regum exhortatio, atque instantia, vt ingressi Conclaue, patres in Theobaldum conuenerint Placentinum Leodiensem Archidiaconem, in Asia tunc agentem,] qui posteà Greg. X. appellatus fuit. Idem refert Raynaldus loc. supracit. Nec est verum, quod illud fuerat primum Cardinalium Conclaue; nàm antè hoc fuerunt in alijs electionibus conclusi Electores, vt testatur Glossator Decretalium in can. licet. De vitanda Elect. §. Nullatenus. Vbi ait, quod discordantibus Cardinalibus inclusi fuerunt in Electione Honorij III. Gregorij IX. Cælestini, subditque: [Et temporibus nostris Innocentius III. (*lege* IV.) tamen id de iure faciendum non est.] Et idem Blondus de Conclaui Neapoli acto, Innocentio IV. ibi defuncto, in Electione Alexandri IV. de anno 1254. hæc refert: [Alexandrum Pontificem eo nomine IV. ex Rainaldo Cardinale Ostiensi natione Campano: Cardinales, qui omnes Innocentium in expeditionem sequuti erant, in vrbe Neapolitana breui creauerunt: nàm Conclaue ea fuerunt ingressi conditione, vt omni postposita longiore debito mora, rebus Ecclesiæ à Manfredi violentia, insidijsque alioquin periclitaturis per noui Pontificis creationem prouiderent: & eos Bartolinus iuuit Tauernarius Eques Parmensis, quem Innocentius Pontifex Sororium suum Neapoli Prætorem, Præfectum que præsidio imposuerat. Is enim vir prudens honesta, ac consueta vi adhibita, illos cibo per singulos dies imminuto, vt in aliquem concordarent, impulit potiùs, quàm hortatus est. lib. 7. decad. 2.] Vbi etiam per verba *Consueta vi*, id, quod supra Glossator de alijs anterioribus Conclauibus narrat, Blondus insinuare videtur. Atque Passarinus de electione Sum. Pont quæst. 11. num. 1. Conclaue anno 1118. in electione Gelasij II. cœpisse tenet, (nam secundum Baronium anno 1118. in Pontificem electus fuerat,) De Honorio III. (cuius electio ex Raynaldo accidit an. 1216. etiam Blondus eod. lib. 7. in princip. decad. 2. ait, quod: [Coacto in Conclaui Collegio penuria cibi per dies singulos maiore facta, vt properarent, vim honestissimam attulerunt, consecratusque Pontifex &c.] Igitur multò antè Sedis vacationem per obitum Clem. IV. Conclaue erat in vsu. In electione autem Innocentij IV. fuerunt Cardinales Amalphi à Federico in carceribus detenti; sed in libertate positi; Anagniam confugere, ibique prædictum Innocentium in Pontificem elegerant. Gregorius deinde X. anno 1274. sanciuit de Conclaui bullam, quæ habetur in c. Vbi periculum. de elect. in sex, quæ absque effectu remansit, & ab Adriano V. suspensa; iterum à Ioanne XX. (appellato XXI.) eadem suspensio comprobata; itaut absque præuio Conclaue electi fuerint Nicolaus III. Martinus II. dictus IV. Honorius IV. Nicolaus V. Cælestinus V. & ab hoc iterum Conclauis bulla renouata, ac tandem à Bonifacio VIII. confirmata fuerat. Glossa in d. cap. Vbi periculum. §. Concilio generali. Ciacconus in vita Io. XXI. & Lauræa tract. 5. quæ deindè successiuè in omnibus electionibus, vsque ad præsens executa fuit. Quo prætextu Basilius Prorex Odoacri sibi arrogari voluit Electionem Pontificis. Vide *Mausoleum*. Synonimum Conclauis. Vide *Monobambylum*. Discordia electorum in Conclaui vt plurimum est schismatis causa. Vide *Romanus morbus*. *Rotula*. In Sede vacante, vel in Pontificis absentia Ecclesiæ Romanæ gubernium per Archidiaconum, Archipresbyterum, & Primicerium regebatur. Collectan. Anastasij Biblioth. in exil. S. Martini Papæ, & Martyris à Sirmondo in 8. edita pag. 77. Baron. an. 650. num. 15. Hodiè tamen, dum Cardinales sunt in Conclaui, tria ordinum capita rescripta firmant: Quando Papa iàm declaratus est, & nouum nomen suscepit, tunc primus Diaconus Card. fenestrale foramen frangit ad clausuram, ac crucem populo ostendit, altaque voce clamat, dicens: [Annuntio vobis gaudium magnum: Papam habemus; Reuerendissimus Dominus Cardinalis N. electus est in Summum Pontificem, & elegit sibi nomen N.] FR. Solebant antiquitùs alia forma vti, vt apparet ex schismatica electione Octaniani S. Cæciliæ Cardinalis, qui Victoris III. sibi nomen indiderat, apud Radeuicum Frisingen. in vita Federici Ænobarbi. lib. 2. cap 67. vbi sic habetur. [Tunc Scriniarius secundum antiquam Romanorum consuetudinem, ascendens in altum voce magna clamauit ad populum dicens: Audite Ciues Rom. & cœtus Reipublicæ; Secunda feria Pater noster Adrianus mortuus est. & proximo sequenti Sabbato Dominus Octauianus Card. S. Cæciliæ electus, est immantatus. Placet nè vobis? Respondit Clerus, & Pop. Placet. Secunda, & tertia vice interrogatus si placeret? clara voce respondit, placet. Deinde cum bandis, & alijs papalibus insignibus Papa cum laudibus in Palatio deductus est.] Simili modo cum terna interrogatione, & totidem Conuentus responsione solet vsque adhuc. M. Magistri Meliten. electio publicari. Quo ad alia pertinentia Conclauis, vide *Bicassa*. *Cardinalis*. *Cornuta*. *Croccia*. *Papa*. Item Conclaue pro Catholicismo. Vide *Catholicus*. Item pro Paradiso. [Si vno in supera mansione conclaue retinemur

Ennod. in Apolog. Item conclaue pro semina-rio. can.omnis ætas. 12.quæst.1.in: Conclaue instituit in parisiensi Academia Simon Cardinalis S. Cæciliæ ad electionem illius Rectoris hoc pacto; includuntur quatuor Electores cum termino consummationis candelæ, vnius libræ, qua finita, expirat eorum facultas, & includuntur quatuor alij.

CONCLAVISTA. Vide *Protonotarius*.

CONCORDIA. Vide *Omonœa*.

CONCVBINA. FR. hæc vox in sac. pagina, in Canonibus, Concilijs, & apud sacros, profanosque Scriptores non rarò significat vxorem deterioris conditionis, seu occultam. l.in liberis.24.ff.de Concub.& l.in Concubinatu.3.ff.eod. In primis Sac.Scripturæ. [Deditque Abraham cuncta, quæ possiderat Isaac: filiis autem concubinarum largitus est munera. Genes.cap.16.] Vbi Agar, & Cetura sæpè vxores vocantur; nàm tunc permissa erat polygamia, sicut in nouo Testamento licitum est viro vnicam habere concubinam, nempè, mulierem inferioris conditionis, in vinculo tamen veri matrimonij, & indissolubilis, atque sic Toletani Concilij intelligenda sunt verba à Gratiano dist.34. can.2. relata, vbi habetur: [Is, qui non habet vxorem, & pro vxore concubinam habet à communione non repellatur; tamen, vt vnius mulieris, aut vxoris, aut concubinæ sit coniunctione contentus.] Et in sequenti canone ex Isidoro de dist.nou. & vet. testam. [Christiano non dicam plurimas sed nec duas simul habere licitum est: nisi vnam tantùm, aut vxorem, aut certè loco vxoris (si coniux deest) concubinam.] Vbi apertè Glossa declarat vim vocis Concubinæ, idest: [Mulierem non solemniter ductam, si tamen mutuus consensus interuenit; aliàs concubinam non licet habere. 32.quæst.4. can.nemo.] Quæ doctrina est D. Augustini, lib. de bono coniug. cap.5. qui manifestè huiusmodi matrimonium verum, & realem existimat, his verbis: [Et potest quidem fortasse non absurdè hoc appellari connubium, si vsque ad mortem alicuius eorum id inter eos placuerit, & prolis generationem, quamuis non ex causa coniuncti sunt, non tamen vitauerint, vt vel nolint sibi nasci filios, vel etiam opere aliquo malo agant, nè nascantur. Cæterum si vel vtrumque, vel vnum horum desit, non inuenio quemadmodum has nuptias appellare possumus: etenim si aliquam sibi ad tempus adhibuerit, donec aliam dignam honoribus suis, vel facultatibus inueniat: animo ipso adulter est, nec cum illa, quam cupit inuenire; sed cum ista, cum qua sic cubat, vt cum ea habeat maritale consortium.] Vide Gloss. in cap. Ecce quod. dist.33. In can.omnibus, & can.Is, qui.dist.34. Omnes tamen prædictæ doctrinæ verificabantur antè Concilium Trident. sed post illud, in quo clandestina huiusmodi matrimonia prohibita fuere, non ampliùs legitima dici possunt; & penès antiquos historicos, tum Ethnicos, tum Christianos concubina pro vxore non rarò intelligebatur; sic Poppea à nonnullis Neronis vxor, ab alijs concubina vocatur, atque Helena Constantini Magni genetrix ab aliquibus concubina, ab alijs verò Constantij vxor dicitur; & viceversa coniugium pro eo, quod meretrices frequentat aliquando sumitur. [Qui secundæ vxoris coniunctionem sortiti sunt, aut numerosa coniugia frequentauerunt. can.qui in aliquo.dist. 51.] vbi arcentur à susceptione ordinum Ecclesiasticorum huiusmodi personæ, ex eo quia numerosa coniugia frequentassent; non enim hic de eo, qui multas vxores habuisset, intelligitur, dum antea de bigamo locutus est textus; nàm superfluum esset de plurimas vxores habente hanc additionem ponere, cum si quis duas vxores habuisset incapax esset ordinum, multò magis de eo, qui plurimas frequentasset intelligeretur: ergo de eo dicitur, qui, nempè, meretrices frequentauerat. Synonima. Vide *Contestalis. Focaria. Herceia. Stertecia. Infidelis. Lateralis.*

CONCVBINVS, gladius à Tertulliano dicitur; nam ad lectum noctu suspendi solet. De Resur. carnis.

CONCVBITOR. Vide *Paracimomenus*.

CONCVBVS. FR. simul in eodem lecto condormiens, quod sæpè in malum sensum accipitur. [Vnam cantilenam de multis metricè de eo compositam, ex persona concuborum suorum, vobis misi. Iuo Carnot. epist.67.

CONCVLCARE EPISCOPVM, idest, alterius Episcopi Iurisdictionem vsurpare. [Vt nullus Episcoporum alium Episcopum conculcet. Concil. Arelat. I. can.17. Alijs terminis idem dicitur, & præsertim Transcendere Episcopum. [Nè quis transcendat Episcopum Collegam suum. Concil. I. Carthag. can.10.] Pulsare Diœcesim Concil. Carthagin. II. can.11. atque Supergredi. [Ne supergrediatur in Diœcesi Collegam suum Concil. Carthag. III. can.20.] pro eodem dixit. Vide *Pulso*.

CONCVPISCENTIA, Idolatria dicitur. Vide *Idolatria. Infidelis.*

CONCVSSIO, captura à iustitiæ Ministris facta. [Pudens missum ad se Christianum, in elogio concussione eius intellecta, dimisit: scisso eodem elogio, sinè accusatore negans se auditurum hominem secundum mandatum. Tertull. ad Scap.] Sensus verborum est, quod, nempè, Pudens, cupiens Christianos liberare; hinc eiusdem Religionis virum capturatum, cum à nemine accusaretur, nedùm interrogare cum voluit: sed etiam liberum dimisit. FR. Vide infra *Concutio*.

CONCVTIO. FR. pro vexare, seu aliquid vltrà debitum petere. [Dictum est autem eis neminem concusseritis, estote contenti stipendijs vestris. 23. quæst.1.] Vbi Glossa: [Concutere, est aliquid petere vltrà debitum ratione alicu-

ius

ius officij. ff. de concufs. l. 1. & 2. lib. 47. Concuffionis iudicium publicum non eſt; ſed ideò pecuniam quis accipit, quod crimen minatus fit. Idem Vulpian. in 1. quæſt. can 127.] ibique Gloſſa: [Crimen concuſſionis eſt, cum quis minatur alicui, niſi itá, vel itá faciat.

CONDICO, eſſe in eodem ſenſu, vniteque dicere ſignificat. [Condixerat, ſcilicet, Petrus Regem quidem honorandum. Tertull. Scorp. c. 4.] ideſt, quia in hac ſententia coapoſtolo Paulo concordabat Petrus: cuius Synonimum. Vide *Confabulor*. FR. Condicere ſignificat etiam idem ac edicere, inde condictum dicitur edictum. Vide *Condictum*.

CONDICTVM. FR. Edictum. [Quas vulgò tormenta vocant, in quibus milites ex condicto conuenire ſolent. 5. decretal. tit. 13. cap. 1.] Vbi Gloſſa. [Ex condicto, aliàs ex edicto.

CONDITA. FR. Victus, prouiſio ad opportunum tempus conſeruata. [Vt abundanter in eius condita procurentur. S. Greg. lib. 7. epiſt. 5. Vnciam panis malitioſè; & temerè reſtitutam, ſpontanea voluntas populi redegit in copiam conditorum. Symmachus lib. 2. epiſt. 76.] Hæc verò vox in aliquibus formularijs, & inſtrumentis in numero ſingulari intellectu difficilis redditur: exempli gratia, in quadam donatione S. Martini Monaſterio facta, legitur. [Fridegiſo Abbati trado manſum noſtrum dominicatum, quem extra conſortium fratrum in hæreditate habemus in pago bleſenſi, in condita ponte lapidenſe.] Bigonius tamen in notis ad Marculfum putat vicum ſignificare; ſed ego exiſtimo vallem eſſe: melitenſi enim lingua, quæ ex punica, italica, græca, atque gallica commixta eſt, *Chandek* vallis dicitur.

CONDITIO, creaturam ſignificat: [Quæris an conditioni eius fiuendæ natura vobis debeat præire. Tertull. de corona mil. cap. 6.] Et clariùs idem: [Quomodo enim antè omnia &c. ſi non eſt Chriſtus primogenitus conditionis? lib. 5. contra Marcion. c. 19.] deriuatur enim à verbo *Condo*, ſic mundum à Deo conditum, (ideſt creatum) dicimus. FR. Aliquando tamen idem Auctor variè hanc dictionem accipit, vt Iacobus Pamelius in notis ad eundem in dicto loco contra Marcionem. num. 297. ait: [Conditionem non hic accipit pro creatura, vt infra in hoc capite.] Ideſt, vbi explicitè Tertullianus aiebat: [Colentes conditionem aduerſus Creatorem.] & cap. 5. num. 50. de reſurr. carn. Conditionem ibi non creaturam in concreto, ſed creationem in abſtracto accipit, vbi ſic ait: [Et finxit, inquit, Deus hominem, magnæ ſinè dubio differentiæ, ratio pro conditione rerum:] ideſt, creatione rerum.

CONDITIONALIS, Creator, [Nemo ad aratrum manum imponens, & retrò ſpectans, aptus eſt: opera, & conditionalis eram: nemo duobus dominis ſeruire poteſt. Tertull. de Idol. c. 12.] Vbi dict. *Opera* pro operatore poſita eſt.

CONDITIONARIVS. FR. Subiectus, ſeu dependens à conditionali ſtatu: moraliter enim hominem exaltatum ab aliquo *Creaturam* reſpectu eius benefactoris vocamus. [Non confidat quiſquam Pontificum fas eſſe bigamos, aut coniugia ſortientes ab alijs relicta, ſiue quoſlibet poſt pœnitentiam, vel ſinè litteris, vel corpore vitiatos, vel conditionarios, aut curiæ, publicarumque rerum nexibus implicatos, aut paſſim nulla temporis congruentis expectatione diſcuſſos, diuinis ſeruituros applicare miniſterijs. diſt. 50. can. 53.] Igitur pro ſeruo, famulo, vel liberto accipitur: licet ille à ſuo Patrono exaltatus ſit, quod clariùs diſt. 51. can. Qui in aliquo, in eodem propoſito habetur. [Qui ſeruili conditione obnoxij ſunt.] Vbi pro conditione ſubiectionem intelligit: ſic Princeps, qui in ſuis edictis hanc clauſulam ponit, nempè, [Cuiuſcumque gradus, ſexus, & conditionis:] pro conditione ſubiectionem intelligendam eſſe denotat: nam omnes, quibus edicit, ei ſubiecti ſunt.

CONDIVM, liquidorum menſuræ genus. [At ille munere cœleſti congaudens, concauum in lapide paruulum in modum ciſternæ faciens, quod tenebat, quaſi condia duo, lymphas diuinitùs ſibi indultas ſuſcipiebat. Greg. Turon. in vita S. Caluppani.] Fortaſsè meliùs *Congium* dicitur.

CONDVMA, prædium dumis repletum. [Vnam illi de iure Eccleſiæ deputare condumam voluiſſes; ſed quia conduma ipſa vineolam paruam iuris eiuſdem Eccleſiæ noſtræ tenere dicitur &c. Greg. lib. 9. epiſt. 14.] Alij tamen malunt *Condumium* legere.

CONDYLVS, Iunctura in digitorum articulis, ex græco idiomate κόνδυλος. [A digitorum condylis incipito. In vita S. Arcadij mart.] Hinc *Condyloma* deriuatur, græcè κονδύλωμα. [Offeram vobis quidquid illud eſt vſque ad dimidium bonorum patrimonij mei, ſi ab hac nodoſitate condylomatum mei fuerint membra corporis reſoluta. In Actis S. Sebaſt. mart.

CONFABVLATVS. FR. Vnus de proſapia, ſeu cognatione. l. ſi contigerit. qualiter quis ſe defendere debeat, ſed *Confamulatus* legendum.

CONFABVLOR, conſentior, conformor. [Quærendum eſt, quibus ſit accomodanda fides, quæ cum ratione concordent, quæ cum veritate confabulentur. Optat. Mileuit. lib. 1.] Quod verbum propriè vniformitatem in loquendo, ſeu ratiocinando ſignificat, cuius ſynonimum. Vide *Condico*.

CONFALONIS SODALITAS. Vide *Confratria*.

CONFESSARIVS. Vide *Pneumaticus doctor. Pænitentiarius Presbyter*. Confeſſarius in confeſſione ſollicitans. Vide *Pœnitentialis. Synderus*.

CONFESSIO. Eccleſiæ locus vbi reponuntur corpora, ſeu reliquiæ Sanctorum Martyrum, græcè μαρτύριον dicitur. Vide *Martyrium. Cœmeterium*.

rium. At quamuis confessio latinè idem ac martyrion græcè dicatur; tamen martyrium sæpè pro toto Ecclesiæ, seu oratorij ambitu accipitur. ita Baron. in not. Martyrol. ad 6. Iulij, & processu temporis etiam corpora Sanctorum Confessorum in confessione posita sunt. Item in significatione Reliquiatij Anastas. Biblioth. [Fecit confessionem B. Laurentij Martyris ex argento pensantem libras centum.] Quæ verba non possunt ad totam Ecclesiæ fabricam applicari; impossibile enim est, quod ex simili pratioso metallo, & tali modica quantitate Ecclesia constitui posset. Hinc falsò Bellingerius existimat *Confessionem* non nisi Oratorium denotare. Atque eleganter Cassiodorus Vrbem exaltat Apostolorum Principum confessionibus ditatam, inquiens: [Tenemus aliquid Apostolorum proprium, si peccatis diuidentibus, non reddatur alienum, quando confessiones illas, quas videre vniuersitas appetit, Romæ fœlicior in suis finibus habere promeruit. epist. 3.] Quæ *Apostolorum limina* etiam dicuntur; nàm λιμὴν græcè portum, seu ingressum significat, & similia quoque Sanctuaria limina secura nostrarum peregrinationum, & asyla sunt. Dicuntur confessiones etiam, quia ibi Imperatores antequàm solemnitèr coronarentur, fidei confessionem, seu professionem faciebant. FR. de hac confessione. Vide Bollandi. Acta Sanctor. 9. Febr. pag. 330. R. P. Angel. de Nuce in Not. ad Chron. Casin. lib. 2. cap. 3. num. 853. Anton. Bosium in Notis ad epist. Paschal. Papæ primi de reuel. & inuentione Corporis S. Cæciliæ pag. 137. num. 5. De Rubeis in Defensore Rediuiuo cap. 1. pag. 27. & Paulus Aringhius in Additione Romæ Subterraneæ eiusdem Antonij Bosij. Synonima vide *Canola*. *Cinerarium*. *Cœmeterium*. *Concilia Martyrum*. *Loculum*. *Martyrium*. *Ossarium*. ;||: Item *Confessio* est Missæ pars, seu principium antè introitum, in qua, vt Innocentius III. notat, Sacerdos pœnitentem Publicanum imitatur, quo actu. [Significamus nos cor conterere, vt à Domino dirigatur. Aug. in psal. 146.] Sic pectus pulsando internas culpas detestari intelligimus. Quare S. Maximus inquit, quod; [Rectè contundentes manibus pectus; si omnem indè furorem malignæ voluntatis excusseris. homil. 3. de Quadrag.] Solebant etiam Christiani percutere pectus, quoties de sensualibus delictis mentionem facere audiebant. [Cum Scriptura commemorasset eos, qui non intrabunt, ibi etiam nominauit homicidas, non expauistis; nominauit fornicatores, audiui quia pectora contudistis. Aug. ser. 28.] Idem etiam faciebant ad orationis dominicalis verba *Dimitte nobis*, vt idem Sanctus refert. Et quando in Euangelio pronuntiabantur execranda verba contra Christum prolata, nempè, *Dæmonium habes*, vt Innocentius III. ait, qui insuper docet trinam hanc pectoris percussionem ternarum nostrarum actionum esse signa, idest, cordis contriti, linguæ confitentis, & operis satisfactorij. Per errorem vulgi, dum in Missa *Sanctus &c.* pronunciatur, percutitur pectus, id enim ipsemet celebrans non facit, nec est papalis Cappellæ praxis, neque à versatis in sacris cæremonijs fieri consueuit. Item solebant antiqui Christiani ad illa Saluatoris verba in Euangelio posita, nimirum: *Confiteor tibi Pater &c.* etiam per errorem vulgarem percutere pectora. Vide supra in dict. *Benedictio*. Igitur confessionem hanc, quæ in principio celebrationis dicitur, Platina, & Radulphus cap. 23. putant à Damaso Papa institutam fuisse; Alij verò Pontianum Pontificem institutorem censent. Berno de off. Missæ. cap. 25. FR. Mos erat in hac præuia Missæ confessione, nedùm cogitationum, verborum, operumque culpas generalitèr confiteri; sed etiam aliquando patrata peccata specificè propalare; sic de Patriarcha Germano lib. 4. Nicephorus Gregora testatur, inquiens: [Quare cum is primum Sacrificia cum cæteris Pontificibus peregisset, antè vestibulum sacri suggestus prostratus, duo sua peccata periurium, & filij Imperatoris exeœcationem apertè profitetur, sibique condonari petit.] Quod de hac præuia in Missa confessione intelligendum est, & quamuis dicatur ante vestibulum sacri suggestus, per hoc vocabulum Altaris gradus nonnunquam intelligi in dict. *Suggestus* ostendemus. Æthiopes in Missæ principiò non recitant Confiteor; sed eius loco dicunt psal. 68. *Saluum me fac &c.* ità Gomesius Varranus, & Aluarus in hist. æthiopica. ;||: In prolatione *Confiteor &c.* nomina Sanctorum Patronorum, seu Titularium addi non debent, cum hoc ex priuilegio B. Pij V. Hispaniæ Ecclesijs concessum sit. Item Moniales in *Confiteor* dicere debent *Et vobis fratres* & non, *Et vobis sorores*. Sac. Congr. Rit. 8. Aug. 1629. quia cum Ecclesia loqui intelliguntur; eodem modo, quo Sacerdos dicit *Dominus vobiscum*, licet vnus tantùm adsit.

CONFESSIO SACRAMENTALIS. FR. Est præcipua, & essentialis pœnitentiæ Sacramenti pars. Glos. in cap. quod si pœnitentiam. 27. quæst. 1. Aug. lib. de pœnit. ait: [Qui confiteri vult peccata, vt inueniat gratiam; quærat Sacerdotem scientem ligare, & soluere; nè, cum negligens circa se extiterit, negligatur ab illo, qui eum misericorditèr monet, & petit, nè ambo in foueam cadant, quam stultus euitare noluit. apud Gratian. de pœnit. dist. 1. can. 88 [Instituta confessio fuit in mundi exordio: sub lege autem, quando Iosué præcepit Achor crimen suum confiteri, & lapidatus est; & tandem in nouo testamento à Iacobo, dicente: Confitemini alterutrum peccata vestra &c. sed meliùs dicitur institutam fuisse à quadam vniuersalis Ecclesiæ consuetudine. Glossa in can.

Con-

Consideret. de pœnit. dist. 5.] Et inferius addit, quod Græci non tenentur eorum peccata confiteri. [Quia non emanauit apud illos traditio talis.] Sed hi Glossæ errores notantur ibi à Postillatore. de pœnitentia dist. 1. can. 36. sic aiente; [Imò iure diuino. Io. 20. instituta est oris confessio, quæ est secunda pars pœnitentiæ, & non per traditionem, vt hic malè dicit Glossa, & consequentèr omnibus tàm Græcis, quàm Latinis necessaria ex Theologis, & Concilijs.] Sic etiam alio errore notatur Glossa, docens, quod in casu necessitatis confiteri debeamus laico, deficiente Sacerdote. in can. vnum orarium. dist. 25. & licet Augustinus loco supra cit. can. 88. dist. 1. videatur ibi hoc confirmare; existimo tamen textum Augustini adulteratum fuisse; nàm ex eodem Doctore, de pœnitent. dist. 1. cap. 44. contrarium constare videtur, vbi inquit: [Ergo sine causa dictum est. Quæ solueris in terra, soluta erunt in cœlo. Ergo sine causa claues datæ sunt Ecclesiæ Dei. Frustramus Euangelium Dei, frustramus verbum Christi, si promittimus, quod ille negat.] Contrariæ equidem illationes iunt istæ; nàm solis Sacerdotibus datæ sunt claues, & potestatem ligandi, soluendique, & consequenter à Christo laicis negantur, aliàs frustraremus Euangelium Dei, frustraremus, inquam, verbum Christi, si laicis permittamus, quod eis Christus negat. Igitur confessione, & satisfactione à peccatis mundamur, sed confessio Sacerdoti, & non laico facienda est, de pœnit. dist. 1. can. 36. Insuper D. August. non poterat contra D. Ambrosij eius Magistri documenta in rebus tanti momenti asserere: aiebat siquidem ille: [Ius enim hoc solis permissum est Sacerdotibus. apud Gratian. de pœnit. dist. 1. can. 51.] Vide *Pœnitentialis. Susurrium.*

CONFESSOR, hæc vox apud antiquos, ecclesiasticosque Scriptores sæpè Martyrem significat, siue illum, qui in tormentis fidem Christianam confessus fuisset, siue tantùm coram Iudicibus publicè Christi doctrinam professus esset, & hi *Martyres designati* à Tertulliano appellantur; & à S. Cypriano epist. 21. *Floridus* vterque confessor dicitur, idest, coronatus; atque *Purpuratus confessor* à D. Ambrosio de pœnit. cap. 11. vocatus fuit latro à Domino in cruce redemptus. FR. Vide Glossam in can. Importuna §. Martyrium. de pœnit. dist. 1. & can. Baptismi. §. Crucifixus. de consecrat. dist. 4. ibique Glossa. *Martyr* interpretatur confitens. ::: Itaque Martyr dicebatur, nempè, qui ante Iudicem vocatus, liberè fidem christianam confitebatur, & hic propriè *Confessor* appellabatur; qui verò spontè nulla præuia citatione, ad Martyrium se offerebat, hic *Professor* vocabatur; at ille, qui metu martyrij se abdicabat, *Extorris* dicebatur. FR. Hoc tamen vltimum vocabulum aliquando pro alieno, ac diuiso accipitur, ità apud Vigilium Tapsensem Episcopum, vbi contra Euthychianos, inquit: [Vt fateamini Filium ex Patre genitum paternæ diuinæ extorrem esse naturæ.] Cuius aliqui mendosi codices, *Exortem* habent. ::: Hodie tamen *Confessor* dicitur is, qui piè, sanctèque viuendo, in Domino, suos claudit dies, & in catalogo Sanctorum ab Ecclesia numeratur. Legitur etiam in Códice Rodradi nomen Virginis, & non Martyris titulo *Confessa*, sic: *Missa in Natali Confessæ*. Item in Concilio Toletano IV. S. Leucadia *Confessor* appellata fuit. Tandem confessor dicitur cantor, seu psalmista, idest, primæ tonsuræ Clericus, & in hoc sensu intelliguntur in oratione Feriæ VI. maioris hebdomadæ, illa verba. [Acolythis, Exorcistis, Lectoribus, Ostiarijs, Confessoribus.] Eundem sensum habent illa verba Concilij Toletani. 1. cap. 9. [Nulla professa, vel vidua, absente Episcopo, vel presbytero in domo sua antiphonas cum confessore, vel seruo suo faciat.

CONFINIALIS, Officialis, qui habebat curam confinium Prouinciarum. [Quomodo Marca nostra sit ordinata, & quæ per se fecerunt confiniales nostri. In constit. Caroli Magni.

CONFIRMATIO. Vide *Ratihabitio*.

CONFIRMATIONIS SACRAMENTUM. Vide *Chrisma*.

CONFIRMO, sæpè in Ordine Romano significat distribuere sanguinem Christi fidelibus in Missa post participationem Corporis Sacri, quæ functio à Diacono fiebat: [Ipse Pontifex confirmatur ab Archidiacono in calice Sancto.] Ac de communione populo facienda ibidem dicitur. [Recepto calice, Archidiaconus confirmat omnes sanguine dominico, quos communicauerit Pontifex.] Hæc distributio sanguinis per calamum fiebat, vt adhuc Pontifex facit, quæ antiquitùs etiam in populari communione adhibebatur, nè Sanguis Dominicus verfaretur. [Qui tradit ei pugillarem, cum quo confirmat populum, ibid.] Vide *Calamus*. *Communio*. *Pugillari*. *Siphon*. Confirmo in proprio significatu. Vide *Omologo*.

CONFISCOR. Vide *Infiscor*.

CONFITEOR. Vide *Confessio*.

CONFLABELLO, simul sufflo ad excitandum maius incendium. [Inter se de commercio scintillas libidinum conflabellant. Tertull. de spect. cap. 25.

CONFOEDERATIO defensiua, & offensiua. Vide *Symmachia*.

CONFORMALIS, configuratus; ità Tertullianus, qui textum Apostoli ad Philip. cap. 3. exponens, ait: [Corpus nostræ humilitatis conformale corpori gloriæ suæ. de Resurrect. carn. cap. 48.] in vulgata enim legitur: [Qui reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ.

CONFRACTORIUM. In Missali ambrosiano in-

CON-

telligitur illa oratio, quæ dicitur post fractionem Hostiæ, vnde nomen habuit.

CONFRATERNITAS. Vide *Adelphatum*. *Confratria*. *Geitonia*.

CONFRATRIA, Confraternitas, pia Congregatio; à voce græca φρατρία de quo vocabulo mentionem facit Ioseph Hebr. lib. 7. Antiquit. De Confraternitatibus autem recentioribus relaxatis ità Eudæus loquitur: [Coëpulones dici fortasse possunt, vt qui plerumque epulandi magis, quàm cultus diuini gratia conueniunt.] Primaria sodalitas Confalonis fuit à Clemente IV. anno 1267. instituta, ità appellata, à vexillo, italicè *Confalone* in quo Virginis Mariæ imago erat depicta, quæ sub eius velamine sodales tegebat, & in eius fundationis bulla Confraternitas *Commendatorum Virgini* appellatur, cuius institutum est Christianos apud infideles captiuos redimere. Ad cuius exemplum deinde aliæ piæ societates sub varijs Sanctorum inuocationibus normam habuere. Vide *Adelphatum*. In Melita adhuc hoc antiquo vocabulo *Confratria* pro confraternitate dicitur. FR. φρατρία græcè conspiratio, & coniuratio potius significat. Vide *Phratria*.

CONFVNDO. FR. pro corripio, & reprehendo qui in die dominico non completè Missam audiunt, & discedunt antè Sacerdotis benedictionem præcipit Agatense Concil. [Quod si fecerint, publicè ab Episcopo confundantur. can. Missas. de consecrat. dist. 1.

CONGELLVS, græco-latinum nomen: sic appellabatur viuente Patriarchâ eius futurus, destinatusque successor græcè verò Σύγκελλος diceba tur; de quo suo loco; quod cellulanus, seu contubernalis latinè interpretatur. Vide *Syncellus*.

CONGENER CHRISTI, dicitur Spiritus Sanctus à Nonno his græcis verbis: χριστόγονον, quæ malè traducta sunt, idest: Congenitum Christi; nàm Spiritus Sanctus non est genitus à Patre, sicut est Filius; Congener verò eiusdem generis significat, nempè, eiusdem diuinæ naturæ, ac substantiæ, quod rectè verificatur.

CONGERIVM, cœtus, & gentium coadunatio. [Ascendentes Alpium iuga, neque alium congeriorum oppleta multitudine pertransierunt. Greg. Turon. lib. 1. mirac. cap. 4.] Aliquando licentiam abeundi (italicè congedo) significat. [Domini Cardinales ibunt ad domum Regis, & associabunt eum vsque sit aliquantulum extra villam, & tunc, recepto congerio, redibunt. Dauantria in eius cæremoniali,] vbi de Rege Nauarræ, quando discessit à Benedicti XIII. præsentia, hæc scripserat.

CONGIVM. Vide *Condium*.

CONGREGOR, pro morior: [Pisces maris congregabuntur. Oseæ cap. 4.] Qui enim moritur cum suis decessoribus aggregatur in tumulo, vt elatiùs de Iacob legitur. [Ego congregor ad populum meum, sepelite me cum patribus meis Genes. cap. 49.

CONGREX, vnitus, & congregatus. [Iam mundus te Christe cœpit congrege nexu. Prudent.

CONIECTVM, contributio à superioribus imposita. [Vassi verò nostri, & ministeriales, qui missi sunt, vbicunque venerint, coniectum accipiant. Marculf. lib. 4. formul. cap. 9.] Dicitur etiam *Coniectura*. [Nihil de fisco suo Rex dari præcepit, nisi omnia de pauperum coniecturis. Gregor. Turon. lib. 6 histor. cap. 45.

CONIVGATIO, coniugium, matrimonium. [Rex propter coniugationem Brunichildis, suspectum habere cœpit. Gregor. Turon. lib. 3. cap. 3.] FR. Aliquando coniuges intelliguntur amici. can. dilectissimis. 12. quæst. 1.

CONIVGIVM, pro meretricio. Vide *Concubina*.

CONIVNGO, contingo, peruenio. [Curauimus admonendum quatenus Honoratum Archidiaconem, coniungente statim præsentium latore, in priori loco susciperes. S. Gregor. Regist. lib. 2. cap. 15.

CONIVM, græca dictio κώνειον, quæ cicutam herbam venenosam denorat. [Cum tritico conium, quod inter alimenta vitæ noxium reperitur. Ambros. lib. 3. Hexam. cap. 9.

CONIVRATIO, siuè conspiratio. Vide *Phratria*.

CONIVRATOR. FR. Contestis iuratus. Gloss. in l. de libero homine. de testibus.

CONLVDIOSVS. Vide *Colludiosus*.

CONNIVENTIA. FR. consensus, à verbo *Conniueo*, seu absoleto *Connino*, quæ ambo oculorum palpebras mouere aperiendo, & claudendo significant; hinc pro annuere, & consentire accipitur; non verò pro dissimulare, vt credidit Calepinus. [Irrita enim Episcoporum venditio & commutatio rei Ecclesiasticæ erit absque omnium conniuentia, & subscriptione clericorum. can. sinè exceptione. 12. quæst. 2. Ità vt ad concilium comprouinciale deferatur, vt eorum conniuentia confirmetur. can. quicunque. eadem. 12. quæst. 2. Vt vestra conniuentia eueniat. can. Regum. 23. quæst. 5. De cætero non feratis: quia super hoc ad nos clamor denuò ascenderit, non poterimus conniuentibus oculis pertransire. 5. de cretal. tit. 33. cap. 26.

CONOB. FR. hoc signum sæpè in numismatibus Impp. post Constantinum Magnum incusum reperitur: sed quo ad eius significationem varie ab Auctoribus arguitur: Alij enim sic combinant. CON. OB idest, *Constantinop. obsignata*. Alij verò cum interpunctis malunt intelligere, sic: C. O. N. O. B. vt apud Adolphum Occeanum fol. 383. qui in numismatibus Flauij Valentiniani inquit: [C. O. N. O. B. quid sibi velit, multi hactenus assequi non potuere, Cedrenus interpretatur Ciuitates, Omnes, Nostræ, Obediant, Benerationi.

CONRADIVM, portio, seu præbenda, quæ inter

ter Monachos compartiebatur. [Duo conradia monachalia exigentem iure perpetuo ex dono cuiusdam Abbatis. Matth. Parif. in Vita Guliel. Abb.] Fortasse à verbo *Conrado* deriuatur, quia porrò hæc adæquata mensura pro alimento vniuscuiusque Monachi erat, alij tamen *Conradium* legunt.

CONRIGIONALIS, eiusdem regionis. [Vnde ego, & quidam conregionales nostri hoc murmur non æquanimiter accipientes; vtpotè Romanæ Ecclesiæ filij vnanimes scribere decreuimus sanctitati vestræ. Iuo Carnot. epist. 109. ad Pasch. Papam.] Vide *Regionalis*.

CONSCIENTIA, aliquando nomen hoc consensum, seu notitiam significat. [Presbyteros autem, aut Diaconos ordinare non audeant, præter conscientiam Episcopi. Isid. lib. de ecclef. off. cap. 6.] Vbi de Chorepiscopis agit. [Archiepiscopos ad Concilium non vocabis sinè conscientia Romani Pontificis. Innocent. III. lib. 1. epist. decret. Nec licet aliquibus apud semetipsos Concilia sinè Metropolitanorum, & Episcoporum conscientia, & consensu facere. can. propter. dist. 18.] FR. Item significat habere secretam intelligentiam cum reis. dist. 1 de pœnit. can. Aut facta. §. conscientia latronum, & can. quidam. 18. q. 2. Conscientia pura. Vide *Subtilitas*.

CONSCOTINVS, contenebrosus, à græca dictione συσκοτινός, idest, tenebrosus: [Conscotinum tuum] dixit de hæretico Lucifer Caralitanus: hæretici enim tenebrosum in erroribus intellectum habent.

CONSECRATIO, eius etymon. Vide *Chirotonia*. Consecratio Altaris. Vide *Altare*. Consecratio Ecclesiæ. Vide *Ecclesiæ consecratio*. In consecratione Galliarum Regis, cui sub vtraque specie Sacramentum conceditur. Vide *Communio*. *Oleum sanctum*. FR. In consecratione sanguinis Christi ponitur aqua, quæ varia mysteria continet, de quibus Innocentius III. agens, illa verba D. Ioannis Euangelistæ adducit: [Tres sunt, qui testimonium dant in cœlo Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus, hi tres vnum sunt &c.] & probat ex his quod Christus sit verus Deus, inquiens: [Et tres sunt, qui testimonium dant in terra spiritus, aqua, & sanguis. Per hoc intendens ostendere, quod Christus sit verus homo.] Et inferiùs. [Vndè ille, qui vidit, testimonium perhibuit, & testimonium eius est verum, quia tres sunt, qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis. quod, videlicet, Christus sit verus homo ex anima rationali, & humana carne subsistens; probatur, ex eo quia spiritum vitalem emisit de vero corpore: probatur quoniam ex eo sanguis exiuit, & aqua.] Et post pauca ostendit, quod ideò in Sacramento Eucharistiæ admiscitur aqua vino. lib. 3. Decretal. tit. 41. c. 8.

CONSECVTIO. FR. baptismus. [Et ad fidem, & ad consecutionem properandam. S. Cyprian. lib. 3. Testimonior. contra Iudæos cap. 97.] Atque idem Auctor vtitur verbo *Consequor* pro baptizor. [Posse eum statim consequi, qui verè crediderit. cap. 43.

CONSENSOR. FR. consentiens. Glossa in 5. decretal. tit. 34. cap. 4.

CONSEPTVM ANIMALIVM. Vide *Periuolium*.

CONSEQVOR, idest, baptizor. Vide *Consecutio*.

CONSEQVVTIVVM, consequentia: [Quæ tam importuni silentij causa? quæ ratio tàm mutæ, & silentis dilectionis? Est nè inquam in Britannia consequutiuum, vt vbi sterilitas panis, sequatur, & defectio cordis. Petrus Cellensis lib. 1. epist 15.] idest, esset nè fortassè talis consequentia, vt vbi deest panis, ibi & verba deficiant.

CONSILIARIVS. Vide *Racimburgius*.

CONSILIVM, quomodo differat à præcepto. Vide *Præceptum*.

CONSILIVM MALVM. FR. consilium necis. l. si homines. de aggressione in vico facta.

CONSISTENTES, publici pœnitentes. Vide *Hyemantes*.

CONSISTORIALIS ADVOCATVS. Vide *Defensor*.

CONSISTORIVM à verbo *Consisto*. Glofs. in Clement. de sent & re iudic. cap. 2. coadunatio sapientum est ad consulendum, vt est Romæ corā Pontifice Cardinalium pro tractandis Sedis Apostolicæ negotijs Collegium, sed apud Tertullianum mundum, seù terram significat, quia in ea viuentes consistunt. [Nam etsi iuuari, seù lædi habet terra, id quoque propter hominem, vt ille iuuetur, siue lædatur per consistorii sui exitus, quo magis ipse pensabit; quapropter illum etiam terra patietur, de resur. carn. c. 26.] Et in eodem sensu Sidonius *Consistorium* appellauit locum, vbi ad quiescendum cubicularij morabantur. [Nam per hoc, quod in Aquilonem solum patescit, habet diem, non habet solem, interiecto consistorio perangusto, vbi somnolentia cubiculariorum, dormitandi potiùs, quàm dormiendi locus est. lib. 2. epist. 2.] FR. In sacra tamen pagina sedilia in atrio Palatij posita significat. [Et stetit in atrio domus Regis, quod erat interius contra Basilicam Regis; at ille sedebat super solium suum in consistorio palatij contra ostium domus. Esther. cap. 5. num. 1.] Imperator habebat etiam suum consistorium, idest, concilium. [Si quando lis speratur in nostrum inferri consistorium.] Ità Iustinianus in can. Anteriorum. 2. quæst. 6. Ità etiam Honorius, & Archadius. [Qui in consilijs, & consistorio nostro intersunt. in can. si qui[illegible]6. quæst. 1.] Cardinalium igitur consistorium appellatum fuit Presbyterium, Compresbyterium, Cleri Romani Senatus. Vide *Presbyterium*. Dicitur Cœtus, Gremium, Collegium. Vide *Cœtus*. In Consistorio antiquitùs Cardinales pileis tegebantur, Vide *Cardinalis*, *Bulla*.

Bulla, vbi afferuntur figuræ, in quibus conspiciuntur Cardd. in Consistorio pileati.

CONSOLATIO, cæremonia quædam ab hæreticis Patarenis sic appellata. Vide *Cathari*.

CONSORTIALIS. FR. conclericalis, nàm græcè *κλῆρος*, dicitur, idest, latinè sors. [Similitèr nec de illis oblationibus, quæ colliguntur per laicos, qui consortiales dicuntur: interdum per clericos, quæ ad opus consortij reducuntur: vt luminaria in Ecclesia &c. In extrauag. comm. de decimis. §. similiter.

CONSORTIVM, attributum in diuinis improprium. Vide *Trinitas*.

CONSPARSIO, farinæ massa aqua consperta, non adhuc fermentata. [Profectionem filiorum Israëlis Creator etiam illis spolijs aureorum, & argenteorum vasculorum, & vestium præter oneribus conspersionem effarcinatam eduxit ex Ægypto. Tertull. lib. 4. aduers. Marc. cap. 24.] Sed à D. Paulo *Conspersio* dicitur. [Vt sitis noua conspersio. 1. Corint. 5.] Quod à verbo conspergo deriuatur, de quo sæpè in Sac. Scriptura. [Farinam oleo conspergere] sic etiam translatiuè D. Gregorius pro corporis temperamento vsus est, inquiens: [Vnde necesse est, vt non solùm quisque consideret; quod ex conspersione sustinet. In pastorali par. 3. Admonit. 4.] Eleganter quidem S. Pontifex sumpta à pistura metaphora; vulgò enim dicere solemus, de eo, qui docilis, & affabilis naturæ est, eum, nempè, esse optimæ pisturæ.

CONSPARSVS, substantiuum nomen aquæ benedictæ aspersionem significat; [Rogabat consparsum in ipsam domum facere, vt turba malignorum spirituum exindè fugaretur. In vita SS. Barontij, & Desiderij.

CONSPERSIO. Vide *Consparsio*.

CONSPICABILIS. FR. Visibilis. [Quod multifariè à Patribus in conspicabili materia visum fuerit. Vigilius Tapsen. Episc. lib. 6. de Trinit.

CONSTANTINIANA ECCLESIA. FR. Lateranensis Basilica à Constantino Magno erecta, quæ & S. Saluatoris appellata fuit. [Cum exirem ab Ecclesia, quæ vocatur Constantiniana. S. Martinus Papa, & Mart. in epist. ad Theodorum. in Collect. Anast. Biblioth. à Sirmondo in 8. edita pag. 71. Et sumpto mecum omni clero priuatim mansi in Ecclesia S. Saluatoris nostri Iesu Christi, quæ cognominatur Constantiniana, quæ prima in toto mundo constructa, & stabilita est, à bo: me: Constantino Imp. quę est iuxta Episcopium. Ibid. epist. 2. ad Theod. pag. 75. Et commutare à vita beatum, in circuitu Altaris, astantibus, & in toto templo Ecclesiæ Catholicæ Romæ, quæ cognominatur Constantiniana. Ibid. pag. 83. Stephanus natione Siculus congregatis Episcopis Francorum, & Romanis Presbyteris in præsentia totius cleri, & populi Concilium fecit in Ecclesia Constantiniana, in qua damnauit Constantinum Neophytum inuasorem Sedis Apostolicæ. S. Anselmus Lucensis Episc. lib. 1. apologet. num. 13. In Synodo congregata Romæ in Ecclesia S. Saluatoris. can. in Synodo. dist. 63.] Quomodo autem vocari cœperit. S. Ioannis Ecclesia, ex Paulo Diacono hist. miscell. colligitur, nimirum, quod anno 568. deuastato à Longobardis Montis Casini Monasterio, iuxta Sancti Benedicti vaticinium, Romam cum confugissent Monachi illius loci, ex concessione Pelagij Papæ primi, propè Basilicam prædictam S. Saluatoris, Ecclesiam construxerant sub titulo Sanctorum Ioannis Baptistæ, Ioannis Euang. ac Pancratij Martyris: quod etiam testantur Leo Ostiensis, Anast. Biblioth. in Greg. III. & Panuinus de septem Eccles. pag. 134. quæ deuastatio Casinensis Cœnobij tempore Ioannis III. successerat. Igitur à Benedictinorum temporibus cœperant confundi tituli S. Saluatoris in S. Ioannis in Laterano, quod patet; nàm vsque ad præsens vtriusque Sancti Ioannis tàm Baptistæ, quàm Euangelistæ celebrant ibi festa Canonici, eodem modo, quo sub vtroque Ioanne dedicata fuerat contigua Benedictinorum Ecclesia. Hoc Templum in Laterano à Palatio Lateranorum familiæ dictum fuisse D. Hieronymus testatur: [In Basilica quondam Laterani, qui cæsariano truncatus est gladio. In epitaph. Fabiolæ ad Oceanum.] De cuius morte extat locus Arriani. lib. 1. de Epitecti disputationibus; sed; non puto fuisse illum Plautium Lateranum, qui Neronis tempore à Statio Tribuno trucidatus fuerat, de quo Tacitus. lib. 15. Annal. Nam Lateranorum Palatium, Sex. Aurel. Victore teste, recentiùs demonstratur, qui in Epitom. Imperatorum, de Septimio Seuero ait: [In amicos, inimicosque paritèr vehemens, quippè qui Lateranum, Cilonem &c. cæterosque alios ditaret, ædibus quoque memoratu dignis, quorum præcipuas vidimus Parthorum, quæ dicuntur, ac Laterani.] Et Iuuenalis, qui temporibus Domitiani (& vt alij volunt) vsque ad Neruæ, & Traiani tempora vixerat: [Egregias Lateranorum sedes.] Satyr. 10. dixerat: ergo multò post Plautium Lateranum Neronis tempore viuentem, adhuc sub proprietate Lateranæ familiæ prædicta habitatio extabat. Cæterum Lateranensis familiæ antiquissimam hanc habitationem fuisse reperitur; vsque enim ad præsens in huius Ecclesiæ Sacristia duo lapides conspiciuntur, in quorum vna Sexti Laterani, & in altera Torquati, & Laterani inscriptiones leguntur; Lucius enim Sextus Lateranus ex Liuio 9. & 7. Consul factus fuerat ab V. C. anno CCCLXXXIX. quem Cassiod. L. Sextium vocat, & cum L. Æmilio Mamerco collegam facit: ac de Laterano Torquati collega idem Cassiod. mentionem his verbis facit: [T. Manlius Torquatus, & C. Plautius, quod agnomen Lateranæ familiæ fuerat.] Alij tamen existi-

existimant, quod Lateranus locus à Laterano Idolo dictus fuerat; de quo Arnobius lib. 4. aduer. Gentes, inquit: [Lateranus Deus hoc nomine, quod focorum, & genius, audactusque ex laterculis crudis ab hominibus caminorum istud ædificatur genus.] Sicut etiam *Vaticanum* ab Idolo huius nominis, Gellio reste, dictum fuit. De Laterano igitur Christianorum templo Prudentii s lib. 1. contra Symmachum hæc cecinit:

Cœtibus aut magnis Laterani accurrit ad ædes,
Vndè sacrum referat regali chrismate signum.

Aquisgrani, vbi priùs Germani Impp. residebant, & vsque nunc coronantur, mansio extabat, quæ *Lateranis* dicebatur. [Cum in domo Aquisgrani palatij, quæ Lateranis dicitur, Abbates cum quampluribus vna suis resedissent Monachi.] Apud R.P. Angelum de Nuce in appndice Chron. Casin. in tit. Incipit capitulum Ludouichi Imperatoris cum cæteris.] Glossa tamen in can. futurum. 12. quæst. 1. Basilicam Constantinianam post S. Petri Basilicam ædificatam fuisse asserit; sed ante vaticanam ex calendarij ordine in Breu. Rom. eius dedicatio præcesserat. Qui verò de hac Constantiniana Basilica plura noscere cupit, legat vberrimum, & eruditissimum tractatum, quem de ea composuit Card. Rasponus; & quæ de eadem hic sparsim dicuntur. Vide *Agnus Dei*. *Altare*. *Arcibum*. *Celerarius*. *Cælestis*. *Collecta*. *Incastello*. Quare ibi Pater noster elata voce ibi recitabatur. Vide *Collecta*. *Pater noster*. Columna porphyretica, supra quam erat gallus æneus, quare ab Alexandro VII. ablata fuerit. Vide *Sedes stercoraria*. *Virga*. *Rota porphyretica*. Hæc Eccl. prima in vniuerso Mundo constructa. Vide *Episcopium*.

CONSTANTINOPOLITANÆ CIVITATIS ædificatio. Vide *Roma noua*. *Vrbs Regia*: eius perditio vaticinata. Vide *Diptychum*. *Pileus*.

CONSTANTINI MAGNI antiquissima effigies vbi reperiatur. Vide *Linostima*. Eius donatio. Vide *Pragmaticus*. Tenuit frœnum equi S. Syluestri Papæ. Vide *Strator*. Habuit in visione imagines SS. Petri, & Pauli. Vide *Thoracida*. *Tracala*.

CONSTANTIS IMP. Palatium. FR. Romæ sub Quirinali, coram quo Basilica XII. SS. Apostolorum erecta est: [Placuit mihi Ioanni Vrbis Romæ humillimo Pontifici Ecclesiam XII. Apostolorum confirmare, quam Pelagius Papa bonæ mem. prædecessor meus ante palatium Constantis initiauerat. Apud Torrigium de Crypt. Vatican. secundæ Impress. pag. 313.] Cuius Palatij reliquiæ adhuc conspiciuntur in ædibus Eccellentissimæ Columnarum familiæ, quibus ex orientali parte Quirinalis mons imminet, ex occid. platea Dominorum de Mutis in parte, & in parte Conuentus dictorum XII. SS. Apostol. ex Boreali Ecclesia S. Crucis Lucensium, & ex meridie Conuentus S. Siluestri in Quirinali, quas ædes erronicè aliqui Constantini fuisse asseruere.

CONSTELLATIO. Vide *Anauinaχon*.

CONSTIPATORIVM. FR. Remedium, seù emplastrum, ad sistendum vulnerum sanguinem: [Ex huiusmodi crudelitate ipsorum, & tanto sanguinis fluxu, cauterio nullo modo illis indulto, vel constipatorio aliquo abscissionibus manuum, atque linguarum ad cessationem sanguinis iuxta morem apposito.. Hypomnest. de Anastasio &c. In collect. Anast. Biblioth. à Sirmondo in 8. edita pag. 252.

CONSTITVTIO, eadem ac motu proprio. Vide *Leges*.

CONSTRICTO, stringo. [Quid enim si medicum quidē dicas esse debere, ferramenta verò eius accuses, quod secent, & inurant, & amputent, & constrictent, quando sinè instrumento artis medicus esse non possit. Tertull. aduers. Marc. lib. 2. cap. 16.

CONSVBSTANTIALITAS. Vide *Homousion*.

CONSVLARIS DIGNITAS. Vide *Hypatus*. Per annum durabat, in quo tempore induebantur, purpura, & S. R. E. Cardinales perpetui Consules censentur. Vide *Cardinalis*.

CONSVETVDINARIVM, liber in quo Monasterij consuetudines notabantur. [Hic quoque consuetudines approbauit, & conseruari persuasit, quas, qui videre desiderat, in consuetudinario scriptas poterit inuenire. Matth. Paris. In vita Pauli Abb.

CONSVLTOR, deponens verbum, consilium poscere significans. [Aut quis illi consiliarius fuit, quem consultatus est. Tertull. aduers. Hermog. cap. 7.

CONSVLTVM, prouisio: [Vt inopia, nuditasque tali prouidentia possit habere consultum. S. Greg. in Regist. lib. 1. cap. 18.

CONTACIVM, cantus ecclesiastici genus, vox græca κοντάκιον, idest, breuis cantus, cuius Romanum Emissenum Diaconum anno 500. per reuelationem Deiparæ inuentorem fuisse ex Minæo ad primam Octobr. diem colligitur. Item librum significare ait Balsamon ad modum Ritualis, in quo ordinationum formulæ continebantur; propriè autem denotat volumen, à græca dictione κοντός, idest, lignum super quod antiquorum more inuoluebatur volumen.

CONTAMEN, macula, contagium. [Vulgi contamine mixtos. Tertull. lib. 1. aduers. Marc. cap. 1.

CONTECTALIS, contubernalis: sumitur etiam pro vxore: [Sanctus Henericus cognomento Pius gloriosissimum Romani Imperij decus, eiusque dignissima contectalis piæ memoriæ Chunegundis. In vita S. Chunegundæ.] Quod tamen *Contectalis* nomen huic Sanctæ rectè adaptari potuit; nàm marito in habitatione asso-

ciata fuit, non verò in lectio; legitur etiam simile vocab. in donatione à Gordiano S. Gregorij Magni Patre, ad fauorem Monasterij Montis Calui facta, quæ inter M. S. Latini Latinij conseruatur in Biblioth. Viterbien. Cathedralis, his verbis: [Ex parte stirpis Octauiani, & Syluiæ nostræ dilectissimæ contectalis.] FR. Repeditur etiam hec dictio in Bullar. Casinen. tom. 2. constit. 86. 143. & 158.

CONTIMPLATIO, & Contemplatiuus. Vide Theoria, & Theoriticus.

CONTEMPORO. Vide Coetaneo.

CONTENEBRICO. obscuro. [Et cœlum contenebricauit nubibus Lucifer. lib. 1. pro S. Athanas.

CONTINTIO. Vide Tensoria.

CONTESSERATIO, signum familiaritatis, ac necessitudinis, ex dictione Tessera, quæ signa dabantur amicis, vt in itinere, ac diuersorijs pro commendatis dignoscerentur; quæ italicè Patente dicuntur. [Communicatio pacis, & appellatio fraternitatis, & contesseratio hospitalitatis; quæ iura non alia ratio regit, quam eiusdem Sacramenti vna traditio. Tertull. in lib. de præscript. aduers. Hæret. cap. 20.] Vbi de charitatiua antiquorum Christianorum, & mutua eorum correspondentia loquitur. Vide Continentia. §. FR.

CONTESSERO, vniformiter correspondeo. [Videmus, quid dixerit, quid docuerit, quid cum Africanis quoque Ecclesijs contesserauerit. Idem Tertull. loco cit. cap. 36.] loquitur ibi de prærogatiuis Rom. Ecclesiæ, cum qua mutuam, ac vniformem doctrinam habebat Africana, quæ romanam tesseram in dogmatibus ostendebat.

CONTESTATIO. FR. libellus famosus à coniuratis formatus; coniuratorum enim dicitur contestis. Vide Contestis. [Quidam maligni spiritus consilio repletus, contra Castorium Notarium, & Responsalem nostrum nocturno silentio in Ciuitatis loco contestationem posuit, in eius crimina loquentem. D. Greg. in Regist. lib. 5. epist. 30.] quem deinde infamatorem idem Pontifex excommunicauit. Vide Libellus.

CONTINA, apud Slauos templum significabat. [Omnes illæ continæ numero quatuor mira celeritate confractæ sunt. In vita S. Ottonis. lib. 2. cap. 30.] Contina dicebatur, quia in ea Idolorum simulacra continebantur. Vide Idolium.

CONTENTIO LONGA. Vide Funis contentiosus.

CONTINENTIA, conseruatio, subsidium, seu necessaria sustentatio, vocabulum D. Gregorio in eius Registro familiare. [Ipsi pro victu, & nutrimento, stratoque ad continentiam, pueroque eius annonam, quantum prospexeris satis esse, constituas. lib. 1. cap. 18.] Apud quem Facere continentiam, necessariam substentationem subministrare significat. [Videtur mihi, vt ei continentiam facias; si vtile conspicis. Idem lib. 1. cap. 42.] Vbi eandem phrasim in passiuo sensu sic repetit: [Annuam continentiam à te volumus fieri.] Et in eodem Regist. reperitur Contineor pro sustentari. FR. [Et locum, vel actionem prouideat, ex qua quotidianis stipendijs valeat contineri. Idem lib. 3. epist. 28.] Item pro affectus conseruatione, seu correspondentia. [Miror autem, quod in me collatas dudum continentias vestras ex hac moderna pastoralis officij continentia distraxisti. Idem lib. 1. epist. 4.] Theotistæ Mauritij Imperatoris sorori scribens, quod imperialem confirmationem ad eius pontificatus electionem non impedisset, conqueritur, quo actu Theotistam antiqui affectus correspondentiæ defecisse Gregorius ait: & alibi in eadem significatione, idem Pontifex. [Sed quia vos valdè in continentia nostra benignos inuenimus. lib. 4. epist. 28.] Item pro subsistentia pontificalis dignitatis. [Pastoralis officij continentiam. idem lib. 1. epist. 4.] Apud Iuristas tamen denotat id, quod in Scriptura continetur. [Mox enim, vt Abbas chartulam ad legendum aperuit, totam eius continentiam deletam inuenit. Cæsarius lib. 2. miracul. cap. 10.] Ac tandem in ambrosiano ritu velum illud significat, quod Subdiaconus super humeros fert in Miss. cantata. Continentiæ moralis virtutis documentum, Vide Foraneus.

CONTOPOECTES, Hastiludium, seu Troiæ ludus, italicè Giostrare à græco vocabulo κοντοπαίκτου, idest, hastæ ludus. [Propter horum autem canonum pœnas videntur esse excogitati ludi imperiales contopæctes, scilicet. Balsam. in can. 51.] FR. Legendum esset Contopæctes, quod græcè propriè hastiluforem significat; nam hastiludium eo idiomate κονταπαίγμα dicitur. Vide Torneamenta.

CONTORALIS, consors, idest, eiusdem tori. [Ac Erimgardim suam contoralem. In vita Rixfridi Episcopi.

CONTOSTAVLVS. FR. comestabuli dignitas in Aula Imper. Constantinop. ex Κόντος, italicè Conte, ità Cantacuzenus. lib. 2. cap. 4. de Sabaudiæ Duce scribens ait: [Comperiunt Principem Sabaudiæ, quem Latinorum lingua Conton vocant.] Staulus ex latina dict. stabulum corruptè, qui à Gulielmo Tirio Constabularius semper dicitur.

CONTRARIETAS. Vide Antitheia.

CONTVBERNALIS. Vide Cellulanus. Contectalis. Syncellita.

CONTVBERNIVM. Vide syncellitas in dict. Syncellita.

CONTVS, equuleus, ex græca dict. κόντος, quæ perticam, seu hastam significat. [Qui mox extendi eam mandauit in conto. In vita S. Martinæ.] FR. [In contis, & in scutis. Iudith. 9. 9. Et egredientur habitatores de Ciuitatibus Israël, & succendent, & comburent arma,

arma, clypeum, & hastas, arcum, & sagittas, & baculos, manus, & contos. Ezech. 39. 9. Et leuabunt vos in contis. Amos. 4. 2.

CONVALESCO. FR. in rebus inanimatis, & moralibus. [Vt in hac electione, nec datio quibuscumque modis interueniat præmiorum, nec quarumlibet personarum patrocinia conualescant. can. Illud. 8. quæst. 1.

CONVENA, coadunatus, congregatus: [Ego exercitum tuum ex multis indomitis conuenam nationibus. Ambros. 5. epist. 29.

CONVENTO, frequentatiuum verbum, ex conueno apud Cæsarium. lib. 5. miracul. cap. 22.

CONVENTVS. Vide *Monasterium*.

CONVERSIO. FR. eius etymon in can. conuertimini. de pœnit. dist. 1. sic explicatur. [Conuersio dicitur, quasi cordis vndique versio.

CONVERSVS. Vide *Laicus*.

CONVIATOR, in via consociatus; [Sic Iacob vianti conuiator occurrit. Chrysol. ser. 131.

CONVIVIVM. Vide *Enochis*.

COPHINVS, Tabernaculum, in quo Eucharistia conseruatur. [Deinde idem Cardinalis debet incensare Altare, & cophinum, in quo conseruatur Corpus Christi. Danantria in suo Cæremoniali.] Et idem alibi *Armariolum* vocat.

COPIATÆ. Vide *Laborantes*.

COPRONIMVS, stercoratus, à voce græca Κόπρος, idest, stercus, quo vocabulo cognominatus est Constantinns Imperator Leonis Isaurici filius, quia dùm trina immersione in sacro fonte iuxtà Græcorum ritum baptizaretur, sacras aquas constercorauerat, atque tunc S. Germanus Constantinop. Patriarcha de hoc infante vaticinauit, eum commaculaturum esse Christianam Religionem, quod ex acerrima eius in sacras imagines persequutione verificatum fuit. FR. simile exemplum in Vincislao Caroli IV. Imperatoris filio refert Odoricus Raynald. in Ecclesf. Annal. an. 1361. num 2. quod, nimirùm, vrina ab eo demissa, dùm baptizaretur, sacram lauacri aquam fœdauisset, & dùm super Altare ad eum coronandum poneretur, illud etiam stercore inquinasset, quod eius contra Ecclesiam persecutionis indicium fuerat; præcipuè contra Bonifacium IX. atque eius enormitates, vitia, & ærumnas vide in eodem Auctore ad an. 1390. & seq.

COPTIMVM. FR. elocationis species, quam Romæ Cottimo dicitur. Bullar. Casin. tom. 2. constit. 314.

COPVLA, quæ propriè ligamen, seu collare significat, quo simul canes venatici colligantur, & copulantur. [Quos neque est tanti rarò re infectando, superandos copulis palàm dictis inquietari. Sidon. lib. 8. epist. 7. Vt Episcopi, & Abbates, & Abbatissæ copulas non habeant. In Capitul. Caroli Magni. In aliquibus exemplaribus legitur *Coupulas* à gallico sermone *Couple*.

COPVLATVS. FR. matrimonialis coniunctio. can. consanguineorum. 3. q. 7.

COQVIMELLA. Prunum, species notissimi fructus. [Coquimella, quam Latini ob colorem prunum vocant. Isid. lib. 17. cap. 7.] Vide *Nixa*.

COQVINA. Vide *Fulina*.

COR. Cordis inspiratio. Vide *Incordor*.

CORACINVS, coruinus, à græca voce, Κόραξ, idest, coruus, quo vocabulo etiam in locutione latina *Corax* à D. Hieronymo vsurpatur, ac etiam vtitur D. Ambrosius ad significandum delubrum, vbi Gentiles coruos adorabant, sic inquiens. [Quia coracina sacra habeut pagani. In epist. D. Pauli ad Roman.

CORBA, & *Corbanus*, sic in Hibernia vocant Parochum à vernacula dictione *Corbach*, & Parochiam *Corbanatum* dicunt.

CORBAN. FR. hebraic[illegible]x, seu potiùs Chaldaica. [Corban (quod est donum) quodcumque ex me tibi proderit. Marci cap. 7. 11.] Arabes quoque *Corban* vocant Eucharistiæ communionem, idest, *donum*, & *munus*. Item iuramentum significabat, seu Hebræorum votum, quo aliquid Deo consecrabatur, de quo Theophrastus, ac de hoc voto Matthæus cap. 15. cum Marco ita concordans, inquit: [Munus quodcumque ex me tibi proderit.] Vbi Christus Pharisæos reprehendit, asserentes, quod votum pœnale filiorum familias, licet in præiudicium parentum validum esset; quare Christus hoc esse contra diuinum præceptum demonstrat. Item *Corban* ex Ioseph heb. lib. 4. cap. 4. antiq. Hominem Deo deditum significat. Vide *Corbona*.

CORBICVLARIVS, in aliquibus Galliæ Ecclesiis ita vocatur clericus rochetto indutus, quod Galli *Corbulam* vocant, & inseruit pro illis clericis, qui in officio Acolythi ceroferalia gerunt, vt etiam penes Dominicanos, & Teresianos obseruatur. Vide *Pascha*. 5. In Andegauensi autem Ecclesia.

CORBONA, hebræa vox, arcam significans à *Corban*, de quo supra diximus significare donum, seu oblationem. FR. quod Chaldaicum nomen potiùs est, oblationem significans. Vnde illud: [Non licet mittere in corbonam. Matth. 27.] litteraliter significat. [Non licere in locum ponere, in quo oblatio poni solet.] Seu vt habetur in textu Chaldaico: [Non licet eos abijcere in corbonam,] videlicet inter oblationes; seu inter ea, quæ templo offeruntur; cum enim oblationes in arcam ponerentur, indè & arca idem nomen sortita est. Baron. an. 40. num. 69. quæ etiam mensa dicebatur. Vide *Mensa*. ::: Tria loca commemorant Scriptores apud Hebræos in templo ad recipiendas oblationes fuisse, primum quod appellabant Musach, ab Achaz Rege ædificatum, vbi Principum, Magnatumque dona reponebantur. Vide *Musach*. Secundum, quod Gazophylacium

cium dicebatur, ad populares oblationes destinatum. Vide *Gazophylacium*. Tertium denique Corbona vocabatur, quod pro eleemosynis Sacerdotibus, & Templi Ministris destinatum erat.

CORDICITVS, aduerb. ex toto corde, cordialiter. [Si quidem prudentibus cordicitus insitum est vitare fortuita. Sidon.lib.4.epist.4.

CORDIGERI, vel *Cordiferi*. FR. Ordinis Sancti Francisci Regulares, De verborum signif. in sexto lib.6.tit.12.cap.3.Vide *Franciscani*.

CORDVBENSIS PELLIS; italicè *Corame cordouano*. Vide *Bazan*

COREPISCOPVS. Vide *Chorepiscopus*.

CORNICVLARIVS. FR. qualis miles dicebatur. Vide Baronium in Notis ad Martyrol. 21. Augusti.litt. c. cui à Latinio tamen in Correc. ad Martyrol.obijcitur.

CORNOR. verb.deponens, clangor cornu.[Faciat cornari, nè videatur furtiuè facere.Matth. Parif.in hist.

CORNVTA, capsa quædam, quæ tempore conclauis ad deferenda comestibilia pro Eminentissimis Cardinalibus inseruit, sic appellata à binis cornibus, seu ansis in extremitatibus eius positis, per quas hasta transacta, commodiùs defertur à seruis. [Prælati custodes cornutam aperiant fercula, & omnia, quæ intus sunt diligenter perscrutentur, nè quid litterarum insit. Cærem.Rom.lib.1.cap.4.] Aliqui tamen Recentiores *Carnutam* scribi maluere, ab illatis in ea carnibus etymon trahentes.

CORONA, Ornamentum, quod in Ecclesia pendebat, de quo sæpè Anast.Bibl.cuius typum hic subijciam, vt in quodam Martyrol.in membrana exarato Vaticanæ Bibliothecæ à Paulo Æmilio Cardinali Sfondrato dono dato delineatum inspexi. fol.342.

In Ecclesia S.Clementis Romæ est etiam similis figura in quadam antiqua imagine, quæ ad læuam ingredientis depicta perspicitur. Vide *Staupus*. FR. Ante Imperatorem Græcorum deferebantur duo lampades coronatæ, quæ ideò à Balsamone στεφανώματα dicebantur: adulatoriè tamen ipse asserit hanc cæremoniam adhibitam fuisse, vt indicaretur ad imperatoriam maiestatem, seu coronam rerum diuinarum, & humanarum curam spectare, quam authoritatem sibi arrogabant græci Imperatores; contra quos Nicolaus Papa hæc scripserat: [Hi quibus tantum humanis rebus, non diuinis præesse permissum est, quomodo de his, per quos diuina ministrantur iudicare præsumant, penitùs ignoramus.can.denique. dist.96.& can.cum ad verum.ibidem.] At vnica huiusmodi lampas Patriarchæ præferebatur in signum illius spiritualis tantum curæ; sic etiam Imperatrici vnica præibat, quia ad eam nonnisi humanarum cura spectabat. Item *Corona* pro auro coronario, munere. & xeuijs, quæ vulgò *Regalia* dicuntur, coronæ, scilicet, regi debitæ. Vide *Bebem*, *Fodrum*. Corona baptizatorum. Vide *Baptismus*. Corona clericalis. Vide *Tonsura*. Klil in dict. *Cænobium*. *Papalethra*. *Platta*. Corona ciuica, militaris, & sacrificiorum. Vide *Roga*. Corona Imperialis, aliorumque. Vide *Calyptra*. *Collyra*. *Crionia*. *Diadema*. *Garrbara*. *Infula*. *Pileus*. *Piramis*. Corona Imperialis Iustiniani in incendio deperdita, & post aliquod tempus inuenta. Vide *Septimum*.

CORONA OBLATIONIS, dicebatur panis pro sacrificio Missæ oblatus, licèt aliqui perperàm ipsam Eucharistiam intellexerint, qui quidem error ex D.Gregorij textu lib.4. cap.55. manifestè conuincitur; ibi enim visionem cuiusdam animæ in purgatorio existentis referens, quæ cuidam Sacerdoti hæc verba fudisse, inquit; [Iste panis sanctus est, & ego hunc comedere non possum.] Quæ verba *Panis sanctus* occasionem censendi præbuit errantibus, quod de sacrosancta Eucharistia hic ageretur; sed ex subsequentibus verbis, de quo pane anima illa intellexerit patet; dum sequitur; [Si autem mihi præstare vis Omnipotenti Deo offer hunc panem.] Ergo adhuc consecratus non erat. FR. Item Corona iurisdictionem, & potestatem significabat. [Supplicans coronæ vestræ, vt gestis ecclesiasticis ex omni obnoxitate soluatur. Ennod.in petitorio pro Gerontio Agapyti puero. Cum Ecclesiam Sancti L. de corona tuæ Diœcesis canonicè sit adeptus. De filijs Presbyterorum.lib.1. Decretal.cap.13.] sic dicimus *Corona hispanica*. *Corona gallica*. Vide Baron.an.503.num.15. Corona quæ in Sanctis depingitur. Vide *Nimbus*. Quæ spinæ fuerint corona Christi passi. Vide *Rhamnus*.

CORONARIVM æs, siuè aurum. Vide *Babem*. *Fodrum*.

CORONATIO IMPERATORIS. Vide *Infula*. *Pectorale*. *Rota prophyretica*.

CORONO. Vide *Inoro*.

COROPITÆ. Vide *Agnostici*.

CORPORALE, velum sacrum, ità appellatum, ex eo quia pro Christi sacramentato corpore inseruit, quod *Palla* dicitur à S.Clemente ep.2. Item *Sindon* ab Isidoro Pelusiota l.1.c. 123.& in

in Missali ambrosiano. Item *Palla corporalis* in ord.Rom.Appellatur etiam Antimensia, idest, loco mensæ, vide in dict. *Altare.* Item Θρόνος, cum sit Regis gloriæ thronus. Item Chrismale, vt suo loco dictum est. Debet fieri ex tela linea, simplice, munda, atque benedicitur ab Episcopo, seù ab habenti facultatem paramenta sacra benedicendi. Dixi *Ex tela linea*; nam, vt Alcuinus notauit. [Corporale, cui superimponitur Corpus dominicum, non aliud, quàm linteum, esse oportet; quoniam Ioseph linteum mundum legitur emisse, vbi corpus dominicum inuoluit. De diuin. offic.] Licet Azor. lib. 10. cap. 28 quæst. 8. posse ex tela cannabina fieri censeat. Dixi *Simplex*, quia, vt Rabanus lib. 1. de inst.cler.cap. 33. aduertit inquiens: [Imminetiturque super Altare corporale pallium, quod significat linteum, quo corpus Saluatoris inuoluebatur, quod ex lino puro textum esse debet, & non ex serico, vel purpura, neque ex panno tincto, sicut à S.Syluestro Papa institutum inuenimus.] Quod tamen Græci non obseruant; nàm in medio eius acu pingunt caluarium montem, cum cruce superposita, & subtus montem Christum effigiant mortuum iacentem Angelis circumdatum, atque in quatuor corporalis angulis quatuor illa animalia Euangelistarum symbola formant, eique applicant bursam, in qua reliquias Sanctorum Martyrum includunt, sigillisque, mastiche, ac cera occludunt. *Mundum* dixi debere esse corporale contra ecclesiasticorum ministrorum negligentiam qui sordida corporalia ad celebrandum præbent; contra quos sic Petrus Damianus inuehitur. [In squallido linteo dominicum corpus offerunt, & inuoluunt, & quod non dignaretur potens quilibet, qui tamen vermis est, proprijs adhiberi labijs, in hoc isti corpus non verentur imponere Saluatoris. Opusc. 26. c. 1.] Atque Alcuinus loc.cit. munditiam internam Celebrantis indicare mundum corporale astruit inquiens: [Ita ergo, qui corpus Christi in se recipere desiderat, per multos bonorum operum labores. & per castitatem mentis, & corporis debet se reddere mundum, & candidum.] Hi ergo, qui immundis vtuntur corporalibus, secundum Doctorum opinionem, non excusantur à mortali, si immunditia erit notabilis. Tandem debet corporale benedici ab habente facultatem. Quod tamen inter Græcos solus Episcopus illud benedicit, consecrat, chrismate vngit, atque alias cæremonias facit. Antiquitùs corporale maioris latitudinis erat; inseruiebat enim eius extremitas ad cooperiendum calicem, vt adhuc Carthusiani obseruant. Hodie tamen ad periculi cautelam, adhibemus exiguum corporale, quod palla, seu animetta dicitur. Vide *Animetta. Palla.* Quod vna cum corporale benedicitur, cum sit corporalis pars. Vtrumque verò à laicis tangi non debet, fine peccati mortalis scrupulo, vt Syluester, Angelus, Emanuel Sà, Armilla, & alij docent: Exclusis tamen necessitate, ac Sacristiæ Ministris cum priuilegio, seu Superioris licentia, quod intelligendum est, postquam Sacerdos eo vsus fit in Altari; nam quando est lauatum, non adest tangendi scrupulum. Insuper sunt aliquæ cæremoniæ in eius plicatura, & explicatura obseruandæ. Quo ad plicaturam, inquit Gem. lib. 1. cap. 46. [Corporale cum complicatur, nec initium, nec finis eius apparet, quia Christi diuinitas initio caret, & finem non habet.] Aliud etiam mysterium idem in hoc agnoscit, inquiens. [Quod ità plicari debet, vt nec initium, nec finis appareat, sicut etiam sudarium in sepulchro.] Explicatur autem antè offertorium in Missà solemni, in qua Diaconus illud explicat, postquam à choro canitur *Et incarnatus est*; ad denotandum Christum manifestare cœpisse nostræ redemptionis mysteria post incarnationem: Dominicani verò solent in Missis solemnibus explicare corporale post epistolam; quorum Diaconus priùs pro reuerentia manus lauat. De miraculosis corporalibus. Vide hic infra *Corporale festum.*

CORPORALE FESTVM, sic appellatum fuit festum corporis Christi, occasione illius insignis miraculi, quod in quadam Ecclesia, non valdè distante à Volsinij, seu Volsinij Tusciæ Ciuitate acciderat, de quo Odoricus Raynaldus in Annal.Eccles.ad an. 1264. nu. 26. & seqq. Illius, nempè, corporalis sanguine Christi consperfi, quod magna veneratione in Vrbeuetana Ciuitate conseruatur, quæ præter cæteras claritudines, admirabilis redditur ob templum conspicuo frontispicio adornatum, & propter situm natura, & arte inespugnabilem, ac artificiosum puteum, in quo, vsque in imum iumenta ad extrahendam aquam descendunt, quibus pro ascensu, descensuque artificiosè, ad euitandas incursiones, duplex cochlea constructa reperitur. Hæc tamen & alia omnia ibi conspicua à supernaturali illius sanctissimi corporalis prodigio superantur, quod mihi summa in contemplando fœlicitas fuit; nàm Superioris permissu, nedum diu illius maculas (in quibus Christi figuræ replicatæ conspiciuntur in actu *Ecce Homo*, iuxtà formam hostiæ illius sæculi, obseruaueram; sed etiam mihi licitum fuit quandam concauitatem introspicere, aperiendo, scilicet quoddam operculum ferreum clauibus firmatum, vbi quædam telæ fragmenta sanguine conspersa, & inuoluta inuenta sunt, in quorum medio erant aliquæ chartulæ litteris gothicis lectu difficilibus, in quarum vna erat scriptum. [Corpus Christi sparsum fuit super hoc corporale: cum summa diligentia debet custodiri.] Et in alia scriptum erat. [Benda, in qua inuoluta fuit pars corporis, & corporale cum guttis Sanguinis Christi, & figuris.] Quæ theca erat in eodem armario, in quo miraculosum corporale conseruatur, & non

nou modica difficultate aperta fuit, nec mediocrem pariter circumstantibus admirationē hæc reliquiarum inuentio attulerat, quarum nulla inter incolas extabat traditio. FR. Fertur simile miraculum accidisse anno 1239. in Oppido Darocæ Hispaniæ in Regno Valentiæ, de quo agunt Aloysius Granata de Excellentia Christianæ Religionis.lib.2.& Bzouius tom.13. Annal.Eccl.& Marian de reb.Hisp.apud Odor. Raynal ad an.1240. num. 26. Vide *Brandeum*. Quò verò ad Corporis Dominici festum, eiusque institutionem, per aliquot annos antea in diœcesi Legionensi, Ioannes Ciapeauillus de vera orig. festi Corp.Dom. cap.2. institutum fuisse refert. De hoc festo. Vide *Eucharistia*.

CORPORALE, quomodo differat à spirituale. Vide *Spirituale*.

CORPORALE CRIMEN. FR. [Paulus Deaclinæ Ciuitatis Episcopus inter alia mala in corporali crimine lapsus. 2. quæst. 7. can. lator.] Quod Glossa adulterium, vel incestum interpretatur; nam ex simplici fornicatione Episcopus eius dignitate non priuatur. Nihilominus contrarium dici debet, quia manifestè ex can. Paulus. loc.cit.dicitur, quod à subditis de lapsu carnis conuincitur; ergo per carnalitatem, nec adulterium, nec incestum priuatum fuisse arguitur: potest tamen esse, quod scrupulosius carnalitaris peccatum in Episcopis corrigebatur, vel ex publico scandalo, vel habituatione, vel quia hoc crimen erat inter alia mala Paulo imputatum, vt expresse in dicto can.Lator. Quinimò Episcopi corrigebantur, qui in eorum seruitio carnales homines retinebant. 2. quæst.7.can.58.

CORREGIONALIS. Vide *Regionalis*.

CORRELATIVVS, terminus scholasticus, quomodo antiqui illum exprimebant. Vide *Sine inuicem*.

CORTINA. Vide *Velum*.

CORVS, à Cor hebraico nomine mensura liquidorum, & aridorum intelligitur: continens secundum aliquos modia romana XL. Latinus tamen Latinius in eius Biblioth. Sac. sustinet continere LX. Eucherius verò ait non continere plus quàm XXX. At quodlibet modium secundum Plinium lib.18.cap.16.præstat in iugera modia viena. De hac mensura sæpè in Sac Pagina, & Lucæ 16. [Tu verò quantum debes? qui ait: centum coros tritici,] & quod sit etiam liquidorum mensura probatur.3. Reg. cap. 15. num. 11. [Salomon autem præbebat Hiram coros tritici viginti millia, in cibum domui eius, & viginti coros purissimi olei.

CORVSCVM, fulmen. [Permittit super sepulcrum præterire coruscum, nè fieret multitudinis totius interitus. Greg. Turon. lib.2. mirac. cap.27.

COSACCHVS. Vide *Gosachio*.

COSCINA, aridorum mensura. Vide in dict. *Sauma*.

SS.COSMÆ, ET DAMIANI epitheton. Vide *Anargyri*.

COSMITES, Ecclesiæ nauis in formam crucis iuxta antiquum ritum, ità à S.Germano appellara, quia hæc figura repræsentat quatuor mundi plagas, qui κόσμος græcè dicitur, seu quia κόσμος propriè ornatum significet, hinc antonomasticè pro mundi ornatu κόσμος accipitur à verbo κοσμῶ, idest, orno, sic Ecclesiæ nauis in prædicta figura pulcrè formata *Cosmites* dicebatur.

COSMODIN. FR. Aliquæ Ecclesiæ in Vrbe, & alibi sic appellatæ, à græco vocabulo κοσμεῖν ornatum, seu mundanum significans. Romæ adhuc extat in Regione Ripæ Ecclesia titulo Diaconiæ, quæ dicitur S.Maria in Cosmodin, & antiquitùs alia extabat sub inuocatione Sancti Valentini in Cōsmodin: Florauantes Martinellus in sua Roma Sac.cap.12.pag.mihi 404. Ac alia S. Mariæ in Cosmodin nunc S. Aniani appellata ex Panciroli.idem Martinellus p.371. Item in suis Memorijs Sacris Rauennæ antiquæ pag.244.Hieronym. Fabrus affirmat fuisse Rauennæ Ecclesiam sub eodem vocabulo. In Bullario tamen Casinensi sæpè *Cosmedin* legitur Vide *Schola græcorum*

COSMVS, vox græco-barbara, significat iumentū, indè *Cosmaticus* solutio pro vectura iumenti. Isid.in glossa. Ità etiam *Monocosmus* currus vnico iumento vectus.

COSTVMA, vsus, mos, [Dedit Ecclesiæ, tempore, quo viuebat, pro anniuersario suo faciendo costumas, quas habebat apud Polliacum. Necrologium Trecense.] In hoc tamen loco consuetum tributum, seù solitam solutionem propriè significat à græca voce, licet barbara κοστίμων, seù gallica *Coutume*, seu Italica *Costume*.

COTERELLVS, vilis homo, tugurij habitator. [Eodem die captus est Beukin coterellus. In vita S. Caroli Comitis.

COTOPITÆ. Vide *Agnostici*.

COTTA. Vide *Superpellicium*.

COXA. Vide *Largica*.

CRANIVM, aliquando caluarium montem denotat. [Adam primus noster parens in hoc, qui nunc dicitur cranium, loco dicitur esse sepultus, vbi meus Christus pro nobis crucem, & mortem suscepit. Metaph. In vita S. Theodos. Cœnobiar.] Vide *Golgotha*. *Bosor*. *Venerarium*.

CRAPVLITAS, crapula. [Multi exanimatum crapulitate opinantur. Paul. Diacon. lib.10.] loquitur de Iustiniani Imp. morte.

CREAGRA, furca bicornis, qua ex pila caro extrahitur, græcè κρεάγρα apprehensionem carnis sonans. [Fecit autem Hiram lebetes, & creagras. lib.2. paralipom cap. 4.

CREATVS, ità à Fulberto Carnotense appellatum fuit diuinum Verbum, non quia cum Arianis sentiret, qui illud creatum fuisse aebant

bant; sed prout humanatum, vel de natura humana eodem Verbo vnita loquutus est; nam ex eius verbis de natiuitate, seu conceptione Christi loquutum ipsum fuisse clarè colligitur, dum inquit: [Alia quia erat in principio apud Deum; alia, quia creatus ex Virgine Maria. epist. 1.] FR. Est tamen quæstio inter Theologos agitata vtrum hæc propositio *Christus est creatura* possit simpliciter proferri; negant S. Thomas in 4. contr. gent. cap. 48. Canus 11. de locis. cap. 11. & alij apud Suar. tom. 1. in 3. par. quæst. 16. art. 8. Vasq. disp. 65. cap. 1. Cabrer. in art. 8. Affirmant tamen S. Bonau. in 3. dist. 11. art. 2. quæst. ad 4. Caiet. in 3. part. quæst. 16. art. 8. & 10. Valdensis. tom 1. lib. 2 art. 3. cap. 41. dummodo fit ex proprietate sermonis, & absit scandalum propter Arianos: & colligitur etiam ex D. Thoma in 3. part. q. 16. art. 8. vbi non negat ex proprietate sermonis non esse dicendum: *Christus est creatura*, quod subauditur quatenus homo; sed inquit: [Ne errori Arianorum fauere videamur.] vbi S. Doctor non ait: *Ne faueamur*; sed *Ne videamur fauere*, quia reuera non fauent huiusmodi verba, dum implicitè talem, quatenus homo est, intelligamus; Cum addito tamen explicito, seu cum restrictione aliqua, pleno ore SS. PP. protulerunt; quare S. Leo Papa I. serm. 3. Pentec. ait: [Si enim homo ad imaginem Dei factus, in suæ honore naturæ mansisset &c. creator mundi creatura non fieret.] Ac S. Hilarius Arianorum insectator acerrimus lib. 12. de Trinit. in fin. non veritus est talia proferre, nempè: [Filius itaque suus est, qui est in homine, & ex homine factura: neque tantùm factura; sed etiam creatura.] Atque Gentium Doctor. [Qui secundum Deum creatus est: ad Ephes. 4.] Ac etiam D. Hieron. in Com. magn. cap. 2. ad Ephes. [Nos liberè proclamamus, non esse periculum, eum dicere creaturam, quem vermem, & hominem, & crucifixum, & maledictionem tota spei nostræ fiducia confitemur.] S. Aug. [serm. 3. de Tempor.] quem Ecclesia in festo Purific. legit. [Deus, qui est, & qui erat; fit creator creatura.] Sophron., in confess. fidei à VI. Synodo recepta act. 13. in act. 11. [Creatum hunc ipsum, vt & increatum.] S. Cyrill. Alex. lib. 10. thes. cap. 4. [Cum ipsa natura increatus sit, & omnium Dominus, & creator: creatura etiam factus, primus inuenitur inter omnes homines.] S. Greg. Nazian. Orat. Natiu. Dom. quæ est 38. [O nouam mixtionem, & admirabilem temperationem! qui est, fit; & increatus creatur.] Et tandem in Concil. Lateran. sub Martino I. in quo Monothelitarum hæresis damnatur An. Dom. 642. à 105. Episcopis in consult. 5. can. 4. statuitur: [Si quis non confitetur vnum, eundemque Dominum nostrum, & Deum IesumChristum &c. Eundem inconditum, & conditum: condemnatus sit.] Concludendum ergo est: quod quotiescumque adest oppositio *Creati*, & *Increati* tollitur omnis suspicio, scandali, & quo secluso etiam *Creatura* Christus dici posset; dummodo haud mera intelligatur.

CREDENTIA. Vide *Paratorium*. *Prothesis*.

CREDITVS, fidens, amicus fidelis. [Transmitte Abbates, & creditos tuos, vt hæc, quæ loquor, exponant. Greg. Turon. lib. 9. cap. 10. FR. adiectiuum *Creditus*, & *Credor* pro commisso, & committor in Sac. Script. non rarò vsurpatur. [Gubernat creditam sibi domum. Genes. 39. Cunctis ei creditis. Ibid. Qui credita habebant vtensilia. 1. Paralip. 9. Dispensatio mihi credita est. 1. Corinth. 9. Creditum mihi est Euangelium. Galat. 2. Vt crederetur nobis Euangelium. 1. Thessal. 2. Euangelium gloriæ beati Dei, quod creditum est mihi. 1. Timot. 1. Prædicatione, quæ credita est. Ad Tit. 1.

CREDO, quando in Missis votiuis dicatur. Vide *Missa votiua*. Reliqua. Vide *Symbolum*. An sufficeret sensum, & non verba memoriter retinere. Vide *Spiritualites*.

CREDVLVM, securum, periculo vacuum, epithetum conuiuio à Iustino epist. 2. attributum, in quo absque vlla veneni suspicione comedebatur.

CRIMENTVM, augumentum. [Qui non modò fautor est cremento proficientium. In vita S. Adelardi Abb. Luna crementum, & decrementum facit. D. Ambrosius. In. epist. ad Rom. cap. 4.

CREPIDVLVM, muliebris in capite ornamenti genus; ita à crepitando appellatum. [Et stolam, & supparum, & crepidulum, & caliendrum. Tertull. de pallio. cap. 4.] Turnebus tamen *Crepidulam* legit. Viget adhuc vsus penès orientales mulieres in capitio appendere monetas aureas, & argenteas, quæ in capitis motu aliquantulum sonum reddunt.

CREPITACVLVM. Vide *Campana*.

CREPVLVS, murmur resonans ex venti effectu inter frondes, saxa, vel in aquis redundantis. [Et viatorum sollicitas aures folijs toto nemore labentibus crepulo fragore circumstrepit. Sidon. lib. 4. epist. 15.

CREPVSCVLASCENS, crepusculi tempus, sicut *Vesperascens* vesperatum tempus dicitur. [Ad hoc & cum me defatigatum ab excubijs ad diuersorium crepusculascens hora reuocaret. Sidon. lib. 8. epist. 3. Vide *Inter canem*, *&* *lupum*.

CRETIO FR. accessio, & propriè significat præfixum terminū hæredi ad accenendū hæreditatē. [Cesset itaque in maternis dumtaxat successionibus commentum cretionis. C. Theodosi lib. 8. tit 9.] Vide *Hæredipeda*.

CREVENTIA. FR. copulatio, associatio. [Si verò populus portionis meæ cum populo vestræ partis ierint pro creuentiam in exercitu

quo-

quocunque &c. In capitulare Radelchisis. cap. 27. apud Camillum Peregrinum Histor. Longobard. Principum.

CRIMEN. FR. probatio: [Præuaricari est vera crimina abscondere. 2. quæst. 3. can. si quem.] Vbi Glossa notat: [Crimina, idest, probationes.] Crimen quatenus delictum significet; si est manifcftum, vt corrigatur, iuxta canonum decreta, accusatione non indiget, nec in eis est ordo iudiciarius obseruandus. in decret. de iureiurando. cap. 21. Crimen corporale. Vide *Corporale crimen*.

CRIOBOLIVM, genus sacrificij, in quo arietes mactabantur, ex græco κριὸς, idest, aries, & βολὴ percutio, macto. [Miseri sunt profusione sacrilegi sanguinis, cruentantur taurobolium, vel criobolium, scelerata te labe perfudit. Iul. Firmicus de errore prophan. Relig. cap. 28.] Vbi per *Taurobolium* taurorum sacrificium intelligit. Vide *Lanista*.

CRIONIA, pileus Constantinop. Imperatoris, quem in solemnitatibus ferebat, de quo Codinus de Offic. Constantinop. cap 6. num. 18. ex voce græca κρίνον, idest, lilium, cuius figuram præferebat, & ideo etiam *Tetraphyllum* pileus hic vocatus fuerat à τετράφυλλον, quod quatuor foliorum significat. FR. figuram pilei græci Imperatoris videri potest in typo apposito in dict. *Calyptra*. Pilei synonima vide *Pileus*.

CRISHNVS, vndè dictus. Vide *Rebursus*.

CROBYLVS, græcè Κρωβύλος, capillorum pyramidalis contextus, & ornamentum. [Debebant etiam & ipsi aliqua sibi defendere insignia. (FR. *lege deferre insignia &c.*) aut pennas Garamantum, aut Crobylos Barbarorum. Tertull. de Veland. Virgin. Athenienses crobylo induebantur aureo, adiunctis cicadis. Clem. Alex. lib. 2. Pedag. Nonnè velato ore in fœminam degenerat ille fortis, ille animo præstans, ille in armis suis admirabilis, hostibus formidabilis? Tunicam ad talos demittit, zonam pectori circumuoluit, calceamenta muliebria sumit, & more fœminarum capiti crobylum imponit; quin etiam cum lana colum circumfert, dextraque filum ducit, qua tropheum antè tulit, spiritumque. & vocem in acutiorem, & muliebrem sonum extenuat. S. Antiochus Amasiæ Episc. homil. in fest. ad kal. Ianuar.

CROCEA, cappa nigri coloris, qua Cardinales vtuntur in Conclaui, circa collum crispata, longa vsque ad terram, & ex parte anteriori aperta, manto Græcorum Episcoporum similis; nisi quod habet ex posteriori parte exiguum caputium, ad instar illius, quod fertur in mozetta: [Est autem Crocea genus clamidis longa ad terram vsque, à parte anteriori aperta à summo ad imum, & circa collum rugosa in forma capparum Prælatorum, si demas cucullum. Ordo Rom. lib. 1. cap. 4.] FR. In commentarijs Iacobi Cardinalis Papiensis etiam *Crocea* dicitur, vbi sic inquit: [Mane Patres indutis pallijs à summo deorsum, quos croceas vocant. in cellam Beati Nicolai, quæ ad dextram primæ aulæ est, silentio conuenire. lib. 2.] loquitur de conclaui, in quo creatus est Pontifex Paulus II. & hæc capella Paulina hodiè vocatur. Huiusmodi pallia erant nedum canonicis communia, vt dictum est in dict. *Cappa*; sed etiam extra domum a Cardinalibus ferebantur; sic in processu temporis ad instantiam Federici Ænobarbi Imperatoris contra Alexandrum III. fabricato, & in Conciliabulo Papiensi allato, in quo ostentabatur eundem Alexandrum non fuisse in conclaui in Pontificem acclamatum, exiuisseque proindè cum alijs, more solito, indutum, ac ità protulisse, idem conciliabulum apud Radeuicum Frisigen. in vita Feder. Ænobar. lib. 2. cap. 67. [Multi ex nostris dixerunt exisse sinè manto, (*idest Papali*) sine stola, sine albo equo & sine omni habitus munitione, cum pellibus nigris pallio coopertis, cum nigro almutio.] Similem Crocciæ formam hic apponere curauimus, quam ferebant antiqui, Rhodiorum equitum Magni Magistri, vt habetur in monumento Fratris Richardi Caraccioli in Ecclesia S. Io: Prioratus Romæ posito: qui Caracciolus à sancta sede Apostolica tempore Schismatis, eorundem Equitum Megister declaratus est.

Pon-

Pontifex etiam solet in Natiuitatis Dom. nocte similem cappam ferre in matutino; sed est villosi serici, armellina pelle subsuta, quam Bonifacius IX. instituerat. In alijs verò matutini recitationibus, & in die veneris sancti de mane est saiæ rubræ cum cucullo ijsdem pellibus subsuto, quæ in antiquis cæremonialibus M.SS *Clamis coccinea*, *Clamis rubra*, & *Cappa* dicitur. Vide *Clocca*.

CROCCIA, baculus subalaris, Vide in dict. *Baculus*, *Fulcimentum*.

CROCVPHANTIVM. Κροκύφαντον, velum ad muliebre caput, alij *Crucyphantium* legunt, quia admodum reticulæ contextum erat absque stamine, sed sola trama.

CROTALA, Vide *Campana*.

CRVCE CONTENDERE. Vide *Crux*.

CRVCIARIVS, cruciatum afferens. [Febrem denique inter cæteros mortiferos, & cruciarios exitus, erogando homini deputatam. Tertullianus aduersus proscript. hæret. cap. 2.

CRVCIBVLVM, vas: [Nàm de nocte crucibulum, & oleum effundebat. In vita B Coletæ.] fortasse diminutiuum ex nomine gallico *Cruche*. Vide *Cruselinum*.

CRVDA SALVTATIO, salutatio Candidatorum summo mane facta personis, à quibus fauorabile suffragium exoptabant; *Cruda* dicitur, quia nondùm satis cocto in stomacho cibo, surgebant illi ad obsequium præstandum, quæ phrasis non incongruè Aulicorum adulationibus applicari etiam posset. [Quæ non atria nocturnis, & crudis salutationibus occupant. Tertull. de pœnit. cap. 11.] de qua matutina salutatione S. Cyprianus aiebat. [Quas superbas fores matutinus salutator obsedit. epist. 2. lib. 2.

CRVDA SENECTVS, ab effectu; senectus enim cruditatibus plena est. [Misera insania crudæ senectutis. Apuleius lib. 1.

CRVRIFRAGIVM. FR. genus martyrij Baronius in Notis Martyrol. 23. Maij lit. e.

CRVSELINVM, vasculum à germanica voce *Kruselin*, idest, poculum. [Portabat enim vas paruum, & fictile, quod vulgò cruselinum &c. Cæsar. lib. 12. Miracul. cap. 41.

CRVSTA, vestis purpurei coloris. [His quoque vestibus abstinendum, quas Græci nomine à latino crustas vocant, in quibus alio admixtus colori puri rubor muricis inardescit. In Cod. Theodos.] FR. Sed in neutro genere Aldhelmus de ecclesiastico luxu in vestimentis loquens, pronunciauit: [Vt crusto interducto, phalerataque venustate carnalis natura comatur. de Virg.

CRVX, inæstimabile nostræ redemptionis instrumentum, quæ nunquam est à Christianis satis colenda. Inter omnes verò nationes in hoc singulares sunt Æthiopes; nàm laici eam in collo appensam semper ferunt, & in manu Monachi, & reliqui Ecclesiastici, sicut & eorum Imperator. Et è contra inter Armenorum errores à D. Nicone collectos, non adorant Crucem, nisi clauum priùs in eam figunt, illamque postea benedicunt; sic etiam maxima reuerentia Moscorum erga Crucem erroribus, & ignorantia miscetur, qui licet nunquam sinant eam ad solum sculpi, aut depingi; collo tamen appendunt; creduntque satisfacere præcepto audiendi Sacrum in diebus festiuis, si signo crucis se signent. FR. Primò quo ad eius etymologiam: Crux à cruciatibus dicitur, can. nulli. 3. quæst. 1. Deindè quo ad eius antiquam venerationem etiam antè Christi aduentum apud Hebræos, & Gentiles; & quo ad Hebræos; primò multa Sacræ Scripturę loca congerit Iacobus Bosius in eius tractatu de Triumphanti Cruce, de qua etiam præcipuè in psal. 73. Dominicus Cardinalis Gimnasius notauit; vbi Psalmista inquit. [Et gloriati sunt, qui te oderunt in medio solemnitatis tuæ, posuerunt signa sua, signa, quæ non nouerunt: sicut in exitu super summum &c.] de Hebræis exponens qui. [Posuerunt signa, & non cognouerunt: hic est Iesus Nazarenus Rex Iudæorum, sicut in exitu, in vltimæ vitæ Domini exitu super summum Crucis.] Ac de Gentilibus cit. Bosius lib. 2. cap. 4. asserit, quod orantes illi, Crucem effigiebant, & lib. 5. cap. 12. quod Ethnici, nescientes tamen quid facerent, Crucis figuram, & imaginem formabant: de quibus vide etiam Baronium An. 34. num. 92. & 93. De Ægyptijs vide infra dict. *Crux Ansata*. Quo ad Crucis materiam: Glossa in Clement. de Summa Trinit. cap. 1. de vera Christi Cruce sic ait: [Fertur etiam Crux quatuor genera lignorum habuisse cedrum in stipite, palmam in palo longum, cupressum in ligno ex transuerso, oliuam in tabula super Crucem loco quarti brachij, & datur versus.

Ligna crucis palma, cedrus, cupressus,
oliua.

Et quomodò proprietates lignorum benè conueniant, instant Theologi, quod omitto.] Ac tandem de Crucis historia, ritu, mysterijs ad mentem Auctoris. :JJ: In primitiua Ecclesia non depingebatur Christus; sed nuda Crux, vt aliquantulum Gentilium debilitati condescenderetur, qui ad audiendam Euangelij prædicationem, ad Christianorum Ecclesiam sæpè accedebant; nè ergo paterentur scandalum, si Crucifixum in Cruce pendentem viderent (crucifixio enim reorum tunc ignominiosum patibulum erat) ideò, vt suauiter attraherentur, formabant Christicolæ Cruces gemmatas, varijs ornamentis decoratas, quod insinuare videntur Prudentius, & Chrysost. in homil. de Cruce apud Baron. An. 395. num. 9. ideoque figurabatur mansuetus in eius base Agnus, Christi typus, quæ antiquæ figuræ, in multis Romæ Ecclesijs adhuc extant, inde D. Paulinus cecinerat.

Sub Cruce sanguinea niueo stat Christus in agno.

FR. Imperator Theodosius, & Valens legem sanxerunt in Iustiniani codice lib. 1. tit. 8. contentam, in qua sub pœnis grauissimis effigiare prohibebatur Crucem in terra, quod confirmatum fuit in sexta synod. can. 73. Idem sanxerunt Ludouicus Galliarum Rex, Pius IV. D. Carolus Card. Boromæus in Mediolanen. Synod. à Papa Gregorio XIII. confirmata. Ob obseruantiā huius legis Tiberius II. Imp. duos thesauros inuenerat, dùm delere iusserat tres Cruces in terra positas, de qua re Baron. Ann. 582. num. 7. ¶ Mos autem ferendi in processionibus Crucem cum luminibus accensis ab aliquibus D. Io. Chrysostomo tribuitur, quem tamen ritum Baronius multò antè fuisse affirmat; in quibus processionibus Crucifixi imago debet terga vergere ad clerum; sed quæ antè Pontificem, & Archiepiscopos defertur, debet Antistitem respicere; licet Canonici intermedientur. Ritus verò deferendi Crucem à Subdiacono antè Pontificem antiquissimus est. Baron. An. 855. vbi de Leone IV. loquitur. Quod priuilegium Sancto Stephano Hungarorum Regi Siluester II. concesserat, quia illius nationis Apostolus fuerat. Baron. An 1000. Hieronymus Fabrus in Sac. Memor. Rauenn. pag. 50. illius Ecclesiæ Archiepiscopum in visitationibus deferre solitum fuisse ante se Crucem, & campanulam refert. Regulares nudam Crucem in processionibus ferre nequeunt; sed cum velo quidem pendenti. Sac. Rit. Congregat. 14. Ianuar. 1617. Item iuxta Messalis Rubricam semper locanda est Crux super Altare, quando celebratur, in memoriam passionis; ex huius tamen omissione non committi graue peccatum docent. Suar tom. 3. disp. 81. sect. 6 Vasquez tom. 3. disp. 233. cap. 3. num. 16. Facund. lib. 3. cap. 21. num. 32. Nec poni debet, si in Altari expositum sit Sacramentum, & quando in tabernaculo est Sacramentum, tenetur Sacerdos genuflectere in principio, & in fine Missæ. Ministri quotiescumque transeunt antè Altare Cruci genuflectere debent. Presbyter verò, sicut & cæteri in adoratione Crucis genuflectitur in die Veneris Sancti, ob salutiferæ redemptionis memoriam in ea die peractæ. quæ Crux velo à primis vesperis Dominicæ Passionis tegitur, quia tunc Christus se abscondere cœperat. Rup. lib. 5. cap. 1. & in eadem feria VI. in Caluario monte comparuerat denudatus, quo actu nobis fidelibus eius diuina mysteria reuelauerat, quæ hebraico populo erant abscondita. Idem Rupert. lib. 6. cap. 20. Paulatim tunc Crux detegitur, quia non de repente Christus se manifestauerat; ideò ostendit prius Sacerdos brachiū Crucis ad cornum epistolę, vbi israeliticus populus designatur, vt dictum fuit in dict. *Altare*, cui populo Messiæ aduentus pronuntiatus fuit; deindè alterum Crucis latus detegitur, ac tandem velum penitus in medio Altaris Sacerdos positus à Cruce detrahit, ad denotandam Crucis prædicationem in toto orbe diffusam, & quod Christus ex eadem Cruce operatus est salutem in medio terræ. Vndè hæc cæremonia habuisset originem. Vide Baron. An. 397. num. 11. & 12. Cistercienses tamen Crucem tegunt à prima Dominica quadragesimæ, vsque ad completorium feriæ V. in cœna Domini subsequente processione. In Constantinopolitana Ecclesia, hæc Crucis adoratio per triduum maioris hebdomadæ fieri solebat; vbi illa vera reliquia exponebatur, quam Heraclius Imperator in hierosolymitano triumpho acquisierat, & ad Sanctæ Sophiæ Templum collocauerat: in quo triduo eius adorationis ordo sic erat, nempè, in primo die adorabat Imperator cum cæteris laicis; in secundo Imperatrix cum eius sexu; tertio Patriarcha cum clero. In quibus expositionis diebus fragranti odore miraculosè replebatur Ecclesia, ex hoc sacro item ligno, atque ex eius nodis prætiosissimus liquor emanabat, quo infirmitates variæ curabántur. Baron. An. 633. De quo D. Gregorius mentionem facit, dùm Leontio in epist. 34. lib. 7. de tali dono gratias agit, quem liquorem *Oleum Crucis* vocat. Idem testatur Beda epist. de loc. sanc. cap. 20. Ijdemque Græci præter festum Crucis Septembris, aliud habent ad kalendas Aug. quod his verbis in Menologio notatur: [Primo die progressio venerandorum lignorum prætiosæ, & viuificæ Crucis.] Item in Dominica Quadragesimæ aliam solemnissimam Crucis adorationem celebrant, tum ex ratione in Triodio adducta, vt, nimirum, fideles ab incepto ieiunio iàm lassi, & defessi in visione illius prætiosæ reliquiæ, ad illud prosequendum confortentur, tùm etiam vt D. Chrysostomus inquit: [Quemadmodum in solitudine illi, qui vulnerati erant aspectu æneo serpente à morte liberabantur; sic & nunc illi, qui medium ieiunij cursum confecerunt, huius contactu, serpentem, qui animo cernitur, occidunt, ijdemque immortalitatem consequuntur. Homel. de venerat. Crucis.] Hierosolymis tamen tèr in anno in eminenti loco per Episcopi manus exponebatur, quod [illegible], idest, sacrarium dicebatur. Erant prædictæ expositiones in eadem Dominica tertia, in die Paschæ, & in festo Exaltationis, in quo die Antiochiæ manus Præcursoris Christi ostendebatur, vt in dict. *Agniferus* dictum fuit. Vetustus mos Ecclesiæ est in principio Canonis Missæ Crucem efformare. Gem. lib. 2. cap. 103. Quin & primam eiusdem Canonis litteram T. Crucem præfigurare Innocentius III. lib. 3. cap. 3. notauit. Sic etiam Ecclesiam tùm græcam, tùm latinam à tempore S. Marci Papæ in sacris vestibus efformare

consuevisse refert Baron. An. 336. sitque hodie latino ritu in amictu, manipulo, stola, & casula; sed hac vltima rarò hodie, quæ tamen, quando eis induitur, & exuitur Sacerdos, debet osculari, atque Cruce idem se signari debet ante impositionem amictus, quod signum antiquitùs tèr agebatur. Seuer. Alex. de ord. oblat. non verò cum amictu in manu, quod est quorundam abusus. Circa signi Crucis munitionem in nos ipsos faciendam, latino ritu formatur manu dextra aperta à fronte ad pectus, deindè à latu sinistro ad dextrum in signum, quod à miserijs ad fœlicitatem transimus; sed Innocentius III. alium modum docet, nempè, à parte dextra ad sinistram, ad significandum prædicationis Saluatoris ab Hebræis ad Gentiles transitum; fit autem tribus digitis dextræ manus vnitis, quod Trinitatis est symbolum; id signanter obseruant Græci, & Carthusiani; in horum enim statutis c. 14: hæc habentur: [Quoties autem signum Crucis facimus super nos, siue alios, tribus digitis dextræ manus, scilicet, pollice, indice, & medio extensis, & simul iunctis; reliquis duobus digitis contractis illud facimus.] Sed Græci in benedictionibus auricularem digitum cum pollice coniungunt, hoc pacto.

Quod A, & Ω significare asserunt; qui tamen eo ordine, quo Innocentius supra, se signant, nempè, à dextra ad sinistram; sicut enim nos ad sinistram priùs dicere solemus, *Spiritus*, & ad dextram *Sancti*; Græci verò ad dexteram, quam præsignant, proferunt, *Sancti*, ad sinistram *Spiritus*. De Crucis signo in benedictionibus. Vide *Benedictio*. Commemoratio Crucis, quæ fit in offitio. Vide *Commemoratio*. *Collecta*. Reliqua ad Crucem pertinentia. Vide *Inuentio Sanctæ Crucis*. *Labarum*. *Stauracinus*. [Crux Christi salua me &c.] in qua mixta sunt aliqua superstitiosa verba. Vide *Ensalmus*.

CRVX ANSATA, in Hieroglyphicis Ægyptiorum erat, de qua Bosius. lib. 5. triumphantis Crucis, & Athan. Kitker. in eius Hieroglyphicis, & Baron. An. 389. nu. 99. & An. 395. num. 9.

CRVX COMMISSA, erat lignũ transuersum breue super aliud perpendiculariter impositum hoc T. modo.

CRVX DECVSSATA, formabatur ex duobus æqualibus lignis obliquis, hac X. forma; de qua egimus in dict. *Caraxo*.

CRVX IMMISSA, erat formata ex duobus lignis; transuersale tamen erat breuius, ac super eminentius ponebatur, quæ est ordinaria Crucis forma; nàm eiusdem figuræ fuit Christi Crux.

CRVX PECTORALIS. Vide *Encolpium*.

CRVCE CONTENDERE. FR. erat particularis modus se purgandi à calumnia, seu periurio. l. de furto, & l. sancitum. Qualiter quis se defendere debet.

CRVCIS HEBDOMADA. Sic apud Theutonicos rogationum hebdomada appellatur.

CRVCIS INIMICOS, quosdam hæreticos appellauit Apostolus ad Philippenses scribens; cap. 3. & vt Baron. An. 60. num. 4. ait, de ijs ille intellexetat, qui negabant Christum Crucifixum fuisse.

CRVCIFIXVS, nempè, Christus. Vide *Crux*. *Suppedanea*.

CRVCIFERI, erant Religiosi ab Alexandro VII. suppressi.

CRVCIGERVS, seu *Crucesignatus*, miles in vigore bullæ Cruciatæ, cuius militia ad bellum contra infideles, & hæreticos, seu contra inuasores ecclesiastici status à Pontificibus instituta, ac priuilegijs sublimata. Item in historia Concil. Florentini sub Eugenio IV. celebrati, per *Crucigeros* sæpè de Græcis intelligitur, qui in dignitate ecclesiastica constituti, Crucem ex serico villoso nigri coloris ferebant supra pileum, cuius rami ab vna extremitate pilei, ad aliam vsque extendebantur: qui vsus adhuc penès eos durat. Item ordinis equestris omnes nobiles milites significat, qui in pallio Crucem gerunt.

CRVCIOLA, Christicola. Crucem colens. [Temporibus Diocletiani, & Maximini olympiade LXVI. edictis crudelibus catholicæ fidei cultores, quos Christicolas, & Cruciolas nuncupabant, ad thurificandum statutis ethnicorum cogebantur. Aldhelmus de laudib. Virginit. cap. 17.] De hac thurificatione. Vide *Caremonior*. *Thurificatus*.

CRYPTA. Vide *Cæmeterium*.

CRYSIS. Vide *Apocrisarius*.

CVBA. Vide *Guba*.

CVBICVLARIVS. Vide *Celliota*, cuius etymon. Vide *Cubiculum*. FR. Cubicularij Episcoporum erant etiam Monachi. can. compastoris. 2. quæst. 7.

CVBICVLVM, hæc vox penès ecclesiasticos Scriptores sæpè pro Ecclesia, vel Cappella accipitur. [Hic sepultus est in cœmeterio Priscillæ cubiculo claro. Anast. Biblioth. in Marcel. Omne cubiculum binis per liminum frontes versibus prænotatur. Paulin. epist. 12. ad Seuer.] Inde Cappellanus *Cubicularius* dictus fuit: [Hic etiam constituit, & addidit supra sepulcra Apostolorum ex Clero Romano custodes, qui dicũtur Cubicularij. Anast. Biblioth. in Leone I.] FR. Et sicut Cappellanus à cappa dicitur, & Cubicularius à cubiculo, quæ tamen vocabula idem inter se significabant; vt in dict. *Cappellanus* visum est, & Baron. an. 461. n. 11. sic etiam inter Græcos synonima sunt Cappellanus, & Cubicularius; nam Pastophoros à παστὸς prouenit, idest, pallium, vndè παστοφόρος gerens pallium, qui & Cappellanus quoque ab eis appellatur; nam παστοφόριον thalamum, & cubiculum sonat, atque Venus παστοφόρος, idest, thalmifera denominata fuit; hinc Pastophorium chorus intelligitur, & non sacristia, vt perperàm Hieronymus Fabrus in eius Sac. Memor. Rauennæ pag. 10. putauit; hinc Ecclesia Dei vnus thalamus Christi dicitur. can. quamuis. dist. 21. & licet D. Hieronymus in Ezechielem cap. 42. habeat hæc verba: [Eductus est in gazophylaciũ, siuè vt Symmachus, & LXX. transtulerunt exedram, vel vt Theodosius παστοφόριον, quod in thalamum vertitur, quod erat contra separatum ædificium.] Hæ nihilominus translationes de choro communiter intelliguntur, seù potiùs de sedilibus, quæ intra peribolium, idest, intra chori septa existebant, vt in dict. *Peribolium* meliùs ostendam. Idem vlterius ex constitutionibus apostol. lib. 2. cap. 57. de Ecclesijs ædificandis probatur, vbi hæc habentur: [Ac primum quidem sit, ædes oblonga ad orientem versus, naui similis, vtrinque pastophoria in orientem. Sit solium Episcopi in medio positum, & ex vtroque eius latere sedeant Presbyteri, & astent Diaconi succincti, & expediti sinè multa veste.] Vndè chori sedilia designare videtur canon hic; Item 1. Macab. cap. 4. num. 36. habetur; [Ecce contriti sunt inimici nostri ascendamus nunc mundare sancta, & renouare &c. & viderunt sanctificationem desertam, & altare profanatum, & portas exustas, & in atrijs virgulta nata, sicut in saltu, vel in montibus, & pastophoria diruta.] Et inferiùs. [Et ornauerunt faciem templi coronis aureis, & scutulis, & dedicauerunt portas, & pastophoria, & imposuerunt ianuas.] Pastophoria enim ianuas habebant; nàm chorus erat circumseptus, vt in dict. *Peribolium* dicetur. De hac autem victoria à Iudá contra Lysiam obtenta Iosephus Iud. lib 12. Antiquit. cap. 11. scribens, ait: [Iudas persuasis suis, vt quandoquidem post multas victorias Deus cõcesserat, ascenderent Hierosolymam, & lustrato templo, mactarent solemnes victimas, vbi cum inuenissent templum desertum, & portas eius incensas, & in atrijs virgulta enata propter solitudinem &c. ipse iterum repurgare templum aggressus est &c.] Igitur pastophoria; thalamum, gazophylacia. & exedræ, intra peribolium erant, vt in dict. *Peribolium* dicemus.

CVCOBADDITI. FR. Hæretici in Aegypto. Baron An. 535. num. 84.

CVCVBO. FR. verbum, idest; caput in terram defigo, & pedes; leuo. Dionysius Carthusianus in 4. Reg. cap. 2. art. 3.

CVCVLLA, exterior Monachorum vestis ad modum togæ: [Ad quod verbum Abbas euigilans, experiri volens, vtrum visio esset vera, vel sicut sæpè euenit, fantastica, cucullam supra pectus suum palpauit, quam totam inuenit madidam, lacrymarumque stillicidijs perfusam. Cæsar. lib. 3. cap. 25.] Cuius significatus hi sunt. [Cuculla Monachorum sumpta est à Colobio Apostolorum; illorum verò tunica formatur, vt Dalmatica. Hæ duæ vestes formam Crucis præferunt, quia Monachi se vitijs, & concupiscentijs crucifigunt, per has enim sex alæ Seraphim exprimuntur: duæ partes capitis, quibus caput velant, sunt duæ alæ, quæ fidem, & spem insinuant; duæ autem manicæ sunt duæ alæ, quibus volant, quæ geminam dilectionem prænotant: duæ verò partes cucullæ in ante, & retrò duæ alæ sunt, quibus corpus protegunt, quæ pœnitentiam, & operationem exprimunt. Gem. lib. 1. cap. 137.] Aliquando scapulare, seu capucium significat. De quo vide *Cocula*. [Cucullis namque perparuis vsque ad ceruicis, humerumque demissis confinia, quibus tantùm capita contegant, indesinenter diebus vtuntur, ac noctibus. Cassian. lib 1. cap. 4.] Reperitur etiam *Cucullus*, ex quo corruptè Maronitæ *Kallùs* monachale caputium dicunt, atque *Cucullatus*, Monachus intelligitur. [Indè est, quod mundus plenus est cucullatis, & penè vacuus Monachis. Petrus Blesen. lib. 7. epist. 14.] FR. Cuculla monachalis diuersimodè describitur in Clement. de stat. Monach. cap. Ne in agro. §. Cum vero, vbi sic habetur: [Verùm nè ex diuersa acceptatione, quam in diuersis regionibus huiusmodi vocabula Flocus, videlicet, & Cuculla dicuntur habere, hæsitandi circa præmissa materia relinquatur: Cucullæ nomine habitum longum, & amplum, sed manicas non habentem: nomine verò Floci habitum, qui longas, & amplas habet manicas, nos intelligimus.] Vide *Tilia*.

CVCVMA, coquinarium vas. [Dij aurei, ex quibus cucumæ meliùs fiunt ad vsus hominum. Ambros. serm. 9.] Reperitur eius diminutiuum nomen *Cucumellum*. [Calices duo aurei, item calices sex argentei, cucumellum argenteum. apud Baron. in 2. tom. Annal.

CVCVRBITO. FR. verbum barbarum in lege

Lon-

Longobard. significat Vassallum, qui eius dominam, seu consanguineam vitiauerat: indè stuprum, adulterium, & quid simile *Corbita* in lege iuridica Pratei dicitur, adultera verò *Cucurbita*, eiusque maritus *Cucurbitatus* ibi appellatur: fortassè à *Cucurbita*, quæ carnem, & humores trahit. Vide *Cupha*, vel si ex latina dictione hoc vocabulum deducendum esset, à voce *Corbitare*, quæ in corbita nauis genere immittere significat, eaque Plautus translatiuè vsus est, pro ventrem implere, sic *Cucurbitare*, metaphoricè pro fornicare, seu potiùs grauidam reddere mulierem.

CVLCITRA. Vide *Aristaton*. *Plumacium*. *Stroma*.

CVLTELLATVS, conscissuræ pro ornamento in vestibus, italicè *frappato*, *frastagliato*, seu *trinciato* dicitur. [Iam intratura fores oratorij, dæmonem in specie viri tunica indutum cultellata contra se stare conspexit. Cæsar. lib. 5. cap.45.] quæ vestis intercisiones signum sunt fastus, ac superbiæ; ideoque in hac forma superbiæ spiritus ità comparuerat, quod idem Cæsarius lib.4.cap.15.insinuans, ait: [Superbia verò sic in eis regnauit, vt cogitare non sufficerent, quali modo vestimenta sua succiderent, atque cultellarent.] Nec immeritò Turcæ hoc genus conscindendi vestes insaniam Christianorum putant.

CVLTVS, religionis signum. Vide *Curatio*. *Dulia*.

CVM. FR. Præpositio, quæ aliquando stat loco *Pro*. [Qui verò ex toto nihil habent, simpliciter petitionem faciant, cum oblatione offerant filium suum. In Regula S.Benedicti c.59.] *Cum oblatione*, idest, pro oblatione intelligitur.

CVNICVLINVS, ad cuniculum animal pertinens [Carnes suillas, vel cuniculinas non abijciunt, piscium carnes pinnulis carentium non reprobant. Euantus Abb.in quadam eius epistola.] Vbi loquitur de carnibus Iudæis vetitis.

CVNICVLVS. Vide *Chœrogryllus*.

CVPA, cophinum, seu cista viminibus contexta, in qua cruciabantur SS.Martyres: [Igitur vrgente muneratorum decreto Sancti Martyres in circi spectaculo terdenis cuparum gremijs includuntur, quæ intrinsecus atræ picis massa, & bituminis fomite, sulphurisque fœtore replentur, farciuntur, & extrinsecus suppositis crepitantibus rogi torribus, & sarmentorum fasciculis conflagrantibus succenduntur. In tantum, vt flammantis pyræ cacuminacem obelisci proceritatem; sed tamen & rotundum sphæræ apicem triginta cubitis in connm præcellerent. Aldelmus de Virg. c.19.] Aliquando vini dolium significat. [Cellariam enim aliquando vinum de cupa producentem, festinanter per nuncium accersiuit. In vita S. Adelherdis Virg.] FR. eodem vocabulo vsus est D.Augustinus, qui l.2.de morib. Manichæor.c.16.eos irridens; nam illi asserebant vinum esse Diaboli fel, & tamen absque aliquo scrupulo vuam comedebant; sic inquit: [Iam verò quæ tanta peruersitas est; vinum putare fel Principum tenebrarum, & vuis comedendis non pauere? Magis nè inerit illud fel cum in cupa, quàm in acinis fuerit?] ac idem lib.9.confess.cap.8.ait: [Nam cum de more tanquàm puella sobria iuberetur à parentibus de cupa vinum depromere, submisso poculo, qua desuper patet, priusque in lagunculam funderet merum, primioribus labris sorbiebat exiguum, quia non poterat amplius, sensu recusante &c.] Aliqui tamen *Cuppam* legere malunt.

CVPHA, vas, vt plurimum vitreum, quod cucurbita medicinalis à Plinio lib.38.cap.20. appellatur, quæ carni applicata ad trahendum sanguinem, vel humorem corporis inseruit; quæ verò *Ventosa* propriè dicitur, non sanguinem; sed tantùm humorem trahit. Romani vulgariter *Coppettam*, & *Ventosam* vocant Græci κυφὰ; vndè præsens vocabulum derivationem sumpserat: ideò secundum Vossium corrigendus est Isidori textus lib. 4. orig. cap. 11. vbi habet: [Similaria, Angistrum, Spatomele, guua, quæ à Latinis à similitudine cucurbitæ, à suspirio ventosa vocatur:] omnia antem nomina hæc græca sunt, atque Chirurgorum instrumenta: sed corruptè, vt plurimùm; nam *Similaria* corrigendum *Smilia* ex græco σμίλιον, idest, scalpellum: *Angistrum* ἄγκιστρον hamus: *Spathomele*, σπαθομήλη, specillum chirurgicum, italicè *Tasto*. FR. cuius inuentorem Cic.3.de nat.deor. Æsculapiorum vnum ex tribus, Apollinis, nempè, filium inuentorem facit, sic inquiens: [Æsculapiorum primus Apollinis, quem Arcades colunt, qui specillum inuenisse, primusque vulnus dicitur obligasse.] ::: Tandem corruptè *Guua* pro cupha, vt supra, legendum. Vide *Scupha*.

CVPHIA, licet propriè ornamentum capitis muliebris sit, & à forma κυφὴς, idest, cucurbitæ, ità dicatur, ab Albino tamen Flacco pro bireto Ecclesiasticorum accipitur (de quo in dict. *Camelaucium*, & *Cofia* dictum est). [Ecclesiastici pileolos, idest, cuphias gestant in capite, dum assistunt Altaribus. De diuin.off.c.37.

CVPLA. Vide *Copula*.

CVPPA. Vide *Cupa*.

CVRATA ECCLESIA. Vide *Parochia*.

CVRATIO, precatio, seù diuinus cultus. [Sanctite ieiunium, prædicate curationem. Tertull. aduers. Psych. cap. 16.] vbi verba Ioëlis Prophetæ interpretatur, qui cap. 1. ait: [Sanctificate ieiunium, vocate cœtum, &c.clamate ad Deum.] Quamuis D.Hieronymus in vero latino sensu curationem, & medelam spiritualem intelligat, cum ieiunium sit vera peccatorum curatio: sed Tertullianus iuxta græcum sensum θεραπεία, quæ dictio nedùm medelam: sed obsequium, & reuerentiam sonat, sic Plato

Plato in Eutriphone eodem vocabulo vsus est ad significandum diuinum cultum. Quare ex subsequentibus Tertulliani verbis de adoratione loqui euidenter patet, dum inquit: [Vnde, qui in idolis comendis, & in hac re ornandis, & ad singulas horas salutandis adulantur, curationem facere dicuntur,] itaque non poterat Tertullianus per dictionem *Curationis* medelam intelligere, dum etiam ait: [Prædicaturos offiria curantia Deum:] Deus enim nullius curationis, aut medelæ est capax. Quare Leo à Castro, & Iacobus Pamelius de adoratione Dei Tertullianum hic intellexisse sentiunt, quam opinionem fauet etiam dictio hebraica *Hasereth*, in Ioelis textu, quæ solemnitatem significat; solemnitas autem pro adoratione, & cultu fit. FR. Puto Hieronymi, & Tertulliani sensus ità conciliari, sicut latinè *Lenire* pro medere, mitigare, & adulare accipitur, sic θεραπεία, tàm corporis, quàm animi mitigationem significat: sic curare Deum, idest, eius iram (secundum nostrum captum) mitigare dicimus. Vide *Therapeuta*.

CVRCVBA, funis nautica. [Spiræ funes, quibus in tempestatibus vtuntur, quas nautici suo more curcubas vocant. Isidor. lib. 19. Orig.] Vide *Camelus*.

CVRCVMA, capistrum. [Alij autem gemmis frœna, & equestres sellas, & baltheos suos priuatos exornare permittimus, de curcumis omnem prorsus qualiumcumque gemmarum habitum præcipimus submoueri. l. vnica C. Nulli in frœn.

CVRIA ROMANA. FR. *Amplus Alueus* appellatur in Clement. cap. 2. de sepulturis.

CVRIOSVS. FR. Offitium Visitatoris publicarum viarum, prouinciarum, littorum, portuum, & similium. qui secum debitas instructiones ferebat; dicebatur etiam *Curagendarius*. Vide *Perodeutis*.

CVRMI, potio ex hordeo, vel alia frugum specie commixta, communiter ceruisia appellata. FR. à dict. græca κοῦρμι, quæ idem significat. In Melitæ insula est quoddam oppidum, quod *Curmi* appellatur, ex magna aquæ quantitate, quæ sub illius solo percurrit.

CVROPALATA, Maiordomus Palatij Imperialis, quæ dictio non est græca; sed latina à Græcis corruptè prolata, vt Euagrius Græcus Author fatetur, inquiens: [Palatij regij cura mandata est ei, quem Curopalatam Romanorum lingua vocat.] Idest *Cura Palatij* latialiter. Quantæ verò æstimationis erat hæc dignitas, & quomodo incedebat Cassiodorus exponit, dum refert Imperatoris verba, sic Curopalatæ aientis: [Illud quoque considera, qua gratificatione tractaris, vt aurea virga decoratus, inter obsequia numerosa antè pedes regios primus videaris incedere, velut ipso testimonio vicinitatis nostræ agnoscamus tibi palatia commisisse. lib. 7. variar. cap. 5. in fin.] in qua dignitate Cæsar, idest, Imperij successor non rarò deputabatur. Vide Baron. an. 565. n. 12.

CVROPALATISSA. FR. Curopalatæ vxor. Iacobus Gresserus in Codinum lib. 2. cap. 2.

CVROTROPHIVM. FR. ex græca dict. κουροτροφεῖον, idest, puerorum hospitium; differt autem à *Brephotrophio*, quia hoc pro infantium recentèr natis, illud autem pro pueris grandeuis hospitandis destinatum erat.

CVRRVS. Vide *Birota*. *Carrocium*. *Lampena*.

CVRRVTICVLI, Hæretici. Vide *Seueriani*.

CVRSÆ. FR. excursiones: [Ee nullam læsionem neque in hominibus vestris, neque in rebus eorum à nobis, vel ab his, qui nobiscum sunt. vel fuerint, grauabuntur; neque per exercita, aut cursas, neque per scammeras, neque per tradicias, qui à partibus vestris vobiscum sunt &c. In præfat. Capitular. Sicardi Principis Beneuent. apud Camillum Peregrinum de histor. Princ Longobard. pag. 76.] Item fol. 77. lin. 34. & fol. 82. lin. 25. Vide *Cursus*.

CVRSOR, officium ecclesiasticum, ad quod Episcopis epistolas deferendi spectabat. Vide Baron. an. 44 num. 79. Cursor ad synaxim intimabat. Idem An. 58. num. 102. Romæ, adhuc durant Papæ Cursores, qui deferunt eius ordines, ac pontificias bullas publicant. FR. sed in alijs Ecclesijs Cursores satellites episcopalis curiæ sunt, sicut antiquitùs etiam Romæ Cursores erant Iustitiæ Ministri, qui ex Brutijs, & Picenis desumebantur. Baron. an. n. 34. 84. & Picenorum satellitum multitudo Romæ adhuc durat. Cursoris Synonima in prima significatione. Vide *Castaldius*. *Corealis*. *Protocursor*.

CVRSVS, offitium diuinum, quod communiter *Breuiarium* dicitur. [Cursum vestrum horis certis decantate. Ord. Rom.] Quæ verba proferri solebant à Diœcesano in eius Synodo; inde Greg. Turonensis lib. 10. cap. vltim. se composuisse librum de Cursibus Ecclesiasticis testatur. [Exurgente Abbate cum Monachis ad celebrandum cursum. Idem Turon. lib. 1. de Gloria Martyr. Speciales horas, & cursum Ecclesiæ custodiant. Bonifatius Papa ep. 17.] Sic etiam appellatur in vita S. Germani Parisiensis Episcopi ex Fortunato c. 64. & 79. apud Surium tom. 3. Item Amalar. de ordine Antiphon. cap. 52. idem habet, nempè: [In paschalibus diebus canitur ad aliquos cursus diurnales: Hæc dies quam fecit Dominus &c.] Vide *Breuiarium*. *Hora Canonica*. *Officium Diuinum*. Item inuasionem militum significat [Si hìc cursum, Deo sibi irato, mittere voluerit, vos loco ipsius, quantum Dominus vos iuuerit, deprędate, D. Greg In Regist. lib. 11. c. 23.] FR propriè depredationem significare videtur; hinc italicè pyratica depredatio *Corso* dicitur, & pyratæ *Corsali*. Vide *Cursa*.

CVRTISIANVS, aulicus, italicè *Corteggiano*; quo barbaro vocabulo Gerson. in serm. S. Antonij ad Concil. Constantiense habito, vsus est.

CVR-

CVRTIS, & Cortes, territorium, villa, possessio, platea, & atrium; sic variè in varijs codicibus. Pro villa autem, territorio, ac possessione ità habetur in diplomate Caroli Regis pro Corbeiæ Cœnobio. [Villas, seu curtes, vel ea quæ deinceps in parte ipsius Ecclesiæ voluerit diuina pietas augeri. & Flodoard. lib. 2. cap. 11. Motabatur tunc apud gerniacam cortem, quam villam eidem oblatam, vbi gratam haberi Beato Pontifici comperit, offert ei.] Idem habetur in l. si quis in curte. 1. de homine in curte aliena. Item pro Atrio. [Curtem fecit Ludouicus de suo pretioso fisco perpetuali vsu. Anast. in Leone III. In curte alia, quæ galeria dicitur, domum fecit latam, & spatiosam, vt amplissimè Pontifices cum famulis ibi hospitarentur. Idem in Greg. IV.] de dictione *Galeria*. Vide suo loco. Hinc curtis, seu cortes à *Coborte*, quæ in atrio residebat, *Corte*, & *Corteggiano* italicè deinceps aula, & aulicus dicti fuerunt. Item Curti à Latinis intelligebantur Hebræis vndè Horatius. [Curtis Iudæis oppedere] dixit, qui tali epitheto ex defectu præputij appellantur. FR. sic etiam Hispani *Cortado*, Hebræum, & Turcam ex di cto defectu vocant, & *Decurto* pro rescindere, seu recidere dicitur. [Nos concessa priuilegij decurtabimus. cap. dilecti filij de priuil.] Vide *Curto*. ꝗ: Aliqui Antiquarij ideò S. Saluatoris de Curte in Transtyberim Ecclesiam ità appellari opinantur, quia ibi circa vsque ad B. Pij V. tempora habitarunt Curti, hoc est, Hebræi.

CVRTICELLA. FR. parua Curtis. Bullar. Casinen. tom 2. Constit. 5. & 148.

CVRTO. FR. abbreuio, diminuo: [Mantellum tuum curtabo. Falco Beneuen. in chron. an. 1122.] ex quo componitur verbum De curto. Vide in dict. *Curtis*.

CVRTVS. FR. breuis. [Habitus curtos, strictos &c. assumerent. In Extrau. Io. XXII. de verbor. signif. cap. 1.

CVSARSATON. FR. hebraica vox, quæ nomen Regis Mesopotamiæ, sub quo israëliticus populus per octo annos in seruitutem manserat. Iudic. cap 3. Cusarsaton igitur humiliatio eorum interpretatur. Glossa in textu D. Hieronymi à Gratiano de pœnitentia. dist. 1. can. 69. relato: ibique in postilla citatur etiam Origenes. hom. 3. in cap. 3. Iudicum: sed vulgata loc. cit. *Chusan Rasathaim* habet.

CVSINVS, puluinar, seu puluillus, super quem in Altari ponitur Missale. [Per puluillum, qui fesso supponitur ad quietem, signatur vitæ solatium, vt, videlicet, auditores quasi pro mercede laboris prædicanti sibi necessaria subministrent. Innocent. III. lib. 2. cap. 41.] Item significat cor morbidum, tenerum, ac flexibile erga Dei verbum: non verò durum ad instar Hebræorum. Hugo lib. 1. cap. 20. Item est symbolum veteris testamenti, super quod Euangelium adimpletione quiescit: [Euangelio substernat puluillum, quia, videlicet, ad omnia, quæ loquitur Euangelium, lex competens suggerit testimonium. Rupert. lib. 1. de diuin. off. cap. 36.] Ideo antiquitùs à Subdiacono vna cum libro Euangeliorum deferebatur puluinar, sicut in quodam vetusto Cæremoniali, vbi hæc verba leguntur: [Subdiaconus antè eum puluinar deferat: per puluinar, quod præcedit, lex figuratur, quæ Euangelium præcessit: per plumas, quæ intus occultantur, mysteria, quæ in lege continebantur: per leuitatem plumæ, præcepta veteris legis leuia ad comparationem nouæ.

CVSIO. Vide *Coinus*.

CVSO. FR. suo. [Faciebat quoque plectam de ipsis palmis, & cusabat vsque ad horam sextam. Pelagius Diacon. in translat. Vitarum Sanctorum Patrum. lib. 5. §. 5.

CVSPVS, calo, *nis*. [Ligneos cuspus putantur. In Reg. Magist.] At in M.S. *Vtantur*, loco *Putantur* habetur. Vide *Socculus*.

CVSTOS AQVARVM, Hydrophylaca. Vide *Signatus manu*.

CVSTODIA. Vide *Ciborium*.

CVSTRIX, fœmina, quæ custodit. [Beithilda custrice Ecclesiæ. In vita S. Valburgis Virg.] fortasse Diaconissam intelligit.

CVTHEI, Populi. Vide *Samaritani*.

CVZVBA, *Cuzubica*, & *Cuzubita*. FR. Monasterium quoddam. Vide Baronium an. 315. n. 19. & 20.

CYANEVS LAPIS. Vide *Chrysocolla*.

CYCEON, potio ex varijs herbis melle, & vino mixta, vox græca κυκεών, idest, mixtio ad extinguendam sitim. [Mendacia iucundis fabulis permiscens, & quasi cyceonem quandam concinnans, inebriauit homines. Theodor. de prouidentia.] Ac alibi: [Sitienti ardori potionem oggerit cinnum, cyceonem, quam nuncupat Græcia. Arnob.] Hanc potionem Tertullianus *Cocetum* vocat, eiusque Auctorem Nestorem fuisse, ait: [Aeci patinam, Nestoris cocetum, miscellanea Ptolemæi. Aduers. Valent. cap. 12.

CYCLAS, *adis*. FR. Vestis muliebris auro texta: ex græco vocab. κύκλας, idest, tunica, quæ habet limbum: nàm Græci κύκλον limbum vocant. [Induit me Dominus cyclade auro texta. In pass. S. Agnetis.] Vndè Lampridius in Alex. Seuero ait: [Matronas autem regias contentas esse debere vno reticulo, atque inauribus, & baccato monili, & corona, cum qua sacrificium facerent, & vnico pallio auro sparso, & cyclade, quæ sex vncijs auri plus non haberet.] Trebellius autem Pollio de Zenobia Regina, inquit: [Conuiuata est Imperatorum Romanorum more. Ad conciones galeata processit cum limbo purpureo, gemmis dependentibus per vltimam fimbriam media

dia etiam cyclade veluti fibula muliebri astricta.] Quod videtur intelligi de strato, seu vestis cauda, eodem modo, quo Cardinales, Præsules, ac etiam Mulieres hodie vtuntur, in cuius medietate fibula est, quæ ad sublenandam caudam, vel dimittendam inseruit, cui opinioni fauet Propertij versus:

Et cyclade longa verrit humum.

Atque Flau. Vopiscus inquit, quod cum Saturninus à militibus ad imperium inauguratus esset; [Deposita purpura ex simulacro Veneris, cyclade vxoria, militibus circumstantibus, amictus, & adoratus est.

CYCLON. Vide *Exedra*.

CYMATIVM, tectum domus, ex græco vocab. κυμάτιον, idest, aquæ inundatio, seu columnæ capitellum. [Scit albarius tector, & tecta sarcire, & tectoria inducere, & cisternam liare, & cymatia distendere. Tertull. de Idolatr cap. 8.] Hoc tamen vocabulum in vero Tertulliani sensu terram laterariam, & argillosam significat, quæ, madida, & per aliquos dies benè super tectum percussa comprimitur, & indurata tegularum loco inseruit secundum Africæ vsum, vbi degebat idem Auctor, ac in Melita communiter, & Neapoli non paucæ domus ità teguntur. Vide *Doma. Tecta densare*.

CYMBA. Vide *Ascus*.

CYMBALVM. Vide *Campana*.

CYMBILIA, & *Cymelia*. Vide *Cemelium*.

CYNOCEPHALVS. FR. græcè κυνοκέφαλος, canis caput significat. Ità Anuben Ægyptiorum Idolum. Aug. lib. 2. de Ciuit. Dei cap. 14. appellat, ex eo quia canino capite figurabatur, inquiens: [Alicui cynocephalo postremo, partim sua propria sacrauerunt.] Eodem vocabulo à Tertulliano lib. 6 Apologet. & Cypriano. Epist. ad Demetr. Idolum hoc denominatur.

CYPHONISMVS. FR. genus supplicij, de quo fusè Baron. in Not. ad Martyrolog. 28. Iulij Littera *F*.

CYPRIANA, festiuitas S. Cypriani, & nautæ solebant Stellam *Cyprianam* vocare, quia circa tempus huius festi excitantur tempestates in mari; sicut eadem ratione vocant hodie stellam SS. Simonis, & Iudæ, S. Catherinæ, & S. Andreæ; nam circa hos dies maris commotio succedere solet: ita etiam Alcioniadum dies Æstatem S. Martini nautæ dicunt, quia tunc circiter per quindecim dies interstitiũ serenum sydera præbent. Itaque ob eandem rationem Petro Subdiacono in Sicilia moranti, & Romam venire cupienti, D. Gregorius scripserat, inquiens: [Stude si Deo placuerit, vt in hanc vrbem ante natalem Beati Cypriani transeas; ne ex signo, quod diebus istis semper imminet, quod absit, aliquod periculum possit euenire. lib. 12. ep. 39.] Quæ tempestas appellatur etiam à græcis Auctoribus κυπριανή, Niceph. lib. 16. cap. 13. Euagrius lib 4. cap. 16. FR. Euagrius tamen loco cit. hanc narrationem à Procopio excerpsisse fatetur, & Procopius à D. Basilio in *Examerone* didicisse credendum est. *Cyprianam* hanc diem vocat Baron. in Not. ad Martyrol. 14. Septembr. lit. *c*. Sed *Cyprianam* Latinius in eius Biblioth. tit. obsern. &c. in Martyrol. Baronij appellari contendit. S. Cypriani pronomen. Vide *Thascius*.

CYPRIARCHES, ex græco idiomate Κυπριάρχης, idest, Cypri princeps, seu venustus princeps. [Et Nicanor Cypriarches non sinebat eos in silentio agere. 2. Machab. cap. 12.] Prior verò expositio est magis propria huius loci; nàm in versione arabica *Princeps Cypri* legitur. FR. Dubitationis tamen scrupulum hic occurrit, cum versio arabica multis erroribus scateat, quæ in parte nuper correcta fuit; Nicanor enim Patrocli de primioribus amicus. 2. Machab. cap. 8. appellatur, ac elephantum Demetrij Regis Præpositus. ibid. cap. 14. atque Dux, virque potens. 1. Machab. cap. 3. & non Cypri princeps dicitur: ergo *Cypriarches* Principi gratus, & venustus intelligitur, quare Machab. c. 3. etiam Principis amicus dicitur: & licet Nicanorem, qui in 2. Machab. refertur, diuersum fuisse videatur ab eo, qui in 1. Machab. extiterat: nam de hoc 1. Machab. cap. 7. à Iuda trucidatum fuisse apparet; & de Nicanore Cypriarcha constat. 2. Machab. c. 15. fuisse occisum; tamen collationanti caput 7. primi libri, cum 15. secundi, facile patebit ex genere mortis, victore Simone, tempore *Adar*, idest, Martij mense, ac alijs conformibus circumstantijs, vt dicere oporteat historiam Nicanoris, quæ in 15. secundi, fuisse epilogationem narrationis in capite 7. primi libri contentæ, quod in alijs rebus etiam patet, dictis, nempè in 1. lib. & in 2. lib. reiteratis, vt optimè norunt, ac fatentur Scripturales omnes.

CYPRVS, hoc nomen in Cantica cap. 4. Ligustrum denotat, plantam, scilicet, quæ florem candidum, & odoriferum gignit, vt Matthiolus in cap. 107. lib. 2. Dioscor. optimè probat. Quare in eius Sacræ Scripturæ Vocabulario Rupertus Stephanus falsò existimat esse camphoram: Vocabulum græcum κύπρος. [Cypri cum nardo, nardus, & crocus. Cantic. loco cit.] De materijs enim odoriferis, ac aromaticis loquitur. FR. at camphora, teste Schindlero in Lexico, est materia glutinosa, qua aliquid oblinitur: Seraphion tamen in lib. de Aromat. inter aromatum species connumerat, ac speciem gummi ex arboribus scaturientem esse ait, cum quo concordat Auicenna; quæ verò in officinis Europæ hodiè habetur, ad instar salnitri est. & habet odorem acutum, & ingratum, ergo Cyprus, de quo in Cantica, non est camphora; nam ibi de aromatibus odoriferis agitur. Quare assertio Auctoris ex Plinio confirmatur, sic attestante: [Ligustrum eadem arbor est, quæ in Oriente Cypros. Suos in Europa vsus habet succos eius neruis, articu-

articulis, algoribus: folia vbique veteri vlceri cum salis mica, & oris vlcerationibus prosunt lib. 2. cap. 10.] Et clariùs lib. 12. cap. 28. [Cyprus in Ægypto est arbor ziziphi folijs, semine coriandri, flore candido, odorato. Coquitur hoc in oleo, premitur postea, quod cyprus vocatur. Pretium ei in libras quinque. Optimum habetur ex Canopica in ripis Nili nata: secundum Ascalone Iudeæ: tertium Cypro insula odoris suauitate. Quidam hanc dicunt esse arborem, quæ in Italia ligustrum vocatur.

CYPRINUS. Vide *Cypsinus*.

CYPSINUS, mendosum vocabulum apud Anast. Biblioth. in Leone III. [Fenestras ipsius Ecclesiæ miræ pulchritudinis ex metallo cypsino decorauit.] Legendum *Cyprino*. FR. de quo Plin. lib. 34 cap. 2.

CYRIACA, sic à multis Ecclesia appellatur, ex dict. græca *κυριακή*, idest *Dominica*, quæ vox cum multis alijs nominibus ad Latinos transiuit. [Sic etiam Cyriaca, idest, Dominica à Domino nuncupatur, quia Domino Dominantium, & Regi Regum in illa seruitur. Valaf. de exordio, & incremento Ecclesiæ cap. 7.] Dicitur etiam Dominica. Vide *Dominicum*. Item Cyriaca Dominica dies significat. Vide *Dominica. Dies Solis*. FR. dicitur *Chiriachi*, & *Kyriachi*, & aliquando Hieracensem in Calabria Ciuitatem significat, quia Hiera, dominam denotat: [Anno 986. comprehenderunt Sarraceni sanctam Chiriachi Ciuitatem, & dissipauerunt Calabriam totam. Chron. Lupi Protosp.] alia lectio in codice Ducis Andriæ habet *Sanctam Ciuitatem Hieracem*.

CYRICSEATTUM: vocbulū nimis obscurum in vita S. Inæ Saxonum Regis. Alij tamē *Ciricseat:um* legunt, quod quædam fœmina, pro primitia Ecclesiæ debita, significat. [Cyricseatta tedita sint in festo S. Martini] ex vocibus Saxonis *Kyrik*, seu *Kerck*, idest, Ecclesia & *Seat* semen

DACTILI, Palmæ fructus. Vide *Palmatina*.

DACTYLOTHECA *Δακτυλοθήκη*. Capsula, in qua digitorum anuli conseruantur. FR. Sed ex Plinio quantitatem, seu museum gemmarum significare colligitur: sic enim ille lib. 37. cap. 1. inquit: [Gemmas plures, quod peregrino appellant nomine dactylothecam, primus omnium habuit Romæ priuignus Syllæ Scauri.]

DÆMON græcè *δαίμων*, sapiens, & astutus: antonomasticè tamen ad spiritum infernalem refertur. Quid autem Dauid psal. 90. intellexerit quando dixit: [Ab incursu, & Dæmonio meridiano] est quæstio inter Expositores: nàm deuotæ explicationes à Sanctis Patribus traditæ, quod, nimirum, Dæmon meridianus sit insultus sensualis, qui in eo temporis interuallo hominem exagitare assoletiad moralem potiùs intelligentiam spectant, quàm ad litteralem. Igitur nonnulli Dæmonem Syluæ habitatorem in parte meridionali ex opposito Hierosolymæ, vbi hunc psalmum composuerat Dauid, per hunc *Dæmonium meridianum* intellexerunt. Rabbini autem in versione hebræa fundati, quæ habet *Ketef meriri*, idest, truncatio mœroris, meridionalem quendam ventum explicant, qui infirmitates malignas, & perniciosas in diebus præcipuè canicularibus, secum trahebat, cùm phrasis psalmi huius simillima sit cantici verbis Moysis in Deuter. cap. 32. scilicet: [Morsu amarissimo] vt in nostra traductione habetur, quæ D. Hieronymus [A morsu insanientis meridiei] vertit FR. Imò etiam Christiani antiquitùs putabant *Dæmonium meridianum* esse ventum meridianum corporibus indispositiones afferentem, sic in vita S. Rusticulæ Abbatissæ habetur: [Nam vna de sororibus, cum grauiter ab infestatione meridiani dæmonis nimiam fatigationem sustineret, & corpore tremebunda, nullatenus se erigere posset.] Sic etiam de hac infirmitate Gregorius Turonensis de miraculis S. Martini in Serenati vxore, quæ in meridie viribus destituta in terram ceciderat, ait: [Interea accedentibus accolis, ac dicentibus eam meridiani dæmonis incursum pati. lib. 4. cap. 36.] De aliquibus pueris ab eodem vento, seu turbine meridiano in terram elisis fit mentio in vita S. Iouini Abb. [Qui vexillo Crucis à Monachis consignati meritis SS. Martini, & Iouiani à dæmone meridiano sunt liberati.] In Ægypti regionibus, vt mihi quidam Cophtus narrauit, aliquando ex meridionali plaga ventus libycus inflare solet, qui aërem in flauum colorem conuertit, & tàm pestilentialis est, vt homines

eius respiratione necet ;||: Tandem dæmon infernalis antonomasticè *Malus* vocatur. [In tētationibus nihil Malo liceat, nisi potestas inde tribuatur. S. Cyprian. de orat. Domin.] Quod vocabulum frequens apud Africanos Patres. [Lata atque diffusa est operatio Mali. Tertull. lib. de pat.] FR. Item *Aquilus* dæmon dicitur; *Aquilu* tamen non ab aqua (vt aliqui perperàm existimant) sed à colore aquilino, fusco, nigroque ità dicitur, atque fuscus, & niger etiam pro malo translatiuè, & pro bono albus sumitur. Vide quæ diximus in dict. *Asprum*. & in dict. *Calculus*. Aquilus igitur color fuscus est. Plaut. in Pœn. [Statura haud magna, colore aquilo.] Synonima vide *Antispiritus*. *Diabolus*. *Homo*. *Niger*. *Oniropompus*. *Paredrus*. *Satan*.

DÆMONICOLA, Dæmonis cultor: hinc D. Aug. lib. 18. de Ciuit. cap. 41. Dæmoniculam Ciuitatem illam appellauit, in qua Dæmonia colebantur.

DAGVA, pugio, sica, ex germanico *Dagge*. [Nec daguas, nec cultellos ferant. in Concil. Pisan. 2.] Hispani, Itali, & Melitenses adhuc retinent vocabulum *Daga* in eadem significatione.

DALMATICA, vestis sacra Episcopi, & Diaconi; ità appellata ex Dalmatia, vbi primò inuenta fuerat. Isid. lib 19. etymol. cap. 22 vel quia ibi eius vsus incœpit. D. Tho. in 4. dist. 24. quæst. 3. art. 3. Institutor pro Diaconibus Romanis tantùm Siluester Papa fuit. Ordo Rom. Estque lætitiæ signum can. de ieiuno. dist. 75. Erat regius habitus, quo Pertinax Imperator induebatur, dicebaturque *Dalmatica chirodota*, idest, manicata ad distinctionem *Colobij*, quod absque manicis erat. Baron. An. 261. nu. 40. & seqq. Item *Tunica* dicebatur. Baron. ibidem. FR. Credendum est, quod tempore Apostolorum Diaconi *Colobium*, scilicet, tunicam absque manicis ferrent; nam in Constitut. Apost. lib. 2. cap. 57. habetur. [Astent Diaconi succincti, & expediti, sine multa veste.] Colobium etiam tempore Apostolorum in vsu fuisse testatur hic infra Gem. ;|| Symmachus Papa illam Diaconibus S. Cæsarij concesserat. Baron. An. 608. num. 15. Qua soli Diaconi Romani vtebantur. idem An. 598. n. 30 S. Gregorius Archidiacono Francorum concesserat / can. communis filius. dist. 23. Cuius vsus Abbati Montis Casini concessus etiam fuit Baron An. 104. num. 5. Erat autem Dalmatica antiquitùs albi coloris, antè, & retro duobus lineis coccineis virgata. [Dalmatica à Domini inconsutili tunica, & Apostolorum colobio est mutuata; est vestis candida manicata duas lineas coccineas antè, & retro habens, & tramites purpureos. Gem. cap. 231.] Vsus dalmaticæ sub planetam olim solius Papæ, quæ secundum Ord. Rom. erat lanea, atque ex priuilegio in Missis solemnibus est omnibus hodie concessa. S. Eutychianus Papa sancìuerat, quod Martyres absque dalmatica, seu colobio purpureo non sepelirentur, ac deinde ex abusu etiam ad mortuos ministros ecclesiasticos transierat, quod à D. Gregorio cautum fuit; ità vt neque Summi Pontifices cum dalmatica sepeliri ordinauerit in Regist. lib. 4. cap. 48. In Cærimonial. M. S. Dauantriæ, qui temporibus Io. XXII. vixerat, habetur, quod Cardinales sub dalmaticam etiam tunicella induebantur, inquit enim: [Diaconi autem Cardinales cotta, amictu, stricta tunicella, & dalmatica.] Hoc indumentum (vt ait Innocent III. cap. 56.) largitionem in pauperes significat, quod ex traditione apostolica Diaconorum munus est. græci verò Diacones non induuntur dalmatica; sed cotum Patriarcha, & Metropolitæ quadam simili veste in lateribus clausa, & longa vtuntur, quam *Saccum* vocant, cuius inuentor D. Chrysostomus fuerat. Cum dalmatica nedùm Sacerdotes Sancti pingebantur, vt videre est in pictura antiqua à Ioanne Diacono relata in descriptione. S. Gordiani Gregorij Magni Genitoris, apud Baron. An. 604 FR Sed etiam Virgines dalmatica indutæ figurabantur, vt in tribuna Sanctæ Cæciliæ in transstyberina Ecclesia, vbi hæc Diua S. Paschalis opere musiuo dalmatica vna cum socijs induta adhuc sic effigiata, & in eius porticu depicta existit; nàm ex Eutychiani Papæ sanctione, quod nempè, Martyres cum dalmatica sepelirentur; sic etiam eosdem Ecclesiam pingere consueuisse credendum est ;||. Tunicella verò sub dalmaticam cerulei coloris erat, vt in musiuo S. Mariæ Maioris perspicitur; fortasse quia ieiuniorum tempore deposita Ministri dalmatica, vt dictum est in dict. *Casula* remanebant cum hac tunicella coloris ad ieiuniorum tempora congrui. Vide *Birrus*. *Colobium*. *Diaconus*. *Saccus*. *Tunica*.

DALMATICATVS, dalmatica indutus.

DAMASCI Ciuitatis descriptio. Vide *Samericus*. Serici ferax. Vide *Baldachinum*.

DAMASVS Papa an gesta Pontificum scripserit. Vide *Hermes*. *Palea*.

DAMNATICVS. FR ad metalla damnatus, idest, ad metallorum fodinas, & liquefactionem. [Cæcilia dixit: Miror, vt non intelligas figuras fictiles, gypseas, ligneas, atque lapideas, vel cuiuscumque metalli Deos esse non posse, quas araneę texunt, & aues stercorant, in quorum capitibus solent sibi ciconiæ nidos instruere, quos damnatici faciunt; nàm ad omne metallum pro criminibus damnati mittuntur; ergo à damnatis initium accipientes, quomodo possunt dij vel æstimari, vel credi? In Passione S. Cæciliæ Virg. & Mart.] Dicebatur etiam *Ad bestias damnatus*; idest, ad secandos lapides, vel fodienda, siue liquefacenda metalla pro Idolis formandis, quæ in bestiarum figuris, vt plurimum effingebantur; hinc Tertullianus dixerat. [Ad bestias impellimur certè, quas Libero, & Cybele, & Cereri applicatis ignibus

vri-

vrimur (*nempè in metallorum liquefactione*) hoc & illi à prima quidem maſſa. In meralla damnantur, indè cenſentur Dij veſtri. in Apolog. cap. 12.] Fuiſſe à Caligula multos honeſti ordinis viros deformatos priùs ſtigmatū notis, & ad meralla damnatos refert Suetonius in Calig. cap. 27. de qua pœna ſæpè fit mentio apud Vlpianum, Marcerium, Martianum, Calliſtratum, Hermogenianum, Paulum, Modeſtinum, alioſque iuriſconſultos in l. 9. 10. 17. 23. 28. 36. 38. ff. de pœnis. At Vlpianus de iure damnat. in metal. has differentias terminorum internoſcit: nempè: [Inter eos autem, qui in metallum, & in eos, qui in opus metalli damnantur, differentia in vinculis tantum eſt; quod qui in metallum damnantur, grauioribus vinculis præmuutur, qui in opus metalli leuioribus.] Demum hæc metalli pœna à Iuſtiniano Imp. §. 1. verſ. capitalia. Inſtit. de public. Iudic. inter capitalia iudicia connumeratur. Tondebatur illis caput. Vide *Garrbara*.

DAMNATVS, repagulis clauſus. [Attenderunt ad cryptas, viderunt autem aditus, miſſa maceriẹ damnatos. D. Greg. in Regiſt. lib. 9. cap. 38.] Vide *Damnaticus*.

DAMNIETAS. FR. damnum. l. omnibus qualiter quis ſe defendere debeat. Reperitur etiam *Damnitas*. In capitulare Radelchiſi cap. 3. apud Camillum Peregrin. in hiſt. Princip. Longobar

DANIELIS pulcrum dictum contrà Simoniacos Vide *Simonia*.

DANGERIVM, ex gallico ſermone *Danger*, periculum ſignificat. [Perhorreſcebat plurimum dangerium. In vita venerabilis Mariæ de Maliaco.

DAPIFER, ferculorum delator. [Dapifer Abbatis Prumiæ. Cæſar lib. 5. cap. 29. hiſtor. Dapifer menſæ Chriſti. Petr. Bleſenſis ſerm. 47.] Hodiè adhuc durat huius offitij dignitas in aula imperiali, qua Rheni Palatinus inter Electores fruitur. FR. Hæc dignitas in palatio Imperatoris à Conſtantini temporibus initium habuit. [Magni enim Conſtantini temporibus Roſſicus locum, & dignitatem Dapiferi: Peloponeſiacus, Principis Atticæ, & Athenarum Magni Ducis, Bœotiæ, & Thebarum magni primicerij. Magnæ verò Siciliæ Regis: alij denique alia nomina obtinnerunt &c. ſed velut illa dignitatum nomina ad poſteros propagare licitum fuit &c. Atticæ, & Athenarum magnum Ducem; pro magno Duce, nunc Ducem vocant. Nicephor. Gregora lib. 7. hiſtoriar.] Primicerius verò Bœotiæ, & Thebarum poſteà *Megan. Kyrion* dictus eſt; quare ibidem Gregora ait: [Nam Bœotiæ, Thebarumque Principem, pro magno Primicerio Megan Kyrion nunc appellatur.] Vide *Primicerius*. *Diſcophorus*. Domeſticus menſæ. in dict. *Domeſticus*. aliud etiam Synonimum. Vide *Infertor*.

DAPSILITAS, abundantia, & ciborum fertilitas, à voce græca *δαψιλεια*, affluentia. [Munifica dapſilitate recreata. Gunterus in hiſt. Conſtantinop. cap. 8. vitam S. Adelhaidis deſcribens. apud Caniſium.

DARDANARIVS. Vide *Regratarius*.

DARICVS. FR. moneta ex Ioſeph. Heb apud Latinium in eius Bibliot. pag. 188. col. 1. verſ. vlt.

DATARIVM CALENDARII, Martirologium. In M. ſs.

DATARIVS PAPÆ, officium magnæ æſtimationis, eſtque prælatitium, & aliquando cardinalitiū, ſic appellatur à *Data*, & ſignatione ſupplicationum expediendarum, atque ædes *Dataria* dicitur. Antiquitus hoc officium ad Archidiaconum de iure ſpectabat. De offic. Archidiac. cap. 7.

DATVM. FR in inſtrumentis, & diplomatibus, differt *Actum*, à *Data*. Aliquando *Actum*, & *Datum* ponebantur ſub eadem die; aliquando verò *Actum* ſignificabat diem, in quo factum fuerat inſtrumentum, & *Datum* quando dimiſſa fuerat ex originali copia. [Datū an. DCCXCVII. &c. Actum, in menſe decembris die 22. apud Torrig. in Crypt. Vatic. ſecunda impreſſ. pag. 610. Data 17. Kal Aprilis, Chriſto propitio, Imperij Domini Klotharij Pij. &c. Actum &c. Bullar. Caſin. tom. 2. Conſtit. 28. & 29. Acta ſunt hæc anno Incarn. Dom. 1226. menſe Madij 14. indictione &c. Datum apud Ymolam Anno &c. Ibid. Conſtit. 246. Scriptum (*id eſt actum*) per manum Petri Scriniarij Sac. Palatij. Datum per manum Ioannis S.R.E. Diac. Card. VI. kal. April. An. Dom. M. XCVII. Anno autem Pontificatus Vrbani Papæ II. Decimo. Bullar. Caſinen tom. 2. Conſtit. 126. Scriptum per manus Stephani Scriniarij S. R. E. in menſe Aprili. Indictione ſupraſcripta XV. Beneualete Pax. Data VIII. Kal. Maij per manus Vuidonis Epiſc. Bibliothecarij S. Sedis Apoſtolicæ Anno Pontificatus Domini noſtri Iohannis Sāctiſſimi, ac Religioſiſſimi XIII. Papæ: Imperij verò D. Ottonis maioris XI. Iunioris autem V. In menſe, & indict. XV. ſupraſcripta. Bullar. Caſin. tom. 2. Conſtit 53.] Et ſic paſsim reperitur in calce vetuſtorum diplomatum, & inſtrumentorū. Item *Datum* ſignificat mandatum, & præceptū. [Et effudit illam (*id eſt, ſapientiam*) ſuper omnia opera ſua, & ſuper omnem carnem ſecundum datum ſuum, & præbuit illam diligentibus ſe. Eccleſ. cap. 1. Da Altiſſimo ſecundum datum eius. Ibid. cap. 35.

DATITIVS. FR. Seruus, qui voluntariè alicui magnati ſe ſubdit. [Ità vt non parua loca patrimonij eius proprijs nudara cultoribus, largius datitiorum habitatoribus reſtaurauerit. D. Gregor. lib. 1. epiſt. 73.] Vbi Africæ Exarcho gratias agit, eo quod multa Eccleſiæ Romanæ prædia in illis partibus colonis, ac habitatoribus reſtauraſſet; qui tamen à Saliano lib. 5. de guber. *Dedititij* appellantur; ità eos deſcribente. [Tradunt ſe ad tuendum, protegendumque maioribus, dedititios ſe diuitum faciunt, & quaſi in ius eorum, dictionemque

transcendunt.] Etiam *Dedititij* dicebantur, qui post rebellionem iterum subingati: ab eorum superiore, seu confœderato denuò in libertate constituebantur; municipij verò priuilegium amittebant. [Enim verò in dubium censoriæ intentionis episcynio dispersò, quantum de noraui, passiuitas offert libertinos in equestribus, subuerbustos in liberalibus, deditities in ingenuis. Tertull. de pallio. cap. 4.

DAVID PROPHETA, Vide *Psalmographus*.

DE. FR. propositio hæc in regula S. Benedicti aliquando *Post* significat. [Ampliùs de media noctè pausetur cap. 8.] Item *Pro* nonnumquam denotat. [Iam de nocturnis, vel matutinis digessimus ordinem psalmodiæ. ibidem cap 17.] Item ponitur loco *Ex*. [Pro ipsis tribus lectionibus, vna de veteri testamento memoritèr dicatur. ibid. cap. 10.] Item est nota deformitatis. Glossa in can. pudenda. 24. quæst. 1.

DEALITAS, diuinitas. [Quid aliud confitetur fides catholicæ Ecclesiæ, nisi quia & Trinitas sit perfecta, & vna sit dealitas Patris, & Filij, & Spiritus Sancti. Lucifer. Caralit. lib. 1. aduers. Const. Imp.

DEARCHIEPISCOPO, verbum. Vide *Episcopo*.

DEBITVM. FR. pro credito: [Festinabat vnusquisque debita etiam maxima perdere. Optat. Mileuit. lib. 3.] est phrasis africana, seu potiùs melitensis, vbi tàm creditor, quàm debitor eodem vocabulo *Mediên* appellatur.

DEBRIOR, inebrior. [Deque sophiæ illum debriari fonte. Trithemius in epitaph. pro Venerabili Beda.

DEBRIATVS, inebriatus. [Et nos, qui carnis voluptatibus debriati, alios etiam peccare facientes, peccatis inebriamus. Hincmar in vita S. Remigij.] Ità etiam intelligendus est locus epist. 31. Gerberti, qui fuit deinde Papa Siluester II. vbi ait: [Fontemque fallacissimo poculo debriatum expurgans.

DECACHORDVM, græcum nomen δεκάχορδον, musicale instrumentum decem chordarum. [In decachordo psalterio cum cantico. psalm. 91.] Metaphoricè tamen decalogi obseruantiā significat, quæ in diuinis auribus melodiam redolet. FR. Clemens verò Alexandr. aliam pijssimam allegoriam in hoc vocabulo meditatur, & nomen Iesus significare autumat; nam prima littera Iesus, apud Græcos decadis nota est quare sic inquit: [Numquid autem decachordum psalterium verbum Iesu significat, qui manifestatur verbo decadis?] Vide *Cithara*.

DECALOGVS, δεκάλογος, decem verba idest, præcepta diuina, quæ decem sunt in duobus lapideis tabulis à Deo Moysi tradita. Eius duę lapideæ tabulæ. Vide *Diptychum*.

DECANIA, *Decanicus*, & *Decanicum*, voces, quæ carcerem penes ecclesiasticos Scriptores denotant. [Executor autem litium constitutus in decanicis Ecclesiarum recludatur, competentes pœnas luiturus. Iulian. Const. 73.] FR. *Decania* Decani carcer; Decanus enim erat is, qui in oppidis, & villis præerat, ad inquirendos maleficos. l. de seruo fugace. De furtis. Bullar. Casin. tom. 2. constit. 47. 130. & alibi, qui tamen erant inter Ecclesiasticos Archipresbyteri Villarum. [Ibi adesse debent Decani, idest, Archipresbyteri. can. in capite Quadragesimæ dist. 50.] & ibi Glossa inquit: [Loquitur de rurali Decano.] Ac idem textus clariùs infra. [In sacra autem Domini cœna rursus ab eorum decanis, & eorum presbyteris Ecclesiæ luminibus repræsententur.] & in extrau. comm. de censib. § si vero habetur. [Decanis ruralibus dumtaxat exceptis, qui in aliquibus regionibus Archipresbyteri nominantur.] Hinc est, quod cogebantur Decani sacerdotium suscipere Baron. An. 1095. n. 25. & An. 1100. n. 22. quia rusticorum Parochi erant, & Parochus infra annum tenetur in Sacerdotem graduari. Vide *Vicarius. Firmarius. Seruator loci*. Aliqui existimant à *Decade* nomen Decani prouenire; ȝDicitur etiam *Decurio*. [Decuriones, seu Decani, qui sub Vicarijs quædam minora exercent. Valfridus de reb. Ecclef. cap. 3.] Est etiam dignitas inter Canonicos in multis Cathedralibus. Item inter Monachos est officium. In Constantipolitana Ciuitate Decani appellabantur funerarij, & idem carnifex decanus dicebatur, quare in Cathedralibus Decanus alio nomine, nempè, *Præpositus* appellatus fuit.

DECANVS. Vide *Decania*.

DECARCONES. FR. Tribuni Romæ tempore Ioannis Papæ XII. [Romæ enim duo Consules ex nobilitate quotannis tunc fiebant, qui ad vetusti consulatus exemplar summæ rerum præessent, & Præfectus item ex nobilitate creatus, populo ius dicebat: ex plebe autem creati singulis annis duodecim, quibus Decarconibus erat appellatio Senatus vicem in concilijs, & deliberationibus obtinebant. Blondus decad. 2. lib. 2.

DECEMBRICA LIBERTAS, saturnalia, ità Guilielmus Duran. lib. 6. Rational. cap. 8. vbi de Episcopis ait, qui ludentes cum seruis ad imitationem, Gentilium, mense decembris in saturnalium festis cum seruis commiscebantur.

DECERVICO, decollo. [Siquidem, quos humari nox succincta prohibuerat, decerui catis liquere cadaueribus. Sidon. lib. 1. epist. 3.

DECIMA. FR. de hac materia multi scripserunt: sed hic tantùm videre est primo. Quid sit *Decimus* secundò à quo, tertiò cui, quartò propter quod, quintò quando soluenda sit, sextò in quo consistat. Quo ad primum Decima est tributum de iure diuino animarum egentium gratia Dei debitum. can. Decimæ. 16. quæst. 1. Quo ad secundum Coloni partiarij, qui partem fructuum percipiunt hoc dare tenentur. Glossa in can. quæsti. 16. quæst. 1. Quo ad tertium debetur Ecclesiæ, vel ex voto, vel de iure. Gloss. in can. moderamine. 16. quæst. 1. Si decimæ

cimæ sunt prædiales, dandæ sunt Ecclesiæ, vbi prædia sunt sita; sed si personales Ecclesiæ sunt dandæ, vbi persona se transfert. Gloss. in cap. quod priori. 13. quæst. 1. sed pro Ecclesia intelligenda est Baptismalis. Gloss. in can. quicumque. 16. quæst. 1. & in cap. cum coutingat. de decimis, & primitijs. Quo ad quartum, diximus esse de iure diuino cap. tua. de decicimis, & primit. & quod hoc in iure diuino fundatum sit. Glossa in d. can. moderamine. multas rationes affert. Quo ad quintum decimæ præstandæ sunt, quando fructus colliguntur. Gloss. in can. Reuertimini. 16. quæst. 1. Tandem quo ad sextũ: Decima alia dicitur maior, alia minor. cap. cum in multis. de decimis; & primitijs. Pro maioribus decimis intelligendi sunt terræ fructus, tàm aridorum, quàm liquidorum; pro minutis autem explicat ibi Glossa. [Minutæ decimæ appellantur partus animalium, & de pullis, ouis, & hortis.] Itaque debentur decimæ: [De grano, aut de vino, aut de fructibus arborum, aut de pecoribus, aut de horto, aut de negotio, aut de ipsa venatione sua. can. quicumqne recognouerit. 16. quæst. 7.] & ibi Glossa multa cumulat. Olim quatuor modis dabantur decimæ. Vide. Gloss. in can. Ecclesias. 13. quæst. 1. Item decimæ noualium non pertinent ad laicum, qui decimas habet in feudum. cap. Tua. & infra de decimis &c. Quid autem sit nouale. vide suo loco. Vide *Primitie*. In quibus alijs rebus imponendæ sint decimæ, Vide de decimis. in. Extrau. comm.

DECIMATA. FR. liquidorum mensura. [Et vini decimatas viginti pro sustentatione debeat ministrare. Gregor. epist. 44. lib. 1.] quæ mensura ex Anast. Biblioth. in Adriano continebat LX. vini libras.

DECISVS. FR. dimembratus: [Parochiam militaris quondam hostilitatis discrimine fuisse decisam. can. prima. 16. quæst. 3.

DECOCTOR. Vide *Interuersor*.

DECRETALIS, FR. est epistola, seu tescriptum Pontificis ad instantiam partium. Quem vigorem habeant huiusmodi decretales. Vide can. si Romanorum. dist. 19. & can. de libellis. dist. 20. Vide etiam hìc *L ges*. Decreta ad fidei dogmata spectantia. Vide *Tomus*.

DECRETISTA, doctor canonum. [Nuper in terra nostra quidam decretista nominatus mortuus est. Cæsar. lib. 11. Mirac. cap. 46.

DECRETVM GRATIANI. Vide *Canon*. Cuius valoris sit. Vide *Palea*.

DECVRIO. Vide *Decanus*. Vide Buxtorfio in dict. *Sanhedrim*.

DECVRTO. Vide *Curtis*.

DEDICO, pro initiare, frequentèr penès africanos Scriptores. [Auspicatus est pacem, dum dedicat lectionem. D. Cyprianus. epist. 33.] idest, incipit: sic de idolis fictilibus, quæ fabricari incipiuntur in pertica tranfixa, Tertullianus cap. 11. aduers. Gent. ait. [In patibulo primum corpus Dei vestri dedicatur;] idest, incipitur, [Repericris primum Neronem in hanc sectam; tùm maximè Romæ orientem cæsariano gladio ferocisse; sed tali dedicatore, (*idest inceptore*) damnationis nostræ etiam gloriamur. Ibidem cap. 4.

DEDICATIO ECCLESIÆ, Vide *Agapæ*. FR. Antiquitùs non poterant dedicare Ecclesias Præsules sinè licentia Papæ. Baron. An. 598. n. 22. Dedicatio Basilicæ Vaticanæ celebrabatur in mense nouembris. Manriquez. in Chronica Cistercien. tom. 2. an. 1145. cap. 3. pag 6. Vide. *Encania*.

DEDITITIVS. Vide. *Datitius*.

DEFENDO, pro offendo, seu potius punio. [Cæterum omnes species malorum, quæ etiam Ethnici indubitatè, & prohibent, & defendunt; ex operibus Dei constant. Tertull. lib. de Spect.] In eodem significatu defensio pro punitione ponitur. [Vt quàm sit periculosum non solum manibus; sed etiam in Sacerdotem verbis excedere, ex nostra cuncti possint defensione cognoscere. D. Gregor. in eius Regist. lib. 2. cap. 40.

DEFENSOR, ecclesiasticum munus, Aduocatus erat, qui iurisdictiones, & bona Ecclesiæ defendebat, atque pauperes patrocinabatur. FR. Qui duplicis generis erant, *Magnatum*, scilicet, & *Scholasticorum*. Magnates item erant, vel vniuersalis Ecclesiæ, quos *Defensores deuotos* appellat Anastas. Biblioth. vt Imperatores, & Reges Catholici, qui in coronatione præstabant iuramentũ in manibus Papæ, & deuouebant futuros esse Ecclesiæ defensores; sic Francorum Regem S.R.E. Defensorem Innocentius IV. declarauit. Odoricus Raynal. in Annal. an. 1244. Hi enim armis iura Ecclesiæ defendere vouebant: vel erat Ecclesiæ particularis, qui vir illustris, & potens esse debuerat, & etiam erat defensor Synodorum, qui à Græcis ἔκδικοι, idest, Iustus dicebatur, & ab alijs *Syndicus*; hic ab Episcopo, Clero, & nobilibus ciuibus eligebatur, cuius idoneitates, & requisita in C. Theod. l. Defensores ità præcipimus. 8. C. de offic. & iurid. notantur, & habebat iurisdictionem in Regularibus in aliquibus casibus. can. quoniam Monachi, can. Probinum. 16. quæst. 1. & can. in singulis. dist. 77. quorum primum S. Sebastianum fuisse refert Baron. An. 268. Scholastici autem Defensores, qui non armis; sed doctrina iura Ecclesiæ defendebant, quos Aduocatos vocamus. Vide *Adminiculator*. *Conclamator*. *Protecdicus*. Defensorem scholasticum Oecumenius in Acta Apostolorum ἀγοραῖον, idest, fori proclamatorem vocat. Iustinianus Imperator Aduocatos etiam Defensores appellauit, cuius hæc sunt verba; [Et Sancimus omnes appellationes, siuè per se, siuè per procuratorem, siuè per defensores &c. 2. quæst. 6. can. Anteriorum.] Ex his septem à D. Gregorio pro septem vrbis regionibus constituti sunt, quos nunc Aduocatos Consistoriales appellamus;

tunc autem Regionarios Defensores appellabant: (temporibus enim istius Pontificis septem tantùm Vrbis regiones existebant) in præsenti autem ad duodecim Sixtus Papa IV. auxit, cum differentia tamen præeminentiarum, vt habetur in tractatu Dominorum fratrum de Rubeis, cuius titulus est. *Defensor redivivus*. Vbi de Collegij Aduocatorum Consistorialium origine, habitu tàm priuato, quàm publico, de muneribus eorum in Consistorijs pontificijs, admissione, ac ordine sedendi in Concilijs generalibus, de iure doctrinandi, ac transmittendi officium, & locum Aduocationis ad liberos, & de aduocationibus pauperum, & fisci disertè agitur, quorum superioritatem ratione officij Bibliothecæ Archigymnasij Almæ Vrbis agnosco; quorum omnium DD. Aduocatorum Sac. Consistorij, tàm decessorum, quàm existentium vitas pleno, ac erudito calamo exarauit Dom. meus Carolus Cartharius eorundem Aduocatorum Decanus, sapientiæ decus, & Apostolici Archiuij Adriani Arcis Præfectus. Erant etiam alij Scholastici Defensores, qui ad Orbis Regiones à Pontificibus Romanis ad patrocinanda S. R. E. possessionum, & recognitiouum iura debita, mittebantur, quod ex eiusdem D. Gregorij epistolis nō rarò liquet: & hi, S.R.E. Subdiaconi etiam appellabantur. Vide *Subdiaconus*. De malis Aduocatis Anacletus Papa inquit: [Dum humana lucra attendunt, æterna premia perdunt. can. quia Episcopus. 5. quæst. 3.] Item Defensores possunt fieri Clerici. can. in singulis. dist. 77. Item Defensor dicitur Exorcista. Vide *Exorcista*.

DEFENSORIA. FR. defensionis officium. Ex trau. Ioannis XXII de maior. & obedientia. cap. vnico.

DEFERCVLO, fercula de mensa aufero. [Quid mirum dictu, mensa nunquàm disfarinatur, nunquam deferculatur. In Vita S. Othonis Episc. lib. 2. cap. 11.

DEFLORATIO, idest, florilegium. Vide. *In floro*.

DEFOLLIO, ventilo; sic de frumento, quod in areis ventilatione mundatur Ambrosius inquit: [Gementibus areis, dùm cæditur messis, frumenta defolliunt. lib. de Viduis.

DEFORCIO. FR. cogo, violento. [Si fortè aliquis deforciaret Domino Regi rectitudinem suam; Archiepiscopi, Episcopi, & Archidiaconi debent eum iustitiare, vt Regi satisfaciat.

DEFORMIS Vide. *Infabricatus*. *Inspeciatus*.

DEFROENOR, effrœnor. [Cumque ventet reficitur lingua destœnatur. D. Greg. lib. 1. in cap. 5. Iob.

DEFRONDO. Vide *Capello*.

DEFRVCTO, arborem fructibus spolio, & metaphoricè fructum spiritualem ex lectionibus excerpere significat: [Quæsitum volumen inuenio, produco, lecito, excerpo, maxima è magnis capita defructans. Sidon. lib. 9. epist. 9.] FR. sed *Defrustans* habent correcti Codices, idest, frustatim colligo.

DEFVNCTVS. Vide *Missa defunctorum*. Defunctorum tituli. Vide *Bona memoria*. Pro defunctis colore rubro Græci in funeralibus vtuntur. Vide *Saccus*. Dubium circa benedictionem incensi, quo Defuncti incensantur. Vide *Absolutio*. Dubium in verbis Offertorij, quod in Missa Defunctorum recitatur. Vide *Offertorium*.

DEGAMIA, & *Degamus*. Vide *Agamus*.

DEGRADATIO. Vide *Exauctoratio*.

DEGRADO. FR. Dehonoro, quando, scilicet ad laicam communionem Clericos exterminabant: [Vnde non oportet, vt degradetur, & dehonoretur vnaquæque Prouincia. can. scitote. 16. quæst. 3 can. Subdiaconus. 24 quæst. 1.] Dicebatur etiam *Exauctoratio*, *Depositio*. de quibus Baron. An. 57. num. 22. & 23. Item *Deiectio*. *Damnatio*. can. sexta actione, cum seq. 15. quæst. 7. Item *Depositio*, & *Interdictio*. in decretal. de Clerico excommunicato, deposito, & interdicto per totum. Item *Excitari de presbyterio*, idest, degradari. Vide. *Presbyterium*. Hodie verò degradatio denudationem à sacris ordinibus significat, de qua can. si quis cum Clerico. 11. quæst. 2. Vbi sic habetur: [In criminalibus verò causis &c. Non autem aliter puniatur Clericus, nisi obnoxius repertus, sacerdotio nudatus fuerit ab Episcopo suo, vel Clericatus honore.] & traditur brachio sæculari. §. decretal. tit. 40. cap. 27. Vide. *Diffecratus*. *Execratus*. Item de pœnis in sex. Quomodo autem fiebat antiquitus. Vide *Orarium*.

DEGRADATIO. Vide *Degrado*.

DEGRANDINOR. FR. explodor, expellor. [Et velut homicida in extremo examine à iusto iudice degrandinabuntur, (*idest expellentur*.) can. inter cætera. 22. quæst. 4.] Vbi Glossa extra sensum grandine pœnæ æternæ flagellari interpretatur; non enim in extremo iudicio flagellabuntur damnatorum animæ pœnis; sed ad flagella. & pœnas damnantur, vbi à iusto iudice expellentur.

DEGREGATVS, seiunctus, segregatus. [Quod degregata ob pastum fortè pecora, sollicitè vestigarent. in Vita S. Genouefæ. Virg.] Vide *Dememarbior*.

DEGVTTO, guttatim stillo. [Verubus transfixi, assati, deguttabantur ad ignem. Matth. Paris. in hist.

DEHABEO, careo, non habeo, [Maximè si dehabent, & egentiores sunt. Pallad. in lausiaca. cap. 13.

DEIERO. FR. Iuramentum Deo promissum frango. in tit. 14. cap. 2 lib. 1. in. 6. & ibi Gloss.

DEIEIVNATVS, qui ieiunium fregit. [Deieiunatum iam fratrem, non vellet taberna suscipere. In Reg. Magist.

DEIFERVS, ferens Deum, græcum epitetum θεοφόρος, *Deifer Polycarpus*, & *Deifer Ignatius* à S. Dio-

S. Dionysio de eorum Martyrio loquente appellantur, quia Deum ferebant in corde. Ob eandem rationem, vt notat Maximus, *Deifer* appellatur Angelicus Thronorum Ordo à prædicto S. Dionysio sequentibus verbis; nempe, [Aduerte etiam Sanctorum Thronorum ordinem, Deiferum dixisse.

DEIFICATIO, Vide *Apotheosis*.

DEIFICVS, diuinus; epithetum Sacræ Scripturæ ab Optato Mileuir. tributum. [Fœlicem autem Religiosum Episcopum liberum esse ab exustione instrumentorum deificorum manifestum est. lib. 1.

DEILOQVVS. FR. qui à Deo inspiratus loquitur. [Nullus Imperator potuit medijs vocibus suadere Deiloquis patribus, vt conuenirent in ea, quæ ipsi sectabantur. In Collat. S. Maximi Mart. à Sirmondo in 8. edita. pag. 222.

DEIPHANTOR, FR. Idem ac Deiloquus. [Præuidens etiam verè Deiphantor Dionysius non vnâ vocauerit hanc; sed noua quadam Deiuirilis nobis eum dixerit operatione versatum. S. Anastasius Monachus in eius epist. à Sirmondo in 8. edita. pag. 146.

DEISONA. Diuina Saluatoris nostri lingua. [Audierant enim ex Deisona lingua: Qui mollibus vestiuntur, in domibus Regum sunt. Concil Carthaginen. IV. can. 45.

DEIVIDVS, videns Deum. [Deiuidos dicimus Ministros Ecclesiæ, quibus credita sunt eloquia Dei, quibus dictum est. Vobis datum est nosse mysterium regni Dei: cæteris autem in parabolis. Petr. Blesen ser. 18.] Idem Auctor duo genera Christianorum dignoscit. ser. 8. inquiens [Est namque duplex genus hominum Pedisequum, & quoddam Deiuidum Pedisequum hominum genus est, qui Deum non possunt cognoscere per intelligentiam scripturarum sed vestigia eius quoquomodo indagant per visibilia enim huius mundi inuisibilia conspiciunt Dei. Huic generi hominum prædicta non proponuntur; sed Deiuido, qui, scilicet, Deum videt per intelligentiam scripturarum.

DEIVIRILIS, FR. sic appellata fuit à D. Dionysio Areop. Christi personalitas. Vide. *Deiphantor. Homousion. Homunctonista. Theandrica. Monothelita.*

DELATVRA, litis expensa. [Capitale, & delaturam restituat. In lege salica. tit. 18.

DELECTOR. Vide. *Iucundor*.

DELEGATVS APOSTOLICVS, Responsalis dicebatur. [Per eos, qui nostri sunt, vel fuerint in Vrbe regia Responsales, si mediocris est quæstio, cognoscatur. can. Frater. 16. quæst 1.] Vide *Apocrisarius*.

DELIBERATIO, in quo differat à voto. Vide *Votum*.

DELIBRATVS, suspensus, & in statera ponderatus. [Non nouem mensium cruciatu delibratus. Tertull. lib. 4. contra Marc. cap. 11.] Loquitur de infante in vtero matris; indè mendosè legitur *Deliberatus*. quæ correctio eruditissimi Latini Latinij est. FR. vt videre est in eius Bibliotheca Sac. pag. 202. col 2. num. 312. Huius vocabuli Synonimum. Vide *Depensus*.

DELICTOR, Deliquens, & enormis peccator. [Porrò autem etiam si grauissimis delictoribus, & in Deum multum peccantibus, cum postea crediderint, remissio peccatorum datur. Cyprian. epist. 59.

DELICTVM, aliquando genus peccati penes ecclesiasticos Scriptores significat, quod ex obliuione, vel ignorantia committitur; ità intelligenda sunt Apostoli verba ad Ephes. cap. 2. vbi inquit: [Et vos cum essetis mortui delictis, & peccatis vestris] Græca lectio habet *παράπτωμα*, quod rem per ignorantiam commissam significat, ac Psalmistæ verbis confirmatur, vbi ait. [Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me. psal 68] ideo subiunxit ibidem: [Deus tu scis insipientiam meam, & delicta mea à te non sunt abscondita.] Sic in præfatam Pauli Epistolam D. Hieronymus, Procopius, Ribera, Cornelius à Lapide, & alij exponunt. FR. In delicto non solùm locus, tempus, quantitas, & qualitas consideranda est; sed etiam ætas, scientia, sexus, atque conditio delinquentis. cap. 6. lib. 5. tit. 12. decretal. Vide. *Excessus*. *Plagium*.

DELITIOSI PRINCIPIS, FR. Aulici, & familiares eius. l. relatum de his, qui secreta Regis &c.

DELONGARIS. Vide *Drungarius*.

DELPHINVS. Ellychnium, lucernæ funiculus. [Fecit pharum vnum cum decem delphinis. Anast] Et alibi idem. [Fecit coronam cum delphinis quatuor oleo ardentibus.

DEMEMBRATOR, FR. qui conatur à subiectione se eximere; hinc Iuo Carnotensis de quodam suffraganeo, qui conabatur à iurisdictione sui Metropolitæ liberari, inquit: [Huic iniuriæ mea grauiorem superadditis, quod demembratorē Metropolitanæ Sedis non aptè satis appellat. epist. 8.] Et inferiùs ibidem. [Me non ad demembrationem; sed ad supplendum locum demortui.] Vide *Degregatus*.

DENARIALIS HOMO. FR. seruus factus liber à Rege mediante pecunia. l. homo denarialis. De manumis. dicitur etiam *Denariatus*, & *Denarianus*.

DENARIVS. Quænam differentia sit inter denarium, & pecuniam. Vide *Peculium*. De varijs denariorum speciebus. Vide. *Moneta*.

DENDROPHORVS. *Δενδροφόρος* faberlignarius, seù ligniferus, vel potiùs arboriferus, & interdum sylua intelligitur, ex eo quia arborum ferax est.

DENOTO, inculpo. [Si & spiritum quis agnouerit, & audiet, & fugitiuos denotantem. Tertullian. de fuga in persec. cap. 11.

DENSO. Vide *Tecta densare*.

DEO GRATIAS, salutatio inter fideles iam pridem

dem

dem vsitata ; Sed hodie inter Religiosos solum, & in sacris officijs remansit. De laudato hoc antiquorum Christianorum vsu à Donatistis deriso sic D. August. in psal. 132. scripserat: [Hi, scilicet, Donatistæ insultare nobis audent, quia fratres, cum vident homines, Deo gratias dicunt. Quid est, inquiunt, Deo gratias? Itá nè surdus es, vt nescias quid sit Deo gratias? Qui dicit Deo gratias, agit gratias Deo. Vide si non debet frater Deo gratias agere, quando videt fratrem suum; non enim est locus gratulationis, quando se inuicem vident, qui habitant in Christo: & tamen vos Deo gratias nostrum ridetis.] Ideo in opprobrium huiusmodi irridentium, ad Missæ præfationem apposita sunt verba illa. [Gratias agamus Domino Deo nostro,] & populus respondet. [Dignum & iustum est,] atque Sacerdos reassumens, ait; [Verè dignum, & iustum est, æquum, & salutare nos tibi semper, & vbique gratias agere.] Semper, nimirum, in omni loco, & occasione Deo gratias proferre debemus. Insuper in Africa multi Catholici ex hac causa *Deo gratias* appellari maluere vide D. Augustinum ad *Deo gratias* scribentem. Ecclesia verò hac cæremonia vtitur in fine sacrarum lectionum ad agendas Deo gratias pro spirituali pasculo in eis capto, quod in fine quintæ lectionis in Missa Quatuor temporum siletur, nè sensus subsequens interrumpatur; itá etiam ad mœstitiæ signum in lectionibus offitij defunctorum, & in triduo hebdomadis maioris non dicitur. In vltimo Missæ Euangelio semper profertur, quod Apostolorum prædicationem vsque ad extremum terræ significat; primum enim Euangelium Redemptoris prædicationem denotat. Antiquitùs in Missæ lectionibus alicuius Apostoli dicebatur. *Pax tecum*. D. Aug. epist. 163. quod adhuc Græci obseruant; semper enim lectionem noui Testamenti dicunt in Missa, qua à lectore peracta, Sacerdos respondere solet [illegible].

DEOSOPHVS. FR. Theologus. [Vna cum concertatore suo, & verè Philosopho, imò Deosopho, magnoque commartyre Christi veri Dei, & Saluatoris Maximo &c. In Hypomnes. ad collect. Anastasij Bibl. à Sirmondo in 8. edita. pag. 252.] Vide *Theologus*.

DEPALLO, pallium depono. [Re vera enim quale est græcatim depallari. Tertull. de pall. cap 4.] Vbi notandum, quod suo more argutè Tertull. græcatim idem, ac græco modo intelligit: nam inferiùs subiungit; [Nisi aurum græcatos minimè decet;] idest græco more, & [Crepidas græcatas] pro græcas etiam dixit.

DEPALO, propalo, manifesto. [Virtutum suarum ostenta depalauit. In vita S. Germani.] Verbum à Tertulliano frequentatum, qui contra Hermog. cap 19. ait: [Siquidem omnia opera sua Deus ordine confirmauit, incultis primò elementis depalans quodammodo mundum. Idem lib. 5. contra Marcionem. [Depalatorem disciplinæ diuinæ,] D. Paulum appellauit.

DEPANNATVS. Vide *Drappus*.

DEPECTIO, FR. pactum. [Vt si citra depectionem id fiat. Cod. Theod. lib. 4. tit. 37] Differt autem pactum à transactione; nam transactio est pactio non gratuita. Glossa in rubrica in cap. 4. de pactis affert hos versus,

Incerta de re transactio dicitur esse;
Sed fiant certa pacta fauore rei.

Vide *Transactio*.

DEPENSVS. FR. ponderosus. [Et ideo dilecte fili depensę salutationis affatu supradictos Clericos tibi commendo can. Christianis. 15. quæst. 1.] Vide *Delibratus*.

DEPERSONATVS, dehonoratus, ex personalitate degradatus. [Non es depersonatus mihi ministrando, cum sis filius comitis, ego Regis & Reginæ. Matth. Paris in hist.] Dicere, nempè, voluit, quod non ideo exinaniuerat suam personam ille, licet filius comitis esset, dum Regis filio seruiebat.

DEPLICO, explico, enodo. [Cuius pedes tanta erant contractione natibus complicati; vt nulla inde possent arte deplicari In vita S. Genouefæ Virg. §. 30.

DEPONOR. Vide *Periclitor*.

DEPOSITARIVS. Vide *Intertius*.

DEPOSITATIO Vide *Intertio*.

DEPOSITVM. FR. idest, mutuatum, sæpè in sac. can. atque etiam apud ethnicos Scriptores: sic etiam de Christianis Plinius Secund. lib. 10. epist. 100. Traiano scripserat: [Seque sacramento, non in scelus aliquod obstringere: sed nè furta, nè latrocinia, nè adulteria committerent, nè fidem fallerent, nè depositum appellati denegarent.

DEPRECIO, in contemptum habeo, [Sic & Epicurus omnem cruciatum, doloremque depreciat Tertull. in Apolog. cap. 45. Amant, quos multant; depreciant, quos probant. Idem de Spect. cap. 22. Hanc fidei cautionem mens teneat, conseruet memoria, nè diuinitatis preciosum munus depreciet charta vilis, nè mysterium lucis atrum tenebret atramentū S. Petrus Chrysolog. serm. 59.] Vbi de vita æterna fidelibus promissa loquitur.

DEPRECIATVS, despectus, spretus, & in vili pretio habitus.

DEPRESSVS, resplendens. Vide *Cataclistus*.

DEPVTATVS, ex Latino Græci [illegible] dixere, officialis erat in Constātinop. Ecclesia, ad quem pertinebat cum luminibus accensis Euangelium associare, ac sacra dona quando ad Altare processionalitèr deferebantur; quæ cæremonia à Græcis *Magnus introitus* dicitur. Induebatur deputatus manto simili episcopali, sed absque virgatis coloribus, seu fluminibus. & hoc officium exercebat Græcus Imperator in die coronationis eius cum maxima circumstantium ædificatione, tempore, nimirum, processions indue-

ducebatur hoc manto super pretiosum saccum, præcedebat coronatus, gerensque sacra dona super caput, in manu autem dextera crucem, & sinistra ferulam Νάρθηξ appellatam, de qua Vide *Narthex*. Antiquitùs verò in Ecclesia græca Deputatus erat officium ordinis minoris, idest, Acoliti, de qua ordinatione Simeon Thessalonicensis in Dialog. de Myster. Eccl. Antiqua Ritualia, & Petrus Areud. lib. 5. concord. cap. 9. scripsere. Erat etiam hoc officium laicale, & in exercitu Deputatus debiles, & vulneratos restaurabat, equites è sella delapsos iterum reponebat, & ideo ad liberandos milites à periculis in dorso sui equi ad sellæ læuam ferebat exiguam sclalam. Itaque in exercitu hoc fine multi Deputati numerabantur.

DEPVTATVS IN POENITENTIAM; pro eo, cui pœnitentia imposita fuit. [Insinuatum nobis est Marcellum Barbicanæ Ecclesiæ, ibidem in Panormitana Ciuitate, in Monasterio S. Hadriani in pœnitentiam deputatum, nec solùm victus necessitatem pati; sed & nuditatis nimiam sustinere molestiam. S. Greg. lib. 4. epist. 8.

DEREPTARIVS, FR. Latro, qui à Iuristis etiam *Apertularius*, idest, fractor dicitur.

DERELICTA. Vide *Paralipomenon*.

DEROBO, furor: ex gallico *Desrober*. [Orphanorum, viduarum, & aliorum miserabilium personarum, quæ deprædatæ, & derobatæ, famisque subiectæ angustiæ clamant ad Dominum. Clemens Papa VI. in epist. ad Edoardum III. Angliæ Regem.

DEROGATOR, calumniator. [Quia tantus est liuor derogatorum, vt materia, quam mittis velociùs fortiatur inchoata probrum, quàm terminata suffragium. Sidon. lib. 9. epist. 2. De cæteris verò studij nostri derogatoribus, quid ex asse pronunciem, nec dum deliberaui. Idem lib. 3. cap. 14.] FR. *Derogator* inuestigatorem etiam significare videtur, à verbo Derogo, quod interrogo, & inuestigo sonat. [Quis taliter commentatitijs laudibus locupletauit fama dominum actuum suorum veritate mendacium? Non derogo vobis de Scriptoribus, (*idest, non interrogo*) quorum beneficio contigit ornata ad nos maiorum gesta perduci. Ennod. Ticinen. Episc. in Apologet.

DEROGO, pro interrogo. Vide *Derogator*.

DESAGMOR. Vide *Disagmo*.

DESCRIPTIO. Vide *Diagraphum*.

DESERTVM. Vide *Eremus*.

DESERTOR. FR. qui deserit, inter ecclesiasticos tamen Scriptores pro eo, qui fidem deserit, accipitur, idest, Apostata. [Cum errorem corrigo desertoris. can. quemadmodum 23. quæst. 7.] ibi Glossa ait: [Cum desertore striĉtiùs agitur, quàm cum hæretico, vt dicitur in summa; desertor enim in iure ciuili dicitur, qui diù vagatus, reducitur. ff. de re militari. leg. 3. §. 2.

DESFOEDERATVS. FR. fœdere solutus. [Reconciliati sunt cum Duce Spoletano, non desfœderati. Herempertí Epitome. An. 878.

DESIGNATOR. FR. In l. Athletas. in principio. ff. de his, qui not. infam. significat illum, qui decernit, ac disponit loca sedentium, quem Cotta in suo Mem. verbo *Designatores*, ait, hodiè vocari Cæremoniarum Magistri.

DESIPIO, altero, corrumpo. [Fermentum modicum desipit totam consperfionem. Tertull. lib. de Pall. cap. 3.] ad Apostoli verba alludens, qui ait: [Modicum fermentum totam massam corrumpit. 1. Corinth. cap. 5. & ad Galat. c. 5.] Ergo *Desipit*, pro *Corrumpit* Tertullianus posuit.

DESITVDO, FR. desidia, oriositas. [Si quid ex his studijs olim fortasse libassem, totum desitudine tanti temporis perdidissem. Sulpitius in præfat. ad Vitam S. Martini.

DESOCIO, dissocio, disiungo, separo. [Cum enim imprudens ille, & impudens Lucifer se à Deo, & socialibus desociaret Angelis; ipsi in societate perstiterunt in mansuetudine sua roborati. Petrus Blesensis. Ser. 33.

DESPICIO. Vide *Superhabeo*.

DESPLENDESCO, denigror, splendorem perdo. [Qua deplendescat nitor cordis vestri. S. Paulin. epist. 26. ad Aprum.

DESPOTES, Dignitas conspicua, & absoluta, authoritas in Græcorum Imperio, de qua varij variè exposuere; ideo mihi hic benè visum est pro Eruditorum satisfactione; quicquid de ea Cardinali quondam de Aragonia Ioannes Lascaris retulerat, afferre, quod inter Manuscripta Eruditissimi Latini Latinij Viterbiensis inueni, quæ relatio in retropagina habetur.

DE NOMINE, AC DIGNITATE DESPOTAE
AD
CARDINALEM ARAGONIAE.

ILLVSTRISS. DOMINE. Vt referam quod sentio de nomine *Despota*, ac dignitate, prout mihi Summi Pontificis nomine iniunxisti. Aio *Despota* appellatione significari dignitatem æqualem regiæ, proximam imperatoriæ. Loquor autem de vsu nominis, florente adhuc imperio, atque ad ætatem vsque nostram; quoniam apud antiquissimos, & in vetere illa Græcia, vt ex priscorum scriptis cognoscere licet, Despotes erat, quem herum dixere Latini, itidem antiqui. Etymologia autem vera, inque loquendi ratione differunt hæc vocabula inter se, quia herus quasi heros est. Despotes metus anctorem indicat, siue metu factum, ob reuerentiam, scilicet, quæ debetur heris, atque iuxta illud *Primus in orbe* Deos *fecit timor*; quandoquidem Deus quasi Δέος; sed vetus illa linguæ proprietas in antiquorum libris, quibus pepercit vetustas, seruatur intemerata. Lingua vernacula, quod palàm est omnibus, iamdiù adeo degenerauit ab antiqua, vt veterum sermo penitùs faciem mutasse videatur. Quamobrem, vt cætera ferè omnia vocabula corrupta sunt dominantia, admissis frequenter exteris, omissis veteribus, suggestisque nouis: ità quoque horum nominum alterum ab vsu linguæ vernaculæ abijt; præsertim in Italia, nisi fortè *Missere* pro mi here dici assueueres, vt corruptum sit tantùm. Alterum si omninò mutatum non sit; attamen significatione auctum videmus, quando herili conditione, aut statu Maiestas regia longè maior, longeque sublimior, successitque in locum heri nominis apud Italos, aut supradictum, aut aliud huiusmodi vulgò notum, quod seruitori, seruo, inquàm, famuloque respondeat: apud Græcos δεσπότης, quod antiquitus quandoque Dominum significabat, olim, qui sibi ipse mortem consciuisset: Sic vsus etiam in artificiosa, doctaque loquutione variat dictiones, mutatque significata. Tyrannus antiquis Rex erat. *Dexteram tetigisse Tyranni*; posteris inuisum nomen. Hostis, hospes *Atque hostem supplex afferre superbum*; postmodum inimicus, pluraque alia eiusmodi vsui inseruiunt, vt rectè admodum Horatius enunciauit.

Multa renascentur, quæ iam cecidere, cadentque,
Quæ nunc sunt in honore vocabula, si volet vsus,
Quem penès arbitrium est, & ius, & norma loquendi.

Si igitur penès vsum est loquendi arbitrium, nemini mirum videri debet Depotæ appellationem, olim herum. ac Dominum significasse, nunc dignitate regia insignitum. Verumtamen dicet aliquis Rex apud Gracos βασιλεὺς appellatur, prout veterum indicant monimenta. Reges Medorum, Persarum, Lacedæmoniorum, Macedonum, Romanorum, quicunque Reges apud Latinos dicti sunt, passim apud Græcos βασιλεῖς appellatos; hoc proculdubio verum est, nam qui Latinis, cæterisque ad Occidentem vergentibus peculiari nomine Rex: is Græcis erat βασιλεύς; sed posteaquam Imperatores Græciam frequentarunt, ex quo etiam Græci omnes, Romani cœpimus vocari, sicuti propalàm Imperatori βασιλέως nomen est attributum; ità procedente tempore regiæ dignitati in Græcia, potestarique Despotes nomen est inditum: siquidem quemadmodum in his regionibus Reges post Imperatorem, cæteros Principes antecellunt: sic in Græcia δεσπόται post vnum βασιλέα, cæteris omnibus præferuntur. Vnde Cæsares σεβαστοκράτορες aliàs ab Augusto nuncupati, ad maiorem dignitatem euecti Despotæ vocabantur, quando, & qui primus ex Palæologorum familia imperium occupauit, Ioannem fratrem, quum is in bello aduersus Ætoliæ, seu Acarnaniæ Despotas strenuè se gessisset, ex Augusto Depotem fecit; nè inferiorem dignitate ducibus hostium opponeret Ducem; ratus optimè dictum ad destruendum Regem, Rege altero opus esses creatique Despotæ nonnullis alijs honoribus, & ornatu quodam prodibant insigniri, cæteris omnibus interdicto, etiam Principibus quibuscumque infrà dignitatem Despotæ constitutis: Imprimisque Imperatorum filij hoc nomine, insignibusque eiusmodi ornabantur; neque hi quidem tantùm, verum & si quos alios Principes etiam extraneos, inito cum eis fœdere, aut affinitate contracta, eiusmodi titulo, honoreque dignatus esset Imperator, quemadmodum & Serbiæ, idest, Triballorum Exarchæ Despotas. Atqui rursus obijcere posset aliquis, scire se Imperatorem αὐτοκράτορα à Græcis appellari solitum, & hoc frequens esse in Græcorum libris; neque ego iam quidem negauerim; imò etiam ἡγεμὼν à quibusdam antiquioribus dicitur; sed hæc quoque nomina non absque ratione quapiam idem vsus mutauit, variauitque; etenim quemadmodum antiquitùs Imperator dicebatur, tàm Consul, educto exercitu, quàm quiuis alius, cui summa rerum delegata esset: Princeps verò, qui insignem aliquam victoriam adeptus esset, vt L. Lucellus, alijque illu-

illuſtres eadem ferè tempeſtate Imperatores ab exetcitibus appellati ; poſteà Romanotum Monarchæ. Demum qui in his regionibus poteſtatis eius, decoriſque vtcumque participes facti ſunt, ea, ſcilicet, conditione, vt ijdem ſubmouendorum Eccleſiæ hoſtium curam ſuſciperent; tutandiſque, & promouendis Chriſtianæ Reipublicæ finibus operam impenderent: quemadmodum, inquam, hoc in nomine apud Latinos contigit; ſic à Græcis Romanorum Imperatores primum ἡγεμόνες, ductores, videlicet, dicti ſunt, quippè qui exercitus ducetent, deinde αὐτοκράτορες, quoniam πρέσβεις, αὐτοκράτορες, & στρατηγοὶ apud Athenienſes, relinquoſque Græcos dicebātur quicunque Duces, Legatiue cum ſumma poteſtate belli, paciſque à Ciuitatibus mitterentur; denique Βασιλεῖς, poteſtate ſiquidem populi penitus ſublata; illud nomen, vt coniectare licet, quantumuis Regem referat, non fuit ampliùs inuiſum in noſtris præſertim regionibus, hominum auribus haud inſuetum, quando βασιλεῦς, quàm αὐτοκράτωρ, non ſolùm eſt auditu iucundius nomen, ſuauiuſque propter elementorum lenitatem, quibus conſtat, eorumque inuicem compoſitionem, ſed etiam ob etymologiam longè præſtantius, excellentiuſque: etenim αὐτοκράτωρ nihil præterea innuit, quàm ipſe poteſtatem habet iniuncti ſibi negotij; βασιλεῦς baſim prælefert, firmamentumque, vbi tutò conſiſtant ſubditi, firmetque populus ſua vota; nihilque præterea nomen hoc aſperitatis habet; atque idcircò ſummam in omnes ſubditos poteſtatem habentibus eſt conceſſum. Quandoquidem & γαληνότατοι dum alloquerentur, ideſt, tranquilliſſimos, ſereniſſimoſque Imperatores tàm Græci, quam Romani appellabant; eos, videlicet, admonentes quotieſcunque conueniſſent, quietem, tranquillitatemque animi in vniuerſos imperium habentibus in primis conuenire, eamque antè omnia experi ab ipſis, exigique tanquàm præter cætera populis, & ciuibus ſalutarem. Ob hæc igitur, quantùm coniectura aſſequi poſſum, Imperator apud noſtros Βασιλεὺς nomine fuit inſignitus. Romæ autem, atque in his tegionibus idipſum nomen remanſit, neque vnquàm ampliùs immutatum eſt, prælatum regio dumtaxat. Redeo ad Deſpotem; Deſpotes, vt dictum eſt, herum olim ſignificabat, dominumque; nunc regia dignitate inſignitum. Quantiſque fieret huius nominis dignitas, quodque haud quaquam regia minor eſſet, indè etiam percipere poſſumus. Quippè, Deſpotem alloquentes, tàm alij Principes, quàm cuiuſcumque conditionis homines, reuerentiſſimèque eum appellantes, non ſecus atque Imperatorem ἡ βασιλεία σου, quaſi imperium, ſiue regnum tuum dicebant; ſicuti in occidente tàm Regem, quàm Imperatorem conuenientes frequenter iterant Maieſtas tua, vt æquè ptoxima dignitas appateat βασιλεῦ δέσποτα, atque Imperatori Rex, pariterque vocabula ſignificato teſpondeant. Præterea Imperarori Deſpotem quodammodo æqualem haberi cupientes, vxorem eius de induſtria ab Imperatoris nomine βασίλισσαν appellabant, Impetatoris verò vxorem à Deſpote δέσποιναν, quatuorque perſonas in ſumma dignitate conſtitutas binis inuicem nominibus adeo inſignibus, alternatim inditis æqualiter nuncupantes, identidem celebrant. Quod autem ad poteſtatem, atque imperium Depotarum attinet, Deſpotarum tegna in Græcia duo erant; alterum Peloponneſus, quæ nunc Morea dicitur, & aliàs Apia ob frequentiam id genus arborum dicta eſt: Hoc quidem à filio, fratreue Imperatoris poſſeſſum, licet fractis poſtmodum tebus noſtris, labente iam imperio, contractoque vndecunque à duobus Deſpotis Imperatotis fratribus Peloponneſus, eadem nouiſſimè teneretur: alterum autem Ætoliæ pariter, & Acarnaniæ, adiectis inſulis etiam adiacentibus, inter quas præcipuæ Leucas, Cephalonia, Ithaca, Zacynthuſque, hoc ipſum etiam Arethæ dictum, quia Aretha vrbs Aretho fluuio adiacens antiquitùs, ni fallor, Argoë, Amphilochicum Acarnaniæ Metropolis habebatur, atque hæc tegio late patens, quemadmodum vulgò ducatus à Ducis, regnum à Regis nomine; ità Deſpotatus à Deſpote in hunc vſque diem peculiari nomine nuncupatur. Tertium extra Græciam Serbiæ, Triballorum, nimirum, prouinciæ, cuius quoque Deſpotes potentia, regniſque opulentia clarus fuit. Hæc habui, quæ ad nomen Deſpotæ, ac dignitatem pertinentia dicere partim à maioribus meis accepta, partim in opuſculis perlecta, vbi dignitates, Magiſtratuſque Imperatoris Curiæ deſcribuntur, partim à noſtris in recentioribus hiſtorijs excerpta, præterquam de quibus per coniecturas diſſerui: Hiſtotici ſunt Chomates, Gregoras, Pachimeres, Acropolites, Chriſtodolus, & nouiſſimè omnium Chalcondyles. Horum ego teſtimonijs, vt breuitati conſuleretur, abſtinui; ſed exemplaria omnia, & habeo, & proferre poſſum. De Acarnaniæ Deſpote, ſeu Arethæ paterno genere, maternoque à prædictis Depotis omnibus propemodum deducto, nec Imperatorum agnitione diuerſo, quod magis notum eſt alijs ex noſtris, qui grandiores natu in Vrbe degunt, tacere ſatius duxi; ſi tamen res exigat, de eo etiam, quæ pro compertis habeo, dicere non recuſo.

Ioannes Laſcaris. Rhyndacenus Patritius Conſtantinopolitanus. Vide *Tufa.*

DESTINA, ſuſtentaculum, fulcimentum. [Parieti inclinato, & maceriæ impulſæ non neglexit Doctor egregius conſolationis deſtinam, Chriſto in ſe loquente, ſupponere. Fulgen. epiſt. 1. de conig. deb.

DESVSCEPTVM, cautio, apoca. [Aliud facere deſuſceptum te conuenit, in quo tua fraternitas fateatur, quia deſuſceptum de eiſdem rebus in ſcrinio noſtro emiſerat. S. Greg. in Regiſt. lib. 2. cap. 88.] Exigerat Pontifex duplicatam

apocam, quam ibidem. *Susceptum* etiam ap Pellat. Vide *Susceptum. Testamenti pagina*.

DESPINA. & *Despinicus*. Vide *Domesticus*.

DETRECTO. FR. contradico, vel contemno. Gloss. in ean. pudenda. §. detrectat. 24. quæst. 1.

DETERMINO. Vide *Sedeo*.

DETRIVMPHO, triumpho. [Hi ergo Principes crucifixerunt Dominum, quos detriumphauit liberè in semetipso. Ambrof in prima epist. ad Romanos cap. 5.

DEVESTIO. FR. Spolio, priuo, l. 4. de beneficijs, & Bullar. Casin. tom. 2. constit. 62. 64. 65. 68. 77. & alibi.

DEVIRGINATA, FR. puella vitiata. D. Hieron. de monogam. epist. 25.

DEVOTA. Monialis. [Mitra est pileum phrygium, quale est ornamentum capitis Deuotarum. Isidor. lib. 19. Orig. cap. 31. Deuotam peccantem non recipiendam in Ecclesiam. Concil. Tolet. 1. can. 16.] de Mitrellis Monialium. Vide *Mitra. Velum*. Synonima Deuotæ. Vide *Agapetæ forores. Antiphona. Monialis*.

DEVOTAMENTVM, vocabulum, quod in bonum, & in malum sensum accipitur; aliquando enim rem Deo dicatam, & è conuerso execrandam significat, vt de dictione *Anathema* dictum fuit, quia sicut rem Deo dicatam, non est fas tangere; ità etiam rem interdictam. [Vt interficerentur omnes incolentes eam, & deuotamenta fierent vniuersa eius. Tertull. Scorp. cap. 3.

DEVS, caret nomine, Vide *Atheus*. Non fallit, neque fallitur. Vide *Ecclesia*. Eius attributa. Vide *Opera*.

DEVS IN ADIVTORIVM. Vide *Hora Canonica*. Non dicebatur ad Vesperas tempore paschali. Vide *Vespera*. Non dici debet in Vesperis Sabbati Sancti, etiam si recitentur Vesperæ extra Chorum. Vide *Vespera*.

DEVTERIARIVS, Abbatis, seu Archimandritæ Vicarius officium inter Monachus considerabile: ex græco δευτεράριος, quod secundarium significat, idest post Abbatem secundum. Vide *Secundarius*.

DEVTEROSIS. Vide *Pharisæus*.

DEVTERONOMIVM, ex græco Δευτερονόμιον, idest, secunda lex, est vnus ex libris Pentateuchi. Dicitur *Secunda lex*, quia in eo Leuitici præcepta replicantur. Dubitatur an à Moysi scriptum fuerit; quia in vltimo eius capite de eiusdem Legislatoris morte fit mentio; ideo multi Expositores ab Eleazaro, seu Iosuè compositum fuisse existimant; sed Iosephus Hebræus eundem Moysen Auctorem facit, propriam mortem prophetizantem, inquiens: [Moyses in sacris voluminibus scripsit se mortuum, veritus, nè propter excellentem eius virtutem à Deo raptũ prædicaretur. lib. 4. Antiq. cap. vlt.

DEXTERA; Aliquando meridionalem plagam significat; homo enim ad orientem aspiciens, dextera eius ad meridiem collocatur, hinc vbi in psalmo 88. vulgata habet: *Aquilonem, & mare tu creasti*; Hieronymus vertit: *Aquilonem, & dexterum*. Alij verò legunt: *Aquilonem, & meridem*. FR. auxilium nonnunquam denotat Dextera ità Nicolaus Papa III. aliàs IV. in cap. 17. de elect. & electi potest: in sexto de SS. Petro, & Paulo loquens, ait: [In Petri constaret firmitate: cui Saluatoris nostri miranda prouisio B. Paulum in Apostolatum genitum per dexteras societatis adiunxit.] Ibi Glossa per *Dexteram* pacem, fidem, & concordiam intelligit; sed propriè hic auxilium, & associationem significat; sic idem Apostolus ad Galatas cap. 2. scripserat: [Iacobus, & Cephas. & Ioannes, qui videbantur columnæ esse, dexteras dederunt mihi, & Barnabæ societatis &c.] De dexteræ, & sinistræ collocatione eorundem Principum Apostolorum. Vide *Bulla*. Vbi alia ratio addi posset, quod eum Petrus haberet spiritum lenitatis, & ideo ad partem cordis, idest, sinistram ponitur; at Paulus propter feruentem, ac rigorosum spiritum, ad dexteram, vpotè vigorosiorem, collocatur. Vide *Districtio*. Item in 3. Reg. cap. 7. num. 21. habetur, quod Salamon Rex: [Statuit duas columnas in porticu Templi; cumque statuisset columnã dexteram vocauit eam nomine Iachin: similiter erexit columnam secundam, & vocauit nomen eius Booz.] Quod ibidem sic interpretatur Dionysius Carthus. art. 12. [Dexteram columnam vocauit Iachin, quod interpretatur firmitas, & sinistram Booz, quod interpretatur robur, & fortitudo.

DEXTRARIVS, militis auxiliarij equus, hinc italicè *Destriero* dicitur equus. [Omnia sua arma valdè decentia cum tribus dextrarijs per eundem Paganum Norandino misit. Cæsar. lib. 4. cap. 15. Multitudo stabat dextrariorum sellas deauratas, frœnaque aurea habentium. Idem lib. 6. cap. vlt.

DEXTRO, associo; sic in antiquis M. SS. Cæremonialibus, in quibus *Addextero*, & *Addexterатores* Pontificis legitur. Vide *Addextro*.

DIABAMBYLVM. Vide *Monobambylum*.

DIABOLVS, ex Græco διάβολος, idest, calumniator, deceptor, proditor. Didymus in epist. Ioannis cap. 3. Hinc Nonnus. cap. 6. διάβολον νέον, idest, *Diabolum nouum* Iudam appellauit, ex eo quia eius delictissimi Magistri proditor fuerat. D. Bernardus super illa verba. [Ecce nos reliquimus omnia &c.] ait, quod Diaboli nomen est cõpositum à dictionibus græcis διὰ, quæ in compositione diuinitatẽ significat, & βόλος, idest, hasta, sic inquiens: [A duobus itaque bolis Diabolus dicitur.] Vide *Dæmon. Zabulus*.

DIACÆNISIMVS. FR. græca vox Διακαινήσιμος, [Feria quinta hebdomadis, quam à renouatione Diacęnisimum, vocitant, recepit se Patriarcha cum Episcopis, & reliqui Ecclesiæ primoribus;

ribus; insuper, & cum Archimandritis, & monasteriorum Præfectis ad Palatium. Mutat igitur Patriarcha vestes, & ad Imperatorem venit, stantem in throno suo, Proceres Aulici tunc non adsunt, neque circumstant; sed eorum locum supplent Episcopi, vt diximus, & Ecclesiæ primiores cum alijs, de quibus iam dictum est. Incensat, seu thurificat suffitu honorat Patriarcha Imperatorem: deindè tradit thuribulum Archidiacono. Ipse verò accedens benedicit, & osculatur Imperatorem in ore; eodemque modo fert ipse osculum ab Imperatore. Postea Patriarcha stat vicinus Imperatori. Episcopi porrò duo simul accedentes osculantur, & ipsi Imperatorem: primùm quidem manum, deinde genam. Postea idem faciunt omnes Ecclesiæ Proceres, Archimandritæ etiam, & Monasteriorum Præfecti: quibus peractis, Patriarcha precationem sacram superaddens, discedit. Imperator suum in Conclaue se confert. Codinus Curopalata de Off. Constantinop. c. 14.] Quare Iunius in suis notis hanc *Diacænisimi* hebdomadam putat esse Rogationum, quia macerationis hebdomada interpretatur; nam διακενήσιμος legit; sed fallitur primò; nam omnes Rituales Græcorum διακαινήσιμος habent, vt supra ex Curopalata: secundo ex Gretserij commentarijs in eundem Codinum satis apparet hoc vocabulum hebdomadam post Pascham significare; sic ille lib. 3. commentar. cap. 9. in cap. 14. Cod. inquit: [Hebdomadas Διακαινήσιμος, est tota hebdomada pascalis, quæ festum Paschæ proximè sequitur, & qua Resurectio Domini solemni cæremonia celebratur; id ostendo primum testimonio Maximi Margunij Episcopi græci, qui consultus, quidnam hoc vocabulo significetur; respondit his verbis; significatur hoc nomine apud nos prima hebdomas festi Resurectionis Saluatoris nostri.] Vide catalogum Bibliothecæ Aug. ab Hœschelio editum. Quod confirmatur vlterius ex Typico S Sabæ cap. 4. vbi habetur: [Forma modi sanctæ, & magnæ Dominicæ Paschæ, & hebdomadis diacænisimæ.] Hinc error Iunij nedùm ex prædictis fit euidentior; sed etiam, quia nullibi constat Græcos solitos fuisse vnquam Rogationes celebrare, nec in hebdomada Paschæ ieiunare, imò diebus mercurij, & veneris in ea hebdomada occurrētibus vescūtur carnibus, vt Balsamon. in can. 69. Apost. testatur, qui etiā addit ibi. [Hebdomadas Diacænisimi tanquam ipse magnus dominicus dies reputatur.

DIACATOCHVS. FR. græca vox διακάτοχος. Possessorem bonorum significans [De Diacatochis, quosdā comperimus ità fiscales lacerasse actiones. Cod. Theodos. lib. 10. tit. 16] Vide *Possessor*.

DIACONA, Diaconissa, [Delegoque Benedictæ filiæ Hilariæ Diaconæ ancillam nomine Nocam &c. S. Remigius, Rhemensis Episcopus in eius testamento.] Vide *Diaconissa*.

DIACONIA, græcè, latinè administratio; Romæ dicitur Ecclesia, in qua Diacones regionarij eleemosynas eiusdem regionis pauperibus dispensabant. [Diaconiam SS. Sergij, & Bacchi concedens omnia, quæ in vsum diaconiæ existunt, statuit perpetuo tempore pro sustentatione pauperum in diaconiæ ministerio deseruire. Anast. Bibl. in Steph. III.] Apud D. Greg. lib. 9. indict. 4. epist. 24. reperitur formula, qua diaconia tradebatur, & est huiusmodi: [Igitur te Ioannem religioso intentionis tuæ studio prouocati, mensis pauperum, & exhibendæ diaconiæ eligimus præponendum.] Significat etiam hæc vox eandem eleemosynam in Ecclesia collectam. Cassiod. Coll 18. cap. 7. de qua etiam 2. Corinth. cap. 18. περὶ μὲν διακονίας, & ibidem cap. 6. pro ministerio ponitur διακονία τοῦ λόγου idest, *Ministerium verbi*. Et apud Græcos Κριοῦ διακονία, adagium erat, idest, *Arietis ministeriū*, & de ingratis dicebatur, qui veluti arietes cornibus benefactores, & pasculum præbentes incutiunt. Tandem *Diaconia* legationem significat, vt in dictione *Diaconus* dicetur.

DIACONALE OFFICIVM. Vide *Hieromnemon*.

DIACONICVM, & *Diaconion*. Vide *Aspaticum*. Item Diaconion penès Græcos etiam liber continens preces, quæ in Missa, & offitio à Diacono canendæ sunt, intelligitur.

DIACONISSA, Ecclesiæ ministra, quæ tamen non erat consecrata; sed tantùm benedicta, vt ex Eucholgio colligitur, mulier erat ætate prouecta, cuius incumbentia erat ad Ecclesiæ ianuam obseruare, per quam fœminæ ingrediebantur, & ad locum pro hoc sexu separatum, eas deducebat, & adhuc inter Orientales, Græcosque Christianos, & in ruralibus Melitæ Ecclesijs locus pro vtroque sexu separatus obseruatur, qui tamen laudabilis vsus in hac insula Parochorum incuria sensim deperditur. Erat igitur locus etiam pro catechumenis mulieribus disiunctus. [Fuitque illi mater spiritualis sancta domina Romana diaconissarum, quæ accipiens eam, ascendit in Catechumenum. In vita S. Pelagiæ cap. 8.] *Custodes sacrorum vestibulorum* appellatæ sunt Diaconissę à S. Ignatio Martyre epist. 12. quarum munus erat etiam ad pericula euitanda persequutionum tempore absconditis mulieribus commissiones, & ordinationes Episcopi, seu Parochi deferre, per quas ad constantiam confirmabantur, eleemosynisque subueniebantur. Item fœminas ad recipiendum baptismum, seu extremam vnctionem exuebant, seu detegebant corporis partes vngendas, easdemque vnctas extergere, item mortuas vestire, & ornare solebant. Conciliū Aurelianense II. can. 16. & Chalcedonen. can. 14. sub pœna excōmunicationis prohibent fœminas post diaconissatū maritum habere. FR. in quodam Heraclij Imp. diplomate tom. 1. græci Iuris, & Iustinianus in Nouell. 3. sanxerunt, quod in Constantinopolitana Ecclesia non possent constitui plusquā vndecim Diaconissæ. In quodam antiquo M. S.

lectio-

lectionario in Archiuo S. Petri Vatic. conseruato, legitur S. Martinam Virg. & Martyrem fuisse Diaconissam, vt testatur Torrigius de Crypt. Vatic. secundæ impress. pag. 557. S. Regina etiam Diaconissa fuerat. Baron. An. 513. n. 30 & 31. :||: D. Gregorius Nissenus cum in sacris fuisset ordinatus Theosebia eius vxor ab eo ideo seiuncta, etiam Diaconissam fieri voluit. Nicet. Schol. 19. in orat. Gregor. Nazianz. de laudib. S. Basilij. In Ecclesia Metropolitana Mediolanensi adhuc durat hoc Diaconissarum officium, & sunt Matronæ aliquæ, quas *Vetulones* vocant, quæ in Missa cantata, iuxta ambrosianum ritum, ad offertorium ferunt panem, & vinum pro sacrificio. FR. in Arcispriorae Castro Tusculanæ Diœcesis vidi aliquas similes, quas ibi *Sanctesas* dicunt, hæ in Quadragesima per domos commestibilia pro Concionatore, & in autumno pro Parocho, eiusque Vicario oblationes fructuum colligunt. Reperitur in Nicæna Synodo cap. 74. decretum de habitatione sororum viduarum, & Diaconissarum in monasterium retinendarũ, & de ratione docendi eas, & de electione Diaconissarum, & officio, atque vsu earum :||: Græci tamen *Διακόνισσα* Diaconi vxorem appellant, quæ in Ecclesia honoratur, præstando ei digniorem inter fœminas locum, candidoque velo tegitur, nec auro, gemmisque ornari, nec crebrò publicè apparere permittitur, ac semel viduata, si ad secundas nuptias transierit, inuisa, & spreta remanet. Vide *Custrix. Diacona*.

DIACONITA. FR. sicut Leuita, ita Diaconita Diaconus appellatus fuit: [Omnium hìc deseruientium Diaconitarum. Apud Torrigium de Crypt. Vatic. impress. secunda pag. 537.

DIACONVS, *ni*, & *Diacon*, *nis*, Leuita ex græco vocabulo *Διάκονος*, idest, minister. FR. dicitur etiam *Diaconita*, Vide supra. Et *Diaconius* gradus. [Alienum est à consuetudine ecclesiastica, vt qui presbyterali honore, aut diaconij gradu fuerint consecrati. can. alienum. dist. 50.] Cum igitur à ministrando Diaconus dicatur, vt in dict. *Diaconia* dictum est; eius munus erit prædicare, & eleemosynas destribuere. can. in sancta. dist. 92. Et ante Sacerdotes prædicabant. can. Diaconi sunt. dist. 93. ibi Glossa. [Leuitæ antè Sacerdotes orant, idest, prædicant.] Qui successerunt in locum Nathinæorum. Vide *Subdiaconus*. Ieiunia publicabant. Vide *Ieiunium*. Item Populum silere admonebant tempore recitationis lectionum. Vide *Lectio*. Item custodiebant Concilij ianuam. Vide *Obseruo*. D. Hieronymus multa Diaconorum munera connumerat, & inter alia, inquit: [Sufficit huic ordini per Deum concessum, vt non solus Sacerdos in templo Dei totum agere, & implere videatur d. dist. 93.] :||: Diaconus ex licentia Episcopi, seu Parochi potest dare viaticum moribundis, & in casu vrgentiæ absque vlla licẽtia, vt ex D. Th. in 4. dist. 13. quæst. 1. art. 3. colligitur, vbi sic inquit: [Diaconus non debet corpus dispensare, nisi de mandato Presbyteri, vel Episcopi; vel Presbytero lõgè posito in casu necessitatis.] Alij tamen dicunt: quod deferens viaticum Sacerdoti infirmo, Diaconus non debeat proprijs manibus illum communicare, sed in illius manibus tradere debeat Eucharistiam, vt proprijs manibus se ipsum communicet; ita enim definitum videtur in prima Nicęna Synodo can. 17. vbi sic disponitur: [Vt ab his, qui potestatem non habent offerendi, illi, qui offerunt, Christi corpus accipiant.] Nonnulli verò non esse necessariam hanc limitationem asserunt; certum enim est, quod Diaconus se ipsum etiam communicare potest: immo nec desunt grauissimi Auctores à Suarez tom. 3. disp. 72. sect. 3. & à Diana tom. 2. resol. moral. tract. 4. de Sacram. resol. 47. relatos, qui ad laicos quoque hanc facultatem in casu prædicto necessitatis extendunt, ità vt varijs exemplis conentur probare laicos posse in simili casu se ipsos communicare: sed re vera, quo ad dubium de Laicis est, magis in praxi opinio contraria; nam præceptum diuinum sumendi viaticum in extremo vitæ periodo est infirmis, non autem ministrantibus impositũ, qui hoc agere tenentur debita decentia, ac reuerentia, & vice versa infirmus, dum ei, qui Eucharistiam administret non reperitur idoneus, remanet à simili obligatione exemptus; & licet Scotiæ Reginæ ex facultate B. Pij V. permissum fuerit, vt ante eius martyrium posset sibimet Eucharistiam præbere, in quo exemplo prior opinio præcipuè innititur: hoc tamen solum probaret, quod, nempè, laicus in tali necessitate posset se ipsum communicare, quod ex pietatis congruitate non parum probabile videtur: non verò quod laicus posset in simili casu alijs viaticum ministrare. Ætas, quę requiritur ad suscipiendum Diaconatus ordinem post Cõcilium Tridentinum debet esse ad vigesimum secundum annum. De Sancto verò Cæsario Arelatensi legitur, quod. [Adiecit etiam hoc, vt, nunquàm in Ecclesia sua Diaconum ordinaret ante trigesimum suæ ætatis annum. Verum etiam hoc addidit, vt nec in qualibet maiori ætate nunquam ordinaretur, nisi quatuor vicibus in ordine libros veteris testamenti legerit, & quatuor noui.] In ordinatione Diaconi solebat in Gallia chrismate manus perungi. Vide *Chrisma*. Quando quis in Pontificem electus debeat Diaconatum suscipere. Vide *Papa*. An Diaconus possit benedicere. Vide *Cereus paschalis*. Et ex abbundanti addam hìc, quod rogatus scripseram, occasione dubij in Sac. Rit. Congregatione agitati: An Diaconus Card. possit in sua Diaconia benedicere, & mea allegatio talis fuit, nempè, Amplissimus Cardinalis Albitius, qui non solùm Romanam Curiam eruditionis suæ fama; sed omnes longè positas nationes mirificè commouet, in locuplentissimo, doctissimoque tractatu de Iurisdictione Cardi-

nalium

ualium in suis Titulis, docet Cardinales Diaconos posse solemnitèr populum benedicere, quam quidem doctrinam satis, superque comprobatam tanquam magnæ mentis prolem venerari potiùs, quàm corroborare his meis rationibus ausus sum, ne videar noctuas Athenas deferre. Perfusus igitur eius radijs, quod ingenio meo assequi nequeo, eius doctrinæ beneficio fretus incalescam.

Quanta fuerit in Ecclesia tam Latina, quàm Græca Diaconorum auctoritas, & excellentia luce meridiana clarius est sacrorum rituum peritis, vt ex Oecumenicis Concilijs, sacrisque Canonibus manifestè constat: nil igitur mirum est, si Archidiaconi noluerint Sacerdotio initiari, vt ex Sancto Gregorio habemus, qui acritèr reprehendit Episcopum Solitanum coëgentem suum Archidiaconum ad suscipiendum ordinem Sacerdotalem: quare Episcopis per Dalmatiam scripsit in hæc verba. [Præfatum Archidiaconem, vt dicitur, contra morem ad fortiorem honorem prouehens conatus est callidè degradare. lib. 2. ep. 15.] Hinc Zonaras Diacones appellare non est veritus χειρῶν πύπον, quia ad similitudinem manus non solum in Ecclesia thesauros; sed etiam circa sacrum Altare, diuinaque ministeria munus præstabant, quod de Diaconibus Romanæ Ecclesiæ magis, ac magis asserendum est, quibus solis, & Messanensibus ex priuilegio speciali compagis vti licebat in sacris ex Diuo Gregorio lib. 7. epist. 28. & ego fusiùs hic in dict. *Compagi*. Hinc Archileuita Laurentius, vt scribit S. Ambrosius, ad Xysti Pontificis pedes prouolutus, exclamabat. *Cui commisisti dominici sanguinis consecrationem*. In hac lectione licèt aliqui mendum agnouerint, legerintque *Dispensationem*; nihilominus retinenda est antiqua lectio, vt docet P. Chrysolius in suo mystagogo; nã *Verbũ Consecratio* non significat confectionem sanguinis; sed perfectionem sacrificij; sicut ipsemet Sacerdos miscendo hostiæ particulam cum sanguine profert illa verba Canonis. *Hac Commixtio, & consecratio &c.* Imò ex Iustino Apolog. 2. Diaconus vtramque speciem fidelibus ministrabat, quod munus præstabat etiam præsente Presbytero, vt decreuit Concilium Carthaginense IV. [Diaconus præsente Presbytero Eucharistiam corporis Christi, si necessitas cogat, iussus erogat. can. 38.] Nec audiendus est Sotus, asserens id factum esse ex peculiari Ecclesiæ dispensatione, quia Ecclesia non valet dispensare in iure diuino. Si ergo Diaconus tantam potestatem exercebat in corpus Christi reale, cur non poterit eandem exercere in corpus mysticum, nimirum fideles, illis benedictionem elargendo? His præmissis assero, Diacones Cardinales posse tuta conscientia populum benedicere solemnitèr: ita legimus de quodam Diacono, qui missus à S. Gregorio Thaumaturgo sua benedictione publica sceleratas hominum fraudes repressit, vt scribit Nyssenus in eius vita. In Ecclesia Constantinopolitana Exocatacœli, qui sunt Diaconi patriarchales, æquiparanturque Cardinalibus Romanis; eodem enim honore habiti sunt in Concilio Florentino; nam Pontificis manum, ac genam osculati sunt, vt ex actis eiusdem Concilij. [Patriarcha Papam stantem osculatus est in genas nos verò cum Exocatacœlis sedentis dexteram, & genam osculati sumus.] Hi etiam in Concilijs supra Episcopos sedebant, & tamen cum essent de ordine Diaconali, nihilominus in Missis apud suas titulares Ecclesias benedictiones solemnes præstabant, de quorum auctoritate numero, ac priuilegijs multa scripsi in dict. *Exocatacœli*. Est igitur Diaconus non ordinatione, sed auctoritate, & dignitate Sacerdos, vt benè aduertit Hesychius ad illa verba Leuitici cap. 9. [Ingressi Moyses, & Aron tabernaculum, & egressi benedixerũt populum.] Certum tamen est, Moysen non fuisse ex ordine sacerdotali, sed leuitico; censendus nihilominus ratione dignitatis inter Sacerdotes, iuxta Psaltem canentem: [Moyses, & Aron in Sacerdotibus eius.] In quo sensu 15. quæst. 1. can. 1. Diaconus appellatur Sacerdos, quia ratione dignitatis, & iurisdictionis indulgentias concedere valet, vt probat Calderin. in Repert. cap. Postulasti de pœn. & remiss. num. 68. Loquor autem de benedictione inuocatiua, seu deprecatiua; non autem de constitutiua, quæ constituit rem in esse sacro, vt docet Caiet. 2. secundæ. quæst. 88. art 11. Imò aliquando Diaconus, præsente Sacerdote, communicat rebus benedictionem constitutiuam; nam in Sabbato Sancto benedicit solemnitèr cereum. Nonnè Diaconus solemnitèr salutat populum illis verbis, *Dominus vobiscum*, sicut ipsemet Sacerdos? à qua salutatione se abstinet. si esset excommunicatus. Et quamuis Ferdinandus Paez in cap. Missas de consecrat. asserat solum Episcopum posse benedicere canora voce proferendo illa verba, *Sit nomen Domini benedictum &c.* nihilominus fatetur Sacerdotem in Missa, præsente Diacono Cardinali, non debere benedicere absque eius licentia tacita, quia tunc censetur delegare Sacerdoti auctoritatem, ergo multò magis poterit ipse Cardinalis Diaconus exercere id, quod delegat, iuxta philosophicum axioma, [Propter quod vnumquodque tale, & illud magis.] Nouissimè in lucem prodijt tractatus de Ecclesiastica Hierarchia, auctore Guilielmo Beyer Parisijs excusus; hic scriptor quæst. 6. cap. 8. multis, validisque rationibus probat, Episcopos, Presbyteros, ac Diaconos posse benedicere, cum sint sacri Hierarchę; eandem prorsus sententiam tuetur Franciscus Hallier. lib. 3. cap. 2. art. 3. §. 3. Sed audiamus quæso Arcudiũ virum in sacris Græcorum ritibus eruditissimum. [Quia Diaconi etiam poterant baptizare, Eucharistiam distribuere, publicos pœnitentes reconciliare, prædicare, & ferè omnia munera

nera Episcoporum, & Presbyterorum in eorum absentia exercere, de quibus omnibus agit Dionysius. Quæ causa etiam est, vt in sacro Collegio Cardinalium præter hos ordines hierarchicos, nullus alius reperiatur, lib. 6. de Sacram. Ord cap 6.] Ratio à priori est, quia hi soli initiantur per manus impositionem S. Thomas Theologorum Magister hos tres ordines pares agnoscit in iurisdictione hierarchica. Diaconis enim subijcitur ordo purgandorum, Presbyteris illuminandorum, Episcopis perfectorum; & sic Diaconorum ordo est purgatiuus, Presbyterorum illuminatiuus, Episcoporum perfectius. ità in opusc. 18. cap 23. Hic etiam fuit sensus Patrum Africanæ Ecclesiæ; nam Tertullianus enumerans eos, qui legitimè ex officio possunt conferre baptismum, ait: [Dandi quidem habet ius summus Sacerdos, qui est Episcopus, dehinc Presbyteri, & Diaconi. lib. de baptis. cap. 17.] Ast, humanissime Lector, si cupis exempla, quæ magis mouent, en vnicum instar omnium desumptum ex Notis ad Chronicon Casinense latinæ linguæ nitore, sacra profanaque eruditione exornatis studio, ac diligentia doctissimi R. P. D. Angeli de Nuce Archiep. Rosanen qui euidentissimis argumentis numero marginali 248. probat Sanctum Patriarcham Beneddctum non fuisse Sacerdotem, sed Diaconum: primò ex quadam oblatione, seu donatione tempore Alexandri Secundi, desumpra ex Registro Petri Diaconi, quam refert barbarismis, & solœcismis pollutã, incuria Scrinarij, vt veritatem impollutam erueret. [Propria spontanea nostra voluntate vobis quidem Christe Redemptor mundi, & specialis Sancto eius Confessor, & Leuita Benedicto, qui spes, & refugium nostrum esse confidimus, in cuius honore, & nomine dedicatum, & consecratum est venerabili Monasterio, qui situm est in monre, qui appellatur Castro Casino &c.] Alterum testimonium exhibet codex vetustissimus Bibliothecæ Casinensis signatus num. 353. exaratus ab octingentis iam annis, in cuius prima membrana est imago Sancti Patris Benedicti, qui sedet in Cathedra, dalmatica indutus, stola diaconali ab humero sinistro ad latus dextrum transuersa. (Sed ego ab auctoritate tanti Viri recedere cogor; nam illa vestis non videtur Dalmatica; sed potius Colobium, vel Armiclausa corruptè ab alijs Armilausa appellata.) Sanctus Maurus Patris exemplum sequutus vltra Diaconatum assurgere non præsumpsit. Idem præstitit Sanctus Placidus Martyr. Quare non solum Sancti Benedicti æuo, sed post multa tempora Abbates fuerunt Diaconi, vt probat de Ragimprando Abbate Casinensi circa annum 900. de cuius obitu hæc habentur in Necrologio Casinensi cod. 47. [Octauo Idus Nouembris Ragimprandus Leuita, & Abbas huius loci.] Lucuлentissimum asseræ veritati testimonium præbet Sanctus Gregorius Magnus lib. 2. dialog. cap. 35. [Alio quoque tempore Seruandus Diaconus, atque Abbas eius Monasterij.] & tamen certum est, omnes prædictos Abbates benedictiones dedisse ad lectiones matarutinas in Choro; ad Euangelia, cæterasque horas Canonicas iuxta præscriptum regulæ 9. & 11.

Omissis tamen omnibus supradictis probationibus, en denique argumentorum Achilles tibi propono. Sanctus Antoninus Florentinæ Vrbis Archipræsul, Ordinis Prædicatorum decus, ac moralis Thologiæ tutissima cynosura de speciali, ac indiuidua Diaconorum Cardinalium benedictione non de possibili; sed de facto, ità clarissimis verbis loquitur: [Quamuis etiam benedicant Diaconi Cardinales; sed hoc nullus Archidiaconus præsumit. 3. par. tit. 14. cap. 16. §. 9.] Quanti ponderis sit hæc doctrina nullus est, qui non intelligat. Nil igitur mirum si Petrus Cellensis lib. 7. epist. 16. appellet omnes Cardinales Cœli Senatores, qui etiam Angelos cum Apostolis sint iudicaturi; ergo multò magis homines benedicturi.

Paris de Crassis celeberrimus cæremoniarum Magister, ac Rector, consultus: An Cardinalis non Presbyter posset benedicere, respondit, Non posse benedicere populum, nec rem aliquam sinè speciali, & expressa licentia Papæ. ita lib. 2. cap. 23. vbi refert aliquorum opinionem, qui existimarunt, Cardinalem Diaconum posse solemnitèr benedicere, absentibus Sacerdotibus. Imò idem Auctor loquens de visitatione Diaconiæ præstanda à Cardinali, asserit Diaconum Cardinalem in dicta functione posse vti Pluuiali, ac Mitra: ergo eum æqualem constituit Cardinali Presbytero. Taudem ipse ingenuè fatetur hanc controuersiam esse potius iuris canonicis, quàm cæremonialis; ideoque iudicio, & censuræ Doctorum rectius intelligendam reuerenter suam opinionem submittit; sicut & ego idem humillimè præsto. Igitur eadem Sac. Congreg. die 15. Septembr. 1668. affirmatiuè declarauit, quod exequutum prima vice fuit ab Eminentiss. Decio Card. Azzolino in eius Diaconia S. Eustachij in festiuitate Sancti prædicti eiusdem anni. FR. dicuntur Diaconi Episcoporum Assessores. can. Apostolor. lib. 2. cap. 44. Vide *Testimonialis* Itẽ ex traditione apostolica ad votũ castitatis tenentur. can. cũ in præterito; dist. 84. ;||: Cæterum quo ad Diaconi cæremonias; quod, nempè, non debeat osculari manus Celebrantis, nec aspersorium, dum expositum est Eucharistiæ Sacramentum. Vide *Benedictio*. Item quando induatur casula. Vide *Casula*. Vtebatur compagis. Vide *Compagi*. Quando ad Altare deferre debeat corporale. Vide *Corporale*. Quo tempore incipiat ei facultas proferre Dominus vobiscum. Vide *Dominus vobiscum*. Quo ad eius vestes, & paramenta. Vide *Colobium*. *Dalmatica*. Ad Diaconum spectabat antè consecrationem Obsessos expellere. Vide *Energumenus*. Reliqua ad Diaconum spectantia.

tia. Vide *Archidiaconus. Apocrisiarius. Cardinalis. Communio. Hieromnemon. Regionarius.* Quid Diacon in Missa ministrans debeat agere in actu offertorij Calicis. Vide *Offertorium*. Quomodo stolam debeat cingere in actu communionis. Vide *Orarium*. In ordinatione Diaconorum inter alia instrumenta eis tradita apud Græcos etiam flabellum consignatur. Vide *Flabellum* Dicitur quodamodo Sacerdos. Vide *Sacerdos*. Antiquitùs Diaconus semel in anno incensabat Altare, quando, & cur? Vide *Thuribulum* Græcus Diaconus semper incensat Altare. Ibidem. Dicitur etiam *Zacon*. Vide suo loco.

DIACOPOSIS, ex Græca dictione διακοπή, quæ scissuram, seu rimam significat: sic *Diacopi* διακόπη dicti sunt canales illi per quos Nili inundatio in ægyptiacos campos compartiebatur. [Vt insitam sibi misericordiam suis famulis largiatur, & super illam diacoposim, vel vnum magistrum militum dignetur concedere. Io: Diac. in vita S. Gregorij.

DIACOPTON, ex græco διακόπτω intermittentem significante, quod de arteriæ pulsatione dicere tur; sed metaphoricè ab Anastasio Biblioth. pro cælaturæ intercisione accipitur; nàm ad instar venarum pulsatilium, quæ cutem exaltant, sculpturæ ars eius figuras à planitie intermissiuè releuat, quod opus alibi *Interstatile* idem appellat.

DIADEMA FR. corona, circulus: translatiuè circuitus intelligitur. [Inter me, & illum grande est diadema. In passione SS. Perpetuæ, & Felicitatis] vbi aliqui *Diastema* corrigunt; sed perperàm: nàm sicut limbus extremam togæ fasciam significat, & translatiuè de vasto zodiaci, ac inferioris terræ circuitu dicitur: sic etiam pro diademа gyrus ingens intelligi potest. Item *Diadema* significat caputij ornamentum. Item complementum totius, inde *Diademata Apostolorum* SS. Petrum, & Paulum Ennodius Dict. 2. in dedicat. eorum Templi Nouariæ appellauit: In eodem sensu Apostolus [Itaque fratres mei charissimi, & desideratissimi; gaudium meum, & corona mea. Ad Philip. cap. 4. Mulier diligens corona est. Prouerb. 12.] Item accipitur pro perfectione, & æternitate. [Accipiet coronam vitæ. Iacob. epist. 1. Dabo tibi coronam vitæ. Apocalip. cap. 2.] ideſt, perfectionem, seu æternitatem vitæ. Diadematis synonima in proprio significatu. Vide *Anadema. Camelaucium. Corona. Epanoclistus. Infula. Nimbus.*

DIÆTA, vnius diei iter [Vna die, si opus fuerit, quatuor, aut quinque diætas excurrit. Blesen. epist. 66.] ideſt, in vnico die excurrit iter quatuor, vel quinque dierum. [Porrò cum iàm diætam illam, aut totam, aut ferè totam, nostri præambuli peregissent. Idem epist. 14.] Aliqui tamen perperàm diætam pro leuca accipiunt, quorum error ex Guglielmi Tyrij auctoritate fit manifestus, qui cap. 7. Descriptionis Terræ Sanctæ de Hierosolyma Ciuitate loquens, ait: [Distat autem à mari mediterraneo ipsa sanctа Ciuitas per vnam diætam communem cum dimidia] hanc enim Ciuitatem à prædicto mari per iter vnius diei cum dimidio distare omnes concordant. FR. Quid autem sit *diæta* in vtroq; iure habetur expressum in canonico primum, scilicet, de rescriptis in sexto cap. 11. tit. 3. [Nullus tamen eorum, vltra vnam diætam à fine suæ Diœcesis valeat conueniri.] Et inferius: [Dummodo locus, ad quem eum traxerit vltra vnam diætam (sicut in casu alio præmittitur) minimè sit remotus.] sic in decretali de rescriptis cap. nonnulli [Ne quis vltra duas diætas extra suam diœcesim per litteras apostolicas ad iudicium trahi possit] statuitur, & in iure ciuili expressiùs habetur, quod diæta legalis contineat viginti miliaria. ff. si quis cau. l. vicena. Item *Diæta* pro abstinentia. Vide *Modela.* Item pro vnius diei victu. Vide *Diarium: Zeta.*

DIAGRAPHVM, græcum nomen διάγραφον descriptionem significans. [Afflictiones populo Siciliæ, Africæ, Sardiniæ, vel per diagrapha, seu capita, atque nauticationes imposuit. Floriar. in Vitaliano.

DIALOGVS, διάλογος, confabulatio inter duos; fuit etiam sic cognominatus Gregorius Magnus à Grecis ob compositionem eius libri cum hoc titulo, quem Zacharias Papa in græcam linguam transtulerat, vt Anast. Biblioth. in Zachar. testatur. Quare errarunt Græci attribuentes cognomentum *Dialogi* Gregorio II. à quibus, vt notat Baronius Ann. 726. nu. 30. decepti sunt etiam nonnulli latini scriptores, & de Cedreno græco scriptore valdè miratur Phronto Duceus inquiens, [Minus ergo mirum si græcus siuè interpres, siuè librarius, qui hanc expressit epistolam, Gregorio cognomen Dialogi addidit] loquitur de Gregorij II. epistola Imperatori Leoni Isaurico scripta.

DIANAE EPHESINAE templum. Vide *Neocorus.*

DIAPHONIA, græca dictio διαφωνία, ideſt, discordia, ex qua D. Hieronymus de Scriptoribus Ecclesiasticis metaphoram sumens, pro dissonantia vocum in cantu vtitur, qua est propria huius vocabuli significatio.

DIAPISTIS, græcum nomen διαπιστή, ideſt, vera, & fidelis [Planetam diapistin listis aureis adornatam. lib. 2. chron Casinen. cap. 43.] nempè, planetam ex auro textili, haud adulterino, seu apparente, F. R. de eadem dictione ibidem fit mentio lib. 3. cap. 20. [Tunicam diapistin. &c.

DIAPSALMA, ex græco διάψαλμα, significat intermissionem, ac separationem inter vnum, & alium psalmum. [Hic incipit secunda pars. Continuatio, omnis homo est subditus vanitati, propter hoc cessare deberet à peccato. Diapsalma, Veruntamen pertransit homo de peccato in peccatum. Haymo ad Psal. 38.] quæ pausæ obseruatio in psalmodia ad moderandum cantum,

tum, notas musicales obsequendo, inseruiebat. [Legimus quadragesimo nono psalmo sub secundo diapsalmate Spiritum Sanctum dixisse, Peccatori autem dixit Deus. Optat. Mileuit. lib.4.] Hieronymus verò in epist. ad Marcellum, hoc vocabulum ait secundum Aquilę expositionem correspondere hebraicæ dictioni *Selah* quę in sempiternum significat: Hebrei enim, vbi mutatur rhythmus, seu terminatur sensus, ponebant *salah*, scilicet, *Semper*, aut *Amen*, quod idem Sanctus Doctor authoritate Origenis cõprobat, dum ibi sic inquit [Quia nouitia musta contemnis, saltem veteris vini auctoritate ducaris'] Origenes deinde suam sententiam Theòdotionis, Symmachi, & Septuaginta interpretum authoritate corroborat, qui omnes vocem *Selah* in psalmis inuenientes, græcè *Diapsalma* verterunt. Vide *Selah*.

DIARIVM, quotidianus victus alieni assignatus. [Diaria dari scriptoribus ad edendum. Matth Paris in vita Abb.] vbi etiam *Diata* dicitur. Vide *Diata*.

DIARODINVS, rosaceus color in ambobus partibus duplicatus. [Planetam diarodinam. Chron.Casin. lib. 1. cap. 5.] FR. in Pharmacopeis pastillæ quædam Diarodinis Abbatis dicuntur, quia ex rosis reubarbaro mixtis componuntur, ac primum vocabulum colorem, & secundum Authorem denotant.

DIASOSTIS, Conductor, Dux. [Ciuitas, in qua diasostis meus me deferens, duabus paruis impositum nauibus, duobus me mandatoribus, qui Hydruntem me per mare conducerent, commendauit. Luitprand. in legat.] Qui Auctor hac voce barbaro-græca [illegible] vtitur synonima. Vide *Dux*.

DIASPHENDON, à græco verbo [illegible], idest, violenter dissipo, disiungo. Patibulum erat inter duas inclinatas arbores, in quibus Sanctorum Martyrum corpora ligabantur, ac violenter in pristinam posituram arbores directæ Christi victimas dimembrabant. FR. hoc vocabulum est compositum à *Dia*. & *Sphendon* sphendon autem, seu *Sphendona*, balista, vel fũda latinè dicitur: hinc Melitenses, qui bilingues sunt, idest, græcam, & punicam loquelam retinent, fundam ex græco *Sphendonam*, seù *Sphendolam*, & ex punico idiomate *vv dhop*, appellant. Quare [illegible] duplex balista latialiter sonat, quod tamen potest intelligi de supradictis conduplicatis arboribus, ac fortasse *Arbalista* erat, de qua suo loco egimus, idest, arborum balista, nàm arbor ità pressa, vim ad instar, balistæ habebat, dimissa.

DIASPRVM, dupliciter album [Pluuiale etiam diasprum listis auro textis. Chron.Casin.lib.1. cap.43.] Vide *Asprum*.

DIASYRTICVS græca dictio [illegible], duplicis speciei, vel significatus. Etymon verò græcum ex [illegible] propositione, quæ interdum dualitatem in compositione significat, & [illegible], idest, traho prouenit, inde translatiuè nomen significat, quod ad duplicatum significatum trahitur, & hæc est magis consona huius dictionis deriuatio, [Notandum est, quod verbum à nobis præmissum dyasirticum est; ad duo enim trahi potest conuenienter expositum. Blesen. ser. 38.] qui Auctor sermone 20. & 34. habet etiam *Trisyrticum*, *Tetrasyrticum* adiectiua nomina pro, nomine tres, & quatuor significationes recipiente.

DIATHECA. FR. ex græco [illegible], testamentum seù testamentaria hæreditas. [O quantum diatheca valent, & quinque comati. S. Gregor. Regist. lib.1, epist. 30.] eius synonima. Vide indict. *Testamentum*.

DIATRETA, græca vox, [illegible] dupliciter foratus. [Quasi per diatretam speciem ab vtraque in vtramque spectantibus præbet. Paulin. in epist. 12. ad Seuer.] vbi de tribuna loquitur, quæ ex vtroque latere foramina, seu fenestras inter se correspondentes habebat. In aliquibus tamen Codicibus *Diatrita* habetur. Vide *Pertusum*.

DIATVS, diurna luce illuminatus. [Si casu turbentur, sole renascenti diati, diuinitus reparentur. Iuo Carnoten. in Chron. m. s.

DIAVLVS, græca vox [illegible] idest, duplicatus cursus; accipitur pro duplici stadij cursu. Erat tamen vnius stadij tractus; sed cursores ad metam peruenientes, statim ad priorem terminum recurrebant, itaque duplici stadio correspondebat continuatus, & replicatus ille cursus. [Cursores in diaulo cursu retrorsum flexu decurrunt, iterùm per eadem vestigia Phil. lib. 5. cap. 11.] Inde Cursores [illegible], *diaulodromi* dicebantur.

DICA, FR. angustiam, vexationemque arabice significat, *Dicha* enim dicunt in eandem significatione, vndè etiam Siculi, apud quos multa arabica verba adhuc manent, cordis angorem *Dica di cori* dicunt, quo vocabulo vsi sunt etiam Græci, & Latini pro constringere aliquem: sic *Dicam alicui scribere*, Reum ad iudicium constringere significabat. Vide Calep. in dictione *Dica*, & hic indictione *Eremodicium*.

DICANITIVM, claua argentea, italicè *Mazza*, quæ antiquitus antè Imperatorem; & Magistratum ferebatur, hodie tamen ante Cardinales defertur. Paneirol. in Thesaur. lib. 1. cap. 85.

DICÆOPHYLAX, græcum nomen. Iustitiæ Custos latinè sonat, officium erat in Aula Constantinop. penes nos Iustitiæ Præsidens diceretur.

DICHONEVM, quædam æris species. Cod. Theodos. lib. 11. tit. 21. cap. 1. secundum quorumdam opinionem monetam æream ex vtraque parte signatam denotat. Alij verò cuprum bis liquefactum interpretantur, quod quidem vocabulum à verbo græco [illegible] deriuatur.

DICIBVLVM, anilis fabula [Satis meminerat Ptolemæus

lemæus puerilium dicibulorum, in mari poma nasci, & in arbore pisces. Tertul. aduers. Valent. cap.20.

DICIRION. Vide. *Bulla*.

DICTERIVM. Vide. *Ambo*. *Diptycum*..

DICTICA. Vide *Diptycum*.

DICTIO, FR. Itali *Diceria* vocanr, est discursus academicus, ità enim *Dictiones* eius discursus intitulauit Ennodius, ideo ambo siue pulpitum *Dicterium* dicitur. Dictio correctionis. Vide *Superdictio*.

DIDRACHMVM, ex græco διδραχμον, idest, duplex drachma. [Magister vester non soluit didrachma. Matth. cap.17.

DIDYMVS, FR. ex græco vocab. δίδυμος, idest, gemellus quæ denominatio Thomæ Apostoli fuerat: aliqui asseruere fuisse cognomen familiæ; alij verò agnomen crediderunt, addentesque ita agnominari, ex eo quia gemellus cum alio fratre natus fuerat; sed re vera vana est vtraque assertio, pro quibus nulla historia extat. Didymus enim græcè synonimum est nominis Thomæ hebraici sicut in Euangelio habemus synonimicè idem nomen replicatum Abba, Pater; sic Didymus græce dicitur, & hebraicè *Thoma*: sic etiam *Theumi* Arabicè, & Melitenses allium *Theum* vocant, quia nucleis gemellis coagmentatur, ac duos fratres gemellos *Theumin* dicunt.

DIDYMVS ALEXANDRINVS. Vide *Chalcenterus*

DIES ÆGYPTIACI. Vide. *Strena*.

DIES AMPHIDROMIVS, qualis erat apud Romanos. V. *Baptismus* prope finem. §. solebant Gentiles.

DIES IRÆ, DIES ILLA, Missæ defunctorum sequentia, à quo composita. Vide *Prosa*.

DIES SOLIS. Vide *Dominica*. Dies votorum, idest, matrimonium. Vide *Votum*.

DIETA. Vide *Diæta*.

DIETO, abstinentiam in comedendo obseruo. [Cæteri in eminentiæ Cathedralis apice sublimati, statim curam carnis propensius agunt. circumspectiùs dietant, non minus timent corporis ægritudines, quàm gehennam, & in omnibus spatium vitæ productioris affectant. Bles. ser.27.] Vide *Modela*.

DIFFAMO. FR. verbum, ex sui natura ad bonum, & ad malum publicare, & manifestare significat. Ac in rectum sensum D. Ang. lib. 2. de Ciuit. Dei cap.21. [Quasi diffamata, & præualescente Religione Christiana sentirentur. Et ibidem lib. 3. Tam grandi diffamari] dixit.

DIFFICIO, quod propriè destruere denotat; translatiuè tamen de rebus animatis pro occidere accipitur. [Si per odium, aut malum ingenium hominem difecerit (*pro deffecerit*) in constit. Caroli Magni cap.11.

DIFFINITIO, FR idest affirmatio. Glossa in can. diffinitio. 22. quæst.4

DIFFITEOR. FR. non confiteor. [Cæterum aliud est crimen notorium, aliud occultum. Notorium definitur, de quo Presbyter, canonicè condemnatur. Occultum quando ab Ecclesia toleratur. Cæterum quando crimen notorinm non diffitetur Presbyter, canonicè condemnatur &c. cap.7. de cohabit. cleric. & mulier.] Sensus est, quod notorium crimen dicitur, quando à delinquente non negatur, vt ibi Gloss. [Se esse concubinarium diffitetur. cap. 8. ibidem.] Idest, non confitetur. Vide *Notorium*.

DIFFVGIVM. FR. subterfugium. [Nec patrocinari eos debet appellationis diffugium. de cler. non residen. cap.14. Virum bonum appellationis cessante diffugio, instituere non omittas lib.3. tit.48. cap.7. decretal.

DIGAMVS. Vide *Bigamus*.

DIGITIÆ, aureæ, vel argenteæ virgæ, ad instar digitorum formatæ. [Digitiæ aureæ nouem. Anast. Bibl. in Leone III.

DIGLADIABILIS: actio, & offensa gladio vindicanda. [Plura de pace dixerat, quo commoti nonnulli, qui digladiabili dissidebant odio, offensas vtrimq; donauere. In vita S. Vilstani Episc.

DIGNATIO, penès Ecclesiasticos Scriptores, pro diuina gratia ponitur: sic in præconio Sabbati Sancti. [O mira circa nos pietatis dignatio. Non est in tua potestate; sed in Dei dignatione martyrium. S. Cyprian. de martyrio, & passim apud eundem, Tertullianum, aliosq; africanos scriptores.

DIGNITOSVS, dignus, sic de Abele inquit Aldelmus: [Quorum prior, vt altiùs reperens ab origine paudam, propter dignitosam innocentiæ palmam, & originalis patientiæ titulum, spreto fraterni libaminis sacrificio, rata, & grata diuinis conspectibus holocaustomata primus mortalium offerre promeruit, & huius rei gratia à perfido, & nefando fratre inextricabile germanitatis vinculum contra ius diuinum, & fas humanum rumpens crudelitèr cruentatus; futuram in fine sæculorum piè Redemptoris nostri passionem pauperes pretiosi sanguinis ostro præfigurauit. De Virgin. cap. 28.] Hoc idem barbarum vocabulum apud Ambros. cap.5. in epist. 1. ad Timoth. in significatione spectabilis reperitur: vbi sic ait: [Quando enim vident dignitosum virum erroris causa corripi, necesse est, vt caueant sibi:] At reuera commentaria illa non esse S. Ambrosij, senserat Eruditiss. Latinus Latinius: sed alterius Scriptoris linguæ græcæ ignari. FR. Vide in eius Bibliotheca Sac. in obser. D. Ambros. quam nuper imprimi curaui, quem sequutus est Em. Bellarminus de Scriptoribus Eccles. de D. Ambrosio, vbi inquit: [In quinto tomo sunt Commentaria in epistolas S. Pauli, quæ à multis non creduntur Ambrosij, nec sinè causa.] Quod quinque validissimis rationibus comprobat, & Labbè de Scriptor. Eccl. in Hilario Diacono hæc Commentaria eiusdem Diaconi esse refert. Vide super hoc dubium in dict. *Benedictio*. Synonima huius dictionis. Vide *Axiomaticus*.

DIGVRIA. Diuisio nocturnalium psalmorum à

S. Ambros. ordinata. [Primam partem Ambrosius diuisit in decem nocturnos, nullo psalmo prætermisso, quos vulgus sui loci digurias appellat. Rodulphus lib.2.de canon obseruat. cap. 10.

DII. FR.dubitatur quomodo Deus pro Dijs iurare præceperat, inquiens: [Si latet fur, dominus domus applicabitur ad Deos, & iurabit, quod non extenderit manum in rem proximi sui. Exod. cap 22. num.8.] Item [Dijs non detrahes, & Principi populi tui non maledices. Ibidem num. 28.] sed D. Gregorius Deos hic Sacerdotes intelligit apud Gratianum in can. Sacerdotibus. 11. quæst. 1. Sic Magnus Constantinus Sacerdotes Deos appellauit. Ibidem: Sic etiam Innocentius III. in cap. 3. decretal. lib. 5. tit.7.

DIITICVM, insignis Monasterij nomen à Sancto Dio Archimandrita Constantinopoli fundatũ, de quo Sancto mentionem faciunt græcum Me nolog. ad diem 19. Iulij, & Martyrologium Rom. 8. Febr. sub his verbis. [Constantinopoli, natalis Monachorum Martyrum Monasterij Dii &c.

DILAPIDATOR. Vide *Interuersor*.

DILATORIVS, FR.frustratorius. Glossa in Clementin. cap.2. de verb. signific.

DILECTVS, nomen substant. amorem significans S. Cyprian. epist. 3. lib. 1. & in tract. de lapsis; verba quæ habentur in epist.2. ad Thessalon. cap.2. [Caritatem veritatis] Cyprianus [dilectum veritatis] exponit, quia in græco textu Pauli verba sunt ἀγάπην τῆς ἀληθείας, idem vocabulum apud Pacianum, lib.de pœniten.reperitur.

DILVCEBRE,dilucidè. [Innotesci voluit dilucebrè. In Vita S.Cœli Epis. Treu.

DIMIDIVM PONDERIS moneta, quæ sit? Vide *Siclus*.

DIMISSORIÆ, & *Dimissoriales litteræ*. Vide *Litteræ dimissoriales*.

DIMITVS. Vide *Samitus*.

DIMOERITÆ, FR. Apollinaristæ hæretici, à voce græca διμοιρία, idest, diuisio; nam Apollinaristæ conueniebant priùs cum Arianis, asserendo, quod Verbum diuinum in incarnatione animã humanam non assumpsisset; & ex textu Euangelij deinde conuincti, fatebantur suscepisse animam, sed absque intellectu, cuius vice Verbi diuinitas suppleret; ideò (vt refert D. Gregor. Nazianz. in epist. 1. ad Clandinum) Christum *Hominem Dominicum* appellabant: quæ tamen verba in rectum sensum intellexerat D. August. at postea lib.1.cap.19. Retract. se retractauerat. Nihilominus D. Athanasius in expositione Symboli absque scrupulo, catholicè his terminis vsus fuit, inquiens: [Quò præcursor pro nobis ingressus est dominicus homo, in quo iudicaturus est viuos,& mortuos.] De his hæreticis. Vide *Apollinaristæ*.

DINODIVM, sacrum donarium. [Nè quis posthac sacra temerè contrectet; etiamsi, vel cadmea necessitas vrgeat; nè manus impuras sacris rebus inijciat, nè profana ex diuinis dinodia fiant; dum in publicos vsus circumferuntur. In Bulla aurea Alexij Imperatoris,] vbi multoties hoc vocabulum repetitur.

DIOECESIS. Regio assignata sub Episcopi iurisdictione FR. Non erit extra materiæ terminum apponere hic responsum à me allatum iussu R. P. D. mei Ciampini liberalium artium versatissimi Præsulis, & Eruditorum Mecœnatis, quibus valdè proficuam, & vtilem super Concilia œcumenica Romæ Academiam nuper erexerat: vbi dum examinabatur, an canones apostolici sint apocryphi, vel hagiographi, & inter alia dubia pro parte negatiua, quæsitũ fuit, quomodo canon apostolicus 34.disponat, quod [Episcopus extra terminos suos in Ciuitatibus, & Regionibus sibi non subiectis ordinationes facere non præsumito.] Si episcopatuum,& diœcesium diuisiones non Apostolorum, sed Pontificum Romanorum temporibus factæ fuere? Cui obiectioni mihi sic respondere contigerat; Primò, nempè, examinando Diœcesis etymologiam. Secundò impugnando quorundam opinionem, asserentium Pontifices primò Diœceses diuisisse, ac Episcopis assignasse. Tertiò citatum canonem Apostolicum esse hagiographum. Circa primum asserui etymologiã huius nominis *Diœcesis* ab Auctoribus dupliciter afferri; primò in concreto, idest, territoriũ, seu Prouinciam Diœcesano, seu gubernatori assignatam, ita Glossa in can. Episcopi, qui extra suam.9. quæst. 3. in can. quicumque.16. quæst. 3. & in cap. vnico extrau. comm. de offic. delegati, vbi semper dicitur: *Diœcesim*, nil aliud esse, quàm territoriũ, seu prouinciam. Secundò in abstracto, scilicet, absq; limitanea iurisdictione loci; & ità Archidiaconus,& alij ad tit.8 de rescriptis cap.11.§. de sua Diœcesi, in sexto, vbi abstractiuè sic definiunt. [Diœcesis dicitur diuisio, seu gubernatio, quia diuisa est ab Ecclesia alterius Episcopatus, & commissa gubernationi vnius.] Vtramque tamen definitionem esse veram dixi: sed respectiuè; Prima enim verificatur, quo ad tempora, in quibus cœperant Episcopi habere territorium assignatum, & iurisdictionem temporalem, vel quasi temporalem. Secunda verò assertio Archid. cit & aliorum intelligitur originaliter, nimirum, quando Episcopi ab Apostolis ordinati habebant gubernium, & curam animarum, in quorum numero assignato consistebat gubernij, episcopatus cura, atque ab alio cœtu, seu Ecclesia distincta; nomine enim Ecclesiæ, non nisi fidelium congregatio formaliter significatur, ex qua fidelium vnicuique Episcopo assignatione in primitiua Ecclesia orta fuerat inter rudes dissensio: nam alij dicebant esse Christi, alij Cephæ, alij Apollo, & alij Pauli: Christi inquam, dicebantur illi, qui ab ipsomet conuersi

uersi ad fidem tanquam cæteris primiores gloriabantur: namque illo adhuc in terris conuersante, eos fidem docuerat, aliosq; per eius discipulos, quando, nempè ; [Misit illos binos antè faciem suam in omnem Ciuitatem, & locum, qno ipse erat venturus. Lucæ cap. 10.] dederatque eis spiritualem iurisdictionem. Marc. 6. qui vt inferius ibidem. [Exeuntes prædicabant, vt pœnitentiam agerent, & dæmonia multa eijciebant, & vngebant oleo multos ægrotos, & sanabantur.] Itaque rectè concludit D. Hieronymus in epist. ad Titum, inquiens. [Olim idem erat Presbyter, ac Episcopus, & antequam diaboli instinctus, studia, vel schismata in Religione fierent, & dicerent in populis, ego sum Pauli, ego sum Apollo, ego autem Cephę, communi Presbyterorum consilio gubernabantur. Postquam autem vnusquisque eorum, quos baptizauerat suos esse putabat, & non Christi, in toto orbe decretum est, vt vnus de Presbyteris superponeretur omnibus, vt schismatum semina tollerentur.] At quando hęc superpositio, (quæ eadem est, ac episcopatus, & gubernatio, seù diœcesis) constituta fuit? Certè non nisi qnando schismata prædicta Corinthi commota fuerunt, idest, tempore Pauli, & Apostolorum. Ergo diœceses tunc diuisæ sunt. Quod bene insinuari videtur ex eadem Pauli epist. 1. ad Corinth. vbi postquàm eis scripserat. [Hoc autem dico, qnod vnusquisq; vestrum dicit, ego sum *Pauli* &c.] & postquam schismata, & diuisiones reprobauerat, sequitur nihilominus ibid. cap. 12. spiritualium guberniorum, seù diœcesium diuisiones approbare, inquiens ; [Et diuisiones ministrationum sunt, idem verò Deus, qui operatur omnia in omnibus.] En igitur diuisiones superioritatum, ministrationum, gubernationum, seù diœcesium, quæ idem sonant. Itaque In primordio Ecclesiarum diœcesis nomen abstractum erat, per quod gubernatio, & institutio fidelium numericè assignatorum, & non territorium intelligebatur. Quod bene Gelasins Papa testatur, dicens : [Semel diœcesim constitutam, ex qua semper ad regenerationem atque consignationem (*idest, animarum*) Episcopi plebs deuota conuenit. Territorium etiam non facere diœcesim olim fuerat ordinatum. can. licet in regulis. 16. quæst. 3.] At quando fuerat hoc *olim*? Certè non nisi, eo tempore, de quo Hieronymns dixerat supra : [Olim idem erat Presbyter &c.] scilicet, Apostolorum tempore. Quapropter ex vi nominis infertur fuisse tunc diœcesium diuisiones. Vide *Presbyter*. Quo verò ad secundam propositionem, quod, nimirum, vt aliqui senserunt, diœceses tempore Gelasij Papę fuere diuisæ : respondetur, quod ex ipsius verbis contrarium manifestatur ; nam ead. 16. quæst. 3. can. 5. sic ait : [licet in regulis contineatur antiquis, parochias (*idest, diœceses*) vniciuque Ecclesiæ pristina dispositione deputatas, nulla posse ratione conuelli, nè per consuetudinem pessimam exempli mali, temeritate crescente, vniuersalis confusio nasceretur; tamen etiam decretis nostris ante non multum temporis destinatis, omnia iussimus, quæ talitèr fuerant inuasa restitui &c.] Gelasius ergo non instituerat diœceses; sed tantum restituerat, eis nempe territorij terminos assignando : sic Gregorius II. Bonifacio Episcopo pro eadem re delegauerat sub hac verborum forma. [Præcipimus, vt iuxta canonum statuta, vbi multitudo excreuit fidelium, ex vigore Apostolicæ Sedis, debeas ordinare Episcopos. 16. quęst. 1. can. Præcipimus.] ac ità de Ioanne XXII. in extrau. de off. deleg. cap vnico. habetur, quod : [Multas diœceses in duas, & in plures diuisit.] Errat insuper Glossa asserens Dionysium Papã diœcesium primum diuisorem fuisse ; nam solum parochias presbyterales in Vrbe constituit, quæ hodie Cardinalium tituli sunt; sic etiã fieri per omnes episcopatus statuit, quod ex eius epist. 2. ad Seuerum epscop. in primo tom. Concil. satis liquet, vbi sic ait : [De Ecclesijs parochianis, vnde apostolicam Ecclesiam consulere voluisti, qualiter sint custodiendæ per cordubensem prouinciam, & diuidendæ Sacerdotibus, nil tuæ charitati meliùs nobis videtur intimare, quàm vt sequaris, quod nos in Romana Ecclesia nuper egisse cognoscitur ; Ecclesias verò singulas singulis Presbyteris dedimus, parochias, cœmeteria eis diuisimus, & vnicuique ius proprium habere statuimus ; ità, videlicet, vt nullus alterius parochiæ terras, terminos, aut ius inuadat ; sed vnusquisque suis terminis sit contentus, & talitèr Ecclesiam, & plebem sibi commissam custodiat &c. Hanc quoque normam carissime te, & omnes Episcopos sequi conuenit, & quod tibi scribitur, omnibus, quibuscunque potueris, notum facias, vt non specialis ; sed generalis fiat ista præceptio.] Quamuis Baronius existimet ab alijs Pontificibus romanas parochias diuisas fuisse, vt in dict. *Titulus* dicetur; sed quicquid de hoc sit, quod ad præsentem rem nostram nil pertinet; sufficit enim solùm in hac secunda responsione demonstrasse, quod Rom. Pontifices non primum gubernium animarum Episcopis ; sed eis territoria, ad exercendas suas iurisdictiones diuiserint : & quod firmat Baronius de antiquiori antè Dionysium Papam diœcesium diuisione ; intelligendum est iuxtà Apostolorum institutionem, quo ad gubernium animarum ; non verò quoad assignatam territorij iurisdictionem. Quo ad tertiam assertionem, dico, quod semel concesso Episcopos tempore Apostolorum fuisse institutos, sequitur per necessè etiam correlatiuas eorum diœceses eis esse assignatas : non tamen concretè, sed abstractiuè vt supra exposui. De existentia Episcoporum in primitiua Ecclesia constat ex Apostolicis actibus cap. 20. [Attendite vobis, & vniuerso

gregi.

gregi, in quo vos fratres Spiritus Sanctus posuit Episcopos &c. Oportet Episcopum irreprehensibilem &c. 1. Timoth. cap. 3.] & sic passim in eiusdem Apostoli epistolis. Et de facto extitisse tunc diœceses, ac Principem Apostolorum plurimos Episcopos ordinasse, in diuersisque locis ad prædicandum destinasse legimus, tunc enim gens destinata diœcesis abstractiuè rectè dici poterat. Item quod idem Princeps ordinasset à tribus Episcopis Episcopum consecrari. Baron. An. 34. num. 29. quod Apostoli Episcopos Sacerdotes, ac Diaconos ordinassent. Idem An. 44. n. 77. quod in fundatione episcopatuum, & diœcesiũ habuerunt prærogatiuas respectiuè ad Prouincias iuxta temporalem Gentilium Romanorum consuetudinem. Idem An. 39. n. 10. & seqq. & infra dicetur. Item quod Cathedræ primorum Episcoporum, consectabantur. Idem An. 45. n. 11. quod Episcopus peregrinus ad concionandum inuitabatur ab Ordinario loci. Idem An. 46. num. 13. omnes enim huiusmodi actus indicant profectò episcopatus cum eorum gregibus extitisse. Vide *Primas*. Quod autem multò antè Nicænam Synodum patriarchales, ac episcopales diœceses extitisent constat etiam ex Ethinicis Scriptoribus; nàm refert Vopiscus Adrianum Imp. hęc inter alia Seueriano Cos. scripsisse de Christianis Pręsulibus, nempè: [Qui se Christi Episcopos dicunt:] & post pauca idem: [Patriarcha cum Ægyptum veniret. In Saturnin. Imp.] Quamuis non pauca in ea epistola Hadrianus falsitates ex Ethnicorum Ægyptiorũ calumnijs in Christianos narret; constat tamen ex hac relatione collimitantos Episcopos sub Alexandrino Patriarcha tunc extitisse. Habebant igitur Episcopi torum diœceses abstractiuè, non in territorio consistentes; sed in animarum conuersione, ac directione, sicut nunc Episcopi missionarij de propaganda fide in partibus infidelium. Nec obstat primò, quod nomen Episcopi significet superintendentem, nam hæc esset de solo nomine quęstio, dum hanc ipsam superintendentiam cum Ambrosio, & Augustino verum episcopatum, & diœcesim appellabo, quia diœcesim non à territorio denominari supra ex Gelasio visum est, & superintendere, ac superimponere ex Hieronymo supra laudato synonima sunt. Nec obstat secundò diœceses à Lino Papa diuisas esse, vt ex eius verbis colligitur. in can. Episcopi non in castellis. dist. 8. Nàm antè Linum Clemens idem dixerat, seu clariùs in D. Petri persona, nempè: [In illis verò Ciuitatibus, in quibus olim apud Ethnicos primi Flamines eorum, atque primi legis Doctores erant: Episcoporum primates, vel Patriarchas B. Petrus poni pręcepit, qui reliquorum causas Episcoporum, & maiora negotia in fide agitarent.] & post pauca: [In singulis verò reliquis Ciuitatibus singulos, & non plures constitui pręcepit; qui Episcoporum tantùm vocabula sortirentur; quoniam neque inter ipsos par fuit institutio: sed vnus præfuit omnibus. Eadem dist. 80 can. 2.] & Clemens Papa III. inquit: Ex hac siquidem data B. Petro à Domino potestate, ipse, ac successores ipsius per diuersa mundi loca constituerunt Episcopos, & dignitates per prouincias diuiserunt. Bullar. Casinen. tom. 2. constit. 209.] Quam S. Clementis authoritatem Lucius Papa hagiographam recognoscit eadem dist 80. can. Vrbes, & loca. vbi inquit: [In ipsis verò Vrbibus post aduentum Christi Apostoli, vt eorum successores, Patriarchas, & Primates posuerunt.] Quinimò Glossa de Chorepiscopis, an ab Apostolis illi instituti fuissent in can. Chorepiscopi. dist. 68. dubitat. Synonima. Vide *Episcopium*. *Exarchus*. *Patriarchium*. *Præsulatus*. *Stauropegium*.

DIOECESANVS. FR. dicitur loci ordinarius. Vide *Episcopus*. Et pro omnibus, qui in aliquo loco iurisdictionem episcopalem, seu quasi episcopalem iurisdictionem exercent, vt sunt Abbates. Clement. in cap. vnico. de foro competenti, & ibi Gloss. Item Diœcesis subditus intelligitur. 12. quæst. 2. can. [Statuimus (quod Episcopi omnes iubēt) vt Ciuitatenses, siue Diœcesani, Presbyteri, vel Clerici &c.

DIOECETA, græca dictio Διοικητής gubernator, negotiorum administrator, & tributorum exactor in aula imperiali constantinop. [Glaba magna diœceta cum cruce, & prætiosissimis lapillis confecta, quæ verbis fides esset: celeriter ad eam misso, de lethali Imperatoris morbo certiorem fecit. Catacuz. lib. 3. cap. 14.] Fit etiam mentio de hoc officio in legibus. Cod. Episcop. aud. lib. 6. FR. An sit idem, ac *Ducenarius*, & corruptè *Duganarius*, italicè *Doganiero*. cum exactor vectigalium tàm Diœceta, quàm Ducenarius à vocabulo gręco. Διοικητής, idest, agens, & exactor dicatur, de quo in l. ducenarij C. de exaction. tribut. qui in rescripto Zenonis Imp. numerantur quadraginta octo Ducenarij. l. Marcellino. C. de agent. in reb. & Eusch. Cæsar. lib. 7. Hist. Eccles. cap. 4. fecit mentionem Ducenarij, vbi de Paulo Samosateno sic scripserat: [Neque commemorare opus est, quo pacto se insolenter extulerit, vt sæcularium honorum gradus sibi assumpserit, seque arroganter in ijsdem gesserit, & ducenarius potius, quàm Episcopus nuncupari voluerit, & per forum volutarit, & modò epistolas legendo, modò quid illi responsi daretur, præscribendo, magna satellitum turba, partim cum antecedentium, partim subsequentium stipatus.] Vbi aliqui Ducenarium cancellarium regium perperàm interpretarunt. Vide Baron. An. 272. n. 5. & 6.

DIOGENIS epitheton. Vide *Imerobius*.

DIOMEDIS CVSTODIA. FR. erat carcer in Constantinopolitana Vrbe tempore græci Imperij, [Et transposuerunt in eam, quæ dicitur Diomedis

medis custodia in prætorio Præfecti. Exilium S. Martini Papæ in collect. Anastasij Biblioth. à Sirmondo in 8. edita pag. 94.

DIORYX. Scorbs, cauea, à græco verbo διορύττω, idest, excauo. [Ego quasi fluuij diorvx, & sicut aquęductus exiui de paradiso. Eccl.cap.24.] Vbi mendosè in aliquibus exemplaribus *Dyorix* legitur. Sic etiam Rupertus Stephanus in eius vocabulario vocum barbararũ Sacræ Scripturæ errauerat, scribendo *Doryx*, quod rapidum iuxta sui finistrum sensum significare ait, cum huiusmodi interpretatio sit sensui Sac.Scripturæ loc. cit. diametraliter contraria ac contra hebraicam, græcam, syriacam, & arabicam versionem, quæ omnes aquæ fossam exponunt.

DIOSCORIDES. FR. senior, & iunior. can. sanè. 16. quæst. 7. *Dioscoridiani* Hæretici. Vide *Butychiani*.

DIPLOIS, vestis duplex, seu subsuta, à græca dict. διπλοΐς. [Operiantur sicut diploide confusione sua. psal. 108. Circumdabit te Deus diploide iustitiæ. Baruch. cap. 5. num. 2.

DIPLOMA. FR. epistola ex græco verbo διπλόω, idest, conduplico, & inuoluo, quia antiquitùs litteræ conuoluebantur. Vide *Littera*.

DIPONDIVM, & *Dipondius* vilis moneta. [Nonne quinque passeres veneunt dipondio. Luc.cap. 12.] Quæ moneta duplicem assem valebat; sed deindè vigore papirianæ legis, pondus assis ad selibram reductum fuit, hinc dipondium vnicam libram valuit postea. Putant aliqui æquiualere dipondium duobus quadrantibus romanis, seu duplici hispanico marauedis. FR. legitur etiam *Dupondium*, & *Dupondius* ex antiquo eius duplicis ponderis valore etymon trahens. Quare Iustinianus in præfatione pandectarum tyrones in studio legum dipondios appellauit, idest, paruæ æstimationis.

DIPSAS, serpentis species, ex græco Δίψας, idest, afferens sitim; ab effectu, nempè, quia morsus huius serpentis sitim prouocat. [In qua erat serpens flatu adurens, & scorpio, & dipsas. Deuter. cap. 8. num. 15.] Apud Theophrastum lib. 4. hist. plant. frutex est, fortassè, quæ *Serpentaria* dicitur, de qua alibi, & apud Celsum lib. 3. cap. 63. epatis signum denotat. FR. Aliqui putarunt esse morbum *Herpetem* appellatũ, qui solet in pectore apparere, ex serpendo à Medicis ità denominatum; nàm *Herpes* græce serpentem significat; sed isti tales re vera falluntur, quia insectum, & morbum ex eius ictu descripsit Nazianzenus, inquiens:

Est viperarum quodpiam Dipsas genus,
Quas solitudo Pharia complures alit,
Ac vulnus eius quale fit, nomen docet,
Huic nàmque morbus, quem perit, nomen dedit:
Perit bibendo quisquis hac ictus fuit;
Aquis repertis totus in eas irruens,
Quousque nimis turgidus potu crepet.
Quem serpentem poëtæ mordaci. Mart.lib. 3. epigr. 44. assimilauit, inquiens.
Non dipsas medio perusta sole.

Cum in meridiana perustione maximè irritatum hoc insectum reperiatur.

DIPTO, colore, minio; ex græco δίπτω. [Altare verò Sanctæ Mariæ, & analogium euangelicum eiusdem fratris nostri artificio deaurata Hattonis sui de serinijs vestiuit argento, & diptiuit. in vita S. Galli. cap. 1.

DIPTYCHVM, græcum vocabulum δίπτυχον, duplex tabella, quæ in formam libri claudebatur; mendosè tamen *Disticam* habet. Glossa in can. sanè. 24. quæst. 2. vbi *Diptycha* legendum est. Quod duplicis speciei erat; in vna, scilicet, tabella describebantur nomina viuorum, pręcipuè Episcoporum, & virorum illustrium, quę deinde in signum communicationis ad Missam recitabantur, quod ideo in Missæ memento ponuntur litteræ N.N. nam tunc legebantur illorum nomina. In libro Appameæ Cleri ad Concilium Constantinopolitanum sub Menna celebratum inserto, hæc recitatio: [Salutatio Beatissimorum Episcoporum.] appellatur. Magnum dedecus, & ingens pœna erat illis, qui de hac tabella delebantur, vt in Hæreticos, Schismaticos, & Excommunicatos fieri consueuerat. [Abstulerunt de diptycho Ecclesiarum nomina Patriarcharum. Anast. in Agathone.] FR. Glossa in d. can. sanè. sic ait: [Dicticæ (*sed in recen. impress. Diptycha habetur*) sunt tabellæ, à dico, dicis. Vnde Martialis.

Clerice dicticam lateri ne dempseris vnquã]
Sed Glossatori ex ipso Martiali,
Ebrius es: nec enim faceres id sobrius vnquam.

Lib. 3. epigr. 16. respondebo, quia versus à Glossatore citatus Martialis non est: nec mirum; nam sępè dormitat Glossator, qui ibidem etiam affert argum. ex can. postulatus. 3. quęst. 7. at ibi non *Disticæ*, vel *Diptycha*; sed *Typicè* habetur. Item absque aspiratione etiam legitur. [Si foràs eiecit Synodos quomodo in diptycis recitantur. Collect. S. Maximi Martyr. per Iacobum Sirmondum in 8. edita pag. 135.] In alia verò tabella eiusdem formę nomina defunctorum scribebantur. Vide *Nomen offerre*. *Canon Missæ*. FR. hęc laudabilis memoria adhuc Romę retinetur in sodalitatibus, locisque pijs, qui in exequendis sacrificijs pro benefactoribus, quotannis per Ecclesias circumeuntes, celebrando; post eleuationem calicis vnus ex Sacerdotibus cappa indutus, recitat alta voce nomina, & cognomina defunctorum, pro quibus satisfaciunt Missarum legata. Nec equidem est hic relinquenda huiusmodi sodalitatum commendatio, quæ in nonnullorum Religiosorum dedecus redundat, dum laici, licet, vt plurimum, idiotæ subtilioris tamen conscientię se prębent, qui non solum in tabellis ad eorum sacristiam appensis, nomina, ac alias circum-

stan-

ſtantias perpetuarum ſcriptas conſeruant Miſſarum ſed etiam manualium (vt aiunt) eleemoſinarum pro celebrationibus maxima diligentia ad diem annotant, è conuerſo inter Religioſos pauci ſunt, qui introitum Miſſarum ſignant, quorum in hoc fileo ſcandala :¶: [Poſt ergo illa verba, quibus dicitur: In ſomno pacis, vſus fuit antiquorum, ſicut etiam vſque hodie Romana agit Eccleſia, vt ſtatim recitentur, ex diptychis nomina defunctorum. Alcuin. de celeb. Miſſ.] FR. Idem habetur in can. de nominibus recitandis. de conſecrat. diſt 2. :¶: Irrant qui putant diptychnm ex inde dici, quia duplicata tabella erat vna, ſcilicet, pro viuorum, aliaque pro mortuorum annotatione: nàm non ex eo, duplex ſed quia duplicabatur, & claudebatur in modum biblici tegumenti, vt ſupra dictum eſt, ità appellabatur: quod ex D. Ambroſij verbis euidens fit, dum *Diptycum* conchylium marinum denominauit, quia in modum libri aperitur, & clauditur: loquens enim de aſtutia marini cancri, qui in aperitione conchyliç calculum immittit in ea nè claudi poſſit, dum interiora comedere nititur, ità elegantèr S. Doctor, ait: [Explorat, ſi quando oſtream remotis in locis ab omni vento contra ſolis radios diptychum illud ſuum apertat, & reſeret clauſtra teſtarum. lib. 5. Hexam. cap. 5.] Sic etiam D. Auguſtinus duas tabulas decalogi. [Diptychum lapideum. lib. 15. cap. 4. contra Fauſtum.] appellauit. Prodigioſum quidem fuit, id, quod in Chronicon Belgico fol. mihi. 379. narratur, extitiſsè, nempè, in Eccleſia Sancti Laurentij Conſtantinopolitanæ Vrbis quandam marmoream columnam laterculis ſculptam, in quorum primo ordine Imperatorum, & in ſecundo ordine Patriarcharum notabantur nomina, vt de eis fieret in Miſſa commemoratio, quas notationes quidam philoſophus nomine Leo contemplans, vaticinatus eſt, dicens, quod quando laterculi illi eſſent completi tunc fore, vt capietur ab hoſtibus Ciuitas, & Grçcorum imperium ceſſaret quod ità euenit, nàm in vltimo laterculo nominibus Conſtantini Paleologi Imperatoris, & Gregorij Patriarchç, qui appellatus eſt Gennadius II. infauſtum vaticinium verificatum fuit, & Vrbs illa ſub tyrannica Turcarum ſeruitute redacta fuit. [Offero igitur vobis eburneum diptychum. Symmach. epiſt. 7.] quod aliquando de rebus amatorijs intelligebatur. [Diptychæ tabellæ, quibus corruptores amorem ſuum inſcribunt puellis. Papias.] Vide *Ambo*; vbi *Dicticum* pulpitum vocatur à *Diptycho* fortaſsè deductum. Vide Pictaculum in dict. *Phylacteria*.

DIRECTANEVM, Directorium chori, liber erat, in quo continebantur preces in choro canendæ. [In primis dicito directaneum paruulum: In regul. S. Cęſarię. cap. 11.

DIRECTO, de recta via aberro, deuio. [Nec enim poteſt mens humana directare, ideſt, extra arctum facere. Chryſoſt. homil. 20. in cap. 7. Matth.

DISAGMO, ſarcinam depono. [Ad perſcrutandum vtrum res, & maximè libri perierint, diſagmatur. Petr. Damianus. in vita S. Odilonis Abb. cap. 21. §. 25.] vbi de mulo in aquam delapſo agit. Alij tamen *Deſagmatur* legunt.

DISCAPIA. [Et terras cultas, & incultas, peruia, vuida, diſcapia, prata, paſcua &c. In Chron. Eccleſ. Cameracen. ad An. 885.] Eruditiſſimus Henricus Spelmannus vniendo ambas dictiones *VVadEiſcape*, intelligentiam præbet ex ſaxonicis dictionibus ſignificare paludoſa loca: nam *VVaden eſcape*, ideſt, vado tranſire latinè ſonare ait. FR. italicè tamen meliùs ſonaret: nam in theutonicis dictionibus duplici, VV, prolatis primum V. vigorem G. dederunt Itali, ſic *VVilelmus*, Gulielmus: *VVido* Guido: *VVerra* guerra, & ſimilia pronunciarunt. Sic etiam *VVaden eſcape*, à *Guado ſcappo* italicè pronunciatur, ideſt, euado. Alij tamen *Diſcapia* terminos, & confinia exponunt.

DISCEDO FR. ſeiungor. [Presbyter cum diœceſim tenet, de his, quæ emerit ad Eccleſiæ nomen, ſcripturam faciat, aut ab eius, quam tenet, Eccleſiæ ordinatione, diſcedat. can. Presbyter. 12. quæſt. 4.] Ità dicimus ab opinione alicuius diſcedere, ideſt, diſcrepare, & ſeiungi.

DISCENTES, Apoſtoli. [Ille qui legiones Angelorum, ſi voluiſſet, vno dicto de cœlo affuiſſent, nè vnius quidem diſcentis gladinm in vltorem probauit. Tertull. lib. de pœnit. cap. 3.

DISCIPLINA SACRORVM, Vide *Miſſa*.

DISCERPO, lacero. [Et deſcerpens eum ſpiritus immundns. Marc. cap. 1.] Vbi gręca lectio habet [illegible].

DISCIDIVM, ſeparatio, ſchiſma, excommunicatio. [Nouiſſimè in perpetuum diſcidium relegati venena doctrinarum ſuarum diſſeminauerunt. Tertull. aduerſ. Hæret. cap. 30.] Idemque mortem appellat. [Diſcidium carnis, atque animę. de reſurec. carnis cap. 9.

DISCIPLINATVS. FR. Inſtitutum. [Monachorum enim vita ſubiectionis habet verbum, & diſciplinatus, non docendi, vel pręſidendi, vel paſcendi alios. can. hoc nequaquam. 7. quæſt. 1.] Vide *Diſcipulatus*.

DISCIPLINO, inſtruo, corrigo. [Diſciplinat miſericorditèr filios ſuos Pater miſericordiarum, dum momentaneæ percuſſionis igniculo carnem ſimul, & gehennam extinguit. In vita S. Genouefę Virg 6, 38.

DISCIPVLATVS, permanentia in diſcendo. [Videtis Centurionem, antèquàm diſcipulatus ſubiret officium, locum magiſterij fuiſſe ſortitum. Chryſol. ſer. 15.] Vide *Diſciplinatus*.

DISCIPVLVS, primum Chriſtianorum agnomen. Vide *Chriſtianus*.

DISCONFITVRA, conflictus. [Et quod in diſconfitura, quæ erat in mari, priſiones multos nobiles à nautis Regis, qui eos iuſtè ceperant. Math.

Math. Paris. in hist.] FR. Vbi Vossius errauit *Confidentiam* interpretando, nam satis clarus est textus.

DISCOPHORVS, græca dictio *δισκοφόρος*, idest, ferens discum; hoc agnomen Habacucho Prophetæ D. Hieronymus indidit, quia dum messoribus discum ferebat, tunc Angelus Domini per capillos illum sustulit, & ad Danielem Prophetam detraxit: [Cum verò Habacuk veniret, & de Iudæa in Chaldæam, raptum Discophorum lectitaret. In præfat. ad Danielem.] Cæsarius verò Monialem *Discophoram* appellauit in epist. ad Oratoriam Abbatissam. FR. An Monialem intelligat, quæ curam habet ferendi in mensa fercula: seu potius *Discophoram* dicat Monialem, quia confabulatores ferculis ad crates sustineat, quæ aliàs *Discola* dici debuisset. Vide huius Synonim. *Dapifer*.

DISCOLA, FR. Idolatra [Et discola obstinatus, semper quid Idolo suo immolet, sedulus construat. S. Cyprian. in præfatione ad Cornelium Papam.

DISCOPVLO, copulam separo, ac disiungo. [Quasi venator canes venaticos super electores Prælatorum discupulandos. Matth. Paris. in hist.] Venator enim canes copulatim ligatos in venatione soluit.

DISCORDIA. Vide *Diaphonia*.

DISCORDIOSVS, Discordans, discrepans. [Statuta regnorum denuò per conditiones discordiosas ancipitia redduntur. Sidon. lib. 9. epist. 3.] FR. Plinius etiam lib. 37. cap. 10. Discordialem appellauit rem, quæ discordiam prouocat, & causat. [Persæ achaten hyenæ pelli similem abominantur, discordialem domibus] Gemma siquidem hæc (ait) discordiam in domibus iuxta Persarum superstitionem generat, ideo illi eam abhominatur.

DISCREDO, fidem minimè præbeo. [Adhuc instruebantur exemplo Scribarum, & Pharisæorū discredere Christo. Chrys. hom. 44. in cap. 23. Matth.

DISCRETIO, FR. differentia. Vide can. statuimus in dict. *Quinquagesima*.

DISCVS, Vide *Epalareus*. *Patena*.

DISCVSSOR, Vide *Logtobeta*.

DISERTITVDO, Elegantia. [Cumque singulos epistolarum textus recitans pernicibus pupillarum obtutibus specularer, atque naturali quadam latentium rerum curiositate contemplarer, vberrimamque verborum facundiam, ac virginalis vrbanitatis disertitudinem magnoperè admirarer. Aldhelm. lib. de Virg. cap. 1.

DISLOQVOR. deliro, vanè obloquor. [At ille disloqui eum, vt ægroti solent, putabant. In vita S. Galli cap. 4.

DISMANO, in iudicium voco. [Neque eos, neque iuniores, atque successores vestri ipsum pro hac iniquitate, nec dismanare præsumatis. Marculf. formular. cap. 31. in Addit.

DISOMVM, duplicis corporis, ex græco *δίσωμον*: inscriptio frequens in antiquis monumentis Romæ præcipuè. [P. Aurelius Venetianus hoc disomū sibi, & Fælicitati suæ posuit. Apud Gruter.] Vide *Bisomatos*.

DISPARAGATIO, disparilitas. [Hæredes maritentur sine disparagatione. Matth. Paris. in hist.] FR. idest, dispar actio. Vide *Disparago*.

DISPARAGO, FR. disparilitatem facio. [Puellas nobiles, & alias mulieres nobiles vuardis, ac maritagijs, quas dant suis, disparagant. Matth. Paris. in anno 1236. sed legendum puto *Dispar agant*.

DISPENSO. FR. idest, districtè penso. Glossa in Extrau. de pœniten. & remiss. cap. 4.

DISPOSITIO, FR. voluntas, arbitrium: [Patet non sua dispositione: sed canonum censuum à subditis esse accusatum, & conuictum. can. lator. 2. quæst. 7.] vbi Glossa dispositione (inquit) idest, voluntate.

DISPROFICIO, non proficio, seu degenero [Dum impietatis, atque erroris spiritu plenus sacramentum fidei non intelligis, ex ipso sæculi sensu hæretica hebetudine disproficis. S. Hilar. lib. 10. de Trinit.

DISPVNGO, numero, seu annoto. [Veniebant Paulus, & Macarius, qui pauperes vbique dispungerent. Optat Mileuit. lib. 3. contra Parmenionem. Vide *Dispunctio*. *Expungo*. *Expunctus*.

DISPVNCTIO, numeratio. [Et Tribunal autem nominando, & dispunctionem boni & mali operis. Tertull. lib. 5. Aduers. Marcion.

DISRATIONO, errorem mentis depello, & contraria ratione alicuius deliberationem dissuadeo. [Vt quæstio illa per duellum disrationaretur. Math. Paris. in hist.

DISSECRATVS. FR. execratus, consecratione priuatus. [Altaria &c. quæ dissecrata dicuntur, tu ipse consecras. Innocent. III. lib. 1. in epist. quæ incipit Octauianus Ostien. Episc.] Vide *Execratus*.

DISTINCTIO, in quo differat à separatione. Vide *Diuortium*.

DISTRACTIO. FR. confiscatio. [A Regio Iustitiario capti, de ipsius mandato bonorum omnium delinquentis facta distractio &c. in decretal. lib. 3. tit. 21. cap. 5.

DISTRIBVTIO CANONICALIS, Vide *Beneficium*. *Visuale*. FR. dicitur etiam *Manuale beneficium*. cap. vnico. de Clericis non residentibus. in 6.

DISTRICTIO, Criminale iudicium, & pœnitentiæ rigorositas, seueritas, l. de furibus. C. de furtis. Quare Hincmarus Sanctum Remigium Episcopum commendans, inquit: [Erga benè agentes Petrus apparebat in vultu; erga delinquentes Paulus in spiritu, ac sic conueniente in vno diuersitate gratiarum illius pietatis huius erat emulator districtionis.] Sic Io. Diacon formam, ac delineamenta corporis S. Gregorij Magni adhuc viuentis describens, ait: [In qua posset à suis Monachis, non pro elatio-

nis gloria; sed pro cognitæ districtionis cautela frequentius intueri.] Vide *Dextera. Districtingo. Subtilo*, & *Subtilitas*.

DISTRICTVS, adiect. & *Districtè* aduerb. in eadem significatione, rigorosus, rigorosè, & strictè [Cum districtus dies indicij venerit. D. Gregorius in Regist. lib. 1. cap. 1.] sic *Districtè mandamus*, sæpè in diplomatibus Papæ. FR. Item dicitur *Districtum* substant. idest, Iudicium criminale, & rigorosum. l. placuit, vt Episcopi, & Comites inuicem se adiuuent, & in tom 2. Bullar. Casin. const. 70. 104. & alibi. Vide *Districtingo. Subtilo. & Subtilitas*. Item *Districtum* significat etiam exactionem. Bullar. Casin. ibid. const. 159.

DISTRINGO, FR. rigorosè ago, per iudicium compello. Bullar. Casin. tom. 2. constit. 79. & l. si quis suas res. De vltimis voluntatibus. Vide *Districtus. Subtilo*.

DITHALASSVS, græca dictio διθάλασσος, idest, bimare, de promontorio tamen dici solet, quod vtrobique marinis fluctibus concutitur. [Et cum incidissemus in locum dithalassum, impegerunt nauim. Act. cap. 27.] Vbi de naufragio Apostoli Pauli in Melitæ insula igitur, in quo promontorio fons est, quæ *Ain el Rasul* adhuc dicitur, nempè, *Fons Apostoli* traditur enim, quod ideo sic appelletur, quia nimirum primiores, & viciniores habitantes, qui D. Paulo, & socijs eius occurrerant, hac fontis aqua ab ipso baptizati sint, quorum oppidum punicè *Nasciar* dicitur; hoc est Nazarenorum; nàm sic in primitiua Ecclesiæ Christicolæ vocabantur. Vide *Bithalassus*.

DITTOCHÆVM, ità intitulatum fuit à Prudentio, eius opus de vtroque testamento, ex græco διττοχαῖον, idest, duplicatum alimentum. In aliquibus mendosis codicibus *Dirrochaum* legitur; opus tamen hoc ab aliquibus ob stylum incōpositum. & rudem non creditur esse Prudētij: nàm ille elegantèr scripserat.

DIVÆ MEMORIÆ, titulus Imperatoribus decessis attributus. Vide *Bona memoria*.

DIVALIS, subauditur Maiestas, titulus viuentis Imperatoris, quo titulo Imperatores à Sanctis Patribus, Oecumenicis Concilijs, & à Romanis Pontificibus in eorum epistolis honorati sunt. FR. significat etiam regiam epistolam. [Hic suscepit ab illo dualem, idest, regiam epistolam secundum suam postulationem. can. Agatho. dist. 63.

DIVERSORIVM. Vide *Albergaria. Caupona, Pandocheum*.

DIVES. Vide *Denarialis. Possessor*.

DIVISTIO, Vide D *uestio*.

DIVINATIO. Vide *Hydromantia*.

DIVINITAS. Vide *Dealitas. Theoteha*.

DIVITIÆ. Vide *Extales*.

DIVORTIVM. FR. Distinctio. Differt enim secundum Scholasticos *Distinctio* à *Separatione*; nàm illa per intellectum formaliter seiuncta concipitur; at hæc est disiuncta à parte rei, sic anima in homine, dùm viget intellectualiter concipitur distincta à corpore; sed in homine mortuo est realiter separata ab eo. Hoc significare voluit Tertullianus quando cap. 37. aduers. Gent. ait. [Potuimus, & inermes, nec rebelles; sed tantummodo discordes, solius diuortij inuidia aduersus vos dimicasse.] Ac si diceret non eramus, vt rebelles, separati à vobis; sed vnitè sub eodem imperij iugo; licet religione distincti. Item diuortium dicitur inter coniugatos; nàm non est totalis separatio; sed ad tempus disconuenientia, quia quod Deus coniunxit, homo non separet, & sic non est quodammodo formalitèr separatio, sicut *Repudium*, quod fuit mosaicum mandatum ob Hebræorum cordis duritiam; nàm à principio non fuit sic. Matth 19. & Marc. 10. Vnde [Matrimonium quidem non facit coitus; sed voluntas, & ideo non soluit illud separatio corporis; sed voluntatis. can. matrimonium. 27. quæst. 2.] hinc etiam inter Mariam, & Ioseph dicitur impropriè diuortium; nam corpore, & non mente separati sunt. Glossa in can. omne. ibidem. Mulier igitur per diuortium appellatur *Eiecta* non verò totalitèr expulsa. can. Viduæ. dist. 34. nam [Interueniente diuortio, non aboletur confœderatio nuptialis. can. interueniente. 32. quæst. 7.] Dicitur Diuortium à diuersitate mentis, vel quia in diuersas partes eunt, qui matrimoniū distrahunt. Gloss. ibid. Quod fit dupliciter; vel causa honestatis ad præseruandam castitatem, seù virginitatem, vel delicti, nempè, defectu naturæ, seù culpæ: Quamuis aliquando repudiū, & diuortium promiscuè accipiantur. Gloss. ibidem.

DIVRNVS. FR. liber, in quo consuetudines Romi. Ecclesiæ continebantur, quas nouus Pontifex obseruare spondebat. [In libro quoque Pontificum, qui dicitur diurnus, ità continetur de professione Romani Pontificis. Ino Carnot. epist. 58.

DIVS, Vide *Ditium*.

DO, *das*. Vide *Reddo*. Dare orationem, & data oratione, quid significent. Vide *Collecta*. FR. Item Do pro facio. [Daro igitur mane rediuit ad propria. Greg. Turon. de glor. confess. cap. 15.] idest, facto mane

DOCCIA, aquæ ductus, seù alterius aliquoris, [Si quoddam canale aquæ velocissimè currentis deorsum, vt doccia molendini, percuteret in murum, manifestum est, quod vndique redundaret. & dispergeretur, sic erit gloria animæ ad corpus. Hugo de Prato. Serm. 68] Vide *Dogia*.

DOCHE, vox græca δοχή, conuiuium. [Non licet sinè Episcopo baptizare, nec offerre, neque sacrificare, neque dochen celebrare. In epist. 10. D. Ignatij Mart.] Vbi agitur de Agapis, de quibus suo loco dictum est.

DOCIBILIS, FR. aptus ad docendum. [Ad Theologiæ

logiæ professionis studium aliquod docibiles destinentur. lib. 5. decretal. tit. 5. cap. vltimo.

DOCTILOQVVS, FR. doctè loquens. [Quandiù vestigia doctiloqui Pauli fidelitèr tenuistis, Humbert &c. Card. in Appen. tom. 11. Baronij tit. in marg. confutatio obiectionis de azimis. 5. Quandiù.

DOCTOR. Vide *Baccalaureus. Cætera*. Doctor Apostoli quis dicebatur. Vide *Apostolus*. Doctor audientium. Vide *Audientium Doctor*. Doctor iuris. Vide *Nomicus*. Doctor Oecumenicus, idest Concionator. Vide *Oecumenicus*. Doctor diuinitatis. Vide *Theologus*. Doctor Lybicus. FR. D. Augustinus intelligitur [Doctorem libycum asseritis sublata à se pyripoma fleuisse. Ennodius Ticinen. Episc. epist. 4.

DOCTORIVS, adiect. nomen doctoralem rem significans. [Non ergo illi doctorium cupiernnt honorem; sed doctorij operis lucrum. Chrysost. hom. 44. in cap. 22. Matth.

DOCTRINA, sub lactis metaphora. Vide *Pantologia*.

DOCVMENTVM, FR. Instrumentum, scriptum, attestatio. [Documenta, quibus Ecclesiæ possessio firmatur. can. Si quis de clericis. 12. quæst. 2. Quidquid pet absentiam documentorum damni Ecclesiæ illarum fit. ibidem.

DOGMA, FR. idest regula: Ecclesia enim variis nominibus nobis regulas tradit, aliquando eas canones vocat. Vide *Canon*, & hæ sunt regulæ à Concilijs sancitæ. Aliquando *Decreta* appellat, & tunc sunt regulæ à Pontificibus cum Cardinalium consistorio stabilitæ: Aliquando sunt *Decretales epistolæ*, & sunt Ordinationes solius Papæ. Item *Mandatum* dicitur regula circa mores concernens. *Interdictum* verò dicitur, vbi non est pœna expressa. *Sanctio* est regula, cui additur pœna. Tandem *Dogma*, est id, quod spectat ad fidem: ita Gloss. in can. omnes dist. 3.

DOGMATIZO. FR. doctrinas condo. [Contra fratrum regulam prædictorum dogmatizare, scribere, seu determinare, prædicare &c. In extrau. Io: XXII. de verbor. signif. cap. 2.] Vbi Glossa malè interpretatur significare hoc verbum falsam doctrinam condere: nàm si ità esset, frustra poneretur præpositio *Contra*. Vide *Peregrinor*.

DOGVS, canalis, seù aquæductus. [Fossas in circuitu Basilicæ fieri iussit, nè fortè dogis occultis lymphæ deducerentur in fontem. Greg. Turon. de gloria Mart. lib. 1. cap. 25. Vide *Doccia. Aquagium*.

DOLICHVS. FR. græca vox δόλιχος, quæ spatium duodecim stadiorum significat. [Etenim qui in stadio postquàm decem dolichos cucurrit, si post deficiat, totam laudem perdidit. Chrysost. hom. 1. in epist. ad Philipen.

DOMA, tectum planum secundum Orientalium, & Melitensium vsum. [Doma in orientalibus prouincijs ipsum dicitur, quod apud Latinos tectum: in Palæstina enim, & Ægypto, vel vbi scripti sunt diuini libri, vel interpretati sunt; non habent in tectis culmina; sed domata. S. Hieron. epist. ad Sun. & Fretel.] FR. [Proposuerat enim Dauid in die illa præmium, qui percussisset Iebusæum, & tetigisset domatum fistulas &c. 2. Reg. cap. 5. num. 8.] vbi sic Dionys. Cathus. art. 8 [Doma vocatur tectum, fistula autem canale, per quod stillicidia fluunt, seu aquæductus] & in Esdr. c. 8. num 16. [Fecerunt que sibi tabernacula vnusquisque in domate suo.] Ex quo colligitur Domata fuisse plana tecta; ibi enim commodè tabernacula erigebantur. Glossa tamen in can. satis euidentet. dist. 96. ineptè facit differentiam inter *Dogma*, & *Doma*. Inquiens. [Dogma autem per, g, est doctrina in fide, sinè, g, est angulus, vnde illud, Sedebat in domate domus. 25. q. 2. can. si quis.] Sed canon ille à Glossa citatus hoc tantum ait, nempe: [Si quis dogmata mandata interdicta &c.] & nihil de *Domate* agit: benè tamen verba illa sunt Prouerb. cap. 21. num. 9. cap. 25. num. 24. & in vtroque capite habetur: [Melius est sedere in angulo domatis, quàm cum muliere litigiosa,] si enim in sensu Glossatoris *Doma* angulum significaret, vbi in Prouerbijs ait; *In angulo domatis*, sensus esset in angulo anguli, atque idem (vt aiunt) per idem diceretur. At qualis Mathematicus vnquam inuenit, aut assignauit hunc anguli angulum? Sensus ergo, & phrasis Sacræ Scripturæ est, quod melius sit habitare extra domum, quàm cum muliere rixosa: hinc sumit tecti angulum figuratè; nàm extra domum est. Videtur tamen aliquando etiam pro non plano tecto vsurpari, vt ex sequenti textu liquet. [Plumbeis igitur domatibus illam totam (*idest Ecclesiam*) cum titulo, & vtraque porticu, ac vestibulo decentèr operiens. Chron. Casin. lib. 3. cap. 29.] Quæ loca non omnia tectum planum habuisse credendum est. Eius Synonimum. Vide *Cymatium*.

DOMESTICVS, latino-græcum vocab. Δομέστικος officium in Eccl. Constantinop. qui & *Protopsaltes*, idest. superior cantorum dicebatur, ad quem spectabat intonare ad officium vigiliarium illa verba, εὐλόγησον δέσποτα, idest, *Benedic Domine*: idem etiam polycronon inaugurabat, de quo in dict. *Polycronon* dicetur, qui Domestici erant triplicis speciei. Primus enim clero patriarchali præsidebat. Secundus clero Cappellæ Imperatoris. Tertius clero Imperatricis Cappellæ, qui *Despinicus* dicebatur à *Despina* Imperatricis titulo, item, reperiebantur *Domestici* prætoriani, nempe, milites, ac *Megadomesticus* eorum Præfectus dicebatur. [Cum esset in imperiali palatio plurimum honoratus, & Megadomestici dignitate, quem nos maiorem senescallum nominare consueuimus, fungeretur. Nicetas in Vita Io: Comnenic cap. 11.] Item, & *Domesticatus* officium, [Gaudentius pater,

pater, Scythiæ prouinciæ primoris loci, à domesticatu exorsus militiam ad magisterij equitum culmen prouectus est.Gregor.Turon. lib.2 cap.8.] FR hoc nomen *Domestici* est nimis generale,sic in ciuili textu. Domesticum orientis, Domesticum scholarium, Domesticum mensæ, Domesticum mœnium, & similia passim inuenio. In primo sensu. Vide *Subdiaconus*. *Syncellus*.

DOMI, quid hebraicè significet. Vide *Silentium*.

DOMICELLUS, nobilem denotat. Vide *Adelingus*. *Catipanus*. *Macerins*.

DOMIDUCUS,domum ducens. Fabulosus Deus, de quo D.August. lib. 6. de Ciuit.Dei cap.9.sic inquit: [Sed domum est ducenda quæ nubit, adhibeatur Deus Domiduceus; vt in domo sit, adhibeatur Domitius, vt maneat cum viro, adhibeatur Mansurna] FR.potest etiam limax, & cochlea ità appellari, quas alij *Domiportas* à portando,seu ducendo dixere.

DOMINE LABIA MEA APERIES &c. Vide *Versus aperitionis*.

DOMINÆDIUS, Maiordomus. [Natalitium de mea solenni ad Dominædium meum cantilena. Paulin. epist.9.]& alibi idem Auctor cecinit;

——Quam, quid mihi testis
Ipse meis, quibus est, idem Dominædius egit.
Quare aliqui male nomen Dei interpretati sunt. Vide *Vicedominus*.

DOMINICA, prima hebdomadæ dies; quæ *Dies lucis*,& *Dies panis* à D.Io:Chrysost.homil.de Resurrect. dicitur; *Regina*, *& Princeps omnium dierum* à D. Ignatio Martyre in epist. ad Magnesios, vt infra dicetur; & sæpè *Vna Sabbati*, quia est prima hebdomadis dies. *Dierum Domina*, à Sophronio Hierosolym. Episcopo: *Dies panis* à Theodoro Studita.Item Ἀναστάσιμος,idest, Resurrectionis dies,& Κυριακή, idest, Dominica. Meritò Dominica dicitur; nàm hæc dies maximis mysterijs insignita fuerat; in ea enim creauit Deus vniuersum,ac pluere cœpit manà in deserto, transiuit israëliticus populus Iordanem. D.August.serm.154. natus est Christus.sexta Synod. can. 8 Et Magis apparuit stella; Christus in Iordane à Ioanne baptizari voluit, aquam in vinum in Galilææ nuptijs idem conuertit; quinque panibus, & duobus piscibus quinque ferè millia hominum satiauit in deserto. mortuos resuscitauit; misit Spiritum Sanctum in terris, omnibus his miraculis à D.Augustino loc. cit. cumulatis sanctum hunc diem, & memorabilem insigniri dignata est diuina clementia. Imò in hoc die in insula Pathmos appellata D. Io: Euangelistæ reuelata sunt mysteria cælestia, & futuri Ecclesiæ euentus in Apocalypsi registrati, vt ipsemet Apostolus in principio huius tractatus fatetur inquiens: [Fui in spiritu in Dominica die &c.] Et aliqui tandem probabiliter existimant, quod in die dominica futurus erit vniuersale iudicium. Obseruationem autem huius sancti diei ab Apostolorum temporibus initium habuisse D. Augustinus ser.25. de tempore testatur; atque occasione quorundam Hæreticorum, qui tunc temporis mysterium Resurrectionis negabant, & ieiunabant in die dominico, vt opponerentur Catholicis, qui in hoc die lætantur; inde Apostoli, eorum Hæreticorum perfidiam detestantes can. 55. prohibuerunt, nè inter fideles in die dominico ieiunaretur. Idem successiuè confirmatum fuit à D.Ignatio Martyre epist.8. vbi sic ait:[Si quis dominicam diem ieiunauerit Christi interfector est.] & idem in epist. ad Magnesios scripserat: [Post Sabbatum omnis Christi amator dominicum celebrat diem Resurrectioni consecratum dominicæ, Reginam, & principem omnium dierum.] Idemque cultus in Nicæna Synodo fuerat sancitus. Imò tunc Magnus Constantinus anno,nempè, 321. ad obseruationem dominicæ diei etiam Gentiles coegit, vt ex Codice Theodos. colligitur,vbi *Dies solis*,iuxta eorum superstitionem,appellatur Dominica, vt in dict. *Dies solis* dictum est. Item Honorius Imperator piè constituerat, quod in omnibus Dominicis in carceribus detenti, per eorum vigiles conducti, extraherentur: vt à fidelibus eleemosynas exposcerent, & ad balnea conducerentur, atque pœnam triginta auri librarum iudicibus imposuit, qui transgrederentur hanc legem, quod in Thedos. codice lib.7 de cust. reor. habetur. Item celebrabantur Dominicarum Vigiliæ.Concil. Matisconen.can.47. & Agathen.Multa de hac die colligi possent ex varijs Auctoribus, quæ breuitatis gratia relinquuntur. Diebus dominicis semper in Missa dicitur Credo. Vide *Symbolum*. Item Dominica appellatur Ecclesia. Vide *Cyriaca*. *Dominicum*.

DOMINICA IN ALBIS. Vide *Baptismus*. In hac hebdomada Papa albo birro induitur. Vide *Birrus*. Vide *Diacanismus*. *Dominica noua*.

DOMINICA III. Aduentus, Diaconus, & Subdiaconus non induuntur casula. Vide *Casula*. Sic etiam in Dominica IV. Quadrag. ibidem, & *Dominica lætare*.

DOMINICA EXCARNALIORUM. Vide *Carnispriuium*.

DOMINICA INDULGENTIÆ. Vide *Palmarum festum*.

DOMINICA LÆTARE, idest, IV. Quadrag. sic appellata ex introitu ad Missam *Lætare Hierusalem &c*, quæ denominata etiam fuit *Dominica panis*; quia legitur Euangelium multiplicationis panis, significaturque in ea populi Christiani liberatio à tyrannica idolorum seruitute, Durand. lib. 6. cap. 53. Vnde in signum læti diei Cardinales induuntur vestibus rosaceis, & Pontifex eundo, ac redeundo à Cappella in symbolum lætitiæ fert in manu rosam auream ab eo benedictam, quam deindè alicui Regi,

seu

seu Magnati mittere solet: ver enim denunciat, qui post turbines diri hyemis succedens, mundum lætificat, & antiquitus solebat, hæc cæremonia fieri in Ecclesia S. Crucis in Hierusalem, tanquã cælestis Hierusalem figura, ità Innocent. III. in sermone huius diei; Romani enim Pontifices solebant in hac die tractatum ad populum habere, quos imitatus est Pius II. nam in hac die etiam sermonem habuit, & rosam ab eo benedictam ad suam Senensem patriam miserat. Sixtus verò IV. in signum sui gentilitij stemmatis anno 1471. quercus aurei ramum Cathedrali Sauonę eius patriæ dono miserat. Quæ solemnitas antiqua est, & ante Leonis IX. tempora, qui regnauit anno 1050. de qua Cencius Camerarius ait, quod hic Pontifex pensionem annuam pro expensa huius rosæ super reditus Monasterij S Crucis Lotaringiæ imposuerat. FR. Alexander III. Venetijs 1177. celebrauit hanc cæremoniam in Ecclesia Sancti Marci, vt testantur Petrus Blesensis ser. 15. qui eodem sæculo scribebat. Baron. ann. 1177. n. 18. & idem ex Cardinali Bessarione. ibid. & Benedicto Zani Venetiarum Duci dono dederat. Flau. Blondus decad, 2. lib 6. qui omnes antiquissimam hanc cæremoniam esse testantur. Clemens Papa VI. Ludouico Regi Neapolis miserat. Odoric. Raynal. ad An. 1348. n. 11. Erat etiam antiquorum Christianorum mos rosam in sepulcris formare in symbolum transitoriæ vitæ, ad verba Iob alludentium, qui cap. 14. ait: [Homo natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miserijs, qui quasi flos egreditur, & conteritur.] quam vitæ vanitatem etiam Gentiles considerantes, in testamentis iubebant ad eorum sepulcra spargere rosas, vt in antiquis lapidibus inscriptum legitur, sub his formulis, nempè: [Vt quotannis rosas ad monumentum eius deferant,] seù. [Vt quotannis tempore rosæ Iulio ternæ eis ponantur,] vel [Rosa quotannis ornandum.] De quo symbolo antiquus cecinit ille Vates:

Mirabar celerem fugitiua ętate rapinam,
Et dum nascuntur consenuisse rosas.

Et inter Christianos Poetas Io: Iouianus dixerat:

Neque rosa breuius nil est, æqueue caducum.
Sic cito, sic breuitèr, & tua forma perit.

Item Hieronymus Angerianus:

Pulcra breui duras rosa tempore formaque, breuique.
Tempore, sic formæ par rosa tempus habes.

Quare etiam rosæ aureæ cęremonia posset allusiuè ad Lazari sepulcrum applicari; nam in Dominica Lazari hæc cæremonia fit, quæ fortassè *Dominica lætare*, non solum propter introitum Missæ illius diei; sed etiam ob lætitiam resurrectionis quatriduani Lazari, quod miraculum inter alia à Christo ostensa ex maioribus fuerat. Introitus Missæ huius diei. Vide *Introitus*. Error Raynaudi, qui hanc rosam auream perperam Rosam medianam appellauerat. Vide *Dominica mediana*.

DOMINICA MEDIANA, hanc aliqui crediderunt esse Dominicam IV. Quadragesimæ, quia hæc est media respectu quadragesimalis tractus. Glossa tamen in can. Principalis. dist. 63. asserit eam esse, quæ dicitur *Ad sitientes*. FR. idem affirmat ad can. in parochia. 16. quæst. 1. :||: Quę opinio Glossæ confirmatur ex epist. 1. Gelasij Papæ cap. 13. & ex Ordine Romano, vbi lectiones Prophetæ Hieremiæ disponuntur in Dominica mediana, quæ reperiuntur in Dominica passionis in primo nocturno. FR. Idem ex Iuone Carnot. epist. 63. habetur scilicet: [Apostolica institutio, & paterni canones habent, vt non fiat leuitica, vel sacerdotalis ordinatio; nisi ieiunio quarti mensis, septimi, & decimi, aut initio quadragesimæ, vel sabbato medianæ.] :||: Fuit; igitur sic appellata, vt aliqui autumant, quia in eiusdem lectionibus fit mentio lunæ quartædecimæ, & quintædecimæ, quæ sunt lunariæ periodi medietates, ideo *Mediana Dominca* dicitur. Theohpylus ergo Raynaud. absq; fundamento cogitauit hanc Dominicam esse quartam quadragesimæ; inde rosam præfatam, vbi de eius benedictione egit, medianam perperam vocauit, dum adductæ authoritates omnes Dominicam *Ad sitientes* esse demonstrant. Vide *Pascha*.

DOMINICA NOVA, à Græcis ea ità dicitur, quam nos Dominicam in albis, per errorem vulgi ita appellamus; nam rectè *Dominica post albas*, vt in Sacramentario, appellari deberet, & *Dominica in albis depositis* in ritu ambrosiano vocatur, quia in sabbato præcedenti Neophyti deponunt albas vestes: ideo rectè *sabbatum in albis* dicitur, quæ *Dominica Thomæ* propter occurrens Euangelium, seù *Octaua Pascha* à nonnullis appellatur. FR. in ritu ambrosiano per totam hanc octauam duæ Missæ celebrantur, vna, scilicet, offitij occurrentis, & alia, quam vocant pro *Baptizatis*. Idem obseruant in festo Pentecostes, & in eius octaua. Item *Dominica noua* videtur potiùs esse Dominica Resurrectionis; Nàm D. Augustinus Homil. 24. Catechumenos ad discendam orationem dominicalem exhortans, inquit: [Tenete ergo orationem hanc, quam reddituri in die Sabbati nouissimi, quo baptizandi estis.] Dominica in albis à Græcis ἀντίπασχα, idest, opposita Paschæ dicitur. Vide *Dominica in albis*. Nihilominus Dominica noua crederem esse Dominicam Palmarum ex argumento, quia de consecrat. dist. 3. in can. 6. habentur hæc verba: [Non licet quinta feria fratres nouissimæ septimanæ ieiunium soluere, & omnem exhonotaræ quadragesimam &c.] Et in can. sequenti: [Non oportet in quadragesima quinta feria vltima hebdo-

hebdomadæ ieiunium dissolui,& totam quadragesimam inhonorari.] Item in can. baptizandos, de consecrat. dist. 4. habetur, quod: [Baptizandos oportet symbolum discere, & quinta feria vltimæ septimanæ, vel Episcopo, vel Presbytero reddere.] In can. autem sequenti idem habetur sub his verbis: [Vt symbolum discant, & in quinta feria nouissimæ septimanæ Episcopo, vel Presbytero, reddant.] Item in can. quando quis. ead. dist. sancitum est: [Vt sanctum Baptismum in nouissima sua expiratione suscipiat.] Sic in Euangelio: [Erunt primi nouissimi] vbi per nouissimos vltimos intelligitur. Igitur per nouissimam dominicam, & nouissimam hebdomadam vltimas intelligo in ordine quadragesimæ.

DOMINICA ORTHODOXIAE, prima dominica quadragesimæ à Græcis dicitur, quia in ea celebrant exaltationem sacrarum imaginum,quas post mortem Theophyli Imp. earum persecutoris, Theodora pijssima Augusta restituerat,contra Iconomachorum vota, de quibus vide in dict. *Iconomachus*, & in hac die Iconomachi, vnà cum alijs hæreticorum sectis à populo in publica Ecclesia anathematizabantur, & execrabantur;quæ solemnitas à Methodio Patriarcha instituta fuisse dicitur. FR. Errat Iunius, dum hanc solemnitatem cum alia, quæ *Magnus canon* à Græcis dicitur, confundit; nam hæc in feria v. primæ quadragesimalis hebdomadæ celebratur, vt ex Triodio, seu quadragesimale rituali Græcorum colligitur: & *Magnus canon*. ab eis dicitur, quia alij canones triginta troparia continent ad summum; sed hic biscentum, & quinquaginta continet; per quæ efficacissima verba ad compungenda fidelium corda ab Andrea Archiepiscopo Cretensi composita, habentur: ideo *Alipies*, idest ad conflictum exercitatus, seu confortator dicitur. Vide *Alipia*.

DOMINICA PALMARVM, Vide *Baia*. *Dominica noua*. In ea competentibus prædicabatur symbolum. Vide *Capitilauium*. *Catechumenus*. Deferebatur in processione Euangelium. Vide *Euangelium*. *Euangelifonus*. *Palmarum festum*.

DOMINICA PANIS. Vide *Dominica latare*.

DOMINICA PASSIONIS, Vide *Icona*.

DOMINICA QVADRAGESIMÆ. Vide *Quadragesima*.

DOMIMICA QVINQVAGESIMÆ. Vide *Carnis priuium*. *Quinquagesima*.

DOMINICA RESVRRECTIONIS. Vide *Anastasis*. *Hermes*. *Pascha*. Vbi in hac die posset antè auroram celebrari. Vide *Missa*.

DOMINICA SANCTORVM MYROPHORORVM. Vide *Myrophori*.

DOMINICA SECVNDA EPIPHANIÆ, quare in principio eius Missæ habeatur *Omnis terra adoret te*, Vide *Introitus*.

DOMINICA SEPTVAGESIMÆ. Vide *Septuagesima*.

DOMINICA SEXAGESIMÆ. Vide *Sexagesima*.

DOMINICA VACANS. Vide *Aduentus*, & Sabbatum vacans in dict. *Sabbatum*.

DOMINICALE, Sudariolum, seu quid simile. [Vnaquæque mulier quando communicat dominicale suum habeat. Concilium Altisidor. can. 39.

DOMINICALIS, *Dominicata*, *Indominicata*, & *Dominica*. FR. possessio loci,seu terræ in empyteusim ad tempus concessa; inqua tamen directus Dominus reperitur, qui Dominicatus titulum habere dicitur. [Annonam de dominicatis terris collectam. Hincmarus.epist.1.] Vide *Dominicata*. *Dominicatura*. *Indominicatus*.

DOMINICALIS ORATIO. Vide *Pater noster*.

DOMINICANI. Regularium Ordo, ad quorum pertinentiam.Vide *Altare.Communio. Corbicularius. Corporale. Epiphania. Euangelium. Flabellum. Hodegitria. Ordo. Pedules. Stola*.

DOMINICATA. FR. res, seu prędium; quod Dominus eius suis manibus, vel sumptibus colit. Bullar. Casin. tom. 2. constit. 69. 107. & alibi. Vide *Dominicalis*. *Donnicata*.

DOMINICATVRA, dominium absolutum, & directum. [Retinemus verò portionem nostram, & dominicaturam. In vita Oldegarij Episc.] Vide *Dominicalis*. *Indominicatus*.

DOMINICIDA, Hebræus, idest, Domini occisor. sic Antiochus. homil. 55. vbi de inuidia agens, inquit: [Ab ipso enim(*idest*, *Diabulo*) vix dum originem traxerat, & ecce è vestigio in fratricidam Cainum transiliuit, atque ordine deinceps cursu prono in dominicidas Iudæos deuoluta est.

DOMINICVM, ità appellatum fuit templum, quia Domini Domus est: [Non oportet cœnas in Dominicis ponere.Concil.Laodicen.can.28.] FR. *Dominicum aureum* templum illud famosum antiochenum appellatum est, quod à Constantino Magno inceptum, & ab eius filio Constante perfectum fuerat,atque à nonaginta Episcopis consecratum, inter quos triginta sex,seudoepiscopi Ariani erant, qui omnes an. 341. pro celebratione Concilij interuenerant, cuius decreta in partem reprobata fuere, tùm propter confirmationem depositionis S. Athanasij, rum etiam propter canones nonnullos catholicis dogmatibus dissentientes;|:Vide *Cyriaca*. Item aliquando Missæ sacrificium significat. [Nunquid ergo dominicum post cœnam celebrare debemus?S. Cyprian.epist. 63.In Collecta sui, & dominicum cum fratribus celebraui.In Act. S. Saturnini Mart. Dominicum conuiuium celebrare. Tertull. de fuga. Dominicum agere D. Aug. contra Donatistas.

DOMINICVS, nomen malè, ac benè de Christo intellectum. Vide *Dimœrita*.

DOMINVS VOBISCVM, salutatio Sacerdotalis, quæ populo datur ex libro Ruth. excepta; & in primitiua Ecclesia ex traditione apostolica ordinata. Concil. Bracaren I. cap. 21. à S. Clemente

mente confirmata, Gemin. lib. 1. cap. 87. Dionyſ. Carthuſ. in cap. 2. Ruth. & can. hoc quoque. de conſecrat. diſt. 3. ſeu à Diuo Anacleto, vt Hugoni lib. 2. cap. 11. placet *Diuina ſalutatio* à S. Dionyſio de Eccl. Hierarch. appellatur; quæ antequam populo à Sacerdote communicetur, oſculatur ille Altare, quod eſt Chriſti typus, à quo omnis ſalus, & pax noſtra deriuat. Semper pronunciatur in plurali, licet vnus tantum, aut nemo aderit. can. hoc quoque. de conſecrat. diſt. 1. & ratio huius ritus ſic à Petro Damiano affertur: [Sacerdotalis autem ſalutatio idcircò fit in Eccleſia, vt ſe Sacerdos pacem habere cum tota plebe fidelium doceat.] Et inferius: [Si verò venerabilium Sacerdotum conſuetudo laudatur, vt ſolus ſoli rectè dicat Dominus vobiſcum, & neque ſit abſonum, neque ab eccleſiaſtici ordinis cenſura ſemotum, quid officit, ſi, & ſingulariter quis poſitus idipſum dicat. Opuſc. de Dominus vobiſcum. cap. 4.] & Nauar. Miſcell. 67. de orat. n. 5. Quare Sacerdos excommunicatus non poteſt id pronunciare; licèt priuatim, ac ſolus officium recitet. Idem Nauar. de Orat. cap. 7. num. 16. Diaconus ex Durandi opinione lib. 4. cap. 14. Non debet hanc ſalutationem proferre in horarũ canonicarum recitatione, ſed ſolum in Euangelij lectione, & in benedictione Cerei paſchalis, quia ibi ex perſona Chriſti loquitur, & eundem reſuſcitatum repræſentat; ſed alij penès Nauarr. loc. cit. putant poſſe in recitatione diuini offitij illud proferre; dummodo ſecum non adſit Sacerdos, & in ea recitatione, de eius tamen licentia id poſſet licitè pronunciare. In ritu autem ambroſiano Sacerdos in præfata ſalutatione non vertitur ad populum, quod etiam romana conſuetudo obſeruat in illis Altaribus, in quibus Sacerdos celebrat ad populum reſpiciens, vt dictum eſt in dict. *Altare*; & dict. *Eccleſia*. 5. in Eccleſijs autem. FR. hoc obſeruare vidi in aliquibus Eccleſijs etiam Monialium, vbi poſt Altare reperiũtur crates, per quas Celebrãtem illæ reſpiciant; ſed an ſit licitum, dum alij ſæculares in Eccleſia idẽ factum auſculant; in hoc ad prudentum iudicium me remitto. Soter tamen Papa celebrari vetuit, niſi duos ſaltèm auſculantes reperiantur in Miſſa. can. hoc quoque. de conſecrat. diſt. 1. & ibi Gloſſa. Epiſcopus in miſſa prima vice dicit, *Pax vobis*. Vide ſuo loco. Quare non dicitur *Dominus vobiſcum* quando canitur Paſſio. Vide *Paſſio*.

DOMIPORTA. Vide *Domiducus*.

DOMITIALIS. FR. res, quæ titulo dominij poſſidetur. [Et Vero domitialis res ablata reddita eſt. Erempert. in Epitom. An. 887.

DOMNVS, Vox ab Eccleſiaſticis loco Domini vſitata; nam Dominus eſt titulus ſolius, Dei, & ideo hominibus ſyllaba dempta Domni titulus datur. FR. iuxta illud:

Cæleſtem Dominum, terreſtrem dicito domnum.

[Glorioſiſſimas autem filias meas Domnam Dominicam, & Domnam Eudochiam mea vice ſalutate. D. Greg. lib. 6. epiſt. 27.] & Sulpitiùs; [Domnum Martinum obijſſe nuntiant. epiſt. 1.] Eodem defectiuo titulo vtuntur Græci, nēpè, κυρὸς, κυρὰ, vel κυρί. Igitur Magnatibus titulus *Donni* etiam tribuebatur. [Rauennæ cum Donno Decio patritio fuit, ipſe poſſit quæcumque indicaueris, Donno Imperatori ſuggerere. In epiſt. Pelagij Papæ II.] qui ad Gregorium tunc apud Conſtantinopolitanum Imperatorem legationem fungentem ſcripſerat: apud Blondum in Roma inclin. decad. 1. lib. 8. In ſæculo ignorãtiæ *Dopnus* pronũtiabatur. [Sanctæq. Sedis Apoſtolicæ Dopni Leoni Summi Pontifici. penes Torrigium de Cryptis Vatican. ſecundæ impreſſ. pag. 503. Quæ ſita eſt in Ciuitatem nouam, quam Dopnus Leo Papa ædificauit. ibidem pag. 504. & 506.] Item Dompnus. ibidem pag. 507.]]: In Offitio diuino, & in Miſſa quando petitur à Celebrante benedictio, dici debet *Iube Domne*; ſed quando quis ſolus recitat debet dicere *Iube Domine*. Idem obſeruatur à Sacerdote, quando priuatìm celebrat in poſtulãdo benedictionem ſecretè ante Euangelij prolationem. Gauant. ſect. 5. cap. 11. FR. [Solebant fortè lecturi in pulpito aliquam ſalutationem nobis ignotam præmittere, vel dicebant Dominus vobiſcum; vbi modo dicunt Iube Domne benedicere. Gloſſa in can. placuit, vt ante. diſt. 77.] Item quando in choro Epiſcopus caneret lectionem, dicere deberet *Iube Domine*; nàm tàm Sacerdos priuatim recitans; quàm Epiſcopus lectionem canens à Deo immediatè benedictionem poſtulant. Gauant. loc. cit. Vide *Iube Domne &c.* Vide *Titulus*.

DONATIO. Vide *Dotalitium*. *Scotatio*. Donatio propter nuptias. Vide *Antiphatum*. *Folderphiũ*. *Mephium*. *Hypobolon*.

DONATISTÆ, ſeu *Donatiani* hæretici. Vide *Circelliones*. *Epiphania*. *Montani*.

DONATVS. Monachus oblatus, laicus. ſiue conuerſus. [Monachi duo, & conuerſi omnes, quos Donatos vſitato vocabulo nuncupamus. Trithemus. lib. 1. epiſt. 75.] Qui etiam *Coadiutores* appellantur.

DONNICATA, & *Donnicatus*. FR. Dominicum. Bullar. Caſin. to. 2. conſt. 73. 79. Vide *Dominicata*.

DONVM, Vide *Bebem*. *Inuectum*.

DOPNVS. Vide *Domnus*.

DORCAS, græca vox δορκὰς, capra ſylueſtris. [Thabita, quæ interpretata dicitur Dorcas. Actor. cap. 9.] Quæ Mulier propter eius oculorum perſpicacitatem ità eſt appellata ex græco verbo δέρκω, ideſt, circumſpicio, ſeu potiùs ex hebræo vocabulo, quod netricem ſignificat: arabicus verò textus *Ghazela* habet, quod tàm ſylueſtrem capram, quàm netricem ſignificat, cuius poſtremus ſignificatus magis fœminis adaptatur.

DORIX. Vide *Dioryx*.

DO-

DORLINDANA. Orlandi ensis. Vide *Campana*.

DORMITIVS. FR. ità per ludibrium ab Hæreticis Virgilius Tapsensis Episcopus, & Ecclesiasticus scriptor africanus appellatus est, de quo Baron. ad Ann. 400.

DORMITATOR. Vide *Interdiarius*.

DORMITIO, inter Christianos mortem significat, Torrigius de Crypt. Vatican. impr. secundæ pag. 576. Vide *Pausatio*.

DORSALI, pannus in choro à dorso clericorum pro aëris impedimento pendens, ità appellatus. [Dorsalia sunt panni, in choro pendentes à dorso clericorum. Durand. in Rational.] à recentioribus *Postergale* dicitur. Alij *Dossale*, & *Dossarius* dixere, quem cappam esse nonnulli crediderunt, quia supra dorsum imponitur, sed revera postergale erat. [Pallium magnum cum elephantis, quod dossale cognominant Leo Ostien. in Chron. Casin. lib. 3. cap. 3.] nimirum, cum elephantum picturis; vt ex hoc alio, quod erat cum figuris passionis S. Albani: [Dossale vnum, siue tapetum, in quo passio S. Albani figuratur. Matth. Paris. in vita S. Richardi Abb.] itali *Tosillum* dixere. FR. [Dorsale centum solidorum. apud Torrigium de Cryptis Vatican. edit. secunda pag. 322.] vbi Altaris paramentum explicat. Vide *Dorsuale*.

DORSENVS. [Tolluntur ex familijs sibi pertinentibus, de diuersisque gregibus dorseni. S. Valerius. 5. 7.] Isidorus hoc vocabulum parasitum significare putat ex Plauto, qui parasitum quendam introducit Dorsenni nomine; sed in D. Valerij loco adducto pastorem gregis mercenarium denotat.

DORSIANI, & *Dorsiothbitæ*. Vide *Herodiani*.

DORSVALE. Iumenti instratum, italicè *Gualdrappa* dicitur. [Processerunt centum albi boues, dorsualibus sericis discoloribus perfulgentes. Iul. Capitol. in Galieno.] Synonima. Vide *Dorsale*. *Instratum*. *Mappa*.

DORSVM REDIMIRE, legis salicæ phrasis tit. 43. significat pecunia se redimere à flagellarum mulcta. Vide *Quadragena*.

DORYCHNIVM. Vide *Ius*.

DOS NVPTIALIS. Vide *Mephium*. *Phaderphium*.

DOSITHEI, Samaritanorum secta, quæ ab animatarum rerum esu abstinebant, credebant in resurrectionem mortuorum, & Sabbatum, ità & taliter obseruabant, vt immoti in eo situ, ac positione remanerent, in quibus præuenti eo die reperiebantur. Baron. in Apparatu Annal num. 13.

DOSSALE. Vide *Dorsale*.

DOTALITIVM. FR. donatio propter nuptias. [Falsitate expressa &c. castrum illud ad eandem Reginam ratione dotalitij pertinere, cum ab initio, nec durante matrimonio, à viro sibi fuerat in donationem propter nuptias assignatum. in decretal. cap. 15. de foro competenti] & ibi Glossa. Synonima. Vide *Donatio*. *Hypobolon*.

DOXA, græca dictio Δόξα, gloria. [Et admirabilem doxam Virginis tàm egregiæ. In vita S. Gudilæ. Virg.

DOXOLOGIA. FR. sacrificium. [Cum sacra doxologia perageretur, sæpè interfuisse, & cum Patriarcha locutum esse &c. Nicephor Gregora lib. 4. hist.] Vide *Gloria in Excelsis*.

DRACHMA. FR. moneta, & pondus, quæ moneta eiusdem valoris, ac sicli erat, Glossa in can. denique & puellæ. 36. quæst. 2. sed erroris conuincitur in dict. *Siclus*. Vide *Didrachma*. *Talentum*.

DRACONARIVS. de hoc vocabulo passim in M.SS. cæremonialibus antiquis romanis. Draconarij enim milites erant, qui comitabantur Pontificem in publicis functionibus; sed de ratione huius nominis variæ sunt opiniones; nàm Angelus Rocca eos ità appellatos fuisse putat; quia draconis signum ferebant. Alij tamen solos signiferos nomen hoc habuisse autumant, quia in vexillis signum draconis portabant, ad imitationem antiquorum draconariorum, qui in labari culmine effigiem draconis gestabant, quod ex eo confirmant, quia in Ord. Rom. Draconarij appellantur: hi, qui in processionibus crucem ferebant licet affirment alij, quod in litaniarum maiorum, ac rogationum processionibus dracones in hastarum culminibus sub Crucis signo ferebantur, ad denotandum infernalem draconem virtute sanctæ Crucis superatum, ac debellatum fuisse. [Labarum, quem dicunt draconem, in speciem Crucis dominicæ. Ioan. de cultu Imag. Postea sequuntur vexilla, si portanda sunt, deinde portentur serpentes, & dracones super perticam, & maximè in rogationibus: dehinc Accoliti cum cereis duobus, vel quatuor: postea Crux, deinde Clericis minoribus præcedentibus &c. In Sacerdotali Alberti Castellani in tract. secundo tertiæ partis. cap. 4. de ritu, & modo processionum faciendarum.] Quinimo in aliquibus Ecclesijs solebant super hastas deferri luporum etiam figuræ in rogationum processione, in memoriam cur primò instituta fuerat hęc processio, pro liberatione, nimirum, à similium animalium infestatione; [In aliquibus Ecclesijs solent portari dracones, & lupi super perticas, ad denotandam causam, quare instituta fuerit hæc processio. ibid in Rubr. de process. in trib. dieb. rogat.] De militibus Papam comitantibus. Vide *Claue signati*. FR. Ego tamen existimo idem esse Guelfus, ac draconarius, & hoc signum, seu vexillum draconis principium habuisse circa annum 1265. quo tempore cœperunt Florentini Cruces, & dracones pro vexillis sex regionum illius Ciuitatis vti, qui Cruces, & dracones secundum varios colores vnam ab altera regione distinguebant, vt refert. Io. Villanus cap. 40. suæ hist. Sed Villanus, qui vixit circa annum 1300. ex Ricordano Malaspina Florentino, & antiquiori historico præcipuam suæ historię partem excerpserat, vt

vt euidenter patet, & Thomas Porcacchius in Annotationibus ad Guicciardinum ad annum 1494. demonstrat. Hinc est, quod vbi de tali bus draconum vexillis Villanus loquitur, ex Malaspina descripserat, qui cap. 176. sic ait loquens de Clemente IV. [Volle, che per suo amore la parte Guelfa portasse sempre la sua arme propria in bandiera,& in sugelli, la quale fù vn campo bianco con vn'aquila vermiglia sopta vn serpente verde, la quale portauano li detti Guelfi, e tennero fino a' presenti nostri tempi, auegnache aggiunsero i Guelfi vn giglietto vermiglio sopra il capo dell'aquila, si partirono da Lombardia in compagnia de' Fräcescbi del Conte Carlo, quando passarono a Roma.] Quod fuit, vt ipsemet Malaspina cap. sequenti refert de anno 1265. nempè, in principio pontificatus ipsius Clementis: Guelfi enim erant ad fauorem Romanæ Ecclesiæ contra Ghibellinos, qui erant imperiales, vt in dict. *Guelfus* dicemus, & cum hi Guelfi in seruitium eiusdem Pontificis Romam transiuissent habentes draconis signum; verisimile est. quod ideo draconarij appellati sint; nam, vt vidimus supra, vsque ad Malaspinæ tempora durabat hoc vexillum inter ecclesiasticos milites guelfos. Quare error quidē fuit Alphonsi Ciacconi apponendo huic Pontifici pro gentilitio stemmate sex lilia, dùm ex coëtaneo ipsius Quarti Clementis Malaspina constat, aquilæ draconem suppositum eius stemma fuisse. In Ecclesia autem, *Gradium* appellata, Dominicanorum Viterbij, vbi est depositum præfati Pontificis Clementis IV. appositum fuit pro eius insigne gentilitio aquilam nigram coronatam, & scutū fascia nigra circumdatum cum octo argenteis globis, quod insigne est nimis recens, vt apparet ex diplomate Caroli V. Imperatoris Catalano, nempè, Grosso concessum, apud Claudium Clementem in vita Clementis IV. cap. 2. qui Grossi ex familia huius Pontificis esse se existimant; nàm ante papatum Guido Grossus appellabatur hic Pontifex. Cæterum D. Antoninus Florent. Archiep. par. 3. suæ hist. cap. 4. tit. 20. §. 1. & Abrahamus Bzouius in hist. Eccles. ad Ann. 1266. Cum Malaspina, & Villano concordant, quod, nimirum, primum Clementis IV. insigne erat draco aquilæ suppositus. Sed re vera, vt ad propositam cum draconibus in hastis delatis processionem redeamus; ego quidem valdè suspicor, quod, talis vsus (sicut, & nonnullæ aliæ cæremoniæ) à Gentilibus prouenisset: apud Trebellium enim Pollionem in Gallieno Imp. huiusmodi ritum fuisse legimus: ait enim ille: [Omnes viæ ludis, strepituque, & plausibus personabant, ipse medius (*idest, Gallienus*) cum picta toga, & tunica palmata inter patres (vt diximus) omnibus Sacerdotibus prætextatis Capitolium petijt. Hastæ auratæ altrinsecus quingenæ, vexilla centena, & præter ea, quæ Collegiorum erant, dracones, & signa templorum, omniumque legionum ibant &c.] Nā dracones inter romanæ militiæ signa erār, vt Ammianus Marcellinus cap. 8. similes dracones ad pompā delatos, refert; licet tamen Christiani deinde his, ac similibus ethinicorum cæremonijs perfecto, sanctoque fine ad Deum, nempè, directo, vsi sint laudabiliter. Itaque penès romanos milites antiquitus reperiebantur draconum signa, quorum legionarij draconarij dicebantur. [Templum sanè Solis, quod apud Palmyram aquilifer legionis tertiæ cum vexilliferis,& draconario.& cornicibus, atque liticinibus diripuerunt Fl. Vopiscus in Aureliano Imp. cap. 31.] De quibus draconibus, & draconarijs passim cit Ammian. & eius ætatis scriptores erant tamen antea Persarum signa Vpisc. ibid. cap. 28.

DRACVS, FR. monetæ species. Vide Latinium in Iosephum Hebr. lib. 3. cap. 9

DRAGVMANVS, barbaro-græca dictio δραγυμάνος linguarnm interpres, italicè *Torcimano*. FR. aliqui putant etymon à chaldaico vocabulo *Targum* deriuari, quod interpretationem significat, hinc in Oriente peregrinarum linguarum interpres *Turgeman* dicitur ;||: de Dragumanis incidenter ecclesiastici scriptores non rarò agunt. Vide *Targum*.

DRAMATIS CANTICVM. Vide *Canticum dramatis*.

DRAPPVS, textilis pannus, & vestis. [Et sicut quando solemus de istis frequentibus itineribus reuerti ad mansiones nostras detonsi, & decalcati cum drappis, & calceamentis deppannatis, & tunc nos reficimus, & reparamus. Sinod. Pistensis cap. 1.] Reperitur etiam Drappalia. Vide *Fundatum*.

DROMICVS, dicitur Ecclesia, quæ tectum laqueatum non habet; sed tantum angustum pontem ex asseribus super trabes per latitudinem porrectum, vt adhuc Romæ in Ecclesijs S. Pauli, S. Cæciliæ, alijsque perspicitur: ità à græca dict. δρόμος, idest, cursus dicitur, qui pontes italicè *Corridori* dicuntur. [Vbi & sacrum illius sepulcrum, & templum dromicum est. Phocas cap. 29. In magna Ecclesia S. Sophiæ, quæ prius dromica erat. Codinus apud Leonem Allatium de templis Græcorum.

DROMON, nauis velocissimi cursus, ex supra dicta etymiologia. [Et cum fas fuerit reuertendi, vestros concedite missos, & tales, qui dromonibus congruis eos Romam, fauente Deo, Apostolorum precibus studeant referre. Nicolaus I. epist. 2.] Vide *Dromundus*.

DROMVNDVS. FR. Dromon nauis, de qua supra: [Apparauit ei nauis quædam, permaxima, quam dromundum vocant: Matth. Paris. ad ann. 1191.] Vide *Dromon*.

DRVCHTE, sponsa, saxona vox: [Si quis puellam, quæ dructe dicitur, ad maritum &c. In lege salica. tit. 14. §. 10. Alij tamen *Druthe* legunt.

DRVDVS, fidelis, germanicum etymon *Drou*, idest,

idest, fidelis. [Et sine comitatu drudorum, atque vassorum; In Capitulis Episcoporum Rhemensis, & Rothomagensis Regi Ludouico missis.] Romę *Fideles* dicuntur Senatoris famuli

DRVNGARIVS, Δρουγγάριος, Exercituum Dux in aula imperiali Constantinop. officialis; sed *Drungaris* à Luitprando in eius legatione appellatur, inquiens: [Drungaris enim, sub cuius manu nauium est omnis potestas &c.] vbi mendosè in aliquibus codicibus *Delongaris* legitur. Vide *Bigla*.

DRVSVS, patiens, rigidus secundum Isidorum; at gygas, validus, bellator, secundum Kilianum in suo Belgico Dictionario ex voce *Droß*.

DVCARIVS, ductor: [Scrofa ducaria.] In lege salica. tit. 2.

DVCATRIX. FR. Ducissa: [Ego Matilda Marchionissa, & Ducatrix] & passim in eiusdem priuilegijs, ac donationibus.

DVCENARIVS. Vide *Decetta*.

DVCICVLVS, Dolij epistomium, seu fistula, per quam exhauritur vinum. [Ligamina vasorum gladijs praeciderunt, duciculos abstraxerunt. In vita S. Vrbani Episcopi cap. 1. §. 4.] Alij *Ducibulos* legunt. FR. Non desunt qui *Ducioium* scripsere. [Et ferraculum, quod dnciolum vocant, manu ferens. Theodorus Eremita. in vita S. Magni Confess.] sed primum vocabulum rectiùs proferri videtur, cum eius deriuatio sit à verbo *Duco*; nàm per hoc instrumentum liquor ex dolio ducitur, & ideo aptiùs fortasse *Ducidulus* diceretur.

DVLCORO. Vide *Edulcoro*.

DVELLVM. FR. pugilum lucta. 5. decretal. tit. 14. cap. 2. Est etiam abiurationis genus de aliqua contentione infamiae, seu apice vani honoris, vel possessionis rei, quae *Purgatio vulgaris* dicebatur, cuius tit. habetur 35. in lib. 5. Decretal. ad distinctionem purgationis canonicae. prima est prohibita per ecclesiasticas constitutiones. Secunda est *Abiuratio*. Vide *Purgator. Iuramentum. Iudex compurgationis*. Duelli Synon. Vide *Monomachia*.

DVLIA, Δουλεία, idest, seruitus, quo vocabulo Ecclesia vtitur ad significandum cultum Sanctis debitum. FR. Qui cultus à nouatoribus perperàm negatur; nam Dominum in Sanctis suis laudare iubemur. cap. vnico in Clement. de reliquijs, & veneratione Sanctorum. Hyperdulia verò ὑπερδουλεία debitus Sanctissimae Virgini cultus dicitur, quae cū prae caeteris puris creaturis meritis, ac dignitate supereminerat; ideo singulaē cultum, & obsequium ei debetur. Tandem *Latria* λατρεία, quę seruitutem denotat, per quam Theologi adorationem soli Deo debitam intelligunt. Vide *Theoprepia*. Inde Missae sacrificium, & Ecclesiae dedicatio, licet in honorem alicuius Sancti agantur: cultu latriae dicuntur fieri, quia directè soli Creatori diriguntur. Vide *Colideus*. FR. Vide can. venerabiles. de consecrat. dist. 3. & ibi Glossa. Quare in Canone Missae non fit mentio de Sanctis Confessoribus, & quomodo in Liturgia Graecorum intelligatur orare pro Sanctis. Vide *Canon Missa*.

DVLIANI, Δουλιανοί, haeretici ex Arianis, qui Verbum diuinum, non filium Aeterni Patris consubstantialem; sed seruum asserebant esse. Vide *Arriani. Christianocategorus*.

DVNA, colliculus; vox belgica *Dun*, qua appellant arenae grumos, quos mare ad littora coaceruare solet. Hinc D. Bernardus epistolam suam 337. ad Abbatem de Dunis dirigit, & recentiores Belgici *Dunkerken*, seu *Dunkerka* appellant, quae latinè *Duynkerka* dicitur, arcem illam munitissimam Flandriae, quae vernacula eorum lingua colliculorum Ecclesiam, seu Parochiam significat. Imò etiam antiquitùs celtica lingua vocabulum *Dunon*, vt Plutarchus in tractatu de fluminibus testatur, locum eminentem significabat.

DVODECIMA, & *Duodena*. Vide *Completorium*.

DVPLA, vel *Duplicia*. FR. ea Monasteria dicuntur, in quibus, Monachi, & Moniales cohabitant simul, vel contiguè; quod prohibetur in can. Diffinimus. can. in nullo, cum seqq. 18. quaest. 2. Vide *Eccia*.

DVPLEX, vtitur Ecclesia hoc termino, ad denotandam qualitatem diuini officij in choro recitandi: non enim, vt Io: Frontonus perperàm credidit duplex, nempè, officium inde dictum fuisse, quia in eo die de duobus Sanctis, seu de feria, & de Sancto recitatur; ideoq. Author hic, motus vanis coniecturis, in eius Calendario posuerat in numero duplicium aliquos Sanctos minus solemnes, atque solemnissimas festiuitates excluserat; male enim Durandi verba, interpraetauerat; nam ille officium duplex, rectè illud appellauerat, in quo antiphonę integrè duplicautur, seu quando duo Cantores in choro, pluualibus induti canunt versiculos, ità vt maiori solemnitate in apparatu, in numero candelarum, in campanarum pulsatione, & similibus ordinetur, vt in cap. vnico. de reliq. & venerat Sanctor. in 6. vbi sic habetur. [Nos itaque pijs ducti concilijs, dignisque studijs excitati, nonnullos praedecessores nostros Rom. Pontificum (qui specialis deuotionis prosequētes affectum, aliquorum festa Sanctorum sub duplici ordinauerunt officio celebranda) imitari solicitè intendentes: eorundem Apostolorum, Euangelistarum, & Confessorum festiuitates praecipuas (de fratrum nostrorum consilio, & assensu) sub officio duplici per vniuersas orbis Ecclesias volumus &c. solemnitèr celebrari] & ibi Glossa: [Dicitur quidem officium duplex, cum tota antiphona dicitur antè psalmum, & tota post psalmum; aliàs non tota, (*nempè, quando non est duplex*) sed solum principium dicatur antè psalmum, alij aliter, clericis hoc relinquo.] intelligit nimirum Glossator per illud: *alij aliter*, quod, vt antea dixi, aliqui putant dici officium duplex, ratione maioris solemni-

lemnitatis : duplicantur autem Cantores,& candelæ, & ideo varijs nominibus *Cantoris*,scilicet, Offitium, *Septem candelarum*, & *Annale* offitium duplex appellatur,vt in dictionibus *Annale.Candela. Cantor* dictum fuit;& offitium semiduplex *Succentoris* . *Quinque candelarum* . *Semiannale* denominatum est. In cuius explicatione fallitur etiam idem Frontonus, existimans semiduplex exindè dici, quia in recitatione Sancti, & feriæ semireductus sit : sed reuera sic dictum fuit, ex eo, quia cum semiantiphona psalmodia initiatur.

DVPLICITAS. FR. simulatio, hypocrisis, & aliquando peccatum mortale denotat : [Si forte quid duplicitatis pro humana fragilitate in eodem flagitio incurrerint. 23. quæst. 5. can. Excommunicator.] Ibique Glossa.

DVPPLOMA, seu *Dupplomate vti* . FR. die,noctuque iter agere. Glossa in l. si quis aliquem . de præiudiciarijs actionibus.

DVRICORDIVM, obstinationē, & duritiam cordis significat, Tertulliani phrasis, sicut inobediens iumentum Buceadurus dicitur. Vide *Buccadurus*.

DVROPELLVM, ianuæ limen, quod pedibus calcatur. In lege salica. tit. 61. FR. Alij tamen *Durpilum* legunt : [Postea intrare debet casam, & stare in durpilo, hoc est, in limitare. lex salica. ibidem.] vox tamen belgica *Dorpel*.

DVSIVS, dæmon incubus : [Dæmones, quos Dusios Galli nuncupant, hanc assiduam immunditiam, & tentare, & affligere plures asseuerant. D. Aug. lib. 15. de Ciuit. Dei.] Flandri enim (Kiliano teste) *Dunse* concubinam vocant, vnde ab Italis *Donzella* viripotens vocatur. Vide *Dæmon*.

DVX. Vide *Bigla*. *Diasostis*. *Ducarius*. *Drungarius*. *Guido*. *Herotochius*.

DYORIX. Vide *Dioryx*.

DYSSENTERIA, morbus. Vide *Besentericus morbus*.

DYSTRVS, Martij mensis. [Anno decimo Imperij Diocletiani mense dystro,qui Romanis Martius est.Euseb. lib. 8. cap. 3.hist. ecclesiast.

DYTICVS, græcum Δυτικός, idest, occidentalis ; legitur enim in tomo 2. Conciliorum, quod Concil. Constantinop. V. *In Mesaulio dytico* celebratum fuit, nempè, in aula, seu palatij parte occidentem respiciente, quare corrigi non debet hoc vocabulum, vt arbitrantur aliqui.

EARINVS, virens à græco ἐαρινός, idest, vernus : [Non placet Deo, quod non ipse produxit,nisi si non potuit purpureas, & earinas oues nasci iubere, si non potuit, ergo noluit. Tertull. de habit. mulier. cap.8.] Quia ver virescere facit, hinc sumitur causa pro effectu.

EBIONÆI. FR. hæretici ab Ebione seducti, de quibus Ruffinus cap. 27. Aug. hæres. 10.tom.2. lib. 1. Epiphan. hæresi. 10. Niceph. lib. 3. cap. cap. 13. & Euseb. lib. 3. hist. eccl. cap. 21. & lib. 4. cap.7. Ebion autem hebraicè pauperem, & egenum significat, vnde Ebionæi mentis, & intelligentiæ inopes interpretantur. Euseb. vbi supra lib. 3. cap. 21. Vide *Hebionita*.

EBORATVS, eboreo opere elaboratus. [Hic tessera frequens eboratis resultatura pyrgorum gradibus. Sidonius. lib. 8. epist. 12.

EBRIAMEN, liquor, qui ad ebrietatem inducit. [Et vinum, inquit, & ebriamen non bibet. Tertull. de Ieiun. cap. 9.

EBRIVS. Vide *Bria*. *Debriatus*.

EBRYMIVM, legitur hæc dictio in Regulis S. Pacomij, quæ locum destinatum in choro significare videtur, fortasse legendum est *Epibymnium*, quod locum in choro denotat, in quo hymni canebantur.

ECBOLA, & *Ecuola* ἐκβολή, idest, res minima, & paruæ æstimationis. [Scripsit autem Secundus, & ad se missos à curatore, & ordine centurionem, & beneficiarium, qui peterent diuinos codices exurendos, cisque respondisse, Christianus sum, & Episcopus, non traditor, & cum ab eo vellent aliqua ecuola, aut quodcunque accipere, neque hoc eis dedisse. apud Baron. An. 305.

ECCLESIA, græca vox, Ἐκκλησία, idest, adunatio, inde vsus postea obtinuit,vt pro loco ad cultum diuinum destinato acciperetur. FR. [Et cum hoc dixisset dimisit Ecclesiam. Actor. 19] Item pro vniuerso etiam catholicismo, vnde dicitur:[Ecclesia vnus thalamus Christi est. can. quamuis. dist. 21.] & ideo catholica dicitur,idest,vniuersalis. Vide *Catholicus*. Et Apostolica; Apostoli

ſiquidem vnam fidem elegerunt, quam tenens Eccleſia, poteſt ideo Apoſtolica dici. Gloſſa in cap. 1. extrau. conm. de maior, & obed. quæ antonomaſticè Romana intelligitur. can. non licet Papæ. 12. quæſt. 2. 5. Quod non ſolummodo. Item intelligitur poteſtas eccleſiaſtica, vnde: [Eccleſia nulli claudit gremium redeunti. de hæreticis in ſexto. cap. 4.] Eccleſiæ iudicium non ſemper dicitur diuinum, quandoque enim differens eſt; nam: [Iudicium Dei veritati (quæ non fallit, nec fallitur) ſemper innititur: iudicium autem Eccleſiæ nonnunquam opinionem ſequitur, quam & fallere ſæpè contigit. & falli; propter quod contigit interdum, vt qui ligatus eſt apud Deum, apud Eccleſiam ſit ſolutus &c. in 5. Decretal. tit. 39. cap. 28.] quod intelligendum eſt non clauium; ſed diſpoſitionis defectu; nàm Eccleſia non iudicat de internis: ſecus verò in rebus, quas declatat de fide; nam hæ infallibiles ſunt. Quid autem ſignificet Extra Eccleſiam. Vide *Extra catholicam Eccleſiam*. Igitur quo ad Eccleſiam materialiter ſumptam. Vide *Baſilica. Cæleſtis. Confeſſio. Cubiculum. Cyriaca.* Dominica. *Martyrium. Paſtophorium. Plebs*. Porphira in dict. *Porphyrogenitus*. *Templum*. Quo ad eius partes. Vide *Altare. Androna. Apſis. Aſpaticum. Cancelli. Cappella. Capſum. Catechumenum.* Chorus. *Concha. Confeſſio. Coſmites. Dromicus. Ebrymium. Fletus. Galilaa. Garzonoſtaſium. Gazophylacium. Gynæcona. Hyemantes. Matronaum. Narthex. Nymphaum. Oratorium. Paradiſus. Paruiſium*. Peribolus in dict. *Periuolium. Presbyterium. Propitiatorium. Sancta Sanctorum. Sacrarium. Solea. Sphynx. Suggeſtus. Tranſenna.* Tribuna. *Trichorus*. Eſt nauis inſtar. Vide in Promulſione huius operis, & in dict. *Vector* :||: Gregorius Thaumaturgus à Balſamone adductus quinque Eccleſiæ diuiſiones aſſignauit cuius hæc ſunt verba: [Fletus, ſeu Luctus eſt extra portam Oratorij; vbi peccatorem ſtantem opportet fideles ingredientes orare, vt pro ſe precentur. Auditio eſt intra portam in porticu, vbi oportet eum, qui peccauit, ſtare vſque ad catechumenos, & illinc egredi; audiens enim, inquit, ſcripturas, & doctrinam, eijciatur, & peccatione indignus cenſeatur. Subiectio autem, ſeu ſubſtractio eſt, vt intra templi portam ſtans cum cathecumenis egrediatur. Congregatio ſeù, Conſiſtentia eſt, vt cum fidelibus conſiſtat, & cum cathecumenis non egrediatur. Poſtremo eſt participatio Sacramentorum.] Quę diuiſiones adhuc videntur in ſumptuoſa, & magnifica Montis regalis Eccleſia Siciliæ, à Rege Gulielmo cognomento Bono mirificè ædificata, ac muſiuis picturis ſummè nobilitata. Ritus deinde conſecrandi Eccleſias à Siluestro Papa I. introductus fuit, qui prima vice Lateranenſem Eccleſiam conſecrauerat, de qua in dict. *Conſtantiniana* dictum fuit; nàm antè Conſtantini Magni imperium adunatio fidelium propter perſecutiones in Oratorijs priuatis, & in cryptis fiebat. FR. Hoc tamen intelligendum puto, quo ad conſecrationes publicas, & ſolemnes; nàm de priuata Eccleſiæ conſecratione in offitio S. Cæciliæ V. & M. hunc ritum antiquiorem fuiſſe oſtenditur, dùm ibi de eadem Sancta dicitur, Deum precaſſe, nempè; [Triduanas à Domino popoſci inducias, vt domum meam Eccleſiam conſecrarem,] quod quidem obtinuiſſe legitur: Eccleſia ſemel conſecrata, non debet iterum conſecrari, niſi aut ab igne exuſta, aut ſanguinis, vel ſeminis humani effuſione polluta fuerit Concil. Nicęn. apud Gratian. can. Eccleſijs ſemel. de conſecrat. diſt. 1. :||: Vide *Altare*; vbi etiam dictum fuit, in vſu antiquorum fuiſſe Eccleſias ſemper orientem verſus reſpicere, & hoc propter varias rationes à SS. Patribus tum Græcis, tum Latinis adductas; primò quia tali poſitione adorabatur Dominus verſus locum, vbi ſteterunt pedes eius, iuxta illud pſal. 131. *Adorabimus in loco &c.* Secundò quia (vt ait, D. Athan. de plur. & neceſ. quæſt. 14.) in oriente repræſentatur nobis myſterium veræ lucis, quem vſum idem Sanctus Doctor ex traditione apoſtolica fuiſſe affirmat. Tertiò ad aſpiciendam paradiſi terreſtris ſituationem, quæ orienralis erat. S. Clem. lib. 18. conſt. apoſt. cap. 15. & Niſſen. de orat. Quartò, quia oriens eſt præcipua mundi pars. Iuſtin. Mart. ad ortod. quæſt. 118. Quintò ad adorandam Chriſti faciem, quia crucifixus fuit verſus occidentem reſpiciens, & eadem poſitura ad cælum aſcenderat, & quēadmodum viſus eſt aſcendere, ſic veniet in fine mundi. Damaſc. de fide Ortod. cap. 13. Sextò quia de mane, cum ſol adhuc in parte orientali eſſet, Spiritus Sanctus in forma ignis ſterit ſupra Diſcipulos Domini. Tertull. contra Valent. cap. 3. Septimò nè conueniamus cum Iudæis, qui verſus occaſum orant. D. Thom. par. 2. qu. 3. art. 3. ad 5. FR. poſſet etiam, & octauam rationem addi, nempè, ad differentiam Priſcillianiſtarum, vt in Concil. 1. Bracaren. can. 21. habetur: [Omnis rerinet oriens, & non ſicut priſcilliana hæreſis permutauit.] Itàque hi hæretici antiquum ritum mutauere in primitiua Eccleſia introductum, vt habetur 11. diſt. can. Eccleſiaſticarum. Vbi ſic affirmatur. [Alia plura adijcimus magnam quaſi vim commendatitia myſterijs, quæ orientem verſus nos literarum orare forma docuit?] Ibique Gloſſa alias huius myſterij rationes affert. Vide Baron. Ann. 34. num. 232. 251. 252. An. 58. n. 106. & 107. :||: Et hæc cæremonia obſeruabatur etiā in ſacramento Baptiſmi. [Ad occaſum inuerſus Sathanam abiurabis, rurſumque ad orientem te re conuertens, Deum confireberis. Nazian. orat. 40. de Sacram. bapt.] atque Baron. An. 58. num. 107. In Eccleſijs autem, in quibus presbyterium reſpiciebar verſus occidentem, ſituabatur Altare in medio, ità vt celebrans,

brans,

brans, ex parte posteriori Altaris positus, respiceret versus orientem, ac populum; sicut adhuc in aliquibus Ecclesijs Romæ obseruatur. [Vnde in Ecclesijs ostium ab occidente habentibus, Missam celebrans in salutationibus ad populum se vertit, quia quos salutamus facie ad faciem præsentamus, & deinde oraturus se ad orientem conuertit. In Ecclesijs verò ostia ab oriente habentibus, vt Romæ, nulla in salutatione est necessaria conuersio, Sacerdos in illis celebrans semper ad populum stat conuersus. Durand. lib. 5. cap. 2.] Qui tamen ritus vsque ad Leonem Papam I. in Ecclesia rigorosè obseruatum fuit; sed contrarium postea cautum fuerat. Vide Baron An. 443. num. 6. prout dictum est in dict. *Dominus vobiscum*. In eo vero situ pro Ecclesia ædificanda destinato erigebatur Crux in signum possessionis. Ecclesia Nutrix dicitur Ecclesia parochialis. [Nos ab Ecclesia non recedimus, nec spernimus nutrices Ecclesias. Agobardus Abb. de priuil. & iure Sacerd. cap. 12. FR. Ecclesia Matrix, seu Nutrix dicitur illa, in qua repetitur fons baptismalis. Glossa in Clement. cap. vnico de Baptismo. Ecclesia dicitur etiam secretum cæleste. can. prædia. 12. quæst. 2. & ibi Glossa. Vide *Contina*. Ecclesia Cath. vnica Christi Sponsa. Vide *Monogamus*. In quo differat Ecclesia Parochialis à Curata, & Baptismali. Vide *Parochia*. Ad quantam distantiam eius immunitas extendatur. Vide *Passus*. Cæremonia in Ecclesijs consecrandis. Vide *Stauropegium*.

ECCLESIARCHA Ἐκκλησιάρχης, Ecclesiæ primarius.

ECCLESIATES, vox græca Ἐκκλησιαστὴς; liber Sacræ Scripturæ à Salomone compositus, & Concionator, seu Adunator interpretatur; multitudini enim congregatæ directus est huius libri discursus. Vide *Panæretos*.

ECCLESIASTICVS, est item alius Sacræ Bibliæ liber à Sidrach compositus; ità denominatus, quia in eo eruditiones pro concionatore, & in congregata plebe sermonem habenti expediuntur.

ECCLESIASTICI ORDINES. Vide *Ordines Ecclesiastici*.

ECETÆ, ex greco Οἰκεταί, idest, commorantes: aliqui Monachi fuerunt ità appellati, quia cum monialibus habitare consueuerant, & cum ipsis saltabant, quo actu imitare asserebant Sororem Moysis Mariam, quæ post transitum maris rubri, cecinit, & cum populo saltabat. Vide *Dupla*.

ECHIDNA. FR. ex græco ἔχιδνα, idest, vipera: [Non est echidnæ venenum malitia illius. Gregor. Nazianz. de modest.

ECHINA FR. vocabulum, quod librariorum errore in epist. 18. lib. 2. B. Petri Damiani malè appositum fuit; cum corrigi deberet *Echeneis*, vox quidem græca ἐχενηΐς, quæ remoram pisciculum denotat, de quo S. Eusthatius in Examer. [Est paruus admodum piscis echeneis appellatus, ingentes naues plenas ventis adhærens moratur,] à Plinio tamen lib. 9. cap. 31. *Echinometra* vocatur.

ECHOICVS, genus carminum: [Faciebat siquidem versus oppidò exactos, tam pedum mira, quàm figurarum varietate, hendecasyllabos, lubricos, , & enodes, exametros crepantes, & cothurnatos, elegos verò nunc echoicos, nunc recurrentes, nunc per anadiplosim, principijsque connexos. Sidon. epist. 11. lib. 8.] FR. aliqui codices *Eschios* habent; sed *Echoicos* ab echo in fine cuiuscumque versus opposita legendum est, de quibus figuris habetur apud Ausonium in Echoicis recurrentibus per anadiplosim, principijsque connexis exemplum, hoc est.

Res hominum fragiles alit, & regit, & premit. fors
Fors dubia, æternumque labens, quam blanda fouet spes
Spes nullæ finita æuo cui terminus est mors
Mors auida, inferna mergit caligine quam nox
Nox obitura vicem, remeauerit aurea cum lux
Lux dono concessa Deum: cui præuius est sol
Sol &c.

Apud Ausonium edylio. 5. Alio modo versus recurrentes, qui retro scandentes appellantur tradit idem Sidonius lib. 9. epist. 14. inquiens. [Igitur interrogas, per pugillatorem, quos recurrentes asseram versus, vt celeritèr explicem: sed sub exemplo. Ij nimirum sunt recurrentes, qui metro stante, neque literis loco motis, vt ab exordio ad terminum sic à fine releguntur ad summnm, sic est illud antiquum:

Roma tibi subito motibus ibit amor.

Et illud

Sole medere pede, ede perede melos.]

De alijs versuum speciebus. Vide *Versus*.

ECSTASIS, vox græca ἔκστασις, stuporem, & mentis alienationem significans, qua vtuntur Sancti Patres ad denotandum vigilantem somnum in contemplatiuis personis, quando sensibus destituti, earum mens à contemplatione profundorum, & cælestium mysteriorum rapitur. FR. Auctor Vocabul. Eccles. qui nedùm in orthographia vocum non raro errat; sed etiam in deriuatione eorum sæpè fallitur, & græca vocabula hebraica censet, & vice versa, sic hoc vocabulum hebraicum facit.

ECTHESIS, ità appellatus fuit liber quidam hæreticalis à Sergio Patriarcha compositus, ac Heraclio Imp. in hæresim monothelitatum lapso, oblatus. Vox quidem græca ἔκθεσις, idest, expositio, vbi assertiuè exponere, & declarare verè fidei professionem ostentabatur; sed tanquam impietatibus refertus, à Seuerino Papa, & eius successore Ioanne IV. damnatus est. FR. ob quam

quam impostutam S. Martinus Papa, alijque Sancti Doctores exilium passi, ac tandem inter Ecclesiæ Martyres computati sunt, de quibus in Collectaneis Anastasij à Iacobo Sirmondo Societ. Iesu in lucem edita, & apud Baronium Ann. 639. & An 640.n.1 agitur.

ECTROMA, ἔκτρωμα, abortiuum [Scilicet, de enthymesi, & ectromate. Tertull. aduers. hær. cap 7.

ECVOLA. Vide *Ecbola*.

EDAD, quid hebraice significet. Vide *Scenopegia*.

EDEM, hebraica vox quid significet. Vide *Paradisus*.

EDICTALIS, FR. Edicti possessiuum. [Hac nostra edictali constitutione sancimus. extrau. comm.de crimine falsi.

EDICTVM. vide *Leges*.

EDRA; ἕδρα, essedum,lecticæ genus.[Ipse edram auream consedens Heracliam venit. In vita S. Gulielmi.] FR. & Lecticarij Essedarij dicti fuerunt.

EDVCERE SE PER ÆNEVM, legis Salicæ phrasis in tit.59. & est, quando reus cogitur suam innocentiam probare, summergendo brachium in aqua feruenti, & ita purgatur à calumnia, absque idoneis testibus ei imposita; alia genera purgationum reperiebantur, de quibus in dict. *Duellum. Missa iudicij. Iuramentum. Iudex purgator. Purgatio vulgaris*. habetur,quæ omnia in iure can. prohibita sunt.

EDVLCORO, dulcoro, dulcem reddo. [Fons Marà (*idest amarus*) per lignum dulcoratus. S. Ambros.de instit. Virgin. cap. 5.] Reperitur etiam *Indulcoro* verbum. [Hoc enim lignum tunc in sacramento erat, quo Moyses aquam amaram indulcorauit. Tertull aduers. Iudæos.

EDVLITAS, caritas, & difficultas escaria. [In argumentum illius filij perditionis generaliter mundus in maligno positus est, desæuit morbus pestilens, & edulitas inualescit. Petr. Blesen. epist.43.]qui vsus e st sententia euangelica:[Erunt pestilentię,& fames:sic loquēs:[Certè cum albescunt regiones ad messem,nec adhuc in hac edulitatis clade vnum pauperem refecisti. Idem epist. 91.] dicitur edulitas nam in cibariæ difficultatis tempore, ea priuatio magis appetitum edendi generat.

EDVLI, Edaces. Vide *Voratrinus*.

EFFICACIA. Vide *Energema*.

EFFOEMINATIO. FR. actio,& vsus fœminilis. [Inter effœminationis modos &c. Tertull. de spectac. cap.25.

EFFOEMINATVS. Vide *Femellaris. Femellarius. Langus*.

EFFRICO, scobino; [Spicas decerptas manibus effrixerant. Tertull lib.4. aduers.Marc.cap.22.] de Discipulis Christi, qui manibus confricantes spicas in die Sabbati, cœperant manducare, loquitur; in antiquis Codicibus *Effinxerant* legabatur,sed Pamelius restituit *Effrixerant*.

EGRIGORVS, græcum vocabulum ἐγρήγορος,idest, vigilans; vbi enim in Daniele cap.4. latina lectio habet. [Et ecce Vigil. & Sanctus de Cœlo descendit:] græca habet ἐγρήγορος, & Clem. Alexand. lib. 2. Pædag cap. 7. inquit: [Beati enim, qui ad ipsum vigilarunt, se ipsos assimilantes Angelis, quos nos egrigoros, hoc est, vigilantes, vocamus.] LXX. etiam ex Hieronymi testimonio eundem vocabulum Angelum vertunt. Item liber, qui sub nomine Henochi reperitur,eius titulus est *de Egrigoris*,idest, de Angelis.

EGVMENARCHIVM. Vide *Hegumenus*.

EGVMENVS. Vide *Hegumenus*.

EIECTA. Vide *Diuortium*.

ELECTA. Vide *Sorek*.

ELÆON; oliuetus mons, ex græco vocab. ἐλαιών, oleum significans. Ideo Tertull. lib. 4. aduers. Marc.cap.39.loquens de Domino nostro,quando in montem oliuetum secedebat, ait: [Ad noctem verò in elæonem secedebat.

ELATE, tenerum palmarum germen, siuè lanugo, quæ ad instar capillaris formæ fructum obtegit, estque græca dictio ἐλάτη. [Comæ tuæ sicut elate palmarum.Cantica.cap.5.] ex quo verborum sensu manifestè esse nomen substantiuum colligitur, quod in singulari absq; diphthongo scribitur, licet in plurali *Elata* dicatur.

ELECTIO. Vide *Chirotonia*. Electio Episcopi quomodo fiebat antiquitùs. Vide *Suggestio*.

ELECTOR. Vide *Assumptor*. Qui debet in singulari schedulam sui voti scribere. Vide *Singularis*.

ELECTVS, in sensu substantiuo significat electionem: [Quod cum boni electum accepissem, malui, quod nocebat appetere. D. Paulinus epist. 7. ad Seuer.] FR. In sensu autem adiectiuo nonnunquam voluntarium significat. [Ità sanè, vt si ille, ad quem pertinuisse videbantur, probare potuerit magis illius electam negligentiam ab hæreticis, vt impunè ibi sint, & suam diligentiam fuisse præuentam &c. can.placuit, vt quicumque.16. q.3.

ELEEMOSYNA. FR. stipes collectitia, ex dictionibus hebraicis *Eli*, idest,Deus,& *Moys*,nempè, aqua; nam, vt dixit Sapiens: [Sicut aqua extinguit ignem, ità eleemosyna extinguit peccatum,] & Gloss. in can.qui vult ordinare. de pœnit. dist.2. Quomodo autem eleemosyna à peccatorum pœnis liberet,habetur in can. miror. de pœnit. dist. 1. & ibi Glossa. Vt a fidelibus eleemosynam acciperent detenti in carceribus, die dominica eos extrahi sub custodia Imp. Honorius sanciuerat, Vide *Dominica*.Eleemosyna dicitur. *Benedictio beatica. Eulogia.Oblatio. Offertorium*. Vide suis locis. Vide etiam *Laterarius. Matricula. Paratellarius. Stipes. Viaticum*.

ELEEMOSYNARIVS. Vide *Phagolidorus*.

ELEGANTIA. Vide *Differtitudo. Sophista*.

ELEISON, Vide *Kyrie eleison*.

ELE-

Elelegmus. Vide *Alalagmus*.

Elephantinus morbus, FR. lepra, ità dicta, quia cutem scabiosam reddit ad instar elephantum. [Nàm quatuor Monachi, qui eundem vrsum occiderant, statim elephantino morbo percussi sunt, vt membris putrescentibus, interirent. D. Gregor. lib. 3. dialog. cap. 15.

Elevsina. Vide *Epopta*.

Elitigatus, ineluctabilis. [Vt ipsam terrã Abbas habeat euindicatam, atque elitigatam, nè sit postmodum ex hac re, omnique tempore subita causatio. In Marculfi formulario à Bigonio correcto]. FR. in vetusto autem codice *Elidiatam* mendosè legebatur.

Elogium, testamentum. [Et quoniam scribitis Dulcinum decessorem ipsius nihil de rebus Ecclesiæ suæ fuisse testatum; sed de proprijs, ac magis quæ in prædicto Monasterio fidelium oblatione collata sunt, elogium condidisse. D. Greg. in regist. lib. 8. cap. 33.] In aliquibus codicibus. *Eulogium* mendosè habetur. FR. [Et supremæ voluntatis elogio. in 3. decretal. tit. 24. cap. 3.] vbi *Supremæ*, idest, vltimæ intelligendum est. Idem vocabulum habetur in C. de testamentis. l. iubemus. Item reperitur *Elogicus*, pro testamentario. [Ex ipsius elogica scriptione coniecturam capesso. Aldhel. lib. de Virgin. cap. 14.

Eludium. V. *Colludium*.

Elul. FR. sextus Hebræorum mensis. Pereira disp. 1. in cap. 12. Exod. num. 4. Ribera in cap. 2. Aggæi nu. 6. Matthæus Beroaldus lib. 1. chronolog. cap. 6. Salianus tom. 2. Anno mundi 2544. num. 94. in quo volumine tabulas expansas exhibet calendarij Hebræorum.

Eluminatus, excœcatus. [Nàm quis ab hominum tam procul sensu; quis gemino obtutu eluminatus. Sidonius. lib. 8. epist. 12.

Elusio donationis papæ. FR. dicitur quando quis à Sede Apostolica aliquod beneficium obtinuerat, deinde ab Ordinario loci super idem beneficium concessionem impetrat. In decretal. de sententia, & re iudicata cap. 12. & ibi Glossa.

Elymas. Magus ab hebraica dictione *Elem* sapientem, seu Dei consiliarium significante. [Resistebat autem illis Elymas magus; sic enim interpretatur nomen eius. Actor cap. 13.

Emansor. FR. miles, qui causa furandi, ab exercitu discedit, & regreditur, hinc Itali domesticum furem, qui frequentèr, ac paulatim furatur *Ladro manso* appellant. [Tempus discernit emansorem à furtiuo, & effractorem à fure, vel furem diurnum à nocturno can aut facta puniantur. de pœnit. dist. 1.] & ibi sic Glossa. [Emansor est ille, qui diù vagatus est, & ad castra reuertitur. ff. de re milit. l. 3. §. 1.

Embola. Vide *Embolus*.

Embolsimus, græcum vocab. ἐμβολισμός, idest, intercalatio, sic appellata fuit oratio illa, quæ post Pater noster dicitur submisse in Missa, nempè, *Libera nos quæsumus Domine &c.* & dicitur embolismus, quia interponitur in hoc loco, & repetitur id, quod in dominicali oratione postulabatur. [In embolismo secretò orat pro pace danda. Petr. Blesen. serm. 46. Tertiò dicit embolismum eiusdem orationis, quæ est Libera nos quæsumus &c. Idem serm. 43.] Dicitur submissa voce, ad denotandum silentium tempore Christi sepulturæ, quando tacuere (sicut Innocentius Papa notauit) & quieuerunt omnes præter ipsum Redemptorem, cuius tunc anima ad Limbum descenderat, ad Sanctos Patres liberandos, ideoq; Sacerdos Christum repræsentans, sub silentio orat: sed die Veneris Sancti alta voce pronuntiatur, ad significandam manifestam Saluatoris victoriam, Cruce mediante, obtentam. In ritu verò ambrosiano semper alta voce pronunciatur.

Embolus, ambulacrum, seu porticus, græcè, ἔμβολος à verbo ἐμβάλλω, idest, ingredior, dicitur. [Ille iacebat in occidentali embolo eiusdem plateæ. Cyrill. Scyopolit. in vita S. Sabæ. Mauritius porrò Carianum embolum in Blanchernis condidit, in eoque omnem suam à pueritia, vsque ad imperatoriam dignitatem vitæ historiam suæ depingit. Cedren.] Isidorus tamen *Imbolum* appellat. Vide suo loco. Item repetitur *Embolis* nedum in significatione ingressionis; sed etiã agressionis, & in hoc sensu intelligenda sunt verba Gunteri apud Canisiũ, in hist. cõstantinopolitana, vbi sic ait: [Tempore autem illo missus est ad exercitum nostrum Cardinalis quidam Petrus, videlicet, Capuanus, quem Summus Pontifex ad hoc direxerat, vt præfatam sedaret controuersiam, ageretque cum Venetis, vt fęlici embole, idest, Christi militiæ, maturum versus Alexandriam præstarent nauigium.] Tandem *Embola* Constantinopolitani ingressum, seu aduectionem frumenti in illam Ciuitatem appellabant.

Embrimium, puluinaris species, super quod ęgyptiaci Monachi sedebant, & ad dormiendum caput reclinabant, ex fasce stramentorum, seu iuncorum, fortasse à verbo græco ἐμβριμάω deriuatur, quod strepitare significat; nam simile stramentum solet conculcatum strepitum reddere, seù, vt alij malunt à verbo etiam græco βρίζειν, idest, dormitare, propter reclinatoris incommodum, & quiescendi modum, in quo perfectum somnum capi minimè poterat. [Hi itaquè Beatus Moses collationi nostræ dans finem, adhuc nos auidos, & de ore suo pendentes, degustare somnum paulisper hortatus est, iisdem ipsis, quibus insidebamus psiathijs admonens incumbere, embrimijs paritèr capiti nostro ceruicalium vice soppositis. Cassian. collat. 1. cap. vlt. Stratum autem quid erat aliud, quàm storea, & quæ solent appellare centonium, & embrimium. in vita S. Euthimij apud Surium 20. Ianuar.] FR. Ergo non puluinar; sed stoream ex Euthimij vita colligitur fuisse; quare

quare ex citata Cassiani collat. satis colligitur, quod auditores B. Mosis, auidi illum audiendi dormire minimè curabant: sed Magistri hortatu, & nè ab eius præsentia discederent, ea auiditate detenti, conati sunt psiathijs, in quibus sedebant paulisper dormitare, vt denuò excitati illum audirent, qua necessitate vsi sunt storeis, siuè embrimijs inuolutis puluinaris loco, non quod embrimium puluinar erat ex se; sed per accidens.

EMBROCHA, à græco vocabulo ἐμβροχή; medicorum terminus, quo denotantur potiones, in quibus per aliquod temporis spatium aliquod ingrediens poni debeat, vt is virtutem suam communicet, quo vocabulo vtitur in eius epist. 7 D. Ignatius Martyr.

EMBRYORECTIS, formatur ex græcis vocibus ἐμβρυοῤῥήκτης, idest, chirurgicum instrumentum quo discinditur embrio, vt eis materno vtero, frustratim extrahatur, quo vocabulo vtitur Tertullianus in libro de anima.

EMENDA. FR. taxatio pœnæ. [Quod tertia pars emendarum, quas homines quinque parochiarum pro suis excessibus soluere compelluntur, In decretal. de offic. iud. ordin. cap. 18.

EMINENTIÆ TITVLVS. Vide *Titulus*.

EMOLOGO. Vide *Homologium*. *Omologo*.

EMPIDOCLES, philosophus in flammis Ætnæ se proiecit. Vide *Thamnus*.

EMPHANISTICA, græca dictio ἐμφανιστικά, idest, manifestatiua à verbo ἐμφανίζω, manifesto. Emphanistica igitur erat solutio, quæ ab initiatis fiebat, quando alicui Ecclesiæ ascribebantur; nam sic inter Clericos manifestabantur annumeratos esse: [Si quis in Constantinopolitana Ciuitate Clericus factus fuerit, si quidem magnę Ecclesiæ Clericus factus sit; emphanistica præstet, quæ ex consuetudine præstari oportet; sin autem alterius Oratorij Clericus factus fuerit, nihil ab eo emphanisticarum nomine exigatur, Iulian. Antecess. constit 50. ab alijs tamen *Insinuatiua* dicitur.

EMPHYTEVSIS. FR. insitus surcularis, seu plantatio à verbo græco ἐμφυτεύω, idest, inoculo: contractus penes Iuristas intelligitur, quo directus Dominus alicuius fundi vsumfructum eius concedit, cum pacto meliorandi, & soluendi annuales responsiones; atque huiusmodi fundus, adimpletis conditionibus in contractu appositis, nunquam ad directum Dominum pro tempore in obligatione apposito reuertitur, quod à Zenone Imperatore pro stabilibus sterilibus, & ad infructuosas terras meliorandas introductum fuit; hodiè tamen pro fructiferis etiā conceditur; qui verò huiusmodi obligationibus succumbit *Emphyteutes* appellatur, cuius meliotamentum à Iustiniano *Emponema* dicitur à græco ἐμπόνημα, idest, fatigatio, seu labor; melioramenta enim sudoribus fatigantur. Vide *Accensator*. *Dominicata*. *Gapbans*. *Precaria*.

EMPONIMA. Vide *Emphyteusis*.

EMPORIVM. FR. locus vbi merces concurrunt. Hinc vbi in Deuteron. cap. 33. num. 20. habet Vulgata. [Qui inundationem maris quasi lac sugent, & thesauros, absconditos arenarum.] LXX. legunt ἐμπόρια, idest, [Diuitiæ maris lactabunt te. & emporia maritima habitantium] & Theodoretus [Emporia negotiatio] vertit.

EMVNCTORIA. FR. forficulæ, quibus ellychnij fungus emungitur. Torrigius in tract. de Cryptis Vatican. edit. secunda pag. 514. [Facies lucernas septem, & pones eas super candelabrum, vt luceant ex aduerso. Emunctoria quoq; & vbi quæ emuncta sunt, extinguantur, fiant de auro purissimo &c. Exod. cap. 25. n. 37] hæc idem habetur. cap. 37. n. 23. & Numer. cap. 4. n. 9.

EMVNITAS, immunitas. Sic in Synodo Papiense, vbi Episcopi à Ludouico Italiæ Rege sub hac forma postulauerunt: [Vt emunitates progenitorum vestrorum irā conseruari præcipiatis, sicut à glorioso genitore vestro constitutum est.] Quibus respondit Rex: [Statuimus, vt Ecclesiæ Dei per totius Regni nostri fundæ terminos, sub nostræ emunitatis tuitione secuæ cum rebus, & familijs permaneant.] FR. [Et dum ijdem maligni, iuxta nostri prædecessoris Bonifacij decreta, pro uiolata emunitate illud emendare noluerunt. can. cum deuotissimam. 12. quæst. 2.] & ibi Glossa can. si sæculi. Ibidem. [Pro emunitate nongentos solidos Episcopo componat. can. si quis contumax. 17. quæst. 4.] Idem vocab. habetur in Registro Farfen. nu. 319. 321.

ENACIM, Gygantes. Vide *Golgotha*.

ENCÆNIA, græcum vocab. ἐγκαίνια, idest, innouatio, seu dedicatio, applicatur ad Ecclesiæ anniuersariam dedicationem. [Facta sunt encænia apud Constantinopolim, & recondita sunt lipsana Andreæ, & Lucæ Apostolorum. Paul. Diacon. lib. 16.] Quæ solemnitas ἐγκαίνιον, *Auexium* à Balsamone appellatur, idest, nouæ Ecclesiæ aperitio. Vide *Dedicatio*.

ENCAVSTVM, color liquidus, & incorporeus ad miniandum, seu scribendum aptatus. [Imputet ergo sibi encausti immunditiam, quæ corio inhæsit agnino. D. August. lib. 13. contra Faustum. cap. 18.] Græca vox ἐγκαυστόν, pictura inusta. FR. huiusmodi picturæ, & scripturæ genus Plin. lib. 35. cap. 11. sic describit: in principio; [Sed aliquantò vetustiores encausticæ picturæ extitere &c.] & inferius. [Encausto pingendi duo fuisse antiquitus genera constat, cera, & in ebore, cestro, idest, viriculo] Turnebus *Vericulo* legit. *In cera* ait, quia in tabulis ceratis veteres scribebant Ouid: [Tabulasque coloribus vris: dixit & Martialis lib. 1. [Encaustus Phaeton tabula tibi pictus est.] Inde italicè *Enchiostro*, seu *Inchiostro* ab Encausto atramentum dicitur. Itaque non sinè erroris nota *Encauto* pro *Encausto* in Theodosiano Codice legitur, vbi sic habetur: [Encauto nomina

na adnectant. lib. 11. tit. 16.] Et quod anquitus characteribus coloratis scribebatur. Vide Rubri ac. Smaltum. Titulus. [Litera quoque recentior videbatur, quàm charta, & à qua videbatur encaustum infectum, vt antiquius appareret. In decretal. de fide instrument. cap 6.

ENCHIRIDION, ἐγχειρίδιον, idest, manuale, & dicitur quidquid ad manus promptum est, vt pugiunculus; liber vsualis, quo titulo d. Aug. quoddam eius opusculum appellauit, quod vulgo Manuale dicitur. Vide Prochirium.

ENCHIRIVM. ἐγχείριον manualis res, quo vocabulo vsus est D. Hieronymus in denominatione Epigonatij, quod est sacrum Græcorum indumentum, & secundum eiusdem opinionem, linteum significat, quo Pilatus post lotionem manuum se abstersit in exemptione condemnationis Christi, & sic S. Doctor ait. [Enchirium, quod est in zona, linteum est, quo manus extersit suas. In Theor.] Vide Epigonation.

ENCLISTVS, Claustralis, & solitarius, ex græco ἔγκλειστος, idest, absconsus.

ENCOLPIVM, ἐγκόλπιον, parua Crux pectoralis Episcopis significat etiam quodlibet pectorale reliquiarium, fortasse à verbo græco ἐγκολπίζω, quod continere in sinu significat. [Imposuit super colla nostra encolpium, idest, Crucem cum pretioso ligno, vel reliquijs suspensam ex collo Imperatoris, & Episcoporum: Synod. VIII act. 5. Mittimus encolpium aureum, cuius vna facies crystallum inclusam, altera picta nigello; & intus habet alterum encolpium, in quo sunt partes honorandi ligni in figura Crucis posita. In act. Concil. Ephes.] Fuit encolpium hoc donum Nicephori Constantinop. Patriarchæ Leoni Papæ III. missum. Dicitur etiam Phylacterium. Crux pectoralis. Vide suis locis.

ENCYCLIVS CODEX. FR. ità appellatus fuit liber ille, in quo collectæ sunt omnes epistolæ, quas Patres Concilij Chalced. Leoni Imperatori miserant circa opiniones Timothei Alexandrini, qui codex ab Epiphanio scholastico ex græco idiomate in latinum translatus fuit: Encyclius enim secundum vim græcæ dictionis circularem significat; nàm circummittebatur ad veritatem catholicam manifestandam.

ENDELECHISMVS ἐνδελεχισμός, idest, assiduitas, sic vertunt LXX. verba illa Holocaustum iuge, quæ in Num. cap. 28. & Daniele cap. 11. reperiuntur: hoc vocabulo etiam vtitur. D. Chrysost. hom. 1. aduers. Iudæos.

ENDOTYS, altaris mappa, cuius græca etymologia ἐνδυτή, ex verbo ἐνδύω, idest, induo, quod secundum vim græcæ dictionis Endytis scribi deberet. [Donauit, & endotyn bissinam pretiosissimam, omnem Christi Dei historiam continentem, qua in die Epiphaniæ aram maximam exornari consueuisse testatur. Agnel. in vita S. Maximi Episcopi Rauen.] Eodem verbo Euchologium vtitur, vbi de cæremonia mentionem facit, quæ in feria V. cœnæ Domini à Patriarcha agitur. Vide Mappa.

ENDROMIDATVS. Vide Endromis.

ENDROMIS. FR. hirsuta, seu villosa vestis ex græco ἐν, in, & δρόμος, cursus; ad equitandum enim inseruiebat. Legitur etiam Endromidatus. [Tu endromidatus exteriùs, interiùs fasceatus. Sidon. Apollinar. lib. 2. epist. 2] Vide Amphimalla.

ENERGEMA ἐνέργημα, operatio, efficacia, & accipitur in malum sensum, scilicet, pro operatione diabolica in Energumenis excitata. Hinc Tertullianus de Philomena à Marcione hæresiarcha vitiata, & ab eo tanquam prophetissa propalata, loquens, ait: [Postea verò immane prostribulū, & ipsam. cuius energemate circumuentus, quæ ab ea didicit phanerosesis scripsit. Aduersus hæret. cap. 30.

ENERGVMENVS, ἐνεργούμενος, à dæmone agitatus. [Energumenum, qui ab erratico spiritu agitatur, huius nomen neque ad Altare cum oblatione esse recitandum, neque permittendum, vt sua manu in Ecclesia ministret. Concil. Eliber. can. 9.] Energumeni ex constitutione apostolica ab ordinationibus, & communione fidelium arcentur. [Si quis dæmonem habeat, nè fiat clericus; sed neque cum fidelibus precetur. Purgatus autem recipiatur, & si fit dignus, fiat. can. 18.] Item dicitur Arreptitius. [Arreptitios se simulantes, & qui morum improbitate, eorum figuram, & habitum simulare præferunt, visum est omnimodo puniri. Concil Constantinop. III. can. 6. in Trullo.] In Liturgia S. Clementis Papæ Energumeni expellebantur tempore consecrationis, & Diaconus alta voce dicebat. Ite Energumeni. FR. nam locū habebant in Ecclesia [Energumeni verò pauimenta domorum Dei introeant. can. omni die, de consecrat. dist. 5.] Vbi Glossa ex Archidiacono in can. Exorcista. dist. 23. malè ait, quod energumenus ab Erge, quod est labor, & Mene, quod est defectus dicatur. Vide Obsessus. Quare energumeni, & publici pœnitentes in Missis defunctorum non excludebantur. Vide Pax.

ENEVS, stupefactus, attonitus, mutus. [Et nimio stupore perculsi, quasi enei quidam effecti sunt, In vita Abrahæ cap. 5.] Vox quidem græca ἐνεός, idest, stupidus, seu potius ab æneo metallo sic dicitur.

ENGARIA. Vide Angaria.

ENERVO. Vide Inerno.

ENGASTRIMYTHVS. FR. græcum vocabulum ἐγγαστρίμυθος, idest, ventriloquus, sic ab Origene appellatus est quoddam eius opus, in quo de spiritibus pythonicis egit, qui ex ventre responsiones proferebant: contra quem S. Eustathius Antiochiæ Archiep. scripserat. Vide Pytho. Pythonicus. Pythonissa.

ENGITHECA. Vide Euthcca.

ENIDIOS, marmoris genus, ità frigidissimum, vt in aquam conuertat ambientem aërem: [Est certa species lapidis in genere marmorum, quæ

quæ enidios appellatur, cuius natura per magistros mineralia cōscribentes talis asseritur, quod ex frigidissima naturali eius complexione aërem circumstantem ingrossando, transmutat in aquam: Gulielmus. de Terra Sancta. apud Canisium.] & inferius: [Vnde Constantinopoli in veteri palatio imperiali sub terra quasdam conchas marmoreas vidi de simili lapide, quæ plenæ existentes aqua, euacuabantur aliquoties, & reuoluto anno, sinè omni humano studio plenæ inueniuntur aqua, vt vndique effluant.] Ex quibus effectibus potiùs legendum puto ἐνύδρον, quod significat *in aquam*, quia in aquā conuertere facit ambientem aerem. FR. an potius ἐνύδρος dicendum, qui lapis inter pretiosos à Plinio lib. 37. cap. 11. ponitur, & ità appellatur quia, vt ipse inquit: [Ad motum fluctuat intus in ea, veluti in ouis liquor.

ENNEADECATERIS. Vide *Aureus numerus*.

ENNEAFOTIA, *Enneafodius*, & *Enaforus*. Vide *Enofotius*.

ENOCH. Vide *Sabbatum Enoch*.

ENODE. FR. absolutè: [Ecce enodè est, quodquod ad laqueum præparastis. Ennodius in apologetico.

ENOFOTIVS, lampas vnius luminis ex græca dictione ἑνὸς φωτὸς, idest, vnius luminis. sicut *Enneafotius* ab ἐννέα, idest, nouem luminum: denotat. [Obtulit canistra enofotia ex argento purissimo: Anast. in Benedicto III.] In aliquibus mendosis codicibus *Enaforu*: legitur: alij *Ennafodius* legunt. Item *Canistra enneafotia*. Idem in Leone II. idest, nouem luminum. Reperitur etiam *Exafotia*, idest sex luminum; apud eundem. Vide *Exafoti*.

ENORMIS. Vide *Exlex*.

ENOTICVS, ex græca dictione ἑνωτικός, idest, vnitiuus, sic appellatus fuit quidam liber à perfido hæretico Zenone Imp. ad instigationem Acacij Patriarchæ Constantinop. compositus: in eo enim de vnione differentiarum in dogmatibus fidei inter Catholicos, & Eutichianos agebatur: cuius Auctor callidè sub speciositate formulæ, & nomine reconciliationis catholicos decipere satagebat, ac tacitè Concilij Chalcedonensis decreta abrogare nitebatur. Qui liber à Felice Papa III. in Concilio XL. Episcoporum Italiæ damnatus fuit. FR. & ideo præfatus Pontifex Vitalem, & Misenum Episcopos ad Zenonem vna cum Felice defensore miserat, ac citato Patriarcha Romam, is tamen in vindictam temerè à sacris diptychis nomen Pontificis delere conatus est, ac duo legati Pontificis stultè agentes cum perfidia Acacij concurrerunt: secus verò defensor Felix, qui ob id in vinculis iussu Imperatoris positus fuerat, ac eiusdem Imperatoris sequaces *Pacifici* appellati sunt, ex eo quia hanc opprobriosam concordiam defendebant. Vide Baronium An. 483. num. 19. An. 484. num. 27. & seqq. Ann. 495. num. 5. & seqq. Ann. 496. num. 53. & An. 519. num. 2. & seqq. Eius etymon. Vide *Synodicum*.

ENSALMVS, incantatio, quæ in certis superstitiosis orationibus continetur, cuiusmodi est oratio illa *Crux Christi salua me* à quodam Archiepiscopo Græco composita: de qua Diana par. 4. to. 3. resol. 62. Hieronymus Bardus in suo tractatu medico-politico, Athanas. Kircher tom. 2. Magię ægypt

ENTATICVS, vox græca ἐντατικός, idest, extensiuus: hinc Fulgentius lib. 3. Mythol. de Peleo, & Theride: [Emplastrum entaticum dixit] quem locum aliqui *Emplastromentaticum* perperàm legunt.

ENTELMA, præceptum, ex græco verbo ἐντέλλομαι, idest, iubeo: [Entelma fecit prædicto. Abbati. lib. 1. Chron. Casinen. cap. 49.] Alij tamen *Entilma*, *Entalma*, *Entolima*, seu *Entolina* legunt.

ENTHECA, ἐνθήκη, pecuniam à mensarijs sepositam secundum Libonium significat. [Cumque totam enthecam cœnobij suam credat, esse substantiam. Cassiod. lib. 4. cap. 14.] Item *Enthecam aulicam* idem Cassiod. alibi dixit. FR. Sed potius thesauri reconditorium significare videtur, sicut *Argyrotheca* capsam denotat, in qua argentum conseruatur. [Enthecam habere non licet. Non est Episcoporum seruare aurum, & à se reuocare mendicantis manum. Quotidie tàm multi petunt, tàm multi gemunt, tàm multi inopes nos interpellant, vt plures tristes relinquamus, quia quod dare omnibus possimus, non babemus. Non babemus ergo enthecam. apud Gratianum can. nolo. 12. quæst. 1.] Idem habet Isidor. lib. 15. cap. 5.

ENTHECATVS. Conseruatus.

ENTHRONISTICVM. Vide *Xenium*.

ENTHVSIASTÆ. Vide *Precatores*. *Eucheta*.

ENTHYMESIS, ἐνθύμησις, animatio. [Scilicet de enthymesi, & actromate. Tertull. aduers. Heret. cap. 7.] FR. Calepinus verò cogitationem, & commentationem hunc tertullianicum terminum interpretatur.

EPACTA, grecum nomen ἐπακτή, intercalares dies denotat, significat, nempè, dierum anni solaris excessum vltra lunarem annum; hic enim 354. dies habet: solaris verò 365. & aliquid plus: itaque solaris annus excedit lunarem in vndecim diebus, præter horas, & minuta. Hinc epactæ notitia nedum ad inuenienda mobilia festa inseruit; sed etiam ad internoscendas lunationes. Regula autem ad dignoscendam in quolibet martij mense nouam epactam hæc esset. In quocumque recenti anno vndecim dies supra epactam anni præteriti adiugendi sunt: at quando numerus excedit trigesimum; tunc excessus trigesimi, erit numerus recentis Epactæ. Vide *Aureus numerus*.

EPAGNOSTICON, ἐπαγνωστικόν, scriptura publica cunctis exposita, & patens, quæ vulgò *Manifestum* dicitur, talis appellatus fuit libellus, qui pro parte Basilij. Imperatoris in Concilio Con-

Constantinopolitano IV. Bahane Patritio eius Vicario porrectus fuerat.

EPANOCLISTUS, ex superiori parte intectus, & coopertus, ex græcis dictionibus ἐπάνω aduerb. quod sonat supra, & κλειστὸς, idest, clausus, seu tectus. [Regnum de auro purissimo epanoclistum cum catenulis suis, habens in medio Crucem auream. Anast. Bibl. in Hormisda.] Vbi de corona loquitur, quam Clodoueus Galliæ Rex Apostolorum Principi obtulit, de quo in dict. *Mitra* etiam agemus. Vide *Panoclistus*. FR. Antiquissimam huius chamauri figuram, eadem prorsus forma, qua adhuc, in capite S. Petri extantem supra ciborium Lateranensis Ecclesiæ attulimus delineatam in dict. *Bulla*, quam tamen coronam, siue chamaurum Ioseph Maria Sorefinus in tractatu de Capitibus SS. Petri, & Pauli pag. 7. inquit non esse amplius illam, quam Clodoueus miserat, sed aliam à Ioanna vtriusque Siciliæ Regina dono data. De reliquis huius Tiaræ synonimis. Vide *Calyptra. Camelaucium. Corona, Diadema*.

EPARCHIA, & *Eparchus* FR. officium, & officialis in aula græcorum Impp. ἔπαρχος enim prouinciæ præsidem denotat: ex Codini tamen narratione stabuli præfectum fuisse colligitur (licet ipse huius officij genus non satis explicet) nàm dum Theophilus Imperator quodam die equitauerat, occurrit ei muliercula, quæ equū, quo ipse Imperator insidebat, suum esse aiebat, quod ille an verum esset perquiri iusserat, cognitaque fœminæ iustitia; statim ex equo desiluit, eique restituit; reperierat enim, quod Eparchi dolo equum à muliere ablatum fuisset: vnde prouisum deinde fuit, & mos inoleuit, vt semper equos inanes, paratique pro fortuitis occurrentijs in magnatum equitatu conducerentur. Cæterum Eparchus, vt Meursio placet in eius glossa, officium erat inter magnum Pappiam, & magnum Drungarium biglæ. Et ἔπαρχος græcè est nomen nimis genericum, auxiliatorem, idoneum, & sufficientem significans. Lexicon. Græco-Lat. Iunij.

EPARCHICON. FR. liber in quo notabantur publica Eparchorum, siue Præsidum Edicta.

EPENDYTES, tunica, seù scapulare: alij verò Monachi interiorem vestem fuisse credunt, & nonnulli mantum, seu cappam; vis tamen græci vocabuli ἐπενδύτης quamlibet exteriorem vestem denotat. [Lauit ependytem suum. In vita S. Anton. cap. 23. Pelliceum habens ependytem. In vita S. Hilar. cap. 3.

EPHEMEREUTA, officium religiosæ Essenorum familiæ, quorum acta Philo Hebræus descripserat, atque nonnulli, vt D. Hieronymus testatur, Christianos eos esse crediderunt. Nomen igitur hoc fortaßè ex græco ἐφημερία, idest vicißitudo deriuatur; nam vicißim ad vnumquenque illorum hoc oneris exercitium pertinebat, quod erat signis communitatem commonere, sicut etiam inter Christianos Religiosos hebdomadarij officium alternatim exercetur. [Vbi verò conuenere candidati, & læti cum summa grauitate ad signum datum à quopiam ephemereuta, priusquam discumbant stantes vna serie decenti, subleuatisque in cælum manibus, atque oculis; his quoniam didicerent cælestia; illis vtpotè incorruptis à muneribus, & à quæstu illicito precantur, vt placeat Deo id conuiuium. Philo de vita contemplat.

EPHESINA Synodus falsificata. Vide *Falsor.* Ephesina grammata. Vide *Ephod*.

EPHI, mensura aridorum, quæ decimam cori partem continebat, nempe, quatuor modios circiter, de qua sępè in Sac. Biblia.

EPHOD, vox hebraica, significat superhumerale, quo induebatur Summus Hebręorum Sacerdos, & aliquando additur dictio *Bad.* idest, lini, quæ sacra vestis erat communis tam Sacerdotibus, quàm Leuitis; nam *Ephod* summi Sacerdotis erat nobilius, nempe, auro, hyacintho, coccino, & bysso contextum; reperiebatur denique tertium *Ephod* politicum laicis permissum, sicut fuit illud à Rege Dauide antè adductionem Arcę saltante, & à Samuele adhuc puero delatum, vt D. Hieronymus notauit. FR. Erat autem *Ephod* duobus quadratis partibus formatum, quę partes inter se super humeros coniungebantur, quarum anterior pectus, & posterior tergum tegebant; at ex lateribus minimè coniungebantur; super anteriorem partem pendebat *Essen*, in quo illæ duodecim gemmæ erant cum duodecim filiorum Israël nominibus, & à Iosepho Hebræo lib. 3. Antiq. cap. 8. sic describitur: [Super hanc tertiam (*nempè vestem*) etiā num induit vocatam Ephodem, græcanicę epomidi similem, ea fit hoc modo ex varijs coloribus auro intermixto, itá contexitur, vt circa medium pectus lacuna quædam relinquatur, maniculis quoque ità extantibus, vt planè tunica appareat. Lacunæ verò inseritur frustum amplitudine palmi, auro eisdem coloribus, quibus ephodes variegatum, id vocatur Essen, ac si dicas rationale: quod ità quadrat, vt adamussim spatium illud circa pectus, à texente relictum expleat, id committitur cum tunica anulis aureis per singulos angulos ex oris tunicæ, ac essenis extantibus intercurrente tænia hyacinthina, & nè quid inter circulos hiet filo hyacinthino futuram explente; in vtroque autem humero singuli sardonyches auro inclusi fibularum vice epomiden adnectunt: his insculpta sunt Iacobi filiorum nomina litteris vernaculis linguæ nostratis, in vtroque lapide senatìtà vt seniores dextrum humerum obtineant; quin & Essenem ipsum duodecim gemmæ distinguunt, eximia vel magnitudine, vel pulcritudine; ornatus hominibus propter enorme precium incomparabilis, cui ternæ per ordines quatuor inerant, consertæ coronulis aureis, itá vt excedere non possint: in primo ordine sar-

donyx, topazius, smaragdus: in secundo carbunculus, iaspis, saphirus: in tertio lyncurius, amethystus, achates: in quarto erysolithus, onyx, beryllus. His erant insculpta filiorum Iacobi nomina, quos tribuum authores habemus, ordine, quo olim singuli nati fuerant. Cum autem per se illi, quos diximus, anuli sint infirmi, nec possint pondus gemmarum sustinere; alios duos maiores in extremitate rationalis, quæ respicit ad collum, eminentes à textura fecerunt; qui suscipiant catenas aureas, opere plexili, venientes per fistulas quasdam ad extremitates humerorum; quarum catenarum summitas ascendens reducitur post tergum, & circulo, qui est à tergo in epomidis fimbria connectitur: id quod præcipue sustinet ephodem, nè quo pacto defluere possit. Essen autem assuta erat zona iam dictis coloribus, & auro distincta, quæ totum complexa, rursumque supra futuram nodata, deorsum propendere sinebatur. Omnes autem fimbriæ, quibusdam oris fistulosis vtrimque includebantur.] In his autem gemmis diuina Oracula recipiebant Hebræi, quod loco cit. cap. 9. Iosephus prædictus insinuauit his verbis: [Quod mirabilius dicam, per duodecim enim lapides, quos supra pectus Pontifex sutos in Essyn, idest, rationale portat, victoriam pugnaturis Deus prænuntiabat; tantus enim splendor fulgebat in iis, cum nondum exercitus moueretur, vt omni fieret multitudini manifestum eorum auxilijs adesse Deum. Cessauit itaque, & essyn, & sardonyx splendescere annis ducentis antè hæc ego scriberem.] Vnde credendum est, quod antiqua Græcorū superstitio, quæ sæpè ex sacra Scriptura, & ex hebraicis cæremonijs furabatur, etiā id, quod de ephodinis litteris insculptis miraculosè narrabant Hebræi, vsurpauerit: Græci siquidem eodem pacto de eorum ephesinis characteribus mendaciter commentati sunt, nimirum, quod ἐφέσια γράμματα fuissent magicæ virtutis, per quos quicquid optarent, assequerentur, & in omni negotio victores euaderent, vt Suidas, Eustathius in Homeri Odyssea 19. Diogenianus, & Erasmus referunt. Summus Pontifex Christiani Orbis loco *Ephod* Fanone vtitur. Vide *Fanon*. Aliquando in Sac. Scriptura per *Ephod* Sacerdotum intelligitur. Vide *Theraphim*.

EPHODION. FR. ἐφόδιον, viaticum. [Videturque Græcos secutus, qui ἐφόδιον sumptū viç ad aliatū quoq; rerum apparatus traducunt, ac sæpè ἐφόδιον pro eo dicūt, quod est institue, & institue, Aulus Gellius lib. 17. cap. 2.] vide *Viaticum*.

EPHONOTROPHIVM. Vide *Æphonotrophium*.

EPHRON, FR. quare in *Ephran* mutatus fuerit. D. Hieronymus in Genes. sic explicat: [Postquam pretio victus fuit Ephron, vt sepulcrum venderet, & acciperet argentum, licet cogente Abrahā, Vau, litera, quę apud illos pro, O, legitur, ablata de eius nomine est, & pro Ephron appellatus est Ephran, significante scriptura non eum fuisse consummatæ, perfectæque virtutis, qui potuerit vendere memoriam mortuorum.] apud Gratian. can. postquam. 13. quæst. 2.] vbi Glossa sic explicat: [O, est vltima litera Græcorum, & A, prima, & designat, O, cōsummationem, & perfectionem, A, initium, & imperfectionem &c.] Ad quod etiam facit illud Hieremiæ cap. 6. & 14. Ezech. cap. 4. & 20. Atque Ioël cap. 1. quando dixerant *A. A. A. nescio loqui &c.* eorum, scilicet, imperfectionem indicantes. Sequitur itaque in dict. can. Glossa inquiens: [Ephron, idest, perfectus, Ephran, idest, imperfectus.

EPIBATIS, ἐπιβάτης. FR. pirata, seu maritimus miles [Epibatis autem totius fraternitatis multitudo sit similis, ipsum quoque mare hic mundus habeatur; S. Clemens epist. 1.

EPICÆIA, ἐπιείκεια, æquitas, benignitas, moderatio: Theologorum, & Canonistarum terminus, quo significatur id, quod absque superioris oraculo æquè interpretari posset. FR. Interpretatio triplicis generis est. Glossa in can. sicut enim. 11. quæst. 1. Interpres autem Proxeneta dicitur. Vide *Proxeneta*.

EPICEDIVM. Vide *Flebotomia*.

EPICITHARISMA, ἐπικιθάρισμα, citharæ epilogum, quo consueuerant Antiqui in fine comœdiarum vti, vt ea dulcedine lenitos audirores dimitterent. Hinc natum adagium, quo Tertullianus aduersus Valent. cap. 33. vsus est, nempè: [Veluti epicitharisma post fabulam.] FR. pro vitæ actiuæ symbolo. Vide *Cithara*.

EPICOMBIA, græce ἐπικόμβια, quæ à Cantacuzeno lib. 1. cap. 41. sic declarantur: [Die, quo Imperator vnctus erat, exit è templo, ab aliquo eius optimatum, quem ad hoc delegerit, in populum iaciuntur epicombia: sunt autem fasciculi segmentis linteis, illigata habentes numismata aurea tria, totidem argentea, aut plura, & obolos æreos totidem; sparguntur huiusmodi fasciculi circa decies mille in vestibulo præcipue.] Idem refert Curopalata de off. Aul. Vide *Strena*. *Roga*.

EPIDAPHNE. Vide *Theopolis*.

EPIGONATION, indumentum sacrum Græcorum ad modum calicis bursæ formatum, quod ab Episcopis, & aliquibus dignitatibus illius ritus in celebratione vsque ad genua pendens, & ad lęuę latum gestatur; ideò ἐπιγονάτιον, seu ὑπογονάτιον, idest, supergenuale dicitur: significat autem, iuxta Balsamonis sensum, linteum, quo Saluator noster in vltima cœna ad lauandos Discipulorum pedes, se præcinxerat; seu, iuxta mentē Simeonis Thessalonicensis, gladium diuinæ prædicationis denotat, quod est proprium Episcopi munus. FR. eundem significatum affert in suo Glossario Cabasila, inquiens: [Figura rompheæ circundat illum, genuale appellarum, quod in forma gladij efformatum est]: sed huiusmodi significatus potius situi, in

in quo defertur, quàm figuræ materiali bursæ adaptatur, & quando eum celebrans alligat inquit: [Accingere gladio tuo super femur tuum:] ideoque in ea depingunt effigiem Seraphim, quem Deus flammeo gladio, atque versatili ante paradisum voluptatis in custodiam collocauerat. Genes. cap. 3. & quia Seraphim sapientiæ symbolum est, quæ veriùs Prælati gladium esse debet. A Sancto Germano Patriarcha Constantinopolitano ἐγχείριον, enchirium (idest, linteum, quod ad manus adhibetur) appellatum fuit, ac linteum, quo Pilatus manus coram populo post lotionem absterserat, significat. Hodie tamen in Ecclesia latina solus Papa in solemni celebratione vtitur, quod in forma exigui manipuli, & in cæremoniali Romano *Subcinctorium*, & *Subcingulum* appellatur, de quo in dict. *Cingulum* egimus. Anno 1570. Græci epigonatium eadem, qua Latinorum forma ferebant, vt in quadam epistola Archidiaconi Soliti Maiorano Molphetæ Episcopo missa legeram; vbi de sacerdotalibus Græcorum orientalium habitibus distinctè agit, & inter alia de epigonatio hæc ait: [Dopò si cinge vn altra sorte di cingolo pendente fino al ginocchio come stola picciola, la quale solo quelli, che sono in dignità l'vsano, come distri butori di beni.] Quæ epistola inter m. ss. Latini Latinij in Bibliotheca Cathedralis Viterbiensis asseruatur. FR. Balsamon in eius primo tomo de Iure Græco-Romano hunc habitum tantum Episcopis fuisse concessum astruit, atque abusum recentiorum Græcorum damnat, quod illud Abbatibus, alijsque dignitatibus permittant, inquiens: [Sacratissimus epimaniciorum, & epigonatiorum amictus solis Episcopis concessus est, tanquam figuram Domini, & Seruatoris nostri Dei Iesu Christi gerentibus.] cachinni censuram profectò meretur etymologia, quam huic vocabulo affert Salomon Suueigerus Pseudopraedicans. lib. 2. sui Hodeporici. cap. 62. vbi hoc sacrũ indumentum πωγωνάτιον vocat, quod barbatum significat. In dict. Cherubim. scribitur *Epigonatibum*. Cætera. Vide *Brachirium*. *Epimanicion*.

EPIGRAPHVS, titulus. Vide *Pseudepigraphus*.

EPILEPSIA. Vide *Eunuchizo*.

EPILEPTICVS morbus, idest, comitialis, græcum vocabulum ἐπιληπτικός: [Phronimus igitur Agathensis Episcopi famulus epileptici morbi accessus fatigabatur; ità vt plerumque cadens, ac spumans, linguam suam proprijs dentibus laceraret. Gregor. Turon. in vita S. Nicetij.] Ideò corrigi debet textus eiusdem Authoris lib. 2. de miraculis S. Martini. cap. 18. vbi mendosè habet *Epilenticum*. FR. An, & quandò talis infirmus possit celebrare, si esset Sacerdos. Vide 8. Quæstion. 2. per totam, & ibi Glossa.

EPIMANICION, græcum nomen. ἐπιμανίκιον, idest, manipulus, estque ad instar semimaniciæ, quæ vsque ad cubitum pertingit, atque duæ sunt pro vtroque brachio quolibet ponenda, quibus manicis antiquitùs solis Episcopis licitum erat indui, vt Balsamon, & Thessalonicensis Simeon testantur, quorum postremus addit manicas has vincula Christi patientis significare in epist. supra allata in dict. *Epigonation*. Hodie tamen omnes græci Sacerdotes eis vtuntur. Vide *Brachialia*. *Manipulus*, & §. FR. in dict. *Epigonation*. In cappella papali Diaconus, & Subdiaconus præter manipulum, gestant in albæ manicis frustilla coloris currentis festi expansa, iuxta antiquum ritum, vt dictum est in dict. *Alba*.

EPINEPHRIDIA. Vide *Vmbilicus*.

EPIPHANIA, & *Teophania* voces græcæ ἐπιφάνεια, quæ apparitionem, & θεοφάνεια, diuinam manifestationem significant; festum solemnissimum, ità vt pro impijs haberentur Imperatores, si ad hoc festum non interuenissent: hanc demonstrationem simulare voluit idemmet Iulianus Apostata, dum in Gallia morabatur, vt Ammianus Marcellinus lib. 21. refert, quod etiam fecerunt alij Augusti, licet Ariani fuissent. Quod festum, immo triplicata solemnitas ab Apostolis instituta fuit, ob tria miracula in hac festiuitate memorata; nam in hoc die stella Magos duxit ad præsepe; ad Galileæ nuptias aqua in vinum conuersa, ac in Iordane Christus baptizari voluit. Græci in hac die agunt festum baptismatis Christi in Iordane; sed Ecclesia latina præcipuè Magorum adorationem celebrat. Ægyptij tamen per errorem Natiuitatis Christi agunt festum. Cassian. collat. 10. idem asserere videtur Zonara; nàm vbi Ammianus Marcellinus ait, quod Iulianus Apostata se ad Ecclesiam contulerat, quando, nempè; [Mense Ianuario Christiani Epiphania dictitant.] Zonara de eodem accessu loquens: die Natalis Saluatoris hoc accidisse inquit. Ratio autem huius erroris, qui penès Græcos adhuc viget, ea fuit; nàm ab Orientalibus vtraque festa *Epiphania* appellata erat: hinc D. Gregorius Nazian. quandam eius orationem de Christi Natiuitate denominauit, quæ in codicibus antiquis reperitur cum titulo. *De Epiphanijs*, siue *de Natali Domini*. Itaque difficultas hæc ad quæstionem de puro nomine reducitur; nàm rectè Natiuitas Domini epiphania dicitur, idest manifestatio Pastoribus, qui in illa regione erant vigilantes; secunda verò festiuitas, quæ lumen ad reuelationem Magorum, & Gentium fuit, *De luminibus*, & *De secundis epiphanijs* festis ab Antiquis appellata fuit, quod Gregor. Nazian. *Festum luminum* appellat. Dominicani solent magno luminum apparatu hac nocte in Ecclesia eorum matutinum celebrare, in quo genealogiam Christi secundum Lucam ad tertium nocturnum canunt. FR. De Theophania hęc apud Sacros Scriptores habentur, nimirum; [Ab apparendo quidem nomen Theophaniæ dictum

dictum est. Greg. Nazian. Orat. in Christi natiuitatem.] Suidas autem sic ait: [Theophania est cum Deus se manifestum facit, & est nomen generis muliebris. In genere autem neutro multitudinis dicitur hæc theophania; numero singularis hoc theophanion.] Inde dies natalis Domini à Sanctis Patribus θεοφάνεια, appellata est. [Nunc autem theophania, siuè Natalis dies præsens est solemnitas: vtroque enim appellatur modo, duobus nominibus vni, eidemqs rei impositis. Greg. Nazian. Orat. supra cit.] Rationemque nuncupationis infert ibidem. [Apparuit enim Deus hominibus per generationem.] cui adstipulantur. Basil. Cæsar. inquiens: [Appellemus nostrum hoc festum theophania. Celebremus quæ salutis sunt mundi, natalem, scilicet, humanitatis diem. Orat. de Christi generat.] Item Asterius hom. in Kalend. At non modò Natalem Domini; sed etiam eiusdem baptismi diem theophania festa appellarunt S. Io: Chrysost. homil. de B. Philogonio tom. 3. inquiens: [Nisi enim secundum carnem natus esset Christus; nequaquã baptizatus esset: nam id est festum Theophaniarum.] Item in Horolog. græco die 6. Ianuarij hæc habentur: [Sancta Theophania Domini, & Dei Saluatoris nostri Iesu Christi. Troparion, Tonus primus. In Iordane baptizato te, ò Domine, Trinitatis declarata fuit adoratio.] Gregorius Alexandr. in vita S. Io: Chrysost. græcè cap. 3. [Die festo Theophaniorum appropinquante, qui dicitur dies luminum] At τὰ ἅγια φῶτα, nullus est, qui inficiatur festũ diem esse baptismi Iesu Christi, vt ex Gregor. Nazianz alijsque innumeris liquet. Ipsa autem græca vox communi vsu, in latinam apud Latinos etiam transijt. Vigilius enim Papa, qui tempore Iustiniani Imperatoris floruit, in suo constituto de tribus capitulis, hæc habet: [Exemplar professionis, quam residui Episcopi Theophaniorum die nobis fecerunt] Martyrol. Notkeri, qui vixit circa annum Dom. 9. 2. apud Canisium. tom. 6. antiq. lect. sic habet: [Octauo Idus Ianuarij Epiphania Domini, quod interpretatur Manifestatio. Apud Romanos autem eadem festiuitas Theophania nominatur, vt ex compositione nominis, quod Dei sit apparitio, manifestetur: quo die Magi &c.] Et ex Concil. Lugdun. habetur in c. pronunciandum. de consecrat. dist. 3. apud Gratian. [Feriandi verò per annum isti sunt dies: Natale Dom. Sancti Stephani, S. Io: Euang. Innocentium, S. Siluestri, Octaua Dom. Theophania.] Quare ab euentu nomen hoc Epiphaniæ diei indiderunt SS. PP. quia per plura miracula in tali die Domini gloria manifestata fuerat, de quibus Ecclesia canit: [Tribus miraculis hunc sanctum diem ornatum colimus &c.] ac alia prodigia, de quibus supra; vnde factum est postea, vt per Theophaniam Epiphania intelligeretur, ac Theophaniorum dies, idest, plurimorum manifestationum diceretur: in quo sensu S. Nilus Abbas ait, quod Paulus, Ioannes, & Theodolus. [Mortui autem sunt, consummati septimo die post theophaniam, qui est quartus decimus mensis Ianuarij. De Interempt. Sanctor. Patrum in Sina, & Rhaitu.] In Biblioth. S. Andreæ de Valle Romæ reperitur, m s. græcus Codex vetustissimus. in quo notantur Euangelia totius anni, vbi die 6. Ian. habentur hæc, quæ latinè sonant: [Sancta Theophania. Euangelium ad matutinum secundum Marcum: Venit Iesus &c. Ad Missam, ex Euangelio secundum Matthæum: Venit Iesus à Galilęa in Iordanẽ &c.] & Marcus in vita S. Porphyrij, cuius ipse familiaris minister extiterat, hæc ibi habet: [Pluit Dominus noster Iesus Christus assiduè ab octaua Lydenæi vsque ad decimam. Est autem apud eos (*idest Gazæos*) Lydenæus, apud Romanos Ianuarius. Præcedunt autem quinque diebus eorum menses romanos. Vndecimo verò die peregimus diem Theophaniorum Domini nostri Iesu Christi cum gaudio laudantes.] Quod si ab vndecim diebus quinque demas; sexta Ianuarij dies vtique erit dies Theophaniorum. Cum enim Gaza sit Ciuitas Palæstinæ in confinio Ægypti, ægyptiorum more gazęos menses computare facilè credendum est; & *hoc est*, quod S. Epiphanius Hæres. 51. dixerat: [Inuenimus enim ab hoc Consulatu antè Pisonem, vsque ad vndecimam mensis Tybi, & ad diem antè octauam Iduum Ianuarij, quando re vera Theophania contigit.] Et fortassè hic modus conciliandi ritus Ægyptiorum cum cęteris; nàm eadem die ac nos, illi Theophaniorum solemnitatem celebrant. Cæterum etiam apud Gentiles hoc vocabulum in vsu erat: diem enim Theophaniæ appellabant, quando eorum falsa numinum simulacra, tam in ipsorum templis, quàm extra populo ostendebant. Herodot. in Clio. lib. 1. de donis (quorum & meminit Strabo lib. 9. in Phocis) à Cræso Pythiæ exhibitis [Argentea patera &c. sexcentorum amphorarum capax, in qua miscebatur vinum à Delphis Theophaniorum festo.] Et Pollux lib. 1. Onomast. De temporibus festorum. [Tempora porrò sacra sunt, Panegyres, Feriæ, Calendæ, Theophania, Theoxenia.] Hęc tamen Christianorum solemnitas, quæ ab alienigenis fidei celebrata erat, vt supra dictum est, minimè Donatistæ in hoc cõuenire passi sunt, quos sic D. Aug. ser. 32. de tempore increpans, inquit: [Meritò istum diem nunquam nobiscum hæretici Donatistę celebrare voluerunt, quia nec vnitatem amant, nec orientali Ecclesię, vbi apparuit illa stella, communicant.] Et fusiùs idem S. Doctor contra Priscillianistas, & Manichęos epist. 86. [Ecclesia tamen latina principaliter Magorum adorationem celebrat in hac die; ideo non canit inuitatorium ad Matutinum, quia, vt inquit, Microl. de Eccles. obseru. cap. 40. [In Epiphania ad nocturnas iuxta Romanum Ordinem inui-

inuitatorium reticemus,vt à dolosa inuitatione Herodis discrepemus.] Vel quia Magi non fuerant ad adorationem *filij* Dei inuitati manifeste, sicut fuere pastores per patentem Angelorum annunciationem; sed nutu tantum stellæ. Durand. lib. 6. cap. 16. Alcuin. de diuin. off. Item reticetur matutinus hymnus, qui cum sit perfectorum symbolum, non pronunciatur, quia tunc haud perfecta; sed inchoata tantum Gentilium conuersio erat. In hoc die Sacerdos pluuiali indutus (iuxta ordinationes Concil. Aurelian. IV. can. 1. Concil. Tolet. IV. cap. 4. & Pontificalis Romani) ambonem ascendens, mobilia totius anni festa annunciat. Antiquitus circulari Patriarchę Alexandrini epistola per Ecclesias in die Paschę publicabatur; nam cum in Ægypto floreret Astrologia, ideo ex ea Ecclesia veram mobilium festorum computationem expectabatur. Gręci igitur in memoriam Christi baptismi multis cęremonijs benedicunt aquam, in qua trina demersione Crucem infundunt, & ex hac aqua benedicuntur domus, & pro infirmitatibus vtuntur, ac de eius incorruptibilitate D. Chrysostomus homil. de baptismo Christi sic testatur: [Fitque miraculum euidens, dum nihil temporis longinquitate aquarum illarum natura vitiatur; sed integro anno, atque adeo biennio, & triennio, quę hodie fuit hausta incorrupta, & recens permaneat.] Ex hoc facto occasionem arripiunt Gręci Schismatici Latinos impugnandi, quod qualibet hebdomada aquā benedictam renouent; vnde argumentantur nos esse hæreticos, & consequenter tali incorruptibilitate indignos; sed similibus obiectionibus Emanuel Caleca Græcus scriptor lib. 4. cap. 13. sufficienter respondet, & inter alia demonstrat, quod etiam penès occidentalem Ecclesiam aqua baptismalis fontis incorrupta asseruatur, & bis tantùm in anno renouatur. Quę miraculi gratia aquis Iordani etiam attribuitur; nam exhaustę per multos annos incorruptę seruantur, fortasse ex priuilegio contactus incarnati Verbi. Lubet etiam hìc addere, quæ de duobus fontibus S. Epiphanius loquens de aqua ad Galileæ nuptias in vinum mutata, hæresi 51. refert, nempè; [Qua propter etiā in multis vsque in hanc diem fit, quod tunc factum est in testimonium incredulitatis, velut testantur in multis locis fontes, ac fluuij in vinum conuersi. Cibyres quidem Cariæ fons, qua hora hauserunt ministri, & ipse dixit, date Architriclino; testatur, & in Gersa Arabiæ fons similiterè. Nos bibimus de Cibyres fonte; fratres nostris verò de eo, qui est in Gersa in Martyrum templo, & multi in Ægypto de Nilo hoc testantur.] Simile prodigium in Andro, vna ex Cycladum insulis nedum à recentioribus scriptoribus narratur, præsertim à Mutiano in eius Geographia, & mihi asseuerantèr à Dominico Grammatica eiusdem insulæ Episcopo confirmatum fuit, quod, scilicet, sit ibi fons, qui in hac die Epiphaniæ vini saporem acquirit;, sed & Plinius etiam de hac re fidem facit, inquiens [In Andro insula templo Liberi patris fontem nonis Iannarij semper vini sapore fluere &c. lib. 2. cap. 103.] Quare Dominica, in qua occurrit octaua Epiphaniæ anticipatur eius offitium. Vide *Octaua*. Dicitur *Festum stella*, & ab hac die Septuagesimæ Dominica computatur. Vide *Septuagesima*: Mysterium munerum trium Magorum. Vide *Stacte*.

EPIRHEDIVM, parua rheda. [Quem etiam opprobrio Christianorum in die processionis suæ ante epirhedia sua protrahi fecit nudum, & ligatum. In Vita S. Marcelli Papæ, & Mart.

EPIGRVS, & *Epirus*. Vide *Epiurus*.

EPISCOPA, erat fortassè Episcopi vxor, antequam ille in ea dignitate constitutus fuisset; sed factus deindè Episcopus, ab illius consortio seiungebatur. In Ecclesia S. Praxedis Romæ in quodam lapide: vbi de reliquijs à S. Paschale Papa I. ibi translatis fit mentio, leguntur infrascripta verba à me descripta: [Quo circa, & in ipso ingressu Basilicæ manu dextra, vbi vtiq; benignissimæ genetricis scilicet, Dominæ Theodoræ Episcopæ corpus quiescit, &c.] Erat enim Theodora eiusdem Papæ Mater, forsan Abatissa, quæ Antista, etiam dicebatur. Vide *Antistes*; nam sicut Episcopus, & Antistes Synonima sunt, sic Episcopa, & Antista. Cæterum in Concil. Turonen. de Episcopi vxore can. 13. & 14. fit mentio his verbis: [Episcopus Episcopam non habentem nulla sequatur mulierum turba.] Vbi cauetur, quod tanquam sororem illam tractare Episcopus debuisset.

EPISCOPIVM, quod, & Antistatum dicitur Vide *Antisto*. Aliquando pro Episcopali palatio accipitur, sic Anastasius Bibliot. de Ecclesia Lateranensi agens, ait: [Quæ prima in toto mundo constructa est, & stabilita à beatæ memoriæ Constantino Imperatore, & est iuxta Episcopium.] Aliquando pro Diœcesi vsurpatur. [Carolus Rex Rigobertum episcopatu deturbauit, & cuidam Miloni sola tonsura clerico, quod secum processerat ad bellum, dedit hoc episcopium. Flodoar. lib. 2, cap. 12. Post Ægidium Rhemense rexit episcopium. Idem lib. 2. cap. 4.] FR. [Vt iam dilectus Suffredus Episcopus proprio restituatur episcopio. can. deniqs Suffredus. 6. quæst. 3. Cum à Normannis de episcopio depellaris. can. sciscitaris. 7. quæst. 1.] Nonnunquam ipsa Cathedralis Ecclesia intelligitur: Vide *Diœcesis. Parochia. Præsulatus*.

EPISCOPO, verbum, creo, seu eligo aliquem in Episcopum. [Intendit episcopare fratrem Comitis. Petrus Blesen. epist. 10.] FR. [Miramur quod L. Apanien electum in Tripolitanam Ecclesiam transtulisti, & nouo quodam mutationis genere paruificasti maiorem, & magnum quodammodo minorasti, episcopare Archiepiscopum; imò potius dearchiepiscopare præsumens. Innocent. III ad Antiochenum Patriarcham in tit.

tit de translat. episcopi. cap. 1.] vbi *Paruifica sti*, idest, paruum reddidisti, & *Dearchiepiscopare*, idest Archiepiscopatu priuare intelligit :||: Reperitur in sensu passiuo *Episcopor* in eadem significatione. [Lex diuina nullum præcisa aure episcopari permittit. Petrus Blesen. epist. 23.] eodem modo vsus est. D. Bernard. in vita S. Malachiæ. Quando est iam in actu episcopus, vtitur verbo *Antisto*. Vide suo loco, & in dict. *Præsulo*.

EPISCOPVS, Ἐπίσκοπος: [Græcum est enim, atque inde deductum vocabulum, quod ille, qui præficitur superintendit, curam, scilicet, eorum gerens, ἐπὶ, quippè super; σκοπὸς verò intentio est. Ergo ἐπισκοπεῖν, si velimus, latinè superintendere possumus dicere, vt intelligat non se Episcopum esse, qui præesse dilexerit, non prodesse. Aug. lib. 19 de Ciuit. cap. 19. Quid aliud interpretatur Episcopus, nisi superinspector, maximè cum solio in Ecclesia editiore resideat, & ità cunctos respiciat, vt cunctorum oculi in ipsum respiciant. D. Ambros. de Sacerd. dignit. cap. 6.] Atque in hoc sensu Eusebius in vita Constantini Magni lib. 1. cap. 37. illum [Communem orbis Episcopum] appellauit, idest, totius orbis vniuersalem superintendentem; nam antiquitùs Episcopus erat magistratus officium, & annonæ præfectura. Arcadius in l. final. ff. de muner. & hon. §. Irenarchę, & §. Item Episcopi, & apud Gentiles Episcopi dicebantur Visitatores prouinciarum. FR. apud Gentiles etiam speculatorem significabat. [Vult enim Pompeius me esse, quem tota hæc Campania, & maritima ora habeat Episcopum, ad quem delectus, & negotij summa referatur. Cic. lib. 7. Epist. ad Atticum.] Præsidet ergo Sacer Episcopus in loco eminenti ex S. Clementis decreto, vt tanquam vigilantissimus Pastor, eius oues respiciat. In Apocalypsi *Ang lus* etiam dicitur; nam Episcopus Angeli Custodis officium adimplere debet. Sic Procurator. Vide *Procurator*. Sic Archiater, idest Protomedicus. Vide *Archiater*. Sic Antistes. Vide *Antistes*. Item Presbyter. Vide *Presbyt r*. Item Præsul, & Diœcesanus. Item Episcopi dicuntur. *Communicatores*. can. de Iudicijs 3. quæst 3. & ibi Glossa. Dicitur etiam *Hierarcha*, idest, Sacer Princeps. Item *Summus Sacerdos* ad differentiam inferiorum Sacerdotum. Vide *Protomystes*. Vide etiam *Archiepiscopus*. *Collega*. *Comprouincialis*. *Ordinarius*. *Pontifex*. *Primas*. *Sacerdos primi ordinis*. Vide etiam. *Conculcare Episcopum*, vbi de munere Episcopi agitur. Quid D. Paulus intellexerat, quando dixerat, [Episcopum non debere esse Neophytum.] Vide *Neophytus* :||: Antiquitùs erat Episcopus à Populo postulatus, & forma electionis ex epistola 22. Nazianzeni nomine sui patris ad fauorem D. Basilij Cæsariensibus scripta colligitur, & Tertullianus in Apocalip. de modo eligendi Episcopum inquit: [Præsunt probati, quippè, Seniores honorem istum non pretio; sed testimonio probati] Quamuis rigorosè loquendo, plebs non dabat suffragia; sed tantùm testificabat, applaudebat, & acclamabat virtutes, & merita Electi, sicut optimè probat Cardinalis Bellarminus, quod dictio illa *Vota* sæpè apud Auctores mentionata, non intelligatur fuisse suffragia; sed desideria, itàque concludit fuisse semper in clero facultatem eligendi Episcopum; sic Christi Vicario permittente ad maiorem Ecclesiarū vtilitatē. Solebāt omnes Episcopi diē eorum ordinationū celebrare, quē græci ἑορτὴν, idest, festū appellāt. & Natalis Pont. Natalis dies, seu Annua festa Pastoris dixere Latini. Sanctus tamen Leo, propter suam humiliationem [Seruitutis nostræ natalitium diem] vocauit. *Natalis Sacerdotii* D. Ambrosius. *Dies solemnis Episcopatus*, & *Dies anniuersarius ordinationis*, S. August. *Dies dedicationis*, Ennodius. *Solemnitas Natalitis*, Gregor. Turonen. *Festa Natalitia*, Petrus Chrysologus. *Natalis Pontificis*. Anastas. Bibliot. inquiens: [Constituit, vt quatuor vicibus in anno ipsum pharum accenderent, idest, in Natiuitate Domini, in Pascha, in Natali Apostolorum, & in Natali Pontificis. In Adrian. I.] Atque circumuicini Episcopi inuitabantur simul, & viri doctrina, seu nobilitate conspicui, qua occasione de negotijs ad curam spectantibus cōsulebant. FR. Ecclesia græca in ordinatione Episcopi solet in pauimento templi ex gypso efformare tria flumina, ciuitatem, & aquilam, super quas progreditur ordinandus; tria enim flumina doctrinam denotant, de qua loquutus est Dominus inquiens: [Flumina de ventre eius fluent.] Aquila vero puritatem, & sacræ Theologiæ eminentiam significat: sistit deinde aliquantulum supra Ciuitatis effigiem ordinandus, vt contēplet Diœcesim suam, cuius curam habiturus erit, pro qua vigilantissima cura hæc D. Aug. apud Gratianum admonet: [Qui enim nec regiminis in se rationem habuit, nec sua delicta detorsit, nec filiorum crimen correxit: canis impudicus dicendus est potiùs, quàm Episcopus. 2. quæst. 7. can. 3. & can. nemo. dist. 83.] Vide *Pax vobis*. Episcopus in expensis taxatur. cap. 9. lib. 3. tit. 24 decretal. Vide hic. *Procuratio*. *Mensa*. Item taxatur in numero equorum, & alijs expensis in actu visitationis cap. 6. lib. 3. tit. 39. decretal. Quid autem inquirere debet in actu visitationis. Vide can. Relata. can. Decreuimus. can. Episcopum. can. Placuit. 10. quæst. 1. Item quomodo se gerere debeat in eadem visitatione habes can. cauendum. can. inter cætera. can. illud. 10. quæst. 1. & quo ad reliqua circa visitationem, de censibus in sexto. Vide hic in dict. *Frischinga*. Quo ad iura, & munera Episcoporum in dict. *Baptisterium* diximus ad Episcopum antiquitùs baptizare spectasse, ac Chrismatis collationem ad eundem pertinere. Vide *Chrisma*. Tenetur in die dominica suam Ecclesiam adire. can. Episcopus. de

de consecrat. dist. 3. Item episcopalia iura notantur in cap. 16. & 18. de offic. iudic. ordinarij, & ibi Glossa. Item [Dilatatas defunctorum voluntates episcopali decens est studio adimpleri. cap. 3. lib. 3. tit. 26. decretal. & C de episcopis, & cler. l. nulli. Item applicare tenetur quartam funeralem pro cœmeterijs reparandis. Vide *Cœmeterium*. Vtrum Episcopus possit dispensare in pluralitate beneficiorum. Vide Glossam in can. si quis iam. 21. quæst. 2. Non potest res Ecclesiarum in proprium vsum retinere. Vide *Plebs* Episcopus regularis debet se conformari in recitatione offitij diuini non iuxta regulam sui instituti; sed ad ritum suæ Diœcesis, & cum ipso commensales eius etiam regulares. Sac. Congreg. Rit. 11. Iulij 1605. Episcopi Sac. Congregationi de Propaganda Fide subordinati extra limites Diœcesium ab eadem Sac. Congreg. assignatarum non possunt episcopales functiones exercere sub pœna suspensionis. non obstante, quod à locorum Ordinarijs sint inuitati ex decreto eiusdem Sac. Congreg. Propagandæ Fidei coram Innocentio X. habitæ die 28. Martij 1651. ac ordinati contra formam prædictam declarantur suspensi. Sac. Congreg. Episc. & Regul. 23. April. 1655. in regist. fol. 35. Quando debet Episcopus celebrare in faldistorio. Vide *Faldistorium*. Quomodo manus lauet. Vide *Manutergium*. Pontificaliter celebrans, quo ordine antè communionem debeat dare pacem. Vide *Pax*. Quare *Pax vobis* dicat prima vice populum salutans in Missa. Vide *Pax vobis*, quod tempore Aduentus, & in Sabbato Sancto non dicitur. Ibidem. Episcopi Sedi Apostolicæ immediatè subiecti antiquitus erant LXXII. ad numerum Discipulorum Christi. Vgel. tom. 1. Ital. Sac. Indumenta episcopalia. Vide *Baculum. Birrum. Bugia. Caliga. Colobium. Encolpium Gremiale. Mandyas. Pectoral. Rochetum. Vestis.* Quo non vtuntur Episcopi Regulares. Vide *Rochetum*. Antiqua pontificalia indumenta, & eorum formam. Vide *Rochetum*, & ibi quando deferri debet. Quomodo ferat stolam. Vide *Stola*. Non debent Episcopo complicari Tunicellæ, & Dalmaticæ manicæ. Vide *Tunicella*. Quando consecratur. Vide *Euangelium*. In pontificali quommodo à Clero honoretur. Vide *Genuflexio*. Quando illi debet imponi manipulus. Vide *Manipulus*. Absente Episcopo, in eius Capella celebrari non potest. Vide *Oraculum*. Vtrum in Missis priuatis antè benedictionem populi debeat vti illa forma: [Sit nomen Domini benedictum.] Vide *Benedictio solemnis*. Solus Episcopus in die palmarum sustinere debet in manu ramum palmæ tempore eleuationis. Vide *Palmarum festum*. Grauis eius culpa de indignè promotis. Vide *Ordo*. Quando Diœcesium iurisdictionem cœperant Episcopi obtinere. Vide *Diœcesis*.

EPISCOPVS VAGANS, seu *Ignotus*. FR. sic appellatus fuit Episcopus absque Diœcesi in Concil. Rauennaten. atque similium Episcoporum consecratio fuit validè recognita in Concil. Viénen. can. 13. & Innocent. III. cap. inter alia. de translat. Episc. vbi de Episcopis renunciantibus cum retentione tituli hæc habentur: [Episcopali præditus dignitate; nullius tamen Ecclesiæ possit esse Episcopus, quemadmodum de illo contigit, qui oneri episcopali renuntiat, non honori.

EPISCOPVS VILLANVS. Vide *Chorepiscopus*.

EPISCYNIVM, ex græco vocabulo ἐπισκύνιον, quod supercilium significat, & eo sensu vsus est Tertull. [Enim verò iam dubium censoriæ intentionis episcynio disperso. de pallio. cap 4.] FR. vide Turnebum lib. 7. Aduersar. cap. 20.

EPISEMVM, ità lib. t. cap. 13. S. Irenæus vocat literam græcam ϛ, ex duobus literis compositam, quæ numerum senarium denotat; ἐπίσημον enim nota, seu signum latinè dicitur.

EPISTATES, ἐπιστάτης. Director, seu superintendens arietum, seu palæstræ. [Itaque Epistates vester Christus Iesus Tertull. ad Martyras. cap. 3.

EPISTOLA, græcè ἐπιστολὴ, significat propriè mandatum, seu commissionem. Epistola in Missa dicitur ex traditione Apostolica, quem ritum Alexander Papa, decreto confirmauit, & omnes lectiones, quæ ante Euangelium in Missa leguntur epistolæ vocantur, quamuis rigorosè solum Apostolorum *Epistolæ* essent appellandæ; Ideo in Concil. Tolet. IV. missæ epistola *Apostolum* dicitur: [In quibusdam quoque Hispaniarum Ecclesijs laudes post Apostolum decantantur.] Laudes, idest, Præfatium. Vide *Laudes*. D. Hieronymus distribuit omnes Epistolas, & Euangelia per annum in Missa recitanda, quæ confirmata sunt à S. Damaso. Non erat munus Subdiaconi antiquitùs canere epistolam; sed Lectoris. Vide *Subdiaconus*, qui ideo exuitur casula, quando illam canit: [Ministri casula se exuunt, quando Lectoris officium assumunt. Amalar. lib. 3. cap. 15.] Quem ritum adhuc obseruant Græci; semper enim Lector canit epistolam, quæ nunquam veteris testamenti est; sed tantum noui. Latini tamen id obseruant in omnibus anni Dominicis, quæ sunt memoriale Dominicæ Resurrectionis, quia epistolæ noui testamenti significant statum gratiæ. Durand. lib. 2. cap. 18. Carthusiani verò per Lectorem in choro recitant epistolaminam cum Celebrante apud eos nunquam assistit Subdiaconus; sed solus Diaconus. Epistola imperialis. Vide *Sacra*.

EPISTOLARITER, idest, per epistolam. [Suprascripto autem lateri, quem nobis epistolariter commendasti. D. Gregor. in Regist. lib. 5. cap. 136.

EPISTOLARIVM, liber, in quo totius anni epistolæ legendæ in Missa seorsim continentur, quem solent Græci habere. Vide *Lectionarium*.

EPISTOLELLA, in ritu ambrosiano dicitur capi-

tulum, quod in horis canonicis antè responsoria legitur. Vide *Capitulum*.

EPISTOMIVM. FR. à græco verbo ἐπιστομίζω, idest, fuffi æneo, contineo, significat operculum, quod in aquarum conductis, seu fistulis fit ad sistendam aquam, italicè *Grilletto* appellatur. [Et castella plumbea, puta opercula puteorum, epistomia, fistula applumbata &c. Vlpian. in l. fundi. ff. de act. empt. §. vlt.] In aliquibus codicibus legitur mendosè *Ephitonea*. Vide Catel. Cottæ memorialia in dict. *Epistomion*.

EPISTOMONARCHIA, Ἐπιστημονάρχης, doctrinæ Ecclesiasticæ præfectus, & rerum fidei pertinentium rector, officium in aula imperiali constantinopolitana, quod correspondebat oneri Magistri Sacri Apostolici Palatij.

EPITAPHISTA, qui epitaphia componit. [Meritò enim collata vestris mea carmina, nō heroicorū phaleris, sed epitaphistarum nænijs comparabuntur. Sidon. lib. 1. epist. 9.

EPITHEMA, ἐπίθεμα, quod operimentum significat: sed pro decocto aromatico, quod Itali *Pittima* vocant, accipitur.] Infundens oleum consolationis cum vino mordaci epithematis. In vita S. Gulielmi.

EPITIMIVM. pœna, seu pœnitentia, terminus Canonistarum, ex græco nomine ἐπιτίμιον, mulcta, & ἐπιτιμάω, mulcto, castigo; in aliquibus Codicibus mendosè *Epitone* legitur: [Quia antequam exiret de hac vita, non soluit eum ab excommunicationis epitimio. Io. Diac. in vita S. Greg.] FR. Catelianus Cotta in eius Memorabilibus errat in orthographia, ac in significatione huius nominis; nam ex Modestino in l. scire oportet. §. 1. ff. de tut. & curat. dat. ab his. Epithymiam scribit, quod vocabulum, conscientiam, & desiderium ait significare, sed corrigendus est ex canonum textu 21. quæst. 4. can. omnis iactantia. vbi euidenter *Epitimium* scribitur, per quod pœnitentia, seu pœna denotatur, & sic habetur: [Eos ergo Episcopos, vel Clericos, qui se fulgidis, & claris vestibus ornant, emendari oportet, quod si in hoc permanserint, epitimio contradantur,] & in fine eiusdem canonis habetur etiam. [Igitur si inuenti fuerint deridentes eos, qui vilibus, & religiosis vestibus amicti sunt per epitimium corrigantur.] Vbi Glossa [Epitimio contradantur, idest. suspensioni vnius septimanæ, vt infra canone proximo, vel epitimium dicitur increpatio, vel genus pœnæ.] Epitimium, idest, mulctare Postillator in eod. can. significare etiā ait.

EPITOGIVM, græca vox ἐπιτόγιον supra togam significans erat vestis suprema Clericorum loco pallij. Vide *Tabardum*.

EPITOME, vel *Epitomes*. FR. opus concisum dicitur, vel compendium, quod Breuiarium à nostris vocatur, quæstionem super hoc vocabulo. Vide apud Catelianum Cottam in suo memoriali sub hac dictione.

EPITRACHELION, græcum ἐπιτραχήλιον, quod torquem, vel collare significat; sed recentiores Græci ecclesiastici stolam intelligunt, & est symbolum funis, qua Christus in passione ligatus fuit. [Significat locum illum, quo vita ad mortem tracta est. Balsamon.] Simeon Thessalonicensis ait significare Spiritus Sancti gratiam, quod concordat cum oratione Græcorum, quæ in tali indumento dicitur, nempè; [Benedictus Deus, qui effudit gratiam super Sacerdotes suos.] Sanctus verò Germanus ait, quod pars stolæ dextera arundinem significet, quæ illusoriè posita fuit in Saluatoris manu sinistra autem denotat Crucem, quam idem baiulans super humerum portauit. Ex hoc græco vocabulo Maronitæ, & cæteri Arabes Christiani corruptè *Battirscin* vocant stolam Sacerdotalem.

EPIVRVS, clauus ligneus, assula, lignorum ramentum, ex græca dictione ἐπιουρος. [Si poma decurrant oleastro epiurum terebratæ infige radici. Pallad. lib. 11. cap. 8.] Quare puto per errorem librariorum in textu D. Aug. scriptum fuit *Epiros*, vbi sic habetur: [Lignum ligno per subscudines, epiros, clauos, & gluten bituminis non potest adhærere. lib. 15. de Ciuit. Dei. cap. 19.] Idem error in Isidoro *lib. 19.* reperitur his verbis: [Epigri claui sunt, quibus lignum ligno adhæret.] Sic etiam in Seneca lib. 3. de beneficijs. cap. 13. vbi aliqui malè *Pigros* pro *Epiuros* interpungere cogitant, ac etiam in alijs scriptoribus.

EPOPSIA. FR. græca vox ἐποψία, visio ex verbo ἐπόπτω, inspicio, sic appellatur Apocalypsis liber à D. Dionysio Areopagita, qui sic ait: [Arcanam, & mysticam dilecti Discipuli epopsiam. De cœl hierar. cap. 13.

EPOPTA. FR. græca vox ἐπόπτης, idest, censor, inspector, & rerum sacrarum arbiter, sic appellabatur ille, qui ad maiora, superstitiosaque Deæ Eleusinæ sacrificia admittebatur; nam qui ad Eleusina minora prius admissi erant *Mystæ* vocabantur, [Nam illa eleusina hæresis, & ipsæ atticæ superstitionis, quod tacent, pudor est. Idcirco aditus prius cruciant, diutius consignant, quàm instituant, cum epoptas ante quinquenniū instituunt, vt opinionē suspendio cognitionis ædificent. Tertull. aduersus. Valent.

EQVARITIVM, equorum stabulum. [Qui lasciuiens, ex ducentium manibus se excussit, & cursu velocissimo ad equaritium properauit. Cæsarius. lib. 7. cap. 39] FR. sed equitium rectius legendum est, ita apud Vlp. in l. plenum, §. equitij vsu. ff. de vsu. & habit. & in l. 1 ad fin. ff. de rei vind. ac alio vocabulo ab eod. Vlpian. *Polia* appellatur in l. ædiles aiunt. §. vlt. ff. de ædil. edict. Et inde *Equitiarius* dictus est armenti custos, quasi præfectus equitij, ac Firmicus Maternus refert equitiarium futurum, qui natus est oriente Centauro.

EQVES. Vide *Sellarius*.

EQVISONVM primus. Vide *Protostrator*.

EQVITES. Vide *Crucigerus*.

EQVI-

EQVITES AVRATI. Vide *Maiorenses*.

EQVITES Melitenses. Vide *Albergia*. *Arreragium*. *Cabimentum*. *Cabreum*. *Cancellarius*. *Catena*. *Chorus*. *Clocca*. *Collecta*. *Conceptio S. Io. Bapt*. *Conclaue*. *Esgardium*. *Euangelium*. *Filius arnaldus*. *Flabellum*. *Frerius*. *Gabbatha*. *Gramalla*. *Guba*. Icona B. Mariæ Philermi in dict. *Altare*. Vide *Litania*. *Mareschallus*. *Missa sicca*. *Mitra*. *Mortuarium*. *Motitio*. *Passagium*. *Pillerius*. *Planta*. *Recepta*. *Receptor*. *Rhodianus*. *Siclus*. *Turcopolerius*. *Xenodochium*. Eorum Magno Magistro competit Eminentiæ titulus. Vide *Cardinalis*.

EQVITIVM, & *Equitiarius*. Vide *Equaritium*.

EQVITO. Vide *Asino*. Quare in equitando Magnates equos inanes conducant. Vide *Eparchia*. Equitatio. vide *Euectio*. *Redequito*.

EQVVLEVS, genus martyrij in Plebeios. Vide *Plūbata*.

EQVVS. Vide *Runcinus*.

ERANISTA, a græca dictione ἐρανιστής, idest, mendicus; sic Euthychiani hæretici à Theodoreto appellati sunt, ad quorum similitudinem Belgici hæreticos *Gueux* vocant, quod gallicè mendicum sonat.

ERCISCVNDVS. FR. idest, diuidendus, à verb. antiquo *Ercisco*, quod diuidere significabat. [An habeant postea, defuncto patre, cum cæteris hæreditatis familiæ erciscundæ consortium. can. Nunquid. 28. quæst. 1.] Vbi quæritur de filijs ex consortio infidelis susceptis, vtrum participent in hæreditate cum alijs, qui ex fideli, ac legitimo matrimonio procreati sunt, quæ familia *Erciscunda* dicitur, nempè, ad quam de iure hæreditatis diuisio spectat. [Si vna, eademque sit vxor eius, qui ante catechumenus, postea sit fidelis, filiosque ex eâ, cum esset catechumenus, susceperit, & postea alios filios, cum sit fidelis; vtrum sint fratres appellandi: an non habeat postea defuncto patrefamiliæ erciscundæ hæreditatis consortium &c. can. deinde. dist. 26.

ERECTVS. Vide *Reburssus*.

EREMITA, vox græca ἐρημίτης. idest solitarius. In quo autem differt Eremita ab Anachoreta, dictum fuit in dict. *Anachoreta*. FR. de hoc, antiquissimo, ac venerabili Anachoretarum statu egit D. Hieronymus in vita S. Pauli primi Eremitæ, qui inter alia cap. 5. sic ait. [Vidisse me monachos, de quibus vnus triginta iàm per annos clausus hordeaceo pane, & lutulenta aqua vixit.] Hęc autem eremitica abdicatio non sinè licentia Ordinarij, vel Abbatis cum eorum benedictione permittebatur, quam Balsamon *Consueta cantica* vocat. Varia eremitarum genera in Palestina. Vide *Laura*.

EREMODICIVM. FR. ἐρημοδίκιον, causa deserta. Nomast. Cistercien. ἔρημος enim desertum græcè significat, δίκη, causa, seu lis: *Dica* enim reperitur in hoc sensu etiam apud Latinos. Vide *Dica*. Apud Vlpianum mendosè *Hermodoticum* in l. & si sinè. §. vlt. & in l. ait Prætor. ad fin. ff. de minor. Sed clarè habet Imperator de Eremodicio in l. properandum. §. sin autem reus. & ibi Accursius. Vide Alexander. Genial. cap. 15. lib. 4.

EREMVS. FR. desertum. [Israëlitarum cadauera profligauit (*idest Deus*) in eremo, nempè, in deserto. can. quid ergo. 23. quæst. 5.] Vide *Eremita*. *Heremia*.

ERGASTERIVM, græcum vocabulum ἐργαστήριον, officina fabrilis; metaphoricè tamen pro Monasterio sumitur, in quo exercitia spiritualia, & manualia aguntur: [Siquidem plura Monachorum ergasteria in celeberrimo municipio Alexandriæ, quæ est Metropolis Ægypti opitulante Christo construxere. Aldelmus de Virg. cap. 19.] Item denotat tributum, seu datium super officinas impositum. Item tabernam meritoriam, seu prostribulum. FR. Notatur errore Glossa in can. Nulli clerico licet tabernam, aut ergasterium habere. dist. 44. vbi *Ergasterium* stationem significare exponit. Item Ant. Augustinus, qui in emendat. Gratian. dial. 8. in addit. num. 6. Ergasterium d. can. nulli clerico. tabernam, cauponam, exponit; sed si hoc esset, frustra in eo canone ergasterium poneretur; nàm tabernam iam dixerat. Vide *Argasteria*. *Ergodocium*.

ERGASTVLVM. FR. carcer. can. his à quibus. 23. quæst. 8.

ERGODIOCTIS, Præfectus operum. [Vbi est ille ergodioctis? D. Hieronym. epist. 3.] græcum vocabulum ἐργοδιώκτης, quo vsi sunt LXX. in cap. vlt. Exodi. vbi prædictus S. Doctor vertit. Præfectus operum.

ERGODOCIVM. officina, & taberna fabrilis, ex græco ἐργοδοχεῖον. [Qualitèr illum Deus de lanificij ergodocio sustulit. Petr. Dam. Serm. de S. Seuero.

ERGOLABVS, alicuius manualis operis conductor, græca vox ἐργόλαβος; operatio autem *Ergolabia* dicitur.

ERIBANNVS. Vide *Heribannus*.

ERIOPHORON. FR. iunci genus. Plin. lib. 19. cap. 2.

ERODIVS. Vide *Herodion*.

ERONES. Vide *Hero*.

ERILIM FACERE. FR. deserere exercitum, & arma proijcere tempore belli. l. si quis contumax. de exercitalibus. l. finali, & l. si postquam Comes. eod. tit.

EROGATOR. FR. exequutor testamentarius. Bald. in l. nulli in secunda. col. de Episcop. & Clericis. Cuius etymon á dict. *Rogus* deriuatur Vide *Erogo*.

EROGO, hoc verbum communitèr distribuere significat; sed apud ecclesiasticos scriptores nonnunquàm comburere, seu calore consumere intelligitur. Itaque *Erogo* quasi in rogum do, seu trado. [Non enim absumit, quod exurit, sed dum erogat, reparat. Tertull. Apolog. cap. 49.]

cap. 49.] vbi de infernali igne agit. Errat siquidem Iacobus Pamelius, dum Tertulliani textum corrigere falsò nititur in cap. 2. aduer. hæret. de præscr. vbi de febri Tertullianus scribens, inquit: [Febrem denique inter mortiferos, & cruciarios exitus erogando homini deputatam.] Glossator *Erodendo* malè apposuit, cuius error ex eodem Tertulliano euidens fit; nàm alibi dixit: [Apud tumulos erogabant. de spectac. cap. 13.] & Minut. de flammis infernalibus agens, eodem verbo in significatione tamen passiua vsus est, inquiens: [Ætnæ, & Vesuuij, & ardentium vbique terrarum flagrant, nec eroganturs; ità pœnale illud incendiū non damnis ardentium; sed inexesa corporum laniatione nutritur.

ERRATICVS. Vide *Gyrouagus*.

ERVCA. FR. Vermis ab erodendo dicitur; ità Columella lib. 11. De quo vocabulo fit mentio in Ioël cap. 1. num. 4. & cap. 2. num. 25. in Amos. cap. 4. n. 9 can. Reuertimini. 16. quæst. 1. & in ff. locati ex conduct.

ERVGO. FR. Ros, seu potiùs gelicidium. [Sed fieri potest, vt agros irrigantibus pluuijs sit quidem fertilitas; verum aut locusta veniat, aut brucus, aut erugo, aut eruca: & labores hominum vastabunt. can. Reuertimini. 16. quæst. 1.

ERITHROTAON. Vide *Tetrao*.

ERZA. FR. Lampadarium in Bibliotheca Cluniacen. in statutis Ordinis. Stat. 52. pag. 1368. sed Melitenses *Erzam*, seu *Herzam* vocant tabulam lapideam in muro affixam ad imponenda vtensilia.

ERYTHRÆVM VINVM. Vide *Colatum*.

ESCARLATVM, purpureus, vel coccineus ex lana perfecta pannus, italicè *Scarlatto*. [Telas de escarlato. Matth. Paris. in hist.

ESCATILIS PLVVIA, eleganter de manna, quæ ad manducandum Israëliticis pluit in deserto. Tertull. lib. de pall. cap. 5. dixit: sic virgam Moysis, quæ silicem percutiens, aquam prouocabat, *Aquatilem sequelam* idem appellauit; nàm huius virgæ beneficio populus ille secum hoc elementum circumuehere non indigebat, ad huius enim virgæ virtutem aqua in omni loco obsequens erat.

ESCVLANVS, seu *Esculensis*. FR. Asculanus. *r*. decretal. tit. 3. cap. 44.

ESGARDIVM. In statutis equitum melitensium tribunal appellationis in rebus criminalibus eorundem Religiosorum significat: vocabulum gallicum *Egard*.

ESCIHORIVM. græcum *σκέπη*, vestis interior, seu indusium. [Ille ergo putans, quod egenus esset, expoliauit se esophorium suum. Anast. in vita S. Io. Eleemos. cap. 21.] & ab eodem Auctore *Hypocamisum* alibi appellatur. [Dicebat semper, quod posset intentione dandi pauperibus expoliare diuites. & ipsum etiam hypocamisum ab eis beneuolè auferre.]

Vide *Hypocamisum*. *Poliris*.

ESOX, piscis genus ab Italis *Salamone* appellatum. [Ad primum iactum reti permodico immanem esocem Diaconus extraxit. Sulpit. Seuer. lib. 3. Dial. cap. 13. Tunc in Dei, & ipsius nomine laxantes rete, gemino ditati gaudent esoce. Flodoard. lib. 1. hist. cap. 8.] In mendosis codicibus *Isocem* habetur. Alij tamen meliùs credideruut *Exosem* legendum. FR. *Exosem* nempè, putant proferendum aliqui, idest, sine ossibus; sed hic piscis ossibus, seu spinis non caret, & à Plinio. lib. 9. cap. 15. *Esox* etiam dicitur. Sciendum autem hos; & similes pisces in Thraciæ mari gigni, & ideo vocatum fuit *Mare carpatium à καρπὸς*, idest, fructuosus. Mare ergo carpatium, idest, fertile, quod etiam piscatoribus nostratibus est notum: nam vocant pisces primi transitus, quando prima vice ex eo mari ad nos perueniunt, & redeuntes ibi, secundi transitus appellantur; quia pisces sunt, sicut aues, quæ stationem calidam secundum anni tempora quærunt; sed mare per antiperistasim in qualitate frigoris, & caloris aëri est contrarium; virescit enim mare, quando terra in æstate arescit: & est calidum, quando aër frigescit, & è contra. Igitur pisces, semper migrant oppositè respectu auium, ratione antiperistasis. Quare multæ piscium species nomen habent ex aliquo Thraciæ loco, vbi gignuntur, sic *Thynnus* piscis denominationem sumit à Thynnis Thraciæ litoribus, & populis, de quibus Strabo libro 7. quæ litora non longè ab antiqua Troia distant, ac Martialis Thynnum Ciuitatem appellat, dum lib. 4. epigt. 43. inquit:

Antipolitani, nec quæ de sanguine Tynni,
Et alibi.

Antipolitani fateor sum filia Thynni.

Antipolitani, idest, transtyberini sic Solinus, & Plin lib. 3. c 5. [Antipolis, quod nunc Ianiculū] græcè, nempe, sonat ante, vel contra Ciuitatem saturniam, seu latialem, quæ nunc Roma. Dicuntur enim transtyberini de sanguine, seu filij Thynni; nam Thynnus ex Strabone supra cit. non longè ab antiqua Troia distat, & adhuc adagium Romæ viget vulgariter, prolatum. *Trasteuerini sangue troiano*. Igitur *thynnus* piscis à Thynno Thraciæ vrbe prouenit: vnde Plinius lib. 9. cap. 15. inquit de thynnis: [Intrant è magno mari Pontum verno tempore gregatim, nec alibi fœtificant.] Pelamides verò pisces à Pelamedio Thraciæ oppido, de quo Plinius *lib*. 5. cap. 30. & licet hic auctor lib. 9. cap. 15. dicat, quod pelamides post annum incipiant vocari thynni; verum de hac re piscatores melitenses rident, qui illos quoque *Palamid* vocant, & optimè callent thynniculos à pelamidibus esse diuersos, ideo puto hanc sententiam ab aliquo fuisse additam in Plinij textu, cum ipsemet lib. 32. cap. vlt. multas pelamidum species recenseat. Cordyla piscis; idem lib. 6. cap. 15. &

Mar-

Martial. lib. 11. Cordylus enim est Thraciæ vrbs. Stephanus. Est item alia pelamidum species, quam Militenses *Cobryces* vocant, scilicet, à *Cobrys* Thraciæ vrbe, à qua sit gentile *Cobryces* Stephanus. Item *silurus* piscis, quem Melitenses *Sallur* appellant, auguillarum species à Sillura insula in mari Britannico, de qua Solinus: vndè falsò existimat Paulus Iouius silurum esse sturionem in libello de piscibus romanis. Item Oxyrinchus Piscis, & Ciuitas, vide suo loco. Sic ergo *Esox*, ab *Esso* Locridis vrbe, de qua etiam Stephanus: quem piscem Itali *Salamonem* appellant à Salamis etiam in Thracia, & sic de reliquis piscium nominibus ex Thraciæ locis, vbi gignuntur denominationem sumpsere, licet etiam *Esox* piscis in Rheno reperibilis sit, & magnitudine thynni, vt Plin. lib. 9. cap. 15. refert.

ESSENI, vna ex hebræorum sectis, quæ nimia austeritate, & à reliquis segregatè viuebat, & ideo à cæteris Hebræis tanquam Schismatici habebantur Esseni, tum ex hoc, tum etiam quia nolebant sacrificare in Templo, asserentes sanctioribus cæremonijs eos vti, ac teste S. Epiphanio, tantum Pentateuchon ex sacra Scriptura admittebant, reliquos vero eiusdem sacræ paginæ libros reijciebant, non credebant in mortuorum resurrectionem; nihilominus, quo ad mores ab omnibus laudantur. Illi tamen, de quibus egit Philo à prædictis, vt D Hieronymus sensit, differentes erant: nàm ait Sanctus Doctor, quod Philo de Christianis S. Marci in Ægypto discipulis sub nomine Essenorū loquebatur, cogitans hebræus ille auctor extollere eius nationem, dum ibi adhuc Ecclesiam aliquo modo iudaizare inspiciebat: erant enim Christiani tunc Esseni, idest, *Essei*, siue *Iessei* à Iesu sic vocati. Vide *Ephemereuta*.

ESSENTIA FR. pro substantia, & natura. Glossa in cap. 1. Clement. de summa Trinit.

ESSYN. vide *Ephod*.

ESTOVERIVM, assignatio, seu prouisio pro victu, & vestitu: [Et viduæ maneant in domo mariti sui, & habeant rationabile estouerium. Math. Paris. in hist.] Deriuatur à gallico vocabulo *Estoner* fouere, & sustentare significante, & ab Anglis animalium alimentum *Stoner*, dicitur.

ETÆRIARCA. Vide *Mega etæriarcha*.

ETHANIM. FR. siuè *Thisri* septimus Hebræorum mensis: Auctores in dict. *Blul* citati.

ETHNICVS. FR. ab ἔθνος, idest, gens inde *Ethnicus*, idest, gentilis. Glossa in cap. quemadmodum, de iure iurando. Vide *Paganus*. *Nudipedalia*. In numerando ethnica superstitio. Vide. *Kyrie eleison*.

ETHOPHRONES, hæreticorum secta, ex græco ἦθος φρόνες, quia ritus, & cæremonias Gentilium imitabantur.

ETIAM CVM. FR. pro quamuis, seu etiamsi; Glossa in can. Nos consuetudinem. dist. 12.

EVACVARIVM, seu *Apoca euacuatoria*. FR. apoca in qua apparebatur debitoris solutio. Marculph. in eius formulario. Itaque D. August. de cura pro mortuis, inquit. [Vbi esset recautum, quo illa cautio vacuata fuerat, indicauit.

EVAGOR. FR. de clerico dicitur, qui absque sui Episcopi licentia à Diœcesi discedit. can. si fortè. 21. quæst. 1.

EVANGELISMVS, festum Annunciationis Virginis Deiparæ, ex voce græca εὐαγγελισμός. [Quinto mensis Ianuarij vespere festum Euangelismi celebrant (*idest Armeni*) Nicon. de relig. Armen.] Nullum enim festum in quadragesima celebrare solent Armeni, ideo hoc festum anticipant; quod tamen festum, & quadraginta Martyrum tantum intra quadragesimale tempus a Græcis celebratur; reliqua alia excludentes. FR. Sed Balsamon Euangelismi palmarum festum, Dominicam palmarum intelligit. Vide *Palmarum festum*.

EVANGELIVM, εὐαγγέλιον, idest, fausta annunciatio: Aliqui tamen ab hebraica voce *Eban* nempè, petra, & *Gbelion*, idest, manifesta. etymologiam deduxerunt, quia in Euangelio generi humano propalatur verus Messia, qui fuit angularis lapis à perfida synagoga reprobatus, sic Ioannes Baptista Iona in procœmio Euangeliorum, quæ in hebraicam linguam traduxerat, significare ostendit: contra quendam improbum Rabbinum, qui *Euanghelion*, idest, manifestam offensam dolosè interpretaueratur. FR. Item hoc vocabulum non quatuor Euangelia significat aliquando; sed missionem, annuntium & prædicationem. [Gratia Domini nostri Iesu Christi cum omnibus vobis. Amen. Ei autem, qui potens est vos confirmare iuxta euangelium meum, & prædicationem &c. ad Romanos cap. 16.] Sic etiam idem Apostolus; [Et contuli cum illis euangelium, quod prædico in gentibus.] Et inferius: [Sed contra cum vidissent, quod creditum est mihi euangelium præputij, sicut & Petro circumcisionis:] nam Paulus præputium euangelizabat, siue prædicabat; Petrus verò circumcisionem; vnde Paulus inquit Petrum: [Ad veritatem euangelij non rectè ambulasse. Galat. cap. 2.] Quare perperam Tostatus quæst. 10. In Præfat. Euangelij Matth. per Euangelium intelligit concilium;[?] Cæremoniæ, quæ obseruari solent circa prolationem Euangelij in Missa sunt, quod quando legitur, audientes erigunt se; nam. [Iuxtà decretum Anastasij Papæ non sedetur, dùm Euangelium legitur, quæ reuerentia, vt aiunt, & apostolicæ lectioni exhibetur apud Græcos. Microlog. de Ecclesias. obseruat. cap. 9.] FR. De Episcopo Alexandrino Sozomenus admiratur, sic inquiens: [Nouum, & illud apud eosdem Alexandrinos est, quod Episcopus, dum recitatur Euangelium non assurgat, quod apud alios vsquàm fieri, equidem neque comperi, neque audi-

audiui. lib. 7. hist. eccl. cap. 19.] Quinimò Graeci Episcopi pro hoc interim deponunt pallium in memoriam ouis amissæ, de qua in Euangelio, & Diacono tradunt, seu, vt ait Simon Thessalonicensis: [Dum Euangelium legitur Episcopus omophorion deponit, seruitutem, ac subiectionem suam demonstrans; quoniam enim ille per Euangelium loqui cognoscitur, & tanquam coram adest.] Eandem cæremoniam à Latinis quoque fieri solitam fuisse Isidorus Pelusiota lib. 1. epist. 36. ad Hermannum Comitem testatur, inquiens: [Nam cum ipse Pastor per adorandorum Euangeliorum apertionem accedit, tùm demum Episcopus assurgit, atque imitationis habitum, idest, pallium deponit, hinc, nimirum, ipsum pastoralis artis ducem, ac Deum, & herum adesse significans.] Maronitæ, qui in Ecclesia stant tecto capite tempore tamen Euangelij, ac tempore consecrationis illud detegunt. Vacuis manibus Diacono præcedit Subdiaconus, quia in apparitione veræ, ac euangelicæ lucis, euanuerunt veteris testamenti tenebræ, cuius figura est Subdiaconus. Innocent. III. Durand. lib. 4. cap. 24. qui subiungit in aliquibus Ecclesijs antiphonam, ante Euangelium appellatam cani solitam fuisse, de qua etiam, ac de antiphona post Euangelium mentionem facit Rodulphus Tungrensis, inquiens: [Ante quod, & post quod, (*nempe Euangelium*) cantantur antiphonæ, quæ dicuntur ante Euangelium, & post Euangelium, quibus carent Romani. de can. obseruat. propos. 13.] Diaconus igitur cantaturus Euangelium, priùs Celebrantis manum osculatur; Subdiaconus verò post epistolæ lectionem, quia vetus lex terminata est in Christo, à quo noua sumpsit exordium, hæc enim in Diacono figuratur, sicut in Subdiacono illa, & hoc etiam in Missis priuatis figuratur: cornu enim epistolæ veteris, & cornu Euangelij, noui testamenti sunt symbola, ideo quando legitur Euangelium à dextero latere ad sinistrum transfertur; seu vt ait. Hugo de S. Victore. [Quod Euangelium à parte dextera ad sinistram transfertur, & ibi legitur: Iudæa enim respuente Verbū Dei, Apostoli transierunt ad Gentes. In spec. eccles. cap. 7.] Diaconus ad meridiem se vergebat in pronunciando Euangelium, vbi erat virorum mansio; sed deindè ex abusu cœperat ad aquilonem se vergere, ex eo quia Celebrans priuatim sic faciebat in lectione Euangelij; hic tamen id liberè facere poterat, dum etiam Altare mulieres non habebant accessum. Microlog loco cit. sed Innocent. III. lib. 2. de myst. Missæ cap. 43. hunc Diaconi actum mysteriosè defendit, inquiens: [Aduersus ergo aquilonem legitur Euangeliū, vt aquilo surgat, & auster adueniat, idest, vt Diabolus fugiat, & Spiritus Sanctus adueniat.] Nos autem quia prædicamus Christum, & hunc crucifixum, ideo Diacono Euangelium cantaturo, præcedebat Crux. Durand. lib. 4. cap. 24. Quod adhuc Dominicani obseruant. Ponebatur Euangeliorum liber, dum Diaconus id canebat, super dorsum aquilæ lapideæ quæ adhuc in multis Romæ Ecclesijs perdurant. In Ecclesia tamen conuentuali Melitæ ritus hic obseruatur; canitur enim Euangelium super æneam aquilam mira pulcritudine fabrefactam. Præcedunt etiam in hac functione lumina per ceroferarios delata, nō ad expellēdas tenebras, quia tunc non reperiuntur; sed ad denotandum Euangelij splendorem, vt D. Hieronymus ait. [Quando legendum est Euangelium, accenduntur luminaria, iàm sole rutilante, non vtique ad fugandas tenebras; sed ad signum lætitiæ demonstrandum; vnde & Virgines illæ euangelicæ semper habent accensas lampades. Aduers. Vigilantium.] Ac aliud morale significatum meditatur in hoc Innocent. III. nimirum. [Acoluthi cereos ferunt accensos, dum legitur Euangelium, non vt tenebras aëris illuminent; sed vt proximis opera bona ostendant. lib. 1. de myst. Missæ cap. 3.] De Trino autem signo Crucis, quod simul cum Diacono circumstantes in principio Euangelij sese signat sic præfatus Innocentius ait: [Signare se debet in fronte, signare se debet in ore, in pectore, ac si dicat, ego Crucem Christi non erubesco; sed credo corde, quod ore prædico. lib. 2. de myst. Missæ cap. 43.] & de osculo Euangelij addit ibidem, quod eo mediante pacem à Christo recipimus: [Per quem consolationem recepimus.] In ecclesia hierosolymitana S. Sepulcri Diaconus in die Paschæ quando illa verba: [Surrexit non est hic] pronunciabat; tunc digito Sanctum Sepulcrum indicabat, quod ab occulato teste Rolādo Episcopo in sua m. s. hist. de anno 1349. refertur, quod opus apud q. Michaelē Ioannem Bellaguer Meliuet. Episc. conseruabatur. In Nazareno templo Deiparæ dicato, ac sito in eodem loco, ex quo Sacra Lauretana Domus per Angelorum manus mirabiliter in Picenum translata fuit, Philippus à Sanctiss. Trinitate Carmelita descalceatus, in suo itinerario narrat, quod inter alia illius Ecclesiæ priuilegia per totum annum celebrari licet Missam Annunciationis, & quando legitur Euangelium in hac forma dicitur, nempè: [Missus est Gabriel Angelus in hanc Ciuitatem &c.] Et in finali Missæ Enangelio dicitur: [Verbum caro hic factum est.] In fine Euangelij osculatur liber, vt recipiatur pax à Christo sicut supra dictum est; sed si adest aliqua dignitas superior, vt in rubricis Missalis disponitur, celebrans tunc non osculatur librum; sed solus superior, & nullus alius: si verò plures æqualis dignitatis ibi adessent; nullus tunc eorum osculatur, quia vnus solus est Christus, & non diuisus in partes. Gauant. part. 2. tit. 6. & Romæ obseruatur, quod quando plures intersunt, Cardinales, tunc Euangelium nulli præbetur ad osculandum. FR. At hæc cæremonia-

monialis regula in matrimonio recentis Christianissimi Regis fefellerat: quando ad pyreneos limites Infantam Hispaniarum Regis filiam in vxorem duxerat, qua occasione ambo Reges fœdus inierant; tunc enim vterq; Rex ad propria confinia accesserat in simultaneo instanti, ac Gallus Hispanū cum titulo Patris salutauit, & vice versa hic illi titulum Filij dederat, & genuflexi intra eorum limites audierant Sacrum in Altari in collimitanea linea erecto, in osculo autem Euangelij, & pacis iconis. duo Cappellani seorsim, ac eodem tempore has cæremonias præbuerunt ambobus :||: Honorius III. sub pœna excommunicationis anno 1221. in epist. decretali, quæ incipit. Ad audientiam: cuicumque Sæculari Principi Euangelij osculum præberi vetuit, nisi essent Reges oleo Sancto vncti. Antiquitus tamen etiam populus ad huiusmodi osculum admittebatur. Gem. lib. 1. cap. 119. FR. Quo ad Reges quando vncti sunt nedum Euangelium osculari possunt; sed etiam illud canere in Missa, sicut de facto anno 1347, in eius chronica Albertus Argentoratensis narrat, quod Basileæ in nocte Natiuitatis Domini Carolus IV. Romanorum Rex post refectionem sacræ communionis alta voce in Missa legisset Euangelium, quod incipit: [Exijt edictum à Cęsare Augusto &c.]tenens in manu denudatum gladium. Quo ad gladium, & pugionem denudatos tempore Euangelij in Missa Natiuitatis B.V.M. etiam M.Melitensis Magister solet idem facere :||: In quadam Collegiata Castri cuiusdam territorij Foriliuiensis Diaconus die Epiphaniæ canit Euangelium, habens in manu euaginatum ensem, & capite galea tecto in signum mixti, & meri Ecclesiæ imperij. Cæterum quo ad obsequium, & reuerentiam Euangelij dicendum, quod in Rhemensi Ecclesia Subdiaconus in principio Missę exhibet Euangeliorum librum Archiepiscopo celebranti, vt osculetur, dicens illi. [Hæc est lex Sancta Pater,] & Archiepiscopus respondet; [Credo, & confiteor.] Mos erat deferre librum Euangeliorū in processionibus, & præsertim in ea, quæ fit in Dominica palmarum, tunc enim super humeros baiulabant Diacones ornatam machinam, in qua deferebatur Euangeliorum liber, qui Christum triumphantem denotabat. Alcuin. de diu. off. cap. 24. Romæ ad præsens Papa celebrans pontificaliter, dum ex Throno processionalitèr ad Altare pro inci pienda Missa dirigitur, latinus Subdiaconus Euangelium argento contectum antè pectus defert, quod etiam fit dum celebrat Episcopus. Cærem. Episcop. lib. 1. cap. 10. & in ea processione, dum Pontifex ad Altare dirigitur, ei obuiam veniunt vltimi tres Cardinales ex ordine presbyterorum, osculantes eum in facie, & in pectore, & hi tres Magos orientales denotant, qui Christum infantem adorare venerant; duplex osculum significat duplicem Christi naturam. [Tres Sacerdotes, qui Pontifici venienti coram Altari reuerentèr occurrunt, & inclinantes os eius osculantur, & pectus tres illos Magos signant. Innocent. III. lib. 2. de Myst. Missæ cap. 11.] & inferius: [Per geminum osculum geminam in Christo naturam confitentur diuinam, scilicet, & humanam, diuinam quasi latentem in pectore, humanam quasi patentem in ore.] Græci autem nedum ferunt dictum librum, quando Sacerdos accedit ad Altare; sed in quacumque processione, & qui illum deferre solebat *Præfectus Euangelij* à Constantinopolitanis appellabatur, atque in solemnitatibus maioribus hoc ad Archidiaconum patriarchalem spectabat, qui etiam *Doctor Euangelij* dicebatur, eique incumbebat super Euangelia currentia sermonem ad populum habere. In Andegauensi Ecclesia semper quando fit processio fertur Crux, & Euangeliorum liber, illa, nempe, vti ductrix, & hic tanquam lumen. Fuit etiam laudabilis semper consuetudo Oecumenicorum Conciliorum in primario, & venerabiliori consessorij loco erigere thronum speciale pro dicti Sacri Codicis deposito, pro cuius eximia reuerentia, inquit Chrysost. homil. 7. ad popul. [Euangelium quidem capere oporteat, manibus lotis, & cum multa reuerentia, & religione tremens, ac timens sumis.] Quod Moschi adeo obseruant, vt antequam illud tangant, profundissima reuerentia signent se signo Crucis, & caput detegant. Inter veteres Christianos vigebat pia deuotio ferendi in pectore Euangelium, non secùs, ac si eis esset pretiosissima reliquia; quare Chrysostomus homil. 19. ad populum aiebat. [Non cernis, vt mulieres, & parui pueri præ magna custodia collo Euangelia suspendunt.] Et de Gloriosa Virgine, ac Martyre Cæcilia eius acta testantur, quod semper Euangelium Christi gerebat in pectore. Item D. Gregorius in eius Regist. lib. 12. epist. 7. hæc scribit: [Eccellentissimo filio nostro Adulovaldo Regi transmittere phylacteria curauimus, idest, Crucem cum ligno Sanctæ Crucis Domini, & lectionem Sancti Euangelij theca persica inclusam.] In quadam epist. S. Ioannis Damasceni ad Theophilum Imperatorem ex græco in latinum idioma à Francisco Combefis traducta, & Parisijs de anno 1664. impressa, hæc sequentia verba leguntur: [Euangelium S. Matthæi post annos octo à Christo in cœlum recepto scriptum est; Marci verò post annos decem; Lucæ post annos quindecim; Ioannis post annos triginta duos.] FR. In catalogo librorum Chaldæorum Auctore Hebediesu Metropolita Sobensi, quem ex chaldaico idiomate in latinum Abraham Ecchellensis transtulit, Romæ impress. Typis S. C. de Propag. Fide 1653. fol. 7. §. Absoluta: hæc habentur: [Matthæus, qui hebraicè in Palestina conscripsit. Post illum autem Marcus romanè lo-

quutus

quutus est in celeberrima Vrbe Roma. Lucas verò Alexandriæ græcè loquutus est. Ioannes autem Ephesi græcè conscripsit Euangeliũ.] de qua re. Vide fusiùs in dict. *Camelus*. Cęremonia ponendi librum Euangeliorum super humeros nouello Episcopo in actu consecrationis eiusdem, à Grȩcis *Sancti Euangelij iugum* dicitur, & tunc tàm à Græcis, quàm à Latinis in aperitione libri obseruabantur prima texti verba, ex quibus faustum, vel infaustum omen suscipiebant; hinc in ordinatione Athanasij Constantinopolitani Patriarchæ verba illa euangelica in oculos obiecta fuerant, nempe. [Qui paratus est diabolo, & angelis eius.] quod ex indignis eiusdem Patriarchæ actionibus verificatum fuit, quare sede illa priuatus est. Pachimera lib. 2. cap. 15. E contra verò in consecratione Lanfranchi Cantuariensis Archiepiscopi occurrerunt euangelica verba: [Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis.] Qui Præsul in largiendo eleemosynas fuit valdè insignis, & in eius successore S. Anselmo, qui reformationis causa passus est multas Coepiscoporum contrarietates; in eius consecratione apparuerant verba: [Vocauit multos &c.] At quando hic Radulphum Rufensem Episcopum ordinauerat; visa sunt verba: [Erunt similes angelis Dei.] & è contra consecrans Harfastum pessimum Episcopum, lectus occurrerat hic textus: [Non hunc; sed Barabam.] Narratur vlterius in actis S. Eupulij Diaconi, & Martyris Catanensis, quod, quando à satellitibus captus fuit, Euangelium meditabatur, & à Præfecto interrogatus, aperuit Sanctus Euangelia, & reperta sunt verba. [Beati qui persecutionem patiuntur &c.] ac cupiens denuò Præfectus tale prodigium experiri, iterum illum interrogauit, & interrogatus iterũ aperiens eundem librum, oblata sunt mysteriosa verba, [Qui vult venire post me &c.] Item Euangelium dicitur canticum. Vide *Canticum*. Vide *Gospel. Monasterium. Passio*. Euangeliũ Dominicæ in fine Missæ non dicitur, si in ea die celebratur de Vigilia Natiuitatis Dom. V. *Vigilia*.

EVANGELIVM ÆTERNVM. FR. paruus, at prauus liber ità appellatus, de quo Odoricus Raynaldus ad An. 1256. n. 20.

EVBOICVM TALENTVM. Vide *Talentum*.

EVCHARIS, græcum vocab. Ἐυχαρις, facetus, docilis. [Verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos, & lingua eucharis in bono homine abundat. Eccl. cap. 6.

EVCHARISTIA, nomen græcum ἐυχαριστία, idest, gratiarum actio, seu grata memoria. FR. dicitur ab *Eu*, quod est bonum, & *Charis*, quasi bona gratia. Glossa in Clemen. de priuil. cap. 1. Eucharistia dicitur *Perennis victima*. can. quia corpus. de consecrat. dist. 2. §. Item *Communio*, quia in ea communicatur Christianis Corpus, & sanguis Redemptoris. Dicitur *Hostia*, quia Patri Æterno Vnigeniti eius Filij hostia viua offertur. Dicitur *Sacramentum* ex profunditate mysteriorum. Item *Sacrificium*, quia in ea habetur verum, & incruentum Agni immaculati sacrificium. Item appellabatur *Reliquia*. Dicitur *Viaticum*, quia pro demigrantibus de hac vita est prouida alimonia. Item appellatur *Antitypon*. Dicitur tandem *Synaxis*, quod significat adunationem, quia vbi est hoc Sacratissimum Corpus, ibi Christiani tanquàm aquilę congregantur, quod antiquitus, sub vtraque specie etiam Laicis concedebatur, de qua re dictum est in dict. *Communio*. At quamuis tenerentur in Missa Christiani illius sæculi sub vtraque specie hoc sacramentum suscipere; extra tamen eam sub sola specie panis reficiebantur, quia persequutionum tempore concedebatur Christianis deferre secum Eucharistiam, vt ad martyrium prompti statim illam potuissent suscipere, cuius vsus multas Sanctorum Patrum attestationes inuenies. De Monachis in eremo D. Basilius refert, quod propter Sacerdotis carentiam, secum illi hunc consecratum panem conseruabant, & proprijs manibus suscipiebant, quod in occidentali Ecclesia vsq; ad Hormisdæ tempora perdurauit, & propter deuotionis relaxationem in Cęsaraugustano Cõcilio can. 3. ablatum fuit. FR. eadem prohibitio etiã in Rhemensi Concilio cap. 2. ordinata fuerat apud Gratian. can. peruenit. de consecrat. dist. 2. Sed in Ecclesiã orientali diutiùs remansit. Solebant præterea Christiani in itineribus hostiã consecratam secum deferre; ac de Satyro eius frater D. Ambrosius, & de S. Maximo Syracusarum Episcopo D. Gregorius testantur. Eucharistia in mari delata. Vide Baron. An 635. num. 10. Eius synonima supra relata. Vide *Antitypon. Communio. Corporale. Corporale festum. Corban. Dominicale. Confirmo. Hostia. Synaxis. Viaticum*. Non est danda mortuis. Vide *Communio laica*. Conferebatur adultis, & infantibus. Vide *Baptismus*. Vbi est palam exposita Eucharistia in eo Altari non aspergitur. Vide *Aqua benedicta*. Non debet cum Eucharistia populum benedici in illis verbis: *Sit et benedictio*. Vide *Benedictio*. In die Annuntiationis Deiparæ non debet administrari Fidelibus nisi in casu necessitatis, si in feria VI. Parasceue occurrerit. Vide *Parasceue*. Nec in eadem Parasceue Eucharistiæ Sacram: in processione deferri. Vide *Parasceue*. Item Eucharistia hierarchica appellatur Symbolum Fidei à B. Dionysio. Item Eucharistiam quodlibet Sacramentum D. Cyprianus vocat in Concilio ab eo celebrato, vbi de Baptismo ab Hæreticis collato agens, inquit: [Vt Antistes diaboli audeat Eucharistiam facere] Sic de Chrismate idem in sermone de ablut. pedum ait: [Quia post Baptismum, & Eucharistiam, quæ sui reuerentia non patitur iterari.] Et clariùs de eodem Chrismate in epist. ad Ianuarium. [Porrò autem Eucharistia est, vnde Baptizati vnguntur.] FR. Papa Ioannes

nes

nes XXII. Festum Corpotis Christi cum multis Indulgentijs renouauit. Io: Villanus par. 1. suæ histor. lib. 9. cap. 78. Quomodo antiquitùs Eucharistia conseruabatur. Vide *Ciborium*.

EVCHARISTICVM. FR. Sic sermonem de eius vita Ennodius Ticinen. Episcopus appellauit.

EVCHETÆ, Hæreticorum secta, à vocabulo græco Εὐχέται, idest, *Orantes*, quia locum Sac: Scripturæ, vbi ait. [Oportet semper orare;] malè interpretantes; continuò orabant. Diuersis nominibus appellati sunt hi Hæretici, nempè. *Adelphiani*. *Enthusiastæ*. *Massiliani*. *Psalliani*. *Sathaniani*. De eorum ineptijs, & erroribus dicetur in dict. *Precatores*.

EVCHOLOGIVM, εὐχολόγιον; sic vocant Græci eorum Rituale, in quo præter orationes, & preces ad Sacramenta administranda, aliæ etiam functiones Sacerdotales, & Episcopales continentur.

EVCRATITÆ. FR. Hæretici ità appellati, qui asserebant esse peccatum comedere carnem, alio nomine *Tatiani* à Tatiano quodam dicebantur. 24. quæst. 3. can. 39. eundem errorem habebant *Paterniani* à Paterno eorum Hæresiarcha ità denominati, qui etiam credebant inferiores corporis partes formatas fuisse à diabolo. Ibidem.

EVECTIO, iter, seu potiùs eductio, exportatio, à verbo *Euebo*, idest, extra veho. [Datis litteris, & pueris destinatis cum euectione publica. Gregor. Turon. lib 9. cap. 9.] FR. sumitur etiam pro equitatione, vt in Concil. Tolet. VII. can. 4. vbi in actu Visitationis taxatur numerus equorum pro Episcopi euectione. Item etiam fidei publicæ licentia, & charta saluiconductus, seu, vt Itali dicunt, *Passaporto*.

EVECTVS. idem, quod supra. [Euectu nauali. Gregor. Turon. lib. 3. cap. 3.] Item subleuationem denotat. [Sic te Apostolicæ Sedis euectu, quasi super candelabrum sublime constituit. Paulin. epist. 27. ad Victric.

EVERSOR. Vide *Interuersor*.

EVESTIGIO. FR. statim, vel continuò. Glossa in sexto. de statu regular. cap. vnico §. verum.

EVGVMENVS. Vide *Hegumenus*.

EVITVDO, euidentia. [Æmulos tuos ingenti euitudine vibrat. In Vita S. Theodori Ducis.

EVLOGIA, εὐλογία, significat benedictionem. FR. ab *Eu* idest, bene, & *Logia* dictio :||: sumitur pro oblatione, & eleemosyna. [Vt de benedictionibus, quæ offeruntur à populo, & consecrationi supersunt, vel de panibus, quos deferunt fideles ad Ecclesiam, vel certè de suis conuenienter partes incisas habeat in vase nitido, & conuenienti, & post Missarum solemnia, qui communicare non fuerint parati, eulogias omni die dominico, & in diebus festis exindè accipiant. Ex Decret. Pij Papæ. Apud Baron. ad An. 313. num. 51. & seqq.] FR. ex his Papæ Pij verbis nonnulli hanc dictionem significare solum benedictum panem (de quo in dict. *Fermentum*) existimarunt; sed falluntur; nam *Eulogia* significat benedictionem in abstracto, eleemosynam, & munus, sic Papæ præfati verba *De eulogia accipiant*, idest, de eleemosyna intelliguntur. (quæ et benedictio dicitur) quod idē est ac de munere accipiant, sic Eulogiæ dicuntur munera. quæ deferunt subditi suis Prælatis Gloss. in can. de eulogijs. dist. 18. Sic etiam intelliguntur verba Sancti Paulini. [Panem campanum pro eulogia (*idest, pro munere*) de cellula nostra misimus. epist. 1.] Hinc Baronius loco cit. non dixit, quod *Eulogia* significabat benedictum panem tantùm; sed quod *Elogia* dicebatur panis benedictus ad differentiam Eucharistiæ; nam ibi contra Nouatores probat, quod benedictio, & eulogia non intelligatur Eucharistia, sed panis benedictus, qui de eulogia, idest, de eleemosyna, & oblatione fidelium supererat, in quo sensu dixit D. Gregorius: [Ex parua eulogia, quam bonus Monachus accipit. lib. 9. epist. 42.] idest, ex parua eleemosyna; sic etiam donum, benedictio sæpè apud eundem Gregorium dicitur. [Vnum autem caballum, quale inuenire potuimus de benedictione Sancti Petri transmisimus.] In significatu oblationis, seu eleemosynæ etiam ait Gelasius Papa; [Vt quicquid dedicationis, vel natalis Martyris die, quorum in eodem Monasterio reliquiæ sunt, per fidelium oblationes intrauerit, medietatem quidem habeat ipsum Monasterium, medietas autem Episcopo offeratur,] & inferius: [Sin verò nil tale inter eos constiterit medianre te quid Episcopo nomine eulogiæ offerri debeat &c. 18. quæst. 2. can. Eleutherius.] & ibi Glossa. Item [De eulogijs ad sacra Concilia deferendis (*idest, de muneribus*) nil inuenimus à maioribus terminatum; sed sicut vnicuique Presbytero placuit; nam si constitutum fuerit aliquod illo tempore benedictionis afferri (*idest, tempore Concilij*) forsitan minus libenter ad synodos occurrerent, & magis venire obtrectarent, quæ non sunt (vt arbitror) rationabilitèr requirendæ, nec vltrò delatæ. can. 7. distinct. 18.] Ridiculum enim esset si *Benedictiones*, & *Eulogias* hic frustilla panis benedicti deferenda Patribus Concilij à Sacerdotibus intelligerentur. Vide ergo huius dictionis synonima. *Benedictio beatica*. *Collecta*. *Eleemosyna*. *Fermentum*. *Oblatio* :||: In textu verò S. Greg. lib. 8. epist. 33. legitur *Eulogium*; sed Elogium corrigendum est, quod, vt suo loco diximus, testamentum significat.

EVLOGIMENOPOLIS. Ità appellata fuit à S. Germano Ciuitas, quæ ad radices montis Casinensis per Bertarium Abbatem ædificata fuerat, vocabulum quidem græcum est Benedicti Ciuitatem significans; at cum deindè ibi corpus S. Germani translatum fuerat S. Germani Ciuitas appellata est: Chron. casin. lib. 1. cap. 33.

EVNOMIANI, hæretici. V. *Aetiani*. *Anomæi*; ab Eunomio ità appellati, cuius errores. Vide *Trinitas*.

EVNVCHIZO. FR. castro, virilia amputo. [Qui se propter epilepsiam curandam eunuchizauit. Ivo Carnot. epist. 233.] licet in mendosis Codicibus *Eunchizauit* legatur. Epilepsia verò est morbus, qui comitialis, sacer, & herculeus dicitur.

EVNVCHVS. FR. tripliciter à Christo Domino distinguitur, idest, naturalis, artificialis, & spiritualis. De secunda specie Eunuchorum dubitatum fuit vtrum ad ordines ecclesiasticos illi admitti possint. Glossa in can. præcepta canonica. dist. 55. stante Iuris Ciuilis prohibitione, & inhabilitate ad militiam. ff. de re militari. l. qui cum vno; nam Eunuchi infames declarantur ab Impp. Domitiano. Baron. Ann. 83. num. 2. Constantino Magno. Idem Baron. An. 314. num. 74. Iustiniano. Idem Baron. An. 529. num. 18. & 19. & ideo Stephanus Papa ait: [Infames dicimus quoscumque leges sæculi infames pronunciant. apud Gratianum. in 5. hinc colligitur. 2. quæst. 3. post. can. 7.] Propterea tanquam infames ab ordinibus arcentur, vt Concilia, & Pontifices statuerunt. Baron. An. 325. num. 144. can. apostol. cap. 3. de corpore vitiatis. 33. quæst. 2. & 3. can. 8. can. te quidem. 11. quæst. 1. & alibi; nihilominus canones à susceptione ordinum illos eunuchos tantùm prohibent, qui ad exemplum Origenis propter continentiam castrari passi sint. can. si quis. dist. 56. & Baron. ad An. 529. num. 20. &c. Synonima huius vocabuli. Vide *Carsimatium. Spado. Archigallus. Truncatus*.

EVOCHIA, publicum conuiuium, ἐυωχία. [In cœlis est hoc cœleste conuiuium, quod euochia græcè dicitur. Clement. Alexand. lib. 2. Pedag. cap. 1.

EVPHRATES flumen. Vide *Chobar*.

EVSEBIA, ἐυσέβεια, pietas, religio. D. August. lib. 10. de Ciuit. Dei, & D. Gregor. Nissen. lib. de homine. cap. 1.

EVSEBIVS VERCELLEN. Episc. S. Athanasij adiutor fuit in traducendo latinè eius symbolū. Vide *Symbolum*.

EVTYCHIANI, hæretici. FR. à quodam Constantinop. Abbate, qui Eutyches vocabatur, à Theodosia Augusta protectus, & per quem nimis angustiata fuit Ecclesia Dei, qui hæretici in Christo naturam solū diuinam admittebant. 24. quæst. 3. can. 39. quibus associati sunt Theodosiani à Theodosia Iustiniani Imp. coniuge, eorum fautrice, vt supra diximus, ita appellati, seù potiùs à Theodosiano, qui simul cum Gaiano furore populari in eadem die ambo in Diœcesi Alexandrina pro Episcopis intrusi sunt; hi enim duo Eutychidis, & Discoridis erroribus adherentes, & Concilij Chalcedonensis decreta negantes, affectebant vnicam tantùm in Christo naturam, cum hac tamen differentia, quod corruptibilem admittebat Theodosianus, Gaianus verò incorruptibilem. 24. quæst. 3. can. 39. [Stat apud conscientias vestras, quanta Nestorius, & Eutyches, gemina diabolicæ informationis ostensa, diù castam Ecclesiam orientalium disciplinam perfidiæ fornicatione corruperint. Ennod. Ticinen. Episc. de Hæret. & Synodo. dict. 6.] Vide *Nestoriani. Enoticus*.

EVTYCHIVS, latinè Bonauenturam significat. Vide *Bonauentura*.

EVVA, lex, seu constitutio, ex voce gallica antiqua, adhuc ramen in vsu apud Anglos. [Secundum legem, & euuam ille, cui domus fuerit infracta, & spoliata in triplum componat. In constitut. Caroli Magni. lib. 2. cap. 65.] Quare in capitulis Marci Vvelseri legendum est: [Correpti secundum euuam Boioriorum, vel legem.

EX. FR. deformitatis nota est. Glossa in can. pudenda. 24 quæst. 1. §. Execratus.

EXACTO, exigo. [Et qui vlteriùs in talibus locis, vel de eis, qui ad palatium, seu in hostem pergunt theloneum exactauerit cum sua lege theloneum reddat. in constit. Caroli Magni lib. 4. cap. 31.] Idem vocabulum reperitur in Cabylonense Synodo. can. 18. FR. & in l. si quis alienam. de raptu, & l. de heribannis eod. tit.

EXAFOCI; hoc vocabulum in Anastasio Biblioth. duplicem errorem euidenter continet; primus namque est in separatione litterarum, secundus verò in variatione earundem; scribit enim in Benedicti III. vita. [Simili modo, & in Monasterio B. Martini fecit canistra exafoci duo ex argento.] iuxta meam censuram scribendum erit *Exaphota*, quod significat sex luminum ex græcis dictionibus ἕξ, idest, sex, & φῶτα lumina, seu splendores. Vide Exafotia in dict. *Enofotius*.

EXAGELLA, lances, statera, seù pondus, apud S. Zenonem Serm. 6. ad Neoph. & Ennodium in vita S. Epiphanij papiensis Episcopi, diminutiua fortasse ex græco vocabulo ἑξάγιον, quod sextam vnciæ partem significat. [De ponderibus quoque, vt fraus omnis amputetur penitùs à nobis aguntur exagia. In Nouell. Theodos. & Valent. Impp. tit. 25.] Quamuis ibi Glossa omne ponderis genus significare ait. FR. *Exagellam* puto esse modicam exactionem, & normam victualem, quam Itali *Liuellum* appellant; nam *Liuellare* italicè, latinè librare à libra dicitur. Ex Ennodij verbis hoc asserere inducor, qui loco supracitato virtutes S. Epiphanij exaltans, ac præcipuè de eius munificentia ait: [Omnibus Sacerdotibus in itinere positis munificus, communis, affabilis, & quasi exagellam relinquens se ipso præstantior:] Quod in notis ad eundem Sirmondus normam, & exemplum interpretatur. Ac in Monasticis regulis etiam de quodam iuuene habetur, qui ciuiliter mundo moriens, suam hæreditatem carnalibus fratribus *Exagellario titulo* diuiserat.

EXAMITVS, pannus sex filis contextus. [Aliam quoque planetam examitam. lib. 3. Chron. casin. cap. 20.

EXAN-

EXANCONTÆ. Vide *Tzacon*.

EXARCHVS, Ἔξαρχος; officialis, Princeps, seu Capitaneus in vtroque foro; nàm Patriarcha Constantinop. etiam Exarchum habebat tanquam ipsius delegatum, qui decimas, & alios Ecclesiæ Constantinopolitanæ prouentus exigebat, atque in Concilijs post Patriarcham, & ante Metropolitanos subscribebat. At *Exarchus prouinciæ* metropolitanum, seu Archiepiscopum significabat: [Exarchi prouinciæ, dico autem Episcopi metropolitani. Concil. Sardicen. can. 6.] Vbi sic Balsamon exponit: [Exarchus Diœcesis non vniuscuiusque prouinciæ Metropolitanus est; sed Metropolitanus totius Diœcesis: Diœcesis verò dicitur, quæ multas in se prouincias continet.] Itaque tres Exarchos, seu Primates sub Patriarcha Constantinopolitano numerabantur, idest, Ephesinus pro vniuersa Asia minori Cæsareæ Cappadociæ pro vniuerso Ponto, & Heracleus pro tota Thracia. Dicebatur etiam *Exarchus Diœceseos*, idest, Primas. [Si autem cum ipsius prouinciæ metropolitano Episcopus, vel Clericus controuersiam habuerit, vel Diœceseos exarchum adeat. Concil. Chalced. can. 9.] Reperiebatur, vt supra notauimus, huiusmodi dignitas etiam sæcularis, & Exarchus Italiæ erat Imperialis Vicarius. FR. Exarchatus autem Italiæ erat etiam ecclesiasticum dominium; licet Græcorum Imperatorum temporibus à laicis exerceretur, atque Rauennæ residebat; ideo enim à Pipino illud dominiū recuperatum Ecclesiæ restitutum fuit; sic etiam secūda vice Carolus Magnus fecerat, & Stephanus II. tunc Leoni Rauennati Archiepiscopo illud administrandum commisit, qui, ac eius Successores semper Italiæ exarchatus titulum retinuerunt, ità Sigonius lib. 3. de Regno Italiæ. Anno 755. sed nomine S.Sedis Romanæ gubernabatur non verò, quod Rauennæ Exarchatus fuisset Archiepiscopis Rauennatibus annexus, vt Vghellius, & de Rubeis apud Hieronymum Fabrum in Sac. Memorijs Rauennæ. pag. 49. asserunt, quinimò recuperato à Carolo Magno exarchatu Rauennæ, non Stephano II. vt Fabrus ait; sed Adriano I. restituerat Imp. qui Pontifex non solo Leoni Episcopo; sed simul cum alijs Tribunis exarchatum illum commiserat: [Siquidem Leo tunc quadragesimus primus Archiepiscopus, & Iulianus, Petrus, ac Vitalinus Rauennates Tribuni Plebis Rauennami, exarchatumque pro Romano Pōt: administrabant. Blond. decad. 2. lib. 1.] Eius titulus. Vide *Titulus Exarchi*. Vide *Hexarchia*. Erant Visitatores. Vide *Periodeutis*. Hexarchus dicebatur, quia sextam partem Imperij gubernabat, sicut *Tetrarcha*, qui quartam regni partē regebat.

EXATEVCHVM. Vide *Extaticum*.

EXAVTORATIO, degradatio, de qua dictum est verbo *Degrado* penès Tertullian. legitur etiā *Exautoro* verbum. FR. rectiùs *Exauctoratio*, & *Exauctoro*, seu *Exauthoratio* &c. scribendum. Apud Vlpian. in l. 2. §. ignominiæ. ff. de his, qui not. infam. exponitur insignia militaria detrahere, & infamem efficere; sed contra Vlpianum Laurentius Valla Elegantiarum lib. 6. ait, quod *Exauctorare* est Ducem ab imperio suo dimittere, vel missum facere militem; apud Quintilianum in Milite Mariano, vbi inquit; [Pater huic emeritis bello stipendijs, tūm cum tota subnixum Numidia fregimus Iugurtham, exauctoratas armis manus agresti labore subegit.] Et Titus Liuius ab Vrbe condita lib. 35. [Volonum quoque exercitus, qui viuo Graccho; summa fide stipendia fecerat, velut exauctoratus morte Ducis, ab signis discessit.] & lib. 39. vbi hoc modo: [Exauctoratum equitem cum gratia Imperatoris viderunt, se quisque excusare, & vicarium accipere.] Et lib. 6. belli Macedonici de Cornelij Scipionis triumpho loquens, inquit: [Milites exauctoratos dimisit.] Ex quibus datur intelligi Exauctorare in significatione Liuij, & Quintiliani diuersificari à Vlpiano supra relato; *Exauctorare* tamen cum infamia legitur apud Lampridium, qui Alexandrum tumultuantes legiones exauctorauisse scribit, & apud Hermolaum Barbarum, exauctotati milites dicuntur, qui aliqua de causa militiæ sacramento soluuntur; sicut resignati, quibus ob delictum adimitur stipendium, & ideo hoc modo possunt conciliari Auctores superius allati, cum videamus verbum Exauctorate in bonam, & malam partem accipi, vt patet in l. qui cum vno §. non omnis, & §. exauctoratus, & in l. proditores. ff. de re militari; vbi proinde Iurisconsultus verbum dubium declarauit. In iure tamen canonico in malam partem accipitur: [Si quis à proprio Episcopo depositus Presbyter, vel Diaconus, aut etiam à Synodo quilibet Episcopus fuerit exauthoratus, molestiam imperialibus auribus inferre non præsumat. 21. quæst. 5. can. 2.] Cuius Synonima. Vide *Degrado. Execratus*. De origine huius pœnæ exauctorationis apud Ecclesiasticos. Vide Baron. ad An. 57. num. 22.

EXCANONICO, & *Excanonicor*, à dignitate canonicali deponere, & deponi significat. [Cum esses litteratoriæ artis omninò ignarus, scis quia amici tui epistolæ, quas deprauasti, te fecerunt canonicum, teque per easdem facilè excanonicari posse, si significent Summo Pontifici cum alijs enormitatibus tuis damnatæ vsurpationis officium, quod exerces. Petr. Blesen. epist. 21] & apud eundem *Canonico*, & *Canonicor* pro canonicum efficere, & fieri repetitur: [Fili vis canonicari? Serm. 13.] de S. Augustino loquens. Vide similes phrases in dict. *Canonicus*.

EXCEPTIO, dicebatur festum S. Martini. Vide *Subuentio*.

EXCEPTOR. Notarius, licet in rigore Abbreuiatorem significet; sed quia plerumque solent

Notarij abbreuiationibus vti scribendo : ideo etiam ipsi Exceptores appellantur, [Breui exceptorum numero dedicatus enituit. In vita S. Busiridis Confess.] Quorum Collegium *Schola exceptorum* dicebatur. Vide *Protonotarius*.

EXCEREBROR. FR. cerebro priuor, seu cerebrum amitto. [In quacunque obstantia ruendo excerebrantur. Pet. Blesen. Serm. 47.

EXCESSVS, vt plurimum apud Tertullianum mortem significat, [Præcipio igitur tibi, quanta continentia potes post excessum nostrum renunties nuptijs. lib. 1. ad Vxorem cap. 1. Post excessum omninò non nubitur. Idem aduersus Valent. cap. 32.] In eadem significatione Matthæus Euangelista ait : [Loquebantur de excessu. cap. 17.] Nonnunquam verò idem Tertull. in significatu relaxationis, vel transgressionis hoc vocabulo vsus est; quemadmodum quando dixit: [Adde, quod & hæc ipsa huius consilij interiectio, quasi ioterrogationem excessus sui passa, statim se refrenat, & reuocat. Exhortat. ad Cast. cap. 4.] Vide *Delictum*.

EXCETRA, hydra, serpens io aquis degens, & translatiuè pro impatientia accipitur à Tertulliano. [Talis igitur excetra delictorum cur non dominum offendat ? de patieotia cap. 5.] Aliqui tamen *Exhedram* legere mallent, quia impatientiæ defectus est omnium delictorum sedes ; sed melius videtur excetram legendum ; hydra enim aptiùs impatientiæ est typus, ex qua cætera vitia pullulant. FR. De hac serpentis specie mentionem facit D. Hieronymus in epist. ad Iulianum Diacon. inquiens : [Hibera Excetra ore dilaniet.] Alij hunc locum legunt *Hydra Excetra*.

EXCIONITA. Vide *Stylita*.

EXCOECATVS. Vide *Eluminatus*.

EXCOMMVNICATIO, ecclesiastica censura, per quam Christianus nedum à fidelium consortio seiungi cogitur : sed omni spirituali adiumento priuatur, hinc Excommunicatio dicitur, idest, *Extra communicationem*, quæ pœna vsque ab Apostolorum temporibus fuit in vsu, inuenitur enim in epist. prima Corinth. cap. 5. quod Apostolus quendam excommunicasset, de quo dicitur ibi: [Tradidi eum Satanæ in interitum carnis, vt spiritus saluus sit in die Domini nostri Iesu Christi.] Quem locum expositores de excommunicatione intelligunt : nam qui à mystico Ecclesiæ corpore separatus reperitur, in manu Satanæ remanet, quo loquendi modo vsi sunt etiam Sancti Patres. [Qui ab Ecclesiæ corpore respuuntur, quæ Christi est corpus, tanquã alieni à Dei corpore, dominatui diaboli tradũtur. S. Hilar. in psal. 118.] Quæ excommunicatio nè contemptibilis apud fideles efficiatur ; Sac. Trident. Synodus Prælatos admonet, vt cum moderamine adhibeatur, quod D. Gregorius etiam aduerterat, inquiẽs: [Sub magno moderamine pastores Ecclesię, vel soluere studeant, vel ligare. homil. 29. in Euang.] Antiqnitùs omnes excommunicati exosi, & abominati erant à fidelibus, tùm in spirituali, tùm etiam io temporali participatione : sed postea Martinus V. vigore eius bullæ publicos Clericorum percussores, & excommunicatos denunciatos tantùm vitandos esse declarauit, huiusmodi damnationis species apud Druidas Gallorum gentiles Sacerdotes antiquitùs reperiebatur, de qua Cæsar lib. 6. de bello Gallico ait : [Si quis aut priuatus, aut publicus eorum decreto non stetit, sacrificijs interdicunt. Hæc pœna apud eos est grauissima, quibus ità est interdictum, ij numero impiorum, ac sceleratorum habentur ab ijs omnes decedunt, aditum eorum, sermonemque defugiunt, nè quis ex contagione incommodi accipiat, neque ijs petentibus ius redditur, neque honos vllus communicatur.] FR. quod excommunicatio pro re leui non sit infligenda habetur in can. nemo Episcoporum, & can. oullus Sacerdos. 11. quæst. 3. De differentia autem inter maiorem, & minorem excõmunicationem. Vide Glossam in can. si quem. de sentent. excom. Vlterius in regulis monasticis hæc vox *Excommunicatio* non semper accipitur rigorosè pro ecclesiastica censura; sed pro quadam corporali mortificatione, ac segregatione à cæteris Monachis ; sic etiam D. August. verbo *Excommunicor* pro absentari, & abstineri vsus est, qui sic ait : [Qui enim, sicut dixi, cognoscens reatum suum, ipse se humiliter ab Altari Ecclesiæ pro emendatione vitæ remouere voluerit, ab æterno illo, & cælesti conuiuio excommunicari penitùs non timebit. Serm. 253. de tempore.] Vide *A:rimonia*. *Anathema*. *Clausura*. *Noto*. *Pressura*. Excommunicatio in bulla Cœnæ. Vide *Processus*.

EXCOMMVNICO. Vide *Anathematizo*. *Noto*.

EXCONDICO. FR. promissionem, seu dictum retracto, reuoco. [Quod Hadulpho missaticum tunm commiseras, de quo missatico se non excondixit. Hincmar.

EXCVLTORES FONTIVM. Vide *Facularum accensores*.

EXCVSATIO. Vide *Sunnis*.

EXCVSO, pro excludo : in regula S. Benedicti. cap. 65. §. 1. Ità etiam Pontius in Cypriani vita ioquit : [Magis enim dignus efficitur qui, quod meretur, excusat.

EXECRATVS. FR. degradatus. [In diuisione est non consecratus ; sed execratus Episcopus. can. pudendæ. 28. quæst. 1.] dicitur etiam dignitate exutus. can. ait Cælestinus. 24. quæst. 1. Eius Synonima. Vide *Dissecratus*. *Degradatus*. *Exauctoratio*.

EXEDRA. Vide *Gazophylacium*, & in dict. *Absida*. *Perinolium*. FR. Exedra est absida quædam separata modicùm quidem à templo, vel palatio, & inde dicta, quod extra hæreat, græcè autem *Cyclon* vocatur. Vvalfrid. de rebus Eccl. cap. 6.

EXEGESIS. FR. expositio sacra; vocabulum Ægy-
ptiacum

ptiacum existimat Budeus; nam ait, *Exegetes* appellāt illi rerum sacrarum interpretes. Latini verò *Exegetica* libros pontificales denominarūt, & a Floro Caroli Calui coætaneo *Exegesis* appellatus est eius tractatus de expositione Missæ sacrificij. In Biblioth. Patrum editionis secundæ tom. 6. pag. 262.

EXEMPLO, transcribo. [Nocturno sub tempore, famulante lumine, celeritèr exemplauit. Greg. Turonen. lib. 1. miracul. cap. 64.] FR. de hoc verbo, sæpè in instrumentorum, & priuilegiorum transcriptionibus. [Ità diligenter exemplaui, & scripsi. In priuilegio Caroli Magni. apud Tortigium de Cryptis Vatican. edit. 2. pag. 510.

EXENIVM. Vide *Xenium*.

EXEQVIÆ, funerale officium, ità dicitur, quia defuncti voluntas exequitur, vt Mutio Capuccino de off. mort. cap. 6. placet, vel iuxta Durandi opinionem, quia officium defunctorum extra horas canonicas recitatur, vel ex eo quia, vt asserit Donatus, ad aliam vitam defunctos sequuntur viuentes. S. Zeno Episc. & Martyr. Serm. 3. de Abrahamo, *Viuas exequias* sacrificium Isach eius filij argutè appellauit. FR. An liceat pro viuentibus exequias celebrare, disputant Theologi; sed pro affirmatiua varia huius rei exempla afferuntur, vt de Carolo V. Imperatore ex Famiani Stradæ historia, qui, dum viueret, ex Ioannis Regulæ Ordinis S. Hieronymi consilio, sibi exequias celebrari iusserat, imitando in hoc Albertum Magnum, sicut Ferdinandus de Castillo libro. 3. in S Dominici historia cap. 43. refert. Idem fecerat Petrus Vellius, de quo in vita S. Francisci Xauerij legitur. Nihilominus hoc non licere alij docent, quos citat, & sequitur Layman. lib 5 moral. tract. 5. cap. 2. n. 15. ¶ In exequijs fit aspersio aquæ benedictæ super cadauer, vel tumulum, incensoque benedicto thurificatur, in symbolum fidei, quod corpora, nempè, illa incorrupta resurrectura sint in die Iudicij. Prudent. in hymno. de exequijs mortuorum. Solebant Antiqui sub cadauera spargere arborum folia, ad denotandam futuræ resurrectionis spem; de hedera, & lauro mentionem facit. Durandus lib. 7. cap. 35. his verbis: [Hedera quoque, vel laurus, & huiusmodi, quæ semper seruant virorem, in sarcophago corpori substernuntur, ad significandum, quod, qui moriuntur in Christo, viuere non desinunt. [De hac consuetudine Gregor. Turonen. de gloria Confessorum cap. 84. agens, de S. Valerio Episc. inquit: [Lauri etiam folia sub se habebat strata, de quibus assumens Episcopus, multis infirmis præbuit medicinam.] Ac nostris temporibus quando remota fuerunt corpora Sanctorum Apostolorum Simonis, & Iudæ in Vaticana Basilica, sub ea sacra deposita inuenta sunt aliqua lauri folia, quod in actis pub. eiusdem translationis testatur. FR sub corpore incorrupto per XIV. fermè sæcula S. Cæciliæ V. & M. de anno 1599. inuento, adhuc extabant viridia cedri folia, vt mihi testata fuit quondam Donna Theodora Iacubilli oculata testis eiusdem Monasterij Sanctæ Cæciliæ Transtyberinæ monialis. ¶ In Melita sub mortuorum capita puluinar cedri, vel chrysomali folijs refertum solent imponere. In eadem insula à defunctorū hæredibus, ac consanguineis etiam pauperibus pro anima defuncti, præter panis quantitatem, distribui solent fabæ coctæ, quas *Beghillam* vocant, ex turcico vocabulo *Begala*, idest, fabæ, quod in multis Italiæ locis pro animabus defunctorum erogari vidi; ritus quidem gentilis, vt ex Festo colligitur; nam propter languidam, & decoloratam fabæ speciem, mortis figuram repræsentabat. Debent autem superfluæ expensæ in exequijs euitari; nam, vt benè Chrysologus Serm. 9. aduertit, inquiens: [Sunt enim ostentationis nundinatio, non autem commercium charitatis.] Vide *Defunctus. Missa defunctorum*.

EXEQVIALIS, quod ad exequias pertinet.

EXEQVVTOR TESTAMENTARIVS. Vide *Erogator*.

EXERCITALIS. FR. miles, qui in exercitu militat ad differentiam præsidiariorum militum, & similium. [Si quisque exercitalium in eandem bellicam expeditionem proficiens, minimè Ducem suum secutus fuerit &c. In constit. Visigotorum. lb. 6. tit. 2. l. 9 & l. si quis de exercitalibus.] Item operarius etiam intelligitur. l. recolimus. de homicidio Liberi hominis.

EXERCITIVM. Vide. *Asceticon. Exercitium*.

EXERCITIVVM, exercitium; ità Luitprandus lib. 2. cap. 3. de Theodoræ Augustæ duabus filijs agens inquit; [Sibi non solùm æquales; verum etiam Veneris exercitiuo promptiores.

EXERCITO. FR. verbum, quod exercitum ducere significat: [Es hoc promittimus, vt ibi volueritis exercitare in alio Ducatu &c. In capitulare Sicardi. cap. 19. apud Camillum Peregrinum in hist. Longobar. Princ.

EXERTE, manifestè. [De nubendo verò in Domino cum dicit. Tantum in Domino iàm non suadet; sed exertè iubet. Tertull. lib. 2. ad Vxor. cap. 1.

EXERTVS, clarus, & manifestus. [Si enim & hostes exertos non tantùm vindices, occultos agere vellemus; deest nobis vis numerorum, atque copiarum. Tertull. aduers. gentes. cap. 37.

EXFESTVCO, à possessione demoueo, & è contra *Infestuco* in possessionem mitto; antiquitùs enim virga, seu festuca signum possessionis tradebatur, & quando possessio cedebatur, seu quid simile, tunc possessor antiquus remouebat à se, seù proijciebat virgam, vel festucam. [Tandem miser iuuenis à villico persuasus Creatorem suum ore suo negauit, manu exfestucauit, diabolum homagium faciens. Cæsar. lib. 2. cap. 13.]

cap. 13.] Vide Etymon in dict. *Fiſtucus nodatus*.

EXFIBVLO, fibulam exſoluo. Apud Prudentium.

EXHÆREDEM FACIRE. FR. hæreditate priuare. l. de eo præcipimus. de neceſſario relinquendis.

EXHEDRA. Vide *Abſida. Excetra.*

EXIGO, Vide *Exactio*.

EXINVATVS, inuolutus, implicatus. [Vt vix rudentem attigerit, cum velum videret iàm exinuatum in contos ſuos. Paulin. epiſt. 34.] qua phraſi modum nauticum in colligendis velis, & circum antennam illa inuoluta ſignificare voluit. Vſitatiùs tamen *Exſinuatus* diceretur.

EXLEX, ſicut enormis, ideſt, extra normam; ſic exlex extra leges dicitur, qua dictione Simeon iunior Pater Græcus vſus eſt orat. 9.

EXMERO, purgo: [Ipſum argentum exmerent, & ſinè fraude. In conſt. Caroli Calui, tit. 31. cap. 13.

EXOCATACOELI, Ἐξωκατάκοιλοι, ſic aliqui Conſtantinopolitanæ Eccleſiæ officiales appellabantur; nàm extra patriarchium pernoctabant, erant enim in ciuitate Parochi; ideo in eorum parochijs pernoctare tenebantur. Hi ſex erant, nimirum, Magnus Oeconomus. Magnus Sacellarius. Magnus Scheuophylax. Magnus Chartophylax. Præpoſitus paruo Sacello, & Protecdicus: Balſamon autem quinque tantùm numerat, quia ſextus, & vltimus à Patriarcha Gregorio Xyphilino ſub imperio Alexij Comneni additus fuerat, quorum officia in eorum proprijs locis explicabuntur. Erant itaque hæ dignitates maximæ authoritatis, & præeminentiæ; ità vt in publicis conſeſſionibus Epiſcopos præcederent cum illius Eccleſiæ veluti Cardinales eſſent, & vti tales in Florentino Concilio habiti ſunt, in cuius acta hæc habentur: [Patriarcha Papam ſtantem oſculatus eſt in gena; nos verò cum Exocatacœlis ſedentis dexteram, & genam oſculati ſumus.] In patriarchatu Diaconorum officium exercebant, vt in dict. *Archidiaconus* diximus; in qua functione planeta vtebantur. Hinc recentiorum Græcorum error conuincitur, dùm Latinos calumniantur, quia in officio Diaconi aliquando Sacerdotes ſuccûbere permittunt, aduerſus quos calumniatores Emanuel Caleca lib. 4. cap. 21 inter alia affert hoc eorundem exemplum ſupradictarum dignitatum, quibus cum præditi eſſent Presbyteri; in miſſa tamen patriarchali officium Diaconi exercebant. Quæ dignitates, licet ſex numerentur: tamen re vera erant ſeptem: nàm dignitas Archidiaconalis, cum ſit ad nutum Patriarchæ amouibilis, non connumeratur. FR Adrianus verò Iunius primam ſyllabam diuiſim legit, nempè, ἓξ κατάκοιλοι, ideſt, ſex Catacœli, quia (vt ait) erant eorum parochiales Eccleſiæ in vallibus ſituatæ, at præterquam hoc ſinè fundamento commentatur; inuериſimile quoque videtur, quod in illa tàm magnifica Ciuitate Conſtantinopolitana non ampliùs, quàm ſex parochiæ reperirentur, & omnes in vallibus ſitæ, & à fortiori, quod tempore Balſamonis, quando, nimirum, non ſex: ſed quinque tantùm erant huiuſmodi Parochi, tunc etiam *Exocatacœli* appellarentur. In Nouellis Alexij Comneni Imp. à Leúclauio collectis legitur motam fuiſſe litem inter Epiſcopos ex vna parte, & Chartophylacem ex altera, vnam, ſcilicet, ex ſupradictis dignitatibus ſuper præcedentia, in cuius fauorem ſcripſit his verbis Imperator, [Quod ſederet ante Epiſcopos, quoties illos conuenire ob aliquam neceſſitatem oportebat.] Et Syluester Sguropolus Exocatacœlus, quod in Florentino Concilio ante Epiſcopos eius æquales non ſediſſent conqueritur, & talia in eorum fauorem ibi ſect. 4. cap. 10. adducit: [Nam vt illi quinque ſenſus nunquam ab homine viuo remouentur; ità nec illi à latere Patriarchæ diſcedunt. Semper ſupra Archiepiſcopos capiebant loca, ac vt præſides patriarchici ſenatus celebrabantur.] De Conſtantinopolitanis Cardinalibus mentionem facit Ioannes Papa VIII. ad Auguſtum Baſilicum Leonem ſcribens, & Adrianus Papa, quando in ſede patriarchali reſtituerat Photium, qui à Summis Pontificibus eius prædeceſſoribus ea ſede priuatus fuerat, hanc conditionem Adrianus adiecit, nempè: [Vt poſt mortem Photij fratris noſtri, nullus ex dignitate mundana ad pontificalem honorem aſcendat; ſed ex Presbyteris Cardinalibus eiuſdem Eccleſiæ, vel Diaconibus, aut ex alijs Sacerdotibus, qui ſub Eccleſia Conſtantinopolitana conſiſtunt. apud Baron.] Vide *Protonotarius*.

EXOCHE, ἐξοχή, tumor, ſumitur etiam pro hemoroide. [Nec ambulare, nec ſedere poſſum rhagadis & exochadis dolore, & tumore. D. Aug. epiſt. 148. ad Fratr.] De ſignificatione huius vocabuli à Clemente VIII. eius Medicus interrogatus reſpondere neſciuit. Vide *Rhagas*.

EXOCIONIVM, & *Exocionita*. Vide *Stylita*.

EXODIVS, ἐξόδιος, cantus. Adriani Iunij lexicon Græco lat. de quo D. Hieronym. lib. 2. contra Ruff. licet aliqui commentum in Exodum ſignificare putent.

EXODVS, vnus ex pentateuchi libris; ἔξοδος enim græcè exitum ſignificat; nàm in hoc libro de liberatione Iſraëlitici populi ex Ægypto agitur.

EXOMOLOGESIS, ἐξομολόγησις, confeſſionem denotat; aliquando tamen non ſignificat ſacramentalem confeſſionem. [Vt qui libellos à Martyribus acceperunt, ſi incommodo aliquo, aut infirmitatis periculo occupati fuerint, non expectent præſentiam noſtram, quin apud Presbyterum quemcunque præſentem: vel ſi Presbyter repertus non fuerit, & vrgere exitus cœperit, apud Diaconum quoque exomologeſim facere deli-

delicti sui possint. D. Cyprian. epist. 17. lib. 3.] Ac propriè vltimum actum publici pœnitentis significat, quando, scilicet, post satisfactionis complementum, ab Episcopo in Ecclesiam conducebatur; vbi ad terram prostratus, & coram Clero, ac populo commissa crimina detestabat, cum proposito emendationis. [Tanto operosior probatio, vt non sola conscientia, sed etiam aliquo actu administretur, is actus, qui magis græco vocabulo exprimitur, & frequentatur, exomologesis est. Tertull. de Pœnit. cap. 9. Si de exomologesi retractas, gehennam in corde considera, quam tibi exomologesis extinguet &c. Ibidem cap. 12.] Et clariùs S. Cyprian lib. 1. epist. 11. aie: [Æstimato iusto tempore, postea exomologesi facta, ad Ecclesiam redeat.] Aliquando etiam hoc vocabulum processionem in signum pœnitentiæ, ad implorandam diuinam misericordiam denotat, quando, scilicet, Deus per turbines, & ærumnas contra humanum genus iratum se ostendit. [Pro incolumitate Principis nostri, atque salutatione populi, & indulgentia totius peccati, & à cunctorum fidelium cordibus expulsione diaboli, exomologeses votis glisentibus celebrentur. Concil. Tolet. XVII. can. 6.] In eodem sensu, eodemque vocabulo Concilium Lugdunen. III. can. 32. vtitur. FR. Gloss. in can. quod si pœnitentiam. 27. quæst. 1. exomologesim pœnitentiam, vel satisfactionem intelligit. Vide Baron. An. 56. n. 16. 17. & 18. De confessione verò sacramentali. Vide *Confessio sacramentalis*. *Humilifico*.

EXONIA. Vide *Sunnia*.

EXORBITATIO, deuiatio, distractio. [Ideoque & à primordio exorbitationis capacem. Tertull. de anim. cap. 4.] Vbi de homine loquitur, qui, nimirum, quatenus corporalis sit, ab eius creationis primordio ad vitium, & ad malum deuius est, ac distractus. In eodem sensu D. Aug. [Exorbitare ab itinere sapientiæ. lib. 9. de Ciuit. Dei] dixit.

EXORCISTA, ἐξορκιστής, vnus ex quatuor minoribus ordinibus, cuius officium est Energumenos abiurare. Refert Beda Salomonem exorcistas constituisse, ac eos in modo exorcizandi instruxisse, authorem afferens Iosephum hebræum lib. 8. cap. 2. Amalar. de eccles. off. lib. 2. cap. 9. Et Origenes cap. 35. in Matth. testatur Salomonis exorcismorum librum ad sui vsque tempora conseruatum fuisse. Prudentius in Apoth. contra Iudæos exorcizandi huiusmodi carmina composuit.

Intonat Antistes Domini: fuge callide serpes.
Exue te membris, & spiras solue latentes.
Mancipium Christi fur corruptissime vexas,
Desine, Christus adest humani corporis vltor.
Non licet, vt spolium rapias, cui Christus inhæsit.
Pulsus abi, ventose liquor, Christus iubet, exi.

Erat etiam Exorcistæ officium Cathecumenos ante Baptismum exorciaare. Cyprian. epist. 76. Optat. Mileuit. Catechum. myst. 2. Nazianz. lib. 4. Basil. orat. de baptismo. Ambros. ad Amphiloc. Chrysost. de Sacram. lib. 1. cap. 5. Exorcistæ, de quibus Vlpianus Christianorum inimicissimus loquitur, erant idolatræ, qui superstitiosis incantationibus à Dæmonibus vexatos curare ostentabant: sic enim inquit ille: [Non tamen si incantauit, si imprecatus est, si (vt vulgari verbo impostorum vtar) exorcizauit. in l. 1. ff. de var. & extraord. cognit.] per impostores tamen Christicolas intelligit, quorum vulgari vocabulo *Exorcizare* vtitur, vt Hieronymus epist. 16. senserat. Item exorcistæ *Actores templi* appellantur. Isid. lib. 2. cap. 13. de Eccles. offic. FR Iosephus hebræus supra allegatus addit ibidem se vidisse Eleazarum hebræum quendam in conspectu Vespasiani Imperatoris anulo, in cuius lapillo insculpta erat quædam radix à Salomone tanquam dæmonum expulsatrix indicata, qua energumenum liberauerat, applicando, scilicet, ad patientis nares huiusmodi sigillum: fortasse erat *Radix Baras*, quæ in officinis *Herba paris*., seu *Radix paris* communiter vocatur, quam exorcistæ ad hunc effectum valdè commendant. Quod supra dicitur *Cathecumenos ante baptismum exorcizare &c.* Id bis fieri solebat, nempè viginti dies ante baptismum. can. Ante viginti. de consecrat. dist. 4. vbi Glossa *Exorcizare* in hoc loco adiuuare interpreratur: secunda verò vice exorcizabantur antè baptismum. can. dehinc iterum exorcizantur. eadem dist. 4. idest, per tres dies ante baptismum. Glossa ibid. Cæterum *Exorcista* dicitur *Defensor*; quia corpus à dæmonibus defendit. Glossa in can. Monachus. dist. 77. De Exorcistis mentionem facit Valent. Imp. in l. Presbyteros. 6. cod. de Episc. & Cler. Vide *Anagnosta*. *Probabilis*.

EXORNO, pro deorno, spolio. [Nàm Ecclesias B. Petri, & Pauli exornare fecit eius sanctitas, & cuncta eorum cimelia, & ornatus in hanc Ciuitatem Romanam introduxit. Anastasius Biblioth. in Adriano I.] vbi refert, quod propter metum hostilis Desiderij Longobardorum Regis aduentus in Vrbem, Pontifex omnia pretiosa ornamenta prædictarum Ecclesiarum abstulerat, & in tuto reposuerat.

EXORS. Extra sortem positus. [Primitiæ ergo quiescientium Christus. Sed, vtrum suorum quiescentium, qui quasi mortis exortes, dulci quodam sopore tenentur, an omnium mortuorum? D. Ambros. de fide Resur.

EXOS. Vide *Esox*.

EXPALMATVS, alapis percussus. [Vidi eum in horto ligatum, in atrio Pontificis expalmatum. Petrus Blesen. Serm. 18.] Eodem sensu reperitur vocabulum *Palmatus*. [Attendamus filium Virginis illitum sputis, palmatum colaphis. Idem Serm. 24.] Vide *Palmata*.

Ex-

Expecto, Vide *Obſerno*.

Experior. FR. pro defendo. Item pro ago. Gloſſa in cap. 1. de Iudicijs.

Expilo, FR. res iacentis hæreditatis ſubſtraho, Gloſſa in can. aut facta. de pœnit. diſt. 1.

Explorator. FR. Agens, procurator. [Si quando in cauſa capituli, vel cauſa ſtatus interpellatum fuerit, non per exploratores; ſed per ſe ipſos eſt agendum. can. ſi quando. 2. quæſt. 6.] ibi Gloſſa. Item explorator ſumitur in malam partem. Vide *Scamera*. *Speculator*. *Sculta*.

Expono. Vide *Intimo*.

Expudoratus. FR. ſinè pudore, & verecundia, aliqui tamen corruptè *Expuderatum* ſcribunt: à pudore enim componitur hoc vocabulum, & non à pudere.

Expulsor. Vide *Pellax*.

Expungo. FR. pro ſoluo, & debiti notam cancello. [Cumque ego vos pro me vicarios miſerim, & expungeretis neceſſitates fratrum ſumptibus. S. Cyprian. epiſt. 38.] Item, *Expungor* pro abſoluor à creditore: [Ille intercesſerit, ne quis poſſit expungi. Ibidem,] Quod tamen *Interceſſerit* cum aliqua interpoſitione impedire in hoc loco ſignificat. Vide *Intercedo*. Synonimum, Vide *Diſpungo*.

Expunctus, FR. liber, abſolutus. [Expuncta morte. Cyprian. de bono patientiæ. Expunctos contumelia Martyres. Tertull. lib. ad Martyr.] qui etiam verbo *Diſpungo* pro eodem ſignificatu vtitur; ità & Optatus Mileu. contra Parmenianum, Vide *Diſpungo*.

Exsinuatus. Vide *Exinuatus*.

Exsufflo, & *Exſuflo* diſſipo, diſperdo. [Conciditur vnitas Chriſti, blaſphematur hæreditas Chriſti, exſufflatur baptiſma Chriſti. Auguſt. epiſt. 162. contra Donatiſtas. [Item *Exſuflo* vnico, *f*, pro deteſtor, maledico, [Quis rogo fidelium non ſtatim cum ipſa magia primo deteſtetur, & exſuflet? Beda lib. 5. hiſt. Anglic. cap. 22.] & de quodam Chriſtiano, qui ob timorem Idolis incenſum obtulerat, Tertullian. lib. de Idolatria inquit: [Quo ore Chriſtianus thurarius, ſi per templa tranſibit, aras expuet, & exſuflabit, quibus ille proſpexerit?] Erat enim mos antiquorum in ſignum deteſtationis in expulſione malignorum ſpirituum inſufflare: [Latebis ne tecum lectulum tuum, cum corpuſculum tuum ſignas, cum aliquid immundum flatu expuis? Tertull. lib. 2. ad Vxor.] ſic etiam in exorciſmis fieri ſolet, Hinc etiam Monacho excommunicato porrigebatur maledictum victũ, & cum deteſtatione. [Et hoc ab Abbate exſufflatum, & non ſanctificatum. In Regula S. Fructuoſi cap. 14. §. 2.] FR. In can. ſi propterea 23. quæſt. 5. de iniuria ſacramentorum Chriſti à Regibus vindicanda inquit ibi Aug. [Quomodo vindicandum eſt à Regibus, quod Chriſti Sacramenta exſufflantur &c. Ecce quomodo Rex alienigena ſęuit nè blaſphemetur Deus Iſraël, qui potuit tres pueros de camino ignis liberare, & tamen nolunt, vt ſæuiant Reges Chriſtiani quia Chriſtus exſufflatur, &c.] Et inferius. [Quando vident Chriſtum, à quo liberati ſunt, exſufflari in Chriſtianis. can. Quando vult Deus. 23. quæſt. 4.

Exta. Vide *Thyas*.

Extales, viſcera, ab exta. Vide *Thyas*. Hinc Petrus Beluacen. de diuitijs epiſt. 102. ſcribens, pro doloribus colicis vocabulum hoc vſurpauit. [Hę ſunt muſcæ, quæ exterminant ſuauitatem vnguenti, aues, quas abigebat Abraham; mures, qui de terra, ideſt, affectione terrena ebulliunt, qui extales, ideſt, interiora corrodunt.

Extasis. Vide *Ecſtaſis*.

Extaticum. [Habemus adhue in extatico ſub ſimplici, & pari ſigno ſacræ redemptionis inſignia. Euſeb. Emiſſenus hom. 14.] Qui per dictum vocabulum primos ſex ſacræ Scripturæ libros intelligit; ſed mendoſè; *ἑξάτευχον* enim, ideſt, Exateuchum legendum eſt, at ſcripta, quæ ſub nomine Euſebij Emiſſeni partim apocrypha, partim ex alijs Sanctis Patribus decerpta, & partim ab Abbate quodam, qui multum poſt prædictum Euſebium vixerat, addita ſunt; ità Bellarminus, & Labbè de Scriptoribus Eccleſiaſticis in Euſebio Emiſſeno.

Extira Potestas. FR. forum ſæculare.

Extipices. FR. qui ſuperſtitioſè ex animalium extis vaticinabantur. [Mexentius intra muros incluſus Dijs victimas offerebat, & Extipices de belli euentu conſulebat. Zoſimus Comes in hiſt noua lib. 2.] Vide *Hydromantia*.

Extollo. FR. deturbo, ſuſcito, diſtraho, [Qui vacat otio, aut fabulis, & non eſt intentus lectioni; non ſolùm ſibi inutilis eſt; ſed etiam alios extollit. In Regula S. Benedicti cap. 48.

Extorris. Vide *Confeſſor*.

Extra Catholicam Ecclesiam. non eſt locus veri ſacrificij. 1. quæſt. 1. can. 70. FR. ideſt, extra formam Eccleſiæ Catholicæ. Gloſſa ibi. Item extra Eccleſiam eſſe dicitur, qui cum Epiſcopo nõ eſt. Gloſſa in can. qui cathedrã. diſt. 93.

Extralegalis. FR. Gentilis, infidelis. [Nunquid Pagani extralegales poſſunt cantare Deo. Optat. Mileuit. lib. 2.

Extramuraneus. Vide)(*Intramuraneus*.

Extumulor. FR. exhumari ſignificat, 3. decretal. tit. 28. cap. 12.

Exulaticius. FR. profugus, dictio barbara in Cyrilli gloſſa, quę etiam habet *Fugitiuoſus* in eodem ſenſu.

Exulor, in exilium mittor. [Rogabat enim Sanctus ille, vt ſineretur in eadem cuſtodia, quouſque exularetur, & ad horam auferetur de cuſtodia. Collect. Anaſtaſij de exilio S Martini Papæ per Iacobum Sirmondum edita.

Exultet iam &c. Vide *Cereus paſchalis*. Verba ibi ex Diuo Hieron. corrigenda. Vide *Paſcha*.

Exunnia. Excuſatio. Vide *Sunnis*.

Exutus Dignitate. Vide *Execratus*.

Exuviæ. Vide *Baptiſmus*.

F. quid significabat apud antiquos. Vide *Pandectæ*.

FABALIA. FR. locus vbi fabæ satæ sunt. [Pythagoras verò, ne per fabalia quidem transeundo, discipulis suis tradidit. Tertull. de anima. cap. 31.

FABANA, faba fracta, seu fabarum polenta [Tantam fabanam coxit, vt per totam hebdomadam satis haberet. In vita S. Caruleph i.] In aliquibus mendosis Codicibus *Fabianam* reperitur.

FABARIVS, perantiquum Cantorum vocamen., [Antiqui pridem, quàm cantandum erat, cibis abstinebant, psallentes tamen legumine in causa vocis assiduè vtebantur. Vnde & Cantores apud Gentiles Fabarij dicti sunt. Isidor. de Ecclesf. off. lib. 2. cap. 12.] FR. Plinius hoc leguminis genus ait esse pectorale medicamentum. [Allium tussim sanat fractæ incoctum fabæ, atque ità in cibum sumptum. lib. 20 cap. 6.

FABER LIGNARIVS. Vide *Dendrophorus*.

FABRICENSIS. FR. qui publica arma fabricat. Glossa in cap. 12. lib. 5. de sent. excommun. in sexto. Vide *Signatus manu*.

FABVLA, sumitur aliquando pro historica narratione: verbum enim hoc à *For, faris*, idest, loquor, narro, originatur, & in hoc sensu D. Hieronymus cap. 13. Commentariorum. Susannæ historiam fabulam appellauit, vnde aliqui hæretici sumpto prætextu, eã historiam fabulosam fuisse asseruere. sed idem Sanctus Doctor sufficienter sese declarat in Apologia ad Ruffinum, inquiens: [Quod autem refero, quid aduersum Susannæ, & hymnum trium puerorum, & Belis draconis fabulas, quæ in volumine hebraico non habentur.] Sic fabulas appellauit res, quæ verè eidem acciderant inquiens: [Et nè veteres replicando historias longum faciam, breuem tibi fabulam referam, quæ infantiæ meæ temporibus accidit. Idem epist. 24.] Fabulas vocauit sermones spirituales etiam D. Cyprianus. [Hic iucundum sermonibus diem ducere, & studentibus fabulis in diuina præcepta conscientiã pectoris erudire. epist. 1.] In eodẽ sensu epist. 1. lib. 1. ad Iustum D. Ambrosius ità scribserat: [Pulcrè admones frater, vt epistolares fabulas &c.] idest, narrationes. Et D. Lucas Euangelista cap. 24 inquit: [Et factum est dum fabularentur,] idest, dùm discurrerent, & tractarent de Christi passione. Et verbum. *Adfabulor* contractare significat. FR. sic etiam apud Veteres. [Stabant forte vna in vestibulo palatij fabulantes Fronto Cornelius, & Festus Posthumius. Gell. lib. 19. cap. 13.] & Seneca: [Sic seruata nobilis fabula, & exemplum duarum vrbium. lib. 3. de beneficijs cap. 23.] vbi fabula pro historia intellexit; atque inter syluam Deorum Fabulinum Numen infantium habebant Gentiles, quod ità superstitiosè appellabant, ex eo quia credebant ab eo infantium linguas ad fabulandum, seu loquendum disponi. Fabula etiam significat pactũ, conuersio contractus. l. si quis sponsauerit. de sponsalibus, l. si dixerit. eod. tit. & l. si quis peculiũ de eo, qui peculium. Ridicula quidem est Glossæ expositio in can cum multa. dist. 86. vbi sic textus habet: [Sed post hoc peruenit ad nos (quod sine verecundia memorare non possumus) fraternitatem vestram grammaticam quibusdam exponere &c.] Ibi autem duas ineptias committit Glossator: prima enim, quod pro *Grammatica* fabulam intelligit: secunda, quod *Exponere*, prædicare in Ecclesia verrit; Sed textus clarè loquitur, dum ait *Quibusdam*, ergo non publicè in Ecclesia, sed priuatim docebat grammaticam ille, de quo agitur, & ex sequentibus texti verbis melius intelligitur; nam idem Episcopus, qui in hoc textu reprehenditur, nedum quia grammaticam quibusdam exponebat; sed etiam quia canebat, sic inquiens: [Et quã graue sit Episcopis canere, quod nec religioso conueniat, considera.] Sed canere in Ecclesia nec Episcopo nec Religioso dedecus esset; ergo de cantu profano, quod quidem haud in Ecclesia; sed in domo priuata, quibusdam audientibus, intelligitur illum exprobratum fuisse. Anilis fabula. Vide *Dicibulum*.

FACELLA, facula. [Et mox tres facellæ veluti stellæ apparuerunt supra ipsorum corpora, quæ furtim subtraximus, & abiuimus præcedentibus nos cælestibus illis lucernis. In Actis S. Tharacij Martyris.

FACIALIS, sudarium; facialis dicitur à facie, à qua sudores &c. extergit. [Hic Sanctus vsque ad horam obitus sui nil lineum gustauit extra facialem. Pallad. in Lausiaca. cap. 1.] Ideo *Facitergium* etiam dicitur: [Acupicta nunquam, nisi in mappulis, ac facitergijs, in quibus iusserit, fiant. in regulis S. Cæsariæ Virginis] FR. *Mappula* autem, & *Facitergium* stolam, seu mani pulũ non rarò significant. Vide *Mappula. Orariũ*.

FACIO, pro sacrifico. [Placuit inter eos, qui post fidem baptismi salutaris adulta ætate ad templum idolatraticus accesserit, & fecerit, quod est crimen principale, & summum scelus, placuit in fine eum communionem accipere. Concil. Eliberitan..] In eadem significatione reperitur in cap. 22. Lucæ. [Hæc quotiescumque feceritis:] idest, sacrificaueritis. In græca Liturgia. S. Io: Chrysostomi legitur, quod Diaconus antequam incipiatur Missæ sacrificium coram celebrante se inclinet, & petens ab eo benedictionem dicat: [Tempus faciendi Domine, benedic Domine,] Eodemque modo apud Varronem. [Agnam Ioui facere.] pro sacrificare, habetur. Hoc idem verbum cum Datiuo, seu Ablatiuo apud Tertull. concurrere, seu consentire significat, vt [Facere cum Sanctis.] Item ponere denotat, vt facere in tutum. [Et ea diligentèr inquirere, & cum omni cautela in tutum facere. D. Gregor. lib. 7. epist. 45. Ad Sergium Defensorem.

FACITERGIVM. Vide *Facialis*.

FACVLARVM ACCENSORES, FR. dicebantur Christiani, qui Gentilium superstitiones retinentes, lucernas ad fontes, quæ tanquam numina ab Ethnicis habebantur, accendebant, quæ superstitio à Concilijs Toletano, Antisiodorensi, & Nannatensi alijsque condemnata fuit; & *Excultores fontium* etiam dicebantur, de quibus Burcardus sic inquit; [Vel si aliquis vota ad arbores, vel ad fontes, vel ad lapides faciat, vel ibi candelam, seu quodlibet munus deferat, veluti ibi quoddam numen sit. lib. 8. cap. 94.] Eademque stultitia à Carlo Magno in eius capitulari lib. 1. cap. 64. damnata sub his verbis fuit: [De arboribus, vel petris, vel fontibus, vbi stulti luminaria, vel alias obseruationes faciunt, omnino mandamus, vt iste pessimus vsus, & Deo execrabilis, vbicumque sit, tollatur, & destruatur.] de petris terminis agrorum intelligit, apud antiquos pro Numinibus habitis, vt author est Festus, & Tit. Liu. 1. ab vrbe Cond. Vide *Acerkus Mercurij*.

FACVNDIA. FR. facultas, vel ius ad aliquid agendum. l. si quis alium. de culpis seruorum.

FADERFIVM. FR. Hæreditas paterna à Longobardicis vocibus. *Fader*, idest, Pater, & *Erfe* hæreditas, de quo vocabulo sæpè in Longobardorum legibus fit mentio.

FÆLICIS RECORDATIONIS. Vide *Bona memoris*.

FAGOLIDORVS. FR. ex græco φαγολοίδορος, irrisiones degustantem significat. [Si autem amici mei, & hanc subsannauerint; & dicit eis, quod nemo eos compellat, vt scribant. Sed vereor, nè illud in eis eueniat, quod græcè significantius dicitur, vt vocentur fagolidori, quod est manducantes fannas. D. Hieronymus in præfat. ad Ezechielem] φάγω enim græcè manducare significat; at Vocabularij Ecclesiastici Author *Fagoldori* mendosè scribit.

FAIA. FR. Glans, seu arbor ferens glandes. l. si quis roborem. de damno, & iniutia.

FAIDA, grauis, & manifesta inimicitia ex aliqua occisione oborta; Alij tamen vindictam intelligunt ex inimicitia genitam, quam Germani *Feid* dicunt. [Si quis propter faidam fugiunt in aliam patriam, & dimittunt vxores suas, nec illi viri, nec illæ fœminæ accipiant alterum coniugium. In Synodo sub Pipino Rege celebrata cap. 118.] FR. & l. si quis pro faida. de faidosis. Sępè G. in F. in multis dictionibus mutatum legimus, sic fortasse à dictione *Ghaida*, quæ Arabice odium significat, in *Faidam* mutatum est. Item faida pro pœna soluenda ad inimicitiarum compositionem. l. si quis Longobar. de homicidio hominis liberi.

FAIDOSVS, odiosus, seu qui inimicitiam nutrit in se, aut animum vindicandi habet; [Si faidosus sit quis, discutiatur, quis ex duobus contrarius sit, vt pacati fiant, & distringantur ad pacem; etiam si noluerint. In capitular. Caroli Magni cap. 6.] FR. *Faidosus* inimicus, rixosus. l. si quis pro faida. de faidosis.

FALCASTRVM, seu *Falcaster*, sparum, runca, runcina, seu aliud instrumentum ferreum ad modum falcis formatum, quo spinæ, cespites, & similia extirpantur. [Quadam verò die ei dare ferramentum iussit, quod ad falcis similitudinem falcastrum vocatur, vt de loco quodam vepres abscinderet, quatenus illic hortus fieri deberet. D. Gregor. lib. 2. dialog. cap. 6.] FR. Apud Fulbertum Carnotensem mendosè legitur *Falcastis*, pro falcastris, sic: [Et lanceis falcastis, & gladijs in ipso atrio principalis Ecclesiæ trucidauerunt. epist. 45.

FALCONISTA. FR. qui falconibus ad venationem vtitur. [Quem soporantem Giselbertus de Aemestel à somno suscitans, indetinenter monuit, vt cum falconistis vrbem exiret; quoniam inaudita copia volatilium in campestribus resideret. In Vita Ioa: 11. Episc.] Sed Falconarius ab Hincmaro ep. 3. cap. 16. appellatur. Vide *Fulcarius*. Vsus falconum pro venatione Constantini Magni temporibus inuentus fuit, & primus, qui de hac venatione scripserat Iulius Firmicus extitit.

FALDISTORIVM, Episcopi, seu Abbatis mitrati sedes humilis, cuius forma ad instar antiquę sellæ curulis est; eius verò etymologia est iuxtà Paridis de Grassis opinionem quasi *Fandistorium*, idest, fandi, & perorandi locus. Cencius Camerarius *Fatestorium* appellat; alij tamen à *Falda* Saxonica voce, quæ clausum locum significat, originem trahunt. Gregor. Turon. *Faldeonem* vocauit sellam stercoratiam; [Ad ventrem purgandum in faldeone sedebat. In supplemento Gallicarum. hist. cap 34.] FR. Atq; alij *In faldone*, prædicti Gregorij locum legunt. quare existimo Faldistorium à falde strato dici; sic italicè *Faldes montium*, idest fimbriæ, & pedes montium dicuntur; sic sella ista, quia in extremi-

tremitate strati, quod à throno, & sublimitate cathedræ dependet, solet collocari, ideo ità appelletur ☩: Nam in cornu epistolæ ponitur ob reuerentiam cathedræ, quæ dignorem in Euangelij parte locum obtinet, sic etiam Celebrans in faldistorio sedens, ac versus populum respiciens, eius dexteram respectiuè ad cathedrā honoris causa prębet. In hoc ergo faldistorio solemniter celebrant Episcopi, vbi iurisdictione carent, seu in proprijs Diœcesibus, quando, nempè, aliqua maior ecclesiastica dignitas præsens sit, seù quando in collatione ordinum sedet ante Altare, seu in memoriam passionis Domini Feria VI. parasceue celebrans, tunc sedens vergere debet faciem ad cornu Euangelij. Cærem. Episc. lib. 2. cap. 29. Maximum præiudicium episcopali dignitati committunt Episcopi, qui in propria Diœcesi apud Regularium Ecclesias, seu alibi solemniter celebrantes faldistorio huiusmodi vtuntur, exemplum Romanæ Vrbis arripientes, vbi Episcopi, & Cardinales in Ecclesijs Regularis faldistorijs vtuntur: equiuocant enim, quia ibi non ex eo quod Ecclesia Regularium sit; sed ob reuerentiam Pontificis hoc fit, sicut etiam Concionatores Sacerdotes Romæ stolis ob eandem reuerentiā non vtuntur, & licet Cardinales in his locis, & coram Pontifice solemniter celebrantes in Faldistorio sedeant; quando tamen in eorum titulis solemniter celebrant, habent ibi cathedram, & baldachinum. Celebrans igitur in faldistorio, eo etiam pro genuale vtitur.

FALLARIS MONETA. Vide *Follaralis*.

FALSARIVS. Vide *Paracharacta*.

FALSATVS. FR. adulteratus. [Priuilegia &c. vel falsa reperta sunt, vel falsata. In decretal. de fide instrum. cap. 4.

FALSIFICO, nedum alterare, seu falsum aliquid efficere; sed & falsitatem euidenter demostrare significat: [Omnes istas depulsiones veridicis assertionibus locis suis, & temporibus falsificare. Iuo Carnot. epist. 137.

FALSO, *as*, altero. [Benè hæc omnia poterunt, ad solos hæreticos pertinere, quia falsauerunt symbolum. Optat. Mileuit. lib. 1.

FALSOR. FR. falsificor. [Quia sicut Chalcedonensis Synodus in vno loco ab Ecclesia Constantinopolitana falsata est, sic in Ephesina Synodo factum est. D. Gregor. in Regist. lib. 5. epist. 14.

FAMELLARIS. FR. effœminatus, mulierosus. Isidorus. Vide *Famellarius*. *Mulierarius*.

FAMEN, à *for, faris*: nomen, fama, prolatio, diuulgatio, sæpe apud Paulum Diaconum in hist. Longobard. & in hymno Præcursoris Christi; ante Vrbani tamen VIII. correctionem.

Nè leui saltem maculare vitam
Famine posset.

FAMILIA. FR. terræ spatium, ad familiam sustinendam sufficiens; alij putant esse terræ spatium, quod in vnica die arari posset, quod *Hida* dicitur, & à plerisque *Carruata* appellatur. [Donauit terram quinquaginta familiarum, ad construendum monasterium. Beda lib. 4. cap. 3.] vbi Interpres pro familiarum dictione *Hidarum* transtulit. Vide *Carruata*.

FAMVLA. Vide *Lida*.

FAMVLARIS. Famulus; [Et populum vectigalem, & famularem sibi ad fidem reuocare. Tertull. aduers. Gent. cap. 21.

FAMVLO, nedum in sensu actiuo communiter intellecto, nempè, pro actu seruitutis, & famulatus; sed in passiuo pro famulatu, & seruitute alterius iussu præstita intelligitur. [Elementa ipsa famularet compescens procellas. Tertull. aduers. Gent. cap. 21.] vbi de Christo loquitur, qui increpuit ventum, & tempestas aquæ cessanit. Matth. 8. 23. Marc. 40. 30. & Lucæ 8. 24. FR. in eodem sensu idem Tertull. [Famulabat elementa Christus. Apolog. cap. 21] idest, iubebat Christus ab elementis obtemperari.

FANATICVS. Ethnicus, à Fano Deorum, vbi aduertendum, quod Christiani, licet synonimicè Gentilium vocabulis vsi sint ad Ecclesiam significandam, vt potè *Templum*, *Cappella* & similibus; nunquam tamen Ecclesiam *Fanum* appellare voluerunt. [Eo tempore multæ Ecclesiæ à Clodouei exercitu deprædatæ sunt, quia erat ille adhuc fanaticis erroribus inuolutus. Gregor. Turon. lib. 2. cap. 27.] Sic etiam dicitur *Fanaticus morbus*, ab Idolis, seu veriùs à dæmonibus inflictus. Item Fanatici furiosi dicti. FR. D. Hieronymus *Fanaticos* Idolorum ministros appellauit, inquiens: [Et pro Leuitis Fanaticos habebant. cap. 6. in Isai.] Et in eodem sensu D. Augustinus; [Sedent Pagani, & computant sibi annos, audiunt Fanaticos suos, in psal. 40.

FANON, significat velum, siuè pendens in hasta veluti brandeum, & vexillum, quod Confanon, & italicè *Confalone* dicitur, quod vocabulum videtur germanicum; nàm hoc modo vexillum Germani vocant: siuè velum in manica pendens, nempè, manipulus, qui apud veteres nil aliud erat, quam lineum velum ad abstergendas lacrymas, & sudores, vt suo loco dicetur. [Ad extremum Sacerdos fanonem in sinistrum brachium ponit, qui & mappula, & sudarium vocatur. Gem. lib. 1. cap. 46. & cap. 208.] Sed in cæremoniali romano subtilissimum sericum velum variegatum significat, eoque vtitur Papa quando pontificaliter celebrat, quod post albā induitur, & circa collum ligatur ad modum capucij, ac supra caput eius imponitur, vsqueque quò planeta induitur, supra quam deinde ad modum mozettæ adaptatur, & pallium superimponitur: itaque pars fanonis inferior sub planetam concluditur. Variegatio autem quatuor colorum est, qui in Ephod mosaicæ legis comprehendebantur, vt in dictione *Ephod* dictum fuit, erantque quatuor elementorum symbo-

symbolum; ideo Innocent. III. inquit [Romanus Pontifex, post albam, & cingulum assumit orale, quod circa caput inuoluit, & replicat super humeros, legalis Pontificis ordinem sequens, qui post lineam strictam, & zonam induebatur Ephod. lib. 1. de myst. Missæ cap. 53.] Et Durandus ijsdem prorsus verbis vtitur, inquiens: [Sanè Romanus Pontifex post albam, & cingulum assumit orale, quandam, videlicet, sindonem, quod capiti, quasi in modum veli imponit, & replicat super humeros & ante pectus. lib. 3. Rational. cap. 9.] Aliquando verò in præfato Episcop. Cærem. habetur *Fauon*, & hoc eius visitatius vocabulum est: [Et mitram habens in capite supra fauonem,] Ex quibus verbis euidens fit, quod antiquitus super humeros non plicabatur; sed sustinebatur in capite, quod in aliquibus musiuis picturis vidisse, ac in peruetusto Dauantriæ cæremoniali legisse memini. Crediderunt verò non nulli huiusmodi habitum fuisse & sacerdotibus communem, ex eo quia in Ordine Romano quando Episcopus nouellos Sacerdotes consecrabat inter alias admonitiones illis pronunciabat: [Nullus cantet sine amictu, alba, stola, fauone, & casula.] sed reuera ex partium enumeratione clarè apparet per *Fauonem* manipulum ibi non mentionatum intelligi. FR. etiam in auctoritatibus Innocentij III. & Durandi, supra allatis de stola non fit mentio, ergo per *Orarium* ibi stola intelligitur; Orarium enim comuniter stolam denorat, vt suo loco dicetur; At credibile est, quod fauon, stola, manipulus, orarium, & brandeum promiscue antiqui vnum pro alio capiebant. ::: Quando igitur Papa in feria quinta cœnæ duodecim Subdiaconorum pedes lauabat (ad quod lauacrum nunc iussu Alexandri VII. nonnisi Sacerdotes admittuntur) in mysterium duodecim Apostolorum; tunc caput eius fauone tegebat, legitur enim in quodam vetusto Missali Ecclesiæ S. Damiani Æsisij Ciuitatis, nempè: [Exuit se planeta, & assumit mantum in scapulis, imposito super caput fauone sine mitra.] In die Veneris Sancti fauone non vtitur Papa. [Paratur consuetis paramentis, exceptis Sandalis, subcinctorio, fauone, & chirothecis. Cærem. Rom.] Vide *Cingulum*. *Orale*.

FANTASMATICI, hæretici. Vide *Manichæus*.

FARA, longobardicum vocab. [Faras, idest, generationes. Paulus Diacon. lib. 2. hist. cap 2. & 9.] FR. item pro substantijs, & bonis familiaribus aliquando ponitur. l. si quis liber. qualiter cum fara sua &c.

FARINARIUM, molendinum tritici. [Quapropter præsentem auctoritatem nostram, quam perpetualiter mansuram esse iubemus, vt farinarijs, adiacentijs, appendicijs &c. Marculf. lib. 1. formul. cap. 14.] Et de eodem fit mentio in bulla Caroli Regis ad fauorem S. Martini Monasterij, [Cum vineis, culturis, syluis, pratis farinarijs &c.] FR. Bigonius in notis ad eiusdem Marculfi formularium, hoc vocabulum autumat furnum significare: sed quo fundamento astruat, nescitur.

FARSURA, adimplementum, affluentia. [Ferrem patientius, si ad Cisterciensis Ordinis obseruantiam te transferres. Si enim in proposito religionem habes, probatissima religionis schola est, summus ibi modestiæ vsus, morum regularitas, fraternitatis affectio, pax animi, omnium communicatio, mutua obsequia, disciplicæ vigor, amor obedientiæ, vinculum charitatis, carnis seruitus, hospitalitatis exhibitio, legendi libertas, vigiliarum excubiæ, quies meditationis, deuotio psalmodiæ Quid quæso dulcedinis, aut deuotionis inuenies apud eos, quibus versa est in nauseam numerosa, atque confusa iteratio, & farsura psalmorum. Petr. Blesen. epist. 86. ad Magistrum Alexandrum Monachum.] Optima quidem pro Ecclesiastici admonitio, dum in adimplemento quantitatis psalmodiæ putant obligationem recitationis consistere, & quasi nil aliud exigat Deus, quàm externam, ac friuolam recitationem. FR. aduertendum tamen est, quod Petrus Blesensis de postremis in allata authoritate verbis se retractauerat, seu meliùs suam intentionem explicauerat, inquiens: [Propter hoc aduersus Magistrum Alexandrum in epistola quadam nuper excandui, & verba, quæ ipsum specialiter contingebant, passus sum in quorundam offensam licentiùs, quàm opportuit, euagari; fateor, quod psalmodiæ prolixitas, si ex deuotione procedit, saluberrima est, si acediam habet sociam: occupatio tamen est honesta, & si vagos excursus mentis omninò non reprimit, per eam saltem studijs honestioribus assuescit. epist. 97. circa finem.

FARTUS, FR. monetæ species in Sicilia. [Quod mille quidem fartorum annuam pensionem (in qua pro eodem Regno ipsi Ecclesia Romana tenebatur) per nouem annos, & ampliùs soluere prætermisit. De sententia, & re iudicata. in sexto cap. 2.

FASCINATOR. Vide *Caragus. Hydromantia. Obligator*.

FASTELLA, fascia, ligamen. [Fecit coopertorium super Altare cum clauis, & fastellis. Anastas. Biblioth. in Benedicto II.] In aliquibus codicibus *Fistellis* legitur. FR. fortasse *Fastella* encarpus, & columnæ capitellum est, quod etiã fastigium à sublimiori columnæ parte dicitur. hinc Virg. Æneid. 1.

——— Et fastigia suscipit Vrbis.

Irali *Festone* appellant.

FASTI, ethnicum vocabulum; sed à Christianis calendarium intelligitur, in quo totius anni solemnitates notabantur, & ab his fastis deinde, vti ait Baronius, originem habuit Martyrologiũ. [Habes tuos census, tuos fastos; nil tibi cum gaudijs sæculi. Tertull. lib. 1. de coron. milit. cap. 13.

FASTI-

FASTIGIVM. Baldachinum. [Fecit argenteum fastigium bartutile, quod habet in fronte Saluatorem sedentem. Anastasius in Siluestro.] Argenteum bartutile, idest, ex lamina argentea. Vide *Batutilis*. Vide *Baldachinum*.

FASTIGIATISSIMVS, superbissimus. [Sed seruata pace reliquorum, duo fastigiatissimi consulares Gennadius Auienus, & Cecinna Basilius præ cæteris conspiciebantur. Sidon. lib. 1. epist. 9 Ad arcem fastigiatissimę fœlicitatis euectus. Idem lib. 2. epist. 4.

FASTOSVS. Vide *Philolympicus*.

FATALITAS. Apud Scriptores Ecclesiæ pro necessitate naturali vsurpatur; sed non absque concursu diuinæ prouidentiæ. [Gratias ago Deo, qui aduersus necessariæ fatalitatis vrgentias benignè pro afflictis excipiens, suscitat, iuxta verbum Amos, de filijs Prophetas, & de iuuenibus Nazaræos. Petr. Blesen. epist. 127. Vt sicut turbato fatalitatis ordine filius vos præcessit ad mortem; sic ordinato huius mortalitatis excursu cæteros præcedatis ad vitam. Idem epist. 2.

FATESTORIVM. Vide *Faldistorium*.

FATIBILIS, & *Fatitius*. FR. Aduena, seu aduentitius Bullar. Casinen. tom. 2. constitut. 46. 79. & 117.

FATIGIVM, labor: hinc *Fatiga* italicè. [Nunquam fatigij montis huius ascensus, nimis tunc erat cliuosus, arctus, & horridus. In Chron. Casin. lib. 3. cap. 28.

FAVON. Vide *Fanon*.

FEBRICITAS, febris. [At nunc, & febricitates, ò Marcionita, & cæteros tribulos, & spinas dolor carnis tuæ tibi ædit. Tertull. lib. 1. aduers. Marcion. cap. 24.] sic corrigit hunc locum eruditissimus Larinius contra Pamelium, qui febricitas, ac si esset verbum exponit, scilicet, *Et febricitas ò Marcion*.

FEBRIENS. Febricitans. [Quis febriens ægrotanti ractu pulsam distinguat incolumen. Sidon. lib. epist. 1.] Vide *Frigoriticus*.

FEBRIS. Vide *Inæqualitas*. *Typus*.

FEGVM. FR. territorium, vocabulum adhuc in Sicilia, & Melita retentum. [Concedimus &c. exceptis oblationibus &c. & exceptis equitum fegis, siue beneficijs, ex quibus, videlicet, de beneficijs equitum, & manualis conuentus, si poterimus alibi eis concambiũ dabimus, & ipsa omnia fega, & mannalia] & infra [Pręfata Castella ad hoc perficiendum opus constituemus. Ex Regist. Farfen. Abbatię num. 1156.

FELLITO, exugo, mulgeo, verbum frequentatiuum. [Exugerent fellitantes mammæ. Arnob. lib. 2. aduers. Gentes.

FELONIA, rebellio. [Felonia culpa, siue iniuria, propter quam vassallus amittit feudum. Hostien.] Ex verbo germanico *Felen* deriuatur, quod errare significat.

FEMELLA, ferrea ansula, exqua ianuæ pulsatile pendet. [Regia monasterij circellum habeat ferreum in femella, quo ab adueniente concusso &c. In Reg. Magist. cap. 95. §. 3.

FEMELLARIVS, effœminatus. Gloss. Isidor. Vide *Famellaris*.

FENDICA, lucanica. [Non fendicas, quæ & ipsæ sunt hiræ. Arnob. lib. 1. contra Gent.

FENOLIVM, Planeta. Vide Hieronymum Fabrum in sac. memor. Rauenn. part. 1. pag. mihi. 10.

FERDINANDVS. FR. est nomen arabicum à *Ferb-din-bandu* idest, Gaudium fidei haber ipse, siuè Gaudium fidei apud eumideo hoc nomine appellatus fuit primus S. Ferdinandus Rex Hispaniæ, eo quia hoc Regnum à Saracenorum tyrannide ipse liberauerat.

FERDONI. FR. monetæ species. [Habebat enim mille sexcentas piscatorias naues, quarum quælibet per totum annum ad quatuordecim dies fisco regio persoluebat nummum aureum, qui perperàm vocari solet ferdoni, idest, quarta parte marcæ vnius æquiualens. Guntherus in hist. Constantinop. apud Canisium tom. 5. Antiquar. Lection.

FERETRVM, sandapila, quo mortui ad sepeliendum feruntur. Vide *Libitina*. *Loculus*. Item pro triumphali curru. [Quale in illo viro feretrum Deus de diabolo extraxit. Tertull. lib. de patien. cap. 4.] de Iob loquitur.

FERIA, Ethnicum vocab. ad Christianos translatum, sed in diuerso significationis vsu, scilicet, ad feriandum in solemniratibus Sanctorum Martyrum. Baron. An. 44. num. 86. Item, vt tolleretur superstitiosa Deorum maiorum Gentilium in hebdomadæ diebus tutelaris denominatio. Baron. ibidem. num. 88. & An. 58. num. 87. Palluntur siquidem, qui asseruere hanc inter Christianos denominationem tempore Siluestri Papæ cœpisse, nam Tertullianus, qui antè Siluestri tempora floruerat, sæpè de hoc ferię vocabulo inter fideles vsitato, mentionem facit; quin S. Ignatius Martyr in epist. ad Philippen. & Iustinus Martyr quæst. 65. huiusmodi Christianorum ferias commemorant, qui ætatem D. Siluestri præcesserant. In Ecclesia ambrosiana omnes currentes dies ab vltima Dominica Aduentus, vsque ad Christi Natiuitatem, *Feriæ de excepto* dicuntur; maiori enim solemnitate celebrantur. Vide *Festus*. *Profestus*.

FERIÆ AVGVSTI. Vide *Gula Augusti*.

FERIÆ LEGITIMÆ, in sacris canonibus dicuntur secunda, quarta, & sexta feria, quia hi dies pro pœnitentium ieiunio erant assignati. can. presbyter. dist. 82. Ideo Monachi græci in præsenti, præter ieiunium quartæ, & sextæ feriæ, quę Laicis sunt communes, ieiunant etiam in feria secunda, ob memoriam Christi ieiunij, quod ab hoc die inceperat. Vide Baron. An. 57. n. 99. & 100.

FERIA II. Dicebatur prima Sabbati. Vide *Sabbatum*.

FERIA IV. CINERVM. Vide *Cinerum dies*. In hac die

die si occurrerit festum XL. Mart. Vide *Collecta*. Feria IV. post domin. IV. Quadrag. Vide *Introitus*.

FERIA V. IN COENA DOMINI. In hac feria Sacerdores omnes, ac Cletus ex decreto Soteris Papæ communionem recipere debent. can. in Cœna Domini. de consecrat. dist. 2. Quod renouatum fuit à Sac. Rit. Congreg. 27. Septembr. 1608. In quo actu Sacerdotes, & quandocũque communicari debent, cum stola in collo faciant. Concil. Bracar. III. can. 3. Cõmunio autem cleri facienda est intra presbyterium; laicorum verò extra. Concil. Tolet. III. cap. 17. Antiquitùs tamen hæc communio post cœnam celebrabatur, in quo tempore etiam consecrabatur. Sinod. 3. Carth. de quo vsu D. Aug. epist. 118. ad Ianuar. itá ait: [Non ideo putari debet institutum esse multis locis, vt illa die post refectionẽ offeratur.] Et in Concil. Matisconen. II habetur. [Sacramenta altaris nonnisi à ieiunis hominibus celebrentur, excepto vno die anniuersario, quo Cœna Domini celebratur.] Vide *Capi·itanium*. *Chrisma*. *N·talis calicis*. Quare pax in hac die non datur in Missa. Vide *Pax*. In hac die Papa cummunicabatur absque fistula. Vide *Siphon*. Quare in hac die legitur publicè excommunicatio. Vide *Processus*. Vtrum Sacerdotes non celebrantes in hac die peccent mortaliter, si absque stola se communicauerint. Vide *Stola*. Lotio pedum in hac die. Vide *Mandatum*. Quare non dicatur Credo. Vide *Symbolum*. Feria V. totius anni erat celebris in primitiua Ecclesia. Vide *Ieiunium*. Feria V. Quadragesimæ dicebatur *Vacans*: Microl. de Eccles. obseruat. cap. 50. Vide *Panetar a*.

FERIA VI. Parasceue, quomodo in ea dicenda est oratio pro Imperatore, si iam obierit. Vide *Cereus pasch·lis*. Episcopus in hac die non vtitur chirothecis. Vide *Chirotheca*. Vide *Cœna pura*. *Concionator*. Quid significet *Confessoribus* in oratione huius diei. Vide *Confessor*. Papæ Indumenta in hac die. Vide *Cingulum*. *Crocea*. *Fanon*. Crucem adorat Sacerdos. Vide *Crux*. In Missa profert alta voce *Libera nos quæsumus Domine*. Vide *Embolismus*. Reliqua ad hanc diem spectantia. Vide *Cingulum*. *Cœna pura*. *Faldistorium*. *Genuflexio*. *Hostia*. *Laus tibi Christe*. *Lectio Parasceue*. *Passio*.

FERIA PROPTER MESSEM, & *propter vindemias*, FR. in quibus non compellitur quis in iudicio respondere. Gloss. in cap. 21. de iudicijs. Vide *Messiuus*.

FERIA SCRVTINII. Vide *Scrutinium*.

FERIALE, dicebatur calendarium, in quo festa notabantur, quæ *Ferias diuinas* Asterius appellauit.

FERITA. FR. vulnus, plaga. l. si quis in curte. de homine in curte aliena. Paulus, Diac. Hist. Longobard. lib. 3. cap. 31.

FERMENTARII. Vide *Azymita*.

FERMENTVM, panis benedictus, qui in Ecclesia distribuebatur, itá quidem ad distinctionẽ azymi panis pro Eucharistia destinati, appellatus. [De fermento verò, quod ore dominico per titulos (*idest*, *Ecclesias*) mittimus per Acoluthos. Anast. Biblioth. in vita Melchiadis.] Aliqui putant *Eulogiam* appellari; sed pro specifico nomen genericum intelligunt; nam Eulogia benedictionem, munus, eleemosynam, & oblationem significat, de qua suo loco diximus. [Vt de oblationibus, quæ offeruntur à populo, & consecrationi supersunt, vel de panibus, quos deferunt fideles ad Ecclesiam, vel certè de suis conuenienter partes incisas habeat, in vase nitido, & conuenienti, & post Missarum solemnia, qui communicare non fuerint parati eulogias omni die dominico, & in diebus festis ex inde accipiant. ex decreto Pij Papæ cap. 4.] *Eulogias*, idest, eleemosynas, vel munera, quæ & benedictiones dicebantur. Sic & *Oblata* genericè etiam dicebantur. [Deinde destribuit fidelibus oblata non consecrata; sed signo tantùm Sanctæ Crucis benedicta in memoriam Cananeæ, quæ micas solas optabat mensæ Domini. In Liturgia Armena.] Et hæc cæremonia erat vnionis signum. Baron. An. 645. Idem affirmauit D. Augustinus inquiens: [Panem vnum, quem vnanimitatis indicio misimus Charitati tuæ, rogamus accipiendo benedicas. epist. 31.] Atque Paulinus. [Panem, quem misimus vberior benedictio fiet dilectione accipientis. epist. 34.] Itaque per oblationum, & eulogiarum residua, nedum panis; sed etiam vinum intelligebatur; nàm vtraque species, quæ non consecrata supererat, simplici benedictione adhibita, populo in Ecclesia congregato distribuebatur, quæ in sacrificij rationem offeruntur, postea, [Quæ in Sanctorum vsum consumuntur, Clerici diuidunt, & nec Cathecumenus ex ijs bibat, aut comedat; sed solùm Clerici, & qui cum eis sunt fideles fratres. Theophil. Alexandr.] Concil. Laudicense can. 4. sanciuit, vt hæc distributio fieret post Missam: sed in die paschæ fieri vetuit; tunc enim omnes fideles Eucharistiam sumere tenentur. Tempore ieiuniorum Diaconus in Missa cantata, & in priuata Sacerdos antè orationem super populum dicunt *Humiliate capita vestra Deo*. Quod erat signum propter ieiunium, fermentum, & cæteras oblationes, seu eulogias non distribui; de qua cæremonia ieiuniorum tempore. Vide *Collecta*. Inter eruditissimas Latini Latinij epistolas, quas Romæ nuper typis mandari curauimus, in tom. 2. pag. 167. & seqq. inuenies Lector satis longam, doctamque illius Authoris de hoc Fermento opinionem, & ibidem. pag. 171. habes super eandem quæstionem Antonij Augustini responsionem. Quibus addendum, quod in Parisiensi S. Genouefæ conuentu reperitur quoddam peruetustum calendarium de anno 720. in quo notatur hæc cæremonia in Sabbato ante Dominicam palmarum, nempè: [Sabbato datur fermentum in Consistorio Lateranensi.] Vide Baron.

ron. An. 313. num. 48. vsque ad 54. Nicolaum Card. Cusanum epist. 7. ad Boëmos. Theophilum Raynaud. contra Iustellum. Petrus Damianus *Fermentum* vocauit Adamum, quia transfudit in nobis originale peccatum. Tertullianus hæreticos Valentinianos irridens, quia quandam generationem spiritualem asserebant per modum contemplationis, vt aiebant, sic inquit: [Simulque contemplatione ipsa Angelicorum luminum, vt ità dixerim, subfermentata pudet. cap. 11.] FR. Fermentum *Arton* Græci appellant: [Vos quidem panem, nos Arton dicimus. Artos autem interpretatur eleuatus, & sursum portatus, à fermento, & sale, calorem, & eleuationem habens. In Dialogo Humberti tit. 5. Priscæ Cardinalis in Append. 11. tom. Baronij asserit Constantinopolitanus.] quam tamen etymologiam ibi idem Cardinalis negat. Vide *Antidoron. Zyma*.

FERONYMOS, φερώνυμος, idest, secum ferens nomen: sic D. Hieronymus ad Desiderium de Serenilla, quæ secum serenitatem attulerat, scribens ait: [Gratulor tibi, & sanctæ, atque Venerabili sorori tuæ Serenillæ, quæ feronymos, calcatis fluctibus sæculi, ad Christi tranquilla peruenit. epist. 154.

FERQVIDIVM, & *Ferquidum*. FR. traditio rei similis, seu æquiualentis. Glossa in l. de eo præcipimus. De eo, quod pater filijs necesse habet relinquere. *Ferquidum* autem simile quid alterius rei. l. si quis facussit. De damno, & iniuria. Item compositionem, restitutionem, seu compẽsationem in rem similem significat. l. si quis ref. 4. De damno, & iniuria, & l. de pœnis. De eo, qui peculium. *Restituere ferquidum*, idest, simile, vel consimile. in Regist. Farfen. num. 223. & 770.

FERRATA CALCE, FR. violenter ab equino ferrato calce translatiuè desumptum pro violenti, & conuincenti argumento. [Sed fœtidum opus vestigijs insequar, & ferrata, si valeo, calce contundam. Ennod. Ticinen. Episc. in Apolog.

FERRVGO, aliquando non pro rubigine; sed pro eodem ferro sumitur. [Gladios ferruginis perfectæ. Tertull. de resur. carnis.

FERTVM, offertorium, seu oblatio, quæ in Sac. Altari fit. [Offertorium tali ex causa sumpsit vocabulum. Fertum enim dicitur oblatio, quæ Altari offertur. Isid. lib. 6. cap. 19.] à verbo fero, quia à Sacerdote ad Altare fertur. *Ferta* Melitenses vocant eleemosynam, quæ tempore offertorij in Ecclesia colligitur.

FERVLA. Vide *Baculus episcopalis. Narthex*.

FESTINANTIA, festinatio, properatio. D. Bernardus in vita S. Malachiæ Hyberniæ Episc.

FESTVS, & festum dies solemnis pro aliquo Sancto, de festiuitatum antiquitate, ac ritu Baronius An. 58. num. 81. & seqq. quæ in honorem SS. Martyrum tantùm celebrabantur, vt dictum est in dict. *Feria*. Sed deinde An. 813. ex decreto Moguntini Concilij etiam ad honorem Sanctorum Confessorum festa celebrari cœperunt. Bellarm. lib. 2. de Missa cap. 20. Itaque Bonifacius IV. in honorem omnium illorum Sanctorum Martyrum, quorum festa in diurno anni circulo celebrari nequeunt, ad primam diem Nouembris celebrari Romæ statuit, in qua die Christiani ieiunare solebant, vt Isidorus refert. Gregorius verò IV. (vt in Chronica Sigiberti ad An. 835. habetur) eandem festiuitatem per vniuersam occidentalem Ecclesiam celebrari ordinauit, quam Græci in Dominica post Pentecostem solemnizare solent, quando Latini Sanctissimæ Trinitatis festum agunt. Ambrosiana, & græca Ecclesia nullum festum celebrant in quadragesimali tempore; sed Græci excipiunt Annunciationis, & Quadraginta Martyrum festa, vt alibi diximus. Imò Toletanum Concilium ordinauerat, quod festum Annunciationis Virginis celebrari deberet ad diem 18. Decembr. de quo vsu adhuc aliqua memoria remanet in Ecclesia; nàm in feria quarta quatuor temporum Decembris Missa tota ad mysterium Incarnationis directa legitur. Ambrosianum Breuiarum hoc festum Annunciationis in Dominica vltima Aduentus notat. Cæterum festum dicitur *Natalis*, & *Natalitium*, quia in hac die Sancti moriendo ad gloriam nascuntur. Ac alia Synonima. Vide *Annale*. *Duplex*. *Feria. Profestus*. Absque Sedis Apostolicæ licentia non possunt amplius Episcopi festa Sanctorum superaddere in calendario. Sac. Congreg. Rit. 8. Apr. 1628. Imò nec festa de præcepto stabilire, nisi vnius sancti tantùm in qualibet Ciuitate, seù pago sub titulo Protectoris; & aliud festum vniuersale totius Prouinciæ, siue Regni ex prohibitione Vrbani VIII. vigore eius Bullæ, quæ incipit. [Vniuersa per Orbem] emanata de anno 1642. in qua etiam iubetur, nè tam faciliter concedant Episcopi laborandi licentias, & in casu necessitatis concedatur gratis, sinè vlla solutione. De festiuitatibus in primitiua Ecclesia. Vide *Feria*. *Ieiunium*. *Profestus*.

FESTVM CANTORIS, & *Succentoris*. Vide *Cantor*.

FESTVM EPVLARVM, festum Cathedræ S. Petri, in quo die Christiani præcipuè in Africa epulari solebant, de quibus D. August. lib. 6. Confess. cap. 2. inquit: [Cum ad memorias Sanctorum, sicut in Africa solet, pultes, & panem, & merum attulisset.] Mos ex Gentilium superstitione introductus, qui in eodem prorsus die super mortuorum sepulcra cibos collocare solebant, contra quẽ abusum inuehitur idem Sanctus Doctor Serm. 15. de Sanctis, vbi de S. Petri Cathedræ festo agens, inquit: [Cum solemnitatem hanc Ecclesijs meritò religiosa obseruatio introduxerit; miror cur apud quosdam infideles, hodie tàm perniciosus error increuerit, vt super tumulos defunctorum cibos, & vina conferant, quasi

egressæ

egressæ de corpore animæ carnales cibos requirant.

FESTA FVGALIA. Vide *Fugalia*.

FESTVM HEBDOMADVM, messis, primitiarum. Vide *Pentecostes*.

FESTVM LVMINVM. Vide *Epiphania*.

FESTA MOBILIA totius anni in die Epiphaniæ annuncianda. Vide *Epiphania*. Et à Septuagesima regulanda. Vide *Septuagesima*. Et in quo Missæ tempore. Vide *Breuiculum*.

FESTA PAGANALIA. Vide *Septimontium*.

FESTVM QVINQVE CANDELARVM, & *Septem candelarum*. Vide *Candela*.

FESTVM STELLÆ, dicitur Epiphania. Vide *Septuagesima*.

FEVDVM. FR. est ius à Rege, vel Imperatore concessum cum dignitate, & statu, vel prædio, beneficij nomine. Sigon. de regno Ital. lib. 7. Bullar. Casin. tom. 2. constit. 32. 42. 187. n. 4. & 11. Vide *Beneficium*. Sed postea feudum etiam dictum fuit concessio hæreditaria fundi à priuatis, & directis dominis cum recognitione aliqua, vel solutione concessum. [Constat possessiones tenere in feudum. cap. cæterum quia, de Iudicijs.] Feudum autem à fœdere dicitur; quamuis aliter teneant alij. Dicitur etiam *Fodrum*. Vide suo loco. Vide *Hauberticum*. *Paradogum*.

FEVDATARIVS. FR. qui feudum fruendi vsum habet, & ad eius obligationes respondere tenetur. Sigon. de Regno Ital. lib. 7. Vide *Releuium*.

FEVGANDVS. FR. fur manifestus, latro. l. si quis iugum. de furtis. l. 1. si quis togas. Glossa in l. si liber homo. de furtis. Vide *Fingardus*.

FIALA, organum musicale. [Cum vice quadam iocularem introduxisset, & ille dulcedine fialæ dormientem excitasset. Cæsarius. lib. 6. mirac. cap. 7.] Quod ex eius sequentibus verbis declarat, inquiens, [Monachi Tuitienses in organis cantant.

FIALARIVS, minister in Palatio Apostolico, cui incumbebat pro lucernis ellychnia adaptare, & præparare. Cencius Camerar. in eius Cæremonial. M S. In aliquibus eiusdem codicibus corruptè *Foliarius* legitur.

FIBRAMEN, lucis radium. [Plus licet ex centro Titan fibramina fundat. Aldhel. de Virg.] desumpta metaphora ab extremitatibus rerū, quæ fibræ dicuntur, quamuis alij *Vibramina* legant in hoc loco.

FIBRINVS. Vide *Castorinatus*. *Vibrinus*.

FIBVLA. Vide *Annulus*. *Axungia*. *Fibulatorium*. *Firmaculum*. *Morsus*. *Scutis*: Item Fibula in homine vnio animæ, & corporis translatiuè intelligitur. [Substantiarum duarum, quemadmodum fibula. Tertullianus de resurrect. carnis.

FIBVLAM CARNI SVPRIMAM IMPONERE, in lib. de monog. castitatem intellexit Tertullianus, & vice versa de immoderata licentia: [Vt etiam voluntarij delicijs fibulam laxant. Idem de coron. milit.

FIBVLA RHETORICA. FR. idest, ratio costringens. [Rhetoricam fibulam momordit. Ennod. Ticin. Episc. in Apologet ad Schismaticos.] & ibidem pro vnione. [Quos fibula Religionis piomordens dente coniungit.] De duobus Patribus loquitur, qui zelo religionis ad piè schismaticos mordendos concordantur.

FIBVLATORIVM, fibula. [Fibulatoria maiora, & minora quinque. Anast. in Leone IV. Amulas superauratas paria duo pendentes, fibulatoria numero quinque. Idem in Greg. III.

FICONES. calceamentorum genus, seù calones potiùs ex materia lignea confecti. [Tunc inuenit à Deo bonum consilium, & impleuit duos ficones suos carbonibus ignis, & infixit pedes suos in eis. In vita S. Brigidæ ad primam diem Februarij.] Vide *Cuspus*. *Soccolus*.

FICTA, dolor in homine, quasi claui cuspis infixa, quæ punctio, seu punctura dicitur, & aliquando frigidum humorem in neruis consistentem significat, qui arteticus morbus appellatur. [Matri verò meæ hoc ordine Sanctus subuenit. Tempore, quo transactus parturitionis doloribus me edidit, dolorem in vno tibiæ musculo incurrit; erat autem subitaneus tanquam clauus affigens, atque ita fictam grauissimam dabat, vt plerumque eclysim generaret, neque erat, quod eum mitigare posset. Gregor. Turon. lib. 3. miraculor. S. Martini cap. 10.]FR. sic intelligenda sunt illa verba Pontificis. [Tanta nequitia ad aures nostras de senectute tua peruenit; vt eam, nisi humanitùs pensaremus, fixa iam maledictione feriremus. can. tanta. dist. 86.] idest, cuspidata maledictione.

FICTIO. Vide *Fatus*.

FICVS. FR morbi species. [Erat vir quidam, qui ficus ægritudine vehementer virente &c. in vita S. Anselmi Lucensis Episcopi à Luca VVadingo edita. cap. 74.] Arbor, & fructus. Vide *Sycamen*, & *Sycomorus*.

FIDAGIVM. FR. Vectigal pro pascuis. Bullar. Casin. tom. 2. Constit. 177. Et dicitur etiam *Fidentia*, de quo vocabulo Falco Beneuent. [Imperator ipse Beneuentanos liberaret, videlicet, de vinearum fidentijs, & angarijs, & terratico &c. in Chron. ad An. 1137.] Ibidem etiam in iuramento Rogerij habetur idem vocabulum.

FIDAMEN, confidentia. [Corrige delictum fidamine. Tertull. in carm. ad Senat.

FIDELIS. Vide *Christianus*. *Catholicus*. *Drudus*. FR. Vtrum fidelis dicatur infans post baptismum, & ante vsum rationis? affirmatiuè resoluitur in can. paruuli fideles. de consecrat. dist. 4.

FIDENTIA. Vide *Fidagium*.

FIDES ATHANASII, idest, eius Symbolum. [Die Dominica, dum ad primam staret, & chorus psalleret fidem Athanasij, illa de mysterio summæ Trinitatis cogitans &c. Cæsarius. lib. 9. cap. 39.

FIDEI

FIDII DOCTORES. Vide Patrini in dict. *Baptismus*.

FIDEIVSSOR, idest, patrinus. in dict. *Baptismus*. Item pro sponsore. Vide *Plegiaria*.

FIDICVLÆ. FR. [Nullus omninò, cui inconsultis, ac nescientibus nobis fidicularum tormenta offeruntur, militiæ, vel generis, aut dignitatis defensione vti prohibeatur: excepta tamen maiestatis causa, in qua sola omnibus æqua conditio est. lib. 9. cod. tit. ad l. Iuliam maiest. & can. nullus. 6. quæst. 1.] Vbi Glossa [Fidicularum, idest, chordarum, quę ligantur circa frontem hominis, & stringitur caput per eas, & est fides eadem ac chorda.] Sed Baronius in Notis ad Martyrol. 22. Ianuarij lit. *b.* sic inuehitur, inquiens; [Increbuit hactenùs cōplurium error vt fidiculas, à fidibus deriuatas putarent, nihilque aliud esse fidiculas, quàm vincula neruea, quibus ad equuleum manus, pedesque hominis ligarentur; sicque torquere fidiculis reum, idem esse, quod ligatum in equuleo fidiculis hominem intendendo, ossium commissuras cum immenso dolore distrahere. sensit hæc Sigonius lib. 3. de Iudic. cap. 18. Sic etiam errauit in his & Valla lib. 1. cap. 5. dum ait, fidiculas esse instrumentum ex duobus obliquatis lignis compactum ita dictum, vel ab extorquenda fide, vel à nerueis funibus, quibus torquendi alligantur. Omittimus alias hic referre complurium Iure-consultorum de fidiculis à veritate prorsus remotas sententias. Miratus sum vehementer, cum Sanctus Isidorus. lib. 3. Origin. exactè monstrarit, quid sint fidiculæ, eruditos viros, eo prætermisso, in perquirendo de illis adeo laborasse, ac à rei veritate tantopere aberasse. Fidiculas enim idem esse, quod vngulas testatur, cum ait: Vngulæ dictæ, quod effodiant: hæ, & fidiculæ, quia ijs rei in equuleo torquentur, vt fides inueniatur. Hæc Isidorus. Cum itaque fidiculis æquè, ac vngulis finderentur latera hominis in equuleo distensi, easdem vngulas ea de causa dictas esse puto fidiculas, quod reorum latera finderent, sicque à findendo dictas fidiculas esse, quasi findiculas, vel à fodicando, quod illis latera reorum fodicarentur, dictasque esse fidiculas, quasi fodiculas; fodicare latera fidiculis, vsurpatum apparet ab Ammiano, vt dicemus paulo inferius. His in primis adstipulatur Prudentius hym. 10. Peristeph. in Romano, cum quas vocat fidiculas, easdem vngulas dicat. Sunt hæc verba Asclepiadis Iudicis;

Vertat ictum carnifex
In os loquentis, inque maxillas manum,
Sulcosque acutos, & fidiculas transferat,
Verbositatis, vt rumpatur locus.

Et paulo post, per fidiculas Asclepiadem intellexisse vngulas, quæ mox Auctor subdit, declarans his versibus:

Implet iubentis dicta lictor improbus,
Charaxat ambas, vngulis scribentibus,
Genas, cruentis & secat faciem rotis.
Hirsuta barbis soluitur carptim cutis,
Et mentum ad vsq; vultus omnis scinditur.

Hæc Prudentius. Eodem sensu fidiculæ accipiuntur, l. Decuriones. Cod. de quæst. nam fidiculis torqueri Imperator appellat cruentam conditionem. Sic apud Ammianum lib. 29 qui hæc genera cruciamentorum recensens, ait. Intercluduntur equulei, expediuntur pondera plumbea, cum fidiculis, & verberibus. Cumq; paulò inferiùs reorum maiestatis latera dictis tormentis fodicata dicat, fidiculis id factum apparet. In hac eadem sententia fidiculas accipere tam apud Senec. lib. 3. de ira, quā apud Valerium de patientia lib. 3. cap. 3. 4. 5. vel alios, nihil vetat. Tantum apud Suetonium in Tiberio aliud genus cruciamenti inuenies dictas esse fidiculas, dum ait: Excogitauerat inter genera cruciatus etiam, vt larga meri potione per fallaciam oneratos repentè veretris deligatis, fidicularum simul, vrinæque tormento distenderet. Hæc Sueton. Sed remotissimum est eiusmodi genus tormenti ab eo, quod in actis Sanctorum Martyrum, alijsque citatis locis per fidiculas testatum apparet. Inuenies frequenter equuleo iunctas esse fidiculas, vel vngulas; ea nimirum ex causa, quod extento corpore in equuleo, fidiculis, vel vngulis à tortoribus membra sulcarentur, quibus aliquando succederet ignis tormentum. Hæc cum habeas in nonnullis actis Sanctorum Martyrum Sanctus Cyprianus demonstrat, dum ait lib. de Lapsis: Nunc equuleus extenderet, nunc vngula effoderet, nunc flamma torreret. Et August. epist. 59. ad Marcellin. Non extendente equuleo, non sulcantibus vngulis, non vrentibus flammis &c. Eadem Hieronymus epist. 49. Prudentius sæpe, & alij. Ante hos omnes, Seneca lib. 3. controuers. 14. pluribus.] Huc vsque Baronius; sed Latinus Latinius, qui priorem opinionem sequitur, fidiculam nerueam chordam fuisse putat, cum qua super equuleum condemnatorum membra distendebantur, & pro se auctoritatem Quintiliani adducit, qui 19. idest, vltima declamat. ait: [Ideo enim equuleos mouebam artifex, senex tendebam fidiculas ratione sæuitiæ, vt leuiter sedibus suis emota compago per singulos artus membra laxaret.] Alij tamen Codices loco *Tendebam*, habent *Tenebam*; sed magis consona est prima lectio.

FIERNALDVS. Vide *Filius arnaldus*.

FIGVRA, hæc dictio apud Origenem non excludit veram realitatem, quare quamuis scripserit ille in Eucharistia Corpus Christi *In figura* reperiri; non ideo negauit ibi realem Christi præsentiam adesse: sed vltra diuinam existentiam realis Christi Corporis, allusiuè compluria alia mysteria ibidem contineri; hinc frustra recentiores Hæretici, ad negandam realem Christi præsentiam in hoc Sacramento, hac origeniana auctoritate abutuntur: probatur enim

ex multis eiusdem Authoris locis, quod per dictionem *In figura* realitatem intellexisset Origenes, quemadmodum quando scripserat D. Ioannem Euangelistam *In figura* supra pectus Domini recubuisse. Eodem modo dixerat, quod quando Iudas in horto Christum osculatus est, noctem *In figura* fuisse. Et tamen de si de euidens est tam Ioannem realiter supra pectus Domini recubuisse, quàm realiter de nocte fuisse accessum Iudæ in horto. Igitur Origenes significare voluit, quod actiones illæ mysteriosas figuras, & spirituales allusiones continerent. FR. alio modo huic obiectioni Bellarminus contra Petrũ Martyrem respondet lib. 2. controuer. de Eucharistia cap. 8.

FILA. FR. terræ spatium. [Concedimus etiam nouem filas ad salem faciendum &c. in priuil. Caroli M. apud Torrigium de Cryptis Vatican. secunda impress. pag. 506.] & inferius. [Alias tres filas ad salem faciendum.

FILAVNICHILD. FR. donatio, seù remuneratio rei singularis propter meritum. l. si quando de sponsalibus.

FILIA IN CAPILLO. FR. filia in domo paterna degens. l. si quis Longobardus. de successión.

FILIASTRA, & *Filiastrus*. FR. Priuigna, & priuignus. can. nosse, & can. de his. 30. quæst. 1.

FILIOPARIS. Vide *Li. hopharius*.

FILIVS. Vide *Tegnon*.

FILIVS ARNALDVS, eques recentior in tempore respectiuè receptus in Sac. Melitensi Relig. ex voce gallica, & communiter *Fiernaldus* appellatur eques, qui respectu alterius minus antiquior sit, ac tali vocabulo agnominabantur in Terra Sancta aduentitij Christiani occidentales, & recentiores, & è contra, qui ibi nascebatur *Polanus* dicebatur.

FILIVS LEGITIMVS. Vide *Fulboran*. Natus tempore sponsalium. Vide *Gamalis*. Illegitimus. Vide *Manzer*.

FILTORTVS, & *Filtortus*, fugitiuus, ex Germanico vocab. *Flict ist*, de quo in l. Salica. tit. 1.

FIMBRIA. Vide in dict. *Phylacterium*.

FINAIDA FR. confinium, terminus, seù linea finalis. l. si quis propter. de eo, qui terminũ &c. Vide *Fingualdia*. An sit idem ac Fiuuaida. Vide suo loco.

FINETENVS. FR. aduerbium, vsque ad finem, seù omninò significans: [Sed auxiliante Deo, illud, quod prædicamus, finetenus obseruandum censemus. Zacharias Papa epist. ad Bonifacium Episc. in tom. 3. Concil. edit. Paris. de Ann. 1585.

FINGAGIVS. Vide *Feugandus*. *Fingardus*.

FINGALDIA. FR. idem ac finaida ibidem.

FINGARDVS. FR. publicus latro. l. si quis iugum. de furtis, qui etiam *Feugandus*, & *Fingagius* dicitur. Vide *Feugandus*.

FINGVNDVS. Vide *Feugandus*. *Fingardus*.

FIRMA. FR pensio: [Puta ad pensionem, vel firmam annuam. Extrau. comm. cap. vnico de decimis.] & infra: [Perceptores pensionis, vel firmę] Item. [De ipsa pensione, vel firma. ibid.] Vide *Burdatio*. *Firmanus*. Sed in Bull. Casin. videtur genus locationis fuisse, vbi sic habetur. [Beneficia &c. propter accontumationem, seu eiusdem fructuum locationem, vel ad firmam datione &c.] & inferius: [Beneficia &c. post cessum, & decessum aut aliter, quomodocumque ad firmam, seu coptimum, vel locatione &c. const. 314. tom. 2.

FIRMACVLVM, clithrum, sera. [Domum illam spiritualem, in qua multis obscrata firmaculis scripturarum intelligentia clausa est, intrare satagimus. Ioach. Abb. in Apocal.] Aliqui tamen Codices mendosè *Obsecrata firmaculis* habent. Item fibulam etiam denotat. [Ipse Archiepiscopus cappam illam pretiosam, qua superiùs indutus erat, dilacerauit, & firmaculũ, quod vulgariter morsus dicitur, auulsit. Matth. Paris. an. 1250.] Vide *Fibula*. *Formalium*.

FIRMARIVS. FR. pensionarius à firma, idest, pensione. Vide *Firma*. Pro Vicario etiam accipitur. [Sed ecclesiastica persona, quæ in Ecclesia sua, vel beneficio (quod residentiam personalem requirit) non residet; sed facit in eodem per firmarium, vel vicarium deseruiri deputando ipsi vicario, vel firmario certam suorum prouentum portionem, non de vicariatus, seu firmarij portione &c. in Extrau. comm. de decimis.

FISCALINVS. FR. de fisci familia, sicut à Curia Curialis dicitur. l. iudices. de officio iudicis. sunt tamen de genere seruorum fisco addictorum. l. Aldiones. Qua lege Aldiones viuere debent, & l. de Ecclesiastico, & Fiscalino de homicidio liberi hominis. Est etiam nomen familiæ in Italia.

FISTVCVS NODATVS. FR. palea cum nodo, quam tradebat venditor emptori in signum venditionis, & cessionis bonorum stabilium, quod hodie fit per tactum pennæ. Hic etiam stilus in donationibus vnà cum alijs ceremonijs obseruabatur, de quibus in Bullar. Casinen. tom. 2. constit. 52 76. 1, 7. & alibi passim ibidem. Vbi etiam *Festuchum* legitur: vndè *Exfestuco*, & *Infestuco*. Vide suis locis. Vide etiam *Gurpio*. Varij enim terminis, & cæremonijs renunciabant, tradebant, ac vendebant eorum bona. [Tedgarius Castaldius de Furcone cum Odilacius vxore bona sua tradidit Monasterio Farfensi secundum legem salicam per festucam, & andi laginem, & per guasonem, & per landlangon, & per cultellum, & per ramos arborũ. ex Reg. Farf. n. 352. Helperimus, & Drogo filij Hactonis ex natione Francorum, tradiderunt Ratfredo Abb. Farfen. bona eorum, & inuestierunt per festucam, & andilaginem per guasonem, & andilagon, & per terram, & cultellum, & ramos arborũ, & per ostiũ domorũ iuxta legem salicã. Actum in Amiterno Anno Dom. 934 in eodem Registr.

Registr. n.375. Ingebaldus filius Ingelberti, & Theudoranda Romana filia Gratiani coniuges, lege viuentes salica donarunt Monasterio Farfen. Castellum Bucinianum per festucam nodatam, & per cultellum plicatum, seu guasonem, atque guandilaginem, & per ramos arborum, & fustuum de ipsis domibus. Ibid. num. 400. Benedictus, qui pro nomine Nitto Sproccus vocor, refutaui per virgulam &c. Ibid. num. 503. & 509. Bucco, & Caua la fossa apprenderunt partem fustis in manibus, & refutauerunt bona Monasterio Farfen. n.527. Refutare per fustem. num.499. 804. 1027.] Item dicebatur tradere possessionem per assem portæ. ibid. num. 225. Item dabatur inuestitura per vexillum. [Honorius Papa III. inuestiuit Marchionem Estensem de Marchia Anconitana, tradendo in eius manibus vexillum anno 1222. Febr. 18. Cencius Camerar. fol. mihi 517.] Item per cuppam argenteam. [Innocentius Papa III. inuestiuit Comitem Ildelbrandinum de Castro Montis Alti, & Comitatu de Rosellis per cuppam argenteam anno 1207. Iulij 31. Cencius. fol. 503. Idem Innocentius inuestiuit Comitem Ricardum de Sora de Comitatu Sorano per traditionem cuppæ argenteæ deauratæ anno 1208. Octobr. 6. Idem Camerar. fol. 507.] Dabatur etiam inuestitura per ostium, & clauem. [Rainerius Vercellensis Episc. inuestiuit Bernardum Abb. Farfen. de Ecclesia S. Valentini in Burgo S. Valentini per ostium, & clauem. Registr. Farfen. num. 1101.] Item per annulum aureum. Cencius. Camer. fol. 549. Item per Infulam capitis Episcopi, cui traditur possessio, & à quo recipitur noua possessio. Idem Camerar. fol. 581. Item Refutare, idest, cedere bona per camattum. [Nicolaus quondam Io: de Gualtalbruno apprehendit camattum in manu sua, & refutauit &c. In Registr. Farfen. n 1142.

FISTVLA. Vide *Siphon*.

FIVVAIDA. FR. pascua communia. In Registr. Farfen. n.318. Vide *Finalda*.

FIXA. Vide *Ficta*.

FLABARIVS. Suarius, porcarius, porcorum custos. Isidorus in eius Glossario, qui tamen huiusmodi vocabuli etymon non reddit.

FLABELLO. Vide *Conflabello*.

FLABELLVM, seù *Flabrum*, ventulum muscarium, ventilabrum, instrumentum, quo ventilando muscæ, calidumque circumambiens aër expelluntur. Flabellum autem ecclesiasticum ex pauonum pennis efficitur, eoque Diacones tempore sacrificij ab altare muscas repellunt. Duo Diaconi ex vtraque parte altaris teneant flabellum ex tenuibus membranis, vel ex pauonum pennis, vel ex velo, quibus leniter abigant præteruolantes bestiolas, nè in pocula incidant. lib.8. constit. apostol. cap. 19.] Hinc in collatione diaconatus Græci inter alia, quæ Diacono traduntur, consignant in eius manibus etiam hoc instrumentum, quod ipsi *ῥιπίδιον* vocant, & ideo in vita S. Nicetæ hæc verba habentur: [Sanctus verò Athanasius assistebat cogitatione, & mente tota intentus, ministerij flabellum tenens; erat enim Diaconus. Apud Surium. 3. April.] Notatur ignorantia Robertus Greygton circa hoc græcum vocabulum hic in dict. *Monobambylum*. Allusio autem huius instrumenti ad seraphicos spiritus ante Diuinam Maiestatem cum timore, & tremore assistentes dirigitur; propterea ex oculatis pauonum pennis formatur. Græci in medio eius Seraphim depingunt. [Flabella verò, & Diaconi indicant Seraphim sex alis prædita, & multi oculorum Cherubim effigiem. S. German. in theor. rer. Ecclesiast.] quod etiam Latini formare consueuerant. Vide *Cherubim*. Aliud significatum S. Hidelbertus affert, inquiens: [Dum igitur destinato tibi flabello, descendentes super sacrificia muscas abigeris, à sacrificantis mente superuenientium incursus tentationum catholicæ fidei ventilabro exturbari oportebit. epist. 7.] Maronitæ verò orbiculatis flabellis ex argenteis, seu cupreis laminibus vtuntur, ac circumcirca tintinnabula addunt, quæ à duobus clericis hinc inde post Celebrantem tremulo motu agitantur; imò & ipse Sacerdos pronuntiando illa verba *Sanctus &c.* tremorem Beatorum Spirituum manibus repræsentat, qui tenior tunc in organi pulsatione solet etiam penes varias Ecclesias formari. Prior Conuentualis Equitum Melitensium, & Archiepiscopus Messanensis, vt mihi relatum fuit, solent huiusmodi flabellis vti. Episcopus Troiæ in Apulia vtitur eisdem in processione festi Corporis Christi. Etiam Dominicanorum cæremoniale num. 6. hanc cæremoniam in solemni sacrificio fieri præcipit, vbi sic habetur. [Tempore quoque muscarum debet eas Diaconus flabello amouere, nè molestene Sacerdotem, & abigere à sacrificio.] Per has oculatas pennas admonitur Prælatus, quod in suis actionibus summopere circumspectus incedere debeat, in quem numerosissimi populorum oculi assiduè collimant; ob eandem enim causam Romanus Pontifex, quando pontificaliter in sella defertur, ex vtroque latere similibus flabellis obumbratur. Tandem hoc instrumentum in D. Epiphanij vita Ventilabrum ministeriorum vocatur his verbis: [Primus obseruat Diaconum, qui à sinistris tenebat ventilabrum ministeriorum.

FLAMINEATVS, Sacerdos habitibus sacris ornatus: [Eo autem rationabiliter flamineato, accedit ordinatè omnis processio. Abbas Rotaldus in eius cæremoniali MS.

FLAMMIGERI FR. sic filij Ranulphi Flammandi ab Iuone Carnotense appellari sunt; intruserat enim ille in Cathedram Dunelmensis Ecclesiæ duos eius filios, quorum maior vix duodecimum ætatis annum attigerat, ac pro eo inuestituram à Normandiæ Comite extorserat,

cum conditione, vt vnus post alterum ex natis eius in ea Ecclesia succederet; sed ambo à Gulielmo Rothomagensi Archiepiscopo expulsi sunt, de qua iustitię vindicatione Gulielmo gratias egit præfatus Iuo epist.174. inquiens: [Cum & ipsos flammigeros pueros de prædicta Ecclesia eijci feceris &c.

FLAMMULA, & *Flammularis*. Vide *Tufa*.

FLAMONIUM. [Honor, qui datur Flaminibus. Isidor.] Et Sidonius Episcopus de inuidiosis loquens, ait: [Hi sunt, qui inuident tunicatis otia, stipendia paludatis, viatica veredarijs, mercatoribus nundinas, munuscula legatis, portoria quadruplatoribus, prædia prouincialibus, flamonia municipibus, lib.5.epist.7.

FLASCO. Oenophorum, lagena. [Flasconemque vino à se benedicto plenum dedit, præcipiens, vt tam longè ad bellum procederet, quandiu illi, & suis illud vinum non deficeret. Florentius in Chron.] Eodem vocabulo D. Gregor. vsus est: inquiens: [Quodam quoque tempore Exhilaratus noster, quem ipse conuersus nosti, transmissus à Domino suo fuerat, vt Dei viro in monasterium vino plena duo lignea vascula, quæ vulgò flascones vocant, deferret. lib.1.dialog.cap.18.

FLATON, placenta, crustum, panis subcinericius: nomen gallicum *Flaon*. [Flatones in litanijs vnumquodque triginta. In vita S.Aigilberti Abb.

FLATURALIS, res, quæ ventum, & flatum spirat. [Idcircò ea spiritu carere, quia flaturalibus artubus structa non sint. Tertull.lib. de anima.cap.10.

FLECTAMUS GENUA. Vide *Genuflexio*.

FLETOBOTOMIA. FR. Oratio funebris, quæ græcè, & latinè epicedium, & nœnia dicitur, arabicè *Nanbh*. hebraice autē Threni. V.*Threni*. quo vocabulo vtitur S. Odilo Abbas in Vita S. Adelesiæ, quæ primò Lotarij Italiæ Regis, deinde Othonis I.Imperatoris fuerat vxor. In Biblioth. Cluniacen. Vide *Plangimonium*.

FLETUS, locus antiquitus extra Ecclesiam pro publicis pœnitentibus assignatus, colligitur ex Synodo Neocæsariensi apud Matthæum Blastarium, vbi sic habetur. [Si quis ex perfectioribus catechumenis peccauerit, peccare cessans, cum audientibus flet, si ex audientibus est, & à peccando non abstinet in deflentium locum ab Ecclesia extrudatur.] de quo supra in dict. *Ecclesia* dictum fuit. Vide *Hyemantes*. *Narthex*.

FLEXUMINES, Celeres. Vide *Trossulus*.

FLOCUS, capucium monachale, cuius diminutiuum nomen *Flocellus*, & mozettæ paruum capucium significat, vt in dict. *Capucinus* dictum fuit. [Dominus Ernaldus, quem Diaconum vestrum dicitis; si sibi seruandum iustitiam placuisset, teste flocello de capite suo, potius in nostra, quam in vestra forte manere debuisset. Goffredus. Abb.& Cardinalis S. Priscæ.]

Repetitur etiam *Frocus* in eadem significatione, vt Turrecremata in regulis Sancti Benedicti tract.221 cap.15. notauit, eratque Canonicale insigne, vt ex decreto Vrbani II. colligitur. FR. Froccus, & Froeca ab Henrico Spelman vestem monachalem fuisse affirmatur, quę sub tunicalis erat; nam certè ex Ingulphi Saxonis verbis in hist. Croilandæ distinctam à cuculla, & tunica fuisse colligitur; sic enim ibi ait: [Induit omni anno totum Conuentum cum secta sua de tunicis; altero anno de cucullis; omni tertio anno de froccis.] Itaque aliquibus R. in L. commutare placuit. Aimon de Episcopis, & Abbatibus Turonensibus agens, ait: [Et insuper ordinauit, quod floccum cum cuculla portaremus, sicut modo deferimus. In Abb. 19.] Itá etiam Galli vtroque modo vulgariter proferunt *Floc de moine*, seu potius *Froc de moine*. Sed iuxta Romanum stylum Flocus dicendus est. Vide *Cuculla*.§.FR.

FLORIO, floresco, sic legit S. Bonifacius Mogunt.Episc.& Martyr versiculum illum ps. 102. [Homo sicut fœnum dies eius, & sicut flos agri sic floriet. In eius epist.1.] Verbum quidem aut barbarum, aut nimis obsoletum est.

FLORIANI, hæreticorum secta. Vide *Collitiani*.

FLORIDUS. Vide *Confessor*.

FLUCTIVAGUS. FR. qui per fluctus vagatur, vel agitatur. Item ipsius maris epithetum: [Ex ipsius portu fluctiuagi maris. Bullar. Casinen. tom.2.constit.49.

FOCARIA, contectalis, concubina. [De focarijs Sacerdotum prohibendis. Marth. Paris. in hist.] Vide Synonima in dict. *Concubina*.

FOCUMETES, Sabaudiæ populi. Vide *Forcalquery*.

FODERATUS, vox barbara, subsutus. [Die quadam, Deo permittente, omnium bonorum inimicus diabolus antè ostium Militis (*idest Gerardi*) pulsans sub forma, & habitu peregrini in nomine Sancti Thomę hospitium petiuit, quò sub omni festinatione intromisso, cum esset frigus, & ille se algere simularet, Gerardus suam cappam foderatam bonam satis, qua se regeret, iens cubitum, transmisit. Cæsarius lib. 8, cap. 59.

FODRUM. FR. frumenti portio, quæ Imperatori, vel Regi in Italiam venienti populi soluere tenebantur. Sigon. de regno Italiæ. Bullar. Casinen.tom.2. const.66. num. 2. & constit. 98. vbi sic habetur. [Seruitium, quod vulgariter dicitur fodrum:] & can. præterea. de iur. patron. [In alios transferre præsumant fodrum, albergarias, regium, & similia.] Vbi Glossa ait esse Longobardorum vocabulum. Vide *Albergaria*. *Collecta*. *Census*. [Vt quoties in Italiam veniret consuetum munus præstaretur, fodrum germanica voce nominatur, latinè verò aurum coronarium ex sententia Alciati. Gaudentius Merula lib. 2. de antiqua Gallia Cisalp. cap.9.] Et idem est ac *Bebem*. de quo suo loco diximus.

FOLDE-

FOEDERE SOLVTVS. Vide *Desfœderatus*.

FOETOROSVS, fœtidus, [Qui fœterosis prandijs cadaueribus sacrificant mortuorum. S. Zeno Serm. 49.] Vide *Cancero*.

FOETVS, etymon. Vide *Neophytus*.

FOFFINGER. FR. campus, seu pratum, in quo fœnum antea, vel herbæ resecatæ sint. l. nulli sit. de itineribus.

FOLDERPHIVM. FR. donum post mephium, seu donatio propter nuptias. l. si pater filiam. 2. de successión. Vide *Mephium*.

FOLIARIVS. Vide *Fialarius*.

FOLLARIS, moneta. Vide *Folleralis*.

FOLLEO, inflor, à *Follibus* verbum deductum. [Omnis his cura de vestibus, si benè oleant, si pes laxa pelle non folleat. Hieronym. ad Eustoch.] FR de eadem vanitare in calceis. Sidonius lib. 8. epist. 9. in contrario, scilicet, sensu, reprehendens: [*Laxo* pes natet in corhurno eleganter dixit. Quæ pellis distensio à Latinis Tentipellium dicebatur. [Tentipellium Artorius putat esse calciamentum ferratum, quo pelles extenduntur, indeque Afranium dixisse in primo. Pro manibus credo habere ego illos Tentipellium. Titinium, ait Verrius, existimare id medicamentum esse, quo rugæ extendantur, quam, dicat, Tentipellium inducitur, rugæ in ore extenduntur.] :||: Apud Tertullianum legitur verbum frequentatiuum *Follico*: [Oscirans vescitur, follicans ruminat. de pallio. cap. 3.] vbi de Camaleonte loquitur. Reperitur etiam verbum *Follesco*, idest, stolidus fio, ac vento plenus. Eius antithesim. Vide *Inflabellatus*.

FOLLERALIS, vilis monetæ species, valoris vnius quadrantis. [Nummis quos Romani Teruntianos, Græci Follerales vocant, Anastasius suo nomine figuratis placabilem plebi commutationem distraxit. Marcellin. in Chron.] Fortasse hæc græcæ monetæ denominatio à dictione φολὶς deriuatur, quæ piscis squammã significat, à similitudine paruitatis nomine desumpto. Vnde Aug. lib. 22. de Ciuitate Dei cap. 8. ait: [Trecentis phollibus vendidit.] Melitenses *Fallari* antiqua numismata vocant. FR. diuersam tamen de Melitensium Fallari vocabulo opinionem affert Auctor Melitæ Illustratæ lib. 2. Notitia 4. pag. mihi 185. vbi de Phalaridis Agrigentini Tyranni cum Melitensibus amicitia, ac pecuniarum commodatione loquens, vt in epistolis, quæ sub eius nomine circumferuntur, ibi inter alia hæc citatus Auctor habet: [Anzi che le medaglie, ò antiche monete, che si ritrouano tal'ora per la campagna, ò in altri luoghi, sono da Maltesi communemente chiamati Fallari, memoria forse rimasta da i danari da quello prestatigli; benche il Bosio dica, che i Maltesi altresi prestassero à lui ancora &c.] Quæ tamen sicula moneta introducta postmodum fuit in Regno Neapolitano à Rogerio Siciliæ Rege, de quo sic Falco Beneuent. [Inter cætera enim suarum dispositionum edictum terribile induxit, totius Italiæ partibus abhorrendum, & morti proximum, & egestati, scilicet, vt nemo in toto Regno viuentium romasinas accipiat, vel in mercatibus distribuat, & mortali consilio accepto, monetam suam introduxit; vnam verò, cui Ducatus nomen imposuit, octo romasinis valentem, quæ magis, magisque ærea, quàm argentea probata tenebatur. Induxit etiam tres follares æreos romasinam vnam appretiatos. In eius Chron. ad An. 1140.] Vide *Romaninus*.

FOLLESCO. Vide *Folleo*.

FOLLICO. Vide *Folleo*.

FONS IN ECCLESIA. Vide *Aqua benedicta. Nymphæum*.

FONTIVM EXCVLTORES. Vide *Facularum accensores*.

FORALIS. Forensis. [Sicut studij nostri esse condecet à litigijs foralibus monachos submouere, vt diuinis monasterijs piè, ac solertèr inuigilent; ità necesse est nostra prouisione quemadmodum negotia eorum disponi debeant ordinare, nè distenta mens per varias causarum curas defluat, & ad celebrandum opus consuetum, eneruata torpescat. D. Gregor. lib. 4. epist. 67.] Qui etiam epist. 62. sic inquit: [Causas enim prædictæ fœminæ, siuè sint, siuè fuerint, nostro volumus iudicio terminari; vt foralis illi inquietitudo submoueri debeat, & tamen à iudicij iustitia nullatenus excusetur.] FR. [Nil de forali strepitu. Idem Gregor. In decretal. de præsumpt. cap. 2.] idest, de contentioso foro. Gloss. ibid.

FORAMINATVS. FR. perforatus: [Nauticis cuspidibus foraminato fundi glutino sordidaretur. Sidon. lib. 1. epist. 5.] vbi per verba *Glutino sordidaretur*, limum fluminis, qui nauticis contis commotus, cœnosam reddit aquam intelligit.

FORANEVS, extrinsecus, quod foris expositum est: [Sicut ergo foranei lapides nullum debent habere nodum, aut angulum, nec debet esse alter lapis intus, alter foris; quia si sic fuerint, omne ædificium deturpant; sic & Clerici, senes, & viduæ continentes, & virgines nullam debent habere maculam. Chrysost. hom. 40. in cap. 21. Matth.] Foraneus Vicarius. Vide *Vicarius*.

FORASTICVS. Alienus; accipitur etiam pro infideli, qui foris, & extra Ecclesiam reputatur. [Nam cum talibus, & cum paganis, & cum plebeia multitudine nostri labores, & pugnæ forasticę videntur esse; intimæ verò, quando de gremio matris Ecclesiæ Presbyteri, vel Diaconus, Ecclesiasticus, vel Monachus discedit à fide, & veritate. S. Bonifacius Episc. Moguntinus, & Martyr. epist. 3.] FR. in eodem proposito D. August. hom. de pœnit. in Gratiani decret. can. multi corriguntur. 2. quæst. 1. ait: [Quid enim mihi de ijs, qui foris sunt iudicare.] Vbi Glossa exponit. [Foris, idest, non nostri iuris.

FORBANNVM, exilij bannum. [Vt Comes latronem in forbannum miserit, vicinis suis, & alijs Comitibus notum faciat eundem latronem à se esse forbannitum, vt illi eum non recipiant. In const. Caroli Magni lib. 3. cap. 50.] & in eodem sensu *Forbannio* verbum, & *Forbannitus* nomen, idest, exulo, & exiliatus.

FORBORA. FR. filius vnicus. l. si quis derelinquerit. de successión.

FORCALQVERIJ. FR. Comitatus in Gallia cisalpina. [Necnon in Delphinatu, Burgundiæ, Sabaudiæ prouinciæ, & Forcalquerij comitatibus. Extran. comm. de Censibus exact. & procur.] Puto quod sint *Focunates* populi in Sabaudia, de quibus Bigonius, qui vulgaritèr *Fouřignij*. appellantur.

FORCEPS, quæ in carnificinis Sanctorum Martyrum adhibebatur, & erat triplicis speciei. Vide Baronium in Notis ad Martyrolog. 26. Iunij. Quarum vna ex his speciebus in Vaticana Basilica adhuc ostenditur; Græci antiquitùs adhibebant aureas forcipes ad tangendam reuerentiæ causa Eucharistiam, quas *λαβίδας* appellabant, & *Diuinam forcipem* S. Theophanes epist. 3. appellauit: sed vocabulum hoc à Græcis translatum fuit deindè ad cochleare, quo ipsi Græci Eucharistiam sæcularibus conferunt. In cæremoniali Romano fit mentio de aureo cochleare, quo vtebatur Papa ad ponendam in calice aquam: sic enim habetur ibi: [Subdiaconus verò Latinus accipit cochlear prædictum, super quod Sacrista imponit aquam ex ampulla. lib. 1. cap. 34.] Vide *Emundoria*. *Tenacula*.

FOREFACIO, erro, delinquo. [Vt, videlicet, satisfactio vnius omnibus imputaretur: sicut omnium peccata vnus ille portauit: nec alter iam inueniatur, qui forefaciat, alter, qui satisfaciat, quia caput, & corpus vnus est Christus. D. Bernardus. epist. 190.] FR. [Cum deprehenditur in aliquibus forisfactis. 5. decretal tit. 33. cap. 27.] & ibi Glossa: [Forisfactis, idest, maleficijs, delictis, vel excessibus.] Vide *Forfacta*.

FORESTA. FR. Sylua, saltus, eremus, solitudo. l. de forestis eod. tit. Sed Glossa in cap. 6. decretal. lib. 3. tit. 24. ait, quod foresta sit locus, in quo feræ includuntur, & habet quis vsum venandi. Vide *Forestes*. *Garena*.

FORESTARIVS, syluæ, ac forestæ custos. [Vnde conceperis superbiendi materiam nisi quia cum Forestarijs addictus, vt tyrannicas exactiones, quibus opprimuntur, redigas in scripturam. Blesen. epist. 21.] Ac idem epist. 29. cuiusdam syluæ custodis hospitalitatem exaltans, sic ait: [Prosapia Regis Angliæ, quia vnus de antecessoribus eius cuidam leproso, quem in hospitio receperat gratiam officiosæ humanitatis exhibuit, ab officio forestarij, in eminentiam regiæ dignitatis ascendit.

FORESTES, idem ac *Foresta*, de quo supra. [Post hæc memoratus Rex Carolus exercitio venationis more deditus, per circumadiacentem forestem turbabat rabidas feras à suis saltibus. In vita S. Gundulæ.] Dicitur etiam *Foresteria* apud Regulares locus, in quo hospites recipiuntur.

FORFACTA RES. FR. bona, seu res ad bannum, vel sub hasta posita. l. de rebus forfactis. eod. tit. Vide *Forfacio*. Dicitur etiam *Forisfacta*. [Comestiones, banna, placita, & forisfacta. de præscriptionibus. cap. ad audientiam.] Vbi Glossa: Forisfacta, idest, pecuniarias pœnas delinquentium. Et 5. decretal tit. 33. cap. 27. [Cum deprehendantur in aliquibus forisfactis.] Et Glossa ibi. [Forisfactis, idest, maleficijs, delictis, vel excessibus.

FORFACTVS. FR. Exul, seu exilio mulctatus. In Regist. Farfen. num. 269.

FORFICVLA. Vide *Emundoria*. *Forceps*.

FORINSICA POTESTAS. FR. laicalis iurisdictio. can. si quis Episcopus in Conc. 11. quæst. 3. Vide *Iudex*.

FORISFACTA. Vide *Forfacta*.

FORIVDICO, mittere in exilium. in siculis const. 4. lib. 1. tit. 14. significat, & adhuc vulgaritèr ibi *Forgiudicare*, & *Forgiudicato*, idest, exulare, & exul dicitur.

FORMA VERBORVM, in numero singulari, & plurali quando adhiberi debeat. Vide *Singularis forma verborum*.

FORMALIVM. Gemma, seu aurea lamina gemmata, posita in fibula pluuialis Episcopi. [Capiat paramenta, videlicet, amictum super rochetum, aut cottam, & super eo pluuiale tempori congruum, sinè tamen formalio. Cæremonial. Episc. lib. 1. cap. 7.] vbi de Sacerdote Assistente loquitur. Aliquando tamen *Firmale* dicitur. Vide *Firmaculum*. *Pectorale*. *Rationale*. *Ephod*.

FORMARIA Monialium Vicaria. [Primiceriam etiam, vel formariam admoneo. In Regul. S. Cæsariæ.] Ita fortasse dicta, quia ad obseruantiæ formam inuigilare teneatur.

FORMATÆ LITTERÆ. Vide *Litteræ*.

FORMATICVM. FR. Caseum. [Eodem die Dominus Papa, & cæteri Romani oua manducant, & formaticum. Ordo Rom. de offic. diuino.] vbi de die Sabbati Sancti agitur, in quo ob gaudium Resurrectionis Christi lacticinia comedabantur.

FORMIDO. FR. sic quædam curiosa antiquorum venatio appellabatur, cui Propheta Isaias his verbis alludit. [Formido, & fouea, & laqueus super te, qui habitatores terræ, & erit qui fugerit à voce formidinis, cadet in foueam, & qui se explicauerit de fouea tenebitur laqueo. cap. 24.] Erat itaque hæc ferarum venatio tali artificio disposita; ex vna enim parte extendebatur funis variarum auium penuis referta, quâ agitando venatores feras terrebant, quæ in fugam positæ, in præparatis laqueis, vel in

foueis

foueis incidebant: sic enim illam Seneca describit, ac significatum *Formidinis* declarat inquiēs: [Nec est mirum, cum maximos ferarum greges linea pennis distincta contineat, & in insidias agat, ab ipso effectu dicta Formidol. lib. 2. de ira. cap. 12.] & alibi idem de hac venatione ait : [Si feras lineis, & pinna clusas contineas &c. lib. 1. de Clementia. cap. 12.] Atque eleganter Nemesianus.

Linea quin etiam magnos circundare saltus,
Quæ possit, volucresque metu concludere prædas
Digerat innexas non vna ex alite pinnas:
Namque vrsos, magnosque sues, ceruosque fugaces
Terrificare, linique vetant transcendere septum.

FORMVLA. FR. sedes, seu stallum in Choro, quod Galli *Forme* dicunt. [Cum nocte deuota vigilat super formulam. In vita S. Radegundis Reginæ.

FORNAX FERREA. FR. captiuitas filiorum Israël in Ægypto. Deuteron. cap. 4. num. 20. 3. Reg. cap. 8. n. 51. Ierem. cap. 11. n. 4. & can. porro. 16. quæst. 3.

FORNIX, idest, arcus triumphalis. Vide *Manus*. In propria significatione. Vide *Spiculus*.

FORRATVS. Subsutus: [Cappa choralis pellibus varijs forrata. Matth. Paris. in hist.

FORTE FORTVNA. FR. fortuitò. [Forte fortuna Episcopus, qui ipsum à communione segregauerit defunctus est. D. Clemens in can. apostol. can. 31.

FORTIA, vis, fortitudo, barbara vox. [Eo quod pagensis vester ille eidem terram suam in loco nuncupante illo per fortiam tulisset, & post se retineat iniustè. Marculf. lib. 1. formular cap. 28.

FORVM REI SEQVENDVM. Vide *Pulso*. Dicitur etiam *Forus* ex Isidoro in cap. forus. de verbor. signific.

FOSSARIVS, antiquum, ac pium Clericorum officium. [Primus igitur in Clericis fossariorum ordo, qui in similitudinem Tobiæ sancti sepelire mortuos admonentur. D. Hieron. ep. 13.] & de Muliere septies icta idem ait: [Clerici, quibus id officij erat cruentum linteo cadauer obuoluunt, & fossam humū lapidibus construentes, ex more tumulum parant.] FR. Vide Baron. An. 34. num. 288. & hic *Bordinatus*. Decanus in dict. *Decania*. *Laborantes*. *Lecticarius*. *Libitinarius*. *Porticani*.

FOSSATA. FR. fouea, cauea: [Illæ quoque expensæ, quæ fiunt pro fossatis, & alias pro terris ædificādis, vt vberiores fructus producant. Extrau. comm. de decimis. 5. Illæ quoque.

FOSSATVM. FR. exactio quædam. cap. 4. lib. 3. tit. 49. Decretal.

FOSSORES PVTEORVM. Vide *Lacearius*.

FOSSORIVM, fouea, cauea : [Fossoria habetis, venas aquarum viuentium possidetis. Petrus Cellen. lib. 3. epist. 1.] Aliquando Eremitarum lectum denotat, quia ad instar foueæ formabatur. [Sequenti die conuentus à labore rediens, & antè portam, facto primo signo nonæ, secundum expectās, senior ex eis cum stans super fossorium suum, se reclinarit, & nonam de Domina nostra diceret, sic stando leuitèr obdormiuit. Cæsarius lib. 7. cap. 39.] FR. Aliquando verò ligonem significat. [Secures, & fossoria accipiunt. In vita S. Godardi cap. 11. L. Presbyter Canonicus Ecclesiæ regularis præfatum iniquitatis filium, fossorio arrepto, percussit. lib. 5. decretal. tit. 12. cap. 18.] Et inferiùs ibidem clariùs significatum vocabuli explicatur, sic: [Si verò (quemadmodum prohibetur) Sacerdos iste priùs ab illo percussus, sacrilego mox cum ligone in capite repercussit:] Et post pauca sequitur. [Non videtur idem Sacerdos in pœna homicidij penitùs excusari, tum ratione instrumenti, cum quo ipse percussit, quod cum graue sit, non solet leuem plagam inferre &c.

FOTINIANI. FR. hæretici à Fotino ex Galatia, seu Gallogræcia Smyrnensi Episcopo, ità denominati, qui asserebat Iesum à Maria ex Iosepho generatum, ac cum Hebionitis conueniebāt. 24. quæst. 3. can. 39. Vide *Hebionistæ*.

FOTRVM, armarium, quod vulgò *Credentia* dicitur, in quo vasa reponuntur, seu capsa, quę italicè *Forsiero* dicitur. [Quomodo pertinet ad statum tuum visio fotri huius. Cæsarius lib. 9. miracul. cap. 29.] Vbi ex verbis eiusdem Auctoris satis clarè colligitur fuisse capsam pro vasibus ad fercula mensæ necessarijs conseruandis, vt hodiè in Principum structio credentiæ formari solent.

FOVEA. Vide *Fossata*. *Fossorium*.

FRAGRASCO, fragrantiam reddo: hinc Petrus Cellensis de Ecclesia in persecutionibus sublimata loquens, ait: [Sententia dubia quæstionibus ventilata clarescit, species aromatica pistillorum tunsione fragrascit, Ecclesia oppressione malorum crescit. lib. 5. epist. 4.

FRAMEA. FR. Hasta, seu lancea. [Inimici defecerunt frameæ in finem. psalm. 9. num. 7. Eripe animam meam ab impio, frameam tuam ab inimicis manus tuæ. psal. 16. n. 13.] Idem nomen in psalm. 21. & psalm. 34. num. 3. [Frameam suscitare super pastorem meum. Zachar. cap. 13.] Tacitus in multis locis de moribus Germanorum lanceam, seu hastam denotare ostendit. Diuus verò Aug. super psalmos ait: [Gladium bis acutum, hoc est framea.

FRANCIA. FR. Distincta à Gallia: [Sic in honorem duodecim Apostolorum eligimus quatuor planè de Francia, quatuor de Aquitania, quatuor de Gallia,] Et inferius. [Vocatur denique Prior huius scholæ Raino, Ingelbertus, & Ingelerij de Francia. Alij de Aquitania Dosde, Amis, Amat, & Bernardus: de Gallia Frederig, Octone, Mellitus, Stefanus.] Et post pauca.

ca. [Pro qua causa annuatim volumus de Regnis nostris Francia, Aquitania, & Gallia remunerari. In Priuileg. Caroli Magni apud Torrigium de Cryptis Vatican. editione 2. pag. 507 & 508. Volumus atque præcipimus, vt omnes nostræ ditioni subditi tã Romani, quàm Franci, Alemani, Bauari, Burgundiones, Saxones, Turingi, Frisones, Galli, Britones, Longobardi, Guascones &c. Idem Carolus Magnus apud Gratianum in can. volumus. 11. quæst. 1.] Hęc tamen ratio differentiæ à varijs Auctoribus variè affertur. Robertus Canalis in primis Arboriacen. Episc. in sua gallicana hist. ait, quod tempore Attilæ Gallo-francia vocari cœpit. Gordonius verò in eius Chronica ad annum 451. inquit: [Ab hac victoria Moroueus ditionem suam in Galliam dilatauit, occupatasque prouincias Galliam nominauit.] Iuo tandem Carnoten. in eius Chronicon scribit. [Francos lingua attica Valentinianus Imp. à feritate vocari voluit.] Sed quicquid sit; Roberti tamen Canalis relatio non subsistit; nàm multis sæculis post Morouceum, nempè, temporibus Caroli Magni, vt supra visum est, adhuc nomina Galliæ, & Franciæ à cæteris Celtiberis prouincijs distinguebantur, imò multò post præfatum Carolum Francia à Nauarræ prouincia, & Delphinatu diuersificabatur. In Etrau. comm. de censibus. Vide *Bordinatus*. *Gallia*. *Porticani*.

FRANCIGENA. FR. in Francia genitus. [Zacharias, scilicet, Regem Francorum, non tám pro suis iniquitatibus, quàm pro eo, quod tantæ potestati erat inutilis, à Regno deposuit, & Pipinum Caroli Imperatoris patrem in eius locum substituit, omnesque Francigenas à iuramento fidelitatis absoluit. can. alius item. 15. quæst. 6.

FRANCI. FR. Vassalli sinè feudo. Glossa in l. penult. de maleficijs.

FRANCISCA, securis, bipennis, [Accepit autem Rex franciscam eius, quæ vocatur bipennis, & proicit in terram. Hincmar. in Remig.] De eadem etiam inquit Flodoardus. [Rex ergo structas circumiens ritè phalanges, ad eum, qui dudũ percusserat vrceũ peruenit, spretisque ipsius armis eius franciscam proiecit in terram. lib. 1. hist. Rhemens. cap. 13.] Alij tamen gladium, seu ensem significari exponunt. [Et extensa manu franciscam eius terræ deiecit, quæ spatha dicitur. Ammon. de Gestis Francorum. lib. 1. epist. 12.] Vide *Bisacutum*.

FRANCISCANI, Regulares, de quibus hìc fit mentio in dictionibus. *Breuiarium*. *Cereus paschalis*. *Cippus*. *Cordigeri*. *Guardianus*. *Genuflexio*.

FRASCATÆ ÆDES. FR. Oratorium in Vaticana Basilica. [Quidam de Anglorum gente Romam venerunt, qui; in Oratorio B. Gregorij Papæ, & Confessoris Christi, in Principis Apostolorum æde Frascatæ constructa, vnam tabulam argenteam posuerunt. Anast. Biblioth. in Benedict. III.

FRATER. FR. titulus Religiosorum etiam tempore Io. Chrysostomi solitus, & Monachi. *Fratres* dicebantur. can. ad mensam. 11. quæst. 3. hodiè tamen prænomen *Donni* vsurpant. *Fratres* vocat Papa Cardinales, & Episcopos. Vide *Frerius*. Quatuor modis in Scriptura frater dici notat Hieron. aduers. Heluidium.

FRATICELLI, Hæretici. Vide *Beguardi*.

FREA. FR. fatidica. Apud Septentrionales olim pro Dea habebatur. Hist. Longobar. cap. 8. & eius Annotat. in lib. 1. Item *Frea* dicebatur Mulier, quæ sub tutore, vel curatore posita erat. l. si quis fream. De his, qui sine voluntate Mundualdi.

FREDA, & *Fredda*. FR. pœna pecuniaria iuxta formam bannimenti, seu banni, vel legis. l. si quis alienam. de raptu. l. si quis cum altero. de testibus. l. sanguinis. De reuerentia Ecclesiæ. & Bullar. Casin. tom. 2. const. 21. 40. 41. à Germanica voce *Frid*. Vide *Fredum*.

FREDVM, pœna pecuniaria, siue compositio. Gregor. Turon. lib. 4. de miraculis S. Martini cap. 26. à vocabulo germanico *Frid*, quod pacem significat; nam mediante pœnæ solutione, componitur pax inter eum, & fiscum.

FRENDOR, fremitus, & stridor dentium in rabie; [Docuisti calcandos esse frendores diabolicos. S. Athanasius in epist. ad Luciferum Episc.] de comminatione hæreticorum agens ait, de quibus alibi idem inquit: [Tanquam frendoribus tuis possis seruorum Dei vigorem superare.

FREQVENTIA. FR. ex duobus vicibus intelligitur. Vide *Monialis*. Item frequentia malorum actuum. Vide *Passiuitas*.

FRERIVS. Frater, nomen à Græcis corruptè Religiosis attributum. Greg. Pachim. in hist. lib. 5. cap. 8. Hinc Equites Hierosolymitanos, hodiè Melitenses, *Freiros* Cãtacuzenus appellat, Hispani *Frailes*, & Galli *Frere* dicunt.

FRETA. FR bona, seu possessiones. Bullar. Casin. tom. 2. constitut. 22.

FRIBVSCVLVM, indignatio, liuor parũ considerabilis, vt solet inter cognatos, & amicos euenire. Alij verò *Friuolusculum*. *Friuiculum*. & *Frigusculum* legunt, à friuola passione.

FRICTRIX. Mulier inhonesta, & libidinosa. [Aspice lupas popularium, libidinum nundinas, ipsas quoque frictices, & si præstas oculos abducere ab eiusdem propudijs occisæ in publico castitatis. Tertull. de pallio. cap. 4.] Quas mulieres *Latrinarum antistites* ibidem vocat.

FRIG. idem ac *Frea* in locis ibi cit.

FRIGORA. Vide *Frigoriticus*.

FRIGORATIO. Vide in dict. sequenti.

FRIGORITICVS, quartana, seu tertiana febricitans. [Frigoritici quidam cum fide venientes, candelam in votis offerunt, & abrasum sepulcri puluerem sumunt, quem aqua mixtum bibunt,

bibunt, & sanitatem huius Sancti meritis adipiscuntur. Flodoard. lib. 2. hist. cap. 14.] Eodem vocabulo vsus est Gregor. Turonen. inquiens: [Postquàm mihi vir ille retulit, & hanc mihi pallam tradidit, præsumpsi fateor eam abluere, & frigoriticis potum dare: sed mox, opitulante diuina virtute, sanabantur. De gloria Mart. lib. 1. cap. 6.] Hinc huius febris accessio *Typus frigoriticus* dictus est. [Nam si quis typos frigoriticos incurrens, nocte vna ad eius tumulum deprecans vigilauerit; mox compresso accessu, adipiscitur medicinam. Idem Turonen. lib. de gloria Confessorum cap. 15.] Eadem febris species à frigore *Frigorati* etiam ab eodem ibidem appellatur, vbi sic: [Dato igitur mane, rediuit ad propria, nec vltra hoc modo frigorationis, vel confractionis vllius pertulit grauitatem.] FR. talis morbus dicitur etiam *Frigora*; sic in vita S. Cæsarij Episcopi: [Si habes, da mihi de drappo S. Cæsarij propter frigoras, quia multum valet.

FRISCHINGA, sucula, porcula. [Quando parochias circuitis, nolite graues esse Presbyteris, petentes frischingas. Hincmarus.] Et alibi idem de ordinatione Episcopi Hidenulphi loquens ait: [Exigendo denarios, vel caballos, aut verres, seu frischingas.] Recentes Rheni colones *Frischling*, & Tholosani *Fre:igues* huiusmodi tenera animalia vocant. Reperitur etiam in eodem sensu penès scriptores *Frisanga*, *Frisinka*, & *Frisgunga*.

FRIXVM. FR. sagitta, iaculum, italicè *Frezza*. l. de omnibus. l. vt omnis. de quantitate solidorum.

FROCCA, *Froccus*, & *Frocus*. Vide *Flocus*.

FRONTELLVM. Vide *Brudatus*.

FRVMENTARIVS. Vide *Cerealis*.

FRVSTRATORIVS. Vide *Dilatorius*.

FVCVS. FR. Cerussa, & purpura, qua fœminæ faciem ornant, & colorant: sic *Fucatus* eadem cerussa coloratus dicitur; metaphoricè tamen pro fictione accipitur. [Nunc patentèr excusationibus fucatis, & friuolis innitentes. Clementina de sentent. excom. cap. 1. Si vitium frontis alienus fucus inauret. de consecrat. dist. 5. Fucatis tamen coloribus asserentibus, ob fugam melioris vitæ, aut arctioris obseruantiæ &c. In extrau. comm. de regularibus transeuntibus ad aliam relig. cap. 1.

FVCO. FR. infuco, seu fuco illinio. [Fucare figmentis, quo vel rubicundior, vel candidior, vel verecundior appareat, adulterina fallacia est. can. fucare. de consecrat. dist. 5.] Hinc distichon illud:

Si vitium frontis, alienus fucus inauret,
Gloria frontis obit, cum color hospes abit.

FVGALIA. FR. festa Romanorum in mense februarij ob memoriam recuperatæ Reipub. liberatis Regibus deletis, quæ à Censorino *Regifugium* appellantur, in quibus diebus inhonestè, & libidinosè debacchari solebant. Quare D. Aug. ait: [Et verè fugalia, sed pudoris, & honestatis. lib. 2. de Ciuit. Dei cap. 6.] Qua immoderantia in eodem prorsus mense abutuntur etiam nunc Christiani in bacchanalibus, cum synonima. Vide in dict. *Bacchanalia*.

FVGITIVVS. Vide *Exulaticus*.

FVLBORAN, vox Saxonica *Follaberen*, idest, benè genitus; sic in legibus Longobardicis filius legitimus intelligitur. [Si quis dereliquerit filium legitimum vnum, quod est fulboran. lib. 2. tit. 4.

FVLCARIVS, qui Principis falconum custodiæ præest. [Raynaldus Ioly ciuis Tolosanus Fulcarius Ducis Andegauiæ. In vita S. Thomæ Aquinatis.] Vide *Falconarius*.

FVLCIMENTVM. Vide *Destina*. *Pulmentum*.

FVLCINATORIVM. Scipio, baculus incumbitorius. [Fulcinatorio, quo vtebatur, terram paulatim egerens, subitò fideli famulo suo largam fonticuli vndam donauit. In vita S. Deicoli. cap. 3. §. 14.] Alij tamen meliùs *Fulciatoriū* legunt. Vide *Baculus*.

FVLFREA, seu castigatiùs *Fulfreal*. FR. Ingenuus. [Si mulier libera, seu fulfreal super furtum comprehensa fuerit. In legib. Longobard. lib. 1. tit. 25. leg. 6.

FVLGETRIDO, splendor. [Columnæ priscorum fulgetridine emergunt. In Vita Sancti Boniti Episc.

FVLINA. Coquina, à fuliginum copia ità denominata. Isidor. in Glossa.

FVLINARIVS. Coquus. Isidor. vbi supra.

FVLLO. Vide *Sarculum*.

FVLMENTVM, fulcimentum, pro columna etiam accipitur. [Fulmentis aquitanicis superba. Sidon. lib. 2. epist. 10.

FVMAGIVM, solutio pro panis coctione pistoribus debita, quæ etiam *Furnaticum* denominatur.

FVMENTERIA. FR. vectigal pro quocumque camino, seu domo soluendum. Bull. Casin. tom. 2. constit. 303. 304. 313. 314. 315. 316. 329.

FVNCTIONES PVBLICAS AGERE, vel *habere*. FR. collectas, gabellas, impositiones, seù tributa exigere, idem ac redhibere. l. audiuimus. Nè liberi homines opprimantur. Bullar. Casin. to. 2. constit. 71.

FVNDA, marsupium. [Inuenit in via bursam magnam, quasi plena esset denarijs tumescentibus, quam vsitato vocabulo fundam appellant. Sanctus Bonauentura in Vita D. Francisci cap. 7. Reuersus est ergo ad fundam cum fratre, & iuuene quodam, qui erat in via. Ibidem.] Vide *Sacciperium*.

FVNDATVM, & *Fundata*, textile ex serico. [Fecit vela holoserica maiora sigillata, habentia periclysim, & crucē de blattis, seu fundata. Anastas. Bibl. in Leone III.] Et alibi idem: [Calicem octogoni fundatum in folijs.] FR. Adhuc tamen inexplicabile hoc vocabulum remanet an *Fundatum Calicem* dicat, idest, fusum à *Fundo* verbi supino corrupto in *Fundatum*, idest, fusum; sic idem Bibliothecarius in eodem Leone inquit.

quit. [Calices maiores fundatos ex argento.] vbi rectè fusos, ad differentiam malleati metalli distinguere videtur; de textili siquidem erit facilis intelligentia, ideft, attalica peristromata, quæ gallicè *A fond dor*, & italicè *In fondo d'oro*, seu *d'argento* dici solet. At cum oculatissimo Henrico Spelmano in huius vocabuli significatione dicere oportet. [Tu tibi Oedipus esto.] Cæterum. Vide *Blattum*. *Drappus*.

FVNERALE. Vide *Baldachinum*. *Libitina*.

FVNERARII. Vide *Decani*. *Fossarius*. *Laborantes*. *Porticani*.

FVNIS CONTENTIOSVS. Tertullianica metaphora, de prolixa contentione dicitur. [Sed non decet vltra funem contentiosum alterno ductu in diuersa distendere. De pudicit. cap. 2.] Ac alibi idem de longa, & infructuosa Christiani cum Hebræo disputatione loquens, ait: [Alternis vicibus contentioso fune vterque diē in vesperam traxerunt. Aduer. Iud.

FVR. Vide *Derectarius*. *Emansor*.

FVRBATTO, præter intentionem homicidium per leuem vapulationem committo. In l. Salica tit. 38.

FVRNIO. FR. in furnum imponere, ideft, panem coquere. [Inuenimus eidem conuentui domos conuenientes, & necessarias ad brasiandum, & furniandum. Matth. Paris. in hist. ad An. 1258.

FVROR, verbum. Vide *Derobo*.

FVRIOSVS. Vide *Fanaticus*.

FVRTVM. FR. Est omnis illicita vsurpatio rei alienæ, can. pœnale. 14. quæst. 5. Vide *Peculatus*. Furtum verborum quid significet. Vide *Signum*.

FVSIO. Vide *Indictio*.

FVSTANVM, tela ex lino, & bombace contexta ad modum (vt vulgo dicitur) spinæ. [Quicquid ex priuata pecunia fustani, & purpuræ coëmere poteris, his iumentis in Pomeraniam dirigas. Andreas Abbas in vita Ottonis Bambergensis Episcopi.] Italicè *Fustagno* dicitur.

FVSTIGO, & *Fustigor*. FR. baculo percutio, & percutior. 5. decretal. tit. 39. cap. 23.

FVSTIS, frutex, arbuscula. [Si quis in sylua fustem signauerit, & non capulauerit. in l. Salica tit. 27.

FVXOLIVM. FR. Gabellæ chartula. Italicè *Bolletta*. Bullar. Casin. tom. 2. const. 308.

FR. Vltramontani in sæculis corruptis, quando, nimirum, barbara vocabula, & orthographiam in latinum sermonem immiserunt, huius litteræ vicariam V. apposuerunt, sic VVilelmus pro Gulielmo, VVido pro Guido, VVerra pro Guerra, Vadium pro Gadium. Vide *Gadium*, & similia, de quibus dictum est in dictione *Discapia*.

GABALVS, in prima impressione huius tractatus dixi hanc vocem patibulum, seu crucem significare, ab etymologia germanica, in quo idiomate *Gabal* patibulum, seu furcam significat; sed deindè melius huius dictionis sensum perquirens, montem significare detexi; sic nomen *Heliogabali* Imperatoris, qui *Gabalus*, à vocabulo *Gebel* arabicè, ideft, mons appellabatur, deinde vocabulo Græco-arabico *Heliogabalus*, hoc est, solis mons denominatus fuit: sic etiam simile perobscurum vocabulum ex Aldhelmo cap. 3. de Virg. dilucidatur, vbi sic ait, de Christo loquens: [Verticem Gabali scandens sexta sabbati, hoc est, parasceue.] ac benè intelligitur Redemptorem nostrum in hac die montem ascendisse caluarium, vt crucifigeretur. FR. Nihilominùs adhuc primus sensus sustinetur; nàm vt ait Capitolinus in Opilio Macrino, quod hic Imperator duo nomina *Pij*, & *Felicis* à Senatu ei oblata primum recusans, secundum acceptauit, ob id in eum græcum epigramma publicatum fuit, cui Imperator sic respondit:

Si talem graium retulissent fata poëtam,
Qualis latinus Gabalus iste fuit,
Nil populus nosset, nil nosset curia, magno
Nullus scripsisset carmina tetra mihi.

Vi hæc Casaubonus notauit: [Crucem vocabant gabalum, vt est apud Nonium hic gabalus, homo cruce dignus.

GABAONITA, seu *Gebanita*. Vide *Stacte*.

GABARVS. FR. Stultum, & insipidum significat. Isidori glossa.

GABASTA, vas ad vinum ferendum. [Iterum in Gabasta bibisti. Paul. Diacon. lib. 17.] Fortaſsè ex græco idiomate *ὠβα*, quod est vas pro vini mensura.

GABBÆ. Vide *Publicanus*.

GABBAIN, FR. hæbraica vox Publicanos, & *Gabba* Publicanorum Principem significant vnde *Gabella* nomen deductum existimat Baron. An. 31. num. 73. Vide *Parisim*. *Publicanus*.

GABBARA, ægyptiaca vox significat cadauer exsiccatum, & aromatibus conseruatum, quod vulgariter in officinis *Mumia* dicitur. [Aegyptij ergo soli credunt resurrectionem, quia diligenter curant cadauera mortuorum. Morem enim habent siccare corpora, & quasi ænea reddere, Gabbaras ea vocant. D. Aug. tract. 1. de Resurrect. mort. cap. 12.] Et ibidem Plinium irridet,

det, qui putauit hoc vocabulum fuisse alicuius personæ nomen. Isidorus tamen *Galbares*, & *Gabares* habet. FR. apud Baron. Anno 34.n.145.

GABATHA, vas rotundum, & concauum, quod pro pensili lychno inseruit ad cuius similitudinem Romæ præsertim in Lateranensi Basilica ad Altare maius nonnullæ perspiciuntur, ex dono Ascanij Cardinalis Columnæ. In sacello pontificio, vbi Eucharistiæ Sacramentum asseruatur, noctu, dieque existunt duæ gabathæ, in quibus loco olei ardet continuò cera, quarum formã pro curiosa Lectoris eruditione hic delineandam curaui

Qui lychni pro luminis alimento olim oleum habebant; sed Paulus IV. deinde (vt Io: Baptista Tufus in illius vita refert) cereo pabulo in eis lumen perenne seruari ordinauit. FR. Torrigius verò de Cryptis Vatican. editione secunda pag. 513. addit insuper, quod præfatus Pontifex ad curam harum gabatharum duos ministros deputauerit, & quod Gabatha *Gauata* etiam dicebatur, quæ patinam significat, quarum aliquas vidisse meminit ad lagenæ figuram ex Rhodo insula allatas, quando, scilicet, Equites Hierosolymitani ex ea insula expulsi sacra vtensilia secum in Melitam attulerant, ac vsque ad nostra tempora hæ Gauatæ conseruabantur. Patina enim planiformis potius existit hinc Ennodius Ticinen. Episc. ad subiecta eius carmina hic allata huiusmodi titulum super scripserat, nempè: [De compositile habente septem gauatas.] Carmina verò sunt hæc: epigr. 22.

Diuersis dapibus confinia proxima seruat,
Dum claudit varijs fercula multa vijs
Limitibus certis, quod iunctus diuidit ordo
Vnus in argento, quàm benè ventor habet.

Itaque *Gauata*, vel *Gabatha* patinariam formam retinebat, quam tamen in sacello pontificio diuersificatam fuisse existimo, quando ceram loco olei adhiberi Paulus IV. mandauerat & in formam phialę decollatæ ab Artificibus fabricata fuit, ea ratione, quia cera liquescens, & tarefacta crescit, ac diffunditur. Cæterum apud Torrigium loco cit. pag. 505. in priuil. Caroli Magni habetur. [Fecimus ibi tres Cruces, vnam argenteam cum gauata, auream habentem aurilibram vnam, & aliæ duæ Cruces argenteæ cum gauatis suis, habentem duodecim libras argentei vnam, & duodecim argenti alterã, & gauatas duo lib. argenti vnam & similiter & alteram] & interius. [Duodecim gauatas duo aureas, & decem de argento cum catenis de oricalco] :||: Item *Gabatha* etiam dicitur. [Obtulit in Basilica S. Petri buttonem de argento purissimo cum gabathis argenteis pendentibus in catenulis septem. Anast. Biblioth. in Leone IV.] Et ibidem. [Gabathã saxicam ex argento purissimo pensantem libras tres.] Dicitur *Saxica*, quia ad formam conchiliæ marinæ fabricata erat, & *Saxica* dicitur conchilia, quia in saxis nutritur. Corrigendus igitur est Tertulliani locus. lib. 5. cap. 5. aduers. Marc. vbi ait [Vasculorum, & grabatarum purgatio.] Latinius enim Latinius in eius Biblioth. Sacra ad d. Tertull. locum *Gabatharum* corrigit. Item hęc vox ex vi hebraicæ vocis locum eminentem significat, vt in dict. *Gabalus* diximus, sic D. Io: cap 19. in significatione tribunalis vsus est, inquiens: [Pilatus autem cum audisset hos sermones, adduxit foras Iesum, & sedit pro tribunali in loco, qui dicitur lithostratos, hebraicè autem Gabbatha.] Quæ vox hebraica, licet non sit Synonima græcæ dictioni; in vtroque tamen idiomate idem locus significatur; erat enim locus iste, in quo Pilatus resederat, cum pauimento lithostroto, idest, varijs coloratis lapidibus strato, atque pauimento eleuato, quia [Gabbatha dicitur, quod pauimento eleuatus esset locus. Tirinel. in notis.] V. de *Lit hostrato. Hustingus.*

GABELLVM, nonnulli existimant gabellam, & datium hoc vocabulum significare in Anast. Bibliot. qui in Stephano III. sic ait. [Rex reddere promiserat Fauenriam, cum Castro Tiberiaco, seu Gabellum.] Itaque castrum, & non datium erat: nam *Iyberiacum* terra est, quæ hodie vulgariter *Bagnacauallo* dicitur, & antiquitùs *Gabbeum*, & *Ad caballos* quare *Gabellum*, & *Gabeum* idem est.

GABRIEL FR. hebraica vox, & est nomen Angeli, latinè sonat *Vir Dei*, nam vt habetur in Isaia c. 21. n. 17. dictio *Gaber* homo intelligitur vndè legunt LXX. [Homo, qui non prosperabitur.] & *El* Deus hebraice dicitur: quare S. Proclus orat. 1. in laudem V.M. de eius Annuntiatione loquens, inquit: [Reuerere saltem ò homo, Archangeli appellationem: is namque, qui lætum illum nuntium Mariæ detulit, Gabriel vocabatur. Et quid quæso Gabriel interpretatum sonat? Arrige aures, & disce; Deus & homo. Quia itaque ille, quem annuntiabat, Deus erat, & homo; quo facilius dispensationis mysterium persuadeat, rei miraculum notatione nominis anticipat.] Sed aliter D. Hierony-

ronymus, qui sic inquit: [Gabriel in lingua nostra vertitur Fortitudo Dei, vel Robustus Dei: vnde eo tempore, quo erat Dominus oascirurus, & indicturus bellum dæmonibus, & triumphaturus vi de mundo; Gabriel venit ad Zachariam, & Mariam. In Dan.lib. 1. cap.8.]

GADIVM, pignus, siue arrha, & specialiter in duellis in signum manifestum obligationis ad duellandum. [Cumque instaret rursum, ei iudices præceperunt, vt secundum morem regionis, illud, quod ipsi vocant gadiom, rei, videlicet, ab eo probandæ argumentum manu propria in eiusdem Gerardi Prioris manu poneret, qui velut ex bona conscientia audacter gadinm in manu eius ponens ait; huius, vt dixi, rei ego testis sum, alijs quoque testibus, vel duello idipsum probaturus. Petrus Muric. lib. 1. de mirac.cap.8.] Alij tamen *Vadium* & nonnulli *Gagium* à gallica dictione *Gage* pignus vel arrhabonem significante deducunt. Vide *Gageria*.

GAGERIA. FR. idem ac supra, & signanter denotat pignus, quod ratione debiti census recipitur. [Gageriæ vlterius non recipiantur. Nom. Cisterc.par 1.cap.3. Insinuatione præsentium declaramus, quod gageriac, quam de feudo Ecclesiæ tuæ ab M. dignosceris recepisse, à te potest libere detineri, fructibus non compensatis in sortem. 3.decretal. de feudis cap. 1.] vbi ineptè Glossa hoc vocabulum explicat his verbis: [Gageria. idest, pignus, siue feudnm vulgare Theutonicorum.] Si autē Gageria feudum significaret quomodo ibi diceretur, *Gageria, quam de feudo*: ergo sensus esset feudum, quod de feudo; at qualis ineptia? stultissimi insuper essent Cistercienses præcipientes recipi feuda, quandoquidem dixere supra. [Gageriæ vlterius non recipiantur.] Vide *Gadium*.

GAGIVM, & *Gaia*, lucus, & densa, ac opaca sylua. [Si quis accipitres de sylua tulerit, excepto de gaio Regis, habeat sibi. In legibus Longobar.lib.1.tit.25. leg.28.

GAIANITÆ hæretici. Vide *Eutychiani*.

GAIA. Vide *Gagium*.

GALÆA, & *Galea*, nauis longa, trieris, vel triremis. [Vbi galæam bene armatam ascendi, & ad prosequendum iter vltramarinum, nautæ rimis, & velo sollicitè insistebant. Guliel. de terra Sancta, apud Canisium.] Reperitur etiam vox græca γαλέα in eodem significatu. Item latinè absque diphthongo. [Conuenire fecimus apud Pisas victoriosum stolium galearum. Chron. August.] Fortasse à *Galea* piscis speciè propter figuram sic appellata. FR. seu potius à *Galea*, idest, cassis; hinc versus ille

Armo caput galea, pelagus percurro galea.

[Et lignamina deferant galearum &c. Sunt etiā qui pro cupiditate sua in galeis, & piraticis Sarracenorum nauibus regimen, & curam gubernationis exercent. 5. decretal.tit. 6.cap.6. Omnium tam Clericorum, quàm laicorum, quos cœperat in galeis de sentent.& re iudicat. in sexto cap.2. Malleoi habere pauciores galeas benè armatas, & de bona gente, quàm plures non sic. Sannutus de secretis fidelium cap. 5.

GALATIA. Vide *Gomorra*.

GALDONIA. Vide *Geldonia*.

GALEATVS. Vide *Prologus galeatus*.

GALERIA, locus, seu cubiculum varijs curiositatibus ornatum. [In curte alia, quæ galeria dicitur, fecit latam, & spatiosam, vt amplissimè Pontifices cum famulis hospitarentur. Anastas. Bibl. in Greg. IV] Vide *Curtis*.

GALERVS, & *Galerum*. FR. pileus: hodiè verò de Cardinalitio pileo ferè intelligitur, quo in solemnibus equitationibus, & festiuis processionibus vtuntur, at in illis pro tegumento, in istis pro vmbraculo adhibetur. Antiquitùs autem in Consistorio quoque, & in Cooelijs deferebatur, vt in dict. *Consistorium*, & dict. *Calyptra* scenographicè demonstrauimus. Quod concessum fuerat in Concilio Lugdunensi ab Innocentio IV. [Lugdunique ab eo Pontifice, quod fertur; primum est constitutum, vt Rom. Eccl. Cardinales in publicum adequitaturi, galero rubente insignirentur, non solùm, quo à cæteris sint inferioribus conspicui sed vt ipsi admoneantur debere, qui illa post pontificalem maiore omnium ornentur dignitate, ad effundendum pro fide catholica, & Christiani populi salute sanguinem paratos esse. Blond. decad. 2. lib. 7.] Circa verò huius Concilij tempus, sic idem refert: [At Philippus Rex Franciæ ad annum, qui iam incboauerat, duo de quinquagesimo, & duodecies centenum ad Pontificem Innocentium Lugduni agentem se contulit:] qui Regis accessus ante celebrationem præfati Concilij interuenisse idem ait. At Odoricus Raynaldus Baronij continuator ad annū 1245. hoc Concilium ponit. Bernardinus verò Corius in mediolanensi eius historia inquit. Innocentium anno 1242. galerum rubrum Cardinalibus concessisse ante prædicti Concilij intimationem. Vide *Calyptra*. *Hura Pileus*.

GALGVLVS, auis. Vide *Aurugo*.

GALILÆA, quo vocabulo totum tempus paschale vsque ad Ascensionem Græci appellare solent, quia Christus in toto hoc temporis spatio in Galilæa regione visus fuerat. Item *Galilæa* locū in Ecclesia deorabat, vbi in omnibus Dominicis per annum processio terminabatur, in qua præcedebat Episcopus, & sequebatur Clerus, ad denotandum Christum post resurrectionem Discipulos suos in Galilæam præcessisse. Vide *Processio*.

GALILÆVS, agnominatus est Christus, ac etiam Christiani eius sequaces ex contemptu. [Quando autem me galilæus ille conuenit recaluaster, naso aquilo, qui in tertium vsque cœlum per aëtem ingressus est. Lucianus.] qui de D.Paulo loquitur. de Christianis verò apud Theodoretū sic habetur: [Ac primum vetuit, ne galilæi (sic fidei

fidei Senatoris nostri consecratos nuncupabat.) poëticã, rhetoricam, aut philosophiã discerent. lib. 3. hist. ecclef. cap. 7.] vbi de Iuliano Apostata agit, qui semper Christum, ac Christianos Galilæos appellare ob contemptum delectabatur, quod Chrysostomus etiam testatur inquiens: [Galilæos nos in edictis suis pro Christianis tum ipse appellans, tum Principes, vt idem factitarent, exhortans. Orat. contra Gentes.

GALLIA. FR. distincta à Francia. Vide *Franc a*. Eius prouincia. Vide *Ambro*. Galliæ item sunt tres *Bracata*, *Togata*, & *Comata*. Glossa in can. In Galliarum. 25. quæst. 2. Quo ad eius res Ecclesiasticas, ac alia. Vide hîc *Alleluia*. *Almutium*. *Annale*. *Baculus*. *Candela*. *Cantor*. *Capitilauium*. *Cereus paschalis*. *Chartuarium*. *Chrisma*. *Ciborium*. *Conceptio B. M. V.* *Corbicularius*. *Diaconus*. *Euangelium*. *Excommunicatio*. *Herib.nnus*. *Hostia*. *Hugonottus*. *Inquisitio*. *Mitra*. *Noel*. *Octaua*. *Ouoerotalus*. *Organum*. *Paraclitense*. *Pascha*. *Subuentio*. *Viaticum*. Rogationes in Gallia primo institutæ. Vide *Lita.ia*. Tota Gallia morbo dysenteriæ laborabat. Vide *Besentericus morbus*. Prouincia Galliæ comitatus quomodo latinè dicatur. Vide *Speculator*. Galli primi saponis inuentores. Vide *Smigma*. Item Auctores solearum. Vide *Solea*.

GALLIA COMATA. Vide *Tonsuratus*.

GALLIARVM REX. Eius filij miraculum in Baptismo. Vide *Amen*. Quando titulum Christianissimi obtinuerit. Vide *Christianissimus*. In eius consecratione conceditur illi communio sub vtraque specie. Vide *Communio*. Reliqua ad eum spectantia. Vide *Cleo.us*. *Defensor*. *Epanoclistus*. *Hostia*. *Missa sicca*. *Mitra*. *Numisma sacrum*. *Organum*. Vmbertus Princeps renunciauit illi delphinatum de anno 1350. Vide *Ordo*. Recens eius moneta habet figuram Gammadiæ. Vide *Casula*. Post Lotharij Regis mortem quinque Reges diuisim inter Francos regnare cœperunt. Vide *Pentifard*. Robertus Rex Rhythmum composuit *Veni Sancte Spiritus*. Vide *Prosa*. Philippo Galliæ Regi decimæ super beneficia Ecclef. concessæ. Vide *Saladina decima*. Ludouicus XI. signi pulsatilis in meridie pro salutatione Angelica institutor. Vide *Salutatio Angelica*. Pipinus Rex in Gallia à Zacharia Papa coronatur. Vide *Francigena*. *Schola Græcorum*. Ludouici XIV. cæremoniæ in eius sponsalitio. Vide *Euangelium*.

GAMALIS, vsitatum in Longobardicis legibus nomen, quod in aliquorum sensu filium legitimum significat, trahendo illud ex græca etymologia γαμήλιος, idest, nuptialis, quia natus est ex legitimo matrimonio. [De proximis legitimis, aut naturalibus, aut de gamalibus, idest, confabulatis. l. 2. §. 7.] Ex quibus verbis potiùs natum antè consummatum matrimonium significare videtur, idest, tempore sponsalium, quia huiusmodi lex triplicem filiorum speciem distinguit, nempe legitimos, naturales, & gamales, quorum vltima species geniti intelliguntur sub promissione futuri matrimonij, sicut ibi sequens dictio, idest, *Confabulatis* declarat, à verbo *Confabulor*, quod negotiari, promittere pacisci, & similia significat. FR. *Gamalus* etiã dicitur. l. si contigerit. Qualiter quis se defendere debeat &c. Vbi vnum de prosapia, seu familia significare videtur.

GAMBVCA. Vide *Baculus episcopalis*.

GAMMADIA. Vestis facta cum figuris in forma litteræ græcæ. Gamma Γ contexta, qua vtebantur etiam Latini, vt in musiuis, & antiquis Romæ picturis conspicitur, ad præsens autem in planetis vtuntur Græci Episcopi, vt iñ dict. *Casula* ostensum fuit. Vide etiam *Polystaurium*. *Staurotinus*. Quæ Figuræ simul vnitæ multas Cruces formant hoc pacto:

[Fecit vela serica de prasino quatuor, habentia tabulas de chrysoclauo cũ effigie Christi, & in medio Cruces, & gammadias de chrysoclauo cum orbiculis, in quibus sunt imagines Apostolorum. Anast. Biblioth. in Leone IV.] Et alibi idem: [Gammadia duo, & columnas argenteas octo.] Igitur hoc vocabulum nedum vestem; sed etiam textile hisce characteribus angularibus formatũ significat, ad denotandum, vt Balsamon inquit, quod Christus sit angularis lapis, item in paramentis figuratur etiam litera græca, Ita, hoc pacto H, quæ nomen Iesus denotat. In musiuis Latinorum picturis, vt iam diximus, leguntur etiam prima elementa, denotantia principium nominis alicuius Sancti depositi

GANNATVRA, subsannatio, quam Itali *Sogghigno* appellant. [Sed quid mirum si Apostolorum oracula. & Iurisperitorum scita præfatas friuolorum næniæ abominantur? Cum etiam Gentiles Gentilibus, & Paganis Pagani, quasi ridiculosum subsannantis gannaturæ opprobrium legantur impropetasse. Aldhelm. de Virg.] Lacerda verò illicitum lucrum hoc vocabulum significare purat; sed ex verborum sensu clarè significatum à nobis expositum elucescit. FR. deceptus est Lacerda fortasse, quia nomen ab eius patrio, & hispanico verbo *Ganar*, quod lucrari significat, originẽ trahere existimauerat.

GAPHANS, FR. cohæres proximior debitoris. l. 3. de debitis, & guadimonijs. Vel is qui retinet vsumfructum donationis. Glossa ibidem.

GARALIS. vasis genus. [Tulit in coronis, ac bazijs, atque amulis, garalibus, & cochlearijs argenti. Chron Casin. lib. 1. cap. 28.] vbi *Bazys* pro vasis barbare scribitur.

GARATINX. FR. legitima hæreditatis, clara, & vniuersalis donatio. l. si quis ancillam. de spõsal. & l. si quis res. 2. de Donat.

GARBA. Manipulus spicarum, qui theutonicè *Garb* dicitur; hinc Anthelmus de cœlibatus fructu cecinit.

Qui modò disrumpunt connubia nexa thororum,

Et

Et demum proprias deuota mente latebras,
Mundanæ licita aspernentes gaudia pompæ,
Sic demum decies metens ex æquore garbas,
Ternas accipiet, qui vinclo iugalia nescit.

GARDINGVS, magnæ existimationis in hispania Visigothorum temporibus dignitas. [De accusatis Sacerdotibus, seu etiam Optimatibus Palatij, atque Gardingis. Concil. Tolet. XIII. can. 2.] Vossius putat fuisse Palatij Custodem, quem Itali *Guardiano* vocant. Garzias tamen Loaisa Toletanus Archiepiscopus in Collectione hispanorum Conciliorum recognoscit in hoc officio eximiam dignitatem, in Visigothorum enim legibus. lib. 2. tit. 1. l. 1. interueniebat in condendis statutis simul cum Sacerdotibus, & post Duces, & Comites in eisdem legibus lib. 9. tit. 2. l. vlt. nominatur, vbi sic habetur: [Si maioris loci persona fuerit, idest, Dux, Comes, siue etiam Gardingus.] & passim inter huiusmodi digniorem regij palatij triumuiratum connumeratur.

GARENA. FR. hoc vocab. habetur in Clement. de statu Monachorum, sic: [Porrò venationibus, aut aucupationibus omnes semper abstineant, nec eis interesse, aut canes, vel aues venaticos, aut per se, vel per alios tenere præsumant, nec à familiaribus secum morantibus teneri permittant; nisi saltus, vinaria, vel garenas proprias, vel ius venandi in alienis haberent &c.] Vbi Glossa sic explicat. [Garenæ non est nomen vulgare & fortè dicuntur à garrio, garris.] Sed hic Glossator vltra quàm quod nil explicet, quo ad subiectã materiam, nullã etiam cum *Garrio* verbo connexionem habet *Garena*; quia si hoc esset duplici. R. scribi deberet Item si canon strepitosas venationes Monachis hic prohibet, quomodo garritus illis permittat? Sed animalium, seu ferarum conseptum propriè significat ex Gallico voc ab. *Garant*, idest, securus, seu *Garentia* securitas; nàm per talia consepta tutò animalia conseruantur, nè possint ex inclusione aufugere, quod conseptum etiam gallicè *Garens* dicitur. Probatur insuper ex Vincentio Salerna Monacho Lerinensi in descriptione insulæ Lerinensis, quæ hodie S. Honorati, teste Mallonio, dicitur, ac S. Margarita insulæ adiacet in Narbonensi pelago, hæc habet in præfat. Chron. Lerinen. [Est ipsa insula oblonga, parum sublimata, in petrosæ rupis potius plaga. Ibi torgens stagnum, in quo olim albidum sal coagulabatur ad vsus mortalium; nunc omnia dirupta, & solo æquata, tum fertilis rei frumentariæ, pauidos nutrit cuniculos: eratque antiquitus quasi per dimidiam partem, muris lapideis circummeincta ad diuersigenas animalium species includendas, more garenarum &c.] Vide *Forestes*. *Guarenum*. *Saraium*. *Vuarrena*.

GARGANGVS. FR. Aduena. l. omnes gargangi. de Aduenis. Vide *Allophylus*

GARGATANGVS. FR. Scilicet secundum qualitatem personæ. l. in omnibus. de plagis, & compositionibus.

GARRENS. FR. Actor laudatus. l. si quis equum, & ibi Glossa. De rebus intertiatis.

GARRHARA, Corona, seù clerica Ecclesiastico-rũ. [Et nos garrharam in capite facimus in honorem omninò Principis Apostolorum, super quem Dei magna Ecclesia exædificata est. Quod enim impij ad Sanctum diffamandum excogitauerunt, id nos piè facientes, in gloriam illius, & honorem agimus. Petrus Antioch. epist. ad Cerularium.] Quod vocabulum à voce *Kora:*, arabica, quæ spheram significat, corruptum fuisse censeo, seu potiùs à dictione *Kurainam* græcè *κουρά*, coronam significat clericalem ex verbo *κουρίω*, nempe, tondeo. FR. Erat enim antiquitus damnatorum pœna, & præcipuè Christianorum: quando enim hi ad metalla damnabantur, tondebantur illis capita, ità Paulus Diacon. lib. 24. Ac de eisdem S. Cyprianus inquit; [Semitonsi capitis capillus horrescit. ep. 77.] Vide *Corona*. *Tonsura*.

GARSIO, famulus, quem etiam Itali *Garzone* dicunt, ac propriè de ephebo dicitur: [Interim exeunt de domibus hospitum garsiones cibarijs onusti, & ebrij sut de superfluitate illorum pauperibus ingeratur cumulatior doloris, & tormenti materia. Petrus Blesen. epist. 102.] FR. dicitur etiam *Gartio*. [Et ipsa gartionibus, qui eam rapere nitebantur. lib. 2. decretal. tit. 18. cap. 11.

GARTIO. Vide *Garsi*.

GARZONOSTASIVM, vox barbaro-græca ex vocabulo vulgari Garsio, seu Garzo, idest, puer, & *στάσις*, nempè, statio locus in medio Ecclesiæ situatus, & pro pueris tempore diuinorum officiorum destinatus.

GASACHIO, Aduersarius, collitigans. [Rogo te Iudex, vt hominem illum denominatum gasachionem meum, qui mihi fidem facit de debito tali denominato, secundum legem satisfacere mihi cum astringas.] Vocabulum compositum ex theutonicis vocibus *Ga*, nempè, eum, & *Sache*, idest, litem significante. Reperitur etiam in lege salica *Gasachius* sic [Tunc iudex dicere debet, ego gasachium tuum illum in hoc malo, quod lex salica habet &c.] Ex hoc forsitan vocabulo *Casacchi* denominati sunt inter Rutenos atmigeri eorum militia strenui, qui sæpè Ottomanicum Imperium exagitant. Quamuis nonnulli à dictione *Cosa*, quæ in eorum idiomate capram significat etymon trahant; sunt enim huiusmodi milites ad similitudinem capræ in cursu agiles, & quasi rupicapræ præcipitosa loca ad deprædandum adsallientes.

GASINDIVM. FR. seruitium. l. cognominus. de seditione, & ibi Glossa. Item pro seruitutis tempore. l. si liberras. de successión.

GASINDIVS. Vide *Gasindus*.

GASINDVS, seruus: [Dum & nos ad præsens Apostolicum virum, aut illustrem pro nostris vti-

vtilitatibus ibi ambulare præcipimus; ideo iubemus, & dum illis partibus fuerit demoratus, omnes causæ suæ, suorumque amicorum, aut gasindorum, seu vndecumque ipsi legitimo redibit mittio: in suspenso debeant residere. Marculph. lib. 1. formular cap. 13.] Vbi dictio *Mittio*, est posita loco *Misso*: sic alibi idem: [Si aliquæ causæ aduersus eum, vel suo mittio surrexerint.] FR. Item legitur *Gasindius*. vt [Gasindius Regis] idest, Regis famulus. l. si quis causam. de offic. Iud. qui Videtur vocabulum ex *Case* gallicè, idest, domus, & *Hynde* saxonicè, nempè, famulus compositum, ac proindè *Casbyndus* scribi deberetur.

GASMVLICA. FR. gens erat, quæ tempore Baldoini Constantinopoli regnantis, cum Græcis, ac Latinis neutralis viuebat, quę tandem in factionem se posuerat. [Gasmulica, quæ inter Romanos (*idest*, *Græcos*) & Latinos viuebat &c. Nicephor. lib. 4.] à *Casma*, scilicet separatio.

GASMVLVS, qui ex parentibus amborum rituum Latinorum, scilicet, & Græcorum genitus est. Pachimer. lib. 4. histor. cap. 24.

GASTALDVS, erat antiquitùs Aulæ regiæ officialis, qui hospitum curam gerebat, idemque fuisse ac Comitem, ex varijs diplomatibus imperialibus satis liquet: dicebatur etiam *Castaldio*, & *Castaldus*. Vide *Castaldio*. FR. Ac etiam *Gastaldius* vocabatur actor, seu negotiorum gestor. Item turris, vel curtis regiæ, seu alienæ Custos, & consequenter idem, ac comes, vt in dictionibus citatis]dictum est, & colligitur ex l. si mancipium. de furtis, atque clariùs ex Eremperto. [Adeuulfus autem gastaldatum capuanum singulariter suscipiens, continuò se comitem appellari iussit. in eius Cron. An. 886.] Vide *Guastaldus*.

GASTRIMARGIA, gulæ vitium. Vide *Castrimargia*.

GASTRIMARGVS. FR. gulosus. Vide *Ambro*.

GASTROLOGIA. FR. de crapula loquutio.

GASTROLOGVS. FR. qui de crapula loquitur.

GASTROMANTES. FR. Diuinaculus ex ventre obsessorum.

GASTROMANTIA. FR. In amphora, seu ex ventre obsessorum diuinatio.

GASTRONOMIA. FR. lex de ventre alendo.

GASTROPHILVS. FR. ventris amicus.

GAVATA. Vide *Gabatha*.

GAVCIVM. Vide *Caucus*.

GAVDIMONIVM, vanagloria, superbia. [Et amputabitur exultatio multitudinis eius, & gaudimonium eius erit in luctum. Baruch cap. 4.] Græcus enim Codex γαυρίαμα habet, quod superbiam, & vanam lætitiam significat. [Aliquando tamen in bonum sensum pro vera lętitia vsurpatur: [Quibus auditis Imperator immenso profusus gaudimonio. In vita S. Celsi Episc. Treuir.

GAVISCOR, gaudeo, [Et si in aliqua re visus fuerit sibi frater multum gauisci. In reg. Magist. cap. 82. §. 21.] Plautum imitatus est, qui *Fruisci* pro *Frui* dixerat.

GAVISORIVS, lætabundus, seu lætificans: [Resonat tota Ecclesia vocibus gauisorijs. In vita S. Adelardi.

GAVSAPINA. Vide *Amphibalum*.

GAZARI. FR. hæretici, qui & *Patareni*. §. Decretal. tit. 7. cap. 8. vocantur. Item & *Cathrei*, *Pathanij*, *Pauperes de Lugduno*, *Passagini*, *Toffapini*, *Arnaldistæ*, *Septronistæ* dicuntur. ibidem cap. 15. Qui etiam *Inzapati* dicebantur à calceamentis apertis, quæ Hispanicè *Sapados* appellantur.

GAZETVM, prælibatum vinum, ex Gaza Syriæ Ciuitate. [In die, qua Domino pro eius anima delibasset, semper sextarium gazeti vini præbuit in sacrificium Basilicæ Sanctæ: sed Subdiaconus nequam, reseruans gulæ gazetum, acetum vehementissimum offerebat in calice. Gregor. Turon. cap. 65.

GAZOPHYLACIVM, γαζοφυλάκιον, area, in qua diuitiæ conseruantur, à Gaza voce persica, idest, diuitiæ: Gaza enim Ciuitas erat, in qua Persæ eorum thesaurum condebant, & φυλάκιον conseruatorium, seu repositorium denotat. Tria repositoria reperiebantur in Salomonis Templo, in quibus oblationes ponebantur distinctæ. Vide *Corbona*. FR. [Oblationes diffidentium fratrum, neque in sacrario, neque in gazophylacio recipiantur: similiter dona eorum, qui pauperes opprimunt, a Sacerdotibus refutanda sunt. can. oblationes. dist. 90.] & ibi sic Glossa [Gazophylacium à Gaza, quod est diuitiæ, & & phylacin, quod est seruare] & Pomp. Mela ait: [Gazam Persę ærarium vocant.] Item Q. Curtius inquit: [Igitur quasi parum munimentis Oppidi fidens, ante solis ortum pecuniam regiam (gazam Persæ vocant) cum pretiosissimis rerum efferri iubet, simulans fugam. lib. 3. in fine.] Et Cic. 2. de offic. ait: [Omni Macedonum Gaza, quæ fuit maxima, potitus est Paulus.] Horatius autem arabum vocab. gazas esse dixit: Gaza enim nomen Ciuitatis in Perside, ità dicta, eo quod Cambyses in eam, velut in munitissimam totius Regni arcem, omnes opes, pecuniasque coniecerit. Herodot. Sed vera Gazophylacia *Exedra* à LXX. appellantur. Vide in dict. *Perinoltum*.

GEBELLINVS. Vide *Guelfi*.

GEHENNA, vallis erat, in qua Idolo *Moloch* sacrificabantur infantes, hinc ex horroris similitune sic appellatus est infernus, quare hoc nomen esse græcum malè arguit Theophylactus in cap. 10. Matth. Quæ vallis dicebatur Ben ennom. [Transireque fecit filios suos per ignem in Valle Ben ennom. 2. paralip. cap. 33.] Eandem esse ac Vallem Gehennæ affirmat Hieronym. in cap. 7. 19. & 32. Ieremiæ, vocarique ait *Tophet* in Ierem. 7. & Isai. 30. Iosias verò, vt abominaretur locus huiusmodi idolatriæ, præcepe-

perat,

perat, quod cadaucta animalium proijeeretur ibi. 4. Reg. cap. 32. Itaque antiquissimum fuerat inter Israeliticos à tempore Iosue hoc nomen vallis: [Ascenditque per conuallem filij Ennom. Iosue cap. 15. num. 8.] Origenes enim docet in cap. 23. Matth. quod idem sit in Sacra Scriptura Vallis Ennom, ac Vallis filij Ennom; sed in significatione inferni inquit Hieronymus in cap. 33. Paralip. om. & in cap. 10. Matth. primò vsus est Christus. FR. Ioannes verò Drusius in libro vocum noui testamenti in dict. *Gehenna* ait: [Dilectio hic à Hieronymo, cum repe riam in Aboth. pro inferno, & in Zochar libro antiquissimo cap. 16.] Sed in duplicem errorum foueam incidit Drusius: primum, quia Hebræi Authores ab eo citati, licet *Gehennam ignis* hanc Vallem nominent; non ideo per hoc infertur, quod infernum significare illi voluissent, quia ex locis veteris testamenti supra allatis satis cóstat *Gehennam ignis* vocatam fuisse, ex eo, quod in igne ibi Moloch Idolo sacrificabantur infantes. Alterum equiuocum Drusij fuit in temporum distinctione; Auctores enim ab eo citati adhuc non fuerant in humanis ante Christum, quia Rabbi Simeon author libri Zohar ex Buxtorphio, & ex Rabbi Dauide Ganz in Chronologia Scriptorum Hebræorum à Ioanne Vossio latinitati donata satis constat tempore Adriani Imp. illum vixisse, & Pirche Auoth est titulus in detestabili Talmuth, significatque capitula Patrum. Talmuth autem post Christi aduentum excogitatum fuisse patet. Appellitur etiam *Tophoth* vallis ista. Ierem. cap. 9. Vide *Infernus*, Gehenna sulphuratior, idest, ardentior. Vide *Sulphuratior*. *Topheth*.

Gelda. Vide *Geldonia*. *Suffocatus* in fine.

Geldonia, Confraternitas. nomen ex belgico, *Gilda*, quod societatem denotat, & *Gildo*, idest, socius. [Vt de collectis, quas geldonias, vel confratrias vulgò vocant, tantùm fiat, quantum ad auctoritatem, & vtilitatem, atque rationem pertinet. Hincmar. cap. 6.] Reperitur etiam *Galdonia*, & *Gilda* in eodem significatu.

Geldus, monetæ genus. [Si quis liberum de terra effoderit, quidquid ibi tulerit, nouem geldos restituet. Lex Aleman. tit. 2.] Vocabulum propriè pretium, & valorem significans, à *Geldan* Saxonico, ex quo formatur nomen barbaro-græcum χέλτιν, idest, pretium. FR. Locus ab Auctore citatus non est in leg. 2. bene quidem in lege vltima, vbi sic habetur: [Si quis liberum de terra effoderit, quicquid inde tulerit nouem Weregildis soluat. Vide *Vuirgildus*.

Gelina, fasciculus, seu manipulus spicarum, ex gallico vocabulo *Glain*, quod idem significat: [Archonium est acernus gelinatum inculmatus, & in summo acutus. Hugo Card. in postilla ad Ruth cap. 3.] Vide *Archonium*. *Gerba*.

Gello. Vide *Gillo*.

Gemellarium. Vide sequens vocabulum.

Gemellio, vrceolus, à χέω fortassè, idest, impletum esse, seu ideo gemilliones, quia gemini ad Missam præparantur, & ratione consimilitudinis, quasi gemelli dicuntur. FR. Reperitur etiam *Gemellarium* in eodem significatu. Eius synonima. Vide in dict. *Vrceolus*.

Genæ pars. Vide *Suboculare*.

Genearchicum, hæreditas, quæ ratione primogenituræ præ cæteris fratribus primo distinctè relinquitur, qua fœminæ excludi solent. Vox quidem græca πρωτοχωὶν, quę primogenituram significat.

Generalis Capitaneus. Vide *Drungarius*. *Dux*.

Generalis, superior totius ordinis alicuius Religionis. Vide *Pantocratorenus*.

Geniramen, FR. germen. [Stirpis generamina. Aldelmus in lib de Virg.

Generatorium, generandi facultas, [Non est dubium, quin rationabile animæ nostræ in quinque sensus diuidatur, & voecm, & generatorium. D. Ambros. lib. de Noë, & Arca.

Generia. FR. generositas: [Ac Regum filijs, qui propter sublimitatem eorum, ac generias claritatem, sunt potioris prærogatiua gratiæ attollendi &c. Extrau. Io. XXII. de præbendis, & dignit. cap. vnico.

Genesis, γένεσις, idest, generatio, primus Sacræ Scripturæ liber ità appellatus, quia in eo de antiquorum Patriarcharum genealogijs agitur. Vide *Originalia*.

Genethliaci. FR. Astrologi. [Neque illi ab hoc genere superstitionis perniciosæ segregandi sunt, qui olim Genethliaci propter natalium considerationes dierum, nunc autem vulgò Mathematici vocantur &c. can. illud. 26. quæst. 2. De ijsdem habetur in can. illos planetarios. can. sed & illud. & can. licet aliquid. ibidem. Item in can. igitur genus. 25. quæst. 3. hæc referuntur. [Astrologi dicti sunt, eo quod in astris augurantur, Genethliaci appellati sunt, propter natalitiorum considerationes dierum; Geneses enim hominum per XII. cœli signa describunt, syderumque cursu nascentium mores, actus, & euentus prædicere conantur, idest, quis quali signo fuerit natus, aut quem effectum habeat vitæ, qui nascitur, interpretantur. Hi sunt, qui vulgò Mathematici vocantur: cuius superstitionis genus constellationes Latini vocant, idest, notationes syderum &c.] Vide *Astrologia*.

Geniculum, & *Geniculus*, FR. generatio, seu linea, vel gradus generationis. Deriuatur enim geniculum à genu diminutiuum, hinc pro generationibus sumitur: sic etiam vernacula lingua à Melitensibus computantur generationes, quas *Rkab*, idest, genus, seu generationis gradus appellant, atque in terminis Canonistarum bina genicula vnicum generationis gradum efficiunt, sic vsque ad octo genicula inclusiuè impedimentum contrahendi canonicè obstat, & in lege Longobardica habetur, quod: [Omnis parentela vsque ad septimum geniculū numeratur. lib. 2.

lib.2. tit.14.] Vide *Genitius*. FR. Item geniculus filium minorem significat. l. si quis aurum. de furtis.

GENITEI, sic appellabantur inter Hebræos illi, qui veram originem, & descendentiam ex Abrahamo trahere ostentabant: nam in captiuitate babilonica multi vtriusque sexus Hebræi cum infidelibus, & alienigenis matrimonio coniuncti fuerant: sed obseruantiores nonnisi cum fœminis Israëliticis passi sunt cōmisci. Isidor. lib.8. cap.4. Nomen tamen hoc græcum est *γνήσιοι*, & eiusdem prosapiæ genitum significat.

GENITIVS. FR. aliquis ex propria generatione, quem rectè *Gentilitium* dicimus, vel agnatum, seu cognatum. l. statuimus de sanctimonialibus.

GENITVRA, generatio. [Quoniam genitura peruersa est. Tertull. lib.4. aduers. Marc. cap.31.

GENIVM, mos, ritus, cæremonia. [Itaque pallium ad sacra Missarum solemnia vtendum ex more transmissimus, cuius vos volumus per omnia genium vindicare. D. Gregor. lib. 7. cap.126.] Vbi verba *Genium vindicare* ritum in vsu pallij præscriptum obseruare significat. FR. ego tamen *Per omnia genium vindicare* intelligerem, per omnia, & in omnibus ad libitum exercere.

GENNADES, appellantur fœminæ nobiles, quæ à propria nobilitate degenerantes viris plebeis in matrimonio iunguntur, de quibus agitur in l.1. cod. de dign. l fœmina. de senat. quarum filij conditionem patris sequuntur. l. cum legitimæ. ff. de statu homin. apud aliquas tamen nationes id non est in vsu.

GENTILIS. Vide *Ethnicus*, *Fanaticus*. *Forasticus*. *Paganus*. Gentilis Sacerdos. Vide *Fanaticus*. *Lanista*.

GENTILITAS. Vide *Pagania*.

GENVALE. Vide *Cherubim*. *Cingulum*. *Epigonation*. Genuale, idest, scabellum. Vide *Pectorale*.

GENVCVLVS. FR. genu. l. si quis homini libero. de conuitijs.

GENVFLEXIO, ex veteri Testamento in nouum ab Apostolis introducta. [Petrus ponens genua orauit. Act. cap.9.] Item Paulus: [Et cum hæc dixisset, positis genibus suis orauit cum omnibus illis. Actor. cap.20.] Idem ad Ephes. cap.3. [Flecto genua mea ad Patrem.] Idem. [Et positis genibus in littore orauimus. Actor.21.] sic de D. Stephano dicitur: [Positis autem genibus, clamauit voce magna, dicēs, Domine ne statuas illis hoc peccatum. Ibid. cap.7.] Optatus Mileuitanus *Genua figere* lib. 1. dixit. Itaque hic actus pœnitentiæ, humilitatisque in nobis signum est, quo Protoplasti lapsus recordamur: Sed: [Die dominico ieiunium nefas dicimus, vel de geniculis adorare, eadem immunitate à die Paschæ in Pentecostes vsque gaudemus. Tertull. de coron. milit. cap. 3.] Idem Iustinus Martyr refert, inquiens: [Quod verò die dominico genua non flectimus signum est, & designatio resurrectionis.] FR. Idemque ex Concil. Niceno apud Gratian. in can. quoniā. de consecrat. dist.3. statutum habemus, sic [Quoniā sunt in die dominica quidam ad orationē genua flectentes, & in diebus Pentecostes; propterea statutum est à Sancta Synodo (quoniam consona, & conueniens per omnes Ecclesias custodienda consuetudo est) vt stantes ad orationem vota Domino reddamus.] Quæ consuetudo ab Apostolis laudabiliter introducta demonstratur in can. si quis Presbyter. dist. 30. Eadem verò genuflectendi immunitas in præfatis priuilegiatis diebus per Alexandrum III. renouata fuit in decretal. lib.2. tit.9. cap.2. de ferijs. Vbi sic habetur: [In diebus autem dominicis, & alijs præcipuis festiuitatibus, siue inter Pascha, & Pentecosten genuum flexio nequaquam debet fieri: nisi aliquis ex deuotione id velit facere in secreto.] Hodie tamen scandalum fratribus præberi videtur, qui in publico etiam in prædictis festiuitatibus non genuflectatur. Quod autem genuflexionem in signum adorandi Altissimum ex veteri Testamento Apostoli in Ecclesiam introduxerunt; de Salomone 3. Reg. cap. 8. habetur: [Surrexit de conspectu Altaris Domini: vtrumque enim genu in terram fixerat, & manus expanderat in Cœlum &c.] & sic passim in Sac. Script. de hac genuflexione in signum adorationis Dei. Quando in Missa dicitur *Flectamus genua*, omnes id facere debent, celebrante excepto, qui, vt ait. Amal. lib. 4. cap. 4. Christi personam gerit, quod in Missa cantata intelligendum est; nam in priuata solet etiam Celebrans genuflectere. In Missa verò Sabbati Sancti, & Quatuor temporum non dicitur *Flectamus genua* post vltimam lectionem, in qua fit mentio trium puerorum, ad denotandam eorum repugnantem constantiam in adoratione statuæ; sic etiam in Feria VI. Parasceue non dicitur *Flectamus &c.* quando oratur pro perfidis Hebreis, qui in eo die illudentes Iesum, genuflectebant ante eum, quia, vt idem Amalar. de Diuin. off. cap.13. aduertit, inquiens: [Nos ad demonstrandum, quod fugere debeamus opera, quæ simulando fiunt, vitamus genuflexionem in oratione pro Iudæis.] Eandem rationem Cencius Camer. in suo M. S. Cærem assignat sub his verbis: [Cum ad orationem Iudeorum deuenerit, non dicitur flectamus genua, quia ipsi hac die Domino genua flectebant: Ecclesia eorum horrescens facinus, genua pro ipsis non flectit.] Antiquitùs non respondebat Subdiaconus *Leuate*; sed idem Diaconus post aliquod genuflexionis, & orationis secretæ spatium dicebat *Leuate*; sic enim colligitur ex Rhemensis codicis verbis: [Et nunciat Diaconus Flectamus genua, & populus silet, & dicit Leuate.] FR. Ego verò puto, quod verba illa *Populus silet* intelligantur, interim non canter, quia in Gallicana Ecclesia in diuinis officijs

etiam populus canere solet :||: Quando Sacerdos preces confessionum, qui sunt in Choro genuflectere debent, exceptis Prælatis, qui habent vsum rochetti, & Canonicis sacris vestibus indutis. Cærem. Episc. lib. 2. cap. 8. Quin & Gauantus Canonicos etiam eximit, qui rochetti vsum habent, licet non sint parati sacrivestibus. Qui in Choro sunt etiam genuflectere debent à *Sanctus* vsque ad *Agnus Dei*. Osculum enim pacis, vt ait Innocentius lib. 6. cap. 4. cum fit resurrectionis symbolum, stando accipitur. In Missis Defunctorum, Vigiliarum, quatuor temporum, Feriarum Aduentus, & Quadragesimæ, (exceptis vigilijs Natiuitatis Domini, Paschæ, & Pentecostes cum eius quatuor temporibus) dum celebrans Collectas canit genuflectendum in Choro est; in quo tempore obseruaui in Cappella pontificia, quod idemmet Papa de throno descendit, vt genuflectatur. Celebrans verò, si cum Ministris se det, dum in Choro canitur symbolum, ad illa verba *Et incarnatus est* non genuflectit; sed tantum detegit caput, illudque inclinat cum Ministris; in die tamen Annunciationis, & Natiuitatis Domini vna cum Ministris genuflectit, sicut etiam facit Pontifex descendendo de throno, qua actione humiliatio Incarnati Verbi in his diebus denotatur. Si verò occurrerit festum Annunciationis transferri; tunc transfertur etiam genuflexio, quemadmodum in Cappella papali à me obseruatum fuit. In illis verbis, in quibus genuflectere oportet, quando canitur Euangelium; tunc Subdiaconus, qui Euangeliorum sustinet librum, & Accoliti tenentes cancelabra à genuflexione abstineant. Cœremon. Episc. lib. 1. cap. 10. Ad illa matutinalia verba *Adoremus, & procidamus &c. Te ergo quæsumus famulis tuis &c.* vtrobique genuflectendum est. Cærem. Episc. lib. 2. cap. 6. sic ad strophas hymnorum *Aue maris stella &c. Veni Creator Spiritus &c. O Crux aue spes vnica &c.* & quando expositum est Eucharistiæ Sacramentum, eadem cæremonia fit ad stropham *Tantum ergo Sacramentum &c.* In cæremoniali Minorum par. 1. cap. 12. ordinatur genuflexio in hymno Natiuitatis Domini ad stropham *Nos quoque, qui Sancto tuo redempti sanguine sumus*. Genuflectendum etiam est in Vigilia eiusdem Natiuitatis, quando in Martyrolog. leguntur verba. *In Bethleem Iuda &c.* sic enim in vltima eiusdem Martyrologij recognita impressione disponitur. Dum in Altari expositum est Sacramentum vtroque genu flectendum est, quod etiam Romæ Cardinales ipsi obseruant, atque in plano solo hoc faciendum à Celebrante, & non ad gradus, dum accedit ad faciendum Sacrum, vel eo peracto, descendit. Fitque insuper Episcopo genuflexio: sed vnico genu à Clero in propria Diœcesi, dum in Throno reperitur, quoties occurrerit transire antè eum, à quo actu exempti sunt Canonici Cathedralis. Cærem. Episc. lib. 1. cap. 11. Eandemque cæremoniam Cardinalibus fieri obseruaui, cum ad thronum eum tituli sedent in solemnibus offitijs, sic pariter eisdem in Sede vacante. De alijs genuflexionibus satis expressè habetur in generalibus Rubricis. Græci (excepto die Pentecostes, dum in offitio legitur Euangelium) nunquam genua flectunt; sed tantum profundè inclinantur, idemque inter Carthusianos obseruatur: rarò enim genuflectunt, nec etiam ad Eucharisticum Sacramentum; sed profundè inclinantur, tam in celebratione Missarum, quàm in alijs functionibus. Quando vero debeat in Choro caput inclinari. Vide *Gloria Patri*. Aliæ inclinationes, Vide. *Metanœa. Suffragium*.

GEOMANTIA. Vide *Hydromantia*.

GEOMETRIA. Vide *Lineater*.

GEORGIANI. Vide *Tonsura*.

S. GEORGIUS Martyr. Vide *Trophæophorus*.

GEPHIREUS. Vide *Pontifex*.

GERBA, spicarum manipulus. [Compulit Gilbertus rusticum illum ex grangia bladum eijcere, & per singulas gerbas eoram se numerare. In vita S. Gilberti.] Ex gallico vocabulo *Gerbe*. Vide *Gelina*. Item significat maris fœcem. Vide. *Nagerba*.

GERBIDA. FR. terra. Bullar. Casin. tom. 2. constit. 73. Vide *Zerbolaris*.

GERGENNA, anulus, seu alicuius vasculi ansula, [Quod illicò valde concursum est, gergennaque operculi per sua bina foramina retrusa, longiùs projecta est, operculum terra tenus cecidit, lac ex maiori mensura in solum defusum est, Sanctus Adamannus in vita Sanctæ Columbæ.

S. GERMANI CIVITAS, in radicibus Casini montis posita. Vide *Eulogimenopolis*.

GERMANIÆ, *arum*, sicut Galliæ, *arum*. can. Inuenimus. de consecrat. dist. 1. Apud Germanos ius hospitandi Sanctissimum. Vide *Xenoparochus*. Germanus bombardæ inuentor. Vide *Zarabotana*.

GERMASCO, pro germinasco, sic Petrus Cellensis. lib. 2. epist. 7. vbi conditiones veræ amicitiæ describens, inquit; [Repentina quoque non omnimodo approbanda est amicitia; sed quæ germinat cognatione, crescit familiaritate, frondescit consuetudine, germascit cordis familiaritate, fructificat perfecta identitate: Hæc arbor fici plantanda, & circumfodienda est, vt dulcedinis fructum in agro amicorum afferat.

GERONTOCOMION, γεροντοκομεῖον, hospitale pro decrepitis. [Quin etiam suis Monachis, quorum propter senium, & labores longæ exercitationis soluta erat vis membrorum, ijs cum loco separato aptum extruxisset gerontocomion, id eis permisit ad recreationem diuturnæ afflictionis, tanquam bonis viatoribus longa via, & aspera defessis, accomodatum diuersorium.

forium. Metaphrast. in vita S.Theod. Cœnobiarchæ. Vide *Archigerontes. Brephotrophium.*

GEROPREPES. FR. senex venerandus, & pulchri aspectus, ex græcis vocabulis γέρων, idest, senex, & πρέπω, nempè, pulcher. [Retulit se vidisse quendam geroprepem vultum angelicum, & fulgidam speciem gerentem. In Vita S. Remacli Episc.

SS.GERVASI, ET PROTASII Missa quare incipiat, *Loquetur Dominus pacem &c.* Vide *Introitus.*

GERVLVS. FR. portatilis, leuis, à verbo gero. [Pisciculum Petrus piscatur, cuius in ore inuenit staterem gerulum didrachmati auri.Gloss. in can. tributum. 23. quæst. 8.] Ibi Postillator declarat. [Gerulum dicitur id, quod est aptum ad portandum sinè grauitate ponderis.

GESILIS. Vide *Gisilis.*

GESTA. FR. purgatio, & significat purgationem fœcis in ceruisia, qua vtuntur postea pistores ad reddendum panem leuiorem. [In sale obulum, & in gesta obulum, & in candela quadrantem. Matth. Paris.An.1203.

GEVISTI, Saxones. Baron.An.635.num.9.

GHETH. FR. repudium, vox hebræa, qua vtuntur Iudæi ad denotandum repudium in damnatione mulierum, & significat hodie locum separatum, ac septum, in quo, vbi rectum Vrbium Christianorum regimen viget, à fidelibus seclusa, & repudiata hebraica natio habitat; italicè *Ghetto* etiam denominatur, quod vocabulum secundum Kabalæ regulas numerum duodecim significat, ac quidem rectè duodecim eorum tribuum repudium manifestat.

GIBELLINVS. Vide *Guelfi.*

GIA. Vide *Boia. Teraga.*

GIBEROSVS. Gibber in ciuilibus legibus.

GILDA, & Gildo. Vide *Geldonia.*

GILLO, guttum, vas aquarium. [Si quis igitur gillonem fictilem, quem bucalem nuncupant, aut huiusmodi aliud casu aliquo fregerit, aut perdiderit aliquid, non aliter negligentiam suam, quam publica diluet pœnitentia. Cassian. lib. 4. cap. 16.] Reperitur etiam *Gello* in eodem significatu. [Gello cum aqua, quem ad potum sibi præparauerat, vertebat se. Ruff. lib.3.num.14.] Vide *Baucus*

GINGINCVS. FR. regium genus à primo Rege Longobardorum Agelmundo. Paul. Diacon. Hist.Longobar.lib.1.cap.14.

GISILIS, & *Gesilis.* FR. testis. l.si quis res.de donationibus.

GITH, semen vile secundum D. Hieronymum, quod à Latinis Nigella dicebatur, & in officinis *Niella* vocatur[Nonne cum adæquauerit faciem eius, seret gith, & cyminum sparget, & ponet triticum per ordinem &c. Non enim in serris triturabitur gith, nec rota plaustri super cyminum circuibit; sed in virga excutietur gith, & cyminum in baculo.Isaias cap. 28.] Vide *Nigella.*

GLADIATORIVS LVDVS. Vide *Ludus. Pantarpium.*

GLADIVM MITTERE. FR. idest, discordiam, & separationē inferre.Gloss.post can.5.causa 33. quæst. 2. super illa Matthæi verba. [Non veni pacem mittere in terram,sed gladium. cap.10.

GLADIVS imperialis, a Pontifice benedictus. Vide *Lectio.*

GLAVCOMA, infirmitas, & defectus oculorum, vox quidem græca γλαύκωμα. [Continebatur itaque istorum glaucomina fugatis tenebris. In translat.S.Sebastiani] FR. est cæcitas, quæ solet euenire hominibus glaucos oculos habentibus, ad quem defectum semper isti tales subiecti sunt, quos Melitenses *Hama Efrach*, idest, cæcum cæruleum vocant.

GLAREA. Vide *Cocytus.*

GLEBA, apud Ecclesiasticos Scriptores significat compaginationem reliquiarum alicuius Sancti, sicut *Terræ gleba, Auri gleba*, idest, globus, & inuolucrum. [Quæ latro secum omnia asportans, diripuit, solo relicto sarcophago cum sacra Virginis gleba. In vita S.Gundulæ.] Sic etiam de corpore S. Martini Gregor. Turonensis lib.1.cap.vlt. ait: [Igitur vbi Turonici eos conspiciunt obdormisse, apprehensam sanctissimi corporis glebam, alij per fenestram eijciunt, alij à foris suscipiunt.]Ac Flodoard. lib.8.cap.8.de translatione S.Helenæ Constantini Magni Genetricis loquens, ait: [Denique, vt perlata est ad præfatum Monasterium sacratissima gleba, quibusdam dubitantibus, an ipsa foret Helena Constantini Augusti Genetrix.] Item hoc vocabulum in Cod. Theodosiano significat pensionem, & recognitionem Principi à enatoribus solui solitam, & dicebatur *Onus glebale*, fortassè quia in aliquo globo, seu inuolucro ei præstabatur.

GLOBVLI, dicuntur calculi illi, quibus in corona B.Mariæ, seu simili piè vtimur, numerando, scilicet, tot salutationes Angelicas, & tot Dominicales orationes, cuius pius vsus iàm pridè in Ecclesia ortum habuit ad imitationem Antiquorum in veteri testamento, qui solebant quinquaginta dauidicos psalmos recitare, sic Christiani centum, & quinquaginta vicibus orationem Dominicalem consueuerunt persoluere, quæ recitationis combinatio *Psalterium Christi*, sicut Alanus Copus in sua Apologia refert, dicebatur; deindè cœptum fuit totidem angelicas salutationes recitari, quod & *Psalterium Virginis* vocabatur; hinc ad memoriæ adiumentum pro hoc numero præfixo, vtebantur huiusmodi globulis, qui, vt idem Alanus refert, tempore Venerabilis Bedæ erant in Angliæ Ecclesijs ad publicum vsum appensi. Palladius, qui floruit de anno 429. in eius Lausiaca cap.23. Paulum Abbatem trecentum similes preces quotidie recitare solitum fuisse his verbis testatur. [Habebat Paulus trecentas preces expressas, & præstitutos totidem habens

successor, & Arianus, quem Theodoretus lib. 2. eccl. histor. cap. 10. animo versutum, & saxis in vndis maris latentibus similem appellat; qui vt eius perfidiam simularet in psalmodia præfatam SS. Trinitatis glorificationem submisse cantabat, vt refert idem Auctor loc. cit. cap. 24. sic inquiens. [Primum, tametsi sordibus erat arianæ blasphemiæ inquinatus; tamen eas calli dè admodum occultare studuit. Etenim cum Clerum, & laicam etiam multitudinem in duas partes diuisam cerneret, & alteram, quo laudes Filij magis celebrarent, hanc coniunctionem (ET) adhibere; alteram autem, hanc propositionem (PER) in eodem ponere, & cum ad Spiritum Sanctum ventum esset, præpositionem (IN) adijcere; ipse totam glorificationem tacitus secum recitaret, adeò vt qui propè eum erant, solum hanc particulam IN SÆCVLA SÆCVLORVM audirent.] De quo etiam Nicephorus lib. 9. cap. 23. 24. & 29. Erat etiam laudabilis Sanctorum Patrum stylus conciones terminandi glorificando trinas Dei Personas, & ob diuersum declinandi Diuinarum Personarum modum, ortæ sunt ex scrupulo variæ quæstiones, & apologiæ à laudato Baronio An. 371. num. 71. & seqq. relatæ. Et quomodo variè proferebatur in Occidentali Ecclesia, & in Orientali. Vide eundem Cardinalē An. 382. n. 20. Itaque Damasus Papa hunc hymnum in fine psalmorum decantari statuit Baron. ibidē:||: Fictitia tamen est sub nomine Hieronymi ad Damasum epistola, in qua Pontifice exhortatur, vt ad exemplum Orientalium in Ecclesia Romana hymnum Gloria Patri introduceret. Vide Baronium loco proximè citato. Concilium Toletanum IV. cap. 12. statuit sub pœna excom vt in Ecclesf. Hispaniæ in fine psalmorum pronunciarentur verba Apocalypsis: [Gloria, & honor Patri, & Filio, & Spiritui Sancto in sæcula sæculorum. Amen.] In prolatione Gloria Patri detegere caput, illudque inclinare, qui in Choro sunt; non verò se erigere debent ex præscriptione Episcopalis Cæremonialis lib. 2. cap. 2. Eadem cæremonia adhibenda est ex laudabili consuetudine ad verba inter psallendum occurrentia, nempè. [Sit nomen Domini benedictum &c. Sanctum, & terribile &c. Benedictum nomen Maiestatis &c. Benedictus Dominus quotidie &c. Benedicamus Patrem, & Filium, cum Sancto Spiritu. Gauant. sect. 10. cap. 2. num. 9.] Omittitur Gloria Patri ex decreto præfati IV. Concilij Toletani in signum mœroris ad responsoria hebdomadæ Passionis, sic etiam in introitu Missæ eiusdem temporis, & ad Psalmum *Lauabo*, sicut & in Missis defunctorum; sed in alijs psalmis huiusmodi finalis non relinquitur, nisi in triduo maioris hebdomadæ: Psalmi enim operationes significant, ideo Ecclesia non incipit desistere, nisi in dicto triduo, quia Iudæi in hebdomada Passionis verbis, consilijsq; in Christū machinabantur; sed in triduo maioris hebdomadę eius diuinā personam conculcantes, operibus malignati sunt. Durand. lib. 6. cap. 6.

GLORIA TIBI DOMINE, quare non dicitur in Euangelio Passionis. Vide *Passio*.

GLOSSA, γλῶσσα linguam significat, sic appellatur textus interpretatio; nam sicut illa explicat sensum mentis, sic glossa mentem textus declarat. *Glossa ordinaria* vtriusque Testamenti à Strabone Fuldensi Monacho Rabani discipulo anno 840. composita fuit, quæ postea aucta, & ornata est à posterioribus. Bellar. de Script. Eccles. Anselmus verò Laudensis Scholasticus interlinearem glossam composuit. Idem Bellar. FR. Vel dici potest etiam à verbo latino *Glos*, quod sororem significat. l. 4. §. gradus. ff. de gradibus, & affin. quasi sit soror testus.

GLOSSEMATARIVS, Glossator.

GLVMVLVM, idem ac gluma, grani, nempè, frumenti folliculus. [Licet quidam certissimi fructus manipulos Euangelicis noualibus vbertim pollulantes, & granigera spicarum glumula germinantes. Aldhelm. lib 3. de Virg. cap. 9.

GLVTO. Gulosus, [Ipse hospes nudus, &, à glutonibus exinanitus. in Reg. Magist. §. 2.] FR. licet mendosè in originali habeatur *Gluttonibus*; sed vnico, T, scribendum docet Ambrosius, inquiens: [Sic amat diabolus filios suos, vt perdat, sicut amat gluto porcellam, vt comedat] Nomen enim a verbo *Glutio*, cuius compositum *Deglutio* proueniens est.

GNATHO, gena, maxilla, aut bucca, à vocabulo græco γνάθος idem significans; hinc apud Terentium *Gnatho* parasitus introducitur; sed propriè Alopum significat, qui ad populi oblectamentum propter mercedem genas inflat, alapasque patitur. [Qui his præsunt musicos, musicas, saltatriculas, tibicines, ridiculos gnathones, parasitos, turbam vanitatis comitem, atque pedissequam. Asterius Episc. homil. de Diuite, & Lazaro.] Vnde *Ganassa* (idest, maxilla) Itali dicunt.

GNIDIVM VINVM. Vide *Colatum*.

GNOITÆ hæretici. Vide *Agnoeta*.

GNOSIMACHI, hæretici, & græco vocab. γνωσίμαχοι, idest, sapientiæ inimici; renuebant enim hi Sacræ Scripturæ peritiam. illam meram curiositatem appellantes, ac solùm opera bona ad saluationem necessaria esse asserebant. FR. Verum ijdem fuerint, ac *Gnostici* & *Gnoita*. Vide Baronium An. 68. n. 12. An. 120. n. 21. 25. 26. 37. & 38. An. 145. n. 3. Et Latini Latinij epist. tom. 1. par. 2. pag. 344. & 345.

GNOSTICI, hæretici, propriè Menandri sequaces fuisse S. Irenæus lib. 3. cap. 4. docet. Vide *Menandriani*. Nihilominus multæ aliæ sectæ hunc speciosum titulum vsurpatæ sunt, qua de re inter sacros Scriptores orta est deindè opinionum diuersitas circa Gnosticorum hæresiarchā, cum multæ hæreticorum sectæ gloriatæ sint hoc nomine; imò nonnulli Catholici ab hæresis macula

cula immunes ex superbia, & ambitione nomen hoc affectabant, ita Clemens Alexandrinus lib. 1. Pedag.cap. 6. testatur.Vide Latinium loc.cit & hic *Scorpiacum*.

GOG. Vide *Mogog*.

GOLGOTHA, vox hebraica, quæ cranium significat. Vide *Cranium*, Mons est, in quo Christus Crucifixus fuerat, quod hebraicè propriè dicitur *Golgoleth*, vt Origenes Author est tract. 35. in Matth. quem secuti sunt Tertullianus. lib. 2. contra Marcion. cap. 4. Basilius in Leucap. 5. Athanasius Serm. de Passione, & Cruce Domini. Cyprian. Serm. de Resurrect. Dom. Epiphanius hæres. 46. Chrysost. in Ioan. hom. 84. Ambros. epist. 5. lib. 9. Atque ingeniosè quidem D. August. rationem affert, quare Christus in caluariæ loco crucifigi voluit, vbi Adam sepultum fuisse traditur, sic inquiens. [Et dignum erat, fratres, vt sanguis ille pretiosus etiam corporaliter puluerem antiqui peccatoris, dum dignatur stillando contingere, redemisse videatur. Serm 71. de tempore.] Contrariæ tamen opinionis fuit D. Hieronymus, quia Adam in Hebron sepultus est ex Iosuè cap. 14. vbi sic habetur. [Nomen Hebron antè vocabatur Cariath. Arbe, Adam maximus ibi inter Enacim situs est.] Ideo existimat Hieronymus *Caluarium* ità vocari, ex eo quia ibi reorum capita detruncabantur, ibique humi eorum crania dispersa reperiebantur; sed vltra quam quod hoc nomen *Adam* hebraicè hominem significat; propterea verba Iosuè: [Adam maximus inter Enacim] intelligi possèt. Homo maximus inter Gygantes: *Enacim* enim hebraice Gygantes significat, quorum ossa in Hebron Ioseph Hebræus vsque ad sui ætatem ostensa fuisse lib. 5. Antiq. cap. 2. testatur. Baronius autem An. 34. num. 115. Sanctos Patres pro affirmatiua sententia contra Hieronymum defendit. Insuper Villalpandus in Apparatu Vrbis Hierus. lib. 1. cap. 9. & Martinus del Rio in panegyrico 7. de Beata Virgine ex opinione Honorij Augustodunensis Noëmum, aiunt, in Arca corpus Adami conuexisse, & post cataclysmum illius ossa ad instar pretiosissimi th esauri pro diuiso eius filijs consignasset, vnde Semo Noëmi primogenito cum cranium habere contigisset; in præfato monte illud condiderat. Hac fortasse de causa vsus pingendi obtinuit, vt ad Crucifixi Redemptoris imaginis pedes cranium primi mortalis effigiari soleat; nam æquè à mortis Triumphatore illius cranium calcari debuisset, per quem mors introducta fuerat; deque eo concinit Ecclesia. [Qui mortem nostram moriendo destruxit.] Fuisse etiam traditionem, in hoc monte Abrahamum suum vnigenitum pro diuina obedientia sacrificio destinasse SS. Patres apud Baron. loco cit. affirmant, & vsque ad præsens ex relatione peregrinorum locus ad illud sacrificium destinatus ostenditur. S. Basilius Seleuciæ Episcop. orat. 38. contra Iudæos inquit, quod ante Christi crucifixionem, quædam mulier in hoc monte infantem cum cornibus in capite peperisset, per quod omen, multi tunc prædixerant locum illum pro aliquo reali ædificio destinatum fore, ac Christi cœlestis Regis crucifixione postea verificatum fuit, cui gloriosæ ædes sacratæ sunt. FR. Adrianus autem Imp. idolo Veneris hunc montem profanauerat, indeque *Venerarium* montem appellatum fuisse Baron. An. 137. n. 6. & 7. refert.

GOLIA, de familia Goliæ qui dicuntur. Vide *Goliardus*.

GOLIARDUS. Ioculator, scutra. [Statuimus quod Clerici ribaldi, maximè qui goliardi vulgò dicuntur, & nuncupantur, per Episcopos, & alios Ecclesiæ Prælatos præcipiantur tondi, vel etiam radi; ità, quod non remaneat in eis clericatus tonsura. In quodam Concil. à Bochelio in decret. lib. 8. tit. 70. cap. 6. allato.] In quadam Synodo Parisiense huiusmodi Clerici appellantur *De familia Goliæ*. FR. [Clerici qui &c. se ioculatores, seu goliardos faciunt, aut bufones; si per annum artem illam ignominiosam exercuerint, ipso iure sint infames. de vita, & honest. Cleric. in sexto cap. 1.] Glossa tamen in additione ibi ait esse gallicum verbum; sed Io: Andreas ibidem habet Glossam pro suspecta.

GOLIARDENSIS, idem ac *Goliardus* supra. [Recedentium autem quidam famuli, vel mancipia, vel illi, quos solemus goliardenses appellare. Matth. Paris. an. 1229.

GOMOR. Mensuræ species in Sac. Scriptura, quæ duodecim sextarios continet; licet secundum communiorem opinionem quinque tantum sextarios continebat. *Gomor* namque erat decima *Epha* pars: sextarium continebat mediam *Colylam*. In Ezechiele autem cap. 45. eadem est mensura *Bati*, & *Epha*; ergo mensura *Gomor* erat decima pars *Bati*, centum & viginti libras continentis. FR. Vide Latinium in eius Biblioth. Sac. in Epiphanium. tit. de mensuris, & ponder.

GOMORRA. FR. Galatia regio: [Qui nunc à Græcis Galatæ nuncupantur olim dicti sunt Gomorritæ, quos Gomor instituit. Ioseph Hebr. lib. 1. Antiq. cap. 11.] De Gomorra, & Gomorritis sæpè in Sac. Scripr.

GOMPHUS, clauus. [Ceruices ponimus antè plumbum, & glutinum, & gomphos; sinè capite sunt dij vestri. Tertull. aduers. Gentes.] vox græca γόμφος, quæ non solùm clauum ferreum; sed etiam assulam significat.

GOSACCHI, populi. Vide *Gosachio*.

GOSPEL, Euangelium ex antiquis Saxonis dictionibus *God Spel*, idest, Dei expositio, sinè historia.

GOTHIA. Vide *Septimania*. Gothicus ritus. Vide *Mozarabicus*. Gothi. Vide *Alani*. *Mogog*.

GRABBATARII, dicebantur illi, qui expectabant suscipere Sacramentum Baptismi, quando infirmi iam desperabant salutem in lecto iacentes, qui

qui C *linici*, & *Lecticarij* etiam dicebantur.

GRABBATVS, vox græca κράββατος, lectus humilis. [Tolle grabbatum tuum, & ambula. Io: cap. 5.

GRADILIS PANIS. FR. de quo sæpè in Theodosiano Codice, dicebatur panis, qui pauperibus in quodam eminenti loco Ciuitatis Constantinopolitanæ distribuebatur & Metaphrastes ait, quod pro tali quotidiana distributione numerus octuaginta millia panum requirebatur.

GRADINGVS. FR. persona in gradu dignitatis constituta, sic in vita S. Fructuosi Bracarensis Episcopi, in qua, vt ostendatur Benedictæ nobilitas, dicitur: [Benedicta clara genere atque gradinga, Regis sponsa.

GRADVALE. Antiphona, quæ post epistolam notatur. Vide *Cantatorium*. Dicitur etiam *Membrana*. Vide Concil. Laodic. hic in dict. *Cantus*. In ritu ambrosiano *Psalmellus* vocatur, quia penès Ambrosianos quoddam responsorium significat, quod in Matutino feriali Quadragesimæ recitatur. Dicitur *Graduale*, non quia in gradibus Altaris canebatur, vt quidam malè autumant; sed ex eo, quia dum Diaconus ad petendam benedictionem Celebrantis, & dum ascendebat gradus ambonis ad canendum Euangelium; nè in silentio vacet totum illud tempus sine cantu, tunc in Choro canitur graduale, ità Bellarm. lib. 1. cap 16. de Missa. FR. Imò solet Romæ à Cantoribus Graduale celeriùs, seù tardiùs canendo respectiuè ad functiones Diaconi commensurari :||: Non desunt tamen pro opinione priori insigniti Auctores, qui in verbis Ord. Romani innitantur, vbi sic habetur, [Cantor, cum cantatorio ascendit, & dicit responsorium Graduale.] FR. sed verbum *Ascendit* non intelligitur tantum de gradibus Altaris, verum etiam de gradibus ambonis :|| Gradualia autem à DD. Gregorio, & Ambrosio, nec non à Gelasio composita fuere, quæ Cælestinus I. in Missa cani iussit. Sigibertus An. 426. & Rupert. lib. 2. de diuin. off. cap. 11. quæ ordinatio in sui initio apud Hispanos non modicam difficultatem passa est, eo quia Concil. Toletanum IV. inter epistolæ, & Euangelij spatium pro eo interim aliquid cani prohibuerat. Symbolum laboris, ac pœnitentiæ esse graduale docet Rupertus, sic inquiens: [Graduale ad pœnitentiæ respicit lamentum, cantus asper, & grauis, adeo vt illud excellentibus efferre vocibus, nec vsus, nec decus sit; significat enim non requiem remuneratorum; sed laborem operantium. De diuin. offic. lib. 1. cap. 34.] Quare tempore paschali, quod est symbolum beatitudinis, & requiei æternæ, non dicitur graduale; excepta tamen hebdomada prima tantùm propter Neophytos, vt ex graduali intelligant, ac discant, quod in vocatione, qua vocati sunt laborare, & continuò se exercere debeant, vt Rupertus insinuat, inquiens: [Graduale, quod est cantus laborantium in hac peregrinatione iam dictum est, ad hos dies Resurrectionis vsque ad Pentecosten non pertinere; sed propter baptizatos per hanc hebdomadam in officijs additum esse; ità tamen, vt sicut his, propter quos additum est, militiæ laborem, quem arripuerunt, præsens subleuet gaudium de recenti remissione peccatorum. de diuin. off. lib. 8. cap. 1.] In Octaua tamen Pentecostes, licet Neophyti præsentes fuissent; nihilominus graduale non canebatur, cum gloriæ ea hebdomada sit symbolum: [Propter quod diebus post Pentecosten de offitio tollitur, quia, videlicet, dies illi futurum in regno Dei fœlicem Sanctę Ecclesiæ statum significant. Idem Ruper. lib. 1. de diuin. off. cap. 34.] Item graduale dicitur etiam liber, in quo gradualia continentur, sicut *Cantatorium* quoque dicebatur; à Ioanne tamen Beleth. cap. 59. de diuin. offit. *Graduarius* vocatur.

GRADVALES PSALMI. Vide *Psalmus*.

GRÆCATIM, & *Græcatus* greco more significat. Vide *Depallo*.

GRÆCITAS. FR. græca facundia. l. vnica. Cod. de stat. lib. Vrb. Rom. vbi aliqua exemplaria *Grauitas* mendosè habent.

GRÆCOLONVS, qui græcam linguam callet: [Græcolonum meum, idest, græcę linguę gnarum, qui non signorum signis, sed digitorum, seù capitis nutibus cum venditore emptor loquebatur; tantique nummis emebat quatuor, quanti græcolonus obsonium vno. Luitprand. in legat.] Sed dubito an inscitia Librariorum scribendum sit potiùs *Græcosonus*, seù melius *Græcologus*.

GRÆCORVM RITVS, & alia. Vide *Acolutus*. *Aqua benedicta*. *Aquæmanile*. *Archidiaconus*. *Archiepiscopus*. *Asteriscus*. *Baptismus*. *Brachialia*. *Breuiarium*. *Calix*. *Camelaucium*. *Camilabo*. *Camisatus*. *Campana*. *Casula*. *Candela*. Psaltes. in dict. *Cantor*. *Canon*. *Cantus*. *Cartophylax*. *Cherubim*. *Chasma*. *Cingulum*. *Cinerum dies*. *Communio*. *Completorium*. *Conceptio B. M. V*. *Concha*. *Concionator*. *Corporale*. *Crucigerus*. *Dalmatica*. *Deo gratias*. *Diaconissimus*. *Diaconicum*. *Diaconissa*. *Dominica*. *Dominica noua*. *Dominica orthodoxiæ*. *Domnus*. *Epigonation*. *Epimanicion*. *Epiphania*. *Episcopus*. *Epistola*. *Epitrachelion*. *Euangelismus*. *Euangelium*. *Euchologium*. *Exoacatacæli*. *Facio*. *Festus*. *Flabellum*. *Forceps*. *Galilæa*. *Gammadia*. *Genuflexio*. *Hostia*. *Hymnus*. *Ieiunium*. *Immersor*. *Lectio*. *Legatus à latere*. *Linostima*. *Mandyas*. *Mampulus*. *Margarita*. *Melchita*. *Menæum*. *Menologium*. *Metanœa*. *Missa*. *Missa sicca*. *Mitra*. *Monobambylum*. *Myrophori*. *Myrum*. *Mystagogia*. *Mystagogus*. *Mystes*. *Mystiarchus*. *Neocorus*. *Neophylax*. *Nimbus*. *Nobilissimus*. *Nomen*. *Nomicus*. *Octaua*. *Offertorium* in significatione tobaliæ. *Offitium B. M. V*. *Offitium Defunctorum*. *Oleum Sanctum*. *Orarium*. *Ordo*. *Ossius*. *Pallium*. *Panhypersebastus*. *Papa*. *Papaleibra*. *Pappias*. *Parasceue*. *Pascha*. *Patena*.

Patriarcha. *Pax*. *Pentecostarium*. *Pentecostes*. *Periodeutis*. *Perizoma*. *Piscina*. *Præsentatio B.M.V.* *Processio*. *Proedrus*. *Protecdicus*. *Prothesis*. *Protonotarius*. *Protopapas*. *Protoplastus*. *Protopostulator*. *Protopsaltes* *Protosebastes*. *Protosecretarius*. *Protostator*. *Protovestiarius*. *Psachnion*. *Psalmista*. *Pyxis*. *Referendarius*. *Sabbatum*. *Saccus*. *Sacellarius*. *Saecularius*. *Sacrarium*. *Sanctificatus*. *Sceuophylax*. *Scola* Græcorum. *Scriniarius*. *Sebastocrator*. *Secretarium*, *Semanterium*. *Septimum*. *Sequester*. *Stauracinus*. *Staurópegium*. *Staurophylax*. *Sticarium*. *Subdiaconus*. *Suppedanea*. *Symandrum*. *Synapta*. *Syncellus*. *Tonsura*. *Transfiguratio*. *Triodium*. Troparium in dict. *Tropus*. *Tufa*. *Viaticum*. *Visitatio B. M. V.*

GRAMALLA, vestis longa, & lugubris. Errat tamen Io. Garzias in Annotationib. Concil. Bracar. can. 1. existimans hanc vestem appellatam etiam fuisse *Granum*, quia, vt suo loco dicetur, *Granus* potiùs comam significat. FR Ego tamen puto esse eandem gramallam, ac *Amphimallam*; nam particula græca ἀμφὶ nonunquam latitudinem, & magnitudinem significat, vt ἀμφιβρότην, idest, latus clipeus, qui totum corpus tegit; quo antiquorum mos erat vti, quorum vnum in Armaria, quam vulgò vocant, Equitum Melitensium vidi adhuc asseruatum; sic ἀμφιλαφὴς, nempè, abundans, magnus copiosus, ingens, & similia græca vocabula: hinc Amphimalla dictio est composita ex *Amphi*, scilicet, ampla, longa, grandis, & *Malla*, hoc est, villosa, eodem modo *Gramalla* significat *Grandis mallat* nàm solet fieri lata, & longa ex laneo & lugubri panno villoso, italicè *Baietta* siue *Saia à riuerso* appellata, & adhuc in Sicilia, ac Melita similis lugubris vestis *Gramaglia* dicitur. Vide *Amphimalla*. *Granus*.

GRAMMATICA. FR. pro fabulâ. Glossa in can. cum multa dist. 86. Hic obitèr notandum, quod ad Honorij III. vsque tempora nulla alia Grammatica extabat nisi Donati. argum. ex cap. 15. de ærat. & qualit. ordin. Itaque antiquitùs Poëtarum interpretes (teste Suetonio de Illustribus Grammaticis) Grammatici dicebantur; imò idem Sueton. in præfat. eiusdem opusculi inquit, quod tales Grammatici Poëtæ, & Oratores semigræci erant. In præallegato canone Grammaticam, idest, poëticam fabulę expositionem denotat.

GRAMMATOPHORVS; γραμματοφόρος, litteras ferens, tabellarius. D. Basilius. epist. 1.

GRANARIVM. FR. horreum. In extrauag. Io. XXII. de verborum signif. Vide *Granicum*.

GRANATARIVS. FR. qui custodiam granarij habet. In Constitut. Cluniacen. can. 64.

GRANATICVM, pensio, seù canon, qui in frumento soluebatur. [Abiectis siliquis. oneribus, vel granaticis. S. Gregor. in Regist. lib. 1. c. 42.

GRANDITER, ingenter, magnopere. [Quamquam mirandum granditèr non sit. Sidon lib 3. ep. 3

GRANGIA, territorium ad Monasterium spectãs. [Ibique Abbas grangiam instruxit, & ædificauit in vita S. Rogerij.

GRANGIARIVS. FR. Monachus exactor prouentuum ex grangijs. [In Cellerarios, & Magistrum Nouitiorum, Sacristanos,: & Grangiarium, & omnes alios Officiales nominatim ordinauimus, vt decet. Bullar. Casinen. tom. 3. Constit. 371.

GRANICVM, horreum.

GRANVS, hæc vox reperitur in decreto Concil. primi Bracaren. can. 29. vbi sic habetur: [Item placuit lectores in Ecclesia habitu sæculari ornati non psallant, neque granos gentili ritu dimittant.] Sic etiam vbi nos in vulgata Sacræ Scripturæ lectione legimus: [Discriminauit crinem capitis sui. Iudith cap. 10.] quidam antiquus interpres sic legit *Granos fecit &c.* Itaq; errat Io. Garzias, qui putauit hoc nomen apud Isidorum vestem laicalem Clericis vetitam significare, vt in dict. *Gramalla* assertum fuit. FR. Sed in correctis Codicibus præfati Concilij *Gradus*, & non *Granos* legitur: sic habetur in tomo Conciliorum Coloniæ Agrippinæ per Io. Quentel. 1551. edito. Item in editione Veneta sub auspicijs Sixti V. per Dominicum Nicolinũ 1585. & in alijs subsequentibus impressionibus semper legitur *Gradus*. Dictus igitur canon de indumento in Choro, ac de modo psallendi agit, sicut & sequens can. 30. vbi inquit: [Placuit & veteris testamenti nil poëticè compositum in Ecclesia psallatur; sicut & Sancti præcipiunt canones.] Seù si de vestium ornamentis sermo est, forrasse *Granus* idem ac *Guarnachium* erit. Vide suo loco, seu potiùs vbi antiquus ille, ac innominatus Auctor de Iudith dixerat, quod granos fecerat intelligendum est illam capillos suos cincinnatos, ac crispos discriminasse, & quodammodò crispósam villositatem in panno laneo resultantem (italicè *Baietta*, vt in dict. *Gramalla* dictum est) imitasse.

GRAPHIA, græca dictio, idest, scriptura à verbo græco γράφω [De graphia pro latore, vt eam affirmet. In capit. Ludou. Imp. Addit. 3. cap. 73.

GRAPHIO, scriba, notarius; apud Anast. Biblioth. in Hadriano *Graphones*, & *Graphiones* legitur. Apud Baron. An. 774.

GRATIA, idest, collusio. Vide *Colludium*. *Insufferibilis*.

GRATIANVS Decreti collector. Vide *Canon*. *Palea*.

GRAVIO, Comes à dictione theutonica *Graf*: indè *Langrauius*, idest, prouinciæ Comes. Leges Salicæ, & hist. longobard. lib. 5. cap. 36. Vide *Catipanus*.

GREGORIVS, MAGNVS. Vide *Dialogus*. *Nimbus*. *Schola cantorum*. *Suboculare*.

GREGORIVS NAZIANZENVS, dicitur Theologus iunior. Vide *Theologus*.

GREGORIVS NEOCÆSARIENSIS. Vide *Thaumaturgus*.

GREMIALE, pannus pretiosus, qui ponitur in

gremio

gremio Episcopi, quando in cathedra, seu faldistorio pontificaliter celebrando sedet; solet in medio eius poni Crux.

GREMIVM. Vide *Cœtus*.

GRISEVS MONACHVS, idest, Cistercienfis, quia in primordio illius instituti grisei coloris habebant cucullum, vt Scriptores illius sæculi referunt. FR. potius laicum, seu conuersum cisterciensem significat; nam laici istius ordinis griseo colore vestiuntur. Generaliter autem Cistercienses S. Bernardi tempore *Albi* dicebantur, vt ex eius, & Petri Cluniacensis epistolis liquet.

GROSSA. FR. dicitur portio, seu præbenda canonicalis quatenus à distributione fit diuisa, aliás mensa communis dicitur. Quaranta in summa Bullar. de residentia. Vide *Villuale*.

GROSSESCO FR. Crassesco, [Sicque fit, vt quotidie deteriores fiant, dum in eis culpa grossescit D. Gregor. in Regist. lib. 7. epist. 53.

GRVMVS. Vide *Chomatum*.

GRVNNA, locus cœnosus, in quo grunniendo sues se reuoluere solent. [In grunna profunda. In Vita S. Brigittæ] vbi perperam *Grouna* Canisius legit.

GRVTARIA. [Qui vendebat grutaria. Palladius in S. Macario] vbi malè eius Interpres vertit. *Vendebat bellaria*; nam græca dictio, γρυτάρια rem friuolam, & leuis momenti significat.

GRYMPA, sic à Catanensibus prodigiosum D. Agathæ velum appellatur; fortasse à verbo græco γρυμαία quod inuoluere significat: solet enim ad hastam hoc sacrum velum inuolutum populo ostendi, vel quia inuolutum con seruatur, vel tandem quia ad caput martyris obuoluebatur, est quidem satis longum, colorisque castanei, & in extremitatibus auro ornatum, quod vidi, & veneratus sum; alij tamen *Grymphia*, vel *Grypa* scribunt.

GVADIA. FR. obligatio, vadimonium, vel fideiussio soluendi, aut aliud faciendi. Glossa in l. si quis alij guadiam. de debitis, & guadimonijs. Bullar. Casin. tom. 2. constit. 207. n. 2. [Si non habuerit vnde summam persoluat, semetipsum per guadiam in seruitio Principis tradat. In ijsdem legibus lib. 1. tit. 15. Vnde verbum *Inguadio* deriuatur, idest, pignoro, seu obligo. l. si quis libet homo. de exercitalibus, & in Bullar. Casinen. passim; eodemque sensu vulgariter in aliquibus locis *Inguadiar*, idest, matrimonium contrahere dicitur ratione mutuæ obligationis. Vide *Guadianus*. *Guadigio*. *Inuadio*. *Pignera*. *Plegiaria*. *Replegio*. *Vador*.

GVADIANVS. FR. fideiussor. l. final. vt de debito scandalis, & compositionibus.

GVADIGIO. FR. fideiubeo, vadimonium præsto, l. vt omnia. de debitis, & quadimonijs. Ex tali contractu italicum verbum *Guadagnare*, nempè, lucrari deriuatum censetur.

GVALAPVR. FR. furtiuis, vel alienis vestibus vti, seu alienis vestibus quis se transformari, nè cognoscatur ob malum finem significat. l. final. de eo, qui alijs antesteterit.

GVALDIMONIA, FR adunatio. l. de Sacramentis. de aggressione in vico, quæ etiam *Guildonia* dicitur ibidem;

GVALDVM, nemus ex theutonico vocab. *Vvald*. [Cellam de Gentiana, cum gualdo, terris, & syluis. Leo Ostien. in Chron. Casin. lib. 1. cap. 39. 53 & 55.] Vide *Vvaldo-a*.

GVANILO. FR. proditor, insidiator: ortum habuit hoc vocabulum à quodam *Guanilo*, seu *Vvanilo* nomine, qui communiter Episcopus Sennonensis appellabatur; is enim à deuotione Caroli Calui, & in contrariam factionem Ludouici Caroli fratris transiuerat· hinc rebelles postea *Guanili*, seu *Guanilones* appellati sunt. Matth. Paris. Sic etiam antiquitùs violator fidei *Bara* dicebatur, à quodam Barcinonensi Comite *Bara* nomine, qui à fide Imp. Ludouici Pij discesserat.

GVANTO. Vide *Chirotheca*. *Gula*. *Manitia*. *Vuanto*.

GVARDIANVS. FR. in Franciscanorum regula superior. Extrau. Io: XXII. de verbor. signif. cap. 1.

GVARNACHIVM. FR. vestis ornamentum, e Glossa in clement. de statu Monachor. cap. 1. Vide an idem sit ac *Granus* supra.

GVARENVM. FR. conseptum beluarum [De piscibus itaguorum, vel beluis guarenorum, quos pro vsu, vel esu suo consumi, vel sinè fraude donare contigerit, decima non soluitur. Extrau. comm. de decimis.] Vide *Garena*.

GVARENTO. FR. defendo alterius causam ex euictionis obligatione. In lege longobar. Alij tamen *Guarentiso* legunt.

GVASTALDVS, idem ac *Gastaldus*. supra.

GVBA, siuè *Cuba*. [In cisterna vereri, quam gentili sermone Syri cubam vocant, quinque caricis per singulos dies sustentabatur. D. Hieronymus in vita S. Pauli erem.] Ex hoc syriaco vocabulo, quando ibi morabatur equitum Hierosolymitanorum Religio, originem habuit denominatio *Gnua*, quæ est penès ipsos carcer profundus, & obscurus. FR. Hispani tamen *Al-goa* perangustum cubiculum, & Catalauni *Al-gorfa* cameram superiorem denominant à syriaco, seu potiùs arabico vocabulo *Gorfa* in eodem significatu, quo etiam Melitenses vtuntur. Latini etiam *Cubam* teste Festo lecticam appellabant, vnde postea *Cubiculum* dictum est, vbi cubitur.

GVELFI, & *Gibellini*. FR. diuturnæ, & perniciosæ factiones in Italia, & in reliquis deinde Europæ partibus, de quibus inter sæculari historię scriptores agunt Io: Villanus, Scipio Ammiratus tom. 1. hist. Florent. Flau. Blondus decad. 2. lib. 7. Cherubinus Ghiardaccius in hist. Bonon. part. 1. pag. mihi 146. ac alij. Et in-

inter Ecclesiasticos Scriptores. Odoricus Raynaldus. An. 1304. Auctor Vitæ Gregor. Papæ IX. in calce eiusdem Decretalium. Inter Iuristas verò Bald. in l. 1. ad fin. ff. quod cuiusque. Marian. consil. 22. colum. 2 lib. 1. post. Nellum in tract. ban. in 1. parte 2. temp. quæst. 26. Bart. in l. si quis à filio §. vlt. de legat. 1. Marinus autem Crusius de etymologia horum nominum hæc habet [Initium Gibelinæ (Vvaibelinæ à patria Conradi Regis) & Vvelficæ concertationis. In Annal. Sueuicor. part. 2. lib. 10. cap. 3.] Vide quæ diximus in dict. *Draconarius*.

GVERRA, bellum, quod licet barbarum vocabulum sit vsitatissimum tamen penès Iuristas, quibus barbarizatio familiaris est, quod & apud Ecclesiasticos Scriptores non raro reperitur, præsertim apud D. Bernardum serm. 3. de Resur. vbi ait: [Hæc enim aduersus Deum inimicitias exercens est, & guerram crudelissimam &c. Volumus igitur vobis significare quanta mala, & quantæ hominum strages in terra nostra ex guerris quorundam nobiliorum hominum acciderunt. Petr. Cellen. lib. 6. epist. 16.] FR. [Quandiù inter nos, & illos guerra durauerit. 5. decret. tit. 6. cap. 12. Armis acceptis, seditionem fecit, & guerram. Ibid. tit. 19. cap. 22.

GVIVX. Vide *Erarista*.

GVIDAGIVM. Vide *Pedagium*.

GVIDELEORA. FR. res libera. l. si quis Ancillam de sponsalibus. seu libertate donata. Vossius.

GVIDO. FR. idem ac Dux, à ducendo. Vide *Ducarius*, & *Ducatrix*: Luitprandus in eius hist. ait, quod idem sit *Guido* ac *Vgo*, seu *Hugo*: similiter *Luido*: vnde [Luidonem, siuè vt aliqui habent, Guidonem Spoletanum Ducem. Blondus decad. 2. lib. 2. [Item. *Guidones* dicebantur Clerici à Carolo Magno Romæ instituti ad ducendos Peregrinos in visitatione sacrorum eiusdem Vrbis locorum, eosque mortuos ad sepeliendum obligauerat, quæ Clericorum Congregatio dicebatur *Schola Guidonum*. De qua satis dictum est; in dictionibus *Brodinatus*. *Diasostis*. *Francia*, & in dict. *Porticani* dicetur.

GVIDONEA PORTA. FR. erat vna ex quinque portis Vaticanæ Basilicæ, vbi nunc est porta Sancta. Auctores apud Torrigium de Cryptis Vatican. secundæ editionis pag. 582. ità appellata, quia ibi *Guidones* (de quibus supra diximus) residebant. Secunda porta dicebatur *Romana*, ex qua ciues vtriusque sexus ingrediebantur. Tertia, quæ est in medio, vocabatur *Argentea*, quia ab Honorio Papa I. argento contecta fuerat, & à Leone IV. restaurata; tandem ab Eugenio IV. ex ære cooperta eo modo, quo nunc videtur, (additione tamen excepta, quæ a Paulo V. pro conformatione eiusdem portæ amplioris redditæ facta fuerat) Quarta dicebatur *Rauennia a*; nam ad Rauennates, idest, Transtyberinos proximior respiciebat. Quinta vocabatur *Porta Iudicij*, quoniam per eam tantùm mortui inferebantur. Torrigius ibidem. Vide *Porticani*.

GVIDRIGILD. FR. pœna pecuniaria. l. si portunarius 17. de furtis. Vide *Geldus*. *Vvirgildus*

GVIFEA. FR. ablatio rei alienæ. l. de decimis. Eod. tit. Vide *Hinfo*.

GVIFFARE. FR. aliquid alterius sibi appropriare. l. si quis sua. de inuasionibus. l. de decimis. tit. de decimis. Vossius tamen signum apponere explicat, quod in idem significatum incidit: nam signum in titulum dominij apponitur in re aliena sibi appropriata. Italicè verò *Graffiare* pro vsurpare dicitur.

GVILDONIA. Adunatio. Vide *Gualdimonia*.

GVILISARIVS. FR. idem ac Belisarius, dux, nempe, ille, cuius fortuna nimis tragica fuerat Vide. *Velum*.

GVLA, chirotheca: [Chirothecas ex pellibus arietum rubricatis, quas gulas vocant. S. Bernard. in epist. ad Henericum Senonen. Archiep.

GVLA AVGVSTI. Durandus lib. 7. cap. 19. ait, quod ità appellatum fuerat festum S. Petri ad Vincula, quia Tribuni filia sacras illas catenas osculans, à vexatu gulæ liberata fuit, ac ob tale miraculum illud festum institutum est; sed Breuiarij Romani lectiones in hoc festo aliter narrant, quibus maior est fides præstanda. FR. Mombritius tamen altius originem trahit, vbi de S. Petro in Vincula agit quod, scilicet, hoc festum ab Octauio Aug. institutum fuisset ob victoriæ consecutionem contra Antonium, quæ festiua memoria vsque ad Theodosij Imp. tempora durauerat; sed deindè ob filiæ eius Valentiniani Vxoris salutem applicatione vinculorum S. Petri recuperatam, prohibuit, ne inposterum in memoriam augustalis triumphi ampliùs hæc dies celebraretur, cuius loco festum S. Petri ad vincula solemnizari iusserat. Hæc, nempè, est vna ex tribus causis, propter quas hoc festum Sancti Petri ad Vincula institutum fuisse refert idem Mombritius in historia huius solemnitatis. Romæ tamen exorbitantes comessationes ab Augusto Imperatore institutę adhuc tolerantur, quæ vulgò *Ferragosto* dicitur. Vide *Strena*.

GVLIELMVS DVRANTES, siuè *Durandus*. Vide *Speculator*.

GVLOSVS. Vide *Lecator*.

GVNA, & *Gunna*, tunica: [Orarium, & cocullam, & gunnam breuem nostro more consutam. S. Bonif. epist. 74.

GVNNATVS, qui gunna indutus est. [Nec ipsa capiet eum, in quo ortus est pauper, & gunnata &c. Luitprand. in legat.

GVRCEBOLDVS, textrinum instrumentum, quod ex verbali contextu radium textoris, quo subtegmen stamini inseritur, significare videtur: Itaque in vita S. Valburgis Virg. sic habetur: [Eam fortè despiciens æstas hyemales, & operosas

rosas

rosas ingrediens, guerceboldum, quem priùs ad texendum erexerat, flexis digitulis texere cœpit, vbi cum duabus vicibus ex glomice, sine trama, quam manu tenebat, in tela fila transponeret, &c. FR. de quo fortasse instrumento. Virgil.6. Æneid.

Excussi manibus radij, reuolutaque pensa.

GVRDONICVS. FR. stultus, ineptus. [Audietis me tamen, vt gurdonicum hominem. Sulpit. dialogo 1. cap. 20.] Idem est ac *Gurdus*, de quo vocabulo Quintilianus ait: [Gurdos, quos pro stolidis accepit vulgus, ex Hispania traxisse originem audiui. lib. 7.cap.9.] Sed ad Hispaniam ex Africa transmissum fuisse hoc vocabulum ex Liberio testatur Gellius lib. 16. cap.7. sic affirmans: [Se gurdum ex Africa venientem accepisse.] Hodie tamen *Hominem gordum*, idest, pinguem intelligunt Hispani.

GVRDVS. Vide *Gurdonicus*.

GVRPIO, relinquo, relaxo [Galerenus sæpe mittit ad me licentiam ineundi connubij petens, illam se gurpisse, suamque pecuniam recepisse, licet verè protestans.Fulbert. Carnoren.epist. 51.] Et clarius ex Ademaro in vita Caroli Magni, vbi ait: [Ibique multitudo Saxonum baptizata est, & secundum morem, omnem ingenuitatem illorum, & allodem gurpierunt.] Alij tamen Scriptores *Vuerpio* in eodem significatu scribunt. [Nobis voluntario ordine visus est læso werpisse, vel condonasse. Marculfi formular.lib 1.cap.13.] Et in Chron. S.Benigni, vbi de Ruperto Vicecomite agitur,sic habetur [In ipso placito in præsentia Principum eosdem seruos vuerpiuit, & Sancto Benigno reddidit.] Verbum hoc à vocabulo germanico *vuerpen*, quod significat eicere, deriuatur. Vide *Fistucus nodatus*.

GVSTRVM, vasis genus [Gustrum perniciter adfore præcipit. In actis SS. Tyrsii, & Soc.] FR. Gutturnium vocat Festus.

GVTTERIA, dolor artericus, seu articularis morbus: [Nulla enim huius generationis persona extitit, quin clauda, vel aliqua pedum debilitate detenta, vel etiam dira affecta gutteria præteritum luat facinus. In vita S. Gundulæ.] FR. Hæc autem expositio est ex opinione Io. Ludouici de la Cerda, qui tamen fallitur; *Gutteria* enim est in iugulis tumor ex humore pituitoso, frigido, nempè, & humido in fœminis præcipuè exuberante, hinc *Gutteria* non à vocabulo italico *Gotta*; sed à *Gutture* denominata est; de qua sic Vitruu. lib.8. cap. 3. [Equicolis autem in Italia, & in Alpibus, natione Medullorum est genus aquæ, quam qui bibunt, efficiuntur turgidis gutturibus.] De Alpinis incolis audiui, quod ij turpem, & deformem vtriusque sexus personam hac gutteria catentem existimant; imò quando alienigenæ hinc transeunt, non habentes iugulum sine hoc ampullaceo tumore, illuduntur à pueris illius regionis, & tunc eorum genetrices filios redarguunt, nè illos irrideant, aientes, quod sicut eos illusos Deus cum tali defectu creauerat; sic etiam illudentes potuerat efficere. Itaque *Gutteria* nedum ex supradictis tumorem iugularem denotare manifestatur; sed & ex Actis S. Vrsmari apud Surium 19. Aprilis clarè probatur: ibi enim sic habetur. [Orta est quædam in eius collo sæua nimis infirmitas, quæ gutteria dicitur sermone gallico.] Atque Hubertus in vita S. Gundulæ cap.6.§. 23. inquit. [Fœmineum genus gutteria obscenat.] Vide infra *Gutturnosus*, quare gutteria in fœminis ex Heuæ peccato peruenisse Hincmarus credidit.

GVTTEROSVS. Vide *Gutturnosus*.

GVTTVRNOSVS, qui iugulari tumore aggrauatur. Quare Hincmarus in S. Remigio refert omnes illos, qui collectas segetes S. Remigij combusserant, tum eos, cumque descendentes eorum vtriusque sexus à Deo mulctatos esse hac, nempè, pœna; vt viri ponderositate, hoc est, calculis laborarent, & fœminæ gutturali tumore, sic scribens: [Verumtamen omnes, qui hoc egerunt, & qui de eorum germine nati fuerint; viri ponderosi fiant, & fœminæ gutturnosæ sint] Fortassè melius *Gutterosus* dicendum esset. FR. Gutterosum appellat hunc tumore gutturali laborantem Vlpianus, inquiens: [Si quis natura gutterosus sit, aut oculos eminentes habeat. de ædil. edict.] Dictio verò *Ponderosus* non calculi morbum; sed herniæ potiùs denotat, quod D. Gregorius prima parte Curæ pastoralis cap. 6.& vlt. satis declarat, inquiens: [Vitium, quippè, est ponderis, cum humor viscerum ad virilia labitur, quę profectò cum molestia dedecoris intumescunt.] Præfatus Hincmarus ibidem moraliter docet ambos hos tumores ex primorum parentum peccato nobis prouenire, nempè, hernia, seu ponderositas in viris ex Adamo, qui nos cum originali peccato generauit, & in fœminis gutteria à b Heua, quæ pomum vetitum prægustauerat. Synonimum. Vide. *Ramex*.

GYNÆCONA, γυναικῶν, locus pro mulieribus in Ecclesia destinatus, de quo alibi satis diximus. Refert Ioseph. Hebræus lib. 6. de bello Iud. cap.6. quod in Hierosolymitano Templo murus diuisorius inter mares, & fœminas extabat. Dicitur etiam *Gynæceon*. Item significat locus, vbi fœminæ Constantinopoli pro Imperatore vestes texebant. Vide. *Transenna*.

GYNÆCIARIVS, qui Gynæcæo incumbebat, vel præsidebat.

GYPSA vocabulum penitùs ignotum, apud Aldhelmum.

O superi talem terris auertite gypsam.

Aliquid ærumnosum profectò significare videtur, fortassè à dictione græca γύψ, quæ vulturem significat, & allegoricè rem pestiferam Aldhelmus intellexerat; nam hoc volatile campos cadaueribus plenos frequentare solet. FR. seu potius idem malum augurium à mortalibus auer-

auertere. Superstes regni illic Auctor, ad Arnii quorum scientias alludens, qui vulturis appa- ritionem initium gallileutignuncium reputabant: quemadmodum Plinius lib. 10. cap. 6. sic scri- pserat: Vmbricius aruspicum nostro æuo pe- ritissimus, tradit vultures triduo antè, aut bi- duo volare, vbi cadauera futura sunt.] Ac Plau- tus in Truculentus expressit, cum de quibusdam diuinatoribus lepidè dixerat: [Iam quasi vul- turij triduo prius prædiuinabant.] quod tamen potest naturaliter succedere, cum ex aëris infe- ctione vultures assuefacti animalium morticinia frequentare, eis funeri ra fercula abundare prænideant: sicut & halcedines aues in rigido hyemis tempore prænoscunt halcyoniadum quindecim serenitatis dies, in quibus ad littora earum oua pariant, foueant, ac pullos illico edu- cant: sic etiam cæteræ marinæ volucres ante tempestatē, eius aduentū naturaliter pronoscūt.

GYROVAGVS, erraticus, apud Patres vsitatissi- mum. [Quartum genus est Monachorum, quod nominatur gyrouagum, qui tota vita sua per di- uersas prouincias ternis diebus per diuersorum cellas hospitantur, semper vagi, & nunquàm stabiles, & proprijs voluptatibus, & gulæ ille- cebris seruientes. in Regula S. Benedicti reg. 1. Venerunt ad nos duo Sacerdotes gyrouagi, in- gressum petentes dè quorum perseuerantia, cum penè nulla esset nobis spes, negandum est eis, quod postulabant. Cæsar. lib. 1. cap. 10.

GYRVM. FR. circuitus & translatiuè capitis ver- tiginem significat. [Et sicut, qui corporaliter saltat, volubilitate membrorum se exercens, gy- rum sibi saltationis acquirit. D. Ambros. Serm. 80.] quem locum perperàm Antonius Dadinus *Syrum* legit.

H

HABACVCH PROPHETA. Vide *Disco- phorus*.

HABEO, pro debeo: [Subrogato in lo- co meo Episcopo, quod nondum factum est, & spero, quod nec aliquando fieri Habet. Anast. in Exil. S. Martini Papæ. Habebat induere hominem. Victorinus lib. 1. aduersus Arium.] Phrasis quidem Græcorum, qui ver- bum ἔχω, pro habeo, & debeo promiscue vsur- pant, hinc Nazianzenus inquit: [Habeo bre- uitis loqui. Orat. 2.] vbi *Habeo* stat loco de- beo. FR. verbum *Habeo* sub prædicta significa- tione passim in Sacra Scriptura reperitur, vt: [Quid ergo habeo iustæ querelæ, aut quid pos- sum &c. 2. Reg. cap. 19] idest, quid debeo, aut quid possum. [Simon habeo aliquid tibi dicere. Lucæ cap. 7.] nempè, debeo tibi aliquid dicere [Quotidiè morior per vestram gloriam fratres, quam habeo in Christo Domino nostro. 1. Co- rinth. cap. 15.] hoc est, quam debeo in Christo &c. [Nihil habens dicere de vobis. ad Titum cap. 2. Dabo autem operam, & frequenter ha- bere vos post obitum meum, vt horum memo- riam facietis. 2. Petri cap. 1. Plura habens vobis scribere. epist. 2. D. Io: Multa habui tibi scribe- re. Eiusdem Io epist. 3.] Sed re vera in huius- modi phrasibus intelligenda est dictio *Necesse*, vt in epist. Iudæ ponitur explicitè, hoc pacto. [Necessè habui scribere vobis.] De qua ex- pressione sæpè in nouo testamento. [Iesus autem dixit eis, non habent necessè ire. Matth. cap. 14. Primus dixit villam emi, & necesse habeo exire. Luc. cap. 14. Necesse autem habebat dimittere eis per diem festum vnum. Ibid. cap. 23. de charitate autem fraternitatis non necesse habe- mus scribere vobis. 1. Thessal. cap. 4. Et non necesse habetis, vt aliquis doceat vos. epist. pri- ma Io. cap. 2.] licet è conuerso, vt dixi in dict. *Debitum*, quod aliquando dicitur, non solum respectu illius, qui habet soluere: sed etiam in- telligitur respectu illius, qui ius habet exigendi: vnde *Habeo*, & *Debeo* promiscue, sed inusitatè vnum pro alio vsurpatur.

HABIATICVS. Vide *Auiaticus*.

HABITVS PRÆLATITIVS Vide *Vestes prælatitiæ*. *Religiosus*.

HACELDAMA, vox Chaldæa *Kakeldam*, idest, ager sanguinis. Matth. 27. Acta Apost. 1. FR. Andricomius in descriptione Hierosolymitanæ Vrbis num. 216. *Haceldama* ait esse ad latum australem Montis Sion, cuius longitudo est se- ptuaginta duorum pedum, & latitudo quin- quaginta, à Sancta Helena muro circumdatum, arcuatumque cum septem spiraculis, per quæ sepeliuntur defunctorum Christianorum cada uera.

HÆC DIES, QVAM FECIT DOMINVS &c. ver- sus, qui recitatur in officio paschali. Vide *Versus*.

HÆMORRHOIDES. Vide *Exoche*. *Rhagas*. *Vi- scus*.

HÆMORRHOISSA. Mulier, quæ sanguinis fluxū patiebatur, & à Christo Domino sanata est, de qua Matth. cap. 9. & Luc. cap. 8. & de eadem Eusebius lib. 7. hist. cap. 14. refert, quod cum esset ditissima, & nobilissima fœmina ex Cęsarea Philippi oriunda, duas statuas æreas eius sūpti- bus ob memoriā accepti beneficij erexerat, vnā, scilicet, quæ suam effigiem genuflexam, mani- busque extensis in actu implorandi repræsenta- bat, & alteram Iesu Christi stantis talari veste induti, atque eius dexterā ad eandem fœminam porri-

portigétis. Ad basem autem Christi statuæ herba quædam nascebatur, quæ ad fimbriam vestimenti succrescēs, ac pertingens virtutem acquirebat prædictum morbum sanandi: hanc narrationem idem Auctor vt ocularis testis refert apud Baronium An. 31. num. 75. Quã statua à Iuliano Apostata demolita, in eius loco suam posuit. Baron. An. 362. num. 158. Attamen in quadam M. S. græca historia in Bibliotheca Regis Christianissimi asseruata, & à Francisco Combefis latinitate donata, ac Parisijs An. 1664. impressa habetur, quod Iulianus non suam effigiem, sed duas statuas Iouis, scilicet, & Veneris erexerat, cum inscriptione. [Ioui omnium inspectori. Iulianus &c.] Narratur insuper ibidem, quod Hęmorrhoissa illa à Christo sanata *Berenices* vocabatur. FR *Berenices* eadem est, ac Veronica. Baron. An. 34. nu. 138. An autem Berenices nomen ex Ciuitate, quæ multæ sic appellatæ fuīt, vel nomen proprium erat, ambigitur. hoc tamen verum est, quod Berenices siue ciuile, siue proprium idem est, ac *Beronica*; quare Iosephus Hebræus lib. 8. Antiq. Iud. cap. 8. inquit: [Beronica Ciuitas, quæ in sinu ægyptiaco à Salomone ædificata ob commoditatem fabricæ nauium Asiongabar appellata fuit, non procul à Ciuitate Hellena.] Vnde satis constat *Veronicam*, *Beronicam*, & *Berenicem* esse idem nomen, & consequentèr dubitari licet, an Hæmorrhoissa à Redemptore liberata ipsamet fuerit, quæ eidem crucem baiulanti sudorem, vt fertur, absterserat.

HÆREDIPETA, adiens hæreditatem, sicut Romipeta adiens Romam. D. Hieron. de euit. suspect. contub. Vide *Cretio*.

HÆREDITAS. Vide *Diatheca*.

HÆRESIS, error cum pertinacia, aliquando tamen vsurpatur in bonū sensum, sic Synesius per *Hæresim* Philosophiam intellexerat, & Constantinus Imper. vt Euseb lib. 5. hist. refert, hoc vocabulo Christianam religionem appellauit, quam etiam *Diuinam sectam* Tertull. de pallio cap. vlt. vocauit, sed communiter in malam partem accipi solet. Vide *Cacodoxia* in dict. *Orthodoxia*. FR. quid sit Hæresis. Vide can. inter hæresim, & can. Hæreticus. 24. quæst. 3.

HÆRESIARCHA, Auctor alicuius sectę falsæ. can. Hæresis. 24. quæst. 3.

HÆRETICVS. FR. quem D. August. lib. 2. contra Cresconium cap. 3. & seqq. sic definit: [Hæreticus est, qui non sequitur catholicam vnitatem. Schismaticus est, qui non amplectitur catholicā pacem.] Hæreticus dicitur *Titubans*. Gloss. in can. aperte. §. titubabat. 24. quæst. 1. & cap. in nostra. de procuratoribus. Item appellatur *Alienigena*, Vide suo loco. Vide *Conscotinus*. Item dicitur *Heterodoxus*. Vide *Orthodoxus*. Qui in Spiritū Sanctum hęreticalia asserit *Pneumatomachus* dicitur. Vide suo loco.

HÆSITANTES, hęretici. Vide *Acephalus*.

HAGA, locus conseptus ex germanico vocab. *Hag*, de quo Ekardus in vita S. Galli. Itaque ęquiuocantur, qui originem huius dictionis à græca ἁγία, idest, sancta, trahunt. FR. Ego tamen aliter senti in ea Apologia, quam in Hieronymū Brusonem italico idiomate scripsi, cuius titulus est: [Il valor Maltese difeso da Carlo Magri contro le calunnie di Girolamo Brusoni Romę edita MDCLXVIII.] Vbi ad propositionem IV. §. I. Turchi. dixeram, quod Turcę Scythię populi antea *Agathyrsi* vocabantur, & quod hinc *Aga* penès ipsos adhuc manet, titulus, nempè, præfecti in consepto fœminarum libidini Turcarum Tyranni inseruientium; indeque *Thyrsi* mutata, Y, in, V, lene *Tursi*, & corruptè postea Turcę dicti sint. Vide Nicephot. hist. lib. 2. cap. de Scythis. Potest tamen esse, quod tam conseptum, quam eius custos idem nomen habeat, sicut in dictione *Bidellus* dixi tàm atrium, quàm eius Custodem Bidellum appellari: sicut etiam in dict. *Boia* supra vidimus, instrumentum esse ad collum reorum positum: hinc tortorem, seu Lictorem italicè *Boiam* etiam appellari.

HAGIOGRAPHVS, ἁγιόγραφος, (cuius antithesis est *Apocryphus*) significat rectum, sanctumque Scripturę textum.

HAGIOMACHVS. Vide *Iconomachus*.

HALABARCHES, seu *Alabarches*. ἀλαβάρχης, apud Ruffinum quam dictionem Eusebius Principem salis interpretatur: sed si hoc esset ἁλάρχης debe-ret scribi. Alij tamen *Arabarches* legunt, idest Arabum Princeps. Cuiacius verò lib. 1. obser. cap. 37. putat esse datij præpositum, etymologiam à dictione ἀλαβα trahens, scripturam significante, in qua rationes notabantur; hanc tamen opinionem reicit Fullerius lib. 1. miscel. Theolog. cap. 16. Nàm dictio hæc atramenti Principem denotat; imò nullibi legitur, Hebræos cum Ægyptijs habuisse commercium pecudum, vt Cuiacius asserit, & continuæ Nili inundationes talem commercium impediebant. FR. Differt *Halabarches* ab *Arabarche*. Halabarches enim Alexandriæ magistratus erat, si Iosepho Iudæo lib. 20. Antiquit. cap. 3. credendum est vbi sic ait: [Fado autem successit Tiberius Alexander, eius Alexandri filius, qui Alabarchiæ magistratum gessit.] quem Tacitus lib. 15. & 17. Equitem Romanum; sed natione Aegyptium appellat. Item idem Iosephus eodem lib. cap. 5. inquit: [Eodemque tempore etiam Marianna dedignata Archelaum, migrauit in thalamum Demetrij primi in Alexandrinos Iudæos, tam opibus, quàm genere, & tùm Alabarchię Magistratum gerentis, ex quo filium Agrippinum genuit.] Ex quo liquet magnum, & extimabile fuisse hoc officium. Arabarchen, seu, vt alij legunt *Anabarches* Summus Sacerdos Templi dicebatur, vt idem Iosephus testatur, inquiens: [Nunc restat dicendum de vestitu tam reliquorum Sacerdotum, quos illi Chaneas vocant, quā Pontificis, quem Arabarchen nominant, sic summum Sacerdotem significantes, & primum de

vul-

vulgo Sacerdotem &c.lib. 3. Antiq.cap.8.]Item *Arabaneth* apud Hebręos antiquos tunicam Sacerdotalem denotabat:[Arabaneth. appellauit Moyses, nos autem à Babylonijs discentes, Hemsaneum vocamus; sic enim hec apud eos tunica nuncupatur. Ibidem.

HALIÆETUS, volatile ex specie accipitrum.[Hęc sunt, quæ de auibus comedere non debetis, & vitanda sunt vobis: aquilam, & gryphem,& haliæetum, & miluum, ac vulturem iuxta genus suum &c. Leuit. cap. 11.] FR. idem habetur in Deuter. nempè: [Omnes aues mundas comedite; immundas ne comedatis: aquilam, scilicet, & gryphem, & halięetum, ixion, & vulturem, ac miluum iuxta genus suum. cap. 14.] & est idem volucris, ac *Nisus*, de quo Virg. 1. Georg.

Apparet liquidò sublimis in aëre Nisus.

Hinc solet aliquando proponi hoc enigma:[Regulares Tereſiani non comedunt carnem nisi die veneris.] Vbi apparenter sensus esset, quod hi Religiosi nunquàm comedunt carnem, die veneris excepta; sed te vera sensus est, quod non comedant carnem Nisi auis in die veneris. Nomen igitur huius Nisi à Niso Megarensium Rege in hoc volatile fabulosè mutato inditum fuisse Ouid.lib.8. Metamorph. ait:

Et modo factus auis, fuluis haliæetus alis

Et Thuanus in haliæeti descriptione lib. 1. de re accipitraria inquit.

Forma eadem huic,lanioque eadem est, atque inter vtrumque.
Obscurum discrimen habet,quo quisque marinus,
Vel lanius dici possit. Quin sæpè periti
Ambiguo peccant decepti lumina vultu;
Et nisi diuerso pastu gauderet vterque,
Sæpè repertores artis turpissimus error
Argueret.

Sed Thuanus frustra in dubium reuocat huius volucris qualitatem, & nomen, dum Ouidius supra adductus ait fuisse nisum,sicut idem Naso lib. 13. Metamor. ait Diomedem Aetoliæ Regem, & eius socios in *Diomedeas* aues, quas alio nomine herodias vocant mutatos fuisse:sic à Niso Rege Nisum accipitrem dixit, quem etiam *Haliaetum* vocauit.

HALSBERGA, thorax,lorica, ex Saxonica dictione *Hals*, idest,collum, & *Bergen*, nempè, corpus, quia à collo vsque ad præcipuam corporis partem defendit, inuenitur hoc vocab. in Caroli Magni constitutionibus.Itali *Vsbergo* appellant. Vide *Clibanum*.

HAMA .Vide *Ama*.

HAMARTIGENIA, sic appellauit eius Apologiam in Marcionem Prudentius. vocabulum quidem græcum est ἁμαρτιγένεια, idest, peccatorum origo; nam Marcionistæ duos Deos bonum, scilicet,vnum, & malum alterum, actiones rectas illum, & hunc malas causantes asserebant; ideo Prudentius hunc falsum malorum Deum inueniri negans, eius proinde impugnationem *Hamartigeniam* intitulauit.

HAMULA. Vide *Ama*.

HANC IGITUR OBLATIONEM &c. Vide *Canon Missæ*.

HANNAPUS, incensi nauicula. [Incensatia argentea auro parata quatuor, hannapi argentei superaurati tredecim. In vita Sancti Gilberti Abb. 18. Feb.] Eius Synonima. Vide in dict *Nauicula*.

HANNIPA, vas.[Vas, quod hannipa nominatur. In vita S.Valburgis Virg. 25. Febr.

HARACIUM, grex, seu stabulum equorum sobolis causa detentorum, ex gallico vocabulo *Haras*, quod Itali *Razza* appellant. [Sciatis me regia largitione concessisse Poncio Abbati Cluniacensi, eiusdemque successoribus Abbatibus, & Monachis Cluniacensibus totam decimam haraeij. Priuileg. Henrici I. in Biblioth. Cluniacen.

HARMISCARA, in legibus Longobardorum obscurum vocabulum; denotat tamen coërcitionem, qua reus infamis habebatur: fortasse ex theutonico vocabulo *Har*, idest, honor, & *Schade*, nempè, damnum, vel ęrumna. FR. Melitenses *Har* vocant dedecus; forsan ex arabico vocabulo ad Italos translato *Mashhara*, quo illi scurram, & hi ludibrium bacchanale intelligunt:]]: Alij tamen *Harniscarā* legunt.

HARMONIA. Vide *Tonus*.

HARNASCA, armatura, germanicum *Harnasch*. In Diplomatibus Caroli Magni.

HARUSPEX. Vide *Hydromantia*.

HASTA. Vide *Siromastes*.

HASTARIUM, locus, vbi bona subhastabantur. Hinc de Idolis, quæ sub asta vendebantur Paganis, Tertullianus scribit: [Quos in hastario vectigales habetis. Apolog.cap.13.

HASTILLA, hastula, diminutiuum ab hasta: [Quando enim venit ad eam Elias, illa colligebat hastellas. Chrysost. hom. 40. in cap. 23. Matth.] ramunculos, assulas, stirpes, & frutices intelligit.

HASTILUDIUM. Vide *Torneamentum*.

HASTULA, extensorum mensura. [Hastulas vinearum numero quatuor. D.Gregor. in Regist. lib.8. epist.63.]In aliquibus tamen eius Codicibus *Iastulas* legitur.

HAUBERTICUM, feudi genus,quod vassallis concedebatur cum obligatione militandi loricate, quæ lorica à Gallis *Haubert* dicitur.

HAVIRI. FR. possessiones. Item officiales in Ciuitate Bononiensi. Bullar. Casinen. tom. 2. constit.320. & 330.

HEDOMAS, & *Hebdomada*; Græcè ἑβδομάς. FR. per hanc tamen dictionem nedum spatium septem dierum; sed septem annorum in Sacra Scriptura, & in iure canonico intelligitur; ità in Genes. cap.29. postquam Iacob pro Rachelis desiderio Labano eius patri septem annis ex pacto inseruierat, quibus transactis instante Iacob

Iacob, vt Laban conuentionis pactum adimpleret; ait Laban: [Imple hebdomadam dierum huius copulæ, & hanc quoque dabo tibi pro opere, quo seruiturus es mihi septem annis alijs. Acquieuit placito, & hebdomada transacta, Rachel duxit vxorem.] & Leuit. cap. 25. [Numerabis quoque tibi septem hebdomadas annorum, idest, septies septem, quæ simul faciunt annos quadraginta nouem &c.] Sic etiam euangelicus Propheta Daniel tempus veri Messiæ commonstrauit, dicens: [Scito ergo, & animaduerte: ab exitu sermonis, vt iterum ædificetur Ierusalem vsque ad Christum Ducem hebdomadas septem, & hebdomadæ sexaginta duæ erunt &c.] Canones quoque pro hebdomada aliquando septem annos intelligunt. [Ad imitationem namque illius dominicæ sententiæ Dauid de adulterio, & homicidio reprehensus, vnius hebdomadæ ieiunium in satisfactionem admissi sceleris Deo legitur obtulisse. Hinc etiam ecclesiastica consuetudine est vsurpatum, vt maiorum criminum pœnitentia septem annorum spatio concludatur. Gratian. post can. Hoc ipsū 33. quæst. 2.] septem hebdomadæ plenę spatium est à septuagesima vsque ad Pascha. can. statuimus. dist. 4. ::: Aliquando hæc dictio *Hebdomada* Dominicam significat, vt in Kalendario MS. apud S. Genouefæ Parisiense Monasterium seruato habetur.

HEBDOMADA CRVCIS. Vide *Crucis hebdomada*.

HEBDOMADA DE EXCEPTO. FR. sic in ritu Ambrosiano appellatur vltima hebdomada Aduentus; quia in ea excluditur omne aliud officium.

HEBDOMADA MAIOR, idest, vltima quadragesimæ. Constitut. Apostol. lib. 8. constit. 39. Chrysost. homil. 30. in cap. 10. Genes. Maior dicitur ex pluribus causis; in ea enim magis specialiter Passio Domini nostri memoratur; maius, seu longius officium in hac hebdomada celebrabatur, & arctiùs ieiunabatur. [Per sex dies ipsius Paschatis omnes populi in siccorum esu perseuerant, pane, inquam, & aqua, & sale tunc vtentes ad vesperas. Epiphan. lib. 1. contra Hæreses.] Ideo *Hebdomadam Sanctam*, & *pœnosam* appellat Durandus. lib. 6. cap. 67. quæ maximè colitur ab Orientalibus Christianis; imò Æthiopes, & precipuè nobiles per totam hanc hebdomadam lugubres vestes deferre, parum loqui, ac rarò è domo exire solent. Godign. lib. 1. cap. 19. Dicitur etiam *Hebdomada indulgentiæ*. Gemin. lib. 3. cap. 71. quia in ea reconciliabantur publici pœnitentes. Item *Hebdomadam vltimam* eam appellauit Ambrosius epist. 33. in cuius ritu dicitur quoq; *Authentica*. Vide *Lamentationis dies*. Item in eius triduo relinquitur capitulum ad horas. Vide *Capitulum*.

HEBDOMADARIVS, dicitur ille, ad quem spectat in Choro officium in ea hebdomada ordinare. Antiquitus Cardinales Episcopi Hebdomadarij dicebantur. Vide *Cardinalis*.

HEBIONITÆ. FR. Hæretici. [Hebionitæ ab Hebione dicti, siue à paupertate: Christum enim per prouectum solum virum iustum putant effectum. Vnde competenter Hebionitę pro paupertate intelligentiæ appellati sunt. Hi enim Iudæi sunt, & ità tenent Euangelium, vt legem carnaliter seruent, aduersus quos Apostolus ad Galatas scribens inuehitur. Photiniani à Photino Gallogræciæ Smyrnæ Episcopo nuncupati, qui Hebionitarum hæresim suscitans, asseruit Christum ex Maria per Ioseph nuptiali coitu fuisse conceptum. 24. quæst. 3. can. quidam. Hebiones Hæretici dicti pauperes propter paupertatis intelligentiam, putantes Christum solum hominem. Otho Episcop. Frising. in Chron. lib. 3. cap. 21.] Vide *Ebionæi*.

HEBRÆVS. Vide Cidaris in dict. *Mitra*. *Cælicolæ*. Colentes. *Dominicida*. Dosithei. *Ephemereuta*. Ephod. *Esseni*. *Genistei*. *Gbeth. Hebionita*. *Hemerobaptistæ*. *Herodiani. In capillo. Iauntia*. *Macabæi*. *Manus*. *Metempsychi*. Nathinei. in dict. *Subdiaconus*. *Nazareus*. *Neomenia*. *Nohestan*. *Nudipedalia*. *Palestini*. *Pharisæus*. *Philista*. Phylacterium. *Rechabiti*. *Recutiti*. *Sabbatum*. *Sabbatum recutitum*. *Sabbatarij*. *Sabbatum Enoch*. *Sabbati iter*. *Sadducæus*. *Samareus*. *Sanhedrim*. *Scenopegia*. *Scriba*. *Selah*. *Siclus*. *Solemnitas*. *Spathister*. *Synedeus*. *Talentum*. *Talmud*. *Targum*. Quare includi iubentur Hebræi in hebdomada maiori. Vide *Lamentationis dies*.

HEBRÆVS SACERDOS. Vide *Lanista*. Hebræorum menses. Vide *Menses Hebræorum*.

HECATONTARCHVS ἑκατόνταρχος, centurio, quo vocabulo vsus est Balsamon in can. 6. in Trull. ad exprimendos senes quosdam, qui in arte diabolica cæteros instruebant, quosque *Primicerios*, & *Pseudotheos* appellat, idest, Deos mendaces.

HEDERA, planta. Vide *Helix*. Habet virtutem præseruandi à vertiginis capitis morbo. Vide *Helucus. Vitem dare*.

HEGIRA, sic fugam Mahometi pseudoprophetæ appellant eius sequaces, quando, scilicet, ex Ciuitate Mecchæ expulsus fuerat, vbi eius perfidam sectam cœperat seminare, ex qua *Hegira*, siue fuga Mahometani suam Æram numerant, sicut nos à Natiuitate Christi calculamus. Fuga autem hæc successerat 16. Iulij anno nostræ redemptionis 622. die veneris, quem ipsi solemnizant, sicut nos Dominicam diem feriamus.

HEGVMENVS, ἡγούμενος, idest conductor; sed inter ecclesiasticos Scriptores Abbatem Monasterij denotat. [Theodorus Hegumenus Studij. Paul. Diacon] vbi dictio *Studij* significat quoddam Monasterium, ità appellatum, quorum Monachi *Studitæ* dicebantur, vt suo loco dicemus. [Scilicet, Pardum hegumenum Beati Sabæ. Anast. Biblioth. in Adriano.

HEGVMENARCHIVM, Abbatia primaria apud eundem Anast. Biblioth.

HELENA MATER CONSTANTINI IMPERATORIS.

TORIS. Vide *Stabularia*. Quomodo inuenerit Crucem Domini. Vide *Aqua benedicta*.

HELEPOLIS, bellicum instrumentum ad expugnanda inimicorum mœnia: etymon græcum ἑλέπολις, quo vocabulo metaphoricè vtitur Philo Hebræus in tractatu, cuius titulus est *Quid vir bonus &c* ad exprimendam eloquentiæ vim animorum debellatricem: sic inquiens: [Sunt enim ista helepoles quædam animorum imbecillium, nec benè recta ratione confirmatorum.

HELIOCAMINVS, vox græco-latina, caminus, per quem sol ingreditur. FR. Plinius epist. 17. lib. 2. ad Gallum de sua Laurentina Villa scribens, ait: [Amores mei reuera amores ipse posui. In hac heliocaminus quidem, alia xystum, alia mare, vtraque solem &c.] Quo vocabulo vsus est Vlpianus in l. si arborem ff. de seruit. vrban. præd. solaris fornax a Budæo in priorib. annotat. in Pandect. interpretatur.

HELIX, pampinum vitis ex græco ἕλιξ. [Deligans ad viueam pullum suum, & ad helicem pullum asinæ suæ. Genes. cap. 49.] iuxta versionem græcam, vbi nonnulli huius linguæ imperiti perperam *Ilicem* verterent. FR. Plinius tamen lib. 16. cap. 34. ait esse hederæ genus: sed ita appellatum, ex similitudine pampini vitis: sic etiā Theophrastus lib. 1. hist. plantarum cap. 16. de varijs hæderæ speciebus loquens, ait: [Folia verò pluribus ipsa quoque differentijs inter se distare videntur: quippè, cum arborum alijs ampla sint, vt viti, fico, platano &c. [Vbi manifestè videtur, quod species hæc hederæ folia similia pampinis vitis obtineat.

HELVCVS, capitis obtusio, seu vertigo. [Liberum eundem apud Ægyptios Osirim. Harpocration industria hederatum argumetatur, quod hederæ natura sit cerebrum ab heluco defensare. Tertull. de corona milit. cap. 7.] Vide *Scotoma*. *Scotomaticus*.

HELVIDIANI. FR. Hæretici, ab Heluidio hæresiarcha, qui blasphemabat alios filios Mariam Virginem ex Iosepho eius sponso suscepisse. 2 ; . quæst. 3. can. 39. Et D. Hieron. adu. Heluid.

HEMEROBAPTISTÆ, secta iudaica, ita appellata, quia tales sequaces quotidie se lauabant ad sanctitatem acquirendam, (qui error penès Mahometanos viget.) Imò hominem viuere non posse asserebant absque quotidiano lauacro, vt de eisdem refert Sanctus Epiphanius; hi namque fuere, qui Christi Discipulos inlotis manibus panē manducare exprobrabant. Vide Baronium in Appar. num. 14. & Ann. 33. nu. 14. Nomen verò hoc græcum est ἡμεροβαπτισταί, idest, qui quotidie lauatur.

HEMERODROMVS, quotidianus cursor, græcum vocabulum ἡμεροδρόμος. [Et ad eum quidam mittunt ex ijs, qui apud ipsos hemerodromi vocantur. In vita S. Nili Abb.

HEMSANEVM. Vide *Halabarchas*.

HEMICYCLVS. Vide *Tribuna*.

HEMIOLIA. FR. exactio sescupla ratione vsuræ. can. quoniam multi. dist. 47.

HEMITRITÆVS, qui febri tertiana laborat: græca tamen dictio ἡμιτριταῖος, propriè semiternarium significat; nam tertiana in quolibet triduo accedit, idest, ex tribus diebus duæ extremæ sunt liberæ, secus verò intermediatrix dies. [Nemo supra vnam febrem cupit adhibere peiorem; ne incipiat hemiritæo insanabili labore. S. Cypr. de Sing. Cler. cap. 6.

HENERGVMENVS. Vide *Energumenus*.

HENRICIANI, & *Henriciani*. FR. Hæretici symoniaci Henrici Imp. sequaces, illius, nempè, qui Sanctum Gregorium Papam VII. persequutus est, & VVibertum, seu Gubertum Antipapam, de quo Baron An. 1080. num. 21. intrudere in papatum conatus est. [Henricianos verò penitùs, penitusque, nisi post magnam demum conuersionem, & pœnitentiam reprobauit. In vita S. Anselmi Lucensis Episc. à Luca VVadingo in lucem edita, & comentarijs illustrata § 38.] Inter alios Henrici errores, asserebat, quod quando dixerat Petro Christus Dominus *Pasce oues meas*; tunc Reges exceperit. Blond. decad. 2. lib. 3.

HEPTALISMVS, sic legitur apud Petrum Chrysol. in serm. 134. de S. Felicitate inquiens: [Beata, quæ non solùm pro lege patitur, sed ipsius legis heptalismū meruit Matrer Sancta generare:] sed *Heptalychnum* legendum ex greco vocabulo ἑπτάλυχνος: sic enim septem lucernarum candelabrum, de quo Exod. cap. 25. appellauit Nazianzenus, ad quod alludens Chrysologus, ei septem Felicitatis filios comparat. Sanctus vero Irenæus idem antiqui testam enti candelabrum ἑπτάμυξον denominauit, idest, septem myxis sicut enim dicimus *Dimyxos*, *Diomyxos*, *Trimyxos*, *Polymyxos*; sic etiam Heptamyxos dicendum. [Vbique enim Ecclesia prædicat veritatem, & hoc est heptamyxis lucerna Christi, baiulans lumen. S. Irenæus lib. 5.

HEPTALYCHNVM, &) Vide *Heptalismus*.
HEPTAMYXIS)

HEPTATEVCHVM. Vide sequentem dictionem.

HEPTATICVM. [In septuagesima Paschæ ponunt heptaticum vsque in quintam decimam diem antè Pascha. Ord. Rom. Idem vocabulum reperitur in vita S. Gregorij Magni, idest, [Scripsit præterea super Prouerbia, super Cantica, de Prophetis, de libris Regum, de Heptatico.] Sed rectiùs *Heptateuchum* dicendum est ex græco vocab. ἑπτάτευχον, quod septem volumina significat; nām *Pentateuchum* dicuntur quinque Moysis libri, quibus additis Iosue, & Iudicum, tunc, Heptateuchum, idest, septem libri appellantur. Quare de eodem ritu, quo Romanus Ordo supra, Micrologus agens correctius, sic inquit: [In Septuagesima heptateuchum incipiunt. De Eccles. Obseru. cap. 47.] Vide Glossam in can. qualiter. 7. quæst. 1. §. Heptateuchi. FR. Probatur insuper, quod textus Ioannis Diaconi in

vita

vita S. Gregorij fuisset a Librarijs deprauatus: quia non de Heptatico: sed de Heptateucho composuerat Gregorius: nam tractatum ab eius successore Stephano II. Cantorum Scholæ donatum fuisse habetur. [Reuerentiam B. Gregorij prædecessoris sui piè oculis cordis habens, tribuit idem Summus Pontifex in hospitali ipsius B. Gregorij in porticu B. Petri Apost. sermonum librum vnum, & in schola Cantorum, quæ pridè Orphanotrophium vocabatur, Heptateuchum. Gulielm. Biblioth. apud Torrig de Cryp. Vatican. secunda impress. pag 189.

HERACLITÆ. FR. Hæretici ab Heraclio seducti, qui nimis superstitiosè cœlibatum colebant: nam coniugium esse malum asserebant: negabant insuper infantes posse eum baptismo regnum æternum consequi. 24. quæst. 3. can. 39.

HERA DIANA. Vide *Noctiluca*.

HERBILIA, pisum, legumen. [Pis, quod rustici Herbiliam vocant, ex aduentus sui tempore per singulos annos sponte nascitur. In Vita S. Columbani. Abb.

HERCEIA, famula, ex græco vocabulo ἑρκεῖος quod familiarem, & domesticum denotat. Aliqui tamen Sterceiam legunt. Vide *Stercei...* Tertullian. aduersus Valentinian inquit. [Quare enim non & quinquaginta, & centum procreantur? Quare non & Herceiæ, & Syntrophi nominantur?

HERCVLIS COGNOMENTVM. Vide *Scytalo-sagitti-pelliger*.

HEREMIA, eremus, solitudo, desertum, græca vox ἐρημία. [Lassati sumus iniquitatis in via, & perditionis, & ambulauimus heremias difficiles: viam autem Domini ignorauimus. Lucifer Caralitan. lib. 1. ad Constant. Imp.] Verba enim sunt Sapientiæ cap. 5. nempe: [Lassati sumus in via iniquitatis, & perditionis, & ambulauimus vias difficiles: viam autem Domini ignorauimus.] Vide *Eremus*.

HERIBANNVS, ex theutonicis dictionibus *Here*, nempè, exercitus, & *Bannus*, idest, acclamatio, sæpè de hoc vocabulo in canonibus. [Ideo non videtur mihi iustum esse, vt heribannum soluere debeant, qui non alibi fuerunt, nisi vbi ipse Imperator præcepit. Einhard. epist. 22] FR. *Heri-bannus* potiùs ex *Heri*, idest, Domini, & *Bannus*, seu *Bandus* signum, & vexillum significat: nam *Heribannus* impositionem Domini, seu Principis quotannis illi à vasallis soluendam denotat, quæ vulgariter *Caput solidum* dicitur. l. Heribannus. eodem tit. Sed pro pœna sumitur in l. Quicumque liber homo. de exercitalibus. Vide *Heriberga*. Galli tamen adhuc ex antiquis Franconibus hoc vocabulum retinent, aliquando variant *Arriereban* pronunciando, apud quos significat, quod vniuersi ad bellum incedere debent.

HERIBERGIVM. FR. castrense tabernaculum, seù tentorium, ex theutonicis vocibus *Heir*, quæ aciem, & *Bergen* diuersorium significant. vbi enim legimus in Cantica cap. 1. [Sicut tabernacula Cedar] Gulielmus Abbas in eiusdem Canticæ præfatione [Sicut heriberga Cedar] vertit.

HERIBERGO. FR. Verbum, hospitor, diuersor: [Nec pro heribergare, nec pro alio banno heribannum Comes exactare præsumat. In capitulis Caroli Magni lib. 3. cap. 68.

HERISILITIVM, genus pœnæ in profugos milites, exercitium relinquentes. Vox quidem germanica *Herisliez* armorum depositionem significans, de qua fit sæpè mentio in legibus Longobar.

HERISTALLVS. FR. locus, in quo castrametatur exercitus, ex *Heir*, idest, exercitus, & *Stal* mansio germanicæ voces. Hine Perdebonensis ille Monachus in Vita Caroli Magni cecinit lib. 1.

Nomen Heristalli dederat, cui barbara lingua &c.

HERLININVS MILES, hoc vocabulo ex contemptu Aulicos appellauit Petrus Blesensis, quia magis cum poculo in manu, quàm cum gladio dimicant, sic inquiens: [Nunc autem sunt Martyres sæculi, mundi professores, discipuli curiæ, herlinini milites: per multas si quidem tribulationes intrant iusti in regnum cælorum: hi autem per multas tribulationes promerentur infernum. epist. 14.] seu potiùs ità denominati ad cuiusdam Herlinini nomine Angli similitudinem, qui æuo eiusdem Blesensis extitit, & cum esset exercitus in Sarracenos Ductor; sed parum in arte militari peritus, in ea acie vna cum eius sequacibus trucidatus succubuit, quod ità incautis Aulicis post longos, & laboriosos seruitutis conflictus euenire inquit Blesensis.

HERMA, *Herman*, seu *Hermes*. FR. latinè Mars. Est inter duos purpura, & eruditione Eminentissimos ingens quæstio Baronium, scilicet. & Bellarminum; hic enim de Scriptoribus Ecclesiasticis in primo christiano sæculo florentibus, tit. de Autore libri, qui Pastor inscribitur, ait. [Quis autem iste Herman fuerit non parua quæstio est.] Atque eundem fuisse Baronius ad An. 159. num. 6. quem Paulus in epist. ad Romanos salutasse ex authoritate Origenis, Eusebij, Hieronymi, & aliorum contendit. Contrà verò Bellarminus, cui non videtur fieri posse, vt Hermes frater Pij Pontificis ille sit, quem Apostolus ad Rom. scribens salutari iusserat: nàm inter illam salutationem, & Pontificatum Pij intercedunt ad minus anni centum: insuper quando Hermes ab Apostolo salutatus fuerat, non erat infans; sed prouectæ ætatis. Ergo diuersus est Hermes ab Apostolo nominatus, ab Hermete Pij fratre asserto libri Pastoris auctore. Sed reuerentia amborum Præstantissimorum contendentium, dicere audeam, quod vterque sibi contradicat. Baronius enim affirmans eundem esse Hermetem, quem salutauerat Pau-

lus, eodem loco ex libro gestorum Pontificum fratrē Pij Papæ fuisse asserit; hinc manifestè ex oppositione Bellarmini supra adducta duos, & non vnum Hermetē fuisse conuincitur. E contra Bellarminus qui authoritate Damasi de Gestis Pontificum vtitur ad affirmandum Hermetem iuniorē fuisse Pij fratremin eodem deindè eius de Scriptoribus Ecclesiasticis libro ad An. 167. in Damaso Papa negat illum librum de vitis Pontificum à Damaso fuisse compositum, sic inquiens. [Tribuitur S. Damaso liber de vitis Pontificum, qui extat in tomo primo Conciliorum; sed liber ille est Anastasij Bibliothecarij, non Damasi, vt notum est.] Igitur liber de vitis Pontificum, dum non est illius Papæ, non esset proindè tantæ auctoritatis, ac multò magis, quia non constat ex eiusdem Pontificis Pij confessione Hermetem eius fratrem fuisse. Pro qua re sciendum est, quod tempore eiusdem Pontificis Pij inter Romanam Ecclesiam, & nonnullas alias vertebat quæstio; An in Dominica celebrandū esset Resurrectionis Pascha. Pontifex autem Pius pro Apostolica traditione instabat, quod, nempè, à D. Petro celebrari Pascha in Dominica stabilitum fuerat, vt ex eodem Baronio An. 58. num 82. & seqq. & An. 159. num. 1. & seqq. & lib. 7. Constit. Apost. cap. 37 apparet. Scripsit igitur his verbis Pius apud Gratian. De consecrat. dist. 3 can. 20. vbi talis titulus habetur. [Pius Papa IX. à Petro Apost. in primo capitulo suarum decretalium.] (quod iuxta seriem Pontificum à Baronio traditam legendum est Pius Papa X. à Petro &c.) cuius rescriptum talis est. [Nosse volumus, quod Pascha Domini tantùm die dominico annuis temporibus sit celebrandum. Istis enim temporibus Hermes Doctor fidei, & scripturæ effulsit inter nos. Et licet nos idem Pascha prædicto die celebremus; quia tamen indè quidam dubitabant, ad corroborandas animas eorum, eidem Hermeti Angelus Domini apparuit in habitu Pastoris, & præcepit ei, vt Pascha Domini die dominico ab omnibus celebraretur: vnde & nos apostolica authoritate instituimus, omnes eadem seruare debere, nec debetis à capite quoque modo discedere.] Quæ epistola registrata etiam reperitur in 1. tom. Conciliorum. Igitur si Hermes fuisset frater Pij, idem Pontifex de hac eius consanguinitate in ea decretali epistola mentionem fecisset. De hoc Hermete Pastore plura, & eruditè congerit Labbe de Scriptoribus Ecclesiasticis pag. mihi 429. & seqq. Item in Addenda pag. 791. Sed bona venia omnium tàm Eminentissimorum, Auctorum, quisnam fuerit iste Hermes, (cui agnomen vt Baronius. An. 159. num. 8. Pastoris fuisse putat) vnusquisque eorum anceps defectu veræ historiæ redditur. At si illum rectè internoscere quis desideret, legat in 2. tomo Mombritij, vbi agit de Sancto Petro ad Vincula, & ibi inueniet istum Hermetem virum insignem ex idolatra ab Alexandro Papa ad fidē conuersum, & quomodo illi prima vice Angelus Domini apparuit, & alia de eo lectu digna ibidem. Cæterum aliqua etiam de hoc Pastore adiecimus in nostro Transtyberi illustrato ad notitiam sextam italicè exarato.

HERMAPHRODITVS. FR. an testis esse possit. Vide Glossam in can. si testes. 4. quæst. 2. & 3. § Hermaphroditus.

HERMINIVM. FR. mustellina pellis, quæ vulgò *Armellino* appellatur. [Mille verò nobilissimis iuuenibus comitatus est, qui omnes herminio induti, fercula cum ipso ministrabant. Gueltridus lib. 9. cap. 13.

HERMODITIVM. Vide *Eremodicium*.

HERMOGENIANI. FR. Hæretici, quorum seductor fuerat Hermogenes: [Hermogeniani ab Hermogene quodam vocati, qui materiam, non natam introducens: Deo non natæ eam comparauit, matremque elementorum Ideam asseruit, quos Apostolus improbat elementis seruientes 24. quæst. 3. can. quoniam autem.] Sed si D. Paulus contra eos scripsit, non est intelligendus Hermogenes ille, quem Baron. extitisse ait Anno 170. Verum potius illum Hermogenem Magum fuisse credendum est, de quo idem Baron. An. 44. n. 8

HERNESIVM, germanica **vox** *Harnisch*, seu potius italica *Arnese* armaturam in vtroque idiomate significans. [Monachus non habeat hernesium. Matth. Paris. in vitis Abb.] Sed italicè *Arnese* denotat tam armaturam, quàm aliud corporis indumentum, & metaphoricè pro domi supellectilibus, etiam accipitur, vnde de eo, qui compté instructam habet domum, dicere solent Itali: [La casa di colui stà bene in arnese.] Ex gallico vocab. *Harnois*.

HERNIÆ MORBVS. Vide *Gutturnosus*. *Ramex*.

HERO, *heronis*. FR. In hoc vocabulo errore lapsi sunt Calepinus in dict. *Pero*, Ioseph Laurentius in eius Amalthea Onomast. in ead. dict. & alij, Budæum sequentes, per quem etiam varij Antiquorum Codices alterati sunt in hac dictione, vt inferius ostendemus; ità vt contra hanc dictionē alterantes iurè his verbis insurgat Adrianus Turnebus lib. 24. Aduersar. cap. 2. inquiens: [Hic me assertorem veterum librorum auctoritatis, & vindicem contra primarios homines, ipsaque literarum culmina præstare non verebor &c.] Hoc itaque vocabulum, nedum apud Profanos; sed etiam penès Sacros Scriptores reperitur, quod defectu intellligentiæ diuersimodè corruptum fuit. Apud Plinium in primis lib. 36. hist. natural. cap. 14. vbi de magnifico Dianæ Ephesinæ Templo agens, inter alia, hæc ait: [Summa miracula epistylia tantæ molis attolli potuisse. id consecutus est heronibus harena plenis, molli puluino, super capita columnarum exaggerato paulatim exinaniens ab imo &c.] Sed librariorum incuria litteram *b*. pro *h*. aran scripserunt. Budæus tamen in eius Anno-t. in

in pandect. mendosè *B*, in *P*, mutauit, & *Peronibus* malè correxerat, ea ratione motus, quia *Pera* saccum significat, vnde *Perones* saccos intelligi putat; nam de saccis harena plenis videtur loqui Plinius in textu prællegato: vnde recentiores plinian Codices ex consilio Budęi *Peronibus* mendosè retinent sed in antiquis Codicibus ex testimonio Turnebi, Cuiacij, Iacobi Dalecampij, & ipsius Budæi loc. cit. ac aliorum *Beronibus*, & *Heronibus* reperiebatur. Item in M. Vitruuij textu lib. 5. cap. 12. etiam Amanuensium negligentia *Meronibus* pro *Heronibus* reperitur, ità in Codice Venetijs per Ioannem de Tridino, aliàs Taeuino de Anno 1551. impresso habetur, nempè: [In quibus autem locis puluis non nascitur, his rationibus erit faciendum, vti arcæ duplices relatis tabulis, & cathenis colligata in loco, qui finitus erit, constituantur: & inter destinatas creta, & meronibus ex vlua palustri factis calcetur. Cum ità benè calcatum, & quam densissimè fuerit, tunc cocleis &c.] Sic etiam habet italicus Codex Venetijs per Franciscum Lutium Durantinum de Anno 1535. impressus: nempè: [E trà le ordinate tauole la creta con li meroni di herba palustre fatti sia calcata &c.] Item in editione latina Argentoratensi de Anno 1550. eodem modo: [Et inter destinatas creta meronibus &c.] Eodemque pacto in textu latino Veneto per Franciscū Senensem, & Crugher Germanum Anno 1567. impresso *Meronibus* habetur. At Veneta italica editio per Gotardum de Ponte Anno 1521. ex opinione Budæana *Peronibus* habet; vbi Glossator omnes rationes Budæi pro hac versione afferit. Item in l. in nauem. ff. locati. habentur hæc verba. [Quod si separatim tabulis, aut heronibus, aut in alia cuppa clausum vniuscuiusque triticum fuisset.] Sic in impressione Parisiensi primo per Sebastianum Niuellum, & postmodum Venetijs 1584. sub signo Aquilæ renouantis: sed ibidem in textu Veneto apud Iuntas 1598. excuso ex opinione Budæi *Peronibus* mendosè habetur. *Pero* autem non saccum; sed calceum rusticum significat, in quo sensu vsus est Iuuenalis Satyr. 14. inquiens.

Nil vetitum fecisse volet, quem non pudet alto.
Per glaciem perone tegi, qui summouet Euros
Pellibus inuentis, peregrina, ignorataque nobis.

Et pro tibialibus vsus est Virgilius Aeneid. 7. sic canens:

——— Crurum tegit altera pero.

Peronatus arator, Persius. Item *Pero* genus nauigij apud Festum, vnde *Myoparo* piraticū. Concludendum ergo est cum Turnebo loc. cit. quod in Plinij, Vitruuij, atque Pandectarum supra allegatis textibus, non *Beronibus*, siue *Meronibus*, aut *Peronibus*; sed *Heronibus* restituendum sit; ait enim Turnebus: [Herones autem accipio texta quædam storiarum, & tegetum more, in quibus interdum pauperes dormiebant, & fruges reponebantur; sed & vasa sic viminea vocabantur, tegetibus similia, & cophinis; ἥρωνοι à Græcis dicuntur. Hæc obsignabimus testimonio interpretis Terentiani in Prologo Phormiō: cuius hæc verba sunt: Phormio non à formula; sed à phormione dicitur sparteo, quem nos Heronem dicimus triuialiter, & pro consuetudine.] De quo vocabuli vsu etiam penès Sacros Scriptores reperitur. Mombritius enim in passione S. Theodosię Virg. & Mart. sic habet: [Post hęc ait Præses; rebellem Virginem in angustiam heronem coarctate, & eius collo grauissimum saxum alligate, eamque in mari proiicite:] Sed Vincentius Belouacensis in Speculo histor. lib. 12. cap. 48. corrigit: *In angustam heronem*. Ac tandem vterque corrigitur ex antiquissimo M. S. in Bibliotheca Vallicellana asseruato tom. 9. pag. 66. à tergo; nam hoc vocabulum non in fœminino; sed in masculino genere ponit, hoc pacto. [Et rebellem Virginem, quia nobis contumax fuit, in angusto herone coarctate, & saxum ei grauissimum ligate &c.

HERODIADES, pro Heta Diana. Vide *Noctiluca*.

HERODIANI, vna ex Hebræorum sectis, qui Herodem Messiam existimabant, ex eo quia tunc temporis ablatum est sceptrum de Iuda &c. iuxta Iacobi prophetiam Genes. cap. 49. Nam Herodes, qui intrusus fuerat in iudaicum regnum, alienigena erat; sed D. Hieronymus hanc assertionem refellit, inquiens: [Quidam Latinorum ridiculè Herodianos putant, qui Herodem Christum esse credebant, quod nusquam omninò legimus. In cap. 2. Matth.] Aliqui tamen putant Herodianos appellatos fuisse, quia de Herodis familia erant. Alij dixere ita esse denominatos, quia celebrabant annualem Herodis diem; sed magis consona Damasceni opinio videtur, qui existimat Herodianos ex inde dici, quia ad Herodis complacentiam Romanis soluebant tributum, quod verisimiliùs apparet, dum hi cum Pharisæis ad Christum accesserant, interrogantes, an liceat dare tributum Cæsari; hæc ergo habet Damascenus de hæresib. [Herodis milites, seù quos illudentes Pharisæi, quia Romanis tributa soluebant, Herodianos vocabant, & non diuino cultu dediros.] Hinc refellitur Philastrij opinio, qui putauit Herodianos illos fuisse, qui alium Herodem ab Angelo percussum, vt in Act. Apost. cap. 12. dicitur, pro Messia habuerunt. FR. In quodam Hebræorum libro *Gemera* appellato, in capite *Silluah Haken*, legitur Herodianos græcos fuisse, & ab Herode ex deserto conductos; cuius verba latinè sic sonant. [Herodes Rex adduxit secum Græcos ex deserto, & educauit eos in terra habitata, & fecerunt sectam, vocatique sunt Herodiani.] Qui etiam à loco, vbi antea fuerant *Dosithai*, & *Dorsiani* dicebātur, de qui-

bus suo loco dictum fuit.

HERODION, & *Herodius*, auis: [Hæc sunt, quæ de auibus comedere non debetis &c. herodionem &c. Leuit. cap. 11. Iumundas non comedatis &c. herodium &c. Deuter. cap. 14 Penna struthionis similis est pennis herodij, & accipitris. Iob. 39. Herodij domus dux est eorum &c psalm. 103.] græca vox ἐρωδιός, vbi Suidas Ciconiam exponit, aut aliquid simile: ait enim; herodium quasi ἑλώδιον, idest, palustrem dictum fuisse. D. Augustinus fulicam esse credidit, Theodotetus ardeolam, Ambrosius sturnum, Hieronymus miluum. FR. Vbi in vulgata psal. 103. legitur *Herodi domus*, Hieronymus vertit *Miluo abietes*, Paraphasis Chaldaica *Ciconiæ candidæ abietes* habet. At in sensu Hieronymi adhuc difficultatis nodus indissolubilis est, quia cap. 11. Leuitici, & cap. 14. Deuteron. supra adductis, vbi ad vescendum *Herodion* prohibetur, etiam specialiter *Miluus* interdicitur. quare frustraneum videretur bis in quolibet supradicto capite eandem auem specificare. Contra tamen Diuum Augustinum, Augustinus alter Steuchus Egubinus in interpretatione dicti psalm. 103. ait: [Hebræi magis ciconiam sentiunt: D. Augustinus pro herodio vertit fulicam, cum fulica sit, vt idem ait, auis marina, non amans arbores: sed abietes arbores sunt altissimæ &c.] de hac volucre mentionem facit Homerus. Iliad. 10. inquiens, ex versione Budæi.

His autem prosperum misit Erodium propè viam
Pallas Minerua.

Spondanus verò legit.

His autem faustam misit Ardeolam propè viam
Pallas Minerua.

Et in eius Commento subiungit: [Cum hanc autem mittat Minerua, potest facilè colligi eam sacram Mineruæ existimatam à Poeta, quod & Claudium philosophum existimasse refert Etymologus; cum alij contra dicant auem esse veneream, vnde etiam Ερώδιος, quasi ἐρωτιδιον appellatum volunt, quod Etymologus ità reconciliari putat, cum multa Ardearum genera sint secundum Arist. lib 9 hist. cap. 1. possint quædam Mineruæ, quædam Veneri esse sacra] Ardeolum etiam Scapulæ Lexicon habet.

HEROIDES, pro Hera Diana. Vide *Noctiluca*.

HEROTOCHIVS. FR. Exercitus Dux, ex Saxonis dictionibus *Heir*, de qua sæpè diximus significari exercitum, & *Tog* conductor. In anglicis legibus post Vicecomites collocatur: sic [Comites, Vicecomites, Herotochij.

HESYCASTA, Monachus dicebatur, à communi vita segregatus, & ab aliorum consortio separatus, vt cœlesti contemplationi vacaret, ex græco verbo ἡσυχάζω, quiescere, & silere significante. [Hesycastæ, idest, quiescentes. Iustin. Nouel. 5. tit. 3.

HETÆRIARCHA, Romanorum, idest, Græcorum Ductor: [In hostem lento passu, & ordine Exorrocho Magno Hetæriarcha ducente producebat. Cantacuz lib. 1. c. 6.] Idemque Capitaneus à Gulielmo Tyrio *Megatæriarcha* appellatus fuit: [Erant per id tempus Hierasolymis Domini Imperatoris Nuntij Andronicus, Angelus Ioannes vir magnificus Megaetæriarcha. hist. sac. lib. 1. cap. 16.] Deriuatur hoc vocabulum à græco ἑταιρεία, idest, confidentium, & amicorum caput.

HETERODOXVS. FR. alterius opinionis (cuius antithesis Orthodoxus) sumitur pro Hæretico, siue schismatico. [Quàm inepti sunt plerique heterodoxi recentiores. Philippus Labbe. de Scriptoribus Ecclesiastis in S. Irenæo.] Vide *Cacodoxus* in dict. *Orthodoxus*.

HEXAMERON, ἑξαήμερον, idest, sex dierum opus, sic appellata sunt opera D. Basilij, & D. Ambrosij, in quibus de operibus sex dierum mundi Creatoris agitur.

HEXAPLA, græca dictio ἑξαπλᾶ, idest, sextuplicata, sic appellat Eusebius lib. 6. hist. editionem Sacræ Scripturæ, opus origenianum ingens, pro quo longo labore Tyrum Author se abdicauerat, atque sex columnaribus diuisionibus distinxit pro sex eiusdem varijs versionibus, idest, duobus hebraicis, & quatuor græcis, Symmachi, nempe, Aquilæ, LXX, atque Theodotionis. Composuerat namque priùs idem Origenes aliam Bibliam quatuor versiones continentem. quam *Tetraplam* nominauerat; sicut tandem aliud eiusdem opus exegerat octo biblicarum versionum, quod *Octopla* intitulauit. Vide Baron. An. 231, num. 9.

HEXARCHVS. Vide *Exarchus*. Eius tituli. Vide *Titulus*.

HIDA. FR. Prædium cum casa, in qua vnica familia habitare possit. [Semperque ad finem sæculi in omnis suæ hæreditatis decima hida pauperum vestiri, & cibari præcipit. Guliel. lib. 1. de gest. Reg.] Itaque malè existimauit Polydorus Virgilius, quod territorium viginti iugerum solum intelligatur. Vide *Familia*.

HIBEO. FR. Obsoletum verbum, ex quo *Cohibeo* componitur, ac idem valet: [Horruit, & erubuit Tribunus; & ità iussit illos manibus hiberi. In pass. SS. Perpetuæ, & Felicitatis per Lucam Holstenium typis mandata. pag. 28.

HIERA. Vide *Iera*.

HIERARCHIA, sacer principatus, græcè ἱεραρχία; sic eius opus de Angelorum principatu, & Militantis Ecclesiæ appellauit Dionysius Areopagita, qui ob eandem rationem Episcopum *Hierarchā* vocat, idest, sacrum Principem.

HIEROMARTYR, Sacerdos, Episcopus, seu Diaconus Martyr.

HIEROMNEMON, ἱερομνήμων, rerum sacrum præfectus, diaconale officium magnæ extimationis erat in Constantinop. Ciuitate, ad quod pertinebat Patriarcham pontificaliter induere, preces in libro indicare, in throno locum electis,

ctis, ac consecratis assignare, contacium ordinationis consuetum intonare; itaque officio Cæremoniarum Magistri correspondebat.

HIEROMONACHVS, ἱερομόναχος, Sacer monachus; Alij tamen melius nomen hoc à vocibus græcis ἱερεύς, & μόναχος, idest, Sacerdos Monachus compositum esse docent. [Vitis, & fœminis illustribus, & probatis hieromonachis, & Deo consecratis Virginibus veniam annuebat. Pharanz. in Chron. lib. 2. cap. 5.

HIEROPHANTA, ἱεροφάντης, Sacerdotis titulus apud Athenienses, qui, (vt D. Hieronymus contra Ioninianum scribit) ad extinguendos venereos ardores, cicutæ succum absorbebant, & alibi idem: [Hierophanta apud Athenas eiuratur, & æterna debilitate fit castus. epist. 11.] FR. quod minime tamen consulendum est; nam cicuta hominibus venenum est, quamuis pecudibus sit causa pinguedinis; hinc Lucretius lib. 5. cecinit.

Quippè, videre licet, pinguescere sæpè cicuta

Barbigeras pecudes, hominique est acte venenum.

HIEROPHYLAX Sacrista, græca dictio ἱεροφύλαξ, idest, sacrarum rerum custos.

HIEROSOLYMITANI EQVITES. Vide *Equites Melitenses*.

HIEROTHECA ἱεροθήκη, sacrum repositurium, seu tegumentum; accipitur pro pyxide, vel alio Sacro vase, in quo sacræ Reliquiæ conseruantur. Item sacrum sepulcrum, sacræ vestes, & similia.

HIN, liquidorum mensura, quę iuxta D. Hieronymi sententiam in cap. 4. Ezech. binos italos sextarios capiebat, cui alij Sacri Expositores adstipulantur. [Quod habeat mensuram quartam partem hin. Exod. cap. 29.] Vide *Sextarium*.

HINNVLA, genus ludi. Vide *Cerusla*.

HIPPAGIVS, equorum conductor ex græco ἵππος, idest, equus, & ἄγω, conduco, accipitur etiam pro seruo, vel ephebo, pedisequo, vndè vocabulum italum *Paggio* prouenit, idest ephebus, qui Dominum suum pedester famulatur; sic etiā *Equipaggio* italicè, idest, sarcinæ, aliaque impedimenta intelliguntur, quæ in itinerario Principum sequuntur. FR. hinc. Hipperæ, Festo authore, dicebantur sacculi, seu bulgæ, quæ equis imponuntur.

HIPPOPERAE. Vide *Hippagius*.

HIRENARCHVS. Vide *Irenarcha*.

HIRRIO. Ringo, seu ringor, quod proprium est canis rabiosi [Veluti est canibus innatum, vt & si non latrent; tamen hirriant. Sidon. Episcop. lib. 7. epist. 3.

HIRRITVS, actus caninus ringendi. [Prodar hirritu rabiem canino. Sidon. Episc. lib. 8. epist. 16.

HIRVNDINEVS ADVENTVS, idest, ver; vndè adagium, [Vna hirundo non facit ver.] & Sidon Episc. [Vsque ad aduentum hirundineum, & ciconinum. lib. 2. epist. 14.

HISPANIÆ ECCLESIÆ RITVS, & alia ad eandem pertinentia. Vide *Acra*. *Altare*. *Amagabari*. *Aspergillum*. *Baptismus*. *Barbacanum*, *Bethlica*. *Boiz*. *Bursa*. *Calix*. *Chias*. *Confessio*. *Ferdinandus*. *Graduale*. *Hostia*. *Hydria*. *Icona*. *Litania*. *Malachinus*. *Marabotinus*. *Maran Atha*. *Missa pro morte inimicorum*. *Mitra*. *Mostra*. *Mozarabi us*. *Mystarchus*. *Oleum Sanctum*. Canebant Præfatium post epistolam. Vide *Laudes*. In Hispanis nauibus consecratur. Vide *Missa sicca*. Diaconi hispani quandoquidem duas stolas ambiebant gestare, & in alijs temporibus eos pudebat patenter stolam deferre. Vide *Orarium*. Cætera. Vide *Palmatus*. *Portingherius*. *Prastimonium*. *Priscillianistæ*. *Quadragena*. *Rumigerulus*. *Sacularius Salambona*. *Scholasticus*. *Spanicus*. *Sparta*. *Spartea*. *Zanca*. Realis Moneta. Vide *Solus*. Rex Aragoniæ Petrus in papali cappella de anno 1355. communionem per manus Innocentij IV. sub vtraque specie sumpserat. Vide *Siphon*. Iuuencus Presbyter Hispanus tempore Constantini Poëta sacer. Vide *Tetrauangelium*. Hispani pronunciant *A*. pro *V*. & quare. Vide litt. *V*. in principio. Habent innumerabilia vocabula arabica. Vide *Amagabari*. *Versus leoninus* Canunt Vesperas de nocte. Vide *Vespera*. Hispaniarum Regis Philippi VI. cæremoniæ occasione matrimonij eius filiæ cum Galliarum Rege. Vide *Buangelium*.

HISTORIA, aliquando significat responsorium officij diuini: [Pro quo prænotetur, quod antiphonæ, & responsoria ad vnum diem, vel obseruationem pertinenria vocantur historia. Radulphus lib. de can. obseru. cap. 12.] FR. dictio *Historia* à Radulpho allata non cadit super *Responsoria*, sed super *Obseruationem*: nam obseruatio grecè historia dicitur; quare nemo scribebat historiam, nisi qui res ipsas, de quibus agebat vidisset, obseruasset, seu cognouisset. [Historia secundum Isidorum in 1. lib. Etymologiarum dicitur ab historein grece, quod est latinè cognoscere, vel videre: apud Veteres enim nullus scribebat historiam, nisi qui interfuisset. Alij dicunt, quod dicitur ab historon; græcè, quod est gesticulatio, idest gestuum repræsentatio; vndè, & histrio vocatur gesticulator, idest, aliorum gestorum recitator, & repræsentator. Archidiac. in postilla ad can. Ieiunium quarti. dist. 76.] Et confirmatur ex eodem Radulfo ibid. vbi inquit: [Sancti ergo dominici dies excellentius in romano, quàm in ambrosiano officio historijs solemnibus sunt decorati.] idest, ritibus ac obseruationibus solemnioribus honorantur: sic *Histrio* secundum Archidiac. idest, aliorum gestorum obseruator, recitator, ac repræsentator: quare Gellius inquit: [Earum tamen proprie rerum sit Historia, quibus rebus gerendis interfuit is, qui narret. lib. 5. cap. 18.] idest, obseruauit. Sensus igitur Radulphi in textu allato est [Et ad obseruationem pertinentia vocantur historia]

ria] nam illud *Vel* stat loco *Et*, vt in particula *Vel* dicemus. Ex quo infertur historiam eandem esse, ac obseruationem. Historia dicitur fabula. Vide *Fabula*. Item historia vna est ex quatuor Sacræ Scripturæ sensibus. Vide *Biblia*. Historia tripartita. Vide *Palea*.

HISTRIO vnde dicatur. Vide *Historia*. Synonimum. Vide *Hypocrita*.

HISTRIX, animal. Vide *Choerogryllus*.

HIVFO, verbum pro fisco figuare, vel sequestrare. [Casæ eorum hiufentur, quousque pro ipsa decima, sicut supra dictum est, satisfaciant. In Capitul. Caroli Magni.] à germanico vocab *Husar*, idest, possessio, vel à *Guiffa*, idest, ablatio rei alienæ. Vide *Guiffa*.

HOBA. FR. prædium, seu fundus, quantum Colonus colere possit. [Duas hobas seruiles. In traditionibus fuldensibus. Dotem Ecclesiæ, idest, duas hobas possessas, & beneficium Presbyteri in eodem loco deseruientis, idest, vnam hobam. In quadam Bulla Othonis I. Imper. apud Torrig. de Cryptis Vatican.] Legitur etiam *Hobunna*, & canis possessionis custos *Hobauuasth* ex germanico *Hoube*, dicitur.

HODEGITRIA, sic appellatur imago illa Constantinopolitana miraculosa Beatissimæ Mariæ Virginis, quam Diuum Lucam depinxisse creditur, ex græco ὁδηγητρία, idest, viæ ductrix, eo quia in expulsione Latinorum, quando Imp. Michaël Paleologus Constantinopolim triumphans ingressus est, hanc sacram imaginem sibi præcedere ordinauerat, quam pedester Imperator sequebatur, vt refert Gregoras lib. 4. qui sic subdit ibidem: [Post dies complures Imperator Constantinopolim intrat; non prius tamen, quàm sacrosanctæ Deiparæ, quam quasi viæ monstratricem Hodegitriam vocant, imago per portam quam Auream dicunt ingressa est.] Hæc prodigiosa imago Constantinopolitanam Vrbem sæpè à Barbarorum incursionibus liberauit. Hodie in Sicilia, & Messanæ præcipuè Deipara sub titulo *Hodegetria* summè veneratur, quam corruptè *Itria* dicunt, Romæque ipsi Siculi sub eodem titulo Ecclesiam habent propriam, vbi vulgariter Constantinopolitana appellatur. FR. cuius fundatores fuerunt etiam Melitenses. Floravantes Martinellus in eius Roma Ethnico-sacra in tit. S. Mariæ Constantinop.:[[: Solet depingi supra arcam à duobus Caloiris, Monachis, nempe, græcis super humeros delata, eodem modo, quo qualibet feria III. processionalitèr per Vrbem Constantinopolitanam deferebatur. Nicephorus lib. 15. Inde vulgus commentari cœpit, quod ità depingatur, quia hæc imago ex Itria Bixantium miraculosè per mare in arca deportata, & à duobus Monachis græcis ad littus inuenta fuerit, quod fabulam esse demostrat Baronius. Itaque Siculi qualibet feria III ob deuotionem huius Iconæ ieiunant. In eius honorem Pulcheria Imperatrix magnificum templum erigi curauit. Niceph. loc. cit. & à Dominicanis conseruabatur ibi in vico *Ballatà* nūcupato; at quia Templum illud in Meschitam à Turcis profanatum fuerat; ideò anno 1629. mediante ingenti pecuniæ largitione Oratoris Veneti, à ministris Turcarum Tyranni concessa fuit eisdem Dominicanis licentia, vt ad alterum eorum Commentum Ciuitatis Peræ sub titulo S. Petri hæc Sacra Imago colloearetur. FR. Triumphus Michaëlis Paleologi post Latinorum expulsionem ex Constantinop. Ciuitate refertur à Fl. Blondo decad. 2. lib. 8. & ab Oderico Raynal. An. 1261. num. 29. & seq. atque à Georg. Logotheta describitur. Eadem imago triumphaliter delata ad eandem Vrbem ab Imp. Io. Comneno pedibus tamen præcedente describitur à Niceta Coniata apud Baron. An. 1123. n. 7. Aliam quoque Latinorum expulsionem ab eodem Cardinali ex eodem Niceta in Andronico affertur. An. 1183. n. 8. & seq. Sed quo in loco prædictam historiam vti fabulosam refellat Baronius non inueni. Qui tamen de hac imagine hodegitria noscere cupit, legat opusculum Michaëlis Iustiniani Romæ in typogr. Reu. Cam. Apostol. de Anno 1656. impressum.

HODEPORICVM, græcum vocabulum ὁδοιπορικόν, nempe, itineris relatio, itinerarium. [Hodeporico licet difficiliter expleto. In vita S. Sebastiani Mart.

HOLOBERVS, ex ὅλον, idest, totus, & πορφύρα, nempè, purpera. [Obtulit pallia holobera. Anast. Biblioth. in Hormisda.] Vide *Oloberus*.

HOLOCAVSTVM. ὅλον, totum, & καυτὸν, combustum; in hoc enim sacrificio victima tota in igne consumebatur; ità vt nulla reliquia remaneret, ad differentiam *Hostiæ* sacrificij, quæ non consumebatur totaliter; ex ea enim de trahebatur Sacerdotis portio. Dicitur etiam *Holocaustum* à verbo greco ὁλοκαυτόω, idest, totaliter comburo. FR. [Sententiam, quæ vetat misericordiam, non solùm tenere fratres; sed etiam audire fugite; quia potior est misericordia omnibus holocaustomatibus, & sacrificijs. can. pōderet. dist. 50.] Glossa autem sic interpretatur: [Holocaustum ab holon, totum, cauma, incendium. in cau. sic populus. 1. quæst. 1.] Holocaustum iuge. Vide *Endelechismus*.

HOLOCHRYSVM, totum ex auro, ὅλον, totus, & χρυσός, aurum. [Leo ex Abbate S. Martini ordinatur Episcopus. Fuit enim faber lignarius, faciès etiam turres holochryso tectas, ex quibus quædam apud nos retinentur. Gregorius Turon. lib. 10. cap. vlt.] FR. dictio *Turres* significat ciboria. Vide *Ciborium*:

HOLOGRAMMATON. Vide sequentem dictionem.

HOLOGRAPHVS, plenariè, & absolutè scriptus: græca dictio ὁλόγραφος. [Vbi holographa manus est, falsum dici non potest. Ambros. in epist. ad Galatas cap. 6. Tanquam non sit holographas mēbranas arbitratus. Sidon. epist. 11. lib. 9.]

Dici-

Dicitur etiam *Hologrammaton* in eadem significatione.

HOLOPHORVS, *Olopherus*, seu *Olophorus*. Vide *Oloberus*.

HOLOPORPHORVS, & *Holoporphyrus*. Vide *Oloberus*.

HOLOSERICVS. FR. Heliogabalus fuit primus Romanorum, qui holoserica veste vsus est, cum antea subserica in vsu essent. Lamprid. in Heliogab. Vide *Chrysoclauus*. *Oloberus*.

HOLOVITREVM, vox græco-latina, merè vitreum: [Vas illi holouitreum valdè pretiosum, & alexandrini operis arte compositum, cum tritis est pigmentis allatum. Surius in vita S. Odilonis 1. Ianuar.

HOMOEOTELEVTON. Vide *Versus leoninus*.

HOMAGIVM. FR. Actus subiectionis, seu fidelitatis professio. Glossa in cap. indignum. de regul. iuris. Atque Sigonius de Regno Italiæ ait, quod Homagium sit ius à Rege acceptum cum dignitate pro feudo beneficij nomine. [Indignum est, & à Rom. Ecclesiæ consuetudine alienum, vt pro spiritualibus facere quis homagium compellatur. lib. 2. Decretal. tit. 41. cap. 11.] & de eodem vocab. fit mentio ibid. tit. 1. cap. 15. & tit. 3. cap. 17. ||: [Contigit, vt die quadam infirmaretur, & ecce Satan adfuit, qui diceret ei, vis mihi facere homagium, & ego tibi dabo scientiam omnium litterarum? Cæsar. lib. 1. cap. 32. Detestabile, quippè, est in Monacho, vt sub quocunque coloris habitu, honore, aut titulo potestatis, habeat feuda, seruos, & ancillas, homagia, & fidelitates. Petr. Blesen. epist. 102.] Dicitur etiam ab alijs *Hominatio*, *Hominiscum*, *Hominiscatus*. Alia synonyma. Vide *Hominium*. *Vassallagium*.

HOMILIA, ὁμιλία, populi coadunatio; hinc postea Sancti Patres eorum sermones homilias appellauere, ad denotandum actos fuisse eorum sermones ad populum congregatum. FR. Sed aliter ex SS. Patribus colligitur: Sanctus enim Victor Vticen. lib. 1. inquit: [Augustinus ducentos iàm triginta, & duos confecerat libros, exceptis innumerabilibus epistolis, atque tractatibus popularibus, quos Græci Homilias vocant.] Inde Tractatores dicti sunt, qui sermocinarentur ad populum, vt in dict. *Tractator* dicetur. Discrimen autem inter λόγον, & ὁμιλίαν ostendit Photius in eius Biblioth. num. 174. in B. Io. Chrysost. §. 1. de eiusdem homelijs in Genesim inquiens: [Orationum nomen præferunt libri (sic enim in ijs reperi exemplaribus, quæ legi) Homelijs tamen similes magis esse videntur cum cæteris rebus, tum quod sæpenumero tanquam præsentes respiciens auditores, sermonem ad eos conuertit, interrogat, respondet, ac pollicitationibus vtitur, vt possit maximè alio in dicendi genere, exhibere; quàm homiliarum isto, similia formare, atque exhibere; quia tamen illud assiduè, constanterque sine vllo dispensationis ordine seruat, homilias illas esse satis, superque declarat: habuit siquidem eas ad populum.] vbi docet, quod Oratio sit, quæ Oratorum adstricta præceptis, constanti dispositionis ordine disposita, ornataque sit: homilia verò sinè dispositionis ordine, & popularis potiùs allocutio erit appellanda.

HOMINICVLÆ. FR. Sic per ludibrium vocabatur Christiani ab Apollinaristis, quia nos in Christo duas naturas confitemur: [Calumniam in nos statuentes, duos filios dicere nos dicitis, & hominiculas appellatis. Athan. de Incarn. Domini.

HOMINIVM. FR. idem ac Homagium supra: [Indignum est igitur, vt clericus, qui iam in Dei sortem est assumptus, & iàm laicorum dignitatem excessit, pro terrenis lucris hominium faciat laico. Lucas Vvaddingus in Notis epist. S. Anselmi lib. 3. epist. 45. Hominium, & fidelitatem iurantes. Petr. Cistercien. Vallis Sarnien. Monachus in hist. Albigen. cap. 25. Contra Ordinis vestri regulam Villas, Ecclesias, & Altaria possident, fidelitates, & hominia benignè suscipiunt. 3. decretal. cap 3. tit. 35.

HOMO. FR. dictus est Diabolus à Christo Domino: [Inimicus homo hoc fecit. Matth. cap. 13.] Glossa in cap. licet. de elect. & elect. potest. sic explicat: [Diabolus dictus est homo ab euentu, quia deuicit hominem: sicut Imp. dictus est Africanus ab euentu, quia Africam deuicit.] Homo verò à Christo dicitur *Omnis creatura*, quod de alijs creaturis nequit prædicari. [Sed creaturæ nomine signatur homo; omnis autem creaturæ aliquid habet homo; habet namque commune esse cum lapidibus, viuere cum arboribus, sentire cum animalibus, intelligere cum Angelis. D. Gregor. homil. 29. in cap. 16. Marci.

HOMODIANA, pro Hera Diana. Vide *Noctiluca*.

HOMOLOGIVM, seu *Homologatum*. FR. laudum, & arbitrum pronunciatum. Aucaranus, & Io. Bapt. Caccialupus, quos citat, & sequitur Decius consil. 198. col. 3. Dicitur etiam *Emologare* in eodem sensu. Dictionar. Alberici verbo Emologo. Baldus in tit. de pace Constant. §. sententię, & consil. 342. §. fuit factum. in fin. lib. 2. Quamuis non pauci errent in hoc. Vide *Omologo*.

HOMOLOGO. Vide *Omologo*.

HOMOLOGVS, ὁμόλογος, assensor, & vsurpatur pro Vasallo, qui ratione fidelitatis suo legitimò Principi subiacere consentit; de quo fit mentio in Cod. Theodos. l. vltim. de patroc. vic. Itaque non à dictione *Homologius*, vt aliqui existimant, hoc vocabulum deriuatur.

HOMOPHAGIA, crudorum ciborum comestio, græcè ὠμοφαγία. [Non enim magno labore corporis fatigatur, quia nec tanta cura inter nos parandorum ciborum, vel coctionis impenditur, quippè qui maximè xerophagijs, & homophagijs vtuntur. Cassian. lib. 4. cap. 22.] FR. *Xerophagia* significat siccarum rerum comestio. Vide

suo

suo loco. *Homophagi* appellati sunt Ætoli populi à Thucydide :ʒʒ: [Baccbanalia etiam prætermittimus inania, quibus nomen homophagijs græcum est, in quibus furore mentito, sequestrata pectoris sanitate, circumplicatis vos anguibus, atque, vt vos plenos Dei nomine, ac maiestate doceatis, caprorum reclamantium viscera cruentatis oribus dissipatis. Arnob. lib. 5. aduers. Gent.

HOMOVSION. FR. Sanctissimæ Trinitatis attributum, idest, consubstantialitas. [Ego Berengarius &c. Iurans per Sanctam, & homousion Trinitatem, & per hæc Sacrosancta Christi Euangelia. De consecrat. dist. 2. can. Ego Berengarius.] Ibi Glossa: [Homousion, idest, eiusdem substantię] Ibique Archidiac. [Humousion in græco idem est, quod idem, vel vnum. Vsia, idest, substantia; ideo dicitur Trinitas homousion, idest, vnius substantiæ,] & Anastasius de pseudosynodis loquens: [Quę contra homousion factæ sunt iussiones Imperatorum firmant, & non pia fides. In disputat. S. Maximi Mart. in eius Collectan. à Iacobo Sirmondo in 8. edita pag. 161.] In aliquibus codicibus D. Aug. *Homusion* perperàm legitur. [Homusion verbum, vnius, eiusdemque substantiæ sonat in græco. tom. 2. epist. 177. seu potius Altercatio inter Augustinum, & Pascentium.] Vide D. Ambros. lib. 3. de fide cap. vlt. Vide etiam hic *Deiuirilis*.

HOMOVSIONES, *Homousiani*, & *Homousionistæ*, FR. sic Ariani, & cęteri Hæretici negantes in diuinis consubstantialitatem Filij Catholicos appellabant; hinc Rex Hunericus Arianus in suo edicto contra Episcopos Catholicos scripsit: [Rex Hunericus Vandalorum, & Alanorum vniuersis Episcopis homousianis. apud Victor. Vticen. lib. 4. de persecut. Vandalica.] Et D. August. epist. 177. supra citata inquit: [Absit vt erubescamus Catholici in vniuerso manentes, nos appellari propter fidem veram vnius, eiusdemque substantiæ à nonnullis verbum græcum non intelligentibus, Homousiones, qui nos appellari gaudemus de Christi nomine Christianos.] Et idem in libro contra Arianos tom. 6. ait: [Ecce qui nos quasi macula noui nominis vocant homousiones, nec se ipsos, cum ista sentiunt, intuentur insanos.

HOMVNCIONISTÆ. FR. Hęretici, qui & Photiniani à Photino appellati sunt, negabant in Christo duas naturas. Baron. An. 357. num. 8. Vbi enim textus S. Dionysij aiebat in Christo nouam Dei virilem operationem, illum adulterantes hi hæretici, legebant vnam Dei virilem &c. Baron. An. 649. num. 18. De his quoque Prudentius. in Apotheos. poem. 4. cecinit.

Sunt qui iudaico cognatum dogma furori
Instituunt, media Christum ratione sequuti
Hoc tantum, quod verus homo est, at cælitus illum
Adfirmant non esse Deum, pietate fatentur,
Maiestate negant, morum pro laude sacratū
Concelebrant.

A quo tamen *Humuncionitæ* etiam nuncupantur.

HOMVNCIONITÆ. FR. hæretici, qui asserebant imaginē Dei non in hominis anima, sed in corpore cōsistere, vt notat Sirmondus in lib. cui tit. Prædest. l. 1. hęr. 76. An autē ijdem sint ac Homūcionitæ, de quibus Prud. supra, videant Eruditi.

HONORATVS. Qui aliqua dignitate functus est. Vide *Possessor*.

HONORIGERA VIRGINITATIS NOTA, dicitur Velum Monialium. Vide *Velum professionis*.

HOPLOTHECA FR. græca dictio ὁπλοθήκη, idest, armorum theca: sic appellatus est liber, in quo omnes Sanctorū Patrum sententię ad cōfutanda Hæreticorum falsa dogmata compilatæ erant, quod opus Petrus Possinus in eius eruditissimis notis ad Historiam Pachimeræ, ab eodem latinitati donatā, putat iussu Emanuelis Comneni Græcorum Imperatoris fuisse compositum.

HOQVETA. ex gallico *Hoquet*, idest, suspiria, & singultus, quos Cantores affectare solent, [Sed nonnulli nouellæ scholæ discipuli, dum temporibus mensurandis inuigilant, notis nouis intendunt fingere suas, quàm antiquas cantare malunt, in semibreues, & minimas ecclesiastica cantantur, notulis percutiuntur; nam melodias hoquetis intersecant, discantibus lubricant, triplis, & motetis vulgaribus nonnunquam inculcant: adeo vt interdum antiphonarij, & gradualis fundamenta despiciant. In extr. Io. XXII. cap. vnico. de vita, & honest. Clericor.

HORÆ CANONICÆ, quas recitare tenentur Ecclesiastici, quæ in Gallia Cursus appellabantur. Vide *Cursus*. Canonicæ dicuntur, quia sunt regulares, seu quia canonis pensio est, quam tenentur Deo quotidie persoluere Ecclesiastici; nam psalmodia canon noster dicitur. [Sanè quemadmodum vnus aliquis agricola, nisi suum canonem plenum, ac bonum reddiderit in carcerem conijcitur, suspenditur, consciditur plagis, quousque omne reddatur creditori debitū: ità continget Monacho, cum per oscitantiam sibi præscriptum transmiserit canonem. Antioch. homil. 105.] Diuisæ igitur sunt huiusmodi preces in septem horas; nam [Septem horas canonicas in die quasi ex debito canimus pro septem gradibus, quos à septiformi spiritu suscipimus. formam autem habemus ab Apostolis, & alijs Sanctis, vt septies in die Creatorem nostrum laudemus. Gem. lib. 2. cap. 53.] Diuus verò Hieronymus has septem horas sic distinctè recenset: [Assuescas quoque ad orationes, & psalmos nocte consurgere, manè hymnos canere, tertia, sexta, nona hora stare in aciem, quasi bellatorem Christi, accensaque lucerna reddere sacrificium vespertinum. De Reg. Monach.] Itaque fallitur Polydorus Virgilius, existimans has horas canonicas à D. Hieronymo, siue ab Eleutherio Papa institutas fuisse: ex Diuis enim Clem. Basilio, alijsq. Patrib. satis colligitur

ligitur ab Apostolis ad imitationem antiquæ Synagogæ, eas in primæua Ecclesia laudabiliter introductas esse; quandoquidem Psaltes Regius cecinit: [Septies in die laudem dixi tibi. psal. 118.] Neque can. Eleutherins. dist. 91. aliud ptobat, quàm Vigiliarum obseruantiam, ipsum tantum restrinxisse. Circa verò horarum numeeum, non satis inter se conueniunt Auctores: alij enim laudes tanquam horam à Matutino distinctam assignant, ità Amalar. lib. 4. de Eccles. off. cap. 7. seu 10. D. Antoninus, & Nauarrus quorum inter alias rationes ab eis allatas, hæc præcipua est, nimirum, Ecclesiæ vsum, quæ in nocte Natiuitatis Domini à laudibus separari solet matutinum. Communis verò Patrum, ac Conciliorum enunciatio in septem canonicas horas semper distinguit; licet antiquitùs distinctè à Matutino recitarentur laudes, vt ex quorundam opinione in dict. *Laudes* diceretur; septenarium tamen numerum semper mysteriosum fuisse Innocentius III. in proœmio septem psalmorum satis demonstrat, & Philo Hebræus numerum hunc septenarium: [Ingeneratum, immortalem, victoriæ symbolum, virginem, perpetuum, & Deum ipsum,] in tractatu de opificio mundi appellat. Prima itaque hora ad solis ortum recitanda est, in memoriam Christi Resurrectionis; ità communiter Canonistæ in cap. 1. de celeb. Miss. atque antè Cassianum hanc horam canonicam institutam fuisse ex constitutione apostolica lib. 8. cap. 40. & ex D. Athanasio lib. de Virg. constat, & quamuis Sancti Patres Christum media nocte resurrexisse dicant; fuisse tamen ipsam Sanctis Mulieribus reuelatam summo mane existimatur, quo instanti temporis Christum execrabilibus sputis spretum, & alapis percussum, atque ad Pilatum ductum fuisse Rupertus meditatur. Hora tertia, quæ *Aurora* etiam dicitur, atque *Hora sacra*. can. non liceat. dist. 41. Sacra, nempè, appellatur, quia tunc sacrū celebratur: in hac hora Saluator noster ad mortē damnatus fuit, & Spiritus Sanctus super Discipulos congregatos descendit dict. constitut. apostol. lib. 8. cap. 40. D. Ignatius Mart. epist. 8. ad Trallian. Tertullian. lib. 1. de ieiun. cap. 10. Sexta verò hora ab Antiquis Patribus magis feruide preces fundebantur, quia ad expugnandos spiritus meridiani aggressiones præparabantur, quod ex hymno istius horæ. [Aufer calorem noxium] colligitur, & in ea Adamum fuisse creatum Origenes tract. 35. in Matth. meditatur, quam opinionem sequuntur Theophyl. in Matth. & alij, qui putant eadem hora Cruci affixum fuisse Christum: quare inquit Theoph. [Qua igitur hora Deus hominem condidit, eadem & lapsum curauit.] Et Cyrill. hierosol. [Quo tempore euersio fuit, eodem rursus facta est reparatio. Cataches 14.] Aliqui tamen textui Euangelistæ Marci inherentes existimant in hoc temporis spatio Christi crucifixionem sequutam fuisse; nam c. 15. inquit Euangelista: [Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum.] Quod re vera de crucifixionis sententia intelligendum est potiùs, quia Ioannes crucifixionis actum accidisse refert, quando, nempè, [Erat hora, quasi sexta;] & ita declarant Const. apost. lib. 8. cap. 40. supra cit. Cyprian. de orat. Domini. Athanas. de Virg. additque Moses Barcepha eadem sexta hora è terrestri paradiso eliminatos primos patentes fuisse. Nonam tandem horā tempore Apostolorum fuisse in vsu ex Actis Apostolicis cap. 3. satis constat, vbi habetur: [Petrus autem, & Ioannes ascendebant ad horam orationis nonam.] in quo temporis termino Christum in Cruce expirasse dicitur. De Matutino autem, Vesperis, & Completorio, in peculiaribus eorum locis agitur. Mysteria igitur, quæ in singulis horis contemplanda sunt, in his versibus continentur, nempè:

Matutina ligat Christum, qui crimina purgat,
Prima replet sputis, dat causam Tertia mortis.
Sexta Cruci nectit, latus eius Nona bipertit,
Vespera deponit, tumulo Completa reponit.

Inuocatio autem diuini auxilij semper in qualibet horæ principio sub illis dauidicis verbis; [Deus in adiutorium meum intende &c.] recitanda est, cuius Authorem Damasum Papam (ex hieronymiana suasione) facit Nauarrus de orat. cap. 3. num. 64. Alij verò hanc cæremoniam D. Gregorium instituisse putant, apud Polydorum Virgil. lib. 6. de inuent. cap. 2. Cæterum ex Cassiano lib. 12. cap. 23. & collat. 10. cap. 10. à Monachis antiquitùs versiculum præfatum proferri solitum fuisse constat. Vide *Beniarium*, *Officium diuinum*.

AD HORAM. FR. idest, tunc, quod Itali *All'hora* dicunt. [Rogabat ergo Sanctus ille, vt sineretur in eadem custodia, quousque exularetur, & ad horam auferetur, de custodia. Exilium S. Martini Papę, & Mart. in collectan. Anastas. à Iacobo Sirmondo in 8. edita pag. 101. Quoniam &si contristaui vos in epistola, non me pœnitet, & si pœniteret, videns quod epistola illa, & si ad horam vos contristauit, nunc gaudeo, non quia contristati estis; sed quia contristati estis ad pœnitentiam. 2. Cor. cap. 7.

HORAMA. Vide *Horoma*.

HORARIUM. Vide *Orarium*.

HORNUS, idest, currentis anni tempus. [In Synodo apud Vermarium palatium olim ab horno habita. Flodoard. lib. 3. cap. 22.] Idest, Synodo hoc anno celebrata.

HOROMA, & *Horama*. FR. Visio. [Postridie quàm pugnaremus, video in horomate hoc venisse Pomponium Diaconum &c. In passione SS. Perpetuæ, & Felicitatis per Lucam Holstenium edita] in cuius notis sic habet. [Res exigit, vt rescribatur, horamate; nisi hæc vox ita detormata in vsu populari Afrorum erat. Est autem

ὅραμα vox græca, sonans visum, siue visionem Vsurpatur in Actor. cap. 12. v. 9. Latini Scriptores ea rarius vsi sunt; tamen Aldhelmus lib. de Virginit. cap. 3. vbi de S. Io: Euangelista loquitur ait eum in Pathmo raptū in oromateivbi Meursius rectè Oramate substituit in Mantisa Critica (sicque in Bibliotheca SS. Patrum editum reperio) frustra reprehendente Suuartio Analectorum lib. 3. cap. 9. qui chroma ibi rescribendum persuadere nequicquam conatur. Reperio etiam apud Alcuinum lib. 1. de vita S. VVillebrodi cap. 2. hæc verba: Mater intempesta noctis quiete cœleste in somnis vidit horama.] Sed bona venia dictorum Eruditorum vtroque modo dici potest à verbis græcis ὁράω, & ὁράω, quæ videre significant, licet vltimum visitatius sit.

HOROSCOPVS. Vide *Hydromantia*.

HORRIPILATIO, horror, qui crispat, & echinatos capillos format, quod ex subitaneo timore accidere solet. [Loquela multum iurans horripilationem capiti statuet. Ecclesf. cap. 27.

HORTALIA. FR. hortensia. Bullar. Casinen. tom. 2. Const. 75.

HOSA, calciamenti genus, ex germanica dictione *Hose*. [Calcei his erant ad summum pollicem penè aperti, & alternatim laqueis corrigiarum retenti; postea verò cœperunt hosis vti. Paul. Diac. de gestis Longobard. lib. 4. cap. 23. Cumq; omnes ad obsequium Domini cuncti hosas suas vellent extrahere, ille prohibuit. Monach. Sangellen. in hist. Caroli Magni. lib. 2.

HOSANNA, hebraica vox *Hoscianna*, idest, saluum fac nunc; seu saluum fac: secundum verò phrasim hebraicam *Hoschanna*, vel secundum paraphrasim chaldaicam pronunciatur. Baronius infra citandus. *Hosciha* enim denotat saluifica, & interiectio *Na* valet quantùm apud Latinos *Quæso*. S. Hilarium non rectè hoc vocabulum *Redemptionem* interpretatum fuisse Hieronymus testatur, in quem errorem etiam Ambrosius inciderat. Vide Baron. An. 34. num. 6. & seqq. Inquiunt Rabbini, quod hæc proclamatio *Hosanna* dicebatur ab Hebræis, quando die prima festiuitatis Tabernaculorum excidebant ramos ex arboribus, vt habetur in Leuit. cap 23. scilicet: [Celebrabitis ferias Domini &c. sumetis vobis die primo fructus arboris pulcherrimæ, spatulasque palmarum, & ramos ligni densarum frondium, & salices de torrente, & letabimini &c. & habitabitis in vmbraculis septem diebus.] Quæ deprecatio *Hosanna* in scenopegijs fiebat. Vide eundem Baron. ibidem num. 6. Igitur ex acclamatione turbæ, [Quæ venerat ad diem festum; cum audissent, quia venit Iesus Hierosolymam, acceperunt ramos palmarum, & processerunt obuiam ei, & clamabant Hosanna. Io: cap. 12. num. 12.] Remansit hæc acclamatio tam in græca, quàm in latina Ecclesia, quæ bis in Missa dicitur, semel, nempè, Angelorum vice, ac iterum hominum nomine. FR. In postilla Io: Andreæ in cap. firmiter. de summa Trinit. habetur significare salua nos, & deberetur scribi *Osianna*; sed elisa vocali, corruptè dicitur *Osanna*.

HOSPITALARII. V. *Equites Melitenses. Parabolus*.

HOSPITALE. V. *Brephotrophium. Gerontocomium*; Metatoriū in dict. *Aspaticū. Nosocomiū. Orphanotrophiū. Ptochotrophiū. Typhlocomiū Xenodochiū*.

HOSPITALITAS, est signum prædestinationis. Vide *Xenoparochus*.

HOSPITIOLVM, FR. paruum hospitium, can. si quis de seruis. 12. quæst. 2.

HOSPITIVM. Vide *Pandochæum*.

HOSPITIVM NOVVM. FR. idest, sepultura [Qui certè rationis causa nouum suo corpori quærit hospitium. D. Gregorius apud Gratianum post can. 7. in §. sed aliud. 13. quæst. 2.

HOSTIA, victima, *Hostia* ab hoste victo dicta; nam post obtentam inimicorum victoriam offerebatur; sed inter Christianos Hostia, tam ea, quæ adhuc in panis substantia, pro Eucharistia præparatur; quàm etiam iàm consecrata, & in corpus Christi transsubstantiata intelligitur, & præparanda est de azymo apud Latinos, quod in fermentato fit à Græcis. Honorius Papa III. anno 1220. vt in ea imago crucifixi imprimeretur mandauit. Antiquitus in eleuatione Hostiæ consecratæ fideles manus attollebant. [Illas manus, quas ad Dominum extuleris, postmodum laudando histrionem fatigare. Tertullianus de spectaculis. cap. 25.] FR. in Melita, & in multis Italiæ locis solent rustici extendere palmam versus hostiam eleuatam, & tangere postea proprios oculos, quem actum faciebant gentiles, oriente sole, & mahometani faciunt luna recenter visa; vnde inter Christianos mos iste creditur, quod tempore Leonis Papæ introductus fuerit; nam Romani solebant eius tempore, more paganico hos actus in reuerentiam solis agere, quos idem Papa serm. 7. de Natiuitate sic increpauerat: [De talibus institutis etiam illa generatur impietas, vt sol incohatione diurnæ lucis exsurgens, à quibusdam insipientioribus de locis eminentiorib. adoretur: quod quidem nonnulli etiā Christiani adeo se religiosè facere putant vt priusquàm ad B. Petri Apost. Basilic. quæ vni Deo viuo, & vero est dedicata, perueniant; superatis gradibus, quibus ad suggestum Areæ superioris ascenditur, conuerso corpore ad nascentem solem, reflectant, & curuatis ceruicibus, in honorē splendidi orbis inclinēt &c.] &: inferius [Abijciatur ergo à consuetudine fideliū, damnanda peruersitas nec honor vni Deo debitus eorū ritibus, qui creaturis seruiunt, misceatur] Et versus finē [In ipso Sacramento Natalis Domini cogitemus, quod naturę nostræ gratia diuina cōtulerit]. In Hostiæ eleuatione etiā aliquæ acclamationes decantari solebant, atque Ludouicus Galliarum Rex à ciuilibus coniurationibus oppressus, etiam in actu dictæ eleuationis decantari ordinauerat verba hymni:

O sa-

O salutaris Hostia,
Quæ cœli pandis ostium;
Bella premunt hostilia,
Da robur, fer auxilium.

Clitou.lib.5. hymn.ecclesiast. Erat etiam Galliæ vsus, vt Sacerdotes nouelli in ordinatione eorum ab Episcopo consecratam hostiam intra candidissimam pergamenam reciperent, quam ipsi postea intra quadraginta dierum spatium consumebant, quotidie, nempè, particulam sumendo in eorum celebratione; in symbolum videlicet, vt Fulbertus Episc. epist. 2. refert, quadraginta dierum, in quibus Saluator noster post Resurrectionem suam cum eius Discipulis manserat. Ponebatur antiquitus Hostia non antè calicem, vt modo fit; sed ad eius latus, ad denotandum, vt ait Microlog.de Eccles.obseru. cap.14. Sanguinem Christi de eius latere emanatum, cuius hæc sunt verba: [Vnde, & congruè calix sub brachio eius collocatur, quasi de latere dominico sanguinem Domini suscepturus.] In Ecclesia Mileti vidi antiquum Missale de anno 1509. m.s. vbi Hostia ad latus calicis depicta erat: eandem cæremoniam obseruant Græci, & ob eandem rationem Summo Pontifici, solemniter celebranti, ad thronum per Subdiaconum sistentem ad eius leuam, defertur Hostia consecrata, stante Diacono cum calice ad dexteram eius. Vide *Communio*. Quo verò ad cæremoniam fractionis Hostiæ, varia symbola adducuntur ab Auctoribus; Microlog. enim loc.cit.cap.18. inquit: [Cum dicit. Per Dominum nostrum, rumpit Hostiam ex dextero latere iuxta ordinem, ad designandam dominici lateris percussionem. Deindè maiorem partem in duo confringit, vt tres portiones de dominico corpore efficere possit; nam vnam in calicem, faciendo Crucem, mittere debet, cum dicit Pax Domini sit semper vobiscum, ad designandam corporis, & animæ coniunctionem in Resurrectione Christi. Alteram verò ipse Presbyter necessariò sumit antè calicis participationem, iuxta dominicam institutionem. Tertiam autem communicaturis, siue infirmis necessariò dimittit.] Alij hanc triplicem Hostiæ diuisionem triplicem Ecclesiæ statum significare docent, nempè, particula in calice, Ecclesiam continuo militantem in calice tribulationis agitatam denotare dicunt, ac aliæ duæ partes Ecclesiam triumphantem in purgatorij, scilicet, & Paradisi statu. Biel.in can. & Durand. lib. 4. cap. 51. Diuus autem Thomas 3. par. quæst.83. art.5. ad 8. particulam in sanguine immersam Christum triumphantem significare instruit, & illam, quam Sacerdos absumit denotare corpus Christi conuersantis; tertiam denique, quæ in transactis sæculis vsque ad finem Missæ conseruabatur, (quod, & Græci adhuc obseruant) Christi corporis in sepulchro symbolum esse. Ac alibi idem Sanctus Doctor ait, quod hæ tres Hostiæ partes, duinitatem, animam, & corpus Christi significent. FR. Quæritur inter doctores vtrum ex hac Hostia diuisa possit Sacerdos vnam partem laico ad communicandum dare, quod communiter negatur; quia sacerdos debet consumare totam sacrificij materiam, quam sibi destinauit sumendam, vt colligi videtur ex cap.relatum, & cap.comperimus.de consecr.dist. 2.cui etiā fauet Rubr. Miss. de defect.tit.10.n.3. sic tenent Iacob. de Grassijs, & alij apud Magistrum meum Paul.Mariam Quartū in Rubr.Miss.par.2.tit.10.sect.3.dub.3. difficul. 4. sed affirmatiuè respondendum cum Auctoribus ibidem citatis, quos sequitur idem Præceptor, & præter rationes ab eo cumulatas, addendus mihi videtur antiquorum vsus, non solum Latinorum, vt supra ex Microlog. vbi aiebat: [Tertiam autem communicaturis, siue infirmis necessario demittit] & ex D. Thoma citat.habetur, quod Latinius Sacerdos vnam tantùm portionem sibi sumebat, & aliam vsque ad finem Missæ nonnisi pro communicaturis relinquendam esse colligitur; sed etiam ex Græcorum ritu comprobatur. Nam antequam græcus Sacerdos sumat consecrationem, discedit ab altari, circuitque eum Sacramento in manibus vsque ad mediam Ecclesiam, & hoc facit, vt ante consummationem Sacramenti inuestiget, an aliquis ex Laicis communicaturus sit. Ad contraria argumenta satis ibidem Quartus respondet. Notandum hic quoque est, quod in Liturgia gothica, quam aliquæ Hispaniæ Ecclesiæ adhuc obseruant, & vulgariter eam *Mozarabicam* appellant (de qua suo loco diecmus) diuiditur in eo ritu Hostia in nouem partes in memoriam nouem præcipuorum vitæ Christi mysteriorum, attribuendo, scilicet, cuilibet parti suum peculiare nomen, idest, *Corporatio*. *Natiuitas*. *Circumcisio*. *Apparitio*, (videlicet Epiphania) *Passio*. *Mors*. *Resurrectio*. *Gloria*. *Regnum*:]] Vlterius quæritur, an particula Hostiæ, quæ in calicem immergenda sit, debeat frangi ex parte superiori, vel inferiori. Petrus Ruiz in suo cæremonial.& Grassius lib.2.cap.4. tenent, quod ex parte superiori demenda sit: contrarium tamen sentiunt Gauantus, & Quartus. Aduertendum tandem est, quod in Feria IV. parasceue, quando Sacerdos immittit prædictam particulam in calicem, non debet facere consuetas cæremonias in illius orificio. Congreg.Rit. 28. Aug. 1627. & clarius in Cæremoniali iussu Innocentio X. correcto lib.2. cap.26. vbi habet :[Sed sinè signo Crucis] Hostiæ synonima. Vide *Holocaustum*. *Communio*. *Margarita*, Cæremonia adhibenda in oblatione Hostiæ, & alij casus in offertorio Hostiæ occurrentes. Vide *Offertorium*.

HOSTIA SEMIPLENA. FR. sacrificium extra catholicum ritum. [Vnquam pro desiderijs vestris sinè ritu catholico, & cano more semiplenas nominati Antistitis hostias obtulerunt? Ennodius in Apologet.

HOSTIARIA, theca, in qua Hostiæ consecrandæ seruantur. (Diaconus latinus accipiens tres Hostias ex hostiaria, ponit eas ordinatim super patenam. In cæremonial.pontific.lib.2.cap.24.

HRANNE, porcorum grex. (Procellum de hranne in leg. salica tit.4.

HVGO. Vide *Guido*.

HVGONOTTVS. FR. sic vocatur in Gallia Caluinista, cuius etymon variè à diuersis deducitur. Florimundus Remundus in tractatu de Antichristo cap.3. inquit, quod caluinistæ coniurati ad necandum Regem, dederant inter se hoc hoc enigmaticum signum *Huc nos*, vt sese cognoscerent ad inuicem. Alij malunt, quod sic Hæretici ad tribunalia citati ad se purgandos dicere solebant *Huc nos*. Famianus Strada lib.3. hist. Flandriæ inquit, quod Turonis, vbi primo hoc vocabulum diuulgatum fuerat: matres ad terrendos pueros fingere solebant adesse nocturnum phantasma, Hugonem ab eis nominatum; hinc quia Caluinistæ nocturno tempore cœperant ibi congregari Hugonotti appellati sunt: sed aliter Petrus Matheiù in historia Henrici IV. Galliarum Regis refert, nimirum, à quodam Hugone, in cuius crypta congregabantur Caluinistæ denominatos esse Hugonottos.

HVMANA TENTATIO, per quid differat à diabolica. Vide *Tentatio humana*.

HVMERALE. Vide *Amictus*. Ad differentiam superhumeralis. Vide *Superhumerale*. V. *Rebrachiatoria*.

HVMILIATE CAPITA VESTRA DEO, quare ieiuniorum tempore dicatur. Vide *Fermentum*.

HVMILIFICO. FR. humilio (Exomologesis, prosternandi, & humilificandi hominis disciplina est. Tertull. de pœnit. cap.9.

HVMILITATIS SARCINA, dicitur velum Monialis. Vide *Velum professionis*.

HVNNISCVS, gladius. Matth. Parif. in vita Abbatū.

HVNNVS. FR. Scytha; Hunnorum enim natio est, quæ paludem meotidem ad mare vsque glaciatum incolit. Ammianus. lib.21. in principio regionem, & mores describit. Sic etiam Sidon. carm.2. pro Anthemio in strophæ quæ incipit: (Albus Hyperboreus,)De Hunnis agit Baron. An.383. num.2. An.395. num.13. & seqq. An.396. num.13 & seqq. An.468. n.26. An.527. num.56. An.539. n.10. An.552. num.18. An.558. num.6. & seqq. An.568. num.3. An.788. n.5. & 6. An.795. num.65. An.902. num.16. An 923. nu.2 An.933. num.6. Ac D. Hieronymus de Hunnis in epist. ad Oceanum in epitaphio Fabiolæ.

HVRA, pileus villosus, ex gallico vocab. *Hure*, idest, caput vrsi, seu alterius feræ, (Capitis sui galerus, qui hura dicitur. Matth. Parif. in Vita Abbatum) in quo tempore solebant Episcopi pileum gestare. Vide *Galerus*.

HVSSITÆ, hæretici. Vide *Orebita. Thaborita*.

HVSTINGVS, locus, in quo iustitia administratur, ex Saxonicis vocibus *Hus* domus, & *Dingh* iudicium. (Lodinenses, facta communicatione in suo hustingo. Matth. Paris in hist.

HYACINTHINA VESTIS. Vide *Thycinina*.

HYADES signum cœleste. Vide *Arcturus*.

HYBERNANDI LOCVS. Vide *Parathemadion*.

HYDRA. Vide *Excetra*.

HYDRAVLVS, ὕδραυλος, musicale organum, quod aquæ artificio sonum emittit: Isidorus tamen lib.3. Etym. cap.51. non rectè illud determinat, inquiens: (Organum vocabulum est generale vasorum omnium musicorum; hoc autem, cui folles adhibentur, hydraulum Græci nominant; vt autem organum dicatur magis ea vulgaris est consuetudo.) Quia non illud cui folles adhibentur *Hydraulicum* dicitur; sed quia mediante aqua sonum emittit, vt Tertullianus lib. de anima cap.14. optimè describit, inquiens: (Specta portentissimam Archimedis munificentiam, organum hydraulicum dico, tot membra, tot partes, tot compagines, tot itinera vocum, tot compendia sonorum, tot commercia modorum, tot acies tibiarum, & vna moles erunt omnia; sic & spiritus, qui illic de tormento aquæ anhelat, non ideo separabitur in partes, quia per partes administratur, substantia quidem solidus, opera verò diuisus.) FR. Tertulianus Archimedem huius instrumenti authorem facit; sed Plinius lib.7. cap.37. Ctesibium inuentorem fuisse ait: Suetonius verò in Nerone cap.41. refert Romæ antè Neronem fuisse incognitum; vbi de eodem Nerone loquens, hæc ait: (Reliquam diei partem per organa hydraulica noui, & ignoti generis circunduxit.) Quinimò Vitruuius quodlibet instrumentum pro attrahenda aqua, siue quod trahitur ab ea hydraulum appellat. Reliqua. Vide *Organum*.

HYDRIA ὑδρία, vas ad ferendam aquam; nam ὕδωρ græcè aquam significat. Oueti in Hispania summa veneratione cōseruatur hydria, vna, scilicet, ex illis sex, in quibus Christus Dominus primum signorum suorum ostenderat, quando aquam ad Canæ galileæ nuptias in vinum mutauerat. Marian. lib. de rebus Hispan. Alia similiter ex his sex hydrijs Andreas Hungariæ Rex vna cum alijs venerabilibus reliquijs ex Syria euexerat. Annal. Flandr. lib.8. FR. Etia in Rauennæ in Ecclesia S. Mariæ in Portu alia ex eisdem hydrijs porphyretica asseruatur, in cuius fundo Iulius Papa II. foramen fieri iussit, nè ad aliud opus inseruiret. Hieronymus Fabrus in sactis memorijs Rauen. part.1. pag. mihi 280.

HYDROMANTIA. FR. Diuinationis superstitiosum genus. (Igitur genus diuinationis à Persis fertur esse allatum; Varro autem dixit diuinationum quatuor esse genera, terram, aquam, aërem, & ignem. Hinc Geomantiam, Hydromantiam, Pyromantiam, Aëromantiam dictas autumat. Diuini dicti sunt, quasi Deo pleni; diuinitate enim se esse plenos simulant, & astutia quadam fraudolenta hominibus futura coniectant. Duo autem genera diuinationis sunt ars, & furor. Incantatores autem dicti

sunt,

sunt, qui artem verbis peragunt. Arioli vocati sunt, propterea quia circa aras idolorum nefarias preces emittunt, & funesta sacrificia offerunt, hisque celebrationibus Dæmonum accipiunt reponsa. Haruspices nuncupantur, quasi horarum inspectores: dies enim, & horas in agendis negotijs, operibusque custodiunt, & quid per singula tempora obseruare debeat homo, intendunt: ij etiam exta pecudum inspiciunt, & ex eis futura prædicunt. Augures sunt, qui volatus auium, & voces intendunt, aliaque signa rerum, vel obseruationes improuisas hominibus occurrentes ferunt. Ijdem sunt Auspices; nam & auspicia sunt, quæ iter agentes obseruant. Dicta autem sunt Auspicia, quasi auium spicia: & auguria, quasi auium garia, idest, auium voces, & linguæ. Item augurium, quasi auigerium, quod aues gerunt. Duo autem sunt genera Auspiciorum, vnum ad oculos, alterum ad aures pertinens: ad oculos, scilicet, volatus, ad aures vox auium. Pythonissæ à Pythonio Apolline dictæ, quod is author fuerit diuinandi. Astrologi dicti sunt eo quod in astris augurantur. Genethliaci appellati sunt propter natalitiorum considerationes dierum. Geneses enim hominum per XII. cœli signa describunt, syderumque cursu nascentium mores, actus, & euentus prædicere conantur, idest, quali signo fuerit natus, aut quem effectū habeat vitæ qui nascitur, interpretantur. Hi sunt qui vulgò Mathematici vocantur: cuius superstitionis genus constellationes Latini vocant, idest, notiones syderum, quomodo se habeant cum quis nascitur. Primum autem genus, idest, stellarum interpretes Magi nuncupabantur: sicut de his legitur in Euangelio, qui natum Christum annunciauerunt, postea hoc nomine soli Mathematici dicti sunt, cuius artis scientia vsque ad Christum fuit concessa, vt Christo edito, nemo exinde natiuitates alicuius de cœlo interpretaretur. Horoscopi dicti, quod horas natiuitatis hominum speculentur dissimili, & diuerso fato. Sortilegi sunt qui sub nomine &c. *vt supra*. Salitores vocati sunt, qui dum eis membrorum quæcumque partes salierint, aliquid sibi exinde prosperum, seu triste significari prędicunt. ex D. Augustino lib. de natura Dæmonum] ità apud Gratianum can. Igitur genus. 26. quæst. 3. Sed Augustini liber talis nedum extat; imò nec verba illa: Cuius artis scientia vsque ad Christum fuit concessa &c. Augustino vllo pacto nequeunt conuenire; benè tamen lib. 7. de Ciuitate Dei cap. 35. de Hydromantia hæc habet. [Quibus hæc artibus fiant, ipsi viderint. Nolo enim dicere has artes etiam antè nostri Saluatoris aduentum in ipsius Ciuitatibus gentium legibus solere prohiberi, & pœna seuerissima vindicari. Nolo, inquam, dicere: fortassis enim talia tunc licebant.] Ex quibus Gratianus, seu alius quispiā malè verterat. Sed lib. de diuinat. Dæmonum tom. 3. nil, siuè pauca de ijs egit Augustinus. Gratiani tamen Postillator, Isidorū lib. 8. etymolog. cap. 9. citat. De alijs similibus superstitiosis artibus. Vide hic *Caragus. Extispices*.

HYDROMYSTA, ὑδρομύστης, qui curam habet in Ecclesia conficiendi aquam benedictam, & eadem Ecclesiam intrantes aspergere. Synesius epist. 121.

HYDROPARASTÆ, hæretici, qui puram aquam in Missa offerebant, inde Aquarij etiam appellati sunt. Vide *Aquarii*: contra quos D. Io. Chrysostomus scripserat, ex cuius authoritate malè intellecta Armeni seducti, ad aliud erroris extremum excesserunt, non adhibendo aquę guttas in calice, solùm vinum offerentes, quorum error in Synodo Trullana can. 36. damnatus fuit. Hydroparastarum autem seductor Marcion fuit, qui docebat merum esse diaboli sanguinem, qui vt fabulabatur Seuerus, sub forma serpentis cum terra sub fœminæ figura coniunctus fuerat, & nata est vitis, ex qua fabula etiam originem habuit Manichæorum error, qui fellem diaboli vinum esse asserebant, & tempore Leonis Papæ non consecrabant sub specie vini. S. Io. Chrysostomus. & Irenæus Ebionem faciunt huius hæresis auctorem. FR. Baronius tamen An. 174. num. 3. Tatianum ex Syria platonicum refert ex D. Augustino aquarium fuisse, sed re vera marcionistam hunc fuisse ex eodem Baronio ibidem num. 5. & seqq. constat. ¶ Aliud genus aquariorum reperiebatur, qui tamen Catholici erant: sed in Missa, quæ celebrabatur de mane, aquam offerebant ob metum nè ab odore vini tanquam Catholici detegerentur à persequutoribus fidei; in sacrificio verò vespertino vinum offerebant, contra quorum errorem Sanctus Cyprianus scripserat. V. Baron. An. 257. n. 9. & 10.

HYDROPHOBUS, ὑδροφόβος, qui aquam timet. [Nam & enectos, & lymphatos, & hydrophobos, vocant, quos aquæ necauerunt, aut amentia, vel formidine exercuerunt. Tertull. de bapt. cap. 5.] vbi ait *Enectos*, idest, quos aquæ necauerunt, *Lymphatos*, nempè, quos amentia aquæ exagitauit, & *Hydrophobos*, quos formido aquæ terrebat intelligendum est. Solent, vt aiunt, hunc aquæ timorem apprehendere illi, quos rabidi canes momorderant.

HYDROPHYLAX, ὑδροφύλαξ, aquarum custos, quem Latini *Castellarium* nuncupabant. Vide *Signatus manu*.

HYDROSCOPIUM, ὑδροσκόπιον, aquæ speculatio, atque pro aquæ instrumento libratorio accipitur, quod à Synesio Episc. epist. 15. ità describitur: [Eò sum infortunij redactus, vt hydroscopio opus habeam, iube mihi fabricari; ac coëmi. Tubulus est cylindri figuram habens, tibiæ magnitudine, atque forma. Hic in vna redacta linea incisiones habet, quibus aquarum libramentum cognoscimus: obturat enim illum altera

altera ex parte conus æquabili positura insertus ; ità vt communis sit amborum basis, coni, videlicet, atque tubi. Hoc ipsum est, quod baryllum appellant. Iàm cum tubulum inde posueris erectus subit, vt in eo incisiones facilè numerare possis, ex quibus libramentum cognoscitur.] Vide *Baryllum*.

HYEMANTES, erant illi, qui propter enormia, & grauia delicta manebant sub dio propè Ecclesiam, agentes publicam pœnitentiam ; non enim admissi erant in Ecclesiæ porticu cum alijs pœnitentibus. [Eos, qui rationis expertia animantia inierunt, & qui leprosi sunt, vel fuerunt, iussit Sancta Synodus inter hyemantes orare. Concil. Ancyr. can. 17. apud Balsamonem.] De his enim loquutus est Tertullianus, vbi de pudicitia agens, sic inquit : [Reliquas autem libidinum furias impias, & in corpore, & in sexu vltra ius naturæ, non modo limine ; verum omni Ecclesiæ tecto submouemus, quia non sunt delicta ; sed monstra.] Est autem scitu dignum, quod in primitiua Ecclesia quinque gradus publicè pœnitentium fuerant, de quibus S. Greg. Thaumaturgus mentionem facit. Primi eum *Flentes*, seu *Lugentes*, & à Latinis *Hyemantes* nuncupabantur: hi cilicio induti, & extra Ecclesiam humi prostrati à fidelibus Ecclesiam intrantibus veniam de commissis scandalis poscebant, de quibus in d. tractat. de pudicitia cap. 3. Tertullianus ait : [Conciliciatos, concineratos, cum dedecore, & horrore compositos, prostratos in medium ante viduas, ante Presbyteros, omnium lacrymas suadentes, omnium vestigia lambentes, omnium genua detinentes.] Secundus pœnitentium ordo eorum erat, qui *Audientes* dicebantur ; hi namque in Narthece cum Catechumenis admissi erant, quibus audire verbum Dei permittebatur ; expulsi tamen erant tempore consecrationis. Tertij vocabantur *Substrati*, vel *Subiecti* ; quia aliquanto diutiùs cum illis Catechumenis permanebant, ac substrati recipiebant ab Episcopo manuum impositionem, qui super eos aliquas preces recitabat : [Substrati verò intra Ecclesiam retro ambonem stant, atque cum catechumenis egrediuntur ipsi. Blastarius.] Quarti gradus erant *Consistentes*, qui consistebant cum cæteris fidelibus in Ecclesia ; sed in oblationibus minimè admittebantur. [Consistentes porrò sunt, qui fidelibus comprecantur, & simul psallunt ; mysteriorum vero participatione abstinent. Idem Blastar.] Tandem quintus, & vltimos ordo erat illorum, qui peracta iam pœnitentia, participes fiebant Sacramentorum ; sed à ceteris fidelibus aliquatenus distinguebantur ; non enim omnibus priuilegijs ceteris Christianis concessis fruebantur, & ideo sedebant in humiliori loco. Verba autem Thaumaturgi à Balsamone allata, hæc sunt. [Fletus, seu luctus est extra portam oratorij, vbi peccatorem stantem oportet fideles ingredientes orare, vt pro se precentur. Auditio est iuxta portam in porticu, vbi opportet eum, qui peccauit stare vsque ad catechumenos, & illinc egredi. Audiens enim, inquit, Scripturas, & doctrinam eijciatur, & precatione indignus censeatur. Subiectio autem, seu substractio est, vt intra templi portam stans, cum catechumenis egrediatur. Congregatio, seu consistentia est, vt cum fidelibus consistat, & cum catechumenis non egrediatur. Postremo est participatio Sacramentorum.] Supra in dictione *Catechumenus* distinximus duplicem Catechumenorum gradum, quorum vnum *Competentium* esse demõstrauimus, qui antè prædictam benedictionem Episcopalem non discedebant. Vide *Pœnitentes*.

HYEMS LEGALIS, à D. Epiphanio Episcopo hoc titulo appellata eleganter fuit Synagoga in sermone de Dominica Palmarum à Gonsalno Ponceleone in latinum his verbis translato : [Plantati in domo Domini in aulis ipsius, verno tempore efflorescentes. festum ducimus diem, legalem hyemem abeuntem cernentes.] Synagoga enim figura rigidissimæ hyemis fuit, cui placidissimum euangelicæ gratiæ ver subsecutum fuit.

HYERACIS CIVITAS in Calabria. Vide *Cyriacæ*.

HYMNARIVM, FR. liber, in quo hymni continentur, at in corruptis sæculis *Imnarium* dicebatur : sic in quodam lapide tempore Ioannis Papæ IX. in S. Maria ad scholam græcam legitur, vbi sic incipit : *Sume Valeriane*; ibi enim inter cætera relinquitur eidem Ecclesiæ *Vnum Imnarium*.

HYMNISTA, Auctor, seu cantor hymnorum.

State nunc hymnistæ pro receptis paruulis.

Prudentius, qui versus corrigi non debet quemadmodum aliqui existimarunt ; nam quamuis tertius pes deberet esse trocheus ; tempore tamen Prudentij diphthongus eundem quantitatis valorem habebat communiter, ac si esset simplex, E, breue.

HYMNIZO, hymnos compono, recito, seu canto. [Et qui pro indulgentiæ desiderio iniquitates suas annunciant, in tabernaculis iustorum hymnizant. Gregor. in prologo ad psalmos pœnitent.

HYMNOLOGIA, ὑμνολογία, hymnorum recitatio : [Signo siquidem dato cum fratribus conueniens (*idest, S. Remigius*) horarum laudes persoluebat hymnologiarum. In hist. Remensi. cap. 25.] Item *Hymnologiam Catholicam* D. Dionysius appellauit symbolum fidei, quod in Missa recitatur.

HYMNVS, ὕμνος, metricus versus. FR. differunt Hymni à Threnis, quia hymni sunt cantica laudis, & threni cantica lamentationum. Glossa. de reliquijs, & venerat. Sanctorum : [Primus in Sac. Scriptura Auctor hymnorum Moyses fuisse reperitur, ex cuius exemplo in Ecclesia catholica ab apostolica traditione introductus est hym-

hymnorum cantus. ,[De quibus hymnis in Ecclesia canendis, & ipsius Domini, & Apostolorum habemus documenta, exempla, & præcepta. August. epist. 119. cap. 18.] Paulus Samosatenus hæresiarcha excludebat sacros hymnos ab Ecclesia, quod vnum ex capitibus fuit, per quæ ille in Concilio Antiocheno damnatus esset. Quantæ autem efficaciæ sint sacri hymni, experientia ipsa demonstrauit; nam S. Ephrem hymnis ab eo compositis harmonicè Harmonij errores confutauit, quo stylo vsi sunt Gregor. Nazianz. contra Apollinarem, Prudentius in diuersa hæreticorum dogmata, sic & alij similiter. Antiqua est quæstio agitata, qualis, scilicet, fuisset hymnus, quem Christus Dominus vnà cum discipulis post vltimam cœnam cecinerat, de quo Euangelista testatur: [Et hymno dicto, exierunt in Montem Oliuetum &c.] D. August. in epist. 253. ad Ceretium Episc. asserit, quod in eius æuo hymnus reperiebatur, quem Dominus in supradicta cœna cecinisse existimabatur; sed eius verba apocrypha reputantur à Baronio ad An. 34. num. 65. nam Cardinalis hic docet, quod in Ritualibus Hebræorum reperiebantur aliquæ preces post solemnes cœnas recitandæ, & pro hac cœna agni paschalis, ,in qua Christus hymnum dixerat, signanter in eo Rituali psalmus *In exitu Israel &c.* ac alij breues psalmi reperiebantur præscripti. Paulus Burgensis in rebus hebraicis expertus; fuerat enim ille hebræus origine, psalmum 112. qui apud Hebræos est 113. commentans, hymnum à Christo dictum psalmum *Laudate pueri* cum alijs quinque sequentibus fuisse ait; nam Hebræi sex psalmos post cœnam agni paschalis canebant, incipiendo à psalmo *Laudate pueri* cum quinque sequentibus, omnibusque ab *Alleluia* incipientibus, qui simul vniti *Magnum Alleluia* nuncupabantur.[Albinus verò Flaccus semel à Carolo Magno eius discipulo de hoc dubio interrogatus, respondit se existimare non fuisse hymnum metricum, quem Christus cecinerat; verum potiùs vltimum sermonem dominicum: *Pater clarifica filium tuum &c.* de quo Euangelista Io. cap. 17. Inter Græcos primus græcorum hymnorum Author Hierotheus ab Eusebio lib. 7. hist. cap. 19. refertur; sicut & inter Latinos Hilarius Pictauiensis Episc. primus fuerat, vt Isidorus de Eccles. off. lib. 1. cap. 6. testatur inquiens. [Sunt autem diuini hymni, sunt & ingenio humano compositi. Hilarius autem Gallus Episc. Pictauiensis eloquentia conspicuus hymnorum carmine floruit primus, post quem Ambrosius Mediolanensis Episc. &c.] FR. idem testatur IV. Toletanum Concil. his verbis: [Et quia nonnulli hymni humano studio in laudem Dei, atque Apostolorum, & Martyrum triumphos compositi esse noscuntur, sicut ij, quos Beatissimi Doctores Hilarius, atque Ambrosius condiderunt. In decretal. Gratiani de consec. dist. 1. can. 53.] Auctores hymnorum Officij Diuini habentur notati apud Gauantum in explicationibus rubricarũ, quos vulgari idiomate explicauit Dominicus huius Operis Author, sub anagrammatico tamen nomine Nicodemo Grima, idest, Dominico Magri :||: Quod autem spectat ad eorum cæremonias. Si hymnus incœperit cum inuocatione Dei, vel Christi; tunc Celebrans debet extollere manus, illasque mox coniungere, ac caput versus Altare inclinare, vt instruit Cæremoniale Episcoporum. lib. 2. cap. 14. In hymno Sanctorum Confessorum ab Vrbano Octauo correcto mutanda sunt illa verba *Meruit beatas scandere sedes*; quando, scilicet, non celebratur obitus illius sancti; tunc enim dicendum *Meruit supremos laudis honores*, puta si celebranda sit ordinatio, seu translatio alicuius Sancti, & in festo stigmatum S. Francisci, & similium; non verò quando aliquod Confessoris officium à propria natalitij die propter aliquod impedimentum iuxta rubricarum ordinationes contingit transferri, quod solent in hoc parum cauti typographi in libello cuius titulus est *Ordo Officij* sæpè errare; nam sicut in die Sancti translato in oratione dicitur *Natalitia &c* sic etiam licet festum eiusdem transferatur, prædicta hymni verba mutari non debent, quia semper est celebratio obitus illius Sancti; sicut nec etiam in translatione officij alicuius Sancti non mutantur hæc verba in hymno laudis posita.

Dies refulsit lumine,
Quo Sanctus hic de corpore
Migrauit inter sidera.

In quibus versiculis hymnorum genuflecti debet. Vide *Genuflexio.* Quare non dicatur hymnus ad Epiphaniæ Matutinum. Vide *Epiphania.* Hymnus ambrosianus. Vide *Te Deum laudamus.* Hymnus angelicus. Vide *Gloria in excelsis Deo.* Hymnus *Gloria laus &c.* qui in Dominica Palmarum canitur. Vide *Palmarum f. stum.* Reliqua. Vide *Macarismus. Stropha. Versus.*

HYOPA, hirsutus. [Prolixitate, & densitate comarum satis hyopam. Luitprandus. In legat.] vbi de Nicephoro Imp. loquitur. ὗς græcè visionem porci significat.

HYPANTE, & *Hypapante*, græcè ὑπαντή, & ὑπαπαντή, idest, humilis occursus. Baron. An. 544. n. 10. sic vocant Græci festiuitatem Purificationis B. M. Virginis, quia S. Simeon Christum infantem, & sub humili humanitatis indumento exinanitũ occurrit. De origine huius festiuitatis egit Baronius An. 1. num. 38. sed æquiuocatur An. 58. num. 77. & Anno 544. num. 10. & in Notis ad Martyrolog. ad festum Purificationis, vbi inquit saturnalia, & lupercalia Gentilium à Gelasio Papa in festum Purificationis immutata fuisse; nam licet verum sit, quod Gelasius conatus sit superstitionem lupercalium auferre; ex eius tamen Apologia ab eodem Baronio An. 496. n. 27. & seqq. allata, nil constat de institutione festi Purificationis loco lupercalium, vel saturnaliũ; imò ex Innocentio III. in sermone huius festiuitatis

tatis hoc festum in loco Ambutbialium, seu Ambarualium, quæ superstitiosè colebantur, à Gentilibus, institutum fuisse liquet. FR. Lupercalia enim Romanorum ad XV. Kalend Martij Lilius Greg. Gyraldus in hist. Deorum Syntagma 17. de celebritatibus, & festis, & Alexander ab Alexandro in Genial Dierum lib. 4. c. 12. fuisse testantur:|| At verò Amburbalia in principio mensis februarij celebrabantur, quod cum festo Purificationis coincidit: vt ex Innocent. II. liquet, qui sic ait [In principio mensis februarij Proserpina rapta fuit à Plutone, quam facibus accensis in Æthna tota nocte per Siciliam quæsisse credebatur: ipsi ad commemorationem ipsius, facibus accensis in principio mensis, Vrbem de nocte lustrant; vndè festum istud amburbiale, idest, lustratio, vel processio, ab Vrbis ambitu amburbiale dictum. Cum autem Sancti Patres consuetudinem istam non possent penitus extirpare; constituerunt, vt in honorem B. Mariæ Virginis cereos portantes accensos, & sic quod fiebat ad honorem Proserpinæ, modò fit ad laudem Mariæ. in serm. Purificat.] FR. Cum quo concordat Rabanus Maurus de Ecclesiæ cæremonijs lib. 2. cap. 33. inquiens: [Est quoque festiuitas hæc purificationis incipiēte Februario mense, qui à Februo, idest, Plutone, qui lustrationum potens à gentibus credebatur, ita vocatus esse, Instrariq. eo mense apud Romanos Ciuitatē cōsuetudo erat, vt iusta Dijs manibus soluerentur; sed hanc lustrandi consuetudinem bene mutauit Christiana Religio, cum in mense eodem, die Sanctæ Mariæ plebs vniuersa cum Sacerdotibus, ac ministris, hymnis modulationibus deuotis per Ecclesias, perque congrua Vrbis loca procedit: datosque à Pontifice cuncti cereos in manibus gestant ardentes &c.] Itaque Februarius à Februo, nempè, Plutone Proserpinę raptore, vel à Februa, idest, Proserpina rapta appellatus fuit. Vide Auctores apud prædictum Gyraldum in historia Deorum Syntagma 17. tit. de Inferorum sacrif. :||: idem referunt Duran. lib. 7. cap. 7. Beda de temp. alijque AA. grauissimi. Præterquā quod ex ipsa luminum accensione magis cum amburbialibus, quam cum lupercalibus similitudinem habet. Cœperat hoc festum Purificationis celebrari Constantinopoli tempore Iustiniani Imperatoris: sic enim Landulphus in eius vita ait: [An. imperij Iustiniani decimoquinto mense Octobris facta est mortalitas Byzantij, & eodem anno Hypapante Domini sumpsit initiū, vt celebraretur secunda die Februarii mensis.] Idem affirmat Siffridus presbyter lib. 1. epist. 2. inquiens: [Sub Pelagio Papa, & Iustiniano Imperatore sumpsit initium apud Constantinopolim, vt Hypante Domini, idest, Purificatio B. M Virginis solemniter celebraretur.] Processio verò, quæ cum candelis fit in hac die à Sergio Papa fuerat instituta, vt ex Ord. Rom. constat: sed quo ad cæremoniam candelarum, censendum est vetustiorem fuisse, cum de ea habeatur S. Eligij sermo, necnon antiquiores Sancti etiam de eadem mentionem faciant apud Baron. in Notis cit. Martyrol. Vide *Candela*.

HYPATE, ὑπάτη, idest, principalis chorda citharæ inferior tenoris dicitur, quæ grauiorem sonum præ cæteris reddit; eius enim tonus principalis in harmonia habetur:[Iām enim hypate quoque, cum sit nete contraria, est tamen harmonica. Clem. Alexand. lib. 1. strom. cap. 5.] Vide *Nete*.

HYPATUS, ὕπατος, principalis; accipitur tamen pro dignitate consulari. [Post hæc Patritij, Hypati, omnesque Inclyti introierunt. In vita S. Agathonis Papæ.

HYPERBERETÆUS, October mēsis, ὑπερβερεταῖος, est vltimus anni mensis apud Macedones, de quo fit mentio in cap. propter Ecclesias. dist. 18. FR. ac etiam in canonibus apostolicis. [Bis in anno Episcoporum celebratur Synodus &c. semel quidem quarta feria Pentecostes, secundò duodecima hyperberetæi. can. 36.] ibi Postillator :||: [Secundum verò concilium idibus octobris habeatur, qui dies apud Græcos hyperberetæi mensis decimus inuenitur. Concil. Antioch. cap. 20.] In aliquibus Codicibus *Hyperbiti* legitur mendosè. Item allegorice ætas præceps intelligitur, idest, autumnosa; cum fuerit hic mensis præcipuè penès Macedones vltimus anni periodus.

HYPERDULIA. Vide *Dulia*.

HYPERPYRON, ὑπέρπυρον, monetæ genus. [Dotis autem quantitas erat in centum millibus hyperpyrorum iusti ponderis, exceptis decem aliis eiusdem monetæ millibus. Guiliel. Tyrius. de Bello Sac. lib. 18. cap. 18.] quæ vox in primæua eius significatione valdè ignitū denotat.

HYPERTHESMUS. Vide *Ypertesmus*.

HYPOBOLON. FR. dotalitiū, ex græco ὑπόβολον idest, donatio propter nuptias: Vide *Antiphatum*.

HYPOBRYCHIUM, ὑποβρύχιον, maris fundum, seu submersio. [Cæterum inenarrabile impactis naufragium est, irrespirabile deuoratis hypobrychium est in idolatria. Tertull. de Idolatr. c. 24.] Vide *Abyssus*.

HYPOCAMISUM, indusium, subucula, vox græcobarbara ὑπό, idest, sub, & camisum, nempè, indusium: [Dicebat semper, quod posset intentione dandi pauperibus, expoliare diuites, & ipsum etiam hypocamisum ab eis beneuolè auferre. Anast. In vita S. Io. Eleemosyn.] Vide *Esopherium*. *Polyris*.

HYPOCAUSTUM. Vide *Pyrale*.

HYPOCRISIS. Vide *Duplicitas*.

HYPOCRITA. FR. ὑποκριτής, histrio, simulator, qui personam fictam in scena simulat: hinc, qui fictè bonitatem vitæ ostentat, Hypocrita dicitur. Inepta verò Lirani etymologia videtur in Matthæi commento, vbi sic ait: [Hypocrita dicitur ab Hypos, quod est sub; & crisis, aurum;

rum; quia sub auro, vel sub honestate exterioris conuersationis habet absconditum plumbi falsitatis,] quis vnquàm in hoc adagio *Sub auro* posset nomen simulationis exeogitare? alia etiam improprietas est; nam aurum *Chrysos*, & non *Crisis* dicitur, & sic *Hypocryta*, & non *Hypocrita* in eius sensu debuisset scribi. Vide *Paries dealbatus*.

HYPODIACONVS. Vide *Subdiaconus*.

HYPOGÆVM, græcum vocabulum ὑπογαῖον, idest, subterraneum, quo vocabulo Antipodes appellauit Tertullianus. Item sepulcra, cauernas, cœmeteria, & similia denotat aliquando.

HYPOMIMNISCON. FR. græcè ὑπομιμνήσκων, rememoratorius, vt in epist. Concilij Lugdunensis ad Gregorium X. habetur, idest, qui ex officio suggerere, & rememorare tenetur, quem alij *A memoria* dicunt; hodiè *Cæremoniarum Magister* dicitur.

HYPOMNEMATOGRAPHVS ὑπομνηματογράφος, memorialium scriptor; minister erat in Ecclesia Constantinop. qui Episcoporum consecrationes registrabat.

HYPOMNESTICVM. FR. Scollon, postilla, abbreuario, compendium; sic enim eius compendium intitulauit Anastasius in Collectaneis per Sirmondum in 8. edita pag. 151. qui Anastasius Ioanni Diacono scribens, in epistola ad initium eiusdem Collectaneæ, ait: [Exhibeo &c. vna cum in hypomnestico, declarante breuiter gesta Sanctorum &c.

HYPOSTASIS ὑπόστασις, idest, persona: diu super hoc vocabulum inter latinos, & græcos Patres olim altercatum fuerat, renuentes latini tres hypostases in diuinis admittere, existimantes, (vt ait Augustinus lib. 7. de Trinit. cap. 8. & 9.) quod hoc nomen substantiam significaret, quia in Deo vnam tantùm substantiam fides esse docet, de qua Latinorum renitentia ad Eusebium sic epist. 10. conquestus est D. Basilius: [Quale nobis auxilium ab Occidentalium supercilio, & fastu aderit, qui veritatem neque norunt, neque dicere sustinent.] Sed tractu temporis deinde meliùs instructi Latini hanc vocem, quæ antea illis insolita, aspera, ac ambigua videbatur, inter eos etiam antiquitate, suauitate, atque claritudine absque vllo scrupulo in significatu personæ semper adhibita fuit. Vide *Omohypostaton. Sine inuicem. Statte*.

HYPOTHECATVS. Vide *Manipulus*.

HYPSOMA ὕψωμα. Sublimitas. [Positus in suo hypsomate, & domicilio. Tertull. ad Scap.

HYSTERA, vterus maternus, ex græco ὑστέρα. [Dissoluere opera hystera adhortantur. Iren. lib. 1. cap 35.] Vbi de Ophitis hæreticis loquitur, qui serpentem adorabant.

Litera. FR. & L promiscuè scribebant Longobardi. Vide Camillum Peregrinum de Princip. Longobard. in castigat. Lupi Protosp. pag. 73. ad An. 886.

IA. Vide *Ianthinus*.

IABES. Vide *Naas*.

IACHIN, nomen columnæ dexteræ in porticu Templi Salomonis, quod firmitas interpretatur. Vide *Dextera*.

IACOBITÆ, Hæretici. Vide *Monophysitæ*.

IACTATIO PENSILIS. Vide *Oscillum*.

IACTIVVS, contumax, vocabulum legis Salicæ. [Placitum suum neglexit, & iactiuus exinde remansit. Marculf. lib. 1. formular cap. 37.

IANICVLVM, TransTyberim, vbi antiquitus erant molendina. Vide *Machinor*.

IANITOR. Vide *Portarius. Fostiariut*.

IANIZERI. FR. Cancellariæ Rom. officiales, qui solent subscribere supplicationes beneficiorum. Octauius Vestrius, lib. 1. praxis Cancell. cap. 4.

IANTHINVS, color violaceus; ἴον enim græcè violam denotat; [Calceaui te ianthino, vinxi bisso, & indui te subtilibus. Exechiel. c. 16.] FR. Anastas. Biblioth. hunc colorem *Bizantheum* in Paschale I. appellat. Plinius autem ab ἴα græco vocabulo, idest, viola purpurea nomen hoc deducit, inquiens: [Violis honos proximus. Earum plura genera; purpureæ, luteæ, albæ: plantis omnes vt olus satæ. Ex ijs verò, quæ spontè apricis, & macris locis proueniunt purpureæ, latiore folio statim ab radice carnosa exeunt, solæque græco nomine à cæteris discernuntur appellata Ia, vt ab his Ianthina vestis. lib. 21. cap. 6.] Ac de vestibus huius coloris Ibidem c. 8. sic inquit: [Aliũ in Amethysto, qui in viola, & ipse in purpureum quemque ianthinũ appellamus.] Dalecampius verò legit: [Qui ipse & in viola purpurea.] Quæ purpura ab eodem Plinio ibidem in tertio genere ponitur. Igitur etymon huius vocabuli ex nominibus græcis ἴον, siue ἴα, idest, viola; & ἄνθος, nempè, flos deducitur, quod vocabulum à Latinis in sensu possessiuo Ianthinus, na, num, dictum fuit.

IANVA. Vide *Ruga*.

IANVARII, mensis nomen apud Hebræos. Vide *Mensis*. apud Ægyptios. Vide *Tybi*. apud Gazæos. Vide *Lydeneus*.

IANVENSIS ECCLESIÆ dignitas. Vide *Maiusculus*.

IAQVINTVS. FR. nomen proprium, ideſt, Iacinthus. Falco Beneuent. in Chron. ad An. 1137.

IARDINVM. FR. Viridiarum. Bullar. Caſin. tom. 2. conſtitut. 187. num. 5.

IASPIS LAPIS. Vide *Chodchod*.

IASTVLA, ſed *Haſtula* corrigendum eſt in Regiſt. S. Gregor. lib. 8. cap. 63. vbi ſic habetur: [Iaſtulas vinearum numero quatuor:] extenſorum enim menſura eſt. Vide *Haſtula*.

ICTHYOPHAGVS, ἰχθυοφάγος piſcium manducator. D. Hieronym. lib. 2. contra Iouinian.

ICMONICVM CONCILIVM. Vide *Oecumenicum*.

ICONA, ex græco εἰκών, pictura, imago: latinè quoque *Icon* dicitur. [Conſidera iconam eius in Sardanay, quæ in carnem verſa, oleum ſinè ceſſatione ſtillat. Cæſarius lib. 7. cap. 25.] FR. Icona non ſolùm imaginem picturæ; ſed etiam ſtatuam ſignificat. [Neminem damnauerunt tres pueri non adorantes iconam, cum hanc omnes homines adorarent. Collect. S. Maximi Mart. per Sirmondum in 8. edita pag. 127.] Vbi de tribus pueris ſtatuam Nabuchodonoſoris adorare nolentibus ſermo eſt. ¶ Caueant pictores ſacras imagines laſciuè repręſentare, nè eis id eueniat, quod pictori illi acciderat, qui Chriſti imaginem in figuram Iouis depingens, eius manus exiccata fuit; licet poſtea miraculo S. Gennadij Conſtantinop. Patriarchæ in priſtinum reſtituta fuerit, de quo Baron. An. 462. num. 1. In cappella papali ſolent imagines in Dominica paſſionis cooperiri, pronunciatis in Euangelio illis verbis: [Ieſus abſcondit ſe, & exiuit de templo. Cæremonial. lib. 2. cap. 35.] In Hiſpania autem cooperiuntur tempore Aduentus, Vigiliarum, Quatuor temporum, & à Dominica Septuageſimæ, vſque ad Sabbatum Sanctum. Antiquitùs non permittebatur Patrem Æternum in figura humana depingi. [Tale enim ſimulacrum Deo nefas chriſtiano in templo collocare D. Aug. de fide, & ſymb. cap. 7. & Damaſcenus lib. 4. Orth. fid. cap. 17 ait: [Extremæ itaque dementiæ, atque impietatis fuerit diuinum numen fingere, & figurare.] An non rectiùs Chriſtiani Orientales Deum repræſentant vnicæ manus pictura inter nubila librum tenentis, ſicut antiquitùs latinam Eccleſiam ſolitam fuiſſe depingere ſuperſtites adhuc picturæ teſtantur? Commendanda ſanè eſt Vrbani VIII. memoria, cuius ſanctiſſimus zelus in ignem comburi 11. Aug. 1628. decreuerat omnes imagines Sanctiſſimam Triadem in vno corpore repræſentantes tribus faciebus, & quatuor oculis. Permittitur nihilominus in forma columbæ Paracletum depingi ex decreto Concil. Nicæni 2. act. 5. Conſtantinop. Concil. act. 2 aliorumque Sanctorum Patrum ſententia. Vide *Iconomachus*. Cætera. Vide *Charagma. Lauratum. Supericonica. Surtaria.* Agnus Dei Chriſti typus an depingi prohibitū fuerit. Vide *Agnus Dei*.

ICONOMACHVS, & *Iconoclaſta*, hæretici, quorum perfidia, ex ipſomet nomine declaratur; nàm εἰκονομάχος ſacrarum imaginum impugnatorem, & εἰκονοκλάστης, imaginum deſtructorem ſignificant, dicebantur etiā *Hagiomachi*, ex græco ἁγιομάχος ideſt, Sanctorum inimicus. Baronius An. 727. num. 3. & alibi. Quibus tamen fauere videtur can. 36. Concil. Illiberitani, ſeu Eliberini: vbi ſic habetur: [Placuit picturas in Eccleſia eſſe non debere, nec quod colitur, aut adoratur in parietibus depingatur. can. 36.] FR. cui auctoritati Baron. An. 75. num. 118. & 119. reſpondet primo nunquam talem Concilium extitiſſe; de eo enim nullus græcorum, & latinorum ſynodalium ſanctionum collector mentionem facit. Secundò, ſi hoc eſſet, Iconoclaſtæ in controuerſijs hanc auctoritatem pro eis adduxiſſent; de qua tamen nunquam mentionem ipſos feciſſe conſtat. Tertiò qualem authoritatem poſſent in Eccleſia prębere decem, & nouem Epiſcopi in orbis angulo congregati, quorum decretum ſtatim contrario Eccleſiæ vſu annullatum eſt, imò antequam oriretur extinctum fuit; vnde ab aliquo Iconoclaſta falsò inuentum fuiſſe hoc decretum creditur ¶ Azor tamen par. 2. lib. 9. cap. 7. & Bellarminus de imag. lib. 2. cap. 9. veriſimile putant prædictum Concilium non prohibuiſſe in Eccleſia imagines portatiles; ſed tantùm in muro depictas, vt ex decreti verbis liquet, & hoc propter perſequutionum pericula; nè venerabiles picturæ ad ludibria infidelium exponerentur. Nihilominus idē Baron. licet tale Conciliū Illiberis, ſeu Eliberis ibidem extitiſſe neget: de Anno tamen 305. num. 39. & 40. agens, illud fuiſſe affirmat, & quod ibidem ſupra dixerat nullum de tali Concilio mentionem feciſſe, in hoc anno 305. n. 41. atteſtationem S. Innocentij Papæ lib. 3. cap. 2. adducit: fortaſſe Baronius ſupra memoratum decretum, & non Concilium intellexerat negare; ſed quicquid ſit, rectè decretum illud ſuſtineri poſſet, nedum perſequutionum coniecturis; ſed etiam in ſenſu rigoroſo, quemadmodum iuſſerat Deus: [Non facietis vobis idolum, & ſculptile, nec titulos erigetis, nec inſignem lapidem ponetis in terra veſtra, vt adoretis eū Leuit. 26.] quare nec Dei Deorum ſimulacrum efformare permiſerat Moyſes, nè populus, qui recenter ab idolatris Ægyptijs diſceſſerat, facilè deciperetur, adorando, ſcilicet, imaginem ipſam, & non repræſentatum in ea: eodem modo credendum eſt, quod Eliberitanum Concilium propter ſcrupulum, ne in primitiua Eccleſia populus ex gentilitate ad chriſtianam fidem conuerſus, facilè laberetur in priſtinam idolatriam; ideo picturas omnimodo prohibuerat, vt adorarentur. Hinc Salamon gratias agens Deo, inter cætera aiebat: [Non enim in errorem induxit nos hominum malæ artis excogitatio, nec vmbra picturæ, labor ſinè fructu, effigies ſculpta per varios colores, cuius aſpectus inſenſato dat concupiſcentiam, & diligit mortuę imaginis effigiem ſinè anima. Sapient. cap. 15.]

Nos

Nos enim Christiani non sumus picturæ adoratores; sed adoramus id, per quod in ea species nostræ mentis excitantur, nempe, Dei, & Sanctorum. Cæterum per picturam in pariete intelligi potest omnis pictura; nàm antiquitùs raro in tabulis pingebatur; præter quàmquod est Sacræ Scripturæ phrasis, vt per parietis picturam, tàm effigies appensa, quàm depicta in pariete intelligatur. [Et ecce omnis similitudo reptilium &c. & vniuersa idola domus Israel depicta erant in pariete in circuitu per totum. Ezech. cap. 8. Cumque vidisset viros depictos in pariete. idem cap.23.]quod tam de picturâ appensa, in pariete, quàm ibidem depicta intelligi potest. Vide *Dominica orthodoxia*. *Thymolcontes*.

ICTERVS AVIS. Vide *Aurugo*.

ICTERICVS MORBVS. Vide *Aurugo*.

IDENTITAS, in scholis idem in abstracto significat; sed aliquando terminus hic pro detentione, seu commoratione in eodem loco vsurpatus reperitur. [Aliquos fratres transmisit recreando, nè identitas in claustro in eis, qui pusilla nimes erant, accediam parturiret. Matth. Paris. in vita Abb.

IDERON, & *Iderzon*. FR. Sepes. l. si quis sepem. de damno, & iniuria.

IDIOTA, humilitatis agnomen ab Auctore libelli illius spiritui, & animæ perutilis vsurpatum, quem ex M. S. Lugdonen. Cod. in integrum restituit Theophilus Raynaudus, ac Lugduni sub tit. *Idiota sapiens* de Anno 1632. imprimi curauit, & in eius calce disertè varijs coniecturis hunc Authorem Raymundum Iordanum appellatum fuisse putat.

IDOLATRA, & *Idololatra*. Vide *Distola*. *Ethnicus*. *Forasticus*. *Infidelis*. *Paganus*. *Spurcalla*. *Venerarius*.

IDOLATRIA. FR. dicitur quælibet inordinata concupiscentia. can. Idolatria. can. non solum. 28. quæst. 1. & vtrobique Glossa: Quando primum homines ad idolatrandum seducti. Vide *Pontifex*. Quid sit. Vide *Superstitio*.

IDOLEVM. Vide *Idolium*.

IDOLIVM, εἰδωλεῖον, templum idolorum. [Vtinam Phinees resurgeret. Vtinam Elias zelo zelatus pro domo Israël recumbentes in idolio, igne cęlesti consumeret. Vtinam saltem Ieremias captiuitatem filiæ Sion triplici luctu, scilicet, orationis, prædicationis, exempli doceret, moneret, defleret. Petr. Cellen. lib. 4. epist. 13.] Item *Idoleum* apud nonnullos legitur. FR. sed rectius *Idolium*; sic enim 1. Cor. cap. 8. habetur: [Si enim quis viderit eum, qui habet scientiam, in idolio recumbentem.] Synonimum. Vide *Contina*.

IDOLOTHYTVM, FR. Idolo consecratum. [Sed non in omnibus est scientia. Quidam autem cum conscientia vsque nunc idoli quasi idolothytum manducant.] Et inferius: [Ad manducandum idolothyta. 1. Corinth. cap. 8. Et manducare de idolothytis. Apocalyp. cap. 2.] Vide *Suffocatus*.

IDOLVM εἴδωλον. [Idolum autem, est simulacrum, quod humana effigie factum, & consecratum est. Isid. lib. 8. Etymol cap. 11.]ex græco εἶδος idest, figura. Vide *Antelius*. *Mortuus*. Idolorum multitudo. Vide *Polytheia*. Vide Sigillum in dict. *Sigillarius*. *Theca*. *Theraphim*. Idola dicebantur bestiæ, & cur. Vide *Damnaticus*.

IDONEARE. FR. purgare se à crimine imposito l. si quis liber. de furto. Vide *Purgo*.

IEBVSÆVS. FR. vox hebraica conculcationem significans à Iebus, quod est Hierusalem. Iosue cap. 18. [Mouet tamen me, quod dixit, quia non potuerunt eijcere Iebusæos, idest, eos, qui intepretantur conculcatio. D. Hieron. in lib. Iudicum. & apud Gratianum. 11. quæst. 3. can. nolite recedere.

IEIVNIVM, abstinentia ciborum, ex Apostolorum traditione inter Christianos laudabiliter vsitata. Baron. An. 57. num. 199. in qua non solùm ab esu carnium, lacticiniorum; sed etiam semel in die ad vesperarum tempus sumebatur cibus; hoc enim erat quadragesimale ieiunium. FR. Solebāt etiam Romani gentiles superstitiosę religionis causa ab esu carnium abstinere; sic de Didio Iuliano Imp. scribit Spartianus; [Sæpè autem, nulla existente religione, oleribus, leguminibusque contentus, sinè carne cœnare.] Vbi Salmasius notauit, inquiens: [Hoc autem addit, quia religionis caussa sæpè abstinebant carnibus, & oleribus se leguminibusque oblectabant.] Sed nobis hìc de Christianorum ieiunio agendum erit, de quo hæc in Canonibus habentur, nimirum: [Ieiunet autem tribus diebus per hebdomadam vsque ad vesperam. can. latorem. 33. quæst. 2. Solent plures, qui se ieiunare putant in quadragesima, mox, vt signum audierint, ad horam nonam comedere, qui nullatenus ieiunare credendi sunt: si antè manducauerint, quàm vespertinum celebretur officium: concurrendum enim ad Missas, & auditis Missarum solemnibus, & vespertinis officijs, & largitis eleemosynis ad cibum accedendum est. can. solent plures. de consecrat. dist. 1.] Ibique Glossa:||: Itaque errauerat Card. Toletus, affirmando, quod vniuersaliter omnia ieiunia ad horā nonæ terminabātur. Imò adhuc apud orientales Christianos hæc laudabilis consuetudo vnicæ commestionis vespertinæ in ieiunijs adhuc viget; & de vniuersali huius obseruantia multi Patres scripsere, ac præcipuè Tertullianus, qui *Semiieiunium* appellauit illud, quod vsque ad nonam ab aliquibus terminabatur. Ieiunium verò Sabbati Sancti protrahebatur vsque ad mediam noctem, vt ex verbis eiusdem Missæ colligitur. FR. Item ex prædicto can. solent plures, de consecrat. dist. 1. can. de esu carnium. de consecrat. dist. 3. & Baron. An. 34. n. 167. & 174. comprobatur:||: Quod etiam affirmauit Dionysius Alexandrinus Patriarcha à Basilide Episcopo

interrogatus. FR. Ter itaque in hebdomada ieiunabatur. Idem Baron. Ann. 388. num. 81. nempè, Feria IV. VI. & Sabbato, de hoc postremo. Vide infra, & in dict. *Sabbatum*. & can. Ieiunia sanè. de consecrat. dist. 3. :||: de alijs verò duobus ità Clemens Alexandrinus lib. 7. strom. ait: [Nouit ipse ieiunij quoque ænigmata horum dierum, quarti, inquam, & sexti. Dicitur autem ille quidem Mercurij: hic verò Veneris. Ecce enim ieiunat in vita, & ab auaritia, & à libidine, ex quibus omnia oriuntur vitia.] In primitiua Ecclesia colebatur Iouis dies ad instar Dominicæ diei. [Quia in istis duobus diebus fecit Dominus quidquid insigne fecit: quia die Iouis cœlum ascendit. Glossa in can. ieiunium Domini. de consecrat. dist. 3.] Quare [Melchiades Papa natione Afer trigesimusquartus post Sanctum Petrum constituit, vt nemo præsumeret in prima, vel quinta feria ieiunare, in prima propter Domini resurrectionem, in quinta, quia in ea cœnauit Dominus cum Discipulis, & in ea ascendit ad cœlum. Alcuin de diu[...] fic.] FR. Baronius autem Melchiadem posu[it] trigesimum tertium inclusio S. Petro in ordi[ne] Pontificatus. De sabbati autem ieiunio variæ opiniones erant inter Sanctos Patres: Orientales enim non sinebant in hac die ieiunari. Baron. An. 57. num. 202. Ea ratione, quia ibi Hæretici ieiunabant in Sabbato. Catholicos enim cum hæreticis etiam in offitijs pietatis conuenire minimè licebat. Ac Latini, & præcipuè Romani in Sabbato ieiunabant. Idem Baron. Ann. 57. num. 205. & An. 146. num. 12. Cur autem in hac die Romani ieiunare consueuerint D. August. ex multorum opinione refert apud Baron. An. 57. num. 204. & quia in simili die Princeps Apostolorum cum Christianis Romanis ieiunauerant pridie quàm Simon Magus præcipitaretur, & sic mansit talis consuetudo apud eos in posterum. Eandem rationem refert Cassianus ibidem adductus, sed veram rationem Innocentius Papa reddit, inquiens: [Sabbato vero ieiunandum esse ratio euidentissima demonstrat: nam si diem dominicam, ob venerabilem resurrectionem Domini N. I. Christi, non solùm in Pascha celebramus: verum etiam per singulas hebdomadas ipsius diei imaginem frequentamus: at sicut sexta feria propter passionem Domini ieiunamus, sic Sabbatum prætermittere non debemus, quoniam intra tristitiam, & lætitiam temporis illius videtur inclusum: nam vtique cõstat Apostolos biduo isto & in mœrore fuisse, & propter metum Iudæorum se occultasse, quod vtique non dubium est, in tantum eos ieiunasse biduo memorato, vt traditio Ecclesiæ habet isto biduo Sacramenta penitùs non celebrari, quæ forma etiam per singulas tenenda est hebdomadas, propter id, quod commemoratio diei illius semper est celebranda. Quod si putant semel, atque vno Sabbato ieiunandum, ergo & dominica, & sexta feria semel in pascha erit vtiq; celebranda. can. Sabbato verò. de consecrat. dist. 3.] Constat autem tempore D. Ambrosij Romę ieiunij obseruationem die Sabbati extitisse: hinc de hoc ieiunio ille loquens, ait: [Quando hìc sum non ieiuno Sabbato, quando Romæ sum ieiuno Sabbato.] Tempore autem D. Gregorij nonnulli Romanos iudaizare cogebant, & inter reliqua suadebant, vt ad instar dominicæ diei Sabbatum colerent: quare ad Romanos scripserat Pontifex, iubendo nè sabbata colerent. can. peruenit. de consecr. dist. 3. :||: De ieiunio verò quadragesimali hæc Petrus Blesen. serm. 13. refert [Apostolica enim traditio fuit triginta sex diebus ieiunare antè Pascha: audientes enim in lege primitias fructuum, & decimas sibi Dominum vindicare, nihilominus primitias dierum, & decimas Deo sacrificare statuerunt, ieiunia Quatuor Temporum tanquam primitias instituentes, in quibus duodecim dies tanquam primitiæ duodecim mensium obseruantur, & trecentorum sexaginta sex dierum decima pars triginta sex dies: ideo & hos dies tanquàm decimam dierum ieiunio consecrarunt: subsequentes verò Patres Apostolici quatuor superaddiderunt, vt numerus dominici ieiunij adimpleretur.] Ex hac autem additione orta est in Ecclesijs varietas quadragesimalis in ieiunio incipiendo: Ambrosiana enim Ecclesia ieiunium incipit post primam Quadragesimæ dominicam; nam iuxta apostolicam traditionem offert Deo decimam partem anni, idest, triginta sex dies ieiuniorum: eandem decimam offerunt Græci, ac cæteri Orientales: sed à primo die post dominicam quinquagesimæ ieiunare incipiunt, ea ratione, qua supra, nimirum, cum sabbata non ieiunent, excepto sabbato sancto: sic demptis sabbatis, & dominicis, & incluso sabbato sancto summa dierum ieiunij ascendit ad triginta sex, & non ampliùs. Hinc falluntur asserentes ieiunia Græcorum, & reliquorum Orientalium esse numero maiora. benè tamen per hebdomadam integrã augetur à Religiosis latinis quadragesimale ieiunium, de eis dico, qui pro hoc instituto habent incipiendi ieiunium à quinquagesima ex canonum ordinatione; nam sabbata etiam ieiunant, ad quod etiam obligantur Clerici seculares. can. Statuimus. can. Quadragesima, & can. denique Sacerdotes. dist. 4. Polonorum quadragesima antiquitus incipiebat post dominicam Septuagesimæ. sed Innocentius Papa IV. eis ad vsum Romanæ Ecclesiæ indulsit. Spondanus anno 1246. FR. Quàm rigida fuisset hæc quadragesimæ obseruatio penès Polonos testatur Ditmarus Episc. in eius Chron. lib. 8. tit. de Henrico Imperat. II. in principio, sic inquiens: [Anno Dominicæ Incarnationis 1018. Indict. 2. &c. Quicumque post Septuagesimam carnem manducasse inuenitur, abcissis dentibus grauitèr punitur. Lex namque diuina in his regionibus

bus nouiter exorta, poteſtate tali meliùs, quàm ieiunio ab Epiſcopis inſtituto, corroboratur.] In ieiunijs non licet ad nimiam ſatietatem comedere. can. ſint tibi. de conſect. diſt. 5. De quinque autem gulæ tentationibus habetur in can. quinque modis. ead. diſt. 5. Bonifatius Papa VIII. cum Vinciſlao II. Boemiæ Rege, vt carnibus, ouis, & lacticinijs comederet in quadrageſima exceptis diebus Veneris, Sabbati, ac S. Matthiæ vigiliæ ea cauſa, quia in eius ſalute dependebat totius regni cõſeruatio diſpenſauit, cum hac tamen conditione, vt in tali comeſtione ſecretò, ac moderatè id faceret. Odoric. Raynal. An. 1297. n. 52. ¶: Alexander Papa VII. in Sac. Inquiſit. Congr. coram eo die 18. Martij 1666. habita, declarauit ſcandaloſam, & erroneam Theologorum quorundam opinionem, aſſerentium Eccleſiæ conſuetudinem abſtinendi in quadrageſima, ab eſu ouorum, & lacticiniorum non obligare. FR. de ieiunijs quattuor temporum. Vide Baron. An 57. num. 206. & 207. Anno 1094 num. 2. An. 1095. num. 27. An. 1105. num. 3. De erroribus Armenorum in eorum ieiunijs. Vide Iſachum Armenum. Reliqua circa hanc materiam. Vide *Cœna pura. Collecta. Dominica nona. Feria legitima. Purim. Quadrageſima. Sabbatum. Statio. Superpoſitio. Vigilia. Xerophagia*. Edictum ieiunij publicabatur à Diacono Baronius Anno 57. num. 195. Ieiuniorum tempore pacis oſculum non dabatur. Vide *Pax*. De Phariſæorum ieiunio. Vide *Phariſæus*.

IENTACVLVM quale debeat eſſe in ieiunio. Vide *Collecta*.

IERA, ἱερὰ, ideſt, ſacra; ſic quædam potio appellata fuit. [Potionem iera, quam Dominus Præſul tibi mittit, ſumes eam aqua calida ante crepuſculum diei. Fulbertus Epiſc. epiſt. 115.

IERATEON. ἱερατεῖον, ideſt, ſacratium. Vide *Crux*.

IERVRGIA. Vide *Miſſa*.

IESSENI. Vide *Eſſeni*.

IESVS. Vide *Chriſtus. Decachordum. Zaſus*.

IGNATII MARTYRIS cognomentum, & eius epiſtolæ negantur à Nouatoribus. Vide *Theophorus*.

IGNEO, verbum, igneſco, candeo. [Vt corda noſtra paſſione ipſorum igneantur. In collecta pro Sanctis Martyribus in ſacramentar. Sancti Gregorij.

IGNEVS. FR. agnomen S. Petri Vallis vmbroſæ Monachi S. Gulberti diſcipuli, de quo Baronius. An. 1063. n. 39. & ſeqq.

IGNIS GRÆCVS, aliqua ignea mixtura, tam violenta, vt etiam ſub aqua arderet, nec extingui poſſet, cuius Auctorem Zonaras quendam Græcum facit de anno 670. quando, nempe, pro Conſtantino Pogonato Saracenorum naues cõbuſſit. [Erat namque in illa ignis græcus. Matth. Paris. An. 1191.] Vide *Mimax*.

IGNORVS, incognitus, ignotus. [Horum con ſanguinitas néc ignora eſt, nec remota. Iuo Carnot. epiſt. 45.

IIR. FR. Secundus Hebræorum menſis, qui & *Zio* dicebatur. Apud Auctores citatos in dict. *Elul*.

ILLADIONES. FR. ideſt, illi aldiones. [Non eſt noſtra voluntas, vt homines Placentini per eorum præceptum de curte palatij noſtri illadiones recipiant. In conſtit. Caroli Magni.

ILLATIO, dicebatur Miſſæ præfatio. Vide *Præfatio*.

ILLECEBRA. Vide *Lacebra*.

ILLIBERIS, abſque liberis. [Immò & præcipiente lege, quam ſi frater illiberis deceſſerit, vt à fratre ipſius, & ex coſta ipſius ſupparetur tamen illi. Tertull. lib. 4. aduerſ. Marcionem. cap. 24.] In aliquibus tamen codicibus *Illecebris* mendosè legitur; Tertullianus enim græcam vim ἄτεκνος, ideſt, carens liberis, imitatus eſt.

ILLVMINANDI. Vide *Catechumenus*.

ILLVMINATI. FR. hæretici in Anglia recentiores, quos Hiſpani *Adombrados* vocant, Antiquitùs tamen ità dicebantur Neophyti.

ILLVMINATIO. Vide *Illuminatorius*.

ILLVMINATORIVS, aliquando Baptiſterium ſignificat. [Sed quomodo pulcherrimi ab eo conſtructi illuminatorij, quod quidem ſolemus vocare baptiſterium. In vita S. Marci Presbyteri.] Sic etiam in eadem vita *Illuminatio* baptiſmum ſignificat: [Iam verò domum venerandæ illuminationis.

ILLVMINO. Vide *Oculo*.

ILLVSIO. Vide *Inludium*.

ILLVSVS, muſiuo opere depictus. [Apſiden ſolo, & parietibus marmoratam camera muſiuo illuſa clarificat. Paulin. epiſt. 12. ad Seuer.

IMAGO. Vide. *Icona. Charagma. Surtaria*.

IMAGINARIA SCRIPTVRA. FR. ideſt, imago, & character diuinum nobis inſitum. [Qui hanc receperunt, (*ideſt, laſciuiam*) non ſolum imaginarias ſcripturas abominati ſunt; ſed etiam omnem reuerentiam repulerunt, eos, qui religiosè, ac piè viuunt offendentes; ac per hoc completur in eis, quod ſcriptum eſt, Abominatio eſt peccatori Dei cultus. can. omnis iactantia. 21. quæſt 4.] & ibi Gloſſa.

IMAGINATVS, figuratus. [Locellum etiam quendam, hoc eſt, capſam maiorem, quæ à duobus clericis ferri ſolet, fieri iuſſit, argentoque imaginato, ac deaurato veſtiuit. Flodoard. lib. 3. cap. 5.

IMBENEFICIO. FR. Beneficia Eccleſiaſtica concedo. [Simoniacè Eccleſias vendidit, res Eccleſiæ imbeneficiauit, theſauros diſſipauit. Burchard. de caſibus S. Galli cap. 3.

IMBLADO, & *Imbladatus*. Vide *Bladum*.

IMBOIATVS. Vide *Boia*.

IMBOIO, boijs ligo. Vide *Boia*.

IMBOLVS. Vide *Embolus. Imbulus*.

IMBONITAS, improbitas, ſeù incommoditas, vel aſpritudo. [Nemo miles ad bellum cum delitijs

tijs venit, nec de cubiculo ad aciem procedit; sed de papilionibus expeditis, & substrictis, vbi omnis duritia, & imbonitas, & insuauitas consistit. Tertul. ad Mart. cap. 3.

IMBREVIO, supellectilium inuentarium scribo, seu breuiter noto [Ecclesiæ quoque luminaria, & ornamentum debitum ordinent, & thesaurum, ac vestimenta, seu libros diligenter imbreuient, & breues nobis reportent. in Capit. Caroli. Calui cap. 1.] Vide *Breue*. *Commemoratorium*. *Inuentarium*.

IMBRICO, imbricibus tego, & *Imbricor*, imbricibus tegor. [Cum ab angulis quadrifariam concurrentia dorsa cristarum, tegulis interiacentibus imbricarentur. Sidon. lib. 3. epist. 1.] Alij tamen hoc verbum ab *Imbragare* italico verbo etymon deducunt, quod connectere, & cooperire significat.

IMBVLVS. Ambulacrum, porticus. [Imbuli, vel quia sub volumine sunt, vel quia sub his ambulant: sunt enim portici hinc inde platearum. Isid. lib. 15. orig. cap. 2.] Vide *Embolus*.

IMBVTVM, instrumentum è lamina, seu ligneo cortice formatum, ad infundendum in vasibus res liquidas, quod Romæ *Imbottatore*, & in Sicilia *Imbuto* dicitur. [Alia multa, atque crudelia tanquam vtribus, imbutis ori impositis, sine misericordia porrigebant &c. Victor de persecut. Vandal.

IMEROBIVS, ἡμερόβιος, idest, qui tantum ad diurnum victum cogitat, & nihil de crastino curat, quo vocabulo Hieronymus lib. 2. contra Iouinian. vtitur, illudque Diogeni philosopho attribuit.

IMISILVM, *Imisinum*, & *Imizinum*; sericum, quod italicè *Ormesino* dicitur. [Vestem albatam olosericam ornatam in circuitu de imisilo. Anastas. Biblioth. in Leone V. Vestem obtulit de imisino. ibidem.] Dicitur etiam *Myzinum*. Idem in Nicolao: [Veste de fundato vnâ habentem historiam Leonum in circuitu myzinum.

IMITAS, decliuitas, seu situs in imo positus. [Partem meam de prato, quod Lauduni iuxta vos habeo ad imitatem montium posito, & quæ iouia sunt pratella, quæ tenui, ad te reuocabis. Flodoard. in vita S. Remigij.

IMMANTO. FR. aliquem manto induo in signum inuestituræ alicuius Dignitatis. [Rolandum Cancellarium immantauerunt.] Et inferius: [In Romanum Pontificem electus immantatus est. Radeuicus Frisingen. de gestis Federici Imp.

IMMERSOR, quem Græci βαπτιστὴς appellant, & ad quem in baptismo infantem spectabat immergere; nam Græci solent in hoc Sacramento tres ministros adhibere, ex quibus dignior aquam benedicit; secundus exorcismum profert; tertius, qui & immersor dicitur, idest, baptizans, Sacerdos erat; sicut Romæ in Baptismo Catechumenorum eorum Rector exorcismum, ac alias cæremonias facit, postea Episcopus solemniter baptizat.

IMMINENTIA, præsentia, seu potius instantia. [Ioannē Subdiaconum nostrum ad hoc, Deo fauente, transmisimus, vt Electum nostrū sua imminentia cū Dei Omnipotentis solatio, secundū morem prædecessoris eius faciat Episcopum consecrari. D. Gregor. in Registr. lib. 2. cap. 68.

IMMVNITAS ECCLESIASTICA. Vide *Emunitas*. *Passus*. Immunitate gaudent Coloni Ecclesiasticarum possessionum. Vide *Submansor*. *Vocibilitas*.

IMMVRATIO. FR. inter muros reclusio. [Religiosi etiam sunt immurationis pœna, vel alia grauius puniendi, quàm sæculares, si inuenti fuerint in hæresi, vel consimilibus delinquisse. de hæresi in 6. cap. 8. §. Sacerdotes.

IMMVRO. FR. inter quatuor muros includo. [Cum pro hæresi fuerit curiæ sæculari relinquendus, aut immurandus. de hæresi. in sexto cap. 1.

IMNARIVM. Vide *Hymnarium*.

IMPALARE. FR. palo transfigere. l. si quis caballus. de damno, & iniuria.

IMPANATOR. Vide *Companator*.

IMPANS. FR. seruus. l. si quis seruus. de manumissionibus. legendum puto potius *Imphans*; quasi infans; nam Dominorum famuli, ac serui solent pueri appellari. [Reuersus est Abraham ad pueros suos. Genes. 22.] idest, ad seruos; vnicum enim filium habebat Abraham; de quo vocabulo in hac significatione sæpè in Sacra Scriptura. Itali quoque *Fante* appellant seruum, ac pedisequum, & *Fantesca* famulam. Vide *Infans*. *Puer*.

IMPENSIO, expensio. [Summam verò impensionum cum festinatione transmitto. In Registr. S. Greg lib. 1. cap. 37.

IMPERIALIS CORONA. Vide *Infula*.

IMPERATOR. FR. quare dicitur *Augustus*. Vide *Nobilissimus*. *Prophyrogenitus*. Quomodo coronatur. Vide *Infula*. Quomodo ornatur gladio, & pileo à Pontifice. Vide *Lectio*. Imperatoris titulus. Vide *Diualis*. *Neocorus*. Titulus mortui Imperatoris. Vide Diuæ memoriæ in dict. *Bona memoria*. Imperatoris Græci Coronatio. Vide *Epicombia*. *Prothesis*. Eius solemne sceptrum. Vide *Acacia*. Eius thronus. Vide *Anabathra*. Quomodo per Ciuitatem equitabat. Vide *Anacara*. Electores Ecclesiastici Rom. Imperatoris, si carent pallio, non possunt eligere Imperatorem. Vide *Pallium*.

IMPETOR, accusor, interrogor, citor, postulor. [Impetebatur tunc Guntheramnus de interitu (vt dixi) Theodoberti. Greg. Turon. lib. 5. hist. cap. 14.] FR. [Et quidquid prouidit cautio conuocatorum, ducitis ad crimen impetiti. Ennodius in Apologetico.] Vide *Pulso*.

IMPETITIO, accusatio, citatio. Vide *Pulsatio*.

IMPLACABILITER. Vide *Infœderabiliter*.

IMPLACITO. FR. cito, postulo [Qui singulis annis eos implacitauerunt. Matth. Paris. An. 1136. Vide *Admallo*. *Pulso*.

IMPLO-

IMPLORANS. Vide *Sperans*.

IMPONERE MANVS, ordinis Sacramentum conferre. [Hos statuerunt ante conspectum Apostolorum, & orantes imposuerunt eis manus. Actor.6. Tunc ieiunantes, & orantes, imponentesque manus dimiserunt. Ibid.cap.13. Manus citò ne imposuerit.1.ad Timoth.cap.5.] De quo sæpè in Concilijs, & penès Sanctos Patres.

IMPOSTOR FR. nedū deceptor dicebatur; sed etiā qui pallio supet tunicā induebatur. V. *Christianus*.

IMPOSTVROR, calumnior. [Alienis à Beato Gregorio verbis imposturati. Hincmar. Rhemen.cap.15.

IMPOTVS, insitus. [Si quis impotos de melario, aut de pirario tulerit. In l. Salica tit.29. §.8.] Vox belgica *Impoten*.

IMPRESSIO. Vide *Comus*.

IMPRISIVS. FR. Vir strenuus, seù estimabilis, ex gallica voce *Prix*, idest, pretium. [Videntes igitur magnates moram trahere periculum, iusserunt districtè toti familiæ suæ, & omnibus suis imprisijs ad arma, & equos celeritèr auolare. Matth. Paris. Ann. 1258.

IMPVDERATVS, absque pudore. [De impuderato patre vestro diabolo. Lucifer Caralitanus. aduers. Const. Imp.

IMPVTRIBILIS. FR. immarcescibilis. S. Paulinus Nolanus Episc. epist.2.

INADIBILIS, inaccessibilis. [Siquidem sanè circa principia sui solo plaustri voraginatus, & vestigio inspectoris inadibilis est. Sidon. lib.2. epist.28.

INADVERTENTIA. Vide *Irrecogitatio*.

INÆQVALITAS, aliquando pro febri sumitur, ex eo quia temperamentum corporis soleat subuertere, seù ab inæqualitate pulsationis arteriæ. [Paulatimque inæqualitate vexatus, cursum vitæ præsentis explicauit. in vita S. Eugendi Abb.

INALPHABETI, ita vocabantur Fratres de plumbo, de quibus in dict. *Bulla*.

INALTARO. FR. consecro, dedico, ac Ecclesiæ dono. [Diaconiam Romæ, quam S. Mariæ in Cosmodin vulgariter nuncupant, sibi Cardinali Diacono à Domno Papa Paschali commissam, in auro, vel argento, in libris, seu paramentis, in domibus innumeris, in fundis, atq; casalibus, in Religione præcipuè, in quantum Roma patitur, super omnes alias inaltarauit. In vita Gelasij Papæ à Pandulpho Pisano scripta, atque per D. Constantinum Caietanum typis mandata.

INALTERO, confundo terminos ex inscientia distinguendi. [Diuisa est mulier, & virgo: igitur, quas non diuisit, tacendo inalterauit. Tertullian. de Virg. velan. cap.4.

INANIMALIS, inanimatus. [Omnia denique mouentur; aut à semetipsis, vt animalia, aut ab alijs, vt inanimalia. Tertull. aduers. Hermog. cap.36.] Vbi etiam habet Incorporale, idest, incorporeum.

IN ANTEA, in posterum. [Capitula prænotaui, vt faciliùs à quaerenti in antea scripta reperiantur. Marculf. in præfat. formul.

INAVDIENTIA, inobedientia. [Perniciem sibi, & mortè per inaudientiam, & intemperantiam. prouocent. S. Cyprian. epist. 27.] idest, peccatores.

INAVGVRATIO. Vide *Polycronion*.

INAVRIS. FR. ornamentum, quod pendet ab aure. [Execranda autem est superstitio ligaturarum, in quibus etiam inaures virorum in summis ex vna parte auriculis suspensæ deputantur, superstitiosa res est. can. Fucare. de consecr. dist.5.

INCANTATIO. Vide *Ensalmus*, *Rapsodomantia*.

INCANTATOR. V. *Caragus*. *Hydromantia*. *Obligator Remediator*. Incantatrix Vide *Incarminatrix*.

IN CAPILLO. Virgo sub patria potestate adhuc posita, quia tunc in capillis Virgines incedebant, & è contra nuptæ velo capillos tegebant. [Qui filiam in casa habuerit in capillo. Longobar. constit. lib.2. cap.24.] Vel irà dicitur, quia Virgo in primis nuptijs capite detecto comparebat, quod ab Optato Mileuitano contra Donatistas scribente, insinuari videtur, dum inquit: [Inuenistis huiusmodi virgines, quæ iam spiritualitèr nupserunt, quasi secundo coëgistis ad nuptias, vt crines iterum soluerent imperastis.] Qui sequitur deindè, ostendens, quod viduæ transeuntes ad secundas nuptias, has ceremonias minimè adhibebant, inquiens: [Hoc nec mulieres patiuntur, quæ carnaliter nubunt, ex quibus si alicui maritum mutare contigerit, non reperitur illa temporalis festiuitas.] In instrumentis, & contractibus matrimonialibus adhuc hic stylus, & modus loquendi viget in Sicilia, & *Filiam in capillo* virginem nubentem nominant. In Melita insula mea patria rigorosè præceptum eorum Præceptoris, & Gentium Doctoris obseruatur, qui fœminis capita velare iusserat; ideo in quolibet statu velatæ incedunt, & tantum in die desponsationis Sponsa capillos demonstrat. Hebræorum virgines capite detecto incedunt; sed nuptis nunquam permittitur proprios capillos ostendere, & ad ornatum supposititi os applicant. Vide *Soror in capillo*.

INCARDINO, verbum D. Gregorio frequentissimum significat immittere in possessionem, in Episcopum, Sacerdotem, vel in aliam dignitatem ordinare. FR. Sed propriè Cardinalem creare denotat. [Propterea te Ioannem ab hostibus captiuatum, Lesmianæ Ciuitatis Episcopum, in Squilitana Ecclesia Cardinalem necesse duximus constituere Sacerdotem.] Et inferius: [Sin autem prædicta Ciuitas continua captiuitatis calamitate premitur; in hac, in qua à nobis ordinatus es, vel incardinatus, debeas Ecclesia permanere. can. pastoralis. 7. qu. 1.] Vbi Glossa Cardinalem Ecclesiæ Squilitanæ Episcopum intelligit.

INCARDINATVS, stabilitus, & in possessionem iam positus.

INCARMINATRIX, incantatrix. [Comes transiturus erat per pontem iuxta incarminatricem. In Vita Sancti Caroli Comitis.] eius Synonima. Vide in dict. *Maga*.

INCARNATIO VERBI DIVINI. Vide *Oeconomia*.

INCASTELLO, *as*, verbum. FR. appropriare denotat. [Et Ecclesias à laicis incastellari, aut in seruitutem redigi, authoritate apostolica prohibemus. can. Sanctorum Patrum. 10. qu. 1.] Glossa tamen ita explicat verbum *Incastellari*, vt inde fiant propugnacula, quod potest etiam hoc pacto intelligi. [At Romanus populus cum Patricio suo Iordano (*idest, Petri Leonis filio*) in fauorem versus Præfecturæ dignitatem abolentes, omnes principes, ac nobiles ex ciuibus ad subiectionem Patricij compellunt, & non solum quorundam illustrium laicorum turres; sed & Cardinalium, ac Clericorum domus subruentes, prædam immensam diripiunt. Ecclesiam etiam B. Petri omnium Ecclesiarum caput incastellare sacrilegè, ac profanissimè non metuunt; peregrinos causa orationis aduenientes ad oblationem, quæstus gratia, plagis, ac verberibus cogunt, & quosdam ex ipsis offerre nolentes, in ipsa porticu, & vestibulo templi nefario ausu occidere non verentur, quos venerabilis Pontifex (*idest, Eugenius III.*) percusso prius cum quibusdam fautoribus suis anathematis gladio Iordane, adiuncta Tyburtinis Romanorum antiquis hostibus militia coërcuit, tandemque pacem petere coëgit. In epist. Lucij Papæ III. ad Corradum Imp. apud Ottonem Frising. lib. 7. cap. 31.] Item in appendice ad Radeuicum Frising. de gestis Feder. Imp. de eo sic habetur: [Anno 1168. Imperator Anconam obsidet &c. ceciderunt ibi Romani ferè 9000. & capti ferè 300. subsequitur eos Imp. Leoninam Vrbem, & Porticus Sancti Petri cremat, Ecclesiam incastellatam capit,

INCAVTELA. FR. incuria, & sinè cautione. [Vnus incautior perijt, nè multi per incautelam postea deperirent. Saluianus lib. 6. de guber. Dei.

INCENSARIVM. FR. Thuribulum. [Incensaria argentea auro parata quatuor. In Vita S. Gilberti Abb. 18. Febr.

INCENSATIO. Vide *Bulla. Thuribulum. Thurifico*.

INCENSORIVM, hoc nomen, quod reperitur. lib. 2. Chron. Casinen. cap. 98. non potest denotare thuribulum, quia ibi in quibusdã donis monasterio factis postquam de thuribulis facta est mentio, sequitur, referendo: [Incensorium de argento vnum.] Itaque nauiculam incensi significare videtur.

INCENSVM. Vide *Olibanum*.

INCISIO. FR. insectio, quæ in propriam carnem prohibetur in Leuitico cap. 21. & etiam in alijs a Clerico fieri cauetur lib. 3. Decret. tit 50. de clericis, & Monachis. cap. 9. Vbi sic habetur: [Nec vllam chirurgiæ artem Subdiaconus, Diaconus, vel Sacerdos exerceat, quæ adustionem, vel incisionem inducit.

INCISORES DENTES. FR. dentes primiores. Isidor. Etymolog.

INCISORIVM. Culter, nouacula, vel quid simile. [Hæc (*idest, charitas.*) non delebitur in diluuio aquarum multarum, quia aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem. Hæc nullo incisorio solicitudinum, siue occupationum radetur. Hæc nullo igne tribulationum, & malorum conflagrabit. Charitas enim, nostra nunquam excidit. Petr. Cellen. lib. 6. epist. 20.

INCLAMATVS. FR. publico monitorio ad tribunal citatus. [Edictis solemniter inclamatus ad iudicem, cuius præceptione conuentus est, venire neglexit. In edicto Theodorici Regis cap. 155.

INCLINATIO CAPITIS, quando in Choro fieri debeat. Vide *Gloria Patri*.

INCLINIS, flexibilis, propensus. [Inclinem ad miserendum supernam didicit *Maiestatem*. Chrysolog. serm. 93.

INCLVSVS, claustralis Monachus. [Ex Presbyteris, & inclusis in exilium, in Romanam directi sunt Ciuitatem. Anast. in Agathone.

INCOGNITVS. FR. Auctor, qui scripserat in Psalmos, & propter humilitatem eius nomen celauit; sed ex m.s. Benedicti XII. quæ extant in Biblioth Vaticana num. 4006. & alibi constat illum Michaëlem Ayguanum appellatum fuisse.

INCONCILIO, disiungo, implacabilem reddo. [Qui per obedientiam pietatis suæ reconciliauit Patri mundum, quem inconciliauerat primi parentis inobedientia: S. Paulin. epist. ad Seuer.

INCONFVSIBILIS. FR. sinè confusione. [Sollicitè cura te ipsum probabilem exhibere Deo, operarium inconfusibilem rectè tractantem verbum veritatis. 2. Timothei cap. 2.] eius synonimum, Vide Zorobabel in dict. *Papa*.

IN CONTINENTI. FR. [Mandamus quatenus actione plebani, & clericorum proposita, & responsione facta, monitione præmissa, compellatis eosdem &c. in continenti coram vobis super suis quæstionibus respondere &c. de mutuis petitionibus cap. 1.] Vbi Glossa sic exponit: [Istud in continenti intelligendum est nullo actu medio interposito, & est simile illi, mox, quod habes supra de electione cap. quia propter, vbi habes multas interpretationes de huiusmodi dictionibus. Istud in continenti intellige durante iudicio, vt dicitur in prima notula in fin.

INCONTRADICIBILIS, incontestabilis, inconuincibilis, & eius comparatiuum *Incontradicibilior*. Tertull. lib. 4. aduer. Marcion. ait: [Quid

eum

enim sapientius, & incontradicibilius confessione simplici?

INCORDOR. FR. cordi inspiro. [Diuina clementia largiente, aliæ fidei sorori dignatus est Dominus incordari. In vita S. Rusticulæ Abbatissæ.

INCORPORALIS. Vide *Inanimalis*.

INCREDVLVS, pro incredibili. [Isti vituperantes incredulum, & stultum asserunt. D. Ambros. cap.8. in epist. ad Romanos.

INCREMENTO. FR. verbum, accresco. [Dominus, qui incrementat,] vertit D. August. textum D. Pauli 2.Corint.cap.3.vbi habetur.[Deus incrementum dat.

INCROCO, inunco, vnco traho, vel suspendo:Siculi *Incroccare*,& *Croccare* dicunt à gallico *Croc*, id est, vncus. [Si quis hominem sine consensu Iudicis de ramo, vbi incrocatur deponere præsumpserit. In lege Salica tit. *69*. §. *2*.] Vide *Inhamo*. *Obunco*.

INCVBATOR. FR. vsurpator, occupator. [Ab his, qui snarum rerum incubatores, vel vtilitatibus seruientes, atque vacantes fuisse noscuntur.can.hæc,huius.12.quæst.2.]vbi de bonorum ecclesiasticorum vsurpatoribus loquitur:sic Macrobius de Dionysio Syracusarum Tyranno agens. [Aulæ incubatorem,] idest, iniustè occupatorem illum appellauit.

INCVBO, lethargicus morbus, qui maximam somnolentiam causatur. [Genus fuerat grauioris aliquanto soporis, vt de incubone præsumptio est. Tertull. de anima cap. 43.] Vide *Nyctages* ...

INCVLTVS, adiectiuum nomen, idest, deformis, inornatus. [Tota domus horret inculta. S. Ambrosius. lib. 1. Hexam. cap. 9.

INCVRRO, falli, & labi significat. [Ecce Maria interrogat,& si qui interrogat,dubitat cur solus Zacharias,velut quærulus percũctator incurrit? Chrysol. serm.142.

INCVRSAX, incursans, qui incursione vexat. [Ac si tibi nunc esset ad limitem Danubium contra incursaces Massagetas proficiscendum. Sidon. lib. 8. epist. 11.

INDEFECTVS, indefessus, infatigabilis. [Ieiunus, scilicet, semper, & indefectus oscitans vescitur, follicans ruminat. Tertull. de pallio cap.3.

INDEFINITVM. FR. dictio, quæ vniuersali æquiualet. Glossa in cap. 22. 5. decretal. tit. 33.

INDENTOR, vtitur hoc barbaro verbo Lucifer Caralitanus Episc.vbi pro S.Athanasio scribens, ait: [Et vos veritati resistentes indentemini Episcopi interuentu,]Aliqui existimant esse hoc verbum passiuum, quod separari significet. Ludouicus de la Cerda inintelligibile hoc verbum esse fatetur, quod ideo pro *Indentemini* corrigit *Integerrimi*; sed Vossius eruditissimus nostri sæculi vir *Indeptemini* legit, quod consequi, & acquiri significare docet, atque Luciferi verba significant, quod Athanasij calumniatores,eius interuentu, veram cognitionem illius integritatis consequi debuissent, qui sensus consonans est, nam etiam nomen *Indeptor* in eadem significatione apud alios Ecclesiasticos Scriptores reperitur: sic Salianus epist. 5. scripserat: [Gaudeo, quod post grauamen, diuturnumque morbum spem etiam præsentis vitæ indepta es.] & Greg. Turon. lib. 10. cap. 28. inquit. [Cuius nomen indeptus est.] Tandem Latinus Latinius oculatissimus Sanctorum Patrum obseruator in Bibilioth. sacra ad eiusdem Luciferi opera inueniri affirmat verbum *Indento*, quod conuincere significat. Sic in hoc sensu Luciferiana verba supra allata, quod accusatores Athanasij eius præsentia conuincti essent,intelliguntur.

INDEPTOR. Vide *Indentor*.

INDEX, erat tabella quædam, qua loco campanulæ vtebantur Monachi, ad præbenda exercitiorum signa.[Cum index in oratorio percussus fuerit,mox omnes audientes antequam currant, faciant sibi crucem in fronte, respondentes Deo gratias, & tunc laborantes opus proijciant, artifices ferramenta dimittant, scriptores litteram non integrent, omnis fratrum manus deserat,quod agebat. Smaragdus Regulæ benedictinæ Commentator. in cap. 4.

INDI, Populi quare per triduum tantùm sinebant diuersari aduenas: Vide *Xenoparochus*.

INDICTIO.FR.est reuolutio quindecim annorum, qua peracta iterum incipitur ab vnitate, initiũque sumit à Ianuario,in bullis pontificijs.Rubrica Breuiarij can. 5. sed in diplomatibus imperialibus, & in alijs instrumentis principium sumebat ab 8. Kalend. Octobr. [Constantino imperante anno Christi 313.ante diem 8.Kalend. Octobris, quo die victus est Maxentius, Religioque Christiana in libertatem vindicata est; ergo quasi primordijs christianæ libertatis Nicæni Conuentus auctoritate institutum est, vt sublatis olympiadibus, annorum ratio, ab eo tempore iniretur: sic vt quindecimo quoque anno noua esset indictio: anni autem singuli indictionis computarentur. Hotomannus]]]: sed aliter colligitur ex Gratiani Imperatoris rescripto lib. 18. de annona, & tributo in Cod. Theodos. nimirum, quod 8. Kal. Octobr. incipiebat indictio, quia tunc iam annona collecta erat;ita vt vnusquisque soluere poterat indictionem. FR. hinc in can. Maiores.16. quæst.17.hęc habentur, nempè: [Maiores nostri ideo copijs omnibus abundabant,quia decimas Deo dabat, & Cæsari censum reddebant.Modo autem,quia discessit deuotio Dei, accessit indictio fisci. Nolumus partiri cum Deo decimas; modo autem tollitur totum. Hoc tollit fiscus, quod non accipit Christus.]]]: Itaque Indictio duplex erat imperialis, & pontificia,illa incipiebat ab 8.Kal. Octobris.Baron. An. 312.num. 109. hæc autem à die Natiuitatis Domini, idest, post tres menses indictionis imperialis inceptæ, quæ prima vice in Concilio Constantieni in vsu posita fuit. Item *Indictio* appellata est *Distributio*, & *Fusio*,

adi Baronium ad An. 312. num. 108. Appellata autem est indictio, quia Imperator illam denunciabat. idem Baron. ibidem nu. 110. Quando, & quare inuenta sit Indictio. ibidem num. 106. 107. & 108. Iustinianus Imperator, vt in scripturis apponeretur iusserat. Idē Baron. An. 537. num. 19 Cassiodorus indicat modum inueniendi Indictionem apud eundem Baron. An. 562. num. 5. In Græcorum autem fastis habetur, quod prima vice cœpissent indictiones nominari in prædicto anno 312. vbi sic habetur: [Indictionum Constantinianarum hinc exordium.] FR. Aliquando indictiones cum nomine Imperantis, notantur, vt *Indictio Valentiaca* à Valente Imperatore. l. 10. de indulg. & de bit. cap. 75. 1 lj: In scripturis ecclesiasticis prima mentio inuenitur in Concilio Romano sub Iulio Papa Primo, & in epist. S. Ambros. ad Æmiliæ Episcopos. Vide *Epacta*.

INDICVLVS. citationis cedula. [Indiculus Regis ad Episcopum. Marculf. lib. 1. formul. cap. 6.] Et clarius idem: [Si sacramentales homines cum ipso venire renuerint, iussione dominica, aut indiculo, aut sigillo ad palatium venire cogantur. lib. 3. cap. 38.] nomen enim est diminutiuum *Indicis*, quia cedula Superioris præceptum indicat.

INDIGERIES, indigestio. [At diues varijs crapulatus ferculis, indigeriem suam ructabat ad cœlum. Chrysol. Serm. 121.

INDIGNVS. FR. [Indignis portæ dignitatum patere non debent. lib. 5. decretal. tit. 31. c. 11. Vide *Inmeritbilis*.

INDISCVSSVS. FR. solutus à rationibus administrationis. [Sed scholastici dixerunt, quia de fraudibus indiscussus esse non potest. D. Greg lib. 1. epist. 42.

INDITIVM. Vide *Intersignium*.

INDIVIDVITAS, inseparabilitas. [Ad initium reuocat matrimonij indiuiduitatem. Tertull. de monogam. cap. 5.

INDOMINICATVS, appropriatus, de quo vocabulo sæpè in donationibus Ecclesiæ fanorabilib. vt Vinea indominicata. Horreum indominicatum, & similia, idest, sub sola proprietate directi Domini. Vide *Dominicalis*. *Dominicatura*.

INDVCO, illinio, casso, aboleo. [Possumus iam consultationem tuam inducere. Tertull. de fuga in persecut. cap. 4.] idest, ineptam illius consultationem à memoria delere. [Amplissimis verbis collaudatum, in integrum restituit, inducto priori decreto, Sueton. in Cæsar.] FR. Et alibi ibidem: [Multa & deleta, & inducta, & superscripta inerant.] Verbum iuris est, & origo ea est, quia quæ in pugillaribus cereis scripta erant, ducto per ceram stylo interlini solebant, & obliterari.

INDVLCORO. Vide *Edulcoro*.

INDVLGENTIA, in festo alicuius Sancti concessa acquiritur quamuis in eo die festum non celebretur ex impedimento dignioris offitij. Vide *Octaua*. *Statio*.

INDVMENTA SACRA. Vide *Arma Sacerdotalia*. *Vestis*.

INDVSIATVS. FR. inuestitus. [Cuius dignitatis honore indusiatus, & à Principe regni legalitèr inthronizatus. In vita S. Adelardi Abb.

INEBRIOR. Vide *Debrior*. Inebriatus. Vide *Debriatus*.

INEMERIBILIS, qui non meretur. [Non quia aut substantiæ ipsi inemeribili sit, aut Deo impossibile. Tertull. aduers. Valent.] Vide *Indignus*.

INERVO. FR. Eneruo, debilito.

Humor in venis dominetur ægrum,
Corpus ineruat.

Prudentius in hymno post Ieiunium.

——— Nè torpens, & inexercita virtus
Robur ineruatum gereret sinè laude palestræ.

Idem lib. 2. contra Symmachum.

INEVENTILO. FR. Euentilo. [Paleis verò lectuli ineuentilatis multo tempore, velique fagello cōstrictus, pelliciòque superposito conquieuit. In vita S. Eugendi Abb. 1. Ianuar.

INFABRICATVS, a compositus, inornatus. [Si infabricata verba intra verecundum penetrale contineam, Ennod. Ticin. Episcop. in. 7. Dictione.

INFANO, profano: [Quem in contemptum Dei, & Sanctorum eius non fuctant crudelitèr infanare vereriti, In vita S. Caroli Comitis.

INFANS, apud ecclesiasticos scriptores nonnunquam pro seruo, & ministro accipitur. [Saturninus Presbyter cum filijs quatuor, primo Saturnino iuniore, & Felice lectoribus, Maria sanctimoniali, Hilarione infante. Sur. in vita SS. Dat. Fel. & Apul.] Qui omnes dum in quadam priuata domo sacra ministrabant, Tyranni iussu comprehensi sunt, ergo Hilarion infans seruus, & minister erat. In eadem significatione vsus est Fortunatus lib. 2. inquiens.

Pontificis monitis clerus, plebs psallit, & infans,

Vide *Impans*. *Puer*.

INFANTO, verbum, infantes educo, alo, nutrio. [Sed ille nec aquam reprobauit Creatoris, qua suos abluit, nec oleum, quo suos vngit, nec mellis, & lactis societatem, qua suos infantat. Tertull. Aduers. Marcion. lib. 1. c. 14.] Ad liquores alludit, qui baptizatis præberi solebant, de quibus in dict. *Baptismus* dictum est.

INFERI, dicuntur mortui. Vide *Superi*.

INFERNVS. FR. locus damnatorum. Quare autem iustè ibi æternalitet detenti crucientur? eruditè Gregorius Papa respondet inquiens: [Voluissent iniqui, si potuissent, sine fine viuere: vt potuissent sinè fine peccare. Ostendunt quia in peccato semper viuere cupiunt, qui nunquam desinunt peccare, dum viuunt. Ad ma-

magnam ergo institiam indicantis pertinet; vt nunquam careant supplicio, qui in hac vita nunquam voluerunt carere peccato. Apud Gratian. in can. voluissent. de poenit. dist. 1.] Sic ergo è contra dicendum, quod Beati in gloria æternalitèr remunerentur; quia si infinitas vitas habuissent, nunquam Deo displicere voluissent. Inferni proditor Vide *Lazarus*. Infernus *Chao*, etiam dicitur: [Similitèr & mulieri, quæ tali fuerit scelere lapsa, vt fornicationis non ducatur ad chaos.can.si quis cum duabus sororibus. 33. quæst. 2.] Vide *Gehenna*.

INFERTOR. Dapifer. [Si quis maiorem infertorem occiderit. in lege salica tit.2.] Vide *Dapifer*.

INFESTVCO. FR. immitto in possessionem. Eius etymon. Vide *Fistuca*. Synonimū. Vide *Vuanto*. Antithesis. Vide *Exfestuco*.

INFEVDO. Vide *Imbeneficio*.

INFIDELIS. FR. dicitur etiam peccator; nam concupiscientia idolatria dicitur. Vide *Idolatria*. Hinc Concubina infidelis appellatur. [Quotiescumque autem Natalis Domini, aut reliquę festiuitates aduenerint, non solùm ab infidelium concubinarum consortium; sed etiam à proprijs vxoribus abstinere debemus. can. Quotiescumque. 33. quæst. 4.] & ibi Glossa. Infideles, nempè, Pagani possunt in Ecclesia manere vsque ad Missam catechumenorum. Glossa in can. Iudæi. de consecrat. dist.4. Vide *Paganus*. *Forasticus*.

INFIDVCIO. FR. oppignoro. [Si infans res suas vendiderit, vel infiduciauerit. lib.2.tit.29.l.2. de prohibita alienat. minor.

INFIRMITAS. Vide *Morbi genera*.

INFIRMVS. Vide *Clinicus*.

INFISCOR, confiscor. [Quod vbi Rex annuisset, audiens Dominus Hincmarus Præsul, qui sedem tenebat Ecclesiæ Rhemensis, hanc infiscari Villam, regalis præcepti chartam in archiuio huius Ecclesiæ repertam, dationis huiusce seriē continentem Carolo mittit. Flodoard. lib. 1. hist. Rhem. cap. 24.

INFLABELLATVS, non agitatus à ventis, seu insufflatus: [His omnibus elementis, atque corporibus ignis inflabellatus est. Tertull. aduersus Valent.] Eius antithesis. Vide *Folleo*.

INFLORO. FR. sanè æquiuocauit Io. Lud. de la Cerda hoc verbum exponens pro flores colligere; nam *Defloro* diceretur potiùs, in quo sensu *Deflorationes* Anastasius Biblioth. appellauit opera ex varijs authoribus excerpta, quæ à recentioribus *Florilegia* dicerentur. Itaque *Infloro* floribus adornare significat; sic enim populum ad festiuitatem D. Benedicti concurrentem florum serto, corollæque comparans Oddo Abbas in sermone pro eodem inquit: [Nam non quique Pagenses; verum etiam plebs vrbana nobilibus viris conferta, Clericorum etiā honestis quasi inflorata personis lætabunda conflauit.

INFOEDERABILITER, implacabilitèr. [Orationibus, & eleemosynis quorundam aduersus eos infœderabilitèr certantium. Petr. Damianus in vita S. Odilonis. cap. 10. §. 22.

INFRA. FR. pro intra. [Infra Vrbem, & porticum S. Petri. Bullar. Casin. tom.2. const. 112. Qualem fratres alicuius Monasterii Cluniacensis infra Italiam commorantes &c. Ibidem const. 180. Omnia, quæ D. Benedictus infra Vrbem Capuanam possedit. Herempertus in epitom. An. 887. Obsitus vallo infra Vrbem. Ibidem Ann. 909.] In propria significatione. Vide *Iusum*.

INFRA ACTIONEM. Vide *Actio Missa*. *Canon Missa*.

INFVGO. FR. in fugam impello. [Etsi suspicio fuerit, vt post Sacramentum pacis, direxerimus eos quocunque, vel infugauerimus &c. in capit. Radelchisi. cap. 16. apud Camillum Peregrinum in Hist. Princ. Longobard.

INFVLA. FR. imperialis diadema. C. de quadr. præ. l. finali in fin. antiquum enim vsum coronandi Imperatorem ex Alciato Laurentius Merula lib. 2. de Antiq. Galliæ Cisalp. cap. 9. ità refert: [Coronandi autem hic mos obseruabatur. Antè arma pontificijs vestibus indutus Antistes, petentem se coronari Romanorum Regem sacro oleo dextro in humero perlinibat: in medio dextræ manus digito annulum mox collocabat, deinde ensem nudum tradebat, subindè capiti coronam, dextræque sceptrum imponebat; hancque omnem solemnitatem publicis documentis iubebat esse testatam; sceptri fastigio pomum aureum stabat, quo Asiæ, Africæ, & Europæ inscriptio breuis inest, supra pomum Crux aurea inseritur &c.] cætera quæ ad Imperatoris coronationem spectant. Vide *Pectorale*. Item Infula mitram significat. [Cum apostolicis infulis celebrantem. Anastas. Biblioth. in Adriano II. Hoc anno (*nempè*, 1244.) Papa Innocentius (*idest*, *IV*.) concessit Decano maioris Ecclesiæ, vsum Mitræ, seu infulæ in præcipuis festiuitatibus. Trithemius in Chron. Sponhimense. Extranearum habitatores vrbium tanto se tripudio iactabant, quasi ipsis propriè profuturus infulas sacerdotales excepertt. Ennodius Ticinen. Episc. in vita S. Epiphanij.] Itē Infula aliquando pileum denotat. Clement.c.2. de vita, & honestate Clericorum, & ibi Glossa. §. Infulam. [Domino charissimo Summi Pontificatus infula prædito, viro Apostolico Zachariæ Bonifatius seruus seruorum Dei. in tom.3. Concil. pag. 428. edit. Venetæ.] Vide *Mitra*.

INFVNDARIVM, seu *Infusidarium*, quælibet leguminum species in aqua infusa; ideo Romæ lupinos in aqua infusos *Infusaglia*, seu *Fusaglia* vulgus appellat. [Totidem aliquando diebus nullo refecisse cibo, nisi parco leguminum infundario. in vita S. Petri Damiani.

INGENITVRA, sterilitas, impotentia generandi. [Ingenituram, & sterilitatem suam eidem Patri.

tri referens. In vita Sancti Vitalis Abb.

INGENIVM. FR. instrumentum Notarij. [Siue per traditiones, siuè per chartularum inscriptiones, siue per aliquo legali ingenio, vel tenore. Bullar Casin.tom.2.Const.90.

INGENVILIS. FR. res libera. [De vnoquoque manso ingenuili exiguntur sex denarij, & de seruili sex. De Gestis. Notmand.

INGENVVS. FR. licet nomen hoc sit liberi hominis appellatiuum, seu illius, de quo Iustinianus lib.1. institut.tit. de ingenuis. In decretalibus tamen aliquando pro libertinis sumitur. [Forte dicit aliquis, Clericus fieri non permittitur, nisi ante clericatū ingenuitatis dignitate potiatur.can.instruendi.de seruis non ordinandis.] Ibi Glossa. Vide *Fulboran.*

INGLANDOR, glandibus cibor, vescor. [Sed & porcos, qui annuè sæpius dictæ domocultæ inglandati fuerint, capita centum exinde occidantur, & in eodem paracellario reponantur. Anast.Biblioth.in Adriano I.

INGRATIA, ingratitudo [Pœnitet fidei, amoris, simplicitatis, patientiæ, misericordiæ, prout quid ingratiā cecidit. Tertull. de pœnit. cap.1.

INGRATIFICENTIA, ingratitudo. [Dum ingratificentiam reddunt gratię Saluatoris. Fulg.lib.3. ad Max.

INGRATITVDO, pro offensa, & indignatione. [Sed vt longius se ingratitudo nostra, quam tu tibi excitasti, produceret. D.Gregor. in regist. lib.7.cap.8. Vos nostram incurrisse ingratitudinem iudicastis. Ibidem.cap.3. ad Marcellinum Pro consulem,] ac passim ibi hoc loquendi modo idem vtitur.

INGRAVIDO, odium intrinsecum, animi anersio, antipathia. [Nullus in hac contentione ingrauedo vires accipiat; sed sola inter te, & filios tuos pax, sicut decet, & charitas perseueret. S.Gregor.in registr.lib.7.cap.108.

INGRESSA, & *Ingressora* idem significans. Bullar. Casinen.tom.2.const.61. Vide *Introitus*.

INGVADIO. Vide *Guadia*. *Inuadio*. *Vador*.

INHAMO, hamo capio. [Nam sectatores christiano dogmati, ac sensui si repugnauerint, mox te magistro vernaculis implicaturis, in retia sua præcipites implagabuntur, syllogismis tuæ propositionis vncatis volubilem tergiuersantiū linguam inhamantibus, dum spiris cathegoricis lubricas quæstiones tu potiùs innodas, acrium more medicorum, qui remedium contra venena, cum ratio compellit, & de serpente conficiunt. Sidon. Episc. lib.9. epist.9.] Vide *Incroco*.

INIMICITIA. Vide *Faida*. Inimicus. Vide *Faidosus*.

INITIATORES, dicti sunt Apostoli. Vide *Apostolus*. Dicuntur *Initiatores* etiam Patrini. Vide *Baptismus*.

INITIVM NOCTIS. Vide *Completorium*.

INIVRIA. Vide *Parænia*.

INLVDIVM, illusio. [Præsumens, scilicet, nihil aliud se, quàm inludia animarum somniaturum vrguentium, & inquietantium sanguinis sui concubinum. Tertull.de resurrect.carnis. cap.16.] Dictio *Vrguentium* pro vrgentium, est Tertulliano familiaris. Vide *Colludium*.

INNOCENTIÆ PRIMVS GRADVS. FR. est odiste nefanda. can. odio. dist. 86. Innocentia, idest, sceptrum Græci Imperatoris. Vide *Acacia*.

INNOTESCO. FR. hoc verbum penès D. Gregorium in sensu transitiuo reperitur, idest, notum facere. [Petrus Diaconus nobis innotuit &c. lib.7. epist.112.

INNVPTVS, cœlebs. [Quando nouissimus Adam, idest, Christus innuptus in totum, quod etiam primus Adam ante exilium. Tertullian. de Monog. cap.5.

INOBEDIENTIA. Vide *Inaudientia*) (*Obedientia*.

INOFFICIOSVM testamentum, quid significet. Vide *Testamentum*.

INORDINABILITER, absque ordine, confusè: [Ipsi nos fallimus quoties inordinabiliter credimus. In lib. cuis titulus est. de singul. Cleric. sect.1.] qui tractatus communiter, S. Cyprian. existimatur.

INORMIS. FR. pro *Inermis*, fortasse scriptoris error est:

Flammis combussit inormem. Aldelmus.

INORO, in oram vsque corono; antiquitùs enim cratera triumphantium coronabatur. [At enim, & calix benè sibi conscius, & diligentia ministerij commendatus, de coronis quoque potatoris sui inorabitur. Tertull. de resurrect. carnis cap. 16.] FR. & in sensu accōmodatitio intelligi posset illud Ecclesiast. [Et coronauit eum in vasis virtutis.cap.45.

INQVISITIO. FR. Sic appellatur inquisitionis tribunal contra hæreticam prauitatem. De origine, & progressu huius tribunalis tractatum composuit Ludouicus Paramus; sed nimis latè ab Adamo transgressore diuini præcepti, coràm Deo inquisito, eius exordium refert. Constat tamen antiquum fuisse, & dicebatur Decania. Vide *Decania*, cuius præses *Decanus* dicebatur. De Inquisitoribus hæreticæ prauitatis fusè agitur in sexto. de hæreticis, & recenter Sebastianus Salelles, & Thomas del Bene eruditissimè scripserunt. *Inquisitor* in rigore non dicitur Iudex. [Quasi non Iudices, sed Inquisitores propriè existerent. lib. 2. decretal. cap. 19. de Iudicijs. [Antiquitus erat etiam rigorosissimum in Gallia hoc tribunal; sic enim de Anno 1310. Ioannes Villanus par. 1. lib. 9. cap. 3. testatur: [Arnoldo di Villanoua Prouenzale si partì da Parigi per tema dell'Inquisitione, e se n'andò in Sicilia.] Concilium postea Viennense de Anno 1312. auctoritatem Inquisitoribus ampliauit. Odoricus Raynaldus in hoc Anno num. 21. Eius pœna. Vide *Immunitatio*.

INRVFATVS. Rubens. [Si tibi lenticulam defruto inrufatam obtulero, statim totos primatus

tus tuos vendes. Tertull. de ieiun.aduerf.Pfych. cap. 17.] Vbi contra gulofos loquitur, qui ad inftar Efau primogeni turam rubentibus lenticulis commutauit. Vide *Rubrico*.

INFANGENTHEOF. Vide *Saca*.

INSEPVLTAM FACERE SEPVLTVRAM, Optati Mileuitani phrafis, ideft, de indignis defunctis nullam in Altari commemorationem facere, imò illos fepultura priuari intelligit, dum in quit: [Clarius Presbyter in loco Sabbulenfi ab Epifcopo fuo coactus eft, vt infepultam facere fepulturam.] de Donatiftis loquitur, qui in loco facro fepeliri non debuerant.

INSIGNE SVBIECTIONIS, dicitur velum mulieris. Vide *Velum profeffionis*.

INSINVATIVA. Vide *Emphaniftica*.

INSINVATIVVM. FR. donum à Clericis præftitum Epifcopo in principio fui ingreffus, vt in eius gratia infinuarentur. Vide *Xenon*.

INSPECIATVS, deformis. [Spiritualem tamen fubftantiam illam, vt naturalem quendam impetum Aeonis; fed informem, & infpeciatam. Tertull. de refurr. carn. cap. 16. Vide *Infabricatus*.

INSTALLO. FR. in poffeffionem immitto per feffionem ftalli in choro. [Inueftientes eundem, & folemniter inftallantes. de conceff. præbendæ. cap. 7.] Vide *Inthronizo*.

INSTALLATIO, poffeffio per ftalli feffionem tradita. [Quod tàm in curia romana, quàm alibi, pro confirmatione electionum, admiffione poftulationum, prouifione, inftallatione, & inueftitura de Ecclefijs Cathedralibus. de cætero nihil penitùs exigatur ratione litterarum. Concil. Bafilien. feff. 21.

INSTRATVM EQVI. Vide *Dorfuale*. *Mappula*. *Nacus*. *Synthema*.

INSTRIGO. FR. vifcera transfodio. l. fi quis ceruum. dc damno.

INSVBSTANTIVVS, finè fubftantia; fic atomos appellauit D. Ambrofius, inquiens: [Qui fic minuta, & infubftantiua principia cœlo, ac terris darent. lib. 1. Hexamer. cap. 2.] Vbi contra philofophos loquitur, qui rerum principia atomos effe afferebant, quę principia D. Bafilius *ἀνυπόστατα ἀρχὰς* appellauit.

INSVFFERIBILIS, intolerabilis. [Ideo lex infufferibile pondus; gratia autem delectatio cordis eft. Chryfoft. hom. 28. in cap. 11. Matth.

INTARTA, & *Intartizo* mendosè. Vide *Antarta*.

INTERANEVM, inteftinum. [Et iuffit eum extenfum in equuleo vnguibus radi, vt patefacta eius interanea viderentur. In vita S. Hilarij Epif. & Soc. mart.

INTERCALARIS DIES. Vide *Epacta*.

INTER CANEM, ET LVPVM, hic modus loquendi, apud ecclefiafticos Scriptores fignificabat crepufculorum tempus, quo defectu luminis non difcernitur canis à lupo. [Infra horam vefpertinarum inter canem, & lupum venerunt, & interfecerunt dictum Ioannem. Marcul. Vide *Crepufculafcens*] FR. Gallicè etiam dicitur *Entre chien, & loup*.

INTERCAPEDINO, interponor. [Intercapedinante etiam tantummodo noctis fpatio. In vita Sancti Marcelli Papæ. lib. 2. cap. 3. §. 10.] Vide *Interfles*.

INTERCEDO. FR. Sancti Patres Africani pro obfto, & contradico vfurpant aliquando: [Cumani fenes intercefferunt. Auguft. lib. 3. de Ciuit. cap 11. Quos Deus non intercefferit aduerfus ea. Tertull. lib. 2. contra Marc. cap. 7.] Vide *Expungo*.

INTERCESSOR. FR. Vifitator Sede vacante. Gloffa in can. conftitutum. 7. quæft. 1.

INTERDIARIVS. FR. latro diurnus, & è contra nocturnus latro *Dormitator* dicitur.

INTERDICTVM. FR. ecclefiaftica cenfura. Quomodo fepeliantur mortui tempore interdicti. Vide lib. 5. decretal. tit. 18. cap. 11. Quomodo in reliquis functionibus tēpore interdicti agendum fit. Vide in eodem lib. 5. decretal. tit. 40. cap. 17. Vide etiam hìc in dict. *Claufura*. *Dogma*.

INTERNECIDA. Vide *Internecinum*.

INTERIBILIS, qui interire poteft, mortalis. [Aut fi & anima interibilis, ideft, non immortalis. Tertull. de refurrect. carnis. cap. 43.] FR. In eodem fenfu Arnobius lib. 2. aduer. Gent. air. [Argumenta quibus animas paffiuas, atque interibiles inuenitur.

INTEREMPTOR. Idem FR. ac Proxeneta in can. Clericus quantumlibet. dift. 91. quafi fit medius inter emptorem, & venditorem. Gloffa ibid. Vide *Proxeneta*.

INTERNECINVM. FR. falfum teftamentum, cuius caufa fcriptus hæres interfecit teftatorem, vt videlicet, ex eo acquiri hęreditas poffet. Notarius autem, & alij fraudem hanc committentes *Internecida* appellantur, & reuelantes in præmifi hæreditatem acquirunt. l. qui vel internecini. C. Theodof. de accufat. Gloffa Ifid. Cuiacius in obferuat.

INTERNVNDINIVM. FR. fpatium nouem dierum, in quo durant nundinæ, & non nonus, & vltimus nundinarum dies, vt aliqui æquiuocarunt. Alij tamen, *Internundinum* legunt, qui reprehenduntur à Victorino Afro.

INTERPOLO. FR. obfcuro, feu interrumpo. Gloff. in extrau. de pœnit. & remiff. cap. 1. §. Interpolatis.

INTERPRISA. FR. ex gallica dictione *Entreprife*. italicè verò *Sorprefa* dicitur, ideft, aggreffio. [Si fortè Rex Francorum contra formam treguarum aliquas fecifset interprifas. Matth. Paris. An. 1242.

INTERSATILIS. Vide *Diacopton*.

INTERSIGNIVM. FR. argumentum, fignum, congruentia, indicium. [Vnde præfatus Poteftas ad eundem fcholarem nuncios deftinauit; vt exponeret fi quæ fciret de fure prædicto, vel traderet interfignia.] Et inferius: [Poteftas igitur receptis talibus interfignijs, latronem ipfum

sum apparitoribus suis tradidit puniendum. lib. 5. decretal. tit. 12. cap. 19.

INTERSTES, interpositus, [Et si desierunt vetera, cœperunt noua, interstite Ioanne. Tertull. lib. 4. aduers. Marcion.

INTERSTITIVM. Vide *Parastitia*.

INTERTIO, depositatio pignoris apud tertiam personam; vnde formatur postea adiectiuum *Intertiatus*, depositatum, & sequestratum in manus tertij significans: [Si res intertiata furto ablata fuerit, liceat ei, super quem intertiata fuerit, sacramento se excusare de furto. Benedictus Leuita lib. 6. cap. 209.

INTERTIVS, pignoris depositarius, seu consetuator.

INTERVERSOR. FR. Dilapidator. Cod. Theod. lib. 10. tit. 1. quem D. August. lib. 3. Confess. cap. 3. *Euersorem*, & alibi *Decoctorem* appellat.

INTESTABILIS. FR. is, qui testis esse non potest. can. si testes 4. quæst. 2. & 3. §. in testimonium. Sed in Extrauag. Io. XXII. de pœnis Intestabilis dicitur actiuè, & passiuè, ibi Glossa.

INTESTATVS. FR. qui absque testamento decesserit. Glossa in cap. 7. lib. 3. decretal. tit. 26.

INTESTINVM. Vide *Interaneum*.

INTHRONIZO, possessionem trado in throno collocando. [Beatus Valerius Episcopus, dum sibi prouidet successorem, magnum Augustinũ Ecclesiæ Hipponensi inthronizat. Petr. Damian. epist. 9.] FR. [Nam sicut Episcopi habent potestatem ordinare Episcopos, & reliquos Sacerdotes: sic quoties vtilitas, aut necessitas coëgerit, supra dicto modo mutare, & inthronizare potestatem habent: non tamen sine sacrosanctæ Romanæ Sedis authoritate, & licentia. can. mutationes. 7. quæst. 1. Principes enim inthronizauerunt eum. can. sanè. 16. quæst. 7.] Vide *Installo*.

INTHRONISTICVM, stipendium, quod pro consecratione Episcopi soluebatur, quod simoniacum esse declaratum fuit.

INTIMO, affigo, impono. [Nullus clauus argentum intimat tabulis. Tertull. de habit. mulier. cap. 5.] Ac idem, exponens cap. 4. epist. D. Pauli ad Ephesios in tract. de resurrect. carnis. cap. 40. inquit: [Sensibus vtique intimandum Dominum significauit.] FR. Hinc quia citationes affigi solent, & exponi *Intimationes* postea dictæ sunt. [Henricus Presbyter nobis humiliter intimauit, quod cum laicum quendã &c. lib. 5. decretal. tit. 14. cap. 2.] vbi *Intimauit*; idest, exposuit, ac sequitur facti expositionem, sæpè enim in sac. canonib. *Intimare* pro exponere vsurpatur.

INTOLERABILIS. Vide *Insufferibilis*.

INTRA. Vide *Infra*.

INTRAMVRANEVS, intra ambitus murorum contentus. [Ad intramuraneam eam Castri Ecclesiam detulerunt. In vita S. Greg. Episcopi Ligonien.] Ita è contra apud S. Ambrosium *Extramuraneus*. legitur.

INTROITVS, principium recitationis Missæ, quod fit in cornu Altaris sinistro. *Introitus* dicitur, quia canitur, dum celebraturus Sacerdos ingreditur ad Altare; ideo *Ingressa* in ritu ambrosiano denominatur: à Sancto verò Gregorio *Antiphona* dicitur, quia alternatim canitur. Valaf. lib. de reb. Eccles. cap. 22. qui existimat hanc Missæ partem à Cœlestino Papa I. institutam fuisse, sic inquiens: [Antiphonas ad introitum dicere Cœlestinus Papa quadragesimusquintus instituit, sicut legitur in Gestis Pontificum, cum ad eius vsque tempora antè sacrificium lectio vna Apostoli tantùm, & Euangelium legeretur] sed ex Cassiano lib. 3. de Institut. Monach. c. 11. antè Cœlestinum cani Introitum solitum fuisse colligitur. Quare Baron. ad An. 432. num. 34. Introitum ad Missam pro Ecclesia Romana decretasse Cęlestinum putat, idem quoque opinatur Bellarm. lib. 1. de Missa cap. 16. In Introitu antiquitùs psalmus integer canebatur; sed postea propter populi tædium (Vt air D. Aug. serm. 115 de tempore) detruncatus est; ità vt vnicus psalmi versiculus cum replicatione antiphonæ cani cœperit. De Introitu Dominicæ II. post Epiphaniam refert Durandus lib. 7. cap. 19. quod Cæsar Augustus iusserat omnibus Ciuitatibus Romano Imperio subiectis, vt in signum subiectionis, Romam quotannis pugillum terræ mitterent, quo in determinato campo proiecto, in collem tractu temporis creuerat; vbi deinde Christiani Ecclesiam ædificauerant, quæ in præfata Dominica dedicata fuit; ideo in Introitu eius Missæ habentur illa verba: *Omnis terra adoret te &c.* Introitus feriç IV. post Dominicam IV. Quadrag. totus ad Sanctum Baptismum allusiuus est, quia in eo die tertium, & solemnius Catechumenorum scrutinium fieri solebat. Durand. lib. 6. cap. 56. Quare in Dominica Septuag. dicitur Introitus *Circumdederunt me &c.* & quare ad Sabbatum in albis Introitus incipit *Eduxit &c.* Vide *Septuagesima*. In festo S. Agathæ dicitur *Gaudeamus omnes &c.* ad denotandam singularem, insolitamque lætitiam, qua Beata hæc Virgo ad martyrium incesserat. Durandus lib. 7. cap. 47. In Missa SS. Geruasi, & Protasij habetur introitus, *Loquetur Dominus Pacem &c.* à Gregorio Magno compositus, quia in eo die conclusa fuerat pax cum Agilulfo Longobard. Rege. Durand. lib. 7. cap. 13. Introitus *Salue Sancta parens* de Sancta Maria ex Sedulij versibus decerptus fuit. Symbola autem Introitus, denotant in primis Saluatoris nostri in terris aduentum; ideo eo tempore canitur, quo Celebrans de sacrario, siuè Pontifex de throno ad Altare procedunt. [Hierarcha igitur sacra facturus, de throno, in quo alijs circunstantibus, sedet, descendens Dei Verbum ad nos condescensionem figurat. Simon Thessalonic. lib. de Templ. cap. de mystag. [Quin & tam thronus, seu cathedra Episcopalis, quàm sacrarium ad australem Ecclesiæ partem

tem collocabatur, vt illis propheticis Habacuch verbis alluderetur, nempè [Deus ab austro veniet] extant enim adhuc in peruetustis Ecclesijs Sacristiæ in earum australi parte, & ex. lib. de diuin. offic. habetur, quod: [Ab australi parte fit, declarat Dominum Iesum à parte meridionali ortum esse; quam Hierusalem in meridie habet Bethleem, à quo loco ipse Saluator venit.] FR. Torrigius etiam de Cryptis Vatic. impress. secunda pag. 436. ex Iacobo Grimaldo refert picturam inueniri, quæ Ioannem Papam XXII. repræsentat indutum planeta sub baldachino ex sacristia exeuntem:][Item denotat *Introitus* rei teratas SS. Patrum veteris testamenti preces pro aduentu futuri Messiæ, & ideo replicari introitum ait Innocentius III. lib. 1. [de myst. Miss. cap. 18. In Sabbato Sancto, & Sabbato Pentecost. non dicitur Introitus. Quando autem in Introitu non dicitur Gloria Patri. Vide *Gloria Patri*. Introitus *Cum sanctificatus fuero &c.* Vide *Scrutinium*.

INTRVSIO. Vide *Purpresture*.

INVADIO. FR. pignoro, cautionem exhibeo. [Possessionem pro CXC. marcis, & libris denariorum inuadiauit. Burcher. de casib. S. Galli cap. 11.] Dicitur etiam *Inguadio*. Vide *Guadia. Pignora. Vador*.

INVECTIVALITER, inuectiuè. [Qui satis inuectiualiter abusi nominum nuditate, carpebant plurimum vitia. Sidonius lib. 1. epist. 11.

INVECTVM, donum. [Siquidem rectot animus facilè communicat spiritui inuecta. Tertull. de pallio] Vide *Bohem*.

INVENTARIVM. Vide *Breue*. *Commemoratorium*.

INVENTIO S. CRVCIS. FR. ad Nonas Maij celebrari iussit Fabianus Papa, quia hoc die Crux inuenta fuerat. can. Crucis Domini. de consecr. dist. 3.

INVESTIS, nudus, sine veste. [Nudus, & inuestis figulo suo consistit. Tertull. de pall. cap. 3.] Vbi de Adamo loquitur. Item puerum denotat.

Tradidit inuestem rectorem fortè Magistris,
Vt puer indocilis librorum disceret artes.

De Sancto Chrysanto puero cecinit Aldhelmus: & in eodem sensu vsus est S. Felix Papa in eius decretal. vbi de pœnitentia pueris imponenda ait: [Pueris autem, quibus, quòd adhuc inuestes sunt &c.] Synonimum huius vocabuli. Vide *Vestiteps*.

INVESTIO, *Inuestitor*, & *Inuestitura*, FR. possessionem trado. [Ecclesiæ pro quiete Monachorum à Sanctis Catholicis Episcopis traditæ per Sacerdotes ab eis ordinatos, & inuestitos debeant institui. can. visis litteris. 16. quæst. 2.] & inferius: [Maius enim fuit possessionem dare, quàm inuestituram concedere.] Et mox: [Quomodo possessoris iura cognoscentur, & suarum rerum sibi tributa reddentur, vbi quod suum est, per alterum datur, & cum voluerit auferetur.] Et inferius: [Monachis deinceps omnino licentiam damus suarum Ecclesiarum inuestitores fieri.] Vide *Redinuestio*. Varias cærimonias Antiquorum in inuestituris bonorum. Vide *Fistucus nodatus*.

INVESTITVS. Vide *Indusiatus*.

INVESTITVRÆ ANTIQVORVM, quæ cærimonia solemnizabantur. Vide *Fistucus nodatus*. *Vuarpio*.

INVICEM, quid significet apud antiquos Theologos. Vide *Sineinuicem*.

INVIDI DESCRIPTIO, Vide in dict. *Flamonium*.

INVITATORIANVS, Officiales Monachorum Cistercienslum, qui curam habebat intonandi in choro. Item *Subinuitatorianus*, ad quem defectu primi Choristæ intonare pertinebat, seu secundariò intonabat.

INVITATORIVM, antiphona, quæ replicatur ad psalmum *Venite exultemus*, qua inuitatur populus ad adorandum Deum. In officio Mozarabico appellatur *Sonus*. In regulis monasticis denominatur *Versus aperitionis*, siuè *Responsorium hortationis*. Vide *Versus aperitionis*. Et in nonnullis peruetustis cæremonialibus vocatur *Antiphona inuitatoria*. Igitur in triduo hebdomadæ maioris relinquitur, nè vnitè cum iudiaco populo Christum adoremus, quem illi in passione eius illudentes adorabant, ob eandem rationem in festo Epiphaniæ etiam reticetur, vt dictum est in dict. *Epiphania*. Amalarius autem ait cap. 5. de ord. Antiph. quod: [Solet Apostolicus canere in vigilijs, & in Ecclesia S. Mariæ ad Præsepe sine inuitatorio.] Fortassè, quia ibi est idem Christi Præsepe, vt significaretur, quod idem infans ibidem proprio vagitu ad eius adorationem populum inuitet. Inuitatorium in Conuersione S. Pauli, quod incipit *Laudemus Deum nostrum in conuersione &c.* ab Hermanno Contracto compositum fuit:

INVITO. FR. induco. Glossa in cap. 1. extrau. Io XXII. de verbor. signif.

INVXORA, Virginitatis epitheton. [Non tibi sufficit de summo illo inuxoræ Virginitatis gradu, in secundum deliquisse nubendo. Tertull. de exhort. ad castit. cap. 9.] græcam phrasim imitauit ἄγαμον. In aliquibus tamen codicibus mendosè *Iunxere* habetur, quod à Pamelio correctum fuit.

INZAPATI hæretici. Vide *Gazari*.

IOANNIS BAPTISTÆ CAPVT. Vide *Lurar*. *Equites Melitenses*. Eius Missa. Vide *Missa Natiuitatis S. Io* Luminaria in eius festo. Vide *Nedfratres*. Ioannes Euangelista. Vide *Theologus*.

IO. DAMASCENVS. Vide *Chrysorrous. Mansur*.

IOCALIA, res pretiosæ, vt sunt gemmæ, & similia ornamenta, de etymologia huius nominis, quo Latini nunquam vsi sunt, est proinde maxima inter Auctores opinionum diuersitas: sed magis consona mihi videtur Angeli Roccæ sententia, qui à Ioco nomen hoc deducit, quæ à Doctore Io. Francisco. lib. 2. cons. 452. num. 5. confirmatur, qui inquit: [Iocalia dicuntur, quæ ioci,

ac

ac festiuitatis gratia parantur.] FR.puto tamen *Iocalia* à iugulo dici: in quo loco ligantur, & pendent, vt sunt aureæ murenulę, viriolæ, viriæ margaritarum, & aliarum gemmarum fila, catenæ aureæ, torques, & similia, siue à *Iugalitate*, idest, sponsalitio, quia tunc iugalia solent sponsis donari. Vide *Iugalitas. Iugulum*.

IOCISTA, iocularis: [Iocista sæpè iocis intendit. Glossa vet.] Vide *Goliardus*.

IOCVLARIS. Vide *Iocista*.

IORDNAIS aquæ incorruptæ. Vide *Epiphania*.

IOVINIANI. FR. hæretici can. fugerat. & can. si enim. de pœnit. dist. 2. Dicuntur etiam *Iouinianistæ* à Iouiniano Monacho, qui non admittebant differentiam aliquam inter continentiam, & coitum, inter abstinentiam, & crapulam.24. quæst. 3. can. 39.

IOVIS DIES in primitiua Ecclesia celebris. Vide *Feria quinta. Ieiunium*.

IRENÆVS, εἰρηναῖος, pacificus, quietus. *Irenæum* appellatum est quoddam in Bithinia monasterium, ex eo quia remotum à populari strepitu erat. FR.Irenæum pacis studiosum interpretat. Eusebius lib. 5. histor. Eccles.cap.24. in fin.

IRENARCHA, Εἰρηνάρχης, Princeps pacis, nomen Christo Domino adaptatum, quia nos Æterno Patri conciliauit. [Verè princeps pastorum, & irenarcha Christus ab omnibus concorditer habetur. Michael Syngellus.] Erat etiam sæculare officium: [Irenarchæ,qui ad prouinciarum tutelam quietis, ac pacis per singula territoria faciunt stare concordiam, à decurionibus iudicio præsidum prouinciarum idonei nominantur. Codex Iustiniani lib. 10. cap. 75.] FR. incumbebant etiam tales Irenarchæ ad publicas morum disciplinas, & vitia corrigenda l. vlt.§. Irenarchæ. 7. de muneribus, & honoribus. Sed ex abusu deindè propriç auctoritatis Irenarchæ publicę quietis turbatores euadendo, ab Impp.Honorio, & Theodosio abrogati ideo fuerunt, vt in Cod. Theodos. lib. 1. de Irenarch. habetur.Iustinianus verò denuo eos restituit, vt in leg. vnica Cod.de Irenarch.habetur:

IRINGVS. FR. pacis internuntius. [Mittitur igitur Iringus ab Irminfrido cum supplici legatione, & omnibus suis thesauris ad Theodoricum pro pace, ac spontanea deditione,& accedens Iringus, hæc ait, misit tibi quondam tuus propinquus, modo seruus &c. Vvitichindi Monachi hist. Saxonum lib. 1.] dictio quidem ex græco vocab. εἴρειν. quod est nunciare; Vnde *Iris* dictus est arcus cœlestis, quia pluuiæ cessationem nunciat.

Irim de cœlo misit saturnia Iuno.

Virg. 5. Æneid. ex Homero, qui sæpè hac fabula vtitur.

IRRECOGITATIO, aduertentia. [Quasi irrecogitationem excessus sui passa statim se refrœnat, & reuocat. Tertull. de exhortat. ad cast.cap.4.

ISACH. Vide *Senile pignus*.

ISCARIOTHA, patria Iudæ Redemptoris Discipuli, & proditoris, de qua patria varij varia: sed si aduertamus, quod omnes Christi Discipuli ex Galilæa fuerant, rectè non extra eam regionem Iudæ patriam inueniri debet; at cum *Carioth* situata sit in tribu Iudæ. Iosue cap. 15. & *Isch*. hebraicè hominem significet, *Ischarioth*. rectè homo ex Carioth. interpretatur. FR. Odo autem Cluniacensis Abbas in sermone de Magdalena *Scarioth* illum appellat.

ISIDIS Deæ vestigia Romæ per errorem in quodam lapide pro Sancti Angeli vestigijs diù adorata. Vide *Litania*.

ISIDOS PLOCAMON. Vide *Spatalium*.

ISOTYPON. Vide *Antitypon*.

ITALI,nonnullis arabicis vocabulis vtuntur.Vide *Versus Leoninus*.

ITE ENERGVMENI, proferebat Diaconus ante Missæ consecrationem. Vide *Energumenus*.

ITE IN PACE. Vide *Ite Missa est*:

ITE MISSA EST. Verba in fine Missæ, quibus fidelis populus dimittitur; nàm benedictio à Sacerdote non post *Ite missa est*, vt modo fit; sed post communionem dabatur, hinc Alcuinus inquit: [Finitis omnibus adstanti, & obseruanti populo absolutio datur, inclamante Diacono, Ite missa est.de diuin. off.] Quam Cæremoniam à Leone Papa institutam fuisse Radulphus refert: sed antiquior reperitur, in Liturgia, scilicet, Sancti Petri. Dicitur autem in diebus festiuis, quando populus adesse supponitur. In ferialibus verò dicitur *Benedicamus Domino*, quia tunc ferè Ecclesiastici reperiri solent, quibus non fiebat missum, cum ad diuina offitia persoluenda remanere deberent in Ecclesia. Hinc in prima noctis Natiuitatis Missa *Ita missa est* non dicitur, ne populus, qui ad laudes audiendas remanere debet, dimittatur: [In prima Missa Natalis Domini non debet dici Ite missa est, nè videatur populus licentiam habere redeundi. Io. Beleth. cap. 49. Rat diuin. off.] qui Auctor floruit circa annum 1153. Tempore autem aduentus, & à septuagesima vsque ad Sabbatum Sanctum ratione mœstitię non dicitur, licet sit populi concursus. In antiquis græcis liturgijs similis dimissio reperitur, vbi Diaconus hæc verba proferebat ἀπολύεσθε ἐν εἰρήνῃ, idest, *Ite in pace*, quæ verba dimissionem denotant Apostolis ab angelis factam, quando illi post Ascensionem Redemptoris stabant admirantes in Cœlum;

ITINERARIA TABVLA. Vide *Altare*.

ITINERARIVM. Vide *Hodeporicum*.

ITINERO, iter facio. [Itinerantibus per desertum ad viam trium dierum. Petrus Cellen.lib.3. cap. 4.

IVBE DOMNE &c. petitio benedictionis antè lectionem offitij diuini, vbi verbum *Iube* non pręcipere; sed velle significare ait Nonnus Marcellus cap. 4. Quando Sacerdos priuatim celebrat, & secretè petit benedictionem antè Euangelium, quia eam à Deo postulat, debet dicere

re *Iube Domne*. Gauant, tom. 1. sect. 5. cap. 11. Similiter faciet Papa quãdo in Cappella matutinalem lectionem canit, cui nemo respondere debet in precatione benedictionis, idemque Episcopis fit. Cærem. Episc. lib. 2. cap. 7. sed non cæteris superioribus, vt in suo cærimoniali asseruit Gastaldus, qui contradicitur à Gauanto. loc. cit. num. 4. Reliqua. Vide in dictione *Domnus*.

IVBILATE, quando in matutino relinquatur. Vide *Matutinum*.

IVBILÆVM, ex voce hebraica *Iobel*, idest cornu, quo promulgabatur Iubilæi annus, ità Liranus, R. Salomon in cap. 25. leuit. Alij tamen etymon à *Iebul*, idest, germen trahunt; nàm per totum Iubilei annum inter Hebræos non colebatur terra; sed præcedenti anno miraculosè dupliciter germinabant campi. Iosephus verò Hebræus lib. 3. antiq. cap. 10. existimat deriuari à *Iobel*, quod significat libertatem, seu remissionem, quia in anno Iubilæi in libertatem remittebantur mancipia, restituebantur possessiones emptæ, cancellabantur obligationum contractus: hodie tamen spiritualiter in Ecclesia celebratur, Iubilæum à Bonifatio VIII. quolibet sæculi fine institutum de anno 1300. sed à Clemente VI. de anno 1450. ad instar Iubilæi antiqui testamenti quolibet semisæculo reductum, & ab Vrbano VI. ad annos triginta tres limitatum, tandem Sixtus IV. de anno 1474. humanę vitæ breuitatem considerans, ad terminum quinque lustrorum stabiliuit, sicut semper postea vsque ad nostra tempora obseruatum fuit. Quo ad causã institutionis Iubilæi nõ eam fuisse dicimus, quam aliqui dixere, vt nempè, synagoga imitaretur; sed potius quia semper Pontifices vanas obseruationes Gentilium in sacras cæremonias erga Dei cultum conuertere conati sunt, ideo ad tollendum superstitiosum Romanorum sæcularem annum, annum Sanctum indulgentijs Romani Pontifices instituerunt. FR. Non videtur circa rei materiam Iubilæi de anno 1650. popularem concursum, deuotionẽ, & cæremonias ex Christophori Ranzouij relatione hic describere, quæ fuerũt suę ad fidẽ cõuersionis causa; sic enim ille in epistola ad Georgium Calixtum hæreticum licet eruditum scripserat, quæ impressa fuit Romæ per hæredes Ludouici Grignani anno 1651. vbi pag. 7. ita loquitur: [Atque istam tunc coniecturam minime me fefellisse abundè deinceps Catholicorum hominum vsu, & conuersatione expertus sum; maximè cum ad Vrbem accessissem. Nàm vbi tu superstitionibus, nugis, & nouitatibus me offensum iri existimasti, ibi inspirato, planeque admirando spectaculo vniuersa Catholicæ Ecclesiæ facies antiquæ pietatis sanctitatisque plena oculis, animoque meo sese aperuit, in ipso Iubilæi anno, quod Innocentius X. Pont. Max. Orbi Christiano indixerat. Vidi enim solemni supplicationis ritu, ad Basilicam Vaticanam procedentes numerosissimas infantium scholas, agmina Monachorum, & Religiosorum hominum sodalitia, inde Collegia diuersa Clericorum, & Ecclesiarum presbyteria. Clerum suum sequebatur Pontifex, veneranda Episcoporum corona circumfusus. Hunc populi Christiani Ducem, & Antistitem supremum immensa fidelium turba sequebatur, eo animi ardore, vt Cœlum ipsum expugnaturi, manuque violenta directuri viderentur, homines plerique omnes sacco tantum, & cilicio tecti, & scipione viatorio armati. Vbi in porticum ad limen Ecclesię peruentum, Pontifex in genua prouolutus, cum, oratione super plebem data, misericordiam diuinam implorasset, occlusas valuas non tam aperiens, quàm diruens, primus templum ingreditur, rectaque pergit ad altare, preces solemnes inchoaturus. Interim non sinè stupore spectaui, quo impetu populus ille ingens in Ecclesiam irrueret, limina certatim exosculantes, genibusque perreptantes; templum ingressi pars in terram proni, totoque prostrati corpore, pars B. Petri, vt vocant, confessioni, & Altaribus prouoluti lacrymas, precesque funderent; & ad misericordiam Dei extorquendã; non tàm pectus palmis, quàm Cœlum ipsum inuidia tunderent. Hęc fateor noua tùm visa mihi, cui nihil simile apud nostros antea obseruatum, vbi homines ad orationem genuflexi nõ nisi in sepulcrorum memorijs picti, sculptiuè conspiciuntur. Sed nouitas illa clarissimum antiquæ sanctitatis indicium mihi præbuit; vnde Ecclesiam etiam nunc vitali vigore Spiritus Sancti vegetari, regique certò perspicerem. Eaque in sententia magis confirmatus sum, vbi populum illum agmine immenso, & continua serie cæteras Ecclesias precibus stationibusque præstitutas obuentum vidi, supplicationibus interim, & litanijs suo quoque ordine; sed vno coniunctoque pietatis certamine diuinam opem exposcentes. Tum verò perspexi quanta pietatis æmulatione peregrini ad Vrbem confluentes, & publicis Ecclesiæ, & suæ quique nationis priuatis hospitijs excipiantur; ad hæc quo studio, curaque foueantur ægroti, quod fidem propemodum excedit. In tanto populorum, & nationum numero facilè perspexi, quod Catholica Ecclesia à sectis, factionibusque priuatis distet, cum hic omnes gentes, omnesque linguæ vnius fidei, & charitatis vinculo socientur &c.] At re vera de recenti Iubilæi portento memoriæ nunquam proditum fuit, vbi supra quàm quod facilè credi posset, tot Romipetarum myriades concurrere visum est; vt dubitari queat an triumphantis Vrbis tempore intra sui mœnia tam ingens populorum numerus annuatim confluxerit; & quod sanè spectandum in hoc vltimo Iubilæo magis dignum fuit, indefessa, nempè, piarum sodalitatum Hospitalitas, deuotaque Sacras Basilicas lustrantium modestia, cum diuinarum laudum frequentatione, ac prodigio-

digiosa Sanctissimi Patris nostri Clementis X. prouidentia in victualium abundantia, securitatis viatico, pacisque vinculo, qui tandem omnibus proficiscentibus dimissoriale benedictionem largiendo spiritualiter lætificauit, adeo vt ipsimet Heretici, qui curiositatis gratia in magna copia huc accesserant, in Catholicæ Ecclesiæ gremio genus Dei electum, Regale Sacerdotium, populumque acquisitionis verè reperiri, liberè fassi sunt.

IVBILÆVS, sic appellatus est S. Remigius Rhemensis Archiepisc. quia XCVI. annis vixerat, ac propè sæculi ad ætatem peruenerat. Flodoard. lib. 1. hist. Rhemen cap. 17.

IVBILATIO, seu *Iubilus* ab aliquibus appellatur sequentia, quæ post epistolam in aliquibus festiuitatibus canitur.

IVCVNDOR, delector. [Quotidie autem iucundabar ante faciem eius. Lactantius. lib. 4. cap. 6.] FR. [Iucundabitur in filijs. Eccl. cap. 3. Non iucundabitur in bonis. Ibid. cap. 14. Ne iucunderis in filijs impijs. Ibid. cap. 16. Qui iucundatur in malitia. Ibid. cap 19. Qui iucundatur in filijs. Ibid. cap. 25. Et inhabitatores terrarum gaudebunt super illos, & iucundabuntur. Apocalyp. cap. 11.

IVDÆVS. Vide *Hebræus*.

IVDAS. Vide *Iscariotha*.

IVDEX. Vide *Cognitores*. *Ministralis*. FR. in italicis Rebuspublicis Iudex *Potestas* dicitur. [Florentina potestas &c. definitiuam sententiam promulgauit. in lib 2. decretal. de iudicijs cap. 21. Vulneratum iuuenem Potestati Vincentiæ tradiderunt. lib. 5. decretal tit. 12. cap 19.] & hic Potestas declinatur [Vnde Præfatus Potestas &c. in eod. cap. 19.] In Sabaudia *Consules Iustitiæ* denominabantur [Si verò Consules iustitiæ, tanquam merito suspecti, fuerint recusati. lib. 2. decretal. de foro compet. cap. 10.] Vbi Episcopo Vercellensi Innocentius III. scribit. Item *Iudices* appellabantur Consules artiũ. [Venienti Romam Carolo, Pontifex obuios, qui deducerent, misit clerum, & romanos ciues, quos miror Bibliothecarium fuisse triginta millia iudices affirmare: quamquam non ea tunc fuit, quam nostra haber ætas consuetudo, vt soli iuris ciuilis doctrinæ addicti iudices dicerentur; sed eo nomine appellatos fuisse inuenio omnes, qui à fabrilibus vilioris exercitij opificijs temperantes, siuè magistratibus administrandis, siuè contrahentium adstipulandis conuentionibus, siuè ipso dicendo, interpretandoue iuri erant dediti. Flau Blond. decad. 2. lib. 1.] Sed adhuc intelligentiæ duritia restat; nàm omnes, quos Blondus sub vocabulo iudicum concludit non potuissent ad tam copiosum numerum, nimirum, 30000. ascendere. Plinius enim secundus lib. 6. epist. 33. ait quod Romæ suo æuo omnia vrbana consilia simul, quæ erant quatuor, non amplius, quam centum, & octuaginta Iudices constituebant, sic inquiens: [Sedebant iudices centum, & octuaginta (tot enim quatuor consilijs conscribuntur) ingens vtrinque Aduocatorum &c.] Probabilius ergo erit si cum D. Hieronymo intelligamus iudices esse presbyteros. 2. quæst. 7. can. non omnes Episcopi. Vbi Iudices à Daniele damnati presbyteri appellantur. Sic de eisdem Lucifer Calarit. [Venerunt duo presbyteri pleni iniqua mente aduersus Susannam, vt mortificarent eã. lib. 2.] Iudices cleri, & Iudices militiæ reperiuntur apud eundem Anastasium Biblioth. in Hadriano, quorum primi Ecclesiæ Primates, secundi militiæ optimates erant, & 30000. Romanos Iudices Senatores intelligit Camillus Peregrinus de Princip. Longobar. in Castigat. ad Falconem Beneuent. pag. 150. & 152. Puto tamen illum Anastasij locum curiales significare, vt habetur in quadam Bulla Syluestri Papæ II. nempè. [Post hæc autem idem Reuerendissimus Papa cum Romanis iudicibus decreuit. Bullar. Casin. tom. 2. constit. 72.] Item Consultores dicuntur Iudices. Cæterum Iudices Sacri Palatij octo subscribuntur in constit. 61. tom. 2. Bullar. Casinen. Item imperiales Iudices alij Spectabiles erant, alij Illustres. can. anteriorum. 2. quæst. 6. Vbi sunt plures Iudices, seù Arbitri, vnus pro omnibus numero singulari, respondere potest. Vide *Singularis forma verborum*. Iudex ad quid incumbere debeat ante sententiã. Vide *Rimor*. Vide *Centenarius*. *Iudicium*. *Sagi baro*. *Sculdascio*.

IVDEX COMPVRGATIONIS. FR. dicitur Iudex delegatus ad cogendum aliquem canonicè se purgare ab imputato delicto, qui & *Compurgatores* dicebantur. Vide *Iuramentum*. *Purgator*. *Iudicium peregrinum*.

IVDIX PEDANEVS. FR. [Nunquid non præfatæ Ecclesiæ derogatur honori, si ipsam oporteat nunc in foro ecclesiastico, nunc in sæculari, & interdum quoque coram pedaneis iudicibus, & plerumque pro rebus paruis, & vilibus litigare? in Extrau. Io: XXII. cap. 3. de verb significat.] Pedaneus enim est Iudex, qui pro rebus vilibns, & paruis iudicandis constituitur. C. de pedaneis iudicibus per totum, & præcipuè in l. vltima. In Melita *Iudex idiota* appellatur.

IVDICATVS. FR. Iudicis officium. [Iudicatus, & tabellionatus officijs se nouerint esse priuatos de elect. in sexto cap. 17.] Item sumitur pro arbitrio, & voluntate. [Hanc enim chartulam iudicati mei, & ordinationis meæ Ioanni notario &c. Ad scribendum dedi atque rogaui; in qua subtus confirmans, testibusque obtuli roborandum: vnde dues (*sic*) chartules iudicati vno tenore scriptæ sunt (*sic*) In donatione Monast. Thealdus Marchio Matildis Comitissę auus Bullar. Casin. tom. 2. constit. 73.

IVDICIARIA. FR. districtum, in quo extenditur Iudicis iurisdictio l. & hoc. de exercitalibus. Vide *Iustitiaria*.

IVDI-

IVDICIVM DEI, & Ecclesiæ quomodo differant. Vide *Ecclesia*.

IVDICIVM FORENSE. FR. est illud, quod constat ex quatuor personis, idest, electo Iudice, idoneo accusatore, congruo defensore, & legitimis testibus. Iudices autem debent vti æquitate, testes veritate, accusatores intentionẽ ad amplificandam causam, defensores ad illam minuendam. can. nullus vnquam. 4. quæst. 4.

IVDICIVM DE PLANO. FR. quid sit, in Clementina cap. 2. de verb. signif. his verbis declaratur: [Sæpè contingit, quod causam committimus & in earum aliquibus simpliciter, & de plano ac sine strepitu, figura iudicij procedi mandamus &c. Nos autem dubitationẽ huiusmodi (quantum nobis est possibile) decidere cupientes &c. Sancimus, vt iudex cui taliter causam committimus, necessariò libellum non exigat, litis contestationem non postulet, in tempore etiam feriarum ob necessitates hominum indultarum à iure procedere valeat; amputet dilationum materiam &c.] Vide de *Plano causam cognoscere*.

IVDICIVM PEREGRINVM. FR. erat duellum. Vide *Duellum*. Dicebatur *Purgatio vulgaris*, idest, sæcularis; sic etiam iudicium peregrinum ad differentiam iudicij ecclesiastici nuncupabatur. Vide *Iudex compurgationis*. *Missa iudicij*. *Palea*. §. Sed huic digressioni. Glossa tamen sibi contradicit; nam in can. priuilegia. 25. quæst. 2. benè exponit esse ferri candentis; sed in cap. 8. lib. 5. decretal. tit. 34. §. peregrina iudicia. aliter exponit. Vide *Iuramentum*.

IVGALITAS, matrimonialis societas, & coniunctio. [Iugalitas, quæ ad propagandam posteris sobolem, & liberorum procreandorum gratia licitis connubij nexibus traditur. Aldhelm. de virg. cap. 4.

IVGALIS, consors, de viro in suo Regist. lib. 1. cap. 17. D. Greg. sic ait. [Felicem iugalem suum hæredem instituisse.] Et de vxore in Synodo Valent. [Dominus Rex, vel supra nuncupata iugalis sua.

IVGES, par [Et iuges suos, hoc est, corpus, & animam vulnerabit. S. Maximus. hom. 10.

IVGVLVM. Vide *Iocalia*. Anastasius in Nicolao. [Iugulum de auro mundissimo fecit in confessione ipsius Basilicæ, pensans libras duas.

IVGVM dicitur velum professionis. Vide *Velum professionis*.

IVLIANVS APOSTATA, quando in Ecclesiam Christianorum interueniebat. Vide *Anagnosta*. *Epiphania*. Cętera Vide *Labarum*. *Misopogon*. *Thurifico*.

IVNCARICVM. FR. pagus propè montem Casinum, qui adhuc nomen retinet. Bullar. Casin. tom. 2. const. 182. num. 2.

IVNCITA. FR. conterminatio. Bullar. Casinen. tom. 2. constit. 74.

IVNCVS. Vide *Sparta*. *Eriophoron*.

IVNIOR, nedum quo ad ætatem inferior; sed etiã quo ad gradum intelligitur: sicut è contra de senioribus dicitur. [A iunioribus Ecclesiæ iussit bannos exigi pro eo quod in exercitu non ambulassent. Gregor. Turonen. lib. 5. cap. 26.] Et de vtrisque dicitur. [Vt primo omnium seniores se ipsos de ebrietate caueant, & eorum iunioribus exemplum bonum sobrietatis ostendant. In capitul. Caroli Magni.

IVNIORATVS, minoratus, seu minoritas. [Super hæc dedimus iunioratum Ecclesiæ de Poutegodonis cum omnibus hominibus nostris. Iuo Carnoten. epist. 286.

IVPANVS, titulus dignitatis in Regno Seruiæ, qui solebat secundogenito Regis tradi: [Vt videre est ex litteris Stephani eius filij Magni Iupani Seruiæ, in vita S. Sabæ Episc.] FR. inter Innoc. III. epistolas reperitur quædam Magno Iupano Seruiæ missam, quæ est epist. 167. lib. 2. Vide Ioannem Lucium in eius hist. de Tragur.

IVPPITER. Vide *Thur*.

IVRAMENTVM. FR. non est obligatorium contra bonos mores. de regul. iur. in sexto. regul. 58. item *Iuramentum* pro confessione accipitur aliquando. can. & iurabunt. 22. quæst. 1. *Iurare ad arma sacrata*, idest, per instrumenta Sacrificij, sicut in dict. *Arma Sacerdotalia* dictum est, de quo modo loquendi in l. si qualiscumque causa, & ibi glossa, & l. si contigerit. qualiter quis se defendere debeat. Sacerdotes iurare non debent; sed vice iuramenti per sanctam consecrationem interrogentur, & interrogatus sub hac formula iuramenti respondere debet: [Illum testem profero, cui nuda sunt omnia. can. si quis presbyter, & can. presbyter, vel quilibet Sacerdos. 2. quæst. 5.] Itaque canonica lex prohibuit iuramentum per purgationem peregrinam can. Mennam. ead. quæst. 5. Vbi sic habetur [Vulgatem denique nulla canonica sanctione fultã legem, feruentis, scilicet, siuè frigidæ aquæ ignitique ferri contactum, aut cuiuslibet popularis inuentionis, (quia fabricante hæc sunt omnino ficta inuidia) nec ipsum exhibere, nec aliquo modo te volumus postulare: imò apostolica auctoritate prohibemus firmissimè.] & Anacletus in can. priuilegia. 25. quæst. 2. ait. [Peregrina submouemus iudicia.] Quod Glossa exponit: [Idest, ferri candentis] de quo etiam cap. 9. lib. 3. decretal. tit. 50. & in can. dilecti filij. lib. 5. decretal. de purgatione vulgari. Vide *Purgatio vulgaris*. *Duellum*. *Iudicium peregrinum*. Licet Palea (& fortassè apocryphè) dicat, quod Conc. Tribueriense decreuerat, quod qui ingenuus non erat feruenti aqua, vel candenti ferro se expurgaret. §. Nobilis homo. 2. quæst. 5. igitur canonicum iuramentum iudicium, seu purgatio explicatur in cap. 5. & 16. lib. 5. decretal. tit. 34. Vide *Professio*. Landulfum in dict. *Septimum*.

IVRARE PER CRVCEM. Vide *Stauropata*.

IVRARE PER DEOS. Vide *Dÿ*.

IVRARE SVPER LAPIDEM FALSVM. FR. exponit

ponit Glossa [Fortè coopertum ab adnersario, vt credantur esse euangelia. in can. ecce. 22. quæst. 5.

IVRARE, in quibus diebus non licet. FR. Vide can. decreuit. 22. quæst. 2. Tandem qui iutar superiori suo sex semper in memoria debet habere. [Incolume, tutum, honestum, vtile, facile, & possibile.can.de forma 22 quæst. 5.

IVRATORIVS. FR. [Præter iuratoriam cautionem. in decretal. de præsumptionibus. cap. 14.

IVRIDICINA, iurisdictio. [Idem Cato iuridicinæ suæ tempore humerum exertus, haud minus palliato habitu Græcus fuit. Tertull. de pall.c 3.

IVRITHEVM. Vide *Colatum*.

IVRNALE, campus in vnico die arabilis. [Vno iurnali in terra arabili. In vita S.Lugder.Episc.] Vide *Gerbida*. *Zerbolaris*.

IVRVLENTIA. FR. iuris coctionis abundantia: [Arguunt nos, quod etiam xerophagias obseruemus, siccantes cibum ab omni carne, & omni iurulentia.Tertull.de ieiunio.

IVS. FR. liquor eorum, quæ coquuntur. Quare quidam perperàm verba illa in librum Iudicū cap.6. num.19. *Ius carnis* iurisdictionem carnis interpretatus est, quod non nisi carnis liquorem significat. Sic in eodem capite num. 20. [Ius desuper defunde] Et in Isaia cap.65.nu.4. [Ius profanum in vasis,] Quo vocabulo vsi sunt Latini. [Cancri marini decocti ius contra dorychnium efficax habetur. Plin. lib. 32. cap.5.] Dorychnium enim venenosa planta est. [Medici curationem non probo, ius tibi dandum non fuit.Cicero.lib.16. epist 6] Hinc *Iusculum* diminutiuum, quando, scilicet, ius maxima decoctione minuitur, & consumitur, quod Itali *Brodetto* vocant. [Iusculum frigidum sorbere, Cato de re rustica cap.156.

IVSCELLVM, idem, quod iusculum: [Propter te hęc iuscella patani. Gregor.Turon.lib.1. histor. cap.18.] Vide *Ius*.

IVSSORIVM, præceptum. [Iussorium vestrum accepimus vna cum exemplari de litteris Domni Sulpitij, vbi Domnus innotuit, quod iustum placitum de ista Synodo fratet vester Domnus Sulpitius visus est immutasse. Paulin. epist. ad Desider.

IVSTA. Vide *Iustitia*.

IVSTINIANVS IMP. Vide *Analphabetus*. *Pandecta*. Item dictus est *Chalcedoniensis*, & quare. Vide *Melchita*. Iustiniani corona in incendio deperdita,& post aliquod tempus inuenta. Vide *Septimum*. Iustinianus II. Imp. Vide *Rhinotmetus*.

IVSTITIA, vinarium vas. [Apto pede tornavascua vinaria, quæ iustitias vocant, vel similia concauare, & componere tenta. Petrus Cluniacen. lib.1. cap. 20. Statutum est, vt non in vasis illis vinarijs, quæ iustitiæ vocantur, sicut olim facere cogebantur; sed proprijs scyphis vnusquisque bibat eo tempore, quo post nonam ad potum fratres pergere solent. Idem in regula Cluniacen.] Item hoc vas *Iusta* etiam appellatur: [Tres quotidie panes, & quatuor vini iustas. Andreas Quercetanus. Vide *Misericordia*.

IVSTITIARIVS. FR. Iustitiæ Præses: [A regio iustitiario capti fuerunt, 3. decretal.tit.21. cap.5. Vt Iustitiarius eorum fiat, clericorum quisquis exercere præsumat, Ibidem.tit.50.cap.4.] Vide *Quæstionarius*.

IVSTITIARIA. FR. Vide supra *Iudiciaria*. [Episcopus Dunelmensis habuit iustitiariam à magno flumine, vsque ad Scotorum mare. Matth. Paris, an.1188.

IVSTRA. Vide *Torneamentum*.

IVSVM, infra. [Apud Ligonas Natale SS. geminorum Speusippi, Eleusippi, & Meleusippi, qui ligatis manibus sursum, & pedibus iusum &c. In martyrol. Adonis. 17. Ianuar.] Siculi solent hoc vocabulo vti, *Iuso*, & *Suso*, pro infra, & Sursum. Vide *Susum*.

K

ABALA, hebraicum, seù Syriacum nomen à *Kabil*, idest, occursus, congruentia, assimilatio; accipitur pro illa symbolica scientia, per quam aliquod vocabulum cum altero, seù per numerationes arithmeticas aliquid aliud mysticè designatur. Hanc scientiam fertur ab Angelis Adamo traditam, successiuè ad posteros peruenisse, quæ tantum inter Patriarchas, & antiquos Dei amicos conseruabatur, nec vulgo communicabatur; sed ea abusus fuit Cham Noëmi filius, qui Ægyptios eam superstitiosè docuit, veluti in idolatriæ cultu, in hieroglyphicis atq. Esdram de vetis patrū traditionibus in hac scientia tractatū reassumpsisse dicitur, veritus nè ob continuas populi electi captiuitates inter Idolatras recta traditio superstitionibus denuò corrumperetur, sicut recentes Hebræos abijsse videmus, quorum Rabbini veras iàm traditiones fabulosis narrationibus, & superstitiosis obseruationibus deprauarunt Hodiè tamen per scientiam Kabalæ solet tantum intelligi numerica productio, quæ ex dictionum litteris extrahitur, & dum Catholicæ discipli-

sciplinæ terminos non excedat, ab Ecclesia toleratur, adi Bullam Clementis VIII. sub data pridie Kalend. Martij MDXCII. pontificatus sui anno II. Itaque ex permissa Kabala profundissima mysteria colliguntur, vt habetur in Apocalyp.cap.13.in quo per numeros Antichristi nomen exprimitur, inquiens: [Numerus eius sexcenti sexaginta sex,] sic etiam Sybilla per numeros nomen futuri Messiæ expresserat, idest, Ἰησοῦς, Iesus; nam Iota valet decem, Ita octo, Sigma 200. Omicron 70. Ypsilon 400. quæ faciunt summam 888. per quem numerum ipsa Sybilla loquuta fuit. Vide *Mammona. Sadducæus*.

KALENDÆ. Vide *Neomenia*.

KALENDARIVM, cuiuslibet mensis Sanctorum nota, quod Radulfus *Matriculam Sanctorum* appellauit, [Ne obliuiscatis Kalendarium in epistola S.Pacomij ad Cornelium Archiman. dritam apud Gennadium.] Vide *Calendarium*.

KALENDATICVM. FR. impositio quædam: [Dimittimus, & condonamus vobis ea omnia, quæ nos, & prædecessores nostri Normandi circa Beneuentanam Ciuitatem habuerunt fidentias subscriptas, videlicet, denariorum, redditus, salutes, angarias, terraticum, herbaticum, carnaticum, kalendaticum, vinum, oliuas, releuum &c. apud Falconem Beneuent. in chron.ad ann. 1137.

KALENDATIM, menstruatim, In quolibet mense, [Vbi kalendatim diuersas species erogat. In Vita S.Gregorij Papæ cap.26.

KALIPHI. Vide *Amiras*.

KANNA, cyathus, [Comes argenteam kannam emerat.in vita S.Caroli Comitis] vox quidem Germanica, & Belgica.

KATAPAPA, sic cognominatus fuit Guilbertus Antipapa in chronica Casinen. lib. 3. cap. 70. qui nomen Clementis sumpserat. Igitur hoc vocabulum aliqui ex græco *Sub Papam* interpretantur, & nefarie Lauretus eiusdem Chronicæ mendax commentator *Beatum Papam* interpretatus est. Sed rectius Angelus de Nuce olim Casinensis Abbas, hodie meritissimus Rosanensis Archiepiscopus ad notas eiusdem chronicæ *Kacopapam* legendum censuit, in sequentium ipsius Chronicæ verborum coniectura innixus, vbi de eodem pseudoclemente dicitur, sic: [Idem vero Guilbertus, qui multò rectiùs Papa demens, quam Papa Clemens dici debuit] FR. legendum vt in priori modo: nam *Kata* græcè significat etiam contra, aduersus.

KATIPANVS. Vide *Catipanus*.

KNEZ, & *Knezi*. Vide *Satnicus*.

KYRIACA. Vide *Cyriaca*.

KYRIACHI. Vide *Cyriacha*.

KYRIE ELEISON, ex græco Κύριε ἐλέησον, idest, *Domine miserere*, quæ crebrò in græcorum Missa, & alijs diuinis offitijs replicantur: sic etiam in Missa Ambrosiana. In Ecclesia autem Latina introductæ sunt hæ preces à S. Siluestro; sed intermissæ, deinde à D. Gregorio renouatæ sunt, vt ipsemet ad Ioannem Syracusanum Episcopum epist. 63. lib.7. scribens, excusatur ab imposita sibi calumnia, quod ipse, nempè, fuerat græcorum ritum in Ecclesia Latina introductor: nam centum, & quinquaginta annis ante ipsum per totam Italiam erant in vsu. Vide Bellarm. lib. 2. de Missa cap.16. Dicuntur ergo ter Patri, ter Filio, terque Spiritui Sancto. Innocent. III. lib.2. cap.19. & D. Th. 3. part. quæst. 83. art. 4. Quibus Sacerdos ante orationes postulat a Deo eius Diuinam misericordiam, vt apud illum dignus efficiatur pro populo Christiano intercessor. In Anglicana autem Ecclesia cœpit cani *Kyrie eleison* anno nostræ salutis millesimo, quando Dunstanus Episcopus Missam celebraturus, somno sopitus, & in extasi raptus audiuit Angelos Sanctissimæ Triadi has easdem preces canere. Vincentius Bellouac. lib. 24. Specul. historial. cap. 85. FR. Dunstanus Episcopus Dorouernensis, seu Cantuariensis, quod idem est. Baron. an.971. nu.1. obijt secundum eundem Baron. anno 988. ibidem num.3. :||: Solebant Gentiles aliqua verba superstitiosè pronunciare, quando infundebant in dolijs vinum, mensuras, nempe, numerando, in principio numeri non dicebant vnum; sed *Multa*; ita refert Varro de lingua latina lib. 4. fortasse multa fortunę bona implorantes, quare Christiani, vt Gentilium vitijs piè se opponerentur, in principio numerandi solebant *Kyrie eleison* proferre, vt refert Balsa. in can.62. Synod. 6. in Trull. vbi ait: [Et quod Agrestes frequentius dicant in vnaquaque ferè mensura Kyrie eleison] In nostra verò ætate Christiani numerando, ad trigesimum numerum peruenientes, solent pronunciare verba *In nomine Domini*, seù *In Bonum*, quod in detestationem triginta denariorum Iudæ introductum fuisse autumat Menochius in eius storeis parte 3.-centur.6. cap.44. FR. Kyrie eleison etiam acclamationum synodalium signum erat: [Vniuersa synodus surgens acclamauit: Vt ità fiat, rogamus. Dictum est octies &c. Exaudi Chiste (*idest, Christe eleison*) Symmacho Papæ vita, (*nempe, viuat*) Dictum est duodecies. can. in canonibus.16. quæst.1.] Et in gratiarum actione Melitenses à Saracenorum seruitute per Rogerium Normandum anno 1089. seù vt alij volunt 1090. liberati, liberatori obuiam occurrerunt, vt ait Goffredus Malaterra lib. 4. cap. 7. [Ligno, vel calamis, prout quisque primò inueniebat, compositas cruces in dextris ferentes, Kyrie eleison proclamando.] Monachi Cluniacenses quasdam prosaicas preces canere solebant, quæ incipiunt. [Clemens Rector, Æterne Pater, Immense Eleison. in statutis S. Petri Abb. statuto 74. extant in Biblioth. Cluniac.] :||: In Sabbato Sancto, & Sabbato Pentecost. Missa incipit à *Kyrie eleison*. Vide *Introitus*. Item ab aliquibus Auctoribus dictæ preces *Litania* dicuntur, quia

quia græcè κυριε preces significat. FR. Romæ in processionibus canebatur centies Kyrieleison, centies Christeeleison,& iterum centies Kyrie eleison. Auctores penès Floravant. Martinellum in eius Roma Sac. pag. 157. Ad Kyrieleison neuma canebatur. Vide *Neuma*. Kyrieleison loco Deus in Adiutorium dicebatur tempore paschali. Vide *Vespera*. Cætera. Vide *Rogus Dei*.

KYRILIES FR. adiectiuũ, idest, preces Kyrie eleison. [Peractis ritè Missarum solemnijs fit lætitia ab omnibus clericis hymnum concinentibus, signaque compulsantibus: laicis verò Kyrilies celebrantibus. In Vita S.Berlendis Virg. belgicæ 3. Februarij.

KYRION MEGAN, denominabatur Princeps Bœotiæ, & Thebarum. Vide *Dapifer*.

KYRUS. Vide *Dominus*.

ABANDAGO, vox quidem obscura apud Luciferum Caralitanum; sed ex eius verbis instrumentum dilaniandi fuisse colligitur, qui sic inquit in eius tractatu, vbi deberi mori pro Dei Filio probat: [An ad palum me, an ad crucem alliges, igne torreas, an viuum humo condas, saxo præcipites, an in maria mergas, labandagine magnis viribus conatus vno vastissimo ictu longè à me meum caput excutias, an in omni subtilitate subtilior sagitta diutissimè figens in meo corpore ludas, centum millia licet formas pœnarum credulitas tua faciat.] Fortasse genus balistæ fuerat, quam adhuc Hispani *Bandoge*, siue *Bandoque* appellant. FR. in aliquibus codicibus *Labadagine* legitur. An à *Labeda* idest, forcipe. Vide *Forceps*.

LABARUM, vexillum militare, quo Constantinus Imp. vsus est in exercitu, erat hasta longa, cui alia transuersa coniungebatur, ex qua pendebat velum, & in eo hi aurei characteres depingebantur, qui aliquando in culmine hastæ ponebantur, & in velo erat Imperatoris effigies; significabant autem hæ græcæ litteræ Christum. Vide *Christus*

Ante tamen Constantinum reperiebatur Cantabrum. FR. de quo Baron. an.312. num. 33. & 34. 35.& 36. Vide *Cantabrum*. Item *Alabarum* fusum dicebatur. Vide Calepinum in hac dictione ;||: De labaro Prudentius lib. 1. contra Symmachum in tit. de Cruce sic cecinit.

Christus purpureum gemmanti textus in auro
Signabat labarum. Clypeorum insignia Christus.
Scripserat. Ardebat summis Crux addita cristis.

Gretserius tamen lib.2. de Cruce cap.38. tom.1. affert numismata Ptolemęi Ægyptij Regis, quod in Biblioth. Ingolstadij se vidisse testatur cũ labaro, & littera prædicta, quæ ipse Gretserius χρηστὸς exponit, idest, vnctus, & consequenter, lenis, mitis, clemens, benignus, allusiuè ad boni Principis qualitates referri ait, quibus signis prudenter vsus est Constantinus ex Antiquorum more, ne quid inter Gentiles innouaret; sed cum applicatione ad Christum Redemptorem. FR. non benè fortasse aduertit Gretserius cuius Ptolemæi memoratum numisma esset: nàm nemo Antiquorum de eo signo antè Magnum Constantinum mentionem fecit vnquam, & multo minus in Ptolemæis Ægyptiorum Regibus: posset quidem esse hoc numisma de Ptolemeo Romæ Tyranno, qui temporibus Paschalis II. & Gelasij II. vixerat, de quo Blondus, & Baronius. Vlterius, quod hoc signum à Constantini Christiana pietate adinuentum sit euidentia patet; nàm à Iuliano Apostata in odium Christi huiusmodi signum ex labaro detractum. Baron. an.363. num. 27. & 30. refert, quod temporibus deindè Gratiani Imp. restitutum fuerat. Idem Baron. an. 378. num. 18. Denuò ab Attila Apostatæ Iuliani imitatore detractum fuit. Idem Baron. an.415. num. 59. Igitur index Christianæ Religionis erat ;||: Cæterum quo ad etymologiam, & alia labari documenta. Vide eundem Baron. anno 312 num. 35. & seqq. Adrianus Schenkius etymon ex belgico *Lab-Hair*, idest, panniculus exercitus deducit. FR. Sed mihi magis ad historiam, & originem huius signi accedere videtur Eusebius in Vita Cõstantini lib.2 cap.8. vbi ait, quod *Laborum* signum prius dicebatur; vnde posteà corruptè *Labarum* dictum fuit, vt etiam loc. proximè cit. existimat Baronius. Ac eo magis hoc credere inducor, quia de Sept. Seuero hæc scribit Spartianus: [Iussit deindè signum Tribuno dari Laboremus, quia Pertinax, quando in imperium adscitus est, signum dederat Militemus.] Ac idem refert Dio. Vnde hoc *Laborum* signum, siuè *Labarum* corruptè nomen traxerat ;||: Qui vsus retentus est in processionibus Ecclesiasticorum, in quibus præfertur crux hastata cum velo pendenti, seu panno: clerus enim spiritualem militiam designat. De vexillis ecclesiasticis. Vide *Draconarius*. *Supparum*.

LABEDA. Vide *Forceps*.

LABENA, labecula, lapsus. [Visitatum humani gene-

generis vitium est, vt Beatus Gregorius ait, & labeua peccatum committere, & commissum non confitendo prodere. Burcardus. lib. 19. cap.4.] Mendosè tamen in textu D.Hieronymi epist.113. *Lauina* pro *Labina*, seù rectius *Labena* legitur, vbi inquit: [Cæterum amat Deus hominem, vt artifex fabricam; sed odit mala opera, quibus fabrica vergit in lapsum, & cogitur in lauinam.

LABOR. Vide *Fatigium*.

LABORANTES, Clerici dicebantur, qui sepelien di mortuos curam habebant. [Saluto hypodiaconos, lectores, ianitores, laborantes, exorcistas. S. Ignatius Martyr. epist. 112. ad Antioch.] Item dicuntur *Copiatæ* ex græco *κοπιάω*. Vide Synonima in dict. *Fossarij*.

LABORICVM. FR. fatigatio, labor in abstracto. de verbor. signif. in sexto lib. 5. tit. 12. cap. 3.

LABRA. FR. Parochia, seù vicus, Ægyptiaca vox [Quæcumque Ecclesiæ Alexandrinæ ad catholicam Ecclesiam pertinent, vni subsunt Archiepiscopo; speciatim verò Presbyteri, siuè seniores illis præfecti sunt propter necessitates ecclesiasticas habitatorum suam Ecclesiam, ac colentium, regionumque circumstantium, vel paræciarum, quæ voce patria dicuntur labræ ab ijs, qui Alexandriam colunt. Epiphanius contra Ariomanitas.

LABRATVM, & *Laura'ti* osculū.C.de pub.læt.nunt.

LACCARIVS. FR. puteorum fossor ex græco *λάκκος*, idest, fossa, puteus, vel cauea, seu potius Crustarius.

LACCVS. FR. fossa crustata, seu colatorium, in quo vua calcata in mustum descendit, & non torcular, vt Budæus existimat, vt ex ante dicta etymologia græca patet.

LACEBRA, pro illecebra, vnde cecinit Althelmus.

Qui modo disrumpunt connubia nexa thorum,

Et demunt proprias deuota mente lacebras.

LACERNA, seu *Lacernum*. Vide *Birrum*. *Penula* in fine.

LACORA. FR. lacus. [Lacora, portora, piscationes, per singulas aquas, lacoras, & flumina. Bullar. Casin. tom. 2. const. 20.

LACERTA CHALCIDICA quænam sit, & quare sic appellata. Vide *Seps*.

LACRYMÆ. Vide *Fletobotomia*. *Threni*.

LACTICINIA. Vide *Formaticum*. *Sementina*.

LACTENVS, & *Lactinius*, lacteus. [Intra monasterium interdum soleas accipiebat, frequenter nudis ambulabat, casulam preciosam, vel superbi coloris nec ipse habuit, nec monachos suos habere permisit. Subtus casulam nigello, vel lactinio colore pallio circundatus incessit. In vita S. Fulgentij cap. 18. Tinctura in monasterio nulla fiat nisi, vt supra dictum est, laia, & lactena. In Regula S. Cæsariæ Virg.

LACTORONES, herbæ sic denominatæ, quas edunt pecudes ad augendum lac: [Vnus quidem deferebat nuces, alius lactorones. Ruf. in Vita Patrum lib. 3. num. 200.

LÆTANIA, lætitiæ dies, siuè festiuus: [In lætanijs solemnibus, idest, Natalis S. Ioannis Baptistæ &c. D. Gregor. lib. 4. cap. 54. ad Archiep. Rauennat.] Vbi sequitur numerare reliquas festiuitates, in quibus vti debeat pallio, nec intelligi potest de Litania; nàm ibidem cauetur, nè vti possit pallio extra Ecclesiam, quod si de litanijs diceretur, occasione processionis, vti deberet pallio etiā extra Ecclesiam: *Lætania* igitur à verbo *Lætor* deriuatur.

LÆVA. FR. seditio. [Sed hæc tàm præsentium, quam futurorum auaritiæ, aut nequitiæ obuiantes omnes seditiones, quas læuas dicunt, seu direptiones in cuiuscumque morte, aut electione fieri auctoritate apostolica interdicimus. Bullar. Casin. tom. 3. const. 235. num. 15.

LAGVNCVLA. FR. [Decem enim iugera vinearum facient lagunculam vnam. Isaia cap. 5. num. 10.] idest, paruam lagenam, quæ etiam *Lagunculum* appellatur: [Proinde cum venaberc licebit, & panarium, & lagunculum, sic etiam pugillares feras. Plin. epist. lib. 1. ep. 6. In ijs inuentæ sunt quinque lagunculæ matronarum. Cic. epist. ad Atticum lib. 4.] vbi *Imaguncula* aliqui legendum autumant.

LAICA COMMVNIO. Vide *Communio laica*.

LAICVS. FR. sæcularis, idest, non ecclesiasticus: [Aliud verò genus est Christianorum, vt sunt laici: laos enim græcè est populus latinè. 12. quæst. 1. can. Duo sunt.] Item accipitur *Laicus* pro ecclesiastico conuerso, qui etiam clericus dicitur: [Clerici Deo deuoti, videlicet, conuersi. ibidem] vbi Glossa clericos sæculares, & ordines equitum intelligit. Item laici aliquando dicuntur *Lupi*, & aliquando *Oues*. Glossa in can. Nihil. dist. 83. Item *Laicus religiosus* nonnunquam pro pio sæculari accipitur. Vide *Religiosus*.

LAISVS, crura linea inguinis, terminus legis salicæ tit. 48. FR. vide Glossam Lindēbrogij ad Cod. II. antiq. 1511: & Burgundi *Vn lais* partē vestis curuā dicunt; ac proindè fortitum est vocabulum, quo alicuius rei cessio denotaret, in cuius signū festucam, seu chirothecam in sinum acceptantis in actu donarionis Donatarius proijciebat, sic *Festucam*, seu *Vuantum*, idest, *Guantum* (latinè Chirothecam) *in laisum iactare* dicebatur. [Et ipsi in cuius laisum festucam iactauerit. Marculph. in formular.] vbi diffuse de hac cæremonia agit. Vide *Fistucus-Vverpio*. Ex quo ritu *Laisuerpio*, seu, *Laisuuerpio*, idest, in sinu proijcio dicebatur. [Ipsas villas in supra scriptis locis, nobis voluntario ordine visus est laisuerpisse, & condonasse. Marculf. lib. 1. form. cap. 13.

LAIVS, color naturalis pili caprini. [Tinctura in monasterio nulla fiat, nisi, vt supra dictum est, laia, & lactena. In regul. S. Cæsariæ Virg.] cuius etymologia sumitur à græco *λαῖς*, idest, Caper, ex cuius candido pilo texebantur Monialium vestes.

LA-

prædictas auctoritates expendisse, quod fuit secundus error per me notatus loco supra citato. In sensu verò gladiatorũ loquutus est A. Hirtius de bello Africano inquiens: [Cæsar contra eiusmodi hostium genera copias suas, non vt Imperator exercitum veteranum, victoremque maximis rebus gestis; sed vt lanista tyrones gladiatores condocefacere &c.] Et in eodē sensu Suetonius in Iulio Cæsare ait lib. 1. cap. 26. [Gladiatores notos sicubi infestis spectationibus dimicarent, vi rapiendos, reseruandosque mandabat. Tyrones neque in ludo, neque per lanistas; sed in domibus per equites romanos, ac etiam per Senatores armorum peritos erudiebat.] Et Iul. Capitolinus in Marco Philos. Imp. de eius filio Commodo inquit: [His moribus fuit, quibus nullus lanista, nullus scenicus, nullus harenarius, nullus postremò ex omnium dedecorum, ac scelerum colluuione concretus.] Tertius denique Lipsij error fuit, dum ibidem iniustè his verbis Prudentium reprehendit, nempè: [Pro ipsis gladiatoribus Prudentius vsurpat parum propriè, imò impropriè.] At quis non stuperet de hac incauta lipsiana calumnia contra tam benemeritum Ecclesiæ virum; cuius hymnis illa inoffenso pede in psalmodia vsa est. Quinimò se ipsum lædit, & contradicit Lipsius; nam si antea largo modo lanistam gladiatorem significare asseruerat; quare ergo Prudentium impropriè lanistam pro gladiatore vsurpasse increpat? Sed videamus vtrum rectè, an malè Prudentius hanc vsurpationem adhibuisset. Præbuerat, inquam, libellum Imperatori Symmachus Paganorum defensor contra Christianos, in quo inter alia hæc porrigebantur: [Quanto commodo ærarij vestri Vestalium Virginum prærogatiua detracta est? Sub largissimis Imperatoribus denegatur, quod parcissimi præstiterunt. Honor solus est in illo velut stipendio castitatis, vt vittæ capiti decus faciunt, ità insigne ducitur sacerdotij vacare muneribus &c.] Cui non minus eleganter, quàm neruosè responderat Prudentius lib. 2. contra Symmachum sect. 8. ac præcisè super hoc Vestalium caput. Ostendit primò virtuosam appellari castitatem, quæ in Christianis Virginibus Deo dicatis reperitur, inquiens Versu 146.

Sunt, & Virginibus pulcherrima præmia nostris,
Et pudor, & sancto tectus velamine vultus,
Et priuatus honos, nec nota, & publica forma,
Et raræ, tenuesque epulæ, & mens sobria semper,
Lexque pudicitiæ vitæ cum fine peracta.

Ac deindè contraponendo Vestalium vitia, earum opprobria demonstrat, mitto reliquas sed tantum locum malè criticatum à Lipsio referam, vbi Prudentius Vestalium immodestiam in gladiatorijs spectaculis describit, sic inquiens:

Pilento residens molli, seque ore retecto
Imputat attonitè virgo spectabilis Vrbi,
Indè ad consessum caueæ, pudor almus, & expers
Sanguinis it pietas, hominum visura cruentos
Congressus, mortesque, & vulnera vendita pastu
Spectatura sacris oculis; sed & illa verendis,
Vittarum insignis phaleris, fruiturque lanistis
O tenerum, mitemque animum! consurgit ad ictus,
Et quoties victor ferrum iugulo inserit, illa
Delicias ait esse suas &c.

Vides iam Lector, quàm immeritò sit calumniosus Lipsius in Prudentium, de quo ait ille impropriè vsum fuisse hoc vocabulo *Lanistæ* in sensu gladiatoris; at si de spectaculis sermo eius erat, & gladiatores Lanistæ per eundem Lipsiũ appellantur. Quare eidem Prudentij in eodem sensu vsurpationem parum propriè imò impropriè ibi appositam fuisse ait? Dicitur etiam *Lanista* Gentilium Sacerdos, qui animalia mactat, de quo idem Prudentius lib. 1. contra Symmachum cecinit:

Credere monstra Deos, quos sanguinolentos edendi
Mos iuuat, vt pinguis luco lanietur in alto
Victima, visceribus multa inter vina votandis.

Et Ennodius Ticinen. Episcop. dictione 2. pro dedicatione Basilicę Apostolorum, vbi templũ fuerat Idolorum, inquit: [Hic antè fallacibus dedicata præstigijs, & turpi pecudum cruore perfusa veteres simulacra coluerunt &c. Hic iuuencum exta semiuiuis palpitantia motibus misero inquisitori futura cecinerunt. Hinc fumus sordidis aërem ipsum polluit, sparsus per multa contagijs. Ad vltima hinc mactata per lanistas hostiarum multitudo quicquid Deus est effugauit, dùm farra, sanguis, thura, veruina Idolis exhibentur.] Accipitur item pro Hebræorum Sacerdote, in quo sensu Petrus Blesens. serm. 46. inquit: [Est ergo caro Christi thuribulum aureum, in quo omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ sunt absconditi. Hæc est vrna aurea manna plena, quæ dum peteretur, erat in manibus lanistarũ.] Alludit ad Hebræorum Sacerdotes, de quibus Apostolus ait, in epist. ad Hebr. cap. 9. [Post velamentum autem secundum, tabernaculum, quod dicitur Sancta Sanctorum, aureum habens thuribulum, & arcam testamenti circumtectam ex omni parte auro, in qua vrna aurea habens manna &c. His verò ità compositis: in priori quidem tabernaculo semper introibant Sacerdotes, sacrificiorum officia consummantes &c.] sic per lanistam Sacerdotē hebræum etiam Ennodius præfatus in benedictione 2. cerei intellexit, inquiens: [In virtute tenemus quidquid colorata legis vmbra promiserat.

ferat. Tempus eſt, quo corpora noſtra, vel animæ Redemptori Chriſto feriato mucrone dedicentur, quo ſalus per vulnera non queratur, quo Sacerdotis dextera laniſtæ opus abiuret.] Et clarius in benedictione prima Cerei. [Procul hinc abierit laniſta iudaicus, qui per cicatrices inguinum animas ſibi acquiſitas tot ſolet numerare, quot vulnerat. Chriſti noſtri libamina infucata ſimplicitate complentur, Peragit dedicationem corporis noſtri Crux, vnde confeſſio.] Inſcriptiones igitur ab Auctore in m. ſs. repertę, & ſupra adductę, nempè, *Sacerdos laniſta* nullo modo de Sacerdote Chriſtiano: ſed de hebreo, vel gentili intelligendę ſunt. Ceterum alias inſcriptiones mihi non contigit inuenire, niſi duas apud Gruterum, videlicet [P. Poetillus P. L. Syrus laniſta] pag. 33. num. 1. & [Cn. Mætius Fœlix Laniſta Auguſt. ibid. n. 2.] Vide *Criobolium*.

LANNA. FR. nomen corruptum in vita S. Gildę, corrigi debet *Landa*, ideſt, territorium, à Saxonica voce *Land* in eodem ſignificatu, vnde *Landgrauius*, nempè terrę comes. [Quę inſula vſque in hodiernum diem Lanna Hilduti vocitatur. In prefata vita.

LANOSITAS, lanugo. [Nam & de mari vellera, quę muſcoſę lanoſitatis lautiores conchę comant. Tertull. de pall. cap 3.

LAPIDES. Vide *Asbestos. Chodchod. Chryſoſella, Enidius. Sylenites*. Mercurijs in triuio cumulabantur. Vide *Aceruus Mercurii*.

LAPSANA, agreſtes herbę, ex greco λαψάνη, quod propriè herbarum haſtulam ſignificat: [Lapſana, ideſt, agreſtia olera, & herbas alias preter oleum conſueuerunt edere. In vita S. Palæmonis.

LAPSVS, excipulus, ſeu naſſa, qua piſces capiuntur: in hoc enim inſtrumento facilem piſces habent ingreſſum; ſed egreſſum difficilem. [Tandem abierunt ad lapſum, aſpicientesque inuenerunt eum ita refertum piſcibus &c. Greg. Turonen. in libel. S. Nicaſij.]Item ſignificat Apoſtatam. Vide *Stantes*.

LARCANX. Vide *Larnax*.

LARDARIVM. Cellarium; ſic in quodam antiquo Rituali Abb. Grimaldi legitur. [Oratio in lardario] aliquando *Laridiolum*, ſeu *Lardulum* acſi, nempè, ſignificat, quo in carnibus aſſandis lardi fruſta tranſponuntur.

LARDARIVS, cellarius, Vide *Cellarius*.

LARGICA, FR. coxa. l. ſi quis homini, de con uitijs.

LARNAX λάρναξ, vrna, capſa, repoſitorium, [Adduxerunt ſanctum corpus eius cum canticis, & hymnis ſpiritualibus in ſextam regionem, & poſuerunt in onychinum larnacem. In vita Sanctę Martinę Virg. & Mart.] FR. in quodam m. s. antiquo in Archiuio Baſilicę Vaticanę, dum de Corporibus SS. Epiphanij, & Concordij Martyrum agitur, quę iuxta corpus præfatę D. Martinę iacebant, ſic habetur. [Ibi iuxta arcum triumphalem poſuerunt in honorabilius larcancem S. Martinam; Epiphanius verò, & Concordius in ſingulis collocauit Sarcophagis. Apud Torrigium de Cryptis Vaticanis ſecundę impreſſionis pag. 551.] qui optimè *Larnacem* corrigit.

LARVA. Vide *Cerrula. Maſca*.

LARVS, λάρος, auis ſpecies. cap. 11. Leuit.

LATERALIS. FR. concubina, ſic appellata eſt Bertrada illegitimè cum Philippo Galliarum Rege coniuncta. [Conuenit etiam Rex, & lateralis ſua. Iuo Carnot. epiſt. 169.

LATERANENSIS ECCLESIA. Vide *Conſtantiniana Eccleſia*.

LATERANENSIS CARCER. Vide Cellarium in dict. *Cellarius. Incaſtello*. Lateranenſe Archiuium olim copioſiſſimum. Vide *Arcibum*.

LATERANENSE PALATIVM. Vide *Conſtantiniana Eccleſia. Patriarchium*.

LATERCVLENSIS, tabellio, qui in laterculis notare tenebatur.

LATERCVLVS tabella, in qua feſta mobilia adnotantur, vt ſunt illa in Breuiario appoſita. [Vt Sanctum Paſcha ſecundum laterculum Victoris ab omnibus Sacerdotibus vno tempore celebretur. Concil. Aurelianenſe IV. can. 1. Diuerſa enim obſeruantia laterculorum paſchalis feſtiuitatis interdum errorem parturit. Concil. Tolet. IV. can. 4.] Apud Tertullianum verò ſignificat tabellam, in qua magiſtratus notabantur; ſic enim contra Valentinianum ſcripſerat: [Ex eorum ergo laterculo, & in Reges, & in Sacerdotes allegare conſueuerat.

LATINA SIGNA, quid inter nautas ſignificent. Vide *Tuſa*. Latinè loqui. FR. pro vulgari italica loquutione aliquando intelligitur. Camillus Peregrinus. de Principib. Longob. tit. fines Ducatus Beneuent. ad ſeptentr. pag. 66.

LATRINARVM ANTISTA, meretrix. Vide *Fri&#0;ria*.

LATRIA, Vide *Dulia*, Vide Colideatus in dict. *Colideus*.

LATRO, Vide *Dereſtarius, Emanſor, Pariſim, Phariſæus*.

LATROCINALIS, furtiuus: *Latrocinalem Synodum* appellauit Nicolaus Papa conciliabulum per Photium Patriarcham Conſtantinopolitanum anno 863. contra eundem Papam congregatum.

LATVRARIVS, delator, ſic D. Aug. ſerm. 40 pauperes appellauit, quia elargientium eleemoſynas, ſeu eleemoſynæ meritum in cœlum deferunt. [Quid ſunt pauperes, quibus damus, niſi laturarij noſtri, per quos in cœlum de terra migramus? Si laturario tuo das, ad cœlum portas, quod das.

LAVABO, pſalmus in miſſa, quando in eius fine non dicitur Gloria Patri. Vide *Gloria Patri*.

LAVDANA, ornamentum aureum, vel argenteum, inſtar virgæ, quod ſuſpendebatur antè Altare, ità dictum, quod ad laudem, & honorem Martyrum

tyrum ponebatur, id ex opinione Calepini.[Fecit landanas duas de argento pensantes libras octonas, quas posuit supra rugas de presbyterio, vbi arcus de argento existit.Anast.in Adriano.] Vide *Ruga*.

LAVDA SION SALVATOREM &c. Missæ sequentia à quo composita. Vide *Prosa*.

LAVDEMIVM, solutio, seu pensio,quæ fit pro em'phyteotici contractus renouatione. Aliqui tamen etymon trahunt à verbo *Laudo*, & alij à voce Longobardica *Laden*, idest, impositio, seu inuitatio.

LAVDES, ità denominatæ, quia in eis recitantur psalmi *Laudate Dominum &c*.Vide Benedictiones, & laudes in dict. *Benedictio beatica*, non verò sicut putauit Durandus, quia incipiunt ab hymno *Te Deum*. Secundum communem opinionem non distinguuntur à Matutino, vt varijs rationibus in dict. *Horæ Canonicæ* probatum est, præter quas addendum etiam est,quod Episcopus Diaconibus, & Subdiaconibus in eorum ordinatione solet imponere onus recitandi his verbis:[Dicetis nocturnũ talis feriæ,] & non ait, *Dicetis matutinum*, nè comprehendat etiam laudes, quæ tamen separari possunt à matutino, & tunc terminabitur hoc cum solita oratione currenti, in cuius fine dicatur *Benedicamus Domino*. Vtrum autem in tali casu recitanda sit Dominicalis oratio, vna cum salutatione angelica, sicut in principio cuiuscunque horæ fieri solet: affirmatiuam partem tenet Nauarrus. de orat. cap. 3. num. 64. Nam laudes asserit esse à matutino distinctas, & quod horæ canonicæ sint octo. Alij tamen affirmantes horas canonicas esse septem, vt visum est supra in dictione *Horæ canonicæ*, putant, quod dicendum sit in eius principio *Pater*, & *Aue Maria*. Habeut Laudes maximam cum Vesperis similitudinem, ideo eisdem prorsus cæremonijs,& solemnitatibus cani solent. Cærem. Episc. lib. 2. cap. 7. Item per Laudes nonnunquam Missæ Præfatio intelligitur. [In quibusdam quoque Hispaniarum Ecclesijs laudes post Apostolum, (*nempè, epistolam*) decantantur. Concil.Tolet.IV. in quo talis ritus damnatur. Canticum *Benedictus* in laudibus positum. Vide *Canticum*.

LAVDIS, instrumentum musicum, italicè *Leuto*, & à quibusdam scriptoribus etiam *Leutus* appellatur: [Laude, tuba cithara festa coluntur. Gotifrid. Viterb. in Chron. par.9.

LAVDO. Vide *Panioxo*.

LAVDVM. Arbitri sententia ex communi consensu partium electi, terminus legalis est.Vide *Homologium*.

LAVINA. FR. Lacuna, piscina.Paulus Diac.lib.2. hist. cap. 15.& lib.23.cap.23.Vide *Lama*.

LAVNEGILD. FR. idest, donum. [Donamus omnia ea parti vestri Longobardorum per Launegild receptum à vobis exiguum, & faciendum omnia exinde, quæ volueritis. In pacto DD. Neapolis cum Principe Landulfo I. apud Camillum Peregrin. de Princip. Longobard. pag. 314.] & Bullar. Casinen. tom. 2. constit. 122. vbi *Launechild* scribitur. Non ergo donum propter nuptias tantum, vt Vossius existimat, vel donum propter maritum, vt Cornelio Margarino placet; sed quodlibet munus significat, vt ex pacto Landulphi supra adducto liquet,quamuis donum propter nuptias quandoque significet, vt in l. si quando. de sponsal.& in l. si quis. de præscript. & ibi Gloss.

LAVRA. Conuentus, Monasterium: sed videtur fuisse aliquam differentia inter *Lauram*, & *Monasterium*; nàm ex Cyrillo in vita S. Sabæ *Laura* habitationem eremiticam pro Monachis fuisse colligitur, qui in angustis cellis ad instar Camalduleusium, seu Carthusianorum inclusi per totam hebdomadam viuebant à cæteris separati, cum quibus tamen congregabantur in solis Dominicis diebus in Choro, & Refectorio. Etymon tamen huius nominis grecum est λαύρα, quod Pagum significat; multitudo enim cellularum illarum inuicem separatarum ad instar Pagi videtur. FR. Parùm consona videtur differentiæ assignatio inter Monasterium,& Lauram à Francisco Quaresimo tom 2. lib. 6. Peregrin. 3. cap. 9. ex mente cuiusdam Græci,vt ipse ait, addita, nimirum, quod *Laura* intelligatur Monasterium, in quo solet excedere familia mille monachorum; nàm præterquàm quod regulariter impossibile videtur reperiri posse in vnico Monasterio numerum tàm exorbitantem, ac confusionem generantem Monachorum; legimus etiam in vita S. Euthymij apud Surium 20. Ianuarij, quod eius Laura in Palæstina non continebat, nisi quinquaginta Monachos: sic etiam in Laura S. Gerasini apud Surium ibidem, & Sophronium prat. spirit. cap. 107. quæ iuxta Iordanis flumen erat, solebant septuaginta Anachoretæ habitare, & licet in laura S. Sabæ aliquando mille Monachos habitare contigerit; in eius tamen exordio non erant plusquam septuaginta, vt ex Cyrillo in eius vita colligitur. Vide Io. Stephanum Menochium in eius storeis par. 4. cent. 8. cap. 54. Vbi diffusè de his lauris egit. Euagrius tamen lib.1.cap 21. inquit Eudociam Imperatricem multas Lauras in Palæstina erexisse, in quibus degentes omnia in communi habebant, exceptis aliquibus voluntarijs pœnitentijs, de quibus Vide *Yperthesimus*. Licet aliam speciem Monachorum hic Author ibidem fuisse narret, qui siquidem separatim viuebant, de quibus ità scribit: [Alij autem aliud ingrediuntur viuendi genus, idque diuersum à superioribus. Nàm se separatim in ædiculas concludunt, quæ tantùm habent latitudinis, altitudinisque, vt in illis neque corpore erecto consistere, neque se liberè inclinare possint.Quorum alij,vt est apud Apostolum,in speluncis, & cauernis vitam assiduè degunt, vnaque cum bestijs habitant, & in quibusdam occultis, & ignotis terræ latibulis Deo pre-

precationes adhibent. Quin etiam alius viuendi modus à nonnullis eorum excogitatus est, qui omnem fortitudinis & vim superat; etenim viri, ac mulieres in solitudinem ardoribus efferuescentem se abdunt, & solis illis membris, quæ naturæ seruiunt necessitati, obtectis, reliquum corpus frigoribus immensis, & feruidis aëris caloribus nudum exponunt, æstu æquè, atque algore contempto; eò accidit, quòd alimentis, quibus homines vesci solent, penitus eiectis, depascuntur terram, vndè, *βόσκοι*, idest, pabulatores appellantur &c.

LAVRATVM. Imperatoris imago lauro coronata [Lauratis, & iconibus, quæ mittuntur ad Ciuitates, vel regiones, obuij adeunt populi cum cereis, & incenso, non cera perfusam tabulam; sed Imperatorem venerantes. Optat. Mileuit.] sic etiam Christiani non coloratas telas; sed repræsentatos in eis Sanctos colunt, & thurificant, de quo cultu. Vide *Dulia*. *Iconomachus*. Has imperiales imagines Sophronius in epist. ad Leonem Papam, & Concil. Chalcedonense *Laurata Sacra* appellat. Vide an. 603. num. 1. in Baronio.

LAVREATVS. Vide *Baccalaureus*.

LAVRETANA DOMVS. Vide *Euangelium. Gloria in excelsis*.

LAVRETANÆ LITANIÆ. Vide *Litania* in fine,

LAVS TIBI CHRISTE, verba, quibus in fine Euangelij respondetur, quorum, qui primus inter scriptores mentionem faciat, est Burchardus: antiquitus tamen variè respondebatur, qui enim *Amen*, qui *Deo gratias*, qui *Benedictus, qui venit in nomine Domini* dicebant. Durand. lib. 4. cap. 24. In feria sexta Parasceue non dicitur ob memoriam improperiorum Christi.

LAVS TIBI DOMINE &c. Dicuntur hæc verba in principio horarum loco *Alleluia* à Dominica Septuagesimæ vsque ad Pascha ex decreto Alexandri Papæ II. Gemin. lib. 4. cap. 117. Baron. ann. 1073. & significant idem, quod *Alleluia*, nihilominus in signum mœstitiæ pronunciantur latina lingua, quæ inferior, & humilior est hebraica. Alcuin. cap. de Septuagesima.

LAVSIACA. *Λαυσιακὰ*, sic appellatum fuit Palladij opus, quod Patrum gesta continet, quia à Lauso Præposito scripta fuerant, solebatque in determinatis temporibus legi, vt ex Triodio habetur.

LAVTIA. FR. pro azimelis hebræorum. [Si quis Episcopus &c. cum Iudæis ieiunauerit, aut lautia festi, nempè, azima &c. S. Clemens in can. apostol. can. 69.] Antiquitus etiam *Lautitia* dicebatur farina ex tritico aqua conspersa. Festus. In alio significatu apud Latinos. Vide *Xenoparochus*.

LAZARVS. FR. dicitur primus inferni proditor à Glossa in can. quantuslibet. de pœnit. dist. 1. Vide *Loculatus*.

LAZVL, Armeniam, & lapidem significat. Vide *Chrysocolla*.

LAZZVS. Vide *Lidus*.

LEBITONARIVM, & *Lebiton*, seu *Leuiton*, & *Leuitonarium*, græcè *λεβιτωνάριον*, & *λεβιτών*, idest, tunica sine manicis, qua monachi ægyptij vtuntur, [Nihil habent in cellis præter psiathium, & duo lebitonaria, quod Ægyptijs monachis genus vestimenti est sine manicis, Hieronym. in præfat. ad regulam S. Pachomij. Leuitonarium est colobium sinè manicis quali Monachi Ægyptij vtuntur. Isidor. lib. 19. cap. 22. Induuntur autem noctibus leuitonis lineis præcincti lumbos. Dionysius Exiguus. in Vitis Patrum.] FR. Puto hanc tunicam *Leuitonarium* seu *Leuiton* à leuitica tunicella dictam fuisse; antiquitus enim tunicella sinè manicis erat, vt dictum est in dict. *Colobium*.

LECCATOR. FR. gulosus [Antè conuersionem leccator opere, vino, & tesseribus dedicatus totus. Cæsarius Heisterbachensis lib. 4. miracul. cap. 6.] corrigendum tamen est *Tesseris*, loco *Tesseribus*. *Lecca* est proprietas lingendi; inde *Leccacitas*. *Leccator*, & *Leccatrix*. Leccator reperitur etiam in Glossa Isidori.

LECTARIVM, lectisternium, lecti vtensilia. [Lectaria vero ipsa simplicia sint. in regul. S. Cæsariæ Virg.] Dicitur etiam *Lectuale*, vel *Lectisternium* in Chronica Cistercien. [Lectualia, vel lectisternia moderata dispensatione Magistri vnusquisque habeat.] FR. in Clement. de statu Monachorum cap. 1. etiam *Lectisternium* dicitur. Vide *Stratilectilium*.

LECTICARIVS, libitinarius clericus, à ferenda lectica, seu sandapila ita dictus. Vide synonima in dict. *Fossarius*.

LECTIO, tàm in Missa (quæ aliàs epistola dicitur) quàm in offitio diuino ità appellatur, quia legitur, & non canitur. Durand. lib. 5. cap. 2. Lectiones Breuiarij collectæ sunt à D. Hieronymo, qui librum composuit Lectionarium, siuè Comes S. Hieronymi appellatum. Legendæ seu vitæ Sanctorum, quæ ponuntur in secundo Nocturno à Paulo Diacono, & ab Vsuardo iussu Caroli Magni compositæ fuerunt; sed quæ hodie habentur iussu Clementis VIII. à Baronio, & Bellarmino correctæ sunt. Lectiones, quæ recitantur in triduo hebdomadæ Sanctæ, non habent titulum, quia Ecclesia in illo triduo orbata videtur eius titulari, & capite Christo Iesu. Gem. lib. 3. cap. 89. Rupert. cap. 9. lib. 7. & Sabbati Sancti lectiones etiam non habere titulum Alcuinus ait, quia in illo die cæcitas catechumenorum, qui nondum illuminati sunt, denotatur. Nec dicitur, [Tu autem Domine miserere nobis,] quæ verba in fine lectionum totius anni ideo dicuntur, vt à Domino venia poscatur de defectibus in legendo commissis. Rupertus lib. 1. cap. 13. & ideo flexis genibus dicuntur. Cærem. Episc. lib. 2. cap. 5. In quorum fine osculantur Episcopi manus, si aderit; exceptis tamen Canonicis, qui hanc ceremoniam non tenentur adhibere. In lectionibus

etiam

etiam officij Defunctorũ non dicitur *Iube &c.* nec *Tu autem &c.* in aliquibus tamen Ecclesijs solebant terminari his verbis [Beati mortui qui in Domino moriuntur .] Durand. lib. 7. cap.35. Antiquitus antequàm legi incepisset lectio Diaconus silentium obseruari monebat . [Facto autem silentio , scripturarum sunt lecta diuina solemnia . Aug. de Ciuit. Dei . lib. 22. cap.8.] Et Isid. lib.1. de Eccles. offic. subiungit, [Ideo & Diaconus clara voce silentium admonet .] quod adhuc in Ecclesia græca obseruatur , vbi Diaconus ante lectionem alta voce profert πρόσχωμεν, idest , *Attendamus* , quod ab ipso Sacerdote in defectu Diaconi dicitur, & in Ecclesia Ambrosiana antè lectionem clara voce dicitur , [Silentium iubete, habete silentium .] Antiquitus antè lectionem auditores signabant se crucis signo : [Cum lectio legitur , facto silentio, æque audiatur à cunctis : nàm & si tunc superueniat quisque , cum lectio celebratur , adoret Deum , & præsignata fronte , aurem sollicitè accommodet. Isidor. lib 1. de diuin. off. cap.10.] Lectio audiebatur sedendo, sicut etiam nunc fit . Amalar. de Eccles. off. lib.3. cap. 10. Græci tamen stant , dum lectiones noui testamenti leguntur , & sedent in lectionibus veteris testamenti . In Matutino Natiuitatis Domini , quando occurrit gladium à Pontifice benedici vna cum eius pileo , Dux si præsens fuerit , debet canere quintam lectionem superpellicio indutus , super quod cingit gladium , & superinduitur pluuiali albo , cuius apertio , seu scissura erit à latere dextero , & caput pileo tectum habet , quod tamen detegit , & adstanti ministro consignat, dum lectionem canit: sed antequàm incipiat , & solitam benedictionem postulet, gladium euaginabit , quo ter percutiet terram , terque vibrabit in aërem , & super sinistro brachio illo deterso , in vaginam reponet , atque finita lectione præfatis paramentis exuitur . Sed si contigit eandem cæremoniam Imperatori fieri , tunc eisdem paramentis indutus erit ; sed pluuiale more solito , ac rectè antè pectus gerit, pileoque non tegitur, cum sit ducale insigne ; illum tamen in manu eius scutiferi ferunt , itàque sic indutus Imperator incedit ad canendam lectionem, quæ erit octaua , nempe . [Exijt edictum à Cæsare Augusto &c.] duobus Cardinalibus Diaconibus associatus , & facit ante lectionem supradictam cæremoniam euaginandi gladium &c. sic in praxi obseruatum fuit tempore Pauli Papæ Secundi cum Imperatore Federico III. de anno 1468. Si verò Imperator noluerit integram lectionem canere, sufficit vt vsque ad homeliam proferat , quam subindè vnus ex duobus assistentibus Cardinalibus Diaconibus perficiet . Itaque in Nocte Natiuitatis Domini à Pontifice gladius,& pileus benedicuntur, qui deindè alicui Supremo Principi dono mittuntur , ad denotandum, quod sæcularis potestas, & administratio iustitiæ gladij à Regum Rege recepi debeat, pro cuius rectà administratione indigent regnantes Spiritus Sancti directione, ideoq; pileus mittitur, in quo margaritis columba est effigiata , quæ mysteriorum significationes à Reginaldo Cardinali Polo in quadam epistola Regi, & Reginæ Angliæ missa , quibus Iulius Papa III. gladium, & pileum in Natiuitatis nocte benedictos miserat , explicantur . In Capella Papali duodecim lectiones Sabbati Sancti in Missa papali leguntur græcè,& latinè; sicut etiam in eadem Missa papali semper Epistola , & Euangelium in vtraque lingua canuntur , idem faciebat Constantinopolitanus Patriarcha , vt ex epistola Nicolai Papæ ad Michaëlem Imperatorem data liquet, in qua Papa ostendit Imperatorem malè ex contemptu linguam latinam appellasse barbaram .

LECTIONARIVM . Vide *Breuiarium* in fine *Epistolarium. Lectio* .

LECTIVNCVLA . Vide *Capitulum* .

LECTISTERNIVM . Vide *Lectarium* .

LECTOR, qui lectoratum ecclesiasticum ordinem habet , cuius officium est lectiones recitare , & antiquitus legebat etiam epistolam in Missa Concil. Tolet. I. sicut fit etiam nunc inter Græcos . Vide *Anagnosta* . A Balsamone appellatur, ψιλὸς παπᾶς , hoc est, simplex presbyter . In Africana Ecclesia lector solebat super ambonem legere Euangeliũ, vt ex epistolis S.Cypriani colligitur , nimirum, ex epistola 33. in qua de Aurelio lectore, & epist. 34. in qua de Celerino lectore mentionem facit . FR. lector etiam intelligitur Magister, qui in aliqua vniuersitate doctrinam aliquam docere tenetur, quibus Magistris crepitaculum à Glossa pulsatur in can. Ponderet vnusquisque . dist. 50. § docuit, sub hoc tono . [Docturum se promisit , & sic eo ipso , quod quis promittit se velle docere, Deo obligatur &c.] Lectores enim nedum promittunt : sed iurant se docere. Item *Lector* Notarius dicitur. Vide *Notarius*.

LECTRICIVM, lectorium. [Accipit Diaconus textum S. Euangelij , quod baiulans ad lectricium &c. Rup. de diu. off. cap. 26.] & ab Isidoro *Lectrum* appellatum est. Synonima . Vide *Ambo* .

LECTORIVM . Vide *Ambo* .

LECTVALIA . Vide *Lectarium* .

LECTVLARII , dicuntur infirmi diù in lecto iacentes . Item Medici, qui circa infirmorum lecta versantur . Vide *Clinicus* .

LECTVS . FR. campus, planities. Bullar. Casinen. tom.2. const.218.

LEDO, maris æstus . [Semper peragitur , & per alternatas hebdomadas ledonis, & malinæ vicissitudo comitatur . De mirabilib. Sacræ Scripturæ cap.7. inter opera D. Aug.] In quodam autem peruetusto Martyrol. m.s. *Lido* legitur . [Frisones, vbi martyrum sanguis erat effusus , aggesta terra collem excitarunt propter lidonis & ma-

& malincæ quotidianæ eruptiones ex maris æstu quotidiano prouenientes, vbi Ecclesiam extruxerunt.

LEGATIA, legatio [Præterea Dominus Papa concessit Rogerio Eboracensi Archiepiscopo Legatiam in Scotia. Rog. annal. tom. 2.

LEGATARIVS, Nuncius, Missus: [Legatarius animi felle commotus, quod Abbas loci sibi non dedisset occursum. Flodoardus. lib. 1. cap. 25.

LEGATVS, missus, aut nuncius. Inde *Legatus à latere*, Pontificis missus, qui solet esse Prælatus, & vt plurimum Cardinalis. Dicitur *A latere*, quia sumit insigne suæ iurisdictionis, & facultatis stans à latere Pontificis sub eius baldachino, quem Græci *Legatum à facie* appellant: [Legati qui à facie dicuntur, qui & particularem habent iurisdictionem. Balsamon in sextam synodum.] Item etiam Legati Principum *A latere* dicebantur [Quatenus præsente misso nostro illustri viro illo, quem ex nostro latere illuc pro hoc direximus. Marculf. lib. 1. formul. cap. vlt.] Sed hæc formula antiquissima apud Sedem Apostolicam fuerat, vt ex D. Greg. Registro lib. 12. epist. 12 colligitur, vbi sic habetur. [A quo cum veneritis, quem à latere nostro transmisimus, eas possit accipere] FR. Cardinalis legatus à latere nouem habet priuilegia. Vide Glossam in extrau. cap. vnic. de præbendis. Et hic in dict. *Cardinalis*. Multæ legatorum species creantur, alij, qui ad sponsalitia Principum mittuntur, alij vt Baptismalem cæremoniam pro Regum primogenitis celebrent, alij ad gubernandas status Ecclesiastici prouincias, siue vt præsideant in Oecumenicis Concilijs: [Cum enim propter causam fidei, quam Eutyches perturbare tentauit, de latere meo mitterem, qui defensioni veritatis assisterent. S. Leo Papa epist. 14. ad Faust.] Sed in rigore *Legati à latere* illi tantùm dicuntur, qui à latere Pontificis solemnibus cæremonijs creantur, & pro aliquo publico Christianitatis negotio ad Reges mittuntur. Item sunt, & *Legati nati*, metropolitani, nempè, qui ratione Ecclesiarum, quas possident, annexa ex priuilegio hac dignitate fruuntur, vt sunt in Anglia Eboracensis, seu Cantuariensis Archiepiscopus; in Gallia Rhemensis; in Italia Rauennatensis, & Pisanus Archiepiscopi, & sic alibi alij, quorum tamen Priuilegia nonnisi ad facultatem ordinariam Archiepiscopi, seu Primatis extenduntur; nàm nequeunt ferre Crucem extra Prouinciæ limites. can. antiqua. de priuileg. & excess. lib. 5. decretal. Nec possunt clericorum publicos percussores absoluere cap. 9. de offic. legati lib. 1. decretal. tit. 30.

LEGES. Vide *Lex*.

LEGIBVS, pro legitimè. [Si quis ad mallum legibus monitus fuerit, & non venerit &c. in Const. Caroli Magni lib. 3. cap. 45.

LEGITIMVM. Vide *Canon Missæ*.

LEGITIMVS FILIVS. Vide *Fulboran*.

LENTICVLVM, vasculum ad conseruandum oleū, de quo sæpe in S. Scriptura à forma lentis ita denominatum.

LENTO. FR. laxo, negligo. [Vt ea, quæ ei à nobis mandata sunt, districtius exequi, & nulla debeant occasione lentari. D. Greg. in Registro lib. 10. epist. 35.

LEONINVS VIRSVS. Vide *Versus Leoninus*.

LEPORARIVS, canis lepores insequens. Matth. Paris. in Vita Abbatum.

LEPRA morbus. Vide *Elephantinus morbus*. FR. lepræ species sunt quatuor, quę in Leuit. cap. 13. Dominus per Moysen præceperat ostendi Sacerdotibus. 5 ex his. post can. 60 de pœnit. dist. 1 & ibi Glossa.

LEPTA, moneta. Vide *Talentum*.

LETHARGICI. Vide *Nyctages*.

LETHE, carcer in Perside. [Et descendens in Persidem retrusus est in carcerem, qui appellatur lethe, idest, obliuio. S. Ioannes Eleemosynarius cap. 25.

LEVA. FR. significat direptionem, & expoliationem. Leo Ostiensis in Chron. Casin. & Petrus Damianus.

LEVAMENTVM, cymba, qua leuantur onera ab ingentibus nauibus onerarijs [Et tertia feria venit ad me omnis clerus, & multi erant, qui se parauerunt ad nauigandum mecum, qui res suas iam immiserant in ea, quæ vocabantur leuamenta. Anastas. Bibliotb. in exilio S. Martini Papæ, & mart.

LEVCOTHEA, aurora, λευκόθεα, idest, Dea Matuta, ità à candore denominata: [Reuertente leucothea planè sequentis diei. In vita S. Vincentij Presb.

LEVDES, Regis familiares: [Chlotarius cum proceribus, & leudibus Burgundiæ Trecassinis coniungitur. Greg. Turon. lib. 9. cap. 54. Burgundiæ Barones verò tàm Episcopi, quàm cæteri leudes timentes Brunichildem. Ibidem cap. 41.

LEVIGABILITAS, alleuiatio. [Super infirmitatis suæ grauitudinem inuenire promeruit aliquantulam leuigabilitatem. de miraculis S. Maioli. lib. 2. cap. 33.

LEVITA, & *Leuites*, de tribu leui, apud quos in veteri testamento erat hereditarium sacerdotium; sed in nouo testamento Diaconum significat. Vide *Diaconus*.

LEVITHAN. Vide *Behemot*.

LEVITON, & *Leuitonarium*. Vide *Lebitonarium*.

LEX. Vide *Buna*. FR. & per antithesim. Vide *B. lex*. Leges Gothorum, & Longobardorum. Vide *Anticaboones*. Lex Saxonica, & Francigena. Vide librum 4. decretalium. tit. 1. cap. 1. Lex mundialis, idest, ciuilis. can. Prima. 16. quæst. 3. *Leges rubræ* dicuntur Rubricæ ex eorum titulis, quia rubro colore scribuntur. *Lex sensualitatis*. [Si Paulus vidit legem in membris suis repugnantem legi menti suæ, & captiuantem in legem peccati. can. si Paulus. 32. quæst. 5]Vbi Glossa inquit. [Aliam legem, idest, sensualitatem,

tem, siuè cōcupiscentiam, quæ dicitur lex, quia ligat, & trahit ad peccatū: vnde dicit alibi, Ago quod nolo in legem peccati, idest, peccatum, quia ligat hominem] Lex Ecclesiastica consistit in canonibus, de quibus suo loco actū fuit. Itē *Statuta*, quæ eadem sunt ac *Motu proprio*. Item *Decretales*, quas hodie *Rescripta* dicimus. Glossa in proœm. decretal. §. constitutiones. & Baron. an. 142. num. 9. Suntque ad similitudinem annotationum Principum, quia. [Annotatio dicitur scriptura, quam Imperator proprio animi motu facit de aliquo negotio, nemine rogante. Glossa in can. Dicenti. 25. quæst. 2.] Vide *Præceptum*. Pragmatica est sæcularis constitutio, quæ ventilata est coram Principe, & de hoc facta est scriptura. Glossa in can. dicenti 25. quæst. 2. Vide *Pragmaticus typus*. Dicitur etiam *Pragmatica* Ecclesiastica Sanctio. lib. 3 decretal, tit. 19. cap. 1. Cæterum leges nullum benefacere cogunt; sed male facere prohibent. Glossa in cap. 8. de off. Iud. ordinar. Item deceptis, & non decipientibus subueniunt. lib. 3. decretal. tit. 19. cap. 8. & tit. 24. cap. 8. Vtrum autem lex recens deroget antiquam? dic quod non, nisi expresse derogatur. Argumentum ex can. hoc ipsum 33. quæst. 2. Vbi sic ait. [Illius sententia magis teneatur, cuius antiquior, & potior extat auctoritas] Idem etiam habetur in can. Domino Sācto. dist. 50. in fine, & ibi Glossa.

LIBACVNCVLVM. Lacrymatorium vas, italice *Lambicco*, ex græco λείβω, idest, stillo. [Proinde habe, ac si stillicidia mellis de libacunculo venenato. Tertull. de spect. cap. 27.] sed in aliquibus codicibus iuxta stylum illius temporis, v, pro, b, ponitur, idest, *Liuacunculum*.

LIBATORIVM, locus, in quo oblatio fiebat. Item vas oblationis.

LIBELLARIVM, processus scripturarum. [Similiter & hi, qui consequentes erant ei, stupentes, accepto libellario, seriatim cūcta dicta à Beato viro conscribentes, recesserunt. Anast. Biblioth. in exilio S. Marcelli Papæ.] Vide *Libellus*.

LIBELLARIVS. Vide *Tremissis*. Item colonaticum canon, seu solutionem pensionis significat. [Siuè ipsi tenebant, siue libellario nomine ad censum plerisque concesserāt. Chron. Casin. lib. 1. cap. 7.] Vide *Canon. Colonitium. Libellus*.

LIBELLARIS; marsupium, sacculus, [Interim vt erat acris ingenij filiam eius desponsare desiderans, loricam, vt ferunt, in libellari, quo chartæ abdi solent, recondit, dicens mulieri, coniugique Vrsi, quia multitudinem aureorum meorum ampliùs, quàm sexdecim millia in hoc libellari reconditam tibi commoneo, quod tuum esse poterit, si mihi filiam tuam præstiteris desponsari. Gregor. Turon. lib. 4. hist. c. 41.] Vbi astutiam illius refert, qui in sacculo loricā ferream ostenderat, simulans esse monetam, vt sic commodè vxorem ducere posset. FR. sed hæc lorica dum in sacculo includebatur, ex lamellis eam compactam fuisse oportet.

LIBELLATICI, lapsi in idolatriam ob martyrij timorem, qui duplicis generis erant; aliqui enim dicebantur *Sacrificati*. *Sacrificiati*, & *Thurificati*. Vide *Thurifico*. *Thurificatus*. Thurarius in dict. *Exsufflo*, & communi nomine *Idolatræ*; alij *Libellati*, & *Libellatici*; alij *Mittentes*. Sacrificati dicebantur, qui sacrificia Idolis præstabant, Thurificati, qui thus Idolis dederant. Idolatræ, qui Idolis tribuerant aliquem publicum religionis cultum. Libellatici autem, quos pudebat manifestè fidem Christianam negare; sed occultè id per se, vel per alios præstabant, & sic ab insectationibus per magistratus libellum securi reddebantur, mediante pecunia. Mittentes, qui incensum tantùm in ignē mittebant, vti fecit S Marcellinus Papa. Baron. an. 253. nu. 18. & 19.

LIBELLENSIS. Vide *Regestum*.

LIBELLVS. FR. Scriptura, in qua continetur res, quæ petitur, & causa petendi, & nomen actoris, & rei, & coram quo Iudice. Multipliciter *Libellus* dicitur, scilicet, *Reclamationis*, seu *Postulationis*, qui datur in ciuilibus actionibus. Glossa in tit. de libelli reclamatione cap. 1. Semper autem offerendus est libellus Iudici, & per ipsum reo, vt ipse reus possit deliberare. 3. quæst. 3. can. Iudicia. §. offeratur. Item semper debet dari in scriptis. tit. de libelli oblat. cap. 1. & in authent. offeratur. Cod. de lit. contest. & in decretal. de probat. cap. quoniam contra. Quod debet fieri in principio litis. d. Authent. §. offeratur. Non est tamen necessarius libellus in iudicio de plano procedente. Vide *Iudicium de plano*. De libello famoso. Vide *Contestatio*. Item libellus conuentionalis, de quo Glossa in cap. 3. de libelli oblat. Item *Libellus* significat canonem, colonaticum, libellarium, quod Itali *Liuello* vocant, de quo sæpè D. Greg. in eius Registro hoc modo, *Libellos facere*. Vide *Canon*. *Colonitium*. *Libellarius*. Et dicitur etiā Liuellus. [Tàm fictus, quàm liuelli, vel emphytheosis, aut feudi nominibus possidentur &c. Bull. Casin. tom. 2. const. 352.] Item libellus significat Missale. Vide *Missalis*. Item libellus officialis. Vide *Rituale*.

LIBER OFFITIALIS. Ita à Radulpho appellatum fuit Officium diuinum. Vide *Officium diuinum*.

LIBER PASTORIS. Vide *Hermes*.

LIBER MYSTERIORVM, & *Liber Sacramentorum*. Vide *Missalis*.

LIBERA, inferorum pars, quæ penès Theologos Sanctorum Patrum limbus dicitur, vbi Christus in triduo mortis descendit: [A quo boni immunes sunt tantum, quod in inferno erant, sed in superiori quasi in libera. D. Ambros. in epist. ad Rom. cap. 1.] Fortasse ita dicitur, quia locus libertatis futuræ erat. Sed hæc commentaria S. Ambrosij minimè fuisse probat Bellarm. de Scriptoribus Eccles. in Ambrosio, & planè, videntur esse alterius, ac linguæ græcæ parum periti.

LIBERA NOS QVÆSVMVS DOMINE &c. preces in Missa post orationem dominicalem positæ. Vide *Embolismus*.

LIBERALIS. FR. idest, homo liber, & ingenuus. [Quantum denotaui passiuitas offert, libertinos in equestribus, subuerbustos. in liberalibus, dedititios in ingenuis, rupaces in vrbanis, scurras in forensibus, paganos in militibus. Vespilo, leno, lanista tecum vestiuntur. Tertull. de pallio cap. 4.

LIBERATOR. Vide *Remediator*.

LIBERI. FR. non modo filij; sed descendentes vsque ad trinepotes intelliguntur, & vltra. l. fin. §. parentes. ff. grad. cogn. l. liberorum. 220. ff. verb. sign. l. liberos 10. ff. Senat. Glossa in Clement. de Baptismo §. Liberi. Regularitèr tamen *Liberi* dicuntur, qui ex libero matrimonio orti sunt. can. liberi 32. quæst. 4.

LIBERQR. Vide *Remedior*.

LIBERVM ARBITRIVM. Vide *Autexusion*.

LIBITINA, funerale, mortuorium. [Sed cum libitinam flerent omnes. Sidon. lib. 1. epist. 8.] Item aliquando ferettum significat. [Sed, nullo conamine quieuerunt eleuare libitinam. In vita S. Gudulæ Virg.

LIBITINARII, funerarij. Vide *Fossarii*. *Laborantes*. *Porticani*.

LIBITINENSIS, Theatri porta. Vide *Sanauinaria*.

LIBITVDO, voluntas, desiderium, complacentia. [Cum non sit in eorum arbitrio, & potestate, cum voluerint Abbatem deponere, & alium ad libitudinem suæ voluntatis instruere. Flodoard. lib. 4. cap. 7.

LIBRA. FR. moneta, quæ italicè *Lira* dicitur: [Et expensas, & damna tali occasione secuta taxatione] iuramento præmisso in mille libris vsualis monetæ prædicto Episcopo sententialiter duximus condemnandum. lib. 4. decretal. tit. 36. cap. 7. & tit. 37. cap. 9.] Vide *Marca*.

LIBRARIVS. Vide *Antigraphus*. *Antiquarius*.

LIBRIGER, libros, vel librum gerens. [Iterum postulasti per eundem librigerum, vt tibi pluribus, si possim, scriptis essem molestior. Paulin. epist. 9. ad Seuer.

LIBVRIA. FR. Prouincia in regno Neapolitano, quæ vulgariter *Terra di lauoro* dicitur. [Guido &c. in Gariliano castrametatur &c. Is autem appropinquans ad pontem, qui Theudemundi vocatur, castrametatus resedit aliquandiù, & ablato ex Liburia frumento, alijsque victualibus delatis ad Capuanos &c. Eremperti Epitome an. 878. Sicut sacramento pollicitus fuerat, & Liburiam, & Capuanam sub iure iurando illi concessit. Ibid. an 886.] ac sæpè idem de hoc vocabulo in ea significatione.

LICENTIATVS. Vide *Baccalaureus*. *Lyta*.

LICIATORIVM, lignum, seu axis, super quem in telario inuoluuntur fila texenda. [Hastile autem hastæ eius erat quasi liciatorium texentium. 1. Reg. cap. 17.] Licia enim stamina significant aliquando. FR. italicè *Subbio*, sic italus poëta Franc. Petrarca. vers. 201.

Perche delibrando hò posto al subbio
Gran parte homai della mia tela breue.

Et vers. 442.

Poi con gran subbio, e con mirabil fuso
Vidi tela gentil tesser Cleante.

LICIVM. FR. Ciuitas, & Prouincia in Regno Neapolitano, quæ vulgò *Lecce* dicitur: [Tancredus comes Licij, qui apud Troiam cum quibusdam alijs iurauerat fidelitatem Constantiæ Vxori Henrici Regis Theutonicorum. Anonym. Monach. Casin. in Chron. an. 1190.

LIDA. Famula, [Si quis lidam alienam in coniugium sociauerit. in lege salica. tit. 15.

LIDO. Vide *Ledo*.

LIDVS, homo mediocris conditionis inter liberum, & seruilem statum, qui aliquo proprio fruitur; sed cum obligatione alicuius seruitij, ex *Lassen* germanico verbo, quod tolero significat, cum sit quasi relaxatus. Ab aliquibus tamen scriptoribus habetur *Litus*, *Lazzus*.

LIGA, italice *Lega*, confœderatio.

LIGANTIA. Vide *Ligius*.

LIGATVRA. Vide *Annulus*.

LIGIVS, & *Ligia*. Vassallus, & vassalla, idest, *ligatus*, & astrictus. [Quod in coronæ suæ dispendium Comitem S. Ægidij in ligium hominem recepisti. Petrus Blesensis epist. 153. Nam illa die filij Petri Leonis omnes simul humiliauerunt se ad pedes Domini Papæ, & facti sunt homines ligij eius, iurauerunt ei ligiam fidelitatem. Idem epist. 320.] sic in abstracto reperitur *Ligantia*, idest, vassallagium. [Detestabile quippè est in Monacho, vt sub quocunque coloris habitu, honore, aut titulo potestatis habeat, feuda, seruos, & ancillas, homagia, fidelitates, atque ligantias. Idem Blesen. epist. 102.] FR. Glossa tamen in Clementina de Appellationibus cap. 2. §. Homo ligius. assignat aliquam differentiam inter *Ligium*, & *Vassallum*.

LIGNAMEN. FR. Lignum, vel nauis. [Vt qui gloriantur nomine christiano, Sarracenis arma, ferrum, & lignamina deferant galearum. lib. 5. decretal. tit. 6. cap. 6. Et in extrau. Io. XXII. de Iudæis, & Sarracenis cap. vnico.

LIGO, *onis*. Vide *Fossorium*.

LIMBVS, frustillum serici panni, quod in parte anteriori, & posteriori Albæ, & in eius manicis suebatur, de quo in dict. *Alba* dictum est. Vide *Lista*. *Periclysis*. Limbus, idest, pars inferioris terræ. Vide *Libera*.

LIMENARCHA. FR. Maritimi portus Præfectus. l. 1. & 2. Cod. Quæ res export. non debet. Vbi Accursius perperàm Custodem limitum, & terminorum Imperij exponit; nàm si hæc vox fuisset latino-græca, vt ipse existimat, dici deberet *Limitarcha*: Hoc autem vocabulum compositũ est ex binis græcis dictionibus, nempè λιμήν, idest, portus, & ἄρχων, Princeps, sic Limina

Apo-

Apostolorum dicitur, Basilica S. Petri, quia ibi ad securos, & optatos portus post laboriosam peregrinationem viatores perueniunt. Vide *Portulanus*.

LIMINA. Vide *Confessio*, *Limenarcha*.

LIMNIOTA. FR. S. Georgij Monachi cognomentum, de quo mentionem faciunt Martyrol. Rom. 24. Aug. & Menolog. Græc. qui coronam martyrij pro cultu sacrarum imaginũ obtinere meruit. Nomen autem hoc græcũ est λιμνιώτης idest, stagn., vel lacus habitator.

LINEA. Vide *Rochetum*.

LINEATOR, Mensurator, Geometra. [Quia secundum consuetudinẽ lineatoris fecerunt. Paulus Diacon. lib. 3]

LINGVATA ità cognominata est Athenarum Ciuitas propter eius eloquentiam. FR. minimè verò *Locutuleiam*, *Blatronam*, aut *Linguacem*, vt Io. Stephanus Menochius in eius floreis parte 4. centuria 7. cap. 56. existimauit. Vide *Caupona*. De qua Ciuitate Tertullianus inquit [Athenis enim expertus Linguatam Ciuitatem, cum omnes illic sapientiæ, atque facundiæ caupones degustasset. lib. de animacap. 3.] De gentiũ Doctore loquitur, de quo etiam Arator lib. 2. in Act. Apostolorum ex Tertulliana imitatione cecinit.

Ingenijs claras, & linguis Paulus Athenas
Ingreditur.

LINOSTIMA, ad inuestigandum significatum huius nominis maxima difficultas est: Pallam enim Linostimam, quam S. Siluester Papa Diaconibus concesserat, Gauantus putat fuisse manipulum; sed hic etiam Subdiaconibus communis est, ego tamen existimo fuisse stolam quam Græci *Orarium* dixere; de quo suo loco; & quã ipsi super sinistrum humerum deferunt, cuius anteriorem partem ad brachium reuoluunt, ac pendentem relinquunt posteriorem partem; idem obseruant Carthusiani, sed hi latino ritu eam ad dextrum latus ligant, ac longiorem partem in brachio ad instar manipuli stringunt, quæ opinio antiquissima SS. Petri, & Pauli imagine confirmatur, quæ eiusdem S. Siluestri Papæ fuerat, ac magna veneratione in Basilica Vaticana conseruatur, in cuius inferiori parte idem Sanctus Pontifex est depictus, cum assistentia duorum Diaconorũ Constantinum baptizans, Diaconi verò induti antiquo *Colobio*, à quorum sinistris humeris pendet stola, siue manica, quæ reuera non alia esset, nisi *Linostima palla*. Confirmatur secundò hæc nostra opinio verbis Rodulphi prop. 23. Vbi de hoc. Siluestri decreto agens inquit [vt Diaconi Dalmatica vterentur in Ecclesia, & palla Linostina eorum læua tegeretur] ergo stola est, quæ ad læuam antiquitus, tanquam in parte tunc, vt dictum est in dict. *Bulla* nobiliori, pendebat. Etymologia verò acutè ab aliquibus traditur ex græco λινοσίμων idest, Lini stamen fortasse ad differentiam stolæ, quæ lanæ staminis in illis sæculis erat. FR. Quod Palla linostima videatur fuisse Orarium, seu stolæ ex eo coniectari posset: nam vestem illam talarem Medorum, quam Herodot. lib. 6. Xenophon lib. 8. Plutarch. in Alexandro. Arian lib. 4. & 6. στολὴν vocant. Q. Curtius lib. 3. *Pallam* appellat, & Horatius Satyr 2. Lib. 1. pallam pro fascia sumpsit, inquiens.

Ad talos stola demissa, & circumdata palla.
Vt & Seneca in Troad. 25.
Cingat tunicas palla solutas.

Atque vt palla linostima leua Diaconi tegeretur nedum à Siluestro, sed etiam à Zosimo Papa ordinatum fuerat. Synonima. Vide in dict. *Orarium*. *Stola*.

LINTEVM. Vide *Othone*. *Manutergium*.

LINTRES. Vide *Chelandium*.

LIO, verbum græcum λιῶ, idest, explano, polio, [Scit albarius tector, & tecta farcire, & tectoria inducere, & cisternam liare. Tertull. de Idol. cap 8.

LIPSANA, λείψανον, idest residuum, reliquia. [Propè Lipsana sacræ Virginis ire religiosum duxit. In vita S. Gundulæ. Erat namque cernere propè Lipsanas sacræ Virginis se adimisse, & sub tanta protectrice à strepitu persequentium iam securum procubuisse. Ibidem.] FR. legitur etiam *Lipsanum* [Facta sunt encænia apud Constantinopolim, & recondita sunt Lipsana Andreæ, & Lucæ Apostolorum. Paul. Diacon. lib. 16] Vide *Reliquia*.

LIS. Litis expensæ. Vide *Delatura*.

LISTA, Fimbria, limbus, linea, quæ ex aliquo textili, seu acu picta, in vestium, & paramentorum extremitatibus ornamenti gratia solet apponi, quam Calepinus, nescio quo fundamento, in dict. *Litania* ineptè ait vulgum Litaniam appellare [Fecit super Altare maius vestem de fundato cum cruce in medio, & gam nadijs, & in gyro listam de fundato vnam. Anast. in Leone IV.] Eius Synonima. Vide in dict. *Limbus*.

LITANIA, λιτανεία, Supplicatio, Rogatio, atque Processio. Differt à *Letania*. Vide suo loco] Litanias non tantum dici illam recitationem nominum, qua Sancti in adiutorium vocantur infirmitatis humanæ, sed etiam cunctæ, quæ fiunt supplicationibus, orationes appellari. Valaf. de reb. Ecclesiast. cap. 28.] Hinc Melitenses *Liti* vocant processionem. Litania maior appellari solet illa, quæ fit in die S. Marci, à D. Gregorio instituta, dum Romæ grassabatur pestis, quæ *Septiformis* denom nata fuerat. [Septiformis autem Litania ideo dicta est, quod totius Vrbis populus à Beato Gregorio in septem partes Deum deprecaturus diuisus est. Paulus Diac lib. 3. de gestis Longobar. cap. 25.] Idem confirmatur ab eodem Gregor. in epist. 34. Regist. lib. 11. indict. 6. ad Lucidum Episc. Leontinum. A Gregorio Turonensi in eius historia, & à D. Antonio Florent Archiep. tom. 2. tit. 12. cap. 3. de S Gregorio Magno §. 1. Quæ tamen litania per plures dies continuata fuit ab eodem Pontifice imaginem sacratam Virginis Mariæ deferente, vsque quo in transitu per Adriani molem vocem Angelorum audiuerat *Regina Cæli*, &c. quibus ille respondit, *Ora pro nobis Deum*, qui meruit deinde Angelum Dei videre supra candem molem

in vaginam mittentem gladium, in signum cessationis pestis, iræque Dei. Sigonius tamen lib. 1. affirmat prædictam cælestem visionem anno sequenti, dieque Paschæ accidisse, quo die Sanctus idem Papa in gratiarum actionem tanti memorati beneficij quotannis præfatam processionem ordinarat, vt ex eius Registro in indictione posita ad principium libri secundi colligitur, vbi sic inquit. [Solemnitas annuæ deuotionis, filij dilectissimi, admonet, vt Litaniam, quæ maior ab omnibus appellatur, sollicitis, ac deuotis debeamus, auxiliante Domino, mentibus celebrare] Et post multa ibidem tandem concludens, Litaniam ob memoriam prædicti accepti beneficij institutam fuisse, his verbis insinuat. [Tam de antiquioribus, quàm de præsentibus beneficijs pietati eius, in quantum possumus, referre gratias mereamur.] Itaque prima Litania in mense Septembris pestis imminente periculo celebrata est; sed annua deindè pro acceptis beneficijs commemoratio in die S. Marci, instituta fuerat, vt vsque ad præsens per vniuersalē Ecclesiam obseruatur, atque ex Aquisgranensi II. Concilio colligitur, vbi sic in can. 10. habetur. [Vt Litania maior more Romano ab omnibus in septimo Kalendas Maij celebretur.] FR. puto, quod *Maior* exindè dicatur, quia ad Maiorē Sanctam Mariam progreditur, & minorem Litaniam dictam fuisse, quia ad Minorem Sanctam Mariam processio dirigebatur. Vide hic *Maria Virgo*. Item per Litaniam intelligitur quilibet concursus populi. [Ad hoc interdicatur his omnibus, ad Litanias faciendas, nocte, vel die profanis coire connentibus. In decreto Arcadij, & Honorij Impp. in Cod. de Hæreticis l. cuncti hæretici.] Qua occasione minimè prætermittenda est vulgi inaduertentia, quod in Ecclesia S. Mariæ Ara-cœli Romæ appellata vestigia Deæ Isidis, quàm superstitiosè Gentiles pedum tutelarem habebant, ibi pro S. Angeli, supra memorati, impressis vestigijs adorabant: ex eius enim inscriptione clarè liquet. FR In secunda impressione huius operis habet *Adorantur*, quod in vltima editione Author scripserat *Adorabantur* noluit enim ex modestia eius laudes referre; nam zelo Authoris Alexander VII. fœlicis recordationis in visitatione, quam fecerat Ecclesiarū de hac erronea credulitate ab Authore commonefactus, dum ad Aram Cœli accessisset, oculariter voluit hoc inspicere, quod præ annosa copia tabellarum votiuarum fieri nòn potuisset, iusserat exindè vt amouerentur tabellę, quę inscriptionem occultabant (nam vestigia solum conspiciebantur insculpta, & inuenit veram Auctoris relationem; inscriptio enim hæc subrelata erat *Deæ Isidi*. Quare Papa mandauerat lapidem illum penitùs aboleri, votiuasque tabellas auferri. Sed redeundo, vnde sumus digressi, ab aliquibus Scriptoribus vocatur hæc *Processio nigra* quia nigro tegumento cooperiebantur. FR. In Conuentuali Ecclesia Equitum Melitensium, vbi in ferijs sextis per annum solet fieri processio cum vero ligno Sanctæ Crucis, post solemnem de eadem Cruce Missam, me adhuc puero memini, quod in ferijs sextis martialibus hæc processio fieri solebat facie totius Cleri nigro velo contecta, an hæc fortasse vniuersæ Ecclesiæ fuerat consuetudo, vnde processio nigra dicebatur? Si verò Litaniæ maiores in die Paschæ occurrerint, tunc ad diem tertium eiusdem octauæ transferri ordinauit Sacra Rituum Congregatio sub die 25. Septembris 1627: vt fideles frequentiùs interueniant, cū sit dies festiuus, ac Missa de Rogationibus dicatur absque commemoratione Octauæ, cum violaceis paramentis, & præfatione feriali Paschæ, atque eius *Communicantes*. Item Litaniæ, quæ *Triduanæ* dicuntur, idest, in triduo ante Ascensionem, quæ *& Minores* vocantur, à Sancto Mamerto Viennæ Allobrogum Episcopo de anno 474. institutæ fuerunt, occasione Luporum infestationis, quod confirmatur auctoritate cuiusdam Libri, cuius titulus *Sacerdotalis* dicitur, vbi describendo processionem Rogationum, mentionem facit luporum, qui in culmine hastarum ferebantur, his notis: [In aliquibus Ecclesijs solent portari dracones, & lupi super perticas ad denotandam causam quare instituta fuerit hæc processio in tribus diebus Rogationum. FR. Author huius libri Sacerdotalis fuit Albertus Castellanus Venetus Ordinis Prædicatorum, qui Venetijs de anno 1560. per Ioannem Variscum, & socios impressus fuit, & citata Castellani verba habentur in tract. 1. par. 3. cap. 4. præter quam quod causam institutionis non refert: sed obscurè insinuat, & nos diffusè in dict. *Draconarius* egimus conuincitur errore ex Baronio ad annum 475. nn. 11. & seqq. vbi manifestè authoritate Sidonij ostendit Mammercum Viennensem Episcopum propter terremotus, aliaque cælestia prodigia Rogationes renouasse. Quod potius Concilium Aurelianense 1. instituisse videtur, dum ait. [Rogationes, idest Litanias ante Ascensionem Domini placuit celebrari &c. de consecrat. dist. 3. can. Rogationes.] Quæ deinde Rogationes à Leone III. Romæ introductæ fuerunt. [Ipse verò à Deo protectus, & præclarus Pontifex constituit, vt ante tres dies Ascensionis Dominicæ, Litaniæ celebrentur. Anast. Biblioth. in Leone III.] Sed Iacobus de Vitriaco in sermone fer. secundæ *Rogat.* introductorem rogationum Liberium Papam facit. FR. Est quidem planè ridicula Hæreticorum nostri temporis opinio, quæ, quoniam Sanctorum suffragia acerrimè impugnare conatur. Epitomen proindè ex nostris prorsus Litanijs decerpserat; demptis Sanctorom inuocationibus, atque pro Ecclesia, & pro Papa, rogationibus. Sed Proh fatui sacrarum Obseruationum Reformatores! seu Deformatores (vt veriùs vos appellem) à quibus semper contra Catholicas traditiones responsio illa, à dura Casauboni ceruice contra Baronium excogitata asseritur, nempè: *A principio non erat sic*. Eia nunc, vt dicatis exposco, hæc vestra detruncata litania erat nè sic à principio? Sanè à vestra Secta sectam illam fuisse, negare pudebit. Vestrum ergo telum ad omnia

nia promendo paratum, quod *A principio non erat sic*: non est profectò (vt vocitatis) achilleum; dum crebrò in iactantem inflectitur. In quibus Rogationibus ieiunari solebat. [Qui triduo omnes abstineant, & quadragesimalibus cibis vtantur. Idem Concil. can. 39.] sed ieiunari deindè prætermissum fuit, vt sententijs Sanctorum Patrum conformaretur, ieiunium tempore Paschali minimè permittentium, Equitum tamen Melitensium antiqua regula ieiunandum statuit; quod etiam nunc ipsi obseruant. Ecclesia verò Ambrosiana, vt debitè ieiunari possit, has rogationes post Ascensionem celebrat. Andegauensis Ecclesiæ Clerus in processione feriæ quartæ Rogationum diuersè ab alijs diebus incedit; in eo enim die Dignitates propè Crucem ambulant, quas sequuntur Canonici, & vltimò Clerici, quod fit ad denotandum in cælesti patria nouissimos futuros esse primos, ac primos nouissimos, iuxta Redemptoris effatum. Rogationes autem à Sancto Gallo Episc. institutæ, de quibus agit Greg. Turon. lib. 4. cap. 5. non sunt, quæ fiunt ante Ascensionem; nam in medio quadragesimæ celebrantur; sic etiam illæ, de quibus in Concilio Lugdunensi primo, quæ in mense Nouembris ibi ordinantur. Item quæ statutæ fuere in Gerundensi Concilio de anno 517. in Hispania diuersæ etiam sunt, quia post Pentecostem ordinantur. Item *Kyrie eleison*, quod in Missa dicitur etiam appellatum fuit *Litania*, ex eo quia supplicatio fit, vt suo loco dictum fuit; & ita in quibusdam M. SS. antiquis Ritualibus legimus, quod in Sabbato sancto dicebantur *Litaniæ Septenæ, Quintenæ, Ternæ*, siue *Septenariæ*. *Quinariæ, Ternariæ*: idest, quia in illo die ad fontem baptismalem *Kyrie eleison* primo septies, deinde quinquies, & vltimo ter proferebatur. De *Kyrie eleison* centies prolato dictum etiam fuit suo loco. Item in ordine Romano reperitur hæc phrasis, *Imponere Litaniam*, quæ incipere *Kyrie eleison* significat. H die autem per nomen *Litania* non nisi inuocationem Sanctorum, qua Ecclesia vti solet, intelligitur, qui vsus non fuit ante D. Hieronymi tempora, vt vult Valaf. de reb Eccl. cap. 28. Sed hoc in Ecclesia Romana intelligendum; nam in Neocæsarea Ecclesia erat in vsu antea, vt ex Epist. D. Basilij 63. colligitur. Aduertendum insuper est, quod Litanijs à B. Pio Papa V reformatis non possunt sine licentia Sedis Apostolicæ alij Sancti titulares addi, iuxta responsa Sac. Rit Congregat. ad Canonicos Regienses sub die 22. Martij 1631. data, multò minus possunt Sancti non canonizati adiungi. Bellarm de Sanctor. beatitud. cap. 10. Quod nedum publicè: sed nec priuatim docet Sanchez lib. 1. cap. 3. nu. 5. sum. fieri licere Item Clemens VIII. decreto prohibuit anno 1601. ne imprimantur, neue in Ecclesia canantur aliæ litaniæ, nisi consuetæ de Sanctis, & de Beata Maria, quæ communiter *Lauretanæ* dicuntur. De Reliquo Vide *Processio*. Quid dicendum sit in Litanijs maioribus tempore Sedis Vacantis loco, *vt Domnum Apostolicum*, &c. Vide *Apostolicus*.

LITHOPARIVS, ex grecis dictionibus λίθος, idest lapis, & πάρος. insula hoc nomine appellata, quę semper lapidicina pretiosorũ fuit [Iuxta alias antiquas sex lithoparias superposuit trabes. Anast. Greg. III.] Sed in aliquibus Codicibus corruptè *Filopares* legitur.

LITHOSTROTOS, λιθόστρωτος musiuum opus, de quo dictum est in dict. *Gabbatha* FR. quam artem à Græcis inuentam fuisse. Plin. lib. 36. cap. 25. affirmat, ita inquiens [Originem habent e-borata arte picturæ ratione, donec lithostrota expulere èam &c. paruulis ex testulis, tinctisque in varios colores] Et inferius narrans quando hæc ars Romam fuerat delata: [Lithostrota cæptauere iam sub Sylla paruulis certè crustis extat hodieque, quod in Fortunæ delubro Præneste] Dionisius Carthusianus mendosè habet. *Lycostrotos* Hugo Cardinalis, & Glossa ordinaria interpretantur *Lithostrotos*, idest, *Iudiciale*. At licet Lithostrotos erat vbi ius dicebatur; non tamen re verà hæc est nominis interpretatio, vt in dict. *Gabbatha* dictum est. Hoc opus dicitur etiam *Sarsorium*. Ennodius enim epigr. 91. cuius titulus est [De marmoribus opere Sarsorio] hos versus composuit.

Visceribus lapidum permixta lege coactis
Naturam faciunt artificum studia
In solidũ fractis, riguerunt marmora mẽbris,
Partibus in crustam colligitur genius.
Vnam de varijs speciem componere frustis
Qui potuit, saxum duxit in obsequium.

Vide. *Musiuum*, *Sarsorium*.

LITIDIVM. FR. Lis controuersia Bullar. Casin. tom. 2 Constit. 21.)(Vide *Elitigatus*

LITERA, FR. elementum alphabeticum [Vnius litteræ defectus non vitiat rescriptum in decretal. de fide instrumentor. cap. 11.]

LITERAE, seu *Litteræ*. epistola vide *Syllabæ*, quæ apud Ecclesiasticos variæ sunt, idest, *Communicatoriæ, Canonicæ* seu *Pacificæ*. Baron an. 142. n. 6. & 7. Item *Dimissoriales, Memoriales, Commonitoriæ. Synodicæ, Encyclicæ, seu Circulares, Catholicæ*, Ibidem n. 8. Item *Commendatitiæ* Vide in dict. *Chorepiscopus* Item *Confessoriæ mancipiorum*; *Pastorales* Ibidem n. 9. *Apostolicæ, Breuiæ, Clericæ*. seu *Clericales*. Ibidem num 10. *Tractoriæ*, seu *Tractatoriæ, Priuatæ*. Ibidem num. 11. Item *Festiuæ*. Idem Baron. an. 263. n. 14. Item de modo scribendi, & sigillandi Ecclesiasticas litteras. Idem Baron. an. 1179. n. 52. & 53. an. 253. n. 71. & an. 517. n. 20. & seqq. S. Cletus Papa primus in epistolis vsus fuit illis verbis *Salutem, & Apostolicam benedictionem*, quæ postea à ceteris Pontificibus adhibitæ fuerunt. Ioannes Diaconus asserit D. Gregorium Magnum litteris apostolicis verba illa *Seruus seruorum Dei* adhibuisse; veruntamen eadè verba initio tertię epistolæ S. Damasi Papę ad Stephanum Archiep. reperiuntur. FR. Episcopos etiam iisdem verbis in epistolis vsos fuisse constat in inscriptione allata in fine dict. *Infula* De litteris circularibus vide etiam can. non oportet de consecrat. dist. 5. De litteris Dimissorialibus. Sufficit habere litteras solius Episcopi, vbi

Episcopus notus sit;sed in remotis Episcopis requiruntur quinq; sigilla. Glossa in can. quoniam. 22. quæst 3. Argumentum, ex cap. 1. in extrau. de clericis peregrin. Vide *Diploma*. De litteris formatis. Vide *Chorepiscopus*. de litteris tractatorijs, commendatitijs, seu commissorijs. Vide l, si quis litteras nostras eod. tit. Vide etiam in dict. *Chorepiscopus* De Titulis in litteris apponendis. Vide *Titulus*. Litteræ pisanę. Vide *Pandecta*. De alijs litterarum generibus. Vide *Decretales. Paschales, Reuerendæ, Sdera. Suggestio. Systaticæ.*

LITTERALIS SACRÆ SCRIPTVRÆ SENSVS. Vide. *Anagogia.*

LITTERATIM, Aduerbium. [Mandato mihi, vt litteratim scriberem vobis; Fulbertus Carnot. Epist: 108.]

LITTERATVRA. FR. idest, negotiatio. Vbi enim Psalmista ait [Quoniam non cognoui litteraturā introibo ad potentias Domini psal. 70. Symmachus, & Genebrardus, legunt. [Quoniam non cognoui numeros]. At Gelasius Papa vertit [Quoniam non cognoui negotiationes. can. consequens dist. 88.] & in ead dist. Palea in §. Quoniam, vbi aliqui codices habent *Negotiatores*, quæ negotiatio à D. Paulo *Ministratio damnationis* appellatur, vbi inquit [Nam si ministratio damnationis gloria est; multò magis abundat ministerium Iustitiæ in gloria. 2. corinth cap. 3.] Sensus est comparatiuus, nempè, si negotiatio damnationis animę, gloria est apud homines; multò magis gloriosa iustitiæ, & virtutum negotiatio apud Deum, quam consequentiam ex præmissis infert supra ab eodem adductis, scilicet; [sufficientia nostra ex Deo est, qui idoneos nos fecit ministros noui testamenti, non littera; sed spiritu: littera enim occidit, spiritus autem viuificat]. Hebræi enim & Græci per litteram seu litteraturam computum intelligunt aliquando; nam apud eos literæ alphabeti pro arithmeticis figuris vsurpantur, sic eundem Psalmistæ versum. [Quoniam non cognoui litteraturam introibo in potentias Domini] Chrysostomus legit. [Quoniam non cognoui negotiationes vide can. eiciens Dominus vendentes, dist. 89.

LITTERATVS. FR. dicitur Clericus, seu Ecclesiasticus; [Ex parte tua fuit propositum, quod nonnulli litterati terræ tuæ habitu & tonsura clericali relictis) publicè ducunt vxores.] Et infra: [Vt tamen consuetis iustitijs, & debitis obsequijs te defraudent, tonsuram reassumunt abiectam. In decretal. de Clericis coniugatis cap. 9.] & ibi Glossa [Ex parte tua fuit propositum quod nonnulli litterati, quos nec habitus, nec tonsura clericos profitentur. lib. 5. decretal. tit. 33 cap. 27.

LITVRGIA, λειτουργία hoc est publicum munus. Vide *Missa*. FR. Ideoque non semper significat Missa sacrificium, quare in cap. 12. Concil. Sardicen. habetur [In Ecclesia ne alienus à communione videatur, conueniat, & offitia diuina obear.] ita in nupera edit. romana: græca tamen editio λειτουργεῖν habet; vbi Zonaras sic notauit: [Liturgiæ porrò nomine hoc loco, non sacrorum celebritatem, incruentique sacrificij oblationes; sed stats preces, & hymnos, qui solemni more Deo concinuntur intelligi oportet.] Quando vero PP. græci vocabulo *Liturgiæ* in significatione Missæ vsi sunt; semper vt plurimum cum adiuncto μυστικὴ vel ἱερὰ idest mystica, aut sacra vsi sunt: sic Theodoret. in cap. 8. Epist. ad Hebr. inquit: [Cur noui testamenti Sacerdotes mysticam Liturgiam, seu Sacrificium peragunt, &c.] Et Eusebius Cæsar. [Diuinis cæremonijs & mystica liturgia sanctarumque precationum societate perfrui lib. 4. de vita Constantini cap. 71.] dixerat: quod etiam in can. 32. Trull. obseruatur licet penes PP. latinos per *Liturgiam*. Missę Sacrificiū absolutè intelligatur, vt S. Ambrosij epist. 33. ad Marcellam soror. S. Aug. serm. 251. de temp. Alexandr. epist. 1 cap. 4. Damasus in Pontifical. Leo Papa 1. epist. 81. cap. 2. Ennod. de Synod. atque Concil. Mileuit. cap. 12. Agathense. cap. 21. Roman. sub Symmacho in fin.

LITVRO, casso, cancello [Tunc certius te probasse reliqua gaudebo, si ritu asse aliqua congnouero Sidon. lib. 9. epist. 2.]

LITVS. Vide *Lidus. Plagia.*

LIVELLVS. Vide *Libellus.*

LIVORO, percussionibus liuidum reddo [Me malo ordine adsaliuit, vel (*Pro, &c,*) liuorauit Marculf. formular. cap. 31. Quasi nos nulla manente causa in via adsalissetis, & grauiter liuorassetis idem lib. 1. cap. 28.]

LOBIVM, Porticus, ex *Lauben*. germanico vocab. [Solus in quodam lobio cum Episcopo Spirensi & alijs duobus, scilicet, Camerario, & Dapifero suo remansisset. Godefridus S. Pantaleonis Monachus ad ann. 1203.] Vide. *Porticus.*

LOCATIO, FR. cuius relatiuum est. [Per sola locationis instrumenta nec proprietas, nec ad plenum possessio probatur: In decretal. de fide instrumentor. cap. 6.

LOCELLVS, idem, ac loculus, & capsa, seu theca. [Ipsum corpus Sanctissimum sicut in anteriore translatione ab Episcopis Rhemorum diœceseos integrum inuentum est, & brandeo rubro inuolutum] & post pauca [Cum de ipso sepulcro in locello argenteo est transpositum. Hincmar. in Vita S. Remigij Locellum etiam quendam, hoc est, capsam maiorem, quæ a duobus clericis ferri Solet. Flodoard. lib. 3. cap. 5.

LOCVLATVS. Vide *Loculus.*

LOCVLVS, Angustus locus. Item pro feretro vsurpatur, [Accessit, & tetigit loculū Lucæ. c. 7.] Item *Loculum* vbi Sanctorum corpora ponuntur Anastas. Biblioth. Item sepulcrum; hinc Zeno Veronensis in sermone de Lazaro, vocat illum *Loculatum*, idest, sepultum. Ac in numero plurali marsupium significat, quare in Euangelio de Iuda dicitur: [Et loculos habebat.]

LOCVM TENENS. Vide *Seruator loci.*

LOCVTIONIS infructuosæ digressiones, Vide *Nyssa.*

LOCVTORIVM, Monasterij locus ad loquendum destinatus.

LOCVSTA Vide *Bruchus.*

LOGARIASTES, FR. Λογαριαςὴς officialis in aula græca, cui incumbebat numerare milites, illisque soluere stipendia.

LOGICO, argumentor, discurro. [Aristoteli co more logicat, Petrus Cellen. lib. 9 cap. 108.]

LOGISTRIVM, & *Logista.* Vide *Logotheta.*

LOGIVM, λόγιον rationale, quia miraculosè futura demostrabat, & quasi loquebatur, ac ratiocinabatur, ideoque Rationale etiam dicebatur [Vel qualiter Aron eam portat in logio. Greg. Turonen. lib. 3. cap. 1.]

LOGOGRAPHVS, FR. λογογράφος ratiocinator calculator [Logographi, vel Tabellarij in ff. l. 50. tit. 4. leg. 18 §. 10.]

LOGOTHETA, λογοθέτης Cancellarius à Niceta interpretatur, potius verò calculatorē significat, ex vi nominis, quem Symmachus *Discussorem* appellat inquiens: [Nemo fiat discussor aliter, quam ex iussione Principis. lib. 4. cap. de discussionib.] Itaq; duplex erat Logotheta Ecclesiasticus, & Palatinus FR. λογιστής latinè Rationalē propriè sonat ὑποτοῦ λόγου τίθημι idest à positione seu redditione rationis; vnde Rationalis appellari posset quo vocabulo vsus est Lampridius in Maximino inquiens [Hic per rusticanā plebem interemptus est, sed cum per eos qui Rationalem in honorem Maximini defendebant &c.] In Sicilia, & in Regno Neap. Rationalis Dignitas adhuc in maximo honore viget. Offitium igitur Logothetæ à rationibus exigendis ita dicebatur. [Logotheta præest discutiendis & conscribendis rationibus, tam eorum quę redduntur ab ijs qui sunt ex plebe, quàm ex Principibus. Codinus Curopal. de Off. Constant. Palat. in 2. pen. tade] licet etiam Cancellarium interpretari posset. [Quod & latina voce appellatur Cācellarius, græcè autem dicitur Logotheta. Nicet. in Man. Comneno. lib. 7.] Apud Athenienses Logistæ dicebantur. [Logistę vocabantur qui referendis rationibus obnoxios ad populum ducebant. Erat autem & quidā Logistarū magistratus. Vlpian. in Orat. Demost. de falsis legat.] & clarius Harpocrat; & Suidas. [Logista erat magistratus, ita ab Atheniensibus appellatus. Sunt autem Logistę decem numero viri qui rerum culpas expendentes, pœnas exigunt intra dies triginta, quando magistratu funguntur Principes; Logistria verò sunt curiæ, seu prætoria Logistarum.] Logista idem erat ac Rationalis [Primum enim Senatum areopagiticum apud Rationales rationes referre iubet, eumq; qui illic tristis, ac seuerus, rerumq; maximarum dominus est, sententijs vestris subijcit Eschin. Orat. in Ctesiphonte.] Itaque apud Græcos deinde Logothetæ, seu Rationales varij erant [Rationalis secrerorum, & iudiciorum, factus insuper & cognitor, ac iudex limitis. Nicet. lib. 1] Vide *Cancellarius.*

LOLIATVS, Lolio mixtus, [Ad Curiales redeo, apud quos in accipiendo cibo, in equitatione, in vigilijs non est ordo, non est ratio, non est modus. Apponitur Clerico, aut militi curiali panis non elaboratus, non fermentatus, confectus ex ceruisiæ fecibus, panis plumbeus, loliatus, & crudus. Vinum verò, aut acore, aut mucore corruptum, turbidum, vnctuosum, rancidum piccatum, vapidum. Vidi aliquando vinum adeò fœculentum magnatibus apponi, quod non nisi clausis oculis, & consertis dentibus cum horrore, & rictu cribrari oppottebat potiùs, quam potari. Ceruisia quæ in curia bibitur, horrenda gustu, abominabilis est aspectu. In curia propter frequentiam populorum, animalia venduntur, indifferenter sana & morbida, pisces etiam iam quatriduani, nec tamen aliquid de prætio putredo, aut fœtor imminuit. Petr. Blesen. epist 14] Qui Auctor poterat liberè ex experientia loqui, cum per multos annos Aulam regiam Angliæ frequentasset. Dicitur etiam *Loliaceus* in eadem significatione. [Absurda arat, & Loliaceos dimittis zizaniorum fructus in combustionem ignis. Antioch. hom. 48.] Vide *Zizania.*

LOLIVM. Vide *Zizania.*

LOLLARDI. FR. hæretici, idest, Dei Laudatores Odericus Raynaldus ad an. 1318. n. 44. vbi errore notatur Prateolus.

LONGI MONACHI. FR. dicti sunt Dioscorus, Ammonius, Euthimius, & Eusebius germani fratres Monachi in Egypto ita Georgius Episc. Alexandr. Vita B. Chrysost. apud Photium in eius Biblioteh.

LONGOBARDVS. Vide *Langus, Vvinili.*

LORDICO, curuatim incendere, ex græco vocabulo λορδὸς idest curuus, quod gallicè etiam *Lourdaut* dicitur. [Ceditur, pungitur fustillatur, lordicat miser asellus. S. Benedic. de generib. Monachor. cap. 3. §. 2:

LORICA. Vide *Clibanum, Halsberga, Hauberticum, Sosania.*

LORVM. Vide. *Pallium.*

LOTOPHAGVS, vox greca λωτοφάγος eū significat qui fructū arboris λωτὸς comedit, de quibus apud Homerum his alludit D. Paulinus epist. 37. ad Iouium dum ait [Quasi illos patriæ obliteratos de baccarum suauitate lotophagos, & Syrenarum carmina blandimentorum docentium cantus euita.] Aliqui putant hanc arborem eā fuisse quę a Siculis *Legno Santo* appellatur

LOXIAS, λοξίας idest, ambiguus locutor à verbo λοξόω quod torquere significat; sic enim falsum Oraculum à D Basilio Seleucię Episcopo appellatum fuit; dum ait [Quod oraculum, siue vt loxias ediderit, indicio id accipientis committens lib. 10. epist. 4] de Apollinis oraculo loquitur.

LVCANICA. Vide *Fendica.*

LVCAR, præmium, & merces iniusta hoc cognomine à Tertulliano appellatum fuit caput Ioannis Baptistæ, quod saltatrici iniusta merces fuerat. [Ipse clausula legis, & Prophetarum, nec Prophetes; sed Angelus dictus, cōtumeliosa cede truncatur in puellę salticę. Lucar. aduers. Gnost. cap. 8.

LVCERNA. Vide *Bimyxion. Gabbatha. Lucubrum, Myxum.*

LVCERNALES psalmi. Vide *Vespera.*

LVCERNARIVM in ritu Ambrosiano sic appellatur Responsorium, quod canitur ad Vesperas. Imò

Imò etiam à quibusdam Ecclesiasticis Scriptoribus Vesperæ recitandæ sic appellantur. Vide *Vesperæ*.

LVÇIADA Vide *Absida*.

LVCIANEA, Sacræ Scripturæ translatio a S. Luciano Martyre exposita, qua omnes orientales vtebantur, ità vt a Græcis tanquam vulgatior haberetur, præcipuè in regionibus à Bizantio, vsque ad Antiochiam, ità D. Hieronymus epist. 107. ad Cromatium.

LVCIFERIANI. FR. hæreticorum secta. [A Lucifero Smyrnæ Episcopo orti, qui Episcopos Catholicos, qui constanti persecutione perfidiæ Arianorum consentientes erant, & postea correcti, in Catholicam redire elegerunt, damnantes, siuè quod prius crediderant, siue quod credidisse simulauerant, (quos Ecclesia Catholica materno recepit sinu, tamquam Petrum post fletum negationis) hanc illi matris charitatem superbè accipientes, eos recipere nolentes, ab Ecclesiæ communione recesserunt, & cum ipso lucifero authore suo, qui manè oriebatur, cadere meruerunt can. Quidam autem hæretici. 24. quæst. 3. [Hic tamen textus ex Isidoro excerptus varios errores continet; primò enim Luciferus non fuerat Smyrnensis; sed Caralitanus Episcopus; itaque pro Smirnæ Sardiniæ ex Theodoreto lib. 3. cap. 5. restituendum est. Secundò vbi ait instanti persecutione. Postillator in hoc can. corrigit *Constantij persecutione*. Tertiò Luciferianos non fuisse hæreticos: sed schismaticos satis probat Baronius An. 362. n. 213. & seqq n. 219. Nihil enim de fidei dogmatibus innouauerant. Idem Baron. An. cit. num. 220, &c.

LVCIFVGÆ. FR. Ità ex contemptu à Rutilio Numatiano gentili appellati fuerunt Monachi. lib. 1. itinerar.

LVCRO, Vide Ambro,

LVCVBRVM lucetna, vocabulum in antiquissimo Glossario M. S. in operibus Alcuini repertum, quod, apud Auenionense S. Andreæ Monasterium conseruatur.

LVDVS. FR. genus pœnæ quæ duplex erat, nempè; *Ludus venatorius* quando Reus cum feris dimicare astringebatur. quod à Tertulliano *Schola bestiarum* in Apologet. cap 35. appellatur. Alius Reorum ludus *Gladiatorius* erat, quando scilicet, cum gladiatoribus dimicare cogebantur; At in Codice Theodos. similes pœnas Christianis infligere prohibetur lib. 9 tit. 40. vbi sic habetur: [Quicunque Christianus sit, in quolibet crimine deprehensus ludo non adiudicetur] Quæ sanctio valdè pia est; nàm tales rei dimicando regulariter, contriti mori nequeunt. De varijs ludorum generibus. Vide *Cernula*.

LVIDO. Vide *Guido*.

LVGENTES, qui dicebantur. Vide *Hyemantes*.

LVNCHVS græcum λόγχος, idest, lancea. [Incumbens, & requiescens super luncho, quo perfossum est latus Christi, Tertull. de corona milit cap 11.

LVMINOSITER, clarè [instinctu Dei, quod celauerant luminositer, & patulè proferebant. In vita S Eulogij mart.

LVNA. V, *Pandoxis. Panselenos. Noctiluca. Synelites.*

LVNATIM, menstruatim. Palatinum lunatim mansionis seruitium ageret. In vita S. Eulogij m.] inuenitur etiam in eodem sensu. *Lunaliter.*

LVNVLA, muliebris capitis ornamentum ad instar plenilunij formæ; Chrysostomus existimauit, quod à Græcis μηνίσκος dicebatur. Sed D Hieronymus lunaris formę numisma, quod in fœminarum fronte pendebat existimat fuisse, vt ad præsens numismatibus in capite pendentibus ornari orientales mulieres solent, de quo in meo itinerario ad Montem Libanum egi, deque hoc ornamento D. Cyprianus ait, [Et crines, & cincinnos, & lunulas, & discriminalia &c. de discip. & habitu virg.

LVPANAR, FR. postribulum, & ganeum, vbi Meretrices degunt. Aliquando pro conseptu ferarum accipitur; nam in passione SS. Chrytanti, & Dariæ habetur, [Daria verò in lupanar compulsa, leonis tutela, dum in oratione defixa est à contumelia diuinitus defensa est] Vide Virginal

LVPAX, lupinus. [contemplatus S. Papa Martinus introeuntes testificar i, subridens dixit: isti sunt testes? sic habet ordo? Erant enim primi ingredientes nomine quidem milites: lupaces autem, & bestiales sententia.] Anast. Biblioth. in S. Martin. Papa, & mart.

LVPERCALIA. FR. Quando, & quare introducta, & quomodo celebrabantur. Vide Baron an. 496. nu. 29. & seqq superstitiosa festa, vsque ad Anthemij Imperatoris tempora Romæ extabant. idem ann. 467. nu. 2 à Gelasio tamen Papa sublata.

LVPVS, dicitur Laicus Vide *Laicus* lupporum signa, quæ in processionibus ferebantur. Vide *Draconarius, Litania.*

LVSTARDIS. Aqua. Vide *Aqua Benedicta.*

LVSTRATIONES Gentilium FR. quales erant apud Gentiles. Vide Baron. an 324 n. 26,

LVSTRICI dies. FR. quales erant apud Gentiles, Vide Baron. in Appar. nu. 92. vltimum lustrum sub Vespasiano fuisse refert idē. Baron. an. 76. n. 1.

LVTER FR. æneum mare in templo Salomonis collocatum de quo 3. Reg. cap. 7. quod Dionis. Carthus. 161: art. 11. sic exponit [dicitur luter, quasi latus vter; quoniam multā in se continebat aquam, vel luter à luendo, prout luere vno modo designat abluere, quia in aqua illa abluebantur manus, pedesque Sacerdotum, prohibita iure, non obstante Senatorum licet Christianorum resistentia. Idem anno 496. nu. 27. & seqq. Quando celebrabantur, & alia. Vide etiam hic in dict. *Hypante.*

LYDENEVS, mensis Ianuarij apud Gazeos. vide Marcellum scriptorem vitæ S. Porphyrij in dict. *Epiphania.*

LYNTRES, naues. Vide *Chelandrum.*

LYRÆ pars. vide *Magas.*

LYTA. FR. ex græco λύτος, idest solutus, licentiatus dicebatur licentiatus, qui in iure ciuili per quadriennium studuerat, de quo vocabulo fit mentio in Digestorum prohemio. vide *Baccalaureus.*

FINIS PRIMAE PARTIS.

MACARIANA TEMPORA, dicta sunt illa, quando Macarius Consul à Constante Imperatore missus fuerat in Africam vnà cum Paulo Consulari viro ad componendas fidei controuersias inter Catholicos,& Donatistas. Baron. an. 348.num. 16.19. & 20.

MACARISMVS, μακαρισμός, beatificatio; sic appellati sunt sacri hymni, quia in honorem beatitudinis Sanctorum canuntur.

MACEDONIANI. FR.hæretici à Macedonio Episcopo sic appellati, qui tertiam personam SS. Trinitatis negabant. 24.quæst.3. can.39.Quam à Patre, Filioque creatam fuisse asserebant.can. eos, qui. 1. quæst. 1.

MACERIVS, Sac. Apostolici Palatij officialis, qui Papam associabat in equitatione:[Quando duo eius Domicelli, seu Macerij debent eum ducere per frenum equi. In Cæremonial. Dauantriæ M. S.] Et alibi idem: [Seruientes armorum, vel vocati Macerij habent præcedere Papam.] Hodie *Mazzieri* vulgò dicuntur.

MACABÆI, sic dicti sunt omnes Matariæ Sacerdotis filij viri fortissimi à Iuda Machabæo, qui pro religione patriæ iustum bellum gessit aduersus Syros: nam in militari vexillo hos characteres ferebat MI. CHA. BA. I. & hæc verba designabant MI. CHAMOCHA.BAELIM.IEHOVA. suntque verba cantici Moysis, [Quis similis tui in fortibus Domine] posita in Exodo c. 15.Hæc eruditio Rabbi Isaac Ben schola à Sixto Senensi in lib. 1. eius Biblioth. Sanctæ allata est.

MACHALVS, granarium sine tecto, siuè aceruus manipulorum spicarum ex *Mangels* germanica dictione: [Si quis spicarium, aut machalum, cum annona incenderit. In lege salica tit. 20.] Alii tamen legunt *Macholum*.

MACHINOR, molo, seù mola frango, & tero. [Ex qua diuersæ molæ in Genuculo machinabantur aqua. Anast. Biblioth. in Adriano.] Sed in aliis Codicibus, & melius fortassè, *Macinabant* legitur. FR. dictio *In Genuculo* in *Ianiculo* denotat; nam ibi antiquitus erant vt plurimù molendinæ, pro qua re curiositatis lectorum gratia visum est hic ex Grutero pag. 416. nu.6. apponere huiusmodi edictum,nempe: [Claudius Iulius Ædesius Dynamius. V. C. & Iul. Pręf. Vrbis. Amore Patriæ compulsi. Ne quid diligentię deesse videatur studio nostro, adici volumus,vt omnium molendinarum fraudes amputentur, quas subinde Venerabili Populo, atque Vniuersitati fieri percipimus, quas in Ianiculo constitui nostra præcepit auctoritas. Vnde hoc programmate vniuersitatem nosse decreuimus. Frumenta quum ad hæc loca detulerint consueta fraudibus licentia possit amoueri, primò pensare non differant, deinde postquam fregerint, propter fidem integræ obseruationis adhibitis iisdem ponderibus agnoscant nihil sibi abstulisse licentiam fraudatorum, accipere autem secundum constitutum breuem molendinarum tam in Ianiculo, quàm per diuersa loca præcipimus per modium vnum numos tres:itâ quod si quis eorum inclita præsumptione farinam tradiderit postulandam, deprehensus, vt multæ subiaceat,& fustuari supplicio se nouerit subdendum &c.] Ex quo colligitur in Ianiculo fuisse molendinas, quæ deinde Belisarius in tyberim transportari iusserat, hac occasione,vt Blondus. Decad. 1.lib.4. refert,inquiens: [Gothi circa Vrbem profecti aquæductus omnes interrupe runt. Erant hi quatuordecim aquæductus mirabili opere effecti, per quos aqua in Vrbem labebatur. Ea ex interruptione non tantum aquarum incommoda nocebant Romanis, quantum carentia pistrinorum. Nam ex eo aquæductu, qui ex summo Ianiculo, quæ Transtyberim defluebat, vt poté decliui, ac rapido, magna vis pistrinorum conficiebatur. Ex alijs quoque aquæductibus, quibusdam in locis eadem commoditas molendi fuerat instituta,qui tunc interrupti magnas obsessis difficultates afferebant. Aduersus hæc incommoda Belisarius in hunc modum remedia excogitauit. Bini lembi paruo inter se distantes spatio tignis coniuncti,molas in medio continebant, quæ rapido fluminis cursu percitè voluebantur: funes verò ab vtraque ripa, quammaximè intenti lembos in flumine sustinebant. Huiusmodi lembos secus pontem, qui primus trans Tyberim fert, collocauit: post eos lembos,alios eodem ordine posuit. Nè verò hostes mittendo de superiori loco materiam, & ignem officere lembis valerent; catenæ in flumine ad ipsum pontem obiectæ omnem materiam excipiebant, exceptam autem homines ab vtraque ripa dispositi auferebant,& aduersus pistrinorum defectum, hæc optimè

sunt prouisa: lembi enim pistrina largissime suppleuerunt.

MACHOMETES, pseudopropheta, & eius secta. Vide *Acervus Mercurij*. *Basilidiani*. *Cerdoniani*. Item ex Manichæis sumpsit falsum dogma prohibendi totaliter potum meri; nàm illi asserebant vinum fellem esse diaboli. Vide *Hydroparastæ*. Eorum ritus. Vide *Cælicolæ*. *Hemerobaptistæ*. *Hostia*. *Nolarium*. *Osculum*. *Tonsura*. Falsa assertio, quod Machometes fuisset Nicolaus Diaconus tempore Apostolorum, siuè Cardinalis S. R. E. & alia. Vide *Nicolaita*. Item alia de hac secta. Vide *Mahomeria*. *Mesquita*. Machometanorum æra. Vide *Hegira*.

MACRENA, porticus siuè ambulacrum, ex græca dictione μακρά, idest, longa. [Macrenam lateranensis palatij, quæ extenditur à campo vltra imagines Apostolorum. Anastasius Bibliot.] qui iterum habet: [Camera ipsius Macrenæ.] Item repetitur in eadem significatione *Macrona*.

MACRIM. FR. Stagira Aristotelis patria. [Stagira monte, quem Macrim multi appellant. Georgius Logotheta in Chron. Constantinop.

MACROLOGIA, prolixus discursus, seu locutio. Isid. cap. 11. lib. 33.

MACTO. FR. diuido, separo, seù punio, mortifico. [Iubemus experientiæ tuæ, vt eum cum ipsa quoque adultera non differas mactare, & caluatos ab inuicem separare. can. de Benedicto. 32. quæst. 1.

MADIVS. FR. maius mensis: [Ac etiam in Kalendis Madij. apud Torrigium de Cryptis Vatican. secunda impress. pag. 312.] & in Bullar. Casin tom. 2. constit. 128. & 246. in data. Hoc anno mense Madij. Anonym. Monach. Casinen. Chron. an. 1207. Hoc anno mense Madio Roffredus Abbas huius loci mortuus est. ibid. an. 1209. Sequente mense Madij obijt Ludouicus inclitus Rex Siciliæ. ibid. an. 1362.

MÆNIDIVM, græcum, μαινίδιον, piscis species, quem italicè *Menola* dicitur. [Non enim magno labore fatigantur, quia nec tanta cura inter eos parandorum ciborum, vel coctionis impenditur, quippè qui maximè xerophagijs, vel homophagijs vtuntur, & apud quos secta singulis mensibus porrorum folia, lapsana, sal frictum, oliuæ, pisciculi minuti salliri, quos illi mænidia vocant, summa voluptas est. Cassianus lib. 4. cap. 22.] FR. Melitenses *Sciurraf*, & siculi *Minnoli* hos pisces vocant :||: Error est quorundam, qui ibi *Menominia*, siue *Menomia* transcripsere; nam verè *Manidia* restitui debet.

MAFORTES, & *Mafortium*. Vide *Maphorium*.

MAGA. V. *Incarminatrix*. *Pythonissa*. *Sortiaria*. *Stria*. *Tegularia*. Magus. Vide *Agyrta*. *Hecatontarchus* *Medicamentarius*. *Oblitgaor*. *Pytho*. *Tempestary*.

MAGAS, μαγάς, pars lyræ, vbi resonant chordæ: [Et monochordi sonori magade reperies notas. Petr. Diac. in vita S. Victor. Papæ.

MAGI tres adorantes Christum. Vide *Stella*.

MAGIA, [Scimus enim magiam elicere explorandis occultis catabolicos, & paredros, & pythonicos spiritus. Tertull. de anima cap. 28.] Vide *Engastrimythus*. *Hydromantia*. *Paredrus*. *Pythonicus*. *Pytho*. *Rapsodomantia*. Vide etiam *Maga*.

MACELLVM. FR. pro macello. apud Torrigium de Cryptis Vatic pag. 487. secunda impress.

MAGISTER. Vide *Lector*. FR. titulus Magistri præfecturam significabat; ità dicebatur *Magister militum*, *Magister Curiæ*, *Magister Palatii Imperialis*, *Magister Iustitiarius*, & similia; sed deinde honoris gratia hic titulus *Magistri* concessus fuit doctoribus, ac tandem ironicè pedagogis attributus est, & sic Ludi Magistri hi dicti sunt. Vide Angelũ de Nuce olim Abbatem Casinensis Cœnobij, nunc Archiepiscopum Rossanensem in eius annotationibus Chronicæ Casin. ad lib. 2. cap. 58. n. 1057.

MAGISTER CÆREMONIARVM. Vide *Cæremoniarum Magister*.

MAGISTER GRÆCORVM, sic ab Amalar. Fortunaro cap. 21. de Ord. Antiph. vocatus fuit Origenes. [De qua re quidam Magister Græcorum dicit. hom. 2. sup. lib. Numer.

MAGISTER SAC. APOSTOL. PALATII. Vide *Episcomonarcha*.

MAGISTERIA, Magistri dignitas, quam Hispani *Maestrasgo* dicunt. [Sume igitur Magisteriæ insulas dignitatis vsurus omnibus priuilegijs, quos tuos habere constiterit decessores. Cassiod. epist. 12.

MAGISTRATVS, instructus, eruditus. [Accedit ad maritum alia Eua magistrata consilio serpentis. Victor. Vticen. de persecut. Vandalica lib. 1.

MAGISTRO, instruo, doceo. [Præterea iubetur omnibus Ecclesijs magistrare. In vita S. Adelard. Abb.

MAGISTRIANVS, Agens imperialis. [Interim repurgatur locus, venit magistrianus epistolas afferens Imperatoris. Metaphrast. in vita S. Porphyr. Episc. Tunc baptiaati sunt Beati Processus, & Martinianus Magistriani Principes. In eorum Actis.

MAGNIDICVS, magniloquus.] Probet etiam mihi mulierem apud se prophetasse ex illis suis sanctioribus fœminis magnidicam. Tertull. lib. 1 aduers. Marcion.

MAGNIFICAT. Canticum B. M. V. Vide *Canticum*.

MAGNVS CANON. Vide *Alipta*. *Dominica Orthodoxa*.

MAGNVS DOMESTICVS. Vide *Syncellus*.

MAGNVS INTROITVS. Vide *Deputatus*.

MAGOG. FR. Nonnulli Sac. Scrip. Expositores valdè hæsitant quid per hoc vocabulum ibi significetur. Sed sciendum est, quod in Sac. Pagina dupliciter intelligitur; primò, nempè, in Genesi pro vno ex filijs Iapheth. [Filij Iapheth Gomer, Magog &c. Genes. cap. 40.] sic etiam

in

in 1. paralip. cap. 1. Secundo loco intelligitur Regio ab hoc Iaphethi filio primò inhabitata, à quo nomen sumpsit. [Immittam ignem in Magog. Ezech. 39.] de eadem fit mentio in Apocalyp. cap. 20. Et Scythia intelligitur Iosepho Heb. teste, qui sic inquit: [Magog verò Magogas à se nominatos instituit: isti à Græcis Scythæ sunt appellati. lib. 1. Antiq. cap. 11.

MAGONALE, & *Magonellus*. Vide *Manganum*.

MAGVS. Vide *Blymas*. Synonima. Vide *Maga*.

MAHOMETVS. Vide *Machometes*.

MAHOMERIA. Templum Turcharum, quod *Moschea*, & *Meschita* vulgò dicitur. [Legatus de maxima Mahomeria Ciuitatis fecit Ecclesiam. Matth. Paris. in hist.] Vide *Mesquita*.

MAIOR DOMVS. Vide *Domini. dius. Syncellus. Vicedominus*.

MAIOR S. MARIA. Vide *Maria Virgo*.

MAIORENSES, Sacri Palatij Apostolici prætoriani equites, qui à Cencio Camerario *Stimulati* dicuntur, idest, calcaribus muniti: eos existimo esse, quos nunc *Lancie spezzate* italicè appellantur. FR. vel eos fuisse crediderim, qui Equites aurati, & italicè *Caualieri dello Speron d'oro* nuncupantur, quos Papa decorare solet.

MAIORISSA, Abbatissa. [Septem, & dimidium à Tescia Maiorissa. In quadam Bulla Eugenij Papæ.] in qua aliqui mendosè transcripsere *Dividuum* pro *Dimidium*.

MAIVMA, festum, græcè Μαϊουμᾶς à Maio mense, ideo in eius Kalendis celebrabatur, quod permissum fuit ab Impp. Arcadio, & Honorio dūmodo honestè celebraretur. [Clementiæ nostræ placuit, vt Maiumæ prouincialibus lætitia reddatur: ità tamen, vt seruetur honestas, & verecundia castis moribus perseueret. Cod. Theodos. lib. 15. tit. 6.] Quod post quadriennium, propter inhonestatis abusum denuò ab eis prohibitum fuit: [Ludricas artes concedimus agitari, nè ex nimia harum restrictione tristitia generetur. Illud verò, quod sibi nomen procax licentia vindicauit, Maiumam, fœdum, atque indecorum spectaculum denegamus. Idem Cod. Thedosf. ibid.] & tandem damnatum fuit à Synodo in Trull. can. 62. de qua inhonesta celebratione. Vide Baron. an. 399. num. 27. 28. & 29. FR. in honorem Castorum celebratione m hanc fuisse institutam putat Lipsius in lib. 11. Annal. Taciti. Sed festum Castorum in mense Iulij celebrabatur teste Dionysio Halicarnasseo, qui lib. 6. sic ait: [Romæ multa extant monumēta, cum ipsa ædes Castoris, & Pollucis, quam in foro Pop. Rom. ædificauit in eo ipso loco, vbi visæ fuerunt illorum imagines &c. tum etiam magnifica sacrificia, quæ quotannis Pop. Rom. per primarios equestris ordinis viros idibus Quintilibus peragit, quo die bellū hoc fœliciter est cōfectum.] Quintilis enim mensis quintus est post Martium, qui apud Rom. primus erat. Ouid. Fast. 1. & 3. Vide hic in dict. *Martius*. Quintilis mensis Iulius dictus fuerat. Cic. epist. ad Atticum lib. 14. Suetonius in Cæsare, & Macrob. Satur. lib. 12. Festa autem, quæ in mense Maio fiebant erant in honorem Maiæ Mercurij Matris, vel Maiorum. Ouid. Fast. 5. siue *Argeorum festa*, de quibus Dionys. Halicarn. lib. 1. cap. 4.

MAIVSCVLVS, canonicalis dignitas in Cathedrali Ecclesia Ianuensi, quæ cantoris dignitati aliarum Ecclesiarum correspondet; nàm curam habet de chori cantu, vt de Cantore dictum est in dict. *Cantor*.

MALACHINVS, monetæ species, quæ septem solidos continebat. Dauantria in eius m. s. Cæremoniali; Ab alijs tamen *Melechinus* dicitur, quæ secundum etymologiam arabicam *Melchi* duo significat, idest, Græcus, & Regius: fortasse regia dicebatur hæc moneta; sicut Hispani eorum moneta *Real* appellant.

MALAGMA, atis. FR. græca dictio μάλαγμα, & significat emollitiuum fomentum. [Etenim neque herba, neque malagma sanauit eos. Sapien. cap. 16.

MALDRVM, mensuræ genus: [Portarius centum libras suas recipiens, nō ex eis vineas, vel agros; sed totidem maldra siliginis apud Confluentiā comparauit, quibus satis sufficienter vsque ad messem pauperes sustentauit. Cæsar. lib. 4. cap. 66.] ex germanico *Malder*, idest, modium.

MALEDICTIO PESSIMA, de qua 3. Regum. cap. 2. quæ ab Hebræis *Nimerezet* dicitur: quinque enim verba contumeliosa continebat, quibus ab arrogante Semei, improperatus est Dauid. [Qui maledixit mihi maledictione pessima. Ibidem.] Nam prima littera Nun, *Noëf* designat, idest, Adulterum: secunda Mem *Moabitam* sonat; tertia Resc *Rasa* denotat, nempè, Impium; Quarta Zain, *Zara* significat, scilicet, Leprosum. Quinta Tau, *Teoba* exponit, idest, Abhominatum. Verum, & quando maledicere liceat. Vide *Subtilitas*.

MALEDICTVM. FR. pro maledicendo. can. oportet. 20, quæst. 2. ibi Glossa.

MALILOQVVS, maledicus, detractor. Apud S. Maximum hom. 1. de ieiunio.

MALINCA, & *Malina*. Vide *Ledo*.

MALLARE. FR. trahere, compellere in iudicium. l. si quis aliquem. de præiudiciarijs actionibus, & ibi Glossa. Vide *Admallum. Mallum*.

MALLENSES. Vide *Admallo*.

MALLONES, vellus, coma, ex græco μαλλός, idest, lana, coma, offerebantur in signum subiectionis paternæ. Vide Baron. an. 684. n. 7.

MALLOTA, lanea vestis, quam Arabes *Malluta* vocant ex græco vocabulo μαλλός, idest, lana.

MALLVM. FR. Iudicium, tribunal. [Si quis ad mallum legibus monitus fuerit, & non venerit, si eum sunnis non detinuerit XV. solid. culp. iudicetur. in Capit. Caroli Magni. lib. 3. cap. 45.

MALLVM PVBLICVM. FR. locus eo tempore ad iudi-

iudicium deputatus. l. si quis cum altero. de testibus, & l. ibi iuramenta. qualiter quis se defendere debeat. Vnde *Ad mallum venire*, idest, ad iudicium venire significat. l. vt nullus. de armis ad placitum non portandis.

MALVS, absolutè Dæmon intelligitur. Vide *Dæmon*.

MAMBVRGIVM, *Mandiburdium*, *Mandeburdum*, & *Mandiburnium*, patrocinium, cura. [Omnibus, vt monuistis, legem, iustitiam, & rectum mamburgium auxiliante Deo conseruate. Gulicl. Paradin. lib. 1. Annal. Burgundior. Vnus aureus persoluatur Romæ quotannis, vt Cœnobium sub Romanæ Ecclesiæ mandiburdio, & maiestate securum semper stabiliatur, & defendatur. Trithem pag. 88. Prouidendum est regiæ maiestati, vt monasteria, quæ ab hominibus Deum timentibus in sua proprietate constructa prædecessores illius causa defensionis, & mandeburdi susceperunt, vt libera libertate, spe remota, hæreditaria de illorum propinquitate ibidē religio obseruetur. Synod. Melden. cap. 41.] Item reperitur *Mandeburdes*, idest, protectio: [Volumus vt Ecclesiæ, & causæ Dei, & Episcopi, Dei homines Clerici, & Monachi, & Nonnæ talem mandeburdem, & honorem habeant, sicut tempore Antecessorum nostrorum habuerunt. In Synod. Confluentiæ. vbi acta est pax inter Carolum, & Federicum Reges.] Item reperitur *Mamburno* verbum, quod patrocinare significat. [Qui quasi pueros mamburnire videbatur. In vita B. Iuettæ.] Item *Mamburgius*, *Mamburnus*, & *Mandiburnus* pro Patrocinatore, Aduocato, seu Defensore; quæ omnia hæc vocabula ex theutonicis dictionibus videntur cōposita, nempè, *Mundt*, idest, os, & *Babr*, scilicet, promptus; nàm promptum os ad loquendum pro clientum defensione! habere debent Aduocati, & Patrocinatores. FR. in Bullar. Casinen. scribitur *Mundiburdium*, & *Mundburdum*, quod priuilegium, defensionem, & protectionē regiam, ; seu imperialem denotat: [Si quis verò hoc nostrum mundburdum violare temptauerit &c. Bullar. Casin. tom. 2. constit. 62.] idem vocabulum habetur Constit. 38. 48 63. 84. 89. 90. 96. 120. & passim ibidem tom. 2.

MAMMONA, vox Syriaca *Mammon*; idest, diuitię, seù Diuitiarum Deus, alij Dominum peruersum interpretantur. [Non potestis Deo seruire, & Mammonæ. Matth. 6.] Alii verò etymon trahunt ex verbo *Iana* hebraico, quod vim inferre significat; nam diues res alienas sibi violenter appropriare solet. Sed Hieronym. epist. 15. inquit: [Mammona autem non Hebræorum, sed Syrorum lingua, diuitiæ nuncupantur, quod de iniquitate collectæ sunt:] & Augustinus lib. 2. de serm. Dom. in Monte cap. 14. ait: [Congruit, & punicum nomen; nàm lucrum punicè Mammon dicitur.] Alii tandem hoc nomen superiorem cuiuslibet rei significare docent, iuxta hebraicam dictionem *Mamon*; sic Kabalistæ hebræi quatuor Angelos, qui quatuor mundi plagis præsident Mamonas appellant. Sed re vera *Mammonam* diuitias tàm licitè, quā illicitè acquisitas significare puto, ex eo quia de malè acquisitis diuitiis loquens Christus, subiungendo ait. [De mammona iniquitatis.] FR. Glossa tamen. in can. sic non sunt. 32. quæst. 4. Mammonam iniquitatis pecuniam per sollicitudinem acquisitam, seu iniquitatis, idest, inæqualitatis exponit.

MAMMOTHREPTVS, græcè *μαμμόθρεπτος*, mammis nutritus, idest, infans. [Si attendis adhuc hominem, & eum quæris imitari, & ex illo pendere, & adhuc lacte vis nutriri, & fies mammothreptus, quales sauè dicuntur pueri, qui diù sugunt, quod non decet. D. Aug. in psalm. 30.] Romæ *Mammucciato* dicunt.

MAMZER. Vide *Manzer*.

MANA græcè *μάνα*, idest. mater. [In stuporem versæ mulieres mana, mana clamabant. Luitprandus in legatione.

MANAPIATVS. FR Hypothecatus. l. si quis comparauerit. de præsumpt.

MANCIPARE EFFECTVI, exequi, phrasis gregoriana. [Cuncta quæ in huius præcepti pagina continentur, effectui mancipare festina D. Greg. in Regist. lib. 1. cap. 71.

MANCIPES. Vide *Mancipium*.

MANCIPIOLVM ECCLESIÆ. FR. hoc est paruæ possessiones. can. casellas, vel mancipiola 10. quæst. 2. & can. si Episcopus. quæst. 3.

MANCIPIVM, furnus. [Et animal portans siligines à mancipio. In vita S. Io. Eleemos. cap. 21.] Quare *Mancipes* dicuntur Pistores, seu furnorum, & macellorum vniuersitatis conductores. [Erat ab initio in Vrbe Roma domus ingenti magnitudine fabricata, in qua panis fiebat, horum mancipes tempore procedente pistrina publica latrocinia esse fecerunt. Paul. Diac. lib. 13. Hist.] Quare corrigendus est textus in l. vnica Cod. de pistoribus lib. 11. Vbi perperàm dictio *Mancipiis* pro mancipibus habetur, quod etiam Brissonius notauit. FR. *Mancipium* seruum propriè significat, qui à Domino suo pro eius anima Deo, & Sanctis eius in Ecclesiæ seruitium oblatus est. cap. 3. & 4. lib. 3. decretal. tit. 19. de rerum permutatione, & can. si quis de seruis, & seqq. 12. quæst. 2. Item dicitur de subditis: [Eadem scilicet ratione præcipimus, vt Ecclesia, quæ vsque ad decem habuerit mancipia, super se habeat Sacerdotem, quæ verò minus, aliis coniungantur. can. vnico. 10. quæst. 3.

MANDATVM. Vide *Dogma*. FR. dicitur etiam pedum lotio, quæ fit in feria quinta Cœnæ Domini. [Ablutioni, & mandato interesse tenetur Succentor Ecclesiæ nostræ. Hugo Parisien. Decanus.] Dicitur ità, quia Christus quemadmodum fecerat, ità à suis fidelibus fieri mandauit.

MANDATARIVS. FR. commissarius, & pro homicida

micida, cui cedes commissa est, etiam accipitur. [Is qui mandat aliquem verberari (licet expressè inhibeat nè occidatur vllatenus, vel membro aliquo mutiletur) irregularis efficitur, si mandatarius fines mandari excedens mutilet, vel occidat. cap. 3. de homicid. in sexto.

MANDEBVRDIVM, *Mandeburdum*, *Mandeburdes*, *Mandiburdium*, & *Mandeburdus*. Vide *Mamburgium*.

MANDO, haud iubeo: sed mitto significat, quod italice etiam *Mandare*, idest, mittere dicitur. [Instructam huc debetis mandare personam, vt causæ qualitas trutinata sinè vestra possit in nidia terminari. D. Greg. in Regist. lib. 4 cap. 61.

MANDRA, metaphoricè pro monasterio dicitur [Diuinus Daniel veniens ex mandra Simeonis. Theodot. Anagnosta Ecloga. 1.] In eadem significatione hoc vocabulo vsus est Aldhelmus de Sancto Babila agens in tract. de Virgin. cap. 7 inquiens. [Mandras Ecclesiæ aduersus truculentam tyrannorum rabiem solertia pastorali tuebatur.] Ideo Archimandrita superior Monasterij, & Monachus *Mandrita* dictus est vt suis locis notatur.

MANDRAGERONTES, græcum vocabulum μανδραγέροντες, stabularij in aula Constantinop. [Haud quaquam hæc vestis fieri potest, cum penès nos obolariæ mulieres, & mandrageron tes his vtantur. Luitp. in legatione] FR. hic tamen sensum esse puto de mulieribus, quæ inhonestum quæstum exercent, dum ibi dicitur *Obolaria mulieres*: Turcæ enim qui multis græcis, ac arabicis vocabulis vtuntur Meretricem ex græco *Mandra*, & arabico *Kabbe* vocant.

MANDRITA. Monachus. Vide *Archimandrita*. *Mandra*.

MANDYAS, græcum vocabulum μανδύας, siue μανδύον, mantum, seù cappam græcorum Episcoporum significat, quæ est aperta ex parte anteriori, atque talaris, & circa collum crispata nigri coloris, sericis rasis rubris, albisque virgata ad instar fluminum serpentum, quæ prædicationem significant, iuxta illud Christi effatum [Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ:] Colores autem rubescens, & albescens sanguinem, & aquam de latere Christi in Cruce emanatos designant. Gregoras lib. 6. cap. 1. Habet vlterius ad quatuor latera hæc cappa totidem frusta quadrata colorū diuersorum applicata, quæ quatuor Euangeliorum librum denotant. Papa matutinum solemniter celebraturus, & in alijs peculiaribus functionibus solet vti manto aperto, quod à Cencio Camerario *Mantum rubrum* appellatur. Mantum Imperiale à Valentino Imperatore Ioanni Archiepiscopo Rauennæ, & successoribus eius concessum fuisse testatur Vghellius tom. 2. Ital. Sac. in tract. de Rauennæ Episcopatu. Vide *Sticharium*.

MANERIES, modus, ab Italis *Maniera* dicitur. [Maneries locutionis. D. Bernard. epist 39.

MANERIVM, mansio, seu habitatio ruralis [Ciuitates, Villas, Castra, & Maneria, quæ ad dotalitium præfatæ Reginæ spectare noscuntur. Innocent. III. epist. 5. lib. 3.] Reperitur etiam *Maneria* fœminini generis in eodem significatu. FR. [Quod cum ipsi quoddam manerium cum pertinentijs suis &c. lib. 5. decretal. tit. 3. cap. 15.

MANGANVM, græca vox μάγγανον, qua vtitur Paulus Diacon. lib. 21. bellicam machinam significat, qua violenter saxa aliæque materiæ iaculabantur. Sed diuersimodè hoc vocabulum corruptè apud scriptores inuenitur nempè. *Manga*. *Mangum*. *Manganellum*. *Mangonale*. *Magonellas*. *Mangatella*. *Magonale*. *Magonellus*. *Monango*. *Monangon*. *Marga*. *Manga*, & similia.

MANGO, vagabundus, erraticus, vulgiuagus. [Item isti mangones, & cogciones, qui sinè omni lege vagabundi vadunt, per istam terram non sinantur vagari. In constitutionibus Caroli Magni lib 1. cap. 79.] ex germanico vocabulo *Mangon*. FR. Inter Siculos adhuc extat memoria cuiusdam famosissimi latronis, qui Benedictus Mangon dicebatur. De Cogcionibus. Vide *Coccio*.

MANIA, μανία, furor, vnde *Maniaticus*, furibundus. [Eum viderunt vsque ad ostium synodi venientem, & indè vt maniaticum redeuntem. Flodoard. lib. 3. hist. Rhemens. cap. 13.] Vide *Manichæus*. Hinc Itali *Smania*, & *Smaniare* in eadem significatione dicunt.

MANICÆ. Vide *Chirotheca*. *VVanto*. FR. significant etiam ferreas armillas, quibus rei vinciuntur. [Ad alligandos Reges in compedibus, & nobiles eorum manicis ferreis. Psal. 149 Vincti manicis pergent. Isai. cap. 45. Tutè custodire, ac mancipare, ponendo etiam in compedibus, vel manicis ferreis. Clemét. de Hereticis cap. 1.] De quibus manicis sæpe Acta Sanctorum Martyrum mentionem faciunt. Vide *Columbar*. Item significant semimanicas. Synonima. Vide *Brachialis*. *Epimanicion*.

MANICHÆVS, hæresiarcha natione persa, à quo Manichæorum secta pullulauit, at re vera *Manes* appellabatur, quod in eo idiomate adunationem significabat, ad denotandum eius præsumptam doctrinam, qua sibi populos adunabat, & à veritate catholica seducebat; sed eum Græci aliter per hoc nomen intelligebant, nempè Furentem; μανία, siquidem furorem significat, vt supra in dict. *Mania* explicatum fuit; hinc eius sequaces nomen Manichæi mutarune, idest, Mani-chæus, quod sonat *Mane*, nempè, congregationis, & *Chaum*, idest, defensorem. FR. De his hæreticis, deque eorum Auctoribus. Vide Baronium. an. 170. num. 12. an. 277. num. 2. 3. de varijs eorum nominibus. Ibidem num. 10. 17. & 42. Atque de illorum vitijs, ac falsis dogmatibus. Ibidem num. 28. 29. quibusque artibus propagati fuerint. Ibidem num. 43. 44. Insuper præter alias hæreticas opiniones asserebant duas vniuersales naturas; vnam,

vnam, scilicet, bonam, aliamque malam, & quod anima à Deo proueniebat tanquam à fonte: negabant vetus testamentum, & nouum in partem admittebant. 24. quæst. 3 can. 39. & quia dicebant Christum esse Phantasma, malè intelligendo errorem Discipulorum Christi, quando putauerunt illum esse phantasma. Matth. 14 & Marc. 6. ideo *Phantasmatici* a Prudentio In Apoth. Poëm. 6. appellati sunt Manichæi, negantes verum Corpus Christum habuisse, contra quos sic cecinit.

Est operæpretium nebulosi dogmatis vmbram
Prodere, quam tenues atomi compage munita
Instituunt; sed cassa cadit, ventoque liquescit,
Assimilis, fluxu nec se sustentat inani.
Aereum Manichæus ait sinè corpore vero
Protulisse Deum, mendax Phantasma, cauamque
Corporis effigiem, nil contractabile habentem.

vide *Acuenita*. *Becra*.

MANICO, de mane accedere, [Et omnis populus manicabat ad eum in templo audire eum, Lucæ cap. 21. num. 38] Apud Petrum Chrysologum mendosè *Mannicare* habetur, vbi inquit: [Quia tunc sol, vt manè faceret, mannicauit, & qui antè noctem fugerat, nunc noctem præuenit fugaturus, vt reddat luci nox horas, quas terror Dominicæ Passionis inuaserat. serm. 82.] FR. Porro errauit recentior Calepini Amanuensis in dict. *Manicare* inquiens. [Manicare per manum tenere. Item frequenter manere;] at se ipsum redarguit, dum immediatè sequitur, dicens. [Sol manicat, radios emittere incipit.] Meliùs ergo ipsemet Calepinus in verbo *Manico* scripserat.

MANIFESTATIO, Vide *Ostentamen*. *Phanerosi*.

MANIFESTATIVA. Vide *Emphanastica*.

MANIO. Vide *Mannio*.

MANIPVLVS, sacrum indumentum Subdiaconi. Antiquitus erat linteum, seu sudariolum, ad extergendum sudorem, vel lachrymas, & Subdiaconus illum ferebat præcipuè ad polienda sacra vasa; quare diuersa nomina sortitus fuerat, nempè. *Aer. Brachiale. Brandeum. Cinctulum sacerdotale. Epimanicion. Facialis. Fanon Linteum. Manica. Mantile. Orarium. Sudarium*, quæ omnia Vide suis locis. Alludit ad funem, qua Christus in passione ligatus fuit, & moraliter deindè pœnitentiam, & fletum, vt ex oratione. [Merear Domine portare manipulum fletus & doloris:] liquet. Indui debet ità vt non excurrat brachij cubitum. Græci, & Maronitæ duos manipulos, vnum, scilicet, pro vnoquoque brachio gestant. Episcopo manipulus imponitur celebranti, facta iam oris confessione suorum peccatorum. [Deinde Subdiaconus ponit manipulum in sinistro brachio Pontificis super planetam. Ord. Rom.] dicitur, *Super planetam*, quia in illis temporibus ea erat forma, quæ nunc Græcorum, ampla, scilicet, vt in dict. *Casula* dictum est, ita vt tegeret brachia. Diaconus, & Subdiaconus in vestiendo sacris paramentis Episcopum, dum illi comministrant, non debent habere manipulum in eorum brachijs: sed postquam ille iam indutus fuerit. Cæremon. Episc. lib. 1. cap. 9. Et hoc fit, vt expeditiores sint in administrando, atque in hoc etiam morale significatum affert Durandus lib. 3. cap. 7. nempè. [Quod in tali obsequio non debent fructum quærere temporale.] imò in sæculo Dauantriæ Diaconus non sumebat manipulum, nisi quando cantaturus erat Euangelium, vt in eius m.s. Cærem. astruit. Manipulus nunquam in processionibus ferri debet, nec ad vesperas, quamuis pluuiali indutus sit celebrans, ratio est, quia extra sacrificium lachrymæ, ac sudor abstergi possunt ordinario sudariolo. Contraueniunt Rubricis, qui in processione festiuitatis Corporis Christi manipulum portant.

MANITIA, in plurali, chirothecæ. [Manitia, quæ nos peregrina lingua Vantos vocamus. In vita B. Philiberti. Vide *Chirotheca. Guanto. VVanto*.

MANNA, Vide *Escatilis pluuia*. *Panificus imber*.

MANNIO, & *Manio*. FR. moneo, cito, denuncio in iudicium. l. si quis ad mallum. de his, qui ad placitum venire coguntur. & l. si quis de statu. eod. tit.

MANNINA, citatio, denunciatio: [Comites, vt Vicarij, vel etiam Decani plurima, & si ibi non venerint, compositionem eius exsoluere faciunt, & quia priùs per manninas veniebant, excogitauerunt quidam, vt per bannos venierent ad placita, quasi propterea melius esset nè ipsas manninas alterutrū soluerent. Hincmar. epist. 4. cap. 15.

MANNITIO, & *Manitio*. FR. monitio, seu monitorium, citatio, denunciatio. l. si quis ad mallum. De his, qui ad placitum venire coguntur.

MANNITVS. FR. monitus, citatus, denunciatus. l. si quis ad mallum. De his qui ad placitum venire coguntur. [Ansgarius regia potestate ipsas obtinuit, non aduocato meo ad mallum, vt publicæ se habent leges, pro rebus ipsis mannito. Hincmar. Laudunen. ad Rhemens.

MANCOSSIS, manu cussus, veluti numismata & similia. [Obtulit crucem de auro vnam, habentem in medio manocossim. Anastas. Biblioth. in Leone IV.] & alibi idem *Mancossum* scripserat: [In auro solidos mancossos numero ducentos. In Adriano] idest, moneta, quæ etiam denominabatur *Mancusus*, & *Manucusa*, quæ Marca aliter dicitur. Vide *Marca*.

MANCVSVS, & *Manucusa*. Vide *Manocosis*.

MANOPERA, manuale opus. [De manopera in scutia battere nolunt, & tamen non denegant, quia manoperam debent. In Constit.

Caroli Calui cap. 29.] Quid *Sexria* significet. Vide suo loco.

MANSELLVM, mansiuncula. [Excepta fellula manselli ipsius cappellæ. Hincmar Rhemens. epist. 1.

MANSIONALE. Vide *Mansus*.

MANSIONARIVS, residens in Ecclesiæ custodia. [Vade ad Abundium mansionarium, & roga illum. D. Gregor. lib. 3. Dialog. cap. 25.] Erat idē ac Sacrista: [Mansionarius dictus est custos, & conseruator ædium Ecclesiasticarum, templorum, & altarium: item familiaris, & domesticus à mansione. Panuin. de interpretat. voc. obscur. eccl.] cuius synonima. Vide in dict. *Sacrista*. In curia autem regia, seu imperiali *Mansionarius* erat Præcursor, siue Prodromus, qui *Foriero* italicè dicitur. [Inter quos etiam, & mansionarius intererat, super cuius ministerium incumbebat, sicut & nomen eius indicat, vt in hoc maximè sollicitudo eius intenta esset, vt tàm supradicti actores, quàm & susceptores, quo tempore ad eos illo, vel illo in loco Rex venturus esset propter mansionum præparationem, vt opportuno tempore præscire potuissent. Hincmar. epist. 3.

MANSIONATICVM. FR. hospitatio, & albergatio Regis, vel militum. Sigon de Regno Ital. lib. 7. Bullar. Casinen. tom. 2. const. 40. 41. & 155.

MANSVARIVS. Vide *Mansus*.

MANSVETVDO. Vide *Mititas*. *Philochristia*.

MANSVR, arabica dictio, idest, adiutus, auxiliatus, quo titulo, D. Io: Damascenus appellatus est, ex eo quia auxilio Beatæ Mariæ Virginis, in pristinum coniuncta ei fuit manus, quæ ab Iconomachis detruncata fuerat: longè itàque Bzonius æquiuocauit, qui opera medica à Ioanne Mesue composita Damasceno Ioanni attribuit in lib. de medit. Sanctorum: confundendo, scilicet, cognomentum *Mansur* cum cognomine *Mesue*.

MANSVRA. FR. pro mensura. l. de mansuris. eod. tit.

MANSVRNA Dea. Vide *Domiducus*.

MANSVM. Vide *Mansus*.

MANSVS, possessiuncula, terræ clausura. [Item mansos aliquos emit plusquam quatuot. Flodoard. lib. 2. cap. 10.] FR. Mansum dici puto, idest, comestibile ex mandeo supino, quod *Mansus* facit: ideo hoc nomen substantiuum, & secundum Grammaticos est quartæ declinationis, idest, *Mansus*, *mansus*, *mansui*, vel *Mansum*, *mansi*, secundæ. [Secundum canonicam auctoritatem, & constitutionem Domini Imperatoris Ludouici de ecclesiastico agro, & de manso, & de mancipijs, quæ ipse suis capitulis constituit &c. 23. quæst. 8. can. 23.] Vbi Glossa facit differentiam intèr agrum, & mansum. [Oportet primum vos tàm de mansis Ciuitatibus, & Monasterijs, & mansis, quàm de reliquis generaliter rebus redinuestiri faciatis. 23. quæst. 2. can. 3. Sancitum est, vt vnicuique Ecclesiæ vnus mansus liber absque vllo seruitio attribuatur. can. sancitum. 23. quæst. 8. Sancitum est, vt vnicuique Ecclesiæ vnus mansus integer absque vllo seruitio tribuatur. lib. 3. Decretal. tit. 39 cap. 1.] & Glossator inquit quod: [Mansum vocat hic agrum, vndè percipitur frumentum, & vinum ad Eucharistiam faciendam: do tali nunquam præstatur tributum. Cod. de Sacrosancta Ecclesia; licet mansus dicatur vulgari Italicorum quantitas terræ, quæ sufficit duobus bobus in anno ad laborandum. Ibid. Fridegiso Abbati trado mansum nostrum &c.] Hic in dict. *Condita*] ::: Dicitur etiam *Mansum* [Dedit S. Benigno septē mensa cū sylua ibi adiacente. In chron. S. Benigni. an. 1007.] Vndè *Mansionale* dicitur habitaculum coloni, seu procuratoris agrorum. [Mansionale conabatur auferre. Flodoard. lib. 3. hist. Rhemens. cap. 26.] Atque *Mansellum* mansi diminutiuum. Vide supra. Item *Mansuarius* operarius in manso. Dicitur etiam *Massa* pro manso. [Qui misit suggestionem Serenissimo Constantino Principi, qui missum, & Responsalem Apostolicæ Sedis ad Sedem absoluit Apostolicam, & iuxta quod Beatissimus Pontifex postulauerat, donationem in scriptis de duabus massis, quas Nymphas, & Formias appellant, iuris existentes publici, eidem Sanctissimo Papæ iure perpetuo direxit possidendas. Anast. Biblioth. in Zacharia.] Vide *Submansor*.

MANTVM. Vide *Cappa*. *Crocea*. *Mandyas*.

MANVALE BENEFICIVM. Vide *Distributio canonicalis*.

MANVALIS, strophiolum, sudarium. [Et quo precis suæ fidem faceret, manualem, quo oculos fuerat ligatus, in partes duas discidit. In passione S. Montani. [Vide *Manuariolum*. In alio sensu. Vide *Enchiridion*.

MANVARIOLVM, strophiolum, sudatiolum. [Et in æstate habeant singula manuariola linea propter sudores. In Reg. Magist. §. 27.] licet ibi. corruptè habeatur *Mannariora*. Vide *Manualis*.

MANVS. FR. pro numero distributiuo. [Quatuordecim manus lib. 5. Decretal. tit. 34. cap. 10.] Et ibi Glossa. Item *Manus* arcum triumphalem significat: Nam vbi Vulgata habet. [Erexit sibi fornicem triumphalem. 1. Reg. cap. 15.] De eo, nempè, loquitur, quem Rex Saul erexerat post victos Amalecitas, in textu hebræo legitur *Iad* LXX. autem χεῖρα verterunt, quæ voces in vtraq; lingua manum significant. Solebant enim supra triumphalem fornicem manus figuram ponere in signum, quod strenua manu superati sint hostes, atque hos arcus ex varijs frondibus solebant Hebræi construere. Hieronym. in traditionibus hebraicis. Vide etiam quæ diximus in dict. *Bahem*. Insuper Expositores intelligunt, loqui de fornicibus triumphalibus, vbi Salomon dixerat. [Dissipat impios Rex Sapiens, & incuruat super eos fornicem. prouerb. cap. 20.

MA-

MANVS CARNEA. FR. Romę vicus prope S. Marcum. in Roma Sacra Florauantis Martinelli pag. 43. *ſ.* Manus carnea. Vulgo *Macel de' Coru* dicitur.

MANVS IMPOSITIO, ſeu eleuatio. Vide *Chirotonia*. *Chriſma*. *Manutergium*.

MANVS MORTVA, dicitur Eccleſiaſtica aequiſitio ſtabilium bonorum, quia non transferuntur bona Eccleſiæ, nec alienari poſſunt. [Vbi verò manus mortua interiacet, aut alia quælibet cauſa irrationabilis inuenta fuerit, diligenter deſcribatur, & ad noſtram notitiam deferatur. Carol. Mag. lib. 4. de legib Francor. Legibus magnæ chartæ ſancitum eſt, vt nemini liceat dare prædia Collegijs Monachorũ, & legẽ hanc ad manum mortuam vocarunt, quod res ſemel datæ Collegijs Sacerdotum non vtique rurſus venderentur, velut mortuæ. Polyd. Virgil. lib. 17. hiſt.] Vide *Amortizatio*. *Quindennium*.

MANVS, ſiuè *Palmæ ſuſpendere*. FR. eſt ſignum lætitiæ, [Suſpenſis ad æthera palmis gratias Deo egimus. In epiſt. Bonifacij Epiſc. ad Zacariam Papam in tom. 3. Concil. pag. 428. edit. Venetæ de anno 1585.

MANVTERGIVM, linteum, mantile. [Vbi cum ventum fuerit, & Epiſcopus ſedem petierit, antecedant duo Accolyti cum manutergio, & genuflexi antè eum totum illi ſinum cooperiant ne lauans manus, aqua caſulam aſpergat. Ord. Rom] Et de ſubdiaconis in eorum ordinatione Iſidor. lib. 2. de Eccleſ. off. cap. 10. inquit: [Hi igitur cum ordinantur, ſicut Sacerdotes, & Leuitæ manus impoſitionem non ſuſcipiunt: ſed patenam tantum, & calicem de manu Epiſcopi, & ab Archidiacono ſcyphum aquæ cum aquimanili, & manutergium accipiunt,

MANVTHIA, *μανίθια*, boleti per terræ exalationes producti [Cum nos autem aliquando colligeremus alimentum in ſolitudine: id verò erat, quod vulgò ſolet nominari manuthia. In Vita S. Euthymij.

MANVTVS, qui magnas manus habet, Gloſſa Iſidor.

MANZER. Nothus, ſpurius, vox hebraica *Mamzer*, per quam hebræi ſolum ſpurium ex adulterio procreatum intelligunt; ſed penès Latinos intelligitur quilibet nothus. [Opes opibus cumulant non ſibi, ſed nepotibus, quos educauerunt, vel quod deterius eſt, manzeribus, quos de concubinis ſuis ſuſceperunt, Petr. Bleſen. ſerm. 42.] FR. in lege tamen canonica diſtinguitur *Manzer* à *Spurio*, & *Notho*; [Illo diſcretionis adhibito moderamine, vt inter nothos, & manzeres naturales, & ſpurios diſtinguatur. lib. 2. decretal. cap. Niſi cum pridem. de renunciation.] vbi inquit Gloſſa [Manzer propriè dicitur de Scorto natus: Spurius de Concubina: Nothus de adultera,] Et affert ſequentes verſus.

Manzeribus ſcortum; ſed mœcha nothis dedit ortum,
Vt ſeges à ſpica, ſic ſpurius eſt ab amica.
Dant naturales, quæ nobis ſunt ſpeciales.

[Non ingrediatur manzer, hoc eſt, de ſcorto natus in Eccleſiam Domini vſque ad decimam generationem. Deuter. cap. 23.] Aliqui ex hoc vocabulo nomini Hiſpanico *Manſebo*, quod Iuuenem ſignificat, etymon deducunt, ſed errant; nam ex gothico-arabico hoc nomen prouenit, ſcilicet, *Man*, ideſt, homo gothicum, ſeu ſaxonicum, & *Sebi* vel *Sabi* arabicum, nempè, Iuuenis.

MAPHORIVM, anguſtum pallium. quod in Monachorum collo pendebat. [Maphorium faſciale, ideſt, anguſtum pallium, quo vtuntur Monachi, collum pariter, ac humeros tegens. In Gloſ. Arabico-Latin.] à Caſſiano verò *Mafortes* dicitur [Poſt hæc anguſto pallio, tam amictus humilitatem, quam vilitatem precij compendiumque ſectantes, colla, atque humeros tegunt, quod mafortes tàm ipſorum, quàm noſtro nuncupatur eloquio. de habit. Monach. lib. 1. cap. 7.] Idemque Caſſianus: [Quos ità nouimus omni ex parte nudos exiſtere, vt præter colobium, mafortem, caligas, melotem, & pſiathium, nihil amplius habeant. lib, 4. de inſtit. cap. 13.] Igitur erat ad inſtar ſcapularis, quod vulgo *Patienza* dicitur, ex dictione græca *Μαφόριον*. Inuenitur in eadem ſignificatione *Mauortes*, quod tamen Iſidorus velum, quo nuptæ tegi ſolent, eſſe putat, in ſignum virilis ſubiectionis, ſic inquiens [Vocatum autem mauortem dicunt, quaſi Martem; ſignum enim maritalis dignitatis, & poteſtatis in eo eſt, caput enim mulieris vir eſt, indè & ſuper caput mulieris eſt. lib. 1. de diuin. off. cap. 19.] Velo enim obnubebantur ſponſæ. Vide in dict. *Annulus*. §. Hæc igitur ligatura. Quod adhuc in Melita obſeruatur. De quo velo etiam mentionem facit D. Hieronymus ad Euſtochium ſcribens, vbi inquit: [Per humeros hyacinthina lana mauorte volitans.] Tandem reperitur etiam *Maphorsium* in eodem ſignificatu.

MAPPA, tobalia, ſiuè lineum velum, ex qua materia pro tegendo Altari, iuxta Bonifatij III. decretum eſſe debet, quæ à D. Clemente epiſt. 2. appellatur *Palla*, ſiuè *Syndon* ab alijs; item *Endotys*. Vide ſupra ſuo loco. Itaque ſuper Altare, vbi incruentum ſacrificium celebratur, debent vltra corporale tres mappæ extendi. cap. ſi per negligentiam. de conſecrat. diſt. 2.

MAPPAM MITTERE, antiquorum phraſis, quæ ſignum Prætoris in ludis circenſibus referebat; cum enim deberent aurigæ curſum incipere, mittebat ille mappam pro ſigno, de qua Ethnici Auctores, atque Suetonius originem à Nerone habuiſſe inquit; & Martialis ait hanc mappam ceratam fuiſſe:

Ceratam Prætor quum vellet mittere mappam.

Atque Tertullianus de ſpectaculis cap. 16. inquit: [Non vident miſſum quid ſit, mappam putant,

putant; sed est diaboli ab alto præcipitati figura;] Et aduers. Valent cap. 36. Idem: [Sed mappa quod aiunt, missa] idest, dato signo.

MAPPALIA, appellabatur locus, vbi conditum erat corpus. S. Cypriani: [Aliam (*idest, Ecclesiam*) vbi eius sepultum est corpus, qui locus Mappalia vocatur. Victor Episc. Vticen. lib. 1. de persecut. vandalica.] Locus erat extra Carthaginem, ideo *Mapalia* scribendum puto, idest, domus rurales.

MAPPVLA. Baldachinum. [Quatuor autem ministri super Pontificem ferunt mappulam quatuor baculis colligatam, propter quod ipsi ministri mappularij nuncupantur. Innocent. III. lib. 2. de myst. Missæ cap 7.] Vbi assignat etiam moralem horum quatuor baculorum significatum, nempè, ad quatuor Bibliæ Sacræ sensus, idest, *Litteralem*, *Allegoricum*, *Tropologicum*, & *Anagogicum*. FR. Falsò existimarunt aliqui significare manipulum, siuè, vt Hugo notauit in can. non nonnulli diacones. dist. 93. denotare Mitram. Nam Baldachinum, & non mitram significat, vt clarè ex Innocentio supra; licet enim ibi dicat: [Super Pontificem ferunt mappulam] benè tamen explicatur per subsequentia verba: [Quatuor baculis colligatam.] Item *Mappula* instratum equi significat, quod perpetàm aliqui etiam manipulum intellexerunt. §. Constantinus. il 2. dist. 96. vbi ait: [Et vt amplissimè pontificeale decus persulgeat, decernimus, vt clerici eiusdem Rom: Ecclesiæ, mappulis & linteaminibus, idest, candidissimo colore decoratos equos equitent.] Idem habetur in cod. nulli licere infrænis. l. vnica lib. 11. Idem exponit Glossa in can. nonnulli Diacones. dist. 93 Tolosanus apud Iacobum Cohelium in Notitia Cardinalat. cap. 11. Imò Torrigius de Cryptis Vatican. impr. secunda. pag. 386. instratum ex albo in rubrum à Paulo Papa II. Cardinalibus mutare concessum fuisse refert, sic inquiens. [Instituì che le mule de' Cardinali si addobasseso di rosso, vsandosi prima drappo bianco nelle loro qualdrappe, chiamate nel autentica Mappæ, come scriue il Cardinal Papiense, che fù à quel tempo.] Atque de hoc instrato intellexerat D. Greg. per mappularum nomen, quando Ioanni Archiep. Rauennati scripserat his verbis. [Illud autem, quod pro vtendis à Clero vestro mappulis scripsistis, à nostris est Clericis fortiter obuiatum, dicentibus nulli hoc nunquam alio cuilibet Ecclesiæ concessum fuisse &c. epist. 54. lib. 2.] Hæc enim controuersia inter Clerum Romanum, & Rauennatem non fuerat pro vsu manipuli (vt aliquis male intellexerat) agitata; nàm Clericis minoribus nullibi vnquam talem vsum permissum fuisse noscitur: sed quæstio erat inter Clericos maiores ex vtraque parte in dignitate constitutos, puta Cardinales, qui etiam Rauennates hoc titulo gaudebant, de quibus non est verisimile, quod manipuli vsus negari nequiuerit; sed præsumptio dignitatum Rauennæ erat circa vsum instrati in equitando, de quo iure erat Cardinales Romani insistebant, aientes: [Nulli hoc vnquam alio cuilibet Ecclesię concessum fuisse.] Nàm, vt suprà diximus, Constantinus solis Romanis Clericis tale priuilegium concesserat, & quod de huiusmodi instrato agitaretur, clarè ex alia eiusdem Pontificis epistola liquet: Rauennatenses enim Clerici præscriptionem pro se adducebant, quod etiam Romæ ipsi palàm cum instratis, siuè mappulis equitassent, pro quibus Ioannes eorũ Archiepiscopus Gregorio sic scripserat, vbi nota, quod non de simplicibus clericis agebatur: [Quoties ad episcopatus ordinationem, seu responsi Sacerdotes, vel Leuitæ Rauennatis Ecclesiæ Romam venerunt, quod omnes in oculis Sanctissimorum Decessorum vestrorum cum mappulis siuè repræhensione aliqua procedebant; quare etiam eo tempore, quo isthic à Prædecessore vestro peccator ordinatus sum, cuncti Presbyteri, & Diaconi mei in obsequium Domni Papæ mecum procedentes vsi sunt. Apud D. Greg. lib. 2. epist. 55.] Cui idem Greg. epist. 54. lib. 2. respondit: [Nec Rauennates Clericos vel illic, vel in Romana Ciuitate tale aliquid, cum sua conscientia (*idest*, *Clero Romano aduertente*) præsumpsisse, nec si tentatum esset, ex furtiua vsurpatione, sibi præiudicium generari; sed nos seruantes honorem Fraternitatis tuæ, licet contra voluntatem antedicti Cleri nostri; tamen primis Diaconibus vestris, quos nobis quidam testificati sunt, etiam antè eis vsos fuisse, in obsequio dumtaxat tuo, mappulis vti permittimus.] Alia Synonima. Vide *Chasfidius*. *Nacus*.

MAPPVLARII. Vide *Mappula*.

MARABOTINVS, monetæ species, de qua sæpè Cencius Camerarius in suo Cæremon. m.s. quã monetam solebat Pontifex in aliquibus festiuitatibus Cardinalibus distribuere. FR. legitur etiam *Marabatinus*, fortasse nummus hic erat, qui in Hispania *Marauedis* dicitur. [Præterea quia M. prædecessor tuus fuerat Canonicus regularis, & duo millia marabatinorum, quæ acquisierat in Episcopum iam promptus Monasterio dederat memorato. lib. 5. decretal. tit. 33. cap. 14] Extat hodie Vrbeueteris familia nobilis hoc vocabulo cognominata.

MARAN ATHA, Siriaca vox, quæ ab Hebræis pronunciari solebat in signum maledictionis, & significat *Dominus venit*, quasi adesset vltionum Deus. [Si quis non amat Dominum nostrum Iesum Christum, sit Anathema, & Maran atha. 1. cor. 16.] Ex hoc vocabulo existimat Mariana prouenire hispanicam dictionem *Marrano*, qui lib. 7. cap. 6. suæ historiæ affert quoddam donationis monumentum, vbi Gallæciæ Rex de anno 775. ciudem Monasterio aliqua bona tradens, similia verba profert contra violatores præfatæ donationis. FR. de similibus maledictionibus in fine donationum appositis, passim

passim in instrumentis, seu chartis septimi, octaui, noni christiani sæculi, & infra per totam Europam inuenies :||: sed probabilius nomen *Marrano* hispanicum ex hebræa voce *Maran* prouenire existimo: *Maran* enim vocant Iudæi illum, qui ex eorum secta Christianus apparenter fit; sed occultè hebraicam legem sectatur, quod euidentia patet: nàm huiusmodi pseudochristiani in Hispania detecti *Marrani* dicuntur. Friuola tamen est eorum coniectura, quod *Marrano* significet Mauritanum. FR. Glossa in can. Guilisarius. 23. quæst. 4. ait, quod Maran atha *Aduentum Domini* significet, &, sic explicat. [Maran atha, idest, vsque ad aduentum Domini sit excommunicatus, supple nisi pœniteat, sic. 27. qu. 1. de Viduis.] de quo vocab. fusè 24. quæst. 3. §. sed qui. post. can. 11. Vide *Anathema*.

MARCA, ponderis genus, quod secundum aliquos erat semilibræ; secundum alios integræ libræ. Cuiacius tamen putat fuisse bilibris ponderis. Item significat monetã. FR. *Marca* tàm pondus, quàm moneta sunt synonima libræ. [Possessionem pro CXC. marcis, & libris inuadiauit. Burchar. de casibus S. Galli cap. 11.] Item *Marca* moneta est eadem cum *Mancuso*. Vide *Manocofsis* :||: Marcha vlterius territorij terminum significat, de quo. Vide *Marchia*.

MARCHANVS. FR. Marchiæ incola. [Quod si suspicio fuerit, vt per consensum Marchanorum nostrorum per nostras Marchas extra terram nostram exierint, satisfiat ab his Marchanis. In capitulare Radelchisi. cap. 17. apud Camillum Peregrinum in hist. Princip. Longobar.

MARCHARIZATVS. FR. in Marchia adscriptus, vel appropriatus. [Expellamus de ista prouincia nostra omnes Saracenos &c. Præter illos, qui temporibus DD. Siconis, & Sicardi fuerunt Christiani, si marcharizati non sunt. In capitulare Radelchisi cap. 24. apud Camillum Peregrinum in hist. Princip. Longobar.] Vbi mendosè *Margarizati*, & *Mazarizati* habetur, quod Vossius frustra ait esse punicum verbum; nàm punica, quæ mihi vernacula est, hanc dictionem non habet.

MARCHIA. FR. manchionatus, territorium, in quo Marchio dominatur, & iura reddit. Sigonius de regno Ital. lib. 7. :||: ex theutònica dictione *Mark*, idest, confinium, à verbo *Marken* nempè, signo, noto; quia lapidibus conterminabantur possessiones; ille verò, qui curam gerebat conterminati territorij *Marchio* vocabatur, quod deinde ex officio in dignitatem, & feudalem dominium transijt, vt in præsenti fieri adsolet.

MARCHIO. FR. Is, qui marchiam, scilicet, Ciuitates cum subiectis territorijs, & limiraneis à Principe in feudum acceperat, & habebat facultatem iurisdicendi. Sigonius de Regno Italiæ lib. 7. & Bullar. Casinen. tom. 2. const. 47. Vide *Marchia*.

MARCIO, Faber murarius. [Cum Marcionibus, & Carpentarijs. In Reg. Sancti Aureliani.

MARCIONITÆ, seù *Marcionista*. FR. Hæretici Marcionis philosophi stoici sequaces, qui ad instar Cerdonianorum duos Deos, duaque principia boni, scilicet, & mali asserebant. 24. quæst. 3. can. 39. Contra Marcionem sic Prudentius in Hamartig. initio cecinit.

Quò te præcipitat rabies tua perfide Cain?
Diuisor blaspheme Dei? tibi conditor vnus
Non liquet, & bifidæ caligant nubila lucis.
Insyncera acies duo per diuortia semper
Spargitur in geminis visum frustrata figuris.
Terrarum tibi forma duplex obludit, vt excors.
Diuiduum regnare Deum super æthera credas.
Bina boni, atque mali glomerat discrimina sordens,
Hic mundus Domino &c.

Vide *Baptismus*. *Hamartigenia*.

MARDI POPVLI. Vide *Saracenus*.

MARDOCHÆVS DIES, idest dies XIV. mensis lunaris Februarij iuxta morem hebraicum, qui hebraicè *Adar* dicitur. [Exiuit mensis duodecimus, dixitque Aman Regi Assuero: est populus per omnes prouincias regni tui dispersus & à se mutuo separatus, nouis vtens legibus, & cæremonijs &c. si tibi placet, decerne, vt pereat &c. Esther. cap. 3.] vbi *Mensis duodecimus* intelligitur Februarius, à mense martio in ordine duodecimus. Hinc Hebræi ob memoriam decreti regij in eorum exterminium, quos Mardochæus deleri machinabat, festum quotannis celebrant, & dicitur Mardochæi dies. [Pridie mardochæi diei. 2. Machab. cap. 15.] Mardochęum igitur diem, siuè festum celebrant die 14. Lunæ Februarij. [Dies autem tertiusdecimus mensis Adar primus apud omnes interfectionis fuit, & quartadecima die cædere desierunt, quem constituerunt esse solemnem, vt in eo omni tempore deinceps vacarent epulis, gaudio & conuiuijs. Esther. cap. 9.] Quem diem hebræi vocant *Purim*, idest, *Phur* quod latinè vrna dicitur. [Missa est sors in vrna, quæ hebraicæ dicitur Phur. Esther. cap. 3.

MARE CARPATIVM, quare sic dicatur. Vid. *Esox*.

MARESCHALVS, stabuli Præpositus. Saxonica vox ex *Mar*. equus, & *Stal*. stabulum. [Vt cæteras taceã, molestias Mareschalorũ sustinere non possum: hi siquidẽ blandissimi sunt adulatores, detractores pessimi, improbissimi emunctores. Petr. Blesen. epist. 14.] In aliquibus Codicibus *Maristallus* inuenitur, quod est magis Saxonicæ voci consonum. [Beati viri Maristallus totus corruptus corpore miserabiliter inflatus erat. In Vita S. Laurentij Dublensis Episc.] Hodie tamen hoc officium dignitatis est apud nonnullas nationes, & inter Melitenses Equites est Primas linguæ Aluerniæ, qui Generalis Dux terrestris est, & penès quem adseruantur portarum Ciuitatis claues.

MAR-

MARGA. Vide *Manganum*.

MARGARITA, gemma. Vide *Bdellium*. Græci insuper μαργαρῖται minutum hostiæ fragmentum appellant, quod re vera pretiosissima margarita est. Vide *Hostia*. *Particula*.

MARGELLVS, vox græco-latina μαργέλλιον dimi- nutiua à *Margine*, vestis limbum significat, qua Balsamon in can. 17. concil. VI. vsus est.

MARGIA. Vide *Castrimargia*.

MARIA VIRGO. Vide *Hodegitria*. *Panagia*. FR. *Sancta Maria Maior* Romæ Basilica ad distinctionem *Sanctæ Mariæ Minoris*, quæ *Ecclesia Noua*, seu S. *Maria Noua* dicebatur hodie Sanctæ Franciscæ Romanæ templum ob eius corporis depositum appellatur. Florauant. Martinell. in in sua Roma Sacra pag. 157. Hæc etiam dicebatur S. *Maria in Palatio* ex eo quia Palatio olim imperiali, propinqua erat, cuius situs pro viridario Ducis parmensis ad præsens inseruit, [Cellam S. Mariæ in Palatio, quæ dicitur Minor. Bullar. Casinen. tom 2. const. 150.] In S. Maria Maiori feria IV. ante ordinationem solebat ibi Pontifex celebrare, & ordinandos populo præponebat. Vide *Ordo*. Item Cæremonia, quæ ibi fiebat in Vigil. Natiu. Domini. V. *Statio*. S. Maria in Secundicerio Romæ. Vide *Secundicerius*.

MARIOLA, denominatiuum à Maria, sic appellata fuit eius imago. [Cereum constituit accendi antè nobilem Mariolam. Matth. Paris. In Vita Abb.] & clarius idem alibi. [Ante maius Altare, & Mariolam, quæ eidem supponitur.

MARISTALLVS. Vide *Mareschallus*.

MARITINA. FR. maritima. Extrau. Io: XXII. de priuileg.

MARITVS. FR. Maritus dicitur, quia in fœminam Maris ritum gerit. Glossa. in can. Vidua. dist. 35. Differentia autem inter Maritum, & Commaritum. Vide *Commatrona*.

MARMOR. Vide *Lapides*.

MARMOTINVS, monetæ species floreno minor. [Annuatim debent præsentare ad Cameram Papæ vnum marmotinum, qui benè noscitur à Curia, & est minoris valoris quàm florenus de Florentia. Albertus in Chron.

MARONITA. FR. antiqua Catholicorum natio, sub eorum Antiocheno Patriarcha in Monte Libano præcipuè incolens, de qua meritissima generatione nonnulli Authores errando malè asseruere, fuisse, nimirum, hæresi monotheli- tica infecta, & à paucis sæculis ad catholicismum reducta, quod falsum esse euidenter demonstrare nititur Amantissimus in Bibliotheca Alexandrina Archigymnasij Romanæ Sapientiæ Collega meus, ac præfati studij linguæ Chaldaicæ Professor Dominus Faustus Naironus in tractatu, quem de hac Natione typis parat mandare. De Maronitis agitur hic in dict. *Agape*. *Alba*. *Amictus*. *Anachoreta*. *Archiepiscopus*. *Baculus*. *Campana*. *Candelaptis*. *Chorepiscopus*. *Cænobium*. *Completorium*. *Cuculla*. *Dystrus*. *Epitrachelion*. *Euangelium*. *Flabellum*. *Ieiunium*. *Manipulus*. *Orarium*. *Palmarum festum*. *Patriarcha*. *Pentecostes*. *Transfiguratio Domini*. *Visitatio B. M. Virginis*.

MARPAHIS. FR. strator. Paulus Diac. hist. Longobardor. lib. 2. cap. 6. & 9. & ibi eius Annotat.

MARRITIO, ammiossi, italicè *Smarrimento* dicitur. [Sin autem ipsæ res sinè vlla marritione ad ipsum Monasterium reuertantur. In chartis Monast. S. Galli. Charta 61.] FR. Deuium Vossium censeo in tradendo huius nominis significatu, dum detractionem, & murmurationem interpretari ait.

MARTINALIA, nempè, Festa S. Martini Turonensis Episcopi, quæ in aliquibus Regionibus ad instar secundorũ Bacchanaliorum intemperatè celebrantur in comessationibus.

S. MARTINI PAPÆ MARTYRIVM. Vide *Psalchnion*.

MARTIVS MENSIS. FR. à Romanis in honorem Romuli institutus: [Sed & mensibus imposuerunt nomina Deorum suorum propter honorem, quippè, Romuli: quia eum Martis filium crediderunt, primum mensem Marti dicantes, Martium vocauerunt. Eugyppus Abb. African. lib. 1. cap. 67.

MARTYR μάρτυρ, latinè testis, siuè confessor, qui in testimonium, ac confessionem fidei propriam vitam obtulit, seù tormenta passus est. FR. hinc *Bis martyr* appellatus est S. Vrbanus Papa I. qnia bis pro fide passus est. Antonius Bosius Melitensis in Notis ad passionem S Vrbani Papæ & Martyris:]] Et Eusebius *Triplicatos Martyres* illos Christianos appellauit, qui ter pro Christi confessione passi sunt carnificum tormenta. FR. martyr interpretatur confitens. Glossa in can. Baptismi vicem. de consecrat. dist. 4. Vide *Alpta*. *Concilium*. *Confessor*. *Expunctus*: sed in rigore dicitur Martyr, qui pro Christi nomine sanguinem fuderit. Vide *Responsorium*. Item potest deduci etymon ex dictione hebraica *Meathyr*, idest, orans. Calepinus Passeratij in dict. Orans.

MARTYRARIVS. FR. Sacerdos addictus ad aliquam Ecclesiam, quæ altàs Martyrium dicitur. [Abbates Matyrarij, Reclusi, vel Presbyteri Apostolia dare non præsumant. Concil. Aurelian. can. 13.] Philesacus in hunc textum *Matricularij*, & *Epistolia* correxit; sed Iacobus Sirmondus maluit pristinam lectionem restitui, affirmans *Apostoliam* dimissorialem epistolam significare.

MARTYRIALIS, res ad martyrium pertinens. [Necessarium, quippè, fuerat athletas, fortissimos voluntarijs abstinentiæ laboribus ad omnem tolerantiam præparatos persequentium paulolum tradi manibus, vt martyrialis agonis participes effecti illata discerent supplicia tolerare, probatum, quod profecissent, si flagellis membra omnia dissipantibus, à fide vera minimè deficissent. In Vita S. Fulgentij cap. 9.]

cap. 9.] FR. eodem vocabulo vtitur Victor. Vticen. Episc. de martyrio Victorini Carthaginis Proconsulis, & Adrumentini ciuis agens: [Qui tripudiás in Domino martyrialem coronam accepit.lib.3.de persecut.Vandal.

MARTYRIVM. FR. passio alicuius Sancti Martyris. [Vide quantum bonum est charitas, si itá martyriũ fecerimus, vt nostras velimus ab omnibus reliquias honorari, & si opinionem vulgi sectantes intrepidi sanguinem fuderimus,& substantiam nostram vsque ad mendicitatem dederimus; huic operi, non tàm præmium, quàm pœna debetur, & perfidiæ magis tormenta sunt, quàm corona victoriæ. can.Vide. 1. quæst.1.] Et ibi Glossa. At è contra quomodo ex pœna supplicij fit martyrium. Vide Glossam in can. importuna. de pœnit.dist. 1. Martyrij genera. Vide *Cyphonismus*. *Diasphendon*. *Fidicula*. Eius Synonima. Vide *Munus*:||: Item significat Ecclesiam, [Clerici martyriorum. Concil. Chalcedon. IV. can.8.] siue *Memoria Martyrum*, quo loquendi modo sæpè Cyprianus, alijque Ecclesiastici Scriptores vtuntur. Item *μαρτύριον*, siuè latinè *Confessio* accipitur pro speciali loco, in Ecclesia, vbi deposita Sanctorum martyrum recondita sunt; sed deindè per rhetoricam figuram vsurpatur totum Ecclesiæ corpus pro eius parte. Vide *Cœmeterium. Concilium.Confessio. Munus. Statres*.

MARTYROLOGIVM, *μαρτυρολόγιον*, nota,siuè catalogus,quem ad Ecclesiæ Notarios antiquitùs spectabat confici ex Sancti Clementis Papæ institutione; sed in recenti Martyrologio, nedum martyrum, verum & Confessorum, aliorumque Sanctorum Natales notantur. FR. varia Martyrologia apocrypha inuenta sunt, siuè ex hæreticorum commento, siue ex nonnullorum indiscreto Catholicorum cultu, quemadmodum cuiusdam Asiani Sacerdotis Martyrologium reperiebatur, de quo S. Cyprianus in lib. de Baptismo, & S. Hieronymus, de Scriptoribus Ecclesiasticis testantur, qui varia commenta de S. Paulo Apostolo excogitauerat; sed falsitate conuinctus suum errorem confessus est, ac proindè ex suo officio in pœnam culpæ depositus fuit, & à Gelasio Papa in Concil. Roman. & in can. 63.sextæ synodi multa acta, & historiæ Sanctorum apocrypha declarantur. Episcopi Græcorum in visitatione Ecclesiarum solebãt diligenter Acta Sanctorum in Ecclesijs inuenta recognoscere, hinc Balsamon in prædictum canonem 63.sextæ Synodi refert Nicolaum Muzalum Episcopum in eius visitatione narrationẽ cuiusdam sanctę fabulosè scriptam inuenientem, statim illum comburi eam iussisse. Vide *Kalendarium. Catalogus sacer. Datarium calendarii. Fasti. Menologium. Passionalia*. Quando in lectione Martyrologij genuflectere opportet. Vide *Genuf.exio*.

MARRVCCI. FR. populi Alpium incolæ. Oddo Abbas Cluniacen.in vita S.Geraldi Comitis Aureliacensis.lib. 2.cap. 17.

MASCHA, siue *Masca*, larua, facies fictitia,italicè *Maschera*. Hinc Anthelmus de septem capitalibus vitijs agens, cecinit:

Sic quoque mascharum facies cristata lacessit,
Cum laruam, & mascham miles non horreat audax,
Qui proprio fretus præsumit stridere gestu.

Quare & strigam, seù veneficam etiam significat, [Nullus præsumat aldiam alienam,aut ancillam, quasi strigam, quæ dicitur Mascha, occidere. l. nullus. de homicidio seruorum.] & l. si quis mundum. de mundualdo, & mundi amissione. can. nullus presbyterium. de consecrat. dist. 5. In primo significatu. Vide *Cerula*.

MASNADA. FR. militia, armatorum pedestris copia: [Gulielmo Sorello (*corrige Borello*)Regię priuat æ Masnadæ Solidario, Hugone de sexto regiæ priuatæ Masnadæ Solidario. Bullar. Casinen. tom. 2. constit. 200. in fine.

MASORICVS, ægyptius ex hebræo *Mesorim*,& arabico *Masar*,& *Masri*, idest, Ægyptus,& ægyptius [Obtulit masoricas oleas tres serico textas, coloreque depictas,quę in circuitu Altaris penderent. Anastas. Biblioth. in Leone IV.

MALPHA. Vide *Synagoga*.

MASSA. Vide *Mansus*.

MASSALITER, vnitè, & in massam reductum communiter. [Massalitèr totum Ecclesiæ tributum sibi irrogarunt. Tertull. de fuga in persecut. cap.13.]|FR. Ibidem cap.16.reiterauit,inquiens: [Atque itá massalitèr solidata definit.

MASSALIS, vnitus, communis, integer. [Redactum,scilicet, in Dominum,vt in massalem suam summam. Tertull.lib. 4. aduers. Marcion. cap. 18.] Massalem, idest, integram.

MASSARA. FR. Molendinum ad cannas mellis frangendas.BullariumCasinen.tom 2.const.185. n.5. In Sicilia ex græco,*Trapeto* vocatur.

MASSARIVS, qui in massa, seu prædio cæteris præest, & curam administrandi vice Domini habet. FR. Bullar.Casinen.tom.2.const.48. :||:Hodie tamen omnes massæ, seù territorij operarij *Massari* in aliquibus Italiæ Prouincijs vocãtur.

MASSILIANI, Hæretici. Vide *Euchetæ*. *Precatores*.

MASTICHIS productio. Vide *Schinus*.

MASTICINVS, mastichis parronimicum, quod alio nomine *Acantica* dicitur. *Masticina crocea* vestis, videlicet, idest, subflaui coloris, de qua Isidor. lib. 19. cap. 28. vbi agit de colotibus vestium.

MASTIGOPHORVS, *μαστιγοφόρος*, à *Mastige*, idest, scutica dicebatur Minister flagellifer, qui, scilicet, agonothetas in sacris certaminibus comitabatur, virgam præferens ad submouendam turbam, & cohibendas seditiones. Budęus. [Mastigophori, qui agnothetas in certaminibus comitantur.l.vlt. 5. Mastigophori. de mun. & honor.

MA-

MATER. Vide *Mana*.

MATHEMATICVS. Vide *Astrologia*, *Genethliacus*, *Hydromantia*. *Remediator*.

MATHIÆ APOSTOLI, quare de eo non fit mentio in Canone Missæ antè consecrationem cum cęteris Apostolis: sed tantùm de eo fit mentio post consecrationem. Vide *Canon Missæ*.

MATRICARIVS, faber lignarius. [Interesse Prætores oportet vicenos secum habere milites, & tricenos matricarios. Iulian. Antecessor. constit. 23.

MATRICVLA, catalogus, in quo pauperes pro eleemosyna largienda notabantur. [Matricula Sanctæ Mariæ, quæ dicitur Xenodochion, vbi duodecim pauperes stipem expectant, solidus dabitur. In testamento. S. Remigii.] Item catalogus in quo Clerici stipendiatii notabantur, & *Tabula matricularia* dicebatur.

MATRICVLARIVS, qui in matricula connotatur: [Dictum est mihi, quod matricularios à ministro meo constitutos de illa matricula eiecisti. Flodoard. lib. 3. cap. 26. Hildouinus humilis Christi famulus, & Domini mei Dionysii Pretiosi, & sociorum eius matricularius. Hildouin. in epist. ad Ludouic. Imp.] idest, in matricula Ecclesiæ. S. Dionysii, & sociorum adscriptus.

MATRICVRIA, Matrona, quæ Ecclesiæ curam habebat [Mulieres, quæ apud Græcos Presbyteræ vocantur, apud nos viduæ, seniores, vniuiræ, matricuriæ, vocantur. can. Mulieres dist. 32.

MATRIMONIVM. FR. coniugium: dicitur Matrimonium quasi matris munium, idest, officium Glossa in principio. 27. quæst. 1. aliud est legitimum, & non tatum: aliud legitimum, & ratum. can. si quis Iudaicæ. 28. quæst. 1. Ad matrimonium contrahendum tria sunt necessaria, nēpè, consensus, & quod sit pubes, & ad coeundum potens. Glossa in. §. sponsalia. 30. quæst. 2. Adde ex Concilio Trident. quartum requisitum Parochi præsentiam. Perficitur autem matrimonium per coniunctionem, quo ad sui significationem, scilicet, animæ fidelis ad Deum, & Christi ad Ecclesiam. Gloss. in can. qua propter. 27. quæst. 2. Eius enim bona sunt tria, hoc est. [Omne itaque nuptiarum bonum impletum est in ipsis parentibus Christi, proles, fides, sacramentum. Prolem cognoscimus ipsum Dominum Iesum. Fidem, quia nullum adulterium. Sacramentum, quia nullum diuortium: solus ibi nuptialis concubitus non fuit, quia in carne peccati fieri non potest sine pudenda carnis concupiscentia, quę accidit ex peccato, sine quo vere concipi voluit, qui futurus erat sine peccato. can. omne itaque. 27. quæst. 2.] Vbi inquit Glossa [Gandulphus dixit duo esse tantùm bona matrimonii, scilicet, fidem, & prolem: sed ipsum Sacramentum non esse bonum matrimonii, nisi transitiuè intelligatur, idest, bonum, quod est ipsum matrimonium, quia Sacramentum matrimonii, (vt dicit) nil aliud est, quam ipsum matrimonium: sed dic, quod Sacramentum matrimonii dicitur hic inseparabilis coniunctio animorum, vel etiam mutua seruitus, quorum vtrumque est bonum matrimonii, sine his autem bonis matrimonium contrahi non potest: postea verò sine his esse potest.] Imparia autem coniugia tribus modis dicuntur. Vide Glossam in §. Vtrum verò. in principio. 28. quæst. 3. Eius Synonima. Vide hîc *Coniugatio*. *Iugalitas*. *Votum*. Eius consensus. Vide *Scrutinium*. *Subarro*. Matrimonii exercitium impedire conantur Præstigiatores. Vide *Tempestarii*.

MATRINA, spiritualis mater: sicut enim dicitur Patrinus, ità & Matrina. Item Nouercam significat. l. nulli liceat. De successión.

MATRIX. Vide *Ecclesia* prope finem. Pro fœminæ vtero. Vide *Hystera*. *Vmbilicus*.

MATRONÆVM, quod Gręci *ματρωνικὸν* appellant, locus in Ecclesia pro matronis assignatus. [Fecit cameram, & matronæum, & super confessionem imaginem argenteam cum Saluatore, & duodecim Apostolos posuit, qui pensant libras vicenas. Anastas. Bibliothec. in Symmacho.

MATTÆA. FR. [Cum obsoniis, & mattæis tibi parentas, ad busta recedis. Tertull. de testam. animæ cap. 4.] Mattæa, siuè Mattya secundum Athæneum cibum delicatum, & pretiosum significat, & *Mattelicus* gulosus dicitur. Calandrinus.

MATTHÆVS. FR. hebraicè Scipionem significat. Calep. Passerat. in dict. *Scipio*.

MATVTINVM, officii septem horarum canonicarum prima pars, à voce *Matuta*, quæ Autoram significat. Dicitur etiam *Nocturnum*. Vsus recitandi matutinum in Betlehem ex Isidori relatione lib. 1. de Eccl. off. cap. 23. incœpit, qui citat Cassianum: condecens enim erat, vt, vbi nato Domino tempore nocturno Angelicus cantus resonabat, ibi etiam in laudem Domini recitari nocturnæ horæ cœpissent. In Matutino etiam solemnissimo non vtendum est pluuiali, vel alio paramento, nisi tempore nonæ lectionis. quæ dicenda erit ab Hebdomadario, qui vna cum duobus præcantoribus paratur pluuialibus, & continuabunt deindè laudū recitationem iisdem solemnitatibus solitis fieri ad Vesperas eiusdem diei. Cærem. Episc. lib. 2. cap. 6 & 7. Sed quando dirigitur officium ab Episcopo; tunc ipse indutus sua cappa consueta, nonam lectionem recitabit, excepta tamen nocte Natiuitatis Domini, in qua induetur pluuiali ad dicendam orationem in fine matutini. Cærem. Episc. loc. cit. cap. 14. Erráuit quidem Felix Nicolius, siuè Hieronymus Romanus, vt ipsemet mihi fassus est, in eius Flosculis dict. horæ canonicę. §. Probatur demum. asseuerans, quod in Viterbiensi Ecclesia recitetur anticipatè Matutinum, nempè, hora XX. nàm quotidie per anni cursum, semper ibi hora XX. pulsatur signum campanæ ad soluendas Vesperas, pro quibus post mediā horam

horam ingreditur ad Chorum, & post vesperas recitatur completorium. Itaque translata iam XXI. hora incipitur Matutinum recitari. In matutino Sabbati, cum recitatur Officium B.M.V. omittitur psalmus *Iubilate*, cuius vice canitur *Bonum est*, ne idem psalmus bis iteretur. Idem fit si Vigilia Natiuitatis Domini in Sabbatum incidat ob eandem rationē. Reliqua. Vide *Nocturnus*.

MATZVCA. FR. claua. Italicè *Mazza* vox græcobarbara *ματζοῦκα*. [Loco sceptri fert eam, quam vulgus vocat matzucam. Curopalat. de off. Constantinop.

MAVMETANI. Vide *Machometes*.

MAVORTES. Vide *Maphorium*.

MAVSOLEVM. FR. licet hoc vocabulum propriè significet sepulcrum illud magnificum ab Artemisia suo defuncto viro Mausolo Cariæ Regi cōstructum, quod inter septem Mundi miracula ab historicis connumeratur; nihilominus inter Scriptores Ecclesiasticos pro Adriani mole hoc vocabulum vsurpatur, vbi habitabat Prætorij Præfectus, ac Regis Odoacri Prorex, qui electionem Pontificis sibi vsurpari nitebatur, sub prætextu, quod in simili euentu politicus status vrbis propter concursum populi perturbabatur: sed eius tyrannico edicto nullus Ecclesiasticorū consentire passus est in Synodo Romana, vbi lectum est tale eius edictum, nempè: [Cum in Mausoleo, quod est apud Beatum Petrum Apostolum, resideret sublimis & Eminentissimus vir Præfectus prætorij, atque patricius, agens etiam vices præexcellentissimi Regis Odoacris Basilius, dixit &c. can. benè quidem. dist. 96.] Item significat quodcumque sepulcrum. Vide Baron. An. 836. num. 14. & hic in dict. *Nauta*. Mendosè apud Anast. Biblioth. legitur in Leone III. *Musilaum* sic inquiens. [Pharos, Cantharos in musilęo B. Petronillæ.

MEDELA. Vide *Modela*.

MEDIANA DOMINICA. Vide *Dominica mediana*.

MEDIASTINVS. FR. dicitur seruus ex abiectioribus, qui domestica vilissima ministrat. [Iurisconsult. in l. vlt. ff. de oper. seru. & in l. item apud Labeonem. §. Prætor ait. ff. de iniurijs, & Vlpian. in l. 1. §. de exercitorib. ff. nautæ. caup. stabul.

MEDICAMENTARIVS FR. qui incantationibus, alijsque superstitiosis artificijs ad corporales infirmitates curandas vtitur. Cod. Theod. lib. 3. tit. 16. de repud. l. 1.

MEDICVS. Vide *Lectularius*. *Remediator*. Medicorum terminus. Vide *Embrocha*.

MEDIOCRIS. FR. ciuis, qui nec nobilis quidem est, nec rusticus. [De Vuaregnanis nobilibus mediocribus, & rusticis hominibus &c. in capitulare Radelchisi cap. 12. apud Camillum Peregrin. In Hist. Princip. Longobard.

MEDITATORIVM. Locus ad meditandum, & studendum. [Graui ægritudine pressus iàm sępius in lectulo accumbo, quàm ad scribendū, vel ad legendum in meditatorio sedeo. Rabanus in Hieremiam.

MEDO, genus potionis ex aqua, & melle confectū, [Commendansque domum suam Apostolorum Principi, reliquit in ea imaginem, & ipse abijt ad bibendum medonem. Andreas Presbyter in Chron. Bauar.] Ab Vltramontanis huiusmodi potio *Meth* appellatur, de qua Beda. [In vnaquaque septimana tres dies sine vino, & medone, & carne ieiunent vsque ad vesperas. de remed. peccat. cap. 7.] In Æthiopia vtuntur hac potione loco vini, quæ in magna quantitate hausta inebriat.

MEGA DOMESTICVS. Vide *Domesticus*.

MEGA ETÆRIARCHA, *μέγας ἑταιριάρχης*, idest, magnus conductor, qui tanquam Generalissimus præerat alijs conductoribus, qui *Etariarcha* dicebantur: *ἑταιρία* enim græcè agmen, & cohortem significat. [Erant per idem tempus Hierosolymis Domini Imperatoris Nuntij Andronicus, Angelus Ioannes vir magnificus Megaetæriarcha. Guliel. Tyrius lib. 21. de bello Sac. cap. 16.] Vbi librariorum incuria *Megaitiriarcha* legitur.

MEGAN KYRION. Vide *Kyrion megan*.

MELAGRIVM. *μῆλον ἄγριον*, idest, malum, & pomum syluestre: accipitur pro quocumque fructu agreste, vt in sequenti textu: [Cibus autem nobis erant radices melagriorum. In vita S. Euthymij apud Surium 20. Ianuarij.

MELCHISEDECHIANI. FR. Hæretici, qui asserebāt Melchisedech non fuisse hominem; sed Dei virtutem. 24. quæst. 3. can. 39.

MELCHITA, agnomen catholicis post Concilium Chalcedonense ab aduersarijs impositum, arabica vox *Melek*, quæ imperialem, vel regium significat; itā enim appellati sunt, quia sequebantur Imperatores Constantinopolitani opinionē, qui acerrimus præfati Concilij defensor extiterat. Sicut nos, qui Ecclesiæ vniuersalis visibile caput Pontificem Romanum agnoscimus, à recentioribus Hæreticis *Papistæ* vocamur. [Qui Imperatoris sententiam sunt secuti vocati sunt Melchitæ, idest, Imperiales. Nicephorus Calyxtus lib. 18. cap. 52.] Ob eandem rationem *Chalcedonensem* appellabant Iustinianum Imperatorem, sicut in eorum Chronica an. 561. legitur, nempè: [Eo tempore defunctus est Imperator Chalcedonensis.] FR. contra quam hæreticorum calumniam ipse Imperator Apologiam diuulgauit, quæ habetur in l. 7. Cod. de Summa Trinit. de qua Baron. ad an. 533. num. 19. & seqq. Ad præsens autem vocantur in oriente *Melchiti* Arabes Christiani, qui ritum græcum sequuntur.

MELECHINVS. Vide *Malachinus*.

MELIORO. FR. pro remuneto. l. si quis Longobar. de necessariò relinquendis.

MELITENSES EQVITES. Vide *Equites Melitenses*. Melitensium incolarum ritus, & vocabula. Vide *Agapa*. Affisa. in dict. *Collegialis*. *Auerrunco*.

Ba-

Baculus. Ballud. in dict. *Bolluca*. *Baptismus*. in §. Solebant Gentiles. *Blembus*. *Boia*. Cobrytes, in dict. *Esox*. *Carmi*. *Cymatium*. *Dagus*. *Diaconissa*. *Diaspbendon*. *Didymus*. *Dithalassus*. *Erza*. *Exequiæ*. *Fegum*. *Geniculus*. *Glaucoma*. *Harmiscara*. *Hostia*. *In Capillo*. *Iudex pedaneus*. *Kyrieeleison*. Lembi in dict. *Columbus*. *Litania*. *Manidium*. Mauortes in dict. *Maphorium*. Medien. in dict. *Debitum*. *Meretricalis*. *Meta*. *Myrum*. *Neophytus*. *Olea*. *Ololygmus*. *Orgia*. *Oscillum*. *Parasceue*. *Plegiaria*. *Rumbula*. *Sebinus*. *Strena*. *Tarenus*. *Thia*. Tracones. Tuto. *Vespera*. *Viriola*. *Visula*. *Vuarda*. *Zarabotana*. *Zizania*. Melitenses vna cum Siculis habent Romæ Templum. Vide *Hodegitria*.

MELODIMA, melodia. [Psalmorum nihilominus concentum dulcissimo vltra omnes distinguens decorauit melodimate. in vita Sancti Gulielmi Abb.

MELLVM, malum, pomum, in quodam peruetusto inuentario Ecclesiæ Collegiatæ S. Faustini Viterbij hæc verba leguntur: [Crux cum quatuor Euangelistis, & cum mellis de ramine.

MELOTES μηλωτή, pellis caprina. [Vltimus est habitus eorum pallis caprina, quæ melotes appellatur. Cassian. lib. 1. instit. cap. 8. Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis. Epist. ad Hebręos cap. 11.] Tractu deindè temporis vsurpatum fuit hoc nomen pro quocunque pellicio indumento.

MEMENTO, in canone Missæ. Vide *Canon Missæ*. Vide *Diptychum*. *Nomen*. *Oblatio*.

MEMORIA SANCTORVM. Vide *Commemoratio*. Memoria subiectionis dicitur velum monialiũ. Vide *Velum professionis*.

MEMORIALIS, seu *A Memoria* Officialis in Aula Græcorum Impp. qui negotiorum suggestor erat: [Palatina omnia officia, hoc est, Memoriales, Agentes in rebus, Apparitores diuersorum commodorum. S. Ambros. epist. ad Marcell. Curandæ Reipublicæ prępositi erant Spanopolinus à memoria, & Ioannes Melitensis. Cantacuzenus lib. 3. cap. 15.

MEMORPHIN. FR. verba contumeliosa. l. si seruus. De culpis seruorum.

MENÆVM, μηναῖον, Græcorum liber, in quo continentur preces, & hymni in choro recitandi in duodecim tomos diuisus pro duodecim anni mensibus.

MENANDRIANI. FR. hæretici sequaces Menandri Magi, qui Simonis Magi discipulus fuit, asserebant mundum non à Deo; sed ab Angelis esse creatum. 24. quæst. 3. can. 39. Vide *Gnostici*.

MENDACIVM. FR. quotuplex sit. Vide can. primum est. 22. quæst. 2.

MENIANVM, tabulatũ, quod ex muro prominet, vbi expatiatur, quod Romæ *Migniano* vulgò appellatur; à Menio Censore ità denominatum. FR. vt Festus author est, & Asconius inquit, quod: [Menius, quum domum suam venderet Catoni, & Flacco Coss. vt ibi Basilica ædificaretur, exceperat ius sibi vnius columnæ, superquam tectum proijceret ex præuolantibus tabulatis, vndè & ipse, & eius posteri spectare munus gladiatorũ possent, ex illo Menia columna vocata est.] Hinc menianum dictum simile ædificium: [Pauci ex proximis menianis spectabant. Sueton. in Caligula] ::: Malè igitur aliqui *Mænianum* scripsere. De *Menianis* passim in Romanis Diarijs M.SS. Antiquis, cum de benedictione publica Pontificis agitur, ex quibus locis in hac functione prospiciebatur, quod ab alijs *Podium* appellatur.

MENOLOGIVM. μηνολόγιον, idest, calendarium, in quo notantur festiuitates cuiuscumque mensis occurrentes, Sanctorumque acta continet, quæ ad matutinum legũtur. FR. Basilius Macedo Imp. Græcorum auxit, & pulcherrimis imaginibus menologium græcum ornauit, vbi martyria plurimorum Sanctorum separatim exprimebantur, quod Baron. an. 886. num. 14. originaliter vidisse testatur; sed à Catholicis cautè legendum est, quia multi, qui schismatici extiterant pro Sanctis in hoc calendario celebrantur.

MENSA. FR. dicebatur corbona. Baron. an. 40 num. 69. & S. Paulinus epist. 52. Vndè mensa episcopalis dicitur.

MENSIS primus apud Ægyptios. Vide *Theut*. Mensium Hebræorum nomina. Primus. Vide *Nisan*. Secundus *Iir*, siuè *Zio*. Tertius. Vide *Siuan*. Quartus. Vide *Thammus*. Quintus. Vide *Ab*. Sextus. Vide *Elul*. Septimus. Vide *Thirsi*, & *Ethanim*. Octauus. Vide *Merbusim*, aliàs *Bul*. Nonus. Vide *Chaleu*. Decimus. Vide *Tebeth*. Vndecimus Vide *Sabath*. Duodecimus. Vide *Adar*. *Mardochæus dies*. Quod duodecim mensibus, circumscriberetur Hebręorum annus colligitur ex 3. Reg. c. 4. Vbi sic habetur. [Habebat autem Salamon duodecim præfectos super omnem Israël, qui præbebant annonam Regi, & domui eius; per singulos enim menses in anno, singuli necessaria ministrabant.] Porrò assignata vocabula mensium sunt chaldaica in babylonica captiuitate ab Hebræis percepta; nàm antiquitùs vocabant primus, & secũdus mensis &c. de quo specialiter Paralipom. lib. 1. cap. 27. & cum Paulo Burgensi Additione prima ad cap. 12. Exod. atque Aben-Ezra in eod. Exod. cap. 12. vers. 1. concordant recentiores.

MENSVRARVM SPECIES. Vide *Aripennus*. *Artaba*. *Arura*. *Eadus*. *Ephi*. *Gomor*. *Hastula*. *Maldrum*. *Palestes*. *Passus*. Aridorum. Vide *Satum*. Soma in dict. *Sagmarius*. Liquidorum. Vide *Hin*. *Metreta*. *Saites*. *Sextarium*.

MENSTRVATIM. Vide *Lunatim*.

MENSVRNVS, menstruus. [Lunæ candentem globum ad solatium noctis mensurnis incrementis orbis impleuit. Nouat. de Trinit. cap. 1. Cæterum Presbyterij honore dignasse nos illis iàm sciatis, vt & sportulis ijsdem cum Presbyteris honorentur, & diuisiones mensurnas ęquatis quãtitatibus partiantur S. Cyprianus epist. 34

MEN-

MENSVRNANTES, qui salarium menstruum recipiunt. Idem Cyprianus.

MENTIO, mendacium, à verbo *Mentior* deriuatū: [Si mentionem suader frequentèr, legatur ex diuersis, vbi præcipit veritatem. In Regula Magist. cap. 15. §. 8.

MENTIOLVS, mendax. Eadem Reg. Magist.

MEPHIVM. FR. Donatio propter nuptias. l. Adueniente. de prohibitis nupt. Vide *Folderphium*.

MERCADA. Italicè *Mercato*. Nundinæ. Marculf. in eius formular.

MERCES INIVSTA. Vide *Lucar*.

MERCIAMENTVM. FR. Pœna pecuniaria leuissima. [Tàm isti, quàm illi compellantur soluere merciamenta per possessiones laicales, si quas habent. Matthæus Paris. in Additione.] Vbi alio etiam Synonimo vocabulo ibidem *Amerciamenta* vtitur.

MERCVRIVS FABVLOSVS DEVS. Vide *Acervus Mercurii. VVodan*.

MERENDA. Vide *Recinum*.

MERETRICALIS. FR. Meretricis possessiuum. [Lex sæcularium Principum huic responso saris efficax afferat argumentum, qua manifestè cautum habetur, matronam, cuius pudicitia attenta fuerit, non posse iniuriarium agere, si in veste meretricali fuerit deprehensa. lib. 5. decretal. tit. 39. cap. 25.] Nam sic perdit priuilegium. ff. de ritu nuptiarum. l. Senatoris filia. Hodie tamen non videntur amplius differre vestes Meretricales à vestibus honestarum; in Melita tamen ex tegumento contradistinguitur meretrix ab alijs honestis fœminis.

MERETRIX. FR. cuius turpitudo publice venalis est. 32. quæst. 4. can. Meretrices. Vide *Concubina. Contectalis. Focaria. Frictrix*. Nimbata in dict. *Nimbus. Obol res mulierc*. Ancheiriaria in dict. *Panchresta*.

MERGVLVS, auis rapax, latinè *Mergus*. Italicè *Smergo*. Ex eo quia in aquis ad capiendos pisces mergitur. [Non enim furua voracis mergulæ factura confunditur, & atra corporis creatura contemnitur, licet versicolor pauonis gloria tereti circulorum rotunditate præcellat, cuius pennæ pulchritudo nunc crocea qualitate flauescit, aut purpurea venustate rubescit, nunc glauco coloris vitore fulgescit, aut flaua auri specie splendescit. Aldelmus lib. de Virg. cap. 4.

MERHVSIM. FR. octauus Hebræorum mensis, qui & *Bul* dicebatur. Vide Auctores citatos in dict. *Elul*.

MERITORIVM. FR. nomen substantiuum, & significat stabulum, siue publicum hospitium. [Meritorium factus est mundus, insulam Feliculam credas, tanta tabulata cœlorum nescio vbi. Tertull aduersus Valent.] Vbi Sanctam Feliculam Virg. & Mart. laudat.

MERITORIVS. FR. adiectiuum, significat stabulatus, seu stabulatio; hinc *Taberna meritoria* Romæ regionis transtyberinæ locus, vbi fontem olei in Christi Natiuitate emanasse dicitur, de quo Eusebius. lib. 1. hist. Ecclesiast. Itaque. [Taberna meritoria dicitur, quæ vulgò diuersoria, vel fullonica appellatur. Iulianus in l. si vsusfructus. 16 ff. 5. Item si domus. de vsufructu.

MERITVM. FR. in voluntate consistit. Postillator in can. Ad fidem nullus cogendus. 23. quæst. 5.

MERONIS. Vide *Hero*.

MERVLANA, & *Merulanum* Romæ locus, vbi erat. Vide *Baptismus. Chrismerius*.

MESAGIVM. FR. domus locata. seu aliud stabile. [Prior, & Conuentus in bonis suis, & iuribus angustiantur, quia redditus, quos à mesagijs fratribus collatis receperant, sibi nunc pereunt. Matthæus Paris. an. 1259.

MESAVLIVM, aula, siuè conclaue, ex græco vocabulo μεσαύλιον, quod habitationem in medio domus sitam denotat; sic legendus est textus in tom. 2 Concilior. vbi de Concilio Constantinopolitano V. agitur ἐν μεσαυλίῳ δυτικῷ, *In mesaulio dytico* celebrato, idest, in aula occidentali; omnes enim lectiones mendosæ sunt.

MESCIVCHIM, quid hebraicè significat. Vide *Spathister*.

MESONAVTA. FR. vilis in naui seruus. Vide Hermolaum Barbarum, & Vlpian. in l. 1. §. 1. ff. nau. caup. & stab.

MISOPICATVS. FR. dictio græco-latina, ex μέσος, idest, semis, & piceatus, seu piceatus, & sonat semi-piccatus, pice semi-illitus.

MESOTROPVS, μεσότροπος, habetur hæc dictio in sermone D. Cypriano attributo de vltima Christi cœna, vbi Author varia Sanctorum antiqui testamenti vestimenta assignat, & ad eorum actiones alludens, ait: [Elias acteam, Eua arborinam, Iob biplagiam, Esaias mesotropam.] Quæ vltima dictio significat semiscctam, quia Esaias per medium sectus obijt.

MESQVITA. ER. Superstitiosum Machometanorum Templum. Clement. de Iudeis, & Saracenis. Vide *Mahomeria*.

MESSAGETÆ. seu *Massageta* Populi. V. *Samaraus*.

MESSALIANI. Vide *Asceticon. Precatores*.

MESSANA, in Sicilia nobilissima Ciuitas, quo ad eius ecclesiasticos titus, & alia. Vide *Archimandrita. Camaus. Mitra. Palmatina. Pentecostes. Protopapas. Rhenma. Succentor. Vespera*.

MESSIA. Vide *Siloë*.

MESSIS. Vide *Feriæ propter messem*.

MESSIVVS, adiectiuum nomen, ad messem pertinens. [Ipsi verò responderunt se messiuo tempore occupatos. Fulbert. epist. 39.] & ferias propter messem: [Messiuas ferias. epist. 18.] idem appellat.

META, Aceruus frumenti. [Aceruos, quos metas dicimus, fecit, vt populo fame postea laboraturo, inde subuenire valeret. Hincmar. Rhemensis Archiep. in vita S. Remigij.] Item pretium rerum comestibilium *Stabilitum*, & taxatum, quod in Sicilia, & Melita adhuc *Meta* dicitur: [Acceptisque clauibus metas annonæ, quæ aderant, elidit. Greg. Turonen. lib. 5. cap. 41.]

FR.

FR. Accipitur quoque pro quocunque termino, ac ordine [Nonnulli Inquisitores per Sedem Apostolicam contra prauitatem hæreticam deputati, metas sibi traditas excedentes &c. Clementina cap. 1. de Hæreticis.] Vide *Nyssa. Rosta.* Item *Meta* significat quartam dotis taxatam. l. si quis sponsauerit. de Sponsalib. & l. si puella. de his, qui sine volunt. Mundualdi.

METACISMVS, imperfectio in crebra pronunciatione litteræ M: in eodem periodo aliqui tamen *Mytacismum* appellant; sed sequendus est potius eloquentissimus D. Gregorius, qui in epist. ad Leandrum Episc. cap. 5. sic habet. [Nam sicut huius quoque epistolæ tenor enunciat, non metacismi collisionem fugio, non barbarismi confusionem deuito.

METALLOPVS, idest, metalli opus: accipitur pro metalli fodina in Cod. Theodos. lib. 7. tit. 18. cap. 8. Vbi sic: [Vel metalloperi publico deputetur.] Vide *Minera*.

METALLVM. Vide *Altare*.

METANGISMONITÆ, Hæretici, à *Meta*, & *Ango*, idest, termino, angusto, coarctato, qui & *Metangi* dicebantur. Vide *Collit. ant.* nam termino angustiabant Filium in diuinis, asserentes illum respectu Patris esse tanquam continens in contento. 24. quæst. 3. can. 39.

METANOEA, græca dictio μετάνοια, quæ propriè mentis, seu animi, & propositi conuersio significat; verùm apud nonnullos posterioris æui Auctores pro inclinatione profunda, vel prostratione solet vsurpari; at quia græci Presbyteri in confessione solent pro pœnitentia profundas inclinationes imponere, quas vsitatas apud Græcos esse diximus in dict. *Genuflexio*. Hinc est, quod promiscuè *Metanœa* pro pœnitentia sæpè tùm apud græcos Patres, tum latinos vsurpetur. [Surrexerunt omnes cum gaudio, & lachrymis, & miseruntmetanœam, & oratio facta est. Anast. Biblioth.] Quare referens pia opera Petrus Damianus, quæ ab Eremitis pro defunctis fratribus solebant impendi, inquit. [Cum frater quidam ex nostris obierit, vnusquisque pro eo septem disciplinas cum millenis scoparū ictibus accipit, septingentas metanœas facit, triginta insuper psalteria &c.] vbi metanœas profundas inclinationes intelligit. Item *Metanœa* significat Asceterium pœnitentium mulierū, quod nomen accepit à celebre Monasterio Alexandrino, cuius fit mentio in act. Concil. Chalcedonen. actione 3. in præfat. ad Regulam. Vide *Palmata*.

METATORIVM, *Metator*, & *Metatus*. Vide *Assaticum*.

METAXA, sericum ex græco μέταξα, & propriè crudum, intinctum, ac rude sericum latinè significat [Sericoblattæ, & metaxæ species. Cod. Iust. lib. 10. tit. 8.] & in pandect. l. 39. Hinc Itali corruptè *Matassa di seta* dicunt.

METEMPSYCHI à græca dictione Μετεμψύχωσις, idest, animæ transmigratio, Hæretici dicuntur, qui ad imitationem pythagoricorum transmigrationem animarum asserebant. [Nemo cum hæc audit metempsychos imputet. Chrysost. serm 88. Itaque metempsychosin necessariò imminere, si non in primo quoque vitæ huius commeatu omnibus inclitis satisfiat. Tertullian. de anima cap. 11.] Hanc impiam doctrinam afferunt Rabbini, blasphemantes, quod Adami anima transmigratura sit in futurum Messiam, igitur, hæc pythagorica opinio fuit antiqua inter Hebræos à tempore Christi in terris degentis, qui illum putabant Eliæ, aut Ieremiæ, vel alicuius alterius Prophetæ animam in se habuisse. Imo, & Herodes cogitauit Ioannis animam in Christum transmigratam, quando dixit: [Quem ego decollaui, hic à mortuis resurrexit. Matth. 14. Lucæ 9.

METENSOMATOSIS, græca vox μετενσωμάτωσις, quæ propriè transcorporatio latinè verteretur; vnde pro transmigratione corporum hic terminus vsurpatur, quæ sententia Empedoclis fuit, docentis vnum corpus elementare in aliud trāsformari, quemadmodum Pythagoras animam transmigrari asseruerat de vno ad aliud corpus; qui ramen meritò à Tertulliano irridetur sic aiente: [Planè, vt piscis, nè aliqua sepulturæ conditio repute sceret, assum se maluit in Æthnam præcipitando, atque exinde in illo finita sit metensomatosis. De anima cap. 32.

METRETA, liquidorum mensura, nomen grecum μετρητής: continebat viginti sextarios; de quo vase. Vide Baron. An. 324. n. 115 Fit etiam de hac mensura mentio in Io. 2. [Capientes singulæ metretas binas, aut ternas.

METROCANORIVS, Poeta: [Meritò, vt quidam metrocanorius in suo pompauit poëmate. In vita S. Reguli Episc.

METROCOMIA, μητροκωμία, Villa principalis, siuè matrix. [In metrocomiis non Episcopi: sed Chorepiscopi instituti. Concil. Laodicen. can. 57.

METROPOLITA, siuè *Metropolitanus*. Vide *Archiepiscopus*. Exarchum prouinciæ in dict. *Exarchus*. Qualis dicatur. Vide *Prouincia*.

METROPOLITICVS. FR. quicquid ad Metropolitanum spectat. Bullar. Casinen. tom. 2. const. 223.

METVS, in quo differat, à tristitia. Vide *Noluntas*.

MICHAEL ARCHANGELVS. Vide *Archistrategus*.

MICHELATVS, μιχαηλᾶτος, monetæ species à Sancti Michaëlis Arcangeli figura, siuè Imperatore huius nominis ità denominata. [Centum michelatos pro pictura capituli. Chron. Casin. lib. 3. cap. 57.] Et in hist. Annæ Comnenæ à Petro Possino ex græco in latinum translata Auctore Pachimera.

MIGMA, μῖγμα, mixtura. [Tauri tui, & pulli asinorum, qui operantur terram comixtum migma comedent, sicut in area ventilatum est. Isai. 30.] idest, propter copiosam abundantiam animalia prædicta paleam frumento mixtam come-

dent; ideo hebraica lectio *Mixtam*, pro *Migma* habet. Vide *Mimax*.

MILES. FR. titulus nobilis. [Honorius III. Illustri Regi, Baronibus, & Militibus &c.] titulus appositus in cap. 8. Decretal. de confirmat. vtil. vel inutil. & idem significabat ac Eques, qui titulus in ea significatione vsque ad Greg. XIII. tempora perdurauerat: ità vt etiam familia nobilissima Romana, quæ nunc *De Caualerijs* dicitur, etiam *De Militibus* appellabatur, vt idem Greg. in quadam bulla sic ait [Ad Dominicum de Militibus, seù de Caualerijs, & eius socios; nec non illud Torre di sasso, ad Thomam etiam de Militibus &c. Bullar. Casinen. tom. 2. Constit. 442.] Milites Cæsariani Silentiarij dicti, & quare. Vide *Silentiarius*. Item hoc vocabulum de ijs omnibus vsurpatur, qui sub alienis stipendijs merentur; ità Reges Burgundiorum modo Imperatoris, modo Regis Francorum milites se appellant apud Auitum Viennensem, & alibi.

MILITISSA, vxor militis, hoc est, Equitis: [In corde cuiusdam potentis Dominæ Militisse. In vita B. Collectæ.] Vide *Milito*.

MILITO. FR. verbum, quod etiam in rebus ecclesiasticis vsurpatur. [Nemo cogitur suis stipendijs militare. In Decretal. de præsumptionib. cap. 16.

MILLENARII. Vide *Cherinthiani*.

MIMAX. FR. [Sæua insuper iam per ripam Alemannorum barbarica tela contra nos mixta toxico iaciebat: minirabantur etiam nos intra aquas natantes mumaci igne cremare, nisi Papam, & nos in manibus eorum redderemus. In vita S. Gelasij Papæ II. à Pandulpho Pisano scripta, & à Constantino Caietano typis mandata.] Dicitur hic *Mumax*, sequendo nempè regulam latinorum, qui græcum y, in v, lenè vertebant, vt in litt. Y. dicetur. Dictio ergo *Mimax*, vel à migma, quod mixturam significat, vt in dict. *Migma*, & *Ignis græcus* dictum est, & sic in hoc loco mixturam igneam significaret, vel fortassè hic mendosè pro *Minaci igne* mimaci igne Amanuensis posuerat, vel tandem ex græco vocabulo μιμαξ, ideft, stridulus teste Hesychio, eo modo, quo à Latinis *Ignis stridens* dicitur, seu potius à μιμαι, quod, eodem teste, timorem denotat, vnde *Mimax* ignis terribilis, & minax intelligatur. Cæterum apud antiquos Romanos hæ igneæ mixturæ etiam reperiebantur, teste Dionysio Halicarnasseo lib. 10. vbi sic habet: [Vndique arces expugnabantur; nàm alij propinquis ædibus vasa bituminis, & picis incensæ in fundis accomodata iaculabantur.

MINA, moneta. Vide *Mna*. Eius valor. Vide *Talentum*.

MINANS, ducens. Vide *Mino*.

MINERA, pro minerali. [Nam, vt rude, infectumque aurum, vel adulteratum, multisque alijs infectum mineris. Cyrillus Hierosolymitanus cath. 1.] Vide *Metallopus*.

MINERVA. Vide *Athenogeron*.

MINISTER. FR. [In Missis solemnibus, & pontificalibus, non in fastum; sed in testimonium adhibentur ministri. can. Episc. Deo, & can. Hoc quoque. de consecrat. dist. 1.

MINISTERIVM, vas pro Altaris sacrificio destinatum. [Constituit, vt ministeria sacrata, non tangerentur, nisi à ministris sacratis. Anastas. Bibliothec. in Sixto. Vrbanus Papa omnia ministeria sacra fecit argentea Strab. de reb. Eccles. cap. 24. Vide *Calix*.

MINISTRALIS. FR. seruus, & familiaris, domesticus, & aliquando sumitur pro Iudice, vel Nuncio. l. si quis litteras. eodem tit. [Prohibemus insuper nè quis Episcopus, vel ministralis eius &c. Bullar. Casin. tom. 2. const. 206.]: [Itè Calix, quo sanguis Christi fidelibus ministrabatur, quando Eucharistia sub vtraque specie dispensabatur. Item pro ministro Ecclesiæ accipitur: [Hic constituit in Vrbe ministrales, qui circuirent constitutas stationes. In actis Hilarij Papæ.] Vide *Statio*.

MINO, ideft, duco. [Tollite, vt habeatis qualitèr hoc iumentum minare valeatis. S. Greg. lib. 1. Dialog. cap. 2.] Item *Minans*, nempè, ducens. [Agasones equos agentes, ideft, minantes. Paul. Diacon.

MINORES FRATRES, Vide *Franciscani*.

MINVO. Vide *Minutus*.

MINVTALIS, res minuti, seu vilis pretij. [Si minutalibus, vt in ita dixerim, regnis, vndique conferantur in examinarionem. Tertull. lib. 1. aduers. Marcion. cap. 4.] qui etiam de Habit. Mulier. cap. 6. margaritas: [Terræ minutalia] appellauit. Item pro vili moneta. [Cum fuisset octo minutales libra carnium. Luitprand. in vita Alexandri Seueri:] Vide *Minutum*.

MINVTALARIVS, vectigalium conductor, siuè locator. D. Aug. de Ciuit. cap. 4. est tamen ibi mendosa lectio *Munusculariu*, seu *Miniculariu*.

MINVTVM, quadrans moneta. [Cum venisset autem vidua vna pauper, misit duo minuta, quod est quadrans. Marci cap. 12.] Arabicus textus *Felsein* habet, ideft, bina minuta. *Fels* enim apud eos est vilior moneta. In textu Lucę. habetur fuisse ex ære hanc monetam. [Mittentem æreа minuta duo. cap. 21. Dabant omnibus, qui in templo erant, duo minuta. Io. Moschus cap. 127.] FR. [Vt per quatuor dies vnam tantum oblationem manduceret minutorum viginti. Idem Moschus cap. 42.] Vide *Minutalis*.

MINVTVS, qui per emissionem sanguinis curatur à verbo minuo; nam *Minuere sanguinem* penès veteres illum alleuiare per extractionem significabat. [Et notandum, quià quater in anno minui possunt; quarta verò minutio circa festum S. Io. Baptistæ. In constitutione Cistercensium cap. 90. de Minutis.] FR. In quadam Bulla Innocentij III. in Archiuo S. Petri Vaticani cōseruata, quæ incipit: [Ea quæ de mandato facta] sub data IV. Idus Ianuar. Pontificatus. an.

VIII.

VIII. vbi Pontifex ille eiusdem Basilicæ Canonicis in ministerio eorum normam præbet, hæc habentur: [Medicinati etiam per dies tres, minuti per dies duos, balneari per diem vnum ab huiusmodi pœna, (*idest, amittendi distributiones*) censeantur immunes.] Cæterum Galeni Traductor passim vtitur hoc dicendi modo, nempe, *Sanguinem minuere*, pro emittere, præsertim in lib. de curat. per sanguinis emissionem cap. 12. vbi sic ille transtulit: [Sic rursum sanguinem minuere,] & ibidem cap. 17. [Sanguinem minues.] Item in can. nec tales. de consecrat. dist. 5. ex Aphorismis Hippocr. [Nisi citò ablatione sanguinis minuatur.] Vide *Obesus*.

MIRIFICENTIA, prodigium, portentum, miraculum. [Resurrectionis tantum contemplemur effectum, quia hoc signum videmus esse signorum, virtutum cernimus esse virtutem, mirabiliũ esse mirificentiam peruidemus. Petr. Chry. sol. serm. 63.

MISERICORDIA, quædam relaxatio, quæ Monachis præstatur: [Vt detestabiles ingurgitationes misericordiarum (in quibus profectò non erat misericordia) prohiberentur. Matthæus Paris. in vita Abbatum.] nonnulli vas vinarium intelligunt, cuius antithesis vas iustitiæ dicebatur. Vide *Iustitia*. FR. Aliquando partem stalli choralis superiorem significat, supra quam ex misericordia Monachis diuinorum officiorum tempore adniti indulgebatur. [Reclinans se super misericordias. In Nomast. Cistercien. par. 1, cap. 10.

MISOPOGON, græca dictio Μισοπώγων, idest, odiũ barbæ; sic appellata fuit apologetica Iuliani Apostatæ ad Antiochenos responsio, vt refert Gregor. Nazianz. Orat. 2. in Iulianum, quæ denominatio irrisoriè ab eisdem Antiochenis imposita ei fuerat, ad Iuliani philosophicam, caprinamque barbam alludentibus, qui ex eadem barba *Caper* appellatus fuit. FR. de alijs ignominiosis titulis huic Apostatæ ab Antiochenis attributis. Vide Baron. an. 362. num. 81. & seqq.

MISPRISO. FR. vilipendo, vitupero. [Et vt illi homines, qui in isto regno contra seniorem nostrum DominumKarolum mispriserunt. In Constit. Caroli Calui cap. 5.

MISSA, quæ solet definiri, [Oblatio Deo facta per immutationem alicuius rei sensibilis in signum, & protestationem supremi dominij ipsius Dei publica auctoritate instituta.] Ita Suarez tom. 3. in 3. par. disput. 73. sect. 6. Layman de sacrif. Missæ cap. 1. Coninch. in 3. par. quæst. 83. art. 1. dub. 1. & alij. Cuius etymon aliqui trahere putant à voce hebraica *Minchà*, quæ spontaneam oblationem significat. Alij tamen existimant esse latinam dictionem, vt Albin. de diuin. Off. dum ait: [Missa autem dicitur quasi transmissa, eo quod populus fidelis de suis meritis non præsumens, preces, & oblationes, quas Deo omnipotenti offerre desiderat, per ministerium, & orationem Sacerdotis ad Deum transmittat] siuè, vt Isidoro lib. 6. Orig. cap. 6. placuit. [Missa tempore sacrificij est, quando Catechumeni foras mittuntur, clamante Leuita; si quis Catechumenus remansit, exeat foras, & inde missa, quia Sacramentis Altaris interesse non possunt.] Pluribus autem nominibus à Sanctis Patribus appellata fuit Missa, exempli gratia *Anaphora. Doxologia. Liturgia*; vt suis locis videre est. Item *Mystagogia*, μυσταγωγία, *Disciplina sacrorum* à Nazianzeno *Thysia*. θυσία, *Sacrificium*, & *Prosphora*, προσφορά *Oblatio* in can. 3. apost. *Ierurgia*, seu *Hierurgia*, ἱερουργία, *Sacrum munus* à D. Ignatio Mart. *Teleta*, τελετή, *Cæremonia*. FR. De nomine *Teleta* D. Aug. lib. 4. de Ciuit. Dei cap. 31. sic inquit: [Et ideo Græcos, teletas, ac mysteria taciturnitate, parietibusque clausisse] S. verò Dionysius appellauit Christum *Taletarcha*, idest, caput, ac institutorem sacrarum cæremoniarum]: Missa insuper aliquando solemnitatem, & festiuitatem alicuius Sancti significat, sicut in Concil. Pistens. cap. 3. leguntur hæc verba: [Communi placito constituimus, vt vsque ad Missam S. Remigij, idest, Kal. Octobris &c.] Vnde Baronius in Notis Martyrol: ad diem 1. Octobris sic verba præfati Concilij interpretatur: [Missa ibi pro ipsa solemnitate accipitur more Francorum; sic & in capitularibus Reg. Franc. lib. 2. cap. 18. legitur: [Vt absque vlla excusatione, citò possit emendari, spatium vsque ad Missam Sancti Martini dare decreuimus.] Item aliquando significat quamlibet adunationem sacram occasione Missæ; siuè horarum canonicarum, vt apud Cassianum. lib. 2. de instit. Monachorum cap. 13. & 15. in titulo, & lib. 3. cap. 5. 6. & 8. Isidorum, aliosque scriptores legitur, præcipuè in Regulis S. Benedicti. FR. In Regulis Monasticis cap. 6. legitur: [Operam verò dabunt singuli fratres, vt tempore, quo missæ fiunt, siue die, siue nocte:] Et in Concil. Agathense can. 30. etiam habetur. [In conclusione matutinarum, vel vespertinarum Missarum post hymnos capitella de psalmis dicantur.] Vide *Missa sicca*:]: Itaque agendo nos hìc de solo Missę sacrificio, dicimus in Ecclesiæ primordio, quod in consecratione, & in oratione dominicali consistebat; cui postmodum Apostoli addidere epistolam, & Euangelium. Gregor. Papa. epist. ad Io. Syriac. Episc. & dictum fuit in dict. *Introitus* postea successiuè tàm Romani Pontifices, quàm Concilia in varijs occasionibus diuersas orationes, ac cæremonias in Missa ampliauere. ; In Ritu Ambrosiano per omnes Ferias sextas non solet celebrari, & in Ritu Romano tempore quadragesimali, exceptis Dominicis, & Sabbatis diebus, ac Annuntiationis festo nunquam celebrabatur, quod vsque ad annum 700. durasse affirmant Maur. lib. de instit. Cler. & Microl. de Eccl. obser. cap. 49. Græci etiam in diebus quadragesimæ ferialibus, excepto Sabbato, celebrant sine

consecrationes consumant tamen Eucharistiam in præcedenti Dominica consecrata, eo modo, quo nos solemus in die Veneris Sancti, quæ Missa προηγιασμένων, idest, *Præsanctificatorum* vocant; fit enim in signum mœstitiæ. [In omnibus quadragesimæ ieiunii diebus, præterquam Sabbato, & Dominica, & Annuntiationis die, fiat sacrum præsanctificatorum mysteriorum. Sexta Synod. in Trull. can. 52.] Quam institutionem ipsi Græci à Gregorio Magno habuisse tradũt. Circa verò tempus celebrandi Missam in Rubricis ab Aurora vsque ad Meridiem præscribitur. Aurora autem intelligitur communiter incipere per horam cum dimidio antè Solis ortũ, excipiendo nihilominus mẽsem Martii, ac Iunii, in quibus tàm tempus antelucanum per horam anticipari, quàm meridianum prolongari iustis de causis, ac Episcopi licentia posset, vt sensit Suar. disput. 80. sect. 4. Item occasione Viatici moribundo præstandi posset media nocte transacta celebrari. Ita Vict. de Eucharist. num. 95. Layman. lib. 4. tract. 5. cap. 4. Item Sacerdos in die festiuitatis de precepto ex itinere serò proueniens, posset per horam post meridiem celebrare. Ita Suar. Layman. & Diana. Itaque peccaret mortaliter Sacerdos huic præcepto aduersans notabilitèr, quod secundum Azor. lib. 10. cap. 25. quæst. 9. esset tertia pars vnius horæ; ex eo enim, quod Papa ex singulari priuilegio dilatationem vnius horæ soleat concedere; manifestum ergo est, quod licitè fieri nequeat. In illis climatibus, in quibus naturalis aurora non apparet, attendenda est moralis Aurora, quæ esset, quando communitèr quies terminari solet; sic definitum fuit à Sac. Congreg. Rituum. 18. Septemb. 1634. Vrbani VIII. iussu, atque Gauanto interueniente, vt ipsemet testatur. Aliqui Auctores classici affirmant in die Resurrectionis Dominicę celebrari posse ante auroram; vbi tamen mos est hoc fieri in memoriam temporis Resurrectionis, sicut vniuersaliter fit in Nocte Natiuitatis. Hora autem pro celebratione consueta erit hora tertia in diebus festiuis, hora sexta in ferialibus, hora nona in diebus ieiuniorum. [Est Ecclesiastica consuetudo, vt ad nonam reficiamur, cum ad sextam Missam celebramus, ad Vesperum autem cum ad nonã sacrificamus. Microl. de Eccles. obseru. c. 49.] FR. hoc tamen tempus præfixum celebrandi de Missa conuentuali intelligitur, vt in dict. *Missa Conuentualis* ostendam. De Missa vespertinali. Vide aliqua initio dict. *Ieiunium*, & èst eadem ac Missa sicca. Vide *Missa sicca*. Circa verò tempus anticipatum mediæ noctis Natiuitatis Domini in Cappella Papali. Vide *Missa Natiuitatis Domini*. Missa celebrari potest sub dio, seu in tentorijs. can. concedimus. de consecrat. dist. 1. :||: Si in Missa adhuc Sacerdos non consecrauit, & alia Missa non reperitur in die festo, potest illam denuò incipere in aduentu Episcopi, vel vel alterius Magnatis. Nan. de Orat. notab. 16. num. 55. Azor. lib. 10. cap. 32. quæst. 3. Possev. de off. cur. cap. 2. num. 51. FR. ampliarem etiam concurrente populo; nàm coram Deo non est acceptio personarum, præcipuè vbi agitur de animæ interesse. Imo Toletus affirmat Sacerdotem non facta adhuc ablutione, si populus in die festi concurrat ad audiendum sacrum, posse denuò aliam Missam celebrare, quod habetur in fine dict. *Missa Natiuitatis Domini* :||: Non possunt fœminæ inseruire Missæ; benè tamen Moniales ex choro Missæ cantatæ respondere. In casu necessitatis permissum est Sacerdoti absq; ue ministro celebrare, quæ necessitas intelligeretur pro præbendo viatico, seù in celebratissima solemnitate. Facundez lib. 3. cap. 21. & in casu necessitatis Viatici Sacerdotem non ieiunũ celebrare posse nonnulli affirmant; contraria verò opinio probabilior censetur. Non reperto Missali Romano in Ecclesia Regularium, posset Sacerdos Romani ritus vti Missali Regularium ad celebrandum. Diana par. 4. tract. 4. resol. 95. Sic etiam vniuersalem assensum Doctorum opinio iàm obtinuit, quod Latinus Sacerdos inter Græcos degens, vbi latinorum Altare non reperitur, celebrare posset in fermentato, & eodem modo vice versa Græcus Sacerdos, quod eruditè probat Nicolaus Baldellus. Cæterum Missa sine candelis, saltẽ duobus, non licet celebrare, quod si ita celebretur grauis esset culpa, vt colligitur ex cap. fin. de Celebr. Missæ. Vbi Honorius tertius Sacerdotem offitio, & beneficio priuauit, quia sine luminibus celebrauerat. In casu tamen necessitatis vnum lumen sufficere aliqui Doctores docent, & Azor. lib. 10. cap. 28. candelas sebaceas permittit; sed Suarez olei tantum lumen concedit. FR. An vna Missa prosit tantùm omnibus, quantum vni. Glossa in can. Non mediocriter. de consecrat. dist. 5. assentire videtur, dùm ait: [Vel hoc referas ad ipsum Celebrantem, quia tantum valet ei, vt Missam celebret pro centum, sicut pro vno &c.] Eandem sententiam tenet Bordonus tom. 1. variar. resol. 25. quæst. 9. quam tamen sententiam non esse probabilem post decreta citata à meo Magistro Paulo IV. in commentario Rubricæ Missalis in appendice de sacrificio. quæst. 4. puncto 3. difficul. 2. satis ostenditur. Item Missã cantare potest solus Sacerdos, vbi Clericorum copia non adsit. Glossa in can. Hoc quoque. de consecrat. dist. 1. Missæ partes. Vide *Anaphora. Benedictio. Campana. Candela. Canon missæ. Collecta. Communicantes. Communio. Complenda. Confessio. Diptychum. Epistola. Euangelium. Gloria in excelsis. Gloria Patri. Graduale. Hosanna. Hostia. Introitus. Ite Energumeni. Ite Missa est. Kyrie eleison. Lauabo. Laus tibi Christe. Lectio. Libera nos quæsumus Domine. Oblatio. Offertorium. Pater noster. Pax.* Pax Domini. *Pax vobis. Præfatio. Postcommunio. Prosa. Sanctus &c. Tractus*. Missa bipartita in Missam Catechumenorum, & Missam Sacramentorum. Vide *Cathecumenus*. An liceat

Sacerdoti plures Missas in die celebrare. Vide *Missa Natiuitatis Domini*. Vtrum in mari verè sacrum confici posset. Vide *Missa sicca* §. In primarijs Hispaniæ. Item. Quando prima Missa ab Apostolorum Principe celebrata fuit. Vide *Pentecostes*.

MISSÆ APPLICATIO. Vide *Beneficium*.

MISSA B. MARIÆ VIRG. Vide *Sabbatum*.

MISSA CONVENTVALIS. FR. quam Rectores Ecclesiarum quotidie celebrari facere tenentur, vel cum cantu, siuè priuatim iuxta temporis conformitatem post tertiam. [Missa conuentualis debet celebrari post tertiam, quia illa hora Christus passus est. can. nocte Sancta. can. & hoc de consecrat. dist. 1.] :||: Ex præcedentibus rigorosis obseruationibus in assignando cuilibet horæ conuentualem Missam responderi potest ad dubium à paucis animaduersum, & à Francolino agitatum: quare, nempè, in diebus dominicis, in quibus celebratur festum duplex, non dicantur duæ Missæ conuentuales, cum maioris gradus sit Dominica, quam feria priuilegiata? Respondet idem Auctor, quia in Dominica necesse esset vtramque Missam conuentualem post tertiam celebrare, quod non permittitur ab Ecclesia, quæ annectit conuentualem Missam cum aliqua hora canonica. ; & ob eandem causam non dicuntur duæ Missæ conuentuales in Vigilijs, quia ambæ post nonam celebrari deberent; nam (vt supra visum est) tempore ieiuniorum post nonam conuentualis celebrari debet; antiquitus autem rigorosè obseruabatur tempus celebrandi conuentualem Missam; legitur enim in Vitis Sanctorum Patrū, quod Incolæ cuiusdam Villæ eorum Presbyterum apud Episcopum accusauerant, dicendo: [Accedit Missam celebrare die dominico, nunc hora tertia, nunc autem hora nona, vt sibi visum fuerit, neque obseruat solennem, ac legitimum ordinem sanctæ oblationis.] Sed Sanctus Presbyter ab Episcopo examinatus, reuelauit, quod post matutinum expectabat propè Altare, donec visibilitèr appareret Spiritus Sanctus, & tunc Missam ille celebrabat. Io. Moschus in vita Patrum lib. 10. cap. 27. FR. Circa dubium vtrum in Dominica cantari debeant duæ Missæ Conuentuales, quando in eo occurrit festum duplex, consule præfatum meum præceptorem Quartum in Rubricæ Missalis cōmentario par. 1. tit 7. de commemorat. dub. 1.

MISSA CATECHVMENORVM. Vsque ad Missam Catechumenorum licet Iudæis, & Gentilibus interuenire. can Episcopum nullum prohibeat. de consecrat dist. 1. Reliqua. Vide *Catechumenus*. *Scrutinium*.

MISSA CVM NOTA, idest, cantata: sic legitur in Collegiata Malliani Sabinen. Bulla Pij II. pro eiusdem Collegiatæ erectione, quam nuper Alexander VII. in Cathedralem totius Sabinæ erexit.

MISSA DEFVNCTORVM, contra hanc antiquā, & laudabilē Ecclesiæ pietatem noua hæreticalis impietas latrare non cessat, cuius dentes sic D. Augustinus obtundit, constringitque, inquiens: [Non parua est vniuersæ Ecclesiæ, quæ in hac consuetudine claret auctoritas; vbi in precibus Sacerdotes, quæ Domino Deo ad eius Altare funduntur, locum suum habet etiam commendatio mortuorum. lib. de cura pro mortuis agenda cap. 1.] Pro mortuorum enim suffragio non sistit tantum Ecclesia in quotidianis Missæ, & horarum canonicarum precibus, ità vt in fine cuiuslibet horæ expiabilem requiem exposcat; sed etiam in quolibet mensis principio Officiū, ac Missam pro illis recitat, ex antiquissimo instituto, vt Alcuin. de diuin. off. testatur. Cū psalmo *De profundis*, & collecta pro defunctis terminat horas Canonicas Lugdunensis Ecclesia. Missam cantatam post conuentualem Cathedralis Pragensis quotidie pro eis celebrar, ac vniuersaliter pius vsus obtinuit, vt in quocumque primo septimanæ die variæ pro animabus purgantibus fundantur à fidelibus preces; hanc enim diei dedicationem de anno 1056. ex instituto quorundam Monachorum initium habuisse Baronius, & Petrus Damianus testantur: deuotam verò feriæ secundæ meditationem pro defunctis ob eam rationem applicatā fuisse idem Damianus refert his verbis: [Quælibet animæ defunctorum in diebus dominicis requiescunt, atque à supplicijs feriantur; secunda verò feria ad ea, quibus assignata sunt, pœnarum ergastula reuertuntur. Idcirco ipso potissimum die Angelis Missarum honor impenditur, vt & mortuis, & morituris patrocinalis eorū defensio procuretur. lib. 2. epistolar.] Quam meditationem Ioannes Beleth In Ration. diuin off. cap. 5. confirmans, inquit: [Eodem quoque die Missa pro defunctis celebratur, quoniam, vt plerique aiunt, feria prima refrigerium habent ij, qui sunt in purgatorio, statimque altera die post ad pœnas solitas, & ad laborem redeunt; ità vt eo die, quo eorum laboribus aliquo modo subuenitur, Missa pro illis cantatur.] solet etiam Ecclesia tertio die post obitum alicuius Missam defunctorum celebrare ob memoriam Resurrectionis Christi, quę fuit die tertio post eius mortem. S. Clemens lib. 7. Constit. Apostol. cap. 48. Item die septimo in symbolum æternæ quietis. D. Ambrosius in oratione de fide resurrect. Sanctus verò Augustinus eos damnat, qui die nono depositionis celebrant pro defuncto his verbis. [Nescio verū inueniatur alicuius Sanctorum in scripturis celebratum esse luctum nouem dies, quod apud Latinos Nouemdial appellant. Vnde mihi videntur ab hac consuetudine prohibendi, si qui Christianorum istum in mortuis suis numerum seruant, qui magis est in Gentilium consuetudine. Septimus vero dies auctoritatem in Scripturis habet &c. lib. 1. quæst. super Exod. quæst. 172.] atque idem Aug. lib. 2. quæst. Euang. cap. 40.

cap.40. nouenarium numerum imperfectum esse asseruit. Item die trigesimo, quia ex Sac. Scriptura habetur Aronis mortem per triginta dies à populo deploratam fuisse; quare D. Gregor. lib.4. dialog. cap.55. Abbati Specioso ordinauit, vt per triginta continuos dies Missam pro anima Iusti Monachi celebraret his verbis. [Vade, ab hodierna die diebus triginta continuis offerre pro eo sacrificium, stude, vt nullus omnino prætermittatur dies, quo pro absolutione illius hostia salutaris non offeratur.] Ex quibus verbis colligitur prædictas triginta Missas ab eodem Sacerdote celebrandas vel de defunctis dicendas esse non oportere; dummodò celebrationes sint currentes, & non interpolatę aliter enim non essent Missæ illæ à D. Gregorio institutæ, & à Sac. Rituum Congregatione 28. Octobris 1628. approbatæ, quæ quasdam Missas prohibuit sub nomine pro viuis, & defunctis, easque à Missali 8. April. eiusdem anni 1628. remoueri mandauit. Græci solent in tertio, nono, & quadragesimo depositionis die pro defunctis celebrare. FR nonum diem supra visum est non licere, & quadragesimum tanquam à superstitione Gentilium prouenientem D August. alibi impugnat :||: Anniuersaria depositionis commemoratio tàm Græcis, quàm Latinis in vsu est, de qua Tertullian. de corona milit. cap.3. sic ait: [Oblationes pro defunctis, pro natalitijs annua die facimus.] Tandem anniuersaria generalia pro omnibus defunctis ad diem secundum Nouembris stabilita, putant Petr. Damianus, & Sigibertus in Chron. à Sancto Odilone Abb. de anno 998. introducta fuisse; sed huiusmodi commemoratio in eodem die, nempè, post diem festi omnium Sanctorum apud Amalarium, qui floruit in octauo Christiano sæculo, reperitur in eius tractatu de off. Eccles. Alij verò Bonifacium IV. de anno 607. huius Sanctæ institutionis Authorem faciunt. In tali autem die Omnes Sacerdotes pro defunctis in generali sacrificium applicare tenentur, licet astricti aliàs sint pro particularibus quotidie celebrare; lex enim vniuersalis præualet particulari testatorum. Gauant. part.4. tit. 15. Fraxin. de oblig. Sacer. Miss. sect.4. concl.4. §.22. FR. de tertio, septimo, trigesimo, seu quadragesimo die pro mortuis destinato. Vide can. quia alij. 13. quæst. 2. :||: Aduertendum tamen est, quod in diebus festiuis de præcepto, præsente cadauere posset vna tantum Missa pro defuncto celebrari ex decreto Sac. Rit. Congreg. 23. Maij 1603. Rituale Rom. à Paulo V. reformatum prohibet exequias agere, & publicè deferre mortuos in die Paschę. Circa Anniuersaria defunctorum particularis praxis Vaticanæ Basilicæ ità se habet, vt celebrentur in die, quo incidunt, etiam si tunc officium duplex concurreret: non verò in Dominicis, seu festis de præcepto, & in octauis duplicia excludentibus. Eadem prorsus regula obseruanda est in die tertio, septimo, & trigesimo. Decedens aliquis longinque statim ac habita de eius obitu notitia posset celebrari Missa, vt *In die obitus*; cum collecta tamen tertij diei relicto verbo *Tertium*. Ita Gauant part. 4. tit. 18. num. 14. Aduertendum est insuper, quod nomen defuncti, nonnunquam pro incipiente, & non terminante aliquam functionem vsurpetur; hinc de eo, qui in euangelica parabola dicitur, quod cœpit ædificare &c. Tertullianus de Idolatr. cap. 12. sic loquitur: [Qui priùs sumptus operis cum viribus suis supputat, nè vbi cœperit defunctus, postea erubescat.] Item apud eundem in sensu substantiuo. [Quo congressui, & suspecti, & defunctui ingratis subiaceret. Aduersus Valent.] FR. Item penès Ecclesiasticos, qui obierat non dicebatur mortuus; nàm per mortuum Idolum intelligebant. Vide *Mortuus*; ideo *Defunctum* siuè *Dormientem* appellabant, & mors *Dormitio* nuncupabatur hinc [Sacrificium pro dormitione alicuius celebrare] dicitur in can. Cyprianus. 21. quæst. 4. Vbi cauetur nè Missa celebretur pro defuncto, qui in testamento Sacerdotem exequutorem testamentarium, vel tutorem reliquerat, quod habetur etiam in can. neque. dist. 88. Sed pœna ista ardua præter quam quod ad terrorem imposita censeatur, vt notat Glossa. in d. can. Cyprianus. non obligaret nisi Africanos; nàm ab eorum Episcopis sancita fuerat. Quæ autem spectant ad functiones mortuorum sparsim hic habentur in dictionibus. *Agenda*. *Aquarij*. *Candela*. *Defunctus*. *Diptychum*. *Exequia*. Item quod Episcopus in Missa Defunctorum non vtatur septima candela decreuit Sacra Congr. Rit. 19 Maij 1607. Neque baculo. Vide *Baculus*. Neque chirothecis. Vide *Chirotheca*. Non osculatur manus Sacerdotis. Vide *Osculum. Euangelium*. Item quod oratio pro defunctis penultimo loco dicatur. Vide *Collecta*. Quod non dicatur Gloria Patri in psalmo *Lauabo*. Vide *Gloria Patri*. Eius offertorium difficilis intelligentiæ explicatur in dict. *Offertorium*. Vbi etiam ostenditur, quod antiquitus non dicebatur Missa defunctorum, nisi in agonia. Vide *Offitium Defunctorum*. Quare in hac Missa sicut in cęteris Subdiaconus non sustinet patenam. Vide *Patena*. Quare pacis osculum non datur. Vide *Pax*,

MISSA IVDICII, erat Missa, in qua aliquis sæculari more se purgabat ab aliqua columnia, de qua purgatione, in canonibus prohibita. Vide *Duellum. Educere se per aneum. Index compurgationis. Iuramentum. Odalium. Purgatio. Purgator*. Vide etiam cap. sententiam. lib.3 decretal tit.5. Ritus huius Missæ in eum, qui ad purgationem damnatus erat describitur à Dunstano Dorobernensi Archiepiscopo: Missæ autem introitus incipiebat: [Iustus es Domine, & rectum iudicium tuum &c.] eius collecta sequentibus verbis continebatur: [Absolue quæsumus Domine

tuo.

tuorum delicta famulorum, vt à peccatorum suorum nexibus, quæ pro sua fragilitate contraxerunt, tua benignitate liberentur, & in hoc iudicio, pro vt meruerunt, tua iustitia præueniente, ad veritatis censuram peruenire mereantur. Per Dominum &c.] Epistola desumebatur ex Decalogo in Deuteronomio inserta, nempè, [Ego sum Dominus Deus tuus &c.] Euangeliū ex Marco, in quo de obseruantia eiusdem Decalogi fit mentio, idest, [Magister bone quid faciam &c.] Offertorium consistebat in illis psalmi verbis: [Immittet Angelum Dominus in circuitu &c.] Habebatur etiam Præfatio eidem functioni adaptata, ac quando communicabatur imputatus de delicto, dicebantur illi à Celebrante verba: [Corpus, & Sanguis Domini nostri Iesu Christi sit tibi ad probationem hodie.] Postcommunio hanc orationem habebat: [Perceptis, Domine Deus noster, sacris muneribus, suppliciter deprecamur, vt huius participatione sacramenti, & à proprijs nos reatibus indesinenter expediant, & in famulis tuis veritatis sententiam declarent. Per Dominum &c.] Post Missam Sacerdos ad destinatum locum feruentis aquæ accedebat, quam exorcismis varijs præparans, effectum diuini iudicij implorabat, haustumque illius bullientis elementi imputato ad bibendum præbebat; hic exutus vestibus, osculatoque prius Euangeliorum libro, se in feruentem aquam proiciebat, vel supra ferrum eandentem nudis pedibus incedebat, aut manibus tangebat, & sic à calumnia ei imposita, si incolumis euasisset, purgabatur, quod de S. Conegunda, alijsque fœminis innocenter calumniatis actum fuisse legitur.

MISSA MOZARABICA. FR. à D. Leandro Hispalen. Episcopo peculiariter in Hispania vsitata reperitur in Tom. 6. Biblioth. SS. PP. colon. 102.

MISSA NATIVITATIS DOMINI. Antiquitùs nedum in hac die plures Missas celebrare licitum erat Sacerdoti; sed etiam quotidie, ità Rupertus Archidiaconus de Sancto Alberto loquens, ait: [Factus presbyter duas in die celebrauit Missas, pro viuis alteram, alteram pro defunctis.] Leo III. Papa nouem Missas in die celebrabat. Baron. an. 816. num. 54. Concilium Salegustadiense cap. 5. Sacerdotes ad tres Missas quotidianas celebrandas limitauit, & tandem Alexander Papa ad vnicam quotidianam Missam celebrandam Sacerdotes restrinxit, can. sufficit Sacerdoti. de consecrat. dist. 4 FR. sed ibidem dicitur etiam, quod: [Quidam tamen pro defunctis vnam faciunt, & alteram de die, si necesse fuerit.] Quod fecisse Sanctum Albertum dictum est supra. Plures igitur celebrationes in die expressiùs Sacerdoti prohibitę sunt in cap. consuluisti lib. 3. decretal. tit. 41. de celebrat. Missarum. At quomodo in Nocte Natiuitatis Domini quilibet Sacerdos tres Missas celebrare potest? Respondetur hoc ex priuilegio Leonis Papæ, quod habetur in can. nocte sancta. de consecrat. dist. 1. Vbi Glossa huius triplicati, sanctique mysterij explicationem his verbis tradit: [Celebrentur vna antè diem, quæ significat tempus ante legem, quando eramus in tenebris. Secunda dum diescit, & significat tempus in lege, quando nondum plena agnitio Dei habebatur. Tertia in die, & significat tempus gratiæ, quando iàm plena cognitio habebatur. Vnde versus.

Nocte prior, sub luce sequens, in luce suprema;
Sub Noë, sub Dauid, sub Cruce, sacra nota.]

Sunt etiam alij versus in quodam peruetusto Missali.

Quarum prima tibi tempus, quo lege carebant.
Altera dat Moysen; designat tertia Christum.

Ac eadem Glossa in can. Consuluisti supra de celebr. Miss. ait: [Celebrantur etiam tres Missæ proptèr mysterium: quoniam per illas tres Missas repræsentatur triplex status; scilicet; status antè legem, sub lege, & status gratiæ. Illa, quę cantatur in nocte, repræsentat statum illum, qui fuit antè legem, quando omnes erant in tenebris; vndè dicitur in Missa illa prophetia: Populus gentium, qui ambulabat in tenebris. Secunda, quæ dicitur in aurora repræsentat tempus sub lege, in quo iàm incipiebant ex parte cognoscere Christum; sed non plenè propter dicta legis, & Prophetarum, & ideo cantatur inter diem, & noctem, & dicitur offitium: Lux fulgebit hodie. Tertia dicitur in die, per quam designatur tempus gratiæ, scilicet, præsens, vnde dicitur offitium: Puer natus est &c. quod potes intelligere his versibus.

Tres in Natali debent Missæ celebrari,
Quarum prima sacram Christi signat genituram;
Altera venturi designat gaudiā Christi:
Tertia iàm factum, quod lex forè sacra figurat.]

Atque Postillator ibidem alia mysteria tradit, inquiens: [Prima Missa designat generationem æternam, quæ occulta est, & ideo in nocte celebratur prima Missa. Secunda significat Natiuitatem naturalem, scilicet, ex muliere, & quia ex virgine ideo partim naturalis, partim occulta, ideo celebratur in mane. Tertia significat generationem spiritualem, quæ fit per gratiam, & ista in tertia, quia clarè scit, & ex studijs eorum cognoscetis eos. Oritur enim Sol iustitiæ, cum conuertitur malus, & quisquis facit voluntatem Patris. Vincen. Io. Andr.] Diuus verò Thomas in 3. par. quæst. 83. artic. 2. ad 2. ait denotare has tres Missas triplicem Christi Natiuitatem, quarum prima est æterna nobis occulta, & ideo cantatur in nocte. Secunda

cunda est spiritualis, quia Christus oritur tanquam Lucifer in cordibus nostris, & propterea cantatur in aurora. Tertia est corporalis, secundum quam nobis visibilis apparuit, natus ex Virgine, & ideo cantatur in die, & clara luce post tertiam. ¶ Quo ad ritum eas celebrandi, multi Auctores classici docuerunt esse peccatum mortale celebrare secundam, & tertiam Missam ante auroram, cum hoc sit contra Pontificum decreta; & licet contraria opinio aliqualem probabilitatem habeat, tutiùs tamen erit cæremonias ab Ecclesia sanctè institutas obseruare. FR. Auctores autem primæ sententiæ, qui videri possunt apud Dianam de celebrat. Missæ. resol. 35. par. 2. loquuntur secundum generalem prohibitionem, non celebrandi antè auroram, & post meridiem, & signanter, ex vltima sanctione Tridentinæ Synodi, quæ sess. 22. in decreto. De euitandis in celebratione Missarum. vbi inter alia cauetur, ne Sacerdotes alijs, quàm debitis horis celebrent, idest, in Ecclesia consuetis. Vnde priuilegium Sacerdotibus à Telesphoro Papa concessum non derogatur, cuius verba sunt hæc: [Nocte sancta Natiuitatis Saluatoris Missas celebrant presbyteri &c. Quoniam, & ead. nocte &c] igitur in nocte nat. Dom. dispẽsat Sacerdotibus celebrare, quod priuilegiũ in fine limitauit, inquiens: [Reliquis verò temporibus Missarum celebrationes antè horam diei tertiam minimè sunt celebrandæ. can. nocte sancta. de consecrat. dist. 1.] quæ consuetudo Sacerdotum liberè celebrandi simul tres Missas post mediam noctem iàm longo vsu Vrbis, & Orbis confirmata est. Et quod dicitur de vsu celebrandi interpolatè vnam Missam in media nocte; secundam in aurora; tertiam post tertiam horam, intelligendum est de Missis conuentualibus; non verò priuatis. Grauissima item est inter Theologos quæstio de Missa, quæ in hac nocte antè eius medietatis periodum in Cappella pontificia, & in Ecclesia Sancti Marci Venetijs celebrari solet, quæ enim in papali Cappella celebratur, sæpè obseruaui, quod per duas horas circitèr antè mediam noctem conficisolet. Quare communiter docent Auctores hoc fieri ex priuilegio Summi Pontificis, siuè ex eiusdem dispensatione; censetur, quippè, dispensando, declarare Summum Pontificem tunc esse mediam noctem, cum ad hominis arbitrium dependeat (vt ipsi asserunt) denominationem diurnalis principij. Sed vtraque ratio (bona illorum venia) non arridet; nàm quis vnquàm ocularis testis fuit priuilegij istius, siuè pro Cappella papali, siuè pro Veneta Ecclesia? Nemo profectò: aut quis vnquam mentem Pontificis explorauit, de huiusmodi anticipationis diurnalis dispensatione? Nanque si physicè illa verba Sac. Scripturę intelligenda sunt, quod, dum medium silentium tenerent omnia, Verbum Dei de regalibus sedibus in terram venerat, quem periodum Vniuersalis Ecclesia celebrando imitari conatur: dicendum est, quod Papa nec priuilegium concedat, nec dispensare censeatur, quia non constat de primo, nec de secundo; non enim verificatur assertio, esse in arbitrium hominis physicum diei initium declarare, licet verum sit, quod in eius arbitrio est incipere horas diei numerare ab vno ex quatuor cardinalibus punctis: sic à Solis ortu babylonicum horologium, ab occasu italicum, à meridionali, & eius opposita perpendiculari linea astronomicum; sed omnia horologia Solis positurarum minimè variant, ac semper est verum dicere nunc, verbi gratia, est media nox, quamuis supradicta horologia varias horas secundũ variam directionem pulsent. Hoc posito dico secundo, quod tàm Cappella papalis, & Veneta S Marci Ecclesia, quã vniuersalis Ecclesia physicam mediam noctem imitantur in celebratione Missæ Natalis Domini, quod probatur primò in ordine ad papalem Cappellam, Venetamque Ecclesiam; nàm cum hierosolyma regio, vbi mundi Saluator nobis natus fuerat, per longitudinis lineam, ab Astronomis ponatur ad gradus 66-0. Roma verò ad eiusdem lineæ gradus 38-30. igitur differentia, quæ inter vtrinsque longitudinis zenit interiacet, esset gradus 27. 30. cum minutis; sed cum Sol per quamlibet horam 15. gradus conficiat, ergo Bethlehemetica media nox præcurrit romanam, & venetam per duas horas incompletas: vndè euidens fit, quod dùm in Cappella papali, & in Ecclesia Sancti Marci Venetiarum Missa Natalis celebretur per duas horas incompletas ante mediam noctem orizontis romani, & veneti, ibi physicam mediam noctem bethlehemiticam, vbi, ac quando verè natus est Christus imitantur, & ideo non est opus pontificium priuilegium, vel dispensationem inaniter speculari, cum de illis nullibi mentio fiat expressa, dumque ratio suadet, quod scientia, ac prudentia Pontificum astronomica, piaque contemplationc tempus, & horam, qua Dominus in Bethlehem natus fuerat imitari voluerit. Quo denique ad Ecclesiam vniuersalem physicè etiam imitari mediam noctem dicimus; non tamen bethlehemiticam, sed vniuscuiusque proprij regionalis orizontis. Est locus perobscurus apud Rupertum lib. 3. cap. 17. vbi inquit, quod in hac die duæ Missæ celebrari debent, sed intelligitur antè tertiam horam; nam tertia Missa post tertiam horam celebrari debet intelligendo, scilicet, semper de Missis solemnibus, vt supradixi ¶ Multos casus affert Valentia, in quibus Sacerdos, non facta ablutione, posset denuò in eodem die celebrare, at in vsu amplius non extant sed tantum in die Natiuitatis Domini conceditur, & quando Parochus haberet duas parochiales Ecclesias, quarum vtraque ex inopia proprium Sacerdotem non valeret sustinere. Toletus verò lib. 1. cap. 3. num. 5. docet Sacerdotem non facta ablutione, si in die festo concurreret ingens

po-

populus ad audiendam Missam, vel ob necessitatem dandi viaticum posse denuò celebrare. Inter alia priuilegia, quæ eorum Missionarijs Sac. Congregatio de Propaganda Fide concedit, vnũ est, vt possint, quando opus erit, plures in die Missas celebrare.

MISSA NATIVITATIS S. IO. BAPTISTÆ. In hac die celebrabantur etiam tres Missæ. Ord. Rom. Albinus, & Amalar.

MISSA PRO MORTE INIMICORVM frequentabatur in Hispania, quæ tanquàm superstitiosa, & vindicatiua de anno 694. In XVII. Conc. Tolet. can. 5. sub grauissimis pœnis prohibita fuit. FR. de qua in can. quicunque Sacerdotum. 26. quæst. 1. sic habetur: [Plerique etiam Sacerdotum sauciati inimicitiæ dolo. Missam pro requie defunctorum promulgatam fallaci voto pro viuis student celebrare hominibus: vt is, pro quo ipsum offertur sacrificium, mortis incurrat periculum.

MISSA NAVTICA. Vide *Missa sicca*.

MISSA SABBATI SANCTI. Vide *Missa sicca*. *Sabbatum* in fine.

MISSA SCRVTINII. Vide *Scrutinium*.

MISSA SICCA, dicitur illa, quæ à nauigante Sacerdote in naui dici solet sinè consecratione, & secretis. Ideo *Missa nautica* ab aliquibus appelatur. FR. Item *Missa sicca* est eadem respectiuè cum vespertinali; nàm realiter non erat Missa, quæ vespertinalis dicebatur: sed dictio *Missa* pro offitio suscipiebatur, vt dictũ est in dictione *Missa*. paulò post initiũ, & clarè colligitur ex can. solent. de consec. dist. 1. vbi sic habetur: [Si antè mãducauerint, quàm vespertinũ celebretur offitium; concurrendum est enim ad Missas, & auditis Missarum solemnibus, & vespertinis offitijs &c] Canon ergo hic distinguit Missas ab offitijs vespertinis, æquiuocum igitur illorum est, qui asseruerunt Missas celebrari ad vesperas, quæ æquiuocatio oritur ex eo, quia prædictus canon videtur loqui, quod Missa in quatuor temporibus ad vesperas sit celebranda: sed si canon attentè inspiciatur, rectè non de Missa; sed de ieiunij quadragesimalis solutione loqui colligitur. Ibi enim sic ait: [Vespertina hora completa oratione sua ieiunium soluant.] Deinde immediatè sequitur: [In ieiunijs etiam quatuor temporum circa vespertinas horas: in Sabbato verò Sancto circa noctis initiũ Missarũ solemnia sunt celebranda.] Quare dictiones *Vespertinas horas* non cum periodo subsequenti, sed cum antecedenti coniungendæ sunt, nempè, cum solutione ieiunij quadragesimalis ad vespertinam horam, vt per copulatiuam clausulam *Etiam* satis intelligitur; licet verum sit, quod in Sabbato Sancto celebrabatur circa noctis initium. Probatur enim manifestè, quia, vt dictũ est in dict. *Missa*. paulo post initiũ, tempore quadragesimali in Ritu Romano nunquam celebrabatur. Ergo tempore ieiuniorum consumebat celebrans Eucharistiam Dominicæ diei, sicut adhuc Græcos obseruare ex latino instituto, scilicet, per D. Gregorium Magnum eis tradito, ibi refertur. & hoc vsque ad septimum christianum sæculum obseruatum fuisse dictum fuit ibidem. Igitur Missa vespertinalis erat illa, in qua à Sacerdotibus ante solutionem ieiunij consecrata hostia Dominicæ præcedentis sumebatur; itaque conueniebat hæc Missa cum sicca, quia non consecrabatur, & ab eadem disconueniebat, quia in vespertinale consumebatur Eucharistia, cum in *Sicca* nulla consecratio efficiatur, siuè absumatur:]]: Imo ex quodam Graduale vetusto M.S.D. Gregorij in Bibliotheca Angelica de Vrbe asseruato legitur de hac Missa Sabbati Sãcti talis titulus. [Visa stella ingreditur ad Missam,] idest, noctis principio, in primæ stellæ apparitione, quod etiam colligitur ex precibus eiusdem Missæ, vbi fit mentio noctis. FR. In dicto can. Solent. Gratianus, loquendo de hac Sabbati Sancti Missa nocturna, subiungit: [Vnde Leo Episcopus, quod à Patribus nostris,] nempè, can. quod à Patribus. dist. 75. vbi sic habetur de ordinatione sacerdotali, & leuitica: [Sed post diem Sabbati eiusdem noctis, quæ lucescit in prima Sbbathi,] vbi loquitur de Missa consecrationis ordinandorum. Sequitur insuper ibidem Gratianus: [Item Gelasius ordinationes Presbyterorum] corrige *Zephyrinus*. can. ordinationes Presbyterorum. dist. 75:]]: Legitur etiã apud D. August. epist. 118. ad Ianuar. quod in Africa duas Missas celebrabant, vnam, scilicet, de mane, & aliam de nocte. Orientales tempore ieiuniorum circa Vesperas celebrare solent. Igitur quo ad Missam siccam celebratur cum cotta, et stola, fit confessio de more, dicitur tantum Introitus, Gloria, & Credo (si occurrerit) Epistola, Euangelium, Offertorium, Pater noster, Agnus Dei, datur Pax, post communio, orationes, quæ clara voce dici solent, datur benedictio, & Euangelium Ioannis in fine; quem ritum habes penès Albertum Castellanum in suo Sacerdotali lib. 1. tract. 4. cap. 34. Hanc Missam Nauarrus in miscel. de orat. in nouis miscell. 88. approbatum fuisse à Leone X. inquit. FR. non debet coram infirmo recitari Missa sine licentia Episcopi, vt docet Magister meus Quartus in Comment. Rub. Missalis par. 1. tit. 14. dub. 4. §. Dico 3. Sed non est verum, quod talis vsus, idest; pro nauigantibus in desuetudinem abierit, vt ibidem refert Quartus; nàm in omnibus triremibus ferentibus secum Cappellanos, præsertim melitensibus hæc cæremonia adhuc fieri solet:]]: Sanctum Ludouicum Galliarum Regem iàm in captiuitate penès Saracenos detentum, [solitum fuisse hanc Missam siccam audire quotidie refert Gulielmus Carnotensis in eius vita his verbis: [Totum offitium Missæ absque sacramenti consecratione assiduè cum vno Presbytero prædicatore, me adiuncto, sibi tunc temporis Clerico suo, iugiter exoluebat deuoto corde.] Idem affirmat Gaufridus in

vita eiusdem, quam *Missam sine c none* appellat. FR. In primarijs Hispaniæ vniuersitatibus celebris quæstio agitata fuit, nempè, vtrum in mari sacrum licitè confici posset, ex occasione nouæ Lusitanorum, ingentiumque præteruectionis nauium in oceano; pro parte negatiua afferebatur prohibitio ex consuetudine ob periculum effusionis Christi sanguinis, ac indecentiam, dùm in naui vix locus posset inueniri honestus, quæ sententia à D. Antonino, Nauarro, Suarez, & alijs penès Dianam par. 5. tract.13. resol.40. & par.9. tract.1. resol. 45. §. casus sextus, sustinebatur. Sententia verò affirmatiua vti probabilior amplexa fuit à Salmaticensium, Complutensium, Conimbricensium, & Eboracensium Academijs, vt cum licentia Pontificis posset in nauibus consecrari, quia si cut in casu necessitatis(ex negantibus Auctorib. supra citatis) licet extra locū sacrum celebrare, dùm debita reuerentia obseruari posset, ne fideles diù priuentur sacro, vel decedant absque Viatico, sic etiam à pari &c. Nec in nauibus onerarijs deest locus aptus, ac honestus, in quibus etiam adhiberi potest cautela effusionis sanguinis, si alter Sacerdos calicem teneat firmum post consecrationem, ac de opposita consuetudine non constare visum fuit: quin olim in mari Baronius an. 700. solitum fuisse celebrari affirmat, & Sanctus Gregorius Papa lib. 3. Dialog. cap. 36. refert Nautas in mari sub vtraque specie (iuxta illius temporis consuetudinem,) communicatos fuisse. Fautores huius sententiæ, quæ iam diù in praxi posita est, apud Dianam loc.cit.& Auersam quæst.11. sect. 14. referuntur. Nostris temporibus etiam Pontifex pro simili priuilegio interpellatus fuit, quo ad triremes, quibus ratione minoris commoditatis, decentiæ, maiorisque periculi, tùm quia eorum nauigatio in mediterraneo mari conclusa, littoralis fermè est, vbi commodè in terra possunt, ac assolent Altaria erigere, & celebrare; ideo negatum fuit, vt satis Magister meus Cardinalis de Lugo de Eucharistia disp. 20 sec. 3. probat.

MISSA VOTIVA, idest, voluntaria, nempè, quæ non est iuxta calendarij ordinationem, ità tamen, vt hæc voluntas sit rationabilis, & vt rubricæ limitationes non excedat. Hercules Mathiolus in eius impressa oratione pro duce Mãtuano Carolo II. refert, quod quidam ducalis Sacerdos coram eo Duce viuente in Sabbato quatuor temporum celebraturus, dubitans ne illa prolixa Missa tœdio afficeret eius Domino, aliam Missam, nempè, votiuam celebrare proposuerat; at pius Dux Missam currentem celebrari iussit; non enim (aiebat) sibi visurum fuisse longum illud tempus, quod vno horario solis diuini, & sacramentati commensurabatur, ex quo sanè discere debemus quod ob tœdiū rubricarum obseruantiæ in hoc lu cruento, veroque fidei articulo negligenda minimè sint. Non debent celebrari Missæ votiuæ in diebus duplici festo, vel solemnibus octauis duplicia excludentibus impeditis. Congreg. Rit. 28. August. 1627. nisi tamen aliqua causa grauis, siuè publica aliter vrgeret, in quibus casibus diceretur Gloria, & Credo, causam autem grauem intelligi declarauit eadem Congregatio 19. Maij 1607. quando, nempè, Episcopus cum Clero, populique concursu interueniret, quod etiam intelligendum est, quando Missa non dicitur cum paramentis violaceis, quia tunc non dicitur *Gloria*, & *Credo*, vt iu eodem decreto disponitur, nisi tamen esset iu Dominica, tunc enim diceretur *Credo*: ex quo infertur, quod si Missa votiua cantari occurrerit in duplicibus cum paramentis violaceis, in quo festo recitari *Credo* ordinatur; tunc in votiua etiam dici deberet, sicut in praxi accidit Viterbij de anno 1656. pestilentiæ tempore, vbi cum interuentu Eminentiss. Domi. mei. Card. Brancatij, Cleri, ac Magistratus, tunc mihi, vti eiusdem Cathedralis à cæremonijs Præfecto, visum fuit, ratione festiuitatis Præsentationis B. M. V. in qua *Credo* ordinatur, vt Missa votiua tempore pestis cum *Credo* caneretur, quod non nullis ibi renuentibus; ideo Romæ hoc cum consultum esset, à peritissimis Regularibus approbatum fuit, & signantèr à Patre Hieronymo Romano in suis Flosculis verb. Missa num.41. & à Theophilo Pitonillo in eius Sac. Enchiridio lib. 2. cap. vlt. num. 6. In Missis votiuis nunquam legitur in fine aliud Euangelium nisi S. Ioannis. Rubr. Missalis par. 1. tit. 13. quod non obseruari expertus sum anno 1664. die 4. Augusti in Dominica occurrente, in qua die fel. mem. Alex. VII. se ad S. Mariæ de Anima Templum transtulerat, vt in gratiarum actionem pro obtenta Imperatoris Victoria contra Otomannos. Missam votiuam celebraret, ei præbitum fuit ad legendum in fine Missæ Euangelium Dominicæ. Quando in octaua alicuius Sancti de eodem, cuius est Octaua Missam votiuam celebrare occurrerit; tunc currentem celebrari debet. Gauant. par. 1. tit. 4. De quo casu Rubricam nil agere inquit. Guyetus lib. 4. de Missa votiua cap. 9. nam superfluum esse agere de conclusione tàm euidenti; de qua ex Cæremoniarum Magistri Vaticanæ Ecclesiæ parum admoniti sese exiburere, cum in eadem Ecclesia de anno 1667. in Sede vacante præfati Alexandri VII concurrente Pentecostes octaua celebrata fuit Missa votiua de Spiritu Sancto, cuius erat Octaua. Item si Missam votiuam alicuius Sancti celebrare contigerit in eius natalitia die, de qua tamen non fit offitium, tunc dicitur *Gloria* cum tribus orationibus, quarum secunda erit de Sancto, de quo fit offitium, vt accidere solet, in titulo alicuius sacelli, siuè Sancti Simplicis in die offitio duplici, aut semiduplici impedito, quæ Missa *Semiuotiua* appellari solet. *Missæ Mysteriorum*, siuè *Vita Christi*, & *B*,

& B. *Virginis* iussu Pauli V. à Sac. Rit. Congr. prohibita fuere in Regist. fol. 2. quamuis ad instantiam Commissarij Terræ Sanctæ sequentes votiuas Missas celebrari indultum fuerit, videlicet, *Natiuitatis Christi* in Sac. Præsepij Ecclesia; *Resurrectionis* in Sacello Sancti Sepulchri; *Assumptionis Deiparæ* in valle Iosaphat, vbi eius sepulcrum veneratur, in quibus omnibus Missis propter eximiam illorum Sanctuariorum reuerentiam *Gloria*, & *Credo* recitari mandauit eadem Sac. Congregat. 29. Maij 1615. Item in votiuis Missis eiusdem Virginis non dicitur *Gloria*, nisi in Sabbato, in quo die etiam si de ea non fiat officium, & Missa de eadem dicatur; semper tamen *Gloria* dici debet: nàm Sabbatum est Sanctissimæ Virgini dicatum. Item in Sacra Lauretana Domo in qualibet Missa B. Virginis votiua semper dicitur Gloria; licet non sit in Sabbato. De Missa votiua B.M.V. Vide *Sabbatum* paulo post initium.

MISSALIS, liber continens Missarũ celebrationes, cuius coordinatorem Gregorium Magnũ Amalarius fuisse autumat. lib. 4. cap. 3. Nàm ex traditione habetur, vt Baronius anno 102. refert. Apostolorum Principem præcipuarum latinæ liturgię rerum fuisse authorem, successiueque ab eius discipulo Papa Clemente in scriptis traditas, ità refert Proclus Constantinopolitanus Episcopus; qui tamen liber *Sacramentale* à Lindano. *Liber mysteriorum* à D. Hieronymo. *Liber Sacramentorum* à Rhemensi Concilio. *Libellus* à Gregorio Turonensi appellatus fuit; & tandem Concilij Tridentini iussu Ægidius Foscarius, Leonardus Marinus, & Franciscus Fererius Missalem, & Breuiarium correxerunt, atque Catechismum Romanum composuerunt. Vghellius tom. 2. Ital. Sacræ. Absque Missali celebrare esset mortale peccatum Nauar. cap. 25. num. 86. Azor. lib. 10. cap. 29. quæst. 4. Vasquez in 3. par. tom. 4. disput. 23. cap. 3. num. 26. In casu verò necessitatis Sacerdos propriæ confidens memoriæ, posset memoritèr celebrare absque Missali. Ledesma in Sum. tom. 1. de Euchar. cap. 20. concl. 8. sed deberet ponere super Altare aliquem librum Missali similem fingendo legere, vt à circumstantibus remoueret scandalum. Vasq. loc. cit. disp. 233. cap. 3. num. 26. FR. Ego audiui Missam pro defunctis à quodam cœco Sacerdote Dominicano celebratã. In alia significatione. Vide *Missaticus*.

MISSAM TENERE, & *Missam facere*. FR. phrases diuersæ significationis sunt; nàm prima, de qua in Regulis S. Benedicti, aliqui dicunt, quod *Missam cantare* significet; sed potius Missam audire, siue Missæ assistere denotare videtur, sicut vulgò dicitur *Habuisse*, vel *Tenuisse Missam*, pro audiuisse. Sed *Facere Missam* significat cõficere sacrum; vnde Agathense Concil. distinguit audientem Missam ab eandem celebrante, inquiens: [In Oratorijs nisi iubente, aut permittente Episcopo, Missas facere, aut tenere voluerint. can. 21.] Itaque *Facere*, celebrare, & *Tenere* audire denotant, quod clarius explicat idem Concil can. 47. vbi sic habetur: [Missas die dominico sæcularibus totas tenere speciali ordine præcipimus.] Et Concil. Bracaren. 1. can. 16. clariùs sic habet. [Si quis feria quinta paschali, quæ vocatur Cœna Domini, hora legitima post nonam ieiunus Missas non tenet &c.] Aliquando tamen *Missam facere* significat in tempore consecrationis Cathecumenos dimittere. [Post sermonem fit Missa cathecumenis. D. Aug. serm. 237.] idest, peracto infra Missam sermone Catechumeni antè consecrationem dimittendi sunt.

MISSATICVM, legatio. [Postea verò contigit, vt Dominus Imperator patruelem meum miserit in missaticum super Elbam cum his inferius scriptis. Bonifac. Mart. epist. 115.] FR. Item significat commissionem: [Iustum missaticum transmisit Dominus Rex Gloriosus Karolus per Adalardum Abbatem. In Const. Caroli Calui tit. 48.

MISSATICVS, adiectiuum nomen, significat ad Missam pertinens, hinc *Missatica*, & *Missalia* paramenta dicta sunt Missæ vestimenta. [Sacerdos, & omnis Clerus conueniant in Ecclesiam missalibus indumentis induti. Ord. Rom.] FR. significat etiam commissarium: [Pagi per missaticos qualitèr fuerunt ordinati. In Const. Caroli Calui. tit. 12.

MISSORIVM, vas, seu theca. [Basilicam Beati Remigij præcipuè sibi hæredem instituit, vbi & sepulturam se habiturum delegit, ibique missorium argenteum deauratum deputauit. Floduard. lib. 2. cap. 5. Nobis missorium magnum, quod ex auro, gemmisque fabricauerat, in quinquaginta librarum pondere ostendit. Greg. Turon. lib. 6. hist. cap. 2.

MISSVS. FR. executor. Glossa in cap. 1. decretal. lib. 3. tit. 49. Sigonius de Regno Ital. lib. 7. l. qui filium. de adoptionibus. l. si quis defurto. tit. de furtis.

MISTAGOGIA. Vide *Missa*.

MISTVM. Vide *Mixtum*.

MITITAS, mansuetudo. [Turtur etiam castitatem Christi significat; Columba verò, quæ sine felle est eius mititatem, secundum illud Matthæi 11. Discite à me quia miti sum. Lyran. in Genes. cap. 15.

MITRA. Episcopale capitis ornamentum, græce μίτρα, à μίτος, idest, ligamen. cum quo ligabatur mitra, quam fœminæ ferebant; in Africa erat signum virginicatis Deo dicatæ, sicut hodie est velum in Monialibus, quæ erat lanea purpurei coloris, & dicebatur *Mitrella*, & *Mitella*. Latinus Latinius in Optaro Meleuitano semper hanc vocem *Mitellam* corrigit. FR. de *Mitrella*, siue *Mitella* Franciscus Baldoinus in eundem Optatum lib. 6. ait: [Vt autem erant virginales, sic & matronales. Nam Nuptæ Matronę aliter quam Virgines caput velabant,

& ornabant . Vnde Propertius ;

Cinxit, & acceptas altera vitta comas .]

De matrimonalibus Mitris . Vide in dictione *Niblaus* . Mitra ab Orientalibus ; sed à Latinis *Vitta* dicebatur . Inter ornamenta muliebria enumeratur à Vlpiano in l. arg. §. muliebri.ff. de auro, & arg. sed magis capiti tegendi, quam ornandi causa comparatur iuxta Vlpian. in l. vestis §. muliebria , eod. tit. Papinius tamen Persarum more *Mitram* pro sole posuit, Thebad. primo, dum inquit ;

Indignita sequi torquentem cornua mitra.]:

Mitra igitur *Apex* ab Augustino appellatur ; *Sertum sum gemmis* ab Ennodio , loquente de mitra S. Ambrosij ; *Corona* à Hieronymo: [Præcor coronam tuam] ad D. Aug. scribente , idem à Sidonio replicatur lib. 3. epist. 8. ad Euphronium Episc. nempè [De minimis , videlicet , rebus coronam tuam maximisque consulerem .] Item *Corona Sacerdotalis* ab Ammiano Marcellino ; *Corona Gloria* ab Eusebio; *Pileum*, *Galea* , & *Tyara* ab Isidoro; *Infula* ab Hugone de S. Victore, de qua Vide suo loco . Item *Cidaris* ab Alcuino . FR. etiam ab Anselmo Lucensi Episcopo in eius epist. ad VVibertum Antipapam num. 17. bis verbis appellatur . [Depone cidarim , aufer coronam &c.] Cidaris enim antiquitus Regis Persarum corona erat ; sic Q. Curtius lib. 3. refert , inquiens [Cidaris Regum capitis vocant insigne] eodemque modo à Hieronymo vocatur Mitra Hebræorum Pontificis, in qua nomen Dei scriptum erat :]: A Nicephoro *Phrygium* dicitur; sic etiam à Balsamone , qui de pretiosa mitra , quam Cœlestinus Papa Cyrillo Patriarchæ Alexandrino dono miserat loquens , ait [Cœlestinus phrygiū Cyrillo Episcopo Alexandrino dedit.] FR. Atq; in donatione Constant. Magni in decreto Gratiani dist. 96. sub tit. Palea , hæc verba habentur . [Deindè Diadema, videlicet , capitis nostri , simulque Phrygium , nec non & superhumerale, videlicet , lorum , quod imperiale circundare assolet collum .] & infra clarius [Ipse verò Beatissimus Papa , quia super coronam clericatus , quam gerit ad gloriam Beati Petri, omnino ipsa ex auro non est passus vti corona ; Nos phrygium candido nitore splendidum, resurrectionem dominicam designans , eius Sacratissimo vertici manibus nostris imposuimus] ità etiam Innocentius apud Baron. an 34. qui tamen Cardinalis à Rhodigino deceptus , licet illum non citet , putauit *Phrygium* esse idem , ac Pallium; sic enim Eminentissimus ille an. 336 num. 63. inquit ; [Haud arbitror me rem pœnitus habuisse compertam ; dicam tamen , quæ coniectura suggesserit &c. Phrygium idem dictum, quod Phrygionum opere crucibus contexi soleret .] Hinc concludit esse Pallium; sed in primis Tiraquello in lib. 5. cap 18. in Alex. ab Alex. Genial. non placet eandem dici *Phrygiatam* , ac *Phrygianam* vestem: quare ibidem corrigit, Alex. ab Alex. textum inquiens : [Phrygianam vestem , & non phrygiatam . ex Plin. lib. 8. cap. 48.] Differt enim *Phrygium* substantiuum à Phrygio adiect. sic dicitur Iudex Phrygius Catull epital. 56. Lapis phrygius Horat. 3. carm. ode 1. Plin. lib. 36. cap. 19. Item Cantibus Phrygijs, Cic. lib. 1. diuin. Arces phrygiæ. Ouid. 13. metamor. Clades Phrygiæ . Ibidem Cateruæ Phrygiæ. Lucret. lib. 2. Æquor Phrygium. Virg. Æneid. Itaque per nomen *Phrygium* non tantum vestimentum ; sed diuersæ res ex Phrygia delatæ intelliguntur . Quare ergo potiùs pallium , quàm aliud ornamentum intelligendum sit ? Imò [Clamidem phrygiam Virg. 3. Æneidos] dixit ; sed quis hoc asseruerit? Error ergo Rhodigini talis fuit , qui lib. 25. cap. 30. dixerat . [Tutulum Fulgentius pallium accipit , quo ex sacro ritu caput obnuberent Sacerdotes , sic apud optimum maximum Poëtam .

Et capita ante aras phrygio velamur amictu]

Fulgentius enim non ait , quod tutulus , siuè pallium sint idem ac Phrygium, de quo Virgilius 3. Æneid. in citato carmine . Constat enim ex Macrob. lib. 3. Saturnal. cap. 12. quod primi Latini adhuc rudes, quando Dijs sacrificabant, lauro, populo , & similibus se coronabant ; sed processu deinde temporis maiori fastu coronas aureas , siuè phrygias, acus , nempè , pictura, ac diademata adhibebant in sacrificijs , quod alludere voluit Virg. loc. cit. [Phrygio velamur amictu .] Sufficeret enim ex Virgilio ostendere phrygium aliud non esse, quam capitis velamen. Quare, vt supra visum est , ex Gratiani , siuè Paleæ textu , Constantinum Pontificem Syluestrum phrygio decorasse loco diadematis & coronæ in memoriam capitis rasi Principis Apostolorum , quod Phrygium ipsemet Imperator Pontificis vertici imposuit. Vertex enim (si Calepino credimus) aienti, [Propter flexuram capillorum pars summa capitis vertex dicitur, siuè quia ad occipitium in decliuè vertitur . in dict. Vertex .] Pallium enim non ad verticem; sed circa collum, seu super humeros ponitur . Adde quod ex Nicephoro , & Balsamone *Phrygium* Mitra intelligatur . Item semper pallium fuit ex candida lana aliquibus simplicibus crucibus contextum , non verò opere phrygio , seu acupicto : sic enim ex Agnello antiquissimo scriptore refert Blondus, quod, nempè, Valentinus Imperator pallium ex candida lana Episcopo Rauennati dederat . Atque clarè Isidorus. lib. 19. Orig. cap. 31. inquit [Mitra est pileum phrygium , quale est ornamentum capitis Deuotarum &c.] Atque clarius Iuuenalis Satyr. 6.

Et phrygia vestitur bucca tiara .]:

Innocentius III. Mitram *Antiphrygium* vocat . Ex traditione habetur , quod in Ecclesiæ primordio Episcopi in sacris functionibus mitram

tram gestabant: quare de S. Iacobo Apostolo, vti Episcopo Hierosolymitano vsum mitræ aureæ habuisse Epiphanius, & Hieronymus apud Baron. ann. 34. num. 294. referunt; idem de S. Ioanne Euangelista scribit Polycrates Ephesin. Episc. in epist. ad Victorem Papam apud eund. Baron. loc. cit. Et adhuc in Ecclesia S. Martini de Monte Romæ conseruatur S. Siluestri Papæ mitra, quæ est rotundæ formæ, in vertice acuta, altitudinis vnius palmi, opere phrygio acupicta, serico cæruleo, & auro, in qua Beatæ Mariæ eius vnigenitum infantem amplectentis, & hinc inde duorum Angelorum conspiciuntur effigies; Angeli verò sunt Diaconalibus Dalmaticis induti. FR. eiusdem forma erat mitra in pictura S. Paschalis Papæ sub porticu S. Cæciliæ Transtyberinæ Ecclesiæ, quam vetustate iam penè collapsam renouari curaui; sed Pictor, me absente, ad recentis mitræ formam renouauit, quod mihi valdè displicuit, eundem errorem Antonius Tempesta delineator commisit in eiusdem picturæ exemplari posito in historia passionis S. Cæciliæ, notis illustrata ab Antonio Bosio Melitensi pag. 46. in qua ad proportionem originalis mitræ nimis altiorem figurauit; sed in Cryptis Vaticanis Torrigius par. 2. cap. 3. eandem antiquam mitræ formam in alio simili originali intacto adhuc reperiri affirmat, quod nè defraudentur antiquitatis Ecclesiasticæ studiosi in hoc digredi malui, ac Bonifacij VIII. eadem paruitatis forma fuisse in dict. *Papa* in fine ostendetur. Alia Gelasij Papæ II. mitra ex antiqua pictura à Cōstantino Caietano in principio eiusdem Papæ vitæ appositæ Lectorum curiositatis gratia hic apponere curaui.

Quare phrygium puto fuisse idem, quod italicè *Freggio* corruptè dicitur, & erat ligamen, siuè velū quatuor digitos latū more phrygio acupictum, quod circundabat limbum mitræ, eamq; constringendo firmabat, & à tergo remanebat per duos palmos pendens, quę pendentia adhuc in mitris obseruatur, & ideo *Vitta*, & *Ligamen*, *Sertum*, *Corona*, & similia, de quibus supra, dicebatur; indeque pars pro toto in denominatione sumebatur, quod ex eo asserere inducor, quia mitra S. Paschalis Papæ I. de qua supradixi, depicta in porticu S. Cæciliæ plana erat, & habebat fasciam ad limbum phrygiatam, & retro pendentem, quæ erat cerulei coloris :||: Eodemque modo Valentiæ Hispaniarum monstratur mitra ex albo serico, cum fascia in limbo circundata serici cærulei, auroq; phrygiata. Ex quibus antiquitatibus recentiorum Hæreticorum calumnia euincitur, quæ mitram asserit esse nouum adinuentum, contra quam assertionem Andreas du Saussai in eius Panoplia scripsit eruditè. Summus Pontifex præter vsum mitræ vtitur *Camauro*, quod alias Regnum dicitur: [In signum Imperij Pontifex vtitur regno; in signum Pontificis vtitur mitra. Innocent. III. serm. de S. Siluestro.] Vide Camaurum in dict. *Camelaucium*. *Epanoclistus*. Aliqui putant, vsum regni siuè camauri tempore Clodouei Franciæ Regis incœpisse, quando, scilicet, ille Rex ad fidem conuersus ornatissimam coronam ab Imperatore Græcorum Anastasio accepit, quam postea Clodoueus in signum Sanctæ Romanæ Ecclesiæ obedientię Hormisdę Papæ dono misit, vt in dict. *Epanoclistus* diximus, qui Pontifex cœperat coronam gestare. Ità Surius 13. Ianuar. Sigiber. an. 550. sed hunc vsum tempore S. Siluestri incœpisse supra demōstrauimus. Solitum erat quando Pontifex ad Ecclesiæ ianuam perueniebat deposito Regno, sumere mitram. Cencius Camerar. in eius Rituali. Antiquitus hoc regnum vnica corona cingebatur; sed Bonifatius VIII. addidit reliquas duas, vt denoraret triplice Pontificis dominium, regium, nempè, imperiale, & sacerdotale. FR. Effigies musiua Bonifacij VIII. posita in Lateranensi Ecclesia non longe ex parte interiori à porta Sancta vnam tantum coronam in camauro habet :||: Porrò Spondanus ex Nicolao Alemanno de Lateranen. pariet. & ex Rogerio Abb. ait Bonifatium secundam coronam addidisse: tertiam verò Vrbanum V. quod ex eo probabile videtur. Nam Ioannes XXII. qui fuit multo post Bonifatium, duas tantum coronas in regno gestauit, vt ex ipsius deposito in Auenionensi Ecclesia sito apparet. Paulus tamen Secundus tres pretiosissimas coronas ab eius Antecessoribus prętermissas in Camauro renouauit, ac Nicolaum Beneuentanum Archiepiscopum vsu triregni prohibuit. Quando primus Diaconus Cardinalis ponit prima vice nouo Pontifici Camaurum,

rum, dicit hæc verba. [Accipe thiaram tribus coronis ornatam, & scias te esse Patrem Principum, & Regum, Pastorem orbis in terra, Vicarium Saluatoris Nostri Iesu Christi, cui est honor in sæcula sæculorum. Amen.] Mitra autem significat Christi resurrectionem ob Constantini Imp. verba supra adducta. Item secundum Innocent. III. significat magnificentiam Christi: duo cornua denotant scientiam vtriusq; testamenti, quæ debet resplendere in Ecclesiasticorum Pastorum capite, duæ fasciæ super humeros pendentes symbolum sunt spiritus, ac litteræ in diuina Scriptura absconditæ, quia Præsul debet super humeros portare totum id, quod ore docet, hæc præfatus Innocent. cap. 50. Habent vsum Mitræ ex serico albo Cardinales ex concessione Pauli II. quando sacris paramentis sunt induti. Annal. Ecclesiast. ann 1464. Episcopi Græci non vtuntur mitra, excepto tamen Alexandrino Patriarcha, vt dictum est supra. Rutheni nihilominus Sarmatiæ Europeæ Episcopi ferunt mitram rotundam varijs ornamentis decoratam, eademque forma Moschorum Episcopi vtuntur, sed nigri coloris; excepto tamen Nouogradensi Episcopo, cuius mitra alba est, & ad formam Latinorum Episcoporum. De Abbatibus habentibus vsum mitræ dictum est in dict. *Abbas*. Sunt præterea, multæ Cathedrales, in quibus Canonici, vel Dignitates ex indulto Papæ vsum mitrę habent vt sunt quatuor dignitates Toletanæ Cathedralis, nempè, Decanus, Archidiaconus, Cantor, & Thesaurarius, ex concessione Honorij III. de anno 1217. vt ex eius epistolis lib. 2. epist. 771. constat, & Prior Conuentualis Ecclesiæ Melitensium Equitum cum cæteris pontificalibus ornamentis. Item Canonici Cathedralis Ecclesiæ Messanensis vtuntur mitris ex serico albo. FR. ità Carolus Morabitus in Annal. Messan. Eccl. tit. 1. num. 18. ::: Dignitates Cathed. Mamphredoniæ, & Cathed. S. Michaëlis Montis Gargani. Item Canonici Lugdunenses, qui habent titulum Comitis, in Ecclesia Cathedrali S. Ioannis Baptistæ, & omnes Canonici Eccclesiarum Collegiatarum dictæ Ciuitatis mitram gestant coloris currentis diei; in Choro verò ferunt clericale biretum Canonici in Sacris constituti; nam minoris ordinis Canonici detecto capite in choro assistunt. Sic etiam in Ecclesia Conuentuali Equitum Melitensium, qui non est in sacris, non potest ferre biretum. Item Neapolitanæ Cathed. Canonici vtuntur mitris telæ byssinæ, & Canonici Lucenses damasceni serici. Habent vlterius vsum mitræ Præpositus Ecclesiæ S. Marci Venetiarum, ex indulto Alex. III. Item Præpositus Cath. Casurgis, siuè Pragę in Bohemia. Bzouius an. 1378. Item Præpositus Collegiatæ Pratensis. Congreg. Rit. 12. Nouemb. 1601. Item Visitator, siuè Corrector Hospitalis Neapolitani. Eadem Congr. 29. Maij 1621. Item Cappellanus Regis Noruegię ex concessione Clem. V. an. 1315. & Thesaurarius regiæ Cappellæ Parisiensis ex indulto Clem. VII. ad instantiã Francisci Primi Galliarum Regis. Ex Religiosis verò Generalis Monachorum Hieronymianorum in Italia. Eadem Congr. 14. Mart. 1571. Præpositus Monasterij Chotiesconuiensis. Eadem Congr. 12. Mart. 1618. Ac Guardianus S. Sepulcri in Hierusalem in solemnibus functionibus. Item ex Laicis Vratislaus Boëmorum Dux ex concessione Alex. II. anno 1008. Nunquam concessa Laicis mitra, vt in confirmatione eiusdem indulti à successore eiusdem Alexandri Gregorio VII. per epistolã eidem Duci directam fit mentio. Cæterum omnes Canonici mitrati in distributionibus candelarum, cinerum, atque palmarum, licet habeant mitram, debent nihilominus surgere, ac stare ad differentiam Episcopi, quem sedere decet. Sac. Cong. Episc. 18. Feb. 1650.

MITTENTES. Vide *Libellatici*.

MITTIO, quid significat. Vide *Gafindus*.

MIXTVM, matutinum ientaculum: dicitur mixtum, quia in sola offa, siuè mixtione panis, & vini consistebat. [Frater hebdomadarius accipiat mixtum priusquam incipiat legere, nè fortè graue sit ei ieiunium sustinere. In Nomast. Cisterciensi par. 1. cap. 33.] Sed corruptè tùm in Benedictinorum regula, quàm Camaldulensium *Mistum* legitur.

MIZINVM. Vide *Imisilum*.

MNA, Mnᵃ, monetæ species, de qua loqutus est Christus, quando dixit. [Vocatis autem seruis suis, dedit eis decem mnas, Luc. 19.] Hanc aliqui expositores sexaginta Siclos continuisse dicunt; sed Iosephus Hebr. lib. 14. cap. 12. antiq. asserit duas libras cum dimidio valuisse. Latinè dicitur *Mina*, cuius valor. Vide *Talentum*.

MOARTA, terminus Theologorum hispanorum in materia de contractibus, idest, quando fide, & non pecunia de contanti emitur; sed rigorosissimo pretio, & postea eidem vendenti vili pretio in compensationem debiti traditur; ità vt primus emptor re vendita, ex vi primi contractus, adhuc remanet in parte debitor, qui contractus in Hispania prohibitus est. In Italia huiusmodi contractus *Stocco*, & quando replicatur *Bistocco* dicitur.

MODELA. FR. Modus.

Est tamen obseua diuturna modela diætæ
Libra cibi solidi, simplex hemina falerni.

Fulbertus. Aliqui ex eo quia diæta est optimum salutis remedium, ideo pro Modela, Medelam legere malunt.

MODIOLVS, quam partem rotæ significet. Vide *Canthus*.

MODIVM. Vide *Maldrum*.

MODVLA ISCOL FR. idest, quærcus. Si quis roborem de damno, & iniuria.

MOECHIA. FR. adulterium. can. Meretrices. can. non mœchaberis. 32. quæst. 5. can. non mœchaberis

beris. Ibidem quæst. 6. Item fornicationem significat. Vide can. omnis mœchia. Ibidem quæst. 4.

MOECHVS. FR. nomen græcum, latine adulter dicitur. can. qui videntur. 32. quæst. 5.

MOECHOSYNODVS, Μοιχοσύνοδος, idest, adultera Synodus, coacta pro adulterio Constantini Copronymi Imperatoris Leonis IV. filij cum Teudote eius famula, quam, vera vxore repudiata, imperatricem declarare intendebat. Baron. an. 795. num. 42. & 43. propter quod ob orta est Mœchiana heresis, idest, defensorum imperialis adulterij. Idem Baron. an. 809. n. 28 & seqq.

MOESTIFICO, mœstitiam affero. [Accepimus itaque vestræ charitatis epistolam, quæ nostrũ ex parte releuauit, ex parte verò mœstificauit exilium. Verba Synodi in operibus Sancti Fulgentii inserta in tit. de veritate prædestinat.

MOGILALVS, mutus, ex græco μογιλάλος, quod propriè balbutientem significat; sed D. Cyprianus pro muto vsurpauit; sic enim ad Fort. de exhortat. Mart. cap. 10. inquit: [Qui fecit mogi lalum, & surdum] quare eiusdem peruetusti Codices Veronensis, scilicet, & Beneuentanus habent. [Qui fecit mutum, & surdum.

MOGOG. FR. de Gog, & Mogog regionibus in Scythia non rarò in sac. Pagina. Iosephus Hebr. lib. 1. antiq. cap. 7. ait, quod à Mogog, qui fuit vnus ex Iapheti filijs, Mogogæ ità denominati fuere. S. Hieronymus inquit: [Iudæi, & nostri iudaizantes putant Gog gentes esse scythicas, immanes, & innumerabiles, quæ trans Caucasum montem, & Mæotidem paludem, & propè Caspium mare ad Indiam vsque tendantur.] Et Chronicon Alex [Sunt qui dicant ex Mogog Gothos, Sarmatas & Scythas esse oriundos] Ego tamen putarem Mogog esse Moschos Asiæ populos: nam in Ezechiel cap. 39. 1. habetur: [Ecce ego super te Gog principis capitis Mosoch] At cum Propheta hic loquatur vnitè Gog cum Mosoch, signum est ergo, quod inter Hebræos idem erat dicere Mogog, ac Mosoch. Montanus etiam ait in Appar. Biblico, quod Mosochi in sacr. litteris sunt, qui hodie Moschouitæ appellantur.

MOLA. Vide *Vox mole*.

MOLINVM. FR. molendinum. l. si quis molinum. de damno, & iniuria.

MOLLIO. FR. relaxo. [Mollientes rigorem. 5. decretal. tit. 34. cap. 10.

MOLLITIES. FR. delitiæ: [Mollitijs, & sæcularibus rebus obligari non debent.] De Clericis loquitur ex Cypriani textu can. Mollitijs. 21. quæst. 3. Vbi Glossa [Mollitijs, idest, delitijs] declarat; sed textus mendosè, & Glossa inconsultè habent: nam in canone sequenti ex eodem Cypriano habetur *Molestijs*, non *Mollitys*. [Nec molestijs, & sæcularibus negotijs alligentur. can. 11. qui. ibidem.] Item ex eodem Cypriano clarius. [Ne quis Sacerdotes, & Ministros Dei Altari eius, & Ecclesiæ vacantes, ad sæculares molestias deuocet. can. Sacerdotium. loc. cit.

MOMENTALITER, statim, repentè. [Vt vtriusq; officij momentaliter perciperet plenitudinem. S. Vrsus Abbas in vita Sancti Marcelli. lib. 1. cap. 3. §. 9.

MONACHA. FR. Monialis. [In nullo loco Monachos, & Monachas permittimus in vnum Monasterium; sed nec ea, quæ duplicia Monasteria vocantur. can. in nullo 18. quæst. 2.] Vide *Monastica*. *Monialis*.

MONACHALIS. Vide *Monachilis*.

MONACHATVS. Vide *Singularitas*, *Monachium*. & *Monachus*.

MONACHILIS, monachalis, quod ad Monachos spectat. [Religiosissimi Patris Hildebrandi Cluniacensis Monasterij Prioris monachilis didistrictionis nobile monasteriũ expetiuit. In Vita Sancti Maioli] Monachales vestes. Vide *Religiosus*.

MONACHIVM, monachatus, monachi status. [Ecclesiæ, vel martyrio, vel Clero, vel Monachio, vel pauperibus. l. Generali Cod. de Sactosanct. Eccles.] Vide *Singularitas*.

MONACHO, as. Monachum facio.

MONACHVS. græca vox Μοναχός, idest, solitarius, seu, vt alijs placet, à græca dictione μόνος, idest, solus, & ἄχος, mœstus, ad denotandum sæculi secessum Religiosi proprium. FR. singularis etiam interpretatur in can. placuit omnibus. 16. quæst. 1. [Monachus, idest, solus, quid facis in Vrbibus, quæ vtique non sunt solorum habitacula; sed multorum? can. si cupis. ead. 16. quæst. 1. Quia sicut piscis sinè aqua caret vita, ità sinè Monasterio Monachus. can. Placuit communi. ibidem. Agnoscat nomen suum; monos enim græcè, latinè est vnus; Achos, græce, latinè tristis sonat. Ibidem.] An Monachus possit esse Iudex, vel Aduocatus. Vide Glossam. In can. de præsentium. 16. quæst. 1. An possit esse tutor, vel curator. Eadem Glossa in can. Generaliter. ibidem. Quàm indecens sit Monacho forensibus negotijs se implicare. Vide *Foraliis*. In quo non debet Monachus se immiscere. Vide *Disciplinatus*. Antiquitus titulum *Fratris* habebat. Vide *Frater*. Monachus tenetur potius obedire Episcopo, quàm Abbati. can. Qui resistit. 11. quæst. 3. & ibi Glossa. Monachis quare pax in Missa non dabatur, Vide *Pax*. Monachi Longi, qui dicti sunt, Vide *Longi Monachi*. Inepta quidem est etymologia in Glossa ad l. 4. Cod. de Summa Trinit. Vbi inquit [Monachus græcè, latinè dicitur Auriga.] Monachi Synonima & species. Vide *Asceta* Cucullatus in dict. *Cuculla*. *Celliota*. *Claustrum*. *Conradium*. *Dupla*. *Ecete*. *Enclistus*. *Grifeus*. *Gyrouagus*. *Hesycasta*. *Hieromonachus*. *Inclitus*. *Lucifuga*. *Mandrita*. *Monazontes*. *Nazaræus*. *Nonnus*. *Seruitor*. Monachorum officia. Vide *Abbas*. *Archimandrita*. *Canonarcha*. *Circumitor*. *Decuriarius*. *Grangiarius*. *Pantocratorenus*. Paramo-

ramonarius. Sympaestes. Synedica. Item Monachus in S. Gregorij Registro lib. 1, epist. 42. est cognomen illius Ioannis saecularis, nempè, de quo ibi dicitur testamentum condidisse, ex eo quia, vt bene aduertit Latinus Latinius in eo loco, Monachi testamenta condere non possint. Monachi orientales S. Pauli. Vide *Tonsura*. Monachorum vestes. Vide *Religiosus*.

MONARCHICI, Haereticorum secta, quia vnum caput in diuinis personis asserebant, quos San ctus Cyprianus *Monarchiano*s vocat.

MONAS, μονάς, vnitas. [Quia monas decies mul tiplicata in denarium ducitur. S. Greg. lib. 9. moral cap. 3.

MONASTERIVM. Vide *Asceterium*. *Claustrum*. *Clausura*. *Coenobium*. *Dupla*. *Ergasterium* *Hegumenarchium*. *Ireneus*. *Laura*. *Locutorium*. *Mandra*. *Metanea*. *Panetaria*. *Paraclitense*. *Phrontisterium*. *Refectorium*. *Sacella*. *Semnium* *Scriptorium*. *Xenodochium*.

MONASTICA, μοναστική, monialis. [Ancillis Dei, quas vos graeca lingua Monasticas dicitis. S. Greg. in Regist. lib. 6. cap. 187.] Vide *Monacha*. *Monialis*.

MONAZONTIS, μονάζοντες, Monachi solitarij. Cassianus collat. 18. cap. 5. in aliquibus codicibus *Monzontes* mendosè legitur.

MONELA, admonitio, monitum. [Si manu quis tentauerit prouocare, praestò est dominica monela: Verberanti te, inquit, in faciem, etiam alteram genâ obuerte. Tertull. de pallio cap. 8.] FR. *Monella* mendosè pro Monela legitur apud Luciferum Caralitanum lib. 2. pro S. Athanasio, hoc pacto: [Tanquá fugisset nos Domini monella, dicentis: Attendite vobis à falsis Prophetis.

MONETA, eius species. Vide *Assrum*. *Bysantinus*. *Cipcrdium*. *Drachma*. *Fartus*. *Feidoni*. *Folleralis*. *Celdus*. *Cerulus*. Granaticus in dict. *Siliqua*. *Hyperpyron*. *Libra*. *Malachinus*. *Marabotinus*. *Marca*. *Marmotinus*. *Michelatus*. *Minutalis*. *Minutum*. *Mna*, *Obulus*. *Obryziati*. *Papaletra*. *Papiensis*. *Peculium*. *Prouifinus*. *Pul ucraticum*. *Romaninus*. *Saracenus*. *Sclus*. *Siliqua*. *Solidus*. *Stater*. *Talentum*. *Tarenus*. *Teruntianus*. *Tremisis*. Trimesium. *Turonis*. *Vncia*. Vsus antiquus spargendi monetas in coronatione Sum. Pontificis. Vide *Papa*. In coronatione Imperatoris graeci. Vide *Epicombia*. Ac in alijs occasionibus. Vide *Roga*. *Strena*. Qui falsas monetas cudit. Vide *Paracharasta*. De monetis. Vide lib. 3. decretal. tit. 39. cap. 20. Monetae aureae caeremonia, quam Papa in ore Primicerij imponebat. Vide *Antiphona*.

MONIALIS. Vide *Agapeta* *sorores*. *Ascetria*. *Begina*. *Castimonialis*. *Deuota*. *Discophora*. *Formaria*. *Lampendia*. *Monacha*. *Monastica*. *Nonna*. *Praebendaria*. *Regissoria*. Earum velum. Vide *Velum professionis*. FR. Ad moniales accedere praeter poenas, & prohibitiones recentes, innuitur antiqua prohibitio in Concil. Lateran. sub poena suspensionis, quoad Clericos, & excommunicationis, quoad laicos. In Decretal. de vita, & honestate Clericor. cap. 8. Vbi Glossa exponit, quod *Frequentia* pro duobus vicibus intelligatur. Monialis in prolatione *Confiteor* non debet dicere *& vobis Sorores*. Vide *Confessio* in fine. Possunt Moniales respondere Missae cantatae. Vide *Missa*. Moniales quare comam tondunt in professione. Vide *Tonsura*. De velatione Monialium. Vide *Velum professionis*.

MONOBAMBYLVM, vox graeco-latina, significat candelabrum vnius candelae, quae ferebatur antè Patriarcham Constantinop. ar in die illius creationis honorabatur ab Imperatore cum candelabro habenti duas candelas, quod *Diabambylum* dicebatur. [At ille recepto pastorali baculo ab Imperatore, vt fieri solet, honoratur diabambylo. Pachimeres histor. tom. 2. lib 2. cap. 28. à Petro Possino latinè translatus.] & ibidem in eruditis ad hunc locum eiusdē Possini notationibus satis ostenditur Meursij error, qui credidit *Monobambylum* conclaue significare, & *Diabambylum* atrium esse, deceptus ex falsò sextu Pharanzes, qui lib. 3. cap. 19. haec habet. [Secundum haec Patriarcha cum lampadibus ad diabambylum, siuè atrium descendebat, paratumque inueniens equum, ascendebat.] Sed verba *Siue atrium* ab interprete addita sunt. Quare Codinus loquens de caeremonijs ecclesiasticis Graecorum, ait, quod *Episcopo* praeibat [Diaconus manu tenens monobambylum] esset quidem non parua ineptia asserere, Diaconum deferre in manu machinam conclauis, si iuxta Meursium, & Pharanzes interpretem his duobus dictionibus conclauis, & atrij interpretationem daremus. Igitur sicut *Monobambylum* erat candelabrū vnius luminis, sic *Diabambylum* candelabrum dicitur cum duobus luminibus, quod Imperatori tantum deferebatur. Balsamon enim testatur, quod Imperatori duo lumina praeferebantur; Patriarchae verò vnum, vt in dict. *Candela*. *Corona*. diximus; sed in die creationis Patriarcha Diabamhylo honorabatur, vt supra ex Pharanzes visum est. Etymon igitur horum nominum ex dictionibus graecis *Monos*, & *dia*, idest, vnum, & duo, & latina *Obambulum*, idest, circum progressiuum prouenit: *Obambulus* enim à Latinis dicebatur, à verbo *Obambulo*.

——Cum solus obambulat ipse.

Ouid. 2. Tristium.

Ille quidem totam gemebundus obambulat Aetnam

Idem 13. Metamorph.

Sic etiam malè interpretatus est Robertus Gregorius Anglus in suis impostoribus notis ad Concilium florentinum, vbi *Monobambylon* ampullam esse ait cum vnico canaliculo, & *Diabambylon* ampullam cum duobus canaliculis. Fatetur idem insuper Robertus, quod 'φωνή' sit difficillimae intelligentiae, & tamen praxis Ecclesiasticorum orientalium Rituum docet esse flabel-

flabellum; vt in dict. *Flabellum* dictum est. FR. In aliquibus tamen græcis Codicibus legitur μονάμπελον, & ἀδάμπελον, in quo sensu posset ampullam oleariam significare, & sic intelligeretur vnica ampulla, vel binæ ampullæ.

MONOCOSMVS. Vide *Cosmus*.

MONOCRATOR, vnicus potens, siue plenipotens. [In seniori Roma monocratore constituunt, vnico imperante. Chron. Casinen. lib. 4. cap. 137.] de Conrado loquitur.

MONOCVLO, oculo priuo [Quem Deus monoculauerat. Matth. Paris. in hist.

MONOGAMIA. Vide *Monogamus*, *Vniuiratus*.

MONOGAMVS, μονόγαμος, idest, vnius solius coniunctionis, vel matrimonij, qui semel duxerat vxorem. [Vt igitur in Domino nubas, secundu legem, & Apostolu (si tamen id curas) qualis es, id matrimonium postulans, quod eis, à quibus id postulas, non licet habere ab Episcopo monogamo, à Presbyteris, ac Diaconis eiusdem Sacramenti, à viduis, quarum in te sectam recusasti. Tertull. lib. de Monogam.] Qui non habet notitiā tertullianicorum temporum, difficilitèr sensum prædicti textus percipere posset. Fœminæ enim tunc antequam nubebant, consilium, & informationem petebant ab Episcopo vna cum alijs Ecclesiasticis, viduisque Diaconissis, inquirentes viri conditiones, & hoc dicebatur, Petere matrimonium ab Episcopo à vidua &c. quare perperàm aliqui hunc locum de nuptiali benedictione loqui intellexerunt. Nam sensus quidem improprius esset; non enim viduæ hanc benedictionem dare poterant. Idem Tertullianus in hunc locum appellauit Christum *Monogamum* propter vnicum, spiritualeque matrimonium ab eodem cum Ecclesia eius sponsa contractū, sic inquiens [Si vero non sufficis, monogamus occurrit in spiritu vnam habens Ecclesiam sponsam] Hinc *Monogamia* vnius vxoris matrimonium dicitur. Vide *Agamus*. *Bigamus*. *Digamus*.

MONOGRAMMA, μονόγραμμα, vnica scriptura, seu subscriptio; nàm semel subscribitur in signum confirmationis in id, quod in scriptura antecedenti continetur; itaque hæc dictio pro subscriptione, & confirmatione vsurpatur. [Facto itaque testamento, monogrammate firmatur. Oddo in vita S. Burchardi.] Et metaphoricè *Monogrammus* ingenuè loquentem denotat. [Nam nudi sermones eorum, & monogrammi videntur. in vita S. Syncleticæ Virg.

MONOMACHIA, singulare certamen, duellum, græcè enim μονομαχία singulare certamen significat. Duellum est prohibitum in naturalibus, ciuilibus legibus, ecclesiasticisque constitutionibus, præsertim Tridentinæ Synodi. FR. [Saluis nihilominus prohibitionibus de monomachijs, siuè duellis antea promulgatis. Innocent. III. in lib. 3. decretal. tit. 50. cap. 9.] ibi Glossa. [Dicitur Monomachia à monos, quod est vnum, & machia pugna, quasi pugna vnius contra alterum] ℣: Quando in duello inciditur in illis circunstantijs in bul. Greg. XIII. contentis; tunc intra Italiam erit casus Pontifici reseruatus, nempè, quando intimatur tempus, & locus ad duellum, & acceditur, licet duellum non fuerit subsequutum, & hoc secundum probabiliorem opinionem dicitur.

MONOPHYSITÆ, Μονοφυσῖται, Heretici, qui in Christo vnam tantum naturam asserebant, quam opinionem amplexus est quidam Iacobus, pro qua cum esset acerrimus defensor, ideò hi sectarij vsque ad præsens *Iacobitæ* dicuntur; hæc heresis præcipuè viget in Æthiopia. FR. De Monophysitis mentionem facit Gregor. in Regist. lib. 11. epist. 55. & lib. 9. epist. 61.

MONOTESSARON, Μονοτέσσαρον: sic ab Ammiano Alexandrino appellata est historia ex quatuor Euangelijs in vnum contexta, & concatenata, ex dictionibus græcis μόνον, idest, vnū, & τέσσαρα, quaternarium.

MONOTHELITÆ, hereticorum secta, ex græco vocabulo Μονοθελῖται, idest, vnica voluntas; asserebant enim vnicam tantum in Christo voluntatem, licet duas naturas admitterent in eodem Christo, vnam solam voluntatem, ac vnicam operationem in eo fuisse fatebantur, quam *Theandricam*, latine *Deiuirilem* appellabant; licet enim hoc vocabulo etiam catholici, ex S. Dionysij doctrina, vtebantur; tamen diuersum significatum importabat in sensu catholico; hi enim Deiuirilem in Christo profitentur fuisse distinctam, vt in dict. *Deiuirilis* dictum fuit; sed Monothelitę asserebant hanc Deiuirilitatem fuisse in vnum confusa. Vide *Theandricus*. FR. Vide hanc quæstionem apud Baron. an. 563. n. 3. & seqq. an 628. n. 4. & 5. & alibi passim. Item can. habeo dist. 16. & ibi Glossa in can. ab antiqua. de consecrat. dist. 4. Vide *Aquarij*.

MONTANI, siuè *Montenses*. FR. sic ab Optato Mileuitano appellati sunt Donatistæ Romam incolentes, quia pro eorum exercitijs extra Vrbem in montibus se conferebant: [Sic speluncam quandam foris à Ciuitate gradibus sepserunt, vbi ipso tempore conuenticulum haber e potuissent: Vnde Montenses appellati sunt. Optat. Mileuit. lib. 2.] Ob id eodem nomineà D. Hieronymo *Campates*, & *Campenses* appellati sunt in chronicon. Itaq; manifestus Erasmi Roterdami error fuit, asserendo Donatistas Montanos appellatos fuisse à Montano Hæresiarcha, quia Montanus fuerat Cataphrygiorum hæresiarcha, vt in dict. *Cathari* visum est, ex can. Hi verò. de consecr. dist. 4. Ità etiam Librariorum incuria in Epiphanij Anachoretæ textu habetur, quod *Montanenses* dicti sunt *Nouatiani*, dum *Donatiani* deberet dici. Hos etiam ex contemptu à rupibus *Rupitanos*, siuè *Rupitas* D. Augustinus appellauit in lib. de vnit. cap. 9. & in epist. 165. de quodam Donatista Episcopo ita scribens [Præsidens paucis Afris in Vrbe Roma, Montensium, siue Rupitarum

vocabulum propignauit.] Vbi aduertendum, quod in aliquibus Codicibus mendosè *Cuzupitarum* legitur. In 24. quæst. 3. can. 39 habentur hæc verba: [Montani hæretici dicti, quod tempore persecutionis in montibus latuerunt, qua occasione se à Catholicæ Ecclesię corpore diuiserunt.] Hi inter alia negabant pœnitentiam. D. Hieronymus in Epitaph. Fabiolæ ad Oceanum. Vide *Agonystici*. Montenus hæresiarcha, quare dictus fuit Paracletus, Vide *Psychicus*.

MORALIS SENSUS SAC. SCRIPT. Vide *Anagogia. Tropologia*.

MORATA, mora, temporis spatium. [His autem propositis Dominus Papa aliquantulum hæsitans post moratam cœpit loqui. In Translat. S. Thomæ Aquin.

MORBI GENERA. Vide *Besentericus. Cephalagia. Dipsas. Elephantiacus. Exoche. Fanaticus. Ficta. Ficus. Frigoriticus. Glaucoma. Gutternosus. Gutteria. Heluus. Hemitritæus. Hydrophobus. Inæqualitas. Incubo. Nyctages Ophtalmicus. Opisthotonus. Otalgicus. Pannucula. Paralyticus. Phagedæna. Ramex. Ribagas. Scotoma. Typus*.

MORCHIDUM. Vide *Mortridum*.

MORDAX, instrumentum quoddam. Vide *Panula*.

MORDRUM. Vide *Mortridum*.

MORENU, hebraicè Prophetam significat. Vide *Videns*.

MORES. Vide *Mos*.

MORGANEGIBA, maritale donum. [In dote quam morganegibæ, hoc est, matutinali dono, in Franciam venientem certum est adæquasse. Greg. Turonen. lib. 9. cap. 20.] Ex dictionibus germanicis *Morgen*, idest, manè, & *Gab*: idest, donum: sic idem Gregor. Turonen. [Tam in dote, quàm in morgengabe, hoc est, matutinali dono, certum est adæquasse] hinc inter Iuristas adhuc italicè dicitur matrimonium *Alla morgana*.

MORGANITICUM, maritale donum, vt supra. [Ioannes asserens Dominicam ad se spectare, tanquàm matri suæ per Rodolphum Regem olim morganitico iure donatam, libenter habuisset. Albert. Argentin. in Chron.

MORGENGABIS. Vide *Morganegiba*.

MORGINCAP. FR. donatio, seu donum maritale, vt supra, quòd fit in sponsalibus, illudque esse non poterat vltra quartam partem eius substantiæ. l. si patet. de sponsalibus, & l. si quis Longobardus. de his, quæ à viro,

MORIO, fatuus. Vide *Murio*.

MORIOC. FR. Brachij pars super cubitum. l. si quis homini libero. de conuitijs. In lege Longobard.

MORIOR. Vide Pausito in dict. *Biothanatos*. *Pauso*.

MORS. Vide *Discidium. Excessus. Exequia. Missa defunctorum. Pausatio. Redditio. Spatium humanitatis*. Mortui dicuntur inferi. Vide *Superi*.

MORS VIOLENTA. Vide *Apocarteresis*. *Abori. Biothanatus*.

MORSUS, fibula. Vide *Firmaculum*.

MORTICINUM. FR. animal naturaliter mortuum, cuius carne vesci prohibuit Deus in veter. testam [Morticina vitabitis. Leuit. cap. 11.] Vide *Suffocatus*.

MORTIFICATUS, morti damnatus. [Quoniam filij mortificationis estis, idest, mortipunitionis. Lucifer Caralit.

MORTIFICO, morte punio. [Et mortificauit ipse Sacerdotes Domini. Lucifer. Caralit. lib. 1. ad Constant. Imp. Venerunt duo Presbyteri pleni iniquæ mentis aduersus Susannam, vt mortificarent eam. Idem lib. 2.

MORTILOGIUM. FR. idest, mortis elogium.

MORTRIDUM, homicidium. [Qui sponte per fraudem, & auaritiam hominem innoxium occiderit, quod mortridum vocant. Concil. Aurelian.] Alij tamen *Morchidum* legere malunt. Hinc occisor *Murdrator*, & occisus *Murdratus* dictus fuit. Itē *Mordrū*, & *Murdrum* occisio, quæ omnia ex germanico *Moorden*. belgico, *Moord*, atque gallico *Meurtre*, quæ homicidium significant, deriuatur: quin & Galli homicidā *Meurtrier* vocant.

MORTUARIUM. Vide *Mortuorium*.

MORTUORIUM, in statutis Melitensium Equitum dicitur fructus Commendæ currentes à die obitus Commendatarij vsque ad futurum proximum Maii mensem, qui ad commune Ærariū spectant, ad quod etiam pertinet subsequens, ac integra annata à Maio, nempè, prædicto, vsque ad alium Maium, quod *Vacans* dicitur. Sed *Mortuarium* in iure canonico significat quandoque tertiam, quandoque quartam, quandoque medietatem funeralem. Glossa in cap. 16. tit. 31. lib. 1. decretal. & cap. 14. lib. 3. decretal. tit 16. de quo etiam agitur in extrau. comm. lib. 5. cap 4.

MORTUUS. FR. aliquando Idolum intelligitur. Gloss. in can. & iurabunt. 22. quæst. 1. Vide *Necrothyta*.

MOS, & *Mores* FR. differunt inter se. Vide Glossam in can. Mos est longa. dist. 1.

MOSCHORUM RITUS. Vide *Baptismus. Cherubim. Concionator. Crux. Euangelium. Icona. Mitra*. Eorum Patriarcham *Archipopo* appellant. Vide *Patriarcha*. Eorum etymon. Vide *Mogog*.

MOTITIO, in statutis Equitum Melitensium idem est ac *Optio*, quando, scilicet, Commendatarius habens necessaria requisita relinquit commendam, quam possidet, & meliorem optat, vulgariter *Smutire* dicitur à gallica voce *Motire*, idest, nominare. Vide *Optio*.

MOTU PROPRIO, Bullæ pontificiæ species. Vide *Leges*.

MOZARABICUS, titus sacer quidam, qui in aliquibus Hispaniarum Ecclesijs obseruatur, qui & *Gothicus* dicitur, à D. Isidoro Hispalensi Archiepiscopo institutus, cuius obseruantia à Concilio

cilio Toletano IV. vniuersæ Hispaniæ commendatus fuit; sed cum esset multis erroribus per introductionem dominantium Barbarorum deprauatus, iussu Greg. VII. regnante Alphonso VI. dimissus fuerat, vt ex epistolis 64. & 83. lib. 1. præfati Pontificis ad eundem Regem datis liquet. Tandem tempore Francisci Ximenez Toletani Archiepiscopi Missale, ac Breuiarium, iuxta catholicos sensus correcta sunt, ac latinis characteribus impressa, & instituti sunt aliqui Sacerdotes, qui tenerentur iuxta mozarabicum ritum officiare, & in præsenti in quinque Toletanæ diœcesis parochialibus Ecclesijs obseruatur, ac etiam in Cappella ab eodem Archiepiscopo erecta fit idem. Item in Cappella Doctoris Talabricensis Salmanticensis diœcesis. Hic igitur ritus ab omnibus aliis Ecclesiasticis *Mozarabicus*, idest, mixtarabicus appellatus est, quia Christiani tunc cum Arabibus, seu Agarenis mixti erant, siuè *Mos-arabicus* dicebatur, quia inter eosdem infideles, tunc ibi regnantes, morabantur fideles; sed antè horum tyrannicum aduentum *Gothicus* appellabatur. Pertinentia. Vide *Hostia. Inuitatorium. Missa mozarabica*.

MOZETTA. Vide *Bauarum latum. Birrus. Capuccinus*. Florellus in dict. *Floeus*.

MPAILVS. Vide *Baiulus*.

MVCCINIVM, sudariolum, sumpto vocabulo à nasi muccositate tergenda in Thusciæ quibusdam locis *Moccichino*: [Mitra strophium, fascia, puluinus, muccinium. Arnobius lib. 1. aduersus gentes.

MVERDEM. Machometanorum Minister. Vide *Nolarium*.

MVFFVLA, cylindracea, feminimanica hyemalis ad manus calefaciendas, italicè *Manizza*, seu *Manicotto* dicitur. [Abbas prouideat, vt vnusquisque Monachorum habeat vuantos in æstate, & muffulas in hyeme veruecinas. in Addit, cap. 12. Constit Caroli Magni.

MVLCEDO, melodia, harmonia. [Culto peracto vigiliarum, quas alternantes mulcedine, Monachi, Clericique psalmicines concelebrauerunt. Sidon. lib. 5. epist. 17.

MVLCO, destruo: Anthelmus de septem capitalibus vitijs.

Denique si potuit cœli mulcare cateruas.

MVLIERITAS, muliebritas: [Vertunt capillum, in acu lasciuiore, comam sibi inferunt, crinibus à fronte diuisis, apertam proferre mulieritatem. Tertull. de Virg. Velan. cap. 12.

MVLINARIVM. FR. molendinū. Bull. Casin. tom. 2. const. 73.

MVLTA, quando ab Antiquis prolatum. Vide *Kyrie eleison*.

MVLTINVBA. FR. Mulier, quæ multis viris nupserat, refert D. Hieronymus in epist. 11. ad Ageruch. Quod cum ipse Romæ moraretur, Papæ Damaso in officio Subdiaconi inseruiens, repericbatur ibi quidam vir, qui viginti mulieres sepelierat, ac etiam quædam mulier, quæ viginti duos maritos plorauerat, qui simul in matrimonio coniuncti sunt, quapropterè romanus populus impatienti curiositate, quinam in hoc coniugio primus morte dissociaretur, attendebat. Mors tandem pro mariti victoria inclinauit; quare idem Sanctus Doctor ibidem prosequitur, inquiens: [Vicit Maritus, & totius Vrbis populo confluente coronatus, & palmam tenens, adoreamque per singulos sibi acclamātes, vxoris multinubæ feretrum præcedebat. Quid dicemus tali mulieri? nempè, illud quod Dominus Samaritanæ viginti duos habuisti maritos, & ille, à quo sepelieris, non est tuus.

MVMIA. Vide *Gabbara*.

MVNA, oblatio, munus. [Apportabant ad sepulturam suam vnam munam. In vita B. Ambrosij Senen.

MVNDALITER, tutè. [Aduocate Angelos ad custodiam puritatis vestræ, quia ipsa in tenera forte mundaliter posita cum Regina ipsorum etiam futura secum eorum suffragia sedula oratione contrahebat. Fulbert. serm. de Ort. B. Virg.

MVNDEVRDVM, *Mundeburdium*, & *Mundeburdis*. Vide *Mundiburdium*.

MVNDIALIS, mundanus. [Sed tu flos Sacerdotū, gemma Pontificum, scientia fortis, fortior conscientia, minas, vndasque mundialium sperne nimborum. Sidon. lib. 9. epist. 4. sub quo Baguā fuisse mundiales historici prodiderunt. Sulpit in hist. sac. lib. 2. cap. 21.

MVNDIBVRDIVM. FR *Mundburdium*. *Mundeburdium*, & *Mundeburdis*, defensio, priuilegium, seu tutelaris potestas. Bullar. Casin. tom. 1. constit. 48. 63. 84. & tom. 2. 38. 80. 84. 89. 90. 96. 120. & passim ibidem. Vide *Mamburgium*.

MVNDIO. Idem ac Mundualdus, de quo infra.

MVNDIVM. FR. ius quod habet Curator, vel Tutor in personam, & bona illius, qui sub eius cura, vel tutela positus est. l. si vir. de raptu mulieris. & l. si pater. de sponsalibus.

MVNDVALDVS. FR Tutor, Curator, Fideiussor. l. si Vir. de raptu mulier. Bullarium Casinen. tom. 2. const. 83. & 115.

MVNERA. Vide *Epicombia. Rogs. Strena*. Quare prohibita in circumcisione Domini. Vide *Circūcisio Domini*.

MVNERATOR. FR. Tyrannus, qui Martyres morti tradi iubet [Igitur vrgente muneratorum decreto S. Martyres in Circi spectaculo terdenis cuparum gremijs traduntur. Aldelmus de Virg. cap. 19.] Vide *Munus*.

MVNIBILIS. FR. adornabilis. [Porticus columnis inuidiosa munibilibus. Sidon. lib. 2. epist. 2.

MVNIMEN, siuè *Monimen*. FR. priuilegium, seu attestatio. Bullar. Casinen. tom. 2. const. 61.

MVNIMENTA. FR. cumulum probationum significat, in quo fundatur litigantis intentio. [Comparauerunt procuratores vestri; sed quia

non attulerunt depositiones testium, & alia munimenta, dilationem cum instantia postularunt. lib. 1. decretal. de iu integr. restit. cap. coram fœlicis,] Vbi Glossa: [Munimenta dicuntur, quibus causa munitur, & instruitur, vt testes, instrumenta, confessiones, & quidquid aliud, quod adiuuet causam,

MVNVS. FR. pro martyrio. [Coniuncto itaque vnito gemitu ad Dominum orationem fuderunt, antè tertium diem muneris. In pass. S. Perpetuæ, & Felicitatis per Lucam Holstenium edita. Quoniam ergo permisit, & permittendo voluit Spiritus Sanctus ordinem ipsius muneris conscribi,] Ibidem. Ipsius muneris actum si quis voluerit, scribat. Ibidem.] Et inferius. [Venator potiùs, qui illum apro subligauerat, subfossus ab eadem bestia post dies muneris obijt.] Vide *Munerator*.

MVRAGIVM. FR. impositio pro resarciendis muris publicis. [Si Rex concesserit Ciuitati, vel Burgo, quod possit accipere muragium. Matth. Paris. in Additam.

MVRATIO. FR. Pagus, siuè alia domorum copulatio. [Murationes, & Castra insuper, quæ semper consueuerunt per Monachos custodiri &c. Laicorum custodiæ commisisti. Bullar. Casin. tom. 2. const. 230.

MVRDO, *Murdator*, & *Murdatus*. Vide *Mortr. dum*.

MVRENÆ, ornamenta pensilia in Ecclesia ad instar murenæ. [Murenas prasinales pretiosissimas duas. Anast. in Leone III.

MVRENVLÆ. FR. Inaures. [Murenulas aureas faciemus tibi &c. Cantica cap. 1. Dextralia, ac murenulas. Num. 31.

MVRILEGVLVS. FR. Conchyliarum piscator, in quibus reperitur murex, siuè purpura. Cod. Theodos. lib. 9. cap. 45.

MVRILEGVS, felis, ex eo, quia mures capit. [Quia murilegi, seu cati nil ad hoc valent. B. Odericus in sua peregrin. cap. 2. Vide *Musius*.

MVRIO, fatuus, furiosus; sed *Morio* scribendum à græco vocabulo μωρὸς, vnde *Morari* pro insanire apud Tranquillum. [Exurgens turba murionum præfatorum tanta eos in ipsa S. Hilarij Basilica cæde mactauit, vt currentibus in pauimento Episcopis vix consurgere possent. Greg. Turon. lib. 9. cap 41.

MVRMVROSVS, murmurans, [Quid est inanis gloria, quàm venantur, nisi musca vilissima murmurosa, sordida, pungitiua. Petr. Blesen epist. 14.

MVSACH, hebraica vox; [Musach quoque sabbati, quod edificauerunt in templo. 4. Reg. 16.] Templi ærarium erat, in quo Reges die sabbari in Templum ingredientes, ad adorandum oblationes ponebat. Vide *Corbona*.

MVSARDVS. FR. Itá Gulielmus Diuionensis Abbas denominatus fuerat, ex eo quia Musarum studio incumbebat; quin & musarum studiosi *Musardi* ab Adelberono appellati sunt.

Si musas celebres clamant musarde Sacerdos.

MVSICA. Vide *Cantus. Harmonia. Panharmonium*.

MVSILÆVM. Vide *Mausoleum*.

MVSIVS, & *Musio* ab Isidoro dicitur felis. [Musio appellatur, quia muribus infestus sit. lib. 12. c. 2.] Vide *Murilegus*.

MVSIVVM, opus ex varijs coloratis lapillis contessellatum. [Apsidam quoque ipsius aureis musiuo perfuso coloribus ingenti amore depinxit. Anastas. in Sergio II. Apsidam, quæ eius ex musiuo aureo superinducto colore glorificè decorauit. Idem in Leone IV.] Reperitur etiam *Mosibum*, idest, *B.* pro *V.* iuxta stylum illius æui. [Erectus arcus optimo mosibo depictus, Romanus Basilicæ Vaticanę Canonicus, qui vixrat Calisti III. temporibus in tractatu de eadem Basilica cap. 7.] Vide *Illusus*. *Lithostratos*. *Sarsor. um*.

MVSSVLA; lanuginosa herba, quæ in aquosis locis adnascitur, ex gallico vocabulo *Mousse*, quã Itali *Musco*, & Latini *Muscum* vocant. [Nam de mussulis supernatis medicamina populi promerentur. Greg. Turon. de Gloria Confess. cap. 44.

MVSSVS, stramentum, virgultum, sarmentum, ex Germanica voce *Mutsaet* prouenien: [Cum pauperes musso, quem de nemore colligerant, oneratos præterire cerneret, emit ipse. Cæsar. lib. 6. miraculor. cap. 5.

MVTA, auiarium: [Quædam in conseruando sanas etiam quando iam mutant pennas, vt domuncula, quæ dicitur muta. Frider. II. de Venat. lib. 2.] hinc adagium *In mutam includere*, de deceptis dicitur. Aliquando campanulam tenuissimi sonus denotat: [Tacta nola, cui muta, vel scilla est nomen. Matth. Paris, in vita Abb.

MVTVS. Vide *Mogilalus*.

MYCAVLA. FR. Sabæ Reginæ nomen, vt Ioseph. hebr. lib. 8. antiq. cap. 6. asserit.

MYGALE, mus araneus, de quo mentionem facit Ælianus ex græco vocabulo μυγαλῆ, est inter immunda animalia in Leuit. cap. 11. computatus.

MYOPARO. Vide *Hero*.

MYRMECIVM, copiositas, multitudo, ex græco vocabulo μυρμήκιον, quod formicarum copiam significat; translatiuè verò pro caterua vilissimorum hominum sumitur. [Variæ enim, multi plicesque negotiorum circumstantiæ, dum vbique publica exhauriuntur æraria, passimque hostium incursionibus patet aditus, tranquillum imperij nostri statum represseruntque primumque adeo imperatoriæ Maiestatis fastigium conscendimus; Nos à tergo illa malorum myrmecia insecuta est. Alexius Imp. in ea Bulla, quæ aurea appellatur.

MYROBLITA. FR. ita cognominatus est S. Dominicus Martyr à Græcis, quia ex eius sepulcro liquor scaturiebatur pro infirmitatib. mirabilis, voces

voces quidem græcæ sunt, nempè, μύρον, vnguentum, & βλύζω, scateo.

MYROPHORI, sic appellatæ sunt tres mulieres, quæ ad dominicum sepulcrum ferentes vnguẽtum, vt vngerent Saluatorem, ierant, græca vox μυροφόροι, vnguenti latrices. Græci itaque Dominicam tertiam post Pascha *Dominicam Sanctorum Myrophororum* appellant; sic enim in Typico S. Sabæ legitur.

MYRVM, vnguentum, græcum vocab. μύρον. [Lauit corpus suum, & vnxit se myro optimo. Iudith. cap. 10.] Græci deinde Sanctum Chrisma *Myron* vocant, & Melitenses *Myru* idem Sacramentum appellant.

MYSTÆ. Vide *Epopta*.

MYSTAGOGIA. Vide *Missa*.

MYSTAGOGVS, rerum sacrarum director. [Deum Abraham, protectorem Isach, sanctum Israël, Moysæ Mystagogum. S. Method. de Simeone, & Anna.] FR. dicitur Deus Mystagogus, quia Moysen sacros ritus docuerat, sic etiam S. Polyectus Martyr profani ritus ministrum arguerat, inquiens: [O scelerate, & prophanorum mystagoge simulacrorum; cur me insidiosis tuis, & vxoris lacrymis studes abducere à confessione in Christum? Ex Metaphrast. Lipomanus tom. 5. & Sur. tom. 1.

MYSTERIVM FIDEI. FR. verba apposita in forma consecrationis sanguinis. Vnde orta est quæstio, eius resolutio habetur in cap. 6. lib. 3. decretal. tit. 41.

MYSTES, græcè Μύστης, idest, peritus, etiam pro Sacerdote vsurpatur, vnde *Protomystes* aliquãdo Episcopum significat.

MYSTARCHVS, Sacerdotum præpositus, quo titulo Archiepiscopus Toletanus fruebatur.

MYSTERIORVM LIBER. Vide *Missalis*.

MYSTICVS, Sacræ Scripturæ sensus. Vide *Anagogia*.

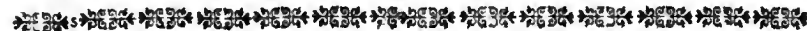
MYTACISMVS. Vide *Metacismus*.

MYXVM, ellychnium, ex græca dictione μύξα, quæ propriè muccum nasi denotat. Latini enim, Y in V lenè semper transferentes *Mucum* dixere, vnde Catullus.

Mucusque mala pituita nasi,

Et translatiuè ad ellychnium, ex eo quod trahit humorem ex lucerna, quod Itali ex græco corruptè *Miccio* appellarunt: [Myxum ex stuppa amianti. Anast. Biblioth. Lucernam ex auro purissimo myxorum duodecim Idem.] In aliquibus tamen Codicibus *Mixum* mendosè legitur. Vide *Bimyxion*.

MYZINVM. Vide *Imisilum*.

N. L. quid significabat apud Antiquos. Vide *Pandecta*.

NAAS. FR. nomen proprium viri, & Vrbis in Sac. Script. serpentem significat. [Quis est ergo Naas Ammonites, quæ est Iabes Galaad. Sed Naas interpretatur serpens, Iabes exiccata. D. Greg. lib. 5. cap. 1. in primum Regum cap. 10.

NABAL. FR. dementem hebraicè significat. Ioseph. Iud. lib. 6. antiq. cap. 16. Alij tamen *Naphal* legunt.

NABLVM, ex hebraica voce *Nabel*, quæ multa significata in se continet, in primo enim significatu Vter denotat: hinc aliquando pro vase vacuo accipitur, rursus ad hominem fatuum transfertur, ex eo quod intelligentiæ sit vacuus. Item significat fistulam pastoralem diaulium, monaulium, siuè tibiam musicum, ac rusticale instrumentum, cui vter pendet, ac ore inflatur, vt sonum reddat. [Dixit Dauid principibus Leuitarum, vt constituerent de fratribus suis cantores in organis musicis, nablis, videlicet, lyris, & cymbalis, vt resonaret in excelsis sonitus lætitiæ. lib. 1. Paralip. cap. 15. In Nablis arcana cantabant. Ibidem. Vnusquisque Israël deducebant Arcam fœderis Domini in iubilo, & sonitu buccinæ, & tubis, & in cymbalis, & nablis, & cytharis concrepantes. Ibidem. Et nablis, & hymnis &c. 1. Macab. cap. 13.] Erant siquidem, qui putant hoc musicale instrumentum psalterium fuisse decem chordarum.

NABLIZO, fistula sono.

NACVS, lanæ pannus, ex græco νάκος, idest, lana, siuè res pilosa. [Albus parafrænus cum naco scarlati suprapposito, & argenteo fræno præparatus à Mareschalco.] Loquitur de equo, in quo Papa equitare solebat in die Paschæ, Benedictus Basilicæ Vaticanæ Canonicus in eius M. S. Cæremoniali, quod in Bibliotheca Angelica de Vrbe asseruatur. Innocentius III. in eius decretalibus epistolis lib. 1. inter alias prærogatiuas, quas in fauorem Archiep. Pisani recenset, hæc etiam reperitur, nempè. [Equo albo cum naco albo in processionibus vtendi.] FR. Honuph. Panuin. & Laurentius in eius Amalthea *Nachus* scribunt; *Nacca* verò, & *Nacta* habet Turnebus, de quibus fusè in eius Aduers. lib. 23. cap. 23.

NAENIA. Vide *Pletobotomia*. *Threni*.

NAFFVS. Vide *Nanfus*.

NAGERBA, fex cespidum, & similia ab vndis marinis

rinis in littore proiecta. In lib. de mirabil. Sac. Scripturæ cap. 24. qui inter opera D. Aug. tom. 3. inseritur. Alij *Gerbam* legunt, quæ mihi videtur esse æquoris aqua indurata in littore. Vide *Gerba*.

NAMA, νᾶμα, idest, riuus decurrens, sic appellauit oleum Prudentius. In hym. ad incen. quod in luminibus Ecclesiarum ardet.

Et de pinguidulis fota namatibus.

In Codicibus verò mendosis perperàm *Natalibus* legitur.

NAPHAL. Vide *Nabal*.

NAPINA, terra in qua napus nascitur. lex salica tit. 1.

NARIO. FR. qui nares habet latas, [Nario subsannans. Isidorus in eius Glossa] nonnulli *Subsannator* legunt. Alijs placuit interpretari loquacem à verbo *Narro* etymon trahentes.

NARTHEX, ex græco νάρθηξ, quod ferulam propriè significat. Vide *Deputatus*. Hinc Plinius inquit: [Ferula calidis nascitur locis, atque transmaria, geniculatis nodata scapis. Duo eius genera. Narthecа Græci vocant assurgentem in altitudinem. Nartheciam verò semper humilem. lib. 13. cap. 22.] Et quia prima medicamentorum vascula ex narthece efficiebantur, hinc deinde quælibet vascula ex quacumque materia in quibus medicamenta reponebantur *Narthecia* dicta sunt: vnde Cic. 2. de finib. ait: [Iam doloris medicamenta illa epicurea tanquam de narthecio promant.] Et Martial. lib. 14. Epigr. 68.

Artis ebur medicæ narthecia cernis habere.

Sed apud Ecclesiasticos *Narthex* in Ecclesia locum pro publicis pœnitentibus assignatum denotat, sumpta fortasse metaphora ex Plinio supra ex humili *Narthecia*, quia pœnitentes humiliari debent, vel ex vasculo medicamentorum, quia pœnitentia est medicamentum delens peccata. Est tamen maxima controuersia inter Auctores; vbi precisè in Ecclesia Narthecis locus fuisset. Aliqui existimarunt esse in porticu, quam opinionem eruditè refellitur à Leone Allatio in eo tractatu, quem de Narthece composuit, in quo manifestè demonstrat, hunc locum fuisse, propè portam Ecclesiæ; sed ex interiori parte, vbi Catechumeni, Energumeni, & Pœnitentes simul manebant. A Thaumaturgo *Auditio* dicitur, qui etiam ait fuisse in eodem loco, scilicet, propè ianuam Ecclesiæ ex parte interiori, & ab Areopagita *Sacrum* dicitur, ex quo loco tempore consecrationis excludebantur prædicti Pœnitentes, Catechumeni, & Energumeni; nàm, vt idem Dionysius cap. 3 de Eccles. hierarch. ait: [Ea receitata, extra templi ambitum collocantur Catechumeni, & post eos Energumeni, atque ij, quos anteactæ vitæ pœnitet. Manent autem ij, qui diuinarum rerum, & aspectu digni sunt & communione.] Ex quibus satis colligitur contra Iosephum Vicecomitem, qui in eius tract. de Sac. Ritib. Catechumenos locum extra Ecclesiam habuisse asseruit; licet enim reperiatur apud nonnullos antiquos scriptores, quod Catechumeni ab Ecclesia eliminabantur, tunc tamen erat locus ille, qui *Fletus* appellabatur, vt dictum est in dictione *Ecclesia*, & dict. *Hyemantes*. Igitur si extra Ecclesiam in pœnam delicti patrati extrudebantur, vt signanter in dict. *Fletus* demonstratum fuit, sequitur proindè manifestè, quod inculpabiles locum intra Ecclesiam habebant. Hodie tamen inter Græcos, cum amplius Catechumenos non habeant, Narthex in Monachorum Ecclesijs pro Monachis laicis inseruit, & in Ecclesijs sæcularium pro mulieribus assignatur cancellis, transennis, & cratibus obseptus, sic per totum orientem egomet obseruaui. Imperatoris narthex. Vide *Prothesis*.

NASSA. Vide *Lapsus*. *Nyssa*.

NATALIS. FR. dicitur dies obitus alicuius Sancti. Origen. lib. 3. in Iob. Rabanus cap. 43. Alcuin. de diuin. off. cap. de sexta feria. S. Cyprian. epist. 37. & 33. quæst 4. can. 9. habetur. [Non licet in quadragesima natales martyrum celebrare; sed tantum in Sabbato, & Dominica per commemorationem eorum oblationes offerre: sed nec natalitia, nec nuptias liceat in quadragesima celebrare. Vbi Glossa colligit, quod *Natalis*, & *Natalitium* habeant diuersum significatum: *Natalis* nempè significare diem alicuius Sancti, *Natalitium* vero hominis.

Iam cum se reuocat decursis mensibus annus,
Natalemque diem passio festa refert:

Prudentius.

NATALIS. FR. adiectiuum, natans, & in aquis degens. [Reformidant enim vniuersa animalia, etiam ipsam Cœli vmbram, siuè natalia, siuè terrestria, siuè volatilia. Theodoret. quæst. 53. in cap. 8. Genesis. Post diluuium autem pretiosiorem cibum illi confert: (*idest, homini Deus*) iubens occidere, & comedere volatilia, natalia, & terrestria animalia. Ibid. quæst. 55.

NATALIS CALICIS dicitur feria quinta in Cœna Domini. Ex eo quia in eo die Eucharistiæ Sacramentum fuerat institutum. [Vocatur hæc dies Cœna Domini, vocatur & Natalis Calicis S. Elig.] Ac alijs nominibus, nempè, *Dies panis*, & *Dies lucis* à Chrysostom. *Dies Indulgentiæ* à S. Maurino Abb. quia tunc reconciliabantur publici pœnitentes. *Dies secretorum* à Syris. *Dies Natalis Eucharistiæ* à Landulpho. Vide *Feria V. in Cœna Domini*.

NATALIS PONTIFICIS. Vide *Episcopus*.

NATALITIVM. Vide *Festus. Natalis*.

NATATORIA. Vide *Probatica*. *Siloë*.

NATHINEI. Vide *Subdiaconus*.

NATIVITAS, messis [Frumenta colligentur, quia tantum hic parua natiuitas fuit, vt nisi auxiliante Deo frumenta de Sicilia congregentur, fames vehementer immineat. S. Greg. in Regist. lib. 1. cap. 70.] sed hic potiùs fructificationem significat,

NATIVITAS DOMINI, vulgariter *Sol nouus* appellabatur. [Bene quondamodo seruatam hanc diem Domini Solem nouum vulgus appellat, & tanta sui auctoritate id confirmat, vt Iudæi, atque Gentiles in hac voce consentiant D.Ambrof.serm.16.] Iudæi namque, ac Genti les secundum astronomiam vocabant solem nouum, quia ab hac die crescere solet dies, sicut lunam nouam nos dicimus, quando lunatio eius numerari incipit, quod non acciderat sine pro fundissimo mysterio: Aug.enim ser.21. de Sanctis inquit.[Eo die natus est Christus, quo incipiunt crescere dies magnu sacramentum! &c.] Quæ omnium festiuitatum metropolis à Chrysost. hom.21. appellatur, vbi ait [Omnium solemnitatum augustissima, & maxime stupenda, quam haud errauit, qui metropolim festorum omnium dixerit.] De tribus Missis in hac die dici solitis, & de Missa quæ in hac nocte ante eius medietatem celebrari solet in Cappella papali, & In Ecclesia S. Marci Venetijs. Vide *Missa Natiuita i*. De Benedictione gladij imperialis, & ducalis pilei, quam pariter in hac nocte Papa facere solet. Vide *Lectio*. Item quod hic dies *Epiphania* dicebatur. Vide *Epiphania*. Item quod ad S. Mariam Maiorem in Matutino huius noctis Inuitatorium non dicebatur. Vide *Inuitatorium*. Item quod in prima Missa non debet dici Ite missa est Vide *Ita missa est*. In officio huius noctis cooperiebatur Altare tribus velis diuersis coloribus, & quare. Vide *Altare*. Cætera. Vide *Neuma Noel*.

NATHINÆI. FR. [Vobis quoque notum facimus de vniuersis Sacerdotibus, & leuitis, & cantoribus, & ianitoribus, & Nathinæis, & ministris Domus Dei huius. 1. Esdr. cap.7. & alibi.] Familia erat quæ Leuitis ministrabat, vt ex 1. Esdræ cap. 8. habetur, nempè. [Et de Nathinæis, quos dederat Dauid, & Princeps ad ministeria Leuitarum.

NATTA, theutonicum vocabulum *Natte*, quod tegetem, siue stoream denotat. [Et vt ageretur miraculum, natta, qua accumbere solebant orantes, incolumis antè mausoleum reperta. In vita S.VVlstani Episc.

NATVRA. FR. [Imitatrix vitiorum dicitur. can. Proelluus.20. quæst.3.

NATVRALIS FILIVS. Vide *Manzer*.

NAVFRAGARE RES SVAS. FR. disperdere, vel periculo exponere. Gloss. in l.6. de prohibit. alienat. minor.

NATVS. FR. aliquando pro satellite vsurpatur. [Ac ipse illiusque nati, seu satellites, certum officialem, seu Locumtenentem Monasterij ve stri inhumaniter interfecerunt. Bullar. Casin.tom.2.Constit.335. Iacobus de Sabellis Domicellus Romanus, tunc in humanis agens castrum Nazzani, Nepesin. Dioc. cum omnibus iuribus, & pertinentijs suis possidens, illiusque nati, seu satellites, certum Officialem, seu Locumtenentem Monasterij S. Pauli inhumaniter interfecerant. Ibid.constit.407.] Vide Puer curiæ in dic. *Puer* in sensu satellitis. Sed revera illud *Seu* stare puto loco *Et*, vt in dict. *Seu* dicemus, & sic Iacobi filij vna cum satellitibus ad interfectionem prædictam concurrisse erit intelligendum.

NAVFVS, area lignea, sarcophagus, in quo conduntur cadauera [Sancta corpora pallis, ac naufis exornata. Greg. Turonen. de gloria confessor.] Alij tamen *Naffus* legunt. [Si quis mortuum hominem, aut in naffo, aut in petra, quæ vasa ex vsu sarcophagi dicuntur, super alium miserit. lex Salica tit.17.

NAVICVLA, vasculum, in quo ponitur incensum pro thuribulo, sic appellata, quia solet ouata forma ad instar nauis formari, eius synonima. Vide *Acerra. Hannapus. Incensorium. Pyxis*.

NAVIGO. FR. Vxorem duco. [Nauigasti, idest, vxorem duxisti. can. nos nouimus. 17. quæst. 2. Ibi Glossa.

NAVIVM GENERA vide *Chelandiam. Colimpha. Dromon.* Myoparo in dict. *Hero*.

NAVPEGVS. FR. Nauium fabricator, ex græco Ναυπηγὸς sic appellatus est Michaël Imperator quia eius maiores in Paphlagonia nauium fabricatores fuerant Aliquando significat nauium restaurator, idest, καλαφάτης, *Calaphates*.

NAVTA. vide *Mesonauta. Nautologus*.

NAVTICATIO, nauigatio [Per diagrapha, seu capita, atque nauticationes. Anast. Biblioth. in Vitalian.

NAVTOLOGVS. FR. Naucleros, nauarchus: λόγος enim latinè sermo est, quia sermonibus, & præceptis nauem dirigit. [Hi, qui catechizant nautologis conferantur. Sanctus Clemens epist.1.

NAZARÆVS. FR. hebraica vox *Nazir*, idest, segregatus. [Nazar significat separare semet à delitijs mundi, indè fit Nazaræus, qui separatus à vino, & populi frequentia, vt magis sanctimoniæ incumberet. Dauid de Pomis.] Nazaræi igitur non solum à mero abstinebant: sed à quocunque potu inebriante. Item ferre comam, nec nouacula vti, nec ad funeralia interuenire solebant; imò nefas illis erat tangere cadauera, & mortuorum ossa, siue alia defunctorum vtensilia. *Nazaræi* item duplicis speciei erāt, quidam se astringebant ad tempus huic instituto, vt in cap. 6. Numer. legitur: quidam autem per totum vitæ cursum, vt fuerunt Samson, Samuel, & similes. Inceperat hoc institutum inter Iudæos à Moysis temporibus, & durauit vsque ad Apostolorum æuum; vnde de D.Paulo dicitur illum Nazaræum fuisse antè conuersionem. Licet autem in Genes.cap.49. inueniatur Iosephum Nazaræum fuisse, qui tamen multò antè Moysen vixerat, de quo ibi. [Et in vertice Nazaræi inter fratres suos] non enim Nazaræus ex eo quod Nazaræorum institutum obseruasset, dicitur; sed quia in multis à suis fratribus separatus fuerat, quare dictum

Genesis

Genesis locum chaldaica versio habet : [Super virum, qui separatus est à fratribus suis.] *Nazaræi* item appellati sunt Christiani , quia à Mortuis, idest, Idolis alieni, & segregati sunt; mortui enim à Christianis vocabantur Idola . Vide *Mortuus* , Hinc Prudentius lib.1. contra Symmachum Gentilium defensorem cecinit

Iamque ruit paucis tarpeia in rupe retectis
Ad sincera virum penetralia Nazaræorum ,

Inter Græcos tamen *Nazaræus* iuxta hebraicū sensum pro Monacho accipitur , idest, solus segregatus &c. [Ioannem Andronici filium in Macedoniam abductum, communi assensu , applausuque Regem designat ; inito regno , Cantacuzenum in Nazaræorum , siuè Monachorum ordinem transtulit, quem mutato nomine Matthæum appellauit . Chalcondila lib. 1. de reb. Turcicis,] qui author sæpe hoc vocabulo vtitur ad significandum Religiosum .

NAZARENVS . FR. gentile à Nazareth, ex Hebræo *Nazer*, quod surculum significat , vndè postea denominata est Ciuitas *Nazareth* . Item *Nazareni* etiam quidam sectarij appellati sunt , qui quamuis Christianam Religionem sectarentur ; ritus tamen veteris testamenti sequebantur. 24. quæst.3. can.39.

NEAPOLIS , Campaniæ Ciuitas . FR. tempore Rogerij Siciliæ Regis MM.CCC. & LXIII. passus circuibat . Falcò Beneuent. in eius chron an. 1140.

NEBVLO , *as* . FR. verbum obscurare , & denigrare significat. [Semper cupiunt splendorem , & genus romani nominis nebulare. S. Victor vticen. lib.3. de persecut. Vandal.] de Vandalis loquitur .

NECESSITAS . FR. duplex, simplex, nempè, & conditionalis. can. vasis iræ, 24. quæst.4.

NECESSITOSVS , egenus, & pauper . [Quia missus Imperatoris erat, & capitula ipsius pro defensandis aduenis , & necessitosis habebat. Flodoard lib.3. hist. Remen. cap.26.] quod sæpè vsurpari videtur à scriptoribus illius sæculi .

NECO . FR. idest, non alo . Gloss. in can. inter cætera. 22. quæst.4.

NECROLOGIVM, *νεκρολόγιον* , mortuorum catalogus, quo vocabulo vsus est Beda in hist. Anglicana lib.4. cap.14. Dicitur etiam *Obitorium* . Item & *Calendarium*, ità Anselm. lib.1. epist.21. inquit. [Vir ille, qui à nobis nuper moriens monachum sumpsit habitum . Si etiam benedictionem assumpsit ; mandate nobis nomen , & diem obitus eius , vt in nostro calendario scribatur .

NECROPHORVS , *νεκροφόρος* , mortuorum delator . Vide *Funerarius* . *Funerator. Porticani* . *Sandapilarius* . *Vespillo* .

NECROTHYTÆ , *νεκροθύται* , res mortuis, idest, Idolis sacrificatæ ; quandoquidem Idolum mortuum alio nomine appellabatur. Vide *Mortuus*. [Si ergo gulam , & ventrem ab inquinamentis liberamus , quantò magis augustiora nostra oculos, & aures ab idolothytis, & necrothytis voluptatibus abstinemus. Tertull. de spectac cap.13.

NEDFRATRES, luminaria, siuè incendium superstitiosum rusticorum in festo S.Io. Bap. in cuius nocte funis ligabatur ad palum , qua hinc indè agitata , & confricata , eo motu excitabatur ignis, ad quem deindè imponebant stramenta , & similia pabula flammę , ac cineres conseruabant , ad eas in campis dispergendas , erucas frondium derodentes tali cinere necari falsò persuasi ; de qua superstitione fit mentio in Synodo à S. Bonifacio Papa Caroli Magni tempore celebrata , vbi his verbis expresse prohibetur . [Siuè illos sacrilegos ignes, quos nedfratres vocant .] Aliqui legunt *Netfratres* . *Alij Nefratres*, & alij *Nefri* sed cordatiores *Nedfratres* legere malunt , cum ex vocibus anglicis *Nood-frter* , idest, necessarius ignis deriuetur , quia illum ad fertilitatem germinum necessarium putabant .

NEGLIGENTIA . FR. sic definitur . Negligentia est nouerca Eruditionis. can. nihil. dist.83. Et ignorantia est mater cunctorum errorum. can.1. dist. 38.

NEGOTIATIO . Vide *Litteratura*.

NEMOSEVS, nemorensis, seu nemoralis . [In nouam thecam nemoseam honestam, & notabilem seposuimus . In Vita Sancti Vinuolci Abb. 3. Mart.

NEMVS . FR. nemo, nullus . [Quia nemus rectius custos præponitur vitæ alienæ, quàm qui priùs custos factus vitæ suæ . Iuo Carnot. epist. 213.

NENIA , siue *Nania* oratio funebris . Vide *Flebotomia* . *Threni* .

NEOCORVS . FR. *Νεωκόρος* , templi custos , qui titulus Ciuitatibus illis tribuebatur , in quibus aliquod celebre templum reperiebatur, quemadmodum fuit illud Dianæ Ephesinæ ; Salderus verò credidit eiusdem templi Custodem appellatum fuisse *Neocorum* ; sed ex textu Theophylacti cap. 19. clarè conuincitur , vbi ait : [Vnde Ephesus Dianæ Neocoros dicebatur:] Licet verum sit, quod aliquando adulatoriè hoc nomen Imperatoribus tribuebatur.

NEOMENIA , ex græco *νέος* , idest , nouus , *μὴν* , idest, mensis. FR. LXX. quodlibet principium mensis *Neomeniam* verterunt: omne enim mensis principium apud Hebræos venerabatur ; sed ab operibus seruilibus non cessabant . D. Hieronymus *Neomenias* Kalendas interpretauit. Abulensis verò, & Lyranus . *Nouus defectus Lunæ* transtulerunt. Vide *Sabbatum trigesimum* .

NEOPHYLAX , *νεοφύλαξ*, custos templi .

NEOPHYTVS, *νεόφυτος* , regeneratus, ex *νέος* græcè , latinè nouus , & *φύω* , idest, gigno ; indè latini fœtum partum dixerunt. Neophyti à Sancto Zenone serm. 6. ad Neoph. appellantur *Tripondes homines* . Item *Neophytus* aliquando significat hominem ad sacros ordines , vel ad Episcopatum promotum ; sic enim verba illa Apostoli . [Non Neophytum , nè in superbiam

elatus

elatus incidat in iudicium Diaboli. 1. Timot. cap. 3.] intelligitur. Nàm in primitiua Ecclesia omnes, & ipsimet Apostoli erant Neophyti, ergo non de Christianis nouis in fide ibi Apostolus intellexerat; sed de nouitijs in ecclesiasticis ministerijs, quos ad Episcopatum euehi reprobauit. FR. Vndè gratis quidem Salelles tom. 1. de Inquisit. prolegom. 10. n. 6. tanquam summum priuilegium Doctoris gentium fuisse exaggerat, quod idem contra prædictam eius ordinationem, Sanctum Publium Melitæ Principem nouellum in fide in eiusdem Insulæ Episcopum ordinarat; benè tamen dici posset esse, nimirum, prædictæ regulæ Apostoli exceptionem, si ille Princeps per saltum ad dictum Episcopatum promotus fuisset. Neophyti igitur dicuntur Laici, qui nullo præuio Ecclesiastico ordine ad Episcopatum promouentur; ex hoc enim capite Neophytus appellatus fuerat Photius in IV. Constantinop. Concil. can. 4. & Patres ibi illius patriarchalem electionem nullam, & inualidam ob id declararunt, non quia erat fidei, sed ordinum ecclesiasticorum Neophytus: constat enim illum à natiuitate baptizatum fuisse, ergo tanquàm in administratione Sacrorum nouellus, Neophytus appellatus fuit. Idem Photius Neophytus etiam ab Iuone Carnotensi epist. 285. appellatur. Vndè Ioannes Papa VIII. quando ad instantiam Augustorum præfatam electionem reinualidauit, eisdem ita scripserat: [Vt post mortem Photij fratris nostri, nullus ex dignitate mundana ad pontificalem honorem ascendat; sed ex presbyteris Cardinalibus eiusdem Ecclesiæ, vel ex Diaconibus, aut ex alijs Sacerdotibus, qui sub Ecclesia Constantinopolitana consistunt.] vbi *Diaconibus* intelligendum est de Cardinalibus, quia in ordine anteponuntur hic alijs Sacerdotibus non Cardinalibus. De his in rebus ecclesiasticis tyronibus loquitur. can. statuimus. dist. 61. vbi sic inquit: [Ne his regenda Domini Ecclesia credatur, qui legitimarum institutionum nescij, & totius humilitatis ignari, non ab infimis sumere incrementum; sed à summis volunt habere principium; cum valdè iniquum sit, & absurdū, vt imperiti magistris, noui antiquis, & rudes præferantur emeritis] :||: In hoc etiam sensu Casinensis Chronica lib. 2. cap. 41 de Landulpho non in fide Neophyto, sed in rebus ecclesiasticis à Capuanis in eorum Episcopum electo, ait: [Laudulphum quendam de suis nobilibus eo nugatum, & Neophytum sibi Episcopum eligerunt.] De his ergo in rebus ecclesiasticis tanquam imperitis est supra allatus sermo Apostoli. FR. idem insinnare videtur D. Hieronymus lib. 1. Dialogot. aduersus Pelagian. vbi ad locum illum Apost. alludens, sic inquit: [Vult, vt non Neophytus Episcopus ordinetur, quod videmus in nostris temporibus pro summa eligi iustitia. Si baptismus statum iustum faceret, & omni plenum iustitia, nequaquam vtique Apostolus Neophytum refutaret; sed Baptismus vetera peccata conscindit, nouas virtutes non tribuit, dimittit è carcere, & dimisso si laborauerit præmia pollicetur. Aut nullus inquam, aut rarus est, qui omnia habeat, quæ habere debet Episcopus.] :||: Item *Neophyti* vocabulum pro Nouitio in Religione vsurpatur, in quo sensu Greg. lib. 7. Regist. epist. 120. FR. de hoc sensu clarè in can. sicut Neophytus. dist. 48. Ibi enim sic habetur: [Sicut Neophytus dicebatur, qui initio sanctæ fidei erat eruditione plantatus, sic modo Neophytus habendus est, qui repente in Religionis habitu plantatus ad ambiendos sacros ordines irrepserit. Ordinatè ergo ad ordines ascendendum est.] Glossa autem in can. Probentur. dist. 48. Secundam huius vocabuli acceptionem, scilicet, de nouello in rebus sacris, non agnouit, dùm ibi tantùm astruit, nempè: [Dicitur Neophytus nouellus in fide, vel in Religione.] De Neophytis in fide. Vide *Dominica noua. Illuminati*. Eorum processio. Vide *Vespera*.

NEOPHYTORVM HÆRESIS. FR. laicorum, seu immeritorum petulcacia, dum simoniacè ad ecclesiasticas dignitates procurant peruenire. can. quisque per pecuniam. 1. quæst. 1.

NEPHALIVS, græcè νηφάλιος, sobrium simul, ac vigilantem significat: [Quippe vtrumque significat] inquit D. Hieronymus epist. 83. ad Oceanum.

NEPHESINVS. FR. idest, Nepesinus, ex Nepi Ciuitate. 5. decretal. tit. 33. cap. 21.

NEPTVNNVS. FR. fortasse ex hebraico vocabulo *Nephtul*, quod agonem, seu certamen significat. Calep. in dict. Agon. vnde *Neptunus Enosigæus*, ex eo quia terram quassat, & concutit dictus fuit.

NESCIO VOS. FR. idest, non approbo. Glossa in can. consideret. de pœnitent. dist. 5. Item contemno. Glossa in can. hac consona. 25. quæst. 1.

NESTORIANI. FR. Hæretici: [A Nestorio Constantinopolitano Episcopo nuncupati, qui B. Mariam. Virg. non Dei; sed hominis tantummodò matrem asseruit, vt aliam personam carnis, aliam faceret deitatis: nec vnum Christum in Verbo Dei, & carne credidit; sed separatim, atque seiunctim alterum filium Dei, alterum filium hominis prædicauit. can. quidam autem. 24. quæst. 3.] Hi ab Orientalibus Syriani communiter appellantur. Vide *Agnoetæ*. *Eutychiani*.

NETE, græcè, Νήτη, est altior citharæ chorda, quæ acutum reddit sonum: [Iàm hypate quoque, cum sit nete contraria, est tamen vna harmonia. Clem. Alex. lib. 1. stromat. cap. 5.] Vide *Hypate*.

NETORIVM. FR. fusus ad filum ducendum, at corruptè apud Isidorum *Netorsum* dicitur.

NEVMA, græcè πνεῦμα, idest, nutus; sed pro suaui, ac iubilationis spiritualitèr prolato canto vsurpatur,

patur, quo vix verba exprimebantur, dum longa pausa quæque syllaba protrahebatur, ità vt ex oris tantum apertitione, ac per ipsius nutū, & motum intelligerentur verba. Hæc cantus species exercebatur præcipuè in Natali Domini; hinc recentiores Musici in eadem nocte breuioribus syllabis *Noë* pronunciant in canticis sacris. Antiquitùs tamen in choro *Neuma* canebatur ad Kyrie eleison, vel ad dictionem *Hierusalem*, quia cœlestis patria contemplabatur. Vide *Noel*. Vndè Rupertus lib. 1. de Diuin. off. cap. 35. inquit: [Iubilamus magis, quàm canimus, vnamque breuem digni sermonis syllabam in plures neumas, vel neumarum distinctiones protrahimus, vt iucundo auditu mens attonita repleatur, & rapiatur in gloria.] Quæ interiectio sæpè in cantu *Alleluia* post epistolam apud Græcos frequentatur.

NEVMO, verbum, idest, canonemunam.

NIBITA. FR. aqua pluuialis. [Nibita aqua ex ex nubibus facta. Isidor.] Sed Vossius melius existimat dici *Niuitam*, aquam, nempè, ex niuibus liquefactis nàm, vt sæpè diximus, in illius Isidori sæculis B. pro. V, ponebatur.

NIBLATVS, vtitur hac barbara dictione Ioannes Diaconus in descriptione indumentorum S. Siluiæ D Gregorij genitricis dum ait: [Ferens in capite matronalem mitram eadentis brandei raritate niblatam. in vita S. Greg. cap. 83. & 84.] sed mendosè, dùm *Nubilatam* legendum est, eratque velum tenuissimum capiti eiusdem Sanctæ inuolutum ad instar cuiusdam vittæ, quod italicè *Turbante* dicitur, vt in subiecta eiusdem sanctæ figura, videre est, quam ex antiqua eius imagine simul cum marito, & filio ad viuum expressa, & ab Eminentissimo Baronio ad annū 604. adducta, nos ad dictionis exemplum caput tantum Matris hic supponi duximus.

FR. sed *Turbante* potius videtur fuisse pileum turbinatum. Vide *Pileus*.

NICHILIANISTÆ, FR. Hæretici. quorum Auctor fuerat Petrus. Abaelardus circa annum 1117. & contra quem scripserat Gualterus à S. Victore, vbi in Aduersarium ita concludit: [Tuo operi non debetur lima; sed gehenna. Omnis Catholicus, qui legit, non dubitat.] Inter alia enim deliramenta, quæ asserebat, erat hoc enorme, quod, nempè Christus erat nihil. inde *Nichilianistæ* eius sequaces appellati sunt.

NICOLAI PANES, erant panes ingentis magnitudinis, quorum denominationem à quodam Nicolao Damasceno Iulij Cæsaris familiari assumpsisse testatur Suidas, qui solebat has ingentes placentas melle subactas eidem Imperatori donare, quo circa ab eodem Cæsare *Nicolai panes* appellati sunt; ac deindè quilibet magnitudine deformis panis *Nicolai* dictus est. Alijs verò placuit etymologiam ab eodem Nicolao deriuare; sed non ab ingenti panis magnitudine, verum quia ipsemet oblator ingentis staturæ fuerat, vultus, ac morum iucundissimus. FR. apud Photium in eius Biblioth. vbi de Nicolao Damasceno, de quo etiam mentionem faciunt Hesychius, Ioseph Hebræus, non rarò Suidas, & alij: [Vuas, & mala punica, & ficus, & nuces, omnia intempestiua; quin etiam quosdam ingentes mellis fauos, & vrnam recentis lactis, & nicolaos panes maximos, & mundos, & calidos è regione externa. Palladius in lausiaca hist. cap. 52.] Vbi colligitur veriorem fuisse Suidæ narrationem, dùm Palladius ait nicolaos panes esse maximos; sed re vera adhuc ambigitur, an in forma, vel in numero *Nicolai panes*, quos Palladius recenset, fuissent maximi. Quos tamen panes *Palmulas* nic. leat Athenæus lib. 14. cap. 23. appellauit.

NICOLAITÆ. FR. Hæreticorum secta in primitiua Ecclesia à Nicolao Diacono Hierosolymitanæ Ecclesiæ denominati, qui Hæresiarcha vna cum S. Stephano, alijsque ab Apostolorum Principe ordinatus fuerat. Actor. cap. 6. cui erat coniuncta in matrimonio pulcherrima mulier, eamque omnibus lasciuire cupientibus concessit. 24. quæst. 3. can. 39. Hinc in Apocalyp. cap. 2. dicitur: [Sed hoc habes, quod odisti facta Nicolaitarum, quæ ego odi.] Postillator Nicolaum hunc Machometem Pseudo-prophetam fuisse putat. ad can. Non omnes Episcopi. 2. quæst. 7. in fine, cui Postillæ Hugo subsignatur; sed Hugo à S. Victore in eius Monasticis expositionibus. lib. 6. cap. 3. tit. de Claud. Tiberio Imp. de hoc Nicolao Hæresiarcha loquens, ait fuisse Antiochenum. & in eodem tractatu exposit. prior. lib. 9. cap. 9. de Machomete prædicto mentionem faciens, ait fuisse ex Ismaëlis progenie. Insuper quasi omnes Historici conueniunt Machometem, de quo diximus de anno 630. circiter in ruinam populorum extitisse. Est etiam magis ridicula Benuenuti Imolensis opinio in Commento ad cantum 28. de Inferno Dantis Aligierij asserentis Machometē fuisse S.R.E. Cardinalem. Aliam fabulam de Machometo narrat Glossator in Clement. tit. de Iudæis, & Sarrac. quam ex Hist. Eccl. hausisse asserit, sic inquiens: [In historia ecclesiastica legitur Machometum nutritum fuisse à quodam Clerico nobili Romano, qui cum tempore Bonifacij Papæ IV. quædam petita impetrare non potuisset, apostatauit à fide, & nutriuit illum

cum

cum quadam columba alba, quæ recipiebat granade aure eius, & sic erudita per hoc, quod quando volabat Machometus, illa ponebat in publico os ad aurem, & sic dicebat, quod Spiritus Sanctus alloquebatur, & instruebat illum, iste postmodum dedit legem Sarracenis, vt hæc in historia Ecclesiastica pleniùs reperiri possunt.

NICOLAVS, FR. græcè vincens populos interpretatur: quasi Νικῶν λαούς. [Pheronymus dicitur, qui verum, & congruum sibi fert nomen. Ergo Nicolaus, qui verum, & idoneum actui suo, nomen ferre visus est: aptè pheronymus dictus est, Nicolaus, quippè vincens populos interpretatur: vicit enim, quippè, rectè non sentientes; sed iniquè agentes. Anastas. Biblioth. in 8. Syn. Act. 10.] Vide *Pheronymus*.

NIDOR. FR. odor assatarum carnium: [Quod irritamenta gulæ non habet leuiori digestione concoquitur; nemo enim vno, aut duobus cibis, hisque vilibus vsque ad inflammationem ventris oneratur, quæ diuersitate carnium, & saporis delectatione cõcipitur. Cum varijs nidoribus fumant patinæ, ad vsum sui pro explenda esurie, quasi captiuos trahunt. can. Ne tales. de consecrat. dist. 5.] Et ibi sic Glossa: [Nidor propriè dicitur quidam odor carnium assatarum, nidor est eo quod nebula leuatur.

NIGELLA, herba, & semen, quod græcè μελάνθιον dicitur, & in officinis *Niella* appellatur. Vide *Gith*.

NIGELLATVM, oleum ex nigella confectum, quod etiam Melanthinum, ex græco μελάνθιον dicitur, & vbi vulgata in cap. 28. Isaiæ habet: [Non enim in serris triturabitur Gith.] græca lectio μελάνθιον transtulit. [Quod si nigellatum habes, mitte nobis per ea vascula, quæ pueris filijs nostris demandauimus. Paulin. epist. 1. ad Seuerum] cuius olei virtutem Dioscorides lib. 1. cap. 36. satis refert. Male ergo quidam hunc Paulini locum *Nigellatum* pro vasculo pretioso, ex figulina creta vulgo *Porcellana* intelligunt. FR. sed hanc difficultatem enodat Plinius lib. 20. cap. 17. vbi sic inquit: [Gith ex Græcis, alij Melanthion, & alij Melaspermon vocant. Optimum, quàm exactissimi odoris, & quàm nigerrimum. Medetur serpentium plagis, & scorpionum.

NIGER, idest, Dæmon. Vide Aquilus in dict. *Dæmon*.

NIGRA PROCESSIO. Vide *Litania*.

NIGRORVM ORDO, Casinenses Monachi, & aliæ Congregationes Ordinis S. Benedicti, qui habitum nigrum ferunt, quo colore induti sunt sæculares Clerici, qui tamen antè regimen Ecclesiæ à Benedictinis diù retentum violaceo colore induebantur. Vide *Clericus*. Nàm in transactis sæculis nimis præualuit in Ecclesia Dei Benedictinorum Religio, habuit enim ex Casinensi Congregatione octo Summos Pontifices prætèr alios quatuor ex alijs eiusdem Sancti Benedicti Congregationibus; item duo millia Cardinales, septem millia Archiepiscopos, & Episcopos quindecim millia. FR. Item Casinensis Congregatio præter bona stabilia, & Ciuitates, ac terras, quas possidet in præsenti, alias innumerabiles cum mero, & mixto imperio possedit, quas oculis quisque percurrere potest in Bullario Casinensi duobus tomis recenter ab Eruditissimo. & in studio antiquitatum Consummatissimo Viro, et à me Colendissimo Amico R. Abb. P.D. Cornelio Margarino in lucem editis: Mirificauit enim Benedictinos Deus in terris, & in Cœlis, vbi nobis cogniti ex hoc ordine æternales ciues, ex quodam M.S. antiquo monumento in Monte Casino asseruato manifestantur: [Sancti Monachi sub regula Sancti Patris nostri Benedicti canonizati sunt numero quadraginta quatuor millia, & viginti duo, quorum quinque millia quinquaginta quinque fuerunt Monachi Sancti Benedicti Monasterij Casinensis, ibidemque sepulti.] Imò Tamburinus Sanctos canonizatos 55700. numerat. FR. sed Ioannes Papa XXII. diuersimodè calculat, sic scribens: [Ego Ioannes XXII. extrahi feci de Sanctorum Catalogo omnes Sanctos, & Prælatos, Monasteriaque de Ordine Sanctissimi Benedicti, qui ab ipsius tempore, vsque ad nostra fuerunt tempora. Inuenimus autem ex Sanctissimo illius Ordine Summos Pontifices viginti quatuor: Cardinales ducentos, (*corrige duo millia*) Archiepiscopos septem millia, Episcopos quindecim millia, Abbates quindecim millia, & septuaginta quatuor, quorum confirmatio spectat ad Papam. Sanctos canonizatos quinque millia quingentos, & quinquaginta quinque, exceptis Martyribus, ex quorum numero isti pauci admodum describuntur: Sanctus Placidus Abbas, ac Sanctissimi Benedicti discipulus cum triginta tribus Monachis sub Mamuca Duce martyrio coronatur. Sanctus Bertarius Abbas Montis Casini, cum pluribus, penèque innumeralibus Monachis per martyrium cũ Christo gaudent in æternum. Quamplurimi præterea Monachi, & quasi infiniti in Sicilia à Saracenis, & in Monasterio Nonãtulano à Barbaris, & in Monasterio Sancti Vincentij apud Montem Casinum à Scoda Rege Christi Martyres sunt effecti. Sancti Monachi mille, & septingenti, & sexdecim à Rege Iosaphat mortui, per martyrium cœlum ascenderunt, Sanctus Porcarius Abbas, cum quingentis Monachis martyrij palmam est adeptus, Sancti Monachi omni perfectione pleni noningenti in Monasterio Benchorensi trucidati, Martyrum Collegio sunt ascripti Sancti Monachi centum, & sexdecim pro Christi fide in Monasterio Turonico martyrizati sunt. Sanctus Aygulphus Abbas cum plurimis socijs suis, & quasi innumerabilibus Monachis in India, in Monteque Tabor, & in Monasterio Lirinensi diuersis tormentis, & cruciatibus à Saracenis, Turcisque, ac Iosaphat Rege trucidati, cœlo inter Martyres sunt donati. Hos de multis tan-

quàm Rosarium primitiæ eligimus : cęteri verò præ multitudine à Christo solo numerantur. Monasteria verò Ordinis eiusdem hæc inuenta sunt. Abbatiarum triginta tria millia, Præpositurarum quatuordecim millia, absque mulierũ Cœnobijs. Vt autem breui cuncta sermone concludam, Romana Ecclesia per quingentos annos ab isto Sanctissimo recta est Ordine. Hìc autem ista posuimus ad Dei laudem, & gloriã, ad honoremque Sanctissimi Benedicti, eiusque Sanctissimæ Religionis, & consolationem sub eius sanctissimo magisterio Militantium, vt supradictos Sanctos pro intercessoribus ad Dominum habentes, ad eorum animentur imitanda vestigia, vt demum ad illorum post mortem mereantur peruenire consortium, & gloriam; vbi ęternam cum illius requie fruantur, permaneantque in sæcula sæculorum. Amen. Bullar. Casin. tom. 1. const. 41.]:]]: Insuper Casinensis Abbas infrascriptis titulis fruebatur, vt ex epistola Imperatoris colligitur, nempè: [Lotharius Dei gratia Romanorum Imperator Augustus Dilectissimo fideli suo Guibaldo Casinẽsi Gerarchę, & Rom. Imperij Cancellario, & Magistro Cappellano, Principi Pacis Chron. Casinen. lib. 4. cap. 121.] Vndè non immerito ea dignitas nedum ab ipsismet Cardinalibus exoptabatur, verum etiam Abbates Casinenses ad summum pontificatus apicem perducti priorem titulum retinere voluerunt. Baron. an. 1057. num. 12. Quin, & Abbas Casinensis consecrabatur ab eodem Pontifice non rarò, ac in Conc. Romanõ sub Paschali II. de anno 1116. Abbas Abbatum Casinensium Superior declaratus fuit. Quæ omnia siquidem spiritualia, & temporalia, à Deo, & hominibus huic Religioni non alia de causa cumulata, nisi ex Sanctitatis odore, quæ *sua-ui-ter* olet, exacta nimirum obedientia, inconcussa obseruantia, atque profusissimis eleemosynis, qua fragrantia attracti ipsimet Reges, ac Imperatores sceptra, ac diademata deponentes, superstitem vitæ cursum in hoc monastico instituto piè, sanctèque duxere;. Igitur eadem deuotionis causa sæculares Clerici, vt supradictum est, nigrum habitum susceperunt. Quare hæc sanctissima Religio mater, ac magistra diuersarum claustralium, ac militarium ordinum fuit, atque prima noscitur in Occidente. [Monasterium quoddam in Francia; erat autem de ordine nigrorum. Cæsar. lib. 4. cap. 12. Abbas quidam nigri ordinis. Idem, cap. 16.] Eademque de causa dicebatur *Vmbraticus* Benedictinorum habitus, quemadmodum in vita S. Bercorij Abbatis legitur, idest; [Nequaquam passus est vmbraticum Monachos gestantes habitum, absque aliqua vlterius aberrare doctrina.] Eorum Ciuitatem. Vide *Eulogimenopolis*. Offitium B. M. quando, & à quo eis recitari iussum fuit. Vide *Offitium B. M. V.* Reliqua spectantia ad hunc ordinem. Vide *Siphon. Sympalltis. Tabula. Officialis. Te Deum Laudamus. Temporius*.

NIHIL MIHI CONSCIVS SVM. FR. Apostoli phrasis 1. Cor. cap. 4. idest, nullius peccati mortalis conscientiam habeo. Gloss. in can. Adhuc instant. de pœnit. dist. 3.

NILVS, eius aquæ quando in vinum mutabantur. Vide *Epiphania*. Eius vocabuli characteres symbolicè dies vnius anni arithmeticè denotant. Vide *Abraxas*.

NIMBVS, propriè significat vittam, seu fasciam auro contextam, qua fœminæ frontem redimebant. [Laminas pertunderent aurium, imminerent frontes nimbis, fuligine oculos inumbrarent. Arnob. lib. 2.] Hinc Plautus *Nimbatam* appellauit meretricem, sed apud Ecclesiasticos Scriptores diadema significat, quod solet addi in Sanctorum Canonizatorum capitibus in forma circulari splendente. [Lumen, quod circa Angelorum capita pingitur;, nimbus vocatur. Isid. lib. 19. Etym. cap. 31.] Græci in diademate Christi solent inscribere Exodi verba ὤν, scilicet, *Qui est*, ad significandum, quod Saluator in ea figura expressus, sit idem Deus, qui Moysi apparuit. In aliquibus antiquis picturis ad capita figurarum depicta perspiciuntur diademata in quadrata forma, & Io. Diaconus. In vita S. Gregorij lib. 4. cap. 33. eius significatum ita declarat. [Circa verticem verò tabulæ similitudinem, quod viuentis insigne est.] Imperfectum enim vitæ præsentis statum contingentiarum angulis refertum, vt Angelus Rocca exposuit, denotat, & è contra rotundum diadema symbolum perfectionis est. Aliud autem significatum affert Durand. lib. 1. cap. 3. Vbi sic ait; [Cũ aliquis Prælatus, aut Sanctus viuus pingitur, nõ in forma scuti rotundi; sed quadrati corona ipsa depingitur, vt quatuor cardinalibus virtutibus vigere monstretur.] Ac adhuc Romæ in varijs Ecclesijs similes figuræ cum diademate quadrato peruetusto musiuo formatę cernuntur, veluti in Ecclesia Sanctæ Praxedis ad tribunam, vbi est effigies Paschalis Papæ primi, qui in cardinalatu fuerat eiusdem Ecclesiæ titularis, illamque restaurauerat, ornauitque. In via Numentana extat adhuc effigies Honorij primi Papæ, & nos supra in dict. *Baculus* attulimus similem S. Gregorij Papæ. FR. similem etiam peruetustam S. Gregorij præfati figuram adducit Baronius ad annum 604. de qua pictura prædictus Io. Diaconus in vita S. Greg. lib. 4. cap. 84. loquens, excusat præfatum Pontificem à vanitatis nota, quod, nempè, se viuum permiserat depingi: & sic inquit: [Ex quo manifestissimè declaratur, quia Gregorius, dùm adhuc viueret suam similitudinem depingi salubritèr voluit, in qua posset à suis Monachis, non pro elationis gloria; sed pro cognitæ districtionis cautela frequentius intueri.] Et sub qua eius similitudine hoc disticon inscribere curauit.

Chri-

Christe potens Domine nostri largitor bonorum.

Indultum officium solita pietate guberna.

In tribuna Ecclesiæ S. Cæciliæ Trastiberim prædictus S. Paschalis I. musiuo opere se viuum effigiari fecit eiusdem Ecclesiæ formam in manu gestans, & cum eadem quadrata corona in capite, hancque inscriptionem posuit.

Hæc domus ampla micat varijs fabricata metallis.

Olim quæ fuerat confracta sub tempore prisco.

Condidit in meliùs Paschalis Præsul opimus.

Hanc aulam Domini firmans fundamine claro.

Aurea gemmatis resonant hæc dindima templi.

Lætus amore Dei, hic coniunxit corpora Sancta.

Cæciliæ, & Socijs, rutilat hic flore iuuentus.

Quæ pridem in Cryptis pausabant membra beata.

Roma resultat ouans semper ornata per æuum.

NIMEREZET. Vide *Maledictio pessima*.

NISAN. FR. primus Hæbreorum mensis. Vide Auctores citatos in dict. *Elul*.

NISVS, auis. Vide *Haliæetus*.

NIXA, prunum, fructus species. [Et attulit quidam frater nixas siccas. Pelag. lib. 5. de vitis Patrum num. 65.] Cuius etymon sic Isidorus explicat. [A multitudine enixi fructus nixam appellant. lib. 17. cap. 7.

NOBILISSIMVS, etiam apud Græcos Νωβελίσιμος in eorum Ceremonial. in quo perscribitur benedictio Nobilissimo danda in eius coronatione. Erat dignitatis titulus, qui ad Imperatoris filios minores, & ad eius coniunctiores consanguineos spectabat. [Ad libidines cum esset pronus, tres vxores duxit, & ex prima quidem Leonem filium suscepit, quem Imperij nomine decorauit, ex alijs verò Christophorum, Nicephorum, & Nicetam habuit, quorum primos duos Cæsares coronauit. Nicetam autem etiam coronauit Nobilissimum. Zonara de Constantino Copronymo agens] FR. Glossator in c. an. 2. dist. 63. vbi in textu legitur. [Ad Bazilium Imperatorem, & ad filios eius Constantinum & Leonem Augustos &c.] parum ille in historijs versatus se ostendit; nesciens, quod Impp. viuentes solebant filios Augustos coronare: hinc imperitè glossauit, inquiens: [Filij Imperatoris dicuntur etiam Augusti, quia sperabatur, quod essent futuri Imperatores, & quasi per augurium hoc sperabatur. Vel sicut Imperator dicitur Augustus, quia illius propositum debet esse, quod augeat, sic & filius potest dici Augustus, quia & hoc propositum debet habere, cum habeat Imperium,] sed tantùm abest, quod filius Imperatoris non poterat dici *Cæsar*, nisi à Patre declarabatur, vt supra ex Zonara habetur. [Leonem &c. quem Imperij nomine decorauit.] idest, Cæsaris, sicut hodie futurus Imperatoris successor *Romanorum Rex* solet appellari. Vide Iurisconsult. in l. 3. de nat. rest. Vide etiam Baron. ad an. 336. num. 25. Prima huius tituli *Nobilissimi* mentio in consanguineis Constantini Magni. Vide Baron. an. 336. n. 25. & 26. Imo antiquior inscriptio adducitur ab Auctoribus, vbi Valerius Iunior de anno 260. cum nobilissimatus titulo decoratur. Meursius in suo Glos. Græco-barb. refert Constantinum, Liciniumque nobilissimos appellatos fuisse. Vide etiam Landeber. in Ammian. lib. 14. Atque Didacus Lequile in tract. de Fam. Austriaca tom. 1. dilemma 3. num. 11. refert in inscriptione Magni Constantini has notas. [Et Iulianus Nobilissimus Cæsar.] Quinimò hic titulus etiam fœminis filijs, ac descendentibus ex imperiali familia tribuebatur, & de Marina nobilissima Arcadij Imp. filia agit Cedrenus. Itaque Nobilissimum purpurea indutum fuisse toga, cuius limbum auro intextum, sedisseque supra Præfectos Zonara lib. 2. testatur. Vide *Porphyrogenitus*.

NOCTICVLA. Vide *Noctiluca*.

NOCTILVCA. FR. sic appellatus est lunaris Planeta, quem Ioannes Sariberiensis *Heram Dianam* vocat lib. 2. cap. 17. in aliquibus Codicibus mendosè legitur. *Herodiades*. *Homodiana*. *Heroides*, & *Nocticula*. Vide *Panagia* in fine.

NOCTVRNVS, tertia Matutini pars; antiquitus enim ad instar militum excubitorum noctem trifariè diuidebant Ecclesiastici, terq; ad orandum surgebant, & in qualibet vigilia noctis vnum nocturnum recitabant, ac diluculò laudes persoluebant D. Hieronym. epist. ad Eustoch. At tepescente Ecclesiasticorum obseruantia tres simul nocturni cum laudibus recitari cœperunt. Tres nocturni triplicem Ecclesiæ statum denotant, naturalem, scilicet, legalem, & euangelicum, ideo in tertio dicitur Euãgelium; siuè tres Christi in horto orationes significant. Mast. de pass. Christi lib. 1. cap. 4. Hæ quatuor matutini partes, inclusis laudibus, ab Hugone de S. Victore *Conticinium*. *Intempestum*. *Gallicinium*, & *Antelucanum* appellantur iuxta noctis diuisionem. Vide *Nox*. In diebus autem ferialibus vnicum nocturnum duodecim psalmorum recitatur, quia semel Monachis apparuit Angelus duodecim psalmos canens, quos singillatim cum Antiphona *Alleluia* terminabat, Cassian. lib. 2. Instit. Cænob. cap. 4. De qua visione etiam mentionem facit Turonen. Synodus, quæ ideo ordinauit, vt in ferialibus duodecim recitentur psalmi, & eundem ritum obseruandum declarauit Greg. VII. in can. In die. de consecrat. dist. 5. FR. Monachale tamen offitium quatuor habet nocturnos. Nocturnæ conuocationes. Vide *Vigilia*. Cætera. Vide *Matutinum*.

NOEL

NOEL, hæc vox galliċè *Natalem* significat, ideo in cantilenis noctis natiuitatis Domini iterari solet; sed *Nohe* proferendo. Alij tamen à Neuma, vt suo loco dictum fuit, deduci putant.

NOETIANI. FR. Hæretici. [A quodam Noeto vocati, qui dicebant Christum eundem esse ac Patrem, & Spiritum Sanctum; ipsamque Trinitatem in offitiorum nominibus, non personis accipiunt. Vndè & Patripassiani vocantur, quia Patrem passum dicunt. Sabelliani ab eodem Noeto pullulasse dicuntur, cuius discipulum perhibent fuisse Sabellium, ex cuius nomine maximè innotuerunt, vndè & Sabelliani vocati sunt. Hi vnam personam Patris, & Filij, & Spiritus Sancti astruunt. 24. quæst. 3. can. 39.] & can. His qui baptisma, 1. quæst. 1. Qui etiam ex eo quia in personalitate vnitam, & non distinctam Trinitatem prædicabant *Vnionita* appellati sunt, de quibus Prudentius in tit. contra vnionitas cecinit.

Cede profanator Christi, iam cede Sabelle,
Depositorque Patris, Natique insane negator.
Nonne Patrem violas, dùm natum scire recusas?

Natum, idest, Filium intelligit, & non Patrem natum, vt quidam hæreticaliter Prudentii sensum ex ignorantia construxit.

NOHESTAN, hebraica vox, quod æneum opus significat, vnde in Sacra Scriptura ita vocatur æneus serpens à Moyse in deserto erectus, & deindè ab Ezechia Rege confractus, vt aboleret Hebræorum idolatriam, quem illi offerentes sacrificia, & incensum adorabant. [Vocauitque nomen eius Nohestan. 4. Regū cap. 18.] Quod nomen a Rege ex contemptu inditum fuit. FR. Alij tamen ad hebræum tèxtum melius se conformantes, *Nehustan* legunt.

NOLA. Vide *Campana. Tintinnabulum*.

NOLARIVM, campanarum turris, de quo vocabulo sæpè Romanus Vaticanæ Basilicæ Canonicus, qui tempore Calixti III. de prærogatiuis eiusdem Basilicę scripserat. FR. in Ecclesia S. Mariæ ad Martyres Romæ reperitur talis memoria de anno 1270. [Factæ fuerunt Nolæ, & Nolarium: apud Torrig. de cryptis vatic. secunda impræss. pag. 56.] Vide *Campanile*.]]: Mahometani tamen loco campanarum in altissimis, ac cylindraceis turribus ad Meschitas contiguis solent in earum culminibus quinquies in die conclamando ad superstitiosas preces deperditum populum conuocare, & in die Veneris, qui semper est festiuus penès ipsos, conduplicatis vociferationibus dant prędicta signa. Parum quidem informatum in hoc se præbuit Hieronymus Dandinus in eius Itinerario ad Montem Libanum, dum asseruit Mahometanos septies in die, ad instar Ecclesiasticorum Christianorum orare, quod falsum quidem est, nam ad preces solum illi conuocantur ad auroram, ad meridiem, ad vesperas, ad Solis occasum, & ad primam noctis horam transactam. Quin etiam malè quasdam preces arabicas descripsit ibidem Dandinus, ac peiùs interpretatus est. FR. Quo ad vicissitudines Machometanarum precum fusè habetur ex Glossa in Clement. de Iudæis, & Sarac. his verbis. [Quælibet Mesquita habet vnum Sacerdotem de primis, & vnum Ministrum, qui vocatur Muerdem, quod sonat preco, qui supplet defectum campanarum, quas licet Sarraceni multum comendent, quia tamen Christiani in eis habendis præueniunt, nolunt eis vti.] Sed alia ratione in turcico imperio prohibitas esse campanas in dict. *Campana*, iam ostendimus, sequitur itaque Glossa, inquiens: [Illius pręconis officiū est: quia horis, de quibus infra dicetur, ascendit turrim Mesquitæ, quadratam, in qualibet parte sui fenestram magnam habentem, & ad illarum quamlibet clamat obturatis auribus cū digitis, vt vox fortiùs resonet in sua lingua verba hæc sonantia: nil aliud posse, nisi Deus, & Machometus eius nuntius: venite ad orationem faciendam in releuationem peccatorum nostrorum: & postea submittit, legalip allehalla, quod est dicere, non est alius victor, nisi solus Deus. (*hæc arabica verba, vltimo dempto, sunt male allata*) & hæc verba omnes milites, Sarraceni portant in scutis suis: & adhuc submittit, Deus est omnipotens. Horæ autem, quibus hoc facit (de quibus infra sequitur) sunt quinque. Prima est in Aurora, quam vocant Zalaraxophi, quæ est dicere Oratio matutinalis. Et fortè hæc fuit causa erroris huius verbi secundum eum male recepti, cum ab illo præcone profertur, (*idest, secundum eum, qui Glossatori retulit, quem antea nominauerat*) secunda hora est in tertijs. Tertia in vesperis. Quarta in completorio, quæ resonat in cœna. Quinta in crepusculo noctis, quæ sua lingua resonat in tenebris; & qualibet istarum horarum Saraceni faciunt certas genuflexiones: sicut de sero nos facimus ad laudem Virginis.

NOLVNTAS, voluntatis negatio. [Itaque cum dissentimus ab eo, quod accidere nolumus, talis noluntas metus est, cum autem dissentimus ab eo, quod nolentibus accidit, talis noluntas tristitia est. Diuus Augustinus de Ciuitate Dei lib. 14. cap. 6.

NOMEN. FR. idest, error: [Et metueret tanti nominis debitor nauigare. can. aduocauit. 24. q. 1. Ideo nisi eius nomine refutato, ceterisque consortibus huius erroris, cum nullo prorsus eorum participare mensæ dominicæ puritatem. can. Nec quisquam. 24. quæst. 2.] Vbi Glossa per *Nomen* errorem intelligit]]: Mos est recitare in sacrificio nomina offerentium, pro quibus preces funduntur: [Ad communicationem admittuntur, & offertur nomen eorum, & nondum pœnitentia facta, nondum exomologesi finita nondum manus eis ab Episcopo, aut Clero imposita, Eucharistia illis datur. Cypria-

nus

nus lib. 3. epist. 14. Energumenum, qui ab erratico spiritu exagitatur, huius nomen neque ad Altare cum oblatione est recitandum. Concil. Illiberit. cap. 29.] In ritu græco, dum præparatur panis in Altariolo pro sacrificio, ibi dum ministri seligunt aliquas particulas, nominantur personæ secundum intentionem, tàm viuæ, quàm defunctæ, imponendo vnam particulam in patena pro quocunque nomine, quæ omnes deinde consecrantur. Hoc enim fit, quia multi panem pro sacrificio offerunt, & cum non possit tota illa quantitas consecrari, sumitur ex quolibet pane vna tantùm particula. vide *Canon Missæ. Diptychum. Oblatio.*

NOMENCLATORIS PAPÆ OFFICIVM. Vide *Saccularius.*

NOMICVS Νομικός, legis doctor, qui Νομοφύλαξ, idest, legum custos etiam dicebatur. In vitis tamen Patrum significat dispensatorem; fortassè quia in distributione leges monasticas præscriptas obseruabat. Alij putant fuisse Cantorum præfectum.

NOMOCANON, distributio, siuè collectio canonum, vox à Balsamone visitata. Νόμος enim græcè, latinè legem significat.

NOMOTHETA, νομοθέτης, legum promulgator. Item Legislator.

NOMOPHYLAX. Vide *Nomicus.*

NONA HORA. Vide *Hora Canonica.*

NONNA, & *Nonnas*, antiqua Monialis quam Galli *Nonne* vocant [Monachi, & Nonnæ. in Synod. Confluentiæ.] Vide *Nonnus.*

NONNATVS. FR. ita cognominatus est S Raymundus Cardinalis, quia non natus est: sed ex latere mortuæ matris chirurgicis instrumentis extractus fuerat.

NON NEGO. FR. idest permitto. [Imperator i non dono, sed non nego. can. tributum. 11. quæst. 1.

NONNVS, Monachus antiquus: [Iuniores priores suos Nonnos vocant. In Reg. S. Benedicti.] Vide *Nonna.*

NOO, si tamen non sit error scriptorum, pro nugo, [Dum hinc inde discurrerent cum ludentibus, & cachinnantibus pueris choros ducentibus, & friuola quædam, & scurrilia noarent. Pêtr. Damian. lib. 4. epist. 17.] Vbi Constantinus Caietanus legit *Boarent* pro *Noarent*: ego tamen *Nugarent* corrigendum puto.

NORAX. FR. peccator in Isidori Glossa exponitur; alij tamen *Noxas* melius legunt.

NOSOCOMIVM, Νοσοκομεῖον. Hospitale. [Et primo omnium Nosocomium, idest, languentium villam instituit, in quo ægrotantes colligeret de plateis, & consumpta languoribus, atque inedia miserorum membra refoueret. D. Hieronym. epist. 39.] FR. de hoc vocabulo fit mentio in l. illud §. 1. & in l. pen. cod. de Sacrosanctis Ecclesijs & in Authent. de alien. & emphyt. §. Emphyteusim per totum; licet in aliquibus exemplaribus mendosè habeatur; cuius synonima. Vide *Brephotrophium. Hospitale. Orphanotrophium. Xenodochium.*

NOTA, cicatrix. Glossa in can. Monachus. dist. 77. Vide *Notatus.*

NOTAMEN, nomen, notatio. [Pro foribus autem petræ, scilicet, superpositæ præfixa erant notamina, quorum interius busta iacebant. in translat. S. Benedicti. Abb. 21. Martij.

NOTARIATVS. Vide *Tabellionatus.*

NOTARIVS, officium Ecclesiasticum in primitiua Ecclesia institutum, quod per multa sæcula durauit, quorum Collegium *Schola Notariorum* dicebatur, de qua sæpe mentionem facit in eius Registro D. Gregorius Papa I. Erant tamen duplicis generis; alij Ordinarij, & alij Regionarij, hi curam habebant Ecclesiæ Romanę patrimonij, & sæpè ad maiores dignitates promouebantur iuxta eorum meritorum, seruitiorumque exigentiam. FR. *Notarius* dicitur à Nota. Glossa in can. Monachus. dist. 77. Vide *Exceptor. Graphio. Protonotarius. Scriniarius. Tabellio.* Item notandū quod quando in Menæo Græco fit mentio Sanctorum Notariorum intelliguntur SS. Martyres Marcianus, & Martyrius, non quod officium Notariatus exercuissent; vt nonnulli crediderunt; sed quia fuerunt lectores. Ideo in Martyrolog. Rom. sub eadem die 25. Octobr. dicitur, quod Martyrius fuerat Subdiaconus, & Marcianus cantor. Sed Subdiaconus est Lector apud grecos, idem etiam Cantor, quem Latini *Confessorem Psalmistam* dixere, vt in dict. *Confessor* §. Tandem Confessor. diximus. Itaque *Lector*, & *Notarius* erant synonima in Ecclesia Romana, vt colligitur ex can. 9. dist. 77. vbi sic habetur [Monachus verò Nouitius morum honestate fulcitus, continuo Lector, vel Notarius, aut certè defensor effectus, post tres menses existat Acolytus &c.] & ibi Glossa pro *Defensore* exorcistam intelligit. Igitur dùm Menæus græcus Sanctos Marcianum, & Martyrium Notarios appellat, & Martyrolog. Rom. eosdem Subdiaconum vnum, & Cantorem alium vocat, & Lector Subdiaconus, & Cantor, & Notarius promiscue nonnunquam accipiuntur; intelligendum ergo est, hos Martyres non officium notariatus; sed ordinis exercuisse: confirmatur præterea ex Balsamone, qui Notarium à notis musicalibus, siuè Lectores à perlegendis notis appellat in can. 62. Trull. de his duobus Sanctis Martyribus agens his verbis. [Quæ fiebant in Sanctorum Notariorum festo à Notarijs pueros docentibus, cum scenicis personis forum obeuntibus, ante aliquot annos exoluerunt Sanctissimi illius Domini Lucę Patriarchę decreto] Sed Notarios pro Ludimagistris nunquam legisse memini, hinc asserere inducor fuisse hos cantores, siuè Lectores, vt supra visum est, qui pueros notas canendi docebant, & aliquas cantilenas cum scenicis personis forum obeuntibus canebant. Hinc fortasse eadem

dem erat Romæ *Schola Cantorum*, ac *Schola Notariorum*. Nam Notarij Regionarij, qui Acta Martyrum scribebant, non erant plusquam septem, totidemque Diaconi regionarij, ac defensores regionarij, si ergo isti septem regionarij Notarij scholam habebant, quare non de septem Diaconibus, defensoribusque scholas habuisse dicatur? Quid autem D. Gregor. in suo regist. lib. 4. epist. 14. ad Io. Archiepisc. Rauen. intelligat per illud adagium, non facilè percipitur, dùm inquit; [Deindè graue mihi est, quia irrisiones illas, quas habere Notarij adhuc pueri solent, vsq; hodie frater meus Ioannes in lingua sua retinet.] Et inferius [Emenda illos mores Notarij.] quos inquam mores prauos solent adhuc pueri Notarij habere? Quare puto de Baiulis potius esse sermonem, qui linguæ libertatem, & offensiuos motum terminos habere solent, & maximè in pueritia; Notarij enim dicebantur etiam Baiuli, si Glossario Basil. credendum sit à Calepino in dict. *Notarius* adducto. Notarij offitium, idest graphium, potest in diebus festiuis exerceri, quod seruile non est. Ità Vestrius de stylo Dataria: errat tamen Glossa in etymologia huius nominis.

NOTATVS. FR. aliqua nota infamis [An verò notatus aliquis sit, & reprehensibilis. can. si testes omnes. 4. quæst. 2. & 3. §. Item testium] Quare cicatrix in facie ad reminiscentiam alicuius infamię *Nota* dicitur. Vide *Nota*. Et excommunicare est infamia notare. Vide *Noto*.

NOTHVS. vide *Manzer*. *Tremuis*.

NOTO. FR. excommunico. [Illicita ergo excommunicatio, (vt ex præmissis apparet) non lędit eum, qui notatur: sed illum, à quo notatur.] Et inferius [Sicut ab imprudentibus familiæ potentum pro peccatis dominorum consueuerunt notari. can. certum est. 24. quæst. 3.

NOTORIA, ita vocabatur epistola, vel accusatio, qua delictum iudicibus denunciabatur, siuè citatio sub pœnis &c. [Circumcelliones quosdã, clericos Donatistas cura eorum, qui publicæ disciplinę inseruiunt, præmissa notoria, ad iudicia, legesque perduxit. August. epist. 160. Qui non accusantibus nostris; sed illorum notoriis, ad quos tuendæ pacis vigilantia pertinebat, præsentari videntur examini. Idem epist. 159.] Vide *Elogius*.

NOTORIVM. FR. dupliciter dicitur, vel per confessionem delinquentis, vel per per sententiam. Glossa in cap. 7. de cohabit. Cler. & Mulier. Vide *Diffiteor*. Differentia autem est inter notorium, & publicum. nam notorium licet publicum dicatur: publicum tamen non semper dicitur; ratio enim differentiæ est quia notorium, tunc dicitur, quando nempè adest euidentia facti: publicum verò ex sola fama non raro dicitur. argum. ex cap. 8. eiusdem tituli.

NOVALE. FR. dicitur terra de nouo culta, & redacta ad agriculturam, quæ nunquam fuerat culta in memoria hominum. Glossa in cap. 1. de verbor. signif. & Innocent. III. in 5. decretal. cap. 21. inquit [Quid per nouale vocabulum intelligi debeat tua fraternitas requisiuit. Licet autem quidam dixerint, quod nouale sit terra præcisa, quæ anno cessat:] Hæc assertio habetur in ff. de verbor. signif. l. sylua cedua §. penult. Sequitur ibidem. Innocentius. [Alijs asserentibus, quod ex sylua, quod arboribus extirpatis ad cultum redigitur, fieri nouale dicatur: quarum vtraque interpretatio ex ciuilibus legibus colligitur.] Hæc secunda assertio inuenitur in l. illam. ff. de termino. mo. l. vlt. §. antepen. Sequitur idem Innoc. [Nos igitur inquisitioni tuæ Reuerentiæ, quum eam credimus, prædecessorum nostrorum intentionem fuisse cum pijs locis indulgentiam de noualibus concesserunt, vt nouale intellexerint agrum de nouo ad cultũ redactum, de quo non extat memoria, quod aliquando cultus fuisset.] Hæc autem Innocentij opinio confirmatur Hierem. cap. 4. vbi habetur. [Hæc dicit Dominus viro Iudas, & Ierusalem, nouate vobis nouale, & nolite sedere super spinas.] nam terra quæ spinas germinat inculta est.

NOVATIANI. FR. Hæretici, à Nouato Presbytero Rom. qui contra Cornelium Papam se erexerat, conatusque est ex cathedra eum deponere, apostata effectus, iam baptizatos rebaptizabat. 24. quæst. 3. can. 39. Vide *Cathari*.

NOVECVPLVM. FR. multiplicatio vnitatis per nouem vices, sic in legibus Visigothorum; sed potius *Nonuplum*, sicut *Decuplum*, & *Septuplum* &c. dicendum esset.

NOVEMDIAL. Vide D. Aug. in dict. *Missa defunctorum*.

NOVERCOR. FR. Esse contrarium, & malignum ad instar Nouercæ, translatiuè aduersari significat; sic Negligentia eruditionum Nouerca, idest, contraria dicitur. Vide *Negligentia*. [Fortuna sibi nouercante &c. captus est. Anonym. Casin. Monachi. Chron. an. 1205.

NOVITIOLVS, Neophytus, siuè potiùs Catechumenus. [Sed præcipuè nouitiolis istis iminet, qui cum maximè incipiunt diuinis sermonibus aures erigere, quique catuli infantiæ adhuc recentis, nec perfectis luminibus incerta reptant. Tertullian. de pœnit. cap. 6.] Vide *Catechumenus Neophytus*.

NOVITIVS. Vide *Neophytus*.

NOX. FR. cuius sunt quatuor partes. *Conticinium*, *Intempestum*. *Gallicinium*. *Antelucanum*. Gloss. in can. superueniente. 1. quæst. 1. Sed Isid. lib. 5. etym. septem partes diuidit, nempè *Vesperum*, *Crepusculum*. *Conticinium*. *Intempestum*. *Gallicicium*. *Matutinum*, & *Diluculum*. de quibus disertè Archidiac. in d. can. superueniente. Vide *Nocturnus*. Et melius Censorinus de die natal. cap. 24. & ibidem Lindembrogius.

NOXA, & *Noxia*. FR. verba inter se significatus differentis, quod explicatur hoc versu.

Noxia delictum, delinquens noxa vocatur. §. noxa. Instit. de noxal. act. Gloss in cap. consuluisti. de regular. & transf. ad relig.

NOXAS. Vide *Norax*.

NVDIPEDALIA, ita vocabatur ritus ille antiquorum, cum in signum pœnitentiæ nudis pedibus in processionibus, vel alijs ecclesiasticis, publicisque functionibus incedebant. Tertull. in Apolog. cap. 4. & in lib. ad Vxor. D. Leo Papa serm. 4. de ieiun. sept. mens. D. Hieron. in cap. 2. epist. ad Galatas. Quod etiam Hebręos occasione luctus, & pœnitentiæ obseruasse Ioseph. Hebr. testatur. Imò & Gentiles ad impetrandam pluuiam. [Aquilicia Ioui immolatis, nudipedalia populo denuntiatis. Tertull. aduers. Gentes cap. 40.

NVDVS. Vide *Inuestis*.

NVLLIFICAMEN, nihileitas, nihilipenditas, epitethum, quod Tertullianus Christo Crucifixo tribuit, quia ad nihilum redactus erat [Nullificamen populi Christus crucifixus. lib. 3. contra Marcion. cap. 7.

NVMERARIVS, Arithmeticus, Computista. [Quod Bonifacij numerarij nostri suorum aliquid apud te interesse audiuimus. D. Greg. in Registr. lib. 10. cap. 16.] Vide *Arithmetica*.

NVMERORVM LIBER sacræ Bibliæ. Vide *Arithmus*.

NVMERVS. Vide *Litteratura*.

NVMISMA SACRVM, quod solent fideles in coronis appendere, incœperunt de anno 1566. qua occasione. Vide Famianum Stradam de Bello Belgico lib. 5. decad. 1. Quamuis antiquior fuerit deuotio numismatum sacrorum ex plumbo, vel stanno in peregrinorum pileis, quæ Romæ illis vendebantur, scilicet, de anno 1200. vt ex epist. 533. Innocentij Papæ III. colligitur, in quibus ex vna parte erat effigies Vultus Sancti, ideo in eius epist. ait: [Vendentes Veronicas.] & in eius Bulla. Imò apud Robertum Montensem Abbatem in supplemento ad hist. Sigiberti legitur B. Virginem de anno 1183. cuidam fabriolignario apparuisse, eique sacrum numisma reliquisse, in quo erat effigies S. Saluatoris inculpta, & in eius circuitu legebantur verba: [Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, dona nobis pacem.] cui etiam iusserat B. Virgo, quod Episcopo Podiensi id deferret, vt per eius Diœcesim omnibus simile numisma deferre secum mandaret, ad fruendam quietem, & pacem, quod exequutum fuit, atque ex tunc extingui cœperunt dira bella, quæ diù totam Europam afflixerant. Vide *Agnus Dei. Bulla*.

NVMVS. Vide *Moneta*.

NVNC DIMITTIS, canticum ad completorium. Vide *Canticum*.

NVNCIVS. FR. dicitur procurator, seu Agens: [Vt pro Bordinatis, qui fuerint in ipsis loci præd. per ipsorum nunciorum manus destinentur in Bul. Caroli Magni apud Torrig. de Cryptis Varic. pag. 508. secund. impress.

NVNDINÆ. FR. quæ sint habetur in ff. de Nundinis. Qui nundinas impetrat, facit in præiudicium multorum, vnde breuiori tempore hoc priuilegium amittit, cum sit odiosum; secus si fiat in præiudicium singularis personæ. Postillator. in can. priuilegia. 26. quæst. 2. Vide *Catabulum*. *Internundinium*. *Mercada*. *Panegyris*. *Torneta*.

NVPTA, ponebatur ei velum in capite. Vide *Manortes*, & annulus in digito. Vide *Annulus*.

NVTRIMAS, FR. nutrimentum, pabulum, cibus. l. de nonis, & decimis. De decimis.

NVTRIX, dicitur Ecclesia. Vide *Ecclesia*. FR. Quare christianæ nutrices Iudęorum infantes lactare prohibentur. Vide cap. 13. lib. 5. decretal. tit. 6.

NYCTAGES, & Nyctazontes, Νυκταγεῖ, Νυκταζόντες, Hæretici, ita appellati, ex eo quia nocturnas vigilias, precesque damnabant. can. Quidam autem. 24. quæst 3. & Isid. lib. 8. cap 1. Qui etiam *Lethargici* dicebantur.

NYCTASTRATEGVS, Νυκτασρατηγὸς, Nocturnus Strator, siue Capitaneus, Romæ Præfectus vigilum dicebatur.

NYCTICORAX, Νυκτικόραξ, nocturnus Coruus: [Factus sum sicut nycticorax in domicilio. Psal 101.] Noctuam volucrem communiter intelligunt Expositores. S. Paulinus epist. 26. Nycticoram legendum docet ex græco Νυκτικόρη, idest, nocturna pupilla, quia eius pupillæ noctu tantum vident. Noctua siquidem nullam prorsus cum coruo similitudinem habet.

NYMPHA, locus Romę in via Cornelia 13. mil. pas. ab Vrbe distans. Baron. in notis ad Martyrol. 19. Ianuar. FR. Item *Nympha* viri nomen; licet D. Ambrosius fœmininum esse crediderit, vbi Apostolus ad Colossen. cap. 4. ait: [Salutate fratres, qui sunt Laodiciæ, & Nympham, & quæ in domo eius est, Ecclesiam.] Nihilominus manifestatur esse marem; in textu enim græco, & arabico, in quibus idiomatibus pronomen *Eius* est differens masculinum à fœminino; in græco αὐτοῦ, & in arabico *Baitu* generis masculini legitur, quod ex Theophylacto confirmatur, qui ait: [Nympha vir egregius erat, qui & domesticos omnes fideles haberet.] Haud absimilis error ex ore cuiusdam egregij nostri temporis Concionatoris auditus est, qui dixerat *Scapulam*, cui Tertullianus scribebat, nobilissimam romanam matronam fuisse; quasi deficerent, inter Romanos similia nomina fœmininæ vocis, significationisque masculinæ, vt *Aquila*, *Catilina*. *Numa*, *Agrippa*, & similia: quin & multi Romani vocati sunt *Scapulæ*, vt Annius Scapula homo prouincialis, & equestris, maximæ dignitatis, ac gratiæ, familiaris Q. Cassij Proprætoris, in cuius tamen necem cum alijs coniurauerat. Hirtius commentar. 4. Cornelius Scapula Consul Anno V. C. CCCCXXVI. Liuius lib. 8. Hostorius Scapula bello egregius Britan-

niæ post Plautium sub Claudio præfuit. Tacitus lib. 12.& in vita Agricolæ Institution. lib.3. c.9. licet in aliquibus Codicibus appelletur *Asterius à capula* pro *Hosterio Scapula*. P. Quintius Scapula cum cœnaret apud Aquilium repentè expirauit. Plin. lib. 7. cap. 53. T. Quintius Scapula author, & concitator belli in Hispania cum Q. Aponio, à quibus expulsus est Trebonius Proconsul à Cæsare ulteriori Hispaniæ præfectus, cuius exitus traditur Commentar. 6. & Dio. lib. 43. Item Tertullo Scapulæ scripserunt Marcus, & Commodus Impp. teste Marcello de offic. Præsidis. Scapula cui librum direxerat Tertullianus pro Christianis erat Carthaginis Præses, qui censetur cognominatum fuisse Tertullum.

NYMPHÆVM. Fons ad Ecclesiæ ianuam, vbi manus lauabant Christiani, antequam ad orandum ingrederentur. [Nymphæum, & triporticum ante oratorium Sanctæ Crucis. Anast. Biblioth. in Hilario.] de quo passim idem Author.

NYMPHIVM. FR. locus fontis, siuè alterius rei intra Monasterij septa, de quo Ioannes Diaconus in vita S. Greg. Papæ lib. 4. cap.83. Non verò locus pro mulieribus destinatus, quemadmodum falsò existimauit Ioannes Mabbilon Benedictinus Monachus in notis ad prædictam vitam; mulieres enim intra Monasteria non habebant ingressum, & quod intra Monasterij atrium fuisset nymphium, ex eiusdem Ioannis verbis ibidem manifestatur, vbi sic inquit: [In cuius Venerabilis Monasterij atrio iussu Greg. iuxta nymphium duæ Iconæ vetertimæ artificialiter dispositæ vsque hactenus videntur.

NYSSA Νύσσα, terminus, meta, & septa; vndè *Incitare equum iuxta nyssam* prouerbialitèr, pro eo, qui in discursu extra terminum propositi digreditur; ideò monetur, vt incitet discursum iuxta nyssam, idest, terminum. [Incita equum iuxta nyssam, & de festo discurre. D. Greg. Nazian. in serm. Paschæ.] Ac idem adagium sub nomine *Meta* replicat in serm. Natiuitatis Domini inquiens: [Ne velut equi feruidi, & intractabiles posteaquàm rationem, & sessorem excussimus, & religiosam cautionem pulcrè nos septis cohibentem, procul à meta curramus.] Vide *Meta*. FR. puto, quod à *Nyssa*, nempè, septum, etymon trahat *Nassa* latinum, italumque vocabulum septum, scilicet, ex viminibus contextum, intra quod capiuntur pisces.

NYSVS. PR. vox Syracusana, idest, claudus, ideo Syracusani Bacchũ *Dio-nysum*, ex Διὸς, & Νῦσος, idest, Iuppiter claudus appellabant. Nam, vt refert Nonnus in Dionysiacis.

——— Capiens Atlantide cretus
Hinc Bacchum, patris illum de nomine dixit
Mox dionysum, quod gestans hæc pondera tanta
Poplite claudus ijt Saturnius ipse grauato,
Namque Syracusij solici sunt dicere Nysum,
Claudum. Hic assutus, nupèr natusque vocatus
Tum fuit: ipse parens fœmori nanque assuit illum.

Apud Natal. Comitem lib. 5. Mythol. cap. 13. Hinc *Nyseus* non est nomen Bacchi; sed illius patronymicum, in quo errauit Calepinus, vt ex Ouid. lib. 4. Metam. colligitur, qui sic inquit.

Thuraque dant, Bacchumque vocant, Bromiumque, Lyeumque,
Indigenamque, satumque iterum, solumque bimatrem.
Additur his Nyseusque, indetonsusque Thyoneus,
Et cum lænco genialis consitor vuæ.

Sic Chori nysæi Propert. lib. 3. eleg. 17. Palmes nysæus vitigineus. Sil. lib. 7.

Festas nysæo redimite palmite mensas.

Quod pro libitu cum diphthongo, vel sinè scribitur, & idem significat ac Baccheus, licet autem aliquando pro *Nyseo*, siue *Nysæo*, *Nysias*, *Nyseidos*, vel *Nyseidis* reperiatur, vt apud Ouid. 3. Fastorum habetur: [Nymphæ nyseides] ita etiam pro *Baccheo*, *Bacchеis*, *Baccheidos* vsurpauit Statius 2. syl. Itaque si vera esset Calepini assertio Bacchus cognominari deberet non Dionysus; sed dio-nyseus, vel dio-nysęus.

. FR. hæc littera in Sacra Scriptura est perfectionis nota. Vide *Ephron*.

OASENA DEPORTATIO. FR. exilium ad quendam Ægypti locum, qui *Oasis* dicebatur, de qua pœna fit mentio in Theodos. Codice: [Oasenæ deportationi constringendis. lib. 9. tit. 32.

OBAVDIENTIVS, obedientius. [Quid igitur obaudientius potest esse, quàm vt Christi sequamur exemplum, D. Ambros. epist. 32.

OBDVCO, quid significet apud Tertullianũ. Vide *Traduco*.

OBEDIENTES. FR. Hæreticorum secta. [Obedientes vocant, qui ex obedientia omnia faciunt, osculantur se mutuò ex obediẽtia, & alia turpissima faciunt, quæ honestatis gratia prætermittun-

renda puto, vt patuit de societate Barelotti Bononiæ, qui omnia habebant communia, vxores filios, diuitias. Ferdinandus Cordubensis in tract. de exigendis annatis. cap. de Obedient.

OBEDIENTIA. FR. in can. sciendum. 8. quæst. 1. sic commendatur. [Obedientia victimis iure præponitur, quia per victimas aliena caro, per obedientiam verò voluntas propria mactatur &c. quod contra ariolandi peccatum inobedientia dicitur, vt quanta sit virtus obedientiæ demonstretur. Ex aduersò ergo meliùs ostenditur quid de eius laude sentiatur. Si enim quasi peccatum ariolandi est repugnare, & quasi scelus idololatriæ nolle acquiescere; sola est, quæ fidei meritum possidet obedientia, sine qua quisquis infidelis conuincitur, etiam si fidelis esse videatur.] Vide *Obaudientius*.

OBEDIENTIALIS. FR. chori distributor. [Singuli Canonici, qui ad matutinas surrexerint, accipiant per manus obedientialis, qui ad hoc fuerunt instituti, duos denarios &c. Innocent. Papa III. apud Torrig. de Crypt. Vatic. impress. 2. pag. 306.

OBELISCVS, & *Obelus*. Vide *Aster ficus*.

OBEROS. FR. Curtis ruptura, seu agressio curtis alienæ l. si mulier. l. si quis peculium. de homine in curte aliuna, & l. si seruus. de culpis seruorum.

OBESVS. FR. in duobus contrarijs significationibus vsurpatur; aliquando enim *Obesus*, teste Nonnio, pro gracili, & corroso accipitur, aliquando verò pro crasso, & carnoso, eodem Nonnio, & Gellio lib. 7. c. 7. testibus, desumitur, in quo postremo significatu Hypocr. in aphorismis docuit: [Grassa, & obesa corpora, quæ crescendi mensuram impleuerint, nisi citò ablatione sanguinis minuantur, in paralysim, & pessima morborum genera erumpere. in can. ne tales. de consecrat. dist. 5.

OBIECTIO, pro reptæ sentatione, vel suggestione: [In peccatis esse quatuor gradus dicunt Sancti Patres. Obiectionem, seu primum motum; luctationem, assensionem, & actum. Quorum duo quidem prima non esse pœnæ obuoxia; in duo autem, quæ sequuntur pœnam cadere. Balsamon in can. 4. Nicenæ Synodi.

OBITORIVM. Vide *Necrologium*.

OBLAGIVM, corruptè ex *Eulogio*. Vsurpatur hic terminus penès germanicos scriptores ad significãdam panis, & vini oblationem, ibi Parochis pro iure funerali debitam.

OBLATIO. FR. [Ipsæ enim res fidelium oblationes appellantur, quæ à fidelibus Domino offeruntur. can. videntes. 12. quæst. prima. Et quæ pro remedio peccatorum, vel pro salute, & requie animarum suarum vnusquisque Venerabili Ecclesiæ contulit. can. indigne. 12. quæst. 2.] Item pro benedictionibus nubentium, pro exequijs mortuorum, pro emendis in absolutione excommunicatorum, pro legatis pijs, vt colligitur ex Extrau. comm. de decimis. Item pro fabrica. Item ratione alicuius festiuitatis. Ibidem 5. de eleemosynis, seu oblationibus. Huiusmodi oblationes siue eleemosynæ à largientibus in Ecclesia oblatæ multis modis recipi vetuntur in can. oblationes. dist. 90. & ibi Glossa. Item *Oblationes*, quæ Minutissimæ dicuntur, nempè, pro sepulturis, & dandis pœnitentijs. Ibidem 5. Insuper. Item oblatio significat Missam. Vide *Missa* ;||; Ordo Romanus modum describit, quo Papa in pontificali celebratione oblationes panis, & vini, acceptare solebat. Descendebat namque ad *Senatorium*, locus autem erat hic pro Principibus destinatus, à quibus proprijs manibus oblationes recipiebat, tradens ipse postea panem Regionario Subdiacono, & hic secundo Subdiacono consignabat, qui eum in tobalia munda à duobus Acolytis delata, reponebat, quæ *Offertorium* dicebatur. Vide *Offertorium* in fine. Archidiaconus autem accepta à Pontificis manu vini oblatione, illud in calice à Subdiacono sustentato infundebat, & illo impleto euacuabatur in aliud vas, ab Acolyto delatum; transibat deindè Pontifex per Matronarum locum, & ab ipsis eadem cæremonia adhibita, similes oblationes recipiebat. Episcopus verò hebdomadarius, à populo panem colligebat, illumque in tobalia reponebat, & à Diacono associatus, vinum acceptabat; ex hac massa panis oblata Archidiaconus sumebat quantitatem pro communione populi sufficientem. Hoc peracto Pontifex in Throno sedebat, & offerebat vini ampullam in manibus Subdiaconi Oblationarij, hic autem eandem ampullam Archidiacono porrigebat, qui per colatorium argenteum (de quo in dict. *Colatorium*) instillabat, & instillatum vinum in calice cum aliquibus aquæ guttis delatæ à Subdiacono imponebat. Surgebat à Throno postea Pontifex, conferebat se ad Altare, vbi recipiebat oblationes à Presbytero hebdomadario; tandem Archidiaconus ex manibus Oblationarij sumens panem iam oblatum in Throno à Pontifice, ei iterum porrigebat in Altari, super quod Papa proprijs manibus reponebat, & interim à parte dextera panis consecrandi Arcidiaconus calicem vino, vt supra, præparatum collocabat. Hæ cæremoniæ etiam ab Episcopis in proprijs Diœcesibus adhibebantur, sed minoribus solemnitatibus; sicque à reliquis Sacerdotibus respectiuè, qui proprijs manibus panis oblationes à populo sumebant, ac in tobalia, à duobus Acolythis delata, reponebant. Erat enim dedecoris nota inter fideles antiquitùs ad communionem accedere sinè præuia oblatione, quod ex Sanctis Patribus manifestatur; vndè August. serm. 215. de tempore inquit: [Erubescere debet homo idoneus, si de aliena oblatione communicauerit.] Atque Cyprianus serm. de eleemos. aiebat [Locuples, & diues in dominicum sinè sacrificio venis, & panem de sacrificio, quod pauper obtulit, sumis] Sed Cantores in-

Choro occupati aquam offerebant. [At Cantores, qui sunt de genere Leuitarum propter instantem necessitatem cantandi, non habent licentiam huc, illucque discurrendi, vt singuli offerant cum cæteris : statutum est eis, vt penitùs non sint extorres à sacrificio, custodire aquam, & hanc vnam offerre pro cæteris. Amalar. lib. 1. de Ecclesoff. cap. 19.] Quod dictum fuit in dict. *Aquarij*, & *Camisatus*. Recitabantur insuper elata voce nomina oblata tribuentium, & dicebatur *Nomen offerre*, quæ actio tanquam vana à D. Hieronymo in Hierem. lib. 2. cap. 11. redarguitur, sic aiente: [Nunc publicè recitantur offerentium nomina, & redemptio peccatorum mutatur in laudem.] Hanc autem nominum recitationem ad alium Missæ locum transtulit Innocentius Papa. can. 2. Vbi ità decreuerat: [De nominibus verò recitandis antequã preces Sacerdos faciat, atque eorum oblationes, quorum nomina recitanda sunt, sua oratione commendet, quàm superfluum sit, ipse per tuam prudentiam recognoscis, vt cuius hostiam nec dùm Deo offeras, eius antè nomen insinuas, quamuis illi incognitum sit nihil. Prius ergo oblationes sunt commendandæ, & tunc eorum nomina, quorum sunt oblationes, edenda.] De qua re dictum est in dictionibus *Canon Missæ*. *Diptychum*. *Nomen*. In Ecclesia Ambrosiana hic oblationis ritus sic obseruatur, vt duo Seniores ex virorum parte tres hostias, & vnum vas albi vini offerant, sic vice mulierum duæ Matronæ faciunt. Synonima. Vide *Anaphora*, *Pertum*. *Offersio*. *Peccatum*. Cætera. Vide *Offertorium Scyphus*.

OBLATIO PVERORVM, in aliquo loco sacro quomodo fiebat. Vide *Palla*.

OBLATIONARIVS; dicebatur Subdiaconus, qui recipiebat oblationes in Missa, vt dictum est in dict. *Oblatio* : [Benedictus Subdiaconus, & Oblationarius. Luitprandus lib. 6. cap. 6.] Vbi de Concil. Rom. agit: [Deinde Archidiaconus suscipit Oblatas duas de Oblationario, & dat Pontifici. Ord. Rom. de off. Missæ.

OBLIGATIO RESIDENTIÆ. Vide *Personatus*.

OBLIGATOR. Fascinator, incantator: [Præcipimus, vt nec cauculatores, nec tempestarij obligatores faciant &c. In capitulari lib. 1. cap. 64.] FR. quos Matrimonij inuidos appellat D. Hieronymus, inquiens: [Rei Vxoriæ hostes quinque vel perpetuas, vel nimirum, diuturnas nuptiarum ferias feriali carmine, & nodo indicunt.] Vide *Caragus*. *Hydromantia*. *Tempestarij*.

OBMVSSITO, idest, contra aliquem murmuro. [An non etiam Poëtæ hæc nobis semper obmussitet. Tertull. de Anima cap. 8.

OBNOXATIO. FR. concessio vsusfructus alicuius rei; retento tamen dominio: [Charta obnoxationis in filijs facta. Marculf. lib. 2. cap. 9.] idest, bona materna filijs concessa cum clausula prædicta, ne dominium Pater amitteret, qui solum filiis vsumfructum dictorum bonorum concesserat.

OBNOXIO, obligo: [Et ego de rebus meis, vndè vestra beneficia rependere debuissem, non habeo; ideo pro hoc statum ingenuitatis meæ vobis visus sum obnoxiasse. Marculf. lib. 2. cap. 28

OBOLARES MVLIERES, viles meretrices, quæ pro obulo carnes suas offerunt. Vide *Mandragorates*.

OBORTIO, aborior, idest, antè tempus pario, siuè abortum facio. [Non recolis in Exodo dixisse Deum, si rixauerint duo, & percusserint mulierem, in vtero habentem, & obortiuerit non deformatum, detrimentum patientur. Lucifer Caralitanus.] FR. Textus verò habet: [Si rixati fuerint viri, & percusserit quis mulierem prægnantem, & abortiuum quidem fecerit; sed ipsa vixerit, subiacebit damno, quantum maritus mulieris expetierit. Exod. cap. 21. numer. 22.

OBRYZIATI, solidi dicuntur, quia constant ex auro purificato, italicè *Di 24. caratti* dicitur, de quibus solidis Iustinian. agit in l. vniuerso Cod. de vet. numis. potes. lib. 11. & l. 1. Cod. de obligat. votor. lib. 12. Licet in vtroque textu verba mendosè legantur.

OBRYZVM, aurum perfectissimum, ab *Obradio* ità dictum, vt Isidorus putat, quia nimis obradiat, atque resplendet; sed Hieronymus aliundè etymon trahit in cap. 13. Isaiæ, nempè, ab *Ophir* Indiarum regione, ex qua Salomon aurum deuehi curabat, & ità ait corruptum fuisse vocabulum obryzum ex *Ophirizo*. FR. Diuus tamen Gregorius inquit: [Obryzum obrude aurum, idest, rudis auri molem fiduciam credidit. in cap. 31. Iob. in eius exposit. lib. 22. cap. 2. in editione Romana de anno 1613.] sed impressio Basileæ de anno 1551. mendosè *Obryzum* habet.

OBSCARIONVM SACRAMENTVM. FR. forma quædam particularis iuramenti, lege si quis in curte. qualitèr quis se defendere debet.

OBSCVRIO. Vide *Scurio*.

OBSEQVIA, seruitus, famulatus, concomitantia. [Hic dimisit per obsequia sua ad omnem clerũ rogam vnam integram. Anast. in Greg. Hic dimisit omni clero per obsequia sua rogam integram. Idem in Bonifac.

OBSERVO, pro attendo, expecto; legitur enim in Romana Synodo sub Bonifacio II. celebrata, quod Diaconus ad ianuam assistẽs, Patres eiusdem congressus monuerat, Thedosium Metropolitam foris esse expectantem, ad suam causam exponendam, quibus sic Diaconus dixerat: [Sicut præterita sessione constituistis, obseruo quid iubetis.] Vbi colligitur Ostiarii officium in Conciliis sub Diaconum spectasse, qui vsus adhuc in Conclaui obseruatur; nam primus Diaconus Cardinalis frangit clausuram, & annuntiat populo noui Pontificis electionem; itaque

que etiam in Sac. Scriptura pro attendere, seu expectare *Obseruo* vsurpatur: [Obseruat ad postes ostij mei. Prouerb. cap. 8.] FR. potius videtur ex supra allatis exemplis *Obseruo* inuigilandi significatum habere, quod ex alijs auctoritatibus ecclesiasticorum scriptorum manifestatur. Gregorius, namque Papa in Registr. lib. 7. epist. 92. ob defectum Monachorum Sacerdotum Monasterij Pracoritani, eis sæcularem Sacerdotem concesserat, quem ob id à cura suæ Ecclesiç exemit sub his verbis: [Atque eum nec in Ecclesia (*idest, sua*) nec in alio loco obseruare] nam impropriè hic obseruare pro expectare intelligeretur, vnde potius inuigilare germanus sensus esset. Item Clerici ad aliquam Ecclesiam addicti *Obseruantes* dicebantur, vti in can. 26. Aurelianensis IV. Concilij legitur, nempè: [Si quæ Parochiæ in Potentum domibus constitutæ sunt, vbi obseruantes Clerici ab Archidiacono Ciuitatis præmoniti &c] vnde *Obseruantes*, idest, inseruientes, & inuigilantes denotat. Item in cap 8. Prouerb. super allegato, ibi dicitur: [Beatus homo, qui audit me, & qui vigilat ad fores meas quotidiè, & obseruat ad postes ostij mei,] vbi *Vigilare*, & *Obseruare* sunt idem: solet enim sæpissimè Sacra Scriptura synonimicè loqui, & nè longius exempla petamus, desumi posset ex supra allata dictione *Obryzum*. Ait enim Iob cap. 31. [Si putaui aurum robur meum, & obryzo dixi: fiducia mea.] vbi aurum, & obryzum synonima sunt. Quin multa adduci potuissent ex ead. Sac. Scrip. exempli grat. [Obserua custodias Domini. 3. Reg. cap. 2. Et obseruet excubias Domini. 4. Reg. cap. 6. In porta Regis ad orientem obseruabant per vices suas de filijs Leui &c. 1. Paralip. cap. 9.] & similia, vbi semper verbum *Obseruo* inuigilare significat.

OBSESSVS, idest, à Dæmone: [Contigit, vt in &c. quidam obsessus esset, in quo dæmonium tàm nequam erat, vt coram astantibus improperaret peccata, quæ per confessionem veram non fuissent tecta. Cæsar lib. 3. cap. 2. Mulier obsessa. Idem lib. 5 cap. 11. Puella obsessa. ibidem cap. 14.] Vide *Energumenus*.

OBSTINATVS. Vide *Buccadurus. Duricordium*.

OBVIO, pro contradico: [Quicumque obuiauerit Imperatori feriatur gladio. Sanct. Ambros. epist. 32.

OBVLVS. FR. ponderis, & monetæ species, de quibus can. Iudices. 1. quæst. 1. Atque Terentius: [Obulo emptus] dixit in Andria. Item Raph. Volaterranus Philolog. lib. 30. Comment. Vrb. vbi de Siclo. Budæus de asse lib. 1. & 5. qui medietatem scrupuli, & XLVIII. partem vnciæ obulum valere asserit. Vide hic *Siclus. Talentum*.

OBVMBRO. FR. scribo, firmo, signo. [Emittens, videlicet, de suscepta per Nomenclatorem suum manu sua obumbrata. Anast. Biblioth. in Agathone.

OBVNCO, inunco: [Quem nefandis vnguium gremijs procax obuncabat. Althelmus cap. 17.] Vide *Incroco. Inhamo*.

OCCIDENS. Vide *Plaga mundi*. Solsatis in dict. *Placitum*.

OCCIDENTALIS. Vide *Dyticus*.

OCCVPATOR. Vide *Incubator*.

OCCVPO. FR. verbum, quod vt plurimum vsurpare, vel rapere significat, vt: [Si quis autem sequestrationem huiusmodi impedire, vel fructus sequestratos quoquomodo præsumpserit occupare. Clementin. de sequestrat. possess. cap. vnic. Qui &c. bona Ecclesiarum, seu Monasteriorum, aut locorum ipsorum vacantium occupare præsumant &c de electione, & electi potest. in 6.] & ibi Glossa in sensu prædicto multa congerit. Aliquando tamen præuenire denotat, vt: [Secus si sint in solidum constituti: sed tunc illius melior erit conditio, qui per litis contestationem negotium primitùs occupabit. Post occupationem autem huiusmodi aliter se intromittere nequibit vlteriùs, cum ille litis dominus sit effectus: nisi dictum in constitutione fuisset, quod non fieret melior conditio occupantis: tunc enim, si eum, qui occupauit, infirmari, mori, absentari, vel aliàs impediri contingat &c. de procuratoribus in 6. cap. 6.] In quo sensu multa exempla affert ibi Glossa.

OCCVRRO, idest, possum, vel accidit: [Sed quia morte occupatus, nec dum hoc occurrit implere. D. Greg. in Regist. lib. 5. cap. 144.] qui passim hac phrasi vtitur.

OCTAVA, prorogatio solemnitatum per dies octo. Radulph. prop. 19. Quæ solemnitas etiam in Leuitico ordinatur, ac Psalmista in multis psalmis titulum apposuit *Pro Octaua*, quod iuxta Rabbinorum expositionem significat musicum instrumentum octo chordarum, vt Genebrardus testatur, siuè Psalmum, qui octo notis canitur, vt Iacobus Valentia autumat. Sed Iansenius ait, quod in illis psalmis, in quibus præfatus titulus habetur, semper de vniuersali Iudicio mentio fit, post quod sequi debet mystica octaua, idest, æternç quietis Beatorum in anima & corpore glorificato, quo sensu faciliter verba ambrosiana lib. 1. in cap. 6. Lucç, aliàs vix intelligibilia enodantur, vbi Sanctus Doctor de æterna beatitudine agens, inquit: [Sicut enim spei nostræ octaua perfectio est, ità octaua summa virtutum est] Dixerat enim antè. [Et mandatum accipis, octo illis partes dare fortasse benedictionibus] idest, cum benedictionibus, nempè, cum eleemosynis; nam benedictio, vt suo loco dictum est, quandoquidem eleemosynam significat, quibus verbis ad illud Ecclesiast. cap. 2. allusit, vbi habetur. [Da partem septem, nec non octo, quia ignoras, quid futurum sit mali super terram.] Itaque D. Ambrosij verba denotant, quod octo beatitudines in largiendo octo partes pauperibus in benedictionibus, scilicet, eleemosynis consistant; hinc concludit, quod octaua largitio summa virtutum est, sicut spei no-

Nostræ octaua (idest, beatitudo) perfectio est; Nam in capite 6. Lucæ ab Ambrosio exposito loquebatur dominus de beatitudinibus, vbi valdè eleemosynam commendauerat, inquiens: [Veruntamen, væ vobis diuitibus &c. væ vobis, qui saturati estis &c. sed vobis dico &c. Et ab eo qui aufert tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere: omni autem petenti te tribue, & qui aufert, quæ tua sunt, ne repetas &c.] sed vt ad propositum redeamus de octaua ab Ecclesia instituta, & quo ad eius antiquam institutionem, atque mysteria. Vide Paulum Quartum in comment. Rubr. Miss. par. 1. tit. 2. & licet Græci nunc octauas festiuitatum non celebrent; constat tamen antiquitus illas solemnizasse, vt ex D. Basilio Seleucien. lib. 2. de miraculis S. Teclæ cap. 18. satis colligitur, vbi octauam festi diem διάλυσιν vocat, idest, discessum, seù dissolutionem; nam in octauo die terminatur, ac dissoluitur festum, dum ait. [Festum erat Martyris, & postremus iam eiusdem diei, quam vocant dissolutionem.] Cur autem occurrens octaua Epiphaniæ in Dominica, officium illius Dominicæ anticipatur in antecedenti Sabbato, dum potest in propria eius die cum nona lectione, & commemoratione fieri, vt in alijs festis fieri solet? Hoc dubium resolutum legi in quodam Breuiario de anno 1300. manuscripto in Sacristia Perusinæ Cathedralis asseruato, in quo dicitur, quod hic ritus obseruatur, nè confundatur vitæ Christi ordo triginta annorum, qui in ea octaua repræsentantur, atque duodecim annorum in sabbato. Octaua autem solis certis Domini festiuitatibus, & Beatæ Mariæ conceditur. Item principalibus Patronis, vel Titularibus totius Vniuersalis Ecclesiæ, vt sunt Natiuitatis, & Assumptionis B. Mariæ Virg. SS. Petri, & Pauli S. Io. Baptistæ natiuitatis, Io: Euangelistæ, Protomartyrum Stephani, & Laurentij, siuè Patronis, & Titularibus particularium Ecclesiarum. Inter Octauas autem Domini fit aliqualis differentia: in primo enim gradu, sunt Paschæ, & Pentecostes, quæ alias festiuitates, nec Titularis nec Patroni admittunt. Secundi gradus est octaua Epiphaniæ, quæ solum Patronos, & Titulares, & Dedicationis diem admittit; sed non in die octaua, quia in eo celebratur baptismus Saluatoris. Durand. lib. 7. cap. 17. quam *Octauam suppletionis* idem vocat, cum in ea commemoratio præfati baptismi suppleatur. In tertio verò gradu habetur octaua Corporis Christi, quæ admittit duplicia; non verò translata, nisi essent solemnissima, ex decreto Ioannis XXII. qui declarauit, quod Indulgentiæ concessæ in die alicuius Sancti; licet propter impedimentum alicuius Octauæ, de eo non fiat festum; nihilominus ab interuenientibus ad diuina officia currentis diei acquirantur, quod decretum in Bibliotheca S. Isidori Romæ asseruatur. FR. Sac. Rit. Congreg. die 21. Iunij 1670. facto prius verbo cum Sanctissimo, prohibuit nè in posterum infra Octauam Corporis Christi Missæ votiuæ quæcumque, vel pro Defunctis celebrarentur.] Insuper in festiuitatibus Domini Ecclesia non solet complere octauam diem; nàm in Octaua Natiuitatis eiusdem celebratur ipsius Circumcisio; in octaua Epiphaniæ fit commemoratio de eius Baptismo. Octaua autem Paschæ, & Pentecostes ad Sabbatum terminatur, quod non sinè mysterio fit ab Ecclesia, ad denotandam, scilicet, perfectam Saluatoris gloriam, tùm animæ, tùm corporis. In Ascensione siquidem tantum tota octaua completur perfecta; in ea enim vltimata humanitatis gloria manifestatur. In Quarto gradu sunt Octauæ Natiuitatis, & Ascensionis Domini, & aliorum Sanctorum, in quibus admittuntur etiam semiduplicia. Circa dubia, quæ in octauis occurrere possunt, aliqua notanda sunt, & in primis non debet dici nona lectio simplicis festi; sed fiat de eo tantum, commemoratio, licet aliter alij sentiant; sed ego ordinem officij Venetæ Impressionis sequor, in quo habetur. [Fit tantum commemoratio.] quæ verba ibi replicantur in octaua Epiphaniæ, Paschæ, & Pentecostes, vbi dictio taxatiua *Tantum* excipit, & exceptio firmat regulam iuxta Iuristarum axioma quod etiam ex mente Rubricæ institutoris esse probatur, dum in sola Ascensionis octaua, & non in alijs apposuit hæc verba, de simplici nempè ait: [Fit tantum commemoratio cum nona lectione.] FR. quod confirmari etiam potest ex Sac. Rit. Congregationis decreto, sub die 8. Iunij 1669. emanato, vbi declaratur, quod in Octaua Corporis Christi non debet recitari nona lectio simplicis Sancti, & ex inde aliud extortum decretum sub die 22. Nouembris 1659. reuocauit, in quo sub equiuocis prætextis dixerat fieri nona simplicis lectio, ex suppositione, quod octaua Corporis Christi fuisset eiusdem classis, ac Ascensionis, in qua conceditur simplici nona lectio: sed re melius considerata primum decretum reuocatum fuit, vt dixi.] Et in hoc non solum sæpè solet falli director Ordinis officij romanæ impressionis; sed etiam in alijs casibus, vt exempli gratia in impresso de anno 1662. in die S. Philippi Nerij prætermittit commemorationem feriæ, assignans pro tertia oratione de Beata Maria, & tamen Rubrica est euidens, vbi ait: [Si vero in feria sexta occurrat festum nouem lectionum, fit de festo cum commemoratione officij eiusdem diei.] Itaque tunc secunda oratio de feria, & tertia de Sancto Eleuterio debebat notari. In impresso de anno 1663. propter impedimentum Dominicæ V. transferri ordinat ad diem quintam mensis Maij, nempè, intra octauam Ascensionis, contra Rubricam de Translat. fest. num. 5. debebat itaque festum S. Petri Martyris transferri ad 21. eiusdem mensis. Item in eodem anno in secundis vesperis S. Gregorij Nazianz. præscribit à Capitulo de Octaua Ascensionis, quæ habet

pro se totum vesperarum officium integrum, vt in primo notando tabellæ de concurrentia exprimitur. At notabilior est error eiusdem in S. Gregorij festo de anno 1668. in Vigilia Ascensionis occurrentis, in quo die Ordo officij posuit in primo nocturno lectiones de scriptura occurrente, quæ non extant, ac inde nonam lectionem vigiliæ reliquit. Sic etiam de anno 1671. cadens in Dominica Sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli Vigilia, ideo anticipata fuit in antecedenti Sabbaro, in quo Sabbato Ordo officij præcipit celebrari Missam S. Ioannis Bapt. cum ex Rubrica Missalis debuisset de vigilia celebrari. Hæc tamen non in contemptum Directoris sint dicta, quem compati debeo; nàm errorum fragilitati omnes subiecti sumus; sed tantum annotari volui, nè in alijs similibus occurrentijs iterum in errorem incidatur. Sacræ Rituum Congregationi visum fuit, vt Gauantus eiusdē Congregationis olim secretarius affirmat, quod à die 17. Decembris, quando in Aduentu incipiunt cani ad Magnificat Antiphonæ O, tunc excludi octauas, si occurrerent, itaque in simili occurrentia in primis vesperis non fit commemoratio, vt exempli gratia occurrens octaua dies in feria quarta Cinerum; nàm debet relinqui ex Rubricæ ordinatione, & tunc in primis vesperis non debet de octaua fieri mentio. Idemque obseruandum est in similibus casibus. Ita etiam quando festum habens octauam, transferri contigerit post octo dies, octauam amittet pro illo anno, si dies octaua venerit in Dominica priuilegiata, in qua tantum fiet commemoratio octauæ, tunc in primis vesperis recitentur psalmi feriales Sabbati, & capitulum de Dominica priuilegiata, solam octauæ commemorationem addendo. Sac. Rit. Congreg. 19. Nouembris 1622. quæ in reuerentiam Octauæ relinqui preces, & consueta suffragia in ea Dominica indulsit. Licet generalis rubrica ordinet, quod quando venerit semiduplex intra octauam, de eo dicantur Vesperæ vsque ad Capitulum; fallit tamen hæc regula in secundis Vesperis SS. Io. & Pauli qui ex peculiari priuilegio habent integras Vesperas: sic etiam in primis Vesperis festorum secundæ classis non fit commemoratio diei inter octauam, si in sequenti die non fiet officium eiusdem. Item ex vigore præfati Sac. Congregationis decreti, occurrens octaua in Dominica priuilegiata, de qua octaua fit tantum commemoratio, vt dictum fuit, indè sequitur, quod si in præcedenti Sabbato venerit festum semiduplex, tunc recitari debent in Vesperis psalmi illius Sancti semiduplicis, & à Capitulo de Dominica priuilegiata, & secunda oratio erit de Sancto, tertia de Octaua. Reliqui occurrentes casus clarè habentur in Rubricis. Solum dicendum superest Octauam Natiuitatis Beatæ Mariæ Virginis de anno 1245. ab Innocentio IV. in Concilio Lugdunensi ex voto Cardinalium in præcedenti Sede vacante Cœlestini IV. quæ per viginti menses durauerat, institutam fuisse. ità Longin. lib. 7. Blond. decad. 2. lib. 7. quare suspecta redditur mentio huius octauæ in Bedæ martyrologio, tum quia in eodem opere M. S. de ea nihil agitur: tum etiam quia in Martyrologijs Vsuardi, Adonis, aliorumque illius æui scriptorum, qui Innocentium IV. præcesserant, de tali octaua nunquam egerunt. Alij verò autumant hanc octauam Natiuitatis Virginis fuisse à fidelibus antiquitùs celebratam; sed maiori solemnitate celebrari iusserat Innocentius prædictus. Ecclesia Parisiensis in octaua Assumptionis Mariæ excludit festa cuiuslibet classis, ac si de principalibus octauis esset. Qui non tenentur recitare octauam Patroni loci. Vide *Offitium Diuinum*. Præfatio infra octauam dicenda. Vide *Præfatio*. Reliqua ad octauam pertinentia. Vide *Commemoratio. Vigilia* in fine. Titulus aliquorum psalmorum inscriptus *Pro octaua* quid significet. Vide *Psalmus*. In octaua Paschæ ordinabatur Neophytorum processio, & non dicebatur: Deus in adiutorium &c. Vide *Vesperæ*.

OCTEMBER, october mensis, [Octember primam cum daret atque diem. Flodoard. lib. 3. cap. 3.] eodemque modo habetur in Vandelberti Martyrologio. FR. reperitur in eadem significatione *Octimbrius* [Cum &c. & cursum martyrij consummasset, mensis Octimbrij die vndecima, feria prima, hora tertia, cum diceretur inter sancta offitia, Sancta Sanctis, indictione decima. Hypomnest. in collectan. Anast. Biblioth. à Sirmondo in 8. edita pag. 256.] Hæc cæremonia *Sancta Sanctis* ex Liturgia Sancti Iacobi Apostoli desumpta, à Diacono proferebatur illis, qui communionem sumebant, & populus respondebat *Vnus est Sanctus*. Baron. ann. 63. num. 7. Vide *Sancta Sanctis*. Item October mensis. Vide *Hyperberateus*.

OCTOGAMVS. FR. qui ad octonas nuptias transijt. can. aperiant. 31. q. 1.

OCTOGILD. FR. compositio pecuniaria. l. si plures homines. de furtis.

OCTOPLA. Vide *Hexapla*.

OCTONEVS, idest, ex aurichalco. [Aderant duo candelabra octonea. in vita B. Andreæ de Galleranis. 19. Mart.

OCVLO, verbum, oculos illumino, visionem reddo. [Cœcos, & ignaros ad agnitionem veritatis ocularet. S. Cyprian. de Idol. vanit. Ex cœcatos hirundo pullos nouit oculare de sua chelidonia. S. Pacianus. de pœnit. & confess.

ODALIVM, purgatio vulgaris, per ferrum candentem, de qua dictum est in dictionibus. *Educere se per aneum. Index compurgationis. Iuramentum. Missa Iudicij. Purgatio vulgaris*.

OECONOMIA οἰκονομία, regula domestica, siuè domestica gubernatio, apud Sanctos Patres tamen, & Sacra Concilia nonnunquam pro Incarnatione, & vnione Verbi diuini cum carne huma-

humana vsurpatur. Hinc eleganter D. Hieronymus de Apollinaris Hæresiarchæ errore loquens, qui solam in Christo humanitatem fatebatur, diuinitatem negabat: inquit [Fortissimos libros contra Porphyrium scribit Apollinaris, Ecclesiasticam pulcrè Eusebius historiam texuit, Alter eorum dimidiatam Christi introduxit œconomiam. Alter impietatis. Arij propugnator est. epist. 65. ad Oceanum.

OECONOMVS, Οἰκονόμος, regulator domus, erat offitium Ecclesiasticum, cui incumbebar curare reditus Ecclesiæ, Clero stipendia dispensare, ruinas Ecclesiarum reparare, eleemosynis egenos subuenire: omne tamen id arbitrio Episcopi exequebatur. Isid. in epist. ad Laudefred. Episc. Vbi sic inquit. [Ad Oeconomum pertinet reparatio Basilicarum, atque constructio, actiones Ecclesiæ in iudicijs, vel in proferendo, vel in respondendo, tributi quoque acceptio, & rationes eorum, quæ inferuntur, cura agrorum, & cultura vinearum, causæ possessionum, & seruitialium stipendia clericorum, viduarum, & deuotarum pauperum, dispensatio vestimenti, & victus domesticorum Clericorum, seruitialium quoque, & artificum, quæ omnia cum iussu, & arbitrio sui Episcopi, ab eo impleantur.] Qui ab omnibus Ecclesiasticis eligabatur. Metaphrastes. Idem pios legatos exigebat. §. si quis autem, Auth. de Eccl. tit. Mortuo Episcopo ad illum inuentarium ecclesiasticarum suppellectilium formare pertinebat. can. charitatem. 12. quæst. 2. In Ecclesia Constantinopolitana *Magnus Oeconomus* erat ex principalioribus dignitatibus, quem Simeon Thessalonicensis S. Stephani Protomartyris, & primitiuæ Ecclesiæ oeconomi successorem appellat. FR. meritò quidem Ecclesiæ Oeconomus gerit vices S. Stephani Diaconi: nã Ecclesiæ œconomia ad Archidiaconum spectabat, vt in dictione *Archidiaconus* dictum fuit; postea Camerarius, vulgo *Camerlingo*, appellatus fuit: de eo in can. quoniam. 16. quæst. 7. Qui Camerarius etiam hodie à cuncto Clero eligitur. Ad Episcopos tamen attinet proponere œconomum, ipsis verò negligentibus deuoluitur ius ad Metropolitanum: sic etiam de regularibus dicendum. can. cum simus. 9. quæst. 3. & ibi Glossa. Item *Oeconomus* dicitur, qui vacante beneficio, donec prouideatur, illud administrat. cap. 4. de off. Iudicis. ordin. Item *Vicedominus* appellabatur. [A. Vicedominus Ecclesiam eandem tanquam sequestratam accepit. de iudicijs cap. 15.] Dicitur etiam Præpositus. Vide *Arcarius*. *Armarius*. Cimeliarca in dict. *Cemelium*. *Vicedominus*. *Yconomus*.

OECVMENICVS, vniuersalis, græca dict. οἰκουμενικός, quasi ex tota terra habitabili, quæ à græcis οἰκουμένη dicitur. Nuncupatur enim *Oecumenicum Concilium* illud, ad quod ex omnibus Orbis partibus Præsules adueniunt. FR. FL. Blondus decad. vlt. lib. vlt. Concilium Florentinum, ad quod quasi totius Christiani Orbis Episcopi tempore Eugenij IV. accesserant *Icumenicum Concilium* appellat. In Tridentina Synodo maxima controuersia inter Patres agitata fuit, vtrum Synodus illa appellanda fuisset Oecumenica, de qua re. Vide magistrum meum Sfortiam Cardinalem Palauicinum in eius historia Tridentini Concilij :||: Itaque Vniuersale Concilium ab Athanasio *Magnum* dicitur Apolog. 2. in princip. vbi de Concil. Sardicense loquitur. *Plenarium* epist. 162. vocat August. Oecumenici tituli, quem sibi arrogant Constantinopolitani Patriarchæ, primus vsurpator Patriarcha Ioannes fuit cui Pelagius Papa II. obstitit ac multò magis eius successor Gregorius. Baron. an. 585. num. 9. ann. 587. num. 2. & seqq. an. 593. & seqq. ann. 595. num. 31. 32. 36. 37. 38. & 39. Foca Imp. propter odium in Patriarcham Cyriacum, eum prohibuit Oecumenicum appellari. Baron. an. 606. num. 7. Imperator tamen Iustinianus in Cod. Nouell. 41. Mennæ Patriarchæ hunc titulum tribuit, sic ei rescribens. [Imperator Cæsar Fl. Iustinianus &c. Mennæ Sanctissimo, ac Beatissimo Archiepiscopo, & Vniuersali Patriarchæ] sed vt aduertit Baronius ad an. 536. num. 103. & seqq. in tomo secundo Conciliorum dictio *Vniuersalis* non habetur, ac dato, quod *Vniuersalis* appellatus fuisset Patriarcha, non debet intelligi, nisi respectu ad eius iurisdictionem, & diœcesim cum in Concilio, vt ibidem notat Baronius, ab eo celebrato sæpè, & clarè expresserat idem Menna eius Cathedram subactam esse Papæ Romano, & recentiores Græci Schismatici etiam concedunt eorum Patriarcham Oecumenicum, siue Vniuersalem respectu Orientalium Ecclesiarum & non alibi ita denominari, vt idem Baronius ibidem testatur. Sic etiam pari sensu in Concilio Florentino sub Eugenio IV. Ioseph Patriarcha in eius professione fidei declarauit, atque Anastasius Biblioth in præfatione septimæ Synodi ad Ioannem VIII. excusat Græcorum Patriarcharum ambitionem in hoc Oecumenici titulo, quod non respectu ad totius Orbis partes intelligatur; sed quo ad vniuersalitatem Orientalium: οἰκουμένη siquidem græcè, latinè vniuersum habitabile significat, eo pacto, quo superior vniuersalis alicuius Religionis, licet Generalis dicatur; eius tamen generalitas respectiuè ad vnam tantùm Religionem extenditur, vt in dict. *Pantocratorensis* dictum fuit. Item Concionator *Oecumenicus Doctor* appellatus est ab aliquibus. At verò quando hic titulus Papæ tribuitur, intelligitur de vniuersalitate totius Orbis: in hoc enim sensu præfata Synodus Constantinopolitana sub Menna scripserat Papæ his titulis. [Domino nostro, per omnia Sanctissimo, ac Beatissimo Patri Patrum Archiepiscopo Romanorum, & Oecumenico Patriarchæ Agapeto.] Sic Cypri Episcopi Synodalem Epistolam Theodoro Papæ cum his titu-

lis

tus misere: [Sanctissimo, ac Beatissimo à Deo honorabili Domino meo Patri Patrum, Archiepiscopo,& Vniuersali Papę Domino Theodoro Sergius humilem in Domino salutem. Baron. an. 643. num.9. & seqq.] sic etiam Constātinus Pogonatus Dono Papę scripserat. [Flauius Constantinus fidelis, Magnus, Imperator, Dono Sanctissimo, ac Beatissimo Archiepiscopo antiquæ Romæ,& vniuersali Papæ. Baron. an.678. num. 3. Item Leo Magnus in eodem sensu Mariano Imperatori scribens hos titulos sibi apposuit. [Leo Romanæ, & vniuersalis Catholicæ Ecclesiæ Episcopus] quo titulo reli qui successores vsi sunt.

OENANTHE, græcum nomen οἰνάνθη, idest, flos vini, de quo vocabulo D.Hieronymus lib.2.cō tra Iouian. FR. Plinius lib. 12. cap.28.inquit: [Eodem (*idest, in Lycia*) & œnanthe pertinet; est autem vitis labruscæ vua. Colligitur cum florer, idest, cum optimè olet. Siccatur in vmbra substrato linteo, atque in cados conditur.] Et inferius de secunda specie loquens, sic scripserat: [Nàm quæ in Africa sit ad medicos tantùm pertinet, vocaturque Massaris. Omnis autem ex alba labrusca præstantior, quàm è nigra. Est præterea arbor ad eadem vnguenta pertinens, quam alij elatam vocant, quod nos abietem, alij palmam, alij spathen,] & post pauca: [Dum taxat in locis sitientibus odorata, pingui lacryma, quæ in vnguenta additur ab domandum oleum. In Syria gignitur, & cinamum, quod caryopon appellant. Hic est succus nuci expressus (*fortasse nuci muscatæ*) mul tum à surculo veri cinami differens; vicina tamē gratia. Pretium in libras asses quadraginta.] Et lib. 15. cap. 7. de oleo fæticio loquens inquit. [Et œnanthium fit de ipsa œnanthe, vt dictum est in vnguentis. [Item lib.23.cap.4. de de hoc œnanthino oleo agens, ait: [Oenanthino idem est effectus, qui rosaceo.] Item [Oenāthe herba, quæ nascitur in petris, folio pastinacæ, radice magna, numerosa. Idem Plin.lib.21. cap. 24.] Sed creditur diuersa ab alia, ex diuersis virtutibus à Plinio loc.citatis. Dioscorid.lib 5. cap. 334. hanc postremam speciem *Cerascomion* vocat, quæ ab aliis *Corniger*, & ab aliis *Pastinaca syluestris* dicitur.

OENOPA VESTIS, idest, vinacei coloris quemadmodum fuit Christi vestis. Vide *Birrus*.

OENOCHVS. Vide *Archiœnochus*.

OENOPHORON, οἰνοφόρον, vas, quo vinum fertur: [Redeo ad Danielem, & fratres eius, legumenum pabulum, & aquæ potum ferculis, & œnophoris regis præferentem. Tertull. de ieiun. cap.9.

OFFENSVS, substantiuum nomen pro offensa: [Qui lapides sancti oppositi omnium offensui volutabant. Tertullian. lib. 4. aduers. Marcion.

OFFERENS, Patrinus. Vide *Baptismus*.

OFFERENTIA, opportunitas: [Considerare causarum offerentiam. Tertull. lib. 4. aduers. Marcion. cap. 23.

OFFERSIO, oblatio, donum. [Et hæc cartula offersionis nomine firma, & stabilis permaneat. in donatione M.S.à S.Speciosó Florentiæ præsule facta ad fauorem Canonicorum S.Io.Baptistę de anno 744. quæ in Archiuo Metropolit. Ecclesiæ eiusdem Ciuitatis conseruatur.] FR. in donatione Comitissæ Matildis Ecclesiæ Romanæ facta habetur: [Eidem Ecclesiæ dono offero, & per præsentem chartam offersionis itidem habenda confirmo.] Et passim in Bullar. Casin. præsertim tom. 2.constit.57.75.78.131.149. & alibi. Vide *Oblatio*.

OFFERTORIVM, Missæ pars, in quadam breui antiphona consistens, quæ tempore oblationis canebatur, ad imitandum Israëliticum populū, vt Innocentius III. ait, de quo in 2. Paralip. cap. 9. legitur: [Et iussit Ezechias, vt offerrent holocausta super Altare: cumque offerrentur holocausta, cœperunt laudes canere Domino &c.] Fuerunt hæ antiphonæ compositæ, siue ordinatæ à D. Gregorio. Gem. lib. 1. cap. 87. Alii à Cælestino, ac alii ab Eutychiano Pontificibus putant. Dicebatur hæc Antiphona etiam *Offerenda*. In Missa Sabbati Sancti offertorium non dicitur, quia in eo die oblatio non fiebat, cum adhuc Resurrectio Saluatoris in eo Missæ termino non celebretur. Durand. lib. 6. cap. 8. seu melius, quia tacent Cantores, Mulieres Dominum quærentes in taciturnitate imitantes; nàm illæ nocturni silentii fauore vnguenta Saluatori attulerunt. Albin. de diuin. off. Celebrans in offertorio Hostiæ, in primis eius verbis debet oculos ad cœlum eleuare, & statim dimittere quemadmodum rubrica. [Oculis ad Deum eleuatis, ac statim dimissis] ordinat: oculus enim cum sit rectæ intentionis symbolū, debet in Deum dirigi, cum sacrificium sit actus latriæ, diuinitati soli debitę, vt docet Suarez disput.84. sect. 1. §. 3. debet, inquam, statim oculos dimittere, cum se ipsum Sacerdos nominet, qui tanquàm peccator indignus imitari tenetur Publicanum, non audentem oculos in cœlum leuare. In Calicis offertorio Crucifixum aspiciat; fit enim tunc suauissimi odoris pretiosissimi Christi sanguinis mentio. Diaconus in illo actu manu sustentans calicem, proferre debet vna cum Celebrante eādem oblationis orationem, significans, quod Christus proprio sanguine mediante promulgauerat Euangelium, cuius Diaconus typus est. Quid autem significet offertorium. Vide *Schola Cantorum*. Quæritur à Theologis, an peracto offertorio, & ad Altare delata particula consecranda, possit licitè consecrari. Negant aliqui, inter quos Bonacina; Diana verò fieri posse ait Tract.14. de celebrat. Missæ Resolut. 71. Dummodo tamen non sit iam Præfatio incœpta, in quo casu mentaliter Celebrans illam, seù illas particulas offerre posset. FR. intellectu difficilissima sunt

verba offertorij in Missa Defunctorum, nempè: [Ne absorbeat eas Tartarus, ne cadant in obscurum,] Animæ enim Purgatorij, pro quibus funduntur preces, iam in tuto salutis statu sunt, & Tartarus, scilicet, Infernus eas absorbere nequaquam potest, neque in obscurum infra purgatorium cadere periclitantur. Ad quod respondetur primò prædictam Antiphonam antiquitus recitari consueuisse in actu agoniæ; tunc enim temporis Missa propria Defunctorum non reperiebatur, quod probatur euidenter ex ipsiusmet verbis; [Fac eas Domine de morte transire ad vitam.] Secundo dicunt, quod per nomen *Tartari*, & *Obscuri* Purgatorium intelligatur. Sed hæc responsio prima fronte non arridet; si enim Animæ sunt iàm in Purgatorio, quomodo precatur, nè absorbeat eas Purgatorium, & ne cadant in obscurum. Ad quod replicatur, quod pro eis quidem precamur, nè diù absorbeantur ibi, & nè cadant (secundum nostrum captum) in obscuritatem obliuionis; sic etiam intelligenda sunt Psalmistæ verba in Psalm.68. Vbi ille aiebat: [Eripe me de luto, vt non infigar,] & tamen iam se infixum fuisse in eiusdem psalmi principio fatebatur, inquiens: [Infixus sum in limo profundi] rogabat igitur nè infixus remaneret in luto miseriæ. Tandem respondetur pia, ac fauorabili D. Hieronymi opinione, quæ in aliquibus Defunctorum Missalibus imprimi solet, nimirum: [Animæ, quę in Purgatorio torquentur, pro quibus solet Sacerdos in Missa orare, interim nullum tormentum sustinent dum Missa celebratur.] Igitur hęc Offertorij oratio ad supplicandum dirigitur, ne iterum cadant in tormentis post Missam, à quibus pro illo interim subleuatæ sunt animæ illæ, pro quibus rogatur, & in summa, nè amplius ibi detineantur. Pari modo explanantur verba illa: *Fac eas &c.* idest, quod à diris illis, & (vt ità dicatur) mortiferis tormentis, faxit Deus, vt ad transitum æternæ glorię mox quiescere mereantur. Offertorij synonima, Vide in dict. *Oblatio* iij: Item offertorium tabaleam, significat, de qua in dict. *Oblatio* diximus, in qua nempè oblationes panis recipiebantur, eademque mappa Archidiaconus subleuabat calicē coopertum cum Hostia in Missa Pontificali antè prolationem Orationis Dominicalis, sicut ad præsens, proprijs manibus cum subleuat idemmet Celebrās: [Leuat cum offertorio Calicem per ansas. Or. do Rom.] sic faciunt etiam Græci. Cæremoniæ, quæ tempore offertorij fiunt. Vide *Prothesis. Oblatio*.

OFFERTRIX. FR. Oblatrix. Bullar. Casin.tom.2. conft.95. & 115.

OFFICIOSVM, quid significet. Vide *Testamentum*.

OFFITIALIS LIBER, ita à Radulpho nuncupatum fuit officium diuinum, de quo in dictione sequenti.

OFFITIVM DIVINVM, quotidianæ preces, ad quas tenentur Ecclesiastici ratione ordinis, siuè Beneficij, siuè religiosæ professionis. De quo dictum est in dictionibus *Breuiarium. Canon. Cursus. Hora Canonica. Offitialis liber. Sacrificium*, Ac membratim. Vide *Antiphona. Duplex. Hymnus. Laudes. Lectio. Matutinum. Nocturnum. Octaua. Semiduplex*. Et quomodo recitandum, Vide *Farsura. Responsorium. Rubrica. Semiduplex. Te Deum. Versus. Versus aperitionis. Vespera.* Incipit autem in Subdiacono obligatio recitandi ab eodem instanti, in quo recipit sacrum ordinem; itaque tenetur recitare illam canonicam horam, quæ in eo tempore solet in Choro persolui. Si verò antè ordinationem, illam canonicam horam anticipasset, denuò illam post ordinationem recitare tenetur. Auctores penes Bonacinam de horis canonicis; disp.1. quæst. 2. punct. 5. num.9. Idem dicendum de Beneficiato, cui incipit obligatio recitandi offitium ab hora captæ possessionis. Qui plura beneficia possidet vnum tantùm officium in die recitare tenetur; sed qui vnum beneficium iustè possidet, & aliud iniustè tenetur duo officia recitare quotidie ex rationib. à Bonacina adductis in d. tract. de Horis canon. disp.1. quæst.2. punc. 4.num. 4. Non est permissum dicere offitiū de quolibet Sancto sinè expressa Sedis Apostolicæ licentia, dum in Calendario non repetiatur. Nec locorum Ordinarij habent facultatem addendi in dicto Calendario alios Sanctos. Sac. Rit. Congregat. 9. Decembr.1628. Neque officium mutari potest, cum iuxta Calendarij pręscriptionem recitari debeat, & qui fruitur beneficio ecclesiastico teneretur ad restitutionem emolumentorum illius diei. Congreg. Rituum 8. April. 1628. Quod decretum fuit deindè ab Vrbano VIII. approbatum. Excipiuntur tamen, qui per duo sæcula ante Pij V. Bullam in Breuiario appositam, ritum diuersum obseruarunt, vt ibidem exprimitur. Quando in Bulla Canonizationis conceditur illius Sancti Canonizati offitium, intelligendum est, si esset Patronus ille Sanctus, vel Titularis, iuxta Rubricarum ordinationes. Sac. Rit. Congr. 9. Decembr.1628. Qui est ascriptus alicui Ecclesiæ, recitare debet officium secundum ritum in choro eiusdem Ecclesiæ obseruatum, non obstante Ascripti alibi degentia. D. Congr. 8.Sept. 1602. Regulares tenentur recitare offitium Sancti Patroni illius loci, in quo morantur; licet non teneantur ad octauam illius offitij. In festo dedicationis Cathedralis de octaua fieri debet tantum in ea Ciuitate, vbi Cathedralis residet, per Diœcesim verò sit offitium sinè octaua. d.Congreg. 2.Maij 1619. FR. de offitio verò ad libitum Sac. Congrat. Rit. sub die 20.Decemb. 1673. sub his conceptis verbis decreuit; [Quamuis Sac.Rit.Congregatio die 18. Iulij 1671. annuente etiam Sanctissimo, die 16. Septembris eiusdem anni ad dubium, An de Sanctis ad libitum fieri posset translatio, sicut fit de alijs sanctis, qui non sunt

sunt ad libitum similiter translatis? Responderit affirmatiuè; nihilominus eadem Sac. Congr. habita die 2. Decembris currentis, prædicto decreto non obstante, censuit in futurum officia Sanctorum ad libitum non esse transferenda, quando dies eorum festiuitatum sunt impediti dominico, aut aliquo alio die festorum mobilium, si Sãctissimo Domino Nostro visum fuerit. Et facto de prædictis verbo cum Sanctissimo per me secretarium, Sanctitas sua sensum eiusdem Sacræ Congregationis approbauit, & confirmauit, & in posterum ità iussit, & seruari mandauit, quibuscumque in contrarium non obstantibus &c.] Igitur in casu concurrentię officij ad libitum cum aliquo festo immobili, posset officium ad libitum transferri; nàm hoc vltimum decretum de anno 1673. non abrogauit primum emanatum de anno 1671. nisi quò ad dies dominicos, & ad cætera mobilia festa, ac propterea in hoc anno 1676. exempli gratia vigore vltimi decreti nihil fit de Officijs ad libitum S. Canuti, quia cadit 19. Ianuarij in Dominica II. post Epiph. Nec S. Vincentij Ferrerij, quia cadit 5. Aptil. in Dominica Paschæ Resurrec. Nec S. Margaritæ Reginæ Scotiæ, quia occurrit 4. Iunij in Vigilia Corporis Christi. Nec S. Io Gualberti Abb. quia occurrit 12. Iulij in Dominica VII. post Pentecost. Contra verò ex priori decreto possunt transferri officia ad libitum, quamuis concurrant cum alijs immobilibus festiuitatibus, vt sunt S. Elisabeth Reginæ Portugalliæ infra octauam SS. Apostolorum Petri, & Pauli cadentis. Item S. VVinceslai cum festo SS. Cosmæ, & Damiani concurrentis. Officium Sancti Titularis. Vide *Beneficium*.

OFFITIVM AMBROSIANVM, quo Ecclesia Mediolanensis vtitur, non à D. Ambrosio, sicut aliqui dixerunt, institutum fuit; sed à S. Barnaba Apostolo eiusdem Ecclesiæ fundatore; ac deinde confirmatum fuit regulis, ritibusque psallendi à D. Mirocle eiusdem Cathedræ Archiepiscopo, appellatumque fuerat Ambrosianum, quia Doctor ille Ecclesiæ illud vltimò approbauerat. Ità Ioseph Vicecomes lib. 2. de Rit. Missæ cap. 12. de quo ritu plura indicata inuenies in dict. *Ambrosianum*.

OFFITIVM B. M. VIRG. quod paruum dicitur, introductum fuit à B. Petro Damiano, qui suis Monachis ordinauit, vt post canonicas horas illud quotidie recitarent, cuius contradictores Monachi quommodo à Deo mulctati fuerint, ex eo quia nolebant hanc piam Virginis deuotionem introducere. Vide Baron. an. 1056. n. 4. & seq. Quod deindè anno 1095. Vrbanus II. in Concilio Claramontano ab omnibus Clericis, vt opem Genetricis Dei in calamitatibus illius tẽporis grassantibus implorarent, recitari ordinauerat. Baron. in dict. anno num. 51. Sed re vera Damianus potiùs restaurator fuerat, quàm institutor; nàm scribit Vincentius Bellouacensis in lib. 17. specul. histor. cap. 103. quod D. Io. Damascenus: [Reginæ Virginum horas quotidie studiosissimè decantabat] Qui Damascenus per tria fermè sæcula antè Damianum floruerat. Imò Damianus ipse in commento ad Regulas D. Benedicti M. S. cap. 64. mentionem facit de officio B. Mariæ, tanquàm à Zacharia Papa Congregationi Casinensi præordinato, atque Gregor. II. præfati offitii Auctorem fuisse, atque apud Græcos antiqua fuit similis deuotio. Quando in Choro recitandum est offitium B. Mariæ paruum, postponitur singulis horis, Matutino excepto. Cistercienses tamen, & Carthusiani Monachi semper illud anteponunt, excepto Completorio, proptèr quandam reuelationem Carthusianis manifestatam, vt in eius Chronica Petrus Damianus refert. De offitio Sanctæ Mariæ in Sabbato. Vide *Sabbatum*. De offitio Conceptionis eiusdem. Vide *Conceptio B. Mariæ*.

OFFITIVM CAPPELLARE. Vide *Breuiarium*.

OFFITIVM DEFVNCTORVM, circa eius Auctorem sunt variæ opiniones, aliqui ex quibusdam auctoritatibus D. Augustini, & Isidori apud Durandum existimant ab Origene habuisse principium. Alij verò Amalarium Fortunatum Auctorem faciunt. Isidorus Insulanus D. Ambrosio attribuit. Certum quidem est, quod offitium Defunctorum vti antiquissimus Græcorum, & Latinorum ritus ab omnibus fatetur. De eorum Missa. Vide *Missa Defunctorum*. *Offertorium*.

OFFITIVM EVSEBIANVM, à S. Eusebio primo Vercellensi Episcopo in ea Ecclesia institutum fuerat; sed opera Francisci Bonihominis eiusdem Ciuitatis Episcopi de anno 1572. derelictum est, in cuius loco Offitium romani ritus introductum fuit; licet in Astensi pedemontana Ecclesia quidam ritus peculiaris in offitio obseruetur.

OFFITIVM MOZARABICVM. Vide *Mozarabicus*.

OLCA. Terra fœcunda. Melitenses appellant *Olgia*, siue *Vlgia* territorium in planitie situm, atque fœcundum: [Haud procul à Basilica campus tellure fœcundus; tales enim incolæ oleas vocant. Greg. Turon. de gloria Confessor. cap. 79.] Vide *Orgia*.

OLEARIVM, vas, in quo oleum conseruatur. [Exinaniuit tamen dolia diuitum Siccitas, cum viduæ pauxillum olearium redundaret. D. Ambr. lib. de Vid.

OLEVM. Vide *Elaon. Nama*.

OLEVM CRVCIS. Vide *Crux*.

OLEVM SANCTVM, præter Chrisma, de quo dictum est in dict. *Chrisma*, & *Myrum*, duæ aliæ species olei consecrati ab Episcopo in feria V. Cœnæ Dom. reperiuntur, idest, oleum *Catechumenorum*, quod Dananeria in suo Cæremon. M. S. *Oleum exorcizatum* vocat, quo pectus, & scapulæ baptizandi liniuntur, ad reddendum illum verum Athletam Christi, vt in conflictu, & aduersitate toleranteèr sustinere valeat, tali forti-

tudine in ingressu fidei armatus;eodemque oleo vnguntur Sacerdotes in eorum ordinatione, ad denotandum robur in internis animæ potentijs impressum, quæ characterizata remanet vnctione Sancti Spiritus, ac præcipuè vt in sacerdotalibus manibus ad supernaturalia opera eas extollendo,vigor athleticus remaneat. Item eodem oleo Reges consecrantur, primò vnctione capitis ad sanctificandas cogitationes, secundò in pectore. vt constans audacia illis conferatur, tertiò in scapulis, vt patientes reddantur; tandem in dextero brachio, vt christiana fortitudine roborentur. Reginæ autem tantum in scapulis, & in brachio liniuntur. Thomas Cantuariensis in ea epistola, in qua de consecratione Regis Angliæ agit, alios significatus tradit, inquiens: [Inunguntur enim in capite, in pectore, & brachijs, quod significat gloriam, scientiam, & fortitudinem.] Secunda olei sancti species dicitur *Oleum Infirmorum*, quo iuxta D.Iacobi præceptum, vnguntur infirmi, non solum, vt venialium remissionem accipiant, seu mortalium oblitorum, cum sit verum, & distinctû Sacramentum; sed & pro corporis salute, & ideo ad mortem damnatis non administratur, cum tali medio corporis salutem minimè exoptari possint. Græci tamen prædicta olea in eo tempore benedicunt, in quo vti debent, quæ benedictio inter eos à simplicibus Sacerdotibus fieri permittitur. Dictum iam fuit supra, quod Oleum sanctum dabatur antè viaticum. Tempore autem pestis posse hæc vnctio infirmis fieri mediante virga. Dian. tract. 4. de Sacram. resolut. 167. Imò aliqui sufficere putant vnius tantum membrorum partis vnctionem, Siluest.3.part.quæst.32.art.7. quæ quidem opinio ab vniuersitate Louaniensi de anno 1588. comprobata fuit. Mihi tamen placet Dianæ consilium, qui in tali casu rectè existimat vnum tantùm ex conduplicitatis membris festinanter inungi, & sub vnica forma prolata dicere: [Per istas sanctas vnctiones, & suam pijssimam misericordiam indulgeat tibi Deus quidquid per visum, auditum, odoratum, gustum, & tactum deliquisti.] Non approbatur in hoc Sacramento à quibusdam Doctoribus forma illa, quæ in ritu ambrosiano obseruatur, quia non est deprecatiua; sed indiciaria. Apostolus enim in forma deprecatiua adhiberi docuit, dum ait: [Orent super eum.] Nihilominus sustinetur à Suarez tom. 4. disp. 40. sect.3. num.8. Solebant in Hispania perpetuo Dei obsequio dedicare eos, qui superuixissent post acceptum Oleum sanctum, vti miraculosè virtute huius Sacramenti,gratiaque cœlesti à mortis articulo liberati; ideo XIII. Toletanum Concilium nonnisi illis hoc Sacramentum conferendum censuit, qui sui compotes, ac sana mente illud postulauerint. In casu necessitatis oleo currentis anni consecrato non inuento, posse vti illo anni transacti Sac. Congreg.Episc. cop. die 20. Maij 1560. decreuit. Antiquitùs per manus Presbyteri oleo benedicto cadauera Sacerdotum, seu aliorum Ecclesiasticorū aspergebantur, quod etiam ad præsens Græci obseruant. [Tum Antistes oleo mortuum perfundit, sanctaque precatione pro omnibus adhibita in loco honorato corpus cum alijs eiusdem ordinis sanctis corporibus reponit,& condir.S.Dionys. de Eccles. hierarch. cap.7.] Qui ibidem mysterium huius cæremoniæ explicat, inquiens: [Ac tum quidem olei perfusio ad sacra certamina eum, qui initiabatur, vocabat; nunc autem oleum, quod infunditur, eum, qui excessit è vita in ipsis certaminibus certasse ac decessisse declarat] ex quibus verbis satis colligitur, quod Sacerdotes antiquitus oleo sancto consecrabantur contra calumniantes recentiores Græcos,qui Latinorum ritum in consecrando oleo sancto Sacerdotes, & Episcopos, dum ordinantur, calumniare non cessant, & tamen euidenter à Dionysio Græco Doctore, & Apostolorum Discipulo affirmatur. Aliquando tamen pro oleo sacro abusiuè oleum de lychno, quod in honorem alicuius Sancti ardet, intelligitur,& solebat infirmis deuotionis causa distribui, vt hodie etiam fieri solet; sic Palladius in Lausiaca, vbi de S. Macario Alexandrino loquitur, ait: [Cuius commiserans fusis precibus, & sacro oleo eam proprijs manibus inungens,ad dies viginti immunem à malo redditam, in Ciuitatem propriam dimisit.

OLIBANVM, incensum; Græci λίβανος, & Arabes *Alluban* dicunt, quo vocabulo Romanus Basilicæ Vaticanæ Canonicus passim vtitur; is enim (vt alias diximus) scripserat de eadem Basilica tempore Calisti III. sic inquiens: [Vna libra ceræ,& dimidium de olibano per mensem, cap. 42.

OLITANVS, antiquus,ab aduerbio *Olim*:sic Anastasius Biblioth.in Paschali Papa inquit: [Et olitanis temporibus nimis emarcuerant.] Idemque in Adriano in quadam ibi epistola ad Regem Francorum ait: [Sed olitanam traditionem Sanctæ Catholicæ, & Apostolicæ Romanæ Ecclesiæ tenentes.

OLIVETI MONS. vide *Elæon*.

OLOBERVS. Vide *Holoberus*, idest, totum ex purpura; aliqui tamen in eodem significatu conuenientes *Holophorus*, & *Olopherus* dixere; vocabulum tamen contractum, & abbreuiatum est ex *Holoporphyro*. Alij verò autumant esse nomen græco-latinum, ac significare totum verum, & non falsificatum, cum sit textile sericum, tàm in stamine, quàm in tegmine. Sic etiam reperitur *Holosericus*, idest, totus sericus.

OLOLYGMVS, ὀλολυγμὸς, mœstitiæ clamor. Melitenses *Laghma*, siuè *Naghma* confusionis vociferationem appellant. [Aliud est ololygmus, hoc est, clamor, aliud alalagmus. Chrysost.in psal.91.] Nam *Alalagmus* significat aclamationis,

nis, & lætitiæ clamorem; hinc nauticum vocabulum *Alare* dicitur, quando nempe Nautæ omnes simul funem trahunt, quod læte simul vociferando faciunt.

OLOPHERVS, seu *Olophorus*. Vide *Oloberus*.

OLOVITREVM, vocab græco-latinum, idest, totum vitreum. Vide *Holouitreum*.

OMOHYPOSTATON, ὁμοϋπόστατον, res diversæ substantiæ sub vnica subsistentia, vt exempli gratia, anima, & corpus eandem subsistentiam; sed non easdem substantias habent; illa enim spiritualis est, & hoc materiale. Vide *Hypostasis*.

OMOLOGO, & *Emologo*. FR. confirmo, ratum habeo. Goffr. in summ. de Arbitr. §. effectus. Vide *Homologium*.

OMONOEA. FR. ὁμόνοια, idest, concordia, sic appellatum fuit SS. Pantaleonis, & Marini Martyrum Templum, ex eo quia ibi CL. Episcopi Concilium Constantinopolitanum celebrantes, omnes concorditer falsam Macedonij Hæresiarchæ doctrinam condemnarunt.

OMOPHAGIA, & *Omophagi*. Vide *Homophagia*.

OMOPHORION, episcopale pallium. Vide *Euangelium*. §. Simeon Thessalonicensis.

OMOVSION. Vide *Homousion*.

ONERIFERVS, baiulus, gerulus. Vide *Baiulus*, atque [Oneriferum animal] Chryso. in homel. Asinum intellexit.

ONESIMVS, minister seruus, ex græco ὀνήσιμος, idest, vtilis. [Et forsitan parias aliquem onesimum. Tertull. aduers. Valent. cap. 32.

ONIROCRITICVS, somniorum interpres.

ONIROPOMPVS, ex græco verbo, ὀνειροπομπός, idest, somnia inmitto; itaque *Oniropompus* Dæmon ab Irenæo. lib. 1. de Hæresi Sim & hæres. Carp. appellatur, qui iuxta Magorum superstitionem, hunc spiritum maliguum mala somnia expellere, & bona introducere, putant.

ONISCON. Vide *Tilion*.

ONOCROTALVS, ὀνοκρόταλος, auis species. Leuit. cap. 11. Deuteron. 14. Isaiæ 34. Soph. 2. FR. quam Auctor vocab. ecclesf. ait dici ab onos, quod est asinus, quia faciem gerat asini, & semper est famelicus; sed quis vnquam ei talia reuelauit? quandoquidem Plinius lib. 10. cap. 47. inquit: [Olorum similitudinem onocrotali habent, nec distare existimarentur, omninò nisi faucib. ipsis inesset alterius vteri genus. Huc omnia inexplebile animal congerit, mira vt sit capacitas. Mox perfecta rapina, sensim inde in os reddita inferâ in aluum ruminantis modo refert. Gallia hos septentrionali proxima oceano mittit.] At quam similitudinis figuram olor cum asino habet, si Onocrotalus olori præter vterum, quem sub rostro gerit, omninò similis est? Melius ergo cum Samuele Buchardo de animalibus Sac. Script. lib. 2. cap. 21. dicendum ex auctoribus ibidem citatis, quod volucris ista ità dicatur, quia duplicem vocem mutat; aliquando enim voce rudentem asinum imitari videtur, & aliquando graciliter vocem emittit. Hinc ab ὄνος, idest asinus, & *Crotalus*, seu *Crotilus*, vt vult Varro lib. 6. idest, gracilis nuncupatur; vbi perperam Scaliger *Crotilis* corrigit, quia hæc volucris modo asininam, modo tenuem vocem emittit.

ONONYCHITES. Christianorum Deus à Gentilibus ex contemptu, teste Tertulliano, appellatus; græce enim ὀνονύχιτης, asininis vnguibus præditum significat, quæ fictio originem traxerat ex Tacito lib. 5. hist. FR. vbi loquens de fuga Iudæorum ex Ægypto, inter alia hæc inquit: [Sed nihil æquè quàm inopia aquæ fatigabat. Iamque haud procul exitio toti campis procubuerant, cum grex asinorum agrestium è pastu in rupē nemore opacam concessit. Secutus Moses coniectura herbidi soli argas aquarum venas aperuit.] idest, quando Moyses trina virgæ percussione ex silice aquā emanare fecit. Num. 20. sequitur ibidem post pauca Tacitus: [Effigiem animalis, quo monstrante errorem, sitimque depulerant, penetrali sacrauere cæso ariete &c.] At hoc non ignorantes, sed fictè asseruit Tacitus. nàm cum Moyses duos cherubim, qui alis sibi facies velabant, super tabernaculum in penetrali posuerat: hine alas illas per ludibrium aures asininas appellauit Tacitus, & cherubim capita, ac si essent Onagrorum :||: Eadem ludibriosa fabula ab Apione Alexandrino Iudæis ex nimia auersione apposita fuit, contra quem Ioseph Hebræus scripserat. Quare cum in Ecclesiæ primordio Christiani à Gentilibus ijdem, ac Hebræi reputati essent, vt alibi diximus, propterea ethnici in Christianorum opprobrium formabant eorum Deum cum capite, & auribus asini cum hac inscriptione, vt Tertullianus in Apol. cap. 16. refert. [Deus Christianorum ononychites.

ONVS. FR. [Onus Babylonis. Isai. cap. 13. Onus Niniue. Nahum cap. 1.] Et similia sæpè in Sac. Scriptura, Aquila visionem interpretatur, cum quo concordant LXX. in dict. cap. 13. Isaiæ, & D. Hieronymus Prouerb. 30. & 31. sed Symmachus, & Theodotion *Sumptionem*, seu *Assumptionem* vertunt. Iterum LXX. aliquando *Verbum* transferunt, & Hieronymus alibi ait, quod *Massah* in hebræo textu habetur, quod propriè onus significat, & translatiuè calamitosam pœnam denotat. Vide *Sarcina*.

ONYX, siuè *Onychites*, gemma, cadmia, & piscis. Vide *Solea*.

OPERA, idest operator. Vide *Conditionalis*. FR. Item *Opra*, *opera* significat labor, operatio. [Opera tua non indigeo. 1. Cor. 11.] Item *Opera operata*, & *Opera operantia*, siuè *Operantis*, Theologorum termini. [Sic in diuinis aliqua attributa conueniunt alicui ex Personis, & quæ singillatim de tribus non prædicantur. Aliæ verò Triadi conueniunt. Quæ igitur tribus personis diuinis æqualiter conueniunt, sunt opera operata

rata; quæ singulis tantum, sunt opera operantia. Glossa in can. sic enim. 5. inseparabilia. 28. quæst. 1.] Item reperitur duplex gratiæ effectus in Sacramentis, nempe, *Ex opere operato*, & *Ex opere operantis*, quod notissimũ est in Scholis.

OPERATIO. Vide *Energema*.

OPHAZ. Vide *Ophir*.

OPHIOMACHVS, Lucertæ species, de qua fit mentio in Leuit. cap. 51. estque græcum nomen ὀφιομάχος, idest, serpentis inimicus, contra quem solet certare; alij tamen putant esse locustæ speciem absque alis.

OPHIR. FR. hebraica dictio, aurum significans, vnde. [Terra ophir. 3. Reg. cap. 9.] auriferam regionem denotat. Indagant autem Scriptores, quænam fuisset hæc regio, ex qua Salomoni deferebatur aurum. Quod si fides præstanda sit Iosepho Hæbræo, non intelligenda erit India; ait enim ille, quod suo æuo, & non antea pro auri terra recognita fuerat. Eupolemus ab Eusebio lib. 9. cap. 4. de præparat. euang. adductus, ait quendam insulam in mari erithræo fuisse *Vrphe*, siue *Vrfi* appellatã. Marius autem Niger *Chersoneam* Ptolomæi fuisse maluit, quam tamen nullus Auctor ait esse auriferam; sed tantum ex nominis etymologia connectit. Tomas Lopez in eius indica nauigatione refert, habitantes regionis *Cephala* in Æthiopia in eorum antiquis monumentis habere, Salomonem ibi misisse ad extrahendum aurum. Gropius in rebus hispanicis, & Benedic. Arias Montanus asserunt, quod ex vocabulo *Ophir* tractu temporis deperdita aspirationis littera *Opir*, & corruptius Perù dictum fuit: tempore tamen Iob de aquilonari plaga deferebatur aurum. [Ab aquilone aurum venit. idem cap. 37.] tempore autem Dauidis de Arabia. [Et dabunt ei aurum de Arabia. psal. 71.] Verum qui cupit in hoc vocabulo Auctorum syluam inspicere, legat Franciscum Torreblancam lib. 10. iuris spirit. pract. cap. 4. nu. 6. in Ieremia tamen cap. 10. *Ophaz* legitur. Vide *Paz*.

OPHITÆ, hæretici serpentis adoratores, qui græce ὄφις dicitur. [Ophitæ à colubro nominati sunt, coluber enim græcè ophis dicitur: colunt enim serpentem, dicentes ipsum in paradisum introduxisse virtutis cognitionem. Isidor. lib. 8. etymol. cap. 1. Accesserunt enim hæretici illi, qui Ophitæ nuncupantur; nam serpentem magnificant in tantum, vt illum etiam ipsi Christo præferant. Tertull. lib. de præscr. hæretic.] FR. Idem habetur 24. quæst. 3. can. 39. Vide *Hysfera*.

OPHTALMICVS, ocularis, ex græco ὀφθαλμός, oculus. [Cum vero aures, oculosue peruaserit in otalgicum, siue in ophtalmicum vertitur morbum. Cassian. collat. 14. cap. 15.

OPICVS. Vide *Carenum. Opirus*.

OPINIOSVS, suæ opinionis tenax. Alij propriam existimationem iactantem, idest, superbum intelligunt. Vnde Tertullian. lib. 2. aduers. Marc. de decem leprosis à Christo sanatis loquens, ait: [An tanquam legis illusor, vt in itinere curatis ostenderet, nihil esse legem cum ipsis Sacerdotibus? Et vtique viderit, si cui opiniosus videbitur Christus.] Itaque dicere voluit Tertullianus, non erat legis nouator, dum ad legis Sacerdotes leprosos misit eis se ostendere. FR. Calepinus tamen ex Catholicon describsit erat *Opinosus*; sed vitiatum, vel ab Ambrosio Calepino, vel à Typographo fuit, nam Ioannes Genuensis in suo Catholicon *Opiniosus* habet, cuius opus vetustissimũ habeo, quod penès me vidisse testatur Eruditissimus Michaël Iustinianus in eius opere de Scriptoribus Liguiis pag. 313. col. 1. Atque Cicero lib. 4. Academ. inquit: [Quod duo vel principes dialecticorum Antipater, & Archidamus opiniosissimi homines, nonnè in multis rebus dissentiunt?] Ergo *Opiniosus*, & non *Opinosus*, vt falso Calepinus ait, scribi debet.

OPIRVS, vox corrupta, cum deberetur fortasse *Apyrus* scribi, ex græco ἄπυρος, ex particula *a*, priuatiua, idest, absque, & πῦρ, *ignis*, idest, absque igne, quod sonat non coctus, dum de pane Matth. Paris. in hist. ait: [Panis eorum opirus, & mucidus] si non vellet potiùs fortasse *Opicum*, idest, sordidum, & immundum intelligere, dum hic Author non videtur habere linguæ græcæ notitiam.

OPISTHOGRAPHVM, ὀπισθόγραφον, pagina ex vtraque parte exarata, quàm Latini *A tergo* dicebant. FR. nam veteres dumtaxat ab aduersa tantum facie chartę scribebant, quò liceret è regione adijcere, si quid placeret posteà, aut etiam id faciebant ob tabularum vitia. Hinc Plinius in epist. 5. lib. 3. inquit: [Electorumque commentarios centum sexaginta mihi reliquit, opisthographos quidem, & minutissime scriptos.] Vide Claud. Min. in obseruat. d. epist. 5. quam significationem Alex. ab Alexan. lib. 2. genial. cap. 30. approbauit. Corruptę tamen Episthographũ apud Vlpian legebatur. Vide Hermolaũ Barbarum in comment. ad Plinium, vbi locum Vlpiani in leg 4. ff. Bonor. poss. secund. tab. adducit.

OPISTHOTONVS, ὀπισθότονος, dolor in scapulis, vbi nerui congregantur, ac taliter indurantur, vt patientum caput vergere non sinant. Quo vocabulo vsus est Origenes in homel. sup. lib. Regum.

OPORTET. FR. hoc verbum non semper importat necessitatem; sed quandoque honestatem, & conuenientiam significat. Glossa in can. confidimus. 25. quæst. 1.

OPPASSVS, obiectus, oppositus, interpositus [Solis enim Sacerdotibus adire licitum, & conspectus cæterorum, velo oppasso, interdicebatur. Tertull. aduers. Gent. cap. 16.] Loquitur enim de velo, quod Sancta Sanctorum tegebat, ac oppositum erat conspectui populari. In alijs codicibus *Oppanso* legitur.

OPPI-

OPPIGNORO. Vide *Infidatio*.

OPPORTVNVS. Vide *Temporaneus*.

OPPOSITVS, pignori datus, [Suppositorium aliquod argenteum, pro vno solido dicitur esse oppositum, & calix pro sex solidis. D.Greg.in Registro lib.1. cap.42.

OPTIO. FR. Curiæ Rom. terminus, quando, scilicet, Cardinalis murat titulum sui Cardinalatus, quę tempore Alex.PP.V.inter Cardinales introducta est, qui Papa post sedatum schisma inuenerat duos Cardinales eundē titulum possidentes; vndè opus fuit vni eorum mutare titulum, atque exindè introducta fuit optio. Honuphrius Panuinus apud Spondanum anno 1410. Optio enim dicitur electio. [Si optio naturæ nostræ detur. Cic. 4. Acad.] Quando tamen est mascul. generis, Custodem, Commissarium, Vicarium, & similia denotat, vnde *Optio carceris*, *Optio fabricæ*, & sic de cæteris dicebatur. [Deinde post dies paucos Pudens miles optio præpositus carceris, qui nos magni faciebat, cœpit intelligere magnam virtutem esse in nobis. pass. SS. Perpetuæ, & Felicitatis.per Holsten. edita.] Et infertus ibid. [Tamen ipso optione carceris credente] ac idem vocab. apud D.Ambrosium legitur: [Neque Paulus, & Silas tempus distulerunt quo optionem carceris baptizatent. in epist. ad Ephes. cap. 4.] Erant etiam in exercitu *Optiones* commissarij, seu decuriones, de quibus Vlpian. in l.Diuus Adrian.de bon.dam.& Calist.in l.vlt.de iur.immu.& Imperat. in l.pen. Cod. de apocis publ. lib.10. Item hoc officium. [Optionatus, vt Decurionatus, Pontificatus dicitur, vt Cato in ea, quam habuit apud equites: Maiores seorsum, atque diuersum pretium parauere bonis, atque strenuis, decurionatus, optionatus, hastas donaticas, alios honores.] ità Festus ex Farnesiana. Biblioth.

ORACVLVM, Cappella, vel Oratorium. [Intra Basilicam B. Petri Oraculum miræ pulchritudinis construxit. Anast. Biblioth. in Leone.] Qui habent facultatem audiendi Sacrū in Cappella domestica ex Breue Apostolico, in eo ferè exceptuantur dies solemnes; quæ solemnitates sunt Natalis Domini, Epiphania, Pascha, Pentecostes, Annuntiatio, & Assumptio Virginis, Sanctorum Petri, & Pauli, ac Omnium Sanctorum festiuitates. Sac.Rit. Congreg. 7. Nouembr. 1607. In Oratorio Episcopalis Palatij Missa celebrari nequit, quando Episcopus non est præsens; nàm priuilegium personale est, & non locale. Diana part.4. tit.14. Resol. 15. Vide *Cappella*. *Confessio*. *Oratorium*. FR. Idem habetur ex Sac.Scriptura: [Propitiatorium, idest, oraculum. Exod.cap.37. Per circuitum templi, & oraculi. 3.Reg.cap.6.] ac passim ibidem. Item Oraculum significat Pontificis responsum, seu rescriptum. [Secunda verò assertio per oraculum Clementis Papæ fulcitur. In decreral. de restitut. spol. cap.13. Postulasti per apostolicum oraculum edoceri vtrum &c. Nos igitur respondemus. Ibid. de testibus cogen. cap. 9. Apostolicæ Sedis oraculum Ibid. de donat. cap. 9. Vndè per nostrum oraculum postulas edocen. 5. decretal. tit.12. cap.19. §. Potestas.] Oraculum falsum. Vide *Loxias*.

ORALE. Vide *Fanon*.

ORAMA, neutrius generis, ex græco ὅραμα, visio, spectrum, phantasma. Vnde Althelmus de Virgin.

> Lecto sopitus cum somno membra dedisset,
> Orama per noctem cernebat ritè supernum.
> Cœlestes fatus sic fœlix auribus hausit.

Idem etiam *Oroma* dixit cap 19. vbi loquens de D.Gregorio Nazianzeno, ait: [Vidit Christum in oromate.] Vide *Horama*.

ORAMEN. Oratio, precatio. [Summumque continuò, ac synceium cernuis oraminibus salutauimus. In Vita S.Landoardi. 19. Mart.

ORARIVM, stola, græca vox ὠράριον, cuius etymon sic ab Alcuino de diuin.off. cap.39. explicatur. [Orarium stola dicitur, eo quod Oratoribus, hoc est, Prædicatoribus concedatur] Petrus verò Blesen.ferm.41. aliud etymon affert, inquiens: [Orarium autem dicitur, quia propter offensas populi sui cum humili genuflexione debes supplicare.] Quod debet in modum crucis cingi: [Orarium, quod & stola dicitur, super collum geris, cuius brachia ad minus extenduntur vsque ad genua, & cancellari debent per medium pectus in modum crucis. Idem Ibidem.] Quod ad alas Angelicorum Spirituum alludere ait Simon Thessalonicensis, quorum officium Diaconus tunc exercet, qui quando communionem suscipiet, debet post tergum stolam in modum crucis cancellare. Solent Græci in orario hoc laudis nomen Ἅγιος, tripliciter effigiare. Quia verò antiquis temporibus aliqui Diaconi ex arrogantia dua oraria gestare præsumebant; hinc Toletanum IV. Concilium can.39. sic rescripserat. [Orarijs duobus nec Episcopo quidem licet, nec Presbytero vti, quantò magis Diacono, qui minister eorum est.] Item *Orarium* significat velum, quod deuotionis gratia super reliquias Sanctorum ponebatur; de quo D Ambrosius, & alij. Indè in S.Gregorij Sacramentario (vbi agitur de adoratione Crucis in feria VI. Parasceue) mendosè habetur. *In oratorio*, quod *In orario* corrigi debet; ibi enim de velo, quod sub Cruce extenditur, manifestus sensus est. FR. Quo ad Orarij etymologiam varij varia dixere: Balsamon in can.22. Laodicen. existimat à greco verbo ὁρῶ, idest, obseruo deriuari, sic inquiens: [Orarium ferre est tantum Diaconorum: hi enim eis, qui celebrant adsistentes, & sanctarum orationum mysteria, & Presbyterorum obseruantes, eis, qui sunt in suggestu Diaconis per orarium significant, quando debeat fieri pronuntiatio, seu prolatio petitionum Catechumenorum, & cætero-

terrorum. Appellatumque est Orarium à verbo ὠρῶ, quod est obseruo.] Quem sequitur Io. Durant. lib 2. de Rit. Eccl. cap. 9. n. 14. & Matth. Blastar. Fuerunt tamen, & ipsi Græci, qui contrarium sensere, quod nempè, Orarium ex latina voce deriuatum sit; ita Suidas [Orarium latinè appellatur.] Vnde aliqui ab *Ore*, vel ab *Ora* Orarium deduci autumant; ab *Ore* vtique, quia ori admouetur ad planctum, & fauorem, vt & Veneti suis stolis ab humero pendentibus; ità Diaconi se inclinantes populo, vel sacro Altari exosculantur Orarium in venerationis signũ. Glossæ veteres [Oraria, quibus os obuoluitur] & Aurel. Prudentius cecinit lib. Peristeph. hym. 1. ver. 170.

Hic sui dat pignus oris (vt ferunt) Orarium. Quod etiam indicat Flauius Vopisc. in Aureliano inquiens: [Sciendum tamen ipsumque ptimum donasse Oraria Populo Romano, quibus vteretur ad fauorem] idest, ad fauorem reuerentiæ sibi exibendum. Alij vero putantes hunc nomen ab ora, seu limbo deduci, asserunt Orarium esse quasi institæ, & oræ partem, ac ornamentum, quod à græcis πέζα dicitur. Sic Iosephus Hebr. oram tunicæ talaris Aron lib 3. antiq. cap. 8. describit his verbis [illegible], idest, ima eius vestis ornabatur limbo. Hesych. [Vbi & peza vestis dicitur fimbria, seu infimæ partes ad pedes] Item Suidas. [Peza extremitas, vel id in quo terminatur tunica, quod nos limbum dicimus.] Atque Eustat. Iliad α inquit: [Pezam esse ornamentum quoddam ad extremitatem vestis existens.] consolidant hanc opinionẽ ex Liturgia S. Io. Chrysostomi, vbi cum Sacerdos stolam accipit, dicit: [Benedictus Deus, qui effundit gratiam suam super Sacerdotes eius, vt vnguentum super caput, quod descendit in barbam, barbam Aron, quod descendit in oram vestimenti eius.] Vbi per oram vestimenti stolam intelligit ex qua deductum est nomen orarij: etymologia autem Orarij à Blesensi supra adducta desumpta fuit ex can. vnum orarium. dist. 25. vbi sic ait: [Vnum orarium oportet Leuitam gestare in sinistro ptopter quod orat, idest, prædicat. Dexteram autem partem oportet habere liberam, vt expeditus ad ministerium sacerdotale recurrat] & ibi Glossa. & hoc quo ad etymon. Græci tamen videntur distinguere stolam ab Orario; illam enim ἐπιτραχήλιον, hoc vero ὠράριον; nàm apud eos Orarium est Diaconorum, & stola Sacerdotum: vndè Curopalata de off. Constantinop. agens de festo adorationis S. Crucis, ait quod Archidiaconus affert crucem ab Ecclesia, [Gestans tum consuetam suam tunicam, tum insuper & casulam: non tamen stolam, sed orarium] & S. Germanus supra adductus in sua Theoria Eccl. inquit: [Orarium autem fert Diaconus in sinistro humero super dalmaticam.] Item in Liturgia S. Io. Chrysost. Romæ impress. habetur: [Diaconus induitur tunica orans ità &c. & orarium quidem osculans imponit sinistro humero] eo autem sæpissime vtitur Diaconus ad venerationis signum, ibidemque crebro dicitur: [Diaconus versus Sacerdotem dicit, inclinans caput suum, & orarium in manu tenens] & antè symbolum fidei [Diaconus osculatur orarium suum, & venerabundè inclinans se ter, dicit &c.] Sed inter Latinos stola, & orarium promiscuè accipiuntur. [Quintum quoque est indumentum, quod Orarium dicitur, licet hoc quidam stolam vocant. Raban. lib. 1. de inst. Cleric. cap. 14.] sic stolam orarium appellauit S. Ambrosius de obitu S. Satyrij eius fratris, inquiens: [Ligari fecit in orario, & orarium inuoluit collo, atque ita se deiecit in mare Sacramenti tutamine fretus.] Atque orarium pro stola, quæ est propria sacerdotum in vtroque humero Concil. Brac. III. can. 3. [Sacerdotem vtroque humero orario ambiri præcipitur] & infra: [Sacramentum corporis, & Sanguinis Domini nostri Iesu Christi sumpturus non aliter accedat sacerdos quam orario vtroque humero circumseptus; ità vt de vno, eodemque orario crucem pariter & vtrumque humerum premens, signum in suo pectore præparet crucis.] Item Concil. Tol. IV. cap. 27. ait: [Si Episcopus est, orarium, anulum, & baculum: si presbyter, orarium, & patenam: si Diaconus orarium, & albam] quod etiam ex infra adducendis stolam, & orarium idem esse penès latinos Patres, quod Orarium ad modum fasciæ longiusculæ fuerit, probatur ex D. Augustini testimonio lib. 22. de Ciuit. Dei cap. 8 sicut enim in dict. *Fanon* dixi, quod illud promiscuè in sensu stolę, & veli accipitur, sic Orarium. Gauantus item ait quod *Orarium*, & *Orarius* dici potest. In Rubr. Missal. par. 2. tit. 1. de præpar. Sacerd. celebrat. §. Imponit brachio sinistro. Maronitæ Lectores, ac Subdiaconi vtuntur orario. Varijs temporibus variantur etiam opiniones; sicut enim intumescebant Diacones tempore IV. Concilij Toletani, & dua oraria gestare ambiebant, è contra tempore primi Bracarensis Concilij pudebat Diaconos patenter orarium deferre, & ideo sub tunicam abscondebant, quare d. Concil. can. 27. cap. 1. eis tale præceptum imposuerat, videlicet: [Item placuit, quia aliquanti huius prouinciæ Ecclesiæ Diacones absconsis infra tunicam vtantur orarijs, ita nihil differre à Subdiacono videautur, vt de cætero superposito scapulæ (sicut decet) vtantur orario.] Item idem Concilium ex antiqua institutione præceptum Sacerdotibus renouauerat, vt semper, & intermissiuè orarium portarent, ac sub excommunicationis pœna, quod in modum crucis illud deferre deberent. Can. Ecclesiastica institutione dist. 23. Idemq; in Concilio Moguntino tempore Caroli Magni cautum fuerat, scilicet, [Presbyteri sine intermissione vtantur orarijs propter differentiam Sacerdotij dignitatis. cap. 28.] Quæ

obser-

obseruantia in Summo, soloque Pontifice remansit, ità vt hodiè pro singulari eius prærogatiua reputetur. Erat autem antea Episcopi dedecus orario priuari, quare Anastas. Biblioth. in Agathone ait, quod cum esset Patriarcha Antiochenus Macarius in sexta Synodo tanquam hæreticus damnatus; ibi Basilius Cretensis Episc. illum publicè orario despoliauit, quod degradationis signum erat: [Accedens Mauritius Subdiaconus orarium de eius collo abstulit, & projecit antè pedes eius. Idem Biblioth. in Stephano IV.] Qui degradationis modus in omnibus ordinibus quomodo fieri solebat; ex restitutione ordinum coniectari licet in can. Episcopus. 11. quæst. 3. Nàm eis restituebatur, quod antea ablatum erat: ibi enim sic ait: [Gradus ammissos recipiat, & coram Altari de manibus Episcoporum, si Episcopus est, Orarium, & baculum, & anulum: si Presbyter est Orarium, & planetam: si Diaconus Orarium, & albam.] Quò autem ad significationem *Veli* habetur in can. Monacho 27. q. 1. ibi enim sic ait: [Monacho orarium in Monasterio, vel zonas habere non liceat, & si postea vxori fuerat Sociatus &c.] Vbi Glossa ità exponit: [Orarium ponitur pro quolibet ornamento mulierum, & ponitur pars pro toto; est enim propriè velum, vel peplum, quo mulieres caput velant,] ac in Hypomnesto ad Collectan. Anastasij Biblioth. inserto, à Sirmondo in 8. edito pag. 259. inter reliquias S. Martini Papæ, & Martyris, quas ei Theodorus dederat, inquit: [Donata etiam particula Sancti Orarij, idest, facialis, quæ sibi fuerat ab eo demissa:] Vbi dictio *Facialis*, vt suo loco dictum fuit strophiolum, siuè manipulum significat, quod antiquitùs velum erat, vt etiam ex Philothei Patriarchæ verbis comprobatur, quæ in dict. *Sticharium* adducentur; quamuis ille cum aspiratione in prima littera scribat, idest, *Horarium*. Nihilominus crederem, quod aliquando oratij vocabulum pro illo velo diaconali vsurpetur, quo leuita tempore ieiuniorum in cantu Euangelij induitur, quod *Stola* etiam dicitur; sic enim in Missalis Rubrica de qualitat. parament. cap. 19. num. 6. habetur: [Planetam Diaconus dimittit, cum lecturus est Euangelium, eaque tunc super sinistrum humerum super stolam complicatur, aut ponitur aliud genus stolæ latioris in modum planetæ plicatæ] Vide *Fanon. Linostima. Stola*. Et quo ad significationem veli. Vide *Brandeum*.

ORATIO. Vide *Oramen. Prex. Proseucha*.

ORATIO DOMINICALIS. Vide *Globuli. Pater noster*.

ORATOR. FR. denotat deuotum, & pium Confratrem. can. illi qui peregrinos, vel oratores alicuius Sancti. 24. quæst. 3. Item Orator, idest, Prædicator. Vide *Concionator*.

ORATORIVM. FR. differt à Cappella, quia hæc dicitur publicum oratorium, & non potest erigi absque Diœcesani licentia. cap. 4. de priuileg. in sexto. Sed Oratorium simpliciter, in quo non celebratur, qualibet priuata familia absque vlla licentia erigere potest. Gloss. in d. cap. 4. de priuil. Item Oratorium scabellum ad genuflectendum adaptatum aliquando significat: [Qui dùm veniens de Sacrario, processerit cum ordine suo ante Altrare ad orandum super oratorium. Ordo Rom.] In priori sensu synonyma. Vide *Cappella. Confessio. Oraculum*. Oratorij S. Philippi Nerij commendatio. Vide *Pax*.

ORBATIO, cæcitas. [Et hoc est, quod Dominus in illa plaga orbationis præceperat. Tertull. de bapt.

ORBICVLVS, quid significet. Apud Anastasium Biblioth. Vide *Scu*.

ORBITELLVS. FR. Ciuitas Tusciæ, quæ *Cossa* à Pomponio Mela lib. 2. cap. 4. *Cosa* in Itinerar. Antonij Imp. *Cossa* ab Honuphrio *Cossæ, arum* à Ptolemæo appellatur: [Graue gerimus, quod cum in Ecclesiam Sanctæ Mariæ de Orbitello, & quasdam alias Ecclesias in tua Diœcesi existentes, ad Monasterium Sancti Anastasij de Vrbe spectantes &c. lib. 1. decretal. tit. 31. cap. 19.

ORBITVS. FR. Circulatio. [Beata nobis gaudia Anni reduxit orbita: In hymn. Pentecostes, ad laudes] Ex Virgil. Æneid. 6.

Annuus exactis completur mensibus orbis.

ORCA, vas. [Igitur aduenientibus transmarinis, Vigilij Archidiaconi homines septuaginta vasa, quæ vulgò orcas vocant, olei, liquaminisque furati sunt. Greg. Turon. lib. 4. hist. cap. 38.] FR. Varro de re rust. lib. 1. cap 13. inquit: [Sæpè vbi conditum nouũ vinum, orcæ in Hispania feruore musti ruptæ, neque non dolia in Italia.] Eodemque vocabulo vtitur D. Greg. in eius Regist. lib. 1. epist. 53.

ORCINVS, Libertus, dicitur ille, cui directò libertas à testatore relinquitur, & dicitur Orcinus, quia ab his manumittitur, qui ad Orcum tendunt. FR. Alij dicunt *Orbinum* ab *Orthos*, quod significat directum: [Alii *Orkinum*. Gloss. fin. in l. directis. Cod. de testam. Gloss. 2. in l. cum testamentum. Cod. de Iur. & fact. Gloss. Orcinum, & ibi add. marg. in l. 2. §. per contrarium. de Dote præleg.

ORDINALE, Rituale, liber ecclesiasticorum rituum. [Sinè Ordinalibus, Consuetudinariis, Missalibus, Tropariis. Matth. Paris. in vita Abb.

ORDINARIVS. FR. vt plurimum Episcopum significat; sed aliquando Decanum, Archipresbyterum, vel Abbatem denotat, quia ex consuetudine iurisdictionem spiritualem exercent. Gloss. de Excessib. Prælat. cap. 2. in sexto. Vide *Episcopus. Diœcesanus*.

ORDINATIO, eius synonymum. Vide *Chirotonia*. Ordinatio. FR. dicitur etiam Benedictio. Glossa in can. quamuis Chorepiscopus. dist. 68.

ORNATVRA. FR. ornatus. can. omnis lactantia, & ornatura corporalis à sacrato ordine aliena est. 21. quæst.4.

ORDINO. Vide *Imponere manus*.

ORDO, gradus ecclesiasticus ab Episcopo collatus tempore ieiuniorum ex apostolica traditione. [Tunc ieiunantes, & orantes, imposuerunt eis manus. Act. 13.] Minores tamen ordines in quocumque die à ieiunio feriato conferri possunt. [A tempore S. Petri, vsque ad Fœlicem III. ex vitis Pontificum inter prædictos intermediatorum semper ordinationem in mense Decembris ordinatam fuisse colligitur, vt cum Christo nouelli Ministri nascerentur. Amal. lib. 2. cap. 1.] Gelasius autem Papa sacras ordinationes dilatauit ad reliqua anni tempora; sed semper in sabbato ieiuniorum, de quo in eius vita primum dicitur fuisse, qui ordinationem habuerit in mense Februarii. Episcopus in die dominica ex legitimo impedimento, cõtinuaute tamen sabbati ieiunio, tàm in ipso, quàm in sequenti ordinationem continuare posset. can. litera:. dist. 63, & in decretal. habetur titulus De temporibus ordinationum; atque clarius D. Leo Papa epist. 81. cap. 1. de tali ordinatione scribens, inquit: [Quod eiusdem obseruantiæ erit, si manè ipso dominico die, continuato sabbati ieiunio, celebretur,] quod etiam hodie fieri posse communiter tenent Theologi, & Canonistæ. Sed in Sabbato est initianda ordinatio, vt idem Leo ad Dioscorum Alexandrinum Patriarcham scripserat, nempè: [Vt non passim diebus omnibus sacerdotalis, vel leuitica ordinatio celebretur; sed post diem sabbati eius noctis, quæ in prima sabbati lucescit, exordia deligantur.] Vide *Dominica mediana*. At quia continuabatur vsque ad Dominicam in ordinando; illa ideo Dominica dicebatur *Vacans*, vt in dict. *Adsentus*, videre est. Dicuntur septem lectiones, Euangelio incluso, quæ septem ordines denotant, ac in quocumque ordinationis tempore legitur illa trium puerorum in ardore babylonicæ fornacis positorum; ad denotandum, quod Ordinandi eodem modo per huius sæculi ardores intacti transire debeant. Alcuin. In feria IV. antecedente leguntur in Missa duæ lectiones, ad instruendos eosdem in Sacræ Scripturæ lectionibus; nàm in hoc die examinari solent. Durand. lib. 6. cap. 8. Antiquitùs publicabantur populo, vt ille de moribus, ac vita ordinandorum testificaretur, idemque in consecratione Episcoporum obseruabatur; ac Pontifex solebat in eadem feria IV. ante ordinationes ad S. Mariæ Maioris Basilicam celebrare, vbi post primam Missæ lectionem populo ordinandos proponebat, vt deponerent hi, qui aliquid impedimenti contra eosdem, si scirent. [Ibi Dominus Papa præparatus cantat Missam more quadragesimali, & ibi nunciat quem ordinare disponit, hoc modo: Auxiliante Domino, & Saluatore nostro Iesu Christo eligimus hunc Diaconum in Presbyterum, si quis habet aliquid contra eum, pro Deo exeat, & dicat, veruntamen memor sit conditionis suæ. In cæremon. M.S. Benedicti S. Petri Canonici, quod in Biblioth. S. Aug. de Vrbe asseruatur.] Quam laudabilem consuetudinem antiquissimam inter Christianos fuisse ex eo colligitur, quod Imperator Alexander Seuerus, (vt Lamprid. author est c. 45.) id imitati ostentauerit in electione prouincialium Gubernatorum; sic enim præfatus historicus in hac Imperatoris publicatione concludit. [Cum Christiani in prædicandis Sacerdotibus, qui ordinandi sunt, id facerent.] Vbi *Prædicare* publicare denotat. Cui publicationi populus respondere solebat: [Dignus est, & iustus est.] Ad quod de dignit. Sacerdot. cap. 5. D. Ambrosius alludens, inquit: [Nescii homines, & indocti in ordinationibus coram clamant, & dicunt, Dignus es, iustus es, & conscientia misera indignus es, indignus es dicit.] D. August. in epist. 110. de hisce popularibus acclamationibus in ordinatione Eradii electi Episcopi mentionem facit, quod nempè populus iteratis plausibus dixisset. [Deo gratias, Christo laudes, Augustino vita, te Patrem, te Episcopum.] Idem S. Doctor Notarium iusserat has acclamationes registrare, ac iterum de prædictæ electionis opinione populum interrogare voluit: tunc populus iterum clamans, respondit. [Fiat, Fiat, dignum, & iustum est, iudicio tuo gratias agimus. Exaudi Christe, Eradium conserua.] Græci adhuc hunc vsum retinent, in ordinationibus enim Populus crebris vicibus clamat: ἄξιος, idest, dignus, Latina verò Ecclesia varijs inconuenientibus edocta, hanc popularem, & publicam opinionem non amplius exigit; sed cautiùs per trinam Parochorum, vbi ordinandi degunt, denunciationem in conuentuali Missa diei de præcepto factam, ad curiam Episcopalem recursum præbet eis, qui morum vitæ, vel alterius ordinandorum illegitimitatis impedimenta deducere cupiunt in notitiam. Atque recentèr iussu Gregorij XV. Congregatio EE. Cardinalium super Regno Neapolit. sub die 22. Iunij 1623. decreuit, quod nullus Præsul eiusdem Regni posset primam tonsuram conferre absque tonsurandi denunciatione in eius Parochia sub pœna Clerico suspensionis, aliorumque in eodem decreto contentorum. Quantum autem episcopalis conscientia in hoc inuigilare teneatur. D. Paul. Apost. epist. 1. cap. 5. ad Timoth. sic monet: [Manus citò nè imposueris, neque communicaueris peccatis alienis.] Particeps enim peccatorum ordinati Episcopus efficitur, dùm indignum ad ordines promouet: quare de Sancto, Magnoque Papa Leone in Prat. spiritual. cap. 149. dicitur, quod cum per quadraginta dies ad confessionem Sancti Petri pro eius peccatorum remissione preces fudisset, tandem hanc cœlestem vocem audire meruit: [Ora-

§ Oraui pro te, dimissa sunt tibi peccata tua, præter impositiones manuum, hoc enim abs te requireretur sine benè, siuè fortassè aliter egeris.] Nihilominus oculatissimus in hoc ille Sanctus Doctor internoscitur extitisse, præsertim ex eius epist. 5. Vbi quendam Episcopum de hac negligentia sic acriter reprehendit: [Apud te nouo ambitu, fœdoque collusio Presbyterij ordinem fuisse turbatum, ità vt vnius festina, & immatura prouectio, quædam eorum deiectio facta sit.] Atque calamitosam nonnullorum recentiorum Episcoporum ostentationem tangit, qui non dignum, sed humano fauore commendatum curant promouere; vndè ibidem Sanctus Papa prosequitur: [Tuæ fuerat industriæ, atque doctrinæ, vt iustè petentium desideria rationabili auctoritate cohiberes, nè quem in sacerdotali properè prouehebas honore, ad iniuriam eorum, qui sociabatur inciperet.] Ac etiam promouendus non debet neglectis interstitijs, palliatoque prætextu sacrorum ordinum consequutiones extra tempora per Breue Apostolicum sinè scrupulo tentare; sufficerent enim Pontificum exempla Gregorij VII. nimirum, & Innocentij III. qui ad Pontificatum, dùm Diaconi fuerant electi; expectare tamen voluerunt ordinationum tempus, vt Sacerdotium sumerent. Matth. Paris. in hist. Angliæ apud Odoricum Raynaldum in An. 1198. FR. Idem de Pascali II. legitur: [Erat, quippè, vt retulimus, cum electus fuit Diaconus, & Cancellarius, qui quidem nonnisi in canonico ieiunij tempore constituto consecrari poterat. Falco Beneuent. in Chron. ann. 1118.] :||: Licet pro cessu tempori Clemens VI. ad instantiam Philippi Galliarum Regis, seù potiùs Ioannis eius filij Vmbertum Principem, qui Delfinatum Regi renunciauerat, nè ei daretur spatium se retrahendi à renunciatione facta, ipsemet Papa omnes tres sacros ordines in vnico die illi contulerat, qui & habitum dominicanum susceperat, de qua te non facit mentionem Odericus Raynaldus in sua Ecclesi. Hist. de anno 1350. num. 39. dicit tamen, quod propter hunc finem, instante Ioanne Philippi Regis filio, Vmbertum ad sacros ordines promotum fuisse, & Patriarcham Alexandrinum declaratum, ac in commendam Archiepiscopatum Rhemensem habuisse. At ego magis distinctè in quodam peruetusto M. S Bibliothecæ Vaticanæ posito ad n. 3765. hæc legi: [In prædicto festo Natiuitatis Domini (*scilicet, de anno* 1350.) quod fuit Sabbato 1 Papa ipsum promouit ad tres sacros ordines. In prima Missa galli cantus ordinat ipsum (*nempè, Vmbertum*) in Subdiaconum. In secunda Missa ortus diei, ordinat ipsum in Diaconum. In summa Missa in Sacerdotem. Et eodem die ipse Delfinus Missam celebrauit, & post octo dies ipsum Episcopum consecrauit.] Legitur etiam, in diarijs M. S. Brocatdi, quæ in rarissima Dom. mei Card. Brancatij Bibliotheca asseruantur, quod Cardinalis Alexandrinus in vnico die, qui fuit feria IV. maioris hebdomadæ cadentis 26. Martij 1493. Cardinalibus Valentino, & Ioanni Borgiæ, ambobus Alexandri VI. nepotibus, minores ordines Subdiaconatum, & Diaconatum simul contulerat. Antiquitus autem, qui aliquem ordinem suscipiebat per manus Papæ, non poterat ab alio Episcopo sinè licentia Sedis Apostolicæ ad reliquos ordines promoueri, quod tamen Archiepiscopo Mediolanensi ex priuilegio Innocentius III. lib. 1. epist. 2. concesserat. Promoti ab Episcopis Sac. Congreg. Propagandæ Fidei extra limites iurisdictionis eis assignatæ sunt suspensi, non obstante Ordinariorum locorum licentia. Congreg. Episc. 23. Aprilis 1655. Imò ipsi Episcopi conferentes ordines in suspensionem incidunt, vt in eadem Congregat. Episcoporum coràm Innocentio X. 18. Martij 1651. habita, decretum fuit. Item Gregorius XI. Dominicanis Armeniæ Missionarijs facultatem concessit, vt conferre possent sub conditione ordines minores, ac sacros in eodem die Ecclesiasticis Armenis, de quibus dubitabatur, an rectè, & ritè ab eorum schismaticis Episcopis antea ordinati fuissent. Odericus Raynaldus in Hist. Ecclesi. ann. 1375. Antiquitus etiam simplices Sacerdotes primam tonsuram conferebant, quod colligitur ex Rhemensi historia, vbi de S. Sequano agens, sic habetur: [Erat autem tunc temporis in magnimontensi oppido Presbyter moribus, & ætate, nomine Eustadius vir Deo dignus, atque sanctissimus, quem parentes Beatissimi Sequani ad tondendum eum adduxerunt cum lætitia, qui cum venisset, & preces Deo profudisset, eius capitis verticem diuino charactere signatum totondit, & post detonsionem, casta oscula capiti, atque labiis eius infigens, benedixit eum &c.] Ac clariùs ex Emeritano Concilio can. 18. sic habetur: [Omnes Parochiani Presbyteri, iuxta vt in rebus à Deo creditis sentiunt habere virtutem, de Ecclesiæ suæ familia Clericos sibi faciant.] Sed hodiè hoc priuilegium derogatum fuit, seù potiùs non reperitur concessum ab habenti facultatem. FR. nàm Emeritanum Concilium à Baronio impugnatur. :||: Ordinatus à Papa sinè licentia Papæ non promouetur. lib. 1. decretal. tit. 11. c. 12. FR. hæc est propositio posita in titulo, & in rubrica eiusdem cap. 12. quæ posita fuit ab aliquo imperito; nàm textus hoc non continet, cuius verba talia sunt. [Meminimus fuisse supplicitèr postulatum, & clementer indultum, vt quia præfatus. A. Ecclesiæ Romanæ Subdiaconus erat: mandaremus ipsum per Bononiensem Episcopum promoueri.] Non enim dicit, quod ille talis in Subdiaconum promotus fuerat à Papa; sed quod erat Ecclesiæ Romanæ Subdiaconus, & consequentèr illi Diœcesi subiectus, ac si nullus Episcopus sine dimissoralibus litteris Diœcesani potest personam alterius iurisdictio-

nis ad ordines promouere; quantò magis Subdiaconus Romanæ Ecclesiæ subiectus nequiuerat ordinari ab Episcopo Bononiensi, sine licentia Romanæ Ecclesiæ Episcopi. Atque miror Glossam iuxta tituli sensum textum commentantem ponderare, quod potiùs sit onus, quam honor Subdiacono Ecclesiæ Romanæ; dum hæc regula vniuersalis est, vt dixi; omnes siquidem Clerici cunctarum Diœcesium, qui nonnisi à proprio Episcopo, vel de eius licentia ab alio Episcopo ad alios ordines promoueri possunt, ad hoc onus etiam subiecti sunt procul dubio. De ecclesiasticis ordinibus agitur singillatim in can. perlectis, dist. 25. & hic in dictionibus *Acolutus*. *Anagnosta*, *Ceroferarius*. *Clericus*. *Diaconus*. *Exorcista*. *Lector*. *Ostiarius*. *Presbyter*. *Psalmista*. *Sacerdos*. *Subdiaconus*. *Tonsura*. Qui ordinari nequeant, Vide *Energumenus*. *Promotio furtiua*. *Ratiocinium*. Ordines ecclesiastici Hebræorum. Vide *Subdiaconus* initio.

ORDO NIGRORVM. Vide *Nigrorum Ordo*.

ORDO OFFITII sæpè errat. Vide *Octaua*. *Symbolum*.

ORDO PRECVM. Vide *Canon Missæ*.

OREBITÆ, hæreticorum secta, ex factione Hussitarum, sic appellati à Castello *Oreb*, vt ad montem huius nominis, in quo Deus Moysi legem tradiderat, alluderent; iactantes se in eodem loco eorum falsa dogmata recepisse. qui implacabiles Catholicorum aduersarii extitere. Vide *Thaboritæ*.

ORGANVM. [Organum vocabulum est generale vasorum musicorum, hoc autem cui folles adhibentur Hydraulum Græci nominant. Vt autem organum dicatur, magis ea vulgaris consuetudo. Isidor. lib. 3. etym. cap. 28.] de quo cecinit Venant-Fortunatus in descriptione Cleri S. Germani Episcopi.

Hinc puer exiguis attemperat organa cannis.
Indè senex largam ructat ab ore tubam,
Cymbalicæ voces calamis miscentur acutis,
Disparibusque tropis fistula dulce sonat.
Tympana rauca senum puerilis fistula mulcet.
Atque hominum reparant verba canora lyram.

Atque D. Augustinus. in Psalm. 98. inquit; [Rogamus pro illis, vt qui delectabiliter audiunt organum, delectabiliùs audiant vocem Dei.] FR. De organo aliisque instrumentis musicalibus, quæ in Ecclesia permittuntur, & quando ea introducta fuere, agit Baronius an. 60. num. 36. de organo musicali à Copronymo Imp. Pipino Galliarum Regi misso idem Baron. anno 776. num. 20. refert. Item Cantores Romani docuerunt Gallos organum pulsare. Idem Baron. an. 787. n. 69. & 70. Vide *Cantus*. *Fiala*. *Hydraulus*.

ORGANVM ARMIGATVM. de quo in 2. Reg. c. 6. habetur: [Et Dauid percutiebat in organis armigatis,] exponit ibi Dionys. Carthus. [Idest, ad armum, humerumue ligatis, vt fieri in organis portatilibus solet. Vel secundum nonnullos genus est organi, quod fit cum aqua, quia non sonat, nisi habeat aquam, itàque aqua ponitur in concauitate, vt sonum reddat.] Sed si organum quodlibet musicale instrumentum significat, vt supra visum fuit, meliùs (meo iudicio) exponeretur, quod fuissent non organa; sed alia musicalia instrumenta in humeris, seu ab humeris sustentata.

ORGIA. FR. planities. Bullar. Casin. tom. 2. const. 6. Melitenses *Olgia*, siuè *Vlgia* dicunt. Vide *Olca*.

ORIGENES, an vnus fuerit. Vide *Adamantius*. FR. duos extitisse putat Latinius in Obseru. ad Io. Trithemium. Contrarium tamen videtur sensisse Bellarminus de Scriptor. Eccl. Origene, & qui plura de Origene desiderat, legat Philip. Labbe de Script. Ecclesiast. in Origene, de quo fit mentio hic in dict. *Exapla*. *Magister Græcorum*. *Offitium defunctorum*, & hic inferiùs *Origeniani*. Eius Præceptor. Vide *Saccas*. Oregenes à Methodio *Centaureus* appellatur apud Photium in eius Biblioth. tit. Methodius. cap. de creatis excerpta.

ORIGENIANI, siue *Origenianistæ*, vt eos. D. Greg. lib. 34. in Iob cap. 16. & 41. appellat, Hæretici ab Origene seducti, quorum argumenta adducit, & confutat idem Gregorius ibidem, & in can. quidam autem hæretici. 24. quæst. 3. vbi nonnulli eorum errores recensentur, scilicet. [Quod non possit videre Filius Patrem, nec Spiritus Sanctus Filium, animas quoque in mundi principio peccasse dicunt, & pro diuersitate peccatorum de cœlis vsque ad terram diuersa corpora quasi vincula meruisse, eaque causa factum fuisse mundum.] Errat tamen Glossa in can. sanè profertur. 24. quæst. 2. quæ putat duos fuisse Origenes, quod æquiuocũ manifestatũ fuit in dict. *Adamãtius*. FR. sed aliter in dict. *Origenes*.

ORIGINALIA, scriptura, quæ de genealogiis, & originibus tractat; hinc *Originalia instrumenta* appellauit Tertull. lib. 1. de carne Christi attestationes spectantes ad genealogiam Christi secundum eius humanitatem.

ORIGINARIVS. FR. dicitur ille, qui ex adscriptitio natus est in proprio solo. Glossa in can. generalis. dist. 54. sed aliter habet Glossa in cap. quidam vir. 32. quæst. 1. Originarius autem filiũ in potestatem non habet. Glossa in can. patrem. 32. quæst. 3.

ORIOLVM, ambulacrum, siuè porticus. [Vt non in infirmaria; sed seorsum in oriolo Monachi infirmi carnem comederent. Matth. Paris. in vita Abb.] Vide *Embolus*. *Imbulus*. *Labium*. *Macrena*. *Porticani*.

ORIONA, signum cœleste, quid sit. Vide *Arcturus*.

ORNAMENTA SACRA. Vide *Vestis*.

ORO-

OROMA. Vide *Orama*.

ORPHANOTROPHIVM, FR. Orphanorum hospitale. [Reuerentiam Beati Gregorij prædecessoris sui præ oculis cordis habens, tribuit idem Summus Pontifex in hospitali ipsius Beati Gregor. in porticu B. Petri Apostoli sermonum sanctorum librum vnum, & in Schola Cantorum, quæ pridem Orphanotrophium vocabatur, Heptatenchum. Gulielmus Lateranensis Biblioth. apud Torrigium de Crypt. Vatican. secunda impress. pag. 189.] Qui Torrigius ibidem ait, hoc Orphanotrophium non fuisse illud, quod hodie ad Ecclesiam Ethiopum Romæ reperitur; sed in platea S. Petri à Sixto IV. demolitum. Quare Ecclesia, & Orphanotrophium non fuerat à D. Gregorio Sancto Stephano Protomart. dicatum; sed à Stephano Papa in honorem S. Gregorij erectum; quod probat Torrigius testimonio Benedicti Canonici, & nos in dict. *Baculus* 5. Quod à Stephano IV. notauimus. Istius nominis synonyma. Vide *Brephotrophium*.

ORTHODOXIA FR. recta opinio; accipitur pro sana, ac catholica doctrina. Vide eius antithesin *Cacodoxia*.

ORTHODOXVS, ὀρθόδοξος, rectæ opinionis; accipitur pro Catholico, & è contra *Heterodoxus*. FR. & *Cacodoxus* prauæ opinionis denotat, scilicet, Hæreticum, aut Schismaticum. Vide *Cacodoxia*. [Sin autem orthodoxus contra hæreticum litiget, pro orthodoxo quidem hæretici testimonium valeat, contra orthodoxum solius orthodoxi testimonium valeat. can. si hæreticus. 2. quæst. 7.

ORTHOGRAPHIÆ SIGNA. Vide *Asteriscus*. *Oxyrynchus*.

ORTYGOMETRA, ὀρτυγομήτρα, coturnicum Rex. [Escam parans eis ortygometram. Sapien. cap. 16. Vbi sepultus est populus carnis auidissimus vsque ad choleram ortygometram cruditando. Tertullianus aduersus Psych. cap. 16.] Agit enim de populo hebræo; vbi aliqui loco *Cruditando* legunt *Bructando*, vt textui D. Hieronymi se conformarent, qui in eodem sensu scripserat. [Apud sepulcra concupiscentiæ crassus populus ortygometram scribitur ad choleram vsque eructasse.] FR. Calepinus vult, quod *Ortygometra* coturnicum matrix dicatur; sed potius metrix; nàm metam, terminum, & viam cæteris coturnicibus ostendit, eas conducendo. Vnde Plinius lib. 10. cap. 23. inquit: [Coturnices antè etiam semper adueniunt &c. Aquilone ergo maximè volant ortygometra duce.] Vide Iansenium in dict. Sapientiæ cap. 16. quo verò fundamento Auctor Vocab. Ecclesi hoc nomen regionem coturnicum significare dicat, & an rectè hoc asserat, videat Lector.

ORZOLI. FR. corruptum vocabulum ex vrceolis. Bernardinus Corius in hist. Mediolanen. ad ann. 1333. Vide *Ama*.

OSANNA, hebræa vox. Vide *Hosanna*.

OSCILLVM, ludus, qui fit fune suspensa ab anulo, seu arbore sustentata, & in ea ludentes agitantur, qui ludus Romæ *Cannafiendola*, in Tuscia *Altalena*, in Gallia *Branleore*, seu *Pandileore*; in Sicilia verò, ac in Melita vbi multa vocabula gallica adhuc retinentur *Bandola* dicunt; sed potius ex latino vocabulo *Pendula* corruptè *Bendula* siuè *Bandula* dictio prouenit, de hac 2. Georgic. Virgilius.

Oscilla ex alta suspendunt mollia quercu.

Vnde autem hoc nomen, & a quo institutum, Vide Calepinum in eadem dictione, & verbum *Oscillo*. At Tertullianus translatiuè pro sphera mundiali ab axe suspensa lib. de anima cap. 12. vsurpat, inquiens. [Initium enim omnium commentatus animum, & vniuersitatis oscillum de illius axe suspendens.] FR. At idem Tertullianus de pallio cap. 1. in vera significatione hoc vocabulo vsus est. Vide *Testitrabus*. Machometani autem antiquos Romanos imitantes, qui talem ludum exercebāt per tres dies in ferijs latinis à Latino Rege institutis, siuè ad exemplum Atheniensium, qui etiam tale ludum in eorum ferijs exercebant, vt author est Germanicus Arati interpres, sic illi in eorum *Bairam*, idest, Pascha solent tale ludum exercere. Bulingerus *Pensilem iactationem* vocat hunc ludum.

OSCVLATORIVM, parua tabella cum sacra aliqua imagine, qua populo osculum pacis confertur tempore Missæ, de qua in dict. *Pax*.

OSCVLVM, quod fit in omnibus rebus, quæ Sacerdoti porriguntur in sacro Altari, quæ prius osculatur, & dum Sacerdos ad illas recipiendas extendit manum, ea quoque osculari debet, eodemque modo fit in traditione patenæ, siuè thuribuli à Ministris; quæ oscula omittuntur, si expositum erit Sacramentum. Gauantus. Excepto tamen Subdiacono osculo in fine Epistolæ, ac Diaconi in postulanda benedictione antè Euangelij cantum more solito; nàm in prolatione epistolæ Sacerdos Christum tanquàm legis antiquæ terminum, & in Euangelio illius Auctorem denotat, Innocent. III. lib. 2. de Myst. Miss. cap. 21. & Durand. lib. 4. cap. 17. In Missa verò Defunctorum oscula prædicta post epistolam, & antè Euangelium omittuntur, quia cum huiusmodi signa suauitatis, dulcitudinisque sint, in mortis memoria minimè repeꝛiuntur. Quando datur osculum. Vide *Euangelium*. *Pax*.

OSIRIS, idem ac Bacchus. Vide *Heluens*.

OSIVS, ὅσιος. FR. Sanctus; [Hæc abrahamicus ille senex verè osius, idest, sanctus, & sensit, & scripsit. Athanas. aduersus Arian. orat. 1.] Osium Corduben Episc. intelligit, de quo vide in dict. *Symbolum* in fine.

OSSARIVM. Vide *Cinerarium*.

OSSITIVM, porci, vel alterius animalis caput: [Pisces non habemus, Monachi simplices sunt, & esuriunt; vade accipe ossitium, & ossibus eiectis, cum piperamentis prepara, sicque appones.

pones, & dices comedite de bono rhombo. Cæsarius lib. 6. cap. 5.

OSTENTAMEN, ostentatio, manifestatio. [In omnibus persecutionibus, & pressuris, quibus sustineris ostentamen justi judicij Dei. Tertull aduersus. Gnostic. cap. 13.

OSTIARIVS, vnus ex quatuor minoribus, ecclesiasticisque ordinibus, cui, [Pertinent claues Ecclesiæ, vt claudat, & aperiat templum Dei, & omnia, quæ sunt intus custodiat, fideles recipiat, & infideles reijciat. Isidor. epist. ad Lăfred] Vide *Anagnosta*.

OTALGICVS, qui aurium dolore laborat, ex græco ὠτός, idest, aurium, & ἄλγος, dolor, [Etenim cum arcem corporis, idest, caput vix noxij humoris obsederit, cephalagiæ procreat passionem: cum verò aures, oculosue peruaserit, in otalgicum, siue ophtalmicum vertitur morbū. Cassian. collat. 14. cap. 15.

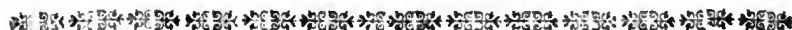
OTHONE, ὀθόνη, linteum, tobalia. [Othone, cum qua ministrat Diaconus, designat Christi humilitatem, quam demonstrauit, cum pedes suorum ablueret. S. Germanus in Theor.] FR. *Othone* sine vllo diphthongo est herba in Syria nascens similis Erucæ, perforatis crebro folijs, flore croei, quare quidam anemonem vocauerunt. Plin. lib. 27. cap. 12. sed *Othona* cum diphthon go in fine, linteum significat apud Homerum Iliad. 3. vbi loquens de Elena, ait, [Confestim autem splendidis amicta Othonis.] Vbi Didymus interpres dicit *Othonas* ex lino contextas esse, alij ex lana, quibus assentitur Pollux. In Euangelista Ioanne cap. 19. de Christo humando, hæc verba habentur; [Et ligauerunt eum linteis] Græcus textus habet ὀθονίοις: reliqui verò Euangelistæ habent *Syndonem*. Inter lineavestimenta posuit Pollux. Vide Cœl. Rhodiginum lib. 16. cap. 10.

OVES, dicuntur Laici. Vide *Laicus*.

OXYCRATVM, aceti, & aquæ potio, ex græco ὀξύκρατον. [Omni autem alio tempore contenta erat oxycrato, & pane arido. Pallad. in Lausiaca cap. 145] & à Latinis *Posca* dicebatur.

OXYPTERVS ὀξύπτερος, auis ex genere Accipitrum. [Aliud corpus, & vox est aquilæ, & aliud corpus, & vox oxypteri. S. Macarius. homil. 32.] græcè autem velocem in volatu significat.

OXYRYNCHVS, caracteris specialis forma, de qua Palladius, vbi Heraclides eius interpres in latinum sic vertit: [Similiter illam scribebat manum, quam oxyryncham vocant Græci,] nomen græcum est ὀξύρυγχος, quod ex ὀξύς, acutus, & ῥύγχος, auis rostrum, componitur, quare acutum, longumque characterem fuisse colligitur. FR. fortasse ex forma piscis oblongi ità denominatus, qui testibus Strabone lib. 17. in Nilo, & Æliano lib. 12. cap. 33. 34. & 35. in Caspio mari inuenitur; seù ex Ciuitatis nomine: nam ità etiam in Ægypto appellata fuit quædam vrbs, de qua Strabo ibidem, & Stephanus de Vrbibus testantur, quæ alio nomine Cynopolis dicebatur ::: Cæterum Chaldæi *Stranghelì* quandam characteris formam appellant, quo in scribendis librorū titulis vtuntur, eundemque penè characterem Græci in eorum ecclesiasticis libris adhibent, fortasse ex *Oxyryncho* corruptè ità sic dicunt.

PACATIO, solutio, vocab. nimis barbarum. [Sine pacationis retributione. Math. Paris. in Hist. Anglica.

PATIENTIA, Religiosorum indumentum. Vide *Armilausa*. *Scapulare*.

PACIFICVS. Vide *Irenens*.

PACIS PRINCEPS. Vide *Irenarcha*.

PACTO, verbum, pacisci significans. [Et cum ibi exercitus diù stetisset, pactauerunt illi de castro cum eis. in Vita Caroli IV.

PACTVM. Vide *Depactio*. *Stantia*. *Synthica*. *Transactio*.

PÆAN. FR. Hymnus, qui Apollini canebatur, sicut Dithyrambus dicebatur hymnus Bacchi. Virgil. 6. Æneid.

——— Lætumque choro pæana canentes.

significat etiam hymnum in Deorum laudem, sic Pindarus eius opera de laudibus Deorum *Pæana* appelauit. Sic etiam in lectionibus Breu. Rom. secundi nocturni Dominicæ IV. Octobris D. Io. Chrysost. de Machabæis agens, inquit: [Ad bellum autem euntes, non tragœdias excitabant, non pæana cantabant.

PÆNVLA. Vide *Penula*.

PÆDAGOGO, verbum, artem pedagogicam exerceo. [Se inuicem pædagogantes pari custodia. In Vita S. Seueri Episcopi.] FR. Item *Pædagogium* rusticum, ac vile seruitium. Vide *Paradogum*. Item *Pedagogium* locus, vbi pueri, siuè serui morantur. Plin. epist. 7. ad Rufum sic inquit. [Puer in pædagio mixtus pluribus dormiebat.] Sed legendum est *Pædagogio*. Pædagogiū verò pro seruitio Vlpian. l. quæsitum. de fundo instructo, & instrument. legat. Pædagogus, Magister, qui pueros instruit, & associatur. Vide Proscholus, & Collector in dict. *Baccalaureus*.

PÆONIVS, dicebatur Apollo, quem medicum fuisse fingunt Poetæ, & est etiam nomen cuiusdam medici: [Verbum autem paternum solus est humanarũ ægritudinum Pæonius Medicus, & sanctus ægrotæ animæ incantator. Clem. Alexandr. lib.1.Pedag. cap.2.] Insinuare intendit, quod sicut Pæonius, de quo Homerus Iliad.5.inquit Plutonem sanasse; sic Verbum Patris animas nostras à Plutonis tartaro liberauit. Dicitur etiam, quod ab illo medico reperta fuisset pæonia herba, & tàm *Paan*, quam *Pæon* etymon trahunt ab Apolline.

PAGANIA, paganismus, gentilitas, siuè idolatria. [Vt populus Dei paganias non faciat.Zacharias Papa in epist. ad Gallos,] vbi sequitur hoc vocabulum explicare, inquiens: [Qui paganas obseruationes in aliqua re fecerit.

PAGANALIA FESTA. Vide *Septimontium*.

PAGANVS, hoc vocabulum diuersimodè apud Ecclesiasticos Scriptores vsurpatur. Originaliter tamen *Paganus* à *Pago* deducitur, hinc paganus Pagi incola dicitur, & in hoc sensu legitur in S Agathæ officio [Paganorum multitudo fugientes ad sepulcrum Virginis, tulerunt velũ eius contra ignem.] Deindè *Pagani* dicti sunt inter Gentiles, qui in militia non ascribebantur. l.1.cod.de milit.test. Et in hoc sensu Tertull.de Corona milit.inquit:[Apud hunc(*idest,Christũ*) tam miles est paganus fidelis, quàm paganus est miles infidelis] quod vocabulum *Paganus* per peràm à Rhenano, & Pamelio pro Gentili intellectum fuit; nàm hìc, & in alijs locis per paganum, eum,qui miles non est Tertullianus intelligit, ac in eodem tractatu sic ait: [Christianum hominem militiæ adscriptum, eadem pro Christi nomine præstare debere, quæ fides pagana condixit.] Huiusmodi enim verba nullo modo de Ethnico intelligi possũt; sed de paganis Christicolis, idest, qui in militia minimè sunt adscripti, quia Christianus eadem præcepta obseruare tenetur, quando militiæ adscribitur, quæ promiserat, quum paganus fuerat, idest, non miles. Et confirmatur ex eo, quod Theodoretus lib. 3. cap. 3. de Constantio Imp. scripserat, qui, nempè, præceperat militibus suis, vt qui baptismum aspernabantur cingulum militare deponere tenerentur, & ad paganitatem redirent, idest, quod non fuissent pro militibus amplius reputati. Processu autem temporis à Christianis *Paganus* appellatus deindè fuit, qui in Christiana militia non erat adscriptus, licet alij alia afferant. vide Baronium in Annotat. Martyr. ad diem 31. Ianuar. lit.d. FR. & vberius Iacobus Gotof. in not.ad Cod. Theod. in tit. de Paganis sactif. & templ. imò D. Greg. in eius Regist. libro 7. epist. 55. Paganum vocat, qui in sacerdotali militia non est adscriptus, de Abrahamo enim ibi loquens, inquit: [Si ergo tantæ considerationis Paganus vir fuit, quantò magis nos, qui sacerdotes dicimur, hoc facere non dolemus.] Certè paganum non appellauit Gregorius Abrahamum, illũ scilicet intelligendo fuisse idolatram, & infidelem; nam fidelis Deo extiterat; sed Paganum dicit ad contradistinctionem Sacerdotum, nam laicum fuisse designare intelligit. In sensu Idolatræ. Vide *D. scola. Ethnic a. Forastieus. Idolatra. Infidelis. Neerotbyta*.

PAGARCHVS, παγάρχος, idest, pagi Princeps. Iustinian. in Nouell.

PAGARE. FR. soluere, creditori satisfacere. l. de noua, & falsa moneta.eod.tit.

PAGENSIS, plebanus, Pagi incola. [Cum antè hos annos Sancti Andreæ solemnitas in prima Dominica dominici Aduentus incurrisset, quidam Sacerdos, sicut Thuronicæ Ecclesiæ Præceptor asserit; pagensibus suis vtrasque Missas audire præcepit. Oddo Cluniacen lib. 1.] Sumitur pro persona laicali ad distinctionem Ecclesiastici, vt supra in dict. *Paganus* de Abrahamo visum est.sic in eodem sensu Greg Turon. lib.10.cap.9. inquit: [Episcopus cum Clericis, & pagensibus suis,] idest, cum Cleto, & laico populo suæ Diœcesis; nam si pro pagensibus, Pagorum incolas intellexisset, dicere debuerat; Cum clero, ciuibus, & pagensibus.

PAGINE, & *Pagineuma*. In inscriptione marmorea Ciuitatis Leoninæ ad Vaticanum, quæ à Leone Papa IV. contra Saracenorum incursiones ædificata fuit,quod vocabulum aggerem significat. In quibus mœnijs vsque ad tempora Martini.V. adhuc extabant XLIV. scilicet, turres, & MCCCCXLIV. pinnulæ numerabantur. FR In qua Ciuitate Leonina duæ inscriptiones extabant in vna sic [✠ Temboribus Dom. Leonis. Q. PP. hanc pagine, & duas turres salri fine militia construxi. ✠] & in alia [Hanc turrem, & pagine vna facta à militia capracotum tẽm Dõm Leonis Quat. PP. Ego Agathoei . . . . apud Torrig. de Crypt. Vatic. Secunda impress. pag.400. 401. & 406.

PALÆSTINI, pop. FR. ab Ethnicis Iudæi intelliguntur. [Non alieni ab impiorum Palæstinorum moribus. Nàm & illi hoc habent impietatis signum, quod Deos esse non putent, atq; hi à Græcis, atque adeo bonis omnibus quodammodo dissentiunt; in reliquis quidem rebus vmbra sua magis muti: Aristides in Biblioth. Photij. tit. ex communi defensione pro Rhetorica.] Sed Palæstini ab Hebræis Philistæi intelliguntur. Vide *Philistæi*.

PALATHA, παλάθη, massa ficorum siccorum. [Imposuit abræ suæ ascoperam vini, & vas olei, & polentam, & palathas. Iudith. cap. 10.] FR. de eodem vocabulo fit etiam mentio in 2. Reg. cap. 16 num.1. & 2. Item in 1. Paralip cap.12. num. 40.

PALATIVM. Vide *Saraium*. Palatium vaticanum à quo Pontifice primò ædificatum fuerat. Vide *Breuiarium*.

PALEA, hic titulus sæpè in Gratiani decreto repetitur, aliqui putant, quod hæc dictio significet

ficet res parui momenti; sed contrarium constat; nam decreta considerabilia,& magni ponderis ibi leguntur. Alij etymon à voce græca παλαιὰ, quæ res antiquas significat, deducunt, dum ibi vetusta continentur, quod videtur verisimiliùs; sed *Palea* scribendum esset. Alij denique ab aduerbio etiam græco πάλιν, quod iterum denotat, prouenire existimant, quia in illis decretis replicatur idem ferè,quod in præcedenti capitulo continebatur. Opinio autem illorum, qui dicunt, quod tales tituli sint cuiusdam Cardinalis *Protopaleæ*, non habet vllam sub sistentiam; nullum enim hoc nomine appellatum fuisse Cardinalem legitur.FR.Cotta in eius Memorial. Iuris tit. de iurisperitis. §. Postquam. ait: Paleam fuisse Gratiani discipulum, ac ibi addidisse omne id, quod inter M.SS. sui Magistri postuma repererat,& quod hic Palea summaria ad Gratiani capitula præscripserat, ac pro se Cotta citat.Ioannem Andream in sua de spec. paraph.tit. de disp. & allegat. in fine. ac latè Ioannem Imolam post Salicetum in rubr.ff.de verbor. oblig. in 2. & 3. colum. Qui autem existimarunt *Paleam* significare rem friuolam, ac parui momenti, ex eo inducti sunt, quia res apocryphæ non tarò afferuntur ibi, quæ palea siquidem sunt; dum subsistentiæ pondere carent, & parum refert, quod antiquæ, ac fictiæ sint, dum verisimilitudinis circumstantijs non corroborentur: cuiusmodi sunt exempli gratia in cap. Osius Papa dist. 56. cuius titulus est: [Damasus Hieronymo scribit.] Damasus enim, qui tempore D. Hieronymi romanam sedem rexerat obijt anno 384. Quomodo ergo hæc potuerat scribere, nempe: [Bonifacius Papa fuit filius Iocundi Presbyteri.Fœlix Papa filius Fœlicis presbyteri de tit. fasciolæ. Agapitus Papa filius Gordiani Presbyteri.] si Damaso Bonifacius post triginta quinque annos successerat: nempè de anno419. quando Bonifacius regnare cœperat. Fœlix tit. fasciolæ fuit ipsemet Papa III. post Damasum 99. annis, idest, de anno 483. Agapitus per annos 151. post Damasum, quia in Pontificali Cathedra sedere cœperat anno 535.& sic de alijs ibi successiuè nominatis Pontificibus, vnde verba superant errores.Osius in primis non fuit Papa, & si de Osio Cordubensi Episcopo intelligatur; tempore Gratiani nomen Papæ non habebant amplius Episcopi: deindè valdè apocrypha res est, Pontifices Sacerdotum filios fuisse. Item Palea sæpè historiam tripartitam citat, quæ apocrypha reputatur, de qua D. Anselmus Lucensis Episcopus in eius Apologet. 1. num. 17. inquit: [Quod verò in Historia tripartita legitur &c. Hoc autem nil nobis aduersatur,cum B.Gregorius eandem historiam mendosam, & à Romana Ecclesia repudiatam affirmet.] Quare imperitè nimis aliqui, ex supra dicta Paleæ authoritate apocrypha, decepti asseruere Damasum Gesta Romanorum Pontificum scripsisse, quod nullo modo probatur.Blondus enim in primis lib.10. decad.1. sic affirmat [. Petrus Gulielmus Lateranensis Ecclesiæ Bibliothecarius, omnium est antiquissimus, quos de rebus gestis Ecclesiæ, & Romanorum Pontificum ordine videmus scripsisse.] Atque Baronius. an. 69. ait: [Hæc accepta esse noscuntur ex libro vulgato nomine Damasi de Romanis Pontificibus; sed à diuersis Auctoribus(vt vetius puto) collecto] ItemBellarminus de Scriptoribus Ecclesiasticis in Damaso. [Tribuitur S.Damaso liber de vitis Pontificum, qui extat in primo tomo Conciliorum;sed liber ille est Anastasij Bibliothecarij, non Damasi, vt notum est.] Philippus tamen Labbè de Scriptoribus Eccles.in Damaso,ex eo inducitur contrarium asserere, quia testatur se vidisse MS. codicem optimæ notæ tempore Caroli Magni exaratum,in quo vitæ illæ Damaso iam tribuebantur, antequam haud natus esset Anastasius. At in primis iste Eruditissimus contra proprium stylum talia adducit; nam quando m. ss. citat,solet ille semper,vbi namreperiantur,manifestare, hoc autem m. s. vbi extet,non exprimit. Secundo in characteribus antiquis sæpè Antiquarij falluntur, & in diuersis sæculis multi Scriptores antiquos characteres adamussim imitari professi sunt. Tertiò ait, quod vitæ illæ Damaso tribuebantur, ergo non erat Auctor in hoc asserto m.s.notatus.Quartò, si Damasus gesta Pontificum scripsisset,eius familiaris Hieronymus in tractatu de Script. Eccles: vbi scripta eiusdem Damasi recenset,certè de hoc Damasi opere mentionem fecisset. Ad obiecta verò, quod Anastasius post Carolum Magnum fuerat in fatis. posito quod assertum m.s. existat, & tempore eiusdem Imperatoris exaratum fuerit.Respondetur, inter Carolum, & Anastasium non nisi quinquaginta annos intercessisse, in quo temporis spatio verisimile non videtur, quod in characteribus potuisset esse tanta varietas, vt Antiquarij valerent de lustro ad lustrum differentiam internoscere. Insuper respondetur, quod æquiuocum Auctorum fuit de vno Bibliothecario,pro alio,nàm Petrus Gulielmus Bibliothecarius, vt ex citato Blondo colligitur floruerat ante prædictum Carolum, & Anastasius non composuit; sed descripsit Pontificum vitas, licet aliqui omninò negent Anastasium talia neque descripsisse, ea indocta ratione, quia ille vir doctissimus fuerat, & lingua latina optimè eruditus,vt ex alijs eius operibus satis liquet, ac proindè tale opus gigcismis refertum suum esse non creditur: sed potius ex græco authore Anastasius illud descripserat, quando nempe Anastasius ad Græcum Imperatorem anno 869. à Pontifice Romano missus fuerat,vt in prædicto anno Baronius testatur: vbi sextam Synodum ex græco in latinum traduxit, & pari modo vitamS. Dionisij Areop. à S. Methodio conscriptam, latinè ab

ab eo traductam Carolo Caluo miserat. Baron. an.876. Item traduxit ex græco Theophanem Idem Baron. an.813. num. 9. & 10. ac signanter ex græco in latinum vitas Pontificum Romanorum à Theophane, & Grorgio græcis Auctoribus cōpositas translatasse S. Anselmus Lucēsis Episcopus apolog. 1. qui per duo sæcula circiter post Anastasium vixerat, testatur hisverbis [Anastasius Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Bibliothecarius in Chronica, quam de græco in latinum sermonem transtulit, quamque ex vetustissimis Chronicis Græcorum compilauerant quidam græci Dei cultores Theophanes, scilicet, & Georgius, quos idem in eiusdem libri præfatione miris laudibus extollit, in qua chronica de Imperio Anastasij sic scribit &c.] Vbi claré videtur Theophanem, quem Baronius supra ait ab Anastasio traductum fuisse; non nisi de Pontificum chronica intelligendum esse, ac manifesté comprobatur id, quod dicit Lucensis Episcopus, dùm in præfatione eiusdem libri de Vitis Pontificum Anastasium laudes illorum Auctorū extollere, itaque Anastasius grecis vsus est vocabulis in eius narratione, quia ipsemet ad Ioannem Diaconum scribens verba Theophanis alterare noluisse testatur. Baronius an. 813. num. 10. quamuis aliàs linguæ latinæ ille eruditissimus fuisset. Sed huic digressioni, quam erudito Lectori non fore ingratam existimo, finem imponendo: ad alias Paleæ implicantias redeamus. Ait enim D. Gregorius in can. Mennam. 2. quæst. 5. [Vulgarem denique, & nulla canonica sanctione fultam legem, feruentis, scilicet, siue frigidæ aquæ, ignitique ferri contactū, aut cuiuslibet popularis inuentionis: (quia fabricante hæc sunt omnino facta inuidia) nec ipsum exhibere, nec aliquo modo te volumus postulare; imò Apostolica authoritate prohibemus firmissimé.] Si hæc tam rigorosé à Sanctis Patribus prohibita erant, vt diximus in dict. *Iudex compurgatio* ss. *Iu amentum*. *Missa Iudicij*, & in dict. *Purgat* v agemus etiam. Quomodo Palea in eadem 2. quæst. 5. subiungit, quod Triburiensis Synodus, quæ per duo sæcula post D. Gregorium (intelligo priorem Synodum) celebrata fuerat, talia iuramenta in certis casibus auferat ordinare? Hoc siquidem nonnisi apocryphum esse dicere oportet. Et sic in aliis decretis ab eo adductis, quod esset longum referre & censuris notare. Quin & ipsius Gratiani, qui fuit Casinensis Monachus Monasterii S. Proculi, patria Tuscus, & Bononiæ Decretalium Professor, de anno 1151. colligere cœperat ad cōponendū eius volumen Decretorum, ac de anno 1561. terminauerat, vt Author est Cherubinus Ghirardaccius in sua hist. Bonon. part. 1. lib. 2. & 3. & Glossa in §. forma Apostolorum. 2. quæst. 6. licet in corpore habeatur de anno 11 5. de qua re diffusé Cald. in procem. decretal. 3. col. Card. Alex. in præfat. decreti in principio, Gratiani, inquam, opiniones non soleant acceptari, & in multis reprobatur. Idem Card. Alexandr. loc. cit. & Felinus in cap. 2. col. 34. de rescriptis. August. Barbos in procem. Collectan. num. 8. Quare multò magis improbanda sunt asserta Paleæ decreta. Vide *Canon*.

PALEFREDVS, equus cursor. [Miserunt prædicto nobili viro per quendam familiarem suum palefredum albissimum. Gulielmus Tyrius de bello sac. lib. 13. cap. 23.] Ab aliquibus tamen *Palifridus* scribitur, & ab aliis *Palfredus*.

PALERGIVM, apud Anastas. Biblioth. sed scribi debet *Parergium* ex græco πάρεργον, quod appendix, & corollarium significat.

PALESTES, græca vox παλαιστή, qua vtitur D. Hieronymus in cap. 40. Ezechielis: significat mensuram vnius palmi minoris ex quatuor geometricis digitis constantis.

PALESTRA. Vide *Assecterium*.

PALIFICO, palàm facio, & manifesto. [Vitam, ordinationem, nec non & obitum sacratissimū qualicumque stylo palificare gestientes. In vita Sancti Seueri Rauennatis Archiepisc. M. S. quæ in Bibliotheca Vallicellæ de Vrbe conseruatur.

PALIFICO, idest, palis munio. Vide *Paxillo*.

PALIFRIDVS. Vide *Palefredus*.

PALI TERMALES, confinia, & termini. [Palos termales figitis Deo. Tertull. de Ieiun. cap. 11.] Vbi metaphoricé de Deorum potentia limitata ad peculiares res loquitur.

PALLA, pars corporalis, siué paruum corporale, quo calix cooperitur, dicitur Palla à *Palliando*, que *Animetta* etiam appellatur, quia in corporale, quasi anima in corpore includitur. Antiquitus regebatur calix eodem corporale, vt dictum est in dict. *Corporale*, vnde *Palla corporalis* dicebatur; nam nomen Pallæ simpliciter significat Altaris mappam, quæ debet esse linea, & non bombycina, vt instruunt Rubricæ. Scribit Franciscus Hallier in lib. de electionibus, & ordinationibus, quod quando pueri ab eorum parentibus offerebantur alicui Ecclesię, innoluebantur in mappis Altaris, & sic remanebant oblati in seruitium illius Ecclesiæ, siué Monasterij. De hac cæremonia fit mentio etiam in cap. 54. Regulæ S. Benedicti his verbis. [Si quis forté de nobilibus offert filium suum Deo in Monasterio, si ipse puer in minoritate est, parentes eius faciāt petitionem, quam supra diximus, & cum oblatione ipsam petitionem, & manum pueri inuoluant in palla altaris, & sic eum offerant.] Ac eadem functio specificatur in can. præsens. 20. quæst. 3. Vbi pater de nullitate professionis filii sui in Religione inter alia allegabat, quod: [Neque ego pater eius palla Altaris iudutum illum obtuli.] Et eodem modo fiebant oblationes Ecclesiæ de rebus stabilibus; sic enim legitur in donatione Tertulli fauore Monasterij Casinensis: [Atque per pallam Al-

taris S. Ioanni Baptistæ, eidemque Patri obtuli &c.] Vbi sequuntur eius stabilium donationes. In Archiuo Cathedralis Viterb. inueni scriptum, quod fideles ponebant super caput Altaris pallam in præsentia Archipresbyteri, & sic constituebantur oblati, & eorum bona S. Laurentio offerebant. De Palla calicis. Vide *Animetta. Calix. Corporale.* Cætera. Vide *Linostima*.

PALLIA. FR. fortasse Altaris frontispicium, siue culcitra. [Duodecim pallias, quæ pendent sub arcis, vna cum velo serico, quæ habet historiam Natiuitatis Domini. Apud Torrigium de Crypt. Vatican. impress. secunda pag. 505.

PALLIO. FR. verbum, abscondo, tego:] Tu ergo, quod factum est, sic studeas palliare, vt id in confusionem tuam, & ad Sedis Apostolicæ opprobrium non redundet. De Auctoritate, & vsu Pallii cap. 3. Ad palliandum tantæ præsumptionis excessum. lib. 5. decretal. tit. 31. cap. 11. Secundò autem dicimus non licere, nè viam aperiamus iis, qui prauitatem suam satagunt palliare. lib 3. decretal. tit. 12. cap. vlt.

PALLIOLVM. Vide *Birrus*.

PALLIVM, sacrum insigne à Pontifice Patriarchis, Metropolitis, atque Archiepiscopis concessum, ab Altari, sub quo corpora Principum Apostolorum quiescunt, desumptum, ac loco superhumeralis Summi Sacerdotis antiquę Legis successum, vt inquit Durandus in eius Rationale. lib. 3. cap. 17. à Græcis ὠμοφόριον dicitur. Vide in dict. *Euangelium* 5. Sin.on Thessalonicen. & à Latinis *Stol. Apostolatus, Stola Archiepiscopatus, Stola Pontificalis* appellatur. Vide etiam *Plac nion*: Texitur autem ex candida lana cum aliquibus nigris Crucibus, quæ tamen Cruces antiquitus erant rubræ. [Super hæc omnia Summo Pontifici propter Apostolicam vicem pallij honor decernitur, quod genus indumenti Crucis signaculum purpureo colore exprimit, vt ipso indutus Pontifex à tergo, & pectore Crucem habeat. Raban. de ordin. antiph.] Cuius partes ab Innocentio III. de offic Miss. egregiè describuntur, nimirum: [Pallium illud, quo maiores Episcopi vtuntur, est de candida lana contextum, desuper habens circulum humeros constringentem, & duas lineas ab vtraque parte pendentes, quatuor Cruces purpureas antè, retro, à dextris, & à sinistris; sed à sinistris duplex est, & simplex à dextris. Tres etiam acus aureæ infiguntur pallio antè pectus, super humerum, & post tergum, super dextenum humerum non infigitur. Hæc qualibet acus pretiosum continet lapidem.] FR. appellatur Pallium à Petro Damiano *Tribalthon*, quia trium colorum erat in symbolum Sanctissimæ Trinitatis. [Pallium tribalthon nuncupatur, trium, quippè, colorum est, & balton &c. lib. 4. epist. ad Episcopos epist. 7. tom. 1.] Magnus verò Constantinus *Lorum*, & *Superhumerale* illud appellat. [Necnon & superhumerale, videlicet, lorum, quod imperiale circundare assolet collum. in can. Constantinus. dist. 56.] Sed non *Phrygium*, vt Baronius autumat; de quo nos in dict. *Mitra* egimus. Pallium est plenitudinis Officij pontificalis insigne. lib. 5. decretal tit. 33. cap. 23. Quod Patriarchæ suis suffraganeis concedere possunt. Ibidem. :||: Pallium mysticè denotat ouem, quæ perierat, ac inuenta super humeros Pastoris dilecti posita fuit: [Episcopi humerale ex lana, non ex lino, significat pellem ouis errantis, quam Dominus humeris suis sustulit. Isidor. Pelusiot. lib. 1. epist. 136.] Quod ideo ex lana nonnullorum agnorum candidorū conficitur, qui in festo S. Agnetis, & in eius Ecclesia posita in via numentana à Canonicis Regularibus, S. Saluatoris nuncupatis, ibi commorantibus, duo numero pro canone quotannis Lateranensi Basilicæ contribuuntur. Itaque præfatæ S. Agnetis Abbas peracta Missa cantata, hos agnos super Altare collocatos, ac floribus coronatos benedicit, qui deindè nomine Lateranensium Canonicorum ab eorum Cæremoniarum Præceptore recipiuntur, qui Mansionario tradit, hic eos superponit equo, qui tapeto coopertus super serica puluinaria iacentes defert, & ad Pontificis pedes offert, qui solita benedictione eos signat. Tunc Apostolicorum Subdiaconorum Camerarius illos desumit, & Monialibus alicuius Monasterij ad placitum Sanctissimi nutriendos tradit. FR. Ordo Romanus à Georgio Cassandro Coloniæ de anno 1561. impressus pag. 65. hæc habet: [Fertur, quod antiquitus nutriebantur candidi Agni sine macula per Moniales albas Monasterij S. Andreæ propè S. Marcellum de Vrbe, & in Dominica in albis, dùm cauebatur Agnus Dei, circuibant Agni huiusmodi Altare Sancti Petri.] :||: Cura verò texendi, & ornandi pallia ad Subdiaconorum Apostolicorum Decanum spectat; quæ perfecta deindè Canonico Altaristæ Basilicæ Vaticanæ ille cōsignat; & in primis Vesperis festi SS. Petri, & Pauli super sepulcra eorundem Sanctorum collocantur, ibique per totam illam noctem manentia, ac sequenti die extracta, Canonicis eiusdem Vaticanæ Sacristiæ Præfectis traduntur, vt inter sacras reliquias asseruentur, quæ postmodum exigente opportunitate ab Apostolicis Subdiaconis postulantur. Vide *Altarista*. Pallium Archiepiscopus, seu eius procurator à Decano Sacri Collegij, & ex singulari fauore à Papa aliquando accipit. FR. Pro quo nihil ab accipientibus soluendum est. Baron. an. 565. num. 58. an. 743. num. 8. & seqq. :||: Vide etiam *Pastellus*. Papa autem, quia plenitudinem potestatis à Deo immediatè recipit, ideo in eius consecrationis die, in principio eiusdem solemnis Missæ, peracta confessione suis manibus ex Altari pallium desumit, quo tradito Sac. Collegij Decano, hic ei imponit, dicens: [Accipe pallium sanctum plenitudinem pontificalis officij &c.] Solo Summo Pon-

Pontifici dicitur *Accipe*: nam cæteris dicitur: [Tradimus tibi pallium de Corpore B. Petri sumptum in plenitudinem pontificalis dignitatis.] Mysterium autem trium autearum acuum sic Gemin. lib. 1. cap. 22. explicat, inquiens: [Spinulæ, quibus pallium affigitur, sunt claui, quibus Corpus Christi cruci affigitur.] Quo modo autem in alijs solemnitatibus Papa induitur Pallio. Vide *Fanon*. Pallii vsum initium habuisse à S. Lino Papa I. asserit Reuerendissimus Marcellus in suo Cærem. lib. 1. cap. 8. & pro se testimonia S. Maximi hom. de Vest. Sacerd. Eusebii Cæsariensis serm. de Epiph. adducit, sed in S. Maximi opere asserta homilia, & in Eusebii scriptis sermo de Epiphania non extant. Rupertus verò pallium introductum ab Apostolis fuisse ait. FR. si non æquiuocauerat Rupertus, non de pallio pontificali; sed de pallio indumentali, quo in primitiua Ecclesia vtebantur Christiani hunc Auctorem intellexisse fatendum est, de quo pallii vsu disertè egit Baronius an. 57. num. 91. 94. 95. 96. Quo hodie Monachi vtuntur. Ibidem num. 97. Certum quidem est, vt idem Cardinalis affirmat an 336. num. 63. quod vsque ad annum 32. imperii Constantini Magni nullibi de pallio pontificali fit mentio, nec imaginabile est Apostolos talia exercuisse, dum nec litteraliter, nec interpretatiuè apud vllum probatum, & antiquum Auctorem colligi potest. Prætetquamquod Baronii attestatio prædicta concordat cum can. Constantinus supra relato. ¶ Licet autem soli Patriarchæ, & Metropolitæ habeant pallii vsum, tamen reperiuntur nonnulli Episcopi simili priuilegio decorati, vt sunt, exempli gratia, Episcopus Lucensis in Hetruria ex concessione Gregorii VII. Ticinensis, siuè Papiensis ex indulto Anastasii III. & Veronensis ambo in Lombardia; ex epistola enim Gregor. VII. Brunoni Veronensi Episcopo scripta habetur illi vsum pallii concessisse. Item Episcopo Hostiensi S. Marcus Papa concesserat pallium. Baron. an. 336. num. 63. Episcopo Bambergiensi in Germania, ex concess. Leonis IX. Doliensi Episcopo in Gallia, ex concess. Pelagii I. Augustodunensi, ex concess. Gregor. Magni, ex eo quia cooperauit in conuersione catholica totius Angliæ, auxiliando, nempè, Augustinum ab eodem D. Gregorio ad hunc finem ibi missum. FR. Pallium non fertur nisi in certis solemnitatibus. can. contra morem. dist. 100. quæ exprimuntur in Glossa in can. ad honorem. de authorit. & vsu pallii. Vbi etiam tradit formam in collatione eiusdem. ¶ Sed Pontifex Romanus vbique, & in omni tempore vtitur pallio. lib. 1. decretal. de authoritate, & vsu pall. can. ad honorem. FR. Non potest pallium aliis commodari. lib. 1. decretal. tit. 8. cap. 2. Nec vni concesso, intelligitur etiam successori donatum: sed semper nouus Archiepiscopus debet illud postulare à Sede Apostolica. Baron. an. 432. num. 9. & Sac. Congreg. Rituum. 4. Mart. 1606. Blondus decad. 1. lib. 2. ex testimonio Agnelli Rauennatis eiusdem Ecclesiæ antiqui scriptoris, hæc refert: [Ornauit Valentinianus Imperator Ioannem Episcopum Rauennatem pallio ex candida lana confecto, quo solus tunc Imperator vtebatur. Quod quidem superbiæ incentiuum effecisse videmus, vt Episcopi Rauennates eas habuerunt cum Pont. paritatis contentiones, de quibus suo tempore dicemus] Quod tamen Baronius negat dicto anno 432. num. 91. Ecclesiastici Imperii Electores si carent pallio, non possunt eligere, nec consecrare Imperatorem. [Conradus Imp. &c. qui mox ad palatium Aquis veniens, à prædicto Cardinali (nam Coloniensis, qui id facere iure debuerat, nouitèr inthronizatus pallio carebat) cooperantibus Coloniensi & Triuirensi Archiepiscopis cum cæteris Episcopis in Regem vngitur. Otto Frisingen. lib. 7. cap. 22. ¶ Functiones episcopales minimè exercere potest Archiepiscopus, antequàm pallium recipiat. can. nisi specialis. de authoritate, & vsu pallij. can. quod sicut, & can. specialis. de elect. Et hoc currit à die eius consecrationis, etsi iam anteà in Episcopum esset consecratus, à die tamen confirmationis intelligitur; aliter in pœnis cadit, quæ in can. quoniam. dist 100. continentur. Quod verò limitatur, quando in aliena Diœcesi tanquã simplex Episcopus munera episcopalia de licentia Ordinarij loci exercere vellet. Auctores apud Matthæum Paulum Leonem in tract. de Authoritate, & vsu pallij pontificij. Vbi etiam sustinet, quod quando priuilegium deferendi pallium est locale, & non personale, vti sunt episcopatui cõcessa, de quibus aliquos numerauimus supra; hi enim possent munera episcopalia liberè exercere antè obtentum pallium; itaque pœnæ in canone contentæ solum in Archiepiscopos, & alios Primates tendunt, qui non gaudent priuilegio locali. Si palliũ deperdi contigerit, tunc Archiepiscopus non posset ex se aliud formare; sed denuò à Sancta Sede aliud impetrare tenetur, vt nostris temporibus Manfredoniensi Archiepiscopo accidit, cui, quia à pyratis infidelibus pallium deprædatum fuerat, tunc ad Vrbanum VIII. pro alio recurrere necesse fuit, & in tali casu Papa ex gratia viuæ vocis oraculo illud concedere solet. Quando Archiepiscopus sua Sede relicta, ad aliũ Episcopatum descendit, tunc vti Episcopus pallio amplius frui non potest. Sac. Rit. Congreg. 16. Octobr. 1604. Si Archiepiscopus in propria prouincia moritur, tunc pallio indutus sepeliri debet; at extra prouinciam obiens, cum pallio sub capite sepelitur. Castal. in praxi ceremon. lib. 1. sect. 10. num. 2. Abusus autem pallij inter Græcos dupliciter notatur, primò, quod solent ex serico illud contexere, cum ex lana fieri deberet, vt Græcusmet Auctor Simon Thessalonicensis fatetur, his verbis: [Ideo enim ex lana quoque texitur, quoniam erraticam ouem

idest, naturam nostram signat.] Et licet Ioannes Diaconus in vita S.Gregor. Papæ dicat præfatum Pontificem candido, byssinoque pallio vsum fuisse, vel debet intelligi de tegumento, vel si de pallio pontificali loquatur, fuisse lana mixtum indubitantèr intelligere oportet. Secundus Græcorum abusus est, quod omnes locorum Ordinarij illud deferant, quum hic illaudatus mos antiquæ eorum Ecclesiæ omninò aduerse tur; illorum enim Patriarcha, quotiescumque cessabat schisma, tunc semper pallium à Romano Pont. poscebat; vndè Luitprandus in sua legatione inquit: [Vidimus Constantinopolitanum Episcopum pallio non vti, nisi Sancti Patris nostri permissu.] Subiungitque, quod temporibus Theophylacti Eunuchi, & Constantinopolitani Patriarchæ, qui violentèr à Pontifice Rom. pro se, & successoribus ferendi pallium sinè Sedis Apostolicæ licentia indultum extorserat, atque ex tunc tale abusum cœpisse, nimirum: [Ex quo turpi commercio vituperandus mos inoleuit, vt non solum Patriarchæ: sed etiam Episcopi totius Græciæ pallijs vtantur.] FR. indultum fuit Ioannis Papæ XI. nam Albericus Romæ Tyrannus violenter pro hac concessione Pontificem coëgit, dùm in carcere illum inclusum attinuerat. Baron. an. 934. nu. 1. ;||: Constat item, quod Iustinianus suam patriam priuilegijs nobilitare cupiens, quam Iustinianam Ciuitatem appellauerat, Agapitum Papam I. rogauerat, vt illius Ciuitatis Episcopo pallium concederet. Baron. an. 535. num. 55. quod tamen, nè in hoc præiudicium Metropolitanis fieret, concedere recusauit. Baron. ibid em num. 57. & 58. Sed Vigilius deindè Papa crebris instantijs molestatus concesserat. Baron. ibidem num. 56. de quo indulto etiam D. Gregorius. lib. 4. epist. 15. mentionem facit; atque vigore huiusmodi Romanæ Sedis priuilegiorum, vsque ad præsens illa Iustiniana Ciuitas à Patriarchæ Constantinopolitani iurisdictione exempta exstitit. FR. Quo verò ad Patriarcharum auctoritates concedendi eorum suffraganeis pallium intelligitur facultas hæc, si acceperint Patriarchæ à Pontefice pallium cum solito fidelitatis iuramento &c. vt cautum est in cap. Antiquæ. de priuil. & excess. in lib. 5. decretal. ;||: Pallium verò, de quo Tertullianus tractatum instituerat, est longè ab Episcopali diuersum; quod à Pharisæis ferebatur. Baron. in Apparat. n. 9. FR. Tiberius item Cæsar circa id legem fanciuerat. Idem Baron. an. 16. num. 6. illoque Romæ aqua, & igne interdicti induebantur, item Virgines Deo consecratæ. Idem an. 57. num. 91. Postea Christiani abiecta toga, illud ferebant, vndè apud Gentiles adagium illud: *De toga ad pallium*. Ibidem. num. 94. & seqq. Quod erat quadrangulum. ibid. Item de philosophico pallio, quæ vtebatur porphyrius. Ibidem num. 96. Eratque fusci, & obscuri coloris. Ibidem num. 97. & an. 197. num. 7. & seqq. Item pallium, quod Augustus prohibuerat, Monachis in vsu deinde remansit. Idem an. 57. num. 97. vsique sunt quandoque nonnulli Christiani. Idem Baron an. 197. num. 7. & postea omnes communiter. Ibidem n. 8 & 9. ;||: Vbi ipse Cardinalis errorem Pamelij manifestat, qui dixerat Tertullianum cœpisse religionem Christianam profiteri, ex quo huiusmodi pallio cœperat vti. FR. Pallium, quod à Pharisæis ferebatur, in quatuor angulis habebat violaceas ligulas, & in extremitatibus fimbriæ spinas circumpositas, quæ in ambulando pedes compungebant, sicque emanantem sanguinem ostentabant. D. Hieronymus in cap. 23. Matth. num. 15. Vide *Tabardum*.

PALMA ARBOR. Vide *Baia*. *Elata*. *Palmarum festum*.

PALMA, pro manu. Vide *Manus*, *sinè palmas suspendere*. FR. Item hæc phrasis *Perductus ad palmam* non semper intelligitur *Martyrij*, nisi expressè ponatur hæc vltima dictio, quemadmodum ad lectiones S. Vitalis Martyris in pervetusto Breuiario Liciensi de libro S. Ambrosij (vt ibi dicitur) desumptas habetur, quod Vrsicinus: [Cùque iam veniret ad palmã, & expauisset &c.] & inferius vbi narratur Martyrium eiusdẽ Vitalis, sequitur: [Post eculei tormenta iussus est perduci ad palmam; locus autem, vbi decollabantur Christiani, hoc habebat vocabulum, eo quod arbores palmæ ibi essent. 28. April. Ex Epistola sub nomine S. Ambrosij, apud Surium tom. 3. ad 19. Iunij, atque Mombritius tom. 2.

PALMARE, sic denominatum fuit Concilium Rom. sub Symmacho Papa in portica Vaticanæ Basilicæ celebratum, quæ porticus *Palmaria* dicebatur. FR. sic Anastasius Biblioth. in Honorio. [In porticu Beati Petri Apostoli, quæ appellatur de palmaria.] Item ad *Palmam auream* Romæ locus in vita S. Fulgentij, fortaßè indè *Pallara* hodie corruptè dicitur; nàm *Ad palmam* erat locus iuxta arcum triumphalem Septimii Seueri ad radices Capitolij Floravante Martinello teste in eius Roma sacra. pag. 45. idest, ad Ædes Deorum Penatum, vbi hodie S. Mariæ Liberatricis Templum. Nardinus in eius Roma antiqua lib. 5. cap. 4. pag. olim 227.

PALMARVM, FESTVM, Dominica nẽpè, palmarũ, quæ *Dominica florũ*, seu *Ramorum*, *Hosanna*, *Pascha petitum*, seu *Competentium* dicebatur, de quo aliqua diximus in dict. *Baia*. *Capitilauium*. *Catechumenus*. *Hosanna*. FR. in Sacramentario S. Greg. Papæ *Dominica in palmis* dicitur, à S. Ambrosio *Dominica in ramis oliuarum*, à D. Hieronymo *Dominica indulgentiæ*, quia in hac die, propter proximum Paschæ festum liberabantur in carceribus detenti; ab Isidoro, & Alcuino *Dies palmarum*, ab Anastasio Niceno *Festum palmarum*; à Philotheo Constantinopolitano Patriarcha *Festũ Euangelismi palmarum*; à Balsamone

mone *Dominica gestationis ramorum* :]] In processione huius diei super humeros duorum Sacerdotum machina, in qua triumphaliter posi tum erat Sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum, deferri solebat, ad denotandum eiusdem Christi triumphum. Lanfranc. cap. 1. §. 4. siue liber Euangeliorum. [Hodie præparatur, quoddam portatorium honestissimè, in quo intromittitur Sanctum Euangelium, quod intelligitur Christus. Albin de diuin. off.] Et inferius ait, quod machina, in qua erat liber Euangeliorum à Diaconibus ferebatur. [Diaconi supradictum portariorum cum Euangelio baiulantes.] Lepida quidem est Maronitarum cæremonia in hac die; arborem enim oliuarum in Ecclesiam illi ferunt, quæ, post quàm benedicitur, in publica auctione ponitur, & tandem maiorem eleemosynam offerenti datur, qui ab eius consanguineis auxiliatus in processione defert, ac in culmine arboris filium suum, seù alium puerum collocat, ibique puer lætitiæ acclamationes profert, in regressu auté processionis omnes arborem aggrediuntur, & ramunculos deuotionis causa abscindunt. Antiquitus etiam in alijs diebus solebat Pontifex peregrinis ramos palmarũ in signum victoriæ pro reditu visitationis Terræ Sanctæ distribuere, quibus etiam Cruces ad collum imponebat. Rog. in Annal. Anglican. Vide *Palmatus*. FR. Difficultas quidem insurgit in illis verbis benedictinis palmarũ, nimirũ. [Intellexit enim iàm tunc illa hominum beata multitudo præfigurari, quia Redemptor noster humanis condolens miserijs pro totius mundi vita cum mortis principe esset pugnaturus, ac moriendo triũphaturus, & ideo talia obsequens administrauit, quæ in illo & triumphos victoriæ, & misericordiæ pinguedinem declararent.] Quomodo enim intellexerat illa beata multitudo Hebræorum redemptionis humanæ mysteria? si quidem notum est, quod turbæ illæ tales cogitationes minimè habuerint; sed eorum signis triumphalibus Christo exhibitis, illi tanquam Regi, ac Domino occurrere intendebant, putantes non esse Christum moriturum; imò nec adhuc ipsimet Apostoli, adhuc ineruditi hæc mysteria, quæ Ecclesia in prædictis verbis canit, in palmarum, oliuarumque ramis denotata percipiebant? Dubium hoc sic resoluunt Gratianus in 3. par. quæst. 2. & Iansenius in Concord. Euangelist. quod verbum *Intellexerat* verificatur; nam Spiritus Sanctus turbas taliter operando inspirabat, eodem modo, quo Caiphas Christi mortem Gentibus redemptionem prophetauerat allaturam, & de Magdalena, quæ præuenerat vngere Domini caput, idem Dominus dixerat, [Ad sepeliendum me fecit] licet illa tale obsequium hoc fine non præstiterit; sed Spiritus Sanctus ad talia illam impulerat. Hæ tamen responsiones, etsi piæ, & ob reuerentiam doctissimorum Auctorum amplexabiles sint; nihilominus dubiosa menti pabulũ completè minimè subministrant. exempla enim allata de Pontifice anni illius, ac de Magdalena non probant, dictum, scilicet, illius, & actum illius ipsosmet intellexisse eo fine, quo Euangelistæ notarunt; quamuis à Spiritu diuino, ad ea inducti fuissent. Quare melius responderi videtur, quod Ecclesia verè, ac significatu proprio in illis verbis. [Intellexit iam illa hominum beata multitudo &c.] turbam, illam beatam appellat, quia nimirum visionem Verbi Incarnati beare meruit. Igitur cum populo hebræo aurea de hoc aduentu Christi Isaias cap. 62. prædixerit inquiens: [Transite, transite per portas, & præparate viam populo, planum facite iter, eligite lapides, & eleuate signum ad populos; ecce Dominus auditum fecit in extremis terræ; dicite filiæ Sion, ecce Saluator tuus venit, ecce merces eius cum eo, & opus eius coram illo.] Et clarius, ac in proximiori tempore vaticinauit Zacharias cap. 9. dicens: [Exulta satis filia Sion, iubila filia Ierusalem: Ecce Rex tuus veniet tibi iustus, & Saluator; ipse pauper, & ascendens super asinam, & super pullum filium asinæ.] Ideo tanquam res iam reuelata, & ab Hebræis satis intellecta subiungit Euangelista Matth. cap. 21. inquiens: [Hoc totum factum est, vt adimpleretur, quod dictum est per Prophetam, dicentem: Dicite filiæ Sion: ecce Rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinam, & pullum filium subiugalis.] Ac Ioannes cap. 12. [Sicut scriptum est: Noli timere filia Sion: ecce Rex tuus venit sedens super pullum asinæ. Hæc non cognouerunt discipuli eius primum; Sed quando glorificatus est Iesus, tunc recordati sunt, quia hæc erant scripta de eo; & hæc fecerunt ei. Testimonium ergo perhibuit turba, quæ erat cum eo, quando Lazarum vocauit de monumento, & suscitauit eum à mortuis, propterea, & obuiam venit ei turba, quia audierunt eum fecisse hoc signum.] His igitur præmissis; Infertur primum, quo ad Apostolorum inscitiam de hoc mysterio, ex textu Ioannes supra, quod scilicet, cœperant hoc mysterium cognoscere discipuli, dum sederat Christus super asinam, ait enim: [Hęc non cognouerunt discipuli eius primum] idest, cum super iumentum vectari iussisset; ideo sequitur Euangelista Io. [Sed quando glotificatus est Iesus, (*à Turbis nempe*) tunc recordati sunt, quia hæc erant scripta de eo.] Infertur secundò, quod verba, quæ Ecclesia supra profert in hoc festo: [Intellexit enim iam tunc illa hominum beata multitudo præfigurari, quia Redemptor noster humanis condolens miserijs &c.] Multitudinem illam hanc Dei commiseratioñe abundè intellexisse significant, de quibus Eccles. cap. 18. prædicauerat [Misericordia Dei super omnem carnẽ,] & inferius: [Sensati in verbis, & ipsi sapientes egerunt, & intellexerunt veritatem, & iustitiam, & impleuerunt prouerbia, & iudicia.] Et de eisdem

eisdem Isaias cap.43. dixerat. [Vos testes mei, dicit Dominus.] Vnde Ioannes supra:[Testimonium ergo perhibuit turba.] & sequitur post pauca ibidem Isaias: [Et credatis mihi.] Ideo Ecclesia Beatam illam hominum multitudinem appellat, quia credidit, [Et intelligatis, quia ego ipse sum.] ait ibidem Isaias, & Ecclesia supra. [Intellexerat enim iam illa hominum &c.] Et tandem Propheta ibidem concludit. [Populum istum formaui mihi, & laudem meam narrabit.] quando, nempe, clamauerunt *Hosanna &c.* Item Baruch. cap.2. in idē concinens inquit: [Et scient quia ego sum Dominus Deus illorum, & dabo eis cor, & intelligent; aures, & audient, & laudabunt me in terra captiuitatis] quia Iudæi tempore Christi erant subditi Romanis,& inferius concludit[Et statuam illis testamentum alterum.] ergo de scientia Domini Dei in populo hebræo loquitur,quando illum esse Deum intellexerat,& laudauit *Hosanna* dicens, & in statuendo alterum testamentum,idest,Euangelium. Insuper iàm illa Beata hominum multitudo, quod Redemptor noster esset cum mortis principe pugnaturus, etiam iàm intellexerat; nàm vt allegat.supra Euangelista Ioannes ait: [Et hæc fecerunt ei] statim reddit rationem: [Testimonium ergò perhibuit turba, quæ erat cum eo, quando Lazarum vocauit de monumento, & suscitauit eum à mortuis, propterea & obuiam venit ei turba, quia audierunt eum fecisse hoc signum:] Signum,inquam, quo satis turba intelligere poterat,quod Redemptor esset cum mortis principe pugnaturus,dum Lazarum à mortuis suscitauerat. Intellexerat item satis illum esse verum Messiam ex præmonitis Prophetarum signis supra adductis, licet errasset deindè Deo viduata Synagoga, credendo Christi humanitatem fuisse immortalem:]]: Hymnum autem *Gloria, laus,honor &c.* qui canitur in processione huius festi,Sigibertus in chron.& Crantius in hist.Sax. apud Baronium an. 835. nu.2. asserunt compositum fuisse àTheodulfo Floriacensi Abbate,qui cum esset bonus poëta, dum in carcere detineretur de quadam coniuratione contra Ludouicum Imperatorem imputatus, prædictos versus composuerat, quos cecinerat in carceris fenestra, dùm Imperator ille in die palmarum illuc transiuerat, cui taliter placuere, vt detentum non solum à vinculis liberasset quin etiam ad Aurelianensem Episcopatum promouisset. Sed hæc narratiua meritò tanquam fabulosa à nonnullis reijcitur: nàm Albinus, siuè Alcuinus Flaccus, qui obierat (teste Baronio) anno 804. & consequenter triginta annis antè relatā coniurationem, mentionem facit de huiusmodi hymno lib. 1. de diuin off. cap.14. Insuper ab antiquis Ludouici Imp. Scriptoribus nulla de tali successu mentio colligitur: Immò Enghirardus an.1318. & Teganus de gestis Ludouici Pij num. 22. affirmant Theodulphum Aurelianensem iam Episcopum,vna cum alijs Coepiscopis coniuratis in Synodo ab Episcopali dignitate depositum fuisse,& in Monasteriū detrusum, vt ipsemet etiam ad Monduinum Episcopum scribit, cuius epist.inserta reperitur apud Canisium tom. 5. antiq. lect. par. 3. vbi narrat condemnatum eum fuisse absque Summi Pontificis notitia; fuerat nihilominus vna cum cæteris complicibus occasione nuptiarum Lotarij Ludouici filij tandem liberatus, vt ibidem Canisius refert. Anonymus verò S. Mammantis vitæ Scriptor. cap. 9. Reinaldum Ligonensem Episcopum huius hymni authorem facit, quæ vita in Biblioth. Floriacensi cap. 3. legitur. Sed huic opinioni obstat supradicta Alcuini authoritas. Debent palmæ in manu teneri, dum canitur Passio. Sed tempore eleuationis tantum Episcopus palmam habere oportet. Cærem. Episc. lib. 2. cap. 21. S. Cyrillus Hierosol. in Cathec.10. refert,quod eius ætate palma arbor, ex qua sumpserunt Hebræi ramos, vt Redemptori obuiam irent, adhuc per prouidentiam Dei extabat,ac intacta remanserat in illo hierosolymitano exterminio tempore Titi, & Vespasiani Impp. non obstante totali arborum proiectione in illa regione.

PALMATA, genus afflictionis corporalis apud Monachos vsitatum. [Super metanœis verò, disciplinis, atque palmatis, siuè etiam brachijs in orationibus extendendis, cæterisque Sancti feruoris exercitijs, nulla fratres lege constringimus. Petrus Damianus.] Baronius tamen existimat fuisse genus pœnitentiæ, & percutiebatur palma manus cum ferula. Sed expositio Gretsetij magis placet, qui ait palmatam fuisse violentam ad solum percussionem manus,quando exercebantur metanœæ,vt suo loco diximus, quæ erant quædam ad terram prostrationes, & confirmatur ex eodem Damiano. [Lorica est homo indutus ad carnem, ferreis membra diuisa circulis ambit, mittit cum labore metanœas,allidit in pauimentum sepius manus.] FR. Item Palmata erat insigne Consulatus. Baronius an.508. num.1. Vide *Purpura*.

PALMATINÆ, caryotæ, seu caryotides phœnicobalani, dactyli, palmæ fructus: [Et quoniam non delectamur xenijs, palmatinas, quas tua direxit Fraternitas, cum gratiarum actione suscepimus. D Greg.lib.1. epist.64.] Baronius tamen genus vini pretiosi fuisse existimat; sed tunc *Palmatianum* diceretur; quemadmodum scribit Cassiodorus lib. 12. cap.12. inquiens: [Vinum quoque, quod laudare cupiens palmatianum nominauit antiquitas.] Quia inter alia vina palmam vindicabat, vt idem ait: [Vt meritò illi à palma nomen videatur impositum.] aliud verò genus vini refert Hieronymus epist.2 quod ex dactylis conficiebatur. Plinius quoddam vinum ex cuius palmis appellatis lib. 14. cap.6.recenset. Vide in dict. *Stips*. FR. opinio quod hæc palmatinæ fuerint vinum ex palma-

rum

rum fructibus non videtur sustinenda, primo, quia palmatinæ à Felici Messanensi Archiepiscopo D.Gregorio dono missę fuerant: at huiusmodi fructus non generantur in Sicilia. Item, si ex vuis palmis appellatis hoc vinū esset, *Palmesium* diceretur, vt patet ex Plinio loco cit. aiente: [Ex reliquis (*idest, vinis*) à supero mari Prætutia, atque Ancone nascentia, quæ à palma vua fortè enata palmesia appellantur.] Cęterum vinum, quod D.Hieronymus ait ex succo dactylorum confectum, erat ingratum gustui, & soli Orientales illud bibebant, eodem Plinio lib.6. cap. 18. teste, ex quibus dactylis non solum vinum, sed & panem Orientales conficiebant. Idē Plinius lib.13. cap.4. Reperiebatur siquidem quoddam vinū in Italia *Palmiprimum* denominatum. Idem Plin. lib.14. cap.16. Item *Palmeum vinum*. ibid: & lib.23. c.1. Vide *Stips*.

PALMATVS. Vide *Expalmatus* FR. Item *Palmatus* dicebatur Peregrinus, qui ex hierosolymitana peregrinatione redibat. [Nonnulli etiam palmati de Hierosolyma redeuntes Acris, quæ est Accaron, expugnatam nunciarant. Abbas Vespergen.] Vide *Palmarum festum*, vbi narratur, quod Antiquitus Pontifex peregrinis solebat palmam tradere. Item in Iure Ciuili *Palmatus* equus appellatur, siuè ex eo, quod egregius cursor sit, qui in concursu aliorum palmam, & brauium consequi solet, siue ex baio colore; nam baia græcè palmam significat. Vide *Baia*. Item palmatus lapis nigri coloris circa Mundā in Hispania. Plin. lib.16. cap.18.

PALMESIVM. ⎫
PALMIPRIMVM. ⎭ Vide *Palmatina*.

PALMVLÆ NICOLEÆ. Vide *Nicolai panes*.

PAMMYIA, omnis musca. Vide *Cœnomyia*.

PANACLYSTVS, ex græco πᾶν, idest, totum, & κλυστός, nempe diffusus; sed in Anastasio Biblioth. mendosè habetur quandoquidem *Spanaclystus*, & aliquando *Epanaclystus*. Legi igitur debet [Calicem aureum præcipuum panaclystum.

PANÆRETOS. πανάρετος, idest, principalis. sic D. Hieronymus librum Ecclesiastici in præfatione ad Salomonis libros appellauit. [Fertur & panæretos Iesu filij Sirach liber.

PANAGIA, παναγία, idest, sanctissima, titulus, quo Græci Beatissimam Virginem appellant. Origo huius nominis in Horologio græco sic refertur: quod Apostoli post Christi Ascensionem, quando ad mensam federent primum accubitum vacuum relinquebant ob reuerentiam eorum Magistri, & Domini Iesu, in quem locum super puluinar partem panis, de quo comedebant, depositabant. Peracta autem mensa, in altum illum panem extollebant, precesque in gratiarum actionem recitabant, qui pius vsus à singulis Apostolis per mundum dispersis continuatus deinde fuerat. At dum iterum in vnū diuina dispositione in Deiparę transitu congregati, post mortuorias functiones, scilicet, die tertio illius obitus, cum post mensam, solitam panis eleuationem cum gratiarum actione agerent, apparuit eis Beatissima Virgo choris Angelicis consamulata, quæ aspectu iucundissimo eos salutauit: verum illi mente stupefacti, ac animi lætitia excitati, confestim in tali cælesti visione solitas preces dimittentes, [Panagia Deipara adiua nos] conclamare cœperunt, & redeuntes ad Virginis sepulcrum, eius Beatissimum Corpus non inuenere, quare certiores facti sunt illam anima, & corpore in Cœlum assumptam fuisse. Ex hac historia originem habuit non solum titulus B.V. (eo modo, quo diximus) attributus; sed & ipsemet panis, qui in altum eleuatur cum gratiarum actione post comestionem, ita appellatus fuit; vnde solent adhuc græci Monachi ad imitationem Apostolorum Deo gratias agere post corporis refectionem, quem benedictum panem deinde inter se diuidunt, & cophinum, seu vas, in quo hic panis collocatur *Panagiarium* vocant. Hinc error Meursij scatuit, asserens *Panagiam* panem sanctum significare malè percipiens, similem cœremoniam, quam in mensa imperiali Grecorum solitam fieri refert Codinus, ita inquiens: [Porro Præfectus mensæ acceptum, panagiariū mensæ imponit, & eleuans panagiam, dat illam domestico mensæ, & ille magno Domestico, hic Imperatori, & quum primum panagiam ori inserit, omnes accinunt: Ad multos annos.] Ex quibus verbis satis colligitur, quod nomine *Panagia* panis in altum eleuatus ad cōplementum cœremoniæ, de qua diximus, intelligatur. Itaque nullus græcæ linguæ professor *Panagiam* panem benedictum significare ait; Sed potius *Panagiam* denotare omninò sanctā. FR. παναγία erat Dianæ epitheton, si Erasmo in eius Chiliad. credimus. Sic etiam παναγής Phœbi epitheton.

PANAGIARIVM. Vide *Panagia*.

PANARIVM, ità S. Epiphanius eius librum contra Hæreticos denominauit. FR. arculam medicam ipsemet per hoc vocabulum significare ait: [Panarium, siuè arculam medicam, ad eorum, qui à serpentibus (*idest, Hæreticis*) icti sunt, remedium. In epist. ad Acacium, & Paulum eius Amicos] ad quorum instantiam prędictum librum composuerat.

PANATARIA. Vide *Panetaria*.

PANATHENÆA, Gentilium festa. Vide *Thallophorus*.

PANCAREA. Vide *Votarea*.

PANCARPIVM, siue *Pancarpum*, Palęstra, gymnicus locus, spectaculum luctatorum. Inde Cassianus coll.5 cap.14. ait: [Vt fieri solet ab his, qui corā regibus huius mundi omnigenis congredi bestijs præmiorum contemplatione consueuerunt, quod spectaculi genus vulgò pancarpum nuncupatur.] Et D. Aug. aduer. Secund. [Nomine pancarpi, quod in ludicris muneribus edi solet] FR. Pancarpium omnium florum coro-

coronam significat. Festus manutianæ editionis, & Sipontinus in Martial.Paschal.de coron. l.2. cap.13. ideo Gladiatores, qui his coronis decorabantur *Pancarpi*, & *Pancratij* dicti sunt,& locus spectaculorum *Pancarpum*, & *Pancarpium* appellabatur. Nouell. de Cosul.b. Vide *Pancratista*.

PANCRATICVM. FR. certamen gymnicum, quod latinè *Quinquertium* dicebatur, eo quod ex quinque certandi generibus constaret, cursu, scilicet disco, saltu, lucta,& pugillatu.Hermol. Barbarus lib.34.

PANCHRESTVM, πάγχρηστον, munuscula dulcia, quibus pueri ad omne obsequij genus pertrahuntur, quasi cunctis gratum, vtile. [Infantes quoque, & omnes ferè paruulos contumaces, quos morigeros minæ, & ferulæ non efficiunt, interdum panchresta, atque blanditiæ ad obedientiam trahunt.] R.significat etiam medicamentum commutatet morbis salutiferum, & vtile. Cic. ver. 5. [Aduentu L. Metelli Prætoris cum omnes eius comites iste sibi suo illo panchresto medicamento amicos redemisset &c.] vbi pecuniam intelligit,& in sensu medicamenti loquitur etiam Plinius lib. 20. cap.8.vbi de cichorio agens,sic inquit: [Adijciunt Magi,succo totius (*id est,omnium ex hortorum pectorum*) cum oleo perunctos fauorabiliores fieri, & quæ velint, facilius impetrare. Quod quidem propter singularem salubritatem aliqui chreston appellant, alij panciation] legendum fortasse Panchreston. & clarius lib 36. cap. 20. Vbi de hæmatitarum quinque generibus agit his verbis: [Proficit oculorum lacrymis in lacte muliebri, procidentesque oculos præclarè cohibet, Hæc est sententia eorum, qui nuperrimè scripsere. Sed Sotacus, è vetustissimis Authoribus quinque genera hematitarum tradit,præter magnetem; principatum dat ex ijs in Æthiopico, oculorum medicamentis vtilissimo, & ijs quæ Panchresta appellant] ::: Reperitur etiam Panchrestarius apud Atnobium. lib.2.aduers.Gent. [Quid fullones, lanarios, phrygiones, coquos, panchrestarios, muliones, lenones, lanios, meretrices] quod dulciariorum, & panchrestorum, coctorem significat.

PANCHRESTARIVS. Vide *Panchresta*.

PANCRATISTA. IR. Athleta. Gellius lib.13. cap.26. Plin.lib 34.cap.8.Vide *Pancarpium*.

PANDECTÆ, corpus iuris ciuilis, quod Digestum appellatur, ex græco πᾶν, idest, totum, & δέχομαι, nempe,contineo, seu comprehendo; in eo enim volumine omnes leges comprehenduntur. Quando igitur pandectas citabant Veteres Græci primam litteram dictionis tantum notabant, π; sed Latini hoc signum non percipientes æquiuocarunt in hoc finalis figuræ signo, ff. I R multa quo ad etymologiam,& alias de hoc vocabulo eruditiones ex Budæo præcipuè Calepinus cōgerit;sed nos hic aliqua addamus, de quibus ibi non fit mentio. Itaque Accursius in præfatione Pandectarum dict. Digestorum, ex Gellio in fine Noctium Atticarum, *Pandectas*, idest, omnium receptacula interpretatur. Et Iustinianus Imp. in l.2. §. Sed cum omnia. Cod. de veter.iur. enucl. inquit, digestorum,seu Pandectarum nomen inditum propterea, quod disputationes legitimas in se continent, & quasi digerunt; nam quod vndique fuerat collectum, in suos sinus receperunt. De signo ff. sciendum, quod antiqui Signum condemnandi scribebant, C. sicut Græci K.Signum verò absoluendi erat, A.& Quando iudici perplexa, & obscura causa videbatur,(iuxta l.vni. ex pluribus.ff. de re iudicata.) tunc ponebant litteras N. L. quod Significabat, *Non liquet*. Ità Asconius Pedianus. At cum aliquid factū fuisse indicare volebant,hoc duplici FF. per eos significabatur, vt etiam Author est Probus,qui integrum libellum super hoc composuit. Igitur Iustinianus significare volens, quod in his voluminibus continetur omne retum, atque doctrinarum genus, Pandectas inscripsit, volens etiam ex tituli inspectione admonere Lectorem, quod in his lēgū libris continentur S.C.& principum constitutiones. Item ea, quæ à Cæsaribus facta fuere, FF. duplici denotauit, quasi diceret *Facta fuere*.Quæ quidem prius disperse ab ipso collectæ, & in ordinem redactæ sunt; ideoque *Digesta* nuncupauit. Digerere enim,& disponere, ac in ordinem redigere synonyma sunt; vnde Virg. 4. Æneid.

Digerit in numerum, atque antro seclusa relinquit.

Pomponius in l.2. §. ita libri. ff. de orig. iuris. ait:[Libri digesti sunt ab Aufidio]idest collecti, siue dispositi. An autem dicendū sit *Pisanæ pandecta*, siuè *Florentina pandecta*. Vide Calepinū in hac dict. Henricus Spelman *Litteræ Pisanæ* legit; sunt enim Antiquæ pandectæ charactere antiquo romano maiusculo exaratæ, & *Pisani*, siuè *Pisanæ* appellatæ,quia in Amalphitana Ciuitate repertę,fuerunt,quando à Lotario Imperatore ea Ciuitas capta fuerat,quas Pisanis dederat; *Florentinæ* tamen ab alijs appellantur, quia nunc in rarissima Magni Etruriæ Ducis Bibliotheca reperiuntur, aiuntque esse Iustiniani Originale, quod ob reuerentiam accensis funalibus, vt Politianus scribit, ostendebatur.

PANDOCHÆVM, Πανδοχεῖον, publicum hospitium. [In pandochæum etiam aliquando, cum iter faceres,diuertisti, ibique lectum, mensam, pocula, discos, aliaque omnis generis vasa reperisti, cum nihil attulisses. Aster. Episcop. hom. de Oecon.] Vsurpatur etiam pro Caupona, siuè Taberna, & dicitur etiam *Pandochium*, vt ex sequentibus verbis colligitur:[Erat autem in ipso emporio pandochium. In vita S. Martinæ.] Hinc *Pandox* dicitur Hostis. Vide *Albergaria*. *Pandoxo*.

PANDOCHIVM,& *Pandox*.V.*Pandochæum*.*pandoxo*.

PANDOXIS. FR. Luna dicitur, πανδοξὶς à Platone appellata, quod totius generatione susceptrix esset.

PANDOXO. FR. emere aliquid ab hoste. [Salliat Abbas carnes, quas mactauit, nè putrescant, & vendat ceruisiam, quam pandoxauit, nè acescat, & panes, quos pinsuit, nè indurescant. Thom. Valsingamus in Richar. II.] πανδοξ enim Graeci hostem appellant, ideo hic Abbas reprehenditur, quod ab hoste ceruisiam emerat. Item Pandoxo laudare significat; nam Rethor Caupona dicitur. Vide Caupona. Vide etiam Chil. Erasmi. Hinc Πανδοῦρις genus musici instrumenti, quo laudes alicuius canuntur. Vnde Pandurus, & Pandurisses, qui pandura instrumento canit. Item significat etiam cultrū cauponae.

PANDVRIZO, panduram pulso. [Pandurizauit, organo modulatus est. Lamprid. in Heliogab.

PANEGYRIS, FR. πανήγυρις, nundinae, emporinm, publicus conuentus, quales quolibet lustro Athenis celebrari solitos fuisse Herodot. lib. 6. scribit. Cicero. 1. Tusc. quaest. mercatum interpretatur; eodem vocabulo πανήγυρι vsi sunt Sanctus Proclus Orat. 1. in laudem B. Mariae Virg. & D. Greg. Nazian. in Cat. de vita sua, quorum Interpretes emporium, & nundinas vertunt. Et πανηγυρικοὶ λόγοι, idest, panegyricae orationes.

PANETARIA, Refectorium Monachorum. Item locus in Lateranensi Palatio, vbi feria V. in Coena Domini Papa comedebat. [Vadit ab Basilicam Zachariae, quae panetaria diebus his nuncupatur. Cencius Camerar. in suo M.S. Caerem.] Tempore verò Benedicti Canonici Vaticanae Basil. Papa in hac die ad Basilicam S. Theodori comedebat; sic enim in eius M.S. Caeremon. quod in Biblioth. Angelica de Vrbe conseruatur, habet: [Quibus finitis vadunt ad Coenam in Basilicam Sancti Theodori, quae est panetaria.

PANETARIVS, qui in panetaria praesidebat.

PANHARMONIVM. FR. suauis harmania, plena, & omnibus numeris absoluta. Suidas.

PANHYPERSEBASTVS. Vide *Sebastocrator*.

PANICOCTARIA, panifica, pistrix, quae panem coquit. [In manu panicoctariae mulieris regni sui inuenit, & format exemplum. Chrysol. serm. 166.

PANIFICVS IMBER, appellata est manna à Chrysol. quae Israeliticis pluebat. Vide *Estatilis pluuia*.

PANIS BENEDICTVS. Vide *Fermentum*. *Panagia*.

PANIS GRADILIS. Vide *Gradilis panis*.

PANIS NICOLAI. Vide *Nicolai Panes*.

PANNVCVLA, tumor, seu plaga. [Vnde morbus pannucula dictus, & conuulsum est femur illius. In vita S. Simeonis Stylitae.] Aliqui putant esse graecum vocabulum πανίκλα, at equidem tale nomen adhuc non inueni. FR. Panum apud Plin. crebro inuenio. [Panos sanat, & cicatricibus colorem reddit. lib. 20. cap. 1. Sanat & alia vulnera &c. sic & omnes tumores, collectionesque cum melle, & vua passa. Panos verò ex aceto tritum. Ibidem. cap. 20.] & lib. 21. cap 20. agens de Nardo gallico, inquit: [Struma hęc, vel panos, vel inguina discurrit.] Item lib. 22. cap. 8. vbi de herba centumcapita, ait: [Extrahit infixa corpori cum melle strumas parotidas, panos recedentibus ab ossibus, &c.] Si ex ossibus, hulcus gummosus ergo est Panus, & non tumor, ex quo formatur diminutiuum nomen Panniculus, & mendose Pannuculus.

PANORMVM; ex graeco Πάνορμον, idest, vniuersale receptaculum. Ibi fuisse Barbicanam Ecclesiam. Vide *Deputatus in poenitentiam*. In ea regione obiit S. Rosolea Vide *Roracia*.

PANOTII, Scithae populi, ex longis auribus ità appellati, vt ex vocabulo colligitur, πᾶν, enim totum graecè significat, ὦτα aures. Ita Isidorus. Denotat item hominem ingentibus auribus praeditum. FR. Si per Panotios Pannones intelligantur Herodotus lib. 1. ait Pannones ex Ionia oriūdos. Hinc Paniones duodecim ex Ionia ciuitates dicebantur à pan, & Iones, quia Paum Deus ab eis colebatur, & Plin. lib. 4. cap. 13. ait: [Aliae in quibus equinis pedibus nascantur, Hippopodes appellati. Fanesiorum aliae, (*Panotiorum corrigit Turnebus*,) in quibus nuda alioquin corpora praegrandes ipsorum aures tota contegunt.] At Pomponius Mela cap. 6. de Hispaniae, & Septentrionis Insulis inquit: [Esse equinis pedibus Hippopodas, & Stamalos, quibus magnae aures, & ad ambiendum corpus omne patulae, nudis alioqui pro veste sint, praeterquamquod fabulis traditur; authores etiam, quod sequi non pigeat, inuenio.] Quibus similes in India esse scribit lib. 15. Strabo, qui *Enotocoeti* vocantur, quod auribus pro strato quoque, cum dormiunt, vtantur, ex graecis vocibus nomen compositum ἐν, idest, in, ὦτα aures, κοῖτος somnus, quasi dicas in auribus somnum capientes. Ita placuit Grecis fabulandi licentiam in remotissima queque detorquere: [Longinquitas enim non facile redargui potest.] vt idem Strabo lib. 11. ait.

PANSELENOS, Πανσέληνος, idest, tota luna, seu plenilunium. [Cum fuisset luna panselenos. Matth. Paris. in vita Abb.

PANTHEON. FR. Πάνθειον, omnium Deorum Templum, Romae à M. Agrippa erectum, in quo omnes Dij colebantur, & à Bonifatio Papa IV. in omnium Sanctorum honorem an. 610. consecratum. Quod S. Mariae ad Martyres vulgò *La Rotonda* hodiè dicitur. Licet Templum Sanctae Mariae in Cosmedin. & S. Mariae ad Martyres teste Martinello in sua Roma sacra etiam diceretur.

PANTOCRATOR. Παντοκράτωρ. FR. Omnipotens vnius, ac summi Dei epitheton.

PANTOCRATORENUS, vniuersalis superior alicuius Religiosorum Ordinis, ac si Generalis diceres. [Quod autem Pantocratorenus præfectus præsit multis Monasterijs, canoni non ad uersatur: multa enim Monestaria, vt vnum reputantur. Balsamon. tit. de fide ad can. 20. Photij.

PANTOLOGIA, Παντολογία, vniuersalis loquutio, quo vocabulo vtitur, loquens de varijs doctrinis sub lactis symbolo, Petrus Blesensis serm. 3. inquit: [Audi adhuc fili, & tace. Considera idiomata singulorum vberum, vt scias cui debeas os admouere, & à quo amouere. Primum vber fuit serpentis, secundum Ægypti, tertium philosophi, quartum Dei, quintum hæretici, sextum viri Catholici. De primo manauit lac venenosum, de secundo lac acetosum, quia multis amaritudinibus respersa est dulcedo humanæ fœlicitatis, de tertio lac ampullosum, de quarto lac coagulatum, de quinto lac aqua mixtum; pessimi enim caupones vinum aqua miscuerunt, de sexto lac syncerum] Deinde sequitur docens quomodo Philosophorum doctrinis vti possimus his verbis: [Tertium excolendum, vt quod liquidum in philosophis reponatur, abijciatur, quod fœculentum est.] Tandem recapitulãs has metaphoricas lactis diuersitates, inquit; [Primum dicitur paralogia,] idest, falsa loquutio. [Secundum scenologia,] idest, obscura loquutio [Tertium physiologia,] nempè, naturalis loquutio. [Quartum Theologia,] scilicet, diuina loquutio, [Quintum cacologia,] videlicet mala loquutio, [Sextum, pantologia,] nempè, vniuersalis loquutio.

PAPA, Πάππα, siuè, Πάππας, idest, Pater. Antonomasticè tamen Summus Romanus Pontifex intelligitur; antiquitus autem communis erat hic titulus omnibus Sacerdotibus, & præcipuè Episcopis. Vide Baron. an. 165. num. 10. & fusiùs in Notis ad Martyrol. 10. Ianuar. Et vsque ad præsens Patriarcha Alexandrinus solet sic nominari. [N. miseratione diuina Papa, & Patriarcha Magnæ Vrbis Alexandriæ, & Iudex orbis terrarum.] In quadam Ctonologia Ecclesiastica ab Abrahamo Ecchellense Maronita in latinum translata habetur, quod Hieroclas Alexandrinus patriarcha primus fuisset, qui Papæ nomine appellari cœpit, idest, anno 240. FR. si acta S. Cæciliæ scripta sunt, vt creditur, tempore eius passionis, scilicet, anno 232. ibi sic habetur: [Tunc Valerianus perduxit fratrem suum ad Papam Vrbanum,] & Tertullianus, qui ante Alexandrinum Patriarcham Hieroclam extiterat, pontif. Rom. vt mox infra monstrabitur, Papam appellauerat.::: Gregorius VII. in Concilio Romano de anno 1073. quod in Bibliotheca Vaticana M. S. conseruatur, sanciuit nisi solo Romano Pontifici titulum Papæ nemini attribui, quod ipsimet Græci schismatici obseruant, vt Nicetas Choniates fatetur; nàm solum Pontificem Romanum illi Πάπαν appellant cum accentu acuto super penultimam syllabam, & Sacerdotem Παπᾶν dicunt cum accentu graui super vltimam syllabam, vt vnius titulus ab altero distinguatur. Errant, qui putant Papam significare Patrem Patrum, & ideo has binas syllabas dicunt distinctè sic Pa-Pa esse intelligendas; nàm, prærerquàmquod hæc esset interpretatio contraria græco vocabulo, videtur etiam titulus Papæ distinctus à titulo Pater patrum, quo etiam, Concilia vti solebant in epistolis ad Pontificem Romanum directis, cuiusmodi est illa à Synodi Epiri Patribus ad Hormisdam Papam directa cum tali inscriptione. [Synodus veteris Epiri Ioannes, Matthæus, Constantius, &c. Domino nostro per cuncta Sanctissimo, & Beatissimo patri patrum, Comministro, ac Principi Episcoporum Hormisdæ Papæ.] Quod, vt optimè Baronius aduertit in dict. Not. ad Martyrol. 10. Ianuar. si Patrem patrum Papa significaret, titulus Papæ ibi non adderetur. FR. Glossa affert aliam etymologiam in proœmio Clementinæ, vbi sic habet: [Papa, idest, admirabilis, & dicitur Papè, quod est interiectio admirantis, & verè admirabilis, quia vices Dei in terris gerit. Indè dicit ille Anglicus in poëtria noua: Papa stupor mundi, & circa finem. Qui maxima rerum, nec Deus es tu nec homo, quasi neuter es inter vtrunque. Etymologia verò nominis est Pater patriæ] Cæterum tractatum de etymologia nominum Pontificis, & Papæ erudite conscripsit Ignatius Braccius in libro eiusdẽ tituli::: De magnificis Papæ titulis ab antiquis ei tributis: Tertullianus de pudicit. cap. 13. ait: [Benedictus Papa concionaris, & in parabula ouis capras quæris.] FR. dicitur *Archiater*, idest, Protomedicus, quia reliqui Episcopi animarum Medici sunt; sed Papa omnium est primus. Vide *Archiater*. Vide etiam *Apostolicus*. *Archiclauus*. *Spiritualis homo*. Itẽ *Archiepiscopus magnæ Romæ*. can. in tantum. dist. 21. *Æternæ vitæ claniger*. can. omnes. dist. 22. Item *Canonum Magister*, & *Custos*. can. quibus. 25. quæst. 3. Item *Sanctæ Sedis*, seu *Sedis Apostolicæ Rector*. Vide *Rector*. Item *S. Romanæ Ecclesiæ seruus*. can. nemo. 16. quæst. 3. Item *Totius Catholicæ Parochiæ Curatus*. Aldelmus de Virg. cap. 7. Vide *Parochia*. Vide *Oecumenicus*. Item *Nomarcha*, idest, Præfecturę, & Legum superintendens; Nomos enim græcè Præfecturam, atque legem significat. *Patriarcha Vniuersi Orbis*. Baron. an. 517. num. 54. Item *Rex Summus*. Idem anno 863. num. 50. Item *Pater noster*. Idem an. 681. num. 46. Item *Princeps Pastorum*. Ibidem nu. 47. Dicitur *Zorobabel*, idest, alienus à confusione, quia nunquam errare potest in rebus fidei, de quo per os Aggæi Prophetæ loquutus est Deus, dicens: [In die illa dicit Dominus exercituum assumam te Zorobabel serue meus, & ponam te quasi signaculum, quia te elegi dicit Dominus &c. Agg. cap. 2.] Et quod de Ecclesia Catholica loquebatur

batur propheta euidens est, dùm ait: [Adhùc vnum modicum, & ego commouebo Cœlum, & terram, & mare, & aridam, & mouebo omnes gentes, & veniet desideratus cunctis gentibus, & implebo domum istam gloria dicit Dominus exercituum.] & inferius: [In loco isto dabo pacem &c.] Item [Suscitabo Spiritum Zorobabel.] idest, spiritum à confusione alienum. Licet Procopius in cap. 14. Isaiæ Christum pro Zorobabel intelligat, quod perinde esset; nàm multa, quæ de Christo prædicantur, eius etiam Vicario conueniunt. Et nota, quod tres visiones habuerit Aggæus, quæ fuerunt semper in die alicuius Sancti Apostoli, nàm ait: [In anno secundo Darij Regis in mense sexto in vna mensis,] idest, prima die sextilis mensis, qui est Augusti, in qua cadit S. Petri festum ad vincula: [In die vigesimaquarta mensis mense sexto,] idest, in festo S. Bartholomæi: [In septimo mense vigesimaprima mensis,] idest, in die S. Matthæi. Quod *Zorobabel* significet à confusione alienum. Vide interpretationem nominum hebraicorum in principio, vel in calce Sacræ Scripturæ. Et à prophetico Euangelista Isaia *Eliacim*, idest, Dei resurrectio Papa denominatur, sic cap. 22. inquiens: [Et erit in die illa: Vocabo seruum meum Eliacim filium Helciæ, & induam illum tunica tua, & cingulo tuo confortabo eum, (*idest, Sacerdotalibus Summi Hebræorum Pontificis indumentis*) Et potestatem tuam dabo in manu eius: Et erit quasi Pater habitantibus Ierusalem, & domui Iuda: & dabo clauem domus Dauid super humerum eius, & aperiet, & non erit qui claudat: & claudet, & non erit, qui aperiat: & figam paxillum in loco fideli, & erit solium gloriæ domui patris eius: & suspendent super eum omnem gloriam domus patris eius &c] De mutatione verò nominis in assumptione Pontificatus, est maxima inter Scriptores controuersia à quonam, scilicet, cœperat hic vsus: Blondus enim decad. 2. lib. 2. initium habuisse ait à Sergio secundo Greg. IV. successore: [Suffectus in pontificem Os porci Ciuis Romanus id nomen ab deformitatem à Clero, populoque Romano in Sergium mutare coactus est. Perseueranitque postea consuetudo, vt Romani Pontifices, quum primum sunt creati, inditum sibi quodcumque volunt alterius prædecessoris sui, proprio abolito, nomen accipiant.] Sed Pontifices proprium primum nomen nõ totaliter abolent nàm in subscriptionibus primæuo nomine firmant, vt praxis in supplicationum libellis manifestat. Blondum sequutus est VVernerus Rolevvink in fasciculo temporum ad annum Christi 844. vbi posuit Sergium II. Os porci. Sic etiam Polydor. Virgilius. Sed Ditmarus in eius Chronicon. lib. 6. circa finem inquit Buccam porci vocatum fuisse Sergium IV. vbi post Syluestrum II. Ioannem Phasan (*Phasanum* appellat Baron.) idest, huius nominis XIX. collocat, Sed Baron. Ioannem XIIX. *Siccum* antea appellatum, intermediat. Itaque ait Ditmarus: [Huic, (*idest, Syluestro II.*) succedebant Sergius, qui vocabatur Bucca porci, & Benedictus.] nimirum Benedictus VIII. Miror tamen quomodo Ditmarus, cum istorum pontificum coætaneus esset; nam, vt habetur in vita eiusdem Ditmari posita in principio eius operis, diem suum clauserat anno 1018. Cal. Decembr. & tamen de Papa Ioanne XIIX. à Baronio *Sicco* appellato, non faciat ille vllam mentionem. Igitur ad quæstionem nominis redeundo nullo modo relatio Blondi, & eius Assectarum verificari potest. Quia Ditmarus Buccam porci eius coætaneum affirmat fuisse Sergium IV. Secundo quia antè Buccam porci, idest, IV. Sergium alij pontifices primum nomen mutauerunt, & iste Sergius IV. appellabatur Petrus Albanensis Episcopus. ità Baronius. Item illius prædecessor Siluester II. in minoribus Gubertus, & huius Antecessor Bruno antea, & in pontificatu Gregorius V. atque Ioannes XIV. Petrus Papiensis Episcopus priùs vocabantur. Quare Baronius an 955. nu. 4. existimat Ioannem XII. primum fuisse, qui mutandi nomina vsum introduxisset, cum antea Octauianus appellaretur. Symmachus tamen Papa duplex nomen habebat. [Admonitione Beatissimi Symmachi Simplicij, quem antè oculos semper habere debemus &c. can. Benè quidem. dist. 96.] :||: Honorius tamen IV. Adrianus VI. & Marcellus II. primum eorum nomen in pontificatu retinuere. Cæremonia imponendi nomen in creatione Pontificis non ab electo fiebat; sed imponebatur ei, quare de Desiderio S. Cæciliæ Cardinali, & Casinensi Abbate electo Papa, habetur, quod: [Victoris ei nomen imponunt. Chronica Casin. lib. 3. cap. 66.] &, vt Platina affirmat, à Primiscrinijs, idest, Protonotarijs imponebabatur; sic enim in Paschali II. inquit: [Cui postea Primiscrinij scribæ regionarij Paschalis nomen indidere.] Patriarchæ Constantinopolitani in eorum electione hunc stylum etiam sequuti sunt; sed semper ob memoriam primi nominis aliud in prima littera simile sibi assumpsere, sic exempli gratia Gregorius Protosyncellus electus Patriarcha Gennadius appellatus est, eundemque ritum Græci in assumptione monachalis habitus obseruant. FR. At Antiochenus Patriarcha Maronitarum semper, ob memoriam primi illius Sedis fundatoris, *Petrus* appellatur :||: Erant autem valdè calamitosa, ac libertati Ecclesiasticæ nimis odiosa sæcula illa, quando à Clero Romano electus in Summum Pontificem, non permittebatur illi ab Imperatoribus munera papalia exercere ante illorum confirmationem; abusus siquidem à Gregorio Magno deploratus, qui electus, Mauritij Augusti confirmationem expectare coactus fuerat, quæ tyrannica subiectio ab Arianis Gothis inoleuerat, pro quo interim ab Electo cum Archipresbytero, Primicerio,

cerio, ac Consiliario Sedis Apostolicæ, regebatur Romana Ecclesia; (sic enim colligitur ex quadam epistola in Sede Vacante Seuerini, ubi electus postea fuit Ioannes IV. de anno 639. de qua epistola cum infrascripto ordine in sua hist. Anglic. lib. 2. cap. 19. mentionem facit Beda his verbis. [Dilectissimis Thomaiono &c. Hilarius Archipresbyter, & seruans locum sanctæ Sedis Apostolicæ, Ioannes Diaconus, & in Dei nomine Electus. Item Ioannes primicerius, & seruans locum Sedis Apostolicæ, & Ioannes seruus Dei Consiliarius Sedis Apostolicæ.] Benedictus verò II. obtinuit, nè in posterum Imperatoris cõfirmatio expectaretur ampliùs. Baron. an. 684 num. 2. & 3. FR. Quo autem prætextu Basilius Odoacris Prorex sibi arrogare voluit electionem Pontificis. Vide *Mausoleum*. Electus in Pontificē pro illo interim scribebat in litteris Apostolicis. [N. Electus seruus seruorum Dei.] Atque in plumbo non imprimebatur eius nomen, sed solum capita SS. Petri, & Pauli, & in data ponebatur: [Suscepti à nobis Apostolatus Offitij anno &c. Cærem. Rom. lib. 1. sect. 2. cap. 1.] Blondus enim in eius decad. 2. lib. 2. ait, quod: [Paschalis I. qui a Clero, populoq; Romano absque Imperatoris authoritate præter obseruatam diù consuetudinem cum electus esset, ad illum scribens suam innocentiam à Cleri, populique Romani violentia purgauit, egitque cum illo mitius omnium opinione Ludouicus, qui nõ solum in bonam partem Pontificis scripta accepit; sed pacta quoque inter vtriusque prædecessores seruari solita spontè confirmauit.] Et inferius: [Tradunt enim Eginardus, Paulusque, & Ricardus Scriptores Ludouicum in Paschalis Rom. Pont. manibus renuntiasse iuri, quod Adrianus I. Pont. Rom. Carolo Magno genitori suo concesserat. Id cum nullus dictorum scriptorum quod fuerit scribat, fuisse tenenius, quod supra in Caroli gestis rebus verisimile nobis videri negauimus, aut, scilicet, summę modestiæ Imperatorem voluisse, aut excellentis animi, & ingenij Pontificem concessisse ius summorum Pontificum, & omnium Orbis Christiani Episcoporum ad libitum ordinandorum. Siuè igitur Adrianus Carolo concessit, & Ludouicus seipsum, posterosque spoliauit: siuè nihil horum fuit.] De hac epistola Ludouico directa à Paschali in principio sui pontificatus tantum mentionem facit Baronius; sed de eius tenore nil exponit; remittit tamen Lectorem illam legendi apud scriptores de gestis ipsius Lodouici Pij. Dicimus igitur, quod sit manifestissimum mendacium historiam Ecclesiasticam, quam affert Gratianus in can. Adrianus Papa. dist. 63. il secondo. Quod nempè Adrianus I. Carolo Magno concesserat ius eligendi Pontificem, & ordinandi Apostolicam Sedem. Insuper Archiepiscopos, & Episcopos per singulas prouincias ab Imperatore inuestituram accipere debere. Quia Auctor istius Ecclesiasticæ historiæ est Sigibertus, qui fuerat in fatis anno 1112. nempè, annis 338. post dictos Adrianum Papam, & Carolum Magnum, & cum nemo ex illorum coętaneis scriptoribus, vt supra Blondus aduerterat, (neque apud Auctores gestorum prædicti Caroli, qui omnia eius gesta diligentissimè collegerunt, de tali præasserto priuilegio vllam mentionem fecerit; tùm etiam quia, Sigibertus in hac re nimis redditur suspectus, quod in gratia Henrici Imperatoris schismatici, inuestiturarum Ecclesiarum vsurpatoris, multa contra Gregorium VII. Vrbanum II. & Paschalem II. aliasque imposturas contra Ecclesiam Romanam, vt de scriptoribus Ecclesiasticis Bellarminus, & præsertim Labbè referunt, scripserit. Item mendax ille Monachus in hoc facto se ostendit; dicit enim in prę allegato Gratiani can. quod: [Carolus Romam veniens, Papiam obsedit, ibique relicto exercitu, in sancta Resurrectione ab Adriano Papa Romæ honorificè susceptus est. Post Sanctam Resurrectionem reuersus Papiam, cœpit Desiderium Regem, deindè Romam reuersus, constituit ibi synodum &c.] vbi Adrianus cum vniuersa synodo tradiderunt Carolo præasserium ius. Omnes enim Historici conueniunt, Carolum post captam Papiam, non rediisse Romam; sed festinantèr in Galliam iter suum direxisse, ad bellicam contra Saxones rebelles expeditionem coactum. At quis melius facta Caroli referre potuisset, quam Eginardus, qui semper in omnibus itineribus Imperatoris eum comitatus fuerat? Hic tamen nil de hoc priuilegio scripserat, vt supra Blondus aduertit; sed & Caroli aduentus ad Vrbem singillatim refert, nempè, primum eius aduentum de anno 774. Secundum de anno 780. pro quodam eius voto adimplendo. Tertium de anno 786. ad reprimendum Beneuentanum Ducem. Quartum de anno 800. ad reponendum in Petri Sedem Leonem Papam. Itaque, si vera esset Sigiberti relatio, quintus accessus Imperatoris ad Vrbem superaddi deberet, quod nemo illorum temporum scriptor retulit. Atque in Gratiano plus concucullati, & Commonachalis Sigiberti prę ualuerat authoritas, quàm vera Ecclesiæ Romanæ libertas. Præterquamquod ipse Gratianus sibi contradicere videtur, dùm in can. nullus Laicorum eadem. dist. 63. ostendit Adrianum sub pœna anathematis ordinasse, quod nullus Laicus possit se ingerere in electione Patriarchę Metropolitæ, aut cuiuslibet Episcopi; ergo multò minus in electione Summi Pontificis. Insuper si Papa Adrianus sanciuerat, ne in Patriarcharum, Metropolitarum, aut quorumlibet Episcoporum Electionibus, sub excommunicationis pœna, vllus laicus posset se ingerere; quonam igitur pacto per eundem Gratianum conciliari poterit facultas laicalis, per eum asserta in d. can. Adrianus §. [Insuper Archiepiscopos, & Episcopos per singulas prouincias ab

ab eo, (*idest*, *à Carolo Imp.*) inuestituram accipere definiuit Adrianus ?.] Cæterum Theodoricus primus huius tyrannici iuris vsurpator fuerat. Baron. an. 526. num. 22. Et postmodum Græci in Italiam intrusi, quorum primus Iustinianus, sibi arrogauerant hanc Pontificis confirmationem. Idem Baron. an. 554. num. 1. 2. & 3. Quem sequutus est Mauritius Imp. an. 590. in electione Greg. Magni, de quo Martyrol. 3. Septembr. sic inquit: [Romæ ordinatio incomparabilis viri Greg. Magni in Summum Pontificem, qui onus illud subire coactus, è sublimiori throno clarioribus sanctitatis radijs in orbe refulsit.] Vbi in notis Baron. & in annal. in prædicto anno de eius confirmatione ab Imperatore Mauritio diù expectata agit. Quare ob hanc diuturnam expectandi moram Constantinus Pogonatus hanc vsurpationem cesserat, vt absq; imperiali requisitione, nouus in Pontificem electus posset statim consecrari. Baron. an. 684. num. 2. sed sub Iustiniano II. Imp. iterum monstruosa hæc confirmandi cupido repullulauerat, ac Clero Romano reclamante ob mala occurentia ex confirmatione nimis in longum protracta, cum tali expedienti iusserat Imperator, vt nempè, eius vice ad suum Italiæ Exarchum in casu nouę electionis pro confirmatione in posterum recurrendum foret. Baron. an. 686. num. 3. Qui Imperiales Vicarij deindè, vt Imperio Constantinopolitano Romanam Ecclesiã subiugarent; semper Græcos in Romanum Pontificatum anteferre conati sunt. Idem Baron. ann. 705. num. 2. sed illi iam ad apicem pontificalem euecti nouum, apostolicumque spiritum reassumentes, pro sancta eorum, romanaque Sede Græcis Ministris Imperatorum sese opposuere. Ibidem num. 3. Blondus nihilominus aliquam specialem narrationem in medio adducit decad. 2. lib. 2. sic inquiens: [Adrianus III. qui primus, inchoata à Nicolao I. sed non perfecta lege sanciuit, nè Imperatoribus vltra liceret Pontificum Romanorum electioni aliqualiter se ingerere.] Quare can. nullus Laicorum. dist. 73. supra relatũ Adriani III. fuisse dicendũ ex Blondo oportet, vel potiùs secundi Adriani, de quo Anastasius Bibliothecarius ait, quod acclamatus in Pontificem confestim à populi multitudine ad Lateranũ perductus, inscij Principum Oratores, conquesti ideo fuerãt, quod ad talem functionem non fuissent anteà inuitati; sed cum intellexissent hoc non in contemptum Cæsarum fuisse actum, verum nè præberetur occasio præscribendi in posterum, vt in simili functione expectari debuissent Principum Legati; deposuerunt iram, & humilitèr ad salutandum electum accessere. apud Baron. an. 867. num. 144. Blondus tamen decad. 2. lib. 3. Othonem I. hanc authoritatem sibi assumere tentasse ait, sed non habuisse effectum; nam Romanus Clerus confestim Ioannem XIII. elegerat, & tamen in can. tibi Domino. dist. 63. habetur Othonem medio iuramento in manibus Ioannis XII. omne ius in Pontificis electione renunciasse, quod ibi etiam Gratianus notauit. Nihilominus ex Baronio an. 993. nu. 11. 12. 18. 19. & 20. verum esse, quod Blondus refert colligitur. Anno verò 1054. in Sede Vacante Leonis IX. Romani, non inuenta in Vrbe pro tanto munere persona idonea, miserunt ad Imperatorem quendam Hildebrandum tunc Subdiaconum, cum facultate eligendi, quem aptum ibi reperisset in Pontificem, (quam tamen commissionis formulam in futurum ampliùs fore exemplandam haud crederem) Gebeardum itaque Estiensem Episcopum ille ab Imperatore postulauerat, quem tamen Cæsar non tàm libenter concessit, atque Romam conductum in Victorem Papam II. acclamatus est. Baron. an. 53. ::||: Singularissima fuit quoque Martini V. ex nobilissima Columniensium familia electio; nam ex tribus simul Antipapis, duob. iàm vita functis, scilicet, Io: & Benedicto, tertius superstes, cũ in Concilio suam prætẽsam authoritatem deponeret, eadem synodus pro eligendo legitimo Pontifice triginta Ecclesiasticos Electores Cardinalibus coaddidit, nempè, sex Italos, totidem Gallos, Hispanos, Germanos, & Anglos, qui omnes vnanimiter præfatum Martinũ elegerunt. FR. Quomodo autẽ Nicolaus II. electionem Summi Pontificis Henrico III. Imperatori concesserat, quæ habetur in can. In nomine Domini. dist. 23. Vide eundem Cardinalem Baron. in prædicto anno num. 23. & 24. Atque hanc Imperatorum vsurpationem Gratianus sub can. vota Ciuium. dist. 63. sic excusat: [Principibus verò, atque Imperatoribus electiones Romanorum Pontificum, atque aliorum Episcoporum referendas, vsus, & constitutio tradidit pro schismaticorum, atque Hæreticorum dissensionibus, quibus nonnunquam Ecclesia Dei concussa periclitabatur: contra quos legibus fidelissimorum Imperatorum frequenter munita legitur &c.] Anselmus verò Lucensis Episcopus in eius Apologetico disertè hunc abusum damnat. Primus igitur huius libertatis vsurpator Basilius Odoacris Prorex, qui prætextu quietis politicæ tempore Symmachi Papæ sibi Pontificis electionem arrogare conatus est. can. Benè quidem. dist. 96. ibi Gloss. Ac etiam ex tunc temporis demonstratur Pontificem Romanum habuisse super omnes Ecclesias primatum; vndè Ennodius Ticinen Episc. qui eodem tempore vixerat epist. 7. sic scripserat: [Me &c. ire ad famosum officium compulisti, in quo omnes errorum rami Magistra viuendi solent falce truncari.] Vbi Romanam Curiam intelligit. Quem verò locum tenebat Electus pro illo interim, quo confirmatio expectabatur. Vide eundem Baron. an. 639. num. 6. In synodo Romana sub Stephano IV. celebrata statutum fuit non posse eligi in Pontificem, qui Presbyter, vel ad minùs, Diaconus non sit. Baron. an. 769 num. 5.

num. 5. :¶: Quomodo eligitur Papa. Vide *Conclaue*. Si occurrerit tamen Diaconum nouum in Papam consecrari, (vt aliquando accidit) tunc obseruari debent aliquæ cæremoniæ, quæ à Reuerendissimo Christophoro in eius cæremoniali traduntur, nimirum, Papa tunc comparebit ad ordinationem indutus amictu, manipulo, cingulo, pluuiali, & mitra in capite, quæ deponitur, quando Episcopus ordinans faciet impositiones manus, stans ipse, & Papa in throno sedens; sed erigitur quando ab Episcopo recipere debet stolam. Mitra tamen coopertus ac sedens librum Euangeliorum tangit. Si in Sacerdotem esset consecrandus. Vide *Presbyter*. Si in Subdiaconum. Vide *Subdiaconus*. Quando in Episcopum consecrari deberet; tunc solitæ exhortationes, atque interrogationes omittuntur, atque consecrans, dùm litaniæ dicuntur, Papam benedicens, stare debet sine baculo, & genuflexi duo Assistentes. Dum ponitur illi super humeros liber, sedebit in throno sine Mitra Papa; Ordinans verò stando. Idem in vnctione capitis, & manus ob seruandum, nec baculum in manu tenebit; sed tantùm anulum, quem dùm illi Episcopus ponit, osculetur Papæ manum. Quo imposito accedunt Cardinales ad illius pedis, manus, & faciei osculum, ac idem faciet Episcopus ordinans, à quo, tempore Offertorij stans Episcopus, recipiet, faculas, panem, & vinum sine mitra,& manum offerentis Pontificis osculetur, Papa verò in throno sedente; qui tandem à Cardinali Diacono accipiet pallium sub forma verborum, vt in dict. *Pallium* dictum fuit. Hæ quidem sunt cæremoniæ in pontificali cæremoniali præscriptæ, in quo etiam ordinatur, quid singillatim in qualibet ordinis collatione sit agendũ, de quibus nos in suis peculiaribus locis dicemus, præter Diaconatus collationem, de qua supra iam diximus. Sed antè omnia, statim ac Ponrifex electus est, in Cathedra collocatur, & ponitur anulus piscatoris in digito, nouoque nomine sibi assumpto, confestim primus Diaconus Cardinalis illum populo diuulgat, vt in dict. *Conclaue* egimus. Electus verò in Pontificem depositis Cardinalitijs indumentis, induitur veste candida lanea, vel serica iuxta temporis exigentiam, ac caligis eiusdem coloris, cum calceamentis rubris, in quibus acupictæ sint aureæ Cruces. Præcingitur cingulo rubro aureis flocis, atque bireto, rochero, amictu, alba, cingulo ornatur, & stola ad collum pendente fierit Sacerdos, seu ad sinistrum humerum, si esset Diaconus, si autem nullum haberet ordinem, non ponitur stola. Ac in Sede positus à Cardinalibus croceis indutis adoratur, denuò osculando eius pedem, manum, & genam; defertur illi interea pluuiale, mitraque pretiosa, & sic indutus ad sedendum ponitur super Cappellæ Altare, vbi iterum vt supra in tribus partibus post aliam adorationem Cardinales eum osculentur. Tunc patefactis Conclauis valuis, vbique letitiæ sonitus acclamationum, campanarum, tormentorumque bellicorum auditur. Atque sic in Sede collocatus processionaliter præcedente Vaticanæ Basilicæ Clero, concomitantibus Cardinalibus, indutis rochето, & cappa magna ad eandem Basilicam S. Petri defertur, populumque conclamantem Pontifex benedicit, tandem super Altare maius deponitur, ibique sacrum Collegium denuò illum publicè, ordinatèque adorat, & singuli ternam osculationem, vt supra, complent. Interim Purpuratorum Decanus genuflexus intonat *Te Deum*, quo à Musicorum Choro expleto, Decanus super Pontificem nonnullas preces recitat, post quas Papa populum solemniter benedicit. In die autem pro Coronatione destinato, dùm Papa ad Vaticanam Basilicam defertur, Cæremoniarum Magister immediatè pontificem antecedens, desert in manibus duas oblongas arundines, in vertice vnius stuppa habetur, & in alterius culmine parua candela, qua dum stupam incendit dicit: [Beatissime Pater sic transit gloria mundi,] quàm cæremoniã facit tripliciter. Cærem. Rom. lib. 1. sect. 2. cap. 2. & 3. Ciacconus tamen in vita Antipapę Benedicti XII. aliàs XIII. quandã cęremoniã antiquitus vsitatam refert, quod, sępè, in coronationis actu Pontifici hæc verba memorabantur: [Pater Sancte non videbis dies Petri.] Qua coniectura prædictus Author intendit probare Benedictum memoratum non fuisse legitimum Papam, quia triginta vixerat annos. Hæc siquidem cæremonia nec in canonibus, neque in peruetustis cæremonialibus reperitur, & de lõgitudine verò vitæ in pontificatu Successorum Petri ad eiusdem dies non æquabili, est ex communi obseruatione receptum, seu potiùs ex continua tot sæculorum experientia corroboratur; cum decessorum Pontificum nullus ad annos D. Petri pontificatus peruenire valuerit, qui Apostolorum Princeps, iuxta Cardinalis Baronij computum in pontificia Cathedra per annos viginti quatuor, menses quinque, diesque vndecim sedit, & tamen quàm plurimi Pontifices in iuuenili ætate fuerei de qua re ab Alexandro II. B. Petrus Damianus semel interrogatus in epist. 17. lib. 1. respondit, tribus de causis hoc accidere. Primo, vt Ecclesiæ caput supremum, agnoscens, breuibus periodis eius vitã concludi, sanctũ timorem exindè conciperet; ac laudato fine innocenter morti occurrere præparetur. Secundo quia mundus totus in Pontificis vitam oculos collimat, qui tanquam obscuratus sol, ad se cunctorum lumina trahit. Tertio, vt dum Papa vitæ vsura fruitur, ad spiritualem animarum gubernium peculiari incumbat studio, de cuius custodia post tempus breue erit summo Pastori Deo arctam rationem redditurus. Quo proposito etiam Melliflui verba in epist. 237. ad Eugenium III. directa connecti possent,

[Quan-

[Quantorum in breui Romanorum Pontificum mortes tuis oculis aspexisti? Ipsi te Prædecessores tui tuæ certissimæ, & citissimæ decessionis admonent & modicum tempus dominationis eorum paucitatem dierum tuorum nunciat tibi.] Tandem cum sequenti perutile documento epistolam concludit, dicens: [Quibus successisti in sedem, ipsos sine dubio sequeris ad mortem.] FR. Vsus spargendi ad Lateranum monetas in Pontificis coronatione antiquissimus est. Baron an. 867. num. 143. apud quem ibidem num. 144 alij huius diei ritus habentur :||: Cæterum electio Summorum Pontificum semper à Clero facta fuit, varijs tamen modis, ac formis. FR. à quibus ad Cardinales tandem deuoluta. can. In nomine Domini. dist. 23. :||: Ad præsens verò vigore Bullæ Gregorij XV. Scrutinijs secretis fit, & tertia pars Cardinalium in Conclaui præsentium ad validam electionem concurrere debet; quę quidem sanctio in libertatem electores constituit; hinc quilibet Cardinalis in Galeri receptione prædictam bullam minimè mutare iurat, si Papa fieri contigerit, qua forma quinque Pontifices Vrbanus VIII. Innocentius X. Alexander VII. Clemens IX. & X. electi iàm sunt. FR. & INNOCENTIVS XI. de quo adhuc non emanauit id, quod in dict. *Bulla* promiseram. Solus Papa ante hymnum angelicum, idest, *Gloria in excelsis*, consecratur, & postmodum ipse Missarum solemnia incipit, & perficit consecratus: Cæteri verò Episcopi inter epistolam, & Euangelium consecrantur. de elect. & electi pot. c. 28. §. Super eo. Ennod. in Apol. Papam *Petri Vicarium* appellat, idem ait de se Zach. Papa [A die qua nos iussit diuina clementia &c. Apostoli vicem gerere. in epist. ad Bonifac. Episc. tom. 3. Concil. edit. Venetæ.] quod minimè dicendum videtur; cum immediatus Christi Vicarius in terris sit; sed intelligendum, quod vicem, & successiuum Petri locum Papa possideat, atque in hoc sensu D. Gregorius dixerat. [Ex auctoritate B. Petri Apostolorum Principis, cuius vice huic Romanæ Ecclesiæ præsidemus &c. can. quàm sit. 18. quæst. 2.] atque S. Leo I. serm. 2. in festiu. anniuers. assumpt. ad eius Papatum sic explicat: [His itaque modis dilectissimi rationabili obsequio hodierna festiuitas, vt in persona humilitatis meæ ille (*idest, Petrus*) intelligatur, ille honoretur, in quo, & omnium Pastorum solicitudo, cum commendatarum sibi ouium custodia perseuerat, & cuius etiam dignitas in indigno hærede non deficit.] Item Innocentius inquit: [Non nisi ad Petrum, idest, sui nominis, & honoris auctorem referre debere. can. quoties. 24. qu. 1.] Item Hieronymus ad Damasum scribens inquit: [Cupimus à te, qui Petri sedem, & fidem tenes. can. Hæc est fides. eadem quæst.] significat autem, quod Papa habebat eandem auctoritatem à Christo Domino sibi collatam, ac si ipsemet Petrus esset, suique personā repręsentaret, quod declaratur in c. 2. de sent. & re iudicata in sexto. Vbi sic Innocent. IV. inquit: [Cū IesuChristi vices, licet immeriti teneamus in terris, nobisque in Beati Petri persona sit dictum, quodcunque ligaueris super terram &c.] :||: Solebat Papa vti Metropolitanus conuocare Synodum prouincialem, in qua interueniebant eius Episcopi suffraganei, & circumuicini; sed tanquam Primas conuocabat omnes Episcopos Italiæ, ac insularum adiacentium, & vti Patriarcha Occidentis congregabat omnes Episcopos Italiæ, Galliæ, Hispaniæ, Angliæ Germaniæ, & Illyrici, tandem vti Summus Pontifex, & vniuersalis Pastor conuocat Oecumenica Concilia, vbi tenentur conuenire omnes Episcopi totius Orbis. FR. Leo IV. ille fuit, qui introduxit antè se ferre Crucem. Torrigius in Cryp. vatican. secundæ impress. par. 2. pag. 400. Sed antiquitus ferebatur Sanctissimum Eucharistiæ sacramentum. Baron. an. 75. num. 3. & 9. Taciturnitas est maximum vitiū in Papa. Gloss. in can. officij. 24. quest. 1. Papa quando non potest concedere indultum, siuè priuilegium. Vide *Priuilegium*. Reliqua. Vide *Pontifex*. Papæ indumenta, & cæremoniæ. Vide *Baptismus*. *Birrus*. *Bugia*. *Camelaucium*. *Canonicus*. *Candela* in fine. *Canola*. *Cherubim*. *Cinerum dies*. *Siphon*. Indumenta Bonifacij VIII. cuius sepulchrum detectum fuerat anno 1605. talia erant, vt inter alia refert Io Mucantius apud Torrigium pag. 373. [Vidi dictum corpus integrum conseruatum in dicta capsa liguea, in qua fuerat sepultum per 302. annos: facies tantum eius aliquantulum consumpta erat, ità vt nec narices, nec labia; sed tantum mentum appareret, & dentes. Habebat in capite mitram albam admodum paruam, & vt coniecturari potui, ex tela bombacina; corpus indutum erat omnibus pontificalibus indumentis, idest, caligis, sandalijs ex tela aurea, in summitate acutis, sine Cruce, rochetto longo albo, stola, cingulo, dalmatica, tunicella, planeta ampla sericea coloris nigri, phanone, & pallio, quod consumptum erat; sed plumbum apparebat, & & pendebat ferè vsque ad pedes, spinulæ tres gemmatæ, manus eius chirothecis albis acu factis, & margaritis ornatæ erant, & annulum pretiosum digito gestabat, atque zaphirum valoris (vt dixerunt aliqui) 30. scutorum &c.] Quæ tamen relatio habebitur integra in dict. *Rochettum*. Item quo ad reliqua Papæ indumenta. Vide *Cappa* prope finem. *Cingulum*. *Compagi*. *Crocea*. *Epigonation*. *Fanon*. *Mandyas*. *Orale*. *Pedules*. Quomodo fert Papa tonsuram. Vide *Tonsura*. Papa in Sabbato sancto baptizabat tres pueros. Vide *Brachialia*. Electus in Papam, si ordinandus erat in sacris, debebat expectare ieiunium Quatuor temporum. Vide *Ordo*. Non induitur Papa sandalijs, subcinctorio, chirothecis, & Fanone die Veneris sancti.

sancti. Vide *Cingulum*. In processione festi Purificationis nudus pedibus incedebat. Vide P. nelli. Eius solemnis communio. Vide *Communio*. Eius Viaticum sacramentum in peregrinatione. Vide *Viaticum*. Eius vestiarium. Vide *Virgarius*. Papa celebraturus solemniter. Vide *Euangelium*. Quare non vtitur bugia. Vide *Bugia*. Neque baculo pastorali. Vide *Baculus*. Ponitur aqua in eius calice cum cochleari aureo. Vide *Ferrepi*. Quando debet genuflectere Pontifex. Vide *Genuflexio*. Benedicti ones eius in cereis agnus Dei. Vide *Agnus Dei*. Eius benedictio gladij. Vide *Lectio*. Quando canit vltimam lectionem matutinalem in Cappella. Vide *Iube Domne*. Quomodo recipiebat oblationes. Vide *Oblatio*. Papa quomodo prima vice pallium suscipiat. Vide *Pallium*. Vbi comedebat in Feria V. Cœnæ Domini. Vide *Panetaria*. Papa solemniter celebrans quomodo communionem recipit; ex parte sinistra. Vide *Communio*. Quomodo pacem sumebat. Vide *Pax*. Quando dicit Pax Domini sit semper &c. Chorus non respondet. Vide *Pax Domini sit semper &c.* Quomodo ei cinis ad caput imponitur. Vide *Cinerum dies*. Quomodo incensandus. Vide *Thuribulum*. Pessimus Hebræus Dauid de Pomis in suo Dictionario hebraico in dict. Papa *Pesser* hebraicè eum vocat, quod postea in dict. Idolum inquit Hebraicè *Pesser* sic denominari; sic etiam Romæ Hebræi monetam papalem, quam nos *Iulium*, siue *Paulum* dicimus, ipsi *Pesser* appellant, id est, *Idolum*. quod quidem Sac. Orbis, & Vrbis Inquisitio talia vocabula in caput Ecclesiæ vniuersalis opprobriosa emendare deberet. Papa est omnium Ecclesiarum caput. Vide *Patriarcha*. Quando de iure potest priuilegia locis pijs concedere. Vide *Priuilegium*. Papæ equitatio. Vide *Saecularius*. *Vice domini*. De osculo eius pedum. Vide *Sandalia*. Possessio noui Pontificis in Laterano, ac aliæ cæremoniæ in eo actu. Vide *Sedes Stercoria*. Item eius iuramentum in hac functione. Vide *Sequipes*. Tempore Ieiuniorum, fert cappam, & pluuiale. Vide *Sticharium*. Quando induitur veste ex candida lana Vide *Superpelliceum*.

PAPALETHRA, clericalis corona, ex græco παπαλήθρα, sed crederem scribendum potius παπαλίτης, idest, presbyteralis moneta; nam παπᾶς, presbyterum denotat, & λίτρα, monetam, siue numisma. [Statuit canon, vt caput eis tondeatur more clericorum, & habeat papalethram. Balsamon ad Synod. 6. annot. 21.] Vide *Tonsura*.

PAPINIANISTA, dicebatur, qui post biennalem iuris studium, ad tertium transibat.

PAPIENSIS, papalis in cæremonialibus antiq. Item *Denarius papiensis* moneta.

PAPPIAS, dignitas in Aula imperali Græcorum, quæ Cæsaris consanguineis conferri solebat, vox quidem græca παππίας, Maiori domus correspondebat [Dextrum cornu Protostrator; sinistrum Zamplaco Magnus Pappias tenebat, medio agmine Imperator ipse emicabat. Cantacuz. lib. 2. cap. 27.

PAPYRUS, FR. charta est, & non pergamenum, vt aliqui existimant. [Prædicta priuilegia quasi iam nimia vetustate consumpta cum fuerint, non in pergameno; sed in papyro conscripta duximus innouanda. In decretal. de confirm. vtil. vel inutil. cap. 4.

PARABOLA, παραβολή, idest, comparatio, vel similitudo. Differt autem ab Historia, quia hæc est relatio rei iam successæ; at parabola est verisimilitudo ingeniosè composita, & adinuenta: rudes enim faciliùs huiusmodi exempla retinent memoriter, hac figura vsus est sæpe Christus. [Et accedentes discipuli dixerunt ei: quare in parabolis loqueris ei? Qui respondens, ait illis. Quia vobis datum est nosse mysteria regni cœlorum, illis autem non est datū. Matth. cap. 13. Et dicebat eis: Vobis datum est nosse mysteria regni Dei: illis autem, qui foris sunt, in parabolis omnia fiunt. Marc. cap. 4. Quibus ipse dixit: Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, cæteris autem in parabolis. Luc. cap. 8.] Quare autem Discipulis mysteriorum noritiam exponebat Christus, & vulgaribus parabolicè loquebatur. Vide *Deiuidus*. FR. aliquando tamen in sac. Scriptura accipitur pro re gesta, seu historia. [Denique quod Saluator in Euangelio tanquam parabolam ponit de Lazaro, ac diuite, Expositores communiter dicunt fuisse rem gestam, & tamen vocatur parabola, in quantum per similitudinem alterius rei significatiua. Dionys. Carth. in 2. Reg. cap. 14. art. 23.

PARABOLUS, παράβολος, ita vocabatur Clericus, qui in Collegio Alexandriæ ad curandos infirmos erat addictus; quę vox precipitosum, & audacem in mortis periculis gręcè significat; nam etiam contagiosis seruiebant; sed quia hoc sanctum institutum in charitate fundatum, in seditiones deinde, & diuisiones transierat, nimirum, contra prædicti loci pij Præfectos tumultuarij Clerici insurgendo ad fauorem Episcopi; ideò congruum Theodosio Iuniori Imperatori visum fuit, vt prædicti Clerici in eo Collegio commorantes quingentesimum numerum non excederent, atque potentes, ac diuites minime admitterentur, & quod ad aulam Principis viginti simul accedere nequissent; sed vicissim tantum vnus. Cod. Thod. lib. 12. de Episc. & Cleric. Qui etiam *Parabolani*, & *Parabolarij* dicebatur.

PARACELLARIUM. Vide *Paracellarius*.

PARACELLARIUS, Palatij Apostolici officialis, cui incumbebat mensæ pontificiæ largitiones pauperibus distribuere. FR. dispensatorem propriè significat [Hic beatissimus Papa statuit, vt crebris diebus alimentorum sumptus, qui & vsque nunc eleemosyna appellatur, & de venerabili Patriarchio à Paracellarijs pauperibus,

bus, & peregrinis, qui ad B. Petrum morantur, deportari, eisque erogari. Nec non & omnibus inopibus, & infirmis per vniuersas regiones istius romanæ Vrbis constitutis eandem similiter distribui ipsam alimentorum eleemosynam. Anast. Bibliot. in Zacharia. Et erogentur omni die per manus vnius fidelissimi Paracellarij eisdem pauperibus, accipiens vnusquisque eorum portionem panis, atque portionem vini &c. Idem in Adriano I.] :||: Item & ipsa dispensa *Paracellarium* dicebatur [Capita centum exindè occidantur, & in eodem paracellario reponantur. Idem in eodem Adriano I.] Idè officialis *Subpulmentarius* dicebatur. Anast. in eod. Adriano. [Benedictus Subdiaconus subpulmentarius. Luitprandus.] FR. an potius Transcriptorum incuria *Supplementarius* scribendū esset, quia egenorum necessitatibus supplebat, ac succurrebat. Vide *Cellerarius*.

PARACHÆMADION, locus ad hybernandum aptus, ex græco verbo παραχειμάζω, hybernare significante [Abijt ad parachæmadion suum, siue stationem hybernationis. In vita S. Anastasij Persæ.

PARACHARACTA, falsæ monetæ fabricator, ex græco παραχαράκτης [Falsę monetę rei, quos vulgò paracharactas vocant, Maiestatis crimine tenentur obnoxij. Cod. Theod. lib. 9. tit. de falsa moneta.] Quare vbi nos in Synes. epist. 5. legimus [Trapezitas malos, qui velut monetam, ita diuinum verbum peruertunt, & adulterant] in græco textu habetur παραχαράκτας, vbi Hæreticos monetę falsarijs comparat. Vide *Trapezita*.

PARACHARAGMVM, ex græco παραχάραγμα, idest, inscriptio, seu figura falsa. [Vt imaginem tyrannici cultus sub colore nobis auri fallentis obijciat, siuè cum paracharagmis nos conatur illudere. Cassian. collat. 1. c. 20. vbi aliqui malè legunt. *Paracharaximum*.

PARACIMOMENVS, παρακοιμώμενος, idest, Accubitor [Ad tuendum palatium, tuendamque rem priuatam, vt istic moris est, Eunucho officium paracimomenon dedit. Luitprand. de rebus Europæ.] Iuo tamen lib. 4. de priuil. & dignit. Eccles. Rom. Concubitorem vocat. [Quemadmodum imperialis potentia diuersis officijs cubiculariorum, nec non ostiariorum, atque omnium concubitorum ornatur.

PARACLETVS, appellabatur Montanus Hæresiarcha. Vide *Psychicus*.

PARACLITENSE. FR. Monasterium in Diœcesi, vulgo *Troyes* appellata in Gallia, vbi Moniales degunt, ità à paraclito Spiritu Sancto appellatum, quod à Petro Abailardo antea hæretico, ac Arnoldi Brixiensis Magistro ad catholicam fidem opera Petri Abbatis Cluniacensis reducto, fundatum est; ibique suam vxorem Heloissam Abbatissam præposuit, & ipse Monachus Cluniacensis effectus est. Baron. an. 1140. n. 8. & seqq. quod Monasteriū dicitur etiam *Paracliti*, seu *de Paraclitò*; in quo vsque hodie in die Pentecostes cani lingua græca officium, Nicolaus Camusatius in eius Miscellanea hist. testatur, & super Heloissæ sepulcrum hi versus leguntur:

Hoc tumulo Abbatissa iacet prudens Heloissa

Paraclitum statuit, cum Paraclito requiescit.

Hanc Eugenio III. Papæ D Bernardus epist. 178. commendauit, inquiens: [Sed & quod petit Abbatissa de Paraclito per ipsum, si dignamini, scire potestis, & facere, si dignum indicatis.

PARACLITVS, Παράκλητος, idest, Aduocatus, consolator, Spiritus Sancti attributum; eius enim aduentu afflictum Discipulorum conuentum consolauit, & antè Reges, & Præsides Christi asseclis, quid tunc pro fidei defensione loquendum esset, tanquam Aduocatus dictauerat. FR. Inter eruditos controuertitur an *Paraclitus*, vel *Paracletus* littera, *e*, producta dicendum sit: nàm Haymon Halberstatensis Episcopus super Euangelia Dominicalia inquit, quod [Quidam Gręcus veniens in Palatio Regis, cum legeretur illud Euangelium, & diceretur Paraclitus, dixit Paracletus deberet dici. Tamen nos non audemus illud mutare ex consuetudine.] Quin & Io. Baptista Thiers Parisiensis Theologus in eius eruditissima disertatione typis anno 1669. excusa, *Paraclitum* dici debere euidenter demonstrat tùm vigore græcæ dictionis, tùm propter sacrorum hymnorum prosodiam, tùm etiam propter antiquissimam Ecclesiæ consuetudinem. Reliqua Vide *Spiritus Sanctus*.

PARADISVS, Παράδεισος, viridarium, & delitiarum locus, hinc cœlestis patria paradisus dictai nàm summus delitiarum fœlicitatumque locus est. Alij tamen ex chaldaico huius vocabuli etymon deducunt, idest, *Farrad*, quod locum amœnum significat, vndè Arabes *Fardùs* dicunt. Item *Paradisus* Ecclesiæ atrium siuè Cœmeterium denotat: nàm ibi corpora in pace quiescunt [In paradiso Ecclesiæ tumulari rogauit. Chron. Casin. lib. 4. c. 8.] Vide *Periuolium*. FR. & clariùs in eadem Casin. Chron. lib. 3. cap. 28. de Dionysio Abb. qui deinde Papa Victor III. fuit appellatus, dicitur [Fecit & atrisi antè Ecclesiam, quod nos romana consuetudine Paradisum vocamus.] Apud externos Scriptores nedum hortum, seu viridarium; sed etiam locum immensæ latitudinis, vt plurima animalium genera ad venationem sustentari possint significat, quod ex Xenophonte, Plutarcho, Philostrato, & alijs comprobare conantur Eugubinus in sua Cosmopœia ad verba: Paradisum voluptatis &c. Genes. cap. 2. & disertè Brissonius lib. 1. de Regno Persarum. §. Palatijs verò Regum. Henericus Stephanus in Thesaur. Ling. Græcæ. Pineda in cap. 2. Eccl.

verſ. 5. Feci hortos, & pomaria &c. Maluenda de Paradiſo cap. 3. Gellius vero viuaria intelligit, ſic inquiens: [Viuaria autem, quæ nunc vulgus dicit, ſunt, quos παραδείσους Græci appellant. lib. 2. cap. 20.] At phraſis biblica per *Paradiſum* hortum intelligit; inſuper non rarò hortum voluptatis ſimpliciter appellat, vt in eod. cap. 2. Geneſ. verſ. 10. & 15. & cap. 3. verſ. 23. Ezech. cap. 36. verſ. 35. Ioël. cap. 2. verſ. 3. Quapropter Moyſes Barcepha par. 2. cōmentar. de Paradiſo c. 16. ſic habet [Paradiſus verò appellatur Paradiſus, quod locus ſit cultus plurimis, pulcherrimiſq; tū odoratu, tùm guſtu iucundis plantis, planèque congruis appoſitus, accommodatus, vt ſit domicilium, ſedeſque, & amœnitas hominum; nàm huiuſmodi locum conſueuerunt homines appellare] Inſuper vbi vulgata legit: [Plantauerat autem Dominus Deus Paradiſū voluptatis à principio. Geneſ. cap. 2.] LXX. verterunt [Plantauit Deus Paradiſum in Eden ad orientem] Atque D. Hieronym. in quæſt. hebraicis in Geneſ. ex hebræo [Plantauerat autē Deus Paradiſum in Eden ad orientem] tranſtulit. Quid autem *Eden* ſignificet idem Hieronymus declarat in eadem dictione, quod delicias interpretetur. Itaque Bellarm. de ſtatu primi hominis cap. 15. Cornelius à Lap. in cap. 2. Geneſ. verſ. 8. affirmant Paradiſum diffuſi ambitus fuiſſe, in quo & hortus, & etiam animalia inueniebantur. Sed Chryſoſtomus ho. 13. in Geneſ Theodoretus queſt. 25. in Geneſ. Hieronymus de dictionibus hebraicis verb. Eden. affirmant *Eden* non fuiſſe ipſum paradiſum; ſed regionem, ac territorium, in quo plantatus fuerat paradiſus. Quibus adſtipulatur Moyſes Barcepha part. 1. de paradiſo cap. 16. vbi ſic ait: [Porrò vt regio Eden cunctas præcellit terras, ità & ea eius pars, in qua ſitus eſt paradiſus, cætera omnia, quæ Eden complectitur, loca ſuperat; neque enim in Eden vllum eſt ſolum præſtantius eo, in quo paradiſus eſt conſtitutus.] Exaggeratio autem nimis exorbitans eſt Anaſtaſij Synaitæ lib. 9. in Hexameron, nempe; [Fuiſſe magnitudinis incomprehenſibilis] ſed veriſimilius Aug. lib. 8 in Geneſ. ad litt. cap. 10 inquit: [Neque enim exiguus locus erat, quem tantus fons irrigabat.] cum quo concordat Moyſes Barcepha par. 1. commentar. de paradiſo cap. 15. dicens: [Iam vero ex fluminis magnitudine conficitur Paradiſus, qui illo rigatur, ampliſſimum quoq; eſſe] Atque peculiari menſura definit Toſtatus queſt. 98. in cap. 13. Geneſ. vbi ſic ait: [Non enim videtur, quod oporteret maiorem magnitudinem, quàm habeat inſula, ſcilicet, in longitudine tres, vel quatuor leucas, in circuitu autem duodecim, aut parum plus.] Eugubinus verò in Coſmopœia in præd. cap. 2. Geneſ. Fluuius egrediebatur &c. regionem fuiſſe trecentorum millium paſſuum arbitratur. Maluenda de Paradiſo cap. 26. putat fuiſſe eius ambitum quadraginta; vel quinquaginta leucas, vti decebat pomarium magni Principis. Suar. lib. 3. de oper. ſex dier. cap. 6. num. 15. ſaltem amplitudinem vnius Regni habuiſſe ait. Quo verò ad etymologiam nominis Poſtillator in can. Eccleſia Paradiſo. de conſecrat. diſt. 4. ſe parum in græco idiomate verſatum oſtendit; dum ibi ait: [Dicitur paradiſus parans Deum, vel Deitatis viſum, quia ibi Deum videbimus facie ad faciem.] Philo Hebræus lib. 1. Allegoriar. negauit veram, ac realem terreſtris paradiſi exiſtentiam; ſed tantum allegoricè ſacram Scripturam loqui aſſeruit, quem errorem ſequuti ſunt Origen. lib. 4. Periarchon cap. 2. & Nicetas in commentar. Nazianzenæ orationis de Natiuitate. Pſellius, ac recenter Gregorius Venetus in eius Harmonia mundi, quæ opinio tanquam falſa à Sanctis Patribus reijcitur, ſignanter à D. Auguſtino lib. 8. de Geneſ. ad litt. cap. 1. & lib. 13. de Ciuit. Dei cap. 21. Hieronymo in cap. 17. Ieremiæ 5. In principio regni. & cap. 10. in Danielem. 5. Die autem. Epiphanio hæreſi 64. & in epiſt. contra Io. Hieroſolym. Sophronio Patriarcha in ſex. Synod. act. 11. Anaſtaſio Synaita lib. 7. Hexameri. Moyſe Barcepha par. 1. comment. de paradiſo cap. 1. & 4. De qua re vberius Sixtus Senen. lib. 5. Biblioth. annot. 34. Pereira lib. 3. in Geneſ. diſput. de paradiſo. quæſt. 1. num. 15. Bellar. lib. de gratia primi hominis cap. 10. Suarez. lib. 3. de oper. ſex dier. cap. 6. num. 5. Maluenda de paradiſo cap. 6. & 7. vbinam conditus fuerit, varij varia dixere.

PARADOGVM, vox barbara, qua Longobardi feudum nobilem intelligebant; ſic è contrario *Padagogum* feudum vile, & ruſticum dicebant.

PARADIGMA, quid ſignificet. Vide *Pœnitentia.* 5. Neceſſitas puniendi.

PARÆNESIS. FR. ſic intitulauit ſuum libellum exhortatorium ad pœnit. S. Pacianus Barcinonen. Epiſc. extat in Biblioth. SS. Patrum.

PARAFRÆDVS. FR. Fideiuſſor pro ſolutione pœnæ pecuniariæ. Bullar. Caſinen. tom. 2. conſtit. 38. num. 2.

PARAGAVDA, faſcia, ſiuè laciniarum ſpecies ſerico, & auro contexta, qua veſtium extremitates ornabantur. [Nemo auratas habeat, aut in tunicis, aut in lineis paragandas. leg. 2. de diuerſ. holob.

PARAGRAMMA, παράγραμμα, ſuperfluitas characterum [Si paragrammata repereris, vel minus aliqua deſcripta ſunt, quæ ſenſum legentium impediant; non mihi debes imputare. S. Hieronym. epiſt. 28.

PARAGRAPHVS, παράγραφος, ideſt, adſcriptus, & ſignum diſtinctiuum ſcripturæ denotat, ac diuerſitatem periodi ſenſus indicat. Græci vtuntur littera Γ hac forma dimidiata; ſed Latini duplici, s, hoc modo, §, ſignant, quæ litteræ *Signum ſectionis* interpretantur, cum re vera ſeparationem diſcurſus demonſtrent; alij tamen

men existimant,quod sit antiquum,gothicumq; P, quo paragraphus notatur.

PARALIPOMENON, παραλειπομένων, idest, prætermissorum, sic in sac. Scriptura duo libri appellantur, quia in eis bellicæ expeditiones Hebræorum in libris Regum prætermissæ referuntur, seù quæ narrantur in libris Regum, in paralipomeno alijs circumstantijs referũtur, quos libros *Dabre Haiamim*, idest, Verba dierum vocant Hebræi, cum ad instar Diarij successarum rerum relationes contineant, quorum auctorem Esdram existimant R. Moyses Kimchi, ac R. Salomon. FR. D.Clemens Papa in Canonibus Apostolicis *Derelicta* appellauit hos duos libros [Derelictorum ex libro dierum duo. can.84.] De hoc sic Dionysius Chartusianus ait: {Vocatur, quippè, hic liber paralipomenon, & vt 6. etymol. ait Isidorus, græcè παραλειπομένων, interpretatur latinè prætermissorum, aut derelictorum. Circa quod scribit Magister Adam parisiensis, παραλείπω verbum grecum est, significans idem, quod relinquo, aut prætermitto, & secundum Huguitionem dicitur ἀπὸ τοῦ παρά, quod est præter, & [illegible], quod supplens, & κένη, quod est defectus, quasi prætermissorum supplens defectũ: quoniam ea,quæ in lege, & præsertim, quę in libris Regum omissa sunt,vel non plenè relata, summatim, ac breuiter in isto exprimuntur volumine. Propter quod secundum Hieronymum liber hic dici potest χρονικὸς, totius Sac. Scripturæ &c. in procem. primi lib. paralip.

PARALOGIA, falsa loquutio. Vide in dict. *Pantologia*.

PARALYTICVS, qui paralysi, siue apoplexia laborat, de quo fit mentio in Euang.

PARAMENTA SACRA. Vide *Vestis*.

PARAMONARIVS παραμονάριος, Monasterij Minister. [Oeconomi autem, Chartularij, Paramonarij, & alij promouentur. Balsamon. in can.2. Synod.Chalced.

PARANGARIA. Vide *Angaria*.

PARANINFI, FR. Adolescentuli bene compti, qui sponsam comitantur. l.peruenit.de Aggressione in vico.

PARAPHERNA, FR. ex græcis dictionibus παρά idest, vltra, & φερνή, idest, *dos*, sunt igitur regalia, & dona, quæ Sponso vltra dotem donantur.

PARAPHONISTA, παραφωνιστής, acclamator; sed communiter cantor intelligitur, qui diuinas laudes canit. In peruetustis cęremonialibus Magistrum cappellę, qui musicam dirigit, significat, vbi sic habetur [Paraphonista cum schola (*idest, Cantorum,*) vigilias incipit.] Vide *Archiparaphonista*.

PARAPSIS. FR. vas, siuè patina, lanx, catinum, & similia, in quibus obsonia ponuntur. Quidam à rotunditate etymon trahunt. [Vnam parapsidem plenam carbonibus, quibus vstus fuit S. Laurentius. In priuileg. Caroli Magni apud Torrigium de Crypt. Vatican. secunda impress. pag. 504.] Dicitur etiam *Paropsis*, vt Matth. cap.23. & 26. ex greco παρά, pro, & ὄψον, cibus, ita Pollux, & Eustath. At Marc.14. & Luc. 11. *Catinum* scribunt, & Iuuenal. Satyr. 3.

Quam multa magnaque paropside cœnat.

Martialis:

Quę portat gaudens ancilla paropside rubra,

Et alibi idem:

Sic implet gabatas, paropsidesque.

& Sueton. in Galba. [Paropsidem leguminis dixit. Vide *Absida*.

PARASCEVE, παρασκευή, significat diem Veneris. Aliqui existimant ex verbo græco παρασκευάζω, idest, præparo deduci: ita Adrian. Iunius in verbo, παρασκευάζω; nàm in hac die Hebræi comestibilia, pro sequenti Sabbati die prępapare solent, quo vocabulo etiam ipsos vti solitos fuisse refert Baron. an. 34. num. 154. Malè igitur Hugo Cardinalis hoc vocabulum *Parans cœnam* significare ait. Gręcos enim Christianos in Ecclesia hoc introduxisse vocabulum Baronius an.34.num. 153. demonstrat. Item *Parascene* apud Tertullianum aduers. Psych. cap. 14. Sabbatum significat, quare de ieiunio ab Ecclesia Occidentali in Sabbato obseruato loquens, ait: [Cur stationibus quartam, & sextam Sabbati dicamus, & ieiuniis parasceuen.] appellatur etiam προσάββατον, idest, *Ante Sabbatum* Epiphan. lib. 4. cont. Her. in fine :||: Ecclesia tamen per *Parasceuen* Feriam VI. maioris hebdomadæ intelligit Redemptoris morti consecratam, quæ dies etiam *Cœna pura* appellata fuit ab Irenæo, vt suo loco diximus. Est quidem antiquissima Ecclesiæ traditio minimè celebrandi in hac die. Hinc Toletanum XVI. Concilium de anno.693. quotidie pro Regis salute celebrandum statuit [Excepto Passionis dominicæ die, quando Altaria denudata persistunt, nec cuiquam in eodem die licet solemnia celebrare. can.10.] Et in hac die in signũ mœroris Papa super nudum scabellum sedebat. [Hac die secundum antiquas cœremonias Papa in camera sua non consueuit sedere super sedes; sed super scabella, & Cardinalis finito offitio, & deducto Pontifice ad camerã descendit sine confabulatione aliqua Ordo Roman.] FR. In ritu Ambrosiano, nedum in hac die, sed in omnibus ferijs sextis non celebratur, in quibus diebus Crux super Altare, cum sex candelabris exponitur :||: Irenæus lib. 5. Adamum die 25. Martij obijsse ait, in quo etiam die communiter Christi mortem accidisse existimatur, ac in quodam peruetusto Martyrol. M.S. quod extat in Bibliotheca Reginæ Suetiæ sub hac die his verbis notatur. [Hierosolymæ Dominus crucifixus est.] Quod Martyrologium iuxta Holstenij opinionem in octauo Christano sęculo scriptum fuerat. Itaque de Christi crucifixione sub die præfata etiam mentionem faciunt M. SS martyrol. Corbeiense, & Antuerpiense. Con-

stantinopoli in die Parasceue extra Vrbem concionabatur populo, quod idem Chrysostomus restatur apud Gretser. tom. 2. de Cruce, in memoriam Christi passionis extra Hierosolyme Ciuitatem obtentæ, ac in Melita Insula ex hac deuotione fortasse in Dominica Palmarum extra Vrbem Notabilem in quadam planitie, vbi nunc columna cum Cruce remansit, cani passionem olim sollitum fuisse senes affirmabant, ac vsque ad eorum tempora durasse. In suo M.S ceremoniali Dauantria aduertie, quod licet in hac die non conficeret Sacerdos, debet nihilo minus aquam in vinum infundere, ad denotandum sanguinem, & aquam de latere Christi emanatum, qui tamen refert in aliquibus Ecclesijs solitum fuisse merum sine aqua in calicem ponere, quod, vt Iacobus Caietanus obseruat, hebraicam crudelitatem significabat. Quando Sacerdos particulam consecratam inmittit in calicem, non debet solita Crucis signa facere. Sac. Rit. Cong. 28. Aug. 1627. Quod etiã Ceremoniale iussu Innocentij X. correctũ lib. 2. cap. 26. aduertit, vbi hæc verba habentur [Sed sine signo Crucis] An si in hac die concurrat festũ Annuntiationis Deiparæ teneantur Christiani loco sacri audire cæremonias in hac die fieri solitas, sicut de anno 1644. occurrerat. Negatiuè Sac. Rit. Congregatio 19. Februar. 1622. respondit, additque minimè Eucharistiam ratione festiuitatis B. Virginis fidelibus administrari debere, nisi in casu necessitatis per modũ viatici. Imò Albaspina de veter. ritibus obseruat. lib. 1. non fuisse solitum antiquitus distribuere Eucharistiam in ieiuniorum tempore notat Item Sac. Episcop. Congr. 22. Mart. 1596. abstulit abusum deferendi in hac die processionaliter Eucharistiam. In Ecclesia Andegauensi Sacerdos, qui in hac die hostiam absumit, non progreditur ad deferendum ex sepulcro Sacramentum; sed duo Presbyteri alba, stola, & manipulo induti illud deferunt, de quibus Rupertus ait lib. 6. de diuin. offic. cap. 23. [Duos Presbyteros, qui corpus Domini ad Altare deferunt, significare Ioseph iustum ab Arimathia, & Nicodemum] Altaria solita denudari in hac die. Vide Baronium an. 1034. num. 18. Reliqua ad hanc diem pertinentia. Vide *Feria VI. in Parasceue*. Item *Parasceue* Virginis, & Martyris nomen est, quam Græci Παρασκευὴ appellant, & Latini Veneram, siue Venerandam, quæ à suis genitoribus ità appellata fuerat, quia in Feria VI. Parasceue nata erat, cuius festum sub die 14. Nouembris celebrat Martyrol. Rom. sed Ecclesia græca illius festum agit sub die 26. Iulij, sic etiam in Melita, & in Catanensi Siciliæ Ciuitate, vbi ad littus eius sacellum extat. Vulgus tamen ignarus eandem Sanctam cum Deiparæ Genetrice confundit, ex eo quia in eodem die vtriusque festum celebratur, & in quodam antiquo Liciensis Ecclesiæ Breuiario impressò eius proprias lectiones habentur sub die 26. Iulij.

PARASENELITIS. Vide *Synelites*.

PARASTATA, Παραστάς, columnæ basis, super quam antiquitus Altaria erigebantur, quarum structuræ multæ adhuc videntur cum lapide integra desuper ipsarum, & de eis in descriptione Basilicæ S. Pauli extra Vrbem agit Honuphrius Panuinus. [Octauum in medio parastatæ.

PARASTITIA, posticum, vt aliqui existimant, quam dictionem græco-latinam putant ex παρὰ græcè, & statio latinè, sicut etiam in sac. canonibus *Inter stitium* dicitur temporis spatium ad sacros Ordines suscipiendos interpositum. Sed alij meliùs fortasse postes intelligunt ex græco nomine παραστάς, idest, postis. [Ecce enim Angelus Domini ad repetendum aliquod Deo charum missus depositum, nos desuper intra Ecclesiam aspiciens, benedixit, rursumque parastitias Ecclesiæ reuersus, nulla talia vestigia exitus reliquit. In vita S. Albani.

PARASYNAGOGA, Παρασυναγωγὴ, illegitima congregatio, siuè conciliabulum. [Id consequutus est, vt & martyrij corona exciderit, & à Diuis Patribus, qui Nicænam conuenerant, eo nomine condemnatus sit, quia seorsum parasynagogas conuocaret. Nicetas lib. 5. de fid. ortho. dox. iuxta Morelli interpretationem.

PARASYNELITES. Vide *Synelites*

PARATA, FR. apparatus, item tributum, vel collecta pro vijs & pontibus reparandis Sigon. de Regno Italiæ lib. 7. Bullar. Casinen. tom. 2. Constit. 22. 23. 40. & 41. :||: [Non graues sitis Presbyteris in paratis querendis, neque ducatis superfluè vobiscum homines, vel vestros proprios, vel amicos, vel propinquos vestros, per quos illos grauetis in cibo, & potu, & fodro ad caballos. Hincmarus ad Archidiaconos scribens.

PARATITLVM, FR. rerũ summarium [Roglerus Odofredi Beneuentani præceptor, qui Placentiæ per aliquot tempus primas partes sibi meritò vindicauit. Hic etiam primus paratitla conscripsit, idest rerum summas titulatim appositas, quod à Iustiniano promissum fuerat, vt legitur in l. prima §. vlt. Cod. de vet iur. enucl. vbi mendosè paraticia, pro paratitla scriptum est. Cotta in eius memor iuris. tit. de Iurisperitis.

PARATORIVM, præparatorium, siue credentia vulgò dicta. [Calicem autem Subdiaconus accipit sequens, & dat Acolyto, & ille reuocat in paratorium. Ord. Rom.

PARATVRA, FR. ornamentum, quod in limbo vestium apponebatur. [Transmisimus fraternitati vestræ paraturam vnam. S. Gregor. lib 10. epist. 37.] Et clariùs Matth. Paris. In vita Abb. [Albas duas cum paraturis burdatis] Quo vocabulo sæpèetiam Anast. Biblioth. vtitur.

PAREDRVS πάρεδρος, Assessor, consiliarius, accipitur etiam pro malo spiritu, qui Incantatoribus, ac Magis assistere solet [Scimus enim Ma-

giam

giam elicere explorandis occultis catabolicos, & paredros, & pythonicos spiritus. Tertull. de anim. cap. 28.] FR. Salmasius per Paredros Deos minores intelligit in Notis ad Spartianum in vita Adriani Imp. sic inquiens: [Qui autem de hominibus in Deorum numerum referebantur; hi πάρεδροι Deorum fieri dicebantur, quasi assessores, & eadem sede prædici cum cæteris Dijs,] & Tertulliani locum corrigit in Apologet. cap. 13. vbi sic habetur: [Cum Simonem Magum statua, & inscriptione Sancti Dei inauguratis, quum de pedagogijs aulicis nescio, nescio quem Cinædum Deum facitis] legendum putat Salmasius *Synodi Deum facitis*. idest, in Synodum, & Collegium Deorum cooptatis, ac paredros, nempè, cum Dijs assessores.

PARENTINVS, paternus. D. Ambrof. ser. 75.

PARENTIVVS. FR. paternus: [Quisquis hominum parentiuæ mortis expectatione animam pascit patricidiali crimine in hæreditate succedit. Valerianus Cimeliensis Episc. hom. 20.

PARERE. FR. videri, seu existimari significat. Bullar. Casin. tom. 2. constit. 91.

PARERGVM. Vide *Palergium*.

A PARIBVS. Vide *Aparibus*, *Parilitas*.

PARICLA, seu *Paricula*, charta, circularis scriptura, quia pari tenore omnibus interessatis, seu collitigantibus dabatur; *Charta paricla* sententiæ iudicialis copia dicebatur. Marculf. lib. 1. formular. cap. 38.

PARIES DEALBATVS. FR. à D. Paulo Hypocrita appellatur. can. nisi bella. 23. quæst. 1.

PARILITAS, similitudo, æqualitas. [Quæ consequenti vnguentariæ spatij parilitate conquadrat. Sidon. lib. 2. epist. 2. Vt hactenus parentum nobilitate decorabat, ità iàm nunc titulorum parilitate fastigabat. Idem lib. 3. epist. 6.] Vide *Aparibus*. *Pariatio*.

PARIO, *as*, æqualis sum. [Æqua enim substantia pariane inter se Christus, & Adam. Tertull. de resurrect. carn. cap. 53.] Ex quo verbo fit *Æquiparo*, *as*.

PARIOR, *aris*, æqualis fio, siuè æquiparor: [Sermo enim Deus, qui in effigie Dei constitutus, nó rapinam existimauit pariari Deo. Tertull. de resur. carn. cap. 6.

PARIATIO, & *Pariatoria*, ex verbo *Pario as*, supra, idest, similitudo, & comparatio, nomina apud Sanctos africanos Patres vsitata. [Pariatio plenaria. Beda in epist. D. Pauli ad Colossen. 1.] Corruptè tamen in eadem epist. D. Anselmi textus *Paritio plenaria* habet pro *Pariatio*. Sic etiam malè in textu D. Augustini in psalm. 61. in codice Louaniensi: [Paratoria plenaria: passionum omnium non erit finis, nisi cum sæculum finitum fuerit.] Quare Latinus Latinius tollenda esse puncta, & dictio *Finis* existimat, & sic corrigit. [Pariatoria plenaria passionum omnium non erit, nisi cum sæculum finitum fuerit.

PARIS, herba, & radix. Vide *Exorcista*.

PARISIM, hebraica vox, latrones significat, atque Publicanos. Baron. an. 31. num. 73. Sed propriè publicanos significat. Vide *Publicanus*.

PARISIVS, pro Parisijs aduerbialiter. [Duté scribitis non merenti. Quid peccaui? Si monui Magistrum Robertum Pullum aliquantum tempus facere Parisiùs. D. Bernardus.] Nonulli corrigendum *Parisijs* existimarunt, sed error non est; nàm apud Ecclesiasticos Scriptores *Parisiùs* etiã legitur, & præcipuè apud Petrum Blesensem frequentissimé: [Dum Parisiùs operam studijs dabas, publicè dicebatur, quod in hac humana conuersatione te Angelum exhibebas. epist. 9.

PARMENIANI, FR. hæretici à Parmeniano quodam, contra quem scripsit D. Aug. Glossa in can. quisquis. 13. quæst. 4.

PAROCHIA, græca vox, παροικία, significat domorum adunationem, seu habitationes contiguas, hinc iuxta græcę dictionis vim *Parœcia* melius dicitur. Vide *Labra*. FR. dicitur etiam *Plebania* lib. 3. Decretal. tit. 24. cap. 1. Dicitur etiam *Plebs*: ☞ Est autem differentia inter Ecclesiam parochialem Curatam, & Baptismalem. Nam omnis parochialis Ecclesia est curata, sed non viceuersa. Vlterius reperiri potest Ecclesia Baptismalis, quæ nec Parochialis, nec curata sit; nam Baptismum conferre non est iuridicus Parochi actus, cum posset quilibet Laicus illud conferre in necessitatis casu, quæ triplex distinctio ex Trident. Synodo sess. 21. cap. 5. De reformat. colligitur, vbi sic ait: [Possunt Episcopi etiam tanquam Apostolicæ Sedis delegati iuxta formam iuris; sine tamen præiudicio obtinentium, facere vniones perpetuas quarumcumque Ecclesiarum Parochialium, Baptismalium, aliorumque beneficiorum curatorum.] FR. Regimen animarum dicitur Ars artium. De ætat. & qualit. ord. cap. 14. ☞ Parochia per spatium quadraginta annorum derelicta, beneficium simplex efficitur. Bellarm. in notis ad Concil. Trident. sess. 21. cap. 7. de Reform. Item Parochia dicitur Diœcesis Parocho subiecta [Nam peragratis fortè diœcesibus, cum domum veni &c. Sidon. lib. 9. epist. 16.] Et è contra Parochia pro Episcopi Diœcesi non rarò accipitur: [Vnusquisque Episcoporum habeat suæ parochiæ potestatem. Rothland. in epist. ad Nicol. Ingresso itaque Beato Archipræsule Martino propriæ Parochiæ fines. Oddo Cluniac. Abb. in vita S. Martini. lib. 2. cap. 10. Nullus Episcopus in alterius Parochia ordinationes, aliquas facere, vel negotia peragere, quæ ad eum non pertinent &c. In Capit. Caroli Magni lib. 1. cap. 11.] FR. sic etiam habetur in can. si quis ordinatus. dist. 92. can. si quis Episc. ordinatus. & can. si qui Episc. ead. dist. Item can. nullus primas. 9. quæst. 2. can. Lugdunensis. Parochiæ clericos. ibid. can. Archiepiscopus. 9. quæst. 3. Diœcesis enim est Parochia Episcopi. Gloss. in Clement. de priuil. cap. 1. ☞ Item Parochia pro vniuersali Ecclesia nonnunquam vsurpatur. [Contra

Car-

Catholicam Ecclesiæ Parochiam cum Ducibus suis prolaris gregatim ingruere moliuntur. Aldhel. de Virg. cap. 7.] Vide *Diœcesis*.

PAROCHIANVS. FR. Parochiæ incola. can. in Dominicis. 9. quæst. 2. & can. inter cætera. 22. quæst. 4. Item *Parochiana Ecclesia* pro parochiali. [Placuit huic Sancto Concilio, vt nullus prouinciæ Lusitaniæ Episcopus à qualibet parochiana Ecclesia tertiam auferre præsumat. can. priscis. 10. q. 3. Hi enim Pontifices &c. parochianas Ecclesias pergrauantes &c. can. Inter cætera. ead. 10. quæst. 3.

PAROCHVS, πάροχος, idest, distributor, quia distribuere, ac conferre sacramenta subditis tenetur, pro quibus aliquando sacrificium applicare debet. Concil. Trident. sess. 23. cap. 1. quod iuxta communem Doctorum opinionem intelligendum est in Dominicis, & principalibus Domini festiuitatibus, vel saltem semel in hebdomada. Bonacina quæst. vlt. punct. 3. Sed à plerisque Theologis præcipuè, Suarez, Auersa, & Diana huiusmodi obligatio in Parocho minimè agnoscitur, & authoritatem Concilij Tridentini supra adductam explicant intelligi de applicatione quo ad impetrationem; non verò quo ad satisfactionem. Parochus enim in Missæ sacrificio tenetur pro ouibus suæ curæ commissis orare, non autem pro eis sacrificij valorem applicare; licet congruum mihi videatur in aliquibus solemnitatibus pro eis applicare sacrificium, præsertim si pingues decimas, primitias, aliosque redditus ab eis exigat. Item Parochus non tenetur subministrare Sacerdotibus ceram in eius Ecclesia celebrare volentibus, nec ad hoc ab Episcopo cogi debet. Sac. Rit. Congreg. 10. Iunij. 1603. Antiquitus Parochus tenebatus Officium diuinum in eius Ecclesia recitare; sed ex contraria, vniuersalique consuetudine hanc obligationem abolitam fuisse docent Suar. & Bonac. exceptis tamen festiuis diebus, in quibus Vesperas canere deberet, si clericorum copiam haberet, vel saltem laicos ad hoc instructos; nam solus canere non tenetur. Item Sac. Concil. Trident. Congregatio non posse Parochum per integram hebdomadam ab eius Parochia absentari declarauit, apud Bellarm. in Notis ad Conc. Trident. sess. 23. cap. 1. de Reform. Vide *Plebanus*. *Decanus*.

PARMENSIS Dux Rainutius sacrarium Græcorum cum gladio in fœmore ingrediens prohibitus quid respondit. Vide *Sacrarium*.

PAROECIA. Vide *Parochia*.

PAROENIA, παροινία, iniuria ineptè, & arroganter prolata; quo vocabulo D. Hieronymus vtitur contra Rufinum scribens.

PAROPSIS. Vide *Parapsis*.

PARTICIPIVM, participatio, & communicatio: [Ità ergo fac, vt impensæ mercedis tu quoque participium sortiaris. D. Greg. lib. 4. epist. 23.] vbi Sanctus Pontifex portionem labori debitam intelligit. [Videntes furem currunt cum eo, & portionem suam cum adulteris ponunt, & polluti labij participio peccant, & non corrigunt. Blest. in can. Episcop.

PARTICVLÆ CONSECRATÆ. Vide *Margarita*. Vtrum post offertorium particulæ non consecratæ in Altare delatæ, sint consecrandæ. Vide *Offertorium*.

PARTIO, Partus. [Et partione prosperante in parricidium partus expressus. S. Cyprian. lib. 2. epist. ad Cornel.

PARTITVDO, parturitio, parturiendi actus. [Tolle dolores partitudinis. S. Hilar. aduers. Arian.

PARTVM, torneamentum. [Vt Comites pupillorum, & orphanorum causas primum audiant, & in venationem non vadant illo die, quando placitum debent custodire, nec ad partum. In Constit. Caroli Magni.] Vide *Torneamentum*. *Tornatrix*.

PARVIFICO, idest, paruum facio, minuo. Vide *Episcopo*, verbum.

PARVISIVM; erat Ecclesiæ pars externa, in qua fiebat pro pueris schola, ex voce gallica *Paruis*, idest, porticus, seu atrium Ecclesiæ, vel, vt alij maluunt, à *Paruis* latinè, scilicet, pueris. [Cogebatur ille pauperculus multis diebus scholā exercens, venditis in paruisio libellis, vitam famelicam protelare. Matth. Paris. in hist.

PASCHA. [Pascha, hebraicè dicitur *Phase*, non à passione, vt plerique arbitrantur; sed nec dicitur phase à transitu maris rubri, id quod Ecclesia canit &c. sed quod exterminator videns sanguinem in foribus Israëlitarum pertransierit, neque percusserit illos. Ait namque scriptura: Est enim phase, idest, transitus Domini, & transibo per terram Ægypti nocte illa, percutiamque omne primogenitum. Hieronym. in Exod. 12.] Quare ex D. Hieronymo corrigenda essent Præconij verba, quæ in Sabbato Sancto canuntur, nempè: [Hæc nox est, in qua primum patres nostros filios Israël eductos de Ægypto mare rubrum sicco vestigio transire fecisti.] FR. Deduci etiam potest ex Chaldeo *Phesoha*, quod lætitiam significat. Calepinus autem in hoc vocabulo inquit, quod licet hoc nomen neutrum sit, genitiuum non habet *Paschatis*, vt quidam ex recentioribus asserunt, manifesto errore, cum sola græca verbalia in *ma* terminata à prima persona præteriti passiui deriuata, in *atis* mittant genitiuum. Et re vera translatores Sacræ Scripturæ in latinum semper genitiuum *Paschæ* scripsere. [Erit vobis Paschæ solemni. Ezech. 45. In die solemni Paschæ Luc. 2. Antè sex dies Paschæ. Io. 12. Ante diem festum Paschæ. Idem. 13. Erat autem parasceue Paschæ. Ibid. 19. Eodemque modo Missalis, & Breuiarij Rubricæ, nempè Post octauam Paschæ. Infrà octauam Paschæ peracto tempore. In hym. ad laudes Domin. Pentecost. In priori Pascha,] & non paschate Mierol. in dictione *Annotinum Pascha*. Pascha ex traditione Apo-

Apostolica in Dominica celebratur. Vide *Dominica Resurrectionis*; in eo enim die resurrexit deuicta morte Christus, quæ Dominica debet computari post diem decimumquartum lunæ mensis Martij, nè cum Hebræis conueniamus. Antiquitùs Christiani in festo Paschæ solebant se inuicem sub hac forma salutari: *Surrexit Dominus*, & respondebatur: *Deo gratias*, atque osculum pacis recipiebatur. Io. Beleth. cap. 116. Rational. diuin. off. Romana verò salutationis forma sic erat: *Surrexit Dominus verè*, & respondebatur: *Et apparuit Simoni*. Durand. lib. 6. cap. 46. Recentiores tamen Græci in paschalibus diebus sic salutare solent Χριστὸς ἀνέστη, idest, *Christus surrexit*, & responsio ità datur, Ἀληθῶς ἀνέστη, nempè, *Verè surrexit*. Mysteriosissima enim est in hac die eorum cæremonia; nàm ad repræsentandumChristi triumphum de inferno delatum, summo mane ante matutini recitationem ordinatur processio, in cuius reditu inueniuntur Ecclesiæ portæ clausæ, tunc Episcopus, vel Sacerdos illa psalmi verba: *Attollite portas &c.* profert, & ex interiori parte Clericus loco Dæmonum respondet, *Quis est iste Rex gloriæ &c.* tandem post contentionem Episcopus percutiens pede valuas intonat: *Surrexit Christus*, ac statim Ecclesiæ ianua expanditur, tunc Celebrans in altum extollit cereum triangulum, quod in manu gerit, quod ipsi τρικήριον appellant; sic etiam populus assistens eandem cæremoniam facit cum lumine, quod vnusquisque eorum in manu gerit. Insuper in hoc eodem die tam in Matutino, quàm Missa, & Vesperis solet Episcopus canere Euangelium intonando, nempè, primam periodum, quam replicant vnus post alterum ex Sacerdotibus, & ex Diaconibus deinde, qui omnes astantes vnus post alterum vsque ad Ecclesię ianuam protenduntur, & postquam vltimus eorum hanc replicationem expleuerit, reassumit Episcopus secundam Euangelij periodum, quę ordine, quo supra à Sacerdotibus, Diaconisque omnibus successiuè replicatur, & sic de periodo ad periodum vsque ad Euangelij finem, quod est *In principio erat Verbum &c.* Quod fit ad denotandum prædicationis euangelicæ consensum per totũ Orbem ab Apostolis vniformiter promulgatum, licet diuersis linguis, & in remotis terræ partibus, vt sure D. Hieronymus exclamauerit, inquiens: [Vox quidem dissona, sed vna est Religio.] Igitur in periodi fine percutitur quædam hasta ab eis σημαντήριον appellata, ac datur vnica campanæ pulsatio, ad denotandum prædicationis Apostolicæ sonum per vniuersum Orbem promulgatum. In Andegauensi autem Ecclesia in die Paschæ post tertiam Matutini lectionem, præparatur Altare ad modum sepulcri quibusdam velis coopertũ, in cuius lateribus duo Sacerdotes albis pluuialibus induti assistunt, qui duos Angelos Christi monumentum custodientes significant, ac interea ex sacristia duo Clerici, Corbicularij appellati, alba, siue rochetto, & dalmatica induti, (vt in dict. *Corbicularius* dictum est) habentes in capite amictum rubra fascia ligatum, qui Sanctas Mulieres ad sepulcrum euntes denotant, eisque duo Cantores cum thuribulo præcedunt, qui ad dictum Altare accedentes in musicali tono his verbis interrogantur: [Quem quæritis in sepulcro?] ipsi verò etiam canendo respondent: [Iesum Nazarenum Crucifixum.] Tunc duo assistentes Sacerdotes reassumunt. [Non est hic, surrexit, sicut prædixit. Venite, & videte locum, vbi positus erat Dominus.] Post quam responsionem prædicti duo clerici sepulcrum ingrediuntur, & Altare osculantur, atque dum Thuriferarij ter Altare incensant, canunt duo Sacerdotes: [Ite nunciate Discipulis eius, quia surrexit.] Itaque ad Chorum accedunt præfati duo Clerici, salutant Episcopum primum cum osculo pacis, in eiusque aurem summissa voce suggerunt: [Surrexit Dominus Alleluia,] quibus Præsul salutationem, & osculum reddens, [Deo gratias Alleluia,] respondet. Idem cum canonicis, & in Choro assistentibus fit, dum canitur Te Deum. Aliter autem in Sennonensi Ecclesia in hac die obseruatur; nàm in Cappella satis ornata, sanctissima Eucharistia exposita, ad quam solemnis processio dirigitur, & in ingressu eiusdem Cappellæ, vbi tres Vicecurati assistunt, intonat Cantor: [Dic nobis Maria, quid vidisti in via?] tunc vnus ex Vicecuratis respondit. [Sepulcrum Christi viuentis, & gloriam vidi resurgentis.] Alius canit: [Angelicos testes, sudarium, & vestes.] Tertius verò concludit: [Scimus Christum surrexisse à mortuis verè.] ac Cantor reassumit, & canit: [Credendum est magis soli Mariæ veraci, quàm Iudæorum turbæ fallaci.] Deinde immediatè ab Episcopo intonatur Te Deum, qui ex Cappella processionaliter ad maius Altare defert Sacramentum, & genuflexus extremitatem pyxidis osculatur, & post Episcopum idem facit Clerus, Magistratus, & populus. *Pascha* nonnunquam tempus quadragesimale paschæ proximum significat, sic *Ieiunare pascha* apud Balsamonem ieiunium quadragesimæ denotat, quod ab alijs *Paschalis obseruantia* appellatur. AtqueTimotheus Alexandrinus in eius interrogationibus. 7. 8. & 9. quærit vtrum infirmus, seu enixa ieiunare teneantur [In Sanctum Pascha] vt ipse ait, vbi Balsamon [idest, quadragesima] glossat. Pelagius insuper Papa Laurentio centumcellensi Episcopo scribens, ait posse ordines conferre[in Dominica mediana Paschę] quam quadragesimalem Dominicam esse ostendimus in dict. *Dominica mediana*. Item Toletanum Concil. VIII. illos damnat, qui cibis prohibitis *Festa paschalia* contaminaut. Eodemque vocabulo S. Aug. in psalm. 98. vtitur, vbi differentiam ieiuniorum inter Christianum, & Gentilem assignat. Itaque appellatum fuit tempus illud quadragesimale Paschæ proximum, quia

ad

ad Pascha præparatorium erat. Tandem *Pascha* agnum paschalem significat, qui præscriptis cæremonijs comedebatur, ita in Euangelio [Manducare pascha] legitur. In festo Paschæ quotannis comburebatur stuppa in conspectu Pontificis. Vide *Sedes stercoraria*. De Paschæ synonymis. Vide *Anastasis. Pentecostes*. Propter Paschæ celebrationem ingens discordia. Vide *Quartadecimani*. Ratio inueniendi paschalem diem. Vide *Aureus numerus Epacta*. De celebratione paschæ. Vide *Herma*.

PASCHA ANNOTINVM. Vide *Annotinum Pascha*.

PASCHA CLAVSVM, ita Sabbatum in Albis, appellatum fuit, ex eo quia in hac die clauditur Paschæ octaua.

PASCHA COMPETENTIVM, seu pœnitentium. Vide *Capitilauium*.

PASCHÆ hebraicæ calculatio. Vide *Pentecostes*.

PASCHA MEDIVM, idest, Mercurij dies infra octauam Paschæ. Vide *Pentecostes media*.

PASCHALES, dicebantur epistolæ, quas de solemnitate paschali scribebat Episcopus Alexandrinus; nam in Concilijs paschalis calculus huic Episcopo iniungebatur, cum Ægyptus optimis astrologis abundaret. Vide *Epiphania*.

PASCHALIS CEREVS. Vide *Cereus paschalis*.

PASCVA, in singulari numero, idest, pascuum, siue pascendi locus. [In loco pascuæ, ibi me collocauit. psalm. 22.

PASCVALIS, dicitur de animali in pascuo campo impinguato. [Quomodo domum suam indicat ouile Dei, vbi non pascuale germen Dei pecus dat balatum. Chrysol. ser. 10.] Errant quidem, qui existimarunt hoc vocabulum animal pro paschę tempore impinguatum, & destinatum significare. Nam ex lib. 3. Reg. cap. 4. aliter constat, vbi sic habetur: [Erat autem cibus Salomonis per dies singulos triginta cori similæ, & sexaginta cori farinæ, decem boues pingues, & viginti boues pascuales.] Vbi hebræus textus *Bakar mitè*, idest, Boues pasculi habet.

PASCVAGIVM. FR. herba pascibilis. [Quia tunc soluitur ex venditione pascuagij, seu herbagij.] & inferius: [Si non vendantur pascuagia. In extrau. comm. de Decimis.

PASCVARIVM, contributio pro iure pascendi. Marculf. lib. 2. formular. cap. 36.

PASSAGIVM. FR. tributum, quod iure transitus soluitur. Extrau. Io. XXII. de Torneamentis. Bullar. Casinen. tom. 2. const. 193. Sed apud Equites Melitenses est quædam solutio, quæ fit in receptione equitis communi Ærario, & pro expensis phari turris applicatur in sustinendo lucernas ad nauigantium commoditatem tempore nocturno. Dicitur enim passagium ex prima institutione, quia ex oriente quando hæc Religio Hierosolymis residebat, nauem mittebat per maritima Europæ loca ad colligendos Tyrones, qui in hac Sac. Militia conscribi cupiebant; hinc nautica illa solutio passagium dicta fuit.

PASSAGINI, Hæretici. Vide *Gazari*.

PASSIO, Euangelij pars continens Christi passionem, quæ in Ecclesia in maiori hebdomada canitur ex Alexandri Papæ ordinatione, vt Durandus cap. 68. testatur. D. Augustinus serm. 144. de temp. refert, quod in Africa in vnico tantum die historiam passionis secundum Matthæum legebatur, at cum ipse per alios dies reliquorum Euangelistarum passionis narrationes legere statuisset, exorta fuerat propterea popularis tumultuatio. In Ecclesia Ambrosiana legitur tātū passionis textus Matt. qui diuiditur in duas lectiones, nempè, vna pars legitur in feria V. Cœna Dom. & alia pars in feria VI. sequenti, in quo die Diaconus Ambrosiani ritus, qui passionem canit est totus rubro colore indutus, gerens Dalmaticam ex villoso serico, ac eodem colore cooperitur Altare, paratur Ecclesia, & Ministri, in memoriam pretiosissimi Christi sanguinis in hac die pro nobis effusi, ad prophetica verba alludendo. [Quare rubrum est vestimentum tuum?] Quando autem pronunciantur verba [Et emisit spiritum:] statim duo Subdiaconi denudant Altare, ac cætera Ecclesiæ paramenta auferuntur, luminaria extinguntur, & campanarum sonus suspenditur, quæ mœstitiæ signa mœrorem in astantibus excitant, eorumque animos ad afflictionem disponunt in audiendam passionis concionem, quę post Euangeliū immediatè fit. Qui canere debent Euangelium passionis, ex Sacristia exeant amictu, alba, cingulo; stola, ac manipulo induti, & licet in Cæremoniali Episcoporum non fiat mentio de manipulo; in Cæremoniali tamen Romano expressè habetur his verbis: [Tres ex eis dicturi passionem parantur amictu, alba, cingulo, manipulo, & stola in modum Diaconi, coloris violacei.] Ac debent exire hoc ordine incedendo, præcedente, nimirum, qui textum canere debet, deinde qui turbā repræsentat, & vltimò qui Christi vicem gerit; qui in canendo medium locum inter Euangelistam à dextris, & turbam canentem à sinistris stare debet; & antè quàm canere incipiant, osculentur Episcopi manum. Cærem. Episc. lib. 2. cap. 21. Quæ cæremonia omittitur in feria VI. Non petitur benedictio, quia Christus benedictionum Auctor extinctus tunc contemplatur. Non deferuntur lumina, nec incensum, quia tunc ardor fidei in Apostolorum pectoribus deferbuerat. Consueta salutatio sub verbis *Dominus vobiscum* omittitur ob detestationem proditoriæ salutationis Iudæ; quando [Confestim accedens ad Iesum, dixit Aue Rabbi, & osculatus est eum. Matth. cap. 26.] Nec tandem dicitur *Gloria tibi Domine*, quia Dominus noster deposita gloria, improperio indutus est. Durād. cap. 68. & Microlog. cap. 52. Dum canitur passio, à Celebrante in cornu epistolæ submissa voce legitur, vbi etiam subsequens textus, qui loco Euangelij recitari solet, ab eodem Celebrante persoluitur, ac peracto, faciem vertit versus

Can-

Cantores. Cærem. Pap. lib. 2. cap. 39. Aduertendum tamen est, quod Celebrans non genufle-ctit ad illa verba: [Et emisit spiritum] in eius priuata lectione; benè tamen quando à Cantore eadem verba proferuntur simul cum alijs Ministris genuflecti debet ambobus genibus: nec quisquam surgere debet ante Euangelistam, Cantorem, qui primus debet surgere, vt in Cæremon. Episcop. lib. 2. cap. 25. præscribitur. Vnde est planè aliquarum Ecclesiarum abusus, quod Celebrans strepitu percussionis manus dat erectionis signum. Quæritur quid significent illæ notæ ✠. C. S. Aliqui *Christum*, *Chronistam*, *Synagogam*, interpretantur. Alij verò *Christum*, *Cantorem*, & *Succentorem* explicant. Nam Diaconus in Cæremoniali. Episc. loco cit. Cantor appellatur, [Surgente Diacono, seu Cantore, qui Euangelistæ personam gerit, omnes surgunt.] Succentor verò quid sit, Vide *Succentor*. Post cantum verò Passionis, canitur à Diacono, altera postrema pars in tono Euangelij cum solita benedictione, ac incensatione, & in fine præbetur liber ad solitum osculum absque luminibus: sed Subdiaconum ferentem librum duo Acolyti associant. In feria autem sexta parasceue ommittitur osculum manus Celebrantis ante Euangelium, quod supra nudum pulpitum legitur, in memoriam Saluatoris nuditatis, & ministri induuntur nigris paramentis, quin & antiquitùs Cantores nudis pedibus legebant. Durand. lib. 6. cap. 77. Ac in vltima lectionis parte, quæ in Euangelij tono legitur non petitur benedictio, nec incensum defertur.

PASSIONALIA, scripta, in quibus passiones Sanctorum Martyrum continebantur, quæ etiam *Sanctoralia* dicebantur, ex quibus deinde originem habuit Rom. Martyrologium. Antiquitùs acta Sanctorum Martyrum legi solebant in Ecclesia eo modo, quo nunc legitur Martyrologium, imo in prioribus Christianis sæculis post eas lectiones encomiastica concio fiebat, vt passim apud Sanctos Patres multæ homiliæ hac occasione recitatæ leguntur.

PASSIONALIS, passibilis: [Quod & nihil mali, aut boni sentire possis sine carnis passionalis facultate. Tertullian. de test. Animæ. cap. 4.

PASSIONARIVM, liber continens passionis Christi Euangelia, ad ea in maiori hebdomada canenda; sic in quodam peruetusto Collegiatæ Sancti Faustini Ecclesiæ Viterbij inuentario legitur.

PASSIVITAS, frequentia licentiosæ libertatis, ab aduerbio *Passim*, idest, frequenter male agendo: [Imò quantum ad passiuitatem libidinis pertinet, quis non coniugem in numerum ancillarum redegit? Salian. lib. 7. de Gubern. Atque illi, de quibus legimus, & minore, vt reor, numero criminum, & passiuitatis peccabant. Ibid.

PASSIVITVS, passim, frequenter. Tertull.

PASSIVVS frequens ab aduerb. *Passim*, vt supra. [Passiuus, lasciuusque oculorum obtutus. Aldhelm. de Virgin. cap. 1.] Idest, frequens, ac lasciua inspectio. Item apud Nonnum rem communem, & frequentatam significat: [Profligare verbum passiuum ad vsum cœptum est,] idest, ad vsum communem, & frequentatiuum. Apud Augustinum vagiuagos, qui vbique frequentare solent, significat: [Magis hos implent vagi Romanorum, quos passiuos appellant. Contra Adim. cap. 14.] Ac *Discipulos passiuos* in eodem sensu dixit Tertullianus pro ijs, qui vagi sunt, & diuersos Magistros instabiliter frequentant: *Corpora passiua* pro cadaueribus communibus, & indifferentibus tàm bonorum, quàm malorum Christianorum habetur in Conc. Cartag. I. Atque ibidem *Communio passiua* de ea dicitur, quæ absque meritorum inspectione ab Ecclesia omnibus indifferentèr conceditur. Vide *Communio passiua*.

PASSVS. FR. extensionis mensura. In can. sicut antiquitus. 17. quæst. 4. Disponitur, quod Ecclesia maior debet habere confinia 40. passuū per circuitum. Cappella verò, vel minores Ecclesiæ 30. & ibi Glossa inquit: [Passus (vt ait Isidorus) est mensura quinque pedum, pes est spatium quindecim digitorum; istud tamen non tenet in Cappellis, quæ sunt intra ambitum Castellorū, vbi propter loci angustiam non potest istud obseruari, vt in can. quisquis, & in can. quæsti Ibidem.] Item [Si quis infregerit Ecclesiam, vel triginta Ecclesiasticos passus, qui in circuitu Ecclesiæ sunt, vel domos, quæ intra prædictos passus sunt. Cap. sacrilegium committitur. post can. quisquis. & can. definiuit. 17. quæst. 4.

PASTELLATICVM. Vide *Pastellus*.

PASTELLVS, sigillum, siue eius impressio in pasta cerea, sicut modo in Breuibus Apostolicis, alijsque priuilegijs fieri solet: [Pro ordinatione verò, vel pallio, seu chartis, atque pastello omnino aliquid dare prohibeo. D. Gregor. Papa. in Regist. lib. 4. cap. 88.] FR. Idem habetur ex eodem D. Gregor. in Concil. generale ab eo Romæ habito, cuius verba sic in 5. Decretal. tit. 3. cap. 1. registrantur. [Pro ordinatione igitur, vel vsu pallij, seu chartis, atque pastellis, eum, qui ordinatur, omnino aliquid dare prohibemus.] Vbi perperàm Glossa pro *Ministro* Archidiaconum intelligit, dum ibi clarè de Ministro, idest, ordinum Collatore loquitur. Item malè pro pastellis, *Pastoralis* legit: Sic etiam Christianus Lupus. in eius Notis super Concilia falsò existimat *Pastellum* paruum conuiuium significare. FR. quem sequutus est Antonius Dadinus in epistolas D. Greg. Nàm gregorianis verbis huiusmodi Expositores manifestè contradicunt, quia si pro pastillo nil soluendū decreuerat, quomodo ergo conuiuia pro gratijs fieri debuissent? præterquamquod pastillum cum charta annumerauerat Gregorius, in qua sigillum imprimebatur. Reperitur etiam *Pastellaticum*, quod donum pro eius sigilli impressione significat, eo enim nomine simoniam pall are nitebatur:

[Cum verò quosdam cognosceret, ad euitanda simoniacæ hæresis crimina, pestiferæ negotiationis munera pastellaticum callidè vocitare &c. Ioan. Diac. in vita S. Greg.

PASTINARE, & *Pastinatores*. FR. vineam plantare, & vinearum plantatores significant, quod etiam italicè, præcipuè Romæ *Pastinare*, idest, vineam plantare vulgò dicitur. Quæ vocabula habentur in can. quod ptiori. 13. quæst. 2. & ff. quod vi, aut clàm. l. semper. § 1.

PASTOPHORIVM. Vide *Cubiculum*.

PASTOR, nomen proprium. Vide *Herma*.

PASTORALIS BACVLVS. Vide *Baculus*.

PASTORELLI, Hæretici, quorum Auctor Hungaricus quidam fuit, ità appellati, quia in vexillo agni effigiem ferebant. Eorum errores ab Henerico Spondano in anno 1410. referuntur.

PASTORIVM. FR. pedica, qua coërcentur animalia, nè longius aberrent, Itali *Pastoia* vocant. l. si quis pastorium. de furtis.

PATAGIVM, & *Patagiarius*. Vide *Cataclistus*.

PATARENI. FR. Hæretici, qui monachali habitu induebantur, cæterosque aspernentes, se solos pro veris Christianis iactabant, cum Albigensibus Hæreticis conueniebant, quorum errores tàm detestabiles erant, vt Matth. Parisius, de eis loquens, meliùs, inquit, illos sub silentio prætermittere, quam manifestare. Vide *Catbari*. *Gazari*.

PATINA, vas sacrum, ità appellata, quia patens, & spatiosa est. In Liturgia S. Iacobi *Discus* appellatur. *Patina* verò in Ord. Rom. dicitur. FR. In Imolensi Ecclesia adhuc conseruatur patena argentea S. Petri Chrysologi, in cuius medio est delineatum Altare, super quod est Crux, atque agnus cum sequenti disticho circum circa.

Quem plebs tunc cara Crucis iàm fixit in ara,
Hostia fit gentis primi pro labe parentis. ¶:

Antiquitus in Missa Acolythus sustinebat patenam velo obtectam, sicut hodie Subdiaconus manu dextera facit; cius enim rotunditate æternitatem futuræ vitæ designat. Durand. cap. 30. Ideo in peruetusto Missæ codice habetur, quod Subdiaconus sustineat patenam manu dextra ad denotandam spem certam futuræ gloriæ, & veræ lętitiæ, cum parum antea detulerat sinistra manu Calicem, passionum huius vitę symbolum. Ob eandem etiam rationem huius sustentationis patenæ cæremonia in Missa Defunctorum omittitur, quia in hac Missa omnis lætitia excludi debet. Amalar. de Eccles. off. lib. 3. cap. 27. Gem. lib. 1. cap. 48. In Missis verò priuatis patena sub corporali absconditur, quia diuina mysteria occultanda sunt. Innocentius autem III. lib. 2. de Myst. Missæ cap. 19. patenam solemniter celebrando inuolui velo, vel priuatim sub corporali reconditam, Apostolorum fugam tempore passionis denotare astruit, at detectam deinde, & Sacerdoti traditam, Christum resuscitatum eius gregem iàm dispersum reuocantem significare ait. Quando antiquitus Acolythus patenam sustinere solebat inuolutā, hic in principio canonis eam tunc Subdiacono tradebat, qui Subdiacono Regionario in principio Dominicalis Orationis consignabat, & cum Celebrans ad illa verba: *Ab omni tribulatione &c.* perueniebat, Archidiaconus illam accipiebat de manu Regionarij Subdiaconi, & secundo Diacono porrigebat. Quæ omnes prædictæ cæremoniæ sollicitudinem Mulierum sanctarum, duorumque Discipulorum Iosephi, & Nicodemi circa Christi sepulturam denotabāt, vt Amalarius notauit. Feretrum enim Christi allegoricè significare. D. Germanus in Theor. docet: [Discus lectica est, in qua Corpus Domini à Sacerdote, & Diacono componitur, qui sunt Ioseph. & Nicodemus.] Aliquando patena concaua fiebat, vt in ea sacrum Chrisma poneretur, & ideo *Patena Chrismalis* dicebatur: [Patenam argenteam Chrismalem obtulit. Anastas. Biblioth. in Siluestro.] Pax cum patena non datur, vt in epist. B. Pij V. ad Archiep. Tarraconen. 8. Ianuar. 1571. cautum fuit: tempore tamen Tertulliani hoc erat in vsu. Vide *Pax*. Nec à Ministris sub mento illorum, qui communicaturi sunt, supponi debet patena, nisi quando Episcopus communionem ministrat, quod fit ratione maiestatis administrantis. Græci autem super patenam stellam insigunt. Vide *Asteriscus*. qui etiam abstergere patenam parua spongiola solent, quam intra corporale complicatum conseruant, ac sanctam spongiam vocant. Armeni autē loco patenæ altero Calice vtuntur, in quo componunt panem pro consecratione. Synonyma. Vide *Suppositorium*.

PATER NOSTER. Oratio à Christo Domino composita: circa quam tres tantum rituum diuersitates ab Ecclesia in eius recitatione obseruatas referam. Nam aliquando tota hæc oratio secretè recitatur, aliquando tota clara voce dicitur, ac tandem aliquando eius pars voce submissa, & pars clara profertur. Primo modo in principio, & fine canonicarum horarum obseruatur, ad demonstrandum, quod apud Deum sufficiant cordis, & mentis voces, vt exaudiamur. Secundo modo in Missa, & in fine horarum canonicarum iuxta monasticum ritum, ad significandam vnanimem concordiam, & catholicum consensum in postulatione cœlestium gratiarum, seu vt S. Benedictus in eius constitutionibus cap. 13. monuit, ad denorandam fraternam concordiam, & vt aduersitatum vepres, quæ in communi, & monastica vita germinari solent, extirpentur. Ob eandem rationem in Lateranensi Ecclesia, vt Eminentissimus Cardinalis Rasponus in eius eruditissimo tractatu de prærogatiuis huius Basilicæ ait, alta voce in omnibus horis canonicis recitabatur, quia hæc Ecclesia Cœlestis Hierusalem est typus, in qua concordia, & pax perpetua regnat, & vt ostendatur, quod hæc Basilica Saluatoris titulo dedi-

dedicata sit, qui huius orationis Auctor fuerat. FR. sed credibilior videtur opinio in dict. *Collecta* à me allata, quod nimirum Oratio hæc clara voce dicebatur in præfata Basilica ex introductione monastica, quia ibi Benedictini diù manserant:]]: Tandem tertio modo frequêtior est recitandi vsus in priora, & posteriora verba elata voce pronūciando; hoc enim modo demonstratur, quod petitionibus secretis à Celebrante postulatis fidelium communiter assensus accedat. Quare Catechumeni nequibant hanc orationem proferre. Vide *Catechumenus*. Ad verba *Dimitt. nobis &c.* percutiebatur pectus. Vide *Confessio*. In Missa papali in die paschæ ante orationem dominicalem non respondetur Amen, & quare. Vide *Amen*. FR. Antiquitùs post Pater noster in Missa immediatè dabatur osculum pacis. Baron. An. 45. n. 25. Vtrum dicatur ante Vesperas Defunctorum. Vide *Vespera*. Pro hæresum extirpatione Psalmum: [Lætatus sum in his, quæ dicta sunt mihi &c.] cum alijs precibus post *Pater noster* adiungi præceperat Ioannes XXII. vt in extrau. de Celebrat. Missarum habetur. Amen quando ad Pater noster non debet responderi. Vide *Amen*.

PATERNVS. Vide *Parentinus*, & *Parentiunus*.

PATESCO. FR. patens fio: [Videntibus illis eleuatus est, (*idest, Christus*) & nubes suscepit eum ab oculis eorum. Notate verba, & signate mysteria. Conuescens eleuatus est. Comedit, & ascendit vt, videlicet, per effectum comestionis, veritas patesceret carnis. D. Greg. homel. 29. in cap. 16. Marci.

PATHANII hæretici. Vide *Gazari*.

PATIENTIA. FR. tolerantia. [Multa per patientiam tolerantur, quæ si deducta fuerint in iudicium, exigente iustitia non debent tolerari. De præbendis, & dignitatibus cap. 18.

PATINA. Vide *Patena*.

PATRIARCHA, Πατριάρχης, idest, Princeps Patrum, dignitas Ecclesiastica. Tres ante Nicænam Synodum erant Patriarchæ, nempè, Pontifex totius Europæ Patriarcha, eo sensu quo in dict. *Papa* dictum fuit, item Alexandrinus totius Africæ, & Antiochenus totius Asiæ, quæ Ecclesiæ fuerunt his præeminentiarum priuilegijs decoratæ, ex eo quia ab ipso met Apostolorum Principe erectæ essent, seu per eius Discipulum Marcum, vt fuit Alexandrina vice Magistri eius adhuc viuentis, quæ tres Ecclesiæ in vna sunt cō iunctæ ad instar Diuinæ Triadis, quæ trina in personis, & vnica in Diuinitate existit, ideo[Ad instar Trinitatis]illas esse ait Symmachus Papa; ideoque Magnus Gregorius lib. 11. epist. 48. ad Eulogium Patriarcham scribens, suam Cathedram vocat Alexandrinam Sedem: [Festinare debetis Simoniacam hæresim, quæ prima in Ecclesia orta est, à sanctissima Sede vestra, quæ nostra est, funditùs euellere.] Itaque omnium trium caput est Pontifex Petri eorum fundatoris successor. In Concilio autem Niceno can. 7. concessus fuit Episcopo Hierosolymitano titulus Patriarchæ ob reuerentiam loci Christi vestigijs, ac sanguine consecrati, absque tamen præiudicio Cesareæ Metropolitani, cui Sedes Hierosolymitana subdebatur, & à quo Hierosolymorum Episcopus consecrabatur; quare Hierosolymitanus antè omnes Præsules, & post prædictos tres Patriarchas in sessionibus synodalibus locum habebat, sed absque alia iurisdictione, vt dicitur in can. Quoniam, 85. dist. temporis verò progressu multas Ecclesias ex iurisdictionibus Patriarchatuum Antiochiæ, Alexandriæ, eiusq. Metropolitani sensim vsurpauit. Similitèr & Præsules Constantinop. calore Græcorū Imp. excitati, sibi patriarchalem titulum non solum arrogarunt; sed etiam omnes alias Dignitates post Romanum Pontificem ausi sunt sibi vsurpare, & ideo in Concilio Constantinopolitano primo addiderunt canonem super huiusmodi nouam, intrusamque Constantinopolitanam Patriarchatus dignitatem, quæ erectio nunquam à Sede Apostolica recepta fuit; in eo enim Synodo Romani Pontificis Legati præsentes non fuerant, quando hic canon additus est. Simili astutia Græci in Chalcedonensi Concilio vsi sunt, in quo post Dioscoridis Patriarchæ condemnationem, peracta, ac dimissa Synodo, sequenti die Anatholius Constantinop. Episcopus præstita sibi occasione vacationis Patriarchę Alexandrini, qui se illi opponere potuerat, & absentibus iam Sedis Romanę Legatis; cōciliabulum orientalium Episcoporum cogit, in quo decretum extorsit, quòd eius Sedes primaria post Romanam haberi deberetur, contra quam extorsionem reclamarunt notificati prædicti Legati, & se opposuerunt iugiter Pontifices Romani, ac præcipuè S. Leo Papa Primus, qui Marciano Imperatori scribens, demonstrat quomodo Vrbs Constantinopolitana regia quidem, ac Imperialis habenda sit, non verò Apostolica, sicut Romana, Alexandrina, & Antiochena. Idem etiam Gelasius Papa scripserat: [Risimus autem quod prærogatiuam volunt Acacio comparari, quia Episcopus fuerit Regiæ Ciuitatis. Num, quid apud Rauennam, apud Mediolanum, apud Treuiros multis temporibus non constitit Imperator?] Tandem Concilium Lateranense sub Innocentio III. celebratum contemplatione Magni Constantini illius Vrbis fundatoris, & Ecclesiæ Romanæ tam benemeriti prætensum locum Patriarchæ Constantinopolitano post Romanum Pontificem concedere annuit, vt habetur in can. Constantinopolitana. 22. dist. & in cap. Antiqua. tit. 33. in lib. 5. Decretal. & ibi Glossa. Idemque definitum fuit ab Eugenio Papa IV. anno 1439. in quadam Bulla, quæ incipit Consentientes. Sed quia ille Episcopus Metropolitano Heracleæ subiectus erat; ideo in signum antiquæ subiectionis vsque ad præsens ab eo Metropolitano Constantinopolitanus consecratur. Patriarcha Constant. Superiorem Papę se

se iactabat. Vide *Stultus*. Eius cæremonia in dem mbrationibus iurisdictionum. Vide *Stauropegium*. Quod erat in signum tituli. Vide *Titulus*. Anno autem 570. exorto schismate cum Veneti Episcopi, ac Striæ, & Liguriæ Romano Pontifici subiugari recusassent, Paulinum Aquileiensem Episcopum pro eorum primate elegerant, & in Patriarcham conclamauerant, atque ex tunc primum in Occidente nomen Patriarchæ præter Romanum Pontificem audirum fuit; rebus tamen compositis: & prædictis Præsulibus ad obedientiam Romanæ Sedis reductis, ob pacis conseruationem continuatio huius tituli in Aquileiẽsi Episcopo à Sancta Romana Sede permissa fuit, & successiuè à plerisque Pontificibus Aquileiẽsem Sedem primam post Romanam in Italia locum habere, ac tertiò Rauennatensem declaratum est. Aquileiensi Patriarchæ multa etiam priuilegia ab Imperatoribus concessa fuere, & ideo nedum monetas cudebat, sed & Forojuliensis Dux, Istriæ Marchio, & sacri Imperij Princeps appellabatur. Tempore autem prædicti schismatis Pontifices titulum Patriarchæ Episcopo Gradensi tribuerant, vt illum schismatico Aquilensi opponerent, quare inter hos duos Episcopos maximæ contentiones exortæ sunt, & Aquileiensi Longobardi Principes fauebant. Gradensem verò papa, & Rauennæ Exarchus tuebantur, qui tamen Gradensis patriarchatus anno 1451, in Venetum Episcopum à Nicolao V. translatus fuit, primusque exinde Patriarcha Beatus Laurentius Iustinianus fuerat, qui antea Episcopus Castellanus nuncupabatur; hic enim erat Venetorum Episcoporum titulus. Vide Baronium an. 112. n. 3. an. 570. num. 10. 11. & 12. an. 605. num. 2. an. 630. num. 15. an. 698. num. 8. an. 729 num. 7. an. 1047. num. 2. an 1050. num. 3. an. 1053. num. 4. Hodie verò cunctæ Orientalium sectæ Patriarcham eorũ Ecclesiasticos Superiores appellant. Moschorum verò secta eorum assertum Patriarcham *Archipopo*, idest, Archipapam appellat. Cæterum etiam Catholici Archiepiscopi quandoque Patriarchæ appellati fuere, ità à Gregorio Turonensi S. Nicetus Lugdunensis Archiepiscopus appellatus est. Vide *Primas*. Item Pontifex solet quatuor Patriarchas titulares creare. Quatuor autem Patriarchæ Constantipolitanus, Alexandrinus, Antiochenus, & Hierosolymitanus, postquam à Sede Apostolica pallium receperint, & fidelitatis iuramentum præstiterint, possunt, extra tamen Romanam Vrbem, & vbicũque Pontifex extiterit, Crucem ante se deferre. cap. Antiqua. de priuileg. & excess. in lib. 5. Decretal. Patriarchę Constantinopolitani futurus successor. Vide *Congellus*, & *Syncellus*. Quomodo, & vbi eligebatur, & alia. Vide *Monobambylum*. FR. vide etiam lib. 1. Decretal. tit. 6. cap. 40. & 45. Quo pacto mutat nomen nouus electus. Vide *Papa*. Antiochenus Patriarcha semper habet *Petri* nomen. Vide *Papa*, qui Theopolitanus dicitur. Vide *Theopolis*. Hierosolymitani patriarchæ titulus. Vide *Staurophylax*. Eius præsumptus titulus. Vide *Oecumenicus*. Patriarchę non possunt concedere suffraganeis pallium, nisi ipsi priùs à Papa pro se cum solito fidelitatis iuramento acceperint. Vide *Pallium*. Patriarchę indumentum. Vide *Camilabo*.

PATRIARCHIVM. Sic appellatur Lateranense palatium, de quo. Vide *Constantiniana Ecclesia*. Extant Romæ quinque Ecclesię patriarchales, idest, Lateranensis, Vaticana, S. Pauli extra Vrbem, S Mariæ Maioris, & S. Laurentij extra muros. Baron an. 1057. num. 19. & 20. FR. Aliquando Cameram Apostolicam significar. [Vnde autem sumebat ea, quæ ad vsum sui corporis erant necessaria? Dicit Beatus manifestè de Patriarchio Romano &c. Nescitis Ecclesiam Romanam? Dico enim vobis, quia quis venit illuc miserabilis homo hospitari, omnia ad vsum præbentur ei &c. In exilio S. Martini Papæ in Collectan. Anastasij Biblioth. per Sirmondum in 8. edita pag. 99.] idest, sumptibus Cameræ Apostolicę.

PATRICIANI, siuè Patritiani. FR. Heretici, à quodam Patricio Hæresiarcha Symmachi Marcionitę preceptore, qui afferebant humanam carnem à Diabolo conditam fuisse. Baron. an. 203. num. 16. qui etiam *Tatiani* dicebantur. Vide *Encratita*.

PATRINVS, vel *Patrimus*. Vide *Baptismus*. Catechista in dict. *Catechismus*. *Chrisma*. Gentiles *Sponsorem* appellabant: [Cuius pro genitore, me sponsorem accipe. Plin. epistol. lib. 3. ad Corollam Viduam,] cui se illius filij sponsorem loco mortui genitoris prębet, idest, loco patris mortui.

PATRIOTICVS. FR. Patrius. [Quam patriotica lingua nominamus Exonia. Hincmarus in epist. ad Carolum Magnum.

PATRIPASSIANI Hæretici. Vide *Noëtiani*. Vide etiam Baronium an. 196. n. 17. & 21.

PATRITIATVS. FR. dignitas, de qua Baron. an. 337. num. 53. an. 508. num. 1. an. 787. num. 71. Item can. Adrianus. can. In Synodo dist. 63.

PATRITIVS, seu *Patricius*. FR. qui patritiatus dignitate fruitur. [Et coram Patricio sęcularia iudicentur in communi can. omnis oppressus. 2. quęst. 6.] Patritius à rebellibus Romanis constitutus fuerat. Vide Baron. an. 1144. n. 41.

PATRONI, idest, Patrini. Vide *Baptismus*.

PAVIO, idest, pauimentum formo, quo S. Paulinus epist. 11. ad Seuer. in sensu passiuo vsu est, vbi de Sacello Montis Oliueti agens, in quo loco ascendens Christus in Cœlum, vestigia eius in pauimento impressa reliquerat, affirmat hic Sanctus, quod nũquam in eo loco extendi poterat pauimentum: nàm semper lapides miraculose reiecti erant, ità vt minimè sancta illa vestigia abscondi potuerint. [Nunquam tegi marmore, aut pauiri receperit, semper excussis so-

lo

lo respuente, quę manus adornandi studio tentauit apponere.

PAVLIANI, siuè *Paulianistæ*. FR. Hæretici à Paulo Samosateno sic denominati, cuius improba vita. Vide *Diaceta*. Hi Christum blasphemabant asserentes, non aliud principium habuisse, nisi à generatione Mariæ. can. quidam. 24. quæst. 3. §. Pauliani. can. si quis confugerit, & can. Paulianistæ. 1. quæst. 1.

PAVLITI. FR. Hæretici Seueriani. Baron an. 535 n. 84.

PAVLVS APOSTOLVS. Vide *Pseudo. Saulus*. Eius effigies descripta. Vide *Galilaus*. Eius Monachi Orientales. Vide *Tonsura*. Quare de eo fit mentio in Canone Missæ antè consecrationem, non verò de S. Matthia. Vide *Canon Missæ*.

PAVO, animal, varia eius grammaticalis declinatio. Vide *Catacliflus*. FR. Pauonum Cotona à Papa Angliæ Regi missa. Baron. an. 1186. n. 9. Item *Pauo* culcitram significare puto in lectionibus Sancti Marcelli Papæ, & Mart. in quodam peruetusto Liciense Breuiario, vbi sic habetur: [Post dies octo veniens Sanctus Marcellus Episcopus cum Lucina Matrona Christianissima, condidit corpora Sanctorum aromatibus, & linteaminibus inuoluit, ac imposuit nocte in pauone suo cum Eunuchis suis, & sustulit Martyres &c.] An iste Pauo erat Pontificis, & tunc suspicarer esse *Fauonem*, de quo suo loco diximus.

PAVPER. Vide *Eleemosyna. Laturarius*.

PAVPERES de Lugduno, Hæretici. Vide *Gazari*.

PAVSANA, interstitium, proroga, temporis interuallum, pausa. [Pausanas exigit, quas nec te exigere, neque nos concedere ratio ipsa compellit. Luitprandus in eius legatione.] Vide *Pausatio. Pauso*.

PAVSANS, & *Pausito*. Vide *Biothanatus*.

PAVSATIO, diastema, temporis intercapedo. [Pausatio Sanctæ Mariæ,] idest, quies; sic appellatur in quodam antiquissimo M.S. Calēdario Bibliothecæ S. Genoueſæ Monasterij parisiensis festum Assumptionis B. Virginis, quod Græci Dormitionem vocant, & metaphoricè mortem significat.

PAVSO, quiesco. [Veruntamen pausemus hic, si placet hodie. S. Bernardus in serm. 3. ad festum Omnium Sanctorum.

PAVVLA, hoc vocabulum in regulis S. Pacomij. cap. 72. reperitur, vbi sic habetur. [Nullus habeat separatim mordacem pauulam.] Loquitur de volsellis, cum quibus Monachi spinas in eorum pedibus confictas expellebant, dùm discalceati incedebant; ideoque in ea regula ordinatur, quod prædictum instrumentum in communi, non autem in particulari retineri possit. Aliqui putant ex græco vocabulo παῦλα, idest, quies hoc nomen deriuari, quia tali instrumento extrahendo ex pedibus spinas, & dolore cessante, quies sentiebatur. Sed cum Petro Possino puto nihilominus hæc frustra asseri, nàm instrumentum illud *Mordax* appellatum clarum est, ac proinde corrigendum *Mordacem paruulam*, siue potius sine vlla mutatione Mordacem paulam; legi enim apud Paciauum *Paulus*, idest, Paruulus.

PAX, quæ in osculo piè ante communionem à Christianis ex apostolica traditione dabatur. [Salutate vos inuicē in osculo pacis. 1. Cor. 16.] Quare D. August. serm. de vigil. Pasch. inquit: [Post ipsum dicitur Pax vobiscum, & osculantur se Christiani in osculo sancto; sed pacis Christi signum, quod ostendunt labia, fiat in conscientia, idest, quomodo labia fratris tui accedunt, sic cor à corde non recedat:] FR. Diuus autem Bernardus per hoc sanctum osculum mysterium Sanctissimæ Trinitatis contemplatur, nempe, in ambobus labijs Patrem, & Filium considerat, & in lingua Spiritum Sanctum. Item D. August. hanc pacem sic encomiasticè serm. 1. de pace ad Fratres in eremo extollit [Hæc est illa pax mater Eremitarum, Cœnobitarum pater, Monachorum soror, virginum tripudium, viduarum speculum, coniugatorum spectaculum. Tu malorum præsidium, tu gemma Regum, tu ò pax pauperem diuitem facis. Pax, quam inter diuitias potentes nequeunt inuenire, & sine te ieiunia, orationes, eleemosynæ. cæteraque bona prodesse non possunt]:||: Hodie tamen osculum pacis inter Ecclesiasticos tantum præberi solet, quia osculorum abusus inter sæculares malitiosè concreuerat, & furtiuè mulieres osculabantur, ideo introductum fuit, vt cum icona sacra in aliqua tabella depicta pax sęcularibus daretur. Baron. an. 45. Græci tamen dant pacem ante consecrationem iuxta decretū Concilij Laodicensis. can. 9. in quo sic habetur [Tùm pax danda, quam vbi Episcopo Sacerdotes impertierint, laici sibi inuicem dabunt pacem, secundum quę perficiatur oblatio] à Latinis verò ante communionem datur, iuxta decretum Innocentij Papæ [Pacem ante communionem dari Innocentius Papa decretis suis instituit. Valaf. de reb. Eccles. cap. 22.] FR. Sed antiquitus immediatè post *Pater noster* dabatur pax. Baron. an. 45. num. 25. :||: Igitur Diaconus à Celebrante accipiens pacis osculum iuxta morem, Subdiacono donat, & is omnibus illis tantum, quos Diaconus incensauerat, communicat, eo ordine, quo incensatio facta fuerat; licet breuitatis gratia sufficiat hanc cæremoniam peragere cum capitibus ordinum in illis Cathedralibus, in quibus reperiuntur præbendæ diaconales, & subdiaconales distinctæ; at vbi hic ordo minimè extat, sufficeret primis ex vtroque choro huius functionis actio. FR. Antiquitus Lectori epistolam D. Pauli lecturo dabatur pax. Baron. ann 60. num. 58. :||: Pax autem datur cum dantis, & recipientis amplexu, cum sinistræ genæ contactu, quia sunt ex cordis latere,

vt

vt ordinant Rubricæ; ac vltimo loco Subdiaconus Acolyto, qui illũ associatus est dat pacẽ, & hic inferioribus clericis, alijsque sęcularibus defert sæcularibus enim nunquam à Subdiacono est pax deferenda, licet Magnates, & locorum Domini essent; ità Sac. Rit. Congr. sub die 5. Iulij 1614. decreuerat. Quando in celebratione reperitur Sacerdos assistens, tunc hic debet à Celebrante pacem sumere, & Subdiacono conferre, vt ad chorum, & deinde ad Diaconum illam deferat. ead. Sac. Congr. Rit. 17. Iun. 1606. Si verò pontificaliter Episcopus celebret, tunc ad Assistentem Sacerdotem spectat ab eo pacẽ accipere, qui accedens ad latum Episcopi dexterum, & genuflexus osculando priùs Altare, accipit ab ipso Episcopo pacem, & ad chorum eo ordine, quo incensatio adhibita fuit, defert. Diaconus, & Subdiaconus quando communicantur, ab eodem Episcopo pacem sumant, duo verò Diaconi assistentes ab eodem etiam post Assistentem Presbyterum sumant, facientes priùs genuflexionem; sed Altare non osculantur. Tandem presbyter assistens illam cæremoniarum Magistro dat, & hic ad alios chori Clericos defert. Quando verò Episcopus solummodo ad Missam cantatam assistit, tunc presbyter assistens sumpta à Celebrante pace, ad Episcopum deportat, qui Diaconibus assistentibus illam communicat. Presbyter autem assistens postquam Episcopo pacem dederit ad suum locum in Choro recedit, vbi accedens Subdiaconus ad recipiendam pacem, eam ad alios iuxta consuetum morem, vt supra diximus, defert, ac tandem Diacono communicat. Cærem. Episc. lib. 1. cap. 24. Nam Diaconus in tali casu non debet à Celebrante pacem recipere, sicut in alijs casibus facit; sic enim Sacr. Rit. Congreg. 17. Iunij 1606. & 15. Mart. 1608. declarauit. Qui fert iconam pacis, vel librum Euangeliorum ad osculandum, non debet facere reuerentiam personæ, cui pacem, vel librũ porrigit ad osculandum in principio. Cęrem. Episc. lib. 1. c. 14. In Feria V. Cœnæ Dom. & Feria VI. Parasceue pax non datur, cuius mysterium Amalar. de Eccles. off. lib. 1. cap. 13. sic explicat [Similiter, & à pacis osculo in illis diebus nos abstinemus, non quod pacis osculum malum sit, vbi charitate vera profertur; sed vt demonstretur quam iniuriam passus sit Christus à suo proditore.] Neque datur in Missa Sabbati Sancti, quia adhuc non eam suis Discipulis annunciauerat Christus. Tandem relinquitur in Missa defunctorum. Nam, vt inquit Durandus lib. 4. cap. 53. [In Missa verò pro defunctis pax non datur, quia fideles animæ iam non sunt, nec vlterius erunt in turbatione huius mundi.] Vbi enim rixarum, & contentionum reperitur periculum, ibi pacis remedium requiritur. Et ideo in missis defunctorum non excludebantur Energumeni, neque publici pœnitentes, quia non dabatur pax, nec communio porrigebatur, quæ semper cum pace vnitè dabatur, ita vt apud D. Cyprianum, aliosque *Dare pacem* significet porrigere communionem, quæ à S. Ignatio Martyre epist. 14. ad Ephes. *Pax Christi* appellata est. Et antiquitus etiam non dabatur Monachis pax, vt Durandus ibidem asserit [Hinc est quod etiam inter Monachos pax non datur, quia Mundo mortui reputantur] Quando Papa solemniter celebrabat, Primicerius cantorum solebat eius humerum dexterum deosculare, ad denotandum Angelum annunciantẽ Pastoribus Christi Natiuitatem; ità Innocentius III. lib. 2. de Myst. Missæ cap. 10 Deinde duo Assistentes Diaconi idem faciebant, osculando priùs Altare ad significandam pacem à Christo in terram allatã, & ideo prius Altare osculabantur, sic etiam presbyter assistens, sed in fine Missæ, antequam pontifex daret benedictionem faciebat; ideo idem Innocent. lib. 6. cap. 13. Mysterium huius actus ostendit, inquiens: [Ostendens hunc illum Pontificem, qui secundum legem figuratè dexterum armum separare debet ab hostiis salutaribus, vel pacificis.] Tempore Tertulliani dabatur pax, cum patena, (sed à Beato Pio Papa V. prohibitum fuisse in dict. *Patena* diximus) quæ pax, subiungit Tertullianus, Aulicis non dabatur, tanquam ambitiosis, ac inuidis, paci, & quieti aduersantibus: [Circumferatur patena pacis inter fideles, præterquam tamen inter Aulicos, quos vnanimes esse, & pacificos non sinit ambitio. lib. de orat.] Pax vero nedum in Missa dabatur, sed etiam post publicas Ecclesiæ preces [Sub finem precum nos inter nos osculo salutamus. Iustin. in Apolog. ad Antonin. Imp.] Et ideo prædictus Tertullianus eod. lib. de orat. cap. 14. hoc pacis osculum sigillum orationis appellauit, quod relinquebatur ieiuniorum tempore, his verbis [Alia iam consuetudo inualuit, ieiunantes habita oratione, cum fratribus subtrahunt osculum pacis, quod est signaculum orationis.] Ideo *ad osculum conuenire*, pro simul orare antiquitus dicebatur. Quod pacis osculum non solum in Ecclesijs publicis, sed & in priuatis domibus post orationem dabatur [Potes domi deferre pacem] Tertullianus dixerat. Hæc tamen pia, ac religiosa consuetudo à D. Philippo Nerio pacis, & concordiæ amatore renouata fuit; in eius enim constitutionibus statuit, vt peracta mentali oratione vespertina, quam Patres simul agunt, pace sigilletur, dum Sacrista pacis tabellam ad osculum circumfert; in qua sodalitate huius cælestis pignoris effectus mirabiliter, ac iugiter emicat. Antiquitus mos puerorum erat osculando genitores, aliosque amicos aures apprehendere, cuius significationem sic Clem. Alex. strom. 5. explicat [Non ergo temerè pueris præcipimus, vt apprehensis auribus amicos osculentur, hoc vtique tacitè significantes ingenerari per auditum sensum directionis] quod oscu-

osculum χύτρα, græcè, idest, olla dicebatur, quia caput per aures apprehendebant, eo modo, quo olla per ansas sumitur. Reliqua. Vide *Osculum*. De Pace. Vide *Irenæus*. *Irenarcha*. *Labarum*. FR. in antiquis inscriptionibus quando reperiuntur hæc verba *Quiescit*, vel *Quiescit in pace* signum est, quod depositum illud sit alicuius Christiani, ità Gruterus de epitaph. Christianorum. Torrigius de Cryp. Vatican. in secunda impress. pag. 576. & Alij.

PAX DOMINI SIT SEMPER VOBISCUM; verba, quæ dicuntur à Sacerdote antequam immittat particulam hostiæ in calice. Vide *Hostia*. 5. Quo verò ad cæremoniam fractionis Hostiæ. Quando Papa celebrat in Basilica S. Mariæ Maioris, ad verba *Pax Domini sit semper &c.* Chorus silet in memoriam illius prodigij, quando in die Paschæ celebrans ibi D. Greg. Angeli responderunt: *Et cum spiritu tuo*.

PAX TECUM. Vide *Deo gratias*. FR. dicebatur post osculum pacis Baron. an. 45. num. 24. & 25. Dicebatur post Pater noster in Missa. Ibidem.

PAX VOBIS, quæ *Salutatio episcopalis* à Petro Damiano appellatur, nam Episcopus prima vice salutans populum in Missa loco *Dominus vobiscum* dicit *Pax vobis*; quam formam suis discipulis Christum ordinasse ait: Alcuinus de diuin. off. ideo Episcopi Apostolorum successores eadem forma salutant: sic miraculosè corpus S. Ioannis Chrysostomi, quando S. Proclus Patriarcha illud in Throno reposuerat, dicens [Recipe thronum tuum ò Pater] ex ore defuncti tunc audita est ad populum hæc salutatio: *Pax vobis*. Baron. an 438. num. 11. Hæc salutatio relinquitur tempore Aduentus. Cærem. episc. lib. 2. cap. 13. Non enim adhuc per Christi Natiuitatem pax in terra hominibus descendit. Item in Sabbato sancto non dicitur, quia adhuc Christus non resurrexit, qui post resurrectionem his verbis Discipulos salutauit. Dutan. lib. 6. cap. 85. FR. Glossa in can. Hoc quoque. de consecrat. dist. 1. sic inquit: [Episcopus etiam cum primum salutat populum, non dicit Dominus vobiscum: sed Pax vobis, quia hæc fuit prima vox Christi ad Discipulos post resurrectionem: ergo vt se ostendat Vicarium Christi, ideo sic dicit. Post verò dicit Dominus vobiscum, vt sic ostendatur esse de numero aliorum Sacerdorum.] Non est prætermittenda D. Augustini monitio, quæ apud Gratian. 2. quæst. 7. can. 29. sic habetur [Non omnis, qui dicit. Pax vobis: quasi columba est audiendus, corui de morte pascuntur, hoc columba non habet, imò de fructibus terræ viuit, innocens est victus eius.] Vide similem admonitionem in dict. *Episcopus*, qui cani æquiparatur.

PAXAMATIUM, παξαμάς, quamuis vocem latinam esse ait Suidas, & significat panem biscoctum; in textu tamen græco παξαμάδιον legitur [Præter duo paxamatia, quæ tribus vix denariis distrahuntur, nihil amplius vnusquisque præsumit. Cassian. lib. 4. cap. 14.] Dicitur etiam *Paximatium* in eodem significatu [Tantum vnum paximatium, & quinque oliuas in cibo capiebat. Ruffin. lib. 3.] Item reperitur etiam in eodem sensu *Paxamidium*. [Fert panes Antonius, & imponit mensæ quatuor paxamidia sex vnciarum, & sibi quidem vnum madefecit. Pallad. in vita Pauli Simplicis.] Itàque fuit error Isidori, dum hoc vocabulum panem subcinericium significare asserit; nàm panem biscoctum ex allatis textibus significare colligitur, & apud Arabes panis biscoctus *Baxmàt* appellatur adhuc, vox quidem certè ex paxamatio corrupta, imò aliqui etiam græcè *Paximas*, & *Paxamas* scripsere eu exemplum prioris [Rapui vnum panem paximatem, & manducaui eum occultè. Pelag. lib. 4. num. 25.] En secundi [Paxamas panis bis coctus, est autem vox romana. Suidas.] Reperitur etiam *Paxamadium*: ità Leo Imp. in tact. c. 10. [Comeatus paxamadij, aut pisti, aut alterius cuiusquã expeditæ rei habeas viginti, aut triginta libras.] FR. Aduertendum tamen est, quod quando Suidas dixerat hanc vocem romanam esse, non ideo intellexerat latinam, sed græcam, siuè constantinopolitanam; nàm hæc Vrbs noua Roma à Constantino Magno appellata fuit, & Græci vsque ad præsens se Romæos, idest, Romanos appellant, & quod hoc Suidas intellexisset, ex sequentibus eius verbis patet, ibi enim subiunxerat, quod paxamas à Latinis Bucellatum dicitur.

PAXILLO, Palare, palis munire: [Magnus namque labor impendet in vinea excolenda, vtpotè, quæ primùm est putanda, secundò fodienda, tertiò paxillanda. Petr. Blesen. serm. 37.] Miror quomodo Ludouicus la Cerda tàm oculatissimus in significatione barbararum vocum, absq; fundamento, hoc verbum herbas noxias extirpare significare asserit, cum notum sit cunctis *Paxillum* denotare palum. Vide *Pedatura*.

PAZ, nomen hebraicum, & significat aurum purissimum: sic in Daniele cap. 10. in textu tamen græco ὠφάζ legitur, at in Codice Vaticano habetur Φαζ, quod vocabulum lapidem pretiosum, & non aurum Symmachus vertit. Communiter tamen aurum purissimum significat. [De quo dicitur: Caput eius, vt aurum paz. Paulin. epist. ad Seuer.] Vide *Ophir*.

PECCAMEN, peccatum: [Cessare autem diuina miracula, vel ibi, vel aliàs, nostra enormitas peccaminum facit, qui post reuelatam Christi gratiam retrò sumus conuersi. Odo Abb. in serm. S Benedict.] Idem in quodam priuileg. Parisiensis Episcopi ad fauorem Monasterij Sancti Dionysij legitur, sic: [Decet, & præsertim eos, qui in sacris ordinibus eminere videntur, priuatæ, & publicæ rei ità curam agere, vt & sua peccamina adnullare studeant.] Vide *Delictum*. *Duplicitas*. *Peccatum*.

PECCATOR. Vide *Delictor. Norax.*

PECCATVM. FR. Vide *Peccamen*. Peccati gradus quatuor. Vide *Obiectio*. Aliquando hæc vox pro oblatione vsurpatur, quæ in remissionem peccatorum fieri solet. In quo sensu Apostolus 2. Corinth cap. 5. ait: [Qui non nouerat peccatum pro nobis peccatum fecit:] idest, fecit oblationem pro nostris peccatis. In quo sensu Osea cap. 4. ait: [Comedent peccata populi;] nempè, oblationes.

PECTEN, instrumentum, quo caput pectitur. Antiquitùs Sacerdotes ante celebrationem Missæ nedum manus lauabant, sed etiam hoc instrumento caput poliebant. [Deinde ministretur ei aqua ad manus, & pecten ad caput. In quodam peruetusto Cæremon. M.S. Abb. Rotaldi.

PECTORALE, sic appellatur gemma illa, quæ in Pontificali celebratione ponitur pendens ante pectus Episcopi; ita vt fibulam pluuialis cooperiat, vel in fine aperturæ collaris casulæ. Significat antiquum Summi Sacerdotis rationale; ideò etiam *Rationale* in quodam antiquo M.S. Cæremoniali appellatur. Et in Cæremoniali Episcoporum *Formalium* denominatur, vt dictum est suo loco. Italicè etiam *Fermale*, & *Fermaglio* dicitur. Item aliquando *Pectorale* scabellum genuale significat: [Prior Subdiaconorum cum Subdiacono Romanæ Curiæ, cum Cappellanis Aulæ imperialis ad pectorale dextrum ante Crucifixum argenteum laudes Imperatoris cantat. Petrus Burgensis olim Papalis Cæremoniarum Magister in suo Cæremoniali, vbi de Coronatione Imperatoris agit.] FR. sic etiam ex licat Torrigius eiusdem Burgensis verba, in tract. de Crypt. Vatic. secunda impress. pag. 593. & 594. Synonyma Pectoralis in priori sensu. Vide *Formalium. Logium.*

PICTORIS percussio, quando sit facienda. Vide *Benedictio. Confessio*. Antiquitus fiebat ad verba *Dimitte nobis &c.* Vide *Confessio*. Vide conceptum Blesensis in dict. *Scupha.*

PECVLATVS. FR. furtum pecuniæ publicæ, vel priuatæ, non ab eo factum, cuius periculo fuit. l. sacrilegij. 9. §. 1. ff. ad l. Iul. pecul. Gloss. autem dicit esse furtum, quo Respub. defraudatur. in cap. vt nostrum. §. Actore int. tit. vt Ecclesiastica beneficia. can. quid ergo 23. quæst. qu. 4. & ff. ad l. Iuliam pecu. l. 1.

PECVLIARE FR. Peculium: [Peculiare, quod nunc habetis, vel quod deinceps assequi potueritis, sicut vobis placitum fuerit, absque calumnia possideatis. Burcard. lib. 2. cap. 30. Item *Peculiaris* adiectiuum in eodem significatu: [Vt hoc vitium peculiare radicitus amputetur, detur ab Abbate omnia necessaria. In Regul. Sancti Benedicti cap. 55.

PECVLIARITAS, FR. Religiosorum vitium contra paupertatis votum, quæ communiter proprietas dicitur: [Hoc autem prædicto fratri, & Coëpiscopo nostro omninò dicere studet, vt peculiaritatem quatuor, aut quinque Monasterij Monachis studiosissimè compescat. D. Greg. lib. 10. epist. 22.

PECVLIVM, ouium, & pecudum grex. [De his, quæ Parochus in terris, vineis, mancipijs, atque peculijs quicumque fideles obtulerint, antiquorum canonum statuta seruentur. Synod. Aurelian. I. can. 17.] Et Fulbertus epist. 96. deuastationes pestiferas describens, inquit; [Peculia sola remanebant in pascuis, nullo astante pastore.] Quia verò in prioribus mundi sæculis tota fortunæ facultas in pecudibus consistebat, hinc pecunia, & peculium monetæ quantitas appellata deinde fuit. FR. Peculium in significatione gregis habetur in l. si quis caballum, de eo, qui peculium &c. Glossa in Clement. de verb. signif. cap. 1. hæc addit. [Nota differentiam inter denarios, & pecuniam, quia denarius est, qui pro decem nummis olim computabatur; pecunia verò propriè est substantia de pecoribus proueniens: tamen hoc hodie communiter accipitur pro eodem.] Vide *Pecunia*. Cæterum *Peculium* armentum & gregē animalium significat. l. si quis Caballum. de eo, qui peculium &c. De differentia pecuniarum. Vide *Moneta.*

PECVLIVM profectitium, aduentitium, castrense, & quasi castrense quid sit. Vide DD. in §. 1. Inst. Per quas pers. nob. acq.

PECVNIA. FR. nedum nummos; sed etiam omnia fortunæ bona significat. [Totum quicquid homines habent in terra, omnia, quorum domini sunt, pecunia dicitur. Ideo autem pecunia vocata est, quia antiqui quod habebant in pecoribus habebant. cau. totum. 1. quæst. 3.] Atque nomen pecuniæ etiam iura continet quādoque. ff. de verb. signif. l. pecuniæ. Item & rem quamlibet. ff. de legatis. 3. l. quisquis. item quandoque ea tantùm, quæ consistunt in pondere & mensura. ff. de legat. 1. l. talis scriptura. Pretium tamen non consistit, nisi in numero tantum, et instit. de empt. & vend. §. item pretium.

PECVSCVLVM, paruum pecus. [Omnia pecuscula secum inuasores abegerunt. In vita Sanctæ Columbæ.

PECVS, apud Tertullian. reperitur semel in sensu partus in vtero matris extincti. [Cum hebete vnco, quo totum pecus attrahitur violento puerperio. lib. de anim. c. 25.

PEDAGIVM, seu *Pedaticum*. FR. datium, & tributum, à viatorib. soluendum. [Cū pedagia, guidagia, salinaria tibi Legatus interdixerit memoratus: Author itate Apost. duximus declarandū, illa esse pedagia, salinaria, guidagia interdicta, quæ non apparent Imperatorum, vel Regum, vel Lateranen. Concilij largitione concessa, vel ex antiqua consuetudine, à tempore, cuius non extat memoria introducta. De verbor. signif. cap. super.] Vbi Glossa sic exponit: [Pedagia, quæ dantur transeuntibus in locis constitutis à Principe &c. Guidagia, quæ dantur pro ducatu per terram alicuius, vt securus vadat. Salinaria, quę dantur pro sale: omnia ista dicuntur portatoria:

toria.] Quæ pedagia nonnisi à Regibus, & absolutis Principibus imponi possunt. cap. innouauimus. de censib.& exactionibus. Vbi Glossa multas auctoritates cumulat. Et in 5.Decretal. tit.40.cap.25. ibi etiam Glossa. Item pedagia, & guidagia à Iure Canonico, & Ciuil. sunt regulariter damnata. de Censibus.in sexto c.4.¶: Aliquando pedagia mercedem Iudiei, & Curiæ Ministris pro aliquo accessu ad locum determinatum ratione necessariæ inspectionis debitum, intelligitur.

PEDANEVS IVDEX. Vide *Iudex Pedaneus*.

PEDATVRA, pedatio, cum vites pedaminibus fulciuntur, talem enim sensum S.Remigij Rhemensis Episcopi verba in eius testamento præbent, vbi sic habetur: [Delegoque Benedictæ filiæ Hilariæ Diaconæ ancillam nomine Nocam & vitum pedaturam, quæ suæ iungitur vineæ.] Apud aliquos tamen Scriptores Ecclesiasticos legitur mendosè *Pedecura*.

PEDECVRA. Vide *Pedatura*.

PEDIBVLVM, inuenitur hoc vocabulum in vita SS.Fructuosi, & Sociorum, hoc pacto: [Qui cum sensisset pedibulum ipsorum confestim surrexit, & prodijt foras ad eos in soleis.] Vbi Cardinalis Baronius, & Bollandus existimant significare virgam Lictoris, qua solebat portas pulsare, quando Consul ingredi volebat; sed ego magis strepitum ambulantium pedum significare puto, vnde *Pedibulum*, quasi diceretur *Pediambulum*, quod ex Gregorij Turonensis verbis lib.3.hist.cap.15. euidens fit, vbi sic ait: [Quibus pergentibus audiunt pedibulum equitum currentium.

PEDISEQVVS. Vide *Deiuidus*. *Sequax*. *Sequipes*. *Subcisiuus*.

PEDITO, frequentatiuum verbum à *Pedo*, *as*. idest, pedester iter facio. [Cursores Papæ etiam peditando debent esse ante eum. Dauantria in suo M.S.Cæremoniali,] vbi sæpè verbum hoc replicat.

PEDVLE. Vide *Suggestum*. *Suppedaneum*.

PEDVLES, lintea calceamenta, seu quid simile ad pedes tegendos, vt supra tibialia ferre solent Orientales: nàm antiqui Monachi induti cubabant, exceptis pedibus, vt ex sequentibus verbis colligitur.[Vt de caligis pedules abscinderentur, quatenus præter pedes totus Monachus iaceret vestitus. Dolebat enim nonnullos in religioso habitu ad sanctitatis incuriam tibijs dormire nudatis.] Hodie tamen à Dominicanis obseruantibus hæc regula obseruatur,& propriè tibiale breue, quod pedem tantum munit, significat. De quo Dauantria in suo Cæremoniali M.S. de domesticis Papæ indumentis scribens, sic ait: [Et habere debet caligas de panno rubeo sine pedulibus,& cum staphilibus.] FR. de hoc vocabulo mentionem facit Vlpianus. lib.34.tit.2.l.25.

PEIERARIVM, sic locus ille infamis, in quo gloriosi Martyres ad danda Idoli s thura, & peierandum ab Idolatris cogebantur, de qua actione diximus in dict. Cæremonior. *Pacio*, & infra in dict.*Prolito*, & *Thurifico* dicemus. [Et cæterorum Martyrum, quorum nomina subijcio, Bassi in peierario, Mappalici in quæstione,Fortunionis in carcere. Cyprian.ep.22.] In aliquibus tamen Codicibus mendosè *Pereraium*, & in Codice Vaticano *Imperarium* legitur, quas dictiones Pamelius Commentator se non intelligere fatetur.

PELAGIANI. FR. Hæretici à Pelagio Monacho ità appellati, qui diuinæ gratiæ liberum arbitrium anteponens, nostram tantum voluntatem ad exequenda diuina præcepta sufficere asserebat. 24.quæst.3.can.39 & dist.4. can.si ex bono in malum.

PELAMIDES, pisces vnde dicti. Vide *Esox*.

PELLAX, expulsor, & verbo *Pello* deriuatum: [Nec factione pellaei inimicum suorum (*idest porcorum*) requirere possessorem. S.Chrysologus. serm. 17.] vbi de Christo Dœmonum expulsore, & de Dæmonibus in sues introire cupientibus loquitur.

PELLEX. FR. meretrix. [Pellex autem quasi πάλλαξ, idest, quasi παλλακίς, vt pleraque alia, ità hoc quoque vocabulum de græco flexum est. Gell. lib.4. cap. 3.] Sed potiùs à dictione græca πάλλα, nempè, mulctra; nam vt ait Valla. lib. 6. Elegant. *Pellex* à blandiendo dicitur, quod idem est, ac mulcens, quamquam ipse latinum nomen à verbo pellicio deriuari putet; sed etiam hoc verbum dici potest à græco πάλλω etymon trahere. Itaque Iunij Lexicon differentiam facit inter pallacam, & pellicem; nam pallaca est,quæ cū cœlibe fornicatur; pellex verò, quæ cum vxorato. in dict. παλλακίς. Diuus autem August. in epist.2. Petri inquit, quod Pellices dicantur meretrices à pollutione, vel pellis formositate, qua incautos alliciunt, & decipiunt; in qua tamen epist. Petrus de adulteris hominibus loqui videtur; & translatiuè de pseudoprophetis; dum inquit: [Sectas non metuunt introducere, blasphemantes &c. oculos habentes plenos adulterij, & incessabilis delicti pellicientes animas instabiles &c. Superbia enim vanitatis loquentes, pelliciunt in desiderijs carnis luxuriæ eos, qui paululum effugiunt,qui in errore conuersantur: libertatem illis promittentes, cum ipsi serui sint corruptionis. 2.Petr cap.2.

PELLICATVS. FR. Actus, quem pellex exercet. [Sororem vxoris tuæ in pellicatum ipsius non accipies, nec reuelabis turpitudinem illius adhuc illa (*idest*, *vxore*) viuente.Leuit.18.18.

PELLICIVS, mundus, atque corpus à Petro Blesensi intelligitur.Serm.26.[Nunc scio verè quia misit Dominus Angelum suum, & eripuit me de manu Herodis, idest, pellicij, idest, corporis,] & inferiùs [Pellicius enim à pelle dicitur.] & sub hoc vocabulo mundum etiam intellexerat, [Nunc scio verè, quia eripuit me

me de manu pellicij, idest, Mundi. Ibidem.

PELLICULA, corrigia calceamentorum pellicea: [Pellicula caligæ,& cingulum, & si quid aliud perierit, qui perdiderit increpabitur.in Regul. S.Pacomij reg. 120.

PELLITI SATELLITES. FR. Ita Gothi protectores corporis regij à Sidonio lib. 1. ep.2. vocantur,quod pellibus induerentur. Vide Sauarum. Ibid.

PELTA FR. πέλτη paruum scutum. [Fecit quoque Rex Salomon ducenta scuta de auro purissimo, sexcentos auri siclos dedit in laminas scuti vnius: & trecentas peltas ex auro probato, trecentæ minæ auri vnam peltam vestiebant; posuitque eas Rex in domo saltus Libani. 3. Reg. cap.10. Deditque Ioiada Sacerdos Centurionibus lanceas, clypeosque, & peltas Regis Dauid, quas consecrauerat in domo Domini. 2. Paralip. cap. 23. 9.] Fortasse ita denominatum fuerat hoc scutum ex oppido Peltarum in Phrygia, à quo contiguus campus *Peltinus* appellatus erat. Strabo. lib.12. cap.13. vndè *amazonica pelta* dicebantur hæc scuta. At Plinius lib.12.cap.5. inquit amazonicas peltas ad formam foliorū fici indici fuisse: Virgilius verò 1. Æneid lunatas vocat:

Ducit amazonidum lunatis agmina peltis.
Penthesilea furens.

Et 11.Æneid.

——— seu cum se Martia curru
Penthesilea refert, magnoque vlulante tumultu,
Fœminea exultant lunatis agmina peltis.

Erant insuper æratæ. Idem.7.Æneid.

Æratæque micant peltæ.

Atque amazonicas etiam Nonius, & Sueton. in Nerone Claud.cap.44.appellant, qui de eodem sic ait: [In præparanda expeditione primam curam habuit deligendi vehicula, portandis scenicis organis, concubinasque, quas secum educeret, tondendi ad virilem modum, & securibus, peltisque amazonicis instruendi.] Causa verò introductionis huius generis scutorum à Diodoro Siculo lib. 15. Biblioth. ità affertur: [Mos fuerat Græcis hactenus prolixa gestare scuta; sed cum hæc propter grauitatem ad motum impeditiora forent, scuta abstulit Iphicrates atheniensis, & peltas modicè conformatas substituit, duo præcipuè hac innouatione spectans,tum vt corpus satis tegeretur tum vt leuitate agiliora ad vsum essent.Cōmoditas hæc experimentis statim probata,effecit,vt qui à scutis pridem hoplitæ dicti fuerant, tum à peltis Peltati nuncuparentur.] Quod scutum *Cetra* etiam dicebatur, eiusque scutiferus *Cetratus*. [Nocte cetratos, quos peltastas vocant, loco opportuno inter bina castra in insidijs abdiderat. Liu. lib. 1. bell. Macedon.] & idem lib.1 bell. pun. [Hispani sine vlla mole in vtres vestimentis contectis ipsis Cetris superpositis incumbentes, flumen transnatauere.] Et Virg.Æneid.7.

Læuas cetra tegit, falcati comminus enses.

Alij tamen hunc Virgilij locum *Cetra* legunt.

PELTASTA, & *Peltatus*. Vide *Pelta*.

PENDENS, Baldachinum. Cæremonial.Episcop. Eius Synonyma.Vide *Baldachinum*.

PENDERE SENTENTIAM, quam Tertullianicam phrasim se nō intelligere fatetur Pamelius,ex eo quia nouū sibi videtur, tale verbū cum accusatiuo coniungi; sed noster oculatissimus Latinius *Pendere* pro soluere intelligi demonstrat. Verba autem Tertulliani de resurr.Carnis.c.17. talia sunt: [Et ideo in quæ de suo sufficit, eorum interim sententiam pendit.] FR. Sed propriè pendere sententiam, sustinere condemnationem significat. [Indignantur mariti, si audiant adulteros viros pendere similes adulteris fœminis pœnas. can.indignantur. 23.quæst.6.] Vbi Glossa sic exponit: [Pendere, idest,sustinere, à Pendo, pendis.

PENSILIS IACTATIO. Vide *Oscillum*.

PENSIO. Vide *Angaria*. *Burdatio*. *Calcaria*. *Firma*.

PENSIONARIVS. Vide *Firmarius*.

PENTACONTARCHVS, πεντηκόνταρχος, idest, Præfectus quinquaginta militum. [Et post hæc constituit Iudas Duces populi, Tribunos, & Centuriones, & Pentacontarchos, & Decuriones. 1.Macab.c.3.

PENTALORIS. Vide *Triloris*.

PENTATEVCHVM, πεντάτευχος, idest quinque Sac.Scripturæ. Libri Mosaici, qui sunt Genesis, Exodus, Leuiticus, Numeri, & Deuteronomium.Quod volumen omnibus alijs antiquius creditur; nam,vt Ioseph Hebræus refert, licet inuenirentur characteres tempore Moysis, non tamen libri reperiebantur, nec vlla lex scripta. FR. Et hi sunt quinque libri Moysis, quos propriè *Thora* hebraicè idest, legem appellat D. Hieronymus in prol. galeato, eodemque modo ab Arabibus appellantur, atque his tantum quinque libris credebant Esseni. Vide *Esseni*.

PENTECOSTALIS. FR. Adiectiuum ad Pentecosten pertinens. [Circa processionem Pentecostalem. In Decretal. de præsumpt. cap. 15.] De Processione Rogationum loquitur,quæ ante Pentecosten fit.

PENTECOSTARIVM, sic appellatur à Græcis liber, in quo preces pro tempore Paschali continentur,

PENTECOSTES, πεντηκοστή, idest, Quinquagesima, quia hoc solennissimum Pascha post quinquaginta dies à Pascha azymorum celebratur, in qua Hebræi traditionem legis à Deo Moysi factam solemniter commemorabant. FR. Glossa in cap. vnico Clementin. de reliq. & vener.Sanct.§.Pentecostes, hæc habet: [Pentecostes sic dicitur à pente, quod est quinque (facit de decimis cap.1. in fin. & quod ibi notatur,) & coste decem, quia quinquies decem dies

dies sunt inter festum Resurrectionis, & Pentecostes, computato vtroque festo, & quidam declinant Pentecoste pentecostes, alij verò hoc Pentecostes indeclinabile] ¶: Hoc Pentecostes Pascha appellatur etiam *Quinquagesima*, *Festum hebdomadum*, *Festum Messis*, *Festum Primitiarum*. Et penès Hebræos incipiebant prædicti dies quinquaginta à secunda die azymorum numerari, in quo die spicas metebant, vt Domino offerrent. In eo verò anno, quo Redemptor noster mortem subierat, dies secunda azymorum in Sabbato acciderat, in qua die cum prohibitum sit Hebræis omne seruile opus, ideo in alterum diem, nempè, dominicum Resurrectionis obtulerunt manipulum spicarum Hebræi, quod non sinè Prouidentiæ diuinæ mysterio occurrerat; nàm manipulus ille, in altum eleuatus (iuxta eorum ritum) Christi resurrectionis symbolum fuit: itaque eo anno cum ab Hebręis principiū eorum quinquagesimæ numerari inciperet à Dominica; sic etiam eorum Pentecostes in Dominica concludebatur, eo prorsùs die, quo supra sacrum Apostolorum Collegium Spiritus Sanctus descenderat. Hoc enim pacto dubium à multis agitatum soluitur, quomodo, nimirum, eo anno in die Dominica hebraicum Pentecostes occurrerat. apud Bellarm. lib. 3. de cultu Sanctorum cap. 3. Meliùs tamen prædictum dubium, si rabbinicam obseruationem admitteremus, resolueretur, qua obseruatione cauetur in eorum Calendario nè azymorum pascha in die Lunæ, Mercurij, ac Veneris ob sequentes rationes incidat. Non enim de die Lunæ, aut Mercurij celebrant prædictum Pascha, nè scilicet dies *Chepur* in Veneris, aut Dominicæ diebus cadat: *Chepur* siquidem remissionem significat, quod in septimo mense celebratur, in quo die coquere, aut cibos præparare nequeunt, & ieiunare debent à primis vesperis *Chepur*, vsque ad sequentes festiuas vesperas, cum apud eos maximus culparum veniæ destinatus dies sit, itaque si in Lunæ, vel Mercurij diebus Pascha celebraretur, caderet *Chepur* in veneris, vel dominicæ diebus, & sequeretur quod per biduum abstineri debuissent à cibis, dùm in Sabbato, vel antecedenter ad *Chepur*, si caderet in Dominica, vel subsequenter si idem in die veneris veniret cibos præparare, aut coquere nequirent. Subterfugiunt vlteriùs Pascha in die veneris ne cadens postmodum in Sabbato primus scenopegiarum dies pręter mittere tenerentur ramos ex arboribus cædere, cū sit opus seruile, & in Sabbato prohibitum; nàm ex cap. 23. Leuitici in prima die scenopegię pręscribitur eis talis ramorum cæsura, vt dictum est in dict. *Hosanna*. In anno igitur, in quo passus est Christus, iuxta lunarem computum hebraicū, pascha venerat in die veneris, quemadmodum idem Redemptor obseruauerat, qui rabbinicas traditiones minimè curans, agnum comederat in die Iouis ad vesperas Paschæ sequentis dici; sed secundum rabbinicam obseruationem incedentes Hebræi pascha in die Sabbati celebrarunt, ne illud ex adductis obseruationibus in diem veneris incideret, & ideo comestio agni hebraica ad cœnam veneris facta fuit, in quo die Io. vt Euangelista cap. 18. vers. 3. benè notauit: [Et ipsi non introierunt in prætorio] idest, in die veneris, quando, nempè, Christus patiebatur, quia in illis vesperis manducaturi erant agnum paschalem, ideoq; subdit: [Vt non contaminarentur; sed vt manducarent pascha.] Idemque manifestauit idem Euangelista, quod tale parasceue pascha non erat iuxta mosaicam institutionem, & apostolicam obseruationem, nàm Christus cum Apostolis pridie, quàm pateretur, idest, in Iouis die ad cœnam comestionem agni celebrauerat, illa autem posticipata celebratio Hebræorum rabbinica fuerat, & ideo in cap. sequenti subdit: [Erat autem parasceue paschæ,] idest, vt non sine mysterio addit. [Parasceue Iudæorum.] Et cum eadem reflexione alibi. [Iudæi quoniam parasceue erat;] ad demonstrandum, quod talis paschæ præparatio secundum calculum Iudæorum illius temporis fiebat; non verò iuxta lunarem computum à Christo Domino obseruatum. Quod ex Talmud comprobatur, in quo, vbi de Christi morte agitur, illam in die Paschę antecedenti accidisse legitur. Quæ traditio si pro vera habeatur; dicendum necesse est, quod manipulus spicarum in die Dominico tūnc oblatus fuisset, cum pascha in die Sabbati celebrata esset. Quæ responsio magis consona videtur; non enim pro diuina oblatione prohibitum erat spicas colligere, messemque exercere in die Sabbati, cum in ordine ad sacrificandum permissum quidem sit seruile opus in eodem Sabbato, sicut & pro sacrificio mactare victimas licitum erat; prima igitur opinio absque suppositi fundamento infulcita remanet. In eodem autem die, in quo penès Hebræos propter festum Pentecostes recens frumentum Domino offerebatur, sub eadem frumenti specie Corpus Christi D. Petrus sacrificauit; primam enim Missam in hac die intra Cœnaculum Sion celebrauerat. Pamel. tom. primo Liturg. Eccl. Lat. Antiquitùs quando in hac die tempore Missæ canebatur sequentia *Veni Sancte Spiritus &c.* resonabant etiam tubæ, ad denotandum repentinum sonitum ab Apostolis congregatis auditum, quando in hac die Spiritus Sanctus super singulos eorum descenderat. Item ob eundem significatum ex Ecclesiæ tecto ignitas flammas proijciebant, ac rosas spargebant. Durand. lib. 6. cap. 107. quod Messanæ adhuc durat. Item per nomen *Pentecostes* totum tempus præcurrens inter Resurrectionis Pascha vsque ad Pentecostes olim intelligebatur, huncque sensum habent verba illa in can. 43. Concilij Eliberini contenta, vbi dicitur: [Prauam institutionem emendari placuit iuxta auctoritatem Scripturarum, vt cuncti

diem Pentecostes post Pascha celebremus non quadragesimam, sed quinquagesimam.] nàm per totum hoc temporis tractum solemnes dies celebrabantur; ideo Tertullianus dixerat festiuitates Pentecostes Christianorum in numero Gentilium solemnitates excedere dum ait: [Excerpe singulas festiuitates nationum, vix Pentecosten implere potuerunt]In quibus tamen diebus opera seruilia à Christianis excecebantur; quamuis opera spiritualia magis frequentarentur, & ideo ad instar Hebræorum hi dies etiam *Dies remissionis* dicebantur, ac stantes fideles orationes fundebant. In quo tamen temporis cursu Maronitæ in signum lętitiæ carnem comedunt. Græci verò per totam Paschæ octauam tantùm id faciunt. FR. Dicebatur pentecostes tempus hoc festum immediatè precedens, sicut tempus immediatum ante Pascha, Paschæ dicebatur, vt in dict. *Pascha* dictum est. Itē dicebatur Quadragesima, Vide *Quadragesima*.

PENTECOSTES MEDIA. FR. feria quarta infra octauam Pentecostes ità appellata, sicut Pascha medium, de quo dictum est in dict. *Pascha medium*. Qui loquendi modus reperitur in epist. S. Maximi Martyris in Collectan. Anastasij à Sirmondo edita in 8. vbi pag. 139. sic habetur: [Media pentecostes heri, quod fuit octaua decima mensis dies, qua solemnitas agebatur sanctæ mediæ pentecostes.

PENTECTES. FR. ità appellata fuit Synodus quæ à Latinis *Quinisexta* dicitur; quemadmodum græca vox sonat, quia hæc Synodus fuerat quinti, & sexti Constantinopolitani Concilij, supplementum, in quibus canones minimè cōstituti sunt; sed in dicto supplemento in Trullo de anno 707. celebrato, de quo dictum est in dict. *Agnus Dei*.

PENTEPITROPUS, πεντεπίτροπος, erat vnus ex quinque procuratoribus, qui simul Collegiū formabant: [Coniux quoque alterius cuiusdam Pentepitropi nomine Cosmia. In vita S Auxentij Archimandritæ. 14. Februar.

PENTICA. FR. Romæ *S. Martini in Pentica* Ecclesia ità appellata, alias in *Portica*. Torrigius de Crypt. Vatican. edit. secunda pag. 561.

PENTIFARIE, diuisim in quinque partes. [Per idem tempus, defuncto dicto Lothario, pentifariè regnum Francorum diuisum est. Chron. Casin. lib. 1. cap. 19.

PENTILORIS. Vide *Triloris*.

PENV. Vide *Promptuarium*.

PENVLA, inter Expositores est maxima contentio de huius vocabuli significatione, quo D. Paulus vsus est epistola secunda ad Timotheum cap. 4. scribens: [Penulam, quam reliqui Troade apud Carpum, veniens affer tecum, & libros, maximè autem membranas.] Ambrosius, Anselmus, & Haymon senatoriam vestem fuisse dicunt, qua vtebantur Romani Ciues extra Vrbem geniti, quando ibi ingrediebantur, & ideo ea indigebat Apostolus, vt Romam accederet: nàm ex priuilegio Ciuitatis Tarsensis eius patria, ciuitate romana fruebatur. Baronius verò ad an. 58. volumen legis in aliqua oblonga membrana scriptum, & more hebraico inuolutum fuisse autumat. Aliqui censuerunt *Thecam librorum* esse; sic enim textus syriacus habet, ac arabicus *Vas librorum* legit. Tertullianus lib. de Orat. cap. 12. *Planetam* fuisse existimauit, qua Missa celebratur, cum quo græcus textus concordat, qui φαιλόνην habet, & Græci planetam prædictam sacerdotalem sic appellare solent. Tandem Hieronymus, Chrysostomus, Theophylactus, & alij exteriorem vestem hybernalem esse affirmant, quibus fauent Iuuenalis. Satyr. 5.

——— Et multo stillaret penula nimbo:

& Lampridius in Seuero Imp. vbi inquit: [Penulis intra Vrbem frigoris causa, vt senes vterentur permisit, cum id vestimenti genus semper itinerantium, aut pluuiæ fuisset.] FR. De Penula variè apud Scriptores; qui affirmant fuisse oratoriam vestem, auctoritatem desumunt ex oratorum dialogo, qui Tacito inscribitur, vbi sic habetur: [Quantum humilitatis eloquētiæ putamus attulisse penulas istas, quibus astricti, & veluti inclusi cum Iudicibus fabulamur.] Qui verò putant penulam fuisse senatoriam vestem, vtuntur authoritate Lampridij in Alexandro Seuero, vbi ait: [Illum statuisse, vt senes penulis intra Vrbem, arcendi frigoris gratia, vterentur, cum olim esset vestimentum viatorum.] quia plebeijs senatoriæ vestes prohibitæ erant. Vnde Martialis lib. 13. epig. 1. differentiam facit inter togam, quæ est propriè senatoria, & penulam, quæ est cuiuscumque conditionis vestis, inquiens:

Et toga cordylis, & penula desit oliuis:

Item Vlpianus in l. vestis. ff. de auro, & argent. legat. inter communia vestimenta, quibus viri, & fœminæ promiscuè vtuntur posuit. Alij autē contendunt fuisse hybernalem vestem, ex Lampridio supra allato probantes, quia Imperator, vt ibi dicitur, earum vsum arcendi frigoris gratia senibus concesserat, & ex Quintiliano lib. 6. cap. 6. vbi ait: Poscenti penulam interrogatum respondisse fertur. [Si non pluet, non est opus tibi, si pluet, ipse vtar.] Sed alij contra tùm pro æstiuo, tùm pro hyberno tempore penulas diuersimodè inseruisse malunt, quod ex Horatio lib. 1. epist. ad Bullatium probant in primis, qui ità cecinit:

Penula solstitio, campestre niualibus auris,
per brumam Tyberis, sextili mense caminus.

Secundò ex Suetonio in Claudio Nerone cap. 48 vbi ille loquens de hoc Imperatore à Galba trucidato, inquit: [Vt erat nudo pede, atque tunicatus, penulam obsoleti coloris superinduit] & cap. 49. idem de eodem refert, quod hoc indumento ab ictibus se defendebat: [Pænula ad vultus apposita.] (sic cum diphthongo in aliquibus Suetonij codicibus) Sed cum Nero Imp.

Imp. vt refert Baron. an. 70. num. 2. ad diem 10. Iunij occisus fuerit, in qua die etiam ipse suam vxorem Octauiam occiderat. Ergo si æstiuo tempore penula vsus est Nero, penulæ diuersæ pro diuersis temporibus conficiebantur; sed vtraque ratio minimè concludere videtur; quia Horatij verba clarè apparent ironicè figurata, ac Neronis factum casuale fuerat, priusque credendum, quod Imperator penulam pro nocturnis necessitatibus, vt fieri solet, ad cubile præparatam reperierat; itaque non obstat, quod talis penula hybernalis non fuisset. Redeundo igitur ad penulam, quam D Paulus poscebat, de ea sic Tertullianus ait prædicto lib de Orat. cap. 12. [Quorundam consuetudinem fuisse, positis penulis orationem facere: sic enim adeunt Idola nationes, quod vtique si fieri oporteret, Apostoli, qui de habitu orandi docent, comprehendissent; nisi si qui putant Paulum penulam suam in oratione penes Carpum reliquisse. Deus, scilicet, non audiat penulatos, qui tres Sanctos in fornace Babylonij Regis orantes cum sarabaris, & thiaris suis exaudiuit.] Et in lib. de Coron. milit. cap. 8. [Plus est, quod & Christus vestietur, habebit etiam penulam, Paulus.] Cæterum D. Hieronymus lib. 3. aduers. Pelag. penulam, seu lacernam interpretatur: lacerna autem in cuculli modum caput obtegebat.

PEPLVM. Vide *Velum*.

PERA. Vide *Bursa*.

PERÆQVATOR. FR. Taxatorem tributorum, & non exactorem tributi significat, vt Alciatus asseruit: [Vbi primum fabricis suis per prætoria domini tributa dissoluunt, dùm antiquorum lacunas parca nituntur frugalitate reparare, & profligantia patrimonium fulcire culmina. Indigenarum copia ad hoc tantum seruata, vt functioni publicæ peræquatoris etiam votatranscendens numerus non deesset. Ennodius. epist. 6. lib. 1.] Vbi loquitur de Telonariorum, seu publicanorum iniustitia, qui in transitu Larij fluminis propè Comum à transeuntibus exigebant vectigalia vltra taxam à peræquatoribus impositam. *Peræquatores* etiam dicebantur, qui taxam in pretijs rerum comestibilium imponebant. Cassiod. de formula magisteriæ dignitatis, quos Romani Extraordinarios hodie vocant. Vide *Catipanus*. in fin. Item hoc officium *Peræquatio* dicebatur. Cod. Theodos. lib. 13. tit. 11. de Censitoribus. leg. 6. & 13.

PERANGARIA. Corruptè pro Parangaria. Vide *Angaria*.

PERDISSENA, & *Perendissena*. FR. ex D. Augustino, apud Gratiani Decretum. in can. queris. de Consecrat. dist. 4. vbi sic habetur: [Nempè sæpè ità loquimur, crastinam, vel perdissenam, vel perendissenam Domini passionem dicamus, cum ille ante multos annos passus fit.] Vbi Glossa sic exponit. [Perdissenam, idest, per senum, scilicet, per sextum diem. Perendissenam, idest, perempto die seno, siuè sexto, nempè, post sex dies, vno perempto.] Sic etiam *Perdius* dicituri ille, qui per diem vigilat. Gellius lib. 2. cap. 1.

PERDIVS. Vide *Perdissena*.

PEREGRINA COMMVNIO. Vide *Communio peregrina*.

PEREGRINA IVDICIA. Vide *Duellum*. *Iuramentum*. *Iudicium peregrinum*. *Purgatio vulgaris*. *Purgator*.

PEREGRINOR. FR. hoc verbum non satis expositū est à Glossatoribus epistolæ primæ Beati Petri, qui cap. 4. sic ait [Nolite peregrinari in feruore, qui ad tentationem vobis fit, quasi noui aliquid vobis contingat; sed communicantes Christi passionibus, gaudete.] Glossa ordinaria legit: [Peregrinari ab amore Dei] Hugo Card. [Deficere à statu fidei] Lyranus [Corpore elongari] Beda [Extraneos à Christo] Dionysius Carth. [Deficere à statu fidei.] Sed omnes hæ interpretationes à germano, & litterali sensu nimis distant; quia *Peregrinari* vsus est Latinus interpres ex græco ξενίζεσθαι, idest, peregrinari, à verbo ξενίζω, quod propriè significat fieri peregrinum, & nouum in aliqua scientia, seu nouas doctrinas instruere, de quo vide *Dogmatizo*, ita scapula in eius Lexicon, & alij: sensus igitur Apostolorum Principis talis videtur esse iuxta græcam vim verbi, nempè [Nolite mirari ac si esset quid noui, & peregrini, si in ardore tentationis vobis occurrat, ita vt videamini, quasi noui aliquid contingat, sed communicantes (*idest, imitantes*) passionibus Christi, gaudete.] Quod syriaco textu confirmatur, qui eodem loco sic habet: [Ne miramini in tentationibus, quas habetis, quasi quid alienum vobis acciderit; quandoquidem vestri probationem fiunt] sic etiam textus arabicus habet, nimirum, *Nolite mirari*: vbi nos legimus *Nolite peregrinari*. Dictio autem *In feruo*re: significat ad similitudinem metallorum, quæ per ignem probantur: quæ phrasis familiaris fuit eiusdem Apostoli in eodem sensu. [In quo exultabitis, modicum nunc si oportet contristari in varijs tentationibus: vt probatio vestræ fidei multo pretiosior auro (quod per ignem probatur) inueniatur in laudem &c. Ibidem cap. 1.] Peregrinandi licentiam quis dare possit. Vide *Chorepiscopus*.

PEREGRINVS. Vide *Palmarum festum*. *Palmatus*. *Porticani*. *Romeus*. *Romipeta*.

PEREMPTORIVS, mortifer, letalis [Quod sicut peremptoria est altitudo quæsita; ità & periculosissima oblata, non quod potestas, quæ à Deo est, fit damnabilis, aut ordinario diuina peccatorum sit obstetrix. D. Hieronym. de Ieiun. & tentat.] de dignitatibus ecclesiasticis loquitur. FR. inde in vtroque foro contentioso terminus vltimus citationum *Peremptorius* dicitur; de quo quid sit, & à quo fieri possit. Vide cap. Et hinc Sanctus. post can. 6. §. De conuectione. 24. quæst. 3.

PEREN-

PERENDINO; continuare significat [Nec vir immoderatę atrocitatis à consueta desistebat ferocia : sed vsu quotidiano flagra perendinabat.In vita S.Pharaildis.

PERERARIVM. Vide Petrarium.

PERFVSIO, purificationem, quam Sacerdos post communionem facere solet, significat. ità Dauantria in eius M. S. ceremon.

PERGAMENA [Attalus membranas à Pergamo (Ciuitate) miserat, vt penuria chartæ pellibus pensaretur, vnde, & pergamenarum nomen ad hunc vsque diem, tradente sibi inuicem posteritate, seruatum est. D.Hieronym.in Apoph. lib. 14.

PERGVLA. Vide Transenna.

PERIAPTA, erant chartulę, seu laminę continentes characteres, signa, seu verba imperceptibilia, quæ hominum credulitas contra corporales infirmitates iuuare putabat, Amuleta à Latinis appellata, cuius vocabuli etymon ex græco περιάπτω, idest, pensile dignoscitur, quia ad collum pendentia portabantur, quā superstitionem Ecclesia, ac SS. Patres, ob salutem consequendam opera diabolica ferè allatam, damnarunt. Vide Pyctacium.

PERIARCHON, titulus cuiusdam Origenis libri, græcum vocabulum περὶ ἀρχῶν, idest, Iuxta principia, seu De principijs, qui liber falsò à Ruffino in latinum sermonem traductus, Romamq, allatus, multos Catholicos eius falsitate deceperat, at fideliter deinde à D. Hieronymo translatus, errores prioris translationis detexit; ideo Anastasij Papæ iussu in Concilio Alexandrino, in quo præsidebat Theophilus eiusdem Sedis Patriarcha, Ruffini interpretatio damnata fuit. Vide Attitulo.

PERIBOLVS. Vide Periuolium.

PERICLITOR. FR. pro deponor. Gloss.in can. de diuersis.11.quæst.1.

PERICLYSIS, vestis limbus, ex græco verbo, περικλύζω, quod circundare significat[In Altari vestem fecit de stauracio habentem periclysim de blattis, seu chrysoclauo.Anastas.Biblioth. in Leone III] Alijs tamen placet hanc dictionem deducere ex verbo κλύζω, idest, fluctuo, quod meliùs germano sensui adaptari videtur [Fecit vela holoserica maiora, & minora, habentia periclysim.Idem in eodem] idest, vela vndatim configurata.

PERIODEVTA, περιοδευτής, Visitator, ecclesiasticum officium penès Græcos, quod officium in Concilio Laodicensi institutum fuit pro Villis, Terris, ac Castellis, in quibus statuere Episcopos minime conueniret [Periodeutæ nominantur, quod huc, illucque continendis in officio fidelibus vagentur. Zonaras] Qui in Constantinopolitana Synodo Visitatores, à Gregorio Thessalonicense Ambulatores, & à Balsamone Exarchi dicuntur, quod postremum vocabulum est ad præsens in vsu penès græcam Ecclesiam, quæ Exarchos vocat Visitatores Diœcesium à Patriarcha missos, non ad reformandos mores ex antiquo instituto, sed ad colligendos nummos decimarum, & patriarcharum prouentuū; nimis tamen aberrat Salmasius, asserendo huiusmodi officiales non ad spirituales visitationes deputatos esse, sed vt curarent tanquam Medici infirmos; vox enim græca non curatorem, sed visitatorem significat, licet aliquando pro Medicis hoc vocabulum translatiuè vsurpatum fuerit, ex eo quia illi infirmorum sint visitatores. Vide Curiosus.

PERIPSEMA περίψημα, immunditia, & abiecta res, & propriè fæx metallica, siue limatura interpretatur. [Factus sum omniū peripsema. 1.Cor 4.] Antiquo Gentilium ritui Apostolus alludit, in quo tempore pestis, seu alterius vniuersalis ærumnæ Neptuno hominem aliquem sacrificare in mari, illum immergendo, solebant, ac dicebant: [Esto nostrum peripsema] idest, nostrum purgamentum, ac salutaris victima. Suidas. Ità Paulus insinuare intendebat in prædicta epistola, ac fieret pro omnium hominum maledictionibus victima in mundo habitus. Hoc eodem vocabulo vsus est S. Bonifacius Martyr. epist.74. ad significandum vilis, ac neglectæ vestis genus [De nostro quoque vili vestitu parua hæc direximus tuo cultui, quamquam indigna; tamen petimus accommodanda, hoc est, tunicam laneam, sicut est mos apud nos habendi, caligas, & peripsemata.] Vbi de calceamentis intelligere videtur.

PERISCELIS. FR. περισκελίς, ornamentum muliebre circa crura; περὶ enim græcè circa significat, & σκέλος, idest, crus, ità Porphyrius in illud Horatij lib. 1.epist.ad Scæuam.

Nota refero meretricis acumina, sæpè catellam.

Sæpè periscelidem raptam sibi flentis.

& in Sac. Scriptura. [Nos serui tui recensuimus numerum pugnatorum, quos habuimus sub manu nostra, & nè vnus quidem defuit. Ob hanc causam offerimus in donarijs Domini singuli, quod in præda auri potuimus inuenire, periscelides, & armillas &c. Numer.cap. 31. In die illa auferet Dominus ornamentum calceamentorum, & lunulas, & torques, & monilia, & armillas, & mitras, & discriminalia, & periscelides &c. Isai.cap.3.

PERISSOCHOREGIA, supererogatio, ex græcis dictionibus περισσὸς, idest, abundans, & χορηγία nempè, erogatio, sic donatiua, quæ inter Milites vltra solitum salarium distribuebantur, appellata erant. Vide Roga.

PERISTEPHANON, περὶ στεφάνων, idest, de coronis, sic suo hymnorū libro titulū apposuit Prudentius, in quo de Sanctis Martyribus cecinit.

PERIVOLIVM, animalium, & ferarum venaticarum conseptum [Ducam te, inquit, in nostrū priuolium satis magnum, montuosum, fructuosum, & omnino amœnum. Luitprand. in legatione] ex græco vocab. περιβόλιον, quo vsus est

eſt Marculphus græcus auctor [Hortus olerum & arborum. videlicet paradiſus, & vulgo Periuolium dictum] Antiquitus *Peribolus* appellabatur muri clauſura, quæ chorum Eccleſiæ circundabat, vbi Eccleſiaſtici pſallebant quarum veſtigia in nonnullis antiquis Eccleſijs adhuc extant [In primitiua Eccleſia peribolus, ideſt, paries, qui circuit chorum non eleuabatur, niſi vſque ad apodiationem. Durand. in rational.] Vide *Paradiſus*. FR. Quo vocabulo Vulgata Biblia etiam vtitur. [Et peribolus exterior ſecundum gazophylacia, quæ erant in via atrij exterioris ante gazophylacia. Ezechiel. 42. Erat ſubter gazophylacia hæc introitus ab Oriente ingredientium in ea de atrio exteriori. In latitudine periboli atrij, quod erat contra viam orientalem, in faciem ædificij ſeparati &c. Ibidem. Et ſcripturam iſtam dixerunt ponere in tabulis æreis, & ponere eas in peribolo Sanctorum, in loco celebri. 1. Macab. cap. 14.] LXX. tamen prædictum priorem Ezechielis locum legunt [Et limen exterius ſicut exedræ atrij exterioris reſpicientes contra exedras, quæ ad aquilonem] ſecundum vero eiuſdem Prophetæ textū etiam ſic legunt : [Et oſtia exedrarū iſtarū introitus, qui ad orientem, vt ingrediatur per eas ex atrio exterioti ſecundum limen hoc in principio deambulatorij] Hebraica lectio ex Hieronymi interpr. cod. num.9. [Et erat ſubter gazophylacia hæc introitus ab oriente ingredientium in ea de atrio exteriori, in latitudine periboli atrij, quod erat contra viam orientalem in faciem ædificij ſeparati.] Chaldaica autem paraphraſis habet in primo loco hanc tranſlationem : [Et paries exterior è regione gazophylaciorum ad viam atrij exterioris.] In ſecundo vero Prophetæ loco : [In latitudine autem parietis atrij in via orientali, quæ erant ante ſeptum, & quæ ante ædificium erant gazophylacia.] Vbi clarè videtur, quod per *Peribolum* LXX. *Limen* vertunt, & paraphraſis chaldaica *Murum* legit. Item *Gazophylacia* LXX. *Exedras* interpretantur. Exedræ autem, vt Calepinus aduertit, dicuntur propriè quæ Stalla inter Religioſos appellantur, quod contra Hieronym. Fabrū in dict. *Cubiculū* tetigi ſupra.

PERIZOMA, περίζωμα, ſignificat cingulum, ſiuè breuis zona circa lumbos, vſque ad naturales partes tegens [Cumque cognouiſſent ſe eſſe nudos conſuerunt folia ficus, & fecerunt ſibi perizomata.] Vide *Cingulum*.

PERLVCEO, verbum tranſitiuum, oculis collimare, & bene inſpicere ſignificans. [Sua cæcus ad crimina, ad aliena errata perlucet. Chryſol. ſerm. 139.

PERMITTO. Vide *Non nego*.

PERONES, & *Peronatus*. Vide *Hero*.

PERPERAM, quo aduerbio vſus eſt Paulus. 1. Cor. 13. [Charitas non agit perperam.] Aliqui à dictione græca πέρπερος, deriuari putant, quæ temerarium ſignificat, cum charitas non inordinatè operetur. Stephanus verò Menochius in eius ſtoreis centur. 4. cap. 1. hoc vocabulum ex quadam fabula à Nazianzeno relata originem habuiſſe putat, vbi dicitur, quod duo fratres Perperi appellati, cum irâ audaces, ac temerarij eſſent, vt Herculi, dum dormiret, eius arma furari auſi ſint, is experrectus, ambos pedibus colligauit, & ad inſtar duorum pullorū eius claua ſuper humeros impoſita ex pedibus ſuſpenſos ſecum detulit, hinc adagium prouenit *Agere perperam*, ideſt, temerariè. Apoſtolus, inquam, per hoc vocabulum perperam ſignificare videtur, quod charitas procaciter non agat.

PERPETIOR, in ſignificatione paſſiua loco verbi toleror [Vt cum delinquens, & deprehendi ſe cognoſcit, & perpeti. D. Gregorius Papa par. 2. cap. 10.

PERSARMENIA, FR. dicta eſt Armenia maior. Sozom. lib. 5. cap. 7. & Nicephor. lib. 17. cap. 37.

PERSONA. Vide *Hypoſtaſis*.

PERSONA VTILIS. Vide *Vtilis perſona*.

PERSONATVS. FR. parochialis vicariatus, quia Vicarij tenentur perſonis, & Eccleſiæ ſeruire. cap. 2. 3. de officio Vicarij, & de election. & electi poteſt. cap. 54. Vbi Gloſſa malè interpretatur eſſe *Decanatum*. [M. filius Antonij, qui proximo ante ipſius Eccleſiæ habuit perſonatum. de filijs presbyter. cap. 13.] quem perſonatum Vicariam ibi appellat. [Et alij non legitimè nati ad dignitates, & perſonatus, & beneficia, curam animarum habentia &c. ibidem cap. 18] Imò Perſonatus eſt nomen genericum, quod omnes dignitates, ac beneficia habentia obligationem perſonaliter reſidendi comprehendit [Decanis, Archidiaconis, Præpoſitis, Plebanis, cantoribus, & alijs clericis habentibus perſonatum. lib. 3. ſexti decret. tit. 24. cap. 1.] & clare in extrau. commun. de decimis [Sed Eccleſiaſtica perſona, quæ in Eccleſia ſua, vel beneficio (quod reſidentiam perſonalem requirit) non reſidet &c.] Item pro Beneficio, quod perſonalem reſidentiam requirat, de ætate, & qualit. ordinand. cap. 3. [Mandamus, vt quatenus nemini intra annum quartumdecimum conſtituto perſonatum cuiuslibet Eccleſiæ concedere præſumatis. Illud eſt omni ratione contrarium] ideſt, clericus beneficiatus, qui in choro inſeruire tenetur, & à capitulo eligitur [Nec permiſſi duo Canonici ſic excludi, cum primus exiſteret in canonicatus poſſeſſione, vel quaſi, habendo ſtallum in choro, locum in capitulo, legendo, cantando, vt canonicus, & ad tractatus, ac electiones dignitatum, & perſonatuum, quæ occurrerunt pro tempore faciendæ, tanquam Canonicus ſit vocatus de elect. & elect. poteſt. c. 55.] & Gloſſa in extrau. de præben. & dignit. cap. execrabilis. Quid ſit dignitas, & perſonatus officium, & in quo differunt ſecundum ius ſcriptum. Vide quod ſuper hoc notat Gulielmus

de consult. cap.1. lib.6. Vel dic, quod ista discernuntur ex institutione, vel consuetudine cuiuslibet Ecclesiæ; nam dignitas in vna aliquando est, in alia personatus, vel officium, & sic Hostien. de præben. can. ne multa: officium tamen personatus prouidetur aliquando à Pontifice [Statuimus, vt Ecclesiæ dignitates, personatus, & beneficia, quæ apud sedem &c. de præben. & dignitar. in sexto cap.primo.] Vide etiam Glossam ibidem cap.6.5.Personatibus.

PERTRACTVS, vitæ diuturnitas [Quomodo quidam pertractum quendam in sæculo postulant? Tertull. de orat.cap.5.

PERTVSVS. FR. foratus [Qui mercedes congregauit, misit eas in sacculum pertusum.Aggæus cap.1.] Vbi Gregorius [De pertuso,quippe,saculo aliunde exit, quod aliunde immittitur, quia indiscretæ mentes mercedē, quæ ex bono opere requiritur, non aspiciunt quomodo ex malo opere perdatur. In decreto Gratiani de pænit.dist.4. can. 17.] Vide Diatreta.

PETALERGOS. FR. is, qui petala, siuè laminas extenuat. Quare Glossa in l.t. de excus.art.errauit in orthographia, ac interpretatione huius vocabuli, dum falso scripsit, & exposuit [Petalergas rotulas in capitibus equorum, à pente, quod est quinque, & largas, idest, latas.

PETALVM, lamina tenuè extensa, ex græco vocab. πέταλον, quod folium significat, sic appellabatur lamina illa aurea, quam Summus Pontifex antiquæ legis in fronte gerebat [Induatur fœminalibus lineis, tunica linea, thiara,petalo aureo.Beda de Tabern. lib.3. cap.9.] De qua lamina cecinit Althelmus:

Aurea, seu fulua, quas ornant petala fronte. De S Ioanne Euangelista Polycrates apud Eusebium histor. lib.3. cap.25. scripserat [His accedit Ioannes,qui supra pectus Domini in cœna recubuit,quique cum esset Sacerdos petalum gestauit.

PETAMINARIVS, is qui super funem ludens, peruolitat, ex græco vocab. πέτομαι, quod volare significat [Equidem, quia longum est dicere de omnibus amphitheatris, scilicet, odeis, lusorijs pompis, athletis, petaminarijs, pantomimis, cæterisque portentis, quæ piget dicere, quia piget mala talia vel nosse; de solis circorum, ac theatrorum impuritatibus dico.Saluian. lib.3.de Gubern.

PETASMA. Vide *Antipetasma*.

PES. FR. extensorum mensura varie penès diuersas nationes accipitur. Græci enim per pedis mensuram 16. digitorum intelligunt. Suidas in dict. πῆχυς. Pes autem romanus continebat digitos 13. cum digiti triente. [Pes italicus, & nicomedianus habet digitos XIII. cum digiti triente. Pes regius, & ptolemaicus habet digitos XVI. & palestas quatuor. Ex Herone m.s. græcè.

PESSIMO. FR. verbum, peruerto, in malum duco,peioro. [Quid mihi est opus,& quæ erunt mihi ex hoc bona? Ne dicas: sufficiens mihi sum: & quid ex hoc pessimabor. Ecclesiast. 11. 25. In ira flammæ deuoretur, qui saluatur: & qui pessimant plebem tuam, inuenient perditionem. Ibid. 36. 11. Nè dederis in tristitia cor tuum; sed repelle eam à te, & memento nouissimorū,noli obliuisci: neque enim est conuersio, & huic nihil proderis, & te ipsum pessimabis. Ibid.cap.38.21.

PESSVLVS. FR. instrumentum, quo portæ clauduntur, Romæ dicitur *Catenaccio* [Pessulū ostij mei aperui.Cant.5.6.

PETASVS. Vide *Campana*.

PETIA, fragmentum, frustum. [Rete totum ex gemmis albaueris, & bullis aureis, conclusas etiam auri petias in se habens smaltitas, & amendulas aureas vndecim,& gemmas chrysoclauas decem super Altare pendere iussit. Anastas.Bibl. in Benedicto III.] FR. Item terræ petia in contractibus significat paruam terræ possessionem.

PETILIANI, FR. Hæretici, à quodam Petiliano ità appellati, qui docebat malorum immunditias contagione bonos,ac mundos non inficere: & impios Sacerdotes nec consecrare, neque vllum sacramentum validè conferre posse. Gloss. in can. Dominus declarauit. 1. quæst. 1.

PETITVM PASCHA. Vide *Capitilauium*.

PETORITVM, & *Petorritum*. FR. vehiculi genus vnde Auson.epist.6. cecinit:

Inuenies præsto subiuncta petorita mulis.
& ep.11. ad Axium Paulum.
Cornipedes rapiant imposita petorita mulis.

Erat petoritum vehiculum quatuor rotarum Alex.lib.2.Genial.cap.30.de cuius nominis etymologia disputat Gellius lib.15.cap.30.& mentionem facit Quintil.lib.1.cap.9. & Horat.lib.1. ser.sat.6. ait:

——— atque caballi
Pascendi: ducendi petorita: nunc mihi curto
Ire licet mulo.

Sed Calepinus ex sententia Hadriani Iunij duplici R. scribendum contendit.

PETRA, idest, terminus,falsum numen.Vide *Faecularum accensores*.

PETRA SCELERATA, locus Romæ. Vide Baron. an.492.n.4.& 5.

PETROBVLVS, πετροβόλος, idest, proiector lapidū [Legimus enim in Ezechielem prophetam parietem delabatum, cui Deus comminatus est tempestatem, pluuiam, & lapides petrobolos. Optatus Mileuit.lib.3.] significans lapides pergrandes, qui percussione damnificant, quod ex eodem Propheta colligitur, dum ait cap.13.ab Optato citato[Et lapides grandes in ira,in consumptionem.

PETRONES. Vide *Rupex*.

PETRVS APOSTOLVS. Vide *Bar-iona*. Totius Ecclesiæ caput. Vide *Cephal. Cephas*. Cuius caput

put in contemptum abrasum fuit. Vide *Garbara*. Quando primam Missam celebrauerat. Vide *Pentecostes*. Festum eius Cathedræ. Vide *Festum epularum*. Eius festum ad Vincula. Vide *Gula Augusti. Boia*. Petri, & Pauli sancta inter se emulatio. Vide *Districtio*. Fundauit Episcopatus per orbem, ac eius primaria dignitas. Vide *Primas*. Eius materialis cathedra. Vide *Sella gestatoria apostolica*. Eius Cathedra potestatiua. Vide *Sedes Apostolica*. Vide *Trinomius*. Eius miracula. Vide *Vmbilicus*. Eius Romæ Templum. Vide *Vaticana Basilica*.

PETRVS GVLIELMVS, primus vitarum Rom. Pontificum Scriptor. Vide *Palea*.

PETTALO-RINCITÆ. Hæretici. Vide *Trascodurgita*.

PETVLANTIA. FR. idest, lasciuia. Glossa in can. Aut facta. de pœnit. dist. 1.

PHADERPHIVM. Donum post mephium, seu donum propter nuptias. l. si Pater filiam 2. de successión. Item Phalderphium, dos. l. 51. Maritus. de homicid. hominis liberi.

PHAGEDÆNA, φαγέδαινα, vlcus, quod carnem rodit, vt nomen ipsum græcum sonat [Hanc grauis tenebat morbus, ac curatu difficilis, phagedænam appellare consueuerunt Medici. in Vita S. Lucæ Thaumaturgi.

PHAGOLIDORVS, eleemosynarius, ex græcis dictionibus φάγολον, idest, marsupium, & δῶρον, nempè donum [Hortamur in Domino, nè nostra spernantur à phagolidoris dicti; sed potius præopimas regni cœlorum gratias reddant. Etheluuerdus in prolog. lib. 2. chron.] Ex hoc vocabulo corruptè Isidorus *Phutulla* in significatione marsupij scripserat.

PHALDERPHIVM. Vide *Phaderphium*.

PHANEROSIS, φανέρωσις, reuelatio, manifestatio [Postea verò immane prostribulum, & ipsum, cuius energemate circumuentus, quæ ab ea dicit phanerosis scripsit. Tertullian. aduersf. hæret. cap. 30.] Vbi de Philomena muliere à Marcione hæresiarcha stuprata loquitur, quam is pro Prophetissa habebat. Vide *Energema*. *Ostentamen*.

PHANTASIA FR falsa sententia. Glossa in c. 1. Extrau. Io. XXII de verbor. signif.

PHANTASMA. Vide *Biothanatus*. *Orama*.

PHANTASIASTÆ, Hæretici Vide *Aphthartodocitæ*.

PHARISÆVS, vox hebraica *Pharusi*, quæ segregatu significat; siuè à *Phar sch*, quæ etiā hebraicè declaratorē denotat: Pharisæi enim separatè ab alijs Israëlitis viuebant, vitamque sanctiorem profitebantur, apparenter tamen, quæ à Iosepho Hebræo satis describitur. Declaratores item interpretantur, quia legem diuinam declarabant. FR. Alij Pharisæorum nomen à dictione hebraica *Paras* deducunt, quæ frangere, separare, ac diuidere significat; hinc *Paris* latronem appellant, quia destruit, & aufert: Chaldæus enim *Peresim*, & *Perisiai* Pharisæum vocat, & Hebræi communiter *Perusim* pro Pharisæo legunt. In Matth. enim cap. 21. Vbi Christus dixerat: [Scriptum est: Domus mea, Domus orationis est, vos autem fecistis eam speluncam latronum.] hoc etiam in Ieremia cap. 7. scriptum est, qui sic inquit: [Nunquid ergo spelunca latronum facta est Domus ista, in qua inuocatum est nomen meum in oculis vestris.] & Hebræa lectio habet: *Ha meara perisin*, idest, *Nunquid spelunca Perisin'*, idest, *Latronum &c.* Quare inter latrones, & Pharisæos, idem etymon inditum fuit, quia Pharisæos ab infraugendis, & perturbandis legibus, ità appellatos fuisse ex Iosepho hebr. lib. 13. antiq. cap. 18. arguitur, vbi sic de illis loquitur: [Viguit in Iudæa secta quædam, & factio quorundam hominum, qui propter religiosum viuendi modum, quem obseruabant, tantę erat apud plebeios authoritatis, vt quidquid ad diuinum cultum, & solemnes precationes spectaret, iuxta eorum responsa, & interpretationem fieret; imò Pontifex Hyrcanus, alioquin populo suo gratissimus: inde cœpit populo suo displicere, quod ipse, & frater eius Pharisæis infesti essent.] Et ità concludit: [Tanta est eorum authoritas apud populum, vt etiam si Regi obloquerentur, aut Pontifici, fidem tamen vulgus in eis haberet,] & lib. 17. cap. 3. [Genus hominum astutum, arrogans, & interdum Regibus quoque infestum, vt & iàm eos impugnare non vereantur.] Alij tamen malunt, quod *Paras* hebraicè diuidere, & *Paris* latronem significet. [Quando autem cœperat inter Hebręos hæc secta, sunt variæ opiniones, Nicolaus Serrarius tempore Ionathæ Machabæi, scilicet, centum, & triginta annis antè Christi aduentum initium habuisse ait. D. verò Hieronymus in cap. 8. Isai. Auctores huius sectæ Sammai, & Hilliel facit. FR. sic enim loco citato inquit S. Doctor [Sammai, & Hilliel, ex quibus orti sunt Scribæ, & Pharisæi, quorum suscepit scholam Akibas, quem magistrum Aquilæ Proselyti autumant &c. Sammai igitur, & Hilliel nō multò priùs, quàm Dominus nasceretur, orti sunt in Iudęa, quorum primus dissipator interpretatur, sequens prophanus; eo quod per traditiones, & δευτερώσεις suas legis pręcepta dissipauerint, atque maculauerint.] En quomodo Pharisæi Parisim, idest, dissipatores, & violatores potiùs sint appellandi. *Deuterosis* autem significat secundam ordinationem post legem scriptā. Sed hæc Hieronymi opinio non videtur subsistere, primo quia Hillielem Simeonis, qui infantem Christum circunciderat, patrem fuisse creditur. Insuper ex Iosepho hebræo constat sectam Scribarum, & Pharisæorum multò ante Christi aduentum (nempè, centum & quadraginta annis ante Saluatorem) extitisse inter Hebræos lib. 13. antiq. c. 8. & 9. dùm tempore Ionathæ Machabæi de eis mentionem facit. Secundo patet Hieronymi assertionis Implicantia, quia ait, fuisse institutores pharisaicæ sectę Sammai, & Hilliel, quorum suscepit scholam Akibas Aquilæ proselyti

selyti Magister; sed Aquilam proselytum per centum annos post Christum in fatis fuisse Sanctus Epiphanius lib. de mensuris, & ponder. affirmat, nimirum, tempore Adriani Imperatoris, quod optime aduertit in notis ad epist. 101. D. Hieronymi ad Pammachium, de optimo genere interpretandi Marius Victorius. Atque Proselytus dicebatur Aquila, quia ab Ecclesia propter astrologię studium proiectus fuerat, inde Iudæus factus est, & negato Christo, circumcidi passus est. Inter Pharisæos ex quacunque Tribu admittebantur, dummodo fuissent origine, vel virtute nobiles: [Primarij quidem erant, & quasi ad nobilitatem iudaicam segregati, non contemptibili plebi commixti, qui dicebantur Pharisæi. D. Aug. ser. 15. de Verb. Dom.] Quod probatur in persona D. Pauli, qui licet non fuisset nobilis de dauidica familia; nàm de Tribu Beniamin erat; tamen ipsum hanc professum fuisse ad Philippens. cap. 3. scribens affirmat: [Ex genere Israël de Tribu Beniamin hebræus, secundum legem Pharisæus.] Quæ secta in sui initio rectis principijs erecta erat, vt Epiphanius testatur, ideo idem Paulus illam exaltans inquit: [Secundum certissimam sectam nostræ religionis vixi Pharisæus. Actor. 26.] Sed temporis progressu in varia vitia relaxata est, in hypocrisim, præcipuè, vnde dicebat illis Iesus. [Vę vobis Scribæ, & Pharisæi, quia comediris domus viduarum, orationes longas orantes, propter hoc ampliùs accipietis iudicium. Væ vobis Scribæ, & Pharisæi hypocritæ, quia circuitis mare, & aridam, vt faciatis vnũ proselytum: & cũ fuerit factus, facitis eum filiũ gehennæ duplo, quã vos. Matth. c. 23.] Relaxata item hæc secta in plerisq; superstitionibus fuit, vt ex ore Veritatis comprobatur dicentis. [Væ vobis duces cœci, qui dicitis quicumque iurauerit per templum, nihil est: qui autem iurauerit in auro templi, debet. Stulti, & cœci! quid enim maius est aurum, an templum, quod sanctificat aurum? Et quicumque iurauerit in Altari nihil est; quicumque autem iurauerit in dono, quod est super illud debet. Cœci, quid enim maius est, donum, an Altare, quod sanctificat donum? &c. Ibidem.] Omnia ex fato accidere docebant, vt S. Epiphanius refert: & liberum arbitrium in homine negabant. Reliqua eorum vitia. Vide apud Baronium in Apparatu num. 8. 9. & 10. Item An. 1. num. 61. An. 2. An. 31. n. 2. vsque ad. 78. Ann. 32. num. 29. An. 33. num. 14. & 35. An. 34. num. 10. & 11. An. 57. num. 69. An. 58. n. 151. & An. 60. n. 16. Item. Vide hìc *Pallium* prope fin. *Phylacterium*. Pharisæi credebant sydera esse animata. Baron. an. 60.

PHARAO. FR. interpretatur dissipans. D. Hieronym. quo vocabulo Ægyptiorum omnes Reges à primo Pharaone Rege ità denominati sunt. Ioseph. Hebr. lib. 8. Antiq. cap. 8.

PHARVS, φάρος, lampas in turris summitate ad præbendum nautis signum tempore nocturno posita, quæ communitèr *Lanterna* dicitur. Aliquando lampadem in Ecclesijs appensam significat [Pharum ex auro purissimo. Anast. in Syluestro. Pharum cantharum argenteum sedentem in pedibus quatuor, in quo lucerna simul, & cerei ponebantur, iuxtà lectorium &c. Fecit. Idem in Benedicto III.] Vide *Bacca. Butto. Cicindela.*

PHASIANVM, auis. Vide *Tetrao.*

PHELONIVM, φελόνιον, Casula sacerdotalis: [Ferens consuetam sibi tuniculam, & phelonium supra eam. Codinus de Offic. Eccl. Constantinop.] sic etiam S. Germanus, & Simon Thessalonicen. sacrorum indumentorum significata explicantes aiunt: [Phelonium ostendit purpuram coccineam.] Vide *Casula.*

PHERONYMVS, dicitur ille, cuius nomen factis, & moribus correspondet, ex gręco φερώνυμος, idest, secum ferens nomen; sic D. Hieronymus epist. 154. ad Desiderium scribens, ostendit illius sororem Serenillam nomine, in moribus serenæ mentis fuisse: [Gratulor tibi, & Sanctæ, atque venerabili sorori tuæ Serenillæ, quæ pheronymos, calcaris fluctibus sæculi, ad Christi tranquilla peruenit.] Vide *Nicolaus.*

PHEV, ex græco vocabulo φεῦ, acclamationis nota apud Tertullianum. in lib. contra Valent. Irenęum lib. 1. cap. 5. Epiphanium, aliosque Scriptores.

PHILACTERIVM. Vide *Phylacterium.*

PHILARGYRIA, auaritia, ex græco φιλαργυρία, idest, amor argenti, de quo vocab, passim penès Sanctos Patres..

PHILARGIRVS, auarus.

PHILAVTIA, φιλαυτία, amor sui. [Philautia euulsa principe, & matre, vt dixi, vitiorum, omnia, quæ ex ipsa, & post ipsam sequuntur, extirpari solent. S. Maximus de virtut. & vitijs. Centur 1. cap. 33.

PHILISTÆI. FR. pop. qui à D. Hieronymo *Conspersocinere* interpretantur; sed D. Ambrosius in lib. aduers. Hebr. inquit Philistæos Allophylos græcè, & latinę alienigenas interpretari; nàm ἄλλο significat aliud, & φῦλον genus: qui & *Palæstini* dicuntur mutato φ in π, vt testatur Hieronymus. sicut *Phœnices* Punici dicti sunt. Vide *Allophylus. Palæstini.*

PHILOCAPTVS, amore captus. [Vt se vnire possit illi, qui eam philocaptam sui fecit. In vita S. Franciscæ Romanę.] Eodem vocabulo vtitur Ioannes Gerson Parisen. Cancellarius in Orat. de Spiritu Sancto, habita coram Patribus Concil. Basilea.

PHILOCOMPICVS, φιλοκομπικός, fasti amicus, superbus. [Nè à Lectore philocompica notet infamia. In vita S. Valburgis Virg.] Vide *Fastigiatissimus.*

PHILOCHRISTIA, lenitatis dilectio, mansuetudo, ex gręco vocabulo φιλοχριστία. [Pietas quoque in illo philochristia, iustitia, gratitudo, studiumque in pauperes commendabatur. Georg. Log-

Logotheta In Chronica Constantinop.] Vide Militas.

PHILOPOMPVS, pompę amicus. Vide Pŏpolentus.

PHILOSOPHIA. FR. penes Eccl. Scriptores Euangelium intelligitur non rarò: [Si enim philosophia profitetur continentiam, & linguæ, & ventris, & eorum, quæ sunt sub ventrem, & est propter se eligenda: multò videbitur venerabilior, & præstantior, si exerceatur propter Dei honorem, & cogitationem. Clem. Alexandr. lib. 1. Strom.] Quare S. Proclus Constantinop. Patriarcha serm. 17. de Sancto Stephano, illum in philosophia Petrum, Iacobum, ac Ioannem Apostolos excessisse ait, idest, in Euangelij doctrina, quia iuxta euangelicam doctrinam pro persequutoribus togauetat: nam, vt inquit Isidor. Pelus. lib. 2. epist. 288. [Euangelium verò cohortatio est ad philosophiam, quippè quod proborum virorum cupiditatem non tam metu, quàm promissis erigat.] Ac idem lib. 1. epist. 96. quid sit philosophia declarans inquit: [Neque aliud quidquam est philosophia, quàm sapientiam omnino amare. Quamobtem si tu verus sapientiæ amator esse cupis, vetam sapientiam ama, quæ non sermonem dumtaxat: sed etiam vitam exornat, ac veram religionem docet] Et è contra Philosophia dicitur hæresis Vide Heresis.

PHILOSOPHVS. Vide Sophista. Philosophorum doctrina quomodo vtendum. Vide Pantologia.

PHOLIDOTVS, & Pholidoticus. Squamosus: sic miles loricatus appellabatur. Lipsius lib. 3. Dialog. 4. De quo vocabulo fit mentio in Martyrol. hispanico sub die 11. Mart. vbi de S. Petro Eremita agitur, his verbis: [Taliter se in ipso præbuit acerrimus, & strenuus pholidoticus milles.

PHOLLIS, moneta. Vide Follerolis.

PHOTIANI, & Photiniani Hæretici. Vide Hebionitæ. Homuncionistæ.

PHRATRIA. FR. Coniuratio, conspiratio: [Coniurationum, & conspirationum crimen, quod apud Græcos dicitur φρατρία. can. coniurationum. 11. quæst. 1.

PHRISVM. FR ornamentum in vestibus, & similibus, quod Itali Freggio, Guarnimento, & Ornamento dicunt. [Planetam purpuream cum phriso, & cum aquila è margaritis contexta. Chron. Casinen. lib. 3. cap. 58.

PHRONISTERIVM, φροντιστήριον, idest, contemplationis mansio, pro Monasterio vsurpatur: [Iam immolauit in phrontisterio. in vita S. Philex Mart.

PHRYGIVM. Vide Mitra.

PHVCVLLA. Vide Phagolidorus.

PHYLACTERIVM, φυλακτήριον, idest, Conseruatorium, & erat quædam chartula, quæ diuinas ordinationes continebat, & in frontibus Hebræorum, & in eorum sinistro brachio ligabatur, sic adimplete credentes ea, quæ Deus in Deuteron. cap. 6. præcepetat, dicens. [Eruntque verba hæc, quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo, & narrabis ea filijs tuis, & meditaberis in eis sedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens, atque consurgens, & ligabis ea quasi signum in manu tua, eruntque, & mouebuntur inter oculos tuos, scribesque in limine, & ostijs domus tuæ.] Scribæ autem & Pharisæi, tanquam doctiores, & peritiores in diuinarum legum notitia, ostentationis gratia, has chartulas in fascijs auro contextis impônebant, magisque dilatatas ferebant: ideo à Christo Domino increpabâtur, dum aiebat: [Dilatant enim phylacteria, & magnificant fimbrias. Matth. 23.] quot notat Epiphanius lib. 1. hæres. 5. Item Phylacteria erant aliquæ chartulæ, vt Chrysostomus refert, quæ ab Hebræis ad collum contra infirmitates ferebantur pendentes. FR. huiusmodi phylacterium erat etiam superstitiosa ligula ex serico, seu alia trama contexta, quæ Romæ hodie corrupto vocabulo Fetuccia dicitur, & in vtraque Sicilia Zagarella vocatur. [Dicunt se vidisse (idest, Romæ Vltramontani) ibi mulieres pagano ritu phylacteria, & ligaturas in brachijs, & in cruribus ligatas habere, & publicè ad vendendum, venales ad comparandum alijs offerre. Bonifacius Episc. in epist. ad Zachariam Papam tom. 3. Concilior. pag. 429. col. 2. edit. Venetę de anno 1585.] Quæ tamen prohibita fuere in principio sui pôtificatus, vt narrat idē Zacharias Papa in epist. ad d. Bonifatium in eodem tom. Conciliot. inquiens: [De calendis verò Ianuarij, vel cæteris augurijs, & incantationibus, vel alijs diuersis obseruationibus, quæ gentili more obseruare dixisti apud B. Petrum Apostolum, vel in Vrbe Roma &c. à die, qua nos iussit diuina Clementia (quamquàm immeriti existimamus) Apostoli vicem gerere, illicò omnia hæc amputauimus.] Vbi dictio Vel stat pro Et. Quare existimo non Gregorij Iunioris, vt ait Gratianus; sed Zachariæ esse illud decretum: [Si quis ariolos haruspices, vel incantatores obseruauerit, aut phylacterijs eorum vsus fuerit, anathema sit. can. si quis ariolos. 26. q. 5.] Quæ superstitio nedum Romæ, sed alibi quoque fiebat: nàm in Concil. Laodicen. cap. 30. quod est in can. Non oportet. 26. quæst. 5. prohibentur, vbi sic habetur: [Non oportet sacris officijs deditos Clericos, magos, aut incantatores existere, aut facere phylacteria, quæ animarum suarum vincula probantur: eos autem, qui talibus rebus vtuntur proijci ab Ecclesia iussimus] ::: Hæc phylacteria ab Hebræis Tefelim appellantur, & ex vitulino corio conficiuntur in forma quatuor dentium diuisim consuto, in quibus diuisionibus inseruntur Decalogi præcepta, & ad frontem ipsi Iudæi corrigias ex corio, seu loro alligant, quæ deinde ad verticem reuoluta, vsque ad talos pendent. Phylacteria verò, quę ad brachium sinistrum illi deferunt, etiam loro constringunt. Fimbriæ autem, de quibus in

Matthæo supra fit mentio, sunt quatuor lanea fila ex quatuor angulis lintei quadrati pendentia, quod linteum super humeros ferunt in eorum precationibus iidem Hebræi. Insuper illa fila debent octo fila lanea cum quinque nodis continere ab ipsis *Zizit* appellatis, quod irreprehẽsibile esset si verba sacra fuerint, & absque superstitionis commixtione. Item inter Catholicos *Phylacterium* pro reliquiario vsurpatur: [Phylacteria tenui argento fabricata, villique panno de collo suspensa. Io. Diacon. in epist. ad Carol.] idem vocabulum in hac significatione apud D. Greg. reperitur, cuius verba posuimus in dict. *Euangelium*. Vide etiam *Encolpium*. FR. Phylacterium nomen ex græco verbo φυλάττω, quod custodire significat. D. Hieronymus *Pittaciola* vocat quasdam tabellas, in quibus res memorabiles notantur fortasse ad similitudinem tabellarum Orientalium, quas gypso liniunt, & ibi scribunt, delentque characteres, & ibi solent pueris alphabetum delineare, quæ tabellæ albę sunt, quare inquit S. Doctor pittaciola, idest, albas tabellulas. In Euangelio autem, quod sub nomine Matthæi hebraicè circumfertur vbi nos legimus *Dilatant phylacteria*, in dicto hebraico textu habetur *Thosaphot*, quod Rabbini *Thephilin* legunt; forsan à *Tephil*, quod puerum, vel puerile significat; nàm sicut matres solent pueris filum in digito pro aliqua recordatione alligare, sic Deus verba legalia in brachio colligare iusserat pro eorum recordatione, dum inquit: [Suspendite ea pro signo in manibus vestris, & inter oculos vestros collocate. Docete filios vestros, vt illa meditentur &c. Deuteron. cap. 11.] Nam, vt Chrysostomus notauit, hæc Dei ordinatio Hebræis facta fuerat, quia circa diuina præcepta sunt illi memorię labilis. Cæterum ridicula est quidem Talmudi expositio in dict. caput 11. Deuteronomij. Sic enim ibi inepte commentantur. [Tosaphot, siuè Tephilin, hoc est Phylacteria, & conseruatoria, sunt membranulę, in quibus scribuntur sententiæ quædam biblicæ, & necesse est, vt fiant de iumento, aut fera munda &c.

PHYSICA. Ecclesiasticis prohibita. FR. Medicina intelligitur in sex. decretal. lib. 3. tit. 24. cap. 1. & 2. ibi Glossa.

PHYSIOLOGIA. Vide in dict. *Pantologia*.

PIA AVIS, Ciconia. [Nouit hirundo, quando reuertatur; nouit etiam pia auis annunciare aduentus sui testimonio veris initium. D. Ambros. lib. 6. Hexam.] Pia auis dicitur ex officijs pietatis erga eius genitores: [Aues non erubescunt reuerendi senis membra portare. Est enim vectura pietatis, quod eò vsque perrebuit, vt congruè mercedem remunerationis inuenerit. Nàm Romanorũ vsu pia auis vocatur, & quod vix vni Imperatori consulto senatu delatum dicitur, istæ hoc aues in commune meruerũt. Ibid. lib. 5.

PIACVLARE FLAGITIVM. FR. pœnam purgabilẽ significat. [Qui priùs commiserit hoc piaculare flagitium. can. quisquis per pecuniam. 1. quæst. 1.

PICRIS. FR. Græca dictio πικρίς, vna ex tribus lactucæ generibus penès antiquos, quæ amarissima est: vbi enim in vulgata legimus. [Et edent carnes nocte illa assas igni, & azymos panes cũ lactucis aggrestib. Exod. 12. 8.] LXX. ἐπὶ πικρίδων legunt. Vaticana autem translatio habet: [Et azyma super pierides comedent.] Fortassè *Cum picridibus*, quia simul cum carnibus comedebantur picrides. Sanctus enim Cyprianus *Cum picridibus* legit: habemus enim in vulgata: [Cum azymis, & lactucis agrestibus comedent illud. num. 9. 11.] ibique πικρίδων habent LXX. De qua lactucæ specie ità Plinius lib. 19. cap. 8. scribferat: [Lactucæ Græci tria fecere genera: vnum lat caulis, alterum rotundi caulis; pessimum autem genus cum exprobatione amaritudinis appellauere picrida.] & lib. 21. cap. 17. [Amara. & aphace, & quæ picris nominatur, nomen ei amaritudo imposuit.] Ex quo colligitur hoc vocabulũ *Picris* amaritudinem significare absolutè; ideo D. Ambrosius absoluto vocabulo huiusmodi lactucam *Amaritudinem* appellauit, si inquiens: [Cum lex dicat pascha edendum cum amaritudine. lib. de paschal. celebrat.] Ac idem clarius serm. Dom. 6. post Epiph. ait: [Cum paschæ illis celebrandæ sacramenta disponeret ait: Manducabitis illud cũ amaritudine. Non enim (sicut illi putant) iussit herbarum vilium acerrimos succos cum assis agni carnibus manducari; sed Christi mandatorum amaros sermones &c.] Item vbi Vulgata legit: [Vua fellis, & botri amarissimi. Deuter. 32. 32.] Βότρυς πικρίας LXX. habent.

PICTACVLA, & *Pictaciola*. Vide *Phylacterium*. *Pittaciolus*.

PICTORVM abusus. Vide *Clauatum*. *Icona*.

PIETAS. Vide *Eusebia*.

PIGNERA, pro *Pignora*. Gregor. Turon. lib. 10. cap. vlt. de Sanctorũ corporibus loquens: [Nacti enim sumus, & alios lapides ità, vt hic erat, concauos, in quibus Sanctorum Apostolorum, & reliquorum Martyrum pignera continebantur.] Eadem orthographia Flodoardus passim vsus fuit: [Dum Clerici iàm cum Patroni sui pigneribus ad Ciuitatem confugissent. lib. 1. cap. 2.] Pignoris synonyma. Vide *Guadio*. *Inguadio*.

PIGNVS SENILE, idest, Isach. Vide *Senile pignus*.

PIGRITOR. FR. Verbum passiuum ab actiuo *Pigro, as*, apud Accium, sed obsoletum; significat negligi, morari, ac tardari [Quod verò me in medio eorum, quæ dicta sunt, latuit, dicere non pigritabor. Anastasij Apocrisarij epist. ad Theodosium in Collectan. Anastasij Biblioth. per Sirmondum in 8. edita pag. 205.] Et ibidem pag. 39. [Apostolicam Sedem mentiri, temerè pigritati sunt.

PI-

PIGRVS. Vide *Epiurus*.

PILEVS. FR. capitis indumentũ, à Magnatibus introductus, atque ephebis interdictus: [De capitis porrò tegumento apud superiores Imperatores moris erat, vt ætate pronectiores aulici proceres pileis turbinatis vterẽtur fetico tectis pro dignitate cuiusque. Adolescentes verò prorsus omnes nudis essent capitibus. Illo verò Imperatore is mos vsque adeo obsoleuit, vt omnes simul adolescentes, & senes pileis vterentur; non minus in Palatio, quàm in agris, iisque multiformibus, & peregrinis, & quales cuique probabantur, alij latinis, & phœnicijs suo cuique arbitratu, eodem more in vestibus vsi sunt, vt prudentiores nouitatem aliquam, & destructionem imperij, & finem instituttorum diuinarent. Niceph. Gregora hist. lib. 11.] De græco Imperio loquitur, in quo Turcę intrusi, ex hoc vaticinio edocti, nunquam indumentorum formam variari patiuntur. Vbi autem ait *Pileis turbinatis* id indumentum capitis intelligit, quod italicè corruptè *Turbante* dicitur, quo hodie Orientales vtuntur, inuolucrum, scilicet, ex tenuissima tela, de quo dictum fuit in dict. *Niblatus*. Pileus rubrus Cardinalitius. Vide *Cardinalis. Galerus*. Pileus Magnatum à Papa benedictus. Vide *Lectio*. Cęterum Pilei synonyma. Vide *Calyptra. Crionia. Diadema. Hura. Niblatus*.

PILLERIVS, Dignitas inter Equites Melitenses. & vulgò *Piliere* dicitur, estque primus in eius natione, siuè (vt aiunt) lingua ex gallico vocabulo *Pilier*, ideſt, Pila; ità denominantur in tali dignitate constituti, quia ex numero nationum octo sunt, quasi eiusdem Militię columnę.

PILOSIOTÆ. FR. sic ab Origenistis appellati sunt Catholici, quia fatentur, quod in die Iudicij omnes homines cum eisdem prioribus pilis resurrecturi sint. D. Hieronymus Epist. 61. ad Pammach.

PINACOTHECA. Vide *Votarea*.

PINNÆ funiculo alligatæ, quibus capiebantur feræ. Vide *Formido*.

PINSINOCHIVM, locus, siue officina pistrinæ. [Iste hanc Ecclesiam, cæteraque ædificia præter pistrinam, & pinsinochium ædificauit. In Vita Pauli Abb.

PIOPOLA. Vide *Pipeus*.

PIPERAMENTVM, aroma ad comestibilia condienda. [Accipe offitium, & offibus eiectis, cum piperamentis prępara. Cæsar. lib. 6. c. 5.

PIPEVS. FR. populus arbor. [Adque (*pro atque*) tertia pars de pipeis, quod exeunt de ripa Gubernulo. Bull. Casin. tom. 2. Const. 73.] Dicitur etiam *Piopola*. Ibidem Constit. 123. [Quod est iuxta arborem piopolæ designatæ.

PIRACTIVM. Vide *Piraticum*.

PIRATA. Vide *Epibates*.

PIRATERIVM, piratica deptedatio, ex græco *πειρατεῖον*, quod significat etiam ipsammet Piratarum nauem, [Piraterium est vita hominis super terram. Ambros. serm. 42.

PIRATICIA. Vide *Paratitlum*.

PIRATICVM, seu potius *Pyraticum*, potus ex mulsione pyrorum confectus. [Paulus in mari panem frangit, non caricas; Timotheo dolenti stomachũ vinum suadet bibere, non piraticum. D. Hieronym. lib. 2. aduers. Iouin.] Legitur etiam *Piractium* in eadem significatione. [Cupimus cum fratre memorato redire, vt piractio, quo vnicè delectantur, (nam hoc anno penuria vini timetur) vobiscum fruantur. B. Seruat. Lupus Abb. epist. 199.

PISARIA, Campus, in quo pisa feruntur. In lege Salica tit. 27.

PISCARIA. FR. locus ad piscandum accomodatus. [De stagno, & piscarijs decima sic soluitur &c.] & inferiùs. [De piscarijs autem fluminum, & lacuum, & venationibus, si vendantur &c. Extrau. de Decimis.

PISCINA. Vide *Probatica. Stl. ē*. Item piscina in Cistercensium Rituali significat sacrarium, in quo proijciuntur res sacræ, quæ non possunt amplius inseruire: [Sacrista super piscinam cõburit, eiusque cineres in eam proijcit. cap. 22.] FR. à Græcis *κάμινος ἅγιος*, ideſt, furnus sanctus dicitur, quia in eo res sacræ combustæ, & in cinerem redactæ proijciuntur.

PISCIVM VARIÆ SPECIES. Vide *Echina. Esox. Galea. Manidium. Porphyrio*.

PISTICVS, de quo vocabulo. Io: Euangelista cap. 12. [Maria ergo accepit libram vnguenti nardi pistici pretiosi, & vnxit pedes Domini.] Marcus verò cap. 14. habet: [Nardi spicati.] Quare aliqui significare autumant fidelem, nempè, minimè adulteratum; sed dictio fidelis non *πιστικός*, sed *πιστός* dicitur. Cornelius tamen à Lapide, & Franciscus Lucas malunt in ambobus euangelicis textibus *σπικάτης* esse legendum, ideſt, pretiosum vnguentum ex nardi spica. Ioannes verò Hesturgus decur. 3. cap. 6. §. Item sextò. Putat *Opisticum* legendum esse, ita ex quodam Oppido *Opim* appellato, quod insinuare videtur D. August. licet determinatum huius oppidi locum non assignet tamen ex Herodoto lib. 1. & 2. & ex Strabone lib. 16. in Babilonica regione fuisse colligitur, ex qua parte huiusmodi pretiosissimus liquor ferebatur. Nihilominus tamen Stephanus Menochius, dictionem prout in Euangelistæ Ioannis textu habetur in eius Storeis tom. 1. Centur. 3. cap. 96. legendum sistinet; nam *πιστικὸς* græcè liquidum, ac potabile significare affirmat, quæ quidem opinio, & mihi placet, & verbis Anastasij Bibliothecarij confirmatur, apud quem in dicta significatione liquidorum hæc verba habentur. [In quo arder oleum nardinum pisticum. Vbi candelæ ardent in gremio Ecclesiæ ex oleo pistico.

PISTRIX. Vide *Panicoctaria*.

PITTACIOLVS, *Pittaciolum*, & *Pittacium*. Vide *Breue*. *Phylacterium. Pictacula. Pyctacium*. schedulam, & breuem scripturam significat.

[Ac-

[Accipe hanc peruersi contumaciæ tuæ pittacioli, exigente causa, prolixam responsionem. Flodoar.lib.3.hist.Rhemens.cap.22.] nomina diminutiua ex dictione Pittacium ex græco proueniens πιττάκιον, quod tabellam cera linitam ad scribendum iuxta antiquum morem significat. FR. At *Pittacium* est nomen magis genericum, cuius propria significatio cuiuslibet rei frustum denotat ; & *Pitaciolus*, seu meliùs *Pittaciolus* frustulum significat ; hinc in sac. pagina de frustis ex corio, quibus calciamenta resarcuerant Gabaonitæ, sic habetur : [At hi, qui habitabant in Gabaon, audientes cuncta, quæ fecerat Iosuē, Iericho, & Hai : & callidè cogitantes, tulerunt sibi cibaria, saccos veteres asinis imponentes, & vtres vinarios scissos, atq; consutos, calceamentaque perantiqua, quæ ad indicium vetustatis pittacijs consuta erant. Iosuē cap.9.] Item significat libellum, qui in Curia Romana hodie *Memoriale* dicitur [Pittacium epistola modica, & breuis. Isidorus.] Et de Alexandro Seuero. Lampridius cap. 12. inquit: [Et perlegebat cuncta pittacia.

PITANCIA, portio, & pars rei comestibilis, quæ diuisim religiosis ad manducandum defertur, & Italicè *Pietanza* dicitur. [In claustro Sacerdos quidam ante annos paucos defunctus est, homo simplex, & illiteratus Daniel nomine, vitæ satis duræ, orationibus, & ieiunijs infatigabiliter operam dabat, omnes pitantias sibi appositas recusabat: Cæsar.lib.8.cap.10.] nomen est gallicum *Pitance*.

PLACENTA. Vide *Platon*.

PLACIBILIS, gratus, acceptus : [Hostiam viuam, sanctam, placibilem Deo. Tertull. de resur.carnis. cap.47.

PLACITO, litigo, in iudicio contendo. [Quia sic placitat diabolus contra hominem. Anselm. lib de simil.cap.74.

PLACITOR, litigans. [Improbus enim placitor, licet non habeat rectum, tamen propter improbitatem suam veniens ad placitum &c. Idem Anselmus, qui supra.

PLACITVM, Forum, Iudicium, vbi iurisdictio, & iustitia in litigijs exercetur, item parlamentum : [Pro quolibet placito, vel iudicio à qualibet persona munera exigere. Synod.Turon.III. cap.15. A quo placito veniens memoratus ille, ibi in palatio nostro, & per triduum, seù ampliùs, vt lex habuit, placitum suum custodisset, & memoratus ille abiectus sit, vel solsatis sit, ipse nec venisset ad placitum, nec vlla sunnia nunciasset adfirmat. Marculph.in Formul. lib.1. cap.37.] Vbi notandum, quod *Abiectus* non obseruator promissionis intelligitur. *Solsatis* solis occasum denotat, quod erat terminus in audientiam ad comparendū, vt ex alijs Auctoribus colligitur, sic Gregorius Turonensis lib. 7. cap.25. exempli causa, dixerat. [Ad placitum in conspectu Regis Chidelberti aduenit, & per triduum vsque ad occasum solis expectauit.] Marculphus verò supra. [Per triduum &c. solsatis &c. nec venisset ad placitum] dixerat. Item dictio *Sunnia* in Marculpho excusationem significat. Vide *Sunnis*. FR. [Comestiones, banna, placita, & forisfacta &c. cap. ad audientiam de præscriptionibus.] Vbi Glossa. Placita, idest, iurisdictionem causarum intelligit. [Placita sæcularia non sunt in Ecclesia tractanda, sed ecclesiastica. 2. quæst.vlt. can.vlt. In placitis enim sæcularibus Clericos disputare prohibetur. lib.3. Decretal.tit.50. c.1.] & ibi Glossa [Quod cum laicum quendam super furto in sæculari placito conuenisset. 5 Decretal. tit.14. cap.2.] Item significat causam ciuilem. L. vt in illius, & seqq. de off. Iudicis. Bullar.Casin.to.2.Const.60. 70.& alibi passim. ||| Item *Placitum* aliquando pactum, seu conditio intelligitur, & sic perceptibilia redduntur illa Cassiani verba in coll.9. cap.35. posita, aliàs intellectu difficilia, vbi sic habetur : [Sub placito pleniotis tractationis.] Vide *Admallo*.

PLACOMA. Vide *Placoton*.

PLACOR, nomen, lenitas, mansuetudo, iucunditas, ac animi tranquillitas : [Sanctus quoque nolens placorem animi eius turbari, consensit, vt voluit. In Vita S.Guliel.

PLACOTON, pauimentum. Baronius ann. 384. num. 23. Vbi Adonem corrigit, qui *Placoma* habet. Idem dixerat Paulus Diaconus lib. 11. nempè : [Sicut lex ipsa in marmorea placoma noscitur esse conscripta.] Sed ambo defenduntur ab Auctore hic in dict. *Platonia*.

PLAGÆ MVNDI. FR. [De mane, de meridie, de sero. Bullar.Casin.tom.2.Constit.73.] Idest, ex Oriente, ex Austro, & ex Occidente.

PLAGIA. FR. maris littus, Neapolitani, Siculi. & Melitenses *Plaia* dicunt. [Monachos Monasterij Gazarensis, quod situm in plagia est. D.Gregorius lib. 8. epist. 39. Italicè *Spiaggia* dicitur.

PLAGIARIVS, ex græco πλάγιος, idest, obliquus hinc pro iniusto detentore accipitur.

PLAGIVM. FR. Delictum violenter possidentis.

PLANELLI, crepidæ. [Cumque venerit (*idest Papa*) ad portam dictæ Ecclesiæ (*nempè Sanctæ Mariæ maioris*) exuit planellos, & nudis pedibus vadit cum alijs in processione. Cencius Camerar. in eius M.S. Cæremoniali, vbi de processione in die Purificationis agit. Italicè *Pianelle*.

PLANETARIVS. Vide *Genethliacus*.

PLANETA. Vide *Casubula. Casula. Penula*, ex græco vocabulo πλανήτης, quia totum corpus circundat. [Planeta, quæ & Casula dicitur, totum te circundat & protegit, & cæteris supereminet. Hęc est Charitas. Petrus Blesensis. ser.41.] Planeta debet concordare cū coloribus currentis offitij, licet sit expositum Sacram. Vide *Velum*. Forma antiquæ planetæ habetur in figura S.Iulij Papæ posita in dict. *Sellare*.

PLANETATVS, planeta indutus. [Cum Magi

ex

ex planetatorũ, mappulatorumque processionibus Magnum Pontificem cognouissent. Io.Diac. in Vita S.Gregorij. lib.2.cap.43.

PLANGIMONIVM, planctus. [Mortem suam lacrymis funerant, & vitam plangimonijs prosequuntur.Victor.de pœnit.cap.6.] Quod etiam inter opera D.Ambrosij reperitur. Vide *Flebotomia*.

PLANVS CANTVS.FR.Cantus firmus, (vt aiunt) ecclesiasticus, siue gregorianus, contradistinctus à figurato cantu. [Adeo vt interdum Antiphonarij, & Gradualis fundamenta despicientes ignorant super quo ædificent, tonos nesciunt, quos non discernunt, imò confundunt: cum earum multitudine notarum, ascensiones pudicè, descensionesque temperatè plani cantus, quibus toni ipsi secernuntur, ab inuicem offuscautur. Extrau. comm. de vita, & honest. Cleric.cap.vnico.

DE PLANO causam cognoscere. FR. Legalis terminus, significat cognoscere causam non ad formam iudicij; sed in modum denunciationis. Glossa de indicijs. cap. 13. Vide *Iudicium de plano*, cuius contrarium. Vide *Apex*.

PLANTA, terminus, quo Equites Melitenses querelam, & accusationem significant, ex gallica phrasi *Plante*, quæ plantam, idest, prototypon, & querelam etiam denotat, nam sicut ex prototypo fabrica dirigitur, sic ex querela fabricatur processus.

PLANTARIVM. FR. idest, pedis planta. [Porrò quia vidisti pedum, & digitorum partem testæ figuli, & partem ferream, regnum diuisum erit: quod tamen de plantario ferri orietur, secundum quod vidisti ferrum mixtum testæ ex luto, & digitos pedum ex parte ferreos, & ex parte fictiles &c. Daniel. cap.2.

PLANTO. Vide *Pastinare*.

PLASMA, FR. Figmentum, & opus figulinæ artis, græcum nomen πλάσμα.

PLASMO, verbum, significat ex creta, seu alio simili luto fingere, seu formare. [Nunquid non audisti, quid ab initio fecerim: ex diebus antiquis plasmaui illud. 4. Reg. cap. 19. & Isa. cap. 37. Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me.Iob.cap.10.] Item significat omne creabile efficere [Æstatem, & ver, tu plasmasti ea. Psalm.73.Quasi lutum figuli in manu ipsius plasmare illud, & disponere. Eccl.c.33.

PLASTES,FR.Artifex,qui figulinam artẽ exercet. [Velut plastes conculcans &c. Isa.cap.41. Plastæ Idoli omnes nihil sunt.Idem cap.44.Sanctus Israël plastes eius. Idem cap.45. Faciens eam ipse plastes. Ibid.

PLASTICA, ars ipsa plasmandi. [Plastica Dei in ipsis redarguitur, & reprehendunt Artificẽ.Tertul.de cult fœm.]vbi de mulieribus loquitur,quæ fuco corrigere suam faciem,Dei opus,conantur.

PLATEATICVM, impositio à vendentibus in plateis soluenda.[Vt in tota Ciuitate Neapoli nullum plateaticum, siue portaticum Monachi aliquando darent. Chron. Casin. lib. 1. cap.56.] FR. Bullar. Casin. tom.2. Constit. 172. num.6. 177. & 193.

PLATINA. Vide *Platonia*.

PLATONIA, pauimentum. [Super lilios ex metallis marmoreas platonias posuit. Anast. Biblioth.in Leone III.Hic reædificauit platoniam, vbi corpora Apostolorum iacuerunt. Idem in Damaso.] Reperitur etiam in eodem significatu *Platina* apud eundem Anastas. [Liberius ornauit de platinis marmoreis sepulcrum Sanctæ Agnetis.] Paulus tamen Diaconus, & Ado habent *Placoma*, vt dictum est in dict. *Placoton*, vbi Baronius ex græco vocabulo πλακώτον legendum *Placoton* putat; sed ego existimarem, quod Placoma nomen neutrum meliùs diceretur ex Paulo Diacono, & Adone, quia græcè etiam πλάκωμα reperitur in eodem significatu.

PLATTA, FR. Planum ex gallico vocabulo *Plat*. Gemma lib.1. cap.197. agens de corona clericali; [Superior autem coronula per plattam figuratur.] Ex quibus verbis duas coronas in Clericorum capitibus fuisse autumat Morinus, nempè, superior coronula, minor dicta; & alia inferior, ac maior.

PLAVSILIS, plausibilis. [Dignus omninò,quem plausilibus Roma foueret vlnis. Sidon. lib. 9. epist.14.

PLEBANIA. Vide *Paro bia. Plebs*.

PLEBANVS, Parochus ruralis, antiquitus erat magnæ existimationis,vt dictum est in dict.*Chorepiscopus*. *Decanus*. Aliquando etiam Parochus Ciuitatis intelligitur. [Adfuit & Dominus Euerardus Sancti Iacobi Plebanus, vir iustus, atque religiosus,& propter suam sanctitatem omni Ciuitati reuerendus. Cæsar. lib.1.cap.7] FR. [Electus quidam in Plebanum cuiusdam Ecclesiæ. De ijs, qui vi, & metu &c. cap.2.] Item nonnunquam parochianum, seu degentem in Parochia significat. [Nullus Presbyter, aut Diaconus alterius plebanum (nisi in itinere fuerit, vel placitum habuerit) ad Missam recipere audeat. 9.quæst.2.can.4.] Vide *Parochus*.

PLEBEIVS, pro sæculari. [Multa sunt, quæ adhuc plebeius, multa, quæ iam presbyter facit. Pontius in Vita S. Cypr.] Quod vocabulum in hac significatione ab Africanis Patribus passim vsurpatur. FR. [Maiores nostri plebeis, & catechumenis martyrium consecutis, tantum honoris pro martyrij ipsius veneratione dederunt; vt de passionibus eorum, multa, aut propè dixerim penè cuncta conscripserint; vt ad nostram quoque notitiam, qui nondum nati fuimus, peruenerint Idẽ Pontius Carthag. Diaconus in Vita S. Cypriani.] vbi plebeium, pro laico, contradistincto ab Ecclesiastico accipitur.

PLEBS, pro Parochia. [Confirmamus vobis omnes plebes, & Ecclesias, Parochiasque cum omnibus earum pertinentibus. In quodam priuil. Ioannis Papæ XIX. ad fauorem Episcopi Syluæ candidæ an 1026.] FR. Ac clariùs in can. Nul-

Nulli 12.quæst.1. Vbi sic habetur [Nulli Episcoporum liceat res mobiles, aut immobiles de subiectis plebibus, alijsque pijs locis in proprios vsus habere.] Atque similiter [De decimis iusto ordine, non tamen nobis, sed etiam maioribus nostris visum est: Plebibus tantum, vbi Sacrosancta baptismata dantur, debere dari. Can.de Decimis. 16.quæst.1.] Item: [Qui penitus sunt ignoti, non debes ipsos permittere in tuis plebibus celebrare. cap.3. de Clericis peregrinis.

PLECTA, ex græco verbo πλέκω, quod intexere significat, hinc pro eo, quod est viminibus, seu palmarum folijs contextum intelligi solet, vt sunt sportæ, storeæ, & similia, in quibus conficiendis antiqui Monachi exercebantur: [In quam cellam furtim irruens, codicem suum inter eius plectas, quas de palmarum folijs solebat intexere, latenter abscondit. Cassian.collat.18.cap.25.

PLECTATA, lignorum strues. [In Episcopatu Ostiensi in Festo Natiuitatis Domini, & Paschatis duas plectatas lignorum. Cencius Camerar.in eius Cæremon. M. S.] vbi loquitur de obligationibus Canonum Cameræ Apostolicæ debitis.

PLECTILIS SELLA, quæ plicari potest. [Cognoscat gloria vestra mandasse nos Arthemio Subdiacono, vt aliquas sellas plectiles nobis dirigere studeat.D.Greg.in Regist. lib.10. epist.21.

PLOCAMON. Vide *Spatalium*.

PLONVM. FR. clauus, quo nectitur aratrum, vel aliquod instrumentum, quod aratro infertur. l.si quis plonum. De furtis. Et l.si quis plonum. De damno, & iniuria.

PLEGIARIA. FR. Fideiussio, & Vadimonium. [Quod super mutuis, & plegiarijs secundum vestræ Ciuitatis consuetudinem iudicabunt. In Decretal. de iureiurando. cap.19.] Vbi malè Glossa fideiussorem intelligit; nàm etiam nunc in vtraque Sicilia, & in Melita fideiussio *Plegiaria*, & fideiussor *Plegio* dicuntur. Fauet etiam textus sensus, vbi euidenter de fideiussione, & non de fideiussore loquitur, idest, abstractiuè, *Super mutuis, & plegiarijs*. Vide *Replegio*. Alia synonyma. Vide in dict. *Guadio*.

PLEROMA, πλήρωμα, quo vocabulo in significatione vniuersitatis sæpè contra Valentinianos vtitur Tertullianus; apud Irenæum verò pleni tudinem denotat, ac secundum Epiphanium complementum.

PLENVM. FR. est maxima quæstio inter Sacros Expositores super hoc adiectiuum nomen in Euangelio Ioannis. cap.1. appositum, vbi habetur: [Vidimus gloriam eius, gloriam quasi Vnigeniti à Patre plenum gratiæ, & veritatis.] Nam dictio *Plenum* non satis apparet, an Christo Domino, siue Ioanni referatur, ali qui enim rectum casum, alij verò accusandi casum esse altercantur. Qui rectum esse tenent, dicunt referri ad Christum, idest, vbi incipit In principio erat Verbum. Insuper in textu græco est masculini generis πλήρης, nempè, plenus, quare tunc non concordaret cum nomine *Verbum*; at posset responderi, quod communis Interpres vertisset λόγος per *Verbum* nonnullis placet intra parenthesim Plenum gratiæ legere; sed hoc non potest subsistere, quia particula & copulatiua parenthesim non admittit. Theophilus autem *Pleni gratia, & veritatis* legit. Aliam explicationem in hunc locum commentatur Card. Caietanus. *Plenum* verò Michael de Placio legendum concludit in suis Enarrat.tom.1.Euang.Io.enarrat.34.& adducit pro se S.Io.Chrysost.atque D.Cyrilli authoritates, qui nonnisi *Plenum* in recto leguut.

PLORATORIVM, sudariolum ad detergendas lachrymas.[Sumpsit secretè quoddam ploratorium einsdem Matris totum madidum lachrymis. In vita B.Collectæ .6.Martij.] Vide synonyma in dict. *Sudariolum*.

PLVMACIVM, puluinar ex plumis [In quo interius plumacium ex holoserico superpositum. Anast.Bibl.in Sergio.] Aliqui crediderunt textile significare ex varijs coloribus ad modum Indorum, seu plumatum, quod hodie in Italia à *Punto Francese* dicitur; sed eorum error ex D.Ambrosio lib.5.cap 27. detegitur, vbi S.Doctor de S.Hygini exilio agens, qui iam senex ait, quod non debebatur sinè puluinari, ac veste expellit sic inquit: [Nè sinè veste, sinè plumacio pateretur extrudi senem] eius synonymû. Vide *Puluillus*.

PLVMBATÆ, genus martyrij, de quo sæpè in Martyrol. Flagellum ex funiculis erat, ad cuius extremitates pendebant plumbeæ pilulæ, quo tantum rei nobiles percutiebantur, sicut è contra equuleus erat plebeiorum tormentum. Hinc Prudentius de S.Romani martyrio canens; air, quod contra hunc Martyrem equuleus præparatus erat; at cum animaduertissent persecutores illum fuisse nobilem, plumbatis pereuti iusserunt, sic ille in eius hymno:

Iuber amoueri noxialem stipitem,
Plebeia clarum pœna non damnet virum,
Tundantur, inquit, terga crebris ictibus.
Plumboque ceruix verberata extuberet,
Persona quæque competeuter plectitur.
Magnique refert vilis, an sit nobilis,
Gradu reorum forma tormentis datur.

FR. contrarium tamen habetur in Cod. Theodos.l.80. de decur.l.4.& 7. de exact. l. 54. de Hæretic.& l.2.de quæst.ex quibus colligitur ingenuos homines supplicio hoc mulctare nefas esse ab eoque omnem curialem ordinem exemptum fuisse.

PLVMELLA, culcitra plumea; [Nil autem super eam, cum quiesceret, sternebat; nisi tantum cum vestimento, quo indutus erat, decumbebat, nec alios habens tapetes, plumellas, aut stragula, quo hæc operiretur. Gregor.Turon.

ron.de vit.Sanct.cap.8.] Eius synonyma. Vide *Culcitra*.

PLVSLAIP. FR. Mortuorum spoliator.l.si vnus.de homicidio liberi hominis.

PLVVIALE. Vide *Cappa*. Cum pluuiali non fertur manipulus. Vide *Manipulus*. Non defertur pluuiale ad Matutinum. Vide *Matutinum*. Pluuiale rubrum fert Papa ieiuniorum tempore. Vide *Sticharium*.

PNEVMATICVS DOCTOR, Pater spiritualis, siue Confessarius, ex græca dictione πνευματικὸς, quę spiritualem significat.

PNEVMATOMACHVS, hæreticus in Spiritum Sanctum, dictio enim greca πνευματομάχος, spiritui oppugnatorem significat, quia Hæretici hoc nomine appellati Spiritum Sanctum creaturam esse asserebant [Peneumatomachi, qui spiritum contendunt esse creaturam, seruumque Patris. Zonara in Can. Apostol.] Eodem vocabulo vsus est Palladius cap.118. histor.

POCHIA. Vide *Bissacius*, idest, Bulgia, ex gallico vocabulo *Poche*.

POCILLATOR. Vide *Archioenochus*.

PODER. FR. possessio, territorium [Philippus Dei gratia Dux Tusciæ, & Dominus totius poderis Comitissæ Matildis de anno 1195. in Bullar.Casin.tom.2.const.218.

PODERIS. Vide *Alba. Polyris*.

PODIVM. Vide *Apodiatus*. *Menianum*. *Pogium*.

POENA. Vide *Ariscada. Epitimium*.

POENALE, FR. pœna dignum. Gloss.in can.pœnale.14.quæst.5.

POENITENTIA. FR. Sacramentū à Christo Domino institutū. can.multiplex.de Pœn.dist.1.D.Th. 3.p.q.84.a.7.& can.quę.de pęn.dist.1.sic habetur [Lazarum enim de monumento iam suscitatum obtulit Dominus Discipulis soluendum, per hoc ostendens potestatem soluendi cōcessam Sacerdotibus.] Vide *Deputatus in pœnitentiam*. *Pœnitudo*. *Confessio sacramentalis*.

POENITENTIA. FR. pro satisfactione, quæ à Confessario pœnitenti adiungitur, licet sit leuis excusatur à D.Hieronymo in can.Mensurā. de pœnit. dist. 1. Imò consulitur à Chrysostomo in can.alligant.26. quæst.7.

POENITENTIA, idest, mortificatio. Vide *Epitimium*. *Palmata*. *Metanœa*.

POENITENTIA PLENA. FR. idest, publica Glossa in can. quod si pœnitentia. 27. quæst.1. Vide *Metanœa*. *Pœnitentes*. *Hyemantes* Pro pœnitentiæ remedio adhibendum est Petri Blesensis cōsiliū, quod. Vide in dict. *Scupha*. Necessitas puniendi peccata extrinsecè triplici ex capite etiam apud Ethnicos enituit. Quare Gellius lib.6. cap.14. ità scripserat: [Puniendis peccatis treis esse debere causas existimatum est. Vna quæ νουθεσία, vel κόλασις, vel παραίνεσις, dicitur: cum pœna adhibetur castigandi, atque emendandi gratia: vt is, qui fortuito deliquit, attentior fiat, correctiorque. Altera est, quam ij, qui vocabula ista curiosius diuiserunt τιμωρία, appellant, ea causa animaduertendi est, cum dignitas, authoritasque eius, in quem est peccatum, tuenda est: nè prætermissa animaduersio, contemptum eius pariat, & honorem leuet. Iccircoque id ei vocabulum à conseruatione honoris factum putant. Tertia ratio vindictæ est, quæ παράδειγμα à Græcis nominatur: cum punitio propter exemplum est necessaria, vt cæteri à similibus peccatis, quæ prohiberi publicitus interest &c.

POENITENTES. FR. qui pro homicidio, vel pro diuersis, grauibusque criminibus, & peccatis publicam pœnitentiam agentes, sub cilicio ad altare erant reconciliati. can. placuit dist.50. Vide *Hyemantes*. *Metanœa*. *Pœnitentia plena*. Pœnitens publicus. Vide *Deputatus in pœnitentiam*. *Viaticum*. Quando reconciliabantur. Vide *Hebdomada maior*.

POENITENTIÆ BENEDICTIO, idest, Viaticum. Vide *Benedictio beatica*.

POENITENTIALES PSALMI. Vide *Psalmus*.

POENITENTIALIS. FR. pœnitens, qui sacramentaliter sua peccata confitetur, quare Symmacus Papa ait, quod [Siluester (*nempe*, *Papa primus*) quoque docens, admonet, vnumquemque Sacerdotem, vt nullus causa fornicationis ad suam pœnitentialem accedat: quia scriptum est, omnes, quos in pœnitentiam accipimus, ità filij nostri sunt, vt in baptismate suscepti, quapropter hoc scelus, si quis perpetrauerit, non solum dignitatis honorem amittat, verum etiam vsque ad exitum vitæ suę iugi pœnitentiæ se subdat. can.omnes.30.q.1.] significat item liber, in quo pœnitentię pro peccatis imponendæ notatæ sunt. Vide *Suffocatus*.

POENITENTIARIVS PRESBYTER. FR. Confessarius dicebatur, vide Latini Latinij Lucubrationes, quæ à Dominico Macro huius operis Aćtore collectæ, & typis Tinassi Romæ 1659. editę fuere to.2.par.2.pag.325.& seqq.vbi contra Sozomenum, Iacobum Billium, & Melchiorem Canum crudité probat huius pœnitentiæ Sacramenti antiquissimum ritum in Ecclesia fuisse, & contra Nouatorum latratum. Quod etiam confirmatur ex antiquissimis terminis hìc allatis: in dictionibus. *neumaticus doctor*. *Pœnitentia*. *Pœnitentialis*. *Pœnitudo*.

POENITVDO. FR. pœnitentia.can.tempora pœnitudinis. 26.quæst.7.

POETA. Vide *Metrocanorius*. *Vates*.

POETO, fingo poëtico more [Quo possemus tē falsum testem intelligere, te vnum esse de viperarum progenie, falsa hæc cum sacrilegis tuis poëtasse. Lucifer Caral.ad Constant.lib.2.

POGIVM. Balaustium, siue cancellum. [Qui ordinandi sunt, stent in pogio sub gradibus. Ordo Rom.] Vide *Podium*. FR. potius genuale erat, in quo incumbit genuflectens. Vide *Genuale*.

POLANI. Vide *Filius arnaldus*.

POLLDRVS, Pullus equinus, asininus, seu mulinus.

[Erat in monasterio poledrus pulcherrimus. Cęsarius lib.8.cap.36. Vide *Pollenus*.

POLIA. Vide *Equaritium*.

POLLEN. FR. Farina [Nec conficiendi pollinis cura mandetur. Theodos. Codex. lib. 11. tit. 16. leg 15.

POLLENVS. FR. Pullus equinus, asininus, seu mulinus. l. item relatam. de Pauperie. Vide *Poledrus*.

POLLINCTOR. Vide *Silicernium*.

POLONI populi. Vide *Ieiunium*.

POLYANDRIVM. Vide *Cæmeterium*.

POLYCANDELVM, πολυκάνδηλον, candelabrum plures candelas continens. [Obtulit polycandelum porphyreticum pendentem in pergula ante confessionem in catenulis aureis. Anast. Bibliot. in Leone III.] FR. Vel *Polycandelus* dicendus est, ex vi adiectiui nominis *Pendentem*; vel corrigendam dictionem *Pendentem* in *Pendens*; si Polycandelum dicendum sustineri debet :||: Prodigiosum equidem erat candelabrũ Basilicæ Vaticanæ in forma Crucis ab Adriano Papa oblatum in quo MCCCLXX. candelæ ponebantur, qui pontifex iusserat quatuor in anno vicibus accendi debere, nempè, in festiuitatibus Natiuitatis Domini, Paschæ, Apostolorũ Petri, & Pauli, & in die anniuersaria eius electionis Baron. an. 795. & Anast. Biblioth. in eodem Adriano.

POLYCRONION, πολυχρόνιον, idest, ad multos annos; acclamatio, quæ ad Domesticum fieri spectabat. Vide *Domesticus*.

POLYGAMIA, πολυγαμία, multiplicitas nuptiarum.

POLYGAMVS, qui ad multas nuptias transiuit.

POLYMITVS, πολύμιτος, idest, multis filis variorum colorum contextus, quemadmodum erat Iosephi vestis variorum colorum virgata. [Fecitque ei tunicam polymitam. Genes. c.37.] FR. à πολύ, idest multus, & μίτος, idest, licium.

POLYMITARIVS. FR. Artifex, qui polymitas vestes conficit [Ooliab quoque filium Achisamech de tribu Dan, ambos erudiuit sapientia, vt faciant opera abietarij, & polymitarij &c Exod. cap. 35.] Idem habetur. cap. 36. 38 & 39. Item 2. Reg. cap. 21.

POLYPTYCHVM, πολύπτυχον, multorum foliorum liber, in quo notabantur publicæ rationes. [Præcipientes ergo iubemus, vt si memoratus ille de capite suo benè ingenuus esse videtur, & in polyptycho censitus non est, licentiam habeat comam capitis sui tonsurare. Marculf. lib. 1. formular. cap. 19.] Idest, si in huiusmodi fisci, seu publici libro tanquam debitor notatus ille talia non sit. [Quia notitia eiusdem donationis non erat de polyptychis charaxata. D. Gregor. in Regist. lib. 7. cap. 40.] Significat in hoc loco volumen publicorum instrumentorum. Sed in aliquibus gregorianis codicibus mendosè *Politicis* pro *polyptychis* habetur. Quid autem charaxata significet, dictum est in dict. *Caraxo*.

FR. ità etiam in Actione 13. Sextæ Synodi in Trullo legitur [Gregorius Deo ambilis Diaconus, & chartophylax dixit, Polyptychum Domini, siuè Registum, in quo continentur exemplaria synodorum. &c.

POLYRIS. FR. Tunica interior. Torrigius de Cryptis vatican. impressione secunda pag. 352. Vide *Esophorium Hypocamisium*. An sit cadem ac Poderis. Vide *Alba*.

POLYSTAVRIVM πολυσταύριον, idest, pluribus crucibus, planeta, nempè, erat, siuè alia sacra vestis, de qua fusè in dict. *Gammadia* egimus. Vide etiam *Casula*. *Stauracinus*.

POLYTHEIA, πολυθεΐα, multitudo idolorum, quod vocabulum reperitur in Iustino Mart. orat. ad gent. in S. Epiphanio hæresi 37. & in D. Augustino lib. 8. Confess. cap. 2. vbi sic habet: [Noblitas inflata spirabar polytheiam] & in aliquibus Augustini Codicibus perperam *populi vsum*, & peiùs in alijs *Populi etiam* legitur.

POMPATIOR, pomposior [Sed Circensium paulò prompatior suggestus. Tertull. de spectac. c.7.] FR. Idem adiectiuè Pompaticus in tract. de cultu fœmin. dixit. Et à Petro Blesensi abstractiuè *Pompositas* vsurpatur.

POMPO. FR. verbum, idest, pompam ago, siuè ostendo. [Meritò, vt quidam Metrocanorius in suo pompauit poëmate &c. In vita S. Reguli Episc.

POMPOLENTVS, pomposus [Cuius dignitatis honore indusiatus, & à Principe regni legaliter inthronizatus non efficitur philopompus, non, vt plures assolent, pompolentus. In Vita S. Adelardi Abb.

PONDEROSVS. Vide *Gutturnosus*.

PONERE EXTRA MANVS. FR. cedere, vel restituere significat. [Nec liceat illis ipsas Ecclesias, vel personas ad distrahendum, vel alienandum, aut extra manum ponendum. cap. quia nonulli. de immunit. Eccl. in 6.

PONTATICVM, FR. impositio soluenda in transitu pontium. Priuilegia in chronica Casinen. adducta lib. 1. cap. 56. quod clariua explicatur in Bullar. Casinen. tom. 2. Constir. 92. vbi sic habetur: [De theloneis quoque Mercatorum, & Pontium, & Decimis, ac Monachorum stipendia &c.] & in capitul. Caroli Magni sępè fit mentio. Vide *Portora*.

PONTIFEX. FR. licet hoc vocabulum omnibus Episcopis conueniat; antonomastiстè tamen Summus Pontifex Romanus intelligitur, quo verò ad etymologiam nominis à Pontibus deriuari quidam autumant. [Fuerit autem operę pretium, quiddam memoriæ proditum non omitti, quod à narratione præsenti non sit alienum. In Collegijs Sacerdotum Romæ Pontifices primas tenebant, quod si vox ista græcam in linguam transferatur Gephireos, à pontibus dicere liceat. Hanc autem appellationem huiusmodi quadam ex causa nacti sunt. Quum nedum homines cultum, qui per imagines exhibetur

betur intelligerent, primum in Thessalia Deorum simulacra facta sunt; quumque nec delubra forent (nàm & illorum incognitus erat vsus) effigies diuinas in præuij fluminis ponte statuebant, indito illis vocabulo qui Deum Præfecti sacris essent, vt à prima simulacrorum sede Gephyrei, quasi Sipontanos dicas. Hoc à Græcis accepto, Romani eos, qui Sacerdotum in Collegijs apud ipsos locum principem obtinerent, Pontifices appellarentur, simulque sanxerunt, vt eorum in numero Reges etiam propter dignitatis excellentiam censerentur. Primus quidem Numa Pompilius &c. Zosimus Comes lib. 4. hist.] Sed Dionysius Halicarnasseus. lib. 2. Antiq. Rom. cap. 8. ait Pontificis nomen à reficiendo Sublicio ponte prouenisse, sic inquiens: [Vltima verò Numæ institutorum pars continebat sacra, quæ sortiti erant ij, qui apud Romanos summum Sacerdotium, & summam potestatem habent: isti eorum lingua, ab vno opere, quod faciunt, à reficiendo ligneo ponte, Pont. appellantur.] Idem affirmauit lib. 3. cap. 9. sic inquiens: [Hetrusci &c. occupantes totum illum oræ tractum, qui est transfluuium, & Sublicium pontem, qui ex sola lignea materia est compactus, & cui nihil æris, aut ferri addere licet, ille Tiberi imposuisse fertur, quem ad hoc vsque tempus seruant, sacrum existimantes. Quod si qua eius pars laboret, eam Pontifices curant, quædam patria sacrificia facientes, dum ipsum sarciunt.] Vide Latinium in Correct. ad Martyrol. 9. Apr. lit. d. Eandē etymologiam affert D. Bernardus epist. 42. ad Henricum Senonen. Archiep. scribens: [Hoc enim agens, implebit non solum Pontificis officium; sed & etymologiam nominis, pontem vtique faciens inter Deum, & proximum.] Debent Pontifices Antecessorum Decreta validare, cuius causa consideranda est D. Gregor. sententia, qui sic ait: [Iustitiæ, ac rationis ordo suadet, vt qui à Successoribus sua mandata seruari desiderant, decessoris sui procul dubio voluntatem, & statuta custodiant. can. Iustitiæ. 25. quæst. 1.] Pontificum Romanorum gesta an S. Damasus scripserit. Vide *Palea*. Pontificis Milites. Vide *Clausignati*. Quare quinque Pontifices Sancti Martyres dicantur, & tamen sanguinem non fuderint. Vide *Responsorium*.

PONTIFICALIA indumenta, ac alia ad id spectantia. Vide *Episcopus*. Quo ad eius pontificale. Vide *Papa*. Pontifex antiquæ legis quomodo induebatur. Vide *Ephod. Petalum*.

PONTIFICIVM. FR. nomen hoc substantiuè sumptum nedum significat pontificiam auctoritatem, seu dignitatem; sed etiam quamlibet potestatem agendi, vel dicendi aliquid. [Vt fruendi pontificium habeat. Cod. Theodos. lib. 8. tit. 9.

PONTIFICO, verbum Episcopali dignitate frui significat. [Qui ibidem pontificauit circa annum 850. In Vita S. Patritij. 17. Mart.

PONTIFICANS. FR. idest, dum esset Pontifex. [Circa annum 1207. pontificante Innocentio Tertio. D. Antonin. Florent. Archiepisc. 3. part. Chron. tit. 19. c. 2. §. 1.

PONTONES. FR. Dolia ad conseruandum vinum, vel quid simile, ex gallico vocab. *Poinçons*, de quo agitur in Vita S. Radegundæ, vbi de miraculoso vini augumento sic dicitur: [Ante pontones, & cotinæ defecerunt, quàm hæc, quæ Beatæ in omnibus fecit voluntatem.

POPELLVS. FR. Populi diminutiuum nomen. [Sed cum misericordia id finiti spectat popellus. Ditmarus Episc. in Chron. lib. 7.

PORCARIVS. Vide *Flebarius*.

PORCVS, eius visio. Vide *Hyopa*. eius caput. Vide *Offitium*. Os porci Sergius Papa dictus fuit. Vide *Papa*.

PORCVLA, seu *Sucula*. Vide *Frischinga. Tertussus*.

PORPHYRA. Vide *Porphyrogennus*.

PORPHYRETICA ROTA. Vide *Rota Porphyretica*.

PORPHYRIANI. FR. dicti sunt Ariani iussu Constantini Imp. Baronius an. 328. n. 85. & 86.

PORPHYRIO, auis species, de qua in Leuitico cap. 11. ex græco vocab. πορφυρίων, idest, cum longis cruribus; aliqui pellicanum esse putant. Item piscis genus. FR. Plinius, & Ælianus *Porphyrio* habent; sed in Deuteron. cap. 14. *Porphyrion* legitur.

PORPHYROGENITVS, sic filij Imperatoris Constantinopolitani cognominabantur, ex eo quia in palatio purpureo à Constantino Magno ædificato, 'nascebantur, quod pro Imperatricibus erat destinatum. Luitprand. lib. 1. cap. 2. πορφύρα enim græcè purpuram significat. Alij tamen existimant ità filios Imperatoris denominatos fuisse, quia statim geniti in purpura colligebantur, quibus fauere videtur Zonata de Constantino Imp. cognomento Duca agens; sed re vera à prædicto Palatio nomen hoc illi sumebant. Eleganter autem à Niceno in libro contra Iudæos Ecclesia Catholica *Porphyra* appellata fuit, & Porphyrogeniti Christiani, quia purpureo sanguine Agni immaculati redempti sunt. FR. Imperatoris filij etiam *Augusti* dicebantur: [Basilium Imperatorem ad filios eius Constantinum, & Leonem Augustos. can. Adrianus Papa. dist. 63.] Vbi sic Glossa: [Nota, quod filij Imperatorum dicuntur etiam Augusti, quia sperabatur, quod futuri essent Imperatores, & quasi per augurium hoc sperabatur; vel sicut Imperator dicitur Augustus, quia illius propositum debet esse, quod augeat; ità & filius dici potest Augustus, quia & hoc propositum debet habere, cum habebit Imperium] Vide *Nobilissimus*. vbi hæc Glossa impugnatur.

PORTA. Vide *Regia*. Portæ Basilicæ Vaticanæ. Vide *Guidonea*.

PORTARIVS. FR. Ianitor. [Ità vt fœminis ad hauriendam aquam, & ad discurrendum quo voluerint, portarij non resistant. Odo de combust. S. Martini.] Item significat Cubicularium siuè potiùs Delatorem. [Canonicorum assensu

per portarium Regis extorto. lib. 5. Decretal. tit. 35. cap. 14.

FORTATICUM. FR. Solutio transuehendi, & ex ea gabellam exigendi significat. l. si Portunarius de furtis, & Bull. Casinen. tom. 2. const. 36. Item Chron. Casin. lib. 1. cap. 56. Vide *Portoria*.

PORTATORIUM, idest, machina portatilis. Vide *Palmarum festum*.

PORTIANUS, extra portam situatus, sic à D. Ambrosio lib. 5. epist. 32. appellata fuit Ecclesia extra Ciuitatis portam posita: [Nec iàm portiana, hoc est, extramuranea Basilica petebatur.

PORTICANI. FR. Pro intelligentia huius obscuri vocabuli ab Eruditissimo R.P.D. Ioanne Ciampino Literarum Apostolicarum à Secretis, & de Parco maiori Abbreuiatore Quæstio mota fuit: occasione canonis XII. Lateranensis Concilij I. sub Calixto II. anno 1122. celebrati: vbi sic habetur: [Illam verò prauam defunctorum Porticanorum consuetudinem, quæ hactenus ibi fuit; ex fratrum nostrorum, & totius Curiæ consilio; necnon & voluntatem, atque consensu præfecti remouendam censemus; vt Porticanorum habitatorum sine hæredibus morientium bona contra morientium deliberationem minimè peruadantur. Ita tamen, vt porticani in Romanæ Ecclesiæ, & nostra, nostrorumque Successorum obedientia, & fidelitate permaneant.] Dubium igitur varijs Doctrina, & Dignitate Insignibus à præfato R. P. D. Ciampino pro voto rogante exibitum; in primis purpura, & doctrina Eminentissimus. N. N. his verbis respondit: [Strabo lib. 15. Geographię Porticanos recenset inter populos Indiæ circa indum fluuium habitantes. Sed hi nihil ad canonem Lateranen. Crederem fuisse portuensesinàm Calixtus decernit de Porticanis, tanquam de subiectis dominio temporali Ecclesiæ Rom.] Aliud votū Eruditionum Consummatissimi R.P.D. Iosephi Suarez Vasionensis Episcopi, & Vaticanę Basilicæ Vicarij tale fuit: [Illustrissime D. Ciampine &c. Prima fronte putabam Porticanos eos dictos, qui morabantur in porticibus, vti sub basilianos, & subrostranos, qui habitabant, & desidebant in Basilicis, & Rostris, aut propè, sicut Atrienses. Porticationes comperiebam dictas structuras porticuum in circuitu monumentorum ædificatas apud Macrum l. funeris. 37. D. de Reliq. & sumptib. funer. Deinde censebam eos, qui porticis adsidebant, quique Portarij vocantur lib. 4. Reg. cap. 7. vers. 11. & 1. Paralipom. cap. 16. vers. 42. Custodes portarum, & Porticiarij, seu Ianitores, & Ostiarij. In Regul. S. Cæsariæ Virg. vocatur porticiaria ianitrix; ità Basilica Portiana vocatur ad portam, seu extramuranea. S. Ambros. lib. 5. epist. 32. Denique venit in mentem Portuenses, qui habitabant in Portu Romano dictos æuo sequiori Porticanos, sicut Africanos, Illyricanos, Arausicanos, Anglicanos, Gallicanos, Marsicanos, Corsicanos quoque in Honorij II. Bulla data Laterani ad Rogerium Archiepiscopum Pisanum an. 1126. Pontif. II. Nam apud Anastasium in vita Leonis IV. pag. 283. narratur hunc Pontificem Corsis exulibus incolendam Portuensem Ciuitatem donasse, cum circa S. Petri Basilicam absoluisset Ciuitatem Leoninam. Et verò, vti Celsus Cirradinus suis in schedis notauerat, hęc portus, huius porti efferebatur, vnde porticanus deriuari potuit. Præfectus Vrbis Romanæ ius exercebat in Pręfectū annonæ, & curatorem portus, cuius munus erat, Portum Claudij ad Ostia Tyberina reparare, aduecta à Senacinctibus calce, curam mercium, quæ inibi exponebantur, gerere, atque omnes ab iniurijs vindicare. Ius quoque Præfecto erat in Centurionem portus, qui cum militibus portum tuebatur, vt recenset in Præf. Contelor. p. 18. & in Indice Codicis Theodosiani refertur in Verbo. Portus. Vrbis Romæ Præfectus facultates publicabat eorum, qui offensam contrahebant proptèr operas portuenses, vt ex epist. S. Ambrosij 52. ad Eusebium Episcopum Bononiensem liquet. Quin vindicabat Præfectus bona eorum, qui sine liberis decederent, & illis, qui ab intestato, & sine hærede moriebantur, succedebat in Ciuitate Leonina, quod ius abolenit Calixtus Papa II. anno 1123. Bulla data Albæ. 5. Idus Iulij Indict. I. Pontificatus. V. Contelor. p. 19. & 79. Vnde in portu quoque super bonis porticanorum, cum sibi quoque idem ius assereret in Concil. Lateranen. vetitum fuisse sub Calixto II. arbitior, qui & infestus erat Præfecto. Enim verò Ciuitas Leonina cum portuensi coniungebatur.] Alterum votum studiosissimi Viri, & Sac. Eruditionum literatissimi R.P.D Dominici Galesij Ruben. Episc. olim Sac. Cong. Indicis Cōsultoris, & in Rom. Vniuersitate Sac. Can. & Pandect. Interp. tale extitit. [Interrogatus quid sentiam pro germana, ac propria acceptione vocabuli porticanorum tripliciter in can. 12. Concil. Later. celebrari anno 1122 sub Calixto Papa huius nominis II. Omissis, quæ longa verborum serie de multiplici eius sensu dicere possem: in illam opinionem descendere nequeo, qua asseritur porticanos idem esse, ac portuenses, suamque à portu ostiensi denominationem porricanos assumere. Prout etiam ab eorum sententia discedo, qui verbum porticani referunt fortasse ad Indiæ populos circa Indum fluuium habitantes, quos porticanos vocari testatur Strabo Geogr: lib. 15. Et licet vbi propriam alicuius nominis acceptionem expressam habemus, ad sophisticas inuentiones vlterius progredi otiosum potiùs, quam vtile sit, attamen nihil est, quod suadeat, de populis circa Indum fluuium habitantibus præfacum Lateranensis Concilij canonem loqui, cum de porticanis, vti temporali dominio Romanæ Ecclesiæ subiectis loquatur, quod ad literam colligitur

gitur ibi: Ita tamen, vt porticani in Romanæ Ecclesiæ, & nostra, nostrorumque Successorum obedientia, & fidelitate permaneant. Verbum enim *Permaneant*, præexistentiam supponit; nemo etenim alicubi permanere potest, nisi priùs verificetur, quod ibi adest. Nec frustaneum dicatur id, quod in vltima parte dicti Canonis per Lateranense Concilium exigitur à porticanis, si Sedis Apost. temporali dominio subditi erant; cum ab ipsis exigat obedientiam, & fidelitatem, frustra verò id queratur, quod habetur. Nam respondeo qualiter Lateranense Concilium obedientiam, & fidelitatem à porticanis simpliciter non exigit; sed permanentiam in obedientia, & fidelitate, à qua probabile est, quod defecerint temporibus Calixti, quibus dirum schisma à Mauritio Bordino Viro scelestissimo Bracarensi Archiepiscopo contra Gelasium Papam Calixti decessorem excitatum, Ecclesiam adhuc vexabat. Quæ pluribus narrat Baron. an. 1121

Verisimilius autem puto appositam conditionem permanentiæ in obedientia, & fidelitate Sedis Apostolicæ, quod porticani, in partes Præfecti Vrbis inclinassent, qui temporibus Calixti II. Vrbis administrationem in temporalibus violentèr æquè, ac sacrilegè sibi vsurpare studebat, ipsos Romanos Pontifices post consecrationem ad certum censum præstandum compellens. Quæ quidem sacrilegæ, absurdæ, & impiæ vexationes, nedum sedente Calixto, sed vsque ad tempora Innoc. III. Romanæ Ecclesiæ candorem, & libertatem labefactarant. Innocentius enim III. Vrbis Præfecto, cæterisque Romanis redditus, & consuetudines à prædecessoribus suis Rom. Pontificibus contra Ecclesiæ libertatem exigi solitas denegauit. Quin & ipsum Vrbis Præfectum, qui ad eius vsque tempora fidelitatis iuramento Imperatori obligatus fuerat, & ab eo præfecturæ dignitatem tenebat ad ligiam fidelitatem recepit. Vt ex eius vitæ Actis fusè enarrat Baron. extantque Innoc. de his literæ lib. 1. epist. 15.23.27 38. 88. 403. Tradit Roger. qui sub Innocent. III. Anglicam hist. conscripsit, & pleno calamo noto in meis comment. ad cap. cum venissent. de In integr. Rest. Necnon in altero Opere inscripto Pontifices Legislatores in not. ad vitam Innoc. III.

Concludendum propterea arbitror porticanos suam denominationem sumere à porticu, & Canonem XII. Concil. Lateranen. loqui de his, qui Romæ porticus habitabant. Romæ siquidem antè Barbarorum vastationes, & incendia, ingentes aderant porticus, vbi Peregrini recipiebantur, quorum aliqui erant à Basilica Principis Apostolorum vsque ad Molem Hadrianam, vt refert Sigonius Hist. Ital. Ann. 1145. fol. 514. Alij verò à Basilica Sancti Pauli vsque ad portam Vrbis, vt colligitur ex Procop. de Bello Goth. lib. 2. Aret. de Bell. Ital. lib. 1. Habitantes autem in porticibus, porticani vocabantur, nec paruũ ipsorum fuisse numerum deducitur ex illorum trucidatione, sedente Eugenio III. à Romanis in ipso porticu facta, quam enarrat Sigon. de Bello Ital. lib. 11. an 1145. Euidentèr quoque colligitur verbum porticani, non posse intelligi de portuensibus, quod Pontificia Diplomata, & Constitutiones tàm Prædecessorũ, quàm Successorum Calixti Papę II. Ostiensem Portum habitantes, nunquam porticanos; sed inuariabili vocabulo portuenses appellant. Vnde sequitur porticanos à porticibus denominari pernecesse fatendum, quod & sensisse inuenio Antonium August. in lib. de emend Gratiani. Dialog. 5. fol. 106. Vbi explicando verba d. Can. XII. dicit: Fratres interpretor Cardinales, & Episcopos. Curiam verò Curiam Romanam non Clericorum, sed Ciuium Romanorum; Præfectum autem Vrbis Romæ Præfectum; porticanos suspicor ineptè dictos nō à porticibus, sed à portu Ostiensi, & alijs, qui portoria exigerent.] FR. Ego tamen sic sensi, nimirum, *Porticanorum* vocabulum variè intelligi; sed omnes eius significationes ad eundem propositum coincidere. Pro qua re sciendum est, quod in Concilio Lateranen. de quo agitur in can. XI. loquutum fuerat de Peregrinis, & Crucesignatis Hierosolymam, & ad D. Iacobum compostellanum, siue de Crucesignatis ad hispanicum bellum contra Agarenos iter agentibus, in quorum fauorem ait ibi [Et Domos, & familias, atque omnia bona eorum in B. Petri, & Romanæ Ecclesiæ protectionem, sicut à Domino nostro Papa Vrbano statutum fuit, suscipimus. Quicumque ergo ea distrahere, vel auferre, quădiu in via illa morantur præsumpserint excommunicationis vltione plectantur.] Sic in can. subsequenti in fauorem Peregrinorum morientium prouisum fuit, vt bona eorum sub protectione B. Petri, & Rom. Ecclesiæ susceptra intelligantur, hinc ait: [Vt porticani in Rom. Ecclesiæ, & nostra, nostrorumque Successorum obedientia, & fidelitate permaneant] Inducor primo hoc asserere; quia can. XII. incipit: [Ea verò porticanorum &c.] Vbi dictio *Verò, Autem*, quæ synonyma sunt, dicuntur dictiones, quæ repetunt qualitates casus præcedentis in sequentem. Barbosf. de dictionib. vsu frequent. dictione. 47. §. Amplia tertio. & dict. 420. num. 2. & 3. Ergo si in can. XI. dispositum fuerat de tuendis Peregrinorum bonis, dùm iter agebant, pari passu in can. XII. decretum est pro defensione bonorum Romipetarum morientium. Quod confirmatur. nàm Calixtus in can. XI. Lateranen. Concil. ait: [Sicut à Domino nostro Vrbano statutum fuit.] Vrbanus enim; [Ecclesias cum bonis suis, Clericos, videlicet, ac Monachos, eorumque conuersos, vel commessos, oratores quoque cum rebus suis &c. sine molestia esse statuit. can. paternarum. 24. quæst. 3.] Vbi dictio *Oratores* peregrinos significat. can. Illi qui peregrinos, vel oratores cuiuscum-

que

que Sancti. eadem quæst. Et in priuil. Caroli Magni infra sæpè citan pro *Oratoribus* peregrini intelliguntur. Ergo Calixtus in prædicto can. XII. Lateranensis Concilij ordinationibus Vrbani eius prædecessoris inhęrendo in fauorem peregrinorum, siue oratorum morientium loquutus fuerat. Quod clariùs expresserat in can. Si quis ead. quæst. 3. [Si quis Romipetas, & peregrinos, & Apostolorum limina, & aliorum Sanctorum Oratoria visitantes, capere, seu rebus, quas ferunt spoliare &c. Donec satisfecerit, communione careat christiana.] Vide hic *Incastello*. Inducor secundò, quia temporibus Calixti II. à fautoribus Burdini Pseudopontificis vexabantur peregrini, vt ex eiusdem Calixti epistola ad Anselmum liquet, quæ à VVillielmo Malmesburiensi in eius Anglica hist. lib. 5. affertur, vbi de Henrico I. agitur tenoris sequentis: [Calixtus seruus &c. Nuper festis paschalibus celebratis, cum peregrinorum, & pauperum clamores ferre penitùs non possemus; cum Ecclesiæ fidelibus ab Vrbe digressi sumus, & tandem Sutrium obsedimus, donec diuina prouidentia, & supradictum Ecclesiæ inimicum Burdinum &c.] Vnde colligitur, quod tempore huius schismatis vexabantur peregrini, atque eorum bona, & oblationes ad limina Vrbis Ecclesiarum destinata à Schismaticis auferebantur, & huiusmodi eius sequaces, quia erant etiam simoniaca labe infecti ad similitudinem Imperatoris Hæretici Henericiani dicebantur, vt in dict. *Henericiani* dictum fuit. Quare cum fautor Schismatis Henricus Imperator, Ecclesię se humiliauerit, bona ad Ecclesiam peruenientia per se, vel per suos ablata restitui mandauerat, vt ex eius Chirographo penès VVillielmum loc. cit. liquet: in quo sic habetur: [In nomine Sanctæ, & Indiuiduæ Trinitatis &c. Ego Henricus Dei Gratia Rom. Imp. &c. Pro amore Dei, & Sanctæ Rom. Ecclesiæ, & Domini Calixti Papę, & pro remedio animæ meæ dimitto Deo, & SS. Apostolis Petro, & Paulo, Sanctæque Cath. Ecclesiæ omnem inuestituram &c. Concedo &c. Possessiones, & reliqua B. Petri, quæ à principio huius discordiæ, vsque ad hodiernum diem &c. ablata sunt, quæ habeo eidem Ecclesiæ Sanctæ Rom. restituo, quæ non habeo, vt restituantur fideliter incumbebo &c. & do veram pacem Domino Papæ Calixto, & S. Rom, Ecclesiæ, & omnibus, qui in parte ipsius sunt, vel fuerunt, & in quibus S. Rom. Ecclesia postulauerit &c.] Vnde Præfectus Vrbis, qui tunc temporis ab Imperat. dependebat, (vt bene docuit R.P.D. Gallesius à me contubernio, & doctrina summè colẽdus) erat enim tunc temporis Petrus Leonis, vt ex vita Gelasij II. à Pãdulpho Card. Pisano scripta colligitur, apud Constant. Caietanum in vita Gelasij II. pag. 10. quod, nempè, fuerat de anno 1119. & decretum Calixti II. de quo agitur emanatum fuerat de an. 1122. Igitur Vrbis Præfectus obtẽperare coactus fuerat imperiali pragmaticæ de restituendis bonis Ecclesijs spectantibus à sectatoribus imperialium partium ablatis. Hinc fortassè Clerici, qui *Guidones*, & *Bordinati* Romæ appellabantur, quorum Collegium intra Leoniuam Ciuitatem extabat, tanquam imperiale iuspatronatus à Carolo Magno erectum, vt in dict. *Bordinatus*, & dict. *Guido* dictum fuit, partes imperiales fouebant, & bona peregrinorum penes se morientium vsurpabant: isti enim Clerici ab eodem Imperatore ad conducendos peregrinos, ad sepeliendos aduenas tàm nobiles, quàm ignobiles instituti erant, insuper ad *illos* spectabat tertia pars oblationum, quæ à Peregrinis pijs Vrbis locis deferebantur. Vnde de S. Giraldo Aureliacensi Comite legitur, quod frequenter Romã deuotionis causa adire solebat, & pro oblatione SS. Apostolorum Petri, & Pauli decem solidos ad collum eius dependentes ferebat; ità Odo Abb. Cluniacen. in eius vita. lib. 2. cap. 17. Guidones autem à ducendo dicebantur, & Guidonea porta vna ex Vaticanæ Basilicæ iannis, vt in dict. *Guidonea* diximus, dicebatur; ibique oblationes peregrinorum, quæ præcipuè in candelis consistebant, & ad Guidones spectabant vendebantur, vnde Mallius apud Torrigium de Cryptis Vatican. impress. secunda pag. 582. [Guidones, qui ducebant oratores (*idest devotos*) venientes per porticale, quod est iuxta Nolarium maius, frequenter per eam intrabant; vnde vsque ad nostra tempora, (*idest, Alexandri III.*) faculæ, vel ceræ ibi vendebantur.] Imò nedum ceræ oblationes; sed etiam vota, & trophea B. Petro oblata ibi appendebantur: [Supra portam Guidoneam erant olim appensa lancea, & vexillum à Rege Hisp. an. 1212. deuicto Miramamolino Regi Saracenorum ad B. Petri corpus pro Christi gloria, vt eminenti loco suspenderentur, missa; vt etiam lancea, corona, & vexillum Regis Albuini. missa ab Henrico Imperatore Pannon. apud Torrigium ibidem. pag. 583.] Ex quibus colligitur, quod isti Vltramontani Clerici Guidones, & Bordinati appellati, curam sibi oblationum assumebant, ac trophea B. Petro oblata non in alijs portis eiusdem Basilicæ appendebantur; sed in ea vbi assiduè peregrinos expectabant; at Romani hæc munera insolenter sibi vsurpabant deinde vsque ad tempora Eugènij III. [Peregrinos, causa orationis venientes, ad oblationem, quæstus gratia, plagis, & verberibus cogebant, ac quidem ex ipsis offerre nolentes, in ipsa porticu, & vestibulo templi nefario ausu occidere non verebantur.] vt in epist. Lucij Papæ in dict. *Incastello* allata prolixiùs videri posset. Sed quid tandem porticani cum Guidonibus, siuè Bordinatis, & peregrinis? Ad quod Respondeo, supponendo priùs, quod in dicto canone XII. nedum de mortuis porticanis; sed de viuis etiam loquitur. De mortuis enim, vbi ait: [Illam verò prauam

por-

porticanorum defunctorum consuetudinem &c.] & inferiùs: [Vt porticanorum habitantium sine hæredibus morientium.] At de viuis porticanis in fine canonis, vbi inquit: [Vt Porticani in Romanæ Ecclesiæ &c. obedientia, & fidelitate permaneant.] Non enim nisi à vitæ vsura fruentibus obedientia, & fidelitas præstari posset. Vnde infero, quod sicut *Hospes* tàm de hospitato, quàm de hospitante dicitur; sic *Porticani habitantes*, idest, hospitati, & recepti, ibi morientes &c. & porticani receptores intelligantur; sicut etiam Bordinati à bordone, & pertica nō solum de peregrinis dicuntur, sed etiam de Guidonibus in priuil. Caroli Magni cit. quia Guidones peregrinos per Vrbis loca conducentes, lassitudinis causa etiam bordonē, siue perticam viatoriam ferebant. Inde puto, quod potiùs *Perticani*, & non *Porticani* in eo canone dici debuissent à pertica; sicut in dict. *Persingberius* corruptè ab Hispanis appellari dicemus, quorum Collegium Schola Bordinatorum, siue Virgariorum à virgam ferendo, & Saxonum dicebatur; de Schola Bordinatorum in d. Bulla Caroli Magni. Reliqua. Vide *Schola Virgariorum*, *Schola Saxonum*. Et dicebatur etiam *Vicus Saxonum*. Baron. in notis ad Martyrol. 10. Nouembr. litt. *a.* Nihilominus sustentando eandem canonis prolationem; per *Porticanos* eosdem Guidones, siuè Bordinatos intelligo; nàm Carolus Magnus hoc Clericorum Collegium, seù Scholam in Ciuitate Leonina fundauerat sub his verbis in d. priuil. nempè: [Et vt ipsa Ecclesia dedicata in honore S. Saluatoris D. N. Iesu Christi.] Et inferiùs: [Constituimus etiam, ipsa dicta Ecclesia in circuitu ipsius totum prædium, vbi sita esse videtur in integrum cum terminos à primo latere porticu maiore pergente iuxta Baticanum &c. Apud Torrig. ibid. pag. 505.] Quæ porticus ab Adriana Mole vsque ad S. Petri Basilicam protendebatur. [Via erat porticu contecta, per quam ad Templum B. Petri vadebatur. Sub ea igitur porticu latentes Gothi, cum tempus rei gerendę visum est: egressi ex insidijs repentè ad Molem Adriani inuadendam conualuerunt. Blondus decad. 1. lib. 4. pag. mihi. 50. litt. H.] quę porticus ab eodem schismatico Imperatore Henerico demolita est, sic idem Blondus decad. 2. lib. 3. pag. mihi 203. litt. D. [Affirmat verò Pandulphus Lateranensis Ecclesiæ Biblioth. & ipse Pontifex Greg. VII. in sui Registri epistolis scriptum reliquit Henricum porticus binas diruisse, quam hinc ab Adriani Mole Castello S. Angeli ad S. Petri, inde à trigemina Ostiensi porta ad S. Pauli vias contexisse, & aliquando docuimus, & identidem affirmamus.] Itaque cum Guidonum, seu Bodrinatorum Collegium vnà cum eorum Ecclesia sub titulo S. Saluatoris ad prædictā porticū conterminaret, S. Saluatoris de Bordonia, siue in Bordonia, & S. Saluatoris in Porticu, & de portica appellabatur, quæ hodie S. Iacobi Coxæcaballi dicitur. Florauant. Martinellus in eius Roma Ethnico-sacra. pag. 119. 388. & 391. licet hìc Auctor pag. 389. ex Iacobo Grimaldo asserat, ita etiam appellari Ecclesiam S. Saluatoris de Ossibus, quæ adhuc propè Sac. Inquisitionis Palatium existit potest tamen esse, quod hæc Ecclesia Guidonum grangia fuisset, & pro Cœmeterio ad sepeliendos peregrinos inseruisset; nàm Guidones vastissimum spatium in Ciuitate Leonina ex prędicto imperiali priuilegio possidebant; ibique in varijs eorum domibus Laici Vltramontani cohabitabant; hinc Blond. in eius Roma instaurata lib. 1. cap. 42. inquit: [Hadrianus I. Pontifex Rom. Saxones primò, & breui post Longobardos, multitudinem haudquaquam contemnendam, Ciuitate à Romanis donari curauit; quibus gentibus, Romanis cum non esset visum satis tutum intra Vrbis mœnia dare sedem, assignauerunt in Vaticano tunc immunito: vt, cum pons triumphalis tunc etiam dirutus esset, viæ illius ædificia à Tyberi ad territorium triumphale continuata, habitarent. Innuunt hæc & non parua ex parte narrant Hadriani ipsius, & postea Leonis IV. Pontificis Romani gesta: quorum Hadrianus Longobardos, & Saxones fœderatos, subditosque recipi curasse dicitur. Leonis autem gestorum narratio habet, illum appellasse portam mediam murorum à Mole Hadriani ad palatium perductorum, quæ duceret ad viam Longobardorum, & Saxonum, nomine Posterulam: hinc factum est, vt celeberrimum illud Hospitale ab Innocentio III. ædificatum, à vico Saxonum, in quo ædificatum fuit, in Saxia appellaretur.] Omnes autem huiusmodi aduentitios a porticu conterminante porticanos appellatos fuisse, & tanquam Vltramontanos tempore Schismatis ab Henerico Imperatore contra Calixtum II. sustentatos, partes imperiales illos sectatos fuisse, credibile est. Sed quia eos subditos, & Ecclesiæ Romanæ fœderatos in primordio incolatus ab Hadriano Papa, ex Blondo cit. receptos fuisse liquet; hinc Calixtus in eius Lateranen. Concil. can. XII. vt sub pristina obedientia, & fidelitate permanerent, post actam cum Henerico pacem decreuerat. Insuper quia porticani Clerici Guidones appellati, omnes huiusmodi aduentitios tanquam Vltramontanos vigore priuilegij Caroli Magni ius eos sepeliendi habebant: imò cum eisdem Clericis habitasse, seu hospitatos, fuisse fas est credere, dum Calixtus inquit *Porticanorum habitatorum*, & Vrbanus supra *Clericos videlicet, Oratores quoque*: nempè peregrinos; hinc ipsi bona porticanorum sine hæredibus morientium tempore schismatis vsurpabant. Quandoquidem: [Præterea cum miles (*idest*, *nobilis*,) aut Clericus domum religionis ingreditur, vel apud Religiosos eligit sepulturam: etiam si nihil loco religioso (*idest*, *pio*) reliquerit, difficultates ingerunt, & malitias, donec ali-

quid muneris manus cõtingebat eorũ &c.c. Audiuimus.de Simonia.] Imperiali enim lege vtebantur, ideſt, l.14 §.ſi colonus de Relig.& ſum. fun.vbi Vlpianus inquit.[Si Colonus, vel Inquilinus ſit is, qui mortuus eſt, nec ſit vnde funeretur, ex inuectis, & illatis eum funerandum. Pomponius ſcribit: Et ſi quid ſuperfluum remanſerit, hoc pro debita penſione teneri.] Quod eſt contra Canones in 13. quæſt. 2. inſertos. vbi cauetur, vt nil vi pro iure funerandi capiatur. Ac terra cœmeterij pro ſepultura fodienda, vendi non debet. cap. abolendæ conſuetudines. in lib.3. Decretal. de ſepulturis. & expreſſius in cod.lib. tit.de ſucceſs. ab inteſtato c.2.ſic habetur: [Quidam laici improbè agunt contra Presbyteros ſuos; ita vt de morientium Presbyterorum ſubſtantia partes ſibi vindicent, ſicut de proprijs ſeruis &c.] Vnde contra prauam Porticanorum Clericorum conſuetudinem in dicto Canone prouiſum fuit. Qui Clerici etiam Porticani dici potuiſſent, à portando, & ferendo mortuos, quos Latini Portitores vocabant, ſic Virgil.lib.6.Æneid.Charontem à portando mortuos Portitorem appellauit;

Portitor has horrendus aquas, & flumina ſeruat.
Terribili ſqualore Charon.

Sic etiam D.Ambroſ. lib. 5. in cap.7. Lucæ loquitur, vbi de Viduæ filio à Chriſto reſuſcitato agit: [Audito igitur Dei verbo, ſteterunt acerbi illius funeris portitores, qui corpus humandum letali fluxu naturæ mortalis vrgebant.] Quare ſicut & cætera Latinorum vocabula corrupta proceſſu temporis fuere, ſic portitores fortaſsè porticani dicti ſunt. Vel Porticani etiam à porticibus appellabantur, quia antiquitùs in porticibus fideles ſepeliebantur, vt in can. præcipiendum. 13 quæſt. 2.& paſſim ex Decretali colligitur, quemadmodum à foſſa, ſiue tumba, in qua Clerici mortuos ſepeliebant *Foſſarij* vocati ſunt. quod in dict. *Foſſarius* dictum fuit. Vel iſti Clerici funeratores à monumenti porticationibus Porticani appellati fuere. vt habetur in l.funeris.ff.lib.11.tit.7. nempè: [Itaque ſi amplum (*ideſt monumentum*) ædificari Teſtator iuſſerit, veluti in circuitu porticationes, eos ſumptus in cauſa non eſse.] Sepulcra enim Magnatum porticibus includebantur. [Id autem in quo dicuntur ſepulti filij eius, & Vxor Dionis in area collocatum, quæ porticibus includitur. Plin. epiſt. lib 10. ad Traianum Imp. tit.de Dione, qui reliquias ſuorum religioſo loco poſuiſſet.] Item alia etiam Hoſpitalia in Portico B.Petri extabant. Vide Torrigium, hic ex Gulielmo Biblioth. in dict. *Heptaticum*. At dum plus, quàm præfatos Eruditiſſimos Scribentes in hoc compaginaſſe videar; minus tamen, quàm eos metam attigiſſe, nedum reor; ſed ſatis compertũ habeo; valdè enim ſuſpicor, quod R.P.D.Suareſius veritatis limen tetigerit: nam poſtquam hæc omnia ſcripſeram, incidi in can.P.principalis. diſt.63 quæ eſt Pelagij Papæ epiſtola, vbi ſic habetur: [P. principalis deuotiſſimorum militum, qui in Ciuitate Centumcellenſi conſiſtunt &c.] vnde patet, quod Porticani, qui à Calixto in decreto, de quo agitur vt in Romanæ Eccl.&c. obedientia, & fidelitate permaneant, intelligendum erit de illis militibus deuotiſſimis. ibi tunc commorantibus &c.

PORTICATIO. Vide *Porticani*.

PORTICVS. Vide *Embolus. Imbolus. Lobium. Macrena. Oriolum. Porticani*.

PORTINGHERIVS, ſiue *Perticherius*, miniſter eccleſiaſticus apud Hiſpanos à pertica, quàm geſtat in functionibus Eccleſiæ, ita appellatus, quemadmodum Romani Curſores, & Sodalitatum Mandatarij ferre ſolent. Vide *Porticani Bardariota. Priminirgius*.

PORTIO. FR. hæc vox medietatem totius ſignificat. arg. ex cap. ſtatuto. de Decimis in 6. vbi dicitur: [Vt nonalium decimas pro ea portione percipere valeant &c.]& inferius §.ſtatuimus ibid.habetur: [Statuimus prætera, quod idem indultum obtentum ab ijs, qui tempore impetrationis totaliter veteres percipiebant decimas, vltra medietatem decimarum nonalium non ſe extendant.] Et clarius habetur quod nomine portionis dimidia pars contineatur in ff. de verb.ſignif.nomen filiorum. §.portionis. ff.de vſufruct. etiam

PORTIONALIS, particularis. [Cuiuſcumque membri truncatio, vel obtuſio, nonne membri mors eſt? Si vniuerſalis mors reſcinditur, quid portionalis? Tertul de reſur.carnis.c.57.] vbi auctor hoc termino vtitur ad contrapoſitionem termini *Vniuerſalis*; ſic etiam idem aduerſ.Pſych cap.9.[Nam exceptio edulioruum quorundam portionale ieiunium eſt.

PORTIONARIJ. FR. In Tuſcia dicuntur Beneficiati, qui vna cum Canonicis tenentur officiare in Choro; ita appellati, quia portionem menſæ capitularis participant.

PORTITOR. FR Lator. [De præſentium portitore, quod defenſor factus non eſt, nulla vobis animi moleſtia ſit. can. De præſentium.16.q.1 Scripſiſſe te quibuſdam comperimus, quod prædictos viros, tunc ad cauſam non miſeris: & ideo quæ cum ipſis facta ſunt ſubſiſtere non debere: ſed & Thomas ſibi hoc te dictum præbuit, ex qua re nec præſentium portitoribus iudicauimus eſſe credendum.lib.1.decretal.tit.38. cap. 1.] Item *Portitores* dicuntur Feretrarij ex Virgilio, & D. Ambroſio in dict. *Porticani*, propè finem.

PORTORA. FR. idem ac portaticum ſupra. Bullar.Caſin.to.2.conſt.20 & 27.

PORTVLANVS. FR. portus præſidens, qui etiam *Portunarius* dicitur. Bullar.Caſin. tom. 2. Conſtit. 187. num. 7. & l.ſi Portunarius. de furtis. Quod officium adhuc ſub eodem vocabulo in vtraque Sicilia viget. Vide *Limenarcha*.

PORTVNATICVM. FR. vectigal ob commoditatem

tatem portus soluendum. Bull. Casin. tom. 2. constit. 178.

POSITALE. FR. positiuum, quatenus, nempè, à termino negatiuo contradistinguitur, quo Dionysius Chartus. vsus est, vbi initium Euangelij S. Io. explicat, inquiens:

Abs te nihil, & peccatum.
Factum est, non habens ratum
Esse, quantum ad formale,
Quod non est quid positale.

Vbi dictio *Abs* valet absque, quia sine diuino Verbo nihil factum est, neque peccatum materialiter sumptum, quod circa formale, non est quid positiuum.

POSSESSIO ECCLESIASTICA. Vide *Manus mortua*.

POSSESSOR. FR. accipitur pro Diuite. [Clericorum, & Honoratorum, ac Possessorum, & Curialium decreto constituantur &c. in Cod. Iustinian. l. defensores ità præcipimus. De defensorib. Ciuitatum.

POSSESSOR bonorum. Vide *Diacatochus*. Possessoris testis in pari testium concurrentia præferendus. Vide *Testis*.

POSSVM. FR. verbum pro expedit. [In quo Sedes Apostolica dispensare non potest,] idest non expedit, seu licet. De restit. spoliat. cap. 13. Vbi Glossa interpretatur. [Non vult, seu non potest de iure,] quod valet non expedit. Et idem habetur in lib. 3. decretal. tit. 48. cap. vlt. vbi sic Papa respondit. [Tibi non possumus de iure deferre.] Item quando huic verbo negatiua præponitur, necessitatem importat, cum autem affirmatiuè ponitur, necessitatem non inducit. Gloss. in Regula. 2. de regulis Iur. in sexto §. Non potest. Item *Posse*. Vide *Occurro*.

POST. FR. præpositio posita loco, Per [Qui sine omni lege vagabundi vadunt post istam terrã, non sinantur vagari, & deceptiones hominibus agere. In Constit. Caroli Magni lib. 1. c. 79.

POSTCOMMVNIO, sic appellantur Missæ preces, quæ à Celebrante post Communionem recitantur, & in aliquibus peruetustis Ritualibus *Complenda* dicuntur. In Sacramentario S. Gregorij Papæ *Ad complendam* appellatur. FR. Item & *Completa* in vita S. Bereharij Abb. Vide *Complenda* :||: Contra quem ritum quotidie Celebrantes agunt, qui in fine Missæ, vel ante eam fideles communicare solent. In Rituali enim Rom. in tit. de Eucharistiæ Sacram. his verbis cauetur: [Communio autem populi intra Missam statim post communionem Sacerdotis celebrantis fieri debet (nisi quandoque ex rationabili causa post Missam sit facienda) Cum orationes, quæ in Missa post communionem dicuntur, non solum ad Sacerdotem, sed etiam ad alios communicantes spectent.] Rationabilis causa esset, quando multitudo, & non paucitas communicantium concurrit: nam in primo casu Missa pro non communicantibus in longum protraheretur, quod in secundo casu non succederet. Vide *Communio*.

POSTENA. FR. pars corporis posterior: vnde in Vita S. Gulielmi Abb. de equorum dorsis, sic Matthæus Parisius inquit: [Qui fortes erunt ad portandum de consuetudine pannos vnius Monachi (si opus sit) ad postenam vnius armigeri.] Potest locus hic de equi dorsale intelligi, quod ab aliquibus *Postella* dicitur.

POSTERGALE. Vide *Dorsale*.

POSTES. Vide *Parastitia*.

POSTHVMVS. Vide *Postumo*.

POSTICIARIVS, & *Posticiaria*. Ianitor, & Ianitrix. [Per posticiarias det, & ipsæ nomine illius transmittant. In regul. S. Cæsariæ Virg.

POSTILLA, dicitur explicatio marginalis alicuius verbi in textu obscuri, & sonat *Post illa*, nempè, post illa verba textus.

POSTILLATOR, qui postillam ad textum interpunxit, quorum primus Hugo Cardinalis, qui floruit anno 1240. fuit.

POSTINVICEM, idest, successiuè, Africanorum Scriptorum phrasis, qua vsi sunt Pontius in Vita S. Cypriani, ac D. August. lib. 6. Confess. & in Psalm. 3.

POSTLIMINIVM. FR. ità per Glossam in can. prima actione. 16. quæst. 3. definitur. [Postliminium est ius amissæ rei recuperandæ ab extraneo, & in statum pristinum restituendæ. ff. de cap. & potest. reuer postliminiuium. Datur autem secundum leges postliminio reuertentibus, rescissoria intra quadriennium. Instit. de act. §. rursus. Cod. de in integr. restit. l. vlt. Si tamen non potuerit agere in hoc quadriennio, per aliquos dies restituitur ad eos. ff. ex quibus causis maio. l. sed etsi per prætorem. §. si feriæ. Secundum canones, cum non currat in hoc casu præscriptio non datur rescissoria.

POSTVLATVS. FR. Expositus, præsentatus. In extrau. comm. de postulat. prælator.

POSTVLO. FR. verbum, significat desiderium suum exponere, vel alteri contradicere. Glos. in cap. Cum Sacerdotis lib. 1. decretal. de procuratoribus. Item significat respondere. Vide *Respondeo*.

POSTVMATVS. Vide *Postumo*.

POSTVMO, idest, sequor. [Cæteri vero Prophetæ, etsi Moysi postumant. Tertull. aduers. Gent. cap. 19.] Debet igitur sine aspiratione scribi, sicut ex antiquis inscriptionibus colligitur, & passim ex eodem Tertulliano. [Omnis enim consummatio, atqi perfectio, etsi ordine postumat: effectu tamen anticipat. de resurrect. carn. cap. 45.] Ideo filius post genitoris mortem natus *Postumus*, & non Posthumus appellandus est; ideoque Latinus Latinius Thesaurum linguæ Latinæ, & consequenter Calepinum corrigit; nam nomen hoc non à *Post humum*, idest post humatum Patrem, vt communiter creditur, sed à dictione *Post extumus* deriuatur; quare Tertullianus afferens legis mosaicæ præceptum, in quo suscitare semen fratris absque liberis de-

ceffi disponitur, sic eleganter loquitur: [Ideo illis ex suo genere vicaria, & quasi postuma soboles supparabatur. de monogamia cap. 7.] legitur item apud eundem Scriptorem *Postumatus* participium. FR. Vide Gell. l. 2 c. 16.

POTACVLVS, idest, bibaculus. Vide *Voratrinus*.

POTENTIA. FR apud Canonistas quinque modis consideratur: vnde versus ille:

Posse quidem rebus dant ius, natura, potestas,
Officium, meritum, sextum diuina voluntas.

Glossa in cap. Scifcitatus. lib. 1. decretal. de rescripris. Item Potentia baculum incumbitorium significat. [Sanctum Lifardum viderunt assistere, tenentem baculum in manu dextera, qui vulgari vocabulo nuncupari potentia consueuit. In Vita S. Lifardi.

POTEST. Vide *Possum*.

POTENTO, potestatem exercito, verbum à Lucifero Caralit. vsitatum, qui textum Ieremiæ cap. 7. sic vertit. [Proselytum, & pauperem, & viduam non potentabis. lib. 2. ad Constant. Imp.

POTESTARIA. FR. potestas, officium Tribuni plebis in rebus publicis in Italia, quod vulgari sermone *Il Podestà* nuncupatur. Extrau. comm. de maiorit. & obed. cap. vnico. Vide *Iudex*.

POTIONO, potum præbeo. [Est calix aureus Babylonis, de quo potionauit Hieremias Reges terræ, in quo miscetur vinum erroris, vinum vertiginis. Petr. Blesen. ser. 46.] significat etiam venenum præbere; vndè

POTIONATVS, veneno imbutus.

POTTVS, æneum, caldarium. [Quod cerruix sui capitis bulliebat ad modum potti igni suppositi. In Vita B. Collectæ. 6. Mart.

POVLAINIA, calceamenti cuspis acuta, qua forma illis temporibus Principes vtebantur, vt ex antiquis picturis colligitur, ità appellabatur ex forma acuta ad similitudinem vnguis pulli. [In illis diebus nobiles, & potentes illam fotularium acutiam longissimam, quam paulainiam vocabant, penitus contempserunt. In vita Ven. Mariæ de Malliaco. 28. Mart.

PRÆ. FR. præpositio loco pro, vel per. [Si verò non præ voluntare sua: sed præ malitia populi non susceperit. In can. apostol. can. 35.

PRÆAMBVLVS, præcedens, præambulator, præcursor: ita à Petro Blesense appellatus fuit Christus, qui Cruce præcedens eius asseclas, ad illum imitandum inuitat: [Et tu fili crucem portes, sequens præambulum tuum in compassionibus proximi, & carnis mortificatione, serm. 41.

PRÆBENDA. FR. [Est ius quoddam spirituale percipiendi Ecclesiam, vel ipsam præbendam. Quandoque dicuntur ipsi fructus præbendæ. Glosf. in cap. Sed adhuc. 1. quæst. 3.] Sed melius dixisset esse ius spirituale, seu titulum in Ecclesia, quemadmodum habetur in lib. 3. decretal. de præbendis, & dignitatib. can. non licet, vbi dicitur, quod non liceat Episcopo aliquem ordinare sine titulo, & clarius lib. 3. de præben. & dignit. in sexto, & in lib. 3. Clementin. eiusdem tit. ac tit. 3. Extrau. Io. XXII. vbi præbenda beneficium Ecclesiasticum intelligitur. Asserit item Glosf. supra cit. quod emere Præbendam, idest, Ecclesiam, siue titulum sit simonia; secus autem si prębendam, idest, redditus emat. Aliquando tamen prębenda sumitur pro militari stipendio. [Item qui exercitui præbendam conduxerit. can. si testes. 4. quæst. 2. & 3. §. Is, qui.] Præbendæ ecclesiasticæ synonyma. Vide *Beneficium. Canonia. Conradium. Sacerdotium. Victuale.*

PRÆBENDALIS. FR. quidquid præbendæ sit. [Vt donec idem Magister in eadem Ecclesia fuerit præbendale beneficium assecutus. de præben. & dignit. cap. 17. Donec idem G. integrum esset præbendale stipendium assecutus. ibid. cap. 25. & 27. in fine.

PRÆBENDARIA, educanda in Monasterio Monialium, seu Conuictrix. [Filia cuiusdam carnalis erat dæmonium habens, cui locum Pater impetrauerat in Monasterio præbendariæ, non sororis; sed à sororibus sequestratum, & hoc prece, non precio factum. Engelhard. c. 17.

PRÆBENDATVS. FR. Beneficiatus.

PRÆBERE verbum, promittere significat, quod italicè *Dar parola* dicitur. [Vt verbum, quod ei per Azimarchum virum magnificum Scribonem præbuit, custodire debeat. D. Greg. in Regist. lib 8. epist. 57.

PRÆCENROR. Vide *Archiparaphonista. Archicantor*. FR. Vide cap. 6. lib. 1. decretal. tit. 4.

PRÆCEPTALIS. FR. iussorius. [Nostra præceptali sanctione decreuit iussio. In Bulla Caroli Magni, apud Torrig. de Cryptis Vatican. secunda impresf. pag. 508.

PRÆCEPTVM. Vide *Emelma*. FR. Item significat instrumentum, priuilegium. Glof. in l. de possessione. de præscriptione. & Bullar. Casin. tom. 2. const. 27. Præceptum, & consilium, in quo different. Vide can. quisquis. & can. seq. 14 quæst. 1. Vide *Prostagma*.

PRÆCESSOR, & *Prædecessor*. FR. qualiter differant. Vide Gloff. in cap. 1. de renunciat. in 6.

PRÆCIPITORIA. FR. bellica machina, ad præcipitandos Aduersariorum muros, forsan aries antiquorum. [Castrum infatigabiliter erectis mangonellis flagellarunt, compositis petrarijs dissiparunt, compactis præcipitorijs impegerunt. Matth. Paris. an. 1242.

PRÆCISAMEN. FR. præsegmen, seu superfluitas vnguium, quæ præcidi, vel præsecrari solet, ita in Hilar. lib. 16. de Trinit. Latinius in eius Biblioth. pag. 60. col. 2. vers. 9. Sed Fulgen. de nomin. antiq. ait esse partes corporis incisas.

PRÆCO; FR. diuulgator. Gloff. in clement. dudum. de iudicijs.

PRÆCONIVM. Vide *Cereus paschalis*. Verba in eo corrigenda. Vide *Pascha*.

PRÆCONO, præconizo, publico. [Taceo Prophetas, aliosque etiam numerare longum est, præ-

quibus tanquam gallis Dominus dedit intelligentiam, vt aduentum veræ lucis longè antè eius ortum præconarent. Petr. Blesen. serm. 9.

PRÆCONANS, publicans: [Non desijt solum Deum verum ex toto corde, decretisque præconantibus confiteri. D. Ambrof. de pœnit. cap. 16.

PRÆCONABILIS, laudabilis. [Opinabilem, & celebritate doctrinæ præconabilem virum. In vita S. Eulogij Presb. & Mart. 11. Mart.

PRÆCVRSOR. Vide *Mansionarius*. *Præambulus*. *Præitor*.

PRÆDESTINATIO. FR. de qua agitur in 23. q. 3. can. 20. 21. 22. & 23. Sed in quo differat *Prædestinatio* à *Præscientia*, in Collect. S. Maximi Mart. cum Theodosio Episcopo Schismatico hæc altercatio habetur, quæ ita reperitur in Collect. Anastasij à Sirmondo in 8. edita pag. 150. [Dicit ad eum Theodosius Episcopus: Quommodo habes Abbas? Et Maximus ad eum; sicut prædestinauit Deus ante omnia sæcula prouisoriam fore circa me dispositionem, sic habeo. Theodosius. Ergo nè prædestinauit Deus ante omnia sæcula, quæ circa singulos sunt. Maximus. Si præsciuit, vtique & prædestinauit. Theodosius. Quid est hoc ipsum, quod asseris, præsciuit, & prædestinauit. Maximus: Præscientia est cogitationum, & sermonum, & operum, quæ ex nobis sunt. Prædestinatio verò eorum, quæ ex nobis non accidunt &c.] Hospitalitas est prædestinationis signum. Vide *Xenoparochus*.

PRÆDICARE aliquem, idest, proponere. Vide *Ordo*.

PRÆDICATOR. Vide *Concionator*.

PRÆDIVM. FR. non solum rusticum intelligitur sed etiam vrbanum: [Statutum Basilij de non alienandis prædijs rusticis, vel vrbanis &c. De constitutionibus cap. Ecclesiæ Sanctæ Matris,] vbi Glossa ineptè interpretatur per rusticū prædium, quod ædificio caret, & per vrbanum, quod habet ædificium; nàm vrbanum, vel in Vrbe, vel propè intelligitur; licet non à loco, sed à seruitute arguatur. Valentinus Forsterus de Iurisdict. Rom. par. 2. Annotationum ad leg. 4. sect. 2. tit. De priuatarum possessionum terminis, & de iudicio finium regundorum. num. 21.

PRÆFATIO, est precatio præcedens ad Sac. Canonem Missę, cum sit quasi sacrificij præparatio. Durand. lib. 4. cap. 33. Quæ antiquissima est, de qua Cyprianus mentionem facit inquiens: [Ideo & Sacerdos antè orationem, pręfatione præmissa præparat fratrum mentes dicendo sursum corda: vt dùm respondet plebs, Habemus ad Dominum, admoneatur, nil se aliud, quàm Dominum cogitare debere. Claudatur contra Aduersariorum pectus, & soli Deo pateat: nec ad se hostem Dei tempore orationis venire patiatur. in serm. 6. de communione danda. in can. quando. de consecrat. dist. 1.] In Missali Mozarabico *Illatio* appellatur. Aliqui S. Dionysium, seu S. Leonem Papam, & alij Gelasium præfationis authorem faciunt. Durãd. lib. 4. cap. 33. Pelagius II. nouem Missæ præfationes, quæ nunc in Missali habentur, fatetur illas in Romano Catalogo inuenisse. Baron. an. 590. num. 5. FR. sed Gratiani Decretum, in tit. ad can. inuenimus. de consecrat. dist. 1. habet mendosè *Gelasius*. Quibus Vrbanus II. anno 1095. addidit decimam præfationem de B. Maria, dùm in Ecclesia eiusdem Virginis Campaniæ celebraret, quę repentè per Spiritum Sanctum ei suggesta fuit cum totius populi stupore ibi astantis. Infra Octauam solet eiusdem Octauæ præfatio recitari, aliquibus tamen casibus exceptis, vt exempli gratia in ferijs priuilegiatis, in quibus præfatio communis dicitur; vnde in Missa Litaniarum maiorum dicitur ferialis præfatio temporis paschalis. Præterea in quatuor temporibus, quæ infra octauam Beatæ Mariæ occurrere solent, dici debet præfatio communis ferialis. Idem obseruandum in Vigilijs S. Io. Bapt. & SS. Petri, & Pauli infra octauam Corporis Christi occurrentibus. Sac. Congr. Rit. 12. Decembr. 1626. FR. Antiquitùs in præfatione Missę narrabatur compendiosè vita illius Sancti, de quo celebrabatur festum. Baron. an. 109. num. 5. fortasse ideo præfatio dicebatur, quia erat panegyris illius Sancti, ideoque fortassis laudes Præfatio appellabantur, quia in eis Sancti currentis narrabantur laudes. Vide *Laudes*. Reliqua ad præfationem spectantia. Vide *Communicantes*. *Deo gratias*. *Sursum corda*. Præfatio communis dici debet in vigilia S. Ioannis, & Apostolorum Petri, & Pauli, si venerint infra octauam Corporis Christi. Vide *Vigilia*.

PRÆFECTIANI. FR. Iustitiæ ministri, Satellites: Præfectiani, quia Præfecti Romani ministri erãt: de quibus C. Theodos. lib. 8. de diuers. off. l. 19. [Cuiuslibet Iudicis apparitores, inter quos etiam Præfectianos locamus: ad quamcumque aliam militiam, vel palatinam, vel militarem transierint, retrahendi hos copiam illi, quos deseruere tribuimus.] Quare verum huius vocabuli significatum haud intellexisse videtur Lacerda, dùm inquir, Præfectianos genus militum fuisse; nam ex textu adducto satis liquet præfectianos inter apparitores esse locatos, & à quacumque militia eos pro Præfecti seruitio reuocare licebat.

PRÆFECTVS Euangelio. Vide *Processio*.

PRÆFOCATVS, FR. angustiatus. [Hodie te ordinare vult Christus, ne præfocatus præsentibus hominum curis non possis verbo Dei vacare. can. te quidem. 11. quæst. 1.] Vide *Suffocatus*.

PRÆGNATVS, grauiditas, fœtura, prægnatio. [Iuuenculæ, scilicet, prægnatus, & partus. Tertull. aduer. Iud. cap. 9.

PRÆGRAVO. FR. aggrauo: [Hi enim Pontifices indiscreto moderamine Ecclesias parochianas prægrauantes. can. Inter cætera. 10. q. 3.

PRÆIACENS. FR. in aliquo ministerio existens, ac præsidens, sic enim D. Gregorius Papa lib. 9. epist. 29. ad Marinianum Rauennaten. Archiep. scribens, Clericos in ministerijs ecclesiasticis residentes appellauit: [Præbendi itaque sunt Clericis vestris per singulos, sicut conspexeritis, simul omnis summa solidi centū præiacentibus.

PRÆITOR, præcursor: [At qui venturum, vt præitor, (*idest*, *Io. Bapt.*) nunciauit consistentem, vt Propheta agnouit. S. Hilar. in cap. 11. Matth.

PRÆIVDICO. FR. damnum infero: [Res inter alios acta, alijs non præiudicat. In decretal. de fide instrumentorum cap. 6. & de re iudic. cap. 17. & cap. 25. ibid.

PRÆLATITIVS habitus. Vide *Birrus*.

PRÆMIVM, vel pœnam ęternam quare merentur homines. Vide *Infernum*.

PRÆPARATORIVM. Vide *Aspaticum*.

PRÆPOSITVS, dignitas in aliquibus Cathedralibus, atque Collegiatis. FR. Præposituram verò Carnoten. non esse dignitatem Io. Andreas in cap. 1. de concess. præben. in sexto. probat. Item quamuis omnes, qui præsunt Præpositi ritè vocentur; vsus tamen obtinuit, eos vocari Præpositos, qui quidem prioratus curam super alios gerunt. De verbor. signif. in lib. 5. decretal. cap. 9. verb. Primas. ¶ Aliquando tamen apud S. Cyprianum significat Episcopum, aliquando Vicarium, seu Ecclesię Oeconomum tempore Sedis vacantis, vt exempli gratia in eiusdem epist. 27. vbi ait: [Quarum iam audita causa, præceperunt eas Præpositi tantisper sic esse, donec Episcopus constituatur.] Dicitur *Oeconomus*. *Vicedominus*. Vide suis locis.

PRÆPVTIATVS, incircuncisus: [Christus proprius, & legitimus Dei Antistes præputiati Sacerdotij Pontifex. Tertull. aduer. Marc.] Vide *Spathister*.

PRÆRIPIVM, præcipitium. [Dum aluei præripia &c. In vita S. Probati Presb.

PRÆSAGATVS, præsagio, seu vaticinio prædictus: [Et Præsidi sic Candidus orsus. Merito secundum mentis tuæ nigredinem à tuis genitoribus præsagatum habuisti vocabulum; Agricolaus enim agrestis illectos interpretatur. In vita Quadrag. Mart. 10. Mart.

PRÆSANCTIFICATORVM MISSA. Vide *Missa*.

PRÆSCIENTIA. Vide *Prædestinatio*.

PRÆSCRIPTIO, FR. iuris acquisitio. [Præscriptio triennalis in Ecclesia Rom. non attenditur. in decretal. cap. 5. & 8. de præscriptionib. In iuribus ad Rom. Ecclesiam spectantibus currit sola contenaria pręscriptio. Ibid. cap. 13. & seqq. Qui alieno nomine possidet, nō præscribit. Ibid. cap. 17.

PRÆSENTATIO. B. M. V. festum hoc in Ecclesia latina à Gregorio XI. an. 1372. instante Petro Cypri Rege Auenioni institutum fuit, cuius officium M. S. in Cod. Victorino Parisiensi reperitur. Apud Græcos tamen hanc solemnitatem ex S. Gregorij Nazianzeni, & aliorum Græcorum PP. sermonibus antiquissimum fuisse constat.

PRÆSENTATVS. Vide *Postulatus*.

PRÆSENTALIS. FR. Præsentaneus, cuius in effectu, & promptè præsentia haberi possit, hinc præsentiales milites, quorum auxilium proximum erat: [Numerarios virorum Illustrium, Magistrorum militum tam præsentialium, quam orientalium. lib. 12. l. 4. Cod. de Appar. Magist. Cum non dubium sit, ipsos etiam Duces, quibus fortissimi præsentiales milites parere præcepti sunt, sub eadem excelsa potestate esse constitutos. l. vlt. §. 1. Cod. de re militari.

PRÆSEPE Domini Iesu in magna veneratione habitum à S. Helena. Vide *Stabularia*.

PRÆSIDENTIA. Vide *Præsidialis*.

PRÆSIDIALIS. FR. quidquid ad Præsidem spectat: [Qui iure præsidiali omnes Gallias rexerar. Spartianus in Tetrico. Quos præsidiali semper vice defendunt. Iulianus Toletanus Archiep. in eius hist.] Hinc Præsidis Dignitas *Præsidentia*, & *Præsidatus* dicitur.

PRÆSIDIATVS. Vide *Præsidialis*.

PRÆSTARIA. FR. laudum. Bullar. Casinen. to. 2. const. 27. Vide etiam *Precaria*.

PRÆSTARE CAVSAM, rationes reddere: [Melius est pro misericordia causas pręstare, & inuidiam perpeti, quàm prætendere inclementiam. D. Ambros. lib. 2. offic. cap. 28. Qui contra præsumpserit, sciat se causas inter fratres esse cum status sui periculo præstaturum. Concil. Eliberitan. can. 53.] Idem habetur in Concil. Toletano can. 19. & in Petro Chrysol. serm. 26. & 42.

PRÆSTIGIATVS, præstigijs, & incantationibus male affectus: [Mulieris præstigiatę miraculum huic subnectere non erit incongruum. In vita B. Torelij 16. Mart.

PRÆSTIMONIVM, Ecclesiasticum beneficium cum aliquo onere, & in hoc differt à simplici beneficio, quod ideo simplex dicitur, quia in hoc nullum onus habetur: [Etiam præstimonia, & præstimoniales portiones nuncupatas. Trid. Synod. sess. 23. cap. 18.] In Hispania huiusmodi præstimonialia beneficia inueniuntur non pauca. FR. De huiusmodi titulis fit mentio cap. 8. de concess. præbendæ in sexto. sic: [Omnes collationes &c. super canonicatibus dignitatibus, personatibus, præbendis, officijs, portionibus præstimonijs, Ecclesijs parochialibus, ruralibus, & alijs quibuscumque beneficijs Ecclesiasticis &c.] Et in Apostilla ad calcem extrau. Io: XII. sic habetur: [Et vindicat sibi locum ista decretalis in præstimonijs, & præstimonialibus portionibus, quia sunt beneficia ecclesiastica, & perpetua &c.

PRÆSTITVM. FR. accommodatum: [Quia maiorem sibi partem hac in re præstitorum vestrorum solatia vindicant. D. Greg. Papa lib. 9. epist. 56.] Vide *Præstus*.

PRÆSTVS. FR. Accomodatum. [Caballorum præstus. In formularijs antiq.

PRÆSVL. Vide *Episcopus*.

PRÆSVLATVS. Episcopatus, vel Diœcesis: [Sicque factum est, vt intra breue temporis spatium lumen veræ fidei omnibus sui præsulatus illuceſceret cereum. In vita S. Seueri Episcopi.

PRÆSVLO, antisto, præsulatus fungor dignitate: [Redduntur, & eidem possessiones quædam Ruffensis Ecclesiæ, quas, præsulantibus antecessoribus suis, Lanfrancus in sua tenuerat ditione. In vita. S. Gandulfi.

PRÆTAXATVS, superiùs mentionatus, prædictus. [Vtatur ad hos debiles mater Ecclesia verbis prætaxatis. Petr. Blesen. ser. 33.

PRÆTITVLOR, significat titulo alicuius Ecclesię, siue beneficij ad ordines promoueri: [Clericum permanere oportet in Ecclesia, cui initio ab Episcopo prætitulatus est. In Capitular. lib. 5. tit. 26.

PRÆTVBANS. Qui in clangoribus tubæ præuenit, sic D. Io: Chrysost. Hom. 52. in cap. 25 Matth. Angelos, qui vniuersale Iudicium præuenientes, tubis à quatuor mundi plagis mortuos congregabunt, appellauit: [Quis clamor præcurrentium, & prætubantium Angelorum.

PRÆVARICATOR, in quo differat à Calumniatore, & Tergiuersatore. Vide *Tergiuersator*. FR. Præuaricator primus Adam fuit. Glossa in can. hæc imago. 33. quæst. 5. Vide *Præuaricor*.

PRÆVARICOR. FR. crimina abscondo: [Accusatorum temeritas tribus modis detegitur: aut enim calumniantur, aut præuaricantur, aut tergiuersantur. Calumniari, est falsa crimina scienter intendere. Præuaricari est vera crimina abscondere. Tergiuersari est in vniuersum ab accusatione desistere. ean. si quem. 2. qu. 3. Præuaricator est quasi varicator, qui diuersam partem adiuuat prodita causa sua. Ibid. §. Præuaricator.] Vide *Accusator*. *Colludium*. *Inludium*. *Tergiuersator*.

PRAGMATICVS [Qui (*id est, Constantinus Magnus*) quarto die sui baptismatis vna cum omnibus Satrapis, & vniuerso Senatu, Optimatibus etiam, & cuncto populo in persona B. Syluestri, sibi Romanâ concedendo Vrbem relinquens, ab eo, & Successoribus eius per pragmaticum constitutum disponendam esse (decernens in ipsa Vrbe vtriusque potestatis Monarchiam Romanis Pontificibus) declararet &c. Innoc. IV. de Elect. & Electi pot. in 6. cap. fundamenta. § ne autē ibi Glossa, & in c. 1. de rerum permutatione inquit: [Pragma idem est, quod causa. Vnde pragmatica sanctio, est constitutio super aliqua re promulgata. Sed ibi ponitur pro confirmatione, siue scriptura facta ab Imperatore &c.] Vide *Leges*. ¶: Dicitur *Pragmatica sanctio*, *Pragmatica iussio*, *Pragmaticus typus* &c. quibus loquendi modis sæpè Concilia vtuntur ad significanda rescripta supplicationum alicuius communitatis, aut collegij, non autem in gratiam particularis personæ.

PRANDEVM. Vide *Brandeum*.

PRASINVS. FR. hoc vocabulo sæpè Anastasius Bibliothecarius in vitis Pontificum vtitur, quod viridis, seù porraceus color a Calepino in dict. Chrysoprasus existimatur, quem sequitur Famianus Nardinus in eius Antiqua Roma lib. 6. cap. 2. regione 9. pag. mihi 323. S. Gli alberghi. Sed res obscurè latet; Auctores enim communitèr asserunt Prasinum colorem viridē, & porraceum esse. Sed ex Plinio non clarè colligitur cuius sit coloris re vera: nam lib. 20. cap. 22. ait: [Marrubium inter primas herbas commendauere, quod Græci prasion vocant.] Et inferiùs de huius colore agens, ait: [Castor Marrubij duo genera tradit nigrum, & quod magis probat candidum.] Et ibidem cap. 17. [Origanum Onitin, vel prasion appellant.] Item lib. 37. cap. 8. [Thebaidis Alabastra oppidum nasci dicunt, & duo genera faciunt prasoidem, atque Chrysopetron similem Chrysoprasio, eius enim tota similitudo ad porri succum dirigitur.] Hic enim non de porri forma, seu colore, sed de succo, nempè, sapore loquitur; præterea si de porri colore ageret, an de porri bulbo, siue folijs intelligat Plinius ambigitur, eius enim bulbus albus est Item ibidem ait: [Optimus color Smaragdi &c. Vilioris turbæ prasius; cuius alterum genus sanguineis punctis aborret, tertium virgulis tribus distinctum est candidum,] & inferius. [Est autem color fumidæ topazij, aut aliquando melleæ] Vide melius, quæ de Chrysoprasio in dict. *Chrysocolla* diximus, vbi gemmam illā esse prasinam, coloris, nempè, violacei asserimus. Ergo licet *Prasion* græcè porrum significet, in varijs tamen coloribus habetur.

PRAVITAS. FR. de hac Clausula *Sine prauitate* in litteris Apostolicis apposita. Vide Glossam in lib. 2. Decretal. tit. de Confirmat. vtil. vel inutil. cap. 8.

PRAXEON, græcè πράξεων, Actorū, itā ab Hilario in cap. 14. Matth. appellata sunt acta Apostolorum. [Nam sicut in libro praxeon continetur.

PRECARIA, Ecclesiasticorum bonorum vsusfructus [Statuimus, vt precariæ, & commutationes tempore viduatarum Ecclesiarum factæ ab his, qui loca Episcoporum occupauerant rescindantur. Concil. Beluac.] FR. [Precariæ dicuntur quædam præstationes vsusfructus in recompensationem eius proprietatis, quę datur Ecclesiæ. Præterea precaria est quidam contractus affinis emphyteusi; sed in hoc differt, quod de quinquennio in quinquennium renouatur &c. Quandoque est precarium, quod precibus ad vtendum alicui datur, & illud reuocari potest quandocunque, non obstante aliquo pacto. ff. de precario. & extrau. comm. cap. vlt. Glos. in can. Precariæ. 10. quæst. 2. Ne videantur etiam Episcopi tempore administrationis prolixæ, aut precarias, cum ordinati fuerint, facere non debuis-

debuisse. can. Clerici. 16. quæst. 3. Non violenta, non clandestina, nec concessa precario. cap. 7. de priuil. in sexto. & ibi Gloss. can. de precarijs. can. precarium lib. 3. Decretal. de precarijs, & in cap. 1. passim fit mentio de hoc vocabulo & in cap. 3. eiusdem tit.] Item precaria nedum ad quinquennium, sed etiam vsque ad mortem accipientis intelligitur. can. sæpè. 12. quæst. 2. Sed precariæ, precaria, & precarium differunt. Glossa in can. precariæ. 10. q. 2. ¶ Dicitur etiam *Præstaria*, sic sæpè Flodoardus: [Pro rebus Remensis Ecclesiæ, quas sibi per præstariam Theodoricus Episcopus delegari petebat. lib. 3. cap. 21.] Item *Precatoria* dicitur. [De rebus, scilicet, Ecclesiæ, qualiter tractandæ sint, & de his, quæ per precatoriam impetrantur ab Ecclesia. Flodoard. lib. 2. Hist. Remen. cap. 5. Quod Clerici etiam sine precatorijs, qualiter diuturnitate temporis de Ecclesiæ remuneratione possederunt, in ius proprietatis temporis præscriptione non vocetur. Synod. Epannensis. cap. 18.] Item *Precaturia*. Marculph. lib. 2. formul. cap. 5.

PRECARIVM, salarium, stipendium: [Vt quia eos pro percipiendo precario illuc noscitur transmisisse. D. Greg. in Regist. lib. 10. epist. 5.] Differt à precaria. Vide *Precaria*.

PRECATORES, hæretici Monachi ex Messalianorum secta, qui asserebant semper orare oportere, aliaque exercitia pro nihilo habebãt, proindeque nihil manibus suis operabantur cõtra laudabilem Monachorum vsum illius sæculi, nec ieiunabant; imò asserebant, quod sacramenta nihil gratiæ conferebant, dũm oratione remittebantur peccata, & expellebantur Dæmonia, & quod oculis corporeis posset diuina Essentia intueri; ostentabant insuper eorum insaniam, quia de repente saltabant, in quo actu calcare Dæmonia iactabantur, ac digitos ad modum mittendi sagittas configurabant, ità Diabolum transfigere asserentes: hinc ob huiusmodi deliramenta *Enthusiastæ* denominati sunt. Hæc autem Monachorum hæreticalis secta in Syria tantum dilatata est, licet in Occidente aliqui Monachi otiosi eis inhærerent in eo tantum, quod asserebant non deberi in operibus exerceri, contra quos D. August. scripserat in eo libro, quem de opere Monachorum appellauit. Huius sectæ videtur fuisse Monachũ illum, qui Abbatem Syluanum in Monte Sina visitando, vbi Monachos operantes inuenit, eos reprehenderat, inquiens: [Quare operamini escam, quæ perijt? Maria autem optimam partem elegit. In vitis Sanctorum Patrum. part. 2. cap. 52.] Quo ab Abbate intellecto, Monachum illum otiosum collocari iussit in cella, in qua nil aliud præter librum reperiebatur; sed cum iam hora prandij adesset aduena ille tædio iam, ac fame affectus, crebro respiciebat, an ab aliquo ad comedendum vocaretur; tandem impatiens, Abbatem adiuit, & eum interrogauit vtrum Monachi comedissent; cui cũ Abbas affirmatiuè responderet, inquit Monachus, quare ad comedendum non me vocare iussisti? Syluanus respondit, quia tu cum spiritualis sis, & optimam partem tibi elegeris, cibis proinde non indiges, sicut nos, qui carnales sumus, & ideo manibus nostris laboramus. Quare verecundia confusus sectarius Monachus, sui erroris pœnitentia ductus, veniam ab Abbate postulauit, cui respondit Syluanus: Ergo Marta est necessaria. Dicti etiam fuere *Adelphiani*. *Bucheta*. *Psalliani*. *Sathaniani*. De quibus aliqua suis locis.

PRECATORIA, & *Precaturia*. Vide *Precaria*.

PRESBYTER; Sacerdos, ex græco voc. πρεσβύτερος, quod Seniorem significat. FR. [Porrò Moysi præcipitur, vt eligat Presbyteros, idest, seniores. can. porrò. dist. 84.] Presbyterorum enim nomen quamquam à senectute sit sumptum, magis tamen maturitatem indicat sapientiæ, quã corporis canitiem. can. quisquis. dist. 84. ¶ [Presbyter autem non ab ætate dicitur; sed à prudentia. Innocent. III. de myst. miss. cap. 3.] Tertullianus verò aliquando hoc vocabulo abutitur ad denotandum corporis senem, sic enim de senioribus Apocalypsis agens, inquit: [Protosedent Presbyteri coronati. de Coron. milit. cap. 15.] Aliquando Episcopum significat, sicut habetur in epist. D. Pauli ad Titum, nempè [Vt constituas per singulas Ciuitates Presbyteros, sicut ego præcipi tibi.] vbi Sancti Patres Hieronymus, & Ambrosius de Episcopis loquutum fuisse Apostolum intelligunt, quod ex sequentibus eius verbis colligitur; nàm sequitur, inquiens: [Oportet Episcopum irreprehensibilem esse.] ac clarius id confirmatur ex verbis Petri epist. 2. vbi ait: [Presbyteros in vobis precor compresbyter.] De qua re dictum satis fuit in dict. *Diœcesis*. Si nonus in Pontificem electus sacerdotium suscipere contigerit; ait Chrystophorus Episcopus in eius Cæremoniali, quod Papa ad sacerdotij ordinationem amictu, alba, cingulo, manipulo, stola diaconali indutus, atque pluuiali ad collum fibulato comparebit, sed post tergum inuoluto, mitraque tectus in capite; qui dũm cantantur litaniæ, genuflexus ad faldistorium manebit, atque Episcopus ordinans ad scabellum in sinistra parte collocatum cum mitra in capite, vt ad stabilitum tempus solitas benedictiones super Electum conferat; Papa autem tempore, quo manuum impositionem suscepturus est, in eius throno sedebit capite detecto; & accedens Episcopus cum mitra in capite imponet manus super caput eius, ac idem fit ab Episcopis, Presbyterisque Cardinalibus astantibus, qui tamen capite detecto id faciant. Capite etiam detecto Papa sedens erit, quando pluuiali exuitur, & ab Episcopo mitrã gerente habitibus sacerdotalibus induitur; sed quando chrismate manus eius linientur, & in tactu calicis cum vino, ac patenæ cum ho-

stia,

stia, Papa sedebit, & mitram habebit in capite, sic etiam Episcopus ordinans, qui in his actibus erectus erit; ac similiter erigitur, & sine mitra in Offertorio à Pontifice sedente, & mitrato, oblationes candelarum, panis, & vini recipiet, illiusq; manus osculabitur. Electus postea stans in cornu epistolæ vna cum Episcopo Missæ celebrationem prosequitur cum vnius Cardinalis assistentia, & in eodem loco sub vtraque specie communionem assumet. post cõmunionem verò Papa ad thronum redibit, ac sedenti Episcopus manus super caput, ad illi dandam solitam remittendi peccata potestatem, imponit; & hoc peractò tàm Episcopus ordinans, quàm etiam Cardinales omnes, & assistentes Prælati ad osculum pedis, manns, & genæ Pontificis admittuntur, qui omnibus circumstantibus solemnem benedictionem dabit. Et tandem Episcopus conferens, præcedentibus tribus genuflexionibus, totidemque acclamationibus (inquiens) Ad multos annos, ad osculum faciei Pontificis admittitur. Presbyteri synonyma. Vide *Iudex*. *Sacerdos*. *Sacrocola*. *Senior*.

PRESBYTERA. FR. sic appellabatur Vidua in castitate degens vitam, & Anus, atque Vxor Sacerdotis ante eius ordinationem, quæ post Mariti susceptos sacros ordines, separatè ab eo viuebat. Baron. an. 34. nu. 289. à Græcis πρεσβύτιδες nuncupatur. ||| Interdum Matronas significat, quibus Ecclesiæ cura spectabat: quare Theophyl. super illa verba Matth. cap. 10. [Qui reliquerit patrem, aut matrem] ità scribit: [Habemus pro patre Presbyteros pro matre Presbyteras, seu anus] Et huiusmodi Matronæ à Latinis *Matricuriæ* dicebantur. can Mulieres. dist. 32. Idest, habentes curam de rebus Ecclesiæ, vt exponit ibi Glossa. Sic S. Praxedes à D. Pio Papa presbytera declarata fuerat, vt ex eius Actibus constat.

PRESBYTERIVM, Chorum significat. Vide *Chorus*. Item Consistorium Ecclesiasticorum. Vide Baronium ann. 254. num. 99. FR. [Quomodo nec Episcopis liceat vendere prędia inconsulto Concilio, vel cunctò Presbyterio. can. placuit. 12. quæst. 3.] ||| Quod elegantiùs *Cleri Rom. Senatus* à D. Hieronymo, & *Compresbyterium* ab alijs Ecclesiasticis Scriptoribus appellatum fuit; & Cyprianus *Excitari de presbyterio* dixit, idest, sacerdorio degradari, siuè à choro expelli. Item donatiuum, quod nouus Pontifex in eius coronatione facere solebat in Lateranensi Ecclesia singulis Cardinalibus significat, quibus in eorum mitra duo scuta aurea cum duobus grossis argenteis immittebat, & alijs Episcopis, ac Præsulibus vnum aureum scutum, & vnum argenteum grossum dabat. Cærem. Rom. sic fortasse appellabatur, quia intra presbyterium distribuebatur, siuè quia ad Consistorium hoc donatiuum spectabat, nàm Consistorium presbyterium, vt supra diximus, dicebatur. Cencius tamen Camerarius in eius M. S. Cæremoniali de alio simili donatiuo Pontificis Presbyterio denominato mentionem facit, de quo. Vide etiam *Thuribulorum festiuitas*. Ob eandem rationem presbyterium dicitur serica bursa illa, in qua vigintiquinque iulij antiquę monetæ inclusi præsentari solent ab Archipresbytero Vaticanæ Ecclesiæ Pontifici, quando ibi solemniter celebrat *Pro Missa benè cantata*, vt in Cæremoniali dicitur, quam solet deinde Papa Diacono Cardinali, qui Euangelium cecinerat tradere, & is eius Caudatario erogare.

PRESBYTEROR, Sacerdos fio.

PRESSORIOLVM, arca, siue armarium, in quo vestes conseruantur: [Quod habueritis, reponite, & claues de arcellis, vel pressoriolis vestris Registoria teneat. in Regula. S. Cæsariæ Virg. cap. 16.

PRESSVRA. FR. Censura Ecclesiastica, sic titulus in can. non in perpetuum. 24. qu. 3. vbi de excommunicatione agitur.

PRETIOSA &c. FR. versiculus, qui ad primam horam canonicam positus est. [Quatenus omni die post primam, & pretiosa teneantur omnes &c.] Et inferius: [Quatenus post mortem D. N. Papæ post pretiosa, statim loco prædictorum teneantur cantare De profundis &c. In Bulla Vrbani V. penes Soresinum de Capitibus SS. Petri, & Pauli pag. 8. & 9.

PREX, oratio, precatio: [Prex tua hunc teneat lapsum ad pascua vitæ.] in versibus ad honorem S. Eulogij Presbyteri, & Mart. 11. Mart.

PRIMA, ex canonicis horis. Vide *Hora canonica*. *Pretiosa*.

PRIMAS, Ecclesiastica dignitas super omnes Episcopos, Archiepiscopos, & Metropolitas Regni; & aliquando Patriarcha intelligitur: [Episcoporum ordo vnus est, licet sint Primates illi, qui primas Ciuitates tenent, qui & in quibusdam locis Patriarchæ à nonnullis vocantur. Anacletus Papa. epist 3. ad Episcopos.] FR. Erant à temporibus Gentilium principaliores Prouinciarum Ciuitates ita appellatæ; quare [Vrbes, & loca, in quibus Primates præsidere debent, non à modernis; sed multis ante aduentum Christi statutæ sunt temporibus, quorum Primates Gentiles etiam pro maioribus negotijs appellabant. In ipsis verò vrbibus post aduentum Christi Apostoli, & eorum Successores, Patriarchas, & Primates posuerunt, ad quos Episcoporum negotia (salua tamen in omnibus Apostolica Authoritate,) & maiores causæ post Apostolicam Sedem sunt referendæ. can. 1. dist. 81.] Et ibidem can. In illis verò. hęc habentur, nempè: [In illis verò Ciuitatibus, in quibus olim apud Ethnicos primi Flamines eorum, atque primi legis Doctores erant, Episcoporum Primates, vel Patriarchas B. Petrus poni præcepit, qui reliquorum causas Episcoporum, & maiora negotia in fide agitarent. In illis autem, in quibus apud prædictos Ethnicos erant eorum Archiflamines, quos tamen minores esse

tenebant, quàm memoratos Primates, Archiepiscopos institui precepit. In singulis verò reliquis Ciuitatibus, singulos, & non plures Episcopos constitui praecepit, qui Episcoporum tantum vocabula sortirentur: quoniam neque inter ipsos Apostolos par fuit institutio, sed vnus praefuit omnibus.] In can. quoniam, & seqq. dist. 100.& can nullus primas. 9.quaest.3. cauetur, quod nullus Primas, seu Metropolitanus possit in iurisdictione Episcopi suffraganei se ingerere; secus verò si suffraganeus negligens fuerit in eius officio, vt in cap cum ex officij.in extran. de praescript.

PRIMATIA. FR. ipsa Primatis dignitas. cap. 7. de in integr. restit.& ibi Glossa.

PRIMICERIUS, πριμικήριος, Dignitas Ecclesiastica, idest, omnium minorum Clericorum Superior; cuius officium D. Greg. epist. ad Laudefred. Episc. sic describitur: [Ad Primicerium pertinent Acolyti, & Exorcistae, Psalmistae, atque Lectores, signum quoque dandum pro officio Clericorum, pro vitae honestate, & officium meditandi, & peragendi sollicitudo, lectiones, & benedictiones, & psalmum, laudes, offertorium, & responsoria quis Clericorum dicere debeat: Ordo quoque, & modus psallendi in choro pro solemnitate, & tempore, ordinatio pro luminarijs deportandis; si quid etiam pro reparatione Basilicarum, quae in Vrbe ipse denunciat Sacerdoti; epistolas Episcopi pro diebus ieiuniorum Parochianis per Ostiarios iste dirigit: Clericos, quos delinquere cognoscit, ipse distringit, quos verò emendare non valet eorum excessus ad agnitionem Episcopi defert, Basilicarios ipse constituit, & matriculas ipse disponit.] Ex quibus colligitur eximiam fuisse Primicerij authoritatem, & dicebatur Primicerius fortassè, quia in cereis tabulis primus antiquitùs scribebatur, & nomen istius dignitatis in capite cereae tabellae notabatur, vt dictum est in dict. *Capicerius*. Sic *Secundicerius* dicebatur, quia secundo loco notabatur in tabula cerea, de quo D.Gregorius lib.9.epist.33.inquit: [Hanc autem epistolam Paterio Secundicerio Notario Ecclesiae nostrae scribendam duximus.] FR. Haec officia erant antiqua in Ecclesia; legitur enim SS. Sergium, & Bacchum functos his officijs fuisse. [Duas totques Sergius, & Bacchus Primicerius, & Secundicerius, in prinil Caroli Magni apud Torrig. de Cryptis Vatican. secund. edit. pag. 504.] De quibus Sanctis Martyribus Surius, & Lipomanus ex Metaphraste haec habent. [Sergius, & Bacchus ambo Romani genere &c. tunc fulgebant in regia &c. Sergius quidem erat Primicerius Scholae Centiliorum, Secundicerius autem huius Bacchus, qui multum quidem poterant apud Imperatorem Maximianũ.] Hic duo notanda: primum quidem Metaphrastis, & eius Interpretum error, qui Centiliorum loco *Gentilium* scripserant, apud nullum enim Auctorem hanc dictionem *Centiliorum* inuenio. quare Boninus Mombritius, qui vt alias dixi, acta Sanctorum duobus tomis impresserat, eaque iuxta duplices codices M.ss. antiquos in membrana Bibliothecae Lateranensis descripserat, vt collationanti patebit: ille de istis Sanctis Martyribus, sic habet: [Marcellus, Apuleius, Sergius, & Bacchus pollebant in Palatio, honorabilioresque erant apud Maximianum Imperatorem. Beatus quidem Sergius erat Primicerius, & Princeps Scholae Gentilium amicus Imperatoris &c. Beatus verò Bacchus eiusdem & ipse Scholae Gentilium erat secundus Primicerius.] Secundo notandum tum ex dicta Mombritij authoritate, tum ex sequentibus, quod Primicerij dignitas nedùm apud Christianos, & Ecclesiasticos; sed apud saeculares, & Ethnicos vigebat, nisi fortassè, eum praedicti Martyres diù ante Martyrium Christianam fidem profiterentur, quod & praedicto Imperatori notum iam erat, vt in eorum gestis idem Metaphrastes scripserat, ac proinde primicerij Scholae Gentilium, idest, Catechumenorum fuisse intelligatur, ad differentiam Cathecumenorum ex hebraismo venientium; quod ità censendum ratio praebet, quia inuerisimile videtur Ethnicos scholam habuisse cum titulo Gentilium, ac simile absurdum videretur, si hodie Romae, vbi nulla fides, nisi vera regnat, schola reperiretur cum titulo Christianorum. Licet haec dignitas inter saeculares reperiretur, vt in dict. *Dapifer* ex Nicephoro ostendimus; sic etiam Blondus decad. 1. lib. 1. inquit: [Desiderius Rex Italiae Affiratam impulit, vt in Christophorum Primicerium summae tunc in Romana Vrbe authoritatis virum &c.] & inferiùs: [Eiocatique Christophorus, & Sergius Secundicerius oculos sunt effossi.] Item [Magni Primicerij vmbraculum, seu velum dimidio nigrum, & dimidio album. Zonara.] In quodam verò peruetusto Liciensi Breuiario in festo SS. Ioannis, & Pauli mensis Iunij sic habetur in eius lectionibus. [Ioannes & Paulus fratres, quorum prior Praepositus, secundus Primicerius Constantiae Constantini filiae fuit] In eodem autem Breuiario, vbi de SS Sergio, & Baccho agitur, habetur, quod non ecclesiasticas dignitates; sed saeculares habebant; sic igitur in eorum lectionibus ibi dicitur: [Sergius, & Bacchus Primicerij Palatij apud Imperatorem Maximianum, quod Christiani essent accusati cum Idola colere nollent, ab eodem veste militari priuati &c.] In Primicerij os imponebat auream monetam Pontifex, & quando. Vide *Antiphona*. Reperitur etiam *Tertiocerius* in libro, cui titulus est Notitia Prouinciarum; Anastasius Biblioth. inquit primum S.Martini Papae accusatorem fuisse Primicerium.[Primicerius sanè omnium accusantium erat Dorotheus Patritius Ciliciae.] Itaque etiam inter Ecclesiasticos non erat determinata digni-

dignitas; nam dicebatur *Primicerius Cantorum*, sic Innoc.III. ait; [Primicerius qui Cantoribus est prælatus.] Vide *Archicantor*. *Baculus*. *Cantor*. Item *Primicerius Lectorum*, *Primicerius Aulæ*. Item *Primicerius Defensorum*, idest, Advocatorum Decanus. Luitprand. lib. 6. cap. 6. *Diaconus Cardinalis Primicerius*, idest, Diaconorum Cardinalium Decanus. Et Hincmar. Rhemensis in tomo Concil. Drogonem Episcopum *Primicerium*, nempè Vicarium appellauit, quia Vicarius Papæ in Gallia erat, atque in eodem sensu S. Fulgentius D. Stephanum Protomartyrem *Primicerium Martyrum*, scilicet caput appellauit. Iuo Carnoten. de Principe Apostolorum ait: [Constituitur post Deū Primicerius. in serm. de Cathed. S. Petri.] Eodemque modo à D.Augustino *Primicerius Apostolorum* idem vocatus fuit, hoc est, Princeps Apostolorum; eodemque pacto *Virginum Primiceria*, idest, Antesignana à D.Bernardo eleganter Virgo Virginum appellata est. Aliqui tamen Auctores censuere hoc primicerij vocabulum à sigillis officialem significare, qui à Cassiodoro πρωτοκῆρος, *Protocerius* appellatus fuit. Hoc vocabulum in malum sensum desumptum. Vide *Hecatontarchus*.

PRIMIGENIÆ. FR. idest, Virgines maiores inter Vestales, quæ septem erant. Baron. an. 384. n. 2.

PRIMISCRINIVS, Primarius Archiuista, Ecclesiasticus Officialis, cui in Romana Ecclesia Archiuij cura incumbebat, & sub se duodecim Scriniarios habebat, qui omnium Ciuilium actorum instrumenta formabant. Varij autem Primiscrinij reperiebantur, nempè, *Primiscrinius Beneficiorum*, *Primiscrinius Canonum*, *Primiscrinius securitatum*, *Primiscrinius largitionum priuatarum*. Et dicebatur etiam *Protoscriniarius*; hodie tamen Protonotarius intelligitur. Vide *Papa*. § Et vt Platina.

PRIMITIÆ. FR. Contributiones Ecclesiasticis debitæ, sicut decimæ; differunt tamen à decimis, quia decimæ sunt taxatæ, idest, decima pars fructuum; sed Primitiarum quantitas non est determinata; nam qui plus dabat, quadragesimam portionem redditunm dabat, qui minus sexagesimam, & sic licitum erat dare inter LX. & XL. quantum quisque volebat, hoc autem erat in aridis, & liquidis; sed qui dabat primitias animalium dabat vnum de ducentis. Gloss. in can. Ecclesias. 13. q. 1. Vide *Decima*.

PRIMITIO, initiare, seu primitias dare significat. [Munificentiam à tenera primitiauit ætate. Petr. Bles. epist. 20.] Ac idem de orationis efficacia loquens, ait. [Dulce vehiculum est in via oratio, fidelis præcursor ad Dominum primitians ei aduentum ascendentis. serm. 21.

PRIMIVIRGIVS, FR. virgatorum præfectus, qui baculos in manu ferebant, ad remouendum populi concursum in equitatione Imperatoris, ita Codinus de off. Aulæ Constantinop. Vide *Bardariotæ*. *Portingberius*.

PRIMORDIALITER, ab initio. [Reducentur cuncta in nihilum, quæ de nihilo primordialiter processerunt. Petr. Bles. epist. 166.

PRINCIPALIS. Vide *Panaretos*.

PRINCEPS MONASTERII, superintēdens ad Monasterij temporalia, qui alias Defensor Monasterij dicebatur. [Vestimenta, quæ secum detulerant, accipient, qui huic rei præpositi sunt, & inferentur in repositorio, & erunt in potestate Principis Monasterij. In Regula. S. Pachom.] & sæpè de hoc munere in eadem Regula.

PRINCIPO. FR. verbum significans prædomino, impero, principatum exerceo. [Scholares pueri, & impuberes adolescentuli ob sanguinis dignitatem de ferula transferuntur ad principandum Presbyteris. D. Bernard. ep. 42. ad Henricum Senonen. Archiep.

PRINVS, græcum vocamen, πρῖνος, arbor, quæ à Latinis *Ilex* dicitur. [Sub qua arbore comprehenderis eos loquentes sibi? Qui ait sub prino. Daniel. cap. 14.] FR. Itaque non fuit Prunus arbor quemadmodum D. Augustinus serm. 252. de temp. existimant; *Prinus* enim arbor *Coccigera*, seu *Coccifera* dicitur. De hoc Prino vide Latinium in Correct. Sixti Senen. lib. 5. anoot. 250.

PRISCILLIANISTÆ. FR. Hæretici à Priscilliano seducti, qui in Hispania ex Gnosticorum, & Manichæorum erroribus nouum blasphemiarum monstrum formarunt. 24. q. 3. can. 39.

PRISIO, carcer. [Vnde à suo Iudice ordinario, tanquam criminosus in prisione detentus est. In Vita S. Vedestani Episc.] FR. significat etiam carceratum, sicut etiam italicè *Prigione* tàm de carcere, quàm de detento in ea intelligitur. [Et quod disconfittura, quæ erat in mari prisiones multos nobiles à nautis Regis, qui eos iustè ceperant &c. Matth. Parisius in Hist.

PRIVIGNA, vel *Priuignus*. Vide *Filiastra*. *Filiastrus*.

PRIVILIGIO, verbum, priuilegium concedo. [Deus, apud quem melior est obedientia, quàm victimæ, quidquid emancipet homo, aut priuilegiet homo, inobedientiam detestatur. Petr. Blesen. Epist. 90.

PRIVILEGIVM, FR. idest priuata lex, quæ non omnibus; sed aliquibus priuatis suffragatur. Papa autem de iure non potest locis pijs nouiter erectis priuilegia concedere, nisi ministri, seu personæ pro tali instituto comperiantur. [Licet autem nobis instantiùs supplicares, vt Ecclesiæ prædictæ confirmationis priuilegium faceremus, tibi non possumus de iure deferre, cum nulli Canonici adhuc ibidem existant, quibus priuilegium concedatur. lib. 3. Decretal. tit. 48. cap. 5.

PROASTIVS, suburbium. [Inuenit in proastio cum philosophis. In Vita S. Basilij cap. 2.] Dictio quidem græca προάστειον, idest, suburbium. [Rex Luitprandus in Olona nihilominus

nus suo proastio, miro opere in honorem S.Anastasij Martyris Christo domicilium statuit. Paul.Diac.lib.6.de gest.Longobard.c.56.

PROBABILIS, rectus, idoneus, ac probatæ vitæ, in quo sensu à D.Gregorio *Medicus probabilis*, idest, probatæ vitæ, appellatus est Exorcista. Ac in eodem sensu in Conc.Toletan.IV. can.4. dicitur. [Probabilis vitæ, atque doctrinæ extiterit.] FR.sic etiam. [Presbyteros probabiles, aut Diaconos mittas. Can. Episcopum 10.quæst.1.

PROBAMENTVM. FR. probatio. [Omnibus adhibitis probamentis,& Scripturis sanctis.Ruffinus in versione operum Origenis.

PROBATICA, sic appellata fuit Piscina in Euang. Ioannis cap. 5. [Erat autem Ierosolymis probatica piscina, quæ cognominatur Hebraicè Bethsaida &c.] Ex vocabulo græco προβάτον, quod ouem significat, quia in ea mundabantur oues, quæ pro sacrificio offerebantur in Templo, quæ piscina, vt refert Iosephus Hebr. lib.6.de bello Iudaico cap.6.ædificata fuerat à Rege Salomone, quam *Stagnum Salomonis* ibidem vocat. Itaque *Probatica*, idest, ouilla dicebatur, cuius miraculosa omnium infirmitatum curatio parum ante Christi aduentum in defectu prophetiarum cœperat innotesci, & ideo Hebræi de huiusmodi prodigio nullam penès se notitiam habent, nec de ea prædictus Iosephus, aut Philo vllam mentionem faciunt; scripserant enim hi post Christi mortem, quando, nempè, iam prædictum miraculum cessauerat in piscina, quod, Cyrillus lib.2.in Ioannem cap.125. & Tertullianus contra Iud.cap. 13. probabiliter existimant in die Pentecostes cessasse.

PROBATIO, Religiosorum nouitiatus, [Vno discedente, alter, cui nomen erat Gosuinus, importunitate sua, vt reciperetur, obtinuit, qui vix per sex hebdomadas in probatione stetit. Cæsar.lib.1. cap.10.] Qui Author de S.Hildegunde agens, eodem vocabulo vsus fuit. [Ingressa in probatione, manum suam misit ad fortia.lib.1. c.40.] & c.2. lib.2. [Anno probationis expleto, factus est Monachus.

PROBOLA, ex græco, προβολή, idest, productio. [Deinde infinitas Angelorum editiones, & probolas. Tertull.aduers Hæret.cap.46.

PROCAMIO. Vide *Concambio*.

PROCESSIO, supplicationum agmen, cuius antiqua institutio ex apostolica traditione promanasse censetur, quæ quidem ad instar exercitus modestè, ac deuotè coordinatur, vexilla, & crucem præferendo, & Romæ Basilicarum Canonici ferunt etiam secum tentoria,ante quę loco classicorum campanulas habent, ad imitationem, vt inquit Gemin.lib.1.cap.68.Israëlitici populi ante conductionem Arcæ proficiscentis. De Processionibus, hæc Tertullianus inquit: [Si statio facienda est, maritus de die condicat ad balnea; Si ieiunia obseruanda sunt, maritus eadem die conuiuium exerceat; si procedendum erit, nunquam magis familiæ occupatio adueniat. Ad vxor. cap.4.] Item Sidonius antiquissimus inter Patres Author de processionibus sic meminit. [Processio fuerat antelucana, solemnitas anniuersaria, populus ingens sexu ex vtroque, quem capacissima Basilica non caperet. lib.5. epist.17.] In processionibus Græcorum semper liber Euangeliorum defertur, & eius delator in Ecclesia Constantinopolitana *Præfectus Euangelio* dicebatur. Progressus autem comparium, missionem Discipulorum à Christo factam significat. [Meritò sanè bini, & bini procedimus. Siquidem ad commendationem fraternæ charitatis, & socialis vitæ missos à Saluatore Discipulos Euangelia sacra testantur. Turbat processionem, si quis solitarius incedere curat. D.Bernard.serm.2. de Purific.] Antiquitùs in memoriam Christi resurrectionis in omnibus per annum Dominicis ordinabatur processio,ac Prælatus, siue alius Superior reliquis Ecclesiasticis præcedebat,ad denotandos Apostolos,ac alios Discipulos Christum sequutos fuisse in eius resurrectione, quando eos in Galilæam præcessit. [Vndè semper in huiusmodi processionibus Prælatos nostros, quasi Dominum in Galilæam sequimur. Rupert.de diu.off. lib.2.cap.8.] Imò *Galilæa* (vt idem refert) dicebatur locus, vbi terminabatur processio. FR. Processio in funeralibus prohibita: [Vt Defunctorum nomine solummodo diuina celebrentur officia; publica frequentatione, & processione cessante.can. Certum est.de Consecrat.dist.1.] In processione festus Corporis Christi manipulus non debet ferri. Vide *Manipulus*. Quomodo ferenda est Crux in processionibus. Vide *Crux*. *Processio nigra* dicebatur Litania maior, quia tunc Cruces, & altaria nigris velis cooperiebantur. In processione Corporis Christi debet ferri Cotta. Vide *Superpellicium*. Processio septiformis. Vide *Litania*. Reliqua Vide *Draconarius. Euangelium. Exomologesis. Labarum. Litania. Prothesis*.

PROCESSORES, qui processionaliter incedunt. Ordo Rom. Associantes Episcopum, quando processionaliter ex Sacrario progrediebatur *Processores* appellat, sic comitantes Diaconum, quando ad ambonem pro canendo Euangelio diriguntur *Processores* nuncupantur.

PROCESSVS, hoc vocab. nonnunquam excommunicationem denotat: [Die Mercurij prima mensis Februarij, Pontificatus Clementis VI. anno IV. ipse Papa fecit quosdam processus generales in publico contra interfectores bo. me. Andreæ Regis Siciliæ Illustris. Dauantria in suo M. S. Cæremon.] Eodem vocabulo idem vtitur ad significandas excommunicationes in Bulla Cœnæ, quæ etiam in festo Ascensionis,& in die Dedicationis Basilicarum SS. Petri, & Pauli publicabantur, quia, vt idem Author ait, legebantur in die Cœnæ Dom. in qua Eucharistiæ

ristiæ sacramentum institutum fuit,& Apostolos communicauerat; ad denotandum, quod ab hoc sacramento priuatus sit excommunicatus. Item in die Ascensionis, quando, scilicet, Christus pro omnibus fidelibus deprecatus est, ad ostendendum,quod excommunicatus de precibus Ecclesiæ participare nequit. Tandem in die Dedicationis promulgatur, quia excommunicatus ab Ecclesia expellitur, ne cum alijs fidelibus orare possit.

PROCHEIRIVM, πρόχειρον, idest, Manuale, quo vocabulo vtitur Cassianus in Collat. 19. cap. 4. Vide *Enchiridion*.

PROCHOTROPHIVM. Vide *Brephotrophium*. Vide *Ptochotrophium*.

PROCONSVLARIA, dicebantur acta SS. Martyrum à Notarijs Prouinciarum proconsulariuni scripta, & collecta. Baron. an. 238.

PROCVRATIA. FR. exigentia ab Episcopis extorta sub prætextu procurationis, ac defensionis piorum locorum. [Ad humilitatem Religiosorum conuersus, ab eis pecuniam non minimã extorsit nomine procuratiæ. Matth. paris. anno 1239.] Nam, vt ait Augustinus apud Gratianũ in can.si priuatum.1 a.q.2.[Non illa nostra sunt quorum procurationem quodamodo gerimus.] Et de Episcopo etiam dicitur: [Aliud est sua possidere, aliud est communium procuratorem esse. can. Episcopus. 14.quæst. 1.

PROCVRATIO. FR. Ius episcopale exigendi causa visitationis: nam Episcopale quandoque *Procurator* dicitur, vt supra dictum est. [Prælati de procurationibus, quas in victualibus percipiunt, decimam non persolunt.] Et infra. [De illis autem procurationibus, quas Prælati in pecunia numerata ritè percipiunt ab antiquo, & quas perciperent, etiam si non visitarent, decimas præstare tenentur. Prælatus autem, qui procurationem (quam sine visitatione potuit de iure percipere in pecunia numerata) remittit: quia remittit, quod sibi debetur &c. In extrau. comm. de decimis, & de censibus, exactionibus, & procurationibus.] Item annualem censum significat. cap. 16.17.21.22.23. 24. 25.& 27.lib. 3.decretal. tit.39.

PROCVRATRIX Sedis Apostolicæ. FR. ab Innocentio III. Abbatissa quædam constituta fuit. cap. 4. decretal. de Confirmat. vtil. vel inutil.

PROCVRATOR. Vide *Explorator*. *Pentepitropus*. Item Procurator dicitur Episcopus. Vide *Procuratia*. *Procuratio*.

PRODIGALITAS. Vide *Banausia* in dict. *Banausus*.

PRODITOR. FR. Certus indicator, seu delator publicus. l. si quis per proditorem. & l. si lupus. de furtis. Item apud Patres mendacem significat. [Sicut enim ex his verbis ostenditur non solum ille proditor est veritatis, qui transgrediens veritatem, palàm pro veritate mendacium loquitur; sed etiam ille, qui non liberè veritatem pronunciat, quam liberè pronunciare oportet, aut non liberè veritatem defendit, quam liberè defendere conuenit; proditor est veritatis. can.nolite timere.11. quæst. 3.] ideo dictio *Proditor* pluribus modis intelligitur. vt in can. Clericusqui.dist. 46.vbi sic habetur: [Qui adulationibus, & proditionibus vacare deprehenditur.] & ibi sic Glossa: [Proditor dicitur, qui propter timorem non defendit veritatem, & qui tacet eam, vt. can. nolite. 11. quæst. 3. Item qui crimen alterius, sibi solum notum, manifestat, vt can. si peccauerit 2.q.1. Item qui malitiosè circumuenit alium, & callidè seducit, vt in periculum salutis tradat. can. si cupis. 16. quæst. 1. Item qui rem sibi commissam exponit hostibus. can. de forma.22.q.5. Item qui iussum veritatis contemnit. can. abijt. 11. quæst. 3. Item qui secretum sibi comm issum reuelat. can. nerui. 13. dist.

PRODROMVS. Vide *Mansionarius*.

PROEDRVS, πρόεδρος, idest, Præsidens, offitium Græcorum Ecclesiæ: [Proëdrus Heracleæ, qui erat inter honoratissimos, & Exarchus Thraciæ, & Macedoniæ. Codinus. Denunciamus omnibus Proëdris Ecclesiarum nostrarum. Tharas.in epist. ad Hadrian. Papam.

PROFANO. Vide *insano*.

PROFESSIO. FR. idest, iuramentum. [Cunctis conuenientibus apud Septimum, tunc Patriarcha à tyranno de orthodoxa fide, vt sine perturbatione seruaret Ecclesiam extorsit professionem. Landulph. lib. 7. histor.

PROFESSOR. Vide *Confessor*.

PROFESSVS. FR. aliquando non alicuius artis, seu facultatis professorem significat; sed qui se in Catalogo describi faciebat, ratione alicuius edicti, vel aliqua gratia in concursu aliorum in nomenclatura notabatur, vt illius concessionis compos fieret: sic in primo sensu dicebatur professus bonorum, censuum, nominis &c. Cic. pro Archia poëta: [Cum hic domicilium Romæ multos iàm annos haberet, professus est apud Prætorem Q. Metellum familiarissimum suum,] idest, se tanquam Ciuem Romanum conscribi fecerat. & Liuius lib. 2. [Hoc proposito dicto, & qui aderant nexi, profiteri extemplo nomina:] Sic habetur in Luca cap. 2.[Ibant omnes, vt profiterentur singuli suam Ciuitatem.] & inferius: [Vt profiteretur cum Maria &c.] idest, vt daretur in nota nomen, Ciuitas &c. Item professor, & profiteor in secundo sensu, nempè, qui notabatur tanquam concurrens pro aliqua re obtinenda; ità Liu. lib. 6. bell. pun. [Primò expectauerant, vt qui se tanto imperio dignos crederent, nomina profiterentur.] quod clarè Cicero explicat in orat. pro Plancio, dum ait: [Sunt professi, qui magistratum petituri dabant nomen, & inter competitores describebantur, & candidam vestem assumebant.] Hinc verba D. Augusti tom. 10. hom. 25. alias obscura, elucidantur, vbi de Magdalena agens inquit: [Accessit confessa, vt rediret professa.]

Rrr 2 idest,

ideſt, ſuum peccatum confeſſa eſt, & decretum remiſſionis conſequuta eſt, ac inter cœleſtes candidatos conſcribi meruit. Vide Baron. in Appar. num. 81.

PROFESTVS. FR. dies ferialis, qui feſtiuitate vacat. Pompon. Feſtus. Macrobius lib. 1. Saturnal. cap. 16. & Gloſſa in cap. 4. lib. 3. decretal. tit. 41. ait. [profeſtus quaſi procul à feſto.

PROFITEOR. FR. ſignificat iurare. [Quæ tradita canonicè comperio obſeruare, ac venerari profiteor. Iuo Carnotenſis epiſt. 65.] Vnde *Profiſſio*, ideſt, iuramentum.

PROGRAMMA, FR. græca vox πρόγραμμα, quæ publicam ſcripturam, ſiuè edictum ſignificat. In Cod. Theod. lib. 10. tit. 16. Caſſiodor. in formulis, & Vulcatius Gallicanus in Auidio Caſſio de eo hæc inquit: [Statim ſigna edici iuſſit, & programma in parietibus fixit: vt ſiquis cinctus inueniretur apud Daphnen, diſcinctus rediret.

PROHIBITVM. FR. pro eo, quod non inuenitur conceſſum. lib. 1. decretal. tit. 7. cap. 2.

PROLITO, litare, imolare, ac ſacrificare ſignificat. [Cogebatur Chriſti populus vanis ſuperſtitionibus intereſſe, atque in cultu nefandi ritus, nunc aut libamina inceſta profundere, aut ornatus ſertis victimas trahere, aut grauia nidoribus thura ſuccendere, aut inter feruidos ignes pallenti anima funeſto ſanguine prolitare. S. Zeno Veronen. Epiſc. in vita S. Arcadij Mart.] Eius ſynonyma. Vide *Sacrifico*.

PROLOGVS GALEATVS. Ita nuncupatur prologus S. Hieronymi in principio Sacræ Scripturæ appoſitus, quia, vt idem ibi ait: [Hic prologus ſcripturarum quaſi galeatum principium omnibus libris, quos de hebræo vertimus, conuenire poteſt.] Idem Sulpitius aſſerit, [Quod idē & galeatum à quibuſdam vocatur, quoniam ità commune eſſe poſſit, vt in omnibus cauſis quemadmodum galea ſuo galeato, omnibus indigis poſſit eſſe commune.] Alij verò autumant, quod metaphoricè à galea dicatur, quæ ſicut caput defendit, ità prologus in principio ſuæ tractationis appoſitus, totum tractatum tanquam apologia ab Aduerſariorum detractionibus tuetur.

PROLVBIVM, prolibitum, complacentia. [Verumtamen formidans per diem ſuo prolubio ſatisfacere. In vita S. Gudilæ Virg.

PROMÆ CELLÆ. Vide *Promptuarium*.

PROMEREOR. FR. ideſt, complaceor, ſiuè placeor: [Talibus hoſtijs promeretur Deus. epiſt. ad hebr. cap. 13.] ità vt in ſenſu paſſiuo accipiatur. Vnde Ariàs Montanus ex græco textu *Beneplacet ſibi Deus* vertit.

PROMOTIO FVRTIVA. FR. quando abſque Epiſcopi conſcientia, & nullo præuio examine ad aliquem ordinem furtiuè quis promouetur. Gloſſ. in cap. veniens ad nos. de exceſſ. prælat.

PROMPTVARIVM. FR. locus in quo res promptè habentur. græcè ταμεῖον dicitur, quod vocabulum loco *Cellarij* habet græca lectio ad Cantic. cap. 1. vbi vulgata legit: [Intr. duxit me Rex in cellaria ſua, exultabimus, & lætabimur in te.] græca lect. habet: [Introduxit me Rex in promptuarium ſuum &c.] Sed D. Ambroſius Cubiculum vertit, inquiens: [Introduxit me Rex in cubiculum ſuum. Græcus in promptuarium ſuum. lib. 5. de Sacram. cap. 2.] Eſt autem promptuarium ex Sipontino, locus, in quo res ad vſū neceſſariæ repoſitę ſunt: vt ſtatim promi, & proferri poſſint. Vnde Apul. lib 1. [Ex promptuario olei vnctui, & lintea terſui, & cętera huc eidem vſui profer ocytèr.] *profer ocyter*, ideſt, promptè ex promptuario. Sic etiam in Eſaia 26. 20. vbi vulgata habet: [Vade populus meus, intra cubicula tua &c.] LXX. tranſtulerunt: εἴσελθε εἰς τὰ ταμεῖά σου; ſic pariter legit Tertull. lib. de reſurrect. nempè: [Populus meus introite in cellas promas.] Videtur autem legiſſe εἰς τὰ ταμεῖα, qui tamen ibidem, quid ſint ſic explicat: [Cur cellarum promarum potiùs vocabulo vſus eſt, & non alterius loci receptorij? Niſi quia in cellis promis caro ſalita, & vſui repoſita ſeruatur, depromenda illinc ſuo tempore.] *Cellaria* igitur in vulgat. Cantic. cap. prædicto non tantum ſignificat cellam vinariā, vt vulgò fertur; ſed promptuarium, ac cellam promam totius peni, ideſt, eſculenta & poculenta, de quibus fusè Gell. lib. 4. cap. 1. Beroaldus in 1. Æneid. contra Seruium. Sed etiam ex Ser. Sulpitio, & Maſſurio Sabino, nomine *peni*, vel *penoris* omne vtenſile apud eundem Gell. ibid. intelligitur, vbi ſignantèr inquit: [Præterea de penu adſcribendum hoc etiam putaui. Ser. Sulpitium in reprehenſis Scęuolæ capitibus ſcripſiſſe, Scio Helio placuiſſe, non quæ eſui tantùm, & potui forent; ſed thus quoque, & ceræ &c.] Quare præfatam Cantic. dictionem concinnè explicans D. Ambroſius Cellarium odoramentorum dulcedinis, & ſarietatis intellexerat, dum inquit: [Induxit me Rex in cellarium ſuum, vbi bona libamina, boni odores, vbi mella ſuauia, vbi fructus diuerſi, vbi epulæ variç. lib. 5. de Sacram. cap. 2.

PRONTANIMITAS, animi promptitudo. [Adeo laborauit in eius obſequio tota mentis prontanimitate. In vita S. Greg. Ligonien. Epiſc.

PROPALO. Vide *Depalo*.

PROPHETA, ſiuè *Prophetis*, ex græco vocabulo προφήτης, ideſt, qui futura prædicit, & in Sac. Scriptura *Videns* appellatur. Vide *Videns*.

PROPHETEVM, Templum in honorem alicuius Sancti Prophetæ dedicatum. [Reliquiæ S. Samuelis in eius propheteo ſunt poſitæ. Theodor. lib. 1. ſub Arcad.] Sicut eodem modo Eccleſia alicui Apoſtolo erecta *Apoſtoleum* dicta fuit.

PROPITIATORIVM. Vide *Chorus. Sacrarium*. FR. Diuus tamen Paulus in epiſt. ad Hebr. cap. 9. pro propitiatorio, vt Theophylactus inquit, Arcæ teſtamenti operculum intellexerat. Oechumenius verò ait, quod erat tabula aurea quadrata

drata perpendiculariter supra arcam pendens sine contactu ità appellata, quia ex ea accipiebantur propitiationes, & diuina responsa.

PROPOLA. Vide sequentem dictionem.

PROPOLARIVS, Propola, Reuenditor, ex græco προπώλης. [Propolarius quisque, quod vendit, laudat. D. August. tract. 10. super Ioannem.] Sed recta latinitate *Propola* dici debet. Sic Cic. contra Pisonem inquit: [Pastor domi nullus, nulla cella, panis, & vinum à propola, atque decnba.] Et Plautus Aul. scena. 5. act 3. ait: [propolæ calciolarijs &c.] Vide *Regratarius*. FR. Item *propola* aliquando pro lenone accipitur: [Muliercula formæ scitioris, vt prostribula mancipia lupanarium ad ludibrium pudicitiæ contraxit. Imitatus est etiam propolas circumforaneos. Lampridius in Commodo.] Alludit ad vitium lenonum, qui pulcras mulieres, vt ad prostribula ducerent lucrandi causa vbique inquirebant, & propriè *Mangones* dicuntur; quo vitio Octauius Aug. à Suetonio in eundem cap. 69. notatur: [Et conditiones quæsitas per amicos, qui matres familias, & adultas ætate virgines denundaret, atque perspicerent, tanquàm Thoranio mangone vendente.] Idem opprobrium in Caligula Suetonius cap. 36. etiam notauerat, fœminas inquiens: [Mercantium more considerabat.

PROPOLIVM, vulgo reuenditio, apud eundem D. August. [Quot propolia fecerunt.] In aliquibus tamen eius Codicibus *Propsita*, & *Propositum* mendosè habetur.

PROPOSITA. Vide *Propolium*.

PROPOSITVM, FR. arbitrium. [Si autem ipsis peoprie aliquid liberalitate alicuius, vel successione cognationis euenerit, faciant inde, quod eorum proposito cognouerint. Quod si à suo proposito retrorsum exorbitauerint, honore Ecclesiastico indigni tanquam reprobi iudicentur. can. placuit, vt Episcopi. 12. q. 3.] idest, [Qui voluerint facere ipsorum voluntatis arbitrio] vt in eadem quæst. can. quicumque. declaratur. Item *propositum* perperàm peo propolium scriptum. Vide *Propolium*.

PROPRIETAS. Vide *peculiaritas*.

PRORETA, FR. nauis Rector. [Quod si perniciosum est proretam nauim deserere. can. si scicitaris. 7. q. 1. & ibi Glossa.

PROPRINDO, prius prehendo, barbarum verbum. Benedicti Leuitæ vocabulum.

PROPRISVS, peins appræhensus. Eiusdem Benedicti Leuitæ vocab.

PRORSVS, nomen, hoc vocabulum legitur in vita S. Gildæ, quod ab aliquibus directus, siue erectus interpretatue, vbi sic habetur. [Pedisequa quoque eius, & præuia, & de via negat se discernere, nec prorsi tramitis meminisse.] Sed *Prorsi*, à verbo *perordior*, vt consideranti patebit, legendum est.

PROSA, sic rhythmus ille dicitur, qui post Epistolam canitur, & denominatur *Sequentia*, & *Iubilatio*. Dicitur autem *Prosa*, quia in ea non obseruantur metricæ regulæ. Item *Sequentia*, quia sequitur post Graduale. Authorem Rhithmorum Noterinm S. Galli Abbatem Durandus lib. 4. cap. 22. facit, qui etiam ibi ait Nicolaum Papam in Ecclesia cani ordinasse. Ecclesia tamen Romana his sequentijs vtitur in Missa; nempè *Lauda Sion Salua orem*, quam D. Thomas Aquinas composuit. *Veni Sancte Spiritus* à Ruperto Galliarum Rege anno 1003. scripta Durand. ibid. Alij tamen Authorem Hermannum Contractum faciunt. *Victimæ paschali laude* ignoratur Author. *Dies iræ, dies illa*, quam aliqui D. Gregorium, alij D. Bernardum composuisse putant; Bzouius in Ecclesiast. Annal. anno 1294. ait fuisse Cardinalem Vrsinum Authorem, siue Frangipanem, nec deest, qui Augustinum Biellam de anno 1491. inuentorem faciat; ac tandem illam Humberto Dominicanorum Generali attribuunt alij. Vide *Hymnus*. *Iubilatio*. *Prosaticus*. *Versus leoninus*.

PROSAEBATVM. Vide *Parasceue*.

PROSATICVS, prosaicus. [Qui sale attico, & prosatico lepore, imò diuina inspiratione composuit. In vita S. Eulogij Presb. & Mart.

PROSCHOLVS. Vide *Baccalaureus*.

PROSECVTIO. FR. idest, allegatio. [Sancta Synodus dixit: licet secundum prosecutionem Laurentij, Petri, Eulalij, Crescentij, Maximi, vel Stephani, nec apud nos incertum habetur hanc ipsam scripturam nullius esse momenti. can. benè quidem. dist. 96.] Nam omnes isti Episcopi, nempè: Laurentius Mediolanensis, Petrus Rauennatis, Eulalius Syracusanus, Maximus Belitanus. (forrasse Belitranus) & Stephanus Venusinus Episcopi omnes allegationes addixerunt pro immunitate Ecclesiastica, contra statuta Basilij Odoacris Regis Vicarij, & statum quæstionis explicat ibidem Glossa.

PROSELYTVS adiectiuum græca dict. προσήλυτος, idest, Aduena, Alienigena, Peregrinus. [Iudæi quoque, & Proselyti. Actor. cap. 2.] hebraicè *Gher* dicitur, idest, peregrinus. FR. Idem nomen reperitur in Matth. cap. 23. [Væ vobis Scribæ, & Pharisæi hypocritæ, qui circuitis mare, & aridam, vt faciatis vnum proselytum, & cum fuerit factus, facitis cum filium gehennæ, duplo quam vos:] Vbi glossa interlinearis sic interpretatur, nempè [Ad legem conuertitis enm vnum aduenam de gentibus.] Glossa verò ordinaria subiungit: [Proselyti sunt de gentibus in Synagogam recepti, quorum raritas pee vnū significatur, quia vix aliquis post Christum.] Nicolaus Lyranus ait ibidem: [Proselytus legis dicebatue ille, qui de gentilitate ad iudaismum conuertebatur.] & D. August. contra Adimantium eundem Matthæi locum exponit, inquiens: [Istis autem peruersitatibus suis faciebant, vt cum aliquis gentilis ad eorum legem transibat, idest, factus esset proselytus, haberet mores eorum, & fieret filius gehennæ, multo plusquam

plusquam illi essent.] Qui tamen Proselyti duplicis generis erant; scilicet, qui *Proselyti iustitiæ* dicebantur: nàm circumcisioni submittebantur, atque legem mosaicam rigorosè obseruabant ad instar naturalis Hebræi. Alij dicebantur *Proselyti imperfecti*, siuè *Domicilij*, qui detestabantur idolatriam; sed circumcisionem sustinere non patiebantur, nec legem Moysis obseruabant; sed tantum sequebantur naturalia præcepta à Deo Noëmo, posterisque eius tradita, idest, non furandi, non occidendi, non fornicandi, & similia; huiusmodi fuisse dicitur Nicolaum ab Apostolis baptizatum, & in Diaconem ordinatum, de quo in Act. cap. 6. habetur: [Nicolaum aduenam, (*idest, proselytum*) Antiochenum.] Item Proselytus Hebræorum fuerat ex christiano Aquila, & qua de causa. Vide *Pharisæus*. Item *Gher* hebraicè: Significat etiam timens Deum, & vbi nos legimus. [Qui timent Dominum, sperauerunt in Domino. psalm. 113.] hebraicè habetur *Gherim*. Sic etiam in psal. 117. [Viri Israëlitæ, qui timetis Deum.] ac alibi passim.

PROSEVCHA, græca dictio προσευχή, idest, deprecatio, oratio: [Metuendum erat, nè per hanc occasionem Iudæi quoque molestarentur à suis Ciuibus, si quid nouaretur circa proseuchas, & ritus patrios. Philo hebr. in Flaccum in legat. ad Caium.] Item Synagogam significat: sic idem Philo, vbi de transtyberina regione à Cæsare Aug. Hebræis concessa, inquit: [Sciebat habere suas proseuchas, in quibus cœtus facerent.] Vide *Synagoga*. FR. *Proseucha* licet græcè orationem significet; à Scriptoribus verò tàm Hebræis, quã Gentilibus, atque Christianis pro loco orationis, videlicet, Synagoga semper accipitur. Quo ad hebræos nedum citatus Philonis locus in Flaccum de Synagoga intelligitur; sed idem Author in vita Moysis non longè à fine hoc vocabulum ità declarat. [Nàm destinata oppidatim sacris precationibus loca, quæ proseuchas vulgus nominat, quid aliud sunt, quam scholæ, in quibus prudentia, fortitudo, temperantia, iustitia, pietas, sanctitas, omnisque virtus, discitur, quodcumque ad humana, diuinaque negotia requiritur.] Et Ioseph. Hebr. De vita sua post medium, inquit. [Sequente igitur die populus conuenit in proseucham, quàm vocant precationis domum, amplam, & capacem tantæ multitudinis.] Et ex Gentilibus Iuuenalis Satyr. 3.

Ede, vbi consistas, in qua te quæro proseucha &c.

Et ex Christianis Scriptoribus vetus Scholiastes habet in Glossario. [Προσεύχεσθαι enim græcè orare dicitur, & proseucha locus Iudæorum vbi orant] quæ etymologia proseuchæ Adriano Turnebo arridet. lib. 1. aduersar. cap. 19.

PROSPHORA. Vide *Missa*.

PROSPEX, prouidus, præuisor. [Recogita in præsagijs vatem; in omnibus augurem, in euentibus prospicem. Tertull. de testam. animæ. cap. 5.

PROSTAGMA, græcum nomen πρόσταγμα, idest, præceptum. [Post hæc sacro placuit Concilio, quatenus Augusti prostagmate &c. In vita S. Celsi Episc.

PROTOSTATES, seu *Protostata*. FR. ex græco πρωτοστάτης, idest, primarius: vnde *Discipulorum Protostates* à S. Proclo in orat. 8. de Transfigurat. Dom. appellatus fuit S. Petrus Apostolorum Princeps: secundum aliquos significat conductorem duodecim militum, qui *Commanipulones* dicuntur. Optimè igitur S. Proclus manipularem conductorem, ac primarium Petrum vocat: dum eum Protostatem Discipulorum, nempè, duodecim appellat ad quod facit Suidæ documentum aientis: [Manipulus continet viros 8. alij volunt constare 12. alij verò ex 16. viris &c. quod & mensura optima est: & manipuli Princeps Protostata, seu Ductor vocatur; ipse est primus, & optimus seriei.

PROSTRALES, siuè *Prosternales*, vel *Prostrati* psalmi. Vide *Psalmus*.

PROTECDICVS, primus defensor, græcum vocabulum πρωτέκδικος. [Protecdicus, qui suscipiebat captiuos, & ibi erat iudex causarum criminalium. Codin. lib. 1. de off.] Erat etiam Ecclesiasticum officium, cui spectabat causas criminales Clericorum cognoscere, item Ecclesiæ defensor erat, ac suam iurisdictionem in Ecclesiarum ingressu exercebat, qui ideo πρωτεκδικῶν nuncupabatur; quod officium primo ordini Clericorum Constantinopolitanorum à Patriarcha Gregorio Xiphilino additum fuit; quia, vt ait Balsamon, non libenter defensoris munus renunciabant, vt ad alia officia ascenderent propter eius lucrũ, ideoq; prædictus Patriarcha inter priores Ecclesiæ dignitates hoc officium annumerauit. Vide *Defensor*, & *Defensoria*.

PROTELO, longè iacto, apud Scriptores tamen Ecclesiasticos translatinè ponitur non rarò pro spatio temporis in longum producto ad agendum aliquid. [Nocte quadam plus solito orationem protelans vsque ad lucis crepusculum in contemplatione permansit. Hincmar. in Remig.] Sic etiam Cæsarius lib. 1. cap. 27.] Vitam protelari virtute medicinæ] dixit. Vsurpatur etiam in eodem sensu quo ad moralia: [Vt quoniam deficiente charitate, eo vsque protelatur malitia, vt noua exerceantur facinora. Concil. Tolet. V. can. 1.] FR. sic etiam Stephanus Papa Gualberto Dosinæ Patriarchæ scribens, qui prætenso zelo Comensis Ecclesiæ Electum consecrare distulerat, ideò scribit: [Si protelaueris, & eum consecrare, iam toties monitus, non maturaueris, proculdubio ad nos veniens, consecratus abibit. Can. nunc verò. 9. quæst. 3.] Vide Matth. Paris. in dict. *Paruisium*.

PROTHESIS, πρόθεσις, altare, in quo Græci multis cæremonijs pro Missa panem, & vinum prepa-

parant, & ex eo loco deinde processionaliter tempore consecrationis ad sacrum altare deferunt, in qua processione interuenire solebat Græcus Imperator in eius Coronationis die, hoc, nempe, pacto, tempore deferendi oblationes aliqui Diacones discedebant ad inuitandum nouum Imperatorem, qui cum eis ad Prothesis locum ingrediebatur, vbi manto auro contexto induebatur, in capite gestans coronam, & baculum in manu, qui *Narthex* dicebatur, (de quo suo loco diximus) in sinistra, ac centum armaris militibus associatus procedebat; deinde Diaconi sequebantur, & postremo Sacerdotes oblationes ferentes, accedensque ad maiorem portam in Sancta Sanctorū, vbi expectabatur à Patriarcha, tunc immorabatur ex parte exteriori Imperator, & capitis inclinatione ad inuicem salutabantur, interim transibat Diaconus patriarchale pallium, ferens in dextera, qui in conspectu Imperatoris sistens, elata voce hæc verba intonabat. [Recordetur Dominus Deus potēriæ regni tui in regno suo vbique nunc & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.] Quod ab alijs Diaconis & Sacerdotibus, qui sequebantur, iterabatur, & cum ingrederentur Sancta Sanctorum similem precationem etiam Patriarchæ canebant singuli eorum; [Recordetur Dominus Deus Pontificatus tui vbique &c.] His peractis Imperator salutabat Patriarcham, ac paludamentum deponebat, & ad suum locum recedebat. Tempore deinde communionis, quam sumebat in hac die intra Cancellos cum alijs sacris Ministris, proprijs manibus Eucharistiam, & Sanguinem ex Calice à Patriarcha porrecto suscipiebat, & ante Communionem thurificabat in formam Crucis altare, ac deinde Patriarcham, qui ab Imperatoris manibus thuribulum recipiens, idem obsequium ei reddebat, illum incensando. Tandem deponens ex capite coronam, Diaconoque consignans, Altaris Sacramento se refocillabat; ità Curopal. cap. 17. Similis quædam processio adhuc in Ecclesia Turonensi viget; tempore enim offertorij ordinatur processio ex Sacristia, ac primus omnium prima Dignitas, quæ est Thesaurarij, progreditur pluuiali indutus, post quem sequitur Ceroferarius, deinde Subdiaconus cum vrceolis vini, & aquæ velo contectis, & post alium Ceroferarium sequitur Diaconus cum patena similiter velo cooperta; post tertium Ceroferarium alius Diaconus incedit cum Calice, & Corporale velo inuoluto, super quod defert duas tabellas, in quibus depictæ sunt Sanctorum imagines, quæ pro danda pace inseruiunt. Tandem quartus Ceroferarius terminat, & claudit processionem, quæ terminatur ad Altare, vbi solemnis Missa celebratur.

PROTO A SECRETIS, principalis Secretarius, siue Magnus Cancellarius. [Leo Curapalates, & Proto à secretis Simeon. Luitpr. in legat.

PROTOBESTIARIUS. Vide *Protouestiarius*.

PROTOCANONARCHA. Vide *Canonarcha*.

PROTOCATAPANUS. Vide *Catipanus*.

PROTOCERIUS. Vide *Primicerius*.

PROTOCOLLUM, πρωτόκολλον, significat primum glutinum, siue collam, qua libri conglutinabantur: hinc pro volumine sumitur, in quo instrumenta Notariorum, & similia registrantur, & ex eo scripturæ describuntur, ad eas interessatis consignandas.

PROTOCURSOR, Cursorum Præfectus: [Cum enim misisset Protocursorem, vt interrogaret eos; quo præcipiente hoc fecerint. Landulph. in phoca.

PROTOCYNEGUS. FR. πρωτοκυνηγός, venationis antesignanus, italicè *Capocaccia* dicitur. Erat tamen Dignitas in imperiali Aula Constantinopolitana, qui stapedem sustinebat in Imperatoris equitatione, & ad eum vestes imperiales pertinebant, si in venatione sanguine maculabantur. Codinus.

PROTODIACONUS, Archidiaconus, sic à D. Io: Damasceno lib. 4. cap. 6. appellatus fuit Sanctus Stephanus Protomart. Vide *Archidiaconus*.

PROTOMARTYR. πρωτομάρτυς, primus martyr, quo titulo appellari solet ab Ecclesia D. Stephanus; primus enim fuerat, qui inter Christianos gloria Martyrij coronari meruerit, sic etiam vocatur iustus Abel respectu veteris martyrum testamenti, & inter Christianas fœminas Sancta Thecla in Menologio greco his verbis celebratur. [Sanctæ protomartyris, & paris Apostolis Theclæ.

PROTOMEDICUS. Vide *Archiater*.

PROTOMYSTES, πρωτομύστης, idest, Sacrorum caput, Episcopus intelligitur. Vide *Myste*.

PROTONOTARIUS, dictio græco-latina, πρωτονοτάριος, idest, primus Notarius, Ecclesiasticus officialis, à D. Clemente Papa institutus, qui aliquos huiusmodi ordinauit, vt Sanctorum Martyrum acta colligerent, ac scriberent, de qua re Baronius ann. 44. nu. 79. an. 98. num. 3. an. 238. num. 2. an. 598. num. 16. & disertè in Notis Martyrol. c. 1. Errat tamen Glossa in can. Monachus. dist. 77. asserens *Notarium* à notis ita appellari; nam à notificando ità dicitur, vt idem Baronius ann. 447. num. 10. bene aduertit. Item Protonotarius dicitur etiam *Protoscriptor Ecclesiæ*. Idem Baron. ann. 1152. num. 123. Qui appellati sunt *Scriniarij*, *Notarij*, *Protoscriniarij*, *Primiscrinij*. Vide *Primiscrinius*, cui antiquitus in creatione noui Pontificis incumbebat ad eius libitum mutare nomen Electi. Vide *Papa*. §. Et vt Platina affirmat. FR. Item *Notarij S. Sedis Apost.* can. Augustino. 12. quæst. 2. :||: Sixtus Papa V. ad duodenarium numerum eos auxit. In pontificia Cappella præcedunt Commendatarium S. Spiritus in Saxia, Messanensem Archimandritam, ac omnes mitratos Abbates, quando non sunt sacris paramentis indu-

induti. Sac.Rit.Congr. 12.Febr.1598.Ita etiam Palatij Apostolici Sacristam, nisi erit Episcopus. Ead.Sac. Congr.13. Iun.1601. Hodie tamen in Ecclesia Latina sunt duplicis generis Protonotarij participantes, nempè, de quibus supra, & non participantes. Primi sunt, qui habitu prelatitio induuntur in Curia.& extra eam, & multis priuilegijs cumulantur, scilicet posse non legitimos legitimare, creare Protonotarios non participantes, Equites auratos, Notarios apostolicos, Doctores in vtroque iure, ac in Theologia; sed in iure taxatiuè annuatim, at in Theologia indefinitè. Possunt insuper vti mitra,alijsque pontificalibus paramentis inMissa solemni cum licentia Ordinarij si præsens sit, secus verò si hic erit absens,in quo casu eius licentia necessaria non est. Item habent facultatem sibi faciendi celebrare in loco non sacro, & tempore interdicti,ad quam celebrationē potest eius familia interuenire,Itē anticipare Missam ante auroram,& post meridiem illam posticipare. Item huiusmodi Protonotarij post decennium eorum officium renunciantes per lustrum gaudent ijsdem priuilegijs; sed in Vrbe non possunt vti amplius rochetto. & præcedentiam amittunt in Cappella Ponrif. & sedere tunc debent post Rotæ Auditores,Clericosque Cameræ ex Constit. Sixti V. de anno 1585. Sed Vrbanus VIII.an.1619.ampliauit eis facultatem, quod, nempè, renunciantes per triennium supradictis priuilegijs fruantur. Protonotarij sacra paramenta benedicere non possunt.Sac.Rit.Congreg.17 Iulij 1627. Protonotarij verò non participantes, quorum numerus indefinitus est, habent extra Vrbem roechetti, & mantelletti vsum. Eadem Sac.Rit.Congr. 18. Iul. 1626. sed non possunt habere annulum in digito,dum celebrant.Ead. Sac. Rit.Congr.11.Febr.1624 Præcedunt Canonicos Cathedralis; sed non cum capitulariter sunt congregati.Ead.Congr.12.Maij 1602. Canonicus Protonotarius potest in choro vti veste violacea. Ead.Congr.Rit.14 Ianu 1612. in quadam panormitana, dum tamen defert habitus canonicales, & cum sit in choro debet ferre habitus similes alijs Canonicis, aliàs distributionibus non gaudet. Ead. Rit. Cong. 12.Decemb.1616. Suntque Ordinario loci in criminalibus tantùm subiecti,& in ciuil. dū nō excedat summam 24.ducat. ex Bulla Leonis X. Qui gaudet priuilegioConclauistarū,Caualeratus Apost Cancell.vel scripturię eiusdē, & Papæ familiares, dum non habeant vxores, & sint Clerici, vt Protonotarij secundæ classis habentur. Antiquitus erat etiam duplex Notariorum species, alij enim intra cancellos coram Iudicibus obducto velo acta Martyrum scribebant; alij autem extra cancellos scribebant,de quibus Baron. cap 1. in Notis Martyrologij. In Ecclesia tamen Constantinopolitana Protonotarius erat ex secundo Clericali ordine primus, ad quem spectabat Lectores Ecclesiæ examinare, testamenta scribere, & mancipia manumittere. FR. Qui Græcus Protonotarius *Ianua exocatacœlorum* dicebatur, nō quia Ianitor illorum esset, vt Iunius credidit, sed quia ingressui in ordinem superiorem Exocatacœlorum erat proximior, qui *Exocataceli*, vt suo loco dictum fuit. Cardinales erant Constantinopolitanæ Ecclesiæ,quique,cum essent in ordineDiaconali omnes alios Episcopos præcedebant, licet lis mota fuisset ab Episcopis contra Chartophylacem, qui vnus ex illis Diaconis erat. fuit tamen in ipsius fauorem rescriptum ab Imperatore Alexio Comneno in nouellis à Leonclauio editis. Vide *Scriniarius*.

PROTOPAPAS, πρωτοπαπᾶς, Archipresbyter,qui in Ecclesia Constantinopolitana multis præeminentijs fruebatur, cum esset ecclesiastici tribunalis caput, & *Magnus Protopapas* dicebatur ad differentiam alterius protopapàs imperialis, qui super omnes Clericos Cappellæ imperialis constituebatur. Aliquando tamen Magnus Protopapàs Clericis tùm patriarchatus, tum etiam Palatij præfuerat. Messanæ adhuc extat hæc dignitas in quadamEcclesia Catholica appellata,ac ità dicta ex eo quia quando Sicilia sub græco Imperio erat, hæc Ecclesia cum Latinis permansit vnita in confessione, quod Spiritus Sanctus ex Patre, Filioque procedat, licet vsque in hodiernum diem græco ritu ibi offitia celebrentur; in azymo tamen consecrant, & paramentis sacerdotalibus vtuntur Latinorum more. Hic itaque Messanensis Protopapàs prꝑter iurisdictionē quam in multis Ecclesijs eiusdem Ciuitatis exercet, quæ olim sibi subiectę erant; non parum à Clero Metropolitanæ Ecclesiæ honoratur; in die enim Pentecostes ad hanc Catholicam Ecclesiam processionaliter accedunt Cathedralis Canonici, Protopapàm suscipientes,& ad CathedralemEcclesiam conducunt,vbi græco ritu solemnes Vesperas ille canit, ac tandem eisdem ceremonijs ad propriam Ecclesiā reducitur,quę honoris demonstratio, ideo clericis istis gręcis fit in ea die ob memoriam vnionis eorum, cum Latinorum dogmatibus, pręcipuè in materia processionis, vt diximus, Spiritui Sancti. Item in die Circumcisionis in solemni Cathedralis Missa ibidem Epistola, & Euangelium à gręcis Subdiacono, & Diacono leguntur. In processionibus Messanensibus Protopapàs vtitur ligneo baculo ad instar gręcorum Abbatum in forma litteræ T.

PROTOPASCHITÆ, hęreticorum secta, quæ iudaico more in azymis celebrabat Pascha. Appellati etiam fuerunt *Sabbatiani* à quodam *Sabbato*, siue *Sabbatio* hęresiarcha, qui fuerat Hebręus FR. Baronius tamen eosdem esse ait, ac Nouatianos ad an. 313.n.28.

PROTOPLASTVS, πρωτόπλαστος, primus plasmatus,

matus, ideſt, Adam vnde canit Eccleſia: [De parentis protoplaſti,] & pro Adami ſucceſſoribus aliquando vſurpatur: [Per cuius partum mutatur natura, protoplaſtorum deletur culpa. D. Auguſt. ſerm. 18.] vbi de B. Virgine loquitur. FR. ſic etiam hoc vocabulum à Gloſs. in c. 5. de bigamis non ordinan. interpretatur.

PROTOPOSTOLARIVS. Officialis in Eccleſia Conſtantinopol. primuſque eorum erat, qui epiſtolam in miſſa legebant.

PROTOPSALTES, primus pſalmiſta. Vide *Domeſticus*.

PROTOSEBASTVS, πρωτοσέβαστος, primus Auguſtus, in aula Conſtantinopolitana dignitas, quæ Imperatorum filijs, & eius conſanguineis conferebatur. FR. Dicitur etiam *Protoſeuaſion*. quod rectè Primus Comes interpretatur, & nō Comes palatinus, vt Vvolfius, & Rogerius in Hiſt. Anglicana vertunt. [Hemannel Conſtantinopolitanus Imperator &c. miſit Oratorem ex Italis Gratioſum Iordanem Roberti olim Capuani Principis filium, Palatij imperialis Protoſeuaſton. Blond. decad. 2. lib. 5.

PROTOSECRETARIVS. FR. primarius à ſecretis: [Quin & Theodorus protoſecretarius Pię fecti Conſtantinopolitani. Anaſtaſ. Biblioth. in Collectan. à Sirmondo edita.

PROTOSCRINIARIVS. Vide *Protonotarius*.

PROTOSCRIPTOR. Vide *Protonotarius*.

PROTOSEDEO, præſideo, ſedeo in primo loco. [Protoſedent Presbyteri coronati. Tertull. de coron. milit. cap. 15.

PROTOSTASIA. FR. principalitas, præfectura, prælatio, de hoc vocabulo non rarò in Cod. Theodoſ.

PROTOSTRATOR. Præfectus ſtabuli, Mareſcallus. FR. ſic etiam interpretatur Niceta, vbi de Gofredo Bulione loquitur; nempè: [Dignitate erat vir ille Mareſcallus, quod Græcis eſt Protoſtrator.] Idem à Ioanne Curopalata affirmatur in Theophilo, & *Equiſonum primus* ab eo dicitur: nam inferiores *Stratores* dicebantur. Suidas. Vide *Strator*.

PROTOSTRATORICVS. FR. adiectiuum nomen pro eo, quod Protoſtratoris eſt. [Deus, qui facit omnia, Audronici Imperatoris cognomentum excitat Philen Paleologum, qui poſt ob animi alacritatem, ac fortitudinem protoſtratoricum baculū accepit. Niceph. lib. 7. hiſt.

PROTOSYNCELLVS, πρωτοσύγκελλος, ideſt, primus domeſticus, dignitas Eccleſiaſtica in Conſtantinop. Eccl. ità dicebatur, quia omnium Syncellorum, ideſt, habitantium, ſiue domeſticorum patriarchalis palatij erat primarius & erat eiuſdem Patriarchæ Vicarius: imò futuræ Patriarchatus ſucceſſioni deſtinatus: ideò dignitas hæc à Capitulo illius Eccleſiæ, cum imperiali beneplacito eligebatur: [Eodem præterea menſe ab Imperatore Ioanne ad Papam Martinum Legati redierunt Marcus, inquam, Iagrus, & Stratopedarcha, & Magnus Protoſyncellus. Phranzes lib. 2. cap. 1.

PROTOVESTIARIVS, qui præerat omnibus veſtiarijs, legitur etiam *Protobeſtiarius*. Erat officium inter Eccleſiaſticos. & ſæculares, de hoc habetur fuiſſe in magna extimatioue apud Græcos; nam, vt Codinus lib. 2. refert, Michael Paleologus Imperator Michaelem Trachaniottã ex ſorore nepotem Protoueſtiarium Palatij fecerat. Vide *Canſtriſius. Veſtiarius*.

PROVINCIA. FR. dicitur illa, quæ habet decem, vel vndecim Ciuitates, & vnum Regem, & totidem poteſtates ſub ſe, & vnum Metropolitanum, alioſque ſuffr aganeos decem, vel vndecim Epiſcopos &c. can. Scirote 6. quæſt. 3. Prouincia Galliæ comitatus quomodo vocetur latinè. Vide *Speculator*.

PROVISINVS, moneta. Vide *Solidus prouiſinus*.

PROVISORIA. Vide *Prædeſtinatio*.

PROXENETA. FR. mediator, qui *Interemptor* dicitur. [Interemptores autem ab officio declinantes, vel negligentius agentes, ab officio remoueantur. can. Clericus quilibet. diſt. 91.] & ibi Gloſſa. *Mediator* etiam vocatur. [Mediatores, per quos ſcelus ſimoniæ plerumque committitur, ad teſtimonium contra ſceleris eiuſdem authores (in deteſtationem criminis) admittuntur: ſi non agitur criminaliter; ſed ciuiliter, & emolumentū exinde non fuerint aſſecuti. cap. mediatores, de teſtib. & atteſtat. in 6] & ibi Gloſſa, cuius officium *Proxeneticum* dicitur. ff. de proxener l. 1 & 2. Vide *Interemptor*.

PRVDENTII OPERA. Vide *Ditrochæum. Hamartigenia. Pſychomachia*.

PSACHMON. Vide *Pſachnion*.

PSACHNION, habitus, ſiue ſtola pontificalis, alij Pallium intelligunt. [Et continuò exclamans Sacellarius quendam aſtantium excubitorum conſorem, præcepit ſine mora auferre pſachnion Summi, & Apoſtolici, atque præcipui Paſtoris.] ideſt, S. Martini Papæ, & Mart. in Collect. Anaſtaſij in exil. eiuſdem S. Martini. FR. in eadem Collect. à Sirmondo edita habet ibidem. pag. 92. [Summi, & Apoſtolici Chriſtianorum.] ij: Et inferiùs [Cum incidiſſet pſachmion Beati Viri Excubitor, & corrigiam compagiorum eius, ſtatim tradidit eum Sacellarius Præfecto Vrbis, dicens, Tolle eum Domine Præfecte, & continuo membratim incide illum.] FR. Aliter tamen apud Baronium hic textus legitur in ann. 651. num. 10. vbi ſic habetur: [Et continuò exclamans Sacellarius quendam aſtantium excubitorum conſortem præcepit ſine mora auferre Pſachmon.] & inferius: [Cum ergo incidiſſet pſachmon Beati Viri excubitor &c.] Et poſt pauca verba idem Baronius ſic huiuſmodi vocabulum interpretatur, inquiens: [Quod ad pſachmon ſpectat, deprauatè ità legi putamus, per quam vocem nil eſt, vt indumentum aliquod poſſit intelligi. Siquidem pontificia ſtola, quæ pallium dicitur, & cæteris omnibus ſuperponitur indumentis

postea sublata fuit. Nec est, vt conijci possit psachmon, quasi perisagnum, sarcinam viatoriā fuisse corrigiæ (vt textus habet) compagibus nexam: siquidem non est verisimile ei relictam, cum è naui est ductus in carcerem, & è carcere ad iudicium. Vnde ista coniunctio psachmi, atque corrigiæ opinari suadet fuisse cingulo iunctam compagibus peram, quæ græcè dicitur πήρα, quam ad libellos oblatos recondendos potissimum gestare Pontifices solebant.] Sed hæc opinio tanti Viri non satis arridet. Primo, quia pera, quam gestabant Pontifices non pro supplicationum libellis oblatis à Pontifice ferebatur; sed pro largienda pauperibus in itinere eleemosyna, quia memoria lia oblata non penès se, sed penès Secretarium, vel alium famulum deferebantur. Secundo cum S. Martinus vltra nonaginta dies in Constantinopolitano carcere ante huius Sacellarij temerarium actum detentus fuisset, vt in supradicta citata Anastasij narratione habetur: non est maior ratio, cur pallium, & stola Pontifici per illud trimestre ablata essent in carcere, & non sarcina quoque viatoria. Item Sirmondus, vbi supra *Psachnion* scribit, sic etiam *Tonsorem*, & non *Consortem* habet. Atque Surius *Tonstrem*, & *Psachmon*. tom. 7. ad diem 12. Nouembris cap. 19. scribit. Vnde Puto litteram, *i*, per errorem scriptoris appositam fuisse, dum deberet esse tertius pes litteræ, *m*, ita vt, *n*, &, *i* faciant integrum, *m*, & legendum rectè *Psachm on*, quamuis Baronius depranatam hanc orthographiam existimet; ac propterea aliter sentirem, nempè, cum Sacellarij officium ecclesiasticum etiam fuisset, vt in dict. *Sacellarius* dicitur, quod ad hunc Sacellarium degradare, & execrare spectabat, in cuius signum præcepit, vt omn ia pontificalia insignia à Sancto Pontifice auferantur, vnde ait Anastasius, quod iussione huius sacellarij nequissimi: [Suscipientes ergo eum carnifices, exuerunt exterius eius pallium sacerdotalis stolæ, scindentes alas tunicæ, quæ erat interius à summo, vsque deorsum.] Insuper præceperat Sacellarius, vt auferatur corrigia compagiorum eius; Compagi enim erant Pontificis solius insignia, vt idem Anastasius inquit [Accedens Mauritius subdiaconus orarium de eius collo abstulit, & ante pedes eius proiecit & compagos eius] & alibi à Thedoro, idem inquit, receptis reliquijs eiusdem S. Martini, [& vno de compagis eius, idest, caligis, quos nullus alius nisi Romanus Pontifex portat] vt scripsimus in in dict. *Compagi*, vbi etiam quomodo corrigiam in Compagis annexam fuisse ostendimus. Item in signum degradationis idem Sacellarius præceperat, vt omnes circumstantes Sanctum Pontificem anathematizarent, vt in eadem narratione penès Baronium, Sirmondum, & Surium habetur, idest, execrarent. Vnde non fuisse inuerisimile videtur, quod per hoc vocabulum *Psachmon* corona sacerdotalis intelligatur, quę in signum degradationis abradi solet. Inducor ex duplici capite hoc asserere, tum quia ibi dicitur, quod Tonsori Sacellarius incidere psachmon præceperat; tonsoris enim offitium non est scindere indumenta, sed abradere; tum etiam quia à Græcis ψίλος dicitur caluaster. Iunius in Lexicon; & ita existimo, quod Psachmon significet caluarium, siuè caluariā partem capitis, vbi formatur clericalis tonsura, quę corona dicitur, desumpto etiam nomine à capitis loco, qui locus quoque corona dicebatur. Vnde si per huiusmodi vocabulum Psachmon cum Baronio supra pera intelligeretur, frustra siquidem Anastasius tanta exaggeratione in hunc Sacellarij temerarium actum inuehetetur, inquiens: [Auferre psachmō Summi, & Catholici Christianorum præcipui Pastoris &c] qua exaggeratione in priuatione pallij, stolęque, ac tunicæ non vsus est. Argumentum igitur est, quod verticem, coronam, & caluarium visibilis Ecclesiæ Capitis recidere in signum execrationis iussisset Sacellarius ille nequam, & quod ille actus fuisset degradationis demonstratiuus, non solum ex præmissis probatur, sed & ex inde sequutis; nàm postea brachio sęculari ad interitum carnis consignatus fuerat a Sacellario Sanctus Pontifex; inquit enim Anastasius: [Statim tradidit Sacellarius Præfecto Vrbis, dicens, Tolle eum Domine Pręfecte, & continuo membratim incide illum.] Confirmatur vlterius, quia ψηκτρίδας appellant Græci Ancillas, quæ delicatarum Matronarum capillos medicato fuco conspergebant. Henr. Steph. in Thesaur. linguæ græcæ in dict. ψῆγμα tom. 4. pag. 701. Atque ψῆγμα græcè significat id quod radendo detractum est. Scapula in lexicon. vnde ψῆγμα, idest, rasura, siue tonsura ex verbo ψήχω, quod rado significat. Idem Scapula, solent enim latini litteram græcam H in A latinum vertere vt γραμματική, Grammatica. Gretteserij Gram. cap. 36. in fine. Et γ Græci quando sequitur liquida littera μ propter antipathiam cū μ verti solet in χ: vnde *Psachmon*, loco *Psagmon* dicunt. Cæterum cum Baronio concurro, quod hoc vocabulum non significet stolam, siue pallium, ex eo quia singillatim extat his omnibus despoliatum fuisse postea à carnificibus Pont. vt supra attuli ex prædicta narratione.

PSALLENDA, in ritu ambrosiano sic dicitur Antiphona illa, quę in fine laudis, & vesperarum recitatur pro commemoratione alicuius Sancti.

PSALLENTIA, psalmodia, psalmorum cantus [Peto etiam tuam charitatem, vt sicut à Rectore tuo Alexandro Episcopo nostro didicisti Græcorum psallentiam, ad nos dirigere tua Fraternitas delectetur. D. Damasus in Epist. ad Hieronymum.] Reperitur etiam hoc vocabulum in neutro genere. [Igitur exinde cum multo psallentio in Ciuitatem suscipitur, & in sua Ecclesia Episcopus ordinatur. in vita S. Galli.

Galli. Et Gregorius Turonensis: [Cum honore debito, grandique psallentio in Monasterio locarentur. lib. 9. cap. 10.

PSALLIANI, hæretici. Vide *Precatores*. *Bucheta*.

PSALMELLVS. Vide *Graduale*.

PSALMICEN. FR. psallens [Cultu peracto vigiliarum, quas alternante mulcedine, Monachi, Clericique psalmicines concelebrauerunt. sidon. lib. 5. epist. 17.

PSALMI LVCERNALES. Vide *Vespera*.

PSALMI PLEBEI, dicuntur psalmi à personis particularibus compositi, qui dauidici non sunt. [Quod non oporteat plebeios psalmos in Ecclesia cantare. Concil. Laodicense can. vlt.

PSALMISTA, ecclesiasticus ordo ex minoribus, qui *Cantor* dicitur in Concil. Toletano, Vide *Cantor*. & à Græcis ψάλται, psaltes nuncupatur. In Bibliotheca Domus professæ messanensis Societatis Iesu in quodam peruetusto pontificali M. S. reperitur, quod cū simplex Sacerdos hunc ordinem conferre solebat, talia verba proferebat, nempè: [Vide, vt quod ore cantas, corde credas, & quod credis operibus comprobes.] Eadem etiam forma verborum in Pontificali Rom. legitur, scilicet: [Psalmistæ, idest, Cantores possunt absque scientia Episcopi, sola iussione Presbyteri officium suscipere cantandi, dante eis presbytero, vel potius Episcopo antiphonario in manus, & dicente: Vide, vt quod ore cantas &c.] De qua cæremonia Durandus quoque lib. 2. cap. 3. mentionē facit, vbi ostendit, quod in Sac. Canonibus Clericus primi ordinis Psalmista diceretur, qui Psaltes vsque ad præsens à Græcis nuncupatur. Psalmiste verò officium ab Isidoro ita describitur. [Ad psalmistam pertinet officiū canendi, dicere benedictiones, psalmos, laudes, sacrificij responsoria, & quidquid pertinet ad canendi peritiā.] FR. Quod Psalmista fuisset primus clericalis ordo. Vide Glossam in can. Illud nos. dist. 77. quod do. officium *Psalmistatus* dicebatur. Ibid.

PSALMISTATVS. Vide *Psalmista*.

PSALMODIA. Vide *Psallentia*.

PSALMOGRAPHVS. FR. dicitur David. can. pręsens. 20. quæst. 3.

PSALMVS, vox græca ψαλμός idest, cantus, cuius antithesis. Vide. *Ensalmus*. Psalmi verò qui graduales dicuntur, itá denominati sunt; nàm canebantur dum ascendebātur quindecim Templi Salomonis gradus. Durand. lib. 5. cap. 2. Vnde denominati sunt *Canticū graduum & ascensionis*, iuxta vim dictionis hebraicę *Amahaloth*; ità Theodoretus, & Euthimius Gręci scriptores, qui etiam docent Dauidem literaliter, ac propheticè ibi de discessu populi hebræi à captiuitate babylonica ad hierosolymitanam libertatem loqui. FR. Eandem opinionem habuit R. Dauid Khimhhi super psalmos; sed R. Sandia ait psalmos graduales ita appellatos fuisse, quia eleuando gradatim vocem canebantur. Psalmodia mirabilē vim habet contra animi afflictiones. [Inter effœminationis modos, psalmos secum comminiscetur, & cum Athletæ agent, ille dicturus est, repercutiendum non esse. Poterit & de misericordia moueri defixus, in morsus vrsorum, & spongias retiariorum. Tertull. de spectat. cap. 25.] Vtebantur enim Retiarij spongijs ad siccandum, & reprimendum sanguinem. Turneb. lib. 18. cap. 33. sic fortasse à simili quoad psalmodiam locutus fuerat Tertull. At clarius Isidor. Pelusiota miros erga nostros turbatos affectus psalmorum effectus recenset, inquiens: [Psalmorum cantus, vt nonnulli aiunt, turbolentos animi motus propulsat, mœroremque lenit & iram mitigat, & luctus per lacrymas leuat. lib. 2. epist. 176.] & ideò antiquam, ac laudabilem consuetudinem psallēdi in funeralibus Ecclesia introduxetat; nam præter suffragium pro defuncti anima psalmodia mœstitiam conductorum, & amicorum eiusdem defuncti propellit: hinc Greg. Nazian. in funere Cæsaris, ad Martyrum sacra cum pompa deducti inquit: [Psalmodijs luctum sedantibus. Orat. 10. in laud. eiusdem Cæsaris Frat.] Inter Catholicos recitabantur graduales psalmi quotidie tempore quadragesimali; sed B. Pius V. deinde officij diuini reformator statuit, vt in ferijs quartis ieiuniorum in Choro recitarentur, ab hac obligatione eximens illos, qui extra Chorum ad offitium diuinum recitandum tenentur; concessit tamen quinquaginta dies indulgentiæ graduales recitantibus tàm in Choro, quàm extra, vt in eius Bulla in principio Breuiarij apposita apparet. Psalmi Pœnitentiales eo quia de pœnitentia agunt, ita vocati sunt, qui tamen antè D. Augustinum erant in vsu; Sanctus enim ille in extremis laborans eos sibi legi iusserat. Innocentius III. tempore quadragesimali recitari statuit Radulphus propos. 21. sed postmodum præfatus Beatus Pius V. hanc obligationem tantum Chori esse statuit, & solummodo in qualibet feria sexta quadragesimali recitandos ordinauit, in quo die Adam peccasse dicitur, & secundus Adam Christus eius pretiosissimo sanguine lapsos redemit. FR. si hoc verum esset, sequeretur primos Parentes in gratia; ac innocentiæ statu per integram hebdomadem mansisse: Creator enim Mundi die septimo, idest, sabbati requieuerat ab vniuerso opere, quod patrarat, qui die antecedenti eiusdem parentes creauerat; ergo in sequentis hebdomadis feria sexta saltem Adam peccauerat. Itaque psalmos pœnitentiales in Choro, vel extra eum recitantibus præfatus B. Pius quinquaginta alios indulgentiæ dies erogauit, vt in prędicta Bulla. Numerus autem septenarius psalmorum pœnitentiæ remissionis symbolum est, in mosaica enim lege leprosi, qui peccatorum figura sunt, septies aspergebantur ad obtinendam salutem; leprosus Naaman syrus, vt ab eius lepra mundaretur, septies in Iordane se lauare oportuit. In septimo mense concedebatur generalis remissio. In septima annorum hebdomada remissio-

nis Iubileum diuulgabatur; in septimo die Columba dimissa est à Noësise in Euangelio legitur septies Christum osculasse defunctum puerum, antequam per eius virtutem resuscitaretur; septies labentibus peccata remittere cogitabat Apostolorum Princeps, ac tandem per sacros Canones septenaria pœnitentia enormiter peccantibus imponebatur. Alia septenarij numeri symbola. Vide *Hora canonica*. In tempore etiam quadragesimali aliqui psalmi recitabantur, qui *Psalmi prostrales*, seù *prosternales*, siuè *prostrati* dicebantur; nàm ab humi prostraris in pœnitentiæ signum recitabantur. Item D. Augustinus quendam psalmum prodijt, quem *Abecedarium* nuncupauit contra Donatistas, in quo eorum errores, & apologia pro Catholicis ordine alphabetico continebantur, vbi probare nitebatur non posse inter Catholicos annumerari, nisi qui Cathedræ Sancti Petri vnitus esset. Notabilis quidem est omnis dauidicorum psalmorum summa, quæ 2606. versuum numerò continetur, ac consequenter medietas huiusmodi summæ internoscitur in illis duobus versibus [Cor autẽ eorum non erat rectum cum eo, &c. Ipse autẽ est misericors,] positis in psal. 77. Irà vt centrum omnium psalmorum in summa humana malitia, & infinita Dei misericordia consistat. Psalmorum Coordinatorem Esdram fuisse ait Anastasius, & LXX. putat S. Hilarius. Psalmos in horis canonicis recitandi Auctorem S. Pontianum Papam Ribadeneira in eius vita facit; sed hoc decretum non fuerat vniuersaliter receptum, nàm post sæculum psalmi per canonicas horas sicut nunc habentur, iussu S. Damasi Papæ à D. Hieronymo dispositi fuere, vt ipsemet Damasus in quadam ex eius epistolis ad prædictum Doctorem directa testatur, inquiens ante ipsius tempora Romæ non fuisse in vsu recitationem psalmorum in horis. Vide Baron. an. 60. de alternatione veiò psallendi inter Græcos mentionem facit D. Dionysius de cœlest. hierar. cap. 3. & D. Basilius epist. 63. affirmantes hoc fuisse à D. Ignatio Martyre introductum. Aliqui tamen Fabianum, & Diodorum introductores reciproci cantus psalmorum in Ecclesia Græca fuisse autumant. At inter Latinos introductorem D. Ambrosium D. Augustinus facit, quod deinde à S. Damaso obseruari per vniuersalem Ecclesiam statutum est. In Basilica Vaticana recitantur psalmi secundum Hieronymi versionem. Dicere solebat Augustinus nomen Sacerdotis haud mereri, qui memoriter recitare nesciret psalterium. Imò Toletanum Concilium VII. in can. 10. prohibet ordinari in sacris illos, qui non memoriter omnes psalmos callerent. De S. Gregorio Papa legitur nullum in episcopum consecrari permisisse, qui memoriter nesciret recitare psalmos; quare Donatus Archidiaconus, & Ioannes Sacerdos ad Rauennatensem Archiepiscopatum electi, & eidem Gregorio Papæ ab imperiali Exarcho commendati anno 595. reiecti fuerunt ab eodem Pontifice ob defectum nesciendi memoriter psalmos: ita Vghellius in Ital. sac. tom. 2. Alibi etiam diximus de rigorosa huius psallendi memoriter obseruantia in Lugdunensi Ecclesia, & qui omnes psalmos memoriter recitare sciebat *Psalteratus* dicebatur. Vide *Psalteratus*. Dubitari assolet ab Auctoribus num omnes psalmi sint dauidicis nàm in fine psalmi 71. leguntur hęc verba [Defecerunt laudes Dauid filij Iesse.] Sed communior opinio tenet omnes psalmos à Dauide compositos fuisse, ex eo quia quando Christus aliquem locum Dauidis citauerat indifferenter aiebat [Dixit Dauid in libro psalmorum] ità vt videatur ipsum Dominum Iesum Dauidi totum psalmorum librum attribuisse: imò idem Saluator noster psalmum 109. affirmauit dauidicum fuisse, inquiens. [Quommodo ergo Dauid in spiritu vocat eum Dominum, dicens, Dixit Dominus Domino meo.] Igitur vel vltra septuagesimum primum psalmum Dauidem composuisse, fatendum est, vel hunc psalmum ab amanuensibus ordine mutatum fuisse, cum in psalterio vltimo loco disponi debuisset. Item omnes psalmi metro hebraico compositi sunt, & licet in eisdem psalmis aliqui euentus narrentur, qui post Dauid acciderant, vt Hierosolymæ destructio in prædicto psal. 71. babylonica captiuitas. psal. 136. & liberatio ab eadem psal. 125. nihilominus intelligenda sunt hæc spiritu prophetico, ac si præsentia fuissent, à regio Propheta fuisse præuisa, vt docet D. Hieronymus; nàm Prophetarum mos fuerat de rebus futuris loqui, ac si præsentes essent, ideò nonnulli psalmi attributi sunt Aggæo, & Zachariæ prophetis, qui post Dauid vixerant. Item psalmi aliqui titulum habent *Pro octaua*, quod erat musicale instrumentum octo chordarum, vt ex cap. 15. lib. 1. Paralipomenon colligitur, vbi dum varia musicalia instrumenta numerantur, dicitur: [In citharis pro octaua canebant.] FR. In regula S. Benedicti cap. 18. psalmi longiores appellantur *Psalmi fortiores*. Psalmus integer recitabatur à Celebrante in Missę introitu, & quare truncatus fuerit. Vide *Introitus*. Quare dicatur duodecim psalmi in feriali matutino? Vide *Nocturnus*. Cęterum Vide *Canticum*. *Diapsalma*. *Diguria*. *Simpsalma*. Qualis psalmus sit omnibus alijs longior. Vide *Solemnitas*. Quid denotet vox hebraica *Selah*, tàm sæpè repetita in psalmis. Vide *Selah*.

PSALTERATVS, qui memoriter omnes psalmos recitabat. Vide *Psalmista*.

PSALTERIVM, contemplatiuam vitam translatiuè significat. Vide *Cithara*.

PSALTES. Vide. *Cantor*. *Psalmista*.

PSEVDO, FR. falsum significat. [Vas electionis Paulus Apostolus, egregius prædicator, se, & eos, qui secum erant, proprijs manibus exibebat, vt pseudo, & subdolis operarijs sub prædicatio-

cationis specie lucra facientibus, locum praecluderet, & his, quos ipse pascebat pabulo verbi Dei, non existeret onerosus. Extrau. comm. de censibus in prine.

PSEVDEPIGRAPHVS, ψευδεπίγραφος, falsò intitulatus, ità enim à D. Hieronymo appellatus fuit liber Sapientiae in praefatione librorum Salomonis: [Et alius pseudepigraphus, qui Sapientiae Salomonis inscribitur:] quia non existimauit illum à Salomone fuisse compositum, nec vti talis ab Hebraeis habetur, qui ab eis inter canonicos bibliae libros non admittitur: haec autem phrasis censetur graeca ab eodem Doctore, qui subiungit hunc Sapientiae librum à multis antiquis Scriptoribus Philonis hebraei existimatum fuisse.

PSEVDOFORVM, ψευδόθυρον, falsum ostium, quod *Secreta porta* vulgò dicere tur. [Vidi praeterea ad pseudoforum monasterij adductum energumenum, & priusquam ad limen attigerat, fuisse curatum. Sulpit. in vita S. Mart.

PSEVDOLACTINVS, falsus lactis color, idest, non satis albus; sed potius cinericius, seu caelestis: vox greco-latina est. [Circa pectus subgula inferiot tunica pseudolactini coloris. Io: Diac. in vita S. Greg. FR. Romae *turchino allattato* dicitur.

PSEVDOMARTYR, falsus martyr.

PSEVDOMONACHVS, falsus monachus.

PSEVDOTHEOS Vide *Hexatontarchus*.

PSIATHIVM, ψιάθιον, storea ex iuncis contexta. [Incipientem iàm fessum corpus reficere, & incumbentem psiathio repetiisse. Cassian. lib. 5. cap. 35. Ac idem lib. 1. cap. 13. [Quos ita nouimus omni ex parte nudos existere, vt praeter colobium, mafortem, caligas, melotem, & psiathium nihil amplius habeant.] Reperitur etiam in eadem significatione *Psiathus*, vt in vita S. Pachomij cap. 43. [At nè otiosus essem psiathos elegi cum fratribus texere.] Item *Psiathius*, vt ibidem capite 52. [Semper autem psiathios operabantur.] Ac tandem etiam *Psyacium*, quo vsus est D. Gregorius Papa de Sancto Benedicto agens: [Praecepit vit Dei statim eum in cella sua in psyacio, quo orare consueuerat, proijci.] Ad praesens verò Arabes *Psiath* appellant stoream, siuè tapetum, quod orientalium vsu in terram sternitur. Huius vocaboli etymon. Vide *Natta*.

PSIMMYTHIVM, ψιμμύθιον, cerussa, qua inter caetera foeminae vtuntur ad faciem, & cutem dealbandam. [Et crebris lacrymis facies psimmythio ante sordidata purgatur. S. Hieronym. epist. 23.

PSYACIVM. Vide *Psiathium*.

PSYCHAGOGIA, ψυχαγωγία, animi recreatio, sic compositiones spirituales, quae pro vera animi recreatione inseruiunt, appellari solent.

PSYCHE, graeca dictio ψυχή, idest, anima.

PSYCHIA. Vide *Animetta*.

PSYCHICVS, ψυχικός, animalis, adiectiuum nomen, quatenus à spirituali contra distinguitur: sic appellauit miserabilis Tertull. irrisoriè Catholicos, quando ab Ecclesia se exemit, vt ipsemet sibi huius attributi vocabuli rationem assignauit, inquiens: [Et nos quidem postea agnitio paracleti, atque defensio disiungit à psychicis. Aduers. Psych. cap. 1] per *Paracletum* autem Montanum haeresiarcham intelligit, in cuius errores Tertullianus inciderat, & *Psychicos* Catholicos subaudit, quia Montanum Catholici tanquam spiritum cognoscere renuerant, sic etiam idem Tertullianus verba Apostoli 1. Cor. cap. 2. nimirū. [Animalis autem homo non percipit ea, quę sunt spiritus Dei] intelligebat. Imò ex contemptu idem Tertullianus Incanicis Catholicos cōparat, dum ait: [Quam nam isti sunt, semel nominabo exteriores, & interiores botuli psychicorum. Aduers. Psych. cap. 1.

PSYCHOMACHIA. ψυχομαχία, animae conflictus: [Vicit tamen in Sancta psychomachia charitas perfecta mori pro Christo. In vita S. Glephyrae Virg.] Hoc etiam vocabulo suum tractatum de conflictu spirituali virtutum in vitia Prudentius intitulauit. Vide *Amartigenia*.

PTOCHIVM, πτωχεῖον, pauperum, ac mendicantium domus. [Relinque omnia, & fuge facultates patris tui, quae multos inueniunt haeredes. Ecce ptochia, hierocomia, xenodochia, monasteria &c. In vita S. Euphrosinae. cap. 7.

PTOCHOTROPHIVM, πτωχοτροφεῖον, pauperum hospitium. [Habebat autem ptochotrophium, in superiori quidem parte mulieres; in inferiori autem viros. Pallad. in Lausiaca cap. 5.] FR. Vnde corrigendus est Iuonis Carnotensis textus in epist. 214. vbi perperàm *Procotrophijs*, pro *Ptochotrophijs* habet.

PTOCHOTROPHVS, qui curam habet pauperum hospitij. FR. [Nunc puta omnes quidem ante pedes tuos cadere, & pauperes, & ptochotrophos, omnes verò Monachos, & Virgines. ex lib. 2. S. Cyrilli in Concil. Constantinop. II. collat. 5. in fine.

PVBLICI POENITENTES. Vide *Poenitentes*.

PVBLICANVS, publicarum gabellarum exactor; qui publicani ab Hebraeis *Parisim*, idest, latrones appellabantur. Baron. an. 31. n. 73. Vide *Parisim. Pharisaeus*. [Item dicuntur *Gabbe* etiam hebraicè. Idem Baron. loc. cit. Tertullianus autem existimat publicanos non fuisse Hebreos: sed Gentiles: [Aut si quis dubitat Ethnicos fuisse publicanos apud Iudaeam vsurpatam iàm pridem Pompeij manu, atque Luculli, legat Deuteronomium. Non erit vectigal pendens ex filijs Israël. Nec tàm execrabile esset nomen publicanorum apud Dominum, nisi extraneum vendentium ipsius Coeli, & Terrae, & Maris transitus. de pudicit cap. 8.] Tertullianicae opinioni acritèr se opposuit D. Hieronymus in epistola ad Damasum directa, in qua euidentèr probat Publicanos Hebraeos fuisse; nàm Matthaeus, & hebraeus, & publicanus fuerat; & in Templo affirmat Christus publicanum orasse.

Item à D. Ioanne Baptista baptizati sunt publicani, ac tandem Christus Dominus cum publicanis non conuersasset, si Ethnici fuissent, nec cum eis cibos vetitos comedisset, ne scandalizarentur Hebræi. FR. Ego tamen existimo publicanos fuisse tàm Hebræos, quàm Gentiles, quod ex verbis Plinij arguo, qui lib. 12. Naturalis Histor. cap. 14. inquit: [Iterumque nostri Imperij publicanis penditur &c.] Quare non videtur probabile, quod publicani per vastum Romanorum imperium debuissent omnes Hebræos esse, vel Plinij verba saltem intelligenda sunt, quod Imperij Publicani in Oriente erant distincti à cæteris aliarum nationum: nàm ibi thuris gabellas à diuersis nationibus soluendas recenset, ac tandem deuenit ad telonium Imperio debitum, vbi de Imperij publicanis mentionem facit. Ergo cæteræ nationes diuersos publicanos habebant ad exigendas earum gabellas, ac idem Plinius lib. 33. cap. 2. vires, & gentilitatem publicanorum clarè expressit his verbis: [Ità dum separatur ordo ab ingenuis, communicatus est cum seruitijs. Iudicum autem appellatione separari eum ordinē, primi omnium instituere Gracchi discordi popularitate in contumeliam Senatus, mox ea debellata, authoritas nominis vario seditionum euentu circa publicanos substitit, & aliquandiu tertiæ vires publicani fuere.] Item Plinius secundus lib. 7. epist. 14. inquit: [Vt accipi iubeam à te pretium agrorum &c. non quanti à liberto meo; sed &c. quanti à publicanis partem vigesimam emisti.] Eius synonyma. Vide in dict. *Susceptum. Telonarius*.

PVBLICIANA ACTIO. FR, terminus iuris, quem declarat Glossa in cap. Abbate. de sent ent. & re iudicata. in sexto. §. Dominij, vbi sic inquit in casu ibi allato: [Si talis emptor, antequàm vsucapiat, à possessione cadit: petit rem à possessore iure quasi dominij, & appellatur actio publiciana. Si autem post vsucapionem à possessione cadat: tunc non competit publiciana: sed datur ciuilis actio, scilicet, rei vindicatio secundum quosdam vtilis, secundum alios directa. ff. de pub. l. 1. dicta est autem publiciana, à Publicio authore; qui eam inuenit, vt Institut. de act. §. Aliæ.

PVBLICO. FR. Confisco, seu subhasto. [A me ergo positum est hoc decretum, vt omnis homo, qui hanc mutauerit iussionem, tollatur lignum de domo ipsius, & erigatur, & configatur in eo, domus autem publicetur. Esdræ cap. 6. n. 11.

PVDVCLO, hoc verbum, quod in Monachorum regulis inuenitur, Eruditissimum Lucam Holstenium multum in suo Gloss. excogitare compulit, ac tandem deponere ait significare; sed textus verba aliud denotare videtur; vbi sic habetur. [Habere debent fratres in hyeme paraturam grossam quotidianam stamineam, & tunicam aliam nocturnam, quam post nocturnū puduclent, quia in die diuersis occupantur laboribus. cap. 81.] Non enim videtur nimium temporis spatium requiri ad deponendam vestem, vt diù à diurnis laboribus vacaturi essent Monachi illi; nàm statim hoc sine vlla mora agere potuissent. Insuper de hyemali tempore loquitur textus, ac de tunica nocturna, nempe, vt ea indutus Monachus resistere possit frigoris iniuriæ, nec verisimile videtur, quod post nocturnos, dum iterum dormire, ac calore se fouere debuissent, nocturnam tunicam deponere iubeantur. Itaque puto, quod potius *Pediculent* corrigendum sit, tum ex ignorantia Scriptorum illius sæculi, tum etiam ex documento vsus aliquarum Religionum, vbi post nocturnos solent Religiosi in medio alicuius aulæ accendere pyram hyberno tempore, & discindere cingulum, ac pulices, similesque sordidas bestiolas in ignem excutere, & postmodum ad iterum dormiendum ire. Vnde hoc verbum potiùs pediculos à tunica extrahere, & mactare significare puto.

PVER, pro seruo, siue ministro: [Puer meus iacet in domo paralyticus. Matth. 8.] qua significatione vsurpatur sæpè in Sac. pagina. [Et vocauit (*idest, Alexander Magnus*) pueros suos nobiles, qui secum erant nutriti à iuuentute. 1. Macab. cap. 1.] & vbi nos psalm. 112. legimus: [Laudate pueri Dominum] Symmachus, Aquila, & Theodotion verterunt δοῦλοι, Serui, ac etiam apud SS. Patres: [Ille verò egressus foras muniuit puerum armis. Greg. Turon. lib. 3. cap. 15.] FR. [Plura scriberem frater, ni celeritate pueri reuertentis vrgerer. S. Pacian. epist. 1. de catholico nomine] Ac clariùs penès D. Gregorium Magnum [Quanto vtpotè nobilis fœminæ pueri ex sola superbia delinquunt. In Regist. lib. 2. epist. 1.] Atque Glossa satis declarat, inquiens: [Puer quandoque seruum, quandoque puellam significat. ff. de verbor. signif. l. pueri: quandoque dicitur puer 18. annor. ff. de ali. & cib. legat. l. Mela] Item *Puer*, quo ad ætatem. Vide *Impans. Infans. Inuestis*. Pueri quare osculando genitores, siuè alios, aures apprehendebant. Vide *Pax*. Curiæ pueri satellites intelliguntur. Vide *Natus*.

PVERASCENS. Vide *Coinfantiatus*.

PVGILLARIS, genus calami ex argento, vel auro, quo antiquitus sanguis ex calice sugebatur. [Qui tradit ei pugillarem, cum quo confirmat populum. Ordo Rom.] de quo sæpè ibidem, cuius synonyma. Vide in dict. *Siphon*.

PVLPITOR, verbum antiquum, idest, fulcior: [Erat enim huiusmodi carcer, vt super struem tignorum axes validi superpositi pulpitarentur. Flodoard. Hist. Rhemen. cap. 50.

PVLPITVM, fulcimentum, & inter Ecclesiasticos pro Ambone accipitur, quia axibus vt plurimum fulciri solet: [Sed virtus Antistitis, pulpitaque disiecit, & catenas confregit, trabem, quo vinctorum coarctabat pedes, aperuit. Flodoard. cap. 50.

PVLSATOR. Vide *Pulso*.
PVLSATVRA. Vide *Pulso*.
PVLSO, insto: [Pulsate, & aperietur vobis. In Euangelio.] Sic etiam Chrysologus inquit: [Oratio pulsat, impetrat ieiunium, misericordia accipit. ferm. 47.] & clatius D. Gregorius Papa. [Iterata vos pro magna vestra mercede adhortatione pulsamus, vt congregate synodũ iubeatis. lib. 9. epist. 53.] FR. vsurpatur etiam hoc verbum pro conuenire aliquem in iudicio. Gloss. in l. de possessione. de præscription. Vnde in sacris etiam Canonibus non raro citare, ac vexare significat, vt ex sequentibus liquet exemplis: [Si quis vestrum pulsatus fuerit in aliqua aduersitate, licenter hanc sacratam, & Apostolicam Sedem appellet. 2. quæst. 6. can. 3. Omnes Episcopi, qui in quibusdam grauioribus pulsantur, vel criminantur causis, quoties necesse fuerit liberè Apostolicam Sedem appellent. 2. quæst. 6. can. 4.] idem habetur in can. pulsatus. 3. quæst. 6. [Quilibet fratrum pulsatus, atque ab hac Sancta Sede vocatus &c. can. quilibet. 8. quæst. 5. Cum constet eum, qui cœlestem militem (*hoc est, Clericum*) pulsat, nonnisi eius forũ debere sectari. can. Christianis. 11. q. 1. Hæredum eius oppressione pulsari. can. Syluester. ead. 11. quæst. 1. Vt in causis, in quibus qualibet Ecclesiastici officij persona loco petitoris existit, quemquam laicum pulsatura, apud suæ prouinciæ Iudicem suas proponere actiones non deserat. In his verò negotijs, in quibus Ecclesiastici officij persona pulsatur, totius submoto pulsationis obstaculo, ad iudicium Episcopi &c. can. Experientiæ. ead. quæst. 1.] ac idem in can. sequentibus. Fortasse ita dictum fuerat, quia quando citabatur aliquis eius ianua pulsabatur.
PVLVERARICVM, tributi species. [Vt nullus homo præsumat teloneum per vias, vel per villas rodaticum, vel pulueraticum recipere. In capitul. Caroli Magni lib. 6. cap. 219.] Licet in Theodos. Cod. lib. 16. de Tyron. significet monetam duplicem solidum continentem, quę ferreis dabatur, quando ad militiam se offerebant. FR. An sit pulueraticum tributum idem cum cispatico. Vide *Cispataticum*, & *Cispaticum*.
PVLVERIZO, in puluerem reduco. [Si autem me vilificauero, & ad nihilum redigero, atque sicut sum, puluirizauero. Thomas à Kempis lib. 3. de Imitat. Christi. cap. 8.] Ex hoc autem verbo Constantinus Caietanus in tractatu, quem de Thoma à Kempis conscripsit, probat eundem Thomam Italum fuisse, & non Belgam, vt communiter supponitur.
PVLVILLVS, & *Puluinar*. Vide *Auriculare*. *Cussinus*. *Embrimium*. *Plumaticum*.
PVNCTVRA, dolor in corpore. Vide *Ficta*.
PVRGATIO VVLGARIS. Vide *Duellum*.
PVRGATIVVS. Vide *Catharticus*.
PVRGATOR. FR. Iudex delegatus pro aliqua purgatione canonica, de qua in Decr. lib. 5. tit. 34. Reperiebatur etiam alia purgatio vulgaris, de qua in eodem Decretal. tit., 5. Hæc enim & sæcularis dicebatur in Sac. Canon. prohibita. Vide *Duellum*. *Educere se per aneum*. *Missa Iudicij*. *Odalium*. Aliud genus purgationis. Vide *Idoneare*. *Teni*.
PVRGATORII ANIMIS, quommodo in Missa dicatur, *Ne absorbeat eas Tartarus*. Vide *Offertorium*.
PVRGO. FR. idest, abiuro. Glossa. in lib. 5. tit 34. Decretal. cap. 10. §. abiuret.
PVRIFICATIO. B. M. V. Vide *Candela*. *Collecta*. *Hypante*.
PVRIFICATIO CALICIS. Vide *Perfusio*.
PVRIFICATORIVM, linteolum, quo Calix tergitur, & purificatur, quod benedici nequit. Suar. 3. dist. 81. sect. 8. Nàm antiquitùs non erat in vsu, cum manipulus ad hoc inseruiret, ideo linteus erat, ac præcipuè illud, quod Subdiaconus gestabat. In purificatorij medio solet Crux acu designari, vt à cæteris linteolis pro sacrificio præparatis distinguatur.
PARIM. FR. hebraicum vocabulum, significat ieiunium. Baron. an. 34. num. 156.
PVRPRESTVRA, intrusio. [Inquirantur quæ assarta, & purpresturæ factæ sunt in boscis Regis. Matth. Paris. in Vita Abb.] Deriuatur ex gallica dictione *Pourpris*, quæ præoccupatum significat.
PVRPVRA, FR. quatenus vestem significat, erat habitus senatorius, & magistralis. [Byssus, & purpura indumentum eius &c. quando sederit cum senatoribus terræ. Prouerb. 31.] Signum enim gubernij, ac curæ erat purpura: quare inquit Philo in lib. de somnijs: [Tunicam hanc Moses induit naturaliter infectam sanguine; quoniam tota vita Rempublicam administrantis contaminatur, dum bellum aut infertur, aut propulsatur, infestantibus subinde alijs, atque alijs improuisis casibus.] Qua purpura induebatur etiam Romanorum Senatus, & Magistratus. Dio. lib. 49. hist. Polyd. Virg. lib. 3. de innent. rer. cap. 6. Aliqui tamen Auctores eandem esse astruunt, ac *Trabeam*; alij verò diuersificant; Dionysius enim Halic. in primis semper eandem esse dixit: [Et togas fibulis adstrictas, purpura prætextas, puniceo colore alternis intertexto, quas vocant trabeas. lib. 2. Rom. antiq. Præterea è tam multis regijs insignijs, si qua sunt inuidiosa populo, partim miranda, partim planè tollenda iudico; sceptra ista dico, & coronas aureas, & purpureas auro intextas trabeas; nisi statis festis, & in pompis trimphalibus assumantur honoris Deorum gratia. Idem lib. 4. Togis purpureis, & punicei coloris materiam prætextam habentibus induti, quas vocant trabeas. Idem lib. 6.] Atque Seruius in lib. 7. Æneid. Virg. [Secundum trabeæ genus è purpura, eratque pacis insigne.] Idemque symbolum in eo purpuræ genere D. Io. Chrysost. tradit hom. 4. in epist. 2. ad Timoth. de Ne-

Nerone Imp. agens: [In pace trabeam regni insigne ferebat.] At Plinius diuersificauit purpuram à trabea, dum inquit: [Purpuræ vsum Romæ semper fuisse video; sed Romulo in trabea. lib. 9. cap. 39.] ac trabea ornatum fuisse Romulum testantur Plutarch. in Romulo, & Liuius. Gregor. II. quoque epist. 2. ad Leonem Isaur. videtur eas distinguere; nàm sic scripserat: [Si quis à te regia indumenta purpuram, diadema capitis, trabeam abstulerit, &c. apud Baron. an. 726.] Trabea dicta fuit quia *Transbeat* homines. Isid. & Lips. de Magist. c. 8. Erat insuper purpura diuersa; alia rubicans, ac sanguinea:

Labitur exanguis, labuntur frigida letho
Lumina: purpureus quondam color ora relinquit.

Virg. Æneid. 11. & Ouid. Eleg. 2. lib. 4. Trist.

——— Purpureo sanguine tingit humum.

Tria principalia genera purpuræ refert Plinius: [Hos animaduerto tres esse principales: vnum in cocco, qui in rosis micat: gratius nihil traditur aspectu, & in purpuras tyrias dibaphasque, ac laconicas, alium in amathysto, qui in viola, & ipse in purpureum] *Qui ipse, & in viola purpurea*, legit Dalecamp. sequitur Plinius. [Quemque ianthinum appellauimus. Genera enim tractamus, in species multas sese spargentia. Tertius est, qui propriè conchyli intelligitur multis modis: vnus in heliotropio, & in aliquo ex his plerumque saturatior, alius in malua ad purpuram inclinans, alius in viola serotina, conchiliorum vegetissima. Paria nunc componuntur, & natura, atque luxuria depugnant. Lutei video honorem antiquissimum in nuptialibus flammeis totum fœminis cōcessum, & fortassis ideo non numerari inter principales, hoc est, communes maribus, & fœminis; quoniam societas principatum dedit. lib. 21. cap. 8] Purpura coccea vtebantur Impp. [Sanè, vt tibi insigne aliquod imperialis maiestatis accedat, habebis vtendi coccinei pallij facultatem me præsente, & ad me, & cum mecum fueris, habiturus & purpuram sed sinè auro, quia ità & proauus meus Verus, qui puer vita functus est, ab Adriano, qui eum adoptauit, accepit. Capitolin. in Clod. Albino.] sic enim scripserat Commodus Albino, cui non concesserat purpuram auro textam, nam Albinus adhuc non erat Imp. [Hic vbi primum indumenta coccea, & purpurea, cæteraque castrensia Imperij insignia accepit. Lamprid. in Ant. Diadumeno.] Nam imperialis purpura *Purpura summa*, siue *Principalis*, & similibus vocabulis appellabatur. Octau. Ferrarius de re vest. par. 1. lib. 2. cap. 9. & Isacus Casaub. in Lamprid. de Alexandro Seuer. Imp. cap. 51. §. 5. Item erat purpura triumphalis, quæ & *Palmata* dicebatur à triumphi palma. Ferrar. ibid. cap. 8. Reperiebatur etiam purpura *Plebeia*, idest, penè fusca. Cic. in sextiana, & in Pisonē. Item purpura pro ipso imperio. [Multi & sumpsisse illum purpuram, & more Romanorum imperasse, exercitum duxisse, & de se plura promisisse dixerunt. Trebell. Poll. de XXX. Tyran. in Balista] Salmasius legit *Vt more romano &c.* Item pro senatoria dignitate. Martial. lib. 10. epig. 5.

Quisquis stolæue, purpuræue contemptor,
Quos colere debet, læsit impio versu:

Sic hodie nos per purpuram cardinalatum intelligere solemus. Vide *Crusta*.

PVRPVRARIVS, *a*, *vm*. FR. quod ad purpuræ opificium pertinet. Pro purpuræ tincrice. Actor. 16. 14. [Et quædam mulier nomine Lydia purpuraria ciuitatis Thyatirenorum, colens Deum.] Atque Plin. lib. 35. cap. 6. [Alterum genus eius est in purpurarijs officinis innatans cortinis: & est purpuræ spuma.

PVRPVRILLA. FR. Locus extra portam, vbi purpurea veste vtebantur. Gloss. Isidori.

PVRPVRISSVM. FR. materia ex floribus contracta ad depingendum: [Sunt autem colores austeri, aut floridi. vtrūq; natura, aut mixtura euenit. Floridi sunt &c. purpurissum. Plin. lib. 35. c. 6.

PVTRAMEN, putredo. [Aperiendum vulnus, & secandum, & putraminibus amputatis, medela fortiore curandum. Cyprian. de lapsis] Et alibi idem. [Neque enim sic putramina quædam colligenda sunt. epist. 55.] Itaque non fuit error Scriptorum, vt aliqui putant, sed proprium istius Doctoris sancti vocabulum, dum ab eo non semel sic scriptum inuenitur.

PYCTACIOLVM, siue *Pyttaciola*. Vide *Pyttacium*.

PYCTACIVM, vocabulum ex græco. Πιτλάκιον, diminutiuo à πτυχή, quod chartæ volumen, siue plicum significat, quare *Ptychacium* scribendum esset potius, quàm *Pyttacium*. Ergo penes Ecclesiasticos Scriptores paginam significat, in qua interrogationes notabantur, è quibus informatio sumebatur de moribus, ac vita Episcopi electi, antequam consecraretur FR. Potius *Pythiacium* scribendum est à Pythia; cuius diminutiuum *Pyttaciolum*, vel tectiùs Pythiaciolum, quod erat chartula inuoluta, & superstitiose scripta pro qualibet infirmitate curanda, vt in can. non obseruetis. 26. quæst. 7. vbi à postillatore *Pyttaciola* scribitur. Vide *Pittaciolum*. *Periapta*. *Phylasteria*. Itaque *Pyttacium*, siuè *Pithiacium* significat epistolam, seu chartam. Glossa in can. Pyctacium. 30. quæst. 3.

PYGARGVS, Cerui species, ex græco vocabulo πύγαργος, idest, cum cauda alba; de hoc animali fit mentio in cap. 11. Leuitici.

PYRA. Vide *Bustum*.

PYRALE, hypocaustum. [Præsul in pyrale Congregationis intranit. Hist. Aleman. tom. 2.

PYRAMIS. Vide *Calyptra*. Obeliscus in dict. *Asteriscus*. Tupha in dict. *Tufa*.

PYRATEGIVM, tempus denotat, in quo Monachi dormitionis gratia segregabantur

tur: vocabulum quidem græco-latinum est ex πῦρ, ideft, ignis, & *Tegium*, nempè, tegumentum; tunc enim tegebatur communis pyra, siue quia tunc lumina extringui dicebant. [Ibique loquantur quandiù Hospitali visum fuerit, aut hora permiserit, non autem vltra pyrategium. Matth. Paris. in vita Guarini Abb.

PYRATICVM. Vide *Piraticum*.

PYRGIBASIS. FR. basis, vbi ignis conseruatur. Ioãnes tamen Mabbilon existimat fuisse Pharũ, siue turrim, in qua præbebantur cum igne signa longinquis: [Et dolore mortis extraneus iuxta pyrgibasim, sicut hactenus cernitur, Confessor veritatis meruit sepeliri. Io. Diacon. in vita S. Greg. Papæ. lib. 4. cap. 69.

PYRGVS. Vide *Ambo*.

PYROMANTIA. Vide *Hydromantia*.

PYTHAGORICI. Vide *Metempsychi*. Eorum opinio. Vide *Fabalia*. *Suffocatus*. *Thamous*.

PYTHO, & *Python*. FR. πύθων, à πύθω, quod est putredo, serpentis nomen. [Nec qui pytho nes consulat. Deuter. cap. 18.] Accipitur etiam pro pythonicis. [Fecit pythones, & aruspices 4. Reg. cap. 21. Sed & pythones, & ariolos. Ibid. cap. 23.] ideft, qui habent spiritum diuinatorem. [Habentem spiritum pythonem. Actor. cap. 16.] Vide infra.

PYTHONISSA. FR. diuinatrix. [Sed insuper etiam Pythonissam consuluerit. 1. Paralip. cap. 10. 14.] Vide infra.

PYTHONICVS, spiritũ cacodæmonẽ, à diuinatio ne ita dictũ, habens. [Scimus enim magiã elicere explorandis occultis catabolicos, & paredros, & pythonicos spiritus. Tertull. lib. de anima cap. 8.] Vnde dictus fuit *Pythius Apollo*, ex eo quia eius Oraculum diuinare à Gentilibus cre debatur; & pythonissa, in textu hebraico *Baalat Pob* vocatur, ideft, Domina veris, quia, vt Rabbini asserunt, pythonissa, quando diuinabat, os mortui vacuum sumebat, & tanquam ex fistula vtrem inflabat, loquendo, ac interrogãdo; vtec verò diabolico opere quæsitis reddebat responsiones, dùm incantatrix in ea inflatione au rem approximabat. FR. hinc LXX. Pythonissam *Ventriloquam* verterunt; atque Scripturales non pauci hanc diuinatricem in ventre spiritum pythonicum habuisse putant, ex quo exibat ambigua responsio, mendacijsque contexta. Vide *Engastrimythus*.

PYXIS, πυξίς, ideft, vas. Communiter autem inter Catholicos vas illud intelligitur, in quo Eucharistiæ Sacramentum reconditur. Aliqui Theologi docent consecrandum esse hoc vas sacra vnctione sicut Calix; sed communior opinio tenet sufficere simplicem benedictionem ab ha benti facultatem corporalia benedicendi; quin imò non esse necessarium pyxidem deaurare ad instar Calicis. Suar in 3. par. disp. 17. sec. 7. affirmat, qui etiam addit, quod si pyxis ex puro stanno erit, deberet imponi frustillum telæ eum amylo accomodatum, sicut fit in corporalibus. A Græcis pyxis vocari solet Ἀρτοφόριον ideft, ferens panem. [Et reponit eum in artophorio. Euchоlog.] Item dicitur etiam græcè πυξομήλιον, ideft, pyxomelum, quia ad formam pomi efficitur. Hesychius *Arcam illustrationis* vocat. *Capsa* à Durando appellatur. [Capsa, in qua hostiæ consecratæ seruantur.] Cætera eius synonyma. Vide *Acerra*. *Capsola*. *Ciborium*. *Hierotheca*. *Turris*. Item pyxis aliquando pro incensi nauicula vsurpatur. [Pyxidem, qua thus habetur, in manu ferens. Ordo Rom.] FR. pyxidis etymon nonnulli ex πύξος, ideft, buxus deducunt, ex quo ligno eam formare solebant Antiqui: licet Quintilianus lib. 8. cap. 6. ex quacumque materia formari pyxides asserat. Pyxis ventrem virginalem Deiparæ symbolicè designat; nam in cant. 7. 2. dicitur: [Venter tuus sicut aceruus tritici, vallatus lilijs] Græca lectio habet: [*acervus tritici*; sed per aceruum, siue cumulum tritici nonnisi Christus sacramentatus intelligitur sub speciebus panis. Item vbi in vulgaria eiusdem Canticæ legitur: [Venter eius eburneus. cap. 5. 14.] græcè habetur: [Κοιλία αὐτοῦ ὡς πυξίον ἐλεφάντινον, ideft, Venter eius veluti pyxis, eburnea.] Quare D. Ambrosius de obitu Valentiniani hunc locum iuxta græcã traditionem adduxerat, inquiens: [Venter eius pyxis eburnea, qui recipere potest oracula scripturarum. Dicit enim hæc, qui imitator est Christi.] Item *Pyxis*, seu *Buxus*, quod idem est, significat pugillarem, tabulam, nempè, ceratam, qua antiqui ad scribendum vtebantur: ità enim prædictum Canticæ locum exponunt tres PP. apud Theodoretum: [Venter eius pyxis exigua, eburnea: eius, nimirum, sapientia, quæ per actionem descripta est in rebus procreatis, per quas vti liber quidam eburneus, politus, & purus, diuinam tum gloriam, tum magnificentiam verè, perspicueque repræsentat.] Ac Nyssenus hom. 14. [Ità namque tabella, in qua olim scribebatur, eo quod è buxo foret appellabatur. πύξος enim buxum significat, & ideo pugillares buxei πυξία dicebantur.] Quibus adstipulantur Suidas inquiens: [Pyxis pugillare est.] Hesychius: [Pyxides sunt diptycha.] Eustathius, Iliad. γ. [Priscis temporibus in tabulis, siue asseribus, & ijs præsertim è buxo exarabantur litteræ.] Atque Odyss. ϛ. [Libris nomen pyxidis præstitit, eo quod è buxo olim erant.] Vnde Prudentius hym. 12. peristephan. de Cassiano, qui fuerat à tyranno, patuulis, quos ille Sanctus erudiebat, traditus, inquit:

At illi, quia nec dulcis vlli disciplina infantiæ est,
Conijciunt alij fragiles, inque ore tabellas
Frangunt, relisa fronte lignum dissilit.
Buxa crepant cerata, genis impacta cruentis:
Rubetque ab ista curua tumens pagina,

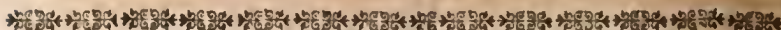
Et rursus S. Ambros. lib. 3. hexamer. cap. 13. [Buxus quoque elementorum apicibus vtilis ex-

primendis, leui materia vſum manus pueti-lis informat.] Id tamen clariùs ex ſac. litteris conſtat: [Scribe ei ſuper buxum, & in libro diligenter exara illud. Eſai. 30. 8. Scribe viſum, & explana eum ſuper tabulas. Habac. 2. 2.] LXX. habent in hunc Habacuc locum: [Scribe viſionem, & perſpicuè in buxo.] Vbi Ant. Agellius commentatur: [Ex buxo enim tabulæ fieri ſolebant, in quibus ſcriberetur, non in charta, vt diutiùs, quod ſcriptum fuerat, ſeruetur.] Quod vocabulũ vſurpatur etiam pro quacumque materia apta ad ſuſtentãdas litteras. [Denſũ quoddam, & ſubalbum lignum eſt buxus, de quo tabellas ſibi conficiunt, qui ſcribere volunt. Huiuſmodi ergo tabella ſcriptionis ad vſum comparata, etiamſi fortè alia ſit ex materia, Pyxium, quaſi dicas buxeum, appellatur, vſurpatione quadam vocis non propria: quare cum vocem hanc audimus, inſtrumentum quoddam leue, & aptum ad recipiendas litteras intelligimus. Nyſſen. homil. 14. in Cantic.] At ſi dicas πυξίον, dum tabulam buxeam ſignificat, quomodo ſubditur in Cant. loc. cit. ἐλεφάντινον, idest, *Eburnea?* Reſpondit quidem ibidem. Nyſſenus, inquiens: [Cum generale ſit vocabulum ad omnes huiuſmodi tabulas; idcircò hic etiam materiei ſpecies additur. Non enim dicit ex ligno; ſed ex ebore ſactum opus huius tabellæ.] Quocirca etiam tabula lapidea πυξίον vocatur. [Dabo tibi tabulas lapideas, & legem, ac mandata, quæ ſcripſi. Exod. 24. 12.] Vbi LXX. verterunt δώσω σοι τὰ πυξία τὰ λίθινα. De tabulis verò eburneis ad ſcribendum in eis adaptatis mentionem faciunt Vlpian. in l. librorum. ff. de legat. 3. Æl. Vopis. in Taciro Imp. Sueton. in Tiberio. cap. 43. & Martialis lib. 12. epig. 43. ſic cecinit.

Legiſti, nimirum, Sabelle, verſus:
Quales nec Didymi ſciunt puellæ,
Nec molles elephantidos libelli.

Et lib. 14. in 5. epigrammate, cuius titulus eſt: Pugillares eborei, ſic ait:

Languida ne triſtes obſcurent lumina ceræ,
Nigra tibi niueum littera pingat ebur.

VADRAGENA. FR. multatio numerica tot flagellationum: [A Iudæis quinquies quadragenas vna minus accepi. 2. Cor. cap. 11.] Dicitur *Vna minus*, quia prohibitum erat Iudæis per completum numerum quadraginta flagellationibus mulctare. [Pro menſura peccati erit, & plagarum modus: ità dumtaxat, vt quadragenarium numerum non excedant, nè fœdè laceratus antè oculos tuos abeat frater tuus. Deuteron. cap. 25.] Vnde Hebræi propter ſcrupulum errandi in percuſſionum numero, ne præceptum Domini tranſgrederentur, vnam minus quadraginta infligebant. Quod etiam antiquitùs in aliquibus Eccleſijs Catholicorum obſeruabatur. [Quod ſi quis Clericus hoc adimplere diſtulerit; ſi minor fuerit, vno minus de XL. ictibus accipiat; ſi verò honoratior XXX. dierum concluſione mulctetur. cap. nullus Clericus. 11. quæſt. 1.] Vide *Carena*. Mos item erat in Hiſpania offenſores, pro offenſi ſatisfactione, ſpontè ſe ſubijcere triginta, ſeu pluribus, aut paucioribus fuſtium percuſſionibus, quod Clericis prohibitum eſt in 5. decretal. tit. 39. cap. 36. Vide *Dorſum redimere*.

QVADRAGESIMA, ità denominatur Dominica prima quadrageſimalis, quia ab illo die vſque ad feriam quintam in Cœna Domini, quæ tunc erat Iudæorum Paſcha, numerantur quadraginta dies: [Quadrageſima etiam cum Dominica ſua currit ad myſticũ paſcha Hebręorum, quod Dominus noſter cum Diſcipulis ſuis celebrauit. Ordo Rom.] De hoc myſtico dierum numero ſatis diximus in dict. *Ieiunium*. FR. [Quadrageſima eſt duplex deletiua mali, vt vulgaris; alia operatiua boni, vt in illa inter Paſcha, & Aſcenſionem Domini, & per has duas quadrageſimis homo habens gratiam in duobus quadrageſimis abundat. Gloſſ. in extrau. comm. de pœnit. & remiſſ. cap. 1.] ac de ambobus quadrageſimis ſic ait D. Aug. [Illa luget, hæc gaudet: illa medico vulnus oſtendit; hæc de ſanitate gratias agit. Hæc confeſſio quendam ſignificat, non ſolum ab omni malo liberatum; ſed etiam à malignis omnibus ſeparatum. In pſalm. 110.] Vide *Teſſeraceſtus*. In quadrageſima ante paſcha non celebrabatur olim feſtum alicuius Sancti. Vide *Natalis*. quod adhuc in Ambroſiano, & Græco ritu obſeruatur. Vide *Feſtum*. Hoc tempore Diaconus, & Subdiaconus vtuntur caſulis. Vide *Caſula*. Quare additur ad Poſtcommunio in diebus ferialibus quarta oratio. Vide *Collecta*. Et antea in ferialibus quadrageſimæ diebus non celebrabatur. Vide *Miſſa*. Quotidie dicebantur pſalmi pœnitentiales, & graduales. Vide *Pſalmus*. Cætera. Vide *Triceſima*.

QVADRATARIVS, FR. Lithurgus, qui lapides quadrat, & Sculptori præparat, Lapidarius apud Vlpian. & Iul. Firmicum lib. 3. Matheſ. Sidon. lib. 3. Morel in comment lib. 4. Cœli. & Cic. lib. 3. offic. dicitur. Quare SS. Martyres Claudius,

dius, Castorius, Nicostratus, & Simphorianus re vera non fuerant sculptores, sed quadratarij; in eorum enim legenda habetur, quod excellentes fuissent in *Arte quadrataria*. Hinc Sidonius Apollinaris ad Secundum sic scribit: [Sed vide, vt vitium non faciat in marmore lapidicida. Quod factum siue ab industria, seu per incuriam mihi magis, quam quadratario lucidus lector adscribit. lib. 3.

QVADRVPLVM in textilibus quid significet. Vide *Stauracinus*.

QVÆSTIO, tortura: [Et cæterorum Martyrum, quorum nomina subijcio, Bassi in pelerario, Mappalici in quæstione, Fortunionis in carcere. S. Cyprian. epist. 22.] Item aliquando significat querelam, & accusationem: [Itâ studeo decernere, vt nulla de hac re quæstio ad nos vlterius reuertatur. D. Greg. in Regist. lib. 3. cap. 13.] FR. Notatur hic duplex lib. 5. Decretalium error in cap. cum in contemplatione. de regul. iur. Primò quo ad titulum; nam illud decretum tribuitur Gregorio Papæ VII. cum reuera sit Gregorij Primi. Secundo quoad vocabulum: nàm ibi sic legitur: [In ipso causæ initio non est à quæstionibus incohandum.] Vbi vt Glossa exponit. [Non esse à Iudice in Reum à tormentis incipiendum, si præuia non sint indicia sufficientia.] sed vterque error manifestè conuincitur; Gregorius enim Primus in sui Pontificatus initio lib. 1. epist. 6. Narseto sic scripserat: [In ipso initio non est à quæstibus incohandum] per quæ verba significare intendebat, quod in ipso pontificatus initio non esset agendum cum Imperatore de temporalibus lucris.

QVÆSTIONARIVS, in criminalibus causis præsidens, & aliquando carnificem significat. Surius. in vita S. Andreæ tom. 6.

QVÆSTIONATVS, tortus. [Tot Confessores quæstionati, & torti, & insignium vulnerum, & cicatricum memoria gloriosi. S. Cyprianus. epist. 69.] Item causam criminalem, locumque torturæ significat.

QVÆSTOR VRBANVS. Vide *Xenoparochus*.

QVARTADECIMANI, Schismatici itâ appellati, quia cum Hebræis conueniebant in celebratione Paschæ post quartam decimam prime lunæ diem, qui magnam discordiam in Ecclesia excitauerant, propter quam differentiam in Asia ortam, coactus fuit D. Ignatius Martyr venire Romam, vbi Papa ad euitanda scandala, pro illo tunc decreuerat, vt Asiani pascha celebrarent post quartam decimam primæ lunæ diem; sed deinde Victor Primus Quartadecimanos in Concilio Romano, & in Asia excommunicauit. Baron. an. 198. nu. 1. vsque ad num. 10. A Græcis τεσσαρεσκαιδεκατῖται, *Tessarescadecatitæ*, idest, Quartadecimani denominati sunt. 24. quest. 3. can. 39.

QVARANTENA. Vide *Carena*. *Quadragena*.

QVARTERIZO. FR. in quaternas partes disseco, dimembro. [Decapitatus est, & quarterizatus est. Thomas Valsingamus in Ricard. II.] Qui etiam vtitur nomine abstractiuo *Quaternizatio*.

QVASI. FR. hæc dictio non semper significat diminutionem, siuè dubium. Sic exponunt Auctores illa verba. [Erat Iesus quasi annorum triginta incipiens. Luc. 3.] apud Baron. in Appar. num. 107. & 108.

QVATERNIO, de quo in Act. Apost. cap. 12. fit mentio his verbis. [Misit in carcerem, tradens quatuor quaternionibus militum custodiendū.] Lyranus, & Caietanus existimant fuisse quatuor militum præfectos, qui sub se habebat quatuor tantum milites, sicut decurio dicitur, qui decem milites sub se habebat, & Centurio, qui centum; Chiliarcha, qui mille &c. Sed in græco textu τετράδιον habetur; vnde colligo quatuor quaterniones intelligi quatuor agmina fuisse, idest, quatuor militum pro quolibet agmine, & ex syriaca versione confirmatur, vbi habet *Sexdecim milites*, & non quatuor milites solum, vt præfati Auctores censuere. Item *Quaternio* significat etiam quatuor foliorum librum. Vide *Caternio*.

QVATVOR TEMPORA. Vide *Ieiunium*.

QVERIMONIOR, lamentor, accuso. [Tu ergo eo tempore querimoniari cœpisti. Hincmar. in Dialog. de statu. Ecclesiæ.

QVERVLOSVS. FR. Lamentans, accusans, siuè lamentabilis, & accusabilis: [Episcoporum, & aliorum Prælatorum querelis frequentibus, & querulosis clamoribus excitati, præsenti decreto duximus statuendum. lib. 5. tit. 7. cap. 8. sexti decretal.

QVIESTO, acquiesco. [Animæ quiestote. Lucifer Caralit. lib. 1. pro S. Athanas.

QVIETO, creditori satisfacio, vnde *Quietantia*, & *Quitantia*, idest, satisfactionis confessio, ex gallico verbo *Quieter*, quod absoluere, & liberare significat. Vide *Resautum*.

QVINDENNIVM. FR. Datariæ Apostolicæ terminus, qui significat quandam vnius annatæ integræ de fructibus pensionem, seu ad minus semiannatæ, quæ soluitur Datariæ de beneficijs vnitis alicui Capitulo, seu communitati, quæ in manus mortuas transierint. Vide *Manus mortua*.

QVINISEXTA. Vide *Pentectes*.

QVINQVAGENARIVS. FR. nedum significat hominem, qui quinquaginta annis vixerat, sed etiā numerum distributiuum collectiuè sumptū, vt: [Ad equorum gregem quinquagenarium bini homines &c. Varro lib. 6. de re rustica. c. 6.] atque rem quinquaginta mensuras capientem, vt: [Vrnam quinquagennariam vnam, sexarium olearium vnum. Cato. cap. 13. de re rustica.] Sed etiam qui præest quinquaginta hominibus. [Constitue ex eis tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & Decanos, qui iudicent populum omni tempore. Exod. cap. 18] & inferius: [Et electis viris strenuis de cuncto

Israël, constituit eos principes populi, tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos, qui iudicabant plebem omni tempore.

QVINQVAGESIMA, Dominica, quæ Dominicæ primæ quadragesimæ præcedit, ità appellata, quia ab ea Dominica vsque ad Resurrectionis Pascha quinquaginta dies intercurrunt. [Quinquagesima verò, quia decurrit vsque in diem Resurrectionis Dominicæ. Ord. Rom.] Quinquagesimus enim numerus pœnitentiæ symbolum est, vt Amalarius de ordin. antiphon. c. 33. notauit: Nàm ab hac Dominica antiquitùs ieiunium incipiebat, vt adhuc Orientales Christiani, & inter Latinos nonnullæ Religiones obseruant; ideo à Matthæo Parisio in sua historia *Dominica carnisprivium*, appellata fuit, ac alijs nominibus. Vide *Carnisprivium*. FR. Quinquagesima à Telesphoro Papa instituta fuit can. Statuimus. can. Quadragesima, & can. Denique. dist. 4. Sed à præfato Telesphoro non obligabantur ad ieiunium quinquagesimæ Laici, sed Clerici tantùm; nam in d. can. Statuimus. sic ait: [Statuimus, vt septem hebdomadas plenas ante Sanctum Pascha omnes Clerici, idest, in sortem Domini vocati, à carne ieiunent, quia sicut discreta debet esse vita Clericorum à Laicorum conuersatione, ità & in ieiunio debet esse discretio, idest, differentia.] Ineptè autem Glossa ibi ad quæsitum quare hodie hoc ieiunium quinquagesimale à Clericis non obseruetur, respondit. [Quia hodie quinquagesima non seruatur, cum ipsa celebretur post pascha] :]: Intellexerat forsan Glossator de quinquagesimo dierum numero, qui à Pascha ad Pentecostes vsque tempus intercalatur, de quo sic Cassianus lib. 2. c. 18. [Hoc quoque nosse debemus à Vespero Sabbati, quæ lucescit in Dominicum, vsque ad Vesperam sequentem apud Ægyptios genua non curuari: sed nec totius quidem quinquagesimæ diebus, nec custodire in eis ieiuniorum regulà.] Ac alibi idem replicat. Idemque Ambrosius intellexerat serm. 61. dum air: [Non igitur ieiunamus in quinquagesima, quia in his diebus nobiscum Dominus commemoratur.] FR. Sed Quinquagesimæ lætitiæ diuersa est à quinquagesima pœnitentiæ, de qua Telesphorus supra loquutus fuerat, ac Canones supra citati. De Quinquagesima verò lætitiæ. Vide *Pentecostes*. *Tesseracostus*.

QVINTERNIO, folium in quinque partes plicatū, seu liber papyraceus ad scribendum preparatus. Dicitur etiam *Quinternum*, de quo fit sæpe mentio in Bullis pontificijs. Vide *Caternio*: *Quaternio*.

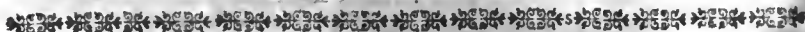
QVINQVATRIA, Gentilium Romæ festa. Vide *Thallophorus*. *Quinquertium*.

QVINQVERTIVM. Vide Quinquatria in dict. *Thallophorus*, & in dict. *Pancratium*.

QVINTILIS, mensis. Vide *Maiuma*.

QVISQVILIÆ. FR. [Quisquiliæ dici putantur, quidquid ex arboribus minutis surculorum, foliorumque cadit &c. Festus Fareslan. Biblioth.] Sed in Amos Proph. cap. 8. pro frumenti purgamentis ponitur: [Et quisquilias frumenti vendamus.

QVOD EXCVRRIT. FR. phrasis Africanorum Patrum, & denotat plus, minusue, seù circitèr. [Nàm fermè ante annos quadraginta, & quod excurrit, per totam Africam persecutionis est denagata tempestas. Optat Mileuit. lib. 1.] Eadem phrasi vsus est D. Augustinus: [Post Cypriani mortem quadraginta, & quod excurrit, annis peractis, traditio Codicum facta est. lib. 7. de baptismo] Ac idem de Donatistis loquens, ait lib. 2. [Non enim grex, aut populus appellandi fuerant pauci, qui inter quadraginta, & quod excurrit Basilicas, locum vbi colligerent, non habebant.

RABBI, hebraica vox, eruditam personam significans, siue magnificam, ac venerabilem præ doctrina. Latini non habentes proprium, ac speciale vocabulum, verterunt *Magister meus*: in Euangelio verò habemus etiam, quod Magdalena Christum resuscitatum *Rabboni* vocauerat, idest, *Dominus noster*, & Hebræi *Rabbinos* vocant Doctores legis, ac Magistros. FR. In Tesbite hebræo leguntur hæc verba: [Omnis Rab, & Mar è Babylonia, & omnis Ribbi è terra Israël,] vbi syriacus habet *Rabbi*, loco *Ribbi*. Item Arabicè *Rabbi* nomen significat Creatorem Enutritorem meum; ac *Tarbie*, Creatura, seu infans dicitur; & *Rabbi* verbum nutrire, & alere denotat.

RABLATA. Vide *Theopolis*.

RACA, dictio hebraica in Euangelio: [Qui autem dixerit fratri suo raca. Matth. cap. 5.] Hieronymus aduers. Pelag. lib. 2. inquit: [Raca interpretatur vanus, & absque cerebro.] Idem sentit Hilarius in Matth.] Raca vacuitatis opprobrium est. [Et in præfat. eiusdem Matthæi hom. 11. ait: [Raca quidem dicitur hebraicè vacuus]

quem

quem omnes Scripturales sequuntur: *Riek* autem Arabicè *Saliuam* denotat, vnde hominem iciunum, & ventre vacuum *Arriek* appellant, ex eo quia in eius stomaco nil preter saliuam, & flegma continetur, & hebræus legie Rik, quod penès ipsos contumeliæ nota est. FR. ac si diceretur te habeo tanquam sputum, Latini enim *Expuo*, & *despuo*, tam pro sputum proicecere, quam pro spernere vsurpabant. Item apud Chaldæos interpretatur *Testudo*, vel *sputum*, potest enim suam ducere originem ex verbo *Rach*, conspicit; vnde fit *Raucha*, idest, sputū, & sic optime testus Euangelij intelligitur: Si quis dixerit fratri suo raca, hoc est, testudinem, vel sputum reus erit consilio, quod erit iniuria; nam apud Chaldæos testudo animal deforme habetur, & sputum contemptum significat.

RACANA, vilis vestis: [Xenium autem vestrum duas racanas, quas de labore vestro esse mandastis, libenter accepi. D. Greg. lib. 9. epist. vlt.] Et Ennodius lib. 9. epist. 17. [Racanas, cuius vos volueritis coloris, rubri, aut fusci, mihi sub celeritate dirigite] Forsan à ῥάκος, quod pannum vilem græcè significat.

RACANELLA, diminitiuum à *Racana*. Sic in vita S. Ioannis Eleemosynarij cap. 20. legitur: [Venundabantur quatuor racanellæ numismate vno.

RACIMBVRGIVS FR. Consiliarius: [Tunc Grafio congregat secum quatuor Raci mburgios. in lege salica tit. 52.

RAGA fœmoralia, brachæ ex ῥάγος. [Intra Vrbem nemo, vel ragis, vel tzancis vtatur. Cod. Theod. lib. 4. tit. 10. l. 3.

RAINVTIVS Dux Parmensis. Vide *Sacrarium*.

RAMEX, hernia, morbi species. [Fratr quidam ramicis incommodum ità patiens. in Chron. Casin. lib. 3. cap. 43.] Vide *Gutturnosus*.

RAPHANELÆVM, ῥαφανέλαιον, Raphani oleum, de quo Dioscorides lib. 1. cap. 46. atque Pelagius in vita Patrum lib. 5. num. 59. inquit, [vasculum, in quo erat raphanelæum.

RAPSODOMANTIA, diuinatio, quæ virgis fiebat, nam græcè ῥάβδος virgā significat; arte enim diabolica aliquas virgas stare faciebant, ac postmodū obseruando ex qua parte cadebant, sic diuinare nitebantur, de qua superstitione loquitur Oseas Propheta cap. 4. [Populus meus in ligno interrogauit, & baculus eius annunciauit ei.] FR. Rapsodomantiam à *Rapsodia*, idest, carminum combinatione deriuari existimo: ideo enim incantatio dicitur, quia in carminum virtute eam consistere asserunt.

RAPTOR. FR. verbum, frequenter rapior, trahor. [Et disseminabo eos quasi stipulam, quę vento raptatur in deserto. Ierem. 13. 24.] Et Virg. 1. æneid.

Raptatus bigis, vt quondam, aterque cruento Puluere.

RASTA, statio, quietis meta à germanico vocabulo *Rasten*, quod quiescere significat; nàm plerumque statio est vię meta ad quiescendum stabilita: [Vna quæque gens certa viarum spatia suis appellat nominibus. Nam Latini mille passus vocant, Galli leucas, Persæ parasangas, & rastas vniuersa Germania S. Hieron. in Ioël.

RASVRA. Vide *Tonsura*.

RATIHABITIO. FR. Confirmatio: [Quoties in conuentionibus noster expectatur assensus, nè in dubium veniant quæ geruntur, ratihabitio eas debet pro securitate partium solidare. cap. quoties. lib. 1. dectetal. de pactis.] & ibi Glossa.

RATIOCINIVM. FR. computum, & rationum redditio. In Concilio enim Carthaginensi cum dubitatum fuisset, An procuratores, agentes exactores, & pupillorum curatores ad Ecclesiasticos ordines promoueri potuissent. [Gratus Episcopus dixit: si post deposita onera, & reddita ratiocinia, actus vitæ ipsorum fuerint comprobati in omnibus: debent cum laude Dei (si postulati fuerint) honore munerari. Si enim ante libertatem negotiorum, vel officiorum fuerint ordinati, Ecclesia infamatur. Vniuersi dixerunt: Rectè &c. lib. 1. Decretal. cap. vnico. de obligatis ad ratiocinia.

RATIONALE. Vide *Formale. Logium. Pectorale.*

RAVBA. Vide *Raupa*.

RAVENNATENSIS ARCHIEPISCOPVS. Vide *Pallium. Patriarcha.*

RAVENNATES clerici mappulis vti instabant. Vide *Mappula*.

RAVPA, siue *Rauba*, domestica supellectilia, italicè *Robba*, ac gallicè *Robbe*. Alij tamen vestem significare intelligunt, quod ex sequentibus verbis verisimiliùs esse videtur: [Raupa sua solidos tantos tulisset is. Marculph. lib. 1. formular. cap. 29.

RAVSEVM, ramunculus, seu stirps ex germanica voce *Rausch*. [Locorum palustrium, quæ plena erant longissimis rauseis, & virgultis. Iona Abb. in vita S. Vvlfranni.

REALIS. FR. idest, rei. Glossa in cap. vnico. de pœnis. Extrau. Io. XXII. §. Realibus.

REATITVDO, reatus, culpa, delictum. [Quanta autem reatitudinis culpa teneantur adstricti hi, qui idolatriarum perniciosissimam superstitionem volentes amplectuntur. In vita S. Paulini Eboracen.

REBELLIO. Vide *Felonia*.

REBOO. FR. verbum remugio, & translatiuè resono, reclamo in aliquibus vulgaris Biblijs. [Cumque loqueretur Saul ad Sacerdotem, tumultus magnus exortus est in castris Philisthinorum, crescebatque paulatim, & clariùs reboabat. 1. Reg. 14. 19.] In aliquibus etiam vulgatis legitur *resonabat*. Verbum *Reboo* Seruius in 3. Georgicor. Virg. vult esse græcum, quia nullum latinum verbum solet habere duplicem, o, in eius finali præter *incohoo*, quod tamen ab antiquis cum aspiratione inter duas vocales scribeba-

bebatur; hoc pacto *incobo*.

REBRACHIATORIA, laquei, seu funiculi, quibus antiqui Monachi ligabant vestes sub brachijs, vt agiles, ac prompti in laborando essent, quæ sic à Cassiano lib. 1. de habit. Monach. cap. 6. describuntur: [Gestant autem resticulas duplices laneo plexas subtegmine, quos Græci Anauoleas, nos verò succintoria, seu redimicula, vel propriè rebrachiatoria possumus appellare, quę descendentia per summa ceruicis, & à lateribus colli diuisa, vtrarumque alarum sinus ambiunt, atque hinc inde succingunt, vt constringentia latitudinem vestimenti, ad corpus contrahant, atque coniungant, & ita constrictis brachijs impigri ad omne opus, expeditique reddantur.] Huiusmodi funiculus à Sozomeno *Humerale* appellatur; qui de habitu monachali lib. 3. cap. 13. loquens, ait: [Habebant cingulum, & humerale, cingulum lumbos circumdabat. humerale humeros, & brachia amiciebat.] Vide *Cingulum. Humerale. Phylacteria*.

REBVARIA LEX. Vide *Ribuariorum Lex*.

REBVRSIO. Vide *Reburfus*.

REBVRSVS, erectus, vox quidem barbara. Legimus enim in Chron. Beccensi de quodam nomine Crispino, ita appellato, [Nam in sua primæua ætate habebat capillos crispos, & rigidos atque sursum erectos, & vt ita dicam, reburfos ad modum ramorum pini, qui semper tendunt sursum; quare cognominatus est Crispinus, quasi Crispus pinus.] Item in eodem textu *Reburfio* inuenitur, idest, erectio: [Quam capillorum reburfionem videmus adhuc in ijs, qui de ipsius genere descendunt,] quæ vocabula ex gallico verbo *Reburs* deriuantur, quod retrorsum, & in contrariū significat: crispa enim coma in partem posteriorem capitis decidere solet.

RECAVVM. FR. cœlatum, incisum.

——— Quæ continet intus
Aedicula argento fulgurat ex solido.
Præfixit tabulas diues manus æquore leui
Candentes, recauum, quale nitet speculum.

Prudentius in pass. S. Hyppoliti Mart. Hinc italicè *Ricamo* dictum fuit acus pictura, quæ à fundo cleuatur.

RECAVTVM. FR. cautio, satisfactionis confessio, vulgò *Quietantia* dicta: [Vbi esset recautum, quo illa cautio euacuata fuerat. D. August. de cura pro mortuis.] Vnde *Recaueo* verbum: & Itali dicunt *Recauare di danno*, idest eximere ab obligatione. Vide *Quieto*.

RECEPTA, receptaculum, camera, in qua fisci pecunia recipitur, colligitur, & conseruatur. [Ad saccarium de recepta sua. Matth. parif. in hist.] Potest etiam significare officium illius, cui incumbebat pecuniā fisci recipere. Vnde Receptā vocant Equites Melitenses onus illud, quod Receptori prouentuū communis Ærarij incumbit. Vide *Receptor*.

RECEPTITIA, in materia dotis, quæ dicuntur. Vide *Antiphatum*.

RECEPTOR. FR. qui receptaculum præbet de Hæreticis in 6. cap. 2. Item inter Equites Melitenses *Receptor* ille dicitur, qui in aliquo eorum Prioratu residens ad recipiendos prouentus, & spolia pro communi Ærario deputatus est, & residentiæ conuentualis priuilegio gaudet.

RECABITI. FR. inter Hebræos appellabantur descendentes à Ionadabo Rechabi filio, qui ad instar Religiosorum viuebant in lege mosaica; non enim vinum bibebant, nec domos ædificare poterant sed sub tentorijs habitabant, neque cāpos seminabant, aut vineas plantabant, ideoq; à D. Hieronymo epist. 13. ad Paulinum Monachi appellantur. Vixerat Ionadab huius regulæ institutor tempore Iosiæ Regis Iudæ.

RECIDIVATVS, reiteratus. [Samius Sophista Platoni author est animarum de recidiuatu, reuolubili semper ex alterna mortuorum suffectione. Tertull. de anima cap. 28.] quo vocabulo ad significandam reiteratam animæ cum corpore vnionem vsus est.

RECINVM. FR. merenda, ex gallico vocabulo *Reciner*. [Nam illud dulcissimum, & sanctissimum recinum quis vnquam verbis valeat explicare. In Vita S. Cæsarij Episc.] significat etiam quadratam togam.

RECIPROCICORNIS. Vide *Testitrahus*.

RECLIVIS, sursum vergens. [Procerum frondentis pini stipitem vetitis paganorum cæremonijs deputatum, quamuis obliqua recliuem curuatura crebri accolarum bipennes certatim succiderent. Aldelm. de Virg. cap. 13.] Ac S. Pacomius in eius reg. 50. de positura, qua Monachi dormire debebant, loquens, ait: [Non dormiat quis præter recliuem sellulam,] idest, absq; sellula.

RECLVDO, quamuis hoc verbum communiter aperire significet, penès autem nonnullos patres iterum claudere denotat: [Viginti quatuor Reges consistunt reclusi intrinsecus portarum. S. Metodius Mart.] Et Hincmarus in Vita Sancti Rhemigij: [Erat quidam venerabilis, ac dignus professione, ac nomine Montanus Monachus in reclusione solitariam vitam ducens.] Atque clariùs apud Cæsarium. lib. 5. cap. 22. [Qui perpetua reclusi sunt carcere:] quo significatu vsi etiam sunt Cyprianus, Tertullianus, & Cassianus.

RECORDATVS, recordatio: [Hanc ergo vir sapiens & vsui, & contractui, & recordatui tuo ereptam persuadere. Tertull. de resur. carn. c. 4.

RECREDO, restituo, consigno. [Dicit Comes, quod libenter reddet, aut recreder Comitem Niuernensem. Iuo Carnot. epist. 275.

RECTOR SANCTÆ SEDIS. FR. appellatur Papa can. quilibet. 8. qu. 5.

RECTRIX. FR. Abbatissa. Bullar. Casin. tom. 2. const. 22. 28.

RECVTITVS. Vide *Sabbatum recutitum*.

REDDO. FR. licet hoc verbum ferè restituere significet, vsurpatur tamen pro dare: [Quid-

di-

dicam de vsuris: quas etiam ipsæ leges, & iudices reddi iubent? can.quid dicam. 14.qu 4.] vbi Glossa sic exponit. [Reddi, idest dari, quia verbum reddendi ponitur pro verbo dandi. ff. de verborum significatione. l. verbum reddendi.] At licet verum sit, quod reddo pro do vsurpetur, canon vero citatus *reddi*, idest, restitui vsuras male acceptas leges, & Iudices iubere intelligit. Item significat confiteri. Vndè D. Ambrosius de Dauide pœnitente inquit: [Ille Rex tantus, ac potens; ne exiguo quidem momento manere penès se delicti passus est conscientiam: sed præmatura confessione, atque immenso dolore reddidit peccatum suum Domino. De Apolog. Dauid apolog. 1. c. 1.

REDEQVITO, equitando retto eo, redeo, & ab incepto itinere desisto. [Hæc ille non gratanter accipiens, ad Comitem redequitat. Fulb. Carnot. epist. 21.

REDIHABEO, seu *Redibitionem facere*. FR. exigere. l. audiuimus. Ne liberi homines opprimantur.

REDIHABITIO, FR. exactio, exigentia. d. l. audiuimus eod. tit. & Bull. Casin. t. 2. Const. 40. 41. 178

REDHIBEO, restituo. [Tunc Sanctus Remigius in oratione, qua Deo semper sancta intentione vacabat, corporea se deiectione prostrauit, statimque pristinum cœco lumen redhibens, immundi quoque pestem spiritus effugauit. Flodoard. lib. 1. Histor. Rhemen. cap. 12.] Et in eodem sensu Gregor. Turon lib. 9. cap. 34. [Cum sæpè matri calumnias inferret, diceretque se esse dominam, genetricemque suam seruitio redhiberi.

REDINVESTIO. FR. inuestitura, qua quis spoliatus fuerat, redditio. can. oportet. 3. q. 1.

REDITIO. FR. idest, Mors, qua corpus ad pristinam terræ materiam redit: [Si expeditos, si celeres in hoc operis agone currentes, dies nos vel reditionis, vel persecutionis inuenerit. Sanctus Cyprianus. lib. de opere, & eleem.

REFECTORIVM, locus, vbi Religiosi corporalem refectionem sumere solent. [Temerario conatu Rex refectorium ingressus fuerat. Greg. Turon. in suppl. cap. 36.] Vide *Poneta* . . .

REFECTORARIVS, cui refectorij cura incumbit. [Quem cum Refectorarius introducere vellet, pauperibus exclusis, commotus ille clamauit. Cæsar. lib. 6. miraculor. c. 5.

REFECTVS. Vide *Refertus*.

REFERENDARIVS, Prælaturæ munus in Rom. Curia, ad quem lites, & causas in Signatura Iustitiæ, & Gratiæ coram Sanctissimo referre spectat, & ideo vtriusque Signaturæ Referendarij huiusmodi Prælati appellantur, qui ab Alexandro VI. instituti, ac multis priuilegijs muniti sunt; inter quos duodecim antiquiores *Votantes* appellantur, quia ipsi soli in Signatura dant vota, & in paritate votorum Cardinalis Præfectus Iustitiæ Signaturæ dare potest suum votum, prætet enim hunc casum nunquam dat ipse votum. In Signatura autem Gratiæ, quæ, vt dictum est, semper coram Papa habetur, ibi nullus habet votum, quia gratiæ solius Principis sunt: licet aliquando opinionem Cardinalium interuenientium, vel Referendariorum audire poscat. In Ecclesia verò Constantinopolitana Referendarij dignitas, illi conferebatur, cui secretas Patriarchæ commissiones deferre incumbebat; sic etiam Principum sæcularium Referendarij: [Requisitusque Otho, qui tunc referendarius fuerat, cuius ibi subscriptio mediata tenebatur, adfuit, negat se subscripsisse. Greg. Turonen. lib. 10. cap. 19.] FR. etiam Longobardorum Reges suos habebant Referendarios. [Desiderius Rex Referendarium, & Stabilem Duce Oratores misit. Blond. decad. 2. l. 1.]: [Et in signum concessionis huius officij, inter alias Principis cæremonias, hæc legitur: [Nec multò post, anulo ex manu Regis accepto, Referendarij officium adeptus est. In Vita S. Boniti Episcopi.] Referendarij vtriusque Signaturæ sunt Acolyti. Vide *Subdiaconus*.

REFERTVS, FR. differt à *Refecto*, quia refectio est propriè corporis: sed refertio est propriè mentis. Glossa in Extrau. comm. de pœnit. & remiss. cap. 1.

REFVTATIO. FR. idest renunciatio, & cessio. Bullar. Casin. to. 2. Const. 21.

REFVTO. FR. pro Renuntio. [Monasterium &c. Domino suo Syluestro Papæ refutauit. Bullar. Casin. to. 2. Const. 72.

REGENDARIVS. Vide *Regestum*.

REGENERANDVS. FR. qui proximè baptizandus est, qui etiam Competens dicebatur, vt suo loco dictū fuit, ad differentiam Catechumenorum: igitur Regenerandus, siue Competens antequam baptismate regeneraretur, symbolum fidei recitare tenebatur: quare Librariorum incuria in Epistola S. Leonis Papæ ad Flauianum Patriarcham contra Eutycheris errores scripta, corrigenda est dictio *Regeneratorum*, quam ex vetustis M. ss. à Chifletio sic restituta fuit, nempè: [Ne ipsius quidem symboli initia comprehendit; & quod per totum mundum omnium Regenerandorum voce depromitur, istius adhuc senis corde non capitur.

REGESTVM, vulgò Registrū, in quo publicæ scripturæ registrantur: [Hæc Episcopus negare non potuit: scripta enim ista in Regesto Chilperici Regis in vno scriniorum pariter sunt reperta. Gregor. Turon. lib 10. cap. 19.] Ac alibi idem: [Pueri verò, qui missi à Rege fuerant, ad requirendas res eius, tanta in thesauris illius reperiunt, quanta nec in ipso ærarij regesto poterant inueniri.] Quod vocabulum à Normannica dictione *Gister* deriuatur, quæ in lectum ponere significat, & ideò meliùs *Registrum* dicitur. Sicut ergo in lecto quiescitur; sic etiam in Registri libris monumenta publica aliquo modo quiescere, ac dormire dicuntur, donec tempore opportuno excitentur; itaque nil aliud significare Re-

Registrum videtur, quàm repositorium, in quo ordinatim publica instrumenta conduntur. FR. Posset quidem etiam etymon hujus vocabuli à verbo *Regero* trahi, quod reporto, & transcribo significat, nam ibi reportantur, & transcribuntur authenticæ scripturæ; quare non indoctè à supino verbi Regero, *Regestum* melius scribi videtur. Custos autem Registri *Regendarius* dicebatur, & in Cod. Theodos. l. præcipimus, §. vlt. C. de appellat. *Libellensis*, & alibi *Subscribendarius* appellatur.

REGIA, hæc vox absolutè pronunciata principalem portam non rarò significat. [Regia autem Monasterij nunquam aperiebatur. In Vita Sanctæ Mariæ Aegypt. c. 5.] In eodem quoque sensu intelligenda sunt verba Greg. Turon. lib. 4. c. 13. vbi inquit: [Dum deambulabant per Ecclesiam ad regias ædis sacræ.] Et clariùs ex Anastasio Biblioth. [Qui missi fuerant de exercitu ad custodiendas regias Basilicæ clausas observabant. In Conone Papa.] Errasse siquidem fatendum est Bulengerum, qui hanc dictionem Aulam, siue magnificum ædificium denotare putauerat, verba eiusdem Bibliothecarij in Leone III. adducens, quæ inquiunt. [In ingressu Basilicæ supra regias maiores fecit imagines ex argento.] Quæ verba rectè sunt contra seipsum manifestè, vt intelligenti patebit. FR. sic pariter non minus errauit Glossa in can. vnio. 10. quæst. 3. vbi textus ità habet. [Vnio nostræ Congregationis decreuit, atque instituit, vt tertias, quas antiqui canones de parochijs suis habere Episcopos censuerunt; si eas exigendas crediderint, ab ipsis Episcopis dirutæ Ecclesiæ reparentur. Si verò eas maluerint cedere Ecclesiæ, ab earũ cultoribus sub cura, & solicitudine sui Pontificis reparatio eisdem est adhibenda Basilicis. Quod si omnes Ecclesiæ, aut incolumes fuerint, aut, quæ dirutæ erant, reparatæ extiterint, secundum antiquorum canonum instituta, si tertias sibi debitas vnusquisque Episcopus assequi voluerit, facultas illi omnimoda erit, ità, videlicet, vt citra ipsas tertias, nullus Episcoporum quippiam pro regijs inquisitionibus à parochianis Ecclesijs exigat &c.] Vbi Glossator, §. Pro regijs. intelligit. [Pro itinere ad Papã, vel ad Regẽ, nõ possunt Episcopi vltra statutũ petere, vt Extrau. de Censib. c. cũ Apostolus. & 16. q. 1. can. generaliter. §. placet. in hoc vero can. generaliter. non inuenitur hic §. placet. fortasse dicere voluit. can. placet, qui mediatè sequitur, & in quo nil de Episcopis, & eius itineribus; sed de immunitate Vrbiũ Ecclesiarũ loquitur, sic etiã in d. can. generaliter. nihil de Episcopis, eiusq; itineribus agitur; sed de tutelis Clericorũ, & Monachorũ, ac de residentia, & seruitio in Ecclesijs, vbi illi sunt addicti; bene tamen circa finẽ habentur hæc verba: [Et hoc non solũ in veteri Roma, vel in hac regia Ciuitate &c.] quæ regia Ciuitas Constantinopolitana, vbi Leo Augustus, qui hæc scripserat, imperabat intelligitur, & dicebatur *Noua Roma* ad distinctione Veteris Romæ, vt etiam in dict. *Roma*, & in dict. *Vrbs Regia* dicemus. Sed vocabulum *Regia* absolutè pronũtiatum diuersum sensum habet, vt diximus supra. Item in c. cum Apostolus in Extrau. non habetur, bene quidem. [Vas electionis Paulus Apostolus. cap. vnico in extrau. de Censibus.] in quo nihil ad propositum subiectæ materiæ agit. Itaque redeundo ad sensum verborum Canonis Vnio, ibi loquitur de Basilicarum reparatione, & non de itinere ad Papam, vel Regem, vt Glossator somniauerat; ergo potiùs intelligenda est per *Regiam inquisitionem* eleemosyna, quæ in porta maioris Ecclesiæ postulabatur, vbi solet poni aliqua arcella ad colligendas oblationis eleemosynas, & italicè *Cerca*, idest, inquisitionem latinè propriè sonat, vt in dictione *Cercita* dictum est; itaque *Regia inquisitio*, nil aliud est, quam eleemosyna inquisita in valuis Ecclesiæ, de qua supra dicitur non spectare iure tertiæ ad Episcopum.

REGIFVGIVM. Vide *Fugalia*.

REGINA COELI, hæc antiphona composita fuit ab Angelis, quando Romæ pro pestis cessatione fuit facta à D. Gregorio solemnis processio, qui Pontifex in fine huius angelici cantus subiunxit: *Ora pro nobis Deum*, vt dictum est in dict. *Litaniæ*.

REGIONALIS, siue *Regionarius*. FR. erant Romæ diuersa officia cum hoc addito. Vide *Banderasius. Diaconus. Defensor. Protonotarius. Subdiaconus*. quod vocabulum reperitur antiquum à quinto sæculo. [Sed priusquam Pontifex (*idest Syluerius Papa*) respondere posset, accesserunt satellites, qui pallio detracto, cucullam illum monasticam induerunt; tunc egressi ad Sacerdotes, Clerumque Ioannes Subdiaconus regionarius primæ regionis, & alij factionis suæ Clerici, Vigilium proclamarunt in Romanum Pontificem subrogatum. Blond. decad 1. lib. 5.] Reperitur etiam dictio *Corregionalis*: [Vt potius suis corregionalibus vtiles essent. can. legi. 16. q. 1.] Vide *Corregionalis*.

REGIONARIVS. Vide *Regionalis*.

REGISTORIA, Monialis depositaria, apud quam deponitur Monialium peculium, nè sint proprietariæ. [Quod habueritis, reponite, & claues de arcellis, vel pressoriolis vestris Registoria teneat. In Regula Sanctæ Cæsariæ Virginis cap. 16.

REGNICVLA. FR. Regni incola, & habitator. Extrau. comm. de priuil. c. 2.

REGRATARIVS. Vide *Propolarius*.

REGNIFICO, Regem constituo: [Regnificaruut eum in Israël, Lucifer Caralitan. de Regibus Apostatis.

REGVLA. FR. ita dicitur: [Eo quod rectè ducit, nec aliquem aliorsum trahit, Alij verò dixerunt regulam dictam, vel quia regat, vel quia normam rectè, & benè viuendi præbeat, vel quia di-

distortum, prauumque corrigit. can. regula, dist. 3.] Alijs tamen placet à rectitudine ità dici iuxtà Mathematicorum axioma: Rectum est mensura sui, & obliqui. Synon. Vide *Canon*. Item *Regula* aliquando pro Religione vsurpatur: [Dono in dicta Regula vestra S. Mariæ &c. Bullar. Casinen. to. 2. Constit. 73.

REGVLARIS, Religiosus. Item metallicam virgam significat, in qua annuli imponuntur, vt velum agiliter percurrere possit, italicè *Ferro da portiera* dicitur. [Columnas argenteas sex, & regulares duos ex argento purissimo. Anast. Biblioth. in Adrian. Papa.] Ac idem ibidem. [Et super columnas argenteas regularem inuestitum argento.] Item clariùs ibidem. [Vela pendentia in regulari ante imagines.] In primo sensu. Vide *Religiosus*.

REGVLARIVS, hæc dictio aliquando significat electiuè, aliquando verò negatiuè. Vide *Te Deum laudamus*.

REGVLVS. FR. Serpentis species. [Sicut regulus venena diffundet. Prouerb. cap. 23. num. 31. Et delectabitur infans ab vbere super foramine aspidis, & in cauerna reguli. Isaia cap. 11. nu. 8. De radice enim colubris egredietur regulus. Idem cap. 14. num. 29. Vipera, & regulus volant. Idem cap. 30. num. 6. Erumpet in regulum. Idem cap. 59. num. 5. Mittam vobis serpentes regulos Ierem. cap. 8. 17.] est idem, ac Basiliscus; nàm græcè *Basiliscos* regulum latinè significat. Dicitur regulus, quia à natura in capite coronatus gignitur, qui à Plinio ità describitur: [Cyrenaica hunc generat prouincia, XII. non ampliùs digitorum magnitudine, candida in capite macula, vt quodam diademate insignem. Sibilo omnes fugat serpentes: nec flexu multiplici, vt reliquæ, corpus; sed celsus, & erectus in medio (*à medio, alia lectio*) incedens. Necat frutices, non contactos modo; verum & afflatos: exurit herbas, rumpit saxa &c. lib. 8. cap. 21.] & Dioscor. lib. 6. cap. 55. [Sunt qui scribunt tantæ perniciei animal esse basiliscum, quem Latini regulum vocant, vt solo oculorum intuitu, alij sibilo tantùm, alij alitu, alij morsu statim interimat.

REGVNDVS. FR. conseruandus in pristino statu, seu erectione. [Ad quod scire debes, quod iudicium finium regundorum tale est, vt in eo vtraque persona vices duorum habeat, videlicet, actoris, & rei. lib. 2. Decretal. de probationibus cap. 3.] Vbi Glossa ait: [Licet prædia propria non sunt clericorum, agere tamen possunt finium regundorum, cum habent ius in illis, scilicet, vsumfructum. ff. finium regundorum l. 3 §. finiū

REGYRATVS, innixus super cubitum. [Quam, sicut mihi retulit beatæ memoriæ Domina Elisabeth eiusdem Cœnobij Abbatissa, sorores in lecto suo ponentes, & principium Euangelij Sancti Ioannis super eam legentes, manè regyratam inuenerunt. Cæsar. lib. 4. cap. 45.] hoc vocabulum à græca voce γυῖα componitur, quæ curuum significat; nam qui super cubitum eius innititur incuruari cogitur. Vide *Apodiatus*.

REIACEO, depositor. [Pensiones verò fideliter cum omni colligite diligentia, vt apud vnumquemque vestrum, quem elegeritis, reiaceant. D. Greg. in Regist. lib. 12. epist. 13.

REICVLA. Vide *Rejcula*.

RELATIVVS. Vide *Scheticus*.

RELEVIVM. FR. recognitio quædam, quæ Principi à nouo feudatario debebatur: ità appellata, quia Hæres in feudo loco defuncti subintrans, feudum à caducitate releuabat. [Si hæres suus plenæ ætatis fuerit, & releuium debeat. Matth. Paris. an. 1215.

RELICTA. FR. intelligitur Vidua. [Prænominato verò Milite viam vniuersæ carnis ingresso, relicta eius venire contra hoc præsumpsit. lib. 3. decretal. tit. 17. de empt. & vendit. c. 4.

RELICTIO, desertio. [Quæ in hoc sæculo habentur bonorum relictio. S. Paulin. epist. 2. ad Seuer.] FR. quo vocabulo vsus est etiam Cicero ad Atticum. lib. 1. & cap. 4. & in Verrem. 3. inquiens: [Quibusdam relictionem, proditionemque consulis, sui gratam sperat fore.

RELIGIO. Vide *Eusebia*.

RELIGIOSVS. FR. idest, pius. [Primum, quod contra Patrum regulas à Laicis, quamuis religiosis, (quibus nulla de Ecclesiasticis facultatibus aliquid disponendi legitur vnquam attributa facultas) facta videtur. can. bene quidem. dist. 96. can. Laicis quamuis religiosis. 16. qu. 7. Quicquid igitur nomine Ecclesiarū partes Donati possidebant, Christiani Imperatores legibus religiosis cum ipsis Ecclesijs ad catholicam Ecclesię transferri iusserunt vnitatem. can. quod autem. 23. quæst. 8.] Idem etiam habetur in Sacra Scriptura. [Benedicite omnes religiosi Domino Deo Deorum, laudate, & confitemini ei, quia in omnia sæcula misericordia eius. Daniel c. 3. num. 90. Viri religiosi ex omni natione. Actor. cap. 2. num. 5. Religiosus, ac timens Deum. Ibid. cap. 10. num. 2. Iudæi autem concitauerunt mulieres religiosas, & honestas. Ibid. cap. 13 n. 50. Si quis autem putat se religiosum esse &c. Iacobi cap. 1. num. 16. Et religiosè de resurrectione cogitans. 2. Machab. cap. 12. num. 43.] Item dicitur *Religiositas*, idest, religio, & pietas: [Timor Domini scientiæ religiositas. Religiositas custodiet, & iustificabit cor, iucunditatem, atque gaudium dabit. Ecclesiast. cap. 1. n. 17. & 18.] De Religiosis autem, nempè, Regularibus cum tribus essentialibus votis astrictis, eorum synonyma. Vide *Anachoreta*. *Colideus*. *Frater*. *Monachus*. *Therapeuta*. Eorum habitus, ac vestes. Vide *Chrysoclauus*. *Cocula*. *Colobium*. *Cuculla*. *Ependytes*. *Flocus*. *Guna*. *Lebitonarium*. *Maphorium*. *Patientia*. *Rebrachiatoria*. *Scapulare*. *Tilia*. *Trogulus*. Vestis Monachis prohibita. Vide *Rotundulum*. Religiosæ vitæ præstantia. Vide in dict. *Farfura*, ex sententia Petri Blesensis ibi. Religiosi turpis lucri sectantes. Vide *Calix*. Religiosorum obligationes in commemorationibus

bus Offitij Diuini. Vide *Commemoratio*. Religiosi tenentur recitare offitium localis Patroni, vbi degunt, non vero octauam. Vide *Offitium diuinum*. Item [Regularibus personis non consueuit apostolica sedes aliqua personaliter confirmare. de confirmat. vtil. vel inutil. in decretal. cap. 5. & 6. atque Glosa in d. cap. 5.

RELIQVATIO, residuum. [Aiunt & immatura morte præuentos eousque vagari isthinc, donec reliquatio compleatur ætatis, qua cum peruenissent, si non intempestiuę obijssent. Tertull. de anim. cap. 56.] Idemque vocabulum penès Iuristas computi residuum significat.

RELIQVIÆ. Hoc vocabulum propriè significat id, quod remanet, detracta maiori parte; hinc quia principalior, ac nobilior hominis pars anima existit, ideò corpus humanum reliquia dicitur, quia humi remanet, & relinquitur, seu eius pars. Ambros. in Psalm. 36. Propterea hoc vocabulo vtitur Ecclesia, ad denotandum omne id, quod veneratione dignum ob memoriam alicuius Sãcti remanet in terris, atque antiquus vsus semper fuit ponendi sub Altari Sanctorum Martyrum reliquias, vt ex ordinatione Felicis Papæ epist. 2 ad Episc. Galliæ constat, quod etiam ante ipsum in Concil. Rom. sub S. Syluestro Papa sancitum fuerat, hinc D. Paulinus cecinit:

Ecce sub accensis altaribus ossa piorum
Regia purpureo marmore crusta tegit.

Huiusmodi autem reliquiæ ad præsens sub altariolis ponuntur, quæ Martyrum tamen, & ab Ordinario approbatæ esse debent. Sac. Concil. Trident. Congreg. 13. Septemb. 1593. Si verò ex apostolica Sedis dispensatione celebrare contigerit super altariolum huiusmodi reliquijs carente; tunc omittantur verba illa in principio Missæ, nempè. [Quorum reliquiæ hic sunt.] Hieron. Canton. in ordinat. diuin. offit. Celebrari siquidem nequit extraordinarium Offitium illorum Sanctorum, quorum reliquiæ conseruãtur, si non sint insignes. Insignis autem Reliquia esset Caput, Brachium, Crus, siue aliqua pars, in qua Sanctus pro Christo tormenta passus sit. Insuper quando de eo Sancto recitandum sit Offitium, fieri tantum debet in ea Ecclesia, vbi eius reliquia asseruatur. Sac Rit. Cong. 8. April. 1628 Non verò in alijs Ecclesijs, licet sint eiusdem Religionis, ac instituti, & huic Decreto contrauenientes obligationi recitationis offitij minimè satisfaciunt; ideo Vrbanus VIII. hoc decretum in rubricis Breuiarij apponere iussit. Veneratio autem reliquiarum non in quarto sæculo, incœperat, vt falsò asserunt Magdeburgenses; nam in principio nascentis Ecclesiæ legimus in Actis Apostolorum cap. 8 2. quod curauerant corpus Stephani Protomartyris Viri timorati, idest, curam, & venerationem illius Sacrati Corporis habuerunt, quemadmodum in eius Epist. ad Iustum Episc. Pius Papa Primus insinuauerat, atq; Sanctorum reliquiæ etiam in veteri Testamento venerabantur; Moyses enim ossa Patriarchæ Iosephi ex Ægypto in terram promissionis venerabundè transtulit, atque Corpus Sancti Prophetæ Elisei solo contactu mortuum resuscitauerat. FR. Insuper in nouo Testamento, vt Apost. Acta cap. 19. testantur, a corpore D. Pauli pro languidis, & obsessis sudaria, & semicinctia deferebantur. [Et ab eis languores, & spiritus nequam egrediebãtur.] Et Eunapius Sardianus, quamuis Christianorum inimicus, & innumerabiles blasphemias in Sanctos Martyres protulerit; in Vita tamen Philonis Hebræi fassus est, quod Alexandriæ conseruabantur capita Martyrum, quæ à fidelibus tanquam Sanctorum reliquiæ venerabantur, ac ante eorum sepulcra Christiani genuflectebantur, & prostrabantur, affirmando esse eos aduocatos, & intercessores apud Deum. :||: Reliquia dicitur etiam *Benedictio*. Vide *Benedictio beatica*. FR. Item dicitur *Pignus*, sic Oddo Abb. Cluniac. lib. 3. de vita S Geraldi Comitis Auriliacensis. cap. 3. [Biennio priusquam obiret, Ecclesiam fecit solemniter dedicari. In Altaribus verò tanta pignora Sanctorum insita sunt, vt scientibus mirum est.] Vtrum Reliquiæ de essentia requirantur in Altare portatili. Vide *Altare* 5. Præterea quæritur vtrum Reliquiæ. Sacris reliquijs Ecclesiarum portæ consecrabantur. Baron. in not. ad Martyrol. 18. Nouemb. Litt o. At aliquando Reliquia Eucharistiam significat, quæ post Missam relinquitur, & conseruatur: quare Scriptores non pauci in hoc equiuocarunt vim nominis haud intelligentes, quo vtitur D. Clemens Papa in epist. 2. & in Constitutionib. Apostolicis lib 8. cap. 13. & 31. Et in Euchologio græco Eucharistia ἅγια λείψανα dicitur, hoc est, sanctæ Reliquiæ, & à S. Germano Eucharistia θεῖα λείψανα, hoc est diuinæ Reliquiæ appellantur. Synonyma autem Sanctarum Reliquiarum, & alia. Vide *Benedictio beatica*. *Brandeum*. *Gleba*. *Lipsana*. *Sanctuarium*.

RELIQVIARIVM. Vide *Canola*. *Cinerarium*. *Cœmeterium* *Concilium*. *Confessio*. *Eucolpium*. *Hierotheca*. *Locellus*. *Loculum*. *Naufus*. *Phylacteria*. Staupulus in dict. *Staupus*. *Theca*. *Tubellus*.

REMALLO. Vide *Admallo*.

REMANDO, remitto: [Manda, & remanda Isa. cap. 28. 10 Tractatum autem B. Hilarij super psalmos ideò nõ misi, quia eandem in nostro Codice, quam & in vestro corruptionem inueni, quod si & talem vultis remandare, & mittam. Pet. Cluniac. lib. 1. epist. 24.

REMEDIOR, liberor. [Et quanti honestissimi viri (de vulgaribus enim non dicimus) aut à Dœmonijs, aut valetudinibus remediati sunt. Tertull. ad Scap. cap. 4.] & in significatione actiua idem dixit: [Ad remediandum eos aduers. Marcion. lib. 2.

REMEDIATOR, liberator. Item Medicus, qui remedia contra corporis mala ordinat. Item Incantator, qui superstitiosis conditionibus sanitatem affert. Item Astrologus, & Mathematicus,

ẽus, qui mala, & pericula præuidens, remedium præseruatiuum causat.

REMEMORATORIVS, Cæremoniarum Magister in Ecclesia Constantinop. de quo Concil. Lugdunense in epist ad Gregorium X. Vide *Suggestor*.

REMENDATOR, rerum scissarum, ac dilaceratarum concinnator, & adaptator. [Eodem die etiam D. Nera vxor Tucci remendatoris. In vita B. Ambr. Senen. 20. Mart.

REMISSA remissio. [Adde quod eius caro de Spiritu Sancto concepta, inter alios non potuit in remissam peccatorum tingi, quæ nullum videbatur admisisse peccatum. Optat. Mileuit. li. 1. aduers. Parmenian. Omnia peccata remittuntur filijs hominum, & blasphemia; qui autem blasphemauit in Spiritum Sanctum non habet remissam, sed reus est æterni supplicij. Cyprian. lib. 5. epist. 14.] FR. idem vocabulum in eadem significatione reperitur apud Tertullianum.

REMORA. FR. piscis species. Vide *Echeneis*.

RENEEZ. FR. Apostata, italicè *Rinegato*. [Cepit iu equitatione illa viginti quatuor Paganos, & vnum Reneez, qui quondam Christianus fuerat, & Dominum nostrum Iesum Christum negauerat. Houeden. in Ricard. I. an. 1192.

RENOVELLO, renouo. [Cum hæc fierent, Donatus vltrò prior ad Carthaginem rediit: hoc audito Cæcilianus ad suam plebem properauit. Hoc modo iterum renouellatæ sunt partes. Optat. Mileuit. aduers. Parmenian.

RENVITÆ. Vide *Sarabaitæ*.

RENVNCIATIO, fama, publicatio, denunciatio. [Renunciatio eius dabit legem nostræ resurrectioni. Tertull. de car. Christi.

RENVNCIATVS, publicatus; sic enim dicebatur *Papa renunciatus*; nam priùs calculatis votis, deinde renunciatus erat, idest, publicatus.

REPATRIO, in patriam redeo. [Psalmis, & hymnis, & canticis spiritualibus prosequimur amicum repatriantem. Sanctus Bernardus in vita S. Malachiæ.

REPAVSO, FR. verbum, requiesco Italicè *Reposare*. [Repausa ergo tuam mentem, nè vadas vaniando. In vita S. Franciscę Rom. 9. Mart. apud Surium.

REPENDIVM, compensatio, remuneratio, retributio: à verbo *rependo*. [Eo anno Rex Fridericus in rependium collati sibi cœlestis beneficij. Chron. M. S. Riccardi.

REPLEGIO. FR. denuo fideiussionem, & vadimonium præsto. vnde *replegiatio* etiam dicitur. Vide *Plegiaria*. *Reuadio*.

REPVDIVM. Vide *Diuortium*. *Gbeth*.

REPROBROSVS, FR. probrosus. extrau. Io. XXII. de pœnis.

RESA, vox Theutonica *Reyse*, idest, iter. [Quo facto, equum ascendit eadem hora, & resam suam sine omni difficultate perfecit. In vita S. Cather Suecæ 24. Mart.

RESCVLA. FR. diminutiuum ex *Res*, *rei*, idest, res parui momenti. [Cur non bona fide datis à Deo resculis vtimur? Saluian. lib. 1. ad Eccl. Cath.] Et in capitulario cap. 7. *Reicula* dicitur: [Qui reiculam Ecclesiæ petunt à Regibus.

RESIDENTIA. Vide *Personatus*.

RESIDVVM. Vide. *Reliquatio*.

RESPONDEO. FR. pro *interrogo* seu peto. [Et respondi, & aio ad Angelum, qui loquebatur in me, & dixi: quid sunt hæc Domine mi?] & inferius: [Et respondi secundò, & dixi ad eum: quid sunt duæ spicæ oliuarum &c. Zachar. 4. Respondit autem Petrus, & dixit ad Iesum: Domine bonū est nos hic esse &c.] vbi dictio *respondit* stat pro postulauit: nulla enim interrogatione præuia locutus est Petrus. Item pro incuso, & reprehendo: [Agnitio vultus eorum respondit eis, & peccatum suum, quasi Sodoma, prædicauerunt, nec absconderunt. Isai. 4. 9.] & alibi idem: [Multiplicatæ sunt enim iniquitates nostrę coram te, & peccata nostra responderunt nobis, quia scelera nostra nobiscum, & iniquitates nostras cognouimus. 59. 12. Si iniquitates nostræ responderint nobis: Domine fac propter nomen tuum, quoniam multę sunt auersiones nostræ, tibi peccauimus. Ierem. 14. 7.] incusant enim, remordent, ac reprehendunt nos propria peccata, & sunt contra nos semper.

RESPONSALIS. Vide *Apocrisarius*. *Delegatus*. FR. significat item agentem, & procuratorem. [Nec pro se misit idoneum responsalem. de electiō. & elect. cap. 22. Quapropter, quia dictus Electus nec venerat, nec sufficientem miserat responsalem. de dolo, & contumacia cap. 6. Si verò nec venerit, nec responsalem miserit, ei perpetuum silentium imponatis. de fide instrumentor. cap. 4. Dictus Thomas nec per se, nec per responsalem idoneum comparere curaret. de senten. & re iudicata. cap. 13. Quia tandem nullus apparuit responsalis, qui partem defensaret aduersam. lib. 5. decretal. tit. 33. cap. 13. & 14.

RESPONSORIALE, erat liber, in quo, vt Amalarius scribit, continebantur responsoria ab Adriano Papa sancita. FR. potest etiam Responsale significare instrumentum, & chartam procurationis, ac commissionis, & vsque ad præsens in nauticis mercimonijs dicitur responsale authenticum illud, in quo commissæ merces continentur.

RESPONSORIVM, ecclesiasticus cantus, qui post lectiones in Matutino proferri solet. Item appellatur Responsorium longum, ad differentiam Responsorij breuis, quod canitur post capitulum appellatum Responsorium breue. [Responsoria ab Italis longo ante tempore sunt reperta, & vocata hoc nomine, quod vno canente, chorus consonando respondeat. Isidor. lib. 1. de Eccl. off. cap. 8.] Vel vt ait Rabanus lib. 1. de instit. Cler. cap. 33. [Responsorius ergo cantus indè dicitur, quòd alio desinente, id alter respondeat. Inter responsoria quoque, & antiphonas hoc differt, quod in responsorijs vnus di-

dicat versum, in antiphonis autem alternent versibus chori. Antiphonas Græci, Responsoria verò Itali traduntur primùm inuenisse.] Vel vt Geminianus lib. 2. cap. 17. existimauit:[Responsorium à respondendo dicitur, quia Choro canente versus ab vno respondetur, & huic iterum à Choro per increpationem respondetur. Hunc cantum in primis Ambrosius Mediolanensis Ecclesiæ Episcopus composuit, & ab eo rota Ecclesia formam accepit.] Vel tandem, vt Rupertus lib. 1. de off. cap. 15. putat, ità appellatur Responsorium, quia materijs lectionum currentium correspondere solet; & ideo à Micrologo, & Radulpho Historia appellatur, vt indict. *Historia* diximus. Canitur autem Responsorium post lectionem, quia Ecclesia nos docet, vt non solum auditores verbi Dei; sed factores etiam simus, ità Amalar. de ord. Antiph. cap. 4. seù per hoc Auditorum applausus denotatur. Hugo in spec. cap. 7 Item inseruit etiam pro animi relaxatione, dùm sacris lectionibus intermediatur cantus. Amalar lib. 4. cap. 3. Repetunt autem omnes responsorium, ad denotandum mutuum affectum, vnanimemque consensum; sed talis repetitio imperfecta, & mutilata est, dùm partē responsorij tantum repetit Chorus, vt denotetur mortalium acta imperfecta existere. Durand. lib. 5. cap. 2. In aliquibus tamen solemnitatibus integrè replicatur, vt post primam lectionem in Natiuitatis nocte, in Resurrectionis Pascha, & in prima Dominica Aduentus, quod fit, vt ibidem Durandus astruit, ad contestandam perfectam, completamque Sanctorum cognitionem. Vltimum responsorium Dominicarum per annum, quod incipit *Duo Seraphim*, de Sanctissima Triade agit; nàm antiquitus semper vltima lectio erat de hac in vno Deo trina personalitate, nec illis temporibus dicebatur *Te Deum*. Ità Durandus ibidem. Ac introducto hymno *Te Deum*, translatum inde fuit Responsorium prædictum in calce penultimæ lectionis. Quando autem Responsoria in offitio pro prima vice pronuntur, si in Dominicis aliquo offitio duplici impediantur, reasumi debent in feria prima, ad instar lectionum, quæ initia sunt Sacrę Scripturæ librorum. Si verò nulla feria vacans erit, tunc pro eo anno relinquūtur. Gauant. in Rubric. Breu. sect. 5. cap. 53. Vnde Ordo offitij errauerat, quando in Sabbato 31. Ianuar. anno 1665. posuerat Responsoria feriæ quartæ, cum (iuxta Rubricam de Responsorijs. cap. 28. nu. 7.) reassumi debuissent responsoria Dominicæ præcedentis. In fine lectionum pro communi vnius Martyris habetur hæc rubrica. [In officio Sanctorum Martyrum Pontificum Marcelli, Ioannis, Siluerij, Martini, & Pontiani dicitur octauum responsorium: Domine preuenisti eum in benedictionibus &c.] Nam licet pro Christi fide in carcere, vel exilio, & fame prædicti perierint, vt de Marcello Baron. an. 309. num. 4. de Ioanne I. Idem an. 526. num. 6. de Siluerio. Idem an. 539. & 540. de Martino. Idem an. 654. num. 3. de Pontiano. Idemque an. 237. n. 10. refert. Non enim verificatur in eis rigorosè responsorium positum in prædicto loco, vbi dicitur. [Hic est verè Martyr, qui pro Christi nomine sanguinem suum fudit,] quia licet præfati Pontifices pro Christo passi sint, nō tamen sanguinē fuderunt, ideo &c.

RESPONSORIVM HORTATIONIS. Vide *Inuitatorium*.

RESVLTATIO. FR. impugnatio, contradictio: [Dùm de diuina æquitate disputant, ad resultationis verba prosiliunt. D. Greg. lib. 8. moral. cap. 25.

RESVLTO. FR. impugno, contradico. [Sed quia diuinis iudicijs non poterant resultare. D. Greg. lib. 1. Regist. epist. 20.

RESVRRECTIO mortuorum ex Ethnicorum sententia. Vide *Recidiuatus*.

RETE. Vide *Sagena*. *Tremaculum*. *Vertibolum*. Alam in dict. *Lama*.

RETO. FR. idest, per syncopem reputo, existimo, iudico [Item ceù priùs ille visum retans manè, neglexit perficere iussionem. Flodoard. lib. 1. cap. 20.

RETRACTO Significat dennò tractare, ac repetere id, quod antea dictum fuerat. [Igitur in præstructione huius articuli, & alibi forsan retractandi, equidem definio. Tertull. aduers Hermog. cap. 16.] Itaque hoc verbum non significat reicere, reuocare, ac reprobare; sed replicare id, quod dictum, factumque fuerat.

REVADIO, denuo vadimonium, ac fideiussionem præsto. [Misso Eccles S. Mariæ, vel S. Remigij Remorum, siuè Hincmari venerabilis Archiepiscopi reuadiet, & annis singulis ad eandem præfatam, & memoratam Ecclesiam persoluere absque vllius occasionis contradictione cum omni vigilantia studeat. Flodoard. lib. 3. c. 4.] FR. Henricus verò Spelmannus videtur sibi contradicere in significatione huius verbi; nàm in vno loco docet, quod *Reuadio*, & *Replegio* idem significent, & alibi deindè ait, quod *Reuadio* relaxare denotet. Vide *Replegio*.

REVELATIO. Vide *Ostentamen*. *Phanerosis*.

REVELARE AVREM, FR. idest, secretè ad aurem loqui. [Si autem perseuerauerit patris mei malitia aduersus te, reuelabo autem tuam. 1. Reg. cap. 20.

REVENDITOR. Vide *Propolarius*. *Regratarius*. Scrutarius in dict. *Scrutum*.

REVERENDÆ, sic in Concil. Tridentino dimissoriales litterę nuncupantur.

REVERSATVS, detectus. [Dignum est enarrare specialem post tempora passionis historiam reuersatæ, & inuentæ Crucis. D. Paulin. epist. 11. ad Seuer.

REVS. Vide *Subuerbustus*.

RHAGAS, Scissura, seu fractio, à græco verbo ῥαγίζω, idest, frango, quo vocabulo vsus est D. Augustinus ad significanda vlcera eius he-

hæmorrhoidum, inquiens. [Nec ambulare, nec stare, nec sedere possum rhagadis, vel exochahis dolore, ac tumore. epist. 148. ad Fratres.] In quodam M. S. Angeli Roceæ Sac. Palatij Apost. quondam Sacristæ in Bibliotheca S. Augustini de Vrbe à se erecta, ac de suo nomine Angelica appellata, asseruato, ex cuius lecturæ multa tam sacræ, quàm profanæ eruditionis excerpsi, & inter alia, quod Clemens Papa VIII. semel de huius significationis vocabulo cum suum Medicum interrogasset, ille linguæ græcæ ignarus responderat nescire. Vide *Exocha*.

RHAMNVS, spinæ durissimę, ac ingentis species, quæ græcè etiam ῥάμνος dicitur, de qua Psalmista. [Priusquam intelligerent spinæ vestræ rhamnum. psalm. 57.] de malo habitu intelligens, qui vt durissima spina in senili ætate efficitur; de iuuenibus enim morte præuentis loquitur, in quibus huiusmodi cuspis vitiosa adhuc tenera reperitur, ac mortui sunt priusquã diurissimas rhamni spinas intelligerent, idest, sentirent. Aliqui contemplatiuè existimarunt Christum Dominum his spinis coronatum in passione fuisse, cum huiusmodi spinæ sint præ alijs duriores, & in configendo acutiores, quorū naturam describit D. Augustinus in eodē psalm. 57. inquiens. [Quid est rhamnus? Spinarum genus est, densissimæ quædam spinæ esse dicuntur.] Et D. Hieronymus ait. [Rhamnus plena sentibus, & hericio similis. In Habac. 3.] Ac suauissimi odoris florem producere idem Sanctus Doctor his verbis testatur. [Rhamnus sentium genus est asperrimum aculeis, & flore gratissimum, vnde colligitur duplam habere virtutem, vltionis, & bonorum retributionis, idest, iustis floret ad ornatum, peccatoribus præbet spinas ad configendum. in psalm. 57] His namque peccatorum spinis, vt pie credendum est, Christus etiam coronari voluit. Vide *Thamnus*.

RHEDA. Vide *Epirhedium*.

RHENVS, Flumen, FR. quare bicornis appellatus, adi Baronium in Notis ad Martyrol. 21. Octob. lit. *b*. ex Virg. Æneid. 8. in fin.

RHETOR. Vide *Caupona*.

RHETORICA FIBVLA. Vide *Fibula rhetorica*.

RHEVMA, ῥεῦμα, fluxus, vnde fluxus, & refluxus maris in mamertino fretu adhuc *Rheuma*, & corruptè *Rema* dicitur. [Nec profundum maris, & pontici ęstus adsorbentes rheumam trepidassem. S. Hilar. contra Const.] vsurpatur etiam pro catarrhyto humorum fluxu in corpore. [Ex eo quod erat impeditus papa rhenma, fecit officium D. Cardinalis Montis Aragonum. In quodam Cæremon. M. S. antiquo] vbi de Benedicto XIII. agit. FR. Author tamen Vocab. Eccles. hoc vocabulum perperàm inundationem aquarum significare asserit.

RHEVMATIZO, ῥευματίζω, agitor in stomacho ex humorum abundantia. [An morbus reumatizantis, & nauseantis stomachi. Fulbert. Carnot. epist. 83.

RHINOTMETVS. FR. Iustiniani II. Imperatoris epithetum, ex græco vocab. ῥινότμητος, idest, denasatus, naso truncatus; nam Lentius Senator cum alijs coniuratis nasum eius detruncauerat. Baron. ann. 694. num. 1. & seqq. De qua offensa irā vindictā sumpserat, vt quotiescūque nasum purgare cogeretur, vnum ex coniuratis occidi iubebat. Idem Baron. an. 703. num. 1. & seqq.

RHIPIDIVM. Vide *Flabellum*. *Monobambylum*.

RHIPSASPIS, FR. Miles timidus, qui clypeum proicit ad fugiendum, ex græco vocabulo ῥίψασπις. [Leuius est, si quis rhipsaspis appelletur, quod clypeum in acie abiecerit, quàm si magnam illam armaturam ieiunium videatur proiecisse. S. Basilius. homel. 2. de Ieiunio.

RHODIANVS, Insulæ Rhodi incola, qui *Rhodius Rhodiensis*, *Rhodianus* etiam dicitur. Fuit hæc insula quondam Equitum Melitensium sedes; vnde Ordo Rhodianus appellata fuit eorum Religio. [Secus autem supra Monasterium Ordinis Rhodiani. in vita S. Ioannis Teristæ ex græco traducta.] FR. ex famoso huius Insulæ Colosso, Rhodij *Colossenses* appellabantur antiquitus, ad quos Diuus Paulus epistolam direxerat.

RHODICVS. Vide *Rhodinus*.

RHODINVS, ῥόδινος, rosacei coloris. [Vestem rubeam de rhodina. Anast. Biblioth. in Benedic. III.] á quo tamen Authore etiam *Rhodicus* dicitur. [Vela alithina, quæ & ornauit cum rhodicis. In Zach.] Potest quidem etiam intelligi esse ornamentum rosarum acus pictura.

RHYTMVS. Vide *Echoicus*. *Prosa*. *Versus leoninus*.

RIBBI. Vide *Rabbi*.

RIBVARIORVM LEX. FR. Lex in Tuscia. Bullar Casinen. tom. 2. const. 75.

RICA. Vide *Roccus*.

RIGA, sic appellatus fuit liber, in quo tributa, & datia notabantur, à dictione germanica *Rige*, quæ seriem, & connexionem significat, quia in eo libro ordinatim notabantur telonia, & impositiones exigendæ. [Exinde soluere nec tu, nec tua posteritas nobis, nec hæredibus nostris debeatis, nisi tantum, si ità vult Riga. Marculf. lib. 3. formul. cap. 36.] Significat etiam cancellos Vide *Cancelli*.

RIMOR. FR. verbum diligenter inquirere significat. [Iudex ad prolationem sententiæ debet vniuersa rimari. In decretal. de fide instrument. cap. 10.] quia Iudicis animus non debet semper ad vnam solam probationis speciem inclinari. in d. decretal. de sententia, & re iudic. cap. 14.

RIPARIA, flumen, à Ripa ita denominatum. [Et quod nautæ transeuntes ripariam. In vita Venerab. Mariæ de Maliaco. 28. Mart.

RIPARIVS, FR. riparum Custos, & earum gabellarum exactor. Bullar. Casin. tom. 2. const. 227. num. 2.

RIPATICVM, FR. ius transuehendi cum naui in ripis fluminum, & ex eo gabellam exigendi. l. si portunarius. de Furtis, & Bullar. Casinen. to. 2. const. 36.

RISILE, aeus, quo mulieres pro firmaculo veli ad caput vtuntur. [Risile, quo super aurem orale confixerat, casu perdidit. In vita. S. Valburgis Virg.

RITONTA. Vocabulum corruptum ab italico *Ritorta*. [Et omni anno eius altare cum ritonta in gula. In vita Sancti Ambros. Senen. 20. Mart.

RITVALE, liber Ecclesiasticis notissimus, in quo caeremoniae pro administratione sacramentorũ praescribuntur, qui in Concilio Toletano IV. can. 25. *Libellus officialis* appellatus est; sed potius hoc vocabulo praedictum Concilium Breuiarium intellexisse puto. Ritualis synonyma. Vide *Contacium. Euchologium. Ordinale. Sacerdotalis. Sacramentarium*.

RITVS. Vide *Caeremonia. Cassus*.

RIVALIS. FR. propriè dicitur is, qui per eundem riuum aquam deducit, vt ff. de aqua quotid. & aest. l. 1. & Translatiuè *Riuales* dicuntur ij, qui ad eandem mulierem pro consuetudine, quasi ad eundem riuum accedunt: & *Corriuales* etiam dicuntur. [Tu coniugalem tuum repudias, & saepe putas notandum? muta; & si vno defeceris die, superduc riualem, & statim incognita causa, quasi cognitam pudoris exequaris iniuriam. can. horrendus. 32. quaest. 5.

ROBVR. FR. locus tulliani carceris Romae. Baron. in not. ad Martyrol. 14. Mart. litt. *b*. Ac idem carcer *Robustus* dicebatur. Ibidem in tit. De loco carceris tulliani sententiae &c. circa mediũ ex Planto. 5. sed vides.

ROCCA. Vide *Rota porphyretica*.

ROCCVS, vestis genus, ex germanico vocabulo. *Rock*. de qua fit mentio in vita Caroli Magni. lib. 3. [Karolus habet pellieeum berbicinum non multum amplioris pretij, quàm erat roccus S. Martini.] Aliqui tamen *Rochu* habent, & in alijs *Ruceum* reperitur. Ex hoc inquam vocabulo non pauci *Rochetum*, de quo mox dicemus, deriuari putant. In Pomp. Festo inuenitur *Rica* in eodem significatu vestis.

ROCHETVM linea vestis Episcoporum peculiaris; sed temporis progressu alijs inferioribus Ecclesiasticis ex priuilegio concessa fuerat. [Vtuntur croceis obscuris, & subtus paruo caputio supra rochetum. lib. 1. Caerem. cap. 4.] Aliqui putant hoc vocabulum à voce *Roquet* gallica, originaris alij à *Rucco*, vt supra in dict. *Roccus* dictum est. Alij tandem etymon, ex graecis vestibus ῥέω, idest, fluens, vel mollis, & χιτὼν, idest, tunica. FR. de hac veste Curopalata agit, vbi de habitibus Graecorum Imperatoris mentionem facit, quam ῥοῦχον, & ῥούχιον vocat; vnde formatur vocabulum *Ruebarium*, idest, vestiarium. [Dicebatur *Linea*. Baron. an. 261. Habet quidem manicas obstrictas rochetum, ad denotandum, quod Praelatus debeat habere manus promptas, & expeditas ad largiendam eleemosynam. Praelatus, qui habet vsum rocheti in obsequio alicuius Cardinalis debet illud deferre, dùm Cardinalis illud etiam defert: nàm si Cardinalis illud non defert, Praelato tunc non conuenit illo vti. Item debet illud portare Praelatus dùm regijs Oratoribus obsequium praestat, in audientia Summi Pontificis, seu in visitatione Cardinalis nouelli, siue à legatione redeuntis; tandem deferre debet rochetum Praelatus visitans aliquem Serenissimi titulum habentem. Praelati verò Regulares non vtuntur rocheto; sed in Missa induuntur superpellieeo. FR. Antiquitùs tamen Rochetum erat longum, atque ad talare, sicut perspicitur in antiquis picturis, ac tale fuerat Bonifatij Papae VIII. ex relatione Io: Pauli Mucantij oculati testis, cuius verba à Torigio de Cryptis Vatican. pag. 372. impress. secunda relata, talia sunt, quae lubet hic adducere, vt antiquorum ornamentorum Pontificum forma dignoscatur. [Die 11. Octobris. 1605. dùm demolirentur altaria antiquae Basilicae S. Petri, post altare S. Bonifatij Papae IV. in loco eminenti, & sub imagine B. Virg. opere musiuo depictae, in pilo marmoreo inuentum est Corpus Bonifatij Octaui, qui obijt anno Domini 1303. Erat autem eius corpus ferè integrum, & in alta capsa lignea reconditum, quae cum corpore portata fuit in Sacristiam Canonicorum, & ibi ferè per duos menses conseruata. Corpus dicti Bonifatij fuit à multis visum. Ego etiam ad illud curiositatis causa videndum semel, atque iterum accessi, & vidi dictum corpus integrum conseruatum in dicta capsa lignea, in qua fuerat sepultum per 302. annos: facies tantum eius aliquantulum consumpta erat, ità vt nec narices, nec labia, sed tantum mentum appareret, & dentes. Habebat in capite mitram albam, admodum paruam, vt coniecturare potui, ex tela bombacina. Corpus indutum erat omnibus pontificalibus indumentis, idest, caligis, sandalijs, ex rela aurea, in summitate acutis, sine cruce, rocheto longo albo, stola, cingulo, dalmatica, tunicella, planeta ampla serica coloris nigri, phanone, & pallio, quod consumptum erat; sed plumbum apparebat, & pendebat ferè vsque ad pedes, spinulae tres gemmatae, manus eius chirothecis albis acu factis, & margaritis ornatae erant, & anulum pretiosum in digito gestabat, atque Sapphirum valoris, (vt aliqui dixerunt) 30. scutorum. Illustriss. Dux Sermonetae, & frater eius Bonifatius Episc. Cassanen. & Antonius Archiepiscopus Capuanus de eius domo, & familia, vt melius corpus conseruaretur, (quod in nouam Basilicam Sancti Petri transferendum erat) capsam plumbeam de

nouo

nouo fecerunt ; & in ea corpus in eadem capsa lignea, in qua sepultum à principio fuerat, includi, & super coopertoriũ capsæ plumbeæ crucem, & sequentem inscriptionem imprimi fecerunt: IHS. Corpus Bonifatij VIII. Caietani Pont. Max. ex veteri in nouam Basilicam translatum, hic repertum iacet: de quo illud mirabile accidit, quod eodem die, quo obijt. V. scilicet, Id. Octobr. iàm ab inde 302. elapsis annis, integrum, atque incorruptum repertum fuerit Anno Domini MDCV.] Sed qui exactius qualitates, formas, materias, ac mensuras horum paramentorum noscere cupit legat Bzouiũ in eius hist. Ecclesiast. sub eo anno 1605. An possint Rocheto in Vrbe amplius indui Protonotarij participantes post renunciationem protonotariatus. Vide *Protonotarius*. Rocheti synonyma. Vide *Corbicularius. Superpellicium*.

RODATICVM, vectigal, quod ex vini deportatione soluebatur, ex gallico vocabulo *Rouage*, de quo fit mentio in Capitul. Caroli Magni, his verbis: [Vt nullus homo præsumat theloneum per vias, nec per villas rodaticum, nec pulueraticum recipere. lib. 6. cap. 219.

ROGA', stipendium, donatiuum. [Theodosiani verò, qui hic remanserunt rogam non accipientes, vix ad murorum quidem custodiam se accomodant. Greg. lib. 2. epist. 32.] reor ex greco ἐρῶ, idest, frumentum hoc prouenire vocabulum, maximè cum in illis temporibus imperialibus militibus frumentum distribui soleret. Siuè ex verbo *Rogo*, quia rogando hoc donatiuum postulabatur: quare ab eodem Gregorio *Precarium* appellatur. [Mauritius Magister ad precarium suum accipiendum transmisit. lib. 10. cap. 6.] Vide *Obsequia*, quæ roga inter milites compartiebatur in signatis lætitiæ diebus: [Duxit Anastasiam vxorem suam, & coronauit eam Augustam, & iactauit rogam multam. Landulph. in Tiber. II.] Quare feriæ ad hoc donatiuum destinatæ *Rogalia* dicebantur, ex qua denominatione italica dictio *Regalo* prouenit. FR. Roga rã stipendium, quàm donariuũ, & munus significat.

Neque muneralem legem, neque lenoniam,
Roga nec fuerit, nec ne flocci existima.

Plautus: [Roga Regum pietas, aut munificentia. Suid. in dict. Roga.] Item pro stipendio. [Logariastes, hoc est, rationalis aulæ rationes init omnium stipendiatorum, qui in aula sunt, si quid desit vlli de roga, hoc est, stipendio eius, aut seruitium eius, cuius causa stipendia facit. Codin. Curopal. de off. const.] Rursus pro muneribus. [Augusta imperauit militibus rogas dari. Cedren. in Leone filio. fol. 504. Mauritius Petro Prætori, vt tertiam partem rogæ in auro Romanis acciperet. Paul. Diac. lib. 17. hist. Venit quidam Spado laturus militum rogas. Idem lib. 18. Dum roga penès Strymonem amnem populo distribueretur : irruentes Bulgares hanc ademerunt. Idem lib. 24] Igitur *Roga*, si ex Pop. Festo coniectari licet, conciliationem significat, qui inquit. [Rogat, idest, consulit populum, vel petit ab eo, vt id sciscat, quod ferat, vnde nos quoque in consuetudine habemus pro petere, & orare. Cato in dissuasione: nè lex bæbia derogaretur, ait: hoc potius agam, quod hic rogat.] & in hoc sensu dixit Plinius: [Tu rogas, & ego promisi: si rogasses scripturum me tibi. lib. 5. epist. 14. ad Valerianum.] Consueuerunt enim Tribuni Romanorum populum mulcere, & conciliare, dum ab eo postulabant assensum, & votum in rebus agendis, hinc deinde Imperatores, vt conciliatum sibi popularem animum haberent, rogam istam distribuebant, & ita conciliationem racitam, & assensum in eorum gesta, popularemque plausum mediantibus his muneribus, & publicis largitionibus exigebant, de quo militari dono, ac de qualitate eius ità inquit Plinius: [Sunt adhuc aliquæ non omittendę in auro differentię. Auxiliares, quippè, & extraneos torquibus aureis donauere, at ciues nonnisi argenteis : præterque armillas ciuibus dedere, quas non habent externi. Iidem (quod magis miremur) coronas ex auro dedere ciuibus. Quis primus donatus sit ea, non inueni; sed quis primum donauerit, à L. Pisone traditur A. Posthumus Dictator apud lacum Regillum castris Latinorum expugnatis, ei cuius maximè opera capta essent, hanc coronam ex præda dedit. Item L. Lentulus Cos. Serg. Cornelio Merendæ, Samnitum oppido capto Sed quinque librarum corona Piso Frugi filium ex priuata pecunia donauit, eamque coronam testamento Reipub. legauit. lib. 33. cap. 2.] & ibidem cap. 10. [Populus Romanus stipem spargere cœpit &c.] Hę nãque coronæ militares variæ erant: nempè, trisiphales, obsidionales, ciuicæ, murales, castrenses, nauales, ouales, oleagineæ. Idẽ l. 16. c. 4. & Gell. l. 5. c. 6. Vide *Perissochoregia*. Licet vsus obrinuit, vt precaria potestas dicatur illa, quæ à subditis dependet, sicuti est nostris temporibus Regis Poloniæ, & Angliæ authoritas, quæ à Comitijs, & Parlamentis dependet; vnde precarium dicitur vsusfructus, quia vsufructuarij ius à directo domino dependet, & sic Roga, & precarium possent esse synonyma translatiuè. Sed rigorosè Roga consultatio, & conciliatio, atque voti exigentia propriè dicitur, hinc Scribentes iurisprudentiæ *Consulentes*, & *Rogati* dicuntur, quæ ambo vocabula idem sonant, & sicut consultatio pro conciliatione non rarò sumitur; hinc Roga pro vtroque vsurpatur: vnde ad captanda beneuolentiæ vulgaria vota, & ad vulgi animum, & plausum conciliandum; consueuerunt Pontifices, & Imperatores erogare munera in die captæ dignitatis possessionis, & in publicis festiniraribus, inde roga, & donum promiscuam intelligentiam obtinuit. Legimus etiam apud Anastasium Bibliothecarium in Vigilio, quod dum hic Pontifex x. Kal. Decembris in Ecclesia Sanctæ Cæciliæ rogam populo traderet, iussu

ſu Theodoræ Auguſtæ captus ſit, & Conſtantinopolim tranſmiſſus, & Baron. ad an. 854. n. 4. de Leone Papa IV. loquens ait. [Præ amoris verò magnitudine vniuerſo populo rogam diſtribuit. Item in Gregorio Papa Anaſtaſius Biblioth. inquit: [Hic dimiſit per obſequia rogam vnam integram.] Et in Bonifatio Papa idem. [Hic dimiſit omni Clero per obſequia ſua rogã integram.] Ac idem Greg. ait. [Theodoſiani verò, qui hic remanſerunt, togam non accipientes &c.] Latinius non togam; ſed rogam legendum vult in correct. D. Greg. rit. epiſtolar. lib. 2. cap. 32. [Primum vt togam illarum partium faciatis. Ibidem. lib. 7. cap. 128.] vbi Latinius itidem rogam corrigit. [Togæ quoque militum. Ibidem lib. 8. in dict. 3. cap. 2.] Latinius Rogæ legit. :||: Quæ rogæ à Pontificibus in diſtributione candelarum fiebant: Balſamon ſiquidem Rogam vocat diſtributionem candelarum, quã dabat Patriarcha Græcorum. Synonyma, & alia. Vide *Circumciſio Domini. Periſſocboregia. Strena. Thuribulorum feſtiuitas*.

ROGALIA, feriæ in quibus roga diſtribuebatur. Item libri, in quibus notabantur illi, qui rogam accipiebant. Vide *Roga*.

ROGATIONES, de quibus fusè Baron. in not. ad Martyrol. 25. April. litt. *b* & hic in dict. *Crucis hebdomada. Litania. Pentecoſtes*.

ROGATORIÆ LITTERÆ. Vide *Suggeſtio*.

ROGO. FR. ideſt, præcipio. Gloſſa in can. Beatus Petrus. 6. quæſt. 1. Item congrego. [Tancredus &c. mille ferè milites, & peditum multitudinem copioſam rogauit. Falco Beneuentan. in eius Chron. ad ann. 1133.] qui ſæpè hoc vocabulo in hac ſignificatione vtitur.

ROGVS. Vide *Buſtum. Erogo*.

ROGVS DEI. [Extra lectiones, verſum, & rogus Dei. In Regula Magiſtri cap. 13.] Idem repetit cap. 35. [Pſalmi tempore matutini, reſponſorium vnum, verſum, lectionem Apoſtoli, & Euangelij, quam ſemper dicit Abbas, & rogus Dei.] Alibi idem paſſim, cuius Gloſſator ait ſignificare *Kyrie eleiſon*. Sed ego puto ſignificare collectam, & orationem vltimam.

ROMA. FR duplex noua, & vetus, hæc nempè Vrbs Orbis caput, in qua Summus Pontifex regnat, & illa Conſtantinopolis eſt, quæ noua Roma à Conſtantino Magno cognominata eſt, vt in can. generaliter. 16. quæſt. 1. Baron. an 330. num. 37. De qua. Vide *Regia. Vrbs regia*. Quæ denominatio apud Græcos durauit vſque ad eorum Imperij amiſſionem: legitur enim Ioſephi Conſtantinop. Patriarchæ, fidei profeſſio, quam exibuerat in mortis articulo, dùm Florentiæ anno 1439. ad Concil. Oecumenicum acceſſerat, & obierat, tenoris ſequentis: [Ioſeph miſeratione diuina Conſtantinopolis, & nouæ Romæ Archiepiſcopus, & Oecumenicus Patriarcha. Quoniam ad extremum vitæ meæ perueni, idcircò pro meo munere dilectis filijs benignitate Dei meam ſententiam his literis palàm facio. Nam quæ Domini Ieſu Chriſti Catholica, & Apoſtolica Eccleſia Romę veteris ſentiat, ac celebret, omnia me quoque ſentire, credereque profiteor, ac ipſis plurimum acquieſco. Beatiſſimum autem Patrum Patrem, ac Summum Pontificem, Romæque veteris Papam, Domini noſtri Ieſu Chriſti Vicarium eſſe concedere, atque animarum Purgatorium eſſe non inficior.] Extat in calce ſeſſionis vltimæ Concilij Florent. Romæ tranſtyberim *Antipolis* dicebatur, & eius incolæ *Antipolitani*. Vide *Bſox*. In Ianiculo erant molendinæ. Vide *Machinor*. Romæ 30000. Indices ſimul extitiſſe, quomodo intelligatur. Vide *Iudex*. Romæ reperiri quatuor Patriarchales Eccleſias. Vide *Conſtantiniana Eccleſia. Patriarchium*. Roma Pontificibus conceſſa. Vide *Pragmaticus*. Eius Regimen. Vide *Banderarij. Decarcones. Draconarij*. Romæ non comedebatur caro in feſto SS. Innocentium. Vide *Sagimen*. Eius varia loca. Vide Campitelli. in dict. *Schola Grecorum. Catabarbara. Conſtantiniana Eccleſia. Coſmodin. Conſtantini palatium. Guidonea porta*. Leonina Ciuitas, & eius Porticus. Vide *Porticani*. Item *Manus carnea*. Merulana, ſiuè Merulanum vbi. Vide *Baptiſmus. Chriſmarius. Orphanotrophium*. Item *Pagine. Pentica. Penula. Petra ſcelerata. Palmare. Robur. Ruminalis. Rupis tarpeia*. Pons ſublicius dicebatur *Sacer*, & quare. Vide *Pontifex*. Taberna meritoria vbi. Vide *Meritorius*. Theatrum Marcelli, Metelli, & Octauiæ. Vide *Schola Græcorum*. Via Salaria vetus. Vide *Concilium*. Alia loca. Vide *Sanguinaria. Sang. itta. Scalæ gemoniæ. Schola Græcorum. Vaticana Baſilica. Soror in capillo. Septem ſolis*. Simulacrum Solis. Vide *Concilium*. Romanum vexillum. Vide *Labarum. Supparum*. Romę non canebatur Credo in Miſſa. Vide *Symbolum*. Feſta Quinquatria. Vide *Thallophorus*. Alia feſta. Vide *Nouendial. Septimontium*. Romæ antiquitus non recitabantur Veſperæ Sabbati Sancti. Vide *Veſperæ*. Romæ in quadam ferrea porta litteræ inintelligibiles declaratæ. Vide *Venerabilis*.

ROMA GALLICA. FR. ſic Ciuitas Arelatenſis ab Auſonio in carm. de nobil. Vrbibus appellata fuit.

ROMANIA. FR. Thraciæ regio, ità Sabellicus, & & alij. Sic etiam appellata fuit ab Anaſtaſio Biblioth. in eius Collectanea in lucem à Sirmondo in 8. edita pag. 108. Item ſignificat Romandiolam vulgò *Romagna*. [Omnibus Fidelibus noſtris in partibus Longobardię, Romaniæ, ſiue (*pro et*) Beneuento, atque Tuſciæ, nec non Veneriæ exiſtentibus. Bullar. Caſin. to. 2. conſt. 76.] Et in eodem ſenſu habetur apud Camillum Peregrinum. [Cumque inquiſitum habuiſſet &c. miſit eos in Romaniam, & ſuſpendi fecit illos per loca viarum ſingula. De Princip. Longob. tit. Series comitum Capuę. pag. 306.

ROMANIANVM. FR. vulgò *Romagnano*, pagus agri Nouarienſis non obſcurus apud Seſitem, & ſl. in-

fl. inter Nouariam, & Verallum, à Nouaria 18. M. P. à Vercellis pluribus distans, locus antiquus, vt Inscript & antiq. marmoreæ demonstrant, & in literis Sum-Pont. memoratus; ibi D. Syluanus Mart. colitur.

ROMANINVS. FR. monetæ species. Extrau. Io. XXII. de sentent. excomm. Sed Falco Beneuent. *Romanatos* vocat in eius Chron. ad ann. 1130. & 1131. & *Romasinus*. ibid. an. 1139. quæ moneta destructa fuit à Rogerio Siciliæ Rege. Ibidem. an. 1140. Vide eius valorem, & historiam in dict. *Folleralis*, vbi etiam *Romasina* dicitur.

ROMANITAS, romanus mos. [Quod si nunc est romanitas omnia alia, nec vestis tamen admodum Græci estis. Tertull. de pall. cap. 4.

ROMANVS. FR. apud Græcos Scriptores significat Constantinopolitanum; nam quem nos Romanum dicimus, illi Latinum vocant :]: At apud Catholicos Scriptores Orthodoxum significat: [Et miramur si non vincantur à nostris partibus Gothi, cum malint apud eos esse, quàm apud nos Romani. Saluian. lib. 5. de guber.] Vbi loquitur de Catholicis, qui libentius morabantur inter Gothos, vt licentiosius viuerent, vt ibidem lib. 7. his verbis declarat: [Esse inter Gothos non licet scortatorem Gothum, soli inter eos præiudicio nationis, ac nominis permittuntur Romani.] Atque clariùs ex sequentibus ibidem verbis. [Numquid hoc Beatus Apostolus de barbaris gentibus dixit? non vtique: sed de nobis, idest, specialiter Romanis.] FR. Consule Baronium ad hoc propositum an. 45. nu. 9. & 10. an. 456. n. 21. an. 583. n. 47. & in notis ad Mart. 16. Octob. lit. *b*. Romani dicti sunt tõsurati ad distinctionẽ Longobardorũ. Vide *Tonsuratus*. Romanus. Vide *Vrbicus*. Romani valdè docti in fide tempore Apostolorum. Vide *Hermes*. Romanorum mores vani, qui sic describuntur à D. Hieronymo, quod cupiant, nimirum: [Videre, & videri; salutari, & salutare, laudare, & detrahere; audire, & perloqui. epist. 17. ad Marcell.] Romani nobiles tempore gothicæ obsidionis à Belisario Neapolim missi. Vide *Catipanus*. Romani adorare solebant Solem exurgentem. Vide *Suggestum*. Eorum licentia in Calendis Ianuar. Vide *Suffocatus*. Eorum moneta. Vide Teruntiani in dict. *Folleralis*. Romana Corsorum nobilis familia. Vide *Secundicerius*. Romanorum habitus. Vide *Penula*. *Purpura*.

ROMANVS MORBVS, siuè pestis. FR. idest, Schisma, quod dupliciter intelligi potest, vel Romanus, scilicet, Christianus, quia tunc Christianus populus ob schisma multa mala spiritualiter patitur, vel romanus morbus ex Romà prouenien s, quia schisma, vt plurimum ex discordia electorum noui Pontificis emanare consueuit. [Data pestilentia vnguntur, qui diui si sunt &c. Romanus ille pestifer morbus omnes &c. In Bibliotheca Cluniacen. pag. mihi 1312.

ROMANZERO hispanicè, & *Romanzo* italicè vnde dictum. Vide *Rumigerulus*.

ROMEOCTENVS. Vide *Bulgaroctenus*.

ROMEVS. FR. Romipeta. [Vnde, & Monachi, & Peregrini, nec non & egeni, qui & Hospites eius tempore, quo Romei transire solent, solicitè requirebant. si Comes Giraldus veniret, vel quando visitaret. S. Odus Abb. Cluniac. in vita S. Giraldi Auriliacensis Comitis lib 2. cap. 17. Scirposus ager habetur vltra Sutriam, iuxta burgum, videlicet, qui vocatur S. Martini, quo Romei castrametari solent. Ibid. cap. 23.] Hoc vocabulo non raro Io. Villanus in eius historia vtitur. Item etiam significat Romanum. [Secundum stratam romeam. Bullar. Casin. tom. 2. const. 294.

ROMIPETA, qui Romam versus, & deuotionis gratia peregrè proficiscitur. can. si quis Romipetas. 24. quæst. 3. Vide *Guidones*. *Numisma sacrum*. *Porticani*.

ROMOBOTHITÆ. Vide *Sarabitæ*.

ROMPHEA. Vide *Stromastes*.

RONCORA. FR. [Et concedimus inibi siluacum roncoras in falcata. Bullar. Casin. tom. 2. Const. 20.] Vide *Runcora*.

RORO. FR. rorem diffundo. [Rorate cœli desuper, & nubes pluant Iustum; aperiatur terra, & germinet Saluatorem. Isai. 45. 8.

RORVLENTIS Vide *Rosculentus*.

ROSA AVREA. Vide *Dominica lætare*. Rosa sepulcralis. Ibidem.

ROSCVLENTVS, roscidus, rore aspersus. S. Zenon Mart. Veronensis Episcopus. FR. A Gregorio Turonen. *Rorulentus* dicitur. lib. 1. hist. cap. 15.

ROSETVS, clauus, qui in axe ponitur, ne rota exire possit ex suo loco. [Auriga verò Episcopi, iungens cuttum rosetos oblitus est ponere contra rotas. in vita S. Brigidæ Virg] Reperitur etiam in eodem sensu *Roseta* fœm. generis.

ROSOLEA, Sancta Panormitana. Vide *Ruriacia*.

ROTA, Tribunal Romæ ex duodecim doctissimis Prælatis compositum ad decidendas lites, qui Papæ Cappellani, ac Rotæ Auditores dicuntur. Sunt enim ex varijs nationibus electi, nimirum tres Romani, vnus Germanus, vnus Gallus, vnus Castellanus, vnus Aragonensis, vnus Venetus, vnus Mediolanensis, Senensis, & Perusinus alternatim, Bononiensis, & Ferrarensis, qui in gradu Appellationis recognoscunt omnes beneficiales lites totius Christianitatis, ac causas ciuiles totius Ecclesiastici Status. Hoc autem Tribunal, vt Spondanus refert, à Ioanne Papa XXII. erectum fuit. Clemens vero VIII. qui in minoribus fuerat huius Tribunalis Auditor, multis priuilegijs cumulauit, ac Alexander VII. Auditoribus præfatis vestes, & cingulum in pileo coloris violacei concessit, quos Subdiaconos Apostolicos declarauit, venales illos, qui antea extiterant, suppressit, eis restituendo pretij pecuniam. Itaque Rotæ Auditores tanquam Subdiaconi canunt epistolam, quando

Xxx Papa

Papa solemniter celebrat, & in solemnibus functionibus eorum Decanus Cruciferi offitio fungitur, huiusmodi etiam Auditores ex declaratione præfati Alexandri VII. in Cappella papali Clericos Camerales præcedunt.

ROTA PORPHYRETICA, erat lapis rotundus in pauimento Lateranensis Basilicæ positus, de quo sæpè Cæremonialia mentionem faciunt ex occasione, quod ibi Summus Pontifex diuersas functiones peragebat. FR. etiam in Vaticana Basilica reperiebantur in pauimento quatuor rotæ porphyreticæ. Torrigius de Cryptis Vatican. impress. secunda pag. 124.& 520. De hac Rota porphyretica in Chronica Casin. lib.4.c.37.legitur quod Paschalis Papa II. post ingressum Henerici Quarti Imp.Basilicæ. [Cum in Rotam porphyreticam venisset positis vtrisque sedibus consedere.] Ptolemæus Lucensis de eadem cæremonia agens *Roccam* appellat, inquiens: [Cum venisset ad Roccam Papa &c.] In Cæremoniali verò sect. 4. cap. 2. vbi perscribit Imperatorem coronandi ritum, hæc habentur: [Imperator inde procedens ad mediam Ecclesiam, vbi Rota porphyretica est, venit, & ibi ab alio Episcopo Cardinale assistente dicitur super eum Oratio: Deus &c.

ROTÆ, ad torquendum Martyres erant diuersi generis. Baron. in notis. ad Martyr. 23. April litt. *e*.

ROTULA, scriptura complicata ad vsum antiquorum, ideo volumen dicebatur, vt ostendimus in dict. *Biblea cratis*. Contos in dictione *Contacium*. *Opisthographum*. FR. solent autem in aliquibus Tribunalibus vti vocabulo *Rotulum*, ac partes citare ad videndum poni in rotulo Scripturas, & remitti Iudici, ad quem &c. idest, inuolui, & sigillari processus in casu appellationis, siue coram Iudice delegato, functo commissionis officio: Itaque Rotula significat etiam corpus processus. [Tu autem nullam inde meæ admonitioni satisfactionem exhibuisti; quin potius rotulam prolixam contra veritatem, & auctoritatem, ac rationem contextã in eadem Synodo obtulisti. Flodoard. lib.3. cap. 22.] Qui tamen Author eodem vocabulo in masculino genere vtitur; inquiens [Tunc surgens porrexit rotulum auctoritatem canonicam, & apostolicam continentem. Ibid. cap. 11.] At in cæremoniali Episcoporum hoc vocabulum in neutro genere ponitur, & significat schedam, seu indicem, siue enchiridion, quod Cæremoniarum Magister debet formare, ad notandum omnes cæremonias in aliqua functione obseruandas, id enim est papyrus ad formam voluminis. Item *Rotulum* etiam dicitur Scheda, quam Sac. Collegii Compurista ad singulos Cardinales mittere solet, vbi singillatim notantur portiones, quæ ad eos in distributionibus spectant. Antiquitùs autem depingebantur Prophetę cum hoc rotulo inuoluto in manu, ad denotandum eorum sermonem in vaticinando obscurum, & inuolutum, vnde Duraud. in Rational. [Quia ante Christi aduentum fides figuratiuè ostendebatur, Patriarchæ, & Prophetæ pinguntur cum rotulis.] Ac Sancti Apostoli delineabantur cum libro in manu, siuè cum rotulo explicato, ad demonstrandam claritudinis doctrinam in prædicando Christi Euangelium; quamuis ramen Apostoli illi, qui Canonicas scripturas minimè reliquerunt, depingerentur cum rotulo inuoluto, vt præfatus Durandus ibidem notauit, dicens: [Alij (*idest*, *Apostoli*) quia stabile, seù ab Ecclesia approbatum non scripserunt, non cum libris sed cum rotulis in signum suæ prædicationis pinguntur.

ROTULUM, & *Rotulus*. Vide *Rotula*.

ROTUNDULUM, genus vestis, ex rotunditaris figura ità denominatę, ac Monachis à Benedicto XII. Papa in eius constitutionib. cap. 23. prohibitę.

ROZUS, asper, rudis.

Vlcere roza cutis sit Mauri munere leuis

In Biblioth. Floriacen. Benedictinorum de trãslat. S. Mauri Mar. Vbi aliqui loco *Leuis* legunt *Lenis*.

RUA. FR. ex *Rue* gallico, idest, via publica in Ciuitate; nàm via ruralis Galli *Chemain* dicunt. Vide *Ruga*.

RUBEUS color est mœstitiæ signum. Vide *Sticharium*.

RUBRICA, ita appellatur norma illa, quæ modum recitandi diuinum officium, ac aliarum functionum ecclesiasticarum præscribit; solet enim rubris characteribus formari. Rubrica terra est rubra, qua fabri lignarij solent asseres ad eos rectè secandos signare, qua etiam terra librorũ titulos inscribere solebant antiqui. Vide *Titulus*. gitur Rubricæ, quibus vtuntur Ecclesiastici, à Ioanne Burcardo Papæ Cæremoniarum Magistro collectæ sunt. Diuidunt Rubricas Theologi in præceptiuas, & directiuas, at præceptiuas tantum sub mortali, vel veniali obligare docent; nihilo tamen minus diligenter omnes rubricas obseruari admonet Tridentinum Concilium sess. 3. cap. 13. Verum summopere miror, quod aliqui Religiosi, aliàs obseruantes, tàm parum curent rubricas à Sacris Concilijs, Sanctis Patribus, Summisque Pontificibus ordinatas. Quare Sac. Congregatio super Rituum obseruantiam à Sede Apostolica instituta abusus per præfatos introductos corrigere deberet, dùm romani ritus normam profitentes prædicti Regulares, ad libitum cæremonias excogitant innouare, & quod deteriùs est, nec inter eos statuta cæremoniarum vniformitas habetur; quilibet enim eorum Conuentus in hoc internoscitur alterare; non quidem loquor de antiquis Religionibus illis, qui sanctè ex vetusto vsu peculiares cæremonias per Religionem eorum vniuersam à sancta Sede approbatas satagunt obseruare, per quas vniuersalis Ecclesia Amicta varietate decoratur.

RVBRICO. FR. verbum, purpurare significans. [Ecclesiæ dignitates, quas Gloriosus Martyr rubricauit sanguine suo. Petr. Blesen. epist. 5.] Reperitur etiam verbum *Rubrificio* in eadem significatione. Vide *Irrufatus*.

RVBVS. Vide *Thamnus*.

RVCHARIVM. Vide *Rocbetum*.

RVCTVS, arbitrium, dictamen. [Nec patitur pro arbitrio, & ructu suo viuere. Cyprian lib. 1. epist. 11] Eadem vox in vita huius Sancti à Pōtio descripta etiam legitur, nempè: [Absit vt de beatissimo martyre ructus hominis iudicaret.

RVGA, sulcus, canaliculus, siphunculus, in quo ponebantur aliquę virgæ pro sacrorum altarium ornamentis *Laudanæ* appellatæ [Fecit laudanas de argento pensantes libras octonas, quas posuit super rugas de presbyterio. Anastaſ in Adrian.] Ac alibi [Fecit tres regulares argenteas super rugas. Anast. in Steph. II.] de quo etiam vocabulo Ordo Romanus mentionem fecit, agens de processione Pontificis quando peracta Missa ad Sacristiam redit: [Post quos Accolyti, qui rugam conseruant &c.] Fortasse erat vestis à crispis, & rugis, quas in se continebat ità dicta; aliqui tamen vas esse putaut, in quo ponebantur laudanæ prædictæ, & alij crediderunt esse argenti laminas ad vndarum figuram formatas, quibus facies altaris ornabatur, sic verba constitutionis Stephani IV. siuè, vt alij vocant III. intelligentes, vbi ait: [Vt omni dominico septem Episcopi Cardinales Missarum solemnia super altare B. Petri celebrent, & Gloria in Excelsis Deo cantetur super rugas, per quas ingredientur in altare.] FR. Torrigius de Cryptis Vatican. pag. 241. & 471. existimat esse ianuam. Fortasse à *Rua*, ideſt, via vt suo loco dictum est; nam sulcus, & via sunt aliquo modo synonyma.

RVMBVLA, nomen contumeliosum, quo vetulas contemnebant. [Vt quid stat vetus hæc rumbula. Cæsar. lib 7. miracul. cap. 45.] Fortasse quia vetulæ imminuutur, ac decrescunt in ea senili ætate. In Melita enim *Rumbolo* vocant instrumentum lusorium puerile, quod à Latinis *Turbo* dicebatur, quia semirhombi figuram habet, ideo Melitenses diminutiuo vocabulo *Rumbulo* appellant, quod à Romanis *Piccolo* hodie dicitur. Imò translatiuè Melitenses *Rumbulos* solent appellare, contemptiuè homines paruæ staturæ, vel pueros vnde puto Cæsarium citatum rumbulam denominasse vetulam propter decrescentem staturam. FR. Ego tamen puto, quod Rumbula significet mulierem veneficam; nàm veneficæ mulieres rhombis vtebantur ad deducendam Lunam tortis filis cōfectis. Vnde Ouid. 1. Amor.

——— Quid torto rhombo
Licia?

Martialis verò lib. 9.

Quæ nunc thessalico Lunā deducere rhōbo.

Et Propert. lib. 9.

Deficiunt magico sorti sub carmine rhombi.

Vel Rumbula dicitur Mulier, qnia rhombum tractat machinulam, nempè, quam vertendo fœminæ tramant, & lanificium nent. Ideo rumbulo Melitensibus Turbo dicitur, quia filo inuoluitur ad instar rhombi textrini, ac de melitensi phrasi, qua vtuntur ad denominandi humunculos, siuè pueros, tunc proferunt hoc adagium, quando scilicet tales pigmei de se nimis iactant, ac præsumunt, à Turbine, siue rumbulo desumpta metaphora, quod nimis verticosè se agitat.

RVMIGERVLVS, Delator, diuulgator, & sumitur in malum. [Deinde famam velocem per rumigerulos suos volare fecerunt, quasi non Sanctorum reliquię, sed malorum defunctorum ossa ad nos fuissent inaniter perlata. In traslat. Landoaldi, & Socior. 19. Mart.] FR. Rumigerulus, ideſt, rumorum gerulum significat: *Gerulus*, & *Gerro* pro nugarum nunciatore, ac circumlatore sumitur, qui *Nugax*, & *Etbologus* etiam dicitur. Rumigeruli igitur synonymum est *Nugigerulus* [Vbi Nugigerulis res soluta est omnibus. Plaut. in Aul. sc. 5. act. 3.] Vnde ex Rumigerulo *Romancero* Hispani corruptè fabularum inuentorem dixere, à quibus Itali fabulosam narrationem *Romanzo* denominant, & non à Roma hoc vocabulum ductum est, vt aliqui perperàm excogitarunt, pręsertim Rodricus Mendez Silua in suo Catalogo real in Marco Antonio Pio. Imp. fol. mihi 8.

RVMINALIS FICVS. FR. de qua fusè Baron. An. 60. num. 58. Est scitu dignum, quod Latini malum granatum appellauerint *Punicum*; at è contra Punici *Rumen* eundem dixere à *Rumen*, ideſt, Romanis; nam Romani *Ruman*. antiquitus appellati sunt sic *Rumina ficus*, & postea *Romula ficus* dicta fuit. Vnde Ouid. 2. fast.

Arbor erat, remanent vestigia quæque vocatur

Romula nunc ficus, Rumina ficus erat.

Rumina enim, ideſt, mamma, quæ, teste Nonio ex Catone de liberis educañ. *Ruma* dicebatur à Latinis: quia Romulus, & Remus à ruma, seu mamma lupæ lactati fuerunt. Imò eodem vocabulo, quo Punici *Rumen*, ideſt, malum punicum appellant, Plinius quoque Ruminalem ficum denominauit inquiens. [Colitur ficus arbor in foro ipso, ac comitio Romæ nata sacra fulgentibus ibi conditis, magisque ob memoriam eius, quæ nutrix fuit Romuli, ac Remi conditoris appellata; quoniam sub ea inuenta est lupa infantibus prębens rumen (ità vocabant mammam) miraculo ex ære iuxta dicato &c. lib. 15. cap. 18.] qui ficus ruminalis à Plinio ibidem ponitur sub titulo. [De diuersis generibus malorum, genera XXIX.] fortassè granatus *Rumen* à Puniceis appellatur, quia à Romanis in Africa primò inuentus, & celebratus sicut

Xxx 2 sicut

sicut à simili Neapolitani *Malum gallicum* appellarunt morbum, qui ibi occasione Gallorum primò detectus fuerat, & vice versa Galli *Neapolitanũ morbum* dixere, quia ibidem hanc luem veneream primò cœperunt Galli in se ipsis experire.

RVNCA, FR. ferreum instrumentum. Vide *Falcastrum. Sarculum*. Item dicitur *Runcarium*. Bullar. Casin. tom. 2. const.73. Dicitur etiam *Runcum*. Ibid. const. 123. Item *Runchus*. Ibidem const. 138. Item *Ronchus*. Ibid. const.143.

RVNCINVS, Equus, qui incessum gradarium, mollem, ac citum non habet, quem Itali *Ronzino* dicunt, & propriè equum eunuchatum denotat ex vocabulo germanico *Ruen*, idest, Castratus; castrare enim dicunt *Ruenan*, quo vocabulo vsus est Bernardus in vita S. Malachiæ, [Hoc solum dolere se inquiens, quod esset runcinus durè portans.

RVNCORA. FR. Sylua defalcata, ac deruncinata ad ferendum apta. Bullar. Casinen. tom. 2. const. 17. 123. & 140. Vide *Roncora*.

RVPEX, homo asper, ferus, barbarus in rupibus nutritus: [Rupaces in Vrbanis, Scurras in Forensibus, Paganos in Militaribus. Tertull. cap. 4. de pall.] Ac alibi ad significandum rusticum, & agrestem idem ait: [Quid autem facient tot, ac tantæ animæ rupium, & barbarorum, quibus alimenta Sapientiæ desunt; tamen indocta Sapientia pollent. de anima cap. 6.

RVPIS TARPEIA, FR. Locus in Romano Capitolio, de qua fusè Baron. in Not. ad Martyrol. 14. Mart. litt. *b*.

RVPITA, & *Rupitanus*. Vide *Montenses*.

RVPTARIVS, Schismaticus [Qui comitem Tolosanum ad expellendos hæreticos, ac ruptarios. In vita B. Petri Mart. Ord. Cisterc. 5. Mart.] Vide *Ruttarius*.

RVRIACIA. FR. sic appellatam fuisse existimo S. Rosolceam Panormitanam, cuius inuentio in Martyrologio sub die 15. Iulij, & eius natalis 4. Septembr. celebratur. [Cum Monasterium in honorem Beatæ Mariæ Dei Genitricis, ac Virginis, sicut non solum ex literis tuæ Celsitudinis, sed etiam aliorum certa relatione, non sine multo gaudio, & cordis lætitia audiuimus super Sanctam Ruriaciam, diuinæ gratiæ inspiratione, regalibus construere cœperis opibus, & largissimis, & amplissimis possessionibus dispo- sueris. Bullar. Casinen. tom. 2. const. 185. nu. 1. Alexander Papa III. Gulielmo II. Siciliæ Regi.] Ac idem Gulielmus Rex de eadem constructione Monasterij agens, inquit: [Non longè à mœnibus fœlicis Vrbis nostræ Panormi super Sanctam Ruriaciam diligenti cura nostra, & multa deuotione fundatum &c. Ibidem constit. 187.

RVSCA, arboris cortex. [Ad propriæ staturæ mensuram in modum cunæ decorticatæ ex arbore ruscam. In vita Sancti Lupicij. Abb. 21. Mart.

RVSTICITAS. FR. dupliciter significat superbiam, nempè, & simplicitatem. Gloss. in can. de ligu- ribus. 23. quæst. 5.

RVTTA, Agmen, acies prædonum. [Prędonibus, quorum multitudo rutta vocatur, se coniunxit. Cæsar lib. 2. c. 2.] Vox quidē germanica est *Rotte*, quæ deriuatur à verbo *Rutten*, quod adunari significat, ideo aliqui *Rotta* scribunt. Vide *Scara*.

RVTTARIVS. FR. idem, ac *Ruptarius* supra, significat autem facinorosos, qui cum Albicensibus hæreticis vniti, contra catholicos dimicabant, de quo vocabulo sæpè in hist. Albigen. & sacr. Belli à Petro Monacho Cister. Vallis Sarniensis Cœnobij descripta. quem Petrum Vlsarniensem, seu Vallium Sarnacij appellat Angelus Marriquez in Chron. Cisterc. par. 3. an. Christi. 1204. cap. 1. nu. 4.

SABA, Regina, quæ ad Salomonem venerat. Vide *Mychaula*.

SABANVM, sindon, in qua cadauera inuoluebantur. [Partem thymiamatis & sabanum pro benedictione. Bonifatius Episc. epist. 10.] Vox quidem græca σάβανον, quæ propriè tobalcam rigidam significat, qua vtuntur in balneis ad abstergendos balneatos, fuerat igitur ità appellata huiusmodi sindon, quia in illis sæculis defunctorum corpora lauabantur, & hoc sabano detergebantur. [Quem lotum vestimentis indutum, & sabano constrictum superueniente vespere sepelire nequiuerunt. Greg. lib. 3. dial. cap. 17.] In aliquibus verò eiusdem Codicibus per errorem *Sabbato constrictum* reperitur; sed Zacharias, qui ex latino, græcè gregorianos hos dialogos traduxerat τῷ σαβάνῳ vertit. Ex hoc græco vocabulo *Insauonare*, b, in, u, mutato, Siculi dicunt pro sepelire.

SABAOTH, hebraica vox, *Sabaoth* vnum ex Dei attributis, nam *Deus Sabaoth* Deum exercituum significat.

SABATH. FR. Vndecimus Hebręorum mensis Vide Auctores citatos in dict. *Elul*.

SABBATIANI. Vide *Protopaschita*.

SABBATVM, vltimus septimanæ dies, hebraicè *Scia-*

Sciabat, idest, quies, quod nedum in memoriam requiei Creatoris in die septimo ab vniuerso opere, quod patrarat, ab hebræis celebratur; sed etiam ob præceptum diuinum, per quod die septimo ab omni opere seruili vacare eos iubetur. FR. *Sabbatum* aliquando integram hebdomadam significat. Latinius in Correct. ad Cyprian. Annotat. in Epist. 33. Græcè tamen debacchari significat. Baron. ann. 34. num. 157. & 158. :||: Multi tamen in significatione huius nominis aberrant. Lactantius in primis existimauit, quod hebraicè septimum significaret, à voce *Seba*, idest, septem denominatum. Plutarchus verò lib. 4. conuiuial. quæstionum quæst. 5. asserit Sabbatum Bacchum significare; nam prisceis temporibus vulgus *Sabbos* denominabat Bacchum. Appion Grammaticus asseruit, quod ægyptiaca vox sit, idest, *Sabbo*, quæ quandam infirmitatem significat, per quam post Aegyptus discessum afflicti Hebræi, cogebantur ab itinere desistere, & quiescere in Sabbato. Hic dies ab Ecclesia peculiari cultu Beatissimæ Virgini dedicatus fuit, ob stupendum prodigium eiusdem miraculosę imaginis Constantinopoli patratum, quæ imago velo obtecta absque humana ope detegebatur ad vesperas diei veneris, quæ est prima sabbati, sicque detecta per totum sabbatum vsque ad vesperas manebat, & à se sola tunc denuò cooperiebatur. Durand. lib 4. cap. 1. qui præterea alias quatuor rationes affert, propter quas sabbati dies Virgini dicatus fuerat; nempè, prima ratio, quia in die Sabbati immediatè post Christi mortem fides in Deipara solum mansit. Secunda, nam cum sabbatum sit ianua diei Dominicæ, & hæc symbolum æternitatis; sic Beata Virgo æterni refrigerij, & quietis pia ianitrix est. Tertia, vt simul conterminentur Matris, ac Filij celebrationes. Quarta tandem ratio est, quia sicut die sabbati æternus Creator quieuerat; ita, & meliùs, locum quietis in immaculato Virginis tabernaculo Deus humanatus inuenit. Missa votiua de Beata Maria ad instantiam Bonifatij Moguntiæ Archiep. ab Albino Caroli Magni Præceptore composita fuit. Eius verò introitum Sedulius Christianus poëta composuit. Vide *Introitus*. Atque Officium eiusdem Mariæ in Sabbato Vrbanus Papa II. in Concilio Claromontano an. 1096. instituit. Radulph. prop. 2c. Cuius ritus à quibusdam Occidentalibus Monachis de anno 1056. initium habuerat, vt Baronius refert. Vide *Offitium B. Mariæ*. Appellabatur *Sabbatum vacans* Sabbatum ante Dominicam palmarum, quia in ea die Papa à stationibus vacabat propter occupationem largiendi eleemosynas pauperibus, & exequendi Christi mandatum in solita pedum lotione, cum à prolixis functionibus in feria quinta Cœnæ impediretur; in quodam enim Graduale M.S.S. Gregorij Papæ conseruato in Biblioth. Angelica de Vrbe hæc verba perlegi: [Sabbato vacat, quando Dominus Papa eleemosynam dat.] Quæ fiebat in eo die, quia in eodem Magdalena Christi pedes vnxerat, dum cum eius resuscitato fratre manducabat. Durand. lib. 6. cap. 56. Ac clariùs citatus Albinus Flaccus ait. [Vnde Apostolicus vir in memoriam deuotissimæ mulieris membris Christi hodie facit, quod ipsa fecit capiti, & ideo à statione publica vacat. de Diuin. offic.] Ideoq. Græci *Lazari* vocant hoc sabbatum. Vide *Aduentus*. In Sacramentario D. Gregorij sabbatum quatuor temporum vocatur *Sabbatum duodecim lectionum*, quia licet dicerentur in Missa sex lectiones, sicut etiam nunc fit, antiquitùs tamen relegebantur græco idiomate, quando canebatur Missa, & sic erant duodecim. Amalar. lib. 2. c. 1. Berno de Missa. cap. 7. Microlog. c. 28. FR. In Ritu ambrosiano Sabbatum ante Dominicam palmarum dicitur *Sabbatum in traditione Symboli*, quia in hac die tradebatur Catechumenis symbolum, qui in sabbato sancto baptizandi erant. Vide *Scrutinium*. :||: Hæc vox *Sabbatum* in sacra scriptura hebdomadam non rarò significat, & ita iactantia illius Pharisæi, dicentis: [Ieiuno bis in Sabbato. Luc. 18.] intelligitur; ieiunabat enim bis in hebdomada, nempè in feria II. & V. qui dies penès Hebræos ad ieiunium, & pœnitentiam erant destinati, quia tunc ostendebatur populo lex; licet eadem cæremonia fiat etiam in Sabbato, in quo propter solemnitatem non est licitum eis ieiunare; itaque in eisdem duobus hebdomadæ diebus etiam nunc obseruantiores Iudęi ieiunare solent. Illa antem Euangelij verba. [Vespere autem Sabbati, quæ lucescit in prima Sabbati.] Prima fronte intellectu difficilia videntur: sed *Prima sabbati* Dominica intelligitur, vnde significat in fine Sabbati, & Dominicæ initio, quia Sabbati festum, ac quies vsque ad mediam noctem perdurabat, itaq. verba illa declarant, quod iam erat media sabbati nox transacta, ac succedebat iam Dominicæ aurora. Verum difficilior est inter Scriptores quæstio pro intelligentia verborum illorum. [Factum est autem in Sabbato secundo primo, cum transirent per sata. Lucæ cap. 6.] Quid, nempè intelligatur illud *Sabbato secundo primo?* ille eximius Græciæ Theologus Gregorius scilicet, Nazianzenus à D. Hieronymo eius discipulo interrogatus, resolutionem dubij subterfugiens, dixerat, se de hac re responsurum esse in Ecclesia: [Gregorius Nazianzenus rogatus à me, vt exponeret, quid sibi vellet in Luca (Sabbato secundo primo) eleganter lusit, docebo te, inquiens, super hac re in Ecclesia. Hieronad Nepotian.] Nos itaque varijs de hoc opinionibus relictis; tantum hic expositionem Isidori Pelusiotæ referre lubet, qui pro *Sabbato secundo primo* primum azymorum diem intelligit, qui primus dicitur in ordine ad reliquos azymorum dies; dicitur item secundum respectu agni paschæ, post quem diem numerari incipiebant septem hebdomadæ, & in eo die offerebant

rebant recentis frumenti spicas;proptèrea Christus Dominus cum Discipulis transibat per spicatum frumenti campum, quæ coniectura Rabbinorum doctrina confirmatur, qui sub nomine sabbati quodlibet eorum festum intelligunt, & ita per sabbatum primum, Agni Pascha denotant. Ergo in sabbato secundo primo; significatur secunda festiuitas primæ Paschæ,quando, nempè numerari incipiebant septem hebdomadæ Quin difficultas hæc penitus elucidata remanet ex Arabico textu, vbi sic habetur: [Et erat in sabbato primo iterum,cum ipse transiret per sata.] Vlterius ex verbis Euangelistæ Marci cap. 2. fit euidens, vbi eandem historiam referens, inquit: [Et factum est iterum, cum Dominus sabbatis ambularet per sata.] In sabbatis ait, idest, in festis paschalibus, vt supra ex rabbinica traditione intelligi diximus; si quis verò eruditum super hoc habere discursum cupit, legat Marsilium virum cordatum de Christi vita par. 2. lib. 1. cap. 25. qui accuratè diffuseque pijs, ac deuotis reflexionibus illam descripsit. FR. eadem phrasi vsus est Anonymus Monachus Casinen. inquiens. [Prima igitur quinta feria Quadragesimæ. an.1208.] idest, in feria quinta prioris hebdomadæ quadragesimæ. ‖: Antiquitus Orientalis Ecclesia sabbatum ad instar Dominicæ celebrabat, pro quare eleganter lusit Asterius Amasææ Episcop. inquiens: [Pulcrum iugum, & par sabbati Dominicæ.Homel.de Repud.] Eandemque ob caussam in quadam eius oratione D.Greg.Nyssenus hos duos dies fratres appellauit, vbi reprehendit luxum, ac delitias sabbati,in quo die Christiani epulari solebant, vnde exclamabat Sidonius, inquiens: [De luxu autem illo sabbatario narrationi meæ supersedendum est. lib.1.ep.2.] FR. Sed Sabbatarius hæbræus intelligitur. Vide *Sabbatarij*. ‖: De obseruatione sabbati legitur in Constitutionibus, quæ communiter S.Clementi attribuuntur. [Vt serui quinque dierum opus faciant, sabbato autem, & Dominica die vacent in Ecclesia.lib.8 cap.33.] De caussis autem cur Occidentalis Ecclesia in sabbato ieiunet, non verò Orientalis, diximus in dict. *Ieiunium*. Vide etiam *Superpositio*. FR. De ieiunio sabbati vide can.11. dist.12. §.aliæ verò. can. Apostol. can.Sabbato.de consecrat. dist 3. & hic in dict. *Parasceue*. Item *Sabbatum nouissimum* dicitur sabbatum sanctum. Vide *Catechumenus*. De matutino sabbati. Vide *Matutinum*. In sabbato sancto quare non dicatur Communio in Missa, vide *Communio* initio. Antiquitus in eo die non dicebantur Romæ Vesperæ, & quare Vesperæ huius diei sint breuiores reliquis totius anni. Vide *Vespera*. In quo die Papa tres pueros baptizabat. Vide *Brachialia*. Et in eo die comedebantur lacticinia. Vide *Formaticum*. In sabbato sancto, & sabbato Pentecostes introitus ad Missam quare non dicatur. Vide *Introitus*. De lectionibus sabbati sancti. Vide *Lectio*. In sabbato sancto ad noctis principium celebrari solebat. Vide *Missa sicca*. Quare in hac die Offertorium non dicatur. Vide *Offertorium*. Quare Pax non detur. Vide *Pax*. Quare Episcopus in huius diei celebratione non dicat Pax vobis, neque tempore Aduentus. Vide *Pax vobis*. Sabbatum sanctum dicitur *Sabbatum magnum*. can. dilectionis tuæ dist. 76. In sabbato ante Dominicam Palmarum Græcus Imperator dona largiebat. Vide *Scaramanga*. Quare introitum sabbati ante Dominicã in albis incipiat *Eduxit Dominus &c.* Vide *Septuagesima*.

SABBATUM ENOCH, phrasis Christianorum Æthiopiæ in eorum Calendario apposita; huius autem modi loquendi origo, secundum aliquorum opinionem, à periodo solarium annorum prouenit, qui periodus septem millia annorum continet, cuius decima pars dicitur *Sabbatum Enoch*, quia hic homo natus fuerat anno 700. ab Orbe condito, vt Saliger lib.7.de emendat. refert; licet alij hanc natiuitatem statuant anno 622. Quare probabilius alij autumant, quod sicut sabbatum est septimus hebdomadæ dies, sic septima fuit ab Adamo Enochi generatio in Mundo: nam ex Adam Seth, ex Seth Enos, ex Enos Cainan, ex Cainan Malalcel, & ab hoc Iared,qui genuit Enoch in Paradisum terrestre translatũ, & sic fuit ipse æternæ quietis, ac beatitudinis sabbati typus, vt Rabbinica Schola docet, à quibus postmodum Æthiopes cum alijs iudaicis ritibus hoc festum simul didicerant, delatis eò à Regina Saba, & deinde à Candacis Reginæ Eunucho, vbi vsque ad præsens circumcisionem, & sabbatum cum varijs mosaicis cæremonijs obseruant.

SABBATI ITER, de quo sæpè in sacra Pagina. [Tunc reuersi sunt Ierosolymam à monte, qui vocatur Oliueti, qui est iuxtà Ierusalem sabbati habens iter. Actor. cap.1.] Hic enim ad ambulandum in die sabbati erat Hebræis terminus in lege mosaica præscriptus,quod spatium, vt in Targùm dicitur, duobus millibus cubitorum constabat, quia talis fuerat terminus, quo Iudeis in Israelitica peregrinatione præcedebat Arca Domini, ad quam in die sabbati venerationis causa accedi potuisset; eodemque interuallo Hierosolymitana suburbia distabant ab Vrbe. Num. cap. 35. quæ bis mille cubita faciunt pedum tria millia; hi namque diuisi in 600. iuxtà Græcorum mensuram, quinque stadia componunt; & hæc prorsus erat ab Ierusalem Montis Oliueti distantia. [Mons Oliueti à regione Vrbis ad quintum abest stadium. Ioseph hebr.lib.20.Antiq.cap.6.] Et R. Kimki in c.48. Ezechielis duo millia cubita facere vnum italicum milliare scribit.

SABBATUM RECUTITUM, ita vocabatur à Gentilibus sabbatũ,idest,circumcisum; nam *Recutiti*,hoc est,circumcisi Hebræi ab eisdem denominabantur.

Labra moues tacitus, recutitaque sabbata palles. Per-

Persius Satyr. 5.

FR. sic etiam Martialis lib. 7. ep. 30. hoc Epithetum Hebræis attribuit, inquiens:

Nec recutitorum fugis inguina Iudæorum.

SABBATVM TRICESIMVM, festũ nouilunij hebraicum, quod sac. scriptura *Neomenia* vocat, nam celebrabatur ad quemque tricesimum diem.

———————— Meliori

Tempore dicam: hodie tricesima sabbata. Horatius lib. 1 Satyra 9.

SABBATARII, ita appellabantur Hebræi ob nimiam Sabbati venerationem: [Ieiunia sabbatariorum. Martialis.

SABBATISMVS. FR. requies, laborum cessatio. [Nam si eis Iesus requiem præstitisset, nunquam de alia loqueretur, posthac die. Itaque relinquitur sabbatismus populo Dei. Qui enim ingressus est in requiem eius: etiam ipse requieuit ab operibus suis, sicut à suis Deus. Festinemus ergo ingredi in illam requiem, vt ne in id ipsum quis incidat incredulitatis exemplum. Epist. ad Heb. cap. 4.

SABBATIZO. FR. quiesco, non laboro. sabbatum celebro. [Et sabbatizauit populus die septimo. Exod. 16. 30. Sabbatizes sabbatum Domini. Leuit. 25. 2. Eritque terra vestra deserta, & Ciuitates vestræ dirutæ. Tunc placebunt terræ sabbata sua cunctis diebus solitudinis suæ, eo quod non requieueritis in sabbatis vestris, quando fueritis in terra hostili, sabbatizabit, & requiescet in sabbatis solitudinis suæ. Ibid. 26. 35.

SABELLIANI, Hæretici. Vide *Noetiani*.

SABELLII error. Vide *Trionymus*.

SABVLVM. FR. accipitur pro auro in sensu contemptibili, sic intelligenda est elegan. contrapositio illa à S. Proclo in laudem Virginis Mariæ super illa verba: [Et benedictus fructus ventris tui,] vbi contraponit causam cum effectu, inquiens: [Fructus, inquam, non semen. Flos, non passio. Splendor, non creatum. Coæqualis Patri, non seruus. Sol non sabulum. Redemptionis pretium, non debitor. Qui adoratur, non qui creatur. Orat. 5. in laud. Virg. M.] arena enim auri materia est, cuius causa est sol. Item *Sabulum*, nedum arenam crassiorem; sed etiam musicum instrumentum apud Apuleium significat: sed *Sabulo* à Macrobio dicitur: apud Festum tamen, & Varronem *Sambulo* legitur in significatione tibicinis.

SACA, dicitur potestas mulctandi, & administrandi iura, dicitur etiam *Socha*, *Socna*, vt Clemens Reinerus in eius Onomastico Benedictinorum Apostolatus in Anglia in dict. Saka, seu Saccha ostendit. Vide etiam hic in dict. *Socha*. Item supradicta vocabula leguntur in hist. translationis S. Cutberti Episc. his verbis: [Sed Ecclesia inconcussa quiete, ac libertate cum omnibus consuetudinibus, & vt vulgò dicitur, cum saca, & socna, & infangentheof perpetualiter possideat.] Vltimum tamen vocabulum, vt Spelmanus explicat iurisdictionem capturandi Latrones significat.

SACCARIVS. Vide *Saccularius*.

SACCATVM vinum, significat merum per sacculos colatum, ac purgatum: [Ità vt plerique inueniantur, qui aut mensas ministrent, aut saccata vina misceant, aut canes ducant, aut caballos, quibus fœminæ sedent, regant, aut agellos prouideant. S. Agobardus Abb. de priuil. & iure Sacerd. cap. 11.] In quo tamen textu mendosè habetur *Sac rata*.

SACCAS, cognomen Ammiano Origenis Magistro attributum; græcè enim σακκᾶς saccigerulum significat; quia Ammianus antea gerulus, siue baiulus erat, deinde sub disciplina Clementis Alexandrini cum litteris operam nauaret, & in eiusdem Magistri cathedram successor euaserat, atque Origenis Præceptor extitit. Theodoret. lib. 6 de prouid.

SACCVS, σάκκος, vestis sacra in græca Ecclesia, cuius fuerat inuentor D. Ioannes Chrysostomus, & ideo cum hac veste pingi solet, cum sit habitus in prędicationis exercitio commodior, quod ministerium Græci cum planeta exercent. Saccus, inquam, huiusmodi habet nostræ Diaconalis Dalmaticæ formam, nisi quod sit aliquanto longior, & in lateribus fibulatus, quo hodie loco planetæ soli Patriarchæ, & Metropolitæ vtuntur in Missa; atque Imperator græcus in solemnioribus celebrationibus ferebat. Cuius vsus tempore quadragesimali cessare deberet, imò semel interrogatus Demetrius Cabasila, respondit sacco huiusmodi vti debere ter in anno, nempè, in Pascha, in Natiuitate Domini, & in Pentecoste, quamuis ferebatur etiam ieiuniorum tempore, ac in Mortuorum Commemorationibus; sed rubri coloris, qui pro luctus signo à Græcis habetur; quare cum hæc Diaconalis tunica sit albi coloris, rubram solent deferre in quadragesimali tempore; exceptis tamen functionibus Annuntiationis Festi, Dominicæ palmarum, & sabbati sancti, in quibus diebus debet esse albus, vt in Ord. Officij notatur. Hic igitur saccus contumeliosam Christi vestem significare astruit Balsamon de priuil. Patriarch. qui insuper Author in quadam responsione ad Marcum Alexandrinum Patriarcham hunc saccum scripsit solum Patriarcham deferre debere; itaque abusus quidem est omnium recentiorum Metropolitanorum Græcorum in huius tunicæ vsu. FR. citatus Balsamon ita scribit tom. 1. de Iure Græco-Romano. [Quemadmodum igitur Episcopis non conceduntur indumenta, quæ Patriarchis concessa sunt, vt saccus, & polystaurion &c.

SACCIPERIVM, nomen ex duobus synonymis compositum, nempè, *saccus*, & *pera*, quod peram pastoralem significat: [Vbi pugnaturus non sacciperium cum Dauid refert, sed patientia obarmatus &c. in Actis D. Marcell. cap. 3.] FR. an potiùs fundam significare voluerit? nàm dauidica arma verè non fuerant saccus, siue pera,

pera, sed funda, & forrasse facciperium per syncopem saccum petrarum denotat.

SACCOPHORI, idest, saccum ferentes, sicut Christophorus Christũ ferens dicitur. Haeretici quidã fuerunt ita appellati ex sacco, quo induti erant, ac fit de eis mentio in Cod. Theod. l. penult. de Haeret.

SACCULARIUS, Thesaurarius, Ecclesiae Romanae officialis, qui Sacellarius etiam dicebatur, ex graeco vocabulo σακκελάριος, quod latinè saccularius vertitur; nam σακκίον saccum latinè sonat, ac erat ex praecipuis sacri apostolici Palatij officialibus, vt ex sequentibus verbis colligitur, vbi Papae equitatio describitur: [Post equum verò hi sunt, qui equitant Vicedominus, Vestiarius, Nomenclator, atque Sacellarius. Ord. Rom.] Duo autem postremi audiebant supplicationes illorum, qui Papae occurrebant in via, vt in eodem Ordine Rom. legitur; in quo dum agitur de supplicantibus, dicitur: [Expectat vsque dum possit audiri, & petita benedictione, discutitur à Nomenclatore, vel Sacellario causa eius, & ipsi indicant Pontifici, & finiunt.] FR. Hoc officium etiam ad annum 772. in Curia Rom. extabat; nam de Adriano Papa I. legitur in Blondo decad. 2. lib. 1. quod hic Pontifex Paulum romanum, & Stephanum Saccellarium ad Desiderium Italiç Regem Nuntios miserat. :||: Insuper Sacellarius erat etiam Aulae Principum saecularis officialis: [Sicut in Rauennae partibus Dominorum pietas apud primum exercitum Italiae Saccellarium habet, qui causis superuenientibus quotidianas expensas facit; ita & in hac Vrbe in causis talibus eorum Sacellarius ego sum. D. Greg. in Regist. lib. 4. c. 78.] Patriarchae item Graeci suos etiam Sacellarios habebant, quod officium computabatur in secundo loco primi clericalis ordinis, illique disciplinae vigilantia, Monasteriorum obseruantia, ac redditum cura incumbebat; erat tamen distinctum ab officio, quod *A sacello* nuncupabatur; nam huic erat cura patriarchalium carcerum, & Monialium clausurae. Vide *Sacella*. Qui officialis etiam *Saccarius* dicebatur. FR. fortasse à *Saccar* arabico vocabulo, quod obeludere significat, & hispanicè per antithesim extrahere denotat, quae coniectura Anastasij Synaitae authoritate fouetur; nam ait, quod *Sacellum* syriacum vocabulũ sit vnde saccarius, & sacellarius. Vide *Sacellũ*. Saccularij. synonyma. Vide *Archidiaconus*. *Cassularius*. *Oeconomus*. *Saccarius*. *Thesaurarius*. Nomenclator accipitur etiam pro Cancellario. [Datum Kalend. Februarij per manus Theodori Nomenclatoris Sanctae Sedis Apostolicae. Bullar. Casinen. to. 2. Constit. 26.

SACELLA. FR. Monialium Clausura. [Iste administrat, & curat sacras sacellas, nempè, Monasteria Monialium. in quodam M S. Augustano Turco-graecia nuncupato pag. 203. vbi de Magno Sacellario loquitur. Vide A sacello in dict. *Saccularius*. Clausurae autem synonyma. Vide in dict. *Clausura*.

SACELLARIUS. Vide *Saccularius*.

SACELLUM, σακκίον, sacculus marsupium. [Non de cellario, non de horreo, vel sacello; sed de cordis thesauro profertur. Cesarius hom. 2. de Eleemos.] FR. Errat proinde Glossa in can. ne amisso. 23. quest. 4. vbi textus ex D. Augustino sic habetur: [Nè amisso iudicio sis pauperi in mala causa misericors, cuius si parcis sacello, percutis cor eius.] Est tamen error incisionis in eodem textu; nàm comma non debet poni post dictionem *Sacello*; sed immediatè antè, vt Augustini sensus intelligatur; loquitur enim iste Sanctus Doctor de paupere malo, ac vitioso, cui inquit, si detur eleemosyna iustitia peruertitur, hoc enim significant illa verba *Nè amisso iudicio*, quia si datur pauperi vitioso; largitor erit causa mali, quod significatur per verba: *Sis pauperi in mala causa misericors*, nempè in largiendo: *Cuius vitijs*, subaudi, *si parcis*, idest, dùm malè viuit, misericors sis: *Sacello percutis cor eius*, videlicet, mansurpio percutis animam eius, quia occasionem magis peccandi ei prebes. Glossa inquam errauit deinde in peruertendo Augustini sensum; nàm *Sacellum* paupertatem significare ait, vndenam hanc etymologiam duxerat, & quomodo paupertate pauper percutitur in largiendo, si largitione percuti pauperem malum inquit Augustinus: idem vocab. habetur in Michaea 6. 11. [Numquid iustificabo stateram impiam, & sacelli põdera?] :||: Hinc *Sacellum* pro Thesauro accipitur vnde *Sacellarius* denominatus fuit Thesaurarius. Et translatiuè Cappella domestica, ex eo quia in eadem Reliquiarum thesauri reponi solent, vel quia ibi coeleste pignus, quod animas thesaurizat, offertur, vt in dict. *Reliquia*, & *Reliquiarium* dictum fuit. Eius tamen synonyma. Vide *Cappella*. FR Itaque ad primum vocabuli sensum Anastasius Synaita in eius Itenerario syriacum nomen esse docet, subiungitque: [Nàm sacellum est receptaculum à recipiendo sic dictum.] Quo ad sacellum in sensu Cappellç C. Trebatius apud Gellium lib. 6. cap. 12. putat dici à *Sacer* & *Cella* quasi sacra Cella; sed impugnatur ab eodem Gellio ibidem asserente *Sacellum* esse ex Sacro diminutiuum.

SACERDOS, Presbyter, cuius variae assignantur etymologię, nempè, *Sacra dans*, *Sacra dos*, *Sacer dux*, & *Sacra docens*; quas omnes significationes dictis, & factis continere in se deberet Ecclesię gradus iste tàm eximius. Quod si hoc munere graduatus tanti ministerij altitudinem, tantęque magnitudinis sublimitatem cogitaret; impeccabilis vitę re vera reddi cogeretur. Quot homines, qui licet in hoc sęculo professionis laicę fuerint, meritorum tamen Sacerdotum extiterunt, in finali iudicio sacerdotali stola decorabuntur, & vice versa degradati erunt, & satannico brachio tradentur, qui nomen tantum Sacerdo-

cerdotis in præsenti vita exercuerunt; vt aurea Chrysostomi lingua minatur, inquiens: [Laicus in die iudicij stolam sacerdotalem accipiet,& à Deo Chrismate vngetur in Sacerdotem; Sacerdos autem peccator spoliabitur Sacerdotij dignitate. hom. 40.] FR. Sacerdotes mali lixiuio similes. can. nihil. dist. 83. Item prohibentur Sacerdotes esse testes in Notariorum instrumentis. can. quamquam Sacerdotum. 14.quæst.3.& seqq. in Constitutionibus Apostol. Non possunt esse Iudices in causis pecuniarijs.can. denique. 14. quæst. 5. Non possunt aliorum possessiones conducere, seu sæcularium negotia agere, nec gubernium sæcularium Dominorum suscipere, quod italicè dicitur *Far il Mastro di casa*. can. peruenit.dist.86. Ratio dubitandi præbetur in can. Presbyter, vel quilibet Sacerdos. 2. qu.5. An differat Presbyter à Sacerdote;sed dic quod particula, *Vel*, stat loco, *Et*, proindeque synonyma sunt Presbyter, ac Sacerdos; licet largo modo per Sacerdotem intelligatur etiam Diaconus, & Subdiaconus in Decretal. de cohabitat.Cler.& Mulier. cap. 2. ※ Item per sacerdotem aliquando intelligitur Episcopus: [Comperimus autem,quod charta quædam mandara sit, in qua sacerdotes subscribere coacti sunt contra tomum Beatæ memoriæ Leonis. Ioan. epist.4. ad Constant. Imp.] Et clariùs in Vita S.Porphyrij, vbi dum agitur de Episcopi Gazæ electione, habentur hæc verba apud Metaphrastem: [Illa verò nocte accessit Beatus Ioannes ad Gazæos,& dixit eis: parati eritis ad exitum, hodie enim accipietis sacerdotem virum, quem ostendit vobis Dominus. Cum fuisset autem manè,rapientes Beatum Porphyrium ordinauit eum Episcopum Gazæ.] FR. Sed adhuc dubitari posset, an ideo sacerdos appelletur in hac historia, quia nondum in Episcopum ordinatus ille erat; quare melius in dict. *Sacerdos primi ordinis* comprobabitur. ※ Item per sacerdotem quilibet Christianus sacro Chrismate vnctus intelligitur: [Ordinati à Deo sanctimoniæ sacerdotes. S.Cyprian. de vnit. Chrism.] Sacerdos quomodo debet iurare.Vide *Iuramentum*.Quando celebrare debet casula plicata. Vide *Casula*. Sacramenta incautè facere prohibetur. 2.qu.5. can.1. Sacerdotis synonyma. Vide *Dij*. *Hierophanta*. *Martyriarius*. *Presbyter*. Non potest sacerdos exercere officium Vicecomitis,nec aliam sæcularium Principum agentiam. Vide *Vicecomes*. Quam præstantiam in ethnicis sacerdotibus requirebat Romulus. Vide *Simonia*.

SACERDOS Gentilis, & Hebræus. Vide *Lanista*.

SACERDOS PRIMI ORDINIS. FR. appellatur Episcopus à Facúdo lib.12.c.3. Vnde inferiores sacerdotes dicuntur *Sacerdotes secundi Ordinis*, idest,inferioris gradus.

SACERDOTALES VESTES. Vide *Vestis*.

SACERDOTALIS, liber ita appellatus, in quo copiarituum ad sacerdotem pertinentium continetur, estque antiquum Rituale; sed recentiore copiosius. Monachi tamen Præmonstratenses vtuntur hoc vocabulo, ad significandum versiculum in officio diuino, quod ipsi recitant in principio ad laudes.

SACERDOTIVM, aliquando ordinem sacerdotalem minimè significat; sed præbendam, & ecclesiasticum emolumentum. [Imò votis omnibus non sine miraculo in id consentientibus, vt ius conferendi sacerdotia, quæ vulgo præbendas vocant, in Gulielmum,& eius gratia in successores illius transferrent, quod antea semper ad totum illorum Collegium pertinuerat. Surius in vita S.Gulielmi Archiep.] Multoties quodlibet beneficium significat.

SACRA, hoc vocabulum absolutè sumptum, aliquando epistolam, siue ordinationem Imperatoris significat. [Illi (*idest*, *Donatistæ*) multorum Imperatorum sacras; nos sola portamus Euangelia. August.lib.aduers.Donatistas.cap.31. in quo sensu sæpè in Concilijs; vsurpatur etiã in greco idiomate σάκρα,quod idẽ significare solet.

SACRA CORACINA, sacrificium Coruorum,qui ab Ægyptijs adorabantur, ex vocabulo græco κοράκινος, idest, coruinus. [Quod malum imitatus est Ieroboam vaccas instituens in Samaria, quibus sacrificarent Iudæi,& volucres,quia Coracina sacra habent Pagani. Ambros. in Epist.ad Roman.

SACRA MENSA, idest, Altare. [Ex auro, & lapidibus pretiosis sacram in Ecclesia donauit mensam. Sozom.lib.9.cap. 1.

SACRA PARAMENTA. Vide *Vestis*.

SACRI ORDINES. Vide *Ordo*.

SACRAMENTALE. Vide *Missalis*.

SACRAMENTALIS. FR. Testis iuratus. l.9. de debitis, & gaudimonijs, & ibi glos. & glos. in l.libero homine.de testib.& leg.Aleman. tit de Iuratoribus, quales esse debeant.

SACRAMENTARIVM, liber à D.Gregorio Papa compositus, in quo ille omnes collectas,& orationes in Missis, alialque preces, ad officium diuinum,& ad sacros ritus totius anni collegit. Vide *Missalis*.

SACRAMENTVM. FR. Ecclesiæ sacramenta sunt septem à Christo Domino instituta, quorum aliqua dicuntur mortuorum: nàm necessaria sunt ad salutem, scilicet, Baptismus, & post peccatum Confessio.Reliqua dicuntur viuorum quę non sunt simpliciter necessaria; sed pro acquirenda maiori gratia. De transaction.cap.veniens. & ibi Glossa. Mortuorum sacramenta possunt in necessitatis periculo administrari à non habenti facultate. Baptismus enim posset confici à Laico, & fœmina in casu necessitatis; sic etiam in eo casu sacerdos non habens licentiam audiendi Confessiones, posset absoluere confitentem. Sacramentum autem Confirmationis à solo Episcopo potest exerceri, nec talem facultatem alijs delegare potest: [Mandamus quatenus omnibus Presbyteris distinctè prohibeas, ne talia de cætero sua temeritate

præsumant, quæ licet non sint à fidelibus contemnenda; tutius tamen est ea sinè periculo ex necessitate (quæ legem non habet) omittere, quàm vt ab ijs, quibus ea conferre non licet ex temeritate (quæ lege damnatur) non sinè periculo conferantur. De Consuetud.cap.quan to] vbi de chrismate loquitur. De sacramentis in specie. Vide in proprijs locis. Omnia autem sacramenta sub nomine *Eucharistiæ* à D. Cypriano comprehenduntur. Vide *Eucharistia*. Item *Sacramentum* intelligitur quandoque iuramentum.can.sacramentum.can.Sanctorum.can nos sacramentum. 2. quæst. 5.

SACRAMENTVM OBSCARIONVM. Vide *Obscarionum Sacramentum*.

SACRARIVM, erat locus propè altare cancellis circundatus, vbi tempore sacrificij solus Sacerdos cum reliquis sacris Ministris ingredi poterat, qui locus à Græcis appellatur Βῆμα, quia per aliquos gradus ascendebatur. Item τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, idest, Sancta Sanctorum, θυσιαστήριον, nempè, locus sacrificij, ἱεράτειον, hoc est, sacrarium. Vide *Crux*. Vide etiam *Cancelli. Chorus. Gazophylacium. Presbyterium. Propitiatorium. Sancta Sanctorum*. Ex hoc loco zelantissimus Ambrosius Imperatorem Theodosium seniorem expulerat, qui post oblationem permanere voluerat, sicut in Constantinopolitana Ecclesia facere consueuerat; sed à D. Ambrosio his verbis dimissus fuerat. [Sacrarium solis sacerdotibus peruium est, alijs omnibus inaccessum.] Quibus mandatis, nedum obtemperauerat Imperator, sed Constantinopolim regressus, & à Patriarcha, iuxta solitum ad eundem locum inuitatus; se excusauit, ac glor iabundus didicisse se ab eius Præceptore Ambrosio dixerat, non esse sibi permissum sacrarij ingressum,' quam reuerentiam reliqui terrarum Principes imitatione admirari deberent. Solent verò Græci hunc locum asseribus obcludere, ac tempore consecrationis velo eius portam obtegere. Ecclesia tamen Romana huiusmodi velis non vtitur, ad differentiam hæreticorum Valentinianorum, qui, in eorum ritibus eleusinas obnubilationes imitantes, omnia inobseruata agebant, eademque de causa omnem ingressum velabant, vt Tertullianus aduerf. Valent. cap. 2. & 3. refert. FR.rationem tamen dubitandi præbent ansæ, quæ in virgis ferreis infixæ ad quatuor columnarum latera Ciborij S.Cæciliæ transtyberinæ Ecclesiæ adhuc superstites videntur, an scilicet tempore Paschalis Papæ I. fuerit Romę hic vsus claudendi altare tempore sacrificij, præsertim cum illis temporibus sacrum Eucharistiæ sacramentum super altare minimè conseruaretur; sed in muralibus repositorijs, quorum adhuc in eadem Ecclesia, ac in alijs remanserunt vestigia; post enim Tridentinum Concilium ex eius prohibitione non fuit amplius licitum Eucharistiā in muro asseruare, vnde quod prædictę ansæ pro velaminibus impositæ fuerint ad cooperiendum reuerentię causa Eucharistiæ tabernaculum conijci nequit, dum ibi non haberetur. ::: Ad sancta sanctorum armatum ingredi pro magno sacrilegio pœnès Græcos habetur; lepidissimum siquidem accidēs fuit illud, quod Raynutio Parmensi Duci nostris temporibus in Ecclesia S. Athanasij Græcorum Collegij de Vrbe occurrerat; dum cupidus ille audiendi sacrum græci ritus, cum in eorum sacrarium, vbi tunc præparabatur panis, & vinum pro celebratione ingrederetur, statim ei grecus cęremoniarum director obuiam venerat inquiens, in eum locum, nisi relicto gladio, non posse ingredi; attonitus autem ille strenuus Dux, ac aliquantulum mente perplexus, tandem pietate victus, se cogi ad actum sibi semper alienum fassus fuit, ac deposito ense, in præfatum sacrum locum ingressus est. *Sacrarium* verò pœnès Latinos hodie communiter sacristia intelligitur, in qua sacra suppellectilia conseruantur; cuius synonyma. Vide *Sacristia*. Quæ secundum Durandum symbolum est virginalis Mariæ vteri, in quo veste mortalis carnis Æternum Verbum indutum fuit, dum ait [Sacrarium, in quo Sacerdos sacras vestes induit, vterum Sanctiss. Marię significat.] FR.Item sacrarium etiam locum denotat, vbi res sacræ, quę vsui amplius non inseruiunt, proiciuntur. Synon.Vide *Piscina*.

SACRARII CVSTOS, idest, sacrista. [Omnes codices custos sacrarij habeat deputatos, à quo singulos singuli fratres accipiant, quos prudenter lectos, vel habitos semper post vesperam reddent. Isid. in regul. cap.8.] Vide *Sacrista*.

SACRICOLA. Vide *Sacrocola*.

SACRIFICATI. Vide *Libellatici*.

SACRIFICIVM. FR. aliquando diuinum officium intelligitur: [Siuè Episcopus ille, aut Presbyter, aut Diaconus facere oblationem, vel matutinum, vel vespertinum sacrificium, quasi in officio suo agere sicut prius non liceat ei. can.si quis Episcopus in Concilio. 11. quæst.3.] Vbi per *Oblationem* Missa, & per *Sacrificium* Officium diuinum denotatur. Synon. Vide *Doxologia*.

SACRIFICO. Vide *Facio. Prolito. Thurifico*.

SACRISTA, sacratum suppellectilium Custos. [Dicto Completorio, cum clausisset Oratorium, erat enim Sacrista, apparuit ei Saluator in linteo præcinctus. Cęsar. lib. 1. cap. 35.] Eius synonyma. Vide *Altarista. Assisus. Candelaptis. Cimeliarcha* in dict. *Cemelium. Hierophylax. Mansionarius. Sacrarij custos*.

SACRISTIA. Vide *Aspaticum. Cemelium. Sacrarium*. Quare in meridionali Ecclesiæ latere collocabatur. Vide *Introitus*. Vide etiam *Cimelia. Diaconicon. Gazophylacium. Pastophorium. Vestiarium*. Interdū *Penus veneranda* nuncupatur. Vide *Salutatorium*. Sceuophylacium in dict. *Sceuophylax. Secretarium*.

SACROCOLA, Sacer Minister, siuè Sacerdos. [Quod si de labijs tàm ingens periculum sacrocolis imminet, quanto magis de renibus. Odo Abb.

Abb. in serm. de S. Benedicto.

SACRVM MVNVS. Vide *Missa*. Item Sacrum, locus pro publicè pœnitentibus deputatus. Vide *Narthex*.

SADDVCÆVS, ex sadducæa gente, qua inter Hebræos peculiarem sectam profitebatur, significat enim iustum ex hebraica voce Sadocsnàm sadducei iustitiam colere, & legem mosaicam obseruare gloriabantur, eodemque fine Propheticarum, & reliquos Sac. Scripturæ libros præter Pentatechucum non admittebant: ac Angelorum cæterorumque spirituum existentiam, insuper, & mortuorum resurrectionem negabant. ideo Pharisæorum aduersarij reputabantur. Hæbræi tamen afferunt ità denominari à quodam Sadok hæresiarcha, qui Antigoni Pharisæi magni nominis magistri discipulus extiterat. Verum prima etymologica opinio probabilior videtur, quam tenet Epiphanius hæref. 14. Hieronymus in c. 22. Matth. & Abulensis quæst. 125. in eodem Matth. capite. Multæ adhuc huius sectæ familiæ in Oriente, & præsertim in Constantinopolitana Vrbe vigent, quæ ab Hebræis *Carraim* appellantur. FR. de his ità Elias Tisbitæ scribit. [Negabant legem oretenus traditam, & non credebant, nisi quod extat in lege scripta, ideo vocati sunt Carraim.] Opinio autem Hebræorum asserentiū Sadok Sadducæorum fuisse hæresiarcham à Iuda Leuita èxcogitata fuit, qui in libro cuius titulus est *Alcosder* sic ait: [Esdras cabalam tradidit Simeoni Iusto, is Antigono, & socijs ipsius, e quibus Sadok, & Baiathos hæresiarchæ.] Ideo etiam *Barthosæi* dicti sunt Sadducæi. Ex quo Iudæ Leuitæ somnio hauserat Io. Picus in eius Apologia tit. de Cabala, & magia naturali, ac proinde ex 4. libro Esdræ apocrypho cap. 14. suam inrentionem probare nititur, vbi sic habetur: [Et factum est eum compleuissent quadraginta dies locutus est Altissimus, dicens: Priora, quæ scripsisti, & palam pone, & legant digni, & indigni: nouissimos autem septuaginta conseruabis, vt tradas eos sapientibus, & populo tuo. In his enim est vena intellectus, & sapientiæ fons, & scientiæ flumen.] Sed quales libri præter sacræ Bibliæ possunt re vera dici sapientiæ fons, & scientiæ flumen? Deinde si Dominus præceperat, vt populo Esdra hoc libros tradere debuisset, quomodo incognitæ remanere debuissent, vt tam mirabilia Picus iactet, & primum repertorem Cabalæ, ac librorum istorum se faciat, videant melius, & considerent Periti, ac Bellarminum, & Labbe consulent de Scriptoribus Ecclesiasticis in Io. Picum.

SÆCVLARIS. Vide *Laicus. Plebeius*.

SÆCVLARIS POTESTAS. Vide *Bater: potestas*.

SÆCVLATVS, sequestratus, & separatus à sæculo, ac Deo dicatus. [A fratribus est dulciter Deo sæculata. In vita S. Genouefæ.

SÆCVLARITAS. Vide *Secularitas*.

SÆPEFATVS, sæpedictus. [Et quidquid inter prædictum Ioannem virum magnificum, & sæpefatum Episcopum. S. Greg. in Regist. lib. 1 cap. 36.

SAGELLVM, sacculus: [Paleis verò lectuli incuentilatis, multo tempore, vilique sagello constrictis, pelliceoque superposito conquieuit. In vita S. Eugendi Abb.] Propriè culcitrulam straminicam significat.

SAGENA. FR. piscatorium rete; sed non omne rete intelligitur; piscatores enim diuersa retiorum genera habent, ac sagena, est rete densum, quod littora verrit, & capit quicquid boni, & mali ei occurrit, & piscatores in aliquibus Italiæ locis *Tartarone* appellant. Dicitur autem sagena ex græco vocabulo σαγήνη, idest, scopa, verriculum à mare verrendo; ideo Christus in Euangelio ait: [Simile est regnum Cœlorum sagenæ missæ in mari ex omni genere piscium congreganti, quam cum implera esset, elegerunt bonos in vasa, malos autem foràs miserunt;] quia secum trahit, omne id quod boni, & mali inuenit in mari. Vide *Vertebolum*.

SAGIA, lanea tela, quæ italicè *Saia* dicitur. Vide *Cappa*: vbi de Nicolai Papæ III. concessione agitur.

SAGIBARO, vel *Sachbaro*, Iudex litium, & causarum: nam Saxonum vox *Sag*, siuè *Sach*. litem significat, itaque supradictum nomen Baronem causarum, idest, ciuilium litium Iudicè denotat, & in aliquibus Italiæ Rebuspub. *Saccio*, & *Saggio* dicitur, idest, sapiens, ac prudens, ex eo quia in Iurisprudentia versatus sit. Glossa autem in lege salica sic explicat: [Sagibarones dicuntur quasi Senatores.] Gallicè verò *Hommes de loy, ou de causes* dicitur.

SAGIMEN, adeps, pinguedo. Romæ autem adipe non condiebatur esculentum in die SS. Innocentium, nec comedebatur caro propter mœstitiam. [In isto die Romani non comedunt carnem, nec sagimen, nisi veniret in Dominica. Benedictus Basil. Vaticanæ Canonicus in eius M. S. Cæremonial.] hodie in vtraque Sicilia *Saime* dicitur. FR. fortasse ex hebræo, & arabico vocabulo *Sciabam*, quod idem significat. Vide *Sepum*.

SAGIO. Vide *Saio*.

SAGITTA. FR. Cymba, qua Tynnorum piscatores vtuntur. Bullar. Casin. tom. 2. const. 187. num. 6.

SAGITTARIVS. Vide *Arquitis*.

SAGMARIVS, sarcinatus baiulus, vox barbaro-græca σαγμάριος, quia σάγμα onus, & sarcinam significat: [Et repentè sagmarius per montis deuexa collabitur. Petr. Damianus in vita Sancti Odilonis cap. 13.] In quibusdam vetustis Cæremonialibus m. ss. *Sagmarius* nedum appellatur iumentum, quod fert onus; sed etiam Mulio, qui oneris curam gerit. In antiquis etiam instrumentis onus, & sarcina *Salma* dicitur, quæ etiam italicè *Soma*, & *Salma* vocatur; sed in vtraque Sicilia *Soma* aridorum mensuram deno-

tat, quæ modio correſpondet; nam *Salma* dicitur, quia eſt proportionata iumento ſarcina. Vide *Sauma*.

SAICIO, verbum, occupo aſſalio. [In vico Cariorum ſaicierunt. Iuo Carnot. epiſt. 121.]à verbo gallico *Saiſir*, quo paſſiua ſignificatione Innocent. III. vtitur, inquiens. [Quod alia quàm regalia ſaiciri fecerunt. lib. 3. epiſt. 8.] Inuenitur preterea nomen *Saicina*, ſeu vt alij legunt *Seiſina*, quia aſſaliendo appropinquatur, ex gallico nomine *Seiſine*, vnde *Saſſino*, & *Aſſaſſino* italicè, viarum craſſator, ſiuè aſſaliens dicitur.

SAIO, Carnifex. [Saio. pœnator, tortor Iſid.]quo vocabulo ſæpè Caſſiodorus vtitur. Alij verò *Sagio* dicunt ex voce *Sager* germanica. Vide *Carnifex*.FR.*Saionum* meminit Blõdus decad. 1. lib. 3.de Theodorico Italiç Rege loquens.[Saionibus, vt ipſe, (*nempè*, *Theodoricus*) appellauit,ex Oſtrogotha gente per Vrbem,regionesq; Italiæ conſtitutis, qui Pręfectorum, Centurionumque vice fungentes, Barbaros ſuos in pace, & ocio à Ciuium,& prouincialium iniuria prohiberent, educerentque in turmas, & phalangas, cum belli, aut tumultus ratio poſtularet] hinc à *Sais*, ſeu *Sagio* in tota pene Europa *Sargen*, & Itali *Sargente* dicunt. Saionum enim Ciuitas Normanniæ ſub A. Rothomagenſi vulgò *Sais*, & *Seez*, nunc *Sagienſis* dicitur. In l. 17 Longobar.lib 2.tit.1.habetur quod: [Nullus in territorio non ſibi commiſſo, vel vbi iudicandi poteſtatem nullam habet,omnino commiſſam, quemque præſumat per iuſſionem, aut ſaionem, diſtringere.]Vbi Gloſſa A.I.malè per dictionem *Saionem* tortorem,ſeu carnificem intellexit,quam Auctor hic ſequi videtur. Sed textus per *Iuſſionem* mandatarium,& per *Saionem* Securigerũ intelligit,quem nos Alabardariũ dicimus,quorum ſuperiorẽ,ac breuẽ cappã *aionem* etiã dicimus, eo modo, quo Gubernatoris Vrbani Alabardarij ſolent vti. Igitur tam Prætoris Vrbani,quam Belli Ducis mandatorum executores Saiones denominari poſſent.

SAITES, menſura liquidorum. [Cum ſaitem Italicorum circiter octodecim ebibiſſet. Pallad. in Lauſiaca. cap.22.]quæ ſecundum Epiphanij documentum in lib.de ponderibus viginti duos ſextarios capiebat.

SALADINÆ DECIMÆ. FR. erant decimę à Pontificibus ſuper eccleſiaſtica beneficia Philippo Galliarum Regi ad continuandum contra Saladinum Ægypti tyrannum bellum conceſſę.

SALAMBONA, ab Hiſpanis Venus ità appellata. [Per forum more ſuo circulatorio Idolum Salambonæ Deę circumferrent. S. Iſidor.in vita SS. Iuſtæ, & Rufinæ] Erant ſiquidem functiones lugubres Mulierum mortem Adonidis plangentium, quæ ſuperſtitio ab Hebræis, & Syris prouenerat. [Ecce ibi Mulieres ſedentes plangebant Adonidem. Ezechiel. cap. 8.] Quod in menſe Iulij obſeruabatur: nàm menſis hic ab Hebræis, & Arabibus *Thammus* appellatur; quod *Adonidem* ſignificat; ideo prædictum Ezechielis locum LXX. verterunt. [Plangebant Thãmus.]Vide *Aſtarthen*. *Thammus*.

SALAPITTA, alapa. [Delectantur, vt res eſt, ſtupicorum, capitibus raſis, ſalapittarum ſonu. Arnobius lib. 7.] de ſcurris loquitur, qui fortaſsè ad excitandum in circumſtantibus riſum, ſinunt alapis percuti, de quibus Tertullianus [Inſuper contumelijs alaparum os obijcit. de ſpectac.] Ac D. Cyprianus in eodem tractatu: [Ictibus infœlix facies locatur] dixit. Ego tamen pro certo habeo, non alapam, vt aliqui interpretantur, ſed Tubicinem ſignificare. Vide *Salpicta*. *Salpix*. FR. dictionem verò *Stupicorum* in Arnobio ſupra allato exiſtimo mendoſam, ac etiam comma ante eandem dictionem poſitum; ſic enim legendum puto, nempè; [Delectantur, vt res eſt ſtupidorum, capitibus raſis &c.

SALARIA VETUS, Romæ via. Vide *Conſilium*.

SALARIVM, Halodochium, vaſculum ſalis, quod ponitur in menſa ad condiendos cibos, quod italicè *Saliera* dicitur. [Coclearia quoque duodecim, & ſalarium argenteum. Flodoard.lib. 2. cap. 4.] In Conſtitutionibus Ciſtercienſium, *Salinum* dicitur: Salarium autem apud Latinos ſtipendium ſignificat. FR. vox *Salinum* eſt verè latina, qua vtitur Plin. lib.33.cap.12.& lib.35. cap. 12.

SALEBRATVS, ſalebroſus,aſper, pręruptus,precipitatus. [Qui ſalebratis ſaxonum obicibus anfractus ſpumoſo caneſcit impulſu. Sidonius.l.2. epiſt.3.

SALECTA. FR. ſalicetum. Bullar. Caſin. tom. 2. conſt. 46.75.92.118. 143.

SALERNVM. FR. Campaniç Ciuitas. [Quę Ciuitas propter mare contiguum, quod ſalum appellatur, & ob riuum, qui dicitur Lirnus, è duobus corruptis vocabulis Salernum appellata eſt. Heremperi.Epitome. an. 786.

SALGAMVM. Cellarium, ſiue cella penuaria, vulgò *Diſpenſa*, & grçco vocabulo σάλγαμα, quod eſculenta ſignificat. [Et ſalgamum poſitum ante domum ſupraſcripti Monaſterij. S. Gregor. in Regiſt. lib. 5. epiſt.44.]ſed Columella lib. 12. cap. 53. Salgamarium, Salſamentarium intelligere videtur. Vide *Promptuarium*.

SALINARIVM. Vide *Pedagium*.

SALISBVRGENSIS CIVITAS. Vide *Sarum*.

SALISATORES, Magi, ſiue Diuinatores, qui ſumebant auguria ex corporis palpitatione, & membrorum tremore. [Saliſatores, quia dum eis membrorum quæcumque partes ſalierint, aliquid ſibi exinde proſperum, ſeu triſte ſignificare prædicunt. Iſidor. lib. 8. etymol. cap. 9.] hic autem tremor à Iuſtino Martyre παλμὸς dicitur, quod animalium palpitationem ſignificat; vnde inquit: [Porro ſaliſatio eſt corporis perpeſſio, quæ in eo diſcurſu ſpiritus naturalis in animantibus exiſtit. In reſponſ. ad Orthod.

Inter-

Interrog. 19.] Vide *Hydromantia*.

SALINUM. Vide *Salarium*.

SALMA. Vide *Sagmarius*.

SALO, siuè *Salos*, stultus, à voce græca σαλὸς eiusdem significationis; sic appellatus est S. Simon. Stylita. Vide Baronium an. 548. num. 15. vsque ad 23. Atque *Salæ* fœminæ fatuæ à Palladio in Lausiaca cap. 41. appellatæ sunt.

SALOMON REX. Vide *Lamuel. Ophir*. Eius diuitiæ. Vide *Scrutum*. *Trinomius*.

SALPICTA, σαλπιγκτὴς, Tubicen. [Ac nullatenus timidotum more militum horrorem belli, & classicæ salpictæ muliebriter metuentium. Aldhelm. de Virg.] Et clariùs Salmas. in Vopis. [Centum salpictas vno erepitu concinentes, & centum cetataulas.] Vide *Salapitta*. *Salpix*.

SALPIX, tuba. [Horrendus salpicum clangor increpuisset. Adhelm.] Vide *Salpicta*. *Salapitta*.

SALSITUDO, lepor, & iucunditas sermonis, [Ipsius enim sermonis salsitudo æqualiter cunctis, pro vt videbatur, in gratia erat condita. In vita S. Gulielmi Abb.

SALTARIUS, *Saltatarius*, & *Saltuarius*, qui sylnis, & saltibus custodiendis præest. l. de seruo fugitiuo. de furtis. l. de omnibus. de exercitalibus.

SALTICA, saltatrix, sic appellata fuit Herodiadis filia à Tertulliano: [Ipse clausula legis, & Prophetarum, nec Prophetes, nec Angelus dictus, contumeliosa cæde truncatur in puellæ saltricæ lucar. Aduers. Gnost. cap. 8.] de D. Io. Bapt loquitur.

SALUAGUARDIA, protectio, vel defensio, custodia. [Quod testamentum confirmatum fuit ab inuictissimo, & gloriosissimo Carolo Imperatore, & Rege Francorum, & diplomate suo in tutela, & saluaguardia istud Monasterium, & Monachas ibidem Deo deseruientes, cum dependentijs posuit, & accepit. In fundatione Monast. Vezalicen. ex Bibliotheca Cluniacen. excerpta.] Et ibidem inferius: [Monasterium cum Ancillis Deo seruientibus in protectionem, & saluaguardiam accepit.

SALUAMENTUM, salus: [Cum honore, & saluamento. Hincmar. Rhemen. epist. 8.

SALUATOR, Papa. Vide *Soter*. S. Saluatoris Romę Ecclesia. Vide *Constantiniana Ecclesia*. *Porticani*.

SALUE REGINA. Hæc Antiphona composita fuit, à Petro Compostellano, vt refert Durandus lib. 4. cap. 22. ab Hermanno Contracto alij putant. Tritem. lib. 2. cap. 84. Sanctus tamen Bernardus *O Clemens, ò Pia, ò dulcis Virgo Maria* adiecit. Ac S. Ephrem composuit versiculum *Dignare me &c.* vt refert S. Hieronymus à Cornelio Scultingio citatus to. 4. par. 3. de Peculiaribus Miss. Postea verò Gregorius Papa IX. in qualibet feria VI. in officio diuino in persecutione Federici II. Imperatoris cani ordinauit. FR. Blondus verò decad. 2. lib. 7. à successore in Pontificatu Celestino IV hoc institutum fuisse ait.

SALUE SANCTA PARENS. Vide *Introitus*. *Sabbatum*.

SALUTATIO ANGELICA, ità dicitur hæc oratio, quia prima pars ex ore angelico prolata fuerat, secunda verò à S. Elisabeth Præcursoris Matre, vltima denique, idest, *Sancta Maria Mater Dei ora nobis peccatoribus* in Ephesino Concilio addita fuerat. Baron. an. 431. Ac recenter per consuetudinem à Beato Pio Papa V. approbatam introducta fuere verba *Nunc, & in hora mortis nostræ*. Per consuetudinem etiam immemorabilem profertur dictio *Iesus*. Signum pulsationis, quod tèr in die datur ad monendo Christianos ad recitandam huiusmodi salutationem, institutum fuit, vt aliqui volunt, ab Vrbano II. præcipuè matutinum, & vespertinum signum, vt omnes fideles hac oratione pro recuperatione Terræ Sanctæ Deum precarentur, dùm in ea dimicatione tunc persistebatur. Ita Ciacconius in vita huius Pontificis, & clarius Arnoldus Vviō in Ligno vitæ, quæ pia commemoratio per CXXXIV. annos durauerat; sed neglecta, denuò iussu Gregorij IX. reasumpta fuit addito etiam meridiano pulsationis signo; ac idem Vvion subiungit, quæ pulsatio vespertina gaudiosa, meridionalis dolorosa, & matutinalis gloriosa Redemptionis nostræ mysteria significent. Alij signum hoc meridianum à Ludouico XI. Galliarum Rege institutum fuisse scribunt; sed communior opinio est Calixtum III. pro victoria in fauorem Fidei tunc in Vngaria obtenta hoc signum pietatis ordinasse; ità Platina, & Ciacconus in Pontificum gestis; licet verum sit, quod ritus hic maiori vniuersitate extensus fuerit à præfato Rege Ludouico, qui Kalendis Maij præceperat, vt per Galliam exequeretur. Gloriosus Patriarcha S. Dominicus, siuè vt alij existimant, S. Vincentius Ferrerius Salutationem Angelicam in principio concionandi introduxit. FR. Rodricus Mendez Sylua in suo Catalogo Real sub anno 1423. refert Sanctum Vincentium Ferrerium huius deuotionis introductorem fuisse. Vide *Aue Maria*. *Charitissimus*. *Concionator*.

SALUTATIO BEATISSIMORUM. Vide *Diptychum*.

SALUTATIO CRUDA. Vide *Cruda salutatio*.

SALUTATIONIS in die Paschæ forma. Vide *Pascha*.

SALUTATORIUM, locus, vbi Episcopus peregrinos recipiebat, ac propriè sacristia erat, in qua induebatur, & præparabatur ad celebrandum; quare Gregorius Magnus cum admoneret Marianum Rauennæ Archiep. nè extra celebrationem Missæ pallio vteretur: sic scribit: [Non aliter te vti memineris pallio, nisi in propria tuę Ciuitatis, dimissis iàm filijs, Ecclesia procedens à salutatorio ad sacra Missarum solemnia celebranda, peractis verò Missis, idem in salutatorio rursus curabis deponere. lib. 4. epist. 54.] FR. Ac Gregor. Turonen. lib. 2. cap. 21. inquit: [Et

[Et quia eo tempore Ecclesia paruam infra muros possessionem habebat, ipsi Sacerdoti, in ipso, quod modo salutatorium dicitur, mansio erat;] nempe propter angustiam loci Sacerdotes habitationes, siue chorum non habentes, cogebantur intra sacristiam habitare, vel offitiare. [Ne viri intra salutatorium, aut Oratorium Monasterij Virginum intrent. Concil. Matiscon. can. 3.] Vbi cauetur, non sicut aliqui exponunt pro salutatorio, in locutorium, seu vt vulgo dicitur parlatorium viros ingredi; nàm ibi necessarium est ingredi ab habentibus licentiam ad loquendum eum Monialibus; sed de sacristia, & Cappella, siuè Oratorio intra Monialium septa intelligitur. Quare sacristia salutatorium appellata fuerit. Vide *Aspaticum*.

SALVTIFICATOR, saluator. [Vnde & salutificatorem expectamus Iesum Christum. Tertull. de resur. carn. cap. 48.

SALVVS LOTVS. FR. acclamatio theatralis irrisoria Gentilium in Martyres Christi, dum proprio sanguine hi conspersi erant; nam quia à Christianis audiebant Gentiles, quod lauacro baptismi, seu martyrij salui fierent credentes in Euangelium; inde ipsi Ethnici, quando in spectaculis sanguine iàm conspersum conspiciebant Christi Athletam, per ludibrium conclamabant prædictis vocibus. [Et statim in fine spectaculi, leopardo eiecto, de vno morsu tanto profusus est sanguine; vt populus reuertenti illi secundi baptismatis testimonium reclamauerit: saluum lotum, saluum lotum. Planè vtique saluus erat, qui hoc modo se lauerat. in passione SS. Perpetuæ, & Felicitatis per Holstenium edita.

SAMARIA. FR. Vrbs, & Regio in Palæstina, de qua sæpè in sacra Pagina: ab Herode *Sebaste* appellata fuit, teste Iosepho Hebr. lib. 15. Antiq. cap. 11. Vide *Samaræus*.

SAMARÆVS. FR. Samaritanus ex Samariæ Ciuitate, quæ etiam Hebræorum secta erat. [Comperimus autem, quod samaræi degentes Cathinæ pagana mancipia emerint. Gregor. lib. 5. epist. 32.] De qua secta lib. 11. de antiquit. cap. 8 hęc Ioseph Hebræus refert. [In calamitatibus mersis Iudæis negant se esse cognatos, veritatem confitentes: & cum viderint clarum eis aliquid oblatum, tunc socios se iudaico generi profitentur, originem suam à nepotibus Ioseph, Ephraim, & Manassen recensentes.] Antea *Cuthei* hebraicè dicti sunt à quodam flumine *Cutha* appellato. Græcè *Samaritæ* propter rerum motū, quo semper parati sunt. Ioseph. Iud. lib. 9. Antiquit. cap. 14. Ideo fortasse Itali *Smarrito* appellant, quem deuium, seu abstractum vident. Ideoque Hebręi, vt increduli Iesum tanquam mendacem, & à veritate deuium calumniantes dixerunt ei: [Nonnè benè dicimus nos, quod samaritanus es tu, & dæmonium habes? Io. cap. 8.] à D. Gregorio Samaritanus Custos interpretatur. homil. 18. in cap. 8. Io. à D. Aug. lib. 2. quæst. Euangelic. cap. 43. & Hieron. ad Eustoch. epist. 27 & epist. 100. Item Samaritani Messagetæ dicebantur Calep. Passer. in dict. Messagetæ. Cæterum quo ad samaritanorum historiam. Vide in Baronio anno 31. num. 50.

SAMARDACVS. scurra, dictio quidem græca μωκάδιος. [Non nè vides ridiculos homines dictos Sarmardacos. Chrysost. hom. 18. in epist. ad Ephes.

SAMARITANVS. Vide *Samaræus*.

SAMERIA, iumentum fortasse *Somaria* à soma italica dictione potius dici debuisset. [Est autem Damascus, cuius ante memini, antiquissima, & pulcherrima, & ditissima Ciuitas omnibus mercatoribus, & victualibus præabundans. Species namque indieæ, petræ speciosæ, sericum plurimum, aromata infinita illuc de Baldaco, & cæteris partibus orientis Persiæ, & Indiæ, & à maiori Armenia in Camelis, & alijs samerijs adducuntur. Guliel. in descript. Terræ Sanctæ.

SAMITVS, ex barbaro-greco ζάμιτος, sed proptiè ἑξάμιτος dici debet, idest, sex filorum, & significat textile sex filis confectum. [De zona aurea, & lumbari serico, & samito. Petr. Bles. epist. 66.] Atque Arnob. in Chron. cap. 5. [Regina autem donauit Duci samitos plurimos, ut omnes milites suos vestiret samitis.] Et Conradus Episc in Chron. Moguntina. [Item duæ casulæ de samito albo, & eiusdem fili dalmaticæ duæ.] Aliqui *Samitum* scribunt. Ac Dauantria, qui vixit circa annum 1325. in eius Cæremoniali m.s. *Samitrium* habet, inquiens de Pontificis indumento, quod in Consistorio ferebat sic: [Verumtamen si tempus sit nimis frigidum, Papa potest accipere pluuiale de samitrio foderatum de pellibus.] FR. Henricus Spelman frustra ait hoc vocabulum Sami Insulę patronymicum esse, quia ibi hoc textile conficiebatur, sed qua coniectura? ex Samo terram, & non textilia deferri legimus; deinde ex Samo Samius, & non *Samitus* diceretur. Ac hodie in plerisque Italiæ locis præsertim in vtraque Sicilia *Dimito* vocatur textile duorum filorum, cuius opus Romæ dicitur *a spina*: græcum enim vocabulum est δίμιτος, idest, duplicis fili.

SAMIVS SOPHISTA. Vide *Recidiuatus*.

SAMPVLLA. FR. amphora. [Excepto, quod gratia caritatis in solemnitate eiusdem Ecclesiæ Episcopo loci ipsius agnus vnus, sampulla vini largiens tribuatur. In quodam priuil. Cresmiri Regis Dalmatiæ, & Croatiæ in fauorem S. Io. Euangelistę Monasterij.

SANABALLAT. FR. ædificator Templi in monte Garizim. Baro. an. 31. n. 50.

SANAVIVARIA, de hoc voeabulo fit mentio in passione SS. Perpetuæ, & Felicitatis. Pro cuius intelligentia sciendum est, quod in Amphiteatro duæ maiores portæ extabant, præter alias minores; prima dicebatur *Libitinensis*, idest, mortuorum per quam extrahebantur corpora

gla-

gladiatorum interfectorum, cum Libitina funeralium Dea habita fuerit. Secunda dicebatur *Sanauiuaria*, per quam Victores triumphantes exibant, superata nece, & sanos, ac viuos remanentes; ideo *Sanauiuaria* dicebatur. FR. quę historia edita fuit à Luca Holstenio ex Codice m. s. Casinensi excerpta ex cuius eruditissimis notis hæc desumpta fuere.

SANCIO, pro sanctifico; nam vbi nos in vulgata Bibliæ editione cap. 1. & 2. Ioël legimus. [Sanctificate ieiunium &c.] verrit Tertullianus: [Nã Ioël exclamauit; sancite ieiunium, & prædicate curationem. Aduerf. Psych. cap. 16.

SANCTA SANCTIS, FR. erat quædam antiquitus Cæremonia, quæ in officijs diuinis obseruabatur. [Neque post sanctificationem panis exaltat eum, dicens Sancta Sanctis. In Collatione S Maximi per Sirmondum in 8. edita. pag. 123.] Vide *Ottomber*, & Chrysostomum hic in dict. *Solea*. initio.

SANCTA SANCTORVM. Vide *Chorus. Sacrar um*.

SANCTVS SANCTORVM, idest, Sanctum Veronicæ Sudarium. Vide *Septimianum*.

SANCTIFICATIO, idest, Consecratio. Vide S. Maximum in dict. *Sancta Sanctis*.

SANCTIFICATVS. FR. hoc vocabulo à Græcis appellatus est Abbas Theodorus Tabennensis, qui in decimo quarto suæ ætatis anno sub Sancti Pacomij disciplina vitam monasticam professus fuit.

SANCTORALIA. Vide *Passionalia*.

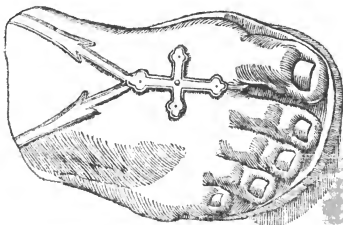
SANCTVARIVM; sanctorum Reliquia. [Opportunus Abbas Monasterij S. Leontij, quod in quinto Vrbis milliario situm est sanctuaria eiusdem Martyris, quæ de Ecclesia nomini ipsius dicata, vt astruit, furto ablata sunt, sibi denuò postulat debere concedi, vt in loco eodem recõdantur. Greg. lib. 9. epist. 71.] Significat etiam velũ in sanctis reliquijs contactum. Vide *Brandeum*. Item quandoque pro Choro accipitur. Vide *Chorus*.

SANCTVS, osius græcè dicitur. Vide *Osius*. Pro Sanctis Ecclesia antiquitus solum Martyres venerabatur. Vide *Canon Missæ*. Vide *Dulia*.

SANCTVS &c. triplicata laudis acclamatio in Missa, quam Sixtus Papa I. vt in Missa caneretur ordinauit. Microl. de Eccl. obseru cap. 11. FR. Ab Apostolis institutam; sed à Sixto decreto stabilitam ait Baronius an. 142. n. 12. III: In qua prolatione per errorem vulgus pectus percutit. Vide *Confessio*. Dicitur *Hymnus Angelicus*, *Cherubicus*, *Triumphalis*, *Victorialis*, *Trisagius*. τρισάγιος enim græcè ter Sanctum latinè significat; sed *Trisagium* propriè denotat hymnum illum, quem canere sæpè solent Græci in Missa, & in alijs officijs diuinis, nempè: [Sãctus Deus, Sanctus Fortis, Sanctus, & Immortalis miserere nobis.] de quo Baronius. an. 446. num. 5. & seqq. & anno 492. num. 39. & 40. Genuflecti debent qui sunt in Choro, quando profertur Sanctus in Missa. Vide *Genu flexio*.

SANDALIA, quæ hodie in Cæremoniali calcei, quibus Prælati in Pontificalibus vti solent, intelliguntur; sed antiquitùs omnes Ecclesiastici eis vtebantur modestiæ gratia, quamuis cum aliqua differentia ad manifestandum eorum Ordinis gradum, vt in Capitul. Caroli Magni lib. 5. cap. 219. notatum his verbis legimus. [Vt vnusquisque Presbyter Missam Ordine Romano cum sandalijs celebret.] Episcopi tamen sandalia fibulata ferebant, ad significandum, vt de diuin. off. inquit Albinus, in prædicando diuinum verbum promptitudinem; ità etiam ferebant Diaconi, & sacerdotes, sed subdiaconus vtebatur sandalijs sine fibulis. Idem Albin. Forma autem antiqua huius calceamenti ità ab eodem Albino describitur. [Sandalia dicuntur soleæ; est autem genus calceamenti, quo induuntur Ministri Ecclesiæ, substeriùs quidem solea muniens pedes à terra; superiùs verò operimentum habens. Significat autem Ministrum Verbi Dei non debere terrenis incumbere; sed potius cœlestibus inhiare, & prædicationem suam nulli occultare.] Erat vetustior sandalium vsus, sicut modo à Regularibus discalceatis deferuntur, nimirum ex superiori parte aperta, vt ex Rabano de Instit. Cler. cap. 22. habetur: [Pes neque tectus sit, neque nudus ad terram, idest, vt neque occultetur Euangelium, nec terrenis commodis innitatur.] Ac Rupertus de diuin. off lib. 1. cap. 24. alia etiam symbola in hoc vsu internoscit. [Sandalia Pontificis illud significant Dominicæ Incarnationis calceamentum, de quo ipse in psalmo. In Idumæam, inquit, extendam calceamentum meum, idest, gentibus notam faciam Incarnationem meã.] FR. Apud Eminentiss. Dom. meũ Card. Brancacium semipes marmoreus conseruatur in Sabinensi agro repertus, cuius typum hic delineare curaui, vt nedum sandaliorum antiquorum forma spectetur, sed etiam ad percutiendos huiusmodi lapide Nonatorum latrantium dentes, qui tanquam inuentionem recentem appositionem Crucis in pedibus Rom. Pontificis esse fabulantur: dum in hoc semipede tempore, quo nudis vestigijs Pontifices incedebant clarè videtur, quod in eis Cruces deferre consueuerant.

Vsus

Vſus enim in Cærem. Pontif. præſcriptus, in quo dicitur: [Induitur papali habitu toga, ſcilicet, linea alba, ſandalijs rubeis aurea cruce ſignatis,] antiquiſſimus eſt, & adhuc Romæ antiqua perdurant huius documenti monumenta nonnulla, vt in tribuna S. Praxedis à Paſchali Papa I. muſiuo opere conſtructa, vbi ſe ipſum pingi fecerat cum ſandalijs iuxta illius ſæculi morem cruciculis nigris in cuſpide eorũ ſignatis, nimirum de an. 824. Item de an. 624. Honorius I. cum ædificaſſet templũ S. Agnetis in via Numentana cruciculam albã, vt adhuc videtur, in eius effigie ad pedes impoſuit. Sic in S. Maria ad fontem, quam Io. IV. erexerat, teſte Anaſtaſio Bibliothecario, adhuc duorum Pontificum effigies conſeruantur cum crucibus in cuſpide ſandaliorum. Item de anno 590. idem in vſu fuiſſe perſpicitur ex effigie S. Gregor. Magni à Ioanne Diacono deſcripta in eius vita, & à nobis hic allata in dict. *Baculus*. Imò antiquior figura, ſcilicet, de anno 337. in Iulio Papa habetur in dict. *Sellare*. Nam vſus oſculandi Pontificis pedes antiquiſſimus eſt, & propterea in ſignum humilitatis crucem apponit Papa in pede ad oſtendendum, quod talis reuerentiæ actus non ſibi; ſed Cruci Chriſti exhibeatur, vt de Oſculo ped. Rom. Pont. cap. 18. eruditè Ioſeph Stephanus ſcripſerat. FR. hæc etiam fuerat reſponſio Poſſeuini Magno Moſcorum Duci præſtita, qui Pontificem gerentem Crucem Domini in pedibus minimè laudabat. Similis actio de Laurentio Venetiarum Duce legitur, cuius pater nolebat capite detecto ſecum loqui, ideo occurſus occaſionem fugiebat; verum prudens filius in ducali bireto paruam crucem impoſuerat, vt eius pater intelligeret, quod non filio, ſed cruci in tali actu præſtaret honorẽ. Itaq; ad euitandas ſimiles calumnias Gelaſius Papa II. ideo fortaſsè in eius ſandalijs non crucem, ſed tres Chriſti crucifixi clauos configurare iuſſerat, vt in eius effigie in dict. *Mitra* appoſita conſpicere licet. De oſculo autem Pontificis pedum in Cryptis vaticanis reperitur antiqua ſculptura Benedicti XII. cum pede detecto, & porrecto, quaſi ad oſculandum exhibito. Valentianus Pontifex de anno 827. in Lateranenſi Eccleſia vniuerſale pedum oſculum præbuit; ſic Leoni IV. in Eccleſia Sanctorum Quatuor Coronatorum, ſic Benedicto III. eius Aduerſarij fecerunt de anno 855. de quibus Baronius. Atque Anaſtaſius Biblioth. de Conſtantino Papa, qui regnauerat anno 708. ſcribit quod Iuſtinus II. Imp. [Auguſtus Chriſtianiſſimus cum regno in capite ſeſe proſtrauit, pedes oſculans Pontificis.] Idem fecerat Sigiuulfus Beneuentanus Princeps Sergio II. circa annum 844. [Quem Præſul cum ſuſcepiſſet, ſolo proſtratus pretioſos pedes humiliter oſculatus eſt. Idem Anaſtaſ. Biblioth.] Nauclerus vero in in eius Monarchia Eccleſias. refert, quod S. Clemens (qui poſtea Pontifex ſucceſſerat) pedes Principis Apoſtolorum oſculatus eſſet. Item Imperatores Claudius Caio Papæ, vt in eius actibus, quæ circumferuntur, habetur. Conſtantinus S. Silueſtro, Iuſtinus II. Ioanni I. Iuſtinianus Conſtantino Papæ. Carolus Magnus Adriano I. Federicus. Alexandro III. Ludouicus Lotarij filius Sergio. Sigiſmundus Eugenio IV. Federicus III. Nicolao. V. Carolus V. Clementi VII. ac Paulo III. ſic etiam Reges, Luitprandus Longobardorum, Grego-

lio II. Rachis etiam Longobardorum Rex Zachariæ. Stephanus Hungarorum Benedicto VIII. Carolus VIII. Gallorum Alexandro VI. De quibus omnibus apud Baroninm, & eius continuatorem, Odericum Raynaldum. Vide *Strator*. *Adgeniculor*. Aliqui credunt, quod Christus Dominus nudis pedibus ambulasset: [Credimus autem Iesum plerumque nudis pedibus ingressum; sed qui credunt id perpetuum fuisse, vt nudis pedibus incederat, equidem errant: nàm quod calceis vsus sit Io: Baptista testatur, cum se indignum pronunciat, qui soluat corrigiā calceamentorum eius. Io: Baudinus in Compend. Vitæ Domini. cap. 23.] Synonyma sandaliorum. Vide. *Calcei*. *Compagi*. *Pedules*.

SANDAPILA. FR. feretrum ignobile. [Sandapilam antiqui dici voluerunt feretrum mortuorum, idest, loculum: non in quo nobilium corpora; sed in quo plebeiorum, atque damnatorum cadauera portabantur: sicut Stesimbrotus Thasius de morte Polycratis Regis Samiorum describsit, dicens: Posteaquàm de cruce depositus, sandapila etiam deportatus est. Fulgentius. de vocib. antiq.] Vide *Feretrum*.

SANGVINITA, Consanguineus: [Nouerat enim paucos esse Clericos, qui canonicè intrassent; ità vt non essent sanguinitæ, idest, à cognatis, introducti. Cæsar. lib. 6. cap. 5.

SANGVIS, idest, anima, vel occisio, Vide *Suffocatus*.

SANGVITTA FR. Romæ in Ecclesia SS. Lucæ, & Martinæ in campo boario reperitur inscriptio de anno 1257. in qua legitur Alexandrum IV. illam Ecclesiam consecrasse, ac inter alias reliquias, etiam *De sanguitta*. S. Macarij reposuisse. Torrigius de Cryptis Vatican. pag. 358 secundæ impress. ait Sanguittam esse habitum; sed apud nullum Auctorem memini legisse vestem huius nominis; fortassè lapidis error est, ex vocabulo *Samitus* corruptè incisus. Vide *Samitus*. vel, *segnuitta* potius diminutiuè ex dictione *segnum* genus vestis. Vide *Segnum*.

SANHEDRIM, ex græco Συνέδριον, idest Consessio, siuè Consistorium: sic Hebrei eorum Collegium septuaginta Sapientum appellabant, in quorum locum septuaginta Cardinales S. R. E. successerunt. Sanhedrim igitur ad indagandam Christi causam conuocatum fuerat, quia contra eum in materia Religionis agitabatur, à quibus iniustè morte damnatus fuit, inter quos fuit Ioseph ab Arimathęa nobilis, & vbi nos legimus in vulgata *Decurio* græca lectio habet βουλευτὴς, idest, Consiliarius, siuè senator, vt Cornelius à Lapide aduertit, inquiens: [Quod Romæ Senator, Decurio in Mancipijs.] Vnde colligitur manifestè eundem Iosephum fuisse in prædicto Consilio contra Christum congregato ex Lucæ verbis cap. 23. [Hic non consenserat consilio, & actibus eorum.] Præter dictos septuaginta in eo Consilio contra Iesum, interuenerat Sūmus Pontifex Hebr. vt non potuisset ad paritatē votorum perueniri. FR. Thalmudistę hoc Consessum appellarunt *Curiam*, *Magnū Consilium*, *Domum supremam*. Vide *Synedrus*.

SANIR. FR. mons in Syria in regione Amorræorum: *sanir* enim interpretatur Via lucernæ, aut Deus vigiliarum. Hieronym. in cap. 27. Ezechiel. qui appellatur etiam *Sarion*, *Seon*, & *Sion* in sac. scriptura, & ab eo monte scatet in parte Iordanis flumen. [A capite Sanir, & Hermon. Hinc enim dicunt manare fontes Iordanis, supra quos situs est hic mons, qui diuiditur in duo cacumina, quibus imposita sunt nomina Sanir, & Hermon. Eusebius, siuè Gregorius Nyssen. in cant.] ex quibus intelligitur S. Hieronymus lib. 8. in Ezech. cap. 27. inquiens: [Sanir mons ipse est, qui & Hermon.] distincti autem hi montes recensentur in 1. Paralip. 5. 23. nempè: [Possederunt terram à finibus Basan, vsque Baal Hermon, & Sanir, & montem Hermon.] Quia, nimirum, vnus mons, in duo cacumina diuisus, duos efficiebat montes. [Vltra Iordanem sunt varij montes, nempè, mons Seir, mons Hermon, mons Libani, mons Galaad: qui tamen omnes sunt vnus mons continuus; nisi quod in diuersis locis diuersa sortitur nomina. Broceard. lib. 2. itiner.] Aliqui tamen duos montes Hermon appellatos fuisse, nempè, Hermon trans Iordanem, & alter mons paruus, de quo loquutus est Dauid: [De terra Iordanis, & Hermonijm à monte modico. psal. 41.] quibus fauere videtur S. Hieronym. in epith. Paulæ, vbi inquit: [Aspiciebat procul montes Hermon, & Hermonijm.] sed Dauid ait *à monte modico Hermonijm*, vbi *à monte* est in singulari, & *Hermonijm* est in plurali numero, ac si diceremus à monte modico Hermoniorum. Pro quo sciendum est, quod *Seir* est nomen potiùs arabicum, & significat paruū, seu modicum: quod hebraice pronuntiatur etiam *Tsahir*. Igitur dauidica verba supra allata sic intelligerem: De terra Ioardanis, & à monte seir, seu modico Hermoniorum montium; nam ea pars erat modicum cacumen montis Hermon. ideo *Seir* appellatus: quia iuxta varietatem temporum, vel regionum diuersimodè pronunciabatur; sic in Deuter. dicitur: [Trans Iordanem ab Aroër, quæ sita est super ripam torrentis Arnon, vsque ad montem Sion, qui est Hermon 4. 48.] vbi LXX. legunt. *In monte seon*. Atque Moses ipse de diuersitate pronuntiationis huius vocabuli reddit rationem, inquiens: [Tulimusque illo tempore terram de manu duorum Regum Amorræorum, qui erant trans Iordanem, à torrente Armon, vsque; ad montem Hermon, quem Sidonij Sarion vocant, & Amorrei Sanir. Deut. 3. 8.] LXX. vertunt [Phœnices cognominant Hermon Sarion, & Amorręus cognominauit Sanir,] Et vbi vulgata habet: [Sicut Cedrus exaltata sum in Libano, & quasi cypressus in monte Sion. Eccl. 24. 17.] textus

græcus legit ἐν ὄρεσιν ἀερμῶν, ideſt, *In montibus Sion*, in aliquibus tamen latinis codicibus habetur *Tſion*, à *Thair* fortaſsè, qui modicum, & paruum ex hebræo ſignificat, vt ſupra diximus. Probatur vlteriùs Broccardi itinerarium, quod, nempè, montes Seir, Hermon, Libanus, Galaad &c. fuerint contigui ex Ieremia. [Galaad tu mihi initium Libani. 22. 6.] ex Zacharia: [Et ad Terram Galaad, & Libani adducam eos. 10. 10.] ex Canticis. [De vertice Sanir, & Hermon. 4. 8.] Ex Ioſue: [Et partem montis, quæ aſcendit Seir, vſque Baalgad per planitiem Libani ſubter montem Hermon. 11. 17.

SANTESA. Vide *Diaconiſſa*.

SAPHIRA. FR. de qua Act. 5. interpretatur Pulchra.

SAPA. FR. quam Siculi *Vinum coctum*, & rectiùs Romani *Muſtum coctum* appellant. *Sapa* enim à ſapiditate dicitur, quamuis Calepinus pro ſucco plantarum, nullo Authore fulcitus, vſurpet. Palladius *Defrutum* appellati ſed licet hoc vocabulum muſtum coctum ſignificet: Plinius tamen aliqualem differentiam in cocturæ duratione affert inter ſapam, & defrutum, inquiens: [Ciſibilites verò muſti in Galatia naſcens, & halyntium in Sicilia. Nam ſitæum, quod alij hepſema, noſtri ſapam appellant, ingenij, non naturę opus eſt muſto vſquead tertiam partem menſuræ decocto: quod vbi factum ad dimidiã eſt, defrutum vocamus. lib. 14. cap. 9.] & lib. 23. cap. 2. [Vino cognata res eſt, muſto decocto: douec tertia pars ſuperſit.] *Defrutum* autem à deferuendo dici docet Palladius. Hinc *Defrutare*, verbum, ideſt, muſtum decoquere, vt indè defrutum fiat: & Defrutaria vaſa, ſcilicet, in quibus defruta coquuntur. Columell. lib. 2. & 13. Procul. in l. vlt. §. 1. de vino trit. oleoque legar. Quare corrigendus Vlpiani locus in eod. tit. de vino trit. oleoque legat. l. ſi quis vinum. vbi mendosè *Defructum*, pro defruto legitur: ibique malè intelligendo Accurſius, talia commentauerat: [Defructum dicit forſitan ideo appellari, quod de vſu ſit ſublatum.] Vlpiani textus etiam mendoſus eſt in ſapæ vocabulo in l. quæſitùm eſt. §. ſi qua parte. de fund. inſtru. inquiens: [Vas æneum, in quo rapa quoqueretur, vt ſeruear.] legendum *Sapa coqueretur*. vbi docet, quod ſapa græcè ἕψημα dicitur ab ἕψειν, quod eſt decoquere De ſapa cecinit Martialis. lib. 7. epig. 53.

Et laletanæ nigra lagena ſapæ:

Laletanam ſapam appellat, nempè, ex vino Laletanię Hiſpaniæ Tarraconenſis euecto, quod in pretio Romæ habebatur: quare idem Poëta lib. 1. epigr. 27. Sextilianum potatorem irridens. inquit:

A Caupone tibi fæx laletana petatur.

quæ laletana vina inter generoſa laudantur à Plin. lib. 14. cap. 6. de qua regione cecinit idẽ Martial. lib. 1. epigr. 50.

Apricis repetes Tarraconis littora,
Tuamque Laletaniam.

De quibus incolis: [Flumen Rubicatum. quo Laletani, & Indigetes. Plin. lib. 3. cap. 3.] Rurſus de Defruto Martial. lib. 4. epigr. 45.

Et nigri ſyria defruti lagena.

At Ouidius purpuream ſapam appellat: 4. Faſt. quam Martial. nigram vocat.

Lac niueum potes, purpureamquæ ſapam.

SAPIENTIÆ liber, in ſac. Scriptura. Vide *Pſeudoepigraphus*.

SAPO. Vide *Smigma*.

SARABAITÆ, erat Monachorum genus; quod ab obſeruantia regulari diſſolutum, ſuo libitu malè viuebat, ac à D. Benedicto in eius Regula cap. 1. minutè deſcribitur. Vocabulum quidem ægyptium eſſe ait Iſidorus lib. 2. de Eccl. Off. cap. 16. quos Monachos propter auiditatem Ananiæ, ac Zaphiræ comparat, quos etiam *Romobothitas* vocat, & quia diſciplinam Clauſtralem obſeruare renuebant, *Renuitæ* ab Odone appellati ſunt, dum ait: [Non Monachos, vt falsò nominamur; ſed Sarabaitas, ideſt, Renuitas, qui iugum regularis diſciplinæ renuimus. lib. 3. Coll. cap. 23.

SARABARA, vox chaldæa, fœminalia, ſiuè fœmuralia, & calceamenta ſignificat: nàm vbi Daniel in Vulgata cap. 3. De pueris Babilonicæ fornacis inquit: [Et confeſtim viri illi vincti cum braccis ſuis, & thiaris, & calciamentis, & veſtibus miſſi ſunt in medium fornacis.] Alij legunt: *Cum ſarabaris ſuis, & thiaris*. Et Tertullianus lib. 3. de pallio cap. 4. de hoc vocabulo mentionem quoque faciens, inquit: [Triumphalem cataphracten amolitus in captiua ſarabara deceſſit.] Alij tandem *Saraballa* legunt. Vnde D. Hieronymus ſic aſtruit: [Lingua autem Chaldæorum *Saraballa*, crura hominum vocantur tibiæ, braccæ eorum, quibus crura reguntur.] Quæ verſio mihi magis arridet, quia arabicè fœmuralia *Serual* dicuntur.

SARACA, veſtis genus: Vide *Saracum*.

SARACENVS. FR. propriè Hebręus eſſet, nàm Hebræi ſunt ex genere Iſach, qui fuit filius Abrahæ ex Sara genitus, vnde Saraceni Gnes. 21. & epiſt. ad Galatas 4. Agareni ſunt Arabes ex Iſmaël, qui fuit filius eiuſdem Patriarchæ ex Agar ancilla ſuſceptus. loc. cit. Vnde Agareni hodie impropriè Saraceni dicti tur de quibus fusè D. Auguſtinus, qui etiam rationem reddit Arabum iactantiæ de huius nominis mutatione. Hi à Cornelio Tacito lib. 14. cap. 27. *Mardi* appellantur. Item *Saracenus* monetam ſyriacam ſignificat: [Quinquaginta torum ſaracenorum obligationem acceperat. de Confeſſis. cap. 2.] Et ibi Gloſſa Saracenos introductores facit deſinentiæ verſus, qui ab Italis *Rima* dicitur. Vide *Verſus Leoninus*. Cætera. Vide *Sephoris*.

SARACVM veſtis genus: [Saraca de olouero cum chryſoclauo. Anaſt. Biblioth. in Benedict.

dict.

dict. III.] FR. adhuc Romæ vocatur Sariga vilis femitunica linea ac, rudis, qua superiudui solent Baiuli, Laniones, Venatores, & similes, ne in eorum exercitijs vestes lacerentur, siue maculentur.

SARAIVM, vox barbaro-græca, idest, Palatium. [Captura in faraio, siue palatio Ametæ annos nata quatuordecim. Phtanz. in Chron. lib. 3. cap. 21.] Hodie Ottomanico Palatio hoc nomen remansit: italicè Serraglio FR. serraglio italicum vocab. à serrare verbo deriuatur; ideo quodlibet conseptum significat. Vide Garena.

SARCINA. FR. onus, pondus. [Ipsos ad obligationis sarcinam, ordine debito subeundam teneri decernas. In decretal. de præscript. cap. 11. Tamen eis quos sicarios esse sciebant, in sarcinis custodiendis ministerium præbuerunt. lib. 5. decretal. tit. 12. cap. 6. §. Hi quoque.

SARCOPHAGVM. FR. Monumentum, sepulchrũ. à Sarx græcè, idest caro, & phago comedo Accursius in l. funeris. lib. 11. tit. 7. quia caro ibi à vermibus comeditur, & terra consumitur.

SARCITECTOR, Vide Sartatector.

SARCVLVM. FR. runca: [Vepres, spinas in vniuersa terra, & montes sarculo sarcientur]. Isaiæ cap. 7. Descendit omnis Israël, vt acueret vnusquisque vomerem suum, ligonem, securim, & sarculũ. 1. Reg. cap. 13. Altercationes dirimat, & obscura succidat, quàm per cultoris prouidi sarculũ extirpet vitia, virtutes inserat, &c. in proœ. Clementinæ.] Et ibi Glossa. differentiam inter Fullonem, & Sarcinatorem in Instit. de man. in fine notat. Sarculi synonyma - Vide Runca.

SARION, mons. Vide Sanir.

SARMENTARIVS. & SARMENTITIVS. } Vide Christianus.

SARRA. FR. Spatium, seu campum significat, fortasse, ex arabico vocab. Sciahara, idest, desertum. [Et vadit per Sarram de monte caballo. Bullat. Casin. tom. 2. const. 162.

SARSORIVM, siue, Sarsurium; musiuum opus: [Parietes ad altarium opere sarsurio ex multo marmorum genere exornatos habet. Matth. Paris. lib. 1. hist. cap. 15.] eius synonyma. Vide Lithostratos. Musiuum.

SARTVMTECTVM. FR. de hoc vocab. habetur in sac. Script. [Dixit Ioas ad Sacerdotes; omnem pecuniam &c. accipiant illam Sacerdotes, & instaurent sartatecta domus. 4. Reg. cap. 12.] idest, templum, aliqui opus publicum intelligunt, quod locabatur, vt integrum præstaretur. Onomast. Laurent. ex Festo [Sartumtectum, integrum, & incolumen] Alij tamen restaurationem templi intelligunt. Catholicon. Dubitatur quænam necessitas erat restaurationis templi tempore Ioas Regis: nam antiquum non erat, dùm recenter à Salomone erectum fuerat? Sed respondetur, quod (vt Iosephus hebr. lib. 9. antiq. cap. 8. refert) Ioram, & Athalia eius vxor, eorumque filij non parum deornauerant templum illud, atque spoliauerant, ac propemodum dextruxerant hinc indè, ex cuius ornamentis construxerant, & ornauerant phanum Baal: quare sac. Scriptura loco cit. subiungit [Igitur vsque ad vigesimum tertium annum Regis Ioas non instaurauerunt Sacerdotes sartatecta templi.

SARTATECTOR. FR. qui sartatecta curabat. salmas. aliqui tamen sarcitector mendosè legunt. La Cerda.

SARVM. FR. significat Salisburgensem Ciuitatem: [Secundum vsum sarum. In Liturgia Osmundi Episcopi.

SASSINAMENTVM, FR. Assassinamentum. Bullar. Casinen. tom. 2. const. 218.

SATAN, vox hebraica, ac syriaca, Diabolus à Sanctis Patribus communiter intelligitur secundum Irenæum, Apostatam significat; secundum verò alios serpentem. Sed eius verum significatum Aduersarium, siue Contradictorem denotat, vt colligitur, ex Sac. Scriptura. [Non est Satan, neque occursus malus. 3. Reg. cap. 5.] in eodem sensu dixit Dominus Petro [Vade post me satanas Matth. 16.] quia contradicebat morti eius. FR. etiam in eodem sensu Petrus Damianus Hildebrandum, Cardinalem, qui fuit deindè Papa Gregorius VII. Satanam sanctum appellauit, quia apud Alexandrum II. impediebat eum, nè Episcopatum Ostiensem dimitteret. In veteri testamento semper legitur Satan indeclinabile; sed in nouo declinatur Satanas, Satanæ. [Et si Satanas Satanam eijciet. Matth. 12.] Aliqui tamẽ Sathanas scribere malunt. Vide Diabolus. Dæmon.

SATELLITES. Vide Attachiatus. Natus Præfectini. Puer. Eorum Præfectus. Vide Scribo. Schilphor.

SATHANIANI. Hæretici. Vide Euchata. Precatores. An ijdem sint cum Sethenianis. Vide. Sethiani.

SATIO, verbum, aliquando stabilire, & confirmare translatiuè significat. [Satiat adhuc in Euãgelio suo Dominus. Sanctus Cyprianus lib. 1. epist. ad Mag.] vtitur etiam in sensu passiuo: [Deprecationes solas parum ad impetrandum valere; nisi factorum, & operum accessione satientur. Idem in serm. de Eleemos.] sumpta metaphora à cibo, & potu, qui corporales vires stabiliunt, & confirmant; hinc Psalmista: [Panis cor hominis confirmet. psal. 103.

SATIONALIS. FR. terra satiua. Bullar. Casinen. tom. 2. constit. 46.

SATISFACTIO in confessione. Vide Pœnitentia.

SATNICVS, FR. loci Gubernator, qui renebantur subministrare Principi tempore belli centum homines armatos, hodie dicuntur Knezi; idest, Comites. Knez etiam appellatur Ragusensis Reipub. Caput.

SATRAPA, & Satraps. Persarum vocabulum, idest, Prouinciæ Præses, eodem vocabulo textus græcus in cap. 4. Daniel vtitur vbi

Arabicus Codex habet *Vkil*, ideſt, Vicarius; hinc falsò aſſerit Toſtatus lib. 1. Samuelis cap. 24. queſt. 4. quod ſatrapa latinè ſonet *Satʃpoteni*, à Sidonio *Satraps* dicitur. [Quiſquis ſedet ſub Rege ſatraps. carm. 12.

SATVM, aridorum menſura, quæ ſecundum Zachariam Chryſopolis Epiſcopum in commento Euang. cap. 74. continebat modium cum dimidio, ità enim aie: [Satum eſt genus menſuræ iuxta morem prouinciæ Paleſtinæ, vnum, & dimidium modium capiens.] Vox quidem Syriaca *Saatto*, de qua Matth. cap. 13. [Simile eſt Regnum Cœlorum fermento, quod acceptum mulier abſcondit in farinæ ſatis tribus.] Alij tamen vnum tantum modium, ideſt, viginti libras frumenti capere exiſtimant.

SATVRNALIA. Vide *Decembrica libertas. Strena*

SAVINA, menſura liquidorum, ac pondus: liquidorum: [Senatores quando comedunt, debent habere ſaninę mediam vini, & mediam claretti. Cencius Camerar. in eius M.S. cæremonial.] In ſignificatu autem ponderis Idem, vbi de cenſibus agit, ait: [Eccleſia S. Baſilij duas ſauinas piſcium,

SAVLVS. FR. hebraicum nomen, & ſignificat or batum. Calep. Paſſerat. in dict. Orbatus, quod nomen D. Pauli ante eius conuerſionem fuit.

SAVMA. FR. aridorum menſura, de qua indict. *Sagmarius* dictum eſt: [A quinque annis, & infra famis fuit tam valida per totam Italiam, quod diuerſis in partibus ſauma tritici pro auri vncia non poterat inueniri. Anonym. Monachus Caſin. in Chron. an. 1182.] Item liquidorum menſura. [Inter has anguſtias adeo fames inualuit, vt ſæpè apud Sanctum Germanum vendetetur coſcina frumenti pluſquam vna vncia auri, & ſauma vini ſimiliter, & capiſa olei tari quinque. Idem an. 1192.

SAVONA. Liguriæ Ciuitas. Vide. *Suana*.

SAXA, cultellus, ſiuè gladiolus. [Ipſe breuis gladius apud illos ſaxa vocatur. Godifridus Viterbien. in Chron.] deriuatur à voce germanica *Sabas*: ſic enim Vitichindus in lib. 1. ſuæ hiſt. inquit: [Cultelli enim noſtra lingua ſahas dicuntur.] Itaque hoc modo faciliùs textus hiſtoriæ Fredegarij intelligitur vbi ait: [Extrahens ſaxum, caput Patritij Perſarum truncauit] qui genere maſculino, ideſt, *ſaxus* vtitur nempè gladius: vnde aliqui imperiti huius vocabuli, cenſentes, quod ſaxum, ideſt, lapis extrahi non dicatur, nec eo caput truncetur, perpetam proinde *Vxum* correxere. Gregorius Turonenſis etiam ſimili vocabulo vſus eſt, vbi dixit: [Duo pueri cum cultris validis, quos vulgò ſcramaſaxos vocant. lib. 2. cap. 50.

SAXICA. Vide *Gabatha*.

SAXONES. Vide *Geuſti. Cinerum dies*.

SAXONIA TRANSMARINA. FR. appellabatur Anglia. [Quia ſynodus, & Eccleſia. in qua natus, & nutritus ſui, ideſt, in tranſmarina Saxonia; Lugdunenſis ſynodus, quę in primis à diſcipulis S. Gregorij, ideſt, Auguſtino, Laurentio, Iuſto, Melito, Archiepiſcopis conſtituta &c. In epiſt. Bonifatij Epiſc. ad Zachariam Papam in tom. 3. Concilior. pag 429. col. 1. Edit. Venetæ de anno 1585.

SCABELLVM, genuale. Vide *Pectorale*.

SCABINVS, vox germanica antiqua *ſcheffer*, quę Auditorem pro cauſis, ac litibus vaſallorum terminandis ſignificat. [Qui filios non habuit, & alium quemlibet heredem ſibi facere voluerit, coram Rege, vel coram Comite, & Scabinis, vel miſſis dominicis, qui ab eo ad iuſtitias faciendas fuerint in prouincias, ordinati, traditionem faciat. Benedict. Leuita. lib. 6. cap. 207.] In Capitul. Caroli Magni ſæpè fit mentio de hoc vocabulo, & ſcribitur *Scabineus*. FR. *ſcabinus* ſcribendum. nec Auditorem ſignificare videtur; ſed potius Conſulem, & vbi Benedictus ſupra ſcripſerat: [Qui ab eo ad iuſtitias faciēdas fuerint in prouincias ordinati] intelligitur de miſſis dominicis, ſcilicet, à Rege, vt textum conſideranti patebit, quos nos *Regios Commiſſarios* dicimus, ac probatur ex cap. 1. de immunit. in Sexto, vbi loquitur de communitatibus, & magiſtratibus, deinde de ſingulis tēporalibus dominis in particulari, ait: [Sanè intelleximus, quod in Regno Franciæ Communię, ſcabini, ſeu Cōſules, & alij domini tēporales &c.] vbi notatur particula *ſeù*, & verba *alij Domini*, quę denotant motiori vocabulo Conſul. inter Dominos haberi, Cōmiſſarij autē, & Audicores Cauſarum, & iudices non appellantur *Domini temporales*. Idem vocabulum etiam habetur in l. de illis. cit. de culpis.

SCACCARIVM, Theſaurus, Arcariū, fortaſsè ex ſaxonica dict. denota, *Erchecquer*, ſeù probabiliùs corrigēdū *Saccariū* vt in dict. *Saccarius* dictū fuit.

SCADITIO, caducitas bonorum iure feudali, ſiue emphyteutico, vel liuellatico ob defectum lineæ deſcendentium poſſeſſoris, ſeù ob non adimpletas conditiones in contractu expreſſas, in fauorem directi Domini prouceniens. [Similiter & terras, quas relinquunt, qui ſine hæredibus moriuntur, quæ dicuntur ſcaditiones. in Chron. Caſin. lib. 4. cap. 56.

SCAFALDVS, Theatrum, tabulatum, coaſſatio ſcenis impoſita. [Erectus fuit quidem ſcafaldus cortinis, taperis, & pannis varijs ornatus. In Vita S. Bertillæ Virginis.

SCALA. FR. poculi genus. in hiſtor. longobar. lib. 1. cap. 27.

SCALÆ GEMONIÆ. FR. erāt in Capitolio Rom. de quibus Baron. in notis ad Martyrol. 14. Marc. in digreſſione Apologię de loco Carceris Tulliani contra Vgonium de ſtat. Vrbis S. Qualis autē circa finem. Et Nardinus in Roma antiqua.

SCALARIS ALA. FR. erat Cohors in militia pro aggrediendis mœnijs inimicorum deſtinata [Ipſe armatam militiam in adoleſcentia ſecutus, inter ſcalares alas ſub Rege Conſtantino deinde ſub Iuliano Cæſare militauit. in vita S. Mar-

Martini Turonen. Episcop. à seuero Monacho compilata, & in antiquo Breuiario Liciensi posita.

SCALARIVM. FR. scala gradibus composita. [Per laicos custodes cœmeterium, vel scalarium Ecclesiæ circumdatur. Matth. Paris. in Additam.] & Cæsarius lib. 8. mirac. cap. 90.

SCAMBIATOR. FR. nummularius, Trapezita, italicè *Bancherotto* dicitur, qui pro commutatione variarum monetarum in materia, ac specie ad libitum cuiuscunque, cum aliquo sui lucro semper paratus exhibetur. [Nunc Domini Papæ mercatores, vel scambiatores obmurmurantibus Iudæis, palàm Londini fœnerantur. Matth. Paris an. 1253.

SCALPELLVM. Vide *Celtes*. Similaria, vel Similia in dict. *Cupha*.

SCAMERA; FR. speculator, explorator. l. si quis scameram. de maleficijs, & publicis criminibus. Lexicon græco-barbarū habet *Scamares*, idest, Latrones, & in singulari *Scamaris* Papias, idest, *Prædo*. Meursius spionem interpretatur. Sed errat: nàm à *Scamma*, idest, athletico loco nonnisi aggressorem, & incursorem significat; alij *Scammera*, & *Scameras* scribunt: [Neque per exercita, aut cursas, neque per scammeras. In Capitul. Sicardi apud Camillum Peregrin. de hist. Longobar. in principio] Et inferius cap. 1. [Et hoc promittimus, vt si quis hostis, aut scameras.] Item dicitur *Scamarator*. ibid. cap. 2. Vide *Scara*.

SCAMMA, vtitur hoc vocabulo D. Hieronymus ad Pammachium, & ante ipsum Tertull. lib ad Martyr. Aliqui existimarunt concanitatem Theatri significare, vbi gladiatorum pugnæ, alijque ludi exercebantur. Alij tamen Theatri limites, & terminos intelligere malunt, qui ex asseribus, ac trabibus constituebantur; nàm vox græca σκάμμα limites, & Syluæ terminos denotat, qui fossis, ac terræ sulcis circundabantur, translatiuè verò fossam, quam ioco transiliebant cursores, vel ipsam cursus metam. [Quoties nobis à Deo diues ingeritur purpuratus, quoties vulneratus pauper apponitur, toties nobis misericordiæ scamma panditur, toties nobis studium pietatis aperitur. Petr. Chrysol. serm. 124. de Diuite, & Lazaro.

SCANCIO, Dapifer, siuè poculum ministrans, ex gallico vocabulo *Eschason*, de quo fit mentio in Lege salica. tit. 11. Vide *Dapifer*.

SCANDALIZO, σκανδαλίζω, malo exemplo occasionem peccandi præbeo, siuè offendo; verbum inter Ecclesiasticos vsitatum: sed inter Latinos nunquam reperitur pronunciatum. [Qui autem scandalizauerit vnum de pusillis istis, qui in me credunt. Matth. 18.] vnde scandalū spiritualem proximi ruinam, exemplo verborū, vel operum exhibitam significat. [Væ homini illi, per quem scandalum venit. Ibid.] Etiam in lege ciuili Rixam, seditionem, tumultum, & similia significat. De scandalis. l. 3. & ibi Glossa.

SCANDILIVM, scalæ gradus. [Octo etiam inferiui scandilia, supremum attribuens Christo, reliqua sex ordinibus Sanctorum. Cæsar.] Ex latino verbo *Scando*.

SCAPELLARE. FR rumpere, mutilare, & inutilem reddere. l. si quis Molinum. l. si quis Plonum. de damno, & iniuria. l. si quis vitem. cod. tit. l. si quis latro. de furtis.

SCAPHA, nauis. Vide *Chelandium*.

SCAPHISMVM, & *Scaphismus*, genus martyrij, de quo Baronius in Notis Martyrol. 28. Iulij. 5. Muscarum aculeis. lit. *f*.

SCAPVLA, nomen viri, ac varij hoc nomine vocati. Vide *Nympha*.

SCAPVLARE, monasticus habitus, ità appellatus à scapulis, duobus nimirum ossibus, quæ in parte posteriori colli resident; vbi baptizandus catechumenorum oleo linitur, vt in dict. *Vertex* dicetur, sic etiam ab Armo *Armilausia* nuncupatur. Vide *Armilausia*.

SCAPVLARVM DOLOR. Vide *Opisthotonus*.

SCARA, militum agmen, italicè *Schiera*, ex germanico vocabulo *Schaar*, ex quo prouenium italicæ voces *Scaramuccia*, & *Scaramucciare*, idest, leue certamen, ac leuiter dimicare. [Hæc est illa nobilium scara Francorum. In vit. S. Genueuefæ. cap. 3. FR. [Et vos, vestrumque populum liceat per terram meam transire contra illos hostiliter, & cum scara ad vindicandum absque homicidio &c. In capitulare Radelchisi Princ. Beneuent. cap. 3. apud Camillum Peregrinum in hist. Princip. Longobar.] Eodem vocabulo vtitur Auctor vitæ Caroli Magni à Pithoeo editus. Vide *Scario*. *Scaritus*. *Scamera*.

SCARAMNAGA, vestimenti genus, de quo Luitprandus in legatione, vbi de donatiuis ab Imperatore Constantinopolitano fieri solitis in sabbato ante Dominicam palmarum; erat enim crassum, & conduplicatum vestimentum hybernale. [Patriciorum deinde ordo secutus, & duodecim numismatum libris cum scaramanga vna donatus.

SCARAMANGVM, idem indumentum, quod supra. [Loricam ipsius auro contextam, & Scaramangum ipsius detulerunt cum capite ipsius. Paul. Diac. in Heracl.

SCARAMANGINVS, à scaramanga, seù scaramango adiectiuum. [Obtulit in hoc loco planetam scaramanginam. Chron. Casinen. lib. 12. cap. 98.

SCARIO. FR. nomen, quod Militem significat: [Si quis autem Comes, Vicecomes, Gastaldio, Scario, alicuius insuper conditionis &c. Bullar. Casinen. tom. 2. const. 124.] De Milite scilicet Equite aurato intelligit.

SCHARIOTH. Vide *Ischarioth*.

SCARITVS. FR. in aliqua militia stipendiatus; & conscriptus. [Cum Scaritis veniat in statutis. in Synodo Ticinen.] Vide *Scara*.

SCARIVS. Vide *Scudasius*.

SCA-

SCARO. FR. publico, stabilio, seu potiùs mili-res colligo, & exercitum conflo, sicut in dict. *Scara*, & *Scaritus* diximus supra: [Vt fidelitatem Nobis promittant, sicut tunc scariuimus. In constitut. Caroli Magni. tit. 39.

SCEBRVM, Apotheca [Missus in locellum, quod scebrum chartale vocitatur. Anast. in Sergio.] Ex germanica dict. *Scheur*; hinc ab aliquibus *Sceurum* dicitur. Quod vocabulum meliùs for tassè ex græca dictione σκεῦος deduceretur. [Credit largiente Domino, bonis omnibus abundare, vt tàm in thesauris, ac sceuris postmodum duplicia redderentur. Ingulph. in Hist.] FR. Ego verò potius suspicarer hoc nomen significare *Scrinium*; nàm *chartale scebrum* ex Biblioth. supra, scrinium, in quo chartæ magni momenti, & de intereſſibus agentes, conferuantur, intelligi potest; ita etiam ex Ingulpho relato vbi ait [Tàm in thesautis, ac sceuris duplicia reddantur,] quia, scilicet, thesauri, & pecuniæ in scrinijs obcluduntur.

SCEDIVM. Nauis ruditèr compacta, & malè composita, ex verbo græco σχεδιάζω, idest, ruditèr, & properantèr fabrico, ac translatiuè de compositione literali crassa minerua exarata Sidonius dixit: [Si quod scedium temerè iacens chartulis putribus, & veternosis continebatur, raptim, coactimque translator festinus exscripsi. lib. 9. cap. 16.

SCELLA, *Scilla*, & *Schilla*, Campanæ genus. [Ibi quondam pendebat vas fusile, mediocris, videlicet, ponderis; vulgaris hoc vsus scellam nominat, quod miræ sonoritatis dulcedine audientium sensu afficiebat. In Actibus S.Priminij Episc.] Hodie autem squilla dicitur, ex voce germanica *Schelle* à verbo *Schallen*, idest, pulsare. Vide *Campana*. *Muta*.

SCEMATIO. FR. detractio, diminutio, resecatio. l. si quis amodò. tit. Qualitèr quis se de defendere debeat. A verbo italico *Scemare*. Item significat dementiam, insaniam. Itali enim dementem *Scemo* dementem vocant.

SCENDATVM. FR. omne sericum textile. [In vestibus scendatum pro foderaturis non portent. Clementina de statu Monachor. cap. 1.] Vbi sic Glossa exponit. [Scendatum omne sericum comprehendit. Vide dist. 11. infra cap. 1. super verbo sericis.] Rectiùs tamen *Sendatum* scribitur, & italicè *Zendado*, aut *Tafetano* dicitur. Vide *Zendadum*.

SCENÆ SVPERIOR PARS. Vide *Episcynium*. Cætera. Vide *Scafaldus*. Item scenæ pars. Vide *Thymelici*.

SCENOLOGIA. Obscura loquutio. Vide *Pantologia*.

SCENOFACTORIA ARS. Vide *Scenopegia*.

SCENOPEGIA, σκηνοπηγία, idest, tabernaculorum formatio; sic appellatur Hebræorum octaua, quando, scilicet, in memoriam israeliticæ peregrinationis in deserto, habitare, ac dormire solent per octo dies quotannis in tabernaculis, quæ commemoratio Hebræi *Sakot* vocant. Tostatus autem fallitur in assignando huius vocabuli etymō; ait enim à *Scenos*, idest, communem, & *Phagis*, nempè, comestionem significare; sed veram etymologiam ex græco vocabulo supra assignauimus. Ità fallitur etiam in cæremonia huius festi Plutarchus lib. 4. Sympos. quæst. 5. vbi inter alias ineptias, ait quod in honorem Bacchi celebrabatur. FR. Non est mirum, quod in hoc Plutarchus errauerit; nàm etiam hic error penès hebraicum vulgum extiterat; soli enim Sapientes Hebræi huius festi institutum sciebant; causa autem vulgaris erroris erat, quia hoc festum iubilationis cantibus post vindemias celebrabatur, in quo præsertim canebantur psalmi illi, quorum titulus est Pro torcularibus; vt Theophylactus scripserat, quia rusticana Hebræorum gens, ac idiota clamare solebat præ gaudio strepêdo potius, & inarticulatè iubilãdo, quàm psallendo; hinc minatus erat populum Ieremias, inquiens: [Ablata est lætitia, & exultatio de carmelo, & de terra Moab, & vinum de torcularibus sustuli, nequaquam calcator vuæ solitum celeuma cantabit. cap. 48.] Celeuma siquidem est lætitiæ vociferatio, de quo dictum fuit in dict. *Alleluia*. Quam vocem Theodoretus in præfato Ieremiæ capite iuxta Syriacum textum *Eia, eia* legit, atque simili interiectione *Edad* Hebraicus textus habet. At si vim græci vocabuli inspici velimus κέλευσμα, Celeusma scribi debet, quod penes Scriptores Latinos non rarò vsurpatum reperitur, cuius significatū in eadem dict. *Alleluia* expressimus. Cæterum error. Tostati etiam patet, ex cap. 18. Actorum, vbi habetur, quod D. Paulus *Scenofactoriam* artem exercebat, idest, tentoria, & tabernacula conficiebat, vt expositores declarant. Vide *Doma*. *Hosanna*.

SCEPTRIFER, ferens sceptrum. S. Maximus serm. de Virginibus.

SCEVOPHYLAX, Σκευοφύλαξ, dignitas in græca Ecclesia, quam nos Thesaurarium dicimus, quæ dignitas in aliquibus Latinorum Cathedralibus adhuc conseruatur, vt in dict. *Cimelium* dictū fuit, cuius synonyma in dict. *Thesaurarius* reperies. *Sceuophylacium* enim sacristia dicitur. Sacristiæ autē synonyma. Vide in dict. *Sacristia*. Hæc verò dignitas obtinebat tertium locum in clericali primo ordine, & curā habebat sacrarū suppellectilium, ac in Sede Vacante erat Oeconomus, vt de Archidiacono, & de Oeconomo suis locis diximus.

SCHEMA. FR. σχῆμα, figura, accipitur pro habitu. [Clericusq; effectus, monastico inductus est schemate Heremperti Epitome An. 749.] Item figuram, & speciem significat: [Demon erroneus humano schemate circumamictus. Paul. Diac. lib. 14.

SCHETICVS, adiect. FR. à dict. græca σχετικός, relatiuus; seu vnitus, atque *Schetice* relatiuè vnitè. [Schetica, seu habitualis coniunctio, amica,

ca, & beneuola dispositio est, vel concors voluntatum consensus. Qui ergo mutua se beneuolentia prosequuntur, amicitia respectu schetice coniuncti dicuntur. Hæreticus enim impius Nestorius, ecclesiasticam doctrinam non admittens, quia ipse Deus homo factus est, nostraque natura coniunctus asseritur, hypostaticam quidem, seu personalem coniunctionem negabat. Nicet. lib. 3. thes. ortod. fid. cap. 9.] Vnde Medici *Schetices* aliquas febres vocant, idest, relatiuas, seu vnitas.

SCHINVS, σχῖνος: arboris species, de qua in cap. 13. Danielis. Aliqui putant esse Lentisci arborem, quæ in Chio Insula mastichen producit, vt Abbas Iustinianus in eius Epistolis memorabilibus diuersorum diffusè, ac eruditè egit. FR. Hic autem vir Iustinianus in studijs semper indefessus negat esse lentisci arborem mastichen producentem; sic enim ait in tom. 1. epist. 3. [Alberi &c. somigliano al lentisco, e perciò alcuni scriuono, che la mastice è lagrima di lentisco; mà errano perche essi sono d'altezza assai maggiori, & hanno le fronde più lunghe in forma rotonda:] Sed contra se grauissimos Auctores habet, Dioscoridem in primis, qui l. 1. narrat. 8. & 81. ait: [Lentiscus resinã gignit, quæ lentiscina cognominatur, aliquibus mastiche.] & Plinius lib. 14. cap. 20. [Resina lentisci, quam mastichen vocant.] Idem affirmat Galenus lib. 2. ad Glaucum de facultate Simplic. 7. Pius II. in descript. Asiæ minoris cap. 74. ac alij non pauci antiqui, & antesignani Auctores. Ratio autem proceritatis arborum, vel aliqualis foliorum rotunditatis non officit; sæpè enim videmus animalia, plantas, folia, & fructus eiusdem speciei ob varietatem climatũ, aut soli aliquantum variari, & multò magis dicendum est de huiusmodi Chijs arboribus, quæ ex eodem Iustiniano ex terra nimis arida nutriuntur, vnde mirum non est si depressiores sint præ cæteris eiusdem speciei, ac minus vigorosè foliorum formam gignant. At miraculosa mutatio lacrymatum mastichis ab Alatio ex Papagomeno, & alijs relatoribus asserta; satis ibidem à præfato Iustiniano reicitur. Errat etiam Sigismundus Gelenius in notis ad Plinium lib. 12. cap. 17. vbi textus habet in principio. [Ergo transit in mastichen, quæ ex alia spina fit.] qui perperàm corrigit. [Ego transeo &c. quæ & ex humili spina &c.] Plinius enim in anteriori capite de Myrrha agens, dixerat; [Reliqua vitia, (*idest, Myrrh.*) deprehenduntur sapore gummi dente lentescentis. Fallacissimè autem adulteratur. Indica Myrrha, quæ ibi de quadam spina colligitur. Hoc solum peius in India affert facili distinctione, tantò deterior est.] Et immediatè sequitur de alia spina indica, quæ mastichen gignit in cap. 17. cit. [Ergo transit in mastichen, quæ ex alia spina fit in India.] Igitur alterari minimè debent Plinij verba. Mastiche verò ex spinis producta reperitur in Melitę insula, quæ vernaculo vocabulo *Mistcha tà Sceuch*, idest, Mastiche spinarum, vel *Mistchet el Sciabara*, nempè, mastiche compestris dicitur; producitur enim ex quadam specie carduum spinosorum, quæ à Plinio *Cactus* l. 21. cap. 16. appellatur, ac optimè describitur, sicuti verè experimur existere in Melita, quam ipse, ac alij citati hic in dict. *Cactus* affirmant in Sicilia abundare, & ex ea gignitur mastiche, quæ *Acantica* appellabatur; quæ gratior, ac salubtior præ chia est; nam saporem præfert meliorem, ac callositatem in gustu habet, nec teritur medendo sicut chia; hæc indiget ceræ commixtione, illa verò secus: hæc nimis desiccat fauces, dolorem capitis excitat, venas meseraicas, siuè capillares constringit, ac proinde transitum chyli ad hepar difficilem reddit, vnde debilitatem stomachi prouocat. Item infernũ os constringit; ità vt nimio prætmitu euacuatio fiat, & in excremento trahuntur motoidales sanguinis guttæ, ac ex intestinis pinguedinis particulæ; quæ tamen à syluestri spinarum Mastiche non causantur. Chia semel madita non inseruit ampliùs, sed illa ex spinis non contemperatur cera, & madefacta diù in sale conseruata durat.

SCHILPHOR, siuè *Schilpor*. FR. Armiger, Satelles. Hist. Longobard. lib. 2. cap. 28. Vide *Scamera*.

SCHIREMOTVS. Vide *Burgemotus*.

SCHISMA, σχίσμα, idest, scissura, diuisio. [Hæreses quidem eos, qui omninò abrupti sunt, & in ipsa fide sunt ab alienati. Schisma autem eos, qui propter aliquas ecclesiasticas causas, & medicabiles quæstiones inter se differunt. Illegitimos autem Conuentus appellat congregationes, quæ sunt à rebellibus presbyteris, vel Episcopis, & à populis minimè doctis. Balsamon. FR. inter Catholicos schisma diuisio, ac separatio illa intelligitur, quæ accidit in subtractione ab obedientia Romanæ Ecclesiæ. [Schisma siquidem ipsum, quod græcum nomen est, scissuram sonat: sed in vnitate scissura esse non potest, non ergo vnitati. (*idest, Catholicismo*) communicat, qui schismaticis communicat. Partes sibi ipsi fecerunt, & ab eo, (quod vnum est, (vt Apostoli Iudæ iàm verbis loquar) semetipsos segregantes, spiritum non habent, quibus omnibus illud efficitur, vt quia in vnitate vnum non sunt, vt quia in parte esse voluerunt, vt quia spiritum non habent, Corporis Christi sacrificium habere non possint. can. schisma. 24. q. 1.] Nàm Ecclesia est sicut Domini vestimentum, quod scissum non fuit. can. sicuti Domini vestimentum. 16. quæst. 7. Vide *Romanus morbus*. In sacra tamen Scriptura pro contentione aliquando sumitur: [Dicebant ergo ex Pharisæis quidam: Non est hic homo à Deo, qui sabbatũ non custodit. Alij autem dicebant: quomodo potest homo peccator hæc signa facere? Et schisma erat inter eos. Io. cap. 9.] Paulus verò Apostolus

stolus scissuram, & diuisionem ab vnitate, & societate, quæ in Christo est in epist. 1. ad Corinth. cap. 1. per dictionem *Schisma* intelligit, quæ vnitas est eadem Catholica fides.

SCHISMATICVS, FR. Christianus ab Ecclesia Catholica diuisus, quem vulgus *Christiano di giuntura* vocat, idest, baptismo tantùm Catholicis similis, ac coniunctus. Schismaticus definitur ab Augustino in dict. *Hæres.* Vide etiam *Ruptarius*.

SCHIZA, σχίζα, Italicè *Scheggia, Stecca, Tacchia*, di nersimodè dicitur. [Constipauit schizas super altare. Lucifer. Calarit. ad Constant. Imp.

SCHOLA. FR. ex græco σχολή, idest, otium, vacatio latinè interpretatur. Glossa in proem. sexti decretal. §. Scholaribus. Vsurpatur etiam pro controuersia, siue disputatione. Cic. lib. 1. Tusculan. quæst. [Dierum quinque Scholas (vt Græci appellant) in totidem libros cōtuli.] Item schola penès Ecclesiasticos Scriptores ordinem Clericorum significat. Vide Baronium in notis ad Martyrol. 6. Febr. §. Scholastici. Sed potius Collegium significat. Pomp. tamen Festus contrarium sensit inquiens: [Scholæ dictæ sunt, non ab orio, ac vacatione; sed quod cæteris rebus omissis, vacare liberalibus studijs pueri debent.] Vide *Scholaris*.

SCHOLA ADEXTRARIORVM. Vide *Adextro*.

SCHOLA BESTIARVM. Vide *Ludus*.

SCHOLA CANTORVM, Cantorum Collegium ab Hilario Papa institutum, vt Anast. Biblioth. in eius vita refert. Quare dum Ioannes Diaconus in vita Gregorij Magni asserit hunc Pontificem Cantorum Scholam instituisse intelligendum est illam reformasse; Gregorius enim multa huiusmodi Collegia Romæ ædificauerat, ac copiosis redditibus ditauerat pro sustentandis pueris ad discendum cantum, quos ipsemet docebat, ac vsque ad præsens vti pretiosa reliquia ostenditur Romæ flagellum, quo ille pueros corrigebat in doctrina cantus. FR. S. Antoninus verò Florentiæ Archiep. hæc habet: [Scholam Cantorum, qui hactenus eisdem institutionibus in S. R. E. modulantur constituit, (*idest, D. Gregorius*) eique cum nonnullis prædijs, duo habitacula, scilicet, alterum sub gradibus B. Petri Apostoli; alterum sub Lateranensis Patriarchij domibus fabricauit, vbi vsq; hodie lectus, in quo recumbens, modulabatur, & flagellum illius, quo pueris minabatur veneratione congrua cū authentico Antiphonario seruatur. tit. 12. c. 3.] Hæc tamen Schola Cantorum, quæ Pontifici inseruiebat non erat puerorum; sed Septem Subdiaconorum Cappellæ papalis. Baron. 1057. num. 22. Schola enim puerorum erat illa, de qua in dict. *Paruisium* dictum fuit:]] Hoc inquam Collegium tenebatur adire vbicunque Pontifex solemniter celebrabat, & eius Præpositus *Archiparaphonista*, siuè *Primicerius Cantorum* dicebatur Vide *Archiparaphonista*. In qua pontificali celebratione ad Subdiaconum spectabat canere à *Symbolo*, vsque ad *Pax Domini sit semper vobiscum*; deinde Cantorum Schola reassumebat, quod sequebatur, vt Innocentius III. refert, qui in hac cæremonia profundissima arcana detegit, nempè, Subdiaconum hebraicum populum denotare, qui ab exordio veram fidem professus est; verum post Christi resurrectionem ad agnitionem veræ fidei subintrauerunt, Gentiles, quorum typus Cantorum Schola est. Qui ob eandem rationem canebant offertorium, in quo significabatur, aliquos Gentiles ante passionem in Christo credidisse. Innocent. lib. 2. de myst. Miss. cap. 52. Vide *Scholentes*.

SCHOLA EXCEPTORVM. Vide *Exceptor*.

SCHOLA GRÆCORVM. FR. de qua Floramant. Martinellus in eius Roma Ethnico-sacra pag. 213. hæc habet. [In Regione Ripæ propè locum antiquitus dictum Velabrum à Dionysio Papa, vt creditur, fundatum, ab Adriano I. à fundamentis refectum, & ampliatum, apud quod Nicolaus I. fecit hospitum largum, & spatiosum, satisque præcipuum ad opem, atque vtilitatem Pontificum: item secretarium, atque Triclinium. Olim vocabatur ad SS. Martyres ob pluirima Martyrum Corpora in illud allata à Paulo I. Schola item Græca à græcis literis, quibus Romana iuuentus hic imbuebatur, vel vt Io. Baptistæ Paulino placet, à Vico græco incolarum Græcorū. Schola item S. August. appellabatur: à Gelasio II. instauratum, & largissimè dotatum. Ditatur imagine B. Virg. Mariæ miraculis insigni. Estque Diaconia Cardinalis, & habet Canonicos.] Verum de Vico græco, & incolis Græcis, vt ex Paulino asseritur nullibi legitur. De schola necquicquam, nisi ex aliqua coniectura, vt inferius referam. Errat insuper Martinellus de fundatione huius Ecclesiæ; de qua rectius ait Baronius in Notis ad Martyrolog. 9. Octob. lit. *b.* vbi hæc habet. [His accedit Stephani Papæ factis potius, quam verbis testata sententia; nàm eo tempore, quo ipse Pipinum Regem coronauit in Gallia æcum ægrotans, S. Dionysij adminiculo è morbo conualuisset, sacris eiusdem reliquijs Romam translatis, in ipsius honorem monasteriū erigendum curauit, quod Græcis Monachis tradidit, atq; indito nomine Græcorū scholā nuncupauit: quod obitu, eius imperfectū relictū, a b eius successore Paulo Papa est penitus absolutū. Hæc ipsa Ludouicus Imp. ab Hilduino perpetuis monumentis voluit commendari, prout eiusdem Imp. ad eum litteræ scriptæ declarant &c.] Ego tamen autumo hoc nomen scholæ græcæ fuisse huic loco tempore Romanorum inditum. Nam Cæcilius Metellus Macædonia subacta, plurimas statuas inde nobilissimorum Artificum græcorum Romam transtulit. Plin. lib. 34. cap. 8. quas in eius Theatro reposuerat. Vnde de Metello inquit Paterculus lib. 2. [Hic primus omnium Romæ ædem ex marmore in ijs ipsis monumentis molitus, vel magnificentiæ, vel luxuriæ princeps fuit.]

fuit.] Et dicebatur Porticus Metelli postea Octauiæ. [Hic est Metellus Macedonicus, qui porticus, quæ fuere circumdatę duabus ædibus sine inscriptione positis, quæ nunc Octauiæ porticibus ambiūtur, fecerat. Idem Paterculus] Plutarchus in Metello. Plin. lib. 34. cap. 6. Hæc autem Metelli, siuè Octauiæ Porticus incipiebat à Theatro Marcelli, in quo hodie palatium DD. Sabellorum extat, ità Appianus, & alij: habebat insuper plateam, siue campum, vbi nunc fortassè dicitur S. Mariæ in Campitelli, quod videtur corruptè dici, idest, *In Campo Metelli*, quod colligitur ex eodem Plin. lib. 36. cap. 5. vbi de Prasitele sculptore, & statuario celebri ex Calabria sic ait: [Natus hic in Græcia Italiæ &c. Iouem fecit eburneum in Metelli æde, qua campus petitur.] & extendebatur versus S. Mariam in Porticu, vt omnes antiquarij asserunt, & nomen ipsum declarat. Hoc etiam Theatrum, siuè Porticus dicebatur *Schola Octauiæ*. [Antiphilus Hesionem mobilem pinxit, & Alexandrum, ac Philippum cum Minerua, qui sunt in schola in Octauiæ porticibus. Plin. lib. 35. cap. 10.] Et de Scopa græco statuario idem lib. 36. c. 5. agens, inquit: [Eiusdem est obiectus à Cicerone Verri, ille propter quem Thespiæ visebatur, nunc in Octauiæ schola positus.] Hinc quia in hac scola multæ picturæ, ac statuæ ex Græcia delatæ, quas plurimas in hac schola recenset idem Plinius in eodem lib. 36. cap. 5. & alibi; inde reor, quod Picturę, ac statuariæ artis studiosi ibi ad discendum Græcorum stylum ex illis famosissimis græcis reliquijs accedebant; vnde schola gręca appellata fuit: nam S. Maria in Cosmodin, siuè scholæ græcæ non multum distat à S. Marię in Porticu Templo, & cum hoc theatrum, porticus, siuè schola amplissimum spatium occuparet; verisimile est ad Ecclesiam Cosmodin conterminasse. Cæterum quod dicit Martinellus supra, Ecclesiam scholæ græcæ fuisse à Gelasio II. exornatam, hoc eius gentilitia insignia familiæ Caietanæ in Capitulis columnarum Ciborij posita testantur. Quod autem dicit Martinellus esse hanc Ecclesiā Diaconi Cardinalis titulum. In Bullar. Casinen. tom. 2. const. 169. hæc subscripio habetur: [Iacintus Diac. Card. S. Mariæ in Cosmodin.] sed errorem esse transcriptoris manifestatur ex eodem tom. 2. Bullar. const. 170. Vbi idem Card. subscribit [S. Mariæ Cosmodin Diaconus &c.] Vide *Cosmodin*.

SCHOLA NOTARIORVM. D. Gregor. lib. 7. epist. 17.

SCHOLA PVERORVM. Vide *Paruisum*.

SCHOLA SAXONVM, olim Romæ. Baron. in Notis ad Martyrol. 10. Nouembr. lit. *a.* Vide *Porticani*.

SCHOLA SILENTIARIORVM. Vide *Silentiarius*.

SCHOLA STRATORVM. Vide *Strator*.

SCHOLA SVBDIACONORVM. D. Greg. lib. 7. ep. 17.

SCHOLA VIRGARIORVM. [Ante Ecclesiam S. Mariæ Virgariorum est quoddam aliud Canthatum, in quo de consuetudine schola Virgariorum præparat lectum Domini Papæ in Litania maiori, veniendo ad S. Petrū. in Ritual. antiquis.] Vide *Porticani*.

SCHOLARIS, Prætorianus. [Ipse armatam militiam iu adolescentia secutus inter scholares alas sub Rege Constantino, deinde sub Iuliano Cęsare militauit. Seuer. in vita S. Mart.] Vnde postea communiter hoc vocabulum pro societate in eadem professione ex voce σχολή, idest, exercitium; sic schola, & scholares pro exercitio, & exercitantibus litterarum studium vsurpatum fuit. PR. in prima significatione ait Vegetius lib. 2. cap. 21 [In orbem quendam per diuersas cohortes, & diuersas scholas promouetur.] Et in Cod. de priuil. scholar. lib. 12. loqui intelligitur de vndecim militum scholis, de quibus Iustinianus in l. vlt. Cod. de locato, sic ait: [Milites autem non appellamus eos tam qui sub excelsis Magistris militum tolerare noscuntur militiam, quàm qui in vndecim deuotissimis scholis taxati sunt; necnon eos, qui sub diuersis optionibus fœderatorum nominum sunt decorati.] sic dicebatur *Schola Caputlatorum*, *Schola Cassia*, *Schola Gall.*, *Schola Questorum*, *Schola Xanta &c.* Vide Alciatum de priuil. Scholarium in tribus posterioribus libris Cod. Item scholaris appellatur Ecclesiasticus, quia in militia Ecclesiastica conscriptus est. lib. 3. Decretal. tit. 41. cap. 1. & in primo sensu. Vide *Prætoriani*.

SCHOLASTER, SCHOLASTIRIA, & SCHOLASTICISSIMVS } Vide *Scholasticus*.

SCHOLASTICVS. σχολαστικός, Idest, vacans: hinc pro persona ad studium vacante accipitur, ac in Concilijs, & apud Ecclesiasticos Scriptores non rarò Aduocatus intelligitur. [Vt dent facultatem defensores custodiendi scholasticos, qui in actu sunt, vel munere defensionis. can 97. In Codice Canonum Africanorum.] & alibi sæpè in eodem significatu. Vide *Canon Missæ*. Quæ tamen dictio, vt plurimum eruditam personam denotat: [Quales composuerunt Ambrosius, Hilarius, & Beda Anglorum Pater, & Prudentius scholasticus Hispaniarum. Valaf. de rebus. Ecclesf. cap. 25.] Ac processu temporis Canonicus possidens Theologicam prebendam in aliquibus Cathedralibus intelligitur nomine scholastici: [Magister Rodulphus scholasticus coloniensis. Cæsar. lib. 1. cap. 52.] In Ecclesia S. Gregorij Romæ extat sepulcralis cuiusdam Canonici inscriptio de anno 1470. defuncti huius tenoris. [Hic requiescit Petrus Freberti de Normannia Presbyter Cantor in Capella Papæ, Canonicus, & Scholasticus Lexouiensis.] In aliquibus Hispaniarum Ecclesijs Canonicus Theologus appellari solet *Maestre Scuela*, vel *Canonista*. Quæ theologalis præbenda *Scholasteria*

lasteria à Cæsario lib. 4. cap. 62. dicitur, nempè: [Cum redditus scholasteriæ non sufficerent,] eodemque termino vtitur Concil. Trident. sess. 23. cap. 18. Item reperitur superlatiuum *Scholasticissimus* in significatu doctissimi: [Vir prudens. & scholasticissimus Fortunatus. In vita S. Dionys. Mart.] Item *Scholaster* Magistralis Canonicus in Trident. Conc & à Durando dicitur. FR. Antiqui etiam hoc vocabulo vsi sunt ad significandum declamatores: de quibus Baronius in Notis Martyr. 6. Febr. lit. *b.* hæc habet: [Qui dicti sint scholastici, habes ex Tacito lib. de Oratore, & alijs. Eo nomine nuncupati sunt Rhetores, & Declamatores litium fictarum, qui deinde transirent ad tractandas veras. In eadem sententia Plinius lib. 2. epist. 3. ad Nepotem, vbi ait, eosdem à fictis litibus transire ad causas centumuirales, quas in Basilicis orabant, spectante populo: de ijsdem eodem libro epist. 14. ad Maximum, & epist. 18. ad Mauricum. Ante ipsum Seneca in lib. declamat. & lib. controuers. Talis erat S. Hieronymus, dum adhuc iunior Romæ esset, vt ipse testatur his verbis: Aliquoties cum adoloscentibus Romæ controuersias declamarem, & ad vera certamina fictis litibus exercerer, currebam ad tribunalia iudicum, &c. Hæc ipse in comment. in epist. ad Galat. cap. 2. Scholastici etiam ipsi Aduocati dicti reperiuntur: sic in Concil. Sardicen. cap. 13. & l. 2. Cod. de lucris Aduocat. lib. 12. & l. 1. de concussion. aduocat. Cod. Theod. & Syncs. epist. 1. & 2. ad Domitianum scholast. Dicere scholasticè, idem est, quod rem aliquam rhetoricè pertractare; sic Gennad. de Viris Illustr. in Saluiano, & Greg. in Registro lib. 7. epist. 63. Verum hodie scholasticè dicere, idem est, quod rem per controuersiam disputare vnde & Theologi scholastici illi dicti sunt, qui res diuinas logicè disputando perquirunt &c.] Contrarium tamen tenet Io. Maria Cataneus in d. epist. Plinij ad Nepotem. vbi sic notat: scholasticus, idest, declamator solus in fictis causis, & otiosis versatus, non in veris litibus;] sed re vera *Scholasticus* apud Antiquos eruditum propriè significabat; quare de Maximino iuniori Imp. qui, vt refert Capitolinus omnigena eruditione imbutus fuerat, apud eundem legitur. quod Alexander Seuerus cupiebat ei sororem in matrimonium coniungere; pro qua re Mammeæ matri, inter alia, de laudibus illius iuuenis hæc scripserat: [Ipse Adolescens, & pulcher, & scholasticus, ad græcas munditias esse videatur.] Quare *Scholasticissimus* nonnisi eruditissimum significare videtur.

SCHOLENTES, ita in diarijs m. ss. Brocardi Cantoris appellantur scholares.

SCHOLION. Vide *Hypomnesticon*.

SCIBBOLETH. FR. hebraicè spicam denotat, cuius prima littera *Scin* pronunciare non valebant Ephrathæi: ità vt per huius pronunciationis defectum, Ephrathæos se abscondere non potuissent, & quemadmodum in trucidatione Gallorum in Sicilia tempore Caroli Angioini eius insulę Regis, aduenę Galli, licet tales se esse negarent, per defectum pronunciationis litterę C. nam leniter *sce*, pronunciant, detegebantur: eodemq; modo qui erant de Ephraim manifestabantur ob impotentiam pronunciationis litteræ *Scin* hebraicæ. [Cumque venisset ad ea de Ephraim numero fugiens, atque dixisset: Obsecro, vt me transire permittatis; dicebant ei Galaaditę: Nunquid Ephrathęus es? Quo dicente, non sum: interrogabant eum: dic ergo Scibboleth, (quod interpretatur spica) qui respondebat Sibboleth: eadem littera spicam exprimere non valens: statimque apprehensum iugulabant &c. Iudic. 12. 5.] Eodem modo Arabes sicut Ephrathęi spicas per *sin*, & non per *scin*, nempè, *Sbul* pronuntiant.

SCIDERATVS FR. discissus. l. si quis alij pedem. de plagis, & compositionibus.

SCINTILLARIVM, liber Venerab. Bedæ sic denominatus, in lapide S. Marię scholę Grecę, cuius inscriptio incipit: *Sume Valeriane*. ab Angelo Rocca & Turrigio de Crypt. Vatican. secundę impressionis allata.

SCIPIO, idem ac Matthęus hebraicè. Vide *Matthæus*.

SCLVSA. FR. Clausura, vallatio: [Si quis sclusam de farinario alieno rapuerit. in lege salica. tit. 14.

SCOLACES, Funale cereum, siuè funalis fax à verbo greco σκωλιόω, quod torquere significat, quia erant huiusmodi candelæ retortę. [Quis enim accendit lucernam, vt videat solem? quis Scolatibus vtitur, vt stellarum micantium videat claritatem. Petr. Damian. lib. 6. epist. 17.] In funerali S. Cypriani legitur hunc Martyrem [Cum cereis. & scolacibus] associatum fuisse. Baronius tamen hunc textum correxerat *Scholaribus*; sed admittentibus prędictam gręcam etymologiam, erit germanior prior lectio.

SCOPOLARIVS, Concurritor. Cencius Camerar. in eius M. s. cæremoniali. FR. etiam Vlpianus vtitur hoc vocabulo.

SCORPIACVM, medicinale antidotum contra scorpionum ictus, hoc vocabulo Tertullianus suum tractatum contra Gnosticos hæreticos denominauit, quos hęreticos etiam S. Epiphanius scorpionibus assimilauit.

SCORPIO, martirij genus; erat enim nodosa, ac spinea virga, quę percutiendo carnem lacerabat, ita appellata, quia ad instar scorpionis caudæ curuabatur. [Virga si est nodosa, vel aculeata scorpio recentissimo nomine vocatur, qui arcuato vulnere in corporibus infigitur. Isid. lib. 5. Orig.] siuè ità dicitur ex græco vocabulo σκόρπιος, nempè, baculus aculeosis nodis diramatus formam scorpionis præseferens, vt ex Athanasij Apologetico colligitur. FR. Vide Latinium in Correct. Martyrol. ad. 12. Iunij 6.

SCOTALLUM. FR. Oenopolium, siuè taberna, in qua ceruisia venditur: [Denunciatum est præterea Vicecomitibus, & Forestarijs, alijsque ministris Regis, nè scotalla alicubi in Regno faciant. Matth. Paris. an. 1213.] Ex saxonis vocibus *Scot*, idest, signum, quod in tabernis solet apponi, & *Ala*, nempè, ceruisia.

SCOTATIO, donum, vel possessionis traditio ad piæ causæ signum. FR. verum *scot datio* tectiùs scribi deberet vocabulum saxono-latinum quidem est. nimirum, *scot* quod est signum, & *datio* donum :||: [Quod in huiusmodi donationibus modicum terræ consueuit in manu accipere, vel in extremitate pallij, quod manu Prælati Ecclesiæ sustinetur, aut super altare ponendum sub testimonio videntium, & audientium sub dicta forma, quæ scotatio vulgariter appellatur.] FR. Et infra: [Cum huiusmodi signi, quod scotatio dicitur, non tàm factæ donationis, quàm traditæ possessionis sit euidens argumentum. cap. 2. Decretal. de consuetud.] :||: Cæremonia erat hæc antiquitùs in pijs donationibus obseruata. Vide *Scotum*.

SCOTICANUS, FR. scotus, ex Scotia insulanus. [Presertim cum suptadictus Rex tantæ fuerit honestatis, quod ipsius instrumenta maximæ authoritatis sint in partibus scoticanis. cap. 9. decretal. de fide instrumentor.

SCOTOMA, vertigo. Isidor. Vide *Scotomaticus*.

SCOTOMATICUS, qui vertigine in oculis laborat, & omnia obtenebrescere ei videntur, ex græco σκοτωματικός, idest, tenebrosos oculos habens. [O quam splendida piæ castitatis acies illustrat, quas nec carnalis illecebræ caligo obtundit, nec spinea obscœnitatis glaucoma suffundit, quo pletumque (heu dolendum dictu) etiam perfectorum palpebræ grauiter grossescunt, & qui putabantur pudicitia prædìti, dùm sæpè humanum fallitur iudicium, quasi scotomaticorũ lumina tenebris obturantur. Aldhelmus de Virg. cap. 11.] Vide *Heluc*us.

SCOTOPICI, Hæretici. Vide *Bonosiani*.

SCOTTA, FR. malleus, quo saxa percutiuntur, & teruntur. [Volens molam emendare, accepto ancipiti ferro, quod vulgò scottam vocant, cœpit terere molam. In vita S. Austregisili Episcopi.

SCOTULA. Vide *Bugia*.

SCOTUM, excussio, exactio, exigentia, siuè, vt alij malunt, donum significat, ex dict. saxonica *scot*, idest, donum, vt in dict. *Scotatio* dictum est supra. [Et volo quod dicti Monachi sint quieti, & soluti ab omni scoto. Ingulphus Abb in eius Chron. vbi de Edredo Anglorum Rege agit. Vide *Scotatio*.

SCRAMASAXUS. Vide *Saxa*.

SCREONA, & *Screuna*, domus subterranea: [Si tres homines ingenuam puellam de casa, aut de screona rapuerint &c. in l. salica. tit. 14. cap. 5.] Ex germanica dict. *Escrennes*.

SCRIBA, Doctor Hebræus in Mosaica lege, qui communiter hodie Rabbinus dicitur, qui solebat esse de Tribu Simeon, vt dicemus in tractatu, cuius titulus est Contradictiones apparentes Sac. Scripturæ: in calce huius operis apposito, vbi etiam ostendam verificationem prophetiæ Iacob Patriarchæ, quod, nempè, Tribus Leui, & Simeon dispersæ habitare debuissent inter israeliticum populum, prima, nempè, ratione officij, & gradus leuitici, sacerdotalisque: secunda verò ad instruendum populum in lege, & traditionibus. FR. Quamuis à Pharisæis distinguerentur; poterant tamen Scribæ aliqui esse Pharisæi, sicut inter nos Christianos reperiuntur Religiosi, simul, & Doctores: sed melius Vide in dict. *Pharisæus*.

SCRIBO, nomen, satellitum Præfectus. [Quo audito Augusta misit Arthemium Scribonem. Anastas. Biblioth. in Vigilio Papa.] Ac alibi idem repetit [Omnes, qui in Consilio ipso fuerant, imboiatos misit Rauennam per manus Maurini scribonis. Idem in Theodoro.] Quamuis D. Greg. lib. 8. epist. 60. officium honoratius intelligat.

SCRIBO, verbum. Vide *Obumbro*.

SCRINIARIUS: Notarius, scriba, archiuista, qui licet in primitiua Ecclesia ad colligenda Martyrum acta instituti fuerint, vt alibi dictum fuit, processu tamen temporis ad formandas apostolicas bullas addicti sunt, vt ex Epistolis Sergij IV. colligitur: [Scriptum per manus Benedicti Notarij Regionarij, & scriniarij S.R.E.] Hi duodecim numero erant quorum primus *Protoscriniarius* dicebatur: imo, & *Archiuista, Bibliothecarius, Cancellarius, Protoscriniarius Protonotarius*, de quibus suis locis. Synon. Vide *Notarius*. FR. de hoc vocabulo habetur mentio in lib. 5. Decretal. tit. 7. cap. 12. [Vobis Aduocatis, & Scriniarijs firmiter inhibemus.] Et cap. ad audientiam. de præscriptionibus: dicitur; [Scriniarius alio modo scripsisset dicta testium, quàm dixissent.] Dicebatur etiam *Magister Scrinij*. Sic enim appellatur à Sozomeno lib. 7. cap. 13. Vbi de Magistro Scrinij nomine Beniuolo qui à Iustina Valentiniani II. Imperatoris Matre, vt Arij falsum dogma obseruandum stabilita lege scriberet iussus, pro missione maioris promotionis gradus, si hoc faceret, ab ea allectus; ille nihilominus ad pedes impiæ Augustæ protinus proiecit cingulum magistratus, ac intrepidè respondit, se pro tàm execranda impietate nullum dignitatis honorem acceptaturum. Cingulus enim Magistratus signũ erat, sinè quo haud licebat in conspectu Principis comparere, qui vsus non solum erat penes Græcos, vt ex Chrysostomo serm. 20. super cap. 2. epist. primæ ad Corinth. habetur; sed etiam penes Latinos, vt in can. nullus Episcopus. 11. quæst. 1. cuius hæc sunt verba. [Magistratus enim, qui hoc iubere ausus fuerit, ammissione rerum, & cinguli condemnatione plectetur.] De scriniario Glossa

in cap. ad audientiam. lib. 2. decret. de prescriptionibus sic ait: [Scriniarij appellantur tabelliones, & est vulgare Romanorum.

SCRINIVM: Archiuum, vbi conseruantur Scripturæ, cuius synonyma. Vide *Archiuum*.

SCRIPVM, bulgiæ ex saxonica voce *Scrippe*, de qua fit mentio in Synodo sub Rege Pipino celebrata cap. 4. his verbis: [Peregrinis similiter constituimus, qui propter Dominum ad Romam, vel alibi vadunt, vt ipsi per nullam occasionem ad pontes, & ad exclusas, aut nauigio non detineantur propter scrippa sua.] idest, vt non molestentur soluere datium, aut aliam impositionem pro rebus illatis in eorum bulgis, siuè sacculis. Vide *Bissacius*.

SCRIPTORIVM, locus in Monasterio, vbi Monachi ad scribendum conueniebant tempore hyberno, qui locus conseruabatur calidus.

SCRIPTVRA SACRA. Vide *Biblia*.

SCRIPTVRA SVPREMA. FR. idest, testamentum Cod. de hæreticis. §. Manichæos.

SCRITOBONI. FR. Saltatores, septentrionales Populi. Paulus Diaconus in hist. Longobar. lib 1. cap. 5. & 28. & eius Adnotat. ibidem. Alij tamen *Scriphinios* legunt in hunc Pauli locum, siuè *Scrifiniosà Scrifinia* regione Scandinauiæ, quæ perpetuò niuibus riget; & eius incolæ carnes ferarum crudas edunt, pellibusque eorum corpora sua contegunt ex eod. Paul. Diac.

SCROBVLLA, vestis muliebris species. [Istæ mulieres ambulant discalceatæ, portantes scrobullas vsque ad terram. S. Oderic. in peregrin. cap. 1. §. 4.

SCRVTINO, inquiro, examino, inuestigo, scrutor. [Scrutabor Hierusalē in lucernis. Sophon. c. 1.] & ad rem: [Scrutinabo Hierusalem cum lucernis. Lucifer Caral. lib. 1. aduers. Const.

SCRVTINIVM, erat examen Catechumenorum in tempore quadragesimali circa res fidei, vt explorarent fidei professores an fuissent illi idonei ad recipiendum sacrum lauacrum in proximo Sabbato Sancto, quod Scrutinium per septem vices fiebat: vnde Albinus de diuin. off. cap. 19. ità inquit: [Neque hoc ommittendum, quod Romani infra quadragesimam sex scrutinia celebrant, & hodie septimum: in isto septenario intelliguntur dona Sancti spiritus in baptismate data.] Primum si quidem, ac secundum Scrutinium celebrabatur in feria IV. & Sabbato tertiæ quadragesimalis hebdomadę. Tertium verò, quartumque etiam in iisdem diebus, quartæ hebdomadæ sequentis, quod solemniùs, & principalius erat; atq. appellatur per antonomasiam in Ordine Romano *Feria scrutinij*. Ideo totum Sacrum illius diei ad Catechumenos directum intelligitur, nam incipiendo ab Introitu, de illis significatur in verbis [Cum sanctificatus fuero, effundam super vos aquam mundam &c.] In eodem pariter sensu Epistola legitur, ac clariùs Euangelium, in quo habetur cœci nati miraculum in Natatoria Siloë visum recipientis, quod symbolum reuera Catechumeni est, qui spiritualem visionem in sacro baptismatis fonte recipere debet, vt in homelia huius diei satis explicat D. Augustinus. Quintum autem, & sextum scrutinium conuocabatur in iisdem diebus; quintæ tamen hebdomadis. Vltimum tandem erat in IV. feria sextæ hebdomadis. pro quibus examinibus in qualibet præcedenti Dominica inuitabatur vniuersus fidelium populus sub hac forma verborum: [Scrutinij diem dilectissimi fratres, quo electi nostri diuinitùs instruantur, imminere cognoscite, ideoque sollicita deuotione sequenti quarta feria circa horam nonam conuenire dignemini, vt cæleste mysterium, quo Diabolus eum sua pompa destruetur, & ianua cælestis regni aperiatur inculpabili ministerio peragere valeamus. Apud Durandum lib. 6. cap. 56.] Item in Sabbato ante Dominicam palmarum tradebatur symbolum Catechumenis, & ideo hoc Sabbatum in ambrosiano ritu *Sabbatum in trad tione symboli* denominatur, vt in eo Breuiario habetur. Aliquando tamen nomine Scrutinij interrogatio illa, quæ fit à Parocho spōsis ad exigendum eorum mutuum consensum in Sacramento matrimonij intelligitur. Hinc Io: Monachus in Vita Gaufridi Ducis ait [Traditur itaque nuptui filia, fit ab Episcopo mutui consensus scrutinium.] FR. Vide Glossam in cap. 2. §. scrutinium. lib. 3. tit. 27. decretal. Cæterum scrutinium tribus modis canonicè intelligitur: primò Catechismi, de quo supra, & in can. ante baptismum, & seq. de consecrat. dist. 4. Secundò intelligitur de ijs, qui examinandi sunt ab Episcopo ad suscipiendos ordines, vt in titul. 12. lib. 1. decretal. Tertiò per scrutinium intelligitur voluntatum inquisitio in electionibus faciendis, quæ fit secretò, vt in cap. quia propter. lib. 1. decretal. tit. 6. & cap. in electionibus. tit. de electione, & electi potest. in sexto, & fit tribus modis, de quibus Glossa in cap. cum expediat. eod. tit. in sex: De qua materia nuper vberrimum tractatum composuit Passerinus.

SCRVTVM. FR. res, que propter vsus consumationem diminuto pretio venditur: vnde *Scrutarius* dicitur, qui res vsu consumptas vendit. Alij tamen non *scrutum*, sed *scruta*, *scrutorum* declinant. [Erat autem pondus auri, quod afferebatur Salomoni per annos singulos sexcentorum sexaginta sex talentorum auri, excepto eo, quod afferebant viri, qui super vectigalia erant, & negotiatores, vniuersique scruta vendentes. 3. Reg. cap. 10.] Idem etiam habetur 2. Esdr. cap. 3. vbi sic inquit: [Post eum ædificauit Melchias filius aurificis vsque ad domum Nathinæorum, & scrutum vendentium contra portam iudicialem] Dionysius Carthus. in 3. Reg.

Reg. cap. 10. art. 16. *scuta* legit; sed excusatur à Nicolao Serrario in 3. Reg. & 11. Paralipom. cap 10. his verbis: [Duplicis generis negotiatores ponuntur maiores, & minores, qui scruta vendentes, idest, minutiores merces, quas minutissimè scrutantur. Legerunt nonnul. li scuta, quod hebræa vox ferre potest; correcta tamen Biblia, scruta retinuerunt; quo nomine tanquam communi, merces omnes etiam pretiosissimas à Latinis exprimi testis est Hieronymus cap. 27. Hieremiæ.] Hoc tamen vocabulum Cælius Rhodiginnus lib. 10. antiq. cap. 6. verbum Scruta, putat significare omnia, quæ cum vsu iàm deteriorata sint, pretio diminuta censentur.

SCVLCA. FR. mulcta pecuniaria pro inobedientia mi litari. l. si quis in exercitu. de exercitalibus.

SCVLDAIS Vide *Sculdastio*.

SCVLDASTIO, *Sculdascius*, & *Sculdasius*, Iudex inferior. [Nullus Marchio, Comes, Vicecomes, Sculdasius, vel quilibet ex iudiciaria potestate. in Bulla Othonis Imp. apud Baron. tom. 9. annal.] cuius etymon à voce germanica pro. uenit, & vsque ad presens Heluetii *Sculdais* appellant suarum Rerumpub. Primates FR. in diuersis locis de his vocabulis Sculdascio, & Sculdascius & Sculdasius fit mentio, puta in l. de Seruo fugitiuo. de furtis. Rectorem loci significare ait Hist. Longobar. Adnotat. lib. 6. cap. 24. ac passim in tom. 2. Bullar. Casinen. Const. 23. 47. 78. 86. 91. 96. & ibidem *scarium* appellat constit. 124.

SCVLTA, speculator. [Vos loca ipsius, quantum vos Dominus iuuauerit deprædate, aut certè scultas, quos mittitis, sollicitè requirant. Greg. in Regist. lib. 12. cap. 23.

SCVPHA, cucurbitula pneumatica, qua attrahuntur humores corporis supra cutem cum stuppa accensa applicata, Romæ *Coppa à vento* appellatur. [Frequenter euenit. vt vni membro per aliud medeamur. Dolent aures, & scuphæ humeris apponuntur. Delictum cordis flectus oculi purgat, peccauit manus, & pectus contunditur, deliquerunt genitalia, & dorsum ponitur ad flagella. Petrus Blesensis epist. 74.] Ex græca voce σκύφος vnde *cupha* scribendum est. Vide *Cupha*.

SCVRIA, horreum, in quo manipuli spicarum congerebantur, ibique scuticis deinde recens frumentum excutiebatur. [Siquis scuriam cum animabus incenderit. in lege salica tit. 19.] ex vocabulo germanico *scheure*. Vide *Manopera*.

SCVRIO, Carnifex: [Amputatum est caput eius à scurione. in Vita S. Victorij.] Dicitur etiam *Scurro*: sic enim legimus in tomo 2. Conciliorum: [Iussit eum à scurrone duci, & foras regiam ciuitatem occidit.] Tandem alij *Obscurio* scribere malunt. Alia synonyma. Vide *Carnifex*.

SCVTELA. FR. lanx, patina; [Scutelam argenteam cuidam Monasterio reliquisse. lib. 3. Decretal. tit. 26. cap. 4.

SCVTIFER, & *Scutiferus*. Vide *Pelta*.

SCVTRA: FR. de qua fit mentio 3. Reg. cap. 7. his verbis: [Et lebetes, & scutras, & amulas &c.] Dionysius Carthus. sic exponit; [Hoc est, vasa æqualis amplitudinis in ore, ac in fundo ad calefaciendum in eis aquam, vel, vt aliqui dicunt, ad ponendum in eis carbones de altari holocaustorum accepto &c. in 3. Regum cap. 7. art 11.

SCVTVM. Vide *Æratus orbis*. *Pelta*.

SCYPHVS, vas sacrum, quo enacuabatur vinum collectum in Missæ oblationibus, quotiescumque Calix sustentatus à Subdiacono implebatur: [Quem sequitur cum scypho super planetam Acolytus, in quo calix impletus refunditur. Ordo Rom.] Vide *Colatorium*.

SCYTALOSAGITTIPELLIGER, Herculis cognomentum; ex eo quia clauam ferebat, quæ à Græcis σκυτάλη dicitur, itaque nomen hoc tria denotat, hoc est, clauam, sagittas, & leoninam pellem, quas Alcides gestasse fertur. [Tametsi adoratus à vobis, qui erubescendus est scytalosagitti-pelliger, qui totam epitheti sui sortem cum muliebri cultu compensauit. Tertull. de Pallio. cap. 4.

SCYTHIA, Regio, & *Sythæ* populi. Vide *Magog*.

SEBASTE, Vrbs in Palæstina. Vide *Samaria*.

SEBASTICVS. FR. idest, pius. [Qui contemplationi dediti sunt sebastici (idest, pij) vocati sunt. Photius in Biblioth. de vita Pythagoræ.

SEBASTOCRATOR, σεβαστοκράτωρ, dignitas erat maximæ existimationis in Constantinopolitana regia, quæ coniunctissimis Imperatoris conferri solebat, & significat Venerandum Principem, siuè Reuerendam Potestatem, ac Despotę inferior erat. [Cuius initio statim pari sella, eademque mensa, & ea proclamatione eum dignatus est, qualis Sebastocratoris honorem decebat. quem à Patre Alexio Isacius acceperat. Nicet. lib. 3.] Vbi de Ioanne Comneno Imp. loquitur. Hæc enim dignitas ipsismet Imperatoris filijs non rarò conferebatur, quem alij Principem Augustum significare malunt. FR. Bulingerus ait hanc dignitatem secundam fuisse post Despotam, ac tertiam post Imperatorem. Alexius Palæologus Imperator Ioanni eius notho hanc dignitatem contulerat. Idem Niceta. lib. 4. Alexius tamen Comnenus Imp. alium titulum excogitauerat, nempè, Panhypersebasti, qui grecè πανυπερσέβαστος. idest, totius Augustus dicebatur, qua dignitate Michaelem Taronitam affinè decorauit, ac participem cæsarei throni fecit. Andronicus verò Iunior Ioannem Cantacuzenum Magnum Domesticum æqualem Panhypersebasto declarauerat: [Eum longe augustiorem effecit, quam ante fuerat, concessis vestimentis, calceis, & equi ornamentis lutei coloris, vt iuuet imperatoriā dignitatem maximè illustris esset. citat Author. lib. 7.] Soliti enim erāt Græcorū Imperatores pila in dignitatibus lude-

ludere: nam modo sublimabant, & quando: quidem eundem titulū deprimebant. Mulier autem Sebastocratoris *Sebastocratissa* dicebatur; sic *Panhyperſebaſta* Panhyperſebaſti vxor appellabatur, itá cùm idem Gregora lib. 8. Theodori Metochitæ filiam, & dicti Ioannis Panhyperſebaſti vxorem vocat, ac ſimiliter Cæſaris coniux *Cæſariſſa* dicebatur.

SECRETA MISSÆ. Vide *Canon Miſſa*.

SECRETARIA. Vide *Audientia litterarum*.

SECRETARIVM, apud Iuriſtas locum ſignificat, in quo congregabantur Iudices pro audientia, & litium deciſione. l. vlt. C. vbi Senat. vel Clariſs. & alibi ſæpè. Quin & ipſi Græci σίκρητον dixere Senatus Congregationem; apud eccleſiaſticos verò ſcriptores pro ambabus ſacriſtijs accipitur, in quarum vna ſacræ veſtes, & in altera Codices aſſeruabantur. S. Paulin. epiſt. 12. cuius ſynonyma. Vide *Sacriſtia*. Et in Concilijs, ac pœnes Græcos Presbyterium denotat. Vide *Gazophylacium*. FR. Item apud Latinos etiam presbyterium ſignificat. [Romana quoque, & Occidentalis Eccleſia à Miniſtris ſacri Altaris in ſecretario confectum offert Azymum. Humbertus Card. in Appendice to. 11. Baronij.

SECRETARIVS. Vide *Silentiarius. Symmyſta*.

SECTA, famulatus, ſecundatio, obſequium. [Ratione huiuſmodi poſſeſſionum Magnates compellere nituntur Prælatos facere ſectam ad Curiam. Matth. Pariſ. In vita Abb.] FR. communiter autem pro Philoſophorum ſcholis diuerſorum generum, vel Religionum, & dogmatum diſtinctione vſurpatur. Quod etiam in ſacra ſcriptura legitur. [Plures alterius gentis, & ſectæ. 2. Eſdr. cap. 6. Secundum ſectam, quam dicunt hæreticorum. Act. or. 24.

SECTATIO, ſequela, imitatio. [Non in vendendis tantum prædijs, & pretijs erogandis: ſed in ſui ſectatione propoſuit. S Paulin. epiſt. 2. ad Seuer.

SECVLARITAS. FR. Voſſio imperceptibilis viſa fuit hæc dictio, cuius tamen prima vocalis di phthongum habere deberet; verum ex exemplis à dicto Auctore in eius Etymologiarū tractatu item etiam ex hic ſequentibus, ſatis manifeſtè percipitur non aliud denotare, niſi quod quis per totum vitæ ſpatium in hoc ſæculo viuens ad aliquid deditus, vel obligatus ſit, vt praxis obſeruantia ſolemnis profeſſionis Religioſos exempli gratia aſtringit. quo ſenſu in vita S. Genouefæ apud Bollandum 3. Ian. his verbis legitur: [Et á fratribus eſt dulcitèr Deo ſæculata.] Vide *Saculatus. Segrez. Singularitas*.

SECVNDIANVM. Vide *Septimum*.

SECVNDICERIVS. Vide *Primicerius*. FR. Reperiebatur Romæ Eccleſiæ S. Mariæ in Secundicerio, quæ fortaſſe erat titulus Secundicerij affixus, licet amanuenſium inaduertentia in Pandulphi Card. Piſani Codice *In ſecundo cereo* mendosè habeatur in Vita Gelaſij Papæ II. hoc pacto: [Latuit Dominus Papa melius, quàm hoſpitatus ſit in Eccleſia quadam, quæ S. Maria in ſecundo cereo dicitur, intra domos Illuſtrium virorum Stephani Northmanni, Pandulphi fratris eius, & Petri Latronis Corſorum. Apud Conſtantinum Caietanum in vita eiuſdem Pontificis pag. 8.] Eodemque modo ſcripſerat Flauius Blondus decad. 2. lib. 5. pag. 237. Lit. A. edition. Baſilien. de Gelaſio Papa agens: [Factus de Henrici fuga certior Gelaſius, Duce Apulo Principe Capuano, & alijs, qui in expeditionem venerant dimiſſis, Romani paruo, atque inermi deducente comitatu, venit; delituitque potius, quàm declarauit apud ædiculam S. Mariæ in ſecundo cereo, quæ domibus familiæ Normanorum Stephani, & Pandulphi fratrum, ac Petri cognomento Latronis ex Corſa familia ciuium Romanorum adiaceret.] Vnde conicctari licet hanc Eccleſiam propè Capitolium fuiſſe, quia prædicti nobiles Romani ibi habitabant, ad quarum domos adiacebat Eccleſia præfata; ex eodem enim Blondo domum Petri Latronis Corſi ad Capitolium fuiſſe colligitur. [Henricuſque interim familiæ Corſorum tunc Romæ potentis, quæ Gregorio fauebat, ædium partem Capitolio ſubiectarū euertit. decad. 2. lib. 3. pag. 204. Litt. H.] Et alibi idem: [Erat tempeſtate illa Romæ familia Corſo cognomine potentiſſima, cuius domorum partem Capitolio proximarum Henricum Tertium, ob ſeruatam Gregorio Septimo fidem diruiſſe oſtendimus; primarijque eius familiæ Stephanus, fratres, & filij numero multi, mutato in peius ſtudio, Regi Henrico, & intruſis in papatu aduerſus Vrbanum, & Victorem Pontifices fauerant: quos in priſtina perſeuerantes audacia, Secundus Paſchalis Pontifex Vrbe expulit. decad. 2. lib. 4. pag. 229. Litt. A.

SECVNDVM. FR. Conditionalis vox, & valet pro *Quia*, vel pro *Si*. Gloſſa in cap. 25. lib. 5. Decretal. de verbor ſignific.

SECVNDVM QVID. FR. modificatiuus ſcholaſticorum terminus, & idem valet, ac ſi diceretur *Quatenus*.

SEDEO. FR. pro determino, ſtabilio. [Non ſedi cum concilio vanitatis. Pſalm. 25.] ideſt, non concurrens determinaui cum falſis conciliatoribus. [Sederunt principes aduerſum me. Pſalm. 118.] hoc eſt, determinauerunt, ſtabilierunt. [Sederunt ſedes in iudicio. Pſal. 121.] At quomodo poſſint ſedere ſedes? ſenſus igitur eſt, nempè, ſtabilitæ ſunt ſedes in iudicio. [Hoc noſtro ſedit cordi conſilium. can. poſtquā. 16. quæſt. 1.] videlicet: Hoc conſilium in noſtro corde ſtabilitum eſt. Vſurpatur etiam pro poſſidere: [Cum omnes fretos conceſſos valeant Rectrices Monaſterij quietè viuere, & ſedere. Bullar. Caſin. to. 2. Conſt. 22.

SEDES APALEREA. Vide *Apalereus*.

SEDES APOSTOLICA. FR. quæ eſt ſacerdotalis Mater Eccleſiaſticæ dignitatis. can. in memoriam.

riam. dist. 19. eius synonyma. Vide in sequenti dict.

SEDES EPISCOPALIS. Vide *Archisterium*. *Sella*. *Sellare*. Aliæ sedes. Vide *Cathedra*. *Formula*. *Stallum*.

SEDES PORPHYRETICA. Vide in dict. sequenti.

SEDES STERCORARIA, erat sic appellata marmorea sedes ante Lateranensis Ecclesiæ portam, in qua sedebat, seu potius iacebat nouus Pontifex, quando ibi ad capiendam possessionem accedebat, sic denominata, quia, quando ex ea surgebat, canebantur sequentia verba: [Suscitat de puluere egenum, & de stercore erigit pauperem, vt sedeat cum Principibus, & solium gloriæ teneat. Cæremon. Rom. lib. 1. sect. 2. cap. 3.] Ad significandam ei humilitatem conditionis humanæ in sublimitate illius diuini status; eodemque fine hodie in simili functione in ingressu Vaticanæ Basilicæ, dum ad coronationem accedit nouus Pontifex, coram eo comburitur stuppa cum triplici commemoratione verborum: [Sic transit gloria mundi.] Quæ tamen cæremonia singulis annis in Paschæ solemnitate obseruabatur antiquitus: [Porrò Apostolico in Pascha procedente, pharus ex stuppa super eum suspenditur, quæ igne succensa super eum cadere permittitur; sed à Ministris, vel à terra excipitur, & per hoc ipse in cinerem redigi, & gloria ornatus eius in fauillam conuerti admonetur. Gem. de antiq. ritu Missæ c. 223.] Quin ad repræsentandam recenti Pontifici in die possessionis eius commiserabilem humanitatis fragilitatem, ac mitem se erga eam præbere debere, negationem Petri excitabant in mente, ostendebant enim illi porphyreticam columnam, super quam gallus æneus insistebat, eratque propè Lateranensem portam, quæ à fel. me. Alexandr. VII. ob id auferri iussa fuerat, quia insipiens vulgus, apocrypha traditione deceptus, existimabat eandem columnam fuisse, supra quam gallus cantauerat in gallicinio passionis Christi. De hac stercoraria sede in possessione Bonifacij VIII. sic Iacobus Card. Stephanescus cecinit:

Et sedes capiens de stercore nomen
In platea est circa templum despecta parumper.

Ex qua surgens Pontifex sumebat è gremio Camerarij monetarum pugillum, in quibus aureæ, vel argenteæ non existebant, & in populum dispergens, aiebat: [Aurum, & argentum non est mihi, quod autē habeo hoc tibi do] Erant insuper aliæ duæ sedes porphyreticæ, in sacello sancti Syluestri Palatij Lateranensis collocatæ, in quarum prima cum Papa sederet, Prior illius Basilicæ tradebat illi baculum correctionis symbolum, & claues Ecclesiæ pontificiæ potestatis hieroglyphicum. Hoc peracto ad alteram porphyreticam sedem se constituens Papa, baculum, & claues eidem Priori denuò restituebat, à quo ibi cingulo rubro, ex quo bursa serica eiusdem coloris pendebat, præcingebatur; in hac enim gemmæ duodecim cum moscho inclusæ erant. Pontifex interim sumpto ex gremio Camerarij monetarum pugillo auri, & argenti, populo denuò meliori largitione erogabat, dum intonabantur verba: [Dispersit dedit pauperibus, iustitia eius manet in sæculum sæculi.] Prima enim sedes potestatem S. Petri Ecclesiæ Capitis denotabat, & secunda prædicationem Doctoris gentium; decem verò pretiosi lapides, qui *sigilla* appellabantur, erant duodecim Apostolorum symbolum, moschi odor bonum Christi odorem in nobis rectis fragrantibus operibus significabat, ac tandem marsupium signum erat ad rememorandum Pontificem esse debere pauperum Patrem, pupillorum, viduarumque prouisorem, dum ipse in Crucifixi patrimonio dispensator constituebatur.

SEDES VACANS, dicitur interregnum Ecclesiæ proprio Pastore viduatæ: [Statuimus; vt precaria, & commutationes tempore viduatarum Ecclesiarum, factæ ab his, qui loca Episcoporum occupauerant, rescindantur. Concil. Belouac.] Quomodo incedere debent Cardinales tempore Sedis Apostolicæ vacantis. Vide *Birrus*. *Crocea*. Quid eo tempore in Litanijs maioribus dicendum sit loco *Vt Domnum Apostolicum*, *&c.* Vide *Apostolicus*.

SEDICVLVM, sedecula [Locato ante lectum sediculo, semper assidebat coram eo. In vita S. Adelardi.

SEDIMINA, FR. terra, quæ in fluminum ripis per alluuiones congeritur. Bullar. Casinen. tom. 1. Constit. 38. 61. 73. 137.

SEDITIONARIVS, seditiosus. Gregor. Turonen. lib. 10. histor. cap. 15.

SEGNVM, breuis tunica, quæ sub cappa à Regularibus defertur, italicè *saio* appellata: [Alia verò puella dedit segnum suum leproso. In vita S. Brigidæ Virginis.

SEGREX, segregatus: [Quem remotum, & segregem spreuisse tradunt criminum frequentiam. Prudentius:] De Propheta Elia agens. Vide *Sæculatus*. *Secularitas*.

SEIOR. Vide *Sepher*.

SEISINA, nomen gallicum *Sisne*, idest, possessio: [Donationem, & seisinam. Matthæus Paris. in vita Abb.

SELAH, hebraica vox, quæ intraslata remansit in versione sacræ scripturæ, significat semper, vel in æternum, Pagninus quoque in psalmorum traductione, illam idiomate hebraico reliquit, sic scribens: [Et fortè quæsierunt animam meam, & non proposuerunt ante conspectum suum Selah. Psalm. 53.] Alij tamen significare *Amen* malunt. Hoc siquidem vocabulum reperitur tantum in psalmis pec septuaginta tres vices, ac semel in Habacuch; vnde Hebræi existimant fuisse pausæ, & quietis vel elationis vocis signum; Rabbi enim Abrahamus putat notam musicalem esse.

Se-

SELDA, officina. [Statutum est, ne quis Mercator prætendat feldæ fuæ aliquid, vndè visus intuētium impediatur. Matth. Parif. in hist.

SELENITES. Vide *Synelite*.

SELLA GESTATORIA APOSTOLICA. FR. fedes portatilis papalis, de cuius antiquitate, ac reuerentia, Ennodius Ticinen. Episc. qui floruit in quarto fæculo fic effatur: [Ecce nunc ad geftatoriam fellam Apoftolicæ confeffionis vda mittunt limina Candidatos. In Apolog.] Vide *Cathedra. Sedes epifcopalis. Sellare*.

SELLO, in fedem pono, & translatiuè poffeffionem tradere denotat. [Fratrem autem tuum Lambertum fic fellauimus, vt noftrum ius euadere non poffet. Cæfar. lib. 12. Miracul. cap. 5.] Aliquando in ephippium, fiue in equi fellam impouere fignificat.

SELLARE; fella fupra quam fuftollitur Papa, ac deuehitur. [Pontifex non afcendit continuò ad Altare; fed priùs intrat fecretarium, fuftentatus à Diaconibus, qui eum fufceperunt de fellare defcendentem. Ordo Rom.] Dicitur etiam *Sellarium*; reperitur enim ibidem eadem cæremonia his verbis. [Diacones eum defcendentem de fellario accipiunt obuijs manibus &c.] Qui autem illum fuftollunt *Sellarij* dicebantur, vt fuo loco dicemus; huius vocabuli fynonyma. Vide *Cathedra*. *Sella geftatoria apoftolica*. Ritus verò hic fuftollendi fuper humeros Pontificem non eft quidem faftus, vel fuperbiæ nota, vt temerè Nouatores inficere conantur; fed ad myfterium paftoralis vigilantiæ agitur. Nam quid aliud nomen Epifcopi, quam fuperinfpe-ctorem, ac inuigilantem curæ græcè fonat? ergo dum Papa tanquam Epifcoporum Epifcopus ab vniuerfo Chriftiano Grege colitur, confonum equidem eft, vt eminentiori fellorio deferatur, ac collocetur, & à nobis eius fubditis, tanquam itineris gloriæ director, fideique pharus, ac mundi lux videatur; fidelis enim populus non abfcondit fuam hanc pontificiam lucernam, nec ponit eam fub modio; fed fuper candelabrum erigit, vt luceat omnibus, qui in domo Chrifti funt; propterea Acephali, qui ea rent capite inuido latratu illos mordere conantur, qui fupra reliqua membra erectum deferunt caput, cuius myfticum, ac fpiritualem typum hic adijcere curaui in illorum gratiam, quibus pia teftimonia credibilia funt nimis, eritque credentibus honor, non credentibus autem lapis offenfionis, & petra fcandali. Quæ figura inter M. SS. Ciaconis tanquam vetuftiffima reperta, mihi ex gratia quondam Ioannis Baptiftæ Marij Canonici Romani exhibita fuit. Eft enim primitiuæ Ecclefiæ ritus argumentum tum ex infcripto nomine S. Iulij Papæ fcilicet huius nominis primi, tum ex vetuftiffima forma planetæ, fandaliorum &c. atque ex rudi curuli fella ad fimilitudinem antiquorū Præfectorum Vrbis, quas Pancirolus typicè affert in Notitia Imperij.

Cui antiqaiffimæ papali cæremoniæ etiam fuffragatur id, quod ex Ennodio in dict. *Sella geftatoria apoftolica* attulimus. Reliqua ad propofitum, Vide in dict. *Sandalia*. *Cathedra*. *Sedes epifcopalis*.

SELLARIVS, Eques, qui in fella fuper equum infidet: [Sellarius verò, qui erat fuper carcerem, dum effet Chriftianus. In Vita S. Anaftaf. Mart.] In ordine autem Romano denotat famulos Pontificis, qui illum in fede fuper humeros ferunt.

SELMON. FR. dictio hebraica, quæ recitatur in Pfalm. 67. [Si dormiatis inter medios Cleros, pennæ columbæ deargentatæ, & pofteriora dorfi eius in pallore auri. Dum difcernit cæleftis reges fuper eam; niue dealbabuntur in Selmon: mons Dei, mons pinguis.] *Selmon* inquit Auguft. fignificare vmbram, quod exponit in myfterium Annuntiationis Deiparæ; & per columbam Spiritum Sanctum intelligens, fic ait: [Omnia autem hæc operatur vnus Deus, atque idem Spiritus, diuidens propria vnicuique, prout vult: quem dando ille fupercæleftis, difcernit reges fuper columbam deargentatam. De quo Spiritui Sancto cum ad eius Matrem gratia plena miffus Angelus loqueretur, quærenti quomodo fieret, quòd paritura nunciabatur, quoniam non cognofcebat virum: Spiritus Sanctus, inquit, fuperueniet in te, & vir-

vitus Altissimi obumbrabit tibi ? nisi vmbram faciet. Vnde isti reges, dum gratia Spiritus Domini Christi discernuntur super columbam deargentatam, niue dealbantur in Selmon: Selmon, quippè, interpretatur vmbra. In Psal.67.

SEM, vnus è filijs Noë, hebraicè, & arabicè nomen significat, licet D.August. lib.16. de Ciuit. Dei cap.2. Nominatum interpretetur.

SEMANTERIVM, & *Simanter*, instrumentum longum, tanquam hasta, cuius sonitu Græci vtuntur in Ecclesia loco campanæ, & vocant σημαντήριον, ac iuxtà allegoricum sensum tubas angelicas in finali iudicio denotat. [Semanterium obscurè significat Angelorum tubas. S.Germanus in Theor.] Item est symbolum clauorum, quibus Christus crucifixus est. [Simanter est veluti typus clauorum, quibus persoderunt manus, & pedes Domini. Idem.

SEMENTINA, FR. seminis patronymicum. [Par autem est, vt nos, qui his diebus (*ideft quadragesima*) à carnibus animalium abstinemus, ab omnibus quoque, quæ sementinam trahunt originem carnis ieiunemus, à lacte, videlicet, caseo, & ouis. can. denique. dist.4.] Hebræi, & Arabes appellant *Semen* butyrum. Synonyma. Vide *Lacticinia*.

SEMIANNALE. Vide *Annale. Semiduplex*.

SEMIARIANI. FR. Hæretici, qui conueniebant cum Arianis, qui negabant in Christo naturam diuinam; sed ab Arianis discrepabant, quia Christum asserebant esse à cæteris creaturis longè diuersum; nam eo tanquam ministro vsum fuisse Deum in creatione rerum: ex quibus suum venenum hausit Eunomius, de quibus Semiarianis, sic Epiphanius hæres. 73. [Nolunt Filium similem esse Patri; sed solùm esse creaturam. Differre autem à cæteris creaturis, quod præmineat magnitudine, & quod primus omnium productus subsistat, & quod ministro eo vsus sit Deus ad reliquorum opificium.

SEMIAXIVS. Vide *Christianus*.

SEMICINTIA, subligacula breuia ad tegendas partes verecundiores, ad instar illorum, quibus vtebatur D. Seraphicus Franciscus, & hodie Religiosi Capucini vtuntur [Diuitibus quidem in hospitio cum honore, & reuerentia susceptis, in omni opulentia delitiæ opponuntur de patrimonio crucifixi. Christus autem semel olim crucifixus in ligno, foris in pauperibus suis crucifigitur, & torquetur in luto, in quibus aut nudus omninò, aut in semicintijs fame, & frigore tremens de ijs, quæ interiùs dantur canibus, solatium angustiæ suæ postulat. Petrus Blesen. epist.102.

SEMIDVPLEX, in Breuiario dicitur illud officium, in quo non duplicantur Antiphonæ, quo termino Durandus primò vsus est; nam in Breuiarijs antiquis dicebatur *Non duplex*, *Semiannale*, *Successoris*, & *Quinque Candelarum*; de quibus suis locis specialiter agitur. Vide quoque quæ in dict. *Duplex* egimus.

SEMIIEIVNIVM. Vide *Ieiunium*.

SEMINIVERBIVS, Concionator, ideft, seminator verbi. [Erudiat quia seminiuerbius 1 definiat quia Prælatus; intercedat quia aduocatus. Seminiuerbius in cathedra, Prælatus in curia, aduocatus in Missa. Petrus Blesen. serm.43.] Eodemque vocabulo ab Atheniensibus denominatus est Doctor gentium, & Prædicator veritatis D.Paulus. [Quid vult hic seminiuerbius dicere. Actor. cap.17.] FR. [Vnde ab huiusmodi sapientibus in Actis Apostolorum Prædicator egregius seminiuerbius est vocatus &c. can. sit Rector discretus. 43. dist.], & ibi Glossa. Vide *Concionator*.

SEMITERNARIVS. Vide *Hemitritaus*.

SEMITONSVS, ideft, tonsuratus. Vide *Garthara*.

SEMNIVM, Monialium clausura, siue Monasterium, ex græca dictione σεμνὸς, ideft, castus. [Puellæ caleato ad exemplum Agnetis mundo, semnia parare, & certatim in ea ruere cœperunt. In vita B. Agnetis de Bohemia 6. Mart.] Atque Philo Hebræus Religiosorum monasterium σεμνεῖον appellauit. Vide *Monasterium*.

SEMONES. FR. [Semones dici voluerunt Deos, quos cælo nec dignos ascriberent, ob meriti paupertatem: sicut Priapus, Hippo, Vertumnus: nec terrenos eos deputare vellent per gratiæ venerationem; sicut Varro in Mystagorum libro ait: Semoneque inferius derelicto, Deum depinnato attollam orationis eloquio. apud Fulgentium. de vocib. antiq.

SEMVS, diminutus. [Dimidio tantum palmo vas semum inuenerunt. In Vita S.Brigidæ Virginis.] Itali *scemo* dicunt, ideft, deficiens, deminutus.

SENATOR. Vide *Syncleticus. Synedrus*. Eius vestis. Vide *Purpura*.

SENATORIVM, locus pro Principibus à Pontifice destinatus. Vide *Oblatio. Sanhedrim*.

SENATVS, dicitur Cardinalium Consistorium. Vide *Presbyterium*.

SENENSE HOSPITALE, primum in Italia post Barbarorum expulsionem. Vide *Xenodochium*.

SENESCALLVS. FR. palatina dignitas. Blond. decad.2. lib.7. dicitur etiam *Senescalcus*. Vide *Buticularius. Domesticus*.

SENEX, & *Senectus*. Vide *Athenogeron*. *Cruda senectus*. *Silicernius*.

SENILE PIGNVS, eleganter à Prudentio denominatus est Isac vnicus senis Abrahami hæres.

SENIOR. sæpè ab Ecclesiasticis scriptoribus pro Presbytero sumitur 1 nam πρεσβύτερος græcè, senior latinè sonat, ideft, magis senex, subaudi tur intellectu, ac moribus potiùs, quàm ætate. [Senior electæ Dominæ. Epist. Cath. Ioannis. Secunda. Senior Gaio carissimo, quem diligo in veritate. Idem epist.3.] De Sacerdotibus, vel de Episcopis potiùs locutus est Tertullianus, quãdo de electione secundum illius æui vsum, dixerat: [Præsunt probati seniores honorem istum, non pretio, sed testimonio probati] FR. Apud prophanos verò Auctores Dominus, & superior intelli-

relligitur, qui feuda, & iurisdicendi cęteris facul ratem concedit. Sigon. de Regno Ital. lib. 7. & leges Longobardicæ. quem Itali *Signore* dicunt. In primo significatu. Vide *Presbyter*.

SENIPECTE. Vide *Sympæctes*.

IN SENIS VNCIS POSSIDERE. FR. pro æquali portione possidere. [Ergo Deus, & diabolus in senis vncijs hominem possident D. August. lib. 3. contra Iulian. Pelag.] ex interpret. Latinij ad D. August.

SENNAAR. FR. hebraicè significat dentium excussio. D. Greg. in Psalm pœnit. cap. 19. Erat regio, vbi Babel turrim ædificare cœperat. [Cumque proficiscerentur de Oriente inuenerunt cãpum in terra Sennaar, & habitarunt in ea &c. & dixerunt, venite, faciamus nobis ciuitatem, & turrim, cuius culmen pertingat ad cœlum.

SENPECTA. Vide *Sympæctes*.

SENSVS MYSTICVS Sac. Scripturæ. Vide *Anagogiæ*.

SENTENTIALITER. FR. nempè, per sententiam. [Easdem possessiones restituendas tibi sententialiter deferimus. de constitutionibus. cap. 10.

SENTINACVLVM, receptaculum sentinæ in naui. S. Paulinus.

SENTINATOR, Nauta, qui purgandę nauis sentinæ curam habet. [Quid huic quæso obsuit seni persona sentinatoris? S. Paulin. epist. 34. ad Macar.

SENTINO, verbum, sentinam purgare significans. D. Paulinus epist. 34. ad Macarium. FR. significat etiam satagere: [Sentinare, satagere, dictum à sentina, quia multam aquam nauis, cum recipit, periclitatur. Cæcilius in Aethrione: Cum Mercurio capit consilium, postquam sentinat satis. Festus.

SENTINOSVS, FR. adiectiuum sentinæ parony micum. [Sed & peregrinationem expleuisti, & rem ordinasti, & veteri, & sentinoso, vt audio, nauigio iterum te fluctibus tradidisti. S. Paulin. Episc. in funere eius fratris.

SENTIS, fibula. [Ad suam sentem argenteam, pretiosamque in depositum sibi commendauit. In vita S. Brig. Virg.] Eius synonyma. Vide *Fibula*.

SEON, frons. Vide *Sanir*.

SEPARATIO, per quid formaliter à distinctione diuersificatur. Vide *Diuortium*.

SEPECTA. Vide *Sympæctes*.

SEPHER. FR. [Dixitque Caleb, qui percusserit Cariath Sepher, & vastauerit eam, dabo ei Axã filiam meam vxorem. Iudic. 1. 12.] Hæc Ciuitas *Sepher* pluribus nominibus nuncupabatur: nempè: [Nomen autem erat Hebron Cariatharbe, vel Sepher. D. Aug. lib 7. quæst. 3. super Iudicum.] Item dicebatur *Seior*. Iosue. 15. 54. nam *Mambre* eadem, & Hebron Genes. 13. 18. Atque *Arbee*, idest, quatuor. Genes. 23. 2. & 35. 25. Iosue 14. 15. & 15. 13. & 20. 7. & 21. 11.

SEPHORA. FR. hebraicum vocab. & varia significat, nempè, tubo, pulcra, auis. D. Hieron. lib. 1. aduers. Iouin. est nomen proprium fœminarum in Sac. Scriptura. Sic vocabatur obstetrix quædam hebræarum. Exod. 1. 15. item Moysis vxor. [Erant autem Sacerdoti Madian, (*idest*, *Iethro*) septem filiæ. Iurauit ergo Moyses, quod habitaret cum eo, accepitque Sephoram filiam eius vxorem. Exod. 2. 21.] De qua inter expositores est ingens, & antiqua quæstio: nàm hęc vxor non videtur esse eadem, ac ea, de qua cõtra Moysen eius soror Maria cum Arone murmurauerat. [Loquutaque est Maria ad Aron contra Moysen propter vxorem eius æthiopissam. Num. 12. 1.] Sephora enim madianita erat: Madian autem regio in Asia fuit, Æthiopia verò in Africa est: quare aliqui putant fuisse diuersam hanc vxorem ab illa. Sed D. Aug. in primis eandem fuisse defendit, inquiens: [De vxore Moysis æthiopissa quæri solet, vtrum ipsa erat filia Iethro, an alteram duxerit, vel superduxerit: sed ipsam fuisse credibile est. De Madianitis, quippè erat, qui reperiuntur in Paralipomenon Æthiopes dici, quando contra eos pugnauit Iosaphat. (*lege Asa. 2. paralip.* 14. 9.) Nam his locis dicitur eos persequutus populus Israël, vbi Madianitę habitant, qui nunc Saraceni appellantur: sed nunc eos æthiopes nemo ferè appellat: sicut solent locorum, & gentium nomina plerunque vetustate mutari. D. Aug. lib. 4. super Numer. quæst. 20.] quam quæstionem ex varijs opinionibus apud Io. Lorinum in cap. 12. Numer vers. 1. 5. ropter vxorem eius æthiopissam. & Vinc. Riccardum in notis ad Cantacuz. super cantic. cap. 24. 5. Cedar. difusè inuenies. Pro Aug. tamen coniectura dicendum, quod Zara æthiops ex Arabia peruenerat vsque ad Maresa. 2. paralip. 14. 9. quæ est in Idumęæ regione. 1. Macab. 12. 33. & 35. Idumæa verò est in confinio Arabiæ. Plin. lib. 5. cap. 13. atque ex Arabia Sarraceni proueniunt.

SEPS, σὴψ, serpentis species, de qua Prudentius lib. 1. contra Symm. vbi agens de vipera, quę in Melitæ insula manum Pauli Apostoli inuaserat, vt rectè versum conficeret, vsus est nomine Sepis pro vipera: sic inquiens.

Seps insueta subit serpere flexibus.

In omnibus tamen eius Codicibus mēdosè *Spes* habebatur: sed primus huius erroris castigator Latinus Latinius fuerat, sicut Vlysses Aldrouandus in quadam eius epistola fatetur, quæ inter Lucubrationes eiusdē Latinij à me collectas, & typis mandatas reperitur. Quare putat Aldourandus, quod seps sit Lacerta Chalcidica; ità appellata non quia in Chalcidis territorio nascatur, quemadmodum recentiores Scriptores existimarunt, sed quia virgata est lineis aurichalci coloris, quod metallum χαλκὸς Greci vocant. Imò in eodem discursu Vlyssis Latinio directo refert vidisse simile insectum, à quodam Medico sibi missum, ac in territorio Forumliuij inter

inter saxa repertum. De eadem *Sept* ait Tertullianus: [Per latebras animæ sepis manentes veneno. lib. de vnico Deo cap. 1.

SEPTEMPLICO, per septem multiplico. [Septimùs numerus per hebdomadas currens, sic septem septemplicat septimanas. Chrysol. serm. 140.] vbi aliqui perperam *Ogdoadas* scripsere, corrigendum autem est *Hebdomadas*, iuxta Eruditissimi Latinij correctionem.

SEPTEM SOLIVM. FR. Romæ templum, quod Baronius ait fuisse contra S. Gregorij Ecclesiam inter montem Palatinum, & cliuum Scauri; itá appellatum, quia septem solia, siue ordines columnarum habebat. an. 1084. nu. 5. Martinellus in sua Roma ethnico-sacra pag. 40. 5. Areū Stellę ait fuisse versus portam Capenam, & pag. 45. inquit, septi solium fuisse [in capite Circi maximi: vbi est molendinum supra marianam aquam, qui locus antiquitus vocabatur via noua, dum S. Petrus Apost. fugiens iret ad portam Appiam, tibiamque demolitam haberet cecidit ei fasciola.] sed *Septizonium* appellat Famianus Nardinus in eius Roma antiq. lib. 6 cap. 15. In septisolio Anast. Biblioth. in Gregorio IX. dixit. [Pontifex creatus est propè Septizonium, in Diaconia S. Luciæ in septisolio.] Vnde septizonium distinctum fuerat à septisolio licet fuerint contigua. Blondus verò ostendit fuisse arcem, quam septem solia vocat sic: [Gregorius VII. cum vidisset &c. de romani populi costantia diffisus in Castellum cum domesticis se recepit. Rusticus verò eius ex fratre nepos se contulit ad septem solia arcē tunc Castello S. Angeli nullatenus inferiorē. decad. 2. lib. 3.] Quæ arx ab Henerico Imperatore an. 1084. demolita fuit. Baron. loco cit. Igitur Templum fuit S. Luciæ, quod hodie in silice dicitur. Nardinus cit. lib. 3. cap. 10. sed Codices Anastasij variè, corrupteque habent, nam aliqui continēt *Diaconiam S. Luciæ in Septodio*, alij *in Septa solis*, alij denique *in septem vijs*.

SEPTENARIVS, numerus mysteriosus. Vide *Horæ Canonicæ. Psalmus*.

SEPTIFORMIS LITANIA. Vide *Litania*.

SEPTIMANIA, Gothiæ regio, quæ hodie pars Suetiæ est. [Vel Gothis credite, qui sępenumero etiam septimaniam suam fastidiunt. Sidon. lib. 3. epist. 1.] Eodemque vocabulo in testamento S. Remigij vtitur Flodoardus: [Res etiam quas sæpè dictus Rex pijssimus Princeps ibi in Septimania, & Aquitania concessit] Ac clarius in testamento Caroli Magni, sic habetur [Prouinciam, ac Septimaniam, vel Gothiam Ludouico filio nostro consignauimus.

SEPTIMIANVM. FR. locum, siuè marmoreum conseptum in Vaticana Basilica significat: vbi ostendebantur Reliquiæ: sic Torrigius de Crypt. Vatic. secund. editione. pag. 81. & 83. Vbi hanc inscriptionem affert: [Temporibus Domini Hadriani I. hic recundita sum reliquia Sancti Sanctorum in Mense Nouembris die XXII. Indictione septima bina clausura in integro Septimiano.] Sanctissimum Veronicæ Sudarium intelligit. Verba sic mendosè.

SEPTIMONTIVM, Gentilium Romæ festum in memoriam diei, in quo inclusus fuerat in Vrbe septimus mons: [Septimontium, & brumæ, & Charæ cognationis honoraria exigenda omnia. Tertull. de Idolatr.] In quo die in curru vehì non licebat per Vrbem: appellabatur etiam hoc festum *Paganalia*: nàm potius rusticorum erat festum.

SEPTIMVM, templum, scilicet, septimo ab Vrbe Constantinopolitana lapide distans: sic enim ex textu græco vertit Victor Tunn. dictionem ἕβδομον, inquiens: [Zenon à Leone Aug. fil. in Septimo coronatur.] De quo templo Landulfus lib. 17. histor. his verbis mentionem facit [Cunctis conuenientibus apud Septimum, tunc Patriarcha à Tyranno de orthodoxa fide, vt finè perturbatione seruaret Ecclesiam, extorsit professionem.] Celebris fuerat hic situs ob magnificum Imperatoris Palatium, in quo asseruabantur imperialia ornamenta, vbi ob eius incendiū corona Iustiniani deperdita fuerat, sed elapsis octo mensibus inuenta est, itá Cedrenus. In eodem Palatio, teste D. Gregorio, necatus fuerat Mauritius Imperator. Celebris item erat præ multitudine Ecclesiarum adiacentium, ac Monasteriorum. Amanuensium autem error fuit in transcribendis Iustiniani legibus, qui *Recitata in septies* posuere pro *Recitata septimi*; nàm ibi Senatus conuocatus erat. FR. De hac nece Mauritij Imperatoris Gregorius scripserat in eius Regist. lib. 11. epist. 1. Celebratur insuper prædictum Septimi Palatium, quod & *Secundianum* quoque appellabant; nàm in eum locum ossa Samuelis Prophetę, vt Hieronymus contra Vigilantium testatur, translata fuerant. De vocabulo *Secundianus* refert D. Greg. loc. cit. his verbis: [Coronatus est Phocas, & Leontia Augusta Septimo Palatio, quod dicitur Secundianus.] Idemque habet Theophanes de Foca agens. Item *Hebdomadum* appellat Cedrenus lib. 18. cap. 38.

SEPTRONISTÆ, hæretici. Vide *Gazari*.

SEPTVAGESIMA, quæ à die Dominica incipit, cuius nominis Ordo Romanus rationem reddit, inquiens: [Septuagesima videtur dici propter septuaginta dies, qui sunt ab ipso die ad sabbatum ante octauam Paschæ, quo die alba tolluntur vestimenta à nuper Baptizatis.] Hæc enim dierum combinatio est symbolum captiuitatis, babylonicæ, post quam ad possessionem suā Hebraicus populus redierat; itá nos captiuitatē huius babylonici sæculi cōmemoramus per hunc dierum numerum cœlestem Hierusalem expectantes, & ob id expleta horum dierum periodo, nimirum, in sabbato ante Dom. in Albis Ecclesia celebrat in Missæ introitu memorabilia illa verba. [Eduxit Dominus populum &c.] Alcuin. Sancta Mater Ecclesia in

in hac septuagesimæ Dominica lugubribus paramentis induitur, ac solitum lætitiæ cantum *Alleluia* dimittit, de quo satis in dict. *Alleluia* egimus vbi diximus, quod ob memoriã mortis per Adami peccatũ introductæ, eadem Ecclesia in introitu Missæ vlulatũ incipit. [Circumdederunt me gemitus mortis.] Hinc de septuagesima agens Iuo, sic inquit. [Vnde in Introitu hodiernæ Missę sancta Ecclesia per lapsum primi Parentis, mortem sibi ilatam esse deplorat.] Vide *Laus tibi Domine*. Ab hac septuagesimæ Dominica festa mobilia totius anni regulantur, quorum prima est; sed pro hac Dominica inuenienda, hęc regula traditur; scilicet, notentur dies lunę currentis in festo Epiphanię, quibus totidem adiungantur vsque ad quadragesimi numeri complementum, & vbi à die Epiphaniæ quadraginta dierum numerus peruenit, tunc prima Dominica occurrens erit septuagesima. Aduertenda tamen est duplex in hac regula exceptio; prima siquidem, quod quando pręfati quadragintadies terminantur in aliqua Dominica, tunc non illa; sed sequens erit septuagesima. Altera exceptio est, quod in anno bisextili quadraginta, & vna dies computanda erit: quę regulę his versibus continentur.

A sexto stellæ numerando perfice lunam.
Quadraginta dies post septuagesima fiet.
Bisextus quando fuerit super additur vnus.
Si cadit in lucem Domini, tunc sume sequentem.
Si cadit in feriam septenam, sitque bisextus,
Linque diem Domini primum, sumasque secundum.

A sex o, nimirum, die stellę, idest, Epiphaniæ, quę *Festum stellæ* dicitur, & in sexto die Ianuarij celebratur, si cadit *in lucem Domini*, hoc est in diem Dominicam. Pro facili igitur huius regulæ intelligentia, exemplo in praxi explanabo. Anno 1644 in die Epiphaniæ occurrebant 27. lunæ dies, quibus additis 13. ad complendum numerum 40. cadebat dies quadragesimus in 19. Ianuarij, qui erat dies Martis. sed quia ille annus erat bisextus, ac proinde vnicus dies supra quadragesimum addendus erat, hinc ad diẽ Mercurij 20. Ianuarij ex prædicta exceptione computatio terminabatur, itaque post hunc diẽ celebrata fuit Dominica septuagesimæ, idest, ad diem 24 eiusdem mensis.

SEPVLTVRA. FR. vsurpatur aliquando pro funerali. [Vbi sunt Episcopi sepulturæ celebrentur. can. vbicumque. 13. quæst. 2.] Sepulturam autem intelligendo in sensu rigoroso. Optatus Mileuit. lib. 3. inquit in Domo Dei Defunctos non sepeliri, quam prohibitionem canonicam tetigimus in dict. *Porticani*. Hanc legem etiam Gratianus Imp. sanciuerat in Cod. de sacrosanctis Eccl. l. 2. sed quid exclamaret Optatus, si positus fuisset in superbiam sæculorum nostrorum? in quibus adeo Magnatum excreuit luxuries, vt cum illis omnia vitia extinguantur pręter superbiam; nàm laudari desiderant, vbi non sunt & cruciari non curant vbi sunt; erigunt siquidem intra diuina penetralia superbissima sepulcra, quæ in speciositate Altaria excellunt, & vanitate se æternizandi, cum ipsomet Deo Æterno dimicare tentant; vnde satis rectè exclamat Bernardus, quod fornicator in se ipsum, iniuriosus in proximum, at superbus in Deum peccat. Augustinus tamen in lib. de cura pro mortuis. ait esse licitum etiam propè Martyrum sepulcra deuotionis causa mortuos sepeliri. Sepulturæ synonyma. Vide *Cæmeterium*. *Hospitium nouum*. *Mausoleum*. *Sarcophagus*. *Tephus*. *Vrceus*.

SEPVM, adeps. Ceneius Camerar. in Cærem. m. f. Vide *Saginen*.

SEQVACITAS, sectatio. [Hinc etiam ille apud nos maxima reuerentia fuit, quod non satis ferebat ægrè pigram in quibusdam sequacitatem. Sidon. l. 4. epist. 11.] & de scriptoribus ob velocitatem scribendi abbreuiaturis vtentibus, inquit: [Scribarum sequacitas saltuosa. Idem lib. 9. epist. 9.

SEQVAX, sectator. [Sequax humilis turba consilij. Sidonius lib. 7. epist. 1.] Vide *Pedissequus*. *Sequipes*.

SEQVENTIA. Vide *Iubilatio*. *Prosa*. *Versus Iconinus*.

SEQVESTER, idest, mediator, sic enim à S. Methodio appellatus fuit Saluator Christus. [Ineffabilem inuisibilis Patris filium, pacis sequestrum, & admirabili quodamodo omni breuitate minorẽ factum. In Sermon. de Simone, & Anna] Item significat offitium valde spectabile in aula constantinop. quod à Græcis μεσάζων dicitur: vnde Ioannes Palæologus post eius reditum à Florentino Concilio tertiò vxorem duxerat Mariam Cantacuzeni, qui dignitate sequestri fungebatur, sororem; sequestri enim instituti erant ad componendas lites, & differentias sine figura iudicij: quare in Actis eiusdem Concilij Florentini legitur, quod hi sequestri magno conatu se ingesserant ad persuadendos Michaelem Balsamonem scriniarium, siue Cartophylacem, & Syluestrum Sgurobolum Ecclesiarcham ad decreta eiusdem Concilij acceptanda, quæ tenaciter reijciebant.

SEQVESTRATIM. FR. separatim: [Pontifices, quibus in Summo Sacerdotio constitutis ab extraneis aliquid, aut cum Ecclesia, aut sequestratim dimittitur, aut donatur. can. Pontifices. 12. quæst. 3.] Sed verè in hoc loco mediatim significat. Vide *Sequester*.

SEQVESTRVM. Vide *Intertio*.

SEQVIPES, vestigiorum sectator, & imitator. [Vt per angustam viam eorundem Sanctorum valeamus sequipedes esse. In vita SS. Iuliani, & Socior.] FR. Legitur etiam *Sequipeda* pęnes Iuonem Carnotensem in epist. 65. vbi agens de Iuramento noui Pontificis, inter alia hæc habet: [Sed feruenter, vt eorum discipulus, & sequipeda totis mentis meæ conatibus, quæ tradita canoni-

nonicè comperio obseruare, & venerari profiteor.] Reliqua huius nominis synonyma. Vide *Pedissequus. Sequax*.

SEQVVTOR, persecutor. [Altius impresso dũ palpitas ense sequutor. Prudẽrius.] Vide *Subcisiuus*.

SERANTHASMVS, sericum floribus contextum, vox quidem græca [Greek], à verbo [Greek], quod floribus ornare significat. [Hic Sanctissimus Præsul Eugenius III. quando celebrauit primam Missam in B. Petri Ecclesia, obtulit super venerabile Altare eius optimum seranthasmum ad Altaris ornatum. Romanus Canonicus in descript. Basil. Vatic. cap. 8.

SERAPHIM, nomen ordinis Beatorum Spirituum, ex hebraica voce *Seraph*, quæ prunam, & ardentem carbonem significat; itaque Seraphim ardentem, & amore diuino ignitum denotat. Vide *Cherubim* FR. eodem modo, quo in dict. Cherubim dixi, quod Ethnici, & primo Ægyptij, qui sacram scripturam fortè præ manibus habuerunt, Serapin Deum coluere, deducto vocabulo ex Seraphim, & quia Angelicus huiusmodi Spiritus ab Ezechiele cap. 1. describitur quaternis faciebus Bouis, nempè, Leonis, Aquilæ, ac Hominis; sic Ægyptij Serapin quatuor animalium figuris formauere, scilicet, Bouis. Natalis Com. lib. 6. Mythol. cap. 13. & lib. 8. cap. 18. Ac trium aliorum animalium. [Serapin calathum in capite eius infigunt, vel dum simulacro signum tricipitis animantis adiungunt, quod exprimit medio, eodemque capite leonis effigiẽ &c. Macrobius lib. 1. Saturnal. cap. 20.] Et quia vnus Seraphim calculo os Isaiæ tetigerat, vt idem cap. 5. inquit, hinc etiam Gentiles Sarapin pinxerũt simul cum Harpocratis simulacro, ob turantis digito os eius. Ità D. Aug. ex Varrone. [Et quoniam ferè in omnibus templis colebatur Isis, & Serapis; erat etiam simulacrum, quod digito labijs impresso admonere videretur, vt silentiũ fieret. lib. 18. de Ciuitate Dei. c. 5.

SERAPIS. Vide *Seraphim. Sporteolus*.

SERGIVS, & Bacchus Sancti Martyres. Vide *Primicerius*.

SERIATIM. Vide *Libellarium*.

SERICVM. Vide *Baphium. Chrysoclauum. Holosericum. Imisilium. Seranthasmus. Tramosericum*.

SERIOSIVS, aduerb. idest, magis seriè. [Latori verò præsentium Bonifacio defensori aliqua iniunxi, quæ sanctitati vestræ debeat seriosiùs intimare. D. Gregor. in Regist. lib. 1. cap. 26.] FR. eodem vocabulo vsus est Ioannes XXII. in eius extrau. de verborum signif. cap. 1.

SERPENS ÆNEVS Moysis conseruatur in Mediolanen. Metropolitana Ecclesia. Vide *Vespera*.

SERPENTARIA. Vide *Dipsas*.

SERPENTVM signa in processionibus. Vide *Draconarius*.

SERRA. FR. montium dorsa, vel iuga. Bullar. Casin. tom. 2. constit. 38. num. 6.

SERVATOR LOCI. FR. Locum tenens, Vicarius, Substitutus, Delegatus: [In Panormitana autem parte loci seruatorem tui me sufficit elegisse: S. Gregor. in Regist. lib. 12. epist. 3.] Idem etiam habetur in l. si quis furem. de furtis. à Græcis verò [Greek] dicitur, vt Balsamon notat in proœmio Cõcilij Carthaginensis, cuius verba latinè sic sonant, [Locos implentes eorũ, qui non poterant in Synodo conuenire.] Puta Prælatos legitimè impeditos, eorum vice missos, ac substitutos direxisse in Synodum. Huius vocabuli synonyma. Vide *Vicarius*.

SERVIFICO, in seruitutem redigo. [Vt seruificent eos, & spolient eos. Chrysost. hom. 35. in cap. 20. Mat.

SERVITOR, FR. Minister, seruiens. [Non Episcopus Clericum, vel seruitorem Ecclesiæ ad cædem perducat. can. neminem. dist. 45.] Et clariùs in significatione Ministri: [Ecclesia Antiochena multis ex seruitoribus est ferè destituta ministris. De Cleric. non resident. cap. 16. Decretal.] Item non rarò vsurpatur pro Monacho, seu Religioso, qui Deo famulatur. [Renuntio &c. Venerabili Monasterio S. Pauli, vel suos seruitores,] & infra: [Et obligo me quidem Rogata, & meos hæredes in præfato Monasterio Beato Paulo Apostolo, suosque seruitores. Bullar. Casin. tom. 2. const. 21.] Vbi euidenter patet, quod particula *Vel* stet pro *Et*, dùm antea dixerat, *vel suos seruitores*: deinde in eodem sensu repetit *suosque seruitores*; quod Lectori propono pro clariori intelligentia quæstionis super synonymum *seu* infra scribendum. [Et in præfato Monasterio S. Anast. perpetuò largimur, vt de præsenti die habebant tui seruitores potestatem in præfatis omnibus ad vtilitatem S. Anastasij introeũndi, vtendi, tenendi, fruendi, & vsque in seculum seculi possidendi, quatenus pro te Gloriose Martyr mereamur &c. Ibidem const. 25.] Idem habetur in eodem. tom. 2. const. 112. n. 3.

SERVVS SERVORVM DEI, nedum Papæ, sed Episcoporum titulus. Vide Bonifatij Episcopi titulus in dict. *Infula*.

SERVVS VILIS. Vide *Impans. Mediastinus*. FR. Serui Ecclesię qui dicuntur, & quare. Vide can. cum multæ. 15. quæst. 8.

SESCVPLVM. FR. lucrum, quod excedit totum cum dimidio respectu sortis principalis. [Non licet fœnerari Ministris Altaris, vel in sacerdotali ordinatione constitutis, vel vsuras, vel lucra, quæ sescupla dicuntur accipere.] vbi Glossa sic explicat. [Hic ponitur sescuplum pro sesquialtero, quod continet totum, & eius medietatem. Sescuplum secundum quod per s, scribitur, quod est totum, & plica. Vndè sescupla vsura dicitur, cum datur summa aliqua, & recipitur summa illa cum sua plica, idest, medietate. Sexcuplum, scriptum per x, dicitur quælibet res sexties multiplicata.] Idem habetur in can. quoniam multi. 14. quæst. 4. his verbis. [Vel species frumentorum ad sescuplum dare omnis &c.] Vbi Glossa ait non esse vsuram,

ram, si detur quatuor, & quinque soluantur. *Sesquiplum* dicendum vult Latinius in Correct. Concilior. tit. Concil. Laodicen.

SESTHENIVM, FR. sic appellabatur quædam Basilica Constantinopolitana, in honorem S. Michaelis dicata.

SESQVIALTERVM. Vide *Sesceuplum*.

SESQVIPLVM. Vide *Sesceuplum*.

SETHIANI, siuè *Sethaniani* Hæretici, qui credebant Christum fuisse Seth Adami filium. 24. quæst. 3. can. 39. Vide an sint ijdem ac *Sathaniani*, de quibus in dictione *Euchetæ. Precatores.* dictum fuit. Quomodo vocabatur *Seth* apud Græcos. Vide *Typhon*.

SEV. FR. particula non rarò pro *Et* apud antiquos Ecclesiasticos Scriptores vsurpatur, & idè dicendum de eius synonymo. *Vel*, vt suo loco dicemus. [Habentes tabulas, seu orbiculos de chrysoclauo. Anast. Biblioth. in Leone III.] Vbi Salmasius falsò existimat tabulas has habuisse rotundas figuras; nàm hic dictio *Seu* valet *Et*, vt rectè contra eundem Salmasium Albertus Rubenus arguit: itaque *Tabulæ* est diuersa res ab *Orbiculis*: nàm sensus Anastasij est quasi diceret tabulas, & orbiculos, res, scilicet, inter se diuersas, quod multis exemplis d Anastasij comprobatur. [In altare B. Petronillæ posuit vestem de stauraci vnam habente perecly sim de blattis, seu chrysoclauo. in Leone II.] & alibi: [Qualiter Angelus B. Cæciliam, seu Valerianum, & Tiburtium coronauit. In Paschali I.] Quis vnquam putaret Cæciliam, & Valerianum esse vnam eandemque personã? [Quem omnes Viri Romani, seu omnes populi in Pôtificatus ordinem elegerunt. Idem in Greg. II. Et Gãdulfo Castaldione, seu Manfredo Iudice. Bull. Casinen. tom. 2. const. 113. Conradus II. Rex Italiæ, seu Germaniæ. Ibid. const. 82.] Itaque *Seu* pro *Et* ab Anastasio vsurpatur, nam ipsemet inter *Tabulas*, & *Orbiculos* differentiam pouit in eodem Leone III. idem repetens, dum inquit. [Habentes tabulas, atque orbiculos de chrysoclauo.] Reperitur idem stylus in decimo sæculo: [Verus Iudex Dom. Imperatoris, ac Regis, & Vuibertus Vicecomes filius bon. mem. idemque Vuiberto de Baniolo, seu Ildeuertus, qui & Bezo fil. quondam Fredolphi de Villa Gurgo. Bullar. Casin. tom. 2. const. 61.] vbi clarè videtur, quod Vuibertus de Baniolo, erat diuersus ab Ideluerto de Villa Gurgo. vt in eiusdem instrumento ex eorum distincta subscriptione fit euidens. Idem dicendum de synonymo *Vel*, vt in dict. *Seruitor* ostendimus. Vide etiam dictio *Vel*. Idem de synonymo *Siuè* dicendum erit: [Hildouicus Gratia Dei Imperator Augustus, omnibus Fidelibus nostris in partibus Longobardiæ, Romaniæ, siuè Beneuento, atque Tuscia, nec non Venetia consistentibus. Bullar. Casin. tom. 2. const. 36.

SEVIRIANI. FR. Hæretici. [A Seuero exorti vinum non bibebant; vetus testamentum, & resurrectionem non recipiebant. 24. quæst. 3. can. 39.] ac fusè de hac Hæresia, & Auctore eius Baron. ann. 57. num. 132. ann. 511. num. 15. & 16. an. 174. num. 11. ann. 513. num. 1. & seqq. anno 517. numer. 51. & sequentib. anno 518. num. 45. & 50. cum seqq. an. 519. nu. 143. &c. dicebantur *Curruticuli*. Idem ibidem num. 147. Apparitio Hæresiarchæ in Inferno. Idem anno 532. numer. 20. Reliqua anno 535. & an. 536.

SEXAGESIMA. [Porrò sexagesima inde dici potest, quia sexaginta sunt dies vsque ad medium Paschæ, quod est feria quarta paschalis hebdomadæ. Ord. Rom.

SEXCVPLVM, & *Sesceuplum* quomodo differant inter se. Vide *Sesceuplum*.

SEXTA, canonica hora. Vide *Horæ canonicæ*. FR. sexta autem moralis hora quænam intelligatur in fac. script Vide Baronium an. 34. n 163.

SEXTARIATICVM, tributum, siuè canon Ecclesiæ à Rusticis soluendum pro quolibet aridorum sextarij mensura; errauerunt namque illi, qui Rusticos soluenres vectigalia ita appellari putarunt: eorũ enim error ex gregorianis verbis conuincitur, quæ sic habentur: [Valdè, iniquum, & iniustum esse perspeximus, vt à rusticis Ecclesiæ de sextariaticis aliquid accipiatur, vt ad maiorem modium dare compellantur, quàm in horreo Ecclesiæ infertur. Vnde & præsenti admonitione præcipimus, vt plusquam decem, & octo sextariorum, modiorumque nunquam à rusticis Ecclesię frumenta debeant recipi. D. Greg. lib. 1. epist. 42. ad Petrum Subdiacon.] FR. qui canon Ecclesiæ à Rusticis soluendus erat pro accessione supra sextarium, ideo à S. Pontifice hoc tributum iniustum existimatum fuerat, qui abusus tempore Romanorum introductum est, de quo Cicero in 5. Verrin. [Nec numerum accessionem cogebatur araror dare.] nam iu pecunia soluebatur.

SEXTARIVM. FR. liquidorum, & aridorum mensura, de qua ità Hieronymus in cap. 4. Ezech. [Porrò Hin duos choas articos facit, quos nos appellare possumus duos sextarios italicos, irà vt Hin mensura sit iudaici sextarij, nostrique castrensis, cuius sexta pars facit tertiam partem sextarij italici.] Vide *Hin*.

SEXTVS. FR. dicebatur Carthaginis locus, vbi S. Cyprianus martyrium passus est. Baron. an. 161. num. 22.

SEXTVS DECRETALIVM. FR ità appellatus est Codex decretalium, quia vsque ad quintum librum decretalium Gregorius IX. scripserat; Bonifatius verò VIII. sextum compleuerat, vt idem in eius proœmio admonet. Vide *Decretales*. Septimum autem decretalium, post sextum Clementinas, & Extrauagantes compilauit Petrus Matthæus editum Francofurti an. 1590.

SIBYLLA. FR. quæ decem ex Varrone numerat D. August. lib. 18. de Ciuit. Dei. cap. 22. Lactan-

ſtantius. 1. diuin. inſtit. & D. Hieron. lib. 1. ad uerſ. Iouin, qui ex eodem Varr. inquit: Æolicè ... , ideſt, Dei conſilium Sibyllam appellari; ſed Ludou. Viues cit. loc. Aug. commentans, ait Æolicè ... Deos, ... conſilium ſignificare, indeque Sibyllam dici. Per ... enim penes omnes Græcos intelligitur conſilium.

SIBYLLISTI, dicti ſunt Chriſtiani. Vide *Chriſtiani*.

SIBYNA, iaculum, ſiuè telum miſſile, ex græco ... . [Et concident machæras ſuas in aratra, & ſibynas in falces, ideſt, animorum nocentium, & linguarum infeſtarum, & omnis malitiæ, at que blaſphemiæ, ingenia conuertent in ſtudia modeſtiæ, ac pacis. Tertull. lib. 3. aduerſ. Marc. cap. 21.

SICARIVS. FR. à ſica gladij genere, & ſignificat Aſſaſſinum, de quo fit mentio. de pœnitent. diſtinct. 1. & de homic. voluntar. vel caſuali. cap. ſicut dignum. Ibique Gloſſa §. Sicarios.

SICERA, hebraica vox, quam aliqui vinum annoſum, & inueteratum ſignificare putant; alij vinum purum. Sed re vera quemlibet potum ad inebriandum potentem denotat, vt manifeſtè ex Euangelij textu colligitur, in quo Sicera à vino diuerſificatur; nàm ait ibi. [Vinum, & ſiceram non bibet. Luc. cap. 1.] Imò apud Hebræos ipſam met ebrietatem ſignificat: [Sicera autem eſt quidquid abſq; vino facit ebrietatem. Zonar. in can. 3.] Ac Arabes *Sakera* vocant ebrietatem. Atque Zacharias Chryſop. Epiſc. in Euang. cap. 2. ait, quod: [Siceram vocant Hebræi omne potum, quod inebriare poteſt, ſiuè de pomis, ſiuè de frugibus, ſeu de qualibet alia materia confectum.] FR. Idem ſentiunt Lyranus, qui ait, quod: [Sicera dicitur omnipotus inebriatiuus,] & D. Hieronymus in epiſt. ad Nepotian. inquit, quod ſicera dicatur [Omnis potio apud Hebræos, quæ inebriare poteſt, ſiuè illa ex frumento conficiatur, ſiuè pomorum ſucco; ſiuè faui decoquantur in dulcem, & barbaram potionem, aut palmarum fructus exprimantur in liquorem, coctiſuè frugibus aqua pinguior coloretur.] Palea etiam in diſt. 35. inquit: [Sacerdotes, qui miniſtrant in templo Dei, prohibentur vinum, & ſiceram bibere; nè crapula, & ebrietate aggrauentur corda eorum. Sicera hebræo ſermone omnis potio nuncupatur, qua quis inebriari poteſt. Quicquid inebriat, ſtatum mentis euertit.] Tandem Gloſſa in can. admonere. 33. quæſt. 2. §. ſiceram. ait [Per ſiceram intellige omnem potum, qui inebriat.] Quare vim nominis non exprimit Auctor vocab. Eccleſ. dùm inquit, ſiceram ſignificare ceruiſiam, quia licet accidentaliter poſſet in eandem confectionem aliquando conuenire; formaliter tamen, & generaliter denotat omnem potum inebriatiuum. Item Tertull. Ebriamen exponit hic in dict. *Ebriamen*.

SICILIA. FR. Eccleſiaſticum patrimonium. can. relatum. 10. quæſt. 3. ſiuè patrimonium S. Petri. [Præter hæc Regnum Siciliæ, (quod eſt ſpeciale patrimonium S. Petri; & idem Princeps ab Apoſtolica Sede tenebat in feudum) iam ad tantam in Clericis, & Laicis exinanitionem, ſeruitutemque redegit, quod eis planè penitùs nihil habentibus, & exinde ferè probis eiectis, illos, qui remanſerunt ibidem, ſub ſeruili quaſi conditione viuere, ac Romanam Eccleſiam (cuius ſunt homines principaliter, & vaſalli) offendere multipliciter, & hoſtiliter impugnare compellit. Poſſet etiam merito reprehendi, quod mille quidam ſarrorum annuam penſionem (in qua pro eodem regno ipſi Eccleſiæ Romanæ tenetur) per nouem annos, & ampliùs ſoluere prætermiſit. lib. 2. tit. 14 cap. 2. ſexti Decretal.] & ibi Gloſſa. §. Patrimonium. Vide hic *Fartus*. Rogerius vetuit in vtraque Sicilia Romanas monetas, quæ romaſinæ dicebantur. Vide *Follerialis*. Siculorum in Deiparam deuotio. Vide *Hodegitria*.

SICLVS, monetæ ſpecies, de qua ſæpè in ſacra Pagina: vox quidem hebraica *Sekel*, ideſt, pondus. Erat autem duplicis valoris, ſiuè ſpeciei; nempè, quæ *Siclus Sanctuarij* dicebatur, & ſemiunciam, ſeu quatuor drachmas ponderis cōtinebat, quod eſt idem; ideò à Græcis *τετράδραχμον* appellabatur. [Siclus nummi genus eſt apud Hebræos, quales ſunt tetradrachmi Attici. Ioſeph. Iud. lib. 3. Antiq. cap. 9] Idem à D. Hieronymo refertur his verbis. [Siclus autem, ideſt, ſtater habet drachmas, quatuordrachmæ autem octo latinam vnciam faciunt. In Ezechiel. cap. 4.] Vide *Stater*. Altera verò ſicli ſpecies dicebatur *Siclus communis*, qui duas drachmas, ideſt, vnciæ quadrantem pendebat, à Latinis *Sicilicus* appellatus fuit. lib. 21. §. 2. ff. de auro legat. & à Græcis *δίδραχμον* dicebatur, & duos romanos iulios, ſeu duos reales hiſpanicos valebat; cuius ſpeciei monetæ triginta Proditori Iudæ in ſolutionem ſuæ præuaricationis tradita ſunt, vt Cornelius à Lapide exiſtimat; nàm Budæus de Aſſe refert vnam ex illis monetis Pariſijs vidiſſe, quæ duas drachmas pendebat, qui pondus cum alia ſimili Romæ in Eccleſia S. Crucis in Hieruſalem conſeruata conuenit; idem etiam obſeruaui in alia Iudæ conſimili moneta, quæ inter multas, ac pretioſiſſimas deuotionum reliquias ab Equitibus in eorum S. Ioannis Eccleſia conſeruatur; aliamque ex his monetis fatetur R. Moyſes ſe vidiſſe, quam *Dimidium ponderis* vocat. Antonius Auguſtinus in eius dialogis de numiſmatibus negat fuiſſe Iudæ monetas, quas Roma, & & Melita vt ſupra diximus exiſtimant. FR. In can. Iudices. quæſt. 1. hæc D. Hieronymi verba afferuntur, vbi de Simonia agit. [Nec quenquã mouet illud, quod in primo Regum libro legitur, Saulem, volentem ire ad Samuelem, dixiſſe puero ſuo, ad eum ſe ire non poſſe, quia pretium, quod offerret pro vaticinio, non haberet, & pue-

& puerum respondisse: ecce inuenta est in manu mea quarta pars sicli pecuniæ. Hanc dabo viro Dei, & annuntiabit nobis &c. Siclus enim viginti obolos habet, & quarta pars sicli quinque sunt oboli.] Plutarchus in Lysandr. ait, quod obolus minimum numisma erat, apud Athenienses quod sexies sumptum explebat drachmam atticam. Temere siquidem Glossa in can. Denique & puellæ. 36. quæst. 2 inquit. [Drachma (vt dicunt) est siclus.] R. Moyses, qui & Gerundensis appellatus fuit, in pentateuchum scribens, inquit, se vidisse Tolemaidi, quæ hodie *Acca* dicitur, siclum semiunciæ ponderis, in quo ex vna facie sculpta erat Aronis virga cum inscriptione *Siclus Siclorum*. & in alia facie erat insculpta mannæ vrna cum inscriptione *Ierusalem sancta*. De *Siclo* autem moneta disertè agit Baron. an. 33. num. 30. & 31. Ezechiel. cap. 45. hæc scripsit. [Siclus autem viginti obulos habet.

SIGILLARIVS, ex principio occulto, & impenetrabili proueniens. [Anima velut sigillario motu superficiem eius intus agitante. Tertull. lib. de Anima. cap. 2.] Vide *Enthymesis*. Ac propriè sigillarius dicitur lusor ille, qui simulacris puerilibus, à Latinis *Sigilla* appellaris, ludebat; italicè *Burratini*, siuè *Pupazzi* dicuntur. inde Tertullianus sumpta metaphora à sigillarij occulto sub velo motu, animæ motionibus applicuit; & quidem, quod per tale vocabulum lusorem intelligat Tertullianus satis aduersus Valent. expressit; inquiens, [Sigillario extrinsecus ductu] FR. puerilia simulacra appellauit Idola Ennodius, quando in 3. dictione Missæ pro Honorato Episcopo, dixerat: [Vbi sunt sigilla numinum votis imaginata facierum? Quorum facies in potestate pendet artificis? Vbi sunt Dij, quibus potentiam dederunt homines fulgore gemmarum?

SIGILLVM, in primario significatu imaginem, figuram, & paruam statuam, siuè statuunculam denotat. [Obtulit candelabra aurichalca septem ante altare, quæ sunt in pedibus decem cum ornatu suo ex argento interclusa sigillis Prophetarum. Anast. in Syluestro.] De sigillo, quo litteræ firmantur. Vide *Bulla. Bullatorium. Chartophylax. Pastellus. Statuncula. Syparum*. FR. In sigillis episcopalibus antiquitus non ponebantur insignia gentilitia; sed effigies eiusdem Episcopi pontificaliter induti cum baculo pastorali, & mitra, vt ex cap. 6. decretal. de fide instrumentor. colligitur, vbi sic habetur: [Falsum sigillum vitiosè videbatur appositum, eo quod à media parte sigilli apparebat quædam imago], non cum mitra in capite, sed cum pileo, nec induta pontificibus, sed regalibus indumentis, tenens in manu non baculum pastoralem, sed quasi sceptrum regale.] Sigilla, quæ ponebantur in marsupio noui Pontificis. Vide *Sedes stercoraria*. Sigillum Domini. Vide *Chrisma*. Sigillo ex Altariolo sublato deperditur consectatio. Vide *Altare*.

SIGMA. Cœnaculum hemisphærica figura constructum. [Discumbebat Iesus plus in Matthæi mente, quam sigmate, & epulabatur non cibis; sed reditu peccatoris. Chrysol. serm. 19.] Ac idem alibi repetit, loquens de discipulis tempore Christi passionis absconsis: [Si metuentes, si clausi, certè non prandentes, & si prandentes, non erat domus illa, sed carcer; illud sigma non erat, sed carcer. serm. 83.] Dicitur enim sigma à figura literæ græcæ huius nominis antiqua, quæ erat ad modum *C*. FR. Aliquando enim non vndique ad mensam conuiuæ accumbebant: sed ab altera tantum parte conuexa, vtpotè capaciori conuiuarum, quam ex concauo interiori latere, vbi edulia ministrantes assistebant, & ex eadem ratione antiqua propugnacula rotunda, vel ad modum sigmę non sunt ampliùs in vsu, quia prębebatur maior ambitus aggressoribus, quàm aggressis, qui in interiori peripheria angustiabantur. Igitur de his mensis figuræ lunarę, vel hemicycli Lampridius in Heliogab. mentionem facit, inquiens [Primus (*idest, Heliogabalus*) denique inuenit sigma in terra sternere, non in lectis.] Ac rectè hunc antiquũ Romanorum morem Ditmarus comprobat, inquiens: [Imperator antiquam Romanorum consuetudinem, iam ex parte magna deletam; suis cupiens renouare temporibus; multa faciebat &c. solus ad mensam, quasi semicirculum factam, loco cæteris eminentiori sedebat. lib. 3. Chron.

SIGNACVLVM SPIRITVALE, siuè Signaculum Domini. Vide *Chrisma*.

SIGNATVRA IVSTITIÆ. Vide *Referendarius*.

SIGNATVS MANV, Miles; Mauritio enim Imperatori, qui lege prohibuerat, nè quis miles posset habitum monachalem suscipere, scripsit D. Gregorius hæc verba. [In qua lege subiectum est, vt nulli, qui manu signatus est, conuerti liceat. in Regist. lib. 2. epist. 61.] Erant igitur Milites Imperiales stigmate in manu signati; atque hoc D. Paulus in epist. ad Galatas c. 6. intellexerat, quando scripsit. [Ego enim stigmata Domini Iesu in corpore porto.] quam epistolam sic commentatus est D. Anselmus, inquiens: [Stigmata vocabantur signa quædam, quæ in manibus militum fiebant, per quæ recognoscebantur esse de militia Romani Imperatoris.] Paulus ergo illis verbis protestari se voluit, quod fidelis Iesu seruus, ac miles esset. FR. Gregorius verò Papa decimus ait, quod Fabricenses, idest, arma bellica fabricantes stigmata ferebant, atque Custodes aquarum: cuius hæc sunt verba: [Ex stigmate namque consueto Fabricensibus imprimi, latitans Fabricensis agnoscitur. Et Custodes aquarum (quos Hydrophylacas nominant) queis insigi solent annotatione signati. lib. 5. tit. 11. cap. 12. in sexto.] Item *Sigma* significat plagam, & vlcerationem. [Nam legitur, quod Maria soror Aton, prophetissa, dum de-

detractionis aduersus Moysen incurrisset delictum, illicò stigmate lepræ percussa est. can. Hoc ipsum. 33. quæst. 2.

SIGNVM, idest, abbreuiatio in scribendo, quam D. Hieronymus *Furtum verborum* appellauit, inquiens: [Extemporalis est dictatio, & tanta ad lumen lucernulæ facilitate profusa, vt Notariorum manus lingua præcurret, & signa, ac furta verborum volubilitas sermonum obseruet. De vitand. suspect. Contuber.] Item significat campanam. *Signum radians*. Vide *Asteriscus*.

SIHOR. FR. nomen hebraicum, quod D. Hieronymus ait fuisse locum proprium. [Et peruenit vsque ad Carmelum maris, & Sihor, & Labanath. Iosue. cap. 19. 26. Congregauit ergo Dauid cunctum Israël à Sihor Ægypti, vsque dum ingrediaris Emath. 1. paralip. 13. 5.] Sed Alphonsus Tostatus in 1. paralip. eodem cap. quæst. 16. §. A Sihor. inquit significare fluuium hebraicè, ac proinde non esse nomen proprium loci, sed appellatiuum.

SILENTIARIVS, secretarius. [Et hæc tanta dilectio adhoc processit, vt eum secretorum conscium, & primatem capellanorum faceret; sibi quoque eundem Silentiarium statueret, vt in quo compererat prudentiæ altitudinem, eius consilio componeret totius regni vtilitatem. In vita S. Agilberti Abb.] Fortassè à silentio, sicut etiam à secreto secretarij nomen inditum fuerat: quamuis in Curia imperiali varias significationes huius vocabuli inueniam, & inter alias, *Silentiarij* dicebantur milites custodientes ianuam Imperialis Consistorij, quia iurgia, rumores, aliasque incouenientias detrudere debebant, quorum collegium *Schola silentiariorum* dicebatur. FR. de hoc militiæ Cæsarianæ vocabulo egit Procopius apud Baronium ad an. 491. n. 6.

SILENTIO, verbum intransitiuum, quod tacere denorat. [Sic non debet opera Dei, quæ in illo per suos Sanctos fiunt sine suis meritis, silentiare; sed prædicare. In vita S. Dion.

SILENTIVM. FR. hebraicè *Domi* dicitur. Calep. Passerat. in dict. Silentium.

SILICERNIVM. FR. [Quo differt ab epulo Iouis silicernium? à Simpuuio obba? ab aruspice pollintor? Tertull. Aduers. Gentes.] Significat mortuorium prandium, alia significata huius dictionis inueniuntur apud Ioseph. Scaligerum in castigationibus Festi. & apud Calepinum.

SILICERNIVS. FR. senex. [Silicernios dici voluerunt senes iàm incuruos, quasi iam sepulcrorum suorum silices aspicientes. vndè & Cincius Alimetus in historia de Gorgia Leontino scripsit, dicens: Qui dum iàm silicernius sui finem temporis expectaret, si mori non potuit, tamen infirmitatibus exultat. Fulgentius de vocib. antiq.] quem Græci ᾠμογέρων dixere. de Silicernio Terentius in Adelph. vbi aliqui intellexerunt nomen comicum fictum; errant tamen, nam Silicernium funebre conuiuium, vt supra diximus, & alia significat.

SILINGI. FR. idest, Vandali. Baron. anno 49. num. 37.

SILIQVA, hoc nomen propriè significat fructum vilem, quem hodie Romani *Guainelle* dicunt, Hispani *Carobas*, Neopolitani *Sciuscelle*, Siculi *Charrubi*, Arabes *Charub*. de quibus frugibus D. Lucas cap. 15. inquit: [Et cupiebat implere ventrem suum de siliquis, quas porci manducabant.] Item significat monetæ speciem vilis quidem. [Adiectis siquilis, oneribus, & granaticis. D. Gregor. in Regist. lib. 1. c. 42.] Quæ moneta iuxta Eruditissimi Latinij opinionem erat vigesima quarta solidj pars. Solidus verò, vt idem ait, erat valoris iuliorum romanorum 17. & baioccorum tres circiter; nàm solidus erat tertia aurei scuti pars, quod quando Latinius scripserat, idest, anno 1563. aureum scutum secundum illius sæculi pretium, non cōtinebat nisi iulios tredecim, licet hodie quindecim contineat. Igitur data proportione temporis Latinij solidus correspondebat carolino Romano, nempè, tribus quartis Iulij; sed hodie nimirum anno 1677. in quo scribimus, solidus viginti iulios continet, quia scutum aureum hodie iulios quindecim continet. Vide *Solidus*. FR. De eadem moneta Siliquæ habetur. in l. final. de furtis; vbi Glossa errat dum asserit Siliquam tantum valere quantum solidum. In supradicto Gregorij textu fit mentio de *Granaticis*, fortasse species monetæ erat, quam hodie in vtraque Sicilia *Grani* nomen retinet, & est etiam vilis moneta.

SILIQVATICVM. FR. gabella exigenda pro siliquis. l. final. de furtis. Sed potius videtur significare gabellam pro quocumque mercimonio. [Et siliquatico de singulas mercatuias, & portoras. Bullar. Casinen. rom. 2. constit. 20. num. 3.

SILOE, hebraica vox *Scilluach*, idest, Missus, ità enim facet Chronista explicat, vbi de piscina agit, in qua Cœcus à natiuitate degebat, qui oculos lauans visum recepit. FR. Fons quidem erat ad radices montis Sion, vt scribit Hieron. in Isai c. 8. & non scaturiebat continuò; sed in aliquibus incertis diei horis, qui fons, ait S. Epiph. de vita, & interitu Proph. c. 7. intercessione Isaiæ primò emanauit; nàm ante quàm moreretur Propheta ille, aliquantulum Deum precatus est, vt ex illo loco aquam mittere dignaretur, cuius oratio statim exaudita fuit; inde *Siloë* hæc fons denominata fuerat, ex tali miraculosa emanatione: *Siloë* enim demissum significat, additque, quod sub Ezechia Rege antèquàm stagnum, & piscinas construxisset, in hoc fonte scaturierat modica aqua mediantibus Isaiæ precibus, vt populus Israël in Ciuitate obsessus non periret siti. Itaque ad manus opportunè illam populus habebat, & è contra irreperibilis erat hostibus; de eodem facit etiam mentionem Iosephus

phus Hebræus. Quæ relata habentur pœnes Baronium an. 33. num. 35. & 36. :||: Patriarcha autem Iacob Iudam eius filium benedicens, vt in Genesi habetur, vocauit Messiam *Scilocb*. quę vox in vulgata *Mittendus* translata fuit. FR. Non incongruè videtur hic quendam lepidam reprehensionem referre, qua quidam Amicus aliquos Iudæos Romæ degentes semel obiurgauerat; nàm Romani vulgaritèr ventum syrum *Scilocebo* appellant, hinc sumpta occasione ille talis dixerat Hebræis Romanis, quod non tantum admirabatur, quod cæteri Iudæi per Orbem decepti adhuc Messiam expectatent; sed quidem de Hebræis Romæ incolentibus, qui illum expectant, dum à *Scilocebo* tam sæpè visitantur, æquiuocans namque in sensu Hebræorum, & in sensu vulgari Romano, quia illi per *Scilocb* Messiam, ac ventum syrum vulgares Romani intelligunt, à qua spiratione crebrò infestatur Roma :||: Alij tamen hanc dictionem censent non esse hebraicam, ac proinde fuerunt variæ opiniones. R. Abnnazer affirmat *Missum* significare; alij dixerunt esse compositam ex duabus vocibus *Sciai-lab*. idest, Donate vos ei. Vide *Pr batica*.

SIMANTER. Vide *Semanterium*.

SIMILARIA, seu *Similia*. Vide *Cupha*.

SIMON. FR. hebr. nomen obedientem significans Simon autem, qui à Romanis tanquam Deus colebatur cum hac inscriptione *Simoni Sancto*, seu *Sango*, de quo titulo pluriès apud Gruterū. Simon Magus fuit, vt Iustinus Mart. Apol. pro Christian ad Antonin. Pium. Irenæus. lib. 1. c. 20. Tertull. Apol. cap. 13. Euseb. lib. 2. cap. 12. 13. & 14. à Baron. adducti. An. 34. num. 52. & in figura Iouis. idem Baron. An. 35. n. 2. An. 44. num. 59.

SIMON MAGVS, quomodo caput radebat. Vide *Tonsura*.

SIMONIA, grauissimum delictum venditionis rei spiritualis, quæ incursionem censurarum Ecclesiasticarum, obligationem restituendi pretium acceptum, & fructus beneficij obtenti mala fide perceptos secum trahit. Fuit enim à Mago Simone ita denominata, qui pecunia ab Apostolis Spiritum Sanctum emere tentauerat, inuidia motus operationum prodigiosarum, quas Paraclitus per eos demonstrabat, qui tamen ab Apostolico Senatu reiectus fuit hac sententia. [Pecunia tua tecum sit in perditionē, quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri. Actor. 8.] Quam verò Petrus Blesensis epist. 129. his verbis explicat. [Non poterant tibi sufficere redditus canonicè acquisiti, & ecclesiasticæ facultates, nisi ædificares Sion in sanguinibus, atque venalitate execrabili, & damnabili quæstu diuitias congregares.] Et inferius sic illam describit: [Auaritia hæc simoniaca ipsa est vermis interficiens, bruchus pessimus, ærugo, ac tinea cordis, quæ bona omnia æruginat, & consumit.] FR. Hæc pessima Hæresia habuit suos sectarios, qui *Simoniani* dicebantur, quorum dogmata exosa licitam rerum spiritualium venditionem asserebant, ac creaturam non à Deo; sed a virtute quadam superna creatam. can. quidam. 24. quæst. 3. Simoniani enim sunt plus execrandi, quam Macedoniani hæretici, qui impugnabant Spiritum Sanctum; hi namque creaturam, & seruū Dei Patris, & Filij Spiritum Sāctum delirando fatebantur. at Simoniani efficiunt Spiritum Sanctum non Dei, sed eorum seruum. [Omnis enim Dominus quod habet, si vult, vendit; siuè seruum, siuè aliquid aliud eorum, quæ possidet. Similiter, & qui emit, Dominus eius volens esse, quod emerit, per pretium pecuniæ illud acquirit. Ita & hi, qui hanc inquam actionem operantur, detrahunt Spiritui Sancto, æqualiter peccantes his qui blasphemauerunt, dicentes Christum in Belzebub eijcere dæmonia: atque (vt veriùs dicamus) Iudæ comparantur proditori, qui Iudęis occisoribus Christum vendidit &c. can Eos, qui. 1. quæst. 1.] Ità enim, & talitèr detestabilis est simonia, vt neque ex eius acquisitionibus reputetur valida eleemosyna. can. non est putanda. 1. quæst. 1. Simonia erat etiā apud Ethnicos odiosa, imò de Romulo inquit Dionys. Halicarn. l. 2. c. 3. [Deinde quod, quum alij malè quodamodo, & inconsiderate eligant Sacerdotes, & alij censeant huius honoris pretium voci pręconis subijciendum; alij verò sacerdotia sorte diuidunt ipse (*idest, Romulus*) sacerdotia neque venalia esse, neque sorte diuidi voluit: sed legem tulit. qua iussit ex singulis curijs creari duos, qui annum ætatis quinquagesimum iam præterissent, qui & genere alijs præstarent, & virtute essent insignes & censum sufficientem haberent, & corpore essent integro. His autem non ad certum aliquod tempus, sed quandiu viuerent, hos honores concessit, eosque militiæ, ob ætatem, & negotiorum vrbanorum ob legem inmunes fecit. Qui nedum sacras, sed & temporales dignitates per largitiones abhorrebant, vt ex Cic. 2. de Orat. & in epist. ad Quintum fratr. satis liquet. Quantum verò apud Hebræos odiosum erat hoc largitionum genus ex pluribus sac. script. locis comprobatur. ac de Daniele inquit Ioseph Hebræus. [Pro muneribus promissis à Balthassaro, eo quod exigebat prophetiam visionis, respondit Daniel sapientiam, & diuinitatem (*hoc est spiritualitatem*) sine suffragio semper existere, & gratis prodesse credentibus. lib. 10. antiq. cap. 13.] Quare merito canones simoniacos ad restitutionem obligant male de spiritualibus perceptorū, quia data, & accepta damnabiliter, ac infructuosè retinent, & vt loc. cit. inquit Daniel: *sine suffragio*, (idest, animarum) *semper existere*. nàm tantum *gratis prodesse credentibus*. Miraculum autem cuiusdam Simoniaci Episcopi. Vide in dict. *Gloria Patri &c.* Committit simoniæ peccatum Episcopus, accipiens aliquid pro ordinatione. Vide *Inthronisticū*. Simo-

moniaci hæretici sub varijs nominibus. Vide *Henericiani. Neophytorum hæresis. Trapetiza.* Cætera. Vide *Proxeneta. Transactio. Vicedominatus.*

SIMONIZO, reperitur apud nonnullos Ecclesiasticos Scriptores hoc verbum, quod simoniam committere denotat.

SIMPLUS. Vide *Simplones.*

SIMPSALMA, συμψάλμα, idest, consonantia in psallendo, seu simultanea psallentia. [Simpsalma dicitur vocis copulatio in cantando. Isid. lib. 6. cap. 19.] Sed prima vocalis ex orthographia græca non per, i; sed per, y, scribi deberet.

SIMULTAS, conspiratio, conuentio. [Quorum simultates Presbyter astutus prænidens. In vita S. Seueri Episc.] de quibusdam Clericis sermo est, qui furari eiusdem sancti Corpus conspirauerant. FR. significat propriè simulationem, malæ mentis machinationem, ac odium occultum, quod vocabulum non ab aduerbio *simul*: sed à verbo *simulo* suum etymon trahit: [Habeatur semel concilium ante dies quadragesimæ, vt omnibus (si quæ sunt) simultatibus amputatis, mundum ieiunium, & solemne Deo possit offerri. can. habeatur. dist. 18.] Vbi Glossa priuatum odium significare putat: sed re vera denotat generaliter tàm occultum, quàm manifestum. Ita Cicero pro l. manilia vsus est, inquiens: [Vt multas etiam simultates partim obscuras, partim apertas intelligam mihi non necessarias, vobis non vtiles suscepisse.

SIMULACRUM SOLIS, Romæ in via Salaria vetcri. Vide *Concilium.*

SINAIDA. FR. semitam, siue, vt alij malunt, terminum territorij significat. [Si quis propter intentionem signa noua, aut rhecluturam, aut sinaidam in syluis alterius fecerit. l. si quis propter, de eo, qui terminū] Reperitur etiam *Sneida*, quæ incisionem arborum significat.

SINCELLUS. Vide *Syncellus.*

SINDON. Vide *Corporale. Othone. Sabanum.*

SINE INVICEM; idest sine relatione, vel sine correlatiua correspondentia. [Possunt hæ duæ naturæ diuina, & humana in Christo sine inuicem loquendo proferri non possunt sit è inuicem credendo cognosci. Ferrandus Diaconus Carthagin. in epist. ad Anatol.

SINGULARIS. Vide *Monachus. Singularitas.*

SINGULARIS FORMA VERBORUM FR. adhibenda est in electione à singulis electoribus, licet plures sint; secùs verò si plures Arbitri, aut Iudices, illis præsentibus, vnus tantum eorum nomine omnium sententiam proferat. cap. 4. de sententia, & re iudicata in sexto.

SINGULARITAS. FR. monachatus; nàm monos græcè, latine singularem sonat [Propositum Monachi proprio arbitrio, & voluntate susceptum, deseri non potest absque peccato; quod enim quis vouet Deo, debet reddere: vnde qui relicta singularitatis professione ad militiam, vel ad nuptias deuolutus est, publica pœnitentiæ satisfactione purgandus est. can. Propositum. 20 quæst. 3.

SINISTRA, quare in ea parte depingebatur S. Petrus. Vide *Bulla. Dextera.* Quare sinistra antiquitùs communicabantur Sacerdotes, & hodie Dominicani obseruant, & quare Summus Pontifex à parte sinistra recipit Eucharistiæ sacramentum. Vide *Communio.*

SINIORALE. FR. Dominabile, quod consistit in toto dominatus, seu seniorum, & senatorum Reipublicæ corpore. Itali *Signorile*, & substantiuè *Signoria* dicunt. [Si vultis regnare, & vigorem regnum, & seniorale, & super vestros, & super impugnantes potestatem vestram optatis habere. Concil. Melden. cap. 7. an. 845.

SINISTERITAS, ærumnæ, infelicitas. [Quibus primordijs maiores nostri etiam sinisteritatum suarum relationes euoluere auspicabantur. Sidon. lib. 1. epist. 5.

SINODOCHIUM. Vide *Xenodochium.*

SINOPIS, color rubicundus, ità appellatus à Ciuitate huius nominis, ex qua deuehitur. Fuit item meretrix famosa hoc nomine appellata, inde prouerbialiter sinopis pro lasciuiæ dedito subintelligebatur, ac eadem intentione Hæretici Eutychiani Sanctum Seleucium Amasæ Metropolitam in Concilio Ephesino cauillabantur, dicentes ei. [Non est Amasææ Episcopus, Sinopis est,] æquiuocando, nempè, ad Ciuitatem, & Meretricem vnico hoc nomine appellatas. FR. de hoc colore ità inquit Plinius. [Sinopis inuenta est primum in Ponto: inde nomen à Sinope vrbe. Nascitur & in Ægypto, Balearibus, Africa: sed optima in Lemno, & in Cappadocia, effossa è speluncis: quæ saxis adhæsit, excellit. Glebis suus colos extra maculosus. Haeque vsi sunt veteres ad splendorem. Species sinopidis tres, rubra, & minus rubens, & inter has media. lib. 35. cap. 6.] De hac Ieremia cap. 22. inquit. [Et facit laquearia cedrina, pingitque sinopide.] De hac etiam egit Vitruuius lib. 7. Strabo lib. 12.

SINOPICUS, ex sinopide Ciuitate, vel sinopidis colorem referens Vitruuius lib. 7.

SINOPISSO, sinopide coloro.

SINSTRIS, corrigendum tamen est *Sinistris* in Petro Damiano epist. 9. nàm loquitur de situatione sinistra reprobis in die Iudicij assignanda, cuius hæc sunt verba. [Plerique Pontificatus iura non deserunt, & de sinistris sunt; quotquot autem legimus recta intentione dimisisse, certa spes est eosdem æterna cum Christo societate gaudere.

SIPHON, σίφων, calamus siue fistula, qua antiquitùs sanguis Domini ex Calice exorbebatur in communione, nè effunderetur. [Obtulit Calicem maiorem fundatum cum siphone pensantē libras triginta. Anastas. Biblioth.] Hodie tamen solus Pōtifex vtitur siphone in solemnibus celebrationibus, qui tubulus ex auro est, quo Diaconus etiam, & Subdiaconus dominicum san-

sanguinem exorbent. Dauantria in eius cære moniali m. s. vbi describens Cardinalium Diaconorum communionem, de hac fistula facit mentionem, aitque hos Cardinales post sumptionem Corporis Christi exorbuisse sanguinem dominicum per siphonem ex Calice, sustentato à concelebrante Diacono, qui interim hæc verba pronunciabat. [Sanguis Domini nostri Iesu Christi custodiat animā tuam in vitam æternā Amen.] Et si fortè in eadem papali Cappella aliquis Rex tunc repertus esset, is associatus à secundo Cardinali Episcopo, (quem Dauantria subpriorem appellat) accedebat ad Altare, & recipiebat sacramentum sub vtraque specie, sic in praxi hic Auctor testatur se vidisse de anno 1355. quando in die Paschæ per manus Innocentij IV. communionem acceperat Petrus Rex Aragonensis ab Albanensi Episcopo associatus. In die autem feriæ quintæ in Cœna Domini ad imitandam Christi humilitatem ait idem Dauantria, quod: [Pontifex solus communicat super Altare sine ministris, & non cum calamo; sed cum Calice tantum se confirmat illa die.] Etiam Laici, quando antiquitus sub vtraque specie recipiebant sacramentum per hanc fistulam sanguinem sorbebant. [Quia sanguinis effusio propter incultioris populi rusticitatem meritò timebatur, calicibus canna est ferruminata affabreque inserta. Lindan. in Panop. Euāgel. lib. 4. cap. 56.] Quę tamen canna sustentati inuoluta ab Acolyto solebat, sicut hodie fit de patena à Subdiacono. [Accolytum patenam, & fistulam habentem. Ord. Rom.] Angelus Rocca in tractatu de Communione Summi Pontificis ait cannam hanc arundinem significare, cum qua per spongiam acetum Christo Crucifixo porrexerunt hebræi. In Monasterio Casinensis montis ostenditur antiqua fistula, qua vtebantur illius loci Abbates, & in antiquis Carthusianorum statutis de ea sub his verbis fit mentio. [Ornamenta aurea, vel argentea præter Calicem, & calamum, quo sanguis Domini sumitur in Ecclesia non habemus.] FR. Romæ in Ecclesia S. Mariæ scholæ græcæ in cuiusdam lapidis inscriptione quæ incipit Sume Valeriane &c. tempore Ioannis Papa IX. ibi incisa memoratur cuiusdam piū legatum, & inter alia, quod quidam relinquit illi Ecclesiæ. [Calicem argenteum exauratum cum calamo, & patena.] Quę inscriptio affertur etiam ab eodem Rocca. Dicebatur itaque *Canna*, *Calamus*, *Fistula*. Vide *Confirmo*. *Pugillaris*.

SIPHORVS, genus textilis. [In Ciborio Constantinianæ Basilicæ optimos de siphoris, & de fundato pannos appendit. Anast. Biblioth. in Nicolao.] Alij *Syrophorus* legunt, idest, byssus ex Syria; alij verò *Setophoris*, ac alij *Serophoris*.

SIROMASTES. FR. σιρομάστης. [Legi enim siromasten Phinees, austeritatem Heliæ. D. Hieronym. epist. 53.] Aliqui in cap. 25. Numerum iuxta vim græcæ vocis hastam interpretantur; sed nostra vulgata pugionē vertit, inquiens. [Quod cū vidisset Phinees filius Eleazari filij Aaron Sacerdotis, surrexit de medio multitudinis, & arrepto pugione &c] Ioseph autem Hebræus lib. 4. Antiq. cap. 6. hanc historiam referens, *Romphæam* scripsit.

SISTRVM. FR. crepitaculi genus. [Porrò cum reuerteretur percusso Philisthæo Dauid; egressæ sunt mulieres de vniuersis vrbibus Israël, cantantes, chorosque ducentes in occursum Saul Regis, in tympanis lætitiæ, & in sistris. 1. Reg. 18. 6. Dauid autem, & omnis Israël ludebant coram Domino in omnibus lignis fabrefactis, & citharis, & lyris, & tympanis, & sistris, & cymbalis. 2. Reg. 6. 5.] Igitur non erat æneum, & ægyptijs Isidis sacerdotibus peculiare tantū, vt asseruit Calepinus, & apud eos vice tubæ adhibitum; licet de Cleopatra Virg. 8. Æneid. semel cecinerat:

Regina in medijs patrio vocat agmina sistro.

Et Ouid. 3. Amor. eleg. 8.

Quid nos sacra iuuant? quid nunc ægyptia prosunt
Sistra?

Nam ex ligno fabrefacto erat, fortasse *Symandrum*, de quo suo loco. Ac sistro vtebantur etiam Hebræi, quod sic Tostatus describit: [Sistrum, instrumentum ligneum, rotulas quasdam habentes volubiles ferreas, & cum sistra mouentur, concutiuntur rotulæ ferreæ, & reddunt harmoniam, hispanicè sonajas (*italicè sonagli*) dicuntur. Alij existimant sistra esse duas particulas ferreas concauas, quæ cum manibus teneantur, concutiuntur, & sonum reddunt, quę hispanicè *Terenumellas* vocantur. Alij tandem putant fuisse instrumentum cum tribus chordis. in 1. Reg. cap. 16. tom. 2. quæst. 13.

SIT NOMEN DOMINI BENEDICTVM, an Episcopus debeat in benedictione Missæ priuatæ proferre. Vide *Benedictio solemnis*.

SITARCHIA, σιταρχία, horreum propriè significat, at translatiuè apothecam ad condendum omne annonæ genus denotat. [Verum quia per campos nudos, per salsos vertices, per incertas solitudines acturi sumus viam, nobis tota est escæ, & potus portanda substantia: imponamus abundantem misericordiam nostræ sitarchiæ profuturam. Chrysol. serm. 8.] Vide *Sitonicum*. Item *Sitarchia* annonæ præfecturam, & *Sitarcha* annonæ præfectum significant.

SITARCIVM. FR. [Panis defecit in sitarcijs nostris, & sportulam non habemus. 1. Reg. cap. 9.] græca lectio habet ἀγγείων. Paraphr. Chalad. *In vasis*. Dionys. Carthus. in hunc locum. viaticum intelligit in peris, saccis, seu repositorijs positū. Gaspar Sancius verò ait: [ἀγγεῖα græcè commeatum significare, seu viaticum; hoc tamen loco pro manticis, aut sacculis viatorijs vsurpatur, in quibus feruntur alimonia; sumitur autem

res

res contenta pro continenti, sicut poculum sumitur pro vino, & ferculum pro cibo: hebraica habet *Kelenu*, idest, in vasis nostris. in I. Reg. cap. 9. Franc. Mendoza ex græco legit ἐκ τῶν σιταρκίων ἡμῶν, hoc est de sacculis nostris; nam σιταρκία sacculum significat. Sed Sitarcij etymon à dictionibus græcis σῖτος, nempè frumentum, & ἄρκω, verbum, quod interdum præstare significat deriuari videtur; vnde *Sitarchæ* annonæ præfectus, & *Sitarchia* eadem præfectura appellabantur, vt supra diximus.

SITICVS. Vide *Sitonicum*.

SITONES. FR. frumentarij, seu frumentorum negotiatores. Vide Latinium in Saluianum. lib. 4.

SITONICVM, granarium, à voce græca σῖτος, quæ frumentum significat. [De frumentis autem, quæ scribitis, longè aliter Vir magnificus Ciridanus asserit, quia solummodò tanta transmissa sunt, quæ pro transactæ indictionis debito ad replendum sitonicum sufficerent Gregor. lib. 1. epist. 2.] Reperitur vocabulum *Siticus*, quod frumentarium Mercatorem significat. [Consideremus solas negotiatorum, & siticorum omnium turbas. Saluian. de prouid. lib. 4.] cuius Codices mendosè aliqui *Syricorum* habent. FR. *Sitonicum* aliquando pro ipsa frumenti annona vsurpatur. [Indicastis solicitudini vestræ Serenissimorum Principum iussione curam sitonici fuisse mandatam. Idem D. Gregor. lib. 10 epist. 38.

SIVAN. FR. Tertius Hebræorum mensis. Vide Auctores citatos in dict. *Elul*.

SIVE. Vide *Seu. Vel*.

SKELLA. FR. tintinabulum, campanula, quæ Latinis *Squilla* dicebatur. [Si quis Skellam de caballis furauerit. In lege salica. tit. 29. §. 3.] Vide *Scilla*.

SLAVI. FR. non credebant in immortalitate animæ. [Etsi ego fungar vice cotis ferrum, & non se exacuentis; tamen ne mutì canis opprobrio noter ab illiteratis, & maximè flauis, qui cum morte temporali omnia putant finiri, hæc loquar pro certitudine resurrectionis, & pro qualitate meriti futuræ remunerationis, firmiter indicans cunctis fidelibus. Ditmarus Episc. in Chron. lib. 1.

SMALTVM, italicè *Smalto*, [Fecit tabulam de smalto sexcentas sexdecim auri obrisi pensantem libras. Anast. Biblioth. in Leone IV.

SMALTITVS, italicè *Smaltato*. [Rete totum ex gemmis albaueris, & bullis aureis, conclusas etiam auri petias in se habens smaltitas. Anast. Biblioth. in Benedicto.

SMIGMA, σμῆγμα, sapo, ex verbo σμήχω, idest, purgo. [Dixit ergo puellis afferte mihi oleum, & smigmata, & ostia pomarij claudite, vt lauer. Daniel. cap. 13. n. 17.] Aliqui existimant fuisse aquam hordei, & lupini; at secundum græcam significationem qualibet mixtura intelligitur, ad lauandum, & poliendum apta. FR. sed communiter *Smegma* dicitur sic enim Plinius lib. 22. cap. 25. de lupinis agens, inquit: [Si verò cœlesti aqua discoquantur, (*idest, lupini*) succus ille smegma fit.] Et lib. 27. c. 12. *Smegma* scribit, sic: [Osyris ramulos fert nigros, tenues, lentos, & in ijs folia nigri cen lini, semenque in ramulis nigrum initio, deinde colore mutato rubescēs: smecgmata mulieribus faciunt ex his.] Hoc puto fuisse mulicbre smegma, quo Susanna, ex Daniele supra, vsa fuerat. Item Dioscorides *Smegma* etiam scribit. Cæterum saponis inuentores primi Galli fuere, ità Plinius lib. 28. cap. 12. vbi sic ait: [Prodest & sapo Gallorum hoc inuentum rutilandis capillis, ex seuo, & cinere. Optimus fagino, & caprino, duobus modis, spissus, ac liquidus: vterque apud Germanos maiore in vsu viris, quàm fœminis.] Et Martialis lib. 14. epig. 26.

Caustica Teutonicos accendit spuma capillos:
Captiuis poteris cultior esse comis.

SNEIDA. Vide *Snaida*.

SOBRII, etymon. Vide *Bria*.

SOCCVLVS, calciamenti genus. [Quam cum fratres audiunt, socculos suos in dormitorio, Sacerdos autem, Diaconus, & Subdiaconus in sacristia relinquentes. In quodam Cæremoniali m. s. Cistercienſium cap. 18.] FR. Hoc vocab. vsitatum fuerat etiam apud Latinos, est namque diminutiuum nomen à *Socco* calciamento, idest, paruus soccus; legitur enim apud Suetonium. In Vitell. cap. 2. quod: [Pro maximo munere à Messalina; etijt, vt sibi pedes præberet excalceandos: detractumque socculum dextrum, inter togam, tunicasque gestauit assiduè nonnumquam oscu'abundus.] Et Plinius lib. 9. cap. 35. De margaritis agens, exagitat fœminarum luxuriam in his gemmis, & hæc inter alia inquit. [Quin & pedibus, nec crepidarum tantùm obstragulis sed totis socculis addunt. Neque enim gestare iàm margaritas, nisi calcent &c.] Et de eodem vocabulo. Idē lib. 37. c. 2. ità mentionem fecit. [Tolerabiliorem tamen fecit causam Caij Principis, qui super omnia muliebria socculos induebat è margaritis.] Vide *Custus*. *Ficones*.

SOCHA, iurisdictio. [De quibus Episcopus ipsius Ecclesiæ à constitutione antiquorum habet omnes redditiones socharum. In Vita S. Osualdi Episcopi.] Vide *Saca*.

SOCNA. Vide *Saca*.

SOCCORDIVM. Præsidium cordis, cardiaci medicamenti genus. [Alia die moritur is soccordio, & thanatio, & aselipidoto. Tertull. in Apolog.] Vbi secundum vocabulum remedium significat contra vim mortis; tertium autem nomen denotat quoddam medicamentum Esculapij.

SODI, appellatum fuit flumen Euphrates. Vide *Choba*.

SOGA. FR. funis. [Si quis sogas furatus fuerit de bone

boue inuectorio. lib.1.tit.25.leg.33.siue l.si quis fogas.de furtis.

Sol Novus. Vide *Natiuitas Domini.*

Solarium Expositionis, erat locus eminens circumseptus, in quo delinquentes, vt ab Imperatore viderentur, exponebantur. [Post paululum ergo iusserunt inferri eum in solarium expositionis, vt esset ibi, quatenus prospiceret Imperator per cancellos triclinij sui ea, quæ futura erant fieri. In collectan. Anastasij Biblioth.] Et apud eundem legitur, sed mendosè: [Statuerunt ergo Reuerendissimum Dominum in medio solarij dispositionis.] Sed corrigendum *Expositionis*.

Solatio. FR. verbum, fideiubeo. l.3. de exercitalibus.

Solatior, solatium præsto, reficio. [Huic vos solatiari, in quo sibi necessè fuerit, admonemus. D.Greg. lib.1.epist.13.] FR. Gregorius loco citato per hoc verbum defendere, tueri, atque consolari, seu solari intelligere videtur; nam ibi Luminosam Zemacchi tribuni relictam Episcopo Centumcellensi commendat, & eam solatiari, in quo sibi necessè fuerit, admonet, & signanter. [Vt nullus sit ei de quolibet molestus articulo in comitiua illa, quam vir eius agendam susceperat, donec temporis terminus adimpleatur &c.] & sicut qui fidem pro debitore præstat, illum defendere videtur, dum indemnem reddit; hinc vnus pro altero sensus promiscuè vsurpatur. [Quod et (Deo solatiante) vsque ad præsens spiritualiter seruasse confessus es. Epist. Zachariæ Papæ ad Bonifacium Episcopum. In tom.3.Concilior.edit.Parisi. de anno 1585.

Solatium. FR. subleuamen, & fideiussio, ex verbo *Solatio*, de quo in l.3.de exercitalibus. Idem non rarò habetur in Registro D. Gregorij [Vt viduis, ac regimine desolatis impertiri solatia debeatis. lib.1.epist.13.] Et inferius ibidem. [De impensis à vobis solatijs propensius animus gratuletur.] Et sicut fideiussor remanet simul cum debitore in debito illaqueatus; sic delicti societas *Solatium* dicitur. l.si quis libero homini De his qui insidiando. Vnde *solatium* quasi sodalitium sonat.

Solea, σολέα: est maxima inter Authores controuersia, quænam Ecclesiæ pars per hanc dictionem intelligatur, cum pro comperto habeatur, quod hæc constructio proxima ad Sancta Sanctorum fuisset, vt ex Codini verbis cap. 17. de off. colligitur, vbi inquit. [At Patriarcha propè soleam stans, recitat orationem.] Aliqui crediderunt fuisse pauimentum ante Sancta Sanctorum; sed talis opinio cum verbis Curopalatæ, & Cantacuzeni non concordat, qui affirmant, quod quando Imperator ad Patriarcham sese approximabat, per hunc soleæ locum transibat; superfluæ enim essent relationes istæ, cum accessus ad Sancta Sanctorum necessariò transitum per pauimentum supponat: nec probabile præterea videtur, ruinam trulli, siue cupulæ, ita pauimentum conterere potuisse, vt in puluerem conuerteretur, quemadmodum his verbis refert Cedrenus: [Trulla Sancta Dei, magnæque Ecclesiæ fornicata lapsu suo ambonem; & soleas, quæ ex onychite lapide erant contriuit, & in puluerem conuertit.] Nec verisimile censetur, quod pauimentum gemmis tam pretiosissimis stratum fuisset. Quare possem interim opinio Meursij sequi, asserentis fuisse thronum, siue solium, ex quo distribuebatur fidelibus communio, & licet antiqui Patres nullam huius vocabuli mentionem faciant; significant nihilominus illius temporis ritum, quod, nempè, in situ eminenti dabatur Communio, ad denotandum Christi Sacramentati Maiestatem, ita contra Luciferianos. D. Hieronymus inquit: [Episcopum Corpus Domini adtrectantem, & de sublimi loco Eucharistiam populo ministrantem.] Atque Chrysostomus de Sacerdote loquens, ad Eucharistiam populum inuitantem, ait: [Ea de causa stans excelsus, omnibus manifestus, tremendo in illo silentio vehementer inclamat: Sancta Sanctis:] fortasse erat gradus ante portã ad SanctaSanctorum, quæ coniectura verbis Simonis Thessalonicensis confirmatur, qui ait: [Subdiaconos, & Diaconos sedere oportet extra Bema circa soleam. lib. de sacramentis.] FR. Non repugnat fuisse ex onychite pauimentum, vt ex Cedreno supra allato habetur; nam hic lapis varij generis erat, pretiosus, scilicet, de quo Plinius lib.37.cap.6.& vilior, de quo mox dicam, imò Romæ in priuatis domibus reperiebantur pauimenta onychite secundæ speciei lithostrata, ita ex Martiali lib.12.epigr. 50. colligitur, vbi inquit in habentem amœnas ædes.

Et tibi centenis stat porticus alta columnis,
Calcatusque tuo sub pede lucet onyx.

Et de Etruscis Thermis lib.6.epigr.42.

Lux ipsa est tibi longior, diesque
Nullo tardiùs à loco recedit.
Siccos pinguis onyx anhelat æstus,
Illic Taygeti virent metalla,
Et certant vario decore saxa &c.

Hæc enim distinguebatur à gemma onychitis, de qua gemma Martial. lib.11.epigr.50.

Profertur Cosmi nunc mihi siccus onyx.

Et de pretioso vase onychitis idem ad Papilum lib.7.epigr.94.

Vnguentum fuerat, quod onyx modo gerebat,
Olfecit post quam Papilus, ecce garum est.

De onychite autem vili Plinius lib. 34.cap.10. ita scribit. [Tertia est in lateribus fornacum, quæ propter grauitatem ad cameras peruenire non potuit, hæc dicitur placitis &c. ex ea duo alia genera: onychitis extra penè cærula, intus onychis maculis similis.] Vbi sic in eius annotationibus Iacobus Dalecampius. [Cadmiarum genera sunt quinque prima ex lapide pyrite

tite visto, secunda botrytis, tertia onyphitis, quarta placodes, siue placitis, quinta ostracitis. Confundit hæc omnia Plinius.] Ex quo euidens fit, hanc secundam onychitis speciem non esse gemmam; sed cadmiam, quæ nihil aliud est, vt lib. 34. cap. 1. & 10. idem Plinius explicat, quam æs ex lapide ærosο, qui à similitudine coloris gemmæ huius nominis *Onychites* appellabatur; sed quia extrahebatur ex Cypri Insula, ita Plinius cit. lib. 34. cap 10. vbi loquens de onychite Cadmia, sic inquit: [Omnis autem Cadmia in Cypri fornacibus optima.] Ideò fortasse, solea etiam hæc cadmia dicta est, nam in Cypro erat Vrbs, quæ teste Nicolao Noni gero in dictionario græco latino, Σόλοι dicebatur. De hac Festus. [Solea, vt ait Verrius, est non solum ea, quæ solo pedis subijcitur, sed etiam pro materia robustea (*siue, vt melius legunt alij*) Robusta, super quam paries craticius extruitur.] Robusta siquidem, quoad tenacitatem; sed percussione teritur; hinc mirum non est, si solea, siue onyx in Trullæ ruina redacta fuerat in puluerem ex supra allata Cedreni relatione. Enodatis igitur præmissis, vt mihi videtur; remanet specificandum quinam locus fuisset hic, per quem Imperator transibat, quando ad Patriarcham accedebat, vt Curopalata & Cantacuzenus supra retulerunt, & vbi erat hæc quæsita lastratura soleæ, siue onychitis, quod idem est. Dico fuisse Prothesim, de qua cæremonia Imperiali satis in dict. *Prothesis* dictum est. Nec mirum, quod hæc cadmia vocabatur *Solea*, & *Onychytes*, nam ijsdem binominibus piscis species etiam denominabatur, de specie sub nomine soleæ. Plin. lib. 9. cap. 15. 56. & 20. lib 32. cap. 11 Et sub nomine onychitis eodem lib. 32. cap. 10. De quo etiam Martia lis lib. 10. epigr. 48. vers. 13.

Paruus onyx vna ponetur cœnula mensa.

Hœdus. sed ex *ignorantia variatur.*

Cæterum soleæ. quibus plantarum calces infimé reguntur non esse, nec græcum, nec latinum nomen ait Gellius lib. 13. cap. 2. Noct. Att verum gallicum verbum esse opinatur nouum, non diu ante ætatem M. Ciceronis vsurpari cœptum, & *Gallicæ* dicebantur.

SOLEMNITAS, festiuitas principalis, & immutabilis cum magno populi concursu à verbo *Sollo*, quod stabilire significat. [Solemnitas à sacris dicitur, ita suscepta, vt mutari ob religionem non debeat. Isid. lib. 1. cap. 18.] Quare vbi vulgata in threnos Ieremiæ habet: [Eo quod non sint, qui veniant ad solemnitatem.] in textu hebræo habetur *Meghed m*, quod significat ad tempora, idest, tempora trium festiuitatum, quæ sunt in lege stabilitæ, nimirum, Pascha, Pentecostes, & festum tabernaculorum, in quibus temporibus templum hierosolymitanum populus visitare tenebatur. FR. Quod in Deuteronomio cap. 16. his verbis habetur expressè: [Tribus vicibus per annum apparebit omne masculinum tuum in conspectu Domini Dei tui in loco, quem elegerit. In solemnitate azymorum, in solemnitate hebdomadarum, & in solemnitate tabernaculorum.] Cardinalis Bellarminus in comment. Psalm. 118. qui psalmus reliquis omnibus longior est, existimat quod Hebræis in his tribus anni temporibus ad hierosolymitanum templum accedentibus inseruisset, quo itineris tædium canendo diuerterent.

SOLFISO, à sol, fa, Italicè *solfeggiare* dicitur, musicales notas canere significat, cuius synonyma. Vide *Cantus*. Vt, re, mi, fa, sol, la.

SOLIDVS, moneta, de cuius valore dictum est in dict. *Siliqua*. FR. vbi dicere prætermisi, quod Latinij adnotata æquipollentia valoris solidi non distinguit, de qua solidi specie intelligebat; nam vltra vulgarem solidum reperiebatur *solidus aureus* de quo ff. in ius vocando. l. final. & ibi Glossa. Vide hic in dict. *Obryziaci*. Item solidus prouisinus. Vide dictionem hic immediatè sequentem. In Beneuentano territorio de anno 856. Equus valebat solidos octo, & Bos quatuor. [Det pretium pro Cauallo solidos octo, & pro Boue solidos quatuor. in capitulare Sicardi cap. 15. apud Camillum Peregrinum in Hist. Princip. Longobard

SOLIDVS PROVISINVS, de qua moneta Cencius Camerarius in suo M. S. Cæremoniali, & appellabatur etiam *solidus prouisinorum*, quia à solita prouisione per Senatum Romanum assignata proueniebat, & à Romano Basilicæ Vaticanæ Canonico, qui tempore Calixti III. scripserat, *solidus prouisiensis* dicitur. FR. [Et de dicta distributione Canonicus Sacerdos, qui celebrabit, habeat solidos prouisinos octo vltra distributionem, & Diaconus, & Subdiaconus solidos prouisinos quatuor pro quolibet. In Bulla Vrbani V. apud eruditum Soresinum in tractatu de Capitibus SS. Petri, & Pauli pag. 9.] Negatur autem quod dicta distributio fuisset à Senatu Romano assignata Canonicis: nam in eadem Bulla Vrbani V. expressè habetur, quod: [De fructibus Cameræ distribuantur.

SOLLICITANTES in confessione. Vide *Pœnitentialis*.

SOLSATIS, occasus Solis. Vide *Placitum*.

SOMA, σῶμα, idest, corpus: [Beatorum Sarij, & Maxellendis Virginis sacra deposuit somata. Gerardus Episc. in Donat.

SOMNIALIA. FR. Liber superstitiosus ita inscriptus, in quo somniorum obseruationes continebantur, sub nomine Danielis Prophetæ falsò diuulgatus. [Siue qui attendunt somnialia scripta, & falsò Danielis nomine intitulata. can. non obseruetis. 26. quæst. 7.

SONIACA, hoc vocabulo vtitur Anselmus Leodiensis Canonicus cap. 40. de Episcopis Leodiensibus: [Præcepit ne soniacam Episcopis Leodiensibus debitam ab eodem loco, vbi ipsius Sancti Corpus quiescit, accipere præsumerent.]

Si-

Significatus quidem huius barbari, obscurique vocabuli, cũ sit difficilis intelligentiæ; ideò Chapeauilli huius textus Commentatoris opinionẽ sequi intereà cogor, qui denotare hoc vocabulum ait companaticum Episcopo debitum. FR. Ioannis Chapeauilli Annotatoris verba in prædicto loco hæc sunt. [Souiacã &c. ita legunt codex Aureæ vallis, Groesbeckaanus, & alij vetustissimi Codices: fortè intelligit obsonium Episcopis debitum.

SONOPAIR. FR. Verres, seu potius masculus. l. si quis verrem. De furtis.

SONVS. Vide *Inuitatorium*.

SOPANVS. Vide *Suppanus*.

SOPHVS. FR dicitur sapiens: [Sophi appellati sunt, qui latinè sapientes. D. August. de Ciuit. lib. 18. cap. 24.

SOPHISTA, quamuis hoc vocabulum ferè in malam partem accipiatur; nihilominus hominem doctum, & eruditum significat. [Rabanus sophista, & sui temporis poëtarum nulli secundus. In vita S. Rabani Archiep.] Ac de eodem Tritemius lib. 1. num. 13. egerat his verbis: [Sophistarum omnium nominatissimus.] FR. Nam *Sophus*, vt diximus sapientem sonat. [Quidam, qui in Magna Ciuitate Alexandrina medicinali arte erat imbutus, collectorem se apud sophistam suum habuisse perhibuit summæ prauitatis puerum. D. Greg. lib. 11. epist. 46.] Quare inquit D. Augustinus. [Sophistæ autem appellantur latinatum litterarum eloquentissimi Auctores. lib. 2. locutionis de Exodo. §. Non mihi videntur.] & lib. 2. de Doctrina Christiana c. 31. de ornata oratione inquit: [Quamquam etiam sermo non captiosus; sed tamen abundantius, quam grauitatem decet verborum ornamenta consectans sophisticus dicitur.] In libro tamen Ecclesiast. cap. 36. in malum sensum accipitur, vbi hæc habentur. [Vir peritus multos erudiuit, & animæ suæ suauis est. Qui sophisticè loquitur odibilis est; in omni re defraudabitur. Non est illi data à Domino gratia: omni enim sapientia defraudatus est.

SOPITIVVS, cibus, siue aliud medicamentum somniferum, quod soporem conciliat. [Accedit hinc beatitudini meæ dulce ad inuicẽ commercium litterarum, vnde & amaritudinibus meis mitigatiuum paratur electuarium, & inquietitudini sopitiuum medicamentum. Petrus Cellens. lib. 3. epist. 2.

SORBITIVNCVLA. FR. à verbo sorbeo: [Spirans cadauer sorbitiunculis irrigabat. D. Hieron. in Epitaph. Fabiolæ ad Oceanum.

SOREK, vox hebraica in cap. 5 Isaiæ secundum LXX versionem, vbi vulgata habet *Electam*. Et in responsorio sabbati sancti habentur etiam hæc verba. [Et plantauit vineam Sorek.] Significat ergo *Electam* licet Hebræi dicant esse speciem vitis optimæ. Græcus textus legit εὐκληματοῦ, idest, benè fructificans. FR. in vulgata lib. Iudic. c. 16. 4. fit etiam de simili vocabulo mentio his verbis: [Et habitauit in Valle Sorec.

SOROR IN CAPILLO. FR. soror innupta, in domo paterna, siue fratris degens. l. si quis Longobardus. de successionibus. de hac phrasi dictum est etiam in dict. *In capillo*, & fortasse Virginem habentem adhuc faciem lanuginosam significat, nam in multis locis, præcipuè in Melira, magnum dedecus est Virginibus, imò scandalum auferre ex genis primas lanugines, sicut Romæ virgines murenulam, seu viriolam deferre pudet in collo ante nuptias.

SORRENTIALIS, carnifex. [Sorrentialibus Præfecti, si suspendunt aliquem quinque solidi: quando decollant similiter, quando cæcant duodecim denarij pro vnoquoque oculo. Romanus Vatic. Basilicæ canonicus in tract. de eadẽ Basilica. cap. 42.] Eius synonyma. Vide *Carnifex*.

SORS. FR. idest diuinatio. Vide can. peruenit. can. si quis Clericus, & seqq. 24. quæst. 5. Vide *Teni*.

SORTIARIA. FR. Venefica, Maga. [Alij potu, alij autem cibo à sortiarijs dementati. Hincmar. de diuort. Lotharij ad 15. Interrog.

SORTILEGIVM. Vide *Hydromantia. Sors.*

SORTITVS, nomen substantiuum sortem significans. [Nec terrenæ vobis, & iudaicæ possessionis vllos vindicandos esse sortitus arbitremini. D. Ambros. in exhortat. ad Virgines.

SORTVMINA, siue *Surtumina*, & *Surtunina*. FR. Aquarum scaturigo: [Aquas, fontes, surtunina, tamburios nuncupata, quam aliter quomodocumque colaturas, molendinas &c.] Et inferiùs. [Aquas, fontes sortumina, tamburrios nuncupata, quam aliter quomodocumque scolaturas, molendina &c. Bullar. Casin. to. 2. const. 294.

SOSANIA, vox quidem barbaro-græca σωσάνιον, loricam significans, licet Græci in neutro genere pronuncient. [Adaptauit humeris suis sosaniam, & appendit pharetram pectori. Ioannes Diacon.] Ac vbi legitur in hist. Francorum *Sosanias*, Aldhelmus eundem factum referens, *Lorica* scripsit.

SOTER. FR. Sancti Pont. & Mart. nomen: græcè enim Σωτήρ, latinè Saluatorem significat.

SOTVLARES. Vide *Sutulares*.

SPADO, verbum, castro, eunuchizo, in lege salica, vbi etiam *Spathus* eunuchus dicitur. [Si quis caballus spathum furauerit. tit. 41.] Vide *Eunuchus*.

SPALAGVS, Talpa animal, σπάλαξ. [Simulque truculenta regulorum venena, ad quæ quadrupedis rubetæ, & spalagi pestifera confectio humanæ naturæ nocitura habebatur. Aldhel. lib. 3. cap. 10. de Virg.

SPALLA. FR. Contributio Episcopo dari solita. [Cognouimus, quod præfatus Episcopus spallas, quas ab eadem Ecclesia, tàm ipse, quàm prædecessores sui recipere consueuerant &c. cap. cũ venerabilis lib. 3. decretal. tit. 39.

SPAN-

SPANACLYSTUS. Vide *Panaclysus*. *Spanicus*.

SPANICUS, res rarenter confecta, ex græco vocab. σπάνιος, quod rarum significat. [Spanicas, quæ pendent super altare. Anast. Biblioth. in Benedict. III.] Itaque huiusmodi indumenta vel pretio, vel textura, seu perspicuitate rara dicebantur ad instar veli tenuis. Alij tamen ma lunt *Spanicas* hispanicas significare, idest, in hispania contextas. Ex hoc autem vocabulo componitur dictio *Spanaclystus* apud eundem Biblioth. ad significandum textile simul perspicuum, ac occultum; nàm vox græca κλειστός, absconsum significat. FR. De etymologia *Spanaclystus* alitèr dictum fuit in dict. *Panaclystus*. *Spanicus* puto esse pannum, quem Itali *Spanna* vocant: in Onomastico Romano Fœlicis Felicij in dict. *Spanna*, quem existimat esse *Spithamam*, de qua Plinius lib. 7. cap. 2. Cæterum non potest negari, quod penès antiquos Scriptores reperiatur Hispania sine duobus primis litteris, & ex multis locis, qui adduci ad exemplum possent, vnum afferre sufficiat, in vita S. Fructuosi Bracaren. Episcopi notatum, vbi sic habetur. [Quasi Sol oriens inluminaturus Spaniam, ædificauit Sanctum ope Domini Monasterium.

SPANOPOGON, σπανοπώγων, qui raros pilos habet in barba, quem Siculi *Spano* vocant.

SPARGILLUM, aspersorium aquæ benedictæ. [Vrceum cum aqua benedicta cum spargillo. In Rituali Cisterciensium.] Vide *Aspergillum*.

SPARTA, hoc vocabulum reperitur in Registro S. Gregorij, vbi videtur sportam, vel canistrum ex iuncis contextum significare; nam Græci σπάρτον iuncum appellant; ità enim ait lib. 1. cap. 14. siuè lib. 5. cap. 122. Sanctus Doctor. [Spartam verò, quam apud decessorem vestrum dilectissimus filius noster Petrus Diaconus, tunc illic defensor, reliquerat nobis &c.] Ac alibi idem vocabulum reiterat, quod in aliquibus Codicibus *Spatha* in lib. 5. cap. 123. mendosè legitur. FR. De hoc vocabulo quæstio agitata fuit apud Gellium lib. 17. cap. 3. vtrum nempè *Sparta* eadem illa esset, de qua Homerus ibi citatus cecinit *Spartum*, seu *Spartium*, quod communiori vocabulo *Genestum* dicitur. Sic igitur Gellius. [Adolescens quispiam non indoctus, sparti quoque vsum in terra Græcia diù incognitum fuisse dixit, multisque post Ilium captum tempestatibus ex terra Hispania aduectum. Riserunt hoc ad illudendum, ex ijs, qui ibi aderant vnus, atque alter malè homines litterati, quod genus Græci λύγον appellant; atque eum, qui id dixerat, librum legisse Homeri aiebant, cui versus hic fortè deesset:

Καὶ δὴ δοῦρα σέσηπε νεῶν, καὶ σπάρτα λέλυνται

quod iuxta interpretationem eiusdem in calce positam, hæc significat. [Et ligna eputrent ratium, & sparta in cariem sunt.] Ac sequitur loc. cit. idem Gellius [Tum ille protsum iratus. Non, inquit, in eo libro versus, sed nobis planè Magister defuit, si creditis in eo versu sparta id significare, quod nos spartum dicimus. Maiorem enim verò illi risum subijciunt; neque id destiterunt, nisi liber ab eo prolatus esset Marci Varronis vigesimus quintus humanarum, in quo de isto Homeri versu à Varrone ità scriptum est. Ego sparta apud Homerum non plus spartum significare puto, quàm σπάρτα, (*quod interpretatur in calce, idest, ex agro satos*,) qui dicuntur in agro Thebano nati. In Græcia sparti copia modo cœpit esse ex Hispania. Neque ex ipsa facultate vsi Liburni, sed hi pletasque naues loris suebant, Græcis magis cannabo, & stuppa, cæterisque satiuis rebus, à quibus σπάρτα appellabant. Quod cum ità Varro dicat, dubito hercle, an postetior syllaba in eo verbo, quod apud Homerum est, acuenda sit; nisi quia voces huiuscemodi, cum ex communi significatione in rei certæ proprietarem concedunt, diuersitate accentuum separantur.] Idem affirmat Plinius, ac difusè describit. lib. 19. cap. 2. per totum; sed inquit quod in Hispaniam citeriorem ex Africa à pœnis spartum aduectum fuisset. Hinc D. Gregorius græca declinatione vsus est, quæ σπάρτη fœmininegeneris appellat. Sed miror, quod Pontifex Sanctus ille iuncis indigeret, forrasse pro canabe, vel ad telam texendam; nam hæc sparta ad hunc vsum tempore Plinij loco cit. inseruiebat. Et pro fune vsurpatur in Chrysostomi dicto: [Sparta triplex difficilè rumpitur] ex Ecclesiast. cap. 4. [Funiculus triplex difficilè rumpitur.] Verum quidem tàm spartam, quam spatham intelligi puto, quia spatha etat quodam vnguentum ex spathis, siuè elatis palmarum, quorum sudor colligebatur, vt Plinius lib. 12. cap. 28. asserit, quem eius Annotator Iacobus Dalecampius ex Dioscoride corrigit, inquiens: [Elate non sudat, sed pinguis intus est.] ad vnguentorum spissamentum vt ex eodem Plin. lib. 13. cap. 1. Vnde probabilius credo D. Gregorium de hoc vnguento locutum fuisse, cuius vtramque citationem non inueni fidelem, sic etiam ex sparta conficiebatur medicamentum Plinius lib. 24. cap. 9. Vide *Briophoron*.

SPARTEA, calceamenta ex funiculis contexta, cuius vsus adhuc in Hispania viget. [Calceamentum vero spartea. Ex Reg. S. Isidor. cap. 28. §. 2.] FR. *Spartea* calceamenta ex spartis, siuè sparrijs contexta, de quibus Plinius lib. 19. cap. 2. ità ait. [Carthaginensis Hispaniæ citerioris portio, nec hæc tota, sed quatenus parit, montes quoque sparto operit. Hinc strata rusticis eorum, hinc ignes facesque, hinc calceamina, & pastorum vestis.] Non quidem ex ipsis iuncis, siuè spartis in natura, sed ex stuppa ex eis auulsa, netaque conficiebantur prædicta indumenta, vt ex eodem Plinio liquet ibidem.

SPARTUM. Vide *Sparta*.

SPARVARIUS, accipiter, rapax volatile, quod Ita-

Itali *Sparviere*, Galli verò *Esparvier* dicunt. De quo vocabulo fit mentio in lege Salica. tit. 19.

SPATALIUM, σπατάλιον, præter alias huius vocabuli significationes, quædam muliebria ornamenta denotat, quæ ex nigris corallijs in brachijs à fœminis ferebantur, vt eius virtute magis amarentur. [Cæterùm nescio an manus spatalio circumdari solita in duritie catenæ stupescere sustineat. Tertull. de cultu fœminar. cap. 13.] Vbi Pamelius *Spathalium* cum aspiratione scribi mauult; errat tamen, nàm à verbo σπαταλάω deriuatur, quod delitiari significat. FR. de hoc ornamento Plinius lib. 13. cap. 25. hæc habet. [Iuba tradit, circa Troglodytarum insulas fruticem in alto vocari Isidos plocamon, corallio similem sinè folijs: præcisum mutato colore in nigrum durescere. Cum cadat, frangi. Item alium, qui vocatur charitoblepharon, efficacem in amatorijs. Spatalia eo facere, & monilia fœminas. Sentire eum se capi, durarique cornus modo, & hebetare aciem ferri. Quod si fefellerint insidiæ, in lapidem transfigurari] Itaque *Spatalia* non est fructus, sed ornamenti muliebris vocabulum; nàm fructus *Isidos plocamon*, & in specie *Charitoblepharon* dicebatur. Item spatale non solum brachiale ornamentum est, vt asserit Vossius; sed etiam capitis, ita Claudianus de spatale Diadema in epithalam, de spatale Nympha cecinit:

Et grauibus spatale baccis diadema ferebat
Intexerat, rubro, quas legerat ipsa profundo.

Cæterum Calepinus, & præcipuè Henricus Stephanus in eius lexico græco in dict. σπαθάλιον contendunt cum aspiratione scribi debere. Sed Vossius in eius etymologico in verbo *Spatalium* validissimis auctoritatibus *Spatalium* sinè aspiratione scribendum demonstrat.

SPATHUM. Vide *Sparta*.

SPATHALIUM. Vide *Spatalium*.

SPATHARIUS, σπαθάριος, Armiger, qui ensem imperialem ferebat. [Sed spatharius hora Sanctę Communionis Papam nullo modo videre potuit. Sigibert. in Chron.

SPATHISTER. FR. ferreum instrumentum, quo Hebræi pelliculam artificiosè ad cooperiendam circumcisionem trahebant, à verbo græco σπάω, quod traho, siuè auello significat. [At hoc grauius est, quod etiam à circumcisione præputiari fiunt arte quadam medica, per instrumentum attractorium spathisterem appellatum, infimam membrorum cuticulam attrahi sinentes, futuramque admittentes, & glutinatorijs circumdatis, præputium rursus super inducunt. S. Epiphan. lib. de ponder. & mensur.] Idemque Sanctus præterea inquit, quod huius instrumenti perfidus Esau fuisset inuentor, vt velut Apostata paternum signum auferret, diuinamque legem deleret; sic enim verba Apostoli intelligit, quando in 1. Corinth. cap. 7. dixerat. [Circumcisus aliquis vocatus est? non adducat præputium.] Item vbi dicitur. 1. Macabæorum cap. 1. quod aliqui ex Iudęis abijerant ad Gentiles. [Et fecerunt sibi præputia:] Origenes, & D. Hieronymus negant, quod illi Apostatæ naturaliter potuissent facere præputium, & ideo exponunt, quod isti legis diuinæ desertores præputia reliquissent eorum filijs; sed huiusmodi expositio verbis Apostoli adaptari nequit; quin & Iosephi Hebræi relatio in lib. 12. Antiq. cap. 6. Epiphanij opinioni fauet, dùm refert, quod aliqui Iudæi ità circumsionem occultassent, vt nudi à Græcis non distinguerentur; idemque senserat Theophylactus in eadem Pauli epistola, ac Talmudi assertio in tract. Sebamoth. cap. 8. habetur, quod nimirum, nonnulli Hebręi suas circumcisiones insecerant, vt non dignoscerentur esse mosaicæ legis professores, & hoc pacto iniurias, persecutiones, ac tormenta obuiarent, qui tamen in Ciuitate Better deindè circumcisionem iterauerant, quos Hebræi *Mesciuchim* idest Attractos appellant.

SPATHOMELA, linamentum, rotunda, semnifcus ex filis de subtili, lineoque panno detractis, quibus Chirurgi vulnera, & plagas dilatatas ad diuturnè purgandas sustinent. Italicè *Tasto fatto di filacci* dicitur. Vide *Cupha*.

SPATHUS. Vide *Spado*.

SPATIUM HUMANITATIS ADVENIENS. FR. idest mors. [Eos verò, quorum consilio hoc egisti, in duobus mensibus excommunicatos esse decernimus: ità, vt si quid eis intra duorum mensium spatium humanitatis aduenerit, benedictione viatici non priuentur. can. tanta. distinct. 86.

SPECIATUS, decoratus, exornatus. [Quid hodie informe in mundo, quid retro speciatum in materia, vt speculum sit mundus materiæ. Tertull. aduers. Hetmog. cap. 40.

SPECTACULA, prohibita. Vidi *Amen. Lanista*.

SPECTRUM. Vide *Biothanatus*. *Horama*. *Orama*.

SPECULATOR, ita appellatus est Guilielmus Durantes, siue Durandus Episcopus, ex eo quia opus composuerat cui titulus est speculum Iuris tribus voluminibus distinctum: scripserat etiam rationale Diuinorum officiorum, quod sæpè hic citamus: qui cum esset Vrbini Apostolicus Nuncius Castellum construxerat, quod vsque ad Vrbani VIII. tempora Castelli Durantis nomen retinuerat, sed cum Ducatus Vrbini ad Ecclesiam Romanam tempore eiusdem Pontificis deuolutus fuerit Papa in ciuitatem, & Episcopatum Castellum illud erexerat, ac de suo nomine Vrbaniam Ciuitatem denominauit. FR. De hoc Gulielmo egerunt Auctores apud Bellarminum, & Labbè de Scriptoribus Ecclesiasticis, quem natione Vasconem facit Bellarminus. Labbè Prouincialem potiùs è Podio Massonis. Blondus verò Carnotensem Decanum appellat, ac de ædificatione Castelli sic inquit: [Interiùs verò ad Metauri superiora pro-

progredientes planitiem inueniunt speciosissimam, in qua primum est oppidum à Metauro pœnè in insulam circumdatum, quod Gulielmus Durandi Carnotensis Decanus, pontificij iuris consultissimi, speculi eius doctrinæ libri Author, cum Martini IV.Pont.Rom.Nuntius, & Romandiolę Thesaurarius esset, à fundamentis ædificauit, & à suo nomine Castrum Durantis appellauit.in tract. Italiæ illustratæ Picena prouinc.regione 5.] Discipulus Henrici Cardinalis Hostiensis extitit, & Magister practicæ appellatus fuit teste Trithemio de script. Eccles. Giacchettus insuper Ricordani Malaspinæ nepos in addit.ad Historiam sui Auunculi c.228. inquit, quod Durandus accitus fuisset ab Honorio Papa IV. de anno 1286. & Gilonem Durantem appellat Idem scribit Io.Villanus in eius historia lib.7.cap.107.& Prouinciæ Comitem illum nominat sub his verbis: [Guglielmo Durante Conte di Prouenza, qual nell'auno 1286. fù chiamato per Gouernatore da Honorio Papa Quarto.] Nonnulli tamen errarunt circa conditiones, ac mortis tempus, quos censurat Philippus Labbè de scriptor. Eccl. vbi de ipso Durante agit. Aliqui perperam hunc Durandum Prouincialem natione intellexere illum Dominicanæ familiæ Prouincialem extitisse. Hæc autem Prouincia à Latinis *Clemaris* dicebatur. Sepultus est Romæ in Ecclesia Sanctæ Mariæ supra Mineruam.

SPECVLATOR, idest, obseruator, Italicè *Spia*. Vide *Scamera*. FR. Item speculator non solum vigil, & obseruator intelligitur, sed etiam carnifex. [Et contristatus est Rex propter iusiurandum, & propter simul discumbentes, noluit eam contristare, sed misso speculatore, præcepit afferri caput eius in disco, & decollauit eum in carcere. Marc.6.26.] Sed Vincentius Riccardus in eius notis ad S.Proclum. orat.18.in laud.S.Stephani. ad pag.514. v.8.in Comm.rationibus & auctoritatibus contendit legendum *speculatore*, & non *spiculatore*.

SPERANS. FR. pro implorans. [Omnibus de nobis sperantibus non debemus, in quantum possumus, nos denegare. can. licet. dist. 87.] cuius titulus est. [Implorantibus patrocinia Episcopi debent adesse.

SPERNAX, spretor, aspernator, contemptor. [Erga familiam suam, nec in admittendo consilio spernax, nec in inuestigando reatu persequax.Sidon.lib.4.epist.9.] FR.eodem vocabulo vsus est. Sil.lib.8.inquiens.

Ductor Piso viros spernaces mortis agebat,
Ore puer,

SPHENDON. Vide *Diasphendon*.

SPHINX, fabulosa Gentilium figura, de qua sæpè rogatus fui, cur nempè, hoc poëticum monstrum ad fores antiquarum Ecclesiarum collocabatur. Ad quod respondi Aegyptios in eorum templis collocare hoc simulacrum solitos fuisse vt Clemens Alexandrinus lib. 4 strómat.refert, ad docendum homines, quod Deus timeri, amarique debuisset, ideoque sphingem bina figura, humana, scilicet, & brutali fingebant, per illam placiditatem, atque per istam ferocitatem significantes. Hinc Christiani eadem intentione, vt Dei amorem, & timorem pariter haberent perpetuum hoc simulacri monumentum licet gentile, extra Ecclesiam relinqui permiserant. FR. alium moralē significatū affert Natalis Comes lib.9. Mythol.c.18.quod, nimirum, æquo animo, ac tolerabiliter per hanc fabulosam figurā persecutiones, & ærumnas homines sufferre docerentur; nam alata Sphinx figurabatur, quod est inconstantis fortunæ symbolum, præterea aduncis vnguibus fingitur, ad indicandas aduersitatum rapacitates, quibus omnia fortunæ, ac corporis bona auferri possunt: humana facie præfertur, nam humanum est calamitatibus, vicissitudinibusque fortunæ subijci; tandem leonina pars, forti animo ferenda esse aduersa, significat.

SPHOERISTA, σφαιριστής, pilæ lusor. [Putas ne videbitur, vt hoc piger palestræ ludum exerceat? Aut asinus segnis inter sphœristarum ordinem celeri volatu discurrat? Gregor. Turon. in præfat. de glor. Confess.] Erat etiam Officialis Apostolici Palatij titulus, cui curam exercitandi Clericos, tanquam Pedagogo incumbebat. [Gratianum verò sacri sphœristam Patriarchij.Anast.Bibliot. in Leone IV.] vbi mendosus textus *supcristam* habet.

SPHOERISTERIVM, σφαιριστήριον, palestra, locus, vbi ludum sphœristæ exercebant. Sidonius. lib.2. ep.2.

SPICARIVM, granarium, in quo spicæ frumenti, & similium donec triturarentur cōseruabantur. [Spicarium ille nouum, quia sic homo erat, solis feris, & beluis, auibusque domesticis condi fecerat. in Vita sancti Galli cap. vltim.] de quo voeabulo fit etiam mentio in lege salica tit. 19.

SPICVLATOR. Vide *Speculator*.

SPICVLVM. FR. telum,& translatiuè pro solis radio à Poëtis vsurpatur sic in hymno sabbati ad laudes canitur:

Aurora iam spargit polum;
Terris dies illabitur:
Lucis resultat spiculum:
Discedat omne lubricum.

Et in hymno feria IV. ad Laudes.

Caligo terræ scinditur,
Percussa solis spiculo.

Ex Prudentio, ad imitationem Poëtæ illius.

Non radijs solis, non lucida tela diei.

Seu potiùs ex Virg.Æneid-12.

———Et spicula castris,
Densa cadunt &c.

SPICVLVS. FR. fornix. [Ante ingressum verò Basilicæ, necnon & ante introitum atrij quinque desuper fornices, quos spiculos dicimus,

voluit. Chron.Casin.lib.3.cap.28.

SPIRITVALIS. FR. res non corporalis. [Inter corporalia, & spiritualia eam cognouimus esse differentiam, quod corporalia faciliùs destruntur, quam construuntur, spiritualia verò faciliùs construuntur, quam destruuntur. Vndè iuxtà canonicas sanctiones Episcopus honorem dare potest, (*nempè ordinando, & consecrando,*) solus auferre non potest.lib.1.decretal.de translat.Episc.cap.2.

SPIRITVALIS HOMO. FR. per antonomasiam summus Pontifex intelligitur per illa verba. 1. Cor.2.15. [Spiritualis (*idest homo*) autem iudicat omnia, & ipse à nemine iudicatur.] Vbi sic Bonifacius Papa VIII. exponit: [Si verò suprema à solo Deo, non ab hominibus poterit iudicari, testante Apostolo, spiritualis homo iudicat omnia, ipse autem à nemine iudicatur. Est autem hæc authoritas, (etsi data sit homini, & exerceatur per hominem) non humana, sed potiùs diuina, ore diuino Petro data, sibique, suisque successoribus in ipso, quem confessus fuit petra firmata, dicente Domino ipsi Petro: Quodcumque ligaueris &c. Extrau.comm.de maior.& obed.cap.vnam sanctam.

SPIRITVALITER, FR. idest, quod non de verbo ad verbum memoriter retineri debet, sed tantum sufficit apprehendere sensum. [Catechumeni &c. symbolum, quod est Credo in Deum Patrem,spiritualiter doceantur.can.ante viginti. de consecrat.dist.4.] & ibi Glossa.

SPIRITVS SANCTVS, aliquando diuinitatem Verbi increati significat, in quo sensu S.Cyprianus aduers.Iud.inquit: [Spiritus sanctus filius Dei Rex constitutus est.] Et in eodem sensu Prudentius cecinit:

Ex quo mortalem præstrinxit spiritus aluum. FR. Vide Latinium in Correct. Cypriani, præsertim in tit.Testimonior.lib.3. & de montib.Sina, & Sion.:||: Quin & clariùs Tertull. aduers. Prax.c.30.diuinitatē Christi intellexerat,qui de eius persona,dū in Cruce patiebatur, exclamāte,sic ait: [Sed hæc vox carnis,& animæ,idest, hominis, nec spiritus, idest, Dei.] Imò S.Hilarius Spiritus Sancti vocabulum tribus concomitanter diuinis personis tribuit, dum ait. [Quod nominatus Spiritus sanctus videant pro Patre, & Filio frequenter intelligi, in quo nihil scrupuli est: siue enim Pater, siue Filius Spiritus sanctus est. lib. 2. de Trinit.] Et ita etiam intellexere Veteres Christianæ Theologiæ Professores illa verba Annuntiantis Angeli ad Mariam Virginem prolata,nempè: [Spiritus sanctus superueniet in te &c. de secunda enim persona diuina loquutum fuisse Gabrielem dixerunt. FR.verba allata S.Cypriani habentur etiā in eius libro de Idolatr.vanit.Vide Latinij Correctiones in D.August.de Trinit.cap.5. Spiritus Sanctus,idest, tertia persona in diuinis. [A Patre, & Filio non tanquam ex duobus principijs; sed tanquam ex vno principio; non duabus spirationibus, sed vnica spiratione procedit De summa Trinit.in 6.cap.vnico.] Spiritum sanctum negans, seu aliquid hæreticale in eum asserens.Vide *Pneumatomachus.* Simoniacus non potuit pronunciare nomen Spiritus sancti, ideo eius peccatum detectum fuit. Vide *Gloria Patri.* Spiritui sancto cur nulla oratio ab Ecclesia dirigatur. Vide *Collecta.* Appellatur Antecessor. Vide *Antecessor.* Congener Christi.Vide *Congener Christi.* Reliqua. Vide *Paraclitus.*

SPOLETI DVCATVS. Vide *Arnulphorum terra.*

SPOLIARIVM. FR. locus, vbi damnati ad bestias vestes eorum relinquebant: non verò, vt Calepinus in hac dictione asserit, fuisse, nempè, locum in balneo, quo loturi vestes exuebant. Locus enim ex Plinij Panegyrico, in priori sensu clarè demonstratur; vbi sic ait: [Nunc templum illud, nunc verè Deus; non spoliarium ciuium, creaturarumque prædarum sæuum receptaculum.] Atque de eodem loco sic loquitur Seneca: [Nunquid aliquem tam stultè cupidum esse putes; vt iugulari in spoliario, quàm in harena malit. in epistola 94.] Ita quoque mortuo Commodo Imp. acclamatum fuisse scribit Lampridius: [Hostis patriæ, parricida, gladiator in spoliario lanietur.] Et dicebatur etiam *locus ad iugulationem.* [Exinde iam exanimis prosternitur cum cæteris ad iugulationem solito loco. In pass.SS.Perpetuæ, & Felicitatis per Holsten.edita.] Locus autem generaliter intellectus,vbi despoliari solet *Despoliabulum* dicebatur.

SPONGIA SANCTA. Vide *Patena.*

SPONSA. Vide *Druchte.* Ponebatur illi anulus. Vide *Annulus* Velabatur. Vide Mauortes in dict.*Maphorium.*

SPONSALIA, dicuntur futurarum nuptiarum promissio. ff de sponsal. & can. nostrates.30. quæst.5. Vide *Annulus. Subarrho.*

SPONSOR. Vide *Patrinus.*

SPONTALITER, sponte. [Parco tamen, idque non modo non coactus, verum etiam spontaliter facio Sidon.lib.8.epist.9.

SPORTEOLVS, sportula. [Ad famam cœnæ serapicæ sporteoli excitabantur.Tertullian.aduersus Gent] Qui ad superstitionem alludit;qua Serapidem fabulosum numen adorabatur, cui formabant Aegyptij calathum, siue sportulam ad figuram sepulcri. Vide *Seraphim.* De sportulis. Vide *Strena.*

SPORTVLA. Vide *Strena.*

SPORTVLANTES, dicebantur Clerici, qui non viuebant in Communitate cum alijs; sed stipendium seruitiorum, quæ Ecclesiæ præstabant,ab Episcopo recipiebant. [Nec molestijs, aut negotijs sæcularibus alligantur; sed in honore sportulantium fratrum, tanquam decimas ex fratribus accipientes,ab altari, & à sacrificijs non recedant. Cyprian.epist.66.

SPVDIASTES, σπουδαστής, fautor, amicus. D.Hieronymus de Scriptor.Ecclesiast.

SPVR-

SPVRCALLA. FR. sputcitia, fœditas. [Cui Paganorum decepta gentilitas ad sedandam furoris vesaniam fanaticę lustrationis spurealla thurificabat. Aldelmus.lib.de Virg.cap.12.

SPVRIVS. Vide *Manzer.*

SPVTACVLVM, sputum. [At ego sputaculum maximum in os eius ingeminans, totum me in eum Christi nomine armatum ingessi. In vita S.Antonij.

SQVAMOSVS. Vide *Pholidotus.*

SQVATVS, piscis species, italicè *squadro* dicitur, cuius aspera pelle vtuntur fabri lignarij ad puliendum eorum opus, ideò à Græcis ϱ'ίνη, idest, Lima; à Latinis autem *squatina* dicitur. [Præses verò iussit sale asperrimo cum squato dorsum eius fricari. In vita S.Ananiæ.

SQVILLA. Vide *Scella.*

STABILIS COMES, & *Stabilis Dux*. FR. alij autem *Stabuli Comitem*, siue *Stabuli Ducem* scribunt. [Desiderius Rex Andream Referendarium suum, & Stabuleni Ducem Oratores misit. Blondus decad.2.lib.1.

STABVLARIA, ità appellata fuit S.Helena Magni Constantini Mater à Gentilibus, ex eo quia magnum obsequium erga animalium stabulum in quo natus fuerat Christus, præstauerat. [Bona stabularia, quæ tàm diligenter præsepe Domini requisiuit. Bona stabularia, quæ stabularium non ignorauit illum, qui vulnera curauit à Latrone vulnerati. D. Ambros. in orat. de Theod.

STABVLVM. Vide *Catabulum*. Equorum stabulum. Vide *Equaritia. Meritorium. Staplus*.

STACTE. FR. ϛακτή, pinguedo recentis myrrhę. [Portantes aromata, & resinam, & stacten. Genes. 37. Sumite de optimis terræ fructibus in vasis vestris, & deferte viro munera, modicum resinæ, & mellis, & storacis, stactes, & terebinthi in sacculis reportate. Ibid.cap.42 Dixitque Dominus ad Moysen: sume tibi aromata stacten, & onycha, glabanum boni odoris. Exod.cap.30. Dan, & Græcia, & Mosel in nundinis tuis proposuerunt ferrum fabrefactũ, stacte, & calamus in negotiatione tua. Ezech. cap.27.] Plinius de arboribus myrrhæ lib. 12. cap.15. agens, sic inquit: [Sudant autem spontè prius, quàm incidantur, stacten dictam, cui nulla præfertur. Ab hac satiua, & in syluestri quoque melior æstiua. Non dant ex mirrha portiones Deo, quoniam apud illos nascitur. Regi tamen Gebanitarum quartas partes eius pendunt. Ceterò passim à vulgò coemptam, in folles confarciunt, ipsique vngentarij digerunt, haud difficulter odoris, atque pinguedinis argumentis.] Mysterium, quod Deo ex myrrha non dent portiones, haud bene intellectum fuisse à Plinio puto; nam non est connaturalis ratio gentium, quod non detur Deo id, quod apud eos nascitur; imò contrarium constat, nempè, quod gratitudinis gratia ex frugibus propriæ terræ vnusquisque decimas, ac primitias, nedum lege diuina; quin ex innata gratitudine illi tribuere cogitur, vt etiam apud Ethnicos omnes vsitatum fuisse legitur. Insuper si Plinij ratio vera esset, sequeretur, quod Populi illi non solum myrrhæ portiones Deo negarent, sed etiam omnium frugum ibidem nascentium; quare ergo solius myrrhæ oblationes renuebant dare Deo? Aliud siquidem mysterium in hoc internoscere licet, quod puto nõ esse, nisi quia myrrha mortalitatis symbolum est, ideo Deo immortali offerre non licet, ideoque in Exodo supra iusserat Deus offerre illi myrrham, & eius stacten commixtam alijs aromatibus ad significandam futuram hypostaticam naturam in Christo, sic etiam in tribus Magorum muneribus Christo oblatis commixta fuit myrrha, nam, vt ait D.Leo Papa serm.2. de Epiph. [Mysticas illi de thesauris Domino munerum species obtulerunt.] Ac clariùs D. Gregorius Papa homil. 10. in Matth. inquit: [Magi vero aurum, thus, & myrrham deferunt. Aurum, quippè, Regi congruit; thus verò in Dei sacrificium ponitur; myrrha autem mortuorum corpora condiuntur. Eum ergo Magi, quem adorant, etiam mysticis muneribus prædicant: auro Regem, thure Deum, myrrha mortalem.] Id autem, quod Plinius dicit *Regi Gebanitarum*, magis ille cum Sac. scriptura concordat, in qua habetur. [Dedit eos in manus Gabaonitarum,] quam Strabo, qui hos populos mendosè *Catabanitas* appellat. Cyrillus autem Alexand.in lib.9. Leuit. alium mysticum significatum adducit: [Quærit & stacten; colata enim, & defœcata vult esse verba nostra, vel opera.

STADIVM, pro semita pomarij, de Susanna loquens Tertullianus, vsurpauit, inquiens: [Cæterum in stadio mariti non puto velatam deambulasse. De Coron.milit.] FR. Item dromium, seu curriculum significat [Ij, qui in stadio currunt. 1.Cor.9.24.] accipitur etiam pro geometrica mensura. [Interuallo quinque stadiorum. 1.Macab.11.5.] De quo sæpè in Sac.Scriptura, quæ tamen distantia variè affertur ab Authoribus. Plinius lib.2.cap.23. inquit continere pedes 625. quæ mensura octies sumpta efficit mille passus. Suidas verò ait continere 400. cubitorum, quod expressiùs habetur hic in dict. *Pes*. sed varietas hæc intelligi debet respectiuè ad regiones, sicut etiam nunc accidit, quod in varijs prouincijs longiora, vel breuiora milliaria mensurantur.

STAFFLVS. Vide *Staplus*.

STALARIA. FR. sylua cedua. l.si quis stalariam. de damno, & iniur. Item in Bullar.Casinen.to.2. const.64. const.73.117.131. & alibi ibidem.

STALLVM, sedile in choro, vnum ab alio distinctum. [Intrauit chorum vterque, stante Priore in stallo suo. Cæsar.lib.1.cap.6.] Ac idem lib.5. cap.5. [Vidit duos dæmones iuxta presbyterium intrare, & paulatim ascendere ad stallum

Ab-

Abbatis.] Vide *Cancelli. Chorus. Formula. Misericordia.* Pastophoriū in dict. *Cubiculum.* Vide *Vapellum.* FR. Item aliquando macellum significat. [Et quod dicebant alibi, quam in stallis Decani, & Capituli carnifices carnes vendere non debere.] Et inferiùs. [Cum idem Episcopus post citationem carnes in stallis alijs vendi fecisset. In Decretal. de appellat. cap. 69.

STANTES. dicebantur Christiani in persecutione fidei constantes, è contrario *Lapsi* qui timore tormentorum à fide apostatabant: [Episcopi in vnum conuenientes, præsente, & stantiū plebe. D. Cyprian. epist. 14.] quam dictionem in hoc Cypriani loco aliqui perperam corrigere maluere; sed cum alibi eadem voce vtatur, mutandam esse nequaquam reor: in eodem enim sensu epist. 27. [In omnibus stantibus] dixit: & clariùs epist. 30. habetur. [Preces stantium.] FR. existimo non incongruè Cypriani dictum ex verbis Christi deriuari, cum dixerat. [Ante Præsides, & Reges stabitis propter me in testimonium illis. Marc. cap. 13.] Vnde *stantes* appellauit intrepide fidem coram tyrannos profitentes.

STANTIA, FR. à stando, pactum obligatorium intelligitur aliquando, in quo omninò stare debetur. Glossa in l. si quis debitorem. de debitis, & gaudimonijs. Vide *Synthica.*

STAPEDIVM, stapes. [Vt cum Summus Pontifex equum ascenderit, stapedium sellæ eius teneat. Dauautria M. S. vbi Coronat. Imp. Cœrem. describit.] FR. D. Hieronymus *Stapiam* appellat. Vide *Strepa.*

STAPHVS. Vide *Staupus.*

STAPHYLINVM, pastinaca erratica. Vide Plinium in dict. *Suffocatus.*

STAPLVS, Stabulum, Germani *Stapel* dicunt In l. salica tit. 58. vbi etiam *Stafflus* dicitur. Eius synonyma. Vide *Stabulum.*

STAPVLVS. Vide *Aristaton.*

STATER, moneta, de qua fit mentio in 1. Reg. cap. 9. 4. Reg. cap. 7. Ierem. cap. 32. Ezechiel. cap. 4. & Matth. cap. 17. Quæ auri vnciam pendebat, idest, tria monetæ scuta; nàm inseruiuit ad soluendum tributū duarum drachmarum pro duabus, personis, vt in eodem cit. cap. Matthæi habetur; hinc quatuor drachmas continebat. FR. Vrbanus Papa ex hac Euangelica tributi solutione significatum deducit, nempè, [Tributum in ore piscis, piscante Petro inuentum est, quia de exterioribus suis, (quæ palàm cunctis apparent) Ecclesia tributum reddit. Non autem totum piscem iussus est dare; sed tantum staterem, qui in ore eius inuentus est: quia non Ecclesia dari Imperatori, non pontificalis apex, qui in ore capitis Ecclesiæ præeminet, subijci potest Regibus, sed sanè (vt diximus) quod in ore piscis inuenitur pro Petro, & Domino dari iubetur: quia de exterioribus Ecclesiæ, quod constitutum antiquitus est, pro pace, & quiete, qua nos tueri, & defensare debent, Imperatoribus persoluendum est. Can Tributum. 23. q. 8.] & ibi Glossa. Vide *Drachma. Siclus.*

STATIRA Vide *Bysantinus. Exagella. Lances.*

STATIO, idest, mansio, ac mora, quam fideles Christiani in Ecclesijs agebāt, sumpta à militib. metaphora, quia huius sæculi Ecclesia militaris dicitur: hinc cum stationarij milites in eorum stationibus vigilias exerceant; sic etiam Ecclesiæ fideles stationem ecclesiasticam pro ieiunij vigilia promiscuè intelligebant: vndè *Soluere stationem*, & *Soluere ieiunium* idem significabat; ideoque in die feriæ IV. & VI. stationes vsque ad horam nonam prolongabantur. [Discernunt autem quidam inter ieiunium, & stationem: nàm ieiunium est indifferenter cuiuslibet diei abstinentia, non secundum legem, sed secundum propriam voluntatem; statio autem est obseruatio statutorum dierum, vel temporū, vt quartæ, & sextæ feriæ, vel quadragesimæ. Isidor. lib. 6. etym. cap vltimo.] Ac idem docuit D. Ambrosius serm 36. inquiens. [Stationes vocantur ieiunia, quod stantes, & commorantes in eis, inimicos insidiarum repellimus.] Licet autem Ioannes Diaconus in vita Sancti Gregorij Pontificis illum stationes Romæ ordinasse dicat; hoc tamen non de primæua institutione intelligi debet; nam S. Hilarius Papa qui multo antè Gregorium sedit in Pontificatu, de eo legitur, quod: [Hic constituit in Vrbe Ministrales, qui circuirent constitutas stationes.] Ministrales siquidem dicebantur Clerici ad inseruiendas Missas in eis Ecclesijs, in quibus stationes celebrabantur, & Subdiaconi *Stationarij* dicebantur, qui Pontifici in stationum Ecclesia celebranti ministrabant. Itaque Gregorius stabiliuerat Ecclesias pro stationibus destinatas; tempore enim persecutionum Ecclesiæ stationes fiebant in cryptis, & in subterraneis Sanctorum Martyrum cœmeterijs, & à Subdiacono Regionario antecedenti die publicabatur statio proxima in Missa solemni antè communionem sequenti forma verborum, quam in quodam vetustissimo Ceremoniali ms. inueni, nempè, [Crastina die veniente statio erit in Ecclesia Sancti N.] Mox Chorus respondebat: Deo gratias. Acolytus deinde in eodem stationis die ex Ecclesia, vbi celebrabatur, deferebat Papæ frustillum clychnij oleo lampadis eiusdem Ecclesiæ stationis intinctum, & elata voce dicebat [Iube Domne benedicere] ac post Pontificis benedictionem prosequebatur cantum, dicens: [Hodie fuit statio ad Sanctum N. qui salutat te.] Pontifex sumebat clychnium, ac deuotè osculans, respondebat: Deo gratias. deinde Cubiculario consignabat, quæ omnia clychnia conseruabantur vsque ad obitum Pontificis, in quo euentu ex eis puluillus implebatur, & sub capite defuncti Pontificis ponebatur In eodem Cæremoniali etiam legi quandam Cæremoniam scitu dignam, quæ in Basilica S. Mariæ Maioris in statione Vigiliæ Natiuitatis Domini erat so-

lita

lita obseruari, nimirum. [In isto die statio ad S. Mariam Maiorem, vbi Dominus Papa debet Missam cantare cum scholis, & familia Palatij, & Episcopus Albanensis debet facere coenam optimam toti Curiæ, & debet mittere ad Curiā duo optima busta potcorum.] Hodie verò nomine stationis intelligitur indulgentia, quæ acquiritur in ea Ecclesia, in qua statio assignata reperitur. Ad stationem pertinentia. Vide Sabbatum vacans in dict. *Sabbatum*. Item nomine stationis intelligitur aliquando populi concursus, qui processionaliter associabat Pontificem ad aliquam Ecclesiæ solemnitatem, & absque ieiunio ibat, quemadmodum temporis paschalis stationes, alijque festiuitatum dies.

STATVA. Vide *Icona*.

STATVNCVLA, sigillaris, & parua statua. [Ille enim, (*idest*, *Dæmon*) cum ei in statunculis, & simulacris formaret. S. Cyprian. de Aleatorib.] Item reperitur in genere masculino. [Et venientes satellites ad eum cum statunculo Iouis, dixerunt. In vita Sancti Concordij.] Vide *Sigillum*.

STATVTARIVS. FR. qui statuta condit. [Item excommunicamus statutarios &c. lib. 5. decretal. tit. 39. cap 49. & 53.] Ibique Glossa.

STATVTVM, liber statutorum. Vide *Capitularium*. §. Capitularis.

STAVPVLVS. Vide *Staupus*.

STAVPVS, vocabulum valdè obscurum. [Staupos argenteos duos in arcu, quem ex argento fecerat, suspendit. Anast. Biblioth. in Nicolao I.] ex verbo *Suspendit* coniecturo, quod *Staphos* dicere fortassè voluisset ex græco vocabulo [illegible], quod vas significat, suspendi solitum ad arcus ornamentum, atque ex eius diminutiuo nomine confirmatur, nempè, *Staupulus*, quod pensile, in quo reliquiæ ponebantur significat. [Misericordia viscera tacta staupulum, qui ob signum sperandæ salutis pendebat, iussit deorsum vno pede dimitti. In vita S. Valburgis Virg.] Ex quibus tamē verbis probabilis eorum opinio redditur; qui staupum fascias significare putant, ac propterea *Stroupum* corrigunt. Item alij *Stropum* legunt, insigne, nempè, quod in capite Sacerdotis ponebatur ex Festo. FR. meus Festi Codex ex Farnesiano exemplari sic habet [Stropus est vt Ateius Philologus existimat, quod græcè [illegible] vocatur, & quod Sacerdotes pro insigni habebant in capite, quidam coronam esse dicunt, aut quod pro corona insigne in caput imponatur, quale sit strophium. Itaque apud Faliscos idem festum esse, qui vocatur struppearea, quia coronati ambulant, & à Tusculanis, quod in puluinari imponatur Castoris, struppum vocari.] Hinc locum Anastasij puto magis significare coronam, quæ ad Ecclesiæ ornamentum suspendebatur, vt in dict. *Corona* dictum fuit.

STAVRACINVS: hoc vocabulum variè à plerisque intellectum fuit; sed re vera absq; probabilitatis fundamento. Quare hoc vocabulum nil aliud significat; quam textile crucibus contextum, de quibus dictū est in dict. *Casula*, & *Gammadia* [illegible] enim græcè, latinè crucem, & [illegible] patens, & intermediatum significant, quod ex sequentibus verbis euidenter patet, nempè [Cortinas de pallijs stauracinis, seu quadruplis. Anastas. Biblioth. in Adrian.] Nàm quadruplam figurā angulares cruces formabant, & ideo *Polystauria* dicebantur, idest, multis crucibus referta, & *Gammadia*, quæ græca littera, vt suo loco dictum est, angularis formæ quadruplicatam crucem figurat. FR. Idem affirmat Torrigius in tract. de crypris Vatican. impress. secunda pag. 184.

STAVROLATRA, [illegible], idest, Crucis adorator; sic Hæreticorum secta in Armenia appellabatur, quæ præter Crucem aliam adorationem non permittebat. Nicephor. lib. 18, cap 54.

STAVROPATA; [illegible], idest, Crucis peierator in octaua Synodo *Stauropata* appellati sunt Episcopi illi, qui contra iuramentum super Crucem præstitum, cum Photij perfidia communicarunt.

STAVROPEGIVM, [illegible], idest, Crucis confixio, seù erectio; quod ferè significat cæremoniam erectionis Crucis in loco ab Episcopo cōsecrando, vt in Cæremoniali Episcop. habetur. [Nullus audeat ædificare Ecclesiam, vel Oratorium, antequàm Ciuitatis Episcopus veniat, & ibi vota faciens, Sanctissimam Crucem infixerit. Iul. Antecess. const. 61.] Vnde quia talis cæremonia exerceri non poterat ab Episcopo, nisi intra limites eius iurisdictionis; hinc non rarò pro Diœcesi hoc vocabulum etiam vsurpatur, vt in aliquibus Concilijs habetur; itaque significat iurisdictionis extensionem aliquando. Vide *Conculcare Episcopum*. Propterea Constatinopolitanus Patriarcha, quando aliquod Monasteriū, siuè aliam Ecclesiasticam possessionem ab Ordinario loci eximere intendebat, ibidem Crucem erigebat, quod priuilegium à Michaële Palealogo Patriarchæ concessum fuisse refert Georgius Pachimera, & eiusdem Imperatoris Nouellam affert in sua græca histor. lib. 6. cap. 11.

STAVROPHYLAX, [illegible], idest, Crucis Custos. Dignitas in Ecclesia Hierosolymitana, ad quam lignum veræ Crucis custodire spectabat: [Chrysippi Presbyteri Hierosolymorum, & Staurophylacis sanctæ Resurrectionis.] Titulus appositus in quodam m. s. sermone Bibliothecæ Barbarinæ, quo etiam titulo Patriarcha Hierosol. decorabatur.

STEGA. Vide *Tristega*.

STELLÆ FESTVM, dicitur Epiphania. Vide *Septuagesima*.

STEPHANITA, [illegible], Coronatus, quo titulo Victores denominabantur; quare Georg Cedrenus impij Imperatoris Constantini Copronymi scelera refert, quod inter cætera grauissima

patra-

patrata sacrilegia. apostatare fecerat Anastasium Constantinop. Patriarcham, his verbis. [Et persuasit, vt pro Monacho fieret stephanita, carne vesceretur, & regia mensa tibicines audire sustineret,] idest, quod in signum apostasiæ manifestationis coactus fuerat Parriarcha ad imperialem mensam coronatus sedere.

STEPHANOMATA. Vide *Corona*.

STERILIS. Vide *Illiberi*. Sterilitas. Vide *Ingenitura*.

STERLINGVS. FR. Monetæ species, quæ adhuc retinet nomen in Anglia. [Quod quinque solidos sterlingotum datet. In decretal. de arbitris cap. 3.

STATOR. Vide *Strator*.

STERCEIA, vox quidem intellectu difficillima apud Tertullianum, quæ aliud non significare puto, nisi Amantem, ex græco verbo στέργω, idest, amo. Quod colligitur ex sequenti eiusdem Tertulliani textu. [Quare non, & sterceiæ, & syntrophi nominantur. Aduers. Valent. cap. 8.] FR. posset etiam ex latino verbo *Stringo* deduci, hinc Itali quoque *Strettezza* dicunt sanguinis, vel amicitiæ coniunctionem. Vide *Herceia*.

STEVRA, tributum, seu impositio pro aliqua communi necessitate iniuncta. [Hæc grauamina cum prioribus raxata fuerunt vltra quadraginta florenorum themensium. Per quæ compulsi imponere steuram decimi denarij de omnibus bonis eorum. Leôhart. Presbyter in Chron.] De eodem vocabulo etiam Æneas Syluius in hist. Boemiæ mentionem facit, inquiens: [Mos est Australibus, quoties repentina Principi necessitas ingruit, ex subditis pro modo facultatum pecuniam exigere, quam vocant steuram. c. 61.] Quæ contributio ab alijs Scriptoribus *Borna* dicitur: [Interea verò Rex exercitum congregat, & ad bella, si necesse fuerit, se coaptat, generalem steuram, quæ borna dicitur, ab omnibus recipit. In histor. regia. cap. 27.] FR. fortassè vox à strena corrupta. Vide *Strena*.

STIBADIVM, casa, siuè tugurium in hortis erectum. [In hac diæta stibadium, & nitens abacus. Sidon. lib. 1. epist. 11.

STICA, tunica, propriè allij membranam significat; repetitur tamen hoc vocabulum in Dauantriæ m. s. his verbis. [Notandum, quod coqui, & brodarij habent habere sticas in Pascha, & in Natiuitate Domini.] FR. Italiæ Moniales appellant *Stecca* lineam fasciam, quam circumligant in fronte: malè tamen Vossius in eius etymologico confundit allij sticam cum eiusdem spica; stica enim est allij tunica; sed spica est dens allij, & italicè *Spicchio d'aglio* dicitur.

STICHARIVM, στιχάριον, tunica, qua vtuntur Græci in sacris functionibus loco albæ; ideo candidi coloris debet esse iuxta Simonis Thessalonicensis opinionem, qui sic ait: [Sticharium lucidi vestitus Angelorum imitamen induit. Sæpè enim in veste fulgenti Angelos apparuisse nouimus, vt & illum in monumento Saluatoris coopertum stola candida. Propterea purum, & ab omni iniquamento liberum sacerdotalem sticharium esse oportere docet.] Itaque est manifestus Græcorum abusus albam indui variorum colorum. Idem à S. Germano Constantinopolitano Patriarcha confirmatur, vbi ait: [Ac primum tunica, quæ alba est, diuinitatis splendorem indicat, & Sacerdotis splendidam conuersationem.] Addit insuper citatus Thessalonicensis stichariũ, seù tunicam Episcopalẽ sericis rubris albisque fascijs virgãdã esse, quę flumina appellantur insinuatiuè, scilicet, ad Prælati doctrinam; sic enim ille ait: [Episcopi sticharium desuper descendentia habet flumina. Est enim vndulatum & gratiam docendi in ipso repræsentat.] Iuxta tamen aliorum contemplationem denotat sanguinem, & aquam de latere Christi emanatam, quod magis cum rubro, alboque coloribus congruit: [Episcopi ferunt in tunicis fluuios coccineos, & albos, quia fluxit è latere Christi sanguis, & aqua. Gregoras lib. 6. c. 1.] eadem flumina Episcopi Græci ferunt in manto; sed diuersæ formæ, vt in dict. *Mandyas* dictum fuit. Notandum tamen est ex Demetrio Chomateno quod Episcopi, & Diaconi Græcorum in quadragesimali, & mœstitiæ tempore debent deferre sticharium coloris rubri, quia color hic apud eos est mœroris signum; sicut etiam Papa obseruat, qui tempore Aduentus, & Quadragesimæ fert cappam, vel pluniale rubrum in Cappella. Vide *Alba*. FR. In Liturgia S. Io. Chrysost. στιχάριον habetur, & *Stœchorion*, & *Stœchoria* scribit. D. Philotheus in Bibliotheca Patrum editionis Parisien. de anno 1589. tom. 6. colum. 245. vbi sic habetur: [Benedic, Domine stœchorion eius. Diaconus accedit ad Sacerdotem, & dicit benedic Domine stœchoriam cum horario.] fortassè à verbo Στεγάζω, siuè Στέγω quæ tegere, & cooperire significant, vnde Στέγος tectum.

STIGMA FR. impressio, signũ. [Nam legitur, quod Maria soror Aron prophetissa, dum detractionis aduersus Moysen incurrisset delictum, illicò stigmate lepræ percussa est. can. hoc ipsum. 33. quæst. 2. Iustum est enim, vt ipse talis, quem gestat ex habitu (quousque appareat aliud) præsumatur, qualis is esse, cuius fert habitum, comprobatur. Ex stigmate nanque consueto fabricensibus imprimi, latitans fabricensis agnoscitur. cap. si iudex. de sentent. excom. &c. in sexto.] Fabricensis Ludou. de la Cerda, putat eum dici, qui in publicis fabricis bellica arma fabricat. Sed ex supradicto cap. si Iudex mancipia huiusmodi fabricenses fuisse colligitur, nam ante comparationem præsumpti clerici, ex habitu indicati; subiungit ibi textus hanc similitudinem de ingenuo præsumpto, inquiens: [Sicut de illo, qui in possessione ingenuitatis existit: si dicatur ab alio libertinus, legalis sanxit authoritas, vt probandi necessitate, non ipse;

se; sed aduersarius adistringatur] Quæ lex habetur in Cod. de libert.cau.l.ea, quæ ff. de libertis. §. si &. l. cum necessitas. ff. de probat. l. circa. Igitur mancipia, seu serui ob timorem fugæ, vt in eo casu pro talibus cognoscerentur, stigmatibus signabantur, qui licet libertatem postea consequerentur aliquando; nihilominus ex stigmatibus indelebilibus pro libertis, & libertinis dignoscebantur; ità vt non nequibant pro ingenuis se ostentari. Huiusmodi erant etiam aquarum custodes. [Et Custodes aquarũ, (quos hydrophylacas nominant,) qua eis infigi solet annotatione signati, manifesti sunt omnibus, & angariarum nomine non tenentur. d. cap. iudex.] De quibus stigmatibus fit expressè mentio in Cod. de fabr. l. stigmata. lib. 11. Qui tamen in brachijs nomine Imperatoris stigmatizabantur. Cod. de pœn. l. si quis in metallum. Vide quæ diximus in dict. *Damnaticus*. Quo signo etiam aliorum criminum rei signabantur, & Clerici grauiter delinquentes etiam aliquo consimili charactere signabantur. cap. ad audientiam. de crim. falsi. Vide *Nota. Notatus*.

STIMVLATI. Vide *Maiorenses*.

STIPES, FR. stipendium, accipitur etiam pro eleemosyna. [Hoc omne præceptum de his est Viduis, quæ Ecclesiæ pascuntur eleemosynis: & idcirco ætas præscribitur, vt illę tantum accipiant pauperum cibos, quæ iàm laborare non possunt. Simulque considera, quod quæ duos habuit viros, etiam si anus est, & decrepita, & egens, Ecclesiæ stipes non meretur accipere; si autem panis illis tollitur eleemosynæ, quanto magis ille panis, qui de Cœlo descendit. can. Quomodo Virginibus. 31. quæst. 1. Aut in templi stipes, aut in sordidum conuertit lucrũ. can. legant. dist. 37.

STIPO, obturo. Vide *Subcisiuus*.

STIPS, sapor vini aspeti, & acerbi. [Palmatianum nominauit antiquitas, nos stipsi asperum; sed gratum suauitate perquire. Cassiod. cap. 9.] Vide *Palmatina*. FR. *Stipsi* non concordat cum dictione asprum: nàm illud est ablatiuum, & hoc accusatiuum. Itaque præterquamquod locus Cassiodori mendosè citatur, etiam nominis declinatio erronea est, nam *Stipsi* est eius nominatiuus; sic rectè habet idem Cassiodorus in eius tractatu variarum lib. 12. epist. 4. [Stipis nescio qua firmitate roboratur: tactus eius densitate pinguescit, vt dicas esse aut carneum liquorem, aut edibilem potionem. Libet referre, quã singularis esse videatur eius collectio. Autumno lecta de vineis in pergulis domesticis vua resupina suspenditur, seruatur in vasis suis, thecis naturalibus custoditur. Rigescit non liquescit ex senio, tunc fatuos humores exsudans, magna suauitate dulcescit. Trahitur ad mensem Decembrem, donec fluxum eius hyemis tempus aperiat, miroque modo incipit esse nouum, quando cellis omnibus reperitur antiquũ. Hyemale mustum, vuarum frigidus sanguis, in rigore vindemia, cruentus liquor, purpura potabilis, violum nectari deseruat primũ in origine sua, & cum potuerit adolescere, perpetuam incipit habere nouitatem: non calcibus iniuriose tunditur, nec aliqua sordidum admixtione fuscatur: sed quemadmodum decet nobilitas tanta prouocatur; defluit, dùm aqua durescit, fœcunda est, cum omnis agrorum fructus obsedit. Distillat gemmis comparem liquorem. Iucundum nescio quid illacrymat: & præter quod eius delectat dulcedo, in aspectu singularis est eius pulcritudo. Hoc quamocitis (*alij quam ocyus legunt*) perquisitum, & competentibus pretijs aggregatum, Chartarijs, qui in rem directi sunt, tardites deferendum. Nec aliud negligendum putetis, quod lacteo poculo relucescit: quando plus est mirabile, quod potueritis difficiliùs inuenire. Albedo ibi decora est, & serena puritas: vt illum de rosis, hoc credatur natum esse de lilijs. Colore quidem extraneum; sed sapore germanum est. Aspectus dispar, & similis, in vtroque suauitas. Nàm quod acutè sapit, quod citò reficit commune illis intelligitur; sed magna est distantia, quæ videtur. Illud intueris robore lætum, hoc inspicis candore festiuum, & ideo procuratio eorum debet esse celerrima: quando in ambobus esse cognoscitur, quod paritèr expectatur.

STOECHORIA, & *Stæchorion*. Vide *Sticharium*.

STOLA, ex græco vocabulo στολή, quod talatem vestem, siuè togam significat. FR. vnde Horatius lib. 1. serm. Satyr. 2. [Ad talos stola demissa] inquit :||: Gemm. lib. 1. cap. 204. apud Gauantum. pat. 2. tit. 1. de Præparat. Sacerd. celebraturi. cap. 3. §. Et imponit. Sed apud Ecclesiasticos sacerdotalem stolam denotat, quæ ad collum pendens ferri solet, allusiuè funem qua Christus Dominus ligatus fuerat, & Crucem eiusdem significat; ideo in modum Crucis antè pectus formatur; secus tamen Episcopi, ac alij Præsules, ex eo quia Crucem ante pectus pendentem cum Reliquijs deferunt. Moralis verò significatus stolæ sacerdotalis iugum suaue Christianæ legis denotat. Solet etiam à Concionatoribus deferri, non verò Romæ ob Papæ reuerentiam, qui ea vtitur continuò, etiam in publicis vijs. FR. antiquitus etiam Sacerdotes in publico cum stola incedere tenebantur. [Vt Presbyteri non vadant nisi stola, aut orario induti. Et si in itinere spolientur, aut vulnerantur, vel occiduntur, non stola vestiti, simplici emendatione soluantur: si autem cum stola, triplici. Ex Concil. Tribur. Palea in cap. Vt Presbyteri. 17. quæst. 4.] Vbi duo sunt notanda, quod vel pro stola talari vestem Concilium intendit, vt supra ex græca dictione dictum est; nàm hic diuisiuè stola, aut orarium ait, vel quod orarium erat diuersum à stola. Si verò orariũ, & stola idem sunt etiam Diaconi cum stola incedere tenebantur, vt in dict. *Orarium* diximus. :||: Quando Papa priuatim celebrat in

aliqua Eccleſia, tunc antequàm induatur paramentis celebrationis, debet primus Cardinalis Diaconus illi auferre ſtolam, & in defectu Cardinalium Diaconorum, ſpectat ad vltimum Cardinalem Presbyterum. Cardinalis autem prædicans in Eccleſia eius tituli, poteſt vti ſtola ſub mozetta ad differentiam Pontificis, qui illam defert ſupra mozettam; ac extra Vrbem tum Cardinales, tum etiam Epiſcopi poſſunt deferre ſtolam ſupra mozettam in concionando. In Concilio Bracarenſi ſub pœna excommunicationis præcipitur, vt Sacerdotes non communicentur ſine ſtola, his verbis. [Cum Sacerdos ad ſolemnia miſſarum accedit, aut per ſe Deo ſacrificium oblaturus, aut Sacramentum Corporis, & Sanguinis Domini noſtri Ieſu Chriſti ſūpturus, non alitèr accedat, quàm orario vtroque humero circumſeptus &c. ſi quis alitèr egerit, excommunicationi debitæ ſubiacebit. can. Eccleſiaſtica inſtitutione. diſt. 23.] Qua occaſione quæritur inter Theologos, ſi extra Miſſam Sacerdotem ſe communicare occurrerit, an peccaret mortaliter, ſi id ageret ſinè ſtola; affirmant nonnulli, ex eo quia ibi ſub pœna excommunicationis præcipitur, quæ peccatum mortale ſupponit. Alij tamen apud Azor par. 1. lib. 10. cap. 28. quæſt. 12. contrarium docent, quia in praxi habetur, quod in aliquibus obſeruantibus Religionibus hoc minimè obſeruetur in cōmunione publica Feriæ V. in bulla cœnæ. Præterquàmquod Gloſſa in d. can. Eccleſiaſtica. Et Poſtillatores ibidem ſtandum eſſe conſuetudini docent. Sed cum præceptum ſit facilis obſeruantiæ, & commoditatis, puto prætermitti non deb ere. FR. pro ſententia affirmatiua dicendum, quod ſicut Diaconus non poteſt canere Euangelium ſinè ſtola, ex eo quia profert Chriſti verba, quanto magis ergo Sacerdos accipiens Verbum verbi. Sed negatiua ſententia magis amplectenda, tùm ex vſu, vt ſupradictum eſt; tum etiam quia in Bracarenſi Concilio III. reperitur ſāctio illa, de qua ſupra, vbi octo Epiſcopi tantum ſubſcripſerant. Baron. an. 675. n. 6. Si ergo ex eodem Baron. an. 57. num. 118. & ſeqq. inter alias rationes, quibus Concilium Eliberitanum confutat, tres affert præcipuas; ſcilicet, quia non congregati erant ibi pluſquā decem, & nouem Epiſcopi; ſecundò quia non videtur illud Concilium in angulo Orbis celebratum habuiſſe vigorem canones, & prohibitiones ſancire; tertiò quia non apparet explicita Papæ licentia huius conuocationis; multò minus ergo Conc. Bracarenſi prædicto fides habenda, in quo tantum octo, vel nouem interuenerunt Epiſcopi &c. Igitur non habuiſſe vigorē ſtatuendi ſub pœna excommunicationis vniuerſaliter ſacerdotibus totius Chriſtianitatis, vt deferrent ſtolam, vel orarium tale Concilium dicendum eſt. Ad argumentum in contrarium à me deductum reſpondetur, quod paritas Diaconi non ſuffragatur, quia ille tunc officium ſuum exercet, ſecus verò Sacerdos, qui non celebrando ſe communicat. Item Diaconus vigore rubricæ, & canonum tenetur canere Euangelium cum ſtola, ſecus verò Sacerdos in communione priuata. Concludendum ergo eſt, quod non peccet Sacerdos non adhibens ſtolam in communione. ità Bonacina diſp. 4. quæſt. 6. punct. 2. num. 2. Et alij apud Magiſtrum meum Paulum Quartum in tract. Rubr. Miſſal. part. 2. tit. 10. ſect. 3. dub. 3. difficul. 5. Errat planè Durandus, inquiens, quod Dominicani Sacerdotes in communione Feriæ V. in Cœna Dom. non vtantur ſtolis: nàm ex eorum Miſſalis Rubrica contrarium conſtat, ibi enim hæc habetur. [Deinde fiat communio fratrum hoc ordine, vt à maioribus incipiendo, à Sacerdotibus cū ſtolis ſuper cappas &c.] Sacerdos in celebratione Miſſæ debet deferre ſtolam circa collum, vt Gauantus, & Quartus citati ſatis oſtendunt. Quare ſtola cooperitur velo violaceo à Diacono. Vide *Tractus*: Synonyma ſtolæ. Vide *Boia*, *Epitrachelion*. *Linoſtima*. *Orarium*. *Pſachnion*, *Superhumerale*. Stola in benedictionibus. Vide *Benedictio*. Stola aliquando Pallium Epiſcopale ſignificat. Vide *Pallium*. Cætera. Vide *Cancello*. *Fanon*.

STOLIDVS. Vide *Stultus*.

STOLVS, multitudo, caterua, quam Itali *Stuolo* dicunt. [Conſtans Imperator, atque romanicus ſtolus cum eo naualiter pugnaturi. Paul. Diac. lib. 19.] FR. dicitur etiam *Stolium*. [Stolium Regis iuit Alexandriam. Anonymus Caſinen. in Chron. an. 1174. Supradicto ſtolio Regis fraude, & vi Græcorum poſtmodum fortuna eſt aduerſata. Ibid. an. 1185.

STOMA, στόμα, os, ſiuè concauitas. [Erant autem Arabum iuxta poſitorum quidam, qui accipiebant ab Imperatoribus rogas pauxillas ad cuſtodiendum ſtoma Eremi. Paul. Diac. lib. 18.] vbi ingreſſum deſerti intelligit,

STOREA. Vide *Natta*. *Pſiathium*.

STRABA. Vide *Straua*.

STRANGELI, genus charecteris Chaldaici. Vide *Oxyrynchus*.

STRATA. FR. via. [Niſi publicus latro fuerit, vel nocturnus, depopulator agrorum, qui dùm itinera frequentat, vel publicas ſtratas obſidet &c. lib. 3. decretal. tit. 49. cap. 6.

STRATILECTILIVM. FR. lecti ſtratum, ſiuè culcitra. [Illi præcipuè, qui equos, & arma, & pecuniam, & ſtratilectilia cum viaticis amiſerant. Matth. Paris. ann. 1232.] Vide *Lectarium*.

STRATOR, officialis in Aula græca, quod officiū Conſtantinus Imperator primus Silueſtro Papæ I. exercuit. [Tenentes frœnum equi ipſius pro reuerētia B. Petri, ſtratoris officium illi exhibuimus. Iuo Carnot de dignit. & priuil. Eccl. Rom. lib. 4.] Reperiebatur etiam Collegium, quod *Schola ſtratorum* dicebatur. Hoc vocabulum reperitur apud Paulum Diaconum in vita Pho-

cæ

ex Imp. & in Actis S. Cypriani, ac in Codice Theodos. lib. 9. tit. 3. cap. 1. significat carcerum Custodem siue Iustitiæ ministrum; sed in his puto *Statorem*, & non stratorem scribendum. FR. eadem verba Iuonis reperiuntur in Palea Decretorum Gratiani cap. Constantinus. secundo loco dist. 96. quem reuerentiæ actum egerunt Pontificibus Romanis Imperatores Federicus Ænobarbus Alexandro III. Vincislaus Gregorio XI. Conradus Vrbano II. Palæologus Oriētalis, & Carolus IV. Occidentalis Impp. Vrbano V. Federicus III. Nicolao V. Sigismundus Eugenio IV. & osculauerunt Pontificum pedes, vt apud Odoricum Raynaldū in eius Ecclesiast. Annal. habetur. De osculo Papæ pedis. Vide *Sandalia*. Stratoris synonyma. Vide *Marpahis*. *Protostrator*.

STRAVA, siuè *Straba*, vox gothica. [Strauam super tumulum eius, quam appellant ipsi, ingenti comessatione concelebrant. Iordanes,] vbi de Attilæ Regis sepultura agit, ex cuius verborum sensu spolia inimicorum, seu culcitram significare videtur.

STRAVPVS. Vide *Staupus*.

STRENA. FR. munera, quæ in kal. Ianuarij dari solent: Siculi, & Melitenses adhue vocabulum retinent. [Hoc in Calendarum strenam, & saturnalium sportulam. can. legant. dist. 37.] Quæ prohibita est: [Non obseruetis dies, qui dicuntur ægyptiaci, aut calendas Ianuarij, in quibus cantilenæ quædam, & comessationes, & ad inuicem dona donantur, quasi in principio anni, boni fati augurio. 26. quæst. 7. can. 16.] Cuius etymon in dicto can. legant. sic explicat Glossa. [Strena quasi sinè threna, idest, sinè lamentatione.] Sed hodie contrarium efficit in Vrbe, vbi tantus inoleuit seruilis insolentiæ abusus, vt quasi de iure sibi debitum prouentum prætendat, quam *Mangia* vocant, vndè intolerabiles Montistis, Aulicis, & Litigantibus sunt prorsus tales Ministrorum importunitates. Superstitiones siquidem hæc sunt, quæ in his diebus Romæ vsque ad Zachariæ Papæ tempora fiebant, vt in epist. Bonifatij Episcopi ad eundem Pontificem directa in tom. 3. Concilior. pag. 429. col. 2. Editionis Venetæ de anno 1585. sic referuntur. [Sicut affirmant, (*idest, Vltramontani*) se vidisse annis singulis in Romana Vrbe, & iuxta Ecclesiam S. Petri in die, vel nocte, quando Calendæ Ianuarij intrant, paganorum consuetudine Choros ducere per plateas, & acclamationes ritu gentilium, & cantationes sacrilegas celebrare, & mensas illa die, vel nocte dapibus onerare, & nullum de domo sua ignem, vel ferramentum, vel aliquid commodi vicino suo præstare velle. Dicunt quoque se vidisse ibi Mulieres pagano ritu phylacteria, & ligaturas in brachijs, & in cruribus ligaras habere, & publicè ad vendendum venales ad comparandū alijs offerre.] Vbi iuxta Ecclesiam D. Petri hæc se vidisse testantur, non quia ibi hoc solum fiebat, sed quia eam vrbis partem Vltramontani incolebant, vt in dict. *Porticani*. *Sportula* tamen; à strena differt, quia hæc in saturnalibus dabatur. Gloss. ibidem. Sunt alia donatiua à tempore Augusti Imp. introducta, quæ hodie *Feria Augusti*, & vulgatiter *Feragosto* dicitur, de cuius superstitione dictum est in dict. *Gula Augusti*. Alia synonyma, & pertinentia ad hæc donatiua. Vide *Circumcisio Domini*. *Epicombia*. *Roga*.

STREPA, stapia, ad equitantis commoditatem: [Apprehendensque strepam equi eius, vt ascenderet præcepit, cuius authoritate miles pressius obediuit. Cæsar. lib. 7. cap. 33.] Vide *Stapedium*.

STRIA, strix, venefica, maga. In lege salica tit. 67. vbi appellatur *Strioportus* locus, in quo striges conueniunt. FR. *Strix* propriè Auem nocturnam, quam aliqui Bubonem esse dicunt, significat: indè translatiuè striges dicuntur veneficæ mulieres, quæ de nocte malè operantur.

STRIGOSITAS, rigiditas, siuè durities. [Vt enim aurum exploratum igni, & perpurgatum; si minus accuratè tractetur, strigositatem contrahit, & asperitatem: ità studiosus virtutis, si vel vnam horam desederit otiosus, mox à feruore gratiæ refrixit, & in vestigio se illi inferunt muscæ peccati, quæ exinaniunt spiritalis opificij suaueolentiam. Antiochus hom. 87.] Sic enim eius Interpres græcam dictionem ακελίαν vertit, quæ duritiem significat. FR. Antiochi Monachi homeliæ extant in Bibliotheca PP. Hæc Antiochi phrasis Ciceroniana est: sic enim Tullius de Claris Oratoribus in eodem studiosorum proposito inquit. [Habet enim certos sui studiosos, qui non tàm habitus corporis opimos, quàm gracilitates consectentur: quos valetudo modò bona sit, tenuitas ipsas delectat: quanquam in Lysia sunt sæpè lacerti, sic, vt & fieri nihil possit valentius: verum est certò genere toto strigosior, sed habet tamen suos laudatores, qui hac ipsa eius subtilitate admodum gaudeant.] vbi Cicero de asperitate, & scabrositate Lysiæ Syracusani in modo dicendi intelligit, de quo supra dixerat. [Nihil acutè inueniri potuit in eius causis, quas scripsit; nihil, vt ità dicam subdolè, nihil versutè &c. nihil subtiliter dici, nihil pressè, nihil enucleatè, quo fieri posset aliquid limatius &c.] Ergo pro *Strigoso* Cicero non intellexerat ieiunum, siuè macilentū, vt Audomarus Talæus, huius loci Commentator, & Calepinus autumant, sed scabrosum. sic Columella lib. 6. cap. 47 de Onagris, qui alter alterum dentibus descobinare, & perfricare solent, inquit. [Onager &c. syluestri more strigosum patris præferre habitum,] idest, naturaliter onagri, nempè, asini syluestres, habent habitum, seu instinctum, vt ad inuicem dentibus sese scobinent. & lib 7. cap. 6. Idem. [Placidè, ac lentè pabuletur, vt largi sit vberis, & non strigolosissimi corporis,] dixit, idest, non

repugnantis, vel recalcitrantis, quo proposito etiam Gellius lib. 4. cap.20.de equo indomito, qui destrigari recalcitrat, ac strigam timet, inquit. [Equum nimis strigosum,& malè habitū; sed equitem eius vberrimum, & habitissimum viderunt.] Igitur Cicero per strigositatem Lysiæ ruditatem dicendi significauit, & idto limatius in eius stylo debuerat esse ille, vt nomen boni Oratoris, vt supra ait, mereretur. Sic pariter Antiochus supra in abstracto *Strigositatem*, scilicet, stabrositatem intellexit, quæ in reuocandis bonis habitibus diù neglectis reperitur.

STRIOPORTVS. Vide *Stria*.

STROMA, στρῶμα, culcitra, siue stratum varijs coloribus contextum, quo vocabulo Clemens Alexandrinus suas compositiones intitulauit,ob varietates in eis contentas, & à stromatum illius libris στρωματεὺς à Græcis cognominatus ipsemet Author fuit.

STROPHA. FR.Hymnorum rhapsodia.D.tamen Hieronymus contraRufinū pro versutia vsurpat.

STROPVS. Vide *Staupus*.

STVBA, germanicum vocabulum *Stuba*, & Itali *Stufa* dicunt: Hypocaustum significat. [Prohibemus insuper ne stubas, & balnea, seu tabernas Christianorum frequententur. Concil. Vien. sub Clem.IV.anno 1264.celebratum.

STVDITÆ, sic appellabantur Monachi cuiusdam Monasterij in Vrbe Constantinopolitana,cuius fundator quidam diues nomine Studius fuerat; hincTheodorus monachus eiusdem monasterij, ac alij Studitæ appellati sunt. Vide *Acœmetæ*. *Hegumenus*.

STVLTVS. FR. quamuis hoc vocabulum stolidum significet, in quo significatu. Vide *Gurdonicus*. Diuus tamen Gregorius Papa in significatione superbi ad Patriarcham Constantinopolitanum scripserat, qui maiorem Pontifice Romano esse præsumebat, his verbis: [Stultus enim est, qui se in eo primum existimat, vt bona, quæ viderit, discere contemnat.] & inferius. [Nam quod Primas Byzancenus Sedi Apostolicæ dicit se subijci &c. Omnes secundū rationem humilitatis æquales sumus. can. de Constantinopolitana.dist.22.] Vbi de humilitate superbiæ opposita loqui videtur. Et Glossa ibidem sic declarat. [Stultus tum dicitur, quasi exaltatus, quia se extollit.

STVPEFACTVS. Vide *Eneus*.

STVRGIO, silurus, siue sturio, piscis delicatus. [Cum à quodam Presbytero præsentatus illi est piscis, quem vulgò vocant sturgionem. S.Bern.lib.4.de consider.

STVRNINVS, sturni patronymicum, & pro sturni colore. in cap.66.Isaiæ. D. Hieron. vsurpauit: [In martyrio rubri, vel sturnini in volatu, vel varij in virtutibus, vel candidi in virginitate.] Ego tamen puto Sanctum Doctorem potiùs ad sturnorum vnionem in volatu, quàm ad colorem alludere voluisse.

STYLITA, στυλίτης, idest, columnatis; ideo S. Simon Stylita dictus est, ac alij Dei famuli, qui miraculosè quidem super aliquam columnam longo temporis spatio vixerant. στύλος enim latinè columnam significat; illa tamen in qua D. Simon vitam egit, habebat quadratum spatium duorum cubitorum ex vtroque latere, in quo erat circumcirca constructio altitudinis lumbos non excedentis cum eius porticula, & lignea scala. Appellatus etiam fuit *Cionita*, idem Sanctus ex vocabulo græco κίων, quod columnam quoque significat. Sic etiam in quodam Constantinopolitano suburbio erat locus *Exocion ium* appellatum, non ex eo quia erat sex columnis constructum, vt aliqui male intellexerant, sed quia extrinsecè columnario ordine erat constructum, super quod collocata erat Constantini statua; vndè cum ad prædictum locum confugissent Ariani ad tractanda eorum conciliabula, inde *Exocionit* denominati sunt.

SVADELA, persuasio, siue suasionis efficacia.[Secundum suadelam Deum suadentem, & non vim inferentem. Iren.lib.5.

SVANA. FR.Sauona Hetruriæ Ciuitas, Greg. VII. & aliorum Rom. Pontific. origine nobilitata. [Suanenses Ciues. can.suppliciter.23.quæst.8.

SVATIM, aduerbium à verbo *suo*, significat ordinatim,coniunctim. [Sed plus venusta suatim cycladibus comata spiritualibus. Aldhel. de Virg.cap.19.] Vbi de S.Basilissa loquitur.

SVBADIVVA, subauxiliator. [Est ex eorum ordine, qui adiutores adiuuant: vox enim subadiuua id significare creditur.Synes.ep.144.] Eadem dictione vtitur Metaphrastes in vita S.Porphyrij Martyris,vbi sic ait: [Hilarius quidam subadiuua Magistriani.] Aliquod speciale officium fuisse suspicor, quia sæpè reiteratur hoc vocabulum apud Græcos Scriptores, & συβάδιουβα etiam scribitur.

SVBARRHO, & *Subarro*. FR. pignus contractus præbeo in sponsalibus. [Annulo suo subarrhauit me Dominus meus. S.Ambrof.de Sancta Agnete.] & in cap.Tenor litterarum.de senten. & re iudic. [Idem R.eam desponsationis annulo subarrasset] vbi Glossa inquit: [Subarrasset, idest, fidē consensus de præsenti dedisset.] Item in cap.tuæ nobis.de clandest.disponsat.habetur. [Quidam filiam suam circiter duodecim annos habentem cuidam nobili desponsauit, qui subarrauit eandem consensu mutuo accedente.] Et inferius. [Quia verò nobis constare non potuit, cuius ætatis esset puella &c. cum dicatur, quod circiter duodecim annos habebat &c. quod si puella nubilis ætatis non erat &c. procuIdubio inter eos non coniugium; sed sponsalia contracta fuerunt, quamuis ab ipso viro eadem fuisset subarrata.] Vbi Glossa diuersas subarrationis, species, siue matrimoniales promissiones annotat, nempè, per annulum; per donatiua, & similia; per expressum consensum; & licet non interueniat consensus prædictus

ctus expressus, dummodò de dicta subarratione iam facta liquidò constet, & non probetur contrarium; parum enim refert, quod in facto, vel in verbis mutuus consensus detur. Consensus autem patentum sponsalia tantùm præsumit; sed consensus inter sponsos præstitus matrimonium indicat, si tamen in contrarium specialis consuetudo non obstaret. Glossa ibid. & in can. si quis vxorem. 27. quæst. 2. sed hodie ex Concil. Trid. ad validitatem matrimonij requiritur etiam Parochi præsentia cum duobus testibus. Vide *Annulus. Matrimonium.*

SVBATTO, verbum in lege salica. [Si quis porcellam alterius subbattit, vt porcellas non habeat. tit. 2. §. 9.] idest, furatur, vel occidit.

SVBCINCTORIVM, & *Subcingulum*. Vide *Cingulum. Epigonation. Perizoma.*

SVBCISIVVS, succeffiuus, subsequens, secundarius. [Videndum, ne qua adhuc illic vaceent subcisiua, in quibus & tertius aliquis stipare Deus secum mundo suo possit. Tertull. lib. 1. aduerf. Marc. c. 15.] Aliqui tamen *subsiciuus* legunt, vt in S. Cypr. de zelo, & liuore reperitur. [Ad patrem lineamentis paribus soboles subsiciua respondeat.] Nec defuit, qui in hoc loco *subsecina* legere maluit: in antiquis tamen Codicibus M.ss. *succidiua* legitur. FR. Verum prima lectio amplectenda est, ita Gellius lib. 18. cap. 10. inquit: [Ac propterea quantum habui temporis subcisiui, medicinæ quoque disciplinæ libros attigi, quos arbitrabar esse idoneos ad docendum.] Alij *Succisiuum* scribunt, à verbo *Succido*, quo vocabulo vtitur etiam Cic. 1. de leg. & alij. :||: Verbum autem Tertulliani *Stipo* obturare significat, quod Itali *Stoppare* dicunt. Subcisiui synonyma. Vide *Pedisequus. Sequipes. Subsequiuus.*

SVBDIACONVS, ordo facer in Ecclesia Catholica loco Nathinæorum legis mosaicæ, qui Leuitis seruiebant, ideò in 1. paralip. cap. 9. tertio ordine ponuntur. [Qui autem habitauerunt primi in possessionibus, & vrbibus suis: Israël, & Sacerdotes, & Leuitæ, & Nathinæi.] Sed in 1. Esdr. cap. 2. quinto loco ponuntur, vbi sic habetur. [Habitauerunt ergo Sacerdotes, & Leuitæ, & de populo, & Cantores, & Ianitores, & Nathinæi in vrbibus suis.] Sic etiam habet cap. 7. num. 7. & 24. eiusdem libri. & 2. Esdr. c. 7. num. 73. cap. 10. num. 28. sed cap. 11. num. 3. tertio loco ponit, inquiens: [Sacerdotes, Leuitæ, & Nathinæi.] Itaque Nathinæi Leuitis subministrabant: [Et de Nathinæis, quos dederat Dauid ad ministeria Leuitarum. 1. Esd. c. 8.] Antiquitùs ordo subdiaconatus non erat facer. [Subdiaconus verò, quia character huiusmodi quondam inter non sacros, nunc autem inter sacros reputatur, in participatione corporis non suscipit osculum à Pontifice. Innoc. III. de Myst. Missæ. cap. 3.] FR. Subdiaconi ab Apostolis instituti. Baron. an. 44. Romæ septem subdiaconi supetintendebant septem Notarijs colligentibus Martyrum acta. Idem Baron. an. 238. num. 2. quos tamen [Hypodiacones græcè, Subdiaconos latinè dicimus: qui ideò sic appellantur, quia subiacent præceptis, & officijs Leuitarum: oblationes enim in templo Domini à fidelibus ipsis suscipiunt, & Leuitis superponendas altaribus deferunt. Hi apud Hebræos Nathinæi vocantur. can. Cleros. 5. facerdos. dist. 21.] & ibi Glos. tempore Vrbani Papæ I. Subdiaconatus ordo non erat facer. cap. à multis. lib. 1. decretal. tit. 14. de ætat. & qualit. ord. præfic. & Postilla in can. sunt quidam. 25. quæst. 1. & cap. miramur. de seruis non ordinan. Gratianus tamen errauit, afferens subdiaconatum antiquitus non fuisse ordinem, qui ab eius Glossatore corrigitur. Vide *Chorepiscopus.* :||: Græci antiqui ritus tenacissimi adhuc illum obseruant, asserentes subdiaconatum non esse sacrum ordinem, illumque simul cum Diaconatu conferunt. Imò penès Latinos antiquitùs ad castitatis obseruantiam non tenebantur; fuerunt tamen ad hanc obseruantiam coacti anno 589. Baron. ibid. num. 48. FR. sed in Gratiani Decreto huius prohibitionis Auctores Calixtus, D. Gregorius, Innocentius II. Conc. Toletan. II. assignatur. can. Presbyteris. dist. 27. ibi Glos. & can. nullum. can. decernimus. can. de his. dist. 28. Sed in Concil. Toletan. V. nonnisi Sacerdotes, & Diaconi ad castitatem obligantur. can. quando. ead. dist. 28. Baronius verò nuptias Subdiaconis à S. Siluestro Papa I. in Concilio Rom. prohibitas fuisse ostendit anno 324. num. 128. Sed probabile est huiusmodi constitutiones non semper obseruatas fuisse, ideoque necesse fuerat, vt à prædictis Pontificibus denuò sancirentur, nam aliquando castitatis obseruantiam à Subdiaconis remissam fuisse colligitur ex cit. Conc. Tolet. V. vbi Presbyteros, & Diaconos tantum ad castitatem obstringit, & ex epist. 63. Iuonis Carnot qui sæculo vndecimo vixerat, apparet subdiaconatum non fuisse pro sacro ordine reputatum, dum non conferebatur in statutis tempotibus, sicut Presbyteratus & Diaconatus: sic enim ad Seunonensem Clerum ibi scribit: [Petitorio vestro mandauit nobis vestra fraternitas, vt electum vestrum (*nempè, in Episcopum*) in Purificatione Beatæ Mariæ pro officio nostro ordinemus in presbyterum, sequenti autem Dominica consecremus in Episcopum; sed Apostolica institutio, & paterni canones habent, vt non fiat Leuitica, vel Sacerdotalis ordinatio, nisi ieiunio quarti mensis, septimi, & decimi, aut initio quadragesimæ, vel sabbato medianæ quadragesimæ.] :||: Nec Subdiaconi canebant in Missa Epistolam, sed Lectores: [Miror quare re sumptus vsus in Ecclesia nostra, vt Subdiaconus frequenter legat lectionem ad Missam cum hoc non reperiatur ex ministerio sibi dato in consecratione commissum, neque ex litteris canonicis, neque ex nomine suo. Amalar. lib. 2. cap. 11.

cap. 11.] Cœpit enim hic vsus legendi epistolam à Subdiacono in Ecclesia Romana.[Solis Subdiaconibus inter inferiores gradus Romana auctoritas concedit, vt sacris vestibus induti epistolam legant, quod tamen non ex eorum consecratione; sed potiùs ex ecclesiastica concessione meruerunt obtinere. Microl. de Eccles. obscr. cap. 8.] Hinc casula plicata exuitur Subdiaconus, quando tempore ieiuniorum canit Epistolam, vt in dict. *Casula* in fine, & dict. *Epistola* dictum fuit. FR. ratio introductionis canendi epistolam à Subdiacono fuit ex norma Romani ritus, vt ex Rituali antiquo M.S. habetur apud Baron. an. 1057. num. 22. Græci in ordinatione Subdiaconi tradunt ei pollubrum, & guttum, & ponunt super humeros eius linteum, vt dictum est in dict. *Manutergium*, & tunc statim suum officium exercet, præbendo lotionem manui Episcopi, stat tamen ad portam Sancta Sanctorum; non enim ibi ingredi sinitur, nec sacra vasa tangere iuxta Concilij Laodicen. IV. sanctionem permittitur.[Non oportet Subdiaconos licentiam habere in sacrarium, siue secretarium, quod Græci Diaconium appellant, ingredi, & contingere vasa dominica. In Decreto Gratian. can. non oportet. dist. 24. & can. subseq.] Sed in can. non liceat. 30. & 32. ibid. contrarium disponitur. ;ʒʒ: nec patenam inuolutam Subdiaconus latinus in Missa sustinebat, vt in dict. *Acolytus* dictum fuit, nec tunicellam induebatur, sed tantum alba more Græcorum; vnde cum in Sicilia contra D. Gregorium Papam tanquam gręcorum rituum introductorẽ, & signanter, quod Subdiaconos absque tunicellis, & cum solis albis ministrare fecisset, quærerentur, sic Sanctus Pontifex Episcopo Syracusano scribens, eius synceritatem ostendit, ait. [Subdiacones autẽ, vt spoliatos procedere facerem, antiqua consuetudo Ecclesiæ fuit: sed placuit cuidam nostro Pontifici, nescio cui, qui eos vestitos procedere præcepit. Nam vestræ Ecclesiæ nunquid traditionem à Græcis acceperunt? Vnde habent ergo hodie, vt Subdiaconi lineis in tunicis procedant, nisi quia hoc a matre sua Romana Ecclesia perceperunt. lib. 7. epist. 63.] Vbi etiam obiurgat Syracusanos Clericos, qui sub Patriarcha Constantinopolitano constitui præsumebant, eo, scilicet, tempore, quo Imperatori Græco Sicilia obtemperabat. Subdiaconus à Græcis *Hypodiaconus* dicitur. FR. Subdiacones Romani XXI. fuerunt, nimirum, septem *Regionarij*, qui canebant epistolas, & lectiones in stationibus, & ideo *Stationarij* dicebantur. De quibus vide *Toalia*. Item septem *Palatini*, siue *Basilicarij*, qui idem faciebant in Basilica Lateransi, & alij septem qui Collegium constituebant, quod aliàs *Schola Cantorum* dicebatur, & canebant quando Pontifex solemniter celebrabat, ita Baronius anno 1057. num. 22. & Constantinus Caietanus in Commento ad Gelasij Papæ II. vitam. nu. 18. circa medium. Item huiusmodi palatini Subdiaconi ad similitudinem Diaconorum mittebantur pro Legatis, Nuntijs, & Ministris Sedis Apostolicæ, siue Diaconi erant Nuntij apud Reges, & Imperatores; & Subdiaconi Internuncij in Prouincijs. argumentum est ex can. peruenit, & can. nuntiatum. dist. 83. Vbi Gregorius Papa Anatholio Campaniæ Subdiacono, idest, illius Prouinciæ Internuncio scribit, dictio enim latino-græca *Subdiaconus* subministrum significat, idest, Subdelegatum, vel Internuntiũ, ac iubet, vt aliquos negligentes Episcopos corrigat, & quia Subdiaconus ante litteras Pontificis non functus est officio suo, arguitur. can. volumus. 16. quæst. 4. can. cognouimus. can. de lapsis. 16. quæst. 6. Pelagius Papa Melito Subdiacono iubet, vt curet in electione Abbatis, ne contra canones fiat. can. Abbatem in Monasterio. 18. quæst. 2. Innocentius III. H Subdiacono præcipit, ne sinat contra canonum statuta fieri ordinationes. de tempore ordinat. cap. 13. Item Gregorius Antonio, siue Anthemio Subdiac. inuigilare imponit, ne Episcopus simoniacè eligatur. can. illud. 8. qu. 1. Eidem Anthemio subdiacono præfatus Gregorius, vt Episcopum Amelphicanum, siue Amalphitanum, ad residentiam coerceat, imponit. can. peruenit. 7. q. 1. Imò de antiqua hac consuetudine Sedis Apostolicæ testatur Papa Symmachus, inquiens: [Valde necessarium esse prospeximus, vt sicut prædecessorum nostrorum fuit iudicium, ita vni, eidemque personæ omnia committamus, & vbi nos præsentes esse non possumus, nostra per eum, cui præcipimus, repræsentetur authoritas. Quamobrem Petro Subdiacono sedis nostræ intra Prouinciam Siciliam vices nostras (auxiliante Deo) commisimus. dist. 94 can. 1.] Erat nimis elata Subdiaconorum authoritatis vsurpatio, vndè legimus apud Blondum decad. 1. lib. 5. quod Ioannes Subdiaconus Regionarius regionis primæ, & alij factionis eius Clerici Vigilium proclamarunt in Pontificem Romanum subrogatum &c. ;ʒʒ: Subdiaconi Apostolici hodie in functionibus papalibus induuntur veste violacea, & deferunt cappam episcopalem, quod officium erat prius venale, sed Alexander Papa VII. abstulit hunc abusum, & Auditoribus Rotæ illud contulit, quibus habitum violaceum concessit, ac præcedere Clericos Cameræ declarauit. Vide *Rota*. Ita etiam ad maiorem Cappellę decorem Acolytatum Referendarijs votantibus contulit, pretium restituens illis, qui ea officia emerant. De Subdiacono Oblationario. Vide *Oblatio*, & *Oblationarius*. Qui primus erat inter Subdiacones *Oblationarius* à Latinis, & à Græcis *Domesticus* appellabatur, ita Anast. Bibliot. in Annot. ad Concil VIII. Oecumen. [Primum Subdiaconorum Græci Domesticum vocant, quem Romani Oblationarium] Hodie tamen Decanus, & Camerarius Subdiaconorum dicitur.

Vide

Vide *Pallium*. De Subdiacono *Stationario* dictum est in dict. *Statio*. Si contigerit nouum Electum in Pontificem Subdiaconatus ordinem suscipere, obseruandæ sunt cæremoniæ in Cæremoniali Romano Christophori Marcelli præscriptæ, quæ sunt hæ; comparebit Electus Pontifex indutus rocheto, cum amictu desuper imposito; ità vt eo caput possit tegi, vestietur alba, cingulo, & pluuiali, vt à collo totum pendeat post tergum, cum mitra in capite; faciet confessionem cum Celebrante, leget Introitum in eius throno, ac alias orationes, vt moris est: tempore litaniarum genuflectatur in faldistorio sine mitra, & Episcopus in scabello ad eius sinistram; sed cum mitra, vt possit suo tempore stando dare solitam benedictionem; post litanias Pontifex ad suum thronum redit, in quo cum mitra in capite ab Episcopo stante recipit patenam, calicem, vrceolos &c. cum solita verborum forma. Tempore autem, quo sacræ vestes traduntur, Pontifici absque mitra sedenti ponitur super caput amictus ab Episcopo stante mitra tecto, post quem actum, statim Electo ponitur mitra, ac etiam manipulus. Ac iterum deponit mitram, exuitur pluuiali, & induitur tunicella, & ità indutus sedit cum mitra, accipit librum epistolarum ab Episcopo. Peracta tandem missa reassumit pluuiale, & ad suam mansionem reditum facit. FR. Subdiaconi officium est psallere, & lectiones canere, can. in Sancta. dist. 92. vbi pœna excommunicationis contrauenientes notantur. Subdiaconus ex priuilegio defert Pontifici in throno sedenti communionem. Vide *Communio*. Significatus patenæ contectæ in manu Subdiaconi. Vide *Patena*. Quando non debet genuflectere. Vide *Genuflexio*. Ordo ab eo seruandus in danda pace. Vide *Pax*. Duodecim Subdiaconis antiquitùs Papa lauabat pedes in extremonia Feriæ V. Cœnæ Dom. Vide *Fanon*. Quando manipulum ferre non debeat. Vide *Manipulus*. Debet deferre crucem in processionibus. Vide *Crux*. Subdiaconus est symbolum Hebraici populi. Vide *Schola Cantorum*. Subdiaconus canens epistolam in peccato mortali, mortaliter peccat secundum aliquos Theologos: secus verò si sine manipulo id agat, ac multo fortius de Diacono dicendum, qui magis ministrat ad altare; sed mitior opinio excusat à mortali. At si prodigium illud consideraretur, quod diuina Iustitia in Diaconũ Antiochenum demonstrauit; is enim eum in peccato mortali existeret, caneretque Euangelium, ab araneo venenoso aggressus, qui in eius gulam penetrauit, venenatoq; morsu enecatus fuit, certè cauti, & a delictis mundi accederent altaris Ministri ad ministrandum. Quando obligatio recitandi officium diuinum incipit in Subdiacono. Vide *Offitium*.

SVBDITIO, subiectio, seruitus. [Si autem manifestissimè cognoueris, eos cum Arnulpho de sua subditione locatos fuisse. S. Greg. in Regist. lib. 12. cap. 23.

SVBDOCTOR. Vide *Baccalaureus*.

SVBEX, subiectus, subditus. [Vna cum subiece Clero de tumulo proprio leuare, In vita S. Celsi Episc.

SVBIECTI, idest, publici pœnitentes. Vide *Hyemantes*.

SVBINVITATORIANVS. Vide *Inuitatorianus*.

SVBITATA, & *Subitatio*. Vide *Subito*.

SVBITO, verbum, idest, confestim venio, siue eo. [Cum militibus suis Princeps repentè subirauit. Pontius in vita S. Cyprian.] Imò idem Sanctus Cyprianus epist. 57. vtitur eodem verbo in significatione passiua. [Vt appareat nupèr subitatos esse, & nouæ, atque insuetæ rei pauore trepidasse.] Atque D. Augustinus hom. 27. ex eodem verbo nomen adiectiuum formauit, inquiens. [Subitata, & inopinata dubitatione damnata est.] vbi aliqui eius Codices mendosè habent *Dubitata*. Tandem reperitur etiam *Subitatio*, idest, subitanea, ac improuisa res. Itaque videtur hoc verbum esse Patrum Africanorum vsuale.

SVBIVGALE. FR. Iumentum. [Ecce Rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinam, & pullum filium subiugalis. Matth. cap. 21. n. 5. Secuti viam Balaam ex Bosor, qui mercedem iniquitatis amauit; correptionem verò habuit suæ vesaniæ: subiugale mutum animal, hominis voce loquens, prohibuit Prophetæ insipientiam. 2. Petri. cap. 2. num. 16. & in can. secuti sunt. 2. quæst. 7.

SVBLICIVS, Romæ pons dicebatur *Sacer*, & quare. Vide *Pontifex*.

SVBLIMITAS. Vide *Hypsoma*.

SVBMANSOR. FR. Rusticus, qui Ecclesiæ possessiones colit, & Ecclesiastica immunitate gaudet. [Hac inter cæteras libertates gratia potitur, vt submansores eiusdem Ecclesiæ ab omni publica exactione libera arceantur. Miræus in not. Eccles. Belg.

SVBMERGIVM, submersio. [Tandem submergio adiudicatus. In vita S. Theogenis Mart. 12. Ian.

SVBOCVLARE, genæ pars, quæ sub oculo prominet. [Subocularibus plenis. Ioan. Diacon. in vita S. Greg. Papæ] vbi deliniamenta eiusdem Pontificis describit.

SVB PRÆCONIS VOCE, quid significet. Vide *Superdico*.

SVBPVLMENTARIVS. Vide *Paracellarius*.

SVBSCRIBENDARIVS. Vide *Regestum*.

SVBSEQVIVVS. FR. subsequens. [Relationem præteritæ rei nostris temporibus gestæ inducimus, per quod ad virtutem subsequiua tempora prouocemus. Iulianus Archiep. Toletan. in hist. Visigotor.] Vide *Subcisiuus*.

SVBSIDIVM. Vide *Continentia*. FR. de subsidiaria actione tutelæ. lib. 1. Instit. de satisdat. Tutor §. Sciendum.

SVBSTANTIA. FR. pro subsistentia. [Requiratur, & re-

& referatur in medium, vt ex lectione cognoscatis, cuiusmodi possit habere substantiam. can. bene quidem. dist. 96.] Substantiæ diuersæ sub vnica subsistentia. Vide *Omohypostaton.*

SVBSTITVO. Vide *Supparo.*

SVBSTRATI, publicè pœnitentium gradus. Vide *Hyemantes.*

SVBSTRATORIVM, tobalia crassior, & rudior, qua cooperiebatur altare, supra quam extendebantur aliæ duo subtiliores. [Pallæ, quæ sunt in substratorio, in alio vase debent lauari, in alio corporales pallæ. In Sacramentar. D. Greg.

SVBTEGMEN, trama. Vide *Bractea.*

SVBTILITAS. FR. in lege canonica rigorositatem significat, & in duplici sensu intelligitur, in bonum, nempè, & in malum: in bonum accipitur pro rigorositate puræ conscientiæ [Cum sancti viri maledictionis sententiam proferunt, non in hanc ex voto vltionis, sed ex iustitiæ examine prorumpunt. Intus subtile iudicium respiciunt, & mala foris fragrantia, qua maledictione ferire debeant cognoscunt, & de maledicto non peccant, quo ab æterno Iudice non discordant. can. cum sancti. 24. quæst. 3.] Quod Glossa ibi comprobat ex canone. Vera iustitia dist. 45. & ex can. odio habeantur. dist. 86. & clariùs ex can. In primis. 2. quæst. 1. Vbi Gregorius Ioanni Defensori in Hispaniam eunti, causam accusationis Ianuarij Episcopi committit, inquiens. [In primis requirendum est &c. si ità veritas se habet, sicut eiusdem Episcopi petitio continet. Si autem dictum fuerit, quia contra ipsum causa mota, siuè probata est: subtiliter, (*idest, sincerè, diligenter, & rigorosè*) ipso præsente, & pro se rationem reddente, quærendum est, & genus causæ, & modus probationis &c.] Ac in eodem sensu can. Obitum. 12. quæst. 5. idem Greg Mariano Archiep. Rauennati in causa Testamenti Theodori Episc. inquit. [Sed quia testamentum dicitur condidisse, subtilitèr tè, nè quid de rebus Ecclesiæ suæ consumpsisset, oportet inquirere.] sic etiam in c. 7. Sapient. habetur. [Omnium enim artifex docuit me sapientia: est enim illa spiritus intelligentiæ, Sanctus, vnicus, multiplex, subtilis, disertus &c.] & inferius: [Omnem habens virtutem, omnia prospiciens, & qui capiat omnes spiritus, intelligibilis, mundus, subtilis,] Vide *Districtio*. Aliquando in malum sumitur, idest, pro malitiosa cauillatione per legum apices excogitata. Glossa in §. Sed cum aliquis. lib. 2. de testam. condendis. & Glossa in l. 1. Cod. de sent. quæ pro eo, quod inter. in verbo. subtilitatem. Item Glossa in can. Cum Sancti. inquit: [Subtilitas perniciosa est legibus, & simplicitas est amica veritatis.] Atque in hoc sensu loquitur textus in cap. dilecti filij. lib. 2. decretal. De Iudicijs. Vbi sic habetur: [Prouideatis attentiùs, nè ità subtiliter (sicut à multis fieri solet) cuiusmodi actio intentetur, inquiratis; sed simpliciter, & purè factum ipsum, & rei veritatem; secundum formam canonum, & Sanctorum Patrum instituta, inuestigare curetis.] & ibi Glossa falsò asserit, quod canones non soleant subtiliter inquirere; nàm ex Gregorio supra contrarium constat, licet in bonum sensum loquatur. Vide *Apex. Districtio.*

SVBTILITER. Vide *Subtilitas.*

SVBTILO, verbum transitiuum, & ideo etiam in passiua voce construitur, significat autem subtiliter inquirere, & rigorosè agere. [Cubilia spiritus ingressi subtilari in spiritualibus consueuerunt. Petrus Cellens. lib. 9. cap. 2.] Vide *Districtio.*

SVBTRAHO. FR. Aliquando canere longo pronunciationis tractu significat: [Sexagesimus sextus psalmus dicitur sine antiphona subtrahendo modicè, sicut in Duminica, vt omnes occurrant. In Regul. S. Benedicti cap. 13.

SVBTVLARES. Vide *Sutulares.*

SVBVCVLA. FR. ità ab Amalario appellatur Tunicella, de qua etiam Horatius lib. 1. epistolar. ad Mecœnatem circa finem.

Occurri, rides: si fortè subucula pexæ
Trita subest tunicæ, vel si toga diffidet impar.

SVBVENTIO, sic appellabatur in Gallia festum in memoriam reditus S. Martini Episcopi ad suam Diœcesim; nàm eius aduentu fidelis populus subuentionibus abundauit. [Statutum est, vt singulis annis deinceps per vniuersam Diœcesim subuentionis huius festum quarto idus Maij solemniter celebraretur. Odo Cluniac.] Eadem festiuitas denominata est *Exceptio* in lætitiæ memoriam, qua idem Populus præfatum Præsulem exceperat in eius regressu. [Hæc est igitur gloriosa, solemnisque exceptio, qua Archipræsul Turonensis Martinus ab exilio reuertens, ab alumnis suis officiosè adeo excipitur. Idem] subuentionis nomen generaliter sumptum. Vide *Subsidium.*

SVBVERBVSTVS, Reus, qui post verberum m... ctam stigmatizabatur signo dedecoris, & ... miæ. [Quantum denotaui passiuitas offert, libertinos in equestribus, subuerbustos in liberalibus, dedititios in ingenuis, rupices in vrbanis, scurras in forensibus, paganos in militaribus: vespillo, leno, lanista tecum vestiuntur. Tertull. de pall. cap. 4.] FR. alij tamen hoc vocabulum à verbo *Verbero* deduci autumant, vnde subuerbustus liberalibus, idest, liberis, contraponit Tertullianus; nàm serui *Flagati* à Romanis ignominosè appellabantur.

SVBVLA. Vide *Tarinchà.*

SVBVLCVS, porcorum custos: [Tolluntur ex familijs sibi pertinentibus subulci. S. Valer. de Gen. Monach. §. 7.

SVBVRBICARIVS. Vide *Vrbicarius.*

SVBVRBIVM. Vide *Proastius.*

SVCCENTORIA. FR. dignitas in aliquibus Cathedralibus. [Super succentoria pictauiensis Ecclesiæ quæstione suborta. lib. 5. decretal. tit. 31.

tit. 31. cap. 11. De fuccentoria factum esse dignoscitur. Ibid.

SVCCENTOR, qui præbendam fuccentoriæ possidet, de quo dictum est in dict. *Cantor*. *Passio*. Messanæ, & in alijs Siciliæ Cathedralib. vocatur *Succiantro* voce gallica; nàm gallicè Cantor *Ciantre* dicitur. Fit etiam eius mentio in Constitutionibus Cistercienfiũ, ac Hugo Ecclesiæ Sanctæ Mariæ parisienfis Decanus agens de lotione pedum, quæ fit in feria quinta Cœnæ Domini inquit: [Ablutioni autem, & Mandato interesse tenetur Succentor Ecclesiæ nostræ.] FR. Fit etiam mentio de hac voce in annalibus Minoritarum an. 1215. Bulla. 27. Item in lib. 5. decretal. tit. 39. cap. 27. vbi sic habetur: [Quod cum F. Archidiaconus in fuccentorem in communi dormitorio manus iniecisse temere violentas &c.

SVCCESSATRIX. FR. Fœmina, quæ in aliquo munere, seu hæreditate succedit. Bullar. Casinen. epist. 13. tom. 2. const. 132. n. 8.

SVCCIDANEVS, fuccessiuus, vsus est hoc termino S. Cyprianus contra Nouatianum ad probandam continuam, & nunquam intermissam Episcoporum fuccessionem in Ecclesia Catholica, quæ tamen fuccessio inter Hæreticos reperiri nequit: [Aut pastor haberi quomodo potest, qui (manente verò pastore, & in Ecclesia Dei ordinatione fuccidanea præsidente) nemini fuccedens, & à se ipso incipiens alienus fit. epist. 76.] FR. Ouidius in Laodamia, & Protesilao *Succiduum* habet:

Lux quoq; tecũ abijt tenebrisq; exãguis obortis
Succiduo dicor procubuisse genu.

SVCCINTORIVM. Vide *Epigonation*. Græcè *Anazolea* dicitur. Vide *Rebrachiatoria*.

SVCCVRSVS. FR. fubsidium, auxilium. [Et fuccursui terræ Sanctæ magis nouerit expedire. de fide instrumentor. cap. 7.

SVCVLA. Vide *Frischinga*. *Porcula*.

SVDARIOLVM. Vide *Fascialis*. *Muccinium*. *Plorasorium*.

SVDARIVM, manipulus. [Sudarium, nanque, quod. & manipulus dicitur, gestas in læua. Petr. Besen. ferm. 20.] qui ibidem affert rationem mysterij, inquiens: [Quondam messores ad fudorem detergendum zona alligatum fudarium portabant.] FR. sed hæc etymologia Blesensis videtur nimis impropria; nàm messores ferebant manipulos spicarum, & fudarium non à folis messoribus, sed à quocumque in opere laborioso fudante portatur. Vide *Manipulus*.

SVETIA. Vide *Septimania*.

SVFFITORIVM, vas, quod ad fuffumigandum inferuit. Vide *Thuribulum*.

SVFFOCATVS. FR. est quidem antiquissima, & grauissima quæstio fuper huius vocabuli significatione, etiã à Recentioribus agitata: sed (vt mihi videtur) à nemine satis discussa, ità vt vix post discessum ex portu, statum in apocryphis syrtibus naufragare videantur; ideo quantum meum imbecille conamen elongari me sinit, discurrere nitar. Quæstio inquam ex verbis in Actis Apostolorum cap. 15. positis ventilatur: vbi ad Christianos de Gentibus conuersos epistola sequentis tenoris expedita fuerat, videlicet: [Visum est enim Spiritui Sancto, & nobis, nil vltra imponere vobis oneris, quàm hæc necessaria: vt abstineatis ab immolatis simulacrorum, & sanguine, & suffocato, & fornicatione; à quibus custodientes vos, benè agatis. Valete.] Sic etiam legit Sanctus Cyrillus Hierosolym. Episc. Catachesi 18. nempè: [Visum est Spiritui Sancto, & nobis nihil ampliùs oneris imponere, preter hęc, quę necessaria sunt, vt abstineatis ab Idolothytis, à sanguine suffocato, & fornicatione.] extat in Biblioth. SS. Patrum Parisiensis editionis de anno 1589. (qua etiam in subsequentibus citationibus vtar) tom. 2. col. 183. lit. A. Pacianus, siuè Paucianus Episc. Barcinon. inquit. [Post Domini passionem, Apostoli, tractatis omnibus, atque discussis, epistolam tradiderunt his, qui ex gentibus crediderant, proferendam, cuius epistolę sententia hęc fuit: Apostoli, & Presbyteri fratres, his, qui sunt Antiochię, & Syrię, & Cilicię fratribus, qui sunt ex gentibus salutem. Quoniã audiuimus quosdam ex nobis exiuisse, & cõturbasse vos verbis.] & inferius: [Visum est enim Sancto Spiritui, & nobis, vt abstineatis vos ab idolothytis, & sanguine, & fornicatione, à quibus obseruantes benè agitis. Valete. in eius parænesi. in Biblioth. SS. PP. tom. 3.] Apponius verò sic legit: [Non vobis amplius pondus imponimus nisi, vt abstineatis vos ab immolatis Idolis, à fornicatione, à suffocato, & sanguine: & hæc custodientes benè agitis. Valete. In Canticis Cantic. lib. 3.] extat in Biblioth. PP. tom. 1. col. 799. lit. B. Grecus textus. [Vt abstineatis vos ab immolatis sacrificijs, & sanguine, & suffocato, & fornicatione.] Sed cum Paciano concordant D. Cyprianus, & Tertullianus, qui non ponunt dictionem *à Suffocato*, nempè, Cyprian. ad Quirin. lib. 3. in fine, & Tertull. lib. de pudicit. c. 12. licet hic aliter alibi senserat, vt infra dicemus, sic etiã habet Oecumenius, & primus omnium Ireneus, qui floruit anno 180. At deinde spatiosa temporis longitudine flumen Dei repletum est aquis, varijs quidem, ac turbidis: sinistrarum, videlicet, interpretationum Grecorum Expositorum in primis, qui adhuc mordicus defendunt pro sanguinem, & suffocatum intelligi animalium sanguinem, & morticina, iuxta mosaicum preceptum, quare Leo Imperator tale decretum in forma rescripti ad Srilianum factorum officiorum ministrũ ediderat. [Simul olim Legislatori Moysi sanguine vescendum non esse, mandauit Deus: simul istiusmodi cibo abstineri debere à præconibus gratiæ esse constitutum. Et quamquam tùm veteris, tùm nouę tempore illa res vilis habita sit, & nefaria: eo tamen contumacię, immò vecordię homines processere, vt neu-

tri legi autem præstent morigeram. At contra alij lucri, alij gulæ causa, summa cum impudentia mandatum contemnunt; in escamque, qua vesci vetitum est, sanguinem conuertunt. Perlatum est autem ad aures nostras, quod intestinis tanquam tunicis illum infractum, velut consuetum aliquem cibum ventri præbeant. Quod tolerari non debere imperatoria nostra maiestas rata, neque tàm impio soli gulæ inhiantium hominum inuento, nunc præcepta Dei diuina, nunc reipub. nostræ honestatem dedecore affici sustinens. Iubet nè quis id scelus, neque ad vsum suum, neque vt emptores detestando cibo contaminentur, vllo modo exercere audeat. At sciat quicumque dehinc diuinum mandatum contemnere, sanguinemque in cibum conuertere (siue vendat, siuè emat) deprehensus fuerit, se bonorum publicationi subijciendum; & vbi acerbum in modum flagris cæsus. ac cute tenus fœdè detonsus erit, perpetuò patriæ exilio multandum esse. Quos quidem in iudicio, neque Ciuitatum magistratus citra criminationem dimittendos censemus: sed vt & ipsi (neque enim si illi conuenienti alacritate magistratum gessissent, id scelus commissum esset,) quod negligenter, socorditerque subditis præsuerint, decem librarū auri multam sustineant. In Nouell. const. 58.] At D. Ambrosius hanc sophisticam Græcorum intelligentiam irridet, dum ait. [Hæc tria mandata Sophistæ Græcorum non intelligentes, scientes tamen à sanguine abstinendum adulterarunt scripturam quartum mandatum addentes, & à suffocato obseruandum: quod puto nunc Dei nutu intellecturi sunt, quia iàm supra dictum erat, quod addiderunt. In epist. ad Galat. cap. 2.] sic etiam S. Gandentius Brixien. Episcopus dictionem *à suffocato* additam fuisse inquit per interpretationem, quod tamen ex eius verbis colligitur, dùm ait: [B. Iacobus cum cæteris Apostolis decretum tale constituit in Ecclesijs obseruādum: vt abstineatis vos ab immolatis, à fornicatione, & à sanguine, idest, à suffocato. de pœnit. & remiss. in Biblioth. PP.] Sed quid per sanguinem intelligatur ambigit D. Augustinus, dùm inquit: [In Actibus Apostolorum hoc lege præceptum ab Apostolis. vt abstinerēt Gentes tantum à fornicatione, ab immolatis, & sanguine, idest, nè quidquam ederent carnis, cuius sanguis non est diffusus. Quod alij non sic intelligunt; sed à sanguine præceptum esse abstinendum, ne quis homicidio se contaminet. lib. 32. contra Faustum. cap. 13.] Antiquissimus Patrum Irenæus per sanguinem vulnera, offensam, & homicidium intelligere videtur, dùm lib. 3. cap. 12. citans textum Actor. Apostolorum; Et quæcumque non vultis fieri vobis, alijs ne faciatis: sic inquam refert ibi textum: [Placuit Spiritui Sancto, & nobis, vt nullum amplius vobis pondus imponeret; quàm hæc, quæ sunt necessaria: vt abstineatis ab idolothytis, & sanguine, & fornicatione, & quæcumque non vultis fieri vobis, alijs ne faciatis, à quibus vos custodientes, bene agitis, ambulantes in Spiritu Sancto.] Igitur suffocate idem, ac offendere, angere.

Suffocant animam dira venena tuam.

Ouid. in Ibin. Sanguinis autem effusio idem, ac suffocatus. Gaudentius supra, & *Suffocare* idem ac præceptum sanguinis, & homicidium alij apud Augustinum citatum. Quæ intelligentia Sancti Martialis Apostoli authoritate corroboratur. qui dictionem *A sanguine* non affert; sed eius loco suffocatum ponit, inquiens: [De alijs verò admonere volo, vt custodiatis vos ab immolatione, & suffocatis; vt sit omnis fornicatio longè à vobis, immunditiam fugite, quia iàm sanctificati estis, & in sanctitate Dei seruite. In epist. 2. ad Tholonenses cap. 2. in Biblioth. PP.] Eodem modo Chrysostomus hom. 33. in Actibus Apostol. cap. 15. suffocatum intelligit. [Vt nihil amplius oneris imponamus vobis; Iterum onus legem vocat. Deinde etiam de illis rationem reddit: Nisi necessaria hæc abstinere ab idolothytis, & suffocatis, & fornicatione, & sanguine; à quibus si conseruaueritis vos ipsos, benè facietis. Hæc noua lex non præcipit; nusquam enim de his disserit Christus; sed à lege hæc sumunt Et suffocato inquit. Hic cædem cohibet] At clariùs D. Cyrillus Alexandrinus lib. 12. de Tabernaculo Exponens illa verba Leuitici cap. 17. [Omnis anima ex vobis non comedet sanguinem.] quid per sanguinem inter catholicos intelligatur exponit. [Lex igitur sanguinem à corporibus occisis seiungit, ac subtrahit: qua in re dogma verum docet, & à nobis ipsis fide receptum, & in Ecclesijs præcipuis habitum, nempè, sic habendum esse, vt animam hominis rationis compotem, immortalem esse putemus, quod eam vna cum terrenis corporibus mors minimè interimat. Sed potiùs ille conditor, qui illam efficit vitæ participem absoluat, & relaxet, ac subtrahat, quo minus eam perpetiatur.] Et post multa concludit. [Atque hoc sibi volunt legis conditiones hac de re constituta verba.] Sed ad intelligendam hanc Cyrilli phrasim, necesse est adagium suæ regionis percipere: Orientales namque Christiani, cum vident aliquem velle eius inimicum in rixa occidere, hac dissuasione vti solent: cauè nè hoc facias, Deus enim homini animam infudit, & tu illi separare cogitas, ad eum spectat ab humanis corporibus animam subtrahere, qui illam creauit; ille est Dominus, & non tu, & similia; hoc enim insinuare voluit Cyrillus. Insuper per sanguinem anima à Philosophis intelligebatur, vnde abusiuè sanguis vulgaritèr anima appellabatur, & translatiuè abstinere à sanguine, idest, à cæde significat: quæ intelligentia ait hic. S. Doctor est habita in *Ecclesijs præcipuis* Præsertim in Romana omnium Matre. Quare inconsultè Græci à come-

mestione sanguinis, & à morticinis abstinendum præcipiunt contra mentem Sanctorum Patrum etiam Græcorum, quos supra adduximus. Quod græcum commentum excogitatum fuit in sexta Synodo can. 67. in qua sic habetur. [Diuina nobis scriptura mandauit à sanguine, & suffocato, & fornicatione abstinere. Eos ergo, qui propter lautum, & delicatum ventrem cuiuscumque animalium sanguinem arte aliqua esculentum condiunt, ac instruunt, vt par est, incusamus, ac punimus. Si quis ergò deinceps animalis sanguinem quouis modo comedere aggrediatur, si sit quidem Clericus, deponatur, si autem laicus, segregetur.] Et vt magis hæc Synodus prædictum ab ea excogitatum canonem firmaret, præmiserat in can. 2. [Vt ab hoc nunc tempore deinceps &c. firmi, & stabiles maneant Sanctorum Apostolorum canones octoginta quinque.] Sed cum antiqui canones Apostolorum non fuerint plus quàm quinquaginta, vt Baronius ostendit an. 51. igitur canon. 63. Apostolicus assertus in quo habetur: [Si quis &c. comederit carnes in sanguine animæ eius, aut à bestijs abreptum, aut suffocatum, deponitor. Si verò Laicus sit à communione excluditor.] apocryphus censetur: constat siquidem hunc esse vnum ex canonibus à Græcis vltra illos quinquaginta Apostolicos additis. Vnde inquit Baron. an. 51. num. 22. [Certe in Cresconiana collectione omnium antiquissima, quinquaginta tantummodo adnumerati habentur canones Apostolorum, quos Dionysius Rom. Abbas cognomento Exiguus in latinum vertit: cæteri enim à Græcis putantur dolosè suppositi.] Igitur Græci, nedùm, vt ex sententia D. Ambrosij, dictionem *Et à suffocato* addiderunt in textu Actorum Apostolorum; sed etiã canonem Apostolicum 63. commentati sunt. Sic pariter ab eis credendum est fuisse suppostita decreta eiusdem tenoris ad Concilium Gangrense can. 2. à Baronio an. 51. num. 14. allato, ac Concilij Aurelianensis II. cap. 20. & Concilij Vormatiensis cap. 65. ex asserto Concilio Carthaginensi apud eundem Baronium ibidem. num. 16. & posito, quod illa Concilia talia decreuerint, de eorum auctoritate non integrè constat. Nam ex eodem Baronio anno 261. num. 44. non satis liquet quo tempore Gangrense celebratum fuerit, in quo nonnisi quindecim Episcopi interfuerant, licet Labbè in Synopsi Conciliorum sub Siluestro I. ponat. Item in Aurelianensi II. quod Baronius sub an. 536. & Labbè sub anno 533. ponunt, quamuis interfuerint nonnulli Patres sanctitate insignes; tamen omnes non erant plusquam triginta, & ex eis aliqui per eorum procuratores interuenerant. Baron. ibidem num. 124. Sic etiam id, quod habetur in Concilio Vormatiense can. 45. & can. 65. quod animalia. [Quæ à lupis, seu canibus lacerantur non sint comedenda, nisi porcis, & canibus, nec ceruus, nec capra, si mortui inueniantur. Item aues si mortui inueniantur,] quod ibi ex Carthaginensi Concilio desumptum asseritur. Præterquàm quod non satis constet quibus, vel quot personis, nec qua auctoritate hoc Concilium Vormatiæ congregatum sit, neque ex quo loco assertum Concilij Africani decretum desumptum sit, redditur ex inde valde suspectum, quod ex aliquo Manichæorum africanorum conciliabulo excerptum sit; nam Manichæi hunc errorem profitebantur: hinc D. Augustinus contra Adimantum cap. 14. Manichæi discipulum de Manichæorum errore inquit. [Quia ipsas carnes inmundas putant, earum Creatorem Deum esse negant. Nos autem tenemus Apostolicam disciplinam, dicentem, quod omnia munda sint mundis, seruata moderatione Euangelica, vt non grauentur corda nostra crudiate, & vinolentia, & curis sæcularibus. Nam idem illud, quod Apostolus air: Non potestis mensæ Domini communicare, & mensæ Dæmoniorum; non video, cur opponendum huic loco legis, & quasi contrarium Manichæi esse crediderunt &c.] Et contra Faustum Manichæum lib. 32. cap. 13. sic inuehitur: [Quis iàm hoc Christianus obseruat, vt turdos, vel minutiores auiculas non attingat, nisi quarum sanguis effusus est? Aut lepotem non edat, si manu à ceruice percussus, nullo cruento vulnere occisus est? Et qui fortè pauci adhuc tangere ista formidant à cæteris irridentur.] Item Montani Heresiarchæ error hic fuerat, nàm in eius errore lapsus Tertullianus scripserat in suo Apologetico cap. 9. seu verius, ab aliquo Montani asseclá adulterato, licet contra Gentiles loquatur. [Erubescat error vester Christianis, qui nè animalium quidem sanguinem in esculentis habemus, qui propterea quoque suffocatis, & morticinis, ne quo sanguine contaminemur, vel intra viscera sepulto. Denique inter tentamenta Christianorum botulos etiam cruore distentos admouetis.] Nec fides vlla Eusebio Cæsariensi præstanda, quippè qui apocryphus censetur, de quo Bellarminus in Scriptor. Eccles. & D. Hieronymus epist. 65. ad Oceanum Arij propugnatorem hunc Eusebium appellat. Insuper, cum Græcus sit, ad comprobandum Græcorum zelum in abstinentia à sanguinis comestione in eius hist. lib. 5. cap. 1. Blandinam martyrem in Gentiles talia dixisse asserit: [Multum erratis ò Viri, quod putetis infantium carnibus eos vesci, qui nè mortuorum quidem animalium sanguine vtuntur.] Item Minutius Felix in Octauio hæc habet: [Nobis homicidium nec videre fas, nec audire: tantumque ab humano sanguine cauemus, vt nec edulium pecorum sanguinem in cibum nouerimus.] Sed qualis inepta consequentia! si homicidium abominabile, ergo & pecorum sanguinis incomestibilis erit: deberet, inquam, in bona illatione concludere, si homicidium abominabile, ergo

 & pe-

& pecoricidium, vt ità dicam. At eum huius libri Auctor se in satis extitisse asseritur tempore Alexandri Seueri Imperatoris, nimirum, in secundo sæculo Christiano, & in præterito sæculo à Fuluio Vrsino in lucem editus fuerat, non sine suspicionis nota recipitur. Præsertim cum ante Alexandri Seueri Imp. tempora, scilicet, in pontificatu Eleutherij, qui Imperante Commodo vixerat vsque ad an. 194. is inquam Pontifex, iuxta consilium Apostoli, in Ecclesia decreuerat (si antiquo Liciensi Breuiario credendum est) ne quis fidelis ab huiusmodi esca se abstineret, vbi sic habetur. [Eleutherius natione græcus ex patre Abundio de oppido Nicopoli: hic sedit annos XXI. menses sex, dies quinque: fuit autem temporibus Antonini, & Commodi, vsque ad Patrianum, & Barduam. Hic accepit epistolam à Lucio britannico rege, vt Christianus efficeretur per eius mandatum. Et hic iterum (*nota hanc particulam iterum*) firmauit, vt nulla esca vsualis à Christianis repudiaretur maximè fidelibus, quam Deus creauit, quæ tamen rationabiliter, & humana (*scilicet humana esca*) est. in lect. S. Eleutherij Papæ, & & Mart. mense Maij.] Apocryphum item censetur Gregorij Papæ III. decretum in Bibliotheca Patrum tom. 6. col 611. cap. 29. litt. C. allatum, in quo sic habetur: [Suffocatum dicimus, quod sine sanguinis effusione perimitur, vel quod in laqueo necatur, vel quod à lupo, vel fune in laqueo suffocatum inuenitur, & nullatenus manducetur, nec sanguinem alicuius bestiæ, quisquis manducare, aut bibere præsumat, quod si quis fecerit, quadraginta dies pœniteat. In eius excerpto edicto de diuers. crimin. & remedijs illorum] Tale namque decretum inter epistolas decretales Gregorij III. non reperitur in illis tribus tomis impressis in ædibus Populi Romani de anno 1591. quorum titulus est: Litteræ Decretales Summorum Pontificum, nec talis obseruantia inter Latinos, & præcipuè inter Romanos vnquam fuisse legitur; ac præsertim cum omnes Patres, qui dictionem *A suffocato* strangulatum intelligunt, affirmant hoc tantum in primitiua Ecclesia præceptum fuisse; credibile, inquam, non est, quod Gregorius III. qui cœpit regnare de anno 731. tale decretum ordinasset, in quibus temporibus nulla idolatriæ superstitio extabat. Vnde non sine suspicione, fuisse, nimirum, ab obstinatis Græcis amanuensibus post Synodum in Trullo additum existimatur, ac eo magis cum & Author ipse Bibliothecæ, vnde hoc hausisset non referat; sic etiam graia manus scripsisse censetur manuscriptum cuiusdam Theodori pœnitentiale, quod penès se habuisse ait Baronius an. 51. num. 16. cum nomen Authoris græcum esse manifestetur, vbi pœna vescentibus suffocatum iniungitur, quod in romanis pœnitentialibus apud Gulielmum Durandum, Albertum Castellanum, & in calce Gratiani decreti talis casus non inuenitur; manifestum ergo indicium est, quod nunquam inter Latinos suffocatum fuisset prohibitum; etenim Latini ex epist. 1. Corinth. cap. 10. omne, quod de macello venit, sine aliquo scrupulo comedere didicerant. Nec verum est, id quod communiter à Scriptoribus asseritur, sanguinem, & suffocatum in contemplationem Neophytorum ex Hebraismo conuersorum, ne scilicet, scandalizarentur, prohibitum fuisse comedere; sed sanguis Idolis imolatus vetitus est. Vndè loco cit. D. Aug. contra Adimantum cap. 14. inquit. [Nos autem tenemus apostolicam disciplinam &c.] vt supra dictum est, ac sequitur deinde. [Non enim de imolationibus lex loquitur, cum in Duteronomio dicitur, secundum desiderium animæ tuæ occide, & manduca omnem carnem iuxta voluptatem, quam dedit tibi Dominus &c.] Textus autem Deuteronomij cap. 12. hìc ab Augustino citatus, sic in vulgata habetur. [Sin autẽ comedere volueris, & te esus carnium delectauerit; occide, & comede iuxta benedictionem Domini Dei tui, quam dedit tibi in vrbibus tuis: siuè immundum fuerit, hoc est maculatùm, & debile: siuè mundum, hoc est, integrum, & sinè macula, quod offerri licet, sicue capream, & ceruum, comede, absque esu dumtaxat sanguinis, quem super terram quasi aquam effundes.] Augustini igitur erat argumentum, quod non ex vi huius mosaici præcepti Apostoli abstinendum monuissent à comestione sanguinis; nam de sanguine imolato Idolis intellexerant, de quo vetus Testamentum loco citato non loquitur, ideo Apostoli in ea epistola protestati sunt nullum onus imponere, quod vocabulum (ex Chrysostomo supra) Moysis legem significare diximus, hinc euidens fit explicatio S. Gaudentij supra, vbi ait. [Vt abstineatis vos ab immolatis, à fornicatione, & a sanguine, idest, suffocato] quod idem significat ac immolato. Quare sciendum est, quod Verbum *Suffocare* tam latinè, quam græcè strangulare, thurificare, fumigare, seu suffumigare significat, ex qua duplici significatione eot æquiuoca orta sunt. Origenes namque in primis contra Celsum, Manichæi, ac Græci post sextam Synodum (nam antea nullus S. Pater Græcus, vt visum est, hoc senserat) per suffocatum intellexerunt iuxta mosaicum præceptum, morticinum, & strangulatum. Alij tamen sentientes apertam repugnantiam huius significationis cum verbis Domini nostri, dicentis, quod edamus quidquid nobis apponatur, & non quod intrat in os coinquinat hominem, ac Pharisæos, Scribasque increpauit, dicens: Væ vobis &c. qui mundatis, quæ foris est, & alibi: Ecce omnia munda sunt vobis. Item eius Præco Paulus aiebat omnia munda sunt mundis, & Infidelibus nihil est mundum. 1. Tit. 1. Atque optimum est gratia stabilire cor, non escis: Ad Hebr. cap. 13. & simi-

ſimilia, ideo D. Cyprianus per dictionem *Sanguinem* intellexit homicidium vnde hunc locum legerat. [Abſtinete vos ab idolothytis, & ſanguinis effuſione, & fornicatione. Ad Quirin. lib. 13.] Ac D. Auguſtinus contra Fauſtum ſupra inquit. [Quod alij non ſic intelligunt: ſed à ſanguine præceptum eſſe abſtinendum, ne quis homicidio ſe contaminet] ità etiam Chryſoſtomus ſupra, ac Radulphus Flauiacenſis in lib. 5. Leuit. cap. 3. inquit: [Communiter per ſanguinem appetitus accipitur.] Item Beda ait. [Nomine enim ſanguinis propaginem carnis deſignat. In cap. 17. Act. Apoſt.] Item D. Gregorius Papa per ſanguinem peccatum intelligit. lib. 13. cap. 6. in cap. 16. Iob. & in Regiſt. epiſt. 125. Contra tamen hanc interpretationem nonnulli cum Origene inſurgunt, dicentes, quod homicidij præceptum fuiſſet ab Apoſtolis ſuper fiuè Gentibus ad fidem conuerſis impoſitum; nàm ideo ab idolothytis, à fornicatione abſtinere illis cautum fuit, quia penès Gentiles tales prohibitiones non extabant; insuper ſi præceptum homicidij prohibuiſſent, debuerant ſimul, & alia capitalia crimina etiam ne patrarent eos monere Apoſtoli; hinc Origenes in epiſt. ad Rom. cap. 13. lib. 9. inquit: [Quoniam quidem cætera crimina ſæculi, legibus iudicantur, ſuperfluum videbatur, ea diuina lege prohibere, quæ ſufficienter humana lege plectuntur: illa ſola, de quibus lex humana nihil dixerat, religioni videbatur conuenire decernere, ex quo apparet, iudices mundi partem maximam Dei legis implere.] Igitur, ſi nec per ſanguinem, & ſuffocatum poterant Apoſtoli intelligere Hebræorum obſeruantiam (nàm verbis Chriſti contradixiſſent, ex iam allatis, & ipſimet Apoſtoli onus legis haud imponere conteſtati ſunt) nec homicidium intellexerant, quia debuerant aliorum etiam mortalium criminum abſtinentiam monere: remanet tantum de ſanguine, ideſt, ſuffocato per interpretationem intelligere; nàm *Suffoco* penès Latinos etiam ſuffumigare ſignificat, ſic Propertius lib. 4. elegia de Cynthia, & Dracone, vbi de ſtriga illa, ſiuè maga, quæ cum ſeparare coniugale thorum intentaſſet (malefici enim ſeparare thorum ſemper conantur, ideoque à D. Hieron. [Rei vxoriæ hoſtes] appellantur. Vide *Tempeſtarij*) Itaque inter alias ſuperſtitiones ſuffumigationem illa adhibuerat, pro quo vocabulo vtitur Poeta verbo ſuffocare, ſic inquiens.

Dein quencumque locum externæ tetigere puellæ
Suffocat, & pura limina tergit aqua.

Sic etiam Plinius lib. 20. cap. 5. de ſtaphylino, ſiuè paſtinaca erratica agens, inquit. [Eius ſemen contritum, & in vino potum, tumentem aluum, & ſuffocationes mulierum, doloreſque lenit.] vbi ſuffumigationes matricis intelligit. Quod ex Dictionario Catholicon appellato confirmatur in verbo Suffoco: ait enim duas etymologias verbum hoc habere, ideſt, à *Sub*, & *Faux*, & tunc ſuffocare idem ſignificat, ac angere, ſtrangulare, & ſimilia: aliam vero etymologiam deduci inquit à *Sub*, & *Focus*, & ſignificat ſub ſoco ponere, quod idem eſſet, ac ſuffumigare. Sic etiam hæc duplex ſignificatio habetur in græco textu Actorum cap. 15. Ἀπέχεσθαι εἰδωλοθύτων, καὶ αἵματος, καὶ πνικτοῦ, καὶ πορνείας. [Vt abſtineatis vos ab immolatis ſimulacrorum, & ſanguine, & ſuffocato, & fornicatione] πνικτὸς enim à verbo πνίγω, quod inter alia ſignificat φλέγεσθαι, ideſt, flagrari vri torrefacere adolere. In Dictionario Græco-latino correcto à Iacobo Cellario, & Nicolao Nonigero in dict. πνίγω. Item ſignificat ſtrangulo. Ibid. Igitur Sacra Scriptura per vocabulum καὶ πνικτοῦ non de ſtrangulato edulio; ſed de immolato, & thurificato intellexit. Thurificare enim apud Ethnicos actum idolatriæ ſignificabat, vt in dict. *Thurifico* diximus. Sanguinem quippe Gentiles ſuffocare, ſiuè immolare conſueuerant; hinc Virgilius. 10. Æneid.

——— Inferias, quos immolet Vmbris,
Captiuoque rogi perfundat ſanguine flammas.

Inſuper inter Gentiles pythagorica opinio vigebat, ob reuerentiam animarum, quas in animalia tranſmigrare putabant, hinc non comedebant ſtrangulata bruta, aſſerentes, (vt ait Origenes contra Celſum lib. 8.) quod in ſtrangulatis animalibus, in quibus ſanguis non extrahebatur ſpiritus eorum, ſiuè anima non exhalabat, & conſequenter non erat fas animam Genium, vel Dæmonem, vt ipſi appellabant, comedere. Ac propterea in hoc ſenſu ſtrangulatum animal non poterant Apoſtoli per ſuffocatum intelligere, ſicut falſò Celſus ab Origene impugnatus intellexerat, quia cum Pythagoricorum, & Ethnicorum opinione concurriſſent; licet Origenis textus in hoc loco, valdè corruptus ſit, à Græcis fortaſſe. Qua intelligentia, quod vocabulum *Suffocatus* ſignificet immolatum, optimè cum Auguſtino fuiſſe per interpretationem poſitum ſuſtinetur, & cum Ambroſio à Græcis additum, quia à Cypriano, Irenæo, & alijs Patribus ſupra adductis non legitur hoc vocabulum *A ſuffocato*: ſed Auguſtinus nò aduertens fortaſſe vim huius nominis, quod tam latinè, quàm græcè ſignificet etiam immolatum, & ſuffumigatum, ſanguinem ſcilicet; hinc homicidium interpretatus eſt; ſic etiam Ambroſius ex eadem inaduertentia, Græcos perperàm dictionem ſuffocatum addidiſſe exiſtimauit, quam additionem ab antiquis Græcis in ſenſu immolati poſitam, ab alijs poſtea Græcis in ſexta Synodo malè intellectam, ac explicatam fuiſſe dicimus, ſuſcipiendo nempè, recentiores Græci in Synodo Trull. illud

lud καὶ πνικτοῦ pro strangulato, cum re vera pro immolato ab antiquis Scriptoribus, idest, sanguine immolaro positum fuerit. Item hac eadem intelligentia corruit falsum Lutheri argnmentum, in eius Asserr. positum art. 29. & lib. de Concilijs part. 1. Vbi nititur probare, quod licitum sit à decretis Conciliorum recedere; quia Iacobus mutauerat Petri sententiam; nàm Petrus non debere Gentes cogi ad legalia indicauerat, quam sententiam sequutum esse Apostolum (inquit) per totam Epistolam ad Galatas; sed Iacobus à sanguine, & suffocato abstinendum fore sustinuerat, & esequendum mandari in Concilio fecerat. Verum sustinendo, quod suffocatum significet immolatum, obiectio Lutheri satis enodatur; quod, nempe, Iacobi sententia cum Apostolorum Principe concordabat, dum Iacobus inquit, quod nullum onus imponere intendebat, & onus, vt visum est ex Chrysostomo legale præceptum significat; ergo tàm Petrus, quam Iacobus eandem sententiam habebant de non imponenda, nempe, vlla cæremoniarum legalium obseruantia, quare abstinentia à sanguine à Iacobo proposita in Concilio, non in contemplationem legis mosaicæ fieri indicauit; sed ob superstitionem Gentilium; nam de sanguine, suffocato, idest, immolato intellexerat; de quo apertè ex epist. ad Galatas loquutus est Doctor Gentium; quam satis explicans D. Augustinus lib. contra Adimantum cap. 14. inquit. [Nunquid eget cuiusquam interpretatione, vt intelligatur cur hoc Apostolus dixerit? Et quanta illi malitia de scripturis certa quæque discerpunt (*quod de Nouatoribus dici potest*) quibus circumueniant imperitos? Nam & munda esse omnia dixit Apostolus secundum fidem, & ei esse immunda, qui putat immunda: & tunc esset ab eis temperandum, cum per offensionem accipiuntur, idest, cum aliquis infirmus putat sibi ab omnibus carnibus temperandum, ne incidat in carnem immolatitiam; & ideo eum, qui manducat potest arbitrari in honorem Idolorum id facere, & ex eo grauiter offendi, cum ipsa immolatiria caro, si ex fide à nesciente accipiarur, neminem maculet. Vnde alio loco idem Apostolus interrogari vetat, cum quid de macello emitur, vel ab aliquo infideli quisquam vocatus in mensa eius exhiberi sibi carnes videt, quas isti immundas arbitrantur, non propter immolationem; sed quia carnes sunt, cum Apostolus clamet omnia munda esse, & omnem creaturam Dei bonam esse, & omnia santificari per verbum, & orationem: & tamen temperandum ab eis, si quis fortè infirmus offenditur &c.] Atque Theodoretus in epistolam primam ad Corinthios verba Apostoli in eius cap. 10. posita, nempè: [Quid ergo dico, quod Idolis immolatum sit aliquid &c?] Sic exponit: [Sed nemo existimet, quod vim aliquam habeant immolata, & natura possint polluere eum, qui eorum sit particeps: non enim hoc dico; sed qui superstitioni seruiunt Dæmonibus sacrificia offerunt.] Et inferius super eiusdem Apostoli verba: [Omne, quod in macello venit comedite, nihil interrogantes propter conscientiam, Domini est terra, & plenitudo eius.] Ita Theodoretus explanat. [Omnes creaturæ Dei sunt, ipse omnia ad hoc, vt essent, deduxit. Securè ergo emite, non interrogantes an sit idolis immolatum, an non; hoc enim sibi vult illud interrogantes.] Vbi constat, quod non propter scandalum inobseruantiæ à morticinis iuxra mosaicum præceptum Paulus abstineri consuluit; sed ne offendantur infirmi Gentiles, videntes Christianos edulijs immolatitijs vesci. Ergo triplex sententia Petri, Iacobi, & Pauli vnum, ac idem funiculum facit contra Hæreticos; Petrus enim nolebat ad mosaicam legem Christianos constringere, Iacobus consuluit in epistola Apostolici Senatus scribendum nullum onus, idest, antiquæ legis imponere velle Concilium. Paulus nullum edulij scrupulum habendum docet; sed rantum ratione scandali insipientium edere prohibuit, ne immundas carnes, idest, Dæmonijs immolatas comedere nos videamur ab insipientibus. Itaque nemo Apostolorum de sanguine suffocato, idest, strangulato iuxta præceptum mosaicũ loquutus est; sed de sanguine, & edulio suffocato, idest, Idolis immolato. Franciscus Turrianus aduersus Magdeburgenses centuriatores lib. 1. cap. 5. benè infert; quod ideo fornicationem cum illis tribus prohibitionibus coniunxerant Apostoli, quatenus, scilicet, ad contaminationes idolorum, siue ad idolatriam pertinent; quod licet verum sit, non tamen tàm rigorosè intelligendum, vt ipse conatur probare, quod in can. asserto apostol. 63. verum sit Apostolos sub pœna excommunicationis hoc præcepisse; nam nimis inconsultè discurrit, quia sequeretur, quod etiam nos in excommunicationem incurreremus, quia talia comedimus. Igitur meliùs cum Baronio Centuriatoribus respondendum, quod Canones Apostolici ab Isidoro cognomento Exiguo non fuerunt plusquàm quinquaginta collecti, & in Sexta Synodo à Græcis perperàm additi, vt supra diximus, & ideo frustra nititur Turrianus defendere hunc canonem 63. dùm ipse Baronius suspectum satis reddit. In Sac. etiam Scriptura *Suffocare* pro immolare accipitur; sic enim Ezech. cap. 36. ad populum Hebræum inquit. [Pro eo, quod dicunt de vobis, deuoratrix hominum es, & suffocans gentem tuam.] Antea enim dixerat de eodem populo. [Et tulisti filios tuos, & filias tuas, quæ generasti mihi, & immolasti eis ad deuorandum. Nunquid parua est fornicatio tua? Immolasti filios meos, & dedisti illos consecrans eis.] Idem cap. 16. quia immolabant filios suos Saturno sub nomine Moloch, de quo Moloch sacrificio in dict.

Gehen-

Gehenna dictum est. Hinc D.Cyrillus Alexand. lib.4. in cap.46. Esaiæ exclamat, inquiens. [O abominandam, & inuisam Deo, atque hominibus celebratam panegyrim. Deus sanè vniuersorum his adeo grauibus iniquitatibus indignans, per vnum è Sanctis Prophetis dicit his, qui talia facere solebant: Mactare homines. Vituli enim defecerunt. Eo enim inhumanitatis, & immanitatis venisse dicit impuros dæmonas, vt sitirent insatiabiliter humanum sanguinem, & eorum, qui rei, & conuicti erant, interitu delectarentur. Non enim fortè vitulus in ara clamans, & thuta,ae oues illis conueniebant; sed hominum cæde gaudebant.] Item Ieremia cap. 16. ait: [Quibus polluerunt terram meam in morticinis abominationum suarum.] vbi Theodoretus. [Morticina verò abominationum vocat, filiorum, & filiarum mactationum.] Chaldaica lectio. aperte pro suffocato *Hbniqo*, idest, strangulato habet; sed cum, ex textu Græco Chaldaica Sac. Scriptura translata sit, vt Bellar. de Verbo Dei lib. 2. cap.3. probat, translator dictionem πνικτῶ, quæ immolatū,& strangulatum promiscuè significat, æquiuoeauit in secundum sensum, qui tamen in primo translatare debuerat. Apocryphæ item censentur auctoritates allatæ à Baronio an. 51. vbi videtur, quod inter Latinos vsque ad tempora Zachariæ Papæ viguisset hic ritus abstinendi à morticinis; affert enim eiusdem Pontificis verba ad Bonifacium Germaniæ Episcopum, & Sedis Apostolicæ Legatum, ità respondentis [Continebant enim capitula in pitacio ab eis porrecto, quæ inferiùs annexa sunt, de quibus flagitasti à nobis, quæ recipienda, quæ respuenda sunt. In primis de volatilibus, idest, graculis, & corniculis, atque ciconijs, quæ omnino cauendæ sunt ab esu Christianorum, etiam & fibri, atque lepores, & equi syluatici multò ampliùs cauendi. Attamen, sanctissime Frater, de omnibus Scripturis Sacris bene compertus es.] Et inferius. [Equi vero, qui præfato morbo fuerint coinquinati, si curari non valuerint in puteis, & foueis proijciendi sunt, ne eiusdem morbi,contagione, cæteri coinquinentur. De animalibus autē,quæ à furentibus,idest, rabidis lupis, & canibus fuerint lacerata, oportet ea à cæteris separari, nè per furentes, & mordentes, cætera coinquinentur. Quod si pauca sunt, vt supra diximus, in fouea proijcienda sunt. Extat in tom.3. Concilior.pag.434.col.1. Impress. Venetę de anno 1585.] Sed ineptiæ, & imposturæ ab inimicis Sedis Apostolicæ procul dubio hæ sunt. Nam in epistola Bonifacij Episcopi ad Zachariam Papam directa, quæ ibidem habetur, nil horum continetur, & idem Papa minutè ad omnia Bonifacij quęsita doctè, & grauiter respondet, ac de rebus non leuibus; ergo istas ineptias Hæretici, vt potestatem pontificiam ridiculam redderent, addiderunt. Nàm de equis mortuis, & similibus an proijciendis in foueis, quilibet licet vilissimus Veterinatius, sinè equarius Medicus, non dignaretur talia respondere; fingitur item in Zachariæ epistola, quod latores epistolæ Bonifacij, nomine eiusdem Episcopi similia quæsita in pitacio Zacharię Pontifici porrexissent, quod falsissimum quidem videtur tùm ex ineptijs, vt falsò asseritur, de eiusdem pitacij nota; tum ex doctrina Bonifacij Episcopi, quæ non parum emicat in eius epistola, in qua etiam mentionem fecisset de hoc suo pitacio, si verum fuisset. Alia Authoritas affertur à Turriano, quæ est Humberti Cardinalis, & Syluæ Candidæ Episcopi in eius Dialogo, qui extat in Biblioth. PP. apud Canisium, & apud Baronium in Appendice 11. tomi Annal. pag.754. litt. C. Typograph. Vatican. 1605. Vbi sic habetur: [Nec hoc dicentes suffocatum, & sanguinem nobis contra vos defendimus. Antiquam enim consuetudinem, seu traditionem maiorum nostrorum diligenter retinentes, nos quoque hæc abominamur, adeo vt sanguine, vel quocumque morticino, aut aquis, seu quacunque negligentia humana præfocato, apud nos aliquando vescentibus absque extremo periculo vitæ huius, pœnitentia grauis imponitur, pro eo maximè, quia antiquas consuetudines, & traditiones maiorum, quæ non sunt contra fidem leges apostolicas arbitramur. Nam de cæteris, quæ aucupio, aut canibus, seu laqueo venantium moriuntur, Apostoli præceptum sequimur: Omne, quod in Macellum venit manducate, nihil interrogantes &c.] Sed verba Humberti videntur alterata, nàm prædicta omnia in personam Græcorum, non verò Latinorum loquitur, quia tam ex præcedentibus, quam subsequentibus contrarium affirmare videtur; antea enim dixerat Grecis. [Pro crimine reputare non debetis: quibus Euangelica, & Apostolica authoritas omnia edenda constituit.] Et subsequenter ait. [Si quis dixerit hoc suffocatum est, vel morticinium non est comedendum, vt Apostolus de Idolothyto ait: si quis dixerit hoc imolatum est idolis nolite manducare &c. Multa siquidem vsu, aut traditione maiorum ità obseruamus, vt aliter facientes omninò abhorreamus, sicut est non lotis manibus manducare. Quod quamuis iuxta sententiam Veritatis, non coinquinet hominem, tamen velut immundum exhorrere solet homo hominem, non lotis manibus manducantem &c.] Ex quibus verbis aperte colligitur nullum scrupulum, nec vllam pœnitentiam fuisse Latinis vescentibus sanguinem, aut suffocatum impositam temporibus huius Cardinalis. Hugo Menardus in notis eius ad D. Gregorij sacramentale affert pœnitentiale Halithgarij in cuius cap. 10. tit. de dissensibus sacrificium pag. mihi 248. hæc asseruntur. [Si quis canis, aut vulpis, siuè acceptor mortificauerint: siuè de fuste, siuè de lapide, siuè sagit-

ta,

ice Romano talia suppositititia decreta fuisse prolata: imò ex Rabani Mauri Pœnitentiale, contrarium constar, scilicet, per suffocatum, non strangulatum; sed immolatum intellexisse Romanos Pontifices, dùm cap. 25 inquit. [In decreto Leonis Papæ cap. XXX. scriptum est de his, qui conuiuio Gentilium, & escis immolatitijs vsi sunt, si quis conuiuio solo Gentilium, & escis immolatitijs vsi sunt, post sunt ieiunijs, & manus impositione purgari: ab idolothytis abstinentes, sacramentorum Christi possunt esse participes. Si autem aut Idola adorauerunt, aut homicidijs, aut fornicationibus contaminati sunt, ad communionē eos, nisi per pœnitentiam publicam, non oportet admitti.] Vbi duo obitèr notanda sunt, nempè, quod differentiam facit inter idolothyta, & idolatriam, & quod per sanguinem Leo Papa homicidium intellexerat, vt ex eius verbis à Rabano citatis clarè patet. Dicendum igitur est supradicta superstitiosa scrupula non esse Bedæ, & aliorum supra; sed addita; nam ex Bellarmino, & Labbè de Scriptoribus Ecclesiasticis constat Bedæ, alijsque supra citatis multa inter eorum opera fuisse inserta, quæ verè eorum non sunt. Quin & talis erronea opinio quasi Hypocritarum secta ab Euanto Abbate antiquissimo Scriptore apud Henericum Canisium tom. 5. Antiq. lect. impugnatur, cuius titulus talis est: [Contra eos, qui sanguinem animalium immundum esse iudicant, & carnem mundam esse dicunt.] carnem mundam intelligit sine sanguine, vbi hunc errorem extra Italiam primò seminatum fuisse testatur, inquiens: [Ad agnitionem nostram venit, quod exurgentes in quibusdam Cæsaraugustæ partibus reperisse vos asseritis Christianos nec dum eruditos paganis factis, iudaico more sequi litteram occidentem, & postponere spiritum viuificantem; qui dicunt immundum fieri hominem alicuius animalis sanguinem comedentem, nescientes, neque intelligentes præcepta prisca magis mores homi num demonstrare, quàm in natura seruare. Nam si ista ità sunt, cur aperta fronte cum Iudæis, & alia, quæ vetita sunt præcepta priscæ legis carnalitèr non teneant, nescio &c.] & inferius. [Quod si fortè obijciunt ista in canonibus haberi. Nec ego me ista fateor ignorare. Sed in antiquis canonibus ista reperiuntur; quādo Ecclesia ex circumcisione, & præputio ad fidem congregabatur; quando adhuc non solido cibo; sed lacte nutriebatur. Tale quid ad Corinthios Apostolos dixisse nouerint, & in Actibus Apostolorum facta inuenient. Nunc verò Ecclesia Dei solido cibo roborata consistit, vt viriliter contra impetus Hæreticorum pugnet, non in infantium mollitie eneruata succumbat.] Is autem author, vt Canisius in præfat. autumat anno. 588. scribebat. Et post varia argumenta, & authoritates sic concludit. [Nàm ridiculum est carnes mundas, quas Deus creauit immundas, & sanguinem carnium, qui vtique nutrimentum, & salus carnis est, fecerit immundum &c. Absit à fidelium cordibus, vt ista carnaliter intelligentes, à sinu Matris Ecclesiæ discedant, & secum taliter credentibus gehennæ ignibus tradant.] Sed quis fuerat iste Doctissimus Pater, & quibus scribit talia? Certe iste cum alijs Episcopis multa Conciliorum decreta roborasse refert Canisius in præfata præfatiuncula. Vnde credibile est hæc, quæ retulimus contra Ecclesiasticos illos, qui in Concilijs Aurelianensi II. cap. 20. & Vormatiensi cap. 65. ac in pœnitentialibus supradicta futilia asseruerant, scripsisse. Nàm contra Sacerdotes huiusmodi satis clarè loquitur, vt ex titulo eius epistolæ supra allato patet, & ex illis verbis [A Sacerdotibus debilibus &c. liber Pastoralis S. Gregorij legatur] & in fine: [Secum talitèr credentibus gehennæ ignibus tradant.] Igitur dicendum quod in can. Apostolico nil aliud continebatur, nisi purè id, quod in Actibus Apostolorum cap. 15. reperitur. Cæterum etiam in Sac. Scriptura *Morticinum* aliquando Idolis immolatum significat: [Quia contaminauerunt terram meam in morticinis Idolorum suorum. Ierem. 18.] Imo Theodoretus in quæst. in Genesin. quæst. 55. quærens: [Cur plenè de carnibus edendis legem tulit Deus?] sic respondit: [Mox vbi creasset hominem, dedit illi terræ fructus, iubens illum vesci fructu seminum, & arborum: post diluuium autem pretiosiorem cibum illi confert, iubens occidere, & comedere volatilia, & natatilia, & terrestria animalia, affectum affectu repellens, & leuiori curans grauiorem. Præuidens enim Deus, homines in extremam dementiam lapsos, hæc omnia animalia pro Dijs habituros, permisit illorum esum, vt impietatem illam cohiberet. Summa enim est insania adorare, quod comeditur. Proptèrea verò animalia quædam immunda dixit, alia verò munda, vt illa, quæ immunda sunt, pro Deo colere exhorrescant: quæ verò munda sunt, quia comeduntur, non adorent.] Vide *Botulus*. In quo differt suffocatus à Præfocato. Vide *Præfocatus*. Vide *Idolothytum*.

SVFFRAGANEVS, Episcopus Archiepiscopo, siuè Metropolitano subordinatus, ità appellatus, quia suffragium, & votum præstabat in electione, & in causis eius Comprouincialium Episcoporum. FR. Item supplebat vicem eius Archiepiscopi. Gloss. in can. placuit, vt Presbyteri. 2. quæst. 6. Vide *Collega. Comprouincialis*. Hodie tamen abusiuè intelligitur etiam titularis Episcopus, qui in functionibus pontificalibus supplet vicem alicuius Archiepiscopi, siuè Episcopi.

SVFFRAGIVM. FR. significat votum, voluntas, consensus, calculus [Q. Caponium inuenimus ambitus damnatum, quia vini amphoram dedisset dono ei, cuius suffragij latio erat. Plin. lib. 35. c. 12.] Item collectam, commemorationē,

Vide suis locis. Item genuflexionem à nomine *Suffrago, suffraginis*, quod flexuram posteriorem in cruribus denotat, quasi subfracta. [Victimarum probatio in vitulo, vt cauda articulum suffraginis constringat. Plin. lib. 8. cap. 45.] & in hoc sensu pro genuflexione Idolis præstita: [Quem cum prædictus Episcopus increpat, tantum se suffragium permisisse respondit.] Idest, Episcopus Sardiniæ, qui eiusdem Insulæ iudicem increpauit, quia ab insulanis gentilibus pensionem acceptauerat, vt eos Idolis sacrificare sineret; sed Iudex se excusauit, quod tantum suffragium, idest, genuflexionem eis permiserat Idolis præstare. In regist. D. Greg. lib. 4. epist. 33.

SVGGESTIO, informatio, attestatio ab aliquo fide digno suggesta, & exhibita. Sic in ordine Romano, vbi de Ostiarijs agitur, hæc habentur. [Ad suggestionem Archidiaconi, tradat eis Episcopus claues Ecclesiæ.]Item significat supplicem libellum, quo populus in electione Episcopi attestabatur de recta, idoneitate in fauorem postulati: [Veniunt ad Apostolicum, (*idest, ad Papam*) cum suo Electo, deferentes secum suggestionem, hoc est rogatorias litteras, vt eis consecret Episcopum. Albinus Flaccus de diuin. off. cap. 36.] Sic etiam D. Gregorius in eius Regist. *Paginā suggestionis* libellum informatiuum sæpè intelligit. Ità etiam *Memoriale*, hodie Romæ vulgariter dicitur, quia memoriæ suggerit.

SVGGESTOR, Cæremoniarum Magister. Officium in Ecclesia Constantinopolitana, cui cura erat Patriarchæ celebranti cæremonias, & verba suggerere. Vide *Hypomimniscus. Rememoratorius.* Significat etiam Concionatorem à suggesto, idest, ambone. Vide *Concionator. Suggestum.*

SVGGESTVM, & *Suggestus*. FR. significat elationem, quæ in gestiendo, seu in fastu, & ornamentos ostenditur hinc Statius lib. 1. Syluar.

——— Celsę procul aspice frontis honorē,
Suggestumque comæ. ııj:

Et Tertull. de cultu fœm inquit: [Non tantum confictæ; & elaboratæ libidinis suggestum recusandum à vobis sciatis.] Ac idem de Coron. [Ab ipso incolatu Babylonis illius in Apocalypsi Ioannis submouemur, nedùm suggestu &c] Idem de Pallio. cap. 4. [Pallium super omnes exuuias, & peplos augusta vestis, superque omnes apices, & titulos facet suggestus deducit oculos.] FR. itèm denotat locum eminentem, vtpotè Ambonem. Vide Calepinum in dict. Suggestum. & hìc in dict. *Ambo*. In quo sensu reperitur in Ecclesia S. Spiritus Rauennatensis Ciuitatis tale epitaphium: [Suggestum hoc, in quo Pontifices Rauuenates olim à Deo per Spiritum Sanctum sub columbæ specie creati, conciones habuerunt &c.] Item significat pedule, & suppedaneum Celebrantis ante altare in superiori gradu positum, quod Italicè *Predella* dicitur. [De talibus institutis etiam illa generatur impietas, vt Sol inchoatione diurnæ lucis exurgens, à quibusdam, (*idest, Romanis*) insipientioribus de locis eminentioribus adoretur: quod quidem nonnulli etiam Christiani adeo se religiosè facere putant, vt priusquam ad Beati Petri Apostoli Basilicam, quæ vni Deo, & vero est dedicata, perueniant superatis gradibus, quibus ad suggestum aræ superioris ascenditur, conuerso corpore ad nascentem se solem reflectant. & curuatis ceruicibus, in honorem se splendidi Orbis inclinent. Quod fieri partim ignorantiæ vitio, partim paganitatis spiritu, multum tabescimus, & dolemus. S. Leo Papa, serm. 7. de natiuirate Dom.] Et de Germano Patriarcha Constantinopolitano inquit lib. 4. Nicephorus Gregoras: [Quare cum is primum sacrificia cum cæteris Pontificibus peregisset, ante vestibulum sacri suggestus prostratus, duo sua peccata, periurium, & filij Imperatoris excæcationem profitetur, ibique condonari petit.] Quod intelligitur in confessione facta ad Missæ principium in infimo Altaris gradu, vt diximus in dict. *Confessio*. Suggestus, hoc est, Altaris pedule dicebatur, quia ibi antiquitus suggerebatur, & concionabatur verbum Dei, vt Sidonius cecinit:

Seù te conspicuis gradibus venerabilis aræ
Concionatorem plebs sedula circumsistit.

SVLFREAL. FR. Homo ingenuus, & liber. l. si mulier libera. de furtis, & l. si quis liber. de Adulterio.

SVLPHVRATIOR, idest, ardentior. [Sulphuratiorem eis gehennam præparabis. Tertull. lib. 1. aduers. Marcion.

SVMMARIVS, tumentum, cui onus imponitur. Vide *Salma*. [Argentum reputatum est fœnum, summarij non leuati sarcinis: onusti nihilominus repatriant, vel inuiti. S. Bernard. lib. 2. de Consid.

SVMPTORIVM, coclear, quo Eucharistia porrigebatur, quemadmodum vtuntur hodie Græci: [Calicem maiorem cum patena, sumptorioque fecit ex auro, lapidumque pretiosorum illustrauit nitore. Flodoard. lib. 3. Hist. Rhemens. cap. 4.] Vide *Apalareus. Forceps*.

SVNNIA, excusatio. [Ipse nec venisset ad placitum, nec vlla sunnia nunciasset, affirmat. Marculfus Monachus lib. 1. formular. cap. 37.] Dicitur etiam *Exonia* ex gallico vocabulo *Esoine*. Ita enim in epist. Hincmari ad Carolum Magnum legitur. [Quo mittens ad Dominationem vestram excusatio impossibilitatis suæ, illue veniendi requisita est, quam patriotica lingua nominamus exonia.] Vide *Sunnis*.

SVNNIS, impedimentum excusatio. [Si quis ad mallum legibus monitus fuerit, & non venerit, si eum sunnis non detinuerit XV. solid. culp. iudicetur. in Constit. Caroli Magni lib. 3. c. 45.] Vide *Sunnia*.

SVPERALTARE, Altare portatile, siuè lapis sacratus, super quem sacrificatur. [Cum superaltare

re cœlato, & cruce superposita. Matth. Paris. in vita Abb.

SVPERBIA. Vide *Gaudimonium*.

SVPERBVS. Vide *Philocompicus*.

SVPERBISSIMVS. Vide *Fastigiatissimus*.

SVPERCILIVM. Vide *Episcynium*.

SVPERDICO. FR. hoc verbum vsurpabatur in significatione promulgationis delictorum Rei, quando ad supplicium ducebatur. l. si duo. §. vltim. ff. de iureiur. Quod a Promulgatore exequebatur, & tunc dicebatur *sub praconis voce*. Vnde de Sancta Agnete legitur. [Iussit ad lupanar duci sub voce præconis, dicentis: Agnetem sacrilegam virginem dijs blasphemiam inferentem, scortum lupanaribus datum. D. Ambrosius serm. 90. de passione S. Agnetis:] de quo sermone, an S. Ambrosij re vera sit, valde dubitant Baronius in Annalibus, & Bellarminus, cum Labbè de Scriptoribus Ecclesiast. in Ambrosio.

SVPERDICTIO, dictio addita supra aliam deletam, vel eius vice superaddita: [Et vt pagina huius testamenti in disceptationem venire non possit, si quæ litteræ, caraxaturæ, additiones, superdictionesuè sunt, nos eas fecimus, & facere iussimus. Marculf. lib. 12. formular. cap. 17.

SVPERERROGATIO. Vide *Perissochoregia*, *Roga*. *Strena*.

SVPERFLVI, appellati sunt in Concilio Chalcedonensi Doctores illi, qui ad discutiendas theologales quæstiones acciti erant: ità denominati, quia votum decisiuū non habebant; nàm solis Episcopis hoc de iure conueniebat: sed solum consultiuum illis competebat.

SVPERHABEO, despicio, paruipendo: [Nunquam Moysis vocem superhabuisset. Lucifer Caralit. lib. 1. pro S. Athanasio.

SVPERHVMERALE. Vide *Pallium*. FR. Aliquando hæc dictio stolam significat: [Ergo non est Christianus Sacerdos? Et dixi, non est. Neque enim astat Altari, neque post sanctificationem panis exaltans eum dicens: Sancta Sanctis, neque baptizat, neque chrismatis confectionem patrat, neque facit Episcopos, vel Presbyteros, aut Diaconos: neque linit Ecclesias, neque indicia Sacerdotij fert, humerale, scilicet, & Euangelium. In Collat. S. Maximi Mart. à Sirmondo in 8. edita pag. 123.] Humerale erat differens à superhumerali, nam illud erat Amictus, vt suo loco dictum fuit. [Verum Sacerdos solus accedit, & solus adorat tantum superhumerale indutus. Philoth. Patriarcha. cap. 1. tit. Quomodo ministrat Diaconus cum Sacerdote. In tom. 6. Biblioth. PP. Edit. Paris. de anno 1589. col. 246.] Superhumerale hebraici Sacerdotis. Vide *Ephod*.

SVPERI. FR. appellati sunt viuentes, nàm superstites sunt respectu mortuorum, qui inferi dicebantur, quia in inferiora terræ iacent. [Si me quempiam laudare repererint, qui superis iunctus sit. In vita S. Columbani Abb.

SVPERICONICÆ, ità litteræ in imagine alicuius Sancti appositæ dicebantur. [Nesciebat tamen quid caneret, quia litteras ignorabat. Videns autem in Oratorio litteras supericonicas Apostolorum, reliquorumque Sanctorum, exemplauit eas in Codice. Greg. Turon. in viris Patrum. cap. 6.] Vox quidem est latino græca: componitur enim ex propositione latina super, & εἰκών, imago.

SVPERISTA. Vide *Sphærista*.

SVPERO, hoc verbum aliquando relinquere denotat. [Ego superaui solus prophetarum. Lucifer. Caralit. lib. 1. pro S. Athanasio.] In hoc etiam sensu exponendus est textus Ioannis c. 6. vbi Christi verba refert: [Colligite, quæ superauerunt fragmenta.] idest, quæ relicta sunt.

SVPERPELLICEVM, Ecclesiasticum indumentum, quod italicè *Cotta* ex græco vocabulo χιτών, tunicam significante, dicitur, siuè ex arabico *Kettàn*, idest, linum, ex qua materia superpelliceum conficitur, imò Arabes *Kettuna* vocant albam: in aliquibus tamen Senensis Ecclesiæ Cæremonialibus m. ss. *Cocca*, & alio nomine *Camisia superanea* appellatur. Dauantria tamen in eius m. s. cærimoniali per *Superpelliceum* rochettum intelligit, quia sub pelliceam cappæ getitur; nàm quod nos superpelliceum dicimus, ipse *Cottam* vocat; etymon igitur huius indumenti à Durando lib. 3 cap. 1. sic explicatur: [Superpelliceum, eo quod antiquitùs super tunicas pelliceas de pellibus animalium induebatur; quod adhuc in quibusdam Ecclesijs obseruatur, repræsentantes, quod Adam post peccatum talibus vestitus est pellicijs.] De qua veste D. Hieronymus aduers. Pelag. lib. 1. mentionem facit, inquiens, quod sit candida, & nedùm Sacerdotibus sed Diaconis, & vniuerso Clero communis. Habet Crucis formam, quia Ecclesiastici imitari debent Christum crucifixū: ità Durand. loco cit. Antiqua eius longitudo ex Concilio Basiliensi colligitur, vbi sic habetur: [Horas canonicas dicturi cum tunica talari, ac superpelliceis mundis vltra medias tibias longis.] Imò antiquitus maiori longitudine superpellicea formabantur, vt Gemin. de antiq. rit. Miss. lib. 1. cap. 132. refert inquiens: [Hæc vestis est laxa, quia clericalis vita debet esse in eleemosynis, & bonis operibus larga: est etiam talaris, quia docet vsque ad finem perseuerare in bonis.] Idemque Auctor addit, quod tempore quadragesimali superpellicea gerebantur ex lana contexta in signum mœstitiæ, & humilitatis, inquiens: [Diebus quadragesimæ, vel alio congruo tempore laneis tunicis vtuntur, quia Ministri Ecclesiæ Regi Christo in humilitate seruire præcipiuntur. Ibid. c. 233.] Ideoque Romanus Pontifex in quadragesima, & in alijs ieiuniorum temporibus fert vestem candidæ lanæ, quod etiam in pœnitentiæ functio-

ctionibus obseruat, ideſt, in processionibus Iubilæi, ac quando septem Ecclesias visitat, vel in Anno Sancto quatuor Patriarchales. In aliquibus tamen Ecclesijs adhuc primæua super pellicei forma retinetur, nempè, ea rotunditate antiquæ planetæ sine manicis, sub qua ex lateribus brachia extolluntur. Reprehensione dignus est Clericorum abusus, qui cum vsualibus pallijs in publicis processionibus procedunt, vsum superpelliceorum prætermittentes contra laudabilem Ecclesiæ ritum, quæ profunda mysteria in omnibus vestibus, & præsertim in superpelliceo, quod candidum Angelorum indumentum denotat, agnoscit, quorum munditiam imitari debent Clerici, quippe qui non habent, vt reliqui Religiosi habitum sacrum, præter hoc superpelliceum. Prudenter igitur Generalis Societatis Iesu Piccolomineus de anno 1650. ordinauerat, vt eius Clerici in processionibus Corporis Christi cum superpelliceis incedere deberent, quo actu cum eorum solito decore, ac modestia consociata est sacri, & ecclesiastici ritus obseruantia. Sic ille Anglici Regni Cancellarius Thomas Morus ad instar candidissimi oloris superpelliceo indutus officijs diuinis assistebat, de qua re, cum admonitus esset, ne id ageret, dùm contra eius Regis decorem hoc esse videretur, tùc sapiens, ac pius Vir, non esse in Regis despectum, respondit, id, quod in obsequium Regis Regum præstatur; sic etiam non erubescebat Dauid Ephod lineo incedere coram Domini Arcam, vt habetur 2. Reg. cap. 16. & 1. Paralip. cap 15. Igitur multò minus erubescere debent Clerici in præfatis functionibus superpelliceo vti. Superpelliceo in Missa vti debent Episcopi Regulares. Vide *Rochettum*.

SVPERPOSITIO, ieiunium, abstinentia; ità dicitur, quia tunc abstinentia cibo præponitur, ad imitationem Græcorũ phrasis, qui ieiunium similiter ὑπέρθεσις appellant. [Errorem placuit corrigi, vt omni Sabbati die superpositiones celebremus. Concil. Illiber. can. 26.] FR. Ferdinandus tamen Mendoza, & Garzias legunt *Ieiuniorum superpositionem*. Sed prior lectio vti antiquior à Salmasio, & Binio sustinetur.

SVPERSTITIO, vanus diuinitatis cultus, & ideo Religionis virtuti oppositum vitium est; dupliciter in hoc peccari potest; vel adorando creaturas in contemptum veri, vniuersalisque Creatoris, & hæc *Idolatria* dicitur, de qua suo loco dictum fuit; vel verum Deum indebitis ritibus, atque, superfluis cæremonijs adorando; & hæc vana obseruantia dicitur. Ac Isidori definitio adaptari potest lib. 8. Orig. cap. 3. aientis: [Superstitio dicta est, quod sit superflua, aut superstatuta obseruatio.] FR. superstitio in quo consistat, habetur in can. Illud, quod est. 26. quæst. 2. Item superstitiosum dicitur, quod non est decreto Sanctorum Patrum sancitum, & superstitiosis non est adinuentionibus præsumandum. De translat. Episcop. cap. 2. Religua vide hic in dictionibus: *Caragus*. *Hydromantia*. *Periapta*. *Phylacteria*. *Pyctacium*. *Somnialia*. *Sors*. *Strena*.

SVPERVENTIO, Agressio. [De superuentione paganorum. Flodoard. lib. 3. hist. Rhemen. cap. 13.

SVPERVENTVS, aggressio. [Si quis superuentu siue diurno, siue nocturno &c. Papinian. lib. Respons.] In eadem significatione reperitur in lege salica. [Si quis hominem ingenuum superuentu expoliauerit. tit. 17. §. 1.] Gregorius tamen Turonensis eodem vocabulo in genere neutro vtitur: [Furta, superuenta, peruasiones, cædes &c. lib. 8. cap. 40.] FR. sed re vera superuentus est nomen adiectiuum.

SVPPANVS, Magistratus officium apud Seruiæ populos. [Magistratus habent, quos Suppanos vocant, & Domino Imperatori aliquando seruiunt. Vvlielmus Tyr. de bello sacro. l. 20. c. 4.] sic denominabatur, quia toga induebatur, quam illi *Suppam* vocant. Dicitur etiam *Sopanus*, & *Zupanus*.

SVPPAR, substitutus. Tertullianus de comis fictis, & substitutis agens, inquit: [Sancto, & christiano capiti suppares. de cultu fœminar. cap. 7.

SVPPARATVRA, substitutio. [Neque generis supparatura grauis erit membris. Tertull. de resur. carnis cap. 61.

SVPPARO, substituo. [Monens cauere, nè vitiatio seminis ex aliqua vilitate concubitus labem corpori, & animæ supparet. Tertull. de anima. cap. 25.

SVPPAROR, substituor. [Ideo illis ex suo genere vicaria, & quasi postuma soboles supparabatur. de monogam. cap. 7.] Vbi loquitur de mosaico præcepto, per quod disponitur in vxorem duci defuncti fratris viduatam absque prole, ad suscitandum fraternum semen.

SVPPARVM, velum in labaro ad hastam labari transuersè positam pendens, quod erat militare insigne Romanorum; ita Tertullianus contra Gentiles scribens, quæ vexilla eleganter *Stolas crucium* appellauit.

SVPPEDANEA, tabella, quæ sub pedibus Christi crucifixi solet depingi, quod adhuc à Græcis obseruatur, & solet Crucifixus formari cum quatuor clauis, vt in dict. *Clauus* dictum est.

SVPPEDANEVM, scabellum, quod sub pedibus poni solet, & dicitur etiam *Pedule*. [Vidit quendam eorum mole carnis grauatum, pedes suos dependere ab alto; pietate ductus à longè quærens suppedaneum, reperit vnum, quod manibus Deo, & hominibus charis apprehendens illud, tanto Pontifici offerre non recusauit, & sub pedibus eius ponere non est dedignatus. In vita Roberti Regis.] Appellatur etiam suppedaneum scabellum, quod sub pedibus antè Altare pro Celebrante inseruit, de quo in dict. *Suggestus*.

SVPPLICAMENTVM, supplicium; [Sed enim per-

perfecta dilectio foras mittit timorem, quia timor supplicamentum habet, vtique ignem stagni. Tertull. de fuga in persecut. cap. 9.

SVPPOSITORIVM, patera, quæ poculo supponitur in bibendo, italicè *Sottocoppa* appellata. [Suppositorium aliquod argenteum pro vno solido dicitur esse appositum,] idest, pignoratum. D. Greg. lib. 1. epist. 42. FR. Quid tale vas fuisset, ex Petro Abb. Cluniacensi lib. 1. cap. 5. col ligitur, vbi sic ait: [Cum vino, quod susceperat, frusta omnia comminuti Corporis Christi in vas, quod oti eius suppositum fuerat refundere coactus est.

SVPREMVS. FR. extremus, vltimus: [Quoniam eius supremam sequimur voluntatem. can. Quia Ioannes. 12. quæst. 5.

SVRISCVLA, vas ad hauriendam aquam. [Lauabat suriscularn, & implebat eam aqua. Pelag. lib. 4. num. 67.] fortassè à græco verbo σύρω, quod extrahere significat: nàm hoc vase aqua exhauriebatur. [Puerulus stetit antè eum, habens panem, & suriscularn aquæ. Idem lib. 18. num. 7.

SVRSVM. Vide *Susum*.

SVRSVM CORDA. FR. verba præfationis in Missa ex Liturgia S. Iacobi desumpta. Baron. an. 63. num. 7. cuius significatus sic à Cypriano explicatur: [Sacerdos antè orationem præfatione præmissa parat fratrum mentem dicendo, Sursum Corda: vt dùm respondet plebs, Habemus ad Dominum, admoneatur, nil se aliud, quàm Dominum cogitare debere. Claudatur contra aduersarium pectus, & soli Deo pateat: nec ad se hostem Dei, tempore orationis venire patiatur. can. quando autem. de consec. dist. 1.] Vide *Deo gratias. Præfatio*.

SVRSVS, aquæ scaturitio. [Statim aquæ viuæ sursum in obuiam eius manantem de saxosa terra erumpere inuenerunt. In vita S. Guthberti 20. Mart.] ex gallica voce *Sourse*.

SVRTARIA, effigies, imago. [Ideoque direximus tibi Surtarias duas, imaginem Dei Saluatoris, & Sanctæ Dei Genetricis. S. Greg. in Regist. lib. 7. cap. 53. Corrigendus itàque est manifestus error in epistola Stephani Papæ III. posita in calce vitarum S. Dionysij Areop. apud Suriũ ad 9. octobris, vbi sic habetur: [Vidi ante Altare bonum pastorem Dominum Petrum, & Magistrum Gentium Dominum Paulum, & tota mente illos recognoui de surcarijs.] Legendum ergo omninò est *Surtarijs*. Quod vocabulum arabicum esse videtur, arabicè enim *Surat* effigies, & imago dicitur. FR. legendum *Surtarijs* ex ipsamet bulla Stephani III. apud Baron. An. 754. num. 3. & ibi in marginali nota habentur hæc verba: [Surtaria sunt scuta, vbi sunt pictæ imagines apud Greg. in epist. ad Secundinum.] sed in ea epistola Gregorij, quæ est supra dicta 53. lib. 7. sic inquit Pontifex. [Et dum nobis ipsa pictura, quasi scriptura ad memoriam Filij Dei reducit animum nostrum, aut de resurrectione lætificat, aut de passione demulcet. Ideoque direximus tibi surtarias duas] idest, picturas, nam de pictura loquitur ante, & sequitur: [Imaginem Dei Saluatoris, & Sanctæ Genetricis Mariæ, Beatorumque Apostolorum Petri, & Pauli continentes &c.] vbi nil de scutis. Errat etiam prorsus Antonius Dadinus in notis ad epistolas D. Gregorij, dùm vanè hanc vocem significare vestis genus putat. Quamuis ego potiùs hoc vocabulum à græco verbo σύρω, quod trahere significat, deducerem: nàm effigies picta, seu sculpta nil aliud est, quàm transumptum, & extractum ab originali, vnde Itali *Ritratto*, quod fit ad similitudinem, dicunt à *Retrabere* verbo. Latini enim, ae Itali non rarò litteram υ græcam in *V* lene pronuncianr, vt in littera *V* dicetur. Sic Syro græcum verbum in Suro pronunciant, vnde *Surtariam* pro Syrtaria dixere.

SVRTVMINA. Vide *Sortumina*.

SVRTVNINA. Vide *Sortumina*.

SVSCEPTOR. Vide *Susceptum*.

SVSCEPTVLVS, cliens. [Nocte igitur subsecuta, iteratò susceptulum suum fideiussor in Basilica per visionem blando solatur alloquio. In vita S. Lupicini Abb. 21. Mart.] Vide *Susceptus*.

SVSCEPTVM, apoca. [Decem libras auri sinè tarditate post subditam de suscepto paginam dare debeatis. D. Greg. lib. 8. epist. 10. ad Ioannem Syracus. Episc.] FR. vnde Publicanus susceptor dicebatur. l. 4. Cod. de susceptor. & arcar. & l. prouidendum. 23. Cod. de Decurionib. Vide *Desusceptum. Testamenti pagina*.

SVSCEPTVS, FR. qui sub clientela aliqua suscipitur, sic infirmus, qui sub cura Medici relinquitur, nuncupatur: vnde D. Gregorius Theodoro Medico lib. 4. epist. 40. Narsetem infirmum commendat his verbis. [Charissimum autem filium meum, susceptum vestrum Narsetem gloriæ vestræ commendo.] Item qui sub clientela spiritnali, vel temporali suscipitur. D. Augustinus epist. 59. de vtraque mentionem facit his verbis: [Antistites velut Aduocati susceptos suos per manus impositionem misericordissimè offerunt potestati.] Sic etiam susceptus, filius spiritualis in sacro fonte dicitur.

SVSPECTVS, pro suspicace, siuè suspicioso. [Ne quia prædixerat tertia die resurrecturum se à morte, discipuli furto amoliti cadauer fallerent suspectos. Tertull. Aduers. Gent. cap. 21.] Ac clariùs idem alibi. [Quid gestis, aut suspecto, aut non desideranti placere. De cultu fœm.

SVSPENDEO. FR. aliquando separare, & eximere significat. [Laurentium, & Petrum à communione Papæ se suspendisse replicatis. Ennodius in Apologer.] Vide *Suspicio*.

SVSPENSORIVM, repositorium, in quo caro salsa suffumigatione camini exiccabatur. [Quoties neminem sensit esse in coquina, ipsam latentèr intrans, scala suspensorium ascendit, & ex ea parte petras, quæ muro coniungebantur, omnes penè

penè vsque ad medietatem incidit, anteriorem verò integram reliquit, vt incisiones celarentur. Cæsarius lib. 6. cap. 5.

SVSPENSVS. Vide *Deliberatus*.

SVSPICIO, nomen pro spe vsurpatur aliquando: [Ita & locorum ordinatio prouenit, & reuertendi lapsis ad gradum priorem, quo melius pœnitéant, suspicio non manebit. D. Greg. in Regist. lib. 1. cap. 18. Vide *Suspendeo*.

SVSPIRIA, musicales notæ. Vide *Hoqueta*.

SVSTENTACVLVM. Vide *Destina*.

SVSVM, sursum, quo vocabulo, ac etiam vocabulo *Iusum*, idest, infra, vsus est D. Augustinus in tractatu 10. super epistolam Ioannis; fortassè erant vocabula Africanorum propria, quæ tamen apud Siculos hodie sunt in vsu *Susu*, & *Iusu*. Piceni quoque: sed arctiùs, nempè *Sò*, & *Iò*, & Romani *sù*, & *giù* hodie vulgariter proferunt. Vide *Iusum*.

SVSVRRIVM, ità ex contemptu Dæmon sacramentalem confessionem appellauit, & ipsum actum confitendi *Susurrare* dixit, cuius verba à Cæsario lib. 5. cap. 29. sic afferuntur: [Ait Dæmon: Sunt per meam veritatem, quia sine licentia facta, nec aliquando indè susurrasti: susurrium confessionem appellans.] Quod in confusionem Hæreticorum nostri temporis resultat: dùm cũ ipsomet Dæmone in contemnendo hoc sacramentum conueniunt.

SVTVLA, FR. Astutia, quasi subtilis tela. Fulgent. de vocibus antiquis.

SVTVLARES, calceamenta ex superiori parte contecta sed absque soleis, quibus Sancta Gundula vsa est, vt hac sancta simulatione eius pœnitentiam tegeret. [Vt humanum vitaret fauorem, dimidijs vtebatur sutularibus, vt superior pars pedum videretur tecta, inferiore nuda relicta.] Quod vocabulum à *Sutela*, quæ deceptionem, & astutiam denotat deriuatur. Alij tamen *Subtalares*, ac alij meliùs *Sotulares* legunt: ità Innocentius Papa III. Clericis prohibens, nè calciamenta variorũ colorum ex pellibus gestarent, inquit. [Sotularibus consutirijs &c. cap. 15. de vita, & honest. Cleri cor.] FR. [Et sotulares ab eodem in ipsius domo dimissos. lib. 5. decretal. tit. 12. cap. 19.] Vide *Beta*. *Poulainia*.

SYCAMIN. FR. Sycomori arboris fructus. [Qui armentarium, caprarumque Amos sycamina vellentem elegit in Prophetam. In vita S. Condendi Anachor.] Et ipsemet Amos de se cap. 7. ità refert: [Armentarius ego sum vellicans Sycomoros.] Vterque vocabulum deriuatur ex græco σῦκον, quod ficum significat. Vide *Sycomorus*.

SYCOMORVS, συκόμορος, arbor sycamina germinans, super quam Zachæus desiderio Saluatorem perspiciendi, ascenderat: significat ficum morum, ex eo quia habet folia similia moro arbori, & fructus eius est ad similitudinem minoris, & autumnalis fici rotundæ, quæ à Galeno, alijsque Scriptoribus *Ficus ægyptia* appellatur. Errant, qui putant Sycomorus ità dici, idest ficus fatua: sed licèt ab aliquibus ità appellata sit, non ex etymologia, vt errantes crediderunt: verum fatua dicta fuit hæc ficus ob insipiditatem, & insuauitatem illius fructus, quam expertus sum in meo Montis Libani itinere. FR. Hoc nomen *Sycomori* pronunciari debet penultima syllaba correpta: ità Gauantus.

SYCOPHANTA. FR. indicator ficorum furti: cuius etymon variè adducitur: Aristophanis namq; Interpres putat originẽ habuisse à quodã Atheniensi, qui vt inuestigaret quinam ex duobus eius seruis ficos sustulisset, & comedisset dedit eis vomitorium aquæ tepidæ, ac statim illas euomerat, qui eas furatus erat. Plutarchus autem lib. de curiositate ait Sycophantas Athenis dici solitum fuisse illos, qui detegebant deportantes in Vrbem ficos, vbi erat prohibitionis pœna. Festus verò ait apud Atticos dicebantur Sycophantæ, qui reuelabant ficorum latrones, & pœna capitis plectebantur. Hinc Sycophanta etiam iniustus Iudex, & calumniator dicitur, qui pro re leui grauem pœnam imponit. Quare vbi vulgata Prouerbior. cap. 28. habet: [Dux indigẽs prudentia multos opprimit per calumniam] LXX. legunt: [Rex egens prouentuum magnus sycophanta.] Hinc etiã vaniloquos Astrologos Gellius appellauit, inquiens: [Ac Fauorinus (vt hominis ingenium fuit, vti quæ græcæ facundiæ copia simul, & venustas) latiùs ea, & amœnius, & splendidiùs, & profluentiùs exequebatur, atque identidem commonebat, vt caueremus, nè qua nobis isti sycophantæ, ad faciendã fidem irreperent, quod viderentur quædam interdum effutire, aut spargere. lib. 14. cap. 1. in fine.

SYGCLIRVS, idest, consors. Vide *Trinitas*.

SYLLABÆ. FR. in sensu litterarum, & epistolæ: [Flagitauit antem à nobis pro suis syllabis iàm dictus Sanctissimus Vir per Apostolicam authoritatem vestras confirmari sedes. Zacharias Papa. in epist. ad Vittam in tom. 3. Concil. Ac idem Papa Bonifacio Episcopo. [Cum nobis Sanctissimæ fraternitatis tuæ syllabæ delatæ fuissent:] Et inferius: [Iuxta syllabarum vestrarum commonitionem. Ibid.] Vnde *Syllabico* verbum.

SYLLIPSIS. Vide *Conceptio B. M. V.*

SYLVESCO. FR. confusè augeri significat. [Opiniones humanis mentibus, vnde talia vitia syluescunt. D. Aug. lib. 2. de Ciuit. Dei. c. 18.] Sumpta metaphora ex confusa multiplicitate virgultum in Syluis. [Animaduertite quantæ ibi syluescant segetes sacrilegiorum. S. Bernard. epist. 188.] Itaque semper in malum sensum hoc verbum accipitur: [Paradisus in principali nostro est syluescens plurimarum opinionum plantarijs. Arnobius in cap. 2. Genes.] Et in eodem sensu S. Maximus Abbas, & Martyr inquit: [Nè mittas ad syluas, ego sancto contentus sum symbolo. In ejus collatione per Sirmondum

mondum in 8. edita pag. 121.

SYMANDRVM, instrumentum inter Orientales Græcos, quo ipsi vtuntur loco campanæ, quia mahometana tyrannis vsum campanarum in regionibus sibi subiectis non permittit, ob timorem ne Christiani, sub cuius dominio maxima eorum copia degit, in instanti campanarum signo ad rebellionē suscitentur, siuè potiùs quia Turcarum familiaris, infernalisque spiritus campanarum sonum formidat. Itaque Symandri instrumentum nil aliud est, quàm hasta binis malleis percussa, quæ ad indicendam diuinorū officiorum celebrationem, vt homines ad ea conueniant, sonum reddit, quod ex græca etymologia *σημαντήριον* deducitur. Vide *Campana*. *Symbolum*.

SYMBOLVM, σύμβολον, idest, signum; hinc fidei doctrina ab Apostolis tradita, quæ à verbo *Credo* incipit, dicitur symbolum, quia ea professione audientibus signum præbemus nos Christianos esse; quod symbolum *Hymnologia Catholica*, & *Hierarchica Eucharistia* à S. Dionysio appellatum fuit, vt dictum est in dict. *Hymnologia*. *Eucharistia hierarchica*. Romæ antiquitus non recitabatur *Credo* in Missa ad denotandam fidei firmitatem, & stabilitatem illius Christianitatis Principatus ab omni hæreticali labe iugiter immunem; Verum Benedictus Papa VIII. ad petitionem Henerici Imperatoris in Vrbe recitari ad Missam symbolum sanciuerat. Baron. an. 1024. In alijs autem per Orbem Ecclesijs recitabatur in Missa Nicenum symbolum iussu S. Marci Papæ, quod, vt testatur D. Basilius in epist. ad Innocentium Papam, compositum fuerat ab Hermogene Episcopo; sed deinde Damasus Papa Constantinopolitanum symbolum recitari statuit, eodem modo, quo vniuersaliter hodie à Celebrantibus obseruatur. In Missa canitur alta voce; ad denotandam publicam sanctæ fidei prædicationem. Ad primam verò, & in Completorio dicitur secretè, quia in primordio Ecclesiæ fides non erat adhuc diuulgata, & in fine sæculorum propter Antichristi persecutiones obscurabitur. Durand. lib. 4. cap. 25. Non dicitur in Missa feriæ quintæ Cœnæ Dom. quia Apostoli tunc titubabant in fide. Idem Durand. lib. 6. cap. 75. Hoc tamen vsque ad eiusdem Durandi tempora obseruabatur, at secus hodiè, vt Dauantria in suo m.s. cœremoniali notauit, ac rationem assignat, inquiens: [Non dicitur symbolum, ità habetur in libro Papæ Gelasij; sed nos dicimus symbolum propter consecrationem chrismatis.] In diebus dominicis nunquam ad Missam relinquitur; ità vt si vigilia Epiphaniæ de Dominica venerit, tunc *Credo* dici debeat, de quo casu Rubrica non facit mentionem; sed errasse in hoc Ordo officij de anno 1642. notat Gauantus par. 1. tit. 11. in Rubr. Missalis. Eundem errorem commisit Ordo officij de anno 1648. & 1670. Dubitari solet, cur Credo, quod in Missa dicitur, non contineat illa verba, quæ in Symbolo Apostolico reperiuntur, nempè, *Descendit ad inferos*. Respondetur, quod de hoc articulo nemo vnquam dubitauit, nec vllus Hæreticorum id negauerat, ideo non indigebat alia confirmatione, aut declaratione in aliquo Concilio, sicut de alijs articulis accideret. S. Leo Papa III. in confessione B. Petri pro opportunitate profitentium fidem duas tabellas argenteas ponderis librarum XCIV. posuerat, in quarum vna characteribus græcis, & latinis in alia legebatur fidei symbolum. Anast. Biblioth. in eodem Pontifice. Symbolum S. Athanasij de anno 340. ab eo Romæ compositum fuit, ac ibidem ab eodem coram omnibus recitatum; in quadam tamen pedemontana m. s. historia Gulielmi Baldasani in Taurinen. Bibliotheca Ducis Sabaudiæ asseruata, dicitur D. Eusebium Vercellensem Episcopum Athanasij comitem fuisse in traductione latina istius symboli, quod antiquitùs quotidie ad primam dicebatur, vt adhuc Carthusiani obseruant. Relinquebatur etiam antiquitùs in Dominicis temporis paschalis, in quibus æterna beatitudo figuratur, vbi fides non erit ampliùs. Hodie tamen iuxta romanum ritum semper dicitur, quando fit offitium de Dominica, exceptis aliquibus solemnitatibus ibi notatis. Hæc item vox *Symbolum* denotat lignum aliquod, quo antiquitus dabatur signū recitationis diuinorum officiorum, vt plebs congregaretur: [Cum aduenerit tempus vesperi, pulsato symbolo, congregamur in Ecclesiam. Typic. cap. 40.] FR. *Pulsato symbolo*, nil aliud significare puto, quàm dato signo; nàm symbolum græcè, latinè signum sonat, vt supra visum est; ideo gratis dici existimo, quod symbolum ligneum instrumentum fuerit, sic etiam habetur in Sacra Scriptura. [Noli esse in conuiuio potatorum, nec in comessationibus eorum, qui carnes ad vescendum conferunt; quia vacantes poribus, & dantes symbola consumentur, & vestietur pannis dormitatio. Prouerb. cap. 23.] Vbi Glossa ordinaria inquit. [Symbolum dare est in confabulatione verba conferre.] Sed veteres *Symbola comessalia* dicere consueuerunt, idest, corrogationes, siuè munuscula, quæ symbola dicebantur, idest, signa affectus, & gratitudinis: hinc Plautus inquit. [Symbolorum collatores apud forum Piscatium. In Curcul.] Item dicebatur *Esse de Symbolis*, idest, de munificatis, siuè de inuitatis. [Heri aliquot adolescentuli coiuimus in Pyræo in hunc diem, vt de symbolis essemus. Idem in Eunucho.] Dicebatur etiam *Symbolum* portio comestiua, quam secum inuitatus ferebat in comessationibus. [Eo conductum symbolum ad cœnam, ac eius consetuum sangarium syrum. Idem in Sticho. 7.] vbi aliqui *Symbolam* legunt, quo exemplo Cœlsus lib. 25. cap. 20. plagas interpretatus est; sed meliùs fortasse dixisset plagarum signa. Item *Symbola* mili-

militaria. Plutarchus in M. Antonio. Et Iustinus historicus lib. 2. ait. [Atheniensium Ducem Themistoclem symbolos proposuisse,] idest, signa militaria. Itaque reperitur *Symbolus*, *Symbola*, *Symbolum*. Ac Terentius in Andr. [Symbolum dedit, cœnauit.] Hoc insinuare videtur Salomon loco cit. dum ait: [Vacantes potibus &c.] idest, potibus attendentes, ac incumbentes: [Dantes symbola consumentur,] nempè, ad paupertatem redigentur hisce corrogationibus. Nam; [Et vestietur pannis dormitio.] LXX. legunt. [Et vestietur disruptis, lacerisque omnis somnolentus,] idest, ebrius ratione prodigalitatis. Hæc item symbola prohibentur in Concil. Laodicense cap. 55 his verbis. [Non oportet Ministros altaris, vel quoslibet Clericos, vel etiam Laicos Christianos ex symbolis, quæ vulgus comessalia appellat, conniuia celebrare.] Quod habetur in decreto Gratiani can. 7. dist. 41. vbi Glossa benè inquit. [Symbolum est, quando plures conferunt ad conuiuia facienda, & idem est, ac consertum.] Rectè siquidem Vocabularij Ecclesiastici Author, etymologiam Symboli à *Syn*, & *Bolos* deriuari tradit, quod etiam Thesauri linguæ latinæ Author senserat. Athanasius in epist. ad Solitar. refert Osium Episcopum Legatum Sedis Apost. in Nicæna Synodo composuisse symbolum, qui tamen cum esset inuictissimæ constantiæ specimen; nàm per tot annorum spatium Arianorum insultibus validè restitit, vndè Synodorū Pater appellatus est, quia in Nicæna, ac Sardicense Synodis vti Apostolicus Legatus præfuerat, & in Concilijs Elibeberitano, Arelatense, Neocæsariense, Alexandrino, & Gangrense interuenerat, Osius, in quam, qui eius doctrina tanquàm luminare maius totum Orientem, & Occidentem illustrauerat, qui Catechista Magni Constantiui esse meruit, & tanquam eius Pater ab eodem Imperatore habitus, Symboli Author, & iàm centenarius ætate; post tot sustentamenta laborum, verberum, exiliorum, & persecutionum pro fidei defensione; sed (ò mira fragilitatis metamorphosis) hæc orthodoxæ fidei columna, hoc Ecclesiæ catholicæ sustentaculum, quasi alter Salomon delapsum est tandem in ruinam, & perfidæ Arij doctrinæ factus est propugnator, vt Socrates, & Sozomenus testantur; licet D. Athanasius in ead. epist. ad Solitar. dicat, quod in extremo eius vitæ pœnitentia ductus arianismum damnasset. Errat Magister sententiarum lib. 1. dist. 11. asserens, quod Leo Papa III. in Basilica Sancti Pauli supradictas tabellas symboli fidei apposuisset: nàm in Basilica S. Petri positas fuisse ex Bibliothecario visum est. Errat etiam Vocabularij Ecclesiastici Author, seu eius vltimus compilator in dictione Symbolum, qui ibi sic asserit. [Sed quatuor dicuntur Symbola, scilicet, Apostolorum &c. Nicænum, quod dominicis diebus in Missa post Euangelium dicitur, scilicet, Credo in vnum Deum. Item Athanasij &c. Quartum Symbolum dicitur iuris, scilicet, primus titulus de sum. Trinit. &c.] Nàm symbolum, quod dicitur in Missa non est Nicænum, sed Constantinopolitanum, vt frater meus supra retulit, & Baronius testatur ad ann. 809. num. 63. Symbolum fidei non est necesse, quod totum sciatur memoriter, sed tantum sensus eius retineri debet. Vide *Spiritualiter*. Reliqua. Vide *Credo*.

SYMMA. FR. cubiculus camera. [Tarquinio in symma prandente, vltio diuina manifestata est. In vita S. Syluestri.

SYMMACHIA. FR. συμμαχία, confœderatio defensiua, & offensiua, ex Thucidide Cœlius Rhodig. lib. 11. cap. 6.

SYMMYSTA, συμμύστης, Consacerdos. Collega in aliquo ordine, siuè sacro ministerio. FR. aliquando significat à Secretis.

SYMONIA, & *Symoniaci*. Vide *Simonia*. *Simoniζo*.

SYMPÆCTES, συμπαίκτης, socius in ludo, collusor; officium inter Monachos Benedictinos, cui incumbebat cura consolandi afflictos, præcipuè Tyrones, ac Nouitios, quando aliquam mortificationem à Superiore recipiebant, qui sanctæ simulatione se quoque illa mortificatione læsum fingebat, vt hac via tyronicam animi reluctantiam detegeret, qua patefacta, dulcedine, & efficacibus spiritus rationibus lenire satagebat. [Et ideo vti debet omni modo, vt sapiens medicus, immittere quasi occultos consolatores sympæctas, idest, seniores sapientes, qui quasi secretè consolentur fratrem fluctuantem. In Regula S. Benedicti cap. 35. §. 1.] In aliquibus tamen Mendosis Codicibus *Senpectas* legitur. & in alijs M. S. regulis habetur perperàm *Sepectas*. Et Smaragdus etiam malè legit *Senipectas*.

SYMPHONIACVS. Vide *Choraula*.

SYMPHONIDES. FR. dictus est Psalmista Dauid à D. Hieronymo epist. 7. ad Paulinum.

SYMPHONVM, appellabatur instrumentum, seu charta compromissionis, & concordati inter partes, vox quidem græca συμφόνον consonantem, & eiusdem tenoris significat: [Symphona, idest, consonantia scripta iuramento firmata. Luitprand. in legat.

SYMPLATOR. Vide *Symplones*.

SYMPLONES. FR. [Symplones dicuntur conuiuæ: nam & amicus sponsi, qui cum eo per conuiuia ambulat symplator dicitur. Ganeum verò taberna est; vndè & Succius in comœdia piscatoria ait: Summates viri symphones fratri sunt ganei. Fulgentius de vocibus antiq.] Sed Isidorus in Gloss. *Symplum*, & non *Symplatorem* vocat illum, qui sponsum per conuiuia discurrentem comitatur.

SYMPONVS, collaborans, & in labore socius. Ex verbo græco συμπονέω, idest, collaboro. [Insuper & eum, qui hanc per iussionem eius latinis dictaueris dictionibus Dominum, videlicet, Abba-

Abbatem Ioannem Sanctissimum Symponum &c. Anast. in epist. ad Constant. Imp.

SYMPOSIARCHA. Vide *Architriclinus*.

SYMPSALMA. Vide *Simpsalma*.

SYNAGOGA. FR. συναγωγή à verbo συνάγω, idest congrego, intelligi solet Hebræorum congregatio ad orandum, & legem mosaicam prædicandam, qui locus ab eis *Bethha Geneset*, idest, domus congregationis dicitur. Et in *Maspha*, siuè *Masphath* fieri antea solebat: [Locutusque est Iephte coram Domino in Maspha. Iudic. 11. Egressi itaque omnes filij Israël, & pariter congregati, quasi vir vnus de Dan vsque Bersabee, & terra Galaad ad Dominum in Maspha; omnesque anguli populorum, & cunctæ tribus Israël in Ecclesiam populi Dei conuenerunt. Ibid. cap. 20. Iurauerant quoque filij Israël in Maspha. Ibid. cap. 21.] Et inferius. [Qui non ascendit ad Dominum in Maspha. Dixit autem Samuël congregate vniuersum Israël in Masphath, vt orem pro vobis Dominum: & conuenerunt in Masphath, hauseruntque aquam, & effuderunt in conspectu Domini, & ieiunauerunt in die illa, atque dixerunt peccauimus Domino. 1. Reg. cap. 7. Et conuocauit Samuël populum ad Dominum in Maspha: & ait ad filios Israël. Hæc dicit Dominus Deus Israël &c. 1. Reg. cap. 10.] Et clariùs in lib. 1. Macab. cap. 3. Vbi sic habetur. [Et congregati sunt, & venerunt in Maspha contra Ierusalem: quia locus orationis erat in Maspha antè in Israël. Et ieiunauerunt illa die, & induerunt se cilicio &c.] ::: Aliquando, significat Vniuersitatem, & Rempub. hebraicam. [Ducenti quinquaginta viri proceres synagogæ. Num. cap. 16.] FR. in hoc sensu dixit Iesus: [In synagogis suis flagellabunt vos. Matth. 10.] Et Ioannes Euangelista retulit. [Vt si quis eum confiteretur esse Christum extra synagogam fieret. cap. 9.] idest, non esset amplius ex Hebræorum consortio. ::: Qualibet synagoga, siuè schola, quam vocant hodie, in Statu Romanæ Ecclesiæ decem aurea scuta soluere cogitur pro sustentatione Domus Catechumenorum Vrbis. Reliqua huius nominis pertinentia. Vide *Archisynagogus*. *Capitolium*. *Hyems legalis*. *Parasynagoga*. *Proseucha*. *Synodus*.

SYNAPTA, συναπτὴ, preces, quæ in Missa Græcorum canuntur, pro salute Patriarchæ, & Imperatoris, in quarum conclusione omnis populus respondet: *Dominum rogemus*.

SYNAXIS, Σύναξις, idest, adunatio, communitèr intelligebantur sacræ adunationes, & piæ consessentiæ, quas Sancti, & antiqui Patres faciebant. Aliquando Eucharistiam, seù potiùs communionem significat. Item Missæ Sacrificium, quod conuentualiter celebrabatur. [Si dimissa Synaxi non concitus ad cellam recurrere festinauerit. Cass. lib. 4. cap. 16. Singuli seruorum Dei ieiunent, & XXX. diebus: horis canonicis expleto synaxeos &c. in quodam anonymæ synodi decreto.

SYNCELLITA, contubernalis, eiusdem cellæ habitator. Cass. coll. 20. cap. 2.

SYNCELLITAS. Vide *Syncellus*.

SYNCELLVS, Σύγκελλος, qui & Congellus dicebatur. Vide *Congellus*. Dignitas in Ecclesia Constantinopolitana, quæ habebat futuram successionem in Patriarchatu, vt testantur Cedrenus, Zonara, & Paulus Dacon. lib. 21. hist. FR. Dicebatur etiam *Magnus Domesticus*, *Maior Domus*. Eius synon. Vide *Domini adius*. *Vice Dominus*. Horū caput Protosyncellus dicebatur. Vide *Protosyncellus*: cuius inferiores. Vide *Cellulanus*. *Cubicularius*. *Domicellus*. Et quando Subdiaconi ordo non erat sacer, dicebatur etiam *Subdiaconus palatinus*. Licet in multis pontificalibus, & diplomatibus titulus, Domicelli, & Syncelli honoris gratia multis Baronibus tribuatur. ::: Reperitur etiam in abstracto apud Cassianum. in citata collat. 20. cap. 2. *Syncellitas*.

SYNCHRONVS, σύγχρονος, coæranens contemporaneus: [Et Osea Synchronon Esaiæ. D. Hieronym. in præf. duodecim Prophetarum.] Vide *Coætaneo* verbum.

SYNCLETICVS, συγκλητικός, Senator. [Syncleticum amisisti, & Monachum non fecisti.] Ita reprehensus fuerat ille, qui relicta senatoria dignitate, habitum Monachalem susceperat: superfluum tamen affectum sportulis ab eo contextis conseruabat. FR. De duobus Syncleticis de quibus Baron. in Not. ad Martyrol. 5. Ian. lit. *b.* an sit nomen proprium, vel conditionis, alijs examinandum relinquo.

SYNCOPO. FR. verbum, incidere, atque abbreuiare significat. [Plerique Ecclesiarum Ministri, modestia ordinis clericalis abiecta; dùm offerre Deo Sacrificium laudis, fructum labiorum suorum in puritate conscientiæ, & animi deuotione deberent: horas canonicas dicere, seù psallere transcurrendo, syncopando &c. In Clement. cap. graui. de celeb. Missar.

SYNDERESIS, seu *Synteresis*. FR. græca vox συντήρησις, sic definitur à Glossa ex Arist. in 6 Ethic. [Est pars prudentiæ, quæ procul videt. in cap. rem nouam. in extrau. Io. XXII. de dolo, & contum.

SYNDICVS. Vide *Defensor*.

SYNDON. Vide *Synthesis*.

SYNEDRIVM. Vide *Sanhedrim*. *Synedrus*.

SYNEDRVS, σύνεδρος, Senator, Consiliarius, sapiens, senior. Accipitur etiam pro Consiliario animæ, & spirituali Confessario: [Habui, inquit, spiritus quendam synedrum. In vita S. Gorperei Episc.] FR. eodemque vocabulo vsus est Iosephus Hebr. in denominatione illorum septuaginta Consiliariorum, qui supremum tribunal inter Hebræos constituebant; vt in dict. *Sanhedrim* dictum est.

SYNELITES, vox quidem corrupta apud Honorium lib. 1. de imagine mundi cap. 14. cum selenites, σεληνῖται, idest, lunaris; scribendum esset,

ester, est autem gemma quædam, quæ crescit, ac decrescit, cum lunæ incremento, & decremento. FR. de hac gemma sic Plinius lib. 37. cap. 10. inquit. [Selenites ex candido translucet melleo fulgore, imaginem lunæ continens, redditque eam in dies singulos crescentis, minuentisque numero: nascique putatur in Arabia,] quam *Lunarem* Latini appellant, & à Dioscoride *Aphroselenus* lib. 5. appellatur; & ibi Marcellus: corruptè tamen in textu Plinij lib. 37. cap. 10. dicitur *Aphrodisiace*: Luna enim græcè σελήνη dicitur. Sic *Paraseneles* idest, plures lunæ appellantur, de qua R. P. Angelus de Nuce Archiepiscopus Rosanensis meritissimus in notis ad Chronicam Casinen. lib. 2. cap. 3. num. 863. Sed potius scribendum *Paraselenes*, sicut etiam dicitur *Triselenes*, idest, trilunis. Henricus Stephanus in suo Thesauro Græco-latino in dictione σελήνη.

SYNGRAPHVM, σύγγραφον. FR. syncera, & authentica scriptura, seu chirographum. [Ad colligendam autem gratiam nihil prætermisit, infinitam pecuniam, quæ fisco debebatur, priuatis debitoribus in Vrbe, atque Italia, in Prouincijs verò etiam ex reliquis ingentes summas remisit syngraphis in foro Diui Traiani, quo magis securitas omnibus roboraretur, incensis. Spartian. in Adriano Cæs.] Chartam publicam Cassiodorus in Chron. interpretatur, vbi eundem Adriani factum referens inquit. [Auiola, & Pansa, his Consulibus reliqua tributorum vrbibus relaxauit, chartis publicis incensis, plurimos etiam ipsis tributis liberos fecit.] Dicitur enim latinè *Syngraphus*, *Syngrapha*, & *Syngraphum*.

SYNGRISIS, σύγκρισις, consensus, vniformitas opinionis. [Morbus igitur latebat occultus, per quem omnium secreta medullarum, & venarum meatus in ipsorum vitalium tendebant exitium, & quandam syngrisim in omnibus generabant internis. Venit lex, quæ & vulnus proderet, & tandem vetusto languori supernum aduenire medicum nunciaret. Petr. Chrysol. serm. 112.

SYNODICVM, vel *Synodaticum*. FR. Ecclesiastica contributio Episcopo debita pro celebratione synodi. [Quod cum ijdem Clerici prædecessoribus tuis, tres in festo natiuitatis, & tres in festo resurrectionis dominicæ pro synodatico soluerint denarios. cap. olim. lib. 3. decretal. tit. 39.] In quo autem differat synodaticum à Cathedratico. Vide *Cathedraticum*.

SYNODICVS. FR. significat quidquid ad synodum pertinet. [Ante annos plurimos, cum iuuarem Damasum Romanæ Vrbis Episcopum, & Orientis, atque Occidentis Synodicis Consultationibus respondentem. D. Hieronymus.] quod dicitur etiam *Enoticus*, ab *Enosis* græcè, quod vnionem denotat. Lexicon Græco-barbarum. Vide *Enoticus*.

SYNODITA, συνοδίτης, comes in itinere; sic Monachi appellabant consociantes, quando ex Monasterio exibant. [Monachos, quos synoditas vocant. Cod. Theodos. lib. 1. l. 6.

SYNODO. FR. congrego, seù ad synodum compello. [Vt nullus Episcopus Ecclesias vtroque iure illi subiectas interdicto supponere, vel Monachum, seu Clericum eiusdem Monasterij synodare, vel excommunicare præsumat. lib. 5. Decretal. tit. 33. cap. 21.] & ibi Glossa. [Nullus autem Episcopus audeat synodare, vel excommunicare Monachum, vel Clericum ipsius Monasterij, quos prædicto Abbati, suisque successoribus concedimus monendos, & constringendos à præsenti decima indictione. Bullar. Casinen. tom. 2. constit. 26.

SYNODVS. FR. σύνοδος. Adunatio, congregatio, sic appellata sunt Concilia à sanctis Patribus ad differentiam Synagogarum, quæ de Hebræis dicuntur, licet vtrumque nomen idem sonet. Vide *Concilium*. Tria genera synodorum reperiuntur, nempè, *Oecumenica*, idest, Generalis, vt suo loco dictum est, *Prouincialis*, quæ à Metropolitano, & *Diœcesana*, quæ ab Ordinario loci congregantur. *Synodus palmaris* appellata fuit ab Ennodio illa, quæ Romæ celebrata fuerat, & ità dicta, quia in ea victoriæ palmam Symmachus Papa à sibi imputatis calumnijs obtinuerat. Synodus sexta quomodo partim damnata. Vide *Agnus Dei*. *Suffocatus*. Cætera vide *Trullus*. Pseudosynodi. Vide *Asynodus*. *Homonsion*. *Latrocinalis*. *Mœcosynodus*.

SYNONETVM. FR. generalis emptio plurimarum rerum. Cod. Theodos. lib. 11. tit. 15.

SYNORIS, par, siuè consortium, ex græco συνωρίς, quod par animalium vehiculum, seu iugum vnitè gestans significat. [Quidquid fuerat nuptijs præparatum à Sancta Christi synoride Virgini traditum. D. Hieronymus epist. 8.] Vbi Auiam, & Matrem Demetriadis Virginis intelligit. Rectè igitur à Baronio per Nicolaum Fabrum, & Larinum Latinium admonito deletum fuit hoc nomen ex Martyrologio Romano, vbi tanquam proprium alicuius sanctæ ponebatur. Et ipse Larinius in homel. 4. S. Io. Chrysost. de Lazaro correxerat synoris, vbi *Xynoris* legebatur. Eodem enim modo Theodoretus lib. 10. histor. Eccles. cap. 12. siuè lib. 3. cap. 14. de SS. Iuuentino, & Maximo inquit; στρατιωτῶν συνωρὶς ἁγίων, idest, militum par sanctorum. Et in orat. de fraterna amicitia. Roma, & Constantinopolis ab eodem appellatæ sunt τῶν πόλεων συνωρίδα, nempè, Vrbium consortium, quia in magnificentia consortes fuere.

SYNTHEMA, σύνθημα, dorsale, seù instratum iumenti. [Demisso synthemate, equus publicus sternebatur. S. Hieronym. epist. 34. ad Iulian.] huius synonyma. Vide *Instratum*.

SYNTHICA, συνθήκη, pactum, conuentio. [Non Romanorum; sed Longobardorum Episcopus factus sum, quorum synthicæ spathæ sunt, & gratia pœna. S. Gregor. in Regist. lib. 1. cap. 30.]

FR.

FR. Card. Baronius legit *Syssitia*, συσσιτίαι, idest, sodalitates. Vide *Stantia* in significatione pacti.

SYNTHESIS. FR. vestimenti genus, quo indutum fuisse D. Ioannem, quando Christus eius Magister à Iudæis captus fuerat opinatur. Octauius Ferrarius par.1. de re vestiar. lib.1.c.31. licet in Sac. textu habeatur quod syndone indutus esset.

SYNTROPHVS, σύντροφος, conuictor, commensalis, collactaneus, connutritus. [Quare non & stercei & syntrophi nominantur. Tertullian. aduers. Valent. cap. 9.] FR. Sic etiam vbi vulgata 2. Machab. cap. 9. num. 29. legimus. [Transferebat autem corpus Philippus collactaneus eius] græca lectio habet σύντροφος. Vide *Hercia*. *Sterceia*.

SYNVSIASTÆ. FR. Hæretici, qui asserebant Christum vnam tantum substantiam habuisse; non enim credebant ex vtero virginali Mariæ carnem sumpsisse; sed potiùs aliquam portionem Diuinitatis Verbi conuersam fuisse in carnem, & sic constituebant Verbum Patri consubstantiale, non solum in Diuinitate; sed etiam in humanitate, vt ex ipsamet græca etymologia nominis συνουσιαστής manifestatur.

SYPARVM, seù *Syparium*; signum, siue in vexillo, siue in sigillo positum. [Omnes illi imagines, suggestus, insignes, monilia crucium sunt, sypara illa vexillorum, & Cantabrorum, & Labarorũ stolæ crucium sunt. Tertull. aduers. Gent. cap. 16.] FR. pro signo sigilli in Bullario Casinen. tom 2. Constit. 197. sic habetur. [Præsens priuilegium nostrum per manus &c. & bulla plumbea nostro sypario impressa iussimus roborari.] Idem habetur in eod. to. 2. Const. 199. 200. & 201. In priori significatione. Vide obseruat. Latinij in eius Biblioth. Sacra ad Arnobium Afrum. pag. 98. col. 2. & pag. 323.

SYRI. FR. populi antea Arimi appellati sunt Strabone teste. D. Hieron. *Aramæos* vocat, sed *Aramenos* Ioseph hebr. appellat, sic inquiens: [Aram Aramenos instituit, quos Græci Syros appellant. lib. 1. antiq. cap. 14.

SYRIA. FR. interpretatur sublimis. D. August. in Psalm. 59.

SYRIANI HÆRETICI. Vide *Eutychiani*. *Nestoriani*.

SYRICVS. Vide *Sytonicum*.

SYROPHOENISSA, idest, mulier è Phœnicia Syriæ prouincia; sic appellata fuit à D. Marco Euang. Mulier illa cananæa, cuius regio *Syrophœnix* à Tertulliano dicitur.

SYRTICVS. Vide *Diasyrticus*.

SYRVM. Vide *Gyrum*.

SYSSITIÆ. Vide *Synthica*.

SYSTATICVS, συστατικός, commendatitius; sic appellantur à quibusdam Scriptoribus litteræ commendatitiæ, siue dimissoriales, quæ Clericis peregrinantibus ab eorum Ordinarijs concedi solent. [Ne Episcopi ad principis comitatum accedant sine systaticis litteris. Iustinian. in nouell. 6. c. 3.] Quæ etiam *Litteræ viaticæ* dicebantur, de quibus, ac similibus alijs egimus in dict. *Littera*.

T. FR. hæc littera significare crucem docet August. [Quorum numerus, quia tricenti erant, signum insinuat crucis propter litteram T. græcam, qua iste numerus significatur: per quos etiam gentes magis in crucifixum credituras præfiguratum est, quod littera græca est. Super Iudicum. quæst. 36. lib. 7.] & idem habet in Psalm. 67.

TABARDVM. FR. pallium vsuale. [Cæteri quicumque Clerici vtentes epitogio, seu tabardo foderato vsque ad oram. Clement. vnic. de vita, & honest. Clericor.] Vide *Epitogium*. Vnde *Tabarro* Italicè, & *Tabanella* dicitur.

TABELLARIVS. Vide *Veredarius*.

TABELLIO. FR. Notarius. [Tabellionem quoque, qui confecerat instrumentum, & vnum ex testibus in instrumento subscriptis, ad id probandum induxit. In Decretal. de fide instrum. cap. 10.] Eius synonyma. Vide *Notarius*.

TABELLIONATVS. FR. Notariatus. [Mandamus quatenus Clericis in sacris ordinibus constitutis tabellionatus officium exercentibus pee beneficiorum subtractionem appellatione postposita interdicas. lib. 3. tit. 50. cap. 8. decretal.

TABERNA MERITORIA. Vide *Meritorius*.

TABERNACVLVM CASTRENSE. Vide *Heribergium*.

TABERNACVLVM, in quo Eucharistiæ Sacramentum conseruatur. Vide *Armariolum*. *Ciborium*. *Cophynum*. *Pyxis*. *Turris*.

TABITHA. Actor. 9. interpretatur *Capra*, seu Damma. Vide *Dorcas*.

TABVM. FR. Liquor putridus, à tabe.

Hunc inquinatum talibus contagijs.
Tabo recentis sordidum piaculi
Omnes salutant, atque adorant eminus.

Prudentius in Romano.

TABORVM. FR. hæc dictio apud Aldelmum de laudibus Virgin. reperitur; vbi sic ait: [Præmisso Christi taboro, & Christi vexillo armatus] Ioannes Meursius *Laborum* legit, idest, *Labarum*; idem enim erat dicere *Laborum*, ac *Labarum*, vt in dictione *Labarum* dictum fuit. Henricus verò Spelman putat significare tympanum militare, quod vulgò *Tamburro* dicitur; at qualis sensus esset Christi tympano præmisso, & quidnam esset hoc Christi tympanum? Insuper tympanista in exercitu non præcedit, vt in illa dictione *præmisso* insinuatur; magis ergo consonum mihi videtur corrigi *Cantabro*; quo termino Tertullian. etiam vsus est aduers. Gent. cap. 16. inquiens: [Sypara illa vexillorum, & Cantabrorum, & Labarorum stolæ crucium sunt.] Vide *Cantabrum*.

TABVLA, idest, campus, & spatium in vestibus à Græcis, & à Cedreno ταβλία dicitur. [Eodem tempore inuestiuit Corpus B. Petri Apostoli tabulis argenteis deauratis. Anastas. Bibliot. in Pelag. II.] Ac clariùs idem in Leone III. [Aliam vestem habentem tabulas chrysoclauas tres.] Sed potiùs in his locis tabulam pro lamina intellexisse videtur Anastasius. Nihilominus Tertullianus lib. de pallio cap. 1. hoc vocabulo vtitur ad significandas plicaturas in vestibus contractas. [Tunicam longiorem cinctu arbitrante suspenditis, & pallij iam teretis abundantiam rabulata congregatione fulciris.

TABVLA ITINERARIA, Altare portatile. Vide *Altare*.

TABVLA OFFICIALIS, in Chronica Casinensi significat tabellam, in qua notantur Monachi, ad quos spectat aliquod officium exercere in Choro, siue in Monasterio. lib. 3. cap. 22.

TABVLARIVS, in eadem Chronica loco supra cit. denotat illum, cuius erat officium tabulas officiales conficere.

TABVRCINVS, tympanum. [Buccinarum clangorem, ictusque taburcinorum. Matth. Parisin histor.] qui idem tympanum *Thabar* ibidem appellat, ex Arabico *Tabal*.

TACEO. Vide *Silentio*.

TACITVRIO, tacere cupio. [Vndè cognosce, quod etsi tacere, nec dum cœpimus, certè taciturire iàm deliberauimus. Sidon. lib. 3. epist. 16.

TALAGA. Vide *Tegala*.

TALAMASCA, larua, facies fictitia, vndè Horatius lib. 1. satyra 5. cecinit.

—————— At illi fœda cicatrix
Setosam læui frontem turpanerat oris
Campanum in morbum, in faciem per multa iocatus,
Pastorem saltare vti cyclopa rogabat:
Nil illi larua, aut tragicis opus esse cothurnis.

Itaque Talamasca, idem quod *Masca*, & italicè *Maschera* dicitur. [Laruas Dœmonum, quas vulgus Talamascas vocat, sub anathemate prohibemus. In quodam Canone Concil. Rhemensis.] Aliqui falsò crediderunt, quod in hunc locum *Laruas Dæmonum* apparitiones spirituum malignorum per incantationem excitatas significaret, sed reuera falluntur; nam de eisdem ludicris laruis Nilus Abb. epist. 81. ad Gaudentium Silentiarium, inquit [Non enim capenis ludicris, aut ludibrijs Dœmonum non attendis.] Nam similia bacchanalia sacrilegia esse antiqui existimauere, ita D. August. ser. 215. de tempore. de similibus ludricis agens, inquit: [Ita durissimè castigate, vt eos pœniteat rem sacrilegā commisisse.] Talamasca autē, Masca, & Maschera, à *Maschara* arabico vocabulo prouenit, quod significat *Ebrium*, & *Scurram*. Synonyma verò habes in dict. *Ceruula*, & *Masca*.

TALENTVM, moneta, de qua fit mentio passim in Sac. Scriptura, quod iuxtà Iosephi Hebræi documentum lib. 14. antiq. cap. 12. Erat ponderis CCL. librarum; nam, vt ibidem ait, apud Hebræos continebat C. minas, & quælibet mina pensabat duas libras cum dimidio. Itaque hebraicum talentum contineret his temporibus viginti quinque millia aurea scuta. FR. reperiebantur, & alia talenta diuersorum valorum, vt apud Auctores de ponderibus, & mensuris agentes habetur, nempè, *Talentum atticum* maius, & paruum; siue maius, & minus; minus LX. minas continebat; maius LXXX. Quare cum talenta Liuius nominat de magnis ferè, & quidem de atticis intelligendus est. Item *Talentum Babylonicum* valebat drachmas VII. *Agineum* X. *Syrium*, siue *Hebraicum*, de quo supra, DC. drachmas atticæ æstimationis. Fuit & *Euboicum Talentum*, cuius meminit Liuius, quod ferè idem cum attico fuit. Talentum igitur atticum minus (ex quo facilè pondus maioris attici talenti comprehenditur) distribuebatur in minas LX. drachmas VI. obolos XXXVI. semiobolos LXXII. Chalcos CCVL. Lepta MDVII. *Mina* duplex quoque fuit, *Vetus*, scilicet, quæ continebat drachmas septuaginta quinque, & *Noua Solonis*, drachmarum centum; sed apud Liuium noua semper intelligitur. *Mina* igitur continet drachmas C. obulos DC. semiobolos MCC. chalcos, quos quidem in æreola transferunt MDC. lepta quæ minura vocant XXVCC. *Drachma* diuiditur in obolos VI. semiobolos XII. chalcos XXXVI. lepta CCLII. *Obulur* in chalcos VI. lepta XLII. *Chalcus* in lepta VII. quæ vix diuidi possunt. Pondera etiam varijs modis calculabantur apud varias Nationes, & secundum varietates temporum; vndè non potest dari certus, & pretiosus valor, atque pondus Talenti.

TALETVS. Vide *Abascantus*.

TALLIA, contributionis impositio. [Tallijs, seu collectis, & exactionibus aggrauare. Concil. Lateranen. sub Innoc. III. can. 46.] quod vocabulum ex gallica voce *Taille*, quæ propriè ramū ex

ex arbore sectum significat, nam popularis contributio est pars recisa ex bonorum possessionibus subditorum. FR. [Et inter cætera nituntur, & student, vt illis collectas, & tallias, & alia huiusmodi &c.De immunitate in 6.cap.1.] Prædictus Lateranensis canon habetur in lib.3. Decretal.tit 49.cap.7. [Fideles, etiam Monasterij nonnunquam Datijs, & Tallijs aggrauasti. Bullar.Casin.to.2.Constit.230.] :||: Hodie tamen nomine talliæ intelligitur præmium à Principe, vel ab eius Curia diuulgatum, ac promissum illi, seu illis, qui reuelabunt aliquem occultum Reum, vel aliquem denominatum delinquentem, & in manibus Curiæ viuum, aut mortuum tradent, atque consignent. Ac in vtroque sensu deputationem significat. Vide *Taxatus. Taxatio*.

TALLIO. FR. verbum taxare, & contributionem imponere significat. [Ecclesijs, ecclesiasticisque personis regularibus, & sæcularibus imponunt onera grauia, ipsosque talliant, & eis collectas imponunt. De immunit.cap.3.in 6.5.1.] Vide *Taxatus. Taxatio*.

TALMVD, titulus cuiusdam futilis libri hebraici, qui latinè sonat doctrinam, siue instructionem, refertus quidem crebris, ac multis fabulosis, falsisque Sacræ Scripturæ expositionibus. Huius Commentarij Auctores *Talmudistæ* appellantur, & primus blasphemator fuerat Iudas quidam Simeonis filius, qui centum, & quinquaginta annis post Hierosolymitanam destructionem vixerat, ac postea secunda vice Compilator fuit Rabbi Iona, qui in humanis extitit post tertium sæculum à prædicta recensita destructione. Tandem anno Christi 916.denuò compositum fuit à Rabinatu, & à Rabbi Asse, & alijs successiuè; prohibitum autem est, nedum Christianis, verum etiam Hebræis anno Dom. 1319. a Ioanne Papa XXII. quia etiam Hebræi tenentur credere in recto sensu Sacram Scripturam: ideò si penès aliquem ipsorum inuenitur hic superstitiosus Codex à Sancto Inquisitionis Officio punitur. Vide Baronium ann. 476. num.68.

TALPA Vide *Spalagus*.

TAMBVRIVS. Vide *Sortumina*.

TANA.FR. agmen facinorosorum. Leognouimus. de seditionibus.

TANGANO, litigo, in lege Salica tit.60.ex Theutonico vocabulo *Tangher* idem significante.

TANGANVS, Aduocatus ex supra dicta etymologia, & reperitur in legib.Riboariorum [Serui Regis, & Ecclesiarum non per actores, sed ipsi pro semetipsis in iudicio respondeant, & sacramento absque tangano coniurent. tit. de tabular.in fine.

TANOLA, FR. laqueus ad capiendas feras. l.si in pedica. de Venatorib. & l.si quis feram.eod.tit.

TANQVAM. FR. hæc particula non est negatiua; sed ostensiua proprietatis. D.August.in psalm.125.

TANSERIA, & *Tenseria*, lis, & contentio. [Hæc est summa pecuniæ perditæ, & tanseriæ datæ. In vita S.Albani Abb.apud Matt.Paris.] à verbo gallico *Tanser*, contendere, obiurgare.

TAPHVS, τάφος, sepulcrum. [Beati pignoris taphum de loco depositionis mouere nequaquam præsumpsit. In Vita S.Celsi Episc. Treuir.

TARAGA, arabicum nomen *Tarabba*, idest, tobalia, velum, fascia ad instar illius, qua vti debent Episcopi peregrinantes ex prescriptione Cæremonialis lib.1.cap.3. vbi sic habet.[Circa collum fasciam fericam coloris nigri latitudinis duorum palmorum.] Qua etiam vtuntur Doctores Ecclesiastici Siculi, & Melitenses supra superpelliceum ad modum stolæ in coucionando, siue in processionibus; sed in Melita soli Doctores in Theologia vtuntur. Vide *Boia*.

TARENVS, moneta, de qua fit sæpè mentio in Chronica Casinensi. Hodie in vtraque Sicilia, & in Melita adhuc durat, vulgò *Tari* dicitur. Trinacriæ autem tarenus correspondet octo baiochis Romanis; sed Neapolitanus valet multo plus. Fortasse corruptè dicitur à Turone. Vide *Turonis*.

TARGVM, nomen hebraicum, interpretationem significans, sic enim Hebrei Chaldaicam Interpretationem Sac.Scripturæ appellauerunt, quia post captiuitatem Babylonicam meliùs Chaldaicam, quàm Hebraicam linguam intelligebant, quæ quidem translatio facta fuit à Ionata filio Vriel XLII annis ante Christi aduentum, ideoque magnifacienda est. Ab hoc vocabulo nomen barbaro-græcum *Targuman*, vulgariter *Torcimano*, siue *Dragomanus* deriuatur, idest, interpres, de quo dictum est in dict.*Dragumanus*.

TARICHVS, τάριχος, salsamentum: [Asserebant cuncti piscium salsorum, & tarichorum in naui positorum, hunc esse putorem. In vita S.Anton. cap.35.

TARICHOPOLA, salsamentarius.

TARICHOPOLIVM, salsamentaria taberna, vbi tarichi, & salsamenta venduntur.

TARINCHA, fubula ignita, qua compungebautur, & forabantur Sanctorum Martyrum membra.[In quorum naribus, & auribus iussit Rictiouarus Præses immitti tarinchas. Martyrol.Rom.11.Decemb.

TARTARVM, & *Obscurum*, quid significet in Missa defunctorum. Vide *Offerterium*.

TASSALE, hoc vocabulum inuenitur in quadam Epistola quatuor Episcoporum Papæ missa apud Matthæum Parisium in eius hist. sub anno 1239. idest: [Tassale verò S.Seueri:] Deriuatur à nomine *Tassis*, quod significat aceruū vel strues, ex belgico vocabulo *Tas*, quod ex verbo eiusdem idiomatis *Tassen* oritur, & aggerem denotat, itaque significare videtur fructus, & prouentus, qui ex terris spectantibus ad Sancti Seueri Ecclesiam congerebantur.

FR.

FR. Verba Matthæi Parisij hæc sunt: [Dum quendam frumenti consertum aggerem, quem vulgariter tassum nominamus, venalē æstimans consideraret. ann. 1238.

TASSELLVS. Vide *Taxellus*.

TATA, Minister Aulæ Constantinopolitani Imperatoris, de quo Codinus egit; sed non explicauit ad quid hoc officium inseruiebat; Petrus tamen Possinus in græca historia Pachimeris, ab eo latinitati donata in eiusdem doctissimis obseruationibus Eunuchum maiorem fuisse existimat, qui curam gerebat Nutricum prolis imperialis, ad quod ego quoque inducor; nam vocabulum puerile est, pueri siquidem Tatam loco Patris pronunciant.

TATIANI HÆRETICI. Vide *Eucratitæ*.

TAVROBOLIVM. Vide *Criobolium*.

TAXATIO. FR. Ordinatio, impositio. [Quod si testis deficiat, innocentis fidem sola iurisiurandi taxatio manifestat. can. Omne, quod. 22. quæst. 1.] Idest, deficientibus testibus tunc ordinare debet iudex, vt accusatus medio iuramento eius innocentiam purget.

TAXATVS, ordinatus, addictus, & obligatus; vnde *Taxatus* dicebatur præsidiarius Miles, qui in aliquo præsidij loco constitutus, addictus, & obligatus erat ad residendum, quo vocabulo barbaro vsi sunt etiam Græci ταξάτος. [Anno tertio Imperij Leontij, acie Arabes in Africam mota hanc obtinuerunt, & ex proprio exercitu taxatos in ea quosdam constituerunt. Landulphus lib. 20.] FR. significat propriè deputatum, & dicitur etiam de milite spirituali: [Eos, qui in Clero taxati fuerint, siue in monasterio deputati, decreuimus neque ad militiam, neque ad honores sæculares venire. can. Eos, qui. 20. quæst. 3.] Vide *Tallia*. *Tallio*.

TAXELLVS, figura, in osse, vel alia re incisa, quæ apta ad imprimendum existat, veluti sigillum, quo vocabulo vtitur Anastasius Bibliot. in eius latina translatione Concilij Niceni II. FR. Dicitur etiam *Tassellus* tàm latino-barbarè, quàm italicè. Item significat frustillum panni. [Cœpit sub obtestatione Domini multis precibus exposcere à me, vt vnum pannum de tassellis illius, quem à nudo sui corporis habuisset, fœminæ deferrem. In vita S. Cæsarij Episcopi lib. 2.] sic etiam italicè pro frustillo panni vsurpatur. [E passauano la maggior parte in vna gonella stretta, e di grosso scarlatino &c. E cinte d'vn scheggiale all'antica, e vn mantello foderato di vaio, col tassello di sopra. Ricordanus Malaspina cap. 161.] & propriè denotat id, quod Itali *Bauaro del Mantello* appellant. Item italicè *Tassello* dicitur frustillum corticis peponis, quod ad prægustandam eius qualitatem incisum fuerat, ac denuò obturatur. Item appellant *Tassello* impressores aliquod emblematis corpus, vel insignis gentilitij scutum in ligno impressorio variabile, & separabile ab alijs circumfiguratis ornamentis. Item etiam italicè significat operculum sigillatum in medio altaris portatilis, sub quo custodiuntur reliquiæ Sanctorum.

TAVRVS signum cæleste quid sit. Vide *Arcturus*.

TAXIARCHVS, præfectus ordinum militarium. [Ille taxiarchis vocatis, ait: Nimis mihi videntur grauia Imperatoris præcepta. Io. Diac. in vita S. Gregor. Papæ. FR græcè ταξίαρχος, Centurio. Suidas. Ælian. de ord. Milit. Polyb. lib. 6. de Milit. Rom. Etymol. Plato lib. 6. de leg. ea voce vsus est etiam S. Proclus orat. 7. in S. Teoph.

TEBETH. FR. hebraicum nomen iuxtà Bedæ interpretationem significat Ianuarij mensem, sed ex Sac. Scriptura constat fuisse decimum mensem. [Ducta est itaque ad cubiculum Regis Assueri mense decimo, qui vocatur tebeth. Esther cap. 2.] Si ergo primus Hebræorum mensis erat Martius, vt cumulatim probat Paulus Sherlogius in eius dioptra antiquitatum hebraicarum lib. 2. dissert. 4. sect. 5. per totam sequitur, quod decimus mensis Lunaris hebræorum in Decembrem cadat. Vide etiam Auctores citatos in dict. *Elul*.

TECLATVRA. Vide *Theclatura*.

TECTA DENSARE. Hic loquendi modus, non rectè intelligitur ab ijs, qui orientales, africanasque domos non viderant, vt dictum est in dict. *Cymatium*, & *Doma*. Significat igitur argillosam terram super tecta condensatam, vt in eisdem citatis dictionibus dictum fuit; ideò patrio more Tertullianus de habitu mulierum cap. 6. dixerat: [Nec tamen, aut fundamentis demādandis, aut parietibus moliendis, aut fastigijs sustinendis, aut tectis densandis necessaria.

TECVRIVM. FR. tegumen. [Vt super altaria tecuria fiant. In Constit. Caroli Magni.

TE DEVM LAVDAMVS &c. canticum à duobus Ecclesiæ Doctoribus Ambrosio, & Augustino compositum, in eo die, quo ex aqua, & Spiritu Sancto renatus fuerat idem Aurelius Augustinus, ab eodem D. Ambrosio ad catholicismū de anno 388. reductus, ac alternatim prolatum; licet solum D. Ambrosium aliqui Authorem faciant, sed à communi opinione non esse recedendum docet Lorinus super Psalm. 27. & confirmatur à S. Datio Mediolanensi Præsule lib. 1. eius Chron. cap. 10. Imò in eadem Mediolanensi Ciuitate propè Ambrosianam Basilicam ostenditur sacellum, in quo ex antiqua traditione dicitur baptizatum fuisse D. Augustinum, & ex eiusdem Sacelli pictura, ac inscriptione colligitur, ex quo loco vsque ad præfatam Basilicam fama est, quod prædicti Ecclesiæ Doctores à Deo inspirati prædictum canticum alternis vicibus persoluissent, ideò à multis deuotis fidelibus vsque ad nostra tempora in eadem loci intercapedine hoc canticum recitari solet. Gelasius Papa in officio recitari sanciuit; nàm antea non dicebatur. Vide *Responsorium*. FR. *Te Deum laudamus* non dicebatur in officio B. Mariæ, nisi in eius solemnitatibus. [Vt inter cōmemorationem, & solemnitatem differentia osten-

ostendatur. Vnde Te Deum Laudamus regularius dimittitur, quàm dicatur in laudibus matutinis. can. Consilium. de celebrat. Missar.l.3. decretal.] Vbi Glossa explicat dictionem *Regularius* inquiens: [Idest, regulare est, vt dimittatur, non vt dicatur. Sic 7. quæst.1.can.aduersitas. §. cum autem; ibi comparatiuum ponitur electiuè: hic ponitur negatiuè. Sic minus, idest, non. ff. de tribu. illud.] Cæterum S. Datius Mediolanensis Archiep. supra citatus fuit vir magnæ sanctitatis, & authoritatis, qui tempore Iustiniani Senioris Imperatoris floruerat, vt D. Gregorius Papa lib. 1. Dialog. cap.4. testatur, & quod Te Deum fuisset alternatim compositum per Diuos Ambrosium, & Augustinum, adstipulatur etiam Card. Bellarmin. lib.1.c.14. de bonis operibus in particulari.][Ecclesia tamen Rom. obseruat non recitare hoc canticum tempore Aduentus, & Quadragesimæ. Benedictini verò illud in omnibus Dominicis per annum persoluunt, rationemque refert Radulphus Glaber lib. 3. eius hist. cap. 3. quod nempe, inter hos Monachos, & Patres cuiusdam Concilij orta fuerat contentio, & interrogati Abbates benedictini ab Episcopis illius Concilij, quare contra ritum romanum recitarent hoc canticum in ieiuniorum Dominicis? Abbates responderant, hoc ex instituto eorum Patriarchæ D. Benedicti obseruare, cuius regula à D. Gregorio Papa confirmata fuerat. Occasione prædlegati canonis consilium. de celebrat. Miss. vbi Innocentij Papæ III. verba habentur: quod [Te Deum laudamus &c. dicatur in laudibus Matutini.] Quæritur inter Auctores, an hoc canticum ad laudes potiùs, quàm ad matutinum pertineat: sed communiter respondent Doctores esse matutini partem. Microlog. c. 34 Hugo spec. Eccl. cap.3. ac praxis id confirmat, dùm in nocte Natiuitatis Dom. matutinum cum hoc cantico terminatur; dicitur autem in prædicto can. consilium, quod [Te Deum dicatur in laudibus matutinis:] quia ibi intelligitur matutinum cum laudibus coniunctum, ità docet Nauarrus, & nos in dictione *Laudes* egimus.

TE IGITVR. Vide *Canon Missæ*.

TEGNON, τέκνον, idest, filius: [Benè venisti tegnon. In vita. SS. Perpetuæ, & Felic.

TEGVLARIA, FR. Maga, incantatrix, quia super tecta, ac tegulas earum præstigia facere solent. [Tegularia malefica, quod supra tegulare sacrificet. Gloss. Isidori.] in eius tamen textu mendosè legitur. *Tugellaria maleficia*. Huius synonyma. Vide *Maga*.

TELEIOSIS, τελείωσις. FR. sic appellatus est Baptismus à D. Gregorio Nanzianz. in Iulianum; vbi ait: [Et primum sanguine quidem, non sancto, lauacrum inquinatur cum nostro Baptismo Baptismum (τελείωσιν τελειώσει) odij anteponas.

TELETA. cæremonia. Vide *Missa*.

TELETARCHA, τελετάρχης. FR. cæremoniarum institutor, conditor, [Quocirca ipsos quoque Discipulos ad sacrum sacerdotium ducens, & si esset, vtpotè Deus, cæremoniarum conditor (τελετάρχης) nihilominus &c. D. Dionysius Areop. de Eccles. Hierarchia.] Vbi de Christo Domino loquitur Discipulis suis sacerdotium tradente.

TELONIVM, τελώνιον, locus, in quo vectigalia exiguntur, Italicè *Dogana* dicitur, à τέλος, idest, vectigal; seu potiùs τέλεσμα. [Et cum transisset inde Iesus, vidit hominem sedentem in telonio Matthæum nomine. Matth. cap. 9.] Dicitur etiā *Teloneum* ipsamet gabellæ exactio. [Posita quoque aliam eiusdem Regis de omnium teloneorum remissione impetrauit. Flodar.l.2.c.17.] FR. [De teloneis verò mercatorii, & pontium, & de decimis ad portam Monasterijs dandis, sicut in alijs præceptis continetur, pariter roboramus. Bullar. Casin. tom. 2. constit. 27. Et nullus ei ripatico, vel cispatico, atque portatico, vel teloneo, ei quippiam ingerat. ibidem constit. 36.] Sed mendosè *Toloneo* ibi habetur; sicut etiam ibid.const.60. & alibi passim *Tbeloneum* perperam scribitur.

TELONARIVS, Publicanus. [Huius Regis telonarij sunt pauperum oppressores. S. Cyprianus. de ieiunio, & tentat.] Regem, dæmonem tenebrarum principem intelligit.

TEMPESTARII, Fascinatores, qui mediantibus eorum incantationibus tempestates in aëris regione commouent, de quibus S. Agobertus, qui etiam inquit, quod huiusmodi tempestates à vulgo *Aura leuatitia* dicebantur. FR. Huiusmodi præstigiatoribus pœna præscribitur lib.1. Capitularium cap. 6. vbi etiam *Obligatores* dicuntur, quia inter alias eorum maleficas artes ligant homines, ne matrimonium exercere valeant, de quibus eleganter D. Hieronymus scripsit, inquiens: [Rei vxoriæ hostes, quique, vel perpetuas, vel nimium diuturnas nuptiarum ferias feriali carmine, & nodo indicunt,] & Propertius etiam in idem cecinit, de quo in dict. *Suffocatus* diximus. Huius nominis synonyma. Vide *Maga. Obligator*.

TEMPLATIM. Vide *Vicatim*.

TEMPLVM. Vide *Ecclesia*. Templum Idolorum. Vide *Contina. Idolium*. FR. Gentiles templa adibant discalceati. [Soluere calceamentum de pede iussit Moysen illum sacrorum institutorum interpretem, ostendens nondum purum esse, neque omnino à corruptione, ac mortuorum operum qualitate liberum, vitæ illius. quæ ex lege ducebatur incessum: in quo autem reliquiæ corruptionis, ac mortalitatis insint, eum nefas esse ad Deum accedere. Idà Gentilium consuetudine diuinus ille Moyses didicerat: neque enim ij templa adibant pedes induti calceis exanimatorum animantium pelle confectis: id enim eorum legibus inter immunditię genera recensebatur. S. Cyrill. Alexand. lib. 2. de adorat.]

rat.] quem ritum obseruant etiam hodie Mahometani. Aliquando tamen in sacra Scriptura Templum pro regia domo accipi disputat Nicol. Abramus in eius Pharo Vet. Test. lib. 13. cap. 6. num. 27. & seqq.

TEMPORANEVS, opportunus. [Præparauerat velut homini temporaneum inuitator ille conuiuium. D. Ambros. de pœnit. cap. 37.

TEMPORIVS. FR. aduerb. significat citiùs. [Dominico die temporiùs surgatur ad vigilias. In Regula S. Benedicti cap. 11.] Vbi aliqui Codices habent mendosè *Temperius*.

TENACVLA, forceps. [Brachium S. Ioseph ab Arimathia in argento, cum tenaculis in manu de argento. In eius vita 17. Mart.] huius vocab. synon. Vide *Forceps*.

TENI, sunt aliquæ virgæ, siuè baculi, ex belgico vocabulo *Teenen*, idest, tener, ità appellati. Vide *Baculus*. Metaphoricè tamen sortes significant, vt in frisijs legibus. tit. 14. §. 1. refertur; ijs enim baculis optantium sortes detegebantur, hoc, nempè, modo, quando inter varios de aliquo delicto imputatos, nesciebatur præcisè, quis eorum verè delinqueret; tunc omnes ad Ecclesiam ferebantur, ibique, si duo suspecti erant duo baculi super altare ponebantur, vnus, scilicet, cum signo crucis, alius verò simplex, & lana munda cooperiebantur, interea infamati Deum orabant, vt eorum prætensam innocentiam protegeret, ac ad altare accedens Sacerdos, & si eius copia non esset, innocens puer, forte deducebat vnam ex illis virgis: & si extrahebatur virga cruce signata, tunc illi duo, vel si plures ibi infamati, omnes innocentes declarabantur, si autem extrahebatur virga sine cruce tunc omnes se purgare ab imputato delicto tenebantur, & quot erant imputati; tot virgæ cum singulorum nominibus inscriptæ sub ca munda lana tegebantur, & denuò mittebatur sors, & ille Reus delicti declarabatur, cuius nomen prius prodibat, quæ superstitiosa ignorantia à Gentilibus originem traxerat, vt colligitur ex supra dict. frisijs leg. loc. cit. FR. à sacris canonibus tanquam sæcularis purgatio prohibita fuit, vt ex eius synon. in dict. *Purgator* notatis inuenire licebit. [Sancimus, & Apostolica auctoritate statuimus, vt sicut bon. mem. Gerardus quondam Casinen. Abbas cum assensu Fratrum suorum decreuit, vt nullus Clericorum in toto Territorio Sancti Benedicti habitantium sæculari iudicio constringatur, nec ab aliqua persona laica iudicetur, vel purgationem facere &c: Bullar. Casin. tom. 2. const. 207.

TENIMENTVM. FR. possessio prædium; quod Romæ *Tenuta* vulgò dicitur: [Prohibemus etiam nè quis homines in tenimentis ipsis habitantes excommunicationi, vel interdicto subiacere, aut Clericos Monasterij, vel tenimentorum eorum ad synodum vocare præsumat. Bullar. Casinen. tom. 2. const. 185. num. 8. & seqq.

TENOR. FR. pro testamento: [Vt legata, quæ ex tenore Antonini defensoris à nobis debentur Monasterijs. D. Gregor. in Regist. lib. 12. epist. 30.] Vbi perperàm in eius Notis Antonius Dadinus hoc vocabulum possessionem intelligit.

TENSERIA. Vide *Tanseria*.

TENSO. FR. teneo, retineo. Marculfus Monachus in eius formular.

TENTATIO HVMANA. FR. [Tentatio vos non apprehendat, nisi humana. 1. Corinth. cap. 10.] quæ dist. 2. de pœnit. can. Inter hæc. 23. sic exponitur. [Hinc etenim Prædicator egregius dicit: Tentatio vos non apprehendat nisi humana: Humana quippe tentatio est, qua plerunque in turpi cogitatione tangimur, etiam nolentes, quia, vt nonnunquam illicita in animum veniant, hoe vtique in nobismetipsis ex humanitatis corruptibilis pondere habemus; iàm verò dæmoniaca est, & non humana tentatio, cum ad hoc, quod corruptibilitas carnis suggerit, per consensum se animus adstringit.] Vbi Glossa primos motus intelligit, qui non sunt in nostra potestate.

TENTIPELLIVM. Vide *Folleo*.

TEPORVS, tepidus. [Fauonius flatu teporo, Sidon. lib. 9. epist. 16.

TERESIANI. Vide *Corbicularius*.

TERGIVERSATOR. FR. est in vniuersum ab accusatione desistens, ità Glossa in cap. In tantum. de Collus. detegen. vbi sic inquit: [Tergiuersari est in in vniuersum ab accusatione desistere. can. si quem. 2 quæst. 3. §. Notandum. Vnde potest exponi tergiuersationes, idest, versutias, siuè calliditates, de quibus induxit inquisitores, vt desisterét ab inquisitione.] Postillator autem in Rubricam Gratiani, quæ incipit: Qua autem. 2. quæst. 3. in princip. quæst. aliam etymologiam huius nominis affert, nempè: [Is est Tergiuersator, qui terga vertit aduersario accusato, & citra abolitionem desistit, & hic incidit in Turpil. & extraordinariè punitur &c.] Glossa verò ibidem distinguit Tergiuersatorem à *Calumniatore*, & à *Præuaricatore*, inquiens hoc pacto. [Accusator in quinque peccare potest, vel errore decipitur, aut temeritate, seù calore iracundiæ ad accusandum prouocatur, aut calumniatur, aut præuaricatur, aut tergiuersatur; sed in omnibus his casibus, si desistir, impetrata abolitione quacunque, non punitur, nec infamis est. vt Cod. de Abolit. lege 1. & 2. &c. Secus si est, vel calumniator, vel præuaricator, vel tergiuersator. Calumniator tenetur ad pœnam talionis (*hodie non est in vsu*,) vt infra in hac eadem quæst. can. calumniator. & can. qui non. Præuaricator potest neminem accusare, & extra ordinem punitur, vt infra ead. di. §. notandum. in fine. Tergiuersator punitur in quinque libris auri, vt ff. de præuaricat. leg. 3. in fin. Testis etiam calumniator pœnam talionis sustinet. 3. quæst. 9. cap. nihilominus

minus 33. quæst. 5. can. hæc imago. §. mulier. & can. Mulierem. §. Nec testis. eadem quæst. Si autem tulerit aliàs falsum testimonium, punitur extra ordinem. 6. quæst. 1. can. quicunque.] Vide *Accusator. Præuaricator*.

TERMINALIA, FR. Geurilium festa, quæ in mense Febr. celebrabantur. D. August. lib. 7. de Ciuit. Dei cap. 7. Beda tamen lib. de nat. rer. inquit ad diem 23. Februarij celebrari solito].

TERMINVS LOCALIS. Vide *Bunde. Pali termales*.

TERMINVS PEREMPTORIVS. Vide *Peremptorius*.

TERMINVS, falsum Numen. Vide *Facularum accensores*.

TERRATICVM, contributio pro fructibus terræ, quam Colonus soluere debet directo Domino: [De filiis, vbi partem habent, & terris, nullus, nisi per ipsorum voluntatem terraticum accipiat. In præcepto Ludouici Regis.

TERRICVLA, terror. [Pueri, & mulierculæ nostræ cruces, & tormenta, feras, & omnes suppliciorum terriculas inspirata patientia doloris, illudunt. Minutius] Vbi de constantia Martyrum loquitur.

TERRITORIVM. FR. est iurisdictio, diœcesis, confinium ad Principem, Ecclesiasticam personam, Rempublicam, Ciuitatem, vel alium habitantium locum spectans; quod à Glossa in can. si quis Episc. 16. quæst. 3. sic definitur: [Territorium est vniuersitas agrorum intra fines cuiuscumque Ciuitatis.

TERTIA, hora canonica. Vide *Hora canonica*.

TERTIANA LABORANS. Vide *Hemitritæus*.

TERTIATOR. FR. qui non est Longobardus. [Et hoc promittimus de tertiatoribus, vt si à Longobardo venundati fuerint, comparentur. In Capitular. Sicardi apud Camillum Peregrinum. cap. 4. & 13.

TERTIOCERIVS. FR. officium, sicut Primicerius Secundicerius apud Baronium in Notis ad Martyrol. 19. Maij. litt. *d.* Vide *Primicerius*.

TERTVLLIANISTÆ. FR. Heretici Tertulliani Carthaginensis presbyteri sequaces, qui asserebant animam esse immortalem sed corpoream, ac peccatorum animas post mortem dæmones fieri. 24. quæst. 3. can. 39. Alios Tertulliani errores. Vide *Psychicus*.

TERTVSSVS. FR. proculas lactas. [Si quis tertussũ porcellum furauerit. In lege Salica tit. 25. §. 11.

TERVNTIANI, FR. Romanorum numi cuius valoris erant. Vide *Folleralis*. Vide etiam Baron. an. 330. num. 44.

TESAGA. Vide *Texaga*.

TESSARESCÆDECATISTÆ, heretici. Vide *Quartadecimani*.

TESSERA. Vide *Contesseratio. Contessero*.

TESSERACOSTVS, τεσσερακοστός, idest, terminus quadraginta dierum, qui intercedit intra Resurrectionis Pascha, & Ascensionem; quemadmodum *Pentecostes* dicitur terminus quinquaginta dierum ab eadem Pascha numerandorum.

TESTAMENTARIVS. Vide Elogicus in dict. *Elogium*:

TESTAMENTVM. Vide *Diatheca. Elogium. Scriptura suprema. Tenor*. Testamentum falsum. Vide *Internecinum*. Testamentum officiosum, & Inofficiosum. FR. Glossa in can. si ad scripturas, dist. 10. sic explicat. [Officiosa dicuntur, quæ continent pietatem, quæ nulli obsunt, & alicui prosunt: sicut inofficiosum dicitur testamentũ, quod est contra officium pietatis, vt ff. de inoffic. testament. leg. 3.] Vtrumque Testamentum Sacræ Scripturæ. Vide *Dittochæum*.

TESTAMENTI PAGINA, apocha. [Viginti solidos, si plus vobis visum fuerit in reparationem Ecclesiarum, quæ in ruinis esse perhibentur, sub testamenti pagina dare se conuenit, quatenus & illic remedium sit, & nostra debeat esse munitio. D. Gregor. in Regist lib. 9. cap. 44. ad Venantium Fesulanum Episcopum.] In aliquibus tamen codicibus mendosè legitur *Monitio* cum re vera *Munitio* restitui debeat, quæ cautionem, & assicurationem Pontificis denotat hic. Huius vocabuli synonyma. Vide *Apocha*.

TESTIMONIALIS, dicebatur Diaconus, qui assistebat Episcopo. FR. Diaconi Assistentes Episcopo ordinati sunt in eorum vitæ testimonium, occasione calumniæ Symmacho Papæ excitatæ, vt testatur Ennodius in suo Apologet. pro eodem Pontifice composito. Sed hæc ordinatio habetur antiquior, nimirum, in primitiua Ecclesia, vt videre est in can. Apostol. lib. 3. cap. 44.

TESTIMONIO. FR. verbum, testor, testificor. l. Ludouicus. de testibus.

TESTIMONIVM FR. aliquando in sac. litteris, & penès Eccl. Scriptores pro, die festiuo, seu legali cæremon a vsurpatur, vt docent Arias Montanus in psal. 22. 2. Abulens in 3. Reg. cap. 22. q. 3.

TESTIS. FR. qui testimonium præbet. [Quod si amborum partium testes sint æquè idonei: possessoris testes præferuntur, cum promptiora sint iura ad liberandum, quàm ad condemnandum. cap. 3. de probationibus. lib. 2. decretal.] Testes numero plures præferuntur minoribus ex aduerso adductis. Ibidem cap. 19. Ille, qui est eodem crimine infectus, contra reum testificari non potest, nullique de se confesso, aduersus alium in eodem crimine est credendum. Ibid. cap. 10. de testibus, & attestatis. Qui intestabilis dicitur. Vide *Intestabilis*. Testis calumniator, qua pœna puniebatur. Vide *Tergiuersator*. Testis fide dignus. Vide *Vtilis persona*.

TESTITRAHVS. Aries, ità appellatus, ob magnitudinem testiculorum, quos raptare cogitur. [Nàm & Arietem, (non quem Laberius reciprocicornem, & lanicutem, & testitrahum; sed trabs machina est, quæ muros frangere militat) nemini vnquam adhuc libratum, illa dicitur Carthago studijs asperrima belli, prima omniũ armasse in oscillum penduli impetus, commentata vim tormenti de bile pecoris capite vindicantis.

 cantis.

cantis. Tertull. de pall cap. 1.] Hic non de ariete animali loqui ait, de quo antiquus Poeta Laberius cecinit, quem testitrahum, lanicutem, idest, habentem lanigeram cutem, & reciprocicornem, nempe, cornua spiraliter reciprocata habentem appellauerat: sed de ariete bellico instrumento Tertullianus agere dicit, cuius primos inuentores Carthaginenses fuisse affirmat, qui commentantes, & exemplum trahentes ex ariete iniurias capitis ictu vindicare, oscillũ pẽduli impetus formarũt. *Oscillum* dicitur, quod Romani recentes *Cannoficendola* vocant, vt in dict. *Oscillum* dictum fuit: erat autem penduli impetus, quia librabatur, & impetuosè percutiebatur in hostium mœnia, dùm è brachijs militum, vel ex alia machina per funes pendebat, vt apud Vegetium describitur. FR. Calepinus in dict. Reciprocicornis *Vestitrahum* pro Testitraho posuit.

TESTVDO. Vide *Rota*.

TETRADITÆ, τετραδῖται, Hæretici ità appellati, quia in festo paschæ ad instar feriæ quartæ ieiunabant, seu, vt alijs placet, quasi quartam personam Sanctissimæ Trinitatis admittebant. Vide *Tetrus*.

TETRAGRAMMATON, τετραγράμματον, idest, quatuor litterarum, ità vocatum fuit nomen Dei, quia apud omnes ferè Nationes ineffabile eius nomen quatuor litteris pronunciatur. Vide *Adonai*.

TETRANSITON. FR. erat annona pro scholaribus soluenda: [Eorum, videlicet, qui annonas scholarium omnium soluunt, quod appellatur tetransiton. Hypomnest. de Anastasio Apocris. in Collectan. Anastasij per Sirmondum in 8. edita pag. 257.

TETRAO, *onis*, & *Tetraona*, *æ*. Nomen volucris cuiusdam, de quo Tertullianus lib. 1. aduers. Marc. cap. 13. sic ait: [Vna tetraonis pennula, taceo de pauo, sordidum artificem pronunciabit tibi creatorem?] De hoc volatile mentionem fecit Plinius lib. 10. nat. histor. cap. 22. Aliqui crediderunt esse phasianũ: FR. sed de hoc idem Plinius eodem lib. 10. cap. 48. & lib. 11. cap. 33. mentionem facit, atque phasianus auis notissima à Latinis appellata quoque fuit, de qua Statius 4. Silu. 3. Iuuenal. sat. 5. 7. Martial. lib. 5. epig. 8. lib. 13. epig. 44. & 67. & alij. Nonnulli tamen Gallinam pratensem, siuè Gallum montanum Tetraonem esse autumant; sed huiusmodi aues non concordant cum pliniana descriptione Tetraonis in prædicto lib. 10. cap. 22. adducta, vbi sic habetur: [Decet tetraonas suus nitor, absolutaque nigritia, in supercilijs cocci rubor. Alterum eorum genus vulturum magnitudinem excedit, quorum & colorem reddit. Nec vlla ales excepto struthiocamelo maius corpore implens pondus, in tantum aucta, in terra quoque immobilis prehendatur. Gignunt eos Alpes, & Septentrionalis regio. In auiarijs saporem perdunt. Moriuntur contumacia spiritu reuocato. Proximæ eis sunt, quas Hispania aues tardas appellat.] In agro Viterbiensi de anno 1662. quædam auis inuisa capta fuit, quam puto fortasse esse tetraonem prioris speciei à Plinio descriptum; nàm dorsum flauum nigris maculis conspersum habebat, alæ candidę, ac nigredine in extremitate virgatæ, colloque oblongo, & capite cristato, item supercilijs coccineis, quæ exiccata conseruatur in museo Eminentiss. Dom. mei Card. Brancacij. FR. Quod penès Romanos vtraque auis Phasianus, nempè, & Tetrao suum peculiare nomen habuerit, patet ex Suetonio in Caligula cap. 22. vbi inquit: [Hostiæ erant phœnicopteri, pauones, terraones, numidicæ, meleagrides, phasianæ, quæ generatim per singulos dies immolarentur.] Auctor verò hic impugnatus est ab Vlysse Aldrouando, qui tom. 2. de Auibus cap. 6. De Vrogallo, seu Tetraone, vocat hanc auem Gallinaceum syluestrem, & Phasianum, & diffusè ibidem agit cap. 7. Insuper in eodem cap. 6. Aldourandus confundit Tetraonem cum *Erythro-taone*: *Erythro* enim *taon* nil aliud est, quàm ruber pauo græcè, ταὼν etenim Græci, *Taus* Arabes, & Turcæ etiam pauonem appellant.

TETRAPHYLLVM. Vide *Crionia*. Eius synon. Vide *Pileus*.

TETRAPOLIS. Vidè *Theopolis*.

TETRARCHA, τετράρχης, idest, in quarta parte Princeps; nàm Romani iudaicum statum in quatuor partes sub tot Principibus constituerant, quas *Tetrarchias* appellabant. Tiberij autem Cæsaris tempore erat Tetrarcha Galilææ Herodes, & Philippus frater eius tetrarcha Ituraæ, & Trachonitidis regionis: & Lysania Abilinæ tetrarcha. Lucæ cap. 3.

TETRAPLA. Vide *Hexapla*.

TETRAS. Vide *Tetrus*.

TETRASYRTICVS. Vide *Diasyrticus*.

TETRAVANGELIVM, Codex continens quatuor Euangelia. [Constantini temporibus fuit Iuuencus Hispanus Presbyter genere nobilis, qui tetrauangelia hexametris versibus ferè ad verbum transferens, quatuor libris composuit. Platina in vita Marci Papæ I.

TETRAVELA, τετράβηλα, idest, quatuor velis. Vide *Chrysoclauus*.

TETRICVS. FR. ità appellatus est Augustus Imperator. Baron.

TETRVS, τέταρτος, quartus:

Helias vates, quem tetra volumina regum.

Aldhelmus, idest, quartus liber regum. Et pro quaternario numero *Tetras* vsurpauit D. Ambrosius lib. 3. de Abrahamo cap. 11. ità inquiens: [Eo quod tetras omnibus numeris apta sit.] Qui quidem Sanctus Doctor eum protestaretur minimè admittendam esse quartam Sanctissimæ Trinitatis personam in lib. de Incarnat. Dom. cap. 7. sic fatetur. [Nec timeo, nè tetrada videar inducere.] Vnde *Tetraditæ* di-

dicebantur Hæretici, qui quartam personam in diuinis somniabant. Vide *Tetraditæ*.

TEVCRA, & *Teucrus*. Vide *Turca*.

TEVTISCVS. FR. Theutonicus, Germanus. [Quem si vulgò audisses, dulcisluus emanabat: si verò idem barbara, quam teutiscam dicunt, lingua loqueretur, præminebat claritatis eloquio. S. Paschasius Abb. in vita Adelhardi Corb. Abb.

TEXACA, & *Tesaga*, furtum occultum. in Lege Salica tit. 11.

TEXTILE. Vide *Plecta*.

THABOR, & *Hermon*, montes in Syria, de quibus psal. 88. *Thabor* interpretatur veniens lumen, & *Hermon*, anathema eius. D. Aug. in eod. psal.

THABORITÆ, Hæretici Hussitæ in Boemia, à quadam Ciuitate sic dicti, quam Ziska eorum seductor ædificauerat, & nomen Thabor indidit, vbi iactabat, se veram religionem eius sectarios docere ad ostentationem Saluatoris nostri, qui suam gloriam tribus Apostolis in monte Thabor manifestauerat. Item huiusmodi Hæretici *Orebitæ* dicti sunt ex eadem ostentatione, quia in monte *Oreb*, siuè *Horeb* Deus filijs Israël per Moysen se ostenderat. [Dominus Deus noster locutus est ad nos in Horeb. Deuter. cap. 1. Dominus Deus noster pepigit nobiscum fœdus in Horeb. Ibid. cap. 5.] Qui mons *Petra Horeb* in Sac. Scriptura, & *Petra Oreb* promiscuè dicitur. [En ego stabo ibi coram te super petrā Horeb. Exod. cap. 17. Et petra Oreb. Iudic. cap. 7. & Isaiæ cap. 10.] Vide *Orebitæ*.

THALAMVS, pro Ecclesia. Vide *Cubiculum*.

THALIA. FR. θάλεια, idest, conuiuium, ità denominatus fuit quidam Arij liber, in quo ad fœdissima carnis vitia excitabat. Sozomenus lib. 1. cap. 20. & D. Athanasius de scientia Dionysij, & orat. contra Arian. testantur. Sed potiùs legendum est *Thalea* ex famosissima Romæ muliere, de qua Plutarchus in Numa, & Lycurgo: nàm in eo libro in lasciuias effœminari suadebat Arius: vnde meritò saltatrici Herodiadi à D. Athanasio loc. cit. hic liber comparatus est.

THALLOPHORVS. FR. θαλλοφόρος, idest, panathenaicus, qui in gymnicis certaminibus ludebat, ferens in manibus ramum oliuæ, vel lauri, quæ festa à Theseo in honorem Mineruę instituta fuerunt, & Athenis celebrabantur, atque *Panathenæa* dicebantur. Erant autem duplicia, maiora, scilicet, in quolibet quinquiennio celebrata, quæ à Romanis ideo *Quinquatria* vocabantur, & minora quotannis celebrata: in his enim ludis pueri, & puellæ complexis manibus pyrricham saltabant. Alexan. ab Alexandr. lib. 5. cap. 8. & lib. 6. cap. 19. Cœl. Rhodig. lib. 6. cap. 46. Annualia autem festa *Thalysia* dicebantur. Idem Rhodig. lib. 12. cap. 17. Quæ superstitio in multis Christianorum Ciuitatibus adhuc viget; cùm in Kalendis Maij ramos virentes in signum anni recentis sustollunt, quæ Romæ prohibita fuit ab Alexandro Papa VII. sed apud Romanos *Panathenæa* in mense Martij teste Dionys. Halicarnasseo lib. 2. celebrabantur, quæ autem fiebant in mense Maij. Vide *Maiuma*. Errare tamen existimo Calepinum in dictione Thallophori asserentem Athenis hos ramos senes, vt plurimum gestasse, vndè per iocum Thallophori dicebantur, qui ad munera obeunda erant inutiles; nec Authorem aliquem pro se affert. Quare rectius puto, quod itonicè thallophori dicebantur senes lasciui, qui ad instar thallophororum puerorum, vt suprà dictum est, impotentèr supra senectutis vires, & contra eorum ætatis decentiam cum fœminis cohircinationem irritare coguntur: hanc enim phrasim vsurpauit D. Io. Chrysost. hom. 8. de Anna &c. ad significandas adhuc impotentes puerorum ad coeundum vires, qui nihilominus ad id proni se ostendunt. [An non videtis frequentèr, quod, qui in Vrbibus versantur, pueros nuper lacte depulsos faciunt thallophoros?

THAMAR. FR. nomen prop. in Sac. Script. hæbraicè significat amaritudinem. D. Aug. lib. 22. contra Faustum. Manich. cap. 84. Sed arabicè dactylos fructus significat.

THAMMVS, Syriacè Adonidem. Veneris amasium significat; nàm vbi vulgata habet. [Ecce ibi mulieres sedebant plangentes Adonidem. Ezech. cap. 8.] legunt LXX. [Plangentes Thammus,] à græco. idiomate Θαμμοὺς, de qua superstitiosa, ac lugubri celebratione dictum est in dict. *Alarthen. Salambona*. De bethlehemitico loco, vbi Christus natus est D. Hieronymus epist. 13. hæc refert. [Bethlehem nunc nostram, & augustissimum orbis locum, de quo Psalmista canit: Veritas de terra orta est, lucus inumbrabat Thamuz, idest, Adonis, & in specu, vbi quondam Christus vagijt, Veneris amasius plangebatur.] Itaque apud Hebræos *Thamuz* ràm Adonem, quàm Iulium mensem significat, sic etiam Arabes Iulij mensem *Tammus* vocant. FR. Menses Hebræorum, & Arabum cum sint lunares, solet proinde Thamuz mensis, vt plurimum quartum, & quintum mensem solarem amplecteres ideoque Auctores citati in dict. *Biul* Thamuz quartum anni mensem appellant, qui hic tamen pro quinto mense habetur. Cæterum quo ad Adonidis fabulā, hæc narrat Procopius Sophista Christianus in Esaiam commentator super illa verba eiusdem Prophetæ. [Qui mittit in mari obsides, & epistolas biblinas super aquas. cap. 19. vbi Procop.] sic inquit. [Placet poëtis quibusdam Cinyram olim cum Myrra filia rem habuisse, natumque inde filium Adonim nomine, cuius rei, cum patrem puderet, in monte fuisse expositum, & à nymphis orcadibus educatum. Cum autem ad florem ætatis peruenisset, & venatione delectaretur, Venerem eius pulchritudine victam, cum adolescente esse congressam: Martem deinde Veneris amore captum, & id ipsum ægrè ferentem, cum se in aprum mutasset, venantem interemisse: Vene-

rem autem, cum mortis dolorem ferre non possent, etiam ad inferos, vt amasium inde referret, penetrasse. Verum cum & ibi etiam à Plutonis coniuge adamari eundem contigisset, anno in duo tributo, vt adolescente sex mensibus diuæ alternis potirentur inter easdem conuenisse. Postea verò, cum id reuersa amicis narrasset; instituta festorum celebritate, sicut antea desiderium absentis luctu testati fuerant, eosdem reuertenti esse congratulatos. Atque horū vtrumque in posterum ad nostra etiam vsque tempora (si huius sententiā Auctori credimus) Alexandriæ celebrari: cuiusmodi titum orgiorum etiam Iudæi veræ pietatis immemores, postea sibi assumpserunt. Nàm & apud Ezechielem in hæc verba legimus; & vidi; & ecce sedentes mulieres Thamuz (ideſt Adonim) lugebant. Tale verò quiddam erat, quod Vrbis illius Ciues efficiebant. In testam litteras ad mulieres, quæ Bibli erant, tanquam Adonide reperto, conijciebant; quod obsignata postea, sacrisque peractis in mare demissa (vt docebant, qui mittebant) Biblum sponte deferebatur, lugendique Ciuitatis mulieribus finem aduentu suo faciebat.

THAMVZ, siuè *Thammuz*. Vide *Thammus*.

THAMNVS, θάμνος, rubus, spinosus frutex. [Thamnus, & piscis sui (inquit) eut non magis pepo tàm insulsus, & chamælton tàm inflatus? Planè vt piscis, ne aliqua sepulturæ conditio reputesceret, assum se maluit in Aetnam præcipitando, atque ex inde in illo finita sit metensomatosis, vt æstiua cœna post assum. Tertull. de anima cap. 32.] De Empedocle loquitur, qui in igniuomam Ætnę voraginem se proiecit, & vti pythagoricus animarum transmigrationem assereus à Tertulliano irridetur. FR. Thamnum rubi speciem nullibi legi, cum Plinius lib. 24. cap. 14. omnes tubi species afferat, & de hoc vocabulo nullam faciat mentioné; fortasse *Rhamnus* restitui debeat ex græco vocabulo, de quo loco cit. Plinius. [Inter genera ruborum Rhamnos appellatur à Græcis candidior, & fruticosior.] Ità etiam in Sac. Scriptura. [Omnia ligna ad rhamnum. Ignis de rhamno. Iudic. cap. 9 Spinæ vestræ rhamnum. Psal. 57.] Benè tamen θάμνος græcè est nomen magis latè patens, arborum densitatem, cespitem, arbustum, lucum, fruticem significans, à nomine θαμὰ, vel θαμινός, frequens, spissus. Lexicon græco lat. Iunij, & Scapulæ; qui tamen Seapula valdè errat, dùm ait hoc vocabulum significare hinnulum, perperam interpretans duo Homeri loca, primum, nempè, Iliad. 22. in quo sic habetur:

Τὸν δ' ἐσιδὼν πτῶξιν ὑπὸ θάμνῳ.

Ideſt, vt Spondanus interpretatur:

Hanc quamuis lateat trepidans sub frutice.

Alius Homericus textus à Scapula malè intellectus est Odysseę 6. vbi sic habet Rhapsodus:

Ὣς εἰπὼν θάμνων ὑπεδύσετο δῖος Ὀδυσσεύς.

Ideſt vt Spondanus vertit:

Sic loquutus arbustis elam egreditur diuus Vlysses.

Cum Spondano concordat Henricus Stephanus in eius Thesauro Græco sub eadem dictione. Quare Pamelius in eius notis ad Tertulliani locum cit. & Latinius ab eodem adductus non benè interpretati sunt hanc dictionem, ponentes *Thamnum* in significatione rubi, nàm thamnus, vt supra visum est, significat, quemlibet fruticem durissimum. Item Pamelius in figuris prouerbialibus eiusdem Tertulliani illud adagium supra adductum *Aestiua cœna post assum*, extra rem exponit, inquiens, antiquos cœna solitos fuisse apponere quasdam assatas linguas, de quibus ipse autumat loquutum fuisse Tertullianum. Sed re vera æstiua cœna, ideſt æstuans, & ardens rogus intelligitur, qui inferorum, seu funeris cœna dicebatur; vnde Catullus cecinit:

Vidistis ipso carpere è rogo cœnam.

Et Persius.

——— Sed cœnam funeris hæres Negliget iratus.

Sie enim Empedocles iàm assus in flammis Ætnæ se in æstiuam, & ardentem funeris cœnam exhibuit assum, & combustum.

THANIS. FR. de quo vocab. in psal. 77. [Quæ fecit mirabilia in terra Ægypti, in campo Thaneos.] Mandatū humile interpretatur D. Aug. in eod. psal. Sed scribi solet *Tanis*. n. 13. Isai. 10.

THANATIVM. Vide *Soccordium*.

THARSIS. FR. regio, Exploratio gaudij interpretatur. D. Greg. Papa lib. 4. moral. cap. 17. in cap. 3. Iob. Ex qua regione classis Salomonis quolibet triennio deferebat aurum, & argentum. 3. Reg. cap. 10. 22.

THASCIVS, S. Cypriani pronomen. [Interea iàm Thascius. Prudentius de eiusdem Sancti Martyrio.] & [Cyprianus Thascius Afer] scripsit Georgius Fabricius. Carolus verò Vidman, & Iacobus Bongarsius existimant esse nomen patriæ. FR. alij Tatium legunt, putantes illius cognomen.

THAVMATVRGVS, θαυματουργός, ideſt, miraculorum operator, quo titulo denominatus fuit S. Gregorius Neocæsariensis Episcopus ob prodigiosa eius acta in confirmationem fidei.

THEANDRICVS, θεανδρικός, ideſt, diuinus humanus, terminus adinuentus ab Hæreticis Monothelitis ad denotandam malitiosè eorum assertam opinionem de vnica in Christo operatione, confusa, scilicet, diuina cum humana in Christo natura, qui terminus à Latinis *Dei virilis* interpretatur, & à Martino Papa I. in eo sensu horum hæreticorum damnatus est. Benè tamen his terminis vti possumus intelligendo, scilicet, binas operationes, & voluntates in Christo distinctas, nempè, Diuinam, & humanam. Vide *Dei virilis*. *Monothelitæ*.

THEATRAPVS. FR. Sac. Palatij Apostolici Officialis. [Datum XIV. Kal. Februarij per manum

num Amandi Episcopi Theatrapi Sanctæ Sedis Apostolicæ. In quadam Bulla Martini Papæ I. Balaudiniensis Monasterij.] De eodem autem Amando sub eadem data, & in alia Bulla eiusdem Pontificis ad fauorem Elnonensis Monasterij, hæc leguntur. [Datum per manum Amandi Episcopi Bibliothecarij sanctæ Sedis Apostolicæ.] Bibliothecarij enim officium annexum habebat Cancellariatum, vt in dict. *Bibliothecarius* ostensum est. Ideo legendum puto *Theopropus*: θεόπροπος enim græcè oraculorum interpretem Authore Aeschylo in Prometheo. Apud Iunium in eius Lexico græco-latino sub hac dictione, significat. Cancellarius enim Apostolicus est Oraculorum, siuè intentionum Pontificis in bullarum expeditionibus interpres, ac *Organum Papæ* dicitur: sed hodie de Datario hoc verificatur.

THEATRI pars. Vide *Sanauiuaria*. *Scamma*.

THECA, θήκη, græcè significat tegumentum, marsupium, & omne intercludens, atque ferè coniungitur cum re, quæ intus continetur, vt *Chirotheca*, *Dactylotheca*, *Hierotheca*, *Hoplotheca*, & similia, & hinc pro Idolo nonnunquam vsurpatur; nàm ibi Diabolus suum tegumentum habet, ibique responsa reddebat. [Offendit impios executores Dæmonum thecas in littore colentes. In vita S. Eliphij.] Quatenus verò Reliquiarium significet eius synonyna. Vide in dict. *Reliquiarium*.

THECLATVRA. FR. incisio, siuè simile signum. [Si quis propter intentionem signa noua, aut theclaturam, aut sinaidam in syluis alterius fecerit. l. si quis liber homo. tit. 26. de eo, qui ter minum. l. 5. lib. 1.

THELODIVES, vox græco latina apud D. Augustinum, & significat cupidum ditandi, nàm θέλω græcè significat velle, ac cupere; sic etiam apud eundem Doctorem inuenitur *Thelosapiens*, idest, sapientiæ cupidus; *Thelohumilis* humilitatis amator.

THELONEVM. FR. Datium. Bullat. Casin. tom. 2. constit. 60. Vide *Telonium*.

THELOHVMILIS. } Vide *Thelodiues*.
THELOSAPIENS. }

THEMA, θέμα, communiter positionem significat; apud tamen Ecclesiasticos Scriptores aliquando denotat militem præsidiarium ad custodiendam aliquam regionem positum; imò & ipsam regionem etiam significat. [Vis maius scandalum, quàm quod se Imperatorem vocat, imperij nostri themata sibi vsurpat. Luitprand. in legat.] Ac idem vocabulum reiterat, inquiens. [Duo illa themata, quæ vltra mare habet, volebant auferre.] FR. ego tamen puto Luitprandum in ea significatione vsum fuisse hoc vocabulo, quo institutum originaliter fuerat, idest, positum, siuè positionem, eodem enim modo italicè dicimus *Vn posto difeso, ò presidiato da Soldati*, nempè locum à præsidiarijs custoditum. Item *Thema* hebraicè austet intelligitur, vt S. Greg. in cap. 2. Iob. exponit Moral. lib. 3. cap. 14. & in cap. 6. Iob. ibid. lib. 7. cap. 14. Sic etiam interpretatur locus Ierem. 25. 23. [Dedan, & Theman, & Buz.

THEMVRA. FR. dicitur permutatio litterarum, vt est illa chabalistica. Nicolaus Abramus in eius Pharo vet. testam. lib 7. cap. 2. num. 2.

THENSÆ. Vide *Vehiculum*.

THEODISCVS. FR. Theutonicus, Italicè *Tedesco* dicimus. [Dicam tamen, quæ est secundum nostram barbariem, quæ est theodisca. Vvalfridus Strabo de reb. Eccl. cap. 7.] Vbi sæpè vtitur hoc vocabulo. Vide *Theotonia*. Synon. Vide *Teutiscus*.

S. THEODORVS. Vide *Trichinas*.

THEODOSIANI. Hæretici. Vide *Eutychiani*.

THEOLOGIA. Vide *Pantologia*. Dicitur Cathedra diuinitatis Theologiæ lectura. [In cathedra diuinitatis sedit septem annos. In vita S. Bonifatij Episcopi.] Quia per septennium Sacram Theologiam docuerat.

THEOLOGVS, θεολόγος, idest, Dei loquutor, quo titulo cognominatus est D. Ioannes Euangelista, quia tanquam aquila in Verbi increati generationem eius lumina direxit, ac suam exorsus est euangelicam narrationem. Baron. ann. 97. num. 12. Itaque antonomasticè sub Theologi nomine à Græcis semper hic Euangelista intelligitur absolutè. Verum *Theologus Iunior* D. Gregorius Nazianzenus à S. Simeone Sancti Mamantis Monasterij Constantinop. Abbate denominatur, ad differentiam Theologi Senioris, & Euangelistæ Ioannis. Theologi namque cognomentum Nazianzeno inditum est ob eius supernaturalium, & diuinarum rerum cognitionem, de quibus fusè in eius operibus egit. Hodiè verò tàm Præceptores, quàm discipuli in hac scientia, *Theologi* vocantur. Apud antiquos Authores *Doctor diuinitatis* dicebatur Theologiæ professor. Vide *Desophus*. *Docibilis*. *Superflui*. Theosophus in dict. *Areopagus*.

THEOPASCHITÆ, θεοπασχῖται, Hæretici, ità appellati, qui in Christo mortuam etiam diuinitatem fuisse credebant; nam hoc vocabulum Dei passionem græcè significat. FR. Baron. ann. 862. num. 2.

THEOPHANIA. Vide *Epiphania*.

THEOPHOBVS, FR. nomen proprium viri. Baron. an. 842. nu. 4. & seqq.

THEOPHORVS, hoc titulo decoratus fuit D. Ignatius Martyr à Græcis; eo enim idiomate Deum ferentem significat θεοφόρος, quia hic Sanctus in corde Deum, & nomen Iesus impressum ferebat. FR. In Menæo tamen græco sub 20. Decembris: habetur, quod hic Sanctus Martyr fuerat ille puer, quem Christus Dominus inter brachia eius suscipiens, & statuens in medio discipulorum, inquit: [Quicumque ergo humiliauerit se sicut paruulus iste, hic magnus vocabitur in regno Cœlorum. Matth. 18.] ex hoc facto putant Græci Theophorum denominatum

natum fuisse hunc Sanctum Martyrem, quia suceptus fuerat à Christo eo pacto, quo dictum est, itaque potiùs à Deo allatum, quàm Deum ferentem dici debet, vel vtrumque. Huius Sancti epistolæ friuolè, negatiuis, nempè, argumentis, & non positiuis tanquam falsæ impugnantur à Ioanne Dalleo, cæterisque recentioribus Hæreticis.

THEOPOLIS, θεόπολις, Dei Ciuitas, ita in sexta Synodo appellata fuit Antiochiæ Ciuitas, cuius Patriarcha *Theopolitanus* dicitur: rationem cur huic Ciuitati hoc nomen inditum fuerat, refert Baron. an. 528. num. 21. & seqq. Apud nonnullos Scriptores eadem Ciuitas *Epidaphne* appellata fuit, ἐπιδάφνη, idest, propè laurum. Ab alijs autem *Tetrapolis*, τετράπολις dicta, quia in quatuor regiones diuidebatur. Tandem à D. Hieronymo lib. 2. in c. 6. Ezech. vocatur *Rablata*.

THEOPREPIA, θεοπρέπεια diuinus cultus. [Theoprepia autem, ita enim vocatur cultus Dei, maiestati conueniens, est habitus, qui id conseruat, quod Deum decet. Clem. Alexand. lib. 7. strom.] Vide Latria in dict. *Dulia*.

THEOPROPIA, seu *Theopropium*, locus, in quo publicabantur edicta Principis ex Græco θεοπρόπιον, quod oraculum significat. [Quod autem scripsit eximietas tua dubitare te, vtrum in theopropia debeas eadem gesta iubere proponi fiat, si potest illuc frequens confluere multitudo. D. August. epist. 158.

THEOPROPVS. Vide *Theatrapus*.

THEORIA, θεωρία, contemplatio, à verbo θεωρέω, contemplo. [Noli autem scrutari, quæ supra te sunt, nec inanes cogita theorias. Blesen. serm. 140.] sic appellauit θεωρίαν S. Germanus Constantinopol. Patriarcha eius tractatum de contemplatione.

THEORETICVS, θεωρητικός, contemplatiuus: quare malè in Cassiano collat. 1. c. 1. aliqui legunt. [Theorica vita fragrabat.] Dum legi debeat: *Theoretica vita fragrabat*: ita enim in eiusdem peruetusto Codice Vaticanæ Bibliothecæ habetur, & ex contextu eiusdem huius lectionis veritas colligitur, vbi de floribus agitur.

THEOSEBIA. FR. græca dictio. quæ Dei cultus interpretatur. D. August. lib. 10. de Ciuit. Dei cap. 1. & lib. de Spiritu & littera cap. 11.

THEOSOPHVS. Vide *Areopagita*.

THEOTETA, θεότης, idest, diuinitas. [Theotetam enim, quam Deitatem Latini nuncupant S. Hilar. in cap. 16. Matth.] Vide *Dealitas*.

THEOTONIA. FR. Germania. Ita Guntherus in histor. Constantinop. cap. 25. apud Henricum Canis. tom. 5. Antiq. lect. Vide *Theodiscus*.

THERAPEIA, græca dictio curationem significat, & translatiuè orationem. Vide *Curatio*.

THERAPEVTA, θεραπευτής, Curator, minister, cultor, clientulus, item: [Therapeuta est medicus & Saluator. Epiphan.] Eodem vocabulo à D. Dionysio appellatus fuit Religiosus, & Dei seruus.

THERAPHIM, vox hebraica, & significat Idola. [Et sine Ephod, & sine theraphim. Hosea c. 3.] Licet in hunc locum iuxtà D. Hieronymi expositionem figuram, & manifestationem significet; nam in eo Hoseæ capite minatur Deus, quod propter scelera populi Hebræi, ablaturus sit ab ipso populo sacerdotium per Ephod denotatum, & per teraphim reuelationes Prophetarum. FR. at huiusmodi figuræ inter Gentiles tanquam Dij habebantur, futura prædicebant, & ab Astrologis formabantur, vt R. Dauid Kimhi asserit, & quodammodo influxum quemdam cœlestem recipiebant, ita etiam somniatur R. Abrahamus Aben-Ezra insignis inter Hebræos Astrologus, qui asserit fuisse à Michol talem figuram in lecto posita, vt eius maritum Dauid liberaret. 1. Reg. cap. 19. & ob eundem finem Rachel figuras ab eius Genitore Laban clàm abstulerat, vt hic detegere minimè potuisset per quam viam cum eius viro Iacob se direxerat; nam vbi vulgata habet: [Eo tempore ierat Laban ad tondendas oues, & Rachel furata est idola patris sui. Noluitque Iacob confiteri socero suo, quod fugeret. Genes. cap. 31.] Paraphrasis Chaldaica transtulit. [Et tulit Rachel imagines, quæ erant patris sui.] Locus verò citatus Hoseæ sic legitur in vulgata. [Quia dies multos sedebunt filij Israël sine rege, & sine principe, & sine altari, & sine Ephod, & sine theraphim.] LXX. autem habent. [Quia diebus sedebunt multis filij Israël non existente rege, neque principe, neque existente sacrificio, neque existente altari, neque sacerdotio, neque manifestatione.] Chaldaica paraphrasis transtulit: [Quia diebus multis manebunt filij Israël absq; rege de domo Dauid prognato, & absque dominium capessente in Israël, nec erit, qui sacrificet in beneplacitum in Ierusalem, nec erit in Samaria excelsum, necnon Ephod, nec qui responsum reddat.] Glossa Ordinaria hanc dictionem sic exponit. [Theraphim dicuntur figuræ, & simulacra, quæ hic intelligimus, Cherubim, & Seraphim, vel quælibet alia templi ornamenta.] Rabschclomonis Iarbi hæc sunt verba: [Sine Ephod ipsorum Vrim, & Tummim, quod occulta illis iudicet: & sine teraphim. Sunt imagines, quæ fiunt cum intentione vnius horæ ad id comparatæ, & loquuntur ex sese, ac nunciant occulta. Sic quoque transtulit Ionathan, nec erit Ephod, aut iudicans.] Rab. quidem Abraham Aben-Ezra ita exposuit. [Dicit Iaphet filius Eli, Hoc est, quod dixit: quia non facies mihi sacrificium theraphim statua: iuxta sententiam eius non est statua prohibita, sed sicut loquuta est lex (*nimirum in lib. Iudicum.*) At alij dixerunt omnia de Idolis dici: sed non inuenimus Ephod in vituperium. Sed rectum est in oculis meis: sine sacrificio Domino: sine statua ipsi Baal: sine Ephod Domino, & sine Theraphim idolis, quæ Laban Deos suos appellauit &c.] Rab. Dauid Kimhi, ita

Hoseæ

Hoseæ locum exponit: [Non est sacrificium ad Deum, nec statua ad Idola colenda: Non est Ephod Deo, quod nunciet futura per Vrim, & Tummim; Nec sunt Theraphim idolis, quæ pronunciant futura iuxta opinionem credentium in ea: sic nos hodie in hoc exilio omnes filij Israël sumus.] Quibus astipulari videtur Lyranus exponens per *Theraphim* simulacra Deorum, sed hæc opinio impugnatur à Dionysio Carthus. att. 8. in c. 3. Hoseæ. Ea potissimum ratione, quia Deus in prædictum Prophetæ locum Hebræis ornamenta templi, & religionis minatur se ablaturum, itaque sic inquit Carthusianus. [Et sine theraphim, idest, imaginibus Cherubim, & Seraphim, quæ erant in templo, quæ simul cum templo cessauerunt. Theraphim propriè appellantur simulacra, seu figuræ, sed nunc pro Cherubim, ac Seraphim, alijsuè quibuslibet templi ornamentis sumuntur, secundum Hieronymum. Quidam per theraphim intelligunt imagines, in quibus solebant Dæmones dare responsa, quibus obuiant, quia omnia, quibus filij Israël dicuntur hoc loco priuari, pertinere videntur ad pœnam eorum, atque miseriam propter eorum peccata. Esse verò sine theraphim, fœlicius est, quàm ea habere. Denique Ephod, & theraphim erant in habitaculo Leuitæ, qui erat Sacerdos Michæ, vt legitur Iudicum. 17.] Leo Castro Hoseæ commentator theraphim intelligit esse lapides illos pretiosos in sac. veste Summi Sacerdotis positos, ex quorum splendore, vel obscuritate vaticinabantur futura, vt tradit Ioseph. de antiq. lib. 3. cap. 10. Castro, inquam, translationi LXX. innititur, qui pro dictionibus *Ephod*, & *Theraphim* interpretantur Sacerdotio, & Manifestatione. Quæ opinio ex Cherubim etymologia confirmatur, quæ latinè similitudinem, & simulacrum significat, hinc æquiuocarunt supra dicti impugnati Authores, malè intelligentes simulacra Deorum. Vide *Cherubim*. Cæterum de hac dictione fit mentio in cap. 17. Iudicum in significatione Idolorum, vbi sic habetur: [Qui ædiculam in ea Deo separauit, & fecit Ephod, & theraphim, idest, vestem Sacerdotalem, & Idola.] Item cap. 18. Ibid. [Nostis, quod in domibus istis sit Ephod, & Theraphim, & sculptile, atque conflatile] Et inferiùs: [At illi, qui ingressi fuerant domum iuuenis sculptile, & Ephod, & Theraphim, atque conflatile tollere nitebantur.] Et post pauca. [Tulerunt igitur, qui intrauerant sculptile, Ephod, & Idola, atque conflatile.] Item paulo post: [Et tulit Ephod, & Idola, ac sculptile.] Itaque impugnari potest Carthusiani opinio nedum ex hisce authoritatibus, quod theraphim etiam idola significet; sed etiam Hoseæ verbis, nàm Propheta in persona Dei Hebræos minabatur auferre de medio illorum omnem regni potestatem, & religionis decorem, vt ità mortificati, ac contriti auferrent etiam ab eis vitia, & idolatriam: vndè hanc protestationem exorsus est Hosea c. 2. inquiens: [Auferat fornicationes à facie (*nimirum*, *Synagoga*,) & adulteria in medio vberum suorum, nè fortè expoliam eam nudam.] Idest, vt in eodem cap. [Cessare faciam omne gaudium eius, solemnitatem eius, neomeniam eius, & Sabbatum eius, & omnia festa temporis eius,] sed quo fine hoc facturus erat Deus? En quod per eosiusdem Prophetæ ibid. Deus ipse respondens subiungit, vt [Et auferam nomina Baalim (*nempè*, *Idolorum*) de ore eius, & non recordabitur ampliùs nominis eorum.] Quod si hoc facient Israëlitæ, tunc subiungit immediatè: [Percutiam cum eis fœdus in die illa.] Duplicia ergo ait Deus se ablaturum, & bona, nempè, cæremonias, & mala, adulteria, scilicet, fornicationes, & idolatriam; vnde retorquendo Carthusiani argumentum, quod verum quidem est, quod auferendo Israëlitis fœlicitates regni, & templi miserabiles eos reddit, & priuatione Theraphim fœliciùs eis erit. Sed ablatio bonorum ea intentione præmittitur à Deo, vt populus ex indè contritus idola, & vitia detestetur. Nec Iudicum authoritas cap. 17. quam pro se Carthusianus affert, ei suffragatur; nàm, vt supra retuli, iteratis vicibus declarat Sac. Scriptura, ibi pro Theraphim Idola intelligere; vbi videtur, quod abutebantur Ephod hebræi in sacrificio Idolorum.

THERISTRVM, θέριστρον, idest æstiuum, mulicbre capitis ornamentum, siuè velum à græca dictione θέρος, nempè, æstas: [Atticas stolas comportantem, & theristra tibi, & mihi sub æstiuum anni tempus accommodata. Synes. epist. 52.] De eodem velo Tertullianus cap. 4. de pall. mentionem facit, dùm Herculem effœminatum describit, inquiens. [Qualis ille Hercules in theristro Omphales fuerit.] Et in Sac. Scriptura etiam habetur hoc vocabulum. [Quæ depositis viduitatis vestibus, assumpsit theristrum, & murato habitu sedit in biuio itineris. Genes. cap. 38. Et vittas, & theristra. Isai. cap. 3.] FR. græca vox θέριστρον pallium etiam denotat muliebre: nàm vbi in vulgata legimus: [Nunciatumque est Thamar, quod socer eius ascenderet in Thamnas ad tondendas oues. Quæ depositis viduitatis vestibus, assumpsit theristrum, & mutato habitu, sedit in biuio itineris. Genes. 38. 14.] ac de Rebecca in vulgata: [Ac illa tollens citò pallium, operuit se. Genes. 24. 65.] LXX. autem *Theristrum* verterunt: & in Cant. 5. 7. vbi vulgata habet: [Tulerunt pallium meum] græcus textus θέριστρον legit: licet verum sit, quod eo pallio fœminæ caput obnuberent: quare inquit Ambrosius. [*Benè quidem quasi sponsa veniebat* cum pallio, quo obnuberat caput suum, cum sponsus occurreret: sicut Rebecca, quæ cognito, quod Isaac veniret obuius, descendit de camelo, & pallio operuit se. lib. de Isaac. c. 6.] Hoc indumento vtebantur, etiam penès Romanos

nos sponsæ, quo caput cooperiebant: vnde inquit Festus lib. de verb. signif [Nuptias dictas esse, ait Aelius, & Cincius, quia flammeo caput nubentis obuoluatur, quod antiqui obnubere vocarunt.] & clariùs cit. D. Ambros. Ibid. cap. 7. de hoc sponsæ pallio ait: [Non otiosè pallium eius sublatum intelligis, vt aperta meritis, & nuda fulgeret.] De vsu tegendi capita fœminarum romanarum adi Baron. in Notis ad Martyrol. 7 Maij lit. e. de eodem indumento Isai. 3. 23. [Et Sindones, & vittas, & theristra.] D. Hieronym. [Theristrum pallium dicitur, genus etiam nunc arabici vestimenti, quo mulieres prouinciæ illius velantur. qq. in Genes.] ac in cap. 3 Esaiæ: [Habent mulieres, & theristra, quæ nos palliola possumus appellare, quibus obuoluta est Rebecca: & hodie quoque Arabiæ, & Mesopotamiæ operiuntur fœminæ, quæ hebraicè &c. græcè θέριστρα. ab eo, quod in θέρει; hoc est, in æstate, & eæ mate corpora protegant fœminæ Theristra, quo tenuissimo in æstibus tegebantur vmbraculo.] Ex Hesychio, qui inquit: [Theristra tenue indumentum, æstiua vestis.] Item erat idem, ac *Maphorium*, de quo suo loco dictum est. [Theristrum, & maphorium appellant. Philo Carpath. Episc. in cap. 5. Canticor.] Maphorium Fortunatus in vita S. Hilarij lib. 2. pallium esse tradit: [Cereus illuminatus casu super sepulcrum eius ardens, corruit; ità vt maphorrem sinè læsione aliqua perarderet.] & paulo post pallium illud appellat inquiens: [Tanquam si confinium cum ipsa fecisset inter ignem, & pallium.] Vnde colligitur theristrum, siue maphorium, seu maphortem fuisse etiam in vsu virorum, idque clarè ex Tertulliano supracit. ac de Chrysostomo Constantinop. Episc. ex Synodo contra eum coacta: [Conuocato Cleri totius Concilio, eum produxisse in medium tres Diaconos Acacium, Endraphium, & Ioannem, eosque accusasse, quasi maphorium ipsius furto abstulissent.] à Suida verò *Kridemnon* appellatur: Κρήδεμνον, Κεφαλόδεσμον, ἢ μαφόριον, idest, Kridemnon, capitis est ligamen, sine maphorium, vndè per dictionem κεφαλόδεσμον datur intelligi, quod aliquo ob ligaculo deuictum ligaretur in capite describitur hoc indumentum ab Eustathio in Iliad. ξ. [Kridemnon capitis sanè tradunt esse velamentum ad humeros vsque demissum,] de Theristro etiam Isidor. lib. 19. cap. 24. Hoc tamen genus pallij penes arabes mulieres inseruiebat ad tegendum caput, & faciem, de quibus Tertull. [Indicabunt Arabiæ fœminæ ethnicæ, quæ non caput; sed faciem quoque ità totam tegunt, vt vno oculo liberato contentæ sint dimidiam frui lucem, quàm totam faciem prostituere. de Virgin. veland.] quod vsque ad præsens fœminæ orientales obseruant.

THESAVRARIVS, Ecclesiastica dignitas in plerisque Cathedralibus. Item Romæ est Thesaurarius Cameræ Apostolicæ. [Ad Thesaurarium pertinet Basilicarij, & Ostiarij ordinatio, incensi cura, chrismatis cura conficiendi, baptisterij ordinandi, præparatio luminariorum in sacrario, præparatio sacrificij de his, quæ immolanda sunt, ad eum veniunt de parochis pro chrismate cereos, & oblationes altaris ipse accipit à populo, ipse colligit per Ecclesias cereos in festiuitatibus, ad eum pertinent ornamenta, & vestimenta altaris; quidquid in vsu templi est, sub eius ordinatione existit; vela, & ornamenta Basilicarum, quæ in vrbe sunt, & non habent Presbyterum, ipse custodit. De candelis autem, & cereolis quotidianis quidquid superest in Basilicis, Basilicarius per singulos menses huic deportat. Isidor. lib. 2. de Eccles. off. cap. 11.] Eius synonyma. Vide *Arcarius*. *Archiphylax*. *Cassularius*. *Cimeliarcha*. *Saccularius*. *Sceuophylax*.

THESAVRVS. Vide *Entheca*.

THEVRGIA. FR. superstitiosa, & magica ars, quæ falsam purgationem animis dæmonum inuocatione promittit. D. Aug. lib. 10. de Ciuit. Dei cap. 9. & 10.

THEVT, FR. dicebatur quintus Mercurius Trimegistus ab Ægyptijs, & anni primus mensis etiam appellabatur. Cicero de nat. Deor. lib. 3. Item *Theut*, seu *Thot* vox est ægyptia, quam Nicolaus Abramus in eius Pharo vet. test. lib. 8. cap. 23. existimat fuisse nomen Iosepho Iacob filio ab Ægyptijs inditum.

THIA, θεῖα, nomen genericum, quod tàm Materteram, quàm Amitam significat, quo vocabulo vtuntur adhuc Hispani, Itali tamen *Zia* pronunciant, & Melitenses semper latinum vocabulum retinent *Amiti*, siuè, *Amti*. Amita, idest, Thia ex parte paterna: [Si quis Clericorum, vel Monachorum præter matrem, aut germanam, vel thiam &c. Concil. Bracaren. cap. 15.] Quare in S. Gregorij Papæ Registro lib 1. cap. 37. in epist. ad Authemium Subdiac. mendosè habentur hæc verba: *Paterchia mea*: cum restitui debeant: *Pateria thia mea*. FR. reperitur etiam pœnès nonnullos Ecclesiast. Scriptores etiam nomen masculini generis *Thius*.

THIARA. Vide *Mitra*.

THICINYNA. FR. vox mendosa apud Isidorum, vbi de sacris indumentis Summi Sacerdotis agens, sic inquit: [Machil, quod est tunica talaris, tota thicinyna.] quod vocabulum iuxta antiquum eiusdem Authoris Codicem M.S. Correxit Vossius *Hyacinthina*. Ità etiam legitur in impresso Venetijs de anno 1483. ac magis confirmatur hæc germana lectio, ex epistola Sancti Hieronymi ab Fabiolam, vbi de eodem Sacerdotali indumento scribens, sic ait: [Mail, idest, tunica talaris tota hyacinthina.

THINGARE. FR. donare vniuersalitèr, ac liberè. l. si quis liber. de Adulter.

THINX. FR. Donatio vniuersalis, ac libera. Item & singularis. l. si quis liber. de Adulterijs.

THIR-

THIRSI, Hebræorum mensis septimus. Vide *Elul*. *Ethanim*. Ioseph verò Iudæus Thuri habet: [septimo mẽse &c.qui nostratibus est Thuri, Macedonibus Hyperberetæus appellatur. lib.8. antiquit.cap.6.] Quare errat Calepinus, dum in dict. Hyperberetæus inquit Iosephum hunc mensem octauum appellasse.

THIVS. Vide *Thia*.

THLIPSIS. θλῖψις, afflictio, angustia, & tribulatio, quo vocabulo vsus est Lucifer Caralitanus lib.1. Pro S. Athanasio.

THNETOPSYCHITÆ, θνητοψυχῖται, Hæretici, qui asserebant animam esse mortalem, vt ipsummet nominis etymon declarat.

THOES, θῶες, luporum species: [Hi nàmque sunt Thoes astuti. S. Ignatius Mart. epist. 12.] FR. De hac luporum specie hæc narrat Plinius: [Thoes (luporum id genus est procerius longitudine, breuitate crurum dissimile, velox saltu, venatu viuens, innocuum homini) habitum, non colorem murant per hyemem hirti, æstate nudi, lib. 8. cap. 34.] *Lupo ceruiero* italicè vocatur, de quo etiam adagium est italicum *Il lupo muta il pelo, e non il colore*, quod de eo dicitur, qui in canitie, vel habitu religioso extrinsecè mutatur; sed viria pristina semper in se retinet. De hac luporum specie multa refert Rhodig. lib. 27. cap. 23.

THOLVS, tugurium, camera, cupula: [Cum quinque annos versatus esset in Monasterio, secessit solus in montem Lyco, & in cacumine montis, factis sibi tribus tholis ingressus se ipsum inclusit. Atque erat vnus quidem tholus ad corporis necessitates, vnus autem vbi operabatur, & edebat, alius vbi orabat. Pallad. cap. 43. hist. Lausiacæ.] θόλος græcè significat propriè cupulam, siue cameram fornicatam. Vide *Tribun*. *Trullus*.

THOMAS A KEMPIS. Italus. Vide *Pulverizo*.

THORA. Vide *Pentateuchum*.

THORACIDA, pictura, quæ vsque ad Thoracem terminatur. [Deinde in gestis Silnestri Papæ legitur Constantinum Imperatorem per thoracidas Apostolorum, quod ipsos in visione viderit, cognouisse. Valfrid. de reb. Eccl. cap. 8.] quæ Apostolorum Petri, & Pauli imagines adhuc in Basilica Vaticana ostenduntur. FR. Est tamen quæstio, vbi nam in corpore intelligatur terminari thorax. Hipocrates lib. de Arte indicat à collo vsque ad ventrem, vbi scilicet hepar residet, terminari. Sed Aristoteles lib. 1 hist. animal. cap. 7. a collo ad crura vsque definiri docet; & hoc pacto præfatæ Apostolorum imagines in Basilica Vaticana ostenduntur in tabella depictæ. Item Salmasius quandam Dei Genetricis imaginem *Thoracietam* appellat, idest, medio tantum corpore depictam.

THOT. Vide *Theut*.

THRAX, idest, Asper. Vide *Asprum*.

THRENVS. θρῆνος, lamentatio; ita Hieremiæ Profetæ lamentationes denominatæ sunt; de quibus Ioannes Beleth. cap. 101. ità appellatas fuisse Hieremiæ lamentationes commentatus est, ex eo, scilicet, quia Propheta ille in quodam Monte Threno appellato eius lamentationes composuerit, in quo monte audiuntur continuò damnatarum animarum lamentationes, quam fabulosam narrationem sequutus est Durandus. FR. Threni næni as, & lachrymas significant, Threnos scripserat Simonides Poetæ ex insula Cea, vt Lilius Greg. Gyraldus de poet. & histor. dial. 9. testatur, vbi sic ait: [Scripsit, & threnos, hoc est, nænias, vel lachrymas. Horatius: Ceæ retractas munera næniæ. & Catullus: Mœstius lachrymis Simonides. Quanquàm propter affectum, & reticentiam, locus hic Catulli parum lucidè à Grammaticis explanatur.] Vide *Hymnus*.

THRONI, cœlestium spirituum ordines. Vide *Deifer*.

THRONVS. Vide *Cathedra*. *Inthronizo*.

THVR, Iuppiter. [Cæterum in expletione suarum expulsionẽ, atque exercituum sacrificabant olim venerantes Thur Dominum suum, cui non aliquid pecudum, atque pecorum; sed sanguinem mactabant hominum. Duconus in Danica hist.] atque ibidem, vbi de Lotario Regis Daniæ filio agitur, sic habetur: [Vehuntur lupi pernices ad lacerandas dominicas oues, Deo suo Thur humanum sanguinem libantes.] Videtur potius Saturnum significare, tum ex affinitate vocabuli, tum etiam quia Saturno sacrificabantur homines; sed Iouem significare dicimus, cui etiam humanus sanguis sacrificabatur, vt ex Tertulliano cap. 9. Apolog. colligitur, vbi sic ait: [Ecce in illa religiosissima Vrbe Aeneadarum piorum est Iuppiter quidam, quem ludis suis humano proluunt sanguine.] Quare diem hebdomadis, quem Iouis diem dicimus *Thursday* appellant Angli, Dani, & Germani.

THVRARIVS, qui thura Idolis offert. Vide *Exsuflo*. *Suffocatus*. *Thurifico*. *Thurificatus*.

THVRIBVLVM, de quo dictum est in dict. *Incensarium* pro cuius significatu hæc habentur: [Thuribulum nanque significat Corpus Dominicum, incensum eius diuinitatem, ignis Spiritum Sanctum. Gem. lib. 1. cap. 12.] Quare autem deferatur ante Euangelium sic explicat Amalarius: [Thuribulum antè Euangelium portatur; quia Christus odor suauitatis in igne passionis pro nobis sacrificatus prædicatur. lib. 3. cap. 18.

THVRIFICATIO deber esse secundum maiorem partem ex incenso. [Materies autem, quæ adhibetur, vel solum, & purum thus esse debet boni odoris, vel si aliqua addantur, aduertatur, vt quantitas, thuris longè superet. Cærem Episc. lib. 1. cap. 23.] Nàm verificari debent verba in benedictione posita *Incensum istud &c.* & verba in incensatione prolata: *Dirigatur oratio mea sicut incensum &c.* præter alia mysteria in incensi materia significata. Quando debet Sanctissimũ Eucharistiæ sacramentum incensari, tunc non bene-

benedicitur incensum; secùs verò si occasione missarum celebrationis, aut vesperarum incensandum sit altare, tunc enim licet sit expositum Sacramentũ, benedicitur nihilominus incensum. In Missis Defunctorum, & quando exposit℞ est Sacramentum in ministrando thuribulum non osculatur, neque manus Sacerdotis, nec vlteriùs incensatur Superior post osculum Euangelij, vt in alijs Missis solemnibus fieri solet; secùs verò si indutus est sacris paramentis: hæc enim est romana praxis, quam ego pluries obseruaui. Cardinalis, quando in titulo suæ Ecclesiæ ad Missam cantatam assistit, dùm ipse osculatur librum Euangeliorum; tunc Celebrans incensatur. Itaque regula generalis talis est, vt in principio Missæ, & post Euangelium nunquam superior non indutus sacris paramentis incensetur, nisi tantum tempore offertorij; ac recenter in cæremoniali Innocentij Papæ iussu correcto lib. 1. cap. 23. id manifestè declaratur, vbi sic habetur. [Nullus verò neque Legatus, neque Cardinalis, neque Episcopus, si non sint mitrati, incensantur in Missa, nisi semel, scilicet, post oblata,] ideo Pontifex quando in Cappella papali assistit ad Missam, semper est mitratus, & pluuiali indutus, qui quando debet sedendo incensari, tunc ob reuerentiam Cathedræ, quæ est prima sedes, thurificatur à Cardinali assistente genuflexo, & quando erectus incensatur tunc idem Cardinalis functionem illam exercet erectus. In Ecclesia græca quotiescumque reperitur Diaconus præsens, ad eum spectat Altaris thurificatio; in latina autem Ecclesia est Sacerdotis munus. Insuper Græci in actu incensationis semper cum thuribulo formant signum Crucis. Antiquitùs tamen in Ecclesia latina semel in anno, scilicet, in feria quarta post Dominicam III. Aduentus Diaconus tempore matutini incensare solebat Altare, quando à Subdiacono, alijsque Acolytis processionaliter consociatus ambonem ascendebat, vbi Euangelium illius diei, nempè, *Missus est Angelus Gabriel &c.* cum eius homelia canebat, qua peracta descendebat ad incensandum Altare, quæ cæremonia denotabat annunciationem ab Angelo Virgini exhibitam; Diaconi enim officium angelicum est. Incensatio autem Altaris virtutem Altissimi superuenientem in Virgine significabat. Durand. lib. 6. cap. 8. Incensatio oblatæ denotat vnctionem capitis Christi à Magdalena antè passionem factam. Innocent. Papa III. lib. 2. de myst. Missæ cap. 57. Trina verò incensatio vni tantum præstari debet, nempè, digniori. Sac. Rit. Congregat. 11. Decembr. 1604. & 11. Decembr. 1614 quando incensatur Altare incipiendum est à cornu sinistro. Vide *Bulla*. Dicitur etiam Thuribulum *Incensarium*, *Thymiamaterium*, *Suffitorium*. Vide *Thurifico*.

THVRIBVLORVM FESTIVITAS, erat quædam festiuitas, quæ celebrabatur à Clero in aliqua Ecclesia, quando accipiebantur à Papa quædam monetarum munera *Presbyterium* appellata, de qua cæremonia fit mentio in quibusdam Scripturis in Archiuo S. Angeli ad forum piscatorium Romanæ Vrbis conseruatis, in quibus loquitur de Clero Ecclesiæ parochialis S. Patermutij, vbi Clerus suscipiebat à Pontifice presbyterium sex denariorum. [In Thuribulorum festiuitate.] Vide *Presbyterium*. In hac significatione. Vide *Roga*.

THVRIFICATIO, incensatio. [Et facitis vos hodie post vnitatem, quod à nullo factum est post thurificationem. Optat. Mileuit. lib. 2. aduers. Parmenian.] Cæremonias, & mysteria thurificationis. Vide *Thuribulum*.

THVRIFICATVS, qui idolis dat thura, & incensat. [Cornelius qua ratione Trophimo, & thurificatis communicat. S. Cyprian. epist. 53.] qui à Tertulliano *Thurificuli* dicuntur. Vide *Caremonior. Cruciola. Libellatici. Thurarius. Thurifico.*

THVRIFICO, thura do, incenso. [Et Menelaus, qui nè thurificasse à suis Ciuibus probaretur, oculorum dolorem fingens, ad consessum suorum procedere trepidauit. Optat. Mileuit. lib. 7. aduers. Parmenian.] FR. [Omnes sua quærunt, non quæ Iesu Christi &c. ex quo genere sunt, qui vel thurificare idolis, vel codices diuinos tradere, quam mori maluerunt. D. Aug. de Schismate Donatist. epist. 164. Iulianus extitit infidelis Imperator; nonnè extitit Apostata iniquus idolatra. Milites Christiani seruierunt Imperatori infideli; vbi veniebatur ad causam Christi, non agnoscebant nisi illum, qui in Cœlo erat; quando volebat, vt idola colerent, vt thurificarent, præponebant illi Deum. can. Imperatores. 5. Iulianus. 11. quæst. 3.] Cogebantur enim Christiani à Gentilibus in detestationem fidei christianæ, vt Idolis sacrificarent, illa thurificando. [Temporibus Diocletiani, & Maximini Olympiade LXVI. editis crudelibus catholicæ fidei cultores, quos christicolas, & cruciolas, (*lege Crucicolas*) nuncupabant, ad thurificandum statutis (*lege Statuis*) ethnicorum cogebantur. Aldhelm. de laud. Virg. cap. 17.] Qui detestationis locus *Peierarium* dicebatur. Vide *Peierarium*. De hac Ethnicorum superstitione cecinit Ouid. lib. 13. Metam.

Thure dato flammis, vinoque in thura profuso,
Cæsarumque boum fibris de more crematis.

Et Virgil. 4. Æneid.

——— Thuricremis cum dona imponeret aris.

Vide *Facio*. *Suffocatus*. *Suffragium*. *Thurificatus*. Spurcitias aliquando thurificabant Gentiles. Vide *Spurcalia*.

THVS. FR. incensum, cuius etymon à θύω, idest, sacrifico, deducitur. Auctores apud Pontanum. Eius synonymum. Vide *Olibanum*.

THYAS.

THYAS. FR. apud Danielem Symmachus interpretatus est, quod Græci solent ἱεροσκόπους appellare, idest, qui exta inspiciunt, & ex ijs ventura prædicunt, vt Hieronymus cap. 2. Danielis scribit. Sed θύω sacrifico significat, & θύος victimam, & hostiam denotat.

THYINVS, odorifer, ex verbo græco θύω, quod significat odorem reddere. [Sed & Classis Hiram attulit ex Ophir ligna thyina. 3. Reg. cap. 10.] Ac sæpè de hoc vocabulo, in hoc capite, & in 2. paralip. cap. 9. Item cap. 18. Apocalyp. num. 12.

THYMELICVS, θυμελικός, gesticulator, mimus. [Templum omnes magis scententur, an theatrum? Dicta Euangeliorum magis diligent, an thymelicorum? Verba vitæ, an verba mortis? Verba Christi, an verba mimi? Salvian. lib. 6. de Gubern.] FR. Thymelicus ex dictione græca θυμέλη deducitur, quæ variè significat, nempè, Aram. Apud Hesychium θυμέλη, idest, ara, idem apud Euripidem habetur, qui sic inquit: θυμέλαι θεῶν, hoc est, *Aræ Deorum*. Item significat Orchestram, quæ propriè Chori pars erat in Theatro, θυμέλη, siuè βῆμα, siuè βωμός, siue pulpitum. Suidas in dict. ἐπὶ θυμέλῃ loquens de Orchestra. Cælius Rhod. lib. 8. cap. 8. Alij tamen θυμέλην mensam intelligunt, supra quam stantes in foro thymelici, atque canentes inuitabant gentes ad theatralia, vt ex Plutarco de orac. Pyth. & in polit. præcept. atque in Alexandro colligitur. Suidas idem videtur affirmare ex epigr. & Apuleius in eius apolog. prior. qui Thymelicum choragium pro apparatu histrionum etiam vsurpauit. [Non tamen ex eo accipi me necesse est, exornati quoque ad speculum solere. Quid enim si choragium thymelicum possiderem? nàm ex eo argumentarere etiam, vti me consuesse Tragœdi Syrmate histrionis, crotaloue ad trieterica Orgia; mimi centunculo?] Itaque Thymelicus adiectiuum nomen ex Thymele est, vt ex D. Aug. lib. 6. de Ciuit. cap. 7. satis liquet, vbi sic inquit: [Quæ sunt ergo illa sacra, quibus agendis talis egit sanctitas, quales nec thymelica in se admittit obscænitas.] Errat insuper Viues in cit. loco D. Aug. qui Donatum citat comentantem verba Terentij in Andria. [Ex ara sume verbenam,] dùm Commentator dicat ibi aram vocari tymeli. Et licet locum Viues præcisè non demostret, est tamen in Andria Act. 4. scena 3. seu vt alij: scena 4. varios enim Ælij Donati codices huius commenti inspexi, at nullibi talia inueni. Itaque Tymelici à tymele, quod est mensa, siuè pulpitum dicitur, Glossa in can. non oportet. il secondo. de consecrat. dist. 5. vbi textus per thymelicos intelligit mimos, qui etiam ad conuiuia versus finem internenire solent, sic inquiens. [Non oportet ministros altaris, vel quoslibet spectaculis aliquibus, qui aut nuptijs, aut scenis exhibentur, interesse; sed antè quàm thymelici ingrediantur, surgere eos de conuiuio, & abire debere.] Item pro Thymelicis intelliguntur, qui ministrant ludentibus. ff. de his, qui not. leg. Athletas. Item Tribunus thymelicus dicitur Archimimus. [Hic neque Presbyter, neque Monachus, sed tribunus thymelicus. Anast. Biblioth. in collat. S. Martini Papæ, & Mart.] Ac tandem si adhuc etymon Thymeli inuestigare luberet autumo, quod ara, pulpitum, & Thymelici ità appellarentur, quia folijs herbæ thymeliæ coronabantur, quæ planta casiæ est, vt ait Calepinus in dict. Casia, & dict. Cneuron. & de ea Dioscorides lib. 4 cap. 173. & Plin. lib. 13. cap. 21. & ab Hygino casia dicitur, quæ inter coronamenta admittebatur. Idem Plin. lib. 21. cap. 9. Nàm Deorum dedecora non tantùm poetarum erat narrare, sed populorum: non mimorum, sed sacrorum; non theatrorum, sed templorum, inquit loco cit. D. Augustinus. Et Apuleius lib. 1. Floridorum. [Aut ara floribus redimita] dixerat. Item Thymelicus Citharistam Lyristam, & Tibicinem significat Rhodig. lib. 8. cap. 8. Item Thymele fuit cuiusdam saltatricis nomen, de qua Angelus Politianus fusè contra Merulam Epistolarum lib. 7. epist. ad Guarinum.

THYMIAMA. FR. θυμίαμα, vaporatio, suffitus suffimentum. [Thymiamata boni odoris. Exod. cap. 25. Thimiama odoris suauissimi. Ibid. cap. 35.] de quo sæpè in Sac. Scriptura.

THYMIAMATERIVM, & *Thymiaterium*. FR. Thuribulum. Ierem. cap. 52. & 2. Paralip. cap. 4. Vide *Thuribulum*.

THYMOLEONTES, θυμολέοντες, idest, leonini animi, ità appellati sunt persecutores Sacrarum Imaginum ob ferocitatem animi, & diras persecutiones, quibus pios earum cultores vsque ad interitum affligebant vt non rarò legitur in Martyrologio Rom. & in Vitis Sanctorum Monachorum earundem imaginum propugnatorum, inter quos Monachi Studitæ appellati tormentis, ac martyrio ob id insigniti sunt. Vide *Iconomachus*.

THYNNVS, piscis, vndè dictus. Vide *Esox*.

THYRSVS. FR. θύρσος. Hastam frondibus vestitam exponunt aliqui, sed sertum, & coronam ex frondibus, & propriè frondes ipsas significat. [Propter quod thyrsos, & ramos virides, & palmas præferebant ei, qui prosperauit mundari locum suum. 2. Macab. cap. 10.]

THYSIA. Vide *Missa*.

TIBRACÆ. FR. tibialia, braccis, siuè fœmoralibus simul vnita. [Vt semel calceatus tibracis, quas pelliceas habere solebat. In vita S. Cuthberti Episc. 20. Mart.] Vide *Tubracus*.

TIGILLVS. & *Ruminus*. FR. Iouis cognomina, de quibus D. Aug. lib. 7. de Ciuit. cap. 11.

TIGNARIVS. FR. artifex, qui tigna accomodat in domus structura. [Ad instauranda sarta tecta templi tignarijs, videlicet, & cæmentarijs &c. 4. Reg. 22. 6.

TIGRIS, animal. Vide *Togala*.

TILIA, plicatio, seu minuta corrugatio togæ, vt in anteriori, & posteriori cucullæ Benedictinorum deferri solet. [Qui pridie rugas ab exordio formet, & inde deducat in tilias. Tertull. de pall.] Metaphoram deducit ex ligno, quod in minutissimas tabellas, & assulas secatur, quibus rugas togæ comparat, quæ alibi *Tabulata congregatio* ab eodem eleganter appellatæ sunt. FR. An potiùs ità togæ rugatæ à multiplici membrana tiliæ fœminæ tenuè tunicatæ simili tudine desumpta. Plin. lib. 16. cap. 14. sic de tilia fœmina inquit. [Inter corticem, ac lignum tenues tunicas multiplici membrana, è quibus vincula tiliæ vocantur: tenuissimæ earum philyræ.

TILON. FR. vermis pilosus. [Millepeda, ab alijs Centipeda, aut Multipeda dicta, animal est è vermibus terræ pilosum, multis pedibus arcuatim repens, tactuque contrahens se: Oniscon Græci vocant, alij Tilon. Plin. lib. 29. cap. 6.

TIMOR INITIALIS. FR. Dicitur timor, qui partim respicit præmium meriti, partim pœnam supplicij, de tali dicitur, quod augetur charitas, & minuitur timor, vsque dum fiat perfecta charitas, quæ foras mittit timorem omnem. Gloss. in can. sicut seta. de pœnit. dist. 2.

TINCTA, atramentum, & aliquando pro scriptura vsurpatur, vt in hoc exemplo. [Quantos per abrupta vna tincta scriptionis tuæ deiecerit. Lucifer. Caralit. in lib. moriend. pro Dei Fil.

TINEO, comedi à tinea. [Aut enim à semetipsis veterascunt, & tineant sicut vestimentum. D. Chrysost. hom. 15. in cap. 6. Matth.] FR. Eodem vocabulo vtitur Baruch. cap. 6. 70.

TINGVO, pro *Tingo*, verbum à Tertulliano pro baptizare vsurpatum, qui Plinium non raro imitans, etiam *Vnguo* pro *Vngo* dixerat. [Oleo, quo suos vnguit.] Hinc de Christo à Ioanne baptizato dixerat. [A Seruo tinguitur. lib. de pœnit. cap 4.] quam phrasim adhuc in Africa Arabes retinent, qui tingere, pro baptizare dicunt.

TINTINNABVLATVS, qui ad collum fert tintinnabulum alligatum, vt de similibus animalibus. [Inter greges tintinnabulatos per depasta buceta roboantes. Sidonius lib. 2. epist. 2.

TINTINNABVLVM. FR. Campanula; sed propriè malleum campanæ denotat. [Ioannes Sacerdos &c. Cum pulsaret campanas &c. cadens tintinnabulum, percussit quendam puerum. lib. 5. decretal. tit. 12. cap. 23.] Vide *Campana Tintirinum*.

TINTINIVM. Vide *Polleo*.

TINTIRINVM. FR. campanula, tintinnabulum. l. si quis tintirinum. de furtis.

TITILLO. FR. verbum, leui attractione alarum, aliarumue mollium corporis partium alicui risum moueo, italicè *Tenticare* dicitur: & translatè pro delectare. [Si clericatus titillat desiderium. can. si clericatus. 16. quæst. 1.] Sic etiam Horatius. [Non vos titillet gloria. 2. serm. satyr. 3.

TITVBO, & *Titubans*. Vide *Hæreticus*.

TITVLATVS, & *Titulo*. Vide *Titulus*.

TITVLVS. FR. huius vocabuli etymon ex dictione latina *Tutulus* trahitur ab aliquibus, quæ tutare, & defendere significat, sic titulus librorum quasi nomen, facta, & memoriam Auctoris continet in se, & in tutelam, ac velamentum habet: vnde Varro lib. 6. de lingua lat. ait, quod. [Tutulati dicti sunt, qui in sacris capitibus habere solent, vt metam: id tutulus appellatur, ab eo quod matres familias crines conuolutos ad verticem capitis, quos habent vti velatos, dicunt tutulos; siue ab eo, quod est altissimum in Vrbe, quod est arx, ea res tutissima tutulus vocatur.] Alij tamen etymologiam è longè deducunt, nempè, vnum ex alio, hoc pacto, quia, vt testis est idem Festus lib. 17. Flamines gerebant in capite vittam purpurei coloris, quæ tutulus appellabatur, at quia librorum titulos antiqui minio inscribere solebant; (vt in dict. *Rubrica* dictum est) hinc titulus denominatio libri appellata fuit. Sed magis arridet prima opinio ex eo, nempè, quia tutulum Romani appellauerunt altissimam aream Vrbis, quæ pro specula inseruiebat Ciuitatis, ac longè prospiciendo, illam custodiebat, tutabat, & defendebat: vnde inspectio libri titulus dicitur, quia perspicitur omne id, de quo in eo codicis tractu agitur; sic totius hebraicæ irrisionis in Christum crucifixum summa, & titulus erat inscriptus hic est I. N. R. I. Nàm titulus est quasi specula, & custodia, & compendium vniuersaliter continens totius tractatus summam. Ita etiam in significatu custodiæ in passione S. Cæciliæ legitur. [Clarissimus vir erat nomine Gordianus, hic sub defensione sui nominis domum Sanctæ Cæciliæ suo nomine titulauit,] idest, custodiuit, protexit. Eodemque modo Presbyteris Cardinalibus eorum Ecclesiæ tituli dictæ fuere, quia sub eorum custodia, cura, & tutela traditæ sunt, Ecclesiæ enim curatæ tituli dicuntur. [De fermento verò, quod ore dominico per titulos mittimus. Anastas. Biblioth. in vita Melchiad.] Idem sentit Baronius an. 57. num. 127. & an. 112. nu. 5. & 6. Quæ Ecclesiæ diuisæ sunt in parochias ab Euaristo Papa. Idem an. 112. num. 4. Et auctæ à S. Marcello Papa. Idem an. 309. num. 4. & à S. Dionysio Papa diuisas fuisse Vrbis parochias habetur in dict. *Diœcesis*. Episcopis Cardinalibus Æneas Syluius epist. 269. inquit, quod non dabatur titulus Cardinalis; sed tempore Eugenij Papæ III. reperitur titulus Cardinalis, de quo Angelus Marriquez in eius Chronica Cisterc. tom. 2. ad an. 1146. cap. 11. pag. mihi 46. referens Cardinales ab eodem Pontifice creatos, primo loco ponit Episcopum Cardinalem Albanensem. Sic:

Nicolaus Berkfper Episc. Cardinalis Albanus.

D. Ber-

D. Bernardus Card. Casinas Presbyter tit. S. . . . . .
Guido Cremensis Presbyter Card. S. Calixti.
Gaufridus Presbyter Card. S. . . . . . .
Georgius Diaconus S. R. E.
Gerardus Diaconus S. R. E.
Vbi etiam colligitur, quod Cardinales Diaconi non habebant nec titulum, vt dictum est de Diaconibus Cardinalibus in dict. *Cardinalis.* :||: Sed aliquando nec Diaconiam; quod sæpè ex diplomatibus pontificalibus colligitur. In quibus etiam nō rarò Cardinales Basilicarum SS. Apostolorum, & Sanctæ Mariæ in Transtyberim titulo carent. FR. nomen insuper tituli non modo pro tota Ecclesia accipiebatur, sed etiam quandoque pro peculiari Ecclesiæ parte. [Cœpit eiusdem Basilicæ fabricam in longitudine cubitorum C. & V. in latitudine verò XLIII. in altitudinem autem XXVIII. basibus suppositis, & columnas desuper decem à latere vno, totidemque ex altero in cubitis nouem erexit, fenestras quoque in superioribus satis amplas, in naui quidem viginti, & vnam, in titulo verò sex longas, & rotundas quatuor, ac duas in absida mediana instituit. Chron. Casin. lib. 3. cap. 28.] Item ibidem cap. 29. sic etiam habetur [Plumbeis igitur domatibus illam totam cum titulo, & vtraque porticu, ac vestibulo decenter operiens, absidam, & arcum maiorem musiuo vestiuit, in cuius circuitus amplitudine aureis litteris hos versus describi præcepit &c.] :||: Item titulus signum significat, quo aliquid fisco applicabatur, & à S. Ambrosio *Regia Cortina* dicitur, de quo regio signo confiscarionis D. Greg. in Regist. lib. 1. cap. 63. hæc habet: [Et quoniam edocti sumus, domum Petronij Notarij S. R. E. cui Deo authore præsidemus, à Constantino defensore irrationabiliter titularam, experientiæ tuæ præsenti pagina demandamus, vt omni excusatione, & dilatione omissa, deposito titulo, eandemque domum præsentiū latrici Theodoræ relictæ antedicti Petronij sine mora restituas.] Quod Christiani imitantes Crucis signū siue titulum ponebant, vt significarent aliquem locum ad diuinum cultum applicandum, de qua cæremonia dictum est in dict. *Staurope gium*. Sic etiam signum, seu notificatio causæ martyrij, quæ in tabella à persecutoribus scribebatur, & narrabatur causa mortis reorum, quia, nempè, profitebantur Christi fidem; *Titulus Christianitatis* dicebatur. Sic de sancto Sebastiano in Martyrol. sub 20. Ianuarij legitur. [Sancti Sebastiani Martyris, qui Diocletiano Imperatore, cum haberet principatum primæ cohortis, sub titulo Christianitatis iussus est ligari in medio Campi, & sagittis à militibus, atque ad vltimum fustibus cædi.] De eodem vsu egit Eusebius lib. 5. cap. 1. ità de SS. Lugdunensibus Martyribus scribens. [Cum vndique per amphitheatrum circumduceretur Attalus Martyr, tabula, in qua latinis litteris hæc erat inscriptio, præcedente. Hic est Attalus Christianus] Sic *Titulo* verbum pro signare vsurpatur. [Nobis verò nullus de postibus frontium valebit auellere, quod in vno baptismate artifex Trinitatis dignatus est titulare. S. Victor Afriean. lib. 3. de persec. vandal.] vbi *Artifex Trinitatis* appellatur baptizans. Item titulus in Sac. Scriptura signum perpetuæ memoriæ significat. [Surgens Iacob manè tulit lapidem, quem supposuerat capiti suo, & erexit in titulum. Genes. cap. 28.] Et de Absalone, qui similem memoriæ signum erexerat, narratur, quod: [Absalon erexit sibi in titulum &c. 2. Reg. c. 18.] FR. De nominis tituli significatione Glossa in cap. dudum de electi on. & elect. potest. §. Intitulatum. hæc habet. [Titulus quandoque dicitur signum, vt in 16. quæst. 6. can. consuetudo, (*vbi etiam Glossa*,) & dicitur titulus omnis causa acquirendi dominij, vt titulus pro emptione, pro donato, pro hærede, pro suo, pro dote, pro legato, pro derelicto: titulus prælationis, dignitaris, ordinationis &c.] Quot verò modis titulus acquiratur. Vide Glossam in cap. vt singulæ. de offic. Archipresb. §. Titulos. Monasteria Monialium in Vrbe nullo cardinalatus titulo erant subiecta. [Cum enim monasterium monialium fuerit, & generaliter seruetur in Vrbe, vt nullum monasterium titulo sit subiectum. cap. dilectus. de Cappellis monach. & alior. regul. in lib. 3. decretal.] Vbi errat prorsus Glossa asserens titulum plebem significare, nec auctoritates pro se citatas aliquid ad eius intentionem faciunt, & quamuis hodie in Vrbe aliquæ Ecclesiæ Monialium habeant Cardinalium titulos, hoc euenit, quia antea virorum monasteria erant, & Ecclesiæ Synonyma, & alia. Vide *Attitulo. Paratitlum. Pratitulor.* Item titulus, quatenus prælationem denotat, Papæ dabatur: [Domino Charissimo Summi Pontificatus infula prædito Viro Apostolico N.] Vide in dict. *Infula*, vbi notatur etiam quod Episcopi vtebantur titulo *Seruus Seruorum Dei*. Item Papæ dabantur alij tituli notati in dict. *Papa*. Cui etiam dabatur titulus Serenissimi. Bullar. Casin. tom. 2. Const. 118. Titulus Patriarchæ Hierosolymitani. Vide *Staurophylax*. Titulos autem à Patriarcha Constantinopolitano arrogatos. Vide in dict. *Patriarcha*. Cardinalibus dat Pontifex titulū *Fratris*, sic Patriarchis Archiepiscopis, Episcopis: [Cum scire debeas Apostolicā Sedem consuetudinem in suis litteris hanc tenere: vt Patriarchas, Archiepiscopos, Episcopos Fratres; cæteros Reges, Principes, vel alios cuiuscumque ordinis filios in nostris litteris appellemus, & cum vni tantum personæ nostræ litteræ diriguntur, nunquam ei loquimur in plurali. decretal. de crimine falsi. cap. 6.] ac ibid. de iureiurando cap. 24. Nihilominus aliqua specialitate titulorum Pontifices scripsere aliquando, vt Archiepiscopo Montis realis in Sicilia Innocentius III. titulum *Fratris Chari* dederat. Bullar. Casin. tom. 2. Const. 223. Atque per-

personis in dignitate Ecclesiastica constitutis titulum *Deuotionis tuæ*, sic Decano Belonacen. scribitur. in lib.5.decretal.tit.3. cap.34. Item Patriarchis titulum *Fraternitatis Sanctissimæ*, *Beatitudinis Vestræ*, & *Sanctitatis Vestræ*, D.Gregorius Papa in eius regist.tribuit, ac Episcopis *Dilectionis tuæ*, *Fraternitatis tuæ*, *Reuerentia vestra*, & Abbatibus Diaconibus, alijsque Ecclesiasticis personis *Dilectionis tuæ*. Ibid.Gualterio Linco Canonico Lucius III. dat titulum *Fraternitatis*. cap.postremo.in decretal.de appellar. Dilectis filijs Canonicis &c. Honorius III Ibid. de exception.cap.8.Abbatissa verò *Dilecta in Christo filia* à Pontifice appellatur de confirm. vtil. vel inutil. cap.4 Cardinalibus insuper aliquando Imperator dederat titulum *Principum Imperij*, vt Æneæ Syluio Picolomineo, qui postea Pius II. Papa fuit, sic enim inter eiusdem Syluij epistolas epist. 263. extat, & ad inuicem Cardinales titulum *Paternitatis Reuerendissima* vsque ad eiusdem Syluij tempora adhibebant, apud eundem epist.282. & 295. Hodie verò vtuntur *Eminentia* titulo. Titulus Venerabilis cui tributus fuerit. Vide *Venerabilis*. Secularibus autem Dignitatibus Pontifex varium dabat titulum; Imperatori, scilicet, & Imperatrici, *Serenitatis Vestræ* D.Greg. sæpè in Regist. & Clemens III. *Illustrissimum* Imperatorem appellauit. in cap. 6. de maiorit. & obed. Item à Pontificibus, & Concilijs *Diualis* appellabatur. Vide *Diualis*. Imperatori defuncto *Diua memoriæ*. Vide *Bona memoria*. Filijs Imperatoris. Vide *Nobilissimus*. Regibus, & Reginis *Gloria vestra*, *Excellentia vestra*. D.Greg. in Regist. Item, [Christianissimo in Christo filio Ludouico Francorum Regi Illustri Sixt.IV. in extrau.comm.de tregua, & pace.] Qui Christianissimi titulus alijs etiam Regibus præter Galliarum à Pontificibus attributus est. Vide *Christianissimus*. [Philippi Franciæ Regis Illustris, & filij nostri charissimi Clemens V. in extrau.comm.de priuil.cap.2.] Ac idem alijs Regibus, vt [Alphonso Castellæ Regi Illustri Ioannes XXII. in eius extrau. de Iudæis, & Saracen.] Illustri Regi Aragoniæ Innocent. III. in decretal.de iureiur. cap. 18. Illustris Rex Hungariæ. In decretal.de iureiur.cap.33. Illustri Regi Cypri Honorius III. de confirmat. vtil. vel inutil. cap.8. decretal. Illustri Regi Franciæ Innoc. III. de Iudicijs cap.13. Excellenti Tancredo Vincastriæ Regi Gregor.IX. in cap.1.de probationib. Item Regibus, ac Reginis D.Greg.in Registro dat titulum Excellentiæ, & Gloriæ. Reginis. Reginæ Illustri. lib.5.decretal.tit.33.cap.27. Reginis defunctis. [Ex parte charissimæ in Christo filiæ B. quondam Anglorum Reginę Honor.III. in lib.2.decretal.tit.22.cap.11.] Infanti Castellæ, Dilectus filius nobilis Vir Petrus Infans. Ioannes XXII.in eius extrau.de Iudæis, & Saracen. Hexarchis dabat Pontifex titulum *Excellentia*, & *Eminentia*. can.sicut excellentiam. 23. quæst.4. can. de Liguribus, & can.relegantes, ibid.quæst.5. Ac D.Gregor.sæpè in eius Regist. Præfecto Imperialis prætorij dabat Pontifex titulum magnitudinis, & sublimitatis.can.nemo vel in foro. de pœnit. dist. 1. Principibus Illustribus, ac Marchionibus nobilibus. de testib. & attest. cap 46. ac Magnitudinibus D. Gregor. in Regist. Cæterique Barones *Nobilitatis* titulum habebant à Pontifice. [Nobili viro Mateseloni Innocentius Tertius in decretal. de præscript. cap. 13. Nobili viro Matthæo de Riuario. Idem Innocent. lib. 2. decretal. tit 1.cap.7.Nobili viro S. de Malilcone. Idem ibid. cap.5.de exception.] Comitissis. [Dilectæ in Christo filiæ Comitissæ Flandrien. Honorius III.de conces.præben.cap.vlt. Dilectæ in Christo filiæ Comitissæ Blesensi Innoc. III. in lib.5.decretal.tit.40.cap.23.] Famularum Imperatricis erat titulus *Dulcedo vestra*. D.Greg. in Regist. De alijs huiusmodi titulis. Vide *Domnus*. Titulus falsus. Vide *Pseudoepigraphus*. Titulus Vniuersitatum studiorum à Pontificibus adhibitus *Vestra deuotio* erat. de Constitutionibus cap. 10. Tituli defunctorum. Vide *Bona memoria*. Tituli Patriarcharum. Vide *Patriarcha*.

TOALIA, tobalia. [Subdiaconus regionarius cum toalia, vt cum voluerit Dominus Papa spuere, possit illo gausape os suum mundare. Cencius Camer. in eius Cæremon. M.S.] ex quo colligitur tobaliam illam pilosam fuisse, cum gausape nominetur.

TOBALIA dicebatur offertorium Vide *Mappa*. *Offertorium*. *Othone*.

TOGA, vndeortum habuit Adagium De toga ad pallium. Vide *Pallium*.

TOGALA. FR. hęc dictio intellectu mihi difficillima est, licet corrupta certò appareat, & feram significet. Sic enim in Vita S. Theodosiæ Virg.& Mart.apud Mombritium tom. 2. habetur: [Post hęc dimissi sunt ad eā Leopardus, & Togala, lenitatis suæ signa monstrantes, & nihil eam læserunt] sic etiam de eadem apud Vincen. Balonac.in speculo histor.lib.12.cap.48.dicitur. Prolixiùs tamen, ac diuersimodè in quodam peruetusto M.S.Codice Biblioth.vallicellanæ de Vrbe tom.6.pag.66.à tergo col.2 de huius Virginis martyrio legitur, nempè. [Sedit pro tribunali Præses, iubet omnes feras adduci, & à Venatoribus exacerbari, & rugiebat Leo, Vacca ferocissima cornibus cuncta ventilabat, subseqnebatur Taurus mugiens, & terribilis Leopardus, & Talaga leuitatis suæ signa monstrabat, Aper quoque siluester dentibus stridebat, & Vrsorum impetus non tolerabatur.] Puto nihilominus Tigridem restitui debere, nam hic omnium huiusmodi ferararum proprietates describuntur. & de hac *Togala*, siue *Talaga* leuitatis suæ signa monstrasse dicitur, quæ leuitas Tigridis proprium esse affirmat Plinius lib. 8. cap.18.sic inquiens: [Tigrin Hyrcani, & Indi fe-

di ferunt, animal velocitatis tremendæ.

TOLENVM. FR. trochlea. l. item. de homicid. Vide *Trochlea.*

TOLERO. Vide *Cohibeo*, ibi cohibentia pro tolerantia.

TOLTVM. FR. exactio: [Ad emendum, & vendendum sine omnibus toltis. malis (*idest*, *sine indebitis exactionibus*,) per antiquas, & rectas consuetudines. Matth. Paris. in eius hist. de anno 1215.] Ex dict. germanica *Tol*, seu potiùs à *Tollo* latino verbo. vnde Itali *Tolta* ablatum dicunt.

TOMVS, τόμος, quæ dictio apud SS. Patres, & Sac. Concilia duplicem significationem habet; nam aliquando magnum volumen, librum, ac codicem significat, in quo sensu scripserat D. Hieronymus ad Pammachium, & Oceanum; quandoque tamen decisionem, & decretum fidei denotat ex græco τὸ μὲν, idest, *Insumma*: nam summatim, quod ad fidem spectat, decernitur. Hinc frustra Eutychiani hæretici D. Leonem Papam irridebant, ex eo, scilicet, quia eius dogmaticam epistolam tomum appellauerat: [Sed adhuc vide hæreseos impudentiam. Reprehendunt enim Leonem Pontificem, qui epistolam suam tomum vocauerat, nescientes rudes quomodo S. Cyrillus, & strenuus Athanasius, aliorumque Patrum cœtus pios libros tomos vocent. S. Ephrem Antiochen. Patriarcha in Bibliotheca Photij.] Hæc namque S. Leonis Papæ dogmatica epistola ad Flauianum Constantinop. Patriarcham, & vniuersum Chalcedon. Concilium missa fuit, quæ ab omnibus Catholicis per Orientem existentibus [Tomus S. Papæ Leonis] appellabatur.

TONELLVS, doliolum: [Habes vinum de vite vera expressum in torculari crucis, & attractum aperto ostio lateris: sicut enim touellus foratur, vt vinum habeatur, sic latus Christi lancea militis apertum est, vt exiret aqua baptismatis, & sanguis nostræ redemptionis. Petrus Cellensis. lib. 9. epist. 5.] ex vocabulo belgico *Tonne*, cuius diminutiuum *Tonnellus* dicitur.

TONSVRA, est propriè capillorum incisio, & spoliatio, in Ecclesiasticis ex traditione apostolica instituta, vt inquit Anicetus Papa in ep. ad Galliar. Episcopos: abrasio autem capitis Ecclesiasticorum in coronæ forma, coronam Saluatoris nostri spineam significare ait Beda lib. 1. histor. Angl. cap. 22. Idem etiam affirmat S. Germanus Constantinop. Patriarcha: [Raditur caput medium in gyrum, vt ea corona fit pro corona Christi,] seu vt ait Isidor. lib. 2. de instruct. Cleric. cap. 1. ad denotandum regium sacerdotale gradum. Moraliter autem superfluitatum cogitationum ablationem designat. [Caput ergo tondere est cogitationes superfluas à mente resecare. D. Greg. in moralib.] Capilli enim cogitationum symbolum sunt. Sanctus verò Areopagita Dionysius aliam in hoc moralitatem affert, inquiens. [Capillus autem tonsus puram, nullaque figura fucatam vitam indicat, quæ non fictarum figurarum, aut colorum inductione deformitatem mentis ornet; sed per ipsam, in se ipsa non humana pulchritudine, verum singulari, & vnica ad Dei exactissimam similitudinem excitetur. De Eccles. Hierar. c. 6.] Item capillos tondere debet Ecclesiasticus, ne crescendo oculos impediant. Durand. lib. 2. cap. 1. superfluæ namque cogitationes rerum æternarum spiritualem visionem impediunt. Aliqui existimant hanc apostolicam tonsuræ introductionem fuisse ob memoriam ignominiæ Principis Apostolorum, quam passus est, quando in eius opprobrium Antiochiæ illius caput rasum fuit, vt dictum est in dict. *Garthara*. FR. multa alia significata tonsuræ affert Clementinarum Glossa in cap. 2. de Vita & honest. Cleric. ;][: Hodie tamen tonsura in signum honoris, & dignitatis est, vt Episcopi, ac Cardinales pre cæteris ampliorem tonsuram deferant, & Summus Pontifex habet totum caput rasum præter breue capillorum circulum ad formam Benedictinorum Monachorum, cuius antiquitas ex Toletano IX. Concilio colligitur, vbi can. 40. ita disponitur: [Omnes Clerici, vel Lectores, sicut Leuitæ, & Sacerdotes deronso superiùs capite toto, inferiùs solum circuli coronam relinquant.] At quid dicendum de Sacerdotibus nostri temporis, quos pudet tàm gloriosum signum deferre? seù tàm exiguam tonsuram ferunt, vt vix cerni possit? Certè non nisi vanitatis, ac superbiæ nota in illis est, quod si Gentiles infaustum euentum ominabantur, quando in sacrorum celebratione eorum sacrificulo de capite cadebat corona, non inani tepitudinis spiritus indicio argui rectè posset Christianus celebrans, in quo coronæ signum non discernitur; itaut suspicari queat an huiusmodi Presbyter vetam spem æternum Christi regnum habeat consequendi, dùm regalis sacerdotij signum palam deferre minimè curat: Inobseruantia siquidem à Bedæ temporibus deplorabilis, qui Venerabilis Doctor in eius Anglica historia lib. 5. cap. 22. non fine mœrore sic conqueritur. [Quosdam Clericos corona caput attonsum gestare pudet, quæ ipsius passionis signum est.] Græci autè infra coronam nutriunt comam nazareo more, ad imitandum, vt ipsi afferunt, Christum, & eius Discipulos; sed huiusmodi introductio non videtur satis antiqua, colligitur enim, quod tempore S. Gregorij Nazianzeni Ecclesiastici non deferebant comam; nam idem Sanctus Doctor, vbi de Cathedra Constantinopolitana à Maximo philosopho vsurpata loquitur, Episcopos eiusdem philosophi fautores ab Ecclesia expulsos ad domum cuiusdam Comici confugisse, ibique cynicam Maximi philosophi comam illos detondisse, ac eum in Episcopum ordinasse inquit; Ex qua relatione constat liquidò, quod ille Maximus, tanquam cynicæ philosophiæ sectator comam gere-

gerebat, at quando in ecclesiasticam dignitatem intrudi affectauit, cynicam comam totondit. Huic coniecturæ alipulatur Bedæ narratio à Baronio ann.668. num.3.& 4. allata, quod, scilicet, Theodorus Tarsensis Ciliciæ prouinciæ à Vitaliano Papa in Episcopum Angliæ designatus, cum esset monachus S.Pauli Orientis, & caput abrasum haberet, opus fuerat ob id, vt eius consecratio per quatuor menses differretur, vsque quo eius caput aliquod capillorum incrementum haberet, vt commodè Episcopalis corona in eo tondi potuisset, quem Theodorum græci ritus fatis fuisse constat, ex eo, nempè, quod præfatus Papa ob dubium ne Anglicos græcanicis ritibus, & erroribus imbueret ille nouus Episcopus, Assessorem illi dedit Adrianum Nidridanum Abbatem, quod Monasterium non longè à Neapolitana Ciuitate distabat. Baron. ibid. Tonsuram autem monachorum Orientalium S.Pauli, eandem fuisse existimo, quam Maronitæ, alijque Orientales Monachi gestare solent, qui caput eadunt ad instar nostrorum Religiosorum, relinquentes tamen capillorum circulum in vertice, sed subteiliorem occidentalibus monachis. In temporibus SS.Hieronymi, & Ambrosij, vt ex eorum scriptis colligitur, Clerici non radebant caput, sed submissè tondebant, ità vt cutem non detegerent, fortassè nè conuenirent cum Serapidis, & Isidis sacerdotibus, qui caput eradebant. Simon verò Magus phanaticam tonsuræ machinam excogitauerat, quam eius sectatores ferebant, sulcum, nempè, & lineam, quam per capitis verticem inter ambarum aurium summitates ducebant, in symbolum Zodiacæ fasciæ, affectentes eorum caput globum cœleste denotare. Aliquos Sacerdotes Christianos in Oriente in modum crucis eorum capita solitos fuisse radere refert Osorius lib.3.cer.Em. Quod ad præsens Episcopus Carangor Diœcesis Indiarum Orientalium obseruat, vt in eo libro cui ritulus est Nouus Orbis cap. 133. narratur. In quodam M S.Roraldi Episcopi, qui de anno 130 . floruit, ac de successibus Terræ sanctæ scripserat, de Christianis Georgianis cap. 79. hæc habet: [Clerici eorum rotundas habent tonsuras, laici verò quadratas.] Conseruabatur hic Codex apud quondam Michaelem Belaguer Episcopum Mileuitanum. Mahometani totum caput radunt floccum tantum in vertice relinquentes, quod etiam ab eorum subiectis Christianis obseruatur, licet aliqui scrupulosiores Christicolæ ob timorem ne hoc sit manifestum falsæ religionis signum capillare floccum non nutriant, quod tamen in Asfeica vsque ad Tertulliani tempora solitum erat deferre, vt ipsemet cap. 4. de pall. ita refert. [Iuxta cutem tonsor, & cultri vertex immunis.] In Sacramentario S. Gregorij habetur oratio, cuius titulus est *Ad capillaturam*, quæ deuotionis causa pueris recitabatur in prima eorum capitis tonsura. Item alia, cuius titulus est *Ad barbas tondendas*, quæ iuuenibus in prima barbæ nutritione recitabatur. FR. Tonsura quidem duplicem habet significationem, quam Glossa in cap.1.de Cleric.coniug.ita distinguit. [Nota, quod tonsura hic accipitur pro clerica, nam propriè tonsura est illa abscissio capillorū, quæ est in parte inferiori, vt aures pateant; sed clerica est abscissio capillorum in parte superiori, & circuitus abscissionis illorum capillorum vocatur corona.] Dicitur etiam *Rasura* in Clement. de honest.Cler.cap.2.& ibi Glossa. Vsus tondendi Monialium comas in earum professione, antiquissimus erat in Aegypto, vt D.Hieronymus epist. 48. ad Sabinianum testatur, Vide *Barbirasium. Corona. Garrbara. Papaletra. Psachnion. Tonsuratio. To suratus. Tonsus.* Clericus primæ tonsuræ. Vide *Cantor*. *Tonsus*. Tonsuram non tenetur deferre Clericus coniugatus. Vide *Clericus*. Item de hac corona in can.psalmista.dist.23.sic habetur: [Clerici comam nutrire prohibentur, quorum caput desuper in modum sphæræ rasum esse debet.] Vbi Glossator addit. [Parum, nam magnitudo conæ est signum conuersionis, vt extrau. de success.ab intest.cap.cum dilectus.in parte decisiu. 12.quæst.1.can.duo.] Item si clerico non licebit, cum coma suum officium exercere, multò minus Sacerdoti comato celebrare licebit, de Clericis enim sic habetur: [Nec oportet Clericos comam nutrire, & sic ministrare: sed attonso capite auribus patentibus: & secundum Aron talarem vestem induere, vt sint in habitu ornato can.non licet.il 2.dist.24.

TONSVRATIO. FR. collatio primæ tonsuræ clericalis. [Ex parte vestra fuit propositum, quod dicta Ecclesia monasterio vestro pleno iure debet esse subiecta, videlicet in institutione, destitutione, inuestitura Archipresbyteri, & eiusdem fidelitate, ipsius, & fratrum obedientia, correctione, repræsentatione ad ordines. tonsuratione, susceptione chrismatis, litanijs, & alijs similibus. In decretal. de sent. & re iudic.cap. cum inter vos.

TONSVRATOR. FR. Publicanus, exactor vectigalium. [Peruenit ad Nos, quod Tonsuratores in Sicilia praua sibi præsumptione nomen Defensorum sumerent.D.Greg.lib 10.epist.48.

TONSVRATVS. FR. Clericus. Item significat Romanum ad distinctionem Longobardorum, qui comati, & eorum regio Gallia comata dicebantur, ex eo quia comam nutriebant, contra verò Romani capillos tondebant: [Nam Spoletani, & Reatini ad B.Petrum confugiem facientes, prædicto Sanctissimo Adriano Papæ se tradiderunt, & in fide ipsius Principis Apostolorum, atque prædicti Sanctissimi Pontificis inrantes, more Romanorum tonsurati sunt. Anastas.Bib.in Adriano.] Vide *Romanus*.

TONSVRO. FR. verbum, primam clericalem tonsuram confero. [Nullo modo audeant tonsurare

surare. can. Monasterijs. 19. quæst. 3. Quod laici ad Monasterium conuolantes à suis Abbatibus tonsurentur. cap. 11. de ætat. & qualitat. ordinand. Licentiam habeat comam capitis sui tonsurare. Marculf. lib. 1. formul. cap. 1.

TONSVS. FR. Clericus primæ tonsuræ: [Si quis in ordine Clericali à Presbytero, vsque ad Tonsum. In testamento S. Remigij Remensis Archiep. lib. 1. cap. 16.] Vide *Cantor*. *Psalmista*. *Psaltes*. *Tonsura*. *Tonsuratus*.

TONVS MVSICALIS. Vide *Cantus*. *Hypate*. *Nete*. *Neuma*. *Vt. re. mi, fa, sol, la*.

TOPARCHIA. FR. τοπαρχία, loci præfectura. [Et postulauit Ionathas à Rege, vt immunem faceret Iudæam, & tres Toparchias, & Samariam, & confines eius. 1. Macab. 11. 28.

TOPHETH, nomen hebraicū, significans spatiosam. [Præparata est enim ab heri topheth à Rege, præparata profunda, & dilatata. Isai. cap. 30. n. 33.] quæ dictio sæpè pro Inferno accipitur. Vide Gehenna. *Infernus*.

TOPHORVS. Vide *Zophorus*.

TOPOTIRITIS. FR. τοποτηρητής, Vicarius, siuè locum tenens. Apud Camillum Peregrinum de Princip. Longobar. tit. de Pacto Principis Archis &c. pag. 318.

TORNATRIX. FR. ioculatrix. [Aut cantare præsumât, vel turpia ioca, vel vrso, vel tornatricibus ante se fieri patiantur, nec larnas dæmonum ante se ferri consentiant. can. nullus presbyterorū de consecr. dist. 5.] Vbi Glossa exponit. [Idest, Ioculatricibus, quæ voluuntur, vt torni; sed choream, simul in gyrum saltantium fuisse puto.

TORNEAMENTVM. FR. quod sic describitur in Concil. Lateranen. [Detestabilles illas nundinas, vel ferias, quas vulgò torneamenta vocant: in quibus Milites ex condicto conuenire solent ad ostentationem virium eorum, & audaciæ, temerè congredi, vnde mores hominum, & animarum pericula sæpè proueniunt, fieri prohibemus. lib. 5. decret. tit. 13. cap. 1.] Ibi, & in extrau. Io. XXII. habentur peculiares tituli de Torneamentis. Vbi *Hastiludium*, & *Iustram* dicitur. [Causa laudis humanæ, torneamentis totus deditus erat. Cæsar. lib. 2. miracul. cap. 12.] ex gallico verbo *Tournoyr*, quod circuire significat. Vide *Tzaustrium*.

TORNETA. FR. idem ac torneamentum: [Illi omnes iuuenes dediti militiæ sæculari circuibât, quærentes execrabiles nundinas, quas vulgò tornetas vocant. S. Theodoricus Abb. in vita S. Bernardi.

TORNO. FR. circundo, circumeo. l. qua fera. De venatoribus, & l. si census. eod. tit.

TOROSVLVS. Vide *Trossulus*.

TOROSVS. Vide *Trossulus*.

TORQVES, FR. non solum significat catenam ex auro, argento, gemmis, alijsue pretiosis materijs; sed etiam ferream, qua vinciuntur rei, & mancipia, & inde primario à torquendo nomen desumpsit. [Duas torques de Sergius, & Bacchus &c. Et boiam de collo Alexandri V. Papæ. In quodam priuilegio Caroli Magni apud Torrigium de Cryptis Vatican. impress. secunda pag. 504.] vbi agitur de reliquijs ab eo Imperatore relictis Ecclesiæ S. Saluatoris ab eodem Romæ erectæ: torques igitur erat illa catena ferrea, quam sustinuerunt in vinculis SS. Martyres Sergius, & Bacchus. *Boia* est collare, & colli vinculum, de quo dictum est suo loco. *Alexandri Quinti*, idest, post Petrum.

TORTA. FR. placenta non fermentata. [Tortam, quę absque fermento vnam de canistro. Numer. 6. 19.] aliquando significat panis portionem: [Tortamque panis vnius, crustulam conspersam oleo. Exod. 29. 23. Futurum est autem, vt quicumque remanserit in domo tua, veniet, vt oret pro eo, & offerat nummum argenteum, & tortam panis, dicatque: dimitte me obsecro ad vnam partē sacerdotalem, ve comedam bucellā panis. 1. Reg. 2. 36. Inuenient te ibi tres viri &c. & alius tres tortas panis. Ibid. 10. 3. Et diuisit vniuersis per singulos, à viro vsque ad mulierem tortam panis, & partem assæ carnis bubulæ, & frixam oleo similam. 1. Paralip. 16. 3. Præcepit ergo Rex Sedecias, vt traderetur Ieremias in vestibulo carceris, & daretur ei torta panis quotidie, excepto pulmento, donec consumerentur omnes panes de ciuitate, & mansit Ieremias in vestibulo carceris. Ierem. 37. 20.] dicitur etiam *Tortula*, idest, parua torta. [Erat autem Man, quasi semen coriandri, coloris bdellij; circuibatque populus, & colligens illud, frangebat mola, siue terebat in mortario, coquens in olla, & faciens ex eo tortulas saporis quasi panis oleati. Numer. 11. 7.

TORTVLA. Vide *Torta*.

TORTZA, FR. fax. Lexic. greco-barb. vnde *Torcia* italicè.

TOSELLVM. Vide *Dorsale*.

TOSSAPINI, Hæretici. Vide *Gazari*.

TOTIHIOC. vocabulum Ægyptium, & significat Domi primarium. In Regul. S. Pacomij.

TOXICO, toxico lædere [Sic igitur mihi Domini vestri gratiam enormiter toxicauit linguæ meretricantis adulatio, & inuidia detractoris. Petr. Blesen. epist. 20.] In significatione passiua. Vide *Venenor*.

TRABEA. Vide *Purpura*.

TRACALA, & *Trachala*. FR. In Constantino Magno Sex. Aurelius Victor de Cæsarib. hæc habet [Cumque &c. III. & LX annos vixisset, ex quibus dimidios, itā vt XIII. solus imperaret, cōsumptus est: irrisor potius, quàm blandus: vndè prouerbio vulgari, Trachala decem annis præstantissimus, duodecim sequentibus latro, decem nouissimis pupillus, ob profusiones immodicas nominatus.] Licet impressio Basileæ de anno 1503. & 1546. in fol. Lugdunensis in 16. per Anton. Vincentium 1562. Parisiana in 16. per Sebast. Cramosy 1626. habent *Tracala*. Sed Typus plantiniana in 8. de anno 1579. Francofurti

in sol. de anno 1588. Aureliæ Allobrogum 1623. impresserunt *Trachala*: editio tamen Amsterodami in 32. de an. 1625. hoc tantum habet, nimirum [Ità anno imperij tricesimo, secundoque, rum totum orbem tredecim tennisset, sexaginta natus, atque amplius duo &c. excessit.] Quapropter prouerbium illud vulgare de *Tracala*, siuè *Trachala* redditur valdè obscurum: Sigonius tamen in eius notis ad calcem prędictæ Francofurtensis impressionis sic commentauerat. [In quibusdam libris sinè aspiratione scriptum est Tracala. Aliquo modo huc facere videtur, quod Festus scribit, Trachalos appellari muricum, & purpuræ superiores partes, atque inde Ariminenses homines maritimos cognominatos esse Trachalos. Forsan igitur appellatio tracta est ab asperitate ἀπὸ τȣ̃ τραχέος.] Quem sequutus est in dict. Trachali Calepinus inquiens: [Trachali appellantur muricum, ac purpuræ superiores partes. Vnde Ariminenses maritimi cognomen traxerunt. Festus.] Ac in dict. Chamæ idem ait: [Chamarum duo traduntur genera, scilicet, Traceæ, hoc est aspræ, mali succi, quas ostreas cognominant &c.] Ex eodem fonte Glãdorpius in Onomast. hist. Rom. In Galerijs. impressione secunda, inquiens: [Galerius Trachalus Orator, de quo Quintilianus, & Tacitus. Consulatum gessit vltimo anno Neronis cum Silio Italico. Quidam Valerium Turpilonem vocant. Porrò Trachali muricum, & purpuræ superiores partes appellantur. Vndè Ariminenses maritimi homines Trachali cognomen traxerunt. Sex Pomp. lib. 18.] At, vt verum fatear, mihi ad veritatis fontem non raro accessisse displicet; dùm in eiusdem veritatis prælatione me ad odiosam Eximiorum Virorum criticam compellar; quamuis literariæ exercitationes nulli officere debeant, sicut nec mihi similis in me aliorum censura. Itaque Festus in eius de verborum signif. fragmentis nil de *Tracala*, seù *Trachala* habet, sed in eius Codice ab Antonio Augustino apud Gulielmum Leimarium de anno 1535. impresso cum dictionibus Pauli Diaconi, ac notis Dionysij Gotofredi ex Festo hæc tantum habentur: [Tragus genus conchæ mali saporis.] Sed *Tragi* marinarum spongiarum species sunt. Plin. lib. 9. cap. 45. & lib. 31. cap. 11. Deinde ex Paulo Diacono ibid. col. 468. vers. 27. hæc asseruntur. [Trachalos appellari muricum, ac purpuræ superiores partes; atque inde Ariminenses homines maritimos cognominatos esse Trachalos.] Hinc poscens insistere cogor, cur, nempè, non reliqui maritimi populi, sed soli Ariminenses Trachali appellari queant? Veruntamen error est manifestus; nàm Trachali non erant populi, sed familia, siuè potiùs fratres, ac Septiciæ cuiusdam viduæ filij, vt ex Valerio Max. lib. 7. cap. 7. num. 4. clare patet, vbi hæc refert: [Septicia quoque mater Trachalorum Ariminensium, filijs irata, in contumeliam eorum, cum iàm parere non posset, Publicio seni admodum nupsit &c.] At reuertamur vndè discessimus. De Constantino Magno, namque hæc in eius Breuiario Pomponius Lætus habet: [Constantinus in initio bonis Principibus similis; post bella ciuilia, veluti omni metu liber, contra ius æquitatis plerosque occidit, minimè suis parcens, & liberalitatis Augustorum immemor, cœpit esse parcus, & interdum nimis tenax.] In idem coincidit Zosimus Comes Ethnicus Author in eius hist. noua lib. 2. Sed religionis odium maledicis, ac falsis imposturis suum venenum diffundens, nimis hunc pium Christianumque Principem lædit. Igitur de prouerbio Trachalæ tres eruditissimas epistolas ad P. Petrum Possinum Societatis Iesu, & nostri sæculi decus R. P. D. meus Ioseph Maria Suaresius Vasionensis Episc. ac literariæ Reipub. recens lumen direxerat, quæ Romæ a Iacobo Dragondello anno 1667. impressæ fuerunt; in quarum tertia, non (vt ibidem ille ait) [Pyraustæ instar circum Trachalæ nomen] volutauit ipsius ingenium; sed potiùs re vera vti fœnix, quæ luminoso suo calamo claritatem nobis præbuit, & sibi rediuiuam æternitatis laudem acquisiuit: nam vbi nos in Sex. Rufi Festi Breuiario rerum gestarum Pop. Rom. legimus hæc impressa: [Lucius Cassius quæstor Crassi, vir strenuus, reliquias fusi collegit exercitus contra Persas in Syriam irrumpentes, ter cum summa admiratione conflixit, eosque trans Euphratem traiectos vastauit. Parthi Labieno Duce &c.] ille ex M. S. eiusdem Rufi Codice in literario DD. Barbarinorum Thesauro asseruato hæc protulit: [L. Cassius Quæstor Crassi, reliquias collegit exercitus, contra Persas in Syriam irrumpens, ter cum summa administratione conflixit. Eosque trans Euphratem redactos vastauit, Pamphyliam tunc obtinebat Trachala ad bellum Epirotarum missus, ditissimum fortunatissimumque ducem prioribus decem annis inuenies; duodecim continuis perditissimũ grassatorem, decem nouissimis ob immensa donatia Pupillũ nequissimum: atque ità ludibrio habitum, vt desperatione rerum suarum, venenum hauserit, cum rendere in curiam paratus successorem accepisset. Parthi Labieno Duce &c.] Itaque satis elucidatur Tracalæ, seu Trachalæ prouerbium à Victore in Constantino applicatum, ob similem triplicem morum mutationem, de quibus Pomponius Lætus, ac alij supra egerunt. Displicet tamen quod idem R. P. D. Suaresius concurrat in secunda eius Epistola cum Sigonij, & aliorum supra reiecta assertione, inquiens: [Trachali appellantur muricum, ac purpuræ superiores partes, vnde Ariminenses maritimi cognomen traxerunt.] Item de alio Trachala, seu Trachalo recentiori Constantino fit mentio, qui cũ Italico Consul fuerat. Vide Latinium in Animaduers. in Conc. tit. Canones Apostolorum. 5. A Consulatu Trachali.

TRACONES. FR. subterranei meatus, in quibus aquæ,

aquæ, vel aër inclusus serpent; siuè quia ibi Dracones generari solent. [Cum profundis traconibus, ac concauitatibus, in quibus secundum Philosophos solet terræmotus generari. Matth. Paris. in eius Hist. an. 1247.] Vndè Melitenses *Tracona-a*, siue *Draconara* appellare solent meatum subterraneum, per quem in ea insula ad Berchareæse territorium concurrere solent aquæ.

TRACTABILIS MONS. FR. ità appellatus est mons Sinai à D. Paulo. [Non enim accessistis ad tractabilem montem &c. ad Hebr. 12. 18.] Nam ibi descenderat Deus, & cum Moyse pro populo Israëlitico tractauerat. Exod. 19. 11. [In die enim tertia descendet Dominus coram omni plebe super monte Sinai &c.

TRACTANS. FR. Concionator. [Episcopo tractante cognoueram non sacrificandum Idolis. D. Cyprian. serm. 52.] Vide *Tractator*.

TRACTATOR, græcè ἱστολόγος, idest, sacer Sermocinator. [Iàm verò quibusdam ex nostris sacrorum tractatoribus visum est amoris nomē, quàm dilectionis esse diuinius. Michael Syng. In vita Fion.] Eodemque vocabulo vsus est Secundinus in epist. ad D. Augustinum: [Quamuis tractator multa dixerit, quæ teneat apud se auditor, tamen à tractatore non recesserunt.] Et clariùs D. Chrysologus. [Vacat humanus sermo, silet prædicatio tractatoris, serm. 91.] FR. Vincentius Lirin. in libello aduersus proph. hæret. nouat. cap. 40. ait: [Tertio Doctores, qui tractatores nunc appellantur, quos hic idem Apostolus etiam prophetas interdum nuncupat, eo quod per eos Prophetarum mysteria populi aperiuntur.] Synonyma. Vide in dict. *Concionator*. *Homilia*, ac Concionatorum abusus. Vide *Tractatum*. Vide etiam *Tractans*.

TRACTATORIA, epistola. Vide *Litteræ*. FR. *Tractoriam* legendum putat Latinius in Correct. Concilior. tit. Concil. Telens. seu Teleptense, & tit. Concil. Constantinop. V. cap. 10. ac alibi. Vide *Tractoria*.

TRACTATVM, & *Tractatus*, ipsamet sacra concio. [Cum Archisynagogi, vel Hemorrhoissæ mulieris connexa sibi, & producta narratio à consueta sermonis nostri breuitate discederet, maluimus dimidiare tractatum. D. Chrysolog. serm. 36.] Optima quidem Concionatoribus monitio, qui eorum superfluitates in dicendo detruncare nescientes, se ipsos, & multò magis Auditores defatigant; discerent hi deberêt ex hoc Ecclesiæ Doctore eximio, quod pulcrior semper conceptus sit ille, qui breuitatis gratiá relinquitur, quandoque enim legimus sanctorum Patrum Sermones, & Homelias recentiorum sermonibus breuiores. Hinc Tertullianus rectè admonet, inquiens: [Compendium sermonis, & gratum est, & necessarium; quoniam sermo laciniosus, & onerosus, & vanus est.] FR. eodem vocabulo vsus est Optatus Mileuitanus lib. 4. qui donatistas arguit, eo quod semper in eorum concionibus contra Catholicos calumnias intermiscebant, sic inquiens. [Lectiones dominicas, & tractatus vestros ad nostras iniurias explicatis. Profertis Euangelium, & facitis absenti fratri conuitium.] Quam planè vitiosam concionandi consuetudinem nostri temporis Hæretici hæreditarunt, qui pharisaica petulantia se ipsos secundum legem Dei rectè morigeratos existimant, nosque tanquam ethnicos, & publicanos conuiciant, ità vt in ipsis nulla nota errorum sit. At nos, qui peccatores, & gratiæ Dei indignos existimamur; non alienigenarum errores; sed nostros ad propriam correctionem à Concionatoribus libenter audimus. Vide *Homilia*.

TRACTO. FR. Verbum, idest, concionem ago: [Hæretici ex conscientia infirmitatis nunquam ordinariè tractant. Tertull. de resurrect. carnis cap. 2.] Vbi per vocabulum *Ordinariè* intelligit publicè.

TRACTORIA, dicebatur epistola, qua Episcopi ad Concilia conuocabantur: [A Primate per tractoriam fuit vocati. Aug. contra Donatist.] Hæ diuersæ erant à Tractatorijs, quibus Episcopi alijs exponebant, quid in aliquo negotio actum fuisset. FR. Latinius tamen pro *Tractatoria* interdum *Tractoriam* legit. Vide *Tractatoria*. Vide etiam *Litteræ*.

TRACTVS, dicitur ille mœstius cantus, qui in Missa profertur post epistolam, quando non dicitur *Alleluia*, & incipit obseruari à septuagesima vsque ad pascha, licet non dicatur quotidie; sed tantum in Dominicis vsque ad quadragesimam, quo tempore dicitur etiam in ferijs secundis, quartis, & sextis, quia in his diebus concursus populi erat maior ad diuina officia. Dicitur tractus, quia trahitur tempus pro internallo, quo Diaconus possit exuere planetam, & imponere sibi transuersaliter velum; sicut Graduale dicitur pro spatio temporis, quo Diaconus ascendebat gradus ambonis. Symbolum autem Tractus à Ruperto de diuinis officijs sic exponitur. [Quod autem tractus lugentium sit, magisque luctui congruat, quàm graduale, quod est pœnitentium lamentum, illud comprobat, quod non cum Alleluia, vt graduale; sed pro Alleluia canitur his diebus, quibus mortem, quæ subintrauit in mundum per inuidiam diaboli, idest, à septuagesima vsque ad Pascha lugemus. lib. 5. cap. 14.] Ideoq; à tempore tractus stolam immortalitatis symbolum, quam in preuaricatione primi parentis perdidimus, velo violaceo cooperit Diaconus. Ob eandem rationem Sacrosancta Mater Ecclesia in dicta Dominica flebili, ac dolenti voce incipit introitum. [Circumdederunt me dolores mortis &c.] Tracti Auctorem aliqui Cælestinum, alij Gelasium, & alij Telesphorum Summos Pontifices faciunt. Quare dicitur tractus in Vigilia Pentecostes. Vide *Vigilia*.

TRADITOR, ità à sacris Scriptoribus appellabatur

tut ille, qui præ timore tormentorum fidei persecutoribus tradebat sacros Codices ad eos comburendos. [In Africa duo mala, & pessima admissa esse constat, vnum in traditione, alterum in schismate. Optat Mileuit.] Propter quod ibidem multi renuentes sacros libros tradere, martyrium passi sunt; inter quos de S. Saturnino hoc encomium in eius actis legitur [O Martyrem legis factæ idoneum, diligentemque custodem, qui traditorum facinus perhorrescens, scripturas Dominicas, nè perderet, intra secreta sui pectoris collocauit. Apud Surium. 11. Februar.

TRADVCO, hoc verbum apud Tertullianum, sicut etiam hæc alia *Circumduco*, *Obduco*, sæpè significant reprehendere, conuincere, conuenire, reicere, & manifestare.

TRADVCTIO, pro reprehensione à Tertulliano vsurpatur non rarò.

TRAGELAPHVS, Τραγέλαφος, Hircocetuus; nàm τράγος hircum significat; ἔλαφος verò ceruum; de eo fit mentio in Deuteron. cap. 14. 5. inter animalia comedi permissa. FR. de eo Plin. lib. 8. cap. 33.

TRAGEMATA, FR. græca dictio τραγήματα, bellaria, edulia, nempè, saccaro confecta, ac condita, à τρώγω, quod est comedo. [Quæ tragemata, aut pemmata dixerunt veteres, nostri bellaria appellauerunt. Gellius lib. 13. cap. 11.] Sed in vita Beatæ Veronicæ de Benasco mendosè *Tragimata* habetur. [Vasa lignea, quibus ex saccharo delicatiora quædam composita seruabantur, quæ tragimata vocamus. lib. 4. cap. 9. §. 21.

TRAGOEDIA. FR. etymologia huius nominis habetur in Glossa in can. Canentes. dist. 92. scilicet à *Tragos*, quod est hircus, & *Oda*, idest, laus, quia hirco remunerabantur. Seù vt alijs placet, ex eo quia primum eius poematis præmiū hircus fuerit, aut certè vter hircinus vino plenus, vndè Horatius de Arte poet.

Carmine qui tragico vilem certauit ob hircum.

Alij à fæce, quam Græci τρύγαν appellant, quia Scenici faciem fœce spurcabant.

TRAGOEDVS, FR. Scenicus, qui tragœdiam repræsentat, sicut Comicus à Comœdia dictus est: [Nec in tragœdorum modum, guttur, & fauces dulci medicamine liniendæ sunt. can. cantantes. dist. 92.] Vbi de Ecclesiasticis Cantoribus loquitur.

TRAGVLÆ, &) TRAGVLVS.) Vide *Trogolus*.

TRAHA. FR. rusticum instrumentum ad modum vehiculi; sed sinè rotis, & ponderosum, quo agricultores post conuulsam terram aratro, semine in eam proiecto traha denique per iuga boum tracta, teritur terra, ac ibi semen cooperitur, eodemq; instrumento in area triticum à culmis deponitur. De hac voce fit mētio in Sac. Script. [Et fecit super eos tribulas, & trahas, & ferrata carpenta transire. 1. Paralip. 20. 3.] hinc Virg. 1. Geotg.

Dicendum, & quæ sint duris agrestibus arma,
Queis sinè nec potuere seri, nec surgere messes:
Vomis, & inflexi primum graue robur aratri,
Tardaque Eleusinæ matris voluentia plaustra,
Tribulaque, trahæque, & iniquo pondere rastri.

Vbi in aliquibus codicibus *Trabeæque* mendosè habetur.

TRAHARIVS, Plaustrarius. [Ad extremos trahariorum, qui per insipientiam suam adhuc ad carnis sarcinas sedent, crucis diù portatæ vexilla circumfers. Sidon. lib. 6 epist. 1.

TRAMOSERICA, textile, quod in se habet solum sericum in trama. [Holoserica tota serica; olon enim totum. Tramoserica stamine lineo, ttama ex serico. Isidor. lib. 19. etymol. cap. 22.] Vide *Chrysoclauum*.

TRANA. FR. currus sinè rotis. [Toloneus non exigitur nec de nauali, nec de carrali, neque de funis, siuè de trana euectione. In quodam priuileg. Caroli Magni SS. Vincentij, & Germani Monasterio concesso apud Baron an. 779.

TRANEX. FR. palmes. [Si quis tranecem de vite aliena inciderit. In lege 7. Longobardorum. lib. 1. tit. 19.] Italicè *Tralcio* dicitur.

TRANSACTIO. FR. pactum, seù conuentio inter partes, qui contractus in lege canonica est prohibitus in rebus spiritualibus, ità vt simonia reputetur; sed licita est amicabilis compositio, vt notat Glossa in can. ea quæ. 1. quæst 3. Quæ autē differentia sit inter pactum, & transactionē. Vide *Depactio*. In Decretali habetur specialis titulus de Transactionibus.

TRANSALPINO, alpes transire. [Ipse quasi inter mortuos liber, in Italiam pro mandato vestro transalpinare non horruit. Pett. Blesen. ep. 59.

TRANSENNA, transitus, erat solarium, siue ambulacrum extra Ecclesiam, per quod ex Androna, (de quo suo loco dictum est) ad Gynæceum transitus erat. [Hæc Basilica aperitur tribus arcubus paribus prælucente transenna, per quā vicissim sibi tecta, ac spatia Basilicæ vtriusque iunguntur. Paulin. epist. 12.] quod *Pergula* etiam dicebatur. [In pergula Basilicæ B. Petri posuit Cantharum aureum vna cum pretiosis margaritis, & gemmis. Anast. Bibl. in Steph. IV] Quod ambulacrum adhuc in aliquibus antiquis Templis extat.

TRANSFIGVRATIO DOMINI, hæc solemnitas tàm in Latina, quàm Græca Ecclesia antiquissima est, & licet Calixtus Papa III. de an. 1456. Offitium de eodem festo cum indulgentijs copiosis ad similitudinem festi Corporis Christi ordinasset; hoc tamen non intelligendum est de insti-

institutione festi illius; sed tantùm quo ad officium proprium in memoriam insignis obtentæ victoriæ contra Turcas à Christianis in Hungaria. Nàm quo ad celebrationem constat fuisse antiquam, & in hac die consecrabatur vinum recens in Missa, & quando hoc adhuc non reperiebatur; tunc ex vuis parum musti in calice exprimebatur; quæ cæremonia gloriosum Christi regnum in eius transfiguratione repræsentatum denotabat; nàm illius regnum in recenti vino connotatum ab eodem Domino fuerat, dicente. [Amodò non bibam de hoc genimine vitis, donec bibam illud nouum in regno Patris mei. Matth. 26. & Marc. 14.] In hac etiam die benedicebatur recens vua. Durand. lib. 7. cap. 22. Græca etiam Ecclesia solemniter hanc festiuitatem celebrat, à quia Μεταμόρφωσις, idest, Sancta Transformatio appellatur, & cum ipsi Græci quindenum ieiunium antè Virginis Assumptionem obseruent, in quo; sicut & in reliquis eorum ieiunijs, nec pisces comedunt; in die tamen Transfigurationis, qui cadit intra prædictum quindenum ieiunium, præ lætitia huius diei gaudent dispensatione piscium commestionis. Insuper Transfigurationis festum apud ipsos cum Vigilia celebratur, quam *Profestum* vocant. Maronitarum tamen natio valdè pia, & catholica cum ingenti lætitia festum Transfigurationis solet celebrare, vt egomet in Monte Libano eo die interfui, & vidi; nàm Patriarcha cum Clero vniuerso eiusdem Montis cacumen ascendit, in quo vertice aliquæ cedrorum reliquiæ vigent, de quibus eximijs laudibus fit in Sac. Pagina mentio; sunt inquàm, hæ arbores proceriores pinis, quarum trunci quique hominum amplexu vix circumdari possunt; equidem mirabili naturæ artificio ex ijsdem truncis pululantes contemplantur rami, diffunduntur enim circumcirca ordine tàm pulcherrimo, vt scyphum perfectè rotundum formare videantur, folijsque spissis, subtilibus, ac densis adinstar pinorum, semper insuper virentibus, ita vt in eis quisque iacens quiescere commodè posset; lignum denique nodosum est, incorruptibile, & odoriferum; hinc Sapiens ille Salomon eo vsus est in Templi ædificio. FR. De huius ligni incorruptibilitate ego quidem valdè hæsito, nàm aliqua notabilia segmenta, ab Auctore in paterna domo relicta, post tria, vel quatuor lustra tinea corrosa sunt, quod tamen potest esse, vt ex truncis cæsa sint flante aliquo nociuo vento, quod ligna corruptibilia reddit, quamuis aliàs sint naturæ incorruptibilis. ✠. Harum arborum fructus quo ad figuram similes cupressorum fructibus sunt, sed quo ad magnitudinem non dissimiles pinis, intusque penitùs vacui, & ideo ob aërem in eis inclusum deorsum non pendent sicut reliqui ex eorum arboribus, sed in Cœlum erecti, ità vt à suspicientibus ex solo cerni nequeant. Sunt autem prædictæ cedrorum arbores in tàm magna veneratione non solùm apud Christianos, verum etiam apud Mahometanos, ità vt cadentes in terram earum rami à ventis excussi, nemo illis vti audeat pro ignis pabulo; quin imò aliqui ex Hebræis Palæstinorum terram incolentes has arbores in primordio mundi productos fuisse, atque in vniuersali cataclysmo inconcussas permansisse autumant; atque pro eorum assertionis fundamento psalmum 103. adducunt, in quo de mundi creatione agitur. [Qui fundasti terram super stabilitatem suam &c.] & inferius. [Et cedri libani quas plantauit &c.] Igitur in cacumine Libani ascendit Patriarcha à Clero, & catholico populo comitatus, ibique super lapideum Altare sub dio erectum solemniter celebrat, quo peracto, omnes ad prandium Diues aliquis inuitat, vbi inter alia fidei argumenta, quæ in hac gente notaui, vnum hic tantum referam, eximiam, nempè, deuotionem erga Sanctam Sedem Apostolicam; nàm ea gens caput tegit ad orientalem vsum, illudque nec in salutationibus, nec in Ecclesia detegit; sed tantum in eleuatione Eucharistiæ, & dùm canitur Euangelium, at quando in ea comessatione in Summi Pontificis Romani salutem quis propinabat, omnes detecto capite, ac ipsemet Patriarcha in signum reuerentiæ surgebant; quare non immeritò spiritualis omnium nationum ille quondam Pastor, & Pater Gregorius Papa XIII. inter tot seminaria ab eo per Orbem, & in Vrbe erecta, etiam Maronitis peculiare Collegium fundauit. FR. hi autem laudabiles populi ideo Maronitæ appellantur, quia quando vniuersus quasi Oriens nestoriana labe inficiebatur; tunc illi, qui prædicatione S. Maronis Abbatis, ac eius Monachorum in fide Catholica permanserant, Maronitæ dicti sunt, quod autem hæc natio Monothelitis adhæsisset, inconsultè prorsus asseritur, vt diffusè ac validè probare parat amantissimus Collega meus, ac Eruditissimus Dominus Faustus Naironus linguæ Chaldaicæ in Archigymnasio Sapientiæ Romanæ Professor. Hoc inquàm catholicismi iugerum licet tyrannico Turcarum sub iugo dirè exagitatum semper sit; nihilominùs bonum fidei germen iugiter emanauit.

TRANSITORIVM, sic Missæ antiphona, quæ apud nos Communio dicitur, appellatur in ritu ambrosiano, quia tunc ad epistolæ cornu fit transitus, quemadmodum in ritu romano etiam obseruatur. Vide *Communio*.

TRANSLATIONIS offitij ad libitum Regula. Vide *Offitium*.

TRANSLATO, transfero. [Vt nullus audeat iuxta Sanctorum canonum traditionem ex alio Episcopatu ibidem translatare, aut constituere Episcopum post tuam de hoc sæculo euacuationem. Flodoard. lib. 2. hist. Rhemen. cap. 17.

TRANSMARINVS. Vide *Cismarinus*.

TRANSMIGROR, hoc verbo intransitiuo vsus est in sensu passiuo D. Hilarius in psal. 51. vbi de popu-

populo hebręo loquens, sic ait. [Regnum destructę Ciuitatis amisit, & de tabernaculo auulsus, & transmigratus est,] nempè, translatus est.

TRANSTYBERIM, Antipolis appellata, & Transtyberini Antipolitani. Vide *Esox*. Item Rauennates appellati. Vide *Guidonea porta*.

TRANSVENA, pro aduena S. Cypr. in poemate super Genesim vsus est, si tamen illud opus non sit potiùs Tertulliani. FR. vt opinantur Bellarminus de Script. Eccl. in Cypriano §. de Carminibus. Et Labbè in eod. tit. de Cypriano. §. Index carmen Genesis. Et in Tertulliano. §. Index Sacrarum Scripturarum, vti citantur à Tertulliano, tàm Carmina incerti &c. & inferius. Genesis.

TRAPETVM. FR. mola oleacea. Hodiè tamen hoc nomen in Italia, & præcipuè in Sicilia mola illa retinet, in qua cannæ melleæ conteruntur ad constituendum saccharum, à verbo gręco τρίπω, idest, verto, seu voluo.

TRAPEZITA. FR. τραπεζίτης, mensarius, campsor: à τράπεζα, idest, mensa. In can. in nomine domini. dist. 23. pro Simoniaco vsurpatur, sic. [Hæc apostolica sedes, cui authore Deo seruio, quot aduersa pertulerit, quot denique per simoniacæ hæresis trapezitas repetitis malleis, crebrisque tunsionibus subiacuit.] Ac in recto, & spirituali sensu vsus est D. Paulinus in epist. de Gazophylacio, ità inquiens. [Cœlestis igitur Trapezitæ hæc mensa est, thesaurum vitæ struens, & ad margaritam negotiandam fœnus exercens.] Eius synonyma. Vide *Arcbarius*. *Paracbaracta*. *Publicanus*. *Scambiator*. Item *Trapezita*, siuè *Trapezitæ* Dapiferum vertunt in Nicephorum Gregoram lib. 7. teste Camillo Peregrino de Principib. Longob. in castigat. ad Lupum Protosp. pag. 74. ad an. 886. Potest etiam in sensu Campsoris deduci etymon à græco verbo τρέπω, idest, voluo, seu verto; nam Campsores per cedulas voluunt solutiones creditoribus ad eorum correspousales, hinc Itali solent vti his terminis: *Girare*, seu *voltare in faccia del tale*.

TRAPPA, decipulum. [Si quis turturem de trappa furauerit. in lege Salica tit. 7.] vox quidem belgica *Trappe*. Vndè Galli dicunt *Attrapper*, idest, prehendere. Itali *Trappolare*, nempè, deprehendere, decipere.

TRASCO-DRVGITÆ, hæretici, ità appellati ex phrygijs vocibus *Trascus*, quæ palum significat, & *Drusus*, nasum, seu rostrum: nàm hi quando orabant, digitum indicem in naso imponebant; indè etiam *Pettalo-rincitæ* denominati sunt, πάτταλος enim græcè palum significat, & ῥύγχος nasum. Hac quippè cæremonia demonstrare præsumebant omnium rerum ipsos rectos iudices, ac commensuratores esse, & quod nasus iudicij symbolum fuisset, palus autem mensuræ. Dicti etiam fuere *Perticonasati*, de quibus Epiph. hæres. 48. In Cod. autem Theod. *Tascodrocita* nuncupantur.

TREBACITER, & *Trebatius*. Vide *Trebax*.

TREBAX, τρίβαξ, versatus, vndè postea versutum, & astutum translatiuè significat: hinc *Trebatij* nomen proprium desumptum fuit; item *Trebacissimus* in superlatiuo dicitur. [Collegit itaque sese trebacissimus senex, & intrinsecùs æstu pudoris decoquebatur. Sidon. lib. 1. epist. 11.] Item apud eundem lib. 9. epist. 11. reperitur *Tribaciter*, idest, astutè. [Pręterea quidquid super huiusce scripti tenore censueris, trebacitèr diffiteri.] Et ibidem clariùs. [Malui factum confiteri, quàm trebacitèr diffiteri.] Licet in aliquibus Codicibus mendosè *Tribaciter*, & *Tribacissimus* legatur.

TREBACISSIMVS. Vide *Trebax*.

TREMACVLVM, Rete. [Si quis tremaculum de flumine furauerit. In lege Salica tit. 27.] Ex gallicis vocabulis *Tremail*, & *Tremaillier*.

TREMISSIS, monetæ species. [Si ità est, sibi libellario nomine ad summam tremissis vnius concede. D. Gregor. in Regist. lib. 2. cap. 1.] Nomen autem *Libellarij* canonis solutionem significat, & italicè *Liuello* dicitur. Vide *Trimesium*.

TREMVIS. FR. Filius Filij naturalis, siuè Nepos ex Filio naturali. l. de eo. de succession.

TREMVLANTES. FR. Hæretici in Anglia quos Hispani *Adombrados* vocant.

TREMVLO, tremo. [Nimio frigore horribilitèr cum fletu, ac stridore dentium tremulantes, Flodoard. lib. 3. hist. cap. 3.

TREMVM. FR. cubiti pars. l. si quis homini libero. de conuitijs.

TREPALIVM, locus vbi dabatur reis tortura. [Non licet Presbytero, nec Diacono ad trepalium, vbi rei torquentur, stare. Concil. Antisiodoren. cap. 33.

TREPEDICA, ex verbis D. Gregorij Papæ videtur significare iumentorum pedicam; nàm lib. 2. dialogor. cap. 30. de Mulione, & equario curatore, qui iumenta ferreis soleis calceat loquitur, cuius formam assumpserat Diabolus; sic inquiens. [Quadam die, dùm ad B. Ioannis oratorium, quod in ipsa montis celsitudine situm est, pergeret, ei antiquus in mulo medici specie obuiam factus est, cornu, & trepedicam ferens &c.] Itaque *Trepedica* pedica ferrea, siuè ex fune cannabina, aut lorea, qua vinciuntur iumentorum pedes, vt nequeant longè digredi significat. FR. Trepedica dicitur à trepidando; fortassè, quia iumentum hoc compede vinctus, quotiescumque pedes mouet, eius genua trepidant, ac tremore concutiuntur. Errant igitur Dadinus hic in notis ad epistolas D. Gregorij, Lacerda, ac Vossius; qui putant hoc vocabulum significare potionem aliquam; nàm dictio *Mulomedicus* vnitè legenda est, & non separatim, idest, mulorum Medicus. De hac namque apparitione in quodam Codice M. S. Flodoardi Rhemensis Canonici antea, deinde Monachi, in Vita Sancti Benedicti, qui codex con-

conferuatur in Carmelitanorum Discalceatorum parisiensi conuentu, leguntur hi versus.

Id capitur Monacho simulati fraude subacto
Mul-medici, plausuque manus, alapaque recepto.

TREVGA. Italicè *Tregua*, est armorum suspensio, in qua fides publica præstatur, ne ad inuicem hostes se lædant. [Pax verò illa, quam treugam Dei dicimus, fideliter obseruetur, sicut ab Archiepiscopis, & Episcopis vniuscuiusque prouinciæ constituta est: qui autem eam infregerit excommunicationi subdatur. can. illi, qui. 24. quæst. 3.] Sub excommunicationis pœna etiam Alexander Papa III. ne violaretur præcepit. [Treugas à quarta feria post occasum Solis, vsque ad secundā feriam, &c. ab Aduentu Dom. vsque ad octauas Epiphaniæ, & à Septuagesima, vsque ad octauas Paschę ab omnibus inuiolabiliter obseruari præcipimus. Si quis autem treugas frangere præsumperit post tertiam admonitionem, si non satisfecerit, Episcopus suus sententiam excommunicationis dictet in eum. In decret. de treuga, & pace capite 1.] Sic etiam habet Fulbertus Carnot. [Velim autem suadere tibi, si possem, nè dimittas propter iram, quæ Dei iustitiam non operatur, quin Episcopo tuo treugam des. ep.93.

TRIA FATA. FR. Corruptè dici existimat Floranaut. Martinellus in sua Roma Ethuico-sac. & corrigit Anastasium Biblioth. qui in Honorio Papa inquit. [Fecit Ecclesiam S. Adriani Martyris in tribus fatis, quam & dedicauit, & dona multa obtulit.] Et in Adriano Papa idem replicat. [Basilicam SS. Cosmæ, & Damiani sitam in tribus fatis restaurauit.] apud Floranant. in eius cit. Roma pag. 94. vbi corrigit *In tribus foris*; sed nullam authoritatem, vel coniecturam pro se affert. Ego tamen Blondum Decad. 2. lib.3. affero sic scribentem: [Præstitit autem diutius in Petri Cathedra Constantinus, & Episcopos, præsbyterosque more pontificum ordinauit, quo vsque Clero, populoque romano in tribus foris, quæ est Sancti Adriani Ecclesia per Christophorum primicerium coacto, Stephanus siculus canonicè in Pontificem est electus.] Cyprianus verò mendosè habet *Trianfacta*, quem Latinius *Tria fata* corrigere maluit. Vide eundem in Cyprian. Correct. epist.21.

TRIAVERDINI. FR. Hæretici, quorum errores, & dira eorum gesta referuntur apud Baron. An. 1179. num.4.

TRIBACITER. & *Tribacissimus*. Vide *Trebax*.

TRIBALTHON. Vide *Pallium*.

TRIBVLANS, apud Arnobium pro tribulato vsurpatur. [In spiritu tribulanti cum lachrymis exoretur. In psal.106.

TRIBVLOSVS, campus tribulis, & spinis refertus. [Aut humore imbrium putres, aut frigorum siccitate tribulosas. Sidon. lib. 3. ep. 2.] Metaphoricè autem pro aspro, ac scabroso sermone accipitur. [Et quamuis propter hamata syllogismorum puncta tribulosum, vernantis tamen eloquij flore mellitum. Idem Sidon. lib. 1. epist.7.

TRIBVLVM, & *Tribula*, *a*, instrumentum, quo trituntur frumenta. [Si enim spicarum grana tribulis attrita, aristis, & paleis nudantur. D. Gregor. lib.7. cap.32. in Regist.] Vide *Traha*.

TRIBVNA. FR. hemicyclus muralis, quæ in fine presbyterij in Ecclesia solet terminari. Dicitur autem Tribuna, quasi tribunal, quia ibi tribunal, siuè pontificalis Cathedra collocabatur, vt in Templo S. Cæciliæ Transtyberinæ regionis ex lapide adhuc exstat, ac in alijs antiquis Romæ Ecclesijs adhuc videntur, & Alexander Papa VII. in tribuna Basilicæ Vaticanæ Cathedram Principis Apostolorum magnificè collocauit, dicitur *Calcidica*, *Hemicyclus*. Turrig. in Crypt. Vatic. secund. impres. part. 2. pag. 357. Vide *Absis. Concha. Diatreta. Tholus. Trichorus. Trullus*.

TRIBVTVM. Vide *Burdatio. Pedagium. Terraticum*.

TRICÆ TELLENÆ, friuola, ac insipida loquacitas. [Iam dudum me fateor hæsitare, circumhiscere, tergiuersari, tricas (quemadmodum dicitur) conduplicare tellenas. Arnob. lib. 5.] Prouerbium à Telleno tœdioso, & insulso tubicine desumptum. Aliqui tamen *Tricas Attellanas* legunt. Vocabulum autem Tricæ ex græco *τρίχες* propriè significat capillos implexos italice *Treccie*, ex quo metaphora desumpta fuit: quare postea pro sermone inutili, qui est animæ implexio, accipitur. FR. Non à Tellene tubicine, nec legendum est *Tricas attellanas*; sed restituendum est *Trica*, *Tellena*, quæ sunt duæ Ciuitates prima in Brundusino territorio, à qua prouerbium desumptum fuit teste Plinio, qui l.3 c.11. sic ait: [Et vrbes duas, quæ in prouerbij ludicrū vertere. Apinam, & Tricam.] Et Tellene alia Ciuitas in Campania, de qua idem Plin. lib.3.cap.5. Licet Erasmus in Chiliad. ex Zenodoto afferat, quod Tellen Tubicen fuisset, quem sequutus est Calepinus in dict. Tellen.

TRICO, implico. [Scilicet, vt sęculari negotio sua munia non fraudaret, nec à religionis cultu terrena se occupatione tricaret. In Vita S. Geraldi. Et hora surgendi non te trices, præcurre autem prior in domum tuam, & illic auocare, & illic lude, & age conceptiones tuas. Eccl. 32. 15.] Vide *Trica*.

TRICATVS, implicatus. [Si ad sextam horam refectionem tricatam hebdomadarij offenderint. In regula Magistr.

TRICENNALIS FR. spatium triginta annorum. [Quæ tricennalis lex conclusit, quia & filiorum nostrorum Principum ita emanauit authoritas, vt vltra triginta annos nulli liceat pro eo appellare, quod legum tempus exclusit. can. Facultates. 13. quæst.2.] Ac alibi: [Iure sibi vendicent, quod tricennalis lex concludit. can. illud etiam. can. sicut quicunque cum alijs seqq.

seqq. in 16. quæst. 3.] Hæc tamen tricennalis præscriptio non suffragatur Regularibus contra bona Ecclesiastica, vel Episcopos venientibus. can. possessiones. 16. quæst.4. Sed deberent habere pro se præscriptionem quadraginta annorum. can. volumus, & can. neque decennij. Ibidem. Et è conuerso Clerus contra Regulares tricennali spatio præscribit. Extrauag. de priuil. cap. si de terra.

TRIGESIMA, in Monasticis regulis secunda hebdomada Quadragesimæ *Tricesima* appellatur, sicut etiam tertia hebdomada vocatur ibi *Vicesima*, quæ ità denominantur non à numero dierum; sed ad sequendam antecedentium hebdomadarum denominationem Septuagesimæ, Quinquagesimæ, Quadragesimæ, sic & Tricesimæ, atque Vicesimæ ieiuniorum hebdomadæ appellantur. [A Tricesima verò vsque in Vicesimam singulos meros accipiant. A Vicesima verò vsque ad Pascha vinum omnibus subtrahatur. Ex Regul. Magist.

TRICHINAS, ità cognominatus fuit S. Theodorus à Græcis ob continuum, & asperum cilicium, quod in suo corpore gerebat; τρίχινος enim græce cilicium significat, pilis contextum ità appellatum à Cilicia prouincia, in qua, vt Varro lib. 2. de Re rustica scribit, huiusmodi indumenta pilis caprinis texebantur, ac contra sagittas in defensionem militum seruiebant, vt etiam Vegetius testatur; seù tabernacula, & tentoria efficiebantur ad castrametandos milites, vt ad præsens Arabes, & Saraceni in deserto facere consuescunt, de quibus tabernaculis in cant. cap. 1. dicitur. [Nigra sum; sed formosa, filiæ Ierusalem, sicut tabernacula Cedar.] Nàm Cedar fuerat Ismaëlis filius, à quo Agareni descendunt, qui per errorem, vt aliàs diximus, Saraceni appellati sunt; quod ideò S. Hilarius in verba psal. 119. [Habitaui cum habitantibus Cedar] confirmat hanc meam opinionem, & quod proprijs oculis inspexi, inquiens. [Cedar genus est Ismaëlitarum deserta incolens. Hi sunt nunc Saraceni nuncupati.] Sunt autem hæc tentoria nigra, & oblonga ad instar illorum, quibus triremes vtuntur; sed aptè disposita, ac ordinata ad formam ingentium Villarum, quæ valdè solaribus ardoribus, ac pluuijs resistunt. Hæc tabernaculorum coordinatio exaltata fuit à Regio Psalte. [Disposuerunt tabernacula Idumeorum, & Ismaëlitæ. psal. 63.] FR. *Cilicium* à Cilicia dicitur, quæ prouincia *Trachiotis* cognominata est, vndè Seleucia Ciliciæ, Seleucia Trachiotis dicta fuit. Plin. lib. 5. cap. 27. à dictione τραχύτης, idest, asperitas scabrositas, quare dixit Plutarchus τραχύτητα τῆς ἀσκίδος, villositatem illam, & eminentiam floccorum, quæ in rudibus pannis visitur. Iunius in Lexico Græco-lat. Et Cicero in 3. Verrina, inquit. [Cùm iste Ciuitatibus frumentum, coria, cilicia, saccos imperaret.] Et Asconius de eisdem Cilicijs ibidem ait. [Cilicia tecta esse ex pilis, in castrorum vsum, atque nautarum.] In Sacra autem Scriptura pro pœnitentiæ indumento non raró accipitur.

TRICHORVS, τρίχορος, triplex chorus; nàm Ecclesię tribuna ferè tres conchas habebat, maior siquidem *Concha*, & reliquæ duæ è lateribus *Conchulæ* dicebantur. [Basilicam Dominædij reliquijs Apostolorum, & Martyrum intra apsidem trichora sub altaria sacratis, solo, & parietibus marmoratam, camera musiuo illusa clarificauit. Paulin. epist. 12.

TRICIRION. Vide *Pascha*.

TRICLINIVM. Vide *Sigma*.

TRIDVANVM, ieiunium penès antiquos Christianos quommodo intelligatur. Vide *Biduanum*.

TRIERIS, τριήρης, genus nauis oblongę, vt triremis. [Neque trieris magna transgredietur eum Isai. cap. 33.

TRIGAMVS. FR. qui ter matrimonio coniunctus est. can. aperiant. 31. quæst. 1.

TRILORIS, τρίλωρις, velum tribus loris contextum, sic πεντάλωρις, idest, quinque loris.

TRIMISIVM, monetę species, aliàs tremissis. [Nàm nec semel in regione ista vsque ad vnum trimesium frumentum potui comparare. Anast. in exil. S. Martini Papæ.] Aliqui mensuram significare putant. FR. Sed alibi idem Anastasius monetam manifestè intelligit, idest, tertiam solidi partem, sic inquiens. [Domum in regione Roffea intra Vrbem, quæ præstat solidos LVIII. & trimesium. In Siluestro Papa.] Vide *Tremissis*.

TRIMMA, τρίμμα, limatura, & puluis. [Fecit autem, & Cameram Basilicæ ex auri trimma in longum, & in latum pedibus quingentis. Anastas. in Syluestr.] Alij tamen *Ex auri trimme* legunt.

TRINITAS, personalis distinctio in Deo. FR. non rectè appellatur consortium, vt S. Gregorius Nyssenus in orat. 1. contra Eunomium clarè his verbis probat, inquiens. [Quæ cum nondùm Eunomius didicerit, negat Filium simul cum Patre sedere. Hoc autem potestatis consortem, magis, vt quid dementię, ac furoris simile percurrere oportet, quàm vt impium, & sacrilegum redarguere. Quam enim sententiam habet συγκλήρω, consortis dictio, ex communi orationis nuncupatione, non licet inuenire. Super vestimentum Domini miserunt sortem, sicut Scriptura loquitur, qui noluerunt tunicam Domini discindere, si vnius ipsorum rem propriam facere, cui sors gratuitò dederit. Illi igitur, qui pro tunica inter se sortem mittebant, dici possunt σύγκληροι, consortes. Hic autem minimè dici potest in Patre, & Filio, & Spiritu Sancto, cum ęqualem in rebus creatis habeant potestatem &c.] Trinitatis Diuinæ attributa. Vide *Homousion*. Eius pictura. Vide *Icona*. Spiritus Sanctus Trinitas appellata. Vide *Spiritus Sanctus*. Quis dicatur *Trinitatis Artifex*. Vide

Ba-

Baptizans. Festum SS. Trinitatis Romæ tempore Alex. III. non habebat peculiarem diē. [Præterea festiuitas Sanctæ Trinitatis secundum consuetudines diuersarum regionum à quibusdā conuenit in octauis pentecostes; ab alijs in Dominica prima ante aduentum Domini celebrari. Ecclesia si quidem romana in vsu non habet, quod in aliquo tēpore huiusmodi celebret specialiter festiuitatem; cū singulis diebus Gloria Patri, & Filio, & Spiritui Sancto &c. similia dicantur ad laudem pertinentia Trinitatis. cap. quoniam. de ferijs lib. 2. decretal.] Ineptum, nè dicam hæreticale epitheton fuit illud à quodam aliàs Docto Sanctissimæ Triadi attributo illam appeliando Ternam Maiestatem, nā m nouem personas in Diuinis inaduertentèr asseruerat. Vide *Dealitas*. *Tetru*. *Trionymus*.

TRINITVS. FR. idest, trinus. can. de trinamersione baptismi. Idest, de trina mersione baptismi. dist. 4.

TRINOMIVS, sic à Petro Blesensi cognominatus fuit S. Petrus, quia tribus nominibus appellatus est à Christo Domino, nempè, *Simon*, *Bar-Iona*. Vide *Bar iona*, & *Petrus*. Vide *Cephas*. sic ergo Blesensis: [Neque enim Petri fuit; sed cum iàm trinomius esset. serm. 26.] Trinomius etiam appellatus fuit Salomon Rex, quia *Ecclesiastes*, *Lamuël*, & *Salomon* dicitur. Vide *Trionymus*.

TRIODIVM, ità appellatus est à Græcis quidam liber, in quo tres odæ continentur, solitæ cani in diebus quadragesimalibus. Vide *Alipta*.

TRIONYMVS. FR. τριώνυμος, idem ac trinomius. [Suspectam habebamus trionymam solitarij. Dei vnionem secundum Sabellicum credidisse. Sulpic. lib. 2 hist. cap. 57.] Nàm Sabellius, licet poneret in Deo vnicam substantiam; negabat tamen trinam in eo personarum distinctionem, asserens tantum in Deo trionymam distinctionem reperiri.

TRIPARTITA HISTORIA, apocrypha. Vide *Palea*.

TRIPASSALVM. τριπάσσαλον, pertica cum tribus cuspidibus, instrumentum martyrij, quo Syri vtebantur, quemadmodum in vita S. Ephrem apud Vossium legitur, nempè [Postridie autem, iudice pro tribunali sedente, constituetunt corā illo tripassalum, & quæcunque alia tormentorū genera.

TRIPONDES. Vide *Neophytus*.

TRIQVADRVS, tripartitus. [Neque teres lunaris globi circulus iacturam propriæ pulcritudinis patitur, licet luculentus limpidissimi Solis splendor triquadram mundi rotam clarius illustrare credatur. Aldhelmus. lib. de Virg. c. 4.] Trinam mundi antiquorum diuisionem intelligit, in Asiam, nempè, Europam, & Africam constitutam, sic alio loco ait: [In triquadro terrarum ambitu. c. 11.

TRISAGIVS HYMNVS. Vide *Sanctus &c.*

TRISCILIDÆ. FR. Heretici, qui Deum trisformem esse asserebant, de quibus D. Augustinus ait talem fuisse eorum falsam doctrinam, nempè, [Vt quædam pars sit Pater, quædam Filius, quædam Spiritus Sanctus. Ad Quoduult Deus. de Hæresibus. cap. 74.] Vide *Tritheita*.

TRISELENES, idest, Trilunis. Vide *Synelites*.

TRISMEGISTVS. Vide *Theut*.

TRISOMATOS. Vide *Bisomatos*.

TRISTATA. τριστάτης, Ductor exercitus, Capitaneus, secundum nonnullorum opinionem intelligitur, tamquam qui tertio loco præsidet. Sed D. Hieronymi sententia est valdè diuersa, nàm superiorem gradum importare ait. hoc nomen, nempè Principum Principem, sic inquiens. [Duces, & Magistratus, siuè Tristatas, quos nos Principes Principum interpretati sumus; de quibus in Exodo legimus, electos ascensores Tristatas. in cap. 23. Ezechiel.

TRISTEGVS, τρίστεγος, trinam contabulationem, coassationem, vel contignationem habens; latinè *Tritectus* dicitur. [Qui quasi tristegam domū ædificauit, idest, inferos, cœlum, & terram, vt super terram habitarent certātes, in inferno autē victi, in Cœlo victores. Chrysost. hom. 31. in c. 20. Matth.] FR. sic Dominus trinam contabulationem in noemica arca fieri præceperat. [Et tristega facies in ea. Genes. 6. 6.] Ac in illo mystico Ezechielis templo in eius cap. 42. sic habetur: [Tristega enim erant, & non habebant columnas.] Dictio autem græca Tricameratum significat. Στέγη enim nauis tabulatum propriè significat, vndè τρίστεγος triplicatum tabulatū habēre denotat, à verbo στέγω, idest, tego sustineo, capio. Dictione verò *Stega* vsi fuere etiam Latini, Plautus enim in Bacchide, & in Crysalo ex seruli nomine act. 2. 3. inquit: [Forte vt absedi in stega] idest, in tabulato nauis, & in Stich. act. 3. 1. [Sine aduocatis ibidem in cercuro, in stega, in amicitiam, atque in gratiam conuertimus.] Item Fulgentius de vocib. antiq. ait: [Stega est nauis proscenium, idest, tabulatum, super quod nautæ ambulant, sicut Plautus ait: Forte ego, vt stega consederam. de vocib. antiq. Hodiè tamen subtabulatum nautæ corruptè *Steua*, siuè *Stiua* dicunt: vnde *Stiuare*, seu *Stipare* imponere, includere, & tegere italicè dicitur. ;]: Diuus tamen Ambrosius in psalm. 36. loquens de iuuene illo, qui somno sopitus, dùm prædicaret Apostolus Paulus, è fenestra præcipitatus fuerat, vocabulo latino vsus est, inquiēs [Qui cum sermonibus Pauli intentus hæreret, somno victus, de tritecto cecidit.

TRISTITIA, in quo differat à metu. Vide *Noluntas*

TRISYRTICVS. Vide *Diasyrticus*.

TRITECTVS. Vide *Tristegus*.

TRITHEITÆ. Hæreticorum secta, quæ asserebat trinam in Deo naturam, ac idem intelligebat per hypostasim, & naturam; appellati autem sunt hi hæretici τριθεῖται, idest, trinideitæ. Et vlterius vnicam tantum in Christo naturam admittebant; quorum Author Philoponus Ale-

 xandri

xandrinus Grammaticus fuit. FR. in can. quidam autem hæretici. 24. quæst. 3. appellantur *Tritboitæ*.

TRITHOITÆ. Vide *Tritheitæ*.

TROCHLEA. FR. græca dictio τροχία, ideſt, rota, qua aquaè puteo trahitur. Vitruu. lib. 10. cap. 5. Dicitur etiam τροχὸς, qua rei torquentur. Lexic. Scapulæ. De hoc vocabulo *Trochlea* ſæpè in Martyrum paſſionalibus; ſed ſecundum diuerſum loquendi modum, diuerſimodè eorum martyrium intelligendum eſt; nam quandoque *Eleuatio ad trochleas* dicitur; vt de S. Theodoro Mart. habetur in Martyrol. 7. Decemb. his verbis: [Trochleis frequenter in ſublimè eleuatus, atque ictu celeri ſuper ſilices pondere corporis dimiſſus &c.] hoc eſt genus torquendi per funem tractatoriam, quod italicè *Tratti di corda* dicitur. Aliquando verò dicitur *Extenſio ad Trochleas*, vt de Sancta Symphoroſa. 17. Iunij apud Adonem habetur: vndè Greg. Turon. inquit: [Extenſus ad trochleas, cædebatur fuſtibus, virgis, ac loris duplicibus &c. in hiſt. Francor. lib. 4. cap. 49. In terra extenditur ad torchleas, virgis, & fuſtibus cæditur. Idem lib. 6. cap. 8. & 35. & lib. 7. cap. 32] Ac idem habetur in eius tract. de glor. Confeſſor. cap. 83. Extenſus autem ad trochleas, de eo intelligendum autumo, qui in eadem tractatoria fune alligatus, & non plus quàm quatuor digitis circitèr à terra eleuatus, ità vt reus à ſoli proximitate deceptus, continuò ad ſuſtentandum corpus allieiatur, ac pedibus tentet, & ſic magis, ac ſæpius torqueatur tractibus funis, quod genus tormenti in Sicilia *Succaro* dicitur. Eſt præterea longa contentionis funis inter Eruditos, eis à Vitruuio præſtita; nam lib. 10 cap. 5. inquit: [In radice autem machinæ collocatur tertia trochlea, eam autem Græci ἐπάγοντα, noſtri artemon vocant.] Diſputant igitur acriter Scriptores, & præcipuè Sac. Expoſitores ſuper cap. 27. 40. Act. Apoſt. vbi habetur: [Et cum anchoras ſuſtuliſſent, committebant ſe mari, ſimul laxantes iuncturas gubernaculorum, & leuato artemone ſecundum auræ flatum, tendebant ad littus.] Alij enim per *Artemonem* nauis malum, alij antennam, alij velum paruum, alij gubernaculum interpretantur, quos cumulatim videre eſt apud Cornelium à Lapide, & Io. Lorinum in Act. Apoſt. atque Alex. ab Alex. integrum tract. lib. 1. Genial. cap. 25. ſuper hoc vocab. *Artemon* compoſuit: nihilominus non poſſunt concordare vocabulum *Artemonis*, de quo in Actis cit. Apoſt. cum *Artemone* in ſenſu *Trochlea* à Vitruuio ſupra allato. Cæterum hoc vocabulum *Artemon* licet inter Latinos vſitatum fuiſſe Vitruuius affirmet, eſt tamen origine græcum, vt reliquæ non paucæ latiales voces à græcanicis deriuatæ, prouenit enim à verbo ἀρτάω, quod ſuſpendere ſignificat; vnde *Artemon*, ac ſi diceres *Suſpendium*, ſeu *Appendix*, quare non in ſenſu *trochlea* locutus eſt D. Lucas cit. cap. 27. Actor. Sed in ſenſu parui veli, quando *Artemonem* dixerat. ideſt velum paruum nauis, quod Appendicem, & Suſpendiũ dicere mauis. Syriaca autem lectio loco Artemonis, *paruum velum* habet, ac optimè Iſidorus docet quid nauis Artemon ſignificet. [Artemon velum eſſe dirigendæ potius nauis cauſa commodatum, quàm celeritatis. lib. 19.] Ad *Trochleam* igitur, de qua Vitruuius ſupra, redeundo illam eſſe dicimus, quam Romani *Girella*, Florentini *Carrucula*, Senenſes *Carriola*, Siculi, & Meliteuſes *Tagliola* dicunt. De Trochleis ſic cecinit Lucretius:

Multaque per trochleas, & tympana pondere magno
Commouet, atque leui ſuſtollit machina nixu.

Et metaphoricè Quintilianus: [Trochleis pituitam adducere. lib. 11. de pronunr. cap. 3.] pro violenter expuere dixit. Atque Sidonius. [Trochleatim fune nutabat. lib. 5. epiſt. 14.] Perperàm tamen nonnulli per trochleam machinam illam, quæ italicè *Argano* dicitur intellexerunt, quæ machina à Vitruuio *Ergata* dicitur lib. 10. cap 4 vt ibi Guliel. Philandrus notauit, Trochleæ Synon. Vide *Tolenum*.

TROGALIA, τρωγάλια, bellaria: ſed apud Caſſianum Collat. 8. cap. 1. ironicè ciceres aſſatos ſignificant, qui ad inſtar belliariorũ corrodebantur à Monachis. FR. τρωγάλια prouenit à verbo τρώγω, ideſt, edo.

TROGLODYTÆ, hæretici à gręca voce τρωγλοδύται ità appellati, quæ cauernarum habitatores ſignificat; nam in cauernis, locisque ab humano conſpectu remotis congregabantur. FR. Troglodytæ populi prædones. Plin. lib. 37. cap. 8. & lib. 11. cap. 37.

TROGVLVS, monachalis veſtis, quam aliqui ſcapulare eſſe putant. [Semper aſperrimo à ſcapulis vſque ad renes induebatur trogulo. In vita S. Maur.] FR. ſi vſque ad renes trogulus pertingebat, profectò non eſt Cucullia, quæ talaris eſt, vt falsò exiſtimat Calepinus. Matthęus tamen Pariſius fortaſsè mendosè *Tragulum* ſcribit, inquiens: [Et ſic de ſæcularibus fiunt ſæculariores, & mentitur in ijs tragulorum vilitas, dum ſub habitu paupertatis, ſpiritus habitat elationis. In hiſt. ad an. 1253.] Ego tamen veriſimilius puto denotare cilicium ex verbo græco τρώγω, quod rodere, & aſperitate compungere ſignificat. Item *Tragula* apud Gellium lib. 10. cap. 25. haſtarum, telorum, iaculorum, ſeù gladiorum ſpecies ſunt.

TROPARIVM, & *Tropanarius*. Vide *Tropui*.

TROPHÆOPHORVS. FR. τροπαιοφόρος, ideſt, Trophæi geſtator, ſic Græci S. Georgium Martyrem appellant, qui depingi ſolet equo inſidens, & lancea draconem transfodiens ad puellam liberandam. Quod factum multi Scriptores ſymbolum potius, quàm hiſtoriam reputant; licet alij verum ſucceſſum exiſtiment. Vnde Nouatorum Calumnioſitas inepta occaſionem arri-

arripuit hunc Sanctum Papistarum Persenum, appellare; quasi verò ipsamet Mater Ecclesia hanc historiam inter apocryphas non recenseret.

TROPHIMA, FR. nutrimentum, alimentum, à græca voce τροφή.

TROPICI. FR. hæretici, qui Spiritum Sanctum, Angelorum omnium Principem esse asserebant, & tropis quibusdam Sacræ Scripturæ locos exponere contendebant. Theatr. vitæ human. litt. H. pag. 22. col. 2. 9. Tropici.

TROPOLOGIA, τροπολογία, idest, conuersio locutionis, & aliàs sensus moralis dicitur: tropologicus enim sensus est ille, qui ad mores transfertur: vt exempli gratia vestis Sacerdotis candida interioris cordis munditiam denotat, de quo in dict. *Anagogia*, & dict. *Biblia* egimus.

TROPUS, genus monastici cantus, qui antè Missæ Introitum in solemnitatibus dici solebat, à D. Gregorio Papa, vt refert Durandus lib. 4. cap. 1. institutus: & est huiusmodi. Exempli gratia in die Natiuitatis Domini Introitus prioris Missæ incipit *Puer natus est &c.* antè quē canebatur sequens Tropus: *Ecce adest, de quo Prophetæ cecinerunt*, & postea immediatè sensum continuando Introitum coniūgebant *Puer natus est &c.* vox enim τρόπος conuersionem, & reuolutionem significat; nàm reiterantur eadem verba, & ideo à Ioanne Beleth cap. 59. dicitur *Zona*, quia tanquam cingulum amborum sensuū capita connodat. Ac *Troparius* dicebatur liber, in quo continebantur huiusmodi tropi. Græci tamen *Troparium* vocant nonnullas preces, quas sæpè in horis canonicis canunt. Vide *Versus*.

TROSSANUM. Vide *Trossulus*.

TROSSULUS, Eques leuis armaturæ. [Dolet sibi prælatum iuuenem non quidem comatum, non vestium sericarum; sed trossulum, & in sordibus delicatum. Hieronym. de vitand susp. contub.] Cuius nominis etymologia ex Trossulo Etruriæ Ciuitate deriuatur, quæ semel capta fuerat ab Equitibus Trossulis appellatis, sine consortio pedestrium: indeque *Trossulus* appellata fuit, quæ licet sit iàm diruta; adhuc tamen eius situs nomen retinet, cuius ruinæ inter Volsinium, & Ferentum spectantur. FR. sed in editione parisiensi de anno 1579. citatus textus Hieronymi. *Torosulum* habet. At quomodocumque legatur. Hieronymus de vitando suspecto contubernio epist. 47. De libidinoso contubernij periculo loquitur, vbi sic inquit [Libidinosa mens ardentius honesta prosequitur &c.] Et inferiùs in eodē proposito de malitia fœminarum, quæ ficte sub prætextu aliquo necessariæ seruitutis in domo Amasium introducunt, inter alia sic ait: [Dolet sibi prælatum iuuenem, non quidem comatum, non vestium sericarum] quia tanquam domi famulum ficte illum admittit, ideoque sub prætextu sordido, ac vili introducitur, hinc subiungit. [Sed torosolum, (*siue vt alij legunt*) trossulum, & in sordibus delicatum, qui ipse sacculum signet, & textrinum teneat, pensa distribuet, regat familiam, &c.] Et post pauca ità concludit de simili scandalo. [Faciliùs mala credunt homines (*subaudi quàm bona*) quodcumque domi fingitur rumor in publico fit.] Victorius tamen hic in scholijs eius num. 16. sic exponit. [Torosulum, hoc est obesum, ac benè curatæ cutis hominem. Quidam Codices Trossulum, eodem fermè sensu. Veteres Equitem Trossulū vocabant quæ quidem appellatio in prouerbialem iocum abijt, vt prepinguem hominem eo nomine intelligamus] Quoad primam lectionem *Torosulum* est nomen ab adiectiuo *Torosus* diminutiuum. Torosus enim dicitur, qui pulpam carnis musculosam habet, in qua robur, & fortitudo est. Columel. lib. 6. cap. 13. sic scribit: [Parandos esse boues nonnullos ceruice longa, & torosa.] Catullus *Ceruix torosa* dixit, de Berecynthia. 58. Atque Ouidius *Colla torosa*. 7. Metam. Verū ex Nonio Marcello constat Torosulū, & Trossulū idem fuisse, ait enim [Trossuli dicti sunt torosuli. Var. Sesquiulysse: Nunc emunt trossuli nardo nitidi vulgò attico talento equū] Etymō autē Trossulorū Equitum, & Trossuli Hetruriæ Ciuitatis à Plinio lib. 33, c. 2. sic refertur. [Quin etiā ipsum equitum nomen sæpè variatum est, in his quoque, qui ad equitatum trahebantur. Celeres sub Romulo, Regibusque appellati sunt; deinde Flexumines: postea Trossuli cum Oppidum in Thuscia circa Volsinios passuum IX. M. sine vllo peditum adiumento cepissent, eius vocabuli: idque durauit vltra C. Gracchum. Iunius certè, qui ab amicitia eius Gracchanus appellatus est, scriptum reliquit his verbis: Quod ad equestrem ordinem attinet, antea trossulos vocabant, nunc equites vocant: ideo quia non intelligunt trossulos nomen quid valeat, multos pudet eo nomine appellari, & causam, quæ supra indicata est exponit, inuitosque etiam nùm tamen trossulos vocari.] De Trossulo ait Senec. epist. 87. [O quam cuperem illi nunc occurrere aliquem ex his trossulis in via diuitibus.] & Lamprid. in Commod. [In collegium Sacerdotum adscitus est: cooptatus inter trossulos princeps iuuentutis, cum togam sumpsit.] Sed potius delicatum, & luxuriosum, vt autumo, significat, tum ex supradictis, tum etiam, quia *Trossulum*, seu *Trossulo* vt vult Leander Albertus Ciuitas Etrusca, ac patria Othonis Imperatoris erat, quam *Trossanum* appellat Gottifredus Viterbiensis in historia, & à Viterbiensibus deuastata fuit de anno 1074. cuius Metropolis Ferentum, vt antiquus etiam Persij Commentator affirmat, & nimis proxima Volsiniensium Ciuitati erat, quæ hodie *Bolsena* dicitur, de qua Valerius Max. lib. 9. cap. 1. inquit. [Etrutiæ caput habebatur: sed post quam in luxuria prolapsa est, in profundum iniuriarum, & turpitudinis decidit.] Et inferius: [Po-

[Postremò lege sanxerunt, vt stupra sua in viduis pariter, ac nuptis impunita essent; ac neque virgo ingenuo nuberet, cuius castitatem non ante ex numero ipsorum aliquis delibasset.] Hinc fortasse valde propinqua Trossuli Ciuitas eodem luxuriæ conuicio prolapsa, ad idem [Iniuriarum profundum, & turpidinis deciderat.] Vnde prouerbiali iniuria apud Senecam, & Hieronymum supra citatos *Trossulum Iuuenem*, idem, ac luxuriosum significabat.

TROTINGVS. FR. Choraula, qui sponsam comitabatur. [Peruenit ad nos, quod dùm quidam ad suspiciendam sponsam cuiusdam sponsi cum paranymphis, & trotingis ambularent, peruersi homines aquam sordidam, & stercoratam super ipsam iactassent. l. peruenit. de aggressione lib. 1. tit. 16. l. 8.

TRVCTA, trutta piscis, qui alias Salar, Varius, & Lupus varius à Latinis appellabatur. [In hoc stagno ferunt tructarum piscium magnitudinem vsque ad centum librarum pondera trutinari. Greg. Turon. lib. 1. miraculor. cap. 76.] FR. sic etiam secundum D. Ambrosium, & Isidorum *Tructa* appellatur; sed Platina Truttam appellat, quam quasi trurilem à trudendo ità appellari censet, quod in aduersum flumen semper nitatur. Hypol. Saluian. hist. 2. de trutta. Itali *Trotta* vocant.

TRVFA, machinatio, deceptio, stratagema. [Ille diligentissimè cogitans qualiter liberaret puellam, huiusmodi trufam inuenit. Cæsar. lib. 2. hist. cap. 25.

TRVFANVS, deceptor, & astutus. [Quendam Clericum actu trufanum, quales per diuersas vagari solent prouincias. Cæsar. lib. 1. cap. 3.

TRVFATOR, deceptor, italicè *Truffatore*, qui aliqua astutia aliquid surripit: [De huiusmodi trufatoribus plurima deceptorum genera temporibus nostris gesta tibi dicere possem; sed non sunt ædificatoria. Cæsar. lib. sexto cap. 11.

TRVLLVS, tholus, camera, siuè testudo edificij, quæ altiùs crescens in fastigiatum cacumen desinit, & in orbem circumagitur, siuè templi hemisphærium. Vox quidem græca τρῶλλος. Nonnunquam per hoc vocabulum *Trullus* intelligitur sexta Synodus, quia à loco, vbi hic tholus erat, trulli denominationem sumpsit. Vbi Monothelitarum error damnatus est, & tunc Io. Portuensis Episc. Sancti Agathonis Papæ Legatus die dominico Missam solemnem secundū latinum ritum in Basilica S. Sophiæ celebrauit: [Trullum casu suo ciborium sanctę mensæ contriuit. Zonara] FR. [Trullum verò eiusdem Ecclesiæ fusis chartis, (*idest, laminis*) plumbeis cooperuit, atque muniuit. Anastas. Biblioth. in Sergio.] De templo SS. Cosmæ, & Damiani Romæ in Campo boario intelligit, vt Martinel. Florauant. in eius Roma Ethnico-sac. pag. 93. exponit. De Synodo in Trullo egit Baron. an. 680. num. 41. & Santarellus de Hæresi. cap. 32. num. 15. & hic habetur in dict. *Agnus Dei*. *Pentecostes*. De ruina autem Trulli à Zonara supra relata egit etiam Cedrenus, de qua in dict. *Solea* facta est mentio. Trulli synonyma. Vide *Tholus*. *Tribuna*.

TRVNCATVS. FR. Eunuchus. [Eunuchorū quoque tibi, & puellarum, ac seruulorum mores magis eligantur, quàm vultuum elegantia, quia in omni sexu, & ætate truncatorum corpora violenta pudicitia animi considerandi sunt, qui amputari nisi Christi timore non possūt. D. Hieronym. ad Demetriad.] Qui Sanctus Doctor idem documentum Lætæ præbuit. inquiens: [Nè virgo Christi cum Eunuchis laues, quia non deponunt animos virorum.

TRVSTIS, fidelitas, & vassallagium cum iuramento promissum significat. Vide *Arimania*. Vide etiam *Antrustio*.

TV AVTEM DOMINE &c. Vide *Lectio*.

TVBELLVS, tubulus, paruus tubus, canaliculus, fistula Pro Reliquiario vsurpauit hoc vocabulum D. Paulinus in epist. 11. ad Seuer. inquiens: [Vt imitemini compositionem istam, qua tubello aureolo rem tantæ benedictionis inclusimus] lignum Sanctæ Crucis intelligit.

TVBRACVS. FR. tibialia. [Postea verò cœperunt hosis vti, super quas equitantes tubrages birros mittebant. Paul. Diacon. de gest. Longobar. lib. 4. cap. 23.] Et ibi eius Annotator. Aliqui tamen Codices *Tubrugos* habent. Vide *Tibracia*.

TVCETA. FR. Calepinus ex Cornuto inquit apud cisalpinos bubula caro sale condita dici: sed aliter Fulgentius docet, nempè: [Tuceta dicuntur escæ regiæ, sicut Callimachus in piscis:

Ambrosio redolent tuceta saporem.

De vocib. antiquis.] Quare versus Persij à Calepino adducti aliter interpretari debe-rent.

TVBRVGI. Vide *Tubracus*.

TVFA, vexillum. [Nec non, & incedente illo vbilibet per plateas illud genus vexilli, quod Romani tufam, Angli appellant Tunf antè eum ferri solebat. Beda lib. 2. hist. cap. 16.] Vbi loquitur de Eduino Rege. De τῷφ inter Græcos Curopalata mentionem facit, quæ flammula, & vexillum cuspidatum erat, quod in capite eius equi ferebat ob ornamentum Despota. Ab aliquibus Scriptoribus *Tuphia* appellatur. *Tupha* insuper Imperialem thiaram Constantinopolitanorum Imperatorum denotabat. [Triumphum duxit thiara recta, quam illi tupham appellant. In vita Basilij Porphyrog.] FR. Tufa vexillum pyramidale, vt solent ferre naues, quæ vulgò *Latinæ* dicuntur, quorum vexilla, ac vela latina quoque nuncupantur, ad differentiam nauium, velarum, & vexillorum, quæ à nautis appellantur *Quaire*, idest, quadræ, & eadem latina forma sunt vela, & vexilla recentiorum tri-

triremium, ideft, cuſpidata, fortaſsè, quia Romani hac vexillorum forma vti cœperunt, ideo appellata ſunt latina, quod Beda inſinuare videtur ſupra, dùm inquit, *Quod Romani tufam appellant*: huiuſmodi vexillorum paruorum formam equites leuis armaturæ Pontificis, qui vulgariter *Caualli leggieri* dicuntur, in cuſpidibus eorum haſtarũ deferunt, variata tamen coloribus, iuxta colores gentilitij inſignis regnantis Pontificis: itaque hoc vexilli genus cuſpidatum à Græcis, & Latinis *Flammula*, & à nautis *Fiamma* hodie appellatur, quia cuſpidata ad modum flammæ, & pyramidis formatur, atque huiuſmodi ſigniferi *Flammulares* dicebantur. Cæterum inuerisimile videtur, quod in capite equi tale vexillum imponeretur; nàm impedimenti eſſet tàm equo, quam equitanti; prætterquam quod eſſet ineptum ornamentum. Sed potius credendum, quod Deſpotę equus ferebat in capite aliquod cuſpidatum ornamentum, ſicut in torneamentis, floccis in cuſpidem deſinentibus ex pinnis ornari ſolent equi. Sic etiam erat *Thiara recta* Imperatoris Græcorum ſupra mentionata, quæ recta dicebatur ſcilicet cuſpidata, cuius figuram. Vide in dict. *Calyptra* ac alio nomine *Pyramis*, & *Pileus turbinatus* dicebatur, vt in dict. *Pileus*, & *Pyramis* dixi. Vexilli ſynon. Vide *Bandum*. *Banerium*.

TVLDVM, τοῦλδον, impedimenta, & ſarcinæ militares, vt Leo Imperator in conſtit. 3. declarat. De eodem vocabulo etiam Cedrenus ſic inquit. [Ceperunt Romani (*ideſt Græci*) etiam Perſarum tuldum, & Regis tentorium.

TVLTVS, à tollo verbum. [Quæ ſi manifeſte tulta ſunt, & ipſa ſiuè ambiguitate aliqua volumus reſtitui. D.Gregor. Papa in Regiſt. lib. 7 cap. 58.

TVMBA. Vide *Cœmeterium*.

TVMBVLA, diminutiuum nomen à Tumba: Aldelmus de SS.Martyr. Geruaſio, & Protaſio: ità cecinit.

Saxea quadratis,quas condit tumbula foſſis.

TVMVLTVATIM, tumultuosè. [Quæ cuncta virgulta tumultuatim ſuper amnicos margines ſoli bibuli ſota fructificauerant. Sidon. lib. 1. epiſt. 1.

TVMVLVS. Vide *Caſtrum doloris*. *Sepulcrum*.

TVNICA, ſeu Dalmatica pro prælatitio Mantelletto. Vide *Birrus*. *Colobium*. *Dalmatica*. *Tunicella*. Tunica interior. Vide *Polyris*.

TVNICELLA, peculiare Subdiaconi indumentum, quod erat in vſu tempore S. Gregorij Papæ, vt alibi diximus; nàm antea tantum albam induebant Subdiaconi, ſicut Græci hodiè faciunt. Deberet longior, & ſtrictior, quàm Diaconalis Dalmatica formari tunicella, quæ ideo ab aliquibus *Dalmatica minor* appellatur; eam propter eius arctitudinem *Subtile* vocat Honorius. Dicitur etiam *Subucula*, vt in ſuo loco diximus. In Ordine Rom. *Subdiaconalis* dicitur. Ritus tamen ferendi tunicellam non eſt valdè antiquus; in Ordine enim Romano, dùm agitur de pontificalibus indumentis, de ſola Dalmatica fit mentio; & quod non fuerat in vſu apud antiquos, manifeſtè ex antiquis muſiuis pictis perſpicitur. In quodam M.S. Rituali Abbatis Rotaldi habetur, quod in Tunicellæ limbo tintinnabula adinſtar ſacerdotalis veſtis iudaicæ apponebantur, his verbis de tunicella, quam adhibet Epiſcopus loquens. [Super hac itaque miniſtratur ei tunica gyris in tintinnabulis.] Neſcio tamen, qua de cauſa Cæremoniarum Directores manicas tunicellę, ac dalmaticæ ſuper humeros Epiſcopi celebrantis complicent; nàm tali abuſu non videntur obſeruari profunda myſteria, quæ in latis manicis Dalmaticę, ac anguſtis Tunicellæ repræſentantur, illaſque, dum ſub planeta abſcondunt, ſacrorum indumentorum decorem demunt; nec ob id aliquid agilitatis commodum præbent Celebranti; nàm tali abuſiua conſatcinatione, vt iàm mos agendi inoleuit, prætèr indecentiæ ſignum, agilitatis impedimenta in Celebrante cumulant. Debent igitur huiuſmodi manicę explicatæ relinqui, vt antiquus Eccleſiæ ritus, à Concilijs, Sanctiſque Patribus ſymbolicè introductus continuetur; aliàs contemnere, quod erudita SS.Patrum decreuit Authoritas, ſophiſticę potiùs iactantię erit ſignum, nec eſſet inter Dalmaticam, & Tunicellam, ſiuè Colobium differentia aliqua, cuius diſcriminis cauſa, vt, ſcilicet, perſpiciantur Tunicellæ manicæ, aliquantulum longiores fieri præcipit Rubrica; nàm Tunicella veſtem Chriſti inconſutilem, ideſt, illacerabilem, illæſamque ſignificat, ità Innocentius Papa cap. 39. ac moralitèr denotat interiorem Præſulis virtutem. Hæc cæleſtis, ac violacei coloris erat antiquitùs. Durand. lib 3. Vide *Colobium*. *Lebitonarium*. *Subucula*.

TVFHA. Vide *Tufa*.

TVRBARIA. FR. cauea, foſſa, à turbinis, & terræ exalationis verticoſitate cauſata. [Deinde tempeſtas illa, debacchando inualeſcens, turbariam quandam in eadem villa circundatam, quaſi in ictu oculi reddidit ſiccam. Matth. Pariſ. an. 1213.

TVRBINATVS pileus. Vide *Pileus*. *Pyramis*. *Tufa*.

TVRCA. FR. de etymologia huius vocabuli vide, quæ ſcripſi in ea Apologia in Hieronymum Bruſonem cuius tit. eſt: Il Valor Malteſe. In reſponſione ad propoſit. 6. Vide etiam Nicephorum in hiſt. Rom. lib. 2. cap. de ſcythis. Alij tamen ex vocabulo *Anturges* deducunt, quod ruſticum ſignificat; ſed verius puto ex *Teucro*, quod troianum, ſiuè thracem denotat deriuari. Vnde Virgilius per Teucram, & Teucrum Thraciam, & Thracem, ſiuè Troiam, & Troianum intellexit. Sed Innocentius Papa VIII. per Teucrum Turcam expoſuit: inquiens. [De Teucrorum aduentu in Regnum dubitabatur, & pro certo de ipſorum aduentu continuè verebatur. Bullar. Caſinen. tom. 2. conſtit. 375.] Turce,

cæ, quare nunquam mutant vestimentorum formam. Vide *Pileus*. Eorum ritus. Vide *Machometes*.

TVRCOPOLERIVS, dignitas Angliæ nationis inter Equites Melitenses, quæ dignitas erat annexa in Primario eiusdem nationis, atque Turcopolis præerat, qui sunt leuis armaturæ milites, vnde mansit adhuc in Melita [hoc Turcopoli vocabulum; nàm vocantur hodie *Turcopoli* equitantium cohortium Præfecti.

TVRGOR, nomen, inflationem, seù tumorem significans. [Moxque inter hæc verba, maximo clamore ingemiscens; mirabili turgore distentus intumuit, & expirans crepuit medius. Flodoard. hist. Rhemens. cap.20.

TVRONENSIS. FR. moneta, quæ extat hodie in neapolitano regno *Tornese* vulgariter appellata. [Decem turoneñ grossis, & non vltra taxetur. cap. vnic. de sentent. excommun. Extrau. Io. XXII. Porrò turonenses prædictos tales fore intelligimus, quod duodecim ipsorum valeant vnum florenum auri boni, puri, & legalis ponderis, ac cunei florentini. Extrauag. comm. in cap. vnic. de censib. §. Porrò.] Vide *Tarenus*.

TVRPHA, ex germanico vocabulo *Turf*, quod significat cespitem terra bituminatum, quod ad concipiendum ignem fit aptum. [Si carro turpham, vel aliquid inde duxerit. In lege salica. tit.18.

TVRRIS, vas in figura turris formatum, in quo deferebatur processionaliter Eucharistia, quarum forma adhuc aliquæ antiquæ portatiles custodię videntur. [Acceptaque turre Diaconus, in qua Mysterium Dominici Corporis habebatur, ferre cœpit ad ostium, ingressusque Templum, vt eam Altari superponeret, elapsa de manu eius ferebatur in aëra. Greg. Turonen. lib.1. de Glor. Mart.] De eadem fit etiam in testamento S. Rhemigij mentio, his verbis: [Tibi hæredi meæ Ecclesię supra memoratæ iubeo turriculam, & imaginatum caliceum fabricari.] Ac vleriùs de his. [Constantinus fecit patenam ex auro purissimo cum turre, & columbam ornatam gemmis. Bulinger. lib.2.] De hoc Columbæ significatu, & Turris synonymis. Vide *Ciborium*. *Holochrysum*.

TVRRIS EBVRNEA. FR. de qua fit mentio in cant. [Collum tuum sicut turris eburnea. 7. 4.] Eam sic describit Cantacuz. in cant. [Turris quidem eburnea, iuxta historiam, interiecta est inter ciuitatem Hierusalem, & inter eius ciuitatis arcem Bethlehem, eam magnus extxi. Dauid; cui Virgini collum simile dixit, (*idest, Salomon*) propter probitatem, & rectitudinem, & quod omni fotet vndique gratia perfusum.] quod fortasse connectit hic Auctor ex præcedenti Canticor. capite 4. 4. vbi habetur: [Sicut turris Dauid collum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis, mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium.

TVRRITA. FR. à D. Hieronymo Magdalena appellata fuit: [Qui si recordetur Sanctas fœminas comites Dom. Saluatoris, quæ ministrabant ei de sua substantia, & tres Marias stantes ante Crucem, Mariamque proptie Magdalenæ, quæ ob sedulitatem, & ardorem fidei, Turritæ nomen accepit, & prima ante Apostolos Christum videre meruit resurgentẽ &c. In epist.16. ad Principiam.] *Turrita* dicitur nempè, in turre existens, sumpta metaphora à speculatoribus, qui in altis turribus resident, ad prospiciendum longinque inimicos, sic turrita dicitur Magdalena, quia prior cæteris Discipulis Dom. resurrectionem detexerat.

TVTO, verbum, idest, extinguo; Ordo Romanus, vbi de officio maioris hebdomadæ agit, hæc habet. [Initio psalmi primi sit custos semper paratus in loco dextræ partis Ecclesiæ propè lampades. At vbi audierit primam antiphonam, tenens cannam, tutat lampadem vnam.] In vtraque Sicilia, & in Melita vulgaritèr *Stuto* in eodem significatu profertur.

TVTVLVS. FR. significat pallium, quo Sacerdotes gentiles caput tegebant, & sumebatur etiam pro Sacerdote minorum deorum. [Varro in pontificibus ait, tutulos Sacerdotes dici breuiũ deorum. Numa verò Pompilius, & ipse de pontificalibus scribens; tutulum dici ait palliũ, quo Sacerdotes caput tegebant, cum ad sacrificium accessissent, sicut & Virgilius ait:

Et capita ante aras phrygio velamur amictu. Fulgentius de vocib. antiq.] Locus Virg. Æneid. 3. Vnde etiam nos *Amictum* dicimus velum illud, quo Sacerdos tegitur, dum celebraturus induitur. Vide *Titulus*.

TYBI, Ianuarij nomen apud Ægyptios. Vide Marci auctoritatem in vita S. Porphyrij in dict. *Epiphania*.

TYBRVM. FR. vasculum. [Vas, quod tybrum nuncupant, minister ad cellam deportar. In Vita S.Columbani Abb.] Surius tamen *Typrum* descripsit.

TYMPANVM. Vide *Bulla*.

TYPHLOCOMIVM, τυφλοκομεῖον, cœcorum hospitale. [Mulier quædam Photi nomine ministra effecta sacri typhlocomij, siuè cœcorum domicilij. In vita S.Anastasij Persæ.

TYPHON. FR. de quo fabulosè cecinerunt Poëte, erat Seth Adami filius, nàm: [Seth apud Ægyptios, Typhon apud Græcos dicitur. Plutarch. de Iside, & Osiride.

TYPHVS, τῦφος, fumus, vapor. Iulius tamen Papa I. translatiuè in eius epistola ad Episcopos Orientales, apposita in tom. 1. Conciliorum pro superbiæ fumo vsurpauit. In aliquibus verò exemplaribus legitur mendosè *Typus* idem error legitur in lib. 6. epist. 28. Registri Gregoriani, vbi S.Pontifex Cyriaco Constantinopolitano Patriarchæ scribens, illum adhortatur, vt deponat superbiæ fumum in arroganti vsur-

vsurpatione tituli Oecumenici, sic inquiens: [Tunc enim ostensa charitas vera est, si per typhum superbiæ inter nos schisma non fuerit.] Sequuti etiam sunt eundem errorem nonnulli D. Augustini Confessionum Codices, in quibus sic restitui debet: *Buccis typho crepantibus*; quæ tamen phrasis auctoritate IV. Constantinopolitani Concilij can. 27. comprobatur, vbi prohibetur Monachis ad dignitatem episcopalem assumptis, nè habitum Religionis deponant, his verbis. [Nullus omninò habeat potestatem deponere idm dictum schema propter typhum, & arrogantem voluntatem.] FR. pro fastu vsurpauit Eugippus Abb. Afric. in Aug. opera thesaur. cap. 25. ex lib. Confes. 12.

TYPRVM. Vide *Tybrum*.

TYPVS, τύπος, impressio, translatiuè tamen pro febris accessione, siuè termino accipitur, quæ quodammodo in patiente imprimitur. [Mulier quædam; cuius filius quartano typo grauabatur. Greg. Turonen. lib. 9. cap. 11.] Eodem modo Ruffinus lib. 2. cap. 1. de tertiana febri. [Tertiano typo grauissimè grauabatur,] dixit. Item de eadem febri cum frigoris accessione dicitur *Typus frigoriticus*. Vide *Frigoriticus*. Nonnunquam Vas significat: [Vas, quod typum nuncupant, ad cellarium deportauit. In Vita S. Magni.] Vide *Tybrum*. Item Typus significat librum quendam peruersum, de quo dictum est in dict. *Ecthesis*.

TZACON, *Tzacones*, & *Tzaconitæ*. FR. de quibus sic inquit Calepinus. [Tzacones erant ex stationatijs hastati, gestabant cuculiones, & clibana cœrulea, quæ tergo ac pectore habebant leones albos contra se erectos.] Errat tamen; nàm erant populi, qui etiam in exercitu ad militandum conducebantur. [Nec infirmo animo eadẽ cõfirmati lectione, aut multò post Magistro Tzaconitæ occurrunt, quẽ dùm in fugam verterent, eius copias omnibus modis contriuerunt. Luitprand. in Legat.] in quo textu aliqui mendosè *Exacontæ* legunt. Vide apud Leunclauium. Itaque erant populi Lacones ex Peloponneso, vt clarè Nicephorus Gregora lib. 4. his verbis demonstrat. [Exercitus Laconum, quos corrupta lingua Tzacones vocat.] Et inferius eandem declarationem reiterans, sic inquit: [Cum his etiam erat armatus exercitus naualis Laconum, quos corrupta lingua Tzacones vocat.

TZANGA. Vide *Zanca*.

TZANGRVS, arcus, militare instrumentum ad explodendas sagittas. [De summo autem castelli, siuè arci Tzangris petebamur quidem infestè; sed non lædebamur tamen. Phrauzes in Chron. lib. 2. cap. 7.] Et clariùs Cantacuzenus lib. 1. cap. 36. sic inquiens. [Qui à latinis arcubus, tzangros vocant, sagittis iaciendis propugnatores à muro fugarent.] Ex hoc vocabulo deriuatur nomen *Tzausius*, quod apud Turcas *Chiaus* vulgaritèr nuncupatur; est enim apud eos cursoris, siuè mandatarij officium. FR. Sed fortassè meliùs Chiaus etymon ex sequenti vocabulo deriuatur.

TZAVLVS. FR. Aulæ Græci Imperatoris officialis; qui *Magnus Tzaulus* dicebatur, tanquam magnus, & Prototabellarius, fungebaturque nonnunquam Officio imperialis Commissarij, & ferebat etiam præcepta Imperatoris. Hinc mansit in eadem Aula turcica hoc nomen *Tzaus*, siue *Chiaus*, qui est Missus à Turcarum Tyranno, vel ab eius Primo Visir.

TZAVSTRIVM, τζαύστριον. Torneamentum, italicè *Giostra*. Apud Cantacuzenum. lib. 1. cap. 42

V. FR. hæc littera pro G. non rarò reperitur, vt: [Et terras cultas, & incultas præuia vuida. In Chron. Cameracensis Ecclesiæ. an. 885.] vbi Vuida pro Guida; sic Vuido, pro Guido Vuilelmus, pro Gulielmo; Vuanto, pro Guanto; Vuerra, pro Guerra, & similia. Vide *Discapia*. Aliquando eius Vicaria legitur *B*. præsertim dominantibus in Italia Græcis, tunc enim introduxerant proferri *Baticanum* pro Vaticano. *Bita* pro Vita &c. quod apud hispanos adhuc in vsu est. qui pro V. pronunciant B. Aliquando ponitur loco Y. vt *Suria*, pro *Syria*, & similia. Vide *Collyra*, *Myrum*, & initio litteræ *Y*.

VACANS, modus dicendi apud Equites Melitenses. Vide *Mortuorium*.

VACASOTI, hæretici. Vide *Beguardi*.

VACILLO. FR. esse de fide suspectum intelligitur. [Interim volumus illa priuilegia vacillare. capite 6. decretal. de fide instrum.

VADATVS. FR. [Vadatus dicitur obstrictus, vel sub fidei iussione ambulans, sicut Fenestella ait: apud quem vadatus amicitiæ nodulo tenebatur. Fulgentius de vocib. antiq.

VADIANI, hæretici. Vide *Antropomorphitæ*:

VADIVS, vadis, fideiussio. [Vt si Comes, ipse presbyterum rebus suis expoliare iusserat, hoc illi emendare per vadium faciat, disponens qualitèr indè fiat. Flodoard. lib. 3. hist. Rhemens. cap.

cap. 28.] FR. [Nullus presbyter præsumat calicem, vel patenam &c. laico, vel fœminæ in vadium dare. lib. 3. decretal. tit. 21. cap. 1.

VADOR, verbum, fideiubeo, cautelam, & securitatem præsto, confirmo. [Vadatur hunc sermonem meum Sanctus vir Ioseph. Ambros. lib. 7. epist. 44.] Vide *Guadio. Inuadio.*

VAGOSITAS, vagatio, error, dispersio: [Quemadmodum gallina habens pullos, vocando illos non cessat, vt assidua voce vagositatem corrigat pullorum suorum. Chrysost homil. 46. in cap. 23. Matth.

VALENTIA, virtus, potentia, valor, quo vocabulo lib. 5. aduers. Marcion. cap. 17. vsus est Tertullianus, verba Apostoli aientis: [Secundum operationem potentiæ virtutis eius, quam operatus est in Christo, suscitans illum à mortuis. Ad Ephesios c. 1.] ita exponens. [Ille inoperatus est in Christum valentiam suam, suscitando eum à mortuis.

VALENTINIANI. FR. hæretici Valentini Platonici sequaces. [Qui αἰῶνας, idest, sæcula quædam in origine Dei Creatoris induxit: Christum quoque de Virgine nihil corporis assumpsisse, sed per eam, quasi per fistulam transisse asseruit. can. Quidam autem hæretici. 24. qu. 3.] Eorum superstitiosus ritus. Vide *Abascantus. Sacrarium.*

VALESII. FR. Hæretici in Arabia à Valesio arabe prouenientes, quæ secta Eunuchorum etiam dicta est; nam secundum litteram Euangelium ineptè interpretantes, omnes se castrabant, non percipientes allegoricam Christi parabolam, vbi aiebat: Beati, qui se castrauerunt &c. de quorum secta fuerat Origenes. Baron. an. 249. num 9.

VALLIS ENNOM. Vide *Gehenna.*

VALVASINVS, & *Valuasor.* Vide *Vassus.*

VANAGLORIA. Vide *Gaudimonia.* Vana obseruatio. Vide *Superstitio.*

VANDALI. Vide *Silingi.*

VANGA, Bipalium, instrumentum ferreum cuspidatum cum ligneo manubrio, quo terra repastinatur, ac inuersatur, pede super huiusmodi instrumentum calcando: [Nam die quadam ad vesperum in horto monasterij fecit iactari ferramenta, quæ vsitato nos nomine vangas vocamus. Dixit itaque discipulis suis tot vangas in horto proijcite, & citius redite. S. Greg. lib. 3 dalog. cap. 14.

VANIO, verbum, deliro, desipio, vanè loquor. [Repausa ergo tuam mentem, ne vadas vaniando. In Vita S. Franciscæ Rom. 9. Mart. apud Surium.

VANIZO, idem ac *Vanio.* [De vestra beneuolentia plus iusto præsumentes vanizando dicunt &c. Iuo Carnot. epist. 66.] Eodem verbo vsus est S. Bernard. ep. 48.

VARGVS; vagans, exul. [Si quis corpus sepulti effoderit, aut spoliauerit, vargus sit. in lege salica.] idem vocabulum apud Sidonium lib. 6. epist. 6. habetur.

VAS INFIRMIVS, idest, imbellis sexus. [Vasa infirmiora cum eis non nauigabunt, nisi forte Pater monasterij præceperit. In regula S. Pacomij.] Quod autem per vas infirmius fœminas hic Sanctus intellexerit, idem in eisdem regulis declarat, inquiens: [Si sæculares homines, aut debiles, aut vasa infirmiora, idest, mulierculæ venerint ad ostium.

VASCELLVS, nauis vulgariter nota. Bullar. Casin. tom. 2. Constit. 187. nu. 7.

VASILEVS, βασιλεὺς, Rex: [Cum Christophori filiam Petrus Bulgarorum Vasileus coniugem duceret. Luitprand. in legat.

VASO. Vide *Vassus.*

VASSALAGIVM. FR. idem ac hominium. Sigon. de Regno Italiæ lib. 7. l. vt Latrones. de reuerentia Ecclesiæ. Vide *Hominium. Vassallus.*

VASSALLVS, FR. subditus. Sigon. de Regno Ital. lib. 7. Leges Longobar. Bullar. Casin. tom. 2. constit. 33. Vassallus à Vexillo; ideò *Vaxallus* dicebatur: [Decernentes eos, qui possessiones, & liberrates eiusdem Cœnobij, & Vaxallorum suorum iura, seu reditus detinent occupatos &c. Alexander Papa III. in Bullar. Casinen. tom. 2. const. 182. num. 6.] Vide *Casatus. Drudus. Vassus.*

VASSVS, Vassallus, idest, *Bassus*, *B*, pro *V*. quod significat subditum, inferiorem, & subordinatum. [Nam reipub. statu nimis turbato. regales vassos insolentia Marchionum sibi subiugauerat. In vita S. Geraldi lib. 1. cap. 32.] FR. idem habetur in l. placuit nobis. vt Episcopi, & Comites sibi inuicem auxilium præstent. Sed apud Marculfum monachum in eius formulario lib. 4. cap. 9. regium ministrum significat. [Vassi verò nostri, & ministrales, qui missi sunt, vbicumque venerint coniectum accipiant.] Et in Capitulis, quæ Episcopi Rhemorum, & Rothomag. miserunt Ludouico Regi sic habetur: [Quando anima vestra de corpore exierit &c. & sine solatio, & comitatu Drudorum, atque Vassorum nuda, & desolata exibit.] Item *Bassus* propriè dicebatur vnde in Erchemperti histor. apud Peregrinum de Princip. Longobar. num. 62. hæc narrantur. [Atenulfus Spoletum pergens, dato pretio, Suabilium Gastaldum Marsorum cum alijs socijs bassis, quasi ad trecentos armatos secum adnexit.] *Valuasor*, tamen, siue *Vvaluasor* videtur diuersum à Vassallo, nam in Bullar. Casin. tom. 2. const. 218. ita distinguitur. [Et alijs viris Nobilibus, Capitaneis, Vvaluasoribus, & alijs Vassallis nostris cuiuscumque seruitij &c.] qui Valuasores à Federico II. Imp. sic denominatos fuisse ait Blondus his verbis. [Fueruntque proditionis auctores Capitanei, & Valuasores, quos Federicus II. eo cognomine notatos potius, quàm honestatos suarum partium primiores voluerat recognosci &c. decad. 2. lib. 8.] Vnde *Valuasor* appellatus, quia Vassis, & Plebi præpositus

erat,

erat, qui etiam *Valuasinus* dicebatur. Sigonius de regno Italiæ. & l.3. de beneficijs. Aliquando tamen hæc dignitas postponitur Baronali, vt in decreto Federici Imp. apud Rodericum Frisingen. Canonicum de gestis eiusdem Imperatoris lib.3.cap.31. sic habetur: [Nos in præsentia, & testimonio omnium Theutonicorum, Longobardorum, & Episcoporum, & Laicorum Principum, & Baronum, & Valuasorum omnem iustitiam, & consilium obtulimus.] Aliquando baronali dignitati præponitur Valuasor, qui & *Vaso* dicebatur. [Huius rei testes &c. Ortulfus Imperialis Aulæ Marescalcus, Riferius Imperialis Vaso, Roscultus de Oliueto, & alij multi Principes, & Comites. Bullar.Casinen. tom. 2. Constit. 58.] Nec est mirum, nam triplicis generis reperiebantur Valuasores, *Maiores*, scilicet, *Minores*, & *Minimi*, qui *Valuasini* diminutiuo vocabulo vocabantur. De nomine autem Valuasoris sæpè in eius Mediolanensi hist. Corius mentionem facit.

VASTAGÆ. & *Vastagia*. Vide *Bastagia*.

VASTARIVS. Vide *Bastarius*.

VASTELLVM, stallum, sella, à voce *Fest* germanica, quæ stabilem, & firmum significat, seu potiùs posito V. pro B. *Bastellus*; nam *Bastus* italicè vilem mulorum sellam significat; vsurpatur etiam pro cathedra suprema. [Solus in refectorio prandebit supremus habens Vastellum. in vita S.Io: Abb.] FR. fortasse V. pro G. hic scribitur, vt interdum fieri supra diximus in principio huius litteræ, & sic *Gastellum*, seu potius *Castellum*; nam cathedra *Turris*, vt suo loco ostensum est, dicebatur, siue à Fastu *Fastellum*.

VATES. FR. à vi mentis ita appellatus, cuius significatio multiplex est; nam modo Sacerdotem, modo Prophetam, modo Augurem, & modo Poëtam denotat. Isid. Etymol. lib. 12 & in can. Cleros. dist. 21.

VATICANA BASILICA. FR. à Lucio Papa III. appellata fuit *Omnium Ecclesiarum caput* in eius epistola, quæ hic habetur in dict. *Inca Fello*. Ab Innocentio III. præ omnibus Vrbis Basilicis illi maioritas tribuitur, sic aiente: [A quarto latere res iuris Basilicæ maioris Sancti Petri Apostoli. Bullar. Casinen. tom. 2. Constit. 234.] Multi Impp. ac Reges canonicatu eiusdem Basilicæ insigniti. Vide *Canonicus*. Reliqua ad eandem spectantia. Vide *Altare*. *Altarista*. *Assisius*. *Basilica*. *Frascata ædes*. Quinque Portas habet, Vide *Guidonea*, Prodigiosum eius candelabrum Vide *Polycandelum*. Cætera vide *Porticani*. *Rota porphyretica*. *Septimianum*. *Suggestum*. *Vmbilicur*. Ibi ostenduntur imagines Apostolorum Petri, & Pauli. Vide *Cinostima*. *Thoracida*. Dedicatio huius templi antiquitus fieri solebat in mense Nouembris, ita habetur in Chronica Cistercien. Angeli Marriquez tom. 2. ann. 1145. cap. 3. pag. 6. & affirmat Otho Frisingen. lib. 7. cap. 32.

VATICANVM PALATIVM, à quo ædificatum. Vide *Breuiarium*.

VAXALLVS. Vide *Vassallus*.

VAYVODA, Capitaneus. Ioannes Lutius in eius Dalmatia.

VAYSKA, & *Voyska*. FR. exercitus, vnde contributiones, quæ pro exercitu colliguntur *Voykina* dicuntur.

VBICATIO. FR. Scholasticus dicendi terminus, vltimū determinatiuū in genere spatij significans.

VBIQVISTÆ, & *Vbiquetari*. FR. Hæretici, asserentes Christi humanitatem nedum in Sac. Eucharistia, sed vbique reperiri. Hi de anno 1527. insurrexerant. Rayn. eod. ann. n. 57.

VECORIN. FR. verba contumeliosa. Glossa in l. si seruus. de culpis Seruorum. Vbi littera, V, valet, B.

VECTOR, qui vehitur. [Ecclesia enim instar est nauis, & plurimis locis ita nuncupata est, quæ diuersissimi generis Vectore suscepto, subiecta est omnibus, & ventorum flatibus, & maris motibus. S. Hilarius in cap. 21. Matth.

VECTVRATVS, idem ac *Vector*. supra, ac præcipuè pro æquitante vsurpatur. [Hanc enim viam gentium vecturatum Dominum prædicanerunt. Hilarius in cap 21. Matth.] de Christo agit super asinam equitante.

VEGES, dolium. [Cœpit diabolus ante portellam cellæ, quasi malleo vegetem sine cessatione percutere. In vita S. Romualdi Abb. 7. Februarij.

VEHICVLVM. FR. quo vecti sunt Pontifices Romani, & etiā antiquis tēporibus fuit in vsu; nam Ammian. Marcellinus, qui vixerat in quarto sæculo, licet Ecclesiæ Rom. nimis infestus, hæc scripserat: [Neque ego abnuo ostentationem rerum considerans vrbanarum, huius rei cupidos, ob impetrandum omni contentione laterum iurgari debere, cum id adepti, sint ita securi, vt procedant vehiculis insidentes, circumspectè vestiti, epulas curantes profusas, adeo vt eorum conuiuia regales superent mensas. lib. 27.] De Summis nostris Pontificibus loquitur, sed quàm inuido calamo exarasset, facilè deprehenditur; nam Papa non ad sui ostentationem, vt hic scriptor malè interpretatur, sed ad sustinendam summæ maiestatis dignitatem summos prometetur honores. At si non erat ostentatio summos, ac fabulosos Gentilium Pontifices carpento, vehiculisque vti, quare ergo Summus, ac veridicus Christianorum Pontifex, longè maioribus obsequijs venerari nequisset? Sanciuerat Numa idolorum Sacerdotes curru arcuato vehi. Liuius lib. 1. inde Cic. orat. pro domo sua ad Lentulum Summ. Pont. gentilem, inquit: [Te appello, Lentule, tui sacerdotij sunt thensæ, vehicula &c.] Sacerdotij igitur erant non ostentationis. *Thensæ* autem, vt Ascon. Pedianus in act. 3. Verr. ait erant sacra vehicula, pompa ordinum, & hostiarium, atque Tacitus lib. 12. Annal. Agrip-

pinæ superbiam exaggerans, ait: [Suum quoque fastigium Agrippina extollere altiùs, carpento Capitolium ingredi, qui mos sacerdotibus, & sacris antiquitus concessus, venerationem augebat fœminæ, quam Imperatore genitam, sororem eius, qui rerum potitus sit, & coniugem, & matrem fuisse.] Meritò igitur Marcellinus maledicus vocari debet, dum ab ipsismet Ethnicis Scriptoribus vehiculum Sacerdotali dignitati debitum fuisse demonstratur. Vide *Epirhedium. Petoritum. Sellare.*

VEHICVLVS, pro iumento vsurpatur. [Nam vehiculus, qui eum ferre debuerat, qui primitùs vadum transierat, fortuitò vacuus neminem in dorso suo ferens, transmeauerat. In vita S.Faustæ cap.2.§ 7.

VEL. FR. pro Et. [Can.presbyter, vel quilibet sacerdos. 2. quæst.5. [Neque facit Episcopos, vel Presbyteros, aut Diaconos. Anast. Bibliot. in collatione S.Maximi à Sirmondo in 8.edita pag.123.] Et clariùs: [Renuntio &c. monasterio Sancto Paulo, vel eius seruitores. Bullar. Casinen.tom.2.constit.21.& 36.] In eadem significatione vsi sunt etiam Latini: [Ergo qui relicti erant, proditos se rati, ne conspectum quidem hostis sustinere voluerunt, cum vel (*pro &*) pauciores locum obtinere potuissent. Q. Curtius historiar. lib. 3.] Et inferiùs ibidem. [Lenta remedia, & segnes medicos non expectunt tempora mea, vel mori strenuè, quam tardè conualescere, mihi melius est. Atque Sidonius carmine 23. vers.325 ità cecinit:

——————— micant colores,
Albus, vel venetus, virens, rubensque.

Quem sensum non aduertens Latinius in Correctionibus præsertim in D. Hilarium, semper *Et*, vbi *Vel* hic Sanctus scripserat, correxerat; sed in sensu coniunctionis,& non diuisionis Hilarius particulam *Vel* intellexerat. S.Maximus. [Ferunt enim, hodie Christum Dominum nostrum, vel stella duce à Gentibus adoratum, vel inuitatum ad nuptias, quas in vina vertisse, vel suscepto à Ioanne baptismate &c.] vbi *vel* stat loco *&*: nam vt in dict. *Epiphania* scripsimus de his tribus miraculis in ea die cumulatiuè Ecclesia mentionem facit, quia nimirum vna eademque die à Christo Domino demonstrata fuere. Vide *Liuoro. Seu.*

VELABRVM. Vide *Schola græca.*

VELOTHYRVM, ianuæ velum, dictio latino-græca *Velo*, & Θύρα, quæ portam significat. [Fecit, & in eadem Basilica egregij Doctoris velothyra quatuor, ex quibus vnum auro textum. Anastas.Biblioth.in Stephano IV.] qui eandem dictionem reiterat ibidem. [Contulit in eadem Basilica Apostolorum cortinam lineam vnam, velothyra serica tria in circuitu altaris.] Vide *Amphithyrum. Velum.*

VELVM, quo cooperitur calix. [Vas aureum, vel argenteum, vel velum sanctificatum, nemo amplius in suum vsum conuertat. ean. apostol. 73.] Significat passionis Christi obscuram noctem illam, in qua primum institutum fuerat incruentum altaris sacrificium. Dicitur etiam *Sudarium*, *Peplum*. FR. à Græcis *Agnus* vocatur calicis velum, fortasse quia in eo Agnus pingebatur. Item velum *Aër* etiam dicitur. [Velum, Aër, siue Agnus est, & dicitur esse vice lapidis, quo muniuit Ioseph monumentum, quod obsignauit. Sanctus Germanus Constantinop. Patriarcha in Theor.] :||: Antiquitùs apud Latinos, & Græcos eodem velo cooperiebatur Sacerdotis morientis facies. [Moriturus assistentibus ipse suis manibus linteum dedit, quod ex more morientium sibi contra faciem tenderetur, quo tenso spiritum emisit. D.Greg.Papa hom. 37. in Euang.] vbi de S.Cassio Narniensi Episcopo loquitur. Velum item Altaris dicitur paramentum, quod ponitur ante Altare ex colore currenti secundum Rubricæ ordinationem: [Fuscus Abbas sacros Codices, & vela secum asportabat. S.Gregor. Papa lib.9.epist.38.] quod *Frontellum* dicitur. Vide *Brudatus*. Item velum dicitur etiam orarium. Vide *Orarium*, & Brandeum. Vide *Brandeum*. Sed velum,quod Sacerdos super humeros gerit, dum exponit Sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum, semper debet esse album, sicut etiam eiusdem coloris debet esse baldachinum, etiam in die Parasceue, vt ex monastico Cæremoniali lib 1.cap.14.num.3. colligitur; nam Christus Sacramentatus, vt aliqui Recentiores docent, cum sit gloriosus, non decet nigro velo cooperiri, vt malè intelligunt aliqui Cæremoniarum Directores. Planeta tamen semper concordare debet colori currentis officij, licet celebretur exposito Sacramento. Gentilium sacrificuli cooperiebantur velo, de quo Sanctus Cyprianus lib.de lapsis inquit.[Ab impio, scelerato que velamine.] Velo tempore sacrificij sacrarij porta obcludi solebat. Vide *Sacrarium*. Item velum ianuæ. quod *Velothyrum* græcè,italicè *Portiera* dicitur, significat.[Tunc fecit Beatum Syluerium Papam venire ad se in palatium in Pincis, & ad primum, & secundum velum retinuit omnem Clerum. Anastas. Biblioth.in Syluerio.] FR. idem de se refert Syluerius Papa. [Guilisarius,(*idest Belisarius*) patritius noster mandauit me ad se venire pacificè pro quibusdam ecclesiasticis dispositionibus in palatium Principis (*vbi mendosè Anastasius Pincis loco Princ pis habet*) & ad primum, & secundum velum retinuit omnem Clerum, & populum, qui mecum veniebant, & nullum permisit introire, nisi me solum, & Vigilium Diaconem nostrum. 24. quæst 4. ean. Guilisarius. Vide Baron ann.331.num.14.& 15.] Vide *Amphithyron. Velothyrum*. Alio nomine *Velum cubiculare* appellabatur. [Obiectuque veli cubicularis, quod in introitu cubiculi erat, se texit. Lamprid. in Heliogab.] Et dicebatur etiam *Cortina*, quæ in Ecclesia erat ex alba tela,

la, nam lauabatur, & dicebatur etiam *Velum Atrij*. can.nemo de conſecrat.diſt.1.

VELVM CONSECRATIONIS, erat velum, quod ſolis virginibus concedebatur multis ſolemnitatibus, & cæremonijs in Pontificali deſcriptis: hoc ante XXV. ætatis annum concedi non poteſt. can.placuit.20. quæſt. 1. & tunc dicebatur Diaconiſſa, quia poterat legere Euangelium in matutino. Gloſs. in can. Sanctimoniales. 20. quæſt.1.& in can.Diaconiſſam. 27. quæſt.1. Dicebatur etiam Velum conſecrationis illud, quo conſecrabantur Diaconiſſę anno quadrageſimo eorum ætatis. can.Diaconiſſam. 27. quæſt.1.hæ autem Diaconiſſæ non ſunt ampliùs in vſu.

VELVM CONVERSIONIS. Vide *Velum Profeſſionis.*

VELVM NVPTÆ. Vide Mauortes in dict. *Maphorium.*

VELVM PRÆLATIONIS, quod Abbatiſſis concedebatur. can.Iuuenculas.20.q 1.

VELVM ATRII. Vide *Velum.*

VELVM PROFESSIONIS, quod multiplicis ſpeciei erat, atque in profeſſione monialium capiti imponebatur: ſed cum hac cæremoniarum differentia, quod Virginibus ab Epiſcopo imponi debet proprijs manibus, viduæ autem emittentes vota Religionis, ipſęmet velum ex Altare apprehendentes, ſuis capitibus imponūt, præſente tamen Sacerdote, vt ex Pontificali Romano colligitur, poteſt ipſe Sacerdos ſuis manibus viduas velare. FR. Omne id habetur, in can.Deuotis.20.quæſt.1.vbi ſic Gelaſius Papa ſcribit. [Viduas autem velare, Pontificum nullus attentet.] Et in 27.quæſt.1.can.16. clariùs habetur, ſic. [Viduas, quæ ſpontanea voluntate ab Altari conuerſionis ſacræ velamen ſuſcipiunt &c.]Cæterum quod Sacerdos viduas velare debeat, eſt error Gloſſæ in can. Vidua, quæ ſanctæ.20. quæſt 1.& in can.Deuotis. Ibid. 5.Pontificum. Sed inferiùs vel ipſe Gloſſator, ſiue potiùs Ioannes ibi, ita corrigit: [Quidam tamen ex hoc capite dicebant, quod nec Epiſcopus, nec Presbyter poteſt imponere velum viduæ &c.] Quare can.Vidua, quæ ſanctæ Religionis.pro ſe allato non probat, quod Sacerdos imponere debeat viduæ velum: ſed inquit textus: [Tunc accepta à Sacerdote, vel Miniſtro apta Religionis profeſſioni veſte] & non loquitur de velo; vnde [Vidua ſacrum velum capiti ſuo impoſuit,] & non ei impoſitum fuiſſe inquit. can. Vidua quidem. 27. quæſt. 1. ſic etiam licet eandem religionis veſtem accipiat vidua coram Epiſcopo, non ideo intelligitur illum velare proprijs manibus viduam. can.viduitatis. ead.27. quæſt.1. Ratio autem differentiæ cur Virgines, & non viduæ ab Epiſcopo, ſeù Sacerdote velantur, eſt, quia Virgines in rigore dicuntur Chriſti ſponſæ, quod declarat Innocentius I.Epiſt.2.cap.12.ad Victr. inquiens: [Virgines, quæ Chriſto ſpiritualiter nubunt, & à Sacerdotibus velantur.] :||: Ideoque *Honorigera Virginitatis nota* à Tertulliano lib. de veland. Virgin. appellatur velum profeſſionis. FR. Velum Conuerſionis, & Viduitatis idem erat, vt ex canonibus citatis liquet, ac omnes iſtæ velationum ſpecies habentur in Gloſſa ad Paleam. cap.illud autem. 20. qu.1. :||: Virginum velationes putantur fuiſſe ex traditione apoſtolica, cum ſit valdè antiquus huiuſmodi ritus, tempore, ſcilicet, Tertulliani, qui lib.de velandis Virginibus tanquam de vetuſtiſſima obſeruatione in Eccleſia Dei loquitur. Baron. an.57. num.84. & ſeqq. Virgines africanæ mitrellis tegebant capita. Idem Baron. ann 362. num.272. Vide hic *Mitra*. Quæ velandi Virgines cæremonia in feſto Epiphaniæ obſeruabatur. can.deuotis. 20. quæſt. 1. Item in feria ſecunda poſt Paſcha, & in feſtis Apoſtolorum. Idem can.deuotis, & D.Greg.in Sacramentario. Imò in die Paſchæ: [Non es recordata diei Sanctæ Dominicæ Reſurrectionis, in quo diuino Altari te obtuliſti velandam. D. Ambroſius de Virgine lapſa.] & clariùs idem in exhort.ad Virgines. [Venit paſchæ dies, in toto orbe ſacramenta celebrantur, velantur ſacræ virgines.] De titu, ac ſolemnitate velandi Virgines diſertè agit Baronius in dicto ann.57. Velum eſt ſignum pudoris, & honoris. Gem. de antiq. rit. Miſſæ lib.1.cap.239. Vnde Apoſtolus ait. [Ideo debet mulier poteſtatem habere ſupra caput propter Angelos. 1.Cor.11.] poteſtatem, ideſt, ſubiectionem, cuius ſymbolum eſt velum, quod ideò à Tertulliano lib.1 de coron.milit.cap.14. *Humilitatis ſarcina* dicitur, & ibid cap. 17. appellatur *Iugum*. Eodem modo Chryſoſtomus *Inſigne ſubiectionis*, & Concil.Gangrenſe. c.17. *Memoriam ſubiectionis* denominant. Aliud veli myſterium affert Tertull.de veland.virg cap.15. nempè. [Pura virginitas ſemper timida oculos fugit, confugit ad velamen capitis quaſi ad galeam contra ictus tentationis.] De velo profeſſionis fusè Baron in notis ad Martyrol. 7. Maij Litt. C.

VELVM S.AGATHÆ. Vide *Grympa.*

VENATIO, Antiquorum curioſa. Vide *Formido.*

VENDENTES VERONICAS.FR. qui vendebant effigies vultus Sancti.Torrigius de Cryptis Vatican.in ſecunda impreſs.pag.309.

VENEFICA. Vide *Maga.*

VENENOR, veneno lædi. [Boni ſuauitas amaritudine mali venenatur. D.Paulin. epiſt.12.ad Seuer.] In ſignificatione actiua. Vide *Toſſico.*

VENERABILIS, hoc titulo appellatur Beda ex duplici capite. Primo quia de eo narratur, quod cum eſſet cœcus, & per ludibrium in quandam vallem conductus fuiſſet ad concionandum, vbi non niſi ſaxa reperiebantur, atque deceptus, quod ibi adeſſet populus ad illum audiendum, ſuam concionem ibi habuit, qua peracta his verbis concludens: *Per omnia ſæcula ſæculorum*, ſaxa reſonarunt: *Amen, Venerabilis*

Pater. Alij tamen referunt, quod in illo periodo Angeli respondisset; *Benè dixisti Venerabilis Pater*. Secunda ratio est, quia post eiusdem Sancti obitum, quidam Clericus illi Epitaphium volens in lapide incidere, sic cœperat: *Hac sunt in fossa*; sed non valens desinentiam rithimi, siuè leonini versus, (de quo. Vide *Versus Leoninus*) qui tunc valdè erat in vsu conterminare; nàm eius terminum sic conficere habebat in mente, nempè *Bedæ ossa*, & versus non currebat metricè; vnde nimia mentis agitatione fatigatus Clericus, in somnum cecidit, & expergefactus, inuenit versum ab Angelis in sepulcro Bedę perfectè insculptum, hoc pacto:

Hac sunt in fossa Bedæ venerabilis ossa.

Ob id, licet ab Ecclesia inter Sanctos Beda reputetur; titulus tamen Venerabilis, & non Sancti communitèr ei tribuitur. Durand. lib. 7. cap. 40. FR. eodem titulo decoratus fuerat Radulphus Remington Anglus (vt in hist. de gestis Regum Angliæ narratur) quia interpretauerat aliquos characteres in quadam porta ferrea Romæ insculptos: nàm dū ille attentè illos contemplabat, qui sic P.P.P. S.S.S. R.R.R. F.F.F. insculpti erant ibi, quidam Romanus ciuis interim pertransiens illusoriè illum interrogauerat, inquiens. [Quid aspicis Anglice bos?] at ille respondit. [Confusionem vestram aspicio] quia nemo poterat characteres illos intelligere, quos Radulphus sic interpretauit. [Pater Patriæ Perditus est; Sapientia Senium Sublata est. Ruet Regnum Romanorum, Ferro, Flamma, Fame] tunc circunstantes illum *Venerabilem* acclamauere. De hoc titulo *Venerabilis*. Vide *Titulus*.

VENERANDA. Virgo, & Mart. Vide *Parasceue*.

VENERARIVM, ità appellatus est Caluarius mons à D. Ambrosio in psal. 47. [Dominus secundum Cœli tractum in venerario passus est.] ità appellatus fuit, ex eo quia ibi Gentiles ad auferendam Christianis Sanctuarij illius memoriam, statuam Veneris erexerant. Vide *Golgotha*.

VENERARIVS, idolorum venerator, idolatra: [Quoniam foris maleficus, & venerarius. S. Cyprian. de Aleat.

VENERIS DIES. Vide *Feria VI*.

VENETICVS. FR. Venetus. [De Liguribus, atque Veneticis, & Histrijs Episcopis quid dicam? can. de Liguribus. 23. quæst. 5.] Quod autem ibi Pontifex de Venetis loquatur, patet ex præcedenti can. non vos. §. qui à communione. vbi sic inquit. [Recolere enim debet celsitudo vestra, quid per vos Deus fecerit tempore illo, quo Histriam, & Venetias Tyranno Totila possidente &c.

VENETVS, Ciuis. Vide *Veneticus*. Venetus Episc. *Castellanus* dicebatur. Vide *Patriarcha*. Venetus color. FR. idest, cæruleus, ità Vegetius de re militari lib. 4. cap. 37. Vnde Sidonius carmine 23. vers. 324. sic cecinit:

Id Collega tuus, simulque vobis
Pars aduersa facit: micant colores,
Albus, vel Venetus, virens, rubensque:

VENIABILIS, culpa leuis, & venialis, remissibilis, & venia dignus: [Sed tamen scribis tu, quod errauerim, veniabile fore. Sidon. lib. 9. epist. 15.] Eodem vocabulo D. Ambrosius lib. 7. cap. 16. vsus est, inquiens: [Vt eam blasphemiam dicant non esse veniabilem.] Eodemque modo Saluianus lib. 4. ad Eccl. Cath. sic inquit. [Scio quidem, quod omnes rei veniabiles putant errores suos.

VENIO. FR. pro terminor. [Sicut Carmelus in mari venit. Ierem. cap. 46.

VENI SANCTE SPIRITVS, Missæ sequentia, à quo composita. Vide *Prosa*.

VENTICVLOR, ventilari significat. [Quæstio sanè, quæ illos mouet, qui dicunt, cur in eo loco, vbi plùs bona, & minùs mala fiunt, vitio frequentiùs sæuit; à multis sæpè venticulata est, sed à nullo penitùs exposita. Oddo Abb. de Combust. S. Martini.

VENTILABRVM. Vide *Cherubim. Flabellum*.

VENTOR, pro *Inuentor*. Vide verba Ennodij in dict. *Gabatha*.

VENTRALIS. FR. vterculus, vesica, qua cingitur venter ad modum marsupij, & numi inferuntur: [Nummulos in ventralem. l. Diuus ff. de bon. dam.] Vbi corrigendum est *Ventralem*. Zona enim erat, qua lumbi cingebantur, de ea loquitur Gellius lib. 15. cap. 12. vbi Caij Gracchi verba retulit aientis: [Itaque Quirites, cum Roma profectus sum, zonas, quas plenas argenti extuli, eas ex prouincia, (*idest, Sardinia*) inanes retuli.

VENVARIVS. FR. Venditor [Notum sit, quia nos concessimus Amalbergæ nobili Abbatissæ Brixiæ, & quocunque iste Venuarius cum mercimonijs negotiando perrexerit, securè pergat. Bullar. Casinen. tom. 2. const. 36.

VENVS GENTILIVM DEA. Vide *Astarthen*. *Salambona*. Thalmifera in dict. *Cubiculum*. *Thamnus*. *Venerarium*. Veneris dies in hebdomada Vide *Feria VI*. FR. Venerem non cypriam; sed ex Libano progeniem traxisse putat Nicolaus Abramus. lib. 2. Phari vet. testament. cap. 16. num. 79. & 80. vbi verba Amos. 1. 5. [Conteram vectem Damasci, & disperdam habitatorem de campo idoli, & tenentem sceptrum de domo voluptaris, & transfertur populus Syriæ Cyrenen.] vbi *De domo voluptatis*, intelligit Nicolaus de Veneris domo, & affert Nonnum Dionys. poëtam graium lib. 31. vers. 201. vbi Libano insidentem Venerem inducit in vrbem Beroen, siue Beryton, de qua idem lib. 41. à versu 100. ab eodem Nonno dicitur.

Penetrale lætitiæ, Veneris domus, ædes Amorum.
Amœna gratiarum habitatio, Libaneidis astrum terræ.

VERBICINOR, deponens verbum loquor. [Erchenaldus dixit, cessa verbicinari. In Miraculis S. Fursei cap. 4. §. 16. 24. Ianuar.] Alij tamen

men

men *Ve bosare* legunt. Vide *Seminiuerbius*. *Verbosor*.

VERBOSOR, Cornicor, blatero, nimis loquor, verbosus sum. [In Ecclesia stantes, nolite verbosari. D. Aug. serm. 215. de temp.] Quamuis simile barbarum verbum non extimetur esse augustinianæ eloquentiæ. Vide *Verbicinor*.

VERBOTENUS. FR. oretenùs. [Cum effectu accepimus, non verbotenus. can. hæc autem verba. de pœnit. dist. 1. & lib. 2. tit. quod quisque iuris. l. 1.

VERBUM DEI. FR. à SS. PP. dicitur etiam *Virtus Dei*. [Virtutem, quæ à Deo est, nihil aliud intelligi fas est, nisi Verbum, quod etiam Primogenitus Dei est. Iustin. Mart. apolog. 2. Virtus Altissimi obumbrabit tibi. Altissimi Regis Virtus Christus est, qui per aduentum Spiritus Sancti formatur in Virgine. Chrysost. in catena aur. Virtus verò Altissimi Filius est Dei. Christus enim Dei virtus est. Theophylact. Sciens in verbo esse spiritum, protinus attexuit: Et virtus Altissimi obumbrabit tibi; Christus enim Dei virtus, & Dei sapientia. Athanas. epist. 1. ad Sarapion.

VERBUM PRÆBERE. Vide *Præbere verbum*.

VERECUNDOR. FR. erubesco: [Nam quia semetipsum grauitèr erubescebat intus; nil esse credidit, quod verecundaretur foris. D. Greg. Papa homil. 33. in cap. 7. Lucæ.] Vbi de Magdalena in domo Pharisæi lacrymis pedes Christi rigante loquitur. Eodem verbo vsus est Plautus, inquiens [Verecundari neminem apud mensam decet. In Trinum.

VEREDARIUS, tabellarius [Denique ipsis mandauit per veredarios sepè fatus Abbas Herbenus, vt interessent ducatui, & ad euehendum corpus sæpènominati Antistitis. Oddo Abb. lib. 2. de reb. Martin. cap. 8.] In eodem sensu Symmachus: [Cum veredarij deesset occasio, priuato homini reddenda scripta commisi. lib. 7. ep. 14.] Sic etiam Fulbertus Carnot. Episc. [Quod vobis olim charissimè per veredarium vestrum litteras non remisi. epist. 66.] Quod vocabulum à *Veredo* equo veloce, ac cursore deriuatur.

VERMICULATUS. FR. figuratè interpunctus ad instar operis musiui. [Murenulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento. cant. s. 8.] Lectio græca habet pro *Murenulas* Ὁμοιώματα, quod vertunt *Similitudines*. [Similitudines auri faciemus tibi cum stigmatibus argenti.] Ὁμοίωμα enim, vt inquit Iul. Rufinian. est rhetorica figura cum ex partibus aliqua similitudo colligitur: sic Ὁμοιώματα hic *Similitudines*, quod subauditur *Inter se*, cum monile ex figuris inter se cōsimilibus constet. Eusebius autem per similitudine *Phalera* scribit, quæ quidem antiquitus nedum equorum; sed equitum, & nobilium erant ornamentum, Liuio teste, qui tradit, comitia ædilitia Cn. Flauij Scribæ tantum habuisse indignitatis, vt plerique nobilium aureos annulos, & phaleras deponerent. Atque metaphoricè pro ornamento orationis Ennodius: [Sinè phaleris est omne id, quod dictat affectio. dict. 3.] Verum quod *Vermiculatum* non tantum in auro; sed & in lapidibus intelligatur facit Plinius. [Iam quidem & auro, nec tantùm, vt parietes toti operiantur, verum & interraso marmore vermiculatis ad effigies rerum, & animalium crustis &c. lib. 35. cap. 1.

VERNA, ver, siuè vernus. [Reuoluuntur hyemes, & æstates, verna, & autumna cum suis viribus. Tertull. de resur. carn. cap. 12.] Visa autem sunt Rheuano hæc duo verba *Verna*, & *Autumna* inusitata, & tamen eisdem verbis vsus est D. Cyprianus ad Demetrium scribens. [Nec sic verna de temperie sua læta sunt, nec adeò arboreis fœtibus autumna fœcunda sunt.] Itaque prædicta duo vocabula tanquam substantiua nomina adhibita fuisse à prædictis Patribus optimè Eruditissimus Latinus Latinius animaduertit. FR. imò ego dictionē *Autumna* ab optimis etiam latinis Auctoribus fuisse vsitatā ostendi. Vide *Autumna*.

VERONICA. Vide *Hæmorrhoissa*. De eius Sancto Sudario. Vide *Septimianum*. *Vendentes Veronicas*.

VERRES. FR. porcus minimè castratus: [Ità vt nec vinum, nec verrem, nec vaccam; imò nihil omninò, vel intra, aut extrà quinquagesimam persoluere cogatur. Bullat. Casin. tom. 2. const. 112. n. 8.

VERSUS. siuè *Versiculus*, cantionis ecclesiasticæ nomen, quæ canitur in officio; ità appellata, quia tunc reuocatur, & vertitur meus ad diuinarum laudum attentionem, vt iam animus in psalmodia fessus, lassusque hoc interim refocilletur, siuè versus dicitur ex eo quia tunc Cantores versus orientem se vergebant. [Versus dicitur ille cantus, per quem reuertitur intentio mentis in aliam intentionem, quasi quædam compositio officialis, disponens iter mentis suaui cantilena de vno affectu ad alterum. In multis Ecclesijs in principio cantus, qui dicitur versus, vertit se chorus ad altare. Amalar. de Ord. Antiph. cap. 1.] Antiquitùs enim Altare orientem respiciebat. Qui Author hunc postremum significatum sic iterum explicat. [Ab ipsa reuersione accipit idem cantus nomen versus. Eadem enim reuersione, de qua admonemur per versum, exercemus statu corporis nostri, quando audimus versum illicò vertimus nos ad orientem. Idem de Ecclesi. off. cap. 2.] Aduertit nihilominus idem Author de Ord. antiph. cap. 52. quod tempore paschali omittendi sunt huiusmodi versus, inquiens. [Versus, qui solet animum nostrum reuocare ad aliquam introducendam orationem, aufertur in paschalibus diebus, & cantatur pro eo ad aliquos cursus diurnales: Hæc dies, quam fecit Dominus &c.] Sed in Ecclesia Hierosolymitana S. Sepulcri tempore paschali canebant Canonici versum [Surrexit Dominus de hoc sepulcro.] Ita Roral-

raldus in eius M. S. hist. de anno 1309. quam alibi diximus extitisse apud quondam Episcopum Melitensem Bellaguer. Solet tamen versus eo tempore ad Matutinum recitari post psalmorum seriem, quando, nempè, incipiendæ sunt lectiones, vt mens lassa in psallendo ad lectionum attentionem excitetur; secùs tamen in alijs horis diurnis, quæ cum sint breues, habent propterea versus post lectionem: ità Durand. lib. 5. cap. 2. Versus etiam dicitur ille, qui in Missa post lectionem, siuè Epistolam recitatur: [Versus ideo dicitur, quia ad inceptionem reuertitur Alleluia. Gem. lib. 1. cap. 96.] Qui etiam denominatus fuit *Tropus*, vt suo loco diximus. Vide *Iubilatio*. *Prosa* Aliquando per *Versum* Capitulum intelligitur. Vide *Capitulum*.

VERSUS APERITIONIS, dicitur principium Matutini, quod consistit in illis precationibus *Domine labia mea aperies &c.* nàm in regulari obseruantia post Completorium rigoroso silentio os claudebatur vsque ad futurum diem, & in principio Matutini his verbis aperiebatur Deum, nempè, laudare incipiendo. [Oportet in nocturnis ab Abbate dici versum aperitionis. In Regul. Magist. cap. 44.] Vide *Inuitatorium*.

VERSUS LEONINUS. FR. ità appellatus à quodam Leone, qui eum in Italiam detulit, vt refert Torrigius de Cryptis Vatican. impress. secunda pag. 67. qui versus denominatus etiam fuit *Echoicus* ab Echone, & reciproca syllabarum desinentia resonante, vt in dict. *Echoicus* dictum est. Itali *Rima* vocant, qui à Græcis *Rhithmos*, & ὁμοιοτέλευτον & *Homaeoteleuton*, idest, similiter desinens appellatur, ità Stiglianus de italica versificandi arte cap. 14. qui etiam Virgilij temporibus; sed rarò quidem fuisse hunc versificandi tenorem ostendit. Frustra tamen Campanellam Stiglianus impugnat, dicentem hunc rimandi modum à Saracenis prouenisse; quod tamen non videtur inuerisimile, nàm Saraceni in Italia, & Hispania dominati sunt diuturnè, hinc Itali multa arabica verba retinuere, vt *Giuppone*, à *Giubba Tamburo*, à *Tabal*; *Maschera*, à *Masbara*, idest, Scurra; *Secchio*, à *Sacha*, idest, potatio; & similia; atque multò magis Hispani, penès quos multa Arabum vocabula conseruantur; vndè mirum non esset, si hunc rimandi modum ab Arabibus Campanella prouenire affirmauerit. Reliquæ carminum species. Vide *Dithyrambus*. *Paan*. *Prosa*. *Sequentia* Item versu leonino Angeli ad sepulcrum venerabilis Bedæ Epitaphium inciderunt. Vide *Venerabilis*.

VERTEBOLUM, sagena, piscatorij retis species [Vel vertebolum de flumine furauerit. In lege salica. tit. 18.] In recentiori tamen editione mendosè *Vertuolum* reperitur; nàm nonnulli *Verteboium* à *Verrendo* deriuati volunt. FR. de qua etymologia prolixè in dict. *Sagena* scripsi.

VERTEX. FR. capitis summitas: [Vertex propriè est illa pars capitis, in qua capilli colliguntur, & in qua cesaries vertitur secundum Papiensem. Gloss. in can. peruenit. 30. quæst. 1.] Vide *Apex*. Quæ pars in baptizando debet Chrismate vngi à Sacerdote, postquam protulit formam *Ego te Baptizo &c.* Sic in Rituali Rom. in Rubrica de Baptismo habetur, nempè [Deinde Sacerdos intingit dextrum pollicem in sacrũ chrisma, & perungit verticem Electi in modum Crucis, dicens; Deus omnipotens, Pater Dom. nostri Iesu Christi, qui te regenerauit ex aqua &c.] Sed oleo catechumenorum vngitur Electus ante baptismum non in vertice; verum, vt eadem rubrica ibidem disponit, primum in pectore, deinde inter scapulas: [Tunc Sacerdos pollicem dextræ manus intingit in oleo sancto catechumenorum, & vngit Electum primum in pectore, deinde inter scapulas in modum Crucis, dicens: Ego te linio oleo salutis &c.] Quæ cæremoniæ insertæ sunt in can. Deinde. de consecrat. dist. 4. & cap. cum venisset. de sacr. vnctione. Vide *Baptismus*. *Chrisma*.

VERTIBULUM, fusus, quo obturatur dolij, seu alterius vasis syphunculus, nè effundatur aqua; seu alius quippiam liquor. [Obedientiæ flamma feruens, oblitus est epistomium obstruere, pernici cursu ad Beatum virum properauit: vertibulum manu tenens. In vita S. Columbani.] Vbi agitur de miraculo, quod Sanctus ille opertatus est virtute obedientiæ; nàm propter illius promptam executionem oblitus erat epistomium obturare vasis illius, in quo ceruisia continebatur, cuius nè quidem gutta interim emanauit.

VERTIGO CAPITIS. Vide *Helucus*. *Scotomaticus*. *Scotoma*.

VERUTA, βέρυτα, teli genus, de quo in Constitutione Leonis Imperatoris fit mentio. Vide *Veruina*.

VERUINA. FR. verutum, de quo Gellius lib. 10. cap. 25. [Veruina est genus iaculi longum, quod aliqui verutum vocant, sicut Galbius Bassus ait in Satyr. Veruina cõfodiendo non te nauci facio &c. Plautus in Bacchide ait si tibi machæra est foris, mihi veruina est domi &c. Fulgentius. de vocib. antiq.] *Verutum*, pilum, idest, telum. Festus.

VESCO, in sensu actiuo, idest, pasco. [Quis nos vescet carne? Tertull. de ieiun.

VESPERÆ, officij diuini pars, ac vna ex septem horis canonicis diurnalis recitatio, quæ ideo Vesperæ dicitur à *Vesper*, quia post occasum solis persoluabatur; vnde *Lucernarium*, & *Lucernalis* dicebatur. [Et desinere ad complementum lucernarij, idest, vespertini officij Dominicæ. Balsamon. in can. 91. sextæ Synodi] Eodem vocabulo D. Augustinus in eius regulis vsus est inquiens. [Postquam refecerint, siuè in horto, siuè vbicunque fuerint, faciant opus vsque ad horam Lucernarij. Reg. 2.] Et Cassianus

nus lib. 3. Instit. cap. 3. inquit [Ad extremum vndecima, in qua lucernalis hora signatur.] Dicitur etiam *Hora Lucernaria* in hist. Rhemensi Flodoard. lib. 4. cap. 43. FR. In Monasticis regulis legitur *Lucernaria* in fœminino genere, [Psalmi lucernariæ cum antiphonis psalli debent] & in Liturgia præsantificata denominantur *Preces Lucernarij*; sicut etiam à Sancto Basilio. lib. de Spiritu Sancto cap. 29. & à Sancto Gregorio Nysseno in vita S. Macrinæ *Lucernalis gratiarum actio* dicitur. :||: Itaque prorsus errant, qui dixerunt Lucernarium Completorium intelligi; nàm ex verbis Patrum adductis contrarium patet euidentèr. Imò Epiphanius lib. 3. aduers. Hæres. Vesperas *Lucernales psalmos* appellauit, & Turrianus in constitutionib. Apostolicis vtitur verbo græco ἐπιλύχνιος; ità etiam Prudentius, cum hymnos pro singulis horis canonicis composuisset, quintum Vesperarum *Ad accensionem Lucernæ* denominauit, post quem sequitur alius hymnus ab eo *Ad somnum* appellatus, idest, ad Completorium. Vide *Completorium*. FR. Ità etiam S. Aurelianus in ordine psalmodiæ ponit horam duodecimam (idest Completorium, vt alibi diximus) post Lucernarium. :||: Concilium Turonen. II. can. 14. appellauit vesperas *Horam duodecimam*, quia, vt dictum est recitari solebat in vltima diei hora; ità etiam à D Ambrosio *Hora duodecima* Vesperæ appellantur; licet Smaragdus Abbas in explicatione Regulæ, 16. S. Benedicti asserat per nomen hoc intelligi Completorium; sed hæc hora recitabatur post cœnam, idest, post horam primam noctis, iuxta monachalem ritum illius antiqui temporis omnes enim Sancti Patres de prædicta *Hora duodecima* agentes, testantur, quod in memoriam Sacrificij vespertini antiquæ legis recitabatur. Isid. lib. 1. de Eccl. Off. cap. 20. Siuè in memoriam vltimæ Cœnę, in qua Christus Dominus Sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum instituerat. Nazianzenus Orat. 42. seù quia in eadem hora Christus de Cruce depositus fuerat. Gloss. in cap. 1. de celebrat. Miss. & Durand. lib. 5. cap. 9. Et ideò quinque psalmi in memoriam quinque Christi vulnerum recitantur ad Vesperas. Gemin. lib. 2. cap. 62. Seù tandem, vt Christo sponso ad similitudinem quinque prudentum Virginum lucernis occurramus. Insuper clariori euidentia probatur; nàm adhuc in ambrosiano ritu *Lucernarium* appellatur antiphona illa, quæ ibidem in principio Vesperarum canitur. In Vita S. Forsei *Vespertinalis psalmodia* denominantur Vesperæ. Sed postea ab Ecclesia anticipata fuit Vesperarum recitatio post Nonam, ad præbendam commoditatem Populis, vt interuenire possent, cum festum intelligatur inchoare à primis Vesperis. FR. seù potiùs ad auferendas vtriusque sexus scandalosas occasiones, cum semper Ecclesiastici Præsules nocturnas Ecclesiæ functiones ea de causa reuerentiæ zelo prohibere soleant. In Hispania tamen, ac Messanæ adhuc hic auitus ritus durat, ità vt solemnes Vesperas post horam noctis illi celebrent. :||: Primæ Vesperę alicuius Festi sunt secundis nobiliores, ideò in papali Cappella primæ tantùm canuntur, quod etiam Græci obseruant. Vesperæ Sabbati Sancti sunt alijs totius anni breuiores, ex eo quia Neophyti, vti recentèr baptizati, non adhuc ad audienda diuina officia sunt assueti, quæ Vesperæ si extra chorum recitentur, tunc non dicitur Deus in adiutorium, cum adhuc Christus non sit resuscitatus; licet alitèr aliqui sentiant, sed absque fundamento rationis. nàm antiquitùs per totam paschalem octauam non dicebatur Deus in adiutorium, sed eius loco dicebatur Kyrie eleison, sicut, vt supra diximus, Ecclesia ambrosiana, & etiam Carmelitani obseruant; de quo antiquo ritu Ordo Rom. mentionem facit, ad denotandum non esse ampliùs adiutorij opus in futura gloria, in qua cum Christo resurgemus. Item per totam eandem Octauam post Vesperas ordinabatur processio cum Neophytorum interuentu ad fontem baptismalem, ferentium in manu cereos accensos, præcedente serpentis figura in culmine hastæ, in cuius capite posita erat candela accensa, quod exaltationem Christi in Cruce denotabat, adinstar figuræ æneі serpentis, quam erexerat Moyses pro antidoto serpentinorum ictuum, cuius typus Saluator noster efficacitèr extitit, dùm à pestiferis infernalis serpentis ictibus nos liberauit. Durand. lib. 6. cap. 89. Quin & tunc Vesperarum psalmi partim in Choro, & Laudate pueri, ac In exitu Israël ad baptismalem fontem canebantur, vt conciperetur, quod Neophyti, per lauacrum regenararionis, quasi modo geniti infantes, & à tyrannica infernalis Pharaonis seruitute spiritualitèr iam liberati erant, sicut temporalitèr ab ęgyptiaca subiectione israëliticus populus olim solutus fuerat. Æneus serpens à Moysi fabricatus, & ab Ezechia fractus, adhuc in Ec-Ecclesia Metropolitana Mediolanensi conseruatur, qui ibi opera Arnulphi Archiepiscopi de anno 971. ex Vrbe Constantinopolitana translatus fuerat, quod aliter ab alijs refertur, nempè, hunc fractum serpentem Diuo Ambrosio à Theodosio Imperatore traditum fuisse, vt in quadam M. S. Chronica Petri Seroxinæ apud Purisellum num. 201. legitur. Ante hunc serpentem æneum mediolanenses fœminę in secunda die Paschæ solent deferre infirmos infantes. Romæ antiquitùs in Sabbato Sancto non recitabantur Vesperæ. [In hac nocte de vespertinali synaxi apud Romanos nihil agitur, neque ante Missam, neque post Missam. Ordo Rom.] Propter festum SS. Fabiani, & Sebastiani, in ea die primæ Vesperę S. Agnetis non possunt integrę recitari proptèr concurrentiam festi duplicis illius diei; sed vbi fit totum offitium de sequenti puta in propria Ecclesia S. Agnetis, vel

vbi

vbi contingit hoc festum transferri, vt in Melita, in qua die agitur festum, & officium S. Publij Primi Episcopi illius Insulæ; tunc in primis Vesperis S. Agnetis recitari debent psalmi de communi Martyrum, sicuti fit in primis Vesperis S. Agathæ; nàm has ambas sanctas Ecclesia psalmis Martyrum Virorum honorat, ob earum fortitudinem, & virilem constantiam in tormentis demonstratam. Ità Gauantus sect. 8. cap. 3. in Rubr. Breuiarij. Dubitari solet circa Vesperas Defunctorum an in die Commemorationis eorundem, si contigerit non immediatè post Vesperas Omnium Sanctorum illas recitare; vtrum in principio earum deberet dici Pater noster, & Aue Maria. Rubricæ namque de hac re nihil agunt; sed hìc casus quotannis in papali Cappella occurrit vbi (vt supra dixi) nunquam celebrantur Secundæ Vesperæ, & propterea inchoatur ibi officium à Vesperis Defunctorum cum Pater, & Aue initio, sic autem non solum expertus sum; sed & Christophorus Marcellus in eius Cœremoniali lib. 2. sect. 2. cap. 24. testatur. Non erit quidem incongruum, si hic in praxi ritum romanum describam, quo Vesperæ solemnes celebrari debeant, eo, scilicet, modo, quo Gauantus refert, & ex Cæremoniali colligitur, qui talis erit. Celebrans in primis superpelliceo, & pluuiali sine stola indutus; sed si induitur alba, ferat stolam antè pectus in modum crucis cancellatam, & ità indutus bireto tectus dirigitur versus Altare, præcedentibus duobus Acolytis cum candelis super candelabra accensis, non verò cum funalibus, Italicè Torcie appellatis; nàm hoc erit manifestè contra Rubricas, & contra Cappellæ pontificiæ praxim, quæ non vtitur funalibus nisi in eleuatione Eucharistiæ. Post Acolytos sequetur Cæremoniarum Magister, & postea Clerus pariliter incedendo, omnes bireto contecti; in Romanis tamen Basilicis defertur Crux ante Clerum, & inter prædictos duos Acolytos. Tandem sequetur inter duos Assistentes Celebrans, cuius pluuialis extremitates aliquantulum eleuantur ab Assistentibus. Cum deinde ad Chorum peruentum erit, omnes genuflexi aliquantulum orent, interim duo Acolyti deponent ex manibus candelabra super altaris solum, earumque lumina extinguent. Celebrans verò peracta oratione, & reuerentia Altari, ac Choro præstita, accedet ad suam destinatam sedem, quæ ad cornu Epistolæ erit collocanda, vel ad primum Chori stallum, cuius genuale erit tapeto contectum, cum puluillo, super quem erit præparatum Breuiarium textili currentis coloris contectum, siuè super lecturium præparandum erit Breuiarium, si in Choro incumbitorium non reperitur. Sedebit interea aliquantulū Celebrans, & coram eo astantibus Assistentibus, postea surget, & submissa voce recitabit Pater, & Aue &c. quibus peractis, intonabit Deus in adiutorium &c. signabit se interim signo Crucis; & ob id Cæremoniarum Magister ei sustollet partem pluuialis dexteram, postea præintonabitur eidem Celebranti prima antiphona, & sic successiuè aliæ antiphona dignioribus Chori ante quemlibet psalmum, surgentibus omnibus ex illa parte Chori, ex quo intonatur antiphona præter Celebrantem, peracta autem iàm psalmodia, Acolyti cum accensis luminibus accedunt ad Celebrantem, qui iunctis manibus canet capitulum; deindè vnus ea Assistentibus suggeret illi intonationem hymni. In Cappella tamen papali lumina prædicta non accedunt ad capitulum, puta quia fortasse id à Cantore in Choro canitur. Si in principio hymni inuocetur nomen Dei, vel Iesu Christi, tunc Celebrans debet extollere manus, & iungere, caputque versus Altare incliuare. Post hymnum, & ab Assistentibus persoluto versiculo, vnus ex eisdem Celebranti præintonabit antiphonam ad Magnificat, quæ dùm in Choro canitur, sedebit Celebrans cum omnibus Choristis, & surgēt deindè, quando incipiet Magnificat, tuncque Celebrans muniens se signo Crucis, tecto capite præstita Choro reuerentia, ibit ad incensandum Altare, quod si stallo Celebrantis erit propinquum, tunc non erit opus, vt tecto capite ad illud approximetur. Primò autē osculatur cum Assistentibus Altare, postea vergens aliquantulū versus cornu Epistolæ ponet incensum in thuribulo, & incensabit Altare. Romę verò obseruatur priùs thurificare Altare, vbi asseruatur Eucharistiæ Sacramentum. Post Altaris, vel Altarium incensationem, redibit ad eius locum, & ab vno ex Assistentibus triplici ductu incensabitur; deinde Thuriferarius incensabit Chorum, & populum secundum regionis consuetudinem. Quando erit tempus dicendi orationem, accedent duo Acolyti ad Celebrantem cum luminibus accensis, qui proferens in fine Fidelium animæ &c. extendit manum in aëre, formando S. Crucis signum; accedens tamen ad Altare priùs signum reuerentiæ præbebit ijs, qui in Choro ex parte Epistolæ astant, & deinde, alijs, qui ex parte Euangelij, tandem Altari idem faciet, ex quo reuertens priùs eandem reuerentiam Altari reiterat, deinde ijs, qui sunt in Choro ex parte Euangelij, & vltimò ijs, qui ex parte Epistolæ, cui omnes capitis inclinatione correspondent, & expectans, vt præcedat Clerus, eodem ordine, quo venerat associatus, recedit ad Sacristiam, vbi omnes ex vtroque latere astantes iterum Celebrantem capitis reuerentia honorant, & ipse capite aliquantulum inclinato ad locum destinatum spoliationis transibit. *Hora incensi*, & *Ante somnum* dicuntur Vesperæ. Vide *Completorium*. Vesperæ cum Laudibus habent maximam paritatem. Vide *Laudes*. De Magnificat Vesperarum cantico. Vide *Canticum*.

VESTALIVM, olim Priorissę. Vide *Primigenia*.

VESTIARIVS. Vide *Canstrisius*. *Protonestiarius*. *Vestiarium*.

VESTIARIVM, vbi vestes sacræ conseruantur, quod *Sacristia* hodie dicitur, & Sacrista *Vestiarius*. Item, & *Vestitor*, vt in quodam M.S vbi de translatione reliquiarum S.Io.Chrysostomi agitur; ibi enim sic legitur. [B. Cosmas Vestitor.

VESTIBVLVM. FR. atrium, ingressus, introitus. [Inter vestibulum, & Altare plorabunt Sacerdotes. Ezech. cap 8. de significatione huius vocabuli prolixè Gellius lib.16. cap.5.

VESTICEPS, qui indui incipit. [Obijr verbi gratia infans sub vberum fontibus, puta nunc puer inuestis, puta vesticeps. Tertull. de anima. cap. 66.] FR. *Vesticeps* apud Latinos puber propriè intelligebatur. Vide Gellium lib. 5. cap. 19. eiusque synon. Vide *Inuestis*.

VESTIS. FR. virgata, vel partita, rubea, viridis, & alterius coloris Ecclesiasticis prohibita in Clement. de vita, & honest. Clericor. Vestis purpurea. Vide *Crusta*. Purpura. Vestium color Clericalis. Vide *Clericus*, *Epitogium*. Vestes pralatitiæ. Vide *Burrus*. *Rochetum*. *Episcopus*. *Papa*. Vestes Cardinalitiæ. Vide *Cardinalis*. Patriarchales. Vide *Camisobo*. Religiosorum. Vide *Religiosus*. Vestes, & indumenta sacra. Vide *Alba*. *Amictus*. *Arma sacerdotalia*. *Cappa*. *Casubula*. *Casula*. *Cherubim*. *Cingulum*. *Colobium*. *Dalmatica*. *Ephod*. *Epigonation*. *Epimanicion*. *Epitrachelion*. *Esophorium*. *Gammadia*. *Hypocamisum*. *Manipulus*. *Penula*. *Phelonium*. *Planeta*. *Polystaurium*. *Rochetum*. *Sandalia*. *Sticharium*. *Superhumerale*. *Superpelliceum*. *Tunica*. *Tunicella*. Quales vestes sacræ debent cruce signari. Vide *Crux*. ¶ Controuertitur inter Auctores vtrum in primitiua Ecclesia Apostoli vsi essent vestibus sacris in celebratione Missarum; multi conuenientia, & sacrificij maiestate moti, affirmatiuam opinionem sequuntur, docentes celebrasse Apostolos colobio indutos. Ita scribit Hugo à S.Victore lib.2. de facr. par.4. cap. 13. Ac Thomas Valdensis tom.3.cap.29. num.13. qui textum Actorum S. Syluestri Papæ affert, in quo fit mentio, quod Euphrosius Pamphyliæ Episcopus candidissimum Colobium in celebratione Missarum adhibuisset, quo vsus fuerat S.Iacobus Apostolus. Habetur etiam, quod Theodosius Hierosolymitanus Episcopus vsque ad annum 870. vestes sacras, quibus vsus est idem Apostolus conseruasset, ac Sancto Ignatio Constantinopolitano Patriarcha (vt in eiusdem Actibus legitur) dono missæ fuissent. Insuper Ioannes Diaconus in Vita S.Gregorij Magni scribit, quod eidem Pontifici fuerint donatæ vestes, quibus Sanctus Euangelista Ioannes celebrare consueuerat. Hinc frustra in Catholicos latrant Nouatores; nàm more maiorum sacris vestibus in diuinis functionibus vtimur.

VESTITOR. Vide *Vestiarium*.

VESTVRA. FR. Arborum fructus. eo quod eas ornent, & vestiant. Ita aliqui existimant. Sed potius ego puto à *Vestendo* deriuari, sicut à *Pastio*, *Pastura*, & sic barbarè à *Vestendo*, *Vestura* dici. [Inquirendum est etiam quantum vestura boscorum valuit. Matth. Paris. in Additam.

VETERNOSVS, annosus, inueteratus. [Tota Dæmonum potestas antiquis, & veternosis sedibus gemens, & tremens, & eiulans effugatur. Chrysolog. serm. 51.

VETVLONA. Vide *Diaconissa*.

VEXILLA REGIS PRODEVNT. FR. hymnus ab Ecclesia cani solitus à Venantio Fortunato compositus fuit. Baron. Ann. 566. numer.35.

VEXILLVM. Vide *Bandum*. *Bancrium*. *Labarum*. *Tufa*.

VGO. Vide *Guido*.

VIATICVM, Eucharistia, quæ fidelibus elargitur in huius vitæ transitu: quo vocabulo in Nicæna Synodo vsi sunt Patres, aientes. [Vltimi, ac necessarij Viatici;] quæ tamen verba in alium sensum interpretatus est Albaspina in eius Notis ad dictam Synodum; intelligens, nempè, quod per id non de Eucharistia; sed de reconciliatione, & absolutione mentio fiat, quæ in vitæ extremo publicis pœnitentibus concedebatur, licet iniunctam pœnitentiam minimè satisfecissent. Fundatur enim ille in verbis Concilij Arausicani I. can. 3. vbi sic habetur. [Qui recedunt de corpore, pœnitentia accepta, placuit sine reconciliatoria manus impositione, eis communicari, quod morientium sufficit consolationi secundum definitiones Patrum, qui huiusmodi communionem sufficienter viaticum nominarunt.] Idem confirmari videtur in can.9. Gerundensis Concilij, scilicet. [Is, qui ægritudinis langnore pœnitentiæ benedictionem, quàm Viaticum deputamus per communionem acceperit.] Ad quod respondetur primò, quod verba Arausicani Concilij *Reconciliatoria*, & *Communicare* sint valdè generalia, per quæ omne Sacramentum ad reconciliandum, & communicandum fidelibus necessarium intelligi potest; sic etiam per verba *Benedictionem*, & *Viaticum* in Gerundensi canone posita. Vnde è contrario per nomen *Viaticum* non solum Eucharistiam; sed omne Sacramentum in extremo vitæ fidelibus præstitum intellexerunt Sancti Patres. *Viaticum* enim Baptismum D. Basilius hom. in Sac. Baptis. in vitali periodo susceptum appellauit. Et D. Gregorius Nazianzenus Orat. de Baptismo eos, qui in tali vitæ extremo baptismum suscipere differunt, detestans, sic inquit. [Quandiù inter Baptistam, & quæstuarium nulla pugna est, dùm ille morientem viatico instruere, hic hæres nominari obnixè contendit,] idest, suscipiebatur baptismus, quando testamentum condebatur. Imò D. Cyprianus eleemosynam appellauit Viaticum, quia hoc meritorio opere prouisi ex hac vita fideles discedunt. Secundò respondetur, quod nomen græcum ἐφόδιον in Niceno canone

appositum, viaticum latinè sonat: vt multi ex Graecis Scriptoribus Sacramentum Eucharistiae in vltimo vitae praestitum intellexerunt: inter quos Zonara, qui sic ait. [Sancta morientibus impartiantur, vt viaticum illud habeant, nec eorum sanctificatione priuentur.] Et Balsamon in expositione eorundem Canonum inquit. [Non priuari excellenti Viatico Sacrae communionis in extremis vitae.] FR. Quod *Ephodion* viaticum significet Gellius Ethnicus Author lib.17. cap.2. etiam explicauit, inquiens. [Magnum viaticum, pro magna facultate, & paratu magno, nouè positum est. Videturque Graecos secutus, qui ἐφόδιον sumptum viae ad aliarum quoque rerum apparatum traducunt: ac saepè ἐφόδιον pro eo dicunt, quod est instituè, instruè.] Vnde secundum phrasim graecam ex Gellij testimonio verba Nicaenae Synodi allatae *Vltimi, ac necessarij Viatici* extremam, & oportunam instructionem, & munitionem significant: quare non aliud spirituale munimen per illa verba intelligendum erit, nisi Sacramentum Eucharistiae, cui antonomasticè nomen veri muniminis conuenit. Praeterea Reconciliationis, & Communionis summa in publicis poenitentibus consistebat in susceptione Eucharistiae, quae ideo Communio dicitur, per quam praeteritam incommunicabilitatem impoenitentium cum caeteris fidelibus abolitur, mediante, scilicet, publicae poenitentiae, & Eucharistiae susceptione: vnde Altari reconciliati dicebantur. [Eum verò poenitentem dicimus, qui post baptisma, aut pro homicidio, aut pro diuersis criminibus, grauissimisque peccatis publicam poenitentiam gerens, sub cilicio diuino fuit reconciliatus altario. can. placuit. dist. 50.] Dictionem autem *Benedictionem* in Gerundensi canone positam Eucharistiam intellige: quam etiam Glossa malè intellexerat in can. si verò. dist.50. inquiens. [Aliquis tempore aegritudinis tale recipit mandatum à Sacerdote, vt postquàm conualesceret, solemniter faceret poenitentiam.] Vbi per *Benedictionem* mandatum, & praeceptum malè exposuit. Sed errat prorsus, nàm Concilium Barcinon. can. 9. Viaticum per benedictionem beatam intelligit in eodem casu, vbi sic habetur. [Iubemus verò, vt in infirmitate positi beatam benedictionem percipiant.] Et in can. tanta. dist.86. clariùs in eodem casu exprimitur, nempè: [Eos verò, quorum consilio hoc egisti, in duobus mensibus excommunicatos esse decernimus: ità vt, si quid eis intrà duorum mensium spatium humanitatis aduenerit, benedictione Viatici non priuentur.] Atque reconciliatio intelligitur, quod praeuia absolutione, poenitens Eucharistiae communionem recipiat. [Et si continuò creditur moriturus reconcilietur per manus impositionem, & infundatur ori eius Eucharistia, si superuixerit, admoneatur à supradictis testibus petitioni suae satisfactum, & subdatur statutis poenitentiae legibus, quandiù Sacerdos, qui poenitentiam dederit, probauerit. Item poenitentes, qui in infirmitate viaticum Eucharistiae accipiunt, non se credunt absolutos sinè manus impositione, si superuixerint. can. Is, qui in infirmitate. 26. quaest. 6.] Publicus enim poenitens pro homicidio, seu alia simili grauissima culpa, ità Eucharistia priuatur: [Vt toto vitae tempore Corpus Dominicum non suscipiat, nisi in exitu suo pro viatico.] ità Gregorius Papa III. Bonifatio Episcopo scripserat, quae epistola extat in tom. Conciliorum. Idemque expresserat per vocabulum *Communionis* in Concilio Martinus Papa, inquiens. [Si quis voluntariè homicidium fecerit ad ianuam Ecclesiae semper iaceat, & communionem in exitu vitae suae recipiat. can. si quis voluntariè. dist. 50.] Ac idem habetur in can. si qua foemina. Ibid. & can. si quis de corpore. cum sequentibus. 26. dist. 6. Et signanter in can. qui recedunt. Ibid. declarat, quod dupliciter reconciliatio intelligatur, idest, publica, solemnis, & legitima, & reconciliatio per Communionem in mortis periculo, vbi sic habetur. [Qui recedunt de corpore poenitentia accepta, placuit sinè reconciliatoria manus impositione (*dest caeremoniali, & publica*) eis communicari, quod morientium sufficit consolationi, secundum definitionem Patrum, qui huiusmodi communionem sufficienter viaticum nominarunt.] Ergo habes, quod *Benedictio*, *Communio*, *Reconciliatio*, & *Viaticum*, idem sit nomen cum agitur de ijs, qui in articulo mortis constituti sunt, idest, Eucharistiae susceptio. Et extra tale periculum vltima poenitentium reconciliatio est *Reconciliatio Altaris*, seù *Sacra Synaxis*, idest, *Communio*, *Benedictio*, & Sacramenti Altaris susceptio. Insuper hoc Viaticum antiquitus post extremam vnctionem dabatur. [Fratribus conuocatis, extremae vnctionis Sacramentum humiliter, & deuotè suscepit, eo percepto, etiam Sacram Eucharistiam sibi porrigi instantissimè postulauit, vt tanto itineris Duce munitus, posset securus hostium cuneos penetrare. Surius in Vita S.Gulielmi Archiep.]& apud eundem in Vita S.Steph. Regis de eius morte sic habetur. [Rex in medio iacens, sacram percipit vnctionem, sanctamque animam corporis, & sanguinis Christi recreatam viatico &c.] Ponebatur nonnunquam Eucharistia supra fidelium cadauera, qui abusus prohibitus fuit in III. Concil. Carthaginensi. cap. 16. vt in dict. *Communio* diximus. De Sancto Basilio legitur: [Vnamque, (*idest, particulam consecratam*) sumpsisse, alteram reseruasse, vt secum sepeliretur, tertiam verò in Columba aurea pendente reposuisse. Surius tom. 1.] idest, in Custodia, vt in dictione *Ciborium* diximus, sed Latinus Latinius diligentissimus Ecclesiasticarum rerum obseruator, minimè existimauit Sanctum Virum huiusmodi indecentiae actum

actum commisisse, vt se cum particula consecrata sepeliri iussisset, quemadmodum insinuate videntur illa verba: *Vt secum sepeliretur*. Sed potiùs intelligendum est, quod cum viatico in extremo vitæ sumpto sepeliri cupierit. Id enim verba, quæ in eius vita habentur satis declarant, nempè. [Atque tertiam illam communionis portionem à Domino ipsi datam, cum qua sepulturæ tradi voluit assumens, & in lecto recumbens gratias egit Deo.] Quod vlteriùs ex eius pattio ritu græco confirmatur, qui in vsu apud eosdem Græcos adhuc manet, vt in actu consecrandi Episcopus Sacerdotibus tunc ordinatis singulas particulas consecratas consignet, vt ipsi pro viatico in extremo eorum vitæ vtantur. FR. Sed hic etiã erit error peior priore; nàm diuturnitate temporis ea particula corrupta, non remanebit ampliùs consecrata, qua corruptibilitate moribundus actum idolatriæ committeret, si ea communicaretur. Potest tamen esse, quod talis traditio particulæ consecratæ sit tantum pro cæremonia, ac admonitione, quod, scilicet, Sacerdos in extremo vitæ suæ recordetur refici pro viatico Sanctissima Hostia, non quidem eadem, quam tradidit ei in ordinatione Episcopus; sed eadem sacramentaliter, & quod illam per Episcopum traditam assumet ipse Sacerdos antequam corrumpatur, siuè dignus quã primum præbeat. 133 Sicut in Gallia moris fuisse narrat Fulbertus Carnotensis Episcopus epist. 2. quod quando Sacerdotem ordinabat Episcopus, tradebat illi in manu panem consecratum, quem Sacerdos deinde spatio quadraginta dierum consumebat, sumens quotidie ex illo frustillum, & hoc fiebat in memoriam quadraginta dierum, in quibus Christus Dominus cum Discipulis suis manserat post resurrectionem. Cæterum permittebatur in persecutionum sæculis, vt domi detineretur hostia consecrata, consumenda tamen antè quam corrumperetur, vt in mortis periculo, & antè martyrium possent ea per modum viatici communicari, de quo viu crebro Sancti Patres testantur, ac Monachorum antiqua in deserto simplicitas retinebat penes se Hostiam consecratam, vt S. Basilius refert, & ob carentiam Sacerdotum proprijs manibus spirituali ter se reficiebant, qui abusus in Occidentali Ecclesia tempore Hormisdæ Papæ in Concilio Cæsaraugustano can. 3. prohibitus fuit; sed in Oriente diutius mansit. Similiter temporibus vetustis peregrinando fideles secum Eucharistiam deferebant, vt de Satyro D. Ambrosius eius fratre refert, & de S. Maximo Syracusano Episcopo D. Gregorius Papa, quod tamen faciebant, vt in eo itinere mortis periculo succedente, promptum haberent viaticum; id enim hodie licitum est solis Pontificibus Romanis, quibus in longinquis itineribus supra album mannum vndique ornatum (qui vulgo *Chinea* appellatur) per breuem dietam præcedentem Sacra Eucharistia defertur luminibus circundata, atq; nobilissimo comitatu obsequente, quam cæremoniam antiquissimam esse ex eo constat, quod Stephanus Papa III. eam obseruauit, quãdo ad Regem Galliarum perrexit; nam *Librisio presso* hunc Pontificem peregrinasse refert Anastasius Bibliothecarius in illius vita. FR. de hac cæremonia tractatum edidit Angelus Rocca olim Pontificij Sacelli Sacrista, cuius titulus est. De Viatico Summi Pontificis. Infirmis, in quibus inest impotentia suscipiendi viaticum, non licet deferre Eucharistiam deuotionis gratia ad illam adorandam. Ità à B. Pio Papa V. cautum fuit. Reliqua. Vide *Benedictio benedicta*. *Communio*. *Ephodion*. *Eucharistia*. Item Viaticum significat potatile altariolum. Vide Altare.

VIBRINVS, castoreus; sed *Fibrinus* scribendum à Fibro, seu Castore animali, vndè corrigendus esset textus in Regula S. Cæsariæ, vbi sic ait: [Vestimenta lucida, vel nigra, vel cum purpura, vel vibrina (*lege fibrina*) nunquam in vsu habeantur. cap. 9. §. 15.] FR. De hoc animali Plinius lib. 8. cap. 31. ità ait: [Simile fibro & ingenium. Euomit fel suum, ad multa medicamenta vtile.] Castor dicitur, eo quod se castrat. Ibidem Plin. cap. 30. Vnde ex fibro fibrinus dicitur. [Falces cum sint exacutæ fibrina pelle detergent. Idem Plin. lib. 17. cap. 28.] Vide *Castorinatus*.

VICANVS, qui in Vico habitat: ita in Ariminensi Ciuitate dicebatur alicuius vici incola, cum ea ciuitas in septem regiones diuisa esset, vnde *Vicanus septimæ* ... qui septimum vrbis vicum incolebat, dicebatur.

VICARIA MONALIVM. Vide *Formaria*.

VICARIVS. FR. qui superioris gerit vices, seù à Vicis, in quibus iurisdictionem exercebant, vt in dict. *Decania* dictum fuit. Hodie tamen in qualibet Diœcesi plures Vicarij reperiuntur, nimirum, *Generalis Vicarius*, qui penes Episcopum residet, & totius Diœcesis curam habet. Item *Vicarij foranei*, siue *Villani*, de quibus egimus in dict. *Centenarius*. *Chorepiscopus*. *Decania*. *Firmarius*. *Seruator loci*. De Vicario Sede Vacante. Vide *Archidiaconus*. De Vicario Curati. Vide *Personatus*. De Vicario Abbatis, seu Archimandritæ. Vide *Deuterarius*. An Vicarius Christi, vel Petri dicatur Summus Pontifex. Vide *Papa*. Et adi Baron. An. 740 nu. 4. & ibi Postillator.

VICATIM, viatim, per vias. [Cum interim plus nostra misericordia iusumit vicatim, quam vestra religio templatim. Tertull. Aduers. Gent. cap. 42.] vbi *Templatim* per templa significat.

VICECANCELLARIVS. Vide *Cancellarius*.

VICECOMES. FR. Qui Comitis vicem gerit. Bullar. Casin. tom. 2. const. 47. Quod officium prohibitum est exerceri à Sacerdotibus: [Nè Sacerdos officium habeat Vicecomitis, aut Pro-

positi sęcularis. lib. 3. Decretal. cap. 5. & ibi Glossa.

VICEDOMINATVS. FR. Vicedomini officium. [Quicúque vicedominatum,vel aliam ecclesiasticarum rerum administrationem, per pecuniã obtinere voluerint, tàm ementes,quàm vendentes cum Simone percelluntur, & ab illa Ecclesia, in cuius contumeliam dare pecuniam, & accipere voluerunt, iustè excluduntur. cap. consulere. de Simonia.] Et ibidem in tit. de pœnis cap. 12. sic habetur. [Patroni iuspatronatus, Aduocati aduocatiam, feudatarij feudum, Vicedomini Vicedominatum, & Beneficiati beneficia protsus amittant.

VICEDOMINVS, Oeconomus Ecclesiæ, qui varij erant: nam aliqui erant Vicedomini Ecclesiarum, alij redditum Episcoporum alij tandem Palatij episcopalis, de quibus dictum est in dict. *Oeconomus*. De Vicedomino Palatij Apostolici D. Gregorius lib. 1.cap. 11. in Regist. hæc habet. [Vicedominum enim constituimus, cuius arbitrio Episcopum commisimus dispensandum.] FR. Larinius *Episcopium* in hunc locum corrigit. Vide in correct.D.Greg. tit. Epistolar. lib. 1. cap. 11. :||: de quo officio sæpè in eius epistolis mentionem facit,vbi colligitur etiam, quod pro Ecclesia Lateranensi peculiaris Vicedominus constitutus erat. Vicedominus Palatij Apostolici ferè erat Episcopus, & equitabat secus Pontificem immediatè. [Post equum verò hi sunt,qui equitant Vicedominus, Vestiarius, Nomenclator, atque Sacellarius Ordo. Rom.] Hodie verò *Maiordomus* dicitur. FR.Verba D.Greg. supra allata, quæ incipiunt: Vicedominum constituimus &c. habentur in decreto Gratiani in can. Diaconum. dist. 89. Ad Clementinam Patriciam, aientis: [Vicedominum cuim constituimus, cuius arbitrio Episcopium commisimus dispensandum.] Vbi Glossa sic habet: [Ex hoc patet,quod Vicedominus est, qui habet potestatem super res ipsius Episcopatus: Oeconomus, qui super res Canonicorum: cui, scilicet, res Ecclesiastica gubernanda mandatur. Cod. de Sacrosanctis Ecclesijs. l. iubemus. in princ. Et sicut Episcopus dispensat res episcopales sub testi monio Vicedomini: sic Canonici res ecclesiasticas sub testimonio Oeconomi, & è conuerso, vt 16. quæst.7. can. quoniam. & 12. quæst.1.can.manifesta. Iste Oeconomus in quibusdam Ecclesijs appellatur Præpositus.] Facultas Vicedomini episcopalis Palatij declaratur in can. Volumus. ead.dist.89. vbi sic dicitur [Volumus,vt frater noster Paschasius, & Vicedominum sibi, & Maiorem ordinet domus,quatenus possit,vel hospitibus superuenientibus, vel causis, quæ eueniunt paratus, & idoneus existere.] Vbi Glossa ex Hugonis opinione ait esse idem Vicedominum,ac Oeconomum in S.Vicedominum. Quod Oeconomi officium constituendum est in omnibus Ecclesijs habentibus Episcopum. [Quia in quibusdam Ecclesijs (sicut ad nos peruenit) sinè Oeconomo Episcopi res Ecclesiasticas tractant, placuit omnes Ecclesias habentes Episcopum, etiam Oeconomum habere de proprio Clero, qui gubernet res Ecclesiæ &c. can. quia. dist.89.] Vide *Oeconomus*.

VICENNIVM. FR. spatium viginti annorum. [Neque decennij, neque vicennij,vel XXX.annorum possessio. can. neque. 16.q.4.

VICESIMA; dicitur tertia hebdomada quadragesimæ. Vide *Tricesima*.

VICISSITAS. Vide *Alternitas*.

VICTIMA. Vide *Thyas*.

VICTIMÆ PASCALI LAVDE. Missæ sequentia à quo composita. Vide *Prosa*.

VICTORIALIS HYMNVS. Vide *Sanctus &c*.

VICTVALE. FR. dicitur distributio quotidiana, quæ fit inter Canonicos, at præbenda *Communitas* appellatur. [Statuimus, nè à Canonicis, donec in seruitio tuo, (*idest, Episcopi*) fuerint, quicquam subtrahi debeat, vel auferri,quod de communitatis sibi beneficio debeatur: nisi fortè sint victualia,quæ non consueuerunt absentibus exhiberi. De Clericis non resident. cap. 7.] & ibi Glossa. Vide *Grossa*.

VIDENS. Hoc nomen absolutè sumptum in sacra pagina per antonomasiam significat Prophetam, diuinis visionibus illustratum, quem Hebræi *Morenu* vocant:sed hodie hoc vocabulo Rabbinum illi appellant, qui Synagogæ curam gerit, & controuersias interni fori decidit. FR. sic antiquitùs appellabatur Propheta. [Olim in Israël sic loquebatur vnusquisque vadens consulere Deum: Venite eamus ad Videntem; qui enim Propheta dicitur hodie, vocabatur olim Videns. 1. Reg. 9. 9.] Sed Rupertus Abb. in cap.1.Abdię facit differentiam inter visiones diuinas, inquiens. [Visiones autem hæc differunt, quæ alibi monstrante Deo significatiuæ videntur imagines, quales maximè viderunt ìam dictus Ezechiel, & Daniel: alibi sinè imaginibus diuinæ suo modo videntur, & præcipuè locutiones, quemadmodum hic de semetipso dicit: Visio Abdiæ, & tamen nullam se similitudinem, siue imaginem narrat vidisse. Et de ista quidem visionis qualitate non dubium est Sanctos Prophetas certum habuisse visum, siue intellectum Spiritu Sancto in ipsis loquente &c.] Ac idem Rup. in cap.1. Apocalyp. tres visionum differentias tradit, nempè, carnalem, spiritualem, & intellectualem.

VIDVA. Vide *Relicta*. Eius velatio. Vide *Velum professionis*.

VIDVÆ AQVÆ, eleganter à Tertulliano lib. de Baptismo. appellata sunt lauacra Gentilium, quia non producebãt gratiam sicut aquæ nostrę baptismales. [Nationes extraneæ ab omni intellectu spiritualium potestatum eadem fiducia idolis suis subministrant; sed viduis aquis sibi mentiuntur.

VIDVVIVM, viduitas, status viduitatis. [Cui filij nec

nec post-nepotis ammissi duæ pariter plagæ recentes, ad viduuij vulnus adduntur. Sidonius. lib. 6. epist. 2.

VIGILANS. Vide *Egrigorus. Vigilax*.

VIGILAX, Vigilans. [Neque in paginis eius vigilax lector inueniet veriora nomina Camœnarum. Sidon. lib. 5. epist. 2.

VIGILIA, inter Christianos dies præcedens alicui solemnitati intelligitur, quia antecedenti die pernoctare solebant in Ecclesia illius Sancti, cuius festiuitas die sequenti erat celebranda, & quasi tota illius noctis mora in sacris, diuinisque cantionibus, in spiritualib. discursis, ac psalmodijs trahebatur; quæ ideo *Nocturna Conuocationes* à Tertulliano lib. 2. ad Vxor cap. 4. appellatæ fuerunt. FR. Ac clariùs D. Hieronymus epist. 7. Lætæ scribens, tradensque ei modum educandi filiam, sic inquit. [Vigiliarum dies, & solemnes pernoctationes sic virguncula nostra celebret, vt nè transuersum quidem vnguem à matre discedat.] :||: Hic deinde ritus in ieiunium commutatus fuit, retinens tamen *Vigiliæ* nomen, de qua re errant prorsus illi, qui authoritate cuiusdam asserti sermonis S. Augustini ad fratres in Eremo, (qui est ordine vigesimus quintus) affirmant D. Ambrosium persuasione S. Monachæ vsum vigiliarum ea de causa ab Ecclesia eliminasse, quod Christianorum plurimi illud noctis tempus ludendo, choreas ducendo transigerent; nàm hoc validis argumentis Baronius in Anuot. ad Martyrol. 5. Ianuar. litt. *a.* falsissimum, & ab augustiniano calamo alienum esse demõstrat; & in fine eiusdem Annotationis sic concludit Baronius: [Non itaque Ambrosius, non Augustinus, nec quis alius Orthodoxorum his temporibus vigilias nocturnas ecclesiasticas abrogauit, vel minuit: sed impurissimus hæresiarcha Vigilantius vigilias, sui nominis hostis, impugnauit, sicque minuere conatus est, vt non nisi semel in anno, in Paschali solemnitate vigilias peragendas esse iactaret. Hieronymus aduersus Vigilantium.] Cuius intentio ad abrogandas in Ecclesia Dei congregationes tendebat. Idem Baron. an. 43. n. 73. Atque ad Baronianas rationes cumulandum est etiam, quod solemnes vigiliæ antè Dominicas totius anni antiquitùs celebrabantur, quæ assiduè à fidelibus frequentabantur, vt can. 1. Matisconensis Concilij testatur; quod concilium per duo fermè sæcula post DD. Ambrosium, & Augustinum extitit. Licet tamen Antisidorense concilium can. 3. Vigilias prohibuisse videatur, non de Vigilijs sacris, & publicis in Ecclesia celebratis ibi egisse ex eiusdem verbis satis liquet. FR. Eliberitanum Concilium can. 35. interuentum fœminarum in Vigilijs vetauerat. Aliqui vigiliarum nocturnarum prohibitionem Bonifatio Papæ Primo tribuunt. S. Leo Papa, qui tertio loco illi successerat, de Vigiliarum obseruantia in eius sermonibus crebrò mentionem facit. :||: Si Vigilia Natiuitatis Domini venerit in Dominica, tunc canitur Missa post tertiam, & Euangelium Dominicæ non dicitur in fine, licet de Dominica fiat commemoratio, quia illud Dominicæ Euangelium lectum fuerat in Missa Sabbati præcedentis. Gauant. par. 4. tit. 3. In Vigilia Pentecostes ex antiqua consuetudine ieiunatur; in qua etiam antiquitùs, sicut in Sabbato Sancto, baptizabantur Catechumeni, ideo adhuc in Missa dicitur Tractus, & ad Euangelium non afferuntur lumina, quia eorum fides adhuc obtenebrata est, & ob eandem rationem non dicitur Credo. Si Vigiliæ S. Ioannis Baptistæ, vel SS. Apostolorum Petri, & Pauli venerint infra Octauam Corporis Christi, tunc in Missa dicitur Præfatio communis de feria. Sac. Rit. Congr 12 Decemb. 1626. Si verò Vigilia aliqua venerit in die solenissimo, tunc Episcopus potest illam anticipare ad præcedentem diem. Nauar. in manual. cap. 21. num. 21. Hinc Leo Papa X. decretauit, quod si Vigilia S. Ioannis venerit in die Corporis Christi, tunc anticipetur ad feriam quartam, quod accidit anno 1639. vt declaratum etiam fuerat anno præcedenti à Sac. Rit. Congreg. 13. Septembr. 1638. In tali tamen casu non anticipatur officium Vigiliæ; sed solum Ieiunium. Gauant. sect. 3. cap 7. in Rubr. Miss. Ob similem rationem, si in vltimo die carnis priuij occurrerit Vigilia S. Matthiæ, poterit etiam tunc Episcopus ad Sabbatum antecedens illam anticipare; vt inobseruantiæ peccata euitentur. Diana. 3. par. tract. 6. Miscellan. resolut. 66. Quando Vigilia S. Ioannis Baptistæ, vel SS. Petri, & Pauli venerint infra octauam Corporis Domini, Missa dicitur de Vigilia, licet officium fuerit de octaua, ob rationes à Gauanto adductas in par. 1. tit. 3. num. 2. ad Rubr. Miss. In Vigilia Nat. Dom. Diaconus, & Subdiaconus non induuntur Casula in Missa. Vide *Casula* in fine. Specialis cæremonia antiquitùs in hac die. Vide *Statio*. Reliqua deinde. Vide *Ieiunium*.

VIGILIGALLVS. Vide *Vigilucius*.

VIGILVCIVS, Monachus, qui curam habet expergescendi alios Religiosos ad persoluendum Matutinum. [Priusquam tamen surgant cæteri, à Vigilucijs fratribus Præpositus excitetur. In Regula S. Fructuosi.] Sed in Regula Magistr. *Vigiligallus* idem appellatur.

VILE. Vide *Cbydsum*.

VINDEMIA. Vide *Feria propter messem &c.*

VINCVLA S. PETRI. Vide *Boia*.

VINDICO, Verbum, pro legitimare, & canonizare vsurpatur. Vnde *Vindicatus* legitimatum, vel canonizatum significat apud Optatum Mileuit. lib 1. aduers. Parmenian. vbi sic inquit: [Cum correctionem Archidiaconi Cæciliani ferre non posset, quæ antè spiritualem cibum, & potum os nescio cuius martyris, si tamen martyris, libare dicebatur: & cum præponeret calici salutari os nescio cuius hominis mortui, etsi martyris, sed nondum vindicati: correpta

cum

cum confusione irata discessit.

VINDICATVS. Vide *Vindico*.

VINDICTA. FR. multatio, institia vindicatiua. [Ad hanc Apostolicam Sedem, cui omnia Episcoporum iudicia referri præcepta sunt, eius contumacia referatur, vt vindicta de eo fiat. can. si autem. 9. quæst. 3.] Ac alibi. [Et ille, qui contra morem antiquum cum ordinare præsumpserit, canonum vindictæ subiaceat.can. Istud est. 11. quæst. 1.] Item alibi. [De quibus debet esse tanta prouisio, vt vindictam admonitio præcedat. can. Indigne. 12. quæst. 2.] Ac alio in loco. [Officia vindictæ possunt implere boni bono animo; quomodo Iudex, & quomodo lex. can. officia. 23. quæst. 5.] & ibi Glossa. Vide *Vleiscor*.

VINHAVRIA, vini haustor, & bibax. [Ecce homo vorax, & vinhauria. D. Aug. lib. 16. contra Faustum. cap. 31.] Latinus tamen Latinius in suis annotationibus *Vinhaurius* legit.

VINVM vile. Vide *Chydaum*. Vinū pro Missæ sacrificio priùs purgabatur. Vide *Colatorium*. Vinimēsura dicebatur misericordia, & quare. Vide *Misericordia*. Vinum Gnidium, & Erythræum. Vide *Colatum*. Quale vinum palmatinum fuerit. Vide *Palmatina*. Cætera. Vide *Stips*.

VIO, iter facio, viam dirigo. [Exercitum credas cum signis suis pergere: sic omnes viandi, comitandique, & præeundi ordinem seruant.] De Ciconijs inquit Ambrosius lib. 5. Examer. cap. 16. Eodem verbo vsus est Chrysologus serm. 63. de resurrect. Lazari loquens. [Suscitauerat Dominus filiam Iairi Principis Synagogæ, sed adhuc funere calente, sed adhuc mediāte morte, corpore adhuc præsente, adhuc inter homines homine morante, adhuc viante spiritu.

VIOLACEVS COLOR. Vide *Ianthinus*.

VIOLARVM, florum multę species. Vide *Ianthinus*.

VIOLO. FR. offendo. [Christum violat. can. si quis hominem. 11. quæst. 3.

VIPERA. Vide *Echidna*.

VIRGA, & *Virgula* pro baculo pastorali. Vide *Baculus*. Virgula censoria. Vide *Asteriscus*. Virga Moysis *Aquatilis sequela* appellata. Vide *Escatilis pluuia*. Virga Centurionum. Vide *Vitem dare*

VIRGARIVS, Cantor Ecclesiæ. Vide *Baculus*. *Cantor*. Propè Vaticanam Basilicam extabat Ecclesia S. *Maria Virgariorum*, & *Schola Virgariorum*. Vide *Schola Virgariorum Porticani*. Qui Virgarius habebat curam præparandi lectum pro Pontifice, vbi terminabat processio eiusdemPapæ, qui vsus tamen remansit præparandi lectum in eo cubiculo, in quo super lectum Pontifex induitur, & exuitur paramentis sacris.

VIRGINAL, Virginitas. [Intactum ab omni crimine virginal. Prudentius in hymno. 8. passion. S. Agnetis.] Carolus tamen Vidmanus docet hanc dictionem significare Lupanar. In aliquib. mendosis Codicibus *Virginali* legitur.

VIRGINOR, verbum intransitiuum, & deponens. Virginitatem possidere significat. [Solemnem manifestæ paraturæ totam circumferunt mulieritatem; sed virginari volunt sola capitis nuditate. Tertull. de veland. Virg. cap. 12.

VIRGO. Vide *Cælebs*. *In capillo*. *Innuptus*. *Inuxora Soror in capillo*.

VIRGVLA. Vide *Virga*.

VIRGVNCVLA. FR. nomē diminutiuum à Virgo, parua virgo. Italicè *Virginella*. De hac Hieron. in dict. *Vigilia*.

VIRIA, armillæ. [Has in aures habebat, quæ non grauarent aures: has virias, quę manum non marmoralı auro ornarent; sed spirituali actu leuarent. D. Ambros. lib. de Abraham cap. 9.

VIRIOLA, Viriæ diminutiuū nomen. [Armillæ antē propriè Virorum sunt, collatæ victoriæ causa militibus ob armorum virtutem; vnde & quondam vulgò viriolæ dicebantur. Isidor.] FR Hinc *Biretum* B. pro V. quasi *Viretum*, idest viri tegumentum, quod Melitenses à *Viriola*, *Biriola* dicunt.

VIRITA, Mulier viro coniuncta. [Quia virita mulier non facilè decipitur, habens consiliatorem virum. Chrysostom. hom. 44. in cap. 23. Matth.

VIRTVTIFICATVS, corroboratus. [Si autem exercita (*idest, fides*) fuerit scripturis, & loquutionibus assiduis suscitata, operibus bonis virtutificata, non solum dico multiplicabitur; sed nunquam desinet crescere. Chrysost. hom. 53. in cap. 23. Matth.

VIRTVS, pro vi, seù violentia. [Si quis cum puella per virtutem mœchatus fuerit. In lege salica tit. 15.] FR. Idem habetur in l. si quis homini libero. De his, qui insidiando. l. si quis domum alienam. De exercitalibus. l. si homines. De Aggressione in Vico. Item in Bullario Casinen. tom. 2. const. 69. sic in eadem significatione legitur: [Sed liceat præfato Cœnobio cuncta, quæ sibi videntur pertinere, virtuoseque perpetuò possidere, omnium hominum contradictione remota &c.] Virtus verò animi est habitus mentis consutatæ. Glossa in can. De pudicitia. 32. quæst. 5. De qua Horatius lib. 1. Epistolar. ad Mecœnatem inquit. Virtus est vitium fugere, & sapientia prima Stultitia caruisse.

VIRTVS DEI. Vide *Verbum Dei*.

VIS TVRBATIVA, FR. violentia: sed in iure intelligitur quando turbatur possessio, & in dubio reuocatur. [Oeconomus petierit à vi turbatiua, & inquietatiua super præmissis Commune Fauen. prohiberi. cap. licet causam. de probat. & ibi Glossa.

VISCVS, FR. Hæmorrhoidum humor. [Præcipuē tamē visco laborantes, quos viscosos appellant, curare consueuit. In vita S. Fiacrij Meldensis 30. August. apud Surium tom. 7.] Ideo in Gallia appellatur morbus S. Fiacrij. Eius synonyma. Vide *Hæmorrhoides*.

VISINETVM, FR. vicinia, vicinitas. [Per Sacramentum proborum legalium hominum de visineto comitatus. Matth. Paris. in Charta libert.

VISI-

VISIO. Vide *Horama*. Visionum diuinarum differentia. Vide *Videns*.

VISITATIO B. M. V. festum ab Vrbano VI. anno 1389. institutum ad diem secundam Iulij celebrandum ex voto propter persecutionem Schismatum, vt quemadmodum B. Virgo eius visitatione cognatam suam Elisabeth consolare dignata est, sic fideles ab eadem Virgine consolationem Vniuersalis Ecclesiæ implorarent. Fuit deinde idem festum vigore bullæ à Bonifacio IX. præfati Vrbani Successore confirmatum; quod tamen festum in Syriaco rituali antiquius reperitur, & apud illos in mense Decembris parum ante Natiuitatem Domini celebratur, in quo etiam die in honorem Deiparæ ad templum constantinopolitanum in *Blachernis* appellatum (de quo diximus in dict. *Blacherna*) festum agunt Græci.

VISITATIO, Episcopalis per Diœcesim, Vide Episcopus in actu visitationis in dict. *Episcopus*.

VISITATOR. Vide *Intercessor*. *Periodeutis*.

VISVLA. FR. vitis, & vuæ genus. [Albuelis summis arboribus fertilior est, visula imis. Plin. lib. 14. cap. 2.] Nomen quidem arabicum *Bisula* V. pro B. significat mammam; est enim ad formam mammę, quam latini *Vuam mammam* dixere. Melitenses *Bisula*, & *Bisulet el Bacra* idest, mammam vaccæ ex illius forma, & colore appellant.

VITEM DARE. FR. apud Romanos intelligebatur ius Centurionatus conferre, quę *Clema*, idest, species vitis (vt ait Ammonius) siuè palmes, pampinus, seù potius sarmentum erat à Plutarcho in Galba κλῆμα ἑκατοντάρχου dicitur nempè, Vitis centurionalis. Qui ritus ab Eusebio in S. Marino Martyre lib. 7. histor. Ecclef. cap. 14. satis explicatur his verbis. [Marinus, vnus ex his, qui in exercitu romano magnum decus, & honorem fuissent consecuti, vir & genere illustris, & diuitijs locuples, propter testimonium Christi, Cæsareæ Palęstinæ tali de caussa capite damnatus fuit. Est quidem honos apud Romanos, qui κλῆμα appellatur: quem qui adipiscuntur, eos Centuriones fieri aiunt. Cum locus vacaret, ordo postulabat, vt Marinus eo dignitatis gradu potiretur. Marinum igitur ad hunc honorem elatum; alius pro tribunali comparens, in crimen vocat, tùm quod erat Christianus, tùm quod Imperatoribus non immolasser &c.] Atque Spartianus in Adriano inquit: [Nulli vitem, nisi robusto, & bonæ famæ daret, nec tribunum nisi plena barba faceret,] idest, centurionalem honorem nonnisi viro robusto &c. quare clema istud, siuè vitis in tali decoie apud milites erat, vt si ea percuteretur, nullum opprobrium ei afferret: hinc Plinius dixerat. [Centurionum in manu vitis, & opimo prædio tardos ordines ad lentas perducit aquilas, atque etiam in delictis pœnam ipsam honorat. lib. 14. cap. 1.] Sicut hodiè pro dedecore apud milites habetur, si baculo aliquis eorum percuteretur, secus verò si in baculo erit ferrum coniunctum. Imò si miles, dùm vite à Centurione percutiebatur, illam frangebat; tunc pœna capitis plectebatur. [Si miles vitem tenuit, militiam mutat, si ex industria fregit, vel manum Centurioni intulit, capite punietur. ff. de re militari.] Nàm pigri milites hac vite à Centurione mulctabantur. Vnde Iuuenalis satyr. 8.

Nodosam post hæc frangebat vertice vitem,
Si lentus pigra muniret castra dolabra.

Itaque Vitis pro Centurionis dignitate accipiebatur. Martial. lib. 10. epigr. 26.

Vare Parætonias Latia modo vite per vrbes
Nobilis, & centum dux memorande viris.

Et Lucan.

——— Ibi sanguine multo
Promotus latiam longo gerit ordine vitem.

VITALIANI. FR. hæretici, contra quos scripserat S. Ephrem Syrus. Baron. in Notis ad Martyrol. 1. Febr. litt. *g*.

VITERBIENSES, Trossanum Hetruriæ Ciuitatem deuastarunt. Vide *Trossulus*.

VITERBIVM. Vide *Biterium*.

VITIS. Vide *Helix*.

VITIVM LITIGIOSI CONTRACTVS. FR. de hoc legali termino mentionem facit Innoc. III. in decretal. lib. 2. tit. 16. cap. 3. & ibi fusè Glossa, ac Postillator. §. Litigiosi. & tunc contrahi dicitur cum quis rem litigiosam in iudicium deductam, de cuius dominio mouetur quæstio inter actorem, & reum, transfert in alium lite pendente, siue sint res, siue actiones. Cod. de liti. l. vlt. in princ. & in auth. ibi posita.

VITTA. Vide *Mitra*. *Nimbus*. *Velum*.

VITVPERO, *onis*. Vituperator: [Cui datum est falcibus gloriæ proterere posse ceruices vituperonum. Sidon. lib. 4. epist. 12.] Ac alibi idem. [Sed plùs cauendum est, ne in aliquos forsan incidamus vituperones. lib. 8. epist. 1.

VIVARIENSE MONASTERIVM. FR. in Gallia à Cassiodoro erectum. Baron. in notis ad Martyrol. 1. Maij litt. *d*.

VIVENTES. Vide *Superi*.

VIX. FR. hæc particula non impossibilitatem; sed difficultatem importat. ff. de iudi. l. vix certis. Cod. de pœn l. incredibile. De clericis non residen. cap. 6. [Vt ex prædecessoris nostri Clementis Papæ III. decretali colligitur euidenter: dicendo enim, quod talis res vix contrahendo matrimonio impedimentum afferret velle videtur, quod afferat: nam quod vix fit, fieri tamen dubium non existit. cap. 2. de cognat. spirit. in sexto.] Quod Clementis decretum habetur in cap. contracto matrim. cod. tit. in decretal. vbi sic dicitur: [Verum si constaret vera esse, quæ diximus; non ideo tamen contractum matrimonium solueretur: quæ res vix contrahendo matrimonio impedimentum afferret.] Ac etiam in

sensu

sensu *Nunquam* reperiri particulam *Vix* in can. miratus. dist 93. ibi asserit Glossa.

VKIL. Vide *Satrapa*.

VLCISCOR. FR. pro castigo. [Charitatem verò tuam (vt hoc competenti solicitudine debeat insequi, vel vlcisci) nostræ preceptionis authoritate volumus communiri. can. Augustino. 12. quæst. 2.] Et alibi. [Iustitia est, non quia iniqua est vltio, quam lex statuit; sed quia vitiosa libido vlciscendi, magisque ad Iudicem pertinet hoc inter homines discernere, quàm bonum hominem sibi expetere. can. sex differentiæ, 23. quæst. 3.] Vide *Vindico*, & *Vindicta*.

VLTRA. FR. hec propositio in Sac. Scriptura *Amplius* sæpè significat. [Nec exercebuntur vltrà ad prælium. Isai. 2. 4. Non igitur vltrà percutiam omnem animam, sicut feci. Genes. 8. 21. Nequaquam vltrà interficietur omnis caro aquis diluuij. Ibid. cap. 9. 11. Et non erunt vltrà aquæ diluuij ad delendum vniuersam terram. Ibid. vers. 5. Cessauerunt tonitrua, & grando, nec vltrà stillauit pluuia super terram. Exod. 9. 33. Et humiliati sunt Philisthijm, nec apposuerunt vltrà in terminos Israël. 1. Reg. 7. 13. Et vltrà non addidit Rex Ægypti, vt egrederetur de terra sua. 4. Reg. 24. 7.

VMBILLICVS, quidquid in aliquo rotunditatis medio prominet, ex voce *Vmbo* de qua suo loco. Accipitur etiam pro lapide in culmine fornicis. [In Ecclesia B. Petri ad cooperiendum vmbellicum confessionis, fecit cooperculum ex auro, pensantem libras tres. Anast. Biblioth. in Benedict. III.] In aliquibus codicibus mendosè legitur *Billicum*. FR. sic apud Torrigium legitur de Cryptis Vaticanis impress. secunda pag. 161. [Sta posto nel mezzo in terra l'antichissimo forame di forma quadra, chiamato Billicum da Anastasio in Benedetto Terzo, del quale così dice: In Ecclesia B. Petri Principis Apostolorum, nutritori suo præ nimio ardore exardescens ad cooperiendum billicum confessionis fecit ex auro purissimo pensans libras tres. Da San Germano nella lettera scritta à Papa Ormisda, vien chiamato Cataracta con tali parole: Præcipiet, & (si fieri potest) ad secundam cataractam ipsa sanctuaria deponere. Deuesi sapere, che iui erano due forami, vno sotto all'altro: il primo chiamauasi prima cataracta, il secondo, che era più vicino al corpo di S. Pietro seconda Cataracta, sopra il quale calandosi alcuni veli, chiamarsi Velamina, Palliola, Brandea, Sanctuaria, & Patrocinia.] Alia synonyma. Vide in dict. *Brandeum*. Sequitur ibidem Torrigius, inquiens: [Si mandauano da Pontifici à gran Personaggi per pretiosisime reliquie di S. Pietro. Scriue San Gregorio Turonese nel lib. 1. cap. 28. de Glor. Mart. che quei veli &c. Ecco le sue parole: Quod si beata auferre desiderat pignora, palliolum aliquod momentana pensatum iacit intrinsecus, deinde vigilans, & ieiunans deuotissimè deprecatur, vt deuotioni suæ virtus Apostolica suffragetur. Mirum dictu! si fides hominis præualuerit. à tumulo palliolum eleuatum ità imbuitur diuina virtute, vt multò ampliùs, quàm prius pensauerat, ponderaret.] Affirmat insuper quod lamina plumbea adhuc conseruatur ibi, quam ad cooperiendum prædictum vmbilicum Alexander III. fieri iusserat. Et inferius agens de oleo balsami, quod antè Principis Apostolorum depositum ardebat, sic inquit: [E cosa degna da notare, che nè tempi andati, auanti l'Altare di S. Pietro ardeua di continuo balsamo, essendogli stata lasciata da Constantino vna possessione nelle parti di Babilonia, d'onde ogn'anno &c. Vediamo quel che nè scriue il B. Pietro Damiano lib. 3. epist. 20. In Babyloniæ partibus possessionem Apostolica Sedes habebat, vnde tantù balsami redditum per annos singulos capiebat; quod indeficienti tomite sufficeret lampadi, quę videlicet, antè Altare B. App. Principis rutilabat, appensa. Quam possessionem accepta pecunia Papa distraxit, canonemque aromatis, quem recipere solebat amisit. Aliquanto tempore post, cum idem Papa prædicto Sacrosancto Altari, quasi deuotus assisteret, & oraret, cece quidam terribilis, & grandæuus senex, in cuius etiam facie barbitasium videbatur, & elato brachio colaphum sibi vehementer incussit, & ait: Tu extinxisti lucernam meam antè me, & ego extinguam lucernam tuam antè Deum, moxque disparuit. Ille verò protinus corruit, & paulo post diem clausit extremum.] Itaque Vmbilicus lapidem significat, qui continet compagem, & coagmentationem fornicis sese forficù modo intersecantem, sic & in forfice vmbilicus nominati solet, ità Budæus in Aristotelem de Mundo, apud Henricum Stephanum in suo Thesauro Græco dict. ὀμφαλός. Item moraliter *Vmbilicus* in Sac Scriptura pro peccato carnalitatis sumitur. [Libido enim in vmbilico dominatur mulieribus, sicut lex diuina dicit: Non est præcisus vmbilicus tuus, quasi diceret, non est amputatum peccatum tuum. Nàm, & matrix illic catenata constringitur, vndè & epinephridia eodem loco firmandis fœtibus opponuntur. Fulgent. lib. 2. Mythol. de Hercule, & Omphale.] Vide *Vmbo*.

VMBO, nis. FR. propriè significat quidquid prominet, & extumescit; hinc Vmbo dicitur pars clypei eminentior, item eminentior pars frugum, vti pyri, & fici. Thesaur. Græc Henrici Steph. in dict. ὀμφαλός. Item pars eminentior in monili, aut anulo, idest, gemma incisa. Plin. lib. 37. cap. 6. Sic montium vmbones. Plutarch. in Lycurgo dixit. Item marini fluctus exuperantes à Statio in Achilleide ita nuncupantur.

—— Vndisonæ, quos circuit vmbo Maleę.

Ac præter alia, quæ videre est apud Schaligerum in Vartone; significat etiam aggeres, &

agni-

agminum concursus; unde Prudentius describens magnum populorum concursum ad Ecclesiam S. Hypoliti, ait:

Cõfundit plebeia phalanx vmbonibus æquis.
Discrimen procerum præcipitante fide.

Martialem imitatus, qui lib. 3. epigr. 46. sic cecinit.

In turbam incideris; cunctos vmbone repellet:

Item significat extremitatem Antiquorum tunicæ, quæ supra sinistrum humerum collecta ligabatur, vt in antiquis statuis conspicitur, quam clarè Tertullianus lib. de pallio describit, inquiens. [Adeò nec artifice necesse est, qui pridie rugas ab exordio formet, & inde deducat in tilias, totumque contracti vmbonis figmentum, custodibus forcipibus, adsignet. Dehinc diluculo tunica priùs cingulo correpta (quam præstabat moderatiorem texuisse) recognito rursus vmbone, & si quid exorbitauit reformato, partem quidem de læuo promittat; ambitum verò eius, ex quo sinus nascitur, iàm deficientibus tabulis retrahat à scapulis.] Aliquando etiam locum in Ecclesia prominentem significat scilicet pulpitum. Torrig. de Crypt. Vatic. impress. secunda pag. 453. Vide *Ambo*.

VMBRACVLVM. Vide *Apalareus*.

VMBRALITER, figuratè, & sub vmbra. [Quàm ista hæc, quæ imaginariè tantùm, & quodam modo vmbralitèr effingimus. Sidon. lib. 2 epist. 10.

VMBRATICVS ORDO. Vide *Nigrorum Ordo*.

VNCIA. FR. monetæ valor in vtraque Sicilia. [Affirmabant quoque vncias auri à Rege innumeras accepisse. Falco Beneuent. in Chron. an. 1132.] Hodiè adhuc in Sicilia, & in Melita in vsu est, & vna vncia triginta tarenos continet.

VNCTIO SACRAMENTALIS. Vide *Chrisma*.

VNGARI. FR. *Auares* antea appellati. Ditmar. Episc. Chron. lib. 2. in princip. & inferiùs ibidem. [Et ecce iterum Auares. idest, Vngari quasi iàm perpetrati sceleris obliti, aduersum nos arma commouetant, quos aduentare Dux Henricus Regi nuncians, inceptis eum itineribus reuocauit.

VNGVEM TRANSVERSVM NON DISCEDERE. FR. Phrasis Hieron. idest, coniunctim, & inseparabiliter incedere: sic ille epist. 7. Lætam commonet, nè eius natam à se separari permittat in nocturnis vigilijs. [Vigiliarum dies, & solemnes pernoctationes, sic Virguncula nostra celebret, vt nè transuersum quidem vnguem à Matre discedat.

VNGVLA, ferreum instrumentum, quo Martyrum Corpora lacerabantur, ità appellatum, quia adinstar aduncarum vnguium ferarum, conduplicatis offendiculis formabantur; ideò *Bisulca* à Prudentio Hym. 1. appellatur, inquiens:

Illa virgas, secures,
Et bisulcas vngulas
Vltro fortis expectabat.

FR. Vide Latinium in Cyprianum de Lapsis. num. 6. Item accipitur pro quocumque Carnificis instrumento. can. Non frustra. 23. qu. 5.

VNGVO, pro *Vngo*. Vide *Tinguo*.

VNICVBA. Vide *Vniuira*.

VNIO. FR. Concilium. [Vnio nostræ Congregationis decreuit, atque instituit, vt tertias, quas antiqui canones de parochijs suis habere Episcopos censuerunt: si eas exigendas crediderint, ab ipsis Episcopis dirutæ Ecclesiæ reparentur. can. vnio. 10. quæst. 3.] Potest etiam hoc vocabulum vnanimitatem, & concordiam significare.

VNIONITÆ, hæretici. Vide *Noetiani*.

VNITIVVS. Vide *Enoticus*. Vnitus. Vide *Scheticus*.

VNIVERSALIS. Vide *Antecessius*.

VNIVERSITAS. Vide *Pleroma*.

VNIVIRA, Mulier, quæ vni soli Viro nupserit. [Fortunæ muliebri coronam non imponit nisi vniuira. Tertull. de Monogam.] Ac D. Hieronymo epist. 3. ad Ocean. meliùs visum est, mulierem ad secundas nuptias transire, quàm operam meretricum exercere. [Meliùs arbitrata est confiteri imbecillitatem suam, & vmbram quandam miserabilis subire coniugij, quam sub gloria vniuiræ opera exercere meretricum.] Dicitur etiam *Vnicuba*. Vndè S. Pacianus Barcinonen. Episc. Hæreticos obiurgans, inquit. [Vos à matris vnicubæ corpore recessistis. cap. 3.] Ecclesiam intelligit, quæ vnico tantùm Christo Sponso coniuncta est.

VNIVIRATVS, mulieris monogamia. [Nulla huiusmodi fœminarum de bono vniuiratus loqui nouit. Tertull. lib. 1. ad Vxorem.

VNO, verbum pro *Vnio*, de quo Tertullianus. [Et qui vnum, eundemque contendunt Patrem, & Filium: iàm incipiunt diuiderc illos potiùs, quàm vnare. Aduers. Prax. cap. 27.

VNVM. FR. hæc dictio à Christo Dom. prolata diuersimodè circa diuersa intelligitur, quando, nempè, ait: [Non pro eis autem rogo tantùm; sed & pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me: vt omnes vnum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te: vt & ipsi in nobis vnum sint. Io. 17. 20.] quod sic exponit Innocent. III. in decretal. [Cum ergo veritas pro fidelibus suis orat ad Patrem: Volo (inquiens) vt ipsi sint vnũ in nobis, sicut nos vnũ sumus: hoc nomen vnum pro fidelibus quidem accipitur, vt intelligatur vnio in gratia. Pro personis verò diuinis, vt attendatur identitatis vnitas in natura &c. cap. damnamus. de summa Trin. & fide cath.] Contra opinionem Ioachimi Abb.

VNVS, in Sac. Scriptura hoc vocabulum non rarò prioritatem ordinis significat. [Factum est vespere, & manè dies vnus. Genes. cap. 1.] vbi *Vnus* primum sonat, & in eodem sensu ibid. cap. 2. legitur. [Nomen vnius Phison.] Idest, nomen primi erat *Phison*. Nàm immediatè sequitur. [Nomen secundi Gehon.] Sic Euangeli-

gelista Marcus cap.16. de Christi Resurrectione agens, inquit: [Vna Sabbatorum,] idest prima hebdomadis die, quæ fuit Dominica. Sic etiam Apostolus 1. Corinth.16. fidelibus commendans eleemosynam, inquit, vt illam in die Dominica colligerent, quando fideles, nempè, ad audiendum Sacrum in Ecclesiam conuenirent: sub his verbis. [Per vnam Sabbati vnusquisque vestrum apud se reponet, recondens, quod ei benè placuerit.] Et in eodem sensu in eius Regulis S. Paeomius: [Qui ad vnam orationem tardiùs venerit,] scilicet ad primam orationem.

VOCATVS, nomen substantiuum, quod vocationem significat. [Si in vocatu, nec in sacrificijs sit ritulus officij, & operæ meæ expunctio. Tertull. de Idol. cap.16.

VOCIBILITAS. FR. Obiurgatio. [Vt nullus audeat confugientes ad Ecclesiam, vel resideutes indè vi abstrahere, aut quidcunque vocibilitatis, vel damni, seù spolij residentibus in loco sancto inferre. can. difiniuit. 17. quæst.4.

VOLATILE, pro Angelo. [Volatilia Cœli semper vident faciem Patris mei. D. Ambros. lib. 2. Hexam. cap.4] In eodem sensu Iob. cap. 28. de Sapientia inquit: [Abscondita est ab oculis omnium viuentium, voluctes quoque Cœli latet.

VOLAX, idest, velox. [Atque, vt volaces gressus acceleret, exhortatur. Petr. Damian. lib.3. epist.8.

VOLVCRIS, idest, Angelus. Vide *Volatile*.

VOLVCVLVM, volumen, conglobatio. [Detractamque à summo vnam gemmis coruscantibus crucem ad terram deiecit, collectisque velulis, ac palliolis de circuitu parietum pendentibus vnum voluculum fecit. Greg. Turon. lib. miracul. cap.2.] Vide *Volumen*.

VOLVMEN. Vide *Biblia cratis*. Contos in dict. *Contacium*. Vide *Opisthographum*. *Rotula*. *Voluculum*.

VOLVTABRVM. FR. limus, in quo porci reuoluuntur. [Et velut sues in volutabris euersi. can. hi, qui altario. dist.1.

VORAGINATVS. FR. in profunditatem mersus. [Is quidem sanè circa principia sui solo palustri voraginatus, & vestigio inspectoris inadibilis est. Sidon. lib.2. epist. 28.

VORATRINVS. FR. hoc vocabulum corruptè in Tertulliano, & malè in casu recto à Calepino speculatum in dict. Voratrina exponitur, vbi sic inquit, [Voratrina officina vorandi: gulosus homo. Tertull.] Sed vndè habet, quod voratrina sit officina vorandi? at quælibet caupona, taberna, coquina est officina deuorandi, aut quando gulosus homo appellatus est caupona, taberna, & coquina? est enim impropria locutio; nam huiusmodi officinæ non deuorant; sed præbent deuorandi materiam, & talis differentia est inter voracem, & officinam vorandi, qualis est inter recipientem, & præbentem; gulosus non derogat, sed deuorat. Ergo impropria Calepini applicatio. Sed veniamus ad Tertulliani verba sic enim ille cap. 39. Apolog. [Nam inde non Epulis, non Potaculis, nec ingratis Voratrinis dispensatur, sed Egenis.] Vbi sermo est non de instrumentis, materijs, vel officinis ad comedendum, & bibendum; sed de personis loquitur; & primum dictio *Epulis* legi debet *Edulis*; nàm Eduli teste Isidor. in Glossa gulosos voratores significant. *Potaculis*, idest, Bibaculis à frequentia potandi. Item *Voratrinis* eius nominatiuum non faceret Voratrina, vt Calepinus excogitauit, sed Voratrinus, sicut è contra in eodem significatu *Carniuorus* gulosus dicebatur. Sensus igitur Tertulliani talis est, nempè, quod non dispensatur edulis, bibaculis, & ingratis carniuoris, sed egenis. Igitur *Voratrinus*, seu potius Carniuorus in recto casu, & non Voratrina, vt excogitauit Calepinus, dici debet. Vide *Ambro*.

VOTAREA, vocabulum mendosum apud Anastasium Biblioth. in Constantino, vbi sic ait. [Omnis cœtus romanæ Vrbis imaginem, quam Græci votaream vocant, sex continentem Sanctas, ac vniuersales Synodos in Ecclesia B. Petri erexerunt.] Quam vocem aliqui corrigere crediderunt *Pancarea*; sed talis lectio magis obscura, ac corrupta redditur. Legendum ergo potiùs *Pinacorea* ex græca dictione πίναξ, quæ picturam significat, & *Pinacothecam* locum vbi picturæ conseruantur appellauerunt Vitruuius lib. 1. cap.2. & Plin. lib.35. cap.11. qui locus Italicè *Galleria* dicitur. FR. Adhuc tamen hæc correctio non videtur satisfacere, non enim sensum Bibliothecarij explicat; nàm dixerat *Imaginem*; sed si ad imaginem adderetur *Picturam*, esset idem per idem, & sic nil vlteriùs explicaret, magis ergo crederem *Votaricea* restituendum ex græco vocabulo βοτηρικὸς, idest, pastoralis, seu *Vuleia* à græco βουλία consilium; in hac enim imagine symbolicè sex concilia, & pastoralia decreta figurabantur.

VOTVM. FR. hoc vocabulum diuersis sensibus vsurpatur. Primò enim significat quando aliquis disponit agere opus bonum, & meritorium, & tunc propriè dicitur *Deliberatio*. can. qui bona. 17. quæst. 1. & can. integritas. 32. quæst. 2. quod si non poneretur in executione esset tantum veniale: sed si firmitèr bonum illud exequi statuit, tunc dicitur *Propositum*, à quo si recedit, secundum aliquos peccat venialiter, secundum Hugonem mortaliter; sed à voto, quod verbis exprimitur, siuè cum solemnitate, siuè sine ea non licet recedere sinè mortali peccato secundum omnes, vt extrau. cap. qui cler. & vouen. De qua re vide fusius Glossam in can. quod autem. 27. quæst. 1. & Glossam in can. quod vouentes. ibid. Vbi declarat quid sit solemne votum, & quid simplex. Item Glossa in can. nubētes. dist. 27. quę tribus modis ibi asserit solemnizari votum. Glossa in can.

Nuptia-

Nuptiarum. [eadem 27. quæst. 1. verbo Sed etiam, ait, quod votum non simplex sed solemne dirimit matrimonium. Glossa in can. quod vouentes. 27. quæst. 1. vbi etiam declarat quid sit solemne, & quid simplex. Item *Votum*, & *Dies votorum* dicitur matrimonium. l. si quis Longobardus. 3. de successione. & in iure canonico in eodem sensu reperitur. [Si verò ad secunda vota idem vir, & vxor non migrauerint. cap. 9. de testibus, & attest.] Et in decreta li de sponsalibus cap. 5. [Ad alia vota trasferre.] Item votum pro voluntate. Glossa in can magna pietas. de pœnit. dist. 1.

VOX MOLÆ NON AVDIRI, FR. hæc scripturalis phrasis penuriam victus significat: [Perdam ex eis vocem gaudij, & vocem lætitiæ, vocem sponsi, & vocem sponsæ, vocem molæ. Isai. cap. 25.] Et in eodem sensu: [Vox molæ non audietur in te amplius. Apocalypſ. cap. 18.

VRBANVS PAPA VIII. Commendatus. Vide *Ieona. Speculator*.

VRBICARIVS, Actor, & Recitans in quadam Comœdia, quæ *Vrbicum* dicebatur, quia in ea continebantur elegantiæ, & vrbanitates iuuenili honestati adaptatæ. [Denique Beatinius augur dicere solitus erat, diuersarum vrbium honores similiter peragi vrbicario mimologo. Fulgent. lib. 2. mythol. In Ixione.] FR. In aliquibus tamen Codicibus legitur. [Diuersarum vrbium honores somnialiter peragi rubricario mimologo] :||: *Suburbicarius* autem apud Ecclesiasticos Scriptores intelligi solet de Ecclesijs extra Vrbis mœnia, sed in eius districtu existentibus, sic *Episcopus suburbicarius*, & *Ecclesia suburbicaria* dicitur. Suntque sex Episcopatus dignitati Cardinalitiæ adnexi, quorum iurisdictiones ad suburbana Romę, loca antiquitus extendebantur vt in Ciacconio refertur.

VRBICVS. FR. qui Romanam vrbem incolit: *idem ac Vrbanus*: cum enim Martialis dixerit. lib. 1. epigr. 32.

Vrbanus tibi Cæcili Videris:
Non es, crede mihi, quid ergo es? verna es,
Hoc quod transtiberinus ambulator &c.

Inferius subdit:

Quod non optimus vrbicus Poeta:
Quare desine iàm tibi videri,
Quod soli tibi Cæcili videris:

Sic etiam *Episcopum Vrbicum* Cyprianus ep. 4. Pontificem Romanum appellauit; sic Zepherinum Pontificem Optatus Mileuit. appellauit, & Presbyteri Romani *Sacerdotes Vrbici* à D. Ambrosio epist. 31. denominantur; eodem pacto in Concilio Arelat. I. can. 1. Diaconi Romani vocantur *Diaconi Vrbici*. Et Optatus Mileuit. lib. 2. De incolatu nonnullorum Romæ Donatistarum sic ait. [Quia quibusdam Afris vrbica placuit commoratio.

VRBS REGIA, Constantinopolis appellata fuit: [Frater, & Coepiscopus noster Marinianus ad Vrbem regiam pro Ecclesiæ suæ vtilitatibus Diaconum suum se velle transmittere scripsit. D. Gregor. lib. 9. epist. 14.] Quam Constantinus Magnus anno salutis 350. ædificauit, & Beatæ Virgini, vt refert Nicephorus lib. 8. c. 6. dicauit, atque huius Vrbis natalem ad diem 10. Maij quotannis celebrari refert Menologiū Græcum. FR. Zosimus in eius hist. noua vti Idolatra, & Constantini Imperatoris inimicus inter alia commenta, quæ de illo excogitauerat lib. 2. refert hunc Pium Imperatorem ædificasse in Constantinopolitana Vrbe templum, quod Rheæ Deorum Matri dicauerat. Sed mentitur, quia Deiparæ, vt supra ex Nicephoro, constat consecrauit. Atque ibidem sic de hac Vrbis ædificatione narrat Zosimus. [Senatus, atque populi odium incurrit, (*idest*, *Constantinus*) Quumque profertas ab omnibus, propè dixerim, execrationes haud ferret, quandam Romæ parem quærebat, in qua palatium ipse sibi conderet. Itaque cum esset in Troadem, & priscum illud Ilium, inuento loco Vrbi condendæ idoneo, fundamenta iecit, & muri partem aliquam in altum egit, quam adhuc videre est, si qui versus Hellespontum nauigent; sed quod cū huius operis instituti pœnituisset, eo relicto, vt erat imperfectum, Byzantium concessit, cuius Vrbis situm admiratus, eam quàm maximè statuit amplificandam.] Qua occasione nonnullos errasse admonendum, qui Hellesponticæ Troiæ ruinas, quæ adhuc ibi visuntur, esse putant, antiquissimi Ilij ab Homero decantati, verum nonnisi memorię sunt mœnium à Constantino Magno inceptarum, vt ex prædicto Zosimi loco constat. :||: De hac Vrbis regiæ magnificentia ità Suidas inquit. [Constantipolis tantò est alijs Vrbibus maior, quantò Roma esse minor videtur.] Hæc tamen sæcularis æmulatio in Ecclesiasticam præsumptionem transierat. FR. Sed tragicum finem ex iusta Dei vindicta Patriarchæ Constantinopolitani superbia, obtinuit, qui denegans Summi Pontificis manus osculari, nunc sub tyrranico Turcarum iugo gemens extremitatem illius Tyranni manicæ deosculari cogitur; ac ea miseranda Vrbs, quæ processionem Spiritus Sancti à Filio negabat, in festo eiusdem Sancti Spiritus à Turcis subingata fuit, & quæ à Constantino Magno filio suos natales agnouit, sub altero, & vltimo Græco Imperatore Constantino etiam Elenæ filio sua funera diplorauit. Vide *Diptychum*. *Pileus*. Itaque Regia Vrbs dicta fuit ad differentiam Vrbis Pontificiæ, quæ ab eodem Magno Constantino Pontifici concessa fuit. Vide *Roma*. Locum canonis, in quo de hoc vocabulo fit mentio, à Glossa male intellectum. Vide *Regia*.

VRCEOLVS, ampulla. Vide *Gemillio*. *Orzoli*. *Vrceus*.

VRCEVS, vas, quod pro sepulcro etiam vsurpatur. [Nàm mirum in modum, dum ossa illa sancta leuarentur, vt vrceo nouo imponerentur, columba descendens cœlitus visa est in sum-

mitate vrcci illius descendere. In vita S. Domitiani Ducis.

VREPHOTROPHIVM. FR. idem ac Brephotrophium, vt suo loco dictum est, nempè, Infantium hospitale, seu nutritorium; nàm βρέφος græcè infantem significat: de quo loco meminit Imp. in l. illud. §. 1. C. de Sacrosanct. Eccl. vbi Codices passim mendosi reperiuntur.

VRIAS. FR. nomen hebraicum, quo appellatus est ille, quem propter pulcritudinem Bersabeę eius vxoris Dauid occidi iusserat. 2. Reg. 11. & 12. *Vrias* ergo interpretatur lux mea Dei. Ità Rupert. Abb. lib. 11. de diuin. officijs. cap. 1. D. August. lib. 22. contra Faustum Manich. cap. 87.

VROGALLVS. Vide *Tetrao*.

VRSVS, in ludis. Vide *Torneatrix*.

VSATICVM, vsiratum, ideft, datium, quod soluebatur iu trãsitu pontis Rhodiani fluminis, quod etiam *Portorium* dicebatur, vt in vita Sancti Ioannis Benedicti Episcopi apud Theophilum Raynault inter Sanctos Lugdunenses legitur.

VSTRICVLÆ, ferrea instrumenta candentia, quibus comburebantur pili in mento crescentes, vt iuuenilis aspectus ostentaretur. [Adhuc sustiner patiens certè iàm vstriculas. Tertull de pall. cap. 4.

VSVARIVM. FR. vsus, seù vsusfructus. [Quod cum inter eos ex vna parte, ac hospitalarios ex altera super vsuario cuiusdam nemoris quæstio verteretur. In Decretal. de Arbitris cap. 4. & ibi Glossa.

VSVFRVCTVARIVS. Vide *Gaphans*.

VSVRA. Vide *Sescuplum*. FR. Permittitur ab Imperatore quarta centesimi, ideft, quatuor pro centenario. can. hoc ius. 10. quæst. 2.

VSVRPATOR. Vide *Incubator*.

VSVRPO. FR. [Vsurpare tunc dicitur cum quis sibi vindicat, quod ad ipsum non pertinet. Glossa in can. multi corrigunrur. 2. quæst. 1.] Item significat procurare: [Vsurpaui, vt mecum infans in carcere maneret. In Passione SS. Perpetuæ, & Felicitatis per Lucam Holstenium edita.

VSVSFRVCTVS. Vide *Regundus*. *Precaria*. *Vsuarium*.

VTIR. Vide *Ascopera*. *Hystera* *Nablum*.

VTLAGOR. Vide *Vtlagus*.

VTLAGVS. FR. interdictum, ex voce Saxona *Vtlaga*, ideft, extra legem. [De cætero non receptabo Vtlagos. Matth. Paris. ann. 1211.] Apud quem etiam *Vtlagor* verbum in eadem significatione reperitur. [Nullus aut vtlagetur. Ibid. an. 1216.

VT. Re, Mi, Fà, Sol, Là. Musicales notæ non à Paulo Diacono collectæ, vt aliqui credũt; sed à Guidone Abbate, Græcos imitãte innentę, qui Græci etiam syllabis pro musicalibus notis vtuntur. Benè tamen hoc syllabarium musicale Guido ex prima stropha hymni excerpserat, quem in honorem S. Ioannis Baptistæ Paulus Diaconus composuerat, occasione recuperandi vocem, ob raucedinem deperditam, cum debuerat Præconium paschale canere, vt Durandus lib. 7. cap. 14. refert. Quæ syllabæ ex verbis eiusdem Strophæ exceptæ, ita manifestantur.

VT queant laxis REsonare fibris
MIra gestorum FAmuli tuorum,
SOLue polluti LAbij reatum
Sancte Ioannes.

Easdem notas quendam Poetam recentem in distichum comprehendisse refert Vossius, nempè:

Cur adhibes numeros, cantumque labori?
Cantor verò respondet:
VT RElcuet MIserum FAtum, SOLitosque LAbores.

FR. Thedaldus Aretinus Episcopus Thedaldi Ducis, & Marchionis Etruriæ filius, ac Comitissæ Matildis Auunculus, Præsul innocentissimę vitæ, incumbens documentis Guidonis Abbatis de anno 1009. vt scribit Donaizonus in vita Matildis, notas musicales renouauit.

VTILIS PERSONA. FR. ideft, persona fide digna. [Si autem venditor negauerit, vt non ipsum cauallum, vel bouem vendidisset, & illi, in quorum præsentia venditur, fuerint personæ vtiles, quibus credatur absque crimine, non habeat licentiam venditor negandi; sed illæ tres si non fuerint fide dignæ personæ, præbeant sacramentum &c. In Capitulare Sicardi apud Camillum Peregrinum in histor. Longobard. Princip. cap. 15.

VVACTA, specula ex voce germanica *Vucht*. ideft, speculator. [Nec pro Vuacta, nec de sacra heribannum Comes exactare præsumat. In Capitul. Caroli Magni lib. 3. cap. 68.

VVALDORA. FR. nemus. [Statuimus etenim, vt animalia, & peculia ex ipsa Monasteria omni in tempore pabulum, & escam habere debeant per siluas vualdoras, & per singulas Ciuitates nostras &c. In Bullar. Casin. tom. 2. const. 20.] Vide *Gualdum*.

VVALVASOR. Vide *Vassus*.

VVANTAGIVM. FR. habitatio, siuè potiùs tutela, protectio. [Et Villanus alterius, quam noster eodem modo amorcietur, saluo vuantagio. Matth. Paris. an. 1215.] Vide *Vuarantizo*. *Vuarantum*.

VVANTO, & *Vuantus*. FR. Chirotheca. Italicè *Guanto*, G. pro V. mutata littera. [Abbas omnino prouideat, vt vnusquisque Monachorum habeat vuantos in æstate, & muffulas in hyeme veruecinas. In addit. Constit. Caroli Magni. cap. 12.] Vuanto autem Bullar. Casinen. habet tom. 2. const. 52. 75. 95. 137. & alibi passim. Vide *Chirotheca*.

VVARANTIZO. FR. protego, defendo. [Omnes terras, & possessiones suas, quas habuerat amplas, in cineres, quas Rex vuarantizare nec valuit,

luit, nec potuit, redegerunt. Matth. Paris. an. 1257.

VVARANTVM. FR. patrocinium, defensio. Idem Parisius.

VVARDA. FR. custodia, italicè *Guardia* dicitur: [Puellas nobiles, & alias mulieres nobiles cum Vvardis, & Maritagijs suis dispar agant. Matth. Paris. an 1236.] in textu tamen coniunctim *Disparagant* legitur, quod puto mendosè. Melitenses *Vvarda* rosam appellant, quia aculeis custoditur.

VVAREGNANGVS. Vide *Vuargus*.

VVARGVS, vagus, exul [Vvargus sit, vsque in diem, qua cum parentibus defuncti conuenerit, & ipsi pro eo rogent, vt inter homines ei liceat accedere. In lege Salica. tit. 58.] FR. Dicitur etiam *Vuaregnangus*. [De Vuaregnangis nobilibus, mediocribus, & rusticis hominibus, qui vsque nunc in terra vestra fugiti sunt, habeatis eos. In Capitulare Radelchisi cap. 12. apud Camillum Peregrinum in hist. Princip. Longobard.

VVARNIO: Equus canterius, siue castratus, ex germanica voce *Vaarn*, quæ idem significat; sed in Prouincia Narbonensi *Guarigron* Admissarius equus appellatur. [Si quis vvarnionem furauerit, in lege Salica. tit. 41.

VVARPIO. FR. cedere alteri possessionem significat. Bullar. Casinen. tom. 2. const. 137. & alibi passim. Vide *Gurpio*. Quæ cessio fiebat cum illa cæremonia descripta in Bullar. Casinen. to. 2. const. 52. his verbis: [Legitimam facio vestituram per cultellum, fistucum nodatum, Vuantonem, & vuazonem terræ, atque ramum arboris, & me deinde foris expuli, vuarpiui, & solito feci, & ad partem ipsi Monasterio eis reliqui &c.] Et ibidem const. 107. [Et insuper per coltellum, & festucum nodatum, & vuantonem, ac Gasonem terræ, ac per ramum arboris &c. vide *Fistucus*. *Laisus*.

VVARRENA. FR. animalium conspectus. [Abbates S. Albani licentiam venandi ad tempus concesserant in libera vuarrena S. Albani. Matt. Paris. an. 1240.] vide *Foresta*. *Garena Guarenum Saraium*.

VVASO. vide *Vvazo*.

VVAST, siuè *Guast*. FR. idest, Hospitium, Prætorium; vnde *Guastaldi*. vide Camillum Peregrinum de Principibus Longobar. tit. Ducum Beneuent. &c. pag. 86.

VVAZO, FR. Pugnus terræ, quem venditor in signum venditionis tradebat emptori. Bullar. Casinen. tom. 2. const. 52. 75. 95. 137 & alibi passim. Vbi *Vvaso* etiam dicitur. vide *Vvarpio*.

VVELPHO. vide *Guelfus*.

VVEREGILDVS. vide *Vvirgildus*.

VVERPIO. vide *Gurpio*

VVIDA, loca vadosa, seu humida. [Et terras cultas, & incultas, peruia, & vuida. In Chronica Cameracensi anno 885.] Iuxta tamen gallicum sermonem *Vuyde* locum vacantem significat.

VVINILI. FR. ità appellabantur Longobardi. Paul. Diac. hist Longob. lib. 1. cap. 7.

VVIRGILDVS, valor, pretium [Dominus eius, iuxta quod Vvirgildus eius est, ad Ecclesiam persoluat. In constitution. Caroli Magni. lib. 4. cap. 14.] In quibus sæpè de hoc vocabulo fit mentio. FR. significat propriè pœnam pecuniariam, de qua. Vide *Geldus*. *Guidrigild*. In legibus tamē Aleman. Lege vltima sæpius *Vueregildus* scribitur.

VVLTVRES, augurant pestes. Vide Gypsa.

VVODAN. FR. Fabulosus Deus Mercurius, olim apud Septentrionales venerationi habitus. Paul. Diac. In hist. Longobar. & eius adnotat. in cap. 8. & 9. libri primi.

VXOR. vide *Concubina*. *Contestalis*. *Contoralis*. Vxorem duco. Vide *Naugo*. *Votum*. Vxor quæ XXII. Maritos habuerat, & vltimum matrimonium celebrans cum viro, qui XX. Vxores duxerat, ab eo tandem sepelitur. vide *Multinuba*.

ENIVM, donum hospitibus dari solitū, ex voce græca ξένιον, à ξένος, idest, Hospes. [Fecit, quod antè non fecerat Martinus. Nullius enim vnquàm xenium, nullius munus accepit. Sulpit. Dialog. 2.] Reperitur etiam *Exenium* in eodem significatu: [Condito corpore quibus potuerunt aromatibus, imperialibus exenijs illud prosecuti sunt. Balder. histor. Hierosolym. lib. 3.] Varia xenia ab Episcopis exacta. vide *Cathedraticum*. *Insinuatiuum*. *Synodaticum*. *Pastellus*. Erant etiam xenia à Clericis Ecclesijs solui solita, quæ *Consuetudines* à Iustiniano Nouel. 56. & 123. denominantur ea de causa, quia non sacrorum canonum iussione; sed tantum consuetudine quadam soluebantur. Item erat *Euthronisticum* pensio quædam, quam soluebant non solum Clerici; sed etiam Episcopi, dum

dum beneficiorum, vel episcopatus possessionem adibant. Synon. Vide *Babem*.

XENIOLVM, munusculum.

XENODOCHARIA, Hospitalaria.

XENODOCHARIVS, Hospitalarius.

XENODOCHIVM, ξενοδοχεῖον, Hospitium, Hospitale, quare mendosè penès quosdam Anthotes *Sinodochium* legitur. In Constitutionibus Leonis Imp. habetur, quod primus fuisset S. Zoticus, qui piam hanc instituerat operam pro Aduenis, & Peregrinis: id tamen intelligendum est respectu Constantinopolitanæ Ciuitatis: nàm prima Hospitalis institutio fuit Hierosolymis ab Hircano facta, ità Ioseph. Hebr. lib. 1. Antiq. cap. 2. quod etiam ab Egesippo lib. 1. & Isidoro lib. 15. cap. 2. affirmatur. Hoc institutum Equites Melitenses maxima, & admirabili diligentia sectantur. FR. de cuius ordinis instituto egi in Apologia ad calumnias Hieronymi Brusonis, cuius titulus est Il valor Maltese. Romæ impressus, præcipuè in Respons. VII. Quorum Hospitale Hierosolymitanum ante adnentum Gotifridi Bulionis extabat, vt ex Chronica Casinen. lib. 4. cap. 11. colligitur. Gregorius Lambardellus in vita Serui Dei Sororis appellati inquit primum Hospitale in Italia post Barbarorum expulsionem in Senensi Ciuitate fundatum fuisse ab hoc Sorore de anno 898. quod Hospitale de *Schala* dicitur. Item Xenodochium dicitur Hospitium Religiosorum, vbi non habetur formatum Monasterium. [Quod Xenodochium, seu Monasterium, quod in eodem Francorum Regno constitutum est. can. hinc est. 16. q. 1.] Quo autē tempore hoc vocabulū penes Monachos introductū fuerit D. Aug. in c. 16 Ioannis tract. 97. sic refert [In Antiochia enim primùm post Ascensionem Domini appellati sunt discipuli Christiani, sicut legitur in Actibus Apostol. & Xenodochia, & Monasteria postea sunt appellata nouis nominibus; res tamen ipsæ, & ante nomina sua erant, & religionis veritate firmantur, qua etiam contra improbos defenduntur.] Synonyma Xenodochij vide in dict. *Brephotrophium*. *Hospitale*. *Xenoparochus*.

XENODOCHVS, FR. Xenodochij Superior. [Hortamur, vt tibi singulis quibusque temporibus rationes suas Xenodochi, qui in eis constituti sunt, vel fuerint subtiliter reddant. D. Greg. in Regist. lib. 3. epist. 24.] Qui Sacerdotes esse solebant. [Isidoro Presbytero, & Xenodocho Alexandrinæ Ecclesiæ. Pallad. in Lausiaca. cap. 1.

XENOGOGVS. FR. hospitantium ductor. V. *Guido*.

XENONES. Vide *Brephotrophium*.

XENOPAROCHVS, ξενοπάροχος. Qui nomine Reipublicæ curam habebat hospitandi. [Hi quoque, qui Custodes ædium, vel Archiotæ, vel Logographi, (vel Tabellarij, vel Xenoparochi. in ff. l. 50. tit. 4. lib. 18. §. 10.] FR. Hoc officium penes Romanos Quæstoris Vrbani erat; quo ab eisdem nil agebatur solemniùs, vnde Regibus, & Legatis ex vltimis terrarum regionibus Romam profectis publicum hospitiū, & munera, quæ *Lautia* dicebantur per Quæstorem Vrbanum largè, & hospitaliter erogabantur Germanis verò hospitij ius sanctissimum vsque adeo erat, vt arcere hospites inexpiabile nefas diceretur. Idem seruatum fuit inter Lucanos, Calabres, Corinthios, Megarenses, & alios; sed apud veteres nonnullos barbara, & inhospitalis consuetudo extitit, inter quos numerat Alexander ab Alexandro lib. 4. cap. 10. Spartas, Lacedæmones, Athenienses, Carthaginenses, Gamphsantes, Syros, Ægyptios, & Scythotauros. Inter Indos quoque nisi triduo diuertere minimè licebat, nè ciues longo vsu dissimiles mores imbuerent, & in alienas leges, ritusque transirent. Attamen Catholicorum mæritoria hospitalitas est cæteris commendabilior, cum ipsa sit prædestinationis signum, si Diuo Augustino credendum erit, qui ità ait: [Si agnoscunt, quod dico prædestinati in vitam æternam, operibus loquantur non vocibus, cogimur loqui vobis, quod non debuimus. Inuenire enim in vobis debui, quod laudaremus, non quærere, quod admoneremus. Ecce tamen breuitèr dico non immemor. Agnoscite hospitalitatem, per quam peruentum est ad Dominum. Suscipite hospitem, cuius & tu es comes in via, quia omnes peregrini sumus. Ipse est Christianus, qui & in domo sua, & in patria sua peregrinum se esse cognoscit: Patria nostra sursum est, ibi hospites non erimus; nàm vnusquisque hic, & in domo sua hospes est. Si non est hospes, non inde transeat. Si transiturus est, hospes est. Non se fallat, hospes est; velit, nolit, hospes est; sed dimittit illam domum filijs suis, hospes hospitibus. Quare & in stabulo si esses non alio veniente discederes? Hoc facis, & in domo tua. Cessit tibi locus pater tuus, cessurus es locum filijs tuis. Nec mansurus manes, nec mansuris relinquis: si omnes transimus, aliquid quod transire non potest operemur, vt cum transierimus, & illo venerimus, vnde non transeamus, opera nostra bona ibi inueniamus. Custos est Christus, quid times, nè perdas, quod erogas. De verb. Dom. secundum Lucam. serm. 32.] Et idem Sanctus Doctor. In orat. de quinque hæresib. ostendit Loth hospitalitate saluatum fuisse, de quo sic inquit. [Consuetudine hospitalitatis liberatus est à periculo Ciuitatis, & temporale euasit incendium, & æternum consecutus est premium. Discite Christiani sine discretione hospites suscipere, nè fortè cui domum clauseritis, cui humanitatem negaueritis ipse sit Christus.] Quam fidem in hospitandos peregrinos Dominus nos habere voluit, vt credamus semper inter eos Christum inueniri; vnde idem Sanctus Doctor inquit: [Quid ergo significat, quod se ire longius finxerat, cum comitaretur discipulis suis, exponens eis Sanctas Scripturas, vtrum ipse esset, ignorantibus?

tibus? quid putamus nisi quia hospitalitatis officio ad suam cognitionem peruenire posse homines intimauit, vt cum longins ipse ab hominibus abscesserit super omnes Cœlos, tamen ita cum eis sit, qui hæc exhibent seruis eius, vt cum dicere cœperint, Domine quando te vidimus hospitem, & adduximus? tanquam eum, scilicet, qui longè abscesserat: respondeat ille, Cum vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. lib.2.quæst. euangelicarum versus finem.] Quomodo autem hospites sint recipiendi? Idem Auguſt. epiſt.148. & D.Bernardus epist.241. ad Tholosan. referunt.

XEROPHAGIA, ξηροφαγία, comestio rerum siccarum. [Oportet totam quadragesimam ieiunare xerophagijs vtentes. Concil. Laod. can.50.] Et Cassianus de rigorosa antiquorum Monachorum abstinentia agens, sic inquit: [Non enim magno corporis labore fatigatur, quia nec tanta cura inter eos prandorum ciborum, vel coctionis impenditur, quippè qui maximè xerophagijs, & homophagijs vtuntur. lib.4. c.22.] Dicitur etiam *Xirophagia*, vt in Tertulliano lib. de Ieiun. habetur: [Arguunt nos, quod etiam xirophagias obseruamus, siccantes cibum ab omni carne, & omni iurulentia, & viuidioribus quibusque pomis, ne quid vinositatis, vel edamus, vel potemus, lauacri quoque abstinentiam congruentem arido victui.] De qua rigorosa ieiuniorum pœnitentia Clemens Alexandrinus lib. 2. pæd. cap. 2. sic inquit: [Qui autem sunt in ipso flore, ac vigore ætatis, cum interdiù quidem prandium sumpserint, quibus conuenit prandium, pane solo gustato, à potu omnino abstineant, vt ebibatur eorum superfluus humor aridorum esu, veluti quadam spongia exhaustus.] Et prædictus Tertull. de Palæstritis loquens argutè eorũ exercitium *Aridam saginationem* appellat lib.4. de pall. cap. 4. quia siccis cibis vtebantur ante luctam, vt agilitatem contraherent.

XERSES. FR. Rex Persarum Darij filius Baleus appellatus. D.Aug lib.18. de Ciuit.Dei cap.3. Nicolaus tamen Abramus in eius Pharo Noui, & Vet. Testam. lib.13. de Iuditha dial.2. & 15. putat eundem Xersem fuisse, quem Sac. Scriptura Nabuchodonosorem appellat.

XIROPHAGIA. Vide *Xerophagia*.

XYLOPHORIA, ξυλοφορία, lignorum aduectio: erat quædam festiuitas apud Hebræos, cuius meminit Ioseph Hebr. lib.3. bell. Iudaici. c.17. In qua ferebantur ligna ad Templum, fortasse ad conseruandum sacrum ignem.

XYNORIS. Vide *Synoris*.

XYSTARCUS, ξυστάρχης, Præpositus portici, vbi in arena luctabatur. [Xystarchus Spiritus Sanctus. Tertull. ad Mart. cap. 3.] Vide *Agonothetes*.

Y. FR. hæc littera à Latinis in V, non rarò conuertitur, vt Cuprum, Cupressus, Sullam, Tullum, pro eo, quod Græci dicunt Cyprum, Cypressus, Sylla, Tyllus. Vide in princ. litt.*V*.

YCONOMUS. FR. mendosè pro Oeconomo. Bullar. Casin. tom.2. constit.220. & 223.

YMNUS. FR. mendosè pro hymno. Bullar. Casin. tom.2. constit.260

YPERTHESMOS. FR. ὑπερθέσμος, idest *Leges legibus*, erant voluntariæ pœnitentiæ, quas vltra regulæ obligationes orientales Monachi in Lauris, Monasterijs ità appellatis, exercebant. Euagrius lib. 1. Ecclesiast. histor. cap. 21. Vide *Laura*.

ZABARIUM. Vide *Zaberna*.

ZABAZALA. FR. Sacerdos Sarracenus. [Cum Christianis habitant Sarraceni: Sacerdotes eorum Zabazala vulgaritèr nuncupati. Clement. de Iudæis, & Sarrac.] Vocabulum tamen malè prolatum, vt benè notat, at incautè ibi corrigit Glossa.

ZABERNA, ζάβερνα, Saccus, de quo vocabulo sæpè in Vitis Patrum, licet aliqui capsam, siuè thecam exponant. Alij tamen ζαβάριον, *Zabarium* legunt. Hinc Abdias Babylonicus in vi-

ta

ta S. Iacobi ait: [Collectis libris magicis zabernas plenas ad Apostolum attulit. lib. 4. hist. Apostol.] In eodem loco reiteratur hæc dictio, dum de eisdem prohibitis libris agitur, nempè. [Nè fortè odor incendij vexet incautos, apprende zabernis lapides, & plumbum, & mitte in mare.] Qui vero *Zabarium* legere malunt, hic *Zabarijs*, pro Zabernis scribunt.

ZABVLVS, ζάβουλος, Diabolus: in æolico enim idiomate sæpè particula ζα ponitur loco τζα, quo vocabulo S. Hilarius in cap. 26. Matth. inquit. [Furem ostendit zabulum.] Ità etiam in hymno S. Michaëlis Archangeli legitur:

Collaudamus venerantes
Omnes Cœli milites:
Sed præcipuè primatem
Cælestis exercitus
Michaëlem in virtute
Conterentem Zabulum.

Alijs tamen placuit nomen Zabulus esse compositum ex particula ζα, quæ vim habet augendi consequentem dictionem, & ex nomine βουλή, idest, consilium; in Etymologico enim sic notatum inuenitur. [Ex particula za, quæ vim habet augendi, & ex voce Buli, fit Zabulon, & eum significat, qui consilio est potentissimus.] Eius enim iniquis consilijs in humanum genus multum pollet.

ZABOLICVS, Diabolicus. S Hilarius in c. 7. Matth. sic inquit. [Zabolicæ potestatis spiritus infertur.

ZACON, ζάκων, Diacon. [Ministerium Christi Zacones exercete castè. Commodianus.

ZACONES. Lacones populi apud Leunclauium. Vide *Tzacon*.

ZACORVS, ζάκορος, pro *Diacarus* διάκορος, Æditiuus, Dei minister. Authores apud Henricum Steph. in Appendice.

ZALA. FR. depredatio. [Absque homicidio, vel incendio, & depredatione, seu zala de populo, & terra mea. In capitulare Radelchisi Beneuen Princip. apud Camillum Peregrin. in hist. Princip. Longobard. cap. 3.] Et ibidem cap. 19. [De nullo homicidio, vel præda, atque zala, seu incendijs retroactis fiat aliqua requisitio, vel vindicta &c.] Item cap. 21. [Excepto homicidio, & incendio deprædatione, ac zala.

ZANCA, dictio græco barbara τζάγγα calciamenti genus. [Monachos orarium in Monasterio, vel zancas habere non licet. Concil. Aurelian. can. 22.] Dicitur etiam *Tzanga* in Codice Theodosiano. [Vsum tzangarum, atque braccarum intra Vrbem venerabilem nemini liceat vsurpare lib 14. tit. 10.] De Præfecto Romano in Cæremoniali M.S. Benedicti Basilicæ Vaticanæ Canonici in Biblioth. Angelica de Vrbe conseruato, hæc habentur. [Post eum Præfectus indutus manto pretioso, & calceatus zanca vna aurea, & altera rubea.] Idem etiam habet Cencius Camerarius in eius M. S. Cæremonial. FR. Viterbij in Ecclesia S. Mariæ de Gradibus ad sepulchrum Petri de Vico quondam Vrbis Præfecti, ac Tyranni in eius pedibus vna Zanca aurea, & alia rubra quoque cernitur. Hęc dictio *Zanga* fortasse ex arabico *Zapad* prouenit, quæ calceos significat, hinc Arabico-hispanicè *Zapados* Hispani dicunt, & Familia de Zapada in Hispania in eius insigne gentilitio quinque calceos laterculis binis coloribus variatos habet.

ZANGARIVS, τζαγγάριος, Sutor, qui zangas conficit. Hispanicè *Zapadero*.

ZARABOTANA. FR. tubus, fistula per quam transmittitur secretè vox ad aliquem, nè ab alijs audiatur. Italicè *Ciarabotana* appellata; vsurpatur tamen in genere bombardæ. [In ijsdem vehebantur bombardæ plurimæ, quas Zarabotanas vocant. Chalcondyla lib. 7.] Circa verò tempus, locum, & Auctorem huius terribilissimæ machinæ, cui quodcumque propugnaculum cedere cogitur, ac ab eius nitrato, & sulfureo puluere in caniculis imposito, & accenso montium met altitudines concuti, tectaque insuper nostro æuo per diabolicas bombarum, vt vocant, admunitiones ad solum corruere videntur, de harum inquam machinarum inuentione variæ sunt Scriptorum opiniones. Huius enim mixturæ inuentio à nonnullis Monacho chimico, ab alijs cuidam scabie infecto tribuitur. Caranza tamen lib. 3. de re milit. cap. 2. inquit fuisse Coloniensem chimicum; licet Franciscus Petrarca, & Robertus Valturius Archimedem Syracusanum inuentorem fuisse existiment; refellitur tamen hæc opinio tanquam fabulosa à Flauio Blondo lib. 1. decad. 3. & Laurentio Valla lib. 2. cap. 34. Elegantiar. & alijs apud Caranzam loc. cit. Omnes autem conueniunt, quod in præparatione sulfuris cum alijs bituminibus, casu ibi fauilla incidente velocitatem accendendi, & impetum materia illa ità præbuerat, vt diabolicum chimici ingenium ad bellicum opus mixturam illam esse valdè oportunam excogitauerit. *Non* satis verò certè constat de tempore *huius inuentionis*, ac de loco, vbi primum executioni mandata sit. Laurentius enim Valla lib. 3. Elegantiar. cap. 14. non multum ante eius ætatem primò visam fuisse ait, scripserat tamen ille de anno 1433. Platina in vita Vrbani VI. (qui coronatus est secundum Baronium de an. 1378.) tempore huius Pontificis inquit hoc tormentum experiri cœperat; cum quo concordant Raphaël Volaterranus lib. 30. Vrban. Comment. qui ait hanc machinam à sono strepitoso *Bombardam* appellatam fuisse, quam quidam Germanus Venetias attulerat in obsidione Fossæ Claudiæ, siuè Clugiæ, quæ vulgariter *Chiozza* dicitur, de qua obsidione etiam Platina mentionem facit, & iuxta Ioannis Villani computum lib. 1. accidit de anno 1380. quod esset anno secundo Pontificatus præfati Vrbani VI. Blondus quoque idem ait lib. 10. decad. 2. nempè,

pè, quod de anno 1379. circiter Ioannes Barbadigus Venetus Dux in Clugiæ expeditione magnam copiam bombardarum ostenderat; & lib.1. decad. 3. idem affirmans, hocque instrumentum describens, addit, quod eius tempore auctæ fuissent huiusmodi bombardæ vsque ad LX. libras, et lib.11. eiusdem decad.3. hanc inuentionem exaggerat, ac tandem decad. 3. lib. 11. refert, quod bombardulæ portatiles, siue manuales, (quas vulgo *Archibugi* vocant) prima vice in exercitu Mediolanensis Ducis Sfortię visæ fuit. Verumtamen Petrarca, qui (testimonio Matthæi Palmerij in eius Chronol.) obierat de anno 1374. in lib. de remedijs vtriusque fortunæ dial. 99. mentionem facit de his bellicis instrumentis. Item in hist. gestor. Alphonsi XI. Regis Castellæ idem narrat, nempè, Agarenos de anno 1342. his instrumentis ad formam doliolorum vsos fuisse: quorum forma vnum in Melita ad mœnia Veteris Ciuitatis, quæ Nora bilis appellatur vidisse memini, ferreum, scilicet, ad formam oblongi dolij cireis etiam ferreis cinctum. Idem etiam de rebus eiusdem Alphonsi in expeditione Leonis Castellæ refert Petrus Sublacensis Episcopus. Pegna tandem in Hist. Familiæ Estensis inuentorem facit Petrum Libs philosophum, & chimicum de anno, nempè 1396. Probatur vlterius quod prædicta inuentio fuisset circa eadem tempora, de quibus Auctores prædicti, & non antea, sicut Petrarca, & Valturius opinati sunt, quia Ægidius Columna, qui tempore Philippi Pulcri Galliarum Regis Parisijs Theologiam docebat, in tractatu eius de regimine Principum lib.3.par.3.cap.18. de varijs bellicis instrumentis agens, nullam de bombardis, vel similibus mentionem facit, qui tamen Rex Philippus regnare cœperat de anno 1285.

Zasus. FR. Iesus: [Sic me Deus adiuuet, & *Zasu* patrocinia. Pithoeus in annal.Francorum.] Vnde Itali quoque *Giesù* dicunt.

Zeb. FR. hebraicè lupum significat. D. Aug. in psal. 82. vbi habetur: [Pone Principes eorum sicut Oreb, & Zeb. & Zebee, & Salmana.] Sic S. Doctor interpretatur: [Oreb ficcitas, Zeb lupus, Zebee victima & Salmana vmbra commotionis] Etiam Arabes Tzib lupum vocant.

Zebee. Vide *Zeb*.

Zelabilis, suspicax. [Multiplicatio eorum zelabilis facta erat in oculis Ægyptiorum. Chrysost. hom.1. in cap.1. Matth] vbi loquitur de Populo Israelitico, qui sub iugo ægyptio, propter prolis multiplicationem, suspicax de aliqua rebellione apud Ægyptios extiterat.

Zelandia. FR. Insula in britannico Oceano, quod nomen significat terram maritimam: ità Camillus Borellus de Regis Catholici præstantia. cap.46. num.370.

Zeliuira, mulier zelotypia erga virum affecta. [Omnis mulier zeliuira est quando aliena &c. Tertull. exort. ad Cast.

Zelo, as, & *Zelor*, *aris*, deponens, sæpè apud Sacros Scriptores significat amare cum studio, ne amatus alibi diuertat amorem suum. [Dij non zelant coniuges suas. D. Aug. lib. 3. de Ciuit. cap. 3.] in eodem sensu. [Neque zelaueris facientes iniquitates. psal.36.] FR. Hoc tamen verbum in Sac. Scriptura variè significat; aliquando enim rectum zelum honoris, virtutis, vel religionis habere significat, vt. [Quia zelatus est pro Deo suo. Num. 25. Zelo zelatus sum pro Domino Deo exercituum, quia dereliquerunt pactum tuum filij Israel. 3.Reg. c.19. Qui zelauerunt zelum tuum. Iudith. cap. 9. Zelatus est legem. 1.Macab. cap.2. Zelando zelum Dei. Ibid. Elias dùm zelat zelum legis. Ibid.] Aliquando tamen irasci denotat. [Domine exaltetur manus tua &c. Et confundantur zelantes populi (*idest feroces*) & ignis hostes tuos deuoret. Isai.cap.26. Custodite ergo vos à murmuratione, quæ nihil prodest, & à detractione parcite linguæ, quoniam sermo obscurus in vacuum non ibit: os autem, quod mentitur occidit animam,] nempè, licet ille detractionis, & murmurationis sermo sit, aëris tamen illa verberatio, & inuisibilis insensibiliter vulnerat ad occisionem spiritualiter animam. Vnde concludit. [Nolite zelare mortem in errorem vitæ vestræ. Sapient. cap.1.] Hoc est, nolite occisores esse vitę vestræ in prauis actionibus, murmurando &c. [Noli consiliari cum eo, qui tibi insidiatur, à zelantibus te (*nempe insidiantibus te*) absconde consilium. Ecclesiast. cap.37.] Et in eodem sensu. [Zelatus sum Sion zelo magno, & indignatione magna zelatus sum eam. Zachar. cap. 8.] Sic etiam in nouo Testamento. [Zelantes autem, (*idest, irascentes*) Iudæi, assumentesque de vulgo viros quosdam malos, & turba facta, concitauerunt Ciuitatem: & assistentes (*hoc est, obsidentes*) domui Iasonis, quærebant eos producere in populum. Actor. 17.] Et in eodem proposito. [Vndè bella, & lites in vobis? Nonne hinc? ex concupiscentijs vestris? Concupiscitis, & non habetis; occiditis, & zelatis: (*idest, irascimini*) & non potestis adhipisci: litigatis, & belligeratis, & non habetis, propter quod non postulatis: petitis, & non accipitis, eo quod malè petatis: vt in concupiscentijs vestris insumatis. In epist. Cath. Iacobi cap. 4.] Aliquando *Zelo* pro inuideo, & liueo ponitur. [Noli æmulari in malignantibus, neque zelaueris facientes iniquitatem. Quoniam tanquam fœnum velociter arescent, & quemadmodum olera herbarum citò decident; spera in Domino, & fac bonitatem &c. psal. 36.] Et clariùs idem Psalmista. [Mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei,] idest in bene incedendo, sed cur? [Quia zelaui super iniquos,] nempè, illorum inuidia, quæ à bene operando me suspendit: [Pacem peccatorum videns: quia non est respectus morti eorum, & firmamentum

in plaga eorum,] idest meritoria pœna mortis non mulctantur,& eorum afflictio leuis est; imò. [In labore hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur; ideò tenuit eos superbia &c.] Cui sic Ecclesiast. respondet: [Non zeles (*idest inuides*) gloriam, & opes peccatoris: non enim scis, quæ futura sit illius subuersio. Non placeat tibi iniuria (*idest iniuriosa vita*) iniustorum, sciens, quoniam vsque ad inferos non placebit impius. cap. 9.] Et alibi idem concludit, quod æquitatis æmulatio in nos excitanda sit, inquiens: [Zelatus sum bonum, & non confundar. Ecclesiast. 51.] Accipitur tandem nonnunquam hoc verbum in Sac. Scriptura pro zelotypiæ passione. [Non zeles mulierem sinus tui, ne ostendat super te malitiam doctrinæ nequam. Non des mulieri potestatem animæ tuæ, ne ingrediatur in virtutem tuam, & confundaris. Ne respicias mulierem multiuolam, ne forte incidas in laqueos illius. Ecclesf. cap.1.] Quasi diceret si vir de vxoris zelotypia indignatus, illam sinu suo, ac toro priuet, tunc illa insidiosam, & iniquam eius calliditatem marito demonstrabit, illumque in desperationem confundet, & ostendat super illum, idest, super caput viri, coronam adulterij, dum illam multiuolam respiciet, nempe, in concupiscentia multorum. Phrasis ergo Hebræa, & Arabica solet non rarò concupiscibiles actus cum irascibilibus confundere, ideo hoc verbū in vtraque passione vsurpatur. *Zelor* insuper in Sac. Canonibus, & apud Sanctos Patres pro virtuali studio, & amore proximi accipitur. [Qui salutem zelabantur ipsius. De sent. & re iudic. cap.2. in sexto.

ZELOTES. FR. Zelator, de quo vocabulo sæpè in Sac. pagina, & accipitur promiscuè, sicut dictum est de verbo *Zelo*.

ZELVS. FR. pro zelotypia. [Non sit inuidia, neque zelus inter illos. cap. Cultos-lib. 1. decretal. de offic Custodis.

ZEMA, ζέμα, ollæ spuma. [Quanti vellent tingere panem suum in zemate, quod proiciunt coqui mei. In vita S.Io: Eleemos. cap.20.

ZENDADVM. FR. italicum vocab. *Zendado* Diction.Politi,& Crusca: significat textile sericum subtile, quod aliàs etiam italicè *Taffetà*, siue *Taffetano* dicitur. [Sepulto itaque Domino Petro Parentio non lapide, sed cultra zendadi coopertum est modico tempore monumentum &c.] Et inferius ibidem. [Fecit in cultra zendadi à seruitoribus suis ad sepulcrum Martyris deportari. In passione S. Petri Parentij Mart. ab Ant. Stephano Carthario edita.

ZERBOLARIS. FR. terra sterilis. Bullar. Casin. tom.2. constit.52. Vide *Gerbida*. *Iurnale*.

ZETA, Aula. Plin. lib.5. epist.6. FR. in aliquibus tamen codicibus habetur *Diæta*; sed mendosè fortasse. Cuiacius,& Rhodiginus lib12.cap.18. quos secutus est Calepinus,Zetam idem esse dicunt, ac diætam; verum eorum error ex eiusdem Plinij verbis loco cit. est manifestus; vbi Plinius describens eius deliriosos tuscos campos, sic ait. [Hac latus xysti, & quod prosilit villæ, hac adiacentis hippodromi nemus, comasque prospectat. Contra mediam ferè porticum zeta paulum recedit, cingit areolam, quæ quatuor platanis inumbratur.] Et inferius. [Est in hac zeta dormitorium cubiculum, quod diei clamorem, & sonum excludit; iunctaque ei quotidiana amicorum cœnatio.] Et post pauca. [Est & aliud cubiculum &c.] Et inferius.[Zeta,quæ villæ hippodromū annectit] Item inferius. [Hae adeuntur zetæ duæ, quarum in altera cubicula quatuor, altera tria, vt circuit sol, aut sole vtuntur, aut vmbra.] Ergo zetæ erant cubiculis contiguæ, quod non aliud quam aulam dicendum fuisset. Baronius Anno 286. numer. 9. Hermolaum Barbarum, & Cœlium Rhodiginum lib. 12. cap. 18. sequens, ait quod *Zeta* sit cubiculum capacitatis vnius lecti, & duarum cathedrarum,vt ipse Plinius lib.2.epist.17. ait, quod tamen fortasse in *Zetula* verificaretur potius, quàm in *Zeta*; nàm hæc vox prouenit à ζητῶ verbo Attico, quod significat quærere, & consultare. Budæi comment. apud Rhodig. loc. cit & ζητηταὶ Athenienses appellabant Consultores: ita etiam fortasse Zetam Plinius in eius thuscis amenitatibus pro delectatione academicarum quæstionum exercerat, sicut Cicero in eius Tusculano, tum quia ipse Plinius litterarum studiosissimus lib. 2. epist. 17. inquit. [Horti zeta est, amores mei, renera amores, ipse posui.] Et inferius. [In hanc ego zetam cum me recipio, abesse mihi etiam à villa mea videor: magnamque eius voluptatem ecce præcipuè saturnalibus capio, cum vel reliqua pars tecti licentia dierum, festisque clamoribus personat. Nam nec ipse meorum lusibus, nec illi studijs meis obstrepunt.] Et Zetæ Palatij erant variæ,quarum aliæ Audientiæ loci, vel Audientiæ dicebantur, nàm erat Audientia litterarum, quam vulgò Secretariam,vel Datariam dicimus Vide *Audientia litterarum*.Erat vlterius Audientia, vel locus Audientiæ pro Litigantibus. [Quod ex verbis Aldhelmi de Virg.cap.17. confirmatur,vbi de S.Babyla agens, ostendit varias *Zetas*,siue audientiarum aulas in Palatio fuisse, sic inquiens. [Tunc ad palatinas ducitur zetas, & imperialis hypodromi vestibulum: quatenus cum Rege funesto reciprocis conflictibus, & alternis vicibus disputans, altercaretur.] Vbi manifestatur fuisse zetas loca Audientiarum, & disputationum. Vide *Zichachorium*. Nihilominus dicendum est, quod etiam in sensu cubiculi aliquando hoc vocabulum vsurpatum fuerit. [Eam fortè despiciens zetas hyemales &c. In vita S. Valburgis. Virg.

ZETARIVS, aulicus, siue palatij Auditor, qualis fuerat S.Castulus Martyr, de quo Baronius ad an.286. num.9. agit.

Zetecula. FR. exigua zeta. [Mox zetecula, refugit quasi cubiculum idem, atque aliud. Lectulus hic, & vndique fenestræ & tamen lumen obscurum vmbra præmentes; nam lætissima vitis per omne tectum in culmen nititur, & ascendit, non secus ibi, quàm in nemore iaces, imbrem tantum tanquam in nemore non sentias. Plin. lib.5. epist.6.] Hæc zetecula esset potiùs, quam Baronius supra an. 86. num. 9. eandem putat esse ac zetam; licet aliquando zetam appellet Plin. lib.2. epist.17. de parua tamen intelligit, quam sic describit. [Contra parietem medium zeta, perquàm eleganter recedit, quæ specularibus, & velis obductis, reductisue modò adijcitur cubiculo meo, modò aufertur, lectum, & duas cathedras capit.] Nam hæc paruum, & priuatum auditorium est, in quo iacens quis confidenter accedentes audit, quam Hispani *Algoa*, & Itali *Gabinetto* vocant; eodem modo, quo Baronius, & Plinius hic describit, quia est aula quodamodo; nam illi est contigua, & aperta ad instar sacelli; nullo intermedio muro inter eam, & aulam, siuè aliud cubiculum, vt cum Plinio dicendum, quod refugiat quodammodo in cubiculum, quia est cubiculum, dùm inter id, & zetulam nullus murus distinguit, & non est idem, quia separatur, & clauditur velis; ac non amplius capax, quàm vnius lecti, & duarum sedium: est autem ægrotantibus, ac illos visentibus fatis commoda, quia ægrotans non est subiectus in eius necessitatibus, dum claudit vela, & eximitur à conuersatione amicorum in contiguo cubiculo, siue aula sedentibus pro eo tempore quo eum ægritudinis necessitas ad aliquod opus cogit; & vice versa visentes morbi contagium siuè infirmitatis fætorem, nec riment, nec sentiunt.

Zeusippum. FR. ità appellatum fuit famosum quoddam Constantinopolis Balneum, de quo in Codice Theodosiano fit mentio, & cuius magnificam structuram descripserat Cedrenus, quod tandem flamma consumptum fuisse. In orat. ad Arianos, ità D. Gregorius Nazianzenus refert. [Nec nouam illam Hierusalem, hoc est Zeusippum inuiso, imperante Iustiniano incendio consumptum est.] Fortasse ità denominatum, vt aliqui autumnat, à constructore Zeusippo, qui fuerat Macedoniæ, & Thraciæ Præfectus.

Zichachorium. FR. Domus, vox quidem alana. [Ad orientem pontici maris apud ipsum pedem Chaucafiorum montium iuxta Absagorum, & gentem Alanorum, quasi signis quinque à prædio zichacorio, idest, prima domo Gregorij veri amici Christi Patritij, & magistratus eiusdem Alanorum. In hypomnest. Anastasij per Sirmondum in 8. edit. pag. 255.

Zika, Hæresiarcha. Vide *Thaborita*.

Zio, secundus Hebræorum mensis. Vide *Iair. Ziph.*

Ziph. FR. Maij mensis apud Hebræos, qui partim cum Aprili potest concurrere. [Mense Ziph. 3. Reg. cap. 5.] qui & Zio dicitur. Dionys. Chart. ibid. cap. 6. art. 9. Item erat vrbs quædam, quæ *Ziph*, & eius incolæ *Ziphæi* dicebantur, vnde in tit. psal. 53. hæc habentur. [In finem in carminibus intellectus Dauid: cum venissent Ziphæi, & dixissent ad Saul: Nonne Dauid absconditus est apud nos?] quod habetur etiam 1. Reg. 23. 19. & 26. 1. & August. ait. [Vicus quidam erat Ziph, cuius habitatores Ziphæi dicebantur, in quorum regione se absconderat Dauid &c. Si quæramus ergo quid interpretantur Ziphæi, inuenimus Florentes. in supracit. psal.] Sic etiam à Beda *Ziph* florens, & germinans, & *Ziphæi* florentes, & germinantes, de nom. hebr. interpretantur.

Zippula, placentula frixa, quam in quibusdam Italiæ locis *Zeppola*, siuè *Fritella* vocant. [Fecit de farinula lenticulam, & zippulas. Pelag. libell. 4. num. 59.

Zizania. FR. de qua sæpè in nouo Testamento, eam Latini *Lolium* dixere, & Itali *Gioglio*. Ita Glossa in cap. dudum. 5. Zizania. de sepulturis in Clement. Et in Extrau. comm. eiusdem tit. & in cap. super cathedram. Vbi pro diabolico discordiæ semine sumitur. Sic etiam eadem metaphora in eius Apologet. visus est Ennod. Ticin. Episcopus inquiens: [Marcenti solo lolia commendantes recepturi pro tali impendio paleas, quibus gehennæ in perniciem vestram ignis animetur,] à Petro Blesensi Asiticorum panis *Panis loliatus* dicitur. [Ad curiales redeo, apud quos in accipiendo cibo, in equitatione, in vigilijs non est ordo, non est ratio, non est modus. Apponitur Clerico, aut militi curiali panis non elaboratus, non fermentatus, confectus ex ceruisiæ fæcibus panis plumbeus, loliatus], & ei idus. epist. 14.] Et Antiochenus Hom. 48. hæc habet. [Absurda aiat, & loliaceos demittit zizaniorum fructus in combustionem ignis.] Diuus tamen Ambrosius in Hexamer. inquit: [Lolium, & reliqua adulterina semina, quæ frugibus sæpè miscentur, zizania nuncupari Euangelij lectione cognouimus.] Calepinus in dict. *Æra* confundit hanc cum lolio; de quibus tamen Plinius lib. 18. cap 17. separatim loquitur, sic inquiens. [Lolium, & tribulos, & carduos, lappasque, non magis, quàm rubos inter frugum morbos potiùs, quam inter ipsius terræ pestes numerauerim.] At ibidem de Aëra loquens, ait. [Aëra granum minimum est cortice aculearo; cum est in pane celerrimè vertigines facit.] Calepinum sequutus est Felix Felicius in eius Onomast. dict. Loglio. Aëram candem esse puto, quàm Melitenses *Sicrana* vocant, idest, *Ebriatrix*; nam vertigines in pane mixta generat, & aculeatum corticem habet iuxta plinianam descriptionem.

Zodia, ζῴδια, zodiaci signa. [Alia est hæresis, quæ dicit secundum zodia nasci homines, sicut

Mathematici illi vanissimi. Philastrius hæresi. 121.] vbi de stellarum influxu loquitur. Zodiaci autem etymon. Vide apud Proclum de sphera.

ZONA. Vide *Cingulum*. *Tropus*. *Ventralis*.

ZOPHORVS, ζωφόρος, fascia, quæ Zodiacum propriè denotat, quo vocabulo vsus est Panuinus ad denotandum superliminare, & epistylium, quia tanquam fascia super columnas inhæret, licet mendosè in eius scriptis *Tophorus* impressum fuerit.

ZOROBABEL. FR. typus Christi, prædicatur à Procopio in Isaiam cap. 14. Item typus Pontificis. Vide *Papa*. quod innuere videtur S. Paschasius Abbas in Euang. Mat. lib. 1. cap. 1 dum ait. [Cui (*idest*, *Salathiel*) Zorobabel quoque succedit, & vocatur iste magister in lingua nostra, quatenus eorum exhibeat magisterium veritatis, qui sciant refellere inter caligines obscuritatum eorum confusiones, qui morantur in Babylonia, & peccatorum suorum laqueis inuoluti adhuc tenentur captiui. Talium enim magisterium ideo in Ecclesia subrogatur.

ZVPANVS. Vide *Supanus*.

ZYBINA, eadem ac sybina, de qua. Vide *Sybina*.

ZYGOCEPHALIA. FR. iugalia capita, idest, bouina. Sed in Nouell. de off. Præsid. const. 17. §. compelles. mensuram terræ significat, quæ arari potest ab vnico bouum iugo in vnico die.

ZYGOSTATES. FR. ζυγοστάτης, Æquilibrator: Iulianus Imp. Mamertino scribens hoc vocabulo vtitur.

ZYMA, ζύμη, fermentum; vnde *Azymum*, idest, absque fermento denotat. littera enim præposita, A, priuatiuam significationem apud Græcos habet.

LAVS DEO,

SYL-

SYLLABVS

Græcarum vocum ferè exoticarum, quæ in toto Opere continentur.

A

Ἀβδηρόλογος	Abderologus.
Ἀβλαρος	Apalareus.
Ἀβράξας	Abraxas.
Ἁγιασμός	Aqua Benedicta.
Ἁγιόμαχος	Iconomachus.
Ἀγνοηταί	Agnoëtæ.
Ἀκάθιστος	Acathistus hymnus.
Ἀκούβιτον	Acupictile.
Ἀλαβάρχης	Halabarches.
Ἀλυτάρχης	Alytarcha.
Ἄμα	Ama.
Ἀμάς	Amma.
Ἄμβαρ	Ambar.
Ἀναγνωστικόν	Anagnosticum.
Ἀνάδοχος	Baptismus.
Ἄναμα	Ama.
Ἀνάργυροι	Anargyri.
Ἀναστάσιμος	Dominica.
Ἀναφορά	Anaphora.
Ἀνθρωπομορφῖται	Anthropomorphitæ.
Ἀνοίξιον	Encænia.
Ἀνομοιούσιος	Anomæi.
Ἀντίχριστος	Antichristus.
Ἀντιδικομαριανῖται	Antidicomaritæ.
Ἀντίδωρον	Antidoron.
Ἀντιμίνσια	Altare.
Ἀντίπασχα	Dominica noua.
Ἀντιπέρασμα	Antiperasma.
Ἀντίτυπον	Antitypon.
Ἀντίφατον	Antiphatum.
Ἀπόδειπνον	Completorium.
Ἀποκρισιάριος	Apocrisarius.
Ἀπόλυσις	Octaua.
Ἀρτοτυρῖται	Artotyritæ.
Ἀρτοφόριον	Pyxis.
Ἀρχιακόλουθος	Archiacoluthus.
Ἀρχιερωσύνη	Atchierosyna.
Ἀρχιοινοφόρος	Archiœnochus.
Ἀρχιπαραφωνιστής	Archiparaphonista.
Ἀρχιστήριον	Archisterium.
Ἀρχιστρατηγός	Archistrategus.
Ἀρχιτρικλίνος	Atchitriclinus.
Ἀρχιφύλαξ	Archiphylax.
Ἀρχονδικά	Archondica.
Ἀρχοντιακοί	Archontiaci.
Ἄσπρον	Asprum.
Αὐτοκέφαλοι	Authocephali.
Ἀφθαρτοδοκῖται	Aphthartodocitæ.
Ἀφοπλιστής	Aphoplista.

B

Βαϊοφόρος ἑορτή	Baia.
Βαρβαρικόν	Barbaricum.
Βαρδαριῶται	Bardariotæ.
Βαρύλλιον	Baryllum.
Βαγαῦδες	Baguada.
Βερῦτα	Veruta.
Βῆμα	Bema. Sacrarium.
Βίγλα	Bigla.
Βλάττιον	Blattum.
Βλαχέρναι	Blachernæ.
Βλέμμυος	Blembus.
Βουρδέισα	Burdatio.
Βοῦται	Lauta.
Βουκελλάριος) Βουκελλάτον)	Buccellarius.
Βούτινον	Butina.
Βοῦτις	Butto.
Βρεφοτροφεῖον	Brephotrophium.

Γ

Γαλέα	Galea.
Γενεαρχικόν	Gencarchicum.

Δ

Δεπουτάτος	Deputatus.
Δευτερεύαριος	Deuterarius.
Διβάμβυλος	Monobambylum.
Διακαινήσιμος	Diacænisimos.
Διάπιστις	Diapistis.
Διασυρτικός	Diasyrticus.
Διασώστης	Diasostis.
Δικήριον	Bulla.
Διττοχαῖον	Dittochæum.
Δομέστικος	Domesticus.
Διοικητής	Diœceta.
Δουλιανοί	Duliani.
Δραγουμάνος	Dragumanus.
Δρουγγάριος	Drungarius.

E

Ἐγχείριον	Epigonatium.
Εἰκονοκλάστης) Εἰκονόμαχος)	Iconomachus.
Ἐμβρυορήκτης	Embryorectes.
Ἄμβω	Ambo.
Ἐννεαδεκαετηρίς	Aureus numerus.

Ἐξε-

Ἐξάγιον	Exagella.
Ἑξαήμερον	Hexameron.
Ἐξαπτῦχον	Extaticum.
Ἐξωκατάκοιλοι	Exocaracœli.
Ἐπιγονάτιον	Epigonatium.
Ἐπικόμβιον	Epicombia.
Ἐπιλύχνιος	Vesperę.
Ἐπιμανίκιον	Epimanicium.
Ἐπισκύνιον	Episcynium.
Ἐπιστημονάρχης	Epistomonarcha.
Ἐπιτόγιον	Epitogium.
Ἐπιτραχήλιον	Epitrachelium. Orarium.
Ἑπτάλυχνος / Ἑπτάμυξος	Heptalismus.
Ἐργοδοχεῖον	Ergodocium.
Ἕρκειος	Herceia.
Ἐσοφόριον	Esophorium.
Ἑταιριάρχης	Hetæriarcha. Mega Hetæriarcha.
Εὐφωνοτροφεῖον	Æphonotrophium.

Ζ

Ζάβεργον	Zaberna.
Ζάκων	Zacon.
Ζέμα	Zema.
Ζωφόρος	Zophorus.

Θ

Θαμμύς	Thammus.
Θεανδρικὸς	Theandricus.
Θεοπασχῖται	Theopaschitæ.
Θεούπολις	Theopolis.
Θεῖορος	Areopagus.
Θνητοψυχῖται	Thnetopsychitæ.
Θυμολκοῦντες	Thymolcontes.
Θυσία	Missa.
Θυσιαστήριον	Sacrarium.

Ι

Ἱερά	Iera.
Ἱερὰ τίμιον	Crux.
Ἱερατεῖον	Sacrarium.
Ἱεροθήκη	Hierotheca.
Ἱερολόγος	Tractator.
Ἱερομνήμων	Hieromnemon.
Ἱερομόναχος	Hieromonachus.
Ἱερουργία	Missa.

Κ

Καβιδάριος	Cabidarius.
Καθημέριον	Cathemerium.
Κάθισμα	Cathisma.
Καλαφάτης	Naupegus.
Καλόγερος	Calogerus.
Καλυβίτης	Calybita.
Καλύντρον	Caliendrum.
Καμηλαύκιον	Camelaucium.
Καμισάτος	Camisatus.
Καμπάγια	Compagi.
Κανάλιον	Canalis.
Κανδηλάπτης	Candelaptis.
Κανονάρχης	Canonarcha.
Κάνστρον / Κανστρίσιος	Canstrisius.
Καπιτώλιον	Capitolium.
Κάπηλος ἄγγος	Piscina.
Κάραγος / Καραγὸς	Caragus.
Καρακάλλιον	Caracalla.
Κάρφιον	Carphia.
Κάστα	Castus.
Κατάκλαστος	Antidoron.
Καῦκα / Καυκάλιον	Caucus.
Καύκαλος	Cauculus.
Καψάκης	Capsaces.
Κειμήλιον	Cemelium.
Κηρόστατος	Cerostata.
Κλεινόδιον	Clenodium.
Κονίσκια	Cœniscia.
Κοινομυῖα	Cœnomyia.
Κολλυρίδια	Collyridiani.
Κομμερκιάριος	Commerciarius.
Κοντοπαίκτης	Contopœctes.
Κόντος	Contostaulus.
Κοστούμιον	Costuma.
Κοφία	Cophia.
Κυμάτιον	Cymatium.
Κυπριανά	Cypriana.
Κυπριάρχης	Cypriarches.
Κυριακή	Dominica.
Κυρός	Domnus.

Λ

Λαβίδιν	Forceps.
Λαμπετὶς / Λατεῖνος	Antichristus.
Λεβιτὼν / Λεβιτωνάριον	Lebitonarium.
Λειτουργία	Missa.
Λιθοπάριος	Lithoparius.
Λιμνιῶται	Limniota.
Λινόστιμον	Linostima.
Λιτὸς παππάς	Lector.
Λογαριαστὴς	Logariastes.
Λόγιον	Logium.
Λογογράφος	Logographus.
Λογοθέτης	Logotheta.

Μ

Μάγγανον	Manganum.
Μάνα	Mana.
Μανδραγέροντες	Mandragerontes.
Μανδύα	Mandyas.
Μανοῦθα	Nanuthia.

Μαργέλλιον	Margellus.
Μαρτύριον	Confessio.
Ματζούκα	Matzuca.
Ματρωνικόν	Matronæum.
Μαφόριον	Maphorium.
Μεσάζων	Sequester.
Μεσοτρόπος	Mesotropus.
Μίτατον	Asparicum.
Μετενσωματώσεις	Metensomatosis.
Μηναῖον	Menæum.
Μηνολόγιον	Menologium.
Μιχαηλάτος	Michelatus.
Μοιχοσύνοδος	Mœchosynodus.
Μονάζοντες	Monazontes.
Μονάμπυλον	Monobambylum.
Μονογράμμα	Monogramma.
Μονοθελῆται	Monothelita.
Μονοτέσσαρον	Monotessaron.
Μυροφόροι	Myrophori.
Μυσταγωγία	Missa.

N

Νάρθηξ	Narthex.
Νεκροθύται	Necrothyta.
Νεκρολόγιον	Necrologium.
Νεοφύλαξ	Neophylax.
Νωβελίσσιμος	Nobilissimus.
Νυκταγοί / Νυκτάζοντες }	Nyctages.
Νυκταστράτηγος	Nyctastrategus.
Νυκτικόραξ	Nycticorax.

Ξ

Ξενοπάροχος	Xenoparochus.
Ξυλοφορία	Xylophoria.
Ξυστάρχης	Xystarchus.

O

Ὁδοιπορικόν	Hodeporicum.
Οἰκονόμος	Oeconomus.
Ὁλογράφος	Holographus.
Ὁμοϋπόστατον	Omohypostaton.
Ὀνυχίτης	Ononychites.
Ὀξύπτερος	Oxypterus.
Ὀξύρυγχος	Oxyrynchus.

Π

Παγάρχος	Pagarchus.
Παμμουῖα	Cœnomyia.
Παναγία	Panagia.
Πανοῦκλα	Pannucula.
Πανυπερσέβαστος	Sebastocrator.
Παπαδία	Presbytera.
Παπαλήθρα	Papalethra.
Πάπας / Παπᾶς / Πάππα / Πάππας)	Papa.
Παππίας	Pappias.
Παράβολος	Parabolus.
Παρακοιμώμενος	Paracimomenus.
Παρασκευή	Parasceue.
Παρασυναγωγή	Parasynagoga.
Παστοφόριον	Cubiculum.
Πεντεπίτροπος	Pentepitropus.
Πεντίλωρις	Triloris.
Περιβόλιον	Periuolium.
Πετραλεφογχέται	Trascodrugitæ.
Ποδήρης	Alba.
Πολυκανδήλον	Polycandelum.
Πολύπτυχον	Polyptychum.
Πολυσταύριον	Polystaurium.
Πολυχρόνιον	Polychronium.
Πριμικήριος	Primicerius.
Προηγιασμένη	Missa.
Πρόθεσις	Prothesis.
Προσάββατον	Parasceue.
Προσκομιδή	Concha.
Προσφορά	Missa.
Πρωτεκδίκων / Πρωτέκδικος)	Protecdicus.
Πρωτοκόλλον	Protocollum.
Πρωτοκυνηγός	Protocynegus.
Πρωτονοτάριος	Protonotarius.
Πρωτοπαπᾶς	Protopapas.
Πρωτοσέβαστος	Protosebastus.
πυκτάκιον	Pyctacium.
πτωχοτροφεῖον	Prochotrophium.
πυξόμαλον	Pyxis.

P

Ῥιπίδιον	Monobambylum.
Ῥοῦχος / Ῥοῦχον)	Rochetum.

Σ

Σακελλάριος	Saccularius.
Σάκρα	Sacra.
Σάκκος	Saccas.
Σαμαρδάκος	Samardacus.
Σεβαστοκράτωρ	Despota. Sebastocrator.
Σεμνεῖον	Semnium.
Σημαντήριον	Pascha Semanterium. Symandrum.
Σηρανθασμός	Seranthasmus.
Σιρομάστης	Siromastes.
Σιταρχία	Sitarchia.
Σίφων	Siphon.
Σκέβριον	Scebrum.
Σκευοφύλαξ	Sceuophylax.
Σκορπίος	Scorpius.
Σολέα	Solea.
Σουβαδίουβα	Subadiuua.
Σπαθάριος	Spatharius.
Σπαθομέλη	Cupha.
Σπανοπώγων	Spanopogon.
Σταυρολάτρης	Staurolatra.

Στα-

Σταυροπάται Stauropatæ.
Σταυροπήγιον Stauropegium.
Σταυροφύλαξ Staurophylax.
Σταῦρος Staupus.
Στιχάριον } Sticharium.
Στοιχάριον
Στρωματεῖο Stroma.
Σύγκελλος Congellus. Syncellus.
Σύλληψις Conceptio B. M. V.
Συμπαῖκται Sympœctes.
Σύμψαλμα Simpsalma.
Συναπτή Synapta.
Συνουσιασταί Synuasiastæ.
Συνωρίς Syuoris.
Σωσάνιον Sosania.

Τ

Ταβλία Tabula.
Ταξάτος Taxatus.
Τάναν Antichristus.
Τελετή Missa.
Τεσσαρεσκαιδεκατῖται Quartadecimani.
Τετραύηλα Tetrauela.
Τετραγράμματον Tetragrammatum.
Τετραδῖται Tetraditæ.
Τετράπολις Tetrapolis.
Τετράφυλλον Crionia.
Τζάγγα Zanca.
Τζαγγάριος Zangarius.
Τζαύστριον Tzaustrium.
Τοποτηρίτης Topotiritis.
Τοῦλδον Tuldum.
Τοῦφα Tufa.
Τριήμερον Pascha.

Τρίλωρις Triloris.
Τρίμμα Trimma.
Τριπάσσαλον Tripassalum.
Τριστάτης Tristata.
Τρίστεγος Tristegus.
Τροῦλλος Trullus.
Τρωγλοδύται Troglodytæ.
Τυφλοκομεῖον Typhlocomium.

Υ

Ὑδρομύστης Hydromysta.
Ὑδροσκόπιον Hydroscopium.
Ὑπαντή) Hypante.
Ὑπαπαντή)
Ὑπέρθεσις Superpositio.
Ὑπερθεσμός Ypertheſmus.
Ὑπέρπυρον Hyperpyrum.
Ἐπιγονάτιον Epigonatium.
Ὑπομάχαλον Auerta.
Ὑπομιμνήσκων Hypomimnaiscon.

Φ

Φαγολοίδορος Fagolidorus.
Φρατρία Phratria.

Χ

Χαλκιδικός Chalcidicus.
Χαρτοφύλαξ Chartophylax.
Χαρτοπρατία Chartoprata.
Χάσδιον Chasdius.
Χέλτον Geldum.
Χρύσαμμος Balluca.

Ψ

Ψευδοφόριον Pseudophorum.
Ψιάθιον Psiathium.

Ω

Ὠράριον Orarium.

ERRORES CORRIGENDI.

Primus numerus paginam denotat, Secundus columnam, Tertius lineam.

IN Vita Auth. 5.31. *Doctor*. lin. 6. ades. lin 36. infirma.
In Indice critico. 1. 1.36. *Pancresta*, *Spolearium*. 6 2. 30. *Rheuma*.
In Hicrolexico. 1.1. 27. arcana. 5. 2. 19. calciamine. 6.2. 51. restans. 8. 1. 28. 8660, corr. 1600. pag. 2. 27. 79. corr. 19. 18. 2. 49. consecrabantur. 19. 1. 21. recipiunt. 31. 1. 16. Carthus. 32. 2. 1. Sed clarè cx. 35. 1. 5. ANARCHOS, *ἄναρχος*. 40. 1.17. significat (*adde*) in diuinis. 41. 2. 6. ex. 42.2.46. commemorationes. 48.1.10. APPLVMBARIVS. 49.1. 38. impositionem. col. 2. 60. Camisati. ibid. ad. 50.1.3.8. corr. 80. pag. 51. 1 1. 769, corr. 679. pag. 53. 1. 11. (*dele*) ARCHIPHONISTA. col. 2.8. Menologio. 55. 2. 49. *Basilius*. 56. 2. 17. Herapol. 60. 1. 59. ATRIARIVS. 61. 2. 24. AVROCLAVATVS. 62. 2. 36. *Prasinus*. lin. 55. concertatio. lin. 60. Fermentarijs. 64. 1. 37. Cassianus. pag. 66. 2.18. Cedreni, & Luitprandi authoritatem positam. 68. 2. 21. Iunij. 70. 2.1. Soraba. 78. col. 2. 41. cap. 1. cap. 2. pag. 81. 1.7. dist. 10. corr. 9. lin. 14. Ieiunium quarti. 5. Anagogea. 83. 2. 33. (dele) *Orama*. 94. 2.13. *Buxculum*. 97. 1. 13. *Poulainia*. 107. 1. 30. Io. Sarisb. in præfat. Policratici. 108.1.22. An. 1054. col. 2.2. & 27. n. 27. 141. 2.23. cap. 70. lin. 49. saxigeno. 143. 2.21. saumis. 156.2.46. psal. 98. pag. 157.1.13. cap. 15. pag. 158. 1. 24. Lindanus. 159. 2. 60. cap. 1. 166. 2. 45. periodum diei. 169. 8.34. fratres. 23. quæst. 8. 186. 1. 39. *Contestis* in dict. *Coniuratus*. 191. 1.61. inconditum. 192. 2.11. (*dele*) temporis. 198.2.31. an. 34. n. 38. 206.2.47. *Demembrator*. lin. 60. DEIFER. 209. 1.15. schalulam. 219. 2.40. paupere. 220. 1. 9. per Deos. 225. 1. 46. *Logotheta*. 2.16. censura. 226. 1.25. agitur. col. 2. lin. 49. liquoris excerpta. 232. 1. 4. Vigilius. 233. 2. 32. longitudinem. 239. 2.29. egressionis. 265. 1. 12. pridie. 268. 1. 46. sandalijs. 294. 2. 38. *Cotylam*. 301. 2.1. EKardus. 319. 2.58. 127. corr. 27. 320.1.10. III. 324. 2.8. Sabbato ex Aug. apud Gratian. 12. dist. can. illa autem. 333. 2.31. quilibet. 348. 2.18. tesseribus, tesseribus. lin. 20. *Tesseris*. 368. 2.33. machinabatur. 374. 1. 37. Panchrestaria in dict. *Panchresta* (*dele totum*) & corr. *Pellex*. 384. 1. 60. incruento. 390. 2. 23. falso textu. 406. 2. 2. cap. 21. de verbor. signif. lin. 8. quæ. 422. 1. 9. plausum. 26. *πίζαν*. 423. 2. 19. Antonini. 435. 2. 10. visione beati. 436. 2. 59. viuis. 444. 1. 53. si erit. 445. 1.60. habeat. 473. 1. 50. PHRONTISTERIVM. 479. 2.46. *Pneumaticus*. 488.2.31. PRÆCENTOR. 497. 1. 8. promulgabatur. 499. 1. 37. congruerit. lin. 38. retrorsum. 502. 2. 48. Spiritus. 548. 1. 23. *σχεδιάζω*. lin. 46. stadium. 573.1. 1. onychitis. 585. 1. 13. osculati sunt. 604. SVTELA. 639. 1. 34. Sabellium. 654. 2. 10. ea, ex. 665. 2. 47. Magno Helenæ.

APPARENTES
SACRAE SCRIPTVRAE CONTRADICTIONES

A

DOMINICO MACRO MELITENSI

Olim Cath. Viterb. Canonico Theol. Sac: Indicis Congregationis Consultore, Proton: Apost: Eq: Aurato, Com. Palat.

CONCILIATAE;

Atque ex eiusdem schedis hac tertia editione posthuma ampliatæ.

OPVS

Concionatoribus, & Ecclesiasticis utilissimum:

ROMAE,
Sumptibus PONTII BERNARDON;
Via Parionis sub signo Virtutis

M. DC. LXXVII.
SVPERIORVM PERMISSV, ET PRIVILEGIIS.

Imprimatur, si videbitur Reu. P. Magistro S.P.A.

I. de Ang. Archiep. Vrbin. Vicesg.

BEnignis Reuerendissimi D. P. Raymundi Capisucci S. P.A. M. iussibus obsequens, vidi, atque consideraui Contradictiones Apparentes Sac. Scripturæ à sacris Doctoribus conciliatas, atque collectas,& ampliatas à R. P. Dominico Macro Melitensi, easque comperi dignissimas impressione,ego Frãciscus Ptolemæus Patric.Senensis in Almę Vrbis Archigymnasio primarius de manè Iuris Ciuilis interpres 3. Id.Iun. A. D. M. DC. LXXVII.

Imprimatur.

Fr. Raymundus Capisuccus Ord. Præd.S.P. Apost. Magister.

ORNATISSIMO,

AC ERVDITISSIMO VIRO

D. LVDOVICO THOMASINO

DOMINO DE MAZAVGVES,

ET DE ESPIN

Consiliario Christianissimi Regis in Parlamento Regio Aquensi.

IN eruditi huius sęculi, quo cultiores in tota Europa Academiæ optimorum studiorum laude florescunt, amplissimo Theatro *Ornatissime Domine* quantum spectandus omnibus sapientissimum caput erigas, dicant, qui scientiarum omnium in Te vno Encyclopediam norunt vniuersam: Et quis ignorat, Te in humanarum cognitione artium, asperimarumque disciplinarum pleno possessu non quiescentem, sed vlterius supra humani ingenij captum solidiora penetrantem de penitissimis Sacræ Doctrinæ, diuinarumque rerum fontibus hausisse potiones vsque eò meracissimas, vt ipsam excitares inuidiam? Ego sane *Nobilissime Vir* Tibi tantis deuinctus nominibus, sicuti studiosissima quotidie recordatione recolo commemoratam, ac eximiam Tuam in me liberalitatem, qua me Tibi totum addixisti, sic perennis meritorum erga me Tuorum memoria, cuius caracterem nulla vnquam delebit obliuio, repetens ea, quæ ex Typographicis meis curis Tibi meum gratum animum ostendere valerent, tributarias exilitates meas in hac opella Tibi deferre constitui. Apparentes hic à *Dominico Macro Eruditissimo Viro* Sacrarum paginarum conciliantur repugnantiæ: Tu pariter *Generosissime Domine*, tantum imitatus Auctorem, audaciam hanc meam cum Tua maxima benignitate concilia; ac ne in hoc munere leue pondus attendas, sed magnum offerentis animum, aut potius Scriptoris, scriptionisque dignitatem maximam supplex oro, atque obtestor, qui Tuæ sum Generositati.

Perpetuo Mancipatus obsequio

PONTIVS BERNARDON.

BE-

BENEVOLO LECTORI.

APPARENTES Sacrorum voluminum Antilogias, seu repugnantias ex eruditissimis præsertim P. Iacobi Tirini Commentarijs, qui disertè, & ex Sanctorum Patrum placitis vniuersos tàm veteris, quam noui Testamenti Codices exposuit, & ex alijs præterea scriptoribus priuato studio, propriaque consulens vtilitati adnotare curaueram. Constitutus enim Romæ fuit conuentus doctissimorum virorum à Sanctissimo Pontifice Vrbano VIII. qui Biblia recognosceret Arabica, vt ea postmodum ad Orientalium Christianorum institutionem imprimerentur. Tanto quippe studio propagandæ religionis Summus ille Orbis terrarum Antistes incensus erat. Nam Arabica lingua non solum Africæ populis est communior; verum etiam Persis, Turcis, Tartaris, ac Mahometanæ superstitionis sectatoribus vniuersis Sacra. Fructuosissimus igitur, ac saluberrimus hic existimatus est labor: solertia præsertim, ac singulari prudentia Em. Card. Pallottæ, qui maxima assiduitate, ac incenso studio nostræ Congreg. præerat. Ego igitur inter huius cœtus Patres adlectus animaduertebã in singulis ferè congressibus difficultates sanè permagnas ex Sacræ Scripturæ locis in speciem repugnantibus emergere, qui adaubitare plurimum, & hærere nos cogerent. Pernecessarium igitur hunc ego laborem suscepi, & quantum mihi per facultatem licuit exantlaui, vt hoc fructu priuatim ipse perfruerer. Sed parendum cœtus Sodalibus, & Collegis fuit, qui me ad eum publicandum, & cum alijs communicandum nondum plane maturum, ac perfectum impulerunt. Quamquam multa equidem studio, ac de industria prætermisi. Per multos enim locos intactos volui, quia eos conciliare superuacaneum, & optimis ingenijs iniurium videbatur. Nonnulla tamen paradoxa, quæ prima facie absurda, & veritati contraria videbantur accesserunt. Fruere itaque lector amico labore, meque Deo, cœlitibusque commendatum plurimum velis, ac Vale.

CON-

CONTRADICTIONES APPARENTES:

EX LIBRO GENESIS.

Ap. 1. v. 27. [Et creauit Deus hominem, ad imaginem suam, ad imaginem Dei creauit illum, masculum, & fœminam creauit eos.] cum vterque tàm vir, quàm mulier fuerint creati ad imaginẽ Dei, cur igitur Apostolus scribit ad Corinthios. epist. 1. cap. 11. v. 7. [Vir quidem non debet velare caput suum, quoniam imago, & gloria Dei est; mulier autem gloria viri est.] Quibus verbis videtur innueri mulierem non esse imaginem Dei. Soluit hanc quæstionem S. Thom. 1. par. quæst. 93. art. 4. ad. 1. vbi ait tàm in viro, quàm in muliere inueniri imaginem diuinam, secundum id, quod importat ratio imaginis principaliter, idest, quo ad naturam intellectualem. In viro autem inuenitur aliquid aliud, quod importat ratio imaginis secundariò, quia vir est principium, & finis mulieris; sicut Deus est principium totius creaturæ; & de hac secunda imagine loquitur S. Paulus. Aliter soluit eandem difficultatem Abraham Echellensis vir profundæ eruditionis in Historia Arabum cap. 14 nam mulier non est imago Dei immediata, quia condita fuit ad imaginem viri sui.

Ibid. v. 28. [Crescite, & multiplicamini.] Hoc contradicit textui noui Testamenti; Matth. 19. [Non expedit nubere.] Alijsque consilijs nouæ legis multis in locis commemoratis, quos irrident Hebræorum Rabbini, ac reprehendunt christianum cœlibatum. Resp. Istud non fuisse præceptum, sed tantum simplicem benedictionem; de hac controuersia disputat fusè Bellar. tom. 4. de gratia, & colligitur manifestè ex verbis antecedentibus. [Benedixit illis Deus.] Et confirmatur ex eo, quod eadem verba dixerit Deus piscibus, ac auibus, in quibus non potest esse præceptum. Hac igitur benedictione communicauit Deus virtutem illis procreandi sibi simile. De Christianorum cœlibatu prophetauit Isaias. [Quia hæc dicit Dominus Eunuchis. Qui custodierint sabbata mea, & elegerint, quæ ego volui, & tenuerint fœdus meum. Dabo eis in domo mea, & in muris meis locum, & nomen melius à filijs, & filiabus; nomen sempiternum dabo eis, quod non peribit. cap. 56.] vtique loquitur cum illis, qui se castrauerunt propter regnum cœlorum.

Cap. 4. v. 26. [Quem vocauit Enos, iste cœpit inuocare nomen Domini.] Quomodo cœpit iste inuocare Deum; si prius Cain, & Abel obtulerant Deo sacrificia, inuocantes quidem nomen eius, vt habetur supra. v. 3. ℟. Cain, & Abel cognouerunt Deum, illique munera obtulerunt; sed non inuocarunt eum precibus. ita R. Salomon, quem sequitur R. Isaak Abrauanel. Melius tamen conciliantur hæc loca, si dicamus Adam, Cain, & Abel cognouisse quidem Deũ sed Enos cœpit tanquam sapiens docere alios Dei notitiã. Vnde le ctio hebræa habet: [Tunc cœptũ est inuocari nomen Dom.] idest, publicè, vt explicat R. Manasses Ben Israël in suo Cõciliatore.

Cap. 5. v. 26. [Mathusala postquam genuit Lamech, vixit septingentis octoginta duobus annis.] Quod si verum esset sequeretur Mathusala vixisse vsque ad finem diluuij nempè anno à creatione mundi 1656. & tamen nulla fit mentio ipsum ingressum fuisse arcam. Pro solutione huius difficultatis supponendum est falsam fuisse sententiam aliquorum, qui censuerunt: hos annos, quorum sæpè meminit Scriptura non fuisse integros: si enim hoc pro libitu dicere licitum esset in prima mundi ætate, certè idem in sequentibus ætatibus asserere licebit, atque ita incertæ essent omnes Chronologiæ. Respondeo igitur verum quidem est à nato Lamech vsque ad diluuium præcisè numerandos esse annos 781. tot quoque fuisse vsque ad obitum Mathusala. Cum ergo constet ipsum non ingressum esse arcam, dicendum est vltimum ætatis suę annum non fuisse completum, sed inchoatum. Aiunt enim Hebræi, & præcipuè R. Salomon, Mathusala septem diebus ante initium diluuij è vita excessisse, quod colligunt Rabbini ex illis verbis Gen. 7. v. 10. [Cumque transissent septem dies.] Hoc enim spatium concessit Deus ad celebrandas exequias, & luctum super Mathusala. Ità fatetur R. Nehenias in Rabot. cap. 32. se didicisse à R. Iuda. Non vixit ergo Mathusala post diluuium, quia tam ex vulgata, quam ex Iosepho colligitur manifestè, quo anno accidit diluuium Mathusalem diem obijsse: nam, si anno 187. vitæ suæ genuit Lamech, vt habent etiam LXX. relinquitur spatium vitæ Mathusalem annorum 782. ex quibus, si demas annos 182. Lamech ante genitum Noë, & ipsius vitę Noë 600. quando ingressus est in arcam, efficientur anni 782. quos vixit Mathusalem post ortum Lamech. Quin etiam si Hieronymum sequi volumus in eo, in quo cum LXX. conuenit, ante diluuium anno sexto mortuum Mathusalẽ confiteri cogemur. Nam vbi vulgata editio habet. [Vixit autem Lamech 183. annis.] LXX. habent 188. quibus si addantur anni 600. vitæ Noë ante diluuium; tota summa erit 788. annorum. Post ortum autem Lamech superstes fuit Mathusalem annis 782. Ergo sexennio ante diluuium vita excesserat.

Cap. 6. v. 3. [Eruntque dies illius (*scilicet hominis*) centum viginti annorum.] Hic textus non concordat cum eo, quod narratur cap. 11. Genes. infra, vbi Sacra Scripturas aliquos commemorat, qui post diluuium hunc annorum numerum excesserunt. Respondeo Deus non statuit singulis hominibus hunc annorum numerum, vt

volunt Ioseph. Lactant. & Procop. apud Salianum, quia de facto mulri, vt diximus, diutiùs supermixerunt: sed toti generi humano hoc annorum tempus præscripsit ad agendam pœnitétiam ante aduentum diluuij, & sic tanquam inducias hoc spatium indulsit.

Cap. 7. v. 11. [Anno sexcentesimo vitæ Noë mense secundo septimodecimo die mensis rupti sunt omnes fontes abyssi &c.] cœpit igitur diluuium mense secundo delapsis imbribus per dies quadraginta, quibus, si adijcias centum quinquaginta dies, quibus durauerunt aquæ super terram, omnes conficient dies centum nonaginta, nimirum, sex menses. Quomodo igitur cap 8. v. 4. contrarium asserirur his verbis: [Requieuitque arca mense septimo vigesimo primo die mensis super montes Armeniæ.] nam, si benè computantur menses, deberet esse octauus. Respondet R. Elihezer mensem septimum non esse computandum ab anni principio; sed à die, quo cessauerunt pluuiæ. Sed meliùs R.Gerundensis ait illos quadraginta dies contineri in alijs centum quinquaginta, qui conficiunt menses quinque; & sic verum erit, quòd arca requieuerit mense septimo numerando ab anni principio.

Cap. 15. v. 16. [Generatione autem quarta reuertentur huc.] Isti promissioni diuinæ factæ Abrahamo contradicit veritas historiæ, quia quinta generatione reuersum est semen Abrahàm in terram promissionis. Resp. generationes in hoc capite numerandas esse à tempore, quo Israël fuit in captiuitate; nam Iudas fuit primus, deinde Phares, tertio Hesron, quarto Caleb, qui ingressus est terram promissionis. ita R.Salomon, & R. Isaac Abrauanel.

Cap. 22. v. 5. [Dixitque ad pueros suos expectate hìc cum Asino, ego, & puer illuc vsque prope rantes postquam adorauerimus reuertemur ad vos.] Hic textus contradicit verbis supra allatis ver. 2. vbi clarè dicitur Isaac immolandum, quomodo igitur ambo erant reuersuri. Respondeo ex mente S. Pauli ab Hebr. 11. Abraham sibi persuadebat Isaac à mortuis reuocandum esse à Deo, vel certè non permissum Deum Isaac immolari. [Arbitrans, quia & à mortuis suscitare potens est Deus.] Sciébat enim non posse decipi ab eo, qui promiserat ex Isaac nasciturū Messiam, vnde certus erat se reuersurum cum filio ad seruos.

Cap. 25. v. 6. [Filijs autem concubinarum largitus est munera, & separauit eos ab Isaac filio suo.] Concubinarum nomine intelliguntur Cetura, & Agar, quæ tamen alijs in locis vocantur vxores, ita vocatur Cetura hoc eodem capite v. 1. & Agar cap. 16. v. 13. infra, si ergo erant vxores cur appellantur concubinæ. Respondeo veræ, ac legitimæ vxores erant, quia tamen ignobiliores, ac seruæ, vocantur concubinæ, quasi concubantes, quarum filij non habebant ius ad paternam hæreditatem, sed primaria vxor erat Domina, eiusque filijs integra debebatur hæreditas, cæteris verò dona pro Patris arbitrio dabātur. FR. V. *Concubina* in Hierol.

Cap. 32. v. 24. [Et ecce vir luctabatur cum eo vsque mane.] Hic tamen vir vocatur Angelus. Oseæ cap. 12. imo infra v. 28. Dei nomen sibi vsurpat, dicens: [Quoniam si contra Deum fortis fuisti, quanto magis contra homines præualebis.] Respondeo, verè fuit Angelus; dicitur nihilominus Iacob fortis contra Deum, eò quod Angelus ille repræsentabat personam Dei. Vocatur autem vir, quia eam formam visibilem assumpserat.

Ibidem v. 30. [Vidi Deum facie ad faciem, & salua facta est anima mea.] Sunt verba Iacob, quibus manifestè contradicunt alij textus; nam Moysi dixit Deus Exod. 33. v. 20. [Non poteris videre faciem meam: non enim videbit me homo, & viuet.] & in Euangelio Ioan. 1. v. 18. [Deum nemo vidit vnquam.] Theologi passim agunt de præsenti difficultate, an scilicet viator possit videre diuinam essentiam: sed omissis Theologorum quæstionibus. Respondeo cum S. Eucherio Iacob non vidisse essentiam Dei; sed speciem aliquam visibilis creaturæ, quæ humanis poterat apparere conspectibus subiecta Diuinæ potestati, ac Deum ipsum repræsentans, imo Rabbini intelligunt prædicta verba de Angelo luctante, qui vocatur *Elohim* in textu Hebr.

Cap. 34. v. 30. [Iacob dixit ad Simeonem, & Leui. Turbastis me, & odiosum fecistis me.] Quibus verbis Iacob reprehendit hos duos filios iniustæ vindictæ contra sororis raptores, in qua vindicta grauiter deliquerunt multiplici ex capite, primo imprudentiæ; inscio enim Patre hoc patrarunt. Secundò iniustitiæ, mouêtes bellum auctoritate priuata non consulto Patrefamilias, apud quem erat ius vindictæ. Tertiò proditionis, vlciscuntur enim iniuriam iam condonatam. Quartò sacrilegij; nam dolosè abutuntur circumcisione. Quintò crudelitatis, quia grauiter læsos, & afflictos ex recenti vulnere occiderunt. Sextò oppressionis innocentū, non enim solum raptorem; sed omnes masculos iugularunt. Ideo Iacob moriens maledixit his filijs. Gen. 49. v. 5. [Simeon, & Leui fratres vasa iniquitatis bellantia] his non obstantibus in Iudith. 9. v. 2. cōmendatur hæc actio his verbis. [Deus Patris mei Simeon, qui dedisti illi gladium in defensionem alienigenarum; qui violatores extiterunt in coinquinatione sua, & denudauerunt femur virginis in confusionem, & dedisti mulieres illorum in prædam, & filias illorum in captiuitatem; & omnem prædam in diuisionem seruis tuis, qui zelauerunt zelum tuum.] Respondeo Deus in hoc casu se gessit sicut cum Nabuchodonosore, cui præceperat Tyri expugnationem; item dat opes, ac vires Tyrannis ad puniendos rebelles, qui iustam vindictam promeriti fuerāt, licet ille actus, quo vtuntur Tyranni ad exequendam diuinā voluntatem

tatem displiceat ipsi Deo. Sic in præsenti casu. Volebat Deus vlcisci probrosum raptum Dinæ, visus est zelo Simeonis, & Leui, qui zelo pudicitiæ ad vltionem mouebantur, ex quo capite digni erant præmio, & laude. At quia zelus iste fuit imprudens, iniustus, crudelis, ac virtutum limites excedens grauissimè peccarunt, & secundum hanc considerationem non seruierunt diuinæ voluntati. Simili etiam modo obstetrices Ægyptiæ, quæ mendacio tutatę sunt puerorū Hebræorum vitam, benedictionem meruerunt à Deo non propter mendacium, sed propter piū affectum, & beneficium Hebræis præstitum. Nam potest in vna eademque actione aliquid esse boni, & præmio digni, & aliquid mali, quod oderit, ac puniat Deus.

Cap. 35. v. 10. [Non vocaberis vltra Iacob, sed Israël erit nomen tuum.] & tamen eodem capite vocatur Iacob. nam v. 26. [Hi sunt Filij Iacob.] Resp. Verba Angeli intelligenda esse hoc modo, nimirum, Præcipuum nomen in posterum erit Israël; non tamen auferetur penitus nomen Iacob: sed erit accessorium. Ita Rabini communiter.

Cap. 37. v. 10. [Num ego, & mater tua, & fratres tui adorabimus te super terram.] Quomodo hoc dicere poterat Iacob si Rachel Mater Iosephi iam obierat, vt dicitur cap. 35. v. 19. supra? Respondeo non loquitur de Rachele iam mortua; sed de eius ancilla nomine Bela, quæ nutrix fuerat Iosephi, ac in matris locum sue cesserat, ità Lyran. & Tostat. sępe enim in sacris litteris reperies tales mulieres vocari matres, vt eruditè notauit R. Manasses Ben Israël lib. 1. de Resurrect. cap. 1. Vel hoc dixit prudens Pater, vt ostenderet esse impossibilem, & sic mederetur fratrum liuori: ita R. Salomon.

Cap. 40. v. 19. [Auferet Pharao caput tuum.] Hoc videtur contradicere verbis sequentibus: [Suspendet te in Cruce.] Et de facto non fuit illi præcisum caput. Respondeo est locutio hebraica. in qua sæpè sumitur caput pro ipso homine: vnde significat Pharao aufert te de numero viuentium.

Cap. 41. v. 16. [Absque me Deus respondebit prospera Pharaoni.] Sunt verba Iosephi, qui tamen ipsemet postea prolixè respondit Pharaoni explicans ei somnium. Respondeo, est Hebraismus *Absque me*, idest, non ego ex mea sapientia; sed Deus per me tanquam per instrumentum respondebit, & somnium explicabit. Confirmatur ex Textu Græco: Ἄνευ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἀποκριθήσεται τὸ σωτήριον Φαραώ. Nimirum: [Absque Deo non respondebitur salutare Pharaoni.

Cap. 46. v. 7. [Venitque in Ægyptum cum omni semine suo, filij eius, & nepotes, filiæ, & cuncta simul progenies.] Hic fit mentio filiarum Iacob, qui tamen præter vnam Dinam nullas habuit filias, vt habetur infra ver. 15. Respondeo ex Rabinorum traditionibus in Ialcut. In vnoquoque partu, quo editus est aliquis ex duodecim Patriarchis simul nata est filia, quæ omnes postea fratribus nupserunt, ne Patriarchæ miscerentur gentibus; ita vt filij Liæ duxerint gemellas aliorum fratrum, & alij rursus gemellas harum. Vnius autem Dinæ fit mentio, quia in hoc partu non sunt nati gemini. Neque mirari conuenit, quod reliquas sorores scriptura reticeat; nam etiam omittit filias Adami, quæ Caino, & Abel nupserunt. ita R. Iehuda Bar Isai, qui confirmat suam sententiam ex scriptura huius capitis v. 26. [Cunctæ animæ, quæ ingressæ sunt cum Iacob in Ægyptum, & egressæ sunt de femore illius, absque vxoribus filiorum eius.] Ergo vxores filiorū ex eodem femore prouenerunt, alioquin superflua viderentur hæc vltima verba.

Ibidem. v. 26. [Cunctæ animæ, quæ ingressæ sunt cum Iacob in Ægyptum, & egressæ sunt de femore illius absque vxoribus filiorum eius, sexaginta sex.] Cui textui repugnat versus sequens 27. vbi septuaginta numerantur. Insuper Act. 7. v. 14. S. Stephanus numerat septuaginta quinque: [Et omnem cognationem suam in animabus septuaginta quinque.] Respondeo in primo computo non comprehenduntur Iacob, & Ioseph, ac eius duo filij Ephraim, & Manasses, qui si addantur conficiunt numerum septuagenarium. R. Leui refert se accepisse à R. Samuel matrem Moysis numerari in isto computo quia concepta quidem fuit in terra Chanaam: sed nata in Ægypto, quod colligit ex cap. 18. Num. In Actis verò Apostolorum S. Stephanus numerauit etiam quinque nepotes Iosephi, nimirum Machir filium Manasses, & Galaad filium Machir, item Suthala, & Thaan filios Ephraim, & Edom filium Suthala, qui omnes in Ægypto nati erant, vt patet ex Num. cap. 26. & ex 1. Paral. 7. vel S. Stephanus addidit Iacob cum quatuor vxoribus, quas non numerauit textus Genesis.

Cap. 48. v. 22. [Do tibi partem vnam extra fratres tuos, quam tuli de manu Amorrhæi in gladio, & arcu meo.] Contradicunt duo alij textus; nam Genes. 33. v. 19. & Iosue vlt. v. 33. asseritur manifestè hunc agrum emptum fuisse à Iacob pretio centum agnorum. Respondeo Iacob verè emerat hunc agrum, at dein metu compulsus ob stragem Sichimis illatam à duobus filijs suis agro excesserat, quem inuaserunt Amorrhæi, quos postea Iacob rediens vi, & armis expulit. ita Per. & Cor. à lapide.

Cap. 49. v. 7. [Diuidam eos in Iacob, & dispergam eos in Israël] Ista est maledictio data Simeoni, & Leui; at quomodo dispersi sunt si proprias sedes obtinuit cum alijs fratribus Simeon, vt patet ex cap. 19. Iosue v. 1. vbi dicitur. [Et egressa est sors secunda filiorum Simeon per cognationes suas, fuitque hæreditas.] Ergo filij Simeon non fuerunt dispersi, sicut filij Leui, quibus non fuit assignata certa terræ pars. Respondeo, solutio pendet ex verbis eiusdem capitis 19. v. 9. [In possessione, & funiculo filiorum Iuda, quia

maior erat, & idcirco filij Simeon possiderunt in medio hæreditatis eorum.] Iudaicæ enim Tribui, quæ prima erat, plus spatij contigerat errore Geometricorum, qui error correctus fuit iussu Principum; tunc filij Simeon prima possessione priuati, & inter possessionem filiorum Iuda excepti in alterius Tribus terminis habitarunt: Ita Abulen. Insuper cum postea creuisset Tribus Simeonis nouas sedes, & possessiones sibi quæsiuit, vt habetur Pat. 4 Denique Scribæ, ac Legisperiti erant ex ista Tribu oriundi, qui per omnes Tribus dispersi sunt, vt populum in lege instruerent, ità Cornel. à Lapide, & R. Salomon.

EX LIBRO EXODI.

Cap. 7. v. 17. [Ecce percutiam virga, quæ in manu mea est aquam fluminis, & vertetur in sanguinem.] Et tamen v. 19. eiusdem capitis Aron percussit aquas, & non Moyses. [Dic ad Aron tolle virgam tuam, & extende manum tuam super aquas,] Respondeo Moysi præceptum fuit, vt Nilum percuteret; Aroni verò, vt reliquos amnes, & riuos percuteret, ita Isaac Abrauanel, qui ex ipsis verbis scripturæ satis congruè colligit hanc conciliationem.

Cap. 9. v. 6. [Mortuaque sunt omnia animantia Ægyptiorum.] Hoc non videtur concordare cum eo, quod narratur eodem capite v. 9 [Erunt enim in hominibus, & iumentis vlcera] & v. 19. inuenitur alia contradictio. [Congrega iumenta tua] si omne animal mortuum fuerat, quomodo super iumēta immisit Deus vulcera, & postea grandines. Respondeo, animalia solum in agris mortua sunt in priori plaga, ita R. Salamon, & R. Isaac Abrauanel, qui probant hanc expositionem ex verbis eiusdem capitis v. 3. quibus denunciatur Pharaoni plaga. [Ecce manus mea erit super agros tuos.] Dicere etiam licebit externos mercatores armenta asportasse in Ægyptum, ac vendidisse.

Cap. 12. v. 2. [Mensis iste vobis principium mensium primus erit in mensibus anni.] Iste Mensis erat Nisan, qui Martio correspondet; contra verò legimus cap. 23. v. 16. [Solemnitatem quoque in exitu anni, quando congregaueris omnes fruges tuas de agro.] Iste verò mensis erat Thisrin, qui nostro Septembri correspondet. Dubium igitur oritur, quomodo nūc assignatur Martius, nunc September pro anni capite. Respondeo Mensis Nisan erat principium anni Sacri, secundum quem Neomeniæ festa, ac reliqua omnia Sacra totius anni componi debebant, ac secundum supputationem Regum Israël. September verò erat principium anni ciuilis apud Hebræos etiam ante Dei præceptum, & iuxta calculum huius anni ciuilis omnia negotia politica, & contractus dirigebantur. Imo annus Sabbaticus, & Iubilæi etiam si sacri essent, quia tamen multos contractus ciuiles venditionis, locationis, mutui, & alios similes continebant, à Mense Septembri inchoabantur, vt asserunt Iosephus, Philo, & alij Rabbini, & sanè si à vere inchoarentur isti anni, cum abstinendum tunc esset ab omni satione, & messe, duobus annis continuis sua messe caruissent Hebræi; nam inchoatò anno Sabbatico à Martio messis in agro relinquenda esset; proximo quoque autumno abstinendum erat à satione, atque ita sequenti quoque anno nulla fuisset messis. At incipiendo ab autumno vna tantum messis peribat, aliquam duæ, nisi annus Sabbaticus anno Iubilæi immediatè iungeretur. Tunc autem Deus consulebat populo inusitata anni præcedentis fertilitate.

Cap. 12. v. 40. [Habitatio autem filiorum Israël, qua manserunt in Aegypto fuit quadrigentorum triginta annorum.] Certum tamen est filios Israel non mansisse tanto tempore in Aegypto: Nec potest sumi tempus hoc à peregrinatione Abrahami in Aegypto, & Cananitide. Obstat enim Text. Gen. 15. vbi Deus promittit Abrahamo posteros eius peregrinos fore annos 400. Respondeo igitur ab illa prædicatione vsq; ad ablactatum Isaac, fluxisse annos triginta, & inde ad egressum filiorum Israël ab Aegypto annos 400. qui simul conficiunt annos 430. Confirmatur testimonio S. Pauli ad Gal. 3. v 17. vbi ait legem post tertium mensem ab egressu filiorum Israel datam à Deo, fuisse promulgatam annis 430. post promissionem Abrahæ factam.

Cap. 12. v. 42. [Nox ista est obseruabilis Domini, quando eduxit eos de terra Aegypti.] Eodem verò capite v. 51. [Et eadem die eduxit Dominus filios Israël de terra Aegypti.] Et Deu. 16. v. 6. [Immolabis Phase vespere ad Solis occasum, quando egressus es ex Aegypto.] Ad concordandas has diuersas scripturas, supponendum est in sacris paginis verba non sumi in actu perfecto, sed in fieri, vel actu continuato, vel solū inchoato. Vnde quando dicuntur Israëlitæ egressi vesperè, loquitur textus de principio egressionis cum immolarunt, ac comederunt agnum, suaque conuasarunt; noctu verò cæsis Aegyptiorum primogenitis acceperunt à Pharaone veniam imò mandatum exeundi, & itineri se accinxerunt. Mane denique re ipsa egressi sunt.

Cap. 13. v. 6. [Septem diebus vesceris azymis.] Hoc præceptum alibi repetit Dominus, cui tamen obstat cap. 16. Deut. v. 8. [Sex diebus comedes azyma.] Sed facilis est conciliatio horum textuum; nam hic in Deuteronomio præscribitur Israëlitis celebratio Paschæ Hierosolymis tantùm facienda, & non alibi. Secundo verò die vnusquisque poterat reuerti in domum suam. Non igitur in his sex diebus comprehenditur dies azymorum; sed sex sequentes post discessum, vt clarè colligitur ex verbis capitis, & notauit R. Isaac Abrauanellus.

Cap. 14. v. 20. [Stetit inter castra Aegyptiorum, & ca-

& castra Israel, & erat nubes tenebrosa.]Statim verò additur:[Et illuminans noctem.] Quæ propositiones sunt omnino oppositæ. Respondeo, Nubes hæc posita inter Hebræos,& Aegyptios insequentes ex ea parte, quæ respiciebat Aegyptios erat densior; atque ideò tenebrosa, impediens accessum ad Hæbræos, versus quos erat lucida radios emittens vsque ad primam Hebræorum aciem, ita Tost. & Perer.

Cap. 16. v. 31. [Gustusque eius quasi similæ cum melle.] Loquitur sacer textus de mannæ sapore, cui contradicit cap. 11. Num. v. 8. [Et faciens ex eo tortulas saporis panis oleati.]Aliqui respondent saporem mannæ fuisse immutatum fractione molæ, & coctione, vt clarè patet ex verbis ipsius textus, ita sensere quàplurimi Rabbini. Possum etiam addere id, quod legitur in libro Midras, nempè, Viri iusti comedebant manna quale cœlitùs demissum fuerat; alij verò gulæ dediti vertebant manna in placentas, quę non continebant mellis dulcedinem, sed olei saporem.

Cap. 20. n. 5. [Visitans iniquitatem patrum in filios in tertiam,& quartam generationem.]Contrarium asseritur ab Ezechiele cap. 18. v. 20. [Filius non portabit iniquitatem patris] Respondeo, primus locus intelligendus est conditionatè, nimirùm, si filij imitentur peccata Patrum, ita Hieron. in Ezech. 18. Aug. in quæst. veteris, ac noui testamenti cap. 14. Greg. 15. Mor. cap. 22. Chrys. in Psalm. 48. Theod. q. 40. in Exod. S. Thom. 1.2 quæst. 87. ar. 8. eandem expositionem sequuntur multi Rabbini, quorum aliqui addũt, quod in hoc capite Propheta prohibet in humano iuditio punitionem filiorum ob parentum delicta; at Deus, qui nouit abscondita cordis, aliquando castigat filium æmulum paternæ prauitatis; ita R. Dauid Kimchi.

Cap. 25. v. 15. [Qui semper erunt in circulis, nec vnquam extrahentur ab eis] loquitur textus de vectibus, qui semper erant anulis affixi, nec vnquam amouebantur; & tamen contrarium asseritur cap. 4. Num. v. 6. [Extendentque desuper pallium totum hyacinthinum, & inducent vectes.] Igitur Leuitæ quando subleuabant arcam apponebant de nouo vectes. Respondeo, Leuitæ inducebant vectes, idest, aptabant illos pro libitu, ita tamen, vt non eximerent eos ab anulis, vt explicat R. Moyses Gerundensis, cui assentitur. R. Isaac Abrauanellus. Alij verò asserunt fuisse quatuor vectes in arca, quorum duo semper inserti manebant anulis, duo verò supponebantur à Leuitis, quando arca tollenda erat. Alij denique Rabbini aiunt vectes sublatos ad aptandum pallium, & cooperiendam totam aream, quod non erat prohibitum.

Cap. 33. v. 11. [Minister eius Iosuè filius Nun puer non recedebat de tabernaculo.] Et tamen vt colligitur ex cap. 17. Exodi v. 9. Iosue iam tunc agebat annum 53. eratque magister militiæ, quomodo ergo erat puer. Respondeo puer significat iuuenem: iuuentutem enim ad 45. annum producit Varro, & ad 46. Seruius Tullius, præcipuè tunc temporis, quando hominis vita productior erat. Vel puer significat cælibem, quia, vt probat Serarius, Iosue nunquam matrimonij vinculis fuit irretitus.

Cap. 34. v. 15. [Ne ineas pactum cum hominibus illarum regionum.] Dein v. 16. [Nec vxorem de filiabus eorum recipes] huic legi contradicit alia Deut. 21. v. 11. vbi permittitur ducere sibi vxorẽ de mulieribus in bello captis. Respondeo, ista prohibitio intelligitur quãdiu vxor permanserit in sua infidelitate, cum sit periculum auertendi cor Viri ad Deos alienos: Secus autem si ad Iudaicam religionem transierit; sic Salmon duxit meretricem Rahab, sic Booz Ruth Mohabitidem, & alia exempla. Contra verò reprehenditur Salomon, eò quod mulieres infideles duxerit sibi vxores. Nec obstat si Sampson Philistæam infidelem acceperit, & Esther cum Assuero matrimonium contraxerit. Nam id peculiari Dei dispensatione factum est, qui etiam periculum præuaricationis auertebat, & magnũ inde bonum eliciebat.

Cap. 37. v. 1. [Fecit arcam habentem duos semiscubitos in longitudine.] Quibus verbis opponitur alius text. Exod. 25. v. 10. [Arcam compingite cuius longitudo habeat duos, & semis cubitos.] Respondeo, facilis est solutio; nam in primo text. subintelligitur particula &, dicẽdum enim est. [Duos, & semis cubitos.] Ita etiam legit Arab. tex. dicens: [Duos cubitos cũ dimidio

Cap. 37. v. 24. [Contra coronam.] Exodi verò 25. v. 27. [Subter coronam.] Respondeo idem esse hoc in loco *contra*, ac *subter*. nam verbum *Leomod* significat apte, vt non excedat.

EX LEVITICO.

Cap. 16. v. 29. [Mense septimo decima die mensis affligetis animas vestras.] Huic præcepto contradicit aliud in cap. 23. v. 32. [Affligetis animas vestras die nono mensis.] Respondeo hic textus loquitur de principio ieiunij, quod incipiebat à vesperis diei noni, & protrahebatur vsque ad vesperas dies decimi, vt additur ibi. [A vespera vsque ad vesperam.

Cap. 17. v. 3. [Si occiderit bouem, aut ouem, siue capram in castris, vel extra castra, & non obtulerit ad ostiũ tabernaculi oblationem Domino, sanguinis reus erit.] Loquitur textus de occisione sacra, nempè de sacrificio, quæ non poterat fieri, nisi in atrio: & tamen contra hoc Dei præceptum Samuel sacrificauit in Masphat. 1. Reg. 7. v. 9. Elias in monte Carmeli. 3. Reg. 18. v. 33. Respondeo cessantibus causis prohibitionis, vt ait S. Aug. quæst 56. in Leu. cessat ipsa prohibitio. Causæ autem hæ erant. Prima, ne laicus aliquis sacrificandi munus sibi arrogaret. Secunda, ne idolatriæ pateret via sacrificando in excelsis more Gentium.

Cap. 22. v. 25. [De manu alienigenæ non offeretis pa-

panes Deo vestro, & quidquid aliud dare voluerit.] Contra hoc Dei præceptum Rex Darius 1. Esd. 6. & Seleucus 2. Mach. 3. dicuntur ministrasse sumptus ad sacrificia necessarios. Respõdeo pręceptum hoc prohibet oblationem immediatam, nam licebat accipere pecunias à Gentilibus ad emendas victimas etiam pro ipsis Gentilibus offerendas in templo.

EX LIBRO NVMERVM.

CAp. 3. v. 25. [Habebunt excubias in tabernaculo fœderis.] Loquitur de Leuitis, & tamen Exod. 4. & alibi solis Sacerdotibus assignatum est munus custodiendi tabernaculum, illudque ingrediendi. Respondeo, *in tabernaculo*, idem est, ac si dicat *super tabernaculum*, scilicet super instrumenta sacra, quæ custodiebantur à Leuitis, tum quando stabat tabernaculum, tum etiam cum deportabatur.

Cap. 3. v. 39. [Omnes Leuitæ, quos numerauerunt Moyses, & Aron, iuxta præceptum Domini per familias suas in genere masculino à mense vno, & supra fuerunt viginti duo millia.] Hoc stare non potest cum calculo superius connumerato, qui numerat viginti duos mille, & trecentos. Respondeo, illos trecentos inter Leuitas ibi non numerari, eo quod totidem essent inter ipsos primogeniti post egressum ex Ægypto procreati, quia aliunde erant Deo dicati, nec venire poterant in aliorum Leuitarum numerum. Nam Leuitæ pro primogenitis aliarum Tribuum commutandi, ac in eorum locum substituendi, Deoque appropriandi erant. Ita Comest. Abul. Lyran. Dion. Carthus. & Caiet.

Cap. 11. v. 14. [Non possum solus sustinere omnem hunc populum.] Quomodo iuste quæri potest Moyses se solum sustinere populi gubernacula, si ex soceri consilio elegerat tot millenarios, centenarios, quinquagenarios, ac decanos iudices, vt dictum est Exod. 18. Respondeo, isti solum adiuuabant Moysen in ciuili administratione, & forensibus negotijs.

Cap. 12. v. 1. [Propter vxorem eius Æthiopissam.] Loquitur textus de vxore Moysis, quæ tamen Exod. 2. v. 16: dicitur fuisse Madianitis ex Arabia. Respondeo, duplex est Aethiopia. Vna Occidentalis vltra Aegyptum in Africa, quæ etiam Abasia dicitur. Altera est Orientalis, quę dicitur Arabia, & complectitur Madianitas, aliosque populos ad Arabicum sinum vergentes versus Austrum. Ita Lyr. Abul. Vatab. Herodot. Plin. S. Aug. Theod. Rab. Rup. Oleast. Cornel. vnde non est audiendus Iosephus, qui lib. 2. Antiq. cap. 10. ait Moysen in Aegypto commorantẽ gessisse bellum contra Aethiopes, eosque subiugasse, accepisseque sibi in vxorem filiam Regis Aethiopum, vel textus loquitur hironicè; nam Sephora erat pulcherrima inter omnes mulieres, vt tradunt Rabbini. FR. Vide quę dixi in Hierolexico dict. *Sephora*.

Cap. 20. v. 29. [Illo mortuo in montis supercilio,] nempè montis Hor: idem confirmatur cap. 33. v. 3. & Deut. cap. 32. v. 50. contrarium asserit Moyses Deut cap. 10. v. 6. [Filij Israël mouerunt castra ex Beroth filiorum Ican in Mosera, vbi Aron mortuus, & sepultus est.] Non possumus soluere hanc difficultatem, nisi admittamus Rabbinorum traditiones, qui asserũt Aron verè mortuum in Hor; sed filij Israël ob amissum patronum tam amantem populi decreuerant redire in Aegyptum, & si etiam reuersi fuerant in Mosera, vbi planxerunt Aronis mortem, qui dicitur ibi mortuus, quia ibi diuulgata fuit eius mors planctu, ac populi vlulatu. ita scribit R. Bachie, ex traditione à R. Tanchuma, quem aiunt fuisse Platonis magistrum, deindè tribus Leui sancto zelo arma contra Israëlitas arripuit, & coëgit vt priori itineri insisterent; nam populus desperare cœperat de ingressu in terram sanctam.

Cap. 22. v. 22. [Et iratus est Deus.] Nimirum contra Balaam, & idem confirmatur vers. seq. 32. dicens illi Angelus. [Quia peruersa est via tua, mihique contraria.] Quæ omnia non concordant cum ijs, quæ habentur hoc eodem cap. v. 20. vbi Deus veniam eundi Balaamo concedit: *Surge, & vade cum eis*. Ergo non est dignus reprehensione Balaam. Respondeo Deus concesserat veniam, cum hac tamen conditione, vt nihil faceret, nisi quod ei præcepturus esset. At verò Balaam in itinere auaritia victus, animo statuebat si aliquo modo maledicere posset Hebræis, quod erat omnino contra Dei præceptum, ac voluntatem.

Cap. 25. v. 12. [Ecce do ei pacem fœderis mei, & erit tam ipsi, quam semini eius pactum Sacerdotij sempiternum.] Quomodo stat ista Dei promissio facta Phinees, si 1. Reg. 2. post eius pronepotem translatus fuit Pontificatus ad Heli, qui erat de familia Ithmari, vt ait Iosephus lib. 5. Antiq. cap. vlt. & lib 8. cap. 1. Respondeo, fœdus hoc conditionatum fuisse, nempè, si eius posteri in fide, ac Dei cultu constantes perseuerassent. Fœdera namque, quia mutuam obligationẽ vtrique parti inducunt: ità Dionys. Carth. Vnde resipiscentibus posteris Phinees tempore Dauidis, & Salomonis Pontificatus ipsis restitutus fuit, quem retinuerunt semper saltem vsque ad Herodis tempora, quando non amplius iure successionis, sed pretio, vel gratia Principum hic honor obtinebatur. Itaque fuit illi pactum Sacerdotij sempiternum vsque ad finem Synagogæ, licet per tempus breue interruptum, & sic Caiet. ait promissionem hanc fuisse iuris, non facti.

Cap. 27. v. 12. [Ascende in montem istum Abarim, & contemplare inde terram.] Alio verò in textu nempè Deut. 34. v. 1. [Ascendit Moyses super Montem Nebo.] Respondeo, continuatio plurium montium vocabatur Abarim, quod hebraicè significat transitum cuius vna pars, seu

iugum

iugum ad quod Moyses ascenderat appellabatur Nebo. Ideo mons vocabatur Phasga, quod significat speculam, seu montis superciliũ. Mons igitur vocabatur Nebo, sed alia nomina non sunt propria: nam dicebatur Abarim, quia inde patebat transitus ad diuersa loca, vocabatur Phasga ob loci eminentiam.

Cap. 32. v. 51. [Omnis vir bellator armatus Iordanem transeat.] Legimus tamen Iosue 4. v. 13. solum quadraginta millia transisse. Respondeo. *Omnis vir bellator*, scilicet à me, vel à Iosue designandus: nam aliqui vltra Iordanem remanserunt ad custodiendas Vrbes.

EX DEVTERONOMIO.

CAp. 2. v. 29. [Sicut fecerunt filij Esau, qui habitant in Seir, & Moabitæ, qui morantur in Ar.] sunt verba legatorum Israel ad Sehon regem, a quo petierant transitum, & victum pecunia comparandum quemadmodum fecerant filij Esau, & Moabitæ: & tamen istæ nationes negarunt transitum, & victum: ita Num. 20, v. 18. & Deut. 23. v. 3. Respondeo ista vltima verba intelligenda non sunt de transitu: sed de victu, quem vendiderunt Israëlitis: ita conciliat hæc loca R. Salomon. Alij verò Rabbini referunt ista verba *Sicut fecerunt* ad sequentem periodum, nec esse prolata à legatis; sed Sacra Scriptura narrat exitum rei, scilicet. [Sicut fecerunt filij Esau &c. Noluitque Sehon rex Hesebon dare nobis transitum.

Cap. 4. v. 48. [Vsque ad montem Sion, qui est Hermon.] At mons Hermon est trans Iordanẽ. mons verò Sion Hierosolymæ. Respondeo, mons Hermon vocabatur Sidoniorum lingua Sarion, vt habetur c. præc. num. 9. [Vsque ad montem Hermon, quem Sidonij Sarion vocant, & Amorrhæi Sanir.] Totus verò montium tractus dicebatur Galaad, cuius extrema pars trans Iordanem vocabatur Hermon, vel Sarion, vel Sànir, aut Sion, sed scribitur per *Sein* ad differentiam alterius Sion, super quem est arx Dauid, hæc enim scribitur per Tsade. FR. Vide *Sanir* in Hier.

Cap. 5. v. 3. [Non cum patribus nostris inijt pactum, sed nobiscum.] Sed hoc non concordat cum eo, quod traditur Gen. 15. v. 18. [In illo die pepigit Dominus fœdus cum Abraham.] Respondeo illud fœdus non fuit tale, quale hic initum fuit, ibi enim solam Abrahamo promisit terram Chananæorum: hic verò omnes Abrahæ posteros in populum suum peculiaribus legibus, ac cæremonijs sibi adstrictos acceptat Deus, & illi vicissim acceptant eum in Deum, eiusque legibus sese adstringunt, vnde hebræa lectio habet. [Non cum patribus pepigit pactum istud.

Cap. 12. v. 17. [Primogenita armentorum, & pecorum &c. coram Domino Deo tuo comedes ea] Cui præcepto contradicere videtur aliud Deu. 15. vers. 19. [De primogenitis, quæ nascuntur in armentis, & in ouibus tuis quidquid est sexus masculini sacrificabis Domino.] quæ Sacerdotibus integra cædebant. Respondeo. Primogenita, quæ comedi coram Domino, & non in vrbibus iubet Deus, nõ erant masculini sexus, & sine macula: sed vel sexus fœminini, vel maculata vitio aliquo corporis.

Cap. 15. v. 4. [Et omnino indigens, vel mendicus non erit inter vos.] Ex alia verò parte habemus hic ver. 11. [Non deerunt pauperes in terra habitationis tuæ.] Insuper Matth. 26. v. 11. [Pauperes semper habebitis vobiscum.] Respondeo ex versione septuaginta Interpretum manifestè colligitur hoc fuisse præceptum, quo Deus pauperibus subueniendum esse demonstrat. Τῷ δὲ ἀδελφῷ σου ἄφεσιν ποιήσεις, ὅτι οὐκ ἔσται ἐν σοὶ ἐνδεής. [Fratri autem tuo remissionem facies, quia non est in te indigens.] Quod præceptum singulis quidem impositum est. Aliud est præcipere aliquid singulis, aliud verò consequi finem ipsius præcepti, quod non est in potestate singulorum, sic etiam alibi prohibentur meretrices ex filiabus Israël. quis tamen negabit defuisse vnquam de facto meretrices. Aliter cõciliat hos textus Vatab. ait. n. inter Hebræos fuisse quidem priuatos pauperes, non tamen publicos mendicos, quod obseruatur in aliquibus ciuitatibus benè ordinatis.

Cap. 23. v. 1. [Non intrabit Eunuchus &c. Ecclesiam Domini] contra hoc est locus Isai. 56. v. 5. [Eunuchis qui tenuerint fœdus meum, dabo in domo mea locum,] insuper Actor. 8. v. 27. [Ecce vir Aethiops eunuchus venerat adorare Ierusalem.] Respondeo per Ecclesiam, hic non intelligitur templum, nec religio Iudaica, quia ad hæc patebat liber aditus cuiuis alienigenæ, dummodo esset circumcisus: loquitur igitur textus de iure ciuium, quo speciali gratia exteri donabantur, fiebantque capaces munerum, ac dignitatum publicarum, idem dicendum est de nato ex scorto, cum hac tamen exceptione sumenda est ista lex, si nimirum, tam præclara essent merita, poterat aliquis populo adcenseri, vt concessum fuit Rahab meretrici, ita Ios. 6. & Achior Ammonitæ. Iudith. 4. & alijs, qui iura ciuium adepti sunt.

Cap. 33. v. 12. [Et Beniamin ait. Amantissimus Domini habitabit confidenter in eo quasi in thalamo tota die morabitur, & inter humeros illius requiescet.] Hæc Mosis benedictio non videtur adimpleta, nam Templum, & ipsa Ierusalem erant in Tribu Iuda. Ita Ios. 15. v. 18 item Psal. 77. [Elegit tribus Iuda, montem Sion.] Respondeo licet pars Ierosolymæ superior australis, vbi erat mons Sion, pertineret ad Tribũ Iudæ, pars tamen inferior, & septentrionalis cũ intermedio monte Moria, in quo templum extructum fuerat pertinebat ad tribum Beniamin, ità Lyran. in Gen. 58. & quando dicitur Deus habitasse in Sion est figura Synecdoche, quatenus Sion sumitur pro tota vrbe Ierosolyma.

EX IOSVE.

CAp. 1. v. 11. [Poſt diem tertium tranſibitis Iordanem:] Quomodo hoc ſubſiſtit cum c. ſeq. vbi Text. loquitur de exploratoribus miſſis, qui triduo latitarunt in montibus, & poſt illorum reditum adhuc Hebræi manſerunt tres dies apud Iordanem, vt colligitur ex cap. 3. Reſpondeo; Hæc narrantur per hyſteron proteron anticipatiuè, nam miſſio exploratorum præponi debet huic præcepto Ioſue per caſtra diuulgato, vnde iſti tres dies, de quibus hic fit mentio, ſunt ijdem cum illis tribus diebus, qui habentur cap. 3. vbi loquitur Textus de manſione populi poſt reditum exploratorum: ita Abul. & alij.

Cap. 15. v. 17. [Cœpitque eam Othoniel filius Cenez frater Caleb iunior.] Contra verò Num. 32. v. 12. ait Textus: [Præter Caleb filium Sophone Cenezæum.] Ergo Caleb non erat frater Othonielis, ſed Cenez. Reſpondeo Othoniel non dicitur abſolutè frater Caleb, ſed cum additamento. nempè, frater iunior, ſeu minor, nempè, nepos ex fratre. Ita Oleaſt. & Eugub.

Cap. 21. v. 36. [Ciuitates refugij Boſor in ſolitudine, Miſor, & Iaſer, & Iethſon, & Mephaat ciuitates quatuor.] Quomodo ſunt quatuor, ſi numerat quinque. Reſpondeo Miſor, & Iaſer eſſe vnam, eandemque Ciuitatem. Vnde in textu Hebræo non legitur Miſor.

EX LIBRO IVDICVM.

CAp. 9. v. 18. [Interfeciſtis filios eius ſeptuaginta viros.] Et tamen ex hoc toto capite, & ex præcedenti v. 3. manifeſtè colligitur occiſos fuiſſe tantum ſexaginta octo. Nam Abimalech vnus ex fratrum numero fuit interfector. Ionathas verò natu minimus fugit, & mortem euaſit. Reſpondeo. Scriptura ſæpe ponit numerum plenum, ac rotundum, neglecto, minore, vel maiore, etiam ſi aliquantulum creſcat, vel decreſcat v. g. Num. cap. 11. Vocantur ſeptuaginta ſeniores, cum re vera fuerint ſeptuaginta duo, ita hic è contra adduntur duo, qui non fuerunt interfecti, licet & ipſi de fratrum numero eſſent.

Cap. 10. v. 1. [Poſt Abimalech ſurrexit dux in Iſrael Thola filius Phua, patrui Abimalech, vir de Iſachar.] Ex quibus conſtat Tholam fuiſſe nepotem Gedeonis. Gedeon enim erat frater Phua; ſed quomodo concordat textus cum alio Iud. 6. v. 15. vbi dicitur Gedeon fuiſſe de tribu Manaſſis, non vero Iſacharis. Reſpondeo. Gedeon, & Phua licet fratres eſſent vterini, nihilominus ex patribus diuerſarum tribuum nati ſunt, ita S. Aug. q. 47. Poterant enim fœminæ nubere viro alterius tribus, quando ea occaſione non transferebatur hæreditas in alteram tribum.

Cap. 10. v. 4. [Habens triginta filios ſedentes ſuper triginta pullos aſinarum, & principes triginta ciuitatum, quę ex nomine eius ſunt appellatæ Hauot Iair. ideſt oppida Iair.] Cui opponitur alius textus Num. 32. v. 41. vbi aſſeritur has ciuitates appellatas fuiſſe ab alio Iair filio Manaſſis longè antiquiore. Reſpondeo. Senior ille Iair dederat nomen iſtis villis; Poſterior verò Iair muris illas cinxit, ac in oppida erexit, idemque nomen comprobauit, & roborauit.

Cap. 18. v. 1. [Tribus Dan quærebat poſſeſſionem ſibi, vt habitaret in ea. Vſque ad illũ enim diem inter cæteras tribus ſortem non acceperat] Quomodo hoc ſtare poteſt cum eo, quod dicitur cap. 19. lib. Ioſue, vbi deſcribitur ſors ſeptima filijs Dan. Reſpondeo illa ſors non erat ſatis ampla, cum fuerit occupata ab Amorrhæis magna ex parte.

Cap. 21. v. 4. [Extruxerunt altare, obtuleruntque ibi holocauſta.] Altare iam extructum fuerat à Moyſe Exod. 38. inſuper non licebat aras erigere, nec victimas offerre extra tabernaculum fœderis, ideoque improbatur noui altaris erectio Ioſue 22. Reſpondeo, hoc altare in ipſo tabernaculo extructum fuit, quod licitum erat, vt docet Abul. Poterant enim plura altaria in loco tabernaculi erigi, ſi victimarum numerus ita exegiſſet, vt fecit Salomon 3. Reg. 8. extra tabernaculum verò nunquam licitum erat, niſi ex ſpeciali Dei diſpenſatione.

EX LIBRO I. REGVM.

CAp. 1. v. 1. [Elcana filius Ietoham; filij Eliu, filij Thehu, filij Suph Ephratæus.] Et tamen ex 1. Par 6. v. 33. Elcana dicitur fuiſſe ex tribu Leui. Reſpondeo, verè fuit Leuita, natus tamen in Ramatha CiuitareLeuitica, quæ ſita erat in tribu Ephraim. Vnde domicilio erat Ephratæus: genere tamen Leuitico, ſic etiam in Actis Apoſtolorum Iudæi ratione domicilij appellantur Cretenſes, Arabes &c.

Ibid. v. 11. [Dederiſque ſeruæ tuæ ſexum virilem, dabo eum Domino omnibus diebus vitæ eius.] Quomodo Mater Samuelis promittit filium Domino, ſi omnes Leuitæ erant Domino dicati vt habetur Num. 3. v. 45. Reſpondeo Leuitæ dicabantur Domino à trigeſimo ætatis ſuæ anno vſque ad quinquageſimum: ita Num. 4. v. 2. Anna verò ſempiterno Dei obſequio filium denouet Nazarenum futurum.

Cap. 3. v. 7. [Porro Samuel necdum ſciebat Dominum.] Hæc verba quomodo verificantur, ſi cap. præced. dictum eſt. [Samuel proficiebat, & placebat tàm Domino, quàm hominibus.] Reſpondeo, hic Textus loquitur de peculiari ſcientia, & cognitione, qua Prophetæ ſenſibiliter, ac per reuelationem Dominum audiunt.

Cap 8. v. 6. [Diſplicuit ſermo in oculis Samuelis, eò quod dixiſſent. Da nobis regem.] Imò etiam Domino diſplicuit, qui id Samueli indicauit.

uit. [Non enim te abiecerunt, sed me.] Et tamen Deut. 17. v. 14. permittitur Israeli constituere sibi Regem. [Cumque ingressus fueris terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi, & possideris eam &c. constituam super te Regem.] Respondeo non peccarunt Israëlitæ petentes sibi Regem, qui populum ex diuino nutu, & legibus à Deo præscriptis regeret; sed peccarunt, eo quod petierunt sibi Regem, qui peregrinis legibus, ac institutis eos gubernaret, sicut barbaræ, & gentiles nationes. Hoc enim exprobat ipsis Dominus, & sic hoc eodem cap. explicatur ius regium non quidem iustum, vt notat S. Tho. lib. 3. de regim. Princip. cap. 11. & 1. 2. q 105. art. 1. & 2. Agitur ergo de iure iniusto, ac prohibito, ita S. Greg. Caiet. Abul. Vatab. Secundò, quia petierunt Regem ad iudicandum, quod munus erat iudicum, & non Regis, ad quem solum pertinebat bella dirigere. Tertiò quia hæc petitio quetelis manifestata fuit; nam tædio Samuelis populus regem optauerat. Quamplurimæ aliæ rationes assignantur ab Expositoribus tam Latinis, quàm Hebræis.

Ibidem. v. 18. [Et clamabitis in die illa à facie regis vestri, quem elegistis vobis, & non exaudiet vos Dominus.] Cui contradicit Textus alius, nimirùm c. 9. v. 16. infra: [Quia respexi populum meum: venit enim clamor eorum ad me.] Respondeo, negat Deus se auditurum populi clamorem, nimirùm, quando clamabunt à facie Regis nimis duri, quem petierunt: non tamen negat se exauditurum eorum clamores in alijs afflictionibus.

Cap. 11. v. 1. [Et factum est quasi post mensem,] scilicet à Saulis electione; [Ascendit Naas Ammonites, & pugnare cœpit aduersus Iabes Galaad.] Et tamen Naas ante Saulis electionem aduersus Israëlitas venerat, vt colligitur ex cap seq. v. 12. [Videntes autem quod Naas Rex filiorum Ammon venisset aduersum vos, dixistis mihi. Nequaquam, sed Rex imperabit nobis.] Quæ verba fuerunt à populo prolata Samueli ante electionem Saulis. Respondeo, verùm est Naas expeditionẽ suscepisse aduersus Israëlitas ante Saulis electionem, sed videntur Israëlitæ cum illo talibus, qualibus conditionibus transegisse. Nunc verò arrepta hac noua occasione bellum redintegrat tyrannus.

Cap. 13. v. 1. [Filius vnius anni erat Saul, cum regnare cœpisset. Duobus autem annis regnauit super Israël.] Dicitur filius vnius anni ob animi candorem, quem initio regni ostendebat. Sed contra vltimas particulas maximam afferunt difficultatem verba relata Actor. 13. v. 20. [Exindè postularunt regem, & dedit illis Deus Saul filiũ Cis virum de tribu Beniamin annis quadraginta.] Respondeo, isti quadraginta anni respiciunt tàm Samuelis, quàm Saulis regimen. Vtriusque enim tempora coniunxit ibi Sanctus Paulus, vndè Saul regnare cœpit anno trigesimo octauo præfecturæ Samuelis: & sic duos tantum annos tribuunt aliqui Regno Saulis. Ità Hebræi, Gerard. Mercat. Arias Montan. lib. de sæculis Adricom. anno mundi 2850. Sanct. in 1. Reg. 13. At Salianus ann. 2964. asserit Saulem plures annos regnasse, sed duos tantum inoffenso pede præcurrisse, in quibus verè puerilem repræsentauit candorem, & secundum computum huius Auctoris Saul regnare cœpit ann. 23. præfecturæ Samuelis.

Ibid. v. 13. [Quod si non fecisses iam nunc præparasset Dominus regnum tuum super Israel in sempiternum.] Et tamen Regnum Israëliticum promissum fuerat tribui Iudæ. Gen. 49. [Non auferetur sceptrum de Iuda.] Quomodo ergo domui Saulis præparasset Dominus regnũ in sempiternum, qui erat ex tribu Beniamin. Respondeo promissio ista facta Sauli, est conditionata, illa verò tribui Iudæ est absoluta, & quia per scientiam conditionatam viderat Deus Saulem defluxurum à conditione, poterat prædecernere per scientiam absolutam sceptrũ transferendum in tribum iudaicam. Ità Scholastici. *In sempiternum*, iuxtà consuetum scripturæ morem significat longum tempus, imò sæpè à Rabinis hæc vox sumitur pro tempore Iubilæi, idest, quinquaginta annorum.

Cap. 14. v. 3. [Achias filius Achitob.] Et tamen cap. 22. legimus. [Achimelech filium Achitob.] Respondeo, sacerdos iste duplici vocabatur nomine, sicut, & alij multi binominij, qui passim in sacra scriptura occurrũt.

Ibidem. v. 35. [Aedificauit autem Saul Altare Domino; tuncque primum cœpit ædificare Altare Domino.] Hoc manifeste contradicit Gen. 8. v. 20 vbi dicitur Noë ædificasse Altare Deo, alijs quamplurimis locis Sacræ scripturæ. Quomodo ergo Saul primum cœpit ædificare Altare? Respondeo Saul ædificauit Altare inter reges primus, vel secundum veterum Hebræorum expositionem Saul primus manum operi admouit, deinde cæteri sequuti sunt Regis exemplum.

Cap. 15. v. 35. [Et non vidit Samuel vltra Saul vsque in diem mortis suæ.] Hoc repugnat cum verbis cap. 19. v. 24. huius libri, vbi dicitur Samuelem prophetasse coram Saule tota die. Respondeo. [Non vidit Samuel vltra Saul.] idest non eum inuisit officij, aut amicitiæ gratia, quomodo antea solebat, ita Vatab. & alij, vidit tamen eum prophetans, & alienus à sensibus, quod non est inuisere, de quo hic est sermo.

Cap. 21. v. 1. [Venit autem Dauid in Nobe ad Achimelech sacerdotem.] Hic sacerdos Mar. 2. v. 26. vocatur Abiathar. Respondeo: tunc quãdo hæc acciderunt aderat etiam Achimelechi Filius nomine Abiathar, qui iugulato patre factus est princeps sacerdotum, & hic propter

magistratum diù obtentum notior erat, ita Beda, Salian. Marian. & Eman. Sà. Nisi malis dicere cum Iansen. Tolet. Salmer. & Sanc. tàm patrem, quàm filium binomios fuisse, quod confirmatur ex 1. Par. 15. & 18. vbi regnante Dauide dicuntur fuisse Sacerdotes modo Sadoc, & Abiathar, modo Sadoch, & Achimelech.

Cap. 28. v. 13. [Deos vidi ascendentes de terra,] sunt verba Pythonissæ videntis Samuelem, & deinde v. 14. ait. [Vir senex ascendit.] loquitur verò de eodem: cur igitur vocat Samuelem modo Deos, modo senem. Respondeo: Phrasis Hebræa sæpè vtitur plurali pro singulari ad designandam personæ dignitatem, sic Exod. 32. de vnico vitulo dicitur. [Hi sunt Dij tui,] & manifestè colligitur hæc explicatio ex Saulis responsione, qui bene intellexit Pythonissam de vno locutam fuisse, ideoque interrogat: [Qualis est forma eius,] tunc ipsa relicto numero plurali subiungit. [Vir senex.] FR. V. in Hierol. *Dij*.

Ibd. v. 19. [Cras autem tu, & filij tui mecum eritis.] Quomodo hoc verum esse poterat; nam Saul damnatus fuit, vt colligitur ex 1. Par. 10. v. 13. [Mortuus est ergo Saul propter iniquitates suas, eo quod præuaricatus sit mandatum Domini.] Samuel è contra erat in loco salutis. Respondeo, illa verba solum denotant, Saulem è viuis excessurum, & aggregandum numero reliquorum defunctorum; & licet aliqui, inter quos Lyra, dubitent de Saulis damnatione, nihilominus omnes ferè Sancti Patres id affirmant; ita Hier. Ambr. Aug. & recentiores Doctores.

Cap. 29. v. 3. [Num ignoratis Dauid, qui fuit seruus Saul regis Israel, & est apud me multis diebus, vel annis] Sunt verba Regis Achis, apud quem tamen Dauid quatuor tantum mensibus mansit, vt colligitur ex cap. 27. huius libri, Respondeo. Rex Achis mentitus fuit, vt magis exploratam redderet Dauidis fidem, ita Sanct. At Salianus ait Regem nequaquam mentitum, sed sub disiunctione locutum fuisse. Vel denique possunt hæc verba intelligi de tempore, quando Dauid in prima fuga venerat ad Achis, & simulata stultitia discesserat.

Cap. 31. v. 6. [Mortuus est ergo Saul, & tres filij eius, & armiger illius, & vniuersi viri eius in die illa pariter.] Hoc videtur falsum: nam infra 2. Reg. 1. v. 4. dicit textus. [Fugit populus ex prælio, & multi corruentes è populo mortui sunt.] Ergo multi non tamen vniuersi cæsi sunt. Respondeo. Verum est non omnes corruisse, nam multi euaserunt. At Textus hic loquitur de viris Saulis familiaribus, nimirùm, de aulicis, ac de militibus regiam personam custodientibus, qui omnes corruerunt.

EX LIBRO II. REGVM.

CAp. 2. v. 10. [Duobus annis regnauit:] loquitur scriptura de Iesboseth, qui tamen, vt versu seq. colligitur regnauit septem annis cum dimidio. Respond. illi duo anni intelliguntur de eo tempore antequam bella inter ipsum, & Dauid exorirentur, nam postea adhuc quinque annis cum dimidio regnauit, vt docent Geneb. Abul. Serar. Tor. & Salian. vndè Textus loquitur de annis pacificis; nam reliqui quinque cum dimidio fuerunt turbati.

Cap. 4. v. 2. [Duo autem viri principes latronum erant filio Saul.] Cur isti duo vocantur latrones si legitimum regem comitabantur. Respondeo, milites appellatos fuisse antiquitùs latrones, teste Varrone, quasi laterones, eò quod latera Principis stiparent, & Virg. 12. Æneid. Plaut. in mil. glor. act. 1. scen. 1. in fine, nomine latronum milites intelligunt. Confirmatur ex versione septuaginta. Ἡγούμενοι συστρεμμάτων. Nimirum *Ductores Turmarum*, similia habet Chaldæus.

Cap. 6. v. 10. [Sed diuertit eam in domum Obededom Gethæi.] Iste Obededom fuit Leuita, quomodo ergo erat ex Geth Philistæorum ciuitate. Respondeo, vocatur Gethæus à loco habitationis, quia eius pater vt vult Vatab. & Serar. vel ipsemet exulauit in Geth cum Dauide, & Abiatharo Pontifice, ita Abul. & Salian:

Ibid. v. 20. [Nudatus est quasi si nudetur vnus de scurris.] Versu vero 14. dicitur: [Porrò Dauid erat accinctus Ephod lineo, seu stola byssina,] vt habetur 1. Par. 15. ergo non erat nudus. Respondeo. Dauid nudatus est veste extima, & regali paludamento, & indutus est Ephod lineo ad modum Leuitarum.

Cap. 8. v. 18. [Filij autem Dauid sacerdotes erant,] quod non concordat cum cap. 18. lib. 1. Par. vbi dicitur. [Filij Dauid primi ad manum regis.] Obstat etiam quod ex Tribu Iuda non poterant eligi sacerdotes. Respondeo, nomen sacerdotis aliquando vsurpatur pro Principe, qui apud Regem sit adeò familiaris, sicut Sacerdos apud Deum, vndè familiares, & primi in aula dicuntur per Catachresim Sacerdotes, & sic Græca lectio vertit, Αὐλάρχαι, idest, *Aulæ principes*. Sic etiam Deut. cap. 19. v. 22. Primogeniti familiarum vocantur sacerdotes, & tamen tunc temporis nondum erant consecrati filij Aron.

Cap. 10. v. 18. [Et occidit Dauid de Syris septingentos currus, & quadraginta millia equitum.] Contra verò 1. Par. 19. v. 18. [Interfecit Dauid de Syris septem millia curruum, & quadraginta millia peditum.] Respondeo textus loquitur metonymicè, quando numerat septem millia curruum; accipit enim rem contemen-

tinentem pro contenta; nam ex illis quadraginta millibus equitum, quos numerat liber Regum, multi curribus inuecti pugnabant. Denique pedites recensiti in lib. Paralip. supplentur eo quod deerant in lib. Reg. itaque in hoc bello cæsi sunt octoginta millia armatorum, præter nobiliores illos, qui septingentis curribus vehebantur. Ex vtroque enim Textu colligendus est cæsorum numerus, vt ait Marian. & alij.

Cap. 13. v. 13. [Quin potiùs loquere ad regem, & non negabit me tibi,] sunt verba Thamar ad fratrem Amnon. Sed hoc erat contra Dei legem; nam Leuit. 18. v. 9. prohibetur connubium fratris cum sorore, licet sint ex diuersa matre. [Turpitudinem sororis tuæ ex patre, siue ex matre, quæ domi, vel foris genita est, non reuelabis.] Respondeo. Thamar nata fuerat ex matre gentili, nimirum, ex filia regis Gessur, vbi huiusmodi connubium licitum erat, vndè legis diuinæ ignara putabat id etiam Hæbreis licitum esse, ita Abul. & Caiet. Vel dici potest puellam quæsiuisse huiusmodi effugium, vt nuptiarum promissione eludere, vel saltem retardare potuisset fratris insaniam, ita Sanct.

Cap. 15. v. 7. [Post quadraginta annos dixit Absalom ad regem Dauid.] Si Dauid regnauit solum quadraginta annos, quomodo hæc propositio vera esse potest? Respondeo igitur omissa opinionum varietate, & dico hos annos sumpsisse principiũ à prima Dauidis vnctione, quæ incidit in annum nonum ante Saulis mortem, vndè hæc rebellio facta fuit anno 31. regni Dauidis, ita Salian. Qui verò existimant Saulem regnasse tres tantùm annos, aiunt hos annos sumere principium ab ipsa Saulis electione vtpote æra vulgari, & secundùm hos Auctores rebellio facta fuit anno 37. regni Dauidis, quibus si addas tres Saulis, erunt quadraginta.

Cap. 18. v. 6. [Factum est prælium in saltu Ephraim.] Certum est autem huiusmodi prælium commissum fuisse trans Iordanem, vt colligitur ex cap. sup. v. 24. & cap seq. v. 15. vbi dicitur Dauid post hoc prælium traiecisse Iordanem, cur igitur locus iste vocatur saltus Ephraim, cum tribus Ephraim tota consederat cis Iordanem? Respondeo, saltus hic dictus est Ephraim ab insigni clade, quam Ephraimitæ rebelles hic acceperant, vt narratur Iud. 12. ita Abul. & Sanct.

Ibid. v. 18. [Dixerat enim, *nempè*, *Absalom*, non habeo filium,] contradicit cap. 14. huius libri. v. 27. [Nati sunt Absalom filij tres, & filia vna.] Respondeo, vel iam tunc mortui erant, vt plerique asserunt; vel certè titulum hunc erexerat cum nullum adhuc filium haberet, ita Sanct.

Cap. 19. v. 20. [Idcirco hodie primus veni de omni domo Ioseph.] Sunt verba Semei descendentis in occursum Dauid, veniamque ab eo petentis; At Semei, vt habetur supra cap. 16. erat de cognatione Saul, ergo de domo Beniamin. Respondeo. Tota domus Israël in Scripturis sæpè vocatur domus Ioseph. Sic Psal. 79. [Qui regis Israel intende, qui deducis velut ouem Ioseph.] Similia habentur Psalm. 76. & 80. & Zach. 10. Ratio huius est, quia in Ægypto celebriùs erat nomen Ioseph, quàm Israëlis: Ioseph enim fratribus suis loco patris fuit. Denique Ioseph acquisierat primogeniti dignitatem, vt habetur 1. Paral 5. [Ruben fuit primogenitus. sed cum violasset thorum patris sui, data sunt primogenita eius Iosepho.

Cap. 21. v. 2. [Porrò Gabaonitæ &c. erant reliquiæ Amorrhæorum.] Contra verò Iosue 11. v. 18. dicuntur fuisse ex genere Heuæorum. Respondeo. Amorrhæi, vtpotè omnium populorum terræ promissionis potentissimi, nomen reliquis nationibus communicarunt, vndè omnes Palæstini vocabantur Amorrhæi, ita Genes. 15. [Nondum impletæ sunt iniquitates Amorrhæorum,] & Amos 2. [Ego autem exterminaui Amorrhæum.

Ibid. v. 8. [Et quinque filios Michol filiæ Saul quos genuerat Hadrieli.] Maxima insurgit difficultas in hoc Textu; nam in primis Michol fuit sterilis 2. Reg. 6. v. 23. [Michol non est natus filius.] Secundò Michol nunquam iuncta fuit Hadrieli; sed eius soror Merob. Respondeo. Caiet. & alij dicunt locum istum corruptum fuisse, & pro Michol legendum esse Merob. Alij vero dicunt hos quinque filios, Merob iam defunctæ, adoptatos fuisse ab illius sorore Michol, quæ liberis carebat, vocantur autem filij Michol, quia ab ipsa tanquam veri filij tractabantur, ita S Hieron. in tradition.

Ibid. v. 19. [Tertium quoque fuit bellum in Gob contra Philisthæos, in quo percussit Adeodatus filius saltus polymitarius Bethlehemites Goliath Gethæum] Constat tamen Goliath occisum fuisse à Dauide, ita 1. Reg. 17. Respondeo, istum fuisse fratrem alterius Goliath, vt manifestè colligitur ex 1. Paral. 20. v. 5. [Percussit Adeodatus filius Saltus Bethlehemites fratrem Goliath Gethæi.] & fusè ostendit Salian. qui ait Adeodatum ab hebræo conuersum fuisse nomen Elchana, qui inter fortissimos Dauidis numeratur.

Cap. 23. v. 11. [Erat quippè ibi ager lente plenus.] Diuersa habentur 1. Paralip. 11. v. 13. vbi de hac eadem pugna fit mentio his verbis. [Erat ager regionis illius plenus hordeo.] Respondeo. Vel erat vtroque semine plenus: nam vna pars hordeo erat sata, altera verò lentem continebat. Vel in aream comportata fuerat messis vtriusque, ita Caiet. Hugo, Vatab. Vndè in agrum illum asportati fuerant manipuli tam hordei, quam lentis, ita fatetur accepisse à suis maioribus Rabbi Dauid huius loci commentator.

Cap. 24. v. 9. [Et inuenta sunt in Israel octin-

genta millia virorum fortium, qui educerent gladium, & de Iuda quingenta millia pugnatorum.] Hic numerus non concordat cum eo, qui assignatur 1. Par. 21. vbi sic legitur. [Inuentus est omnis numerus Israel mille millia, & centum millia virorum educentium gladium. De Iuda autem quadringenta septuaginta millia bellatorum.] Respondeo, Ioab inuitus hoc regis imperium exequebatur; vnde nec tribum Leui, nec Beniamin numerauerat, imo territus plaga è cœlo immissa, destitit à populi numeratione; ipse etiam Dauid insserat supersederi, interea tamen pergebant adhuc alij Principes, qui in remotioribus tribubus censui præerant; vnde antequam illis innotuisset regis inhibitio, collegerant alia trecenta millia virorum ex Israël. Contra verò tribus Iuda, ideò minor ab ipsis assignatur, quia aliquid detraxerant; Ioab autem, vtpote ex ea tribu, potiùs eam auxerat. Itaque census, quem meminit liber Regum, fuit à Ioab exhibitus, qui negligentior fuit in numerandis alijs tribubus. Census verò relatus in libro Paral. collectus fuit à cæteris Ducibus, qui etiam in hac populi numeratione adiuuabant ipsum Ioab. Ita Caiet. & Sanct.

EX LIBRO III. REGVM.

CAp.3. v. 12. [Dedit tibi cor sapiens, & intelligens in tantum, vt nullus ante te similis tui fuerit, nec post te surrecturus sit.] Hæc Dei promissio habet aliquam difficultatem; nam Salomon non fuit sapientior Adamo, & multis Prophetis, qui ante ipsum fuerunt; imò nec sapientior Christo Domino, eiusque Matre, ac Apostolis, qui post Salomonem extiterunt. Respondeo. Aliqui putant solum fieri comparationem cum Regibus Israel, quorum sapientissimus fuit Salomon. Aliqui dicunt hìc sermonem esse de hominibus vulgari modo procreatis, ac de sapientia naturali, quæ infusa fuit Salomoni; non verò de supernaturali, ita Iustin. Mart. q. 29. ad Orthodox. Clem. Alex. lib. 1. Strom. Aug. lib. 8. de Ciuit. Dei cap. 48. Philo in vita Moys. lib.1. Perer. in cap. 1. Exod. q.7.

Cap.4. v.4. [Sadoc autem, & Abiathar Sacerdotes.] Quomodo erant Sacerdotes, si cap. 2. huius libri dicuntur eiecti à Salomone in exilium? Respondeo. Hic non recensentur Ministri à solo Salomone constituti; sed etiam interseruntur alij à Dauide designati, licet fuerint postea eiecti.

Cap. 5. v. 4. [Nunc autem requiem dedit Dominus Deus meus mihi per circuitum, & non est satan, neque occursus malus.] Sunt verba Salomonis dicta ad Regem Tyri, quæ tamen videntur contraria cap. 11. v. 25. huius libri, vbi loquens Textus de Adad ait: [Eratque aduersarius Israeli cunctis diebus Salomonis.] Respondeo. Iste Adad rebellis surrexit tunc, quando ipse etiam Salomon à Deo deficiens in Idololatriam prolapsus est: ita Caiet. D[...] Carth. Lyr. Abul. & Sanct. vnde in tanti [...]leris pœnam id accidit.

Cap.7. v.13. [Tulit Hiram de Tyro filium mulieris viduæ de tribu Nephthali.] Hic tamen 2. Paralip. 2. dicitur natus ex matre, quæ erat de filiabus Dan. Insuper vocatur Pater Regis Tyri, & cap. 4. vocatur etiam Pater Salomonis. Respondeo, natus hic erat ex matre de tribu Dan, at ex Patre de tribu Nephthali. Appellatur autem Tyrius ob diuturnam habitati[...], & artis suæ exercitium in illa Ciuitate. Ita Hieron. & Martan. Dicitur denique Pater Salomonis, & Regis Tyri, quia ob eius eximium magisterium vocitabatur ab eis Pater.

Ibid. v.15. [Finxit duas columnas æreas, d[...]m, & octo cubitorum altitudinis columnam vnam.] Diuersa mensura assignat[u]r 2. P[ar]. 3. v.15. [Duas columnas, quæ t[r]igin[t]a, & quinque cubitos habebant.] Respondeo, iuxt[a] Vilal. Caiet. & Abul in hoc numero maiori comprehenduntur bases, capitella, & lilia, & sic crescit altitudo.

Ibid. v. 26. [Duo millia batos capiebat.] At lib.2. Paral. cap.4. ait Textus: [Capi[e]bat tria millia metretas.] Quæ mensura cu[m] sit e[a]dem cum bato, sequitur contradictio in [Textibus]. Respondeo, bati vulgares erant tertia parte minores batis sacris, de quibus hic loquitur Textus, & sic per consequens erant etiam maiores metretis, ità Marian. Vel dicamus cum Eman. Sà, licèt caperet tria millia; nihilominus duo tantùm millia infundi solitum fuisse. Nam vsque ad orificium capiebat tria millia metretas, sed Rabbini clariùs concordant hos sensus; dicunt enim, quod capiebat duo millia liquidorum, vt colligunt ex paraphrasi chaldæa, siccorum vero capiebat tria millia, quia horum mensura sit conferta, ac ad culmen coagitata, vt docet experientia.

Cap.9. v.11. [Tunc dedit Salomon Hiram vi[gin]ti oppida in terra Galileæ.] Hæc conc[essio vi]detur contra Dei præceptum. Leu. 25. [...] non vendetur in perpetuum, quia mea est.] Respondeo, Salomon non concessit Regi Tyrio has Ciuitates quo ad dominium; sed solùm quo ad vsum, nempè, vt fructus illarum tan[tum] perciperet, vsque quo recuperasset impensas ab ipso factas.

Cap.11. v.13. [Tribum vnam dabo filio tuo propter Dauid seruum meum.] Et tamen cap. seq. legimus, tribum etiam Beniamin adhæsisse Robohamo filio Salomonis. Insuper certum est ex 2. Paral. 11. Sacerdotes, ac Leuitas vniuersos transijsse ad Iudam. Respondeo. Tribus Beniamin vtporè implexa, & vicina tribui Iudæi adhæsit; sed quia adeò numero accisa erat vt ad sexcenta virorum capita delapsa sit, comparatione reliquarum tribuum vix nomen tribus retinuerat; imo in tribum Iuda transierat, & sub eius nomine [...] comprehensa erat,

sicut

sicut & alij multi reliquarum tribuum, qui vel ante captiuitatem assyriacam, vel post babylonicam se tribui Iudæ coniunxerant, relicto propriarum tribuum nomine omnes dein appellati sunt Iudæi. Colligitur hoc ex cap. seq. v. 17. [Super filios autem Israel quicunque habitabant in Ciuitatibus Iuda regnauit Roboam.

Cap. 15. v. 2. [Maacha filia Abessalom.] Constat tamen filiam vnicam Absalomis appellatam fuisse Thamar. Vnde S. Hieron. putat hic non esse sermonem de Dauidis filio, sed de alio, cui nomen Abessalom. Respondeo, tamen hoc cognomen videtur fuisse commune filiabus primogenitis in regno Gessur; vnde etiam mater Absalomis vocabatur Maacha. 2. Reg. 3. v. 3.

Ibid. v. 5. [Eo quod fecisset Dauid rectum in oculis Domini, & non declinasset ab omnibus, quæ præceperat ei cunctis diebus vitæ suæ, excepto sermone Vriæ.] Ter peccasse Dauidem constat ex Sacra Scriptura. Primò, quando neci destinauit vniuersam Nabalis familiam. Secundò, quando sæuijt promiscuè in Ammonitas. Tertiò, quando numerauit populum, vt ipsemet fatetur. Cur igitur asserit hic Sacer Textus excepto sermone Vriæ, nunquam Dauidem declinasse à præceptis diuinis. Respondeo Deus hic loquitur, ac iudicat humano more, quo non existimantur peccata ea, quæ honesto aliquo prætextu, vel virtutis apparentis velamine conteguntur. Nam ira in Nabal, & in Ammonitas velatur tegmine vindictæ iustæ, ac numeratio populi prætextu religiosi tributi pro Templo; Hæc itaque peccata Deus non vult euulgare, contentus, vt iudicio priuato ipsius peccatoris cognoscantur. Adulterium verò, & homicidium enormia quidem peccata ab omnibus iudicabantur. Vnde secundum populi existimationem, hoc vnicum contra Vriam scelus grauissimum erat.

Cap. 16. v. 7. [Ob hanc causam occidit eum.] Hoc est Iehu filium Hanani Prophetam.] Quomodo igitur Iehu post quadraginta annos occurrit Regi Iosaphat, vt habetur 2. Par. 19. v. 1. [Reuersus est autem Iosaphat rex Iuda in domum suam pacificè in Ierusalem, cui occurrit Iehu filius Hanani Videns.] Respondeo, fuisse diuersos omninò, licet nomina parentum, & filiorum sint eadem, ita Sanct. Sed in textu Hebræo nulla surgit difficultas, nam illud *Occidit eum* refertur ad Ieroboam, & non ad Iehu: desunt enim alia verba *Hoc est Iehu*, qui adhuc viuebat tempore Iosaphat Regis.

Cap. 21. v. 24. [Si mortuus fuerit Acab in Ciuitate, comedent eum canes; si autem in agro, comedent eum volucres cæli.] Contrarium asseritur cap. seq. v. 37. nimirum, eius corpus sepultum fuisse in Samaria; canes verò solum linxisse eius sanguinem. Respondeo. Deus remisit aliquid de seueritate iudicij propter subsecutam pœnitentiam. Vnde in fine huius capitis ait Dominus ad Eliam. [Nonne vidisti humiliatum Achab coram me? Quia igitur humiliatus est mei causa, non inducam malum in diebus eius; sed in diebus filij sui.] Qui occisus fuit, ac canibus proiectus; ita 4. Reg. 9. v. 24.

Cap. 22. v. 15. [Ascende, & vade prosperè, & tradet eam Dominus in manus regis.] Hæc Prophetia Micheæ non solum fuit falsa, sed insuper ipse Rex in illo prælio fuit occisus. Respondeo. Micheas ironicè loquebatur, quod optimè percepit Rex, vel ex gestu, vel ex modo loquendi. Vnde adiurat postea Prophetam, vt seposita fictione, vera apertè loquatur his verbis. [Dixit autem rex ad eum, iterum, atque iterum adiuro te, vt non loquaris mihi, nisi quod verum est.] quod præstitit deinde Propheta ver. 17. nuncians ei necem.

Ibid. v. 34. [Vir autem quidam tetendit arcum in incertum sagittam dirigens, & casu percussit regem Israel inter pulmonem, & stomachum.] Aliter loquitur Textus 2. Par. cap. 18. v. 33. [Inter ceruicem, & scapulas.] Respondeo, primus Textus loquitur de vulnere facto in ingressu sagittæ; secundus verò Textus loquitur de egressu eiusdem sagittæ. Telum enim ex inferiori loco missum, ac per armorum commissuras ingressum sursum versus inter ceruicem, & scapulas prorupit. Textus hebraicus concordat; nam in vtroque loco legit *Inter ligaturas, & thoracem*, quare Vulgata in libris Regum asserit vulnus fuisse in stomacho, vbi solet ligari armatura. In Paralipomenon verò in scapulis habet, vbi etiam solent esse armorum ligaturæ.

EX LIBRO IV. REGVM.

Cap. 8. v. 10. [Dixitque ei Elisæus. Vade dic ei sanaberis.] Statim verò subiungit. [Porrò ostendit mihi Dominus, quia morte morietur.] Hæc contraria sunt omninò. Respondeo, vel ironicè loquitur in primo Textu, vel certè ad mentem interrogantis respondet; quærebat enim, an morbus esset lethalis, cui Propheta vera respondit; nam rex conualuit ex illa infirmitate, qua minimè extinctus fuit; sed violenta suffocatione ab externa causa, vt patet ex ver. 15. ita Caiet. & Sanc. sunt ergo duo responsa, quæ ad diuersas causas referuntur.

Ibid. v. 26. [Viginti duorum annorum erat Ochozias cum regnare cœpisset.] Contra verò 2. Paral. 22. v. 2. [Quadraginta duorum annorum erat Ochozias cum regnare cœpisset.] Pro solutione huius difficultatis necessariò agnoscendum est mendum in Libris Paral. vt ait Caiet. & Torniel. quod prouenire potuit ex notis hebriacis vitiatis, nam pro Caf, & Beth. idest 22. posuerunt Mem, & Beth, idest 42. vt notauit Mariana in hunc locum, vnde noster Textus Arabicus manuscriptus, quo vtimur, legit etiam in lib. Paral. *Viginti duorum*. Nisi enim hanc admittas responsionem, cogeris concedere filium

lium biennio seniorem patre suo; nam Ioram pater Ochoziæ mortuus est quadragenarius, vt habetur 2.Paral.21. v.20. & 4. Reg.8. v.17.

Cap.13. v.19. [Si percussisses quinquies, aut sexies, siue septies percussisses Syriam vsque ad consumptionem.] Et tamen idem Propheta paulo ante dixerat. [Percutiesque Syriam in Aphec, donec consumas eam.] Respondeo. Propheta locutus est conditionatè, nimirum, si rex fecisset, quod Deus prærequirebat tanquam signum, nempè, septenam percussionem, quam conditionem rex neglexit; ita Abul Caiet. Suar. Vasq. & Arrub. qui hoc exemplo probant Deum multa prænoscere scientia conditionata, quæ nunquam futura sunt; licet essent quidem futura, si poneretur conditio.

Cap.15. v.7. [Sepelieruntque eum cum maioribus suis in ciuitate Dauid,] libro verò 2. Paral. cap.26. [Sepelierunt eum in agro regalium sepulcrorum, eo quod esset leprosus.] Respondeo Azarias Rex sepultus quidem fuit propè regum sepulchra; sed non in communi sepulchro, eò quòd esset leprosus, quasi mortuorum ossa horrerent lepram etiam in regio corpore.

Cap.18. v.2. [Viginti nouem annis regnauit.] Loquitur Textus de Rege Ezechia qui tamen viginti septem annis solum regnauit, vt manifestè constat. Tantum enim temporis fluxit à morte patris eius vsque ad obitum ipsius Ezechiæ. Respondeo. Textus commemorat duos etiam annos, quibus simul cum patre regnauerat.

Cap.25. v.7. [Vinxitque eum catenis, & adduxit in Babylonem.] Loquitur Textus de captiuitate Regis Sedeciæ, de quo prædixerat Ezechiel Propheta cap.12. v.13. [Adducam eum in Babylonem terram Chaldæorum, & ipsam non videbit.] Quomodo igitur adductus in Chaldæorum regionem, ipsam tamen non vidit. Respondeo, verè Sedecias Babylonem, ac Chaldæam non vidit; nam oculis orbatus eo ductus fuit, vnde Prophetæ vaticinium adimpletum fuit.

EX LIBRO I. PARALIPOMENON.

Cap.2. v.15. [Septimum Dauid.] Numerat scriptura filios Isai, quos asserit fuisse septem; & tamen 1.Reg 16. v.10. numerantur octo [Adduxit itaque Isai septem filios, suos coram Samuele, & ait Samuel ad Isai. Non elegit Dominus ex istis.] Inter istos non fuit Dauid, ergo erant octo. Respondeo Isai præter istos septem filios, habuit alium adoptiuum, nempè Ionadab filium Sammaa, idest, nepotem ex tertio filio; ita Magister Hist. Scholast. & Ruper. Alij tamen dicunt scripturam hic non ponere numerum completum, præsertim cum nihil faciat ad historiam.

Cap.3. v.5. [Porrò in Hierusalem nati sunt ei filij Simmaa, & Sobab, & Nathan, & Salomon quatuor de Bersabee.] Quomodo igitur Salomon Prou. 4. asserit se fuisse vnigenitum coram matre sua? Respondent aliqui, Salomonem fuisse verè vnigenitum ex Dauide: nam alij tres filij geniti fuerunt ex Vria priori marito, quos tamen Dauid sibi adoptauerat. Sed hæc responsio non subsistit; nam Nathan, ex quo S.Lucas deducit Christi genealogiam, verè fuit filius naturalis Dauid. Insuper filius natus ex adulterio impedit, ne Salomon adhuc dicatur vnigenitus matris suæ. Respondeo igitur cum Saliano, & alijs ab ipso citatis. Omnes isti numerati in Textu verè fuerunt filij naturales Dauid. Salomon verò vocatur vnigenitus, quia tanquam vnigenitus longè fuit dilectissimus, ac in matris gremio versatus: vnde Septuaginta transtulerunt: *Vnicè dilectus.*

Cap.21. v.12. [Aut tribus annis famem.] Contra verò 2. Reg.24. v.13. [Aut septem annis veniet tibi fames.] Respondeo, aliqui agnoscunt mendum in Libro Regum, quod irrepsit ex similitudine vocum hebraicarum, quibus ternarius, & septenarius significantur. Certè Septuaginta etiam in lib. 2. Regum: ponunt tres annos, eundem annorum numerum habet Textus Arabicus manuscript. nostræ Congregationis. Probatur etiam ratione; nam in alijs flagellis per ternarium numerum procedit Scriptura, scilicet, tres dies, tres menses, verisimile est id etiam accidisse quoque in annis. Sanctius excusat hunc errorem dicens Prophetam initio proposuisse famem septem annis; sed horrescente Dauide, mitioremque pœnam petente, ad triennij spatium coarctatam. Nec omittendam existimo Rabbinorum conciliationem, qui dicunt septem annorum famem minari, quia iàm præcesserant tres anni, & alios tres futuros minatur Propheta, quibus addendus alter annus necessarius ad terræ culturam, qui omnes conficiunt annos septem: itá R. Dauid Kimchi.

Ibid. v. 13. [Melius est vt incidam in manus Domini.] Contrarium optabat Sancta mulier Susanna Dan. 13. [Melius est mihi incidere in manus vestras.] Idemque comprobatur Eccles. 2. Respondeo, Dauid loquitur de pœna temporali, & corporali. Susanna verò, & Ecclesiast. loquuntur de pœna æterna, & malo spirituali, nimirum, de morte animæ.

Ibid. v. 25. [Dedit ergo Dauid Ornan pro loco siclos auri iustissimi ponderis sexcentos.] Ast 2. Reg. vltim. v.24. aliud pretij genus assignatur: ibi enim dicitur: [Emit Dauid aream, & boues argenti siclis quinquaginta.] Respondeo, pro parua area ad altare condendũ necessaria, & pro bobus dedit quinquaginta siclos argenteos, at verò pro reliqua area, quam templo destinauerat vastam, & amplam, addidit postmodum sexcentos aureos siclos. Aliter tamen cõciliant hos textus Rabbini, aiunt enim totum populum contribuisse, & sic vnaquæque tribus obtu-

obtulit quinquaginta Siclos, qui omnes conficiunt sexcentos. Ad id vero, quod dicitur fuisse aureos, & alibi argenteos, facilis est responsio; nam fuerunt sicli argentei; sed ad pondus siclorum aureorum, continebant enim idem pondus, vt exprimunt verba; nam non asseritur fuisse aureos siclos; sed *Auri iustissimi ponderis*, & sic illud *Auri* non refertur ad siclos; sed ad pondus.

EX LIBRO II. PARALIPOMENON.

CAp. 1. v. 13. [Venit ergo Salomon ab excelso Gabaon in Ierusalem coram tabernaculo fœderis.] Et tamen hoc eodem cap. v. 3. manifestè asseritur tabernaculum fuisse in Gabaon. Respondeo certum est tabernaculum fuisse non in Ierusalem, sed in Gabaon; de hoc enim dubitare non possumus, sed legendus est Textus, iuxta hebraicam versionem. *De coram tabernaculo*. Confirmatur lectione Septuaginta Interpretum, qui legunt: *A facie tabernaculi*.

Cap. 2. v. 2. [Præpositosque eorum tria millia sexcentos.] Alius diuersus numerus Præpositorum assignatur 3. Reg. 5. vbi numerantur tria millia trecenti. Respondeo in libro Regum præter missos fuisse Præpositos superiores, qui Præpositis inferioribus præerant; & hi trecenti erant, ac in isto lib. Paralip. supplentur.

Cap. 8. v. 2. [Ciuitates, quas dederat Hiram Salomoni.] Contrarium dictum est supra 3. Reg. 9. Salamonem dedisse Hiramo viginti Ciuitates. Respondeo, illud *dederat*, idem est, ac reddiderat, Nam ibi diximus illas Ciuitates ad tempus datas fuisse Hiramo.

Cap. 14. v. 2. [Asa &c. subuertit altaria peregrini cultus, & excelsa.] Atqui 3. Regum 15. dicitur: [Non abstulit excelsa.] Quomodo hæc inter se conueniunt? *Respondeo*. Duplicis generis erant apud Iudæos excelsa, nimirum, altaria, & templa in locis altioribus. Quædam prophanis idolis erant erecta, hæc omnia subuertit Asa; alia Deo verò erant dicata, quod etiam illicitū erat; nam Ierosolymis tantùm pro cultu diuino templum statutum erat; hæc non euertit. Vnde licet prophana templa purgauerit; non tamen funditùs euertit, quod causæ fuit, vt postmodū Idolorum cultui restituta fuerint ab alijs successoribus.

Cap. 15. v. 17. [Cor Asa erat perfectum cunctis diebus eius.] Quod videtur falsum; nam reprehenditur à Propheta infra cap. 16. quem in carcerem misit, insuper multos occidit iniustè; denique in infirmitate Dominum non quæsiuit. Respondeo. Textus hìc solùm loquitur de perfectione quo ad externum cultum vnius Dei: nam licet in alijs peccauerit, Idola tamen non coluit.

Ibid. v. 19. [Bellum verò non fuit vsque ad trigesimum quintum annum regni Asa.] Hoc contradicit supranarratis cap. 14. vbi dicitur Zara cæsus ab Asa; ergo fuit bellum. Respondeo, hic computus annorum non sumitur ab initio regni Asa; sed ab initio regni iudaici, nimirum, à morte Salomonis, quando seiunctum fuit ab israëlitico. Ita Hebræi, Torniel. Salian. Ann. 3095. Sanct. 3. reg. 13. Marian. cap. 16. v. 1. Nam hoc etiam modo intelligendus est Textus sequentis capitis, vbi dicitur Baasa Rex Israël, ascendisse in Iudam anno 36. regni Asæ; nam tunc erat annus 16. ipsius regni, vt patet ex 3. Reg. 16. vbi dicitur Baasa è viuis excessisse an. 26. regni Asæ, quomodo igitur potuisset ann. 36. post mortem, nimirum, decertare? Computus ergo annorum sumendus est ab initio regni iudaici: nam ex mutatione regnorum sæpè noua surgit æra.

Cap. 21. v. 12. [Allatæ sunt autem ei litteræ ab Elia Propheta.] Qui tamen iam à nouennio ex hominibus abreptus fuerat, quomodo igitur litteras, in quibus contra Ioram plaga continebatur, scribere potuit? Respondeo has litteras missas fuisse per Angelum, vel hominem quempiam è Paradiso terrestri: ità Hebræi, Lyran. Bell. & alij. Vel scriptæ fuerunt ab ipso Elia adhuc viuente, & futurorum præscio, vt postea statuto tempore darentur Ioramo.

Cap. 34. v. 28. [Infereris in sepulcrum tuum in pace.] Atqui Iosias in prælio occisus fuit sagitta; ergo hæc prophetia non fuit adimpleta. Respondeo. Propheta non loquitur de priuata; sed de publica regni pace, ac prosperitate, quæ tunc maximè vigebat, quando Iosias extra sui regni fines profectus fuerat cum exercitu obuiam Aegyptiorum Regi.

Cap. 36. v. 9. [Octo annorum erat Iochim cum regnare cœpisset.] Qui tamen 4. Reg. 24. dicitur decem, & octo annorum fuisse Respondeo, regnauerat vna cum patre decem annos; defuncto verò patre solus regnare cœpit agens annum decimum octauum, & secundum hanc explanationem regnauit tribus mensibus, ac decē diebus.

EX LIBRO TOBIÆ.

CAp. 4. v. 11. [Quoniam eleemosyna ab omni peccato, & à morte liberat.] Quomodo hoc stare potest cum eo, quod dixit Diuus Paulus 1. Corinth. cap. 13. [Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.] Respondeo eleemosyna dispositiuè liberat à peccato impetrat enim gratiam maiorem, qua peccator prouehatur ad consequendam charitatem. Ita S. Thom. Alber Scot. Gab. Dur. Caiet. & alij. Potest etiam eleemosyna id præstare formaliter, si cætera adsint, nempè Fides, Spes, Charitas, Pœnitentia. Vide S. Aug. de verb. Dom. in Luc. ser. 30. FR. V. in Hierol. *Eleemosyna*.

Cap. 5. v. 18. [Ego sum Azarias Ananiæ magni filius.] [Hæc sunt verba Angeli ad Tobiam;

quæ

quæ proferri non possunt sine mendacij nota, vnde Vuitacherus lib. 1. contra Edmundum Campianum asserit Angelum mentitum fuisse; sed hoc absit. Respondeo igitur. Angelus præferens similitudinem Azariæ poterat quidē dicere se esse Azariam, sicut Gen. 31. Angelus præferens Dei similitudinem, aiebat: [Ego sum Deus,] vt concedit Caluinus magister supradicti Vuitacheri. Secundò si respicimus nominis significationem, verà dicebat Angelus; nam Azarias significat auxilium Dei, quod verè præstare veniat Tobiæ; erat autem filius Ananiæ, quod nomen significat gratiam, vel donum Dei. Angelus enim erat gratiæ filius. Vnde notat S.Gregor. hom. 34. in Euang. Angelos ex se nulla habere nomina; sed ea sortiri ratione ministerij, quo aliquando funguntur.

Cap. 6. v. 8. [Cordis eius particulam si super carbones ponas, fumus eius extricat omne genus dæmoniorum.] Versu verò 19. non cordis sed iecoris mentionem facit. [Ipsa autem nocte incenso iecore piscis fugabitur dæmonium.] Respondeo vtraque pars tàm cordis, quàm iecoris habebat talem virtutem fugandi dæmonium non quidèm naturalem, nec supranaturalem, vt aqua benedicta; sed solum id præstabat, vt signum quoddam. Ad positionem enim illius combustionis vi angelica fugabatur dæmonium, vt clarè patet ex cap. 8. [Tunc Raphaël Angelus apprehendit dæmonium, & religauit illud in deserto.

Cap. 9. v. 3. [Vadas ad Gabelum in Rages ciuitatem Medorum.] Quomodo Tobias iunior mittebat Angelum in Rages, in qua ipsi iam erant, vt colligitur ex cap. 3. ibi namque manebat sponsa. Respondeo. Rages est nomen commune tam ciuitati, quam regioni, sicut Neapolis in Italia significat tam regnum, quam ciuitatem. Tobias igitur, & Angelus erant in regione Rages in ciuitate, quę vocabatur Ecbatanis; Gabelus autem habitabat in ipsa ciuitate Rages, ad quam mittebatur Angelus.

EX LIBRO IVDITH.

CAp. 8. v. 1. [Iudith vidua filia Merari] sequitur textus narrando eius genealogiam, quam deducit ad Simeonem filium Ruben. Sed surgit difficultas: nam Simeon non fuit filius, sed frater Ruben, ita Genes. 29. Respondeo, pro *Ruben* legendum esse Israël, vt vertit Græcus Τοῦ Ἰσραὴλ. Idem habet Arabicus nostræ Congregationis; ita etiam sentiunt S.Fulg. Epis. lib.2.c.14. Bellar. lib. 1. de verbo Dei cap. 12. arg. 12. errorem hic agnoscunt Serar. & Mar. nam Iudith fuit ex tribu Simeon.

EX LIBRO ESTHER.

CAp. 3. v. 1. [Aman de stirpe Agag.] Hic fuit Amalecitarum Rex captus à Saule 1.Reg.15. ita Ioseph. Ruper. Caiet. Lyran. At quòmodo infra cap. 16. v. 10. Aman dicitur Macedo. [Aman filius Amadathi, & animo, & gente Macedo.] Respondeo. Maiores eius fortasse ex strage Amalecitarum profugi in Macedoniam secesserunt; postea verò parentes Amanis iterum ante hæc tempora in Persidem demigrarunt. Sed probabilior est eum natum ex Patre Macedone, & matre Persa ex antiqua Amalecitarum origine, ita Salian.

Cap. 6. v. 3. [Nihil omnino mercedis accepit.] Sermo est de Mardochæo; contrarium habemus cap. 12. v. 5. [Præcepitque ei Rex, vt in aula palatij moraretur, datis ei pro delatione muneribus.] Ergo aliquid præmij acceperat Mardochæus. Respondeo. Munera quidem leuiora ei data fuerant, quæ tamen meritis non respondebant; ideoque non erant merces, & per consequens, nec præmium, vel honor, de quibus Rex interrogabat.

EX LIBRO IOB.

CAp. 19. v. 17. [Et orabam filios vteri mei.] Sed quomodo poterat filios orare quando omnes perierant, vt ex cap. 1. Respondeo. Græcus legit Τοὺς παλλακίδων κολακεύων, idest, *filios concubinarum mearum*, seu secundarum vxorum. Symmachus legit, *filios puerorum meorum*, scilicet nepotes.

EX PSALMIS.

PSalm. 17. v. 27. [Cum peruerso peruerteris.] Loquitur Psalmista cum Deo, de quo dicitur Malach. 3. [Ego Dominus, & non mutor] Respondeo, sensus est, quod Deus cum peruerso peruersè, idest, seuerè agit: ita Hier. Theod. fauet Arabica versio quæ sic legit. *Cum peruerso peruersus eris*.

Psalm. 31. v. 3. [Quoniam tacui inueterauerunt omnia ossa mea, dum clamarem tota die] Contradicit sibi; quomodo enim tacet, si clamat tota die? Respondeo tacuit Dauid à confessione peccati nimirum nouem mensibus; hæserat namque in peccatis a die patrati adulterij vsq; ad partum vxoris; clamabat tamen, idest, rugiebat, vt vertunt Chald. Aquil. & Hier. præ dolore morbi in scelerum pœnam immissi; ita Aug. Hier. & alij adeò addit. [Inueterauerunt omnia ossa mea,] idest, omne robur meum elanguit.

Psalm. 35. v. 8. [Homines, & iumenta saluabis Domine.] Numquid iumenta erunt in Cælo? Respondeo. Psalmista loquitur de salute corporali, scilicet, de esca, sanitate, prole &c. ita Aug. & alij, Arabica versio legit. [Hominum, & iumentorum tu es Saluator Domine.] Allegoricè nomine iumentorum intelliguntur peccatores, ita Hier. & Didym.

Psalm. 36. v. 25. [Non vidi iustum derelictum, nec

nec semen eius quærens panem.] Hoc prima fronte videtur falsum; legimus enim multos iustos fame laborasse, vti fuit Lazarus mendicus, filij Iacob. Gen. 42. Abraham. Gen. 12. multique Sancti Martyres. Respondeo. Tunc Deus pro pane corporali dabat spiritualem, nempè, copiam solatij, & sic in ipsa inopia non derelinquuntur à Deo. Eodem modo etiam Sancti Martyres nunquam derelicti fuerunt à Deo; nam quando tyrannus inedia eos tormentabat, tunc amplum patientiæ fructum, ac martyrij coronã referebant; iuxta illud psalmi 34. v. 11. [Inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono.] Aliqui tamen exponunt verba Dauidis in sensu litterali, quia iusti, licet fame laborarunt; illis tamen non defuit Deus in necessarijs: contra verò impij famem patiuntur, vt canes. Idem dicendum est de alio textu Prou. 10. [Non affliget Dominus fame animam iusti.] Possumus etiam dicere Dauidem loqui de seipso dicens. *Non vidi*, vnde si aliquando id accidit, fuit aliquod rarius.

Psalm. 40. v. 1. [Beatus qui intelligit super egenum, & pauperem] cui veritati, ac optimo consilio videtur contradicere præceptum diuinum Exod. 23. v. 3. [Pauperis quoque non misereberis in iudicio.] Facilis est solutio: nam vetat Deus iudicem declinare à iustitia ex misericordia erga pauperem: vnde lectio hebræa est clarior: [Pauperem ne honorato in lite eius;] ac si dicat, pauper litigiosus non meretur honorem nec misericordiam. Tales sunt piscatores benefitiorum ecclesiasticorum, qui falsis documentis suscipiunt lites iniustas, & cum sint pauperes ingenio, ac virtutibus piscari in tenebris satagunt nocturnis. Istorum non solet misereri sacra Rota Romana; imò contra ipsos tanquam contra fures sententias proferre deberet, vt à tam vili negotiatione desistant; nam bonus Ecclesiasticus non ascendit aliunde; sed per ostium intrat in Christi ouile, idest, meritis, ac Pastoris sui legitima approbatione.

Psalm. 43. v. 19. [Declinasti semitas nostras à via tua. [Hinc colligunt hæretici Deum esse causam peccati, quod tamen falsum est, vt admonet Eccl. 15. 12. [Non dicas ille me implanauit.] Respondeo, ante prædicta verba repetendam esse particulam negatiuam superiùs positam, nimirum, *Non declinasti*. ita Hebr. Hier. Chrys. Geneb. Ians. Quod si velis affirmatiuè legere sine particula negatiua, vt vertit Chald tunc sic exponendum est. Declinasti semitas nostras, idest, actiones, & negotia nostra, *A via tua*, scilicet, à solito modo agendi nobiscum; non enim protexisti nos, sed potius permisisti omnia nobis infœliciter succedere.

Psalm. 115. v. 2. [Omnis homo mendax.] Hæc verba contradicunt manifestè textui Apocal. 14 v. 5. [Et in ore eorum non est inuentum mendacium.] Loquitur S. Ioannes de centum quadraginta quatuor millibus Virginum. Hinc deducit Lutherus omnia opera hominis esse peccata, quia si homo non potest verum dicere, quod facilius est, ergo nec bonum facere. Respondeo sensus huius loci non est hominem actu esse mendacem, ac semper mentiri; sed pronum, ac procliuem natura sua ad mentiendum & fallendum, quod non est peccatum; sed vitium naturæ corruptę peccato originali: ita S. Bas. Hier. & Aug. Docet Chrysostomus omnes homines esse mendaces respectu Dei, qui est summa veritas, & immutabilis. Creaturæ autem sunt mendaces, idest, vanæ, & mutabiles.

EX PROVERB.

CAp. 26. v. 4. [Ne respondeas stulto iuxta stultitiam suam, ne efficiaris ei similis.] Statim verò sibi contradicit versu sequenti. [Responde stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiens videatur.] Quomodo hæc possunt seruari si sunt contraria? Respondeo. Sensus est. Ne respondeas stulto verbis, quia oleum, & operam perdes; sed verberibus corripiendo, eiusque petulantem linguam coërcendo, quod clare demonstrat ipse Sapiens versu superiori dicens: [Flagellum equo, & camus asino, & virga in dorso imprudentium.] Melius tamen explicari, & concordari possunt hi duo Textus. Primus vetat responsionem iuxta stultitiam, nimirum, nè respondeas stultè, sicut ipse stultus, nè efficiaris ei similis. Secundus Textus iubet respondere iuxta stultitiam, nimirum, vt meretur eius stultitia: vnde Græcus vertit; κατὰ τὴν, & πρὸς τὴν ἀφροσύνην.

EX ECCLESIASTE.

CAp. 1. v. 4. [*Terra in æternum stat*] Contra verò Isai. 24. [Agitatione agitabitur terra sicut ebrius, & auferetur.] Respondeo, terra auferetur, non quo ad substantiam; sed quo ad incolas, & ædificia, vt ait S. Hier.

Cap. 7. v. 17. [Noli esse iustus multum.] Hæc Salomonis sententia, non solum continet difficultates non paucas; sed aduersatur consilijs Euangelicis. [Beati, qui esuriunt, & sitiunt iustitiam. Mat. cap. 5. v. 6.] ac alijs quamplurimis locis Sacræ Scripturæ. Respondeo. Non debet esse homo iustus multum, idest, in externa facie, quia verus iustus non imitatur pharisaicam iactantiam; sed cœlat virtutes: ità Aug. Lyran. Caiet. Alij verò intelligunt hęc verba de iustitia vindicatiua; ità, vt non debeat iudex, vel superior esse nimis iustus, nimirum, rigorosus; sed errantem ouem humeris leuare: ita S. Amb. Deniq. R. Aben Ezra intelligit prædicta verba de nimia, ac superflua corporis afflictatione: quando, nimirum, indiscretè ieiunijs, vigilijs, ac mortificationibus maceramus corpus, sicut agricola, qui nimia anxietate vexat campum, vt fructus copiosos colligat; erit namque inutilis labor.

bor. Vnde Plinius. [Bene colere necessarium est, optimè damnosum. lib. 18. histor. nat. cap. 6.

EX LIBRO SAPIENTIÆ.

CAp. 7. v. 2. [Decem mensium tempore coagulatus sum in sanguine ex semine.] Contra verò mater Machabæorum. 2. Mach. 7. dixit. [Nouem mensibus te in vtero portaui,] & hoc tempus videtur commune omnibus hominibus. Respondeo. Perfectissimus nascendi terminus sunt nouem menses solares completi, seu decem lunares inchoati, quorum hic meminit Salomō. Mater autem Machabæorum loquebatur de mensibus solaribus.

EX ECCLESIASTICO.

CAp. 1. v. 16. [Initium sapientiæ timor Domini, & cum fidelibus in vulua increatus est.] Quomodo hoc stare potest cum eo, quod ait S. Paul. Ephes. 2. Omnes nos nasci filios iræ. Respondeo. Hanc esse hyperbolem; loquitur enim de ijs, qui à tenera ætate Deum timere incipiunt; nisi velis intelligere de natura, & indole optima, & ad pietatem procliui, quæ timor Domini vocari potest. Hoc tamen ad litteram impletum est in Beatissimæ Virginis immaculata Conceptione; insuper de S. Ioannis, & Ieremiæ in vtero sanctificatione. Aliqui intelligunt hunc locum de prædestinatis, quibus in instanti creationis destinatur gloria.

Cap. 3. v. 16. [Nam pro peccato matris restituetur tibi bonum.] Quomodo ex peccato oritur bonum, dicente Apostolo ad Rom. 6. [Stipendia peccati mors.] Respondeo peccatum matris, de quo hic est sermo, nihil aliud significat, quam iniuriam à molesta matre illatam, quam si filius patienter tolerat, restituetur ei bonum.

Cap. 7. v. 15. [Non iteres verbum in oratione tua] & tamen Christus Dominus Matt. 26. [Tertio orauit, eundem sermonem dicens.] Respondeo hic prohibetur inutilis verborum reiteratio, quam etiam Christus prohibuit. Matth. 6. Possumus etiam dicere reprehendi garrulitatem in sermone familiari. Emanuel Sà asserit his verbis inculcari attentionem in oratione, vt non sit opus repetere verba semel prolata.

Cap. 13 v. 11. [Noli esse humilis in sapientia tua.] Hoc manifestè repugnat Christi consilijs multis in locis. Respondeo, Sapiens loquitur hic de animi abiectione, quæ maculam infert viro sapienti, non autem de virtute humilitatis, quam Christus commendat. Vel meliùs, Sapiens non debet abduci à verò, & rectò, specie humilitatis, & subiectionis; sed potiùs libertatem spiritus pro veritate retinere debet.

Cap. 18. v. 1. [Qui viuit in æternum creauit omnia simul.] Hoc repugnat Gen. cap. 1. vbi sex diebus dicitur Deus creasse vniuersa. Respondeo, illud *Simul*, græcè legitur κοινῇ, idest, *Communiter*, seu *Pariter*, nimirum, nulla re prorsus exceptâ. Vel cum Rabano per *Omnia* intellige omnium rerum materiam, quæ primo die simul producta fuit; vnde ex hoc loco malè colligitur vno die Deum creasse omnia.

Cap. 40. v. 29. [Fili in tempore vitæ tuæ ne indigeas, melius est enim mori, quam indigere] Contrarium docuit Christus Dominus, qui Matth. 19. ait. [Si vis perfectus esse vade, vende omnia, quæ habes, & da pauperibus.] & alibi. [Beati pauperes spiritu.] Respondeo certum est hic non reprehendi Religiosorum virorum voluntariam mendicitatem, quæ ex humilitatis, & virtutum amore libenter suscipitur, nec impedit sapientiam, estque laudabilis; sed illa reprehenditur, quæ ex otio, & inertia prouenit, & sapientiæ acquisitioni multum obest.

Cap. 49. v. 5. [Præter Dauid, & Ezechiam, & Iosiam omnes peccatum commiserunt.] Quomodo excipitur Dauid, qui grauissimè peccauerat. 2. Reg. 11. item ipse Ezechias nec à peccato fuit immunis. 4. Reg. 20. Respondeo. Textus hic loquitur de peccato Idolatriæ, vt ex sequentibus clarè colligitur, vel sermo est de arctiori cum Idolatris amicitia, cuius criminis Iosaphat alioquin pius rex reprehenditur 2. Par. 18.

EX ISAIA.

CAp. 16. v. 1. [Emitte agnum Domine dominatorem terræ de Petra deserti.] Hæc verba à S. Hieron. multisque alij intelliguntur de Christo Domino, qui tamen de Nazareth, & Bethlehem venit; non verò de Petra originē duxit. Respondeo Christus Dominus originem trahit ex Ruth Moabitide auia Dauidis, quæ nata est in vrbe Petra, quam vrbem ait Strabo lib. 16. sic vocatam à rupibus; eam auxit magnopere Rex Balduinus. & Suldanus eam totius Aegypti, ac Arabiæ gazophylacium constituit, vt *testatur* Adrichomius. Rabbini frustra conantur hæc verba torquere à Christo Domino ad Ezechiam regem, ideoque legunt. [Mitte agnum dominatori terræ] eo quod Moabitæ constituissent pendere annuum tributum centum millium agnorū regi Israel.

Cap. 23. v. 16. [Et erit post septuaginta annos, visitabit Dominus Tyrum, & reducet eam.] Contra verò de eadem vrbe prædixit Ezech. 26. v. 14. [Non ædificaberis vltra.] Respondeo illud *Vltra* significat in longum tempus; vnde Hebræa legit Od, idest, *Amplius*, quod communiter significat tempus Iubilæi, nimirum, spatiū quinquaginta annorum. S. Hier. ait Tyrum ædificatam, ac restitutam in pristinam ciuitatem; non tamen in regnum; nam deinceps subfuit Chaldeis, Græcis, ac Romanis. Scholiastes ait ciues omnes fuisse deletos, ac proinde vrbs alia diuer-

diuersa extructa fuit. Idem dicendum est de alio Textu eiusdem Prophetæ Ezechielis eodem ipso citato capite: [Requisita non reperieris vltra in sempiternum.

Cap. 45. v. 1. [Hæc dicit Dominus christo meo Cyro:] sequitur scriptura promittens ei victorias, ac regna subditasque nationes, post multa verò vers. 4. queritur Deus his verbis, [& non cognouisti me.] Aliter scribitur lib. 1. Esdr. cap. 1. v. 2. [Hæc dicit Cyrus rex Persarum. Omnia Regna terræ dedit mihi Dominus Deus cæli:] Ergo cognouit verum Deum. Respondeo, licet cognouerit Deum, non tamen cognouit eum vnicum, & solum, nam simul etiam idola colebat vsque ad mortem, ita S. Hieron. & alij. Vel dicas secundum Lyran. *Non cognouisti me*, hoc, nimirum, tempore, quando te describebam, quia nondum natus eras.

EX IEREMIA.

CAp. 7. v. 22. [Quia non sum locutus cum patribus vestris, & præcepi eis in die, qua eduxi eos de terra Ægypti de verbo holocaustomatum, & victimatum.] Hoc videtur manifestè falsum; nam primis Leuitici capitibus de nulla re agitur, præterquàm de sacrificijs, & victimis. Respondeo. De talibus sacrificijs impio, ac impuro animo oblatis, quasi per illa placandus sit Deus; certè nunquam locutus est; nam absque mandatorum obseruatione non possunt illi placere sacrificia, vndè notauit Sanctus Hieron. Deum priùs dedisse populo decalogum, ac nunquam in Exodo locutum fuisse de sacrificijs; posteà verò in Leuitico præscripsit sacrificia, ne populus Idolis gentium more sacrificaret.

Cap. 27. v. 7. [Et seruient ei omnes gentes, & filio eius, & filio *filij eius*.] Loquitur Propheta de Nabuchodonosore, cui tamen successit solum eius filius Balthassar, ergo quinam sunt hi tres reges commemorati. Respondeo hic sermo est de Nabucodonosore seniore, qui etiã vocabatur Nabol Assar, & hicerat pater Nabuchodonosoris iunioris, qui dictus fuit Magnus. Colligitur hæc responsio ex eodem Propheta, qui initio eiusdem capitis dicit se locutum fuisse hæc in principio regni Ioachim filij Iosiæ regis Iudæ; atqui in principio regni Ioachim regnabat Nabol Asar, & quidem solus: nam anno quarto regni Ioachim socium, ac regni collegam accepit filium, vt habetur supra cap. 25. Aliter numerant hos tres reges S Hieron. Ruper. Lyran. S. Tho. Vat. dicunt enim, primum fuisse Nabuchodonosor, secundum Euilmerodach, tertium denique Balthasarem. At iuxtà authores primæ sententiæ idem est Euilmerodach, & Balthasar.

Cap. 29. v. 22. [Sedeciam, & Acab, quos frixit rex Babylonis in igne.] Isti duo ex Hebræorum sententia, item Rabani, Hugonis, S. Tho. Lyran. & Saliani sunt illi senes, qui Susannæ pudicitiã tentaruut. At senes illi, vt legitur in Dan. 13. alio supplicio, nimirum, lapidibus occisi sunt. Respondeo, fuerunt quidem primò lapidibus obruti, dein igne frixi. Daniel autem solùm mentionem facit de pœna talionis à legibus statuta. Hanc tamen opinionem reprobant vt falsam Mald. Perer. Sanch. & alij.

Cap. 30. v. 8. [Et non dominabuntur ei ampliùs alieni,] & tamen constat Persarum reges dominatos fuisse Iudæis post reductam captiuitatem 2. Esd. 9. Respondeo. Hæc verba ad litteram non possunt intelligi de liberatione per Cyrum facta: sed de ea, quam dedit Dominus Iesus Christus suis; ita S. Hieron. Theod. & alij, vndè miscet Propheta typum cum antitypo, & adnolat à Cyro ad Christum, de quo litteraliter, & non allegoricè hæc intelliguntur; ita Corn. à Lapide.

Cap. 36. v. 30. [Non erit ex rege Ioachim, qui sedeat super solium Dauid:] Et tamen contraria legimus 4 Reg. 24. [Dormiuit Ioachim cum patribus suis, & regnauit Ioachim filius eius pro eo.] Respondeo. Tentauit quidem filius solium ascendere regium, in quibus tribus circiter mensibus sedit, non tamen pacificè; nam abductus dein fuit in Babylonem cum tota eius aula, ideoque æstimatur, ac si non regnasset, ita Theod. Posteri autem eius non fuerunt reges, sed duces, & quidem tributarij Persarum regibus. Machabæi verò aliqui fuerunt reges, sed ex tribu leuitica, non autem ex stirpe Ioachim originem ducebant.

Cap. 41. v. 5. [Et munera, & thus habebant in manu, vt offerrent in domo Domini.] Quomodo poterant offerre in domo Domini, *si templum iam succensum fuerat*, vt est in 4. Reg. vlt. Respondeo, Domus Domini vocatur locus ille, quem Deus elegerat, vt in eo Templum erigeretur, ac iterum restauraretur, vt aiunt à Castro, & Sanchez, & Cornel. à Lap. Colligitur ex Baruch. 1. v. 10. vbi dicuntur Iudæi misisse pecunias ex Babylone pro victimis Deo offerendis. Maldonat. tamen putat istos octoginta non venisse in Ierusalem, sed in Masphath, vbi Iudæorum reliquiæ collectæ erant sub Godolia, ibique altare aliquod eius iussu excitatum fuisse. FR. V Masphath. in dict. *Synagoga*.

Cap. 47. v. 4. [Depopulatus est enim Dominus Palæstinos, reliquias insulæ Cappadociæ.] Quomodo Cappadocia vocatur insula, cum sit Prouincia in Græcia? insuper quomodo ex ea originem ducant Palæstini? Respondeo. Cappadocia, de qua hic loquitur Propheta, est insula propè Tyrum secundum Torniel. quæ deindè dicta est noua Tyrus, huic opinioni fauet hebræa versio, quæ legit *Caphtor*, nam *Caph*, est manus, *Tor*, idest Tyrus, quasi dicat manus, seu latus Tyri. Sed Theod. & à Castro vertunt non Cappadociam, sed Cyprum. Multi deni-

que sumunt hanc vocem pro vera Cappadocia, quæ licet sit in continenti, quia tamen extenditur longo littore in pontum Euxinum vocatur insula. Cappadoces autem occuparunt Palæstinam expulsis Heuæis, vt patet Deuteron.2. v.23. Ita Rab. Noster Arabicus legit: *Reliquias successorum Cappadocum*, nullamque facit mentionem insulæ.

Cap.50. v.39. [Non habitabitur vltra vsq; in sempiternum.] Loquitur Propheta de Babylone, quam tamen ex Dan.6.9. & 10 constat iterum restauratam fuisse. Respondeo. Hæc Prophetia non simul; sed sensim, & successiuè impleta fuit. Primò per Cyrum adempta fuit illi Monarchia. Secundò à Dario mœnibus spoliata, teste Herodoto lib.3. & Iustino l.1. Tertiò à Seleuco, & Nicanore ciuibus, & opibus exhausta; insuper teste Plinio lib.6. cap.26. Parthi omnia transtulerunt inde. Denique sub Adriano Imperatore teste Pausania lib. 8. nihil relictum, præter muros. Vndè S. Hieron. in cap.13. Isa. ait tempore Theodosij venationes tantum regias fuisse Babylone, eiusque murorum ambitu bestias contineri.

Cap. 51. v. 25. [Mons pestifer.] Loquitur de Babylone, quæ tamen in planitie sita est. Postea v. 36. [Desertum faciam mare eius.] Et tamen nullum ibi est mare. Denique ver. 41. vocatur *Sesach*. Respondeo, ad primam difficultatem. Vocatur Babylon mons ob fastum imperij, ita Theod. & Lyran. vel ob murorum altitudinem, vt censent Vatab. & Mald. qui muri ad ducentos cubitos attollebantur, vt asserunt Herod. Plin. Diod. Sicul. & Oros. Ad secundum dico nomine maris intelligendum esse fluuium Euphratem turgidum maris instar, vt ait Lyran. Alij verò vt Theod. & Vatab. nomine maris intelligunt hominum, ac opum abundantiam. Ad tertium denique dico vocari *Sesach*, idest Byssi saccum, vt ait S. Hieron. ob byssi, ac purpuræ abundantiam; nisi malis cum Athenęo lib. 14. & alijs dicere, *Sisach* lingua babylonica significare diem festum celebrantem. Nam eo die, quo festum Deo suo Belo celebrabat; cecidit ciuitas ista ex Dan. 5. Nec prætereunda est versio nostri Textus Arabici, quorum vnus legit *Arischa*, alius *Ciuitas gloriosa*. Hæc secunda versio multum facit ad rem.

EX EZECHIELE.

CAp. 20. v. 25. [Ergo & ego dedi eis præcepta non bona, & iudicia, in quibus non viuent.] Quomodo hoc verificari potest de diuinis præceptis, de quibus habemus hoc eodem cap. v. 11 [Et dedi eis præcepta mea, & iudicia mea ostendi eis, quæ faciens homo viuet in eis.] Respondeo, Deus permisit dari populo præcepta pessima, difficillima, ac molestissima de ritu colendi idola, nimirùm Gentium præcepta, ita Hebræi, & ex ijs Pradus, & hoc in pœnam, eò quod spreuerant præcepta diuina. Ita S.Hieron. & Mal. Vel *Præcepta non bona*, nimirùm non tàm perfecta, vt in Euangelio: ita exponunt S.Ambr. & S.Cyrill.

Cap. 30. v. 14. [Faciam iudicia in Alexandria.] Atqui Alexandria tunc non erat, quæ vix ducentos, & triginta post annos extructa fuit. Respondeo. Hæc Ciuitas per prolepsim, idest anticipationem vocatur Alexandria. Nam Hebraicè dicebatur *No*, quæ teste Nahum cap. 3. v.8. Amplitudine non cedebat Niniuæ, complectebaturque suo ambitu viginti leucas, vt ait Diod. Sicul. lib. 3. cap. 7. Græcus Textus legit Διόσπολιν, idest, Iouis vrbem. Hanc igitur subuertit Nabuchodonosor, quam postea instaurauit Alexander, vocauitque suo nomine Alexandriam.

Cap. 32. v. 27. [Qui descenderunt ad infernum cum armis suis, & posuerunt gladios suos sub capitibus suis.] Certum tamen est ex Psalm.48. cum homine mortuo nihil descendere. Respondeo. Propheta his verbis denotat istos fortes morituros inglorios, & ita cum armis, & absq; vlla pompa eorum corpora insepulta canibus discerpenda.

Cap. 39. v. 28. [Et non dereliquerim quemquam ex eis ibi.] At multa Iudæorum millia post reductionem factam per Zorobabelem, & Cyrum. vel Machabæos apud externas nationes remanserunt. Respondeo. Hæc prophetia non potest verificari nisi de vltima reductione præstanda post mortem Antichristi, quod colligitur ex verbis sequentibus huius capitis. [Non abscondam vltra faciem meam ab eis,] nam de facto abscondit faciem ab eis à tempore Titi vsque in hodiernum diem, ergo loquitur de vltima liberatione.

EX DANIELE.

CAp. 2. v. 1. [In anno secundo Regni Nabuchodonosor vidit somnium.] Certum tamen est plures post annos somnium vidisse. Respondeo. Initium regni nunc non intelligitur, ex quo primum regnare cœpit in Caldæa; sed ex quo Monarcha factus est subiugata Asia & magna ex parte Ægypto deuastata, qui annus secundus Monarchiæ fuit trigesimus septimus Regni, ita Cornel. à Lap & alij.

Cap. 4. v. 34. [Nunc igitur ego Nabuchodonosor laudo, & magnifico, & glorifico regem cæli.] Hæc est epistola regis, in qua Dei magnalia enumerat, & tamen vers. 5. vocat Belum Deum suum, igitur non glorificauit Deum cæli. Respondeo, quando vocat Belum Deum suû loquitur de tempore præterito, quo Danieli puero nomen à Belo desumptum dederat. Vnde verisimile est ipsum in pœnitentia, ac animi submissione vsque ad mortem perseuerasse, ac proinde æternam salutem consecutum fuisse, vt docent Doroth. in synopsi. Epiph. in vita Daniel:

niel. August. epist. 122. Theod. Lyran. Carth. Per. & alij.

Cap. 9. v. 1. [Anno primo Darij filij Assueri.] At Assuerus fuit longè posterior Dario, quomodo igitur fuit illius pater. Respondeo. Darius erat filius Astyagis Medorum regis, nomen autem Assueri erat commune regibus Medorum, sicut nomen Artaxerxis erat commune Persarum regibus. Hinc Cambyses maritus Esther, & alij reges vocantur modo Assueri, modo verò Artaxerxes, prout à Medis, vel à Persis, quibus vtrisque præerant compellari contigebat.

Cap. 13. v. 45. [Suscitauit Dominus Spiritum Sanctum pueri iunioris, cuius nomen Daniel.] Si Daniel erat puer, cur versu 50. infra dicunt ei senes, [Quia tibi Deus dedit honorem senectutis.] Respondeo. Daniel verè erat iuuenis, dicitur autem puer respectu istorum senum: agebat enim tunc annum vigesimum quartum. Nam hæc historia contigit sub annum quartum à transmigratione in Babylonem; vt ait Corn. à Lapide. Addidit denique ipsi datum fuisse à Deo senectutis honorem, nimirùm, dignitatem iudicandi, quæ senibus propriè conuenit.

EX AMOS.

CAp. 5. v. 25. [Nunquid hostias, & sacrificium obtulistis mihi in deserto quadraginta annis.] Quomodo reprehenditur populus, si Exod. 24. & Leuit. 8. 14. & 15. legimus multa obtulisse sacrificia. Respondeo. Verè post dedicationem tabernaculi in Monte Sinai Israelitæ victimas non obtulerunt, eo quod non essent certi de statione, nec ad vnum diem. Debebant enim semper esse parati ad iter; nam statim, ac mouebatur ab Angelo columna nubis, castra etiam mouebantur. Vnde triginta octo annis, & vndecim ferè mensibus à sacrificijs abstinuerunt sese. Dicuntur tamen fluxisse quadraginta anni more Scriptoribus etiam sacris vsitato, quo numeros, quibus parum deest, vel superest, integros, & rotundos consignant. Ita Lyran. Vatab. Corn. à Lapide.

Cap. 7. v. 14. [Non sum Propheta.] Quomodo poterat sine mendacij nota hoc asserere Amos, cui dicitur à Deo ver. 15. eiusdem capitis. [Vade Propheta ad populum.] Respondeo, Amos dicit se non esse Prophetam ex professione, vel à prima ætate, cum eius muneris fuerit armenta pascere. Vnde Septuaginta legunt: *Non eram Propheta*.

EX MICHEA.

CAp. 5. v. 2. [Tu Bethlehem Ephrata.] Matthæus verò citans istum locum ait cap. 2. 6. [Tu Bethlehem terra Iuda.] Respondeo, duplex erat Bethlehem, vna in tribu Zabulon, altera in tribu Iuda, de qua loquitur Propheta, & ad distinctionem prioris addidit ei cognomen *Ephrata*, quæ fuit secunda vxor Caleb, à qua tota illa fertilis regio nomen acceperat. Eadem est ergo Bethlehem Ephrata, & Bethlehem Iuda.

EX NAHVM.

CAp. 1. v. 12. [Afflixi te, & non affligam te vltra.] Certum tamen est post istam promissionem Deum pluries in populum suum varias immisisse afflictiones. Respondeo, sensus illius promissionis est. *Non affligam te*, scilicet, nisi nouis sceleribus ad id me de nouo coëgeris. Vel *Non affligam te vltra*: nimirum, per Assyrios. Ita Corn. à Lapide.

EX ZACHARIA.

CAp. 1. v. 8. [Et ipse stabat inter myrteta.] Sermo est de Angelo, de quo ver. seq. ait: [Angelus, qui loquebatur in me.] Quomodo igitur loquebatur interiùs, si erat inter myrteta. Respondeo. Iste modus loquendi est hebraismus; idem enim est, ac si diceret. *Loquebatur mecum*, vel *ad me*, vt vertit Chald. & censent Theod. & Vatabl. Alij verò, inter quos Hieron. Remig. Alb. Hugo, & Lyr. putant fuisse diuersos Angelos. Nam qui loquebatur interiùs per inspirationes, ac mentali voce erat Angelus Custos ipsius Prophetæ; alius verò inter myrteta erat Archangelus Michaël.

Cap. 2. v. 4. [Absque muro habitabitur Ierusalem præ multitudine hominum.] Constat tamen 2. Esd. cap. 2. Nehemiam instaurasse muros eiusdem Ciuitatis, quæ nunquam illis caruit. Respondeo, sensus est tantam hominum frequentiam eò confluxuram, vt murorum ambitus eos capere non possit; & sic ostendit suburbia construenda esse, *ac villas* vicinas erigendas, quod contigisse suo tempore testatur Ioseph lib. 6. bel. Iud. cap. 6. Vnde illud *Absque muro*, vertunt aliqui *Extra muros*, sicut illud Iosue 17. 5. [Ceciderunt funiculi Manasse decem absque terra Galaad,] idest, extra terram Galaad.

Cap. 12 v. 2. [Sed & Iuda erit in obsidione contra Ierusalem.] Quomodo Iudas obsidebit Ierusalem, quæ erat Metropolis, ac caput totius Iudeæ. Respondeo. Iudæi transfugæ Iason, Menelaus, & alij adiuuarunt Antiochum in oppugnanda Ierosolyma, vt videre est in Historia Machabæorum, & confirmatur testimonio Iosephi lib. 12. antiq. cap. 6.

EX LIBRO I. MACHAB.

CAp. 1. v. 1. [Alexander Philippi Macedo, qui primus regnauit in Græcia.] At regnum Græcorum constat longè antiquius fuisse ex Dan. 11. v. 2. Respondeo. Alexander Primus regnauit in Græcia, intelligitur nimirum in tota Græcia, vt exponit Serar. Vel dicas. Primum regnauit in Græcia, deinde in alijs regnis, quæ armis

armis accepit. Nam in Textu Græco non dicitur *Primus*, sed πρῶτος idest, *prius*.

Ibid. [Egressus de terra Cethim.] Nomine Cethim intelligitur Italia. Ita Num. 24. v. 2. sic legit nostra Vulgata. [Venient in triremibus de Italia.] Sed Alexander non venit ex Italia; sed è Græcia. Respondeo, iuxtà S. Hier. Hebræi omnes populos mari mediterraneo à se disiunctos vocabant Cethim, seu insulanos, eò quòd nauibus ad eos accederent. Idem fecerit Ioseph lib.1.antiq.cap.6.& 11. Theod.in cap.27. Ezechielis: sicut nunc de facto Itali vocant Germanos, Gallos, Belgas, Anglos, cæterosque transalpes habitantes vno nomine Vltramontanos. Vnde hic per Cethim intelligitur Macedonia.

Cap.4. v.6. [Qui tegumenta, & gladios non habebant.] Sermo est de Iudæis, qui loricis, & gladijs dicuntur caruisse; & tamen ver.15. legimus ipsos occidisse gladio tria millia virorum. Respondeo. Iudæi non habebant loricas, & gladios, subintelligitur *sicut volebant*, vt in Textu Græco additur ταῖς καρδίαις ἐν, καὶ μαχαίρας ἐν αὐτοῖς καθὼς ἠβούλοντο. Imò in pluribus codicibus latinis, seu manuscriptis, seu editis hoc inuenitur expressum. Sensus igitur est Iudæi quo ad arma non erant pro voto suo satis instructi, certè hostibus nulla ex parte æquandi.

Ibid. v. 52. [Centesimi quadragesimi octaui anni.] Sermo est de restauratione templi factà triennio post eius profanationem. Nam anno 145. Græcorum, profanatum fuit templum. Cur igitur 2.Machab. cap.10. dicitur post biennium restauratum fuisse Templum. Item narratur post mortem Antiochi, quæ accidit anno 149. Respondeo, ad primam difficultatem. Biennium, de quo ibi fit mentio, non sumitur ab initio profanationis Templi; sed ab initio Principatus Iudæ, vt clarè patet. Ad secundam difficultatem dico. Restauratio Templi narratur post mortem Antiochi; sed tamen ante eius obitum accidit, qui modus vsitatus est sæpè in sacris litteris.

Cap.7. v.9. [Sed & Alcimum impium constituit in Sacerdotem.] Ar iste Alcim us erat iam Sacerdos ante aduentum Demetrij Regis, vt habetur 2 Machab.14. Respondeo, etiamsi antea constitutus fuisset Summus Sacerdos ab Antiocho post cædem Menelai; quia tamen acta Antiochi, vtpotè tyranni, annullata fuerant iterum à Demetrio legitimo Rege, à quo hæc dignitas conferri debebat.

Cap.8. v.16. [Committunt, (*scilicet Romani*,) vni homini magistratum suum per singulos annos dominari vniuersæ terræ.] Certum tamen est, duos consules quotannis creari solitos esse, cur igitur dicitur hic vni tantum totius imperij committi gubernationem. Respondeo. Verum est duos creari consules; sed ambo non imperabant vno, eodemque in loco. Vnus enim in Vrbe, alter verò in exercitu. Vel si erant in eodem loco simul tunc alternis diebus imperabant, & vni soli fasces præferebantur teste Liuio, qui ait cum ad Cannas pugnatum fuit, fortem Imperij ea die penes Varronem fuisse; idem confirmat Halicarn & Sigonius.

Cap 11. v.34. [Statuimus ergo illis omnes fines Iudææ, & tres Ciuitates Lydan, & Romathan.] Cur duas tantum enumerat ciuitates, si erant tres. Respondeo, legendum esse tres præfecturas, seu Satrapias, vt legit Iosephus; dein duas ciuitates separatim nominatas assignant pro Templi sacrificijs. Sensus igitur est præter illas duas præfecturas assignasse etiam duas alias Ciuitates pro sacrificijs. Vide Textum Græcum.

Cap.14. v.25. [Cum autem audisset populus Romanus sermones istos.] Narrat dein beneficia maxima in Simonem collata, quæ beneficia certum est non à Romanis; sed à Iudæis fuisse collata. Respondeo, verum id esse, ideòque in Textu Græco non legitur *Populus Romanus*, sed ὡς δὲ ἤκουσεν ὁ δῆμος τῶν λόγων τούτων, idest: [Cum audisset populus sermonem istum.] Patet autem clarè ex ipso Textu ibi sermonem esse de populo iudaico, qui auditis ijs, quæ Simon fecerat apud Romanos pro populo, gratias ei agunt. Igitur de populo iudaico intelligenda sunt, quæ sequuntur.

Cap.16. v.3. [Estote loco meo, & fratres mei, & egressi pugnate pro gente nostra.] Loquitur Simon cum duobus filijs suis; sed cur eos vocat fratres. Respondeo ex Textu Græco aliter legendum est ἀντ' ἐμοῦ, καὶ τοῦ ἀδελφοῦ μου. nimirum: [Loco meo, & fratris mei.

EX LIBRO II. MACHAB.

Cap.1. v.9. [Et nunc frequentate dies scenopegiæ mensis Casleu.] Dies scenopegiæ celebrandi erant mense *septimo* Tisri, vt præcipitur Exod. 23. & 24. ac Leuit. 23. non autem mense nono Casleu. Respondeo. Isti dies festi, qui hic indicuntur, non sunt illi septimi mensis; sed dies Encæniorum, quando à Iuda Machabæo repurgatum fuit Templum, quam dedicationem festiuè peragerunt dies octo integros ad modum festiuitatis tabernaculorum.

Ibid. v. 14. [Etenim cum ea habitaturus venit ad locum Antiochus.] Sermo est de coniugali habitatione cum Dea Nanea, vt colligitur ex vocabulo græco συνοικῶν, idest *cohabitaturus*. Et ex dotis mentione, quæ ibi exprimitur. Dubium igitur est quomodo viuus cum mortua, mortalis cum immortali coniungendus esset. Respondeo, solitos fuisse veteres Reges cum Deabus matrimonia inire, vt Heliogabali Vrania docet, seu Venus apud Xiphilinum; & nostris temporibus nota omnibus est solemnis desponsatio, quam cum Thetide quotannis faciunt Veneti in die Ascensionis Domini. Habemus insuper exemplum desponsationis Antonij cū Minerua, teste Seneca in Suasor. Sic etiam hic

An-

Antiochus, vt honesto prætextu templum expoliaret, thesauros dotis nomine surripere studuit; at templi Sacerdotes cautiores fuere, vt ipse exitus comprobauit.

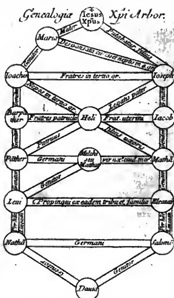
Cap. 3. v. 4. [Simon de tribu Beniamin præpositus Templi.] Quomodo poterat esse Templi præpositus, si erat de tribu Beniamin; non autem de tribu Leuitica. Respondeo, iste Simon erat præpositus in rebus prophanis, non autem sacris. Forsan enim præerat thesauris, vel militari custodiæ, sic etiam eius frater Menelaus iniustè summum Pontificatum affectauerat.

Cap. 5. v. 27. [Iudas autem Machabæus, qui decimus fuerat.] Et tamen cap. 14. dicitur Iudas præfuisse omnibus Assidæis, cur igitur dicitur decimus. Respondeo, erat decimus, nimirum, vnus ex decem viris Assidæorum, inter quos postea etiam generalis dux fuit.

Cap. 8. v. 22. [Constituit itaque fratres suos duces vtrique ordini Simonem, & Iosephum.] Nullus tamen ex fratribus Iudæ vocabatur Iosephus. Respondeo. Iosephus idem erat, ac Ioannes, ita Serarius explicat.

EX EVANGEL. S. MATTHÆI.

CAp. 1. Statim in ipso exordio occurrit difficultas illa celebris, cur Matthæus Christi genealogiam à Dauid vsque ad Ioseph deducat per Salomonem. Lucas verò per Nathan, ergo alij parentes tribuuntur Iosepho à S. Luca: alij à S. Matthæo. Hunc locum olim obiecit Iulianus Augustus. Sanct. Hieronymus verò enodauit dicens; à S. Luca recenseri parentes Iosephi secundum legem: à S. Matthæo autem secundum naturam. Nam Deus præceperat, quod si frater absque liberis è vita discessisset, alius frater eius vxorem acciperet ad suscitandum fratris semen. Hanc difficultatem nuper Christianis obiecit Ahmed Persa in suo libro inscripto Politor speculi, contra quem Apologiam eruditè, vt assolet, scripsit P. Philippus Guadagnola, Clericus Regularis Minor linguæ Arabicæ professor egregius, ac in nostra Congregatione meus collega, qui cap. 7. sect. 1. notat S. Matthæum vti verbo *Genuit* ad significandam naturalem generationem; Lucam verò non vti tali verbo, sed dicere: [Ioseph, qui fuit Heli, qui fuit Mathat, &c.] Arabicus legit [Ioseph filij Heli, filij Mathat, &c.] Ad maiorem huius difficultatis elucidationem Christi genealogiam ex Scripturis, & Sanctis Patribus præsertim Damasceno depromptam in sequenti arbore describi curauimus.

IBidem v. 5. [Salmon autem genuit Booz de Rahab.] Quomodo potuit Salmon generare filios ex Rahab meretrice Iericuntina, si ipse non est ingressus terram promissionis; nullus enim ex ijs, qui ab Ægypto discesserunt, in terram promissionis pedem intulit præter Iosue, & Caleb. Hæc obiectio est eiusdem Ahmedis. Respondeo, licet Salmon fuerit ex ijs viris, qui ex Ægypto discesserant, nihilominus non fuit comprehensus Dei maledicto. Nam nondum attigerat vigesimum annum. Colligitur ex capite 14. v. 29. Num. [In solitudine hac iacebunt cadauera vestra Omnes, qui numerati estis à viginti annis, & supra, & murmurastis contra me.

Ibid. v. 8. [Ioram genuit Oziam.] Qui tamen fuit abnepos, non verò filius Ioram. Nam 4. Reg. 8. Ioram genuit Ochoziam. Hic genuit Ioas, vt ex cap. 12. Ioas genuit Amasiam; ita cap. 14. Hic denique genuit Oziam, seu Azariam. Cur ergo S. Euangelista reliquit illos tres intermedios. Respondeo, quia noluit excedere tesseradecadem personarum. Ita S. Hieron. Cur verò hos potius prætermisit, quam alios, ratio in promptu est, quia hi tres geniti erant ex Athalia filia impijssimi Achabi, & Iezabelis, quorum stirpem delendam prædixerat Deus. 3. Reg. 21. v. 21. [Et interficiam de Achab mingentem ad parietem.] Vnde S. Euang. saltem vsque ad quartam generationem illorum memo-

memoriam abolitam noluit. Posteritas enim intelligitur vsque ad quartam generationem. Ita Hilar. S. Thomas, Ianſ. Barrad. & Abul.

Ibid. v. 11. [Iosias autem genuit Iechoniam, & fratres eius in transmigratione Babylonis.] At 4. Reg. 23. dicitur Iosias genuiſſe Ioachim, & capite 24. Ioachim genuiſſe Iechoniam, ſeu Ioachim. Secunda etiam inſurgit difficultas, quod hæc generatio accidit multis annis ante tranſmigrationem. Reſpondeo. Ad primam difficultatem, quam velut inextricabilem obijciebar Porphyrius Chriſtianis, & dico Scriptorum vitio, & incuria contigiſſe, vt nomen Ioachim ſemel tantum exprimeretur propter nominis ſimilitudinem, vnde ſupplenda eſt vna generatio, vt nonnulli codices Græci, & Latini habent; alioquin non eſſet completa decimaquarta generatio. Duo igitur fuerunt Reges pater, & filius nomine Ioachim, & cognomina Ieconiæ. Prior Ioachim eſt filius Ioriæ in quo deſinit ſecunda teſſradecas. Poſterior fuit nepos Ioriæ, & filius Ioachim, à quo incipit tertia. Ad Secundam difficultatem. Reſpondeo, illud *In transmigratione*, idem eſſe ac ſub tempus tranſmigrationis, quæ cœpit anno tertio Regni Ioachim.

Cap. 8. v. 5. [Acceſſit ad eum Centurio.] At S. Lucas cap. 7. v. 3. ait. [Miſit ad eum ſeniores.] v. 6. [Miſit amicos.] Reſpondeo. Primo acceſſit per ſeniores, dein per amicos, denique per ſe ipſum, cum Chriſtus vicinior eſſet; ita Chryſoſ. Theoph. Euthym.

Ibidem. v. 28. [Occurrerunt ei duo, dæmonia habentes.] At S. Lucas cap. 8. v. 27. & S. Marcus cap. 5. v. 2. vnum tantum recenſent. Reſpondeo. Vnius tantum meminerunt, quia famoſior, & truculentior erat, in quo integra legio hoſpitabatur, ita Aug. lib. 2. de conſenſu Euang. cap. 24. & alij.

Cap. 10. v. 10. [Neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam.] Marcus verò cap. 6. ait Chriſtum permiſiſſe Apoſtolis virgam tantum, & ſandalia, imo ipſemet Chriſtus habuit plures tunicas, ita Ioan. 19. Reſpondeo. Chriſtus prohibuit duas tunicas, nimirum, veſtimenta mutatoria, vt nunc vnum, nunc alterum induant, vt ait S. Thom. alioquin frigoris, aut neceſſitatis causa pluribus tunicis indui minimè vetat. Inſuper calceamenta, non verò ſandalia prohibuit; nam calceamenta ſupernè etiam pedes tegunt, ita S. Hieron. Aug. Toſt. Tolet. Ianſ. & Maldon. Denique prohibuit virgam defenſoriam, quæ hebraicè dicitur *Matte*, & per conſequens omnia genera armorum; concedit tamen baculum viatorium hebraicè *Miſcian*, vt expreſſit S. Marcus.

Cap. 16. v. 20. [Præcepit vt nemini dicerent, quia ipſe eſt Chriſtus.] Et tamen ipſe Chriſtus præcepit eiſdem Apoſtolis prædicare regnum Dei. Reſpondeo. Chriſtus prohibuit ſolum eo tempore, & loco, quia Apoſtoli nondum erant idonei ad perſuadendum id omnibus, vt ait Chryſoſt. Theoph. & Euthym.

Cap. 17. v. 1. [Poſt dies ſex.] Sermo eſt de tempore transfigurationis Chriſti Domini. At S. Lucas cap. 9. ait. [Factum eſt autem poſt hæc verba ferè dies octo.] Reſpondeo. Poſt euolutos ſex dies plenos transfiguratus eſt Chriſtus, quod accidit ſexta Auguſti, die dominico. S. Lucas verò numerat omnes dies etiam imperfectos; nam octaua die poſt illa verba transfiguratus eſt, idro addit illud *fere*, ita Chryſoſt. Euth. Theoph. & Aug.

Ibidem. v. 11. [Elias quidem venturus eſt, & reſtituet omnia.] ſtatim verò ſubiungit contrarium dicens. [Dico autem vobis, quia Elias iam venit, & non cognouerunt eum.] Reſpondeo in primo loco Chriſtus loquitur de Elia, qui venturus eſt ante extremum iudicium vna cum Henoch, & reſtituet omnes reliquos Iudæos, ideſt, conuertet; nam Arabicus legit: [Docebit vos omnia.] Deinde tranſit Chriſtus ab Elia litterali, & vero ad myſticum Eliam non nomine; ſed re, nimirum, ad Ioannem Baptiſtam, qui ante Chriſti aduentum præcurſor fuerat.

Cap. 19. v. 9. [Quicunque dimiſerit vxorem ſuam, niſi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur:] ex hoc aliqui colligunt præcipuè Græci licitum eſſe ob fornicationem vxorem dimittere, & aliam ducere. Contrarium aſſeritur apud Luc. cap. 16. Omnis, qui dimittit vxorem ſuam, & alteram ducit mœchatur, idem apud Mar. cap. 10. qui abſolutè dicunt non licere vxorem dimittere, ac aliam ducere. Reſpondeo, igitur duas quæſtiones Phariſæi propoſuerant Chriſto Domino. Prima vtrum liceret vxorem dimittere. Secunda an liceret aliam ducere. Chriſtus verò reſpondit licitum eſſe vxorem dimittere ob fornicationem tantum, & ſeparari coniuges quo ad thorum; nam qui innocentem dimittit, mœchus etiam reputatur, quamuis aliam non duxerit, quia violat ius matrimonij, & vxoris. Concluſio igitur eſt. Qui dimittit vxorem ob fornicationem non mœchatur; ſi verò aliam duxerit certè mœchatur. Vt ſi quis dicat. Qui ieiunium violat ſine diſpenſatione, & ſe inebriat peccat, ergo qui violat ieiunium cum diſpenſatione ſe inebriando non peccat, falſa eſt iſta ſequela, ita Corn. à Lap. & eſt ſenſus Theoph. & Aug. Vnde Chriſti propoſitio ſonat. Quicunque dimiſerit vxorem ſuam abſque fornicationis cauſa, mœchatur. Quicunque etiam aliam duxerit, mœchatur.

Cap. 27. v. 9. [Tunc impletum eſt, quod dictum eſt per Ieremiam Prophetam.] Loquitur Euangeliſta de agri emptione pro ſepultura peregrinorum ex Chriſti pretio. Maxima tamen eſt difficultas apud Scriptores ſuper hæc verba; nam hæc prophetia nullo pacto inuenitur apud Ieremiam, ſed potius apud Zachariam cap. 11. v. 12. [Et appenderunt mercedem meam trigin-

ta

ta argenteos.] Respondeo. Hunc errorem ex incuria librariorum irrepsisse testantur Hieron. Ruper. Lyran. Ians. Francisc. Lucas. Baron. Mald. Suar. imò nonnulli codices habent nomen Zachariæ, vt ait S. August. quorum vnum egomet legi arabicè scriptum, & eo vtebamur in nostra Congregatione apud Eminentiss. Cardinalem Pallottam, apud quem alius etiam extabat chaldaicè scriptus, qui nullius Prophetæ nomen continebat, sed solum dicebat. [Quod dictum est per Prophetam,] & hæc mihi videtur veri similior explicatio: nam S. Matthæus non solet exprimere nomina Prophetarum in suo Euangelio. Sed hic prætereundum non est, quod mihi nuper ostendit D. Abraham Ecchelensis Maron. in Romano Sapientiæ Archigymnasio Chald. ac Arabicæ linguæ publicus professor, & meus in præcognoscendis Arabicis Biblijs diligentissimus collega. Apud hunc virum, inter complures libros arabicos manuscriptos quidam singularis existit inscriptus, Liber margaritarum pretiosarum, estque de operibus Domini. Auctor huius libri ait odio, ac malitia Iudæorum istam Prophetiam erasam fuisse, vndè cap. 7. loquens de Christi passione, Ieremiæ verba citat, quæ ex arabico in latinum conuersa talia sunt.

Sectio ex Prophetia Ieremiæ Prophetæ.

Tum dixit Ieremias ad Phassur. Iam diu cum patribus vestris estis contrarij veritati; filij autem vestri, qui venient post vos perpetrabunt peccatum magis enorme, quam vos, quoniam appretiabunt illum, qui non habet pretium, & pati facient, qui sanat morbos, & dimittit peccata; Et accipient triginta argenteos pretium illius, quem emerunt filij Israel, &c.

EX EVANGEL. S. MARCI.

CAp. 1. v. 2. [*Sicut scriptum* est in Isaia Propheta. Ecce ego mitto Angelum meum,] ista verba inueniuntur apud Malachiam cap. 3. cur ergo citatur Isaias? Respondeo. Verum est ista verba esse Malachiæ, at S. Euangelista non citat Isaiam pro eis, sed pro sequentibus, nimirum, [Vox clamantis in deserto,] vnde iuxta veterum Ecclesiasticorum sententiã Marcus ex duobus testimonijs Prophetarum vnum effecit sub nomine Esaiæ, ita Hieron. qui addit secũdam solutionem, nimirum, vitio scriptorum Esaiæ nomen irrepsisse. Græcus legit, ὡς γέγραπται ἐν τοῖς προφήταις. [Sicut scriptum est in Prophetis;] nullius nomen exprimendo.

Cap. 15. v. 25. [Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum.] S. Ioannes verò ait cap. 19. [Erat hora quasi sexta,] & nec erat adhuc damnatus. Respondeo, erat hora tertia finiens, ac desinens in sextam, nam idem Marcus v. 33. affirmat Christum Dominum crucifixum hora sexta, quando tenebræ factæ sunt super vniuersam terram, ita communiter Interpretes, vel dicemus Marcum locutum esse de damnatione ad crucem, quando iuxtà Augustinum linguis Iudæorum clamantium crucifige, crucifige Christus cruci affixus est. Hieronymus putat scriptorem deceptum similitudine characterum numeralium, quibus Græci Codices vtuntur pro ϛ quod senarium indicat, apposuisse Γ gamma, quod ternarij signum est.

Cap. 16. v. 8 [Et nemini quidquam dixerunt.] Et tamen certum est has mulieres nunciasse Christi resurrectionem omnibus discipulis. Respondeo. Nemini quidem per viam dixerunt præ timore, vt ait Euthym.

EX EVANGEL. S. LVCÆ.

CAp. 3. v. 2. [Principibus Sacerdotum Anna, & Caipha.] Constat tamen ex Ioan. 18. solum Caipham fuisse tunc temporis Pontificem. Respondeo. Non erant simul Pontifices; nam solus Caiphas eo munere fungebatur: sed ambo erant principes inter sacerdotales familias. Annas enim fuerat immediatè ante Caipham Pontifex per septennium, & summæ auctoritatis erat apud omnes. Sed adhuc remanet difficultas, quomodo viuente Pontifice Anna, creatus fuerit Caiphas. Sciendum igitur est apud Hebræos solitum fuisse septem dies ante Kepur, idest, diem expiationis separare Pontificem, illumque instruere cæremonijs, quibus ingredi debebat Sancta Sanctorum; sed quia aliquando contingebat Pontificem eo tempore pollui, ac reddi immundum, ideò eligebant alium Pontificem, quem vocabant Pontificem ante, ne prætermitteretur illa solemnitas, qui assistebat in eadem functione, & si ipse offerebat illud sacrificium propter aliquam immunditiam Pontificis, remanebat toto eo anno in gradu pontificali. Colligitur hoc ex textu euangelico, in quo Caiphas appellatur Pontifex, sed cum additamento, nempè *anni illius*, ità Io. 11. v. 49. & 18. v. 13. Annas igitur erat verus Pontifex, vt clarissimè patet ex Actis Apostolorum cap. 4. v. 6. [Annas Princeps Sacerdotum, Caiphas, & Ioannes &c.] vbi sermo est de concilio congregato contra Apostolos, quod certe accidit post Christi resurrectionem; ergo Annas restitutus in pristinam dignitatem; remanebat tamen Caiphas in secundo loco, in tertio autem sacerdos caput hebdomadæ; nam hi duo semper comitabantur summum sacerdotem in functionibus sacris, vnus quidem à dextris, nempè, Pontifex anni, alius à sinistris, scilicet, caput hebdomadę. Colligitur tota hæc doctrina ex Hebræorum cæremoniali, vt mihi testatus est Ioannes Baptista Ionas in Romano Sapientiæ Archigymnasio hebraicæ linguæ professor olim inter Rabbinos Archisynagogus celeberrimus.

Ibid. v. 36. [Qui fuit Sale, qui fuit Cainan, qui

fuit Arphaxad.] S. Euangelista enumerat Christi genealogiam sursum ascendendo, ita vt Arphaxad sit pater Cainan, & hic pater Sale. At Gen.10.v.24 dicitur. [Arphaxad genuit Sale.] Nulla facta mentione de Cainan. Hanc obiectionem Christianis proponit Ahmed Persa probans Euangeliorum dissonantiam. Respondeo. Mos vsitatus est apud sacram scripturam appellare etiam progenitores parentes mediatos, quia non est ipsius intentum singulorum genealogiam numerare. Animaduertendum insuper est Textum Arabicum, & Græcum numerare etiam in Genesi Cainan: igitur mirum non est, si S. Lucas, qui græce scripsit non prętermittat generationem Cainan secutus Textum Græcum.

Cap. 18. v. 1. [Oportet semper orare, & non deficere.] Durum videtur hoc præceptum. Legimus enim apud Matth. 26. Christum Dominum post orationem concessisse sæpiùs Apostolis requiem. Respondeo. Sensus est nos debere perseueranter orare, & non deficere metu, vel tentatione, aut tœdio. Itaque illud *semper* non significat temporis continuationem, vt volebant hæretici Euchitæ, sed constantiam, & perseuerantiam, vt explicat Salmeron tom. 7. tract. 31. Eodem modo explicandus est alter Textus Eccl. 18. [Non impediaris orare semper.] Item alter similiter Pauli ad Thessalon. cap. 5. [Sine intermissione orate:] sicut etiam communiter dicere solemus: Iste iuuenis semper studet, idest sedulè, & frequenter.

Ibid. v. 35 [Cum appropinquaret Iericho, cœcus quidam sedebat secus viam.] Marcus verò cap. 10. ver. 46. ait. [Proficiscente eo de Iericho.] Idem affirmat Matth. cap. 20. qui insuper addit duos fuisse cœcos. Respondeo igitur ad secundam difficultatem. S. Marcus, & S. Lucas vnum tantum nominant cæcum principaliorem, & magis notum apud ciues illos, quem Sanctus Marcus vocat Bartimæum, eratque mendicus. Duos tamen re vera illuminatos fuisse cœcos à Christo asserit S. August. lib. 2. de Cons. Euang. cap. 65. Ad primam difficultatem, nimirùm, de diuersitate historiæ Lucæ ab aliorum duorum narratione S. August. existimat diuersum esse cœcum, de quo agit Sanctus Lucas; nam hic in ingressu Christi ad vrbem illuminatus est, quam sententiam amplectitur etiam Iansenius. Verùm cum omnes circumstantiæ, quas narrat Sanctus Lucas consentiant cum ijs, quas habent S. Matt & S. Mar. dicendum est omninò vnum, eundemque fuisse cœcum, qui priùs ingrediente Christo Domino petierit ab illo illuminari, verùm cum ob turbæ multitudinem non audiretur, & ipsemet Christus dissimularet, vt eius fidem acueret, stetit postridie ad portam vrbis, ibique Christo egrediente rursus visum postulans gratiam impetrauit, ita sentiunt S. Ambr. in Luc. cap. 18. Dion. Carth. Mald. Fran. Lucas, & alij.

EX EVANGEL. S. IOANNIS.

Cap. 1. v. 28. [In Bethania trans Iordanem.] At cap. 11. ait Bethaniam fuisse iuxta Ierosolymam cis Iordanem. Respondeo, ista Bethania, de qua hic agitur non est illa Marthæ, & Marię, sed alia trans Iordanem sita; vnde aliqua exemplaria græca legunt Βηθαβαρᾷ, idest, Bithabara, quod vocabulum hebraicum significat domum transitus, imò communiter græca lectio est Bithabara. Insuper hæc Bethania scribitur per Aleph, & significat domum nauis, altera scribitur per Ain, & significat domum humilitatis.

Ibid. v. 31. [Ego nesciebam eum.] Quomodo sinè mendacij nota poterat hoc dicere Ioannes qui præ gaudio in vtero exultauerat ad aspectum Christi Domini? Respondeo, Ioannes non nouerat Christum de facie, seu naturali modo; sed diuinitus, quàm notionem noluit manifestare, nè videretur cognationi, familiaritati, vel affectui aliquid indulgere.

Cap. 2. v. 20. [Quadraginta, & sex annis ædificatum est templum hoc.] Quod non potest verificari de Salomone, qui in ædificatione templi septè annos cũ dimidio impendit. 3. Reg. 6. Neque de restauratione facta pe Zorobabelem, qui neque tam plures impendit annos, licèt Chrys. Beda, Theoph. Euth. Eucher. Ians. Tolet. Mald. existiment hic loqui de hac secunda restauratione facta per Zorobabelem anno primo Cyri regis vsq; ad annum sextum Darij, quod spatium putant fuisse quadraginta sex annorum: sed hic computus errorem continet. Nam Templum instaurari cœpit anno primo Monarchiæ Cyri; vndè quindecim anni solum fluxere, vt probat Cornel. à Lap. in hunc locum; de qua ergò ædificatione loquitur Textus? Respondeo. Loquitur de vltima restauratione facta ob Herode Ascalonita, qui vt nomen Messiæ sibi vindicaret, templum construere cœpit anno Iuliano 27. quod compleuit anno 15. Tiberij, nimirùm Iuliano 73. vndè quadraginta, & sex annis ædificatum fuit, & completum anno primo prædicationis Christi. De hac templi restauratione agunt Iosephus lib. 15. antiq. c. 14. & lib. 20. c. 8. Sigonius in notis ad Suppl. Constan. Phrygio in Chron. Ger. Merca. & Func. in Chron.

Cap. 3. v. 22. [Et illic demorabatur cum eis, & baptizabat]. At cap. 4. v. 2. contrarium ait. [Quamquam Iesus non baptizaret: sed discipuli eius.] Respondeo. Christus baptizabat non tàm per se, quàm per discipulos suos, quos tamen ipse priùs baptizauit, vt ostenderet baptismum suum etiam ab alijs conferendum; at Ioannis baptismus ab ipso solum conferebatur.

Cap. 4. v. 13. [Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum.] Quod videtur con-

contradicere Textui Eccl.24.v.29. [Qui bibe-rint me adhuc sitient.] Respondeo. Sitient non ex defectu quasi aqua careant, qualis sitis inuenitur in aqua mundana, non verò in illa, quam promittit Christus: sed sitient ex deside-rio magis augendi aquam, quam habent, sicut quo magis gustamus rem delicatam, eò magis augeri nobis optamus.

Cap. 5. v. 31. [Si ego testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum non est verum.] Paulo post cap. 8. v. 14. contrarium omninò asserit Christus dicens. [Et si ego testimonium perhibeo de me ipso, verum est testimonium meum.] Respondeo. In primo Textu sensus est, si solus ego perhiberem testimonium de me vtique non esset verum, id est, dignum fide, vestro quidem iuditio; loquitur enim Christus ex concessione magis, ac communi Iudæorum sensu. In secundo verò sensu dicit testimonium ipsius verum esse, quia solus non erat, sed cum eo Pater, qui illum miserat, ita Cyrill. Chrysost. Leont. Theoph. Euth. & alij.

Ibid. v. 34. [Ego autem non ab homine testimonium accipio,] & tamen Ioannes testimonium perhibuit de Christo: item Moyses, & Prophetæ. Respondeo. Christus Dominus testimonium hominis non accipit, id est, non requirit, nec indiget hominis testimonio. Non tamen illud reijcit etiam in controuersijs fidei, vt somniarunt hæretici: sed solum asserit sui causa nō indigere tali testimonio, cum sit Deus. Nostri verò causa quoties tale testimonium necessarium fuerit, illud probat, & admittit. Imò, vt Deus, non solum non indiget hominum testimonio, sed omnes Prophetæ, & Ipse Ioannes ab eo auctoritatem acceperunt. Ita Cyrill. Theoph. Leont. Mald. Iansf. & alij.

Cap. 7. v. 16. [Mea doctrina non est mea.] Si mea quomodo non mea? Respondeo. *mea doctrina*, id est, *quam vobis* trado, non est excogitata ex me, vt puro homine: sed à Patre meo cælesti illam accepi, imò vt Deus illam mihi communicauit, ita Chrysost. Leont. Euthym.

Cap. 8. v. 15. [Ego non iudico quemquam.] Cap. verò 5. dixerat [Pater omne iudicium dedit filio.] Respondeo. Christus non iudicat secundum carnem, id est, sensus externos, de quo iuditio ibi loquitur. Vel possumus dicere Christus non iudicat quemquam, id est, non condemnat; non enim venit perdere, sed saluare.

Ibid. v. 19. [Neque me scitis.] Supra verò c.7. v. 28. dixerat. [Et me scitis.] Quomodo hæc inter se conueniunt? Respondeo. [Neque me scitis:] quoad diuinitatem, & reddit rationē. [Si me sciretis, forsitan & Patrem meum sciretis.] Græcus magis ad rem nostram legit, *Ἄν*, scilicet, [Sciretis vtique. Nam correlatiuorum eadem est scientia. Ita Theoph. & Iansen.

Cap. 9. v. 29 [Nunc autem nescimus vndè sit.] Et tamen eadem turba dixerat supra c.7. v.27. [Nunc scimus vndè sit.] Respondeo. Nesciunt vndè sit, nimirum, à quo, vel cuius auctoritate missus sit, alioquin de patria, & parentibus satis sibi constare supra cap.7. asseruerant.

Cap. 10. v. 22. [Facta sunt encænia, & hyems erat. At dedicatio Templi facta per Salomonem fuit in æquinoctio autumnali. 3. Reg. 8. Secunda etiam facta per Zorobabel fuit in vere paulo ante Pascha. 1. Esd. 6. igitur quomodo encænia celebrantur hyberno tempore. Respondeo, de nulla istarum dedicationum loquitur Textus; sed solum de illa facta à Iuda Machabæo, qui ptophanatum ab Antiocho Templum, & Altare triennio post expurgauit, iterumque dedicauit mense Casleu, id est, Decembri, iussitque quotannis idem festum celebrari per octiduum. 1. Machab. 4. Ita Cornel. à Lapid in hunc locum.

Cap. 12. v. 44. [Qui credit in me non credit in me.] Hæc videntur manifestè contradictoria. Respondeo, sensus est, qui credit in Christum, sicut oportet credere, non solum credit in eum: sed etiam in illum, qui eum misit, vt subiungit, tanquam vnigenitum, & consubstantialem filiū, fauet Textus Arabicus: [Qui credit in me, non credit in me solum; sed & in eum, qui misit me.

Cap. 13. v. 27. [Quod facis, fac citiùs.] Sunt verba Christi Domini ad Iudam proditorem. Deus tamen nemini mandat impiè agere, vt dicitur Eccl. 15. Respondeo. Christus non præcipit, nec suadet Iudæ, sed potestatem concedit exequendi scelus, nimirum, non contradicit, nec impedit, licet facillimè posset. Non præcipit ait August. sed prædicit. Sunt etiam verba exprobrantis secundum Chrysost.

Ibid. v. 34. [Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem.] Cur vocatur nouum, si fuit ab initio mundi: imò est lex naturalis. Respondeo, est nouum quia non solum proximos, sed etiam inimicos diligere mandat, ideo addidit. *Sicut dilexi vos.* Et inter vos etiam Iudam. Noui igitur mandatum, quia nouo modo est expositum, & in praxim redactum, ita Chrysost. ho. 71. August. tract. 65.

Cap. 18. v. 20. [In occulto locutus sum nihil.] Contrarium asseritur Matth. 10. [Quod dico vobis in tenebris, & in aure.] Ergo locutus fuerat in occulto. Respondeo. Christus nihil locutus fuerat in occulto, nimirùm, nihil dixerat, quod in publicum proferri vetuerit, imò potiùs iussit prædicari super tecta.

Ibid. v. 31. [Nobis non licet occidere quemquam.] Et tamen occiderunt S. Stephanum; insuper præcipitarunt S. Iacobum. Respondeo. Romani ademerant illis ius inferendæ necis, te licita solum potestate cognoscendi, & iudicandi crimina ad legem pertinentia, ita Chrysost. Stephanum verò tumultuario, & subito furore occide-

ciderunt, quod facinus dissimularunt Romani; imo Iosephus lib 20. Antiq. cap. 8. alias 16 asserit Annanum Pontificatu priuatum fuisse, eò quòd Iacobum iussisset occidi. Vel non licebat forsitan eis occidere in festo Paschæ propter tanti festi celebritatem. vt explicant August. Cyrill. Suar.

Cap. 19. v. 14. [Erat autem Parasceue Paschæ.] Imò erat ipsum festum Paschæ. Nam die antecedente ad vesperam comederant Agnum Paschalem. Matth. 26. Respondeo, erat Parasceue, idest, dies præparationis rerum necessariarum ad sequens sabbatum. Vnde S. Mar. cap. 15. vocat illum diem voce græca προσάββατον, idest *Antesabbatum*, additur vox illa *Paschæ*, quia dies hic parasceues incidebat in primum diem azymorum, seu paschalium, vt probat Baron. sed prætereundum hic non est ex Rabbinorum traditionibus nunquam celebrari à Iudæis Pascha in diebus lunæ, mercurij, vel veneris, vt dixi in Hierolex. dict. *Pentecostes*. Igitur eo anno, quo passus est Iesus, celebrabant Pascha in die sabbati, & per consequens comederunt agnum ad vesperam diei veneris, quod comprobatur illis Euangelistæ verbis. [Et ipsi non introierunt in prætorium, vt non contaminarentur: sed vt manducarent Pascha. Ioan. 18. v. 28.] At Christus Dominus relictis Rabbinorum traditionibus comedit agnum feria V. quando incidebat decimaquarta dies lunæ primi mensis; igitur secundum Iudæos feria sexta erat Parasceue Paschæ eo anno. Confirmatur hæc opinio ex Hebræorum Thalmud, in quo asseritur Christum Iesum passum ante diem Paschæ.

Ibid. v. 29. [Spongiam hysopo circumponentes.] Aliter Mar. 15. [Calamo circumponentes] item Matt. 27. [Spongiam arudini.] Respondeo. Spongiam quidem arundinis sed ramusculis hysopi quasi funiculis circumposuerunt, ne spongia dilaberetur, & vt acetum virtute hysopi condiretur. Ita Aug. & alij antiquiores. Multi verò putant calamum fuisse ex hysopo. Calamus enim significat surculum cuiusuis herbæ, imò Dodonæus lib. 4. de stirpibus cap. 19. ait hysopum erigere caules altiores duros, & lignosos. Hanc sententiam tenent Euthym. Chrys. Lyran. S. Thom. Titel. Dion. Carth. Barrad.

EX ACTIS APOSTOLORVM.

CAp. 1. v. 18. [Et hic quidem possedit agrum de mercede iniquitatis.] Loquitur de Iuda proditore, qui suspensus crepuit medius; quomodo igitur possedit agrum emptum post eius mortem. Respondeo, est figura catachresis, qua quod meo ære emptum est, meum esse censetur, & etiam mortuus dicor illud possidere per successores meos. Vel possedit pretium agri, nimitum, pecuniam.

Cap. 2. v. 1. [Cum complerentur dies Pentecostes.] Est traditio ecclesiastica diem Pentecostes incidisse in diem dominicum, ita Ecclesia vniuersalis, & Sancti Patres vnanimiter tenent. At computus dierum quinquaginta non concordat. Respondeo, ex legis præscripto Leu. 23. Dies Pentecostes numerandi erant à sequenti die post Pascha azymorum, in qua solemnitate manipulus spicarum Deo offerendus erat; eo verò anno sequens dies erat sabbatum, quo die veritum erat mittere falcem in messem; eo ergo anno manipulus oblatus fuit die dominico, quo die Christus resurrexerat; & sic ab hac die vsque ad Pentecostes festum numerantur dies quinquaginta. Sed iam superius probaui Pascha azymorum celebratum fuisse die Sabbati eo anno à Iudæis.

Ibid. v. 38. [Baptizetur vnusquisque vestrum in nomine Iesu Christi] Vtrum hæc Baptismi forma sit valida, dicente Christo Matt. vlt. [Baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti.] Respondeo, sensus illorum verborum *In nomine Iesu Christi* idem est, ac in fide Iesu Christi, seu in virtute. Addebant autem in forma Baptismi alias duas personas Sanctissimæ Trinitatis necessariò exprimendas. Vnde ante Baptismum instruebantur fideles de mysterio Sanctissimæ Trinitatis, vt docent Suar. Coninck, & alij Scholastici. Crediderim tamen primis illis temporibus in forma baptismi ad conciliandam maiorem reuerentiam exprimi solere nomen Iesu Christi hoc modo Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij eius Iesu Christi, & Spiritus Sancti.

Cap. 7. v. 2. [Apparuit patri nostro Abrahæ, cum esset in Mesopotamia.] Constat contrarium Gen. 11. v. 31. vbi Abraham dicitur eductus de Vr Chaldæorum. Respondeo, hìc Mesopotamiæ nomine intelligitur omnis regio trans Euphratem, prout opponitur terræ Chanaam, cuius limites extendebantur vsque ad Euphratem. In Mesopotamia ergo includitur Chaldæa.

Ibid. v. 5. [Et non dedit illi hæreditatem in ea, nec passum pedis.] sermo est de terra Chanaam, in qua legitur Abraham possedisse speluncam duplicem. Gen. 23. v. 9. Respondeo. Illam speluncam non dedit illi Deus: sed emit pretio argenti. Ita Aug. q. 56. in Gen. Nec poterat vocari hæreditas locus in sepulturam destinatus, & non in culturam ait Glossa.

Ibid. v. 16. [Et translati sunt in Sichem; & positi sunt in sepulcro, quod emit Abraham pretio argenti à filijs Hemor, filij Sichem.] Hæc narratio S. Stephani contradicit veritati; imò quamplurimas inuoluit difficultates; primò Abraham emit ab Ephron filio Seor. Gen. 23. v. 16. Secundo, locus vocabatur Hebron, in quo sepulti sunt omnes Patriarchæ excepto Ioseph, vt habetur Iosue cap. vlt. Nec potest verificari de emptione Iacob à filijs Hemor. Gen. 33. v. 19. nam Iacob non emit sepulcrum; sed agrum ad construendum altare. Tertiò quia Hemor

non

non fuit filius; sed pater Sichem. Quartò denique quia non emit Iacob pretio argenti, sed centum agnis. Fateor hanc esse maximam, ac vnicam difficultatem indissolubilem in nouo testamento, cui varias expositiones tradunt Interpretes: sed nulla satisfacit plenè. Vnde inter tot solutiones facilior mihi videtur illa, quam assignant S. Greg. lib. 7. epist. 55. Lyran. & alij. Loquitur igitur S. Stephanus de emptione ab Abrahamo facta. Dicendum itaque Seor fuisse binomium iuxta morem Hebræorum, vocatumque esse etiam Hemor, qui multos habuit filios, quorum primogenitus vocabatur Ephrō, hic nomine cęterorum fratrum vendidit. Hemor autem fuit filius alterius Sichem antiquioris. Confirmatur, quia non solum Abraham, Isaac, & Iacob; sed alij etiam Patriarchæ sepulti sunt in Hebron, licet prius translati fuissent in Sichem, vt notauit Iosephus lib. 2. Antiq. cap. 4. Nec contradicit Hieronym. in Epitaph. Paulæ, dum ait duodecim Patriarcharum sepulchra adhuc sua ætate ostendi solita in Sichem, quæ hodie vocatur Neapolis. Loquitur enim de tumulis asseruatis religiosè à posteris; non autem de cadaueribus translatis.

Cap. 9. v. 7. [Viri autem illi, qui comitabantur cum eo, stabant stupefacti, audientes quidem vocem, neminem autem videntes.] Huic narrationi contradicit ipsemet Apostolus Paulus, qui infra asserit socios non audiuisse vocem Christi: ita enim ait cap. 22. v. 9. [Qui mecum erant, lumen quidem viderunt; vocem autem non audierunt.] Respondeo. Socij audierunt vocem Pauli, non autem Christi: ideo subiungit. [Vocem autem non audierunt eius, qui loquebatur mecum] ita S. Aug. in Psal. 67. Lyr. Hug. Chrysost. Vat. Facilior est solutio S. Ocherij, qui docet socios audiuisse vocem, scilicet, sonum inconditum; non tamen expressam verborum significationem, & sic non intellexerunt, nec audierunt verba articulata; sed sonum vocis. Denique non audierunt, scilicet, non obedierunt, sicut Paulus.

Cap. 12. v. 17. [Nunciate Iacobo, & fratribus hæc.] Quomodo poterat nunciare Iacobo iam mortuo, vt patet ex eodem cap. v. 2. [Occidit autem Iacobum fratrem Ioannis gladio.] Respondeo, Petrus mandat nuntiare hæc Iacobo Alphæi Ierosolymorum Episcopo, non autem Iacobo Zebedæi iam vita functo.

Cap. 25. v. 13. [Agrippa Rex, & Bernice descenderunt Cæsaream] Atqui Agrippa iampridem consumptus erat vermibus, & percussus ab Angelo expirauerat, vt vidimus supra cap. 12. Respondeo, hic, de quo loquitur Textus, est Agrippa iunior filius Agrippæ senioris, frater Drusillæ, nec erat Rex Iudeæ, sed Chalcidis, & Trachonitidis.

Cap. 27. v. 12. [Deuenientes Phœnicem, hyemare portum Cretæ.] Sed Phœnicia est prouincia Syriæ. Item eodem cap. v. 13. [Et cum sustulissent de Asson legebant Cretam.] Sed Asson est Ciuitas Macedoniæ. ita Actor. 20. Respondeo ad primum Phœnix est vrbs, & portus Cretæ insulæ, & distinguitur ab alia, quæ est regio. Ad secundum eodem modo Respondeo. Asson namque est portus eiusdem insulæ, ita Baron.

Ibid. v. 33. [Quartadecima die, hodie expectantes ieiuni permanetis nihil accipientes.] Quomodo hoc fieri poterat naturaliter; nam homo alioquin sanus vltra septem dies naturaliter absque cibo viuere non potest, vt docet Hippocrates, & alij medici. Respondeo illud, *Nihil accipientes*, intelligitur per modum iustæ refectionis, ita Hugo, Corn. à Lap. & plerique alij, qui volunt vectores carptim subinde quædam delibasse ad vitam sustentandam. Chrysost. tamen hoc tribuit miraculo, cui aliqui consentiunt.

Cap. 28. v. 1. [Barbari verò præstabant non modicam humanitatem nobis] Cōtradicit sibimet iste textus: nam quomodo vocantur barbari Melitenses, si humaniter se gesserunt erga Apostolum, ac cæteros naufragos? Respondeo, quod viris doctis, ac linguarum peritis nulla consurgit difficultas ex supracitatis verbis; nam Barbarus non significat inhumanum, vt vulgò nunc sonat, sed agrestem, & rusticum; est enim vox Syriaca *Bar Bar*, idest, filius deserti, vel habitator deserti, & quia tales homines solent esse inurbani ideo hæc vox tractu temporis denotare cœpit inhumanos. Confirmatur hæc expositio ex textu æthiopico, qui legit *Agrestes*, vt mihi ostendit Romæ Abba Gregorius Sacerdos Aethiops de nostra fide catholica optimè meritus, ac linguæ Aethiopum litteralis peritissimus. Igitur homines rustici, ac per agros vagantes primi sese obtulerunt Paulo, ac socijs à mari in littus electis, eosque humaniter exceperunt; deinde fama vulgata accesserunt ciues, ac ipse Publius Princeps Insulæ, vt narrat Textus.

EX EPISTOLA S. PAVLI AD ROM.

CAp. 1. v. 3 [Qui factus est ei ex semine David secundum carnem.] Contrarium videtur docere Apostolus 2. Cor. cap. 5. v. 16. [Et si cognouimus secundum carnem Christum; sed nunc iam non nouimus.] Ex hac apparenti contradictione colligit Faustus epistolas Pauli vitiatas. Respondeo neutrum ab altero dissonare: nam in epistola ad Corinthios loquitur de immortalitate post resurrectionem futuram, in qua negat carnem fore corruptibilem, sicut de facto Christus nunc non habet carnem passibilem, & corruptibilem, ergo nomine carnis intelligit corruptionem.

Ibid. v. 17. [Iustus ex fide viuit.] Contra verò Iacobi 2. dicitur. [Ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum.] Respondeo. *Iustus ex fide viuit*, scilicet, non ex cæremonijs legalibus, vt Iudæi, nec ex solis virtutibus moralibus, vt Gentiles, sed ex fide, non quidem sola, quæ mor-

tua

tua est, sed etiam coniuncta cum bonis operibus, cæterisque virtutibus: impleat enim animam viuere per aliquid mortuum. Vel sensus est. *Iustus ex fide viuit*, quia, scilicet, fides est radix vitæ spiritualis, non tamen excluduntur aliæ virtutes, sicut cum dicimus, homo ex corde viuit, nimirum, cor est initium vitæ, non ideo excluduntur aliæ partes, cerebrum, iecur &c. per quas partes homo viuit, ita Cor. à Lap. Augustinus in præf. psalm. 31. Paulum, & Iacobum conciliat, quia Paulus docuit Abraham iustificatum fuisse ex fide, tanquam ex radice, & fundamento. Iacobus verò asseruit eundem iustificatum ex operibus, tanquam ex fructu.

Cap. 2. 13. [Factores legis iustificabuntur.] Contrarius est textus infra c. 3. [Ex operibus legis non iustificatur omnis caro.] Respondeo. Factores legis iustificantur, quia gratis accepta iustificatione proficiunt in operibus legis, & merentur; quæ tamen merita proueniunt tanquam ex radice ab illa prima iustificatione, & sic iustificantur non accusati tanquam legis transgressores coram Deo. Primam verò iustificationem, qua remittuntur peccata non merentur ex operibus iustitiæ, & legis; sed à Christo gratis hæc nobis datur.

Cap. 4. v. 20. [In repromissione etiam Dei non hæsitauit diffidentia.] Loquitur de Abraham, qui tamen videtur dubitasse; nam Gen. 17. dicitur. [Risit Abraham dicens in corde suo: Putasne centenario nascetur filius?] Respondeo. Ista verba Abrahami non ex incredulitate; sed ex admiratione proueniebant.

Cap. 14. v. 23. [Omne autem, quod non est ex fide, peccatum est.] Si hoc esset verum, sequeretur Melitenses v. g. peccasse humaniter se gerentes erga S. Paulum eiusque socios, nam actio illa non erat ex fide. Respondeo. Apostolus hic non agit de fide christiana, seu supernaturali; sed de fide naturali, quæ nil aliud est, quàm dictamen rationis, & conscientiæ. quo quis sibi videtur rectè agere, ita Chrys. Oecum. Amb. & Theoph. Colligitur ex voce græca πίστις, qua fides solet appellari, & idem est ac persuasio. Igitur quicunque non agit secundum rationis dictamen, peccat. Sunt aliæ explicationes, sed non ad mentem Apostoli.

EX PRIMA AD CORINTHIOS.

Cap. 10. v. 8. [Ceciderunt vna die viginti tria millia] Loquitur Apostolus de fornicarijs cum filiabus Moab secundum Chrysost. Ans. & Caiet. & tamen de his dicitur Num. 25. [Occisi sunt viginti quatuor millia.] Respondeo. Numerus iste minor à S. Paulo commemoratus comprehenditur in illo maiore. Potest etiam dici S. Paulum locutum fuisse de vituli cultoribus, & idolatris, vt vult Corn. à Lap. & sic numerus concordat.

EX SECVNDA AD CORINTHIOS.

Cap. 1. v. 8. [Quoniam supramodum grauati sumus supra virtutem.] Et tamen idem Paulus 1. Cor. 10. dixerat. [Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id, quod potestis.] Respondeo. Illud *supra virtutem* significat supra vires naturæ, & corporis; sed non supra animi, & gratiæ vires; nam inuicto animo tribulationem hanc Diuus Paulus pertulit.

Cap. 2. v. 5. [Si quis autem contristauit, non me contristauit.] Cur ergo tantam animi angustiam ostenderat supra. v. 4. Respondeo. *Non me contristauit*, scilicet, non me solum, sed ex parte multos alios contristauit mecum; imò totam Ecclesiam, cuius ego membrum sum, & pars.

Cap. 5. 21. [Qui non nouerat peccatũ, pro nobis peccatum fecit.] Loquitur de Christo, qui tamen secundum Esaiam cap. 53. [Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius.] Respondeo Paulum nomine peccati intellexisse oblationem pro peccatis, in quo sensu dixit Oseas cap. 4. *Comedent peccata populi*, idest oblationes, quæ pro peccatis offeruntur. Vide Aug. de verb. Apost. serm. 6.

AD GALATAS.

Cap. 2. v. 7. [Creditum est mihi Euangelium præputij, sicut, & Petro circumcisionis.] Atqui Petrus prædicauit Gentibus, & Paulus Iudæis, vt constat ex Act. Apost. Respondeo. Apostoli partiti sunt inter se non auctoritatem, sed operas; nam, eò quòd Paulus Iudæis exosus esset, Gentibus prædicauit. Petrus verò Iudæis carus ipsis prædicabat præcipuè. Cæterum poterant ambo prædicare tam Gentibus, quàm Iudæis, & de facto prædicarunt.

Cap. 4. v. 25. [Sina enim mons est in Arabia, qui coniunctus est ei, quæ nunc est Ierusalem.] Mons Sina longo interuallo; imo toto cœlo distat à ciuitate Ierusalem, quomodo est igitur illi coniunctus. Respondeo, est coniunctus, idest, affinis, seu potius similis, græca enim lectio vertit συστοιχεῖ, idest habet affinitatem, seu similitudinem. Mons namque Sina similis est, in conditione cum Ierusalem; sicut enim ibi tradita fuit lex merè cæremonialis, carnalis, & seruilis; ita etiam in Ierusalem. Insuper vtrobique generantur filij non liberi; sed serui, ita Theoph. Vatab. & Cor. à Lap. qui multis rationibus prosequitur in hac similitudinis probatione.

AD PHILIPPENSES.

Cap. 2. v. 7. [In similitudinem hominum factus.] Ergo non fuit verè homo, cum tamen clarè asserat S. Ioan. cap. 1. [Verbum caro factum est.] Respondeo, factus est in similitudinem hominum non accidentaliter, vt som-

-somniabat Faustus: sed substantialiter sicut omnes homines dicuntur similes in specie; seu natura humana, ita S. Aug. S. Thom & alij.

AD COLOSSENSES.

CAp. 1. v. 15. [Primogenitus omnis creaturæ.] Ergo Christus, vt filius Dei, est creatura, vt volebant Arriani. Respondeo Primogenitus, idest, genitus ab æterno ante omnes creaturas, ita Ambr. Theod. Theoph. non enim dicitur, πρωτόκτιστος, idest, primo creatum, sed πρωτότοκος, idest, primogenitum.

Ibid. v. 24. [Adimpleo ea, quæ desunt passionum Christi.] Quid namque deesse potest Christi passionibus, cum ipsemet dicat Luc. 23. [Ea, quæ sunt de me, finem habent.] Et Ioan. 17. [Opus consumaui.] Et clariùs Dauid Psal. 129. [Copiosa apud eum redemptio.] Respondeo, licet passio Christi fuerit copiosissima, & sufficiens satis superque toti mundo; nihilominus, vt illius valor singulis Christi membris actu applicaretur, multa adhuc facienda, & sufferenda supersunt, vt demonstrat S. Thom Nam oportuit Apostolos peregrinari, docere, multosque pati labores, vt Gentibus Christi passio applicaretur, ita Chrysost. Amb. Theod. Oecum. Ans. & Aug.

EX PRIMA AD TIMOTHEVM.

CAp. 2. v. 12. [Docere autem mulieri non permitto.] Alio verò in loco ad Titum cap. 2. ait. [Anus bene docentes.] Respondeo. Prohibet mulieres docere publicè in Ecclesia, priuatim verò permittit, vt puellas doceant; imò suadet.

AD HEBRÆOS.

CAp. 1. v. 1. [Multifariam, multisque modis olim Deus loquens Patribus in Prophetis.] Aduersatur hæc propositio ei, quam pronunciauit Dauid Psalm 61. [Semel loquutus est Deus.] Respondet S. Augustinus. Hominibus sæpè loquutum fuisse Deum, multisque modis manifestans Christi aduentum per Prophetas: apud se verò Deus semel loquutus est, quia vnicum Verbum genuit ab æterno.

Cap. 7. Hic locus, vbi S. Paulus pronunciat legem infirmam, & inutilem fuisse, videtur pugnare cum eo, quod scribit ad Philippenses cap. 3. [Secundum iustitiam, quæ in lege est, sine reprehensione conuersatus sum.] Si in lege est iustitia, quomodo erit infirma, & inutilis. Respondeo. Iustitia in lege reperitur, quia cum quis operatur, quæ in lege scripta sunt, acceptus est hominibus, & legis pœnam deuitat. Christi autem institia est, qua homo fide per dilectionem operante, iustificatur, & Deo gratus redditur. Hanc autem iustitiam non est consequutus Paulus in lege, neque à lege, sed ex fide in Christum.

Cap. 9. v. 7. [In secundo autem semel in anno solus Pontifex.] Loquitur Apostolus de secundo tabernaculo, in quo solus summus sacerdos intrabat. Huic aduersatur locus Exodi 30. in quo Deus iussit, vt Aron bis in die adoleret incensum mane, & ad vesperam. Respondet Theophylactus. Aron semel in anno intrabat cum sanguine; bis verò in die cum incenso. Paulus enim non asserit simpliciter, quod semel introibat sed semel cum sanguine, idest cum immolatione victimæ.

Ibid. v. 27. [Statutum est omnibus hominibus semel mori] Contrarium docuit ad Thessal. 4. [Deinde nos, qui viuimus, qui residui sumus, simul rapiemur cum illis obuiam Christo in aëra] Respondeo. Eorum, qui residui erunt in nouissimo die, quorum nomine loquitur Paulus, mors erit tam momentanea, vt soporem se passuros existiment, ac propterea sese tanquam viuos obuiam Domino dabunt, non percipientes tam subitam, & breuem mortem.

EX PRIMA S. IOANNIS.

CAp. 4. v. 18. [Timor non est in charitate; sed perfecta charitas foras mittit timorem.] Ista conclusio contradicit multis locis Sacræ Scripturæ, præsertim Psal. 2. v. 11. [Seruite Domino in timore.] Resp. Sancti, ac perfecti viri, qui verè Deum diligunt super omnia, timent valde esse sine Deo, & huiusmodi timor est sanctus, ac permanet in sanctis. Alius timor est de amissione vitæ, vel bonorum, hunc excludit perfecta charitas, ita Eucher.

EX APOCALYPSI.

CAp. 2. v. 18. [Et Angelo Thyathiræ Ecclesiæ scribe] Sed in Tyathira, quæ sita est ad sinistram partem Cayci fluminis in Mysia, nulla tempore Ioannis fuit Ecclesia Christianorum. Quo argumento aliqui hæretici negarunt Apocalypsim fuisse à Ioanne scriptam. Resp. iuxta Epiphanij doctrinam Ioannem spiritu prophetico scripsisse ad futuram ibi Ecclesiam, quæ decepta à Phrygastarum pseudoprophetissis Priscilla, Maximilla, & Quintilla erratura erat, quas sub nomine Iezabelis designauit.

Cap. 5. v. 5. [Vicit Leo de tribu Iuda.] Et postea statim vers. seq. vocatur agnus. Respondeo, Verè Christus apparuit Ioanni in specie agni, non autem Leonis. Vocatur tamen Leo per metaphoram ob eius eximiam fortitudinem, maiestatem, ac dignitatem regiam, & quia ortus erat ex tribu Iuda, cuius insigne erat Leo.

Ibid. v. 12. [Dignus est agnus, qui occisus est accipere diuinitatem.] Si ab æterno erat Deus quomodo ergo accipere poterat diuinitatem? Re-

Respondeo. Sensus est, vt omnes creaturæ agnoscant Christi diuinitatem, quam cognitionem transferant à falsis Idolis, ad Christum, cui verè competit. Vnde accipere diuinitatem idem est, ac cognosci ab omnibus, vt Deus, ita S. Thom. Lyran. Perer. Suar. & alij.

Cap. 11 v. 2. [Ciuitatem Sanctam conculcabunt mensibus quadraginta duobus ?] nimirum, tribus annis cum dimidio durabit Antichristi monarchia, quod etiam confirmatur ex cap. 7. Danielis. Sed versu sequenti dicitur Elias cum socio prædicaturus diebus mille ducentis sexaginta, qui minimè conficiunt annos tres cum dimidio. Respondeo, menses illos esse lunares, qui constant diebus triginta, & sic numerus hic dierum conficiet menses quadraginta duos. Vel si contendis illos menses esse solares, tunc dicendum erit Antichristum superstitem futurum adhuc dies decem, & octo post mortem duorum Prophetarum, & per consequens regnabit annos tres cum dimidio.

Cap. 20. v. 11. [Fugit terra, & cælum, & locus non est inuentus eis.] Quomodo fugit, si Eccles. 1. dicitur: [Terra autem in æternum stat ?] Respondeo. Non fugit terra, nec cælum; sed tantum facies pristina terræ, & cæli, eò quod statum mutabunt, ac pulchriorem formam acquirent. Vnde status, & locus pristinus non est inuentus; sed alius longè pulchrior. Ità Amb. Beda, Alcias, Viegas, & Cor. à Lap.

F I N I S.

R E G E S T V M.

a b c

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Sf Tt Vu Xx Yy Zz.

Aaa Bbb Ccc Ddd Eee Fff Ggg Hhh Iii Kkk Lll Mmm Nnn Ooo Ppp Qqq Rrr Sff Ttt Vuu Xxx Yyy Zzz.

Aaaa Bbbb Cccc Dddd Eeee Ffff Gggg Hhhh Iiii Kkkk Llll Mmmm Nnnn Oooo Pppp Qqqq.

a b c d.

ROMAE, Apud Angelum Bernabò, Sacræ Regiæ Christianissimæ Maiestatis Typographum. M. DC. LXXVII.

SVPERIORVM PERMISSV.